FOR REFERENCE

Do Not Take From This Room

Cardinal Spellman Library
St. Pius X Seminary
Graymoor, Garrison, N.Y.

220.7
M63
V.1

240.184
M53
V.1

✝ LIBRARY ✝
St. Paul's Friary
GRAYMOOR, GARRISON, N. Y.

ELENCHUS

OPERUM ET AUCTORUM

QUI IN HOCCE PRIMO VOLUMINE CONTINENTUR.

EDITORES CURSUS THEOLOGIÆ COMPLETI.

In *cursum theologiæ completum* Prolegomena.

MELCHIOR CANUS.

De locis theologicis.

VINCENTIUS LIRINENSIS.

Commonitorium.

TERTULLIANUS.

De Præscriptionibus adversùs hæreticos.

FRATRES A WALENBURCH.

De controversiis tractatus generales.

IIDEM.

Professio fidei catholicæ.

VERONIUS.

Regula fidei catholicæ.

MONTAGNUS.

De censuris seu notis theologicis et de sensu propositionum.

INDEX RERUM.

EXCUDEBAT E.-J. BAILLY, IN FORO SORBONICO, 2.

THEOLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

EX TRACTATIBUS OMNIUM PERFECTISSIMIS UBIQUE HABITIS,
ET A MAGNA PARTE EPISCOPORUM NECNON THEOLOGORUM
EUROPÆ CATHOLICÆ,
UNIVERSIM AD HOC INTERROGATORUM, DESIGNATIS,
UNICÈ CONFLATUS,

Plurimis annotantibus presbyteris
ad docendos levitas pascendosve populos altè positis.

TOMUS PRIMUS.

Prolegomena.

PARISIIS,
APUD EDITORES,
IN VIA GALLICÈ DICTA:
RUE DES MAÇONS SORBONNE, N° 7.

1837.

Property of
Southern Evangelical Seminary
3000 Tilley Morris Road
Matthews, NC 28105

Ref
BR 60
T44
1837
v.1

IN CURSUM

THEOLOGIÆ COMPLETUM

Prolegomena (1).

Labia enim sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus. *Malach.* 2, 7.

1. *Inter omnes hominum curas studium divinæ sapientiæ est perfectius, jucundius et utilius.* D. Thom. lib. 2 contrà Gent. c. 2. Tantâ laude theologiæ disciplinam extollere angelico doctori, theologorum principi ac patrono, maximè congruebat; nec immeritò eâ triplici dote studium divinæ sapientiæ seu theologiæ commendavit. Quippè studium illud perfectius cæteris dicendum, « quia, ut ait Contensonius « in suo Præloquio, per divinorum contem- « plationem homo magis ad Dei similitudinem « accedit; utilius, quia per veritatis notitiam « ad veram beatitudinem pervenitur; jucun- « dius, quia nihil suavius veritate, quam om- « nis homo naturaliter concupiscit, et quâ « adeptâ felicitas invenitur, dicente Augustino « lib. 10 Confess. c. 23: *Beata vita est gaudium « de veritate.* » Neque quidquam mirum in his tàm magnifiçis dotibus theologiæ attributis, quæ scilicet, ex græco sui nominis fonte, *de Deo sermonem* exprimens, *divinum* aliquid spirat, atque ad sui amorem allicit. Porrò antequàm ipsum Divinitatis pelagus immensum ingrediamur, sistendum est parumper in littore, ut ipsius, quam tradimus, scientiæ eas colligamus notiones præambulas, quasi stellas duces ac regulas in itinere velut pixidem nauticam servandas, quas *Prolegomena* vocant.

2. Prolegomena igitur (πρὸ, antè, λέγω, dico), latinè *Præfationes,* has complectuntur notiones in antecessum præmitti solitas, quibus tractaturi de aliquâ disciplinâ, ad illam ritè ac feliciter perscrutandam ingenia præparent. Itaque Prolegomenorum in theologiâ istud erit objectum: varias de scientiæ hujus naturâ, divisione, certitudine, præstantiâ, necessitate notiones, deindè locorum theologicorum explanationes, ac demùm quascumque prælusorias disquisitiones tradere, quibus ad theologiæ studium mens efficiatur idonea Quem ut scopum assequamur, in duplici parte hæc absolvemus Prolegomena: prima quæstiones præambulas, altera locos theologicos complectetur; utraque quàm sit magni momenti ex dicendis patebit.

(1) Ea prolegomena quasi per partes, annotationum instar, dividere potuissemus, atque ad varios Melchioris Cani libros, præsertim ad duodecimum qui est de locorum usu, revocare. Sed convenientius esse ac utilius duximus eadem in unum colligere unâ rerum contexturâ, ad formam tractatûs, quod etiam gratius lectori esse ex animo cupimus.

Pars prima.

QUÆSTIONES PRÆAMBULÆ DE THEOLOGIA.

CAPUT PRIMUM.

De nomine, naturâ, objecto, fine ac divisione theologiæ.

ARTICULUS PRIMUS.

De nomine et naturâ theologiæ, ubi jam aliqua de methodo.

3. Theologia (Θεὸς, Deus, λόγος, sermo), latinè *de Deo sermo, ratio,* aliquam in genere de Deo *sermocinationem* significat, sub quolibet intellectuali moralive attingatur respectu. Cùm autem multiplex ille sit respectus sub quo Deus considerari queat, sive in se, suisque attributis, sive in ejus operibus necnon et in relationibus, quibus ei uniuntur entia rationabilia; hinc ab antiquis jam Patribus, nempè græcis, usurpatum vidimus *theologiæ* nomen, in sensu modò latiori, modò strictiori, ut legere est apud Petavium, in suis Prolegom. c. 1.

4. Definitione verò genuinâ theologiæ naturam conantes explicare, alii alias excogitârunt theologi. Eam dixêre antiqui *rerum divinarum scientiam,* ex Melchiore Cano, infrà de Loc. Theolog. lib. 9, c. 14. Recentiorum autem definitiones ad sequentem ferè omnes revocari possunt, videlicet *Theologiam esse disciplinam seu scientiam de Deo ac de rebus ad Deum pertinentibus ex principiis revelatis discursivam.* Excipe tamen duos auctores quibus Gallia nostra nunc gloriatur, D. D. Bouvier, episcopum Cenomanensem, et Liebermann, vicarium generalem diœcesis Argentoracensis. Prior definit theologiam *Scientiam de Deo et de rebus ad Deum pertinentibus;* alter dicit *eam in genere* (seu *objectivè*) *esse complexum veritatum Religionis ex certis principiis deductum; subjectivè* autem sumptam *Cognitionem Religionis eruditam.*

5. Nos itaquè meritum utriusque ultimò laudatæ definitionis duobus vocabulis valdè notis atque usitatis nitentes complecti, theologiam simpliciter definiemus *Scientiam Religionis.*

1° *Scientia* dicitur, quòd est *genus proximum* cæteris disciplinis theologiam assimilans. Eâ voce declaratur theologiam tùm principiis constare, seu primariis veritatibus certis et inconcussis, tùm consectariis ex principiis ratiocinio deductis.

2° *Religionis* vocabulum *differentiam primariam* exprimens, speciale ac proprium theologiæ attribuit objectum; Deum scilicet, resque ad Deum spectantes, et insuper legis notionem atque moralis obligationis. Id enim importat idea *Religionis*, eo quasi charactere proprio theologicum insigniens documentum.

6. Scientia igitur theologica, haud aliter ac cæteræ scientiæ, duabus constat partibus, principiis nimirùm et consectariis; proindè hæc duo in suo habet conceptu: nempè principia seu veritates primarias, generales, certas, clarè expositas; easdemque evolutas, rationali demonstratione manifestas, atque sua consectaria veluti fœcundâ deductione edentes. Hinc duplex in theologiâ mentis operatio, nempè principiorum *expositio* et eorumdem *demonstratio;* duplex proindè methodus, *expositionis* et *demonstrationis,* quâ mens in utrâque operatione dirigatur.

7. Eò tendit *methodus expositionis,* ut ex suis fontibus primariæ sedulò producantur veritates, seu dogmata, ut nitidè ac fideliter exponantur, atque ità nullâ debilitentur hæsitatione, nullâ, quantùm fieri potest, obscuritate velentur. *Methodus* autem *demonstrationis* in his variis operationibus mentem dirigit quibus, ope ratiocinii et dialectices regulis, principiorum fiunt evolutiones deductionesque consectariorum.

Notandum principiorum expositionem non pertinere ad scientiam ut scientiam, nisi quatenùs ea præparat, methodo idoneâ, deductioni, seu demonstrationi. Prout verò ad eorum præcisè cognitionem inducit et contemplationem, illa expositio spectat ad sapientiam de quâ infrà dicemus. Igitur scientia propriè dicta formaliter in deductione conclusionum ex principiis consistit, hoc est in demonstratione.

ART. II.

De objecto et fine theologiæ.

8. *Objectum* theologiæ in genere, seu adæquatum, est *Scientia Religionis.*

Duplex distinguitur: alterum *materiale* res ipsas quas Religio complectitur, Deum pri-

mariò, cætera secundariò includens; alterum *formale*, quo theologi vulgò intelligunt rationem sub quâ theologia suum materiale attingit objectum, modum etiam de eodem tractandi; quod quidem reponunt alii in Divinitate, ut Billuart, Jueninus, alii in ipsâ rerum ex principiis fidei *deducibilitate*, ut Theologus Lugdunensis : cui postremæ opinioni assentiendo, eorum ipsorum addimus *exponibilitatem* principiorum, ut completum sit objectum formale theologiæ prout eam definivimus, atque ità duplici methodo, expositionis et demonstrationis, correspondeat.

9. *Finis* theologiæ scopus est ad quem tendit. Porrò alius est *immediatus*, nempè notitiâ Religionis homines imbuere prout indigent, vel hujus capaces existunt; alius *mediatus*, seu *medius*, quo theologus eâ Religionis notitiâ illuminatos homines, eosdem in viâ salutis æternæ stabilire intendit atque dirigere : alius tandem *ultimus*, ad quem etiam cætera contendere debent, in gloriâ Dei reponitur promovendâ.

Art. III.

De divisione theologiæ.

10. Multifariàm, pro suo diverso respectu, theologia dividitur. Præcipuas tantùm et momentosas hìc sufficiat exponere divisiones.

Theologia ratione objecti *materialis*, dividitur in *dogmaticam*, prout veritates credendas velut in quietâ intellectûs speculatione amplectitur, et in *moralem*, quatenùs præcepta regulasque morum proponit. Hinc etiam dicitur theologia : Alia *speculativa*, alia *practica*.

11. Ratione objecti *formalis*, seu potiùs methodi, ut suprà (8) exposuimus, dividitur theologia in *positivam* et *discursivam* : prior versatur specialiter circà veritates primarias, ac, ut ità dicam, *doctrinales*, quas ope methodi expositionis ritè ex Scripturis sacris, simulque ex sanctis Patribus, conciliorum decretis, et pontificum, aliis deniquè traditionis catholicæ fontibus eruit, potiorique disponit ordine; quod quidem stylo ornato ac fusiori quisque pro suo ingenio theologus valet prosequi; ex quo ipsa methodus expositionis dicitur etiam *oratoria*. Altera verò, seu *discursiva* in evolvendâ doctrinâ consectariisque deducendis argumentationis ope, et quidem accuratiori ac severiori rerum tractatione, dialecticæs regulas et artes adhibet. Id verò discursivum genus eò usquè deveniens ut Aristotelicis, more Peripateticorum, principiis inhærens, definitiones, divisiones, argumenta, ad suas demonstrationes proferat subtiliùs, fit quod vocant *scholasticum*. Hinc theologia *scholastica* (σχολή, otium) ea nuncupatur quæ usurpata apud theologos Medii Ævi, nihil aliud intendere videbatur, quàm strictis definitionibus, divisionibus methodicis, et syllogisticâ argumentatione, omnes illustrare quæstiones, propositiones quaslibet probare atque controversias dirimere.

12. Ex quibus compertum est theologiam *positivam*, sibi propriam efficere methodum *expositionis*, atque idcircò ipsam meritò dici posse theologiam *expositivam;* eodem jure theologiam *discursivam* sibi vindicare methodum demonstrationis, ipsamque appellandam *demonstrativam*. Rursùs priorem quæ scilicet, auctoritate insistens, doctrinam variis testimoniis traditionis, juxtà regulam fidei, colligit, ideò dicendam theologiam *dogmaticam*, *doctrinalem;* alteram verò ratione innixam, suaque ex ratiocinio argumenta construentem, rectè nuncupari theologiam *rationalem* et *philosophicam* : quæ ex utriusque methodi naturâ effluere videntur.

13. Ratione objecti *adæquati*, theologia alia est *naturalis*, alia *supernaturalis;* prout ejus objectum lumine naturali aut supernaturali innotescit.

Theologia *naturalis* ex objecto materiali eam sibi attribuit partem quæ lumine naturali constat, videlicet præambulas fidei supernaturali veritates, religionem primitivam constituentes, principia etiam ad admittendam revelationem divinam Ecclesiamve prærogativâ supernaturali docentem, prærequisita. Ex objecto verò formali, methodum adhibet potissimùm *demonstrationis*, tùm ut evidentiâ intrinsecâ primitiva illustret dogmata, quæ ad rationis philosophiæque forum pertinent, licèt primitùs et ipso auctoritatis fundamento, ut infrà mox dicemus, stare necesse sit; tùm etiam in theologiâ supernaturali ut veritates fidei supernaturalis ratione confirmet evolvatque, prout eas capere valebit.

14. Theologia *supernaturalis* ex objecto materiali sibi vindicat dogmata fidei, seu veritates supernaturali fultas auctoritate, quibus ex documento Ecclesiæ doctrina catholica informatur. Ex formali autem objecto, methodo *expositionis*, seu doctrinali, potissimùm utitur, nimirùm ad proponendas dogmaticas veritates, disponendasque ordine meliori; quod etiam idem præstat ea methodus in theologiâ naturali, pro stabiliendis principiis veritatibusque primitivis, præsertìm ad tractatum de *Religione* pertinentibus. Indè videre est methodum *expositionis* pro objecto habere doctrinam ex auctoritate, etiam in theologiâ naturali stabiliendam, methodum

demonstrationis eamdem doctrinam, etiam in supernaturali theologiâ, ratione evolvendam ac probandam : deniquè tamen priorem methodum suâ naturâ theologiæ supernaturali aptari, alteram verò naturali.

Sub aliis respectibus theologiæ divisiones propè in infinitum multiplicari possent, quarum natura vel ipso singularum nomine satis innotescit, ut theologia *polemica* et *irenica, ascetica, liturgica,* etc., quas quisque in Prolegomenis Institut. theologicarum D. Liebermann reperiet.

CAPUT II.

De certitudine theologiæ, atque de conclusionibus theologicis.

ART. PRIMUS.

De certitudine theologiæ.

15. *Certitudo* vulgò definitur *firma mentis adhæsio veritati cognitæ sine periculo errandi.* Cùm certitudo sit necessarium cujuslibet disciplinæ fundamentum, eâ de re tanti momenti disserere incipientes, sedulò in antecessum præmittendus est status quæstionis, tùm ut otiosæ quæstiones removeantur, tùm ut clariùs enucleentur utiles.

Certitudo, prout consideratur in ipsis rebus seu ejus objecto, vel in homine, seu ejus subjecto, vel deniquè in rationibus ad assensum moventibus, dicitur *objectiva, subjectiva* et *motivi.* Certitudo *objectiva,* cùm nihil aliud sit quàm ipsius objecti immutabilitas, vel etiam realitas quæ in rerum essentiis subsistit independenter à nostrâ cognitione, nullam disserendi materiam nobis subministrabit. Certitudo *subjectiva,* cui specialiter competit definitio certitudinis modò exposita, ipsa pendet à certitudine *motivi,* ad quam proindè tota de certitudine quæstio est reducenda.

16. Porrò triplex distinguitur certitudo motivi: *metaphysica,* in ipsis rerum essentiis fundata, earum maximè claritate, seu evidentiâ manifesta; *physica* ex consuetis naturæ physicæ legibus repetenda; *moralis* tandem in constitutione morali hominum suum habens fundamentum.

Sed animadvertendum est certitudinem tùm physicam, tùm moralem, ubi conditiones adsunt requisitæ, æquè immutabilem et absolutam esse ac metaphysicam, proindèque ultimò, sicut ipsam, rerum essentiis innixam, ad eam revocari.

17. Certitudinis existentia est factum generale, rationi humanæ essentiale, seu ejus constitutivum, societatisque connexio et fundamentum; quod proindè ut factum ignotum detegere, ut incertum probare nemo attentare debet; benè verò idem apud omnes receptum, ubique diffusum observare, recognoscere, atque systemate probabili explicare licebit (1). Hæc autem quæ ad philosophiæ forum specialiùs pertinent, nos diutiùs non morabuntur. Solummodò sequentes addemus veluti ad nostrum intentum aliquid claritatis conferentes animadversiones.

18. 1° Singuli homines privatis ac individuis suis facultatibus, tùm corporeis, tùm intellectualibus, certitudinem, sive ex sensu intimo, sive ex evidentiâ aut testimonio sensuum hominumve immediatè habent : ac proindè improbandi sunt philosophi qui nullam propriè dictam existere certitudinem in individuo, sed tantùm in societate contenderunt. Cujus assertionis rationes tradit episcopus Cenomanensis deindè ità pergit : « Non tamen dicimus individuum privilegio infallibilitatis gaudere eo » sensu quòd nunquàm erret, sed eo sensu quòd « veritati cognitæ infallibiliter adhæreat, quem- « admodùm fidelis catholicus definitioni Eccle- « siæ semel datæ infallibiliter adhæret, quam- « vis de controversiis fidei infallibiliter ipse « judicare non possit. » Inst. philos. editio 1835, t. 1, p. 174.

19. 2° Objecta corporea, sensibilia, et veritates intellectuales non eodem gradu nostris sensibus physicis, sive nostræ rationi, ac intellectui nostro accommodantur; ac proindè, cæteris paribus, ratione objecti non æquè percipiuntur, id est, non æquè sensibilia sunt ea corporea objecta, non æquè evidentes illæ veritates relatè ad nos. Prætereà evidentia illa, ut objectiva jam inæqualis, etiam ratione subjecti seu nostrî, in suis modificatur gradibus, cùm sit modò evidentior, modò minùs evidens pro ingenii subtilitate, vel attentione præstitâ, vel etiam pro variis ex dialecticâ adhibitis artifi-

(1) D. D. Bouvier, confutatis quantùm fieri potest scepticorum difficultatibus, sic concludit : « Ergò datur principium certitudinis per « se notum, omnibus commune et cum veri- « tate essentialiter connexum.... Principium « istud non fuit excogitatum, sed in primâ « origine à Deo dari debuit, et perpetuò intel- « lectum est ut naturâ fundatum : sine illo « quippè ratio humana subsistere non potest, « nec quidquam operari. Undè plurimæ veri- « tates ab omnibus semper et ubique invinci- « biliter admissæ sunt, ità ut qui eas in dubium « revocare vellet, statim ut dementiâ correptus « haberetur. Etenim quod ab omnibus invin- « cibiliter admittitur falsum esse non potest, « quin omnis tollatur certitudo et ratio humana « destruatur, quia nullum subesset medium « erroris detegendi.... » Vid. Institut. philosophicas, editio 1835, T. 1, pag. 172.

ciis. Hæc facilè *de sensibilitate physicâ* intelligi queunt, sicut et sequentia; idcircò, brevitatis causâ, de illâ nihil ampliùs dicemus. Igitur evidentia tùm objectiva, tùm subjectiva est relativè diversa.

20. 3° Homines ad assentiendum cuilibet veritati moventur vel ex evidentiâ rei intrinsecâ, vel ex testimonio externo seu auctoritate, vel ex utroque medio, pro naturâ veritatis cognoscendæ. Etenim aliæ veritates, captui humano adæquatæ, ut intellectuales, naturales, suâ clarescunt evidentiâ; aliæ verò rationis nostræ fugientes aciem, qualia facta historica, qualesve plerumque supernaturales veritates, ex testimonio accipiuntur; aliæ deniquè, sive naturales, sive supernaturales, de utrâque participantes indole, tùm evidentiâ, tùm auctoritate, his quasi duobus luminaribus innotescunt; cùm, v. g., veritas naturalis jam propriâ evidentiâ homini alicui manifesta, insuper et aliarum rationum eam æquè percipientium habet testimonium; aut veritas supernaturalis revelatione attestata, prætereà rationi sese præbet obviam. Verùm geminam ob affinitatem rationis humanæ cum evidentiâ et auctoritate, id animadvertendum eam nostram rationem valdè confirmari, atque, ut ità dicam, lætari auctoritate in rebus naturaliter evidentibus, et evidentiâ in veritatibus jam ex testimonio habitis; ac proindè majori alacritate ac firmitate innixas utroque cognitionis et certitudinis medio accipere veritates. Id etiam indè confirmatur, quòd in his veritatibus, evidentia et testimonium sibi mutuò præstant auxilium: quippè veritas semel aliquâ viâ nota rationem suis irradiare videtur argumentis. Undè ait Bergier: « Autre chose est de découvrir une « vérité par la réflexion, autre est de la « démontrer lorsqu'elle est connue. » Traité de la vér. religion, t. 4, pag. 78, edit. Bisunt. 1820 (1). Jam præiverat Lud. Vives, his egregiis verbis: *Parit rationem cognita veritas, et veritatem confirmat adhibita ratio,* lib. 1 de veritate fidei. Ipse Melch. Canus sic ait: « Si « quid est evidens, de quo inter omnes conve- « niat, argumentari non soleo: *perspicuitas* « *enim,* ut ait Cicero, *argumentatione elevatur.* » De locis theol. infrà, lib. 8. c. 4.

21. 4° Evidentia igitur et auctoritas ad rationis scientiæque humanæ informationem essentialiter, utraque suo modo, concurrunt. At verò auctoritas, pueritiæ veluti ac imbecillitati rationis accommodata ei subditionem imponit generatque fidem. Hinc ad eam auctoritatis viam, haud quidem placentem rationi, nativo tamen necessarioque instinctu invincibiliter propendemus; quod præclarè ostendit Melchior Canus, infrà, de loc. theolog., lib. 11, cap. 4, ubi velut *principium* in antecessum mittit: *Necessarium esse homines hominibus credere, nisi vita pecudum more gerenda sit;* deindè ex Theodoreto ponit *fidem esse ceu primariam artium basim, disciplinarumque omnium crepidinem.* Atque in hunc sensum hæc Isaiæ verba vertit: *Nisi credideritis, non intelligetis,* cap. 7, juxtà 70 Interp. Vide Theod. *de curâ græcor. affert.* lib. 1; D. Aug. *De utilitate credendi ad Honor.*; c. 12, et de fid. rer. invisib., c. 1 et 2. Evidentia autem genus cognoscendi perfectius ac penè divinum, cùm ad visionem quasi intuitivam et beatificam veritatis tendat, multùm arridet rationi, cujus tamen debilitas splendorem veri nonnisi temperatum ferre valet, aliundè vitiis nostris sæpiùs obnubilatum (1).

22. 5° Eccè illud factum generale certitudinis duobus elementis de quibus suprà, nempè auctoritate et ratione, seu potiùs testimonio et evidentiâ constans; modò inter se et in praxi ritè componantur. Porrò hæc eorum compositio legitima fiet, si neutrum alterius adhibeatur loco, neque plus alterutri quàm par est tribuatur; quod quidem potiùs more hominum sanorum communi, quàm regulis philosophorum systematicis dijudicandum. Nos verò quæ ad praxim magis pertinent ex factis seu ex generali agendi ratione elicere pergamus.

23. 6° Singuli homines, cùm se de aliquâ veritate certos esse affirmant, auctoritatem, si

(1) « Aliud est meditatione cognoscere veri- « tatem, aliud cognitam demonstrare. » (Translat. ab Ed.)

(1) « Quamobrem, inquit D. Augustinus, « ipsa quoque animæ medicina, quæ divinâ « et ineffabili beneficentiâ geritur, gradatim « distinctèque pulcherrima est. Distribuitur « enim in auctoritatem et rationem. Auctoritas « fidem flagitat et rationi præparat hominem. « Ratio ad intellectum cognitionemque perdu- « cit. » Lib. de verâ relig. c. 24.

Allatis veterum testimoniis pluribus, sic concludit Petavius: « Quamobrem præcederc « omninò fides debet; sequi deindè ratio et « disputatio. Quod ex Clementis Alex. locis « efficitur, quæ paulò antè descripsimus: in « quibus asserit fidem instar esse fundamenti « super quod scientia et cognitio, id est theo- « logia struitur. Itaque *janua nostra fides est,* « inquit Ambrosius. » Dogm. Petav. in Proleg. c. 4, § 13.

D. Chrysostomus dicit eam esse sapientiam quam Christus stultitiam appellat, « quandò « intelligentiam nostram vacuam ac desertam « ab externâ omni doctrinâ facimus. » Hom. 2. — Apud Petav. Ibid.

res sit de facto historico, vel rationis superet captum, in suæ certitudinis gratiam invocant, etiam inviti; evidentiam autem suam appellare solent, gratiorem quidem rationi, quotiès de veritatibus agitur quæ aliquo ejus fulgore nitescunt, etiamsi aliundè auctoritate innitantur.

24. 7° Homo privatus mente sanus et corpore, id est, consuetis humanis vivens relationibus (nec aliter supponi potest, scilicet *intelligens actu* et socialis, ubi quæstio de certudine agitatur) (1), homo, inquam, privatus, ratione utens, dùm solitarias suas habet ideas, propriæ evidentiæ meritò rationabiliter confidit, et quidem pro idearum claritate, atque pro mediis quæ ex regulis communibus ad eam producendam adhibuerit.

25. 8° Homo præfatus, si illam quam habet evidentiam plurium aliarum rationum evidentiæ conformem senserit, fidem ei adhibebit vel majorem, nedùm insulsâ diffidentiâ turbatus, novam evidentiæ vim quærat aliquamve testimonii auctoritatem.

26. 9° Contradictionem verò si fuerit expertus idem homo, jam de illa suâ evidentiâ incipiet dubitare, vel penitùs illusoriam abjiciet, prout eum rationum oppositarum movebit auctoritas. Quòd si nulla sit ista, vel appareat, tunc adversarium in errore versari creditum urgebit, iterùm atque iterùm rem elucidans, variisque illius evidentiam augens demonstrationibus. Quibus frustrà tentatis, contrà adversarium qui suæ propriæ vim evidentiæ forsan objicit, ad auctoritatem certè seu ad rationum consensionem appellabit (2).

27. 10° Quippè nullus homo sanæ mentis jus sibi seriò vindicabit, nimirùm suâ solâ evidentiâ propriâ litem seu controversiam ultimò dirimendi; vel etiam doctrinam proponendi hominibus ex officio admittendam. Id enim nihil aliud esset quàm suam privatam rationem et doctrinæ generalis fundamentum, et absolutum in controversiâ judicem prædicare. E contrà, in duplici laudato casu ad rationum consensionem, sive ex ipsâ vi evidentiæ, sive ex traditione seu ex solo testimonio natam, pro genere veritatis (1), provocant homines.

Huic nostræ doctrinæ consentire videtur in suis Institutionibus philosophicis jam appellatus illustris episcopus Cenomanensis: « Notandum est, inquit, objecta evidentia eodem « modo ab intelligentiis, quibus sunt proportionata, percipienda esse, sicut sol eodem « modo ab oculis sanis videtur: undè repugnat aliquem habere evidentiam contrà sensum generis humani, aut sanioris partis hominum; communis igitur aliorum hominum « sensus ostendere potest quinam ex contendentibus evidentiam meritò sibi vindicent, et « in controversiis ad hunc judicem sæpè recurrendum esse omnes fatentur, aut fateri coguntur. *Undè in discussionibus nemo propriam « allegare potest evidentiam tanquàm principium « demonstrationis syntheticæ; vel tanquàm ultimam propositionem demonstrationis analyticæ:* « adversarium enim negantem rem esse evidentem ex evidentiâ meâ convincere non « possum, sed debeo rem elucidare, et pro viribus meis efficere ut evidens ipsi appareat sicut « et mihi. » Tom. 1, p. 194, etc. Edit. 1835 (2).

Hæc autem omnia sequenti compendio possunt contrahi. Homines auctoritate et evidentiâ ad certam veritatis cognitionem et intelligentiam ducti, fidem auctoritati naturali propensione adhibent; libentiùs verò quâ res intelligantur, sequuntur evidentiam. Denique sive in stabiliendâ doctrinâ communi, sive in contro-

(1) « L'homme, à parler exactement, dit « Bergier, n'a que des lumières d'emprunt; « Dieu l'a créé pour être façonné par l'éducation et la société; abandonné à lui-même, il « serait presque réduit à l'animalité pure; il « est de la nature de l'homme que la religion « lui soit transmise par l'éducation. » Traité de la vérit. rel. t. 4, p. 12.

« Homo, ut rectè loquar, inquit Bergierus, « nonnisi adscititia lumina habet: Deus creavit « eum ut fingeretur educatione et societate; sibimetipsi derelictus animal ferè esset; « naturæ humanæ est ut ipsi religio per educationem transmittatur. » (*Translat. ab Edit.*)

(2) Ratio ipsa dictitat consensum maximè peritorum rerum de quibus quæstio agitatur, valere. Ea de re vid. infr. Melch. Can. lib. 10, c. 4, ubi philosophorum consensionem de veritatibus ordinis rationalis plurimùm commendat.

(1) Consensus hominum in aliquâ veritate generali, communi, primitivâ, maximè ex traditione requirendus est, quod nihil detrahit de efficaciâ evidentiæ illius; in veritate autem secundariâ, particulari, potiùs ex ejus evidentiâ consensus repetitur.

(2) Planè etiam nobis consentit Theologus Tarantasiensis, in opere inscripto: *Concordia rationis et fidei;* vir quidem eruditus et doctrinæ probatæ, atque in systematum philosophicorum errores cùm veterum, tùm hodiernorum de certitudine invehens. Hujus autem certitudinis criterium sequenti formulâ exprimitur: « In veritatibus externis hoc solum « certò verum est, quod à Deo procedit; hoc « autem à Deo certò procedit, quod populi « omnes summâ semper consensione tenuerunt, « quodve homines docent divinâ potestate fulgentes. » Eam verò consensionis vim ad communes tantùm et primarias veritates restringit, quibus homo et societas subsistunt, nec aliam ille quàm communem theologorum doctrinam se tenere probat. Vid. præsertìm cap. 1, art. 5, 6, 7. — Ipse Melch. Canus noster idem tradit velut effatum: « Sicut enim, in-

versiâ ultimò dirimendâ, alicujus consensûs, cùm particularis, tùm generalis, auctoritatem solent, etiam inviti, invocare.

28. Atqui præcisè id solum ad certitudinem in theologiâ tùm naturali, tùm supernaturali desideratur, scilicet certum sine controversiâ catholicæ doctrinæ fundamentum, quod est *regula credendorum* et infallibilis sine appellatione controversiarum judex. Ergò auctoritate ultimò fundatur certitudo theologica, ut ex suprà dictis est manifestum.

29. Quænam verò sit illa auctoritas, id etiam jam prælibata patefaciunt, nimirùm pro theologiâ naturali, consensionem hominum tùm generalem in generalibus principiis et veritatibus communibus; tùm particularem, sed vestitam conditionibus ex communi hominum æstimatione ac generalibus principiis determinatis; pro theologiâ verò supernaturali, Ecclesiæ auctoritatem divinâ infallibilitate atque præclaris dotibus et privilegiis præditam.

30. Dicet forsitan aliquis ea principia, illas primitivas veritates intrinsecâ adeò splendescere evidentiâ, ut eas admittere ratio quælibet cogatur : ex quo fit ut universæ in illis admittendis rationes consentiant; proindèque ex evidentiâ earumdem certitudo veritatum oriri dicenda sit. Imò eo ipso quòd sint evidentes, jam repugnat illas auctoritate fideque teneri veritates.

Respondeo ad primum omnia concedendo, nempè eam fulgentem evidentiam in plerisque saltem primitivis veritatibus, et indè ortam rationum de illis consensionem; sed ubi illæ *edocentur* veritates ut ab omnibus admittendæ, ubi de illis occurrit controversia, jam evidentia privata, quantacumque habeatur, nunquàm licet invocari, cùm nulla ratio individua, nisi privilegio gaudeat supernaturali, aliis rationibus ut auctoritas infallibilis imponi queat. Igitur necesse est ad rationum consensionem, saltem ut testimonium evidentiæ veritatum præstitum, seu ad hujus auctoritatem consensûs recurrere : quod ex modò dictis satis liquet.

31. Ad secundum dicendum id esse meram Thomistarum opinionem, scilicet fidem et evidentiam non posse de eodem dogmate haberi, quod alii non admittunt theologi, quodque falsum esse jam ex primo ipso symboli catholici articulo quo Deum existere *creditur*, satis constat.

« quit, apud philosophos de communibus con- « ceptionibus nemo judicat, sed omnes per « eas judicantur; ità, etc. » Lib. 2°, c. 7, tertiâ propositione, in medio.

Sed quidquid sit de opinione illâ, nihil spectat ad præsentem quæstionem ubi non agitur de affectu interno et privato, verùm de fundamento doctrinæ et controversiarum judice.

32. Ex dictis igitur (29) apertè duplex, pro duplici genere auctoritatis, in scientiâ religionis exsurgit certitudo, *naturalis* et *supernaturalis*, *humana* et *divina;* item et proindè duplex fides. Priorem autem dicimus certitudinem *humanam*, quia in solis naturæ humanæ conditionibus sistere videtur, dùm altera mediis existit supernaturalibus. *Naturalis* tamen certitudo ipsa dicenda est divina, siquidem et traditio universalis, et evidentia genuina veritatis, consensioque indè secuta, et ratio et natura ipsa humana, hæc omnia certè à Deo sunt; nec aliud discrimen in his ordinibus variis intelligendum, nisi quòd Deus idem sese diversis ità mediis suumque verbum manifestet, pro diversis quas ipse condidit legibus in suo opere æquè varietate et unitate conspicuo.

33. Hinc (1) videre est certitudinem illam, cùm naturalem, tùm supernaturalem, in se spectatam, hoc est, quatenùs dubio opponitur, æqualem esse, imò et identicam; proindè tam certam dicendam esse naturalem fidem quàm supernaturalem. At verò sub aliis respectibus, ea supernaturalis fides aut certitudo haud aliter ac ipsa theologia ejusdem ordinis, naturalem longè superat : 1° ratione objecti materialis, cùm symbolum christianum suis dogmatibus propriis atque præclaris evolutionibus primitivo sit præstantius; 2° ratione objecti *formalis* seu potiùs methodi, id est, medii quo suum materiale assequitur objectum, tùm *interni*, nempè gratiæ, cujus miras ac ineffabiles esse operationes fide experientiâque constat (2); tùm *externi*, seu Ecclesiæ cujus auctoritas veracitate divinâ immediatè et directè innixa per ministerium speciale divinitùs institutum infallibili documento tradit doctrinam. His

(1) Non alienum est hìc verba referre Clementis Alexandrini, qui ait : « Philosophiam « antè Domini adventum Græcis ad justitiam « fuisse necessariam (gratiâ quidem accedente). « Nunc autem ad religiosam pietatem utilem « esse, eo quòd prævia quædam eruditio « sit iis qui fidei per demonstrationem fru- « ctum colligunt. » apud Petav. Proleg. c. 4, p. 11.

Vide etiam ipsius nostri Cani verba infrà, lib. 10, c. IV, versùs medium.

(2) Eas operationes alio loco describemus, præsertim ex D. Aug. in Joan. tract. 29, n. 6. Quas jam complecti valemus uno verbo Apostoli : *Fides quæ per charitatem operatur*, Gal. 5, 6. Quod alibi idem exprimit sic : *Veritatem facientes in charitate*, Ephes. 4, 16.

et aliis dotibus ac privilegiis prorsùs omninò vincit universalis auctoritatem consensûs de primitivis veritatibus, mentes illis in educatione imbuentem potiùs quàm edocentem, in eoque maximè rationi debili atque adolescenti accommodatam; 3° denique ratione finis quem supernaturalem agnoscit et sola attingere valet fides divina.

34. Vera itaque ab ordine naturali ad supernaturalem datur progressio, non in ipsâ quidem certitudine ut dubii exclusivâ, sed in divinis ejusdem certitudinis dotibus; quâ progressione ratio humana primùm informata certitudine ac fide naturali, erigitur ad perfectiorem seu supernaturalem, auctoritate Ecclesiæ mediante etiam circà veritates istas primitivas, v. g., existentiam Dei, spiritualitatem animæ, discrimen boni et mali, etc., quas ea ratio christiana, validior proindè, sapiensque et matura effecta, iterùm credendas accipit, sed perfectiori modo et eminentiori propositas. Nulla ergò fidem et certitudinem naturalem inter et supernaturalem oppositio timenda, sed eadem elucet unitas eademque relatio quâ ipsa theologia naturalis cum supernaturali connectitur, in unam ambæ coalescentes scientiam cujus elementa partesve existunt. Illæ ipsæ sunt relationes gratiam inter et naturam à D. Thomâ sic breviter expressæ: *Gratia non tollit, sed perficit naturam.* Haud aliter supernaturalis fides et quâ nititur certitudo fidem certitudinemque naturalem extollunt et perficiunt (1).

35. Hæc quidem omnia de certitudine doctrinæ theologicæ ad veritates doctrinales auctoritate seu regulâ credendorum innixas spectant; atque idcircò sibi veluti magis propriam vindicant theologiam *positivam* methodumque expositionis. Indè sua principia habet theologia; sed ut formaliter et verè scientia constituatur, variæ adhibendæ sunt explicationes deductionesque, evidentiâ potissimùm conspicuæ. Hujusmodi operationes ratiocinii artificio fieri solitæ *discursivam* seu *scholasticam* theologiam, juxtà methodi demonstrationis regulas, ingrediuntur. Neque id minùs essentiale dicendum humanæ naturæ quâ invincibiliter propendemus ad intelligendum ratione quod jam fide tenemus; quippè omnium indolem hominum in suâ propriâ manifestat D. Aug., ubi ait: « Ego ità sum affectus, ut quid sit verum « non credendo solùm sed etiam intelligendo « apprehendere impatienter desiderem. » Lib. 3 contr. Acad., c. 20 (1).

Cùm autem conclusiones ex deductione et ratiocinio spontè fluant, indè compertum est *scientiam* religionis in conclusionibus theologicis formaliter existentem ad theologiam discursivam, seu vulgò ad *scholasticam* attinere; nec aliud munus, præclarum quidem omninò, ei attribuitur *in principiis theologicis*, à P. H. Kilber, S.J. editis Wiceburgi 1771: « Scholastica, inquit auctor, purè talis ex veritatibus « revelatis elicit legitimas sanæ doctrinæ con« clusiones quæ ad fidei dogmata et morum « principia aut illustranda, aut explicanda, « aut firmanda conducunt; eòque extranea « rationis et auctoritatis humanæ necnon « scientiarum naturalium subsidia non rarò « adsciscit. » Pag. 61. (Vid. suprà 6, 7, 11, 12) (2).

His etiam liquet varias theologiæ divisiones in *positivam*, *discursivam*, *polemicam*, etc., non scientias specie diversas, sed plerùmque ejusdem unius scientiæ exhibere partes; quod etiam notat ibidem auctor præfatus.

Art. II.

De Conclusionibus theologicis.

36. *Per Conclusiones theologicas* intelliguntur in genere deductiones ex principiis fidei, sive

(1) Sic Antonius Genuensis ipse celebrat præstantiam theologiæ supernaturalis: « Inte« rìm est, inquit, non leve inter revelatam et « naturalem theologiam discrimen. Nempè an« gustior et imperfectior est hæc, illa amplior « et perfectior; quippè lumen naturæ exiguum « est, et magnâ ex parte humanæ naturæ tene« bris obsitum; lumen verò revelatum et lon« giùs latiùsque patet, et purius est, atque sin« cerius. » Theol. christianæ elementa, proleg. p. 3, edit. Colon. Agripp. 1778.

(1) Ità D. Anselmus ipse hæc habet pulchrè et philosophicè quidem in opere *cur Deus homo*, c. 1. « Sæpè, inquit, et studiosissimè à multis « rogatus sum et verbis et litteris, quatenùs « cujusdam quæstionis de fide nostrâ rationes « quas soleo respondere quærentibus, memoriæ « scribendo commendarem; dicunt enim sibi « placere eas, et arbitrantur satisfacere; quod « petunt, non ut per rationem ad fidem acce« dant, sed ut eorum quæ credunt, intellectu « et contemplatione delectentur; et ut sint, « quantùm possunt, parati semper ad satis« factionem omni poscenti se rationem reddere « de eâ, quæ in nobis est, spe. Quam quæstio« nem solent et infideles nobis, simplicitatem « christianam quasi fatuam deridentes, obji« cere, et fideles multi in corde versare, quâ « scilicet ratione vel necessitate Deus homo « factus sit, et morte suâ sicut nos credimus, « et confitemur, mundo vitam reddiderit. »

(2) Hæc non impediunt quin usus rationis etiam in theologiâ positivâ et supernaturali, et auctoritatis etiam in theologiâ discursivâ et naturali adhibeatur, ut ex dictis dicendisque satis est compertum.

revelatis. Cùm olim, saltem antè seculum proximè elapsum, principia fidei christianæ in controversiam plerùmque non adducerentur ex parte adversariorum religionis catholicæ, theologi ex illis principiis haud impugnatis legitimas deducere conclusiones solùm ferè intendebant; indè theologia apud ipsos *in conclusionibus theologicis* penitùs consistere videbatur, quod ex theologiæ definitionibus satis jam patet (3). Verùm nostris nunc temporibus, cùm magni sit momenti religionem multis argumentis defendere, atque contrà Deistas genuina et certa revelationis stabilire fundamenta, quod est theologiæ naturalis pars præcipua, eo ipso manifestum est *conclusiones theologicas* eam so am, majorem quidem, theologiæ à nobis definitæ, seu *scientiæ Religionis* ingredi partem discursivam quæ in theologiâ supernaturali demonstrationem complectitur. Ut igitur totam complerent deductionem ex quâ scientia Religionis constat, adjiciendæ forent etiam conclusiones ex principiis naturalibus et primariis veritatibus natæ. At verò, cùm ad methodum seu artificium demonstrationis conclusionum deductio attineat, de illis cujuscumque generis conclusionibus, modò innotescant dialectices regulæ, nihil aliud hìc habemus tradendum quàm notiones illas quas breviter exponere solent theologi.

37. Conclusio igitur theologica, ut vulgò intelligitur, in specie duplex est; altera ex præmissis duabus revelatis deducta, quam plures theologi ut veram conclusionem non admittunt; altera ex unâ præmissâ revelatâ et ex naturali illata. Vera conclusio ut dignoscatur, ad illud attendendum quod notant sedulò Turnelius et Billuart, scilicet conclusionem in præmissis virtualiter contineri, vel ratione connexionis naturalis, ut proprietatem in essentiâ, effectum in causâ : v. g. : *Duplicis naturæ duplex est voluntas; atqui in Christo est duplex natura; ergò et duplex voluntas.* Vel ratione tantùm significationis, ut partem in toto, singulare in universali, implicitum in explicito, terminis æquivalentibus expressum; ut si dicas : *Christus est unus substantiâ cum Patre; ergò est Patri consubstantialis.* Equidem in priori genere conclusionis datur vera deductio, vera proindè conclusio quæ à notioribus ad minùs nota incedere debet; in posteriori verò, non stricta conclusio, sed mera terminorum præmissarum explicatio et expositio sub formâ syllogisticâ. Illa ergò impropriè seu latè dicta conclusio, *expositiva* potiùs quàm *illativa*, erit immediatè revelata, sicut et ipsæ præmissæ, eodemque jure ad fidem pertinebit. Vid. Turn. et Bill. in suis proleg.

38. Nunc verò si quæras an conclusio propriè strictèque dicta ideò habenda sit ut revelata et ad fidem pertinens, respondemus cum turbâ theologorum negativè, nisi aliundè fuerit immediatè revelata atque ut talis judicio Ecclesiæ definita. Ratio obvia est : ea conclusio quantùmvis legitima semper remanet rationis opus humanæ, nec fides supernaturalis ac divina alio fundamento quàm revelatione immediatè stare potest. Prætereà, « homo, ut rectè « ait D. Liebermann, quantùmvis eruditus, falli « potest, et in doctissimis remanet sæpè ali- « quis dubitandi locus an rectè concluserint. » « Si tamen, pergit idem, conclusio ex fide de- « ducitur per evidentem consecutionem, ad fi- « dem pertinere dicenda est mediatè saltem et « indirectè, et theologus qui vim argumenti « comprehendit, ei ut ad fidem spectanti assen- « tiri debet. Neque dicas rationem igitur fidem « efficere; nam ejusmodi conclusio non ideò « ad fidem pertinet quia legitimâ consequentiâ « ex præmissis deducitur, sed quia hâc disse- « rendi ratione apparet eam in præmissâ revelatâ esse contentam. Consequentiam videt « ratio, consequens fides amplectitur tanquàm « in revelationis fontibus contentum. Igitur « ratio medium tantùm est et instrumentum « quo mihi certum efficitur conclusionem in « dogmate directè revelato contineri, quod ubi « mihi compertum est, jam ei propter Dei re- « velantis auctoritatem firmâ fide adhæreo. « Quemadmodùm si jurisconsultus legem ali- « quam è tenebris erueret eique obtemperandum « esse ostenderet, ratio obediendi non esset ju- « risconsultus, qui legem detexit, sed auctoritas « legislatoris. » Vid. Inst. theolog. tom. 1, in proleg., p. 34. Edit. Lovan. 1832. Hæc quidem admitterem libenter, sed cum essentiali restrictione. Theologus ità conclusionem in revelatis per suam illationem ipsi evidentem conspiciens, eam rejicere non posset quin contrà suam ageret conscientiam, veritatem divinam, saltemve quam talem esse credit repellendo; sed non ideò pronuntiandum eam de fide esse etiam pro illo ipso theologo. Formâ enim caret essentiali ad propositionem ut sit de fide, nempè sanctione auctoritatis Ecclesiæ. Illam itaque rejiciendo peccaret certè, contrà conscientiam agendo, sed notam hæresis non incurreret. Haud aliter non teneretur obedire legi quam jurisconsultus detegeret, si essentiali careret promulgatione.

CAPUT III.

De præstantiâ theologiæ tùm absolutè spectatâ, tùm relativè ad cæteras alias scientias, nempè naturales.

39. Theologiam, altissimam esse scientiam, sub omni respectu valdè commendabilem, solâ ejus objecti consideratione erit omnibus compertum. Deum enim resque ad Deum pertinentes suarum investigationum objectum habet indesinenter; neque in tam sublimi quiescens speculatione, mortales ad suum Auctorem, imò eo ipso et indirectè omnes alias creaturas in hoc mundo spectabili perducere intendit; quod est easdem ad suum ultimum finem revocare, ad ordinem, proindè ad perfectionem, pacem, felicitatemque prout singularum naturæ convenit. Et quidem in naturali ordine haud immorans theologia, indè homines, vel etiam res creatas quatenùs in systemate creationis humano generi subjectæ consociantur, erigens usque ad finem supernaturalem, ità nos in Deo reponit, notiones simul mediaque subministrando consentanea ad eum possidendum, intuitivè videndum, æternaliterque laudandum. Hinc theologia suum omniumque potiùs entium perfectum atque ultimum finem perfecto modo feliciter attingit, dico Dei glorificationem et dilectionem.

40. Scientia igitur omnium nobilissima omnimodè theologia existit; nec solùm scientia, sed et *Sapientia* jure ac meritò proclamanda est, id est, scientia ad gradum altissimum perfectissimumque sublimata. Quod ut magis liqueat, notiones accuratas nunc parùm vulgatas in scholis, eâ de re hìc evolvere operæ pretium est.

Aristoteles dicit *sapientiam omnium opinione versari circà primas causas et principia*, 1 Metaphys. cap. 1; *eamdem oportere esse contemplatricem primorum principiorum et causarum*; ibid. c. 2. Deindè, illius excellentiam prædicans, *nullam*, ait, *eâ præstantiorem esse doctrinam. Quæ enim divinissima est, eadem est et præstantissima*, ibid. Vid. Petav. proleg. c. 8, § 8. Porrò eas notiones scholastici suas fecerunt, atque theologiæ christianæ cui soli perfectè congruunt, attribuêre. Quorum sic definitiones doctrinamque contraxit Polemanus in suo *Breviario theologico*, n. 19, 1ª parte: « Theologia, inquit, est sapientia: 1 Cor. 12, *alii per spiritum datur sermo sapientiæ*. Subindè accipitur sapientia pro perfectâ cognitione omnium scientiarum, uti justitia pro aggregatione omnium virtutum. Quo sensu videtur dixisse Cicero (4 Tuscul. et 2 Off.): *Sapientia est rerum divinarum atque humanarum, causarumque, quibus hæ res continentur, scientia.* Aliàs accipitur pro particulari scientiâ unius generis, aliquatenùs tamen universali, quæ sic potest definiri: *Sapientia est rerum altiorum perfectissima cognitio. Rerum* divinarum et humanarum, supernaturalium et naturalium, quadamtenùs omnium scibilium humanitùs. *Altiorum*, non obviarum rerum, communium et trivialium, sed reconditarum, eminentium et à sensibus remotiorum. *Perfectissima*, certissima et firmissima *cognitio*, eaque propter se appetibilis, ad quam omnes aliæ cognitiones ordinantur, et ipsa ad nullam aliam superiorem. Cognitio, inquam, rerum, per omnes earum causas, (si quas habent) easque altissimas, et supremas. Causas autem, realiter influentes esse in res tanquàm in effectus; vel causas latè dictas, quæ scilicet sunt causæ cognoscendi res à *priori*, suntque rationes attributorum quæ de subjecto scibili demonstrantur. Ejusmodi sapièntia est theologia, quia *est cognitio perfectissima*, fundata in revelatione divinâ. Estque *rerum altiorum*, divinarum et humanarum, imò omnium scibilium eminenter et virtualiter: hoc ipso quo tractat de Deo, omnium rerum supremâ causâ efficiente et finali. Quin et omnium scibilium in particulari, quantùm humanitùs fieri potest. Est enim cognitio theologica propter se appetibilis, ad quam aliæ cognitiones, tanquàm ad supremam ordinantur. »

Ex quibus videre est principia scientiæ Religionis, equidem methodo expositionis ad conclusionum deductionem præparari, ut diximus (7), quod ad *scientiam* pertinet propriè dictam; sed eadem prætereà principia etiam expositione theologicâ sive ex lumine naturali, sive potissimùm ex divinâ revelatione, expandi atque ità proponi nostri intellectùs contemplationi. Hinc primùm sistit gradum theologus in illis primariis veritatibus cognoscendis meditandisque, ac eo ipso res cæteras, scientias quaslibet quasi in suo fonte et modo eminentiori speculatur.

41. Quantâ nunc excellentiâ, quantâ dignitate, objecti ratione et finis, theologia adæquatè sumpta cæteras superet scientias, jam nemo non videt; an verò iisdem præstet ratione certitudinis, non eadem est theologorum sententia. Quâ de re ut ipsi nostram proferamus, id in antecessum præmittimus, velut quid omnibus commune, quamvis non ità explicitè

reperiatur in plurimis: scilicet certitudinem motivi de quâ hìc agitur, quatenùs dubium excludit, semper identicam esse et æqualem in quâlibet re et scientiâ, subque illo respectu dicendam velut aliquid simplex neque majus neque minus suscipientem. Sed motivum certitudinis excedere potest id quod præcisè ad eam generandam requireretur, seu ad omne refellendum dubium, tùm quia multiplex erit, tùm quia nobilius vel in suo genere firmius: hìnc sub illo respectu altior nascitur certitudinis impressio, major securitas quâ mens in quietâ veritatis possessione confirmatur, ab illâ difficiliùs avertitur.

His positis, contendimus 1° certitudinem theologiæ, sub priori respectu, ut dubii scilicet exclusivam, eamdem esse et æqualem ac in cæteris scientiis: quod ex modo dictis (33) satis liquet. 2° Sub altero respectu, eamdem iterùm esse illam certitudinem in parte naturali theologiæ, priusquàm nempè ad certitudinem fidemque supernaturalem perveniatur, quod etiam spontè fluit ex superiùs assertis (33, 34). At verò in parte supernaturali quâ maximè et principaliter constat theologia, ejus certitudo longè perfectior cæterarum disciplinarum certitudine existit, et quidem iisdem rationibus quibus certitudo supernaturalis naturalem vincit, ut ibidem suprà videre est. Ex quibus insuper compertum certitudinem naturalem Theologiæ ipsam supernaturalis certitudinis semel habitæ dotibus supervestiri. Undè, ut verbo dicamus, sequitur theologiam adæquatè sumptam dicendam esse non *certiorem*, sed perfectiori modo quàm cæteras scientias *certam*.

42. Neque solùm se tot tantisque dotibus præstantiorem cæteris scientiis præbet theologia; ast insuper supremum in easdem exercet principatum quem iisdem titulis quibus sapientiæ nomen et prærogativas sibi vindicat, neminemque in eo exercendo repugnantem sustinet, nisi eum animalem, ut vocat Apostolus, hominem qui quidem scientiarum naturalium forsan peritus ipsas tamen nonnisi limitatas, atque, demptâ primâ causâ, quasi truncatas possidebit. Ea autem dominii theologiæ in scientias naturales jura sic exponit D. Thomas: « Theologia imperat omnibus aliis scien-
« tiis tanquàm principalis, et utitur in obse-
« quium suî omnibus aliis scientiis, quasi
« usualis; sicut patet in omnibus actibus or-
« dinatis, quorum finis unius est sub fine alte-
« rius, sicut finis pigmentariæ artis, quæ est
« confectio medicinarum, ordinatur ad finem
« medicinæ, qui est sanitas, undè medicus
« imperat pigmentario et utitur pigmentis
« ab ipso factis ad suum finem; ità ut,
« cùm finis totius philosophiæ sit intrà finem
« theologiæ, et ordinatus ad ipsum, theologia
« debeat omnibus aliis scientiis imperare, et
« uti iis quæ in eis tractantur. » Apud P. Ventur. De Method. philos. diss. præl. § IX.

Igitur continuis ac intimis relationibus connexa theologia cum scientiis naturalibus, ab illis famulatûs exigit jure suo munera, præsertìm à philosophiâ quâ perpetuò intermiscetur, quâque ancillâ modò prænuntiâ, luciferâ, modò interprete, pedissequâ utitur.

Ex quibus clariùs apparet quo ponenda sit loco, quâ æstimatione habenda ea theologiæ pars, quam naturalem, rationalem seu philosophicam diximus, donec saltem, sub regimine auctoritatis Ecclesiæ, ad dotes supernaturales sublimetur. Equidem illa dicenda est potiùs præambula theologiæ, quàm ejus pars propriè dicta. Rationem insuper à statu naturali ad supernaturalem perducit theologia, ab eâdemque ità novis adjectis viribus, principiisque altioribus, seu divino revelationis lumine illustratâ, majora sui famulatûs munera requirit.

43. Eumdem istum principatum alio etiam et quidem altiori modo theologia in scientias naturales agit, quas non solùm ad suum finem servientes adducit, sed et operantibus ipsis advigilat, ne quid sanæ doctrinæ repugnans indè prodeat quod censurâ notandum vel judiciariâ suâ sententiâ habeat reprobandum. Id quoque theologiæ princeps sedulò notavit: « Non pertinet, inquit D. Thomas, ad eam
« (theologiam) probare principia aliarum
« scientiarum, sed solùm *judicare de iis*. Quid-
« quid enim in aliis scientiis invenitur veritati
« hujus scientiæ repugnans, totum con-
« demnatur ut falsum. » Apud P. Vent. ibid.

Scholium.

44. Ergò theologia una est: cùm omnes ejus partes, sive ex ratione naturali, sive ex supernaturali revelatione habeant originem, in unum apertè coalescunt, unamque constituunt scientiam, sibi in cunctis suis elementis consentaneam. Hæc autem de unitate theologiæ notio nostræ consentit definitioni; non ità verò tradebatur à theologis qui, definiendo theologiam *conclusionum theologicarum ex principiis fidei deductionem*, de ejus unitate non disputabant, nisi sub ratione motivi quo deductio illa innitebatur. Nunc verò, ut par est, unitas

theologiæ tractanda est in sensu, qui eâdem quâ ejus definitio proportione, latiùs extendatur.

CAPUT IV.

De necessitate et utilitate theologiæ. — Ubi de potiori methodo theologiam tractandi.

45. Per theologiam, ubi de ejus necessitate tractamus, non intelligimus doctrinam catholicam, quatenùs fidem ad salutem necessariam complectitur; equidem sub illo respectu eâdem necessitate necessaria dicenda esset theologia, quâ ipsa fides catholica; sed eam in sensu nostræ definitionis accipimus, ut *scientiam Religionis* quæ, sic intellecta, sub diversâ ratione consideranda est, ut de illius necessitate et utilitate ritè pronuntietur.

1° Theologia, in genere, et quoad ejus substantiam spectata, prout est scientia, Ecclesiæ seu societati catholicæ est necessaria. Quippè in omni societate necesse est plurimis saltem, et præsertim iis qui administrationis muneribus funguntur, hujus institutiones legesque innotescere, et quidem eo scientiæ gradu quo possint earum obscuritates elucidare, applicationem urgere, de variis litibus judicare, easdem edocere, ac, prout opus erit, defendere atque propugnare. Hinc, v. g., necessitas jurisprudentiæ in societate civili. Porrò theologia est præcisè illa scientia seu notitia evoluta institutionum et legum societatis catholicæ; ergò iisdem titulis suprà relatis necessaria est. Hinc Apostolus ejus necessitatem pro variis ejus officiis prædicat, eam scilicet dicens requisitam: 1° ad fidem prædicandam: *Quicumque*, inquit, *invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodò ergò invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodò credent ei quem non audierunt? Quomodò autem audient sine prædicante? Quomodò verò prædicabunt nisi mittantur?* Rom. 10, 14. — 2° Ad fidem fovendam et conservandam: *Ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi..... Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitiâ hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris.* Ephes. 4, 11, etc. — 3° Ad fidem defendendam, et ab hæreticorum insidiis impugnationibusque vindicandam: *Oportet episcopum esse amplectentem eum, qui secundùm doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui et seductores... quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet.* Ad Tit. 1, 9. Vide apud Turn. Prol. p. 10. Hæc in re tàm clarâ sufficiant.

46. 2° Theologia sub eodem respectu sumpta minimè necessaria est singulis fidelibus; quod etiam et omnibus evidens est. Numquid omnes jurisperiti in societate civili? *Numquid*, in catholicâ, eâdem ratione, *omnes apostoli?* ut ait D. Paulus; *numquid omnes doctores?* 1 Cor. 12, 29. Quod etiam ritè exposuit D. Aug.: « Quâ « scientiâ (nempè theologiâ) non pollent fi« deles plurimi, quamvis polleant fide plu« rimum. Aliud est enim scire tantummodò « quid homo credere debeat, propter adipis« cendam vitam beatam quæ non nisi æterna « est; aliud autem scire quemadmodùm hoc « ipsum et piis opituletnr, et contrà impios « defendatur. » D. Aug. L. 14, de Trin. C. 1, h. 3.

47. Estne verò utilis singulis fidelibus sic spectata theologia ut scientia Religionis? Id in genere determinari nequit, cùm ex indole privatâ, multisque personæ, temporis, loci, aliisve pendeat circumstantiis. Istud tantùm velut quoddam generale principium tradimus, videlicet utilem valdè esse scientiam theologicam, sed habitam eo præcisè gradu qui proportionetur indoli, culturæ ingenii hominis, simulque ejusdem idoneis dispositionibus ex parte voluntatis, nempè desiderio divinas cognoscendi veritates, eas humili rationis subditione suscipiendi, sese illarum meditatione ad majorem Dei dilectionem inflammandi, deniquè easdem prudenti conflictu, datâ occasione, vindicandi. Excedens eam, ut ità dicam, mensuram gradus scientiæ theologicæ, aureæ simplicitati fidei noceret, aliisque sub respectibus fieret periculosior; scientia verò eâdem mensurâ inferior id tantùm detrimenti haberet, quòd scilicet debiliora conferret commoda.

48. 3° Theologia, ratione methodi, est etiam necessaria; id est, necessaria est in scientiâ Religionis tractandâ methodus; alioqui sine ordine, sine directione, nullisque adhibitis regulis, theologia dissereret; hinc non scientia prodiret, sed inanis prolatio verborum, idearum confusio, notionumque perturbatio. Nec intelligimus tantùm methodum in genere, sed et utramque hujus speciem quam theologiæ attribuendam esse contendimus, nimirùm methodum expositionis et methodum demonstrationis, seu positivam et discursivam (6, 7, 11). Namque tùm in expositione principiorum,

tùm in conclusionum deductione, aliquis habendus est ordo, regulæ sunt servandæ : proindè utraque methodus necessaria est.

49. 4° Quid verò de methodo discursivâ seu demonstrationis, usquè ad genus scholasticum productâ (11), seu simpliciter de methodo scholasticâ? Satis conveniunt omnes eam non esse strictè necessariam, cùm de facto non fuerit in Ecclesiâ primis seculis pervulgata. An autem eadem sit utilis, inter theologos multùm controvertitur. Scholastica methodus, sicut res omnis ex industriâ honestâ humanâ originem ducens, suos legitimos usus, sua habet commoda, simul abusus incommodaque secum ex nostrâ debilitate importat; homines prætereà in suis judiciis de quâlibet re proferendis, naturalem indolem seu aliquam peculiarem potiùs sequuntur propensionem, quàm quod reipsâ boni vel incommodi in se res exhibent: hâc duplici causâ divisi de methodo scholasticâ theologi, alii, nonnisi utilitatibus ejus commoti, eam nimis forsan commendârunt, etiam cæterarum detrimento; alii verò, abusus atque ex illis nata incommoda solùm ferè intuentes, germanam ac utilem methodum calumniâ insecuti, eam de medio tollere vellent. Nos verò, moderatis servientes opinionibus, ut par est, scholasticam perutilem esse, adhibendamque, sublato abusu, propugnamus.

1° Methodum scholasticam esse utilem, id jam ex ejus naturâ et praxi compertum est. Quippè dialectica, seu ratiocinatio non utilis tantùm, sed etiam necessaria est et ex intellectûs humani naturâ derivata. Adhibita certè fuit semper tùm ab antiquis, tùm à recentioribus, in doctrinâ ecclesiasticâ sicut in profanâ philosophiâ; semper ex principiis consectaria, et quidem juxtà quasdam naturales regulas, eruerunt homines. Hujusmodi deductiones, fatemur, plerùmque multis oratoriè ac fusiori stylo dictis, permiscebantur; sed fatendum etiam eas strictas, vel austeriores argumentationes vim præcisè roburque ad convictionem scriptis conferre, iisque maximè adversarios urgeri. Porrò id intenderunt scholastici, formas dialecticas usurpando, neglectâque methodo positivâ, suas nimirùm investigationes lucidiores, probationes doctrinæ firmiores, defensiones deniquè validiores efficere, quorum scripta minùs certè menti placentia, efficaciora in debellandis sanæ doctrinæ hostibus suppeditabant argumenta, vel etiam in evolvendis philosophicè dogmatibus magis valebant (1). Igitur, re in se spectatâ, dialectica ejusque ad scholasticam methodum progressio manifestas habent utilitates (1).

50. 2° Easdem extrinsecè iterùm testimonia vel veterum Patrum, experientiaque et facta demonstrant. Clemens Alex. præcipit ut « sapientiam velut septo quodam, sic philosophiâ « et rectè vivendi instituto muniamus : quo « sophistis inaccessam servemus, » lib. 1 Strom. « Est, inquit idem, per seipsam perfecta et nullius indigens doctrina Salvatoris, utpotè facultas et sapientia Dei. Porrò « græca philosophia, ad eam accedens, non « potentiorem facit veritatem, sed sophisticam « adversùs eam impressionem imbecillem reddens, propulsansque dolosas contrà veritatem « insidias, congruens vineæ sepimentum et « vallum dicitur, « ibid. Addit in lib. 6 : « Sepimentum est dialectica, ut ne ab sophistis « veritas proculcetur (3). »

(1) Vid. infrà Melch. Can. lib. 12, cap. 11.

(1) Sic speciales veræ scholasticæ utilitates exponit Opstraët : « Hujusmodi, inquit, scholasticâ nil utilius. 1° Quia cùm doctrina theologica vastissimè, tùm per sacras litteras, « tùm per concilia et decreta pontificum, tùm « per sanctorum Patrum codices, aliorumque « auctorum ecclesiasticorum libros sparsa sit, « paucique tanto ingenio vel otio abundent, ut « eam indè valeant suo marte colligere; plurimùm sanè commodi ac utilitatis præstitit « scholastica, quæ quidquid præclari in istis « monumentis continetur, in unum velut « corpus collegit, collectumque uno quasi intuitu cuivis spectandum exhibet. 2° Quia « res quascumque theologicas in suos titulos « ac quæstiones distribuit, ut cuivis in promptu sit in eâ investigare ac invenire quid- « quid in quovis argumento theologico, Scriptura, Traditio, Patres, aliave auctoritas, vel « etiam ratio suppeditat. 3° Quia totam doctrinam theologicam congruo ac facili ordine « disponit, atque ità expeditam ad docendum « discendumque viam ostendit. » De locis theologicis, diss. octavâ, c. 3.

(2) Jam præiverant in hâc dialecticæ commendatione græci philosophi ex quibus ad nos ars illa pervenit. Plato in lib. 7 de Repub. affirmat « dialecticam sepimenti instar esse disciplinis « cæteris. »—Imò, quod sanè est notandum, Themistius, philosophus quarti seculi, orat. secundâ, Aristoteleam philosophiam Platonicæ vocat « sepem et propugnaculum... Nam cùm accessu « facilis, et sophistarum impressionibus exposita « sit, Aristotele muniendam et obvallandam esse « illam ait, quo undècumque ab dogmatibus « insidiæ propulsentur : cùm plerique præ « inertiâ non satis muniti ac parati in certa- « men veniant. Quo fit ut interdùm præclara « quæpiam, robustaque sententia, ab imbecillâ « vilique subversa et labefactata seipsam pro- « pugnare nequeat. » — Philo, Judæus, illum dialecticæ usum prædicat in lib. de Agriculturâ; « ut ingenium acuat, ne hebetius sit ad singu- « las quæstionum petitiones; sed divisionibus « ac distinctionibus utatur, ut rei cujusque « proprietatem ab communibus qualitatibus

Eadem habet Basilius : « Artis enim dia- « lecticæ facultas murus est propugnandis « dogmatibus apprimè opportunus non sinens « ea in diversam partem facilè abripi, aut in to- « tum intercipi ab his qui ea vellent evertere. » In c. 2 Isaiæ, apud Thomassin. Prol. cap. 40, § X. Ipsi Basilio hanc laudem tribuit amicus Greg. Nazianzenus, quòd artes omnes atque doctrinas apprimè calleret, præsertim philosophiam, ejusque partem illam, « quæ in logicis « demonstrationibus, aut oppositionibus et « concertationibus versatur, quam dialecticam « nominant ; in quâ adeò excelluit, ut iis, qui « cum eo disputabant, facilius esset à laby- « rinthis sese extricare, quàm argumentorum « ejus laqueos effugere, si quandò res ità pos- « tularet. » Naz. orat. 20. Subjungit Petavius : « Ac tàm ipse, quàm cæteri Patres, non ver- « bis tantùm et sententiis, sed factis etiam et « exemplis probârunt, non esse pœnitendam « theologo dialecticæ operam ; sed plerùmque « utilem, ac laudabilem, ut hæreticorum cal- « lida et aculeata sophismata eodem artificio re- « tundantur. » D. Augustinus his verbis, inter alia, dialecticæ commoda declarat, simulque præcavet abusum : » Sed disputationis disci- « plina ad omnia genera quæstionum, quæ in « litteris sanctis sunt, penetranda et dissol- « venda plurimùm valet : tantùm ibi cavenda « est libido rixandi, et puerilis quædam os- « tentatio decipiendi adversarium. » Lib. 2 de Doct. Christ. — Vid. Petav. Proleg. c. 4, et Thomass. Proleg. c. 40. Hæc sufficiant quoad veteres. De iis qui sunt subsecuti nulla difficultas, cùm ipsi, elapsis ignorantiæ seculis, ut aiunt, artem dialecticæ usquè ad abusum extulerint.

51. 3° Auctoritati testimoniorum addenda quoque experientia. Nullo unquàm tàm efficaci argumento propugnata fuit veritas ac defensa quàm illo ex dialecticis artibus confecto, quod adeò verum est, ut in id genus, quasi naturâ duce, homines, quâvis ætate, ad debellandos adversarios propenderint. Imò et idem etiam inviti demonstrant hæretici, austeram argumentationem vel scholasticam detractione conviciisque lacessentes. Hoc jam expertus fuerat Arnobius, cui Serapio objiciebat quòd *in dialecticum sophisma prorumperet ;* jamque dixerat : *Cesset ars dialectica*, ad quæ Arnobius : « Dia- « lecticum sophisma duas facies recipit ; et ut « verum probetur quod adstruitur, et non ve- « rum ex aliquâ parte arguatur. » — « Ars « dialectica in rebus obscuris ingreditur, ut « videatur esse verum, quod verum est. » In calce Iren. Petav. ibid. Sed quàm fuerint concordes contrà scholasticam hæretici XVI seculi, in cæteris tàm discordes, quantis eam contumeliis impetierint, nemo nescit. Neque dissimulandum id omnes quasi instinctu communi ac naturali adversùs methodum catholicæ veritatis propugnaculum fecisse.

52. 4° Deniquè in scholis universis catholicis methodi de quâ agitur per plura secula invaluit usus : quod factum in illâ apertè utilitatem certam arguit. Quippè temerarium vel nefandum esset solummodò suspicari universos Ecclesiæ pastores nocivam aut saltem vacuam et absurdam ubiquè in exercitationibus et studiis theologicis diffusam toleravisse methodum, dùm genuinam solidamque singulari privilegio tenuissent Ecclesiæ hostes, qui nihil aliud noverunt quàm unam ejus sanctamque doctrinam in frusta cædere atque dispergere !

53. Equidem, nec diffitemur, scholastici in abusum dialecticæ prolapsi, quæstionibus otiosis subtilitatibusque nimiùm studuerunt. Ast etiam nimiùm sub illo duplici respectu tùm ab hæreticis plurimùm, tùm à quibusdam catholicis, fuerunt insimulati. Quippè plurimæ quæstiones, nunc otiosæ, non ità sese præbuerunt olim, cùm eadem ac nostris temporibus disputandi contrà dogmatis catholici vel christiani adversarios materia non occurreret : neque etiam istæ quæstiones absque emolumento intellectuali ad exercitationem rationis ad majoremque scientiæ expansionem agitatæ sunt in scholis. Sic, apud D. Thomam, in suâ Summâ Theologicâ, quam nullus deinceps theologus quolibet ejusmodi opere adæquare valuit, plurimas adhibet quæstiones quæ primo intuitu ut redundantes habitæ, etiam nunc seriâ meditatione ad completam evolutionem doctrinæ vel scientiæ theologicæ pertinere censentur. Imò jam antiquitùs Patres sese circà hujusmodi quæstiones exercitaverunt, quorum exempla et sententias præsertim ex Augustino refert Petavius, Proleg. c. VI. Quod verò spectat ad subtilitates scholasticorum, suas tractationes definitionibus, divisionibus aliisque id genus opprimentium, hoc certè in abusum verterunt, sed tamen in abusum veræ germanæque methodi in cujus applicatione, ex humanâ moderationis nesciâ infirmitate modum excessêre. Neque id etiam sine providentiâ factum, quùm tàm acutâ illâ exercitatione, vitiis

« discernat. » Mox ait « philosophiam agri in- « star esse, cujus logica velut materia sit ac « septum quo ingruentium impetus arcetur. » Vid. Petav. Proleg. c. 4.

tandem emendatis ratio aptior effecta fuerit ad retundendas subtilitates hæreticas sequentibus seculis exortas, ità Deo ex ipso rei abusu bonum eruente (1). Hæc eadem ut compendiosè dicamus, methodus discursiva necessaria est in theologicâ scientiâ; ars dialecticæ proindè, saltem quoad essentialia principia regulasque naturales, necessaria quoque et semper, non eodem tamen gradu adhibita; sed nulli eam tàm extenderunt quàm scholastici à seculo 12°, qui, neglectâ insuper positivâ methodo, atque in argumentativam penitùs projecti, eâ ex duplici parte in abusum abierunt. Quid verò nostris temporibus conveniat, nunc aperiendum.

54. Ubi de methodo quæ in theologiâ adhibeatur res est, sententia est à pastoribus Ecclesiæ potiùs exposcenda, quibus determinandi munus ac dirigendi documentum theologicum ex officio incumbit, quàm requirenda viri theologi privati opinio. Nostram tamen eorum judicio planè submissam paucis exponemus vel indicabimus.

Ex dictis suprà variis locis satis evidens est *methodum expositionis* doctrinæ proponendæ atque edocendæ magis accommodari, dogmata eruendo ex traditione et enucleando, vel etiam contrà adversarios saltem argumento præscriptionis ea vindicando; *methodum* verò *demonstrationis* ad eam doctrinam ratione evolvendam vel etiam probandam defendendamque magis inservire; utramque necessariam in scientiâ religionis genuinam hanc operationem requirente. Verùm illæ ambæ methodi non eodem gradu in diversis temporibus et circumstantiis sunt adhibendæ, et reverà adhibitæ fuerunt, naturâ, vel potiùs providentiâ duce. Sic prioribus Ecclesiæ seculis, cùm doctrina catholica potiùs exponenda atque ex auctoritate edocenda esset, quàm argumentatione discutienda, methodus positiva seu expositionis apud Patres prævaluit, nonnisique secundariò ac moderatè succurrebat dialectica. Sequentibus autem temporibus, cùm eadem prorsùs stabilita doctrina potiùs evolvenda explicandaque occurreret, discursus debuit invalescere, ex quo nati scholastici ab 11° seculo. Hæc prætereà in applicatione singulorum indole doctorum modificantur, quorum alii naturaliter ad austeram argumentationem propendent, alii ad oratorias expositiones; quâ consideratione intelligitur cur inter veteres quidam jam dialectici ac propè scholastici fuêre, ut apud Græcos 7° seculo Macarius Antiochensis (1), vel deinceps, 8° seculo, D. Joan. Damascenus; item inter recentiores, jam prævalente scholasticâ, exstitêre plures oratoriam ac positivam methodum more Patrum sectantes, qualem se inter Latinos versùs medium 12 seculi exhibuit D. Bernardus. Jam verò à duobus propè seculis, quùm plurima scholasticæ vitia emendarentur, atque non ità exclusivè genus Aristoteleum in studiis vigeret, plures auctores eruditione majori insignes scientiam theologicam fusiùs ac pleniùs tractandam suscipientes, eam ex traditione exposuerunt, inter quos eminent Petavius et Thomassinus et ipse jam noster Melchior Canus, qui stylo tàm ornato 16° seculo de locis theologicis scripsit (2): dùm in tractationibus compendiosis, methodus scholastica prævalere consuevit, utpotè brevitati favens simùl et claritati. Ex quo videre est morem scholasticum in tractatibus theologiæ elementaris servatum usquè ad nos fuisse; neque id vituperandum, neque ullo modo tollendum.

Porrò ratio illa theologiam tractandi anteà sufficiens atque, ut ità dicam, definitionibus solitis adæquata, ex quibus nihil videbatur esse theologia quàm discursus et argumentatio, illa, inquam, ratio jam nostræ non satis conveniret definitioni, quâ theologia ut scientia traditur, cujus plena et completa tractatio tùm principiorum seu doctrinæ expositionem complectitur, tùm ex iisdem conclusionum deductionem (4, 5, 6).

Hinc utriusque conjunctæ methodi usus est adhibendus, nempè methodi positivæ ad exponenda primùm dogmata, et discursivæ ad eorum deinceps evolvenda consectaria. Nec aliter à nobis excogitantur elementa scientiæ theologicæ, quæ hocce modo exponi posse videntur.

55. 1° Quidem, distributione factâ tractatuum atque divisionibus singulis absolutis, ubi scilicet quæstionem aggredimur, jam primùm distinctè *propositiones* certæ atque ad doctrinam pertinentes stabiliantur, *notâ theologicâ* insignitæ, puta *de fide, proxima fidei, certa,* si jam ad auctoritatem perveniatur supernaturalem. Eædem propositiones ex solâ credendorum regulâ, id est, ex auctoritate seu ex variis traditionis fontibus, scilicet ex symbolis, Pa-

(1) Consuli potest utiliter opus P. Martini Gerbert (monachi è congregat. D. Blasii in Silvâ. Nigrâ) *de recto et perverso usu theologiæ scholasticæ*. — Vid. etiam Berti, Proleg. c. 2.

(1) Vid. T. 6 Concil. Lab. p. 905.

(2) De Melch. Cani opere sic ait Turnelius: « Opus certè tum singulari eruditione, tum styli « nitore ac elegantiâ eximium ac præclarum, « cujus lectio prædicari satis ac commendari « non potest. » De Prolegom. quæst. 4.

tribus, conciliis, SS. Pontif. decretis, theologis (1), methodo positivâ evincantur.

2° Doctrinâ catholicâ sic suis fundamentis inconcussè stabilitâ, jam videndum erit quid de illâ disseruerint homines, quas tenuerint opiniones sivè extrà limites ab ipsâ doctrinâ vel auctoritate præscriptos, sivè intrà eosdem terminos; quod est historiam evolvere *errorum* et *opinionum* circà propositiones priùs expositas; atque proprias investigationes de illis præparare.

3° Denique theologus privatus suas ipsas opiniones, sua argumenta adhibebit, quibus methodo discursivâ seu scholasticâ, propositiones doctrinales ex Scripturis sacris propriâ interpretatione, rationibusque theologicis, evidentiâ intrinsecâ intercedente, demonstrare pro suo ingenio conabitur, item ex objectionibus easdem suis responsis vindicare, atque excogitatis ab ipso vel solùm præteritis approbatis explicare opinionibus.

Hæc tria tribus ferè verbis comprehenduntur: 1° Quid Deus revelaverit? En doctrina ex traditione innotescens. 2° Quid de illâ excogitaverint homines? En errores et opiniones ex historiâ inquirendæ. 3° Quid de eâdem disserat ipse auctor seu theologus? En ejus opiniones suâ ratione habitæ, simulque scientifica theologiæ tractatio.

Notandum prætereà, 1° in his tribus partibus totam completam stare scientiam Religionis; imò eam scientiam theologicam perfectam et altissimam quam theologi veram esse sapientiam contendunt (7, 4). 2° Fundamenta scientiæ theologicæ in primâ parte, nempè doctrinali contineri; in tertiâ, scilicet rationali, formam scientiæ seu formalem reperiri scientiam; in secundâ verò sunt varia humanæ rationis experimenta, quibus inest aliquid characteris partis doctrinalis, cùm ex testimonio, seu auctoritate historiæ habeantur, aliquid etiam partis rationalis, cùm exhibeant solùm humanas opiniones, atque ad investigationes proprias conducant theologum. 3° Regulam fidei à parte rationali exulare, non verò omnem certitudinem philosophicam, ad quam cùm pervenit ratio *christiana* theologi, argumentum ejus ità certum, et aliquâ sufficienti auctoritate, v. g. consensu moraliter unanimi cæterorum theologorum fultum, jam ad primam partem verè pertinet. Sed in hâc rationali parte id præsertim cum theologis à ratione requirendum, ut congruis argumentationibus fidem confirmet evolvatque et illustret.

(1) Scriptura sacra, seu potiùs verbum Dei, fons genuinus omnis dogmatis divini, cùm traditione *interprete* ad nos interpretatum transmittitur; quod infrà in annotationibus de Script. et Tradit. clariùs patebit.

Eâ autem ratione componendi res theologicas et tractandi videtur ex unâ parte doctrinam catholicam completè tradi ac methodicè ordinari magis posse; eamdemque ab opinionibus humanis secerni, ut fieri licet, neque nisi germanis infallibilibusque argumentis stabiliri, dùm, ex alterâ parte, ipsa ratio doctrinâ primùm cognitâ et in tuto positâ validior efficitur ac vegetior ad eamdem evolvendam, atque seipsam uberiori fructu extrà periculum errandi liberiùs exercitandam.

Hæc de methodo potiori in tractandâ theologiâ obiter attigimus, quæ tamen, si non displiceant, saltem indicabunt quâ ratione *Institutiones dogmaticas* jam incœptas absolvere, Deo juvante, ipse sperat auctor hujus de Prolegomenis tentaminis. Idem suas annotationes tùm infrà locis theologicis, tùm sequentibus tractatibus appositas litteris P. S. insignire curabit.

56. Superest aliquid etiam dicere de ipso idiomate quo tractare de scientiâ theologicâ convenit. Non dissimulandum plures inter catholicos existere qui theologiam etiam elementarem vulgari linguâ edoceri vellent, derelicto proindè linguæ latinæ usu: quod erroneum esse, valdè rei catholicæ periculosum, imò et affine studiis ac votis hæreticis haud dubitamus pronuntiare. Quippè idioma latinum versione authenticâ librorum sacrorum jam ipsum sacrum atque consecratum, liturgiæ expressio, catholicæ doctrinæ, seu Patrum, Conciliorum, SS. Pontificum, nec non et theologorum atque juris canonici peritorum, omnium ætatum et regionum, commune vehiculum, his, inquam, titulis, unitatis vinculum in Ecclesiâ existit, quod disrumpere, usu linguæ vulgaris in rebus sacris et theologicis adhibito, ultimi (1) hæretici unanimi conatu non dubitaverunt. Huic præcipuæ quidem ac valdè momentosæ seu peremptoriæ rationi idiomatis latini in studiis theologicis sedulò retinendi, aliæ accedunt haud contemnendæ. Quippè, ut unam vel alteram referamus, ex usu Patrum, conciliorum, SS. Pontificum atque theologorum accuratas doctrinæ in linguâ latinâ habemus formulas, vocesque, ut ità dicam, sacramentales in multis essentialibus exprimendis; quæ voces ac formulæ in tot vulgaria idiomata abs-

(1) Id est, à 16° seculo, cùm idiomata vulgaria in singulis regionibus maximè prodierunt. Vid. Orat. D. Auguis in legatorum populi concilio (Chambre des Députés), de usu ling. latin. in scholis jurisprudentiæ, pro jure Romano; orat. quidem habitam die 7° Junii 1837. Vid. *l'Univers religieux*, 8 Junii, die Jovis, et *Monitorium universale* (le Moniteur).

que alterationé verti moraliter est impossibile. Dicendum etiam usum latini sermonis formis favere dialecticis tàm peroptandis, si modus servetur, ut suprà diximus ; eumdem etiam brevitate conspicuum non semel impedire ne res facili copiâ verborum potiùs obruantur in discussione, quàm elucidentur. Attamen ne ipsi nos in consuetudine etiam necessariâ defendendâ excedere videamur, notandum esse velimus hæc nihil impedire quin vulgari idiomate in singulis regionibus tractatus de rebus theologicis ab eruditis edantur, lectionibus latinis explicationes adhibeant magistri, atque ipsi theologiæ candidati linguâ vernaculâ exerceantur : quæ quidem rectè et utiliter fient, si solùm ad textum latinum auxiliariter accedant.

CAPUT V.

De studio theologiæ. Hujus studii historia nectitur D. Liebermann. — De studiis theologicis.

ARTICULUS PRIMUS.

Brevis studii theologici historia.

EPOCHA PRIMA.

Ab exordio generis humani usque ad Christum.

57. Theologiæ revelatæ historia cum ipso genere humano orditur : quæ primi parentes, Deo ipso institutore, didicerunt, et quæ postmodùm Deus ad patriarchas locutus est, hæc in eorum qui Deum timebant familiis, sedulò conservabantur. Docendi munus vel cura juniores instruendi in iis quæ ad Deum ejusque cultum pertinebant, illis tùm incubuit, qui ad illud videbantur ab ipsâ naturâ destinati. Neque postmodùm, cùm in reipublicæ formam coaluissent Judæi, et lege scriptâ à Deo sibi traditâ uterentur, immutatus est hic mos antiquus. Aliud populi mores non ferebant, quia omnes agrorum gregumque curâ detinebantur, nec tempus *otii supererat, quod ipsum scholæ* nomen exprimit.

Quamvis autem κατηχησις legis *privatæ* in hâc etiam temporis periodo ad patres-familiâs pertineret, publica tamen debebatur sacerdotibus et prophetis. Scriptura sæpiùs de filiis seu discipulis prophetarum loquitur 1 Reg. c. X, XI, XIX. III Reg. XVIII, XX, 3, 5. IV Reg. II, IV, 38, etc. Samuel primus propheta, scholas instituisse creditur, ut penè collapsam avitam religionem restitueret. Ex his usque ad tempora captivitatis plures exierunt viri potentes opere et sermone, qui ad justitiam erudierunt multos. Præter hoc extraordinarium docendi munus, aliud erat ordinarium; sacerdotibus in lege demandatum. Deuteron. XVII, XXXIII, 8, 9, 10. Undè illud Malachiæ : *Labia sacerdotis custodient scientiam et legem requirent de ore ejus.*

Post captivitatem babylonicam, per omnes ferè civitates synagogæ erectæ sunt ; in quibus per omne sabbathum libri legis et prophetarum legebantur, additâ interpretatione et exhortatione. Si Judæis fides est, in solâ urbe Hierosolymitanâ 480 ejusmodi synagogæ numerabantur. Præter synagogas in quibus populus erudiebatur, scholæ institutæ erant non Hierosolymis tantùm, sed etiàm in exteris locis in quibus magistri cum discipulis conveniebant. Cùm Apostolus Ephesi commoraretur, et per tres menses in synagogâ disputans et suadens de regno Dei multos experiretur sibi contradicentes et malè dicentes viam Domini coràm multitudine, discedens ab eis segregavit discipulos, quotidiè disputans in *scholâ tyranni* cujusdam. Rit. XIX, 8, 9.

Scholæ non rarò *domus* vocabantur (sic cùm dicitur contentionem fuisse inter domum Schammai et domum Hillel, intelligendum est, inter ipsorum scholas) ; subindè etiàm domus *subtilitatis* et *acuminis,* quia quæstiones legis ibi subtiliùs tractabantur ; propterea Judæi eum locum discutiendis rebus aptiorem prestantioremque habebant ipso templo. Paulò post reditum ex Babyloniâ, novæ inter Judæos sectæ exortæ sunt, non vivendi tantùm ratione, sed et doctrinâ multùm inter se discrepantes ; quælibet autem suas scholas habuit, in quibus discipulos erudiebant, qui inter eos doctiores habebantur. Plura hic de Pharisæorum, Sadducæorum, Essenorum origine, institutis et doctrinâ dici possent, si longiores esse liceret. Vid. Stolberg, G. d. R. J. C. b. IV, Beilage 1. *Pharisæorum* origo incerta ; *Sadducæos* aiunt à *Sadoc* oriundos, qui *Antigoni* discipulus fuit. Cùm is à magistro sæpiùs audivisset, *non esse serviendum Deo, quasi ex compacto accipiendi mercedem,* sed puro omninò et gratuito amore, ac si nihil esset post hanc vitam aut sperandum aut pertimescendum, malè magistri sententiam interpretatus, vitam ipsam æternam et animæ immortalitatem sustulit. Antigonus ergò, cùm *puri amoris,* ut dicitur, necessitatem, ultrà quàm par erat, urgeret, impiæ Sadducæorum sectæ originem dedit. Ità etiam in bono excedere periculosum est ! Illud in genere notandum est, Judæos inprimis post captivitatem in duas partes scissos fuisse, quarum una meditationi Scripturæ se dabat ; altera

tota in eo erat ut Scripturæ aliquid assueret, atque ideò traditiones non scriptas, tanquàm necessarias et ipsâ Scripturâ perfectiores regulas observabat; undè Pharisæi et Esseni orti sunt. Hæc distinctio inter Judæos *Rabbinistas* vel *Thalmudistas*, et *Textuales* aut *Scripturarios* adhùc hodiè obtinet. Sub nativitatem Christi duo inter Judæos floruerunt celeberrimi doctores, *Hillel* et *Schammai*, quorum scholæ mutuis sese odiis impetebant. Hillel traditionum auctoritatem tuebatur, et divortium admisit quâcumque de causâ. Hic primus *Mischnæ* auctor haberi potest, nam sex tractatus scripsit traditionum Judaicarum. *Schammai* pro textu Scripturæ pugnabat, et divortium in lege ob solum adulterium permitti affirmabat.

Patet ergò Judæos antè Christum suos habuisse *Theologos*, seu viros qui eruditâ legis et Religionis revelatæ cognitione pollebant. In libris novæ legis vocantur scribæ, γραμματεῖς; et legis periti, νομοδιδασκαλοι. Hi verbo scripto adhærebant, cùm alii, inprimis è Pharisæorum sectâ qui Sapientes vocabantur (σοφοι), in suis lectionibus traditiones urgebant. Alia adhùc doctorum species, quos *disquisitores* vocabant, quos Judæi, quoniàm allegorias et subtiliores expositiones sectabantur, ut expositores acutissimos et profundissimæ perspicacitatis venerabantur. Hos omnes enumerat Apostolus 1 Cor. 1, 20 ... *Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor hujus sæculi.*

EPOCHA II.

A Christo usquè ad seculum XI.

58. Christus cùm prædicationis munus impleret, non tantùm publicè populum docuit, sed et apostolos sibi elegit et discipulos, quos in mysteriis regni Dei erudivit, et quibus ipse dixit Joan. XIII, 13 : *Vos vocatis me magister et Domine, et benè dicitis; sum etenim...* neque voluit ut ejus discipuli, et qui post eos docendi munus in Ecclesiâ susciperent, *magistri* aut *rabbi* vocarentur; ut scirent unum esse magistrum nostrum Jesum Christum. Et verè quidem, quia non decet Religionis aliud scire quàm Jesum crucifixum, aut aliam quàm Jesu Christi proponere doctrinam, aut sibi et non Christo formare discipulos. Hunc scilicet finem Christus sibi proposuit, cùm magisterium publicum in Ecclesiâ instituit... *dedit quosdam... pastores et doctores... in ædificationem corporis Christi.* Eph. IV. Porrò docendi officium in Ecclesiâ perdurare nunquàm potuisset, nisi præter instructionem publicam et omnibus communem, viri idonei ad opus ministerii instituti fuissent. Igitur et Apostoli suos habuerunt discipulos quos ipsi et exemplis suis et doctrinis erudierunt, hortantes eos ut quæ audierant ab ipsis per multos testes, hæc commendarent fidelibus hominibus qui idonei essent et alios docere. Timoth. II, 2. Apostolorum exemplum secuti sunt qui post illos Ecclesiam regebant episcopi, hi siquidem non plebis tantùm curam gerebant, sed et juniores clericos in domo suâ nutriebant et singulari curâ instruebant tanquàm filios. Sic Athanasius S. Alexandri, Joannes Chrysostomus S. Meletii, Cyrillus Alexandrinus patrui sui Theophili discipuli fuerunt. Notum est quot ex S. Augustini et S. Fulgentii scholâ prodierint episcopi, doctrinâ non minùs quàm sanctitate conspicui.

Attamen jam primis Ecclesiæ seculis in magnis quibusdam urbibus scholæ pro erudiendis catechumenis erectæ leguntur, quibus non rarò viri præerant tùm divinis, tùm humanis scientiis egregiè exculti. His, cùm sæpiùs in viros ex gentilibus incideret ingenio et doctrinâ expolitos, necesse fuit ut eruditam Religionis doctrinam exponerent, et humanarum etiàm scientiarum subsidio uterentur. Quod genus eruditionis, quàm illud fuerit antiquis Patribus familiare, ex eorum libris satis dignoscitur. Celeberrima primis seculis erat schola Alexandrina non docentium tantùm, sed et discipulorum famâ. S. Hieronymus ejus institutionem à S. Marco repetit; quamvis historia ecclesiastica antè S. *Pantenum* nullum, qui illi præfuerit, commemoret. Panteno successit *Clemens Alexandrinus*, cujus præclara supersunt opera. Clementis discipulus et successor *Origenes* fuit, inter omnes veteris Ecclesiæ doctores ingenio et doctrinâ facilè princeps : cujus schola sanctorum ac martyrum seminarium dicebatur.

Diffiteri tamen non possumus paucos eo tempore etiàm inter Ecclesiæ pastores fuisse qui profanis scientiis animum applicuerint; et si qui reperiuntur in ejusmodi disciplinis versatissimi, eas plerùmque sibi comparârunt antequàm ad christianam religionem accesserint. In iis etiam quæ ad religionem pertinebant, nullam aliam discendi methodum reperimus, quàm diligens Scripturæ et traditionis studium. Quamvis si ad artem illam, quæ veræ philosophiæ propria est, attendimus, ut scilicet in rerum tractatione ad prima principia ascendentes, recto deindè ordine conclusiones deducamus et viam recludamus effugia quærentibus, in eâ profectò neminem reperiemus iis quos Ecclesia ut Patres suos et

doctores veneratur magis exercitatum. Quis ingenii sublimitate, quis disputationis subtilitate cum S. *Augustino* comparari potest? Qui hunc Patrem vellicat, ut benè observat Fleurius, nihil ejus laudibus detrahit, sed sibi ipsi nocet, dùm prodit se veram scientiam nescire. Jam verò si ad Patres græcos transeamus, quis in philosophando subtilior solidiorque S. *Basilio*, S. *Athanasio*, S. *Gregorio Nysseno*? Hæc autem exactæ dialecticæ ad sacras scientias applicatio tàm parùm tunc temporis displicuit, ut S. *Gregorius Nazianzenus* primus inter Patres theologi nomen obtinuerit, quòd doctrinam de Deo et inprimis de verbi divinitate nemo meliùs intellexisse et propugnâsse videretur.

Antequàm hanc studii Theologici epocham absolvamus, quædam de studiis monasticis dicenda sunt, quæ hoc præcipuè tempore maximè floruerunt; quod non absque singulari divinæ Providentiæ dispositione factum est, quæ in iis temporum angustiis hoc sacris scientiis perfugium paraverat. Jam seculo quinto plures in Occidente monachorum familiæ erant, quæ cum pietatis exercitiis non exiguam conjungebant sacrarum litterarum culturam. Tales in urbe Massiliensi instituit *Cassianus;* tale fuit Lirinense cœnobium, jam anno 410 conditum, quod non parùm illustravit *Vincentius*, Lirinensis dictus, auctor egregii operis, quod anno 432 sub nomine *Commonitorii* edidit. Seculo VII instituta monastica cum religione christianâ in Angliâ propagata sunt, et vix dici potest quanta ex iis pullulaverit sanctorum doctorumque virorum seges. Inter omnes eminet venerabilis *Beda*, anno 735 mortuus, cujus insignia in religionem et rem litterariam merita nulla hucusquè delevit dies. Multis ille ad divinas scientias dux et magister fuit, multùm et exemplo et scriptis suis studiorum ardorem in religiosis domibus accendit. Ferunt ab eo excultum fuisse celebrem *Alcuinum*, quem Carolus Magnus ex Angliâ accersivit, ut eum in litterarum restauratione ducem et adjutorem adhiberet. Ab eo tempore novum videbatur divinis scientiis sidus exoriri, heu! nimis citò extinctum! Vigebant tamen per aliquod tempus monasticæ et cathedrales scholæ operâ Caroli Magni per Galliam et Germaniam institutæ. Non parùm eodem seculo religionis studium promovit S. *Winfridius*, seu *Bonifacius*, qui primùm in Angliâ sub celebri Winberto abbate, omnibus, quæ eo tempore ad eruditionem pertinebant disciplinis eruditus, atque ob singularem in scientiis profectum ad docendi munus assumptus est; posteà cùm vehementi animas lucrandi zelo arderet, in Germaniam venit, ubi ad Moguntinam sedem erectus præcipuas in illud curas convertit, ut idonei Ecclesiæ ministri formarentur; quæ inprimis eum causa impulit, ut Fuldense monasterium conderet, ex quo postmodùm tot viri prodierunt scientiâ non minùs quàm sanctitate insignes.

Præcipuum hujus scholæ decus seculo IX *Rabanus Maurus;* ejus discipulus *Walafridus Strabo*, postmodùm *Augiæ divitis* abbas, inter præcipuos ævi illius scriptores numeratur. Rabanus verò ob singularem virtutis et doctrinæ famam Ecclesiæ Moguntinæ præpositus est. Is in opere, quod de institutione Clericorum scripsit, totam, quæ tunc erat, studiorum formam exposuit L. III, C. XVIII, seq. Scientiarum cursus septem, uti vocabantur, liberales artes complectebantur, quæ iterùm in duas classes divisæ sic dictum *trivium* et *quatrivium* efficiebant. *Trivium Grammaticâ*, *Rhetoricâ* et *Dialecticâ* constabat: ad *quatrivium Musica*, *Arithmetica*, *Geometria* et *Astronomia* pertinebant. Qui utrumque, trivium scilicet et quatrivium, complecti ingenio poterant, in omnium admiratione erant et septem artium magistri vocabantur. Cùm autem religionis scientia omnium tunc disciplinarum quasi regina haberetur, reliquarum autem utilitas ex eo tantùm quem cum religione haberent nexu æstimaretur, non immeritò dicitur jam tunc encyclopediam thelologicam exstitisse.

EPOCHA III.

A seculo XI usque ad seculum XV.

59. Jam seculo VIII, *Joannes Damascenus* in oriente systema aliquod totius doctrinæ christianæ exposuit in libris IV de orthodoxâ fide. Verùm nullos in Ecclesiâ saltem latinâ imitatores tunc habuit. Religionis veritates in unum corpus collectas, dialecticè et ad scholæ peripateticæ leges exactas, primi seculo XI in occidente tradiderunt *Lanfrancus* ejusque discipulus *Anselmus*, magistri sui primùm in regimine abbatiæ Beccensis, tùm in archiepiscopatu Cantuarensi successor. Hic inprimis systematicæ Theologiæ parens habetur. Mox alii secuti sunt, ut *Hugo à S. Victorino*, *Hildebertus* archiepiscopus Turonensis, *Robertus Pullus*, *Otho* Frisingensis episcopus, qui dialecticam et Aristotelicam Philosophiam ex Parisiensi scholâ in Germaniam intulit. Ità nova in Theologiam methodus invecta est, quæ ab initio nihil habuit quod reprehendi posset,

Verùm cùm jam scholæ publicæ et magistrorum et discentium æmulationi paterent, et exindè exclarescendi desiderium vehementer accenderetur, mox fines à patribus positas transilierunt inquieta et disputationibus innutrita ingenia. Vixit hoc tempore *Abælardus*, multis et ingenii et animi aberrationibus famosus, vir acutus et naturâ perspicax ac litterarum humanarum studio excultus, sed famæ magis quàm veritatis sectator, sui ipsius putidus jactator, et disputator ventosissimus. Sed hoc tempore, ut *Trithemius* ait, L. de Scriptorib. ecclesiast., *philosophia secularis sacram theologiam suâ curiositate inutili fœdare cœpit...* Verùm omnes qui se hucusquè in hoc studiorum genere exercuerunt, multùm nominis et eruditionis famâ superavit *Petrus Lombardus*, episcopus Parisiensis, qui alter à S. Anselmo scholasticæ theologiæ parens dicitur. Hic totam religionis doctrinam in 4 libris, qui Sententiarum inscribuntur, digerere conatus est, undè magistri Sententiarum nomen accepit. Quod opus, quamvis indigestum, summo cum applausu exceperunt et infinitis ferè commentariis illustrârunt theologi, atque tanquàm corpus theologiæ perfectissimum publicis prælectionibus adhibuerunt. Nunc major in dies inanium quæstionum turma, quà data porta, irruit; institutæ seculo XIII universitates novum studiis decus contulerunt; et cùm eodem seculo à *Roberto de Sorbonâ* Parisiis domus erecta fuit, mirum est quantam in universitate parisiensi celebritatem consecuta sit facultas theologica. Quidquid contrà novam methodum jam XII seculo S. *Bernardus*, *Wilhelmus à S. Victore*, aliique scripserint, nihil tamen potuit ardorem cohibere novâ hâc arte inclarescendi. Parisiis seculo XIII docuerunt, qui adhùc inter scholasticos celebratissimi sunt, Alexander Halesius Franciscanus, *doctor irrefragabilis* dictus; Albertus ex S. Dominici familiâ, qui *Magni* nomen accepit; S. Thomas Aquinas, Alberti discipulus, *doctor angelicus*; Joannes Duns Scotus ex S. Francisci ordine, *doctor subtilis*; S. Bonaventura ejusdem ordinis, *doctor seraphicus*. Unus præ cæteris, S. *Thomas*, concinnè et ordinatè sacram hanc scientiam tractavit; ejus Summa theologica in tres partes distributa est, eo ordine et rerum contextu, eâ philosophandi sobrietate simul et perspicacitate, ut ratio ubiquè famuletur. Quarè omisso sententiarum Magistro, qui multa confusè et perturbatè tractat, Theologi penè omnes rationem et methodum S. Thomæ secuti sunt. Cùm paulò post Scotus novas opiniones S. Thomæ doctrinæ opponeret, natæ sunt scholæ *Thomistarum* et *Scotistarum*.

Tertiam instituit Regidius Colonna Augustinianus, pro seculi illius more *doctor fundatissimus* appellatus. Seculo XIV Vilhelmus Occam Minorita à Scoti, quem magistrum habuerat, sententiâ discessit, et scholæ *Nominalium* initium dedit. Ne et ipsi honoris titulus deesset, *doctor singularis* vel *venerabilis inceptor* vocatus est. Accessit demùm his scholasticorum sectis quinta *Recentiorum* dicta qui cùm in nullius magistri verba jurandum esse dicerent, systema *ecclecticum* constituerunt.

EPOCHA IV.

A seculo XV *usque ad tempora nostra.*

60. Quantacumque fuerint eorum qui hoc scholasticæ theologiæ studium ingressi sunt celebritas, nunquàm tamen defuerunt viri maturioris ingenii et positivæ, ut vocatur, theologiæ cultores, qui scholasticas tricas et artis non philosophicæ sed sophisticæ aberrationes damnârunt. Jam vidimus quænam fuerit S. Bernardi et aliorum quorumdam ipsius ætatis doctorum sententia. His meritò adjungemus *Joannem Salusburiensem*, qui postmodùm episcopus Carnotensis factus est, et *Petrum Blesensem*, anno 1200 mortuum. Nec defuerunt deinceps qui illam rem aut querimoniis, aut risu dignam habuerunt, ut *Nicolaüs Clemangis* L. de studio theologico, *Joan. Gersonius* universitatis Parisiensis cancellarius, ambo seculi XV scriptores, *Laurentius Valla* et *Rudolphus Agricola* eodem seculo bonæ latinitatis et humanarum litterarum cultores eximii. Seculo XIII, Gregorius IX ad Parisienses doctores gravissimam direxit epistolam, quâ ipsos jubet ad veterem methodum redire; idem à Joanne XXII, seculo XIV, factum legitur. Seculum decimum quintum doctorum et litteratorum hominum feracissimum fuit. Captâ, anno 1453, Constantinopoli, litteræ ex novâ Româ in antiquam remigrârunt, magnusque doctissimorum hominum numerus ex Græciâ profugus, linguarum et veteris litteraturæ studium per Europam propagavit. Illuxit tunc Occidenti post longas tenebras aurora renascentis diei; mentes ad meliorem eruditionem excitatæ, veræ philosophiæ, Scripturæ sacræ et Patrum studium impensiùs colere cœperunt, ac theologiam à pseudo-scholasticæ sordibus abstergere. Non tamen ità extingui subitò potuit insatiabilis rixandi libido, ut non hoc adhùc tempore turbas in Galliâ excitaverit: quasi voluisset novo experimento probare,

quantùm ad commovendos turbandosque animos valeat. Celebre est, quod inter Nominales et Realistas, sub Ludovico XI in Gallià exarsit acerrimum bellum, in quo diù et pertinaciter et ancipiti fortunâ pugnatum est.

Intereà latiùs semper sese diffudit bonarum artium cultura et vitiosæ subtilitatis, ac corruptæ et incultæ dictionis contemptus. Hæc læta fuerunt seculi XV initia quæ spem faciebant integræ restaurationis studiorum, nisi gravissima religionis dissidia animos in nova odia conjecissent, ex quibus ingens orta est rerum omnium tùm sacrarum, tùm profanarum perturbatio. Non possum igitur satis mirari, quòd Protestantes velint suam reformationem ut integratæ theologiæ epocham statuere. Ità scilicet etiam bona ingenia excœcat partium studium! Quis nescit novam studiorum rationem et solidioris doctrinæ gustum antè Lutheri ab avitâ Religione defectionem, ubiquè fuisse diffusum, atque in Italiâ potissimùm ubi Romanorum Pontificum et Medicææ domûs in litteratos munificentia magnum sacris et profanis scientiis incrementum dedit. Florebant tunc in sacris non minùs suo in scholasticos odio quàm litterarum studio celebres viri, *Reuchlinus, Erasmus, Nizolius, Ludovicus Vives*, aliique penè multi inter Catholicos. Quin et ornatissima inter novatores ingenia, ut *Melanchton, Ulricus de Hutten*, et, si vis, *Lutherus* et *Calvinus*, in catholicorum scholis enutriti, quidquid doctrinâ et eruditione valebant, hoc non à novâ ecclesiâ acceperunt, sed in eam intulerunt. Porrò concilium Tridentinum sicut in reformandis aliis abusibus omnem operam posuit, sic etiàm catholicos theologos ad solidiorem sacratioremque theologiæ tractationem non parùm excitavit. Inter concilii hujus patres sedit *Melchior Canus*, Canariensis episcopus, cujus est egregium opus de Locis theologicis, non minùs dictionis puritate, perspicuitate, quàm rerum varietate et gravitate commendandum. Magnam igitur theologia ex generali litterarum restauratione utilitatem cepit; ab hâc epochâ nobiliorem quamdam formam induit, factâ paulatim conversione scholasticæ in dogmaticam. Impossibile est theologorum, qui ultima hæc secula illustrârunt, indicem texere. Nota sunt celeberrima *Bellarmini*, magni *Petavii, Natalis Alexandri, Turnelii*, etc. nomina. Magna quoque recentiorum theologorum, qui novâ methodo atque ad genium hujus temporis accomodatiùs scripserunt, in hanc rem merita. Inter alios nominare sufficiat *Stephanum Wiest*, cujus opus theologicum majus multiplici eruditione confertum, multam et variam messem offert legentibus.

ART. II.

De studiis theologicis.

61. Inter varia studii objecta quibus vir theologus operam suam debeat impendere vel saltem utiliter possit, alia directè essentialiterque ad scientiam theologicam pertinent, seu potiùs eam constituunt, alia verò indirectè quasi solùm eidem scientiæ subsidia ministrarent. Ista studii theologici secundarium exhibent objectum, illa primarium : de utroque seorsìm dicendum.

Porrò ad primarium illud studii theologici objectum ea revocare oportet studia quæ si omitterentur, jam viri theologi doctrina de Deo seu de Religione manca staret et incompleta; neque, ut eadem enumeremus, aliud expendendum quàm ipsum theologiæ intentum.

Quippè, absolutis principiis naturalibus probatisque factis religionis christianæ veritatem adstruentibus, atque tandem his preambulis Ecclesiam adeptus, jam id solum intendit theologus, nempè doctrinam catholicam cultumque ex verbo divino ab Ecclesiâ interpretato requirere; quod est traditionem seu scripta Patrum et Theologorum, Conciliorum decreta Summorumque Pontificum, ecclesiarum consuetudines, etc. investigare; ex illis educere conclusiones; alia tandem disserendo producere quibus scientia theologiæ efflorescit. Hìnc primo ac summo loco scrutanda est Scriptura sacra cujus notitia ex quotidianâ lectione familiaris sit oportet. Sed multa de hoc studio grato æquè ac necessario videas *in Cursu completo Scripturæ Sacræ*. Superest igitur hìc nobis de studio Patrum et Doctorum, seu Theologorum, Conciliorum, Decretalium S. Pontificum, juris canonici, historiæ ecclesiasticæ atque tandem philosophiæ dicendum. De illis autem licèt ex officio sit tractandum infrà de locis theologicis, plura tamen pro rei opportunitate præmittemus.

62 1° De studio Patrum et Doctorum. Auctor tàm pius quàm doctus, P. Martinus Gerbert, *in Apparatu ad eruditionem theologicam*, ex ipso nomine *Patrum* studium incipit commendare : « Isti, inquit, quo honore ab eo susci-
« piendi, quâ reverentiâ suscipiendi ipsâ nomi-
« nis appellatione indicamus, dùm eosdem
« *Patres* nominamus. Observârunt eruditi,
« isto honoris nomine, suos doctores,
« hebræos etiàm olìm salutâsse : imò Romanis
« etiàm ac Græcis doctores suos Patres appel-
« latos esse. (Vid. Christoph. Heumanni Via

« ad historiam. Lit. c. 4, § 21.) Plures tamen « nobis existunt causæ, cur antiquos Ecclesiæ « Doctores hoc nomine appellemus. Ipsa anti- « quitatis veneranda canities, tunc conjuncta « cum scientiâ pietas sanctitasque, Ecclesiam « piam matrem induxit eos hoc honoris titulo « honorandi, quos perspexit doctrinâ sanâ fi- « lios Ecclesiæ generâsse ac cœlesti pabulo « verbi Dei sollicitè nutrisse : quorum cùm « plures pastores etiam et præsides ecclesia- « rum sint, tantò majori auctoritate pollere « debent, quòd à Deo docendi Ecclesiam re- « gendique munus acceperunt, ut eorum una- « nimis conspiratio etiam dùm dispersi, nec « congregati in Conciliis sunt, tamen invictum « argumenti robur præbeat theologo ; quod « partìm, ut diximus, tales extiterint quibus « concreditum est verbi divini depositum, « partìm sint idonei testes doctrinæ, suo tem- « pore in Ecclesiâ vigentis. » Cap. 7.

Quomodò verò, seu quâ dispositione ad studium Patrum Theologus accedere debet, sic egregiè auctore gallicus anonymus cujus verba ipse idem Gerbert in sermonem latinum vertit, quæque post ipsum referre operæ pretium est : « In Sanctis Patribus non sunt quærendæ co- « gitationes seu sententiæ splendidæ, aut verba « magnifica, nec loci illi speciosi quibus ali- « quandò ornabantur sermones et actiones « causarum. Verus in illis inquirendus Scrip- « turæ sensus, solidæ probationes dogmatum, « securæ disciplinæ ac morum regulæ. Quæ- « renda in SS. Patribus ratio ac methodus con- « vertendi ad fidem infideles ac hæreticos im- « pugnandi ; ars regendi animas, interiores « viæ, vera pietas, idque non in hunc finem ut « de iis disserere possimus, sed in praxim redi- « gantur. Præ primis discamus prudentiam cir- « cumspectionemque antiquorum, quatenùs « præsenti rerum statui omnia accommodemus ; « neve odio exponamus sanctas eorum regulas « et effata, nimirùm ea urgendo extendendoque « aut ea importunè applicando, evitando ni- « mium antiquitatis revocandæ studium an- « nisumque : opus enim foret integram eam « restituere, cùm pars sola sine alterâ non « consisteret congruè, seu avulsis reliquis par- « tibus. Illis nos impensiùs addicamus quæ pro- « piùs ad nos reformandos spectant, magno « orationis studio in ordinem redigendo sta- « tum interiorem ac mores. Deniquè commu- « nicemus aliis veritates quarum cognitionem « Deus nobis concesserit, sine contentione, « sine verborum asperitate ac exprobatione. « Primi nos simus qui in praxim id revocemus « quod melius esse atque ad nos pertinere vi- « sum fuerit. Identidem ad preces recurramus, « patienter expectantes donec Deo placuerit « consummare opus. » Apud Gerbert, ibid.

Quod expectat ad modum in Patribus theologiam positivam investigandi, nihil pretiosiùs esse poterit lectoribus quàm operum illorum delectum habere ex doctissimo Mabillonio, qui ipse cum solitâ suâ modestiâ eum, quoad majorem partem, ex episcopo Meldensi, Bossuet, tenere fatetur : « Une des principales choses que l'on doit rechercher dans la lecture des Pères (1), est la science des dogmes de la Foi, et l'explication de l'Ecriture Sainte, que l'on

(1) In iis quæ præcipuè à SS. Patrum lectione repetenda sunt, locum sanè tenent scientia dogmatum fidei et explanatio Scripturæ sacræ, quæ vulgò theologiæ positivæ nomine comprehenditur.

Porrò hujusce studium, si velis, duplex est, alterum fidei Dogmata ad fidelium institutionem pertractans : quod propriè est Patrum theologia ; alterum ad Paganos, Judæos hæreticosque spectans : quod *controversia* nuncupatur.

Expedit ut à priori principium sit, nisi utrumque simul progredi potius videatur : ideòque legere S. S. Irænei libros tertium, quartum quintumque, sed tertium inprimis ; Tertulianense opus de *præscriptione* contrà hæreticos, et deinceps Vincentii Lirinensis *Commonitorium* : De quo liceat eadem quæ Tullius de quodam academico verba usurpare : *Est non magnus, verùm aureolus et ad verbum ediscendus libellus.*

Posteà legere erit quinque tomos dogmaticos P. Petavii, ut innotescant Patrum loca difficiliora, peculiariaque vocabula quibus quisque pro tempore usus fuit. Neque modicum proderit tria pertractare volumina à P. Thomassino de iisdem recentiùs edita.

Quibus lectis pervolutisve, patribus studere oportet, continuo, prout se ferunt, tenore, aut rerum ordini insistendo. Methodi prioris ope, segniùs ; posterioris, citiùs fortassisque utiliùs proceditur.

Quòd si dogmata seorsìm à *Controversiâ* ediscenda videantur, decet ut ii primùm legantur Patres qui generalem de religione notitiam indere queant : ut, v. g., Divi Augustini libri de *Catechizandis rudibus*, et de *doctrinâ Christianâ*, tractatus de *Verâ religione* et *de Moribus* Ecclesiasticis, nec non ejusdem *Enchiridion*, Eusebii *præparatio Demonstratioque* Evangelica, cum libro S. Fulgentii *de fide ad Petrum* quo quadraginta eximias de fide regulas præscribit.

Quod Trinitatis est, lege apud S. Athanasium vocis *Consubstantialis* explicationem, apud Gregorium Nazianzenum quinque de Theologiâ orationes, videlicet trigesimam tertiam quatuorque sequentes ; S. Hilarii libros decem, S. Basilium contrà Eunomium, S. Augustinum contrà Maximinum Arii sectatorem, ejusdem de Trinitate libros primos ac S. Fulgentii unicum. De Incarnatione, episto-

comprend ordinairement sous le nom de théologie positive. Cette étude peut être divisée en deux parties, dont l'une traite des dogmes de la Foi par rapport aux fidèles, ce qui est proprement la théologie des Pères; l'autre par rapport aux Payens, aux Juifs et aux hérétiques; et celle-ci s'appelle controverse. Il est à propos de commencer par la première, à moins qu'on ne veuille mêler l'une avec l'autre: et il est bon de lire pour ce sujet, 1° les 3e, 4e, et 5e livres de St.-Irénée, et surtout le 3e; le livre que Tertullien a fait de la prescription contre les hérétiques, et ensuite le *Commonitorium*, ou avertissement de Vincent de Lerins. On peut dire de ce petit livre ce que Cicéron disait du livre d'un académicien : *Est non*

lam S. Athanasii ad Epictetum, S. Augustini ad Volusianum, ejusdem tractatum de Perseverantiâ, cujus sub finem explicatur Jesu-Christi prædestinatio; Cyrilli Alexandrini epistolas, in consilio Ephesino olim perlectas, et quæ ab eo scripta de consensione cum Orientalibus; S. Leonis epistolam, Chalcedonici concilii definitionem, quinti Anathematismos, sexti definitionem, S. Fulgentium, epistolam S. Bernardi ad Innocentium II, contrà P. Abælardum, de J.-Christi satisfactione et de redemptione. De Spiritu sancto Basilii Didymique libros, quos posteriores operibus suis complectitur Hieronymus, Didymi interpres atque discipulus. De Gratiâ, concilii Milevisiani canones octo, S. Augustini librum de spiritu ac litterâ, ejusdem de gratiâ liberoque arbitrio, de correctione ac gratiâ, de sanctorum prædestinatione, de perseverantiæ dono libros; S. Prosperi responsiones ad Vincentii objecta contràque Collatorem, Arausionis concilium secundum, conciliique tridentini sessionem sextam, Beati Cælestini pontificis epistolam ad Gallos, denique S. S. Prosperum ac Fulgentium; de Sacramentis, Augustini libros septem circà Baptismum contrà Donatistas, ejusdem libros contrà Parmenianum, utrosque simul circà Sacramentorum in genere efficaciam; de Baptismo et re liturgicâ, S. Justinum; de Eucharistiâ, S. Cyrilli hierosolymitani Catecheses, S. Ambrosii tractatum de initiandis, tractatumque de Sacramentis unà cùm ejusdem operibus impressum, S. J. Chrysostomi homiliam 83 in Matthæum, atque S. Gaudentii catecheses. Quorum Patrum excerpta in S. S. Sacramenti ritualibus ad singulas anni hebdomades accommodatis pleraque reperiuntur. De Baptismo et Eucharistiâ S. Fulgentii epistolam ad Ferrandum circà Æthiopis moribundi baptismum, De Pœnitentiâ, Tertulianum, S. Cypriani epistolas, ejusdem tractatum *De lapsis*, S. Paciani epistolam ad Sempronianum contrà Novatianos, S. Ambrosium de Pœnitentiâ, ex Augustini quinquaginta homiliis ultimam, ejusdem sermonem 32 *De verbis Apostoli*, Fulgentiumque de remissione peccatorum. Quoad preces pro mortuis, Augustini librum *de curâ pro Mortuis agendâ*, unà cum ejusdem *Enchiridio*. Circà animæ naturam Augustini librum decimum de Trinitate legere congruum est.

Quod ad Ecclesiam attinet, vide Cyprianum de unitate Ecclesiæ, ejusdem epistolas complures in Donatistas, quibus adjungatur Nicollii de unitate ecclesiæ liber. S. Ignatii epistolas pro tuendâ potestate episcopali cum Pearsoni defensione, pleraque simul quas de eâdem re ac pro gubernatione ecclesiasticâ Cyprianus exegit, eas potissimè ad B. Cornelium pontificem, ad Florentium, Pupienumque, etc., scriptas.

Quoad testimonii apostolici auctoritatem, S. J. Chrysostomi homiliam primam in Matthæum, duas primas in Joannem, quartam quintamque de primâ ad Chorintios epistolâ, cap. 1, v. 26, ad has voces : *Non multi nobiles.*

Quoad traditionem decretorumque Ecclesiæ auctoritatem S. Irenæi librum tertium contrà hereses, Tertulianum de præscriptionibus, et ejusdem caput tertium *de coronâ militis*, Basilii cap. vigesimum septimum de Spiritu Sancto, Vincentiique Lirinensis *Commonitorium*. De judiciorum ecclesiasticorum ritibus, concilii Chalcedonici prima, consilii quinti, sexti septimique integra acta.

Hactenùs de iis quæ ad dogmata pleraque, cùm in genere, tùm in particulari spectant. Quod ad posteriorem partem, id est controversias, legantur omnes quicumque pro Christianis contrà Paganos scripti sunt apologetici sermones, videlicet Tertuliani, Origenis in Celsum, S. Justini, et hujusce cum Tryphone Dialogi, Athenagoræ, Minutii Felicis, Lactantii Institutiones. Legantur etiam, præter symbola, fidei professiones, uti afrorum episcoporum in tertio Victoris Vitensis libro; imò et hæreticorum, quarum nonnullas continent P. Garnerii in Marium Mercatorem animadversiones. Nec minimum operæ pretium erit, si legantur hæreticorum cæterorumque retractationes, ut monachi Leporii retractatio quam P. Sirmondus typis mandandam curavit.

Quòd si quamlibet fusiùs hæresin prosequi volueris, adsint S. S. Epiphanius, Augustinus *Ad quod vult Deum*, Irenæus, Leontius monachus, cujus opera Patrum Bibliotheca comprehendit. Theodoretus in quinque libris contrà hæreticorum fabulas, Irenæum compendio redactum præbet. Singulatim S. Ignatius Simonem magnum istiusque sectatores; Irenæus Valentinum; Valentinianos Marcionemque Tertulianus, S. S. Cyprianus et Pacianus novatianos; Arianos S. S. Athanasius, Hilarius, Ambrosius, Augustinus; Sabellianos insuper Athanasius, Eunomianos Basilius Gregoriusque Nazianzenus; Augustinus atque Optatus Donatistas; Origenem, Jovinianum, Helvidium, Vigilantium Pelagiumque Hieronymus; Augustinus Manichæos, Pelagianos atque Jovinianos; Cyrillus Alexandrinus Nestorianos, de quo præterea libri decem in Julianum Apostatam; S. S. Leo Eutychianos ac Priscillianistas, Semi-Pelagianos Prosperus, Monothelitas Sophronius Hierosolymitanus Maximusque; S. S. Joannes Damascenus et Theodorus studita Iconomachos, Græcosque Anselmus scriptis oppugnavêre. Neque profectò omittenda quæ contrà Gentiles scripsit Athanasius, neque in eosdem Eusebii Præparatio Evangelica, atque in Judæos Demonstratio. *Transl. ab Edit.*

magnus, verùm aureolus et ad verbum ediscendus libellus.

« Il faudra lire ensuite le 5e tome des dogmes du père Petau, afin de voir les principales difficultés qui se trouvent dans les Pères et les expressions particulières dont ils se sont servis en leur temps. On peut aussi voir le 3e vol. que le père Thomassin a donné depuis peu au public sur le même sujet.

« Après avoir lu ou parcouru ces volumes, il faut étudier les Pères, ou de suite, ou par ordre de matières. La 1re méthode est trop longue, la 2e est plus courte, et peut-être plus utile.

« Si l'on juge à propos d'étudier les dogmes à part, sans rapport à la controverse, il est bon de commencer cette étude par la lecture des Pères qui peuvent donner une idée générale de la religion, comme sont les livres de St-Augustin, *de catechisandis rudibus*, ceux de la doctrine chrétienne, son traité de la véritable religion, et celui des mœurs de l'Eglise, avec son *Enchiridion;* Eusèbe, de la préparation et de la démonstration de l'Evangile, etc.; le livre de St-Fulgence, *de fide ad Petrum*, où il donne quarante belles règles touchant la foi.

« Pour le traite de la Trinité, lisez St-Athanase sur l'explication du consubstantiel, les 5 oraisons de St-Grégoire de Nazianze, touchant la théologie, savoir la 33e et les quatre suivantes; les 10 livres de St-Hilaire, St-Basile contre Eunomius; St-Augustin, contre Maximin Arien, et les premiers livres de son ouvrage sur la Trinité, et le livre qu'en a composé St-Fulgence.

« Touchant l'Incarnation, la lettre de St-Athanase à Epictète, celle de St-Augustin à Volusien, son traité de la Persévérance, où la prédestination de Jésus-Christ est expliquée sur la fin; les lettres de St-Cyrille d'Alexandrie, qui furent lues au Concile d'Ephèse, et celle qu'il écrivit sur l'accord avec les Orientaux; la lettre de St-Léon à Flavien, la definition du Concile de Chalcédoine, les anathématismes du 5e Concile, la définition du 6e Concile, St-Fulgence, la lettre de St-Bernard à Innocent II, contre Pierre Abeilard touchant la satisfaction de J.-C. et la rédemption.

« Touchant le St-Esprit, les livres de St-Basile et ceux de Didyme, qui se trouvent parmi les ouvrages de St-Jérôme, son traducteur et son disciple.

« Pour la grâce, les 8 Canons du Concile de Milevis, le livre de St-Augustin, de l'esprit et de la lettre, ceux de la grâce et du libre arbitre, de la correction et de la grâce, de la prédestination des Saints, du don de la persévérance, les réponses de St-Prosper aux objections de Vincent, et contre le Collateur, le 2e Concile d'Orange, et la 6e session du Concile de Trente, l'Epitre du Pape St-Célestin aux Gaulois, St-Prosper et St-Fulgence.

« Pour les Sacremens, les 7 livres de St-Augustin touchant le Baptême contre les Donatistes, ses livres contre Parménien, les uns et les autres sur l'efficace des Sacremens en général; St-Justin pour le Baptême et la Liturgie; les Catéchèses de St-Cyrille de Jérusalem touchant l'Eucharistie, le traité de St-Ambroise *de initiandis*, le traité de Sacremens qui est parmi ses œuvres, l'Homélie 83 de St-Jean-Chrysostôme sur St-Mathieu, les Catéchèses de St-Gaudence. On trouvera les extraits de la plupart de ces Pères dans l'office du St-Sacrement, pour chaque semaine de l'année. Pour le Baptême et l'Eucharistie, la lettre de St-Fulgence à Ferrand touchant le Baptême d'un Ethiopien moribond. Pour la Pénitence, Tertullien de la Pénitence, les lettres de St-Cyprien, son traité *de Lapsis*, la lettre de St-Pacien à Sempronien contre les Novatiens, St-Ambroise de la Pénitence; la dernière des 50 homélies de St-Augustin, son sermon 32, *de verbis Apostoli*; St-Fulgence de la Rémission des péchés. Sur la prière pour les morts, le livre de St-Augustin, *de curâ pro mortuis agendâ*. Il faut voir aussi son *Enchiridion.*

« Sur la nature de l'ame, on peut lire le 10e livre du même St-Augustin de la Trinité.

« Touchant l'Eglise, voyez St-Cyprien de l'unité de l'Eglise, sa lettre à Antonien, le livre de St-Augustin de l'unité de l'Eglise, plusieurs de ses lettres sur les Donatistes auxquels il faut joindre le livre de M. Nicolle, touchant l'unité de l'Eglise. Les lettres de St-Ignace pour l'autorité épiscopale, avec la défense de Pearson, la plupart de celles de St-Cyprien sur le même sujet, et pour le gouvernement ecclésiastique, particulièrement celles qu'il a écrites au Pape St-Corneille, à Florentius, Pupiénus, etc.

Sur l'autorité du témoignage des Apôtres, St-Jean Chrysostôme, 1re Homélie sur St-Mathieu, les 2 premières sur St-Jean, les 4e et 5e sur la première aux Corinthiens, chap. 1er v. 26. Sur ces mots : *Non multi nobiles.* Sur la tradition et l'autorité des décisions de l'Eglise, St-Irénée, liv. 3, contre les hérésies, Tertullien, des prescriptions, et le chap. 3e de son livre, *de coronâ militis*, avec le chap. 17 du

livre de St-Basile, touchant le St-Esprit, et le *Commonitorium* de Vincent de Lerins.

« Sur la forme des jugemens ecclésiastiques, les premières actions du Concile de Chalcédoine, les actes du 5e Concile, du 6e et du 7e. Voilà pour ce qui regarde la plupart des dogmes en général et en particulier.

« A l'égard de la 2e partie qui concerne les controverses, il faut lire toutes les Apologies qui ont été faites pour les Chrétiens, contre les Payens, c'est-à-dire celles de Tertullien, d'Origène contre Celse, de Justin, et ses Dialogues avec Tryphon, d'Athénagoras, de Minutius Félix, les Institutions de Lactance, etc. Il faut lire aussi les anciennes professions de foi, outre les Symboles, comme celles des Evêques d'Afrique dans le 3e livre de Victor de Vite, et même celles des hérétiques, dont quelques-unes se trouvent dans les remarques du Père Garnier sur Marius-Mercator.

« Il ne sera pas aussi inutile de lire les rétractations ou abjurations des hérétiques et autres, comme celle du Moine Leporius, imprimée par le Père Sirmond, etc.

« Pour ce qui est du détail des hérésies, il faut voir S. Epiphane, S. Augustin, *ad quodvult Deum*, S. Irénée, le Moine Léonce, dont es ouvrages se trouvent dans la bibliothèque des Pères. Théodoret dans les 5 livres qu'il a a composés des fables des hérétiques, a fait un précis de S. Irénée. En particulier S. Ignace a écrit contre Simon le magicien, et ses adhérens, St-Irénée contre Valentin, Tertullien contre les Valentiniens, et contre Marcion, S. Cyprien et S. Pacien contre les Novatiens; S. Athanase, S. Hilaire, S. Ambroise et S. Augustin contre les Ariens; le même S. Athanase contre les Sabelliens; S. Basile et S. Grégoire de Nazianze contre les Eunomiens; St-Augustin et Optat contre les Donatistes; St-Jérôme contre Origène, Jovinien, Helvidius, Vigilance et Pélage; St-Augustin contre les Manichéens, les Pélagiens et les Jovinianistes; S. Cyrille d'Alexandrie contre les Nestoriens, et ses 10 livres contre Julien l'Apostat, S. Léon contre les Eutychéens et les Priscillianistes, S. Prosper contre les Sémi-Pélagiens, S. Sophronius de Jérusalem et S. Maxime contre les Monothélites; S. Jean de Damas, et S. Théodore-Studite contre les Iconomaques, S. Anselme contre les Grecs. Il ne faut pas oublier ce que S. Athanase a écrit contre les Gentils, la préparation evangélique d'Eusèbe contre les Gentils, non plus que sa démonstration contre les Juifs. » Traité des Etudes monastiques, part. II, chap. 4. Vide ipsum Bossuet, in opere inscripto : *Défense de la tradition des Pères.*

Sed de studio Patrum legendum est potissimùm opus eximium cui titulus : *De la lecture des Pères*, auctore P. Dargone, carthusiano.

Quæ de patribus, eadem de theologis scholasticis, servatâ proportione, dicenda sunt. Ex pluribus discriminibus illud maximè advertendum, quòd patres toti essent in doctrinâ stabiliendâ, exponendâ, vindicandâ, dùm theologi non adeò hujus modi curis addicti, opinionibus, systematibusve defendendis magis studebant. Hinc regula nulla potior in operibus eorum scrutandis, nempè sedulò secernere quod docuerint ut testes traditionis catholicæ, et ad doctrinam pertinet, ab eo quod ut opinionem propugnaverint, et id sæpiùs negligendum.

63. 2° De studio Conciliorum. Definitiones Conciliorum doctrinam exhibent catholicam, eorum verò canones regulas ad hierarchiam, liturgiam variasque administrationis ecclesiasticæ partes spectantes : hinc atque eo solo manifestum est quantam illis operam impendere debeat theologus. Prætermissis hujus studii præscriptionibus, id solum monere volumus, scilicet doctrinam maximè in antiquis conciliis, regulas verò juris canonici in recentioribus esse quærendas; utrumque verò in concilio Tridentino cujus decreta atque canones nunquàm ex memoriâ theologi viri excidere fas est.

De Conciliis præclariorem tractatum exhibet opus inscriptum : *De l'étude des Conciles*, auctore Salmon. Collectio verò conciliorum, curante P. Labbeo, cœteris præstat, præsertìm si animadversiones et supplementa *D.* Mansi accedant.

64. 3° De studio Decretalium S. Pontificum. —Juris canonici. Neglectâ quæ primùm occurrit quæstione, nimirùm de vi decretorum S. Pontificum in rebus fidei, nam ad tractatum de Ecclesiâ pertinet, contendemus tamen ea magnâ animi reverentiâ ac submissione esse accipienda, cùm præsertìm advertamus in tot tantisque definitionibus eorum ac decretis nullum deprehendi *cum certitudine* in fide aut moribus errorem; dùm ex adverso nihil unquàm in Ecclesiâ stare potuisse, quod reprobaverint, vel etiam quod non aliquo modo suâ confirmaverint auctoritate. Igitur jam sub respectu fidei et morum non parvam eis sedulus operam præstabit theologus. At verò in iisdem prætereà reperiet canonicas regulas, seu copiosam juris canonici partem. Porrò sub illo novo respectu magna disceptatio potissimùm occurrit, nempè de authenticitate epistolarum S. Pontificibus

priorum seculorum adscriptarum, prout in celebri collectione Isidori Mercatoris traduntur : neque major in theologiâ, præter dogmata, agitari potest quæstio, an scilicet solo scientificarum regularum critices defectu uniusque impostoris ausu totum jus ecclesiasticum vetus perturbatum ac immutatum octavo seculo locum cesserit novo, quod tamen ut perantiquum fuisset editum ; et hæc quidem absque ullâ reclamatione, cùm plurima omnium ecclesiarum et episcoporum jura imp obà innovatione fuissent ablata ! Eâ de re olim acriter fuit disputatum; nunc autem docti de his duobus satis conveniunt, quòd scilicet decretales in collectione Isidori pleræque non sint pontificum quibus attribuuntur usque ad Siricium versùs finem quarti seculi, sed easdem ex sententiis sequentium Pontificum ac SS. Patrum coalescere adeò ut decretales præfatæ, falsæ quoad authenticitatem, genuinam tamen ac veterem disciplinam exhibeant. Hæc satis pro intento nostro, si tamen Providentiæ digitum in hâc decretalium quæstione ostenderimus, cum pio Gerbert cujus verba hic juvat referre : « Hunc laborem examinandi per omnes « particulas decretales priorum Pontificum romanorum in se primus suscepit Blondellus, « in odium quidem Romanæ et catholicæ ecclesiæ, sed non respondente successu, Quippe consilium istud profuit magis quàm obest: « ut adeò ei Cl. Dujat (Prænot. canon. lib. « 11, c. 22, n. 6), gratias habendas pro hoc labore ducat, quòd quæcumque ad ecclesiæ « romanæ gloriam et auctoritatem illis in epistolis facerent, ea ferè omnia jamdiù, si non « iisdem Pontificibus, quibus, eripere conatur, saltem aliis Patribus et antiquis ecclesiasticis, optimæ plerùmque notæ, scriptoribus, uno fermè aut altero, vel tertio certè « post eos sæculo, placuisse ostendit. Sic, quæ « summo labore convellenda sumpserat, revera firmavit. Undè universo ejus operi confutando sufficere videtur, quod Baronius observat, merces illas Isidori *Mercatoris* per Riculphum primùm illatas in Galliam ex Hispaniâ fuisse, ne quis calumniari possit, ab « ecclesiâ romanâ ejusmodi commentum prodiisse. » *Apparat. ad erud. cap.* 5. Vide etiam ejusd. Gerbert cap. 6, de jure canonico, ex quo capite regulam hanc ex verbis Petri à Basilicâ lib. 7, cap. 2, mutuamus, à S. Carolo Borromæo servatam : « Canonum ea, inquit, « scientia ipsi perjucunda erat, quæ Patrum « mores et acta repræsentans, Ecclesiæ componendæ atque ordinandæ rationem conti- « net. Dolens autem eos tantummodò canones « communi consuetudine ad interpretandum « seligi, qui ad lites judiciaque valent. Constituit ipse, qui iis declarandis præesset, un- « dè sacra majorum instituta et ritus, optimum- « que ecclesiæ administrandæ genus hauri- « tur. » Hæc regula optima est ac sufficiens, modò addatur quod quisque theologus legum notitiam canonicarum in suâ regione vigentium potiori curâ sibi debeat comparare.

65. 4° De studio Historiæ ecclesiasticæ. Non tàm specialem scientiæ theologicæ quàm universos fontes exhibet historia ecclesiastica, eos non successivè ac seorsìm, sed simul atque in actione communi et mutuâ producens; nempè SS. Patres, Doctores, SS. Pontifices, Episcopos, non solùm ut scriptores vel pastores, sed etiam ut in variis negotiis tùm ecclesiasticis, tùm civilibus actores, atque bellis exterioribus, vel dissidiis hæreticalibus pro re catholicâ stantes permixtos. Hinc scripta Patrum faciliùs intelliguntur; hinc rationes decretorum in conciliis latorum, decretalium S. Pontificum ac totius juris canonici, necnon et errorum ac perturbationum sponte suâ patescunt, lumine historico collustratæ. Tùm in istis, tùm in aliis perplurimis ab auctoribus totiès recensitis utilitatibus historiæ ecclesiasticæ exponendis diutiùs immorantes, multa diceremus, nisi huic specialem, pro rei momento, intenderemus alibì præstare operam. Sufficiet igitur hìc juniores theologiæ candidatos id monere, nullum studium tàm utile ut disponantur ad cursum theologiæ, nullum tàm necessarium ad theologum sub omni respectu formandum, nullum proindè tàm pretiosum atque gratum ipsis extare posse (1); undè iisdem nihil tam peroptandum esse quàm ut eruditum, pium ac prudentem ductorem inveniant qui eorum primos saltem in curriculo tàm vasto gressus tutos faciat atque rectos. Videas multa quæ de

(1) Sic de historiâ ecclesiasticâ incipit P. M. Gerbert : « Accedimus nunc ad caput theologo « formando multò magis necessarium quàm « vulgò existimetur; quod se in omnes partes « hujus disciplinæ quàm latissimè diffundit; ut « si à me (quemadmodùm à maximo illo rhe- « tore Demosthene quæsitum legimus) repetitis « vicibus quis sciscitetur, quid præstantissi- « mum summèque necessarium existimem; « quod ille de actione in Oratoriâ, ego de histo- « riæ et antiquitatis ecclesiasticæ in theologiâ « usu sim in responsis daturus. » Ibid. c. 8. Ità seculo proximè elapso Doctor ille Germanus de historiâ ecclesiasticâ sentiebat, Videas ipsum nostrum Canum de necessitate historiæ ecclesiasticæ infrà, de hist. humanâ.

historiæ ecclesiasticæ studio tradit, sed breviùs, doctissimus Liebermann in suis prolegomenis.

Cùm historia ecclesiastica chronologiam atque geographiam complectatur saltem ut elementares notiones, de illis nullam peculiarem mentionem habemus.

Superesset de Philosophiæ studio dicendum, necessario quidem tùm ad artem dialecticæ in parte scholasticà exercendam, tùm etiam ad principia naturalia comparanda; sed de usu rationis et philosophiæ satìs disseretur in locis theologicis.

66. Hæc studia à nobis digito indicata, non tractata, ad theologiam adæquatè sumptam attinent, seu constituunt scientiam ecclesiasticam quæ à nemine theologo fas est exulare. Non tamen omnia omnibus æquè necessaria sunt, sed quisque, pro viribus ingenii, pro conditione, sanis illustratus consiliis, impendat operam. Qui verò eadem altiùs voluerint perscrutari, jam iis potissimùm necessaria sunt ea studia subsidiaria quæ spectare diximus ad secundarium theologiæ objectum, quæ quidem hìc solo propè nomine sat erit significare.

1° *Philologia*, strictè sumpta, seu idiomatum notitia, præsertim græci, ad legendos Patres Græcos, hæbræi autem ad scripturæ sacræ intelligentiam; de latino tacemus, quod necessarium esse viro ecclesiastico nemo inficietur.

2° *Litteræ humaniores*, quibus et ingenia hominum et rerum tractationes lepidè ornantur; earum autem cultura Ecclesiasticis, diverso tamen gradu, necessaria dicenda est.

3° *Historia profana*, cujus notitia tantùm utilitatis confert studio Historiæ ecclesiasticæ, ne dicam illam necessariam.

4° *Scientiæ naturales*, ut *Physica, Historia naturalis*, ut etiam *Mathesis*, quæ licèt magis remotè ad scientiam Ecclesiasticam attineant, non tamen frustrà à pluribus coluntur, tùm ad discutiendas quasdam difficultates Scripturæ Sacræ, vel Historiæ ecclesiasticæ, tùm ut per viros ecclesiasticos ad suum finem revocatæ, iterùm principiis sanctis quasi aromatibus, ut ait Baco, istæ naturales Scientiæ à corruptelâ serventur. Hæc per transennam dicta de studiis subsidiariis sufficiant; caveant tamen qui ea sectari intendunt, vel etiam scientiæ Theologicæ arcana rimari, ne suas vires in tot objecta æquè diffundentes, nimìs debilitent, atque indè ad effectum spectabilem minùs valeant. Sese potiùs uni vel alteri, pro ingenio, conditione et voluntate superiorum scientiæ addicant, v. g., theologiæ propriè dictæ, Scripturæ Sacræ, Historiæ ecclesiasticæ, etc. Ad quam revocabunt cæterorum notiones quas, prout opus erit, delibaverint. Deniquè ut his obiter aliundè peractis finem imponamus, quisque Theologi nomine decorari intendit, sese studiis non iisdem quidem, si necessaria prorsùs excipiantur, neque eodem gradu, attamen certè magnis et continuis sciat mancipatum (1), audiatque inclytum Theologum D. Greg. Nazianz. contrà temerarios, non verò eruditos Theologos indignantem: « Cùm linguæ, inquit, « pruriginem hâc tempestate vigentem conspicio, Sapientesque diei unius momento « exortos, atque theologos electione ac suffragio effectos, quibus ad eruditionem comparandam satìs est, si voluntatem solam « afferant, Philosophiæ supremæ desiderio teneor, ac juxtà Jeremiam, extremum quemdam secessum requiro, mecumque ipse « solus vitæ consuetudinem habere concupisco. » Orat. 29.

CAPUT VI.

De dotibus viri Theologi.

67. Dotes illæ quibus verus ac tanto nomine dignus Theologus efformatur, tùm ad intellectum in veri cognitione, tùm ad voluntatem in boni operatione, spectant. Sub priori respectu jam in capite superiori dictum est, ubi de studiis theologicis quibus scientiam sibi comparare debet theologus hujus verbi divini haud immemor: *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent de ore ejus.* Malach. 27. Nunc altero sub respectu, nempè voluntatis, disserendum; atque primùm in genere cum SS. Patribus sanctitate ac puri-

(1) Ex Augustino accipiamus quanta sit Doctrinæ christianæ profunditas, quantis proindè studiis incumbere debeat Theologus: « Tanta « est, inquit ille omnium doctorum doctissimus, Christianarum profunditas litterarum, « ut in eis quotidiè proficerem, si eas solas ab « ineunte pueritiâ usquè ad decrepitam senectutem ma imo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere. Non quòd « ad ea quæ necessaria sunt saluti, tantâ in « eis perveniatur difficultate, sed cùm quisque ibi finem tenuerit, sine quâ piè rectèque « non vivitur. Tàm multa, tàmque multiplicibus mysteriorum umbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, tantaque non « solùm in verbis, quibus ista dicta sunt, verùm etiam in rebus quæ intelligendæ sunt « latet altitudo sapientiæ, ut annosissimis, « auctissimis, flagrantissimis cupiditate discendi « hoc contingat, quod eadem Scriptura quodam loco habet: *cùm consummaverit homo, « tunc incipit.* » August. Epist. 1, 2, 3.

tate mentis quod theologus pollere debeat statuimus; deinceps de quibusdam dotibus specialibus plura subjungemus.

1° *Sanctitate* ac *pietate*, seu *puritate mentis* sese conspicuum præstare debet vir theologus. De quâ dote omnium maximâ, seu cæteras secum afferente, si realis ac solida sit, plura SS. Patrum seligemus testimonia post eruditissimos piosque viros Petavium et Thomassinum, in suis prolegomenis. « Præter fidem verò, inquit Petavius, æternum quoque virtutum choro stipatum esse theologum debere, incredibilis est antiquorum consensio, è quibus pauci isti sunt ad manum. Primùm Augustinus in primo de Trinitate, de hujus mysterii cognitione agens, hoc ait : « Ecce illud summum « bonum, quod purgatissimis mentibus cernitur. » Et rationem mox hujus affert : « Quia humanæ mentis acies invalida in tàm « excellenti luce non figitur, nisi per justitiam fidei nutrita vegetetur. » Chrysostomus item : « Cùm ubiquè religiosâ mente opus sit, « tùm verò potissimùm esse, dicit, cùm de « Deo aliquid loquimur, aut audimus. » Eleganter quoque Cyrillus Alexandrinus, cùm verba illa de Psalmo ad id accommodâsset : *Vacate et videte quoniam ego sum Deus*, ità pergit : « Oculus enim corporis pulvere ac « fumo cæterisque rebus vacuus quæ turbidum « illum efficiunt, subtilem, nec impeditam « vim ad ea quæ sibi objiciuntur, adjicit. Sin « autem affectione aliquâ sit oblæsus, minùs « in illis, quàm par est, defiget aciem : nec « abhorret, ut ab exactâ rei perceptione « nonnunquàm deerret. Ità mens humana, si « quieta sit et tranquilla, et vanis ac nefariis « cogitationum imaginibus vitandis assuefacta, « auctè clarèque cernit, et certam sine errore « notitiam rerum accipit. Quod si affectu quopiam crassescat, non jam divinam pulchritudinem perspicere poterit; sed quodam « modo terrenis rebus incubabit; perindè ut « aviculæ, pennis madefactis, quominùs in « altum evolent, impediuntur. » Sunt enim quædam animæ pennæ, quibus ad rerum, maximè divinarum, contemplationem in sublime pervehuntur : de quibus Plato in Phædo, ex eoque Synesius in Dione, et alii Platonici passim.

Diadochus paulò anteà à me laudatus in capite LXXII libri ejusdem de perfectione spirituali : « Theologus, *inquit*, id est, rerum « divinarum contemplator, eloquiis Dei de« linitus est et inflammatus animo, applicat se in « illâ laxitate ac latitudine opportunâ contemplationum, ad moderandas aliquantùm pas« siones. Eloquia enim Domini, *ait*, eloquia « casta, argentum igne examinatum, purga« tum terræ. » Est ad eam rem dictum quoddam Rabbinorum inprimis memorabile : quod in Præfatione ad Josue refert R. David Kimchius. « Omnis, *inquit*, in quo timor peccati « antecedit sapientiam ipsius, ejus stabilis est « sapientia. Omnis autem in quo sapientia « ipsius antecedit timorem peccati, non est « illius ferma sapientia. » Graviter et copiosè locum hunc Gregorius Nazianzenus ornavit in Oratione 33 adversùs Eunomianos, quos optare se dicit, uti promptuli sunt ad loquendum de rebus divinis, et ad disputandum argutuli, sic ad rectè agendum perindè animo ac voluntate ferri. Tùm de Theologo latiùs disserens, qualem hunc esse oporteat aperit, atque inter alia : « Non omnium « esse de Deo disputare, dicit; sed eorum « duntaxat qui explorati sint ac contemplando « longè processerunt, ac priùs etiam tàm « corpus quàm animum repurgârunt, aut, ut « parcissimè loquar, purgare jam instituunt. « Impuro enim rem puram attingere, for« tassè ne tutum est quidem : quemadmodùm « nec ægris oculis solis radios intueri. » — ..... « Errat *itaque, ut benè scripsit Augusti« nus*, quisquis veritatem se putat cognoscere, « cùm adhùc nequiter vivat. » Etenim si eruditi inter ethnicos homines tantùm inani suæ sapientiæ tribuerunt ut cum eâ consistere non posse putaverint animi labes, ac vitia, sed pelli adventu illius et extingui, quis non idem christianæ, sed veræ, germanæ ac suo respondenti nomini, hoc est, theologiæ concesserit, ut amatores, et cultores suî sanctos et divinos aut inveniat, aut faciat? Valer. Max. lib. 3 cap. 3. « Venerabiles doctrinæ Sacro« rum antistites Philosophia, *ait profanus qui« dam scriptor*, inhonesto atque inutili affectu « dispulso, totos in solido virtutis munimento « confirmat, potentiores metu ac dolore fa« ciens. » Et alius, Cic. 4. Acad. : « Est, *inquit*, « animorum ingeniorumque naturale quoddam « quasi pabulum, consideratio, contemplatio« que naturæ. Erigimur, altiores fieri vide« mur, humana despicimus, cogitantesque « supera, atque cœlestia, hæc nostra, ut « exigua, et minima contemnimus. »

Sequentia inter multa alia Thomassinus nobis suppeditavit. Ex D. Augustino : « Quærite « faciem ejus semper. Nemo quærendo de« ficiat, sed proficiat. Proficit quærens, si « pietas quærit. Quomodò quærit pietas? Quo-

« modò vanitas? Pietas quærit credendo, va-
« nitas litigando. Si enim litigare mecum velis
« mihique dicere : Quem Deum colis? Qualem
« Deum colis? Ostende mihi quod colis; res-
« pondebo : Etsi est quod ostendam, non est
« cui ostendam. » De div. Serm. 12, nuper editos Lovani. Ex Cassiano : « Aliud namque est faci-
« litatem oris et nitorem habere sermonis, et
« aliud venas ac medullas cælestium intrare
« dictorum, ac profunda et abscondita Sa-
« cramenta purissimo cordis oculo contem-
« plari; quod nullatenùs humana doctrina
« nec eruditio secularis, sed sola puritas
« mentis per illuminationem Sancti Spiritûs
« obtinebit. » Collat. 14, c. 9. 10. — « Festi-
« nandum igitur est, si adversùs Scriptu-
« rarum scientiam vis pervenire, ut humilita-
« tem cordis immobilem primitùs consequa-
« ris, quæ te non ad illam quæ inflat, sed ad
« eam quæ illuminat scientiam, charitatis con-
« summatione perducat. Impossibile namque
« est immundam mentem donum scientiæ Spi-
« ritalis adipisci. Et idcircò omni cautione
« devita ne tibi per studium lectionis non
« scientiæ lumen, nec illa perpetua quæ per
« illuminationem doctrinæ promittitur gloria,
« sed instrumenta perditionis de arrogantiæ
« vanitate nascantur. Deindè hoc tibi est omni-
« modis enitendum ut expulsâ omni sollicitu-
« dine et cogitatione terrenâ, assiduum te ac
« potiùs jugem sacræ præbeas lectioni, donec
« continua meditatio imbuat mentem tuam et
« quasi in similitudinem suî formet, arcam
« quodam modo ex eâ faciens Testamenti. »
Collat. Ibid.

Ex D. Bernardo : « Quæris, quem dicam
« impurum? Qui laudes requirit humanas, qui
« non ponit sine sumptu Evangelium, qui
« Evangelizat ut manducet; qui quæstum æsti-
« mat pietatem, qui non requirit fructum, sed
« datum. Impuri sunt tales; at cùm non ha-
« beant undè videant veritatem, propter im-
« puritatem, habent tamen undè illam loquan-
« tur. Quid præproperè agitis? Cur lucem non
« expectatis? Cur opus lucis antè lucem præ-
« sumitis? Vanum est vobis antè lucem sur-
« gere. Lux est puritas, lux charitas, quæ
« non quærit quæ sua sunt. Hæc præcedat,
« et pes linguæ in incerto non ponitur. Su-
« perbo oculo veritas non videtur, sincero
« patet. Non est quòd se veritas deneget in-
« tuendam puro cordi, ac per hoc nec eloquen-
« dam. Peccatori autem dicit Deus : Quare tu
« enarras justitias meas, et assumis Testamen-
« tum meum per os tuum? Multi puritate
« neglectâ, antè loqui quàm videre conati
« sunt, et aut graviter erraverunt nescientes
« de quibus loquerentur, neque de quibus
« affirmarent; aut turpiter viluerunt, dùm
« qui alios docerent, seipsos non docuissent. »
In cant. Serm. 62.

Ex D. Gregorio Naz. : « Quæ cùm ipse
« nôrim, illudque prætere neminem magno
« Deo, et sacrificio, et Pontifice dignum esse,
« qui quidem priùs Deo hostiam viventem
« seipsum non exhibuerit, aut, ut rectiùs
« loquar, Dei vivi templum sanctum ac vivum
« factus sit. Quî tandem fieri possit ut vel ipse
« prompto animo de Deo disputationem habere
« aggrediar, vel temerè aggredientem pro-
« bem? Laudanda non est hæc cupiditas, peri-
« culosus ac metuendus hic conatus; ac pro-
« indè purgari nos antè oportet, atque ità
« deindè in illius, qui purus est, congres-
« sum et colloquium venire. » Orat. 29. »
Ex D. Chrysostomo : « Hinc dicimus quod
« meritò dicebat Christus : qui facit mala,
« non venit ad lucem, et quod vita impura est
« impedimento sublimibus dogmatibus, non
« sinens ut appareat perspicax animæ facultas.
« Quomodò ergò fieri non potest, ut qui est in
« errore, et rectè vivit, maneat in errore; ità
« non est facile, ut qui in sceleribus et flagitiis
« est educatus, citò respiciat ad dogmatum
« nostrorum altitudinem. Sed ab omnibus ani-
« mi perturbationibus oportet esse liberum
« eum qui est venaturus veritatem. Nam qui
« est ab iis liberatus, ab errore quoque libe-
« rabitur, et veritatem assequetur. » In epist. 1 ad Corint. Hom. 8. — « Quùm
« abundaverit iniquitas, refrigescet charitas
« multorum. Ejusmodi profectò contemptus
« omnes hæreses genuit; quippè ex eo quòd
« non diligerent fratres, secundis eorum suc-
« cessibus invidebant. Ex eâ autem invidiâ,
« dominationis ambitu tenebantur : porrò ex
« eâ ambitione hæreses nascebantur, idcircò
« et Paulus quùm dixisset, ut denunties qui-
« busdam non aliter docere, modum etiam
« suggerit, quo id fieri possit. Quinam verò
« hic est? Charitas.... Quippè et vita impura
« schismata facit. Omnis enim qui malè opera-
« tur odit lucem. » ..... In hæc verba Pauli : *volentes esse legis Doctores, et non intelligentes, neque quæ dicunt, neque de quibus affirmant*, sic habet : « Si ex ignorantiâ, quomodò
« peccare illos dicis? Propterea quòd legis
« docendæ munus sibi usurparent, tùm etiam
« quòd charitatem desererent. Nam ex hoc
« ignorantia gignitur. Nam cùm anima nego-

« tiis carnalibus seipsam penitùs dederit, hebetatur illius acies, ac penitùs obtunditur. « Ubi enim à charitate deciderit, necessariò « ad contentionis devolvitur studia, jamque « mentis acies nihil aliud quàm rixas conspicari potest. Nempè enim is qui aliquâ rerum « temporalium concupiscentiâ detinetur, ejusmodi vitio ebrius nequaquàm de veritate integrum atque illibatum potest proferre judicium: Nescientes, inquit, de quibus affirmant. » In Epist. 1 ad Timoth. Hom. 2.

Ex Synesio, episc. Cyrenes.: « Quippè rectè « vitam instituere perindè arbitror ac Sapientiæ initium; idque vetustissimi ac sapientissimi viri summoperè procurandum esse « declarârunt. Ei enim qui impurus sit rem puram attingere nefas esse testatur divina vox. » Epist. 136. Ex Isidoro Pelusiotâ: « Impurum ac « sceleratum hominem nego, non modò de fidei « doctrinâ, sed etiam de ullâ re aliâ os aperire « debere, quoàd per sinceram pœnitentiam « animi maculas absterserit. Nam cùm peccatori dixerit Deus: quare tu enarras justitias « meas? multò certè ei qui animo ità constitutus est ac fidei dogmata perscrutari non « veretur, silentium indixit. Tantò enim dogmata justificationibus sublimiora, sunt quantò « cœlum terrâ, et anima corpore. Quodcircà, « cùm vitæ integritas tibi defit, de fidei dogmatibus certamen instituere desine; ne alioquin, ut dogma quoque superetur, in causâ « sis. Solent enim complures ab eorum qui « loquuntur existimatione de iis quæ dicuntur sententiam ferre. » Lib. 3, Epist. 39. « Scire vias meas volunt tanquàm gens quæ « justitiam fecerit et legem Dei sui non derelinquerit. Quòd si, qui ipsius vias, hoc est « consilia, curiosiùs exquirunt, summæ audaciæ notam non effugiunt, an non illi ultrà « omnem audaciam progrediuntur, qui impuræ « linguæ operâ de ipsomet Deo sermonem « movent, ac præsertim cùm, quid sit, anxiè « exquirunt? Oportet autem non quid sit exquirere, sed quod sit affirmare. Atque illud « taceo, quod apud Lacedæmonios, qui sermones actionum umbras esse non immeritò « definierunt, ei, qui turpiter vixisset, ne probam quidem sententiam pronuntiare licebat. « L. 3, Ep. 232. Si igitur virtus et probata vitæ « ratio pietatem adstruit, ac velut interpositâ « sponsione firmat, ut certè facit, danda nobis « opera est, ut illam habeamus, per quam « pietatis doctrina evadet fide digna. Nam ei « qui non benè vivit, nemo fidem adhibebit, « vitio quippè et recta dogmata deshonestante, « eaque recipi non permittente. Utrumque « igitur pari studio retinendum est, tàm virtus « quàm sana pietatis doctrina ut quorum alterum sit fundamentum, alterum corona atque « ornamentum. » L. 4. Ep. 20.

Hæc sufficiant. Probant sanèquantâ unanimitate Patres docuerint verum Theologum eum esse qui sit sanctus, pius ac virtutibus universis christianis ornatus; quem verum *gnosticum* dicit Clemens Alex. 6. Strom. seu illuminatum et sanctum. Nunc ad quasdam dotes et virtutes speciali commendatione dignas deveniamus.

68. 2° *Intentio pura.* De illâ intentione quâ primùm Theologus moveri debet, jam verbis suprà adductis ex D. Bernardo hæc addenda sunt: « Sunt qui scire volunt eo tantùm fine ut « sciant, et curiositas est; sunt qui scire volunt ut sciantur, et turpis vanitas est; et « sunt qui scire volunt ut scientiam suam vendant, et quæstus est; sed sunt quoque qui « scire volunt ut ædificent, et charitas est. » Serm. 36. In Cant. Concisa quidem sed egregia verba quorum sequentia ex Nicolao de Clemangis L. C. commentarium esse videntur: « Non « ergò theologico det eo fine operam studio ut « Theologiam sciat: hoc enim quædam curiositas est; non ut vulgi favorem aut plausum « populi sibi per hoc acquirat, quia ventus « inanis est; non ut famâ celeber et clarus « habeatur, quia cassa et sterilis gloriatio est, « non ut opes et divitias per eam assequatur, « quia cupiditas est; non ut ad honores et dignitates proindè promoveatur, quia ambitio « est; non ut Rabbi vocetur, cæteris præcellat, primus honoretur, quia superbia est; « non ut in quiete et otio studii speculetur, « quia torpor et remissio quædam animi est de « quâ servus piger reprehenditur, quòd pecuniam Domini sui, in sudario repositam, « apud se servaverit nec de illâ negotiando lucrum fecerit. Sed eâ mente ac proposito « Theologiæ aggrediatur studium, ut de talento « doctrinæ sibi divinitùs commisso, fideliter « Deo serviendo, secum ad salutem æternam, « quoscumque poterit, perducat ac lucrifaciat. « Hoc enim vera charitas est, quæ, ut definit « Apostolus, *finis est præcepti de corde puro, « et conscientiâ bonâ, et fide non fictâ.* »

69. 3° *Sincerus veritatis amor*: « Si enim omnes « scientiæ, inquit Theologus Lugdunensis, in « eum præsertim usum institutæ sunt, ut latens detegatur veritas, id proprio veluti « jure sibi vindicat Theologia, quæ circà « Deum versatur, qui est summa veritas: *Ego*

« *sum*, inquit Christus, *via, veritas et vita.* » (*Joan.* 14, 6.) Utinàm omnium Theologorum animis insideret tenerrimus ille in veritatem affectus, quo inflammatus Augustinus sic exclamat: *O æterna veritas! tu es Deus meus, ubi suspiro die ac nocte!* (*Confess. lib* 7, *cap.* 10, *N.* 16.)

« Veritatis autem cognitionem, quâ nihil est optabilius si velis assequi, tria potissimùm præstanda sunt : 1° Ad eam totis viribus enitendum est. *Si enim veritas*, inquit Augustinus, *non totis animi viribus concupiscatur, inveniri nullo pacto potest; at si ità quæratur, ut dignum est, subtrahere sese atque abscondere à suis dilectoribus non potest* (Lib. 1 de Morib. Eccl. Cap. 17, n° 31. Tom. 1, page 699.) 2° Requiritur morum integritas, et vita à vitiis quæ animæ tenebras offendunt, expurgata, et maximè sincera Dei caritas. *Errat*, inquit S. Augustinus, *quisquis putat veritatem se posse cognoscere, cùm adhùc nequiter vivat. Non intratur in veritatem, nisi per caritatem* (Lib. de Agon. Christiano, cap. 13, n° 14, et lib. 32 contrà Faustum, cap. 18.) 3° Frequenter orandus est Deus, ut animam veritatis luce illustret. Ipsius enim cognitio Dei donum est, qui *scientiarum Dominus est* (Lib. 1, Reg. 2, 3.) *Qui docet hominem scientiam* (Psalm. 96, 10.) Hinc illud Augustini (in Prologo lib. de Doctrinâ Christianâ, n° 8) : *Omne verum ab illo est, qui ait : Ego sum veritas.* Eam quisque igitur quisque à Deo cum Prophetâ sic postulet : *Disciplinam et scientiam doce me* (Psalm. 118, 66). »

70. 4° « *Vera pacis dilectio.* Hanc millies commendant Scripturæ oracula, ut pergit idem theologus. Veritatem tantùm et *pacem diligite.* (Zachar, 8, 19.) *Inquire pacem* et *persequere eam.* (Psal. 33, 15.) *Idem sapite, pacem habete; Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.* (2 Cor, 13, 11.) *Solliciti servate unitatem Spiritûs in vinculo pacis.* (Eph. 4. 3.) *Pacem sequimini cum omnibus.* (Hebr. 12. 14.) Ad omnes quidem Christianos hæc dicta pertinent, sed præsertim ad Theologos spectant : 1° Quòd peculiariter Deo sese devoverint, *qui non est dissensionis Deus, sed pacis.* (1 Cor. 14, 33.) 2° Quòd sint Ecclesiæ Ministri. *Si quis autem*, ait Apostolus, *videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* (1, Cor. Cap. 11. 16.)

« Ut verò pacem in Scripturis toties præceptam retineat Theologus, firmiter inhærendum est solemni huic effato : *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas.* Sapientem hanc regulam egregiè sic commendat Archiepiscopus Lugdunensis, in suo percelebri Documento Pastorali, ann. 1772, pag. 132, in-4°. — « Suivons la règle que saint Augustin nous propose, si nous ne voulons pécher ni par défaut, ni par excès. Sur tous les points clairement enseignés dans l'Écriture et dans les monumens de la tradition, il ne saurait y avoir entre nous trop de concert et d'uniformité : *in necessariis unitas.* La moindre hésitation serait une faiblesse, le partage un scandale, l'indifférence un crime. Ces vérités n'ont rien perdu ni de leur prix, ni de leur certitude, parce que des hommes ignorans et présomptueux osent les contester.

« Il y a d'autres questions, ou trop profondes, ou sur lesquelles l'Ecriture et les saints Docteurs ne s'expliquent pas d'une manière assez décisive pour réunir tous les esprits; et c'est à l'égard de ces points obscurs, qu'il est permis à chacun d'abonder en son sens, parce que la doctrine de la foi et la règle des mœurs sont en sûreté : *in dubiis libertas.*

« Mais de toutes les dispositions, la plus essentielle, celle qui s'étend à tous les temps et à toutes les circonstances, c'est de conserver inviolablement la charité : *in omnibus caritas.* Tout zèle qui ne coule pas de cette source divine, de quelque nom qu'on le colore, ne peut être qu'une saillie dangereuse de l'amour-propre, ou un emportement humain (1). »

71. 5° *Humilitas.* Eâ, dicit theologus lugdunensis, nihil est ad veritatem detegendam aptius: « Hujus enim, ait, cognitio Donum est Dei gratuitum : *Deus* porrò *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* (Jacob. 4, 1. Petr. 5.) Hinc Augustinus de viâ quâ pervenitur ad verita-

(1) Sequamur regulam à D. Augustino nobis propositam, ne quid minùs aut nimis agendo peccemus. Cùm de iis agitur quæcumque scripturâ sacrâ traditionisque monumentis manifestè docentur, non nimiæ esse queant inter nos concordia ac unanimitas : *In necessariis unitas.* Fluctuatio vel minima foret debilitas, scissio, scandalum, indifferentia, scelus. Quarum veritatum neque pretium, neque certitudo decreverunt ex eo quòd ignari arrogantesque viri ausi sunt eas oppugnare.

Prætereà quædam sunt quæstiones altiores et de quibus Scriptura et S. S. Doctores non ità præcisè loquuntur ut animos omnes agant in unum ; in iis nimirùm obscuris cuique fas est pro suâ sententiâ stare, cùm in tuto sint doctrina fidei morumque regula : *In dubiis libertas.*

Illud verò præceptum præcipuum est et ad qualemcumque temporis circumstantiarumque naturam spectans, ut inviolata caritas permaneat : *In omnibus caritas.* Zelus quilibet alio quàm ex hoc fonte divino fluens, quocumque nomine induatur, nil nisi periculosus amoris sui impetus, humanave iracundia

Transl. ab Edit.

tem disserens : *Ea est prima, humilitas,* inquit, *secunda, humilitas ; tertia, humilitas, et quoties interrogares, hoc dicerem.* Epist. 118 ad Dioscorum, cap. 3 n. 22.

« Theologus autem modestè et humiliter de se sentiens, non affirmabit, quod exploratum non habuerit. Si quis error ipsi excidat, ad eum corrigendum semper paratus erit, à quocumque moneatur. Erroris admonitus sibi gratulabitur, et censori gratias aget, nedùm illi succenseat. *Absit,* inquit Augustinus, *ut lædar... imò verò absit ut non cum gratiarum actione lucris meis deputem, si fuero... te emendante correctus.* Tom. 2. pag. 164. Epist. ad Hieronymum, 73 n. 1. »

72. 6° Deniquè *Animus ab omni novitate alienus et antiquitatis amans.* « Quam enim asserere et tueri debet, ut concludit idem theologus, doctrina fidei, hæc verbo Dei scripto vel tradito tota nititur. Hinc veram doctrinam à falsâ ità secernit Tertulianus : *Manifestatur id esse dominicum et verum, quod sit priùs traditum ; id autem extraneum et falsum, quod sit posteriùs immissum.* Lib. de præscrip. cap. 31. Ed. Rig. 1675. pag. 213. Idcircò Timotheum monet Apostolus, ut devitet profanas vocum novitates Tim. 6, 20 : *Vocum,* id est, *dogmatum, rerum, sententiarum novitates, quæ sunt vetustati atque antiquitati contrariæ, quæ si recipiantur, necesse est ut fides beatorum Patrum, aut totâ, aut certè magnâ ex parte violetur.* Ita Vincentius Lirinensis. (Commonit. Cap. 24.)

Tandem, ut ipsi concludamus, totis votis à Deo Patre luminum, id efflagitamus, ut universi Ecclesiæ Christi theologi ac viri ecclesiastici studiis, ut par est, dediti, virtutibusque ditati, seu præfatis his dotibus ornati, in Seipsis singuli exhibeant sinceram veri theologi imaginem, quam D. Hieronymus in Nepotiano immaturâ morte abrepto sic ipse delineavit : « Sermo ejus per omne convivium de Scriptu- « ris aliquid proponere, libenter audire, res- « pondere verecundè, recta suscipere, prava « non acriter confutare, disputantem contrà « se magis docere quàm vincere. Et ingenuo « pudore, qui ornabat ætatem, quid cujus « esset simpliciter confiteri. Atque in hunc « modum eruditionis gloriam declinando, eru- « ditissimus habebatur. Illud, aiebat, Tertu- « liani, istud Cypriani, hoc Lactantii, illud « Hilarii est. Sic Minutius Felix, ità Victorinus, « in hunc modum locutus est Arnobius. Me « quoque, quia pro sodalitate avunculi dilige- « bat, interdùm proferebat in medium ; lec- « tioneque assiduâ et meditatione diuturnâ « pectus suum Bibliothecam fecerat Christi. » Tom. 1. oper. Apud Thomass. Proleg. c. 1, § X.

Pars ij.

DE LOCIS THEOLOGICIS.

Ea pars præcisè absolvitur in sequenti opere Melchioris Cani *De locis theologicis.* Nullum forsan opus, ejus generis præsertim, nempè *Didacticum* seu præceptivum, tantâ laudum unanimitate ac perseverantiâ cumulatum cùm inter veteres, tùm inter recentiores, reperiemus (1) ; adeò ut Cani viam sibi sternentis nonnisi vestigia terendo subsequi ausi sunt qui post ipsum de locis theologicis scripsêre. Hinc illi vel solùm ejus doctrinam in compendio contraxerunt, vel simpliciter ad ipsum opus Cani remiserunt lectores. Id verò neutrum debuimus facere, cum præcisè pro intento habeamus eximia theologorum opera edere, pro singulis theologiæ partibus. Equidem, fatemur, prolixas noster auctor dissertationes habet de pluribus locis qui nunc speciales efformant tractatus, scilicet de Ecclesiâ, de Scripturâ sacrâ, etc. Verùm neque illas ipsas partes de opere eximio removendas esse existimavimus, vel istud ut quid nefas habuimus ; cùm aliundè modus de illis disserendi tanto ingenio peculiaris, nonnisi delectamentum afferre, atque lucem eruditionemque mox edendis tractatibus de iisdem objectis parare queat.

(1) Vide inferiùs de M. Cano varia testimonia.

MELCHIORIS CANI VITA.

Melchior Canus, ut viris præstantissimis sæpiùs contigit, dies nunc acerrimis detrectationibus, ob magnam dicendi libertatem, nunc laudibus eximiis, ob majorem dicendi peritiam doctrinamque incredibilem, pariter exagitatos duxit. Verùm hodiè silet altùm criticæ vox, Canique vitam scribentibus, luxurians adeò occurrit documentorum honorificorum seges, ut clarissimus unusquisque theologus ad illum vindicandum conspirâsse videatur. Nonnulla, prout ut spatii dant angustiæ, testimonia modò referemus.

Melchior Canus, vulgò Cano, inquit N. Antonius hispalensis, Prædicatorum sodalis, oppidum quoddam toletanæ diœcesis Taracon appellatum patriam sortitus videtur fuisse 1523. Ibi enim edita est Anna ejus soror, Melchioris alterius Cani qui in eâdem dominicanâ familiâ excellentem pietatis famam sustinuit, mater. Dominicanis se aggregavit noster, Salmanticæ ad S. Stephani amplissimam hujus Ordinis domum. Profecit in theologicis maximè, sub summo ætatis suæ et professionis viro Francisco Victoriâ ibi docente; qui Cani ingenio, ut ipse aiebat, egregiè delectabatur; et tamen vereri se adjungebat, *ne hujus insolentiâ elatus, et exultans* (verba audis ex principio lib. 12 de Locis) *immoderatè jactaretur, et grandior effectus, non lætè modò, et liberè ingrederetur, sed temerè etiam ac licenter præceptoris vestigia conculcaret*. Quod Victoriæ judicium ne in se comprobaret, sedulam dedisse operam, sibi ipse arrogat; quanquàm illos probare non soleat, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, ut Fabius ait, nefas ducunt à susceptâ semel persuasione discedere. *Theologo quippè nihil est necesse* (utor semper elegantissimis et prudentissimis ejus verbis, eodem loco) *in cujusquam jurare leges. Majus enim est opus, atque præstantius, ad quod ipse tendit, quàm ut magistri debeat vestigiis semper insistere, siquidem est futurus theologiæ laude perfectus*. Id verò ingenium tantæ expectationis non totum is scholæ dedit, atque ejus conflictationibus: quod ferè alii apud nos solent, nescientes quàm non lauta sibi ea, quâ maximè gloriantur, exindè cùm pedem moverint, apparitura sit suppellex. Imò cogitationes suas in id se aliquandò contulisse, initio libri 10 affirmat, ut se quâvis viâ et ratione ab iis liberaret; interìm animadverso, verum theologum præstare illum vix posse, qui sine litterarum secularium, et historiæ cognitione, linguarumque orientalium peritiâ, jejunè dijudicandis scholæ quæstionibus horas omnes impenderit, non solùm ab his disciplinis egregia sibi comparavit adjumenta, et ornamenta, sed et insignem eloquentiæ cultum, veluti elegantissimam vestem pulchro corpori adjunxit. Quò magis instructus ad scholam rediit, cùm Academia viros illos summos amisisset, qui huic doctrinæ operam dabant; prudenter existimans honestissimum se in eo exhibiturum officium christianæ reipublicæ, si animum in scholâ suum, ut ipse loquitur libro 10, vel repugnantem contineret. Victoriâ nempè ad 1546, diem suum obeunte, Canus noster docendi locum è cathedrâ principe suscepisse dicitur. Academico isto conspicuus munere, in Italiam ad concilium venit sub Paulo III, Tridentinam ad urbem convocatum, ibique tàm perspicaciæ mentis atque judicii maturitatis, quàm profundæ sapientiæ et singularis facundiæ laudem eximiam, communi omnium collegarum sententiâ, reportavit. In Hispaniam reversus, Salmanticæ adhùc docuit, succedentique vice Caroli Philippo filio gratus valdè extitit. Itaque episcopus Canariarum insularum, in locum Francisci de La Cerda ejusdem Ordinis dominicani, creatus est. Cùm tamen huic honori, ne ab Hispaniâ discederet, renuntiâsset, non diù post electus provinciæ suæ Castellæ præfectus, anno 1660, vitam cum morte Toleti commutavit, immortali preparatâ sibi famâ, in opere illo, quod verè tot laudatores, et admiratores quot lectores habet, Locorum scilicet Theologicorum lib. 12, in quibus non modò vera refellendi universos christianæ religionis hostes, confirmandique sacra dogmata ratio, ac usus exactè ostenditur, verùm etiam omnia ferè, quæ hodiè in controversiâ habentur luculentissimè examinantur.

Id non nisi post auctoris mortem, primùm Salmanticæ publici juris factum fuit 1563, in-f°, editionem promovente D. Ferdinando de Valdes, hispalensi archiepiscopo, cui Canus edendum legato reliquerat. Venetiis dein prodiit opus 1567, in-octavo, Lovanii 1569, Coloniæ 1574, iterùmque 1585, apud Bitkmam in-octavo, tertiòque 1603, Lugduni, 1704, Pataviique 1727, in-4°.

Præter Locos Theologicos, reliquit etiam *Relectionem* de *Pœnitentiâ* habitam in Academiâ Salmanticensi anno 1548 super decimam quartam distinctionem lib. 4 sententiarum.

Item *Relectionem* alteram de *Sacramentis* in genere, quæ unà cum superiore ac *Locis Theologicis* vulgò edita est.

VARIA DE MELCHIORE CANO TESTIMONIA.

Cardinalis SFORTIA PALLAVICINUS : Placet hoc loco recitare, quid existimaverit hâc de re non acutulus quidam sophista, qui non tàm theologiam, quàm theologiæ fumum et umbram per captationes, et scitamenta sectaretur ; sed theologus evoluti seculi pereruditus, doctrinâ pariter, atque ingenio præstans, famâ magnus, re major. Loquor Melchiorem Canum, qui aureo planè volumine hanc ipsam de Locis Theologicis tractationem antè omnes et suprà omnes est executus. Idemque primus fuit, reor, qui docuerit, et, quod minus est, latinam linguam in lyceo divina effari, et quod maximum, Catholicos novatoribus bellum et cladem inferre. Perinfensum nostræ familiæ hominem laudo ; sed laus judicii munus debet esse, non voluntatis ; et merito, non amori rependitur.

ANTONIUS POSSEVINUS, *societatis Jesu, in apparatu Sacro:* Quod ad libros Locorum Communium spectat, negandum non est, quin è fœcundo, erudito, et facundo ingenio prodierint, eò commemorandi magis, quòd ipse nostrâ ætate primus eâ brevitate, copiâ, dispositione ac perspicuitate de iis perutiliter egerit.

FRANCISCUS GARSIA, *societatis Jesu :* Ex omnibus theologis, qui concilio Tridentino interfuerunt, Melchior Canus maximæ, clarissimæque famæ fuit. Nemo ab illius ætate mysteria sacrarum Scripturarum meliùs explicuit.

AUBERTUS MIRÆUS, *de Scriptoribus Ecclesiasticis:* Melchior Canus fuit vir politus, et elegans, atque in historiâ sacrâ versatissimus.

ANTONIUS SENENSIS, *in Bibliothecâ Fratrum Prædicatorum:* Frater Melchior Canus, vir eloquentissimus, D. Thomæ doctrinâ plenissimè instructus, in sacris Litteris, et in Patribus adeò versatus, ut toto vitæ suæ tempore in nullâ re aliâ occupatus fuisse videatur. In historicis quoque evolvendis magnificè tritus, et undequaque doctus. Undè et in concilio Tridentino etiam viris eminentibus admirationi fuit, et ab omnibus in multo pretio habitus. Scripsit librum illum eruditissimum, qui hodiè omnium passim manibus teritur, ac meritò, cui titulus est *de Locis Theologicis*, in quo tàm insigniter, et exactè, et tantâ eloquentiâ firmat, quæ sunt theologo potissima loca ad suas firmandas conclusiones, et veluti bases, quibus nixa tota debet structura theologica consurgere, ut nihil possit esse exactius et absolutius.

DOMINICUS BANNEZ : Inter theologos recentiores diligentissimè, ac cum mirabili eruditione præceptor meus Cano, in locis theologicis pertractandis supereminere videtur.

ADRIANUS BAILLET : Melchior Canus, criticus ævi sui sagacissimus ac liberrimus, ad aniles fabulas, erroresque populares, libris præsertìm historicis insertos, carpendos perstringendosque à naturâ factus videbatur. De eo, ubi de theologis agemus, sermo redibit. Id unum notare in præsenti satis sit, criticam ejus artem Vossio maximè probari ; eumdem *censorum magistrum* à Combefisio vocari solitum fuisse.

ELLIES DU PIN : Melchior Canus sublimi ingenio pollens, non modò philosophiam et theologiam apprimè edoctus erat, verùm etiam in historiâ et politiori litteraturâ versatissimus ; cultissimo sermone latino utebatur... Tractatus de Locis Theologicis opus planè aureum est, omnibusque numeris absolutum, summâque elegantiâ concinnatum.

VINCENTIUS CONTENSONIUS : De Locis Theologicis omnium primus methodicè, nec minùs eleganter egit Melchior Canus, vir litteris et eruditione præcipuus, moribus et pietate insignis, pontificalibus etiam infulis conspicuus, et in rebus theologicis summâ eloquentiâ dicendis, nulli sui temporis secundus. Insignis ille auctor integrum, et aureum librum de Locis edidit, quem verè thesaurum dicam, ex variis fodinis extractum, in quo nihil non pretiosum, non obryzum, non numeris omnibus absolutum invenitur. Nam secum advehit omnes priscorum hominum divitias, quas, magnis aliorum voluminibus diffusas, compendiosâ utilitate contrahit ; non arido stylo, sed locutione selectâ, ornato verborum contextu, et perquàm exquisito rerum apparatu proponit. Patrum et ecclesiasticæ doctrinæ gemmas non parcâ manu, sed plenâ diffundit ; et cuncta, quæ sunt vel difficilia dictu, vel sensu grandiora, vel digniora lectu, excerpsit, et in uno medullato volumine, theologorum usibus profutura transtulit... Hunc quisque seriò et attentè legerit, ultrà fatebitur, vix ullum hactenùs librum aut copiâ ditiorem, aut methodo commodiorem, aut varietate feracio-

rem, aut oratione cultiorem, aut rerum omnium digestu illustriorem (solis exceptis Ecclesiæ Patribus) post hominum memoriam prodiisse : quippè in quo eximius elegantiæ nitor, sublimis sapientia, et profunda eruditio de palmâ contendunt.

Natalis Alexader : Melchior Canus, vir non solùm in scholasticâ, sed in positivâ theologiâ eruditissimus, magnum sibi nomen in concilio Tridentino sub Julio III peperit; ingeniique sui doctrinæ et industriæ perenne reliquit monumentum, libros 12 de Locis Theologicis, elegantissimo stylo elaboratos, et Relectiones de Sacramentis in genere, et Pœnitentiâ. Obiit vir laudatissimus, cujus ingenium præ cæteris Dominicani Ordinis scriptoribus, post S. Thomæ angelicam mentem, maximè suspicio, Toleti anno 1560.

Rodericus Vadilæus, *Benedictinus*, *censor Madriti* : Legi, evolvi, perlegi præsens opus. Sed, quid potissimùm in tanto quidem opere laudem, vix dicere queo. Nam si dictionis castitatem, et elegantiam quæras, eam certè reperies, quæ cum Ciceronianâ conferri possit. Si verò rerum gestarum historiam, rationemque tractandæ historiæ requiras, Sallustio historico satis laudato, si non superiorem, inferiorem profectò non invenies. Si autem philosophiæ subtilem, accuratamque rationem percupias, hic compendio omnem Platonicæ, Aristotelicæque disciplinæ rationem cumulatissimè contemplari licebit. Si verò theologiæ scholasticæ capiaris argumento, post divum Thomam (quem semper excipiendum duxi) nullo ex multis, qui de hâc Familiâ doctè ac disertè scripserunt, inferiorem judicare licebit, ità ut verè illius non satis laudati magistri Fratris Francisci à Victoriâ discipulum eximium agnoscere possis, cui omnes suos is auctor (quæ non ejus prudentiæ, eruditionis, modestiæ, ac humilitatis laus minima existimanda est) progressus in re theologicâ refert acceptos. Porrò si juris pontificii (cui auctor non contemnendam dedit operam) affectes peritiam, ex hujus monachi laboribus compendiariam tractandi ejusdem juris rationem petere licebit. Jam verò si sacrarum profunda Litterarum mysteria persentire ac pervestigare cures, nullo, post illos magnos sanctæ Ecclesiæ doctores, magistro plenius ac clariùs disces. Quid dicam de eo, quo adversùs omnes hæreticos zelo accendebatur? quos sanè ceu venaticus procul odorabatur canis persequebaturque, magni illius Athanasii incorruptos ac catholicos referens mores, ac fortes labores : quos omnes pro catholicæ veritatis amore instar magni patriarchæ Jacobi facilè perpetiebatur. Cæterùm, tanti auctoris utilitatem, doctrinam, omniumque disciplinarum tractandarum rationem, christiane lector, illustrissimo ac reverendissimo archiepiscopo Hispalensi, Ferdinando Valdesio, supremo rerum fidei cognitori (quem hujus præclari operis hæredem reliquit) acceptam referto, qui summo curavit studio, ut præsens opus in lucem omnium utilitati profuturum ederetur. Nec minor, studiose lector, illustrissimo ac reverendissimo domino Gasparo de Cuniga, archiepiscopo Compostellano, summo Sacræ Cæsar. Majest. capellano gratia debetur, qui pro eâ necessitudine, quâ auctori devinctus erat, summoperè studuit, ut quàm brevi tàm insigne opus in lucem ederetur. Quapropter opus tàm elegans, eruditum, omniumque disciplinarum genere refertissimum (ut prætermittam valdè catholicum, hisque calamitosis temporibus apprimè utile, imò dicam necessarium) excudendum, non solùm magnà cum laude totius sanctissimi Patris Dominici Ordinis, sed etiam totius Hispaniæ, imò Ecclesiæ catholicæ, oppidò duximus.

PROOEMIUM.

Sæpè mecum cogitavi, lector óptime, bonine plus is attulerit hominibus, qui multarum rerum copiam in disciplinas invexit, an qui rationem paravit, et viam, quâ disciplinæ ipsæ faciliùs et commodiùs ordine traderentur. Nam et rerum inventoribus nos debere multùm, negare non possumus, et debemus certè iis multùm, qui ratione, atque arte res inventas ad communem usum accommodârunt. Equidem cùm veterum eruditionem considero, et variam in eis doctrinæ supellectilem animo colligo, non minimam video per eos invectam esse partem commodorum. Cùm autem junioris scholæ operam et curam repetere instituo, plurimas utilitates intelligo novæ hujus artis subsidio, et diligentiâ comparatas. Ac me sanè diù cogitantem ratio ipsa in hanc potissimùm sententiam ducit, ut existimem utrosque de bonis artibus juxtà esse benè meritos. Quoniam, etsi prisci doctrina-

rum auctores doctissimis quibusque ac diligentissimis magnam divitiarum copiam suppeditavêre; at recentiorum inopia docendi facilitate pensatur, quâ in rudium et inertium animos artificiosiùs influunt, et quæ fusè olìm disputabantur ac liberè, ea nunc articulatìm pressèque dicentes, lucem non parvam inventis priscorum obscurioribus afferant. Atque hâc unâ in re, quantùm animi mei conjecturâ colligere possum, juniores vel pares antiquis, vel etiam superiores reperientur, cæteris omnibus longè inferiores. Certè post priores illos, in rerum inventione tribuere sibi posteriores vix quidquam possunt. Ordinem verò, dispositionem, perspicuitatem sibi si assumunt, videntur ea jure suo quodam modo vindicare. Quapropter utrisque legendis efficiet theologus scholasticam disputationem sine dubio pleniorem. Nam ex illis quasi materiam, ex his tanquàm formam disserendi mutuatus, potens nimirùm erit exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicunt arguere. Quod est (ut Apostolus Paulus ad Titum ait) christiani doctoris præcipuum institutum. Cujus explicandi desiderium omninò me movit, ut de locis theologicis disputationem instituerem, viris doctis (nisi me opinio fallit) non prorsùs ineptam, indoctis verò magnoperè necessariam. Id autem eò libentiùs feci, quòd nemo theologorum adhùc, quod equidem sciam, genus hoc argumenti tractandum sumpsit; cùm præter communem illam artem disserendi, quam à dialecticis accepimus, aliam theologus habeat necesse sit, aliosque item ad disputandum locos, undè argumenta non quasi communia et aliena, sed tanquàm propria ducat et suis dogmatibus confirmandis, et adversariorum sententiis refellendis. Hoc verò opus, arduum quidem illud, statìm exordior, si priùs animo demisso atque humili ad opem Jesu Christi supplex, abjectusque confugio. Non enim ego illud aut ingenio, aut eruditione meâ fretus aggredior, sed Spiritûs sancti auxilio atque favore; quem si Pater et Filius mihi ad hunc librum conficiendum impertierint, operæ pretium haud mediocre, ut spero, theologis facturus sum, in quorum gratiam vel maximè opusculum editur.

DE LOCIS THEOLOGICIS

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De totius operis partitione.

De Locis ego Theologicis perpetuam orationem habiturus, totam mox in quatuordecim libros partiri constitui. Quorum primus breviter enumeret locos, è quibus idonea possit argumenta depromere, sive conclusiones suas theologus probare cupiat, seu refutare contrarias. Decem reliqui erunt, qui fusiùs et accuratiùs doceant, quam vim unusquisque locorum contineat, hoc est, undè argumenta certa, undè verò probabilia solùm eruantur, In duodecimo et tertio decimo disseretur, quem usum ejusmodi loci habeant, tùm in scholasticâ pugnâ, tùm in sacrarum litterarum expositione. Nam in concione populari quis eorum sit usus, haud sanè difficile dictu est; sed prætereundum tamen, ne ab scholæ instituto aliena videatur oratio. Postremus deniquè liber, quoniam non omnes loci omni disputationi conveniunt, sigillatìm ostendet, quibusnam argumentis propriè adversùm hæreticos, quibus peculiariter adversùm et Judæos et Saracenos, quibus verò tandem adversùm paganos transigenda theologo disputatio sit, quandò sit cum his pro fide catholicâ decertandum. Quæ scilicet cùm, favente Deo, pleniùs absol-

vero, undiquè apta atque perfecta erit de locis theologiæ disputatio mea, expletaque omnibus suis numeris et partibus.

CAPUT II.

De duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputatio transigitur.

Priùs autem, quàm locos theologicos numero, quod pars hujus disputationis prima pollicetur, illud nobis constituendum est, omne argumentum vel à ratione, vel ab auctoritate duci. His enim duobus modis cujusque rei, quæ in controversiam venit, assensionem facimus. Cùm verò in reliquis disciplinis omnibus primum locum ratio teneat, postremum auctoritas, at theologia tamen una est, in quâ non tàm rationis in disputando, quàm auctoritatis momenta quærenda sunt. Etenim locum ab auctoritate adeò sibi proprium vindicavit, ut rationes vel tanquàm hospites et peregrinas excipiat, vel in suum etiam obsequium adsciscat, quasi longè repetitas. Quippè fidei potissimùm innititur, quæ nisi ab auctoritate proficiscatur, non modò fides esse, sed ne intelligi quidem potest. Est namque fides, ut Apostolus tradit, *argumentum rerum non apparentium*, quas si certas certâ velis ratione facere, cum ratione profectò insanies. Principem itaque locum, sicut apud fideles, ità apud theologos auctoritas habet. Ratio deindè veluti pedissequa sequitur. Tit. 1, 9, hoc Apostolus videtur significare, cùm ait, oportere Ecclesiæ doctorem *amplecti eum, qui secundùm doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicunt arguere.* Primùm enim stringat fidei sermonem necesse est, quicumque christianæ scholæ magister esse volet, sed, nisi mox doctrinæ rationem adhibeat, fidelis quidem esse poterit, sed fidelium doctor esse non poterit. Nam et homines quamlibèt experientes, quod ex Aristotele, 1 Metaph., rectè colligit D. Thomas, disputare cum adversariis non queunt, nisi experimento ratio artis accesserit. Utraque igitur theologo necessaria est, et auctoritas, et ratio; sed ità tamen, ut auctoritas primas in theologiâ partes obtineat, ratio verò habeat postremas. Quod ergò primæ partis fundamentum erat, præclarè illud jactum est. Nam traditi sunt quidem, è quibus argumenta ducuntur, duplices loci, uni ex auctoritate, alteri ex ratione; sed omnia fermè argumenta theologica à priore illo fonte derivantur. Quam rem, sicut et locorum numerum atque ordinem, index qui sequitur ostendet.

CAPUT III.

De Locorum Theologicorum numero atque ordine.

Quod à Platone priùs et Aristotele traditum præcipit Cicero, omnem institutionem, quæ de re quâcumque suscipitur, debere à definitione proficisci, ut intelligatur, quid sit id de quo disseritur; hoc mihi in disputatione, quæ de Locis Theologicis futura est, non erat certè negligendum, ut, quid esset locus theologicus, antè omnia explicaretur, nisi ex iis, quæ diximus, ità esset in promptu, ut res explicatione non egeret. Non enim in hoc opere de locis communibus, qui de universâ re tractari solent, seu de capitibus rerum illustrium, quæ nunc etiam communes appellantur loci, et de justificatione, de gratiâ, de peccato, de fide, deque aliis hujus generis, nos disputaturos pollicebamur, id quod è nostris fecêre plurimi, è Lutheranis non modò Philippus, sed Calvinus etiam fecit: homines non parùm eloquentes, impii tamen, ut Lutheri discipulos possis agnoscere; sed, quemadmodùm Aristoteles in Topicis proposuit communes locos, quasi argumentorum sedes et notas, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur, sic nos peculiares quosdam theologiæ locos proponimus, tanquàm domicilia omnium argumentorum theologicorum, ex quibus theologi omnes suas argumentationes, sive ad confirmandum, sive ad refellendum inveniant. Quarè, cùm definitio loci theologici antè oculos ex iis esset, quæ in proœmio dicta sunt, non erat hìc nobis accuratiùs explicanda, sed, quod obscurum erat, id statìm aggrediendum, et locorum hujusmodi, certus definitusque numerus indicandus. Locorum ergò theologicorum elenchum denario nos quidem numero complectimur, non ignari, futuros aliquos, qui eosdem hos locos in minorem numerum redigant, alios, qui velint etiam esse majorem. Sed de enumerationis figurâ nihil morandum est, modò nullus omninò locus vel superfluus numeretur, vel prætermittatur necessarius.

Primus igitur locus est auctoritas sacræ Scripturæ, quæ libris canonicis continetur.

Secundus est auctoritas Traditionum Christi, et Apostolorum, quas, quoniam scriptæ non sunt, sed de aure in aurem ad nos pervenerunt, vivæ vocis oracula rectissimè dixeris.

Tertius est auctoritas Ecclesiæ catholicæ.

Quartus auctoritas Conciliorum, præsertìm generalium, in quibus Ecclesiæ catholicæ auctoritas residet.

Quintus auctoritas Ecclesiæ Romanæ, quæ divino privilegio et est et vocatur Apostolica.

Sextus est auctoritas Sanctorum veterum.

Septimus est auctoritas Theologorum scholasticorum, quibus adjungemus etiam juris pontificii peritos. Nam juris hujus doctrina, quasi ex alterâ parte, scholasticæ theologiæ respondet.

Octavus ratio naturalis est, quæ per omnes scientias naturali lumine inventas latissimè patet.

Nonus est auctoritas philosophorum, qui naturam ducem sequuntur, in quibus sine dubio sunt Cæsarei jurisconsulti, qui veram et ipsi (ut jurisconsultus ait) philosophiam profitentur.

Postremus denique est humanæ auctoritas historiæ, sive per auctores fide dignos scriptæ, sive de gente in gentem traditæ, non superstitiosè atque aniliter, sed gravi constantique ratione.

Sunt itaque hi Loci decem, in quibus argumenta omnia theologica delitescunt, eo scilicet discrimine in lucem eruenda, ut, quæ ex septem prioribus locis eliciantur, propria ferè sint ea hujus facultatis; quæ verò ex tribus posterioribus, adscriptitia sint, ac velut ex alieno emendicata. Nam cùm sint, ut suprà dixi, duo genera argumentandi, unum per auctoritatem, alterum per rationem, cùmque illud proprium sit theologi, hoc philosophi, confugiendum theologo est ad posterius, si uti ei non licet superiori. Quanquàm licet aliquandò utrumque simul argumentandi genus adhibere, ut suo posteà loco demonstraturi sumus. De primâ igitur operis parte, quoniam, ut à principio diximus, longâ oratione non egebat, hactenùs dictum sit (1).

(1) *Loci Theologici*, ex more veterum oratorum et philosophorum sua loca *communia* habentium nuncupati, vulgò definiuntur *promptuaria seu fontes ex quibus sua theologi depromunt argumenta*. Quæ quidem definitio accurata erit apud theologos ad methodum demonstrationis, seu scholasticam, quâ theologia *scientifica* fit, solùm attendentes; haud verò eadem convenit parti theologiæ principia et veritates fidei complectenti, quæ proindè sibi vindicat methodum expositionis. Erit ergò nobis incompleta illa definitio, nisi forsan intelligatur per argumenta, in sensu lato et inusitato, quæcumque theologus adhibet media ad suum objectum implendum, seu ad scientiam theologiæ tractandam. Quidquid sit, sequentem, quæ dictis suprà in Prolegomenis clariùs accommodabitur, trademus definitionem, dicendo locos theologicos esse *fontes ex quibus theologia tùm decreta fidei et testimonia quibus constant, tùm argumenta rationalia sua depromit*. Porrò decreta formulas principiorum et veritatum primariarum exhibentia, testimoniaque illis præstita, ad auctoritatem seu ad theologiam positivam pertinent, dùm argumenta rationalia ad rationem, ad discursivam theologiam, seu scholasticam. Iterùm circà priora versatur methodus expositionis, circà posteriora verò demonstrationis. Hinc reverà, ut aiunt noster Canus, Dens, etc., duo sunt tantùm loci theologici fundamentales, scilicet *auctoritas* et *ratio*, in decem nunc vulgò dispertiti. Ea ultima divisio non videtur quidem accurata, cùm maximè hujus partes aliæ in aliis subincludi possint; sed hìc nihil immorandum in re non adeò momentosâ, quam præterea apud nostrum auctorem stare necesse est. Ea solùm adnotare curabimus, videlicet ex istis locis alios oriri ex auctoritate, alios ex ratione; alios esse certos, alios tantùm probabiles; alios propriè theologicos, alios potiùs philosophicos. 1° Loci omnes, si excipias rationis privatæ argumenta, petita videlicet ex individuali et propriâ evidentiâ, ad auctoritatem revocantur; 2° certi sunt loci qui certam et inconcussam exhibent auctoritatem, quæ sit in theologiâ naturali consensio genuina, directa aut indirecta, ex evidentiâ aut ex traditione habita, in supernaturali verò, consensio Ecclesiæ docentis, vel traditio universalis, vel simpliciter auctoritas Ecclesiæ infallibilitate divinâ pollens; 3° tandem, loci theologici ex fonte supernaturali fluunt, ex naturali autem philosophici, cùm ipsa theologia naturalis de foro sit philosophiæ: quæ satis ex dictis suprà modò et in Prolegomenis liquent. P. S.

LIBER II.

PROOEMIUM.

Quanquàm plures in illâ sententiâ esse video, qui orationis splendore illustrare cogitationes suas nesciat, eum, si scribat, imprudenter abuti et scientiâ et litteris; ego tamen, si theologus non afferat eloquentiam, tantùm abest, ut asperner, ut ne flagitem quidem. Nam de rebus obscuris, atque ad intelligendum difficilibus dilucidè dicere, nec sententiis solùm argutè, sed verbis etiam

ornatè, adeò est operosum et arduum, ut iniquus futurus sit, qui voluerit efflagitare. Atque id quidem paucis adhùc video contigisse, ut iidem utroque in genere laborarent, simulque in theologiæ controversiis sequerentur et elegans illud dicendi, et hoc argutum disputandi genus. Nos autem quantùm in utroque profecerimus, aliorum sit judicium; utrumque certè secuti sumus. Flumen enim nobis inanium verborum displicet, quibus sententia deest; nec sententiarum sublimitatè capimur, si orationis est siccitas. Ac de sermonis cultu nostra legens suo quisque judicio liberè utatur, nihil enim impedio; in rerum autem earum tractatione, quas his libris multas et graves, et utiles, accuratè copiosèque disputaturi sumus, magnum, ut videmur, afferemus adjumentum theologis nostris, ut non modò rudes, sed etiam docti aliquantùm fortassè adepturi sint et ad disserendum, et ad judicandum. Nec verò hoc arroganter dictum existimari velim: nam eloquendi scientiam concedens multis, quod est scholæ proprium, strictìm, pressèque disserere, et quasi ad vivum omnia resecare, quoniam in eo studio ætatem consumpsi, non sum (nî fallor) arrogans, si id jure quodam meo vindicârim. Nec usquè adeò ineptus ego sum, ut non verear me in rebus quoque ipsis sæpè etiam hallucinatum. Sed aliud est nunquàm falsum sentire, quod mihi non tribui; aliud res tùm gravissimas, tùm difficillimas viâ et ratione premere, quod utiquè assumpsi jure, ut mihi videor; at falli possum, condonetur injuria. Etenim quæ dixi, eò pertinent omnia, non ut rerum mihi scientiam arrogem: quid enim à viro modesto alienius esse potest? sed ut nemo politioris litteraturæ candidatus in scholasticâ disputatione orationem à me tersam postulet, nedùm rhetorum phaleris adornatam. Scholam enim ego placare volo, scholæ propria verba, peculiaresque loquendi formas submovere non audeo. Nam etsi disputare cupio ornatiùs quàm solent nostri, at non debeo tamen labores duos afferre theologis, unum in rerum, alterum in verborum intelligentiâ. Breviter lectoribus ego meæ mentis fateor arcanum; qui per me formam in theologiâ disserendi habiturus est, nolo ut is mea scripta difficulter intelligat, et ad theologum cognoscendum grammaticum quærat interpretem. Sed de his satis. Jam tempus est, ut ea persequamur, quæ sunt deinceps explicanda. Quæ quidem ut magnum negotium nobis, ità quoque prolixam disputationem exhibebunt. Sed prolixitas utilitate pensabitur. Nihil autem utilius scholæ theologorum tradi potest, quàm ut discant, quisnam locus argumenta firma, et quis contrà infirma subministret, Quâ re vel maximè theologiæ nervi atque artus pressi, solidique consistunt (1).

CAPUT PRIMUM.

De sacrarum litterarum solidissimo firmamento, et quatuor machinis, quibus illud impetitur.

Ac primus quidem locus sine controversiâ firmus est, divina eademque gravissima auctoritas. Nam libros sacros et canonicos appellamus, quos, Spiritu sancto dictante, sacri auctores exceperunt. Quos igitur tales esse constiterit, eos dubio procul certissimos ac verissimos esse credemus; quemadmodùm Augustinus lib. de Civit. Dei 11, cap. 3, lib. Confess. cap. 15, et epist. 7, ad Marcellinum, et epist. 19, ad Hieron., et lib. 1 de Doct. Christ. cap. 37, et lib. 2 de Baptis. contrà Donat. cap. 3, et in procœmio 3 lib. de Trinit., docet, resumit, inculcat. Ac rectè ille quidem. Nisi enim fundamentum hoc fideliter jeceris, quidquid in theologiâ superstruxeris, corruet; corruetque adeò civitas illa Dei, cujus fundamenta in montibus sanctis, et in scripturis principum, qui fuerunt in eâ. Quarum Scripturarum auctor non est homo, sed Deus. *Dominus enim narrabit in scripturis populorum, et principum horum, qui fuerunt in eâ*, Ps. 76, 6. Dominus itaque hujus loci auctoritatem tuetur, tuentur et principes. Turris quippè David est, et mille clypei pendent ex eâ, omnis armatura fortium. Quam omninò rem, quoniam in tertio decimo libro sumus latiùs explicaturi, satis hìc fuerit breviter attigisse. Verùmenimverò turris hæc tàm alioquin munita arietibus quatuor concuti solet: primo, quòd homines à Deo aliquandò deceptos sacræ ipsæ litteræ prodiderè; fieri igitur potest, ut auctores sacri ab Spiritu sancto fallantur; ità quodcumque ex hujusmodi auctoribus argumentum sumas, incertum erit. Altero, quod nondùm videtur exploratum, quinàm libri sint in Canonem sanctarum Scripturarum referendi, cùm ex veteri Testamento septem, ex novo totidem à viris et doctis, et catholicis rejiciantur. Quocircà si argumentum indè theologus promat, imbecillum erit, carebitque divinâ auctoritate. Tertio, quòd, ut certò constaret, quinam essent hujusmodi sacri libri, non tamen adhùc constat, ut latini

(1) Plura in hoc loco de Scripturâ sacrâ negligimus, quæ fusiùs hìc tractari non debent, cùm præsertim suum naturalem habeant locum in *cursu de Scripturâ sacrâ*, atque ibi de illis uberiùs dicatur.

codices græcis hebraicisque concordent; quapropter argumentatio, ex latino exemplari ducta, infirma erit, cùm solius interpretis sensu, intelligentiâque nitatur. Quarto, quòd, ut perspicuum esset, quodnam exemplar potissimùm sequendum sit, tamen an Apostoli, vel Prophetæ in testimoniis, quæ videlicet ex ipsis afferuntur, de Spiritu Dei, an de suo loquantur, non proindè certum est, cùm auctores sacri nonnulla humano more circà divinam revelationem scribere videantur. Non itaque omnia librorum canonicorum testimonia Dei auctoritatem habent, ut certam fidem facere possint. Nec verò in his argumentis explicandis eam copiam, quam possumus, persequemur, ne hoc uno in loco tota insumatur oratio; sed quatuor hos arietes, quibus nostræ religionis mœnia nonnulli quatere, et diruere conantur, quantâ maximâ brevitate licebit, repellere curabimus. Non enim materiam hùc et farraginem multarum rerum conamur invehere, sed formam theologo disserendi præscribere. Quæ nimirùm quò brevior, eò præstabilior erit.

CAPUT II.

Ubi argumenta referuntur suadere volentium, quòd Deus fallere aliquandò potest.

Controversia. — Ut autem ab illâ controversiâ ordiamur, quæ licèt facillimè, tamen caput est cæterarum, prima veniat in medium juniorum (1) opinio, quæ plerisque notissima est, non omnium quidem, sed paucorum, asserentium, aliquandò Deum humano angelicove ministerio homines fefellisse. Nam quòd Spiritus veritatis ipse per se quempiam fallat, ne impietatis invidiam subeant, in dubium vocare non audent. Quòd vero per alium decipere Deus possit, id persuadere se posse arbitrantur.

Primùm, quòd Abraham pueris mentitus est, inquiens, Genes. 22, 5: *Expectate hìc; ego et puer, postquàm adoraverimus, revertemur ad vos.* Et tamen illa erat prophetia divinæ revelationis ut docet Ambr. lib. 1 de Abraham, cap. 8 (2), in hæc verba: *Prophetavit quod ignorabat; ipse solus disponebat redire immolato filio, sed Dominus per os ejus locutus est. Captiosè autem loquebatur cum servulis, ne cognito negotio aut impediret aliquis, aut gemitu obstreperet, aut fletu.* Hominis ergò ministerio homines Deus fallit.

Alterum quoque ejusdem rei argumentum proferunt, quòd Jacob patrem suum Isaac mendacio etiam de industriâ confícto decepit, dicens, Genes. 27, 19 et seq.: *Ego sum primogenitus tuus Esau: feci, sicut præcepisti mihi; surge, et comede de venatione meâ;* et paulò post, cùm Isaac interrogâsset: *Tu es filius meus Esau?* respondit Jacob: *Ego sum.* Mentitus est ergò Jacob; id quod agnovit pater, inquiens: *Venit germanus tuus fraudulenter,* etc. At ea omnia Jacob et fecit, et dixit ex divinâ revelatione, ut Innocentius tradit. Deus igitur per alium decipere potest.

Ad hæc, Isaias Ezechiæ, cap. 38, 1: *Càs,* inquit, *morieris et non vives.* Isaias autem sine dubio suis ipse verbis assentiebatur, nec verò sine lumine prophetico; agnoscebat enim revelationem illam esse divinam. Lumen ergò prophetiæ causa quandoque prophetæ est, ut decipiatur. Non enim tunc temporis mortuus est Ezechias, sed convaluit.

Prætereà, cùm Dominus aliquandò interrogâsset: *Quis decipiet Achab? Egressus autem spiritus: Ego,* inquit, *decipiam illum.* Cui Dominus: *In quo?* Tùm ille: *Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. Et dixit Dominus: Decipies, et prævalebis; egredere, et fac ità,* 3 Reg. 22, 20 et seq. Subdit verò Michæas: *Nunc igitur eccè dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum, qui hìc sunt, et Dominus locutus est contrà te malum.* Deus itaque per cacodæmonem administrum decipit. Id quod Augustinus lib. 83, quæst. 53, confitetur. Quemadmodùm enim judex damnatum percutere, suâ personâ indignum et nefarium judicat, ejus tamen jussu hoc facit carnifex, ità quem Deus per se non falleret, eum fallit, Deo jubente, cacodæmon. Licet namque similitudine eâdem, eisdem penè verbis, quibus Augustinus utitur, hujus rei argumentum facere.

Item Judæi, Domino præcipiente, Ægyptios decepêre, Exod. 12: *Fecerunt* enim *filii Israel, sicut præceperat Dominus Moysi, et petierunt ab Ægyptiis vasa argentea et aurea. Dominus autem dedit gratiam populo suo coràm Ægyptiis, ut commodarent eis; et spoliaverunt Ægyptios.* Deo igitur auctore homo hominem fallit. Nec mirum, si hostem decipi dignum decipere Deus jubet, quoniam hoc pertinet ad justitiam, et veritatem, ut dignis digna distribuantur; quemadmodùm idem Augustinus loco nunc citato argumentatur.

(1) Per *juniores* intelligit auctor recentes sui ævi theologos quorum alii ad innovationes hæreticas propendebant, quos haud numerosos hìc meritò redarguit; alii plerique non ità temerarii, quos defendit in libro 8, cap. 4.—P. S.

(2) Hoc Ambrosii testimonio Gratianus, quæst. 22, § 2, mendacii culpâ liberat Abraham patriarcham.

Atque hæc testimonia non perindè urgent; illa difficiliora sunt, quæ quoniam unius modi sunt fermè, simul commemorabuntur. Primum est illud Job, 12, 24 et 25 : *Qui immutat cor principum, et decipit eos; et errare eos facit quasi ebrios.* Secundum illud Ezech. 14, 4 et 9 : *Homo, qui posuerit immunditias in corde suo, et venerit ad Prophetam interrogans per eum me, ego Dominus respondebo eis in multitudine immunditiarum suarum; et Propheta cùm erraverit, et locutus fuerit verbum, ego Dominus decepi Prophetam illum.* Tertium illud Isai. 63, 17 : *Quarè errare nos fecisti, Domine, de viis tuis?* Quartum est Apostoli dicentis ad Rom. 1, 28 : *Sicut non probaverunt Deum habere in notitiâ, tradidit illos Deus in reprobum sensum.* Quintum est etiam ejusdem Apostoli, Epist. 2 ad Thess. 2, 10 : *Eò quòd charitatem veritatis non receperunt, ideò mittet illis Deus operationem erroris.* Quibus testimoniis Augustinus, de Grat. et lib. Arbitr. cap. 21, manifestè doceri existimat, Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum voluntates in malum, nedùm mentes in falsum.

Nec ab his ratio aliena est. Cùm enim error pœna sit, nihil obstat, quominùs Deus, qui pœnarum omnium auctor esse à Prophetis dicitur, errorem ipse efficiat in eo præsertim, qui antecedentibus culpis commeruit, ut à justo judice in errorem induceretur. *Vita et mors,* inquit Eccles. 11, v. 14, 15 et 16, *paupertas et honestas à Deo sunt; sapientia et disciplina apud Deum; error et tenebræ peccatoribus concreata sunt.*

Confirmat autem illud vel maximè, quòd cujusque motionis Deus est causa : *in ipso enim movemur et sumus,* Act. 17, 28. Errorem itaque, qui hominis errantis motio est, Deus efficere in homine potest, poteritque proindè decipere.

Cujus etiam rei argumentum aliud est, quòd mendacium non est suâpte naturâ malum. Potest ergò Deus cuiquam præcipere, ut mentiatur. Illud verò primùm ex eo ostenditur, quòd Joseph mendacium etiam juramento confirmavit. *Per salutem,* inquit Genes. 42, 16, *Pharaonis, exploratores estis.* Non est autem credendum, quòd mendacium juramento firmatum vir justus diceret, nisi divinam haberet revelationem, per quam à mortali peccato excusaretur. Deindè illud etiam probatur ex eo, quòd Michæas ait, cap. 2, v. 11 : *Utinam non essem vir habens spiritum, et mendacium potiùs loquerer.* Non ergò est intrinsecus malum, quod Propheta Deo instigante desiderat. Adde hùc, quòd Aristot. Ethicorum 4, cap. 7, mendacium in jactantiam et ironiam partitur, quæ est divisio propria mendacii, auctore divo Thom. 2-2, quæst. 110, art. 2. At usus ejus, quæ dissimulatio latinè dici potest, græcè enim εἰρονεία dicitur, frequens in sacris litteris est, ut in hoc loco Genes. cap. 33, v. 22 : *Eccè Adam quasi unus ex nobis factus est.* Et alio loco : *Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis,* ait Paulus, 1 Cor. cap. 4, v. 8. Et 3 Reg. 22, 15 : *Ascende,* ait Michæas, *et vade prosperè,* etc. Si igitur ironia mendacium est, Deus verò per sacros auctores ironicè interdùm loquitur, non est, ut videtur, cur negemus, Deum posse per alios mentiri. His testimoniis atque rationibus opinationem suam suadere poterunt theologi novi, et in sacris litteris parùm exercitati. Nam quibus ipsi argumentis utuntur, ego datâ operâ sileo; ne qui hunc librum legerint, scholasticis illis auctoribus invidiam conflent, vulgique et imperitorum inscitiam academiis præferant, cùm ea audierint, quæ nonnunquàm disseruntur à nostris. Sed de his hactenùs. Jam quæstionem ipsam explicemus, divinamque veritatem (quod erit facile) ab ejusmodi adversariis vindicemus. Deum namque deceptorem credere, nefarium et impium esse quis non facillimè intelligat?

CAPUT III.

Ostendit Deum, nec per se, nec per alium fallere unquàm posse.

Eâ igitur explicandâ quæstione, quoniam brevis esse cupio, illud statìm ponendum est, divinæ potentiæ descriptionem esse duplicem. Nam et generalem quamdam intelligimus, quæ, quoniam lege nullâ etiam naturali constringitur, à theologis absoluta vocatur; et aliam huic subjectam, quæ spectat in rerum ordinem præfinitum, ideòque potentiam appellant ordinatam. Atque illa superior definiri solet circà eas res, quas esse non repugnat, quæve non implicant contradictionem; sic enim loquuntur. Quæ autem potentia ordinaria subjecta illi priori quasi generi est, eam definiunt circà ea, quæ esse possunt salvâ lege, statutisque divinis. Illud etiam ponere debemus, mentiri nihil aliud esse, quàm asserere falsum animo fallendi. Sic enim August., lib. 1 de Men. cap. 3 et 4, item, lib. de Men. cap. 12, ac Gelasius, q. 12, c. 2, *Beatus,* definierunt. Ex duobus itaque mendacium conflatur, si falsum dicitur, et si eo animo dicitur, ut fallantur audientes. Sed et quis propriè dicatur fallere, explicandum est antè breviter, quò faciliùs id, quod docere vo-

lumus, intelligi possit. Non enim qui verum dicit, is propriè fallax existimandus est, licèt ille, qui audit, ex pravâ intelligentiâ veritatis in maximos incurrat errores. Impropriè autem res à Deo creatæ dicuntur esse fallaces; dicuntur item esse *muscipulæ*, sed *pedibus insipientium*, Sap. 14, 11. Ecquis igitur alium propriè fallit? nempè qui falsum asserendo, causa alii est ut fallatur. Alioqui si ex alieno errore et ignorantiâ fallacem quempiam definimus, ipsa quoque veritas erit nobis fallacissima.

His positis, sit prima conclusio : Hæreticum est asserere, quòd Deus de potentiâ ordinariâ mentiri possit. *Est enim* Deus *verax; omnis autem homo mendax*, Rom. 3, 4. Et rursùm : *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest*, 2 Tim. c. 2, v. 13. Et alio loco tandem : *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur*, Num. 23, 19. Atque hæc quidem conclusio adeò est apud omnes certa, ut eam testimoniis etiam apertis confirmâsse, supervacaneum fuisse videatur. Quarè illa breviter positâ, pergamus ad reliqua.

Secunda conclusio : Qui existimat, Deum ex ordinariâ potentiâ per administrum posse vel mentiri, vel fallere, errat ille in fide turpissimè. Nam hæreseos notam huic inurere, ad Ecclesiæ auctoritatem pertinebit. Atque hæc quidem conclusio primùm ex eo colligitur, quòd ejusdem est præcipere malum, et facere malum : quisque enim ejus rei causa est, quæ eo imperante fit. At, juxtà fidem catholicam, Deus auctor peccati esse non potest; ergò ne mendacii quidem, quod juxtà potentiam ordinariam peccatum est. Non itaque Deo auctore, vel angelus, vel homo quempiam fallit. Deindè cùm Dominus per administros, vel angelos, vel homines nobis loquitur, ipse se loqui testatur, ut multis locis sacrarum litterarum constat, ut videre est Exod. 3, Esdr. 1, Jerem. 1, 2, 3, 4, 5; Luc. quoque 1; ad Hebr. 1. (Vide Hilarium in Ps. 118, in illum versum : *Declaratio sermonum tuorum illuminat*, etc.) Ità si Dei administri mentirentur, Deum quoque mentiri necesse esset. Quod quàm absurdum sit, quis non videt?

Præterea, sic opinantibus non constaret, an Deus nos per Apostolos et Prophetas fefellerit. Et cùm in sacris litteris Deus ipse per se quidem rarò fuerit locutus, per angelos autem, et per homines frequentissimè; si his administris falli à Deo possumus, certè sacrarum litterarum firmitas corruet. Atque hæc quidem ratio tàm magnum apud me momentum habet, ut non dubitem, ab Ecclesiâ catholicâ errorem hunc hæreseos notâ damnatum iri, si in consultationem referatur; quippè qui aut prorsùs evertit nostræ fidei fundamenta, aut certè non patitur firma consistere. Porrò sacris auctoribus fidem habere non tenebimur, si semel eam opinionem induerimus, quòd Deus per alios decipere possit. Nec ulla Dei pollicitatio firma erit, nisi quam Deus per se ipse præstiterit. Id quod apertè cum Apostolo pugnat. Nam cùm in Epistolâ ad Hebræos, cap. 6, v. 17 et 18, in eam promissionem incidisset, quæ Abraham per Angeli haud dubiè ministerium facta est, *volens*, inquit, *Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum; ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam.* Non esset autem tuta et firmâ, si huic opinationi credimus. Efficitur itaque, Deum nullo modo posse fallere. Nec mihi dicas, scriptores sacros justos sanctosque fuisse : *Spiritu enim sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines*, 2 Petr. 1, 21; et rursùm Luc. 1, 70 : *Sicut locutus est per os sanctorum*, etc.; per hujusmodi autem viros Deum nec velle fallere, nec verò posse, sed improborum ministerium posse. Primùm enim si spiritu Dei inspiratus loquitur etiam impius, Deo verba illa tribuuntur, atque adeò Dei auctoritatem habent. Deindè, si Dei vel consilio vel præcepto mentitur impius, certè eodem consilio præceptove mentiri poterit pius. Non igitur Deus potest per alium fallere, id quod secundâ conclusione dictum est.

Tertia conclusio : Deus etiam ex absolutâ potentiâ nec per se, nec per alium mentiri potest. *Cùm sit*, inquit Augustinus, lib. 1 de Sym., cap. 1, *omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest.* Et rursùm idem, lib. 8 de Civit. Dei, cap. 23 : *Dùm de omnipotentiâ Dei, tàm multa dixerimus, si volunt invenire quòd omnipotens non potest, habeat prorsùs : ego dicam, mentiri non potest.* Dominus autem id mihi manifestè videtur confirmare, cùm ait, Luc. 21, 33 : *Cœlum, et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Vel concidat ergò omne cœlum, omnisque natura, divina tamen veritas consistat necesse est. Præterea et illud Apostoli testimonium, quod antè citatum est, idipsum ostendit. *Est*, inquit, *Deus verax, omnis autem homo mendax.* Quo loco non significat quidem omnes homines mentiri, sed eo esse ingenio, ut mentiri possint. De naturâ quippè agit, non de more. Nam reperire licet viros aliquandò,

qui vel rationem ducem sequentes, vel Evangelii gratiâ legeque adjuti ac moniti à mendacio abhorrent, veritatem amplectuntur. Sed quoniam humanitatis ea est imbecillitas, ut veritatem, quam tenet, destituere interdùm possit, idcircò Scriptura omnem hominem dixit esse mendacem. Ex quo intelligitur, in eo sensu Deum appellari veracem, quòd cum divinâ naturâ mendacium pugnet. Id, quod non modò probabili argumentatione, sed etiam necessariâ theologorum ratione concluditur. Nam quæ contrarietas est mali et boni, eadem est veri et falsi; sed primæ bonitati repugnat facere malum: ergò et primæ veritati dicere falsum. Hinc enim illa sunt Ps. 144, 13: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.* Et Deut. 32, 4: *Fidelis Deus, et absque ullâ iniquitate.* Tàm alienus itaque Deus est à falsitate, quàm ab iniquitate; et sicut nec per se, nec per alium iniquitatem facere, ità nec fallere quempiam potest. Quòd si quispiam Deo auctore falleretur, jam à fonte veritatis mendacium emanaret. At non solùm Evangelistâ testante, Joan. cap. 1, v. 2, sed naturâ etiam duce cognovimus, omne mendacium non esse ex veritate. At reverà (ut eò, undè egressa est, referat se oratio) utrumque, et malum facere, et falsum dicere, cum naturâ stabili immobilique pugnat. Indè enim cùm Scriptura dixisset, Num. 23, 19: *Non est Deus, ut homo, ut mentiatur,* è vestigio subdidit: *Nec filius hominis, ut mutetur.* Mendacium quippè mobilis naturæ nota est. Adde hùc, quòd si per alium Deus decipere homines potest, et per se quoque idem poterit efficere. Cætera siquidem mala, quæ pœnam habent à culpâ disjunctam, Deus dare et per ministros, et sine ministris per se ipse potest. Atque ut semel finiam, si Deus mentiri posset, meritò etiam nos formidare poterimus, an fuerit aliquandò mentitus. At nullus est, inquies, formidandi locus, cùm ex potentiâ ordinariâ constet, Deum non posse mentiri. Bellè id quidem; sed, cùm hoc nisi per revelationem constare nequeat, quî scire possumus, an illâ ipsâ revelatione Deus potentiâ suâ absolutâ fuerit abusus? Ut enim apud Augustinum est, lib. cont. Mend. cap. 4 et 18, et de Mend. cap. 8, quomodò credendum est ei, qui putet quandoque esse mentiendum? Nam et fortè tunc mentitur, cùm præcipit ut ei credamus. Perit ergò, si ità sit, sacrarum litterarum certitudo. Præterquàm quòd apud philosophos tàm evidens est, Deum non mentiri, quàm esse tùm optimum, tùm sapientissimum, ac proindè nec fallere, nec falli posse: nihil autem interesse, an per se ipse id efficiat, an per administros suos. Etenim nec purissima veritas est, cui quodam modo est vel falsitas, vel fallacia permixta; nec summa intelligitur, quâ majorem aliam cogitamus. Veracior autem is esset, qui nec per se, nec per alium, quàm qui per alium fallere posset. Ità divinâ veritate firmiter positâ, ac rationum ac testimoniorum certitudine corroboratâ, non aliud superest, nisi ut adversariorum argumenta diluamus.

CAPUT IV.

Ubi argumenta capitis secundi diluuntur.

Ad primum igitur argumentum non est theologorum una et simplex responsio. Sunt enim qui piè graviterque contendant, Abraham non esse mentitum. Non enim, ut aiunt, contrà id, quod mente gerebat, locutus est; qui filium credidit protinùs suscitandum: quemadmodùm Apostolus ad Hebr. 11, 17, videtur in hæc verba tradere: *Fide obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur, et unigenitum offerebat, in quo susceperat repromissiones; arbitrans quia et à mortuis suscitare potens est Deus.* Sunt alii contrà, inter quos Adrianus, quodlibet 2 ad primum princip., quibus ego vehementer assentior, qui admittunt quidem Abraham eâ ratione fuisse mentitum, quòd contrà mentem dissimulandi causâ locutus est; prophetâsse autem, quia dixit verum; quod tunc scilicet ignorabat. Id namque Ambrosii verba præ se ferunt. De primo igitur argumento satis dictum est. Deinceps, ut erat propositum, et de reliquis dicamus.

Ad secundum theologi quidem non ignobiles, nempè Scot. 3, d. 38, Cajetanus in Gen. q. 74, respondent utique Jacob mentitum fuisse, sed matre consulente, non Deo revelante. At nos, quibus in animo est sanctorum sensa pro nostrâ quidem virili tueri, multò aliter respondere debemus. Augustinus siquidem, in quæstionibus super Genesim, Jacob à mendacio excusat; adducitque in hoc, quod de illo Scriptura dixit, virum simplicem fuisse, hoc est, non fictum et sine dolo, ut 70 Interpretes converterunt. Sine dolo igitur erat, qui dolum fecisse videtur. Quapropter in eo loco, ut ait, spirituale mysterium cogimur intelligere. Et lib. 16 de Civitat. Dei, cap. 37: « Quis est, inquit, dolus simplicis, quæ fictio « non mentientis, nisi profundum mysterium « veritatis? » Chrysostomus etiam, hom. 6, in epist. ad Colos., et hom. 53, in Gen., sicut Abraham et Phinees ab homicidio, ità et Jacob (quoniam Deum illi cooperatum esse credit)

à mendacio excusat. Excusant etiam Ambr. l. 2 de Jacob et vitâ beatâ, cap. 2 et 3; Innocent. de divort. cap. *gaudemus;* Magist. sent. 3, d. 38; Gratian., 2 cap. 22 quæst. quæritur Alexand. Alen. part. 2, quæst. 139, mem. 6; D. Thom. 2-2 quæst., 110, art. 3 ad 3. Nec verò audiendi sunt, qui putârunt Jacob per revelationem quidem excusari, non ne mentitus sit, sed ne peccârit mentiendo. Quòd mendacium, ut aiunt, rectè nonnunquàm dici potest ex familiari consilio Spiritûs sancti. Quos ego auctores non modò redarguerem, verùm etiam quàm plurimis argumentis graviter errâsse monstrarem, nisi Augustinus in eâdem causâ adversùm Priscillianistas accuratè elaborâsset, atque ità multa disseruisset, ut, si labor idem rursùm à nobis susciperetur, nihil aliud quàm actum ageremus, quod vetamur veteri proverbio. Hos itaque cum suâ istâ theologiâ relinquamus, cùm doctores sancti non modò negent peccâsse Jacob, sed adstruant etiam et verum dixisse, et verbis illis prophetâsse. Quâ in re illud equidem animadverto, majores nostros, quod perspicuum et exploratum erat, id latere non potuisse, nempè verba illa Jacob in sensu proprio esse mendacium; nec esse tamen absurdum, si homo quamlibèt justus semel aut iterùm mentiatur.

Quamobrem cùm constanter assuerint Jacob non fuisse mentitum, existimandi sunt peculiares, easdemque graves causas habuisse, quibus in hanc sententiam inducerentur. Porrò, quemadmodùm per legitimas allegoriæ rationes justus figura justorum, iniquus iniquorum est, ità et falsum absurdè in typum veritatis assumitur. Scio quæ contrà hoc dici possunt. Legi enim divi Gregorii commentaria, in quibus huic regulæ non alligat expositionem suam; legi et Hieronymum, qui Habac. 1, cùm spiritum malum per tropologiam convertisset in bonum: *Tropologia,* inquit, *libera est, et his tantùm legibus circumscripta, ut pietatem sequatur intelligentiæ.* Sed hæc longior pugna est; nec hujus temporis patitur angustias. Equidem abuti hâc libertate nollem, sed mysticos sensus quibusdam potiùs terminis lineisque præscribere. Nec enim consentaneum est, nisi à rebus vicinis, et similibus, ut metaphoram, ità et figuram imaginemque rerum trahi; quippè cùm rem, quæ alterius figura est, ejus similitudinem gerere necesse sit. Nec Salomon in peccatis Christi typus erat, sed in pace; nec Jephte in impietate adversùs filiam typus erat Dei, sed in zelo. At divus Thomas, 2 secund. quæst. 88, articul. 2 ad 2, repugnat, videtur profectò. Verùm jam dixi, hìc me non agere de liberis allegoriis, sed de his, quæ certâ viâ et ratione premuntur. Quo sensu nec Hieronymus, nec Thomas locuti sunt. Quæ enim conventio lucis ad tenebras? quid Christo cum Belial, ut per mysticum sensum, lucem quidem tenebrarum, Christum verò Belial figuram faciamus? Sed de his plura alio loco opportuniùs. Nunc, ut ad propositum revertamur, nobis, ad certam regulam divinæ Scripturæ tractandæ sunt; nec iniquum in eo, quo iniquus est, nec mendacem in eo, quo mendax, aut justi aut veracis typum faciemus. Quia ergò constat, Jacob tùm etiam, cùm præripuit fratri benedictionem, gentium fidem prænotâsse, consequens fit, ex peculiari Dei procuratione ea omnia et dicta et facta futuræ veritatis imaginem habuisse, ac proindè non fuisse mendacia. Quid ergò? verumne illud est: *Ego sum primogenitus tuus Esau?* Nempè verum est. Est enim et primogenitus secundùm carnem, et primogenitus secundùm jus. Nam et Apostolus duo filiorum genera exprimit, inquiens, ad Rom. 9, 6, 7 et seq.: *Non omnes, qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ; nec qui semen sunt Abrahæ, omnes filii; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine.* Et statìm: *Non solùm autem illæ, sed et Rebecca ex uno concubitu,* etc. Et: *quia major serviet minori,* etc. Paulus itaque semen Abrahæ vocat populum gentium, eumdemque fratrem appellat minorem cui major erat serviturus. Ut igitur sine mendacio gentium hic populus in fidem jam et hæreditatem Judæorum suffectus dicere poterat: *Ego sum semen Abrahæ;* ità et Jacob, quoniam jus habebat ad primogenituram, in quam Deo auctore fuerat substitutus verè utiquè dixit: *Ego sum promigenitus tuus, Esau.* Quid? cùm Joannes Baptista Elias à Domino vocatus sit, non naturâ quidem, sed præcursoris officio; nùm non et ad eumdem quoque modum Jacob, qui hæreditario jure fratri successit, se esse Esau sine falsitate potuit asserere? Sed ais: Undè jus hoc Jacob intellexit ad se pertinere? Certè vel Deo revelante, vel matre instruente, quam Dei familiare consilium habuisse, Gen. cap. 25, traditur. Atque in secundi argumenti confutationem satis multa diximus.

Tertium autem, quod ex Isaiæ testimonio nobis opponitur, D. Thom. 2-2, q. 171, art. 6 ad 2, confutat. Quæ quidem confutatio, quoniam prolixa est, nos verò brevitati studemus, non est hìc adscribenda. Nam et aliter responderi breviùs potest, ejusmodi prophetias

comminatorias esse; sic enim scholastici vocant. Id quoniam Prophetæ intelligebant (nam intelligentiâ opus est in prophetiâ), minimè fallebantur. Quin potiùs fide quidem bonâ suo ministerio functi, existimabant tamen comminationes mutatis posse moribus commutari. Ob eam enim causam Jonas nolebat Ninive subversionem prænuntiare, quòd divinam putabat misericordiam Ninivitis pœnitentibus esse flectendam. Quocircà in simplicibus ejusmodi denuntiationibus *natura rerum* ususque communis eò nos ducit, ut conditionem tacitam subaudiamus. Cujus rei insigne exemplum legitur Gen. cap. 20, ubi Abimelech regem corripiens Dominus his verbis utitur : *En morieris propter mulierem quam tulisti.* Postquàm autem ille se excusavit, in hunc modum Dominus locutus est : *Nunc redde viro suo uxorem, et orabit pro te, et vives. Si autem nolueris reddere, scito, quòd morte morieris.* Vides ut primo edicto vehementiùs animum ejus concutiat, quo satisfactioni reddat intentum : secundo autem voluntatem liquidò suam explicet, quâ pœnam denuntiando nihil aliud significat, quàm eos se monere, quibus vult parcere; nisi quòd syllabatim non exprimit, quod intelligere tamen promptum est. Ad tertium itaque argumentum sic responsum esto.

Ad quartum autem facilè respondetur, verbum imperandi non semper aut præceptum, aut consilium secum, sed aliquandò etiam permissionem ferre, ut apud Joannem 13, 27 : *Quod facies, fac citiùs :* et alio loco, Dominus ad Balaam, Num. 22, 20 : *Si vocare,* inquit, *te venerint homines isti, surge, et vade cum eis.* Cui tamen posteà Angelus dixit : *Ego veni ut adversarer tibi, quia perversa est vita tua.* D. Thomas, de Malo quæst. 3, art. 1 ad 17 : « Sic « igitur dictum est: *egredere et fac;* sicque om- « ninò, Deum dedisse Spiritum mendacii in « ore omnium Prophetarum, concedendo sci- « licet, non jubendo. » In quem sensum illud etiam intelligitur. Matth. 5, 13 : *Et ne nos inducas in tentationem;* et illud forsitan, Dan. 2, 37 : *Tu rex regum es, et Deus cœli regnum et imperium dedit tibi,* etc., et illud Joan. 19, 11 : *Non haberes potestátem in me ullám, nisi tibi datum esset desuper;* atque illud demùm, quòd Pater dicitur Filium in manus impiorum tradidisse. Quia verò permissionem ipsam divinam (redeundum est enim ad propositum) quâ homo vel in errorem, vel in culpam inducitur, non ministri boni, sed mali exsequuntur; ideò Augustinus asseruit, per administros malos Deum aliquandò decipere. Ac quarto argumento refutando hæc dicta sint modò; nam posteriùs illud apertiore fortassè viâ et ratione refutabimus.

Argumentationi quoque, quæ quinto loco posita est, ità respondeo : Deum non jussisse quidem filiis Israel, ut circumvenirent Ægyptios, sed ut vasa argentea et aurea peterent commodato. Præcepit verò posteà, ne accepta vasa redderentur. Id quod facere legitimè potuit, tùm propter alia, tùm his præcipuè de causis, unâ, quòd Ægyptii operarum mercedem Judæis non reddiderant. Presserant siquidem eos operibus duris luti et lateris, omnique famulatu, ut Exodi cap. 1, legitur. Itaque vel in pace mercedem ab invitis rapere potuerunt, quandò res alioqui debitas nulla alia erat via repetendi. Altera autem erat causa, quoniam in bello justo res hostium victoriæ jure auferre poterant. Quemadmodùm et Epiphanius in libro Ancoratûs explicuit, et docuit antè Clemens Alexandrinus lib. 1 Stromat. Certè utramque causam è Sapientiæ cap. 10, colligere licet. Priorem ibi : *Et reddidit justis mercedem laborum suorum;* posteriorem autem ibi : *Ideò justi tulerunt spolia impiorum.* Magister verò sent. in 3, dist. 37, Judæos affirmat viros optimos nullo modo peccâsse; infirmis autem, qui cupiditate quâdam Ægyptios fefellêre, magis esse illud ut facerent permissum, quàm jussum. Quod enim Augustinus dixit, Israelitas jussos esse hostem decipere, id ipse eodem prorsùs loco, ac quæstione correxit, inquiens : *Factum est, ut juberet Deus, vel potiùs pro illorum cupiditate permitteret.* Pertinet verò ad justitiam, et veritatem, ut is qui meretur decipi decipiatur à Deo quidem concedente, ab homine autem, vel angelo malo efficiente. Quos justitiæ suæ administros licèt Deus severè sanè ad vindicandum proferat, non continuò tamen pravi eorum operis causa est. Non enim mox, si quis ab usurario pecunias petit, hominisque perversi culpâ utitur, idem ipse usurarum est auctor. Nec verò difficile videbitur eadem opera ad Deum, Satanamque referri, si in uno eodemque motu actionem, et passionem, res planè diversas, inspiciamus. Hæ namque res duæ faciunt, ut in talibus longè alia sit ratio divinæ, diabolicæque actionis. In calamitate porrò suâ Job non solùm dæmonis, sed Dei etiam opus recognoscit, quem ea dicit sibi abstulisse, quæ instigante, impellenteque Satanâ per Chaldæos fuerant erepta. Etenim, quia passio bona justa erat, consilium quoque Dei optimum, finisque sanctissimus, in promptu viro Dei

fuit, ibi inculpatam Dei operationem agnoscere, ubi hominum, Satanæque nequitia cum pravâ suâ operatione se prodidit. Hoc video, dùm breviter voluerim dicere, dictum à me esse paulò obscuriùs; sed experiar, et dicam, si potero, planiùs. In opere illo malo et culpa erat, et pœna, actioque prava rectæ juncta passioni. Deus igitur illîc non erat otiosus; sed ejus erat omninò auctor, quod in illo opere erat bonum; ab eo autem erat alienus, quod in illo erat malum. Ità Deus viro sancto camelos abstulit quidem, at non justè solùm, sed benignè; abstulit et Satan, at crudeliter, nedùm impiè : Chaldæi quoque abstulerunt; at tùm avarè, tùm etiam iniquè. Nihil ergò est absurdi, si opus idem, quatenùs pœna est, ad Deum, quatenùs est culpa, ad Satanam auctorem referamus : ut Satan et in culpâ agat, et in pœnâ; Deus in pœnâ agat quidem, at in culpâ non agat, sed permittat.

Atque hâc eâdem responsione sextum quoque argumentum refellitur. Non enim decipit Deus deceptionem ipsam faciendo, sed permittendo ut fiat. Quâ etiam ratione corda et excæcare dicitur, et indurare; ut Gregorius 13 Moral. lib., cap. 16, et Thom. 3, adversùs Gentes, cap. 162, docuêre. Et Clemens Alexandrinus, lib. Strom. 1, explicans illud Matthæi 13: *Ideò in parabolis loquor eis*, etc. : « Non Dominus « præbet ignorationem, inquit, hoc enim sen« tire est nefarium, sed ipsam, quæ inerat, « propheticè arguit. » Sic etiam homines tradit Deus in reprobum sensum, et in passiones ignominiæ. *Dimisit eos*, ait, *secundùm desideria cordis eorum; ibunt in adinventionibus suis.* Atque hoc item sensu reliqua testimonia interpretanda sunt. Nam Augustini verba ipse idem Augustinus in libro de Prædestinatione et Gratiâ, cap. 4, docuit, quomodò accipere debeamus : « Non operatur, inquit, Deus in homine ipsam « duritiam cordis, sed indurare eum dicitur, « quem mollire noluerit; sic etiam excæcare, « quem illuminare noluerit; et repellere eum, « quem noluerit vocare. » Hactenùs ille. Et in libro de Articulis sibi falsò per Pelagianos impositis, art. 10, eorum opinionem detestatur, qui Deum pravæ cujusquam aut voluntatis, aut actionis credunt auctorem, sive excitantem, sive suadentem, sive impellentem peccantium cupiditates. *Deus* quippè *neminem tentat*, Jac. 1, 13. Et rursùm, Eccl. 15, 12 : *Non dicas! Ille me implanavit*; Et iterùm, Oseæ, 13, 9 : *Perditio tua, Israel, tantummodò in me auxilium tuum.* Et alio loco, Sap. 11, 27 : *Diligis omnia quæ sunt; et nihil odisti quæ fecisti.* At odio habet Deus cæcitatem cordis, errorem, obstinationem; cùm *odio sint Deo impius, et impietas ejus*, Ibid. 14, 9. Deus igitur nihil ejusmodi in homine propriè facit, sed tantùm judicio permittit. Nam obstinatio, error animi, ac cæcitas peccata sunt; quæ scilicet in hominibus, si proprietatem verbi sequi volumus, Deus nullo modo operatur. Nisi Melanchtonis stultitia placet, qui in annotationibus Epist. ad Roman., æquè proprium Dei opus Judæ proditionem, ac vocationem Pauli esse ait. Verùm hic error non solùm Scripturæ testimoniis, sed naturæ quoque rationibus manifestè refellitur. Primùm enim illa Augustini ratio expedita est, nullo sapiente auctore aliquem deteriorem fieri. Tanta enim culpa est, quæ in sapientem quemvis hominem cadere nequeat. Multò igitur minùs Deo auctore fiet homo deterior, cùm sit Deus quovis homine sapiente præstantior. Illa item ejusdem Augustini causa non est levis, quòd, quæ me auctore fiunt, ea me volente, et aut suadente, aut consulente, aut imperante fieri necesse est; nullum autem Dei justum, rectumque de culpis judicium futurum esset, si homines Dei voluntate, suasu, consilio, præceptoque peccarent. Plato insuper in secundo de Republicâ libro, modis omnibus pugnandum esse ait, ne Deus, qui bonus est, dicatur esse malorum causa; alioqui secum Deum pugnaturum, qui suis legibus contraria fieri mandaverit. Ità eos civitate extrudi jubet, qui verba illa nefaria dixerint, nobis utique perniciosa, ut inquit, sibique ipsis malè consona. Sed alterius, et loci, et temporis est, hanc sive amentiam, sive insaniam refutare. Nunc reliqua prosequamur. Nam et eis refellendis hujus sexti argumenti testimonia apertiùs explicabuntur.

Cùm itaque septimo loco objicitur, Deum esse omnium pœnarum causam, nos certè id negamus; sed earum verè ac propriè causa est, quæ solùm pœnæ sunt, non culpæ. Est autem interdùm, ut ad Romanos, cap. 1, v. 2, et ad Thessalonicenses, cap. 2, tradit Apostolus, una culpa alterius pœna. Quo casu in pœnam incurrit impius, Deo deserente, non efficiente. At verò Cajetanus in illud 2 Reg. 12, 11 : *Eccè ego suscitabo super te malum de domo tuâ*, « est « sermo, inquit, non de malo culpæ, sed de « malo pœnæ. Deus enim non est auctor pec« cati, ut sic, sed quatenùs pœna est peccan« tis, vel ulteriùs. » Hactenùs ille. Et in illud 2 Reg. 16, 10 : *Dominus præcepit ei, ut malediceret David* : « Agnoscit, ait, maledictionem « illam, quatenùs pœnalem, sibi procedere à

« Deo. Efficit siquidem Deus per Semei male-« dictionem illam, non quatenùs erat peccatum, « sed quatenùs erat pœna ipsius Davidis. Quem-« admodùm superiùs etiam per eos Nathan « dixerat : *Suscitabo malum de domo tuâ* ; non « quatenùs erat malum culpæ, sed pœnæ. » Hactenùs etiam ille. At posterior hæc sententia quidem faciliore ratione defendi potest, si ea distinctio repetatur, quæ quinto argumento diluendo posita est, in opere uno, eodemque et actionem considerari et passionem. Cùm autem res temporariæ, salus quoque, et vita auferuntur, passio non modò ex parte Dei justa est, verùm etiam ex parte patientis est bona. Non utilem patientis dico, (nam hoc quis dubitet?) sed honestam ac meritoriam, si æquo animo, patienterque feratur. Quia verò quò passio est, eò pœna est, ritè, ni fallor, dici potest Deus auctor esse operis mali, non quà est malum culpæ, sed quà est malum pœnæ. Cùm enim Aristoteli actio et passio idem modus sint, illud perindè est, ac si Deum auctorem dicamus esse non malæ actionis, sed bonæ passionis. Cæterùm quandò unum peccatum alterius est pœna, res non ità facilè expediri potest. Tunc enim nec actio, nec passio honesta est sed is, qui plectitur, et agendo, et patiendo peccat; ut cùm gentes, verbi causâ, contumeliis affecerunt corpora sua in semetipsis, et relicto naturali usu, turpitudinem naturæ inimicam operati sunt, mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes, nihil omninò illic distinguere possumus, cujus Deum causam asseramus. Sive enim agentes, sive patientes, et quia agebant, et quia patiebantur, utrinque omninò peccabant. Quamobrem Deus nec actionum ejusmodi auctor erat ullo modo, nec passionum. Illud igitur, quod priore loco Cajetanus ait, dilutius videtur esse, quàm ut consistere in verâ theologiâ possit, quæ an argutias adeò formales recipiat, ignoro. Si enim Deus auctor peccati est, quatenùs est pœna peccantis, omnium pœnarum absolutè causa erit, tùm etiam, cùm peccantis culpa posterior culpæ prioris pœna est. Ità erit causa indurationis, cæcitatis, erroris, earumque passionum, quas ne nominare quidem per verecundiam licet. Et cùm causa moralis, de quâ in præsenti sermo est, non agat nisi per voluntatem movens, Deo certè volente, atque adeò vel jubente, vel suadente, vel instigante, ea peccata provenient, quæ in priorum pœnam accidunt. Quæ nimirùm omnia et per se sunt falsa perspicuè, et inter se vehementer repugnantia. Intelligo autem D. Augustinum, lib. cont. Julian. 5, longâ oratione contendere, non permissionis tantùm, aut patientiæ divinæ esse peccata, sed etiam potentiæ : quùm priora videlicet per posteriora puniuntur. Adducit verò in hoc non ea modò testimonia, quæ nos in argumentis attulimus, verùm illa etiam Isaiæ, 19, 14 : *Miscuit Dominus spiritum vertiginis in medio ejus ; et errare fecerunt Ægyptum, sicut errat ebrius.* Et Josue, 11, 20 : *Domini sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, et non mererentur ullam clementiam, sicut præceperat Dominus Moysi.* Et 3 Reg. 12, 11 : *Non acquievit rex populo, quoniam aversatus fuerat eum Dominus, ut suscitaret verbum suum*, etc., loco autem ejus, quod nostra translatio habet : *quoniam aversatus fuerat eum Dominus*, 70 transtulerunt : ὅτι παρὰ Κυρίου ἦν ἡ μεταστροφή. Quæ verba Augustinus ità reddidit : *quoniam à Domino erat conversio.* Ac rectè ille quidem ; nam μεταστρέφω, propriè *converto* est. Huic verò illud etiam simile est : *Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus.* Addit deniquè Augustinus et illud, quo uno causam videtur obtinere : *In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam ;* ac protinùs : *Quem vult, indurat.* Volens ergò indurat Deus. Et posteriùs : *Quòd si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam*, etc. Potentiæ igitur divinæ sunt ejusmodi peccata : quarè Deus in his agit etiam, nedùm permittit. Confirmat autem hoc vel maximè, quòd, cùm David increparet Abisai, qui caput Semei cuperet amputare : *Dimitte*, inquit, *eum, Dominus enim præcepit ei, ut malediceret David ;* et paulò post : *Dimitte eum*, ait, *ut maledicat juxtà præceptum Domini.* In eam quæstionem, quam velis equisque, ut dicitur, fugere conabar, volens nolens incurri. Ità enim conjuncta est huic, quæ præsenti loco versatur, ut illam ab hâc non potuerim separare, quamvis in eâ re diù multùmque elaboraverim. Cùm enim considero, quid ferat instituti operis ratio, occurrentes, consequentesque etiam controversias pro meâ certè virili declino ; magis adeo eas, quas dignas esse video, ut et tractentur fusiùs, et explicentur accuratiùs. Hinc quippè volumen mihi grande displicet ; indè autem molestè fero, res quàm gravissimas minùs accuratâ diligentiâ expendi, quàm earum amplitudo requirat. Id quod in eâ, quæ est nunc in manibus, accidat necesse est. Nam etsi multa dicentur, multa tamen prætereunda sunt, quæ huic argumento plenè absolvendo erant valdè necessaria. Atque veteres Patres ne fenestram impiis aperirent, duritiem, cæ-

citatem, erroresque suos, et peccata in Deum referendi, in id genus locutionibus, quæ actionem Dei sonare videntur, solam permissionem agnoscunt (1). Quam sobrietatem ut exosculor, ità minimè periculosam judico, si permissioni nonnihil addamus, quod nec actio propriè Dei sit, nec sola permissio. Ità enim, ut reor, Scripturæ sacræ intelligentiam germanam, solidam, expressamque tenebimus. Principio autem illud intelligendum est, vim Scripturæ et energiam in illiusmodi locis non satis per negationem explicari. Etenim, si eum Deus excæcat, quem non illuminat, eumque indurat, quem non emollit, omnes profectò, quicumque in peccato sunt mortui, excæcati à Deo sunt et indurati. Quod nec scriptura, nec ratio recipit. Quosdam siquidem peculiariter excæcatos à Deo et induratos legimus, in quibus iram, justitiam, ac potentiam suam insigni singularique vindictâ Dominus ostenderit. Deindè id quoque certum nobis expeditumque sit, Deum nec propriè excæcare, nec indurare, nec decipere, nec hominum corda in odium convertere, nec ea demùm facere, quæ in litteræ superficie facere asseritur. Illa enim, quemadmodùm antè constituimus, à naturâ Dei abhorrent omnia. Itaque Deo impropriè et figuratè tribuuntur, triplici, ut ego sentio, ratione. Primùm enim, cùm, sublato ejus lumine, nihil aliud, quàm caligo, et cæcitas supersit; cùm, ablato suavitatis ejus spiritu, corda nostra in lapidem obdurescant; cùm, cessante ejus directione, in obliquitatem contorqueantur; excæcare eos, indurare, errare facere dicitur, quibus facultatem videndi, liquescendi, ad veritatem rectam ingrediendi adimit. Nam et qui lucem hanc oculis nostris auferrent, et qui columnam, quâ firmatur et consistit ædificium, tollerent, ii verè ac jure et obtenebrare oculos, et diruere ædificium dicerentur. Cùm autem dicimus, Deum facultatem videndi auferre, cæteraque similia, id non ità accipiendum est, quasi homo arbitrii facultate privatus nec videre, nec mollescere, nec recta ingredi ipse possit; sed ità demùm intelligere oportet, ut, quia sine lumine videre homo non valet, nec sine spiritûs suavi oleo emolliri, nec sine Dei directione recta ingredi, idcircò qui illa justo hominibus judicio adimit, hic facultatem quoque ea exequendi quodam modo dicatur adimere. Altera est ratio, quæ propiùs ad verborum proprietatem videtur accedere, quòd ad exequenda judicia sua Satanâ administro utitur, ob idque ea dicatur efficere, quæ minister illius auctoritate roboratus efficit; quemadmodùm quæ judicis administer, dùm justam ejus sententiam exequitur, facit, ea suo modo à judice quoque fieri sanè intelligimus. Tertiam rationem Hieronymus ad Hedibiam, quæst. 10, reddidit. Sicut enim unus est solis calor, et secundùm essentias subjacentes alia liquefacit, alia indurat, alia solvit, alia astringit, liquatur enim cera, et induratur lutum, et tamen caloris non est diversa natura; sic Deus eodem omninò lumine malè affectum excæcare dicitur, benè institutum illuminare, eodemque prorsùs beneficio indurare illum, hunc mollire. Videlicet miraculis eisdem editis emollitus Israel est, obduruit Pharao; eâdem doctrinæ luce Apostoli viderunt, Pharisæi cæci facti sunt. Quoniam divina lux, tametsi per se quidem ad videndum editur, sed per occasionem tamen in eo cæcitatem efficit, qui pravè affectos habet oculos, in eo duritiem, qui pravo affectus est animo. Atque huic illud simile est, quòd hi seducere decipereque dicuntur, qui oratione dubiâ, vel obscurâ tenebras alicui offundunt. Hâc enim ratione Dominus, in parabolis turbas allocutus, eas excæcâsse dicitur. Ac Jeremias : *Seduxisti*, ait, *me, Domine, et seductus sum.* Quia enim in principio illud audierat : *Prophetam in gentibus dedi te;* et iterùm : *Eccè constitui te super gentes et regna*, arbitratus est, nihil se contrà populum Judæorum, sed contrà diversas in circuitu nationes esse dicturum, undè et Prophetiam libenter assumpsit. Cùm vidisset autem aliter sibi, ac existimaverat, accidisse, queritur à Domino se esse deceptum; non falsitate autem deceptus est, sed ambiguitate. Nihil autem refert, an (quod Hieronymus ait) indè Jeremias fuerit seductus, an ex illis potiùs verbis : *Ne timeas à facie eorum, quia tecum ego sum, ut eruam te*, etc.

His igitur tribus rationibus non illa solùm explicantur, quæ retrò citata sunt, sed et illud simul intelligitur, quòd Deus ministros iræ suæ nunc sibilo evocaturum se minatur, nunc eos instar novaculæ sibi fore ad radendum caput, et barbam universam; nunc sagenam et rete ad irretiendos improbos; nunc malleum ad feriendos, virgam deniquè, securim, serram, quam elevet, in quâ secet, quam trahat. Nùm quod 2 Reg. 16 legitur, Domini præcepto Semei Davidi regi maledixisse, id per figuratam dictionem usurpatum esse, vel illud satis abundè magno argumento est, quòd Ecclesiast. 15,

(1) Videre est Damascenum, lib. cap. 14, ubi ait, « morem esse divinæ Scripturæ, per« missionem Dei, actionem ejus vocare. »

scribitur : *Nemini mandavit impiè agere.* Et reverà cum rectâ ratione pugnat, in eo peccare hominem, quod Deo præcipiente agit. At Semei sine dubio maledicendo peccavit. Præceptum igitur in libris sacris pro lege et ordinatione quandoque accipitur, sive sit lex obligans ex imperio, sive permissio, sive pœna præscripta, seu ordo etiam naturæ præfixus. Sic enim quod Matth. 19, dicitur : *Ad duritiam cordis vestri permisit vobis,* Marc. cap. 10, dictum est: *Scripsit vobis præceptum istud.* Sic etiam Threnor. 3: *Quis est iste, qui dixit, ut fieret, Domino non jubente?* Quem locum alii ità vertunt : *Quis hoc dixerit, aliquid fieret, quod Dominus non præcipiat?* Et iterùm : *Statuit ea in æternum et in seculum seculi, præceptum posuit,* etc. Quod ergò ordine divinæ justitiæ fit, id divino præcepto fieri dicitur. Jam illud fueram oblitus, quod Paulus ait : *Quem vult, indurat.* Sed primùm, voluntas etiam permissionis à theologis ponitur. Undè Augustinus in Enchirid. cap. 95 : *Non fit quidquam,* ait, *nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo.* Deindè, volente aliquo ea fieri dicuntur, quæ illo non invito fiunt ; Sic enim pater volens dicitur filium gignere. Ac de septimo argumento nimis multa dicta sunt.

Octavum autem brevissimè refutabitur. Intelligendum est enim causarum dua esse genera, naturale, et morale. Ut qui imperat, qui consulit, qui suadet, qui impellit, is ejus rei, quæ imperio, consilio, suasione, impulsu ejus fit, causa moralis dicitur (1). Est autem Deus causa naturalis quidem omnium motionum ; nam generali naturalique concursu cum omnibus causis agentibus operatur ; at causa moralis non est nec erroris, nec pravæ cujusque actionis. Actus igitur ille, qui peccatum est, si in genere rerum naturalium consideratur, ad causas tantùm naturales referendus est ; sin consideratur in rerum moralium ordine, ad causas naturaliter agentes ineptè quidem, et absurdè revocabitur. Stultus quippè erit is, qui in cœlorum motrices intelligentias culpas vel, proprias vel alienas retorserit. Quocircà, tametsi res atque actiones universæ, quatenùs effecta naturæ sunt, Deum auctorem habent ; sed, cùm de peccatis agitur, quoniam mox in peccati nomen liber et moralis actus intelligitur, ineptissimi profectò erimus, quicumque in Deum errores, peccataque nostra regeremus. Ille enim, quemadmodùm diximus, in moralis causæ modum nec ad errorem movet, nec ad pravam aliam quamlibet actionem, hoc est, nec mentitur omninò, nec suadet, aut imperat malum. Quibus modis, ac similibus et deciperet propriè, et causa peccatorum haberetur. Sed hæc causæ partitio in Relectione de Sacramentis in genere uberiùs explicata est (1). Nunc ad octavi argumenti excationem diximus satis.

At postremum facilè refellitur. Nego enim id, quod primo loco antecedit, cui scilicet suadendo tota illa argumentatio incumbit. Mendacium namque ità malum naturâ est, ut nullâ ratione quisquam justè mentiri possit ; quod et Aristoteles 4 Ethic. tradit, et Augustinus in lib. de Mendacio demonstrat. Ad primam verò rationem, quâ hujus contrarium suadetur, sunt qui respondeant, Joseph fuisse reverà mentitum, sed joco tamen. Et si objicias, perjurium omne esse mortale peccatum, argutè respondent, Joseph non jurâssse absolutè eos esse exploratores, sed ex conditione. Ait enim : *Mittite ex vobis unum, et adducat eum, donec probentur ea, quæ dixistis, vera an falsa sint ; alioqui, per salutem Pharaonis, exploratores estis vos,* At D. Augustinus in quæst. super Genes., totam assertionem à mendacio liberat, et verbum illud *estis* accipit pro verbo, *habebimini.* Quæ verbi usurpatio non est insolens. Nam 3 Reg. 18, Elias ait : *Qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus,* hoc est habeatur. In quam sententiam D. quoque Bonaventura ivit, adjecitque, Joseph illa verba tentando, et quasi inquirendo (quod judices solent), sine mendacio dixisse. In judiciis nimirùm enuntiationes loco interrogationum usurpantur. Interrogantes autem non mentiuntur. Nihil enim censentur asserere, sed ut veritatem eliciant, pertentare. Qualis illa interrogatio fuit, Gen. 44, 15 : *An ignoratis, quòd non est similis meî in scientiâ augurandi?* Gratianus tamen docet, joco id esse dictum, quarè non habendum pro mendacio, ut quod non animo fallendi dictum sit.

Ad secundam verò rationem respondeo, sermonem Prophetæ esse figuratum, vel ad exprimendam rei maximam certitudinem, vel ad

(1) « Causa moralis est ea quæ non *reali influxu influit in effectum,* sed causam physicam liberam movet ad ejusmodi effectum producendum. Movet, inquam, suî positione, suo suasu, consilio, imperio, precibus; quin et omissione impedimenti, quandò potest et debet impedire. » Ex breviario theologico Polmani, n° 271, part. 1, 2. P. S.

(1) Vide Relection., part. 4, et Relect. *de Pœnitentiâ,* semper ejusdem Melch. Cani, part. 6, quæst. *an sacram. Pœnitentiæ, recedente fictione, suum effectum sortiatur,* ad 2 argument., etc.

desiderium vehemens explicandum, ut, si fieri posset, ea mala non acciderent: quod vulgò apud Hispanos inculpatè dicitur, *plega à Dios que yo mienta*. At tertiæ rationi hoc habeatur responsum: Ironiam ab Aristotele ibi accipi pro cavillatione quâdam turpi, ac dissimulatâ, astutèque paratâ ad decipiendum, Cic. Offic. lib. 1. Verbum enim græcum εἰρωνεύμαι interdùm idem est, atque cavillatoriè decipere. Atqui Socrates in omni oratione simulator, quem εἴρωνα Græci nominârunt,[1] non solùm absque vitio, sed etiam cum laude fuit. Nam et ironia, illusio, seu irrisio, est figura apud Latinos usurpata, ubi nullum mendacium inest. Argumenta igitur omnia, quæ à principio hujus controversiæ posuimus, hoc quidem pacto fuerint refutata.

Occurri autem nobis potest, et quidem à doctis, et eruditis, quærentibus, satisne prudenter agere videamur, qui cùm in hujus operis initio Dei veritatem, cui fides innititur, primum theologiæ principium esse docuerimus, nunc tamen longè aliter doctrinam videmur instituere; quoniam divinam veritatem in quæstionem revocamus, et rationibus etiam philosophiæ confirmare nitimur? Absurdum est autem, ut Aristoteles docet, de cujusque disciplinæ principiis velle cum quovis homine disserere. Et Basilius, in Psal. 115: « In quolibet studio, inquit, quod ordine in finem procedit, impossibile est primorum subjectorum demonstrationes inquirere. Sed necesse est, omnium artium, quæ probatione nituntur, principiis sine investigatione, aut ratione positis, reliqua, quæ deinceps sequuntur, cum ratione ostendere. Sic et theologiæ mysterium ex fide minimè rationibus probatâ ædificium quærit. » Hactenùs Basilius. Atque Hilarius in lib. ad Constantium Augustum: « Fides, ait non in quæstione philosophiæ est, sed in Evangelii doctrinâ. » Cùm ergò et theologia, et fides eo tanquàm summo principio adnitantur, quòd omnia in Scripturis à Deo revelata vera sint, stultum videtur esse, id aut in dubium vertere, aut philosophiæ argumentis velle finire, quasi fides in quæstionibus philosophiæ sit, et non magis oporteat, eùm in aliis doctrinis, tùm in hâc maximè discipulum addiscentem credere. Ac reverà quemadmodùm prima philosophiæ principia quibusque non omninò rationis expertibus animo antecepta sunt, nec nisi absurdissimè in quæstionem vocarentur; sic omnes Christiani istam sive anticipationem, sive prænotionem, nullo argumento intereedente, habent animo quasi insculptam, Deum esse naturâ veracem, neminemque proindè ab eo posse falli. Quamobrem imprudentiæ nomine, ut dictum est, accusari à viris etiam eruditis possumus, qui de re, quæ controversa esse non debet, controversiam fecimus, et primum fidei ac theologiæ fundamentum non testimonio solùm, sed etiam ratione constituimus.

Quibus vellem satis cognita esset nostra sententia. Non enim sumus ii, quorum vagetur animus errore, nec habeat unquàm quid sequatur. Quæ enim ista esset theologia, vel quæ disciplina potiùs principiorum ratione sublatâ? Quæ prorsùs tollitur, si perindè atque conclusio principium quoque in controversiam veniat. Quoniam autem mihi interdùm videor disserere non cum perfectis theologis, plenèque sapientibus, sed cum iis, quibuscum præclarè agitur, si insunt simulacra theologiæ, non nullos lapides ego moveo, quos scilicet non moverem, nisi quorumdam imprudentiam veritus, qui dùm juniores passim theologos sine judicio legunt, in eas opiniones incurrunt, quas refellere, ut videtur, necesse est, ut theologiæ fundamenta et doctis et indoctis pariter jaciamus. Ità concedendum nobis est, si imperitorum causâ quædam præter disserendi artem disserimus. Nec prudentiam nostram ibi desiderare oportet, ubi doctor tantò prudentior est, quantò sese magis indoctorum ingeniis et imperitiæ accommodat. Porrò autem (ut viris doctis nonnihil etiam respondeamus) disciplinarum principia non eamdem rationem universa subeunt. Quædam enim sunt tàm nota, atque perspicua, ut qui ea in quæstionem vocent, hi non sint verbis, argumentis, et disputatione philosophorum, sed verberibus, vinculis et carcere fatigandi: ut, quodlibet esse, vel non esse, omne totum esse majus suâ parte; alia verò sunt ejusmodi, ut et negari ex ignorantiâ quandoque possint, et rationibus etiam illustrioribus comprobari. Sic enim Aristoteles tradidit, dialecticen ac metaphysicen eos coarguere, qui aliarum disciplinarum principia inficiantur: atque ipse idem sæpè ex effectis manifestis causas rerum minùs manifestas persuadet, quibus causis tamen philosophiæ principia continentur. Sed et duas esse cujusque disciplinæ partes exploratum est, unam, in quâ principia ipsa tanquàm fundamenta ponimus, statuimus, firmamus; alteram, in quâ principiis positis, ad ea, quæ sunt indè consequentia, proficiscimur. Atqué in hâc quidem posteriore, si quis principia negârit, quæ nimirùm in scientiâ supponuntur, non est cum eo contentiosâ disputatione certandum. Si enim theologo suas

conclusiones ex principiis colligere volenti neget quisquam Deum esse, stultus erit, si adversùm ejusmodi disputationem theologicam velit instituere. In illâ verò, quam priorem esse diximus, licebit utique non solùm obscura perspicuis illustrare, sed etiam minùs nota principia ex his, quæ sunt nobis notiora, ostendere. Ferè autem fit ut causæ rerum, quæ sunt suâpte naturâ manifestæ, sint nobis obscuræ. Quemadmodùm oculo nictyeoracis radii solares tenebræ sunt; ità si viro sapienti negaretur Deus esse, licèt primum sit theologiæ principium, daret tamen ille operam, ut viâ aliquâ et ratione Deum esse constitueret. Non igitur mirum esse cuipiam debet, si hoc sanè libro, ubi de principiorum theologicorum firmitudine agimus, ipsa nos principia non modò explicemus, verùm etiam constituamus. Aliter autem urbium fundamenta inimicus concutit, qui conatur evertere; aliter artifex, qui nititur non solùm jacere, sed etiam confirmare. Sed jam ista omittamus, et ad ea quæ propiùs ac validiùs urgent, festinemus. Nam prima illa quidem machina non erat adeò instructa, ut ad eam deturbandam aut longior, aut acrior futura esset oratio. In illam verò alteram, ut quàm adversarii majori arte et viribus instruxerint, majori quoque nos studio, et acriori disputationis vi debemus incumbere.

CAPUT V.

Ubi quatuordecim libri è sacris Bibliis numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certè à canone rejiciunt.

In dubium itaque et olim et nostrâ hâc tempestate vocatum est, an septem illi libri veteris Testamenti, *Baruch, Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus*, duoque *Machabæorum* sint habendi canonici. Ex novo quoque Testamento, quæstio fermè eadem existit de Epistolâ Pauli ad Hebræos, de Epistolâ Jacobi, de secundâ Petri, duabusque posterioribus Joannis, de Epistolâ Judæ, et libro Apocalypsis. Sunt enim theologi et fuerunt, atque in his quidem et nobiles veteres longèque principes, et quidam juniores, docti et graves, qui multis magnisque rationibus adducti, negârint eos libros oportere in canonicis computari. Alii verò auctores, ipsi quoque præstantissimi, contrà asseverant, hos omnes esse canonicos. Atque ad eam rem confirmandam plurimis etiam maximisque argumentis utuntur. Ità addubitare cogit doctissimorum hominum de maximâ re tanta dissensio. Ego autem, quò controversiam hanc manifestiùs explicem, dividam omninò totam istam de libris canonicis quæstionem in quatuor partes. Primùm illud ostendam, ad cujusnam auctoritatem spectet definire, quis liber sit canonicus. Deindè eos libros, qui nunc in dubium veniunt, sacros esse demonstrabo. Tùm adducam argumenta, quæ verisimilitudine homines alioqui et doctos et pios fallere potuerunt. Postremò eadem argumenta diluam. Hæc enim omnia ad hanc quæstionem referenda sunt.

CAPUT VI.

Continet argumenta eorum, qui suadere conantur Scripturam sacram nonegere Ecclesiæ approbatione.

Et quidem, quòd ad primam partem attinet, Lutherani aliquandò asseruerunt, Scripturam non egere Ecclesiæ, aut alterius cujusque approbatione, sed judicium de Scripturâ ex ipsis Scripturis esse faciendum: seu potiùs per ipsas Scripturas cætera omnia judicanda, eas verò per se quidem cuique habenti Spiritûs sancti et fidei lumen esse manifestas. Quòd si ab illis roges, ecquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodiisse; ecquis salva et intacta ad nostram usquè ætatem pervenisse certiores reddat, ecquis persuadeat, librum hunc reverentiâ excipiendum, illum verò numero expungendum; aiunt, perindè esse ac si quis roget, undè discemus lumen discernere à tenebris, album à nigro, suave ab amaro: non enim obscuriorem veritatis suæ sensum Scripturam præ se ferre, quàm coloris sui res albas ac nigras, saporis suaves, et amaras; sicut etiam apud philosophos per communes animi conceptiones (sic enim vocant) reliqua omnia probantur, cùm ipsæ probatione non egeant. Ità existimant Lutherani, divini verbis cognitionem, quod est doctrinæ catholicæ commune principium, usquè adeò in promptu esse, ut nulla hominum approbatio sit necessaria. Atque hic idem perniciosissimus error olim apud Wiclefistas invaluit, ut Thomas Waldensis auctor est, lib. 2 doctr. fid. Antiq. c. 19, ne quisquam existimet à Luthero hanc primùm hæresim prodiisse.

Suadent autem in principio ex eo, quod Dominus apud Joan. dicit: *Ego non ab homine testimonium accipio.* At sive summus pontifex, sive concilium, seu etiam Ecclesia tota homines sunt; non igitur ab his Christi Evangelium, aut reliquæ Scripturæ partes accipiunt testimonium.

Idem rursùm ex illo confirmant, quòd Joan. Apost. 2, 17, ait: *Non necesse habetis, ut ali-*

quis doceat vos : sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est.

Tertio loco argumentantur ex eo verbo Domini, Joan. 7, 17 : *Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet ex doctrinâ, utrùm ex Deo sit ;* cui simile est illud, 19, 27 : *Oves meæ vocem meam audiunt;* alienum autem non sequuntur. Quo testimonio Lutherus quasi re confectâ gloriatur, et nondùm collatâ manu, tanquàm ferox victor insultat. Apertè enim (ut ait) Evangelium testatur, ipsas per se oves habere idoneam discernendi Scripturas facultatem.

Quarto illud Joannis asserunt, 7, 9, 10 : *Si testimonia hominum accipitis, testimonium Dei majus est ; qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se.* In omnibus igitur quæ ad fidem pertinent, non ad externa hominum testimonia recurrere debemus, sed ad id quod Deus intrà nos testimonium præbet.

Addunt etiam hùc illud ex Deuter. 18, 19, 20 : *Qui verba* (Prophetæ) *quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. Propheta autem, qui voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi, ut diceret, interficietur. Quòd si tacitâ cogitatione responderis : Quomodò possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? Hoc habebis signum: Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, et non evenerit, hoc Dominus non est locutus,* etc. Eccè quemadmodùm discernendis verbis Dei à verbis hominum non remittitur fidelis populus ad pontificem aut sacerdotem, non ad hominum concilium, sed ex ipsâ rerum evidentiâ, ut discernat, instruitur.

Eòdem quoque pertinet illud Joannis 4, 1 : *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint : quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur spiritus Dei*, etc.

Confirmat prætereà idem ex illo Apostoli testimonio, 1 Cor. 2, 14, 15 : *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritûs Dei; spiritualis autem judicat omnia ;* rursùm ex eo, 14, 29 : *Prophetæ duo aut tres dicant, cæteri dijudicent;* et paulò post : *Si quis videtur esse spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quòd Domini sunt mandata.* Quicumque igitur, in quo est spiritus Dei, cognoscere verba Domini, eaque discernere jure suo potest. Proferunt etiam alia testimonia, quæ quoniam eòdem spectant, eodemque modo refelluntur, non est necesse ea hoc loco proferre, sed rationes illas addere, quibus etiam utuntur in sui erroris confirmationem.

Si Ecclesia, inquiunt, de divinis Scripturis judicium ferret, tùm inferior in superioris legem auctoritatem usurparet. Id quod absurdum planè est. Nam, ut August. inquit, non licet judici de legibus judicare, sed secundùm ipsas, dist. 4, cap. *in istis.*

Prætereà, quæ securitas (aiunt) nobis erit æternæ vitæ, si quæcumque de eâ sacris litteris extant promissiones, solo hominum judicio fultæ consistant? Rursùm fides nostra quantùm apud homines in suspicionem vocabitur, si credatur hominum beneficio, non secùs ac precariam habere auctoritatem? Et cùm Apostolus asserat, fundamentum Ecclesiæ esse catholicam et apostolicam doctrinam, suam huic certitudinem antè constare oportet, quàm illa extare incipiat. Nam si christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, et Apostolorum prædicatione fundata fuit, ubicumque reperiatur ea doctrina, Ecclesiam certè præcessit ejus approbatio, sine quâ nunquàm Ecclesia ipsa extitisset. *Vanissimum ergò commentum est* (1 cap. Institut. Calvinus ait) *Scripturæ judicandæ potestatem esse penès Ecclesiam, quasi ab hujus nutu illius certitudo pendeat.*

Prætereà si Scripturæ sacræ veritas ab hominum testimonio penderet, ex eoque comprobaretur, tunc ultima fidei resolutio in Ecclesiæ auctoritatem fieret. Credimus enim Christum fuisse filium David : quoniam Deus Prophetis et Apostolis revelavit. Quòd si Deum revelâsse, ex Ecclesiæ auctoritate teneremus, jam fides nostra non in Deum tandem, sed in homines revocaretur. Quocircà ratio fidei formalis non divina, sed humana veritas esset.

Postremò, ut Aristoteles docuit 1 lib. Post. cap. 2: *Propter quòd unumquodque tale, et illud magis.* Si igitur Scriptura canonica Ecclesiæ auctoritate comprobaretur, plus hominibus, quàm Deo crederemus. Constat verò nullam auctoritatem majorem esse divinâ : quâ videlicet sacræ litteræ pollent. Non ergò scriptura sacra per Ecclesiam confirmabitur, et ab illius approbatione pendebit. His atque aliis argumentis errorem suum hæretici suadere possunt, persuadere non possunt. Errant enim vehementer, cùm in asserendis Scripturis Ecclesiæ auctoritatem labefactare conantur. Quâ de re nunc breviter, et ad hanc solùm de libris canonicis causam disputabimus; propterea quòd et à plerisque viris catholicis contrà hæreticos de Ecclesiæ auctoritate accuratissimè disputatum est, et hanc nos quoque in universum posteà asserere et confirmare debemus.

CAPUT VII.

Docet ad cujus auctoritatem spectat de libris canonicis judicare.

Sit igitur, quod ad præsentem locum attinet, prima propositio : Judicium de Scripturis per Scripturas ipsas nullo pacto idoneum esse potest. — Nam, ut de pluribus aliis taceamus, quorum similis omninò causa est, certè libros *Ruth, Esther, Job,* esse canonicos, nullo modo ex ipsis Scripturis comprobabitur. Ergò si res hæc in controversiam veniat, aliundè quàm ex sacris litteris petenda probatio est. Deindè, quoniam hoc idem ampliùs urgere volumus, si in controversiâ sit, an ambo Testamenta novum et vetus Deo auctore sint edita, per nullam alterutrius Testamenti auctoritatem hæc disceptatio componi potest. Quâ enim ratione de toto volumine dubitabatur, eâdem quoque de quâlibet particulâ voluminis ambigetur. Necesse igitur est, hujus quæstionis aliquem præter sacras litteras judicem constituere. Prætereà Basilides prophetas nescio quos produxit, Barchabam, Barchob, aliosque id genus, qui reverà prioribus seculis nunquàm extiterint, ut auctor est Eusebius, lib. 4 Eccles. histor. cap. 8. At hujusmodi prophetarum libri per Scripturas ipsas refelli non possunt. Diceret namque Basilides, præter quatuor majores, et quatuordecim minores, alios item Prophetas in veteri Testamento fuisse, idque ejusdem Testamenti testimoniis confirmaret. Nec his rationibus alia exempla desunt. Nam quidam hæretici rejecerunt evangelia, quòd Christus Dominus nec scripserit aliquid, nec scribendum præceperit, ut August. 2 Retract. cap. 16, refert. Alii omnes Epistolas Pauli respuerunt, apud Eusebium lib. 3 histor. Eccles. cap. 27 Iren. lib. 1, cap. 26, et Origen. in Psal. 82, referente eodem Euseb. lib. 9, cap. 28, vide Iren. cap. illo 26, 29. Alii universam Moysi legem, atque adeò omnes Instrumenti veteris scripturas abnegârunt, ut August., cùm aliàs sæpè, tùm in lib. cont. Faustum, et Euseb. 5 lib. cap. ult., auctores sunt. Nos verò hos libros in universum recepimus. Item, quæ Nicomedi et Bartholomæi nomine ab hæreticis proferuntur, evangelia contemnimus, Marci Evangelium veneramur. Ac nos quidem harum rerum causam reddimus ; illi verò ejus, quod universa tenet, tenuitque semper Ecclesia, rationem reddere nullo pacto queunt. Imò, vivorum judicum auctoritate sublatâ, nihil illis superest, nisi ut totum sacrorum Bibliorum codicem de medio tollant. Adde, quòd scriptura judex est mortuus, qui nec litigantium utrinque rationes audire, nec sententiam ipse eloqui valet. Accedit, quòd, si in humanâ aliquâ republicâ talis judiciorum esset forma præscripta, ut nulli essent judices vivi, sed solis exaratis litteris controversia quæcumque de illius reipublicæ scripturis exorta finiretur, præterquàm quòd forma judicandi stultissima esset, nullus etiam esset litigandi finis. Ei enim, qui neget instrumentum, nulla vis inferre queat, si viri judices nulli habeantur. Ità Deut. 17, non ad scripturam dissidentes homines referuntur, sed ad vivorum examen judiciumque. Et Malach. 2 cap. *Labia,* inquit, *sacerdotis, custodient scientiam, et legem requirent de ore ejus ;* de ore ejus, ait, non de lege ipsâ. Et Actor. 15, non ad Scripturam appellaverunt Antiocheni, ut intelligerent an verba Pauli divina essent, sed ad Apostolos et seniores, qui erant Hierosolymis. Nec Apostoli et seniores Scripturam judicem, sed semetipsos et Spiritum sanctum posuerunt. *Visum est,* inquiunt, non Scripturæ, *sed Spiritui sancto, et nobis.* Sanctus quippè Spiritus non habitat in litterâ, sed in spiritu : non in syllabis, sed in cordibus. Quòd si ii qui Paulo adversabantur, Scripturæ in causâ illâ judicium peterent, quæstio hodiè maneret ambigua.

Judicium de scripturis canonicis ad privatos reipublicæ christianæ cives non pertinet. — Primò, quia in humanâ republicâ ejusmodi judicia non permitterentur privatis hominibus, nisi legislatores desipuissent. Uterque enim eorum, qui dissidium habent, hanc sibi judicandi pari ratione vindicaret auctoritatem ; sicque nullus esset dissidiorum finis. Privatas ergò cujusque vel revelationes, vel opinationes velle sequi, idque in quæstione fidei necessariâ, stultum erit. Pro suâ etenim factione quisque definiet, et quæ ipse existimaverit, ea sibi asseret à Deo revelata.

Quid quòd nullus homo privatus certam habet in Ecclesiâ auctoritatem, nullus apud reliquos fideles exploratam et solidam veritatem? ità judicium quodcumque ab ejusdem privato cive profectum infirmum erit : et Scripturarum proindè fides incerte et imbecillo fundamento nitetur. Quid quòd Deuter. 17, quæstiones graves non ad privatos jubentur deferri, sed ad eos, qui habent publicam in Ecclesiâ potestatem? Quid? Nùm Antiocheni privati homines judicium sibi assumpsêre in illâ controversiâ, quâ dubium erat, Pauline verba Dei essent, an non? Minimè verò ; sed miserunt ad Apostolos et seniores, qui erant in Hierusalem, Actor. 15.

Adde hùc, quòd, cùm quidam viri doctissimi negârint Epistolam ad Hebræos esse canonicam, alii auctores quoque ipsi non ignobiles Apocalypsim Joannis excluserint, non posset ex cujusque privati hominis sensu ea doctissimorum virorum controversia componi. Vide Origenem homiliâ 7 in Ezech. Gregor. Nazianzenum in Apol. Hieron. in Ezech. cap. 13, et in Jerem. cap. 23, ut intelligas, quàm parum sit deferendum in hujusmodi rebus privatorum hominum præjudiciis. Sed de his multa posteriùs. Nunc reliqua persequamur.

Ab Ecclesiâ est determinandum, quisnam liber sit canonicus, et illius auctoritas certa regula est ad libros vel in sacrorum numerum recipiendos, vel e iam ex eo numero rejiciendos.—Hoc tenuit Irenæus, lib. 3 adversùs Hæreses, cap. 2, 3 et 4; et August. lib. contrà Faustum 13, cap. 4; et lib. 28, cap 2 et 4; et secundo libro de Doctrinâ christianâ, cap. 8; deniquè in libro contrà epistolam Manichæi, cap. 4, ubi illa est omninò sermone trita sententia : *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ moveret auctoritas.*

Hæc eadem definiuntur à concilio Toletano primo, in hæc verba: *Si quis dixerit, vel crediderit alias scripturas esse canonicas, præter eas, quas Ecclesia catholica recipit, anathema sit.* Ecclesiæ igitur catholicæ auctoritas certum argumentum exhibet ad libros sacros vel recipiendos, vel rejiciendos, id quod multis magnisque rationibus comprobatur.

Primùm enim, si hujusmodi res in contentionem veniat, cùm nec ex Scripturis ipsis, nec ex privatâ cujusvis opinatione sit censura ferenda, ex aliquo hanc loco petere necesse est. Non est autem, undè commodiùs atque constantiùs ejusmodi judicium censuramque petere debeamus, quàm ab Ecclesiâ, quæ est *columna et firmamentum veritatis,* 1 Timot. 30, 15. Ad Ecclesiæ igitur tribunal est hæc quæstio referenda; et ejus decretum lydius lapis erit ad explorandum quis liber canonicus sit.

Item, ut D. Augustinus lib. 33, 6, contrà Faustum Manichæum, argumentatur, in libris Ethnicorum non aliâ ratione magis veros auctores exploramus, quàm ex communi consensu et testimonio eorum, qui fuerunt antè nos. Undè enim Platonis, Aristotelis, Ciceronis libros novimus, nisi ex eorum, qui nos ætate antecesserunt, continuis testimoniis? Si ergò in cæteris omnibus hæc via tutissima et certissima est ad cognoscendum cujusque libri auctorem, cur hæc eadem non erit certa, et explorata viro catholico ad intelligendum hunc librum esse Matthæi, illum non esse Thomæ, hanc epistolam esse scriptam à Paulo, illam à Paulo scriptam non fuisse? Ecclesiæ itaque testificatione libri sacri sunt admittendi. Quod videtur Joannes evangelista significâsse, cùm ait, 24 : *Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his : et scimus quia verum est testimonium ejus.* Joannes ergò testimonium perhibet Evangelii, et Ecclesia probat, inquiens : *Et scimus,* etc. Alioqui, quorsùm illa numeri tàm subita et inopinata mutatio? Apostolus quoque Paulus id manifestè docet in epistolâ ad Galat. cap. 7. Nam cùm accepisset Evangelium per revelationem Jesu Christi, et mansisset cum Petro et Jacobo diebus quindecim, ascendit rursùs Hierosolymam secundùm revelationem, et contulit cum Apostolis et fidelibus evangelium, quod prædicabat in gentibus; seorsùm autem iis, qui videbantur aliquid esse, ne fortè in vanum curreret aut cucurrisset. Quòd si Ecclesiæ probatio non esset necessaria, certè non fuisset sollicitus Paulus, ut ascenderet ad conferendum evangelium, ne fortè, etc. Atque (ut Augustinus contrà Faustum ait lib. 23, 4), si Apostolus Paulus non inveniret in carne Apostolos, cum quibus conferret evangelium, Ecclesia illi omninò non crederet. Et Hieronym. in epist. ad Augustinum, hæc Apostoli verba pertractans : *Ex his,* inquit, *ostendit, se non habuisse securitatem Evangelii prædicandi, nisi Petri, et qui cum eo erant, fuisset sententiâ robotatum.* Est autem hæc epist. etiam in tomo operum Augustini secundo, num. 11. Et Tertull. lib. 4, adversùs Marcionem : *Propterea* inquit, *Paulus Hierosolymam ascendit ad Apostolos consultandos, ne fortè in vacuum cucurrisset. Non enim sufficeret ad fidem singularitas instrumenti destituta patrocinio antecessorum. Deniquè, ut cum auctoribus contulit, et convenit de regulâ fidei, dexteras miscuêre. Igitur, si ipse illuminator Lucæ auctoritatem antecessorum et fidei et prædicationis suæ optavit, quantò magis eam evangelio Lucæ expostulem, quæ evangelio magistri ejus fuit necessaria?* Hactenùs ille.

Idem quoque habetur Act. 15. Cùm enim apud Antiochiam dubitaretur, an Paulus et Barnabas verè sentirent et docerent de cessatione legalium, statuerunt fideles, ut ascenderent Paulus, et Barnabas, et quidam alii ad Apostolos et presbyteros in Hierusalem. Non ergò unusquisque per se cognoscit, an doctrina ex Deo sit, necne, aut ipsa statìm doctrina cuivis sese esse divinam manifestat; sed Ecclesiæ opus est approbatione. Quod Lutherani tandem in comitiis Augustanis confessi sunt, habere

scilicet Ecclesiam auctoritatem ad discernendum verba Dei à verbis hominum. Atque Lutherus, in libro de Captivitate babylonicâ, ubi de ordinis Sacramento agit, confitetur quidem, Ecclesiam habere potestatem discernendi verbum Dei à verbis hominum, sed non proindè tamen judicem esse verbi Dei. Quemodmodùm Augustinus ait, quòd veritate ipsâ sic capitur anima, ut per eam de omnibus certissimè judicare possit, sed veritatem judicare non possit, dicere autem cogatur infallibili certitudine, hanc esse veritatem judicata magis, quam judicans ; ità et in Ecclesiâ talis, inquit, est sensus, illustrante spiritu, in judicandis, et approbandis doctrinis, quem demonstrare non potest, et tamen certissimum habet. Sicut enim apud philosophos de communibus conceptionibus nemo judicat, sed omnes per eas judicantur : ità apud nos de sensu spiritûs, qui judicat omnes, et a nemine judicatur. Sed nos hoc sanè loco de verbis certare nolumus.

Tantùm definimus, id quod jam Lutherani vel inviti concedunt, ex Ecclesiæ auctoritate certum argumentum sumi vel ad libros sacros admittendos, vel ad eos repellendos, qui sacri non sunt.

At verò non parva quæstio se offert, an nomine Ecclesiæ significemus hoc loco Ecclesiam quæ fuit tempore Apostolorum; an fidelium congregationem, qui modò sunt; an potiùs universam collectionem christianorum à baptismo Christi per Apostolos et cæteros successores eorum usquè ad hæc tempora propagatam. Durandus enim, in 3 Sentent. distinct. 24, quæst. 1; et Gerson. de Vitâ spirituali animæ, lect. 2, coroll. 7, hujusmodi auctoritatem sacros libros approbandi, vel etiam non sacros reprobandi, ad Ecclesiam referunt fidelium, qui cum Apostolis extiterunt. At Joannes Driedonis lib. 1, de ecclesiasticis Scripturis et dogmatib., cap. 1; et Thomas Waldensis, lib. 2 de doctrinal. fid. antiquæ, cap. 19 et 20, hanc auctoritatem existimant referendam ad seriem Patrum omnium, et fidelium ab Apostolis succedentium; quæ eadem profectò videtur fuisse sententia Irenæi lib. 3, cap. 3, et lib. 4, cap. 63, adversùs hæreses : et Tertulliani, lib. 4 adversùs Marcionem, et Augustini, lib. 33 contrà Faustum Manichæum, et in lib. 2, cap 6, contrà Julianum Pelagianum, et lib. 2, de Doctrinâ Christi, cap. 8; et Epist. 63. Sed et alii tamen hanc auctoritatem hujus etiam temporis Ecclesiæ tribuunt; quæ videlicet eadem est cum antiquâ, habetque eumdem veritatis Spiritum assistentem.

Ego verò primùm sentio, ad Apostolos pertinuisse libros sacros probare, non sacros rejicere. Nec enim alios libros canonicos habemus sive veteris, sive novi Testamenti, quàm quos Apostoli probaverunt, atque Ecclesiæ tradiderunt.

Existimo deindè, hujusmodi traditionem apostolicam non aliâ ratione meliùs innotescere, quàm per Patres et doctores Ecclesiæ, post Apostolos succedentes ; quemadmodùm non alia via certior atque expeditior, est ad Christi et Apostolorum reliquas traditiones cognoscendas: quod suo posteà loco demonstrabimus. Atque horum quidem neutrum opus est exquisitis rationibus confirmare : tantùm satis est admonere.

Illud verò demonstrandum est, Ecclesiam fidelium nunc viventium non quidem scribere canonicum librum posse, sed definire, an liber, de quo disputatio est, canonicus sit, an non. Quia definitio dubiorum, quæ circà fidem modò exoriuntur, ad præsentem Ecclesiam pertinet. Oportet enim judicem vivum in Ecclesiâ esse, qui fidei controversias decidere possit : siquidem Deus in necessariis Ecclesiæ suæ non defuit. At librum esse canonicum, necne, fidem maximè tangit. Ad Ecclesiam igitur hujus temporis hujus rei judicium pertinebit. Nam si errores, qui sanæ doctrinæ adversantur, Ecclesia, quæ nunc est, condamnare nequit, profectò, judicibus de medio sublatis, hujus seculi hæretici impunè vivere, atque adeò regnare possunt.

Rursùm, tempore Hieronymi dubitare catholico licuit, an Apocalypsis Joannis sacra et canonica esset. Nunc autem, ut suo loco ostendemus, id non licet in dubium vertere. Ergò post tempora Hieronymi Ecclesia auctoritatem habuit illam quæstionem profligandi.

Quamobrem, cùm nostro tempore quidam in dubium vocent, an *Baruch* et *Machabæorum* libri, ac cæteri, de quibus quæstio in manibus est, canonici sint, necne; hanc certè ambiguitatem præsentis Ecclesiæ judicium explanare poterit.

Prætereà, Ecclesia, quæ nunc est, in fide errare non potest. Ergò, si crediderit aliquem librum esse canonicum, ex ejus testimonio idoneum firmumque sumetur à theologis argumentum. Nam et Ecclesia præsens docere eos, qui fidem susceperint, suo jure potest, quæcumque fidei sunt, et sacros libros, quos per traditionem veterum accepit, posteris suis ipsa tradere. Qui quidem posteri fidem proximè habeant Ecclesiæ præsenti necesse est; ut

præsentes credidimus proximè antecedentibus, et illi superioribus, serie quâdam et ordine usquè ad Apostolos, quibus fideles tunc vivi proximiùs crediderunt.

Sicut enim in disciplinis duo principiorum genera cernimus, unum remotum, alterum proximum, hoc postremum, illud primum, nec conclusiones ad prima initia, nisi per postrema, referuntur; sic nec fides succedentium ad eos, qui nos ætate antecesserunt, nisi per nos referri potest, donec ad Apostolos, et indè ad Christum pervenitur, ubi tanquàm in primo fundamento catholica fides consistit. Quemadmodùm etiam utraque disciplinarum principia firma sunt, utraque item conclusiones certò probant, licèt altera mediata, altera immediata sint; ità et Ecclesia, quæ nunc est, certum argumentum dogmatis christiani exhibet, quamvis ipsius demùm fides ad Christi et Apostolorum sit doctrinam referenda.

Quâ de re, videtur mihi falsus Thomas Waldensis. Etenim, ut paulò antè indicavimus, aliud est quærere, quid Ecclesia præsens definire possit, et quousquè habeat controversias decernendi auctoritatem; aliud verò investigare, quânam viâ et ratione ad rectam et firmam harum rerum definitionem valeat pervenire. Ac nos quidem ingenuè fatemur, non esse nunc novas revelationes expectandas, sive à summo Pontifice, sive à Concilio, sive etiam ab Ecclesiâ totâ; sed inquirenda potiùs majorum documenta, ac sanctorum scripta. Apostolicas rursùm traditiones, sacras etiam litteras consulendas, atque per hujusmodi conquisita media quæstionem de fide propositam decernendam. Nam et Apostoli et seniores congregati in concilium Hierosolymitanum, magnâ factâ conquisitione, tùm ex rebus antè actis, tùm ex scripturis Prophetarum, sententiam de re propositâ atque in quæstionem vocatâ tulerunt.

Fallitur et in aliâ re, nisi fallor ego, Thomas Waldensis, cùm asserit testimonium laicorum fidelium etiam hùc pertinere; sed ideò ad eos non esse opus recurrere, quia nescierunt, inquit, fidem suam congruis vocabulis, atque ab omni intricatione liberis successorum consignare memoriis. Nam quæ ad fidem spectant, sunt in duplici differentiâ. Altera, quæ omnes fideles explicitè credunt, ut Filium Dei humanam naturam suscepisse; altera verò sunt, quæ videlicet soli majores credere tenentur explicitè, populus autem implicitè in majorum fide, ut Patrem et Filium esse unum principium Spiritûs sancti. A populo igitur rudi in rebus fidei, quæ sub priori genere continentur, jure forsitan testimonium postulaveris, quòd earum rerum fides æquè ad majores ac minores pertinet. At in his quæ ad alterum genus spectant, si qua quæstio exoriatur, ineptissimum erit, ut imperitum vulgus, delirus senex, garrula anus, sutor indoctus consulatur; idque maximè, si non ad Ecclesiam præsentem, sed ad eam, quæ superiorum fuit temporum, hujusmodi quæstiones sint referendæ. Quod fieri oportere, Thomas ipse Waldensis asseruit. Cùm igitur fides de numero canonicorum librorum explicita non popularium sit, sed majorum, ad quos utique spectat, quinam sint sacri libri cognoscere, fateamur necesse est, in hujusmodi quæstione, quam modò versamus, testimonium à plebe non esse requirendum, sed à doctoribus Ecclesiæ, quibus et plebs rudis debet credere, ad quosque similium rerum judicium pertinere, ut justum, ità quoque certum est. Quò fit, ut si omnes sancti et doctores Ecclesiæ asseruerint aliquem librum esse canonicum, id pro certo habendum sit, perindè ac si tota Ecclesia asseruisset. Quod uberiùs alio loco explicandum est. De tertiâ igitur propositione satis est dictum.

Ad concilium universale præcipuè pertinet definire, quis liber sit canonicus. — Quam quidem propositionem æquo animo paterer ab hæreticis non admitti. Sed illud tamen doleo vehementer quòd eam nonnulli fideles inficiantur, in quibus Thomas Waldensis esse videtur, lib. 2 doctrinalis fidei antiq. cap. 19.

Probatur tamen illa manifestè, quia proponere fidelibus ea quæ sunt divinitùs revelata, ad Ecclesiæ pastores maximè spectat, tùm quia tota Ecclesia hujusmodi revelata proponere et docere non valet; tùm quoniam, ut posset, non doceret tamen, ut tota Ecclesia docendi officium assumeret; tùm quia pascere oves in scientiâ et doctrinâ, proprium munus pastorum est, ut Jeremiæ 3 dicitur, tùm quoniam aliquandò inter ipsos catholicos concertatio est, an hic aut ille liber canonicus sit. Ad dirimendam igitur hujusmodi disceptationem, oportet in Ecclesiâ judices esse, quorum sententias fideles debeant sequi. Judices autem in doctrinâ fidei non alios convenientiùs accipimus, atque episcopos et doctores, quibus fidelium instructio demandata est, quosque si de medio tollas, Ecclesiæ universalis judicia protinùs aufers, cùm tota ipsa Ecclesia, hoc est, fideles omnes, convenire ad judicandum de propositâ quæstione nec debeant, nec verò possint.

Prætereà Concilium est certa regula in his, quæ fidei sunt, ut posteriùs ostendemus. Cùm igitur hæc quæstio de libris sacris atque canonicis ad fidem attineat, Concilii testimonio abundè poterit definiri. Id quod Antiochenos intellexisse constat. Non enim quæstionem de legalibus ad fidelium plebem, sed ad Apostolorum et seniorum synodum retulère. Nec post Concilii sententiam ullus relictus est dubitandi locus, Actorum 15.

Ad summum Pontificem pertinet definire, quinam liber sit canonicus. Primò, quia majores Ecclesiæ causæ ad summum Pontificem referendæ sunt, ut Innocentius probat de baptismo cap. *majores*, nosque idem etiam sumus demonstraturi. At hæc de libris canonicis causa maxima est: ad summum itaque Pontificem est referenda. Deindè quia contingit esse dissidium inter Patres in concilio congregatos. Quòd si non esset judex in Ecclesiâ, qui hanc contentionem litemque dirimeret, certè non esset Ecclesiæ à Deo provisum in rebus necessariis.

Prætereà, quia summus Pontifex, quoties de fide pronuntiat, errare nequit: quod suo posteà loco etiam commonstrandum est. Ipsius ergò Pontificis testimonio tanquàm certo judice probare poterimus, quis liber sit canonicus, quis contrà non sit.

Postremò id ostenditur argumento Nicolai Papæ, cap. *si Romanorum*, 19 dist. Nam quod verè sedes apostolica probavit, hodiè tenetur acceptum; et quod illa repulit, hactenùs inefficax prorsùs habetur. Ità opuscula doctorum, quæ approbavit, Ecclesia probat; quæ contrà reprobavit, Ecclesia reprobat. Summorum ergò Pontificum de hisce rebus testimonium, ipso etiam perpetuo rerum experimento, firmum ac certum habere compellitur. Nam et evangelium, quod Paulus prædicabat in gentibus, ut antè ex Tertulliano, Hieronymo, et Augustino monstravimus, non fuisset ab Ecclesiâ receptum, nisi Petri auctoritate fuisset roboratum; et, ut idem Hieron. in lib. de viris illustribus. in Marc., ex Clemente in 6 ὑποτυπώσεων scribit, Marci Evangelium, cùm Petrus audisset, probavit, et Ecclesiæ legendum suâ auctoritate edidit. Idem verò Eusebius, libro 2 Ecclesiasticæ historiæ, cap. 15, non solùm Clementis, sed et Papiæ testimonio confirmat. Constat autem, qui Petro succedit, hunc eamdem potestatem habere in illis sanè, quæ sunt Ecclesiæ necessaria. Ad summum ergò Pontificem hujusmodi de libris canonicis judicium pertinet. Nam et si qua similis quæstio in veteri lege exoriretur, ad Pontificem ejus definitio pertineret, ut Deut. 17, legimus (1).

Hactenùs quantâ fieri potuit brevitate à nobis ea dicta sunt, quæ præsenti loco satis erant, ut pius lector intelligeret, quibus auctoribus, in libris canonicis constituendis, fidem habere oporteret. Nam si qua horum majori vi et argumentis indigent, ut in universum probentur omnibus, ea suis posteà locis confirmabuntur. Nunc verò illud agendum esse puto, ut argumentationes hostium veræ religionis, quàm brevissimè etiam possumus, refellamus.

CAPUT VIII.

Ubi confutantur argumenta capitis sexti.

Ad primum igitur argumentum sic respondeo. Si Christus ab homine testimonium non accipit, ubinam illud est Joan. 1, 6: *Fuit homo missus à Deo, ut testimonium perhiberet de lumine?* Ubi rursùs illud 15, 27: *Vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum estis?* Ubi deniquè illud Actor. 18 (ne omnia repetamus): *Eritis mihi testes in Hierusalem*, etc. Sensus igitur est: Ego hominis testimonio non egeo quidem, sed affero tamen testimonium Joannis propter vos. Ideòque subjungit: *Sed hæc dico, ut vos salvi sitis.* Quòd autem ipse humanum testimonium non quærat, quo videlicet ipse minimè egere credendus est, probat subjungens: *Ego habeo testimonium majus Joanne*, etc. Et reverà convenit, ut, qui divinum testimonium habet, ipse quidem propter se non accipiat ab homine testimonium, sed oblatum tamen propter aliorum utilitatem non repudiet. In eumdem quoque sensum deindè subinfert: *Claritatem ab hominibus non accipio;* cùm tamen Petrus dictus sit, Joan. ult. 19, suâ morte Deum glorificâsse. Ac de primo quidem argumento satis.

Ad secundum verò facilè respondetur, Apostolum ibi non cum imperitis, sed cum doctis habere sermonem. Ait enim: *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam.* Sapientibus ergò Ecclesiæ magistris unctio interior sufficit ad ea, quæ fidei adversantur, refutanda; et ignorantibus opus est etiam externâ doctrinâ, eorum maximè, quos Deus constituit in Ecclesiâ pastores et doctores. Intelligendum est etiam, doctrinam fidei, singulis hominibus necessariam, unicuique per se

(1) De his quid opinandum, infrà, lib. 6, cum auctore, dicemus; seu potiùs remittemus ad tractatum *de Ecclesiâ*, in quo de summi Pontificis auctoritate quæstiones nobis occurrent evolvendæ. P. L.

fortè innotescere, si spiritum manentem in se habet. At verò, quæ sunt in fide non singulis quidem necessaria, sed ad Ecclesiæ communem utilitatem pertinentia, non ea statìm à bonis viris cognoscuntur, quamlibèt spiritum Dei et unctionem habentibus. Si enim simplici mulierculæ proponatur, an accidentia in Sacramento altaris sine subjecto sint, quamvis sancta sit et justa, non est opus eâ de re ab unctione doceatur. Sed si illud ab eâ inquiras, nùm Christus pro peccatis nostris sanguinem fuderit, id profectò ab unctione docebitur, quoniam præstanti quod in se est, Deus fidem ad salutem necessariam non negat. Porrò autem, cùm quæstio hæc de numero librorum canonicorum non spectet ad singulos, sed ad doctos in Ecclesiâ viros referenda sit, fit consequens, ut ad cognoscendum, an hic liber, an ille sit canonicus, non sit satis unctionem habere. Non enim unctio quemcumque simpliciter docet de omnibus, sed quemque de his, quæ sunt ei propria et necessaria. Atque hæc satis abundè erant, ut secundum argumentum eluderetur (1). Sed, ut iis morem geramus, qui aliud prætereà quicquam in illius testimonii explicatione desiderant, tertia adhùc responsio adjicienda est. Non, si quidam in Ecclesiâ primitivâ tantos habuêre et in virtute et in doctrinâ progressus, ut nullo doctore externo indigerent, quippè qui spiritu docente nôssent omnia, idcircò gratiam illam Spiritûs sancti nos et ad omnes, et ad hoc etiam tempus referemus. Alioqui, si quis aut linguarum donum, aut alia multa, quæ Spiritus à principio fidelibus impertiebatur, modò non habeat, non se arbitretur Spiritum accepisse, nec unctum sese existimet, nisi cum Antonio, monacho ægyptio, sine ullâ scientiâ litterarum, divinas Scripturas intellexerit. Vid. Aug. in procemio lib. de Doct. christian. Quòd si etiamnùm unctio docet sine externo doctore de omnibus, non doceant parentes parvulos suos doctrinam Christi, sed ne ad ipsum quidem Evangelium audiendum eat populus in Ecclesias; quin etiam codices nullos legat, nec legentem explicantemque hominem audiat, expectet verò rapi se usquè ad tertium cœlum, et ibi omnia christianæ doctrinæ mysteria percipere! « Ca- « veamus, Augustinus ait, tales tentationes « superbissimas, magisque cogitemus et ipsum « Apostolum Paulum, licèt divinis et voce et « spiritu instructum, ad hominem tamen mis- « sum esse, ut ab eo disceret, quid se oportéret facere; » Actor. 9. *Et Cornelium cogitemus, quamvis et exauditas orationes ejus, eleemosynasque respectas ei Angelus nuntiârit, Petro tamen traditum imbuendum, à quo, quid credendum, quid sperandum, quid diligendum audiret*, Act. 10. Ac de 2 argumento hactenùs.

Tertium verò eludi primùm poterat eo rerum discrimine repetito, quod in superioris argumenti confutatione posuimus. Concedimus enim liberaliter, doctrinam cuique in suâ vitâ et statu necessariam, illi fore perspectam et cognitam, qui fecerit voluntatem Dei; sicut enim gustus benè affectus differentias saporum facilè discernit, sic animi optima affectio facit, ut homo doctrinam Dei ad salutem necessariam discernat ab errore contrario, qui ex Deo non est; quæ verò Ecclesiæ sunt communia, hæc ad judicium et fidem spectant singulorum, ea non à quovis discerni et judicari possunt, quantumcumquè is Dei faciat voluntatem. Hujusmodi autem sunt, quæ versantur in hâc controversiâ de librorum divinorum numero. Nec illarum etiam rerum judicium adeò perspicuum est cuivis, ut statìm ac sine doctore in promptu sit. Erant enim quidam verbum Pauli cum aviditate suscipientes, et quotidiè tamen scrutabantur Scripturas, si hæc ità se haberent (Actor. 17); et cùm quidam docuissent, sine circumcisione neminem posse salvari, non protinùs cuilibet exploratum fuit, nùm ea vox ac doctrina ex Deo esset, an non; sed relata est potiùs ad Apostolos et seniores quæstio, et, adhibito concilio, magnâque priùs factâ disquisitione, finita, Act. 15. Quòd si, quæ in hujus argumenti refutatione dicta sunt, cuipiam adhùc non esse illa satis videatur, habeat et hoc responsum, Christum non dixisse quidem, qui fecerit voluntatem Dei, hunc per se et sine magistro veram omnem Prophetarum, Evangelistarum, Apostolorumque doctrinam posse à falsâ discernere, aut oves sine doctore externo vocem Christi internoscere, contrariamque alieni refutare; sed id docuit, cùm adest fidei magister idoneus, qui rem credendam aptis loco et tempore, solido pondere ac certâ auctoritate proponat, tunc auditorem, si bonus est, Dei doc-

(1) In hâc responsione et sequentibus, unctioni Spiritûs sancti nimis tribuit Canus ad intelligentiam seu Scripturæ sacræ interpretationem. — Quippè Spiritus divinus, in mente viri pii docti, vel non ità eruditi, unctione suâ mirisque illustrationibus agere potest; sed id peculiari fiet providentiâ; neque unquàm indè lex aut regula legitimæ interpretationis vel distinctionis librorum sacrorum pro quocumque hominum genere erit traducenda. Auctoritas Ecclesiæ, traditionis, hæc est regula certæ interpretationis admittenda, semper et pro monibus, ut infrà fusiùs dicetur. P. S.

trinam accepturum, sin malus, repudiaturum. De se quippè Christus suâque doctrinâ peculiariter loquebatur: quem quoniam Pater significaverat Deus, ducem ac præceptorem mundo dederat, omnique testimoniorum genere comprobârat, ei tot tantisque argumentis Evangelium annuntianti, ei vitæ, doctrinæ, miraculorum gloriâ præstanti, ei humanâ atque adeò divinâ auctoritate pollenti, fidem non habere nemo sine peccato poterat. Abeat nunc Lutherus, et quasi Ecclesiæ fidem validissimis arietibus concusserit, vanissimâ exultatione bacchetur; nos verò intelligamus potiùs illum, quem diximus, esse verborum Christi sensum, cùm ex aliis Evangelistæ testimoniis, tùm verò præcipuè ex ipso eodem, quod ex cap. 10 Lutherus adversùs nos citat. *Opera,* inquit Dominus, *quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me; sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis;* et statìm: *Oves meæ vocem meam audiunt.* Nam certè si non audirent, eæ oves Christi non essent, ut quæ ad vocem proprii pastoris tàm exploratam et certam, clausis auribus obsurdescerent. Quâ ex re patet, quàm ineptè à Luthero illa Domini testimonia in hâc causâ, de quâ nunc disserimus, referantur. De 3 igitur argumento tantùm.

Quarto priusquàm respondeo, operæ pretium mihi facturus videor, si strictìm quædam attigero, quò faciliùs non hoc solùm argumentum diluatur, verùm etiam ea, quæ deinceps disserenda sunt, explicari queant.

Primùm ergò id statuo, juxtà communem legem, aliqua exteriora et humana incitamenta necessaria esse, quibus ad Evangelii fidem inducamur. *Quomodò enim credent ei, quem non audierunt? Quomodò autem audient sine prædicante?* Ad Rom. 10, 14. Item Joan 15, 22 et seq.: *Si non venissem, et locutus eis non fuissem; peccatum non haberent; et, si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, excusationem haberent de peccato suo.* Non igitur solùm necessarium est, ut crediturо ea, quæ sunt fidei, simpliciter ab homine proponantur, quasi prima principia discipulo; verùm etiam opus est exteriorem aliquam persuasionem, et humanum incitamentum adhiberi: quomodò principia geometriæ nonnulla à magistro explicantur, et suadentur. Hinc illud est, quod cùm dixisset Moyses Domino, Exod. 4, 1 : *Non credent mihi,* Dominus ei dedit potestatem signa faciendi; hinc rursùm illud Marc. ult. 20 : *Prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.* Hùc illa pertinent Joan 1, 7 : *Hic venit in testimonium,* etc., *ut omnes crederent per illum.* Et Sergius Paulus, vir prudens, cùm vidisset factum, credidit, admirans super doctrinâ Domini, Actor. 13. Et Centurio, videns quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: *Verè filius Dei erat iste,* Lucæ 23. Et Joan. 4, 53 : *Cognovit pater, quia illa hora esset, in quâ dixit ei Jesus: Filius tuus vivit, et credidit ipse, et domus ejus tota.* Et paulò antè : *Ex civitate autem illâ multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcumque feci;* Et Joan. 10, 41 : *Multi venerunt ad Jesum, et dicebant, quia Joannes quidem signum facit nullum. Omnia autem, quæcumque dixit Joannes de hoc, vera erant.* Et Joan. 20 : *Introivit ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum; et vidit, et credidit. Nondùm enim sciebant scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere.* Philippus, Actor. 8, deniquè et Petrus, Actor. 10, non utcumque fidem eunucho Cornelioque proposuêre, sed et causas etiam adhibuerunt, etc.

Deindè, id quoque statuendum est, auctoritatem humanam et incitamenta omnia illa prædicta, sive alia quæcumque adhibita ab eo, qui proponit fidem, non esse sufficientes causas ad credendum, ut credere teneamur, sed prætereà opus esse interiori causâ efficiente, id est, Dei speciali auxilio moventis ad credendum. Docet id divus Thomas ad Rom. 10, Lection. 2, ac divus Augustinus, lib. 8 Retract. cap. 21, et aliàs sæpè. Quin sacræ litteræ id quoque docent. *Quàm speciosi,* inquit ad Rom. 10, 15, *pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! sed non omnes obediunt Evangelio. Isaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est?* Item Joan. 6, 43 et seq. : *Nolite murmurare invicem; nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Et scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audivit à Patre, et didicit, venit ad me.* Et inferiùs, quibusdam discipulis dicentibus : *Durus est hic sermo, et quis potest eum audire? Propterea* (inquit Dominus) *dixi vobis, quòd nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.* Et alio loco Joan. 12, 37 : *Cùm autem tanta signa fecisset coràm eis, non credebant in eum, ut sermo Isaiæ impleretur: Domine, quis credidit auditui nostro? Et brachium Domini cui revelatum est?* etc. Externæ igitur omnes et humanæ persuasiones non sunt satis ad credendum, quantumcumquè ab hominibus competenter ea, quæ sunt fidei, proponantur; sed necessaria est insuper causa

interior, hoc est divinum quoddam lumen incitans ad credendum, et oculi quidam interni Dei beneficio ad videndum dati. *Viderunt*, inquit Moyses, Deut. 29, 3, *oculi tui signa illa, portentaque ingentia : et non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, et aures ad audiendum, nec oculos ad videndum.* Hoc quoque suâ voce dilucidè confirmavit Christus Petro inquiens, Matth. 16, 17 : *Beatus es Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est.* Certè Petrus audierat Joannis Baptistæ testimonium, Joan. 1, 34, quo apertâ voce clamaverat Christum esse filium Dei ; multa insuper Christi miracula viderat : et tamen post hæc omnia non aut testimonio, aut auctoritati Joannis, non miraculis visis, fidei confessionem Christus assignat, sed divinæ revelationi. Et ad Thessalonicenses 1, 13 : *Gratias agimus Deo, quoniam cùm accepissetis à nobis verbum auditûs fidei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed, sicut est verè, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis.*

Sunt et alia pleraque sacrarum litterarum testimonia in hujus rei confirmationem, ut ad Corinth. 12, 3 : *Nemo potest dicere : Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto*, et cætera quæ sequuntur. Et rursùm inter Spiritûs charismata Paulus 1 ad Cor. 13, enumerat fidem ; et alibi, 2 ad Cor. 3, 5 : *Non sumus sufficientes*, etc. Et apud Lucam Actor. 16, 14, quædam mulier colens Deum audivit Paulum ; *cujus Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur à Paulo.* Et illud Isa. 50, 4 : *Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum ; Dominus Deus aperuit mihi aurem.* Dies me deficiet, si omnia velim commemorare, quibus secundum hoc fundamentum stabilitur.

Cui et tertium subjiciendum est, rationem formalem nostræ fidei non esse Ecclesiæ auctoritatem, hoc est, fidei ultimam resolutionem non fieri in Ecclesiæ testimonium. Ipsæ scholasticæ res formas dicendi scholasticas rapiunt, et quæ vocabula scholarum consuetudo diuturna trivit, ea Latini nobis condonare debent. Nec enim tàm sermonis ornatum, quàm disputationis lucem sequimur. Sed ad rem. Eorum hîc errorem dissimulare non possum (1) qui asserunt, fidem nostram eò, tanquàm in ultimam credendi causam, reducendam esse, ut credamus, Ecclesiam esse veracem, cui priùs (inquiunt) assentimur per fidem acquisitam, quàm per infusam. Quod si verum esset, prima ratio formalis infusæ fidei non esset veritas increata, sed creata. Quarè fides nostra non inniteretur tanquàm suo fundamento divinæ veritati, sed humanæ. Deindè, cùm assensus conclusionis non sit certior principiorum assensu, ut Aristoteles, 1 Post. lib., demonstrat, si fides infusa fide acquisitâ niteretur, tùm Deum esse trinum, cui assentimur per infusam fidem, non esset nobis aut infirmius, aut certius, quàm Ecclesiam esse veracem, cui juxtà horum sensum assentimur per fidem acquisitam, et per humanarum causarum incitamenta.

Prætereà, nunquam hominem quemvis ità per fidem acquisitam existimamus esse veracem, quin formidemus, eum posse vel falli, vel fallere. Quapropter, si assensus catholicæ fidei ex acquisitâ fide penderet, firmus omninò esse non posset.

Ad hæc, si omnes hi, qui me docuerunt, imò adeò angeli cœlorum mihi astruerent oppositum ejus quod fide teneo, non ex eo fides mea labefactaretur, juxtà Pauli apostoli præscriptum illud ad Galat. 1, 8 : *Licèt nos, aut Angelus de cœlo, evangelizet vobis*, etc. Nostræ igitur fidei assensio humanis causis, et incitamentis non innititur, quæ scilicet fides acquisita sectatur. Quarè ne mens nos ra vacillet, altiùs petenda, quàm ab hominis vel ratione, vel auctoritate Scripturæ divinæ, auctoritas est.

Prætereà Apostoli, et Prophetæ resolvebant ultimò fidem suam in divinam et auctoritatem et veritatem. Ergo nos in humanam Ecclesiæ auctoritatem fidem nostram non resolvimus. Eadem enim fides est, idemque proindè habet objectum, rationemque formalem.

Confirmat autem hoc vel maximè, quòd ea, quæ per accidens contingunt objecto alicujus habitûs, non variant illius objecti formalem rationem ; sed articulos credendos proponi per hos, aut illos homines, per accidens omninò contingit. Cùm ergò Prophetæ et Apostoli assentirentur articulis fidei, quia Deus revelavit, eamdem quoque nos credendi rationem habebimus. Nisi fortè fides nostra non est virtus theologica, cujus videlicèt prima et formalis ratio, si his credimus, non divina, sed humana veritas est.

Nec desunt sacrarum testimonia litterarum in hujus rei confirmationem, ut illud Exod. 14, 31 : *Credidérunt Domino et Moysi, servo ejus.* Non dixit, Moysi et Domino, sed, Domino et Moysi. Item Joan. 12, 45 : *Qui credit in*

(1) Vide Scot. 3 ad 23, quæst. unic., et Durand., d. 34, quæst. 1, et d. 25, quæst. 3, et Gabr., d. 25, quæst. 2, art. 1 et 2, qui videntur esse in hoc errore.

me, non credit in mé, séd in èum qui misit me, et cætera quæ sequuntur : et ad Thessalon. 2, 13 : *Gratias agimus Deo, quoniam cùm accepissetis à nobis verbum auditûs fidei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed sicut est verè, verbum Dei.*

His verò tribus certis stabilibusque sententiis illa etiam conjuncta est, ultimam fidei nostræ resolutionem fieri in causam interiorem efficientem, hoc est, in Deum moventem ad credendum. Verbi gratiâ, huic articulo, Deus est trinus, et huic, Ecclesia non potest errare, et cæteris universis doctrinæ christianæ principiis assentior per infusam fidem, non quòd Joannes dixerit, aut quivis alius homo, sed quòd Deus revelaverit ; huic autem Deus revelavit, immediatè credo, à Deo motus per instinctum specialem. Itaque ex parte objecti ratio formalis movens est divina veritas revelans ; sed illa tamen non sufficit ad movendum, nisi adsit causa interior, hoc est, Deus etiam movens per gratuitum specialemque concursum, divus Thomas, 2, 2, qu. 2, art. 9 ad 3, August. 2 confess., cap. 3. Et licèt fundamento in hoc secundo jam jacto firmiter hæreat, subsistit tamen eo etiam testimonio, quod in argumento refertur. Hunc enim sensum habet, quod Joannes Apostolus dicit : *Si testimonium hominum accepimus, testimonium Dei majus est.* Atqui, undè credimus, Apostole, id esse Dei testimonium? *Qui credit*, inquit, *in filium Dei, habet testimonium Dei in se.* Quòd si rem hanc à capite arcessere, et undè omnia manant, videre volumus ; illud tandem intelligamus oportet, habitum fidei in ordine ad theologiæ disciplinam se habere ut habitus intellectûs se habet ad humanas scientias, et facultates. Quemadmodùm itaque intellectus noster in discursu disciplinarum naturalium, primò cum principiis congreditur, deindè ad reliqua cognoscenda proficiscitur, quæ videlicèt à principiis positis derivantur ; sic in cognitione supernaturalium rerum, quædam sunt principia supernaturalia, ex quorum fide fidelis animus ad cætera investiganda procedit. *Accedentem* (inquit ad Hebr. 11, 6,) *ad Deum, oportet credere quia est, et inquirentibus se remunerator sit;* et iterùm ad Hebr. 5, 12 : *Cùm deberetis magistri esse propter tempus, rursùm indigetis ut doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei*, et statim docet quænam sint ejusmodi elementa, inquiens, ibid., 6, 1 : *Intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur, non rursùm jacentes fundamentum pœnitentiæ, fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, resurrectionis mortuorum et judicii æterni.* Quibus rebus expositis, facilè (ut opinor) intelligi potest, vera esse, quæ paulò antè sunt dicta, hoc est, oportere humana quædam et exteriora adminicula intervenire ad credendum; nec tamen ea esse idonea per se, nec fidei nostræ resolutionem in ejusmodi fieri, sed in interiorem causam divinam, quæ excitet, et moveat, ut credamus. In assensum siquidem principiorum geometriæ vel arithmeticæ, multa veniunt, quasi præambula et antecedentia, ut cognitio sensitiva, explicatio, et suasio præceptoris, qui eadem principia non utcumquè proponit, sed explicat etiam, vel per exempla sensibus manifesta, vel per effecta notissima. At ratio assentiendi formalis non est quicquam illorum, sed sunt illæ quasi determinationes, et veluti conditiones, sine quibus ejusmodi principia à discipulo non intelligerentur. Ratio autem formalis lumen naturale est inexistens, quo videlicèt evidens ille assensus efficitur, ut et lumen hoc exterius ratio formalis est, quæ colores efficit evidentes. In hunc ergò modum, proponere credenda, suadere, miracula facere, determinant quidem intellectum, ut credat, quasi conditiones, sine quibus vix unquàm intellectus determinatur ; at ratio formalis assentiendi lumen fidei est, quod Deus infundit credenti.

Jam si hæc quæ diximus, sacris litteris accommodaveris, invenies profectò, ea esse usquè adeò consentanea, ut obtinere à quovis adversario debeamus. Hùc enim pertinet illud Joannis 4 : *Jam non propter tuam loquelam credimus; ipsi enim audivimus, et scimus quia hic est verè Salvator mundi ;* ut alia prætereamus, quæ retrò sunt nobis commemorata. Nam quarto argumento refellendo satis superque dictum est, undè tamen tria postrema argumenta facillimè diluantur. Quamvis enim, respectu unius aut alterius hominis sacras videlicèt litteras rejicientis, prior sit Ecclesiæ auctoritas, quoniam jure probamus illi hanc esse epistolam Pauli, illam Jacobi, per Ecclesiæ auctoritatem; non tamen indè colligitur, quòd absolutè Ecclesiæ auctoritas sit ratio credendi formalis : quomodò si neganti principia philosophiæ naturalis ex effectis notissimis nitamur ea suadere, non quærimus causam, à quâ principia philosophiæ pendeant, sed argumentum aliquod vel indicium certum ejus rei, quæ in controversiam venit. Ac ferè in omnibus disciplinis contingit, ut adversùs ignorantem causam utamur effectu; et adversùs negantem ef-

fectum utamur causâ propter utriusque mutuam connexionem. Atque id quidem copiosè variis multarum disciplinarum exemplis monstrare possem, sed, quæ perspicua sunt, longa esse non debent. Adhibebimus ergò exemplum unicum generis ejus, quod et facilè intellectu sit, et positum in unâ re transferri per multas possit. Terram interjici inter solem et lunam, ex lunæ defectu suadet astrologus, nec affert tamen genus argumentationis ineptum. Præclarè enim est hoc usurpatum à doctissimis, quorum auctoritate non uterer, si mihi apud aliquot agrestes habenda esset oratio. Cùm verò ad eos scribam, quibus hæc inaudita non sunt, cur ego simulem, me, si quid in his studiis operæ posuerim, perdidisse? Usurpatum est igitur ab eruditissimis viris quoddam argumentandi genus, quod *à posteriori* juniores vocant Aristoteles, juxtà veterem interpretum demonstrationem quia est, nos ab effectis vocamus. Quæ quoniam suis sæpè causis notiora sunt, ad eas commonstrandas identidem inferuntur; nec illicò tamen effecta hæc causarum suarum formales rationes erunt. Non enim, ut in eodem versemur, si terram interjici ex lunæ defectu suademus, idcircò defectus ipse ratio est interjectionis formalis; quin è contrario, si rerum naturâ spectetur, ipsa terræ interjectio ratio est formalis, cur luna defectum patitur. Quod igitur in cæteris artibus, idem quoque in theologiâ contingit, ut rerum ordo interdùm humani ingenii causâ permutetur: ità fit, ut contrà negantes novum Testamentum aptissimè argumentemur ex veteri, atque è diverso contrà negantes vetus ex novo. Etenim ab his, quæ notiora sunt nobis, ad ea, quæ minùs nota sunt, quodam quasi naturæ ductu homines ferri non solùm philosophus auctor est, sed nullo etiam philosopho auctore experimur. Quamobrem Judæo, cui vetus Testamentum certius est, novum ex veteri suademus. *Habemus*, inquit 2 Petr. 1, 19, *firmiorem propheticum sermonem, cui benè facitis attendentes; quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris.* Et Act. 17, ii qui cum aviditate verbum Pauli susceperant, scrutabantur quotidiè Scripturas, an hæc ità se haberent. Contrà verò oportet, ut adversùs eum, qui novum Testamentum recipit, ac rejicit vetus, ex novo veteris auctoritatem colligamus. Ad eumdem quoque modum auctoritas Ecclesiæ cum sacrarum litterarum auctoritate connexa est, et per legem connexorum utramque in alterius probationem sumimus. At si generaliter quæratur, undè fideli constet, ea, quæ fide tenet, esse à Deo revelata, non poterit Ecclesiæ auctoritatem inducere, quia unum de revelatis est, Ecclesiam errare non posse, ut 1 ad Tim. cap. 3, habetur. Nec verus catholicus, quod nonnulli fingunt, assentitur huic, Ecclesia est verax, solùm per conjecturas humanas, quibus acquisita fides innititur: ad quem modum et Saraceni suis præceptoribus, et Judæi suis rabbinis, et gentes suis philosophis, et omnes denique suis majoribus inhærent. Non sic, inquam, christiani, sed per interius lumen infusum à Spiritu sancto quo firmissimè atque certissimè moventur ad credendum, Ecclesiam christianam errare non posse, Saracenorum, Judæorum, Paganorum errare posse. Deindè responderi potest, quòd etiamsi in universum opus esset, ut Ecclesia ea, quæ sunt credenda, proponeret, non tamen proindè colligeretur, ultimam fidei resolutionem in Ecclesiæ auctoritatem fieri. Non est enim Ecclesiæ auctoritas ratio per se movens ad credendum, sed causa sine quâ non crederemus. Quippè ut nos credamus, juxtà præscriptam à Paulo legem, oportet, ut illa, quæ credere debemus, nobis per hominem proponantur. Providit autem Deus, ut Ecclesia esset, quæ certo ac firmo judicio ea, quæ verè nobis sunt credenda, proponeret. Proponit enim Ecclesia (ut rem exempli causâ illustremus) Evangelium Matthæi esse à Deo revelatum; nec mihi proponere nisi verum potest. Ego igitur non credo, Evangelistam dicere verum, quia Ecclesia eum dicat verum dicere, sed quia Deus revelavit. Et tamen Ecclesia proponens est causa, sine quâ ego non admitterem illud Evangelium esse Matthæi. Spiritu itaque sancto Ecclesiam afflatam certò credo, non ut veritatem, auctoritatemve libris canonicis tribuat, sed ut doceat, illos, non alios, esse canonicos. Nec si nobis aditum præbet ad hujusmodi sacros libros cognoscendos, protinùs ibi acquiescendum est; sed ultrà oportet progredi, et solidâ Dei veritate niti. Quâ ex re intelligitur, quid sibi voluerit Augustinus, cùm ait: *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ moveret auctoritas;* et rursùm: *Per Catholicos Evangelio credideram.* Videlicet negotium Augustino erat cum Manichæis, qui absque controversiâ suo cuidam Evangelio credi volebant, et Manichæo fidem astruere. Rogat igitur August. ecquid facturi sint, si in hominem incidant, qui ne evangelio quidem credat, quoque genere persuasionis sint eum in suam sententiam adducturi. Certè se affirmat non aliter potuisse adduci, ut Evangelium am-

plecteretur, quàm Ecclesiæ auctoritate victum. Non itaque docet fundatam esse Evangelii fidem in Ecclesiæ auctoritate, verùm simpliciter nullam esse certam viam, quâ, sive infideles, sive in fide novitii, ad sacros libros ingrediantur, nisi Ecclesiæ catholicæ unum eumdemque consensum. Id quod ejusdem epistolæ c. 4, et in libro de Utilit. cred. ad Honorat. satis ipse explicavit. Certum itaque argumentum in controversiâ de unoquolibet libro sacro ex Ecclesiæ auctoritate sumitur, idque Augustinus tradit; sed non ad hanc, sed ad divinam auctoritatem fides librorum divinorum referenda est (1).

Nec post hæc in postremis illis tribus argumentis eluendis lectorem amplius morari vo-

(1) In hâc prolixâ responsione, auctor noster in eo totus est quòd resolutio fidei ultimò in motu interiori gratiæ aut Spiritûs sancti sit reponenda, nihil in externâ traditione, seu Ecclesiæ auctoritate, nisi conditionem necessariam agnoscens : quod non satis communi sententiæ Catholicorum consentire nobis videtur. Quippè solent per *resolutionem fidei* intelligere præsertim primum principium, seu ultimum motivum quo nostra stabiliatur fides, in quo proindè mens nostra, cùm fidei suum assensum præbeat, quiescere videatur. Est igitur illud motivum ultima ratio quam de suâ fide præstare queunt fideles : illud proindè est quid externum et omnibus commune, sufficiens ad fidem externè explicandam et probandam ut necessariam ; quod non impedit quin insuper auxilium requiratur ut in singulis fiat actus internus et supernaturalis fidei, quatenùs est virtus theologica. Protestantes tollunt medium externum ; idem minuit Melchior Canus, in cujus opinione fidelis diceret se credere *quia* Deus eum ad assentiendum Ecclesiæ docenti moveret, dùm in sententiâ communi debet credere *quia* Deus revelavit, ità docente infallibiliter Ecclesiâ, dùm simul agnoscit se non posse absque gratiâ actum fidei supernaturalem elicere. Quamvis leve discrimen inter utramque doctrinam primo intuitu, vel nullum appareat, adest tamen, nec sine periculo alicujus detrimenti in sanâ doctrinâ opinio Cani permitteretur, cujus câ de re vestigiis audaciùs credo insistentes fuêre plurimi inter recentiores theologi, quos satis vehementer redarguit Holden. « Hi etenim, inquit, theologi, fidei divinæ « certitudinem petendam esse existimant à « peculiari quodam Spiritûs sancti instinctu, « seu gratiâ Dei, internâ Christianis singulis « communicatâ et concessâ, quâ veritatibus re- « velatis fidem adhibent. In hanc etiam priva- « tam Dei inspirationem cuilibet credenti se- « orsùm donatam fidei christianæ firmitatem « resolvendam esse opinantur ; et ab hoc solo « capite et principio desumendam esse eam, « quam vocant supernaturalem et divinam cer- « titudinem, » etc. (Vide quæ sequuntur apud Holden, in eximio operè de *Analysi*, seu *Resolutione fidei*, lib. 1, cap. 3, prout habetur in tractatu *de Fide*, ubi de resolutione fidei directè tractatur.) P. S.

lumus, sed ad eâ, quæ in medio relicta sunt, explicanda properare. Testimonium igitur ex Deuteron. illud, quo deinceps adversarii utuntur, pro eis nihil omninò facit. Quemadmodùm enim, cùm Dominus fideles monuit, ut à lupis attenderent, eosque ceu arbores, non ex foliis, sed ex fructibus internoscerent ; non statim excluditur nec canum fida custodia, et ad discernendum lupos naturæ mira sagacitas, nec pastorum vigilans cura et diligens omnium providentia ; nam si isthæc desunt, ipsæ per se oves sibi cavere non possent, quàmlibet signum à Christo habeant, undè lupi internoscantur : sic Moses discernendis prophetis falsis per rerum quidem eventa populum instituit, sed non proindè tamen sacerdotum in his judicium negligit, ad quos scilicet causas omnes dubias ipse idem paulò antè referri jusserat. Sæpè autem usu venire poterat, ut difficile esset et ambiguum de prophetâ quopiam judicium, et variæ, ut fit, discrepantesque sententiæ.

Testimonium verò, quod affertur ex Joanne, quoniam simile est, simili quoque ratione convellitur. Aliud verò ex primâ ad Corinthios epistolâ non ità facilè refelli potest ; sed id constat verba Pauli mirificè à Lutheranis torqueri. Nam si spiritualis homo, id est in quo est spiritus Dei (sic enim illi interpretantur) judicat in universum omnia, quomodò Elisæus : *Anima*, inquit, *ejus, in amaritudine est, et Dominus celavit à me ?* 4 Reg. 4. Quomodò Job, cùm multa se ignorare argumentis certis cognovisset, ignorationem suam fatetur, inquiens : *Insipienter locutus sum, et quæ ultrà modum excedunt scientiam meam?* Job 38, 39, 40, 41, 42. Quomodò Apostoli non intelligebant, quæ dicebantur? Lucæ 18. Quomodò Petrus et Joannes nondùm sciebant Scripturam? Joan. 20. Quomodò aperuit Scripturas discipulis suis Christus, quæ illis anteà erant clausæ? Luc 24. Quomodò Petrus non indicavit simulationem suam esse Evangelio contrariam? Quomodò rursùs idem : *Absit, Domine*, inquit, *quia nunquàm manducavi omne commune et immundum?* Hæsitavit enim intrà se, quidnam esset visio, quam vidisset, Act. 10. Expediant mihi si possunt Lutherani, cur eunuchus, in quo sine dubio spiritus Dei erat, locum Isaiæ sine externo doctore expedire non poterat, Actor. 8. Explicent et id quoque, quamobrem fideles, qui erant in circumcisione, disceptabant adversùs Petrum, quòd ad Cornelium accessisset, si omnia viri justi dijudicare possunt. Exponant item, id quod paulò antè in hâc causâ retulimus, quidnam

Antiochenis impedimento fuit, ut non discernerent doctrinam Pauli veram esse, aliorum verò falsam; sed in senatum hierosolymitanum retulerunt, ut seniorum, Apostolorumque concilio illa quæstio dijudicaretur. Adderem à sacris libris hujuscemodi non pauca, nisi in promptu essent; et ea etiam, quæ posuimus, satis sunt ad evincendam causam. Paulus itaque non vult quemvis hominem justum posse de omnibus judicare. Erant enim inter Corinthios ipsos parvuli quidam et imperfecti, quibus et spiritus ad justitiam non deerat, deerat tamen ad ea discernenda mysteria, quæ Apostolus perfectis communicabat. *Non potui*, inquit, *vobis loqui quasi spiritualibus; tanquàm parvulis in Christo lac potum vobis dedi*, etc. Per viros igitur spirituales, perfectos intelligit, inter quos sapientiam ipse loquebatur, qui similes Paulo scriptum apostolicum acceperant, ut scirent, quæ ipsis donata essent, qui loquebantur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, qui breviter sensum Christi peculiari spiritûs dono possidebant. Sed ne ii quidem simpliciter omnia dijudicabant, nisi velimus eos per spiritum et geometras, et physicos, et astrologos fuisse. Atqui nec spiritualia universa cognoscebant. Nam quædam sibi spiritus reservavit, quædam privatim uni, alia alii revelavit. Est ergò distributio accommoda, ut ibi : *Ille docebit vos omnem veritatem*, et ibi etiam : *Unctio docet vos de omnibus.* Spirituales igitur et apostolici viri omnia discernunt, hoc est, supernaturalia et naturalia, spiritualia et corporalia, non singula, sed ea omnia, quæ ad salutem fuerint necessaria. Quibus rebus intellectis, nihil est opus respondere ad alterum ejusdem epistolæ testimonium. At verò prima ratio hoc modo eluditur. Non decet veros gravesque theologos verborum ambiguitate ludere. Non itaque hoc loco judicium usurpamus pro ejus sententiâ, qui re ipsâ, quam judicat, superior est. Alioqui, si ea semper esset vocis hujus significatio, cùm juxtà Paulum prophetæ duo aut tres loquantur, et cæteri dijudicant, oporteret hos, qui judicium ferunt, et prophetis, et prophetiâ esse superiores. Asserimus ergò Ecclesiam de Scripturis earumque sensu judicare, id est, discernere humanum à divino, verum à falso. Atque Ecclesia sine usurpatâ auctoritate, quemadmodùm antè constituimus, hanc habet à Christo facultatem. *Spiritus*, inquit, *meus, qui est in te, et verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore seminis tui usquè in sempitermum.* De quâ re quoniam alio loco sumus fusè disputaturi, nihil est nunc prætereà dicendum. Rationes autem, quæ sequuntur, omnes jam sunt in quarti argumenti responsione confutatæ. Pergamus itaque ad reliquas controversias, et institutum ordinem persequamur.

CAPUT IX.

Ostendit, illos libros, de quibus erat controversia, habendos esse sine dubio pro canonicis.

In secundâ hujus controversiæ parte polliciti sumus, nos quidem ostensuros, quatuordecim illos libros, qui in dubium sunt vocati, canonicos esse. Id ut fiat quàm brevissimè, sit prima conclusio.

1° Baruch à Canone sanctarum Scripturarum eximere, non solùm temerarium, sed etiam erroneum est (1). Erroneum verò hìc appello (quoniam varia et ambigua est hujus nominis significatio) id, quod hæresi proximum, hæresim non audeo vocare.

Hoc primùm patet ex concilio Florentino sub Eugenio IV, in decreto super unione Jacobinorum et Armeniorum, ubi Baruch inter Prophetas et sacros auctores annumeratur.

Deindè synodus Tridentina, sub Paulo III, apertè librum Baruch in canonicis censet. Erroneum igitur est, illum à canonicis excludere; nam et Eusebius libro de demonst. Evangel. c. 19, prophetiam Baruch divinam esse non dubitat affirmare; affirmat quoque idem Clemens Alexand. lib. 2, Pædag. cap. 3.

Denique in vigiliâ Pentecostes, nomine Prophetæ, toti populo christiano per omnes Ecclesias legitur, quâ in re si Ecclesiæ Christi fallerentur, perniciosissimè fallerentur. Quid ita? Nempè simul atque populus intelligeret se in re ejusmodi à sacerdotibus ludificari, nullam deinceps certam fidem haberet aut prophetiis, aut etiam Evangelia proponentibus, ut qui in simili causâ atque negotio jam et essent

(1) Non solùm dicendum id esse erroneum, sed et hæreticum. Idem in sequenti conclusione pro aliis libris veteris Testamenti, quos omnes à Canone rejicere tàm prohibetur sub anathemate à concilio Tridentino, quàm novi libros. « De fide est, ponit Theologus Pictaviensis, libros omnes (in canone catholico recensitos), cum omnibus suis partibus esse verè sacros et canonicos. Ità expressè definivit concilium Tridentinum, sess. 4, *de canonicis Scripturis*, ubi, recensito sacrorum librorum canone, sic pronuntiat : *Si quis autem libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt, et in veteri vulgatâ latinâ editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit,..... anathema sit.* » Comp. Inst. Theol. T. 1, de Script. sacrâ, quæst. 2, art. 2. (Vide etiam Holden, Analys. fid., lib. 2, cap. 3, infrà, in tractatu *de fide*.) P. S.

falsi, et fefellissent. Quòd si in his plebis christianæ fides vacillat et claudicat, certè ego non video, quo alio in loco possit firma consistere. Eorum autem, qui volunt plebem rudem non à sacerdotum auctoritate pendere, sed per seipsam exquirere, an liber, qui legitur canonicus sit, jampridem explosa sententia est.

Fateamur ergò, ne in Ecclesiæ doctrinâ graviter erremus, librum Baruch, quem illa nomine Prophetæ à multis annorum centuriis legit, inter canonicos esse censendum. Nec enim viro cuiquam pio persuaderi potest, Deum passurum fuisse, ut populus christianus tot seculis in re adeò gravi deluderetur.

2° Tobiam, Judith, Sapientiam, Ecclesiaticum, duosque Machabæorum libros à Canone rejicere, multò magis erroneum est, ne dicam hæreticum. Augustinus in primis hos etiam sex inter alios canonicos enumerat, lib. 2, de Doctrin. christian. cap. 4, ubi divinarum Scripturarum catalogum intexuit, ex communi Ecclesiæ procul dubio sententiâ.

Isidorus quoque, 6 Etymolog. cap. 1, de his libris loquens, ait, quòd, licèt Hebræi intrà suum canonem non recipiant, sed Ecclesia christiana inter divinos honorat, et prædicat libros.

Hanc prætereà conclusionem definit Innocentius 1, in Epist. ad Exuperium, Tolosanum episcop., cap. ultimo, quo loco sanctarum Scripturarum libros inseruit.

Gelasius etiam Papa, cum concilio 70 episcoporum, id decrevit, asseruitque, hos quoque libros sanctam et catholicam romanam Ecclesiam in ordine veteris Testamenti suscipere ac venerari.

Hanc eamdem conclusionem docet concilium tertium Carthaginense. Quod tametsi provinciale fuit, confirmatum est tamen et à Leone IV, 20 distin. cap. *de libellis*, et à synodo in Trullo celebratâ. Nec movere nos debet, quòd Trullana illa synodus concilium Carthaginense probâsse legitur, non concilia; quoniam apud Græcos Carthaginense unicum est, quod Græcum vocatur, in cujus 24 c. hæc habetur sacrorum librorum annumeratio. Tametsi Patres Trullanæ synodi non concilium Carthaginense probent numero singulari, ut Gratianus accepit, sed canones editos in novâ Carthagine.

Postremò, hanc eamdem conclusionem habes apud duo concilia jam citata, et Florentinum sub Eugenio IV, et Tridentinum sub Paulo III.

3° Hæreticum est Epistolam ad Hebræos inter canonicas non reponere. Primò, quoniam adversatur definitioni omnium Pontificum et conciliorum sacros libros annumerantium, ut cap. 59, cap. 2, distinct. 16, C. *quoniam*, Innocentii I, atque Gelasii, concilii tertii Carthaginensis, Florentini insuper ac Tridentini, denique Laodicensis, quod utique concilium manifestè confirmatum est à synodo Trullanâ.

Deindè probatur hæc conclusio, quoniam Epistola ad Hebræos recepta est in concilio Nicæno, ut auctor est D. Thom. in commentariis super eamdem. Rem verò adeò gravem vir S. non astrueret, nisi compertum habuisset.

Prætereà manifestè id ostenditur ex concilio Ephesino, cujus verba sunt, cap 10, *Pontificem et Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum divina Scriptura commemorat. Si quis ergò Pontificem et Apostolum nostrum negat esse factum Dei verbum, anathema sit.* Hactenùs concilium. Id autem non alio loco, nisi in Epistolâ ad Hebræos Apostolus dixit. Divina igitur Scriptura est; ex cujus etiam solius auctoritate efficax argumentum trahitur ad hæresim revincendam.

Quòd si post tàm præclara et summorum Pontificum et conciliorum testimonia sanctos auctores in hujus sententiæ confirmationem citare voluero, vereor, ne mihi illud objiciatur, quòd afferam in re non dubiâ testes minimè necessarios. Atqui non est leve argumentum, quod ex communi omnium sanctorum consensione ducitur. Atque ut græcos scriptores præteream, quorum omnium (ut Hieronymus ad Dardanum ait) manet ad unum firma consensio: utque latinos omittam reliquos, præter unum Hieronymum (de quo, quid sentiat, posteà disseremus), D. Augustinus constantissimè ubique tenet, hanc Epistolam esse canonicam. Nam in lib. 2, cap. 8, de Doctrinâ christianâ, in Canonem sanctarum Scripturarum refert; et tertio de Trinit., cap. 11, ità solidam credit hujus Epistolæ auctoritatem, ut ab eâ (sicut ne ab aliis quidem divinis scripturis) aberrare non liceat, lib. 1 de Baptism., cap. 27. Cùmque post Augustini tempora omnes sancti, omnes theologi, omnes Catholici pro canonicâ eam epistolam habuerint, quid est, quòd juniores isti in meridianam lucem tenebras inferre conentur? Nisi volunt universam Ecclesiam abhinc mille annos in summo errore, inque magnâ hujus quæstionis ignoratione versatam: cujus videlicet usu cunctis gentibus nomine Apostoli hæc epistola legitur.

4° Hæreticum est, Epistolam Jacobi in Canonicas non referre. Primò, quoniam Hieronymus in lib. de viris illustribus asserit, hanc (licèt aliquandò fuerit dubitatum) paulatim tamen

procedente tempore, metuisse auctoritatem. jam ergò vel D. Hieronymi ætate hanc epistolam Ecclesia receperat.

Item quoniam Innocentius, et Gelasius, conciliaque omnia, Carthaginense, Laodicense, Florentinum, Tridentinum eam inter sacras reposuerunt. His adde sanctos antiquos, quos nominatim etiam posteà commemorabimus, omnesque juniores cum veteribus theologis scholasticis, breviter omnes Catholicos. Usu quippè Ecclesiæ legitur ubique gentium pro sacrâ et apostolicâ. Abeat igitur Lutherus, et relictis gravissimis testimoniis, sibi fidem habeat, testi scilicet integro atque incorrupto. Nos autem solido fundamento innixi, teneamus illam esse canonicam.

Atque, si super hoc Ecclesiæ fundamentum sanè ædificare volumus, secundam Epistolam Petri, duas posteriores Joannis, et illam aliam Judæ in canonicis numeremus, hujusque contrarium dogma hæreticum censeamus. Causæ enim omninò subsunt eædem, quas dixi paulò antè.

Prima, quòd hujus sententiæ fuit Hieronymus in Epistolâ ad Paulinum, Augustinus, 2 de Doctr. Christ. cap. 8, Isidorus, 6 lib. Etymologiarum, cap. 1, Damascenus, 4 lib. cap. 18, ne omnes commemorem antiquos: è quibus nullus ex his epistolis tanquàm divinis testimonia non refert.

Altera, quòd Innocentius, Gelasius, concilium Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, illas communi consensu in canonicis supputant. Id quoniam constat inter omnes, fateamur opus est, has esse canonicas.

Postrema, quòd diversis anni temporibus has Ecclesia universalis nomine Apostolorum proponit et legit. Quâ in re (ut eumdem locum frequentiùs urgeam) si populus à sacerdotibus ludificaretur, nullâ posteà ratione posset adduci, ut suis pastoribus etiam in eamdem sententiam concurrentibus fidem indubitatam haberet, quo malo non aliud gravius in Ecclesiam posset invadere.

5° Librum Apocalypsis à Canonicis excipere, hæreticum est. Patet inprimis, quoniam D. Hieronymo auctore in lib. de Viris illustribus, et in epistolâ ad Dardanum, et in epistolâ ad Paulinum, et aliis quoque locis, D. quoque Augustino referente, 2 de Doctr. Christi, Ecclesia librum Apocalypsis pro canonico habet.

Item Epiphanius, hæresi 51, quæ fuit Alogorum, tanquàm hæreticos eos refellit, qui Joannis sive Evangelium, sive Apocalypsim scripturam sacram esse negant. Et Clemens Alexandrinus, lib. 2 pædag. c. 12, inter Scripturas Apocalypsim censet. Et Dionysius libro Eccles. Hierarch. cap. 3, Evangelistæ Joannis esse comprobat. Et Orig. apud Eusebium, 6 lib. Eccl. histor., cap. 18. Ipse quoque idem Euseb. in Chronicis. Ac Dionys. Alex. per Dei spiritum sine dubio Apocalypsim esse scriptam affirmat, Eusebio auctore, 7 lib. Eccl. hist. cap. 23. Et Justin. mart. apud Euseb., lib. 4 Eccl. hist. cap. 18; extat locus in dialog. cum Thryphon. Et Irenæus, lib. 4 adversùm hæreses. Et Chrysost. Suidâ referente. Et Damas, 4 lib., c. 18. Nam recentiores prætereo, qui hunc etiam librum suis commentariis illustrârunt, Bedam, Cassiod. Rabanum, Rupertum, Ricard. à Sancto Victore, et alios benè multos. Quamobrem verissimè Tertullianus, lib. 4 adversùs Marcionem, astruit ordinem episcoporum ab Apostolis succedentium hunc eumdem librum Joan. Evangelistæ tribuere. Scriptura igitur sacra est, si ordini episcoporum ab Apostolis succedentium credimus.

Prætereà, Innocentius, Gelasius, concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, inter libros canonicos habendam esse Apocalypsim definierunt.

Prætereà, concilium Toletanum quartum: « Apocalypsim, inquit, multorum conciliorum « auctoritas, et præsulum romanorum synodica « decreta inter divinos libros recipiendam esse « constituerunt, et quia plurimi sunt, qui « ejus auctoritatem non recipiunt, si quis deinceps non receperit, excommunicationis sententiam habebit. » Hactenùs concilium.

Tandem, cùm usu ecclesiastico nomine Joannis Evangelistæ, hoc est, tanquàm sacra populo legenda proponatur, dubitare non licet, quin sit canonica. Quibus rebus et apertissimè expositis, et firmissimè corroboratis, satis docuisse videor, id quod secundâ quæstionis hujus parte promiseram, quatuordecim illos libros veteris ac novi Testamenti honore divino cum sacris reliquis afficiendos, habendosque posthàc citrà controversiam pro canonicis.

CAPUT X.

Continet argumentationes adversariorum contrà ea, quæ capite superiori definita sunt.

Nunc tertia pars argumenta subjiciet, quibus permoti esse videntur, qui adversa dogmata temerè et inconsultè tenuerunt. Nam, quod Lutherus argumentatur, nullum librum veteris Testamenti à christiano recipiendum, quia, si accipimus Moysen in uno mandato,

oportet Moysen totum accipere, circumcidi, et sabbatum observare, nihil est cur sollicitari debeamus; cùm et Tertullianus, libris quinque adversùs Marcionem, et Augustinus, triginta tribus libris contrà Faustum Manichæum, non hoc solùm Lutheri argumentum, sed et multa alia copiosè doctèque refutaverint. Præterquàm quòd multas multorum objectiones deditâ etiam operâ in hoc libro dissimulamus, partìm, quòd frivolæ sint et nugatoriæ (docuit autem prudenter Aristoteles, quolibet stulto proferente contraria, non dicere sollicitum esse sapientem), partìm, quòd sint aut curiosæ, aut inutiles, nec in opere, quod ego et gravissimum et utilissimum fore cupio, expectandum est, dùm de remo inflexo et de collo columbæ respondeam.

Primum itaque argumentum primam conclusionem præfinitam labefactare conatur, quòd Baruch libellum illum nec Augustinus, nec Damascenus, nec Innocentius, nec Gelasius, nec concilium Laodicenum, nec Carthaginense in numero librorum canonicorum supputârunt. Imò Augustinus, cùm totum Canonem Scripturarum divinarum texere se profiteretur, libellum Baruch in numeratione prætermisit; et Innocentius, cæteris præter hunc unum supputatis, reliquos asseruit esse damnandos.

Confirmat autem hujus argumenti vim procœmiolum in hunc librum, ubi, quoniam in hebræo canone non habetur, propter notitiam solùm legentium adscribi dicitur. Est autem desumptum ex procœmio D. Hieronymi in commentaria Jeremiæ. Ob quam etiam causam, cùm Hieronymus reliquos omnes Prophetas commentariis illustrâsset, in hunc nihil prorsùs commentatus est.

Secundum verò argumentum secundam conclusionem infirmare nititur, quòd D. Hieronymus in prologo Galeato, qui præmittitur libris Regum, et in epistolâ ad Chromatium et Heliodorum, quæ Proverbiorum procœmium est, sex illos libros veteris Testamenti excipit à canone. Quos autem libros rejicit Hieronymus, Ecclesia rejicit, ut c. *sancta Romana*, 15 dist., Gelasius tradit. Non igitur sunt canonici. Confirmatur quoque idem aliâ argumentatione non levi. Nam Cyprianus in Expositione Symboli eosdem sex libros Patrum auctoritate, à quibus se accepisse ait, à numero sacrorum eximit. Quod idem fecit Melito: qui quidem ad Orientem hujus rei sciscitandæ causâ perrexit, ubi scilicet prædicationis nostræ cœpit exordium: çùmque diligenter de omnibus exploraverit, omni investigatione comperit, hos libros esse à veteris Instrumenti canone rejiciendos, ut auctor est Eusebius, 4 Ecclesiasticæ historiæ libro, cap. 26. Origenes etiam in Psalmum primum hos, sex libros cum Hebræis à Canone rejicit, quod Eusebius refert lib. 6, cap. 18. Sed et idem Eusebius lib. 6, cap. 11, hos libros à sacris videtur eximere. Nec ab hâc sententiâ alienus est Damascenus, 4 lib., cap. 18; nec D. Thomas, 1 part., q. 89, art. 8 ad 2, de Ecclesiastico certus est; sed ne D. quidem Augustinus in libro de curâ pro mortuis gerendâ. Epiphan. quoque in libello de ponderibus et mensuris, libros Sapientiæ et Ecclesiastici à canone rejicit. Eadem autem est ratio de aliis quinque. Non est igitur tàm explorata ista conclusio, quàm volumus.

Confirmatur deindè hujus argumenti robur, quoniam in concilio Laodiceno, cap. ult., ex veteri Testamento ii solùm enumerantur, quos Hieronymus numerat, nec ulla prorsùs mentio de sex illis habetur.

Confirmatur prætereà idem, quoniam à Trullanâ synodo probantur octoginta quinque capita canonum Apostolorum; at capite 84, non numerantur inter canonicos nec Tobias, nec Judith, nec Ecclesiasticus; non ergò sunt canonici. Nam hujusmodi libros Apostoli Ecclesiæ tradiderunt; nec alios sacros habemus, quàm quos ab ipsis accepimus.

Confirmat autem id postremò, quòd Synagoga in fide errare non poterat (erat quidem eadem tunc Ecclesia, quæ in gentes deinceps propagata est; quocircà eodem divino Spiritu continebatur, eumdemque Deum assistentem et gubernatorem habebat); sed Hebræi omnes sex illos libros à canone rejecerunt, ut constantissimè non Hieronymus modò, et Josephus (1), verùm etiam Origenes in primum Psalmum, et auctores reliqui perhibent: non igitur illi sex libri sunt canonici.

Tertium autem argumentum contrà ambas conclusiones insistit. Si enim esset erroneum libros illos veteris Instrumenti à canone rejicere, profectò viri pii juxtà ac docti, post Pontificum conciliorumque definitiones, in damnatum errorem neutiquàm incidissent. Nec enim verisimile est, ejusmodi viros latuisse, quid de hâc re summi Pontifices et concilia præscripserint. Constat autem plurimos eosdemque doctissimos in contrariam sententiam

(1) *Joseph, lib. 1 ad Appionem*, ubi quæ volumina apud Hebræos in auctoritate habeantur, secundùm majorum traditionem docet, ut auctor est Euseb. *lib. 3 Hist. Evang. c. 9 et 10.*

iisse ; qui tamen semper in Ecclesiâ catholici sunt habiti. Nam glossa in proœmium Hieronymi super omnes divinæ Scripturæ libros, Joannes item Driedonis, primo lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, negant Baruch esse canonicum. At Nicolaus Liranus, super Esdram cap. 1, D. Antoninus, 3 part., tit. 18, Cajetanus, cùm aliis locis, tùm maximè in fine commentariorum super libros historicos veteris Testamenti, alios etiam sex sacros esse inficiantur. Quos omnes si daremus à fidei definitione exorbitâsse, non in ipsos modò, verùm in reliquos etiam fideles essemus contumeliosi ; ut in quibus zelus Christi ità obdormierit, ut nullus contrà præscriptos auctores proclamaverit. Quod certè, ut nullum esset aliud, satis magnum argumentum est, cur eos libros non esse canonicos confiteamur.

Porrò quartum argumentum peculiare est, ut Machabæorum libri è numero canonicorum expungantur. Nam Gelasius Papa rejecit secundum librum, utì suprà commemoravimus ; D. autem Greg. lib. Moral. 19, cap. 17, rejicit ambos ; rejicit Eusebius in lib. de Temporibus : et Richardus lib 2 Exceptionum, cap. 9 ; et Ocham., 4 parte dialogorum, tractatu primo, lib. 3, caput 19 ; ac D. August. contrà secundam Gaudentii epistolam, cap. 23, docet, ab Ecclesiâ quidem esse receptos, sed non certâ fide.

Nec deest hoc loco copia rationum, quibus idem suaderi possit.

Prima est, quòd priori libro, cap. 1, dicitur Antiochus illustris regnâsse anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorum ; quem tamen anno centesimo quinquagesimo tertio regnum tenuisse, compertum est tùm ex annalibus Græcorum, tùm ex Eusebio in suâ Chronographiâ. Item eodem libro et capite abominationem desolationis, quæ prædicta est à Daniele, ad idolum Antiochi detorsit auctor libri ejus ; quâ in re falsus est, ut Cajetanus, in cap. Matthæi 24, ostendit.

Secunda ratio est, quòd in 2 lib. cap. ult., auctor culpam à lectoribus deprecatur : quod alienum est à divinâ auctoritate. Certè qui scripta sua indigere veniâ fatetur, is Spiritûs sancti oracula non esse clamat, ut etiam Calvinus, cap. 9 Institutionis, argumentatur.

Tertia ratio est, quòd eodem libro, cap. 7, statim à principio in epistolâ, quæ priori loco ponitur, fit mentio de alterâ, quæ è vestigio subditur ; dicitur autem scripta anno centesimo sexagesimo nono ; cùm tamen scripta fuerit anno centesimo octogesimo octavo, quemadmodùm in ejusdem epistolæ initio videre licet.

Quarta ratio, quòd in eâ, quæ secundo loco ponitur, cujus videlicet in superiori commemoratio fit, Judas refertur esse vivus ; qui tamen non solùm anno centesimo octogesimo octavo, verùm etiam anno centesimo sexagesimo nono jam erat vitâ functus, ut primo Machabæorum libro, cap. 9, cernere est.

Quinta ratio, quòd eodem libro secundo, cap. 3, dicitur Antiochus membratim divisus ; at posteà mors ejus longè diversa describitur.

Sexta ratio, quòd eodem libro secundo, cap. 9, quædam apocrypha referuntur de Arcâ Domini, probanturque ea ex descriptionibus Jeremiæ ; quæ tamen ne per somnium quidem Jeremias adumbravit, quin etiam contraria scripsisse videtur, cap. 3 suæ Prophetiæ, inquiens : *Non dicent ultrà : Arca Domini, etc.*

Postrema ratio, quòd utroque libro referuntur Machabæi duces fuisse super Judam et Jerusalem, quos tamen de tribu Judâ non fuisse, sed de tribu Levi notius est, quàm ut à me sit in præsentiâ confirmandum. Philo siquidem, libro 2 de Temporibus (1), ob eam causam, inquit, inimicitias, et simultates ortas id temporis fuisse, quòd Machabæi ducatum à domo David surripuerint ; id autem manifestè pugnat cum illâ Jacob Prophetiâ, Genes. 49, 10 : *Non auferetur sceptrum de Judâ, nec dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est.* Quæ singulæ rationes si non movent, at simul omnes movere possunt, non solùm indoctos, sed etiam doctos, ut libros Machabæorum non esse arbitrentur in Canone. Atque hæ rationes universæ quarti argumenti appendices sunt, ut secunda conclusio labefactetur.

Nam quintum præcipuum argumentum cum conclusionibus quidem non pugnat ; rationem tamen eam, quæ à nobis affertur, non satis firmam esse contendit. Nam concilium Carthaginense et Innocentius numerant quinque libros Salomonis, Proverbia, Ecclesiastem, Cantica, Sapientiam, Ecclesiasticum. At hos duos posteriores non esse Salomonis, inter doctissimos quosque ferè convenit ; ut Augustinus etiam tradit de Civitate Dei, lib. 17, cap. 20. Erravit igitur Innocentius, erravit quoque concilium. Quocircà nolebant quicquam

(1) An Philonis liber hic sit, incertum est. Euseb. certè, *lib. Eccles. hist.* 2, c. 18, cùm indicem librorum Philonis diligentissimè scripserit, hujus libelli non meminit ; ità à plerisque rejicitur.

de fide pronuntiare, sed ex opinione loquebantur. Ità nullum aut ex Pontificibus, aut ex conciliis certum argumentum sumitur ad id, quod volumus, confirmandum.

Sextum etiam argumentum invehitur in eas rationes, quæ duabus istis conclusionibus confirmandis constitutæ sunt. Nam canonicus liber latinè dicitur regularis. Id verò bifariàm esse potest. Vel enim regularis intelligitur ad firmandam fidem, vel ad instruendos mores. Ergò licèt illi libri à Pontificibus et conciliis definiantur esse canonici, non cogimur protinùs credere Canonicos esse, ad fidei dogmata confirmanda; sed sat est, si canonicos posteriori significatione fateamnr. Sancti quoque auctores eâdem religione testimonia ex quarto libro Esdræ referunt, quæ ex his septem, qui à nobis approbantur, ut patet apud Ambrosium, libro de bono mortis, cap. 10, et super Lucam, cap. 1. At quartum Esdræ librum certum est non esse canonicum. Non igitur ex eo, quòd sancti ex hujusmodi libris testimonia tanquàm sacra referant, satis ostenditur, eos esse divinos.

Septimum argumentum contrà tertiam conclusionem est, quòd D. Hieronymus ambigit, an Epistola illa ad Hebræos sit canonica; imò asserit Latinos eam non recipere, ut patet ex lib. de Viris illustr. in Cajo, et ex commentariis super Isaiam, cap. 6 et 8. Eusebius item libro 6, cap. 16: « Cajus, inquit, vir dissertissi-« mus, Pauli Apostoli tredecim esse Epistolas « asserit, eam, quæ ad Hebræos scripta est, non « commemorans, quæ et nunc apud Latinos pu-« tatur non esse Pauli Apostoli. » Non igitur certum est eam esse canonicam. Dubitat etiam idem Hieronymus, cap. 31, de auctoritate hujus Epistolæ in lib. de Viris illustribus in Paulo, et in epistolà ad Paulinum, et in commentariis Jeremiæ.

Ac ne omnia ad divi Hieronymi auctoritatem revocentur, ratio hoc idem ipsa suadet. Prima Lutheri est, in Prologis dicentis: « Ad Hebræos Epistola nec Pauli est, nec ullius Apostoli. Nam durum habet nodum, quòd in 6 et in 10 capite simpliciter denegat pœnitentiam peccatoribus post baptismum; et duodecimo cap., ait Esau non invenisse pœnitentiæ locum, quanquàm cum lacrymis inquisiverit eam. Quod est contrà omnia Evangelia et Epistolas Pauli. » Hæc Lutherus.

Alteram quoque rationem adjiciunt viri quidam haud mediocriter in Ecclesiâ catholicâ celebres, quòd si Pauli hæc Epistola fuisset, procul dubio ad Hebræos ab hebræo, sermone fuissset hebraico conscripta. At non esse multis argumentis suadent, tùm quoniam auctor hujus epistolæ, *Melchisedech*, inquit, *interpretatur rex justitiæ*: quod si hebraicâ linguâ diceret, absurdum esset, non aliter ac si dixisset, Melchisedech interpretatur Melchisedech; tùm quoniàm idem auctor hebraica testimonia citat, cap. 8, 9 et 10, non juxtà veritatem hebraicam, sed juxtà translationem Septuaginta: non erat igitur hebræus hebræâ linguâ scribens ad Hebræos; tùm quoniam epistola hebraica nusquàm gentium reperitur; non est autem probabile, ex omnibus epistolis apostolicis hanc unam periisse: nam reliquæ in idiomate, quo ab Apostolo sunt scriptæ, apud nos servantur.

Tertiâ insuper ratione suadent, auctorem hujus epistolæ non fuisse Paulum, quoniam ad probandum Hebræis Christum esse filium Dei, illo testimonio utitur, cap. 1: *Ipse erit mihi in filium, et ego ero illi in patrem.* Quod tamen in germano litteræ sensu de Salomone intelligitur, ut patet in lib. 2 Reg., caput 7, et in 1 lib. Paralipomenon cap. 28. Dedecet autem tantum Apostolum in tantâ re, idque in principio epistolæ, Hebræis pertinacibus loquentem, argumento imbecillo uti.

Quartam adhùc rationem addunt, quoniam auctor hujus epistolæ asserit, cap. 2, se in doctrinâ evangelicâ ab his, qui Dominum audiêre, confirmatum. At Paulus ad Galatas clamat, cap. 1, se non didicisse Evangelium ab homine, sed sine homine per revelationem Jesu Christi.

Quintam rursùm apponunt, quòd hujus epistolæ auctor loquens, cap. 9, propriè de testamento, quâ ratione à pacto distinguitur, probat vetus quoque Testamentum morte ac sanguine confirmatum, probatque Exodi testimonio cap. 24, ubi tamen Moyses non de testamento propriè, sed de pacto loquebatur. Non est igitur ille Paulus, ut qui minùs apte referat sacrarum testimonia litterarum.

Postrema ratio est, quoniam ejusdem epistolæ auctor astruit, cap. 9, in arcâ fuisse urnam mannæ, virgam Aaron, et tabulas; cùm tamen tertio libro Reg., cap. 11, expressè dicatur, in arcâ nonnisi tabulas fuisse. Nec igitur Pauli est, nec epistola canonica, utpotè quæ cum libro canonico evidentissimè pugnet. Eccè quibus rationibus Erasmus Roterodamus, et hunc secutus Cajetanus, tertiam conclusionem moliuntur evertere.

Quartam verò conclusionem infirmare conantur argumentis ejusmodi.

Salutatio Epistolæ, quæ Jacobi inscribitur, nihil Dei, nihil Jesu Christi, nihil gratiæ pacisve sonat, sed profano more salutem dicit. Non ergò sapit apostolicum usum et auctoritatem. Quarè non videtur Jacobus auctor ejus epistolæ, atque adeò ne alius quidem apostolus. Cujus rei alia conjectura est apud Euseb. lib. 2 hist. Eccles., cap. 23, de hâc epistolâ disserentem his verbis : « Sciendum tamen « est, quòd à nonnullis non recipiatur, nec « facilè quis antiquorum meminerit ejus. » Nam quod Lutherus pingui Minervâ argumentatur, hanc epistolam nullius apostoli esse, quia contrà Paulum tribuit operibus justificationem, et à viris doctis prorsùs contemnendum est, et à nobis dissimulandum, ne de fide, et operibus παρέργως disseramus.

Nonum argumentum adversùs eamdem conclusionem intenditur; quòd stylus Epistolæ secundæ, quæ Petro tribuitur, longè alius sit ab stylo primæ, ac proindè non sint ab eodem auctore conscriptæ. Certum est autem, auctorem primæ fuisse Petrum apostolum. Non igitur secunda à Petro apostolo scripta fuit. Ob hoc enim argumentum de illâ secundâ Epistolâ in secundâ epistolâ ad Cyprianum Hieronymus dubitat; atque Eusebius, libro tertio, cap. 3, *de secundâ Petri multis,* inquit, *incertum est,* etc.

Decimum argumentum in eamdem conclusionem est, quòd Eusebius, libro tertio Eccles. histor., cap. 8, eorum sententiæ subscribit, qui asserunt duas posteriores Joannis Epistolas non esse Evangelistæ, sed cujusdam Joannis cognomento Presbyteri; undè et salutatio harum epistolarum hujusmodi est: *Senior Gaio, Senior Electæ.* Est autem idem senior, qui presbyter. Sed etiam Hieronymum in hanc Eusebii opinionem liquet descendisse, in libro de Viris illustribus, cùm et Joannis Evangelistæ, et Papiæ vitam operaque texeret.

Undecimum eamdem item conclusionem labefactare contendit, quòd epistola Judæ testimonium refert ex libro Enoch apocrypho. Quamobrem multi eam meritò rejecerunt. Nam plerosque rejecisse Hieronymus auctor est; Eusebius item, 3 Ecclesiast. hist. lib. cap. 25.

Postremum argumentum contrà quintam conclusionem multis conjecturis nititur, quas omnes congessit Erasmus in annotationibus in Apocalypsim. Igitur quantùm complector animo, novem causas reperit, cur Apocalypsis non esse Joannis Apostoli et Evangelistæ videatur; unam, quòd Eusebius, libro 3 hist. Eccles., cap. 39, asserit, Apocalypsim non esse Joannis Evangelistæ; alteram, Euseb. lib. 7, cap. 25, quòd Dionysius Alexandrinus, gravis imprimis auctor, et qui candidissimè de hoc libro judicavit, suspicatur opus ab alio quopiam Joanne conscriptum; tertiam, quòd Doretheus, Tyri episcopus ac martyr, prodidit Joannem Evangelium suum scripsisse in insulâ Pathmo, de Apocalypsi autem nullam omninò facit mentionem lib. 3, cap. 25; quartam, quòd Caius, vir sanè orthodoxus, apertè negat, Apocalypsim esse Joannis Evangelistæ, apud Eusebium libro septimo, capite vigesimo primo; quintam, quòd Anastasius in suo catologo, ubi sine controversiâ de hujuscemodi rebus accuratissimè disputavit, non audet affirmare, hoc opus esse Joannis Evangelistæ; sextam, quòd Joannes Evangelista nomen suum per modestiam in Evangelio tacet, auctor verò Apocalypseos suum contrà nomen frequenter inculcat; septimam, quòd Græci hunc librum non receperunt, ut auctor est Hieron. ad Dardanum; imò multi eruditissimi viri totum librum ceu fictum insectati sunt, quasi nihil haberet apostolicæ gravitatis, nec in sententiis quicquam esset, quod apostolicâ majestate dignum videretur; octavam, quòd stylus Evangelii et hujus libri magnoperè discrepant; nonam, quòd in græcis codicibus non erat titulus Joannis Evangelistæ, sed Joannis Theologi, qui aliàs Presbyter cognominatus est. His conjecturis Erasmus utitur, ut hunc librum Joanni Evangelistæ adimat. At Lutherus nec apostolicum, nec propheticum existimat, quòd beatos dicat eos, qui servant quæ in eo scripta sunt, cùm tamen nemo sciat, an felix sit an non sit; et prætereà cum humana intelligentia scripturam illam penitùs non assequatur, tantùmdem (inquit) est, ac si eam non haberemus. Quippè divini libri, quoniam ad populi utilitatem accommodantur, ab humanâ intelligentiâ non sunt prorsùs remoti. En argumenta quibus fidei veritas impugnari quidem ab hominibus potest, vinci certè aut superari non potest. Quod parte hujus quæstionis ultimâ palàm fiet ubi eorum argumentorum quantùm quodque valeat, quantùmque idoneum sit unumquodque videbimus.

CAPUT XI.

Ubi confutantur argumenta capite nunc proximo posita.

Non ego catholica dogmata crassis istorum circumfunderem tenebris, nisi lumen possem accendere, quo quasi sole ex oriente fugarentur. Alioqui in hæreticorum argumentationibus recitandis digitos ad fontes solùm intendere,

ne videlicet lutulentæ illorum aquæ in nostra scripta deriventur, consilium est amicorum quidem, sed (nisi me fallit amor) timentium ubi non est timor. Existimarent namque imperiti, argumenta esse majora, quàm ut à nobis refelli possent, si aut summatim et breviter perstringeremus, aut certè omninò dissimularemus. Mucronem itaque adversariorum ipsi, qui acuimus, retundemus.

Nam ad primum argumentum tametsi respondere possumus, non omnes libros canonicos esse simul ab universâ Ecclesiâ receptos, quò fieri potuisset, ut quem priora concilia minimè recepissent, eum posteriora confirmarent; respondemus tamen (idque veriùs) Baruch prophetiam tanquàm partem quamdam Jeremiæ fuisse à veteribus computatam. Quod (ne nostrum videatur esse commentum) testimoniis antiquitatis roborandum est. Augustinus inprimis tradit hoc 18 de Civit. Dei lib., cap. 33, hæc in verba: *Prophetans autem de Christo Jeremias,* hic Deus meus, *inquit,* Baruch 3 et non æstimabitur alter ad eum: *posthàc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Atque è vestigio Augustinus: *Hoc testimonium,* ait, *quidam non Jeremiæ, sed Baruch scribæ ejus attribuunt: sed Jeremiæ celebratiùs habetur.* Et auctor. lib. qu. vet. et nov. Testam. q. 102, sive Augustinus, sive quicumque tandem alius is fuerit, Cassiod. etiam in Psalm. 81. Chrysostomus quoque idem testimonium nomine Jeremiæ citat, in homil. quâdam de Trinitate. Sexta etiam synodus sess. 8, refert ex ejusdem Chrysost. alterâ homiliâ, cujus initium est: *Profundam sectionem,* nomine Jeremiæ illud idem testimonium. Clemens item Alex. lib. 1, Pædag. cap. 10, illud: *Audi, Israel, mandata vitæ,* etc., quod Baruch 3 nos habemus, Jeremiæ assignavit: et l. 2, c. 3 referens, illud: *Ubi sunt,* etc., divinam scripturam vocat. Et Basil. 4, lib. contrà Eunomium super illud: *Ut cognoscant te solum verum Deum.* Ambrosius item, lib. 1 de pœnitentiâ, cap. 8, et lib. 3 Exameron, cap. 14, et lib. 1 de fide, cap. 2, ex eodem lib. sub nomine Jeremiæ testimonia referunt. His adde Sixtum Papam in epist. suâ primâ ad omnes Christi fideles; Felicem in Ep. ad Petrum, episcopum Antiochenum, in 5 synodo condemnatum; Pelagium deniquè in epistolâ ad Vigilium. Ecce qui libellus Baruch nomine nunc legitur eum olim antiqui Jeremiæ monebant: essetque difficile credere, nisi testes hujus rei certissimos haberemus, quorum auctoritate primum illud argumentum difficulter quidem, sed abundè tamen elusimus.

Ad confirmationem autem faciliùs responderi potest. Fateor enim tempore D. Hieronymi, quod nunc tenemus, id non fuisse adeò certum. Sed quemadmodùm antè tempora Hieronymi, licèt quidam asseruerint Epist. Jacobi ab alio sub nomine ejus editam, tamen paulatìm (ut item ait), procedente tempore, obtinuit auctoritatem, et Epistola Judæ, quam à plerisque Hieronymus astruit fuisse rejectam, auctoritatem usu meruit; ita et liber iste Baruch, quanquàm olìm à quibusdam non fuerit receptus, modò tamen dignus est habitus, qui ab Ecclesiâ et conciliis universalibus reciperetur.

Secundum quoque argumentum facilè diluitur. Nec enim verum est, in libris canonicis decernendis Ecclesiæ regulam esse Hieronymum, quod Cajetanus perperàm, ne dicam perniciosè existimavit. Hieronymus quippè (ut Joan. Cochlæus verè dixit, in princ. Ep. ad Heb. et in resp. ad 16 artic., Parisiis damnatos, art. 4, in prologo Galeato, Hist. Eccles.), in enumeratione canonicorum librorum veteris Testamenti Josephum secutus est; qui in 1 lib. adversùs Appionem, ex majorum suorum traditione, ut inquit, 22 lib. enumerat. Auctor est Euseb. lib. 3, c. 9 et 10. At August. non Judæos, sed Christianos in eâ re sequitur, et rectè hic quidem. Nam Ecclesia gentium columna est, et firmamentum veritatis. Probatur verò à Gelasio sententia Hieronymi non in canone sanctarum Scripturarum constituendo, sed in his auctoribus condemnandis, quos Hieronymus zelo Dei et fidei religione reprehendit. Atque ad secundum argumentum hæc satis dicta sint.

Nam ad primam ejus confirmationem respondeo (id quod doctiores ferè credunt) librum illum non esse Cypriani, sed Ruffini. Certè D. Cyprianus in epistolâ ad Rogatianum, Ecclesiasticum, et in libro de habitu virginum, Sapientiam, ut divinos libros citat: quod verò Ruffinus asserit, ex Patrum traditione eos libros à canone rejiciendos (pace lectoris dictum sit), Patrum traditiones ignoravit. Tertium namque Carthaginense concilium, quòd hos inter canonicos numeravit, dicit se à Patribus accepisse; et Augustinus, lib. 1 de prædest. Sanctorum, proximos Apostolorum affirmat librum Sapientiæ tanquàm divinum citavisse; atque Dionysius ex eodem libro magno præfationis honore testimonium allegat, inquiens, cap. de div. nom.: « *In primis Scripturarum institutionibus quemdam de divinâ sapientiâ dixisse comperies: Amator factus sum formæ illius* » Quid

omnes commemorem? Hieronymus in primum caput Jeremiæ, cap. 4, ut librum prophetæ citat; Ambrosius autem 1 lib. de Fide, Gregor, 18 *Moralium*, et concil. Sardicense in epistolâ ad omnes episcopos, ut divinum librum Sapientiæ referunt; concilium demùm Toletanum undecimum, cap. 1, in confessione fidei sanctam esse scripturam asseverat.

Quid Ecclesiasticum? Ut divinum citat Clemens Alexand., 7 lib. Strom, cap. 4, Ambros. serm. 31, et lib. 4, de Fide; Evaristus Papa in epistolâ primâ ad episcopos Africanos; Sixtus secundus in epistolâ ad Gratum episcopum. Utrumque autem lib. divinam scripturam esse tanquàm rem certam in fide tradit Epiphanius hæresi 76, Anomæorum. Non igitur Patrum traditione eos libros Ruffinus, sed suo potiùs sensu refutavit, at eo tempore, quo res nondùm erat definita. Quâ etiam ratione et reliquos excusamus. Nam quòd D. Thom. in eam sententiam advocatur, id ferendum nullo modo est, ut ex 1 parte, q. 1, art. 3, colligere licet, et ex commentariis in quartum caput de divinis nominibus. Sed in illâ q. 89, nihil de suo dixit; quin ad verbum retulit Augustinum; qui tamen quam haberet constantem firmamque sententiam lib., 2 de Doct. christianâ, cap. 8, et lib. 17 de Civitate Dei, c. 8, et ad Horosium contrà Priscillianistas, cap. 11; imò eo ipso libro de curâ pro mortuis gerendâ, c. 17, manifestè declaravit.

Secunda autem confirmatio, quæ ab auctoritate concilii Laodiceni sumitur, imbecilla est. Non enim concilium negat esse canonicos, licèt inter canonicos noluerit annumerare, quòd nondùm ea res satis erat explorata. Videlicet, quod sæpè jam diximus, non omnes libri canonici ab Ecclesiâ sunt communi consensu recepti (1).

Ad tertiam verò confirmationem (quoniam nihil in præsentiâ de auctoritate canonum, qui dicuntur Apostolorum, disputare volumus; nam hæc questio ab eâ, quæ nunc in manibus est, separatur), dupliciter respondemus. Priùs, ne quis ejusmodi argumento nos velit urgere, intelligat eodem cap. 84, tres Machabæorum libros inter canonicos supputari. Quòd si Apostolorum hos octoginta quinque canones recipere cogimur, respondeant hìc ipsi nobis, qui Machabæorum libros rejiciunt : sin autem, ne confiteantur, hos esse canonicos, testimonium hujus capituli contemnunt, jam profectò non est, cur pondere illius nos velint obruere. Sed hanc disputationem (ut diximus) in aliud tempus reservantes, quod ad præsentem locum satis est, alteram responsionem subjicimus, Clementem, qui eos canones dispersos in unum volumen congregâsse dicitur, non omnes libros canonicos collegisse, quos Apostoli verbo tenùs Ecclesiæ tradiderunt. Non enim aliundè vel concilia, vel Patres Apostolorum proximi, hos esse sacros, quàm ab Apostolis didicerunt. Ait tamen Iren. lib. 3, c. 3, referturque ab Euseb. lib. 5, cap. 6, Clementem, quoniam cum Apostolis vitam semper egerit, atque ab Apostolis institutus fuerit, recentem gessisse traditionis eorum memoriam, et eorum formam semper in oculis habuisse. Ità si hæc responsio non placet, detur alia : non omnes illos canones à Clemente editos, sed nonnullos à Græcis adjectos esse.

Ad postremam deniquè confirmationem, hujusmodi habeto responsum. Ut cum iis liberaliter agamus, donemusque eis, Synagogam in fide errare non posse (quod tamen non perindè ut de Ecclesiâ catholicâ certum est), negamus, hos libros à Synagogâ esse rejectos. Aliud est enim non recipere, aliud verò rejicere. Judæi ergò intrà suum canonem hos quidem libros publicâ auctoritate minimè receperunt ; tametsi nonnulli etiam ex eis divinos et sacros esse crediderunt. Quâ de re vide Cochlæum in libello de canonicæ scripturæ et catholicæ Ecclesiæ auctoritate, cap. 2. De secundo igitur argumento hactenùs.

Ad tertium autem præcipuum argumentum respondetur, antè id temporis nec rem fuisse tàm expeditam, nec conciliorum lectionem tàm assiduam, nec hæreticorum impudentiam tàm procacem in libris canonicis vel infirmandis, vel etiam rejiciendis. Quocircà non fuerunt perindè solliciti fideles de hujusmodi quæstione, cujus definitionem sine jacturâ pietatis poterant ignorare. Quòd si argumentum idem contorquere in adversarios volumus, nihil est, quod faciliùs efficere possimus. Nam (ut ex concilio primo Toletano didicimus) si quis dixerit, vel crediderit, alias scripturas præter eas, quas Ecclesia catholica recipit, in auctoritate habendas esse, vel venerandas, anathema est. Cùm ergò plerique (quod retrò nos ostendimus) hos libros tanquàm divinos venerentur, certè,

(1) Ibi peccat Canus, saltem in terminis. Equidem nonnulli libri sacri non eodem consensu primis in temporibus recepti fuêre : hìnc divisio librorum divinorum in *protocanonicos* et *deuterocanonicos*; sed ille consensus unanimis non tardus fuit in illis omnibus admittendis, nec ullus, præsertìm ex concilio Tridentino, inter Catholicos reperiri posset, qui ex nostro canone quidquam vellet detrahere.

P. S.

si Ecclesia non reciperet, in anathema concilii Toletani pariter omnes incurrerent. Ne igitur hos audaciæ et temeritatis condemnemus, illos potiùs ignorantiâ laborâsse concedamus. Imò cùm perniciosius Ecclesiæ sit libros recipere pro sacris, qui reverà non sunt, quàm librum rejicere, qui aliàs verè sacer est (ut D. Thomas, primâ parte, q. 88, art. 5, et de Potentiâ q. 4, art. 1, latiùs explicat), cùm concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, Innocentius, Gelasius, ac ferè sancti omnes (1), hos libros tanquàm sacros Ecclesiæ tradiderint, profectò si ii non essent, pernicìosissimè falleremur. De tertio igitur argumento satis dictum est.

Ad quartum verò argumentum primò dicitur, quòd Gelasius forsitan unius libri nomine ambos completitur; quod etiam in Esdrâ non ipse modò fecit, sed et Isidorus, 9 Etymol. cap. 1, et Hieronymus, qui Esdram interpretatus unicum edidit, sequens Hebræorum consuetudinem, quâ Esdræ primus et secundus liber in uno est, ut Origen. in primum Psalmum docet, et Eusebius lib. 6, capitulo 18. Hanc autem mentem fuisse Gelasii vel illud abundè magnum argumentum est, quòd idem ipse probat lectionem Scripturarum, quæ per anni circulum distribuuntur, librum autem Machabæorum pro Dominicis octobris, in quibus ambos Ecclesia legit; deindè respondetur, Gelasium de secundo libro ambiguam fortè sententiam tenuisse, eoque consilio in enumeratione eum librum prætermisisse. At August. 18 de Civitate Dei, cap. 36, et Isidorus, 6 Etymologiarum, cap. 1, utrumque Machabæorum ab Ecclesiâ recipi asseverant : quod et in procœmio horum librorum asseritur. Nec id modò in dubium vocare licet, quod D. Gregorio, Eusebio atque reliquis licuit aliquandò dubitare.

Jam ad primam rationem, quæ in hujus quarti argumenti confirmationem affertur, Joannes Annius in commentariis super secundum librum Philonis de Temporibus (2) tradit, libros Machabæorum, qui absque Temporibus scripti erant, Josephum adjectione Temporum apocryphos reddidisse. Ostendit verò id argumento, quo nos usi sumus; quo eodem Joannes quoque Lucidus permotus est quarto suæ Chronographiæ libro. Undè autem Annius noster acceperit, aut sine Temporibus Machabæorum olim libros haberi, aut Josephum adjecisse Tempora (ingenuè fateor) me præterit. Sed si id verum est, quemadmodùm mendum, quod in numeris facillimum est, non auctoribus, sed librariis imputatur, ità menda, quæ Josephi per incuriam inducta sunt, non auctori libri Machabæorum, sed Josepho tribuemus; nec ob id libros hos apocryphos existimabimus. Tametsi Josephum germanam veramque catholicorum lectionem vitiâsse, viris ecclesiasticis omnibus dissimulantibus, atque adeò conniventibus, mihi quidem non sit verisimile. Nisi volumus, mille quingentos annos, et eo ampliùs Ecclesiâ in utramque aurem dormitante, inimicum hominem zizania superseminâsse. Quamobrem multò meliùs Euseb. Cæsariensis, licèt hos libros non crediderit in sacrorum numerum referendos, asserit tamen auctorem illorum non supputare Græcorum regnum ab Alexandro, sed à Seleuco Nicanore, qui regnavit in Syriâ anno à morte Alexandri exacto undecimo. Cui numero si addas quinque annos (1) quibus Alexander tanquàm monarcha imperavit Græcis, conficitur numerus annorum exactus sexdecim; quibus minor erat supputatio monarchiæ Græcorum juxtà rationem hebraicam. Nam Græci ab Alexandro supputabant. Igitur quòd juxtà annalia græca Antiochus regnâsse dicitur anno centesimo quinquagesimo tertio, et juxtà primum Machabæorum anno centesimo trigesimo septimo, verborum, non rerum dissensio est. Quippè, si centesimo trigesimo septimo sexdecim adjicias, numerus centesimus quinquagesimus tertius conficietur. Joannes verò Lucidus in eo discrepat ab Eusebio, quòd scribit, lib. 4, Alexandrum post adeptam monarchiam annos septem regnâsse, Seleucum verò anno octavo post mortem Alexandri jam exacto. Sed quod ad præsentem attinet quæstionem, non admodùm refert, utrum ex his verum sit, cùm supputatio præcipuà, de quâ hìc agimus, minimè varietur.

In hujus verò confirmatione argumenti Ambrosius Catharinus Cajetanum affirmat tot peccata admisisse, quot verba penè effudit. Sic enim ille loquitur. Nec advertit homo ad carpendum promptulus, se quoque in reprehendendo Cajetano sæpè ac multùm errâsse. Hoc certè loco ter erravit. Sed istius errores coarguere nec meum est, nec hujus temporis. Quid ergò? Nonnè hìc peccavit Cajetanus?

(1) Non dicendum *ferè* sancti omnes, sed absolutè omnes, præsertìm ex concilio Tridentino, ut liquet ex notis superioribus. P. S.

(2) Annius hos libros Philoni tribuit; at docti negant.

(1) Quinque annos integros : nam regnavit præterea et aliquot menses.

Peccavit sanè. Primùm in eo, quòd temerè et inconsideratè, ne superbè dicam et arroganter, auctorem libri Machabæorum ait in intelligentiâ Danielis esse deceptum, quem constat Spiritûs sancti afflatu eum librum scripsisse. Deindè falsò existimat Cajetanus, si auctor libri Machabæorum verba Danielis usurpat, idcircò Danielem interpretari. Quasi non licuerit Bernardo verbis Scripturarum passim uti : quas si arguat ab ipso malè intelligi, quòd verba non in eum afferat sensum, qui Scripturarum erat germanus et proprius, is stultus esse videatur. Certè poetæ recentiores veterum versus etiam integros usurpârunt elegantissimè, nec tamen priorum illi versus à posterioribus in eamdem sententiam capiuntur. Fallitur prætereà Cajetanus in eo, quòd putat Danielis prophetiam non potuisse ad idolum Antiochi referri, quia Dominus ad futura tempora referendam declaravit. Eadem quippè scriptura et ad Luciferum pertinet, et ad Nabuchodonosor, et ad Antichristum. Vanissimum ergò fuit, auctorem libri Machabæorum reprehendere, quòd in idolo, abominatione, et desolatione Antiochi ad verba Danielis alluserit, vel ea certè in simili causâ usurpârit. Nam etsi in illum sensum Danielem adduxisset, id fecisset egregiè, quod et Paulus, et Apostoli cæteri sæpè fecerunt.

At secunda ratio duobus modis refellitur. Priùs enim nihil impedit, ut Spiritus S. scriptori assistat, qui in quibusdam tamen humano more ex modestiâ loquitur. Sic enim Paulus ait 2 Cor. 6 et 23 : *Etsi imperitus sermone, sed non scientiâ;* et rursùm : *Ut minùs sapiens dico, plus ego;* et iterùm 2 Cor. 12, 13 : *Donate mihi hanc injuriam.*

Posteriùs, aliud est loqui de ipsius historiæ veritate, aliud de interpretatione in aliam linguam. Interpres ergò veniam petit, non falsitatis, quæ nulla erat, sed elocutionis, quæ ab homine erat. Secunda igitur illa ratio hâc duplici responsione convellitur.

Sed et tertia bis quoque confutari potest; et quia non est opus confiteri, epistolam, cujus in priori fit mentio, eam esse, quæ è vestigio subditur; et quòd si esse quis contendat, habet in promptu quid dicat, puncta librariorum incuriâ esse malè distincta. Illa enim verba, *anno centesimo octogesimo octavo*, non sunt initium epistolæ sequentis, sed finis antecedentis; ut subsequens epistola hoc principium habeat : *Populus qui est Hierosolymis.* Cujus rei illud est argumentum, quòd diem, annumve, quo scribitur epistola, non ab initio statim, sed à fine ponere solemus; salutationem verò statim à principio. Tametsi utrumque Constantius et in epistolâ ad Donum Papam, et in epistolâ ad Georgium, Constantin. patriarcham, conjunxerit. Quæ igitur secundo loco ponitur, hæc scripta est anno centesimo sexagesimo nono, ut in priori epistolâ dicitur : quæ verò ordine quidem scripturæ antecedit, sed reipsà tamen posteriùs missa est, ea scripta fuit anno centesimo octogesimo octavo.

Ità ad quartam rationem facilè dici poterat (quod antè monuimus) illam epistolam non esse, cujus prior meminit. Quarè nec necesse est fateri, eam esse scriptam anno centesimo sexagesimo nono. Quin compilator illius secundi libri, sive is fuerit Josephus, ut Annio placet, sive quisquam alius, quascumque epistolas invenire potuit à Judæis scriptas, nullo servato ordine, in initio libri forsitan collocavit.

Quòd si secundam illam esse admittimus, quam commemorat prima, dicere oportet, numerum non secundùm hebraicam computationem haberi, sed secundùm græcam. Potuit enim (nec id incommodè) fieri, ut qui eas litteras dederint, ii græcam monarchiæ supputationem fuerint secuti, quam tamen is, qui librum illum dicitur in compendium redegisse, noluit immutare, sed exscribere numerum, ut scriptum reperit. In aliis verò secutus est semper supputationem hebraicam. Judas itaque mortuus est, juxtà Hebræorum rationem, anno centesimo quinquagesimo secundo expleto, hoc est, anno centesimo quinquagesimo tertio. Quibus si apponas sexdecim annos græcæ supputationis, constat numerus centesimus sexagesimus nonus, qui idem est cum priori. Nam, quo anno Judas mortuus est, scripsit Epistolam. Ità non est necesse cum Ruperto, libro 10 de Victoriâ verbi, alium à Machabæo Judam divinare, qui eam Epistolam dederit.

Ad quintam, non desunt, qui existiment non Antiochum membratim divisum, sed ducem ab eo missum : sic enim videtur, capite 1, significari ; illum verò fugâ elapsum morbo pestilenti interiisse, ut capitulo 9 dicitur. Sunt etiam, qui contendunt, in cap. illo 1, particulam, *et*, adjectam esse librariorum vitio lectionem autem veram hanc esse : *Percusserunt ducem, et eos, qui cum ipso erant, diviserunt membratim*, etc. Scio autem, verbum *percutere* interdùm significare idem, quod occidere, ut eo loco : *Percussit Philistæum*, etc. et ibi : *Percussit Saül mille*, etc. Sed non cogimur hìc,

vocabuli propriâ significatione desertâ, ad dictionem confugere figuratam : præsertim cùm Danielis cap. 11, de Antiocho scriptum sit : *venient super eum Romani, et percutietur ;* quo loco Hieronymus, *Percussus*, ait, *dicitur esse, non quòd interierit*, etc. et 2 Reg. 2 : *Servi David percusserunt de Benjamin* 360, *qui et mortui sunt*. Sed ne illud quidem huic expositioni repugnat, quod Lyranus objicit, Antiochum (ut hìc dicitur) cecidisse. Non enim semper eo verbo mors significatur ; sed, qui victus est, cecidisse verè asseritur. *Ceciderunt*, inquit Josue 7, 5, *per prona fugientes ;* sed ne illud quidem obstat, quod ibi legitur : *Cùm ingressus esset intrà ambitum fani, clauserunt templum ; cùm autem intrâsset Antiochus*, etc., ubi videtur designari, Antiocho concluso nullum fuisse locum fugiendi relictum. Non enim intelligendum est templum post ingressum ducis, sed cùm milites essent intrà fani ambitum : ut, si, exempli causâ, dicamus, in atriis sacerdotes clauserunt januas templi. At contrà, cùm milites Antiochi aditum templi occlusum aperuissent, ut cognita res est, lapidibus sunt à Judæis obruti. Potuit ergò dux ipse percussus, si ducis nomine Antiochus intelligitur, quo aditu aperto intraverat, exire atque fugere ; ob quam fugam, cap. 9 dicitur, inhonestè ac turpiter de Perside rediisse. Sed ne rimulas quærere ad elabendum videamur, illa responsio et planior et verior est (cui historicorum gravium consentit auctoritas) non eumdem esse Antiochum, de quo primo capite, et de quo capite nono perhibetur ; sed ibi Antiochi Magni mortem scribi, hìc verò Antiochi Epiphanis, cujus etiam finis primi libri capite sexto texitur. Nam illum Strabo libro 16, ait templum Beli exspoliare conatum, finitimos Barbaros interemisse.

Ad sextam, licèt Rupertus omnia ea figuratè velit intelligi de arcâ novi Testamenti, id est, humanitate Jesu Christi ; ad litteram tamen miraculum illud vel jam factum est, cùm expulsis gentibus à Judæâ, Hebræi ex diversis locis, ubi erant dispersi, convenerunt, vel fortè etiam in conversione Judæorum antè diem judicii futurâ, fiet.

Nec nostris conjecturis divina promissio debilitanda est. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.

Postremâ demùm ratione solvendâ variè torquentur auctores. Alii namque fingunt, Machabæos per matrem à tribu Juda originem ducere ; eâque ratione defendunt, sceptrum de Judâ non esse translatum. Alii, sequentes traditiones Thalmud, adstruunt, Machabæis quoque existentibus ducibus, fuisse judices quosdam ex tribu Juda, penès quos summa decernendi atque imperandi potestas residerèt, qui hebraicè *Zanedrin*, latinè senatus, ut apud Romanos, appellabatur. Undè illud est : *Populus qui est Hierosolymis, senatusque et Judas*, etc. Hos itaque cùm Herodes, qui primus ex alienigenarum genere ortus regnum judaicæ gentis obtinuit, in odium Davidici regni de medio sustulit, tunc verè sceptrum de tribu Juda dicitur abstulisse. Alii hunc modum solvunt, affirmantes illam Jacob Prophetiam, promissionem fuisse ad legem comminationum intelligendam, quæ scilicet mutatis moribus commutetur : et quemadmodùm sententia adversùs Ninitivas post pœnitentiam translata est, ità quoque divina promissio filiis Juda peccantibus fuerit commutata. Quam quidem normam in explicandis tùm comminationibus, tùm promissionibus ex Ezechiele 33 desumunt, apud quem Dei et comminatio et pollicitatio pro conversis, aut aversis hominum moribus, transferuntur. Nos verò, quibus consilium est alienas expositiones non inimicè aut insectari, aut repellere, faciliùs hunc locum expediemus, si ex primo Machabæorum libro intelligamus, populum Judæorum ducatum Machabæis tradidisse, non tanquàm proprium et hæreditarium, sed ad legem depositi conservandam ; ut videlicet israeliticam plebem intereà tuerentur, donec surgeret Propheta fidelis, vel qui eos instrueret, vel quem de tribu Juda venturum exspectabant. Quâ ex re sceptrum de tribu Juda non auferebatur ; eò præsertim, quòd ipsa quoque tribus in hoc populi conditum sententiamque à principio saltem creditur consensisse. Quartum ergò argumentum cum suis confirmationibus hoc modo fuerit confutatum. Nam quod argumentum Cajetanus in Matthæi cap. 24 ponit, auctorem libri Machabæorum errâsse in interpretatione Prophetiæ Danielis, quam ad Antiochum ille refert, cùm Lucas ad exercitum Romanorum perspicuè retulerit, id nullius momenti est. Eadem quippè littera et ad Nabuchodonosorem et ad Antichristum spectare potest. Sic eadem et ad Antiochum, et ad idolum Romanorum, et ad Antichristum pertinet. Quæ omninò res, quoniam nihil obscura est, nostrâ explicatione non eget.

At quintum argumentum refellamus. Non modò concilium Carthaginense, et Innocentius, sed plerique alii, inter quos Hilarius in Ps. 128, Cassiodorus in Ps. 88, 89 et 91, Sapientiam et

Ecclesiasticum Salomoni assignaverunt. Nam librum quidem Sapientiæ nomine Salomonis citat Tertullianus de Præscriptionibus hæreticorum ; Origenes super Epist. ad Romanos lib. 8, Cyprianus sermone quarto de Immortalitate; Basilius, lib. 5, contrà Eunomium ; Ambrosius, sermone 8, in Ps. *Beati immaculati*, et lib. 3 Exameron, cap. 15, et lib. 4, de Fid., cap. 6, et Euseb. lib. 11 Præparationis evangelicæ, cap. 5. Quin Eusebius ipse lib. 4 Eccl. hist. cap. 22, asserit, Egesippum, Irenæum, et omnes antiquos, librum Sapientiæ Salomoni tribuisse. Tribuerunt certè Evaristus in Epist. ad episcopos africanos; Felix primus ad omnes episcopos Galliæ ; Felix secundus ad Athanasium et cæteros episcopos Ægypti; Epiphanius hæresi 76, Anomæorum; Damascenus, quarto suæ Theologiæ libro, cap. 18, ubi Jodocus Clichtovæus multis argumentis contendit, librum illum non fuisse Philonis, sed Salomonis : in quibus illud maximum est, quòd verba, quæ auctor cap. 9 ejusdem libri de se dicit non alii, quàm Salomoni congruere possunt.

Ecclesiasticum quoque auctores nobilissimi Salomonis nomine retulerunt, Clemens Alex. lib. 7 Strom. Gregorius Nazianzenus oratione octavâ; Basilius quarto libro contrà Eunomium ; Chrysostomus, sive quis alius fuerit, homil. tertiâ Imperfecti operis in Matthæum ; Ambros. super 7 caput prioris ad Corinth., Hieronymus in cap. 10 Ecclesiastis ; Cyprianus ad Rogationum, et lib. 3 ad Quintinum, et serm. 1 de Eleemosynâ ; Cassiodor. in Ps. 55, et 66, et 93. Gregorius lib. 10 Moralium, cap. 14, et quæst. 1, cap. 1, *Non est putanda*; Sixtus primus in epist. ad omnes fratres ; Marcellinus ad Salomonem episcopum, Fabianus epist. ad omnes orientales episcopos ; Sixtus secundus ad Gratum; Damasus ad episcopos Italiæ ; Joannes Papa ad Valerium episcopum. Quòd si post tot tàmque graves auctores libros illos Salomonis esse asseveremus, nihil erit profectò cur timere debeamus.

Deindè librum esse hujus aut illius scriptoris non admodùm interest catholicæ fidei, dummodò Spiritus sanctus auctor esse credatur. Quod Gregorius in proœmio super Job, c. 1, eruditè et tradit et explicat. Nec enim refert, quâ pennâ rex epistolam scripserit, si verè scripsit. Undè nihil obstaret, ut in eâ re, quæ ad fidem non pertinet, Innocentius, et concilium Carthaginense communem antiquorum opinionem sequerentur. Nec undè tamen in libris canonicis enumerandis errare potuêre, quippè quòd ad finem attinere certum sit.

Deindè, ut has duas responsiones prætermitteremus, habemus aliam multò potiorem, quam ex Euseb., lib. 11, Preparationis evangelicæ, cap. 5, Joannes Driedonis expressit. Cùm enim Salomon, juxtà Scripturam 3, Reg. c. 4, locutus fuerit tria millia parabolarum, et carminum quinque millia, quæ non sunt in unum aliquod volumen à Salomone coacta, fuerunt alii atque alii, qui sententias Salomonis sparsas collegerunt, ut patet Proverbiorum c. 25. Ità Augustinus Eugubinus, in Comment. super Gen., secutus Rabbi Moysen, et Thalmudistas, credidit Isaiam libros Salomonis scripsisse : quod quidem incertum habeo ; illud verò exploratum, sententias librorum, qui sapientiales vulgò nuncupantur, à Salomone quidem fuisse primùm excerptas, sed non ab eodem auctore collectas. Undè et Jesus Sirach in Ecclesiastico, cap. 50, non ait, se protulisse, sed renovâsse Sapientiam de corde suo. Hujus ergò rei Innocentius et concilium Carthaginense non ignari, optimâ ratione hos omnes libros Salomoni dederunt. Ac de quinto argumento hæc dixerimus.

Sextum verò argumentum Cajetani est in fine commentariorum super libros historicos veteris Testamenti. Pudet autem virum alioqui ingeniosum et doctum, virum pium, ac nostræ familiæ columen, vano distinctionis novæ commento argumentum firmissimum eludere voluisse, atque, ut leviorem plagam repelleret, graviorem accepisse. Cùm enim nomen libri canonici apud scriptores omnes, uno excepto Cajetano, pro sacro atque divino sumatur, non modò comprehendi animo, sed ne suspicione quidem potest attingi, pontifices et concilia omnia aliter vocabulum usurpâsse, quàm erat in usu universorum. Deindè, concilium Carthaginense, ne quis aliter inverteret, quid nomine Scripturarum canonicarum intelligeret, declaravit inquiens : *Præter Scripturas canonicas, nihil in Ecclesiâ legatur sub nomine divinarum Scripturarum. Sunt autem canonicæ Scripturæ*, etc. Et Innocentius : *Hi libri*, ait, *recipiuntur in honorem sanctarum Scripturarum.* Et in concilio Florentino eodem spiritu inspirante, illi omnes libri, quos suscipit, et veneratur Ecclesia, et de quibus præsens disputatio instituitur, scripti à sacris auctoribus asseruntur. Prætereà, cùm sub eodem contextu omnes illi libri nullo facto discrimine definiantur esse canonici, ridiculum est, ut partìm in unâ significatione, partìm in aliâ libros canonicos habeamus. At si hanc semel distinctionem admittimus, auctoritate conciliorum

atque pontificum nullus liber sacer constare poterit Nam pari causatione, si id quidem lubitum esset, hæretici dicerent, unum quemlibet de cæteris non esse canonicum ad firmandam fidem, sed ad instruendos mores. Id quoniam absurdum omninò est, retineamus potiùs eam rationem oportet, quam Cajetanus voluit evertere, vir (ut sæpè jam dixi) cum primis eruditus et pius, sed qui in libris sacris constituendis Erasmi novitates, ingeniumque secutus, dùm alienis vestigiis voluit insistere, propriam gloriam maculavit. Ac de sexto argumento hactenùs.

Ad confirmationem autem faciliùs responderi potest, non Ambrosium modò, sed et Cyprianum ad Pompeianum, et Augustinum, 18 de Civ. Dei, referre ex 3 et 4 libro Esdræ testimonia, sed non tanquàm ex spiritu divino edita, quibus scilicet nefas sit refragari.

In septimo principali argumento molestè fero, non alienos modò, verùm etiam nostrates (bonâ veniâ legatur) in tàm novam, ne dicam levem, sententiam incidisse, ut Epistolam ad Hebræos Apostoli Pauli esse negaverint (1). Sed id multò molestiùs, ut, si Pauli non sit, protinùs non sit canonica. Nam, auctore incerto, poterit Epistola certò esse canonica. Sive, enim Lucas, seu Barnabas (quod quidam sunt opinati) eam Epist. scripserint, canonica erit. Nam et per Lucam et per Barnabam Spiritus sanctus loquebatur. Sed ad rem. Cùm hæreticum sit, hanc Epist. à sacris Scripturis excludere, certè temerarium est (ne quid ampliùs dicam) de hujus Epistolæ auctore dubitare, quem Paulum fuisse certissimis testimoniis confirmatur. Origenes inprimis lib. 1 commentariorum super Matthæum, et refertur ab Eusebio lib. 6 Ecclesiasticæ historiæ, cap. 18 : « Ego dico, ait, quòd ipsa manifestissimè « est Pauli Apostoli, et semper omnes antiqui « majores nostri eam ut Pauli Apostoli susce- « perunt : et opinio usquè ad nos pervenit, « quòd sermo ejus est græco sermone compo- « situs, vel per Clementem romanæ, urbis epis- « copum, vel per Lucam. »

Clemens item Alexandrinus apud Eusebium, Ecclesiasticæ historiæ libro 4 : *Manifestè,* inquit *est Pauli, scripta quidem hebræo sermone tanquàm Hebræis, sed à Lucâ in græcum interpretata.*

Eusebius quoque in eamdem sententiam ivit, libro 3 Historiæ ecclesiasticæ, cap. 97. Ubi cùm dixisset, Clementem romanum episcopum in Epistolâ ad Corinthios nomine Pauli testimoniis hujus Epistolæ usum, continuò subjicit: « Undè constat, quòd Apostolus hanc Epistolam tanquàm Hebræis mittendam, patrio eam « sermone conscripserit ; et (ut quidam tradunt) Lucam Evangelistam, alii autem Clementem interpretatum esse : quod et magis « verum est, quia et stylus ipse Epistolæ Clementis cum hâc concordat, et sensus nimirùm utriusque scripturæ plurimam similitudinem ferunt. » Hactenùs Eusebius. Et cap. 3 ejusdem libri : *Pauli manifestè sunt* 14 *Epistolæ.* Dies me deficiet, si velim enumerare auctores græcos, qui hanc Epistolam Paulo tribuerunt. Nec minùs si commemorem etiam latinos. Quid enim referam Athanasium, in epistolâ ad episcopos Africanos, lib. 11, de fide Trinitatis? Quid Cyrillum, lib. 12 Thesauri? Quid Chrysostomum infinitis propè locis? Quid Ignatium? Quid Irenæum? Quid Damascenum? Quid Anacletum, in epistolâ de ordinatione episcoporum? Quid Higinium, in epistolâ ad omnes Christi fideles? Quid concilium Laodicenum? Quid tandem concilium Ephesinum (1)? cùm omnes græci scriptores (ut auctor est Hieronymus ad Dardanum) hanc epistolam Apostoli Pauli esse unâ voce fateantur. Theophylactus certè miratur eorum impudentiam, qui hanc Epistolam Pauli esse inficiantur, affirmatque eos non secùs peccare, quàm si à Paulo abesse Christum negarent. Quid Latini? Nempè fatentur etiam ; fatetur Ambrosius super Psalmum : *Beati immaculati,* et libro *de his, qui mysteriis initiantur,* cap. 8 ; Augustinus insuper, lib. 2 de Doctr. christian. cap. 8, et sæpè aliàs. Item Gregor. lib. 5 Moralium, cap. 3 ; Gelasius cum concilio septuaginta episcoporum ; Innocentius Papa ; concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum. Quid moror? mille quingentos abhinc annos Ecclesia legit hanc nomine Pauli Apostoli, et audemus nos in dubium vertere, quod omnes catholici tot retrò seculis sine ambiguitate tenuerunt? Omitto quòd Petrus, nisi me valdè opinio fallit, testatur Paulum Hebræis epistolam scripsisse. Nam primam Petri Hebræis scriptam esse, salutatio ipsa adeò apertè docet, ut ne Cajetanus ipse quidem negare potuerit. At secunda Petri eisdem quo-

(1) Arius negavit hanc Epistolam esse Pauli, ut auctor est Epiph. hær. 69.

(1) Concilium Ephesinum expressè docet Apostoli testimonio probari, quòd Christus est factus Pontifex et Apostolus confessionis nostræ. Concilium Ephesinum dixi, quia illa ep. licèt Cyrilli sit, præsidebat tamen synodo, et est à synodo approbata (Cassiod. in Psal. 102; Adrian. in epist. ad Const, et Irenem,)

que scripta est. Ait enim : *Eccè jam vobis hanc secundam scribo epistolam* : In hujus verò fine, sic Petrus inquit : *Sicut et charissimus frater noster Paulus scripsit vobis, sicut et in omnibus epistolis* ; etc. Vobis, scilicet Hebræis, ad quos scribebat Petrus. Undè factâ distinctione subjungit : *Sicut et in omnibus epistolis* : ut non obscurè intelligeres, quod Paulus Hebræis de longanimitate et salute Christi, idem et in aliis epistolis scripsisse. Non est ergò cur de auctore hujus epistolæ quisquam dubitet.

At Hieronymus dubitat. Certè, ut dubitâsset, non proindè nostram hanc certam indubitatamque fidem ambiguam efficere potuisset. Sed negamus, Hieronymum ancipitem hoc loco (quod illi falsissimè impingitur) habere sententiam. Nam, ut innumera loca silentio prætereamus, quibus refert Hieronymus ex hâc epistolâ nomine Pauli testimonia ; ut illud etiam dissimulemus, quòd de Viris illustribus in Paulo, cùm quorumdam contrarium sensum expressisset, eorum argumenta refellit ; ille profectò locus Hieronymianæ sententiæ clarissimus testis est, qui habetur in epistolâ ad Dardanum de terrâ promissionis, in hæc verba : *Vas electionis loquitur ad Hebræos, fide, qui vocatur Abraham,* etc.: « Nec me fugit, quòd perfidia Judæorum hæc testimonia non suscepit. « Illud nostris dicendum est, hanc epistolam, « quæ inscribitur ad Hebræos, non solùm ab « Ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retrò « græci sermonis scriptoribus, quasi Pauli « Apostoli, suscipi ; et quotidiè Ecclesiarum « lectione celebratur. Quòd si eam Latinorum « consuetudo non recipit inter scripturas canonicas, nec Græcorum Ecclesiæ Apocalypsim « Joannis eâdem libertate suscipiunt ; et tamen « nos utramque suscipimus, nequaquàm hujus temporis consuetudinem, sed veterum « scriptorum auctoritatem sequentes, qui « utriusque testimoniis utuntur, non ut interdùm de apocryphis facere solent, sed quasi « canonicis et ecclesiasticis. » Hactenùs Hieronymus. Et in Epistolam ad Titum, cap. 8 : « Lege, inquit, ad Hebræos Epistolam Pauli « Apostoli, sive cujuscumque alterius eam esse « putas, quia jam inter Ecclesiasticas est re« cepta. »

Ad primam igitur rationem, quoniam in Relectione de pœnitentiâ accuratè sanè ac diligenter illa Apostoli loca explicata sunt, non est necesse modò respondere (1).

(1) Porrò in eâ Relect. respondet Canus, textus objectos D. Pauli interpretando : « Non de pœnitentiâ quæ post baptismum fit, inquit, sed de « pœnitentiâ quæ fit in baptismo, qui videlicet sémel duntaxat percipi potest. Nam pœnitentiam « baptismum appellari, habes apud Lucam capitulo ultimo : *Oportebat*, inquit, *prædicari « in nomine ejus pœnitentiam, et remissionem « peccatorum in omnes gentes.* Ubi quæ Matthæus « de baptismo dixit, Lucas nomine pœnitentiæ, ac remissionis peccatorum, tradidit. « Hanc expositionem Chrysostomus et Theophylactus sequuntur in eadem loca. Item D. « Ambrosius, libro secundo de pœnitentiâ, cap. « 2, et D. Augustinus, libro de verâ et falsâ « pœnitentiâ, cap. 3. Colligunt autem ex multis conjecturis, hanc esse eorum testimoniorum intelligentiam. Quas ego conjecturas « referrem, nisi ad metam hujus disputationis « festinaret oratio.

« Potest tamen uterque locus intelligi etiam « de Pœnitentiæ sacramento, ut videlicet intelligamus, impossibile esse per Pœnitentiæ « sacramentum rursùm renovari, id est, priorem novitatem, quam per baptismum accepimus, iterùm accipere. Undè Gregorius Nazianz. orat. 3 in sanctum Lavacrum : *Non superest,* inquit, *regeneratio secunda, nec reformatio, sed in pristinum statum restitutio; etiamsi perquàm vehementer illam lacrymis, et multis quæramus suspiriis, ex quibus vix quidem cicatricum obductio venit.*

« Nec te moveat, quòd Apostolus ait, esse « impossibile ; nam per excessum loquitur, « atque hyperbolicè ingentem rei difficultatem « impossibile vocat, non ut desperent audientes, sed ut terreantur. Idcircò enim subdit « Apostolus : *Confidimus tamen de vobis, dilectissimi, meliora, et viciniora saluti, tametsi ità « loquimur ;* quasi dicat Apostolus : Locutus « sum ità, ut vos à peccatis retraherem, et « desperationis metu facerem cautiores; cæterùm confido de vobis ; et reliqua quæ sequuntur. Quæ quidem hujus loci interpretatio « mea non est, sed D. Hieronymi, libro adversùs Jovianum secundo, referturque à Gratiano de Pœnitentiâ, dist. 2, c. *Si enim.* Nec « modus hic loquendi à sacris litteris alienus « est. Nam Matth. 16, quod antè Dominus dixerat, difficile esse divitem intrare in regnum « cœlorum, è vestigio dixit, esse impossibile, « quemadmodùm exposuit D. Hieronymus super caput Isaiæ sexagesimum. Sed et Aristoteles, primo libro de cœlo, cap. 11, inter « reliquas significationes hujus vocabuli, *impossibilis,* eam annumeravit, ut quod non « facilè, neque citò, nec benè fieri potest, impossibile dicatur. Et ad eamdem formam, per « hyperbolem, cap. 10 ejusdem Epistolæ, « Apostolus locutus est, ut ostenderet, quâ animadversione peccata nostra digna sint, post « acceptam notitiam veritatis, si ad justitiæ rigorem examinentur. Sed aliud tamen est, « quod justitia postulat, aliud quod clementia « et misericordia suggerit. »

Ad secundam respondere necesse est, et quidem eo ordine, quo adversùm constitutam veritatem objectionis singulæ particulæ fuêre propositæ. Nam, quòd prima particula objiciebatur, facilè diluitur, cùm contingere potuerit, ut interpres reliquerit quidem in textu verba

hebraica, sed in margine, quod fieri solet, addita fuerit interpretatio, quam textui deinceps inseruerit. Quod etiam idem in Matthæo usu fortassè venit in verbis illis cap. 27, v. 46 : *Eli, Eli*, etc. Quod autem, quæ expositor fortassè quispiam in margine opposuerit, ea scriptorum vitio textui nonnunquàm inserantur, Nicolaus Liranus rectè, 2 Reg. 8, animadvertit; illa enim verba : *De quo fecit Salomon omnia vasa aurea in templo, et mare æneum et columnas, et ultare,* in hunc modum et adjecta, et inserta esse constat.

Potuit et aliâ ex causâ proficisci, ut Apostolus vel Evangelista hebraicè scribens, quorumdam vocabulorum interpretationem adjecerit, quòd apud Judæos erant verba quædam vel chaldaica, vel syriaca, quæ potuerunt commodè in linguam hebraicam verti ; ut (2) *Golgotha*, et *Ephphetha*.

Eccè duas causas, quibus interìm argumentum illud Cajetani posset eludi. Quo ne librum quidem Geneseos hebraico sermone scriptum sibi Cajetanus suaderet. Nam ibi legitur, cap. 35, 18, Rachel vocâsse filii sui nomen Benoni, id est, filium doloris mei ; nomen verò ei à patre inditum Benjamin, id est, filium dextræ ; et in Exodo, cap. 12, 11 : *Est enim phase, id est transitus Domini.* Respondeant nobis isti, qui simili argutiâ negotium nobis exhibere volunt ; et si non valuerint, tertiam causam nos reddemus. Videlicet, sunt nomina composita ex multis simplicibus, quæ nonnunquàm integra in compositione manent, interdùm corrupta : ea si aliis verbis eâdem etiam linguâ explicare voluero, nihil absurdum orietur : ut si, verbi causâ, dicam : Deicola, interpretatur Dei cultor ; paterfamilias, hoc est, domûs gubernator et parens. Quod idem in nominibus Benoni et Melchisedech evenire potuit.

Sed ne ad hæc tanquàm in aram confugiamus, illa causa et præstantissima et verissima est, interpretem id jure suo facere potuisse, cùm videlicet necessarium fuit hebraica verba manere. Si enim interpres transtulisset : *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* non fuisset à Latinis perceptum, quorsùm astantes dixerint : *Heliam vocat iste.* Quarè verba hebraica retinere coactus, eorum interpretationem apposuit, quod facere æquè poterat verbis hebraicis non retentis. Certe Geneseos 35, et Exodi 12, in hebræo nominum interpretatio non habetur ; sed interpres adjecit de suo.

Quòd si objicias illam particulam non esse sacram scripturam, si hoc verum est, ut quæ ab officinâ interpretis prodierit, primùm conceditur conclusio ; nec ego video cur perhorrescere debeamus. Deindè, negatur illa collectio : si ab interprete proficiscitur, extrà sacras litteras est. Nam particula quæ ad servandam vel congruitatem, vel intelligentiam in sacrarum litterarum interpretatione additur, non censetur à sacris litteris aliena. Undè Hieronymus in commentariis Epistolæ ad Galatas, cap. 4, in illud : *Abba pater* : « Hanc consuetudinem, inquit, in pluribus locis Scriptura « conservat, ut hebraicum verbum cum inter« pretatione suâ ponat : Bartimeus, filius Ti« mei, Aser, divitiæ, Tabita, Dorcas, et Mesech, « vernaculus. » Eccè Scripturam Hieronymus vocat etiam eam particulam, quam interpretem addidisse compertum est. Atque id in Epistolâ ad Hebræos vel maximè locum habet : cujus interpres fuit vel Lucas, vel Clemens ; quod Apostolo et vivente et vidente factum esse, ad veritatis similitudinem videtur esse propensius. Verùm esse asseverarem, nisi Academiæ temperamentum in causâ conjecturali placeret. Nihil ergò prima illa causa movere nos debet, ut credamus hanc Epistolam hebraicè scriptam non fuisse. Sed ne secunda quidem causa movet ; eadem enim in Apostolum torqueretur, qui in Actorum lib. cap. 12, Judæis loquens, citet scripturam veterem juxtà translationem Septuaginta. Itaque interpres aut Lucas, aut Clemens, licèt Hebræos hebraicè Paulus fuerit allocutus, versionem tamen septuaginta Interpretum magis reddere voluit, ne Græci litteræ novitate turbarentur. Quam etiam ob rem Apostolus Romanis scribendis, cap. 1, 17, abutitur testimonio Habacuc juxtà translationem Septuaginta, ne romanis auribus insuetam orationem afferret ; ut Hieronymus auctor est in commentariis super Habacuc cap. 2.

Jam verò tertia illa causa, quæ in postremâ hujus rationis parte nobis opponitur, nulla est. Audivi equidem ab Hebræo, cui Hebræi Carpentoratenses primas ex suis hominibus deferebant, epistolam hanc hebraicam hodiè etiam, Matthæique Evangelium exstare. Sed ut Judæus ille nos irridere voluerit, aut etiam ex alicujus Hebræi versione illi habeant nunc hebraicam Epistolam Pauli, Evangeliumque ad

(1) Joannes, cap. 19, videtur astruere vocem hebræam esse. Sed quia voces chaldææ erant Hebræis quasi propriæ, ideò Evangelista dixit : *Hebraicè autem Golgotha ;* quemadmodùm si ego dicam : *Hispanè autem Javali.* Quam vocem punicam esse certum est pro apro ab Hispanis usurpatam.

Matthæi, perierint verò legitimum Matthæi Hebræos Evangelium, et Epistola Pauli ad Hebræos, Judæorum curâ id verisimillimum est accidisse.

Ad tertiam rationem, quâ etiam id agitur, ut Paulus auctor hujus Epistolæ non credatur, priùs respondetur, testimonium illud in sensu litterali ad Christum referri. Nec obstat, sensum etiam litteralem ad Salomonem etiam pertinere : cùm eadem littera plura simul litteralia sensa contineat ; ut D. Thom., in part. 1, q. 1 ad 10, et antè hunc D. Augustinus, lib. 2 de Doctr. christ. cap. 29, et lib. 12 Conf., cap. 26, 31 et 32, tradidêre. Quemadmodùm igitur nomine David Christus interdùm ad litteram significatur, ut Ezech. 34 : *Suscitabo super ea pastorem unum, servum meum David ;* et Jeremiæ 30 : *Serviens Domino Deo suo, et David regi suo,* etc., sic et per nomen Salomonis Christum Dominum eo loco Scriptura signavit. Id ne nos præterirêt, adjecit : *Stabiliam thronum ejus usquè in sempiternum.* Quod apud Lucam, cap. 1, v. 32, Angelum ad Christum retulisse, notius est, quàm ut explicandum sit : *Filius,* inquit, *altissimi vocabitur, et super domum David sedebit.* Augustinus porrò auctor est, de Unit. Eccl. cap. 8, Psalm. 71, licèt in Salomonem inscribatur, Judæos tamen de Christo esse prophetiam invictissimè defendere, quia nonnulla ibi dicta sunt, ut in Salomonem convenire non possint. Quæ eadem profectò causa, ut de Psalmo 44 idem sentiamus, cogit.

Posteriùs, ut in sensu allegorico hoc testimonio Paulus abuteretur, nihil à suo more faceret alienum ; qui cùm sæpè aliàs, tùm maximè in priori ad Corinth. Epistolâ, cap. 9, ex sensu allegorico argumentatur. Aliud est enim ex sensu spirituali certum et efficax argumentum trahi, quod Augustinus, in epist. 48, ad Vincent, donatistam, Dionysius, in epist. ad Tit., Hieronymusque in Matth. cap. 13, negârunt ; aliud verò argumentum indè probabile duci, id quod nemo sanè doctus negare potest. Quòd enim rhetores argumenta verisimilia certis et exploratis adjungunt, id Apostolus quoque facit. Potuit autem hoc loco multò et commodiùs et vehementiùs facere, ubi Hebræi intelligebant ea quæ David in Salomone Deus promiserat, in Christo esse complenda. Intelligebant autem eisdem sacris litteris sæpiùs admoniti, ut Mich. 4, Dan. 7, patet.

Ad quartam rationem non oporteret respondere, si oratio Pauli colo et commate aptiùs distingueretur. Itaque lectio in hunc modum habere debet : *Quæ cùm initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata est;* ut illa verba, *ab eis qui audierunt* non ad participium sequens, sed ad infinitivum antecedens referantur. Sed cui hæc displicent, is talè habeat responsum. Quod Paul. ait : *In nos confirmata est,* non ad se peculiariter refert, sed ad Judæos generaliter, ut glossa interlinearis admonuit. Præterquàm quòd Paulus non ait se accepisse doctrinam ab eis, qui audierunt, sed salutis confirmationem : accepit enim et Sacramènta ab illis, et doctrinæ confirmationem, tùm quia Ananias dixit illi, quid oporteret eum facere, tùm quia ascendit ad antecessores Apostolos, ne fortè in vanum curreret, etc.

Ad quintam verò respondere oportet in hunc modum : Nomen Testamenti apud Latinos interdùm significare pactum, et promissionem ut Hieronymus in Jerem. cap. 31, et in Malac. cap. 2, scripsit, et Innocentius, in capite *Cùm Marthæ, de celebratione missæ,* eruditè posteà docuit. In quam significationem illud tradidit accipiendum quod in canone dicitur : *Hic est calix novi et æterni Testamenti,* id est novæ et æternæ promissionis : et illud etiam ad Hebræos, cap. 9, 15: *Novi Testamenti mediator est, ut repromissionem accipiant, qui vocati sunt, hæreditatis æternæ.* Illud etiam exploratum est, apud Græcos nomen διαθήκη interdùm propriè testamentum, nonnunquàm pactum, fœdus, et pollicitationem significare, ut ex Actorum Apostolicorum capite tertio Budæus in commentariis probat. In quâ etiam posteriori significatione et Geneseos 9, et Psalm. 54, 88 et 105, nomen διαθήκη legitur.

Vocabulum quoque hebraicum *Berith,* quod Exodi 24, et Jerem. 31, habetur, licèt frequenter pactum fœdusque significet, quandoque tamen ad testamenti significationem flectitur. Nam et Hieron., Zachariæ 9, et Psalmorum interpres, Psalm. 44, nomen *Berith* in testamentum vertit. Imò licèt Aquila nomen illud semper pactum interpretetur, at 70 tamen ferè testamentum, ut Hieron. in cap. 2 Malach. testatur. In nomine igitur hebraico Paulus ludere potuit rhetorum more, et vocem à proprio ad improprium significatum flectere : quod idem, si aut græcè, aut latinè loqueretur, facere potuisset. Idque eò magis, quòd instrumentum, à sanis obsignatum, testamentum dicitur, quamvis codicillo posteà vel mutentur aliqua, et aliqua inducantur, vel etiam totum omninò, quod testamento semel cautum erat, antiquetur. Quocircà et vetus illud legatum, testamentum quidem erat signatum à vivo, sed apertum moriente Christo, ut velum scissum ostendit,

ac per evangelicam legem velut per codicillum abolitum. Id quod Lactantius, de verâ Sapientiâ cap. 20, videtur mihi intellexisse. Nihil igitur obstat, quominùs Exodum loquentem de veteri fœdere, loquens etiam propriè de testamento Paulus adducat. Quinimò consentaneum argumentum est, ut perfectum testamentum, scilicet novum, sanguine confirmatum sit et morte testatoris, quandoquidem imperfectum illud vetus non sine sanguine firmatum est, ut figura figurato congrueret. Atque hæc quidem responsio argumento Cajetani satisfacit; etiamsi nomen hebraicum non testamentum propriè, sed fœdus solùm significet; quod et Hieronymus in cap. 13 Jerem., et Hebræi docti contendunt.

Ad postremam verò rationem is ipse, qui posuit, respondet; illa tria quidem in arcâ fuisse omnia, ut Paulus dicit, sed urnam et virgam foris pendentes à latere; tabulas verò intùs, ut lib. 3 Regum, cap. 8, habetur. Rursùm etiam fortè post illa Salomonis tempora sacerdotes cupientes, virgam et manna, in secretiori tutiorique esse custodiâ, intrà arcam cum tabulis posuerunt. Cujus rei Paulus non erat inscius; nos sumus, qui Hebræorum traditiones ignoramus. Theoph. in Epist. ad Hebræos, cap. 9, asserit Paulum optimè institutum in rebus judaicis à Gamaliele ex traditione hoc habuisse, hodièque Pharisæorum sectam assentiri, rem ità se habere. Admonuerat ferè idem prior Chrysostom. hom. 18. De septimo itaque argumento, et huic adjunctis rationibus satis est dictum. Nam quod ex illis verbis: *Celeriùs autem videbo vos,* Cajetanus argumentatur, alienum à ratione videri, ut, postquàm appellaverit Cæsarem, spondeat se Paulus daturum Judæis, adeò leve est, ut referre pigeat, nedùm refellere.

In octavo verò principali argumento, quo quarta conclusio coarguitur, Cajetanus quidem non negat Epistolam Jacobi esse canonicam, sed auctorem asserit incertum esse. Erasmus addit, eam non sapere apostolicam auctoritatem. At cùm Hieronym. de Viris illustr., Urbanus Papa in epistol. de communi vitâ, Alexand. quintus à Petro in Epist. ad omnes episcopos, Anacletus in epist. de oppressione episcoporum, Marcellus Papa ad episcopos Antiochenæ provinciæ, Gelasius cum concilio septuaginta, Innocentius I, concil. Milevitanum cap. 7, concil. Laodicen. Carthag. Florent. Trid. hanc Epistolam Jacobi Apostoli, Jacobi, inquam, Apostoli esse affirmaverint, idque Ecclesiæ universalis usu confirmante; temerarium est, ne dicam erroneum, hujus Epistolæ certitudinem velle aut ex incerto auctore, aut ex stylo salutationis infirmare; idque argumento leviori, quàm cui respondere debeamus.

Ad nonum argumentum sic respondeo: Erroneum est, ne dicam hæreticum, secundam illam Epistolam Petri Apostoli esse, negare. Adversatur enim in primis omnibus sanctis; deindè Innocentio et Gelasio; prætereà conciliis Laodiceno, Carthaginensi, Florentino, Tridentino; deniquè usui catholicæ Ecclesiæ, quæ legit eam in festo Transfigurationis nomine Petri Apostoli.

Contineret etiam aliquid falsi, si Petrus Apostolus ejus auctor non fuisset. Nam licèt argumentum ex salutatione ipsius Epistolæ forsitan eluderetur, quòd à falsario quopiam esset adjecta; at, quod capite primo illius Epistolæ legitur, eludi nullâ ratione potest: *Hanc vocem,* ait, *nos audivimus de cœlo allatam, cùm essemus in monte sancto cum ipso.* Quòd si Petrus non scripsit Epistolam (Joanni autem Jacobove tribuere, stultitiæ manifestariæ est), falsum Epistola continet; quod est hæreticum. Argumentum verò illud, quod Erasmum movit, imò plerosque olim antè Hieronymum (ut refert idem de Viris illustribus in Petro) infirmum est; cùm eumdem auctorem sæpè contingat non aliam modò, verùm eamdem quoque sententiam stylo scribere differenti. Quod (ut reliquos prætereamus) in D. Gregorio videre licet; cujus epistolas si cum aliis ejusdem operibus conferas, judiciumque feras ex diverso dicendi charactere, ab alio auctore scriptas esse judicaveris. Hieronymus tamen ad Hedibiam, quæst. 11, aliter respondet, inquiens: « Duæ « epistolæ, quæ feruntur Petri, stylo interse et « charactere discrepant, structuràque verbo« rum; ex quo intelligimus, Petrum pro ne« cessitate rerum diversis fuisse usum inter« pretibus. » En Hieronymus ex dissimili stylo non diversos auctores colligit, sed interpretes differentes (1). Apostoli enim in alienâ linguâ malebant per interpretem scribere, quàm dono linguarum abuti, quod non ad elegantiam et luxum, sed ad usus necessarios acceperant. Nec me fugit, quòd Erasmus hunc locum Hieronymi detorquet; sed more suo facit, ut pro suâ libidine interturbet omnia.

Propter decimum argumentum Erasmus et Cajetanus duas illas posteriores epistolas negant esse Joannis Evangelistæ. Quam ego sen-

(1) Clemens Alexandr., libr 7 Stromat., Glauciam tradit fuisse Petri interpretem.

tentiam non temerariam modò, sed etiam erroneam esse crediderim. Quoniam si Joannis, cognomento Senioris, asseruntur, non sunt profectò canonicæ. Nec enim quisquam Joannem Presbyterum auctorem sacrum existimavit. Sunt autem sine dubio, ut anteà nobis demonstratum est, epistolæ canonicæ : non ergò sunt Joannis Presbyteri, sed Evangelistæ. Quod Origenes in Psalm. 1, apud Eusebium, lib. 6 Ecclesiast. hist. cap. 18. Clemens, lib. 2. Strom. cap. 18. Damasc. lib. 4, cap. 1, Isidorus sexto Etymolog. August. 2 de Doctrinâ christianâ, cap. 8, dist. 93, c. *legimus*, Hieronymus ad Evagrium, Innocentius primus, Gelasius, concilium Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, Tridentinumque testantur. Sed tempore Paschali universalis Ecclesia duas has epistolas nomine Joannis Apostoli populo legit: Ecclesiæ autem, conciliis, et sanctis antiquis patribus nos committemus, quàm novitiis istis auctoribus : quorum argumentum cùm imbecillum sit, aliâ consultatione non eget.

Undecimum verò argumentum indignum esset, quod in aliorum numerum censeretur, nisi ob illud Cajetanus asseruisset, hanc epistolam minoris esse auctoritatis, quàm alias quæ sunt certò scripturæ sacræ. Nam hujus epistolæ auctoritatem expressè negare non audet, ne quid invidiæ subeat, aut criminis. Cùm autem Hieronymus asserat, auctoritatem jam vetustate et usu meruisse, et inter canonicas computari, miror equidem, cur Cajetanus aliorum opinionem sub Hieronymi censuram non redegerit, quem pro certâ regulâ sacrorum librorum habendum existimavit. Cajetani igitur assertio hoc loco periculosa est, si vis comparativi teneatur : « Minoris (inquit) auctoritatis est iis, quæ sunt certò scripturæ sacræ. » Non est igitur certò scriptura sacra ; quod est erroneum. At quidam antè Hieronymum hanc epistolam non probârunt. Fateor ; sed fuerunt nonnulli antè Hieronymum in controversiâ, quæ modò in dubium vertere hæreticum est. At citat librum apocryphum. Forsitan apocryphus apud Hebræos non erat. Quod si esset, ut et Hieronymo, et plerisque aliis placet, nihil mirum, si ab Apostolo Judâ referatur ; cùm testimonia referat Paulus ex Arato, Act. 17. 18. Menandro, 1 Cor. 15, 33. Epimenide, ad Tim. 1, 12, ethnicis prophanisque poetis. Vide Hieronymum in epist. ad Ephes. c. 5. et ad Tit. 1. At contrà hoc responsum Cajetanus : « Non « abs re, inquiens, hæc epistola à multis refu- « tata est; quoniam etsi citare apocrypha multò « magis licet, quàm poetas, auctoritati tamen « sacræ scripturæ derogat, ut apocrypha pro- « phetia, ut simpliciter et absolutè prophetiâ « inducatur. » Hæc ille. Verùm aliud est, totum librum apocryphum esse, quod Hieronymus ait, quia scilicet quædam in eo libro continerentur, quæ essent ambigua ; aliud particulam illam, quam Judas excitavit, apocrypham esse, quod nec Hieronymus, nec alius ex catholicis dixit. Nam licèt ex alio loco non haberemus eam esse Prophetiam ; at auctoritas Judæ satis est, ut illam verissimè à Spiritu sancto exstitisse sentiamus, sicut credimus illa verba : *Beatius est magis dare, quàm accipere*, Jesu Christi esse, quia Paulus dixit. Sed stultus ego sum, qui hujusmodi argumenta conor refellere.

Ad postremum argumentum, ubi Erasmi Lutherique conjecturæ ponuntur, ut Apocalypseos auctoritas infirmetur, post ea, quæ diximus, non fuerit opus respondere, tantùm satis fuerit admonere discipulos. Manifesta enim percurrimus, ut in obscurioribus immoremur, atque Franciscus Titelmanus in hâc causâ accuratissimè laboravit, ediditque peculiarem controversiam, undè lector petere ea poterit quæ huic responsioni nostræ deesse videbuntur. Nam ratio postulat, ut secundæ hujus controversiæ finem aliquandò faciamus.

CAPUT XII.

Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacrarum intelligentiâ scripturarum, ad fontes hebraicum et græcum recurrendum.

In tertiâ verò quæstione magna dissensio est, eaque nisi dijudicetur, in summo errore necesse est nos, atque in maximarum rerum ignoratione versari, an in sacrarum litterarum intelligentiâ ad hebraicum græcumque fontem sit recurrendum ; an potiùs editio ipsa latina tàm magnæ sit auctoritatis et ponderis, ut nec aborigenali scripturâ pendeat, nec per eam aut corrigi oporteat, aut limari.

Prior autem hujus controversiæ pars suadetur antè omnia D. Hieronymi testimonio, qui in libro adversùs Helvidium hujus assertionis primus auctor esse creditur, eâ ratione vel maximè, quòd multo purior credenda sit manare fontis unda, quàm rivi. Idem etiam in epistolâ ad Marcellam, cujus initium : *Post priorem*, cùm fateretur, aliqua sese in vulgatâ editione Evangeliorum latinorum emendâsse, atque ad græcam originem revocâsse latina, obtrectatores suos contemnens : *Si displicet* (inquit) *fontis unda purissimi, cænosos rivulos bibant ; et diligentiam, quâ avium sylvas, et concharum gurgites norunt, in scripturis legendis ab-*

jiciant. Idem confirmat in epistolâ ad Damasum de verbo Hosanna, cujus initium est : *Multi;* et in commentariis super Zachariam cap. 8, dicens : « Cogimur ad Hebræos recurrere, et scientiæ veritatem de fonte magis, « quàm de rivulis quærere : nempè, ut Cicero « de oratore etiam ait: Tardi ingenii est, rivulos consectari, fontes rerum non videre. » Et in epistolâ ad Vitalem, docet, se ad hebraicam veritatem, tanquàm in præsidium et arcem, solitum esse confugere.

Hùc addo Augustini testimonium ex lib. 2 de Doctr. Christ. cap. 15, et 18 de Civit. Dei, quibus locis Hieronymi sententiæ subscribit.

Prætereà, Damasus coegit Hieronymum ut novum Testamentum ad græcam reduceret veritatem, quemadmodùm Hieronymus idem in præfatione super quatuor Evangelia testatur. Id verò Damasus non jussisset, nisi intellexisset novi Testamenti veritatem à græco fonte petendam.

Hieronymus quoque ipse in commentariis veterem interpretem sæpè vellicat, ut qui interpretando frequenter errârit. Non igitur veteri editioni latinæ fidem habere necessum est; nisi Hieronymum aut malevolentiæ velimus arguere, si deditâ operâ, aut imperitiæ, si ignorans ea, quæ benè conversa erant, reprehendit. Aliundè igitur, quàm ab editione latinâ, quærenda est sacrorum litterarum firma intelligentia. Quid quòd Laurentius Faber, Erasmus, Eugubinus, aliique nonnulli juniores veteris interpretis nunc oscitantiam, nunc negligentiam, nunc imperitiam, nunc superstitionem coarguere idoneis causis rationibusque videntur? Nec animus est tamen omnia eorum argumenta referre, qui latinam editionem, quâ Ecclesia utitur, solent reprehendere. His enim argumentis refutandis aliud et temporis, et operis dandum est. Illas solùm reprehensiones afferemus, quibus veterem editionem falsitatis accusant. Primùm autem Num. ultim. cap., latinum aiunt interpretem sensum reddidisse non hebraicæ modò veritati, verùm etiam sacris omninò litteris repugnantem. Illius enim editio præceptum non obscurum habet, ut nullus vir feminam ducat, nisi de tribu et familiâ suâ; nec ulla femina viro nubat alterius tribûs et familiæ. Id autem tantùm abest à Scripturæ fide, ut nihil illis magis possit esse contrarium. Moyses quippè primus hoc neglexit, nec usquè de suâ ille tribu duxit uxorem. Aaron uxorem accepit Elisabeth, de tribu Judâ, Exod. 6. Soror regis Judæ nupsit Joiadæ pontifici, 2 Paralip, 22, et 4 Reg. 11. Elisabeth, cùm esset de filiabus Aaron, cognata erat Beatæ Mariæ, quæ sine dubio erat è tribu Judâ; David Michol duxit, filiam Saülis, de tribu Benjamin. Undecim tribus non legem, sed juramentum prætexunt, quominùs filias suas Benjaminitis collocent, cùm interìm tamen eos, qui non jurârant, nullâ lege prohiberi apertissimè præ se ferant, Jud. 21. Subditìtium ergò est, adulterinum, et falsum, quod interpretis solùm auctoritate redditum est. Deindè Michææ 5, latina vetus editio hunc in modum habet : *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Judæ, ex te mihi egredietur,* etc. At Matthæus contrario penitùs sensu verba eadem allegavit, inquiens : *Et tu, Bethlehem, nequaquàm minima es.* Prætereà Psalm. 7, vers. 12, nostra editio habet : *Numquid irascitur per singulos dies?* ubi hebraica veritas contrarium sensum habet, cui Hieronymus omninò consentit. Contendit etiam Calvinus, locum illum Ecclesiastes 9 : *Nemo scit, utrùm odio vel amore dignus sit,* mendosè esse ab interprete redditum, falsamque esse sententiam interpretis, cùm plerique sciant, se odio dignos esse, et nonnulli scierint, se fuisse amore dignos. Ac sunt, qui credant interpretem Matth. 24, falsam reddidisse lectionem, dùm pro *Fulgore,* reddidit *Fulgur;* quod utique non pertingit ab oriente in occidentem, sed solis fulgor est, qui pertingit. Atque illud quoque urgent, quod Jonæ cap. 4, vertit interpres, Dominum hederam præparâsse, ut esset umbra suprà caput Jonæ, etc., cùm, ipso quoque Hieronymo auctore, *kikaion* nec hederà sit nec cucurbita, sed quoddam genus fruticis, Latinis et Græcis incognitum, quod Syris familiare est. Non ergò Dominus hederam præparavit, nec Jonas sub umbrâ hederæ requievit, quod interpres falsò transtulit.

Ad hæc si verteris latini interpretis editioni addicti esse debemus, compellemur adeò historiam Susannæ recipere, atque etiam Bel draconis narrationem; quam quoniam hebraica veritas non habet, Hieronymus fabulam vocat, non eam sacris libris additurus, nisi apud imperitos (ut ipse ait) videretur magnam partem voluminis detruncâsse; ìtem cogemur etiam Marci postremum caput accipere, quod Hieronymus ad Hedib. quæst. 3, non credit esse necessarium, cùm in raris feratur Evangeliis, et omnibus penè Græciæ libris hoc capitulum non habeatur : necessarium quoque erit historiam adulteræ mulieris venerari, quæ Joannis cap. 8 nunc habetur, cùm eam tamen nec Eusebius cognoscat, nisi in Evangelio secundùm

Hebræos; nec Hieronymus eam prorsùs agnoscat; sed ne Chrysostomus quidem eam interpretatione suâ dignatus sit, quamvis illius aliàs fecerit mentionem. Atque Euthymius, licèt eamdem enarret, paulò tamen superiùs ait, in exactioribus exemplaribus non haberi, eò quòd illegitima videatur.

Rursùm, si latini interpretis sequenda esset editio, fateri oporteret, omnes esse resurrecturos, ac proindè morituros, juxtà id, quod in priore ad Corinthios epistolâ, cap. 15, 51, dicitur: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* At huic sententiæ stare non cogimur, ut D. etiam Thomas in commentariis super eumdem locum adstruit: quin probabilissima opinio est, homines, qui reperientur in die judicii vivi, nullâ interveniente morte vivos esse judicandos, quod Apostolus certè videtur asserere in priore ad Thessalon. epistolâ, cap. 4, 14 et seq. Adde hùc, quòd interpres non erat propheta, auctorve sacer, sed humano spiritu et intelligentiâ sacras litteras ex alienâ linguâ in propriam transferebat. Errare igitur fallique interpretando potuit. Quamobrem interpretis sensum non tenemur amplecti, sed ipsum textum, quemadmodùm ab auctore sacro vel hebraicè, vel græcè traditus est. Aliud quippè fuerit, ut Hieronymus ait, in Præf. super Pentateuch., vatem esse, aliud interpretem; ibi enim spiritus ventura prædicit, hìc eruditio et verborum copia, quæ intelligit, transfert.

Prætereà, si non licet ab interpretis latini translatione discedere, damnamus juniorum omnium in vertendis sacris litteris diligentiam, linguarumque peritiam, tanquàm videlicet otiosam ad sacras litteras intelligendas. Nimirùm, etiamsi alium sensum habeant verba vel hebraica, vel græca, hic scilicet contemnendus esset, ille verò omni ratione tenendus, quem latina vetus littera præferat. Nec his argumentis satisfieri eâ responsione potest, quòd Hieronym., hujus editionis auctor (1), multò fuerit linguarum peritior, quàm alius quisquam, ac proindè illius auctoritas, ingenium, et eruditio majora sint, quàm cujusquam alterius interpretis junioris. Hæc (inquam) responsio non facit satis. Primùm, quoniam præstat oculis tuis videre, quàm alienis; satius igitur erit, ut quisque linguas ipsas calleat, et videat ipse potiùs, quàm credat interpreti.

(1) Hieronymus, in epist. ad August. cujus initium: *Tres simul*, et de Viris illustribus, in fine, emendationem agnoscit, non interpretationem.

Deindè etiam, quoniam, cùm septuaginta Interpretes, viri doctissimi, atque hebraicæ, græcæque linguæ peritissimi, interdùm lapsi interpretando fuerint, non est cur existimemus, unum Hieronymum nusquàm à vero, dùm interpretaretur, errâsse. Ut illud prætereamus, quòd editio hæc vetus an Hieronymi sit, an alterius, summâ virorum doctissimorum dissensione certatur: novum certè Testamentum (ut de veteri taceam) aut Hieronymus non vertit, aut si vertit, ejus versio non exstat. Quòd si exstaret, manet semper integrum argumentum, quod modò posuimus, Hieronymi utique sensum, ut qui sacer auctor non fuerit, non oportere semper amplecti.

Prætereà, in Clementinâ primâ, titulo *de magistris*, Viennense concilium statuit, in Universitatibus Bononiensi, Parisiensi, Salmanticensi, parandos esse trium linguarum doctores, qui earum peritiam studiosâ instructione in alios transfundant; quod nisi esset ad sacras litteras intelligendas magnoperè necessarium, nullâ ratione synodus statuisset.

Insuper non videtur hoc divinæ Scripturæ negandum, quod humanis scripturis omnibus concedere necesse est, ut, cùm de aliquâ scripturâ scilicet ambigitur, ad archetypum, undè translata est, recurratur.

His argumentis, et iis quidem non levibus, sed (ut plerique judicant) sanè firmis, novarum rerum studiosi sibi primùm persuaserunt, ad veritatem novi ac veteris Testamenti cognoscendam duarum linguarum græcæ et hebraicæ peritiam esse necessariam: indè rursùm in eam opinionem descenderunt, ut non se existiment sacras litteras exponere, si interpretationem latinam vulgatam sequantur; id enim, inquiunt, est non auctorem Scripturæ sacræ, sed ejus interpretem explicare: denique et eò progressi sunt, ut asserant, non oportere latini interpretis auctoritatem amplecti, sed ipsius textûs hebræi in veteri Testamento, græci autem in novo: quo fieri, ut latina editio nostra per exemplaria hebraica et græca sit omninò limanda ac corrigenda.

Hanc verò persuasionem, lector optime, si forsitan induisti, exue, rogo, tantisper, dùm tibi, quæ sunt veriora certioraque, proponimus, nos siquidem hanc sententiam à plerisque receptam refellere tentabimus. Refellemus autem, ut spero, illo ferente opem, cujus tueri causam cupimus adversùm impugnatores veritatis. Ego enim si aut ostentatione aliquâ adductus, aut studio certandi ad hanc potissimùm disputationem me applicui, non modò

stultitiam meam, sed etiam mores et ingenium condemnandum puto. Nam si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia coercetur; ego ne de maximis, et quæ ad Ecclesiæ unitatem continendam magnoperè pertineant, aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cùm alios, tùm etiam me ipsum velim? Causâ igitur veri reperiendi disputare cupientes, controversiam hanc quatuor conclusionibus brevissimè definiemus.

CAPUT XIII.

In quo veteris vulgatæ editionis auctoritas demonstratur, et quòd non est nunc ad Hebræos Græcosve recurrendum.

Prima conclusio, quæ maximè rem, causamque continet, nam cæteræ sunt quasi consectariæ : « Editionem hanc veterem atque « vulgatam, quam post tempora D. Hieronymi « latina Ecclesia usurpavit, fidelibus esse re- « tinendam in his omnibus quæ ad fidem et « mores spectabunt. »

Secunda : « Si qua morum et fidei quæstio « inter Catholicos exoriatur, eam definiri « oportere per latinam hanc veterem editio- « nem; cujus videlicet si aliquod testimonium « alteram quæstionis partem confirmaverit, « ea sit Catholicis amplectenda; sin contrà re- « probaverit, rejicienda. »

Tertia : « In fide ac morum disputatione « non esse nunc temporis ad hebraica græ- « cave exemplaria provocandum ; nec iis « certam controversiarum fidem esse faciendam.

Quarta : « In his, quæ ad fidem et mores « pertinent, non esse latina exemplaria per « hebraica vel græca corrigenda. »

Primum, sive axioma, sive pronuntiatum, sive propositionem scholastico more vocare velis, concilium Tridentinum, sessione 4, in hæc verba definit : « Sacrosancta synodus, « considerans non parùm utilitatis accedere « posse Ecclesiæ Dei, si ex multis latinis edi- « tionibus, quæ circumferuntur, sacrorum « librorum, quænam pro authenticâ habenda « sit, innotescat, statuit et decrevit, ut hæc « ipsa vetus et vulgata editio, quæ longo tot « seculorum usu in Ecclesiâ probata est, in « publicis lectionibus, disputationibus, præ- « dicationibus, aut expositionibus pro au- « thenticâ habeatur, et quòd eam nemo reji- « cere quovis pretextu audeat vel præsumat. » Hactenùs concilium.

Ne autem concilii solùm auctoritate adversarios obruamus, causas cur id definierit, subjiciemus; nec enim synodo rationes deesse potuerunt, quibus ità judicaverit.

Primùm enim, vel in hâc scripturâ latinâ aliquod falsum continetur, quod ad fidem moresque pertineat; vel è contrario verum est, quod nobis ubique tradit. Si verum est, id confirmare nitimur; sin falsum, jam Ecclesia romana atque latina, in quâ vel sola nunc temporis fides catholica perseverat, circà ea, quæ fidei sunt, graviter aberraret: falsam enim aliquam scripturam, tanquàm ab Spiritu sancto revelatam nomine vel Prophetæ, vel Apostoli, vel Evangelistæ proponeret. Quâ unâ re auctoritatem sibi adimeret in reliquis proponendis; quo nihil aut absurdius, aut incommodius posset accidere.

Deindè (ut exempli causâ ponatur aliquid, quod latiùs pateat), si fortè modò vocetur in dubium an historia mulieris adulteræ vera sit, neget autem quispiam veram esse, tunc aut hic error satis exploditur ex codicum latinorum unanimi consensione, et id profectò est, quod quærimus; aut non satis exploditur, impunèque licet eam historiam contemnere, quæ Latinorum omnium consensu celebratur, quæque nomine Joannis Evangelistæ quotannis in Ecclesiâ legitur; et jam romanæ, latinæque ac catholicæ Ecclesiæ fides et auctoritas infringitur, violatur, enervatur, dùm errare in cæteris posse simili ratione existimabitur. Quod quoniam absurdum penitùs erat, jure idem concilium Tridentinum eâdem sessione decernit, ut *si quis libros ipsos canonicos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt, et in veteri vulgatâ editione habentur pro sacris non susceperit, anathema sit.* Conficitur itaque, editionem latinam tot annorum centenariis usu Ecclesiæ comprobatam in his, quæ ad fidem et mores attinent, esse inconcussè tenendam.

Prætercà, cùm scholastici auctores abhinc ferè quadringentos annos in dogmatis theologicis confirmandis, aut etiam in hæresibus refellendis solùm latinam editionem tenuerint, id peto, an quidquam in suis disputationibus confecerint, necne? Quòd si nihil certi confectum est, ô miseros homines, qui tercentum annos, atque eo ampliùs, et oleum et operam perdiderunt! Quippè linguæ græcæ atque hebraicæ non habuerunt peritiam, sed, solo interprete latino contenti, scholæ quidem dogmata confirmabant, rejiciebant autem universa, quæ illis adversarentur, romanâ atque adeò latinâ Ecclesiâ tacente, vidente, probante. Sin verò confectum est à theologis

scholasticis quippiam, credendum est certè, in suis stabiliendis conclusionibus tutò sese latinæ editioni commisisse. Ea igitur editio est à fidelibus retinenda.

Postremò hæreticæ pravitatis inquisitores in refutandis hæreticis atque puniendis, rogo, an hanc editionem latinam sedulò tenere debeant? an potiùs necesse est illis, ad græcam et hebraicam, quam minimè noverunt, recurrere veritatem? Quòd si indignum est, à re prorsùs incognitâ gravissimi tribunalis pendere judicium, si absurdum, è nostratibus ad alienos, id est, Hebræos et Græcos appellare, si impium, ad Judæorum, et schismaticorum senatum referre catholicæ fidei consultationem; haud equidem intelligo, quorsùm theologus huic errori consentiat, ut non existimet, editioni latinæ certam fidem habendam. Intelligo autem, nostra hæc dilemmata versutos hominos et imprudentes cum plausu etiam elusuros. Nam et irrident scholæ universos auctores, et totum negotium cognitionis fidei cavillantur (1). Sed nos his argumentis sanè nolumus hæreticos petulantes tanquàm adversarios convincere, sed theologis modestis veritatem suadere.

Enimverò, qui hanc nostram editionem infirmare cupiunt, videntur mihi nihil aliud moliri, nisi quoddam occultum hæreticorum patrocinium. Nempè inquisitores despicient, qui scripturam latinam tanquàm certam regulam teneant, cùm veritatis græcæ atque hebraicæ ignorantiâ teneantur; scholasticos auctores despicient, qui vulgari latino interpreti fidem suam alligârint, cujus tamen, ut aiunt, intelligentiam sequi non cogimur; despicient sanctos etiam priscos, qui hebraicæ linguæ peritiâ caruêre. Nam, ex Græcis Dorotheum, Origenem et Eusebium hebraicas litteras legimus calluisse; ex Latinis autem, præter Clementem et Hieronymum, vix alius quispiam hebræas litteras novit. Quocircà ferè sanctos in veteri Testamento hallucinari necesse erat, imò adeò ejusdem Instrumenti sacramenta omnia cæcis oculis attrectare. Ea si christianæ aures meritò perhorrescunt, consentiamus, prorsùs latinam vulgatam editionem à fidelibus esse tenendam. Sanè (quod frater Franciscus Titelmannus, vir litteris et eruditione præcipuus, moribus et pietate insignis, præclarissimè dixit) dùm providam Dei dispensationem advertimus, facilè videmus, quemadmodùm cum fidei rectitudine connexa semper fuerit Scripturæ veritas, et cum illâ solita fuerit emigrare. Donec enim apud Judæos solos firmitas perstitit rectæ fidei, apud eos quoque solos Scripturarum soliditatem cognoscimus latitâsse. Posteà verò quàm veritas à Judæis repulsa à gentibus suscepta est, digna Ecclesia gentibus est habita, quæ proprio suo idiomate, id est, græco, quod et vulgatissimum erat inter eos, qui ex gentibus crediderant, et latissimè cognitum, Scripturam novi Testamenti acciperet in stabilimentum fidei salutaris. Porrò autem, cùm ad Latinos devolvi jam fidei veritas cœpit, Græcis maximâ ex parte vel ob innatam levitatem, vel ob contentionis studium ab Ecclesiæ corpore disjunctis, certè dignam aliquam, divino munere, Scripturæ stabilitatem Latinos accepisse consequens fuit. Nec quoquam pacto illud fieri verisimile potest, latinam Ecclesiam, apud quam jam indè à multis annis christianæ fidei veritas fuit, nullam adhùc Scripturam latinam habuisse, cui suis stabiliendis dogmatis tutò inniti, suæque fidei adversarios condignâ posset auctoritate revincere.

Aliud quoque gravissimum incommodum in Ecclesiam mihi videntur inferre, qui latinâ editione postpositâ, aliundè censent puram firmamque veritatem hauriendam, quòd latini fideles, græcas videlicet hebraicasque litteras ignorantes, cùm Scripturam sacram in suo idiomate latino legerint, semper ancipiti sententiâ pendebunt. Siquidem nesciunt, nùm, quæ latinè legunt, sic, an aliter apud Græcos et Hebræos habeantur. Vacillabit itaque omni loco legentium fides, nec poterit alicubi firma consistere. Quo quid perniciosius esse potest? Latinam igitur vulgatam editionem tutam esse legentium fidelium anchoram, sine dubio teneamus: eisdemque argumentis etiam secundam conclusionem, quæ ut (antè diximus) hujus primæ, quam modò confirmavimus, corollaria est.

Tertiam verò primùm ostendimus ex eo, quòd plures Scripturæ particulæ nobis subtrahentur, quæ scilicet in græcis aut hebraicis hujus temporis exemplaribus non leguntur; ut historia puerorum et Susannæ apud Danielem, cap. 3 et 13; et historia mulieris adulteræ apud Joannem, cap. 8. Imò et illud egregium de Trinitate testimonium, 1 Joan. 5, 7: *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo : Pater,*

(1) Lutherani, de peritiâ linguarum superbientes, mox veteres theologos contempsère, Quòd si quis novitatibus eorum contradiceret, prætendebant statim lectionem græcam, et continuò in græcarum et hebraicarum litterarum ignaros plenis convitiorum plaustris invehebantur. Cochlæus auctor est.

Verbum, et Spiritus sanctus, etc., ex Græcorum mendis antè aliquos annos nobis fuerat detractum; ut et Marci extremam coronidem (1), atque alia item multa ex latino exemplari novi isti interpretes expunxerunt. Non igitur in græca vel hebraica exemplaria fidei controversia resolvenda est; alioqui eas Scripturæ partes rejiciamus oportet, quas concilium Tridentinum atque adeò Ecclesia unâ voce et consensu recipit.

Deindè tertia illa conclusio hoc etiam argumento monstratur, quòd, si est ad græca exemplaria veritas expendenda, in Psal. 13, octo versus nos habemus, quos hebraicus textus minimè habet. Ità meritò à nobis expungerentur, cùm eos tamen auctoritate Apostoli, ad Rom. 3, nos habemus.

Huic verò argumento nec Origenem, nec Hieronymum fecisse satis, Ecclesia demonstravit, quæ usquè ad hoc temporis octo illos versus in Psal. 13, servandos credidit, non servatura, si quod illi asserunt (2), errore ignorantium fuissent inserti.

Item Hebræorum doctores, nostri videlicet inimici, multo studio contenderunt textum hebraicum corrumpere, ut vetus Testamentum nostris exemplaribus facerent esse contrarium, ut Euseb. lib. 4 Eccles. Hist., cap. 18, refert. Græci quoque eâdem contentione multis locis, ut Scripturam ad suum sensum traherent, novum Testamentum violârunt, ut Tertul. lib. 5 adversùs Marcionem testatur, et Eusebius lib. 5 Eccl., hist. cap. ult., et Iren. advers., hær. lib. 1, cap. 29, et Basil., l. 2 contrà Eunom., D. quoque Ambros. in comment. super Ep. ad Rom., et in procœmio libri super Lucam, et Hieron., in procœmio super epist. ad Philemonem, et Origenes in commentariis super Epistolam ad Romanos. Nam in plerisque græcis exemplaribus deest tota illa clausula: *Ei autem qui potens est*, etc., quam ne Theophylactus quidem habuit. Nec in sacris litteris solùm, sed in sanctorum codicibus fecêre idem. Nam et in 6 concilio Constantinopolitano, action. n. 8, Macarius, ejusque discipuli convicti sunt, quòd in confirmationem sui erroris sanctorum testimonia aut truncârint, aut depravârint. Et in 7 syn. act. 4, ostenditur, Iconomacos ex testimonio beati Nili depravato nonnullis imposuisse, et act. 5, ostensi sunt synodo libri quidam ab hæreticis depravati. Quin sub nomine Vigilii, romani pontificis, duos libellos productos, et epistolam, nomine Mennæ ad eumdem Vigilium scriptam, titulos ementitos et suppositionis habuisse, eodem concilio palàm factum est. Et Leo in epistolâ quamdam ad Palæstinos queritur epistolam, quam ad Flavianum scripserat, à Græcis depravatam. Atque hunc Græcorum morem fuisse, in epistolâ ad Michael imperatorem testatur. Existimat Gregorius, epistolâ decimâ quartâ, lib. 5, Chalcedonensem synodum, sicut et Ephesinam, esse à Græcis depravatam. Undè monet Narsum, ut non novis codicibus passìm credat; romanos autem codices veriores esse affirmat, quàm græcos. Dionysius quoque Corinthiens. episcop. apud Euseb. lib. 4, cap. 23: « Quid autem mirum, inquit, si domi-« nica verba sanctæ Scripturæ falsare conati « sunt, qui vilia hæc, quæ nos scripsimus, « corruperunt? » Hæc Dionysius, cùm quereretur, suas epistolas esse ab hæreticis adulterinis detractionibus additionibusque, corruptas. Exstat epist. Cyrilli ad Successum Diocæsariens. episcopum, ubi refert se sciscitatum à Budo, Emesenæ civitatis episcopo, an consentiret epistolæ Athanasii ad Epictetum, Corinthiorum episcopum, respondisse: « Si hæc apud vos scripta non sunt adulte-« rata, nam plura ex his ab hostibus Ecclesiæ « deprehenduntur esse depravata. Et cùm « contulissent epistolam cum antiquis exem-« plaribus, depravatam invenerunt etc. » Quo loco admonendi sunt omnes boni, ut à Calvini, Philippi, ac cæterorum similium fraude cavendum intelligant, quoties sanctorum veterum sententias ad causam suam accommodabunt. Id verò tùm magis, cùm nec librum, nec locum annotaverint; ibi enim eorum fides in veterum sententiis proferendis suspectior est. Proferrem autem multa hujusmodi loca, nisi esset lectori molestum, nec nunc alias res nos ageremus. Non igitur ad hebraica et græca exemplaria, ut quæ depravata sint, est recurrendum. At Hieronymus in Isai. cap. 6, non credit esse verisimile, ut Hebræi scripturam suam depravârint. Quid Hieronymi ætate fuerit, ego non disputo: quamvis Justinus Triphonem evicerit, quòd à Judæis multa Prophetarum loca detruncata fuissent; illudque inter cætera refert: *Dicite in nationibus, quia Dominus regnavit à ligno.* E quo versu illa verba, *à ligno*, detracta fuisse contendit. Post ea certè tempora à Judæis Scripturas

(1) Hieronymus ad Hedibiam, q. 3, asserit hoc caput in raris exemplaribus haberi.

(2) Cajetanus, in illum Psalmum, homo, ut solet, ad scribendi licentiam liber, nos omnes tanquàm ignorantes et confidentes damnat.

contaminatas Hieronymus, si viveret, non negaret. Prætereà, qui hebraicis exemplaribus adhærescunt, necesse est eos sequi Rabbinorum expositiones, et non Catholicorum. Nam Catholici vel septuaginta Interpretum, vel latinam editionem exposuêre. Indignum autem est, ut nunc denuò ab Hebræis nostræ fidei oracula petantur; christiana quippè veritas ab Ecclesiæ viris quærenda est, non à Rabbinis Synagogæ.

Ad hæc, ut ex multis unum aut alterum exemplum in medium proferatur, Geneseos octavo capite nostra editio latina habet, quòd corvus à Noe dimissus egrediebatur, et non revertebatur. Sic Hieronymus habet in dialogo contrà Luciferianos, et in epistolâ ad Oceanum; sic Cyprianus in epistolâ ad Novteianum hæreticum, *quòd lapsis non est spes veniæ deneganda;* sic Ambrosius de Noe et Arcâ, cap. 17; sic Augustinus, tractatu sexto in Joannem; sic Isidorus et Chrysostomus in commentariis super Genesim; sic Eusebius in Chron.; sic breviter omnes doctores catholici tàm græci, quàm latini, tùm vetusti, tùm juniores ex 70 Interpretibus habuêre. Contrà nunc Judæi legunt, corvum egredi et reverti: quos sequuntur novi interpretes lutherani, Pelicanus et Munsterus. Quibus ergò putas potiùs credendum esse? Nùm Judæis, hostibus Christi? Nùm hæreticis, inimicis Ecclesiæ? Nonnè magis septuaginta Interpretibus? Nonnè magis Hieronymo? Nonnè magis sanctis antiquis viris ecclesiasticis? qui omnes inter se continentes eadem asserere nullo modo possent, nisi uno divino spiritu continerentur. Symmachi, Theodotionis, Aquilæ translationes, quòd vel Judaismo infecti, vel hæreseos notâ essent infames, parùm auctoritatis habere Hieronymus non semel testatur. Irenæus etiam apud Euseb. lib. 5 eccles. Hist. cap. 8, hoc argumento Theodotionis et Aquilæ translationem infirmat, quòd Judæi essent ambo, et proselyti, eosque Ebionitæ sequerentur. Et nos Judæos atque hæreticos Judæorum interpretes, et in errore socios admittemus? itàne omnia exemplaria nostra tàm græca, quàm latina, tàm antiqua, quàm nova à librariis corrupta sunt, sicque mille annis permanserunt? minimè verò gentium. Quòd si recentiores aliud sentiunt, quàm veteres Hebræi, quis non malit veterum sententiæ subscribere, quàm horum magis adhærere? præsertim cùm tot exiliis agitati, tantâque cæcitate sint percussi, ut amissâ suæ linguæ et omnium bonarum disciplinarum cognitione, nullam in Deum fidem, hominum verò vix communem sensum obtineant. Quo loco mirari satìs non possum, Augustinum Eugubinum, virum alioqui egregiè doctum et pium maluisse Judæis et hæreticis, quàm catholicis consentire (1). Nam Cajetanus eisdem semper vestigiis inhærendo, per omnia in veteri Testamento hebraicos, in novo græcos codices prorsùs amplectitur, vix ullâ latini interpretis habitâ ratione. Non est autem vel à seipso admonitus, qui cùm in Luc. cap. 3 scriberet, consentaneum rationi esse dixit, ut potiùs novi textus hebræi manci et corrupti sint, quàm ut 70 Interpretes, viri boni et insignes, studuerint commento et mendacio fingendo. Hæc nimirùm apud viros doctos vehemens idoneaque ratio est. Nam quas illi ratiunculas addunt ad compurgandam incredibilem novitatem, non est quidem diei locique hujus refutare. Satis enim modò est, adversarios suis quoque argumentis refellere: quoniam his de gradu dejectis, abundè sententiæ nostræ veritas comprobatur. Ut igitur eò, undè digressa est, recurrat oratio, si vocetur in quæstionem, an corvus reversus fuerit ad Arcam, rogo, an impunè liberèque à catholico negari possit, etiamsi in hebraicis omnibus exemplaribus (quod illi dicunt) contrarium habeatur. Si negari potest, profectò evicimus hebraica exemplaria nec firma, nec apta esse ad catholicas controversias finiendas. Si non potest, jam dicito, si ità libet, nec Hieronymum nec Ambrosium, nec Cyprianum, nec Augustinum, nec Chrysostomum, nec reliquos hujus ordinis viros catholicos esse, nos verò hæreticos etiam dicito: corvum namque ad arcam reversum inficiamur. Hoc dicere quoniam insolentissimæ vesaniæ est, illud dicamus potiùs, Hebræorum nova ista exemplaria in theologiæ quæstionibus nihil virium habere ad faciendam fidem.

Prætereà magna est dissensio sæpenumerò græcorum codicum, qui nunc habentur in manibus: undè et qui nostris temporibus ad græca dicunt se expendere latina, haud rarò inter se dissident, non in verbis modò, sed in sententiis quoque. Quid, quod interìm eadem exemplaria novi isti interpretes non eodem sensu interpretantur? Nam versum quartum Psalmi 109, aliter Lutherus, aliter Pomeramus, aliter Pelicanus, aliter Bucerus, aliter Munsterus, aliter Zuinglius, aliter Felix, aliter Pagninus duxerunt, ut jam mihi videantur Theodotio-

(1) Pagninus quoque Judæos novos secutus est.

nis, Symmachi, Aquilæ, Quinta, item Sexta et Septima editio, ac Vulgata quoque Septuaginta numero paucissimæ, si ad horum innumeras conferamus. Quid, quòd Erasmo cum seipso non convenit? Exstat enim Quinta, exstaret et Sexta editio, nisi vel inconstantiæ notam inurendam sibi metuisset, vel morte fuisset interceptus. At certè hæc varietas versionum semper fuit hæreticis quasi gentilis et propria. Id enim Artemonitis olìm à viris ecclesiasticis objectum est, quòd ne ipsa quidem exemplaria sibi ipsis concordarent, si priora cum posterioribus conferrent : « Semper, inquit Euse- « bius, Hist. eccles. lib. 5, cap. ult., emendant, « quibus semper displicet quod emendant, « et nova quæque perquirunt, cum eis, quæ in « usu sunt, videbuntur adversa : » Et Lutherus primùm quidem novi Testamenti veterem editionem germanicâ suâ versione mutavit, quò persuaderet populo scilicet, majores nostros usquè ad id temporis verum Evangelii textum non habuisse. Ipse tamen idem non post multos annos suam editionem ità correxit, ut ex solo Matthæi Evangelio annotaverint viri docti triginta, et eò ampliùs locos immutatos. Itaque homines leves non tàm ex fontibus sacras litteras vertunt, quàm circà fontes ipsi vertuntur, doctrinisque variis et peregrinis adducti, parvuli fluctuant, et circumferuntur omni vento doctrinæ. Et re verâ, cùm novitas quælibet quasi novus ventus ebullit, statìm cernitur frumentorum gravitas, et levitas palearum; tunc sine magno molimine id excutitur ab aream tenebatur. Quorsùm hæc, inquies, tàm longo repetita principio? Nempè, ut intelligamus, novitios istos interpretes, vel exemplarium, vel interpretationum discrepantià, varietatem in Ecclesiam inducere magnoperè suspectam, et piis omninò mentibus formidandam. Ac novitas ipsa quidem primùm timenda est, quæ sine reipublicæ perturbatione esse non potest; ob eam causam Hebræis regem petentibus, si Gregorio credimus, Dominus succensuit, quòd omnem in republicâ novitatem habeat exosam. Metuenda quoque rerum mutatio est; nam et parva momenta tantùm valent ad communem statum civium perturbandum, ut mutatis, quod Plato ait apud Ciceronem, 2 de Legib., musicæ modis et reipublicæ morumque necesse sit mutationem fieri. Quamobrem qui gravissimos legis divinæ modos novis aliis, acutis illis fortassè quidem, sed levibus tamen commutare pergunt, videant illi, ne religionis cæremonias, sacramenta, sacerdotium, versionum prætextu, simul invertant. Adeò hæc enim inter se connexa copulataque sunt, ut ex his nullum à cæteris nec divelli, nec distrahi possit. Ità qui unum horum quodlibet versârit, reliqua etiam verset oportet; id quod Lutheranorum exemplo didicimus, qui novis inventis universa illa pariter mutaverunt. Porrò autem varietatem, ut antè dixi, ac multò etiam magis respuere ac formidare debemus, quæ nimirùm constantiæ atque unitatis inimica est. Quas Ecclesia virtutes habere nequit, si Scripturæ non est unitas eadem et consensus. Quâ in parte feliciora nostra secula sunt, quàm antiqua. Nam olìm tot penè vulgabantur exemplaria, quot codices. At verò nunc sancti Spiritûs sine dubio peculiari providentiâ, Damasi sollicitudine, Hieronymi summis laboribus, Ecclesia sancta concordem Scripturarum unitatem accepit; omnique sublata de medio varietas est, unicâ latinâ editione omnium consensione receptâ. Quapropter, qui ad græca exemplaria nos revocant, eamdem varietatem inferre volunt, à quâ olìm Hieronymus libros nostros asseruit, imò eamdem falsitatem, à quâ ille codices nostros expurgavit. Nam varietas codicum facilis depravationis occasio esse solet. Atque ut nulla depravatio sit, ipsa tamen varietas noxia est. Nec enim potest unquàm verum asseri, quod diversum est, ut Hieronymus ad Domnionem, et Rogatianum scripsit, et ad Damasum : « Verum, inquit, non esse quod variat, « etiam maledicorum testimonio comprobatur. « Si enim latinis, ait, exemplaribus fides est « adhibenda, respondeant ii, quibus tot sunt « exemplaria penè, quot codices. » Varietas igitur exemplarium latinorum, quæ tunc erat, fidem ejusmodi exemplaribus derogabat. Atque hujus quidem argumenti tanta vis et efficacia fuit, ut vel refractariam illam Lutheri procacitatem retuderit. Is quidem, referente Cochlæo in libro de canonicæ Scripturæ auctoritate, cap. 11, sic ait : « Si diutiùs steterit « mundus, iterùm erit necessarium, ut prop- « ter diversas Scripturæ interpretationes, quæ « nunc sunt, ad conservandam fidei unitatem « concilii decreta recipiamus. » Providentissimè igitur à sacrâ synodo Tridentinâ constitutum est, ut ex multis latinis editionibus sacrorum librorum, una vetus et vulgata editio, longo tot seculorum usu recepta, in publicis disputationibus pro authenticâ habeatur. Non est itaque nunc temporis in fidei ac morum disceptatione ad hebraica græcave exemplaria provocandum : quippè cùm fidei dogmata per discrepantes aut Hebræorum aut Græcorum

codices malè confirmari possint, aut Ecclesiæ unitas contineri.

Atque eisdem ferè argumentis quarta illa postremaque conclusio persuaderi potest. Nec enim sunt Hebræorum aut Græcorum aut codices modò emendatiores quàm latini ; imò plerumque aliter habent, quàm ratio ipsa et veritas postulant; quemadmodùm frater Franciscus Titelmannus et in Collationibus super Epistolam ad Romanos, et in Apologiâ pro veteri interprete doctissimè copiosissimèque disseruit. Undè duo solùm ex innumeris loca desumere placuit, ut in his theologi discant, quàm parùm novis istis interpretibus sit fidendum.

Unus locus est ad Rom. 12. Ubi enim nostra editio habet : *Domino servientes*, novi ferè interpretes reddunt : *Tempori servientes*; et tamen nostra littera præferenda est, quam et olim græci emendati codices habuêre. Chrysostomus siquidem, et Theophylactus non legunt τῷ καιρῷ δουλεύοντες, sed τῷ κυρίῳ. Quam etiam lectionem habuit Origenes. Atque adeò Hieronymus in epistolâ ad Marcellam, cujus initium est : *Post priorem epistolam*, cùm lectionem aliam reprehendisset, asseruit, secundùm græcam veritatem legendum esse : *Domino servientes*.

Alter habetur prioris ad Corinthios septimo. Nam ubi nos legimus : *Qui cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodò placeat uxori, et divisus est*, isti ex græco, ut aiunt, fonte sic vertunt : *Qui cum uxore est, cogitat quæ sunt mundi, quomodò placeat uxori; divisa est uxor et virgo*. Quam posteriorem lectionem D. Hieron. in priori adversùs Jovinianum libro docet, non esse apostolicæ veritatis : quanquàm fatetur se aliquandò illum locum in eum sensum edisseruisse, etc. Sic igitur quædam exemplaria, tùm hebraica, tùm græca, olim Hieronymus nactus est, multò emendatiora, quàm ea, quibus juniores interpretes et expositores fidem suam alligârunt. Cùmque nobis opponunt codices quosdam antè annos sexcentos aureis litteris descriptos (hos enim fontes appellant), Hieronymus pro nobis illis respondet, inquiens in Præfat. super Job. : « Habeant qui volunt « veteres libros, vel in membranis purpureis « auro argentoque descriptos, vel uncialibus, « ut vulgò aiunt, litteris, onera magis exarata, « quàm codices, dummodò mihi meisque permittant pauperes habere schedulas, et non « tàm pulchros codices, quàm emendatos. » Quamobrem hominibus his, qui novandis rebus student, illud sæpè accidit, ut, dùm codicum vel hebraicorum, vel græcorum, quos penès se habent, exempla sequuntur, nihil aliud agant, quàm ex non correctis emendata corrigere.

Quo quidem in loco Isidorus Clarius ferendus non est, cujus emendatio nihil est aliud, quàm interpretis veteris reprehensio. Pollicetur enim in operis fronte veterem editionem correctam; posteà verò quàm pollicitatione hâc depellit invidiam novitatis, multa inserit, adjicit quædam, nonnulla mutat; ut lector non aliud possit in locis mutatis intelligere, quàm aut veteris interpretis errorem aut veterum codicum depravationem. Quàm bellum erat potiùs novam editionem confiteri, quàm veterem emendatam; ne lectores simplices verbis ambiguis deciperentur. Nota sunt ejusmodi plurima loca apud Isidorum Clarium et in veteri et in novo Testamento; proferremque illa, nisi ad alia properaret oratio. Illud tantùm admoneo, hujusmodi vel mutationes, vel detractiones, vel additiones, quæ curiosos homines sæpè delectant, parentibus nostris, si nunc viverent, futuras esse molestissimas. Id quod ex primo libro Historiæ, quam vocant Tripartitam, colligere licet ; « Cùm enim, ut ibi dicitur, multi episcopi convenirent, et quidam « eorum rogatus esset, ut faceret sermonem « populo, vir scilicet eloquio et sapientiâ præditus, ille locus venit in medium : *Tolle lectum tuum, et ambula;* ubi pro *lecto*, *cubile* « dixit. Tunc Spiridion, Cypriorum episcopus, « vir sanctissimus, indignatus in eum, et exiliens de cathedrâ sacerdotali : *Tu melior es*, « inquit, *eo, qui lectum dixit, quia ejus verbis « uti confunderis?* Hoc autem fecit populo consentiente, mediocritatem docens eum, qui « eloquii supercilio præsumebat. Erat enim « idoneus ad pudorem incutiendum, cùm esset « venerandus, et operibus gloriosus, simulque « presbyter ævo atque sacerdotis officio. » Quid hic faceret, si Isidori Clarii, quid si Erasmi, quid si Cajetani, quid si reliquorum tàm varias et multas versiones et inversiones audiret? Quo putas animo ferret, cùm in aliis libris, tùm maximè in Davidicis Psalmis, Cajetani lectionem et textum usquè adeò à nostro discrepantem, ut vix possis agnoscere, an idem liber sacer, an alius sit? Quid Hieronymus? Psalmosne ad verbum translatos pateretur : qui in libro de ratione interpretandi, Horatianum præceptum illud : *Nec verbum verbo curabit reddere fidus interpres*, etiam in sacris litteris interpretandis magnoperè commendat? Et in epistolâ ad Augustinum asserit Hieronymus sensuum potiùs veritatem, quàm verborum se ordinem conservâsse ; et ad Suniam et Fretellam boni interpretis regulam

ponit, ut non verba verbis quasi paria et demensa respondeant, sed sensus sensui. Quid, quòd Cicero, in lib. 3 de Finibus, ait verbum è verbo exprimere indisertos interpretes solere? Fallitur ergò præ cæteris Cajetanus, qui hujus præcepti immemor, Psalmorum versionem dùm fidam voluit reddere, reddidit ad Ecclesiæ quidem usum prorsùs inutilem.

CAPUT XIV.

In quò argumenta capitis duodecimi refutantur.

Ac primùm quidem, cùm Hieronymi auctoritas nobis objicitur, haud difficile erit respondere. Duabus enim ex causis tunc erat ad fontes recurrendum; una quòd non tàm turbidi fontes erant, nec primariæ Scripturarum scaturigines conturbatæ; altera, quòd tunc varietas latinorum codicum et dissonantia magna erat, nec tolli commodè poterat, nisi ad exemplaria græca atque hebraica latina referrentur. Has verò causas fuisse Hieronymo, ut in eam sententiam induceretur, manifestè patet ex proœmio super quatuor Evangelistas ad Damasum, et ex epistolâ ad Suniam et Fretellam. At modò cùm exemplarium latinorum una apud omnes concordia sit, potiùs græca variantia per nostram latinam editionem sunt limanda, atque in pristinam unitatem reducenda; saniorisque consilii est, limpidam aquam è lacunulis defæcatis, quàm ex turbato fonte liquorem obscœnum bibere. Porrò, ut ab scholasticâ disputationem interìm excurrere, annuente lectore, liceat, nos, qui Abraham secundùm promissionem filii sumus, puteos fodimus in alienâ Palæstinorum regione; at verò Palæstini alienæ felicitati invidentes, puteos inventos conantur obstruere, juxtà Genes., cap. 26. Quos tamen Isaac multâ diligentiâ refodit, ac repurgavit, donec aqua viva reperta est. Ibi pastores Geraræ cum pastoribus jurgantur Isaac, dicentes: *Nostra est aqua. Quamobrem nomen putei Isaac ex eo, quod acciderat, vocavit Calumniam. Profectus indè fodit alium puteum, pro quo non contenderunt: itaque vocavit nomen ejus Latitudo.* Fodit in hunc omninò modum Ecclesia romana atque latina puteos aquarum viventium, hoc est sacrarum litterarum; invenit autem aquam sapientiæ salutaris; venas vitæ, inquam, invenit; sed in alienâ veluti regione Judæorum et Græcorum. At illi puteos oblimare, obstruereque nituntur; quin etiam jurgantur contrà nos, et inquiunt: *Nostra est aqua;* fons noster est; qui Hebraicus Græcusque non fuerit, in alieno solo fodere non debet. Nostro idiomate, aiunt, locutus est Christus, locuti Prophetæ; Apostoli et Evangelistæ. Vos Latini hospites estis; et has litteras à nobis emendicare debetis; nostrâ operâ, nostrâque castigatione restituendi sunt in genuinam veritatem vestri codices. Sic puteos nostros Judæi hæretici, curiosi novarum rerum amatores humo opplere contendunt, certantque nobiscum; sed mera calumnia est. Qui enim sunt alieni à corpore, quo pacto illustrabunt ipsum? Qui sensum Christi non habent, quomodò sensa Christi interpretabuntur? Qui adversùm nos pugnant, nùm arma nostra sunt instructuri? nequaquàm. Fodiamus igitur alium puteum, quem Latitudinem nuncupemus: Ecclesiam scilicet longè latèque dispersam, pro quo nulla controversia excitetur. Est enim Ecclesia *columna et firmamentum veritatis*, ait Paulus, 1 ad Tim. 3, 15; est civitas Dei, *quem fluminis impetus lætificat.* Ps. 45. Hæc potavit filios suos mille abhinc annis hujus fluminis aquâ. Hanc nos aquam et probare et tenere debemus, nec alios fontes veritatis exquirere.

Sed prima argumenta vidimus, jam reliqua videamus. Nam, quod Augustini ac Damasi auctoritas objicitur, post ea, quæ dicta sunt, nihil ponderis habet. Sive enim Augustinum, seu Damasum nobis opponas, de suo tempore ambo loquuntur. Innocentius verò distin. 20, cap. de quibus, quem nonnulli etiam nobis adversum esse volunt, quid sibi velit, equidem non intelligo, nisi locus depravatus sit. Existimo enim non græca, sed canonica esse legendum. De quâ re alio libro fortassè latiùs.

Nam illud quidem, quod Erasmus gravissimè urgere existimaverit, levissimum est. Multa siquidem, quæ Hieronymus primùm et in novi Testamenti editione veteri et translatione 70 errata esse crediderat, ea post, majori diligentiâ perpendens, aut etiam vel ab amicis, vel certè ab inimicis admonitus, comperit non esse corrigenda: id quod Franciscus Titelmannus in Apologiâ declaravit. Certè Hieronymus in hebraicis quæstionibus, 70 Interpretes notat, quòd contrà hebraicam veritatem pro *Amico*, *Opilionem* verterint. Et ipse tamen posteà 70 secutus est. Nec me præterit Augustini Eugubini sententia, sed eam esse commentitiam patet. Quid enim ineptius dici potest, quàm 70 Interpretum errorem vitio librariorum in Hieronymi editionem irrepsisse? Quid rursùm improbabilius, quàm 70 Interpretes, viros clarissimos, in re apertissimâ, quæ vel vulgo facilis erat, fuisse hallucinatos? Jam verò quàm indignè à Laurentio, Fabro, Erasmo vetus editio passim reprehendatur, in unâ ep.

ad Romanos Franciscus Titelmannus liquidò ostendit. Ex quâ re satis intelligitur, quantùm fidei Aristarchis istis sit habendum.

At illud primum, quo falsitatis nostra vetus editio insimulatur, Osiandri est in Harmoniâ Evang. argumentum. Atque eamdem antè notam veteri interpreti inusserant Nicolaus Lyranus, *Judicum* 10, et Burg. *Num.* 36. Sed Hieronymus secutus est 70. Quibus consentiunt Damasc. lib. 4, cap. 15, Euseb., lib. 1 Eccl. hist., cap. 6, Epiphan. Hæres. 78, Ambr. lib. 3 comment. in Lucam, Niceph., lib. 1, cap. 11; Beda, lib. 1 in Lucam, cap. 10. Quorum libentiùs ego æmulor negligentiam. Igitur, cùm in lege ratio finis habeatur, lex intelligenda est de feminis illis, quæ ex defectu masculorum paternam hæreditatem sortiuntur. Quæ causa fuit D. Thomæ 1-2, q. 105, art. 2, ad secundum, et 4 Sent. dist. 30, qu. 2, art. 1, q. 3, ad quartum, ut filiabus Aaron liberum matrimonium concederet; in quibus scilicet ratio hujus legis deerat. Et Levitici 21, jubetur pontifex ducere uxorem virginem è populo suo, non de familiâ aut tribu suâ. Et Judicum 10, constat, Tholaa et Abimelech consanguineos fuisse, quorum alter fuit ex tribu Issachar, alter ex tribu Manasses. Et vir Levites de sorte Ephraim uxorem duxit de tribu Judâ, Judic. 19, Josephus, libro quinto Annal., cap. 6. Non ergò falsa est editio nostra, sed est tamen littera sanè interpretanda. Quid ergò (nam hoc dicet aliquis) pertinet ad Dominum generationis ordo deductus usquè ad Joseph? Certè pertinet multùm. Nam quandò Evangelista scribebat, Judæis erat exploratum, Joseph ex eâdem tribu esse; ideò enim ambo in Bethleem censentur, ut de unâ videlicet stirpe generati. At beatam Virginem nullos fratres habuisse, historiæ omnes consentiunt. Itaque viro contribuli nupserat. Quod ergò populo tunc judaico notum erat, non erat opus, ut Evangelista scriberet; id docuit, Joseph à David descendisse. Quâ unâ re et servavit consuetudinem Scripturarum, quâ mulierum in generationibus ordo non texitur, et verè docuit id, de quo poterat esse controversia. Nam quòd Maria ex eâdem familiâ esset, quod eo tempore plebi notissimum erat, non putavit Evangelista admonendum.

Argumentum etiam alterum ejusdem Osiandri est in Harmon. Evangel. ubi tradit « Hebræos in dictionum inflexionibus neutrum « genus non habere, ex quo effici, ut voce « masculinâ, vel femininâ pro neutrâ abutantur. Ut ubi nos dicimus: *Non est bonum hominem esse solum*, imperitus interpres redderet: *Non est bonus esse Adam solus.* Ad « eumdem quoque modum, loco ejus, quòd « Hieronymus vertit: *Parvulus es*, perspicuè « et verè convertendum est: *Parùm est, ut sis « inter chiliarchos, seu principes Judæ.* Cujus « axiomatis causa aptissimè redditur: *Ex te « enim*, etc. Quæ ratio ineptissima est, si ad « præcedens pronuntiatum juxtà Hieronymi « versionem accommodetur. Quòd autem posterius membrum prioris ratio sit, sermonis « naturæ prodit, sensus communis indicat, et « Spiritus sanctus per os Evangelistæ testatur. » Hactenùs Osiandri verba retulimus. Sed miranda est hæretici insolentis impudentia. Chaldæa paraphrasis, recentiores Judæi omnes, septuaginta Interpretes cum Hieronymo consentiunt, et hic unus sibi solus sapit. Sed cùm hebraicus textus conjunctionem non habeat, potest quidem sic tota oratio accipi, ut secundum membrum causa sit primi. Quem sensum pontifices, et scribæ habuerunt, quorum verba fide quâ oportuit Matthæus retulit. Potest autem sic etiam accipi, ut posterior pars quasi adversativè intelligatur, quo sensu accepit Hieronymus, ut patet ex commentariis in Michæam. Ac si rem ipsam diligentiùs animadvertas, parùm certè interest, utro modo accipiatur oratio. Quocircà ridiculus est Osiander, qui in re nihili tantas tragœdias excitet.

Illud est facile, quod tertio loco additur. Nam codices 70 Interpretum interrogandi notam habuêre, et ità converterunt: *Numquid irascitur per singulos dies?* Et Augustinus quidem, licèt sine interrogatione legerit, nostrum tamen sensum expressit, inquiens: *Longaminis, et non iram adducens per singulos dies.* Itaque 70 Interpretes optimè sensum illius versiculi videntur expressisse, si antecedentia consequentibus hærere debeant. Quod verò Calvinus, cap. 5 Instit. objicit, frigidum id languidumque est, tùm quoniam, ut quibusdam placet, de amore, et odio prædestinationis, et reprobationis loquitur Salomon, idque suaderi putant ex eo, quod subjungitur: *sed omnia in futurum servantur incerta*; tùm quoniam secundùm communem legem loquitur, atque ad communem etiam loquendi formam orationem accommodat, quâ cùm ignoret homo an amore dignus sit, verè dicit: *Nescit homo, utrùm odio vel amore dignus sit;* tùm quoniam, ut aliàs in eo libro sæpè, argumentantis locum assumit, atque personam, non definientis. Itaque eo capite argumentatur à principio statìm, multa mala consequi ex eo, quòd omnia æquè eveniant justis et impiis in hoc mundo. Unum autem ex absur-

dis, quæ proponit, est, quòd sint in domo Domini servi differentes, alii boni, alii pravi, et tamen Dominus non declaret, quem amet, quem odio prosequatur; sed ità benignè se ergà impium, ut ergà pium gerere videatur; nec minùs gravis et severus sit ergà bonos servos, quàm ergà improbos. Omnia enim bona malaque hujus vitæ utrique sunt communia. Nihil ergò falsi nostra editio continet, sive primum, sive secundum, sive tertium hunc sensum amplectamur.

Nam quod suspicantur quidam, Matth. 24, interpretem falsò pro *Fulgore*, *Fulgur* reddidisse, ideò, quòd non fulgur exit ab oriente, et protenditur usquè in occidentem, sed fulgor, perridiculum argumentum est. Primùm enim, si quis hoc in loco error inest, hunc non interpretis, sed librariorum fuisse, ad veritatis similitudinem videbatur esse propensius. Voces quippè illæ, *Fulgur* et *Fulgor*, usquè adeò similes sunt, ut proclive sit unam pro alterâ substituere (1). Quarè parùm æquè ea in interpretem culpa rejicitur, quam librariis assignare æquius erat. Deindè interpretis peccatum hic nullum omninò esse potuit, ubi græca omnia exemplaria et vetera, et nova consentiunt, nec aliud, quam ἀστραπὴ legunt, quæ utique vox non fulgorem, sed fulgur sonat. Sed ne de fulgore quidem accipi potest, etiamsi græca vox utrumque sonaret. Sol namque paulatìm oritur, ejusque adventus diù præsentitur, antequàm appareat. Illius itaque fulgor non inexpectatus advenit. Dominus autem sine dubio significat, adventum suum subitum, et inopinatum fore. Id quod fulguris similitudine aptissimè exprimitur, quod priusquàm expectes, jam emicuit et abiit. Et quanquàm fulgur non pertingit ab oriente usquè in occidentem, si ad philosophiæ rationem expendas, sed ad exprimendum subitum et inexpectatum quidem, sed conspicuum omnium oculis adventum Christi, satis est accommodare id, quod oculis nostris apparet. Alioqui arguatur D. Thomas, quasi perspectivæ facultatis indoctus, qui explicaturus quemadmodùm res divinæ in humanis eluceant, exemplum ponit speculi, in quo, ut ait, imago conspicitur: quod licèt reverà ità non sit, nobis tamen ità videtur; quin etiam arguatur Moyses tanquàm astronomiæ imperitus, quòd duo luminaria magna posuit, cùm sint alia multò majora. Sed sensui nostro illa duo maxima apparent: nec alienum est à sacræ Scripturæ auctoribus sese populo rudi attemperare, quique, ut vulgus solet. Hisce verò rebus exempla plura ego adjungerem, nisi de hoc argumento satis superque esset dictum. Heliu certè juxtà hanc rationem illud dixit: *Ab inferioribus egrediatur tempestas, et ab arcturo frigus.* Job trigesimo septimo. Ad eumdem Propheta ait: *Qui fundavit terram super aquas;* quasi aquæ inferiores sint, cùm tamen emineant, ut decimo tertio libro ostendemus. Simili quoque lege tres Angeli, qui Patriarchæ apparuerunt, comedisse dicuntur, non quòd reverà comederint, sed quòd comedere visi sunt. Quanquàm Justinus figuratè accipit, perindè ut ignis devorare et exedere dicitur, quia consumit. Est autem locus in Dialogo cum Triphone. Jam verò illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimarent interpretes, non oportere semper easdem omninò res, quæ in hebræo sunt significatæ sermone, in græcum latinumque transferri; sed satis esse quandoque, si proximæ, atque simillimæ ponerentur. Illud enim in sacris etiam litteris convertendis præ se tulerunt; quod de lege interpretandâ est à Cicerone dictum, verba non numeranda esse, sed ponderanda, sensumque sensui ità reddendum, ut quoad fieri posset et liceret, verborum quoque interdùm neglectâ curâ, lectoris intelligentia juvaretur. Id verò tùm vel maximè licere sibi arbitrati sunt, cùm hebræi auctores similitudine unâquâlibet aut animalis, aut arboris, aut fruticis, aut herbæ, aut rei deniquè alius usi essent, quæ esset Græcis ac Latinis incognita; ut Isaiæ, 1, ubi latina editio habet: *Cùm fueritis velut quercus defluentibus foliis*, hebraicè habetur *Ela*, quæ vox, si 70 Interpretibus ac Hieronymo etiam ipsi in commentariis credimus, terebinthum magis, quàm quercum sonat. At quia terebinthus est arbor peregrina et incognita, soloque apud Latinos nomine celebrata, non incongruè terebinthi loco, quercus posita est, arbor omnibus et linguis, et gentibus manifesta. Psalmo item 101, pro pelicano, in hebræo habetur *Lika*, pro nictycorace autem *kokom*. Illud alii monedulam, alii onocrotalum, alii pelicanum; hoc partìm bubonem, partìm cuculum, partìm noctuam reddiderunt. Ac 70 Interpretes quidem vocem hebræam, quam Hieronymus in onocrotalum perpetuò vertit, nunc in pelicanum, nunc in avem, nunc etiam in leonem transtulerunt. Nec verò ità id factum est ab illis, quòd voces essent multi-

(1) Origenes à fulgure, de quo primùm locutus est, ad fulgorem deindè labitur. At nec græcum nomen idem utrumque significat, nec voces, quæ Græcis fulgur, fulgoremque designant, similes cognatæque sunt, sed valdè diversæ.

plices et ambiguæ, sed quòd cùm apud Hebræos animantium præsertim, plantarumque vocabula penitùs ignorata sint, nihil referre existimârunt unamquamlibet ex rebus similibus poni, si idem omninò sensus remaneret. Similitudo enim ibi quæritur, in quâ res omnes illæ conveniunt, non alia quævis propria, specialisque natura. Quemadmodùm etiam cùm apud Latinos proverbialiter dicitur: *In præsepio canis*, si hispanè quispiam verteret: *En perro del ortolano*, olitoris canis, optimè profectò interpretaretur; quoniam sub re, et voce diversâ unus idemque sensus esset lectori insinuatus. Quamobrem illa Cajetani religio nimia fuit, qui Isaiæ 1, vocem *Ela* noluit in latino exemplari mutari; quasi periculum esset, si aut quercum, aut terebinthum, aut aliam quamvis similem arborem legeremus. Ex eâdem quoque re illorum error coarguitur, qui, quoniam ibi Hieronymus onocrotalum reddit, ibi ferè Septuaginta reddunt pelicanum, eamdem esse avem existimârunt. In quo errore auctor etiam commentariorum fuit, quæ Hieronymi titulo in Psalmos circumferuntur. Ea verò divo Hieronymo tribuere, manifestariæ ignorantiæ esse vel ex hoc uno loco apertè convincitur (1). Ait enim hic auctor, pelicanum latinè dici onocrotalum. Ecquâ autem ignoratio major esse potest quàm vocem onocrotali latinam existimare? Sed de his hactenùs. Nunc illud etiam atque etiam asserimus, in hujusmodi comparationibus transferendis nihil omninò interesse, an res eædem in easdem, an in similes et proximas convertantur, si sensus non diversus, sed idem est.

Quid quòd cùm Latinis res ipsa hebræa et nomenclatura deest, si interpres ex re agnatâ et vicinâ rem nobis aliàs incognitam nominavit, nihil prorsùs absurdi fecit? Quin rem tentavit interpretibus universis aut ex auctoritate, aut ex vicinitate concessam, ut aut nomen latinum ad significandum imponeret, aut certè ad rem similem vel proximam insinuandam transferret. Cùm itaque Jonæ, c. 4, alii cucurbitam, alii hederam converterunt, usi sunt illi quidem jure suo, nec verborum religione astricti debuerunt committere, ut illo in loco nullam omninò rem nec Græci intelligerent, nec Latini. Non est autem huic illud dissimile, quod Danielis Prophetiæ objecit Porphyrius, confictam esse scilicet, nec haberi apud Hebræos, sed græci sermonis esse commentum: quia in Susannæ historiâ contineatur, ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, καὶ ἀπὸ σχίνου σχίσαι. Quam etymologiam græco magis sermoni convenire, quàm hebræo. Cui quoniam id, quod Eusebius, Apollinaris, atque Hieronymus responderunt, ab Ecclesiâ reprobatum est; multò nos veriùs respondemus, hoc interpretem græcum facere potuisse, aut jure potuisse quidem quod latinus interpres reformidavit. Non enim necesse erat, easdem arbores eo loco reddi, quas lingua haberet hebræa, quoniam si eadem redderentur, non solùm etymologia servari non poterat, sed nec prophetiæ festivitas, nec ratio sententiæ. Alias ergò vel similes, vel proximas vertit, in quibus judicii prophetici et acumen servaretur et causa. Præterquàm quòd arbores illæ à Prophetâ chaldæo sunt nominatæ sermone; nec opus est, sollicitos nos esse, si in hebræo nec illæ, nec similes habeantur.

Argumentis igitur, quibus editionis nostræ veritas impugnari solet, abundè, ni fallor, responsum est. Quanquàm nonnulla de industriâ prætermisi, quæ scilicet faciliora visa sunt, quàm quibus refellendis deberem aut oleum, aut operam consumere. Quale illud est, quod Faber Stabulensis ait, Ecclesiam interpretis errore versatam impiè pro Deo angelos legere. Nam lectionem illam impiam credit: *Minuisti eum paulò minùs ab Angelis*. Quâ in re quàm indoctè et inconsultè, quàm temerè et insipienter errârit, non esset difficile ostendere, nisi antè nos Erasmus magnâ argumentorum vi eamdem causam evicisset.

Certè interpres epistolæ ad Hebræos vel Clemens, vel Lucas fuit, quemadmodùm auctores gravissimi prodidêre. Horum utrumlibet impietatis insimulare, piaculum erit. Ecclesiam quoque accusare, quæ eam probârit epistolam, in quâ error impius est, an sine impietate fieri possit, ignoro. Sed de his satis. Jam reliqua persequamur.

Enimverò, cùm historiam Susannæ post ea tempora ecclesiasticus usus approbârit, et Danielis prophetæ nomine populo legerit, cùmque Tridentinum concilium suâ quoque id definitione firmaverit, ea certè historia nunc à fidelibus recipienda est. Africanus quidem Origeni objecit, quòd historia Susannæ ficta videatur, et aliena à scripturâ propheticâ, ut Eusebius testis est, lib. 6, cap. 23. At illi tamen, ut idem Eusebius ait, « Origenes manifestis- « simè rescribens asserit, nequaquàm Judæo- « rum commentis, et fabulis auscultandum, « sed hoc solùm pro vero habendum in Scriptu- « ris divinis, quod 70 Interpretes transtulis- « sent; nam id esse solùm, quod auctoritate « apostolicâ confirmatum sit. » Hæc Eusebius.

(1) Non nego omnia illa esse Hieronymi. Credo enim in quosdam Psalmos eum commentaria edidisse.

Idem verò refert Hieronymus in Catalogo de Julio hoc Africano loquens; et Hieronymus ipse, lib. 1 Apol. adversùs Ruffin., quæ in præfationibus dixerat, ea purgat, inquiens : « Quod autem refero, quid adversùs Susannæ historiam, « et hymnum trium puerorum, et Belis draconis fabulas, quæ in volumine hebraico non « habentur, Hebræi solcant dicere, qui me « criminatur, stultum se sycophantem probat; « non enim quid ipse sentirem, sed quid illi « contrà nos dicerent, explicavi. » Hactenùs Hieronymus.

Ad illud ergò argumentum, quoniam nolumus esse longi in singulis explicandis, breviter respondetur, eum locum ex priori epistolâ ad Corinthios bifariàm apud Græcos legi, et ut vulgata habet editio, et in hunc modum : *Omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur.* Cujus rei auctor est Didymus, et Hieronymus in epistolâ ad Minerium et Alexandrum. Neutra autem lectio à viris Ecclesiæ reprobata est. Quin admonuêre semper, lectionem dubiam, et variam esse; nec alterutram ex eis ut certam et exploratam amplexi sunt. Neutram igitur lectionem recipere cogimur, quia neutram partem doctores Ecclesiæ tanquàm exploratam et catholicam asseruêre. Quod idem in aliâ particulâ quâlibet latinæ editionis fieret, si idem penitùs contigisset. At ubi doctores catholici unam, et eamdem lectionem sine varietate tenuerunt, nec ancipitem assertionis libravêre sententiam, nobis non licet latinam editionem in quæstionem vertere. Sed ne in hoc quidem loco Erasmi, Fabri et Cajetani sententiam probari potest, qui in re, ubi nihil intererat utro modo diceretur, eam lectionem deligere maluerunt, quam novitatis ratio redderet plausibiliorem. Id quod gentile his est, qui curiosa sectari volunt magis, quàm solida. Nos autem Origenem, Didymum, Athanasium, Augustinum, lib. 10 de Civ. Dei, cap. 20, Cyprianum, Tertulianum, communemque Latinorum consensum sequi malumus. Nam et Acacius, Cæsareæ civitatis episcopus, apud Hieronymum, in pluribus græcis exemplaribus lectionem nostram haberi dicit, aliam verò in paucioribus. Nec me tamen illud præterit, quod Chrysostomus, et Theophylactus in commentariis, et Hieronymus quoque in epistolâ quâdam ad Marcellum (cujus initium est : *Magis nos provocas*), scripsêre. Sed, quod antè dixi, malè habet in rebus quæ in utramque partem controvertantur, nova delectare theologos magis, quàm veterâ, eaque usu parentum nostrorum comprobata. At de quinto argumento satis.

Ad id verò, quod sequitur, hoc habeto responsum. Magnus error eorum est, qui sine Spiritûs sancti peculiari dono Scripturam sacram existimant se posse vel intelligere, vel interpretari (1). Quod utique donum quantò magis sacris litteris intelligendis atque interpretandis opus est, tantò rariùs difficiliùsque contingit. Nam eruditionem, verborum copiam, multarum linguarum peritiam hominum diligentia præstat. At si spiritus quidem peculiaris, non tàm ob ipsius, qui percipit, quàm ob Ecclesiæ utilitatem, gratuitâ Dei miseratione donatus sacrorum librorum interpreti desit, jejuna erunt et frigida omnia, quamlibet elaborata, et diù antè excogitata et inventa fuerint; imò falsa erunt in interpretatione pleraque humano sensu intelligentiâque traducta. Nam interpretationem Scripturæ prophetiam, et inspirationem Dei credit Clemens Alexandr. lib. 1, Stromat., et Apostolus in priori ad Corinthios epistolâ inter reliqua Spiritûs sancti dona commemorat; nec philosophiam, sed prophetiam vocat : videlicet quòd sacris litteris explicandis eodem spiritu opus sit, quo ipsæ sunt conditæ, divino utique atque prophetico. Id quod Petrus posteriori suâ epistolâ, cap. 1, 19, confirmat, inquiens : *Habemus firmiorem propheticum sermonem; cui benè facitis attendentes tanquàm lucernæ lucenti in caliginoso loco; hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetia scripturæ propriâ interpretatione non fit; non enim voluntate humanâ allata est aliquandò prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Hoc autem, quemadmodùm antè nos viri clarissimi intellexerunt, cum habet sensum : Benè quidem facitis prophetiis attendentes; sed id primùm intelligite, divinas prophetias humanâ et propriâ interpretatione non intelligi. Spiritu enim sancto locuti sunt sancti Dei homines, et animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritûs Dei. Quis enim cognovit sensum Domini ? Atque idipsum Isaias significavit, inquiens, cap. 50, 4 : *Dominus dedit mihi linguam eruditam ut sciam sustentare eum qui lapsus est verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum;* et apud Lucam, ult. 45 : *Aperuit Dominus discipulis sensum, ut intelligerent Scripturas.* Quo testimonio probat Hilarius in

(1) Jamblicus Pythagoræ doctrinam ait, quoniam divinitùs tradita fuerit, nonnisi quodam deorum interpretante intelligi posse. Itaque invocandum esse Deum à discipulo, cùm deorum auxilio egeat.

Psal. 115, Scripturarum intelligentiam donum Dei esse. Quod si Scripturarum intelligentia donum Dei est, Scripturas autem interpretari, nemo, nisi qui intelligit, potest; conficitur utique, sacrarum litterarum in aliam linguam versionem sine Dei peculiari gratiâ nemini posse contingere. Alioqui, si D. Hieronymus sufficere existimat verborum copiam, eloquentiam secularem, trium linguarum peritiam, rerum multijugam cognitionem, cùm his omnibus abundè se noverit instructum, cur in epistolâ ad Desiderium deprecatur alienarum orationum adjutorium, ut eodem spiritu, quo scripti sunt libri, in latinum eos possit transferre sermonem ? Cur item in epistolâ ad Paulinum Scripturas sanctas interpretaturus : *Revela*, inquit, *oculos meos; et considerabo mirabilia de lege tuâ ? Lex enim spiritualis, et revelatione opus est, ut intelligatur;* et rursùm : « Quanti, *inquit*, hodiè putant « se nôsse litteras, et tenent signatum librum, « nec aperire possunt, nisi ille reserârit, qui « habet clavim David; et in illud ad Galat. 1: « *Sunt aliqui qui vos conturbant, et volunt « convertere Evangelium Christi.* Omnis, *ait*, « qui Evangelium alio interpretatur spiritu, « quàm scriptum est, credentes turbat, et « convertit Evangelium Christi; ut id, quod « in facie est, post tergum faciat, et ea, quæ « post tergum sunt, vertat in faciem. Si quis « tantùm litteram sequitur, posteriora ponit « in faciem; si quis Judæorum interpretatio- « nibus acquiescit, post tergum mittit ea, « quæ ex naturâ suâ in faciem constituta « sunt. » Et posteriùs eodem quoque cap. in illud : *Notum vobis facio Evangelium, quia non est secundùm hominem*, et cætera : « Marcion, « et Basilides, ait, et cæteræ hæreticorum « pestes, non habent Dei Evangelium, quia « non habent Spiritum Sanctum, sine quo « humanum sit Evangelium quod docetur. Nec « putemus in verbis Scripturarum esse Evan- « gelium, sed in sensu; non in superficie, « sed in medullâ; non in sermonum foliis, sed « in radice rationis. » Hactenùs Hieronymus. Qui si vera dicit, cogit nos profectò credere, aut veterem interpretem Spiritûs sancti peculiari dono sacras litteras convertisse, aut Ecclesiam latinam multis retrò seculis non Dei habuisse Evangelium, sed hominis. Cùm igitur objicis, interpretem non fuisse prophetam; sanè verò propheta non fuit, habuit tamen (ut Titelmannus rectè asseverat) Spiritum quemdam prophetico vicinum et proximum, qualem necessarium esse ostendimus sacris litteris interpretandis; imò qualis erat necessarius, ut Ecclesia latina editionem sacrorum librorum haberet, quam tutò in fide et moribus sequeretur (1).

Jam ad postremum argumentum facilè respondemus. Quòd si latinorum ad græca hebraicaque collatio à nobis negligeretur, exemplo D. Ambrosii tueri nos utcumque possemus, qui cùm græcè sciret, et commentarios in sacras litteras ederet, sæpè tamen non est dignatus græca consulere, etiam ubi diversitatem aliquam lectionis esse constabat. Videre hoc est in commentariis super caput duodecimum Epistolæ ad Romanos. Quòd si interpretum etiam magis varietate turbamur, quàm juvaremur, Sophronii nos excusaret exemplum, qui id de se apud Hieronymum in epist. ad Sophronium fatebatur : « Nos verò « nec versiones novorum interpretum, nec « linguarum peritiam, nec ad græca et he- « braica exemplaria latinorum collationem « damnare volumus; quin potiùs magnoperè « commendamus. » Nam si Augustinus, de Doctrinâ Christ. lib. 2, cap. 11, vulgarium etiam et parùm doctorum interpretum versiones plus adjuvare inquit intelligentiam, quàm impedire, ego varias doctissimorum hominum editiones jure reprehendere nec possum, nec debeo. Atque ut invidiam eorum deprecer, qui nos aut miseros et barbaros, bonarumque litterarum expertes, aut etiam laborum alienorum invidos reprehensores calumniari possunt; ego in linguarum cognitione plura etiam commoda ad sacras litteras intelligendas esse fateor, et id quidem peringenuè, tantùm abest, ut linguarum peritiam insecter.

CAPUT XV.

De linguarum hebraicæ et græcæ utilitate.

Principio enim sunt linguæ utilissimæ, ubi disseritur cum infidelibus; vel etiam ubi infideles alienæ linguæ ad fidem instituuntur. Quæ causa vel sola redditur in illâ Clementinâ 1, *de Magistri*, propter quam linguæ sunt in academiis perdiscendæ. Alioqui, quorsùm, attinebat arabica lingua, quæ ibi doceri præcipitur ? Quâ de re, leviter motus videtur Erasmus, in Præfat. super Laurentii annotat., ut Clementinæ hujus argumento assereret, ad sacras litteras intelligendas hebraicam græcamque linguam esse necessarias. Altera lin-

(1) Hæc intellige sanè de merâ assistentiâ Spiritûs sancti, ne interpres Scripturæ sacræ in quemlibet contrà fidem moresve errorem incumberet, invigilantis. P. S.

guarum harum commoditas est in his dictionibus explicandis, quæ magnam emphasim habent, aut aliquam innatam proprietatem, apud Hebræos et Græcos, quam latinus sermo exprimere non valet. Hujusmodi dictiones multas cùm in hebraicis quæstionibus, tùm in commentariis adnotavit Hieronymus. Nos unam aut alteram exempli causâ ponemus. Ut Marc. 6, interpres reddidit : *Et cùm dimisisset eos;* ubi verbum tamen græcum ἀποτάσσεσθαι non significat simpliciter dimittere, sed dimittere benignè ac gratiosè, quemadmodùm amicis celebrato convivio benevolè valedicimus. Quâ in re Evangelista græcè scribens, Jesu Christi etiam ergà rusticos summam comitatem et gratiam commendavit. Id quod latinâ voce exprimi vix potest. Et in Epist. ad Ephes. , pro eo quod nostra editio habet : *A constitutione mundi,* græcè habetur καταβολὴ, cujus vocis emphasim Hieronymus in commentariis explicare volens : « Non idipsum, inquit, καταβολὴ, quod constitutio sonat; undè et nos propter paupertatem « linguæ et rerum novitatem, et (sicut quidam « ait) quòd sit Græcorum sermo latior, et lingua felicior, conabimur non tàm verbum « transferre è verbo, quod impossibile est, « quàm vim verbi quodam explicare circuitu : « καταβολὴ propriè dicitur cùm quid deorsùm « jacitur, vel cùm aliqua res sumit exordium. « Undè et hi, qui ædium futurarum jaciunt « fundamenta, καταβεβληκέναι dicuntur. Volens « itaque Paulus ostendere, quòd Deus universa « sit machinatus ex nihilo, non conditionem, « non creaturam atque facturam, sed καταβολὴν, « id est, initium fundamenti ad eum retulit. » Hactenùs Hieronymus. Et lib. 1 adversùs Jovinianum, tractans illum locum 1 Corinth. 7 : *Non ut laqueum vobis injiciam, sed et proprietatem,* ait : « Græcum latinus sermo non explicat; « quibus enim verbis quis possit dicere, » etc. undè et in latinis codicibus ob translationis difficultatem hoc penitùs non invenitur. Cujusmodi sunt et alia exempla plurima, quæ nos causâ brevitatis omittimus. Legat multa qui volet apud Hilarium in expositione Psalmorum, pluribus in locis asserentem (1), latinum sermonem plenam græcæ litteræ intelligentiam non reddere. Ambrosius quoque, in explanatione Psalmi 118, Latinos ait non posse in omnibus vim græci sermonis exprimere, quòd in græco plerumque major sit vis et pompa sermonis. Quâ in re plurimùm theologos juvare possunt Erasmi in nostrum Testamentum adnotationes, nisi eas tàm multis erroribus aspersisset.

Est alia quoque utilitas ad accipiendos plures sensus catholicos ex eâdem Scripturâ, præsertìm cùm apud Græcos et Hebræos est æquivoca. Sic enim dictiones polysemas et ambiguas dialectici nostri vocare solent. Nam interpres unam solam vocabuli significationem reddere potuit. Ut Eccles. 2, ubi nostra editio habet : *Cogitavi abstrahere à vino carnem meam,* alii vertunt : *Trahere in vinum carnem meam;* alii : *Attrahere in vino carnem meam.* Cujus quidem contrariæ omninò versionis contrarius verbi hebraici significatus causa fuit. Quod et Hieronymus ipse in commentariis admonuit. Atque, lib. 1 Apologiæ adversùs Ruffinum, tractans illud Psalm. 2 : *Apprehendite disciplinam,* pro quo ipse interpretatus est : *Adorate filium,* vel etiam, *Adorate purè:* « Nisi, inquit, « prolixum esset, et redoleret gloriolam, jam « nunc tibi ostenderem quid utilitatis habeat « magistrorum limina terere, et artem ab artificibus discere; et videres, quanta sylva sit « apud Hebræos ambiguorum nominum atque « verborum, quæ res diversæ interpretationi « materiam præbuit, dùm unusquisque inter « dubia, quod sibi consequentius videtur, hoc « transfert. » Hactenùs Hieronymus. Ambrosium item vide , in Psal. secundum de verbo, *beresith.* Ambiguitas etiam in alienâ linguâ festivum quandoque vocis usum lusumque præbet, qui in nostrâ non solùm conservari nequit, sed ne sensum quidem germanum sine magnâ licentiâ reddit. Ut Jerem. primo, pro eo, quod nos habemus, *vigilantem ,* in hebræo est vocabulum, *soced,* quod ambiguum est, nucemque et vigilias significat; ut Hieronymus ibidem et in Ecclesiastis cap. ult. disserit. Dùm itaque Prophetæ in visione virga nucea seu amygdalina fuisset ostensa, rogatus à Domino quid videret, hebræâ linguâ virgam, *soced,* se videre respondit. Tunc ergò Dominus sermonis occasione ludens : *Benè,* inquit, *vidisti, quia vigilabo ego,* etc. Ità quanquàm Jeremias in unâ significatione nomen accepit, at Dominus ad alteram flectens, fecit ex sermonis ambiguitate concentum sententiæ elegantissimum, ut si sidus quoddam cœleste quis videns, canem se videre diceret, scitè illi diceretur, *benè vidisti, canis enim lacerabit te,* etc. Jam verò si interpres latinus *soced* in nucem transtulisset, quod 70 fecerant, absurdè sanè

(1) In Ps. 65, in illum versum Psalmi 118 : *Omnis consummationis vidi finem;* et in illum : *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatâsti cor meum;* et in illum: *Deduc me in semitam mandatorum tuorum.*

subjungeretur : *Benè vidisti, quia vigilabo*, etc.; undè coactus fuit novâ quâdam, insolitâque interpretandi licentiâ, virgam vigilantem latinis auribus reddere. Quæ ego asserere non auderem; nisi auctor gravissimus Hieronymus, in 12 cap. Eccles., et in 21 c. Jer. astruxisset.

Quarta utilitas in linguarum eruditione est ad cognoscenda idiomata, phrases, et proverbia linguæ alienæ; ut sunt illa Gen. 19, 17 : *Ne respicias post tergum;* et Luc. 10, 4 : *Neminem salutaveritis in viâ;* quibus maxima quædam itineris celeritas quasi proverbialiter et figuratè significatur. Illud etiam per proverbialem figuram apud Hebræos atque Hispanos dicitur (1) : *Omni habenti dabitur; ab eo autem, qui non habet, et quod habet auferetur ab eo.* Sic apud Ecclesiasticum, cap. 37, 9, de consiliario infido et traditore dicitur : *A consiliario serva animam tuam, ne fortè mittat sudem in terrâ, et dicat tibi : Bona est et via tua.* Sic hebræâ phrasi, *filii excussorum* robusti et expediti dicuntur. Quâ de re Hieronym. lege in epistolâ ad Marcellam, cujus initium, *Beatus Pamphilus.* Sic *filiæ carminis*, Ecclesiast. 22, aures intelliguntur. Sic Saül *filius unius anni* dicitur, cùm regnare cœpisset, id est, innocens. Nisi (quod Eucherio visum est) ità intelligas, Saülem electum à Samuele uno annò domi latuisse, et expleto anno cœpisse regnare. Sed de hoc exemplo aliàs. Nam vitio scribentium fortè, pro 21 anni, unius anni inducitur. Sic Nembrod, robustus venator coràm Domino, id est, sub cœlo, quasi robustissimus omnium hominum, qui sub cœlo erant. Scio quosdam ità interpretari, ut venator coràm Domino dictus sit, quasi Dei venator : quo significaretur civilem unius monarchiæ potestatem vindictam esse à Deo approbatam, ut quæ Dei administra sit. Sed id, quod priùs dixi, Hebræorum doctissimis placet. Vel certè venator coràm Deo vocatur, id est, sub dio. Homines enim ferarum more palantes in agris ad civilem societatem coegit.

Sic pluisse Dominum à Domino, Hebraismum esse quidem existimant, id est, desuper : sed filium à patre intelligunt Euseb. lib. 1 Ecclesiast. Hist., cap. 1, Hieronym. Oseæ 1, Irenæus lib. 3, cap. 6, Basilius lib. 5, contrà Eunom. Marcellinus ad Salomonem episcopum, concil. Sirmiens. canon. 15. Ac certè, ut alios libros veteris Testamenti prætermittamus, Salomonis Proverbia, nisi habitâ ratione hebraicæ consuetudinis et sermonis, vix ullo pacto explicari queunt. Nam quod apud Hebræos proverbiali figurâ dicitur, id apud Latinos nullum quandoque proverbium est; quod plerique ignorantes, in proverbiorum expositione aut ad allegorias confugiunt, aut varia etiam deliramenta confingunt : multòque meliùs fuerat, simpliciter inscitiam confiteri, quàm imperitiæ suæ alios hæredes facere. Horum ego Latinorum errata facilè commemorarem, nisi aliud hujus temporis ratio postularet; et nos aut reverentiæ, aut benevolentiæ causâ neminem hìc certo nomine volumus lacerare. Illud constat, Parabolas aliud in medullâ, aliud in superficie polliceri, neque hoc sonare, quod scriptum est. Ex quo, ut Hieronym. in Ecclesiast. cap. ult. ait, manifestum fit, Proverbiorum librum non, ut simplices arbitrantur, patentia habere præcepta, sed quasi in terrâ aurum, in nuce nucleus, in hirsutis castaneorum operculis absconditus fructus inquiritur, ità in eis divinum sensum altiùs perscrutandum. Id quod sine hebrææ linguæ peritiâ difficulter, ne quid ampliùs dicam, faciemus. Juvaret autem Hieronymus vehementer latinam intelligentiam, si commentarios in libros Proverbiorum edidisset. Nam, qui circumferuntur, quanquàm Hieronymo in Decretali tit. *de Constit.* tribuuntur, Hieronymi tamen non esse liquidò deprehenditur.

Quinta commoditas est ad menda ea corrigenda, quæ ex incuriâ videlicet typographorum aut eorum, qui excripsêre, imperitiâ obrepserunt, ut Josue cap. 11 : *Non fuit civitas, quæ se non traderet;* ubi secunda negatio superfluit, ut ex consequentibus manifestè colligitur. Sed quia fortassè 70 Interpretes negationem illam in exemplari habuerunt, coacti sunt verbum *Tradidit* ad suppositum aliud referre, et pronomen *Se* vel expungere, vel omittere. Item Psalm. 2 : *Ut videam voluntatem Domini*, pro, *Voluptatem*, græcè τερπνότητα; et in tit. Psalm. 62 : *Idumææ*, pro, *Judææ*, ut græca omnia hebræaque exemplaria demonstrant. Et Psalm. 65 : *Et exultavi sub linguâ meâ*, pro *exaltavi*, id quod tàm ex græcis quàm ex hebræis manifestum est. Sunt qui putent, etiam subesse mendum Psalm. 19 : *Ipsi obligati sunt, et ceciderunt;* pro, *Obliquati sunt :* sic enim Hieronymus vertit, *Incurvati sunt :* et consentiunt cæteri interpretes. Ac Psalm. rursùm 124 : *Declinantes autem in obligationes;* pro *Obliquationes*, Hieronymus reddidit *pravitates;* Felix *perversa;* alii

(1) *Hispanè :* Nos eas oydoni visto : *id est, nullam moram facias.* Al rico todos le dan, *etc.* al pobre aun lo que tiene le quitan. Habla con vos y coge piedras con plos les.

iniquitates. Consentit hìc Titelmannus. Verùm hæc duo loca incorrupta sunt. In priore siquidem græcè habetur συνεποδίσθησαν. Συμποδίζω autem est, obligo, nexus impedio, et implico. In posteriore vero græcè legimus στραγγαλιὰς, quæ vox Latinis est obligatio, nodus, et nexus implicatus; quemadmodùm et Nazianzenus in orat. usurpavit. Ac Hieronym., in Isaiæ cap. 58, obligationes nobiscum legit. Undè et nodus gutturis, et locus strangulationis, στραγγάλη Græcis dicitur, et στραγγαλῶ, strangulo, suffoco. Illud sanè corruptum est in Psalm. 106 : *effusa est contentio super principes,* pro *contemptio*; græcè, ἐξουδένωσις. Quam eamdem vocem, Psalm. 122, in *Despectionem* vertit interpres. Ruffinus autem lib. 8 Hist. Eccl., cap. 1, illud ità convertit : *Effusa est contumelia super principes.* Et Job 19 : *Vel celtè sculpantur in silice*, pro *certè*, Job 12; et Lucæ 10, *Suspiciens, pro Suscipiens,* ὑπολαβὼν, tametsi auctor libelli de verâ et falsâ pœnitentiâ, qui nomine Augustini circumfertur, communem errorem secutus est; Et Lucæ decimo quinto : *Evertit,* pro *Everrit,* σαροῖ; et primæ ad Corinthios 2 : *Spiritualiter examinatur :* pro, *Examinantur,* ἀνακρίεται; et capitulo 10 : *Omnes, qui de uno pane,* pro, *Omnes quidam;* et cap. 15 : *Quotidiè morior propter gloriam vestram*, pro *Per gloriam.* Jurat quippè ibidem Apostolus, et particula νὶ adverbium jurantis est apud Græcos. Et ad Hebræos cap. 5 : *Interpretabilis sermo,* pro *inintepretabilis,* hoc est, ineffabilis, explicatuque difficillimus, quemadmodùm ex Hieronymo in Epist. ad Evagrium liquet. Atque idem Hieron. in quæstion. Hebr. Genes. 3, legendum ait : *Ipse conteret caput tuum,* non *ipsa.* Cùm enim apud Hebræos neutro genere ad semen referatur, interpres rem significatam perpendens, in masculino genere transtulit, *Ipse.* Quod imperiti non intelligentes, vitiumque scriptoris existimantes, substituerunt *Ipsa.* Ut illa prætereamus, quæ Augustinus Eugubinus commemorat : *Sicut cervus desiderat umbram,* Job 2, 7, pro *Servus; et, solis ardore,* Deuter. 27, 25, pro *Salis;* et *Sitivit anima mea ad Deum fontem,* Psalm. 41, 3, pro *Fortem :* et, *interfecta est terra à sanguinibus,* pro *infecta.* Nam et Psalm. 10, pro eo, quod nos habemus : *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam,* divus Hieronym. legendum credit, *Anima sua,* hoc est ipsius : refertur enim anima sua, ad Deum, non ad peccatorem. Sensus autem mirificè convenit, ut Deus scilicet intelligatur utrumque quidem interrogare, et justum et impium, sed impium tamen reprobare; odium enim Dei reprobatio est. Nos autem græca 70 Interpretum exemplaria, quæ nunc quidem extant, sequi possumus. Non enim illa habent τῆς ψυχῆς, sed τὴν ψυχήν. Atque fortassìs hìnc illud apud Tobiam acceptum est, cap. 12, 10 : *Qui autem faciunt iniquitatem, hostes sunt animæ suæ.* Similiter et in epistolâ ad Suniam et Fretellam, pro eo, quod in Psalm. 5 legitur : *Dirige in conspectu tuo viam meam,* legendum contendit : *Dirige in conspectu meo vitam tuam.* Sic enim ipse verterat : *Dirige antè faciem meam viam tuam.* At in hoc etiam nos Græcorum exemplaria sequimur; et vulgatam lectionem, cùm fieri sanè potest, approbamus. Simile illud est ad Philippens. 3 : *Qui spiritu Deo servimus,* ubi *spiritui* legendum esse credidit Ambrosius lib. 2 de Spiritu Sancto, cap. 6. Nec solùm in latinâ linguâ hujusmodi errores accidunt; sed eos etiam in hebraicâ et græcâ deprehendimus. Deprehendit Cajetanus, ac verè ille, meo judicio quidem, 2 Regum 21, vocem *Michol* falsò ab Hebræis pro *Merob* fuisse substitutam, ut patet 1 Reg. 12. Deprehendit quoque Hieronym. in Psalm. 131, septuaginta Interpretes non χήραν, id est, *viduam*, sed θήραν, id est, *venationem* transtulisse, sed propter vocum similitudinem pro, θήρα, id est, *venatione*, χήραν, id est, *viduam*, esse suppositam, maximè quia in sequenti versiculo *pauperes* sequebantur. Nisi fortè latinus interpres *victum,* aut *venationem* reddidit, et error obtinuit, ut *vidua* legeretur. Nam vox hebraica nullo modo viduam, sed venationem, victum, viaticumque significat. Hujusmodi menda gravi ratione, prudentique consilio corrigi possunt. Nam illos quis ferat, qui sicut est apud Quintilianum, dùm librariorum insectantur inscitiam, produnt suam, et dùm libros sacros mendis (ut aiunt) scatentes purgare volunt, contaminant? Fateor siquidem proclive fuisse et facile indocto, et negligenti librario, præsertìm in verborum et rerum nonnullâ similitudine, ea quæ recta erant, explodere, et quæ erant depravata, substituere; fateor etiam, tantam fuisse olìm in sacras litteras reverentiam, ut, quæ menda quamlibèt dilucida semel irrepserant, religio fuerit attingere; sed video quoque hujus temporis improbam temeritatem, quæ adeò nihil non audet sacris codicibus corrigendis, ut Manichæi olim parùm in hâc re immodesti fuisse videantur, quos August. ad Hieron. scribit de Doctr. Christ. c. 12, multa divinarum Scripturarum loca vitiata esse contendere solitos, non ab scribentibus apostolis, sed à quibusdam (nesçio quos) codicum depravatoribus. Verùm hæc

hactenùs, vid. August. de bono persev. c. 11. Illud tamen non est prætereundum, quod D. Hieron. in 40 c. Ezechielis scribit, omnia propè verba hebraica, et nomina, quæ in latinâ translatione sunt posita, nimiâ esse vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata. Ut igitur hæc emendentur, hebraicæ linguæ cognitio necessaria est. Nam etsi nomina adhùc integra et illibata manerent omnia, sed ipsæ tamen nominum interpretationes, quibus multa Scripturæ sacræ mysteria aperiuntur, sine hujus linguæ peritiâ non habentur : ut August. 2 de Doct. Christ. cap. 16, auctor est. Quo etiam loco illud agnoscit, non parùm beneficii eos latinis hominibus contulisse, qui hebraica nomina separatim interpretati sunt.

Sexta utilitas fuerit ad intelligenda quædam joca, scilicet quæ vel apertiùs ab interprete reddi poterant, vel etiam quæ sine linguarum cognitione nequeunt explicari, ut apud Joannem, cap. 4, 46 : *Erat quidam regulus;* pro quo græcè, βασιλικὸς, hoc est, de aulâ regiâ, seu palatinus, ut Hieron. in Isaiam, cap 65, annotavit. Videtur interpres græcè legisse, βασιλιακὸς. Græca vero exemplaria habent omnia βασιλικὸς, id est regalis, seu regius. Quâ ex re conjectura fit, interpretem *regalem* vertisse, sed à sciolo *regulum* esse suppositum. Et Joannis primo : *Qui post me venturus est, antè me factus est,* quod evidentiùs verteretur : *Mihi præpositus,* seu *antè latus est,* ut August. super Numeros, quæst. 51, et super Joannem homil. 3, subnotavit; et Actor. 27 : *Cùm non esset tuta navigatio, eò quòd jejunium jam præteriisset,* pro eo, *Quòd ultrà tempus sustinuisset inediam ;* et ad Roman. 12 : *Non vosmetipsos defendentes,* pro *ulciscentes.* Nam numerum bestiæ, qui Apoc. cap. 13 scribitur, sine alphabeti secundùm ordinem arithmeticum intelligentiâ, aut vix, aut certè nullo modo exponere possumus. De quâ re 14 libro (1) fusiùs disseremus.

Septima utilitas, ad evitandum errorem ex latini sermonis amphibologiâ. Ut, *filius hominis* in Evangelio dicitur Christus. Ubi cùm genitivus apud Latinos communis generis sit, apud Græcos articulo masculino definitur : ut non filius virginis, sed filius Adam intelligatur. Filius siquidem hominis juxtà hebraicam phrasim dicitur, ut filius terræ, homo obscurus et contemptibilis; quâ utique nomenclaturâ Dei filius identidem in Evangelio gloriatur. Tanta fuit Verbi incarnati modestia! Quanquàm, ut Augustinus ait, commendat Christus frequenter nobis, quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis. Hujusmodi etiam exemplum est ad Romanos ultimo : *Salutat vos Caius hospes meus, et universæ Ecclesiæ,* ubi, *universæ Ecclesiæ* casus gignendi est, non nominandi, ut Caius intelligatur, non Paulum modò, verùm etiam totam Ecclesiam hospitio excipere. Et Lucæ 11 : *Quod superest, date eleemosynam;* ubi latinus sermo anceps est. Potest enim intelligi, *quod superest,* pro eo, quod unum illud vobis restat, seu reliquum est : vel, *quod superest,* id est, quod superfluum est. Quam utramque intelligentiam latinus quidem sermo recipit, græcus tamen excludit. Habetur enim τὰ ἐνόντα, id est, quæ insunt, seu quæ habetis, ut et Theophylactus et Cyrillus, lib. 2 in Leviticum, et Augustinus super Psal. 125, et Chrysost., hom. 33 ad populum, et super Epistol. ad Hebræos, hom. 9, exponunt. Nam hunc postremum sensum græca lectio habet, primum et secundum non videtur habere, tametsi secundus ille D. Thomæ placuerit, qui quidem in eâ re et Bedam sequitur super Lucam, et Gregorium in epistolâ ad Augustinum, Anglorum episcopum, referturque 12, quæst. 1, cap. *Quia tua.*

Alia deniquè utilitas est, ad quædam vocabula vel hebraica, vel græca percipienda, quæ in editione latinâ remanserunt, vel propter sanctiorem antiquitatis servandam auctoritatem, vel quia in linguam alienam transferri commodè non potuerunt, quod Augustin. lib. 18 de Civitate Dei, c. 11, tradit, ut Matthæi 11 : *Pauperes evangelizantur* ; id est, bonum accipiunt nuntium. Cùm enim in humano principatu regum mysteria secreta ad pauperes per divites deriventur, in Christi regno è contrario nuntia cœlestia ad divites per pauperes sunt delata : et 1 ad Corinth. ult. : *Anathema, Maran Atha,* quorum illud prius græcum, hoc posterius non tàm hebræum, quàm syrum est. Quâ de re Hieronymus disserit in epistolâ quâdam ad Marcellam, cujus initium est, *Nuper,* et in Epistolâ ad Damasum, de verbo *Osanna,* in quâ Hilarium notat, quòd ob linguæ hebraicæ imperitiam, verbum illud malè fuerit interpretatus. Sunt et aliæ forsitan in peritiâ linguarum utilitates. Nec enim ego omnes enumerare potui ; sed quæ satis erant, ne hujus rei invidiâ labefactaretur disputatio mea. Isthæc autem meliùs ab aliis copiosiùsque tradentur, qui linguarum patrocinium fortè susceperint. Quâ in causâ quæ volent, omnia poterunt dicere, ac nos quidem libenter audiemus, si intrà præscriptos modò religionis modestiæque

(1) Vide notam in fine libri 12.

terminos se contineant ; nec aut veras linguarum utilitates fallaci vanitate, aut etiam veterem latini interpretis editionem novis aliis quasi elegantioribus melioribusque permutent. Sunt enim nonnulli, quibus, quoniam novi Testamenti antiqua versio parùm elegans et culta est, placeret maximè, ut, illâ summotâ, in illius locum latinior alia succederet. Scilicet artis coloribus Dei volunt sapientiam pingere, et quasi puellam rhetorum flosculis exornare. At illa modesta cùm sit, non ambit ornatum ; cùm sit gravis, fucum ignorat ; cùm virilis, mundo muliebri non capitur. Sine phaleris est, ait quidam, omne quod dictat affectio. Amor itaque phaleras nescit. Dicendi ornamenta, alius inquit, non sunt negotii, sed otii ; nec militiæ sunt picta verba, sed quietis. Igitur quæ bellicum canit, quæ exaltat quasi tuba vocem suam, quæ irruentes hostes, mortem præsentem intonat, ea horridum nescio quid et barbaricum sonat : non tanquàm lyrâ citharâve carmen musicum suavi dulcique sono canit. Quid Theopompo acciderit in Scripturâ sacrâ rhetorum more ludenti, memoriæ proditum est, Euseb. de Præparat. evangel. 8, 1. Sed dimittamus externa, ad nostra veniamus. *Non persuasibilibus*, ait, 1 Cor. 2, 4, *humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritûs et virtutis.* Et rursùm, Tim. 6, 20 : *O Timothee, devita*, inquit, *prophanas vocum novitates.* Si ergò vitanda est vocum etiam novitas, tenenda est antiquitas ; et, si prophana novitas est, vetustas sacrata est quemadmodùm Vincent. Lirinens. dixit. Item : *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum.* Scilicet ab spiritu puro et simplici pura simplexque oratio expectanda erat. Nec feminam gravem, honestam, seniorem decebat, nisi castus ornatus : vide Aug. lib. de Doct. Christ. 4, cap. 6. Quamobrem ingenuè dicam : ne illos quidem probare unquàm potui, qui paraphrases quaslibet latinas et elegantes in sacras litteras ediderunt. Cùm enim personam Christi Paulive loquentis assumunt, quò elegantiùs nitidiùsque eloquantur, cò minùs illorum spiritum et majestatem servant, atque adeò rei quodam modo fiunt læsi spiritus et majestates. Certè, quod olim puer magno assensu virorum sapientium dixit, si aut Christus, aut Paulus, istorum mihi linguâ loquerentur, nec Christus mihi, nec Paulus essent. Non est nitidulus Christus, mihi crede, non est comptulus, non elaboratè ornatus ; Paulus verò non scientiâ ille quidem, sed sermone imperitus est tamen. Permitte Christo igitur linguam suam, linguam suam permitte Paulo : utraque enim *calamus est scribæ velociter scribentis*, non ad singula verba et apices elaborantis. Novi ergo Testamenti vetus editio, id namque agebamus, quamvis simplex et inculta sit, non est propter hoc minoris facienda. De tertiâ igitur quæstione satis dictum est.

CAPUT XVI.

Ubi ponuntur argumenta eorum, qui sunt opinati, sacros auctores in libris canonicis non semper divino Spiritu fuisse locutos.

Quartò consequens sit, an auctores sacri in libris canonicis spiritu interdùm humano sine divinâ et supernaturali revelatione loquantur. Fuerunt enim viri ecclesiastici nonnulli (ut Hieronymus in procœmio super epistolam ad Philemonem testatus est) qui crederent, non semper auctores sacros Spiritum in se loquentem habuisse.

Quia nec humana imbecillitas unum tenorem sancti Spiritûs tàm longo orationis decursu ferre potuisset ; nec dignum est (inquiunt) ut ad hujus corpusculi naturales et evidentes necessitates Spiritûs sancti majestatem sine causâ deducamus. Adhibent verò hujus rei exempla ex Epistolâ ad Timotheum 2 : *Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum;* et illud : *Lucas est mecum solus ; et Throphimum reliqui infirmum ;* et alia hujusmodi, quæ passìm in Epistolis Pauli humanitùs scripta inveniuntur. Non igitur scriptores sacri Spiritum sanctum semper manentem, et in ipsis loquentem habuêre. Nam et hoc Christo Domino peculiare fuit, ut Joannis 1 cap. dicitur : *Super quem videris* (inquit) *Spiritum descendentem, et manentem super eum;* et cæt. Confirmatur autem idem hoc argumento, maximè quòd sicut Deus non deficit in necessariis, ità non redundat in superfluis, quemadmodùm Aristoteles demonstravit. Ad ea verò, quæ naturali lumine nota erant, non erat supernaturalis revelatio necessaria. Quæ igitur scriptores sacri viderant, et manibus attrectaverant, non divino lumine infuso, sed humano locuti sunt.

Deindè, Apostolus in priori ad Corinthios Epistolâ quædam ponit, de quibus asserit, quòd Domini sunt mandata. *Præcipio* (inquit) *non ego, sed Dominus.* Mox verò subdit : *Cæteris ego dico, non Dominus.* Quòd si Paulus ex internâ revelatione Spiritûs sancti omnia scriberet, profectò non diceret : *Ego dico, non Dominus ;* quoniam ejusmodi consilia, quæ Deo revelante dantur, Domini sunt, quemadmodùm quæ à prophetis per revelationem dicebantur, Dei verba erant. Non enim Propheta asseruisset : *Hoc ego dico, non Dominus.*

Hanc verò argumentationem non leviter, sed haud scio an gravissimè Basilius confirmat lib. 5 contrà Eunomium, capite penultimo, in hæc verba ; *Quæcumque Spiritus loquitur, Dei verba sunt; et propterea omnis scriptura divinitùs inspirata, et utilis est, quam locutus est Spiritus. Nam verè id monstrat, Spiritum non esse creaturam ; quoniam omnis rationalis creatura est, quandò ea, quæ Dei sunt, loquitur, ut cùm dicit Paulus :* De virginibus autem præceptum non habeo, consilium autem do, tanquàm misericordiam consecutus ; his autem, qui matrimonio conjuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus. *Et propheta :* O Domine, judicia loquar ad te: Quid, quoniam impii prosperantur? *Et rursùs :* Heu me mater, ut quid me peperisti? *Nonnunquàm autem dicit* : Hæc dicit Dominus. *Et nonnunquàm Moyses :* Ego sum tenuis voce, et tardæ linguæ. *Aliquandò verò is ipse* : Hæc dicit Dominus, emittas populum meum, ut mihi sacrificet. *Spiritus autem non sic. Non enim aliquandò sua, aliquandò quæ Dei sunt, loquitur (id namque creaturæ est) verùm omnia Spiritûs verba, Dei verba sunt.* Hactenùs Basilius. Sed et Origenes, homiliâ 16, super Numeros (1) : *Sermo* (ait) *qui apud Jonam scriptus est, et non est factus, à Jonâ potiùs, quàm à Deo prolatus esse videtur. Non enim semper ea, quæ per prophetam dicuntur, quasi à Deo dicta suscipiantur oportet. Nam per Moysen multa quidem locutus est Deus, aliquanta tamen et Moyses propriâ auctoritate mandavit. Quod Dominus in Evangeliis evidentissimâ distinctione secernit, cùm dicit de repudio mulieris interrogatus,* Matth. 19, 8 : Ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic, etc. *Ostendit hæc et Paulus in litteris suis, cum dicit de quibusdam :* Dominus dicit, et non ego ; *et de aliis :* Hæc autem ego dico, non Dominus ; *et iterùm in aliis,* 1 Cor. 7, 25 : Præceptum Domini non habeo, consilium autem do; *et iterùm,* 2 Cor 11, 17 : Quæ loquor, non loquor secundùm Deum. *Undè similiter etiam in cæteris Prophetis aliqua quidem Dominus locutus est, et non Prophetæ, alia verò Prophetæ, et non Dominus.* Hactenùs Origenes; qui eamdem quoque sententiam in procemio commentariorum in Joannem amplexus est. Et Ambros. lib. 8 in Lucam, c. 60, explicans illud: *Ad duritiam cordis vestri,* etc.: *Ostendit,* ait, *locus hic, quæ propter fragilitatem humanam scripta sunt, non à Deo scripta. Undè et Apostolus :* Denuntio, *inquit,* non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere ; *Et infrà :* Cæteris, *inquit,* ego dico, non Dominus : Si quis, etc. *Hìc Apostolus negavit legis esse divinæ, ut conjugium quatecunque solvatur.* Tantùm Ambrosius. Cùm igitur Basilius, Ambrosius et Origenes, viri clarissimi, non in eâ modò sententiâ fuerint, verùm etiam Scripturæ sacræ testimoniis confirmaverint, nihil erit absurdi, si nos etiam asseramus, non omnia quæ sacri auctores scripsêre, Spiritûs sancti afflatu scripta fuisse.

Adde quod Apost. in posteriore ad Corint. Epistolâ cap. 2, 5, affectum se pœnitentiâ dicit, quòd illos prioris Epistolæ reprehensione vexârit. Rei autem semel scriptæ non alium pœnitere potest, nisi eum, qui scribendo crediderit se errâsse. Non igitur Paulus, quæcumque ad Corinthios scripsit, divino ea Spiritu se scripsisse existimavit. Adde rursùm, quod in hâc etiam Epistolâ posteriore, cap. 11, 21. *In quo quis audet,* inquit, *in insipientiâ dico, audeo et ego. Ministri Christi sunt (ut minùs sapiens dico), plus ego.* At blasphemum est, verba Spiritûs sancti insipientiâ dicta affirmare. Spiritu igitur hominis Paulus ibidem locutus est. Adde etiam quod in eâdem Epistolâ, cùm dixisset Apostolus, se plus omnibus laborâsse, correctione mox adhibitâ, docet, parùm se cautè fuisse locutum. *Non autem ego,* inquit, *sed gratia Dei mecum.*

Prætereà, si quæcumque Apostoli præscripserunt, ex divinâ auctoritate ac revelatione existunt omnia, certè illud Pauli præceptum, quo jubet, ut episcopus sit unius uxoris vir, divinum esset, non humanum. Ità fieret ut summus pontifex in eo dispensare non posset. Nam, ut Aug. ad Januarium ait, epist. 118, quæ Christus præscripsisset, ea nemo auderet variare. At, ut qui bigamus fuisset, is fieret episcopus, summus pontifex, orbe etiam probante, aliquandò fecit. Non ergò Apostoli decreta omnia Spiritu sancto auctore præscripta sunt.

Matthæus insuper memoriâ lapsus est; nam pro Zachariâ Jeremiam, posuit 27, 9; et Marcus item, 1, 2, cùm in Isaiâ scriptum affirmet, quod in Malachiâ scriptum est; et cùm rursùm horâ tertiâ narret Dominum crucifixum, qui horâ ferè sextâ à Pilato judicatus est, ut Joan. c. 19 dicitur. Quâ ex re fit, ut non semper in omnibus Evangelistæ scribenti Spiritus sanctus affuerit.

Prætereà, Lucas, capite Evangelii, 3 dicit Caïnam filium fuisse Arphaxad, Sale autem filium

(1) *Nititur Origenes illo Deut. testimonio :* Quòd si in nomine Domini propheta quicquam prædixerit, et non evenerit, hoc Dominus non est locutus.

Caïnam. Constat verò Genes. cap. 11 Sale non Arphaxad nepotem fuisse, sed filium; nullamque inter hos mediam generationem intercessisse. Superflua igitur est in genealogiâ Christi una generatio, atque adeò non est instinctu sancti Spiritûs apposita.

Lucas deniquè idem Act. 7, multa refert, quæ Spiritu afflante referri non poterant, ut est illud primum, quòd Joseph accersivit omnem cognationem suam in animabus 75. At benè 46, et Exod. 1, septuaginta solùm animæ enumerantur. Nec verò dici potest, Stephanum Josephi eos etiam filios supputare, qui nati sunt posteà; et per anticipationem aut prolepsim hos cum illis simul 75 dicere. Eos enim Josephus accersire non potuit. Dicit autem Lucas, Joseph 75 animas accersisse. Illud gravius est, quod deindè subjicitur, Jacob et Patriarchas translatos fuisse in Sichem, cùm Josephus, 2 Antiq. lib. c. 8, fratres Joseph affirmet conditos esse in Hebron. Quâ in re non aliud scribere credendum est, quàm quod à majoribus per manus traditum vulgò etiam tenebatur. Præterquam quòd Lucas hìc apertè dicit, Patriarchas sepultos esse in sepulcro quod emit Abraham. Atqui certum est, Abraham in Hebron emisse sepulcrum, Genes. 23. Tertium verò multò difficilius est, quòd rursum addit, Abraham sepulcrum emisse à filiis Emor, filiis Sichem. Jacob siquidem à filiis Emor partem agri emit, ut Gen. cap. 33 scribitur. Abraham autem non à filiis Emor, sed ab Ephron filio Sohac speluncam emit duplicem, quod Gen. cap. 33 non obscurè traditum est. Quid, quòd Emor Lucas dicit filium fuisse Sichem, cùm Genes. 33, contrà dicatur, Emor patrem Sichem fuisse, non filium? Frustrà ergò, ut videtur, asserimus, nihil in sacris esse libris, quod non idem Spiritûs afflatu scriptum sit. Verum à contrariâ parte illud facit, quòd si in libris canonicis aliqua humano more et spiritu vel vel scripta, commemorata fuissent, nihil obstare videretur, quominùs in iis aliquod mendacium esset. Jam si errorem aliquem in Scripturis sacris agnoscimus, earum auctorem Spiritum sanctum esse quis credet?

CAPUT XVII.

Ubi ostenditur, singulas particulas librorum canonicorum Spiritu sancto assistente scriptas fuisse.

In hâc quæstione et controversiâ non defuisse, qui priorem illam partem amplecterentur, auctor est D. Hieron. in adnot. in c. 2 Matth. et 1 Marc. et rurs. in cap. 27 Matth., non in eo solùm loco, quem paulò antè retulimus, sed in commentariis etiam super quintum Michææ caput. Cujus erroris nota Erasmo quoque, ut alios dissimulem, inusta est. Is autem error quàm sit impius, illo primùm argumento demonstro, quòd sacrarum Scripturarum magnâ ex parte labefactatur auctoritas, si hæc opinio vera est. Nam, ut Augustinus ait, epist. 8 et 13 ad Hieron. dist. 9, c. *Si ad Scripturas*, et cap. *Ego solis*, si in sacro quovis libro una quælibet falsitas reperitur, totius libri certitudo interit. Quo uno argumento Augustinus de Consen. Evang. lib. 2, cap. 12, satis ostensum ac patefactum esse credit, prophetarum et apostolorum scripta nullam omninò habere falsitatem, non solùm eam, quæ mentiendo promitur, sed ne eam quidem, quæ obliviscendo. Levibus, inquiunt, in rebus, et nihil ad salutem nostram pertinentibus, auctores sacri et falluntur, et fallunt. Ea igitur in dubium vocare possumus, quæ maxima, et gravissima sunt. Non eadem, aiunt, causa est; quoniam, si Ecclesiam, cujus erudiendæ gratiâ Spiritum sacri auctores habuêre, Spiritus ipse in parvis destituit, non mox destituit in magnis. Consentiunt enim theologi gravissimi, Ecclesiam errare in minimis posse, in maximis non posse. Quid igitur obstat, inquiunt, cur non ad eumdem quoque modum asseramus, apostolos et evangelistas in rebus parvi momenti interdùm lapsos, cùm in rebus necessariis lapsi non fuerint? Nam, si superis placet, hujusmodi errores in apostolis maximè et evangelistis agnoscunt; quòd si dicimus: Spiritus suggessit apostolis et evangelistis omnia, aiunt, non omnia simpliciter, sed quæcumque Christus dixisset illis. Hæc autem erant maxima. Si addimus: Docuit Spiritus eos omnem veritatem, respondent, non absolutè omnem quidem, sed quæ esset ad salutem necessaria. Sic elabi conantur isti. Sed frustrà conantur tamen. Principio enim ecquid, rogo, isti facturi sunt, si cum homine disserant, qui multa Evangeliorum miracula commentitia esse, Evangelistasque, Herodoti, Xenophontis, ac Platonis exemplo, confictis narrationibus abusos dicat, aut Christi illustrandi gratiâ, aut fidelium in Christum affectus excitandi? Nempè hoc facere, ut homines, sine Dei spiritu potuêre.

Deinde quàm facile erit cuique res vel graves, vel leves, pro suo arbitratu ingenioque æstimare? Jam hic dicet tibi, tres unius substantiæ prædicari personas leviculum esse, nec ad salutem nostram pertinere; jam contendet alius, duas in Christo, et operationes et volun-

tates è rebus esse non gravibus. Nam et Spiritûs à Patre et Filio procedentis unicum esse principium, tanquàm rem levem quidam contemnendam arbitrabitur. Quin, quòd tertiâ die an quartâ Christus resurrexerit, cùm non valdè ad salutem attineat, pro nihilo quispiam habebit; in his itaque Evangelistas, Apostolos, Prophetas errore labi, hallucinari potuisse. Porrò, ut reliquas Scripturæ partes prætereamus, in sacris historiis distingui discernique non posset, quid ex Deo, quid ex homine sit; quid auctor ex revelatione divinâ, quid contrà ex spiritu humano et ingenio proferat. Quocircà fluctuaret passim et legentium et audientium fides, dùm ignoraret quonam spiritu, hominis, an Dei, unaqualibet chronicorum sanctorum particula fuisset scripta. Quis est autem tàm perfrictæ frontis (ut pro Evangelistis nonnihil humano more loquamur) ut, si quid in publicum scribere velit de rebus, quarum memoria sit recentissima, quasque lectores ferè suis non auribus audierint, sed conspexerint oculis; eas spontè inserat, quæ cùm ad rem nihil faciant, tùm narrationem totam falsam et incertam efficiant? Adeòne stulti erant Evangelistæ, ut ea, quæ omittere sine periculo poterant, aut affingerent, aut etiam pro certis assererent cum manifesto discrimine causæ quam persuadendam acceperant? Quòd si tales fuissent, certè Judæi, quibus tanto erant opere invisi, omni vi et arte contenderent, atque adeò efficerent, ut hujusmodi vel figmenta vel errata deprehenderentur. Sed humana loquimur. Nam si in subitis concionibus Spiritus sanctus Apostolorum linguas attemperabat, quid in scriptis, quæ futura erant æterna? Et si novi Testamenti idonei administri Apostoli et Evangelistæ facti sunt, illorum profectò sufficientia non ex illis, sed ex Deo est; illorum proindè error Dei est, non illorum. Nos enim ab Apostolis Christi Testamentum accipimus; et cum illos audimus, Christum audimus; cùm eorum Evangelium legimus, Christi legimus Evangelium. At cùm lex Moysis, quod est ministerium mortis, tàm exactâ diligentiâ scripta sit, ut iota unum aut unus apex ex eâ præteriri non possit, multò certè magis Evangelium Christi, quod est ministerium spiritûs ac vitæ, scriptum erit tantâ curâ et Dei assistentis afflatu, ut non modò verbum, sed ne apex quidem nullus sit, qui non sit à Spiritu divino suppeditatus. Quin, quòd Apostolus officiosum mendacium, quodque ad Dei laudem maximè pertinere videretur, penitùs horret, inquiens: *Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra; inanis est et fides vestra. Invenimur autem et falsi testes Dei; quoniam testimonium diximus adversùs Deum, quòd suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt.* Quòd si falsitas hæc, quæ cùm Dei potentiam commendaret, tùm populum in officio contineret, à sacris auctoribus excluditur, certè quæcumque alia ac multò etiam magis rejicitur. Nulla enim in sacris litteris levis, sed gravis esset, per quam Scripturæ auctoritas elevaretur.

Jam si in hujus rei confirmationem arcanarum litterarum nos testimonia referre velimus, verendum sanè est, ne, qui oppositum errorem tueri cupiunt, illâ se ratione tueantur, quòd auctor Scripturæ sacræ eo etiam loco, qui à nobis affertur, non de spiritu divino, sed de suo fuerit locutus. Ità fieret, ut vix ullum è sacris litteris testimonium adversùm hæreticos firmum esset. Quamobrem hos quidem ab hoc sermone removeamus, qui erroneâ sententiâ omnem Scripturæ et vim minuunt, et elevant auctoritatem. Ipsi verò fateamur singula quæque sive magna, seu parva à sacris auctoribus Spiritu sancto dictante esse edita. Id à Patribus accepimus, id fidelium animis inditum et quasi insculptum est; id itaque et nos, et Ecclesiâ præsertìm ipsâ magistrâ et duce, retinere debemus.

CAPUT XVIII.

Ubi refelluntur argumenta capitis decimi sexti.

Confirmandæ atque tuendæ veritati ea rationum ac testimoniorum præsidia satis sint, quæ capite superiore sunt posita. Nunc verò argumenta ea confutanda sunt, quibus adversarii contrà pugnârunt. Atque à primo quidem argumento, quo veritas impugnabatur, facilis est et expedita defensio. Fateor enim, non singulas Scripturæ particulas, ut à sacris auctoribus scriberentur, proprià et expressâ revelatione indiguisse; sed singulas tamen scriptas ex peculiari Spiritûs sancti instinctu afflatuque, verè et jure contendo. *Ille,* Christus, ait Joan. 14, 26, *vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.* Aliàs etiam oblita suggeret, aliàs etiam vestris auribus audita suggeret, quæ aliàs naturâ sponteque suâ in mentem venire poterant, ea quoque suggeret; non supernaturalia modò, sed et naturalia suggeret et quæ aliàs humano more scriberentur, *omnia*, inquit, *quæcumque dixi vobis.* Atque Apostolus: *Nos*, ait, 1 Cor. 2, 12, *non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis; quæ et loqui-*

mur, non in dictis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrinâ Spiritûs, spiritualibus spiritualia comparantes. Spiritualis enim judicat omnia, sicut scriptum est : Quis cognovit sensum Domini? Nos autem sensum Christi habemus. Eccè Apostoli, in quorum nomine Paulus loquitur, ad doctrinam Spiritûs edendam Spiritum accepêre, per quem in Christi sensu omnia judicabant. Nimirùm animalia illa oculis undique plena ad expressionem quatuor Evangelistarum posita, per scriptores omnes sacros transferre meritò et optimo jure possumus. Nihil ergò auctores sacri cæcis oculis scribebant; sed scribentium calamum Spiritus ipse attemperabat, ne scribendo laberentur. Indè enim, cum in secundâ ad Cor. Epistolâ, cap. 13, quædam dixisset Apostolus, quæ humano more ab Ecclesiæ præfecto dici possent, subjecit protinùs : *An experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Christus?* Spiritu igitur sancto inspirati, quasvis Scripturæ partes scripsêre sancti Dei homines. *Nolite*, inquit Matth., 10, 19, *cogitare, quomodò, aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illâ horâ quid loquamini.* Quod idem profectò sacris auctoribus præceptum erat, ut non cogitarent scilicet, quomodò aut quid scriberent; dabatur enim illis in illâ horâ quid scriberent. Hoc verò Spiritûs sancti donum toto vitæ decursu non habebant; sed tantisper dùm lingua eorum calamus erat scribæ velociter scribentis. At Christus nullum unquàm verbum locutus est, quod non idem ab Spiritu sancto extiterit. Erat enim, ut scholæ verbis utar, Christi Jesu sacratissima lingua perpetuum divinitatis instrumentum. Et hìnc apparet ejus argumenti certa ruina, quo deindè contrariam partem confirmabamus. Non enim asserimus, per immediatam Spiritûs sancti revelationem, quæ quidem propriè revelatio dicenda sit, quamlibet Scripturæ sacræ partem fuisse editam. Quin Lucas, quæ ab Apostolis accepit, ea scripto ipse mandavit, ut in Evangelii sui procœmio testatur : et Marcum, quæ à Petro didicerat, rogatum à discipulis scripsisse, auctores sunt Clemens in 6 *Dispositionum libro*, apud Eusebium, *lib.* 2 *Eccles. hist. cap.* 15; Papias apud eumdem *lib. eod.*, etc., et *l.* 8, *cap. ult.*, et Orig., 1 *lib. comment. in Matth.*, eodem Euseb. referente, *lib.* 6, *cap.* 18, et Euseb. quoque ipse *lib.* 3, *cap.* 4, et Hieronymus, *de Viris illustribus in Marco*, et Irenæus, *lib.* 3 *adversùm hæreses, cap.* 1. Sive ergò Matthæus et Joannes, sive Marcus et Lucas, quamvis illi visa, hi audita referrent, non egebant quidem novâ Spiritûs sancti revelatione, egebant tamen peculiari Spiritûs sancti directione. Primæ igitur argumentationi hoc modo satisfecerimus,

Secundæ verò sic responsum esto, Paulum Domini seu præceptum, seu consilium eo sanè loco vocare, quòd Christus Dominus ore proprio vel præcepit in Evangelio, vel consuluit. Nam, quòd consilium suum Paulus Spiritûs sancti consilium existimaret, satis ipse indicat, dicens, 1 Cor. 7, 40 : *Beatior erit, si sic permanserit, secundùm meum consilium : puto autem quòd et ego Spiritum Dei habeam.* Hujus verò argumenti confirmatio ex iis maximè elicitur, quæ primæ sunt argumentationi responsa. Etenim, quæ sacri auctores scripsêre, hæc in duplici sunt differentiâ. Quædam, quæ supernaturali solùm revelatione cognoscebant, et ea Basilius tradit à Spiritu sancto esse; alia vero naturali cognitione tenebant, quæ scilicet aut oculis viderant, aut manibus etiam attrectaverant. Atque hæc quidem, ut paulò antè diximus, supernaturali lumine et expressâ revelatione, ut scriberentur, non egebant, sed egebant tamen Spiritûs sancti præsentiâ et auxilio peculiari, ut, licèt humana essent, et naturæ ratione cognita, divinitùs tamen sine ullo errore scriberentur. Hæc verò illa sunt, quæ juxtà Basilium Paulus et Prophetæ de suo loquebantur. Solent etiam nonnulli veterum Origenis non sententias modò, sed verba referre, non aliter certè accipienda, quàm Origenes ipse acceperit. At Origenes eam rem significavit potiùs quàm asseruit. Nec enim in câ sententiâ persistit. Sed et Ambrosius, *in priorem Epistolam ad Corinthios*, cap. 36, ubi locus proprius erat, nobiscum apertissimè sensit.

Ad illud verò, quod tertio loco objectum est, brevis et non difficilis est responsio. Non enim ibi, pœnitere, resipiscere est, sed tristari. Tristatur autem pater, cùm filios dolentes videt; sed lætatur, cùm dolorem ad salutem fuisse intellexit. Nam quod additur, id facillimum etiam est. Quo enim modo Paulus sit intelligendus, Paulus ipse explicat, inquiens : *Quod loquor, non loquor secundùm Deum, sed quasi in insipientiâ;* et paulò antè : *Iterùm dico, ne quis me putet insipientem esse, alioquin velut insipientem accipite me;* et capite ejusdem Epistolæ duodecimo : *Si voluero gloriari, non ero insipiens; veritatem enim dicam;* et paulò post : *Factus sum insipiens, vos me coegistis.* Quid ergò, sapiens, et insipiens? Nempè sapiens reverà, sed quasi insipiens, qui tanquàm insipientis personam assumere, et seipsum jactare videretur. Laudare quippè se insipientis homi-

nis nota est. Verùm hæc, quæ stultitia esse videbatur, Dei erat sapientia, ut Apostolus non sponte, sed coactus, non ex vanitate, sed ex charitate gloriaretur. Ab Spiritu igitur sancto erat hujusmodi quasi stulta gloriatio. Sed ne illud quidem est difficile, quod deindè subjicitur : non enim, quod ait quidam, incautè Paulus fuerat locutus; sed ne quis in eâ laude aut arrogantiam, aut vanitatem aliquam subesse interpretaretur, docet se non in se, sed in Domino gloriari : *Non ego,* inquit, *sed gratia Dei mecum.* Simile ferè illud est, quod, cùm Dominus doctrinam Evangelii suam appellâsset, subjecit protinùs : *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me, Patris.* Hunc igitur in modum cùm Paulus verè dixisset, se plus omnibus laborâsse, addit, et verè etiam addit, se non plus omnibus laborâsse, etc.

Ad quartum verò argumentum sunt qui respondeant, Ecclesiæ auctoritatem tantam esse, ut quædam etiam de Scripturis sacris immutârit. Hujus generis exempla ponunt, sabbatum, esum suffocati et sanguinis, Baptisma in nomine Jesu ; et quòd Christus cœnatis dedit Eucharistiam, Ecclesia jejunis ; Christus sub ambabus speciebus, Ecclesia laicis sub unâ : quòd Paulus deniquè permisit dispares in fide conjuges, Ecclesia improbavit. Ità, quamvis lex Scripturæ sit, ut is non ordinetur episcopus, qui duas habuerit uxores, Ecclesia tamen eam legem poterit vel ex parte solvere, vel etiam omninò abrogare. Hoc autem responsum hanc quidem habet viam, quæ deducit ad convenientiam conservationemque ecclesiasticæ auctoritatis, quam si sequemur, nunquàm aberrabimus, sequemurque et id, quod certum et tutum est, et id, quod ad fidelium consociationem accommodatum, et id, quod vehemens atque forte. Sed cavendum sanè est, ne si in argumentorum confutatione ad Ecclesiam tanquàm in aram confugimus, rustici potiùs quam theologi esse videamur. Mihi itaque aliud responsum multò et doctius videtur, et verius, quod duplici partitione subnixum est. Una est hujusmodi : Scripturæ præcepta quædam temporaria erant, id est ad tempus, ex loci, temporis, personarum, aliarumve rerum et causarum ratione servanda : atque hujusmodi ipsa ex se in præfinito tempore antiquabantur, nullâ etiam Ecclesiæ interveniente auctoritate. Quod enim pro necessitate temporis statutum est, cessante necessitate, debet cessare pariter quod urgebat, 1 q. 1, *Quod pro necessitate.* Ejus generis fuit sabbatismus et reliqua omnia, quæ propriè ad legem veterem pertinebant; talis etiam lex illa fuit de immolatis, sanguine et suffocato : talis quoque usus apostolicus de baptismo in nomine Jesu, Act. 2, 38. Alia verò præcepta æterna sunt, quorum servandorum ratio non brevis et temporalis, sed perpetua et sempiterna est. Sempiternum autem Scripturæ more voco, quod semper erit, non quod semper fuit. In hoc genere sunt omnia naturæ præcepta, quæ tàm in veteri, quàm in novo Testamento continentur : in hoc etiam lex illa : *Nisi quis renatus fuerit,* etc. Et altera similis de Pœnitentiæ sacramento. Præcepta rursùm Apostolorum, quæ in sacris litteris scripta sunt, quædam à Christo ipsi acceperunt gentibus evulganda, juxtà illud Matth. ult. 19 : *Baptizate omnes gentes, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis :* altera verò non fuerunt quidem à Christo Apostolis injuncta; sed ipsi post Christum in cœlos assumptum ea populis tradiderunt. Quæ tamen Christi Deique præcepta dicuntur, non ob eam modò causam, quòd per acceptam à Domino potestatem lata sunt; verùm etiam quia Dei Spiritu peculiariter suggerente edita fuêre. *Visum est,* inquiunt, *Spiritui sancto et nobis, nihil ultrà imponere,* etc. Quæ verba Basil. 5 lib. contrà Eunomium referens, *Spiritui,* ait, *visum est quidem, à quo ut Domino Ecclesiæ leges datæ sunt; Apostolis verò tanquàm ministris, per quos decreta sunt edita.* Quòd autem præcepta hæc Christi quoque dici possint, Christus ipse docet, inquiens : *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit.* Inter hæc autem Scripturæ mandata non leve discrimen est, quòd priora illa à Domino Apostolis tradita, ut propria sunt legis novæ præcepta, ità ea Ecclesia nec solvere, nec remittere ulli potest, sicut ne legem naturæ quidem. Cujus rei causam nos in Relectione de pœnitentiâ dedimus, quòd legis auctor evangelicæ Christus Dominus non alia præcepta per se ipse edidit, quàm quæ essent summoperè ad salutem necessaria. At posteriora mandata propriè quidem humana et ecclesiastica fuêre, quæ videlicet ab Apostolis Ecclesiam gubernantibus edita sunt, non aliter atque alia fuêre posteà à præfectis Ecclesiæ subsequentibus, dispari tamen auctoritate. Nam Apostolorum nemo in præceptis suis errare poterat; sed à Spiritu sancto peculiarissimè eorum quisque dirigebatur in ferendis Ecclesiæ legibus. Posteriores verò antistites hanc peculiarem Spiritûs sancti præsentiam non habent, nisi cùm in nomine Christi et Ecclesiæ congregantur. Quod utique fit in conciliis generalibus. Quâ de re libro posteà quinto fusiùs disseremus. His autem

præceptis, licèt apostolica fuerint, et in sacris etiam litteris scripta, summus Pontifex subditos suos liberare, vel ex parte, vel omninò potest: quâ etiam ratione, ut alia non esset, lex illa apostolica de abstinendo à sanguine et suffocato per Ecclesiæ potestatem abrogari potuit. Quanquàm, ut diximus, eâ lege admonitæ sunt gentes, ne suâ libertate in fratrum offensionem abuterentur, Præscribunt autem Apostoli quatenùs pro tempore expediebat, quibus illa rebus in fratrum offensionem possint incurrere. Quia igitur lex à fine suo æstimanda est, tunc hæc intelligitur abrogata, cùm ab illis offensionibus ac dissidiis, quibus occurrere voluerunt Apostoli, nihil ampliùs periculi fuit. Quibus positis, facilè, ut opinor, quartum illud argumentum refelletur, vid. D. Thom. in Addit. q. 66, art. 5 ad 2. Nam Pauli præceptum de non ordinando episcopo, qui bigamus fuerit, secundi generis est, id est, humanum et ecclesiasticum; cujus proindè vinculum solvere Ecclesia jure suo potest. Sed id tamen, nisi semel aut iterùm, et gravi etiam urgente causâ, non fecit. Nec id nisi summo Pontifici permissum in Ecclesiâ est: nam episcopis contrà Apostolum dispensare cum bigamis non licet; ut Lucius et Innocentius tradunt, de Bigam. non ordin. cap. *super,* et c. *à nobis.* Divus verò Augustinus de legibus primi generis loquebatur, quas si Christus ipse tulerit, ut quæ verè et propriè divinæ et Evangelicæ sunt, nemo aut possit, aut ausit immutare. Quarto igitur argumento diluendo satis dixisse mihi videor. At quintum sic refellitur.

Primùm, sunt qui velint, aut impiorum malitiâ, aut librariorum errore pro Zachariâ Jeremiam scriptum esse. Cujus sententiæ fuit Eusebius, lib. 10 Demonstr. Evangel. 4. Id quod nec Origeni displicuit, et Cajetanus verisimile existimavit. Nec Hieronymus certè ab hâc opinione alienus est: quin in Psal. 77, errore scriptoris dicit pro Zachariâ Jeremiam esse suppositum. Sunt alii, qui opinentur, eamdem sententiam et apud Jeremiam olim scriptam reperiri, sed non omnia Jeremiæ vaticinia nunc extare. Opinatur quoque Augustinus, libro de Consen. Evangelist. 3, cap. 7, quoniam eodem spiritu Jeremias et Zacharias scripsêre, nihil referre, si unius sententiam alteri tribuas; imò peculiari Spiritûs sancti consilio id factum esse, ut ab eodem auctore scripti libri omnes sacri credantur.

Illud verò, quod Marco Evangelistæ objectum est, frivolum his videri solet, qui latinam editionem passim ad græca exemplaria expendunt. In quibus quoniam non legitur: *Sicut scriptum est in Isaiâ,* sed: *Sicut scriptum est in prophetis;* argumentum esse infirmum aiunt, ut quod librorum depravatione nititur. Huic verò sententiæ Theophylactum subscripsisse, facilè profectò suaderi potest. Non enim *in Isaiâ,* sed *in prophetis,* legit. Atque Hieronymus in comment. super 3 Matthæi caput, huic quoque opinioni subscribit, inquiens: *Nos nomen Isaiæ putamus additum scriptorum vitio, quod et in aliis locis probare possumus; aut certè de diversis testimoniis Scripturarum unum corpus effectum.* Existimat ergò Hieronymus, sive hoc, sive illud accipias, locum esse depravatum. Id quod et de Psalm. 13 credidit. At Erasmus, tametsi fatetur græca exemplaria omnia, quæ videre quidem ipse potuit, ἐν προφήτατς habere; lectionem nostram probat tamen, græcamque asserit à Græcis fuisse immutatam. Hieronymus etiam ipse, in epistolâ ad Pammach. de opt. gen. interp. solam hanc, quam habemus lectionem, probat; alterius autem eo loco ne meminit quidem. Et Porphyr. lib. 14, Marcum Evangelistam eo nomine accusat, quòd homo imperitus et rudis vel suas litteras nesciat, idque quasi ab uno eodemque prophetâ scriptum referat, quod non ab uno, sed à duobus scriptum est. Cui calumniæ Chrysostomus, in hom. de initiis Evang. secundùm Marc. respondens, non causatur, aut codices mendosos esse, aut certè ab impio locum depravatum; sed planè consentit, eo prorsùs modo lectum iri, quo Porphyrius in objectione legit. Quâ ex re perspicuum fit, antè Chrysostomi et Hieronymi tempora in editionem nostram omnes et græcos et latinos codices consensisse. Ubi non possum novitios istos interpretes non ridere, qui tantâ facilitate et confidentiâ è pravis græcis latina emendant non prava! Nimirùm enim patientur hìc, si de ipsis ludimus, quibus in usu est ludere de nobis; imò patientur potiùs, ut, quod hoc loco eorum antesignanus Erasmus summo jure magnâque ratione facit, idem nos aliis quoque locis faciamus, et, græcis exemplaribus posthabitis, latinam editionem veneremur. Sed ut eò revocetur, undè hùc declinavit oratio, cùm argumentum illud non sit tàm facile quàm istis est visum, majore omninò vi et arte refellendum est. Illa igitur verba: *Sicut scriptum est in Isaiâ,* non referuntur ad omnia ea quæ sequuntur, sed ad id tantùm: *Vox clamantis in deserto,* etc. Illa verò: *Eccè ego mitto Angelum meum,* etc., tanquàm de suo Evangelista addidit, quod facere jure potuit, quamvis eadem in alio prophetâ reperiantur. Non enim, si Aristote-

lem refero, opus est sequentia verba omnia Aristotelis esse; quin licet mihi nonnulla de meo adjicere, præsertim si ad explicationem Aristotelis conducunt maximè. Sic, quoniam Evangelistæ illa verba: *Eccè ego mitto Angelum meum*, etc., verborum Isaiæ erant expositio quædam, nihil Marci derogat fidei, si Isaiæ testimonium verbis ejusmodi adjectis et exposuit, et ornavit. Nisi infidelis servus est, qui apposito verborum ornatu heri sui munus amplificat. Hoc respondet Chrysostomus. Hieronymus, de opt. Gen. interp., Evangelistas fuisse ait non de verbis, sed de sensu sollicitos: omnia verò illa quæ in Marco sequuntur, ab Isaiâ scripta, non secundùm verba quidem, sed secundùm sensum esse. Qui enim vocem clamantem, etc., apertè dixit, is Angelum eumdem esse sensit, qui viam Domino præpararet. Atque hæc responsio à Bedâ vel maximè probatur in commentar. super Marcum. Jam, quòd falsitatis etiam Marcus arguitur, qui Christum scripserit horâ tertiâ crucifixum, de hâc re quatuor video sententias ferri, quarum nulla est, in quâ non major adhùc probabilitas desideretur. Prima eorum est, qui animadvertunt, Joannem non scribere, Pilatum horâ fermè diei sextâ pro tribunali sedisse, sed parasceves horâ fere sextâ. Aliundè verò diem, aliundè parascevem initium sumere. Nam Judæos antè diei principium, hoc est, antè solis ortum præparationi paschali operam dare solitos, rationi consentaneum est. Si enim Christiani in hujusmodi festorum vigiliis multò antè diluculum incipiunt quædam necessaria præparare, Judæi, ac multò etiam magis idem fecisse credendi sunt, qui non modò azyma in multos dies, verùm complura quoque alia erant paraturi, non solùm ad festum diem, sed ad vesperam etiam Paschæ. Sunt et alii, qui Augustinum secuti, putant, Marcum non de crucifixione militum locutum esse, sed de crucifixione Judæorum. Hi enim vel maximè Christum crucifixerunt, quemadmodùm Actorum cap. 4, illi Petrus edixit. Ut ergò ostenderet Evangelista, Dominum Jesum non tàm à militibus, qui simplex ministerium præsidi tribuêre, quàm à Judæis crucifixum, posteà quàm militum ministerium expressit, inquiens: *Et crucifigentes eum, diviserunt*, etc., tùm verò ad vocem, quæ sanguinem justi petiit, auctoresque flagitii crucem Domini revocavit in hæc verba: *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum.* Horam quippè crucifixionis militum, ut quæ vulgò nota erat, non credidit exprimendam. Alii credunt huic se absurditati satis occurrere, si dicant, Christum intrà horam tertiam et sextam crucifixum; et ab utroque extremo, quemadmodùm media solent, horam mortis Christi esse nominatam, ab uno videlicet tertiam, ab altero sextam. Sed hæc responsio patentem habet scrupulum. Quod enim horâ quintâ fiat, hoc si quis vel quartâ, vel sextâ fieri ab utroque extremo dicat, quamvis impropriè id quidem dicat, sed fieri tamen utcumque potest. At quòd in quintâ horâ fit, hoc in tertiâ vel secundâ fieri, nec usus profectò, nec ratio fert. Ponunt igitur alii hoc, quòd, quemadmodùm nox in quatuor vigilias, ità dies in quatuor stationes et partes divisus à Judæis est. Quarum prima incipiebat à diluculo, et durabat usquè ad horam diei tertiam, vocaturque prima, eò quòd ab horâ primâ initium sumeret; secunda autem incipiebat ab horâ tertiâ, et durabat usquè ad horam sextam, vocaturque hora tertia, quòd ab horâ tertiâ principium haberet; tertia verò diei pars incipiebat ab horâ sextâ, et durabat usquè ad horam nonam, appellabaturque similiter ab horâ, undè principium acceperat, hora sexta; quarta demùm statio parsque diei, incipiebat ab horâ nonâ, et durabat usquè ad occasum solis, vocaturque vel hora nona, vel vespera. Quæ si vera sunt, jam pulchrè consentient Evangelistæ. Nam in secundâ statione, quæ hora tertia dicebatur, circà finem Christum crucifixus est, horâ scilicet illà nondum elapsâ. Aliquantò verò priùs, in eâdem horâ tamen stationeque diei, Pilatus pro tribunali sedit, nempè horâ quasi sextâ. Verè siquidem tertia erat, sed erat proxima sexta. Quæ nimirùm opinio longè erit probabilissima, si probetur ad eum modum diem à Judæis dividi solitum. Atque in historiâ passionis quidem nominatim diluculi, tertiæ, sextæ et nonæ horarum mentio fit; de reliquis autem interfluentibus omninò tacetur. At parabola de patrefamiliâs operarios in vineam suam conducente, quam isti etiam afferunt in hujus rei confirmationem, non solùm nihil juvat, sed etiam officit, quoniam ibi Dominus non tantùm primæ, tertiæ, sextæ, et nonæ, sed undecimæ meminit. Id quod absurdum esset, si quarta diei pars, hoc est, hora nona, reliquum omne ejusdem diei tempus complecteretur. Ac reverà, ut breviter simpliciterque dicatur, qui undecimæ horæ, quæ inter nonam et duodecimam interfluxit, expressam mentionem fecit, eum certo certiùs constat diem non ad eum modum in stationes et horas quatuor, sed, ut moris est nostri, in partes et horas duodecim divisisse. Verùm ut hæccum-

bue habeant, huic nos responsioni libentissimè subscribemus, si illa diei in stationes quatuor partitio, illæque rursùm ab initio denominationes quatuor, aut idoneo testimonio, aut probabili ratione consistant.

Nec etiam desunt, qui existiment, hæc à recentioribus Judæis esse conficta omnia. Nam secunda diei statio, cùm tres solùm horas complecteretur, quartam, quintam, et sextam, non hora tertia, à fine scilicet stationis proximè elapsæ, sed hora quarta ab initio stationis ejusdem nominanda erat. Ecquis autem ferre possit stationem, quæ à decimâ usquè ad duodecimæ finem protenditur, nonam horam appellari? Certè, sicut prima hora, si verum est quod isti dicunt, à principio suo nomen accipit, sic et stationes cæteræ à suis propriis principiis nominarentur. Mihi simplicissima ratio hujus loci explicandi esse apparet, si cum Theoph. (1) et Cajet. dixerimus, Marcum ità scripsisse, ἦν δὲ ὥρα ϛ', id est, *erat autem hora sexta*; sed indoctos, oscitantesve librarios notam illam senarii ϛ in γ, quæ est nota ternarii, mutâsse. Quod et hoc loco ob nonnullam litterarum similitudinem factu proclive fuit, et in his auctoribus, quorum libri hujuscemodi numeros et notas habent, sæpè fieri notius est, quàm ut indicandum sit. Nec Theop. solùm et Cajet. auctoritas, sed ratio quoque me, ut ità tenerem, impulit. Nam sexta hora Dominum verè ac propriè crucifixum, ut omittam quod et vulgò Christianorum persuasum est et passim in crucis officio ac precibus celebratur, rectè ex Joannis Evangelio colligitur. Tradit enim, Pilatum horâ fermè sextâ pro tribunali sedisse. Erat igitur propemodùm elapsa quinta. Alioqui falsò hora ferè sexta diceretur. Incredibile autem est id, quod reliquum erat horæ quintæ, cùm esset breve, et perexiguum, in sententiâ ferendâ, in suscipiendo Jesu et educendo, in cruce usquè ad Calvariæ locum bajulandâ, non esse insumptum. Etenim nec locorum intercapedo parva erat, nec tantùm fuit celeritatis in viâ ut non potuerit intereà et Simon angariari Cyrenensis, et à Christo oratio haud momentanea ad mulieres haberi. Itaque sine dubio, si propriè et verè Marcus loqui voluit (cur autem noluerit, nulla est causa) non scripsit horâ tertiâ, sed sextâ Dominum crucifixum. Id quod Hieronymus, si is tamen horum commentariorum est auctor, in Psalm. 77, apertè docet. Sed quisquis illum Psalmum exposuit, si non fuit Hieronymus, certè eruditus fuit. Atque Erasmus in annotationibus super hunc Marci locum nomine Hieronymi hunc commentarium refert. Accedit, quòd non alia ferè scribit Marcus, quàm Matthæus, idque maximè in historiâ passionis Christi. Itaque dùm considero, Marcum in historiâ passionis non solùm eadem, eodem ordine cum Matthæo, sed eisdem etiam penè verbis scripsisse, facilè adducor in sententiam, ipsum non notam ternarii, sed senarii, ut est apud Mathæum, posuisse. Quod autem huic sententiæ objicit auctor commentariorum in Marcum, quæ Hieronymi titulo circumferuntur, hoc facillimè refellitur : *Si sextâ,* inquit, *horâ, Dominus fuit crucifixus, cùm à sextâ usquè ad nonam tenebræ suffuderint terram, non potuissent prætereuntes in eum movere capita, quem per tenebras omninò non cernerent.* Cui ego respondeo brevissimè, Christum in sextæ horæ principio crucifixum. Horâ autem eâdem labente, convicia in eum jacta sunt. Sed circà ejusdem horæ finem tenebræ orbem circumfuderunt. Quod Marcus appositissimè significare videtur his verbis, *et factâ horâ sextâ.* Quid enim expeditius est, quàm factam intelligere, non incipientem, sed expletam? Id quippè factum et vulgo, et philosophis verè dicitur, non quod inchoatum, sed quod consummatum est. Quâ ex re, velit nolit Osiander, satìs planè intelligitur, omnia Evangelistæ dicta cohærere, si legamus: *Erat autem hora sexta, et crucifixerunt eum.* Quâ horâ interfluente quoniam ea gesta sunt, quæ Evangelista subjicit, idcircò ait tandem : *Et factâ horâ sextâ tenebræ,* etc., ut expletâ jam horâ, nisi valdè essemus tardi, tenebras factas acciperemus. Ac de quintâ objectione satis abundanter, ut arbitror, disputatum est.

Eam verò objectionem, quæ sexto loco posita est, quâ viâ Cajetanus noster repellere tentaverit, invitus quidem facio, ut dicam, sed dicam tamen, ne in Evangelii veritate tuendâ nostris videar pepercisse. Significat certè ille primùm (nam deindè in eâ opinione non perstat) Lucam Evangelistam 70 Interpretum errorem in hâc parte, sine proprio tamen errore, secutum. Id quod non solùm intelligere, sed ne cogitatione quidem informare possum. Si enim Evangelista imprudens 70 Interpretes errantes in historiâ Evangelii sequitur, licèt imprudens, sed errat tamen. Sin autem videns prudensque, ut dicitur, fictam à 70 narrationem suo Evangelio inserit, errat quoque, et eò magis, quòd deditâ operâ Evangelii sinceritatem fabulâ commentitiâ contaminat. Breviter, si Cainam non fuit filius Arphaxad, nec Sale filius Cainam, falsa est profectò evangelica historia, in quâ non

(1) Refert à D. Th. in caten. Joan. 19.

obscurè dicitur Cainam filius Arphaxad fuisse, Sale verò filius Cainam. Quòd autem Lucas auctores habuerit gravissimos, quos in errore sequeretur, id Evangelistam culpâ liberare fortassè poterit, Evangelium certè errore non poterit. Quò magis Eugubinum reprehendendum censeo, qui apertè, constanter, et sine ullo aut modestiæ aut reverentiæ temperamento asserit errâsse 70, eosque Lucam in errore secutum. Jam, quod Hieron. adversùs Helvidium ait, Evangelistas opinionem vulgi quandòque exprimere, quæ, ut inquit, vera historiæ lex est; id rectè dicitur, si ad voces spectes. Non solùm enim historici, sed omnes omninò sapientes, ut Aristot. monuit, licèt aliter ac vulgus sentiant, cùm vulgo sæpè loquuntur; nec loquuntur falsò tamen. Sic Scriptura eos fratres appellat, qui juxtà philosophiæ regulas propriè et verè fratres non sunt, sed qui vulgò, ac sine falsitate id quidem, fratres vocantur; sic etiam Evangelistæ Joseph patrem Domini vocaverunt, nec re tamen ipsâ falsam opinionem vulgi secuti sunt, quamvis sint locuti cum vulgo. Pater namque Christi Joseph sine mendacio dicebatur, et quia nutritius erat, et quia vir matris Christi erat: utrique enim patres vocari solent. Quid ergò facturi sumus, qui, ut in proverbio est, lupum utrâque aure tenemus? Si enim veteris Testamenti versionem, quâ Ecclesia utitur, asserere et vindicare nitimur, arguimus non solùm 70 Interpretes commenti frigidissimi, sed apertissimi etiam erroris Evangelistam. Sin Lucam defendere tuerique volumus, versionem Scripturæ sacræ Ecclesiæ usu decretoque probatam improbamus. Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

Nobis autem illud in primis vitandum est, ne Lucam Evangelistam, atque adeò Christi Evangelium suâ, hoc est, divinâ auctoritate fraudemus. Tueamur itaque illam in genealogiâ Christi generationem, quam Lucas ex 70 Interpretum editione posuit. Etenim hanc quoque editionem Ecclesia suo usu probavit. Græci certè scriptores omnes hanc generationem cum 70 Interpretibus agnoscunt, et Augustinus, 16 de Civitat. Dei, cap. 10. Nec quoquam pacto fit verisimile, 70 Interpretes, viros probos, vanè frigidèque generationem illam unam confinxisse. Quid quòd, ut Origenes ait, Euseb. lib. 6 Eccl. Hist., c. 23, hoc pro vero habendum in Scripturis divinis est, quod 70 Interpretes transtulerunt? nam id est quod auctoritate apostolicâ confirmatum sit. Nostra igitur Testamenti veteris editio imminuta est. Exemplaria verò, quæ Hieron. nactus est, non fuerunt integra(1). Itaque sine culpâ et errore potuit unam generationem omittere. Nam et Evangelista Matthæus plures omisit, et sine errore omisit, cùm Christi genealogiam texeret. Alioquì nostram nos editionem à falsitate quidem omni, sed non ab omni imperfectione vindicamus. Nec me illud latet, quod ab Hermanno, Joanne Nauclero et Lucido dictum est, Lucæ Evangelium esse depravatum, ac pro verbo *fuit* particulam *et* substituendam hoc modo: *Qui fuit Sale, qui et Cainam;* ut Sale binomius intelligatur. Sed hi non videntur editionem 70 legisse, undè Cainam nomen ab Evangelistâ acceptum est. In editione quippè 70 Interpretum eumdem fuisse Sale et Cainam, nec fingi quidem potest. Sed et aliter, ac fortassè meliùs hæc controversia dirimitur, si dicamus, exemplaria hebraica vera et emendata non habere quidem generationem illam Cainam; sed à septuaginta Interpretibus fuisse adjectam. Nec adjecta est falsò tamen; quin vel ex majorum traditione, vel ex historiis fide dignis habitum est, Arphaxad genuisse Cainam, Cainam verò genuisse Sale. Septuaginta igitur Interpretes non verè solùm, sed fortè etiam prudenter illam unam generationem posuêre; id videlicèt metuentes ne Ethnici aut Hebræorum antiquas traditiones, aut sacras certè litteras falsitatis arguerent, si in his legerent, Arphaxad genuisse Sale: ex illis acciperent, non Arphaxad, sed Cainam Sale genuisse. Spiritus autem Dei occultâ nobis ratione Moysis mentem manumque permovit ut in eâ patrum serie unam illam generationem præteriret; quemadmodùm divino consilio Matthæus plures etiam in Christi genealogiâ prætermisit. Eamdem verò causam Moysi Matthæoque fuisse, non absurdè hâc conjecturâ assequemur. Matthæus, ubi primùm Christi majores recensuit: *Omnes,* inquit, *generationes ab Abraham usquè ad David*, etc., ut ne quis suspicaretur, aliquem ex majoribus memoriæ lapsu, et non potiùs de industriâ fuisse silentio præteritum. Et quamvis multas rei hujus fortassè causas Evangelista posset reddere, eam magis tamen in epilogo videtur præ se ferre, quæ tessaradecadis commendationem habet. Ob id quippè tres generationum ordines numero æquales esse voluit, ut numerus 14, ter etiam in Domini stemmate consecraretur. Quod

(1) Id verisimilius esse credit Cajetan. in 3 Luc. C., atque Hier. in comment. ad Galat. 3, non censet esse absurdum, si dicatur aut libros hebraicos aliter antè passionem Christi habuisse, aut Hebræos post passionem aliqua vel detraxisse, vel addidisse,

Moyses ut fecerit, subest omninò causa eadem. Ab Adam enim ad Noe decem generationes attexuit; à Noe autem ad Abraham decem item alteras : ut in denario numero, in quem majorum utramque seriem redegerat, mysterium aliquod subesse intelligeremus. Cur autem numerus quartus decimus ad legem Evangelicam, decimus verò ad naturæ legem referatur, non est hujus diei locique disserere. Ubi id tantùm dicimus, nec sine causâ, septuaginta Interpretes Cainam generationem addidisse, nec sine mysterio eamdem Moysen prætermisisse; utrumque verè, utrumque prudenter dictum esse : alterum et verè et prudenter Lucam esse secutum. Nec verò quis tragœdias nobis excitare debet, quòd editionem nostram imperfectam esse in quibusdam locis dixerimus. Possunt enim verba hebraica nonnulla in medium adduci (1), quæ Hieronymus ipse in commentariis fatetur significantiùs et meliùs potuisse transferri. Quin etiam in Isaiæ cap. 19 : *In eo*, inquit, *quod nos transtulimus*, Incurvantem et refrænantem, *possumus dicere*, Incurvum et lascivientem. *Nos autem verbum hebraicum Abum (agmen), dùm celeriter quæ scripta sunt vertimus, ambiguitate decepti :* Refrænantem *diximus. Quod significantiùs* Aquila *transtulit* στοβλοῦντα, *id est, qui nihil rectè agit, sed omne perversum.* Hactenùs Hieronymus ; qui et cap. 9 ejusdem Prophetæ, vocabulum idem in *depravantem* verterat. Ac certè nec sensus, nec verba hebraica patiuntur, ut *refrænantem* admittamus, quod alio loco explicandum erit. Nam de sexto argumento dictum est satis, ut arbitror, diligenter.

Ad illud verò quod septimo demùm loco sequitur, multa quidem et varia sunt virorum doctissimorum responsa, sed adeò tamen improbabilia, ut nec doctis, nec piis faciant satis. Nam primam objectionis particulam Augustinus Eugubinus ità repellit, ut in editione 70 Interpretum, et Genes. 46, et Exod. 1, librariorum vitio dicat pro 70 animabus scriptum esse 75. Eamdem quoque corruptelam à librariis Actor. 7. accidisse; vel etiam Lucam, ut qui hebraicè nesciverit, locum, ut se haberet eâ tempestate, corruptum citâsse; aut certè si 70 Interpretes ità converterint, Evangelistam eorum editionem, quæ ubique erat receptissima, fuisse secutum. At Hieronymus in quæstionibus hebraicis librariorum negligentiæ nihil imputat, sed docet reclamare quidem hebræam veritatem, 70 autem Interpretes per prolepsim 75 animas posuisse; Lucam verò non debere contrarium aliquid scribere adversùs eam scripturam, quæ jam fuerat gentibus divulgata. Majoris enim opinionis illo duntaxat tempore 70 Interpretum habebatur auctoritas, quam Lucam, qui ignotus, et vilis, et non magnæ fidei in nationibus ducebatur. *Licèt plerique*, inquit, *tradant Lucam Evangelistam, ut proselytum, hebræas litteras ignorâsse.* Tantùm Hieronymus. Principio autem, ut à capite exordiamur, omnia exemplaria, tùm nova, tùm vetera, græcaque et latina tribus simul locis fuisse corrupta, vix credibile est, nullum verò auctorem antè Eugubinum, cùm et in ea loca, et in hanc quæstionem incurrissent plurimi, rem apertissimam animadvertere potuisse, mihi quidem non fit verisimile. Atque si hujusmodi solvendis nodis librariorum incuriâ pro libidine abutimur, verendum sanè illud est, ne dùm alienam prodere conamur inscitiam, prodamus nostram. Alioqui si ità placet, omnes ambiguas quæstiones, et quæ in Scripturâ sacrâ videntur esse pugnantia, ad istum modum explicemus. Id quod passìm Eugubinus facit. Nam et ad postremam objectionis partem pellendam affirmat, scribentium vitio pro *Jacob* positum esse *Abraham*, et *Patris* positum esse pro *Filii*. Certè si Div. Hieronym., cùm ipsi 70 Interpretum objiceretur auctoritas, hâc se defensione tueri posset, eâ libentissime abuteretur. Sed, cùm videret exemplaria universa mirificè consentire, expositoresque omnes unum idemque sonare, non mendosos codices causatus est, sed confessus est planè 70 Interpretes ità vertisse, quos Lucas Evangelista sequeretur. At enim Lucam locum ex veteri Testamento, ut eâ erat ætate, depravatum citâsse, multò absurdius invenio, cùm ad veritatem cœpi revocare rationem. Aut enim ignorantem facimus Evangelistam, si eum latebat depravatio; aut timidum facimus, si divinâ auctoritate pollens, non est ausus depravata restituere, quod sine ullâ auctoritate Eugubinus est ausus. Impium est autem, quod Spiritûs sancti consilio scripsit Lucas, id hebraicarum litterarum ignorationi tribuere. Cùm ergo singulas Scripturæ particulas divinâ inspiratione et afflatu scriptas esse causis necessariis dixerimus, nulla earum profectò potest à linguarum ignorantiâ proficisci, nisi Spiritus sanctus, qui Evangelistæ regebat et mentem et manum, hebraicas litteras ignorârit. Dicamus igitur id, quod præsenti loco satis est,

(1) In Zachar. cap. 11 : *Pro plaste*, Hieron. ait, *atque fictore, statuarium olim interpretatus sum, verbi ambiguitate compulsus : cùm melius certè figulum transtulisset, quemadmodùm apud Matth. 27, interpres verè convertit.*

70 Interpretes 75 animas Genes. 46, et Exod. 1, posuisse, id quod ex contextu manifestè colligitur. Cùm enim Genes. 46, filius Manasses et Ephraim, hoc est, Nachir, Galaad, Sutalaam, Taam, Edem, Interpretes 70 annumeraverint, necesse fuit, ut numerus 75 conflaretur. An verò hebraica exemplaria, quæ 70 Interpretes converterunt, nepotes illos Josephi in illâ genealogiâ supputârint, an potiùs ipsi 70 Interpretes per anticipationem addiderint, incertum est. Illud certum, quæ detraxerint, bonâ fide hæc, et prudenti fortassè consilio detraxisse ; quæ adjecerint, eâ sine dolo adjecisse. Constat enim, eos nonnullis locis magis paraphrasim quàm interpretationem edere. Lucas verò, ac cæteri Apostoli et Evang., 70 Interpretum editione usi sunt, quoniam eo tempore illa erat præstantissima. Nec alienum sequuntur errorem, quod nonnulli imprudenter affirmant, sed in eo, quo illi verè locuti sunt, eorum testimoniis utuntur. Nec me illud terret, quòd quidam objiciunt, historiæ hujus veritatem nonnisi per figuratam dictionem defendi posse. Nam et editio nostra eâdem defensionem eget. Cùm enim 70 animæ ingressæ in Ægyptum dicuntur, necesse est quoque Ephraim et Manassem ad explendum numerum supputari, qui tamen ipsi in Ægyptum non sunt ingressi. Nec mirum est, si in 70 Interpretum editione anticipatio sit, cùm etiam in nostrâ admittamus post positionem. Geneseos siquidem cap. 12, post mortem Thare, præceptum Domini scribitur, quo jubet Abraham exire de terrâ ac cognatione suâ. At Actor. 7 Stephanus non obscurè docet, præceptum illud datum esse in Chaldæâ, priusquàm Thare moreretur, et veniret, in Charran. Id quod et Div. Aug. acutè vidit, 16 lib. de Civit. Dei, et ratio quoque ipsa demonstrat. Cùm enim jubeatur Abraham exire de terrâ et cognatione suâ, Chaldæam cogimur intelligere, quæ propria erat terra Abraham, ubi etiam habebat cognationem suam. Si autem de Charran juberetur exire, certè nec de terrâ suâ exiret, nec de cognatione. Nam licèt Charran pars Mesopotamiæ esset, non erat tamen Chaldææ pars. quod quidam parùm doctè asseruerunt. Nec clàm me est, Hieron. in Ezech. 20 cap. scripsisse, in libris historicis præposteram narrationem nullam reperiri, sed in Psalmis et Prophetis. Quod mirari magis equidem, quàm refellere debeo, cùm in Evangeliis, Matth. 10, constet anticipationes usurpari. Quâ de re alio loco diligentiùs. Sed ne illud quidem movet, quòd Joseph dicitur 75 animas accersisse; eadem enim difficultas esset, si 70 solùm animas posuisset, cùm Ephraim et Manassem nusquàm omninò accersierit. Non igitur (ut Hieron. ad Pammach. de opt. gen. interp. rectè dixit) in Scripturis verba sunt consideranda, sed sensus. De primâ ergò 7 argumenti particulâ hactenùs.

Jam secunda, licèt difficilior esse videatur, faciliùs tamen refelletur. Nam 12 Patriarchas sepultos esse non in Hebron, sed in Sichem, non solùm ex Stephani narratione, sed etiam ex Hieronymi testimonio cognoscimus. In epitaphio namque Paulæ ad Eustachium, quùm Paulæ peregrinationem scriberet, sic ait : *Transivit Sichem, et circà puteum Jacob extructam intravit ecclesiam. Atque indè divertens, vidit* 12 *Patriarcharum sepulcra*. Ad Pammac. autem, de opt. gen. int. : *Duodecim,* inquit, *Patriarchæ, non sunt sepulti in Hebron, sed in Sichem.* Quam eamdem sententiam Beda sequitur, aliique viri ecclesiastici. Quantùm verò fidei Josepho sit in historiâ habendum, undecimo posteà loco demonstrabimus. Atque de 2 arg. parte tantùm dictum sit.

Tertia verò, eademque postrema, indissolubilem videtur habere quæstionem (1). Nam quod Aug. Eugubinus, et hunc secutus Aloysius Lippomanus dicunt, locum esse depravatum, et pro *Abraham,* legendum esse *Jacob*, pro *Filii*, esse substituendum *Patris*, consistere hoc nullo modo potest ; tùm quoniam omnia exemplaria græca atque latina non indè ab Apostolorum ætate fuisse corrupta, non verosimile quidem est; tùm quoniam non est probabile, Hieronymum, Rabanum, Bedam, aliosque item Ecclesiæ auctores, qui in hunc locum et quæstionem incidêre, hujusmodi defensionis præsidium neglecturos, si vel tantillùm probabilitatis in eâ inesse existimâssent. Nec viri prudentes et graves difficillimam quæstionem esse dixissent, quæ minimo quidem negotio, ut junioribus istis visum est, explicaretur. Quid quòd in vocibus adeò dissimilibus nulla depravationis occasio erat ? Si enim librarii pro *everrit* scribant *evertit;* pro *fortem*, *fontem*, vocum scilicet magnâ similitudine fallentur. At pro *Jacob, Abraham,* pro *patris*, scribere *filii,* in tantâ nimirùm nominum discrepantiâ, nullæ depravationis causæ fingi possunt, nisi librariorum aut ebrietas, aut amentia. Quid quòd in exemplari græco, nec filii, nec patris expressum est, sed post vocem *emor,* solus genitivus τοῦ Συχὲμ.

(1) Hieron. de opt. gen. int. proponit, et non solvit.

scriptus legitur? Ubi latinus interpres, quoniam propensius id erat, filium subintellexit, non patrem. Ad quem omninò modum Sanctes quoque Pagninus interpretatur. Nec me fugit, in epistolâ ad Pammach. de opt. gen. int., *patris* legi, non *filii*. Sed Erasmi fortassè lectio illa est, non Hieronymi. Verùm de voce patris nihil moror. Nam si græca phrasis permittit, quod permittit certè, ut vel filii, vel patris nomen subintelligatur, Stephanus, qui græcè locutus est, nihil patietur in hâc parte calumniæ. At in voce Abraham locum non habet Eugubini responsum, in recog. Genes. pro quâ si Lucas Jacob scripsisse dicitur, nihilò seciùs accusabitur. Jacob enim non pretio argenti sepulcrum emit, sed centum novellis ovibus, ut Josue cap. ult. scriptum est. Scio autem, quæ novitii interpretes hoc loco disserant; sed scriptura, quam Ecclesia probat, editio quoque 70, *Centum novellas oves* habet non, *Nummos argenteos centum*. Maneat igitur, exemplaria non esse corrupta. Et quoniam eâdem facilitate reliquæ aliorum responsiones coargui possunt, nihil video esse causæ, cur eis refellendis immoremur. Sed ne libenter quidem aliorum sententias reprehendimus.

Hoc igitur loco mihi Bedæ opinio placet, cui et Rabanus assensus est. Verba illius in hunc modum habent : « Beatus Stephanus, vulgò « loquens, vulgi magis in dicendo sequitur « opinionem. Duas enim pariter narrationes « conjungens, non tàm ordinem circumstan- « tis historiæ, quàm causam, de quâ agebatur, « intendit, » etc. Eadem ferè Rabanus. Quibus verbis verecundè quidem ac modestè significârunt, Stephano, id quod vulgò ferè solet, accidisse, ut in longâ videlicet narratione, eâdemque præsertìm subitâ, confuderit nonnulla et miscuerit, in quibusdam etiam memoriâ lapsus fuerit, in his duntaxat, quæ ad rem parùm aut nihil omninò attinerent. Nam causæ de quâ potissimùm agebatur, erat intentus. Lucas verò historiæ veritatem retinere volens, ne iota quidem immutavit, sed rem, ut à Stephano narrata erat, exposuit. Nos autem non Stephanum ab omni lapsu, sed Evangelistam vindicare debemus. Solis quippè Apostolis, Prophetis et Evangelistis hunc honorem referre catholicâ fide docente didicimus, ut nullum eorum vel memoriâ lapsum esse credamus, nullum nec in magnis, nec in parvis errâsse. At Stephanus plenus erat Spiritu sancto. Fateor. At Spiritus loquebatur in eo. Et id equidem fateor. Sed aliter in Christo Spiritus loquitur, aliter in Prophetis et Apostolis, aliter in Stèphano et Ambrosio. At certè per hos omnes loquebatur. Per concilium generale Deus Ecclesiæ loquitur; per Ecclesiæ pastores Deus Ecclesiæ loquitnr; per veteres sanctos Deus Ecclesiæ loquitur. Et hi omnes tamen in parvis labi possunt, memoriâ præsertìm, ubi lapsus facilior est. Scriptorum ergò sacrorum hoc privilegium est, ut eorum nullus in scribendo erret. Apostolorum privilegium est ut nullus eorum in docendo erret. Stephano privilegium hoc nec ratio concedit, nec auctoritas. Nec verò à sacris auctoribus alienum est, errantium quoque verba referre. Sic enim Jephte, Judic. 2, trecentos annos possessionis prætendit, cùm reverà trecenti non fuissent. Et sacer tamen historicus trecentos retulit. Sic etiam Matthæus, cap. 2, si Hieronymo credimus, prophetiam Michææ, non ut à Michæâ scripta erat, sed, ut à scribis erat enuntiata, retulit. Scribere autem, quàm vanis et frivolis argumentis hanc Hieronymi sententiam Erasmus, in annot. in Matthæum, reprehenderit, non est hujus aut loci aut temporis. Illud dicendum est, Hieronymi et Augustini verba in eum torquere sensum, ut credantur asserere Evangelistas esse aliquandò lapsos, nisi parùm prudenter fieri non posse. Cùm enim Hieronymus in epistolâ de opt. gen. interp. quædam loca à sacris auctoribus retulisset, quæ lapsui memoriæ assignari possent, subdit : « Hæc replico, non ut Evangelistas « arguam falsitatis. Hoc quippè impiorum est « Celsi, Porphyrii, Juliani. » Id tamen ità Erasmus accipit, ut falsitatis crimen abominetur in Evangelistis Hieronymus, memoriæ lapsum non item. Quasi falsum non sit, nisi quod mendacio de industriâ conficto scriptum est. Certè sive memoriâ, seu ignorantiâ lapsi Evangelistæ à veritate discesserint, jure falsitatis arguentur. Cùmque etiam Augustinus, libro de consensu Evangel. 3, cap. 7, non lapsui memoriæ, non errori tribuerit, quòd Evangelista, Matth. cap. 27, nomine id Jeremiæ citaverit, quod apud Zachariam reperitur, sed tribuerit Spiritûs sancti consilio, directioni, constitutioni, præcepto, quamobrem contenderit illud sine falsitate esse factum; at Erasmus errorem et lapsum Evangelistæ ex Augustini sententiâ interpretatur. Ea quàm falsò viris sanctissimis impingantur, facillimè judicari poterit, cùm ex iis ipsis locis diligenter evolutis, tùm ex aliis eorumdem auctorum testimoniis, quæ nos capite superiori citavimus. Nam quartæ controversiæ jam tempus est ut finem faciamus. Hic autem primus etiam locus concludetur,

non paucis ille quidem (nam id fieri non poterat, quod amplissimum esset, et justi voluminis copiosam materiam suppeditaret), sed quàm paucissimis fieri licuit, ut loci firmissimi auctoritas eo statu esset, quem neque humani ingenii temeritas, neque hæreticorum labefactaret injuria (1).

(1) Priusquàm finem huic libro cum auctore faciamus, aliquid de interpretatione Scripturarum esset dicendum. Id verò complecteretur duplicem methodum interpretandi, alteram *traditionalem*, doctrinam catholicam ex variis præsertìm traditionis monumentis eruentem; alteram *rationalem*, variis utentem regulis ad scientiam exegeticam pertinentibus, et quidem ad priorem confirmandam, elucidandam, amplificandam, necnon et ad ipsas Scripturas variis sub respectibus evolvendas et tractandas. Porrò interpretatio, seu methodus *rationalis*, ad tractatus de Scripturâ sacrâ (quos vide in *Cursu*) pertinet; *traditionalis* verò magis theologica, suum habet locum in libro sequenti *de Traditionibus*. P. S.

DE TRADITIONIBUS APOSTOLICIS,

QUÆ SECUNDO LOCO POSITÆ SUNT.

LIBER III.

CAPUT PRIMUM.

Ubi eorum argumenta referuntur, qui apostolicas traditiones impugnârunt.

Benè habet. Scripturæ divinæ auctoritatem primo jam loco constituimus. Ad secundum deinceps aggrediamur, apostolicarumque traditionum quanta sit et vis et auctoritas, viâ et ratione explicemus; et quidem hunc locum Lutherani imbecilliorem esse credunt, quàm ut ductis indè argumentis dogmata fidei confirmentur. Nam, quòd Ecclesiæ traditiones à Christo et Apostolis descenderint, existimant nullo modo posse probari. Non enim adeò sunt stupidi, ut verba Christi, quæ modò Christi esse constaret, infirmare pergant, quòd non fuerint ab Evangelistis scripta. Sed quoniam quid Christus, quidve Apostoli fuerint locuti, eos solùm nôsse putant, qui Christum et Apostolos audiêre, colligunt, apud nos nunc ne unum quidem dogma posse traditione probari; quid oportere omnes fidei et religionis controversias sacrarum litterarum testimoniis componere; finire verò nihil, nisi quod sacris litteris sit expressum. Erasmus etiam, cùm sæpè aliàs, tùm in epistolâ nuncupatoriâ operum Hilarii, hoc demùm asserit eruditionis verè theologicæ esse, nihil ultrà quàm sacris libris proditum est, definire; cætera omnia esse problemata in illud rejicienda tempus, quùm sublato speculo, videbimus Deum de facie. Nec hi tamen aut primi, aut soli pestem huic loco afferre tentârunt. Tentaverat idem prior Wicleffus, ut Thomas Waldensis scribit lib. doctr. fid. antiq. 2, cap. 19. Tentârant hoc aliis antè seculis hæretici quidam, quos Bernardus homil. 66 in Cantica commemorat. Sed et Arianis hanc hæresim tribuit Augustinus in conflictu contrà Maximinum, Thomâ Waldense referente, libro de sacramental. Doctr. 2. Ariani certè, qui in synodum Seleucianam convenerunt, non obscurè testati sunt, se in fidei quæstione præter divinas Scripturas nihil omninò recepturos, ut auctor est Epiphanius, hæres. 73, qui et ipse Arianis hunc errorem assignat, hæres. 75; Basilius Eunomium dicit in eodem errore versatum. Tertulianus, lib. de Præscript. hæret., et Irenæus, lib. 3 adversùs hæreses, cap. 2; his adjungunt Valentinum ac Marcionem. Basilius verò quidam, Ancyranus episcopus, in confessione, quam exhibuit septimæ synodo, anathematismo septimo, non solùm Iconomachorum, sed Arii, Nestorii, Eutychis, Dioscori sententiam hanc communem fuisse confitetur. Quanquàm autem error hic communis fuit hæreticis penè omnibus, Lutherani tamen quasi proprium usurpârunt, quantâque maximâ potuêre vi astruere nisi sunt, nihil præter Scripturas sacras apostolicam habere auctoritatem.

Infidelis, inquiunt, est, et incerta illa per manus traditio, quòd is, qui accipit, vel non satis accuratè auscultat, vel morbi, ætatis naturæque injuriâ nonnunquàm obliviscitur, vel certè interdùm moritur, antequàm tradat accepta. Ea etiam, quæ de aure in aurem transeunt, aut in dies majora fiunt, aut non eadem profectò perseverant, sed mutatis auribus per-

mutantur. Quin etiam pereunt, nisi ea litterarum monimenta conservent. Pythagoræ quàm pauca extant! Druidarum ecquid est reliqui? Nempè traditionibus illi confisi, nihil ad memoriæ æternitatem litteris prodiderunt. Quamobrem quæ Christus Dominus ad salutem fidelium vidit esse necessaria, et quæ in Ecclesiâ certa esse voluit, atque perpetua, ea litteris consecrari vel jussit, vel suggessit.

Augustinus item testis est, in Joan. tract. 4, 9, multa quidem Dominum et fecisse, et dixisse, quæ scripta non sunt; electa verò esse, quæ scriberentur, quæ credentium saluti sufficerent. Augustinus etiam idem docuit in lib. 2 de Pec. mer. et rem. cap. ult., et in epist. ad Optat. de orig. an., « quòd ubi de re « obscurissimâ disputatur, non adjuvantibus « divinarum Scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana præ« sumptio, nihil faciens in alteram partem de« clinando. » Et mox : « Illud credo, inquit, « quòd divinorum eloquiorum etiam hinc cla« rissima auctoritas esset, si homo illud sine « dispendio promissæ salutis ignorare non « posset. » Nihil ergò creditu necessarium extrà sacras litteras est.

Paulus quoque, 2 Tim. 3, Scripturam idoneam esse docet, ut per eam perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Si igitur quæ erant satis, ut fideles essent ad omne bonum instructi, ea scripta sunt omnia, quorsùm istæ non scriptæ traditiones moribus formandis necessariæ finguntur?

Quid quòd non jubemur credere quæcumque nos docuerint sacerdotes, sed quæ docuerint juxtà legem Domini, ut habet Deut. 17? Si ergò quidquam illi præter legem docent, fidem eis habere non est necesse. Cùm enim ex ipsis veris Ecclesiis frequenter exeant seductores, quod auctor Imperfecti operis in Matthæum argutè dixit, « ne doctoribus quidem « credendum est, Ecclesiarum traditionem « quamlibet præferentibus, nisi ea dicant quæ « Scripturarum congruant veritati. » Nam et Papias, mille ille suos post resurrectionem futuros annos tanquàm Apostolis tradentibus inferens, Irenæum aliosque multos Ecclesiæ viros, non tàm veritate disputationis, quàm apostolicæ traditionis auctoritate commovit. Et Irenæus quoque ipse Joannis Evangelistæ aliorumque Apostolorum traditione docet, lib. 1, cap. 39 et 40, Christum Dominum, quo die mortuus est, annos quadraginta fuisse natum. Quod tantùm abest à veritate, ut nihil veritati magis possit esse contrarium.

Ità Theophilus Alexandrinus, lib. Pasc. 2, scripsit dæmoniaci spiritûs esse aliquid extrà Scripturarum auctoritatem putare divinum. Et Hieronymus, in Agg. cap. 1, dogmata condemnavit, quæ absque auctoritate et testimoniis Scripturarum ex traditione apostolicâ præferuntur. Et rursùm alibi : « Sine auctori« tate, ait, Scripturarum, garrulitas non habet « fidem. » Et iterùm : « Eorum sententiam, qui « traditione veteris historiæ tenuerunt Za« chariam illum qui occisus fuit inter tem« plum et altare, patrem fuisse Joannis Bap« tistæ, ea solùm ratio reprobat, quòd de Scri« pturis non habet auctoritatem. Undè eâdem « facilitate contemni potest, quâ probatur. » « Atque Origenes in Jer. hom. 1 : « Necesse est, « inquit, nobis, Scripturas sanctas in testimo« nium vocare. Sensus quippè nostri et enar« rationes sine his testibus non habent fidem. »

Confirmat autem hoc maximè oratio illa, quâ in Nicænâ synodo usum fuisse Constantinum refert Theodoretus lib. Hist. eccles. 1, cap. 7 : « In disputationibus, inquit, rerum « divinarum, habetur sancti Spiritûs doctrina « præscripta. Evangelici enim et apostolici « libri cum Prophetarum antiquorum oraculis, « plenè nobis ostendunt sensum numinis. « Proindè sumamus ex dictis divini Spiritûs « explicationes quæstionum. » Cui orationi, Calvinus ait, nemo tunc fuit qui refragaretur. Quod silentium perfidiâ non carebat, si verum est, præter Scripturas sacras Evangelistarum, Apostolorum et Prophetarum, traditiones esse tenendas in fidei ambiguis quæstionibus. Cùm igitur Theodoretus scribebat episcopos libenter amplexos esse id quod dixit imperator, constat novum esse traditionum dogma, illisque seculis omninò incognitum. Traditiones igitur istæ seniorum parùm valent ad dogmata fidei comprobanda ; quin cùm humanæ sint, non divinæ, non sunt nobis magnì faciendæ ; ne quod Pharisæis, idem nobis objiciatur quod habet Matthæus, cap. 15, v. 19 : *Sine causâ colunt me, docentes doctrinam et mandata hominum:*

Quid quòd hæreticis semper gentile fuit mysteriis et traditionibus suos discipulos imbuere? Id quod à Christi doctrinâ alienum est, *qui palàm locutus est mundo, et in occulto locutus est nihil,* ait Joannes, cap. 18, v. 20. Ac si quid in tenebris dixit, profectò jussit Apostolis, ut dicerent ipsi in lumine (1), et quod in

(1) Irenæus, lib. 1, cap. 33, scribit hæreticorum præceptum esse, non oportere mysteria eorum effari, sed in abscondito contineri.

aurem audierunt, ut prædicarent super tecta. Non ergò habemus Christiani occultas mysteriorum traditiones.

Quòd si veterum traditionibus fidem et religionem nostram asserimus, id Pagani, id Judæi, id Sarraceni faciunt, eoque præsertim nomine sectas suas retinent, quòd quemadmodùm nos, ità ipsi quoque majorum institutis inhærent, eaque longissimi temporis possessione tuentur, justumque pro illis bellum suscipiunt. Non est autem disciplina nostra Pythagorica, ut traditionibus quasi vestigiis insistamus; litteris est Christi doctrina prodita; illas in omni fidei et religionis quæstione amplecti debemus. Hæc Lutherani argumentantur.

CAPUT II.

Supervacaneam videri cum Lutheranis non de hoc solùm loco, sed de quibusque aliis disputationem.

Ego verò cum Lutheranis quotiescumque me comparo ad disserendum, repentè à me avertitur oratio mea, et omnis statìm mihi disputandi ratio tollitur. Quo namque consilio adversùm hos disputare aut debeam, aut possim, qui cùm omnia theologiæ principia tollunt, tùm unâ ferè solâ asseverandi audaciâ utuntur, quæ illis perpetua est pro locis dialecticis theologicisque omnibus? Quid ego contrà hos scribam, qui nullam in Ecclesiâ legem esse volunt, per quam Scripturæ sensa finiantur, sed suo cuique ingenio esse utendum, nec id sentire oportere, quod alii senserint, sed quod ratio propria præscripserit? Quid autem stultius quàm cum eo disputare, qui nihil admittit nisi Scripturæ verba, sed hujus interpretationem sibi uni reservans, reliquos omnes existimat miris modis hallucinari? Mahumetus, ne, si res esset viâ et ratione explorata, in male susceptâ causâ cadere cogeretur, omnem disputationis aditum lege suis editâ præclusit, et Lutherus disserendi principia suis universa tollens, si disputationem instituat, nec aditum, nec exitum poterit reperire. Perindè enim est, Scripturas solas sine lege et pro cujusque interpretatas arbitrio accipere, ac si nullum fixum certum disserendi principium acceperis. Quapropter miseri Lutherani, haud secùs atque Sarraceni, nec suas, nec magistri possunt ineptias deprehendere; nec nos cum iis disserendo aliud possumus, quàm tempus et operam ludere. Qui tamen haberent jus suum disputandi, si principiorum aliquem delectum reliquissent, ut ad veritatis inventionem aditus esset. Nunc autem nulla principia relinquunt. Vana igitur cum eis erit et futilis disputatio. Omninò enim meminisse debemus, id quod ab scholasticis sæpissimè usurpatum jam quasi in proverbii consuetudinem venit: « Contrà negantem principia, quoniam frustrà id fiat, non esse disputandum. »

Accedit eòdem, quòd paradoxa cum communi sensu pugnantia asserunt, quæ si vis argumentando refellere, res minimè dubias argumentando dubias facis. Cùm enim illa quæ in syllogismo antecedunt, ut fidem aliquam faciant, certiora notioraque esse oporteat his, quæ ex antecedentibus consequuntur, verendum sanè est, quandò Lutheranorum placita coarguimus, ne res maximè absurdas minore evidentiâ refellentes peccatum hoc ratiocinationis vitiosæ ineptæque peccemus.

Nec verò hujus rei explicandæ gratiâ longè exempla petenda sunt, cùm habeamus in manibus: etenim ut hanc, quam modò dixi, opinationem Lutherani tueantur, ponunt primò sacras litteras non habere plures sensus. Falsò autem illud ponunt; sed demus hoc eis liberaliter. Assument deindè in Scripturis sensum illum unum certissimè familiarissimèque doceri, nec esse eas velut cereum quemdam nasum, in sensum omnem flexibiles, sed potiùs esse per se expositas, et in promptu cuique sine magistro et docente patere. Quibus egregiè scitèque positis, jam facilè conficiunt, sacris libris intelligendis nec veterum traditionem, nec Ecclesiæ judicium expectandum. Quæ omnia cùm et per se sint falsa perspicuè, et Scripturis ipsis vehementer repugnantia, si contendam ego ex adverso refellere, aqua mihi, ut dicitur, hærebit; qui scilicet intelligam, quàm sit ridiculum confutare velle vanas commentitiasque sententias, portenta non disserentium theologorum, sed hominum somniantium, quàm stultum cuilibet opponenti contraria respondere, quàm inutile faces in meridianam solis lucem inferre; quàm denique otiosum in re manifestâ periclitari. Petrus ait in Paulinis Epistolis esse quædam difficilia intellectu, quæ indocti homines et instabiles depravant ad suam ipsorum perditionem; hi verò contrà aiunt omnes Pauli Epistolas esse intellectu facillimas. Paulus perfectis sapientiam loquitur in mysterio absconditam, parvulis autem lac potum dat, quoniam ferre aliud non possunt: isti sine discrimine omnes, ac, si Deo placet, inter pocula universa Scripturæ sacramenta devorant, et solidum etiam cibum struthionum more concoquunt. Sapientibus et

prudentibus quædam Pater abscondit; istis omnia revelavit. Filius discipulis suis aliquandò in parabolis est locutus; his palàm semper loquitur, et proverbium nullum dicit. Liber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur, quem cùm dederis homini scienti litteras ut legat, respondebit tibi : *Non possum; signatus est enim;* at his librum Agnus aperuit, aperuit item oculos, ut videant, quæ nos miseri et cæci videre non possumus, imò quæ Origenes, Basilius, Gregorius, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Hilarius non viderunt (1). Eunuchus ille Actorum Apostolorum tàm religiosus, ut relictâ aulâ regiâ de extremis mundi finibus venirct ad templum, tàm divinæ legis amator, ut etiam in vehiculo sacras litteras legeret, non poterat Isaiam intelligere, nisi aliquis eum doceret : et ab istis Prophetæ omnes sine magistro et interprete intelliguntur. Breviter, ut Hieronymus ait, nulla ars sine præceptore percipi potest; sola Scripturarum scientia est quam hi passìm sibi omnes vindicent, præsumant, doceant, antequàm discant. Sunt in libris sacris loca plurima, in quibus tanta difficultas et obscuritas inest, ut post veterum omnium interpretum vigilias, studia, operas, adhùc vix à doctissimis et optimis quibusque intelligi posse videantur. Et multitudo imperita, in quâ nec ratio inest, nec judicium, universos Scripturæ locos facilè expediet atque interpretabitur! Itàne facile est expedire, ut reliqua taceam, hebræi sermonis ambiguitatem, tropos vel vetustate obscurissimos, phrases alienas ab hisce linguis quibus assuevimus, nostris inaudita proverbia, parabolas peregrinas, translationes interdùm etiam longissimè petitas? Expone mihi facilè, si potes, Proverbia Salomonis et Cantica; Ezechielis, Danielis, Isaiæ, Jeremiæ prophetias; Davidicos Psalmos expone : et si exposueris, tùm verò libri sacri nec sunt difficiles, neque obscuri. *Quis sapiens,* ait Oseas, *et intelliget ista? intelligens, et sciet hæc?* et Salomon : *Quis talis, ut sapiens est?* et : *Quis cognovit solutionem verbi?* Atqui sapientes sunt omnes isti, et summâ facilitate difficillimas Scripturæ quæstiones solvunt. Quòd si Scripturæ in varium sensum torqueri flectique non queunt, quomodò hæreses omnes ex pravâ intelligentiâ Scripturarum ortæ sunt (2)?

(1) Vide Hieronymum ad Paulin., et Augustinum in Proœmio libri de Doctrinâ christianâ.

(2) « Hæreses esse non possunt, si non et perperàm Scripturæ intelligi possent. » (Tertull. de Resurr. carnis.)

At hoc non solùm tradentibus Hilario, lib. 2 de Trinit., Hieronymo ad Galat. 1, Irenæo, lib. 1 advers. hæres., cap. 1, Augustino in Joannem, tract. 18, Vincentio Lirinensi contrà prophanas novitates, Septimâ synodo, act. 6, sed manifestè etiam experimento cognovimus. Undè verò inter ipsos quoque Lutheranos de rebus maximis controversiæ, si Scripturæ in varios sensus non flectuntur? Nam illa verba : *Hoc est enim corpus meum*, alii propriè, alii per tropum accipiunt. Quæ cùm ità sint, aliâ ratione, atque isti dicunt, Scripturæ divinæ investiganda tenendaque intelligentia est. Si enim ad privatam hæc regulam dirigatur, undè evincetur Helvidius de perpetuâ Mariæ virginitate? undè Arius de verâ Dei in Christo naturâ? imò verò undè constabit, hujusne, an illius intelligentia vera sit, si Scripturas cuique licet pro suo ingenio interpretari? Cùm enim variæ erunt, ut fit, de eodem Scripturarum loco sententiæ, quæ certa sit, eam nemo præstabit. Ii enim omnes, qui inter se dissentient, pari ratione suum quisque sensum tuebuntur. Hoc enim morbi ferè innatum est hominum ingeniis, ut cedere nesciant, simul atque res in contentionem vocata est; quæ postquàm incaluit, hoc cuique videtur verissimum, quod temerè etiam tuendum susceperit. Aut igitur sensum quisque suum certum habet, et redibit insania veterum, quam Aristoteles, Metaph. lib. 4, manifestis argumentis explosit; aut nullius sententia certa erit, et præterquàm quòd dissidiorum nullus erit finis, nullum habebimus certum fidei christianæ judicium, sed ex suâ opinione quisque suam fidem sibi affinget. Ità fides catholica nulla erit. Ac re verâ ridiculi Lutherani sunt qui postulent, ut ipsis sacras litteras interpretantibus, ac novo quidem mirabilique more interpretantibus, certa fides habeatur. Non est creditum Apostolis, ut falsè ridet Erasmus, donec multa magnaque miracula fidem adstruxissent doctrinæ, et nunc quilibet sibi postulat credi, quòd affirmet se habere spiritum intelligentiæ, cùm nullus eorum tamen nec equum quidem claudum sanare potuerit. Multa prætereunda sunt, ne quid habeat injucunditatis oratio; et tamen multa dicuntur, quæ apertè horum insaniam refutent.

Sanè, nisi Cochlæus in epistolis ad Germaniæ principes et ad Bernenses antevertisset, exemplis positis periculum facerem, et in illis variè in utramque partem luderem, ut vel hoc ipso periculo compertum esset omnibus, quàm non sit difficile unumquodlibet thema è

sacris litteris aut probari, aut improbari, si pro suo cas quisque ingenio interpretetur. Quanquàm, fateor, nonnulla sunt Scripturæ loca, quæ in alium atque alium sensum trahi, ne à contentiosis quidem possunt. Quis enim illud torqueat, quod Paulus ad Corinthios scripsit, alii per Spiritum dari sermonem sapientiæ, alii sermonem scientiæ, alii interpretationem sermonum? At isti omnia ecclesiastici corporis munia confundunt, istis totum corpus est oculus. Omnes siquidem, Spiritu doctore, intelligunt Scripturæ universa mysteria. Sed benè habet, quòd vel Lutherus ipse quædam in Psalmis loca se non intelligere confitetur. Bene habet, quòd doctores in Ecclesiâ Christus dedit, non omnes, sed *quosdam, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii,* Ephes, 4. Verùm de his et multa in secundo libro disserui, et plura adhùc in septimo disserentur, non quòd adversùm Lutheranos pugnam inire velimus, qui clausis, ut dicitur, oculis, more Andabatarum pugnant, sed quò videant catholici, cùm omnes locos ratione animoque lustraverint, nullum esse certiorem, nullum stabiliorem, nullum deniquè sacris litteris exponendis magis necessarium, quàm is est, quo Ecclesiæ traditio continetur. Quo est detestabilior Lutheranorum impudentia, qui hunc locum labefactare ac funditùs delere nituntur. Sed ut hæc omnis quæstio semel hìc, ubi proprius est locus, constituatur, aliquot fundamenta jacienda sunt, quæ theologiæ fideique simul nervos ac vires continent.

CAPUT III.

In quo quatuor fundamenta ponuntur, ad traditiones Christi et Apostolorum constituendas.

Primum fundamentum. — Ecclesiam esse antiquiorem Scripturâ, fidemque proindè ac religionem sine Scripturâ constare. Nam vetustissimi illi primorum seculorum Patres, qui in lege naturæ antè Moysen veri Dei cultores sunt habiti, sacrificiorum ritum, veramque de rebus divinis sententiam non scriptis legibus, sed more et instituto majorum servavêre (1).

(1) Josephus, lib. 1 Antiquit., cap. 4, tradit Seth et posteros duas columnas edidisse, unam lateritiam, alteram lapideam, in quibus disciplinam rerum cœlestium insculpserunt, ne quæ ab ipsis inventa erant, deperirent. Sed de inventis loquitur, non de iis, quæ à majoribus acceperant, sed ne de his quidem quæ ad mores pertinerent. Has fortè vocat Jamblicus antiquas Mercurii columnas, quas Plato quondàm et Pythagoras cùm lectitàssent, philosophiam constituerunt.

Circumcisionem quoque à Deo primùm acceptam, Abraham deinceps familiæ prodidit. Proles verò illa hominum hebræorum ejusmodi sacramentum non aut membranis, aut tabulis inscriptum, sed in animis consuetudine imbutis quasi impressum conservavit; multosque annos in Ægypto, citrà ullam scriptam legem, unius Dei veram fidem et religionem tenuit. Christus etiam Dominus librum nullum scripsit, imò quantùm legimus, ne præcepit quidem ut scriberetur. *Euntes,* non ait, *scribite,* sed, *prædicate Evangelium omni creaturæ,* Marc. ult. Et per Jerem. cap. 30: *Dabo,* inquit, *legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam.* Et Apostolus, 2 Corinth. 3: *Epistola,* ait, *estis Christi, ministrata à nobis et scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Lex ergò evangelica, quæ lex spiritùs est, non litteræ, non est à principio litteris exarata, sed in animis fidelium insculpta. Nam et cæteri Apostoli priùs vivâ voce Evangelium docuerunt, deindè mandârunt litteris, ut testes satìs graves et idonei sunt, Iren. adversùs Valentinum libro, 3. Euseb., cùm aliis locis non obscurè, tùm luculentiùs in 3 histor. Eccles. lib., cap. 24, Chrysost. Homil. 1 in Matthæum, Theophylactus in initio comment. in Matth., Hieron. in catalogo scrip. Eccles. in Matth. et in Joan., breviter, ne omnes sigillatìm enumerem, universi ecclesiastici auctores. Nolo enim in apertis rebus multus lectori videri, eò maximè quòd Lucas Evangelista hujus rei certissimum testimonium præbet, inquiens: *Quoniam multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum; sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis; visum est mihi assecuto omnia à principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.* Constat igitur, doctrinæ fidei jam vulgatæ scriptionem Evangeliorum accessisse; accessisse, inquam, non præcessisse. Constat item, christianam Ecclesiam et religionem non litteris primùm, sed traditione substitisse. Constat rursùs, fidei doctrinam in Ecclesiâ primitivâ non à Scripturis habuisse auctoritatem, sed contrà Scripturas à traditione. *Sicut tradiderunt,* ait, *nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis.* Constat deniquè aliquandò in Ecclesiâ Christi fuisse catholica dogmata, quæ sacris nullis litteris continerentur. Quâ re permotus Irenæus, ait: « Quòd etsi Apostoli nullas nobis Scripturas reliquissent, tamen

et oportebat nos sequi ordinem traditionis Ecclesiæ, quùm fideles scilicet scriptum Evangelium sequebantur. »

Secundum fundamentum. — Non omnia, quæ ad doctrinam christianam pertinent, esse etiamnùm in sacris litteris expressa. Nam perpetuam beatæ Mariæ Virginitatem, descensum Christi ad inferos, baptismum parvulorum, conversionem panis et vini in corpus et sanguinem Christi, processionem Spiritûs sancti ex Filio, trium personarum in unâ substantiâ æqualitatem, earumdemque per relativas proprietates distinctionem, non ità expressa in libris canonicis invenies, sed adeò tamen certâ in fide sunt, ut contrariorum dogmatum auctores Ecclesia hæreticos judicârit. Quemadmodùm igitur articulus resurrectionis continebatur in illo : *Ego sum Deus Abraham et Isaac,* quod posteà Christus Dominus minùs intelligentibus exposuit, ità nonnulla per Spiritum veritatis explicuit Ecclesia, quæ in sacris litteris habentur obscura (1).

Tertium fundamentum. — Multa pertinere ad Christianorum doctrinam et fidem, quæ nec apertè nec obscurè in sacris litteris continentur. Id primùm Innocentius probat de celebr. Missæ, c. *cùm Marthæ.* Verba enim, quibus in calicis consecratione utimur, quibusque Christum Dominum usum esse profitemur, scilicet: *Mysterium fidei et æterni Testamenti,* in Evangelistis non habentur. Ac ne illud quidem: *Elevatis oculis ad Deum Patrem suum.* Sententiam quoque illam : *Beatius est multò dare, quàm accipere,* Christum dixisse nesciremus, nisi Paulus in Actis, cap. 20, 25, docuisset. Quemadmodùm ergò non omnia gesta Jesu evangelica Scriptura complexa est, juxtà Joan. ult. 25, ità ne omnia verba quidem, sed quædam per traditionem accepta sunt. Rursùm, sanctorum martyrum auxilium precibus implorandum, eorumque memorias celebrandas, imagines venerandas esse, in sacrificio Eucharistiæ simul cum corpore sanguinem sacerdotibus esse et conficiendum et sumendum, sacramenta Confirmationis et Ordinis non iterranda, sacræ litteræ nusquàm fortè tradiderunt. At ejusmodi atque alia pleraque id genus ità firmiter Ecclesia catholica retinet, ac si sacris codicibus fuissent inscripta. Quatuor demùm Evangelia, quæ nunc Ecclesia recipit, quatuordecim Epistolas Pauli, breviter, ut in summâ dicam, utrumque et vetus et novum Testamentum firmissimè retinemus, nec tamen ea tenere possumus Scripturæ auctoritate. Multa igitur sunt fidei catholicæ dogmata, quæ in sacris litteris non habentur.

Quartum fundamentum. — Apostolos maximis de causis alia quidem litteris, alia autem vivâ voce prodidisse. Sed quæ illæ causæ sint, repetendum altiùs videtur. Morem porrò hunc tradendi quædam discipulis non scripto, sed verbo, olìm quoque scimus à philosophis observatum. Pythagoram certè hunc in modum discipulos instituisse, posteriorum omnium scripta testantur; qui et ipse, ut 1 Strom Clemens Alexandr. refert, circumcisus fuit, ut adyta ingrediens, Ægyptiorum mysticam disceret philosophiam. Galenus, libro 2 de anatomicâ admin., veteres physicos ait artes à majoribus quasi per manus traditas conservâsse. Cicero, lib. 1 de Legibus, serendos in republicâ mores existimat, nec scriptis omnia sancienda; et eodem rursùs libro, sacra putat meliùs in republicâ conservari, si à patribus accepta deinceps familiis prodantur. Cæsar, de Bello Gallico lib. 6, Druidas scribit disciplinæ præcepta nefas existimâsse, ut litteris mandarentur. Scribunt item, non modò celebres Hebræorum doctores, sed ex nostris Hilarius et Origenes, Moysen non legem solùm, sed secretiorem legis enarrationem in monte divinitùs accepisse; præceptum autem ei à Deo, ut legem quidem populo scriberet, legis autem occulta mysteria ipse ministro suo Josue, hic deinceps succedentibus sacerdotum primoribus magnâ silentii religione revelaret. Anatolius quoque, apud Eusebium, lib. 7 Eccl. hist. cap. 28, 70 Interpretes refert Ptolemæo regi percunctanti multa ex Moysis traditionibus respondisse. Atque illud etiam auctor Libri 4 Esdræ, cap. 14, non obscurè testatur. *Enarravi,* inquit, *Moysi, mirabilia multa, et præcepi ei dicens: Hæc in palàm facies verba, et hæc abscondes.* Quod idem præceptum Dominus Esdræ de lege instaurandâ dedit, inquiens : *Quædam palàm facies, quædam sapientibus absconsè trades.* Ad hujusmodi verò traditiones Propheta videtur spectâsse, cùm ait Ps. 43: *Deus, auribus nostris audivimus, patres nostri annuntiaverunt nobis;* et rursùm, Ps. 77, 3 : *Quanta mandavit*

(1) Ex illis dogmatibus plura nullatenùs Scripturâ sacrâ constant, sed verbo Dei tradito, verbi gratiâ, Virginitas perpetua B. Mariæ. Quippè dogmata non minùs in Scripturis existunt, quamvis obscurè, modò id constet ex traditione seu ex definitione Ecclesiæ ità Scripturam interpretantis. Quæcumque verò ad textus divinos non referuntur infallibili auctoritate Ecclesiæ, et tamen ut revelata à Deo ab ipsâ proponuntur, hæc, sed hæc sola, ad traditum seu orale verbum Dei pertinent. P.S.

patribus nostris, nota ea facere filiis suis! Ad similes quoque veterum traditiones Moyses ipse revocat, Deut. 37, ubi dicit : *Interroga patres tuos, et dicent tibi ; majores tuos, et annuntiabunt tibi.* Quædam igitur non scripto, sed verbo tradere, non philosophorum modò, verùm Moysis, imò Dei etiam consilium fuit. Hujus ergò optimi consilii rationem Jesus Christus vitæ magister habuit, habuerunt Apostoli. Multa enim à Domino illis tradita scribere noluerunt. Quibus verò rebus adducti idipsum fecerunt, breviter explicandum est. Cæsar, de Bello Gall., lib. 6, duabus de causis Druidas instituisse dicit, ne disciplinæ præcepta litteris proderentur : quòd neque in vulgus disciplinam efferri velint, neque eos, qui discunt, litteris confisos, minùs memoriæ studere; quod ferè plerisque accidit, ut litterarum præsidio diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant. Nimirùm, ut Joanni Pico in Apologiâ placet, prior illa causa Pythagoræ ac Platoni præcipua fuit, ut mysteria quædam occulta verborum traditione discipulis commendarent. Nec enim aliter existimârunt philosophiæ dignitatem se posse tueri. Ægyptios Clemens Alexand., 5 Stromat., refert, non quibuslibet mysteria commisisse, nec rerum divinarum cognitionem ad profanos deferre solitos, sed ad eos solos qui erant ad regnum perventuri; et ex sacerdotibus iis, qui judicati fuerant probatissimi et educatione, et doctrinâ, et genere. Exstat Lysidis Pythagoræ epistola, in quâ Hipparchum reprehendit, quòd publicè, contrà ac magister instituit, philosopharetur. Nec enim fas esse ea omnibus porrigere, quæ paucis et iis quidem disertis et laborantibus communicanda sunt. Qui autem Pythagoræ præcepta passim vulgo traderent, æquè eos impios haberi, ut qui profanis hominibus Eleusinarum dearum arcana patefacerent. Eis etiam esse similes, qui in prealtum puteum cœno plenum aquam puram atque nitentem effuderint, quos nihil aliud, quàm cœnum turbare et aquam amittere. Nec solùm à Lyside Hipparchus reprehensus est, sed accusatus à discipulis aliis, et expulsus è scholâ, et propter ipsum tanquàm propter mortuum facta columna est, quemadmodùm Clemens Alexand. 5 Strom. scripsit. Non licet, inquit quoque Pindarus, apud omnes veterem aperire orationem, præterquàm fidelissimis silentii viis. Amat enim natura celari, ut Porphyrius, lib. 7 Hist. c. 2, scripsit, nec divina mysteria Deus patitur in aures vulgi introire pollutas. Aurum et gemmas in altissimas terræ latebras natura condidit : ità magno habentur in pretio ; vilescerent, si essent exposita. Basilius, in lib. de Spiritu sancto, cap. 29, et Origenes, homil. 5 in Num., ob id asserunt Moysen non esse passum ut omnia, quæ erant in templo, omnibus essent pervia; quòd sciret res usu tritas expositas esse contemptui : quod verò sepositum est et rarum, huic conjunctam esse summam admirationem et reverentiam.

Plato, scribens Dionysio de quibusdam sacris mysteriis, monet, ut epistolam è vestigio concerpat, ne in manus indigni vulgi perveniat; tantæ fuit olim vel ethnicis curæ, disciplinarum mysteria et à contemptu et à profano abusu defendere; id verò maximè si ad res sacras mysterium pertineret. Tarquinius rex Marcum Tullium duumvirum, quòd librum secreta sacrorum continentem, suæ fidei custodiæque commissum, Petronio Sabino scribendum dedisset, culeo insutum in mare abjici jussit (Valer. Maxim. de Serv. relig. lib. 1); quod supplicii genus multò post parricidis irrogatum est. Ac justissimè quidem, ut Valerius ait, quia pari vindictâ parentum ac Dei violatio expianda est. Quæ videlicet causa Apostolis fuit ut secretò quædam ex animo in animum solo intercedente verbo transfunderent. Consentaneum enim erat mysteria quædam, præsertim sacra, clàm populo rudi habere, perfectis et majoribus seorsùm communicanda. *Non judicavi,* inquit Paulus, 1 Cor. 2, 2 et 6, *me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Sapientiam autem loquimur inter perfectos.* Et rursùm, 2 ad Tim. 1, 13, et 2, 2: *Formam,* ait, *habe sanorum verborum, quæ à me audisti. Bonum depositum custodi, et quæ à me audisti per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* Quòd si Apostoli, quibus formis sacramenta essent conficienda, quibusve ritibus administranda, aliaque id genus religione secreta, passim vulgò tradidissent, quid esset aliud, quàm adversùs Christi legem sanctum dare canibus, et in porcos spargere margaritas? Imò verò quid esset aliud, quàm omnia mysteria christianæ religionis abolere? Nec enim mysterium est, quod ad populares aures affertur. Hæc itaque prima ratio est cur Apostoli quædam sine scripto traderent; nempè ne aut ab ethnicis sacra nostra irriderentur, aut vulgò etiam fidelium venirent in contemptum (1). Secunda

(1) In hâc primâ ratione auctor certè exagerat cùm secretum quo mysteria christiana tegebantur, tùm rationes quibus ea occultare

est, quoniam habet nescio quid latentis energiæ viva vox, et in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortiùs sonat, quemadmodùm Hieronymus ad Paulinam ait. Indignum ergò erat, ut tota Evangelii doctrina, quæ lex est spiritûs et vitæ, mortuis ubique litteris committeretur, nec ullâ ex parte committeretur cordibus, cùm de eâ peculiariter scriptum esset : *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam.* Servorum et rudium est, omnia ex præscripto agere. Judæorum ergò sit scripta hæc lex, quâ universa, etiam minima præfiniantur. At filii perfecti jam viri, et in libertatem gratiæ vocati, habeant legem insculptam in cordibus. Quamobrem, qui Evangelium omni ex parte in characteribus et membranis includunt, nihil illius verbo, nihil cordibus (1) relinquentes, hi Evangelio multùm adimunt et dignitatis et virium. Papias apud Eusebium : « Si quandò, ait, advenisset aliquis « ex iis qui secuti sunt Apostolos, ab ipso se- « dulò expiscabar quid Andreas, quid Petrus « dixerit, quid autem Philippus, vel Thomas, « quid verò Jacobus, Joannes, Matthæus. Nec « enim tantùm mihi librorum lectiones pro- « desse credebam, quantùm vivæ vocis præ- « sentisque magisterium. » Hactenùs Papias. Ubi verò gentium est verbum, quod tantoperè Lutherani jactare solent ? Nam scriptum verbum, si verè ac propriè loqui volumus, non est verbum. Apud nos autem, qui Christi et Apostolorum oracula vocesque tuemur, verbum Domini verè et propriè manet in æternum : Verbum, inquam, vivum, quod ex doctorum ore in discipulorum transfusum aures fortiùs resonat : *Verba,* inquit, *mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore seminis tui à modò et usquè in sempiternum.*

Adde quòd ad confutandos hæreticos, major vis in traditione, quàm in Scripturâ est. Egesippus apud Eusebium refert, virginem mundam et immaculatam Ecclesiam permansisse, donec discipuli Domini exstiterunt, corruptoribus veritatis, si qui fortè fuerunt, in occultis terræ hiatibus delitescentibus; ut verò omnis illa ætas, quæ à Domino susceperat vivæ vocis auditum, de hâc luce discessit, tùm hæreticos, nudato, ut aiunt, capite, apostolicam veritatem oppugnâsse. Et Ignatius apud eumdem eâ maximè ratione docet, hæreticorum vitari contagia, si diligentiùs ac tenaciùs Apostolorum, traditionibus inhæreatur (1). Tertulianus quoque adhùc apertiùs monet ut adversùm hæreticos magis traditionibus quàm scripturis disseramus. Scripturæ enim in varios sensus facilè trahuntur, traditiones non item. Nemo hæreticorum est, ut Hilarius ad Constantium Augustum tradidit, qui se non secundùm Scripturas prædicare ea quibus blasphemat, mentiatur. Omnes Scripturas sine sensu loquuntur. Et Irenæus lib. 1, cap. 1 : « Hæretici, inquit, Scripturis nituntur sua « dogmata confirmare, ne sine teste esse vi- « deantur. Sed reformant eloquia Dei, atque « ex figurâ hominis vulpis aut ursi figuram red- « dunt. » Hactenùs ille. Faciunt porrò hæretici quod patrem suum fecisse vident, ut Vincentius Lirinensis eleganter ait, et auctoris sui callida machinamenta sectantur. Nam quid ille non faciet misellis hominibus, qui ipsum Dominum majestatis Scripturarum testimoniis appetivit ? *Si filius,* inquit, *Dei es, mitte te deorsùm; scriptum est enim,* etc. Ità, quodcumque dogma hæreticus proferat, statìm ait : *Scriptum est enim,* et non unum, sed mille testimonia, mille exempla parat de Lege, Psalmis, de Apostolis, de Prophetis, quibus novo more interpretatis sententiam suam approbare conatur. Quorsùm hæc tàm longo sermone repetita? Nempè ut intelligas non modò adversùm hæreticos plùs habere traditionem quàm Scripturam virium, sed etiam omnem fermè cum hæreticis disputationem ad traditiones à majori-

Christiani inducebantur. Non enim, sicut veteres philosophi vel pagani suæ disciplinæ quamdàm ex mysterio arcanisque venerationem conciliare tentabant, ità et Christiani sacræ doctrinæ. Mysteria non coràm omnibus exponebantur, ne ab ethnicis ob ignorantiam vel odium in contemptum et irrisionem venirent; nec tamen apologistæ etiam priores eadem evolvere coràm principibus, ut vindicarentur à calumniis, hæsitaverunt. A fortiori, non occultabantur plebi, seu vulgo fidelium ; sed illa sensìm, ut par erat, edocebantur neophytæ et catechumeni, usquè dùm baptismo consecrati, jam portare pleniora documenta valerent, quibus singuli pro suis facultatibus, ut nunc fit, imbuebantur. (Vide prætereà Bergier. in Dictionnar. theol. verbo *Mystères.* P. S.

(1) Quòd lex nova in cordibus insculpta sit, id non opponitur ejus scriptioni : sive enim scriptum, sive ore traditum, verbum divinum semper fidelium animis suâ gratiâ Spiritus sanctus inserit. Id solùm dicendum, quòd orale documentum, naturæ humanæ conformius, saltem in suis initiis ac primis institutionibus, ità fuit Apostolis et ipsi Christo pretiosius ; item, labentibus seculis, semper prævaluit, utpotè statui sociali accommodatum ac essentiale. P. S.

(1) Montanus primus traditioni contraria nova quædam ingessisse dicitur apud eumdem Eusebium, Hist. ecclesiast. lib. 5, cap. 16, et ibidem, lib. 3, cap. 36; insuper in libro de Præf. hæret.

bus acceptas esse referendam. Nam cùm utrique et Catholici, et hæretici, pro suâ sententiâ, quisque sacras litteras referant, in sensu et interpretatione discrimen est. Quis autem verus ac legitimus Scripturæ sensus habendus sit, nisi Ecclesiæ traditione cognosci certò non potest. Quemadmodùm et paulò antè docuimus, et libro 7, sumus multis magnisque argumentis demonstraturi. Atque hinc patet causa gravissima, cur traditiones apostolicæ fuerint necessariæ. Sensus enim Scripturarum apostolicarum non erat ab Apostolis Scripturis aliis explicandus, nisi ipsi in opera sua ederent commentarios, quod à viris gravissimis semper alienum fuit. Intelligentiam ergò Scripturæ sacræ discipulis suis vivâ voce tradiderunt, ut illud Deus omni tempore in suis Ecclesiis impleret: *Dabo legem meam in visceribus eorum.* Lex « siquidem evangelica, ut Hieronymus in com« mentar. ad Galatus 5, 1 scripsit elegantissimè, « non in Scripturis est, sed in sensu; non in su« perficie, sed in medullâ; non in verborum fo« liis, sed in radice rationis. » Ex quo magis emergit, per hujuscemodi traditiones ecclesiasticos ordines suo quemque loco divinitùs contineri; dùm et majores, qui regni cœlorum claves habent, sacrosancta Scripturæ sacræ mysteria, quibus quoque et tempore et loco dignum visum fuerit, aperiunt, et minores ab Ecclesiæ magistris libri clausi sacramenta percipiunt. Alioqui nulli essent Ecclesiæ doctores, sed quivis, quamlibèt plebeius et rudis, earum per se rerum sine præceptore quæreret intelligentiam, quas Apostolorum interpretatione, et litteris obvias expositasque haberet. Nunc autem traditiones apostolicæ non quibuslibet commendatæ sunt, sed, juxtà Paulum, *sapientibus et prudentibus, fidelibus quoque ac religiosis depositi sacramenti custodibus, qui etiam idonei sint et alios docere.* Quâ de re Dionysius, de cœles. Hierus. cap. 1, Timotheum diligentiùs admonet, ne sancta sanctorum afferat, ea passìm rudibus exponens, sed sanctis solis sacrarum rerum intelligentias secretiùs pandat; ob hanc enim causam primos illos nostros duces necessariò summa et supersubstantialia partìm scriptis, partìm non scriptis institutionibus, juxtà quod sacræ definiunt leges, tradidisse. Quid quòd, ut Cicero ait, suaviùs mores in republicâ traditione feruntur? ne si scripto sanciantur omnia, et molesta illa fiant, et legum ac doctrinæ codex suâ mole et magnitudine terreat. Quid quòd hâc viâ vel maximè Ecclesiæ commendatur auctoritas, quàm ut sponsæ charissimæ, Christus tantoperè commendavit? Cùm enim sponsi sui non verba modò, sed sensum etiam in corde servat, verè, quod Apostolus dixit, *columna est et firmamentum veritatis.* Et æquum erat, ut aliquis quasi lydius lapis in manu Ecclesiæ relinqueretur, quo falsas verasque doctrinas exploraret, verumque item Scripturæ sensum à falso discerneret. Sed de causis hactenùs.

Nunc fundamentum illud confirmandum est, ostendendumque Apostolos Evangelii doctrinam partìm scripto, partìm etiam verbo tradidisse. Cujus rei primùm testes sunt Dionysius lib. de ecclesiast. hierar. cap. 1, Clemens Alexandrinus in lib. de pasch. apud Eusebium, lib. 6 eccles. hist. c. 11, et in lib. Strom. 1 et 5, Justinus martyr. quæst. 128, à gentibus positâ; Origenes. hom. 5 in Num.; Papias apud Eusebium, lib. 6 ecclesiast. hist., cap. 39; Egesippus, eodem Eusebio auctore, lib. 4, eccl. hist., cap. 8; Ignatius, eodem Eusebio referente, lib. 3, cap. 36; Irenæus, lib. 3, cap. 3 et 4, quem etiam Eusebius retulit, lib. 4 eccl. hist. cap. 14, et lib. 5, cap. 6 et 20; Tertulianus in libro de coronâ militis; Cyprianus de ablutione pedum; Epiphanius de hæresibus cùm aliàs sæpè, tùm ibi maximè, ubi Arianorum et Apostolicorum dogmata coarguit; Hieronymus adversùm Luciferianos; Augustinus, lib. 2 de Bapt. contrà Donatistas, cap. 7, et lib. 4, cap. 24, et lib. 5, cap. 23 et 26; Damascenus, lib. 4, cap. 13 et 17; Basilius, lib. de Spiritu sancto, cap. 27 et 29. Refert autem ex his unum et item alterum Gratianus, dict. 11, cap. *Ecclesiasticarum*, et distin., cap. 12. *Illa autem.* Potest igitur quidquam verum esse, quod sit huic talium virorum choro contrarium? Sed si tanta nubes testium hæreticorum corda non movet, vel divinis testimoniis non moveantur. Quanquàm quod uno eodemque consensu tot tantique viri testati sunt, id non humanum, sed divinum est. At suppetunt etiam Scripturæ divinæ præclara testimonia: *State,* inquit Paulus, 2 Thess, 2, 14, *et tenete traditiones quas accepistis, sive per epistolas, sive per sermonem;* et rursùm, 1 Cor. 11, 12: *Laudo autem vos, fratres, quòd, sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis;* et eodem cap. posteà: *Ego accepi à Domino quod et tradidi vobis;* et paulò post: *Cætera, cùm venero, disponam;* atque ad Timotheum, 1 cap. 1, v. 1: *Formam habe sanorum verborum,* ait; *quæ à me audisti, bonum depositum custodi;* et deindè, ibid. 2, 2: *Quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* Ac Joannes in epist. 2: *Plura,* inquit, *habens*

vobis scribere, nolui per chartam et atramentum; spero enim me futurum apud vos, et ore ad os loqui. Quid multa? Duas Petri Epistolas habemus, et credimus mutum annis septem Antiochiæ sedisse, elinguem Romæ annis viginti quinque? Nùm nihil aliud verbo docuit, quàm quod epistolis duabus scriptum reliquit? Quid? Andreas, Thomas, Bartholomæus, Philippus, nonne sine scripturâ, solo intercurrente verbo, Ecclesias sibi destinatas, et fundârunt in fide, et in religione continuerunt? Consentiamus igitur, quod negari non potest, fidei doctrinam non scripto totam, sed ex parte verbo ab Apostolis esse traditam.

CAPUT IV.

Ubi sternuntur viæ ad traditiones Christi et Apostolorum investigandas.

His igitur cognitis, restat illud explicandum, ubi totius orationis cardo versatur, quonam modo theologo constare possit, hoc aut illud dogma ab Apostolis esse traditum. Verbi causâ, ponamus aliqua quæ pateant latiùs. Si in quæstionem veniat, nùm minores Ordines, Jejunium quadragesimæ, Baptisma parvulorum, Imaginum venerationem, Symbolum fidei ex traditione Apostolorum habeamus, id nunc explicandum esse dicimus anne sit via aliqua plana et expedita, quâ ad certam earum rerum intelligentiam possit perveniri. Non enim sumus ii, qui Pharisæorum instar, traditiones nostras velimus quasi divinas et apostolicas venditare sed ubique gentium cupimus, ut vera à falsis, ità, ab humanis divina secernere; eo verò in loco maximè, ubi de dogmatibus fidei catholicæ agitur. Quo in loco quidem rerum illiusmodi permixta confusio perniciosissima est. Sunt igitur viæ quatuor apertæ, quas si sequamur, traditionibus Apostolorum vestigandis minimè aberrabimus.

Prima via ab Augustino aperitur, cùm aliis locis, tùm lib. 4 contrà Donatist., in hæc verba : « Quod universa tenet Ecclesia, nec « conciliis institutum, sed semper retentum « est, non nisi auctoritate apostolicâ traditum « rectissimè creditur. » Est autem ratio hujus in promptu. Si enim consuetudinis cujusquam diù in totâ Ecclesiâ observatæ originem et principium, nec ad summos pontifices, nec ad concilia episcoporum referre possumus, sed ea consuetudo ad Apostolorum usquè tempora retrò trahitur, conficitur planè illam ab Apostolis esse profectam. Ut si in dubium vocetur, an minores Ordines, subdiaconatus, lectoratus, et cæteri, ex Apostolorum traditione in Ecclesiâ sint, hunc in modum pervestigabitur. Si horum Ordinum initium vel à Damaso sit, vel à Symmacho, vel ab ullo alio seu pontifice, seu concilio, certè Apostolorum traditio non fuit. Sin antè quemcumque pontificem, antè quodcumque etiam concilium mentio hujus rei apud priores habetur, donec ad Apostolorum tempora perventum est, tunc demùm intelligimus minores Ordines ex apostolicâ traditione fuisse, ut et re verâ fuerunt, quoniam non posteriores modò, sed Ignatius, epist. 8 ad Antioch., Dionys. cap. 3 eccles. hier., Clemens in epist. ad univers., Anaclet. in decretis suis, ejus rei tanquàm in Ecclesiâ jam acceptæ meminerunt. Eâdem quoque ratione docebis Jejunii legem traditionis apostolicæ fuisse, cujus videlicet mentionem fecisse constat Augustinum ad Casulanum, epist. 86, et ad Januar. epist. 118 et 119; Hieronymum ad Lætam de institutione filiæ, et lib. 2 advers. Jovinianum, et in Isaiam cap. 58; Ambros. serm. 25 et 38; Chrysost. ad popul. Antioch. hom. 3 et 16; Basil. cùm in aliis concionibus, tùm in ejus initio quam in ebriosos habuit, et in posteriore de jejun., concil. Nicæn., referturque distin. 18, cap. *Habeatur;* concil. Laodic., multis capitibus; Sozomenum, Hist. Tripart., lib. 1, cap. 10; Origenem, hom. 10 in Levit.; Irenæum apud Eusebium, ecclesiastic. hist. lib. 52, cap. 24; Telesphorum in epist. ad universos, qui jejunii nostri auctor falsò à quibusdam existimatur (1); quoniam Ignatius in epist. 4 ad Philipp. ejus rei prior meminit, atque habemus etiam canonem apostol. 68, probâtum etiam à Trullan. synod. canone 9 et canone 20. Quamobrem verè ac jure Theophil. Alexandr. lib. Paschali 1 et 3, non solùm legem jejunii à majoribus traditam esse præscribit, sed affirmat fuisse evangelicam traditionem. Et Epiphanius, hæresi 80, ubi doctrinam Ecclesiæ docet, et fidem quæ traditione ecclesiasticâ servatur, cùm meminit jejunii quadragesimæ, tùm dixit apertè Apostolos tradidisse jejunia 4 et 6 feriæ. Atque Leo Papa, in concione de Pentecost., cujus initium, *Plenissimè,* jejunium quatuor temporum Trinitatis ab Apostolis dicit esse institutum. Hieronymus autem ad Marcellam adversùs Montanum non obscurè tradit quadragesimam nos secundùm traditionem Apostolorum jejunare. Quod verò in hoc exemplo fecimus, id facere per multa possumus; et hâc

(1) Vide Eusebium *de Temporibus.* Fortè antè hæc tempora jejunium more ab Apostolis accepto servatum est; à Telesphoro autem primùm lege præscriptum et præceptum est.

eâdem ratione parvulorum baptisma, consecrationem virginum, monasticam professionem, lucernam in templis cereosque lucentes, imaginum venerationem, et alia id genus multa, Apostolis tradita comprobare. Sanè quod in moribus diximus, idem in fidei dogmate servandum est, si unumquodlibet novum esse hæretici calumnientur. Hujus rei illustre exemplum habes apud Eusebium lib. ecclesiast. histor. cap. 5, ultim. Sed nos pergamus ad reliqua.

Secunda itaque via huic proxima, et ea quidem expeditior est. Si quod fidei dogma Patres ab initio secundùm suorum temporum successionem concordissimè tenuerunt, hujusque contrarium ut hæreticum refutârunt, quod tamen è sacris litteris non habetur, id nimirùm per apostolicam traditionem habet Ecclesia. Exempla sunt, perpetua B. Mariæ virginitas, descensus Christi ad inferos, ut animam Adæ et reliquorum patrum, qui ibi tenebantur, erueret; certus Evangeliorum numerus, et cætera id genus, quæ, ne longum faciam, non sunt annumeranda. Omnia siquidem fidei dogmata ab Apostolis accepit Ecclesia vel scripto, vel verbo, quoniam ii ministri fuêre sermonis; nec ullas in fide novas revelationes Ecclesia habet, sed eas servat quas Apostoli per Spiritum sanctum fideli populo reliquerunt, quemadmodùm posteà sumus demonstraturi.

Tertia via. Si quidquam est nunc in Eccelsiâ communi fidelium consensione probatum, quod tamen humana potestas efficere non potuit, id ex Apostolorum traditione necessariò derivatum est. Ut vota dissolvere et remittere juramenta, non erat humanæ potestatis, tùm quia jure naturæ vota nuncupata Deo reddere, et juramenta servare tenemur, humana verò facultas ea, quæ jure naturæ debita et constituta sunt, condonare ac tollere non potest, ut Gratianus, distinct. 13, statìm à principio docet; tùm etiam, quia in his quæ superiori ex conventione debentur, inferioris potestas nulla est. Eademque est ratio de matrimonii rati direptione per monasticum solemne votum. Cùm enim matrimonium etiam non consummatum antè evangelicam legem jure esset naturæ indissolubile, nec esset in republicâ humanâ facultas ulla hujusmodi matrimonii dirimendi, consequens fit, hunc Ecclesiæ morem ex Christi et Apostolorum instituto descendisse. Nec enim credi potest Ecclesiam Dei aliquam sibi potestatem generaliter usurpâsse in his quæ ad jus naturæ pertinerent, nisi quam Christo et Apostolis tradentibus accepisset. Jam enim hic error esset gravis in moribus, in quibus Ecclesiam errare non posse, suo loco ostendemus. Nec me clàm est, quod Alexander III aliter in postremo illo exemplo docere videatur. Cùm enim illi esset objectum, non posse per solemne religionis votum matrimonium dirimi, quoniam scriptum esset : *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, respondit, hoc Scripturæ testimonium de matrimonio consummato esse interpretandum. Quo videlicet responso significavit, matrimonium ratum, si consummatum non esset, licere humanitùs separari. Verùm, ut omittam quòd verba illa Adæ : *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ*, etc., è quibus Dominus collegit, quod conjunxisset Deus, id hominem separare nec debere, nec verò posse, eo tempore fuerunt in Paradiso dicta, quo nondùm erat matrimonium consummatum; utque illud etiam præteream, quòd matrimonii ipse contractus adeò naturâ suâ firmus ac perpetuus est, ut ne voluntate quidem contrahentium dissolvi possit, quæ tamen hominum conventionibus dirimendis valere solet plurimùm; certè theologis gravissimis semper absurdum visum est, matrimonium ullum per hominem separari. Quantò graviùs Innocentius III aliorsùm quidem, sed ad hunc etiam locum appositè dixit, non hominem, sèd Deum id solvere quod summus pontifex non humanâ, sed divinâ auctoritate dissolveret. Nimirùm quod Dominus Petro dixit : *Quodcumque solveris super terram*, etc., quousque et quatenùs vel amplificandum esset, vel etiam constringendum, id ab Apostolis Ecclesiam accepisse consentaneum est, qui ejusmodi res ad Ecclesiæ gubernationem necessarias sine dubio tradidère. Atque tradunt nonnulli, nempè in Proœmio in Joannem Evangelistam, quod Hieronymo nonnulli tribuunt, Joannem Evangelistam jubente Christo à sponsâ suâ Evangelii gratiâ fuisse sejunctum. Hieronymus certè, advers. Jovinian. libro 1, Joannem affirmat et virginem fuisse, et maritum. Theclam quoque Epiphanius, hær. 78, tradit à Paulo nuptiis exsolutam, cùm sponsum haberet primarium urbis formosissimum, et virginem sanctam contempsisse terrena, ut cœlestium potens efficeretur. Sed contrà Alexandrum dicimus, nam hoc fortè dicet aliquis. Minimè verò gentium. Nec enim statìm pontifici contrarius est, qui argumento quo Catholici urgentur, aliam responsionem parat. De tertiâ igitur viâ dictum est satis.

Quarta via eadem et mollior, et tritior, est hujusmodi. Si viri ecclesiastici aliquod dogma, vel unam quamlibet consuetudinem uno ore testentur nos ab Apostolis accepisse, sine dubio certum argumentum est, ut ità esse credamus. Ut imagines ab Apostolis esse traditas, Patres in septimâ synodo generali, actione sextâ, dixerunt. Et Symbolum fidei, quo vulgus fidem suam profitetur, Ecclesiam Apostolis tradentibus habuisse, auctores sunt Ruffinus in expositione Symboli; Hieronymus ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosol.; Ambrosius in serm. 38 de Jejunio et Quadragesimâ; Cassianus, lib. 6, ad Leonem imperatorem; Isidorus, lib. 6 Etymol., cap. 18; Leo Papa, in epist. 8 et 13 ad Augustam; Clemens, in epistolâ primâ ad Jacobum, si Clemens tamen illius epistolæ auctor est. Sed de his hactenùs. Nam pura exempla ponere longum esset, nec ad rem, quam instituimus, necessarium. Satis autem fuerit, quatuor vias demonstrâsse, quibus traditionem aliquam esse apostolicam investigetur.

CAPUT V.

De variis generibus traditionum apostolicarum.

At verò, priusquàm hujus loci auctoritatem confirmo, illud animadvertendum censeo, præcepta et instituta Apostolorum esse in duplici differentiâ. Quædam enim temporaria fuêre, quorum ratio brevis et ad tempus fuit; alia fuêre perpetua, utpotè quæ causam habuêre sempiternam, ut in Ecclesiâ servarentur. Illius generis exempla sunt, de baptismo in nomine Jesu, de abstinentiâ à sanguine et suffocato; hujus autem posterioris exemplum est, de aquâ permiscendâ calici. Atque etiam alia divisio est apostolicæ traditionis. Nam alteras Apostoli à Christo Domino acceperunt, ut Matrimonium, Confirmationem, Extremam Unctionem, esse sacramenta novæ legis, quæ ipse quidem instituit Christus, suorum sacramentorum primus idemque solus auctor, sed Apostolis tradidit christiano populo administranda; alteras verò traditiones Apostoli ipsi, Spiritu sancto suggerente, ad Ecclesiæ utilitatem ediderunt, quas tamen eis Christus Dominus, dùm in terrâ degeret, nusquàm edidit, ut quadragesimæ jejunium; quod licèt Hieronymus in secundum Jonæ caput, Ambrosius, conc. 36, Chrysostomus, hom. 1 in Genes., ad Christum auctorem referre videantur, at reverâ, ut equidem sentio, apostolicum institutum fuit. Quod Christo tamen assignatur, vel quia ad Christi jejunantis exemplum ab Apostolis institutum est, vel quia apostolica edicta Christi esse censentur, qui per Apostolos Ecclesiæ loquebatur, atque adeò per Spiritum sanctum Apostolis, juxtà illud, quod Joannis cap. 16, scriptum est: *Adhùc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Et Apost. cùm quoddam de suo consilium dedisset: *Puto autem*, ait, 1 Cor. 7, 40, *quòd et ego Spiritum Dei habeam*, et rursùm, 2 Cor. 13, 3: *An experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Christus?* In his autem traditionum generibus illa eadem consideranda sunt quidem, quæ in superiore libro de Scripturæ etiam legibus, admonuimus; sed discrimen illud maximè, quod de Scripturarum præceptis ibi positum, transferri hùc ad traditiones debet. Ex traditionum quippè vinculo, quas à Christo acceptas Apostoli fidelibus servandas reliquêre, Ecclesia fideles eximere non potest, nec illas contrariâ aliquâ consuetudine abolere. Si enim, exempli causâ, materias et formas sacramentorum Confirmationis, Ordinis, Extremæ Unctionis à Christo Apostoli, nos ab Apostolis accepimus; si ad eumdem quoque modum matrimonia non consummata per solemnem castitatis professionem dirimi, consummata verò per conversionem ad fidem, conjuge infideli discedente, Christus Dominus Apostolis, illi nobis edixerunt, in his tanquàm in divinis institutis Ecclesia nihil habet potestatis.

In quem sensum explicanda sunt duo illa capita: *Sunt quidam*, et: *Contrà statuta*, 25, qu. 1. Nec hujusmodi traditiones possunt per contrariam consuetudinem antiquari; sed tali adversæ consuetudini jure objiciuntur cap. *Veritate*, et cap. *Si consuetudinem*, et cap. *Frustrà*, distinctione 8. In aliis verò, quæ videlicet Apostoli constituerunt tanquàm Ecclesiæ pastores, poterit quidem summus pontifex, ut in cæteris Ecclesiæ legibus dispensare (sic enim schola loquitur), poteritque item contrarius populi mos instituta hujus generis abrogare. Ut trina immersio quam ex apostolicâ traditione in Baptismi sacramento Ecclesiam habuisse, canon apostolorum 49 ostendit, per contrariam consuetudinem abolita est. Ejusdem quoque ordinis est quadragesimæ jejunium, ac pœnæ rursùm ab Apostolis pro criminibus præfinitæ, quæ distinctione 82, cap. *Presbyter*, ex concilio Gangrensi referuntur. Ad hoc genus illud refertur, quod ex Anacleti primâ epistolâ

hæretici urgere solent : « Peractâ consecra-
« tione omnes communicent, qui noluerunt
« ecclesiasticis carere liminibus; sic enim Apo-
« stoli statuerunt. » Quanquàm de ministris, qui episcopo sacrificanti in diebus solemnioribus inserviebant, Anacletus loquitur. Quarè indè colligi non potest, omnes eos, qui missæ intererant, oportere etiam tunc communionem Eucharistiæ sumere, in his præsertìm diebus qui solemniores non essent; nam, ut antiquo more, Apostolorum instituto communio totius etiam populi à principio statìm nascentis Ecclesiæ exigeretur, ætate tamen Chrysostomi, præceptum relaxatum esse constat, et communionem adstantium voluntati permissam, ad quam eos diaconus altâ voce invitabat, non cogebat. Hæc enim et alia hujusmodi tametsi ab Apostolis tradita sunt, non sunt tamen ità fixa, ut moveri non queant; cùm Christi ipsius præcepta et instituta, quemadmodùm diximus, adeò stabilia rataque sint, ut convelli nullius hominis auctoritate liceat. Cujus ratio loco superiore reddita, frustrà hic à nobis resumeretur. Atque illud de institutis ad gubernationem populi pertinentibus intelligi volo. Nam dogmata fidei sive Christus ipse per se Apostolis revelârit, seu Spiritus sanctus post Christi Ascensionem in cœlum, mutari non possunt; sed firma hæc in veritate remanent, perindè atque illa quæ Christi sunt ore prodita.

CAPUT VI.

De firmitate et certitudine traditionum apostolicarum.

Quibus rebus expositis, non erit difficile ostendere, id quod in hâc parte maximè quæritur, ex Christi et Apostolorum traditionibus certissima posse argumenta elici, et ad Ecclesiæ consuetudines, et ad fidei dogmata comprobanda. Si enim Apostolus Paulus Ecclesiæ consuetudinem Corinthiis contentiosis opponit, cur nos itidem Ecclesiæ morem ab Apostolis usquè receptum, totque seculorum usu ac gentium consensione probatum, non opponemus hæreticis, cùm à nobis Scripturam in cujusque rei confirmationem efflagitant ? Certè Paulus, cùm et per Scripturas, et per naturæ rationem satis dixisse videretur ad ejus rei fidem faciendam, quam Corinthiis persuasam esse cupiebat, considerans tamen inter Corinthios fore quosdam qui illiusmodi fortè et testimoniis et rationibus repugnarent, non aliud potiùs argumentum ad causam evincendam habuit quàm si eos ad Ecclesiæ morem revocaret: *Si quis*, ait, *videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei.* Quod dicit, tale est : Si quis adeò est durus et pertinax, ut argumentis positis non adducatur, sed adhùc contendat feminam aperto capite orare oportere, hunc ego non aliter refello, quàm quòd Ecclesiæ Dei talem consuetudinem non habent. Tanta vis in traditione est, ut quos nec Scripturæ, nec naturæ ratio movisset, eos Paulus existimârit Ecclesiarum more et instituto refellendos. In priore rursùm ad Timoth. Epistolâ, cap. 6, 3 : *Si quis*, ait, *aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus ;* non dicit, Scripturis. Et ad Galat., 1, 9 : *Si quis*, inquit, *vobis evangelizaverit præter id, quod accepistis, anathema sit.* Quibus ex locis rectè Origenes, in commentariis Epistolæ ad Titum (1), definit hæreticum eum, qui se Christo credere profitetur, et aliud de veritate fidei christianæ credit, quàm habeat traditio ecclesiastica. Et lib. 1 Periar.: « Sicut multis, « inquit, apud Græcos et Barbaros pollicenti-
« bus veritatem, desuevimus apud omnes eam
« quærere, qui eam falsis opinionibus asserebant, postquàm credidimus Filium Dei esse
« Christum, ab ipso hanc discendam esse per-
« suasi sumus; ità, cùm multi sint, qui se putant scire quæ Christi sunt, et nonnulli
« eorum diversa à prioribus sentiunt, servetur
« verò ecclesiastica prædicatio per successionis
« ordinem ab Apostolis tradita, et usquè ad
« præsens in Ecclesiis permanens, illa sola
« credenda est veritas, quæ in nullo ab eccle-
« siasticâ traditione discordat. » Hactenùs Origenes. Ignatius quoque in epistolâ ad Heronem : « Omnis, ait, qui dixerit præter ea quæ tra-
« dita sunt, tametsi fide dignus sit, tametsi
« jejunet, tametsi dignitatem servet, tametsi
« signa faciat, tametsi prophetet, lupus tibi
« appareat. » Si igitur anathema, hæreticus, et lupus habendus est, qui ecclesiasticæ traditioni repugnat, ex illâ profectò certissima argumentatio promitur ad fidei dogmata et Ecclesiæ mores comprobandum. Prætereà auctores gravissimi apertè confirmant hujusmodi instituta etiam sine litteris accepta eamdem vim habere, ac si scripta ab Apostolis fuissent. Irenæus, lib. 3 advers. hæreses, cap. 4, et lib. 4, cap. 43; Tertulian. item, quamvis ipse posteà ab Ecclesiæ traditione discesserit, in lib. tamen *de Coronâ militis*, eamdem sententiam habet. Cujus verba licet in præsentiâ referre ;

(1) His commentariis caremus, sed refertur locus in Apologiâ Pamphili.

nec enim solùm quid sentiat tradit, sed cur etiam sentiat : « Antiquas, *inquit*, observatio- « nes Ecclesiæ, si nulla scriptura determinavit, « certè consuetudo corroboravit, quæ sine du- « bio de traditione manavit. » Et statim, cùm quarumdam traditionum meminisset, quarum in Scripturis mentio nulla est : « Istarum, ait, « et aliarum disciplinarum si expostulas legem, « nulla tibi legis traditio prætendetur. Auctrix « est consuetudo, confirmatrix est, et fidei « observatrix, idonea est testis traditionis ve- « teris. Consuetudo autem etiam in civilibus « rebus pro lege suscipitur; nec differt, scrip- « turâ, an ratione consistat. » Hactenùs Tertulianus. Ac præclarè ille quidem; quoniam si legem ratio commendat, mos, qui ratione constet, non minùs quàm lex habet commendari, dist. 1, cap. *consuetudo*. Basilius insuper, in libro de Spiritu sancto, cap. 27, ac magno quidem argumento eamdem rem confirmat, inquiens : « Dogmata, quæ in Ecclesiâ prædi- « cantur, quædam habemus è doctrinâ scripto « proditâ, quædam rursùs ex Apostolorum tra- « ditione in mysterio occulto recepimus. Quo- « rum utraque parem vim habent ad pietatem, « nec in his quisquam contradicit, qui sanè « vel tenuiter expertus est. Nam si consuetu- « dines, quæ scripto proditæ non sunt, tan- « quàm non multùm habentes momenti, cone- « mur rejicere, et ea damnabimus, quæ in « Evangelio necessaria ad salutem habentur ; « imò potiùs ipsam fidei prædicationem ad « nudum nomen contrahimus. » Hactenùs Basilius. Cujus ratio, si auctoritas negligitur, certissimam rei hujus facit fidem. Cùm enim Scripturas ipsas Ecclesiæ auctoritate recipiamus; nec certiore argumento Evangelium Matthæi nomine inscriptum ipsius verè esse probemus, quàm quòd sic à Patribus accepimus ; simili profectò ratione ex reliquis institutis, quæ videlicet ab Apostolis retinemus, firma argumenta derivabimus. Quòd si quis novum librum sacrum ingerat, quem patres nostri minimè receperunt (ut Basilides, qui prophetas sibi nuncupavit atque constituit, juxtà Eusebium, lib. 4 Hist. eccl.), is non alio certiore argumento refelli potest, quàm traditione majorum, ut secundo jam libro latiùs explicatum est. Sic quippè apud Eusebium lib. 6, cap. 10, Evangelium nomine Petri ab hæreticis prolatum, Serapion gravissimè exclusit. Atque, ut Basilius argumentatur, etiam in reipublicæ judiciis, ubi Scripturæ deest instrumentum, testibus habetur fides; et sicut in rebus humanis oculatos testes, ità in fide auritos accipimus, quia fides ex auditu est. Esset autem ridicula respublica, quæ in judiciis scripto omnia, nihil sine scripto probaret. Scripturas enim propter litigiosos facimus. Alioqui boni viri, solo verbo in veritate et officio continentur.

Prætereà multa ad christianos mores et doctrinam pertinent, quæ è sacris litteris non habentur, ut antè à nobis constitutum est; stultum ergò fuerit in omnibus Scripturam postulare. Traditione itaque opus aliquandò est ad fidei dogmata comprobanda. Rursùs, cùm traditiones non scriptas Polycarpus, Tertulianus, Irenæus, Marcioni ac Valentiniano : Epiphanius Melchisedechianis, Apostolicis, Arianis; Hieronymus Vigilantio, Augustinus Donatistis ; deniquè (ut in summâ dicam) omnes sancti adversariis catholicæ fidei fidenter objecerint, earumque vi, perindè ac si fuissent scriptæ, hæreses sui quisque temporis deturbaverint; certè non minori efficaciâ per hujusmodi traditiones non hæreticorum, qui aut nunc sunt, aut etiam sunt futuri, quæcumque dogmata refellere ac deturbare poterimus. Absurdissimum quippè fuerit, ut Hieronymus adversùs Vigilantium colligit, unum Lutherum, aut OEcolampadium, in Ecclesiæ angulo obloquentem audire, universos autem majores nostros usquè ab Apostolis contemnere; quorum traditiones si negligamus, difficile dictu est, quantùm religio detrimenti sit latura, quemadmodùm distinct. 11, cap. *Ecclesiasticorum*, dicitur. Qualis enim rerum omnium facies erit, qualis præsertim ergà Deum pietas, cultus, cæremoniæ, non in Ecclesiâ dico, cujus et mysteria, et sacramenta, maximâ ex parte traditione constant; sed in unâquâlibet republicâ vel mediocriter institutâ, si mores illi, qui principio statim cum republicâ adoleverunt, contemnantur, labefactentur, evertantur ?

Longiores hoc loco sumus, quàm necesse est. Quis enim est cui non perspicua sint illa quæ pluribus verbis à quibusdam commemorantur ? Commemoratur ab his Augustinus in epistolâ ad Januarium, et in alterâ quoque ad Casulanum, in quibus scripsit insolentissimæ insaniæ esse disputare an ejusmodi consuetudines servandæ sint ; nec minùs esse eos coercendos, qui has contempserint, quamvis humanæ aliquæ illarum sint, quàm si divinas leges prævaricarentur. Commemorare et alios auctores possemus, sed uteremur in re non dubiâ testibus non necessariis. Paulus enim unus abundè rei hujus facit fidem in 2 ad

Thess. Epistolâ, cap. 2, inquiens : *Tenete traditiones, quas accepistis sive per epistolam, sive per sermonem.* Parem ergò vim habent apostolica dogmata, pariterque retinenda sunt, sive scripto, seu verbo ad Ecclesiam pervenerint, ut D. Basilius in lib. de Spir. sancto, cap. 20, ex hoc ipso Apostoli testimonio argumentatur. Quin Apostolus ipse ad Hebræos, et ex Scripturis, et ex traditione argumentatus est, quemadmodùm Chrysostomus homiliâ 18 in Epistolâ ad Hebræos admonuit.

Ex quibus omnibus multisque aliis perspicuum est, qui traditiones contempserint, eos tanquàm hæreticos jure ac meritò ab Ecclesiâ fuisse semper explosos. Ità enim hæretici illi sunt habiti, qui solemnia quadragesimæ jejunia ab Apostolis accepta pro nihilo habuêre, ut apud Augustinum, de hær. cap. 53, et apud concil. Gangrens. in epistol. ad episcopos Armeniæ videre licet ; ità, qui distinctionem episcopi et presbyteri negârunt, etiam hi hæreseos sunt damnati, ut apud Augustinum, eodem lib. et cap., et apud Epiphanium, lib. 3, cap. 75, et apud concilium Constantiense reperies; ità breviter, sive Wicleffistas, sive Lutheranos, sive alias quascumque antiquiores pestes non minùs exhorruit Ecclesia in eo quòd hujusmodi traditiones inficiati sunt, quàm in eo quòd scripta dogmata rejecerunt. Indè adeò venit, ut septima synodus generalis, action. 7, doctrinam nostræ orationi maximè consentaneam ediderit in hæc verba : « Fatemur nos « ecclesiasticas traditiones sive scripto, sive « consuetudine valentes retinere velle, quarum « de numero est imaginum effiguratio. Ca- « tholicæ igitur Ecclesiæ traditionem obser- « vantes, definimus sanctas imagines vene- « randas. Qui ergò ausi fuerint aliud sentire, « aut more impiorum hæreticorum eccle- « siasticas traditiones contaminare, si epi- « scopi fuerint, deponuntur; si laici, com- « munione privantur. » Et in fine ejusdem sessionis : « Si quis, aiunt Patres, traditiones Ec- « clesiæ sive scripto, seu consuetudine valen- « tes non curaverit, anathema sit. » Et concilium Tridentinum sessione 4, idem definit his verbis : « Sacrosancta Tridentina synodus, « prospiciens veritatem Evangelii salutarem et « morum doctrinam contineri in libris scrip- « ptis, et sine scripto traditionibus ipsius « Christi, quæ ab Apostolis acceptæ, aut ab « ipsis Apostolis Spiritu sancto dictante, quasi « per manus traditæ, ad nos usquè pervene- « runt; traditiones ipsas tùm ad fidem, tùm ad « mores pertinentes, tanquàm vel ore tenùs à « Christo, vel à Spiritu sancto dictatas et con- « tinuâ successione in Ecclesiâ catholicâ con- « servatas, pari pietatis affectu ac reverentiâ « cum libris sacris suscipit, ac veneratur. » Et posteriùs : « Si quis autem traditiones præ- « dictas sciens et prudens contempserit, ana- « thema sit. » Ne plura. Reverti enim decet ad ea, quæ capite tertio posui fundamenta, et quibus ut nihil aliud adjiceremus, id ipsum, quod hoc nunc capite persequimur, satis exploratum esset. Verùm ut singula persequi est operis infiniti, ità quædam explicare fusiùs est necessarium. Nec tamen quæ huic loco explicando dedimus nimis multa videri debent. Quò enim huic loco vis ab hæreticis major infertur, eò nobis magis elaborandum erat, ut is quàm diligentissimè et explicaretur et muniretur. Atque, quemadmodùm suprà diximus, ex decem partibus, in quas loci theologici naturam vimque divisimus, secunda hæc quæ in traditione consistit maximè theologiam et fidem attingit; et res tanta paucis solvenda non erat. Sed jam argumenta ea tandem diluamus quæ capite primo adversùm traditiones opposuimus (1).

CAPUT VII.

In quo refelluntur argumenta capitis primi.

Illud verò argumentum, quod est à principio positum, non est difficile refutare. Ridiculum est enim credere apostolicas traditiones non eâdem fide ac diligentiâ posse in fidelium cordibus asservari, ac si in papyro scriberentur. Nam nec in Scripturâ Spiritus Dei vivi faciliùs quàm atramentum deletur et sunt pleræque traditiones quas more et usu facillimè videas retineri. Quòd si Christi providentia Ecclesiæ christianæ deest, tùm verò nec traditione asservatas ego defendo, nec certam Scripturæ auctoritatem; utraque enim justa res sine Dei procuratione non constat, quam si tollas, neque traditio, nec Scriptura vindicatur. Sed si Christo curæ Ecclesia sua est, jam non erit ambiguum quin, quemadmodùm Evangelium illa in sensu potiùs, quàm in litterâ custodit, ità et cæteras custodiat traditiones, quas ei Apostoli tantoperè commendârunt. *O Timothee,* inquit Paulus, *depositum custodi, devitans prophanas vocum* (2) *novitates, et oppositiones*

(1) Plura ibi adderemus ad potiorem traditionum distinctionem, nisi infrà, ad finem hujus tertii libri remissa, cum aliis utiliùs exponerentur.

(2) Καινοφωνίας noster legit interpres, quem-

falsi nominis scientiæ. Quem locum miror à Cajetano de gregis commissi deposito, non de commissâ doctrinâ esse intellectum; præsertim cùm alterum simillimum in posteriore ad Timotheum Epistolâ non de grege, sed de doctrinâ interpretetur. Debuerat autem Cajetanus admoneri Paulum de verbo Dei fuisse locutum, ex iis quæ è vestigio subdit : *Devitans prophanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ;* utraque enim harum traditioni apostolicæ adversa est, vocum prophana novitas, et falsi nominis scientia. Traditio quippè vetustate commendatur; et, si quid audieris in Ecclesiâ novi, tùm verò id scias esse, ut antiquitati, ità quoque apostolicæ fidei contrarium. Cùm autem legis voces esse vitandas, non tibi vocum sonus veniat in mentem sed vocum significatus. Dogmata enim sententiasque novitias vitare jubet Apostolus, non verborum sonitus inanes aut novos. Tametsi novitia quoque verba, quoad licebit, vitare in fidei morumque disciplinâ debemus. Scientiam verò falsi nominis vel sophisticam, vel artem cabalisticam intelligo. Nam traditionibus apostolicis occultæ illæ cabalistarum traditiones non aliter opponuntur, ac fabulosa veris, sacris superstiosa. Quanquàm adversùs Gnosticos Apostolus disserens, ut verè Theophylactus affirmat, falsam illorum scientiam traducit, quam tamen illi rudi plebi magno pretio vendebant. Quòd si nihil est tàm contrà tradita ab Apostolis antiqua dogmata, quàm opiniones in Ecclesiâ tùm novæ, tùm prophanæ (vetera enim eademque sacra mysteria fides apostolica probat, aspernaturque contraria), nihilque tàm est secundùm Apostolos, quàm non recedere ab his, quæ olim accepimus (nimirùm de verbi, non de gregis deposito Apostolus loquitur), itemque si falsi nominis scientia vel sophistica intelligitur, ut quibusdam placet, vel cabalistica, ut etiam Cajetano est visum, vel illa Gnosticorum, ut Theophylacto, mihique etiam probatum est; necesse est, cùm veræ falsa scientia adversetur, contrariorum eumdem esse sermonem. Quæ quanquàm ità sunt in promptu, ut res confirmatione non egeat, sunt tamen nobis Vincentii Lirinens., viri gravissimi, auctoritate confirmanda : « Depositum, inquit, id est, quod tibi creditum est, non quod à te inventum; quod accepisti, non quod excogitâsti; rem non ingenii, sed doctrinæ; non privatæ usurpationis, sed traditionis publicæ; rem ad te perductam, non à te prolatam; in quâ non auctor esse debes, sed custos; non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens. Aurum accepisti, aurum redde; nolo mihi pro aliis alia subjicias. Custodi propter inimicos, propter fures; custodi etiam diligenter, sedulò, fideliter, ut suo tempore, cùm oportuerit, quibusque oportuerit, reddas, devitans prophanas vocum novitates, id est, sententiarum, dogmatum, rerum, quæ sunt vetustati contrariæ. Nulla quippè hæresis nisi sub certo nomine, certo loco, certo tempore emersit; nec quisquam hæresim instituit, nisi qui se priùs ab Ecclesiæ catholicæ et antiquitatis consensione discreverit. Hoc ergò apud omnes hæreses legitimum fuit atque solemne, ut prophanis novitatibus gaudeant, antiquitatis scita fastidiant. Contrà verò Catholicorum hoc proprium, deposita sanctorum Patrum et commissa servare, damnareque prophanas novitates. Ità enim in concilio Ephesino omnium Patrum una fuit vox, ut, quod erat antiquitùs traditum, teneretur; quod adinventum nuper, exploderetur. » Hactenùs Vincentius. Hujus verò apostolici testimonii tanta vis adversùm hæreticos fuit, ut Clemens Alexandr. 2 Strom. lib., scribat, hæreticos, quoniam eo testimonio evincebantur, Epistolas Pauli ad Timotheum explosisse. Ut eò igitur, undè disgressa est, se referat oratio, non fuerunt majores nostri in re tàm necessariâ negligentes; sed quod Apostolus Timotheo, et in illo magnâ curâ commisit omnibus, id magnâ etiam illi curâ servârunt. Itaque in primo illo argumento Lutherani haud secùs ratiocinantur, ac si non divinitùs res ecclesiasticæ gererentur. Quòd si ità pergunt, pari ratione suadebunt, nec canonicos libros quidem eosdem mansuros semper, sed si placet, etiam perituros. Nam quot libri tineas pascunt blattasque diserti? Quot auctorum monumenta hominum incuriâ interciderunt? Nimirum enim Pythagoras quoque ipse, ut Lysias Pythagoricus ad Hipparchum scribit, commentariolos quosdam Damæ filiæ testamento reliquit; quî tamen, ac multò etiam magis quàm traditiones interiêre. Quæ dùm ità sint, verendum non est, ne Apostolorum instituta, quæ digito Dei non in tabulis lapideis, sed in Ecclesiæ visceribus scripta sunt, humanâ oblivione deleantur. Ac de primo quidem argumento satis multa diximus; vereor etiam ne nimis multa.

At secundò ità respondeo. Non vult Augustinus, dicta factaque Jesu ab Evangelistis scrip-

admodùm et Ambrosius et Chrysostomus legisse videntur. Certè latina Ecclesia *novitates* legit, non *inanitates*. Sic etiam Basilius ubique legit, ut auctor est Theophylactus.

ta, ad salutem fidelium et doctrinam esse, satis. Alioqui Epistolæ apostolicæ, Apostolorum Acta, liber Apocalipsis, totum etiam legis veteris Instrumentum, supervacanea esse, non necessaria viderentur. Sed hoc vult, non fuisse opus ad fidelium salutem, ut ex dictis, factisque Jesu alia scriberentur, quàm quæ scripta sunt. Hæc enim scribere satis fuisse, reliqua ab Evangelistis sine culpâ prætermissa. Nam quod rursùm nobis Augustinus objicitur, facilis est et prompta defensio. Quæ enim usu et more Ecclesiæ tenemus, ea non modò non sunt obscura, sed adeò sunt aperta, ut de iis disputare insolentissimæ insaniæ esse idem Augustinus existimârit. Cùm ergò ait: *Ubi de re obscurissimâ disputatur*, etc., satis indicat, se de his loqui nullo modo, quæ Ecclesiæ instituto et traditione constant. Alioqui illud nobis adversarii expediant velim, quod Augustinus idem lib. contr. Cresc. 1, cap. 33, disertè tradit in hæc verba: « Quamvis hujus « rei certè de Scripturis canonicis non profe- « ratur exemplum earumdem tamen Scriptu- « rarum etiam in hâc re à nobis teneretur ve- « ritas, cùm hoc facimus, quod universæ jam « placuit Ecclesiæ, quam ipsarum, Scriptura- « rum commendat auctoritas; ut quoniam « sancta Scriptura fallere non potest, quis- « quis falli metuit, eamdem Ecclesiam consu- « lat, quam sine ullâ ambiguitate sancta Scri- « ptura demonstrat. »

Jam verò Apostoli testimonium perversè nobis opponitur. Nam hominem Dei Ecclesiæ doctorem hìc Paulus appellat, qui per litteras sacras ad omne ministerii sui opus instruitur. Quatuor quippè sunt res, quas verbi sacri administer præstare debet: nempè docere, arguere, corripere, erudire. Quæ utique omnia doctoribus Evangelii Scriptura divina suppeditat. Quòd si quisquam contendit, generaliter hunc locum intelligendum, huic non maximo equidem opere repugnaverim; concedat mihi modò, Scripturas non singulatim et in specie semper de rebus universis præcipere. Si enim specialiter scripta sunt omnia, quid illud est quod ait Paulus, 1 ad Cor. 11, 34: *Cætera cùm venero disponam?* Quid illud rursùm Joannis Epist. 2, v. 12: *Plura habens vobis scribere, nolui per chartam et atramentum: spero enim me futurum apud vos, et ore ad os loqui?* Scriptura ìtaque divina non de iis solùm instruit, quæ scripta sunt; sed de iis etiam, quæ non sunt scripta. *Tenete*, inquit Paulus ad Thessalonicenses, 2 Epist. 2, 14, *traditiones quas accepistis, sive per epistolas, sive per sermones.* Et in hoc ipso cap. 3, posterioris ad Tim. epist., cujus nos testimonio impetimur, cùm dixisset Apostolus: *Tu autem assecutus es meam doctrinam et institutionem* (quibus verbis utrumque genus disciplinæ complexus est, quod scripto, et quod instituto continetur), mox subjungit: *Tu verò permane in his, quæ didicisti, et credita sunt tibi.* Didicerat enim sacras litteras Timotheus, ut ibidem tradit Apostolus et prætereà mysteria evangelicæ doctrinæ concredita acceperat, ut cap. 2, dictum erat, et cap. 6, prioris ad eumdem epistolæ. Non ergò eo loco traditiones excludit Apostolus, sed potiùs commendat.

Sanè verò quod argumentum ex Deuter. 17 cap. Lutherus addit, hoc nullius propemodùm est momenti. Legem enim nos non in chartis solùm papyraceis scriptam accepimus, sed eam magis, quæ in visceribus inscripta est. Nec adeò rudes sumus, ut apud nos lex verbo tenùs tradita legis nomen minùs habeat, quàm ea, quæ litteris editur. Fatemur ergò sacerdotes non esse audiendos, nisi docuerint juxtà legem Domini. Sed qui instituta apostolica Ecclesiæ tradunt, ii vel maximè docent nos juxtà legem Domini; qui verò contrà ecclesiasticas traditiones pugnant, hos cum lege Domini pugnare contendimus. Quâ ex re Calvini calumnia facilè obteritur. Accusat enim Ecclesiam, quasi traditiones contrà sacras litteras invexerit. Dicitur enim Deuter. 12, ne requiramus alias in colendo Deo cæremonias præter eas, quæ lege præceptæ sunt, nec his quidquam vel addamus, vel minuamus. Et Salomon: *Ne addas*, inquit, *quidquam verbis Dei, et arguaris inveniarisque mendax.* Prov. 30, 6. At verò quamvis traditiones Ecclesiæ quædam essent Scripturæ sacræ additamenta, non tamen sunt illæ verbo Dei additæ; quin potiùs divina verba sunt, non aliter ac illa, quæ in sacris libris scripta sunt. Non enim in præsenti de traditionibus disserimus, quæ à posteris Ecclesiæ præfectis prodiderunt, quas alterius loci et temporis est defendere; sed de Christi et Apostolorum traditionibus disputatio est, quas, hìc nos ut divina oracula, jure verèque tuemur. Nec traditiones etiam hujusmodi divinarum Scripturarum sunt additamenta, sed complementa sunt potiùs, et earum quasi commentaria. Alioqui accusentur prophetæ, quòd legi Moysis quidpiam adjecerint; accusentur Apostoli, qui epistolas addiderint Evangeliis, asinæque et pulli simplicitatem suis appositè vestimentis ornârint; accusa item, si placet, eosdem, qui decretum de idolothytis, sanguine et suffocato

sanxerint, ac canones quoque aliquot ediderint, qui in sacris libris scripti non sunt. At non sunt istæ, ut diximus, Scripturæ additiones, sed interpretationes, quemadmodùm adversùs Græcos in concil. Florentino sess., 4, 5, 6 et 7, latiùs explicatum est. Quâ etiam ratione ecclesiasticas, et doctrinam et leges, institutaque salutaria defendimus. Non enim Ecclesia his edendis aut nova fundamenta jacit, aut novas fabricas addit; sed superædificat super fundamentum Apostolorum et Prophetarum aurum, argentum et lapides pretiosos; regnique cœlorum semina reddit non alia, sed eadem auctiora, ut Eus. 3 lib. eccl hist., c. 37, dixit. Atque nos itidem hanc eamdem doctrinam lib. 7, capite postremo, si vita superest, locupletabimus. Nunc de 4 argumento dictum est satis.

Ad quintum respondeamus. Chrysostomus porrò, sive quis alius est auctor, non ait, *Scripturarum veritati* quod hæretici citare solent, sed *nisi ea dixerint, quæ convenientia sunt veritati*. Quanquàm, qui traditiones apostolicas docent, ii reverà ea dicunt, quæ congruunt Scripturarum etiam veritati. Quod verò de Papiæ traditione nobis opponitur, id ab Eusebio refellitur, lib. 3 Ecclesiast. hist., cap. ultimo, ubi ait Papiam, ut qui exigui sensûs vir et minùs capacis esset, spirituales et mysticas Apostolorum traditiones corporaliter et secundùm litteram suscepisse. Non ergò si unus aut item alter traditionum apostolicarum prætexerit auctoritatem, fidem nos statìm habere debemus. Nam et nonnulli sacras litteras præferunt, quos jure ac meritò explodimus, quoniam sacrarum litterarum testimoniis abutuntur. Eodem quoque modo Irenæus potuit à Papiâ et aliis discipulis Joannis decipi in ætate Domini salvatoris; credidit enim, nec discussit, an vera dicentibus crediderit. Sed de hâc re disseremus posteà diligentiùs.

Theophili autem, Hieronymi Origenisque testimoniis non est cur pluribus respondeamus. Nam adversùm eos loquuntur, qui vel humana commenta sacris etiam litteris adversa, vel historias quasdàm apocryphas, tanquàm res divinas et certas, posteris venditabant. Alioqui si Hieronymus (hujus enim testimonium urgentiùs premunt) non existimabat quidquam esse credendum, nisi quod sacris litteris esset proditum, quâ fronte adversùs Luciferianos, Vigilantium, Helvidium traditionum auctoritate argumentatur.

Calvini porrò confirmatio quàm frivola sit, et planè ridicula, faciam ut nullo negotio intelligant ii, qui mecum eam expendere volent. Equidem eum quoque hortarer, ut hùc animum seriò adverteret, si quid docendo proficere me apud illum posse confiderem. Sed quandò Lutheranis omissâ veritatis ratione, hoc unum propositum est, quâcumque possunt viâ rem suam agere, pauca tantùm dicam, quibus sese boni ac veri theologi ab eorum captionibus expedire queant. Primùm autem Joachimus Camerarius, non *plenè*, sed *planè*, habuit in hunc modum : *Evangelia enim*, etc. *planè instruunt nos de sensu numinis*. Deindè, ut quem in modum Calvinus citat, nos quoque legeremus, nihil affertur tamen. Nam cùm Scripturæ ipsæ et Ecclesiæ magisterium, et traditionum auctoritatem non obscurè commendent, profectò *de sensu numinis plenè nos instruunt*. Docent enim sensum numinis sive scripto, seu verbo traditum juxtà esse tenendum. Quid quòd concitatæ et ineruditæ concionis esset, statìm in procœmio verba dicentis retundere, ejus præsertìm, qui bonâ fide loqueretur? An mox cieri turbas æquum esset, et id impudenter antevertere, quod erat in concilio magnâ vi, et contentione transfigendum? Illud enim Ariani præscripserant, ut capite primo ostensum est, sese in fidei quæstione præter Scripturas nihil omninò recepturos. Consueverunt autem synodi Patres, quæ obiter ad uno quolibet dicuntur, qui non sit fidem facturus concilio, ea prudentissimè dissimulare, quò res, de quâ potissimùm agendum est, suo et loco et tempore commodiùs agatur; quemadmodùm nobis libro posteà quinto explicandum est. Nec Nicæni Patres omnia ea, quæ Constantinus dixerat, amplexi sunt; sed cùm monuisset, ut hostili positâ discordiâ quæstiones explicarentur, et omnes cuperet confiteri apostolicorum dogmatum unitatem : « His, inquit Theodoretus, assensus maximæ partis « accessit, interque se concordiam et sanita« tem dogmatum constituerunt. Pauci tamen, « etc. » Ex Constantini igitur testimonio, synodique silentio nihil omninò conficitur. Præterquàm quòd etsi litteris sacris disputatio esset instituenda, sensum earum tamen non ex ipsis litteris mortuis, sed ex vivæ vocis traditione oporteret accipere; ità traditionis semper usu et auctoritate indigeremus. De octavo igitur argumento hactenùs.

Traditiones autem Apostolorum, de quibus agimus, humanæ non sunt, sed divinæ. Itaque qui eas docent, hi non docent doctrinas hominum; quæ omninò doctrinæ vel Dei præceptis contrariæ intelliguntur, juxtà illud,

quod Dominus Marci decimo quinto dixit; *Quarè vos transgredimini mandata Dei propter traditiones vestras?* vel otiosæ quædam, et vanæ traditiones; qualis erat illa de manibus à prandio abluendis, quæ ad manuum quidem purificationem utilis esse fortassè poterat, ad Dei certè cultum non poterat. Quam ob causam rectè per Isaiam Dominus dixerat : *Sine causâ autem colunt me.* At Cyprianus in eâ epistolâ eos reprehendit, qui morem novum Christi instituto repugnantem inserere conabantur.

Decimum verò argumentum instantiùs equidem pressi, ut in hâc responsione explicaretur, inter hæreticorum et Catholicorum traditiones maximum esse discrimen. Hæretici enim mysteria sua mulierculis et idiotis homunculis produnt; at Catholici mysticas, et sacras Ecclesiæ traditiones muliercularum, humuncionumque vulgo prodere, piaculi loco habent. Cujus rei causæ quoniam capite tertio sunt redditæ, illinc lector assumet, quæ ad hunc locum pertinebunt. Hæretici rursùm secretas illas traditiones suas à viris doctis, præsertim iis, qui Ecclesiis catholicis præsunt, abscondere solent; Catholici contrà, juxtà quod Apostolus præcipit, christianæ disciplinæ mysteria iis solùm committunt, qui idonei sunt et alios docere. Quarè doctrinæ depositum publicum est, utpotè quod reipublicæ magistratibus commendatur. *O Timothee,* inquit Paulus, ô episcope, qui Ecclesiæ et præfectus, et doctor es, *depositum custodi*; et rursùm : *Quæ audisti à me, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* Atque illud animadvertendum est diligentiùs, quòd non clàm in angulo et privatim, hoc depositum Timotheo commissum est, sed coràm multis testibus, ut res non privatæ usurpationis, non clandestinæ furtivæque doctrinæ, sed publicæ traditionis, disciplinæ manifestæ, sineque dolo intelligeretur. Quo dqui parùm perspiciunt, hi non satis expediunt, quemnam sensum locus ille habeat : *Ego in occulto locutus sum nihil.* Doctrinam quippè Christi, in quâ nihil fucatum, nihil fictum, nihil fraudulentum est, sed omnia sincera, vera, simplicia, nihil habet omninò tectum, penetrale, tenebricosum. Hoc quoniam hæretici habent, eorum doctrina occulta rectè dicitur; quemadmodùm civis quisque tùm quidquam reipublicæ occulere dicendus est, quùm quæ magistratibus revelanda sunt, ea non illis planè, sed privatis hominibus furtim prodit. Nam qui, quæ populo vulganda sunt, ea populo invulgat, quæ contrà solis reipublicæ magistratibus expedit aperiri, solis quidem magistratibus, sed apertè tamen manifestat, hic nihil prorsùs occultè gerit. Non itaque nos hæreticorum more mysteria occulimus, sed Apostolorum instituto ea vulgo celamus, majoribus aperimus, quæ majores scire decet, vulgus scire non decet. Quid igitur sibi vult, inquies : *Quæ in aure auditis, prædicate super tecta?* Quod enim super tecta prædicatur, id in vulgus effertur. Enim verò quo tempore Dominus hoc discipulis præceptum edidit, nondùm eis aperuerat sensum, ut intelligerent Scripturas; nondùm per dies quadraginta locutus illis fuerat de regno Dei, id est, de reipublicæ christianæ administratione; nondùm Spiritum miserat, qui doceret ea, quæ vivente Christo portare non poterant; eam partem evangelicæ disciplinæ tradiderat, quæ ad omnes fideles pertineret, easque leges, quas vulgò etiam notas esse expediret. Hujusmodi igitur præceptum dominicum est : Quod audistis in mysterio, apertiùs prædicate; quod didicistis absconditè, publicè loquimini; quod vos erudivi vel in monte, vel intrà domum, in urbibus audacter dicite. Sed temporis rerumque ratio habenda est. Nam habeo multa vobis dicere, quæ non potestis portare modò. Ea cùm vobis edixero, alia videlicet lex erit. Nolo illa prædicetis sûper tecta nolo vulgo annuntietis. Eadem enim vobis celandi causa tunc erit, quæ mihi nunc est : quòd vulgus portare non poterit. Scio Clem. Alexandr. Strom. 1 lib. de arcanis traditionibus quæ in aurem editæ sunt, hunc locum intelligere, quas exponit super tecta prædicandas, id est, excelsè et excellenter. Sed mihi id, quod dixi multò probabilius apparet. Nam et nostrum hunc sensum illud habet : *Ego semper docui in Synogogâ et in templo, quò omnes Judæi conveniunt, et in occulto locutus sum nihil.* Decimum igitur argumentum confutatum est satis.

At undecimum, quoniam tertio decimo hujus operis libro est nobis diligenter explicandum, non est animus in præsenti refellere. Tantùm sunt lectores admonendi, id quod Lucianus martyr apud Euseb., lib. 6, eccles. hist. cap. 6, fusè eruditèque persequitur, nos Christianos non humanæ alicujus persuasionis errore constringi, nec indiscussâ, ut alios, parentum traditione decipi, sed auctorem nobis institutionis et doctrinæ Deum esse, quo magistro jure ac verè gloriamur. Sed de his plura aliàs. Nunc postremum argumentum diluendum est.

Sed et ejus argumenti confutatio, ut quæ ad 13 quoque librum referenda est, brevissima

hoc loco erit. Sanè Julianus apostata Christianis objecit irrationabilitatem et rusticitatem, sapientiamque, ubi nihil esset aliud, præterquàm credere. Huic verò objectioni Greg. Nazianz. respondet in lib. 1 advers. Julianum Stelitcutica, « non alienum esse à suis philoso-« phis, quos ille tantoperè admiratur, ut hâc « specie doctrinæ utantur. Siquidem primum, « et maximum Pythagoræ præceptum erat, ut « si quis discipulos suos de dogmatibus interro-« gâsset, aut eorum rationem aliquam exegis-« set, nihil aliud responderent, quàm quòd ità « visum fuisset Pythagoræ, essetque illa dog-« matis ratio inculpabilis. Ità ergò, ac multò « etiam magis, exigit ratio, ne fidem nos dene-« gemus iis, quæ à divinis dicta sunt homini-« bus, habeaturque pro rationis demonstra-« tione fide digna illorum relatio omni vi ra-« tionibili et irrationibili validior (1). » Hactenùs Gregorius. Ubi certè non videtur Gregor. horrere, id quod in argumento quasi absurdum refellitur, disciplinam nostram esse similem Pythagoricæ, aut hanc potiùs nostræ esse similem. Sed esto, dissimillima sit, cur magis argumentum illud contrà doctrinam verbo traditam, quàm adversùm eam pugnet, quæ litteris prodita est! Nimirùm enim utramque credimus, et utriusque, si possumus, conabimur reddere rationem. Reddemus autem, si Dominus vitam concesserit, multas, maximas, atque gravissimas, quo sumus loco polliciti. Nam locus hic concludi jam potest. Ac de secundo quidem argumentorum fonte diximus. De octo autem reliquis latissimè patet disputandi ratio; sed nos, quoad poterimus, et licebit, in breves angustias contrahemus. (2).

(1) Illud Platonis in Timæo : *fieri non potest, ut deorum filiis fides non habeatur, etiamsi absque necessariis dicant demonstrationibus ;* hùc etiam refert Clemens Alexandr. *in Strom.* Ac certè à Plat. videtur Gregorius hanc sententiam deprompsisse.

(2) Cùm permagni res sit momenti, quæ de traditione versatur, siquidem de regulâ catholicâ fidei ac de certitudine doctrinæ catholicæ simul movetur quæstio, jam dictis haud sufficientibus ab auctore nostro, plurima hic addenda sunt. Duo instar omnium opera omni laude digna quasi in medium afferemus : 1° *Commonitorium* verè aureum Vincentii Lirinensis ; 2° Divinæ fidei Analysim ab Henrico Holden, quorum textum nimis extensum ad calcem hujus voluminis lector inveniet. Priorem tamen analysis librum ibi solum, sed integrum, referemus, alterum scilicet, cum *regulâ fidei*, auctore Veronio, remittendo ad tractatum *de Fide.*

Notandum est caput octavum hujus prioris libri unicum esse de traditione; cætera ad quosdam alios locos theologicos, nimirùm Scripturam sacram, conciliaque et summum pontificem spectant, proindè ad libros de iisdem apud Canum sunt referenda. His tàm eximiis operibus lectis, nihil supererit, fatemur, desiderandum : sequentia tamen, ad accuratiorem atque strictiorem puncti adeò momentosi tractationem hìc superaddere nobis permittet lector.

Omnis traditio usquè ad Apostolos retrò ascendens, propriè dicenda est *apostolica*, sive ex Deo, Christo exteriùs revelante, vel interiùs Spiritu Sancto, per Apostolos ad fideles transmissa fuerit, sive ex ipsis Apostolis, velut Ecclesiæ pastoribus, derivetur. In priori casu, *divina* traditio est, in altero *ecclesiastica.*

Traditio divina potissimùm ad doctrinam spectat; sed illa doctrina vel jam in scriptis canonicis continetur, et ejus sensum divinum exhibet velut interpres; vel nullatenùs inspiratione divinâ scripta fuit, et est verbum Dei non scriptum, quod traditiones divinas propriè constituit. Itaque, in traditione doctrinali, ubi vera est et infallibilis, semper divina reperiuntur dogmata, quorum alia in scriptis sacris existunt jam revelata, alia solùm in ipsâ traditione, quasi in originali. Priorum dogmatum traditio sensum Scripturæ divinum præstat ac transmittit; posteriorum, ipsum verbum divinum et ejus interpretationem secum et in se importat. Eâ autem regulâ secernitur *quidquid in Ecclesiâ traditione apostolicâ transmissum ut ad fidem pertinens creditur, vel in scriptis sacris jam consignatur, et traditio est merè interpres sensûs Scripturæ divinæ ; vel non, et traditio est verbum Dei non scriptum, cum sensu divino simul transmissum.* Hinc videre est traditiones doctrinales, quales hìc intelligimus, omnes æquè relatè ad objectum fidei nostræ, nobis dogmata credenda ministrare. Verbum igitur Dei, tùm scriptum, tùm non scriptum, est fons doctrinæ catholicæ; traditio autem, quasi hujus vehiculum, eam ad nos certò perducit. At verò solius Ecclesiæ est eamdem doctrinam in traditione certò et infallibiliter nobis exhibere, atque credendam proponere. Ne concludas tamen indè semper requiri definitionem expressam; namque fides Ecclesiæ publica, vel symbolis receptis, vel consensu unanimi Patrum doctorumque catholicorum, seu etiam omnium Ecclesiarum particularium, eminere potest, absque concilii vel summi Pontificis decreto formali; quod adeò verum est, ut nonnisi ad controversiam vel quamlibet oppositionem finiendam, plerùmque interveniat definitio. Notandum insuper Ecclesiam, sic dogma definiendo in conciliis non solùm speciali divinâ assistentiâ adjuvari in recognoscendis veris et genuinis traditionibus, atque in illis sensum divinum, sed etiam posse textus sacros interpretari, independenter à traditione, in quâ sensus eorum divinus forsan lateret. Hinc regula adæquata fidei erit verbum Dei ab Ecclesiâ interpretatum; sive illa interpretatio solâ traditione, sive definitione speciali prodeat.

Ex quibus videre est, ut ad traditiones catholicas redeamus, quanti sit momenti ostendere eas certo, et quidem facili negotio nobis constare. Id porrò, præter historicas investigationes, fit potissimùm percelebri argumento præscriptionis, quod evolvitur, apud Vincentium Lirinensem atque Holden, quodque sic formâ strictiori ipsi nos exponimus. — Tale dogma

manifestè nunc in Ecclesiâ ubique et ab omnibus catholicis ut de fide divinâ per Apostolos receptum creditur: ergò semper retrogrediendo à tempore nostro usquè ad apostolicam ætatem ità fuit creditum : Vel enim sic res se habet, vel, labentibus seculis, ab aliquo novatore fuerit in doctrinam catholicam introductum. Atqui posterius repugnat, seu nullum assignari potest tempus quo hujusmodi innovatio possibilis fuisset. Non quidem Apostolis adhùc viventibus, ut liquet; neque proximè labente seculo, cùm recens vigeret Apostolorum memoria, quorum doctrina seu ipsa vox in eorum discipulis propè resonans in novatorem vehementer reclamâsset, prætereaquòd jam latè diffundebatur fides catholica, atque ex adverso multiplicari incipiebant hæretici, undè ea ex duplici ratione conspiratio in fraudem communem evadebat prorsùs impossibilis. Non deniquè tertio aut quarto seculo, cæterisve sequentibus cùm in prioribus traditio vividior, in remotioribus verò temporibus, ob multiplicationem tùm Ecclesiarum particularium cum numero fidelium, tùm sectarum hostilium, impossibilior fieret conspiratio, adeò ut in genere ponendum eò difficiliorem fieri erroris insinuationem, quò propiùs ad Apostolorum ætatem accedimus; eò verò impossibiliorem consensum in fraudem, quò propiùs in decursu temporum, ad nostram pervenitur tempestatem. Ergò dogma probandum ad apostolicum documentum verè pertinet. — Eccè illud præscriptionis celebre argumentum suam vim ex morali hominum constitutione mutuans quâ fit ut non ità facilè fraude apertâ ac sine emolumento decipiantur, maximè si de fide atque de sacris eorum institutionibus quæstio moveretur. Quippè idem argumentum æquè vel magis probat in gratiam institutionis publicæ quàm alicujus dogmatis, proindèque pari successu adhibebitur pro traditionibus apostolicis ecclesiasticis institutiones et consuetudines communes plerùmque inducentibus, quàm pro divinis. A fortiori validiùs atque efficaciùs opponetur præscriptio, si sit in gratiam dogmatis cum institutione publicâ intimè connexi, v. g. præsentiæ realis, quâcum sacrificium, liturgia ac penè totus cultus catholicus essentialiter alligatur: idem etiam argumentum eò efficacius erit, quò institutio vel doctrina minùs rationi superbienti arridebit: ut altiora mysteria vel naturæ humanæ, ut confessio auricularis, etc. Ex quo videre est argumentum præscriptionis, minùs valens pro dogmate secundario ac parùm vulgari, ut ità dicam, specialem ex naturâ institutionis vel doctrinæ in cujus gratiam invocatur, vim mutuari.

Dicitur autem illud argumentum *præscriptio*, quia ex actuali et antiquâ possessione petitur; atque ità appellatum à more forensi, quia Ecclesia catholica pacificè dogmata apostolica possidens, eo ipso securâ absque controversiâ removere potest solâ præscriptione quamlibe novatorum actionem, ut aiunt, seu eorum opiniones doctrinæ antiquæ oppositas; neque ideò tantâ mole argumenti in adversarios agere necesse foret, ut suprà; sed illis antiquam seu actualem et pacificam opponere possessionem, simulque ab ipsis titulos primùm exigere, et quidem genuinos suæ petitionis, sicut jam olim sui temporis hæreticos Tertulianus his verbis prorsùs egregiis alloquebatur: « Qui estis? « Quandò et undè venistis? Quid in meo agitis, « non mei? Quo, deniquè, Marcion, jure, sylvam « meam cædis? Quâ licentiâ, Valentine, fontes « meos transvertis? Quâ potestate, Apelles, « limites meos commoves? Quid hìc cæteri « ad voluntatem somniatis et pascitis? ..... « Mea est possessio; olim possideo, habeo ori« gines firmas ab iis auctoribus quorum fuit « res; ego sum hæres Apostolorum. » Sed eâ de re legendum integrum Tertuliani opus, præclarum sanè, *de Præscriptionibus*, ex quo verba hæc deprompta sunt, cap. 37. Vide etiam *de Controversiis tractatus generales*, non minùs commendandos fratrum Wallemburgensium, seu potiùs, cùm sit rarum opus, compendium eorumdem tractatuum, per ipsos auctores, librum quidem mole parvum, sed rebus magnum.

Hùc usquè de naturali traditionis infallibilitate, per argumentum præscriptionis atque ex principiis philosophicis habitâ, diximus. At verò sub hoc præcisè respectu nempè certitudinis moralis, traditio catholica, specialis providentiæ curis, longè præstat quibuslibet aliis traditionibus vel testimoniis historicis. 1° Quidem existit in Ecclesiâ continua pastorum successio, qui ministerio publico atque ex officio in singulis Ecclesiis ubique disseminatis, doctrinam catholicam fidelibus suisque successoribus debent transmittere; 2° aliâ successione, scilicet Patrum et doctorum, qui singulis suis temporibus, doctrinam curant mandare scriptis atque illustrare, traditionibus catholicis Deus providit; 3° deniquè, traditio in Ecclesiâ non solùm successione pastorum fit ipsa quasi paterna transmissio; non solùm jam à prioribus seculis ac deinceps, Patrum doctorumve fixa scriptis, historiæ nacta est stabilitatem; sed insuper ipsa quasi in consuetudinem dogmaticam transiens, rei christianæ regimen christianosque afficit mores, atque inter institutiones catholicas ipsa eminet ut sacra institutio cæterarum via et tutamen. Hinc commendationes Apostolorum de more traditionali servando ad integram et quasi vivam et animatam fidei et cultûs perpetuitatem; hinc frequens in Ecclesiâ seu potiùs continuus et universalis traditionis usus; hinc proindè iterùm atque iterùm, nedùm perire vel corrumpi queant traditiones in Ecclesiâ generales, è contrà in dies cum ipsâ doctrinâ debent convalescere. P. S.

DE ECCLESIÆ CATHOLICÆ AUCTORITATE,

QUÆ TERTIO LOCO CONTINETUR.

LIBER IV.

CAPUT PRIMUM.

Quibus argumentis Ecclesiæ auctoritas impugnetur.

Tertia hujus operis pars perfecta est, quam Theologis cupio esse notissimam. In quarto nunc libro auctoritatem Ecclesiæ explicare ac tueri debemus : de quâ ità copiosè à viris ecclesiasticis disputatum est, ut unâ hâc de re magna etiam volumina ediderint. Quorum consilium quale fuerit, nihil sanè ad hoc tempus. Illud autem est hujus institutæ scriptionis ac temporis, de Ecclesiæ auctoritate in fidei judicio disserere, atque adeò id docere breviter, an ex fidelium communi sensu firma duci argumenta possint ad dogmata theologiæ comprobanda. Ac Montanus quidem discipulis suis primus suasit, ut nihil reverentiæ deferrent Ecclesiæ, quæ per orbem terræ est, quemadmodùm Apollinaris Eusebiusque testati sunt. Nestorius deindè totam Ecclesiam errare affirmavit, *quæ ignaros* (sic enim aiebat) *erroneosque doctores sequeretur, ut Vincentius Lirinensis* retulit. Et Iconomachi post asseruêre, Ecclesiam adorandis imaginibus diù ac multùm in turpi errore versatam, quod synodus septima in actione sextâ tradidit. Nam et Donatistas et Rogatianos Ecclesiæ catholicæ auctoritatem non voce illos quidem, sed re ipsâ tamen contempsisse, Augustinus scripsit cùm aliàs sæpè, tùm in epistolis, 48 ad Vincentium, 50 ad Bonifacium, 161 ad Honoratum. Et, ne omnes commemorem, Lutherus demùm suum Wicleffum locutus est, Ecclesiamque cùm in aliis, tùm in eo errare dixit, quòd sub unâ specie, contrà Christi legem, communionem tribuit laicis. Quin astruxit aliquandò, si vera Cochlæus perhibet, errâssé illam mox ab initio, ut quæ Paulo repugnante senserit, Act. 15, legem et opera esse, necessaria ad salutem. Breviter, hæreticis omnibus hoc gentile est, simul atque sese Ecclesiæ auctoritate urgeri vident, aut illam spernere, aut Ecclesiæ rem ad se nomenque transferre, et eam in illis esse negare, in quibus reverà est. Utrumque horum, quoniam ambo in unum idemque recidunt, plurimis argumentis heretici persuadere conantur.

Primum est hujusmodi, Aaron summus ipse Sacerdos, aliique ex plebe, sive majores, sive minores, vitulum conflatilem adorârunt, eique obtulerunt hostias pacificas et holocausta, Exod. 23 ; Ecclesia ergò Christi ad eumdem modum poterit sculptile et imagines adorare. Id si faciat, ut facit, erravit sine dubio in fide ac religione turpissimè.

Rursùm, Ecclesia, Isaiæ Jeremiæque temporibus, in unius veri Dei cultu lapsa est : quid igitur prohibet, quominùs et nunc in Deo uno veroque colendo erret? Eadem quippè Ecclesia est, nec in hâc re ullum reperitur populi novi veterisque discrimen. Quod verò est hujus argumentationis antecedens, id eorumdem Prophetarum clarissimis testimoniis existimant se ostendere. *Cognovit bos*, prior ille inquit, 13, *possessorem suum, et asinus præsepe domini sui; Israel autem me non cognovit*, etc. *A plantâ pedis usquè ad verticem capitis non est in eo sanitas.* Et posterior, 2, 26, *Confusi sunt*, ait, *domus Israel, ipsi, et reges eorum, principes et sacerdotes, et Prophetæ, dicentes ligno : Pater meus es tu, et lapidi : Tu me genuisti;* et paulò post : *Quid vultis mecum judicio contendere? Omnes dereliquistis me, dicit Dominus;* item, 5, 1 : *Circumite vias Hierusalem, et quærite, an inveniatis virum facientem judicium, et quærentem fidem; et propitius ero ei. Ego autem dixi : Forsitan pauperes sunt et stulti, ignorantes viam Domini, judicium Dei sui. Ibo igitur ad optimates; ipsi enim cognoverunt viam Domini. Et eccè magis hi confregerunt jugum*, etc. Tota igitur Ecclesia eo tempore errabat.

Prætereà, Ecclesiam non oportet digito demonstrari; quin nullâ apparente formâ, consistere in occulto potest. Frustrà autem ejus judicium expectes, quam quæ sit, penitùs ignores. Illud suadent, quoniam in populo Judæorum sic sæpè Ecclesia deformata est, ut nulla ejus species extaret. Quam enim putamus formam eminuisse, cùm Elias solum se relictum deploraret 3 Reg. 19? Quam, cùm populus ille apud Babylonios, Persas, Ægyptiosque dispersus sine sacerdotio, sine templo, sine sceptro, gentibus ac diis alienis in terrâ alienâ serviret?

A Christi ergò adventu deformis etiam latere Ecclesia poterit, bellisque, seditionibus et hæresibus ità opprimi, ut nullà parte refulgeat.

Et sanè suo jam seculo Hilarius latentem Ecclesiam potiùs credebat, quàm cernebat: adeò Ariana factio omnia miscuerat. « Malè, inquit, « contr. Auxentium, vos parietum amor cepit; « malè Ecclesiam Dei in tectis ædificiisque ve- « neramini; malè sub hispacis nomen ingeritis. « Annè ambiguum est, in iis Antichristum esse « sessurum? Montes mihi, et sylvæ, et lacus, « et carceres, et voragines sunt tutiores; in his « enim Prophetæ aut manentes, aut demersi « prophetabant. » Quibus ille verbis modestè ac verecundè significat, Ecclesiam Christi non in episcopis, non in sacerdotibus, non in templis, non in populi frequentiâ, sed in piis esse quærendam: qui interdùm Prophetarum more vel in agro locisque desertis errant, vel in sylvis abstrusi sunt, in speluncis et in cavernis terræ.

Quid quòd sub diversis pontificibus, diù schismate perdurante, nulla interìm Ecclesiæ facies apparuit? Manifestam porrò Ecclesiam si ejus seculi fideles requisîssent, nec aliam crederent, quàm quæ oculis cerneretur humanis, nullam profectò invenissent. An verò tunc nulla fuit, quoniam occulta fuit?

Atque ut antehàc Ecclesia dilucidè clarèque resplenduisset, quì scimus tamen, an posthàc veram semper genuinamque formam sit habitura? Nimirùm enim si præteritis seculis ità Dominus populi sui facinora vindicavit, ut eum et absurdissimis mendaciis ludi, et altissimis tenebris offundi passus sit, cur non timeamus, Ecclesiam Christi etiamnùm cæcâ nocte, crassâque caligine adeò occultari et circumfundi posse, ut nulla ejus vera facies effulgeat? Quasi verò jam nulla sint Domini judicia, ut eodem pœnæ genere mundum hodiè puniat, quo populi veteris ingratitudinem aliquandò ultus est; nempè, ut pastores atque oves stupore ac cæcitate percutiat, Ecclesiæque suæ exteriorem notitiam ab hominum aspectu auferat. Hìc videlicet hæretici quasi re confectâ insultant, nosque miris modis irrident, qui gloriemur in verbis illis. Jerem. 7, 4: *Templum Domini, templum Domini est.* Translata, inquiunt, Samaria est; et cum Hierusalem externis larvis inhærens templum, cæremonias, sacerdotium, sacramenta, scripturasque jactaret, et ipsa quoque translata est. Ità, quod de orientali Ecclesiâ accidit, idem occidentali poterit, ut forma ejus vel in fumos abeat, vel certè omninò delitescat. Ecquis autem fidem fecit, aut peccata nostra, quàm illorum, esse leviora, aut Deum in nos, quemadmodùm in illos, non esse animadversurum? Præsertìm cùm non obscurè vaticinetur Apostolus venturam in Ecclesiâ defectionem, quæ utique venire non potest, dùm vera Ecclesiæ forma et facies exstiterit. Qualis autem hæc illo erit tempore, de quo Dominus ait: *Verumtamen filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terrâ?* Qualis, inquam, erit, cùm *deficiet hostia et sacrificium?* Qualis demùm cùm, ut Joannes scribit putei fumus solem et aerem obscurabit? Quâ ex re nihil sanè aliud intelligitur, quàm Ecclesiam usquè adeò nostrâ hâc ætate obscurandam, ut nisi in tenebris inveniri non queat. Quid autem externam Ecclesiæ faciem fulgoremque defendimus, cùm *omnis gloria filiæ regis ab intùs*? Ps. 44. Quòd si invisa et occulta Ecclesia est, inexploratum quoque et incertum erit, quod sumetur ex ejus auctoritate argumentum.

Prætereà Ecclesia ex solo prædestinatorum numero constituitur; soli autem Deo notus est numerus electorum in supernâ felicitate locandus: Ecclesia igitur nobis abdita omninò et incognita est. Prior illa propositio, in quâ difficultas tota inest, suadetur inprimìs Augustini testimonio, disertis verbis asserentis, contrà Donatistas, ex numero solùm prædestinatorum, qui in occulto sunt intùs, constare hortum conclusum, fontem signatum, puteum aquæ vivæ, paradisum cum pomorum fructibus. Nemo verò fidelium dubitat, Ecclesiæ Christi hæc propriè esse attributa omnia. Sed ne ambigi quidem potest, quamvis non ità Augustinus exponeret, in horto concluso et fonte signato non alios intelligi, atque eos, de quibus scriptum est, 2 Tim. 2, 19: *Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Novit Dominus, qui sunt sui.* Probat quoque eamdem rem Augustinus ex eo, quòd Petrus arcam Ecclesiæ typum esse dixit, *in quâ octo animæ salvæ factæ sunt per aquam.* Non ergò nisi ii, qui servantur, intrà arcam esse existimandi sunt. Nam Christus non est alterius Ecclesiæ caput, nisi ejus, cujus salvator est, et quam sibi exhibet gloriosam, ut ad Ephesios docet Apostolus. Ii ergò, qui nec salvi, nec gloriosi futuri sunt, non sunt ejus Ecclesiæ partes, cujus Christus caput est. Deindè, è filiis Dei Ecclesia conficitur, utpotè cùm non aliorum sit Ecclesia mater ac eorum, quorum Deus pater est. Hos autem verè filios Dei esse liquet, qui paternam hæreditatem percepturi sunt. *Si filii,* inquit Rom. 8, 17, *et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Ovile item Christi nonnisi ex Christi

ovibus constituitur; at oves Christi illæ modò sunt, de quibus ipse ait Joann. 10, 27: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum.* Joannes denique Evangelista de quibusdam, qui ab Ecclesiâ exiisse videbantur, cùm reverà nunquàm fuissent in Ecclesiâ: *Ex nobis,* ait, *prodierunt; sed non erant ex nobis.* Quid ità? Quia *si fuissent,* inquit, *ex nobis, permansissent utique nobiscum,* 1 Joann. 2, 19. Non igitur ex Ecclesiâ sunt, nisi qui in susceptâ gratiâ permanent. Atque hunc locum, quoniam in promptu est, August. in lib. de correp. et gr. cap. 9, et de bono persev. cap. 8, de prædestinatis intelligit, scilicet Hieronymum secutus in dialogo adversùm Luciferianos.

Ad hæc, veram Christi Ecclesiam perfectam esse et immaculatam oportet. *Tota* enim *pulchra est, et macula non est in eâ,* Cant. 4, 7. Et rursùm, ibid. cap. 6, 8: *Una,* ait, *est columba mea, perfecta mea.* Et Apostolus ad Ephes. 5, 28, ipse quoque sine maculâ eam ac rugâ describit. Et Isaias: *Non adjiciet,* inquit, 52, 1, *ut pertranseat per te incircumcisus et immundus.* Ecclesiam verò immaculatam censere, cujus membra nonnihil impuritatis habeant omnia, quàm inane, ac fabulosum est! Nulla igitur ejusmodi nunc temporis exstat Ecclesia. Illo solùm tempore exstitisse videtur, cùm verè à Joanne scriptum est in Epist. 1, cap. 3, 6 et seq.: *Omnis, qui peccat, non cognovit eum.* Et: *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit,* et: *Non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei, et filii diaboli.* Quòd si universos, qui ecclesiasticæ societatis, participes sunt, necesse est sine peccato et maculâ existere; aut nulli profectò sunt, aut occulti nobis et incogniti sunt. Quod Apostolus videtur affirmare, cùm Ecclesiam Christi à Synagogâ discernens, non eam sensibilem et tractatam, sed spiritualem intractatamque describit, nempè ex solis perfectis prædestinatisque constantem. *Non accessistis,* ait ad Hebræos *ad tractabilem montem, et accessibilem ignem, sed ad Sion montem et civitatem Dei viventis, Hierusalem cœlestem, et Ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cœlis, et spiritus justorum perfectorum.*

Adde, quòd Ecclesiam non quamlibet, sed sanctam fideles tenentur credere. At in sanctâ congregatione non nisi sancti intelliguntur. *Filii sapientiæ,* inquit Sapiens, *Ecclesia justorum.* Quòd si homines aliquot demonstres, quorum vel unus iniquus sit, falsò dixeris hos esse æquos, quemadmodùm si ex decem viris unus sedeat, cæteris licet currentibus, decem currere falsum est. Est quoque altera causa ejusdem rei vehementissima, quòd si mali membra Ecclesiæ sunt, membra etiam Christi erunt; sunt autem haud dubiè membra diaboli. Quarè et iidem cives Hierusalem ac Babyloniæ simul erunt, et membra quoque simul Christi et diaboli. Quo quid absurdius aut dici, aut excogitari potest? Nisi fortè *societas est lucis ad tenebras, conventio Christi ad Belial?* 2 Cor. 6, 15. Membra certè corporis ejusdem sibi vicissim contraria esse non queunt; at *contrà bonum malum est,* contrà vitam mors, *et contrà virum justum peccator,* ut Sapiens etiam ait: non ergò justus et peccator ecclesiastici sunt corporis membra. Docet item Aristoteles, de anim. tex. 2, 9, auctor sentiendi gravissimus, cui etiam divus Thomas assentitur, membra mortua non aliter esse membra, atque ea, quæ dicta et figurata sunt. Peccator ergò, cùm mortuus sit, membrum, Ecclesiæ, et pars verè ac propriè non est, sed æquivocè ac figuratè. Prætereà *unus panis et unum corpus multi sumus,* quemadmodùm in priore ad Corinthios Epistolâ Apostolus tradidit; constat autem, ut acutè Cyprianus ad Magnum argumentatur, panem ex multorum granorum adunatione congestum; peccatores ergò, qui paleæ sunt, sicut nec in panis, ità nec in corporis Ecclesiæ compositionem veniunt. Id quod Augustinus non obscurè testatur; atque ità multis in locis, ut de judicio ejus dubitari non possit, quin hanc habuerit firmam perpetuamque sententiam. Libro enim contrà Petilianum secundo, capite ultimo: « Nec putandi sunt mali, *ait,* in Christi corpore esse, « quod est Ecclesia, quamvis sacramentorum « ejus corporaliter participes fiant. » Item libro contrà Cresconium secundo: « Qui mente, « *inquit,* perversâ videtur intùs esse, cùm foris sit, ab ipso Christo jam judicatus est. » Et posterius: « Etiam nesciente Ecclesiâ propter malam pollutamque conscientiam damnati à Christo jam in corpore Christi non « sunt, quod est Ecclesia, quoniam non potest « habere Christus membra damnata. Proindè « et ipsi extrà Ecclesiam baptizant. Omnia « quippè ista monstra absit omninò, ut in membris columbæ illius unicæ computentur. » Loquitur autem dubio procul de fidelibus peccatoribus, ut ex antecedentibus et consequentibus liquidò apparet. Item libro de unitate Ecclesiæ, cap. 10, affirmat malos in Ecclesiâ minimè deputari. Item libro quarto de baptismo, contrà Donat. et libro sexto, disertè etiam affirmat, qui contrà Christi mandata faciunt, eos

ad illam Ecclesiam non pertinere, quam Christus mundat lavacro aquæ, et de quâ scriptum est: *Una est columba mea.* Et libro septimo, ait malos non pertinere ad compagem domûs, quæ est Ecclesia, atque haud secùs in domo esse, quàm palea dicitur esse in frumento. Sed et in eodem libro, Cyprianum refert in Epistolâ ad Magnum, hujus sententiæ non solùm auctorem, sed etiam confirmatorem. Confirmat autem eam illo prophetico testimonio: *Qui habitare facit unanimes in domo.* Quibus igitur nec una anima, nec unum cor in Domino est, hi in Ecclesiâ, quæ domus Dei est, nullo modo habitant. Et Hieronymus: « Ecclesia, *ait*, Christi non ha- « bet maculam, nec rugam. Qui ergò peccator « est, et aliquâ sorde maculatus, de Ecclesiâ « Christi non potest appellari. Possibile est au- « tem, ut peccator currat ad medicum, et cu- « rentur vulnera ipsius, et fiat de Ecclesiâ, quæ « corpus est Christi. Quòd si Ecclesiam, cujus « autoritate deferimus, sanctam esse necesse « est, atque adeò ex piis solùm justisque con- « stare; nusquàm porrò facies certam in theo- « logiâ fidem, quousquè certo indicio demon- « stret se sanctum esse. Id quod nullo modo « potest, siquidem *solus Deus novit corda filio- « rum hominum,* 2 Paral., 6, 30.

Quærunt etiam à nobis, cur in censendâ Ecclesiâ insaniamus, cùm eam minimè dubio symbolo designârit Christus? Ego inquit Joan. 10, 14, *sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ. Oves meæ meam vocem audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur.* Qui ergò vocem Christi non audit, is ad Christi ovile non pertinet, ac proindè ne pars quidem Ecclesiæ Christi est.

Prætereà, si Ecclesiam boni simul ac mali constituerent, quâ ratione propter justos pauculos sancta dicitur, eâdem, ac multò etiam majore, propter iniquos plurimos iniqua Ecclesia diceretur. Quamobrem idem omninò cœtus et Christi esset Ecclesia, et synagoga Satanæ. Non igitur nisi boni Christi Ecclesiam conficiunt. Quocircà invisa hominibus illa est, atque adeò minùs cognita, quàm ut ejus testimonium certam et exploratam faciat fidem.

Duæ insuper Ecclesiæ sunt, græca, et latina; quarum ut ei credendum sit, non satis, ut aiunt, expeditum est. Responderi solet, Græcos esse schismaticos; idcircò apud eos Ecclesiam periisse. Quo jure? Quia à romano pontifice desciscendo, privilegium ecclesiastici nominis amiserunt. Quid verò? An non multò magis amittunt, qui à Christo vero Ecclesiæ capite deficiunt? Atqui antè Christi nativitatem una priorum omnium Ecclesia fuit, nec in eâ tamen fuit unus pastor aut rector. Non ergò ex uno pontifice Ecclesiæ nomen ac veritas pendet. Ecclesia igitur græca erit, quamvis episcopo romano non pareat: quo videlicet mortuo, nihilo seciùs una Ecclesia est, eademque et columna, et firmamentum veritatis. Non ergò ex hoc capite Ecclesiæ veritas unitasque existit. Sed si unum Dominum habet, unam Christi fidem, unum baptisma, si unum Filium agnoscit, unum Spiritum colit, unum Deum et patrem omnium suscipit, una Christi Ecclesia erit. Iis enim rebus unam Christi Ecclesiam definit Apostolus ad Ephesios, cap 4. Nihil itaque causæ est, cur Græci, in quibus ea omnia insunt, in quibusque multi etiam boni sunt viri, Ecclesiam Christi non faciant. Arroganter igitur Ecclesia latina in fidei judicio Ecclesiæ catholicæ sibi nomen usurpat. Quapropter nisi idem cùm græcâ sentiat, Ecclesiæ universalis auctoritate caret, non tenemurque perindè ejus judicium revereri, ac si catholica verè esset.

Prætereà catholica Ecclesia ideò vocatur, quia per omnes gentes, perque totum orbem diffusa est, ut Augustinus lib. 2 contrà Petilian. patefecit: hæc verò sola est, quæ suo nos judicio ligat et astringit, quoniam hanc et non aliam quamlibet sacræ nobis litteræ commendârunt, quemadmodùm plurimis in locis idem Augustinus ostendit: non ergò Ecclesia, quæ modò est, si qua demùm est, certam auctoritatem habet, ut quæ catholica, id est universalis esse desierit.

Prætereà ex universalis Ecclesiæ sententiâ nullum omninò argumentum sumi potest. Quomodò enim fidelium omnium sensum in fidei quæstione requiremus? Vanum est igitur ab Ecclesiâ catholicâ velle argumentum ducere. Forsitan quispiam dixerit: Pastores Ecclesiam repræsentant, atque adeò ipsissima Ecclesia sunt. Eorum itaque sensum quærere satis esse, quippè cùm idem omninò sensus Ecclesiæ sit. At erat Isaiæ temporibus Ecclesia Hierosolymis; de pastoribus verò sic loquitur, cap. 56: *Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi; canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes et amantes somnia. Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam. Omnes in viam suam declinaverunt à summo usquè ad novissimum.* Durabat quoque Ecclesia ad tempus Jeremiæ; audiamus quid de pastoribus dicat, cap. 8: *Quomodò dicitis: Sapientes nos sumus, et lex Domini nobiscum est? Verè mendacium operatus est stylus mendax scribarum. Confusi sunt sapien-*

tes, verbum enim Domini projecerunt, et sapientia nullâ est in eis. A minimo usquè ad maximum omnes avaritiam sequuntur : à prophetâ usquè ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium. Cur autem secundùm hanc rationem Ecclesiam non referrent 400 prophetæ illi, qui Achab mentiebantur omnes, 3 Reg. 12? At Ecclesia Dei vera, id est, quicumque in populo erant pii, à partibus Michææ stabant. Certè, si res ad eum modum se habet, Ecclesiæ imaginem præ se ferrent prophetæ et sacerdotes, cùm adversùs Jeremiam omnes ad unum fidenter sanè jactarent, non posse fieri, ut periret *lex à sacerdote, consilium à sapiente, verbum à prophetâ.* Adversùm omnes tamen unus Jeremias mittitur, qui à Domino denuntiet fore, ut lex pereat à sacerdote, consilium à sapiente, verbum à prophetâ. Quòd si sacerdotes et pastores Ecclesiam Dei constituunt, cujus revereri testimonium oporteat, sequitur, ab Ecclesiâ Dei alienos fuisse, cumque illâ etiam pugnâsse, in Israele quidem Eliam, Michæam, et similes, in Judâ autem Isaiam, Jeremiam, et reliquos ejus notæ, quos sui seculi sacerdotes, pastores, et prophetæ non à se modò abalienârunt, sed diris etiam execrati sunt. Illud si absurdum et impium existimandum, est ut ne dicam etiam stultum, maneat, sacerdotes et pastores Ecclesiam Dei non fuisse, sed impiam adversùs Deum conspirationem, cœtumque hominum pessimorum, à quorum necesse fuit consensione desciscere. Cùm itaque pastores etiamnùm similes veterum esse possint, nec Christi Ecclesiam profectò referant, nec ex eorum judicio dogmata fidei probantur. Atque si ex pastoribus et episcopis Dei Ecclesia constat, ubinam gentium Ecclesia residet, ex quo Basileense concilium Eugenium Pontificatu dejecit, subrogato in ejus locum Amedæo? Concilium siquidem, quantùm ad externos ritus attinet, legitimum fuit; nec ab uno solùm pontifice, sed à duobus indictum. Damnatus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto cardinalium et episcoporum grege, qui concilio refragabantur. Ex illorum schismaticorum, rebellium, pertinacium gremio prodiit, quidquid posteà Paparum, cardinalium, episcoporum, abbatum, presbyterorum fuit. Utram igitur in partem Ecclesiæ nomen conferetur? Negabimusne generalem synodum eam fuisse, quæ præsidente romanæ Sedis legato consecrata est? An fatebimur schismaticum Eugenium cum totâ suâ cohorte, à quâ omnes succedentes episcopi sanctificati sunt? Aut ergò pastores in concilium etiam generale coacti Ecclesiam Dei minimè repræsentant, aut quotquot sunt, ab hæreticis et schismaticis ordinati sunt. His potissimùm argumentis Lutherani abutuntur. Nam, quod Calvinus addit, duo esse Ecclesiæ symbola, verbi sinceram prædicationem, et sacramentorum administrationem rectam; in Catholicorum verò cœtu pro verbi ministerio mendaciis conflatam regnare doctrinam, in locum cœnæ Domini fœdissimum sacrilegium subiisse, publicos in templa conventus idololatriæ et impietatis scholas esse : quamobrem veram apud nos et germanam Christi Ecclesiam non esse, sed Satanæ exitialem et sacrilegam conjurationem; id quoniam imprudenter, turpiter et maledicè objicitur, non est in præsentiâ refellendum.

CAPUT II.

Quid Ecclesiæ voce significetur.

Ego verò pergam, et id faciam, quod in principio feci, cùm in omnibus disputationibus, tùm in hâc magis oportere censeo, ut quid illud sit, de quo disputatio fit, explanetur, ne vagari et errare cogatur oratio, si ii, qui inter se dissenserint, non idem esse illud, de quo agitur, intelligent. Ecclesia ergò græcum nomen est, et, si verbum verbo reddas, latinè convocatio dicitur, sive quòd omnes ad se vocet, ut Julio et Rabano visum est, sivè quòd quicumque in eam conveniunt, hi non meritis et justitiâ suâ, sed Dei gratiâ et vocatione conveniant. Nam et hanc nominis etymologiam spero lectoribus placituram. Ecclesiæ quippè romanæ scribens Paulus : *Omnibus*, ait, *qui sunt Romæ, vocatis sanctis;* atque in priore ad Corinthios Epistolâ : *Ecclesiæ Dei*, inquit, *quæ est Corinthi, vocatis sanctis;* et paulo post : *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi.* Quæ sine dubio societas cùm Christi Ecclesia sit, qui titulum sibi illum arrogant, hi videant, an hæreticorum more penès se Ecclesiam existere mentiantur. Verùm de nominis ratione nihil moror, Ecclesia certè concio est; undè ecclesiastes, concionator. Et licèt generaliter vox illa quandoque usurpata sit pro quâcumque concione sive impiorum, sive piorum infidelium atque fidelium; sed in novo testamento, quantùm memoriâ repetere possum, nusquàm infidelium concio Ecclesia vocata est. Qui quidem usus adeò in Christianis invaluit, ut in nullâ nunc multitudine Ecclesiæ nomen agnoscant, nisi quæ Christi fide et vocatione coaluerit. Est autem Ecclesia, et locus ipse, quò multitudo

confluit, et ipsa propriè multitudo. Cujus utriusque rei exempla sunt in sacris litteris plurima. Illud verò discrimen inter Synagogam et Ecclesiam scriptores sancti observârunt, quòd populus ille verus æquè et Ecclesia à Synagogâ nuncupatus est; at christianam plebem nec Scriptura sacra, nec ullus unquàm probatus auctor Synagogam appellavit. Id porrò aut discernendæ utriusque reipublicæ causâ factum est, aut quòd inter congregationem, quod Synagoga notat, et convocationem quod sonat Ecclesia, nonnihil intersit. Congregari enim pecora solent, undè et greges dicimus, non hominum propriè, sed pecudum et bestiarum; at convocari nisi homines non solent. Tantùm Christi Ecclesia Synagogam excellit. Et quamvis societas Angelorum et hominum interdùm vocetur Ecclesia, Ephes. 1, 22, nonnumquàm verò regnum cœlorum, quod ex hominibus comprehensoribus viatoribusque conficitur, Ephes. 5, 27; nobis tamen in præsentiâ non est animus disserendi, nisi de Ecclesiâ militante, hoc est, cœtu fidelium viatorum. Nec necesse est, hos vocis significatus exemplis adhibitis ostendere, cùm ea passim et in litteris sacris, et in sanctorum hominum libris occurrant. Sanè verò, quemadmodùm infideles nondùm baptizatos in Ecclesiæ Christi voce intelligere, non cum veritate solùm, sed cum sensu etiam communi pugnat: ità hæreticos partes Ecclesiæ non esse, constituendum est. Id quod commune est quidem omnium theologorum, non eorum modò, qui nuper scripserunt, sed eorum etiam, qui vetustate ipsâ habentur nobilissimi. Testantur hoc Cyprianus, Augustinus, Gregorius, duoque concilia, Lateranense et Florentinum. Rectè igitur Nicolaus papa definit, Ecclesiam esse Catholicorum collectionem. Certè nervosiùs qui Ecclesiam finiunt, illi non dubitant eam fidelium tantùm numero conflari; qui autem remissiùs, hi tamen non audent, quos catholicos esse non vident, eos Ecclesiæ homines appellare. Absurdum est enim, qui catholicæ Ecclesiæ Christi partes non sint, hos Ecclesiæ Christi partes asserere.

At Papa etiam hæreticus aiunt, donec ab Ecclesiâ deponatur, cùm suam retineat semper auctoritatem, caput adhùc Ecclesiæ erit; hæretici itaque in Ecclesiæ partibus numerabuntur. Apostolus quoque cùm dixisset Hymenæum et Philetum à veritate excidisse, et subvertisse quorumdam fidem, subjunxit, 2 Tim. 2: *In magnâ domo non solùm esse vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia; et quædam quidem in honorem, alia verò in contumeliam.* Quibus verbis, ut Augustinus ait lib. 3 et 4 de Baptismo, eos etiam, qui à fide aberrârunt, in magnâ domo esse significat, scilicet non ut vasa in honorem, sed ut vasa in contumeliam. Quam omninò sententiam Cypriani quoque ad Antonianum testimonio confirmat. Sed enim ad ea, quæ promisimus, exsolvenda properantibus non est consilium scrupulos omnes, qui in viâ objiciuntur, excutere. Quid enim illud hoc loco expendamus, an Papa hæreticus esse possit? Quid illud rursùm, an simul atque in hæresim lapsus est, Ecclesiæ caput esse desierit? Athorum utrumque tamen propriè argumento diluendo necesse erat explanare. Quod nec brevitatis nostræ est, nec ad opus institutum pertinet; et si quid de hisce rebus dicendum erit, alio loco opportuniùs dicetur. Atque illam quæstionem quidem in libro sexto nos explicaturi sumus; de hâc autem in libro de Auctor. Pap. et Conc. Cajetanus noster longè latèque disseruit.

Ne autem argumenti hujus difficultate deterriti dare terga videamur, intelligendum est, dupliciter Ecclesiam posse dici. Primùm eam, quam fidelium omnium ab initio mundi usquè in finem congregatio conficit, quomodò divus Thomas de Ecclesiâ loquitur, parte 3, quæstione 8, articulo 3, illique omnes, qui esse nunc eamdem Ecclesiam dicunt, quæ fuit et in populo Judæorum sub lege Moysi, et in hominibus piis sub lege olìm naturali. In quem sensum Catechumeni sunt membra Ecclesiæ verissima. Non enim hæc Baptismi sacramento secernitur, sed fide, quæ omni tempore populum Dei ab infidelium cœtibus discriminavit. Deindè et ea Ecclesia dicitur, quæ in Christi nomine per Baptismum cogitur, qui et fidei sacramentum est, et propriè Ecclesiæ membra partesque facit, et Christi Ecclesiam à Synagogâ distinguit. Hujus Ecclesiæ nec Catechumeni partes sunt, et illi omnes sunt partes, qui à baptismo Christi characterem habent, nisi post hæresim exteriorem publico Ecclesiæ judicio fuerint excisi. Quamdiù enim aliquis reipublicæ minister est, ejusque auctoritate et potestate fungitur, tamdiù illius pars dici et potest, et debet. In hoc igitur sensu, quemadmodùm Ecclesia, hoc est, respublica christiana, non interiore solùm fide constituitur, sed Baptismi etiam exteriore sacramento; sic ejus partes non interior modò infidelitas, sed schisma, externique judicii divisio separat. Itaque si in illâ Nicolai definitione Ecclesia hoc se-

cundo modo accipiatur, fideles dicantur oportet non à Christi, sed à fidei sacramento. Verùm de hoc in capite hujus libri postremo plura. Argumento verò posteriori ità respondeo : Apostolus ad Hymenæum et Philetum verba illa retulit, non ad id tempus spectavit, quo jam domo fidelium communi per sectam privatam exierant, sed ad illud potiùs, quo per susceptam fidem ac baptismum in magnâ domo continebantur. Quæ sententia est Augustini, his ipsis, quos attulimus locis. Quanquàm propter Cyprianum, cujus se dicit auctoritate urgeri, fatetur etiam hæreticos in magnâ domo quodam modo esse, propter eadem sacramenta, quibus administrandis cum Ecclesiâ conveniunt. Verùm id Augustinus, ut dixi, invitus addidit; nam illud libenter sequitur. Ego verò, ut, quemadmodùm sentio, loquar, non intelligo, quid causa Augustino fuerit, ut verba Cypriani in eum sensum acceperit, qui mihi sanè tàm apparet à Cypriani mente alienus, quàm cœlum à terræ naturâ alienum est. Nam, ut omittam quod in locis paulò antè à me citatis Cyprianus ipse hæreticos non obscurè ab Ecclesiâ excludit, certè in epistolâ ad Antonianum, cujus Augustinus testimonio abutitur, non solùm non ab eâ sententiâ discedit, sed eamdem apertiùs confirmat, inquiens : « Quod verò ad Novatiani personam pertinet, « scias nos curiosos esse non debere, cùm « foris doceat. Quisquis ille est, et qualiscumque est, Christianus non est, qui in Christi « Ecclesiâ non est, » etc. Nec alia Cypriano causa fuit hæreticorum baptisma negandi, nisi quia eos extrà Ecclesiam et esse, et baptizare, perpetua illi fuit firmaque sententia. In his verbis autem, quæ Augustinus refert, nihil aliud Cyprianus significat, quàm Novatianorum arrogantiam et tumorem, qui putarent se posse facere id, quod ne Apostolis quidem concessum est, ut zizania à frumento discernerent, paleas separarent à tritico, vasisque ligneis et fictilibus ejectis, aurea argenteaque seligerent. Ubi per vasa lignea et fictilia non eos Cyprianus accepit, quorum sermo ut cancer serpserat, sed eosdem prorsùs, quos et zizania, et paleas vocaverat, hoc est, fragiles, et imbecilles, qui firmis perfectisque erant, suntque semper in Ecclesiâ permixti. Quos Novatiani quoniam ferre non poterant, humilitatis ac lenitatis obliti, ab Ecclesiâ antè tempus ejicere conabantur. Quanquàm vasa lignea fictiliaque ad solos improbos referre, quod Cyprianus facit, non Augustino solùm, sed mihi etiam parùm probatum est. Sensus igitur Apostoli planus est. Cùm enim dixisset, quosdam à veritate excidisse, etc., ne omnes fragiles existimarentur, ac proindè Ecclesiæ fidei timeremus, subjicit : *Sed firmum fundamentum Dei stat,* etc. Quia verò quæreret fortassè quispiam, cur Deus in Ecclesiâ suâ alios firmos, alios infirmos habere, hos stare, illos excidere pateretur, huic respondet Apostolus, *in magnâ domo non solùm esse vasa aurea et argentea, sed lignea et testacea,* etc.

Est et altera hujus apostolici testimonii intelligentia, ex quâ Manichæorum, Pelagianorum, Catharorum, Donatistarum, Beguardorum et Beguinarum pariter eluuntur errores, in quos Hymenæus fortè et Philetus incurrerunt. Non enim verisimile fit, in eam hos dementiam incidisse, ut astruerent corporum resurrectionem esse jam factam. Sed quoniam falsâ absolutæ sanctimoniæ persuasione imbuti, vitam in carne mortali asserebant similem ei, quam justi cum angelis post resurrectionem immortales habituri sunt, ab omni scilicet fragilitate et imperfectione alienam; idcircò vas electionis Apostolus eos asseruisse ait resurrectionem esse jam factam. Horum igitur vanam futilemque sententiam paucis refutat Paulus, inquiens : *Sed firmum fundamentum Dei stat*, etc. Quæ verba, nî fallor ego, hunc sensum habent : Electio fidelium ex parte Dei quidem certa atque immutabilis est. Hanc enim ille vocat fundamentum, quoniam primum est humanæ salutis initium. Nam *quos prædestinavit, hos et vocavit, et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit*, ad Rom. 8, 30. Firmum igitur fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc : *Novit Dominus qui sunt sui.* Electio quippè nostra, nobis ipsis obscura et incognita, solius Dei notitiâ quasi signaculo quodam obsignata clauditur, ut hìc et apud nos incerta et occulta sit, et apud Deum stata et fixa. Sed quia salus nostra à nostro quoque arbitrio pendet, nemo ex electione Dei certam sibi stabilemque justitiam polliceri debet, nemo sensu inflatus carnis suæ angelorum religionem in carne mortali prædicare, nemo impeccantiam et virtutem omnibus numeris absolutam sibi assumere, nemo reliquorum fidelium aspernari consortium, in quibus humanum adhùc aliquid subesse cernat. Hoc est autem, quod subjungit : *Discedat ab iniquitate*, etc. Satagat, inquit, 1 Petr. 2, 30, in primis per *bona* ipse *opera certam facere vocationem suam*, nec tantùm munditiæ suæ fidat, ne timeat iniquitate se posse contami-

nari et pollui. Intelligat deindè, in magnâ domo non solùm esse vasa aurea et argentea, sed lignea et fictilia; ac quædam quidem in honorem, alia autem in contumeliam. Ità, si vasa aliqua frangi cognoverit, reformet ea pro suâ virili et consolidet considerans seipsum, ne fortè et ipse frangatur. Atque si vas in honorem sibi videtur esse, ferat patienter vasa in contumeliam, nec horum abominatione à magnâ domo discedat. Nam et vasa ista inhonorata et ingloria, quemadmodùm libero arbitrio versa sunt in contumeliam, sic verti eâdem libertate poterunt in honorem. Quibus ex rebus non modò argumentum illud eliditur, verùm etiam id constat, quod in hâc definitione vel maximè quæritur, Ecclesiam omnium fidelium, et fortium et imbecillium, et justorum et iniquorum collectione constitui. In quòd si planè ac breviter confecerimus, nec nos industriæ nostræ, nec sui lectorem laboris pœnitebit.

CAPUT III.

Quinam sint fideles illi, è quibus verè et propriè Ecclesia conflatur.

Enimverò in partibus Ecclesiæ censendis tres errores fuisse animadvertimus. Primus eorum fuit, qui non putârunt illîc Ecclesiam habere partem, ubi non est solida vitæ puritas et integritas, Aug., lib. 3 contr. Parm. cap. 2. Tales olìm fuêre Cathari, et, qui ad horum vesaniam accedebant, Donatistæ; hodiè sunt ex Lutheranis Anabaptistæ, qui cum Pelagianis perfectam omninò in hâc etiam mortali vitâ fidelium esse justitiam volunt; cum Catharis et Donatistis nullam in Ecclesiâ infirmitatem ferunt. Fuêre alii, qui solis prædestinatis ad gloriam locum in Ecclesiâ concesserunt, cujus erroris auctores præcipui reperiuntur Joannes Wicleffus, et Joannes Hus, damnati in concilio Constant. Postremi solos probos ad Ecclesiam pertinere arbitrati sunt, improbos autem nullo modo. Id quod post veteres quosdam modò asserunt Lutherani non omnes, sed qui in eis habentur nobilissimi. Verùm non est animus, quæ adversùm hos errores à Catholicis disputata sunt, ea hìc exquisitè resumere. Summatim ergò argumenta referemus, quibus singuli confutantur.

Primus itaque error antè omnia refellitur eisdem omninò testimoniis, quibus Pelagiani olìm et Donatistæ refutati sunt: *Si dixerimus, quòd peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est*, 1 Joan. 1, 8; item: *Dimitte nobis debita nostra*, Matth. 6, 12; quam orationem Christus Apostolos suos docuit, qui Ecclesiæ nimirùm partes erant; item, Jac. 3, 21: *In multis offendimus omnes;* item, Hebr. 5, 1: *Omnis pontifex ex hominibus constituitur, ut offerat sacrificia pro peccatis, qui condolere possit iis qui errant, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate, et propterea debet, quemadmodùm pro populo, ità etiam* pro *semetipso offerre pro peccatis;* item, Ps. 142, 2: *Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur coràm te omnis vivens;* item, 3 Reg. 8, 46: *Non est homo qui non peccet;* item, Prov. 20, 9: *Quis potest dicere, mundum est cor meum, mundus sum à peccato?* item, Eccl. 7, 21: *Non est homo justus in terrâ, qui faciat bonum, et non peccet;* cæteraque similia, quæ ex Job et Daniele referri solent. Si igitur Ecclesiam in singulis etiam membris omni prorsùs labe et culpâ vacare oporteret, nulla profectò in terris esset Ecclesia, quoniam nemo usquàm mortalium est, ut prædicta testimonia comprobant, qui omni ex parte perfectus et immaculatus sit. Prætereà Cephas Ecclesiæ sine dubio pars erat, qui Ecclesiæ columba erat; at ei tamen in faciem Apostolus restitit, Gal. 2, 11, quia reprehensibilis erat, nec rectè ambulabat ad veritatem Evangelii. Non ergò opus est Ecclesiæ membra adeò pura esse, ut nulla in eis macula, nullus nævus resideat.

Ad hæc, in Thessalonicensibus Ecclesiam agnoscebat Apostolus: in his verò iisdem quosdam etiam notabat *ambulantes inquietè, et curiosè agentes*, quos docet non quasi alienos et inimicos existimandos, sed corripiendos ut fratres. Christi igitur confraternitas et societas aliquos habet fratres et socios imperfectos. Quid plura? Nonnè Apostolus parvulos quosdam et imbecilles in Ecclesiâ esse affirmat? *Tanquàm parvulis in Christo*, ait, 1 Cor. 3, 1, *lac potum dedi, non escam;* et rursùm, Rom. 14, 1: *Infirmum in fide assumite.* Quid illud, Ephes. 4, 11: *Quosdam quidem dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in virum perfectum, ut jam non simus parvuli fluctuantes?* Et statim: *Crescamus*, inquit, *in illo, ex quo totum corpus compactum et connexum, augmentum corporis facit in mensuram uniuscujusque membri.* Non igitur omnia Ecclesiæ membra undique consummata sunt, expletaque suis omnibus numeris et partibus,

Sed otiosum erit ampliùs in erroris hujus confutatione versari, præsertim cùm Augustinus, lib. de perf. just., et lib. 1 et 2 adv. Pelag. et Hieronymus, lib. 2 contr. Jovin., in hâc fermè eâdem causâ diligentissimè elaboraverint. Pergamus itaque ad reliqua.

Secunda porrò hæresis à nostris majoribus primùm explosa est, quoniam nexu necessario illi cohærent aliæ pestilentissimæ in eodem concilio Const. damnatæ: « Si papa fuerit « præscitus, non habet potestatem super fi- « deles, nisi fortè à Cæsare. » Item : « Nullus « sine revelatione potest rationabiliter de se « asserere, quòd sit caput particularis Eccle- « siæ. » Item : « Præsens justitia, et gratia non « facit aliquem esse aut Christi membrum, « aut Ecclesiæ. » Item : « Prædestinati etiam « infideles semper sunt Christi Ecclesiæque « membra. Quarè nec Paulus unquàm fuit « membrum diaboli, nec Judas Christi. » Quæ omnia et per se sunt falsa perspicuè, et catholicæ fidei vehementer repugnantia. Res certè Christi publica fuisset insipientissimè constituta, si magistratuum in eâ potestas tantis esset tenebris circumfusa, ut nulli prorsùs fidelium eluceret. Cùm enim universi fideles dubitent, an summus pontifex, episcopi, sacerdotes, ac cæteri Ecclesiæ ministri prædestinati sint, necne, dubitent etiam oportet, nùm decretis indiciisque eorum astringantur. Ità fiet, ut Ecclesiæ ac conciliorum dogmata ambigua sint omnia, et leges cunctæ imbecilles, sineque vi ad coercendum idoneâ. Quid autem stultius dici potest, quàm civem civitatis suæ magistratus cognoscere, qui sint, omninò non posse? Qui igitur ità sentiunt, ii cùm stultum christianæ reipublicæ auctorem faciunt, tùm omnia scita, præcepta, sanctiones evertunt, omnemque funditùs Ecclesiæ potestatem; quæ apud eos sanè vacillet et cadat necesse est, quibus occulta, incerta atque infirma est. Nec argumentis à ratione ductis opus est irrationalem, non opinionum dicam, sed insaniam coarguere, cùm ad eam refellendam manifestissima sint Scripturæ testimonia. *Vos*, inquit Matth. 5, 14, *estis lux mundi. Non potest civitas abscondi suprà montem posita, nec accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio*, etc. Item Matth. 13, 25. *Si non audierit eos, dic Ecclesiæ; si autem Ecclesiam non audierit*, etc. Ecclesiam igitur manifestam et cognitam fidelibus esse necessum est. Item, ad regnum cœlorum familiamque suam Christus eum quoque servum pertinere docuit, qui, quoniam conservi sui non est misertus tortoribus traditus est. Non ergò in Christi familiâ, quæ Ecclesia est, soli servi prædestinati continentur. Item, Matth. 22, 2 : *Simile factum est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, in quas intravit etiam ille, qui missus est in tenebras exteriores.* Item, Matth. 25, 1 ; *Simile est regnum cœlorum decem virginibus, quarum quinque erant fatuæ, et quinque prudentes.* Non ait, quinque simile esse, sed decem. Et tamen quinque ex illis clausa est janua. Item Ecclesiam esse ex prædestinatis præscitisque permixtam, illa Christi parobola Matth. 13, 141, demonstrat, in quâ reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, nec seliguntur, donec in littore sint expositi, ubi angeli separabunt de medio justorum malos, et mittent eos in caminum ignis.

Illa quoque idem ostendit, in quâ agro dicitur similis, Matth. 13, 25, qui bonâ fruge consitus, zizaniis inimici fraude inficitur, quibus non expurgatur, donec in aream advecta fuerit messis, cùm colligenda zizania sunt, et alliganda in fasciculos ad comburendum: quam parabolam Augustinus contr. Parm. insigniter explicat. Et quoniam omnia persequimur, Ecclesia area illa est, in quâ sic collectum est triticum, ut sub paleâ delitescat, donec vanno et cribro repurgatum in horreum tandem recondatur ; paleæ autem comburuntur igni inextinguibili. Prætereà non ex præscientiâ, sed ex præsenti justitiâ Dei populum, civitatem, familiam nominari, illud demonstrat Petr. 2, 10 : *Qui aliquandò non populus Dei, nunc autem populus Dei;* illud item, Ephes. 2, 12 : *Eratis illo in tempore alienati à conversatione Israel, et hospites testamentorum ; jam autem non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum, et domestici Dei*, etc. Quod nisi ità sit, beatus et justus est omnis ille, qui est prædestinatus ad gloriam, tùm etiam cùm miser et impius est. Non igitur à præscientiâ, sed à præsenti justitiâ propriè denominatur. *Dedit eis potestatem*, ait, Joan. 1, 12, *filios Dei fieri.* Quibus? Nùm iis, quos præscivit esse credituros? Non, sed his, *qui credunt in nomine ejus.* Item, Ephes. 5, 8 : *Eratis aliquandò tenebræ, nunc autem lux in Domino; ut filii lucis ambulate.* Item, 1 Cor. 6, 15: *An nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergò membra Christi, faciam membra meretricis?* Item, Joan. 3, 7 : *Qui facit justitiam, justus est ; qui facit peccatum, ex diabolo est. In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli.* Item, Rom. 14, 5 ; *Multi unum corpus*

sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Quod nisi secundùm justitiam præsentem nullo modo sumus. Item, Joan. 3, 7 : *In uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus.* Per Baptismum ergò, et non per prædestinationis gratiam in Christi corpus transimus. Sed in hujus erroris confutationem satis multa diximus. Jam tertium eumdemque postremum refutemus.

Id quod in primis eædem omninò Evangelii parabolæ conficiunt, quibus antè usi sumus : e quibus hoc idem Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, argumentantur. In agro quippè dominico inter nitentia culta, lappæque, et tribuli et steriles dominantur avenæ. In areâ paleæ frumentum operiunt. In rete pisces et boni concluduntur et mali. In magnâ domo vasa sunt lignea, et fictilia, honorata quoque, et inhonorata. In regno cœlorum cum sapientibus virginibus fatuæ sunt. In Christi familiâ servus nequam invenitur; non ille solùm, qui conservo negavit misericordiam, sed is etiam, qui super familiam constitutus, cùm moram Domini causaretur, pristinumque timorem abjiceret, cœpit percutere servos et ancillas, et edere, et bibere, et inebriari. Quid? Annon Ecclesias in Apocalypsi legimus quarum angelos et ministros Deus ad pœnitentiam admissi criminis cohortatur? Nonnè Apostolus ad Galatas eas etiam Ecclesias vocat, quas ipse idem errore arguit depravatas? Inter Corinthios quoque non una erat peccati species, sed plurimæ; neque levia erant errata, sed flagitia. Et tamen Apostolus eos non solùm Ecclesiam, sed sanctam Christi societatem et agnoscit, et prædicat. Si inter Corinthios manet Ecclesia, ubi fervent contentiones sectæ, æmulationes; ubi lites vigent et jurgia; ubi favetur sceleri, quod gentibus ipsis foret execrabile; ubi proscinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerunt; ubi divina dona ambitioni, non charitati serviunt; ubi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent; ubi permulta demùm indecenter et inordinatè geruntur : ecquis audet Ecclesiæ titulum eripere iis, quibus decima pars istorum criminum impingi non queat? Qui tantâ morositate sæviunt in præsentes Ecclesias, quid, quæso, Galatis Corinthiisque fecissent, tantùm non Evangelii desertoribus? Habet igitur Ecclesia carnales suos, quos non esse à spiritualibus deserendos monet Apostolus ad Galat. 6, 1, habet suos ægrotos et infirmos, quibus parata à Christo Sacramentorum remedia medici administrant. Iis quippè, qui intùs sunt, pœnitentiæ sacramentum paratum est. Quod frustrà esset in Ecclesiâ, si nulli essent in eâ peccatores. Atque Lutherani, quoniam eludere Ecclesiæ judicia volunt, ne fateri cogantur, improbos habere ecclesiasticam potestatem, hos Ecclesiæ patres esse negant, sibique proindè Ecclesiam fingunt, quam nullus hominum videre potest, ut quæ tenebras habitat inaccessibiles : Ecclesiam certè, quam ego non intelligo. Puderet me dicere non intelligere si ipsi intelligerent, qui defendunt. At involvere isti, et obscurare id volunt, quod in clarâ luce à Christo positum est, ne à catholicæ Ecclesiæ unitate recessisse videantur. Nulla est autem, ut Augustinus ait, securitas unitatis, nisi apud Ecclesiam, quæ suprà montem posita abscondi non potest, et ideò necesse est, ut omnibus terrarum partibus nota sit. Rectè etiam est ab eodem Augustino dictum, ubi Ecclesia manifesta non est, ibi ne Christum quidem manifestum esse posse : qui per Ecclesiam non solùm hominibus, sed principibus, et potestatibus in cœlestibus innotescit. Nobis itaque Ecclesia lucerna est, super candelabrum posita, quam videant omnes qui in domo sunt. Qualis nimirùm Antiochenis fuit cùm disceptationis causâ finiendæ Hierosolymam ascenderunt. Qualem præscripsit Dominus, ubi ait, Matth. 18, 17 : *Dic Ecclesiæ*, etc. Alioqui, quibus Ecclesia occulta est, quid habent illi facere, cùm in graves incidunt de lege ac religione controversias? Nùm animi pendere usquè, et nullo firmo loco consistere? Incerta nempè erunt omnia, si apud solos pios Ecclesia est. In quocumque enim Ecclesiæ judicio, excipiet is, contrà quem sententia dicitur, quòd judices non sunt pii. Quamobrem qui Ecclesiam justorum solùm numero definiunt, ii cùm à malis Ecclesiæ pastoribus omnem potestatem auferunt, tùm judiciorum ecclesiasticorum vires infirmant, nec ulla habere possunt Ecclesiæ firma dogmata. Ac nisi Christus intelligeret, malos Ecclesiæ suæ non partes quaslibet, sed primas etiam aliquandò futuros, nusquàm illud profectò admoneret, Matth. 23, 2 : *Super cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi : quæcumque dixerint vobis facite, secundùm autem opera eorum nolite facere.* Quid verò Paulus? *Hìc jam quæritur*, ait, 1 Cor. 4, 2, *inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Mihi autem pro minimo est, ut à vobis judicer*, etc. Quòd si necessarii essent boni mores, ut quis Ecclesiæ pars et administer esse posset, non utique pro minimo haberet Apostolus ab

hominibus judicari : quippè ejusmodi judicium cum apostolicæ potestatis ruinâ cernebat esse conjunctum. Nec autem videns ad dispensatoris potestatem illud non esse necessarium, quod Corinthii nonnulli requirebant, *Mihi*, ait, *pro minimo est*, etc. Jam quot quàmque vehementes scrupuli, quanta confusio atque perplexitas ipsis etiam dispensatorum animis injicerentur, si ex peccato ab Ecclesiâ fierent protinùs alieni, omnemque adeò Ecclesiæ potestatem admitterent ! Benè igitur subdit Apostolus : *Sed nec meipsum judico*, etc. Humanorum autem judiciorum quanta temeritas, si ab animi virtute Ecclesiæ partes officiaque penderent ! Ea propter adjunxit : *Itaque nolite antè tempus judicare*, etc. Quantùm verò schismatum quotidiè in Ecclesiâ videremus, dùm unus alteri diceret : *Tu non es de Ecclesiâ, quia malus es; ego de Ecclesiâ sum, quia sum bonus !* Dùmque etiam quem hic damnaret, eum ille defenderet : quantam putas fore litium jurgiorumque materiam? Præclarè itaque concludit Apostolus : *Hæc autem transfiguravi in me, et Apollo ; ne unus adversùs alterum infletur pro alio*, etc. Maneat igitur, Ecclesiæ nomen fideles universos, probos, improbosque complecti. Quod in hoc capite suscepimus explicandum.

CAPUT IV.

Quænam sit Ecclesiæ catholicæ in fidei dogmate auctoritas.

De Ecclesiæ nomine ea dicta sunt quæ, cùm necessaria viderentur, præteriri à nobis nec poterant nec debebant. Nunc ad rem ipsam quæ est in manibus, aggrediamur, ostendamusque Ecclesiæ auctoritatem tantùm habere ad faciendam fidem virium, ut firmissima etiam theologis argumenta suppeditet. Hoc priusquàm facio, admonere operæ pretium est, Ecclesiam non ipsam modò catholicorum concionem esse, quæ per baptismum Christo et nomen dedit, et peculiaris, novaque respublica consecrata est, verùm etiam principes ac præfectos ipsos ecclesiasticos, in quibus scilicet reipublicæ hujus auctoritas potissimùm residet. Nec id nos aut recenti opinione confingimus, aut sine Scripturæ testimonio asserimus. Præclarum est Aristotelis illud, Ethic. lib. 9, civitatem id maximè esse quod est in eâ principale. Indè enim, quæ principes ac gubernatores civitatis faciunt et sentiunt, ea civitas facere, sentireque dicitur. Cujus rei in sacris illud exemplum, 3 Reg. 8, 1 : *Congregati sunt omnes majores natu Israel cum principibus tribuum, et duces familiarum in Jerusalem.* Et inferiùs : *Convertitque rex faciem suam et benedixit omni Ecclesiæ Israel : omnis enim Ecclesia Israel stabat.* Illud est etiam simile huic, Exod. 19, 7 : *Venit Moyses, et convocans majores natu populi, exposuit omnes sermones quos mandaverat Dominus. Responditque omnis populus simul : Cuncta, quæ locutus est Dominus, faciemus.* Non est igitur, cur in hâc significatione Ecclesiæ vocabulum fideles perhorrescant; quod hæretici facere solent in odium ecclesiasticæ potestatis, quam Christus non penès populares, sed penès Ecclesiæ sacerdotes, ac pastores esse voluit, ut alio et loco, et tempore, si facultas erit, explicabitur. Nunc scholæ more rem totam, quæ hujus libri caput est, quatuor conclusionibus absolvemus.

Sit ergò prima conclusio. Ecclesiæ fides deficere non potest. Est enim sponsa Christi per fidem, sicut scriptum est, Oseæ 2, 20 : *Desponsabo te mihi in fide.* Quòd si Ecclesiæ fides deesset, jam sponsi sponsæque matrimonium dirimeretur : quorum tamen est indissolubilis, perpetuaque conjunctio. *Sponsabo*, ait Oseæ 2, 19, *te mihi in sempiternum :* et sponsa : *Tenui*, inquit Cant. 3, 4, *eum, nec dimittam.* Et ille rursùm : *Ecce ego vobiscum sum*, ait Matth. ult. 20, *omnibus diebus, usquè ad consummationem seculi.* Quo testimonio ad id probandum utitur Leo ad Augustam et Theodorum. Probat etiam Julius in decretis suis illo Psalmi 47 testimonio : *Circumdate Sion, et complectimini eam, quoniam hic est Deus noster in seculum : ipse reget nos in secula.* Quod de Ecclesiâ Christi intelligi oportere, quicumque Psalmum leget, etiam me non demonstrante, intellecturus est. Idem quoque ostenditur ex eo Luc. 1, 32 : *Regnabit in domo Jacob in æternum, et regnī ejus non erit finis.* Si ergò in æternum Ecclesia Christi manu sustinetur, Christi præsidio armatur, Christi virtute fulcitur, Christi sapientiâ regitur, fides profectò in eâ permanebit, sine quâ regnum Christi in terris nullum est. Confirmat autem hoc clarissima illa Isaiæ, cap. 59, vaticinatio : *Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus, spiritus meus qui est in te, et verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui amodò, et usquè in sempiternum.* Huic et illa Ps. 88 similis est : *Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usquè in æternum præparabo semen tuum.* Item Ps. 131 : *Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi.* Illa verò Jeremiæ, cap. 31,

est longè simillima : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus,* etc. Prætereà vir sapiens describitur à Domino is, *qui ædificavit domum suam super petram*, Matth. 7, 24; Christus igitur domum suam super petram fundavit. Quarè nec pluvia, nec flumina, nec venti obruere illam possunt. At fide stamus, ut ait Paulus 2 ad Cor. 1, 23. Ecclesia igitur fidem semper habebit. Nam aliàs non stabit, sed ruet. Quid quòd apertis verbis hanc fidei firmitatem Ecclesiæ suæ Dominus pollicetur, inquiens Matth. 16, 18 : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversùs eam ?* Ecclesiæ igitur fidem non poterit vel infernus adimere.

Secundò, Ecclesia in credendo errare non potest. Nonnulli enim Ecclesiæ perpetuam fidem sic interpretantur, ut intelligant, Deum Ecclesiæ esse præsentem usquè ad seculi consummationem, ne unquàm vera illi fides, et charitas desit; sed posse tamen probabiliter ignorare rem unamquamlibet, quâ scilicet ignoratâ, non proindè Ecclesia fidem amitteret. Faciamus enim disputationis gratiâ, non esse à Deo revelatum, divam Virginem ab originali peccato immunem exstitisse. Nihil enim prohibet rem fictam exempli loco ponere, quo faciliùs res intelligatur : quanquàm exemplum verum est, ut posteriùs ostendemus.

Aiunt ergò, quòd quamvis Ecclesia crederet, Sanctam Virginem fuisse sine peccato conceptam, idemque definiret ab omnibus esse credendum, non tamen in eo fidei jacturam facere existimaretur. Nam licèt falleretur, at error probabilis, et inculpatus fidem Ecclesiæ non excluderet. Cujus sententiæ, si de facie consideres, videntur esse Glossa interlinearis (sic enim vocant) in illud : *Portæ inferi non prævalebunt adversùs eam ;* D. Thom. in 4 dist. 6, quæst. 1, artic. 3, quæst. 2 ad 3, et cardinalis Turrecremata lib. Summæ Ecclesiæ 2, cap. 91, et Alphonsus à Castro Zamorens. de justâ hær. punit. lib. 1, cap. 5.

At reverà id nos superiore propositione constituimus, nempè Ecclesiam semper fidem habituram. Verum est hoc, quis negat? Sed prætereà Ecclesiam in fide errare non posse, sic à fidelibus accipiendum est, ut quicquid Ecclesia tanquàm fidei dogma tenet, verum sit, nec quidquam falsum, quod illa aut credit, aut docet esse credendum. Cùm enim Corpus Christi sit, ut ad Ephesios, cap. 5, docet Apostolus, à suo certè capite movetur, ac regitur. Ecclesiæ igitur error ad Christum auctorem referetur. Nullo itaque pacto errare in fide potest. Nam spiritus veritatis est hujus corporis anima. *Unus*, inquit, ad Ephes. 4, 4, *spiritus, et unum corpus.* Quòd si spiritu veritatis Ecclesia agitur, ad nullum errorem ne insciens quidem moveri poterit. Præclaram deindè promissionem habet Ecclesia, quòd nunquàm sit à Christo derelenda; quin etiam spiritu in omnem ducatur veritatem. *Ego rogabo Patrem,* ait in Joan. 14, 16, *et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem vos cognoscetis, quia apud vos manebit.* Et posteà, 14, 26 : *Paracletus autem Spiritus sanctus ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.* Item : *Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Nec me fugit, quòd hæretici argumentum hoc duobus modis eludere conantur. Primùm enim, ejusmodi verba, aiunt, de solis Apostolis intelligenda, neque ad posteros in Ecclesiâ pertinere; mox affirmant, Christum non tantùm numero duodenario conjunctìm, sed Apostolis quoque seorsùm singulis spiritum veritatis promisisse; imò aliis similiter discipulis, vel quos jam assumpserat, vel qui posteà accessuri erant. Nam si ejusmodi promissiones sic interpretemur, quasi nemini Christianorum datæ sint, sed universæ simul Ecclesiæ, nihil nos aliud, quàm Christianis omnibus consolationem tollere, quæ indè ad ipsos redire eximia debuerat. Sed utraque justâ in re rusticè indoctèque nugantur. Principio enim, verba illa non modò ad Apostolos, sed ad successores etiam referri oportere, ex eo antè omnia patet in Joan. 14, 16 : *Qui manet vobiscum in æternum.* Quod illi simile est ev. Matth. ult. 20 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usquè ad consummationem seculi.* Rursùm ex eo quoque patet Joan. 17, 17 : *Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est. Pro eis ego sanctificabo meipsum : ut sint et ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem ego rogo tantùm, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me.* Atque promissionis hujus Isaias mihi videtur illustris non vates modò, sed interpres. *Spiritus meus,* ait, cap. 59, v. 21, *qui est in te, non recedet de ore tuo, et de ore seminis tui amodò et usquè in sempiternum.* Quem igitur spiritum veritatis Christus promisit Apostolis, Ecclesiæ item post eos futuræ promisit; nisi velimus Ecclesiam defunctis Apostolis fuisse à Domino destitutam; imò verò ad eam nec concilia, nec præcepta Evangelii pertinere. Siquidem quæ Dominus Apostolis loquebatur, hæc ad illos duntaxat, non ad futuros in Ec-

clesiâ post eos spectare dicuntur. Quo quid stultius dici potest ?

Jam secunda illa tergiversatio quàm vana etiam, et ridicula est ! Si enim hoc ità communiter fidelibus dictum esse volunt, ut seorsùm quadret in singulos, sequitur, cuicumque fideli spiritum veritatis sempiternum adesse, qui eum doceat omnem veritatem, suggeratque ei omnia quæcumque dicta in Evangelio sunt. Sed esto, spiritu sapientiæ, intelligentiæ, lucis, veritatis omnes polleant : nùm inficias ire possumus, quidquid particulatim membrorum unicuique tribuitur, id penitùs, et ad plenum corpori convenire ? Quid ad hoc respondeat Calvinus, audiamus. *Hoc,* ait, *tametsi habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego.* O stultum hominem, et repugnantem manifestæ veritati ! An ignorat, quæ Spiritûs sancti dona singulis membris distribuuntur, in commune conferri omnia ? An videt oculus, et non magis homo videt ? An non lucerna corporis est oculus ? Quid verò absurdius, quàm membrum posse quidquam quod corpus nequeat efficere, partem habere quod non habet totum ? *Unicuique nostrùm,* ait Paulus ad Ephes. 4, 4, *data est gratia secundùm mensuram donationis Christi. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos,* etc., *ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi.* Et posteriùs : *Crescamus in illo, qui est caput Christus; ex quo totum corpus compactum et connexum secundùm operationem in mensuram uniuscujusque membri augmentum corporis facit in ædificationem suî in charitate.* Membrum igitur, quoniam id, quod est, totius corporis est, nihil sibi vindicat proprium, sed ità in corpus omnia confert, ut magis corporis, quàm membri actiones, perfectionesque esse videatur. Quocircà illud absurdum est, quòd ii scilicet, quibuscum nunc disseritur, eam curam, quam debent capere, non capiunt; eam capiunt, quâ debent carere. Non enim probant, verba Christi minimè ad Ecclesiam attinere, probant attinere ad singulos : quod contrà oportebat, si propositum illis erat argumenti vires infirmare. Nos sanè, quemadmodùm scimus animam actum et perfectionem esse maximè quidem corporis physici organici, secundo autem loco membrorum etiam singulorum, in quibus varias licèt edat functiones, sed omnes illæ et corporis propriæ sunt, et propter corpus ipsum membris à naturæ tributæ ; ità spiritum veritatis ad corpus primum Ecclesiæ referimus; deindè propter Ecclesiam ad singulas etiam Ecclesiæ partes non ex æquo, sed analogiâ, et proportione quâdam, juxtà mensuram uniuscujusque membri. *Unum corpus,* inquit ad Ephes. 4, 4, *et unus spiritus. Unicuique autem nostrùm data est gratia secundùm mensuram donationis Christi.* Quænam verò hæc mensura Christi est ? *Secundùm operationem,* ait, *in mensuram uniuscujusque membri.* Spiritus ergò suo quidem modo singulis promissus est, ut magnos doceat, doceat et parvulos; at parvulis lac potum dat, ait Apostolus, majoribus solidum cibum; illis Christum loquitur, et hunc crucifixum, 1 ad Cor. 2, 2; his loquitur sapientiam in mysterio absconditam. Verùm singulis membris sic spiritus veritatis adest, ut non solùm corpori universo non desit, sed corpori, quàm membris priùs potiùsque intelligatur adesse. Quin etiam, si veritas omnium membrorum donum est, tunc nimirùm illa erit et firmior et certior, cùm in eam omnia simul membra concurrerint. Quamobrem, si quid falsi haberet Ecclesia tanquàm fidei catholicæ dogma, nec spiritus Christi æternùm cum fidelibus permaneret, nec eos omnem doceret veritatem : quæ, nisi Christi pollicitationes vanas, et irritas facimus, vera rataque esse non possunt. Ac si dogma falsum Ecclesia crederet, credendumve proponeret, quamlibèt ex ignorantiâ id faceret, quomodò *columna et firmamentum esset veritatis ?* Certè si veritas in Ecclesiæ humeris innixa est, deesse illi omninò non potest, nisi et Ecclesiæ suæ Christus, et Christo ipsa veritas desit. In summâ, si Ecclesia posset in fidei quæstione falli, librum quoque ut divinum recipere posset, qui tamen à Deo non fuisset, cùm sit eadem ratio de uno libro ac de unoquolibet dogmate. Quarè non valeret argumentum : Ecclesia habet Evangelium Matthæi pro canonico, ergò canonicum est. Quod quoniam impiissimè et absurdissimè diceretur, quid nos dicamus potiùs, rectè fideles Ecclesiam catholicam credere, non solùm in eo sensu, ut Ecclesiæ catholicæ fides deficiat nunquàm, sed in eo etiam, ut nihil ipsa credere aut docere possit, quod sit veræ fidei contrarium. Subdolè autem atque versutè mentem nostram Calvinus Bucerusque interpretantur. Quasi in eum sensum Ecclesiam negemus errare posse, quòd Spiritûs favore, ac præsentiâ freta, quocumquè volet pergere, tutò etiam sine verbo incedat. Proindè, si quid præter Dei verbum crediderit, statuerit, finierit, id habendum esse non alio loco, quàm certum Dei oraculum. In hoc igitur discrimen esse aiunt, quòd

nos Ecclesiæ auctoritatem extrà verbum Dei collocamus : ipsi verbo annexam volunt, nec patiuntur ab eo separari. Laborat autem Calvinus vehementer in iis locis colligendis, in quibus Prophetæ, Apostoli, atque adeò Christus ipse nihil ex se attulisse, sed de ore Domini locuti fuisse memorantur. Conficit multò æquiùs esse Ecclesiam Christi discipulam, ab ejus ore assiduè pendere, nec ex se sapere, et cogitare quidquam, sed statuere sapientiæ suæ terminum, ubi loquendi finem ille fecerit. Sanctissimè enim Chrysostomus, de sanct. et adorando Spiritu : « Multi, inquit, Spiritum « sanctum jactant, sed qui propria loquuntur, « falsò illum prætendunt. » Ut Christus non à seipso loqui se testabatur, ità si quid præter Evangelium sub titulo spiritûs obtrudatur, ne credamus. Sanè Christus nihil plus de suo spiritu denuntiat expectandum, quàm ut mentes illuminet ad percipiendam doctrinæ suæ veritatem. *Spiritus*, ait, *ducet vos in omnem veritatem.* Sed quomodò ? *Quia suggeret omnia, quæcumque dixero vobis,* Joan. 24, 26. Hæc omnia Calvinus. Nam Bucerus dixit multò etiam indoctiùs, tunc esse Ecclesiæ credendum, cùm pronuntiat secundùm Scripturas rectè intellectas. Sed hoc cùm dicit, omnia facit ambigua, quæ sint ab Ecclesiâ definita. Si enim aliter potest pronuntiare, quàm Scriptura sanè intellecta exigit; excipiemus semper, Ecclesiam in eo falli, quòd falsò Scripturam intelligit. Ecquis verò judex erit, an Ecclesia Scripturam ritè, an secùs interpretetur? Nihil igitur afferunt, qui Ecclesiæ auctoritatem non absolutè, sed ex conditione ponunt. Si namque ad eum modum res se habet, et mihi quoque fides habenda est, quandò pronuntiavero secundùm Scripturas rectè intellectas. Id enim est non mihi, sed Scripturæ credere. At absolutè, non ex conditione, populus Domino credidit, et Moysi servo ejus. Absolutè etiam Prophetis et Apostolis populi crediderunt. Quale verò esset Prophetis Apostolisque loquentibus fidem eâ exceptione detrahere, quòd perperàm Dei verba intellexissent? Quale item esset, si illa quoque exceptio adderetur Jerem. 43, 2 : *Mendacium tu loqueris, non misit te Dominus Deus noster ?* Ac valdè mirum est, tàm nihil esse frontis istis nebulonibus. Quid enim tandem auctoritatis in Ecclesiâ erit, si in omni dogmate, lege, definitione dupliciter eludi potest, quòd aut sermonem ipsa suum efferat, aut, si sermo Domini sit, non sanè intellectum? Sed redeo ad Calvinum, qui cùm sibi vulgatum illud Domini testimonium objecisset Matth. 18 : *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus,* fatetur demùm Ecclesiam audiendam esse, ut quæ nunquàm nisi in veritatem Dei consentiat, nihil nisi ex verbo Domini pronuntiet. In hoc se insistere, non licere Ecclesiæ novam doctrinam condere, et plùs pro oraculo tradere, quàm quod Dominus verbo suo revelavit.

Verùmenimverò inter suos hic mirificè garrit, et vel stultè ignorat, vel malitiosè mentitur, cùm dicit, nos id pro oraculo fidei habere, quod homines sine Dei revelatione censuerint. Nos sanè fidem nostram individuo nexu cum verbo Dei conjunctam esse volumus, nec ullum Ecclesiæ assensum fidenter firmèque sustinemus, nisi quem à Deo exstitisse habemus cognitum, et firmo conceptum animo. Sed illud quoque certò nobis persuasum est, Dominum Ecclesiæ suæ perpetuò ac continenter adesse, et eam spiritu suo regere, ne quidquam pro fidei doctrinâ tradat, quod non idem fuerit Apostolis à Deo traditum. Ità omnes prophanas novationes execramur, omnesque illud in fidei judicio respuimus, quod non Apostoli Ecclesiæ tradiderint, Non ergò in hoc, sed in eo potissimùm cardine quæstio versatur, quòd Lutherani negant Ecclesiam quidquam sine scripto ab Apostolis accepisse ; nos contrà plura esse accepta asseveramus. Quâ de re multa aliàs sæpè diximus, et dicemus multa posteriùs, libr. 7, quanquàm in superiore libro adeò plenè ac copiosè quæstio hæc explanata est, ut nihil prætereà desiderandum esse videatur. Ipsa mihi veritas manum injecit, et paulisper consistere, et commorari coegit, dùm priores conclusiones explico. Celeriùs proindè in posteriores incurrendum.

Sit igitur tertia conclusio : Non solùm Ecclesia antiqua in fide errare non potuit, sed ne Ecclesia quidem, quæ nunc est, quæve futura est usquè ad consummationem seculi errare in fide aut potest, aut poterit. Hæc conclusio partìm ostensa est in libri secundi capite septimo, partìm ex his, quæ dudùm diximus, comprobatur. Nam pollicitationes Christi de præsentiâ suâ, de spiritu veritatis, de regno ipsius sempiterno, de corpore, cujus ipse erat futurus caput, non ad Ecclesiam modò, quæ fuit tempore Apostolorum, verùm etiam ad Ecclesiam catholicam, quæ futura erat in seculi finem, pertinere necessum est. Id quoniam ex argumentis, quæ prioribus conclusionibus confirmandis posita sunt, manifestè colligitur ; vanum profectò erit, aut acta agere, si eadem

argumenta repetimus, aut, si nova ponimus, uti in re non dubiâ rationibus minimè necessariis. Certè qui Ecclesiæ præsenti spiritum veritatis negare prætenderit, is negabit eidem potestatem ligandi atque solvendi, negabit sacramenta et sacerdotium, omniaque adeò Spiritûs sancti charismata. Ità nunc Ecclesia Christi ad nudum nomen contrahetur, eritque sine re vocabulum commentitium. Verùm de tertiâ conclusione hactenùs.

Quartò, non solùm Ecclesia universalis, id est, collectio omnium fidelium hunc veritatis spiritum sempiternum habet, sed eumdem habent etiam Ecclesiæ principes ac pastores (1). Diximus enim, Ecclesiæ vocem et pro populo fideli, et pro Ecclesiæ pastoribus usurpari. Priores itaque conclusiones illud astruebant, quidquid Ecclesia, hoc est, omnium fidelium concio teneret, id verum esse; hæc autem illud affirmat, pastores Ecclesiæ et doctores in fide errare non posse, sed quidquid fidelem populum docent, quod ad Christi fidem attineat, esse verissimum. Hanc conclusionem mox ostendam, si priùs admonuero, pastoris unius et alterius, item errorem pastorum omnium fidei non derogare, sicut ne paucorum quidem fidelium error fidei derogat populi christiani. Pastores igitur ac doctores omnes à fide nunquàm posse aberrare contendimus. Sic est sanè.

Id primùm, meâ sententiâ quidem, manifestè demonstrat illud Apostoli testimonium ad Ephes. 4, 11 : *Et ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis filii Dei, in virum perfectum, ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitiâ hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris.* Sanè si pastores ac doctores hùc atque illùc errarent, à rectoque fidei tramite discederent, oves profectò ipsæ etiam errarent, nec aliter quàm sine pastore dispersæ vagarentur. Cùm enim pastor per abrupta graditur, necesse est, quod Gregorius ait, ut per præcipitium grex sequatur. Nec fieri potest, ut membra reliqua eò non deferantur, quò et oculi suam vim atque aciem intenderint, et caput sese inclinaverit atque deflexerit. Benè ergò Paulus, ne populus variis doctrinæ ventis circumferatur, divinæ procurationis esse, astruit, doctores et pastores Ecclesiæ dare ; quorum videlicet auctoritate plebs suâ naturâ concitata atque mutabilis in fidei constantiâ superno munere contineatur. Quòd si nullum Ecclesiæ suæ pastorem daret Christus, jam sine dubio ovile suum pastor bonus ille desereret. Atqui multò melius Ecclesiæ est nullos habere, quàm errantes habere. Si igitur pastores ad unum omnes à veritate discederent, oves suas Christus vel maximè destituisset. Prætereà, si pastores omnes in errore aliquo versarentur, iidem omninò populum aut de statu suo et sede moverent, aut certè nutare facerent, vacillare, fluctuare. Ità domus Christi non esset *columna et firmamentum veritatis*. Faciamus insuper omnes simul episcopos in eamdem sententiam convenire, hancque populo rudi credendam proponere; tunc rogo an populus hoc sequi debeat, an non? Si debet, cum errantibus ergò sacerdotibus et episcopis plebs quoque erret necesse est. Quarè sacerdotum omnium error totius erit error Ecclesiæ. Sin autem populo omnium pastorum doctrinam levem existimare licet, vide, quæso, an hâc sententiâ absurdior alia dici, aut existimari possit. Si enim hinc pastores, indè oves in contrarias partes separentur, corporis compacti ac per omnem juncturam connexi disjunctio omnem Ecclesiæ distrahet unitatem ; et non solùm inter optimates et populum constitutam à Christo societatem evertet, sed communem etiam inter se fidelium consociationem dirimet, cujus consociationis arctissimum vinculum fidei est conspiratio eadem et consensus partium non divulsus. Divulsus autem omninò erit, si populorum membra à suis capitibus divellantur. Atque ubi semel plebs rudis à doctorum suorum communi sententiâ declinaverit, quorum doctrinam posteà secutura est? Si salem abjecerit, in quo salietur ? Matth. 5, 13. Si à luce mentis aciem abduxerit, quid nisi tenebras intuebitur? Si oculus est malus, nonnè et corpus tenebrosum erit? Luc. 11, 34. Ubi verò illud Matthæi 23, 2 : *Super cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi ;*

(1) In hoc libro quarto, pluribus in locis, Melchior Canus videtur fidelibus nimis attribuere, eis saltem partim promissiones infallibilitatis, assistentiamque Spiritûs sancti concedendo. Hæc autem christianæ plebi concedit in articulis fidei primariis ac facilioribus, dùm solis doctoribus altiores ac remotiores attribuerentur. Verùm promissiones in gratiam quidem universæ Ecclesiæ factæ, ad pastores primarios, seu ad Ecclesiam docentem quoad infallibilitatem diriguntur, nec proindè in vulgo fidelium alia agnoscenda est infallibilitas, quàm certitudo fidei universalis, seu communis, essentialiter connexa cum infallibili pastorum documento. P. S.

quodcumque dixerint vobis facite? Anne meliore statu et conditione scribæ et pharisæi erunt, quàm Ecclesiæ Christi pastores ac doctores? Certè si præsentibus solùm, et non item futuris Dominus loqueretur, ut auctor Imperfecti argumentatur in homil. 42 in Matth., dicta illa fuissent, non scripta. Dicta sunt autem propter illos, scripta propter istos. Ad hæc veritas fidei in catholicorum controversiis, quemadmodùm in secundo libro constituimus, librisque etiam quinto et septimo confirmandum est, non est à populo quærenda : tùm quoniam id esset operis infiniti, ut ad quæstionem unamquamlibet discernendam omnium sententia fidelium rogaretur ; tùm etiam quoniam, ut fieri id commodissimè posset, non deceret tamen aut cerdonum, aut mulierculârum sigillatim inquirere et expectare judicium. Sive enim unumquemque seorsùm interroges de quæstione, quæ in dubium venit, seu universò velis in concilium cogere, ridicula sanè futura sit hujus generis inquisitio. Ità per Ecclesiæ auctoritatem nulla penitùs controversia finiretur, si ad eam finiendam totius consensum plebis requirere deberemus. Addendum eòdem est, quod jampridem diximus, quædam ad doctrinam fidemque Ecclesiæ pertinere, quæ populares prorsùs ignorant, ut Patrem et Filium esse unum principium Spiritûs sancti, animam intellectualem esse formam substantialem humani corporis, librum Esther esse canonicum, aliaque similia, in quibus sententiam populi requirere tàm est absurdum, ut non in sapientium modò animos, sed ne in stultorum quidem casurum sit ; nec enim placere cuipiam potest, tantas res imperiti vulgi calculis judicari. Prætereà in Epistolâ Ephesini concilii ad Nestorium, id à Nestorio, si facere satis Ecclesiæ velit, exigitur, ut jurejurando fateatur, sentire se et docere, quæ universi per orientem et occidentem episcopi præsidesque populorum crederent ac docerent. Quæ eadem Epistola comprobata etiam est à sextâ synodo, action. 11 ; in concilio item, Trident., sess. 3, definitum est, Ecclesiæ esse judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum. At totam fidelium congregationem de re ejusmodi velle judicium ferre, insanum esset. Pastores igitur Ecclesiæ ac doctores illi sunt, ad quos id genus judicia pertinent. Atque Egesippi diligentissima fidei inquisitio Eusebii Cæsariens. Eccl. hist. lib. 4, c. 20, litteris celebrata est, qui cùm Romam pergeret, non populârium sententiam de fide requisivit, sed satis sibi fecisse ad fidei suæ confirmationem visus est, si cum episcopis per loca singula in sermone congressus, omnes ejusdem fidei prædicatores doctoresque reperiret. Irenæus rursùm, cùm Ecclesiæ auctoritatem hæreticis objicit, episcoporum tantùm sententiam objicit, secundùm seriem ab Apostolis succedentium ; horumque sensum et fidem Ecclesiæ sensum et fidem existimat, et illis qui refragetur, eum Ecclesiæ refragari. Cyprianus item in lib. de simplicit. prælat : « An esse sibi, inquit, cum Christo videtur, « qui adversùs sacerdotes Christi facit? qui se à « cleri societate secernit? Arma illè contrà « Ecclesiam portat, contrà Dei dispositionem « repugnat, etc., qui contemptis episcopis, « et Dei sacerdotibus derelictis, audet, etc. » Et in Ep. ad Pupianum : « Christus dicit ad « Apostolos, ait, ac per hos ad omnes præpositos, qui Apostolis vicariâ ordinatione succedunt : *Qui vos audit, me audit, et qui vos « rejicit, me rejicit.* » Et posteriùs asserit, Ecclesiam non esse multitudinem contumacium, sed plebem sacerdoti adunatam, et gregem suo pastori adhærentem, quæst. 1, *Scire debes.* Undè qui cum episcopis non sint, eos in Ecclesiâ non esse, frustràque sibi eos blandiri, qui pacem cum sacerdotibus non habuerint ; cùm Ecclesia, quæ catholica una est, scissa non sit, sed connexa, et cohærentium sibi invicem sacerdotum glutino copulata, etc. Augustinus demùm, lib. 28 cont. Faustum, cap. 2, et lib. 33, cap. 6, quoniam longum est omnes commemorare, cùm adversùm hæreticos Ecclesiæ auctoritate nititur, episcopos Apostolis ad sua usquè tempora succedentes planè intelligit.

CAPUT V.

Adversùs hanc postremam conclusionem objectiones quædam.

Atque in harum conclusionum et explicationem et confirmationem abundè hæc dicta sufficerent, nisi huic postremæ illud à quibusdam theologis objiceretur, quòd tempore dominicæ passionis Apostoli omnes Christi fidem amiserunt, quo fieri, ut et episcopi omnes Apostolis succedentes possint Christi fidem amittere. Nam quòd eo tempore in solâ Beatâ Virgine fides permanserit, candela, inquiunt, illa significat, quæ in officiis eorum dierum solùm non exstinguitur, undè discipuli lumen, quod amiserant, receperunt. Quoniam autem ratio hæc infirma illis etiam videbatur, eamdem omninò rem et sanctorum veterum, et Scripturæ sacræ testimoniis confirmant.

Primum ergò argumentum ex illo trahitur, quod per Matthæum, cap. 26, Dominus dicit : *Omnes vos scandalum patiemini in me in istâ nocte ; scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis*, id est, ab unitate fidei solventur. Sic enim Glossa interlinearis exponit.

Secundum ex eo, quòd apud Lucam, cap. 24, legitur, verba mulierum nuntiantium Christi resurrectionem visa Apostolis esse quasi deliramenta.

Tertium ex eo, quòd Marcus tradit, cap. 16, Christum exprobrâsse omnibus Apostolis incredulitatem, et duritiam cordis.

Quartum ex August. in illud. Psalmi 68 ; *Defecerunt oculi mei :* « Omnes, inquit, discipu« li desperaverunt quòd ipse esset Christus. « A latrone Apostoli victi sunt, qui tunc credi« dit, quandò ipsi defecerunt. » Refert etiam cardinalis Turrecremata in hoc idem Ambrosium, Hieronymum, Gregorium, Isidorum.

Verùm difficile est, de eorum facilitate, perindè ut causa postulat, dicere, qui hujusmodi argumentis permoti, Apostolos in universum omnes fidem perdidisse aiunt. Id quod non cum ratione solùm, sed etiam cum sacris litteris pugnat. Nam, ut de Petro taceamus, cujus fidem non defecisse, posteriùs, lib. 6, demonstraturi sumus, adhùc opinio illa de cæteris Apostolis non modò non certa, sed ne probabilis quidem est. *Discipuli abierunt in Galilæam, in montem, ubi constituerat illis Jesus ; et videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt*, Matth. ult. 16. Quidam ait, non omnes. Video autem hanc dubitationem à nonnullis non ad Apostolos, sed ad alios nescio quos discipulos referri, sed mihi semper Theophylacti magis ac Remigii sententia placuit, qui illam docent ad tempus, quo Christus antè discipulis apparuerat, referendam. Id quod Marcus, ut opinor, intellexit, cùm ait : *Increpavit incredulitatem et duritiam cordis, quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderant.* Sive enim apparitio hæc, quam Marcus scribit, in die Ascensionis fuerit, ut multis placet, sive anteà, quemadmodùm nonnullis etiam videtur, dubitandum non est, quin eas increpationes hic Marcus recapitulando perstrinxerit, quas sparsim alii Evangelistæ conscripserunt. *Quia iis*, inquit, *qui viderant eum resurrexisse, non crediderant.* Constat autem ex aliis Evangelistis, incredulitatem et duritiam cordis ex eâ scilicet causâ, quia his, qui viderant Christum surrexisse, non est creditum, non ad omnes Apostolos pertinere. Petrus namque et Joannes, audito nuntio, cucurrerunt ad monumentum ; ac Jacobus, juxtà Hebræorum Evangelium, ab horâ quâ biberat Domini calicem, juravit se non comesturum panem, donec Christum videret resurgentem, ut auctor est Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum. Non igitur omnes Apostoli fidei jacturam fecisse credendi sunt ; nisi, quod absurdum est, omnes infideles fuisse credideris (1). Non enim fides semel à christiano suscepta, nisi per infidelitatem tollitur. Illud absurdius, hæreseos notam Apostolis universis inurere. Quod qui faciunt, idque sine idoneis et urgentibus causis, hi non solùm illis, sed Christo etiam et Ecclesiæ injurii sunt. Jam argumenta illa infirma esse quis non videt, quæ auctores illius opinionis subjecerunt? quæ quidem partìm à nobis antè confutata sunt, partìm uno nunc verbo confutabuntur. Si enim quidquam probant, id solùm probant, Apostolos in fidei confessione defecisse, aut etiam in fide vivâ, quæ per dilectionem operatur. Hùc verò referri potest consuetudo illa ecclesiastica exstinguendi omnes cereos præter unum. Quanquàm Rupertus, libro de divinis officiis 5, asserit exstinctos cereos priores significare Prophetas à Judæis interemptos, ac cereum illum, qui ad breve tempus absconditur, significare Christum. Sanè verò, etiamsi Apostoli tunc temporis fide caruissent, nihil tamen contrà conclusionem haberetur. Nam, ut Augustinus, in Ps. 114, admonuit, tunc Apostoli defecerunt, cùm nondùm erant duces Ecclesiæ, nec illud impletum fuerat : *Ego confirmavi columnas ejus.* Unus ergò tunc erat pastor Jesus Christus. At Petrus ac reliqui Apostoli posteaquàm à Christo pastores constituti sunt, sine controversiâ fidem semper catholicam tenuêre. Cæterùm, quod hæretici calumniantur, pastores Ecclesiæ homines esse, fallereque proindè ac falli posse, argumentum exiguum sanè atque mendicum est. Aliud quippè fuerit de humanæ naturæ imbecillitate disputare, aliud de divinâ gratiâ et providentiâ, quâ homines in veritate fidei continentur. Tota namque simul fidelium concio homines sunt. Prophetæ item, Apostoli et Evangelistæ, homines erant, sed quoniam Spiritum veritatis accepêre, in falsam fidei doctrinam venire non poterant. Sic ergò et Ecclesiæ doctores universi homines quidem sunt, sed quoniam divino Spiritu gubernantur et aguntur in vera dogmata, nequeunt in falsa declinare.

(1) Apostolos omnes fuisse infideles Turrecremata concedit, lib. 3 Sum., cap. 61.

Illud autem quàm ineptum, quàm frivolum, quàm ridiculum, quod quidam interpretantur, ideò nos in Ecclesiam non credere, quia homines sunt, omnis verò homo mendax! Non est hæc illa profectò causa, quæ gravissimos viros adduxerit, ut in Ecclesiam credendum esse negarent. Sed antiquior et pulchrior, et ab auctoribus ipsis profecta alia causa est. Augustinus quippè, in Ps. 77 : « Credimus, ait, « Petro, credimus Paulo, in Paulum aut Pe- « trum non credimus : credere enim in eum, « est credendo amare, credendo in eum ire. » Hactenùs Augustinus. Et Ruffinus : « Non dici- « tur, inquit, in sanctam Ecclesiam, sed sanc- « tam Ecclesiam credendam esse, non ut « Deum, sed ut Ecclesiam Deo congregatam. « Hàc itaque præpositionis syllabâ Creator à « creaturis secernitur. » Hæc ille. Ob id igitur auctores hi non admittunt, ut in Ecclesiam credamus, quia Ecclesia fidei nostræ finis non est.

Existit autem hoc etiam loco quædam quæstio subdifficilis. Cùm enim ab Hieronymo, in Comm. ad Galat. 1, dupliciter Ecclesia dicatur, et ea quæ non habet maculam aut rugam, et verè corpus Christi sit, et ea quæ in Christi nomine, absque plenis virtutibus, imò cum vitiis quibusdam admixtis, congregatur; undè nobis constare poterit, utronam modo nomen Ecclesiæ capiatur, cùm dicitur columna et firmamentum veritatis? Hæretici siquidem quidquid in Scripturis proditum est, quod ad Ecclesiæ vel auctoritatem spectet, vel veritatem, id totum non in posteriore sensu, sed in priore accipiendum cavillantur. Concedunt itaque Spiritum veritatis Ecclesiæ sanctorum; Ecclesiæ, quæ malos habeat permixtos, non concedunt. Nec eâ se solùm ratione tuentur, quòd in voce ambiguâ liberum est utramlibet significationem eligere; sed argumentis aliis in id etiam incumbunt, ut hoc loco et quæstione Ecclesiæ nomen non aliter usurpandum esse persuadeant. Illud primum est, quod Hieronymus sentit, Ecclesiam in secundo significatu abusivè dici : « Ut fortis, inquit, prudens, « castus, justus et temperans, interdùm plenè « pro his qui perfectæ virtutis sunt, interdùm « abusivè pro his, qui sunt insipientes, acci- « piuntur. » Si ergò prior significatio propria est, posterior impropria, commodiùs sine dubio Ecclesiæ vocem in illâ priorem, hoc est, pro justorum concione usurpabimus. Rursùm, cùm Apostolus illa dicit : *Ecclesia subjecta est Christo*, et *Christus dilexit Ecclesiam*, etc., et : *Christus caput est Ecclesiæ, ipse salvator corporis ejus*; vox illa pro sanctorum congregatione accipitur, ut Hieronymus Augustinusque interpretati sunt. Quid igitur causæ erit, cur aliter accipiamus, cùm Ecclesiam scribit Apostolus columnam esse ac firmamentum veritatis? Prætereà encomio illo nobilitavit Paulus non Ecclesiam quamlibet, sed eam quæ esset domus Dei. At domus Dei soli justi esse creduntur, ut etiam Augustinus ait in lib. 7 contrà Donatistas. cap. 51, q. 24, 1 *Omnibus*; non ergò columna veritatis est, nisi Ecclesia sanctorum. Prætereà Augustinus disertè docet ibidem, domum Ecclesiamque Dei, quæ in bonis solùm fidelibus est, et sanctis Dei servis, eam esse, quæ ædificata est suprà petram, quæ etiam claves accepit ac potestatem solvendi et ligandi. Eadem ergò domus Dei est, quæ est columna et firmamentum veritatis. Quamobrem, si pastores, qui Ecclesiæ sibi nomen vindicant, mali sunt, non ad eos hæc et alia similia pertinent. Quod et Augustinus idem multis aliis locis confirmat, nempè in libro 5 contrà Donat., cap. 20 et 21, et lib. 6, cap. 3, quæst. 1, 1 *Remissionem de cond.*, 4 *Quomodò exaudit*. Quæ si vera sunt, non solùm conclusio illa postrema, quæ nunc expenditur, sed reliquæ omnes funditùs evertuntur, et quidquid omninò hoc nobis loco constitutum est. At verò quanquàm in eam sententiam hæc et alia plura ab hæreticis disputantur, nos tamen Ecclesiam sequi oportet, et ab omni, quod abhorret ab ipsius approbatione, fugere. Primùm autem hoc intelligendum puto, quæ nunc ab illis defensionis ratio viaque tentatur, eam non modò nostras rationes evertere, sed ad id etiam deducere, quòd fidei catholicæ rerumque omnium publicarum naturæ dissonum atque inimicum sit. Si enim Spiritus veritatis solùm bonis à Christo est in Evangelio promissus, cæteræ quoque promissiones ad Ecclesiam, quæ ex solis justis constituitur, pertinebunt. Quocircà (dicendum est enim sæpiùs) nec legum ferendarum auctoritas, nec clavium potestas, nec peccatorum remissio, nec doctrinæ vis, nec sacerdotii religio, nec ulla omninò publica Evangelii facultas, nisi in Ecclesiâ omni ex parte bona invenietur. Cùm verò in Ecclesiâ catholicâ, quæ indè ab Apostolis fuit, semper fuerint mali bonique permixti, in eâ nimirùm nulla fuisset firma fides, nulla certa veritas, nulla expressa potestas, nulla solida auctoritas. Ità omnia quæ vel pontificum, vel conciliorum, vel totius etiam Ecclesiæ consensione decreta ac definita sunt, nullas omninò haberent vires. Sive enim excipias

eos non esse justos, sive, ut justi sint, esse tamen nobis incognitos; utrâlibet viâ et modo illorum dogmata, scita, leges eludes, eritque, quemadmodùm suprà diximus, res Christi publica omnium quæ fingi possunt stultissimè atque absurdissimè constituta.

Itaque sit verum illud, quod initio dixi, Spiritum veritatis, fidei catholicæ fulcimentum, cæteraque Spiritûs sancti charismata ei Ecclesiæ esse et promissa et data, quam Apostoli suâ doctrinâ miraculisque fundârunt, ad quam iidem suas conscripsêre Epistolas, quam in terris semper habuit Christus, quam sacræ litteræ aptè prudenterque describunt ex bonis ac malis piscibus, ex frumento et zizaniis, ex tritico et paleâ, ex fatuis sapientibusque virginibus, è servis probis improbisque constantem. Hæretici ergò Ecclesiæ nomen sibi habeant invidiosium et obscurum, eamque Ecclesiam interpretentur, quam adhùc nemo est mortalium intuitus; nos autem Ecclesiam ex consuetudine tùm divini sermonis, tùm etiam vitæ nostræ interpretemur. Nec metiamur eam, ut superbi et arrogantes, verborum magnificentiâ; sed Ecclesiam eam quæ habetur existimemus, illam autem omittamus, quæ omninò nusquàm reperitur. Homines enim sumus, remque proindè publicam, quæ est in hominum usu vitâque communi, non eam quæ fingitur, sperare debemus. Quæ omnia sic à me dicta existimari velim, non ut nulla in terris sit coràm Deo bonorum multitudo atque collectio, quæ et Ecclesia, et sponsa, et amica Dei in sacris litteris nuncupetur; sed ut eos nos à malis in domo et Ecclesiâ Dei minimè separemus, ubi vasa aurea et argentea sunt, lignea quoque et fictilia; non in honorem omnia, sed quædam vel in contumeliam. Verùm hæc explanata sunt antè satis, ut arbitror, diligenter. Jam argumentis illis respondeamus, quæ modò suggessimus: nam iis, quæ à principio libri hujus sunt posita, capite sequenti eodemque postremo respondebimus.

In voce, inquiunt, ambiguâ licet è multis unumquodlibet significatum accipere. Minimè, inquam, gentium; sed antecedentia primùm et consequentia spectanda sunt; deindè considerandum, quæ natura rerum sit, quid cohæreat, quid repugnet, multaque omninò alia, quæ nos in tertio decimo libro accuratiùs et exquisitiùs prosequemur. Quid si, ubi dona Ecclesiæ Christus pollicetur, continendis in officio ac veritate fidelibus necessaria, ea nos ad latentia solùm et invisa membra referimus: inania profectò essent dona illa, parùmque ad communem utilitatem accommodata. Quin, ut suprà ostensum est, noxia essent, ac perniciosa valdè, quippè quæ perditissimis quibusque civibus et dissidiorum præberent perpetuas causas, et in omnibus omninò flagitiis impunitatem ac licentiam sempiternam. Jam verò si ratione duce ac magistrâ cum injurium principi bono et sapienti censemus, qui illius privilegia sic interpretatur, ut non solùm frustrà, sed in perniciem concessa esse videantur; quantò magis ille erit Christi iniquus, pravus, et malitiosus interpres, qui gratias et favores, quos reipublicæ suæ promisit Christus, in sensum acceperit, qui non modò vanitatem præ se ferat, sed afferat vel exitium? De Ecclesiâ igitur, quæ bonos simul, malosque complectitur, locus ille Pauli, cæterique similes intelligendi sunt. At talis concio ac cœtus abusivè Ecclesia dicitur. Id primùm nego. Nec enim de forti, prudenti, justo, ac temperanti eadem est causa. Fateor siquidem cum Hieronymo, ejusmodi virtutum vocabula ad incipientes atque imperfectos non posse nisi per abusum traduci; quoniam vera virtutis definitio non illas inchoantes, et, ut ità dicam, informatas dispositiones, sed habitus planè absolutos atque perfectos, exprimit, quemadmodùm Aristoteles, D. Thomas, ac reliqui viri philosophi tradiderunt. At Ecclesiæ vox nihil tale indicat, quale isti fingunt, undè malos ab eo cœtu excludamus, qui Ecclesiæ sibi nomen propriè vindicat. Quamobrem nulla est improprietas, nullus abusus, si Ecclesia etiam ea nuncupetur, quæ in uno baptismo, unâ fide, unâ religione improbos habeat probis admixtos.

Quanquàm aliter deindè respondere possumus, Hieronymum de Ecclesiâ Christi in eum sensum ferè loqui, in quo populum Dei, domum Dei, servos Christi propemodùm usurpamus (1). Fit enim nescio quomodò, ut casus gignendi additus ad bonos potissimùm vocum illarum intelligentiam deducat. Ità si ad Ecclesiam vitio depravatam referantur, abusus fortassè nonnullus est, qui mente magis concipi, quàm verbis significari potest. Nam et populus Dei ille in sacris litteris dicitur frequentissimè, qui Deo peculiariter dicatus est, in quo scilicet Dei fides viget, ac cultus; quamvis in eo sint aliqui peccatores. Sed ad Hieronymi testimonium satis.

Ad id verò quod subjunctum est capite sequenti respondebimus, ubi explicabitur, quonam sensu ad Ephes. 5, Apostolus Ecclesiam

(1) Dupliciter homo Dei dicitur. S. Thom. 3 p., 9. 4, art. 4 ad 1.

nominârit. Quod autem domus Dei etiam illa sit domus magna in quâ sunt vasa aurea, et argentea, lignea quoque et fictilia, non est necesse demonstrare. Id tamen, etsi perspicuum est, ad futurum tempus reservamus, cùm primi capitis argumenta diluentur. Jam, quod postremo loco ex verbis Augustini objicitur, id cautè et legendum et audiendum est; quemadmodùm antè nos viri ecclesiastici admonuerunt. Possunt enim verba illa duplicem sensum ingerere, unum, ut soli justi intelligantur Christi et Ecclesiæ administri esse, soli remittere peccata, soli ecclesiasticam habere et auctoritatem et potestatem. Quem sensum constat non rationi solùm, sed Ecclesiæ fidei, sacrisque etiam litteris repugnare. Sed de hâc re non est hujus aut loci, aut instituti disserere. Alter ergò sine dubio Augustini sensus est, ut soli justi dicantur claves regni cœlorum, potestatem ligandi ac solvendi, spiritum veritatis, et reliquas spirituales gratias accepisse; quòd universa dona hæc non propter malos, sed propter bonos et promissa et collata sint. Sic enim quæ œconomis ac dispensatoribus paterfamilias tribuit in familiæ commoditates distribuenda, non œconomis hæc, sed familiæ ipsi tributa esse intelliguntur.

Si quæ episcopis et clericis populus dedit in pauperum expendenda usus, ea non episcopis et clericis, sed pauperibus dicitur contulisse; sic etiam, si princeps homini ignoto quidquam ob amici sui preces meritumque donârit, id jure, ac verè dicet se non homini ignoto, sed amico donâsse. Ad quam omninò legem illa quoque explicanda sunt quæ ex Augustino contrà Petri et successorum ejus auctoritatem afferuntur: « Claves non unus homo Petrus, sed unitas ac- « cepit Ecclesiæ. Item: Potestatem ligandi ac « solvendi Petrus cum omnibus tanquàm per- « sonam gerens ipsius unitatis accepit. Item: « Ecclesiæ claves datæ sunt, cùm Petro datæ « sunt; et cùm ei dicitur, ad omnes dicitur: « *Pasce oves meas.* » Quæ omnia, ut opinor, nihil aliud significant, quàm Petrum, ac cæteros Ecclesiæ ministros, nec sibi, nec ob sua merita, sed Ecclesiæ, obque Ecclesiæ causam claves, reliquaque Evangelii publica munera accepisse. Quanquàm priora illa scio aliter ab aliis interpretari. Sunt enim qui ea referant ad usum potestatis, quem mali, quia legitimum habere non possunt, dicuntur non habere. Alii referunt omninò ad gratiam, non illam sacramentalem, quæ etiam per malos ministros dari solet, sed quæ precibus ministri respondet, ut de consec. dist. 4, quo modo Augustinus videtur significare, cont. Donat. l. 5, c. 22. Alii tandem existimant Augustinum de publicis raptoribus, usurariis, concubinariis, sacrilegis loqui, à quibus olim, perindè ut si essent ab Ecclesiæ præcisi, non licebat sacramenta percipere. Ideòque illius modi ministri gratiam sacramentorum non dabant. Verùm hoc disputare, ut sæpè jam diximus, non est hujus diei ac temporis. Et Valdensium insania jam pridem explosa est; nec in eo negotio nos nunc oportet elaborare. Itaque de his dictum est satis. Nunc argumenta, quæ à principio contrà Ecclesiæ auctoritatem posita sunt, quàm brevissimè possumus, refellamus.

CAPUT VI.

In quo argumenta primi capitis confutantur.

Primum verò argumentum promptissimum est refellere: nec uno tantùm, sed multis etiam modis; tùm, quòd nec Moyses, nec Josue, in quorum gubernatione tempus illud erat positum, in populi furorem et insaniam inciderunt; tùm, quòd ne certum est quidem, eos, qui in castris remanserint, in flagitium omnes consensisse: quin verisimillimum est, nonnullos etiam repugnâsse. Nam ubi primùm Moyses illam vocem edidit: *Si quis est Domini, jungatur mihi, congregati sunt ad eum omnes filii Levi, consecrâruntque manus suas Domino, unusquisque in filio et in fratre suo.* Ex quo intelligitur, qui ad unam Moysi vocem se illi conjunxerint, qui à Domino steterint, quos Dominus justitiæ suæ administros in ultione fecerit, hos in eo scelere cæterorum socios et consortes non fuisse. Quid quòd Aaron nondùm sacerdotio fuerat initiatus, nec adhùc ei fuerat superhumerale impositum, rationalique adstrictum et aptatum, *in quo erat doctrina et veritas?* Levit. 8, 8. Nihil ergò mirum, si Aaron, filiique ejus, nec pastores populi constituti, nec sacerdotes consecrati, in fide ac religione errârunt. Quanquàm Aaron, quod et Petro et Marcellino posteà accidit, metu peccavit, non infidelitate. Nihil ergò contrà nos affertur, qui asserimus, sacerdotes pastores jam Ecclesiæ à Christo institutos errare omnes in fide ac religione non posse. De argumento itaque primo tantùm.

Secundum autem videtur esse gravius, quo non Calvinus modò, sed Donatistæ etiam adversùm Catholicos usi sunt, quemadmodùm in libro de Unit. Ecclesiæ, cap. 12, Augustinus tradit. Sed non est necesse nova nunc responsa meditari, quandò huic argumento egregiè ab Augustino responsum est: « Plerumque, ait, « sermo divinus impias turbas Ecclesiæ sic re-

« darguit, tanquàm omnes tales sint, et nullus « bonus omninò remanscrit. Indè quippè ad- « monemur, in suo quodam numero eos dici « omnes, id est, omnes filios gehennæ. Isti er- « gò vel imperitè, vel fallaciter agentes, colli- « gunt de Scripturis talia, quæ vel in malos « bonis usquè in finem permixtos, vel de vas- « tatione prioris populi Judæorum dicta repe- « riuntur; et volunt ea detorquere in Eccle- « siam Dei, ut tanquàm defecisse ac periisse de « toto orbe videatur. » Hactenùs Augustinus. Hujusmodi ergò Prophetarum oracula hunc in primis sensum habent, ut, quoniam in comparatione malorum adeò pauci boni sunt, ut nulli esse videantur, Scriptura totum unâ comprehensione populum reprehendat, quamvis in eo nonnulli sint boni. Deindè prædictiones propemodùm illæ erant, non reprehensiones. Describitur enim populus ille non qualis tunc erat, sed qualis post Messiæ adventum futurus erat. Uterque sensus, ne hæretici nostrum esse causentur, exemplis Scripturæ manifestis comprobandus est. Ezechiel eodem, quo et Jeremias, tempore vaticinatus est. Quid dicat ei Dominus, audiamus: *Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippè domus Israel attritâ fronte est, et duro corde*, Ezech. 3, 7. Et putas in totâ hâc depravatâ domo partem aliquam superesse, cui generalis illa sententia non conveniat? Audi quid etiam dicat Dominus, Ezech. 9, 4: *Signa Thau super frontes virorum gementium et dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio ejus.* Non ergò omnes in populi flagitium consenserant, non omnes attritâ fronte et duro erant corde. Esto aliud exemplum: *Salvum*, inquit, *Ps.* 11, *me fac, quoniam defecit sanctus. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.* En unus totius generis humani culpas voce magnâ et queribundâ deplorat, perindè ac si relictus sit solus. Sed quid dicit illi divinum responsum? *Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum nunc exurgam.* Intelligens ergò jam suæ querimoniæ se plures habere consortes: *Tu, Domine*, inquit, *servabis nos à generatione hâc in æternum.* In libro autem contrà Donatistas, post collationem, cap. vigesimo, idem quoque Augustinus: « Ne fortè, ait, « arbitrentur Prophetarum tantummodò moris « fuisse, non ad novum Testamentum, sed ad « veteris consummationem pertinere, sic ar- « guere reprehensibiles, quasi omnes in eo po- « pulo arguantur, et sic alloqui laudabiles, « quasi omnes ibi laudentur, eccè sic ad Corin- « thios Apostolus loquitur: *Paulus Ecclesiæ, « quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, « vocatis sanctis, cum omnibus, qui invocant no- « men Domini, gratia vobis et pax à Deo Patre « nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias ago Deo « meo semper pro vobis in gratiâ Dei, divites facti « estis in illo, in omni verbo, et in omni scientiâ,* « etc. Quis hæc audiens credat in Ecclesiâ Co- « rinthiorum esse aliquos reprobos, quandoquidem verba ista sic sonant, velut ad omnes « directa sit ista laudatio? Et tamen paulò post « dicit: *Obsecro autem, fratres, ut non sint in « vobis schismata*, etc. Et in hoc horrendo vitio « tanquàm omnes increpans dicit: *Divisus est « Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro « vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis?* etc. » Hactenùs ille. Poterat et ea commemorare, quæ in eâdem Epistolâ subjecta sunt: *Tanquàm parvulis in Christo lac potum vobis dedi, non escam: nondùm enim poteratis; sed nec nunc quidem potestis, adhùc enim carnales estis. Cùm enim sit inter vos zelus et contentio*, etc. Item: *Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrùm, qui hoc opus fecit.* Item ex Epistolâ ad Galatas: *O insensati Galatæ, et quis vos fascinavit non obedire veritati?* etc. Et posteà tamen ait: *Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujuscemodi instruite spiritu lenitatis*, etc. Item ad Philippenses: *Omnes quæ sua sunt quærunt, et non quæ sunt Jesu Christi*, etc. Quas res in eâ disputatione, et multas alias similes à summo theologo præteritas arbitror, quòd essent faciles; sunt certè ad præsens institutum utiles, easque ferè in epistolâ ad Vincentium attigit. Jam quòd pleraque ejusmodi prophetarum testimonia ad populi judaici statum et mores post Messiam referenda sint, et sequenti libro ex multis exemplis cognoscetur, et nunc satis in uno exemplo demonstrabitur. Aggæus Zorobabelem, ac Jesum sacerdotem magnum, totumque omninò populum, ut domum Dei ædificarent, his verbis admonuit: *Et nunc confortare, Zorobabel, dicit Dominus, et confortare, Jesu, sacerdos magne, et confortare, omnis populus terræ, et facite; quoniam ego vobiscum sum, et Spiritus meus erit in medio vestrùm, nolite timere.* At eodem posteà capite subjunxit Aggæus: *Si tetigerit pollutus in animâ ex omnibus his, numquid contaminabitur? Et responderunt sacerdotes: Contaminabitur. Et respondit Aggæus: Sic populus iste antè faciem meam, dicit Dominus, et sic omne opus manuum eorum; et omnia, quæ obtulerunt ibi, contaminata erunt.* Quem omninò locum convenientiùs de populi statu post Testamenti veteris consummationem intelligimus, tametsi Augustinus, lib. cont. Donat. post. collat. c.

20, ad formam quoque superiorum hoc exemplum interpretatus est. Sed, ut dixi, et ad populi conditionem post Messiæ adventum aptiùs hoc congruentiùsque refertur, et plura alia præsertim apud Isaiam huic proposito inservire, lib. proximo ostensuri sumus. Itaque de Isaiæ Jeremiæque testimoniis dictum est satis.

Illud verò, quod tertio loco subjicitur, Ecclesiam occultam esse posse, Donatistæ etiam posuêre. Quibus tamen Augustinus, de Unit. Eccl. c. 14, occurrit in hæc verba : « Non est « Ecclesia nobis operta, quia non est sub modio, « sed super candelabrum, ut luceat omnibus, « qui in domo sunt. Et de illâ dictum est : *Non « potest civitas abscondi super montem posita.* Do- « natistis operta est, etc. » Tantùm Augustinus.

Primùm autem illud falsum est, veterem populum aliquandò nullam Ecclesiæ speciem habuisse. Nam cùm se solum relictum quereretur Elias, septem millia virorum Scriptura commemorat genua sua non curvâsse antè Baal; quibus sanè illud perspectum et exploratum erat, non fidem et unitatem, sed regnum esse divisum; extareque proindè in Hierusalem templum Dei, summum sacerdotem, veram de lege ac religione doctrinam. Ejusmodi Tobias erat, qui, cùm tribules reliqui irent ad vitulos aureos, quos fecerat Jeroboam, ipse pergebat ad templum Domini, et ibi adorabat Dominum Deum Israel, decimas fideliter offerens, et cætera his similia secundùm legem Dei puerulus etiam observans.

Deindè non sequitur, si populus ille ità vacillavit, ut penè cecidisse videatur, si ità dispersus est, ut propemodùm formam et speciem amiserit, Christi quoque Ecclesiam usquè adeò obscurari posse, ut nulla ejus species effulgeat. Plebs enim illa vetus, ut quæ casura esset, ruinam sæpè minabatur. Et quoniam futurum erat ut illi reipublicæ tanquàm sempiterna nox esset effusa, nihil mirum, si sensìm obscurata est et evanuit. Quid autem si quandoque etiam vix apparuit, cùm tàm parva lux tenuisque noctis splendor affulsit? nempè lucerna lucens in caliginoso loco. Sed hæc explicabuntur in sequenti libro diligentiùs; nunc respondeamus ad quartum argumentum.

Hilarii auctoritatem, quâ nos Calvinus urgendos existimat, Vincentius Augustino quondàm opposuit; sed hic loca omnia quæ ille ex Hilario collegerat, tanquàm meras calumnias contudit et obtrivit ferè in hæc verba : « Ecclesia aliquandò obscuratur quidem multi- « tudine scandalorum, sed etiam tunc in suis « firmissimis eminet. Aliquandò tentationum « fluctibus operitur atque turbatur; et tale « tunc erat tempus, de quo scripsit Hilarius, « undè putâsti insidiandum contrà testimonia « tot divina, etc. Potes hoc modo dicere, nec « Ecclesias Galatiæ tunc fuisse, quandò dice- « bat Apostolus : *O stulti Galatæ, quis vos fasci- « navit?* Sic enim calumniaris docto viro, qui « tardicordes et timidos graviter increpabat. « Quis enim nescit, illo tempore obcuris ver- « bis multos parvi sensûs fuisse delusos, ut « putarent hoc credi ab Arianis quod etiam « ipsi credebant; alios autem timore cessisse, « et simulatè consensisse? Quanquàm et illi « qui tunc firmissimi fuerunt, et verba hære- « ticorum insidiosa intelligere potuerunt, pauci « quidem erant in comparatione cæterorum; « sed tamen etiam ipsi quidem pro fide forti- « ter exultabant, quidam toto orbe latitabant. « Hilarius ergò decem provinciarum Asiana- « rum aut zizania, non triticum, arguebat, aut « ipsum etiam triticum quod defectu quodam « periclitabatur, quantò vehementiùs, tantò uti- « liùs arguendum putabat. Habent enim etiam « Scripturæ canonicæ hunc arguendi morem, « ut tanquàm omnibus dicatur, et ad quosdam « verbum perveniat. » Hactenùs Augustinus.

Ac Hieronymus, adversùs Luciferianos : « Ingemuit totus orbis, inquit, et Arianum se « ésse miratus est. Periclitabatur navicula « Apostolorum, urgebant venti, fluctibus late- « ra tundebantur, nihil jam supererat spei : « Dominus excitatur, imperat tempestati, bes- « tia moritur, tranquillitas redit. Manifestiùs « dicam. Omnes episcopi, qui de propriis sedi- « bus fuerant exterminati, ad Ecclesias re- « deunt. Tunc triumphatorem suum Athana- « sium Ægyptus excepit, tunc Hilarium de « prælio convertentem Galliarum Ecclesia « complexa est, tunc ad reditum Eusebii lugu- « bres vestes Italia mutavit. » Hæc Hieronymus, multaque alia, quæ brevitatis studio prætereo. Sed hæc satis sunt, ut omnes intelligant, navem Ecclesiæ in alto hæresum, seditionum discordiarumque procellis fluitantem, fuisse jactatam quidem, ac penè opertam fluctibus, Matth. 8, 24, sed non fuisse tamen in tantà etiam tempestate demersam. Quin in suis licèt paucis fortissimis eminuit, qui quò magis in remigando laborârunt, eò aspectabiliores clarioresque fuerunt. Nec hoc loco opus est Ecclesiæ romanæ fidem lucemque proferre, quæ nunquàm omninò ipsa latuit, sed toti semper orbi manifesta fuit, quemadmodùm sexto posteà libro accuratiùs ostendetur.

Nec verò sub diversis pontificibus fides Ec-

clesiæ aut solvitur, aut occultatur; quin eo etiam tempore Ecclesia catholica fidei suæ manifestum argumentum edit. Judicia tunc pastorum periclitantur, quæ sine certo Ecclesiæ capite infirma atque incerta erunt. De quâ re alio libro disseremus.

Jam in sexto argumento Calvinus et multùm operæ ac verborum sumit, et vano se labore frangit. Poterat breviùs ac faciliùs dicere, quoniam Synagoga exstincta omninò et et deleta est, Ecclesiam quoque Christi funditùs esse delendam. At discessio quam prædixit Apostolus, venire non potest, dùm vera Ecclesiæ facies extiterit. Id Calvinus dicit, non probat, itaque falsum est. Quin posteaquàm Germania non solùm à romano pontifice, sed à romano eodemque suo imperatore majore ex parte defecit, illa fortassis Pauli prædictio impleta est, instantque proindè Antichristi infelicissima tempora. At Filius hominis veniens fidem non inveniet in terrâ. Sed huic argumento respondet Hieronymus in dialog. adv. Lucifer., illam hìc fidem nominari, de quâ Dominus aiebat : *Fides tua te salvam fecit;* et alibi, de Centurione : *Non inveni tantam fidem in Israel;* et rursùm ad Apostolos : *Quid timidi estis, modicæ fidei?* necnon et in alio loco : *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis,* etc. Nec enim Centurio, aut illa muliercula in Trinitatis sacramenta crediderant, sed simplicitas mentis et devota Deo suo anima commendata est. Hæc est fides quam rarò inventam Deus pronuntiavit; hæc est fides quæ etiam apud eos qui benè credunt, difficilè perfecta invenitur. Eodem quoque modo Augustinus respondet, de Unit. Eccl. c. 13, Dominum de perfectâ fide loqui, quæ ità difficilis est in hominibus, ut in ipsis admirabilibus sanctis inveniatur aliquid, ubi trepidaverint. Addit rursùm, propter iniquorum abundantiam et paucitatem donorum, quæ illâ potissimùm ætate erit, Dominum ità locutum. Proptereà enim non dixit : Filius hominis veniens non inveniet fidem in terrâ, sed quasi dubitans : *Putasne,* ait, *inveniet fidem?* non quòd ille cuncta sciens de aliquâ re dubitaret, sed ut suâ dubitatione figuraret nostram; quia propter multa scandala circà finem seculi pullulantia hoc erat infirmitas humana dictura. Illorum autem error eripiendus est, qui vanissimis argumentis adducti sunt ut putarent fidem in solo uno manere posse. Cùm enim Ecclesia nomen collectivum sit, si unus tantùm crederet, non crederet Ecclesia. Adde quòd Dominus per Matthæum dicit, cap. ult. : *Eccè ego vobiscum sum omnibus diebus usquè ad consummationem seculi.* Et per Joannem, cap. 14 et 16, cùm pollicetur Spiritum veritatis fidelibus sempiternum, pluribus illum pollicetur, non tantùm uni. Adde etiam quòd corpus non est unum membrum, sed multa, ut Apostolus ad Corinthios docet. Sed corpus Christi, quod est Ecclesia, ut idem ad Ephesios ostendit, usquè in finem permanebit. Non ergò unquàm multi fideles in Ecclesiâ deerunt.

Prætereà triticum simul cum zizaniis in agro, bonique pisces cum malis in rete usquè ad consummationem seculi durabunt. Non ergò solùm in uno manebit fides. Sed deficiet hostia et sacrificium. Equidem hanc Danielis vaticinationem non ad finem seculi, sed ad Synagogæ consummationem existimo referendam. Quòd si quis ad tempus Antichristi referre velit, cum hoc ego non magnoperè contenderim, modò sic interpretetur, ut propter crudelissimi tyranni sævitiam sacerdotes à publico et solemni sacrificio desistant. Quod verò ex Apocalypsi Joannis objicitur, quoniam valdè obscurum est, nihil contrà nos habet ad faciendam fidem virium, tametsi hoc oraculum in Luthero fateor esse completum, cui data est clavis putei abyssi, ut errores penitùs demersos atque defossos eruendo tantâ caligine orbem obduceret, ut vel lucem ipsam tenebris circumfudisse videretur. Sed affulget adhùc Ecclesiæ lumen his qui oculos habent ad videndum. Nam Lutherani cæci sunt, et duces cæcorum. Si autem omnis gloria filiæ regis ab intùs, nihilque in eâ externi splendoris est, quî fieri potest ut illa cohæreant : *Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate?* Item : *Sic luceat lux vestra coràm hominibus, ut videant opera vestra bona?* Et : *Non potest civitas abscondi super montem posita, neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant?* cæteraque similia, quæ sunt, ne longum faciam, prætereunda. Planum est igitur, in sponsâ Christi, in quâ nihil fictum, nihil simulatum est, sed omnia vera, sincera, solida, omnem etiam externam gloriam ab interiore virtute et splendore procedere. Ac de sexto argumento nimis multa diximus.

Reliquis verò argumentis diluendis illud admonere operæ pretium est, per figuratam dictionem multa, quæ parti conveniunt, in totum solere transferri. Id nobis in usu est, cùm persæpè aliàs, tùm magis cùm de civitate, populo, regno omnique omninò cœtu loquimur, de quibus ea in universum dicimus,

in quæ non omnes reipublicæ partes, sed interdùm paucæ etiam concurrunt. Populum enim robustum, gentem bellicosam appellamus, non quòd omnes in eâ republicâ aut robusti aut bellicosi sint, sed quòd viri ex eâ ad rem bellicam selecti ejusmodi soleant esse. Nec enim aliter de humanâ republicâ ac de humano corpore loquimur. Dicitur autem homo agere vel pati, quæ manus pesque vel agit, vel etiam patitur. Dicitur mundus immundusve, si facies aut munda aut immunda sit : eodemque omninò modo similiter in reliquis. Indè adeò venit, ut vocabula, quæ quibusdam Ecclesiæ partibus convenire videmus, Ecclesiæ ipsi attribuantur. Ad hanc enim legem Ecclesia dicitur amica, pulchra, immaculata, sancta, videlicet ratione bonorum; hortus conclusus, fons signatus, ratione electorum. Qui cùm prima atque optima pars sint Ecclesiæ christianæ, imò verò regni cœlorum cùm sint principes, quamvis in terrenâ republicâ despicatissimi ac contemptissimi, verè ac jure ea, quæ in eos conveniunt, in totam Ecclesiam transferuntur; quoniam, ut ex Aristotele etiam antè docuimus, id civitas aut esse aut facere dicitur, quod in eâ primarii aut optimates aut esse dicantur, aut facere. Neque hoc loco, ubi à Lutheranis vel maximè petimur, Lutheri testimonium negligendum est, quò intelligant hi rem esse tàm apertam atque dilucidam, ut eam ne Lutherus ipse quidem negare potuerit. Is igitur, cùm in concione quâdam ad populum explicaret quemadmodùm Ecclesia sancta diceretur, per synecdochem docet Matthæum scripsisse latrones blasphemâsse, cùm unum eorum id fecisse Lucas scribat. Sic unus et idem populus, ut ait, arguitur in prophetis, cùm multi sint inter eos boni; rursùs laudatur, cùm multi sint inter eos mali. Et pulcherrimæ charitatis ea est figura, quæ communia faciat omnia bona, communia item omnia mala; ut alter alterius onera portet, et sic impleat legem Christi. Sic civitas, vel regio, vel domus fecisse aut passa esse dicitur, quòd aliquot in eâ fecerunt aut passi sunt. Hactenùs Lutherus. Hic egò hæreticos universos appello, ut jam vel ipsi sint judices nùm prudenter nobis opponant Ecclesiam hortum conclusum esse, fontem signatum, puteum aquæ vivæ, paradisum cum pomorum fructibus, sanctam, pulchram, perfectam, sine maculâ et rugâ gloriosam, ut in eâ nullum præscitum, nullum infirmum, nullum improbum esse conficiant. Sed respondeamus ad singula.

« In septimo argumento Canticorum de Ecclesiâ encomium ponitur, cui abundè, ut reor, satisfecimus. Additur deinceps, in arcâ solos eos fuisse qui salvi facti sunt, arcam autem Ecclesiæ imaginem extitisse. At ne quis in hunc errorem incideret, ut putaret omnes qui per baptismum in Ecclesiam transeunt, esse salvos, idcircò Petrus cautè et sapienter adjecit : *Quòd et vos nunc similis formæ salvos facit baptisma; non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio*, etc. Alioqui etiam, quod Hieronymus adversùm Luciferianos ait, ut in arcâ omnium animalium genera, ità et in Ecclesiâ universarum gentium et morum homines sunt; ut ibi pardus et hœdi, lupus et agni, ità et hìc justi et peccatores, id est, vasa aurea et argentea cum ligneis et fictilibus commorantur. Arca igitur in eo potissimùm Ecclesiæ typus est, quòd extrà eam nullus servatus est, non in eo quòd omnes intrà illam facti sunt salvi. Sed arcæ sacramenta ex Hieronymo in dialogo illo petantur. Nos pergamus ad reliqua.

Christus, aiunt, non est alterius Ecclesiæ caput, nisi ejus cujus salvator est. Hoc primùm non est adeò expeditum. Est enim caput Angelorum Christus, nec constat tamen an eorum sit propriè salvator. Certè ego non puto, quamvis contrà sit à nonnullis disputatum. De quâ re non est hìc locus disserendi. Deindè ea connexio infirma est : Christus est Ecclesiæ salvator, ergò omnes qui sunt in Ecclesiâ servat. *Est* enim *salvator omnium hominum, maximè fidelium*, Tim. 4, 10; nec omnes tamen reipsà salvos facit; atque ut Christus corpus suum quod est Ecclesia, servet, servet, inquam, rei efficientiâ et exitu, adhùc non sequitur, eum omnes qui sunt in Ecclesiâ servare. Tùm quoniam jam satis ostensum et patefactum est, quædam de Ecclesiâ verè dici, quæ ei non omnium, sed quarumdam partium ratione conveniunt; tùm quoniam totius partiumque vocabula latiùs fusa sunt quàm voces corporis atque membrorum, quemadmodùm paulò post explanaturi sumus. Ità non fit, ut si corpus Christi omniaque ejus membra servantur, partes Ecclesiæ serventur omnes. Nec verò Paulus ait Christum exhibere sibi gloriosam Ecclesiam; solùm adstruit seipsum tradidisse, ut eam exhiberet gloriosam. Quemadmodùm autem mortuus ille est, ut omnes viveremus, nec vivunt omnes tamen, sic se tradidit pro Ecclesiâ, ut eam mundaret et glorificaret, nec tamen omnes, qui in Ecclesiâ sunt, mundantur et glorificantur. Tametsi verè Ecclesiam suam sibi exhibet gloriosam; sed nec in omnibus partibus, nec in hoc fortassè tempore.

Porrò id, quod sequitur, facillimum est. Nam quanquàm filii Dei aliquandò secundùm prædestinationem nominentur, at propria eademque frequens denominatio à præsenti justitiâ fit, ut capite tertio explanatum est. Videmus autem verè filios exhæredari, ac justè aliquandò quidem. Non itaque colligitur : Filius est, igitur percipiet hæreditatem; nisi illud simul ponas : Et jus quod accepit, non amisit. Quoniam autem filius Dei non semper probus intelligitur, sed is quoque interdùm, qui paterna bona prodegerit, etiam hoc distinguendum puto, Ecclesiam è Dei solùm filiis constare. Nam si filios voces, qui per baptismum sunt Christo et Ecclesiæ geniti, id nos asserimus. Sed in his sunt improbi quidam et stulti filii, quos patris matrisque cura parturire iterùm gestit, donec formetur in eis Christus. Sin filios Dei juxtà frequentiorem Scripturæ usum eos tantùm appelles, qui probi, et sapientes sunt; certè Ecclesia non ex his modò constituitur, sed ex illis etiam, qui paternæ et probatis et sapientiæ effigiem eluerunt. Nam et in hos nomen filii quandoque diffunditur. *Nonne,* inquit Deut. 32, 6, *ipse est pater tuus?* At generatio perversa erat, et infideles filii. Item Isaias, 1, 2 : *Filios enutrivi, et exaltavi, ipsi autem spreverunt me.* Item Jerem. 3, 22 : *Convertimini, filii revertentes, et sanabo aversiones vestras.* tem Cant. 2, 2 : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Quod de sanctis Ecclesiæ viris dictum esse omnes Christi fideles agnoscunt. Undè autem appellat spinas, nisi, ut Augustinus ait, de Unit. Eccl. cap, 13, propter malignitatem morum? et easdem undè filias, nisi propter communionem sacramentorum? Bona ergò filia in medio malarum est, in eâdemque paternâ domo. Sed ovile Christi nonnisi ex Christi ovibus constituitur. Quid tùm? quasi non alias pecudes habeat pastor. Habet sanè capras, habet et hædos. Pastori itaque non modò ovile est, sed et caprile, et hœdile. Hædi porrò, et agni in Dei cognitione intelligentiâque discreti sunt, in hominum scientiâ et cogitatione confusi. Dùm hìc vivitur, diversi licèt greges, in unâ tamen congregatione sunt, adeòque permixti, ut segregari non possint, donec ille veniat qui separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis, et statuet quidem oves à dextris, hædos autem à sinistris, 2 Matth. 25, 23.

Sed ut argumento huic scholæ more pressiùs distinctiùsque respondeam, illud considerandum censeo, quòd ut nomen ovis non in eo solùm loco, sed in sacris ferè litteris, ut Joan. 2, pro bonis ac justis accipitur, sic ovile Ecclesiam in bonis justisque designat ; quales sunt, quemadmodùm suprà diximus, voces aliæ nonnullæ, ut exempli causâ, amica, columba, immaculata, hortus conclusus, fons signatus, paradisus cum pomorum fructibus, quæ nimirùm voces Ecclesiæ vel propter justos, vel etiam propter electos tribuuntur. Quocircà non fit, ut si in ovili non sunt nisi oves, in Ecclesiâ non sint hœdi, quos sponsa pascere jussa est, quoad eos ab agnis pastor ille summus segregaverit. Nomen etiam ovis malos nonnunquàm in Ecclesiâ significat, nedùm probos. Hinc enim illa sunt Ps. 118, 176 : *Erravi sicut ovis quæ perierat.* Et Isa. 53, 6 : *Omnes nos quasi oves erravimus.* Et Ps. 48, 15 : *Sicut oves in inferno positi sunt.* Et Ps. 73, 1 : *Iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ.* Et in Evangeliis ovem errantem legimus. Et Matth. 10, 6 : *Oves, quæ perierunt, domûs Israel.* Atque cùm Dominus Petro commisit oves, si nomen hoc pro solis bonis usurpatum censeamus, verendum est utique, ne mali à Petri curâ existiment se exemptos. Sanè verò quicumque fidei sacramentum habent, Petro intelliguntur esse commissi ; nec ab eo modò requirendum, si gregem bonorum paverit; sed illa etiam, an quod infirmum fuit consolidârit, et quod ægrotum, sanârit, et quod confractum, alligârit, et quod abjectum reduxerit et quod perierat, requisierit. In quem sensum ovile Christi non est angustius quàm Ecclesia; sed perindè ut illa cum sanis morbosas etiam oves continet. Dominus autem Joannis capite decimo in illum alterum sensum vocem ovis usurpavit. Jam quod in hoc septimo principali argumento demùm objicitur, id in promptu est refellere. Nam si ex discipulis pseudoprophetæ exierunt, intùs ergò priùs domique erant : nec enim aliter exire potuissent. *At non erant,* inquit, *ex nobis.* Hoc duobus modis exponitur. Initio significat Joannes fictos illos et simulatos Christi discipulos fuisse, qui quasi amici ad tempus, et socii mensæ, in die necessitatis recesserint Eccles. 6, 10. Inter nos versabantur, ait, eamdem nobiscum mensam cæteraque omninò sacramenta habebant communia, sed simulatio, virtutis erat, venditatio, ostentatio ; ideòque, quòd non erant ex animo, et verè nostri, non erant ex nobis ; nam si fuissent tales, quales nos sumus ex animo Christiani, permansissent utique nobiscum. Deindè de viris fortè apostolicis loquitur, cùm ait : *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis.* Nonnulli siquidem statìm à principio nascentis Ecclesiæ

nomine se Apostolos venditârunt, cùm non essent Apostoli Christi veri, sed pseudoapostoli, 2 Cor. 11, 13. Quod igitur dicit, tale est : *Ex nobis exierunt*, hoc est, à nostrâ scholâ, et societate : *Sed non erant ex nobis*, id est, non verè erant Apostoli ; si enim ii fuissent, nobiscum profectò permansissent. Veri enim Apostoli, quos ad Evangelii munus delegit Christus, non tùm hoc, tùm illud, sed idem dicebant semper eratque illis constans ac perpetua ratio et veritatis et vitæ. Hoc enim ad auctoritatem Evangelii pertinebat, ut ejus primi administri, quibus scilicet illud est creditum, odorem saporemque Christi semper et in omni loco servarent. Contrà verò operarii subdoli, quamvis aliquandò se transfigurâssent in Apostolos Christi, sed insipientia tandem eorum manifesta erat omnibus, et finis secundùm opera ipsorum. Quanquàm, si de prædestinatis, ut Hieronymo et Augustino visum est, Joannes loqueretur, nihil adhùc hæretici conficerent. Nam quæ rerum consequentia est : Non sunt ex nobis, id est, non sunt ex electis; non igitur sunt in domo Dei, quæ est Ecclesia? Quasi verò in domo Dei non sint cum vasis electis in honorem vasa etiam non electa, nempè in contumeliam! Sed ad argumentum septimum diximus multa. Nunc octavum diluamus.

Et ad testimonia quidem ex Canticis post ea quæ dicta sunt, nihil est necesse respondere. Illud autem, quod ex Apostolo objectum est, divus Augustinus in libro secundo Retractationum cap. 19, ità interpretatur, ut Ecclesiam describat Apostolus, non quæ jam sit, sed quæ præparatur ut sit, quandò apparebit etiam gloriosa. Et in libro de Perfectione justitiæ : « Cùm enim, ait, non tantùm Apostolus dixerit, ut exhiberet sibi Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, sed addiderit gloriosam, satis significavit quandò erit sine maculâ, aut aliquid hujusmodi, tunc utique, quandò gloriosa. Non enim modò in tantis malis, in tantis scandalis, in tantâ permissione hominum pessimorum, in tantis opprobriis impiorum, dicendum est eam esse gloriosam. Nam si Dominus ipse non fuit glorificatus, nisi resurrectionis glorià, quomodò dicenda est antè resurrectionem suam Ecclesia ejus esse gloriosa? Mundat ergò eam lavacro aquæ abluens peccata præterita; deindè perficiens ejus sanitates, facit eam occurrere in illam gloriosam sine maculâ et rugâ. » Hactenùs Augustinus. Cujus sententiæ fuit non solùm D. Thomas, sed etiam Hieronymus ac Bernardus. In quem omninò sensum Isaiæ testimoninm idem Augustinus interpretatus est in lib. cont. Donatist. post collat. cap. 8. Quanquàm altera est ejus loci commodior intelligentia, ut incircumcisus et barbarus populus non sit Ecclesiam Dei oppressurus, quemadmodùm opprimit qui pede calcat. Et cap. 9, docet distinguenda esse tempora Ecclesiæ, et pro diversitate varia Scripturæ loca, quæ partim Ecclesiæ puritatem, partim malorum permistionem enuntiant, esse concilianda. Memini me tamen sic Pauli verba aliquandò exponere, ut ad efficientiam baptismi etiam præsentem illa omnia referantur. Quod enim ait : *Ut eam sibi exhiberet sine maculâ*, hoc planum et expeditum est, cùm sine controversiâ omnes omninò maculas baptisma deleat : quod verò subjungit : *Sine rugâ*, id certum est ad baptismi novitatem attinere, qui veterem hominem sustulit et absumpsit. Renovatur quippè, ut aquilæ, juventus nostra per lavacrum regenerationis, et renovationis Spiritùs sancti, quam effudit in nos abundè etc. At quomodò Ecclesia per baptismum gloriosa? Nempè tunc gloriosa sponsa sponso suo exhibetur, cùm illi virgo genere ac virtute clara, pulchra, munda, veste pretiosa, auro gemmisque ornata exhibetur. Non autem regina illa, quæ adstitit à dextris regis in vestitu deaurato, circumdata varietate; non Esther, regio fulgens habitu, et circumdata glorià suâ; non in omni glorià suâ Salomon, ità gloriosi descripti sunt, quin gloriosior Ecclesia sua Christo sit recens baptismi initiata sacramento. Nec enim minùs in Ecclesiam quàm in Synagogam illa quadrant Ezech. 16, 9 : *Lavi te aquâ, et emundavi sanguinem tuum ex te; et unxi te oleo, et vestivi te discoloribus, et calceavi te hyacintho, et cinxi te bysso, et indui te subtilibus. Et ornavi te ornamento; et dedi armillas in manibus tuis; et torquem circà collum tuum. Et dedi inaurem super os tuum, et circulos auribus tuis, et coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro, et argento*, etc. Quæ singillatim in baptismi efficientiâ explanare, erat facile id quidem, sed hujus temporis non est. Non ergò cogimur ad futurum tempus ea effecta referre, quæ in præsentiâ baptismus Ecclesiæ præstat (1). Omnia siquidem illa in duo hæc Apostolus contulit, ut Ecclesia sit sancta et immaculata. *Ut exhiberet*, inquit, *sibi gloriosam Ecclesiam*

(1) Ad Ecclesiam in præsentiâ hoc omninò referre videntur Fabius papa, epist. 3 ad Hilarium; Gelasius in decret. de apoc., conc. Tolet. 6, cap. 1; Sixtus III, epist. unic. cap. 5; Hieronymus, in epist. ad Eph. cap. 5.

non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata; qualem certè nunc etiam credimus esse, non in omni suâ parte quidem (nam id, quemadmodùm antè diximus, non est necesse), sed in multis membris, quorum sanctitas et puritas facit, ut Ecclesia ipsa sancta verè immaculataque dicatur.

Sanè in parvulis adultisque nunc primùm per baptismum lotis, nulla prorsùs quæstio est, quin Ecclesia sancta et immaculata sit; sed esse sine maculâ, ut Augustinus docuit contrà Cœlestinum, non absurdè etiam ille dicitur, qui et criminibus caret damnabilibus, et ipsa peccata venialia non negligit mundare eleemosynis. Hos enim immaculatos Scriptura vocat. *Ero*, ait, *immaculatus cum eo.* Quomodò? *Observabo me ab iniquitate meâ.* Item: *Beati immaculati in viâ, qui ambulant in lege Domini. Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.* In his ergò, qui ab iniquitate et crimine mundi sunt (sunt autem plurimi), Ecclesia immaculata est, quamvis impuritatis nonnihil, hoc est, culpæ venialis ex levi inconstantique naturâ contrahant omnes.

Secundùm hanc interpretationem, quæ mihi et verbis et sententiæ Pauli magis consentanea videtur, patet, Ecclesiam etiamnùm exstare in quibusdam suis membris quidem prorsùs immaculatam, hoc est sine omni omninò maculâ, in quibusdam verò ità puram, ut quiddam maculæ, levis illius tamen, possit habere. Sic in quibusdam columba est, in quibusdam perfecta. Perfectos autem pingui, ut aiunt, Minervâ appellamus eos, quibus vita mortalis contenta est, qui assequuntur, quantùm homines possunt, et optimam in terrâ vivendi rationem et viam, tametsi in rebus minimis quandoque deficiunt. At *omnis qui peccat, non cognovit Deum; et omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit.* Hunc locum D. Bernardus in concione de Septuagesimâ, cujus initium, *Magna mihi consolatio*, accipit de filiis Dei secundùm prædestinationem, quos interpretatur non peccare, id est, non permanere in peccato. Divus autem Augustinus homiliâ quartâ in hanc Joannis epistolam, et secundo libro de Baptismate parvulorum, cap. 8, et lib. 2 contrà Parmenianum, cap. 7, et multò fusiùs in lib. de perfect. justit., exponit filios Dei non peccare ex hoc, quòd filii Dei sunt; eos verò, qui peccant, non cognoscere Deum; quâ ratione peccant. Peccatum enim non à fide et scientiâ, sed ab ignoratione proficiscitur. Fides contrà et charitas, quibus filii Dei sumus, non agunt perperàm, sed refutant omne peccatum. Quam sententiam Divus Thomas cum familiâ suâ sequitur, secundâ secundæ, quæstione vigesimâ quartâ, articulo undecimo ad primum. Eamdem secuti sunt cum Augustino alii episcopi Africani, ut patet in epist. quinque episcoporum ad Innocentium.

Quemadmodùm enim Paulus dicere potuit, Rom. 7, 20: *Si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum;* ità homo justus, si ex lege aliàs naturæ repugnanti leviter aliquandò deficiat, illud quoque verè dicet: *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Quam interpretationem, quoniam ei et hujus epistolæ quædam loca, et viri clarissimi consentiunt, non audeo equidem improbare. Sed ut dicam ex animo quod sentio, mihi magis Hieronymi (1) sententia placet, qui non putat Joannem in genere de peccato loqui, sed tantùm de mortali. Id quod in toto quasi contextu epistolæ facilè cernitur. Hoc enim Apostolus ibidem agit, ut ostendat nullam esse communicationem lucis ad tenebras, Christi ad Belial, nec misceri posse justitiam et iniquitatem, crimina et charitatem, Christum et Antichristum, non plus certè, quàm noctem et diem. Nam fuêre quidam hæretici, quales nunc sunt ex Lutheranis plurimi, quibus satis fuit, si semel baptismo suscepto fidem haberent etiam sine operibus. Quem errorem à primo statim capite Joannes cœpit depellere in hæc verba: *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur.* Item cap. 2: *In hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus. Qui dicit se nôsse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est.* Item eodem cap.: *Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare. Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est.* Item: *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo,* etc. Item cap. tertio: *Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit.* Scilicet, ne quis putaret de quolibet peccato

(1) In libro 2 advers. Jovinian., de Pœn., dist. 2: *Si enim.* Simon Selenen quamdam quæstuariam sibi conjunxit, et discipulos suos docuit liberè agere quæ vellent; secundùm enim gratiam salvari homines, et non secundùm opera justa. Irenæus auctor est, lib. 1, cap. 20. Gnostici quoque in cognitione et scientiâ, quam mortalibus falsò pollicebantur, beatitudinem constituebant, cum tamen opera charitatis negligerent: adversùm quos Epistolæ ad Timotheum scriptæ sunt, Epist. Judæ, Petri 2 et 1 Joann.

etiam levi futurum esse sermonem. Iniquitas enim grave peccatum est. Tunc ergò subjungit: *Omnis qui in eo manet, non peccat : et omnis qui peccat, non* (1) *vidit eum, nec cognovit eum.* Nam est cognitio quædam scientiaque de Deo iis familiaris, et propria, qui spiritum intellectûs, scientiæ, sapientiæ, consiliique habent : quo nimirùm spiritu omnes improbi carent. Itaque nec vident, nec cognoscunt Deum, quamlibèt visiones et revelationes Dei habere se prædicent. Item : *Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est. Qui facit peccatum (nempè mortale) ex diabolo est. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit :* videlicet quamdiù filius Dei est, quoniam semen ipsius, hoc est, charitas, in eo manet; et ut arbor bona, nisi vitietur, non potest malos facere fructus, sic filius Dei crimen et flagitium committere non potest, nisi filius Dei esse desierit. *In hoc manifesti sunt filii Dei, et filii diaboli.* Qui justus est, filius Dei est; qui non est justus, nec diligit fratrem suum, filius est diaboli. Item in fine epistolæ : *Omnis, qui natus est ex Deo, non peccat,* hoc est, non violat charitatem, sed servat mandata, quoniam *generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum.* Nimirùm quamdiù semen ille conservat, generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum. At si volens semen illud abjecerit, ex quo semine natus est, tunc profectò filium diaboli effectum jam malignus non solùm tanget, sed utetur eo etiam pro suo. Quem Hieronymi sensum Augustinus etiam amplectitur, homiliâ in hanc epistolam quintâ. Atque utinam hæc Apostoli doctrina nostri seculi hominibus non esset necessaria! Sed videmus esse multos, qui curâ fratrum suorum et charitate neglectâ, aliisque Evangelii et naturæ præceptis omissis, preculis, meditatiunculis (non enim contemplationes dicam) die noctuque vacantes, mentiuntur se et nôsse, et diligere Deum. At in hoc scimus quòd cognoscimus eum, si mandata ejus observamus. Qui enim non diligit, non novit Deum. Hæc est autem charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus. Sanè qui tùm secundam, tùm maximè tertiam epistolam ejusdem Apostoli legerit, intelliget evidentiùs, totum Apostoli sermonem eos coarguere, qui bonos, justos, amicos, et filios Dei se esse sine proximi charitate mentiebantur. Id verò graviùs, quò majori simulationis artificio fingebant se cognitioni Dei, et contemplationi vacare. Verùm de hoc argumento plura dicta sunt, quàm fortassè ratio instituti operis postulabat.

Itaque ad illud ex epistolâ ad Hebræos testimonium, ne molestum sit plura dicere, dicemus nihil. Nec necesse est tamen aliquid dicere, cùm in ejusmodi argumentis diluendis nostra opera et studium minimè desiderentur.

Illud etiam est facile, quod in nono argumento primùm opponitur. Jam enim demonstratum est, ut Ecclesia sancta sit, non oportere omnes eos sanctos esse, qui illius partes esse dicuntur. Non autem, quamvis id Hieronymus fecerit in Comm. ep. ad Galat., Ecclesiam dupliciter usurpamus, et eam, quæ undique sancta et tota corpus Christi sit, et eam, quæ cum sanctis malos habeat permixtos; sed id docemus populum christianum verè sanctum dici, licèt non omnes, qui in hoc populo numerantur, sancti sint. Nam argutias illas elegantissimas, quibus hoc impugnatum est, consilium est negligere : sophistarum quippè sunt meræ nugæ, gerris, ut aiunt, Siculis vaniores. Præterquàm quòd forsitan Ecclesiam sanctam credimus, quia populus est Deo per Baptismum dicatus, consecratus, sanctificatus; hos enim Scriptura sanctos appellare solet. Illud verò, quod statim additur, diligenter expendendum est. Aliud porrò est partes Ecclesiæ esse, aliud esse Ecclesiæ membra. Nomen siquidem partis latiùs diffunditur, nomen membri contractius est. Pars ad totum refertur, membrum ad animantis corpus. Ità pars sine vitâ invenitur, ut in lapide, ligno, ac cæteris ejusmodi; membrum autem verè et propriè sine vitâ ne intelligi quidem potest. Quamobrem improbi partes quidem Ecclesiæ sunt, membra Ecclesiæ aut Christi non sunt : Sunt autem diaboli membra; at in Ecclesiâ esse censentur, civesque civitati huic et annumerati et adscripti; cives mali et flagitiosi tamen. Quo verò pacto probi atque improbi eumdem omninò populum conflent, nec sit tamen societas lucis ad tenebras, conventio Christi ad Belial, D. Augustinus egregiè explicat contrà Donatist. post coll. cap. 6. Quâ unâ ex re cæteræ hujus argumenti confirmationes extremis, quod aiunt, digitulis evertuntur. Sive enim dicas corpus, sive panem, sive granum, sive triticum, seu alia similia quævis, nomina sunt, quæ bonis per se conveniunt quidem, sed per bonos illi etiam populo, cujus boni primariæ sunt partes. Hunc verò sensum omnia quoque Augustini verba, in lib. 3 de Doctr. christ., præ se ferre notius est, quàm ut indicandum sit. Negat enim malos in corpore

(1) Præteritum pro præsenti.

Christi esse, nec posse habere Christum membra damnata. Negat in columbæ membris computari. Negat ad illam Ecclesiam pertinere, quæ non habet maculam nec rugam. Negat spectare ad compagem domûs Dei, aut in eâ etiam habitare, in quâ unanimes solùm habitant. Etenim hæc universa, ut persæpè dictum est, tantùm probis ex se attribuuntur, et horum ratione attribuuntur Ecclesiæ : quemadmodùm ratione partis in toto ipso insignis atque præcipuæ quædam de toto enuntiari solent, quæ partibus singulis non perindè conveniunt. Quanquàm Augustinus illam fortassè Hieronymi partitionem secutus est, ut Ecclesiam bifariàm distribueret; et eam, quæ omni ex parte bona Christique corpus sit, et eam quæ ex bonis malisque confletur. Quâ verò fronte nobis Augustinum objiciunt, qui in libro Retract. 2, cap. 18, et in Psalmum 24 ac 25, et libro contrà Petil. 3, cap. 12, et de Unitate Ecclesiæ, cap. 13, et contrà Donatist, post collat., à 4 usquè ad undecimum cap., nostram habet apertissimè constantissimèque sententiam? Nec dubium est, Cyprianum atque Hieronymum eadem nobiscum concinuisse : illum in Epistolâ ad Maximum, hunc in comment. epistolæ ad Galatas et in dialogo adversùm Luciferianos. Ac de nono argumento hactenùs.

Decimo verò argumento ex his, quæ in septimo dicta sunt, satis, ut arbitror, responsum est.

At undecimo argumento hoc habeo responsum. Non abhorret à sacrarum litterarum consuetudine, si eumdem omninò populum nunc propter justos felicem beatumque dicamus, nunc propter improbos miserum et infelicem. En Moyses Israelem modò vocat populum electum, beatum, gentem sanctam, populum Dei peculiarem; modò durissimæ cervicis, populum stultum et insipientem. Atque Isaias interdùm populum Gomorrhæ, interdùm etiam populum Dei appellat. Et reverà, si Scripturæ usus est, quemadmodùm in confutatione secundi argumenti multis exemplis patefecimus, perindè populum reprehendere, ac si omnes mali essent, atque ità consolari, ut si omnes essent boni, consectarium est quoque, ut populus idem et in reprehensione vituperationeque vocetur iniquus, et in consolatione ac laudatione sanctus. Nec Augustinus dubitavit, Ecclesiam nigram in malis, formosam in bonis interpretari, in lib. 3 de Doct. Christ. cap. 32. Quin Origenes Ecclesiam propter eos qui columbas in illâ vendunt, speluncam latronum appellavit, tract. in Matth. 15. Quòd si hoc nobis præsidium deficeret, habemus alterum, quòd in hujusmodi major quædam vis boni, quàm mali est, plusque omninò valent pauci boni, ut plebs bona sit, quàm multi mali, ut nominetur mala. Ecclesiam prætereà sanctam dicimus, quòd Deo peculiariter sacra sit; quâ ratione, quamvis mali in eâ sint plurimi, synagoga Satanæ appellari nec debet, nec potest. Hinc enim in concilio Constantiensi ejus impudens maledicentia damnata est, qui romanam Ecclesiam synagogam Satanæ appellavit. De undecimo autem argumento dictum est satis.

Duodecimum verò infirmum et nugatorium est, tametsi Calvinus indè exultare non dubitet, undè erubescere debuisset. Ratiocinatur ille quidem interdùm argutè, sæpiùs eleganter; sed quandoque adeò ineptè, insulsè, frigidè, ut vix eum credas, non dico eruditionem acumenve, sed aut rationem omninò ullam, aut sensum etiam communem habuisse. Tantùm hæreticus error et cæca pertinacia potest, ut omnem prorsùs doctrinam adimat, intelligentiæ lumen extinguat, et universam ingenii retundat aciem! Sed ad rem. Illud est verum, Græcos esse schismaticos, ideòque apud eos Ecclesiam non esse. Credimus enim unam catholicam Ecclesiam. Quarè necesse est, ut qui ab unitate se separat, quoniam non est in unâ Ecclesiâ catholicâ, ne in Ecclesiâ quidem ille sit. Nec Græci solùm schismatici sunt, sed sunt etiam hæretici, tùm propter alia, tùm hâc præcipuè de causâ, quòd negant unum totius Ecclesiæ pastorem esse à Christo in B. Petro institutum. Sed hæc importunè hoc loco, alibi opportunè disserentur. Quòd si quia Christo vero Ecclesiæ capite ità deficiant, ut ei abrogent fidem, hos fateor, ac multò etiam magis, privilegium ecclesiastici nominis amittere. Mortuo autem summo pontifice, una sine dubio Ecclesia manet, et manet in eâ Spiritus veritatis, sed manca et imminuta sine Christi vicario, et Ecclesiæ catholicæ uno pastore relinquitur. Quocircà licèt veritas tunc etiam in Ecclesiâ sit, at si controversiæ fidei et religionis oriantur, Ecclesiæ judicia sine capite in terris non adeò certa erunt. Quæ persequi, hujus loci non est. Atqui Apostolus, cùm eo loco deditâ operâ Ecclesiæ unitatem definire vellet, ejus rei prorsùs oblitus est, à quâ re nos dicimus unitatem Ecclesiæ pendere. Sed mirari satis non possum istorum hominum futilitatem, qui cùm non servârint unitatem spiritûs in vinculo pacis, sed ab Ecclesiæ se corpore sejunxerint,

Paulum eo loco nobis objiciunt, qui illis vel adversissimus est. Nam si unum corpus, et non duo Christus habet, quomodò nos duas Ecclesias admittemus? Et si una est fides, qui in fide et religione discrepat, hic quomodò in unâ Ecclesiâ est? Qui autem Christi vicarium contemnit, isne unum filium agnoscit? Certè qui cultum Dei pro suo sibi arbitrio fingit, is nec Spiritum unum colit, nec Patrem unum suscipit, nec in unâ proindè Ecclesiâ est; quæ sine rectâ et catholicâ fide Deum unum nec colere, nec habere potest. Verùm isthæc, quæ extrà causam præterque institutum invitis occurrunt, paucis refellenda sunt. Reliqua itaque persequamur. In Græcis, aiunt, viri boni sunt aliqui. Sanè, si sunt aliqui, hi tantùm erunt, qui cum catholicâ fide consentiunt, qui ab schismate alieni sunt, qui unum unius corporis tenent caput, Coloss. 2, 19, unumque unius ovilis pastorem, non in cœlis solùm, sed etiam in terris (1). Sic enim Christo capiti nostro ac pastori visum est, unum loco suî Ecclesiæ relinquere; quem simul atque fidelis abjiceret, et corporis et ovilis desereret unitatem. Quemadmodùm in Israel, sub Jeroboam quidem erant viri pii, sed illi tantùm, qui in divisione regni nullam fidei, religionis, sacerdotii divisionem meditabantur. Verùm hæc aliàs. Nunc illud admonendum puto, Apostolum eo loco Ecclesiæ perfectam unitatem communionem describere, nimirùm qualis in bonis sanctisque viris reperitur. Meminisse enim opus est, corporis nomen proprium esse Ecclesiæ justorum. Unum igitur corpus uno primùm spiritu definitur, qui illud non modò quasi anima vivificet, sed tanquàm spiritus membra ejus singula ad finem suum quoque agat, moveat, instiget. Deindè unum corpus unam quoque spem vocationis requirit; ubi spei vox pro re gloriâque speratâ usurpatur, ut illo etiam loco : *Spes autem, quæ videtur non est spes.* Unum igitur finem, sicut cætera, hæc etiam respublica habet, ad quem omnes ejus cives vocati ac destinati sunt, in quem proindè spectant omnia hujus corporis membra. Tertio loco, una respublica unum Dominum, unum regem, unum caput desiderat. Nam si duo habeat capita, monstrosa erit. Exigit prætereà unam fidem. Nisi enim hujus reipublicæ cives fideles sint, Dei populum non conficient. Populus autem Dei intelligitur divino cultui ac religioni dicatus. Quòd nisi una sit omnium communis fides, ne una quidem religio erit, atque adeò nec una Dei Ecclesia. Quid quòd si diversa credimus, cùm fides sit quasi hujus corporis oculus, eumdem scopum et finem habere non possumus? Una ergò fides necessaria est. Necessarium est deniquè, præter hæc, Baptisma unum, in quo inest cæterorum sacramentorum communicatio. Plebs quippè christiana non interiore solùm fidei communione ac charitatis vinculo, sed externâ etiam fidei testatione, sacramentorumque consociatione constat. Ex quo fit, ut nisi in eodem Baptismo, eisdemque omninò sacramentis membra exteriùs colligata sint, in unum Christi corpus, quod est Ecclesia, coire non queant. Fecit autem Apostolus solius Baptismi mentionem, tùm quoniam inter omnia sacramenta vel maximè est unum; tùm quoniam hoc sacramentum christianæ gentis proprium signaculum est, quo videlicet non consignamur modò sed etiam sacramur : id quod Synagogæ circumcisio præstabat. Jam in verbis, quæ addit Paulus : *Unus Deus, unus Pater,* etc., eò, ut mihi videtur, respicit, ne in uno hujus reipublicæ domino tyrannidem ac dominationem subesse putaremus. Unum itaque Dominum cùm dixisset, blandioribus vocibus dominatum mollit ac mitigat. Ne te, inquit, terreat unus Dominus; unus enim Deus idem est, unusque etiam Pater. In Dei porrò nomine bonitatem, suavitatem, providentiam numinis intellige. *Beatus,* ait, *populus, cujus Dominus Deus ejus,* sed ille multò beatior, cujus Dominus pater ejus. In patre siquidem singularis amor et cura minimè vulgaris designatur, ut non tàm regnum, quàm patris unam filiorumque familiam intelligas. Sed nescio quo pacto, dùm Pauli verbis institit atque hæsit oratio, à proposito longiùs excurri, institutique mei penè immemor factus sum. Dicebam Apostolum perfectam corporis Ecclesiæ unitatem causis suis omnibus definire. Ecclesiæ verò unitas latiùs extensa est, et in eis invenitur, qui non servant unitatem spiritûs in vinculo pacis, nec inter se per amorem adhærescunt, nec alii alios apprehendentes capiti suo connectuntur. Quin etiam partes quædam in hoc toto sine fide insunt, ut hæretici occulti, quandiù ab Ecclesiâ non sunt exclusi. In quibus satis est unum Baptisma, sacramentorumque eadem societas et communio, ut in unâ Ecclesiâ esse dicantur. Nam summum pontificem, episcopos, cæterosque Ecclesiæ ministros potestate ac jurisdictione per hæresim abditam interioremque privari, non modò non certum, sed ne probabile qui-

(1) Sunt boni etiam inter Græcos qui verè bonâ fide suæ Ecclesiæ schismati exteriùs adhærentes, ad unitatem verò ex animo, ad animamque Ecclesiæ pertinent.

dem esse, maximâ auctoritate theologi affirmant. Rectores verò ac magistratus, et reipublicæ omninò administros illos esse, qui reipublicæ hujusmodi partes non sint, ne cogitatione quidem informari potest. Ex quibus magna significatio fit, non esse æquam in omnibus Ecclesiæ partibus unitatem, sed in quibusdam valdè imperfectam. Id si minùs intelligitur, ex corpore naturali percipi potest; in quo sic spiritus et anima existit, ut partibus quibusdam vim sentiendi tribuat, quibusdam vim crescendi, aliis, ut videtur, ne ullam quidem aut animalem, aut spirabilem facultatem, perindè ut si partes illæ nec animam, nec spiritum in se haberent. Quin etiam videmus, cùm membrum aliquod sensu et vitâ carens arescit in corpore, quoniam reliquis omninò partibus continuatur, motum quemdam externum ab spiritu participare: quanquàm spiritus illi nihil interius vitaleque communicat. Quem profectò modum spiritus Christi in corpore Ecclesiæ tenet ac servat. Quasdam enim partes ità animat et vivas facit, ut nihil illis deesse vitalium motionum videatur: in quasdam sic influit, ut non vitam eis quidem, sed interiorem quamdam spirationem quasi vitalem conferat; aliis autem externam vim suam facultatemque dimittat, ut quamvis mortua prorsùs et arida membra sint, quia non sunt tamen à corpore excisa, à spiritu cum corpore moveantur. Quæ partium affectarum mirabilis continuatio ac series, licèt tenuis illa quidem et modica sit, at tantùm in Ecclesiâ valet, ut propter locum, quem habent in corpore, nonnullæ partes vel capita ecclesiastici corporis appellentur. *Væ*, inquit Amos, 6, 1, *vobis, qui opulenti estis in Sion, optimates, capita populorum;* membra videlicet aliquandò, non ex vitâ, quam suâ sponte et naturâ vindicant, sed ex situ, quem sortita in corpore sunt per metaphoram transferri solent. Ità qui locum primum in Ecclesiæ gubernatione tenet, caput Ecclesiæ ille dicitur; tametsi propriè ac verè membrum corporis Ecclesiæ non est. Sed de his, quæ ad Ecclesiæ unitatem spectabant, quantùm huic loco satis erat, dixisse videmur. Nunc de universitate Ecclesiæ dicamus; nam id in tertio decimo argumento quæritur.

Καθ' ὅλον græcè, si verbum verbo reddas, *secundùm totum* interpretabere: ὅλον enim totum est. Undè catholica, ut Augustinus ait, nomen accepit, quòd in toto orbe juxtà prophetarum prædictiones (1) diffusa est. Quia verò in toto orbe universæ etiam gentes intelliguntur, indè adeò venit, ut Ecclesia catholica, id est, universalis nominetur, quoniam in omni gente, populo, natione, sexu, conditione longè latèque patet. Cujus utriusque rei exstat insigne illud oraculum Ps. 2, 8: *Postula à me, et dabo gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* Atque hoc discrimine non solùm à Synagogâ, sed ab hæreticorum etiam conventiculis congregationibusque distinguitur. Sunt etiam qui dicunt, Ecclesiam propter communem fidem, universalemque doctrinam, catholicam appellatam. Fides autem Ecclesiæ atque doctrina multifariàm communis et universalis est. Primùm ratione hominum juxtà illud Marc. 16, 15: *Prædicate Evangelium omni creaturæ;* deindè ratione loci, quemadmodùm scriptum est, Marc. 16, 20: *Prædicaverunt ubique*; et ad Rom. 10, 18: *In omnem terram exivit sonus eorum.* Prætereà ratione temporis; quoniam Apostoli non tùm hoc, tùm illud, sed idem dixêre semper. *Fidelis*, inquit 2 Cor. 1, 18, *Deus; quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo: Est, et Non; sed: Est, in illo fuit.* Item, Ps. 118, 85: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. Omnia mandata tua veritas.* Et posteriùs: *In æternum, Domine, permanet verbum tuum, in generationem et generationem veritas tua.* Quod igitur ab omnibus in omni et loco et tempore certò atque constanter creditur et docetur, id verò dogma catholicum nuncupatur; et quæ hujusmodi dogmata ac disciplinam habet, ea verè Ecclesia catholica. Nam hæreticorum conciones privatas habent, peregrinas, inconstantes, clandestinasque doctrinas. Benè ergò et prudenter Vincentius Lirinens. de profan. novat.: « In ipsâ, inquit, catholicâ Ecclesiâ, ad quam non una natio, non unus angulus, sed maris multitudo convertitur, id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est enim verè proprièque catholicum, quod ipsa vis nominis ratioque declarat; quæ omnia hæc verè universaliter comprehendit. Quæ cùm ità sint, ille est verus germanusque catholicus, qui, quidquid universaliter antiquitùs Ecclesiam catholicam tenuisse cognoverit, id solùm sibi tenendum credendumque decernit; quidquid verò ab aliquo deinceps uno præter omnes vel contrà omnes novum et inau-

(1) De hoc videre est præsertìm Malach. 1, 11; Daniel, 2, 44; Isai. 54, 5; Ps. 18, 5, et 71, 8; Marc. ult. 15; Act. 1, 8; Genes. 26, 4; Ps. 21 28, et 116, 1; Luc. 24, 47; Apoc. 5, 10; Coloss. 3, 11, etc.

« ditum subinduci senserit, id non ad reli-
« gionem, sed ad tentationem potiùs intelligat
« pertinere. Hactenùs Lirinensis. » Scio causas proferri alias solere, cur Ecclesia catholica sit; sed hæ nihil visæ sunt cognominis hujus asserendi gravissimæ. Quibus positis, illud argumentum facilè diluitur. Primùm enim Ecclesia non ità modò contracta est et adducta in angustum, ut in orbe diffusa non sit; quin nostrâ memoriâ novus orbis apparuit multò maximus, atque latissimus, in quem discipulorum Christi sonus exivit, ne quispiam dicat, Hispanos, Gallos, Italos, Germanos, cæterasque rationes, in quibus Christi nomen aut vivit, aut non omninò deletum est, minorem partem orbis occupare. Deindè satis est, Ecclesiam semel in totum mundum esse fusam, ut etiamnùm verè catholica dicatur. Nempè eadem Ecclesia est, eamdemque fidem tenet, quam Apostoli in universâ terrâ vulgârunt. Sanè verò fidei præsentis universitas ad eam universitatem referenda est, quæ tempore anteacto in Ecclesiâ fuit; et hæc ad illam tandem, quam Apostoli in totum orbem ediderunt, quemádmodùm in secundo libro demonstratum est. Ex quo efficitur, ut quamvis christiana fides in unius fortè provinciæ angustias redigeretur, nihilominùs catholica esset, et provincia item, quæ eam fidem haberet, Ecclesia esset etiam catholica. Nam et Ecclesiæ singulæ sub universali comprehensæ catholicæ vocitantur, quoniam eam fidem habent, quam universalis tenet, tenuitque semper Ecclesia. Sed hæc, et ea quoque quæ restant, perspicua sunt omnia. Breviter itaque expedienda sunt.

Objicitur ergò in quarto decimo argumento, frustrà omnium fidelium sensum expectari. Cui ergò argumento hæc brevissimè retulerim. Duo sunt rerum genera, ut aliàs dictum est, quæ ab Ecclesiâ creduntur. Unum est earum, quæ ad omnes æquè pertinent, ut Deum esse hominem, animum nostrum esse immortalem. Et in hoc genere non est valdè difficile, omnium fidem sensumque cognoscere. Non dico autem, ut seorsùm rogentur singuli, quod et permolestum esset, et oppidò quàm ridiculum, sed singulorum fidem in hujusmodi rebus statim sese prodere; satisque mediocri adhibitâ diligentiâ cognitam nobis et perspectam esse posse, præsertìm si res in contentionem veniat, et vulgus suo more calescat. Alterum est genus earum rerum, quas cognoscere non rudium et imperitorum in Ecclesiâ, sed majorum et sapientium interest; ut epistolam ad Hebræos esse canonicam, ac reliqua similia quàm plurimà. Quo in genere si vulgarem plebis sententiam roges, perindè erit, ut si à cæco sensum colorum postulares. Cautè igitur atque prudenter, cùm hujusmodi fortassè res in sermonem popularem incidunt, qui in vulgo paulò modestiores sunt nihil omninò affirmare asseveranterque pronuntiant; sed id se credere ac sentire in hisce rebus profitentur, quòd Ecclesia credit, ac sentit. Quo profectò nomine sapientes Ecclesiæ majoresque designant. Porrò sive in hoc, sive in illo genere quæstio versetur, populus quasi de tribunali sententiam dicere nec debet, nec verò potest: quoniam, ut hìc pro certo, et probato sumimus, ligandi, solvendi, judicandique potestas in singulis fidelibus non est, sed in Ecclesiæ præfectis, atque pastoribus. De quâ re alio loco disseremus. Nunc illud dicimus, in communi omnium controversiâ certum argumentum ex communi fidelium sensu depromi; quamvis non oporteat sigillatìm omnium sensum perscrutari. In fide autem earum rerum, quæ propriæ sunt doctorum, atque sapientum, solam horum sententiam expetendam, vulgi ne expectandam quidem. Nam illi certam fidem faciunt catholici dogmatis, hi faciunt nullam. At verò in utrarumque rerum decretis ac legibus nec vulgus, nec sapientes omnes habent locum; sed ii tantùm, qui sint Ecclesiæ pastores, quemadmodùm libris sequentibus explicaturi sumus. Ea verò argumenta, quibus pastorum veritas atque auctoritas impugnata est, in librum huic proximum differantur, ubi hæc multaque id genus alia longè opportuniùs refutabimus.

Cæterùm quòd duo symbola Ecclesiæ internoscendæ Calvinus ponit, nempè ordinem in verbo, et sacramentis à Christo commendatum, ad quas omninò notas ceu ad lydium lapidem omnis congregatio exigenda sit, quæ Ecclesiæ nomen obtendat; benè profectò haberet, nisi hunc lydium lapidem in manu habere ipse vellet, cæteris negaret omnibus. Nos asserimus Lutheranos nec sinceram Evangelii doctrinam, nec legitimam sacramentorum administrationem retinere. Illi contrà nobis utramque notam inurunt. Ecquis erit judex? Negant apud nos Ecclesiam esse; apud se, ut nos dicimus, existere mentiuntur. Ecqui sunt ii tandem, quibus lapis iste lydius est certus, solidus, germanus ad veram Ecclesiam explorandam? Arius, Nestorius, Macharius, Donatus, Pelagius, cæterique omnes hæretici, tùm etiam cùm Ecclesiæ bellum

facient, eâdem omninò insolentiâ se habere præferent duas illas Ecclesiæ quasi tesseras. Quapropter in quâcumque de fide cum hæreticis controversiâ Ecclesiæ notio periclitabitur. Excipient enim protinùs, nos aut in fidei errore versari, aut Christi sacramenta non perindè gerere, ut à Christo nobis institutum, atque præscriptum est.

Notior est Ecclesia, mihi crede, notior est quàm ut quibuslibet motis quæstionibus ejus non solùm auctoritas, sed res omninò et nomen in dubium revocentur. Verùm hoc loco Calvinus sic insulsus exstitit, ut nihil aliud ejus, nisi ipsa insulsitas rideatur. Ecclesiam enim apud nos esse, modò ait, modò negat; nunc Ecclesiam dicit nunquàm faisse intermortuam, nunc contrà verbi puram prædicationem asserit aliquot jam seculis evanuisse; tùm affirmat sub romano pontifice, quem Antichristum vocat, non esse Ecclesiæ nomen abolitum, sed sub ejus quoque tyrannide Ecclesias manere; tùm adstruit, præsentes omnes Catholicorum cœtus idololatriâ impiâque doctrinâ contaminatos esse, claviumque proindè non habere potestatem. Quòd si ità est, Christi Ecclesiæ qui sunt? Nempè, si Christi Ecclesiæ sunt, Ecclesiæ catholicæ membra erunt. Porrò si membra sunt veræ catholicæque Ecclesiæ, nequeunt vel idololatriæ probare scelus, vel errores Evangelio contrarios docere. Item nisi stultum mihi quoque ipsi videretur, exigerem ex illo, cogeremque ut responderet, nùm viros aliquot probos in Catholicorum concione esse arbitretur. Si nullos, quoniam, ut ait, omnes ad unum sunt idololatræ, et in impietate esse pius nemo potest; eâdem profectò causâ antè Lutherum vir bonus in catholicis nemo esset; quippè cùm ejusdem criminis rei essent omnes, in eodemque errore versarentur. Ecclesia ergò Christi catholica jam antè Lutherum nulla in orbe erat. Et ubinam sunt illæ de æterno Christi regno promissiones, quas, quoniam apertæ, claræ, perspicuæ sunt, nullâ iste interpretatione potuit eludere? Sin autem verè pii inter nos sunt aliqui; non est certè apud nos Ecclesia impia, sed pia; à quâ cùm se contentionis studio Lutherani separaverint, exploratissimum est, à verâ eos Christi Ecclesiâ descivisse.

Quid? annè ambiguum est, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Basilium, Chrysostomum, cæterosque optimos, ac præstantissimos, quos Catholici et veneramur et agnoscimus, vera Ecclesiæ Christi membra fuisse? At illi stant à bonis universi, Lutheranis universi repugnant; quod facillimum est ostendere. Sed quid ego stultus, qui suadere velim, Lutheranos hæreticorum more cum Ecclesiâ Christi bellare? Quasi verò difficile esset, causis evidentibus, ac necessariis addicere, hos neque in apostolicâ, neque in catholicâ, neque in sanctâ, nec in unâ Ecclesiâ esse. Nihil sanè facilius esset, nihil explicatius, nihil promptius, si hujus esset aut loci aut temporis. Nimirùm, quibus omninò rebus cum Donatistis Augustinus egit, ut eorum animos ad veram notionem Ecclesiæ unius, sanctæ, catholicæ, atque apostolicæ revocaret, iisdem nos Lutheranos vincere nullo negotio et labore possumus. Atque si res ipsæ, quæ tamen in manu nostrâ sunt, in hâc nos pugnâ desererent, at cognomina Catholici ac Lutherani apertissimè planissimèque demonstrant veram germanamque Ecclesiæ notam et characterem habere nos, illos non habere, quamvis Ecclesiæ nomen fingant, simulent, obtendant. Sicubi, ait Hieronymus adv. Luciferianos, audieris eos, qui dicuntur Christi, à quoquam alio nuncupari, ut puta Marcionitas, Valentinianos, Pelagianos, etc., scito non Ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogam. Quo eodem discrimine Augustinus, lib. 1 cont. Crescon., atque Epiphaniuś, hæses. 70, hæreticos à Catholicis distinguendos esse docuerunt. Cùm itaque Lutherani cognomen ex Luthero traxerint, planum et expeditum est, eos à communi fide, atque Ecclesiâ catholicâ, in privatam et singularem hæresim abiisse. Nobis autem super terram nullus fidei magister est; unus cœlestis est Christus, à quo Christianorum cognomen est, quod habemus ex illo hæreditarium. In Christi igitur Ecclesiâ sumus, de quâ hæc ut brevissimè dici potuerunt, ità à me dicta sunt. Nunc ad reliquos locos ex ordine instituto progrediar; meque ad meum munus pensumque revocabo (1).

(1) Plura in hoc libro, sicut in tribus sequentibus, adnotare, alia superaddere, poteramus: sed hæc remittenda esse censuimus ad Tractatum de Ecclesiâ, ad quem pertinent. — P. S.

DE AUCTORITATE CONCILIORUM,

QUÆ QUARTO LOCO EST POSITA.

LIBER V (1).

CAPUT PRIMUM.

Argumenta continet, quibus hæretici utuntur ad hujus loci auctoritatem labefactandam.

Post Ecclesiæ auctoritatem auctoritas conciliorum sequitur, quam hæretici plurimis argumentis oppugnant. Illud primum est, quòd Ecclesia columna est et firmamentum veritatis. At in synodum soli cardinales et episcopi veniunt, qui et numero pauciores sunt, nec auctoritatis pondere, hoc est, nec virtute, nec sapientiâ graviores; non ergò synodus regula credendi Ecclesiæ est, sed contrà, Ecclesia synodo.

Deindè pontifices et pharisæi collegerunt concilium, cujus sententia impia fuit, ut Joannis capitulo 11 legitur; non ergò semper synodi sacerdotalis judicium probandum est. Sicut enim principes sacerdotum et omne concilium quærebant falsum testimonium contrà Jesum, Matth. 26, et omnes principes sacerdotum, et seniores populi adversùm Jesum consilium inierunt, Matth. 27, ità et episcopi ac pontifices nostri contrariam Jesu Christo sententiam ferre possunt.

Præterea, si veritatem episcopi tenent, et falli non queunt, id ex divino aliquo pacto proficiscetur. At pactum hoc nusquàm apparet; atque ut appareat, haud aliter interpretandum est, quàm illud, quod cum Levi olim et posteris ejus Dominus iniit. *Pactum meum*, inquit, Malach. 2, 5 et seq., *cum Levi. Lex veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus; in pace et æquitate ambulavit mecum, et multos avertit ab iniquitate. Labia enim sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est. Vos autem recessistis de viâ, et scandalizâstis plurimos in lege; irritum fecistis pactum Levi, dixit Dominus exercituum.* Item, Dan. 9, 4 : *Obsecro, Domine, custodiens pactum custodientibus mandata tua.* In quæ verba Hieronymus : « Non ergò, ait, quod pollicetur « Dominus, statim futurum est, sed in eos « sua promissa complet, qui custodiunt man- « data illius. » Undè constat, pactum retinendæ veritatis quondàm cum sacerdotali tribu initum per posterorum culpas irritari. Quo fit, ut ad eumdem quoque modum, si Apostolis, et succedentibus omninò pontificibus veritas à Christo promissa est, eamdem tamdiù sint servaturi, quamdiù id non suis peccatis egerint, ut veritate destitui mereantur. Alioqui, ut Hieronymus in hunc Malachiæ locum ait : « Ad sacerdotem quidem pertinet « disciplinam, interrogatos respondere de « lege, sed si ignorantiam in cæteris diligen- « tem in Scripturis sanctis obtenderint negli- « gentem, frustrà jactant dignitatem, cujus « opera non exhibent. » Atque idem etiam Hieronymus scribit, falsò sacerdotes illa jactare, Jerem. 18, 18 : *Non peribit lex à sacerdote, nec consilium à sapiente, nec sermo à Prophetâ,* cùm Scriptura dicat : *In perversam animam non intrabit sapientia.* Et per Ezechielem, cap. 7, 26, Dominus : *Quærent*, ait, *visionem de Prophetâ, et lex peribit à sacerdote, et consilium à senioribus.* In quæ verba idem ipse Hieronymus : « Hæc autem, non solùm eo tempore, quandò « Babylonius contrà Hierusalem veniebat exer- « citus, à prophetis, sacerdotibus, et senio- « ribus quærebantur, sed quotidiè in Ecclesiis

(1) Quæ de conciliis hìc disseruntur, ad Tractatum de Ecclesiâ spectant, ubi opiniones tùm Ultramontanorum, tùm Gallicanorum exponentur : ex quibus enucleabuntur quæ aliter in hoc libro essent notanda. Id solùm animadvertimus, Canum pluribus in locis non satis attendisse ad efficaciam consensûs Ecclesiæ dispersæ; eumdem etiam auctorem pluriès annotâsse, et meritò, ut factum insigne, videlicet, nihil unquàm admissum fuisse ab Ecclesiâ, nihil in eâ invaluisse, quod summi pontificis confirmatione caruerit. Quandoquè etiam dicit auctor concilium *generale* posse errare, quod intelligit, ubi caret summi pontificis confirmatione. Sed id malè sonat auribus catholicis. Potiùs dicendum esset, in sensu ultramontano, concilium nullum *generale* dici posse, absque summo pontifice consentiente. — Vide potissimùm Salmon : *Traité de l'Etude des conciles*, etc. — P. S.

« requiruntur. Quæ si visionem, legem, consiliumque perdiderint, frustrà prophetas, « et sacerdotes, et seniores habere se jactant. » Adde hùc illud Jeremiæ, cap. 2, 8, testimonium : *Sacerdotes non dixerunt : Ubi est Dominus? et tenentes legem meam nescierunt me, et pastores prævaricati sunt in me, et prophetæ prophetaverunt in Baal.* Quibus verbis utendum esse adversùs ordinis magistros, Hieronymus in commentariis auctor est. Adde illud etiam Isa. 56, 10 : *Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi; canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, et amantes somnia. Ipsi pastores ignorârunt intelligentiam, omnes in viam suam declinaverunt.* Quibus ex rebus facilè intelligitur, non esse fidendum pastorum sacerdotumque judiciis, præsertìm si illis Dominus iratus est. Si ergò illi solùm in concilium coguntur, concilium profectò errare potest.

Prætereà conciliorum auctoritas illo potissimùm testimonio probari solet Matth. 18, 19 : *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* At hoc testimonium probaret æquè, provincialium synodorum certa esse judicia; quod à rectâ fide alienum esse cùm ex aliis, tùm verò magis ex concilio Carthaginensi sub Cypriano constat, in quo non duo vel tres, sed octoginta episcopi congregati, contrà orthodoxam de unico Baptismo doctrinam erravêre (1); synodorum ergò veritas infirmo, aut nullo potiùs fundamento nititur. Atque in eo testimonio his tantùm conciliis se affuturum promisit Christus, quæ in nomine ipsius convenirent. Primùm ergò fidem faciant se coire in Christi nomine : nam fieri potest, ut improbi episcopi adversùs Christum conspirent. Deindè nihil verbo Dei addant, aut detrahant; illis enim hæc lex præscripta est.

Ad hæc, concilium Ariminense sexcentorum episcoporum erravit cum Ario, Ephesinum secundum etiam frequentissimum cum Dioscoro, Constantinopolitanum verò trecentorum pontificum cum Leone imperatore. Concilia igitur quamlibet generalia nullum argumentum firmum theologis subministrant.

Sexta item synodus apud Trullum celebrata non unum, sed multa peccavit, ut videre est canone secundo, tertio, decimo tertio, quinquagesimo quinto et sexagesimo septimo. Errare igitur in fide et moribus concilia possunt.

Albertus insuper Pighius, vir doctus et pius, multis argumentis ostendit, acta, quæ nomine sextæ, et septimæ synodi circumferuntur, varios errores continere. Non igitur conciliorum etiam generalium fides adeò certa est, ut in dubium vocari non debeat?

Prætereà, concilium Constantiense definiit concilium esse suprà papam, Florentinum autem sub Eugenio IV, et Lateranense sub Leone X, contrarium dogma finierunt; conciliorum ergò auctoritas infirma est.

Rursùm concilium Basileense definit esse hæreticum qui negaverit, concilium esse suprà papam, aut asseruerit papam transferre in alium locum posse concilium, aut in aliud tempus prorogare. Et tamen nemo tàm insanus post ea tempora fuit, ut sententiæ contrariæ auctores hæreticos existimaverit; conciliorum ergò judicia incertiora sunt, quàm ut certam fidem facere possint.

Prætereà Augustinus, lib. 2 de Baptismo contrà Donatistas, cap. 3 : « Plenaria concilia, in« quit, sæpè priora à posterioribus emendari. » Id quod certè non fieret, si semper veritatem assequerentur. Sed et Isidorus, quinquagesimâ distinctione, capite *Domino* : « Quotiescum« que, inquit, in gestis conciliorum discors « sententia invenitur, illius sententia concilii « magis teneatur, cujus antiquior et potior « exstat auctoritas. » Non igitur conciliorum decreta certa sunt omnia, sed interdùm varia sunt, atque adeò inter se pugnantia.

Prætereà, cùm concilium dicitur errare non posse, aut intelligitur mutilum sine capite, aut integrum interveniente etiam capitis auctoritate. Si mutilum, erravit aliquandò, ut Catholici ultrò ipsi fatentur; sin integrum, frustrà ad fidei quæstionem finiendam congregabitur, cùm romanus pontifex sine generali concilio ritè de fide pronuntiet, quemadmodùm loco proximo sumus demonstraturi. Aut igitur conciliorum dogmata incerta sunt, aut vanè profectò congregantur. Id quod Gregorius Nazianzenus in epistolâ ad Procopium, quæ est numero centesimo secundo, planè testatur in hæc verba : « Quodcumque episco« porum concilium fugio, propterea quòd « hactenùs nullius omninò synodi finem ali« quâ utilitate præditum, et undè res malè « habentes non magis exacerbatæ, quàm cu« ratæ fuerint, videre licuit. »

Postremò, Œcolampadius argumentatur ex

(1) Quæ quidem constant ex August. de Bapt. contr. Donat., lib. cap. 18; Ruffin. lib. 10 eccles. Hist., cap. 21; Leon. epist. 12, 13, 11, 22, 3, 4, 26.

concilio Romano sub Nicolao, ubi Berengarius, ut inquit, coactus est adjurare in verba falsissima, quæ nec Roffensis libro tertio contrà Œcolampadium, cap 12, nec Cajetanus in libello de Cœnâ Domini ab errore liberare potuerunt. His atque aliis argumentis contrà hujus loci auctoritatem hæretici pugnare solent. Lutherus autem more suo rem nullâ argumentatione, sed solâ assertione conficit, inquiens in lib. de Bab. : « Sæpiùs erraverunt concilia, « præsertim Constantiense, quod omnium « impiissimè erravit. » Et in quâdam ad populum concione, concilium primum, cui Apostoli et eorum discipuli interfuerunt, errâsse ait, eò quòd senserint legem et opera necessaria esse ad salutem. Sed enim hunc nos locum et confirmare, et tueri semper oportet, nec ex verâ Ecclesiæ sententiâ falsâ ullâ ratione moveri.

CAPUT II.

Docet quidnam nomen aut synodi, aut concilii hoc sanè loco significetur.

Nihil dubium erat, quin synodi vel concilii nomine, eadem quippè res est, patres semper nostri intellexerint sacerdotes, præsertim episcopos, in locum unum congregatos, ut causas eas scilicet definirent, quæ ad Ecclesiæ sive fidem, seu mores pertinerent. At Lutherani novum concilium volunt, omnibus retrò seculis inauditum, ubi de fidei quæstione judicent non episcopi et sacerdotes, sed rhetores, et laicorum turba, qui non viâ et ratione, sed verbis et clamore prævaleant. Verùm hujusmodi errorem facillimum est eripere.

Tota enim fidelium Ecclesia congregari non potest, et, ut posset quidem, non expedit tamen, ut ad indisciplinatum vulgum disciplinæ nostræ controversiæ referantur. Quòd si ad rempublicam vel in pace, vel in bello continendam stultum esset concitatæ et ineruditæ plebis consilium requirere, stultum quoque est, ac multò etiam magis, velle ut in gravissimis de fide quæstionibus populi consensionem atque judicium requiramus. Ac si populus in rebus temporariis tutò et prudenter magistratuum curæ, diligentiæ, consilio sese tradit, nec ferendis legibus quidquam sibi aut consilii aut auctoritatis vindicat, cur plebem hi Christianam incitant, ut suis nolit rectoribus se committere, sed pergat in consessum illum admitti, ubi causæ omninò publicæ non à privatis hominibus, sed à publicis Ecclesiæ magistratibus transigendæ sunt? Non sumus, inquiunt, adeò rudes et tardi, ut velimus aut totam plebem in concilium cogi, quod esset amentiæ, aut doctrinæ quæstiones ad indoctum vulgus referri, quod esset stultitiæ; sed id cupimus, quod et meritò et optimo jure cupimus, ut nec sacerdotes imperiti in concilium veniant, et qui laici sacrarum litterarum periti sint, sunt autem plurimi, hi ad synodum evocentur; et sive sacerdotes, sive laici, deligantur viri prudentiâ ac sapientiâ celebres, quorum consilio res omnes Ecclesiæ, publicaque negotia gerantur. Quoniam non decet, ut in his, quæ religionis sunt, irreligiosus episcopus laico pio anteferatur : aut in his, quæ sunt doctrinæ, laico docto antestet sacerdos indoctus.

Sed quod de ignaris episcopis calumniantur, id in confutatione argumentorum explicabimus : nam et hoc primo jam capite inter cætera objectum est. Quod verò dicunt, selectos è plebe viros in synodum cogendos esse, errant in eo turpissimè, nec intelligunt, qualis sit reipublicæ christianæ facies et forma à Christo instituta. Quâ de re satis abundanter multis voluminibus ab Alberto Pighio, aliisque Catholicis disputatum est. Nunc verò cum Lutheranis ego non pugno, utrùm omnes fideles sacerdotes sint; non, utrùm feminæ à Christo sint ad Ecclesiæ munia et sacrorum administrationem admissæ; quoniam hujusmodi quæstiones non sunt præsentis operis instituti. Tantùm dico, non feminas, non laicos, sed solos sacerdotes et episcopos oportere in concilium cogi : *Veniam*, inquit Dominus Moysi, Exod. 19, 9, *ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, et credat tibi in perpetuum. Descende, et contestare populum, ne fortè velit transcendere terminos, et pereat ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, et ascendes tu, et Aaron tecum*, etc. In hanc ergò formam Christus per episcopos et sacerdotes populum christianum instituit; nec plebeii ascendere ad consultandum cum sacerdotibus debent, sed præscriptis terminis contineri.

Sed ais: Moyses sacerdos non erat, et tamen ille docebat populum, religionisque quæstiones finiebat. At primùm nego Moysen sacerdotem non fuisse. *Moyses*, inquit, *et Aaron in sacerdotibus ejus*, Psalmo nonagesimo octavo. Item non modò obtulit Deo munera et immolavit, verùm etiam Aaron et filios ejus consecravit. Sacerdos igitur erat. Illud Levitici octavo disertè explicatum est. Deindè dato mihi legislatorem alium, dato ducem et prophetam à Deo constitutum, dato hominem, cujus verbis

Deum tantùm auctoritatis dederit, et tunc ego fortassè dicam, ejusmodi virum, etiamsi laicus sit, cum sacerdotibus consulendum. Sed illud uni Moysi concessum est. Transferri itaque passim in alios non debet. Nam quod propriè in controversiis finiendis legislator ipse præscripserit, planum in lege et expeditum est: *Si difficile*, ait Deut. 17, 8, *et ambiguum apud te judicium esse perspexeris, venies ad sacerdotes Levitici generis*, etc., *sequerisque sententiam eorum; nec declinabis ad dextram nec ad sinistram.* In ambiguis ergò quæstionibus ad sacerdotes populus habet currere, in eorumque judicio requiescere, Adde hùc illud Aggæi, cap. 2, 12: *Interroga sacerdotes legem.* Adde etiam illud Malachiæ, cap. 2, 7: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus; quia angelus Domini exercituum est.* Nec in veteri Testamento solùm ea præscripta forma est in controversiis finiendis præcipiendâque doctrinâ, sed in novo etiam asservatur, ut in utrâque juxtà re populus ab episcoporum sacerdotumque labiis et judicio pendeat. Nam, quod ab episcopis percipienda Evangelii doctrina sit, testis est Paulus ad Ephes. 4, inquiens: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores.* Quo loco Paulus, cùm Apostolos, Prophetas, Evangelistas quasi in tres classes distribuisset, pastores tamen et doctores severè sanè atque prudenter re ipsâ confusos, solâ cogitatione distinxit, ut iidem esse in Ecclesiâ, qui et pascerent, et docerent, intelligerentur. Sed in his verbis lapsa consuetudo deflexit de viâ, sensimque eò deducta est, ut alios pastores, alios doctores intelligeret, quâ nulla pernicies major Christianorum vitæ potuit afferri. Apostolus autem penès episcopos ut regendi, ità quoque pascendi ac docendi auctoritatem esse voluit: *Attendite*, inquit, Act. 20, 28, *vobis et universo gregi, in quos vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei.* Et rursùm ad Timotheum, epist. 1, 2, 3, et Titum 1, 9, non alios episcopos, alios doctores, sed eumdem episcopum doctoremque præscripsit. Ac per Jeremiam, cap. 3, 15, Dominus: *Dabo*, inquit, *pastores, qui pascent vos scientiâ et doctrinâ.* Doctrina igitur evangelica à pastoribus Ecclesiæ expectanda est, quos et episcopos esse, et doctores tradidit Paulus. At verò, quòd episcoporum ac sacerdotum etiam sit de fidei controversiis decernere, Act. 15, tradit Lucas. Cùm enim venissent Paulus et Barnabas, et quidam alii, Hierosolymam, suscepti quidem sunt ab Ecclesiâ, quæ erat Hierosolymis, sed cùm proposita esset quæstio, *convenerunt*, ait, non feminæ, non juvenes, non laici, sed *Apostoli et presbyteri videre de verbo hoc.* Quòd si Petrus, ut mentes Antiochenorum dubitantium synodi auctoritate firmarentur, non fideles omnes, sed solos presbyteros cum Apostolis congregandos existimavit, quid est, quòd nos in Ecclesiæ gravissimum cœtum mulierculas, lanios, coquos, sartores convenire cupiamus? Scimus enim, apud Lutheranos hujusmodi multos sacrarum sibi litterarum scientiam assumere. Prætereà, cùm in dubium venit, quænam pascua sint ovibus permittenda, quæ contrà vitanda, pastorum ea consultatio est, non ovium. Ecclesiæ igitur pastoribus hujusmodi causas Dominus demandavit. Prætereà claves regni cœlestis Christus non vulgo passim, sed Apostolis, eorumque successoribus concessit, ut in cap. *Firmiter de sum. Trin.* dicitur; nec enim quæ alterius et loci et temporis sunt, ea nunc probare debemus; in clavium autem potestate eædem res sunt, aperire et solvere, et claudere et ligare, quemadmodùm vel ipse Christus Matth. cap. 16 explicuit. Solvere ergò quæstiones circà fidem exortas, ligareque fideles expleto jam judicio ad credendum non quorumlibet est, sed eorum tantùm, qui ut claudendi et aperiendi, ità ligandi solvendique auctoritatem habent.

Confirmat autem hoc vel maximè, quòd ea impedimenta tollere, quibus janua regni cœlorum clauditur, clavium munus est proprium. Ignorantiam igitur fidei, quæ sine dubio in ejusmodi impedimentis est, ii propriè tollent, quibus claves concessæ sunt. Accedit ad hæc, quòd Apostolus ad Rom. 10, cœlos esse intellexit Apostolos, cùm eis illud aptavit: *In omnem terram*, etc. Apostolorum ergò, et eorum qui Apostolis successêre, proprium erit illustrare cæteros, ac vi suâ populum continere. Quòd si cœli illustrationes tollis, quibus omnia, quæ terra parit, maturata pubescunt, infœcunda hæc maneat necesse est, ac verè juxtà nomen suum arida. Atque etiamsi tenebræ operient terram, et caligo populos; non has alii discutient, quàm quibus à Christo dictum est: *Vos estis lux mundi.* Qui verò, quod superiorum est munus, inferioribus in Ecclesiâ tribuunt, hi similes sunt, ut si qui aut in terrâ vim illustrandi ponant, aut in pedibus vim cernendi. Sed quoniam de his fusiùs et accuratiùs ab aliis disputatum est, satis fuerit hæc nos pauca breviter attigisse. Nec est profectò cur majorem in hâc re lucem desidere-

mus, quàm non ratio modò, sed perpetuus etiam Ecclesiæ usus fecit esse perspicuam. Non enim patrum memoriâ, nisi episcopi et presbyteri in concilium vocantur; nec hi omnes, sed qui pastores Ecclesiæ et rectores sunt. Episcopi enim, quos anulares nostri vocant, sine causâ aliquandò in synodum sunt admissi. Sed nihil mirum. Nam et sine causâ in Ecclesiâ sunt. Verùm hæc aliàs.

Nunc complectar quod proposui brevi. Sanè, nisi me opinio faillit, sicut nec simplices presbyteri, ità nec anulares isti episcopi quidem in synodum cogendi sunt. Totum quippè ecclesiastici concilii negotium non ordinis, sed jurisdictionis potestate transigitur. Ferre namque sententiam, solvere aut ligare absque jurisdictione nemo potest. Constat autem, Patres in synodo aut leges de moribus dare populo, aut de fidei quæstionibus judicare, quorum neutrum sine ligandi, solvendique jure sacerdos facit. Sed utcumque hæc habeant, errant certè in mediâ luce Lutherani, qui synodum aliter quàm episcoporum et sacerdotum collectione definiunt; errat quoque turpiter pueriliterque Bucerus, cùm ait, in synodum Ecclesiæ non debere cogi, nisi Dei filios. Primùm enim, si solùm Dei filii synodum Ecclesiæ faciunt, quæro an convenire debeant ultrò nec vocati, an potiùs futurus sit aliquis, cujus evocentur imperio. Si vocati in concilium veniant, ecquis, rogo, ille futurus est, qui veros Dei filios internoscat? Sin ultrò veniant, quisque ergò de se judicium feret, et suæ bonitatis opinione fretus in concilium sese ingeret. Sed ut de se conjecturam habeat, quomodò reliquos justos esse et sanctos intelliget? Atque ut hujusmodi hominum insaniam apertiùs deprehendas, finge in republicâ unâ quâlibet cives, qui suâ et spontè, et auctoritate se congregent ad censendum de legibus, de magistratibus, de religione, idque eò quisque audaciùs, quò magis virtuti suæ et studiis fidit. Nùm talis reipublicæ forma et species, non à Solone dico, aut Lycurgo, sed ab ullo omninò cordato homine probaretur? Non igitur ea confusio ac pertubatio in Ecclesiæ synodum inferenda est, quam ne in vicis quidem et oppidulis homo sanæ mentis admitteret. Nisi fortè in illam insaniam recidamus, ut putemus, hominem, simul atque Dei filius esse desierit, potestate quoque regendi, pascendi, judicandi, ligandi, solvendi iri destitutum. Quod quidem quale sit, non est hujus operis ostendere; sed in republicâ prophanâ animadverti potest, ubi civium tamen vel probitas, vel improbitas non adeò obscura est, ut non queat aliquandò facilè deprehendi; id quod in christianâ republicâ non perindè facile est, cujus scilicet præcipua virtus, quâ filii Dei et nominantur et sunt, occultissima est. Non enim qui in manifesto Judæus est, nec quæ in manifesto in carne est circumcisio, sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non litterâ, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Quamobrem si charitate amissâ potestas item publica amitteretur, dici non potest, quantis tenebris Ecclesia esset circumfusa. De quo argumento et nos superiore libro disseruimus, et alii plerique disseruerunt multò copiosiùs; nos quasi prætereuntes hæc diximus, ut lectores intelligant, quod ad præsentem locum satis est, episcopos etiam malos in synodum congregandos, ut qui potestatem pascendi, judicandi, ligandi, solvendi non amiserint. Lutheranos itaque ab hoc quidem sermone removeamus: ipsi autem intelligamus, synodi ecclesiasticæ nomen non quosvis, sed pastores, et pontifices Ecclesiæ complecti in unum locum congregatos, ut de causis ecclesiasticis, hoc est de moribus, fide, religione pronuntient.

CAPUT III.

In quo synodorum varia genera pronuntur.

Quorum hominum conventum synodus ecclesiastica præ se ferat, satis explicatum arbitror capite superiore. Nunc vocabulum partiendum est, ut singula conciliorum genera quidnam veritatis et auctoritatis habeant, videamus. Et quidem Gratianus, dist. 3, c. *Regula*, synodos bifariàm partitur, in generales, et provinciales. Hâc autem divisione, cùm præterire aliquid maximum vitium in dividendo sit, unum prætermissum est. Nec enim solùm generales et provinciales synodi sunt, sed etiam episcopales. Ità, si placet, nominemus fabricemurque, si opus erit, verba. Sunt enim rebus novis, ut Cicero tradit, nova ponenda nomina. Quamvis sit recens quidem illud, sed perceptum tamen usu à nostris, tritumque non à barbaris modò, verùm etiam à Latinis. Concilia equidem generalia voco, quæ omnium christianorum pontificum convocatione celebrantur. Inter multos autem sæpè disceptatum est, an generalis convocatio satis sit, an etiam sit necessaria congregatio generalis. Si enim summus pontifex concilium generale indiceret, non congregarentur tamen nisi soli decem ex Italiâ pontifices, hujusmodi profectò synodus non est cur generalis videatur.

At contrà, si necesse est episcopos omnes congregari, primùm nullum fortè in Ecclesiâ tale adhùc concilium fuit, in quod episcopi universi convenerint. Deindè pessimus quisque episcopus, dùm non solùm per negligentiam, sed per malitiam synodo adesse contempserit, generalem non esse calumniabitur : Et princeps in republicâ quilibet, si illi synodus displicuerit, interturbare eam minimo negotio poterit, causarique episcopos suos vel morborum, vel tumultuum causâ concilio interesse non posse. Verùm, quoniam omnes hujusmodi controversias persequi non est operis instituti, huic quæstioni breviter respondemus. Non satis est quidem ad concilium generale, si evocatio generalis est, quandò adeò pauci congregantur, ut major meliorque provinciarum pars relicta esse videatur; præsertìm si causa legitima sit, cur episcopi synodo non affuerint. At si per malitiam hominum pessimorum una et item altera provincia desit, non propterea concilii generalis nomen amittitur. Sed ne si per negligentiam quidem, aut aliam occasionem quamlibet, episcopi aliquot desint, nominis sui jacturam generale concilium faciet, nisi in dubium vertimus, an concilia illa quatuor, Nicænum, Ephesinum, Constantinopolitanum, Chalcedonense, generalia sint. Quamobrem ut fideles, ità nos hoc loco loquimur, ut synodum generalem omnium episcoporum evocatione legitimâ finiamus, licèt non sit omnium congregatio. Communi enim fidelium sensu agendum est, cùm de rebus vocibusque Ecclesiæ loquimur. Idque eodem modo fecerunt sapientes. Nec satis est tamen ad generale concilium evocatio generalis, nisi sit etiam generalis congregatio. Sed ad generalem congregationem omnium episcoporum congregatio non requiritur. Neque hìc definimus nisi id, quod frequens in Ecclesiâ est. Scimus enim concilia generalia sine evocatione celebrari aliquandò posse, sed id perrarum, atque adeò præter artem est. Verùm de his posteà diligentiùs. Nunc ad reliquas partes propositæ divisionis revertamur. Provincialia concilia sunt, cùm à metropolitano vel primate omnes unius provinciæ aut etiam regni pontifices evocantur. Episcopalia sunt synodi sacerdotum, quæ ab episcopis singulis in suâ diœcesi haberi modò solent ob privatas singularum Ecclesiarum causas. Nam synodi hujusmodi, præsertìm in Hispaniâ, non erant in usu olìm, nisi ob eam causam, quæ decimâ octavâ distinct., cap. postremo, exprimitur.

Hâc divisione positâ, ex omnium consensu approbatâ, altera assumitur, conciliorum, sive generalium, sive provincialium, seu episcopalium quædam esse congregata romani pontificis auctoritate, alia verò non item; rursùm alia confirmata ab eodem romano pontifice, alia verò non ab eo confirmata. Nam concilium Ephesinum secundum, auctore Leone, coactum est quidem, sed non est à Leone, aut alio quovis summo pontifice comprobatum. Basiliense quoque Eugenius IV indixit, nec tamen confirmavit. At Constantiense, quamvis à principio nullius romani episcopi auctoritate congregatum fuerit, confirmavit illud tamen Martinus V, pontifex maximus. Concilium item Milevitanum, quod et Innocentius, et Cœlestinus probaverunt, sine auctoritate summi pontificis coactum fuit. Cùm ergò, quam Gratianus duplicem putavit esse rationem, in tres partes distribui debere reperiatur, et singulæ trium bis distribuantur in duas, primum est de generali concilio, sed dupliciter, tùm pari ratione de provinciali, post de episcopali disserendum.

CAPUT IV.

Ubi conclusiones ponuntur, quibus loci hujus auctoritas continetur.

His sumptis, prima conclusio sit : Concilium generale, quod auctoritate romani pontificis nec congregatum, nec confirmatum est, errare in fide potest. Hanc conclusionem manifestè probat error concilii Ariminensis et Constantinopolitani sub Leone imperatore; quem hujus loci auctoritati in quinto argumento capitis primi objiciebamus. In ipsum quoque ostendit Gratianus, decimâ septimâ distinctione, capite *Regula*, et capite *Multis*, Julii et Pelagii clarissimis testimoniis. Idem definit Damasus in epistolâ ad Stephanum archiepiscopum, et tria concilia Africana, quæ in epistolâ ad eumdem Damasum hoc ipsum confessa fuerant. Non est quippè verum, ratumque concilium, quod auctoritate episcopi romani caret, quemadmodùm non ii solùm pontifices, sed concilia etiam ipsa tradiderunt. Tradidit septima synodus, actione sextâ, tomo primo, et octava synodus, actione primâ, et septimâ, et synodus Romana sub Symmacho, distinctione 96, cap. *Benè*, et synodus nonaginta episcoporum sub Damaso; historia Tripartita, libro quinto, capite vigesimo nono, et concilium Lateranense sub Leone decimo, sessione undecimâ, ubi eadem res dicitur in synodo Alexandrinâ definita. Ità Socrates, libro quarto histo-

riæ Tripartitæ, capite *non tradit*, regulam ecclesiasticam jubere, ut concilia ejusmodi præter sententiam romani pontificis non celebrentur. Id quod Julius in epistolâ ad Orientales dixit fuisse à Nicænâ synodo definitum, et Marcellus in epistolâ ad Antiochenos hoc ait Apostolos statuisse. Videlicet ejusmodi concilia non solùm infirma in Ecclesiâ fuêre semper ad fidem veritatis faciendam, sed conventicula propemodùm fuêre iniquitatis, et tristes atque adeò exitiales exitus habuerunt. Mentiri verò ait Bucerus eos, qui affirmant, non licere sine romani pontificis assensu concilium cogere. Id autem primùm Eusebii et historiæ Tripartitæ testimoniis confirmat. Deindè : « Est Canon « inquit, Nicæni concilii de synodis habendis. « Sunt quoque canones apostolici, qui quotan- « nis binas synodos in provinciâ quâlibet præ- « scribunt. Asserit autem firmum ac ratum esse « quidquid in hujusmodi conciliis statuitur pro « veritate contrà mendacium, ità ut ne à sum- « mo quidem pontifice rescindi possit. »

Sed hujus hominis impudentiæ quis poterit sine stomacho respondere? Principio namque illud impudentiæ quantùm est, quòd historiam Eusebii et Tripartitam nobis objicit, in quibus contrà nos refertur nihil, pro nobis multa! Quid illud alterum, quòd Nicænum concilium, et canones Apostolicos opponit, in quibus de synodis provinciarum sermo est, quas summi pontifices pro rectâ Ecclesiarum institutione et administratione præscripserunt? Nos autem de synodis generalibus loquimur, quas sine summi pontificis assensu cogere non aliter accipiendum est, ac si regni primarii sine principis assensu, atque adeò illo repugnante cogerentur. Illud verò quale est, firmum esse velle quidquid in his synodis statuitur? *Pro veritate*, ait, *contrà mendacium*. Scilicet, si pro veritate est, ubicumque statuatur, accipiendum est. Sed quid nos certiores reddet, pro veritate esse quæcumque à synodis provinciarum decreta sunt? Verùm de his hactenùs. Nam in quartâ conclusione fusiùs isthæc explicabuntur,

Secundò, concilium generale, etiam congregatum romani pontificis auctoritate, errare in fide potest. Hæc demonstratur apertè exemplo concilii Ephesini secundi, ubi legatis Leonis repugnantibus episcopi fermè omnes Dioscori hæresi subscripserunt. Confirmat hanc luculentiùs Leo papa, in epistolis retrò citatis ad quintum argumentum, et synodus octava, actione septimâ, et Nicolaus ad Michaelem imperatorem, et Eugenius IV, in decreto super unione Jacobitarum, in quo posteaquàm Ephesinam secundam synodum sub Leone congregatam condemnavit, quæ videlicet Eutychiano errori consensit: « Suscepit, ait, sancta roma- « na Ecclesia omnes universales synodos, auc- « toritate romanis pontificis legitimè congre- « gatas, ac celebratas, et confirmatas. » Non dixit congregatas solùm, sed celebratas, et confirmatas. Eadem res ostenditur exemplo quoque Basileensis synodi; cujus errorem in nono argumento capitis primi opponebamus. Sed de hâc re in responsione ad hoc argumentum latiùs. Prætereà nullum concilium ratum est, aut fuit, quod romani pontificis non fuerit fulcitum auctoritate, ut Julius, Damasus, Pelagius, aliique Patres in prioris conclusionis confirmationem allegati non obscurè tradiderunt; at quamvis concilium sit edicente pontifice summo coactum, si tamen non sunt ab eo concilii dogmata confirmata, sed potiùs vel is, vel ejus legati pugnârunt, tùm certè synodus non est fulcita apostolicâ auctoritate; non igitur rata, et firma erit, ac proindè ne idonea quidem, ut ex eâ fidem faciamus. Sed hæc conclusio capite proximo fusiùs explicabitur.

Tertiò, concilium generale confirmatum auctoritate romani pontificis certam fidem facit catholicorum dogmatum. Quam quidem conclusionem ità exploratam habere opus est, ut ejus contrariam hæreticam esse credamus. Primùm, quoniam redibunt aliæ hereses universæ conciliorum generalium auctoritate damnatæ : et symbolum quoque Nicænum erit ambiguum, concilii generalis auctoritate sublatâ. Deindè, si concilium hujusmodi errare in fide posset, nulla profectò certa via esset reliqua, ut in fidei controversiis catholicum dogma exploraremus. Qui enim summi pontificis, ac reliquorum omnium Ecclesiæ pastorum judicium detrectat, is nullum vivum judicem inventurus est, à cujus tribunali non liceat discedere. Volunt Lutherani judicem in concilio Scripturam esse, quæ nec sentit, nec intelligit, nec eloqui ipsa judicium valet. Lutherus ipse clamat illa verba : *Hoc est corpus meum*, propriè accipienda; Zuinglius contrà figuratè. Quis sententiam dicet? Nùm Scriptura ipsa? An potiùs judex Ecclesiæ summus cum concilio sacerdotum, quemadmodùm Deuter., cap. 17, scriptum est? Quòd si in judiciis humanis vivos judices quis recusaret in republicâ constitutos, et ad litteras mutas et inanimes confugeret, omnibus omninò modis exploderetur. Sed de his et diximus multa aliàs, et multa sæ-

pè dicemus. Nunc ad propositum revertamur. Sanè conciliorum fide rejectâ, Scripturæ quoque bonam partem amittemus. Nam si quis Epistolam Jacobi cum Luthero à litteris canonicis expunxerit, per Scripturam hæc certè quæstio definiri non potest. Vivi ergò judices constituantur oportet. Quòd si pastorum detrectato judicio ad aliud tribunal provoces, nihil aliud profectò facies, quàm Christi et Ecclesiæ declinare judices, et pro divinis humanos substituere. Quoscumque nimirùm præter pastores Ecclesiæ delegeris, humanâ illi incertâque auctoritate pollebunt. Ad hæc vel populus fidelis tenetur stare definitioni concilii, vel potest etiam repugnare. Si tenetur, jam, errante concilio, populus in eodem errore versabitur, Sin repugnare potest, ubinam illud est : *Qui vos audit, me audit?* Ubi illud rursùm : *Super cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi; quæcumque dixerint vobis, facite?* Aiunt : Si quæcumque dixerint nobis, ea facere jubemur, cur alio loco Christus cavere voluit à fermento Pharisæorum? Nam illud Matthæus Pharisæorum doctrinam interpretatur. Cur rursùm eorum traditiones exemplo etiam proprio contemnere docuit? Aliquid ergò doctrinæ propriæ puritati Evangelii admiscere possunt; in quo non solùm non sunt audiendi, sed etiam sunt refutandi. Id ergò præcavit Christus ne plebs malis docentium exemplis ad contemptionem veræ doctrinæ inducatur. Tunc ergò quæ dixerint nobis Pharisæi, eadem facere jubet Christus, cùm super cathedram Moysi sederint, hoc est, legem Dei enarraverint, docuerint, proposuerint. Nam si sua doceant, eos negligere non solùm possumus, sed debemus, quemadmodùm Augustinus in Joannem non obscurè interpretatus est. Nihil ergò pastores evangelicæ illæ sententiæ juvant; quin cùm de suo loqui possint, possunt à nobis vel sperni. Undè Hieronymus in Matthæi decimo septimo capite, super illis verbis : *Non omnis qui dicit mihi*, etc. : « Sicut suprà, in« quit, dixerat, eos, qui haberent vestem vitæ « bonæ, non recipiendos propter dogmatum « nequitiam, ità nunc è contrario asserit, ne « his quidem accommodandam fidem, qui cùm « polleant integritate fidei, turpiter vivunt, et « doctrinæ integritatem malis operibus de« struunt. » Sed isti, quod de mercenariis ab Augustino dicitur, id ad veros Ecclesiæ pastores vafrè malitiosèque traducunt; nec intelligunt, inter mercenarios veros semper in Ecclesiâ pastores esse, quorum vocem audire oves oportet præsertim si omnium eadem sit. Tunc enim pastorum vox, Ecclesiæ quoque vox, atque adeò Christi est. Alioqui, quidnam illud sibi vult, 1 Cor. 1, 10 : *Obsecro vos ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata.... Divisus est Christus?* Absit. *Non est dissensionis Deus, sed pacis,* 1 Cor. 14, 33. Ac reverà, ut hoc argumentum conferamus in pauca, si oves omnium pastorum unam eamdemque doctrinam sequantur, nihil culpæ in ovibus erit. Sequantur ergò (fac ità), et errantibus pastoribus universis oves item omnes errabunt. Quod superiore libro fieri non posse demonstratum est. Jam verò Hieronymus quid sibi velit, statìm indicat. Docet enim utrumque Dei servis necessarium esse, quò eis fides accommodetur, ut et opus sermone, et sermo operibus comprobetur.

Prætereà Martinus V, in concilio Constantiensi, inter reliquas interrogationes, quibus suspecti in fide sunt examinandi, eam etiam proponit : « Utrùm credant, quòd quod« libet concilium generale universalem Ec« clesiam repræsentet. » Si igitur concilium generale universalis Ecclesiæ habet auctoritatem, qui illam de medio tollit, totius Ecclesiæ auctoritatem eâdem operâ dissolvit. Præclarum igitur illud Augustini est libro primo de Baptismo contrà Donatistas, cap. decimo octavo, plenarii concilii sententiam totius Ecclesiæ consensionem esse. Prætereà Paulo non alia via commodior visa est ad veritatem in quæstione exortâ vestigandam, quàm si ad concilium Hierosolymitanum controversia referretur. Eam igitur viam, quam Paulus ad fidei quæstionem terminandam aptissimam existimavit, nos ingredi et tenere debemus : eamque modestiam imitari, quæ et in Judæis, et in Gentibus à Lucâ, Actorum quinto decimo capite, describitur. Poterant enim Gentes cum concilio illo Hierosolymitano expostulare, quòd libertatem sibi à Christo datam eriperent, quòdque cæremonias nonnullas humeris discipulorum tanquàm necessarias imponerent, quæ minùs necessariæ esse videbantur, cùm Christi fides esset ad salutem idonea. Sed ne Judæi quidem repugnare, qui tamen concilii definitioni Scripturam possent opponere dicentem : *Homo, cujus caro præputii,* etc. Tantùm itaque honoris concilio deferentes formam futuris servandam seculis exhibuêre, ut synodis Petri, successorumque ejus auctoritate firmatis certa fides haberetur. *Visum est,* inquiunt, *Spiritui sancto, et nobis.* Concilii ergò sententia Spiritûs sententia sancti ipsissima est. Accedit illa quoque causa quòd Ec

clesia catholica conciliorum generalium decreta semper accepit, ab ipsisque habitos hæreticos, tales etiam esse sine dubio existimavit. Necessarium est igitur conciliorum tenere fidem, si Ecclesiæ fidem tenere volumus. Quæ res libro etiam superiore magnis argumentis confirmata est.

Concilium provinciale non confirmatum à summo pontifice errare in fide potest.—Cujus rei exemplum habent in concilio Mediolanensi libro 10, Histor. eccles. cap. 20, et in concilio Antiocheno 90 episcoporum, lib. 4 hist. Trip. cap. 3, et in Seleuciano, lib. 1 Tripart. cap. 34, et in Carthaginensi, cujus inter arguendum mentionem fecimus. Hæc quoque conclusio non exemplis modò, sed testimonio etiam Symmachi, dist. 17 cap. *concilia*, comprobatur, inquientis : « Concilia sacerdotum ecclesiasticis legibus per provincias decreta, « quia præsentiam papæ non habent, valetudinem perdiderunt. » Ità leges aut nimis duras, aut parùm rationi consentaneas à conciliis provincialibus interdùm editas non est negandum. Qualis illa fortassè fuit apud Aquisgranum, quæ refertur trigesimâ sextâ quæstione secundâ, cap. *Placuit*. Illa rursùm non imprudenter modò, verùm etiam impiè à concilio Elibertino (1), cap. 36, lata est, de tollendis imaginibus. Quòd si generale concilium, cui auctoritas episcopi romani deest, errare in fide potest, errabit aliquandò, ac multò etiam magis synodus provincialis.

Concilium provinciale summi pontificis auctoritate firmatum in fide nequit errare. — Multorum autem hæreticorum damnatio esset incerta, si hæc conclusio certa non esset. Plerique enim hæretici non per concilia generalia, sed per provincialia sunt damnati. — Ut, Priscillianus in concilio Toletano primo, Helvidius in concilio Thelensi, Pelagius in conciliis Milevitano et Carthaginensi. Quanquàm Pelagium in synodo etiam Ephesinâ damnatum, de Hæret. c. *Fraternitatis*, Gregorius tradit. Sed hæc sententia hodiè apud Ephesinum concilium non exstat. Deindè nec expedit, nec tolerabile est, singulis hæreticis condemnandis singulas generales synodos cogere. Cùm ergò Ecclesiæ suæ Deus prospexerit in necessariis, nimirùm ad hæreses privatas in provinciis refutandas, concilia provincialia satis erunt, si erunt modò summi pontificis auctoritate roborata. Prætereà quoscunque ejusmodi concilia damnavêre, Ecclesia eos semper explosit : errare igitur illa in fide nequeunt. Quòd si possent, vel unum certè exemplum proferretur. At nullum omninò est. Nam quod Œcolampadius adfert è Romanâ synodo sub Gelasio, ubi definitum esse ait, substantiam panis in Eucharistiæ sacramento manere, id commentitium esse loco proximo demonstraturi sumus. Nullius enim synodi illa sententia est, sed ne Gelasii quidem.

Prætereà, Symmachus papa, d. 17 cap. *concilia*, tradit concilia provincialia quotannis per Ecclesiæ leges decreta, *quia præsentiam papæ non habent, valetudinem perdidisse:* ergò si præsentiam habent, valida erunt. In 7 synodo, actione 3, cùm Theodoretus concilia generalia recepisset, statìm subdit : « Locales synodos non aversamur, sed magis amamus, amplectimur, et « recipimus. Earum etiam divinitùs inspiratas canonicas constitutiones, correctiones « et legislationes summâ observantiâ colimus. » Hanc autem Epistolam Theodori et Orientalium probat ipsa 7 synodus. Atque 8 synodus, sessione postremâ, canone 1, regulas, inquit, quæ « Ecclesiæ sanctæ tàm à sanctis « Apostolis, quàm ab orthodoxorum universalibus, necnon et localibus conciliis traditæ « sunt, servare ac custodire proùtemur. Sed « et omnes, qui christiano censentur vocabulo damnationibus et justificationibus, quæ « per illas probatæ sunt, canonico subjici decernimus. » Hactenùs 8 synodus. Cujus verba in iis maximè conciliis locum habere intelligenda sunt, quæ à summo pontifice sunt confirmata. Summus enim pontifex, ut sequenti loco demonstrabitur, in fidei judicio errare non potest. Conciliorum ergò provincialium decreta ad fidem pertinentia firma et certa sunt, si à romano pontifice confirmentur. Id quod Actorum capite 15, explicatum est. Quod enim ibi congregatum legitur, hoc non generale, sed provinciale concilium fuit. At non minor fides habita est Petro præsidenti, quàm si esset synodus generalis. Quâ ex re Erasmi calumnia retunditur. Cùm enim in annot. super epistolam ad Romanos capite 5, dixisset, se non usquè adeò astringi synodo Milevitanâ, aliisque similibus conciliis provincialibus, subdidit : « Alioqui, si quis urgeat « esse servanda quæcumque in illis decreta « sunt, proferam ex illis dogmata quædam, « quæ nunc Ecclesia damnat pro hæreticis. » Hactenùs ille; sed, ut diximus, Milevitanum concilium confirmatum est, ideò illo christianus urgetur. Illa verò, è quibus dogmata hæ-

(1) Primum confirmatum est à Leone ; secundum à Siricio ; tertium et quartum ab Innocentio et Cœlestino.

retica proferentur, confirmata non sunt. Ac de his aliam conclusionem adjicimus.

Ex conciliis provincialibus, licèt eis auctoritas episcopi romani desit, probabile quidem argumentum sumitur ad fidei dogmata suadenda.—Hujus rei vel illud abundè magnum argumentum est, quòd ex innumeris conciliis ejusmodi vix quinque aut sex reperiuntur, quæ à rectâ definiendi ratione ac viâ declinârint. Si ergò hujusmodi concilia rectam ut plurimùm fidem tenent, rarò deficiunt: probabilissimum sine dubio est, quod ex id genus conciliis argumentum promitur. Atque certè, nisi sint peculiariter reprobata, communi Ecclesiæ vel silentio, vel etiam implicito consensu commendantur, si ad Ecclesiæ communem notitiam pervenerint. Non enim fit aliquo pacto vero simile, ut concilii provincialis toto orbe vulgati hæresim Ecclesia diù dissimulaverit. *Error* enim, *cui non resistitur, approbatur*, 83 dist., c. *Error*. Nec mihi concilium Elibertinum objicias. Nam in eâ parte quâ erravit, semper à Catholicis explosum est. Hæc ergò causa est vel maxima, cur Toletana, Arelatensia, Hispalensia, et alia similia antiqua concilia, licèt non expressè, implicitè tamen probata ab Ecclesiâ videantur, 16 dist. c. *quoniam*. Nam Ancyritanum, Neocæsariense, Gangrense, Sardicense, Africanum et Carthaginensia à Leone IV confirmata sunt, 2 dist., cap. *de libellis*. Trullana quoque synodus quædam concilia provincialia probavit; sed quantùm hæc Trullana approbatio valeat, posteà sumus fusè disputaturi. Nunc illud solùm asserimus, concilia, quæ à summo pontifice comprobata non sunt, non certum quidem illud, sed probabile tamen argumentum suppeditare ad fidei dogma corroborandum. Id quod ex Innocentio colligitur, 20 dist., c. *de quibus*.

Concilia episcopalia, si à romano pontifice in decretis fidei confirmentur, certum argumentum veritatis exhibent.—Si enim Toletana synodus, præsidente et confirmante Petri successore, in fide errat, non videtur causa esse, cur Romana synodus errare non possit. Item concilium provinciale à summo pontifice confirmatum certæ auctoritatis est; ergo et synodus episcopalis. Sed non venit in mentem alia episcopalis synodus in judicio fidei à romano episcopo confirmata, præter Complutensem sub Alphonso Carillo, archiepiscopo Toletano, ubi damnatus est magister quidam Oxoniensis, qui falsò de clavibus Ecclesiæ et Pœnitentiæ sacramento sentiret.

Synodus episcopalis per se quidem in judicio hæresis probabilem fidem facere potest, certam non potest.—Illud prius expedire debemus, nam hoc posterius satis expeditum est. Illud ergò ostenditur ex cap. *Ad abolendam*, de hæreticis, ubi à Lucio III vinculo perpetui anathematis innodantur ii, « quos vel « romana Ecclesia, vel singuli episcopi per « diœceses suas cum concilio clericorum, vel « etiam, si opportuerit, vicinorum episcopo- « rum hæreticos judicaverint. » Non ergò levis conjectura accipietur ex hujusmodi synodorum judiciis, quæ Lucius tantì fecit, ut pro excommunicatis habendos esse decreverit, quos eædem synodi hæreticos definierint. Nec me clàm est, quòd quidam viri docti hanc Lucii decretalem de deprehensis in manifestâ hæresi interpretantur. Alioqui jus negant concilio episcopali, atque adeò provinciali, de hæresi judicandi. Id probant, quòd fides res est omnibus communis; quarè potestas censendi de fide hæresique contrariâ non penès privatas Ecclesias, sed penès universalem Ecclesiam erit. Item suadent id ex cap. *Majores de baptis.* et ex capit. *Quoties*, 24, quæst. 1, ubi ejusmodi causæ ad solam Sedem apostolicam dicuntur esse referendæ, cùm illi speciali privilegio à Domino reservatæ sint. Ac post verba citata idem Lucius hoc videtur confirmare, inquiens: « Præsente nihilominùs ordina- « tione sancimus, ut quicumque manifestè fue- « rit in hæresi deprehensus, » etc. Loquitur ergò pontifex in casu, quo hæresis est manifesta. Sed mihi semper longè probabilior illorum sententia visa est, qui putant, eos planè et simpliciter anathematis vinculo per hanc Lucii decretalem alligari, quos vel romana Ecclesia, vel synodus provincialis, aut etiam episcopalis, hæreticos judicaverint, quamvis non sit hæresis omnibus manifesta. Primùm enim non dixit textus: *Quos hæreticos declaraverint*, sed, *judicaverint*. Alioqui si declaratio illa rei manifestæ erat, non verum in causâ fidei judicium, quorsùm eam rem ad episcopum cum concilio clericorum, et non magis ad theologos Lucius retulit, ut scilicet eos anathemate percelleret, qui à theologis eruditis hæretici declarentur? Deindè, si Lucius non propriè verbum illud, *judicaverint*, usurpavit, sed impropriè, pro eo quod est, rem manifestam exponere, cùm idem omninò verbum simul et ad Ecclesiam romanam, et ad episcopum cum clericis suis referatur, consequens fieret, ut etiam pari modo per Ecclesiam romanam non hæreticos judicatos, sed declaratos excommunicari à Lucio intelligeremus.

At constat, vocem illam de Ecclesiâ romanâ propriè et simpliciter intelligi : non est igitur, cùm ad synodum episcopi refertur, in alium sensum detorquenda. Adde, quòd multifariàm causa ejus, qui hæreseos insimulabatur, ad id genus synodos referri poterat. Primò ex Sedis apostolicæ commissione peculiari, ut de causâ Priscilliani cognovit concilium Toletanum primum (Leo commisit), et de causâ Magistri cujusdam Oxoniensis cognovit synodus Complutensis, sub domino Alphonso Carillo, archiepiscopo Toletano (Sixtus IV commisit). Mox sine commissione pontificis speciali, id quod inquisitores modò faciunt, in hæresi quidem manifestâ, sed ubi non erat manifestum, an reus esset hæreticus, vel quia non erat probatum et notum, eum propositionem hæreticam asseruisse, vel certè quia, etsi asseruisset, nondùm erat comperta pertinacia, sine quâ hæreticus nullus est. Postremò in hæresi non perindè manifestâ, ut omnibus passim esset exposita, sed tali tamen, ut non esset necesse, aut ad concilium generale, aut ad apostolicam Ecclesiam referre eam, quòd periti theologi hæresim esse consentirent. Et in his omnibus casibus jus et olim habebat synodus, et nunc habent ii, quibus fidei cognitio est mandata, pronuntiandi ac judicandi de causâ fidei. Tametsi hujusmodi tribunalium judicia non adeò explorata sunt, ut falsa esse non possint, non in re dubiâ solùm, interque viros doctos controversâ, quo casu synodi locales non habent de hæresi pronuntiare; sed etiam in re, quæ omnibus provinciæ theologis videretur manifesta, quo casu sine crimine usurpati judicii de causâ fidei pronuntiant. In his ergò tribus casibus, licèt judicia hæc certa et firma in Ecclesiâ non sint, expedit tamen, ut, quoniam sunt valdè probabilia, maximi à fidelibus habeantur. Nec enim erit parùm Ecclesiæ noxium, si non interim ab his perindè ut ab excommunicatis caveat, quos non Ecclesia romana modò, verùm etiam synodus aut provincialis aut episcopalis hæreticos judicârit. Sed primam objectionem videamus. Causa, inquiunt, fidei omnibus communis est, atque adeò privatis judicibus non licet de eâ sententiam ferre. Et læsæ majestatis, ac proditæ reipublicæ crimen cives universos tangit, et privati tamen judices de eo censere solent. Nam capitula illa, quæ afferunt, intelligenda sunt, cùm res inter ipsos episcopos et viros theologos est ambigua : quemadmodùm Pelagius explicuit, 17 distinct. cap. *Multi*. Qui etiam sensus ex Deut. c. 17 manifestiùs habetur : « Si difficile, in- « quit, et ambiguum apud te judicium esse « perspexeris, et judicum intrà portas tuas « videris verba variari, surge et ascende ad « locum, quem elegerit Dominus, etc. » Nam illud quidem, quod Lucius addit, nihil militat adversùm nos. Non enim dixit : *Quicumque fuerit in manifestâ hæresi deprehensus;* sed : *Quicumque manifestè fuerit in hæresi deprehensus.* Vult autem, quod ibidem perspicuum est, ut nemo tradatur brachio seculari, nisi hæreticum esse constiterit. Ejusmodi enim pœnæ, ut executioni mandentur, probationes exigunt luce meridianâ clariores. Sed de conciliorum auctoritate dictum est satis.

CAPUT V.

Ubi nodi quidam solvuntur, quibus interdùm homines etiam docti illigari solent.

Quibus rebus expositis, nihil aliud superesse videbatur, nisi ut argumenta refelleremus, quæ à principio sunt posita. Sed paranti mihi eas objectiones repellere objecerunt se scrupuli aliquot, quos priùs convenit excutere, quàm ad alia pergamus, ne in viâ, quam superiore capite aperuimus, sint theologis impedimento.

Primum igitur dubium illud excutiendum est, an concilium per legatos summi pontificis celebratum firmam certamque habeat auctoritatem : an potiùs episcopi romani confirmatio expectanda sit, ut certa habeantur decreta concilii. At Cajetanus quidem, qui sine controversiâ de auctoritate papæ et concilii accuratissimè disputavit, quemque nos correctione quâdam adhibitâ potissimùm secuti sumus, multa hìc disertè dicit, quæ à præsenti instituto videntur esse aliena ; sed affirmat deniquè, id quod ad præsentem locum et quæstionem attinet, concilium per legatos pontificis actum errare in fide posse. Superest enim adhùc ille, pro cujus fide rogavit Christus, ille, inquam, ad quem fidei summa tandem referenda est. Quasi nisi definitiones conciliorum per summos pontifices et probentur et confirmentur, certas firmasque esse non oportet. Idem etiam cardinalis Turrecremata sensit, libro tertio, capite sexto, octavo, et trigesimo octavo, quibus locis fusissimè ostendit, omnia retrò antiqua concilia à summis pontificibus confirmationem dogmatum petiisse, non id profectò actura, nisi existimàssent necessarium. Nam quòd confirmatio pontificis ad fidei quoque dogmata referatur, liquet ex epistolâ Nicænæ synodi ad Sylvestrum papam. « Quidquid, aiunt, consti- « tuimus, precamur ut vestri oris consortio « confirmetur. » Et Sylvester eidem synodo

rescribens ; « Confirmo, inquit, figoque ad doc-« trinam vestram reclamantes de unitate Trini-« tatis. » Et paulo post: « Probo, ait, vera fuisse, « quæ in vestrum nostrumque manavêre my-« sterium etc. » Et Patres concilii Chalcedon., in epist. ad Leonem : « Omnem, inquiunt, vobis ges-« torum vim insinuavimus, ad comprobationem « nostræ sinceritatis, et ad eorum, quæ à nobis « gesta sunt, firmitatem et consonantiam. » Et Leo papa, in epistolâ ad concilium Chalcedonense, quæ est in ordine 59, epist. etiam 58 ad Pulcheriam : « Ne ergò, ait, dubitabile videa-« tur, utrùm quæ per unanimitatem vestram « de fide statuta sunt, approbem, etc. » Et posteà dicit se approbationem gestorum synodalium in solâ causâ fidei mittere, propter quam scilicet concilium congregatum est. Idem patet ex epistolâ Leonis hujus nominis tertii, quæ confirmat sextam synodum generalem. Adde hùc, quòd Ecclesia antè ipsius pontificis confirmationem nunquàm firmum habuit et ratum, quod à legatis concilio præsidentibus definitum est. Hinc enim Martianus August. à Leone contendit, ut concilii Chalcedonensis de fide judicium approbaret. Et Leo ob hanc quoque causam Martiano commendavit, ut confirmatio approbatioque concilii ad omnes Ecclesias perferretur, quemadmodùm epistolâ 57, ad eumdem Martianum, scribitur. Prætereà, concilium sine legatis errare potest ; at summus pontifex non transfert in legatos suæ fidei soliditatem, quam scilicet sibi soli privatim vindicat, eò quòd Christi vicarius est, pastor Ecclesiæ universalis, et petra suprà quam Christus suam fundavit Ecclesiam. Legati ergò simul cum concilio errare poterunt. Non enim pro legatis Petri, sed pro Petro rogavit Christus, etc. Ad hæc, concilium provinciale, cui legati summi Pontificis adsint, errare in fide potest : non autem si à summo pontifice confirmatum est. Non igitur legati eam habent in fidei dogmatibus auctoritatem, quam summus ipse pontifex habet. Quocircà infirma adhùc erunt decreta concilii, quamvis per legatorum judicium confirmata. Prætereà concilium Ephesinum secundum erravit cum Dioscoro ; et tamen legitimè, auctore Leone, congregatum est : non ergò firmum et ratum est concilii decretum, nisi sit à summo pontifice confirmatum. Nec valet dicere legatos pontificis, et paucos quosdam alios repugnâsse. Non enim oportet omnes Patres synodali sententiæ subscribere, ut generale concilii judicium habeatur : quoniam ne omnes quidem episcopi judicio Nicænæ synodi subscripserunt. Ac si legati ipsi, ut docti omnes consentiunt, errare possunt, nihil obstaret, quominùs aliis episcopis errantibus consensissent. Legatus demùm pontificis aderat, cùm in secundâ et tertiâ sessione concilii Basileensis vehementer erratum est, errori quoque cæterorum legatus ipse subscripsit : non ergò satis est concilium esse coactum pontificis auctoritate, et legatos concilii sententiam approbâsse, ut firma et certa esse in Ecclesiâ existimetur.

At contrà, viri quidam doctissimi sentiunt concilium generale legitimè congregatum, etiam absente papâ, solidam certamque habere auctoritatem, priusquàm à summo pontifice confirmetur ; cujus sententiæ duas potissimùm causas reddere possunt. Unam, quòd ejusmodi concilium per legatos episcopi romani celebratum Ecclesiam universalem repræsentat, quoniam est concilium Ecclesiæ generale : non ergò errare in fide potest, sicut ne Ecclesia quidem universalis. Quod autem omne concilium generale Ecclesiam universalem repræsentet, definitum est à Martino V, in fine concilii Constantiensis. Altera causa est, quòd concilium generale legitimè congregatum, in Spiritu sancto congregatum est : quarè habet Spiritum assistentem, cujus præsentiâ freti possunt utique Patres, cùm aliquid definiunt, dicere, Act. 15, 28 : « Visum est Spiritui sancto, « et nobis. » Confirmat autem hoc vel maximè testimonium Julii ad orientales episcopos inquientis, 17 dict., cap., *regula* : « Regula vestra « nullas habet vires, quoniam Romanæ Ecclesiæ « legatus non interfuit, canonibus præcipien-« tibus, sine ejus auctoritate concilia fieri non « debere, nec ullum ratum est concilium, quod « ejus non fuerit fulcitum auctoritate. » Hactenùs Julius. Sentit ergò sine dubio, concilium habere vires, ratum esse, romanæ Ecclesiæ niti auctoritate, si romanæ Ecclesiæ legatus interfuit.

Ad hanc difficilem quæstionem explicandam illud ponimus, quod rerum gestarum experimento constat, summi pontificis legatos non solere ad concilium accedere, ubi quæstio de fide agitanda est, nisi instructos priùs et monitos de Ecclesiæ romanæ fide circà ea quæ sunt in Concilio finienda. Solere, inquam, non item oportere. Nam legati in concilium Tridentinum non potuêre commodè de quæstionibus disserendis antè instrui, quoniam erant propemodùm infinitæ. Sed cætera ferè concilia ad unam, aut alteram fidei tractandam causam coacta sunt : ideòque legati de Apostolo Ecclesiæ fide priùs instructi accesserunt. Prin-

cipio igitur illud statuo, posse concilium legatorum doctrinæ, et instructioni repugnare, atque è contrario legatos posse repugnare concilio: quo casu decreta concilii non solùm non erunt fulcita apostolicâ auctoritate, sed erunt potiùs refutata. Sicut enim congregatio concilii reclamante vero certoque Ecclesiæ pontifice, vana est et irrita; sic doctrina cui vel præsens pontifex per se, vel absens per legatos suos contradicit, et incerta est et imbecilla: idque eodem prorsùs argumento, quoniam utrique auctoritas episcopi romani deest, sine quâ nec concilium, nec concilii decreta rata sunt. Quòd si qui existiment, concilium semel ritè ac legitimè congregatum errare tùm etiam non posse, cùm legati pontificis repugnant, respondeant illi argumento velim, quo secundam conclusionem, cap. 4, probamus, concilii Ephesini secundi exemplum proferentes, ubi ab omnibus penè episcopis erratum est. Non fuit liberum concilium, inquiunt, sed sententia à Dioscoro arte, minis et terroribus extorta est. Video, sed si secundùm hominem loquimur, qui metu frangitur, is cupiditate etiam frangatur necesse est, Eug. 4 in decreto unionis Jacobinorum; et Leo papa, epist. 42 ad Martianum Augustum. Quocircà si per metum vera et legitima synodus errat, causabuntur hæretici, reliquas etiam omnes pontificum et imperatorum cupiditatibus inservisse. Ità fiet ut nullius synodi explorata auctoritas habeatur. Quantò graviùs illud nos asserimus, concilium apostolicâ auctoritate firmatum nullis humanis affectibus à verâ posse fide discedere: ut ne Ecclesia quidem, quamvis descendat pluvia, veniant flumina, irruant venti, cedere loco potest, fideique stationem deserere! Sed concilii reliqua pars, quamlibèt maxima, si pontifex et legati pugnent, infirmari affectu potest. Hùc enim illud pertinet: « Tu, ô Petre, « confirma fratres tuos. »

Sed ais: Quid si legatus doctrinam, quam à pontifice accepit, deserat, et multitudinis sensum amplectatur? Primùm, nullum hujusmodi exemplum proferetur, nisi fortè ex concilio sub Michaele imperatore, ubi Radoaldus et Zacharias Michaeli et Photio consenserunt adversùs Nicolai instructionem atque mandata, ut videre est in epistolâ Nicolai ad patriarchas, metropolitas ac reliquos episcopos. Deindè si legatus contrà instructionem agit, non censetur ex potestate delegatâ agere, atque adeò non est cur eo modo acta superioris auctoritate probata esse credantur. Indè enim Agatho papa, ut patet actione 4, sextæ synodi: « Auctoritatem, inquit, eis, *hoc est legatis*, dedi- « mus, in quantum eis duntaxat injunctum est « ut nihil præsumant augere, minuere vel mutare, sed traditionem hujus apostolicæ Sedis « sinceriter enarrare. » Et Leo, epist. 43, ad Pulcheriam Augustam: « Lucentium, inquit, « episcopum, et Basilium presbyterum dirigere « præparavi, qui dispositiones meas, secundùm « eas quas acceperunt regulas, exequantur. » Decreta igitur, si quæ à legato contrà Sedis apostolicæ traditionem approbentur, non habent Romanæ Ecclesiæ auctoritatem; nec aliter se habent, quàm si à concilio sine legatis prodiissent. Quid verò, si legati sine apostolicæ Sedis instructione ad synodum accessêre? Nùm synodi judicium firmum erit et certum, priusquàm à summo pontifice comprobetur? Certè in his, quæ ad fidem non attinent, sed ad ecclesiasticam gubernationem, ejusmodi synodorum decreta non oportet à Spiritu sancto proficisci. Quare non sunt omninò valida, nisi romani episcopi consensione firmentur; ut videre est in epistolâ 51 Leonis ad Anatolium, 52 ad Martianum, 53 ad Pulcheriam, et 59 ad concilium Chalcedonense. Sed ne in causis fidei quidem adeò exploratam auctoritatem habent, ut qui eam in dubium vocet, hæreticus sit, tùm quia auctores nobilissimi, quos antè diximus, Cajetanus et Turrecremata, non solùm citrà hæreseos crimen, sed probabiliter etiam consentiunt, nihil firmi dogmatis ab ejusmodi synodis proficisci, quousquè per Christi vicarium approbentur; tùm quia, ut antè dictum est, solidam auctoritatem, quam in confirmandis et fratribus, et dogmatibus Petrus habet, in legatos transferre non potest; tùm quia si legati, qui instructionem ab apostolicâ Sede acceperunt, discedere ab illâ possunt, illi etiam, qui ad concilium sine instructione accedunt, poterunt cum Sedis apostolicæ doctrinâ pugnare. Quarè eorum confirmatio infirma est. Quid, quòd legatus Julianus concilii Basileensis doctrinæ consensit, quam nullus Theologus ità solidam et certam existimat, ut hæreticos credat, qui ab eâ doctrinâ dissentiunt.

Nec contraria argumenta quidquam efficiunt. Nam primum sic refellitur. Fateor equidem quodcumque concilium generale universalem Ecclesiam repræsentare, sicut omnes proceres et procuratores civitatum, cùm de rebus publicis tractaturi conveniunt, regnum totum repræsentant. Sed dùm urges Ecclesiam errare non posse, verum est id in eo sensu, quo à fidelibus accipitur; intelligimus enim totam simul Ecclesiam, hoc est, fideles omnes non

errare. At nihil obstat, cur major Ecclesiæ pars non erret. Sic igitur non ego admitto, ut totum concilium cum legatis errare possit (1). At errare poterit major pars concilii, et erranti illi poterunt legati subscribere. Atque id est, quod nos in præsentiâ dicimus, judicium majoris partis, etiamsi legati sequantur, non esse certum ; certum autem esset, si à summo Pontifice confirmaretur. Nec enim opus est, quemadmodùm paulò antè docuimus, sententiam concilii omnes simul Patres approbare. Secundo verò argumento hoc habeto responsum, concilium utique generale, cui legati præsunt, in Spiritu sancto congregatum esse, quoniam auctore Christi vicario, eodemque legitimo Ecclesiæ principe coactum est. Sed Ecclesia quoque unum corpus est, cujus Spiritus Deus est, qui Ecclesiæ semper assistit. Quemadmodùm ergò quod toti pariter Ecclesiæ visum est, id Spiritui sancto etiam visum est, sed non continuò quod major Ecclesiæ pars judicârit, hoc Spiritûs sancti judicium est, ità, si quid ab omnibus quidem episcopis judicatum fuerit, à Spiritu profecto Dei judicatum est ; at non statìm si plures concilii Patres in unam sententiam convenerint, Spiritûs sancti ea sententia credenda erit, nisi per summum pontificem confirmetur. Ad quem nimirùm spectat Patrum lites dissidiaque componere. Jam Julii testimonium explicatu facillimum est. Tacet enim, quod manifestum erat, concilium illud summi pontificis præsentiâ caruisse ; ponit autem ne legatos quidem Ecclesiæ romanæ adfuisse. E quibus duobus altero tacito, altero expresso, colligit nullam prorsùs Ecclesiæ romanæ auctoritatem in eo concilio intercessisse, quarè irritum et vanum esse. Alioqui, si quis rusticè sanè eo nos testimonio urgeat, is nullo negotio exploditur. Nihil enim valet illa collectio : si concilium legatos non habuit, infirmum ejus judicium fuit : ergò, si habuit, fuit firmum. Sed de primâ quæstione dictum est satis.

Sequitur altera. An Patres concilii verè judices sint, an potiùs consiliarii? Sunt enim auctores non omninò pessimi, qui conciliorum auctoritatem non in judicandâ et finiendâ causâ fidei, sed in quærendâ et investigandâ veritate sitam esse velint. Omnem quippè judicii vim ad unum Ecclesiæ principem, eumdemque Christi vicarium revocant, qui ad fidei causam decernendam eò vel plures, vel pauciores in consilium adhibet, quò causa vel gravior, vel facilior est. Hujus verò rei primum argumentum ponitur, quòd in sex libris Decretalium et Clementinis, non Patribus, sed summo pontifici sententia tribuitur, sacro tamen approbante concilio. Undè Clemens V, concilio Viennensi præsidens : « Nos « inquit, ad tàm præclarum testimonium, ac « sanctorum Patrum communem sententiam, « apostolicæ considerationis (ad quam dun- « taxat hæc declarare pertinet) aciem conver- « tentes, sacro approbante concilio, declara- « mus, etc. » Solùm ergò ad Sedem apostolicam judicium pertinet; Patrum verò non judicium, sed consilium est. Prætereà, cum pontifex Ecclesiæ romanæ presbyteros in conventum cogit, ut causa aliqua fidei judicetur : « De fratrum, inquit, nostrorum consilio, etc. « (1). » Consulunt ergò, non judicant. Ad hæc, Deuter. 16 : « Si difficile et ambiguum, etc., « venies, ait, ad sacerdotes levitici generis, et « ad judicem, qui fuerit illo tempore, etc. » Et post : « Qui autem superbierit, inquit, nolens « obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore « ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis « morietur homo ille. » Ecce imperium non omnibus, sed summo sacerdoti assignatur, et decretum non judicum, sed judicis esse dicitur. A consiliis ergò sunt reliqui sacerdotes, non sunt judices. A contrariâ verò parte facit, quòd in concilio illo primo Hierosolymitano non solùm Petrus, sed reliqui etiam Apostoli, et seniores judices esse dicuntur : « Propter « quod ego judico, » Jacobus ait, « non in- « quietari. » etc., Actorum 15. Et posteriùs, cap. eodem, præcepta concilii vocat Paulus præcepta Apostolorum. Et cap. 16, dicit, ea dogmata esse decreta ab Apostolis et senioribus.

Ad hanc quæstionem perfacilis est et expedita responsio, episcopos concilii in fidei causâ non modò consiliarios esse, verùm etiam judices. Alioqui non solùm episcopi ad ferendam sententiam synodalem adhiberentur, sed etiam docti theologi, et viri in Ecclesiâ prudentes. Quod inauditum est, contràque formam Actorum decimo quinto præscriptam, ubi Apostoli tantùm cum presbyteris de fidei quæstione judicârunt. Cùm igitur Ecclesiæ perpetuo usu soli pastores in concilio sedeant, consequens fit, censores eos esse, non modò consultores. Nam si, ut consulerent, advocarentur, iis episcopis, qui theologiæ rudes et im-

(1) Hæc assertio auctoris non videtur concordare cum suâ secundâ conclusione, suprà, nisi hujus conclusionis completiva habeatur et explicativa. P. S.

(1) Ex extravagant. multis hoc patet.

periti essent, nullus esset omninò in concilio locus, quandò theologiæ quæstio veniret in dubium. Prætereà non romanus episcopus modò, verùm reliqui etiam episcopi claves regni cœlestis habent : ergò in causâ fidei ligandi quoque ac solvendi potestatem. « Visum « est, inquiunt, Spiritui sancto, et nobis, ni- « hil ultrà vobis imponere oneris, quàm hæc « necessaria, etc. » Omnes ergò episcopi onus, præceptumque imponunt, omnesque simul sententiæ synodalis auctores sunt. Atqui consiliarii, qui non sunt simul judices, non solent judicio sententiæque subscribere. At in synodali sententiâ non pontificis solùm, sed cæterorum episcoporum subscriptiones apponuntur. Sunt igitur sine dubio judices.

Verùm scrupulus hìc existit, qui malè quosdam habet. Nam si omnes episcopi sunt judices, summus nimirùm pontifex tenebitur in ferendâ sententiâ majorem partem judicum sequi, eorumque doctrinam approbare. In omni enim recto, et benè instituto tribunali, is qui præsidet, plurium judicium confirmare debet, paucorum negligere. Huic solvendæ quæstioni cardinalis Turrecremata l. 3, Summæ Ecclesiæ, capite sexagesimo quarto, et sexagesimo quinto, jurisperitos ipse sequens multa dicit, quæ mihi non probantur omnia. Nec est animus tamen singula persequi, et cujusque opiniones refutare. Acutè enim disputantis, ut Cicero tradit, illud est, non quod quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Quod igitur assumptum est, Patres concilii non modò consiliarios esse, verùm etiam judices, id inficias ire nec possumus, nec debemus. Nam Patres Nicænæ synodi à Sylvestro contendunt, ut quidquid constituerunt, confirmet. Et Leo, quæ à concilio Chalcedonensi de fide statuta sunt, ea dicit se probare. Et concilium ipsum ad Leonem : « Decretis, « inquit, tuis, nostrum honora judicium. » Et sexta synodus, actione decimâ octavâ : « Ana- « thematizamus, inquit, Theodorum, Sergium, « Cyrum, etc. » Et paulò post, « His omnibus, ait, « à sancto hoc concilio constitutis, et per sub- « scriptionem nostræ fortitudinis confirmatis, « sancimus, ut nullus aliud quidquam de fide « satagat, etc. » Nùm verba hæc consulentis sunt, an potiùs judicantis? Atqui in cæteris Patres non ut consiliarii, sed ut judices loquuntur. Caput enim tertium Nicænæ synodi sic habet : « Interdixit per omnia magna syno- « dus, etc. » Scrupulum verò, qui nunc opponitur, facilè eximo. Nego enim, cùm de fide agitur, sequi plurimorum judicium oportere. Nec hìc, ut in humanis vel electionibus, vel judiciis, ex numero suffragiorum sententiam metimur. Scimus frequenter usu venire, ut major pars vincat meliorem : scimus non eâ semper esse optima, quæ placent pluribus : scimus in rebus, quæ ad doctrinam pertinent sapientum sensum esse præferendum. Et sapientes paucissimi sunt, cum stultorum infinitus sit numerus. Quadringenti Prophetæ Achab mentiti sunt, 3 Reg. 22; ex ore verò Michææ solius quidem et contemptibilis veritas egressa est. Non sunt igitur divina judicia humanis rationibus moderanda. In paucis aliquandò citiùs, quàm in multis salvat Dominus. Major quippè pars Ephesini concilii secundi in Dioscori sententiam venit, nec legati tamen plurium judicio subscripsêre. Quocircà summus pontifex majoris partis sententiam non tenetur amplecti : imò sive pauci, sive plures ad errorem deflexerint, munus est apostolici antistitis ad veram eos fidem revocare, juxtà illud, quod Petro dixit Christus : « Ego rogavi pro te, ne « deficiat fides tua, et tu (non unum, et item « alterum, sed sive paucos, seu multos) con- « firma fratres tuos. » Ità Damasus, scribens ad episcopos per Illyricum constitutos, numerum concilii Ariminensis magnâ libertate contempsit, illique tantæ multitudini unum Vincentium, et alios paucos opposuit, qui contrà illius concilii sententiam dixerunt. Et Leo, cùm Anatolius decretum Chalcedonensis synodi de Ecclesiæ Constantinopolitanæ primatu, sexcentorum triginta Patrum consensione præferret : « Quasi, inquit, ep. 51 ad Anatol., « refutari nequeat, quod illicitè voluerit mul- « titudo. Nulla sibimet de multiplicatione con- « gregationis concilia blandiantur; nec tre- « centis illis decem atque octo copiosior nume- « rus sacerdotum comparare se audeat, vel « præferre, cùm tanto divinitùs privilegio Ni- « cæna sit synodus consecrata, ut sive per « pauciores, sive per plures ecclesiastica judi- « cia celebrentur, omni penitùs auctoritate « sit vacuum quidquid ab illorum fuerit con- « stitutione diversum. » Hactenùs Leo.

Non itaque, quod in humanis consessibus fit, plurium apud nos sententia prævalet. Quòd si semel fidei causam ad humanas conjecturas, prudentiamque deducimus, verendum est sanè, ne Ecclesiæ negotium ex divino humanum faciamus. Quin enim certum est, qui probabili multorum judicio nituntur, eos fidei nostræ firmitudinem labefactare. Secundum quippè concilium generale centum quinquaginta Patrum numero constitit, quartum

verò Patres habuit sexcentos triginta : utrumque tamen pari veneratione suscepit Ecclesia. Non enim numero hæc judicantur, sed pondere. Pondus autem conciliis dat summi pontificis et gravitas et auctoritas : quæ si adsit, centum Patres satis sunt, sin desit, nulli sunt satis, sint quamlibèt plurimi. Nec si major pars Patrum verè sentiat, summus Ecclesiæ pontifex repugnabit. Id enim ad peculiarem Christi procurationem pertinet, semperque pertinuit, ne Ecclesia in factiones duas dividatur. Nec romanus unquàm episcopus, si exemplum quæritur, contrà Patres concilii verè sentientes dixit. Ad secundam autem quæstionem nihil est, quod addere debeamus : nam argumenta ex adverso posita ex his, quæ diximus, facilè diluuntur.

Alia quæstio etiam existit, quæ non est ad exponendum facilis. Si enim concilium summi pontificis auctoritate firmatum Spiritu sancto regitur fidei causis judicandis, ejus ergò definitiones ad sacram Scripturam pertinebunt. Nam Scriptura sacra vocatur, quæ Spiritu sancto afflante scripta est.

Hujus verò argumenti conclusionem vir apprimè doctus, et qui tantos habebat in theologiâ progressus, ut cùm excellentibus theologis compararetur, non est veritus me præsente concedere. Atque in hanc opinionem Gratianus quoque videtur descendisse, Divi Augustini testimonio confirmatus distin. 19, cap. *In canonicis,* ubì summorum pontificum epistolas decretales canonicas scripturas esse dicit : eâdem igitur ratione concilii decreta in canonicis scripturis habebuntur.

Sed et Innocentius de celebr. Miss., capite *Cùm Marthæ,* eamdem sententiam videtur amplecti. Ait enim Scripturam sacram asserere, quòd injuriam facit martyri, qui orat pro martyre. Hoc autem testimonium alicujus nimirùm vel Pontificis, vel concilii est.

Ratio item his testimoniis consentit. Fides enim catholica nihil credit, nisi quod est à Deo revelatum. Quòd si concilii decreta tenemur certa secundùm fidem habere, ea sunt certè à Deo revelata, atque ex consequenti scriptura canonica.

At hæc opinatio quàm sit inconsiderata, lector, vel me non docente, intellecturus est. Nam si symbolum Athanasii conciliive Nicæni inter sacras litteras refertur, cur nec in codicem sacrorum Bibliorum redigitur, nec cum libris canonicis annumeratur? Jam libros, qui decretales pontificum epistolas, synodorumque judicia continent, in sacris et canonicis habere absurdum est. Duplex enim discrimen inter sacros auctores, et summum pontificem Patresque concilii reperitur. Unum, quòd auctores sacri ex proximâ Dei vel revelatione, vel inspiratione scribunt catholica dogmata. Nec enim egent exteris ad scribendum incitamentis, aut humanâ ratiocinatione è scripturis aliis argumentantur, disquirunt, colligunt. At concilium et pontifex humanâ viâ incedunt, rationemque sequuntur : atque argumentando verum à falso discernunt. Non enim existimandus est summus pontifex eam habere facultatem, quæ in Apostolis, Prophetis et Evangelistis inerat, ut propositâ unaquâlibet de fide quæstione protinùs dignoscere possit, utra quæstionis pars vera falsave sit, sed adhibere priùs consilium necesse est, et expendere utriusque partis argumenta : tùm deindè sequetur auxilium Dei, quo videlicet opus est, ut summus pontifex in rectâ fide contineatur. In conciliis itidem non habent Patres mox quasi ex auctoritate sententiam absque aliâ discussione dicere; sed collationibus et disputationibus re antè tractatâ, precibusque primùm ad Deum fusis, tùm verò quæstio à concilio sine errore finietur, Dei videlicet auxilio atque favore, hominumque diligentiâ et studio confluentibus.

Nam et Apostolis et presbyteris in synodum Hierosolymitanam congregatis non statìm revelatum est, quod esset in fidei causâ decernendum ; sed facta est priùs, ut Lucas ait, Act. 15, 7, magna conquisitio. Et in Nicænâ synodo, ut Rufinus tradit, lib. 10 Hist. Eccles., c. 2, per singulos dies agitabatur conventus : nec facilè aut temerè de re tantâ statuere audebant Patres. Evocabatur frequenter Arius in concilium, et assiduo tractatu assertiones ejus discutiebantur, et quid adversùm hæc teneri deberet, aut statui, summâ cum libratione quærebatur. Ità, post diutinum multumque tractatum, firmissimâ omnium sententiâ Arius condemnatus est. Ex quo perspicuum est, non dormientibus et oscitantibus Patribus Spiritum S. assistere, sed diligenter humanâ viâ et ratione quærentibus rei de quâ disseritur, veritatem. Alterum autem discrimen est, quòd scriptoribus sacris, quemadmodùm primo loco fusiùs explicuimus, Dei Spiritus adest in singulis. Etiamne in minimis rebus? Etiam. At Patribus synodi Spiritus veritatis non est præsens in omnibus, sed in rebus solùm ad salutem necessariis. Quod enim in symbolo Athanasii dicitur, carnem et animam unum esse hominem, id non oportet verum esse, quamvis cum Athanasio concilium Nicænum consensisset. Nam utrùm

homo partes illæ complexæ sint, an non sint, ad philosophiæ rationem pertinet, non fidei : quarè philosophorum quæstio est, non fidelium. Synodus autem provincialis, sub Stephano hujus nominis septimo, per errorem omnes ordinationes factas, à Bonoso irritas esse decrevit, quod in synodo Romanâ, sub Joanne IX, jure reprobatum est. Sed judicium rerum gestarum erat, non religionis fideique decretum. Hujusmodi sunt ea, quæ in Clement. *Pastoralis,* de sent. et re judic. transiguntur. Non enim ad fidem et religionem attinent. Quocircà licèt errâsset Clemens, quod Bucerus contendit, nihil indè concilii auctoritas labefactaretur. Tametsi Clementina illa Clementis est, non concilii. Verùm pontificum et conciliorum eadem causa est. Sixtus IV docuit D. Catharinam Senensem Stigmata non habuisse, non defuit qui contrà judicârit. Neutrius pontificis judicium ad Christi Ecclesiam spectat : utrumque aut probare aut improbare sine fidei discrimine possumus. Sed valeant stulti, qui de rebus nihili digladiantur. Nos enim hìc exempla ponimus, ut lector intelligat aliter auctores sacros esse habendos, aliter conciliorum Patres : illos ubique vera dicere; hos posse in parvis errare. Ità quod Christus Ecclesiæ suæ pollicitus est, Spiritum eam docturum omnem veritatem, hoc ad fidei veritatem referendum est, ut disertè Augustinus docet, et in commentariis super Joannem, et in actis contrà Felicem, libro secundo. Nec enim rogavit Christus, ne deficeret Petro aut philosophiæ, aut rerum gestarum cognitio et veritas, sed ne deficeret ei fides.

Forsitàn quispiam dixerit : Nonne igitur concilii Hierosolymitani decreta sacra Scriptura sunt? Facta est enim magna conquisitio : dictum est autem Scripturæ sacræ auctoribus minimè convenire, ut disquirant, et humanitùs ratiocinentur.

Item (nam et hoc dicet aliquis) si summus pontifex et concilia, nisi diligentiam adhibeant, errare possunt, cùm nobis non constet, an summus pontifex Patresque concilii præstiterint se diligentes, et industrios, ut viâ et ratione procederet inquisitio, ne constabit quidem an erraverint. Ità quæcumque definierint, erunt incerta.

Ac primus quidem scrupulus faciliùs eximitur. Quemadmodùm enim verba Pilati ad canonem pertinent, non quà Pilatus dixit, sed quà scripsit Evangelista, sic et concilii Hierosolymitani definitio sacra Scriptura est, quòd Lucas eam reliquis historiæ suæ partibus contexuerit. Ut è contrario verba Petri, quæ refert Clemens, non sunt de canone, quòniam Clemens scriptor sacer non fuit. Quæ causa idonea est, ut Canones Apostolorum, quos idem Clemens scripsisse fertur, in libris canonicis non habeantur, tametsi Damascenus lib. 4, cap. 18 in catalogum, ut videtur, sacrorum librorum referat, et Epiphanius ad hæresim postremam refellendam Apostolorum constitutiones divinam Scripturam vocet. Loquitur autem sine dubio de his constitutionibus, quæ in sacris Bibliis scriptæ non sunt. Sed alia est illa, cùm veritas ipsa limatur in disputatione, subtilitas; alia cùm obiter et in transcursu ad vulgarem quamdam opinionem accommodatur oratio. Quamobrem ut sapientes ità nos hoc loco verbis ecclesiasticis utimur, ut eos solùm, qui Spiritu dictante scripti sunt libri, sacros et canonicos appellemus.

Alter verò scrupulus ità Sylvestri animo resedit, in verbo fidei, § ult., ut vix eum indè pellere potuerit; meliùsque fuisset occulere, quàm stimulare cæteros, quo ipse scrupulo pungebatur. Ac sunt etiam, qui non obscurè dicant, quòd si quandò romanus pontifex in definitione fidei erravit, indè evenire potuit, quòd non tantam, quantam debeat, adhibuit diligentiam, antequàm sententiam proferret : quoniam vel rem non plenè examinavit, vel non eos, quos oportebat, consuluit. Quibus si objicias, apostolicam Sedem errare in fide non posse, fatentur id quidem, sed aiunt, Sedis apostolicæ nomen non solùm summum pontificem significare, sed ipsum, ut facit ea, quæ ad cathedram spectant, hoc est quatenùs non ex suo, sed ex consilio bonorum virorum et doctorum procedit : ità Sedis apostolicæ judicia intelligi, non quæ occultè, malitiosè, inconsultè, per solum romanum episcopum, aut etiam cum paucis sibi faventibus proferuntur; sed quæ ab eo ex consilio plurimorum virorum sapientum planè priùs re examinatâ prodeunt. Quæ res ut de conciliis quoque dicatur, subsunt omninò causæ eædem, quas dixi paulò antè. Non enim existimare debemus summum solum pontificem, cùm dormierit, errare, cùm non dormierit, verum dicere, Patres autem, sive dormiant, sive vigilent, semper recta ingredi, et clausis, quod aiunt, oculis, vel in tenebris obscura cernere. Commune est, crede mihi, omnibus Ecclesiæ judicibus, ut, si decreta ediderint temeritate quâdam, sine judicio, repentino quasi vento incitati, nihil omninò conficiant, quod solidum, quod grave, quod certum habeatur. Ea par est et gravia et certa in Ecclesiâ haberi, quæ judicio, conside-

ratè, constanterque edita sint. Quamobrem qui sive pontificum, seu conciliorum diligentiam in fidei causâ finiendâ in dubium vocant; eos necesse est omnia pontificum judicia, ac conciliorum infirmare. Nos igitur scrupulum illum posteriorem, si cui infixus est, aliter ex animo evellemus. Nam Deus suaviter disponit omnia, simulque prospicit, et finem, et media ad finem necessaria. Si enim promitteret cuiquam æternam vitam, mox conferret etiam illi bonarum gratiam actionum, quibus eam vitam consequeretur. Videlicet quos glorificavit, eosdem et justificavit, et vocavit, ut ad Romanos octavo capite dicitur. Sic omninò, cùm Ecclesiæ fidei firmitatem fuerit pollicitus, deesse non potest, quominùs tribuat Ecclesiæ preces, cæteraque præsidia, quibus hæc firmitas conservatur. Nec verò dubitari potest, quod in rebus naturalibus contingit, idem in supernaturalibus quoque usu venire, ut qui dat finem, det consequentia ad finem. Quod quoniam philosophorum pronuntiatum est, et theologorum etiam ore teritur, permittant mihi, obsecro, latiniores, interdùm cum nostris nostra loqui. Nam etsi ornatiùs, quàm hi solent, nos plerumque disserimus, sed nonnunquàm quas sententias à scholasticis accepimus, eisdem verbis efferre volumus, ne dicendi formâ penitùs immutatâ, discessisse à scholâ videamur.

Itaque præstat semper pontifex, quod in se est, præstatque concilium, cùm de fide pronuntiant: caditque causa, si quis è nostris aliter existimat. Quemadmodùm enim, si Christus Petro diceret: *Ego rogavi pro te, ne deficiat charitas tua;* certo certiùs intelligeretur, diligentiam, curam, vigilias, preces, cæteraque auxilia opportuna illi impetrâsse, quæ sunt ad charitatis conservationem necessaria; ità cùm dixit: *Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua,* procul dubio intelligimus id à Patre suo consecutum, ut quæ ad rectum de fidei quæstione judicium pertinerent, ea adessent Petro omnia, sive à Deo, sive ab homine expectarentur. Quòd si Deus in sequentem annum frugum abundantiam polliceretur, ecquid stultius esse posset, quàm dubitare, anne homines semina terræ mandaturi sint? Certè si seruerint, metent: si non seruerint, non metent. Sed ex Dei pollicitatione colligimus non solùm propitias cœli conversiones, quibus omnia, quæ terra gignit, uberiora proveniunt, sed agricolarum etiam curas, operas, diligentiam. Non enim frugum abundantia illa promissa nisi arantibus, seminantibus, laborantibusque continget. Quibus ex rebus facilè comprehenditur, cùm Spiritum veritatis Christus Apostolis, eorumque successoribus in fidei judicio promiserit, nihil omninò illis defuturum, quod fidei controversiis finiendis fuerit necessarium. Ac si semel hæreticis hanc licentiam permittimus, ut in quæstionem vocent, nùm Ecclesiæ judices eam diligentiam et curam exhibuerint, quæ opus erat ut quæstio viâ et ratione finiretur, ecquis adeò cæcus est, qui non videat, omnia mox pontificum conciliorumque judicia labefactari? Porrò, si illud in quæstionem veniat, nec certis argumentis confirmari possit, at hæc res tamen theologis constituta sit ac definita, concilia, quoquo modo se habeant, si à summo pontifice confirmata sunt, errare in fide non posse. Quanquàm, me quidem judice, absurdum est, ad finem aliquem nisi per consentanea media perveniri. Ità nunquàm ego admittam, aut pontificem, aut concilium diligentiam aliquam necessariam quæstionibus fide decernendis omisisse. Id, quod privato cuicumque alteri homini accidere potest, ut nec diligentem navet operam ad disquirendam veritatem, et ut navaverit, integrumque sese in eâ re præstiterit, erret adhùc tamen, quamvis error ille culpa sit. Error autem, vel inculpatus, ab Ecclesiâ Dei longissimè abest, quemadmodùm libro superiore constituimus. Quæ res abundè magno argumento est, ut nec pontifex, nec concilia necessarium quidquam in deliberando prætermiserint. Fac enim, quidpiam ex necessariis omissum esse; tùm rogo, an fideles his, qui de fidei quæstione judicârunt, tantisper parere debeant, dùm illorum negligentia innotescit Ecclesiæ. Parere debent, aiunt. Jam igitur eo tempore, errantibus judicibus, errabit Ecclesia. Sine vitio suo, inquis, Ecclesia tunc errabit. Agnosco. Sed, ut dictum est, ne hunc quidem errorem admittere in Dei Ecclesiam debemus. Quid quòd si semel de diligentiâ judicum dubitamus, novum examen, judiciumque semper recens postulabitur, ut de diligentiâ adhibitâ, vel non adhibitâ censeatur. Concedamus ergò judicibus à Deo in Ecclesiâ constitutis nihil eorum deesse posse, quæ ad rectum verumque judicium sunt necessaria. Quibus explicatis facilè intelligitur, ut ad tertiæ hujus quæstionis caput recurramus, nec pontificum, nec conciliorum decreta sacræ Scripturæ partes esse: id quod in primo argumento objiciebatur.

Dicamus igitur ad ea, quæ in secundo argumento sunt dicta, ubi Gratianus Augustini sententiam non est assecutus. Cui errori causam fortassè præbuit codex quispiam depravatus. Augustini enim vera lectio sic habet:

« In canonicis scripturis Ecclesiarum catholi-
« carum quamplurimùm auctoritatem sequa-
« tur; inter quas (scilicet Ecclesias) sanè illæ
« sunt, quæ apostolicas Sedes habere, aut
« Epistolas accipere meruerunt. » Est autem sensus hujusmodi, in judicio librorum canonicorum primùm videndum esse, quid Ecclesiæ catholicæ sentiant; sed inter catholicas Ecclesias illorum esse testimonium præferendum, quæ vel fuêre Sedes Apostolorum, ut Hierosolymitana, vel ab Apostolis aliquam Epistolam acceperunt, ut Corinthia, Galatia. Non itaque Augustinus loquebatur de epistolis pontificum Decretalibus, ut Gratianus falsò existimavit. Id quod antè nos quidam etiam alii viri diligentissimi deprehenderunt.

Tertio verò argumento occurri potest in hunc modum : Leges pontificias quandoque sacras appellari, ut à legibus principum discriminentur. Atque hoc sensu sacram Scripturam vocavit Innocentius. Sic forsàn divina lex vocatur canonica, humana verò civilis, de Juram. calum. cap. 1, ut cardinalis Hostensis, Andreas Barbatius Siculus, et alii jurisperiti notaverunt, et Glossa, cap. *Ex diligenti,* de Simoniâ. Atque adeò Innocentius IV, cap. *Cùm de diversis*, de privil. in 6, non obscurè jus canonicum divinum vocat, civile autem humanum. Et legem canonicam sacram ac divinam appellat Justinianus in Authen., *ut clerici apud proprios episcopos,* § *si verò*. Quam rem sciolus fortassè quispiam ignorans, dist. 20, c. *De quibus*, ubi lectio vera habebat : *Ad divina recurrit scripta canonica,* loco hujus postremæ vocis substituit *græca*. Nihil enim minùs Innocentius eo capite agebat, quàm in ecclesiasticis causis judicandis ad græca Bibliorum exemplaria judices mittere. Alioqui cur non etiam ad hebræa? Nec verosimile est, in causis Ecclesiæ decernendis scripta canonica esse ab Innocentio prætermissa; quin post divinam Scripturam secundo ea loco posuit etiam antè sanctorum scripturas. Et hoc erat Gratiani in eâ distinct. proprium institutum. Nihil igitur nobis mirum est, si scriptura canonum sacra et divina quandoque nuncupetur. Sed nos alio sensu de Scripturâ sacrâ loquimur. Quanquàm ab Innocentio testimonium citatum quidem Augustini est de verb. Apost. inquientis : « Injuria est pro martyre orare, cujus debemus « precibus commendari. »

At postremum argumentum sic facillimè refutatur : Duplex conclusionum genus posse in concilio definiri. Unum est earum, quæ sunt propriæ theologicæ facultatis, quoniam vel ex duobus principiis per fidem creditis, vel alio credito, alio lumine naturæ cognito colliguntur. Alterum autem genus est carum, quas Spiritus sanctus ipse revelavit quidem Apostolis, Evangelistis, aut Prophetis, sed quoniam non erat id perindè manifestum, à synodo declaratur. Quæ sunt prioris generis, ad fidem spectant secundariò, et ut ità dicam, mediatè. Quarè quod suo posteà loco fusè sumus explicaturi, qui eas negaverit, hic hæreticus erit, quòd ex consequenti negat principium, undè illæ conficiuntur. Quæ verò sunt posterioris generis, propriè et per se ad fidem pertinent : nec has à pontificibus, aut conciliis novas expectare debemus. Id enim etiam atque etiam asserimus, nullas alias Scripturas sacras Ecclesiam aut habere nunc aut deinceps habituram, præter Scripturas *populorum et principum horum qui fuerunt in eâ;* non sunt, inquam, aut erunt, sed fuerunt. Omnia siquidem, quæ Pater Filio suo Unigenito Ecclesiæ declaranda commisit, primùm ipse Filius Apostolis revelavit, deindè eadem ut invulgarent, jussit. *Vos,* inquit, *dixi amicos, quia omnia quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis,* Joan. 15. Et rursùm : *Ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis,* Joan. 14. Et iterùm : *Cùm venerit spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem,* Joannis 16. Hic enim fuêre novi Testamenti ministri, *qui revelatâ facie gloriam Domini speculati sunt,* secundæ ad Corinthios 3. Hi fuêre ministri sermonis ut Lucas, capite Evangelii primo, testatur. His quoque dictum est : *Docete omnes gentes ea servare, quæcumque præcepi vobis,* Matthæi ultimo. Omnem ergò fidei veritatem vel à Christo, dùm in terrâ degeret, vel à Spiritu sancto Apostoli posteà acceperunt, eamque juxtà præscriptam legem aut scripto, aut verbo Ecclesiæ tradiderunt. Hinc enim est, quòd Irenæus, Hieronymus, Augustinus adversùm hæreticos semper id agunt, ut videant, an illorum nova dogmata congruant cum antiquâ traditione et fide. Et si quas scripturas novas hæretici proferant, si se apostolos aut prophetas confingant, statim novitatis odio explodunt. Itaque post Apostolos et eos qui ab Apostolis probati sunt, nullos auctores sacros expectamus. Sed sive summus pontifex, seu concilia, primùm de vero sensu et interpretatione Scripturarum judicant, ut in concilio Tridentino sessione tertiâ definitur. Et absurdum est sanè ut Ecclesia auctoritatem habeat discernendi verba Dei à verbis hominum, sensum Dei ab humano sensu non habeat. Id

igitur antè omnia conciliis tribuamus. Deindè et illud, quòd veras et legitimas Christi et Apostolorum traditiones viâ et ratione investigant. Rursùm quænam conclusiones his cohæreant, quæ contrà dissideant, certâ complexione et connexione conficiunt. Consulunt autem in hujusmodi rebus finiendis non sacras litteras modò, verùm etiam Apostolorum instituta, priora concilia, summorum pontificum decreta, sanctorum veterum scripta, scholasticorum theologorum dogmata, rectam philosophiæ rationem. Breviter, causam, de quâ disseritur, in eos locos conjiciunt, de quibus liber hic noster instituitur. Nec enim ex aliis fontibus argumenta derivare possunt ad fidei theologiæve solvendas quæstiones. Novas autem revelationes et scripturas sacras quærere Judæorum est, qui recentes etiamnùm prophetas præstolantur.

Alia etiam quæstio valdè difficilis ex his, quæ diximus, oritur. Si non omnia in Conciliis certa sunt (nec enim in singulis Spiritus sanctus conciliis assistit) ecquâ viâ et ratione vestigabimus conciliorum certa in fide decreta? Principio namque in Clementinâ unicâ de summâ Trinitate, et fide catholicâ ea opinio tanquàm probabilior eligitur, quæ habet, in baptismo gratiam et virtutes infundi. Pari ergò causâ et in aliis conciliorum decretis dicere possumus, probabiles opiniones eligi, non res exploratas definiri. Deindè in cap. *Firmiter*, de summâ Trinitate, et fide Catholicâ, Patres concilii Lateranensis : « firmiter, in- « quiunt, credimus, et simpliciter confitemur, « quòd unus est solus verus Deus creator om- « nium, visibilium, et invisibilium, spirituа- « lium et corporalium, qui simul ab initio « temporis utramque de nihilo condidit crea- « turam, spiritualem et corporalem, angelicam « videlicet et mundanam. » At non est fidei adversum, Angelos antè mundum corporeum creatos. Id enim asserunt Gregorius Nazianzenus in primâ oratione de Natali Domini, Basilius in exam. congregatione primâ, Damascenus, 2 lib. 3, Ambrosius in exam. lib. 1, c. 5, Hieronymus in comment. super cap. 1 Epist. ad Tit. Cassianus collat. 8, cap. 7. Undè nec Augustinus libro de Civit. Dei 21, cap. 32; nec D. Thomas, par. 1, qu. 61, artic. 3, hanc opinionem fidei esse contrariam putaverunt. Ac concilium illud Lateranense Thomas viderat, imò in illud ipsum caput ediderat commentaria; non ergò conciliorum aut definitiones, aut fidei confessiones certæ sunt, sed Patres, etiam cùm asserunt se firmiter quidquam et profiteri et credere, nihil omninò definiunt quod fideles sequi teneantur.

Huic quæstioni illud primum dandum est, non satis esse, ut conciliorum et pontificum judicia firma esse credantur, in divino officio publicè à totâ etiam Ecclesiâ celebrari. Nec enim historiæ, quibus martyrum et confessorum gesta narrantur, quamvis per summum pontificem aut concilium approbatæ sint, fidei decreta sunt; sicut nec opuscula quidem doctorum ecclesiasticorum, quæ probantur à synodo Gelasii papæ, decimâ quintâ distinctione, cap. *Sancta Romana*.

Item illud damus, ac libenter quidem, non statìm si quidquam juris canonici volumine continetur, fidei dogma esse credendum. Nam ut libro huic proximo apertiùs ostendemus, nonnulla habentur in epistolis Decretalibus, quæ fidei catholicæ decreta non sunt, idque ipsum nunc ex Clementinâ unicâ de summâ Trinitate disertè ostendebamus. Quod non in hâc solùm Clementinâ existimandum est intervenisse, sed idcircò hìc admoneri nos, ut in aliis quoque locis simile quippiam credamus posse contingere. Id verò tùm maximè, cùm aut verbis opinandi utuntur judices, aut responsa non ad totam universalem Ecclesiam, sed ad privatas Ecclesias et episcopos referuntur. Intelligendi sunt enim eo tantùm casu fide pronuntiare, ubi judicium in omnes Christi fideles spectat, omnes ligat. Certitudo quippè fidei judicibus à Deo constitutis non propter Ecclesias privatas promissa et concessa est, quæ singulæ errare possunt, sed propter Ecclesiam universalem, quæ errare non potest. Itaque summorum pontificum conciliorumque doctrina, si toti Ecclesiæ proponatur, si cum obligatione etiam credendi proponatur, tùm verò de fidei causâ judicium est. Sed animadvertendum est diligentiùs, et quæ natura rerum sit, de quibus judicium est, et quæ verborum proprietas et pondus. Nimirùm enim ecclesiasticæ doctrinæ, quam amplecti etiam tenemur, non idem est gradus, nec omnia judiciorum decreta eodem loco habenda sunt. De quâ re quoniam in duodecimo libro sumus longè latèque disputaturi, nunc dicere non est operæ pretium. Id dicimus, nec omnia, quæ aut juris, aut conciliorum volumina continent, doctrinæ christianæ esse judicia, nec omnia rursùm doctrinæ judicia, fidei censuras esse. Multa siquidem ad sanam Ecclesiæ disciplinam attinent, quæ fidei decreta non sunt.

Nonne igitur, dixerit quis, erit aliqua nota, quâ conciliorum de fidè judicia internosci

queant? Erit planè. Prima, et ea quidem manifesta, si contrarium asserentes pro hæreticis judicentur. Cujus rei exempla habes capit. *Damnamus*, de summâ Trinitate, et capite *Unico*, de summâ Trinitate, in 6, et Clement. Unic. *de summâ Trinitate*, § 2. Altera nota est, cùm in hanc formam synodus decreta præscribit : « Si quis hoc aut illud senserit, « anathema sit, » qualia permulta sunt in conc. Toletano primo, et in synodo Trid. Tertia est, si in eos, qui contrà dixerint, excommunicationis sententia ipso jure feratur. Exemplum est de hæreticis, cap. *Cùm Christus*, etc. *Ad abolendam*, in concilio tamen Trident. sess. habit. 11 octobris anni 1551. de Eucharistiæ sacramento definitum est, confessionem sacramentalem ecclesiasticæ præmittendam esse, si conscientia peccati mortalis gravat. Et protinùs : « Si quis, ait synodus, contrarium do- « cere, prædicare, vel pertinaciter asserere, « seu etiam publicè disputando defendere præ- « sumpserit, eo ipso excommunicatus existat. » Sed hoc propter periculum cautum est; erat enim opinio contraria perniciosa, ideòque excommunicatio illa ad publicam doctrinam vel maximè refertur. Nam quòd sententia Cajetani non fuerit pro hæreticâ condemnata, et nos testes sumus, qui concilio interfuimus, et contextus ipse demonstrat; habet enim can. 11, idemque postremus in hunc modum : « Si quis « dixerit, solam fidem esse sufficientem præ- « parationem ad sumendum sanctissimæ Eu- « charistiæ sacramentum, anathema sit. » E vestigio autem adduntur mutatâ dicendi formâ hæc verba : « Et ne tantum sacramentum, « etc., » ubi vides Cajetani sententiæ anathema non dici, sed quoniam non solùm falsa, sed noxia etiam erat, reprobari : et propter periculum, publicam præsertim prædicationem et disputationem interdici. Quarta, si quidquam expressè et propriè à fidelibus firmiter credendum, aut tanquàm dogma fidei catholicæ accipiendum dicatur, vel aliis similibus verbis aliquid esse Evangelio doctrinæve Apostolorum contrarium. Dicatur, inquam, non ex opinione, sed certo et firmo decreto. Licèt enim opinio Durandi reprobetur, cap. *Gaudemus*, de divortiis, sed qui dixit : « Verùm absonum hoc « videtur et inimicum fidei Christianæ, » is noluit hæreseos illum condemnare. Verbum enim *videtur* judiciorum infirmat certitudinem. Porrò autem, quæ in conciliorum vel pontificum decretis vel explicandi gratiâ inducuntur, vel ut objectioni respondeatur, vel etiam obiter et in transcursu præter institutum præcipuum, de quo erat potissimùm controversia; ea non pertinent ad fidem; hoc est, non sunt catholicæ fidei judicia. Exempli causâ ponamus aliquid, quod positum in unâ re, transferri per multas possit. Quod in capite *Firmiter*, *de summâ Trinitate* dicitur, Angelos esse incorporeos, id non fidei decretum est, cùm post Decretalem illam non et philosophi et theologi falsò quidem, et citrà hæreseos notam contrarium asseruerint. At enim, ut explicaret synodus, id quod fides catholica tenet, Deum esse creatorem omnium visibilium et invisibilium, adjecit, corporalium et incorporalium. Quas particulas exponendi, non definiendi gratiâ adjectas esse constat. Ac quemadmodùm concilium sumpsit id, quod et verum, et longè, longèque plurimùm probabile erat, Angelos ut invisibiles, ità quoque incorporeos esse; sic fortè et illud accepit, Angelos et mundum simul esse congenitos. Non enim eo temporis hoc agebatur, ut Gregorii Nazianzeni, et aliorum hunc sequentium opinio damnaretur. Nec ego tamen is sum, qui opinionem hanc tueri in præsentiâ velim. Non enim dubito, eam hoc sanè tempore temerè et inconsideratè, ne quid prætereà dicam, defendi. Sed id ago, quâ in re operæ pretium me theologis facturum existimo, non omnia, quæ etiam absolutè et simpliciter in conciliis affirmantur, fidei decreta esse. Cujus rei exempla, si opus esset, permulta facilè promerem; sed nolo esse longus in singulis explicandis. Nam de quartâ quæstione satis.

Postrema verè quæstio animum pulsat : an concilia in moribus errare possint. Nam si quis ait, habet in primis argumentum illud, quòd Dominus solùm rogavit pro Petro, ne deficeret fides ejus : in aliis ergò, quæ non ad fidem, sed ad mores attinent, errare Ecclesia poterit.

Deindè nihil à Catholicis certâ fide creditur, quod non sit idem divinitùs Ecclesiæ revelatum; quidquid ergò definiat synodus, si non ad fidem, sed ad mores attinet, non oportet certâ fide credi.

Prætereà in canonizatione sanctorum, sic enim nostri vocant, fidem Ecclesiæ detrahere sine fidei discrimine possumus. Compertum est autem eam rem ad mores spectare : errare igitur Ecclesia in morum judicio potest. Illud verò Thomæ, quodlib. 9, art. ult., et Antonini, 3 part. cit. 12, cap. 8, testimonio comprobatur, qui non aiunt certò et firmiter, sed piè credendum esse Ecclesiam in re hujusmodi non errare. Nam quòd absolutè possit, illa ratio confirmat, quòd in id genus judiciis Ecclesia

hominum eorum testimoniis innititur, qui et fallere et falli possunt. Jam si concilium, cùm de theologiæ dogmate censet, non certis et exploratis argumentis, sed probabilibus niteretur, fidem certè dogmatis illius indubitatam non faceret. Fides ergò ambigua summo pontifici habebitur, ut qui cùm hominem quemvis in divorum numerum refert, incertis mediis et argumentis nititur.

Ordinum approbatio tandem, in quibus sub diversis institutis et regulis varia hominum genera Christo militare dicuntur, ad mores haud dubiè pertinet. At dubium non est, aliquos ordines non modò inutiliter, verùm noxiè etiam approbatos. Etenim in tàm multis et ordinibus et institutis usquè adeò religioni incommodatum est, ut inter reliqua malorum remedia hoc etiam à synodo generali jure ac meritò expectarent viri pii, ut, paucis quibusdam selectissimis retentis ordinibus, cæteri omnes explodercntur. Falsum est ergò aliquandò et imprudens de moribus Ecclesiæ judicium: siquidem id quandòque approbat, quod non approbâsse oportuisset. His argumentis quidem auctoritatem ecclesiasticam infirmare pergunt, tantùm in judicio morum; nam in fidei decretis firmam esse nobiscum etiam consentiunt. Sed quoniam quædam Ecclesiæ de moribus judicia sine dubio certa sunt, quæ sint illa, repetendum altiùs videtur.

Omnis de rebus theologicis duplex est quæstio. Unum genus est, quod ad contemplationem et rerum cognitionem pertinet; alterum, quod positum est in morum præceptis, quibus in omnes partes usûs vitæ confirmari possit.

At etiam alia divisio est theologicæ quæstionis. Nam et una est, cujus cognitio et explicatio ad salutem est necessaria; est et altera, cujus ignoratio sine pietatis salutisque jacturâ esse potest. Non enim in theologiâ semper de necessariis agitur, sed interdùm etiam de his quæ utilia esse videntur, quamvis non sint adeò necessaria.

Multa sunt autem et in superioribus libris, in hoc etiam adversùm eos disputata, qui de Ecclesiæ auctoritate in fidei judiciis parùm rectè sentirent, atque in sequenti libro nonnulla quoque disputabuntur. Ecclesiæ verò auctoritatem eam nunc appello, quæ synodorum etiam generalium ac summi pontificis est. Hæc enim est una res prorsùs, ut non differat multùm inter Ecclesiæ, conciliorum, Sedisque apostolicæ judicia: propterea quòd connexa hæc et colligata sunt, quemadmodùm esse videmus humanum corpus et caput. Itaque quæ erant ecclesiasticæ auctoritatis in fidei decretis propria, locis suis aut dicentur, aut dicta sunt. Quæ autem pertinent ad judicium morum, de quibus jamdiù loquimur, nunc dicenda sunt.

Sit igitur prima conclusio. Ecclesia in morum doctrinâ eorum, qui ad salutem necessarii sunt, errare non potest.—Exempli causâ ponatur aliquid, quod patet latiùs, an fideles laicos Eucharistiæ sacramentum sub utrâque specie accipere oporteat, an panis potiùs species sola satis sit: quæstio est earum rerum, sine quibus salus esse non potest. In hâc ergo et aliis id genus controversiis Ecclesiæ decretum certum est. Itaque si quid necessariò, vel agendum, vel vitandum firmo judicio definit, in hoc errare nequit, sicut ne in fide quidem. Deus enim non deficit in necessariis, ut sæpè antè dictum est; in doctrinâ ergò morum eorum, qui sunt ad salutem necessarii, judices et doctores Ecclesiæ à Deo dati errare non queunt. Confirmat autem illud vel maximè, quod Dominus Petro inquit, Joan. 21, 17: *Pasce oves meas,* et Paulus, ad Ephes. 4, 11, dedisse Deum pastores et doctores, ait, *ad consummationem sanctorum, ut non circumferamur omni vento doctrinæ.* At si errarent in moribus ejusmodi, non pascerent salubriter oves. Non enim moralis doctrina minùs exigitur ad pastum ovium Christi salutarem, quàm fidei disciplina. In his igitur Ecclesiæ pastores errare non possunt. Adde, quòd Dominus, apud Joannem, pollicitus est, capite 16, v. 33, Spiritum docturum Ecclesiam omnem veritatem, scilicet ad vitam æternam consequendam necessariam. At utraque veritas necessaria est, et quæ ad contemplationem pertinet, et quæ ad actionem; in utrâque ergò definiendâ Spiritus docet Ecclesiam.

Prætereà Apostolus in priore ad Timotheum Epistolâ, cap. 3: *Hæc,* inquit, *scribo tibi, ut scias quomodò oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.* Ea autem, quæ ibi scribebat Paulus, ad morum veritatem magnâ ex parte spectare perspicuum est. Est ergò Ecclesia firmamentum, non ejus veritatis solùm, quæ in contemplatione cernitur, sed illius etiam, quæ aliquid molitur ut faciat, nimirùm ut sciamus quomodò oporteat nos in domo Dei conversari.

Prætereà, si Ecclesiæ pastores, in concilium præsertìm congregati, leges et præcepta vitæ sinistrè interpretarentur, ut videlicet quæ essent ad salutem necessaria, ea non necessaria dicerent, ut quæ contrà minimè essent necessaria, hæc essé necessaria definirent, cùm

Christus dixerit : *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi ; quæcumque dixerint vobis facite ;* et rursùm : *Qui vos audit, me audit ;* Ecclesia certè pastores errantes sequens, juxtà quod illi præscriptum est, hujus erroris Christum præcipuum haberet auctorem. Ad hæc, si lex evangelica manca et imminuta non fuit, ut reverà non fuit, eos omninò mores præfinivit, qui essent ad salutem necessarii. Imperfectus enim legislator est, nisi ea præscribat, sine quibus reipub. finis constare non potest. At Spiritus veritatis Apostolis eorumque successoribus suggerit quæcumque Christus dixit nobis ; in præceptis ergò vitæ necessariis errare illi non possunt. Item Matthæi 16 : *Tibi,* inquit Dominus Petro, *dabo claves regni cœlorum.* Regnum autem cœlorum utrâque ignoratione clauditur, et fidei et morum. Ecclesia ergò utrasque quæstiones aperire Christo auctore potest, utrosque modos solvere, sive ad fidem, sive ad mores attineant. Hùc enim illud accedere credendum est : *Quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cœlis.* At, inquis, intelligitur clave non errante. Benè volo. Sed aliud est de privatis pastorum judiciis disserere, quæ negligere etiam aliquandò possumus, aliud de Ecclesiæ communibus, quæ perindè ut Ecclesiæ decreta debemus amplecti. Et quidem cùm pontifex, quicumque ille sit tandem, quidquam privatim agit, solvitque, aut ligat, errare per ignorantiam, aut etiam malitiam potest, et abuti clavium potestate. At cùm publica sunt totius Ecclesiæ judicia, eaque in rebus ad salutem necessariis, Ecclesiæ totius communes judices, quales sunt concilii Patres, errare nequeunt, ne per hujusmodi errorem christiana tota plebs in ignoratione veritatis ad vitam instituendam necessariæ versetur.

Prætereà, concilium Constantiense, sess. 13, condemnat in hæreticos eos qui dixerint Ecclesiam errare in consuetudine administrandi populo Eucharistiam sub unâ specie tantùm. Et Martinus V, in litteris, quibus concilium approbavit, qui hoc Ecclesiæ institutum damnant, eos definit tanquàm hæreticos, vel sapientes hæresim coercendos. Ecclesia igitur in morum hujusmodi judiciis non errat, neque ex consequenti ne concilia quidem summi pontificis aucteritate confirmata.

Hujus verò conclusionis et altera consectaria esse videtur, Ecclesiam, cùm in re gravi quidem, et quæ ad christianos mores formandos apprimè conducat, leges toti populo dicit, non posse jubere quidquam, quod aut Evangelio, aut rationi naturæ contrarium sit. Non ego hìc omnes Ecclesiæ leges approbo ; non universas pœnas, censuras, excommunicationes, suspensiones, irregularitates, interdicta commendo. Scio nonnullas ejusmodi leges esse, in quibus si non aliud prætereà quidquam, at prudentiam certè, modumque desideres. Id ergò dico, summorum pontificum conciliorumque præcepta, scita, sanctiones omnibus nobis probatum iri, si moribus fidelium instituendis sint necessaria. Si enim Ecclesiæ consuetudo, quod modò ex concilio Constantiensi afferebamus, Evangelio adversari non valet, ergò ne Ecclesiæ quidem lex Evangelio adversabitur.

Deindè Ecclesia non potest definire, quippiam esse vitium, quod honestum est, aut contrà honestum esse, quod est turpe : ergò nec suâ editâ lege probare quidquam, quod Evangelio rationive inimicum sit. Si enim Ecclesia expressè vel judicio, vel lege latâ turpia probaret, aut reprobaret honesta, hic jam nimirùm error non solùm fidelibus pestem ac perniciem afferret, sed fidei etiam quodam modo adversaretur, quæ omnem virtutem probat, universa vitia condemnat. Accedunt illa : *Quæcumque dixerint vobis facite ;* et : *Qui vos audit, me audit.* Quibus præcipimur Ecclesiæ legibus obtemperare. Ità, si errat illa, Christus nobis erroris auctor est. Quæ qui videat, non modò indoctè, verùm etiam impiè faciat, si Ecclesiam in morum doctrinâ errare contendat : præsertim si mores et præcepta vivendi sint ad salutem necessaria. Quæ autem ratio id de se Ecclesia convincit, eadem convincit de concilio, in quo universalis Ecclesiæ auctoritas residet. Quarè, quemadmodùm concilium falsa plebi credenda proponere nequit, sic nec mala potest proponere facienda. Proponere, inquam, firmo, certoque decreto, quo omnes et ad credendum, et ad faciendum sub æternâ pœnâ obligantur.

Sed an sit hæreticum asserere, vel aliquam Ecclesiæ consuetudinem esse malam vel aliquam ipsius legem injustam ; non ausim definire. Nam licèt concilium Constantiense, sessione 13, statuerit, eos pro hæreticis condemnandos, qui affirmârint, Ecclesiam errare in more communicandi plebem sub unâ specie tantùm, at eo tempore statuit, quo sine capite erat. Contendit autem Cajetanus in opusculo de auctoritate papæ et concil., et in Apologiâ c. 20 et 21 Turrecremata item, tertio libro, cap. 32 et 33, concilium mutilum sine capite in decretis fidei ferendis nullam habere certam auctoritatem. Et quanquàm id multis quidem argumentis suadere nituntur, sed apud me illud est maximum, quòd sicut Deus non defi-

cit in necessariis, ità non abundat in superfluis. Cùm ergò sola auctoritas deponendi pontificem hæreticum, et aut eligendi, aut decernendi catholicum, sit Ecclesiæ necessaria in casibus quibus Ecclesia concilium sine capite cogere jure suo potest, nihil causæ est, cur ampliorem potestatem concilio imperfecto tribuamus. Reliqua siquidem per integrum concilium expediri possunt, vel electo pontifice catholico, qui non errat, vel definito certo, cùm inter multos, quisnam esset verus pontifex, dubium erat. Adde quòd, ut suprà dictum est, concilii dogmata non sunt firma, nisi à romano pontifice confirmentur. Quandò ergò concilium sine capite est, non habet dogmatum certitudinem. Prætereà Martinus V, in litteris, quibus concilium probat, non simpliciter probat illum articulum, sed solùm definit eos qui docuerint Ecclesiam in consuetudinem ejusmodi errare, esse vel ut hæreticos, vel ut sapientes hæresim condemnandos. Quod ergò Martinus concilio præsidens non est ausus nomine hæreseos condemnare, id ego graviore censurâ accusare non audeo, nec debeo. Quòd si in more ad salutem necessario, qualis ille videtur esse, de quo in concilio Constantiensi erat controversia, tanta fuit Martini modestia, quantò nos modestiores esse oportet in aliis erroribus condemnandis, qui consuetudini Ecclesiæ minimè ad salutem necessariæ refragantur! Morem circumgestandi solemni processione per vias publicas Eucharistiæ sacramentum Lutherani reprobant. Si originem erroris et principium spectes, hæresis tibi erit. Nam ideò illi morem hunc circumferendi sacramenti rident, quia veram Christi præsentiam in sacramento negant. Sed si ipsum in se errorem contemplaris, hæresim sapit, temeritas et impudentia est. Quamvis enim multis nominibus hic error est notandus, non tamen est hæresis, cùm etiamsi in hâc consuetudine erraret Ecclesia, non proindè in gravioribus rebus ejus periclitaretur auctoritas. Quæ causa concilio Tridentino fuit, ut canonem sextum de Eucharistiæ sacramento cautè formârit in hæc verba: « Si « quis dixerit, in sancto Eucharistiæ sacra« mento Christum non esse cultu latriæ etiam « externo adorandum, atque ideò nec festivâ « peculiari celebritate venerandum, neque in « processionibus secundùm laudabilem Eccle« siæ consuetudinem solemniter circumgestan« dum, anathema sit. » Non enim eos anathemate simpliciter percellit synodus, qui ritum illum Ecclesiæ reprehenderint, sed qui idcircò hoc faciunt, quia nec præsentiam corporalem Christi in Eucharistiâ admittunt, atque adeò ne ipsius quidem adorationem et cultum. Atque hæc eadem fortassè causa Martinum V impulit, ut qui reprehenderent ecclesiasticam illam consuetudinem impartiendi Eucharistiam populo sub unâ specie, eos non ut hæreticos, sed ut sapientes hæresim condemnârit. Cùm enim sub utrâque olim specie plebs sacramentum Eucharistiæ acceperit, idque Apostolorum auctoritate et usu confirmata, non erat hæreticum in dubium vertere, an vetus ille Ecclesiæ mos novo esset præferendus. Sed quoniam Wicleffistæ idcircò asserebant Ecclesiam errare, quia existimabant necessarium esse plebi ad salutem, utramque sacramenti speciem sumere, hùc detorquentes illa Domini verba: *Nisi manducaveritis*, et cætera; prudentissimè Martinus V vituperationem ecclesiastici novi moris non dixit hæresim, sed hæresim sapere. Est quoque illud argumentum grave, cur hujusmodi erroribus hæreseos nota non inuratur, quòd, ut posteà dicemus, non est hæreticum credere, Ecclesiam hominibus in divos referendis errare posse. At jubet Ecclesia interdùm divos, quos hujusmodi honore afficit, peculiari die festo, et cultu colere: non est igitur hæresis astruere, in hâc de uno, aut altero divo colendo lege ac consuetudine Ecclesiam errare. Sed intelligendum est, Ecclesiæ mores quosdam à Christo et Apostolis Ecclesiæ traditos, in quibus qui Ecclesiam errare diceret, hic erroris ejus Christum et Apostolos auctores faceret. Quamobrem hæreticus censeretur ut Iconomachi, qui Ecclesiam in veneratione et cultu imaginum errare asseruerunt. Alii verò mores sunt post Apostolos inducti, in quibus quamvis Ecclesia erraret, non propterea fides periclitaretur. Sine periculo igitur hæreseos teneri potest, Ecclesiam in aliquâ lege et more posse errare. Sed de secundâ conclusione hactenùs. Sit tertia conclusio.

In moribus non toti Ecclesiæ communibus, sed qui ad privatos homines vel Ecclesias referuntur, errare per ignorantiam Ecclesia potest, non in judicio solùm rerum gestarum dico, sed in ipsis etiam privatis præceptis et legibus. — Cùm quis enim occultè, unâ uxore habitâ, alteram ducit publicè, jubet illi Ecclesia, ut priore relictâ, posteriorem accipiat. Quâ in re sine dubio fallitur, et id præcipit homini, quod rationi Evangelioque adversum est. Hujus verò conclusionis veram et idoneam causam Innocentius III reddidit, in cap. *A nobis*, de

sentent. excom. in hæc verba : « Judicium Dei « veritati, quæ non fallit, nec fallitur, semper « innititur ; judicium autem Ecclesiæ non- « nunquàm opinionem sequitur, quam et fal- « lere sæpè contingit, et falli : propter quod « contingit interdùm, ut qui ligatus est apud « Deum, apud Ecclesiam sit solutus ; et qui « liber est apud Deum, ecclesiasticâ sit sen- « tentiâ innodatus. » Hactenùs Innocentius. Hæc autem, quæ perspicua esse videntur, breviter et sine disceptatione dijudicanda sunt. Nec enim omnia nos, ut quæramus, exponimus, sed ut explicemus. Hoc itaque loco non tàm conclusio, quàm conclusionis causa considerandæ est. Nam indè liquet, id quod est animadversione dignissimum, certâ et firma Ecclesiæ decreta esse non posse, quæ non certis et firmis principiis ac fundamentis innitantur. Quocircà si vel unum ex his, à quibus Ecclesiæ judicium pendet, incertum est, certum Ecclesiæ decretum esse non potest, sive quæstio speculativa sit, seu practica : sic enim nostri loqui solent. Conclusio quippè, ut in dialecticorum proverbio est, debiliorem partem sequitur, et si unumquodlibet principiorum claudicat, eam quoque ex illâ parte debilitari necesse est, Antoninus, p. 3, tit. 12, c. 8, Cajet. opusc. de indulg. ad Julian. c. 8, D. Tho. in quodl. Quâ ex re facilè intelligitur, Ecclesiæ judicia, quæ ab incertis hominum testimoniis proficiscuntur, infirma esse ad certam et exploratam faciendam fidem. Quale illud est, quo sanctum aliquem divorum catalogo adscribendum censet. Nec tamen impunè licet hujusmodi decreta in dubium revocare ; quin temerarium et irreligiosum est, in divis consecrandis Ecclesiæ abrogare fidem. *Injuriam enim facit martyri, qui orat pro martyre,* ut capit. *Cùm Marthæ,* de celebr. miss. Innocentius tradit : injurius ergò est, ac multò etiam magis, qui martyrem catalogo adscriptum è divorum numero rejicit. Id quoniam temerè et inconsideratè faciet, jure profectò ab Ecclesiâ punietur.

Mox etiam si unum aliquod hujus generis decretum in quæstionem veniat, certè Hieronymi, Ambrosii, Augustini, ac reliquorum sanctitatem sine crimine in quæstionem vocare poterimus : atque adeò asserere, illos cum dæmonibus condemnatos. Ità posses eos maledictis concidere, ac vexare contumeliis, quæ omnia aures sanè fidelium perhorrescunt. Quòd si viris justis in divorum catalogum reponendis Ecclesia erraret, nimirùm non esset valdè absurdum, divorum omnium cultum ab Ecclesiâ explodere, eorum qui post Clementem consecrati sunt. Quo quid aut stultius aut impudentius dici potest ? Item multùm refert ad communes Ecclesiæ mores, scire quos debeas religione colere : quarè si in illis erraret Ecclesia, in moribus quoque graviter falleretur. Nec differt, diabolum colas, an hominem condemnatum. Atque si Ecclesia abstinentiæ legem rogaret, quæ vel rationi, vel Evangelio adversa esset, turpiter ab illa profectò erraretur, turpiter ergò etiam errabit in doctrinâ morum, si legem ferat de colendo divo, quem colere, si divus non est, et cum ratione et cum Evangelio pugnat. Ne igitur tantus error in Ecclesiâ sit, Deus peculiariter providere credendus est, ne Ecclesia, quamlibèt hominum testimonia sequatur, in sanctorum canonizatione erret. Cujus peculiarissimæ providentiæ abundè magnum argumentum est, quòd nunquàm infirmata est fides ab humanis testibus semel in hujusmodi judiciis suscepta. Quod in causis civilibus sæpè accidit. Quæ si singula fortè non movent, universa certè tamen inter se connexa atque conjuncta movere debebunt, ut qui fidem in his Ecclesiæ detrahunt, eos non hæreticos quidem sed temerarios, impudentes, irreligiosos esse credamus. Quibus rebus expositis, primum, secundum, ac tertium argumentum facilè refelluntur.

Nam quæ de postremo disputari possunt, illa nobis alio tempore atque ad aliud institutum, si facultas erit, explicabuntur.

Nunc illud breviter dici potest, qui summi pontificis omne de re quâcumque judicium temerè ac sine delectu defendunt, hoc Sedis apostolicæ auctoritatem labefactare, non fovere, evertere, non firmare. Nam ut ea prætereamus, quæ paulò antè in hoc capite explicata sunt, quid tandem adversùm hæreticos disputando ille proficiet, quem viderint non judicio, sed affectu patrocinium auctoritatis pontificiæ suscipere, nec id agere, ut disputationis suæ vi lucem ac veritatem eliciat, sed ut se ad alterius sensum voluntatemque convertat ? Non eget Petrus mendacio nostro, nostrâ adulatione non eget. Ordines igitur vel probare, vel refellere, quoniam non è scientiâ id solùm, sed etiam è prudentiâ pendet, non ad ea pertinet in quibus summus pontifex errare nequit. Atque jam vel in concilio Lateranensi, de vel. do. *cap:* ult., advertebatur religionum nimiam multitudinem, quam nunc esse videmus, valdè Ecclesiæ Christi incommodare. Concilium quoque Lugdunense fatetur, de vel. do. in 6, quòd importuna pe-

tentium inhiatio contrà synodi decretum aliquarum religionum confirmationem extorsit. Undè quosdam ordines per Sedem etiam apostolicam approbatos, tanquàm Ecclesiæ vel noxios, vel inutiles abolendos esse ità decrevit, ut nullum deinceps ad eorum professionem admitteret. Et Cœlestinus V statum vitamque Fratricellorum suo privilegio confirmavit : quod tamen confirmationis privilegium Joannes XXII apertè infirmum esse dixit, in Extrav. *Sancta Romana.* Vide etiam Extravag. *Quia quarumdam,* de verb. signific., ejusdem Joan. XXII. Quòd Bonifacius ex certis rationabilibus causis ea quæ Cœlestinus concesserat, viribus penitùs evacuâsset. Paulus item III ordinem quem in Italiâ frater Baptista Cremensis instituit, litteris suis probâsse dicitur ; at nuper et ordo ille à Venetis est edicto publico explosus, et Baptistæ doctrina, cui illius ordinis homines inhærebant, Romæ est condemnata. Imbecillum itaque eorum argumentum est, qui ex hujusmodi privilegiis, quæ his facilè temporum vel conceduntur, vel potiùs extorquentur, novas religiones non aliter ac de cœlo lapsas excipiendas esse confirmant, eas quoque quæ nullam regulam ex approbatis habent, nullam vel à suis editam profitentur. Nec ejus generis privilegia certa sunt Sedis apostolicæ judicia, quibus scilicet omnes fideles astringantur. Satis fuerit, si eam habeant auctoritatem, quam epistolæ decretales, quarum nonnullas constat à posterioribus meliore consilio refutatas, quoniam non ex firmo decreto, sed ex pontificum opinione prodierunt. Et quidem antè D. Thomæ tempora adeò restrictè et gravatè novi ordines admittebantur, ut ex tàm gravi augustoque judicio probabile argumentum prudentis consilii sumeretur. Nostro verò hoc seculo tàm multæ sunt religiones à pontificibus confirmatæ, ut qui eas omnes tueri voluerit tanquàm Ecclesiæ vel utiles vel necessarias, hic imprudentiæ, ne dicam stultitiæ nomine jure optimo summisque rationibus arguatur. Sed jam liber de conciliorum auctoritate concludendus est, si priùs tamen eorum conatum refutemus, qui in hujus loci firmissimam soliditatem impetum facere et incursionem voluerunt.

CAPUT POSTREMUM.

In quo refelluntur argumenta capitis primi.

Primum igitur adversariorum argumentum ex his, quæ superiore libro dicta sunt, promptissimè refellitur. Ostendimus enim Ecclesiæ nomen principibus et majoribus solere tribui : et in illis reipublicæ sitam esse auctoritatem, quos *Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei,* Act. 20, 28. Ac si Ecclesia columna est et firmamentum veritatis, Apostoli etiam sunt Ecclesiæ fundamenta, ut ad Ephes. cap. 2 et Apoc. 21, dicitur; corporis quoque robur et firmitas à capite pendet, quod si tollas, cadat corpus necesse est. Episcopi verò populorum capita sunt, et Petrus Ecclesiæ caput est, quemadmodùm sequenti libro demonstraturi sumus. At sunt idiotæ episcopi. Valentinus olim et similes imperitiam sanctorum presbyterorum arguerunt, non contemplantes, quantò pluris sit idiota religiosus blasphemo et impudente sophistâ, quemadmodùm Irenæus ait lib. 5. Sabinus quoque idem objecit concilio Nicæno, ut lib. 2 hist. Trip., cap. 8, scribitur. Sed et Apostoli idiotæ erant : per quos tamen Deus sapientes hujus mundi confudit. *Videte,* inquit 1 Cor. 11, 26, *vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes,* etc., *sed quæ stulta mundi, elegit Deus, ut confunderet sapientes.* Non propter sapientiam majorem pastores Ecclesiæ firmi in fide et doctrinâ sunt, sed propter peculiarem Christi procurationem, ne pastoribus et doctoribus vacillantibus populus fluctuet, circumferaturque omni vento doctrinæ. Quid verò, si sancti episcopi non sunt ? An solvendi et ligandi potestatem amittunt ? Nùm pascendi auctoritate carent ? *Super cathedram,* inquit Matth., 23, 2, *Moysi, sederunt scribæ et pharisæi; quodcumque dixerint vobis facite, secundùm autem opera eorum nolite facere.* Quoniam verò cùm ab aliis plerisque, tùm ab Augustino maximè ostensum et patefactum est, per malos etiam administros Christi radios in Ecclesiâ fundi, supervacaneum erit ei nunc argumento pluribus respondere, cui antè per nos abundè responsum est.

Ad id quoque, quod deinceps sequitur, non est difficile respondere. Nam sacerdotum veterum acta quidem Christo adversa fuerunt; at sententia hominum alioqui pessimorum non solùm verissima, sed reipublicæ etiam utilissima fuit. Quin divinum oraculum fuisse Joannes Evangelista testatur. Cùm enim post longam variamque concilii deliberationem, Caiphas, qui ut summus pontifex concilio præsidebat, sententiam illam, cui omnes fermè consenserunt, dixisset : « Expedit nobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat, » mox Evangelista subjecit : *Hoc autem à semetipso non dixit, sed cùm esset pontifex anni illius, prophetavit.* Quâ ex re fit, ut

et nostrorum pontificum vita quidem et opera contraria fortè sint Domino Jesu; sed eorum judicia, quæ videlicet à summo pontifice comprobata sint, et vera erunt, et Christianis utilia, ut quæ ad populi salutem sint divinitùs instituta : imò adeò à Spiritu sancto erunt ob eam causam, quam ab Evangelistâ didicimus, quia scilicet Ecclesiæ Christi pontifices sunt. Ac de secundo argumento satis.

Tertium verò argumentum sic refellitur. Nego, nullum Christi pactum cum Ecclesiæ sacerdotibus esse. Est enim primum cum Petro cæterisque qui illi in pontificatu succedunt, ut Matth. 16, et Luc. 22, videre est. Promisit item Apostolis, corumque proindè successoribus Christus Spiritum veritatis, Joann. 14, 15 et 16. Pactum quoque veritatis cum Ecclesiâ initum, Ezech. 34, 25, et 39, 26, ad Ecclesiæ tandem pastores et doctores referendum est. Non enim Ecclesiam suam Deus aliter quàm orbem administrat, ubi firma per media, media per suprema geruntur, quemadmodùm Dionysius admonuit. Pacta verò et conventa illa vetera longè alia ac nostra sunt. Illa enim temporaria erant, sicut et lex et sacerdotium. Ablatum est quippè à Judæis regnum, ablata lex, translatum sacerdotium.

Sacerdotalis autem et veritas et auctoritas paulò antè adventum Christi labefactari cœperunt. Nam quod antiquatur, et senescit, ac propè interitum est, id debilitetur oportet, atque infirmum fiat (1). Prophetæ igitur ii vel maximè, qui Christi adventui proximiores fuerunt, identidem hanc legis, veritatis, auctoritatis, sacerdotii, sceptrique ruinam judaico populo annuntiabant. Eorum hâc de re oracula si quis ad Christi Ecclesiam referre nisi ex parte velit, illa prorsùs ignorat psalm. 109, 4 : *Tu es sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech;* item, psalm. 47, 15 : *Hic est Deus noster in æternum, et in seculum seculi, ipse reget nos in secula;* item : *In misericordiâ sempiternâ misertus sum tui. Dixit redemptor tuus Dominus : Sicut in diebus Noe istud mihi est, cui juravi, ut ne inducerem aquas ultrà super terram, sic juravi, ut non irascar tibi. Montes enim commovebuntur, et colles contremiscent : misericordia autem mea non recedet à te, et fœdus pacis meæ non movebitur,* Isaiæ 54. Item Jerem. 31, 31 : *Feriam domui Israel et domui Juda fœdus novum, non secundùm pactum quod pepigi cum patribus vestris, quod irritum fecerunt,* etc. Et paulò post : *Hæc dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei : Si defecerint leges istæ coràm me, tunc et semen Israel deficiet, ut non sit gens coràm me cunctis diebus,* etc. Item Jerem. 32, 40 : *Feriam ei pactum sempiternum. et timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant à me.* Item, Ezech. 37, 26 : *Percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis :* cæteraque in novo Testamento similia, Luc. 1, 32 : *Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis;* Matth. 28, 20 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usquè in consummationem seculi;* Joan. 14, 16 : *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, qui maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis;* Matth. 16, 18 : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversùs eam.* Hic est sanguis novi et æterni Testamenti. Reprehensiones igitur comminationesque illæ Prophetarum generales ad tempus Dominicæ passionis potissimùm referendæ sunt, ut Hieronymus ipse, in Isa. 3, 56, 57, 59, 63, non semel testatur. Quid ergò sibi vult cùm quæ adversùm antiquos sacerdotes dicta sunt, ea in nostros torquet omnia? Nempè omnia in figurâ contingebant illis; scripta sunt autem propter utilitatem nostram. Ea igitur, quæ Prophetæ in illo populo reprehendunt, ad nos quoque pertinent, servato tamen Synagogæ Ecclesiæque discrimine, ut illa ad tempus, hæc perpetua esse intelligatur. Compertum est autem, sine lege et doctrinâ, sine sacerdote et doctore, sine Christo et spiritu veritatis, Ecclesiam ullo posse modo consistere. Quod quoniam aliis locis abundè satis explicatum est, non est frustrà hic repetendum. Nam et novæ legis sacerdotibus conferre veteres, Scripturarum ignoratio est, Jerem. 3 et 23, Ezech. 34, secunda ad Corinth. 3 et 4. Cui autem aliquandò veterum dictum est : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi,* etc.? Et rursùm, Luc. 22, 31 : *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua?* Quibus verò Synagogæ sacerdotibus et pastoribus spiritus veritatis promissus est, Joan. 14, 16, et 16, 17, qui cum ipsis in æternum maneret, et in omni institueret veritate? Hieronymus itaque nec de sacerdotum concilio loquitur, nec de omnibus simul Ecclesiæ pastoribus. Ad singulas Ecclesias, privatosque et pontifices et sacerdotes verba Prophetarum refert, in Ecclesiam catholicam ejusque aut sacerdotium aut veritatem nihil dicit.

(1) His verbis auctor pro suo ingenio egregiò exemplum connotat legis *transitionis*, quâ in suo motu à Providentiâ res omnes, tùm in physicis, tùm in moralibus, singulæ juxtà suam naturam, diriguntur. P. S.

At verò illud movêre quempiam poterit, quod Isaiæ cap. 22 scriptum est : *Expellam te de statione tuâ, et de ministerio tuo deponam te. Et vocabo servum meum Eliacim, et induam illum tunicâ tuâ, et cingulo tuo confortabo eum, et potestatem tuam dabo in manu ejus, et erit quasi pater habitantibus Hierusalem, et domui Juda. Et dabo clavem domûs David super humerum ejus, et aperiet, et non erit, qui claudat; et claudet, et non erit qui aperiat. Et figam illum paxillum in loco fideli, et erit in solium gloriæ domui patris ejus,* etc. Quæ de translatione sacerdotii veteris legis in novum Christi sacerdotium prophetata esse in dubium vocari non potest. Quod autem sequitur, videtur sensui nostro esse contrarium : *Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fideli, et frangetur, et cadet, et peribit, quod perpenderat in eo, quia Dominus locutus est.* Si enim Christus Dominus, qui tanquàm paxillus in Ecclesiâ fixus est, auferatur, et qui ex eo fide antè perpenderant posteà peribunt et cadent, quomodò nos Ecclesiæ in fide firmitatem perpetuam pollicemur ?

Quomodò etiam asserimus, Christum Ecclesiæ semper pastoribus affuturum ? Hoc Hieronymus, lib. 7 in Isa., in commentariis ità solvit, ut ad dies novissimos referatur, cùm, Matth. 24, 12, *refrigescet charitas multorum,* et locum habebit illud Luc. 18 : *Putas filius hominis veniens inveniet fidem super terram ?* Quod, quemadmodùm libro superiore diximus, non sic intelligendum est, quasi nulla tunc Ecclesia futura sit, nulla Christi fides, nullum mysticum fidelium corpus, nullus veritatis in eo corpore spiritus, quæ omnia sacris ipsis litteris adversarentur; sed usu Scripturarum, quod in comparatione aliorum minimum est, nullum esse dicitur. In tantum ergò in illis diebus fidelium numerus minuetur, ut Christus de medio Ecclesiæ sublatus esse videatur. Sed non avolabit à paucis illis, qui residui erunt, doctor suus, Isa. 30, 20 ; dabit eo quoque tempore Christus pastores et doctores, Eph. 4, 13, qui dat eos, *donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis filii Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Occurremus enim nos, qui vivimus, qui relinquimur in adventum Domini, et simul cum Domino erimus, 1 Thess. 4, 10. Ecclesia igitur, ejusque species et forma in finem usquè seculi permanebit, permanebitque adeò cum eâ et Christus, et spiritus veritatis, sine quibus constare illa non potest. Atque Hieronymus illam Isaiæ vaticinationem ad Christum secundùm anagogen refert. Nam sensum historicum et litteralem libro Commentariorum quinto explicuerat. Ex sensu autem anagogico nullum certum argumentum trahitur. Sanè verò illud etiam considerandum est, propheticas illas reprehensiones non sic in omnes ejus temporis pastores et sacerdotes convertendas, ut nullus intelligatur exceptus. Concionatoribus siquidem hoc permissum est, ut quod plerosque tangit, id ità enuntient, quasi tangat omnes. Sic aliquandò totus ille populus ab Isaiâ reprehenditur, tanquàm in eo à plantâ pedis usquè ad verticem capitis non sit inventa sanitas, Isai. 3, 6 : et tamen idem Propheta viros aliquos justos relictos esse fatetur, inquiens : *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen,* etc. Sic Helias in omnes invehitur, quasi relictus solus; at dicit illi divinum responsum : *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua sua Baal.* Sed de tertio argumento satis multa diximus. Nam et ex his, quæ superiore libro responsa sunt, poterat abundè confutari.

Ad quartum verò respondeo primùm conciliorum auctoritatem illi testimonio non inniti. Nihil enim de Ecclesiæ conciliis præfinire videtur eo loco Christus, sed unitatis consensionem commendare, cujus ad impetrandum magna vis est. Quòd si propter Innocentium, d. 20, cap. *de quibus,* et propter synodum 6, action. 17, et propter synodum Chalcedonensem in epistolâ ad Leonem, de synodis, locus ille intelligatur, aliter deindè respondere possumus, quòd quemadmodùm in nomine principis concilium aggregatur, cùm ejus auctoritate indicitur, sic synodus ecclesiastica in Christi nomine cogitur, cùm indicente Christo vel ejus vicario cogitur. Concilia itaque, quæ præter auctoritatem romani pontificis fiunt, non oportet Christum in medio habeant. Talis autem synodus illa Cypriani fuit. Tametsi ne omnes quidem viri justi, qui in nomine etiam Christi congregantur, quamvis Christum in medio habeant, ad hunc semper effectum habent, ut veritatem quæstionis propositæ decernere et tenere possint. Sed si fuerit res ad salutem necessaria, hoc fiet illis à Patre cœlesti, ut vel ab eo, in cujus nomine et auctoritate congregati sunt, probentur, si vera dixerint, vel doceantur, si vera non dixerint. Id enim satis est, ut preces illorum exaudítæ dicantur juxtà præscriptum Matthæi testimonium. Illæ verò, quæ sequuntur, frivolæ sunt Calvini calumniæ, quibus non est operæ pretium respondere. Nam priori quidem nunc satisfecisse mihi videor, posteriori autem et in

capitis superioris tertiâ quæstione ad postremum argumentum, et in tertii libri capite ultimo ad quartum respondimus. Sed de quarto argumento hactenùs.

Porrò ad quintum responsio antè oculos est ex his, quæ dicta sunt. Nam concilium Ariminense invito Liberio papâ hæreticorum operâ coactum fuit, ut et in historiâ ecclesiasticâ, et in epist. Damasi ad Africanos episcopos, et in dist. 15, c. *Sancta Romana*, ex Gelasio refertur. Ephesinum quoque secundum, licèt auctore Leone congregatum fuerit, sed Dioscori tùm minis, tùm favoribus corruptum est, pontificis legatis, et quibusdam aliis bonis viris repugnantibus. Ità nusquàm fuit confirmatum, sed damnatum potiùs à Leone et synodo Chalcedonensi. Constantinopolitanum deniquè illud repugnante Ecclesiæ pontifice coactum est, reprobatumque posteà in synodo 7 generali, 367 Patrum, qui apud Nicæam convenerunt. Quo ex loco manifestè refelluntur ii, qui concilii auctoritate retentâ, summi pontificis existimant non esse tenendam. Quid enim causæ est, cur concilium Constantinopolitanum primum 150 Patrum tanquàm unum ex Evangeliis habeatur, hoc autem alterum Constantinopolitanum, ubi multò plures fuerunt episcopi, habeatur pro nihilo? nempè conciliorum robur ab illo est, pro quo rogavit Christus, ne deficeret fides ejus, quò fratres suos posset in fide firmare. Sed de his sequenti libro diligentiùs.

Nunc sextum argumentum diluamus, in quo non parva quæstio est, nùm canones Trullani ecclesiasticam habeant auctoritatem. Nam quòd habeant, his argumentis suadetur. Primùm, quòd Gratianus nomine sextæ synodi hos canones perpetuò citaverit, ut patet dist. 16, cap. *placuit*, et cap. *quoniam* et de cons. dist. 1, cap. *Jacobus*, et de cons. distinct. 2, cap. *didicimus*, et 27 quæst. 1, *Si quis episcopus*. Sexta verò synodus sine dubio Ecclesiæ auctoritatem habet, ut paulò post demonstraturi sumus. Trullanos ergò canones catholici probare debemus.

Deindè id suaderi potest ex Innocent. 3, de ætat. et qualit. ord., cap. *A multis*, qui in synodo 6 constitutum esse dicit, ut si qui eorum, qui ad clerum accedunt, nuptiali jure mulieri voluerit copulari, hoc antè subdiaconatûs ordinem faciat. Constat verò hunc esse canonem 6 inter Trullanos.

Prætereà Adrianus papa hos canones, et synodum à quâ sunt editi, probat et recipit, ut cernere est dist. 16, cap. *Sextam* et de cons. dist. 3, cap. *Sextam*. Non igitur de Trullanis canonibus dubitare catholico licet.

Quarto loco id ipsum demonstratur ex synodo 7, act. 3, ubi Tharasius : « Ejusdem, « inquit, sextæ synodi rectè et divinè decreta « edita, traditosque canones recipio. » Et action. 4, Petrus episcopus dixit : « Habeo co- « dicem sextæ sacræ synodi canones continen- « tem. » Sanctissimus autem patriarcha Tharasius subjecit : « Quæ est hæc ignorantia, « quâ plerique laborant circà hos canones? » Scandalum enim est dubitare, nùm sint sextæ synodi. Et action. 6, Epiphanius, qui loco synodi repondebat Iconomachis : « Sacra, ait, « sexta synodus posteaquàm sententiam suam « de unâ voluntate Christi sub Constantino « pronuntiâsset, iterùm unanimiter omnes « divinâ voluntate post 4 aut 5 annos congre- « gati, duos et centum canones edidêre. » Quòd si divinâ voluntate unanimiter illi canones à Patribus sunt editi, probati utique sunt septimæ etiam synodi testimonio. Atque eadem synodus 7 : « Definierunt, inquit, sextæ synodi « sancti Patres, conventum per singulas pro- « vincias semel in anno fieri. Hunc ergò cano- « nem et nos renovamus. » Auctoritatem ergò finiendi Patres illi habuerunt, et si sancti fuerunt, ut hìc dicitur, nihil sibi usurpârunt contrà Ecclesiæ regulas. At si præter sententiam romani pontificis coactum illud concilium est, adversùm ecclesiasticas regulas coactum esse constat; habet igitur Trullana hæc synodus solidam auctoritatem, si septimæ synodo credimus. Accedit his, quòd synodus 7, act. 5 et 6, Nicolaus in epist. ad Michaelem imperat., concil. Florentinum, sess. 5, horum canonum auctoritate utuntur.

Sed mihi rem hanc diligentiùs consideranti contraria opinio, et probabilior, et gravior videri solet. Cujus sententiæ auctores habeo Anastasium apostolicæ Sedis bibliothecarium, in procœmio in synodum 8, ad quam jussu Adriani II venit; nam erat utriusque linguæ græcæ et latinæ peritissimus, ut 63 dist., cap. 2, dicitur, in eâdem opinione est Theophanes, græcus historicus, et Humbertus, Silvæ Candidæ episcopus, apocrisiarius Leonis IX, in libello contrà epistol. Michaelis, patriarchæ Constantinopolitani. Qui liber citatur à Gratiano, ut liber Leonis IX contrà epistolam Nicetæ Abbatis. Sed et à Latinis non recipi hos canones, referunt Theodoretus Balsamon, et Matthæus monachus, maximi Latinorum detractores, ille in interpretatione eorumdem canonum, hic in historiâ conciliorum et virorum illustrium. Sunt autem argumenta quæ

hanc sententiam confirment, irrefragabilia. Primum, quòd sexta synodus sub Constantino imperatore contrà Monothelitas ab Agathone congregata, atque à Leone II comprobata, nullos ediderit canones. Illa vero synodus, quæ sub Justiniano imperatore posteà coacta est, cur sexta synodus appelletur, nulla est causa. Sed de nomine nihil moror. Hoc solùm assero, ei concilio nec romanum pontificem, nec ejus legatos interfuisse. Subscriptiones episcoporum videantur, et res fiet manifesta. Justinianus primùm subscripsit, deindè episcopi qui sextæ synodo affuerant, sed nec numero pares, nec nominibus omninò similes, ut Theophanes et Anastasius evicerunt. Romani verò pontificis et legatorum ejus nulla subscriptio est.

Alterum argumentum est, quòd Justinianus bis synodum apud Constantinopolim coegisse legitur, prius sub Sergio, romano pontifice, posterius sub Joanne VII, eodem quoque episcopo romano. Et de priore quidem Beda, de naturâ rerum, cap. 67, ait Justinianum, romanæ Ecclesiæ pontificem, Sergium, quia erraticæ suæ synodo, quam Constantinopoli fecerat, favere et subscribere noluisset, jussisse Constantinopolim deportari, qui tamen ob culpam perfidiæ regni gloriâ posteà privatus, exsul in Pontum secessit. Hactenùs Beda. Et Platina, in vitâ Sergii : « Justinianus, inquit, « synodum habuit, in quâ nonnulla approbata « sunt orthodoxæ fidei nequaquàm congruen- « tia. Eadem quoque Sergii apocrisiarius, qui « tùm Constantinopoli erat, subscriptione suâ « stolidè nimiùm confirmavit. Verùm, cùm « posteà Romam delata à Sergio explodieren- « tur, irâ percitus Justinianus, Zacharium « misit, qui Sergium ad se vinctum traheret. » Hactenùs Platina. De posteriore autem idem Platina, in vitâ Joan. VII, ità scribit : « Justi- « nianus, eâdem stultitiâ vexatus, quâ fuerat « antè amissum imperium, Sergio pontifici « duos metropolitanos Romam misit, qui Joan- « nem adhortarentur, ut habitâ synodo, quæ « de *homousio* crederent orientales, eadem « etiam occidentales affirmarent, præpositis « libellis, in quibus ei subscribendum erat. « Homines tamen re infectâ ad imperatorem « pontifex remisit. » Hæc ille. Ac si quis Trullani concilii verba velit expendere, statim deprehendet, quale illud concilium fuerit. Sic enim habet : « Quoniam sanctæ universales « synodi quinta et sexta, de mysterio fidei ple- « nissimè disputantes, canones non fecerunt, « propterea nos convenientes in hanc impe- « rialem urbem, sacros canones conscripsimus. « Oportebat enim, ut synodus universalis ca- « nones ecclesiasticos promulgaret. » Hactenùs concilium. Principio autem, si in Constant. urbem convenistis, dicite mihi, ecquo evocante convenistis? Anne romanus aliquis episcopus vobis concilium indixit? Minimè id quidem. At romanus pontifex eo tempore certus erat, catholicus erat, addo etiam probus erat. Primates autem Ecclesiæ sine principis ecclesiastici, et veri, et catholici, et pii, voluntate cogere, hoc non est synodum velle facere, sed adversùs Ecclesiæ principem conspirare. Quemadmodùm si regni proceres ad res publicas pertractandas sine regis arbitrio conveniant, conjuratio illa potiùs quàm congregatio existimabitur. Justinianus, inquis, eos facit convenire. Benè profectò narras : nam istum improbum fuisse, et Ecclesiæ rom. inimicum, memoriæ proditum est. Qualem autem synodum à tali viro profectam esse arbitrabimur? Sed audiamus causam conventûs faciendi. « Quoniam sanctæ universales synodi quinta et « sexta canones non fecerunt, propterea nos « in hanc imperialem urbem convenientes, « canones conscripsimus. Oportebat enim, ut « synodus universalis canones ecclesiasticos « promulgaret. » Itaque hæc Trullana synodus supplementum duarum esse dicitur, et quod deerat quintæ et sextæ, id nimirùm addidisse. Ideò enim nec sexta, aiunt, propriè nominatur, sed πενθέκτη, id est, quinisexta. Scilicet nomine sextæ synodi Trullana se priùs venditare volebat. At nunc nec sexta, nec quinta, nec septima est, sed monstrum quoddam, quinisexta. Illud verò quis ferat, quòd insimulant Patres hi duo gravissima concilia tanquàm mutila et imminuta, ut causa congregationis necessaria videatur? Enimverò concilium generale Ecclesia ne unum quidem habuit, ubi causa aut hæresis, aut schismatis nulla esset. Trullana hæc synodus sola est, quæ non ad profligandam hæresim, non ad tollendum schisma, sed ad canones edendos cogitur. Ecquid autem erat opus, pastores Ecclesiarum omnium suis sedibus cieri, ut post innumeros ferè canones apostolicos, Nicænos, Ancyritanos, Neocæsarienses, Antiochenos, aliorumque plurimorum et martyrum et confessorum, qui canone secundo Trullano comprobantur, alii centum duo ab his Patribus ederentur? Quantò verò graviùs sexta synodus egit, quæ causâ fidei, ob quam convenerat, absolutâ, noluit Ecclesiam canonibus onustam discedere? Non igitur necesse erat canones condere, sed si verum fateri vultis, alia Justiniano causa

vestræ congregationis fuit, nimirùm ut Latinos, Sedemque præsertìm apostolicam insectaretur, utque, quod Platina ait, aliqua vestrâ auctoritate probaret orthodoxæ fidei nequaquàm congruentia. Nam si, ut ipsi dicitis, post quatuor aut quinque annos à sextâ synodo exactâ (1), sub Justiniano, filio Constantini, Constantinopoli convenistis, certè (computate tempora) hæc illa est erratica synodus, cui, auctore Bedâ, Sergius noluit subscribere. Sed jam videamus, ut reliqua, quæ nunc non exstant, dissimulemus, cur his centum duobus vestris canonibus subscribere Sergius nec voluerit, nec verò debuerit.

In canone secundo suscipitis et confirmatis 85 canones Apostolorum; hos Sedes apostolica non recepit, ut auctor est Isidorus, dist. 16, cap. *Canones*, id quod cùm ex Leone IX, c. *Clementis*, eâdem dist., ostendi potest, tùm verò magis ex Gelasio, dist. 15, cap. *Sancta Romana*. Cur autem Sedes apostolica probet canonem 84, quem vos probatis, ubi tres Machabæorum libri contrà omnium consensum Ecclesiarum admittuntur? atque in eodem secundo canone synodum Cypriani de rebaptizandis hæreticis comprobatis, quasi secundùm traditam Afris consuetudinem, lex illa constituta sit, et non magis adversetur omnibus Ecclesiis Dei. Nec enim decretum illud Cypriani explicari potest ad normam canonis 95 Trullani, et 19 Nicæni; quoniam canon Cypriani de omnibus in universum hæreticis præscriptus est, maximè Donatistis, quos constat in nomine Trinitatis baptizâsse. Decretum ergò Cypriani ab universali Ecclesiâ simpliciter reprobatum Sergius approbare non debuit, quod Trullana synodus fecit. In canone tertio Ecclesiæ romanæ legem de bigamis non ordinandis summum jus appellatis, et ex rigore austerum; sedis autem Constantinopolitanæ mollities ac dissolutio benignitas vobis est. Mediam quasi ex duabus componitis, sedtalem Ecclesia latina super explosit. Jure igitur hanc vestram synodum explosit Sergius.

Canon 13 jubet ut hypodiaconi, diaconi, presbyteri à suis legitimis uxoribus non separentur. Ea consuetudo apud Græcos quidem invaluit; sed synodus generalis eam toti Ecclesiæ contrà Latinorum usum malè præscripsit. Benè ergò Sergius vestros canones reprobavit.

Canone 36, decernitis, quòd thronus Constantinopolitanus æqualia privilegia cum apostolicâ Sede obtineat, et Alexandrinus, Antiochenus, ac Hierosolymitanus aliis præferatur.

(1) Theophan. putat à synodo 6 ad hos editos canones annos 26 interfluxisse.

Scitis adversùm hunc canonem olim à sancto papâ Leone pugnatum. Et quanquàm ratione pugnatum est, at sequentes romani pontifices Constantinop. huic ambitioni et vanitati contradicere noluerunt. (De privil. antiq.)

Canone 62, præcipitis, in omnibus diebus quadragesimæ, præter sabbatum et dominicam, nullas novas hostias consecrari, sed, ut apud nos in die paresceves, fieri præsanctificatorum sacrificium. Hoc vestris Græcis præcipite, si vultis: romanus enim episcopus hoc in totam Ecclesiam decretum non probaret.

Jam canon 55 nullâ nostrâ confutatione eget: absurdus enim per se est, et manifestè in romanam Ecclesiam injurius. Ipsum audiamus: « Quoniam intelleximus in Romanorum « civitate, in sanctis quadragesimæ diebus, in « ejus sabbatis jejunare præter ecclesiasticam « traditam consuetudinem; sanctæ synodo visum est, ut in Romanorum Ecclesiâ, si quis « fuerit inventus sabbato jejunans, clericus « deponatur, laicus segregetur. » Nùm tibi videtur à romano aliquo pontifice hunc canonem probatum iri? Minimè verò gentium. Quid 67? Vide an probandus sit: « Sacra, inquiunt, « Scriptura nobis præcipit, ut abstineamus à « sanguine et suffocato. Meritò igitur damna« mus eos, qui cujuscumque animalis sangui« nem arte aliquâ condiunt et sic comedunt. » Ecqua autem major Scripturarum ignoratio esse poterat, quàm existimare, præceptum illud apostolicum ad ea usquè tempora perdurâsse? Quantò veriùs Latini decretum hierosolymitanum, quoad sanguinem et suffocatum attinebat, ad breve tempus tantisper manere interpretati sunt, quamdiù Judæorum et gentium consuetudo coalesceret, quamdiùque Synagogam Ecclesia cum honore quodam sepeliret. Abeat nunc Gratianus, et sextæ synodo canones Trullanos tribuat, Innocentius verò decretum Gratiani eodem nomine retulit, quo erat à Gratiano citatum; id quod et divo Thomæ, et aliis quoque viris doctis aliquandò accidit, ut Gratiani diligentiâ fisi capita decreti ementitis auctoribus et titulis referant. Idem quoque Gregorio IX contigit, qui, titulo de constit., nomine Hieronymi commentaria in Proverbia retulit, quæ Hieronymi non esse certum est. Caput autem illud, quod Innocentius citat, habetur dist. 32, cap. *Si quis eorum*, nomine sextæ synodi. Adrianum verò Trullanos canones recepisse, tantùm abest à veritate, ut nihil magis veritati possit esse contrarium. Verba siquidem illa reperiuntur in epistolâ Tharasii ad Adrianum, non sicut Gratianus, memoriâ lapsus,

existimavit, in epistolâ Adriani ad Tharasium. Tharasius itaque recepit illos, non Adrianus, ut patet actione secundâ et tertiâ septimæ synodi. Adrianus siquidem verba Tharasii refert, ut Constantinopolitanos proprio mucrone confodiat : « Si enim, inquit, vos fatemini canones illos divinos et legales esse, « canone autem 82, imaginem Christi venerandam esse concediti, quid nunc contrà « sacras imagines depugnatis ? » Quòd si septima synodus uno canone utitur, ut ipsorum Græcorum testimonio imagines esse venerandas comprobet, ecquid indè argumenti promitur, ut cæteros item canones approbârit? Quasi totum Menandrum, Aratum aut Epimenidem confirmârit Paulus, quòd horum aliquandò sit testimoniis usus. Nec verba illa, quæ ex septimâ synodo retulimus, ipsius synodi sunt, sed Tharasii, Petri episcopi, Epiphanii. Quæ non erat ejus temporis et instituti expendere. Non enim id tùm agebatur, an Trullana synodus probanda esset, sed an essent imagines venerandæ. Quamobrem, quæ obiter, et præter institutum à privatis hominibus in concilio dicebantur, ne novæ lites suborirentur, illa sapienter à Patribus dissimulata sunt, eò vel maximè, quòd in causâ præcipuâ, de quâ ibi erat controversia, Trullanæ synodi auctoritate libenter utebantur. Id ne comminisci videamur, Nicolaus nimirùm est auctor adhibendus, qui in epistolâ ad Michaelem imperatorem, cùm ad quamdam causam suadendam synodi hujus Trullanæ canone quodam vellet uti, in hunc modum disserit : « Providè hoc Constantinopo- « litana synodus canonum suorum sexto dignoscitur prohibere capitulo. Quod tamen non « apud nos invenitur, sed apud vos haberi « perhibetur. Verùm novimus nos, Apostoli imbuti documentis, etiam sententiis uti paganorum; quantò magis Christianorum, et contrà « ipsos, quorum nec vitam sequimur, nec mentem erroneam imitamur? Deindè Apostolus « Paulus de libris paganorum aliqua in suis « scriptis posuit; numquid ideò etiam cuncta « recipienda sunt, quæ cum his pariter sunt « prolata? » Hactenùs Nicolaus ; non itaque si aut Innocentius, aut septima synodus, aut Nicolaus, aut concilium Florentinum horum auctoritate canonum abutuntur, probato uno, aut item altero, reliquos probaverunt. Quanquàm Patres synodi Florentinæ hos 102 citâsse canones, me omninò præterit. Nam quod actione quintâ refertur, id non ex synodo, ubi hi canones sunt editi sub Justiniano, sed ex sexto concilio universali sub Constantino illius patre depromptum st, ut actione 17 ejusdem sexti concilii, patet. Sed quoniam et hæc synodus apud Trullum, regium palatium scilicet, celebrata est, quod de hâc dicitur, hoc per errorem ad Trullanos canones creditum est pertinere. Quorum auctoritas ideò à nobis lebefactata est, ne quisquam falso errore deceptus eos veris legitimisque conciliis opponeret. Video autem dubitari posse, cur inter reliquos canones Ecclesiæ romanæ contrarios non et 82 notaverimus, ubi prohibitum est, ne Christus deinceps sub figurâ agni pingeretur. Sed nolui equidem has Trulli regulas inimicè insectari. Nego itaque in 82 canone, secundùm veram lectionem tale aliquid prohiberi ; quin potiùs in eo pictura illa veneranda, quâ agnus digito Præcursoris demonstratur, et suscipitur, et deinceps conservari in Ecclesiâ jubetur. Id quod colligere licet ex epistolâ Adriani ad Tharasium, septimæ synodi actione primâ, et ex actione quartâ ejusdem septimæ synodi. De Trulli igitur canonibus, atque adeò de sexto argumento hactenùs.

In argumento verò septimo, Pighii contentio pertinax coarguenda est, qui ut opinionem quam semel induerat, tueretur, synodos Ecclesiæ decreto susceptas vanis conjecturis infirmare perrexit. Tantùm studium certandi, ubi semel efferbuit, et dura pertinacia potest ! Mihi verò non est hoc loco opus pro sextâ synodo, undè emersit certamen, depugnare, quam et Agatho coegit, et Leo II confirmavit, quam et Beda, lib. de Temp. rat., cap. 56, et cæteri post eum catholici probaverunt, quam et concilium Florentinum, sess. 5, recipit, et Eugenius IV, in decreto super unione Jacobinorum, veneratur. Alii pro sextâ et septimâ synodis apologiam edant, si diligentia illis Francisci Turrensis non adhùc facit satis. Nos enim id dogmate fidei, et decretis ad salutem fidelium necessariis conciliorum auctoritatem asserimus, in rerum gestarum judicio et ordine non asserimus. Nec in his, quæ parùm, vel certè nihil ad nos attinent, tempus et operam sumimus.

Ad octavum ergò argumentum Cajetanus in opusculo de Auctor. papæ, et concil., cap. 8, respondet, concilium Constantiens. quo tempore illud decretum edidit, non fuisse et universale et integrum. Erat enim tùm schisma in Ecclesiâ sub tribus pontificibus, Joanne XXIII, Gregorio XII et Benedicto XIII. Undè asserere quòd id temporis illud concilium erat generale, nihil aliud est, quàm revocare antiquum schisma, aliosque damnare, qui Benedictum et Gregorium sequebantur. Quod tamen fuit,

estque semper ambiguum. Quòd si objicias, Martinum V in ultimâ sessione approbâsse omnia et singula decreta in materiis fidei, quæ priùs à concilio Constantiensi prodiissent, respondet idem Cajetanus id propriè ad fidem pertinere, et tanquàm fidei decretum à Martino probari, quod adversùm hæreticos fuisset definitum, ut in 8, 15 et 21 sessione factum est. Quòd autem Martinus V ea solùm probet, patet primùm, quoniam ad petitionem oratoris regis Poloniæ illa approbatio facta est, qui hoc tantùm exigebat, ut acta in concilio contrà hæreticos confirmarentur. Patet etiam, quia Martinus dicit se omnia sic conciliariter facta approbare, et non aliter, nec alio modo. Supponebat enim quædam non conciliariter acta. Nam in illâ quartâ et quintâ sessione, ut idem Cajetanus admonet, nec disputatio aut disquisitio aliqua intercesserat, nec delecti fuerant adhùc viri docti ad disserendum et tractandum ea, quæ in fidei doctrinâ essent constituenda, sed id cautum posteà à concilio fuit in sessione sextâ. Ità, si quis tradita in sessione quartâ diligenter expendat, inveniet ea non formam habere decreti, quò videlicet aut fideles obligentur, aut contrarium sentientes explodantur. Patet demùm ex litteris Martini V, in quibus errores Joannis Wicleffi, Joannis Hussi et Hieronymi Pragensis expressè damnantur, nullâ de eâ re, an concilium sit suprà papam, factâ mentione. Sed quoniam quæ de concilio Constantiensi in dubium verti solent, ea pulcherrimè explicantur à discipulis D. Thomæ, maximè à Cajetano, viro in nostrâ familiâ excellentissimo, nos de hâc re ne verbum quidem ullum prætereà faciamus. De octavo igitur argumento tantùm.

In nono verò miror equidem illorum cæcitatem, qui concilium Basileense tueri volunt, cùm manifestum sit, illud, licèt à principio Eugenio IV consentiente fuerit congregatum, posteà tamen ab eodem primùm Ferrariam, deindè Florentiam translatum, ubi Basileenses conatus publicâ Ecclesiæ auctoritate repressi sunt. Nam et unio Armeniorum et Græcorum populi christiani consensione approbata, non in concilio Basileensi, sed in Florentino facta est. Eugenium Ecclesia etiam post illam depositionis Basileensis sententiam, pro vero pontifice habuit; Felicem autem illum in synodo electum contempsit. Quorsùm ergò attinet mordicùs consilium Basileense tenere? Quorsùm favere hæreticis, qui conciliorum in hæreticos judicia infirma esse contendunt, quòd concilium Basileense eos hæresis nomine damnârit, qui etiamnùm Catholici judicantur? Quæ qui sentiat, is nihil omninò sensurus esse videatur. Quocircà non dubito esse nunc grande piaculum, pro concilio Basileensi stare velle, cùm schisma illud jam exstinctum non aliâ ratione magis denuò possit accendi. Et Nicolaus V apertè sentit Felicem illum non fuisse verum Ecclesiæ pastorem, sed nominatum, nec verum concilium et generale, sed congregatum vocat nomine concilii generalis; Eugenium verò felicis recordationis prædecessorem suum honorificentiùs appellat. Ità in litteris suis non probat, nisi beneficiorum collationes (sic loqui solent) et hujusmodi cætera, quæ si irrita haberentur, populus, mutatis aut pastoribus aut officialibus, multùm incommodi acciperet. Atque Leo X, in concilio Lateranensi, sessione 11, planè definit concilium Basileense non fuisse legitimè congregatum. Et posteà, cùm de quâdam sanctione ageretur à concilio Basileensi editâ: « Sicut « Leo, inquit, ea quæ in secundâ Ephesinâ « synodo temerè contrà justitiam et catholicam « fidem gesta fuerunt, postmodùm in Chalcedonensi concilio fecit revocari, ità nos à « tàm nefariæ sanctionis revocatione retrahi, « salvâ conscientiâ et Ecclesiæ honore non possumus, cùm ea omnia, post translationem « ejusmodi concilii Basileensis per felicis memoriæ Eugenium papam IV, prædecessorem « nostrum, factam, à Basileensi conciliabulo, « seu potiùs conventiculo facta exstiterint, ac « propterea nullum robur habere potuerint; cùm « etiam solum romanum pontificem, tanquàm « auctoritatem super omnia concilia habentem, « conciliorum indicendorum, transferendorum « ac dissolvendorum plenum jus et potestatem « habere, nedùm ex sacræ Scripturæ testimonio, dictis sanctorum Patrum, ac aliorum « romanorum pontificum decretis, sed propriâ « etiam eorumdem conciliorum confessione « manifestè constet. » Hactenùs Lateranense concilium. Probat autem ea, quæ dixerat, multis et testimoniis, et exemplis, quæ nos, ne sit longum, prætermisimus. Sed provocaverunt doctores Parisienses à concilio Lateranensi, et appellatio nomine Academiæ circumfertur. Quorum illa fuerit, ego hìc non disputo; illud assero, non sine Ecclesiæ scandalo atque pernicie circumferri. Exstat anathema Pii II in eos qui ad futurum concilium appellaverint; et sine Pii causis, quas multas suis litteris reddidit, manifestum est, rem hanc et hæreticorum omnium summum patrocinium esse, et fenestram vel maximam aperire ad obedientiæ ecclesiasticæ jacturam, ac perniciem veræ

pietatis. Sed de his non est hujus loci temporisque disserere. Verùm objicis ea quæ in secundâ sessione concilii Basileensis decreta sunt, à legitimo concilio esse decreta, ut patet ex litteris Eugenii, quæ lectæ sunt sess. 16 ejusdem concilii. Sed nos huic quæstioni breviter respondemus, non approbâsse Eugenium decreta edita, sed solùm concilium generale Basileense à tempore inchoationis suæ legitimæ continuatum fuisse. Deindè, concilium in secundâ sessione non erat plenum, quia major pars episcoporum decrat, imò paucissimi aderant. Quarè inchoatione quidem generale erat, sed nondùm erat verè et perfectè re ipsâ generale, Prætereà, legatus sine commissione processit ad ea decreta ferenda, ut ex litteris Eugenii ad Julianum colligitur. Adde quòd cùm gravis atque difficilis semper fuisset inter catholicos altercatio, quibusdam dicentibus papam suprà concilium esse, aliis contrà asserentibus concilium esse suprà papam, nullâ conquisitione factâ, nullo examine præcedenti, positum est id quod erat ambiguum. Quarè non fuit decretum fidei, sed simplex quædam commemoratio ejus doctrinæ, quæ erat in concilio Constantiensi tradita. Id quod videntes hujus synodi Patres, rursùm in sessione 33, rem eamdem aliter tractaverunt, definientes ea tanquàm fidei decreta esse deinceps amplectenda. Sed tunc omnis legatorum potestas erat abolita, et synodus Florentiam translata. Quarè nihil mirum, si turpiter et pueriliter erraverit, eos pro hæreticis condemnando, qui nunc sine controversiâ fideles habentur.

Ad decimum verò argumentum responsio est facillima, plenaria concilia à summo pontifice minimè confirmata per alia legitima et probata emendari. At quòd plenarium concilium summi pontificis auctoritate firmatum per aliud posterius emendetur, exemplum ne unum quidem proferri potest. Nam et hujusmodi concilia Augustinus non infirmat, sed tuetur ejusdem libri c. 4. Quanquàm Augustinus non videtur loqui de emendatione fidei, sed de emendatione legum, quæ ad res scilicet vel gestas, vel gerendas referuntur : *Ipsa plenaria,* inquit, *concilia priora à posterioribus emendantur, cùm aliquo rerum experimento aperitur quod clausum erat.* Quod ad fidei veritatem referri vix potest, quæ non rerum experimentis innotescit. Leges ergò nonnullæ, in quibus per imprudentiam falli concilia possunt, nihil obstat quominùs à posterioribus conciliis emendentur (1). Isidoro autem ex his etiam respondetur. Non enim sunt nobis explicanda singula.

Ad undecimum diximus sæpè concilia integra et capitis auctoritate perfecta ea esse, quæ nos ab errore vindicamus. Nec si summus pontifex firmus in fidei causâ judex est, concilia frustrà coguntur. Primùm enim, ut capite superiore admonebamus, romanus pontifex non temerè et stultè, sed consideratè atque sapienter debet fidei controversias definire, advocando scilicet consiliarios, vel plures, vel pauciores, juxtà rei, de quâ disseritur, gravitatem. Juvant enim Patres concilii summi pontificis fidem atque doctrinam. Undè in concilio Hierosolymitano, cùm facta esset magna conquisitio, Petrusque sententiam dixisset nullo sacrarum litterarum testimonio fulcitam, Jacobus probavit eam quidem additis testimoniis prophetarum. Adjecit item quasi de suo legem maximè necessariam de abstinentiâ ab idolothytis, fornicatione, suffocatis et sanguine. Ità enim divina procuratio in Ecclesiam se fundit, ut membra præcipua, tametsi à capite ipsa pendeant, caput tamen tueantur et juvent. Facit quoque concilium plausibiliorem populo fidem propter acceptissima multorum testimonia atque judicia. Nam et leges, quæ communi optimatum consensu et rogantur, et feruntur, libentiùs populus accipit, quàm si à rege solùm ederentur. Quamobrem Beda, libro Retrac. in Actus Apostolorum, prudenter sanè monuit, Paulum contulisse cum Apostolis aliis Evangelium, quod prædicabat in gentibus, solerter in concilio disquirendo, an rectè de legalium cessatione doceret : « Non quòd ipse de hâc « re, inquit, aliquid dubitaret, sed ut mentes « dubitantium apostolicâ synodi auctoritate fir« marentur. » Gregorius autem de synodis provincialibus locutus est, quæ in causâ fidei vix quidquam obtinere potuerunt, nisi essent summi pontificis auctoritate roboratæ. Illa expertus est Gregorius, hæc non est expertus. Quanquàm et illo tempore concilii Nicæni utilitas nondùm erat satis explorata.

De postremo argumento difficile dictu est. Quid theologi ferè opinentur, video. Hoc tamen verè licet dicere, romanum illud Nicolai concilium locutum esse multò ad sensum fidelium accommodatiùs. Concilii verba priùs audiamus; posteriùs expendemus verane an falsa sint : « Profiteor, inquit Berengarius, non solùm sa-

(1) Notandum etiam objectum legum positivarum pro temporis, locorum, aliisve circumstantiis variari : undè et ipsas leges variandas esse, absque ullâ in legislatoribus levitatis notâ; imò id ex naturâ rerum, ex sapientiâ proindè postulari. P. S.

« cramentum, sed verum etiam corpus Christi « manibus sacerdotum tractari, frangi, et fi- « delium dentibus atteri. » Hæc Berengario præscripta à synodo confessionis forma. Ubi alterum potest habere dubitationem, an corpus Christi ratione sacramentalium specierum verè et tractari dicatur, et frangi; alterum dubitari non potest, quin in seipso Christus nec tractetur à sacerdotibus, nec frangatur. Atque alii dicent fortè pro suo arbitratu quisque: nos autem hoc quidem tempore, et in hâc quæstione sequemur potissimùm Thomam Waldensem, qui in libro sacramental. tit. 4, cap. 24, docet ejusmodi loquendi formulas et esse verissimas, et esse etiam olim à Patribus usurpatas. Refert in hoc Dionysium cap. 3, lib. *de ecclesiast. Hierarch.* Refert quoque Chrysostomum, *in Matth. homil.* 83. Retulerat autem et cap. superiore Paschasium in lib. *de corpore et sanguine Christi;* fideles sanè cùm species sacramentales viderint, Christum se vidisse testantur, eumdemque, cùm illas tetigerint, tetigisse. Quod magnum profectò argumentum est, cur ità esse credamus. A fidelium vulgo, inquis, ista sumis. Metuebam ne à lenonibus diceres. Christiani rudes disserunt isto modo. Benè profectò narras. Nam in quæstione fidei communis fidelis populi sensus haud levem facit fidem. Quæro enim ex te, quandò de rebus christianæ fidei inter nos contendimus, non de philosophiæ decretis, utrùm potiùs quærendum est, quid philosophi atque ethnici, an quid homines christianâ et doctrinâ et fide instituti, sentiant? Præsertim cùm huic sententiæ consenserint Patres etiam veteres, quemadmodùm paulò antè demonstratum est. Prætereà motis speciebus sacramentalibus, id quod inter doctiores ferè convenit, Christus item per accidens quidem, sed movetur tamen; nihil igitur obstat, quin visis tactisque speciebus, Christi corpus et videatur et tangatur. Nam nec ipsa substantia sensilis, nisi per accidentia sentiri potest. Ad hæc, cùm species panis vinique miscentur, Ecclesia fatetur corporis et sanguinis Domini mixtionem fieri: ergò cùm videntur et tanguntur species, corpus Christi et videtur et tangitur. Quid multa? Sic mihi persuasi, sic sentio, Christi corpus in locum panis ità successisse, ut præter ea quæ fidei hujus sacramenti repugnant, omnia sibi vindicet, quæ panis antè ratione accidentium vindicabat. Alioqui, qui species panis manducaret, is Christi corpus non ederet, nec ille biberet sanguinem, qui vini specie potaretur. Atqui scriptum est; *Accipite, et comedite; hoc est corpus meum;* et rursùm: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem,* etc. Et iterùm: *Qui manducat indignè, judicium sibi manducat, non dijudicans corpus Domini.* Quòd si caro Christi in sacramento editur, certè frangitur, dentibusque fidelium atteritur. Utrumque enim ei cibo, quem edimus, est et conjunctum et proprium. Quid quòd per Lucam, si græci sermonis habetur ratio, Dominus ait: *Accipite, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur?* Nec verò nobis divus Thomas in 4 sententiam objici debet, cùm in tertiâ parte, quæstione 77, artic. 7, ad tertium argumentum, nostræ hujus sententiæ auctor fuerit vel præcipuus: quem quis non præferat sexcentis Œcolampadiis? De postremo igitur argumento diximus satis; satisque proindè de quarto loco diximus. Ad sequentem deinceps transeamus.

DE ECCLESIÆ ROMANÆ AUCTORITATE,

QUÆ QUINTO LOCO CONTINETUR.

LIBER VI (1).

CAPUT PRIMUM.

Ubi ponuntur argumenta, quibus hujus loci auctoritas impugnatur.

In eum locum incidimus, quem longè latèque patentem theologi, præsertim juniores, copiosè tractare solent, propterea quòd Sedis apostolicæ non auctoritas modò et gravitas, verùm etiam omnis omninò vis et facultas, cùm semper ab hæreticis impugnata est, tùm multò magis hoc tempore à Lutheranis impetitur, quorum in romanam Ecclesiam conten-

(1) Vide notam suprà, ad initium libri quinti.

tio pertinax, et odium æternum est. Sed non ego persequar quæstiones infinitas de romani pontificis potestate; tantùm de auctoritate dogmatum videamus. Nolo autem agere confusè, ut id explicemus hâc disputatione, quod quæritur. Itaque eorum inprimis argumentationes exponemus, qui locum impugnant. Deindè loci nos vim et auctoritatem cum catholicâ Ecclesiâ conservabimus. Post hæc adversariorum argumenta diluemus. Quæ si longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparata, fortassè etiam brevior videbitur. Qui igitur locum hunc infirmare pergunt, his argumentis, ut sibi videntur, efficiunt.

Primò, Joannes XXII publicè docuit, justorum animas non videre Deum usquè ad judicii diem; cavitque, ne Parisiis theologiæ gradum quisquam consequeretur, nisi priùs in hanc sententiam juravisset. Errare igitur summus pontifex, atque adeò Sedes apostolica in fide potest.

Secundò, Cœlestinus III definivit, quòd cùm alter conjugum labitur in hæresim, dissolvitur matrimonium, ut patet de divortiis cap. *Quanto*. Super quo affirmat Hostiensis, Cœlestini epistolam decretalem habitam olim in corpore juris. Erravit igitur in fide Cœlestinus, nam definitio illa Evangelio contraria est.

Tertiò, Alexander III de sponsâ duorum, cap. *Licet*, asserit, quosdam suos prædecessores judicâsse, quòd si post matrimonium contractum per verba de præsenti, non consummatum tamen, aliud novum matrimonium consummetur, primum dirimitur, secundum est validum. Hic autem error est sine dubio in fide et moribus manifestus.

Quartò, idem Alexander III, cap. *Cùm esses*, de testament., definit, alienum esse et à generali Ecclesiæ consuetudine, et à diversâ lege et sanctorum Patrum institutis, ut testamenta, nisi quinque, vel septem testium fuerint subscriptione firmata, penitùs rescindantur. Constat autem, civilem legem, quæ ejusmodi testamenta minùs solemnia irritat, à viris hodiè ecclesiasticis comprobari. Falsus est igitur in fide Alexander, ut qui pronuntiet, legem aliquam esse divinæ contrariam, quæ re verâ contraria non est.

Quintò, Innocentius I, in epistolâ ad Rufum et Eusebium, cap. 1 : « Qui viduas, inquit, « acceperunt uxores, ad summum sacerdotium « agnoscimus pervenisse. Quod contrà legis « esse præcepta nullus ignorat, cùm Moyses « clamitet : *Uxorem virginem sacerdos accipiat:* « contrà quod præceptum divinâ auctoritate « subnixum nullâ defensio opponitur, nisi « consuetudo vestra, quæ ex ignorantiâ pro- « fecta est. » Et Innocentius III, cap. *Per venerabilem, qui filii sint legitimi*, cùm quamdam legem Deuteronomii retulisset : « Sanè, ait, « cùm Deuteronomium secunda lex interpre- « tetur, ex vi vocabuli comprobatur, ut quod « ibi decernitur, in novo Testamento debeat « observari. » At decreta veteris legis debere à nobis observari, sacris etiam litteris, non modò concilio Florentino adversatur.

Sextò, Nicolaus III in Extravag., *Exiit, qui seminat*, de verborum significatione, decernit, abdicationem proprietati omnium rerum tàm in speciali, quàm in communi Christum Dominum et verbo et exemplo docuisse. Quod erroneum esse Joannes XXII docet in extravaganti, *Cùm inter nonnullos*.

Septimò, Nicolaus ad consulta Bulgarorum, referturque de consecratione distinct. 4, cap. *A quodam Judæo*, definit, quòd si in nomine Christi aliquis baptizetur, rebaptizari non debet; cujus oppositum Pelagius papa determinat in epistolâ ad Gaudentium episcopum, referturque eâdem dist., cap. *Multi*, et cap. *Si re verâ*, quæ ambo capitula ex eâdem epistolâ sunt deprompta. Consentit et cum Pelagio Zacharias papa, cap. *In synodo*, eâdem distinctione. Aut Nicolaus igitur, aut Pelagius falsò de fidei quæstione decrevit.

Octavò, divus Gregorius in epistolâ quâdam ad Augustinum, Cantuariensem archiepiscopum, Gregorius quoque III, in epistolâ ad Bonifacium episcopum, ex apostolicæ, romanæque Ecclesiæ auctoritate pronuntiârunt, quòd si mulier infirmitate aliquâ fuerit correpta, nec valuerit debitum marito suo reddere, maritus quidem aliam uxorem ducere potest, eâ lege tamen, ut subsidii opem conjugi priori non subtrahat. Quòd autem vir ab uxore, quæ per infirmitatem debitum reddere non valet, discedere possit, atque ad secundas nuptias transire, doctrinæ evangelicæ apostolicæque adversum est, ut Gratianus, quæst. 31, 7, dixit.

Nonò, Gelasius contrà Eutychem et Nestorium definit, in altaris sacramento, factâ etiam consecratione, panis, vinique substantiam manere. Id quod à fide catholicâ alienum est.

Decimò, romani pontifices litteras sæpè sacras falsò exposuerunt. Nam ut ea loca prætermittam, quæ Cajetanus refert in opusculo quæstionum 27, q. ult., certè Gelasius papa cum concilio septuaginta episcoporum, et refertur sub nomine Pelagii, dist. 21., cap. *Quamvis*, atque Anacletus, dist. 22, cap. *Sacro-*

sancta, probant romanam Ecclesiam cæteris esse prælatam illâ evangelicâ voce Domini Salvatoris : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Quod idem plures etiam alios pontifices sensisse constat. Ridiculum autem videtur esse, evangelicum testimonium in eum sensum velle flectere. Ad eumdem quoque modum plerique summi pontifices ad probandum majores Ecclesiæ causas ad Sedem romanam esse referendas, inducunt illud ex Lucâ : *Ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua.* Quod quàm ineptum sit, vel ex eo liquere aiunt quòd ibi Dominus Petro solùm, non item posteris loquebatur. Subdit enim : *Et tu aliquandò conversus, confirma fratres tuos.* Quæ verba si ad posteros referantur, nimirùm romanos pontifices, priùs aversos fuisse oporteret, ut aliquandò conversi confirmarent fratres suos. Cùm itaque romani episcopi sacras litteras falsò interpretentur, falli et fallere in fidei dogmate possunt. Nam ex sacrarum litterarum rectâ intelligentiâ vera dogmata, ex obliquâ verò falsa trahuntur.

Undecimò, si apostolica Sedes in fide errare non posset, id maximè ex privilegio Petri, Luc. 22 : *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua.* At Petri fides defecit, juxtà id, quod Ambrosius ait : « Fidelior factus est Petrus, « postquàm fidem se perdidisse deflevit. » Multò ergò magis cæteri successores errare in fide potuerunt. Ut erravit certè Anastasius, distinct. 19, cap. *Anastasius.* Erravit quoque Honorius, ut in concilio sexto Constant. actione 13 et 18, definitur.

Postremò, Hieronymus in epistolâ ad Evagrium, cùm illi objiceretur romanæ Ecclesiæ consuetudo : « Si auctoritas, inquit, quæritur, « orbis major est urbe. Ubicumque fuerit episcopus, sive Romæ, sive Constantinopoli, « sive Alexandriæ, ejusdem meriti, ejusdem « est et sacerdotii. Potentia divitiarum, et « paupertatis humilitas vel sublimiorem, vel « inferiorem episcopum non facit. Cæterum « omnes Apostolorum successores sunt. Quid « ergò mihi profers unius urbis consuetudinem? « quid paucitatem, de quâ ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vindicas? » Hactenùs Hieronymus. Et Ambrosius lib. 3 de Sacram. capite primo, cùm romanam consuetudinem sibi opponeret : « In omnibus, ait, « cupio sequi Ecclesiam romanam : sed tamen « et nos homines sensum habemus ; ideò quod « alibi rectiùs servatur, et nos rectè custodimus. Ipsum sequimur Apostolum Petrum; « ad hoc Ecclesia romana quid respondet ? « utique ipse auctor est nobis hujus assertionis « Petrus Apostolus, qui sacerdos fuit Ecclesiæ « romanæ. » Quòd si Hieronymus et Ambrosius Ecclesiæ romanæ instituta facilè rejiciunt, certè non est cur apostolicæ Sedis præscriptam in moribus regulam sequi debeamus. Eò vel maximè quòd Trull. synodus, can. 55, asserit. romanam Ecclesiam præter ecclesiasticam traditam consuetudinem sabbatis quadragesimæ jejunare; corrigitque hunc Ecclesiæ romanæ morem, qui contrà Apostolorum canonem 65 inoleverit. His potissimùm argumentis hunc locum quidam infirmum esse contendunt. Credunt enim Sedem apostolicam errare posse etiam cùm de fidei quæstione judicat. Inter Parisienses Gerson et Almain hujus sententiæ præcipui auctores habentur. Eamdem sequitur Adrianus in 4 sentent. de confir., quæst. ultimâ. Ac Thomas quidem Wal. l. 2, doctrin. fid. anti. c. 19, eamdem videtur sequi, tametsi in lib. de sacramentalibus, doctrinâ 10, longè aliter sentit. Gratianus, distinct. 19, § *Hoc autem intelligendum est*, eidem opinioni videtur etiam assentiri. Nec ab hâc, ut apparet, alienus est cardinalis Turrecr. lib. 4, part. 2, cap. 16; quamvis in l. 2, cap. 109, 110, contrariam sententiam et tulerit et ostenderit. Hanc Erasmus libenter amplectitur super epist. Hieronymi ad Damasum de nomine Hypostasis. Quin in libro de ratione veræ theologiæ fenestram dicit aperire ad perniciem veræ pietatis eos, qui doceant romanum pontificem errare non posse, quoties de moribus, aut fide pronuntiat. Huic Lutherus subscribit, huic Wiclefistæ, atque adeò omnes hæretici subscribunt libentissimè.

CAPUT II.

In quo redditur causa, cur Sedes apostolica quintum locum obtineat.

Horum ego opinionem ex academiis theologicis explosurus sum, efficiamque, ut spero, vi argumentorum meorum, si integris animis expendantur, semotis contentione et odio, quibus omne judicium exoculari solet. Ut autem evidentiùs intelligatur, quàm sit magnus hujus opinionis error, fingamus animo unum esse Lutherum, in quem stylus hic noster acuatur. Nam errantium multitudo non parit errori patrocinium. Sit ergò primus idemque solus qui audeat affirmare, summum pontificem Ecclesiamque romanam in fidei controversiis decernendis posse contrà Evangelium errare. Nisi ergò probavero certioribus argumentis, id esse erroneum, quàm probent catholici aut purgatorium esse, aut indulgentias

pontificias divinâ auctoritate constare, auctoritas hæc mea quantulacumque est, apud lectores periclitabitur. Illud verò meliùs ostendo, si ad locum hunc firmâ ratione constabiliendum, altiùs hujus rei fundamenta jacio. Sed antè tamen, cur hunc locum quintum fecerimus, paucis explicandum est. Erunt enim fortassè quidam, quibus aptior ordo videretur, si priorem, quo conciliorum auctoritas continetur, hic locus antecederet. Qui etiamsi aberrant à conjecturâ, video tamen quid sequatur; nempè Sedis apostolicæ auctoritate sublatâ, concilia quæcumque non solùm vacillare, sed cadere: at Sedem apostolicam per se etiam sine conciliis suam habere auctoritatem; priorem itaque esse Ecclesiæ apostolicæ; quàm conciliorum auctoritatem. Rebus autem suum cuique servare locum natura jubet, quemadmodùm locus elementis suus est cuique proprius, ut terra infimum teneat, hanc inundet aqua, superior æther, ignibus altissima ora reddatur. Quibus breviter respondemus, nos humani ingenii habitâ ratione, naturæ ordinem sæpè negligere. Est autem hominibus comparatum, quod Aristoteles non semel admonuit, ut à notioribus ad ea, quæ minùs sunt nota, proficiscantur. Quamobrem, cùm conciliorum auctoritas plerisque sit et acceptior et notior, nihil mirandum est, si naturæ ordinem anteverterimus. Præterquam quòd concilia Ecclesiam repræsentant, et ab Ecclesiâ catholicâ concilia catholica sejungere, non erat satis ex ordine. Meritò igitur Ecclesiæ concilia hærere fecimus. Sed de his hactenùs. Jam id, quod erat institutum, persequamur.

CAPUT III.

Tria pronuntiata continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad successores quoque derivari.

Etsi non sum nescius, quàm sit scholastica disputationis forma quibusdam invisa, sed non debeo tamen aliam inire disputandi rationem, præter eam, quam et viris clarissimis probatam esse intellexi, et ad terrores omnes refellendos semper aptissimam existimavi. Certè quæ Augustinus contrà adversarios Ecclesiæ disseruit, tametsi et inventa sunt acutiùs, et dicta subtiliùs, quàm ut quivis ea possit agnoscere, ad evincendas tamen hæreses eò aptiora judicantur quò teniùs ad vivum resecata sunt. Demonstraturus igitur apostolicam eamdemque romanam Sedem errare in fide non posse, scholæ more tres propositiones habeo ponere, in quibus hujus quæstionis cardo vertitur.

Primùm, Petrum Apostolum fuisse à Christo institutum pastorem Ecclesiæ universalis.

Hanc probat apertè illud apud Joannem testimonium, c. 21, 17: *Pasce oves meas.* Qui enim non distinxit inter has oves et illas, alienam à suo demonstravit ovili, quæ Petrum pastorem non recognosceret, ut Innocentius, de major. et obe. cap. *Solitæ,* et Bernardus, lib. de Consid. ad Eugen. cap. 6, evidentissimè argumentantur. Nec dubitari potest, ad Petrum eam curam specialiter pertinuisse, quem Dominus, priusquàm oves illi committeret, interrogavit, nec idem semel aut bis, sed tertiò etiam: *Simon Joannis, diligis me plus his?* Ubi non expressit solùm Simonis proprium nomen, sed patris etiam nomenclaturam adjecit, ne ullâ posset ambiguitate Petri potestas eludi, aut perversè in alium torqueri. Atque idem rursùs ex altero apud Matthæum testimonio declaratur: *Beatus es,* inquit Dominus, cap. 16, 17, *Simon Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: et quodcumque solveris super terram,* etc. Ubi notandum inprimis illud, quòd cùm omnes discipuli rogati fuissent, cæteris tacentibus, unus Petrus respondit. Deindè et illud advertendum, quòd et nomen Petri antiquum Christus servavit, inquiens: *Beatus es, Simon,* et patris etiam nomen addidit, ne ad Chananæum possent verba referri. Nomen quoque novum indidit, quod Petro non commune cum reliquis Apostolis esset, sed proprium. *Et ego dico tibi,* ait, non Joanni, non Jacobo; sed, *tibi, tu es,* non solùm vocaris, sed es Petrus, hoc est, saxum. Undè et Joannis primo cap., *Cephas,* id est petra ingens, seu rupes magno ferendo ædificio idonea, à Domino vocatus est. *Et super hanc petram,* inquit, *ædificabo Ecclesiam meam,* id est, super te, ô Petre, ut exponit Hilarius super Matthæum, Ambrosius sermone 47 de fide Petri, Cyprianus in epistolâ ad Quintum, Hieronymus, lib. 1 contrà Jovinian; et super Matth., et in epistolâ quâdam ad Marcellam, et in Isaiæ, c. 2 et 16. quamvis in concione quâdam de Pentecoste aliter exposuerit. Chrysost. homil. 55, in Matth., Cyrillus, lib. 2 in Joann. cap. 12, Origenes hom. 1 in Matth., et hom. 5, super Exodum, Theophylactus, Lucæ 21, Gregorius, in quâdam epistolâ ad Mauricium Augustum, et in aliâ ad Eulogium, Alexand. episcop., lib. 6, epist. 37, Leo, concione 2, de Apostolis Petro et Paulo; sed et in epistolâ ad Flavia-

num : « Petrus, inquit, à principali petrâ soli-« ditatem et virtutis traxit et nominis. » Atque in epist. 67 ad episcopos Viennens., id apertiùs exponit, dist. 19, cap. *Ità Dominus*, Tertul., lib. de Præscr. hæret., Epiphanius in lib. Ancoratùs; Dionysius item, in Ep. ad Timoth., Petrum dicit à Paulo vocatum fundamentum Ecclesiarum. Et concil. Chalcedon. vocat Petrum petram et crepidinem catholicæ Ecclesiæ; atque ex consequenti fatetur Ecclesiam catholicam super Petrum ædificatam. Nec me latet, Augustinum, super Joannem homil. ultimâ, de verb. Domini homil. 4, id veritum esse concedere. At, lib. 1 Retractat., cap. 21, hunc communem sanctorum sensum non reprobat. Nec reprobari sanè is poterat, quem non summi modò pontifices, verùm concilia quoque probârunt, quemadmodùm ex his quæ posteà dicemus perpicuum erit.

Sed non est opus, rem alioquì ludicissimam externis admotis luminibus illustrare. Quorsùm enim dicit Dominus Simoni filio Jonæ : *Tu es* Πέτρος, hoc est, saxum, nisi ut intelligeremus, cùm è vestigio addit : *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam,* ipsissimum Petrum esse, super quem esset Ecclesia ædificanda? Cùm verò idem sit secundùm metaphoram domûs fundamentum, quod servatâ corporis analogiâ caput, manifestè colligitur, Petrum ut Ecclesiæ caput, ità etiam fundamentum esse. Cur autem nomen capitis in Petro vereamur, si rectorem ovium Christi eum negare non possumus? Nam populi rectores capita dicuntur, Amos 6, et Saül, quoniam rex erat, caput populi dicitur, 1 Regum 15. Sed testimonia Patrum Bucerus quærit, negatque Petrum ab ullo unquàm caput Ecclesiæ vocatum. Impudentissimè verò negat. Quoniam Evaristus, Alexander hujus nominis primus, Pius etiam primus, Calixtus primus item, Gregorius, Athanasius, Chrysostomus, Patres concilii Chalcedonensis, Constant. septimæ synodi, Petrum ac successores ejus caput Ecclesiæ non obscurè appellaverunt. Quorum testimonia paulò post adcripturi sumus. Fateamur igitur, Petrum et caput et fundamentum, et rectorem pastoremque esse à Christo constitutum Ecclesiæ universalis. Hæc enim omnia adeò sibi cohærent, ut si unum ex illis tollas, reliqua tollere necesse sit. Ac Clemens, 6 Dispo. lib. : « Petrus, Jacobus et Joannes, inquit, quamvis « à Christo fuerint omnibus penè prælati, ta-« men non sibi vindicabant primatûs gloriam, « sed Jacobum, qui dicebatur Justus, Apostolorum episcopum statuunt. » Non igitur Clementi Petrus erat pastor Ecclesiæ universalis. Hujusmodi scilicet testimonia hinc indè venantur hæretici, ut luci tenebras offundant. Dionysius, c. 3 de div. nom., Petrum dicit supremum fuisse decus et theologorum columen. Euseb., lib. 2 Eccles. hist., cap. 14, Petrum scribit probatissimum omnium Apostolorum et maximum fideique magnificentiâ primorum principem; Epiphan., hæres. 51, affirmat, Christum elegisse Petrum, ut esset dux suorum discipulorum. Leo in epist. ad episcop. Viennens., evangelici muneris sacramentum, ait, ità Dominum ad omnium Apostolorum officium pertinere voluisse, ut in beatissimo Petro omnium Apostolorum summo principaliter collocaret. His, nam alios enumerare longum est, his, inquam, tàm multis et idoneis testibus non cedunt hæretici; et volunt nos uni Clem. credere, qui dicat Jacobum Apostolorum episcopum institutum esse. Hierosolymorum episcopus Jacobus agnoscitur; Apostolorum episcopus non agnoscitur! Quanquàm Apostoli, ædificationis gratiâ, cùm erant Hierosolymis, Jacobo sanè plurimùm deferebant; quò posteris episcopis exemplo essent, ut tanquàm subditos in alienâ Ecclesiâ se gererent. Sed benè habet, quòd non asserit Clemens Dominum statuisse, sed Apostolos, modestiæ causâ. Nos verò hâc primâ propositione asserimus, Petrum à Domino pastorem Ecclesiæ catholicæ institutum. Quod quoniam Cajetanus in libel. de auctorität. papæ et concilii, et fusiùs adhùc in altero de Eccles. romanæ primatu plurimis maximisque argumentis ostendit, nos breviter demontrâsse sufficiat.

Secundò, Petrum, cùm Ecclesiam docebat, aut oves in fide firmabat, errare non potuisse. Id primùm ostenditur ex illo testimonio Lucæ 22 : *Simon, Simon* (1), *eccè Satan expetivit vos, ut cribraret sicut criticum : ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; et tu aliquandò conversus, confirma tuos.* En cùm dixisset Dominus : *Satan expetivit, vos* non ait : *Ego rogavi pro vobis,* sed *pro te;* nec dixit : *Et vos aliquandò conversi,* sed : *Tu aliquandò conversus, confirma fratres tuos.* Cùm autem oratio Christi, ut auctor est Paulus, semper fuerit exaudita, quod Christus oravit, id certè consecutus est, ne Petri fides deficeret, ut fratres posset in fide firmare. Deindè hanc etiam demonstrat illud Matthæi 16 : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversùs eam.*

(1) Bis Simonis nomen in græco repetitur, et sic legit Agatho, actione 4 sextæ synodi.

Quæ verba explicans, hom. 1 in Matth., Origenes ait : « Manifestum est, etsi non exprimà-« tur, quòd nec adversùs Petrum, nec adver-« sùs Ecclesiam portæ prævalere poterunt in-« ferorum. Nam si prævalerent adversùs pe-« tram, in quâ Ecclesia fundata erat, contrà « Ecclesiam item prævalerent. » Petrus ergò firmus stabat in fide, ne fabrica super ipsum fundata rueret. Prætereà, si Petro peculiari ratione et privilegio claves non unius cœli, sed cœlorum datæ sunt, quemadmodùm homil. 6 in Matth. annotavit Origenes, claves autem cœlos aperiunt, consequens fit, ut omnia cœlorum impedimenta tollant. At ex parte intellectûs ingressum in cœlos impedit ignorantia fidei, sicut ex parte voluntatis affectio prava ; data est igitur Petro potestas non minùs ad tollendam ignorantiam, quàm ad tollenda peccata. Quæcumque itaque solvisset, et quæcumque ligâsset, sive spectarent ad intellectum, sive ad affectum, ea ligata fuissent solutaque in cœlis. Quamobrem quæstiones in fide difficiles solvere jure suo Petrus poterat, ligareque proindè suo judicio, ut id tenerent fideles, quod ipse decerneret. Atqui falso de fide judicio fideles ligari non queunt. Quòd si *divinatio in labiis regis, et in judicio non errabit os ejus*, ut Proverb. c. 16 dicitur, cur nos existimabimus, Petrum regni cœlorum principem à Deo constitutum, in gravissimo de fide judicio errare potuisse? Et si Caiphas, vir in Synagogâ impius, cùm esset pontifex anni illius, quia pontifex tamen erat, prophetavit, nonne magis Petrum summum à Christo pontificem Ecclesiæ datum, divino Spiritu ad veritatem definiendam agi credimus? Si pastor denique omnium fidelium Petrus est à Deo constitutus, doctor ergò et magister Ecclesiæ supremus effectus est. Quòd si pascua doctrinæ salubris ovibus Christi non daret, sed posset eas erroribus falsis ac perniciosis pascere, nimirùm non esset à Christo Ecclesiæ provisum. Provisum est autem sine dubio, nisi Petrus ipse nos fefellerit, inquiens : *Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum Evangelii, et credere.* Petrum ergò peculiariter inter cæteros elegit Christus, ut eum gentes in fidei controversiâ non audirent solùm loquentem, sed etiam crederent. Ità enim cùm Petrus sententiam edixisset, tacuit omnis multitudo, Petro definienti consentiens, ut Actor. 15, à Lucâ refertur.

Tertiò, Petro defuncto, divino jure esse, qui illi succedat in eâdem auctoritate et potestate. Nam cùm oves Christi essent usquè ad consummationem seculi futuræ, desipiet profectò qui Christum existimabit ovili perpetuo pastorem temporarium suffecisse. Quòd igitur Dominus instituendo pastorale Ecclesiæ munus primo pastori contulit, id ordinariè cuilibet successori intelligitur contulisse, ut Cajet. de Prim. Eccles. rom. cap. 12, eruditissimè comprobavit. Prætereà, regnum Christi futurum erat æternum ; ergò et Ecclesiæ principatus non fuit temporalis, quod libro etiam superiore probatum est. Alioqui, si Petri potestas ad posteros non est translata, ne cæterorum quidem Apostolorum potestatem ad succedentes episcopos transmissam agnoscemus. Ità nunc in Ecclesiâ nulla aut episcoporum aut sacerdotum potestas erit. Qui est error in fide manifestus. Utitur etiam Bernardus ad Eugen. l. 2, cap. 6, in hujus rei confirmationem, illo Exod. cap. 12, 19, testimonio : *Esto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent, ut ostendas populo cæremonias, et ritum colendi, viamque per quam ingredi debeant. Provide autem de omni plebe viros sapientes qui judicent populum omni tempore. Quidquid autem majus fuerit, referant ad te, et ipsi minora tantummodò judicent. Si hoc feceris, implebis imperium Domini. Quibus auditis, Moyses fecit omnia quæ Jetro suggesserat.* Quòd si Jetro consilium et optimum fuisse constat ; et Synagogæ maximè necessarium, ut unus esset summus judex, ad quem majores causæ et quæstiones referrentur, nullo pacto verisimile fit, Christo Domino hujusmodi consilium defuisse, quod Ecclesiæ erat similiter necessarium. Non ergò Petro solùm ea potestas collata est à Domino, sed ad posteros quoque transit, nisi Deus majorem Synagogæ curam habuerit quàm Ecclesiæ. Confirmat eam rem vel maximè alterum legis veteris testimonium, quo usus est Innocentius III, cap. *Per venerabilem, qui Filii sunt legitimi : Si difficile*, inquit, *et ambiguum apud te judicium esse prospexeris, et judicum intrà portas tuas videris verba variari, surge et ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes levitici generis, et ad judicem, qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui judicabunt tibi judicii veritatem. Et facies quæcumque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, et docuerint te juxtà legem ejus, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur homo ille, ut nullius deinceps intumescat superbia.* In quibus verbis illud primùm advertendum est,

non quaslibet causas ad metropolitanum judicem summumque sacerdotem esse referendas, sed difficiliores quàm ut minorum judicium auctoritate absolvi possent. Deindè et illud admonendum, supremum illud tribunal, à cujus sententiâ juxtà legis normam nulla prorsùs erat appellatio, senatum suum habuisse quidem levitarum et sacerdotum, sed unum esse primum judicem, summumque unum sacerdotem, qui in sententiâ ferendâ vel solus significatur habere auctoritatem : *Qui autem superbierit,* inquit, *nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat,* vel præsidenti ad ministrandum, ut Septuaginta transtulerunt. Et rursùm : *Ex decreto judicis morietur homo ille.* Non ait : *Sacerdotum et judicium,* sed, sacerdotis et judicis. Nec illud prætercundum, quòd non jubet Dominus concilium ex totâ Synagogâ congregari, sed concilium adhiberi jubet sacerdotum et levitarum, qui senatûs loco summo sacerdoti in civitate matrici semper adessent. Quia enim in promptu erat, ut id genus quæstiones et controversiæ identidem orirentur, paratum et aditu facile oportebat esse tribunal : id quod non esset, si frequens cogendum esset ex omni synagogâ concilium, ut universas controversias definiret.

Sed ne id quidem negligendum est, legislatorem absolutè præscribere, ut post sacerdotis præsidentis judicium omnes suis opinionibus cedant. *Facies;* ait, etc., *sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram aut sinistram.* Nec injuriâ id quidem præscribit legislator, quoniam antè, ut securos discrepantes redderet, fuerat pollicitus, judicium illius senatûs, ad quem consultatio referretur, verum esse futurum : *Qui judicabunt,* inquit, *tibi judicii veritatem.* Sed, ait, Bucerus, vera erunt hæc, si protulerit secundùm legem. Sic enim habet Moyses : *Facies quæcumque docuerint te juxtà legem ejus.* Hìc primùm, quod isti sæpè contrà nos faciunt, revocare eos libet ad hebraicam veritatem. Septuaginta quippè hoc modo verterunt : *Facies secundùm verbum, quod nuntiaverunt tibi ex loco, quem elegerit Dominus Deus tuus. Et custodies valdè, ut facias secundùm omnia quæ sancita fuerint tibi, secundùm legem, et juxtà judicium, quod dixerint tibi, facies.* Et Santes Pagninus ità reddidit : *Facies secundùm sermonem verbi, quod annuntiabunt tibi, et custodies faciendo juxtà omnia, quæ docebunt te. Juxtà sermonem legis, quem docebunt te, et secundùm judicium, quod dicent tibi, facies.* Ubi non præcipit Moyses, ut sacerdotibus credant, si judicârint secundùm legem, sed potiùs, ut quæ sacerdotes docuerint, ea pro legè habeántur. Alioquì, si de legis ac religionis controversiâ ad senatum recurrentibus hanc causam liceret arripere, nulla unquàm ejusmodi quæstio finiretur. Semper enim ille locus dubitandi esset reliquus, an sacerdotes proferrent juxtà legem : cujus dubitationis nullus esset judex institutus. Sed de his disputatum est alio loco satis, ut arbitror, diligenter. Nunc autem id solùm agimus, Deum post tempora etiam Moysi, quamdiù Synanoga futura erat, instituisse maximi pontificis unum tribunal summum, è cujus judicio privati omnes cives ac judices etiam minores penderent. Quid ergò ? Moyses providit Synagogæ, et Christus non providit Ecclesiæ? An volumus, ut his diebus non sit judex in Israel, sed unusquisque quod sibi videatur bonum, id et faciat et sentiat? *Volumus,* inquiunt, *Evangelii libertatem.* Anne est libertas civitati, nullum habere à quo regatur? Est libertas navi, sine gubernatore undis ventoque permitti? libertas ergò erit, ut quidam ait nullum esse in scholâ præceptorem, nullum in humano corpore caput, nullam mentem in homine, sed solis cupiditatibus turbari ac misceri omnia pro libidine. Id verò ne pecudes quidem cuperent, quarum interest pastores habere, à quibus deducantur in pascua, atque in eis defendantur ab injuriâ ferarum. Non itaque, ut ad propositum revertamur, domus una sine patrefamilias, una civitas sine rectore, ovile unum sine pastore uno mortuo Petro, relictum est, sed est aliquis, qui illi in regendi ac pascendi oves auctoritate succedat.

Quòd si objicias, ex typo et figurâ non sumi idoneum argumentum, memineris, quæ in veteri populo illo quasi delineata ad illius speciem et ordinem pertinerent, ea ad speciem Ecclesiæ et ordinem referri oportere. Nec nos ex figurâ argumentamur, et typo, sed à minori ad majus argumentamur, evidenti sanè ratione. Incredibile est enim, Synagogam componendis de fide lege, et religione controversiis judicem et senatum Deo auctore habuisse, Ecclesiam non habere : præsertim cùm Ecclesiæ id sit multò etiam magis necessarium (1). Quæ cùm ex tàm variis nationibus, linguis, ingeniis, institutis emerserint, necesse est, plures gravioresque habeat de fide et religione controversias. Quas nisi hujus reipublicæ princeps valeat componere, Ecclesiæ profectò forma et species turpissima et sors multò quàm Synagogæ deterior. Sed Ecclesiæ ac Synagogæ omissâ compara-

(1) De his videre est Pighium, lib. 2 de Eccles. Hier. cap. 2,

tione, ex fine certè præscribitur auctoritas, quæ principi in unâquâque societate congruat. Non enim æqua est auctoritas cuilibet imperanti; sed alia patrifamilias, alia præfecto, alia regi convenit; unicuique verò horum tanta, quanta ad cujusque societatis finem necessaria erit, ut eam patrifamilias præstemus auctoritatem necesse est, quam ad finem domestici convictûs necessariam esse, ratio recta et doctrina præscripserint; quoniam in unâ domo eodemque tecto, ubi varia est hominum natura, et officium cujusque diversum, non aliter vivi omninò potest. Tantam ergò habet summus à Christo institutus pontifex in Ecclesiâ auctoritatem, quanta ad continendos christianæ reipublicæ cives in fide, religione, officio est necessaria. Suboriri autem inter nos necessum est de fide ac religione controversias, quibus componendis si nullus est à Christo datus judex, ad quem referetur tandem ejusmodi quæstio omnis? sine fine esset, perpetuaque dissensio, totque, ac tàm dissonantes de fide ac religione sententiæ, quot sunt in Ecclesiâ, et quàm sunt diversa capita. Quas ob res si Ecclesiæ unitatem, charitatem, consociationem conservare oportet, necesse est profectò, ut unus sit relictus à Christo princeps, qui non aliter ac Petrus dissidentium lites dirimere, solvereque quæstiones possit. Videmus enim principi cujusque alterius societatis id convenire, ut si inter socios aliquæ controversiæ oriantur, præsertìm quæ ad finem illius societatis propriè pertineant, dirimere eas valeat, cum adjuncto sibi seniorum prudentiumque consilio. Atque hæc demùm propositio tertia definita est in concilio Constantiensi. Nam sess. 8, ille error Wicleffi damnatur: *Papa non est proximus et immediatus Vicarius Christi.* Et sess. 15, septimus error damnatus est hujusmodi: *Petrus non fuit nec est caput sanctæ Ecclesiæ catholicæ.* Et tertius decimus: *Papa non est manifestus et verus successor Petri.* Et error 27: *Non est scintilla apparentiæ, quòd oporteat esse unum caput in spiritualibus regens Ecclesiam, quod semper cum ipsâ militanti Ecclesiâ conversetur et conservetur.* Et in Bullâ Martini V, eidem concilio præsidentis : *Utrùm credat, quòd papa canonicè electus, qui pro tempore fuerit, sit successor B. Petri, habens supremam potestatem in Ecclesiâ Dei.* Neque hoc novum sanè fuit; quin Ecclesia semper unum summum pontificem, ac totius Ecclesiæ pastorem Petro succedentem agnovit. Quòd si reliqua omnis potestas Petro concessa sive ad remittenda peccata, sive ad quæcumque alia reipublicæ christianæ necessaria munia, non ad Petrum solùm, sed ad successores pertinet, certè quod dictum est: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversùs eam;* illud rursùm: *Tibi dabo claves regni cœlorum*; illud item: *Pasce oves meas*; illud denique: *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*, ad summos pontifices, qui Petro in Ecclesiâ succedunt, est referendum. Privilegium quippè in fide non errandi, ob Ecclesiæ utilitatem, Petro concessum est. Ideò enim cùm dixisset Christus : *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua,* subdidit protinùs: *Et tu confirma fratres tuos.* Verùm hæc in genere dicta sint; jam in specie, quæ ad hanc controversiam pertinent, ea evidentiùs explicabuntur.

CAPUT IV.

In quo ostenditur, quòd romanus episcopus ille sit qui Petro, et in fidei firmitate, et in componendis religionis controversiis, divino jure succedat.

Sequitur, ut doceamus romanam Sedem eam esse, ubi Petri et soliditas et auctoritas, Deo auctore collata sint. Quod quoniam non hæretici modò impudenter, verùm etiam catholici nonnulli imprudenter inficiati sunt, diligentissimè est nobis corroborandum. Tàm enim diligenter, etsi minùs verè, sed tamen accuratè non modò fundatam, verùm etiam exstructam opinionem non est facile diruere: si opinio tamen dicenda est, quæ adeò certis argumentis refelletur. Et quidem hâc de re quamvis plura dicta sint à Cajetano, cùm aliis in locis, tùm in libello de romanæ Ecclesiæ primatu; quia tamen vel ob styli quasi ingenitam obscuritatem, vel ob id forsitan, quòd minùs attentè à plerisque legitur, nihil etiamnùm viris doctis et ingeniosis persuasit, oportebit nos de rebus eisdem iterùm disputare. Explicabuntur autem hæc fortassè jejuniùs; his enim ubertas orationis adhiberi vix potest. Verumtamen de rebus grandioribus, atque ad exponendum difficilibus, omne quod dilucidè dicitur, egregiè et præclarè dicitur. Locum igitur arduum explanaturi, testibus primùm id faciemus, quorum audita testimonia locum dubitationi non relinquant. Nolo autem quàm plurimis possum testimoniis lectorem onerare, sed gravissima et apertissima solùm adscribam. Ordiar autem ab ipsis summis pontificibus, quorum de hâc re clara judicia et certa sunt. Simpliciter autem adscribentur, ne *inquit* et *ait* sæpiùs interponantur.

Anacletus in epist. 1 de oppressione episcoporum: « Difficiliores quæstiones et majores

« causæ ad Sedem apostolicam referantur; « quoniam Apostoli hoc statuerunt jussione « Salvatoris, ut majores et difficiles quæstiones « semper ad Sedem deferantur apostolicam, « super quam Christus universam construxerit « Ecclesiam, dicente ipso ad beatum principem « Apostolorum : Tu es Petrus, et super hanc « Petram ædificabo Ecclesiam meam. » Et in epistolâ 3 de Patriarchis et Primatibus, explicat quidnam per Sedem apostolicam intellexerit in hæc verba : « Hæc sacrosancta romana et « apostolica Ecclesia non ab Apostolis, sed ab « ipso Domino, Salvatore nostro, primatum obti- « nuit, et eminentiam potestatis super universas « Ecclesias, ac totum christiani populi gregem « assecuta est, sicut ipse beato Petro Apostolo « dixit : *Tu es Petrus*, etc. »

Evaristus : « Ad Sedem apostolicam tanquàm « ad caput sunt dubia referenda. » Id verò dixit Evaristus episcopis Africanæ regionis, cùm illum de fidei quæstione consulerent. Dixit etiam eos in hoc normam Patrum secutos. Ab ineunte igitur Ecclesiâ romanus pontifex magister fidei est agnitus. Quod erat Petri proprium munus.

Alexander, hujus nominis primus, in epist. ad omnes orthodoxos : « Hujus sanctæ et « apostolicæ Sedis apici summarum disposi- « tiones causarum, et omnium negotia Eccle- « siarum ab ipso Domino tradita sunt, quasi « capiti. » Probat verò hoc eodem Matth. testimonio : *Tu es Petrus*, etc.

Sixtus I, ad Gallicanas Ecclesias, atque Eleutherius ad easdem affirmant, vel à sanctis Apostolis esse institutum, ut episcoporum judicia ad Sedem apostolicam referantur. Scilicet, *quia majores Ecclesiæ causæ*, etc.

Pius I, in epistolâ ad omnes Ecclesias : « Hanc sanctam Sedem apostolicam omnium « Ecclesiarum caput Dominus esse præcepit, « dicens principi Apostolorum Petro : *Tu es « Petrus*, etc. »

Victor, in epist. ad Theophilum, ad romanum, episcopum episcoporum omnium, causas ab Apostolorum tempore pertinere definit ; probatque illo testimonio : *Quæcumque ligaveris*, etc. Citat etiam in hoc institutum Apostolorum, in quo romana Sedes vocatur universalis apostolica Ecclesia. Eumdem quoque apostolicum canonem, nomine Ecclesiæ refert in hoc ipsum Sixtus II.

Zephirinus, in epistolâ ad episcopos sicilianos : « Majores Ecclesiæ causæ à Sede apostolicâ, et « non ab aliâ, sicut Apostoli statuerunt, sunt « terminandæ juxtà illud : *Quæcumque liga- « veris*, etc. »

Marcellus ad episcopos Antiochenæ provinciæ idem confirmat ex illo : *Tu es Petrus*, etc. Asserit etiam, ex divinâ jussione, et Apostolorum traditione ad Ecclesiam romanam tanquàm ad caput, referenda majora Ecclesiæ negotia.

Eusebius ad episcopos Campaniæ et Tusciæ, cùm affirmâsset romanam Ecclesiam Petri privilegio esse donatam, subjicit : « Prima salus « est, rectæ fidei regulas custodire, et à con- « stitutis Patrum nullatenùs deviare. Nec po- « test Domini nostri prætermitti sententia, di- « centis : *Tu es Petrus*, etc. Et hæc, quæ dicta « sunt, rerum probantur effectibus. Quia in « Sede apostolicâ extrà maculam semper est « catholica servata religio. »

Melchiades in epistolâ ad Hispaniarum episcopos : « Privilegium episcopos judicandi Do- « minus beato clavigero Petro suâ vice solum- « modò commisit. Quod ejus prærogativum « suæ concedit sedi futuris hæreditandum tem- « poribus. Quod utique privilegium à tempori- « bus Apostolorum statutum est servare ; et il- « læsum manet usque in hodiernum diem ; ne « quandò membra à suo discrepent capite, et « schismata oriantur. »

Marcus ad Athanasium : « Sancta romana « Ecclesia, quæ semper immaculata mansit, « et Domino providente, et beato Petro Apo- « stolo opem ferente, in futuro manebit, sine « ullâ hereticorum insultatione firma et immo- « bilis. Hæc apostolorum viva traditio. Hæc « sancta et Apostolica mater omnium Eccle- « siarum Christi Ecclesia, quæ per omnipo- « tentis Dei gratiam à tramite apostolicæ tra- « ditionis nunquàm errâsse probatur, sed illi- « bata fine tenùs manet, secundùm ipsius Do- « mini pollicitationem : Ego pro te rogavi, Pe- « tre, ut non deficiat fides tua. » Quo eodem testimonio probat idem Lucius ad consulta episcoporum Gallorum et Hispanorum, et Felix ad Benignum.

Julius in epist. ad orientales episcopos : « Conciliorum convocandorum jura, et majo- « res causas ad Sedem apostolicam evangelicis « apostolicisque institutis referri oportet. Id à « sanctis Apostolis et successoribus eorum ; id « à Nicænâ synodo definitum est. » Affert verò hic pontifex ad illud confirmandum testimonium Christi à cæteris repetitum : *Tu es Petrus*, etc., illam quoque rationem, ne membra à suo capite dissideant.

Idem quoque Julius in epistolâ ad episcopos congregatos Antiochiæ : « Sanctam romanam « Ecclesiam et apostolicam ipse Dominus de- « center allocutus est, inquiens : *Tu es Petrus*,

« etc. Habet enim potestatem singulari privile-
« gio sibi concessam, et Domini ore sacrata at-
« que desuper exaltata est. Et sicut beatus Pe-
« trus primus fuit Apostolorum omnium, ità
« et hæc Ecclesia suo nomine consecrata Do-
« mino instituente, prima et caput est cætera-
« rum, ut ad eam, quasi ad matrem et apicem
« omnium majores Ecclesiæ causæ referan-
« tur. » Astruit verò in Nicænâ synodo esse definitum, non debere præter sententiam romani pontificis ullo modo aut concilia celebrari aut episcopos damnari, cui majora Ecclesiarum negotia ab ipso Domino speciali privilegio tradita sunt. Citat verò in hujus rei confirmationem caput 18 Nicæni concilii in hæc verba: « Omnes episcopi in gravioribus causis
« liberè apostolicam appellent Sedem, atque ad
« eam quasi ad matrem confugiant, cujus dis-
« positioni omnes majores ecclesiasticas cau-
« sas antiqua Apostolorum auctoritas reser-
« vavit. » Citat rursùm 19 caput ejusdem Nicæni concilii in hæc verba : « Quanquàm
« accusati pontificis causam comprovincialibus
« episcopis scrutari liceat, non tamen incon-
« sulto romano pontifice definire, cùm beato
« Petro Apostolo non ab alio, quàm ab ipso
« Domino dictum sit : *Quæcumque ligaveris su-*
« *per terram*, etc. » En Nicænum concilium non obscurè, quæ potestas beato Petro à Domino data est, eam in romanum pontificem asserit esse transmissam. Nec obstat sanè, quòd hæc capitula in nostris nunc exemplaribus non habentur, tùm quoniam Julius ipse sub gravi juramento testatur, ea in scrinio romanæ Sedis haberi (fuit autem Julius hujus nominis primus, qui hoc testimonium perhibet, vir integrâ et incorruptâ fide); tùm quoniam adversùs eos scribebat epistolam, quorum plerique Nicæno concilio ipsi interfuerunt ; nec ullo pacto fieri potest verisimile, quòd canones iis objecerit, qui facilè probare possent fuisse à pontifice confictos; tùm, quoniam id etiam testantur Athanasius, et pontifices Ægyptiorum Thebaidis et Lybiæ in epistolâ ad Felicem, qui concilio quoque eidem præsentes fuerunt (1) : « Scimus, inquiunt, in Nicænâ magnâ synodo
« ab omnibus concorditer esse roboratum, non
« debere absque romani pontificis sententiâ
« concilia celebrari, nec episcopos damnari. »
Tradunt autem in eâdem epistolâ ejusmodi capitula, et alia plura necessaria ab hæreticis incensa, nobisque sublata. Eumdem item canonem nomine Nicæni concilii protulerunt in sextâ synodo Carthaginensi Faustinus, Philippus, et Asellius, apostolicæ Sedis legati, ex litteris Zozimi, romani pontificis. Testatur etiam Athanasius in epistolâ ad Marcum papam, fuisse 70 capitula Nicæni concilii, id quod Marcus ipse eidem rescribens planè confirmat. Et Felix papa, in epistolâ ad episcopos Ægyptios queritur, ea capitula, de quibus nunc agimus, hæreticos expunxisse. Sed et Pelagius, distin. 17, cap. *Multis*, id quod nos probare nitimur, dicit sanctam synodum statuisse, Nicænam videlicet intelligens. Quod expressit Innocent. I, ad Victricium, seu Victorinum, cap. tertio, et Leo ad Theodosium Juniorem. Non ergò dubitari potest, quin nostra hæc sententia fuerit à Nicæno concilio definita, quemadmodùm Julius pontifex asseveravit.

Damasus, ad trium conciliorum Africanorum episcopos : « Summas causarum definiri
« absque romanæ Sedis auctoritate non licet,
« synodumque sine ejus auctoritate fieri, non
« est catholicum. Nec ulla concilia rata legun-
« tur, quæ non sunt fulta apostolicâ auctori-
« tate. Est enim firmamentum à Deo fixum et
« immobile omnium episcoporum apostolica
« Sedes, et vertex Ecclesiarum, suprà quam
« Christus universalem construxit Ecclesiam;
« ait enim : *Tu es Petrus*, etc. Vide eumdem
« quoque in epistolâ ad Prosperum, et cæte-
« ros Numidiæ orthodoxos episcopos.

Innocentius I, in epistolis ad concilia duo Carthaginense et Milevitanum : « Congruè
« apostolicæ Sedis arcana consulitis, anti-
« quæ regulæ formam secuti, quam toto sem-
« per ab orbe nôstis esse servatam, præser-
« tim quoties ratio fidei ventilatur. » Breviter, quoniam omninò verba referre molestissimum esset, idem omninò confirmant Leo, epist. 54, ad Anastasium, et epist. 67, ad episcopos Viennensis provinciæ, Gelasius ad Anastasium Augustum, et in decretis quæ cum 70 episcopis tulit, et in epistolâ ad episcopos Dardaniæ, Vigilius in decretis suis, cap. ult., Pelagius II, ad episcopos qui convenerant in civitatem Constantinopolitanam, D. Gregorius in epistolâ ad August., Anglorum episcopum, aliique multi pontifices, quorum testimonia habes dist. 12 et 17, et 19, et 20, et 21, et 22, et 80, cap. *urbes*, et dist. 96, cap. *benè*, et 24, quæst. 1, per multa capita, et 25, quæst. 1, et de electione cap. *Significâsti*, et de Privileg., cap. *Antiqua*, et de Baptis., cap. *Majores*, et de elect. in 6, cap. *Fundamenta*, et in Extravag. *Unam sanctam*. Quam Extravagantem innovavit

(1) Vide totam epistolam, in quâ rom. episc. caput omnium dicitur, et doctor orthodoxæ doctrinæ.

et approbavit concil. Lateranense, sub Leone decimo.

Cùm ergò omnes episcopi, Petro in Ecclesiæ romanæ Sede succedentes, unanimi consensione asseruerint, fidei soliditatem Petro collatam ad romanos pontifices, tanquàm ad legitimos successores pertinere, certè si Irenæi canon verus est, qui hoc negaverit, Ecclesiæ auctoritatem ipse negat. Quæ causa idonea fuit, ut si quæ Ecclesiæ à romanâ Sede defecerint, non aliter à summis pontificibus ad unionem ecclesiasticam fuerint receptæ, quàm sub hujusmodi confessionis formâ :

« Prima salus est rectæ fidei regulam custo-
« dire; et à constitutis Patrum nullatenùs de-
« viare. Et quia non potest Domini nostri Jesu
« Christi prætermitti sententia dicentis : *Tu*
« *es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ec-*
« *clesiam meam*, et hæc quæ dicta sunt, re-
« rum probantur effectibus, quia in Sede apo-
« stolicâ extrà maculam semper est catholica
« servata religio, anathematizamus omnes,
« qui contrà sanctam romanam et apostolicam
« Ecclesiam suas erigunt cervices; sequentes
« in omnibus apostolicam Sedem, in quâ est
« integra et vera christianæ religionis et per-
« fecta soliditas; profitèmurque sequestratos à
« communione Ecclesiæ catholicæ, id est, non
« consentientes Sedi apostolicæ eorum nomina
« inter sacra recitanda non esse mysteria, qui
« videlicet sanctæ romanæ et apostolicæ Eccle-
« siæ privilegia cassare nituntur. » Hanc confessionis normam præscripsit Bonifacius II, in epist. ad Eulalium, carthaginensem episcopum; hanc Joannes, constantinopolitanus episcopus fecit; cùm Ecclesia constantinopolitana romanæ, à quâ Acacio auctore defecerat, uniretur. Eamdem Hormisdas papa ad episcopos Hispaniæ misit, ut si qui ex schismate venientes ecclesiasticam communionem ab eis exposcerent, secundùm illam professionis formam admitterentur. Hanc denique Adrianus papa dedit ad synodum 8 generalem. Satis igitur persuasum esse debet, nisi valdè sumus pertinaces, in romanâ Sede Petri auctoritatem et firmitatem esse sitam.

CAPUT V.

Ubi conclusio eadem ostenditur sanctorum veterum testimoniis manifestis.

Nec verò audiendi sunt illi, qui reprehendunt et irrident, quòd eorum hìc testimonia referamus, quorum tanquàm in propriâ causâ judicium meritò et optimo jure detractare adversarii possunt. Non enim pontificum romanorum causa isthæc propria erat, sed Ecclesiæ gentiumque omnium communis. Atque in iis testibus quidam Latini erant, alii Græci, partìm Hispani, partìm Africani, partìm Galli et Germani, quibus ferè hominibus Ecclesiæ romanæ causa non solùm propria non erat, sed erat etiam aliena. Fuerunt quoque in his viri plurimi adeò graves integrique doctrinâ, vitâ, moribus, ut eorum fides suspecta esse nec debeat, nec verò possit. Accedit, quòd nonnulli ex his vel Apostolorum fuêre discipuli, vel illi certè seculo proximi, cui nullam fictionis notam inurere, nisi impiis, et perfrictæ frontis hominibus permissum est. Sed ne ullus tergiversandi locus relinquatur, libet quoque sanctorum veterum, qui romani pontifices non fuêre, testimoniis uti. Nam sic causam cur aut ignorarent, aut fingerent, nullam profectò habuerunt. Irenæus, lib. 3 advers. hæres., cap. 3 : « Sed quoniam omnium Ecclesiarum nume-
« rare successiones valdè longum est, maxi-
« mæ et antiquissimæ, et omnibus cognitæ,
« à gloriosissimis duobus Apostolis Petro et
« Paulo Romæ fundatæ Ecclesiæ, eam quam
« habet ab Apostolis traditionem et annuntia-
« tam hominibus fidem, pervenientem usque
« ad nos, indicantes, confundimus omnes eos
« qui præterquàm oportet, colligunt. Ad hanc
« enim Ecclesiam propter potentiorem princi-
« palitatem necesse est omnem convenire Ec-
« clesiam, hoc est, eas, qui sunt undique fide-
« les, in quâ semper conservata est ea quæ
« est ab Apostolis traditio. » Hactenùs Irenæus. Quâ re persuasus Augustinus contrà epistolam Manichæi, cap. 4 : « Multa sunt,
« ait, quæ in Ecclesiæ gremio me justissimè
« tenent. Tenet ab ipsâ Sede Apostoli Petri, cui
« pascendas oves suas Dominus commendavit
« usque ad præsentem episcopatum, sacerdo-
« tum successio. » Hanc etiam apostolicam cathedram et principatum in romanâ Ecclesiâ agnoscit idem Augustinus in epist. 162 ad Glorium et Eulosium, et in epist. 106 ad Paulinum, et in Joan. tract. 56, et lib. 2 contrà Pelag. et Cœlest., et lib. 2 contrà Donatist., cap. 1.

Cyprianus, lib. 1 epist. in epistolâ ad Cornelium, et lib. 4 in epist. ad Pupianum, et in tract. de simpl. prælat., eamdem sententiam apertissimè tenet.

Ambrosius quoque ejusdem rei testis est clarus, in lib. de excessu fratris sui Satyri cap. 7, et serm. 47, de fide Petri.

Cyrillus, apud D. Thom., in libello contrà errores Græcorum, multò evidentiùs quàm

auctores cæteri, huic veritati testimonium perhibet. Nec mireris, quòd in libris Thesauri è quibus loca illa à D. Thom. referuntur, ea nunc reperire non licet. Detruncârunt enim hæretici librum illum, et quæ in eo ad romani pontificis auctoritatem pertinebant, hæc eraserunt omnia. Quod idem in commentariis Theophylacti super Joann. 21 hæreticos fecisse, à viris hodiè catholicis et deprehensum et patefactum est. Quanquàm non omnes libri Thesauri latini facti sunt; nam in synodo 6 citatur liber 32, qui nobis non est redditus.

Maximum quoque refert D. Thomas eamdem sententiam non asserentem modò, verùm etiam eo argumento confirmantem, quòd Paulus Apostolus ad Petri magisterium venit, formam videlicet futuris præstans, ut ad Petri successores romanos pontifices in simili causâ recurrerent.

Hieronymus insuper in epistolâ ad Damasum de nomine Hypostasis, hujus rei testis locupletissimus est. Cujus verba retulit Gratianus 24, quæstione primâ, cap. *Quoniam vetusto.* Nam quòd ea causa, et quæst. cap. *hæc est fides* refertur ex explanatione Symboli ad Damasum, consultò prætereo : quoniam Erasmus eam epistolam Hieronymi esse negat. Sed benè habet, quòd illa ad Damasum de nomine Hypostasis Hieronymi sine controversiâ est. Adde, quòd lib. 1 apolog. adversùs Ruffinum pro eodem habet, quempiam romanam fidem tenere, et catholicum esse.

Bernardus quoque à nobis facit in epist. 131 ad Mediolanenses, et 166 ad Innocentium, et 189 ad eumdem, et 237 ad Eugenium, et 142 ad Romanos. Referrem alios, nisi hi satis abundè essent ad ejus rei faciendam fidem. Quid enim ? Tot tantorumque Patrum consentiens, conspirans, continuataque sententia, quem non coget ea, quæ dicuntur, comprobare? Præterquàm quòd ea sentiunt, quæ sanctarum etiam synodorum testimonia confirmant, id quod cap. sequenti demonstrabitur.

CAPUT VI.

Ubi conciliorum clarissima testimonia referuntur, quibus Ecclesiæ romanæ vis et auctoritas comprobatur.

His duobus capitibus superioribus nec summorum omnium verba pontificum, nec veterum sanctorum adscripsimus, ne longior atque adeò molestior fieret oratio. Tantùm loca indicavimus, quæ quùm videat lector, tùm planè intelligat, nihil nos obscurum, nihil ineptum, aut quod ad rem non faceret, attulisse. Nunc synodica hâc de re non judicia solùm, sed verba quoque referemus, ut adversarii nube etiam horum testium graviùs opprimantur.

Primum igitur sit concilii Nicæni testimonium, quod quoniam capite quarto adscriptum est, non est operæ pretium hic resumere.

Alterum sit concilii Chalcedonensis, quod retulit div. Thom., in opusculo contrà errores Græcorum, in hæc verba : « Veneramus secundùm Scripturas et canonum definitionem, « sanctissimum antiquæ Romæ episcopum, « primum esse et maximum episcoporum. » Et infrà : « Si quis episcopus prædicatur infamis, « liberam habet sententiam appellandi ad beatissimum episcopum antiquæ Romæ; quia « habemus Petrum petram refugii, et ipsi soli « liberâ potestate loco Dei sit jus discernendi, « secundùm claves à Domino sibi datas; et « omnia ab eo definita teneantur, tanquàm à « vicario apostolici throni. » Ac reverà in hujus synodi act. 1, Leo dicitur apostolicum gubernare thronum, et Sedes romana caput omnium Ecclesiarum. Et act. 2, cùm esset lecta epist. Leonis, Patres clamaverunt : « *anathema, qui ità non credit. Petrus per Leonem locutus est,* » Et in actione 3, romanum episcopum dominum nostrum vocant, eique acclamantes apostolicum et universalem appellant ; et ejus doctrinam, ut beati Petri amplectuntur, atque universa concilii dogmata optant Sedis apostolicæ auctoritate confirmari. Et cùm Leo Dioscorum condemnâsset, synodus ait : « Sanctissimus archiepiscopus magnæ Romæ unà « cum ter beatissimo Petro, qui est petra, et « crepido catholicæ Ecclesiæ, et ille, qui est « rectæ fidei fundamentum, nudavit eum epi« scopatûs dignitate. » Et in epistolâ synodali ad Leonem gratulantur Patres, quòd tantum antistitem apostolicæ Sedi, undè religionis nostræ fons et origo manat, Dominus dederit. Atque hæc in concil. Chalcedon. quidem. Ea verò, quæ D. Thomas refert, in hujus temporis exemplaribus non habentur; sed ab hæreticis erasa Gregorius queritur, lib. 5, epist., epistolâ 14 ad Narsem comitem.

Tertium testimonium exstat in synodo quintâ generali, apud Constantinopolim celebratâ. In sententiâ siquidem illâ, quam contrà Anthymum pronuntiavit Mennas, Constantinopol. archiepiscopus, cui videlicet omnes concilii Patres subscripserunt, hæc verba ipse idem Mennas adjecit : « Nos apostolicam Sedem se« quimur, et obedimus, sicut charitas vestra « scit, et ipsius communicatores, communica« tores habemus, et condemnatos ab ipsâ et

« nos condemnamus. » Synodus ergò quinta generalis, Mennæ judicio subscribens, apostolicæ Sedis decreta tanquàm certa amplectitur. Non enim aliter eos in universum Catholicos haberet, qui romanæ apostolicæque fidei communicâssent, nec illos damnaret omnes, quos apostolica Sedes damnavisset.

Aliud testimonium gravissimum habes in sextâ synodo generali, actione quartâ, ubi scribitur professio fidei, quam Agatho, romanus episcopus, ad concilium misit. Quam etiam repetit Agatho idem in suggestione synodicâ (sic enim ibi appellatur), cui innumerabiles episcopi subscripserunt. Atque hæc suggestio, ne quis calumnietur, probata est ab omnibus concilii Patribus, actione 8, 13 et 17. Verba autem professionis synodicæ hoc modo habent : « Beati « Apostoli adnitente præsidio, hæc apostolica « ejus Ecclesia nunquàm à viâ veritatis in « quâlibet erroris parte deflexa est. Hujus « auctoritatem, utpotè Apostolorum omnium « principiis, semper omnis catholica Christi « Ecclesia, et universales synodi fideliter am- « plectentes in cunctis secutæ sunt ; omnes- « que venerabiles Patres apostolicam ejus do- « etrinam sunt amplexi, per quam et proba- « tissima Christi luminaria claruerunt, quam « et sancti auctores orthodoxi venerati et se- « cuti sunt : hæretici autem falsis criminatio- « nibus ac derogationum odiis insecuti. Hæc « enim apostolica Christi Ecclesia per Dei gra- « tiam à tramite apostolicæ traditionis nunquàm « errâsse probabitur, nec hæreticis novitati- « bus depravata succubuit ; sed ut ab exordio « christianæ fidei percepit ab auctoribus suis « Apostolorum Christi principibus. illibatâ fide « tenùs permanet, secundùm ipsius Domini » salvatoris divinam pollicitationem : *Petre,* « *Petre, ecce Satan expetivit vos,* etc. *Ego au-* « *tem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua. Et* « *tu confirma fratres tuos.* Quod apostolicos « pontifices, meos prædecessores, confidenter « fecisse semper est cognitum. » Hactenùs Agatho, romanus episcopus. Et actione 18, ipsa synodus apertè profitetur romanum episcopum Agathonem successorem esse in Sede principis Apostolorum.

In septimâ etiam synodo generali, actione 2, lecta est epistola synodica Adriani primi, quâ definit Ecclesiam romanam caput esse omnium Ecclesiarum. Recepta verò epistola est atque probata à concilio generali, ut patet eâd. act. 2.

In octavâ quoque synodo generali habetur libellus Adriani hujus nominis secundi, ab ipsâ synodo acceptus et confirmatus, qui illam fidei confessionem continet, quam in capitis quarti fine posuimus. Patres verò hujus synodi 8 romani pontificis doctrinæ in hæc verba consentiunt (1) : « Sequentes in omnibus apostolicam « sedem speramus, ut in unâ communione « quam sedes apostolica prædicat, esse merea- « mur, in quâ est vera et integra christianæ « religionis soliditas. Quarè non consentientes « sedi Apostolicæ, eorum nomina inter sacra « mysteria non sunt recitanda. » Hactenùs Patres. In eâdem rursùm synodo approbata est epistola Ignatii Constantinop. patriarchæ ad Adrianum, ubi eadem hæc res apertè docetur. Approbatus quoque est libellus Ecclesiæ romanæ, et synodus item Nicolai in quibus eadem doctrina est. Sed et in postremâ sessione, canone 21, romanam sedem vocat synodus Sedem Petri, principis Apostolorum.

Synodus romana insuper, sub Symmacho, assentitur romanæ Sedis præsulem meritò beati Petri Apostoli per universum orbem primatum obtinere sacerdotii, et statutis synodalibus solere tribuere firmitatem.

Prætereà, synodus alia universalis, cui Nicolaus præsedit : « Si quis, ait, dogmata vel de- « creta pro catholicâ fide, aut ecclesiasticâ « disciplinâ, à Sedis apostolicæ præside pro- « mulgata contempserit, anathema sit. » Quam ferè sententiam Lucius III asserit, cap. *Ad abolendam,* de hæreticis.

Leo quoque, hujus nominis IX, in epist. synodicâ ad Petrum, Antiochenum patriarcham, astruit, sanctam romanam et apostolicam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum, ad quam majores causas esse referendas : « Con- « cilia, inquit, omnia sanctus sanctorum et rex « regum confirmant. » Prætereà, concilium Lateran., sub Innoc., sic habet : « Nolumus « quidquam abbati Joachim derogari, cùm om- « nia scripta sua assignari mandaverit apo- « stolicæ Sedis judicio approbanda, vel etiam « corrigenda, firmiter confitens, se illam fidem « tenere, quam romana tenet Ecclesia, quæ, « disponente Domino, cunctorum fidelium mater « est et magistra. » Quod idem concilium Lugdunense sub Gregorio docuit. Ex Domini itaque institutione romana Ecclesia fidelium magistra est, ac proindè romanus episcopus Petro succedit in Ecclesiæ magisterium. Idem tradit concilium Lugdunense sub Innoc. IV. Idemque omninò tradit concil. Trid. sess. 7, in hæc

(1) Hunc scilicet in modum refert Turrecremata, lib. 7, cap. 109.

verba : « Si quis dixerit, in Ecclesiâ romanâ, « quæ omnium Ecclesiarum mater est et ma- « gistra, non esse veram de Baptismi sacra- « mento doctrinam, anathema sit. »

Concilium verò Lugdunense, sub Gregorio, dicit romanum pontificem esse vicarium Jesu Christi, successorem Petri, rectorem Ecclesiæ universalis.

At concilium Viennense, sub Clemente, asserit dubia fidei declarare ad Sedem apostolicam duntaxat pertinere.

Prætereà, Patres concilii Florentini : « Defi- « nimus, inquiunt, sanctam apostolicam Sedem « et romanum pontificem in universum orbem « tenere primatum, et ipsius pontificem roma- « num successorem esse B. Petri, principis « Apostolorum, et verum Christi vicarium, « totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Chri- « stianorum patrem ac doctorem existere, et « ipsi in B. Petro pascendi et gubernandi uni- « versalem Ecclesiam à Domino nostro Jesu « Christo plenam potestatem traditam esse; « sicut in gestis œcumenicorum conciliorum « continetur. » Hactenùs concilium Florentinum. Sed conciliorum testimonia satis multa retulimus. Rationibus modò theologicis ea, quæ posuimus, corroboranda sunt; idque magis, romanum pontificem, cùm de fide judicat, errare non posse.

CAPUT VII.

Rationibus theologiæ probat romanum pontificem in fidei controversiis finiendis errare non posse.

Romanum pontificem in Petri locum, fidem auctoritatemque succedere, Ecclesia ab Apostolorum tempore semper agnovit. Quod, quoniam totius orbis consensione usque firmatum erat, ne Ariani quidem negare potuerunt, ut Sozomenus, lib. 4 histor. Trip. caput. 15 et 16, prodidit. Ad romanam porrò Sedem episcopos Ecclesiarum in causis quibusque gravissimis provocâsse, ab illius ore fideles fidei semper oracula petiisse, illius judicium catholicos omnes in religionis controversiis expectâsse, illius denique et vim et auctoritatem sacra omnia efflagitâsse concilia, adeò certum et manifestum est, ut sim ego ineptus, si velim ostendere. Quibus ex rebus, quoniam negari non possunt, conflatur et efficitur id, quod quærimus argumentum, quo ex multis magnisque haud facilè quis dixerit aliud aut evidentius, aut certius. Si enim legum Christi interpres nullus sanior est, quàm perpetuus Ecclesiæ usus, Ecclesia verò in fidei religionisque quæstione ac cæteris gravissimis controversiis non ad Antiochum Alexandrinum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Mediolanensem, Parisiensem, Coloniensem, Toletanum, aut Brachatensem episcopos, sed ad romanum omni semper ætate recurrit : quis dubitet, hunc esse, quem ut successorem Petri, ità quoque doctrinæ apostolicæ magistrum, quæstionumque de fide judicem habemus? Nam si aliquem ejusmodi post Petrum, ad Ecclesiam instituendam atque in veritate continendam reliquit Christus, nimirùm aut hic est, aut nullus est; quippè cùm de aliarum Ecclesiarum episcopis nulla quæstio sit, quin non fuerint loco Petri universali Ecclesiæ doctores pastoresque à Deo dati. Romanus igitur episcopus, Ecclesiæ usu interpretante, ille est, cui Dominus in Petro ait : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* ; et : *Tibi dabo claves regni cœlorum;* et : *Quodcumque solveris;* etc., ac rursùm : *Pasce oves meas ;* et iterùm : *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua ; et tu confirma fratres tuos.*

Quid quòd ipso etiam rerum experimento comperimus, Christi de Petro et successoribus vaticinia in Ecclesiâ romanâ manifestiùs impleri? Hanc enim constat fixam et immobilem, orbe etiam toto omni illam machinarum genere quatiente, in fide et auctoritate Petri permansisse. Et cùm cæteras Apostolorum Ecclesias vel ab infidelibus occupatas, sine fidei vestigio, vel ab hæreticis aliquandò affectas viderimus; at adversùm hanc unam romanam Sedem nec pagani, nec hæretici prævalere potuerunt. Pugnatum est siquidem vehementer, non à Græcis solùm, sed ab aliis plerisque totius orbis episcopis (1), ut hoc romanæ Ecclesiæ privilegium labefactaretur. Atque habebant pro se illi quidem et imperatorum arma, et majorem Ecclesiarum numerum : nunquàm tamen efficere potuerunt, ut aut romani pontificis potestatem abrogarent, aut in alium transferrent episcopum. Quinimò qui à romanâ quidem Sede defecerunt, hi schismatici semper in Ecclesiâ sunt habiti; qui verò hujus Sedis de fide judicia detrectârunt, hæretici. Quæ profectò omnia satis ostendunt, non humano, sed divino decreto Ecclesiam romanam et cæteris esse præpositam, et Petri privilegia jure suo sibi vindicâsse, et eam demùm petram esse,

(1) Non ità fuit pugnatum contrà illud essentiale romanorum pontificum privilegium, à plerisque episcopis totius orbis *simul*, sed forsan successivè, deò ut pars longè major episcoporum contrà errorem semper decertaverit, quod etiam à tempore schismatis Græcorum verum est. P. S.

suprà quam Christus universalem construxit Ecclesiam, adversùs quam portæ inferi prævalere non possunt. Quod ni ità esset, qui potuisset Ecclesia romana tot tàmque magnis principibus repugnantibus, tàm multis hæreticis contradicentibus, tàm variis ecclesiis defectionem molientibus obsistere? Quòd si commentitiâ vanâque opinione hoc romani episcopi privilegium theologi asseruissent, nec tàm stabilis sententiâ permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec unà cum seculis, ætatibusque hominum inveterâsset. Etenim videmus opiniones fictas, atque vanas, viris præsertìm eruditis adversantibus, diuturnitate extabuisse. Opinionum enim commenta delet dies, fidei judicia confirmat. Adde, quòd apostolicarum traditionum sinceritas non posset ad nos usque servari, alias ecclesias hæreticis episcopis toties occupantibus, nisi una Sedes apostolica, inter tot orbis tumultus, fixa intemerataque consisteret. Ad hæc, cùm concilia et provincialia et generalia(1), sine romani pontificis auctoritate nonnunquàm erraverint; nunquàm autem, si romani pontificis auctoritate firmata sunt, satis persuasum esse debet, conciliorum, atque adeò totius Ecclesiæ firmitatem à romano pontifice derivari. De quo quoniam in loco superiore multa diximus, illìnc lector assumet, quæ ad hujus argumenti explicationem pertinebunt. Atque si in definiendâ fidei quæstione romanus episcopus errare posset, redditur statìm incerta nobis multarum hæresum condemnatio; pleræque enim non sunt damnatæ per generalis concilii, sed per romanæ Ecclesiæ judicium et decretum.

Prætereà, si inter Patres concilii est controversia vel de intellectu sacrarum litterarum, vel de unoquolibet libro, an canonicus sit, necne, vel de aliâ hujus generis quæstione, ad hanc litem componendam judicem ponere necesse est; cujus tamen, si errare possit, incertum judicium erit. Judex autem inter Patres concilii dissidentes nullus in Ecclesiâ, nisi romanus episcopus, est agnitus.

Prætereà, Ecclesiæ consuetudo hoc manifestè declarat. Nunquàm enim admissa est appellatio in causis fidei à Sede romanâ, sed hæreticos ab eâ judicatos Ecclesia semper hæreticos etiam judicavit. Et certè, si romanæ Sedis judicium fallax esset, concilii verò esset verax et certum, naturæ, rationi, veræque theologiæ is adversaretur, qui appellationem à pontifice ad concilium denegaret. Quo uno argumento ostendit Gelasius, Sedem apostolicam de totâ Ecclesiâ judicare, ipsam verò ad nullius pertinere judicium. Jam illiusmodi appellationes, in fidei præsertìm dogmate, Ecclesia nescit; nam iis hæretici solùm utuntur. Quòd si ad singulos hæreticos condemnandos opus esset congregare generale concilium, cùm id sæpenumerò non modò difficile, verùm etiam impossibile sit, licebit profectò interìm hæreticis impunè vivere, donec synodus à totâ Ecclesiâ cogatur. Id si alienum esse constat à Christi providentiâ, fateamur potiùs romanæ Sedis auctoritatem satis esse ad hæreses evincendas. Ità fiet, ut hujus tribunalis de fide judicium certum omninò habeatur. Quid quòd non solùm Ecclesiam catholicam credimus, sed etiam apostolicam? At Ecclesia romana Patrum fideliumque consensu apostolica dicitur, cùm reliquæ omnes jam indè à multis annis hoc cognomen amiserint.

Sed quæris: Eritne hæreticum asserere romanam Ecclesiam denegare quoque ut cæteras posse, et apostolicam etiam Sedem à fide posse Christi deficere? Huic quæstioni breviter respondemus. Nolumus hìc nos Ecclesiæ sententiam prævenire, sed si ad generale concilium referatur, hæreseos nota errori illi inuretur. Nec enim video, cur quid ipse sententiam de hâc re non audeam dicere; quam eò meliùs cernere mihi videor, quòd et eam propiùs diligentiùsque contemplor, et sine affectu perturbationeque contemplor. Quòd si in hoc erro, quòd romanæ Sedis privilegia à Christo illi concessa tueor, et contradicentes hæreseos nomine condemnandos esse credo, non solùm tutò, sed libenter erro; nec mihi errorem utilem, quo etiam delector, sine rationis præsertìm vi extorqueri volo. Nam me non solùm ratio ac disputatio impulit ut ità crederem, sed nobilitas etiam summorum theologorum et auctoritas. Hieronymus prophanum esse, et perjurum dicit (1), qui cathedræ Petri, et romanæ Sedis fidem non fuerit secutus. Cyprianus alienum ait esse, de simplic. præ., tr. 3, prophanum esse, hostem esse, qui universalis Ecclesiæ non tenet unitatem, hoc est lumen unum, undè multi radii; radicem unam, undè multi rami; fontem unum, undè multi rivi; petram unam, suprà quam Ecclesia ædificata est: unum pontificem, qui cæteros omnes suâ et vi et auctoritate contineat. A quo si radium tollas, extinguatur; si frangas ramum, intereat; si præscindas rivum, arescat. Sic

(1) Vide notam initio libri quinti.

(1) De nomine Hypostasis ad Damasum.

enim ille declarat. At qui in fidei controversiâ apostolicæ Sedis fidem judiciumque detrectat, is nec unitatem tenere potest, nec lumen, nec radicem, nec fontem. Atque Cyprianus idem : « Qui cathedram Petri, inquit, lib. 4, ep. 9, « suprà quam fundata est Ecclesia, deserit, in « Ecclesiâ esse non confidat. » Ambrosius pro eodem penitùs habet, lib. de exc. fratris sui Satyr. c. 7, catholicum esse, et cum romanâ Ecclesiâ convenire. Gregorius, 22 dist., cap. *præceptis*, sic Sedis romanæ auctoritatem in religionis fideique causâ existimat esse amplectendam, ut qui noluerit, ab ejus petræ, super quam Christus universalem fundavit Ecclesiam, soliditate convellatur. Leo, 19 dist., c. *ità Dominus*, extorrem divini mysterii eum esse affirmat, qui ausus fuerit à Petri soliditate recedere, et impiam præsumptionem, quæ petræ istius firmitatem Deo ædificante constructam niti ur violare.

Nicolaus finit, 22 dist. cap. *Omne*, quòd qui romanæ Ecclesiæ privilegium ab ipso summo omnium Ecclesiarum capite Christo traditum auferre conatur, hic procul dubio in hæresim labitur. « Nam fidem, inquit, violat, qui adver- « sùs illam agit, quæ est mater fidei. » Hanc verò Nicolai sententiam noli, quæso, lector, contemnere, quæ scilicet actione primâ, et septimâ synodi octavæ confirmata est. Ubi et condemnati sunt Photius et Michael, qui hoc Sedis romanæ privilegium quatefacere nitebantur. Quòd si in hæresim labitur, qui romanum episcopum Petro successisse negat, et Ecclesiam proindè romanam cæteris esse præpositam, ecquid de illo faciendum est, qui privilegia Petro ob Ecclesiæ utilitatem à Christo data, privilegia, inquam, quæ Petro ut pontifici doctori et pastori concessa sunt, ea ad successores quoque pertinere negaverit? At enim, doctrinâ sanâ oves pascere, fratres in fide confirmare, universas gentes per os illius audire verbum Evangelii, et credere, suprà illum ædificare Ecclesiam, ut portæ inferi non prævalerent adversùs eam, non Petro ut privato homini, sed ut reipublicæ christianæ præfecto congruebat. Quocircà ambigi inter Catholicos nec debet, nec verò potest, quin romanæ Sedis de fide et religione judicia certa sint. Prætereà, qui negaret, in ligando atque solvendo eamdem potestatem in romano nunc episcopo inesse, quam Petro Christus contulisse creditur, is jure ac meritò haberetur hæreticus : qui ergò firmitatem Petri ad fratres in fide confirmandos, his, qui Petro succedunt, denegaverit, hic hæreticus judicandus erit. Ad hæc faciamus ambiguam esse aliquam inter fideles de religione controversiam. Tùm quærimus, si romana eademque apostolica Sedes, ut dissidentium Ecclesiarum lites disceptationesque componat, à Petri cathedrâ, tribunalique pronuntiet, an sequi illius sententiam debeamus, an non? Si sequimur, romanâ Sede errante, Ecclesia tota in illius errore versabitur. Si sequimur, ubinam illud est : « *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis?* Ubinam rursùm illud : *Deus elegit in nobis per os meum audire gentes verbum Evangelii, et credere?* Quod igitur, saltem in rebus ambiguis, ligaverit successor Petri, id ligatum erit, et quod in quæstione de fide propositâ docuerit, hoc gentes non audire debent modò, verùm etiam credere. Non hic refero, quæ Leo in hujus rei confirmationem dicit, 20 distinct., cap. *de libellis*, non quæ Damasus et Adrianus 25, quæst. 1, cap. *Violatores*, et cap. *Generali*. Illud referam, quòd in concilio Complutensi, confirmato à Sixto IV, condemnatus est Petrus Oxoniensis nomine etiam hæresis, in eo quòd asserit Ecclesiam urbis Romæ errare posse. Quem item errorem eodem quoque hæresis nomine damnavit Sixtus idem, in extravaganti adversùm Petrum Oxoniensem editâ. De quâ quoniam in Relectione de pœnitentiâ satis multa diximus, eò lector revocandus erit. Coactus est igitur ille sententiam recantare in hanc formam : « Consentio sanctæ « matri Ecclesiæ romanæ, et Sedi apostolicæ, « et ore ac corde confiteor illam me fidem te- « nere, quam dominus Sixtus papa auctoritate « apostolicâ et evangelicâ tenet. Et omnes, qui « contrà hanc fidem venerint, dignos æternâ « damnatione pronuntio. » Hactenùs ex conc. Complutens. Martinus verò V, in fine concilii Constantiensis : « Sacro, inquit, approbante « concilio, mandamus archiepiscopis, episco- « pis, etc., ut qui de sacramento Corporis et « Sanguinis Domini, vel de Baptismate, seu pec- « catorum confessione, pœnitentiæ pro pecca- « tis injunctione, vel reliquis Ecclesiæ sacra- « mentis, seu fidei articulis aliter sentit ac do- « cet, quàm sacrosancta romana Ecclesia docet « et observat, eum tanquàm hæreticum judi- « cetis. » Concilium ergò Constantiense illos esse hæreticos judicavit, qui romanæ Ecclesiæ fidei et doctrinæ refragarentur. Illud postremò addam. Cùm ex traditionibus Apostolorum ad evincendam hæresim argumentum firmum certumque trahatur, constet autem, si testimonia rationesque hoc loco positas cum iis regulis conferas, quas in lib. 3 posuimus, roman.os

episcopos Petro in totius Ecclesiæ pontificatum et fidei magisterium successisse, ab Apostolis esse traditum; cur non audebimus assertionem adversam tanquàm hæreticam condemnare? Sed, ut dixi, nolo ego Ecclesiæ judicium antevertere. Quanquàm non videor antevertere, cùm jam ipsius Ecclesiæ sermo nostram omnem comprobârit de romanæ Sedis auctoritate sententiam. Sed hoc vix ægrè, dico propter viros quosdam doctos et pios, qui nobis contradixerunt. Illud assero, ac fide ter quidem assero, pestem eos Ecclesiæ ac perniciem afferre, qui aut negant romanum pontificem Petro in fidei doctrinæque auctoritate succedere, aut certè astruunt summum Ecclesiæ pastorem, quicumque tandem ille sit, errare in fidei judicio posse. Utrumque scilicet hæretici faciunt: qui verò illis in utroque repugnant, hi in Ecclesiâ catholici habentur.

Quamobrem non equidem intelligo, quonam concilio fideles quidam hæreticorum, quàm catholicorum opinionibus favere malint. Nam hæretici video quid sequantur nempè vivendi docendique licentiam, et in his omnibus impunitatem. Volunt sine capite corpus, ut neque pes, neque mens suum officium faciant. Volunt sine pastore uno oves, ut cùm lupi ipsi sint, pastores tamen esse videantur. Volunt sine judice lites, ut dissidiorum nullus finis sit; atque ità, cùm amoto arbitro adversùs doctos dimicent, victores à turbâ judicentur. Turbari demùm omnia volunt, quoniam, ut in Hispanorum proverbio est, turbatum flumen piscatorum est lucrum. Nos autem communem catholicorum sententiam sequamur, tutò enim sequimur quoniam communis catholicorum est. Præterquàm quòd ea sentiunt quæ sacrarum etiam litterarum testimonia confirmant, pontificum decreta finiunt, veterum sanctorum chorus concinit, conciliorum Patres affirmant, Apostolorum traditio probat, perpetuus Ecclesiæ usus observat. Quapropter, si ea quæ dixi, sole ipso illustriora et clariora sunt, si omnia dixi hausta ex Ecclesiæ Scripturæque fontibus, si tota oratio nostra certis theologiæ rationibus integrisque et incorruptis testibus omnem sibi fidem confirmat, assentiamur tandem, ex apostolicæ Sedis auctoritate firma theologos argumenta sumere ad fidei theologiæque dogmata comprobanda. De quinti igitur loci firmitate tantùm dixerimus. Nunc adversariorum argumentationes refellamus.

CAPUT VIII.

Ubi argumenta capitis primi refutantur.

Atque in illis argumentis, quæ à principio sunt posita, theologi nonnulli, minimè mali illi quidem, sed non satis acuti, quoquo modo possunt, tergiversantur: romanam quippè Ecclesiam à romano pontifice discernunt, aiuntque hunc in fide errare posse, illum non posse. Sic sibi videntur omnia propemodùm argumenta diluere. Nam pleraque ex illis non Ecclesiæ romanæ, sed summi pontificis fidem impugnant. Atqui Ecclesiam romanam isti, non romanum episcopum, ab errore vindicant. Verùm, si de errore in fidei judicio atque decreto loquimur, ut verè loquimur, nullum ego discrimen inter apostolicam Sedem et apostolicæ Sedi insidentem invenio. Primùm, quoniam cùm ad Sedem apostolicam accedimus fidei oracula postulaturi, non singulos romanæ Ecclesiæ fideles interrogamus, nec Ecclesiam ipsam romanam in concilium cogimus, sed pontificis maximi judicium quærimus, ejusque sententiam expectamus.

Rursùm, quoniam non romanus populus est, qui Ecclesiam universalem docet ea quæ ad fidem attinent, sed romanus episcopus. Nec potestas judicandi de causis fidei, ligandi, solvendi, pascendi, in populo romano est, sed in romano pastore, vicario Jesu Christi. Concilia quoque non exigunt confirmationem et robur ab ipsâ romanâ plebe, sed à plebis romanæ antistite.

Prætereà, privilegium firmitatis, ut antè probatum est, Petro fuit peculiariter datum. *Ego* inquit, *Luc.* 22, 32, *rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua, et tu confirma fratres tuos.* Et iterùm, Matth. 16, 18: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Quocircà, si veræ theologiæ rationem sequimur, quæ capite tertio explicata est, in Petro et successoribus primùm firmam certamque doctrinam asseremus, mox verò in Ecclesiâ romanâ, cujus Petrus cum successoribus et caput et fundamentum est. Atque illud etiam animadverto, quòd, sicut omnibus simul episcopis docentibus errores falsos, necesse esset sanè totam Ecclesiam vario in errore versari, ità, si pastor Eccl. romanæ errorem fidei contrarium decerneret, oves quoque errante pastore dispergerentur. Testimonia demùm, quæ retulimus, id ferè probant, summum Ecclesiæ pontificem, Petri successorem et Christi vicarium, cùm de fide pronuntiat, errare non posse, lib. 5, c. 5. Quo magis illos reprehendendos judico, qui se dirempturos controversiam putaverunt, si apostolicam Sedem ab apostolico præsule secernerent. Non recipit istam responsionem ratio, aspernatur, repellit. Illud potiùs sumit, errorem esse duplicem, alterum personalem, alterum judicialem. Nec enim

scholæ propria vocabula, etiamsi minùs latina sint, aversari debemus, sed malle, quod Augustinus ait, 58 d. *Sedulò*, apertos, quàm nitidos habere sermones. Error itaque personalis privatus est cujusque error, judicialis est publicus. Edidit Innocent., hujus nominis IV, in libros decretalium commentaria; si in his quidquam errati est, hominis nimirùm est, non pontificis, quamvis ea commentaria à pontifice edita sint. At si idem Innocentius in judicio de fidei quæstione definiret quippiam, quod reverà falsum esset, jam hic error à publico Ecclesiæ censore proficisceretur, essetque proindè judicialis.

Quâ ex re primum argumentum facilè refellitur. Nec enim historia fide digna docet Joannem XXII, post summum adeptum pontificatum, de ejusmodi re aliquid definiisse; quin potiùs quùm ad hujus rei definitionem se pararet, ut Benedictus XI, in extravag. suâ ait, morte præventus definire nequivit. Nec, si antequàm esset pontifex, errorem illum habuerit, hæreticus censendus est, sicut nec Irenæus, nec Chrysostomus, nec Theophylactus, nec Bernardus, quos, re nondùm expressè per Ecclesiam definitâ, illius opinionis fuisse, sunt qui contendant; verène, an falsò contendant non est diei locique hujus disputare.

Ad secundum etiam eodem modo respondetur. Non enim Cœlestinus quidquam definivit. Verba quippè Innocen. III. sic habent, c. *quarto*, de divor.: « Licèt quidam prædecessores « nostri sensisse aliter videantur. » Sensisse, ait, non definiisse. Sed ne Innocentius quidem definit quidquam, sed explicat sententiam et opinionem suam, inquiens: « Non credimus, « quòd in hoc casu, is qui relinquitur, possit « ad secundas nuptias transire. » Quod profectò verum est, quanquàm per illam Innocent. decretalem non firmiter definitum. Nec enim statim si aliquid juris volumine continetur, fidei dogma esse credendum est. Quod penultimo superioris libri capite latiùs explicatum est.

Tertio verò argumento nullum negotium est respondere. Nam verbum, *Judico*, frequenter in eâ significatione usurpatur, ut idem sit, quod sentio, seu opinor. Quo modo Alexander accipit, cùm ait quosdam prædecessores suos aliter judicâsse.

At quartum argumentum longè difficillimum est, nec potest ità breviter expediri. Apertè enim Alexander docet, consuetudinem illam civili etiam lege confirmatam, quæ testamenta minùs solemnia rescindit, et à divinâ lege, et à Patrum institutis, et à generali Ecclesiæ consuetudine alienam. Quòd autem ex auctoritate pontificiâ hoc sanè loco pronuntiet, illud est evidens argumentum, quòd sub interminatione anathematis prohibet, ne quis ejusmodi audeat rescindere testamenta. Undè et capite proximè sequenti judicibus mandat, ut in id genus causis tres duosve solummodò testes exigant, nec civiles leges, sed canonica decreta sequantur. Si ergò jussit Ecclesiæ pontifex, et anathemathis interminatione jussit, ut nemo ea irritet testamenta, quæ duorum, vel trium testium sunt testimonio firmata, nimirùm non ut privatus quivis homo, sed ut publicus Ecclesiæ judex eam quæstionem definivit. Atqui non est Dei Evangeliique præceptum, quod tamen Alexander videtur astruere, ut omnes causæ tribus duobusve tantùm testibus absolvantur, 2 quæst. 4 *Nullam*, 2 quæst., 2 *Præsul*. Alioqui non solùm Leo IV, sed Sylvester etiam in synodi romanæ cap. 3, legem Evangelio Deoque contrariam edidissent. Decreverunt enim, ut, nisi in 72 testibus, non damnaretur episcopus. Quâ ex re intelligitur legem civilem, quæ tollendis è republicâ fraudibus cavet, ut testamenta non valeant, nisi quæ septem fuerint testibus obsignata, non esse legi evangelicæ adversam: quemadmodùm ne illa quidem, quæ, ut conflatæ in episcopos invidiæ occurreret, statuit ut ad episcopi condemnationem duo solùm testes non sufficerent. Atque si mortalium vita esset mediocriter instituta, moresque ad naturam, non ad avaritiam compositi, duorum hominum testimonium idoneum profectò erat, ut quæcumque in judicio causa finiretur. Sed sicut juramentum à malo est, non illius, qui jurat, sed ejus, qui verum dicenti non credit, sic plures, quàm duos testes requirere, à malo quidem fuit non requirentis legis, sed hominis defraudantis. Sed hæc disserere non est hujus aut loci, aut temporis. Illud propriè hùc pertinet, an Alexander erraverit.

Et quidem in decretis pontificiis duo cum primis distinguenda sunt. Unum est, tanquàm intentio conclusioque decreti; alterum quasi ratio et causa à pontifice reddita ejus rei, quam constituerit. Atque in conclusione pontifices summi errare nequeunt, si fidei questionem ex apostolico tribunali decernant. Sin verò pontificum rationes necessariæ non sunt, ne dicam aptæ, probabiles, idoneæ, in his nihil est videlicet immorandum. Non enim pro causis à pontificibus redditis, tanquàm pro aris et focis depugnamus. Alexander igitur non definit, consuetudinem illiusmodi esse divinæ legi

contrariam, sed, quod jurisperitis ferè placere video, jubet, ut in legatis piis duo, vel tres solùm testes à judicibus exigantur. Hæc decreti hujus conclusio est, hic finis; nec dubium est quin rem eam pontifex jure quodam suo potuerit præscribere. Sed si in ejus præscripti confirmationem Deuteronomii lege utitur, hancque divinam nuncupat; si ad canonum statuta revocat, si Ecclesiæ morem affert, non est operæ pretium rationes illas ad vivum resecare. Quemadmodùm, si concilia quædam definiant, duas esse in deitate personas, Patrem et Filium afferantque in hoc illud quoque Geneseos testimonium : *Pluit Dominus à Domino*, non protinùs in fidei judicio errant, quamvis ex illo loco parùm aptè Trinitas comprobetur. Extat item synodus, ubi de perpetuâ Mariæ virginitate pronuntiatum est. Ad eam rem suadendam referunt Patres portam apud Ezechielem clausam. Irrideat, si quis vult, sed ridebit tamen frustrà. Non enim semper Patres in fidei questione causas afferunt necessarias, sed interdùm vero similes. Quòd si etiam pontifices in hujusmodi ponendis causis quandoquè falluntur, ne calumniandi sunt quidem : tantùm abest, ut indè loci hujus auctoritas infirmetur. Porrò autem, si valere quidquam judicium meum potest, neque in conclusione Alexander, neque in causis erravit. Nam suis in utroque foro subditis ferebat leges, Hostiensibus nempè civibus, ac judicibus Vellenens. Non ergò legem civilem, quâ imperatores in regionibus suæ ditioni subjectis utuntur, improbare voluit Alexander; sed voluit judices etiam laicos in Ecclesiæ patrimonio non secundùm imperatorum leges, sed secundùm statuta canonum de testamentis judicare. Nec enim æquum esse censet, ut in rebus temporariis adjudicandis tàm sint solliciti sacri canones, quàm sunt leges civiles; honestiusque esse credit, in civitatibus et oppidis, quæ in Ecclesiæ jure ac dominio sunt, non legis civilis, sed canonum consuetudinem observari. Quo fit, ut, si decretalis hujus ratio pressiùs teneatur, non solùm in terris romanæ Ecclesiæ subjectis, sed in quibuscumque aliis, quæ sub episcoporum ecclesiarumque dominio sunt, lex hæc Alexandri debeat servari, non in his modò, quæ pietatis causâ Ecclesiæ relinquuntur, verùm etiam in aliis quibusque legatis. Honesta ergò Alexandri lex est, sancta, legitima. Sed ne in causis erravit quidem. Nam licèt non sint necessariæ non sunt tamen prorsùs ineptæ. Consuetudo, inquit, quæ plures, quàm tres duosve testes postulat, primùm aliena est à divinâ lege veteris scilicet Instrumenti, quæ duos solùm tresve ut plurimùm testes exigebat; aliena etiam à Patrum institutis, hoc est, à more, jureque canonico, ubi in rebus præsertìm temporariis duo testes sufficiunt; aliena demùm à consuetudine Ecclesiæ generali, quæ in ejusmodi causis duobus, vel tribus testibus est contenta. Aliena autem, non quasi contraria, sed tanquàm nova et extranea, ob idque parùm in Ecclesiæ judicio probanda. Quòd si hanc animi sinceritatem, dextramque de testibus opinionem, si hanc veteris legis ac juris canonici consuetudinem principes seculi in tribunalibus suis sequi nolint, sed ut fraudes tollant, majorem testium numerum in testamentis civium suorum exigant, suo quidem judicio liberè possunt uti; nihil enim Alexander impedit per illam epistolam decretalem, quæ nimirùm eos solùm ligat, qui Ecclesiæ in utroque foro fuerint subjecti. Sed de quarto argumento satis superque dictum est.

Quintum verò facillimè diluitur ex iis, quæ in quarti argumenti refutatione sunt dicta. Causàs enim pontifices quandoquè adferunt, non quæ cogant, sed quæ suadeant. Nam quia leges quasdam Synagoga olim à Deo habuit, non modò ad gubernandum utiles et accommodatas, verùm etiam ad plebis cujusque mores ac religionem instituendam propemodùm necessarias, Ecclesia Christi eas in suum usum vindicavit. Quamobrem et summi pontifices, et jurisperiti horum auctoritate confirmati leges aliquot veteres probatas rursùm ac denuò restitutas ab Ecclesiâ, divinas vocant; non quòd Dei nunc præcepta sint, cùm lex illa vetus sit abolita, sed quòd Dei præcepta fuerint, servanda etiamnùm à nobis, non ex vi quidem veteris legis, quod falsò pontificibus doctissimis impingebatur, sed ex Ecclesiæ novâ institutione. Quæ tamen nova Ecclesiæ institutio seu restitutio potiùs, ex veteri divinâ lege probabiliter suadetur.

Ad sextum argumentum Turrecremata respondet lib. 2, c. 112, nullam esse inter pontifices illos pugnam. Quin Joannes exponit Nicolaum. Nam post verba prædicta, Nicolaus subjunxit : « Nec hìc quisquam putet obsistere, « quòd interdùm Christus loculos dicitur ha- « buisse : infirmorum enim personam Chri- « stus suscepit in loculis. » Id verò est, quod Joannes XXII definivit, nempè hæreticum esse, negare, Christum et Apostolos aliquid habuisse in communi, quòd contrarium ex Luc. 22, Joan. 4 et 13 Actor. 4, constaret.

Ad septimum primò dicitur, quòd neuter

ibi pontifex definivit ejusmodi controversiam. Respondent enim sæpè pontifices ad privatas hujus, aut illius episcopi quæstiones, suam opinionem de rebus propositis explicando, non sententiam ferendo, quâ fideles obligatos esse velint ad credendum. Certè, ut de Pelagio taceamus, Nicolaus nihil eo loco, quod ad hanc quidem quæstionem attineat, decrevit. Non enim illi proposita fuerat quæstio, an baptismus in nomine Christi collatus esset validus, sed an baptizatus à Pagano, vel Judæo, verum baptismi sacramentum suscepisset. Obiter autem et in transcursu, cùm huic quæstioni propositæ responderet, de suo non interrogatus adjecit, baptisma in nomine Christi conferri. Quâ in re falli sine dubio potuit. Imò adeò falsus est, ut in 4 sentent. libro magnis argumentis ostendimus.

Deindè duo hi pontifices fortassè non pugnant. Nam Nicolaus intelligitur docuisse, quòd in simili necessitate, qualis Apostolorum tempore fuit, si cætera paria sint, baptismus in nomine Christi nunc etiam ratus erit. Pelagius autem definit, citrà ejusmodi necessitatem non valere; quemadmodùm si nunc deesset balsamum, aut liber et calix qui tangeretur, et confirmationis et ordinis sacramenta manu solùm impositâ conficerentur, ut ætate Apostolorum à principio statìm fieri consuevit. At ubi non esset similis necessitas, nec ordinatio fortè, nec confirmatio sine hujusmodi sacramentorum materiâ valeret. Hæc autem de baptismo in nomine Christi communem secutl opinionem diximus. Primùm enim nusquàm, ut ego quidem sentio, baptisma in eam formam administratum est: *Ego te baptizo in nomine Christi.* Quod et divus Ambros. et plerique alii videntur intellexisse. Sed si quâ ejusmodi formâ Apostoli usi sunt, ea fuit: *Ego te baptizo in nomine Jesu Christi,* Act. 2, 38 et 19. Deindè, non necesse est Apostolos sub alterutrâ illarum formâ baptismi sacramentum contulisse. Nec si Scriptura dicit, quidquam in Christi nomine fuisse gestum, statìm cogimur existimare, his conceptis verbis non gestum administratumque fuisse. Exempla sunt in divinis litteris plurima. Illud est in promptu: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.* Item: *Cæsis denuntiaverunt ne omninò loquerentur in nomine Jesu.* Act 5. Item, Paulus dicitur *fiducialiter egisse in nomine Jesu.* Act. 9. Hebræis porrò id in alicujus nomine fit, quod auctoritate ac virtute cujuspiam transigitur. Quarè qui regis loco, et tanquàm illius minister, quidpiam agit, hìc in nomine regis eam rem dicitur agere. Rectè igitur qui tanquàm Christi administri in aquâ et spiritu homines sanctificabant, eos in nomine Christi baptismi gratiam exhibuisse interpretamur. Non ergò necesse est sentire, quòd Apostoli baptismi formam à Christo præscriptam immutârunt. Nam et hodiè nos verè in Christi nomine, hoc est, loco, vi, et auctoritate, baptisma conficimus. Ac si præscriptâ illâ formulâ nominis Jesu Christi Apostoli baptizârunt, non putandi sunt tamen Spiritûs sancti Patrisque nomen omisisse, sed in nomine Patris et Filii ejus Jesu Christi, et Spiritûs sancti baptizâsse. Quod alterius loci est demonstrare. De septimo igitur argumento satis.

In octavi argumenti explicationem multa quidem dici possent, sed nos in pauca conferemus. Sanè Gratianus 32, qu. 7, audaciùs sanè multò, quàm disertiùs ait, illam Gregorii sententiam evangelicæ et apostolicæ doctrinæ esse contrariam. A quo ego longè dissentio. Nam, ut romanorum pontificum auctoritatem negligamus, non possumus tamen utriusque Gregorii et primi, et tertii, contemnere definitionem, cùm fuerint ambo tùm doctissimi, tùm etiam sanctissimi. Itaque non errârunt, quod Gratianus falsò existimavit, sed locuti sunt potiùs de eâ, quæ antè matrimonium per infirmitatem inepta erat ad copulam conjugalem, hoc est, ut scholæ verbis utamur, quæ erat impotens ad solvendum debitum. Cujus simile exemplum habes de frigidis, c. *Consultationi.* Atque ipse idem Gregor. hoc modo sententiam suam explicat in epist. ad Ravennatem archiepisc. referturque, à Grat. 33, q. 1, cap. *Requisîsti.* Nec desunt huic argumento aliæ etiam responsiones, sed hæc et planior et expeditior est. Quam quoque Gloss. sequitur, 20 d., c. *De libellis,* in verbo *Junioris.*

In nono argum. nobis Lutherani, præsertìm OEcolampadius, Bucerus et Calvinus insultant. Sed pueriliter tamen. Quoniam librum illum Gelasii rom. pontificis non esse magnis argumentis à me et animadversum et patefactum est. Primùm enim auctor opusculi dicit, esse recentem altercationem de veritate duarum naturarum in Christo. Non autem erat recens tempore Gelasii, sed olìm profligata à Leone et concilio Chalcedon., ubi Eutychis et Nestorii explosa sententia est. Rursùm in toto lib. nec Leonis, nec concilii Chalcedonens. meminit. Id quod maximè fecisset, si auctor esset Gelasius. Nam, in epistolâ ad Faustum, hujus concilii auctoritate libenter utitur; libentiùs hìc

usurus, ubi adversarios posset tantæ synodi testimonio revincere. Ac certè cùm Damasum contrà Arium citaverit, citâsset ac multò magis etiam Leonem contrà Eutychem, si post tempora Leonis scripsisset. Atque Gelasius multis annis fuit Leone posterior. Quid quòd auctor ille Damasum nomine episcopi romani nullo alio honoris titulo retulit? Quod à more posteriorum pontificum, cùm priorum testimonia referunt, valdè est alienum. Prætereà, ejus operis auctor ad probandam utriusque naturæ in Christo veritatem, inter magistros Ecclesiæ catholicos censet Eusebium Pamphili, ejusque testimoniis utitur. Quem tamen apertissimum impietatis arianæ propugnatorem fuisse, Hieronymus affirmat, in epist. ad Pammachium et Oceanum, cujus initium est *Schedulæ*. Quin etiam tanquàm Arianus, Eusebius hic cum suis operibus damnatus est, act. 5 et 6 septimæ synodi generalis. In asserendâ item Christi utrâque naturâ, è Patribus latinis auctor ille solum Ambrosium refert: qui si esset Gelasius, Hilarii, Hieronymi, Augustini testimoniis uteretur, nec quosdam græcos ibi scriptores excitâsset, qui Latinis demortui semper et sunt et fuerunt. At Gelasius scripsit de utrâque Christi naturâ adversùs Eutychem et Nestorium. Non inficiamur; sed quinque libros scripsisse legitur, non hoc parvum opusculum, quod ementito titulo circumfertur; Gennadius quoque contrà Eutychem scripsit: cur magis hoc opus Gelasii, quàm Gennadii fateamur? Fuit etiam Gelasius quidam episcopus Cæsareæ Palæstinæ, quem Hieronymus tradit quædam eo tempore scripsisse, sed celâsse. Huic ego opusculum tribuerem, nisi quòd purum et politum sermonem dicit eum Hieronymus habuisse, quemque in hoc libello equidem non agnosco; nisi bono et eleganti auctori contigit malus et impurus interpres. Falluntur autem, qui opus hoc Gelasio pontifici rom. tribuunt, ex verbis illis: « Cùm Sedem apostolicam vestram dilectio unanimiter teneat, « constanter prædicet, sapienterque defendat: » quo loco legendum esse, *fidem apostolicam*, vel me non demonstrante lector probaturus est. Nec novum est sanè, ut nomine pontificum romanorum libri ejusmodi proferantur. Nam actione 5 synodi 7, Iconomachi duos libellos prodiderunt auctore Vigilio rom. pontif. Sed falsò tamen. Atque, ut opus constaret esse Gelasii, nihil tamen affertur. Cùm enim edunt libros de re quâlibet romani pontifices, sententiam suam, ut homines alii docti, exprimunt, non tanquàm Ecclesiæ judices de fide pronuntiant. Nonum igitur argumentum satis, ut arbitror, evidenter confutatum est.

Decimo autem refutando, quæ Cajetanus in illo 27 quæstionum opusculo dixit, non sunt hìc ea nobis resumenda ne acta agamus, quod vetamur veteri proverbio, Cajet. de Primatu Ecclesiæ romanæ, c. 1. Quod nunc instat, id diligenter explicandum est, quid videlicet consequentiæ sit, ut si super Petrum Christus Ecclesiam ædificavit, romana statìm Sedes cæteris esse præposita divino jure intelligatur. Indè enim plana quoque erit illa collectio: Si Petri fides juxtà Christi orationem non defecit, majores Ecclesiæ causæ ad romanum episcopum sunt referendæ. Video autem, ejusmodi res planè et perspicuè expedire non posse, nisi doctum et intelligentem virum. Cujus rei tantæ tàmque difficilis facultatem consecutum esse me non profiteor, secutum esse præ me fero. Ea enim exponenda in hoc me opere suscepisse constant, non quæ essent pervia, et omnium sermone trita, sed quæ vix adhibitâ etiam diligentiâ à doctissimis quibusque intelligerentur. Quòd si succedat conatus, jure est laudandus; sin verò non succedat, non est certò reprehendendus. Sed hæc hactenùs. Rem jam ipsam explicemus. Primùm autem illud commemorandum est, quod aliàs sæpè diximus, quæ Petro dicta in Evangelio à Christo sunt, non ut homini privato, sed ut Ecclesiæ præfecto, ea ad successores quoque sine vi aliquâ, aut litteræ inversione pertinere, quemadmodùm quæ Dominus Apostolis commendavit æquè congruentia fidelibus universis, eadem futuris Christianis omnibus in sensu litterali commendata sunt: juxtà id, quod Christus ipse Marci 13 explicuit, inquiens: *Quod vobis dico, omnibus dico, vigilate.* Vigilare quippè ad omnes æquè pertinet; quarè, etiamsi Christus id non adeò disertè fuisset interpretatus, ut ille explicuit, ità nos quoque necessariò explicaremus. Pari item ratione, quæ Dominus Apostolis locutus est, ad ipsos quidem spectantia quatenùs Ecclesiæ sacerdotes, hæc non ad fideles omnes, sed reliquos futuros in Ecclesiâ sacerdotes catholici referimus. Quale illud est Luc 22: *Hoc facite in meam commemorationem.* Cùm enim Dominus panè et accepto et fracto, elevatisque in cœlum oculis Deo gratias egerit, calicemque simul et acceperit et levaverit, sine dubio eucharisticum sacrificium, hoc est, gratiarum actionis, Judæorum ritu obtulit; nisi stultus fuit et ingratus, qui cùm referre Patri summam gratiam posset, quæ ab illo nobis acceperat summa dona

eidem referendo, minimè retulisset. Jubens itaque Apostolis suis Christus, ut hoc ipsi facerent, quod scilicet illum videbant facere, nimirùm id præcepit, ut hostiam Eucharistiæ et gratiarum actionis offerrent. Quod et Cyprian. ad Cæcilium, et Irenæus lib. 4, cap. 32, divinè exposuerunt, de cons. d. 2, c. *script.* Quia ergò sacrificium facere, sacrificorum, et sacerdotum proprium munus est, quod eo loco Dominus Apostolis commendavit, id propriè ad futuros Ecclesiæ sacerdotes spectat, non ad vulgus etiam muliercularum, quod hæretici credidêre. Porrò quæ iisdem Christum, quia pastores Ecclesiæ futuri erant, mandâsse legimus, hæc ipsa episcopis, et posteribus succedentibus ad litteram credamus esse mandata. Hujus rei exemplum est illud Matthæi 18: *Quæcumque alligaveritis,* etc. Et illud item Joann. 20: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum,* etc. Hanc verò regulam si in sacris litteris explicandis tenuerimus, vitabimus procul dubio permixtam illam et tenebricosam confusionem, quam in Scripturæ intelligentiâ hæretici patiuntur. Quorsùm hæc nempè, ut ea, quæ Petro in Evangelio dicta sunt, aptè ac prudenter distinguamus; et si quid illi, ut privato, congruit, hoc ad singulos fideles spectare existimemus (cujusmodi illud est, Matth. 18, 15: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te et ipsum solum,* etc.); sin verò quidquam illi convenit, ut Apostolorum principi, et Ecclesiæ pastori, hoc citrà controversiam putemus ad succedentes in Ecclesiæ pontificatu esse referendum, idque in genuino litteræ sensu. Nam et quæ legislator civilis suis delegatis præscribit, non ad eum solùm, cui vivâ voce loquitur, sed ad cæteros, qui illi in eodem officio succedunt, referuntur.

Deindè illud quoque magnoperè advertendum est, romanum pontificem Petro succedere, non esse per se quidem in sacris litteris revelatum, sed aliundè constare: ex eo scilicet, quòd historiæ gravissimæ prodidêre, Petrum Apostolum suam cathedram Romæ demùm collocâsse, ibique cùm esset episcopus, fuisse defunctum. Hoc Velenus, hoc Sebastianus Francus, hoc hæretici quidam alii negant; quin etiam aiunt, Petrum ne Romam quidem invisisse. Quod tamen, cùm historici omnes graves prodiderint, malitiosè negatur. Non enim existimandi sunt isti, quod verbis negant, id mente sentire, nisi pueri et pueri stulti esse credantur. Quid enim tàm stultum, tàmque puerile dici potest, quàm si ea nos esse olim in republicâ gesta negemus, quæ gesta esse vir quisque antè nos gravissimus affirmavit? Quòd si ejus rei, de quâ disserimus, auctores quæris, Dionysius unus est in epistolâ ad Timoth. Dionysius Corinthiorum episcopus alter est apud Eusebium lib. 2, Ecclesiast. hist., cap. 25. Tertius testis est Clemens in epistolâ primâ. Quartus est Anacletus in epistolâ de ordinatione episcoporum. Quintus est Marcellus 24, quæst. 1, cap. *Rogamus.* Sextus est Leo in concione primâ de festo Petri et Pauli. Septimus est Gelasius cum concilio 70 episcoporum. Octavus est Innocentius III, in cap. *Per venerabilem. Qui filii sint legitimi.* Nonus est Nicolaus III, cap. *Fundamenta,* de elect. in 6. Decimus est Leo IX, in epistolâ synodicâ ad Petrum, Antiochenum patriarcham. Undecimus, Constantinus in edicto antè Nicænam synodum, 96 dist., cap. *Constantinus.* Duodecimus, Epiphanius, hæresi 27, quæ est Carpocratis. Tertius decimus, Irenæus, lib. 3 contrà Valent., cap 3. Quartus decimus, Tertulianus lib. 4 adversùs Marcionem, et lib. de Præscript. hæret. Quintus decimus, Ambrosius in oratione contrà Auxentium de Basil. trad. 2, quæst. 7, cap. *Beati.* Sextus decimus, Hieronymus in lib. de viris illustr., in Petro. Decimus septimus, Egesippus, 3 lib. de exci. Hierosol., cap. 2; Decimus octavus, Augustinus, lib. 1 contrà Julianum Pelag. Postremus, Eusebius, lib. 2 Ecclesiast. histor., cap. 14 et 15, libro quoque tertio, capit. 2 et 25. Quibus locis etiam refert Origenem, Caium, Papiam. Tàm verò multis et incorruptis testibus qui non credit, is aut stultum, aut hæreticum certè se esse demonstrat; ut publicam romanæ urbis vocem, loca item ipsa urbis prætereamus, quæ etiamnùm vitæ mortique Petri testimonium perhibent. His itaque positis, difficilis et perobscura quæstio facilè explicatur, quæ quidem, ut dixi, doctissimos viros ità implicuit, ut se expedire non valuerint. Quòd enim pastor post Petrum à Christo in Ecclesiâ suffectus potestatem Petri ordinariam habeat, ac cætera privilegia propter Ecclesiam Petro concessa, ex Evangelio habetur, juxtà ea quæ primo documento animadversa à nobis et demonstrata sunt. Quòd verò ille, quem Christus Petro mortuo suffecit, romanus fuerit episcopus, è re gestâ colligitur. Nam si Petrus semper Antiochiæ sedisset, ut cœpit, sine dubio episcopus Antiochenus illi legitimè in pontificatum successisset.

Sed et id postremò considerandum (est enim res magna, ac diligenti contemplatione

dignissima) non illud modò ad doctrinam catholicam pertinere, quod Apostolis expressè revelatum est, verùm hoc etiam, quod alterâ ex propositione revelatâ et alterâ certâ in lumine naturali, syllogismo, collectioneque evidenti conficitur. Ut Christum Dominum habere voluntates duas, duosque intellectus, utriusque item actiones, et creatam, et increatam, aut Christum etiam ridere suâpte naturâ, ut homines cæteros posse, in sacris fortè litteris non habetur expressum. Sed quoniam traditum in illis est, Filium Dei esse hominem, et naturali ratione constat, omnem hominem habere voluntatem, intellectumque creatum, operationesque utriusque potentiæ etiam creatas, omnem item hominem, ut flere, ità quoque ridere posse, qui unumquodlibet horum negaverit, is hæreticus judicabitur (1), propterea quòd negando consequens, scilicet Filium Dei habere intellectum, intellectionemque creatam, negat proindè antecedens, ex quo illud colligebatur, hoc est, Filium Dei esse hominem. Esto aliud exemplum. Concilium Nicænum in fide non errâsse, aut Chalcedonense, aut Ephesinum, nec in sacris libris, nec in Apostolorum traditionibus explicatum est; sed id solùm, concilia in Spiritu sancto legitimè congregata errare non posse. At quòd concilium Nicænum, Chalcedonense, Ephesin. legitimè fuerint coacta, ex divinâ revelatione non creditur, creditur tamen ex humanâ fide et traditione historiæ fide dignæ, per quam habemus, eas synodos, indicentibus et confirmantibus veris Ecclesiæ pastoribus, ex universo orbe convenisse. Undè licet earum rerum certitudo ac veritas, quæ in ejusmodi conciliis definitæ sunt, ex duobus quasi principiis pendere videatur, quorum alterum revelatum à Deo est, concilia videlicet legitimè congregata certissimæ veritatis esse, alterum verò solâ certitudine naturali credatur, per ea quæ scriptores graves et incorrupti memoriæ prodidêre; at hæreticus erit, qui negârit earum synodorum scita atque decreta, non aliter ac si negaret Evangelium. Esto quoque aliud exemplum apertissimum. Quòd sacerdotes nostræ hujus ætatis à veris Episcopis ritè fuerint consecrati, non est sacris litteris proditum ; sed res gesta potiùs est, quæ ex verbis et animo consecrantium pendeat. Ex hoc igitur principio, quod humanâ certitudine tenemus, videlicet hos sacerdotes ritè initiatos esse, illud pendere necesse est, an in Ecclesiâ nunc sit verum Eucharistiæ sacramentum. Quod qui inficiaretur, hunc Ecclesia existimaret hæreticum. Tametsi illa solùm enuntiatio universalis per revelationem accepta sit, omnes veros sacerdotes, si rectam intentionem habeant consecrandi, verùm Eucharistiæ sacramentum conficere. Sed quòd ii, qui modò vivunt, sint ejusmodi, non Evangelium solùm, sed gravis et constans naturæ ratio simul cum Evangelio probat. Ad eumdem profectò modum, qui negaverit romanum pontificem eamdem habere potestatem, quam Petrus à Christo accepit, fidei adversarius censendus est; quamvis ex Evangelio nihil aliud proximè colligatur, quàm Petri successores eumdem habere cum Petro principatum. Nam si huic Evangelicæ conclusioni illam addas, episcopum romanum esse Petri successorem, quam ex historiis à traditione virorum gravissimorum accepimus, manifestè colligitur, romanum episcopum et cæteris episcopis superiorem esse et eamdem habere in Ecclesiâ potestatem et auctoritatem, quam habuit Petrus. Aptè igitur summi pontifices, atque prudenter testimonia illa evangelica ad romanum episcopum, Sedemque apostolicam retulerunt.

Quòd si sententia hæc nostra minùs viris doctis fuerit probata, quanquàm haud scio cur probetur minùs, habemus tamen adhùc aliam hujus rei explicandæ formam, undè liqueat, pontificem romanum ex divinâ institutione fuisse Petri in Ecclesiæ totius pontificatu successorem, atque adeò romanis episcopis ea testimonia convenire, quæ Petri probant et primatum et fidem. Diximus quippè retrò, fidem nostram non solùm scripto, sed etiam traditione contineri. Ità, licèt romanos episcopos Petro succedere in sacris libris non habeatur scriptum, ab Apostolis tamen Ecclesiæ, quasi per manus, traditum est. Jam quòd hæc fuerit Apostolorum viva traditio, ex his scilicet viis manifestè constat, quas in tertio libro nos vel aperuimus, vel indicavimus. Non enim sigillatim sunt nobis explicanda omnia, ne longâ oratione negotium lectori facessamus. Certè hujus rei illud est evidens argumentum, quòd non antè Phocam modò, et Constantinum, non antè Nicænam solùm synodum, verùm etiam antè quemcumque post Neronem imperatorem, antè quodcumque Ecclesiæ concilium, antè quoscumque post Petrum pontifices maximos, semper à viris ecclesiasticis

(1) Sed addendum: *Accedente judicio Ecclesiæ,* cùm aliter mera conclusio theologica ad fidem seu doctrinam catholicam pertinere nequeat : ut diximus in Prolegomenis, n° 38.

P. S.

romanus episcopus Petri successor est agnitus (1). Atque apostolicam traditionem fuisse, non obscurè tradit Anacletus Petri discipulus in epistolâ primâ de oppressione episcoporum, Sixtus Primus ad Gallicanas Ecclesias, Eleutherius ad easdem, Victor in epistolâ ad Theophilum, Sixtus Secundus in epistolâ ad Gratum episcopum, Zephirinus in epistolâ ad episcopos Sicilianos, Marcellus ad episcopos Antiochenæ provinciæ, Melchiades ad episcopos Hispaniarum, Marcus in epistolâ ad Athanasium, Julius ad orientales episcopos. Nec verisimile fit, ut rem tàm necessariam ad Ecclesiæ unitatem continendam Christus Dominus Apostolis suis non revelârit. Si enim Moysi locus ille revelatus est, quem Dominus elegerat, ut indè à Judæis divina oracula peterentur, quantò magìs credendus est Christus Petro manifestâsse, quisnam esset ille locus, ubi constituerat regni sui et principatum, et sedem collocare? Atque si, ut transferretur Ecclesia Hierosolymitana in civitatem Pellam, voce Domini sunt Apostoli admoniti, ut Eusebius, 3 lib. Eccles. hist. cap. 5, et Epiphanius lib. 3 contr. her. cap. ult. referunt, multò magìs credemus, ut è civitate Antiochenâ Romam emigraret Petrus, cathedramque indè transferret, dominicis oraculis fuisse commonìtum. Quod si ità est, ut reverà est, nec aliud nisi absurdissimè credi potest, jam hìnc fideles intelligant, undè illa vox Lutheranorum fuerit, quâ inter cæteros articulos Wormatiæ propositos, hunc etiam posuêre, ut abrogaretur romani pontificis potestas, quam sibi sumit suprà cæteros episcopos : intelligant rursùm, quidnam illi moliantur, qui romani episcopi monarchiam asserunt fuisse post D. Hieronymi tempus exortam (2). Nam qui Phocam scribunt instituisse, romanam Ecclesiam omnium esse Ecclesiarum caput, piè quidem fortassè id, nullius enim animum ego judico, sed imprudenter tamen scripserunt ; intelligant etiam undè D. Th. lib. quarto adversùs gentes, capite septuagesimo sexto, affirmet, eorum præsumptuosum errorem esse, qui se subducere nituntur ab obedientiâ et subjectione Petri, successorem ejus romanum pontificem universalis Ecclesiæ pastorem non recognoscentes ; intelligant demùm quâ ratione Leo X Lutheri articulum vigesimum quintum condemnaverit in hæc verba : « Romanus « pontifex Petri successor non est Christi vi- « carius super omnes totius mundi Ecclesias, « ab ipso Christo in beato Petro institutus. » Decimo igitur argumento, quoniam in eo exponendo difficultas erat maxima, non potuit à nobis verbis paucioribus responderi.

Ad undecimum verò sic respondeo : Non est profectò admittendum, fidem etiam personalem Petri defecisse. Nam Petri judicium in fide publicum falsum asserere, hæresis est manifesta. Sed cùm Apostolorum nemo in fidei doctrinâ errare posset, id peculiare Petri privilegium fuit, ut ejus ne personalis quidem fides deficere potuisset.

Quod enim quidam asserunt, Christum Dominum recumbentium undecim exprobrâsse incredulitatem, Marc. 16, 14, etc., hoc Petrum Apostolum ne tangit quidem. Nam cùm Lucas cap. 24 scripsisset, mulieres undecim Apostolis ea, quæ à Domino audierant, annuntiâsse, nec illos credidisse mulieribus, sed earum verba deliramenta judicâsse, protinùs subdidit : *Petrus autem cucurrit ad monumentum.* Non enim cucurrisset, nisi credidisset (1). Et conjunctio adversativa, quâ Evangelista usus est, satis ostendit, Petro verba mulierum non esse visa deliramenta. Atque oratio Christi pro Petro fusa, Luc. 22, 32, id apertè demonstrat, Petri fidem non defecisse. At exponunt adversarii, orâsse Dominum, ne fides Petri deficeret finaliter, sic enim loquuntur, sed nullius discipuli fides hoc modo defecit. Ità oratio Christi non in singulare Petri privilegium cederet, quod non solùm Chrysostomo, Theophylacto, Ambrosio, et Bedæ, sed contextui etiam contrarium est. Cùm verò Ambrosius Petrum fidem amisisse ait, nomen fidei pro fidelitate accipit, quam scilicet amico suo Christo non servavit. Quanquàm illud etiam est frequens, ut fides pro fidei confessione usurpetur. At ridiculum est, ut si Christus collegium apostolicum increpâsse dicitur, singulos increpâsse intelligatur, quasi verò non à Prophetis sæpè populus arguatur, in quo multi essent, ad quos reprehensio nullo modo attineret. De quâ re libro quarto uberiùs disputatum est. Id verò, quod de Anastasio et Honorio additur, non parvam ingerit quæstionem. Quoniam si oratio Christi non ad Petrum modò, verùm ad posteros quoque romanos

(1) V. Innoc. I, ad concil. Carthagin. et Milevitan., et Gelas. ad Anast. Aug.

(2) Erasmus in cens. epist. Hieron. quæ inscribitur, de oblatio. alt. Beatus Rhen. in l. Tertul. de præla. hær. Matth. Palmeriut, et Herman.

(1) Contr. auctor. comm. in Psalm. qui Hieron. tit. circumferuntur, in Ps. 88 : *Perfidisti eum confusione.*

episcopos referenda est; quâ ratione Petri fides nec publica nec privata deficere potuit, eâdem etiam nullius successoris deficiet fides, nec in judiciis publicis, nec in colloquiis, aut consensione privatâ. Sin verò cùm ad posteros oratio illa refertur, intelligenda solùm est de fide publicâ, scilicet in quæstionibus fidei decernendis; temerè profectò et inconstanter eo testimonio videmur Petri fidem, etiam personalem, vindicâsse.

Huic loco Albertus Pighius Campensis, 4 lib. Eccles. Hierosol., cap. 8, non aliter potuit occurrere, quàm omnes romanos pontifices erroris notâ liberando. Ità contendit nullum unquàm in hæresim incidisse. Atque ut Anastasium in libertatem assereret, Gratianum vexavit contumeliosissimè, jurisperitis turpissimè maledixit. Ut verò Honorium tueretur, sextæ generalis synodi exemplaria falsarios corrupisse, multis conjecturis suadere nisus est. Deindè etiam in eam opinionem inclinavit ut crederet epistolam Honorii ad Sergium à Græcis de more fuisse vitiatam; synodum autem in eo judicio deceptam. Quin adeò duorum conciliorum sexti et septimi acta omnia calumniatus est, in diatribâ de actis 6 et 7 synod., ac pro suâ certè virili amborum labefactavit et auctoritatem et fidem. Hæc verò Alberti opinatio nova quidem in Ecclesiâ est; sed eâ etiam ratione confirmari potest, quòd non est verisimile, ut homini qui hæreticus esse possit fidei summam Dominus commiserit. Rectum enim est regula sui et obliqui, ut Aristoteles docet. Quarè si fides romani pontificis dirigere ipsum non valet, multò minùs, ut videtur, alios in fide rectos efficiet. Quid, quòd imbecillus in fide fratres in fide confirmare nequit? Si igitur romanus episcopus juxtà Christi pollicitationem fratres suos confirmaturus est, firmum ipsum esse oportebit. Quamvis autem multis in locis dicat Pighius, sicut hic dicit, satis probabiliter de summi pontificis auctoritate; nam non id spectandum est, quid dicat sed quid consentaneum sit ei dicere, cui veritatem tueri ac retinere sententia est. Dicit itaque ille multis locis de hâc re quidem, sed aqua hæret, ut aiunt. Defendat Liberium Pighius, quem tædio victum exilii in pravitatem hæreticam subscripsisse, auctor est Hieronymus in Chronicis. Excuset Marcellinum, quem timore fractum idolis sacrificium obtulisse, memoriæ proditum est. Victorem vindicet, quem Paulianistæ suum esse mentiti sunt, ut scribit Euseb., lib. 5 Eccl. hist., cap. 2. Anastasium liberet, quem sine certo et probabili testimonio Gratianus hæreseos insimulavit. At Honorium quomodò ab errore vindicabit? quem hæreticum fuisse, tradit Psellus in carmine de septem synodis, Tharasius ad summos sacerdotes Antiochiæ, Alexandriæ, et sanctæ urbis, ut synodo 7, actione 3, scriptum est, Theodorus cum synodo suâ Hierosolymitanâ in confessione fidei, quæ habetur eâdem actione tertiâ, Epiphanius respondens hæreticis in conspectu concilii ejusdem actione 6, tomo 2, tota demùm ipsa 7 synodus, actione ultimâ, et in epistolâ ad omnes sacerdotes et clericos. Adrianus quoque, romanus pontifex, in actione 5 synodi octavæ generalis: « De « romano, inquit, pontifice quemquam judi- « câsse non legimus: licèt enim Honorio ab « Orientalibus post mortem anathema sit dictum, sciendum tamen est, quòd fuerat super hæresi accusatus, propter quam solùm « licitum est minoribus majorum suorum motibus resistere. » Hactenùs Adrianus. Ubi etiam addit, sententiam in Honorium latam ex romani pontificis consensu fuisse. Id quod exploratum est in 6 synodo generali, actione quartâ. Ubi Agatho in epistolâ ad concilium, Honorium ipsum anathematizat. Beda item de naturâ rerum cap. 67, in sextâ synodo, ait: « Macarius cum suis sequacibus simul et præ- « cessoribus, Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho, « anathematizatus est. » In libro prætereà pontificali refertur Leo secundus sextam synodum suscepisse, in quâ condemnati sunt Cyrus, Sergius, Honorius. Atque in fine sextæ synodi, ponitur epistola Leonis ad Constantinum, ubi post susceptum confirmatumque concilium: « Anathematizamus, inquit, Cyrum, Sergium, « necnon et Honorium, qui hanc apostoli- « cam Ecclesiam non apostolicæ traditionis « doctrinâ illustravit, sed prophanâ proditione « immaculatam fidem subvertere conatus est. »

Prætereà illud caput, *Si Papa*, 40 distinct., quod pro nihilo habet Campensis, nos maximi habere debemus. Quoniam ille unus casus, in quo oves pastorem suum judicare possunt, scilicet cùm fuerit hæreticus, habetur, ut alia loca præteream, in quintâ synodo romanâ 218 episcoporum, in hæc verba: « A « multis antecessoribus nostris synodaliter « decretum, atque firmatum est, ut oves « pastorem suum nec reprehendere nisi à fide « exorbitaverit præsumant. » Idem Anacletus in epist. 3 de patriarchis et primatibus, inquiens: « Pastor Ecclesiæ, si à fide exor- « bitaverit, erit à fidelibus corrigendus; sed « pro reprobis moribus magis est tolerandus,

« quàm distringendus, quia rectores Ecclesiæ « à Domino sunt judicandi. » Idem Eusebius docet ad episcopos Ægyptios, referturque 2 quæst. 7, cap. *Oves*. Idem Joannes papa in epist. ad Zachariam. Idem in octavâ synodo traditum est, ut nunc referebamus. Refert etiam Burchardus lib. 1, cap. 13, 138, 130, Calixtum, Clementem, Gaium in hanc eamdem sententiam.

Non est igitur negandum, quin summus pontifex hæreticus esse possit, cujus rei exemplum unum et item alterum forsan porferentur; at quòd in fidei judicio contrà fidem definierit, ne unum quidem proferri potest. Itaque objectioni positæ hoc responsum habeto. Aliud est in Petro, quod spectat ad hominis privatam excellentiam, aliud quod pertinet ad communem Ecclesiæ utilitatem. Quòd negârit Christum, hominis erat; quòd confirmârit fratres, erat Ecclesiæ. Illud proprium, hoc commune erat. Similiter, quòd fides Petri propria semper interiùs servaretur, hominis privilegium erat; quòd verò aliis confirmandis solidam fidem proponeret, nec in fidei judicio deficeret, Ecclesiæ publicum privilegium erat. Romanus igitur episcopus non fuit hæres aut privilegiorum, aut culparum Petri propriarum, quæ videlicet ex accidenti publicæ Petri potestati conjungebantur, sed successit in his, quæ spectabant ad Ecclesiæ communes et necessarias commoditates. Nam privilegia Apostolis à Christo concessa aliter ad ipsos, aliter ad successores referuntur. Quippè in Apostolis fuerunt etiam privilegia personalia amplioris gratiæ, quàm in posteris. Ut, verbi causâ, per illa verba : *Quæcumque ligaveritis super terram*, etc., et per illa : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*, etc., intelligimus, potestatem generalem in universum orbem Apostolos suscepisse. Ità pares Petro dicuntur dist., 21, cap. *In novo*, etc., 24 quæst. 1, cap. *Loquitur*. Sed episcopi posteriores non successêre Apostolis in potestate generali extraordinariâ, sed in ordinariâ, quam singuli in suis Ecclesiis Apostoli habuerunt, ut Simeon Jacobo in Ecclesiâ Hierosolymitanâ, etc. Esto aliud exemplum : Ex verbis illis : *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis*, rectè quidem theologi colligunt, Apostolos post Spiritûs sancti adventum in gratiâ confirmatos. Cæterùm non ità transiit hic Spiritus in episcopos succedentes, ut in eis æternùm maneat per gratiæ confirmationem, quod Apostolis ex privilegio personali donatum est; sed id solum transiit ad posteros Ecclesiæ pastores, quod necessarium erat ad Ecclesiæ communem utilitatem. Sic omninò privilegium fidei indeficientis, quod in Petro personale etiam fuit, ad episcopos romanos transmissum est, non in eo, quod Petri erat peculiare, sed in eo quod commune erat Ecclesiæ. Undè et aliæ objectiones repelluntur, quæ pro Alberti sententiâ positæ sunt. Non enim fides interior romani pontificis Ecclesiæ est necessaria; nec illius occultus et privatus mentis error Ecclesiæ Christi nocere potest. Quas propter non est necesse, ut interioris fides conservatione romanis pontificibus Deus semper assistat. At quòd, dùm ea decernunt, quæ fidelibus credenda sunt, dùmque Ecclesiam Christi in fide dirigunt, non deficiant, sed divinâ manu teneantur, id Ecclesiæ opus est, idque proindè romanis episcopis etiam imbecillis, et aliàs privatim errantibus non negabitur, ne videlicet per publicæ potestatis errorem Ecclesiam faciant in communi veritatis ignoratione versari. Undecimum igitur argumentum abundè, nî fallor, confutatum est.

At postremo argumento refutando illud non sunt lectores admonendi; est enim in promptu, malos urbis mores, si quos fortè urbs malos habeat, non esse hujus loci defendere. Non sumus tàm rudes et stupidi, quàm Lutherani nos esse calumniantur. Oculos etiam eruditos habemus, sed modestos tamen. Scriptum est enim, quòd Patris nudata verenda boni filii aversi veniendo texerunt, Gen. 9. Aversari autem id dicimur, quod reprobamus. Quid autem est, filios verenda patris superjecto dorsis pallio aversos operuisse, nisi ut Gregorius ait, 25 Mor., bonis subditis sic præpositorum suorum mala displicere, ut tamen hæc ab aliis occultent? « Operimentum, in- « quit, aversi deferunt: quia judicantes fa- « ctum, et venerantes magisterium, nolunt « videre quod tegunt. » Sic magistrorum vitam discipuli probi jure apud se taciti reprehendunt, et eos, etiam cùm displicent, venerantur: *Super Moysi cathedram*, inquit Christus, *sederunt scribæ et pharisæi; quæcumque dixerint vobis facite, secundùm verò opera eorum nolite facere*. Sed hæc hactenùs. Illud est potiùs lector admonendus, ut animadvertat, romanas consuetudines alias esse Romæ cum totâ Ecclesiâ communes, quas videlicet ex Apostolorum Petri et Pauli traditione creditur accepisse; de quibus Augustinus, in epistolâ

ad Januarium, numero 118, multa, sed plura fusiùs Innocentius Primus in epistolâ ad Decensium tradit, d. 12, cap. *Illa*. Aliæ verò sunt consuetudines, quas Ecclesia romana vel à se habuit privatim institutas, vel à Petro quidem Apostolo accepit, non tamen in universum orbem promulgandas, de quibus Augustinus disertè loquitur in epist. 86 ad Casulanum, et in epist. 118, 119, ad Januarium. Priores igitur consuetudines, quas Ecclesia romana non modò tenet, verùm etiam ab universâ Ecclesiâ docet esse servandas, omninò tenere debemus, ut Julius, dist. 11, cap. *Nolite;* et Innocentius, eâd. dist., cap. *Quis nesciat;* et Calixtus, dist. 12, cap. *Non decet;* et Gregorius, eâd. dist., cap. *Præceptis,* docuerunt. Posteriores verò Ecclesiæ romanæ consuetudines non oportet privatas Ecclesias sequi, ut D. Augustinus locis positis tradidit, et Nicolaus, dist. 12, cap. *Scit;* et Gregorius, eâd. dist., cap. *Novit*. Idemque omninò traditur 31, dist. cap. *Quoniam,* et cap. *Aliter*. In unâ enim fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa, ut habetur de cons. dist. 4, cap. *De trina*. Atque de hujusmodi consuetudinibus et Ambrosius et Hieronymus intelligendi sunt in iis locis, quæ sunt objecta. Illud verò, quod ex Trullanâ synodo affertur, facilè diluitur; quoniam, ut superiore libro latiùs explicatum est, synodus hæc nullam habet in Ecclesiâ auctoritatem, in his præsertim, in quibus contrà Ecclesiam romanam græcâ se contentione erexit. Nec conciliorum conatus de legibus aut ferendis, aut abrogandis quidquam valet, nisi summi pontificis decreto et sententiâ confirmetur. Et consuetudinem illam de jejunio sabbati ex his esse constat, quas in posteriore genere collocavimus, ut etiam Ambrosius dicit, duodecimâ distinctione, cap. *Illa*. Quocircà vanè de hâc re à concilio Trullano Ecclesia romana reprehenditur. Sextus igitur liber hunc in modum absolutus sit, quem plùs fortassè nimio longum fecimus : tametsi non sunt longa, quibus nihil est quod demere possis.

DE SANCTORUM AUCTORITATE,

QUÆ SEXTO LOCO CONTINETUR.

LIBER VII.

CAPUT PRIMUM.

Argumenta complectitur, quibus sanctorum Patrum auctoritas impugnatur.

Sanctorum auctoritas sexto jam loco nobis constituenda est, quam hæretici, maximè Lutherani, de gradu dejicere moliuntur.

Ac primùm, quidquid antiqui sancti asserunt, incertum esse suadent D. Augustini plurimis testimoniis, quæ retulit universa Gratian., 9 dist. decr. ex proœm. l. 3, de tri. ex l. ad Vincen. Vict. 2, ex epist. ad Hier. 19, ex ep. item alterâ ad Marcellin. 7, ex epistolâ rursùm ad Vincent. 48, ex epistolâ quoque aliâ ad. Fortunat. III, ex lib. denique 2 de baptismo cont. Donat. cap. 3. His enim locis omnibus suî Augustinus similis idem dicit, hoc est, præter auctores sacros, qui libros scripsêre canonicos, alios omnes ità legendos, ut quantâlibet sanctitate, doctrinâque polleant, non ideò verum sit putandum illud, quod asseruerint, quia ipsi ità senserunt, sed quia nobis vel auctorum sacrorum testimonio, vel probabili ratione id persuadere potuerunt; licereque proindè contrà atque illi sentire, et salvâ honorificentiâ, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere. Hoc autem divi Augustini testimonium tàm constans, tàmque multis locis non obscurè repetitum, si verum esse credimus, fateamur necesse est, nullum omninò à sanctis auctoribus firmum argumentum sumi posse ad fidei theologiæve dogmata corroboranda. Id quod D. Thomas, D. Augustini auctoritate confirmatus, 1 part. quæst. 1, art. 8 ad 2 arg., planè testatur in hæc verba : « Auctoritatibus canonicæ Scripturæ « utitur sacra doctrina ex necessitate argu« mentando : auctoritatibus autem aliorum « doctorum Ecclesiæ probabiliter arguendo. » Atque ejus rei causam etiam subdit, quòd innititur fides nostra revelationi factæ iis, qui

canonicos libros scripserunt, non autem revelationi, si qua fuit, aliis doctoribus factæ. Quòd si duo hi testes clarissimi contemnuntur, si ratio quoque D. Thomæ contemnitur, rationibus certè aliis minimè contemnendis id ipsum confirmari potest. Nam si in libro canonico una quælibet falsitas inveniretur, quemadmodùm superiore quoque loco argumentabamur, totius libri certitudo interiret. Cùm ergò libri sanctorum scriptorum unam et item alteram falsitatem liceat reperire, vel in his etiam quæ ad fidem pertinent, sit consequens, ut sanctis scriptoribus certam fidem habere non sit necessarium. « Scio, inquit « Hieronymus (1), me aliter habere Apostolos, « aliter reliquos tractatores; illos semper vera « dicere, istos in quibusdam ut homines ab« errare. »

Prætereà, ne de singulorum auctoritate disseratur, quam incertam esse satis exploratum haberi potest, majus aliquid adversarii conficere argumentando volunt; nempè sanctos scriptores, etiamsi plerique in eamdem sententiam conveniant, probabilem quidem fidem facere posse, certam non posse.

Nam plurimi ex eis asseruêre, mundi hujus partes omnes non eodem simul die, sed multis potiùs fuisse editas, ornatas, absolutas. Asseruit certè id Basilius, in hom. 2 Examer. et aliis sequentibus, Eusebius in principio suæ Chronograph., Chrysostomus, hom. 2 super Genesim, Damascenus, lib. 2 suæ Theologiæ, Ambros. lib. 1, Exameron. cap. 7, Gregor. 32 Moral. cap. 10. Sed et Magist. Sentent., in 2, distinct. 12 et 13, Hieronymum in hanc sententiam citat. Posset autem facilè tùm Bedam, Rabanum, Strab., tùm alios hujus ordinis viros commemorare, qui communi sensu opera illa, quæ Geneseos cap. 1 enarrantur, sex diebus succedentibus condita esse intellexerunt. At communis hic sanctorum consensus nullum argumentum certum theologis subministrat; quin unius Augustini opinio cæteris omnibus adversa probabilis semper in Ecclesiâ est habita. Non itaque ex communi sanctorum sententiâ firmum argumentum promitur, quo conclusiones theologicæ, aut etiam fidei dogmata confirmentur. Atque hujus rei, ut in eodem versemur, aliud quoque exemplum proferre possumus. Plurimi namque ex sanctorum scriptorum numero tradiderunt, Moysen Dei naturam, dùm in hoc mortali corpore viveret, apertè, et, quod dici solet, ad faciem non vidisse. Tradit ità Hieron. ad Damasum papam in cap. 6 Isaiæ, Gregorius Nazianzenus, lib. 2 suæ Theologiæ, div. Greg. 18 Moral. cap. 36, Chrysost. homil. 14 in Joannem, Cyrillus lib. 1 in Joannem, cap. 22, Evaristus papa in primâ suâ epist. decret., Dionys. in lib. de myst. Theol. cap. 1, Origen. lib. 1 Periar., cap. 4. At opinio Augustini (1) contraria non modò non est rejecta, verùm etiam habetur apud theologos probabilissima. De communi igitur sanctorum consensione nihil certi in theologiâ conficitur, id quod hoc etiam argumento confirmari potest.

Sancti namque omnes, qui in ejus rei mentionem incidêre, uno ore asseverârunt, Beatam Virginem in peccato originali conceptam. Hoc videlicet Ambros. astruit super Ps. 118, concione 6; hoc August. super Ps. 34, in illum versum : *Ego autem, cùm mihi molesti essent*, etc., et lib. 2 de baptis. parvulor. cap. 24, et 10, super Gen. ad lit. cap. 18, et lib. 53 cont. Julian. cap. 9; hoc Chrysost. super Matth., hoc Euseb. Emiss. in 2 conc. Nativ. Dom.; hoc Remigius super Psal. 21., et Maximus in serm. de Assumpt. B. Virginis astruxêre. Idem quoque affirmat Beda in homiliâ super *Missus est*, Anselmus in libro *cur Deus homo*, cap. 16, Bernardus in epist. ad Lugdunenses 174, Erardus, episcopus et martyr, in concione quâdam de Nativit. B. Virg., S. Antonius Paduan. in concione etiam de Nativit. ejusdem sanctæ Virginis, S. Bernardinus in sermonum suorum opere tertio, in tractatu de B. Virgine, concione quartâ, div. Bonaventura 3 sentent. dist. 3, quæst. 1, art. 2; D. Thomas, 3 part., quæst. 27, art. 2. Div. Vincentius in serm. de Conceptione B. Virginis; div. Antonin. part. 1, tit. 8; Damas. lib. 3 Sententiarum suarum; Hugo de sancto Victore de Sacram. part. 2, cap. 4; et cùm nullus sanctorum contravenerit, infirmum tamen ex omnium auctoritate argumentum ducitur, quin potiùs contraria sententia et probabiliter, et piè in Ecclesiâ defenditur. En argumentum illud Achillicum, quo Erasmus omnium etiam sanctorum testimonio non se existimat obruendum, si quandò universis repugnaverit.

Cujus sententiæ ratio etiam illa suffragatur, quòd sancti universi, præter auctores sacros, qui libros scripsêre canonicos, humano spiritu libros suos ediderunt. Nam si Spiritu sancto

(1) In epist. ad Theophilum advers. Joan. Hierosolym.

(1) August. secutus est Basilium, hom. 1 Exa. et Amb. 1 Ex., c. 2.

inspirante ipsi etiam locuti sunt, nihil videtur obstare, quominùs eorum libri in canonicis habeantur. Infirmus igitur hic locus est, quo sanctorum auctoritas continetur. Humana enim veritas firma et certa esse non potest. Omnis quippè homo mendax. Osiander verò, lib. 1 annot. in Harmoniam evangelicam, illud argumentum addit, quòd omnes veteres commentatores à tempore Apostolorum id, quod Matth. de Christo affert, *Ex Ægypto vocavi filium meum*, in genuino litteræ sensu ad Israelem referunt, juxtà allegoriam verò ad Christum; cùm tamen, ut ait, allegoria, utcumque fingatur, constare non queat: quoquò enim te vertas, nihil simile videtur esse, præterquàm quòd utrique fuerunt in Ægypto. Ità contendit litteræ sensum à principio capitis de Christo Domino esse, qui rex Israelis est, et auroræ meritò comparatus. Quòd si in sacrarum litterarum expositione sancti omnes errant, horum certè auctoritas firmum argumentum theologis exhibere non potest. Ecce argumenta, quibus adversarii nostri locum hunc aggredi et expugnare contendunt.

CAPUT II.

Varios modos exponit, quibus de sanctorum Patrum auctoritate potest disputari.

Nobis autem pro ejus defensione vehementer pugnandum est, illudque in primis ponendum, de auctoritate sanctorum trifariàm disputari posse. Primùm de unius aut alterius proprio placito, quale fuisse videtur Augustini de Opere sex dierum (1). Rursùm de communi plurium sanctorum consensu, à quo tamen unus aut alter sanctorum desciverit. Postremò de omnium unanimi concordique sententiâ; nam de his omnibus facta in argumentis mentio est.

Id rursùm considerandum est, sanctorum testimonia referri posse vel ad philosophiæ confirmanda dogmata, vel ad assertiones aut fidei, aut theologiæ comprobandas. Erant enim ex sanctis scriptoribus quidam non in sacris litteris modò, et aliis quæ ad christianam pertinebant disciplinam eruditi, verùm etiam in his quæ philosophi tùm de naturâ, tùm de moribus docuêre.

Illud demùm et quidem diligentissimè est advertendum, inter auctores etiam ecclesiasticos duo esse disputationum genera, alterum earum rerum, quæ verè ad fidem spectant doctrinamque catholicam, alterum earum, quæ citrà jacturam pietatis ignorari non ab imperitis modò, verùm à doctis etiam possunt, quòd nec fidei dogmata sunt, neque ex illis derivantur.

Hæc autem duo rerum genera non est facile discernere; quoniam etsi nonnulla quæ alioqui per se quidem ad fidem pertinebant, ut Apostolis, Prophetis atque Evangelistis revelata, in dubium venire possint, antequàm sint ab Ecclesiâ definita, sed id tamen per ignorantiam fit, quâ videlicet excusantur, qui ea vertunt in quæstionem, quæ aliàs divinitùs sunt tradita; ut processionem Spiritûs sancti à Patre et Filio tanquàm ab uno principio, antè Ecclesiæ definitionem Græci quidam negare sine culpâ potuêre, tametsi Evangelium id Apostolique tradiderunt. At hæc nos sub priori genere complectimur: quippè cùm fidei catholicæ dogmata non ex accidenti imprudentium hominum ignorantiâ, sed ex divinâ revelatione hoc sanè loco metiamur. Illud ergò asserebamus esse difficile ad discernendum, ecquæ res sub illud primum genus, ecquæ autem sub hoc secundum suâ quasi sponte et naturâ veniant. Et quidem generaliter unâque comprehensione in promptu definire licet in illo primo rerum genere omnia ea contineri, quæ Apostoli vel scripto vel verbo Ecclesiæ tradiderunt; illa rursùm, quæ indè certâ connexione probantur existere: quemadmodùm in secundo genere ea sunt, quæ neque à Christo, neque ab Apostolis accepimus, neque ex iis certò colliguntur, quæ Christi et Apostolorum auctoritate retinemus. At omnia hæc speciatim certâ definitione præscribere vix possumus, quanquàm exemplis peculiaribus quædam horum judicare possumus. Ut, verbi causâ, an gratia, quâ justificamur, qualitas quædam sit animo impressa, quæ ipsi præstet et esse et vivere, undè qualitates aliæ consequantur, hoc est, virtutes quædam tùm theologicæ, tùm morales infusæ, per quas animus divinas et supernaturales habeat actiones, inter scholasticos quidem disputatur. Item, an Sacramenta, quæ causâ gratiæ et virtutum esse dicuntur, hujusmodi effecta vi quâdam, et qualitate inexistente divinitùs inditâ, efficiant, necne, magnâ multorum dissensione certari solet. Hujus generis verò quæstiones in posteriorum ego numerum redigo, neque sacrarum litterarum testimonia de his qualitatibus intelligenda esse existimo; neque controversiam Catholicorum cum Pelagianis de gratiâ ad credendum, ad sperandum, ad aman-

(1) Augustinum secutus est Origenes, 1 Periarch.

dum, ad implendam legem, ad perseverandum, de qualitatibus potissimùm esse, sed de Dei auxilio gratuito et speciali. Rursùm, si quis fortè curiosè disserere voluerit, an Evangelista Joannes è vitâ jam excesserit, an potiùs cum Eliâ et Enoch maneat vivus, utque jam mortuus fuerit, an caro ejus viderit corruptionem, an proximè fuerit suscitatus, utrinque rationes afferre poterit; et salvâ fide utrumlibet vel probare vel improbare. Nam tametsi statutum sit omnibus hominibus semel mori, sed unum aut alterum ex illâ generali lege per privilegium eximere, non perindè sacris litteris adversatur, ut non queat in dubium revocari. Tria verò hæc principia, quoniam per se ipsa ratione consentiunt, non est opus diligentiùs persequi; nam si quæ sunt perspicua, in quibus non est controversia, viri docti argumentari non solent: perspicuitas enim, ut ait Cicero, argumentatione elevatur. His itaque omnium assensu approbatis, prima conclusio est.

CAPUT III.

Certis conclusionibus Patrum auctoritatem definit atque defendit, simulque satisfacit argumentis capitis primi.

1. Sanctorum auctoritas, sive paucorum, sive plurium, cùm ad eas facultates affertur, quæ naturali lumine continentur, certa argumenta non suppeditat, sed tantùm pollet, quantùm ratio naturæ consentanea persuaserit.

Primùm quidem, quoniam sancti auctores non erant adeò solliciti in philosophiæ dogmatibus perscrutandis, quin philosophorum libros, ut totos sese divinæ sapientiæ dederint, aut valere sinebant, aut etiam interdùm à limine salutabant. Gregorius quippè Nazianzenus, et Basilius, tredecim annos, omnibus libris secularium remotis, solis divinæ Scripturæ voluminibus operam dedisse, referuntur à Ruffino, libro Ecclesiasticæ hist. suæ secundo, cap. 9; et Hieron. in procemio commentariorum, lib. 3 super epistolam ad Galatas: « Plusquàm quindecim anni sunt, « inquit, ex quo in manus meas nusquàm « gentilium litterarum quilibet auctor ascen- « dit; et si quid fortè indè, dùm loquimur, « obrepit, quasi antiqui per nebulam somni « recordamur. » Et de studiis nostrorum paulò post: « Quotusquisque, ait, nunc Ari- « stotelem legit? quanti Platonis vel libros « novêre vel nomen? vix in angulis otiosi eos « senes recolunt; rusticanos verò et piscato- « res nostros totus orbis loquitur, universus « mundus sunt. » Hactenus ille. Plura exempla non quæro, cùm manifestius hoc sit, quàm ut pluribus indigeamus.

Accedit, quòd ex sanctis antiquis nonnulli physicen et metaphysicen vel non habuêre quidem, vel certè leviter attigerunt. Alii verò magnâ ex parte fuêre Platonici, priusquàm converterentur ad fidem. Quamobrem, cùm in philosophiæ quæstiones incidunt, aut vulgi et rhetorum opiniones sequuntur, aut etiam quas à Platonicis acceperant, in Christianorum scholam invehunt. Ità viri docti errores fortè quosdam (quod ad philosophiam quidem humanam attinet) in sanctis antiquis deprehendunt. Atque hujus rei exempla proferre facillimum esset, sed non libet etiam in his parvis majores nostros designare.

2. Unius aut duorum sanctorum auctoritas, etiam in his, quæ ad sacras litteras et doctrinam fidei pertinent, probabile quidem argumentum subministrare potest, firmam verò non potest.— Ità despicere et pro nihilo habere, impudentissimi erit; suscipere et habere pro certo, erit omninò prudentis. Atque hanc conclusionem demonstratio illa manifesta, cui nullâ prorsùs viâ occurri potest, quòd cùm sanctorum quisque, his duntaxat exceptis, vel libros canonicos ediderunt, spiritu fuerit humano locutus, et aliquandò vel in eo errâri, quod ad fidem spectare posteà demonstratum est, apertè constat ex hujusmodi auctoritate exploratam fidem fieri non posse. Quo in loco admonendi sunt hi qui præceptis theologiæ nullis acceptis, post bonas, quas vocant, litteras statim ad sanctorum veterum lectionem appellunt animum.

Non enim quæcumque ibi legerint, ea sunt probanda omnia. Nec quemquam hoc errore duci oportet, ut si quid Ambrosius aut Hieronymus contrà morem doctrinamque hujus temporis fecerint, locutive fuerint, idem sibi arbitretur licere.

Primùm quoniam res nonnullæ non erant tunc adeò in Ecclesiâ definitæ, ut nunc esse videmus. Deindè quoniam magnis illi et divinis bonis quâdam licentiâ faciendi dicendique assecuti sunt, quæ non est passim cuilibet permittenda. Atque etiam si nostrâ hâc ætate illi fuissent, quædam profectò aliter et facerent et loquerentur. Quid quòd, ut antè dicebamus, in rebus quoque ipsis, quæ ad fidem attinent, sancti nonnunquàm errâvêre? à quibus si ne transversum quidem unguem discedendum sit, necesse est sanè in magnos quando-

que errores, fidei etiam adversos incurrere.

At Gelas., dist. 15, decret. cap. *Sancta Romana*, probat opuscula Cypriani, Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni, Basilii, Ambrosii. Nihil ergò in his fidei catholicæ contrarium reperitur. Alioqui, cur Ruffini opera non eodem modo ibi probata sunt, sed potiùs reprehensa, quòd Hieronymus eum in quibusdam de arbitrii libertate notavit? Cur item Origenis libri damnantur, non etiam Ambrosius, aut Cyprianus, si hi quoque in nonnullis fidei orthodoxæ contradixerunt? Aut igitur damnentur omnes, in quibus error aliquis doctrinæ sanæ contrarius invenitur, aut probentur omnes, quamlibèt uno, et item altero errore sint aspersi. His videlicet argumentis gloss. 9, dist. decret. docet, ea divi Augustini testimonia, quibus certa fides veteribus derogatur, intelligenda esse secundùm illa tempora, cùm scripta sanctorum Patrum authentica non erant; libet enim verba Glossæ usurpare: « Sed « hodiè, inquit, jubentur omnia teneri usque « ad ultimum iota. » Verùm hic error ab aliis confutatus non desiderat orationem meam. Quid enim? An hoc agere Gelasius voluit, in veterum libris non esse quidquam erroris? Atqui laterem, ut aiunt, laverit, quisquis isthùc conetur. Hanc siquidem felicitatem Deus in solis divinis voluminibus inesse voluit, quemadmodùm Augustinus gravissimè ac verissimè tradidit. Cæteroqui nemo, quantumvis eruditus et sanctus, non interdùm hallucinatur, non alicubi cæcutit, non quandoque labitur. Sanctus verò is fuit, qui credidit ab hæreticis baptizatos esse rebaptizandos. Sanctus fuit, qui in Christi corpore et sensum pœnæ, et dolorem fuisse negavit. Sanctus fuit, qui in Chiliastarum dogma descendit. Sanctus fuit, qui viro ob adulterii culpam uxorem repudiandi alterum matrimonium concessit. Sanctus fuit, qui animis piorum usque ad judicii diem veram felicitatem ademit. Sanctus fuit, qui animam hominis ex traduce esse putavit. Sanctus fuit, qui animam Adæ antè corpus fuisse editam opinatus est. Sancti fuêre, qui angelos multis antè mundum corporeum æternitatibus creatos esse existimârunt. Atque horum opuscula à Gelasio comprobata sunt. Hos ego tamen reverentiæ causâ propriis nominibus non appello. Malo enim antiquitati sanctitatique parcere, quàm otioso lectori facere satis. Legentur itaque à nobis Patres veteres cum reverentiâ quidem, sed ut homines, cum delectu, atque judicio. Quòd si quis aliter sapit, nec sanis conciliis acquiescit, hic jam non sanctorum religione, sed suî ipsius amore capitur; et sub veterum nomine novas opinationes invehere conatur, quâ de re Vincentius Lirinensis: « O rerum, inquit, mira conver- « sio! Auctores ejusdem opinionis catholici, « consectatores verò hæretici judicantur, et « solvuntur magistri, condemnantur discipuli. « Quod quidem mihi divinitùs promulgatum « videtur esse judicium, propter eorum maxi- « mè fraudulentiam, qui cùm sub alieno no- « mine hæresim concinnare machinentur, ca- « ptant plerumque veteris cujuspiam viri « scripta paulò involutiùs edita, quæ pro ipsâ « suî obscuritate dogmati suo congruant, ut « illud, quod proferunt, nec primi, nec soli « sentire videantur. Quorum ego nequitiam « odio dignam judico, quòd sancti cujusque « viri memoriam, tanquàm sepultos jam ci- « neres, prophanâ manu ventilant, et quæ « silentio operire oportebat, redivivâ opinione « diffamant, sequentes omninò vestigia aucto- « ris sui Cham, qui nuditatem venerandi Noe « non modò operire neglexit, verùm quoque « irridendam cæteris enuntiavit. Longè aliter « fratres illi sui, qui nuditatem ipsam reve- « rendi patris nec suis temerare oculis, nec « alienis patere voluerunt; sed aversi, ut scri- « bitur, texerunt eum. Quod est, erratum « sancti viri nec approbâsse, nec prodidisse. » Hactenùs ille. Ac rursùm: « Quid, inquit, si « in ipsâ vetustate duorum aut trium error « deprehendatur? Curabimus omninò, ut pau- « corum inscitiæ universalis concilii decreta « præponantur. Quæ si desint, collatas inter se « majorum sententias lector consulat eorum, « qui diversis licèt temporibus et locis, in « unius tamen Ecclesiæ catholicæ commu- « nione ac fide permanentes, magistri pro- « babiles exstiterunt. Et quidquid non unus aut « duo tantùm, sed omnes pariter uno eodem- « que consensu, apertè, frequenter, persevе- « ranter tenuisse, scripsisse, docuisse cogno- « verit, id sibi quoque intelligat absque ullâ « dubitatione credendum. » Hæc Vincentius Lirinensis non minùs prudenter, quàm verè dicit. Quibus ex rebus Calvini calumnia facilè retunditur, quâ apud regem Galliæ Franciscum, ut Lutheranorum impudentiam excusaret, Catholicorum innocentiam traduxit. Cùm enim Lutheranis verissimè ac gravissimè objiceretur, quòd Patrum essent ubique et contemptores et adversarii: « Multa, ait Calvinus, igno- « rârunt sancti illi viri; sæpè inter se confli- « ctantur, interdùm etiam secum ipsi pugnant. » Tùm deinceps, quotquot Patrum errores

colligere potuit, falsò etiam illis affictos, enumerat quæritque. Cur nos item à Patribus discedamus? Nos autem divi Augustini partitione primùm utimur, qui libro 1 adversùs Julianum, capite 2 : « Alia sunt, in- « quit, in quibus inter se aliquandò etiam « doctissimi atque optimi regulæ catholicæ « defensores, salvâ fidei compage, non con- « sonant; alia verò, quæ ad ipsa fidei per- « tinent fundamenta. » In prioribus illis à Patribus nos quandoque discedimus, in posterioribus Lutherani. At nos quidem modestè ac reverenter oculos à Patrum errore avertimus. Lutherani autem Patres aut irridendos, aut certè despiciendos propinant. Deindè nos ab uno interdùm, aut altero Patrum dissentimus; at Lutherani ab omnibus consentientibus sæpè dissentiunt. Aliud est autem unius aut duorum sanctorum privatum dogma repellere, quod hâc secundâ conclusione aliquandò licere dicimus, aliud verò contrà omnium communem fidem et doctrinam dicere, quod quatenùs liceat, et quomodò sequentibus conclusionibus demonstrabitur, si priùs tamen explicatum fuerit, quid sibi Ecclesia velit, cùm sanctorum Patrum libros approbat. Id namque à nobis in hâc fortè disputatione desideratur. Nondùm enim argumenta diluimus, quæ illius glossæ opinionem confirmabant.

Ecclesiastici auctores etiam probatissimi non eodem gradu et loco sunt omnes. Nec magnoperè conandum est eorum hìc stultitiam refellere, qui libris canonicis Hieronymi, aut Augustini opuscula æquârint. Quemadmodùm autem res à Deo conditæ, probatæ quidem fuêre universæ (vidit Deus cuncta, quæ fecerat et erant valdè bona) sed rerum variæ differentesque naturæ non eumdem locum, vim, stabilitatem accepêre (nam sunt corpora cœlestia, et corpora terrestria); sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium, alia claritas solis, alia lunæ, alia stellarum *(stella enim à stellâ differt in claritate,* 1 Corinth. 15). Sic sanè scriptores ecclesiastici probati sunt; qui scilicet Spiritûs sancti illustrati luce Ecclesiam ipsi illustrârunt; sed alia tamen claritas Matthæi, alia Hieronymi, alia Isaiæ, alia Ambrosii. Atque auctores canonici, ut superni, cœlestes, divini, perpetuam stabilemque constantiam servant; reliqui verò scriptores sancti inferiores et humani sunt, deficiuntque interdùm, ac monstrum quandoque pariunt præter convenientem ordinem institutumque naturæ. Quin ergò probatur Eusebius, Cæsariens. episcopus? Quin Ruffinus? Quin Origenes? nam et hi Ecclesiam Christi suis litteris illustrârunt. Nempè aliud fuit errare in rebus obscuris, et quæ non erant eo tempore explicatæ ac definitæ, aliud in apertis, et quæ tunc etiam in Ecclesiâ firmissimè credebantur. Illud aut Cypriano, aut Ambrosio, aut Augustino accidit; hoc Origeni, Eusebio, ac Ruffino. Cyprianus item, Ambrosius Hieronymus in nullo à sanctæ romanæ Ecclesiæ consortio deviârunt, nec ab ejus fideli prædicatione sejuncti sunt, sed communionis ipsius gratiâ semper fuêre participes, ut Gelasii verbis etiam utamur; at Origenes deseruit unitatem, et fons Arii jure ac meritò existimatus est. Hìnc schismaticus à Gelasio dicitur; hìnc etiam Eusebius Origenis laudator nimius, Arii fautor acerrimus reprehenditur. Nam Ruffinus, vir alioqui religiosus, præterquàm quòd in libero arbitrio, re videlicet manifestissimâ, erravit, Origeni, Origenisque discipulis vehementer favisse convincitur. Fuit autem Ecclesia semper non solùm cauta, sed etiam acris et severa in Origenistas, ut à quibus grandem in doctrinâ ecclesiasticâ pestem fuerit experta. Sed de secundâ conclusione satis. Jam pergamus ad reliquas.

3. Plurium sanctorum auctoritas, reliquis licèt paucioribus reclamantibus, firma argumenta theologo sufficere et præstare non valet. — Id quod ex secundo argumento antè posito satis ostenditur. Angelos quoque esse corporeos, Augustinus ac pauci quidem alii inter veteres sanctos asseruerunt ; et quamvis opinio hæc falsa sit, sed tanquàm fidei adversa ex communi veterum sententiâ evinci non potest. At Thom. Waldens. in procœmio doctrinalis fidei antiquæ, docet, quod major pars Patrum ab Apostolis senserit, id esse catholicæ Ecclesiæ fidem. Id quoque Vincent. Lirin. tradit in libro advers. prophan. novationes. Vera sunt hæc, non inficior, sed tunc unius aut paucorum contrariam sententiam Ecclesia penitùs explosit, ut illorum, qui putârunt ab hæreticis venientes esse iterùm baptizandos; illorum etiam, qui Melchisedech non hominem quempiam, sed Spiritum sanctum esse dixerunt; utrumque enim horum post ea tempora Ecclesia semper exhorruit. Porrò autem si unius aut paucorum opinatio non fuerit ab Ecclesiâ rejecta, tùm plurimorum auctoritas, quemadmodùm diximus, nihil certum firmumque conficiet. De tertiâ igitur conclusione hactenùs.

4. Omnium etiam sanctorum auctoritas in eo genere quæstionum, quas ad fidem diximus minimè pertinere, fidem quidem probabilem facit, certam tamen non facit. — Quam ego

conclusionem postremo illo argumento abundè probatam existimo. Quòd enim ea controversia non sit ex illarum numero, quæ catholicam fidem aut promovere aut immovere possint, vel ex eo perspicuum est, quòd Beatam Virginem è peccato originali fuisse penitùs liberam, è libris sacris juxtà germanum litteræ sensum nusquàm habetur; quinimò lex generalis in eis traditur, quæ universos filios Adam, carnali scilicet propagatione creatos, sine ullâ exceptione complectitur. Nec verò dici potest, per traditionem Apostolorum id in Ecclesiam descendisse, cùm hujusmodi traditiones non per alios, quàm per episcopos illos antiquos et sanctos auctores Apostolis succedentes ad nos usque pervenerint. At constat, priscos illos scriptores non id à majoribus accepisse. Traderent enim bonâ fide et ipsi posteris suis. Non igitur ad fidem illud attinere potest, quod neque in sacris litteris, aut Apostolorum traditionibus invenitur, neque ex eis certâ valet connexione confici. Cæterùm, quòd opposita etiam assertio, hoc est, B. Virginem peccatum originale à parentibus contraxisse, non sit in numero dogmatum catholicorum, manifestissimè colligitur ex eo, quòd à lege universali per singulare privilegium unam Dei matrem excipere, sacrarum litterarum fidei nullo pacto adversum est. Alioqui, cùm sacræ litteræ in universum clament: *Non videbit me homo, et vivet; Deum nemo vidit unquàm,* qui Paulum, aut Moysen excepisset, sacras litteras contrà pugnâsset. Atque ex causâ est, nisi toto cœlo animus meus errat, quamobrem nec Sixtus IV, nec concil. Lateranense, sub Leone X, nec synodus Trident., sub Paulo et Julio tertiis inchoata eam quæstionem definierunt. Neutram enim ex illis opinationibus poterant tanquàm dogma catholicum approbare. Ità is erravit, qui asseruit, erroneum esse aliquem præter Christum à lege illâ originalis peccati liberare. Erravit ac multò etiam magis Basileense concilium, cùm definivit, doctrinam illam, quæ docet Beatam Virginem Mariam nunquàm originali subjacuisse peccato, tanquàm consonam Scripturæ sacræ ac fidei catholicæ amplectandam fore, nullique de cætero licitum esse in contrarium docere. In pari quippè errore versantur, qui alterutram partem ad catholicam fidem attinere posse credunt. Difficile est hoc dicere. Credo, si in concione quæratur; at hoc loco et disputatione facillimum. Non enim hìc cum vulgi imperitiâ certamus, sed eos instituimus, qui veræ germanæque theologiæ solidam et expressam effigiem tenere cupiunt, nec fugientes umbras persequi. Propositum est autem veri reperiendi causâ, et contrà nostros, et pro alienis etiam dicere; et, cùm res postulat, utrosque nullius acceptâ personâ reprehendere. Atque in eo opere maximè, quod ad Ecclesiæ publicam utilitatem cudimus, privatis non debuimus affectibus inservire. Nec deerunt post hæc etiam ex viris planè doctis, qui me objurgent, erunt etiam qui vituperent, quòd in quæstionem multis nominibus invidiosam consultò et cogitatò inciderim, ut rem aliàs gravissimam nullius in christianâ religione esse momenti asseverarem. At ego et benevolos objurgatores placare, et invidos vituperatores confutare possum, ut alteros reprehendisse pœniteat, alteri didicisse se gaudeant. Non mihi, fateor ingenuè, alia via patuit ac illud Erasmi argumentum eludendum, quo sanctorum auctoritatem acutè ille quidem tentavit eludere. Nec fuit integrum, quod hæreticis semper proprium fuit, antiquorum Patrum libros corrumpere, et bonam etiam partem voluminum detruncare; ut ore saltem, reclamante licèt conscientiâ, possem Bernardum, Augustinum, Ambrosium, aliosque item Patres in eâ fuisse opinione negare. Quid enim prodest, si verum scire cupis, sanctorum testimonia membranis inscripta radere, cùm animo insculpta abolere non possis? Porrò, si ut sanctorum auctoritatem in doctrinâ catholicâ tueremus, quod erat Ecclesiæ Dei apprimè necessarium, quorumdam opinationes, ne dicam factiones, asseruimus non esse ad fidem et mores necessarias; quid est, per Deum obsecro, quod nos eâ de re valeat quisquam aut admonere amicè, aut inimicè insectari? Atque hæc quidem hactenùs in quartæ conclusionis confirmationem dicta sint. In quâ etiam causâ habemus testem satis idoneum et gravem Vincent. Lirinen. in libro adversùm prophanas novationes, ubi, « antiqua, ait, sanctorum « Patrum consensio non in omnibus divinæ « legis quæstiunculis, sed solùm in fidei re« gulâ, magno nobis studio et investiganda est, « et sequenda. » Id quod quintâ conclusione explicandum est. In quâ quoniam hujus loci cardo vertitur, etsi multa prætereunda, multa tamen dicenda sunt, et ad cognitionem sacrarum litterarum utilissima, et ad scholæ usum necessaria.

5. Quinta igitur conclusio est. In expositione sacrarum litterarum communis omnium sanctorum veterum intelligentia certissimum argumentum theologo præstat ad theologicas assertiones corroborandas; quippè cùm san-

ctorum omnium sensus Spiritûs sancti sensus ipse sit. — Quam ego conclusionem magnis quidem argumentis confirmaturus sum, et quæ, nisi me fallit animus, controversiam decernere ità possint, ut inter Catholicos ultrà referri quæstio nequeat. Aggrediar autem ad eam rem, si priùs pauca quasi de famâ Cajetani dixero. Ego virum hunc, ut sæpè aliàs testatus sum, semper feci maximì. Plurimùm enim Ecclesiam Christi suis litteris juvit. Longum est autem hominis commendare sive eruditionem sive ingenium : modestum etiam universa ipsius opera commemorare. Illud breviter dici potest, Cajetanum summis ædificatoribus Ecclesiæ parem esse potuisse, nisi quibusdam erroribus doctrinam suam, quasi cujusdam lepræ admixtione fœdâsset, et vel curiositatis libidine affectus, vel certè ingenii dexteritate confisus, litteras demùm sacras suo arbitratu exposuisset, felicissimè quidem ferè, sed in paucis quibusdam locis acutiùs sanè multò quàm feliciùs. Nam et vetustæ traditionis parùm tenax, et in sanctorum lectione parùm quoque versatus, libri signati mysteria ab his noluit discere, qui non suo sensu illa, sed majorum traditione, verâ scilicet verbi Dei clave aperuerunt. Ità, quùm plurima scripsisset egregiè, vertit ad extremum omnia, et novis quibusdam Scripturæ expositionibus aliorum, quæ vel gravissimè dixerat, aut elevavit, aut imminuit certè auctoritatem. Invitus quidem facio, ut doctissimum virum nomine etiam expresso reprehendam, sed cùm nominis ac gloriæ celebritas hoc loco à Lutheranis objiceretur, notandam temeritatem putavi.

Atque error in quem incidit, est ejusmodi, ut eum ego submovere omni ratione debeam, nec sine summi tamen viri apertâ reprehensione possim. In initio siquidem commentariorum in Genesim : « Si quandò, inquit, occurrerit novus sensus textui consonus, quamvis « à torrente doctorum sacrorum alienus, « æquum se præbeat lector censorem (1). » Et paulò post : « Nullus, ait, detestetur novum sacræ Scripturæ sensum, ex hoc quòd « dissonat à priscis doctoribus; non enim alligavit Deus expositionem Scripturarum sacrarum priscorum doctorum sensibus, sed « Scripturæ ipsi integræ sub catholicæ Ecclesiæ censurâ; alioquì spes nobis et posteris « tolletur exponendi Scripturam sacram, nisi « transferendo, ut aiunt, de libro in quinternum. » Hactenùs ille. Ac reverà sequi majores nostros per omnia, et in illorum vestigiis nos quoque pedes nostros figere, ut pueri faciunt per lusum, nihil videtur esse aliud, quàm ingenia nostra damnare, judicio nos privare nostro et facultate inquirendæ veritatis. Sequamur veteres, benè habet, sed ut duces, non ut dominos. Non enim fidei nostræ dominaturi sunt, nec illis ità debemus esse addicti et mancipati, ut sacris litteris exponendis nullum habeamus arbitrium. Hoc scilicet argumento Cajetanus moveri potuit, ut quintæ conclusioni adversaretur. Nam Lutherus crassioribus conjecturis commoveri solet. In prologo siquidem assertionis suorum articulorum, Patrum auctoritate dicit neminem esse cogendum; quòd in omnium scriptis multi inveniantur errores, sæpè sibi ipsi pugnent, sæpè invicem dissentiant, et Scripturas torqueant. Leges autem interpretandi verbi Dei nullas patitur, quòd verbum Dei non debeat esse alligatum, sed liberum, quòdque ejusdem sit leges condere et interpretari. Quarè homines legum quidem humanarum certos interpretes esse posse, divinarum autem nullo modo. Hanc eamdem sententiam tenuit Wicleffus apud Thomam Waldens. lib. doctrinæ fid. anti. doctrin. 3. Eamdem quoque Petrus Abailardus tenuit in ipso statìm suarum disputationum exordio : ut auctor est divus Bernardus in epistolâ ad Innocen. num. 190 : « Ecclesiasticorum doctorum, inquit Bernardus, unam « omnium de hâc re Petrus Abailardus dicit « esse sententiam, et ipsam ponit ac spernit, « et gloriatur se habere meliorem, non veritus « contrà præceptum sapientis transgredi terminos antiquos, quos posuerunt patres « nostri. » In eâdem etiam erroris navi fuêre Arius, Nestorius, Eutyches, Dioscorus, ut septimâ synodo, act. 1, anathematismo 7, Basilius ipse fatetur. De Ario certè, ejusque discipulis habes testem Alexandrum Alexandriæ episcopum, lib. 1 hist. Trip. cap. 14. Nestorius autem dùm eloquens fuisset, et se putaret doctum, libris antiquorum interpretum dedignabatur incumbere, omnibusque se meliorem putabat esse, ut lib. 12 hist. Trip. cap. 4, refertur. Eâdem etiam viâ ingressus est Paulus Samosatenus, Eusebio auctore, lib. 7 ecclesiast. Hist., c. 26; Severiani quoque eâdem via ingressi sunt, ut idem Euseb. lib. 4 ecclesiast. Histor. cap. 29, testatur. Quid

(1) Si novus sensus esset, sed non à sanctorum sensu discors et dissidens, benè haberet fortassè. At si novus sensus ità à priscorum sententiâ discrepet et abhorreat, ut sit verè contrarius, erroneus sit necesse est. De hoc autem cajetanus loquitur, ut patet.

verò Vincentius Lirin. adversùs prophanas novationes de Origene referat, non pigebit adscribere, ut vel hoc uno exemplo viri pii sacris litteris exponendis discant esse modesti. Cùm igitur is auctor Origenis ingenium, eruditionem, eloquentiam, virtutesque alias admirabiles extulisset: « Hic idem, ait, tantus « ac talis, dùm gratiâ Dei insolentiùs abutitur, « dùm ingenio suo nimiùm indulget, sibique « satis credit; dùm parvi pendit antiquam « christianæ religionis simplicitatem; dùm « se plùs cunctis sapere præsumit, dùm ec- « clesiasticas traditiones et veterum magisteria « contemnens, quædam Scripturarum capitula « novo more interpretatur, meruit ut de se « quoque diceretur: *Si surrexerit in medio tui « propheta*, etc., » Deuter. 13. Hæreticorum itaque, et schismaticorum communis fuisse videtur Cajetani illa sententia. Nec ego hìc tamen hæreticos volo argumentando revincere. Quid enim illis facias, qui eâdem impudentiâ et apostolicæ Sedis judicia, et conciliorum dogmata, et Apostolorum traditiones, et sanctorum omnium doctrinam contempsère.

Adversùs Cajetanum omnis oratio suscipitur à nobis, qui, ut erat ingeniosus, nostras rationes expenderet; utque erat pius, auditis gravissimis testimoniis minimè refragaretur. Atque nobis unum sat erat, ità nobis majores nostros tradidisse. Sed Cajetanus auctoritatem contemnit, ratione pugnat : patietur igitur rationes meas cum suâ ratione contendere. Quanquàm à philosophis quidem rationem philosophicæ conclusionis jure forsitan postularis; in sacrarum autem literarum intelligentiâ majoribus nostris debes, nullâ etiam ratione redditâ, credere, et quas sententias de lege, de fide, deque religione ab illis accepisti, defendere. Ego verò eas defendam, semperque defendi; nec me ex eo sensu, quem à patribus accepi, ullius unquàm ratio aut docti, aut indocti movebit. Sed age, ratiocinemur, ostendamusque in expositione sanctarum Scripturarum concordem antiquorum sensum esse tenendum, si volumus esse catholici. Sed priùs tamen quid majores nostri de eâ re senserint, explicemus. Quandò enim me in hunc locum deduxit oratio, docebo quid didicerim, non modò theologorum ratiocinationibus, verùm etiam testimoniis antiquitatis.

Clemens in primis ad discipulos Hieros. Epist. 5: « Relatum est, inquit, quosdam docere, « non secundùm traditionem patrum, sed « juxtà sensum suum. Multas enim ex his, « quæ legunt secundùm ingenium hominum « verisimilitudines capiunt. Ideò diligenter ob- « servandum est, ut lex Dei non secundùm « propriam intelligentiam doceatur. Sunt enim « multa verba in Scripturis divinis, quæ pos- « sunt trahi ad eum sensum, quem sibi quisque « spontè præsumpsit, quod fieri non oportet. « Non enim sensum, quem extrinsecùs attu- « leritis, alienum et extraneum debetis quæ- « rere, sed ex ipsis Scripturis sensum capere « veritatis. Et ideò oportet ab eo intelligen- « tiam discere Scripturarum, qui eam à ma- « joribus secundùm veritatem sibi traditam « servat, ut et ipse possit ea, quæ rectè sus- « cepit, competenter asserere. » Hactenùs Clemens; qui et lib. 10 Recognit. (si liber hic modò recipitur), documentum hoc à Petro Apostolo se accepisse testatur.

Dionysius item cap. 1 lib. de cœlest. Hierar.: « Ad sanctissimarum, ait, Scripturarum in- « telligentias, prout illas à patribus accepimus, « contuendas pro viribus pergamus. » Accedit eòdem testis locuples, Irenæus, qui etiam scribit lib. 4, cap. 63, expositionem legitimam Scripturarum per traditionem majorum accipiendam.

Epiphanius rursùm, hær. 61, cùm hæreticos, qui se vocabant Apostolicos, refutat: « Scri- « pturæ, inquit, speculatione indigent, ad « cognoscendam uniuscujusque argumenti vim « et facultatem. Oportet autem et traditione « uti; non enim omnia à divinâ Scripturâ accipi « possunt. » Hæc Epiphanius. Traditionem autem sine dubio vocat intelligentiam et sensum à patribus acceptum. Illam enim clavem verbi Dei esse auctor est Petrus apud Clementem, lib. 10 Recogn. Hanc autem legisperiti habuisse dicuntur, ad quos scilicet traditiones Moysis et seniorum quasi per manus venerant.

Clemens verò Alexandrinus, Strom. lib. 7, qui adversùs ecclesiasticam traditionem Scripturas interpretantur, hos regulam veritatis amisisse affirmat. Et posteà eodem quoque lib. de hæreticis disserens: « Gloriæ, inquit, te- « nentur desiderio, qui ea, quæ ex suâ naturâ « conveniunt, sermonibus divinitùs inspiratis « tradita à beatis Apostolis et magistris, suâ « sponte fallaci sapientiæ simulatione corrum- « punt per alias tractationes, humanis doctrinis « resistentes divinæ traditioni. Nam inter eos « viros, qui tanti erant in ecclesiasticâ cogni- « tione, quid restabat dicendum à Marcione, « Prodico, et similibus, qui non sunt ingressi « rectâ viâ? neque enim eos, qui præcesserunt, « superare [poterant] sapientiâ, ut aliquid

« adinvenerint iis, quæ ab illis verè dicta sunt. « Sed benè cum eis actum esset, si scire po- « tuissent ea quæ priùs sunt tradita. » Atque Origenes, tractatu in Matth. 29 :« Quoties hæ- « retici, inquit, canonicas proferunt Scriptu- « ras, in quibus omnis christianus consentit et « credit, videntur dicere : Ecce in domibus « verbum est veritatis. Sed nos illis credere « non debemus, nec exire à primâ et ecclesia- « sticâ traditione, nec aliter credere, nisi « quemadmodùm per successionem Ecclesiæ « Dei tradiderunt nobis. » Hæc Origenes.

Ambrosius quoque. tertio ad Gratianum de fide libro, cap. 7 : « Servemus, ait, præcepta « majorum; nec hæreditaria signacula ausi « rudis temeritate violemus; librum sacerdo- « talem quis nostrûm (1) resignare audeat, « signatum à confessoribus, et multorum jam « martyrio consecratum? »

Hieronymus insuper, in epistolâ ad Evagrium: « Revolvi me, inquit, ad veterum libros, ut « viderem, quid singuli dicerent, uti tibi quasi « de multorum consilio responderem. Et de- « prehendi, horum omnium opiniones ad unum « computum pervenisse, ut dicerent Melchi- « sedech hominem fuisse Chananeum. » Et post multa, quæ narrare longissimum est : « Habes, ait, quæ audierim, quæ legerim de « Melchisedech. Meum fuit recitare testes; « tuum sit de fide testium judicare. Quòd si « omnes repueris, tuum certè illum spirituа- « lem interpretem non recipies; qui tanto « supercilio et auctoritate Melchisedech Spiri- « tum sanctum pronuntiavit, ut illud verissi- « mum comprobârit, quod apud Græcos canitur: « Imperitia confidentiam, eruditio timorem « creat. » Et in Daniel. c. 12 : « Scripturæ, « inquit, sanctæ intelligentiam absque Dei « gratiâ et doctrinâ majorum sibi imperitissimi « vel maximè vindicant. » Et in epistolâ illâ ad Paulinum celebri, multis et testimoniis exem- plisque et rationibus elegantissimè docet, nemi- nem in Scripturis sacris sine prævio et mon- strante semitam posse ingredi. Id quod Clemens Alexand. 5 Strom. lib. docuerat. Et Cicero : *In universum nulla ars*, inquit, *litteris sine præ- ceptore et interprete percipi potest.* Is autem ad sacras litteras sine doctore aggreditur, qui neglecto sensu antiquorum patrum, arcanam scripturam ex suo interpretatur.

His etiam similia concinit Augustinus in libro de Utilitate cred. ad Honoratum, cap. 7 (2).

(1) Alii legunt *designare*.

(2) Vide etiam eumdem Aug. in procem. lib. de Doctrin. Christ.

Cùm enim sacros iste libros sine alienâ ope et legere et intelligere sè posse arbitraretur : « Itàne est? Augustinus ait, nullâ imbutus « poeticâ disciplinâ, Terentium sine magistro « attingere non auderes. Asper, Cornutus, « Donatus, et alii innumerabiles requiruntur, « ut quilibet poeta possit intelligi ; tu in sanctos « libros sine duce irruis, et de his sine præ- « ceptore audes ferre sententiam? » Et cap. 17 : « Si unaquæque disciplina, inquit, quan « quàm vilis, et facilis, ut percipi possit, dò- « ctorem aut magistrum requirit, quid teme- « rariæ superbiæ plenius, quàm divinorum « sacramentorum libros ab interpretibus suis « nolle cognoscere? » Hactenùs Augustinus. Gregorius etiam, lib. 28 Mor. cap. 9, hanc etiam conclusionem confirmat, exponens de sanctis doctoribus illud : *Super quo bases illius solidatæ sunt.*

Unum his Cassiodorum adjiciam, in procœ- mio lib. divinar. institut., disserentem in hæc verba : « Ad divinam Scripturam ascendamus « per expositiones probabiles Patrum, velut « per quamdam scalam visionis Jacob, ut eorum « sensibus provecti, ad cogitationem Domini « efficaciter pervenire mereamur. » Et lib. eod. c. 11 : « Sunt nonnulli, ait, qui putant « esse laudabile, si quid contrà antiquos « sapiant, et aliquid novi, ut periti videantur, « inveniant. » Et cap. ejusdem libri 25 : « Cuncta, inquit, quæ antiqui expositores « probabiliter dixerunt, sollicitâ mente te- « nenda sunt : illa verò, quæ ab eis intacta « sunt relicta, ne infructuoso labore fati- « gemur , primùm rimanda sunt, quas virtutes « habeant, aut ad quæ nos instituta perdu- « cant. »

Adde hùc quoque Gregor. Nazianz. et Basil. qui, ut lib. 11 Eccles. Hist., cap. 2, Ruffinus tradit, « divinarum Scripturarum intelligen- « tiam non ex propriâ præsumptione, sed ex « majorum scriptis et auctoritate secuti sunt, « quos et ipsos ex apostolicâ successione intel- « ligentiæ regulam suscepisse constabat. » Hac- tenùs ibi. Atque hæc satis erant homini mo- desto, ut in nostram sententiam inducerctur. Nam clarissimis monumentis contestata consi- gnataque antiquitas quem non moveat? Certè cùm Clementem, Dionysium, Irenæum, Epi- phanium, Nazianz. Basil. Ambr. Hier. Aug. Cassiod. Bernard. audio unum et idem pro- ferentes, non existimo totidem hominum doctissimorum quidem et sanctissimorum, attamen hominum, me audire sententiam, sed catholicæ Ecclesiæ, cujus illi fuêre columnæ

præcipuæ. Nec enim aliud viri illi omnes tanto consensu sensisse credendi sunt, quàm quod communiter Ecclesia catholica sentiebat. Sed habemus prætereà graviores testes ad hujus rei fidem plenam et integram faciendam. Dixerit enim fortassè quispiam, testimonia ferè illa, quæ retulimus, adversùm Lutheranos magis, quàm Cajetanum facere. Non enim hic adeò fuit insolens, ut aut omninò veterum magisterium contemneret, aut eorum in sacras litteras commentaria. Negavit solùm, communem antiquorum intelligentiam certam esse lineam, ad quam intelligentias nostras semper dirigere debeamus. Id quod nondùm adhùc videmur refellisse. Verùm, utcumque hæc habeant, placet mihi jugulum causæ petere, ac propiùs conferre pedes, ut Cajetani error certissimis argumentationibus refutetur.

Primùm autem in synodo sextâ generali sess. 11, ob id damnati sunt Origenistæ, quòd easdem expositiones, quas hìc novas Cajetanus infert, conati fuerint contrà majorum traditionem invehere. « Multa alia, ait Sophronius, « extrà apostolicam atque paternam traditio- « nem asseruerunt, paradisi plantationem pro- « jicientes, in carne Adam formatum fuisse « nolentes, ex eo Evam formatam fuisse vitu- « perantes, serpentis sonitum refutantes. » Hactenùs ille. Est autem probata hæc Sophronii epistola synodicâ actione 13 ejusdem sexti concil. generalis.

Deindè canon 19 synodi Trullanæ sic habet : « Oportet eos, qui præsunt Ecclesiis, clerum « et populum docere, ex divinâ Scripturâ col- « ligentes intelligentias et judicia veritatis, et « non transgredientes jam positos terminos, « vel divinorum Patrum traditionem. Sed etsi « ad Scripturam pertinens controversia aliqua « excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, « quàm quomodò Ecclesiæ luminaria et docto- « res suis scriptis exposuerunt; et majorem « ex his laudem assequantur, quàm si ea, quæ « à se dicuntur, componant; ne, dùm quan- « doque ad id hæsitant, ab eo, quod convenit, « excidant. » Hactenùs conc. Trullan.

Ad hæc, cùm de intelligentiâ illius testimonii Joannis Evangelistæ 19, 33, *ad Jesum autem cùm venissent, ut viderunt eum jam mortuum*, etc., inter fideles quæstio esset exorta, eaque ad Viennense conc. referretur, Clemens, concilio præsidens, ità loquitur : « Nos ad « sanctorum Patrum et doctorum communem « sententiam apostolicæ considerationis aciem « convertentes, sacro approbante concilio de- « claramus, » etc. Sedes ergò apostolica, et Viennense concilium, cùm de fide et intelligentiâ sacrarum litterarum pronuntiant, sanctorum communem sensum tanquàm Thæsei filum tenent, eosque quasi duces intelligentiæ sequuntur.

Concilium quoque Lateran., sub Leone decimo, action. 11, præcipit omnibus, qui evangelicam veritatem populum docturi sunt, ut sanctam Scripturam juxtà interpretationem doctorum, quos Ecclesia, vel usus diuturnus approbavit, explanent; ne quidquam eis proprio sensu contrarium aut dissonum adjiciant, sed illis semper insistant, quæ à præfatorum doctorum interpretationibus non discordant.

Est prætereà idem definitum apertiùs in synodo Trident. sess. 4, in hæc verba : « Decrevit sancta synodus ad coercenda petulantia « ingenia, ut nemo suæ prudentiæ innixus, in « rebus fidei et morum ad ædificationem « doctrinæ christianæ pertinentium, sacram « Scripturam ad suos sensus contorqueat, aut « contrà eum sensum, quem tenuit et tenet « sancta mater Ecclesia, aut etiam contrà una- « nimem consensum Patrum, ipsam Scripturam « sacram interpretari audeat. » Hactenùs concil. Trident. Poteram hùc addere decretum quintæ synodi ex Ivone titulo 11, lib. 2, cap. 14. Alterum etiam simile concilii Melden. cap. 11, ex Burch. lib. 1, cap. 61; sed multa prætermittimus, ne disputatione longâ negotium lectori facessamus. Sed enim è sacris quoque litteris ad ejusdem rei confirmationem habemus testimonia non pauca. Ac primum illud ex Ecclesiastico, cap. 8: *Non te prætereat narratio seniorum; ipsi enim didicerunt à patribus suis; quoniam ab ipsis disces intellectum, et in tempore necessitatis dare responsum.* Deindè illud Apostoli ad Rom. 12 : *Non plùs sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Habentes donationes secundùm gratiam differentes, sive prophetiam secundùm rationem fidei*, etc. Illud verò constat, prophetæ vocabulum Apostolo usurpari non modò pro eo, qui futura videt atque prænuntiat, verùm etiam pro eo, qui Spiritûs sancti dono Prophetarum, Christi, Apostolorum oracula intelligit et exponit. Jubet autem Paulus, ut qui ejusmodi munus in Ecclesiâ susceperit, primùm quidem non plùs sapiat, quàm oportet, sed ad modestiam et temperantiam sapiat : deindè, ut prophetiam habeat secundùm rationem fidei, hoc est, ne sacris litteris exponendis humani acumen ingenii, aut naturæ

vim rationemque sequatur, sed eas juxtà fidem à majoribus acceptam; et hujus fidei proportionalem rationem interpretetur. Nam philosophos quidem poteris forsitan exponere juxtà rationem scientiæ, nullâ etiam adhibitâ fide; at sacros libros sobriè sine majorum fide et doctrinâ non poteris. Sed et qui explicando Aristotele veteres omnes Peripateticos pro nihilo haberet, et his magnâ consensione reclamantibus ex philosophi sententiâ paradoxum nusquàm auditum novâ nobis interpretatione præscriberet, parùm ille sobrius haberetur. Multò verò etiam magis, qui in Apostolorum libris suopte ingenio novas quasdam sententias comminiscitur, easque Apostolorum discipulis et antiquis omnibus interpretibus adversas, hic non est profectò, cur satis sanus habeatur. Sed de secundo testimonio satis.

Tertium, 1 ad Cor. 14, habes: *Prophetæ*, inquit Apostolus, *duo aut tres dicant, et cæteri dijudicent.* Ne quis autem à reliquis temerè dissentiat: *Non est* autem, ait, *dissensionis Deus, sed pacis;* id est, non ejus, qui à consentiendi unitate defecerit, sed eorum, qui in consentiendi pace permanserint, ut Vincent. Lirinens. exposuit. *Sicut in omnibus,* inquit, *Ecclesiis sanctorum doceo,* hoc est, catholicorum. Quæ ideò sanctæ sunt, quia in sanctorum communione persistunt. Ac ne quis tandem harum rerum judicium ad se unum despectis cæteris revocaret, paulò post addit: *An à vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit? Si quis videtur esse propheta aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.* Mandatum utique est, ut si quis est spiritualium rerum magister summo studio unitatis cultor existat, ut nec opiniones suas communibus reliquorum omnium præferat, et ab universorum sensibus non recedat: id fiet autem si duo præcepta teneantur. Unum, ut sacrarum litterarum interpres semper in priores spectet, à quibus verbum Dei processit in posteros; hujus enim rei Apostolus Corinthios monet, inquiens: *An à vobis verbum Dei processit?* Alterum, ut ne sensum suum tenaci contentione defendat, sed priùs reliquos Ecclesiæ doctores consulat, ut si viderit, omnibus id probari quod sentit, tutò jam teneat: sin reprobari, tutò jam deserat. Hoc enim significat Apostolus dicens: *Aut in vos solos pervenit?* Sic enim mihi planè videor Pauli sententiam interpretari. Quòd si hoc Apostoli testimonium videbitur cuipiam ad suadendum magis, quàm evincendum idoneum; cum illo non existimârim equidem contentiosâ disputatione certandum. Nec enim vel ipsi credimus omnia argumenta, quibus utimur, esse palmaria.

Quartum porrò ejusmodi Apostoli testimonium gravissimum est. Habetur autem ad Ephes. 4, in hæc verba: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, ut non simus jam parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitiâ hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris.* Quæ quidem Pauli verba, quoniam in tertio loco uberiùs explicata sunt, levi nunc brachio attingemus, quantùmque satis erit ad id, de quo nunc agimus, confirmandum. Ex his itaque verbis planè intelligitur, divinæ providentiæ fuisse, ut non solùm Prophetarum, Apostolorum et Evangelistarum codices haberemus, verùm etiam sanctorum doctorum in illos commentaria. Ob eam enim certè causam, post Prophetas, Apostolos et Evangelistas, Ecclesiæ à Christo doctores dantur, ut illorum sacros hi libros interpretentur. Hos ergò in Ecclesiâ Dei divinitùs per tempora et loca procuratos quisquis in Scripturæ sensum eumdem convenientes contempserit, non hominem contemnit, sed Deum, à quo in id illi fuêre destinati, ut populum christianum sacras Prophetarum, Apostolorum, Evangelistarumque litteras edocerent. Quòd si sancti omnes, dùm illa interpretarentur, errârunt, Deo auctore erraret Ecclesia; cùm doctores sibi à Christo datos sequeretur, et in sacrorum codicum intelligentiâ eorum vestigiis insisteret. Nec me clàm est Paulinum, Augustinumque in epist. 58 et 59, Prophetas in hoc Apostoli testimonio non eos accipere, qui antè Domini adventum futura prædixerant, quorum non scripturas ut canonicas ac divinas retinemus, sed illos, qui in Ecclesiâ Christi tempore Apostolorum prophetandi gratiâ eminuêre. At quoniam utrosque Ecclesiæ à Christo datos negare non possumus, nihil mirum videri debet, si neutros ab Apostoli verbis excluserimus.

Sed quæret hic forsitan aliquis: Cùm sit perfectus Scripturarum canon, sibique ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est, ut ei sanctorum et intelligentia jungatur, et auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro ipsâ suî et altitudine et obscuritate non uno eodemque sensu omnes accipiunt, sed aliter atque aliter alius atque alius interpretatur, ut penè quot homines, tot illinc sententiæ erui posse videantur. Aliter namque illam Novatus, aliter Sabellius, aliter Arius, aliter Donatus

exponit. Quocircà necesse est, ut propheticæ et apostolicæ interpretationis linea propter tàm varii erroris anfractus secundùm normam aliquam dirigatur. Ob id ergò post Prophetas, Apostolos et Evangelistas, sanctos quoque Doctores accepimus: quò eorum catholicam, hoc est, universalem intelligentiam, tanquàm Ecclesiæ regulam à Deo præscriptam sequeremur. Præclarè igitur illud adjectum est: *Ad consummationem sanctorum, in ædificationem corporis Christi, ne simus parvuli,* etc. Ac de verbis quidem Apostoli hactenùs. Nunc Salomonis unicum testimonium addemus, quod si diligentiùs expendatur, multùm conferet ad eam rem, de quâ disserimus, corroborandam: *Verba sapientium,* ait, *sicut stimuli* (1), *et quasi clavi in altum defixi. Quæ per magistrorum concilium data sunt à pastore uno, his ampliùs, fili mi, ne requiras.* In quem locum Hieronymus: « Exceptis, inquit, his verbis, quæ ab uno « pastore sunt data, et à concilio atque con- « sensu probata sapientium, nihil tibi vindi- « ces: majorum sequere vestigia, ab eorum « auctoritate non discrepes. » Hæc Hieronymus. Nos verò, quis ille unus pastor sit, per Ezechielem, 34, 23, intelligimus: *Suscitabo,* ait, *super eas pastorem unum, qui pascat eas: ipse erit eis in pastorem.* Ne autem existimares, quòd ipse per se Christus hoc semper esset facturus, per Jeremiam monet, inquiens: *Dabo vobis pastores juxtà cor meum, et pascent vos scientiâ et doctrinâ.* Quòd autem verba sanctorum data fuerint ab illo pastore uno, talis tantusque omnium consensus ostendit; nec enim intelligere idem omnes unâ mente possent, nisi uno eodemque Christi spiritu in eâ unitate continerentur (2). Undè divinè ait Salomon, per magistrorum concilium data esse à pastore uno. Sanctos quippè antiquos sapientes fuisse, nemo negat; Ecclesiæ fuisse magistros, certò constat; à Deo fuisse Ecclesiæ datos, Christi ergà Ecclesiam providentia manifestat; datos esse ut Apostolorum, Prophetarum, Evangelistarumque oracula exponerent, Paulus innuit; ab uno pastore tàm multos, atque adeò diversis et loco et tempore fuisse procuratos, sententiæ unitas et concordia monstrat; ut nihil aliud, quàm magistrorum concilium liceat intueri, quod ab uno veritatis spiritu fuerit congregatum. Certè, ut Augustinus lib. adversùs Julianum 2 dicit, si episcoporum synodus ex toto orbe congregaretur, ut controversiam decernerent circà sacros libros exortam, nec tales possent facilè sedere, nec tot. Quia nec sancti uno tempore fuerunt.

Te nunc, Cajetane pater, si filio patrem appellare licet, appello te; Cajetane, inquam, appello te, in concilium voco, te non in lyceum aut academiam induco, sed in sanctorum Patrum pacificum honorandumque conventum. Pone tibi ob oculos, rogo te, tàm numerosam seriem eruditissimorum virorum, quos in hunc usque diem tot seculorum consensus approbavit, quos præter admirabilem sacrarum litterarum peritiam, vitæ quoque pietas mira commendat. Aspice illos, obsecro te, quodam modo aspicientes te, et mansuetè ac leniter dicentes tibi: Itàne nos, fili Cajetane, in sacrarum expositione litterarum simul omnes erramus? Itàne nobis omnibus, quos Ecclesiæ Christus præceptores dedit, spiritus intelligentiæ defuit? Itàne tu unus adversùm nos pugnare audes, et Ecclesiam credis unius sensum hominis secuturam, hujus verò gravissimi sanctissimique senatûs commune judicium deserturam? Utrùm plùs tribuendum esse judicas tot eruditorum, sanctorum, martyrumque præjudiciis, an tuo singulari privatoque judicio? Respondebisne ad hæc, aut omninò hiscere audebis? Videre mihi videor, Cajetane pater, modestiam tuam, ingeniique candorem, atque adeò in sanctos religiosam reverentiam et pietatem, et quasi coràm esses, audio vocem tuam aures meas circumsonantem: Vicimus utrique; uterque nostrûm palmam refert, tu meî, et ego erroris. Sed nescio, bone lector, quò me impetus animi et nimius disserendi calor evexit. Nam et Cajet. eo jam diù loco est, ubi omnes sine meâ disputatione vicit errores; et ego non consuevi eorum insultare erroribus, quorum miror ingenia. Sed nos, ut cœpimus, persequamur, et theologiæ quoque rationibus hunc errorem confutemus. Licèt enim ad fidem in theologiâ faciendam auctoritas plùs polleat, quàm ratio; quippè cùm ea sine ratione satis habeat momenti, ratio sine auctoritate non multùm valeat; sed auctoritati tamen ratio conjuncta, quantùm volet, habebit ad faciendam fidem virium. Et nos jam indè à principio pollicebamur hanc cum Cajetano causam ratione magis, quàm testimoniis transacturos.

Primùm autem, qui novam hanc exponendi sacras litteras rationem suscitant, hi præterquàm quòd veteres obterunt majorum laudes, cùm vanis hominibus, tùm magis hæreticis

(1) Adversùm quos durum sit recalcitrare.

(2) Ille consensus, tùm ad generalem naturalemque legem, tùm ad providentialem, est revocandus. P. S.

exemplo sunt, ut novis falsisque commentis sacrarum litterarum vera sensa contaminent. Quòd si semel admissa fuerit hæc licentia, ut libros sacros pro suo quisque arbitrio interpretetur, horreo dicere, quantùm abolendæ religionis periculum consequatur. Etenim unâqualibet particulâ sanctarum Scripturarum humanorum ingeniorum libertati permissâ, alia quoque atque alia, et omnes jam quasi ex more reliquæ humanitùs tractabuntur. Porrò autem si totam Scripturam divinam hominum quorumlibet ingenio arbitratuque exponi liceat, nihil firmum relinquetur; sed « sit ibi deinceps errorum lupanar necesse est, ubi erat « antè castæ et incorruptæ sacrarium veritatis, » quemadmodùm Vincentius Lirinensis non minùs verè, quàm eleganter asseruit. Quin etiam præter incommoda et multa et magna, quæ futuris in Ecclesiâ fidelibus hæc opinatio affert, Ecclesiam, quæ nos antecessit, erroris gravissimi notâ liberare nequit. Cùm enim sive concionatores, sive scriptores omnes, qui sanctis antiquis successêre, sacræ Scripturæ sensum populo tradiderint juxtà doctrinam à sanctis acceptam, populus autem sensum eumdem fidenter acceperit; nimirùm qui concordem sanctorum veterum expositionem rejicit, intelligentiam, quam hactenùs Ecclesia habuit, rejicere convincitur. Exempli causâ ponatur aliquid, quod pateat latiùs. Sancti omnes exposuêre, Evam è costâ Adæ, ut littera sonat, fuisse conditam. Id quoniam sacerdotes sequentes ità invenêre à sanctis expositum, populo christiano sedulò significârunt, et populus ipse bonâ utique fide credidit. Ità efficitur, ut sanctis antiquis errantibus in illius loci interpretatione, tota Ecclesia in eodem fuerit errore versata. Atque sanctorum et Ecclesiæ ignorationem esse conjunctam. Nestorius planè intellexit, à concilio Ephesino damnatus in hæc verba : « Invecti « sumus in Nestorii sceleratam præsumptionem, quòd sacram Scripturam se primum et « solum intelligere, et omnes eos ignorâsse « jactaret, quicumque antè se magisterii munere prædîti divina eloquia tractavissent; « totam etiam hunc Ecclesiam errare, quæ, ut « ipsi videbatur, ignaros doctores sequere« tur. » Hactenùs Ephesinum concilium; refertur autem à Vincentio Lirinensi, in libello illo verè aureo adversùm prophanas novationes.

Adde, quòd, ut jam pridem dicebamus, in his, quorum cognitio non pertinet ad populum, Ecclesiæ fides fides majorum est. Cùm igitur è Scripturâ sacrâ veram et sinceram intelligentiam accipere non spectet ad plebem, nisi Lutheranorum insaniam sequi volumus, patrum certè nostrorum in libris sacris intelligentia Ecclesiæ intelligentia ipsissima est. Quamobrem si sancti omnes antiqui in divinis litteris intelligendis errârunt, Ecclesia dubio procul erravit; idque Deo præcipiente. Peccaret enim populus, si Scripturæ juxtà sanctorum omnium sensum expositæ repugnaret; in his præsertìm, quorum judicium non ad plebem, sed ad majores spectat.

Prætereà, ab omnibus sanctis, communi unâque mente idem sentientibus, non potuit Dei verbum recedere; ut videlicet omnes simul haberent aliquam scripturam pro canonicâ, quæ canonica non esset, aut è diverso aliquam communi consensu exploderent, quæ canonica esset. Ergò nec vera intelligentia verbi Dei potuit simul ab aliis recedere. Utrumque enim Ecclesiæ promissum est, spiritus et verbum; et si utrumlibet omnibus sanctis doctoribus defuisset, Ecclesiæ quoque pariter defuisset. Illud autem, quod priore loco assumptum est, si minùs intelligitur, ex aliis fidei dogmatibus percipi potest, in quibus sanctos simul omnes errare non posse, magnis argumentis ostensuri sumus : nec ità multò post, sed pauca antè dicenda sunt. Quòd verò et verbum et spiritus intelligentiæ in Ecclesiâ conjuncta sint, quemadmodùm posteriori loco assumebamus, per Isaiam Dominus in hæc verba testatur, cap. 59, 21 : *Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui amodò usque in sempiternum.* Semen verò Christi fidelium Ecclesiam esse negabit nemo, qui vel parùm fuerit in sacris litteris exercitus. Quis est igitur, qui res à Christo in Ecclesiâ copulatas audet errore divellere, et aut verbum, aut verbi sensum sanctis omnibus ac proindè Ecclesiæ tollere ?

Prætereà, ut Hieronymus in comment. super cap. 1 Epist. ad Galat. ait, Ecclesia Deliquæ à posteris Apostolorum fidem audivit, non accepit hominis Evangelium, sed Dei : « Doctores enim Ecclesiæ, inquit, non tàm ipsi « docent, quàm ipsis Deus, qui ad sanctos loquitur : *Ego dixi, dii estis, et filii excelsi « omnes, Ps.* 81, 6. Qui autem dii sunt, tradunt « Dei Evangelium, et non hominis. Marcion et « Basilides, et cæteræ hæreticorum pestes « non habent Dei Evangelium, quia non ha« bent Spiritum sanctum, sine quo humanum « fit Evangelium, quod docetur. » Hactenùs Hieronymus. Et eodem loco statìm : « Nec pu-

« temus, inquit, id in verbis Scripturarum esse « Evangelium, sed in sensu; non in superficie, « sed in medullâ; non in sermonum foliis, sed « in radice rationis. Alioquin et diabolus, qui « loquitur de Scripturis, et omnes hæreses indè « sibi consuunt cervicalia. Grande periculum « est in Ecclesiâ loqui, ne fortè interpretatione « perversâ de Evangelio Christi hominis fiat « evangelium, aut quod pejus est, diaboli. » Hæc quoque Hieronymus. Quæ ut conferamus in pauca, hanc rationem habent : Si à sanctis antiquis Apostolorum successoribus fideles sensum Scripturæ falsum accepêre, certè non receperunt Dei Evangelium, quod non est in verbis Scripturarum, sed in sensu; non in litterâ occidente, sed in spiritu vivificante; non in membranis, sed in cordibus. Id quod non Hieronymus modò, verùm etiam Hilarius in lib. ad Constant. Augustum tradidit. Et si lex spiritualis est, et spiritu indiget, ut intelligatur, quod in primo loco abundè monstravimus, ecqua, rogo, tanta dementia est, Spiritum sanctum mihi uni affuisse dicere, sanctis omnibus defuisse? Age enim, ut à divinis ad humanas rationes nostra defluat oratio, si in Scripturæ interpretatione quidquam tribuitur ingenio et eruditioni, quid Græcorum ingeniis aut acutius, aut perspicacius? quid in litteris sacris exercitatius? Nec verò latinis sanctis defuit ingenium, nec litterarum sacrarum peritia defuit. Nolumus enim modò aut Latinos Græcis, aut Græcos Latinis anteponere. Utrosque constat et ingenio et eruditione valuisse. Quòd si in hoc judicio magis spectatur vitæ sanctimonia, quis homo recens veteres illos Ecclesiæ primarios viros excellet? Verum, aiunt, sed homines erant. At ego et novitios istos interpretes homines esse reor. Audio : quid multitudo facit ad sensum spiritûs? Respondeo : quid facit paucitas? sed et in his, quæ vel apud homines fide creduntur, nonnihil facere solet testium multitudo maximè seniorum. Nam veterrimi quique solent esse gravissimi. Juniores autem, quasi pueri, si speciem afferant veritatis, non est illa quidem protinùs repudianda; vetustas tamen suo loco conservanda est. Maxima enim est vis et auctoritas vetustatis, et ubi cum novitate certet, est illa sine dubio præferenda. Sed nescio quomodò à rationibus gravissimis ad has leviores nostra oratio delapsa est. Jam ad illas redeamus, easque ipsas concludamus aliquandò. Illud ergò urgentiùs et instantiùs premebamus, qui sanctos veteres in universum omnes in sacræ unoquolibet Scripturæ loco exponendo errâsse affirmat, eum catholicæ Ecclesiæ hunc ipsum errorem attribuere. Id quod hoc etiam argumento confirmari potest. Ubicumque est enim Ecclesiæ corpus, ibi etiam est Spiritus veritatis, ut Irenæus docet lib. 3, imò Christus Dominus inquiens, 1 Joan. 1 4. 16 : *Ego rogobo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis.* Docet quoque idem apertè Paulus ad Ephesios 4, et 1 Corinth. 12. Spiritus autem in corpore non easdem omnibus corporeis partibus tribuit functiones, quemadmodùm Apostolus ad Romanos 12, et 1 ad Corinthios, cap. 12, elegantissimè persequitur. *Alii* namque *datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii prophetia, alii interpretatio sermonum*, etc. Neque enim in Ecclesiâ omnes Apostoli, nec omnes Prophetæ, nec omnes interpretantur, etc. Certum est autem quòd sacrarum litterarum intelligentia sanctis doctoribus, si quibus maximè per Spiritum data est. Qui ergò Spiritum veritatis sanctis omnibus in Scripturæ sacræ interpretatione negat, hic sine dubio eumdem Spiritum Ecclesiæ tollit; quemadmodùm qui ab oculis videndi munus aufert, hic reliquas etiam omnes corporis partes obscurat; nam si oculus non fuerit lucidus, *totum corpus tenebrosum erit*, Luc 11, 34. Atque hæc sunt quintæ conclusionis causæ gravissimæ. Possunt enim esse aliæ leviores. Certè Patrum optimorum et sapientissimorum exemplum non omninò leve est, qui quanquàm erant acerrimo ingenio, Scripturæ tamen sanctæ interpretationes ità illi referunt, ut à majoribus didicisse, non ut ex se reperisse videantur. Ad quam legem nos non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti esse debemus. Ac de quintâ conclusione dictum est satis.

Sextò. *Sancti simul omnes in fidei dogmate errare non possunt.* Hoc primùm ostendit D. Augustinus, in libro adversùs Julianum primo, cap. 3. Cùm enim Julianum vellet sanctorum testimoniis in dogmate fidei, de quo erat controversia, revincere : « Non omnium, inquit, de hâc « re sententias commemorabo, sed ponam « pauca paucorum, quibus tamen nostri con- « tradictores coguntur erubescere et cedere, « si ullus in eis vel Dei timor, vel hominum « pudor tantum malum pervicaciæ superave- « rit. » Et posteriùs : « Alia sunt, ait, in qui- « bus inter se etiam doctissimi atque optimi « regulæ catholicæ defensores salvâ fidei com- « page non consonant, et alius alio de unâ re « melius aliquid dicit et verius. Hoc autem « undè nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet « fundamenta. » Et lib. 2 adversùm eumdem,

ità loquitur : « Hoc probavimus catholicorum « auctoritate sanctorum, ac per hoc non est « consequens, ut falsum sit. Tales quippè ac « tanti viri secundùm catholicam fidem hoc « verum esse confirmant, ut vestra fragilis et « argutula novitas solâ auctoritate conteratur « illorum. Præterquàm quòd ea dicunt, ut se « per eos loqui veritas ipsa testetur. Sed tunc « auctoritate primitùs eorum vestra est contu- « macia comprimenda, ut dùm tales homines « Dei in fide catholicâ errare potuisse non cre- « ditis, ausus præcipites refrænetis. » Et paulò inferiùs : « Ego te, inquit, antè istos judices « constituo, quos non amicos meos, et inimi- « cos tuos in hâc nostrâ disceptatione constitui « cognitores, nec quorum sententiæ de hoc « quod inter nos disputatur incertæ sunt, inani « cogitatione confixi ; sed sanctos, et in san- « ctâ Ecclesiâ illustres antistites Dei, non Pla- « tonicis et Aristotelicis et Zenonicis (quan- « quàm et in his nonnulli ex eis docti fuêre), « verùm omnes sacris litteris eruditos nomi- « natim, sicut oportebat, expressi, ut in eis ti- « meas non ipsos, sed illum, qui sibi eos utilia « vasa formavit. Qui tunc de istâ causâ judica- « verunt, cùm ab odio, amicitiâ, inimicitiâ, « irâ vacui erant, quod invenerunt in Eccle- « siâ, tenuerunt. » Et posteriùs : « Usquè adeò, « ait, permiscuit imis summa longus dies, ut « videant Pelagius, Julianus, et cæci sint Hila- « rius, Gregorius, Ambrosius, Cyprianus. Sed « qualiscumque homo sis, tamen, quia homo es, « videre mihi videor verecundiam tuam (si « tamen non in te spes est omnis emortua sa- « nitatis) et quodammodò audio vocem tuam, « quâ respondes : Absit, ut audeam cæcos istos « viros vel cogitare, vel dicere. » Et in fine li- bri tandem, qui sanctos rejiciunt, eos univer- sam Christi Ecclesiam rejicere testatur. Et Vincentius Lirinensis : « Necesse est, inquit, « omnibus catholicis, qui sese Ecclesiæ legiti- « mos filios, probare student, ut sanctorum « fidei inhæreant, adglutinentur, immoriantur : « prophanas verò novitates detestentur, hor- « rescant, persequantur. Concilio enim Ephe- « sino divinitùs placuit, nihil aliud posteris « credendum decernere, nisi quod sacrata sibi « consentiens sanctorum Patrum tenuisset an- « tiquitas. » Hactenùs ille. Nec Ephesina solùm synodus ità sensit, sed Constantinopolitana sexta, actione 22, in hæc verba : « Et dixit san- « cta synodus : Omninò necesse est non solùm « secundùm sensum sequi sanctorum Patrum « dogmata, sed eisdem vocibus uti cum illis, « nihilque penitùs innovari. » Et iterùm : « San- « ctorum Patrum dogmata tanquàm legem san- « ctæ Dei suscipiunt Ecclesiæ. » Nec obstat, has sententias Sergii esse, non synodi, tùm quoniam si hæreticus ipse Sergius, publicâ Ecclesiæ consensione victus, hanc nostram conclusionem negare non potuit, certè inimici nostri sunt judices ; tùm quoniam synodus, actione 17 et 18, sanctos ipsos Patres tanquàm regulam sequitur, et synodus Lateranensis sub Martino V, canon. 11 et 13, quæ omnes con- sonantes Ecclesiæ Patres respuunt, ea catho- licam et apostolicam Ecclesiam respuere dicit, et quæ credunt, credere. Id quod non modò Augustini, Vincentii, conciliorumque gravissi- mis testimoniis, verùm etiam invictissimis ra- tionibus confirmari potest. Nam si sancti in aliquo fidei dogmate falsi sunt, et populi, qui eos sequebantur, falsi fuissent. Constat enim, populum christianum antè nos fidei sanctorum doctorum acquievisse. Neque enim aliter fidem in Jesum habere poterat, nisi haberet etiam in sanctos ejus (1). *Gratias ago Deo meo,* ait Pau- lus ad Philemonem, *audiens fidem, quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos ejus.* In quæ verba Hieronymus : « Quicumque, inquit, « Deo credidit, aliter ejus fidem recipere ne- « quit, nisi credat et in sanctos ejus. Non est « enim in Deum perfecta fides, quæ in mini- « stros ejus infidelitate tenuatur. »

Prætereà, cùm quædam ad fidem pertineant (quod etsi sæpè dictum est, dicendum est ta- men sæpiùs), quæ plebs penitùs ignorat, si san- cti omnes in fide rerum hujuscemodi decepti fuissent, Ecclesia certè fuisset decepta. Ad hæc, sanctorum omnium fide repulsâ, magnâ ex parte Christi et Apostolorum traditiones re- pellentur. Non enim aliundè apertiùs, quàm ex sanctorum veterum testimoniis plerasque apostolicas traditiones agnovimus. Undè in se- ptimâ synodo generali, actione 1, anathema- tismus 7 Basilii pœnitentis sic habet : « Qui do- « ctrinas sanctorum Patrum, et traditionem « catholicæ Ecclesiæ contemnunt, quique cau- « santur, et voces Arii et Nestorii, Eutychis « et Dioscori jactant, dicentes quòd nisi satis « ex veteri et novo Testamento instructi esse- « mus, sanctorum Patrum et catholicæ Eccle- « siæ traditiones sequeremur, execratio. » Hæc igitur duo ità sunt connexa atque conjuncta, ut divelli ac dissociari non possint, doctrina sanctorum Patrum et Ecclesiæ traditio. Quis- quis unum istorum tentârit labefactare, alte-

(1) Qui Deo credit, et in sanctos ejus cre- dere necesse est.

rius quoque fidem concutiat necesse est. Atque ejusdem synodi actione 7, tomo quinto, Epiphanius pro synodo sic ait : « Quòd si is, « qui hanc expositionem contrà venerandas « imagines edidit, asserit, se à sanctis Patri- « bus, qui circà ea tempora floruerunt, non « fuisse receptum, quomodò ea, quæ sancti « Patres non probaverunt, nos qui indigni su- « mus, ut discipuli eorum nominemur, reci- « piemus? » Neque synodus hæc modò, verùm reliqua concilia omnia, omnes pontifices ac sancti doctores hâc viâ et ratione universas hæreses refutârunt. Non enim commodè aliter poterant, nisi et in Scripturis ipsis canonicis, et in reliquis fidei decretis majorum sententiam, ut acceperant, tenuissent. Quâ de re libet prorsùs verba Vincentii Lirinensis adscribere : « Sacrâ, inquit, vetustatis auctoritate « prophanæ novitatis conteremus audaciam ; « neque hoc sanè novum, siquidem mos iste « semper in Ecclesiâ viguit, ut quò quisque « floreret religiosior, eò promptiùs novellis ad- « inventionibus contrairet. Exemplis talibus « plena sunt omnia ; sed ne longum fiat, sum- « matim nonnulla ac breviter perstringemus, « ut omnes luce clariùs videant, beatorum « Apostolorum beata successio quâ viâ semper « ingressa novas doctrinas refutârit. Intellige- « bant enim viri sancti atque prudentes, nihil « aliud rationem pietatis admittere, nisi ut « omnia quæ fide à patribus suscepta forent, « eadem filiis consignarentur ; idque esse pro- « prium christianæ modestiæ ac gravitatis, « non sua posteris tradere, sed à majoribus « accepta servare. Ducatum quippè præbet no- « bis religio, non nos religioni ; nec majorum « sensa quà volumus trahemus, sed potiùs quà « illa trahunt retrahuntque sequemur. » Hactenùs ille. Unum verò idemque præcipuum ejus rei, quam dixerat, exemplum affert ex Ephesino concilio, ubi cùm de faciendis fidei regulis contrà Nestorium disceptaretur, decretum est, ut sanctorum Patrum in medium sententiæ proferrentur. Quod cùm ità factum esset, Nestorius, tanquàm catholicæ vetustati contrarius, damnatus est. Cyrillus verò, tanquàm sacrosanctæ antiquitati consentaneus, est probatus. Sed, ut ipse idem dixerat, *exemplis talibus plena sunt omnia*. Sic enim Hieronymus Helvidii dogma revicit ; sic Basilius ad Amphilochium Spiritûs sancti divinitatem asseruit ; sic August. Donatist. et Pelagianos refellit ; sic Paulus Samosatenus à celebri quodam scriptore superatus est ; sic Theodoretus Alexandrini concilii definitiones comprobavit ; sic Leo papa apud imperatorem Eutychem hujusque sectatores confudit, asseruitque à sanctis doctoribus consentientibus nullos nisi impios et hæreticos discrepare ; sic Agatho papa ecclesiasticum dogma de duplici Christi voluntate et operatione firmavit, nempè sanctorum scriptorum consentientibus testimoniis ; quibus eâ solùm ratione hæretici respondere se posse existimârunt, si libros depravâssent, et alia ex eisdem sanctis testimonia vel mutila, vel etiam conficta in confirmationem erroris adduxissent. Neque enim negare sanctorum auctoritatem integrum vel hæreticis videbatur. Quorsùm autem post vetera exempla nunc novitia proferamus? ex Bernardo, epistolâ 77 ad Hugonem, ex Innocentio, de presbytero non baptiz. cap. *Apostolicam*, ex concilio Florentino, ex multis quoquè aliis quos, ne longum sit, missos in præsentiâ faciemus. Satis enim nobis, si modò in philosophiâ christianâ aliquid profecimus, positis exemplis rationibusque et testimoniis, persuasum esse debet, sanctorum omnium communem sensum certam fidem facere catholicorum dogmatum ac proindè ex omnium auctoritate certa argumenta depromi theologicis conclusionibus confirmandis.

Quod sexto demùm hoc loco erat nobis constituendum, constituimus longâ oratione id quidem, (quomodò enim rem tantam verbis paucioribus explicaremus?) sed adeò præclarè tamen, ut tenebræ, quas adversarii veritati offundere suis argumentationibus conati sunt, jam superioris disputationis luce fugatæ esse videantur. Certè primum, secundum et tertium argumentum, post ea, quæ dicta sunt, nullâ responsione egent. Sed ne ratio illa quidem deinceps apposita. Eadem enim non magis contrà veteres sanctos, quàm contrà Patres conciliorum omnes, atque adeò contrà totam Ecclesiam valet. Ità nos anteà duobus illam locis refutavimus. Osiandri ergò et Cajetani scrupuli modò restant, qui si fuerint exempti, nihil profectò erit ampliùs, quod sexto loco explicando desideretur.

CAPUT IV.

Nonnullos Osiandri et Cajetani scrupulos eximit.

Cùm igitur contendit Osiander, et expositores usquè ab Apostolis universos in prophetiæ illius intelligentiam errâsse, primùm nihil nobis contrarium affert. Nam, ut Vincentius Lirinensis rectè dixit : « Antiqua sanctorum Patrum « consensio non in omnibus divinæ legis quæ- « stiunculis, sed solùm in fidei regulâ nobis certò

« est sequenda, atque in his præcipuè quæ-
« stionibus, quibus catholici dogmatis funda-
« menta nituntur. » Quod etiam capite superiore paulò latiùs explanavimus. Porrò autem Oseæ prophetia an in sensu litterali, an in allegorico ad Christum referenda sit, ad fidei quæstionem non pertinet. Ità, quamvis sancti in hoc falsi fuissent, non in re gravi, sed quæ parvi momenti in Ecclesiâ est, fuissent falsi. Deindè falsum est, omnes auctores usquè ab Apostolis locum illum in sensu solùm allegorico ad Christum retulisse. Referunt quidem omnes ad populum Israel, et ad Christum quoque referunt, sed non omnes asserunt per allegoriam id fieri; quin nonnulli affirmant eumdem Scripturæ locum plures habere interdùm sensus litterales. Postremò, si dicamus sensum esse allegoricum, nullus est error. Nam objectioni Osiandri Hieronymus in comment. super Oseam doctè respondet. Vana igitur ista ratio apud eos valet, qui ipsi decipi fallique volunt. Graviores constantioresque admonendi sunt, ut animadvertant, ne callidâ alterâ ratione capiantur. Apertè enim sophisticantem nemo non videt, nisi qui admodùm est indoctus; callidus ille et occultus sophista, ne veritatis specie fallat, studiosè cavendum est. Nec enim facilè agnoscitur. Nec verò existimari velim, Cajetanum aut in sophistis esse censendum, aut astutè, aut vafrè, malitiosève quempiam fallere voluisse. Sed vir ingeniosus et doctus non fallebatur, nisi specie quâdam obscuræ rationis. Quocircà quoniam vim habet majorem quàm cæteri ad decipiendum, majori curâ et diligentiâ ab hoc sanè cavendum est.

Argumentatur itaque Cajetanus: « Non alli-
« gavit Deus expositionem Scripturæ sacræ
« priscorum doctorum sensibus, etc. » Imò verò alligavit, si omnes ad unum in eamdem sententiam concurrerint. Tenentur enim universi catholici sensum Ecclesiæ sequi. Sensum autem Ecclesiæ fuisse, qui idem fuit doctorum ecclesiasticorum omnium, explicatum est paulò antè satis, ut arbitror, diligenter. Nec Ecclesia nunc de Scripturarum sensu judicat divinando, sed ex traditione majorum eas interpretatur. Quemadmodùm enim, si qua alia fidei quæstio occurrerit, Ecclesiæ judicium nihil novi auribus christianæ plebis infert, sed majorum antiquam in eâ re fidem et inquirit et sequitur; ità cùm de sacrarum litterarum sensu existit aliqua controversia, nullam novam intelligentiam à censurâ ecclesiasticâ expectare debemus, sed eam, quæ magnâ factâ disquisitione Patrum nostrorum communem esse constiterit: « *Spes,*
« inquiunt, *nobis et posteris tollitur exponendi*
« *sacras litteras, nisi transferendo de libro in*
« *quinternum.* » Minimè verò gentium. Nam ut illud præteream, quòd in sacris Bibliis loci sunt multi, atque adeò libri integri, in quibus interpretum diligentiam Ecclesia desiderat, in quibusque proindè juniores possent et eruditionis et ingenii posteris ipsi quoque suis monumenta relinquere; in illis etiam, quæ antiquorum sint ingenio ac diligentiâ elaborata, nonnihil nos christiano populo, si volumus præstare et quidem utilissimè possumus. Possumus enim vetustis novitatem dare, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus naturam suam, et naturæ suæ omnia. Sed quoniam huic Cajetani argumento Vincentius Lirinensis doctissimè elegantissimèque respondit, verba nos ipsius adscribemus, digna illa profectò, quæ aureis litteris scriberentur: « Esto, inquit, ô doctor, quasi Beseleel
« Exodi 36, et pretiosas divini dogmatis gem-
« mas exsculpe, fideliter coapta, adorna sapien-
« ter, adjice splendorem, gratiam, venustatem;
« intelligatur, te exponente illustriùs, quod
« anteà obscuriùs credebatur. Eadem tamen,
« quæ didicisti, doce, ut cùm dicas novè, non
« dicas nova. Sed forsitan dicet aliquis: Nul-
« lusne ergò in Ecclesiâ Christi profectus ha-
« bebitur intelligentiæ? habeatur planè et ma-
« ximus; sed ità tamen, ut verè profectus sit
« ille fidei, non permutatio. Siquidem ad
« profectum pertinet, ut in semetipsâ unaquæ-
« que res amplificetur; ad permutationem verò,
« ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. Imi-
« tetur animarum ratio rationem corporum,
« quæ licèt annorum processu numeros suos
« evolvant et explicent, eadem tamen, quæ
« erant, permanent. Parva lactentium membra,
« magna juvenum, eadem ipsa sunt tamen;
« quot parvulorum artus, tot virorum; et si
« quæ illa sunt, quæ ævi maturioris ætate pa-
« riuntur, jam in seminis ratione præinserta
« sunt, ut nihil novum posteà proferatur in
« senibus, quod non in pueris jam antè latita-
« verit. Quòd si humana species in aliquam
« deinceps sui generis vertatur effigiem, aut
« certè addatur quippiam membrorum numero
« vel detrahatur, necesse est, ut totum corpus
« vel prodigiosum fiat vel etiam intercidat, vel
« certè debilitetur. Ità etiam sacrarum littera-
« rum intelligentia sequatur has decet pro-
« gressum leges, ut annis scilicet consolidetur,
« dilatetur tempore, sublimetur ætate; incor-
« rupta tamen illibataque permaneat. »

Et paulò post: « Quodcumque igitur, ait, in

« Ecclesiæ paradiso Dei agriculturâ, Patrum « labore satum est, hoc idem filiorum indu- « striâ colatur, floreat, maturescat, proficiat, « perficiatur. Et prisca illa cœlestis philoso- « phiæ dogmata à posteris excurentur, limentur, « poliantur. Sed nefas est, ut commutentur, « detruncentur, mutilentur, humanorumque « ingeniorum quasi extranea additamenta reci- « piant; accipiant licet evidentiam, lucem, di- « stinctionem, sed retineant necesse est pleni- « tudinem, integritatem, proprietatem. » Hactenùs ille. Cujus tota ratio eò mihi videtur probabilior, quò magis ex Apostolo, ad Ephes. 4, videtur esse deprompta. Ubi illam corporalis augmenti similitudinem adeò et apertè, et copiosè prosecutus est, ut nullâ meâ oratione opus sit. Tantùm fuerunt lectores admonendi. De sexto autem loco hactenùs. Jam ad septimum transeamus, hoc est, scholæ novæ auctoritatem. De quâ etsi nonnihil fortassè novi dicturus sum, ea tamen quæ pios lectores probaturos esse confidam (1).

(1) « *Quænam sint cautelæ et regulæ pro intelligentiâ, quinam canones pro usu theologico SS. Patrum?* — Præter auctoritatem Patrum, quæ sedem argumentationi theologicæ præbet, ad alia attendere oportet eum, qui sine abusu et solido cum fructu, legere SS. Patrum opera, lecta intelligere et intellecta usurpare desiderat. Ad tria universìm capita reducere eadem juvat, scripta scilicet, scribentes et scriptionem: circà quæ postquàm cautelas pro lectione et regulas pro intelligentiâ dederimus, canones circà usum eorumdem addemus.

« Dico 1°: Cautelæ pro lectione Patrum sunt sequentes: 1° Circà scripta. 1° Discerne inter libros, verè aut falsò Patribus adscriptos; item inter certò genuinos et dubios aut incertos. 2° Adverte, an originarium sit scriptum, an versio tantùm, et quo auctore facta? 3° Disquire de textu laudato, integerne sit, an corruptus, mutilus, vel à contextu divulsus.

2° Circà scribentes. 1° Attende, an Patrum quis juvenis adhùc aut verò senex, an Catechumenus etiamnùm vel fidei mysteriis plenè imbutus, an lapsus in errorem aut antè lapsum, an animo pacato et extrà offensam aut subiratus et contentiosus scripserit; cujusmodi diversitatem in Augustino, Lactantio, Tertuliano et Cypriano notare juvat. 2° Despice, an scriptor merum agat testem rerum suâ ætate creditarum vel observatarum; an doctorem, quod credendum vel observandum sit, præscribentem; an utrumque simul præstet? 3° Nota an loquatur in personâ propriâ vel alienâ; an solùm disputando, et velut dubitanter inquirendo procedat, vel asserendo; an oratoriè et rem forsan exaggerando, aut dogmaticè et rigoroso sermone eloquatur; an obiter et velut aliud agendo, an principaliter et ex proposito rem tractet? 4° Observa, an doctrinâ, antiquitate, præsertìm fidei integritate excellat, aut lapsus in errorem sit, qui benignâ interpretatione mitigari nequeat, vel communi jam judicio nec temerè sit notatus? 5° Respice ad tempus ortam hæresin forsan præcedens, aut ubi de damnato posteà errore, salvâ adhùc fide, dubitari poterat vel, contrà. »

« 3° Circà scriptionem. 1° Examina, nùm quæstionis, quæ tractatur, materia sit philosophica vel naturalis alterius scientiæ; an verò theologica, atque ad fidem pertinens, aut disceptare in utramque partem orthodoxo adhùc licita? 2° Distingue, an sensus verborum sit proprius et simplex, aut metaphoricus et figuratus, an constans et conveniens cum alibi dictis, aut contrà retractatus vel discrepans? 3° Perpende, an sensus forsan obscurus ex contextu vel comparatione cum aliis, vel ex scopo ac directione illustrari nequeat. 4° Observa, nùm iisdem aut similibus mediis phrasis fortassè durior et usu jam obsoleta emolliri non possit? 5° Adverte ad scopum scribentis, crinomenon argumenti, et substratam quæstionis materiam. 6° Denique attende, ad quos sermo sit prolatus, contrà quos disputatio sit directa, et quâ occasione quæstio sit tractata?

« Dico 2°: Regulæ pro intelligentiâ Patrum sunt sequentes: 1° opera genuina Patrum disce velex judicio criticorum catholicorum et sobriorum, vel ex editionibus recentioribus et probatis. 2° Primigenia lectio præhabenda est translatæ; pro versionibus seligendis prior etiam regula valet. 3° Textum laudatum confer cum libro, nisi laudatoris fides sit probata. 4° Qualitates Patrum pernosce ex eorum historiâ; officium scriptoris collige ex verborum formulis; oratoriam locutionem cape etiam ex auditoribus, ad quos sermo est factus. 5° Diligens ad lectionem attentio docebit, quæ loquatur persona, quæ dubitet, quæ asserat. 6° Durius dictum, si res faveat, securitati temporis aut zelo impugnationis tribue. 7° Errorem Patris nisi apertus sit, excusa, et designatis mediis emolli; ab eodem etiam, aut singulari forsan opinione illius aliquâ, modestè discede, et salvâ ejus honorificentiâ, ut Aug. inquit. 8° Locutionem dogmaticam intellige tùm ex opposito contrarium sentientibus anathemate, aut oppositi tanquàm hæretici dogmatis damnatione: tùm ex asserti tanquàm dogmatis fidei propositione, aut in catechesi vel sermone ad neophitas tanquàm credendi inculcatione. 9° Metaphoram dignosces, si nec in omni aut longiore sermone, nec sæpè, nec coràm quibuscumque phrasis ejusmodi occurrat, neque admirationem moveat aut probationem exigat. 10° Semper præ oculis habe scriptionis et scribentis finem ac scopum.

« Dico 3°: Canones pro argumentatione ex Patribus sunt sequentes: 1° Patrum scripta non præbent argumentum, nisi genuina et certa, atque ex originario textu vel probatâ versione desumpta. 2° Non valet auctoritas Patris in eo, quod Ecclesia vel Pontifex tanquàm erroneum respuit vel declarat. 3° Ut textus quidpiam probet, integer, clarus, cum mente auctoris congruens, nec retractatus sit, oportet. 4° Patres loquentes ut testes rerum suâ ætate creditarum aut observatarum, etsi etiam omnes non refutantur, præbent certitudinem de facto; quia videntur exceptione majores. 5° Patrum auctoritas sive paucorum sive plurium in quæstionibus philosophicis aut scientiarum naturalium, haud certum suppeditat argumentum; sed tantùm probat, quantùm naturalis

ratio persuadet. 6° Eorumdem Patrum auctoritas in genere quæstionum theologicarum quæ ad fidem non spectant, certitudinem non facit. 7° In materiâ fidei vel morum dogmaticâ unius alteriusve Patris non reprobata auctoritas probabilitatem quidem affert, non item certitudinem. 8° Plurium Patrum auctoritas in eâdem materiâ firmum omninò argumentum theologo necdùm præstat, si alii adhùc pauciores reclament ; nisi fortè pauciorum sententiam reprobaverit Ecclesia, aut plurium illam probârit. 9° Unanimis consensus Patrum aliquid velut fidei dogma tradentium firmum certumque subministrat fundamentum, illud pro fidei dogmate acceptandi. 10° Fidem cum proportione canones tenent in expositione sacrarum Scripturarum circà illarum sensum à Deo intentum.

« *Observa.* Juvat subindè aut etiam oportet selectum Patrum tùm doctrinæ ex Patribus, tùm Patrum pro doctrinâ facere. Pro priori normam dare poterit placitum Vincentii Lirinensis : « Sequemur autem universitatem hoc « modo, si hanc unam fidem veram esse fatea- « mur, quam tota per orbem terrarum confite- « tur Ecclesia ; antiquitatem verò ità, si ab his « nullatenùs sensibus recedamus, quos sanctos « majores nostros ac Patres celebrâsse mani- « festum est ; consensionem quoque itidem, si « in ipsâ vetustate omnium vel certè penè om- « nium sacerdotum pariter ac magistrorum « definitiones sententiasque sectemur. » Pro posteriori, præter respectum ad qualitates, auctoritatem Patrum universim evehentes, attendere præsertìm decet, quinam ex Patribus in eo, quod delectum postulat, argumento maximè et præcipuo cum fructu versati fuerint ; Quandoquidem tùm exindè, tùm ex Ecclesiæ persuasione facilè constet, Patrem hujusmodi ad illius doctrinæ propagationem non minùs quàm defensionem, specialiter fuisse à Deo suscitatum. » Ex P. Kilber, in *Principiis theologicis.* (Vide prætereà P. Dargone, *de la lecture des Pères.* — Vide etiam P. Thomassinum, Prolegom. — Vide suprà, Proleg. n° 62.)

DE AUCTORITATE DOCTORUM SCHOLASTICORUM,

QUÆ SEPTIMO LOCO POSITA EST.

LIBER VIII.

CAPUT PRIMUM.

Lutherânorum in theologiam furor ; quinam veri nominis theologi censendi.

Sequitur locus huic disputationi vel maximè necessarius, qui scholæ theologicæ continet auctoritatem, quam hæretici juniores non modò elevant et extenuant, verùm etiam explodunt et exsibilant. Ac signifer impietatis Germanicæ Lutherus, Wicleffi in hoc, ut in aliis, discipulus, in libro quidem adversùs Jacobum Latomum asserit, theologiam scholasticam esse nihil aliud, quàm ignorantiam veritatis, inanemque fallaciam, quam ad Colossenses cap. 2 Apostolus præcavet. In libro autem de abrogandâ Missâ privatâ, academias dicit esse Antichristi lupanâria. Philippus verò Melanchthon, in Apologiâ contrà Parisienses, Lutetiæ natam esse, ait, prophanam scholasticen, quâ admissâ, Evangelium obscuratum, ac fides exstincta. Breviter, Lutherani omnes ad unum scholæ nostræ auctoritatem et mirificè contemnunt, et inimicè insectantur. Atque hìnc fortassè tanquàm ex primo fonte reliquæ istorum hæreses derivatæ sunt. Principio namque, quod erat facile, scholæ auctoribus contemptis, scholæ quoque judicia contempserunt. His neglectis, mox necesse erat, ut Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Ambrosius, Basilius negligerentur, quos theologi recentes dogmatum suorum auctores habebant. At antiquis sanctis posthabitis, despectui quoque habita sunt eorum concilia. Undè consecutum est, ut et libros quosdam canonicos, et ecclesiasticam auctoritatem Lutherani conciderent. Adeò verum illud est : qui minima negligit, paulatìm defluit ! Absit invidia verbo. Neç enim minima scholæ auctoritas esse potest, quam parvì facere nemo sine fidei discrimine potest. Connexæ quippè sunt ac fuêre semper post natam scholam scholæ contemptio et hæresum pestes. Quamobrem tuear etiam hunc locum, neque facilè ac breviter, ut mihi videtur, expediam, Nam etsi facultatem disserendi à dialecticis exercitationibus acceptam scholastica in nobis theologia amplificavit ; neque enim mediocrem à primo tempore ætatis in eo studio operam curamque consumpsimus ; at hìc sanè quanquàm in loco proprio versamur, non ad copiam nostram nos in utramque partem exercere volumus, sed ad nostrum morem tenuiter angustèque disserere. Sed in omni oratione, me-

mento, lector, eam me defendere scholæ doctrinam, quæ sacrarum litterarum fundamentis constituta sit. Ex quo id efficitur, quòd ego magno cum assensu omnium dicere me video, miseram esse scholæ doctrinam, quæ se titulis magisterii defendat ; miseram etiam, atque haud scio an multò magis, quæ detractâ Scripturæ sacræ auctoritate, syllogismis contortis de rebus divinis philosophatur ; imò ne de rebus divinis quidem, sed nec de humanis, verùm de his quæ nihil ad nos attinent. Intelligo autem fuisse in scholâ quosdam theologos ascriptitios, qui universas quæstiones theologicas frivolis argumentis absolverint, et vanis invalidisque ratiunculis magnum pondus rebus gravissimis detrahentes, ediderint in theologiam commentaria vix digna lucubratione anicularum. Et cùm in his sacrorum Bibliorum testimonia rarissima sint, conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis sanctis oleant, nihil ne ex gravi philosophiâ quidem, sed ferè è puerilibus disciplinis ; scholastici tamen, si superis placet, theologi vocantur : nec scholastici sunt, nedùm theologi, qui sophismatum fæces in scholam inferentes, et ad risum viros doctos incitant, et delicatiores ad contemptum. Quem verò intelligimus scholasticum theologum ? aut hoc verbum in quo homine ponimus ? Opinor in eo, qui de Deo rebusque divinis aptè, prudenter, doctè è litteris institutisque sacris ratiocinetur. Quod etsi ità esse pluribus verbis posteà disserendum est, illud tamen nunc brevi confitendum est, nisi quis is sit, esse theologum scholæ neminem.

Intelligo etiam in scholâ fuisse nonnullos quasi ad discordiam natos, qui tùm optimè disseruisse se putant, cùm contrà doctores dixerint, ut non tàm verum invenisse velle videantur, quàm adversarios convincere, concertationibusque et rixis totas chartas implere. Atque hos, sunt in Ecclesiâ multi, qui tanquàm milites auctorati vel tuentur, vel impugnant, et tota eorum de re theologicâ disputatio partium studium est, contentio atque dissidium. Quos ego probare nec debeo, nec possum. Nam quamvis dissentientium inter se reprehensiones non sint vituperandæ, concertationes tamen in disputando pertinaces indignæ philosophiâ prophanâ, nedùm sacrâ doctrinâ, mihi videri solent. Nec enim, quod Cicero disertissimè dixit, disputari sine reprehensione, nec cum pertinaciâ rectè disputari potest. Atque illud verè à Publio dictum est, veritatem nimiùm altercando amitti. Minimè verò assentior iis, qui ex circulorum scholasticorum disputationibus ortam esse pertinaciam volunt, irritationemque scalpendi omnia. Quin istiusmodi malorum existimo in moribus esse culpam, non in scholâ. Moderati enim, nec contentiosi homines, nec pertinaces, quascumque res sobriè, ad temperantiamque definient. Quod cum omnibus est faciendum, qui disciplinam quamlibet profitentur, tùm nemini potiùs quàm theologo. Fuêre autem sine dubio in scholâ multi, qui his vitiis declinatis, rem theologicam graviter sanè ac modestè tractârunt. Nam quos isti pertinaces vocant, omniaque scalpentes theologos, paucos, si verè loqui volunt, significare possunt. Qui etiam mihi, si cui maximè displicent ; sed propter paucorum vitia non est omnium corona traducenda ; quod etsi plerique theologi in his vitiis essent, iniqua esset adhùc ista calumnia. Quemadmodùm enim nemo justus et prudens universos adolescentes accusat, quamvis plurimùm sint libidinosi, quoniam libido non est omnium adolescentum, sed non proborum ; sic quoniam ista scholastica pertinacia theologorum levium est, non omnium, iniquè profectò, ut modò dicebam, schola traducitur propter ea vitia, quæ non sunt scholæ, sed inertis, vanæ, contentiosæ scholæ. Theologos itaque scholasticos, qui modò hoc cognomine digni sunt, asserere quidem, et vindicare volo, idque faciam, si priùs scholæ proprium institutum, et rationem docendi propositam ostendam, quâ minimè intellectâ, nihil rectè aut pro illis, aut contrà illos dici potest.

CAPUT II.

Multiplex theologiæ scholasticæ munus exponit.

Theologiæ scholasticæ proprium munus, quantùm et à majoribus accepimus, et hujus facultatis alumni quotidianis ferè congressibus experimur, illud primum est, ut quæ in sacris litteris et Apostolorum traditionibus abdita continentur, ea in lucem quasi è tenebris eruantur. Colligit enim theologus ex principiis fidei à Deo revelatis conclusiones suas, atque in principiis ipsis implicitas per argumentationem naturæ consentaneam explicat. Quemadmodùm enim musica facultas ex iis, quæ sunt in arithmeticâ posita, ea ratiocinando connectit, quæ sunt in numeris sonantibus aut consona, aut dissona ; ità scholæ theologia ex his quæ fides posuit, ea quæ sunt consequentia, naturæ ratione conficit, de Deo rebusque divinis. Quòd si astrologia, musica, perspiciendi facultas, atque aliæ id genus disciplinæ, tametsi ex alienis facultatibus quasi mendicæ, sed habentur

in pretio tamen, tanquàm utiles et necessariæ; ecquisnam iste malus genius est scholasticam disciplinam profligare velle, quæ non ex arithmeticâ, non ex geometriâ, non ex physicâ, sed ex sacris divinisque et litteris et institutis docet, quid consequens sit, quid contrà repugnans? Nec verò audiendi sunt (1) qui scholasticas quæstiones ut curiosas reprehendunt, et scholæ temeritatem insimulant,, quòd de rebus longè semotis à captu nostro audeat pronuntiare, et tàm multa definire, quæ citrà salutis dispendium vel ignorari poterant, vel in ambiguo relinqui. Hujus generis exempla ponunt: Quid discernat Patrem à Filio; quid ab utroque Spiritum S.; quid intersit inter Filii nativitatem et Spiritûs processionem; utrùm Spiritûs sancti à Patre et Filio proficiscentis unicum sit principium, an duo. Ità censent id præclari et magni theologi esse, nihil ultrà quàm sacris litteris proditum est definire, hoc est, in theologiæ principiis hærere, mentem à consequentibus et repugnantibus sevocare. Quorum sententia quid sibi velit non intelligo. Potest enim quidquam esse absurdius, quàm sola disciplinæ principia habere definita, conclusiones verò, quæ certo atque evidenti syllogismo ex illis conficiuntur, aut ignorari velle, aut in ambiguo relinqui? Quod si in geometriâ, physicâ astrologiâve quisquam assereret, verè et jure stultissimus haberetur. Sed de his hactenùs. Non libet enim mihi rem exploratam suadere, quod multi, et hi docti sæpè fecerunt. Itaque pergamus ad reliqua.

Habet rursùm hæc disserendi in scholâ facultas alium propositum scopum, fidei nostræ adversùs hæreticos defendendæ. Est quippè doctoris scholastici, ut Magister Sententiarum in proœmio ex Augustino de Trin. cap. 1, tradit, scire quemadmodùm fides catholica et piis opituletur, et adversùs impios defendatur. Quòd si scholæ doctor non possit docere fideles doctrinam sanam, et eos, qui sanam non habent, redarguere, apud vulgus theologus esse aliquandò poterit, reverà nunquàm erit. Atque ob eam causam scholasticorum disputationibus adeò sunt hæretici infensi, quòd intelligunt, catholicam fidem, quam expugnare moliuntur, horum studio doctrinâque muniri. Agnoscunt sanè lupi canes, eosque odio prosequuntur; et scholæ nomen istis invisum est, quæ lupos arcet à gregibus, et eorum insidias porrò cavet. Atque in hoc genere nihil est quidem admirandum. Illorum autem hominum genus mirari non desino, qui cùm catholici et habeantur et sint, his plausus tamen excitare solent, qui nesciunt juventutem ad linguarum studium adhortari, nisi priùs theologos scholasticos maledictis figant, totisque concidant voluminibus. At suavissimè maledicunt. Venenum animi linguæ mella tegunt, eòque perniciosiùs paratum, quò suaviùs obbibitur. At sunt morosi et prolixi scholastici theologi, si quærimus, anxiè etiam superstitiosi; sed hæc, ut dixi, morum vitia sunt, non scholæ. At morositas tamen, et ea vitia, quæ theologis objiciuntur, habent aliquid excusationis vel justæ, vel quæ probari posse videatur. Nam de multis et variis non solùm in genere, sed singulatim etiam disserentes, non potuerunt hæc brevi oratione conficere. Hinc autem myriades articulorum, quas isti reprehendunt, quæ si essent adagiorum, non reprehenderent, sed suspicerent. Accedit, quòd perspicuitas non solet esse conjuncta brevitati. Obscuri namque fiunt, qui breves esse laborant. Ità perspicui theologi esse cupientes, longiores aliquantò fuêre. Adde, quòd res difficiles et obscuræ, quas plurimas theologi edisserunt, paucis explicari non queunt. Rudibus quoque et imperitis schola sese attemperat, atque adeò plura et quærit et definit, quæ doctis hominibus, iis etiam qui ingenio haud multùm valent, supervacanea videntur. Scholastico demùm more in utramque partem theologi dissèrentes, necesse est, ut quæcumque docent, longiore ea sermone complectantur. Anxia verò superstitio quæ dicitur, religio est, non superstitio. Nempè non licet apud nos susquedequè omnia ferri, sed scholæ norma decretoque universos, qui aut disputare aut scribere de re theologicâ velint, certis oportet limitibus ac præscriptis lineis contineri. Hinc ille lacrymæ. Illis libertas placet, imò verò licentia dicendi scribendique: nos cùm de rebus theologicis disputamus, licentiam omnem et temeritatem perhorrescimus. Sed totum hoc scholasticum disserendi genus spinosum est; et pes spinis confixus gressum deindè figere non valet. Scilicet tenerrimi istorum pedes sunt; et quos errores non pungunt, pungit disciplina, quam, ut antè dicere cœperam, ob id odio isti prosequuntur quòd ars est quæ doceat tùm propugnare fidem, tùm hæreses expugnare. Id quoniam postremo libro sumus fusè ac diligenter explicaturi, breviter et sine disceptatione modò ponendum est. Nec enim decet omnia eodem loco demonstrare.

Spectat denique ad scholasticorum functionem, Christi Ecclesiæque doctrinam, quantùm

(1) Erasmus in proœmio super Hilarium.

fieri potest, ex disciplinis humanis aut illustrare, aut etiam confirmare. Nam quod Augustinus docuit, vasa argentea et aurea, cæteramque Ægyptiorum supellectilem, etiam si commodatam acceperimus, jure quasi nostra facere possumus inque fidelium usus vindicare : et alienigenam mulierem, ut Hieronymus admonet, rasis crinibus, rejectisque superfluis, ad Dei populum introducere. Id quòd si, quo decet, temperamento gravitateque fiat, nemo, ut opinor, tàm stultus futurus est, qui reprobet, nisi horum nihil unquàm reputaverit. Discunt theologi à David extorquere de manibus hostium gladium, et Goliæ superbissimi caput proprio mucrone truncare. Discunt à Paulo vel inscriptionem fortuitam arte torquere in argumentum fidei, et quæ in alium usum scripta sunt ea ad emolumentum ecclesiasticæ doctrinæ convertere. Discunt cum Daniele ac Moyse Chaldæorum Ægyptiorumque sapientiam, si non ut sequantur, at ut indicent atque convincant. Nec æquum est, ut, si adversùm philosophos disputant, ignorent dogmata philosophorum; nam et si quispiam adversùs mathematicos velit scribere imperitus matheseos, risui patet, d. 37, capite *Qui de mensâ*. Possem persequi multa hujus rei argumenta; sed ea ipsa, quæ dixi, sentio fuisse longiora. Ignoscet autem lector. Nam et studio rerum nostrarum provectus sum, et schola est paulò loquacior, ne ab omnibus èam vitiis videar vindicare. De his igitur hactenùs. Egi enim secùs atque initio dixeram, et in loco presso atque augusto spatia dicendi videor quæsîsse, Sed difficile erat rem et ab alienis conscissam, et à quibusdam è nostris malè tractatam ne levi quidem ratione sarcire.

Tres itaque fines veræ theologiæ constituendi sunt. Nec enim tantùm de scholasticâ, sed de omni omninò theologiâ disputo. Lutheranorum autem hæresis, si sibi consentanea esse velit, de scholæ instituto nihil queat dicere, in quâ nunquàm se exercuisse vel ipsa fatetur. Nemo autem audiendus est, qui de eâ re, quam nec usu, nec ratione habet cognitam, disputabit. Quòd si tria illa veræ theologiæ sunt communia, ea verò schola omnia præstat, certè in his perniciosus est error, qui scholam negligendam esse existimant. Hæc est enim vera theologia, in quâ omnia insunt, quæ sunt in theologo requirenda, scientia Dei, cœlestium rerum cognitio, humanarum prudentia et usus; ut cùm hæc adsint, perfecta doctoris christiani disciplina sit, et sine his esse non possit. Quod cùm optimum maximumque sit, si id volumus adipisci, theologiæ scholasticæ opera danda est, sine quâ nullam omninò perfectam in Ecclesiâ doctrinam consequi possumus. Eâ verò neglectâ, qui se theologos esse arbitrantur, tùm se denique errâsse sentient, cùm eos aut disputatio cum hæreticis, aut gravis aliquis et perplexus conscientiæ casus experiri coget. Nec verò quisquam Scripturæ sanctæ studiosus vereri debet, ne ex scholæ studio sacrarum litterarum studium retardetur. Nam et ad hunc fructum ferendum non modò non retardat, verùm etiam invitat atque allectat schola; nosque ipsi quidquid ad sacras litteras attulimus, si modò aliquid attulimus, à doctoribus atque doctrinâ scholasticâ instructi ad eas et ornati accessimus. Sed jam tempus est ut doceamus, quod est nobis hoc loco præcipuum institutum, an scholasticorum auctoritas firma argumenta theologo præstet, an infirma.

CAPUT III.

Præcipua Lutheranorum in scholæ auctoritatem argumenta complectitur.

1. Infirma autem ea omnia argumenta esse, quæ ab scholæ auctoritate derivantur, illa primùm ratio suadet, quòd nec è sacris litteris, nec ex Apostolorum institutis, neque ex Ecclesiæ definitione scholæ auctoritas comprobatur: cùmque scholasticis auctoribus Spiritum veritatis nusquàm Dominus fuerit pollicitus, errare ut homines possunt, atque adeò nullum argumentum ex eorum auctoritate firmum erit.

2. Item nullum est in scholâ certum dogma, sed partium factionibus plena sunt omnia. Nihil igitur certi ex scholæ auctoritate confici potest.

3. Prætereà theologi scholæ omnes asseruêre, matrimonium etiam sine Ecclesiæ ministro contractum esse verò ac propriè novæ legis sacramentum. At hæc omnium communis sententia non solùm non facit certam fidem, sed ne probabilis quidem videtur esse. In nullâ igitur re aliâ scholæ testimonium certum erit.

At nos et quid sentiamus, et cur etiam sentiamus, paucissimis quàm fieri poterit exponemus : pugnabimusque pro scholæ auctoritate non affectu, sed ratione. Quanquàm non sumus ignari, multos studiosè contrà esse dicturos; quod vitare nullo modo potuimus, nisi nihil omninò scriberemus.

CAPUT IV.

Scholæ auctoritatem certis finibus circumscriptam tuetur atque defendit.

Quod fuerit academiæ theologicæ initium, quis

progressus, quos institutores habuerit, quosve auctores, tametsi ad scholæ commendationem attinet, non est tamen hujus loci dicere : ubi hoc solùm conamur explicare, quantùm habeat virium ad faciendam fidem argumentum ex scholæ auctoritate depromptum. Eâ igitur re explicandâ, sit prima conclusio.

1. Theologorum scholasticorum etiam multorum testimonium, si alii contrà pugnant viri docti, non plùs valet ad faciendam fidem, quàm vel ratio ipsorum, vel gravior etiam auctoritas comprobârit.—Videlicet in scholasticâ disputatione plurium auctoritas obruere theologum non debet ; sed si paucos viros modò graves secum habeat, poterit sanè adversùm plurimos stare. Non enim numero hæc judicantur, sed pondere. Hanc verò conclusionem probare argumentis non debeo. Nam si quid est evidens, de quo inter omnes conveniat, argumentari non soleo : *Perspicuitas* enim, ut ait Cicero, *argumentatione elevatur.* Certè ubi variæ sunt doctissimorum hominum discrepantesque sententiæ, academicorum temperamentum imitari, et à rebus incertis certam assensionem cohibere debemus. *Quid* enim *tàm temerarium, tàmque indignum sapientis gravitate atque constantiâ,* ut idem Cicero elegantissimè tradit, *quàm, quod non satis exploratè perceptum sit et cognitum, id sine ullâ dubitatione defendere?* Quo loco sanè arguendi sunt scholastici nonnulli, qui ex opinionum, quas in scholâ acceperunt, præjudiciis, viros aliàs catholicos notis gravioribus inurunt, idque tantâ facilitate, ut meritò rideantur. Nobis autem schola nostra magnam quidem licentiam dat, ut quodcumque maximè probabile occurrat, id nostro jure liceat defendere ; sed non licet tamen eos, qui nobis sunt adversi, temerè ac leviter condemnare. Alia sunt scholæ placita, de quibus mox dicturi sumus, alia sunt præcepta sectæ, de quibus modò loquimur. Quæ ab illis dissident, ea notam habent, quæ ab his, non habent. Nec enim si quid aut Scoticis aut Thomisticis pronuntiatis contrarium est, error illicò est. Sed hæc hactenùs.

2. Ex auctorum omnium scholasticorum communi sententiâ, in re quidem gravi, usquè adeò probabilia sumuntur argumenta, ut illis refragari temerarium sit.—Nam in quâcumque arte peritis credendum esse, ratio monstrat. Nec enim sanus haberetur, qui nautis in navigandi ratione non crederet. Qui igitur in artè hâc de theologiæ dogmatibus disserendi experientibus et exercitis nullam fidem habet, aut parùm sanus, aut certè temerarius est. Deindè in Clement. Unic. de summâ Trinit., Patres concilii Viennens. : « Opinionem illam, « inquiunt, quæ dicit tàm parvulis quàm adul- « tis conferri in baptismo informantem gratiam « et virtutes, tanquàm probabiliorem, et do- « ctorum modernorum theologiæ magis conso- « nam et concordem, fore à catholicis eligen- « dam. » Si ergò in re quæ olìm inter ipsos etiam scholasticos theologos controversa fuerat, opinio concors juniorum tantì apud Patres in concilio fuit ; quantò magis nos res omni tempore ab scholâ præscriptas tenere ac revereri debemus ! Et si opinatio ipsa theologorum recentiorum communis fidem facit concilio, illudque inclinat, ut definiat hujusmodi opinationem esse tenendam ; quid si non ex opinione, sed ex certo et minimè circumductili animo quidquam theologi omnes præfinierint? An non existimas, concilium Viennense pro ejusdem dogmatibus firmiter in scholâ receptis graviore censurâ judicaturum? Scholæ igitur communem consensum non nisi impudenter et temerè rejiciemus. Prætercà, cùm inter ipsos theologos scholasticos magnâ ferè ubique dissensione certetur, ità ut in hâc parte jure forsitan reprehendantur, certè non idem omnes assererent, nisi eodem divino spiritu permoverentur (1). Nec minùs mirandum est, varias scholæ factiones doctoresque tàm inter se discrepantes in unam eamdemque sententiam concurrisse, quàm septuaginta Interpret. diversis, ut ferunt (2), cellulis inclusos, in unam eamdemque convenisse interpretationem. Non igitur poterit esse verum illud, quod scholasticorum theologorum choro idem concinenti fuerit contrarium.

3. Concordem omnium theologorum scholæ de fide aut moribus sententiam contradicere, si hæresis non est, at hæresi proximum est. — Scholæ porrò placita, si ità vocare libet, in duplici sunt differentiâ. Altera ad philosophiæ magis rationem expediunt, quàm fidei ; altera ad fidem pertinent, moresque christiano populo necessarios. Quæ ab illis dissonant, ea scholastico theologo non sunt hæretica : quæ verò huic posteriorum rerum generi sunt adver-

(1) Non ità facilè recurrendum ad supernaturales spiritûs divini motus. Scholastici doctores existunt in Ecclesiâ Christi veluti catenæ traditionalis à Patribus incœptæ continuatio. Ubi igitur sunt concordes, traditionis catholicæ et doctrinæ communis, in quibus veritate ad consensum perducuntur, testes sunt habendi. P. S.

(1) Irenæus, Eusebius, Epiphan. Augustin. Clemens Alexand. Justinus martyr.

sa, ea non hìc tanquàm venena refugimus. Nam iis hæreseos crimen, ut quod sit ipsum per se atrocissimum, impingere apertè et simpliciter non audemus ; in quo equidem sæpè theologorum requiro prudentiam. Absurdum est enim, ut crimen gravissimum nisi rebus quoque gravissimis impingatur. Sed ad rem. Illa conclusio, ut est à me posita, primùm ostenditur, quòd nullum dogma reperietur, quod eàdem mente orcque scholastici omnes certò ac firmiter asseruerint, quin idem in universum Ecclesia teneat, eorum auctoritate mota. Nam si aliquod invenire hæretici possunt, proferant, et tacebimus. Quòd si nullum proferri potest, sine dubio, velint, nolint, id, quod scholæ totius auctoritate firmatur, verum est, si ad fidem, ut dixi, moresque pertineat. Adde quòd nullum tàm proprium scholæ decretum est, quod vel ex sacris litteris, vel ex Apostolorum traditione, vel ex conciliorum aut pontificum definitionibus non habeat certam originem. Ità, qui scholæ decreta refutârunt, hi semper inventi sunt et fontem, undè illa manant, repudiâsse. Atque, ut uno verbo dicam, nemo qui in catholicis habeatur, omnes sine discrimine theologos explosit. Quod abundè satis magnum argumentum est, sine fidei discrimine hujusmodi scholæ placita negari non posse.

Prætereà, si quâ in quæstione universi theologi eadem inter se concinunt, profectò si in eo errant, Ecclesiam item errandi periculo exponunt. Sive enim qui confessiones audiunt, sive qui ad populum habent conciones, utrique plebem instituunt, ut à theologis acceperunt. Ità fit, ut Ecclesia eorum in fide communem errorem dissimulando, Christi fideles suo silentio deciperet. *Error* enim, *cui non resistitur, approbatur; et veritas, cùm non defenditur, opprimitur,* ut Innocentius ait, dist. 83, c. *Error;* atque us ipse, si theologorum omnium errorem non aperiret, in necessariis christiano populo deesset. Quid enim facturus est populus imperitus, nisi eos sequi, quos pro illo tempore ecclesiasticæ doctrinæ magistros accepit ? An post hæc omnia scholæ theologia contemnenda est? Crederem, nisi ejus auctoritate Ecclesia res plurimas definisset. Quippè trecentos abhìnc annos, si quas Ecclesia hæreses condemnavit, si qua de fide et moribus decreta tulit, in utrisque scholasticorum subsidio et diligentiâ vehementer adjuta est. Id quoniam constat inter omnes, quibus vel conciliorum gesta, vel negotia cognitionis fidei sunt cognita, fateamur decesse est, doctores scholasticos simul omnes in fide et moribus errare non posse (1).

Prætereà, cùm Dominus dixit : *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit,* non modò ad primos theologos, hoc est, Apostolos verba illa referebat; sed ad doctores etiam in Ecclesiâ futuros, quamdiù pasçendæ essent oves in scientiâ et doctrinâ. (2) Quemadmodùm igitur qui theologos Christo succedentes contemnebat, Christum is etiam Dominum contemnebat ; ità qui theologos juniores antiquis succedentes despicit, hìc Christum quoque ipsum despiciat necesse est. Undè Chrysost., sive quis alius fuerit, in commentariis super Matthæum Imperfectis, hom. 42 : « Cùm audieris, « inquit, aliquem beatificantem antiquos do- « ctores, proba qualis est çircà suos doctores. « Si enim illos, cum quibus vivit, sustinet et « honorat, sine dubio illos, si cum illis vixisset, « honorâsset. Si autem suos contemnit, si cum « illis vixisset, illos contempsisset. » Hactenùs ille in ea verba Christi : *Væ vobis, qui ædificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis : Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quòd fidei estis eorum, qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* Nimirùm pharisæorum instar hæretici ratiocinantur. Si essent scholastici doctores, quales erant Hilarius, Hieronymus, Basilius, sequeremur eos ; si in diebus Augustini, Ambrosii, Hieronymi fuissemus, non essemus socii Manichæi, Novati, Vigilantii, Pelagii, Joviniani. Itaque testimonio sunt, quòd filii sunt eorum, qui sanctos antiquos contempserunt, cùm juniores scholæ theologos pro nihilo putant. Postremò, ut ad Ephes. 4, Apostolus docet : *Alios dedit* (Christus in Ecclesiâ) *Apostolos, quosdam Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei in virum perfectum; ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni*

(1) Non dubitandum quin sit de fide quod omnes doctores scholastici de fide esse unanimiter affirmant; cùm id fieri nequeat extrà Ecclesiæ seu ejus pastorum consensum, ad quos pertinet de fide judicium. Igitur non ex autoritate consensûs scholasticorum res ad doctrinam catholicam pertinere constat; sed eo consensu invincibiliter probatur id ità tenere Ecclesiam docentem. P. S.

(2) Hæc non pertinent ad scholasticos ut magistros, sed præcisè ad pastores quorum auctoritate scholastici docent in scholis.—P. S.

vento doctrinæ. Quamdiù igitur Christi corpus, hoc est, Ecclesia fuerit, ad divinam procurationem pertinebit, ut ii, qui in Ecclesiâ sacræ doctrinæ doctores habentur, tanquàm à Deo dati veritatem in fide teneant, ne populus parvulorum more circumferatur. Nec verò si hoc Apostoli testimonium æquè pro antiquis et junioribus facere dicimus, juniores theologos priscis illis mox æquamus (scimus enim, quantùm antiquitati deferendum est, quantùm etiam sanctitati), sed firmum esse hunc etiam locum, tùm ex multis aliis, tùm ex hoc Apostoli testimonio, pro nostrâ quidem virili contendimus. Rectène an secùs, aliorum esto judicium. Nos enim in argumento novo, ubi nullum, quem imitaremur, habebamus, quæ nobis probabilissima visa sunt, ea lectoribus exposuimus. Si quis verò sic nostra rejiciat, ut adducat meliora, volentes ac libentes amplectemur. Nihil autem necesse est, de meipso dicere mihi. Quanquàm non est verendum, ne vera et aperta de me prædicans, nimis videar aut insolens, aut loquax. Sed utcumque hunc scholæ locum ego tractavi, gratissimum, ut puto, theologis feci ; quoniam cùm explicatissimè de eâ re disseruerim, discent hodiè à me, quibus facillimè rationibus scholasticæ theologiæ asserere et gravitatem possint, et auctoritatem. Atque hæc hactenùs. Nunc objectiones à principio contrà positas repellamus.

CAPUT V.

Respondet argumentis capitis tertii ; docetque quid de variis theologorum placitis statuendum.

Ac primo quidem argumento refellendo non est opus quidquam præter ea, quæ sunt dicta, adjicere. Ostendimus enim, ut opinor, scholasticæ theologiæ asserendæ non deesse Ecclesiæ Scripturæque sanctæ testimonium. Quæ testimonia nos habuimus, ea jam protulimus : ab aliis fortè post et plura et graviora proferentur.

Secundum etiam argumentum nihil minùs confutatum est. Diximus enim, id quod etsi sæpè dictum est, dicendum est tamen sæpiùs, factiones in scholâ, quasi juratas, studium contradicendi, et si quæ sunt similia mala, non scholæ, sed hominum vitio contigisse. Alioqui decreta multa sunt inter scholasticos certa et firma, eòque magis, quò nulla unquàm factio ea in quæstionem revocavit.

At tertium argumentum difficilimum est, egetque disquisitione non parvâ.

Quarè, si longiorem orationem hujus argumenti difficultas exigit, non debet lectori molestum esse : nam orationis longitudo magnitudine utilitatis pensabitur. Principio autem theologos omnes admonitos esse velim, ut sepositis non affectibus modò, sed opinionum etiam præjudiciis, de causis fidei prudenter graviterque decernant. Non enim si quidquam in scholâ bonis etiam temporibus inveteravit, mox fidei dogma existimandum est. Sunt autem nonnulli, qui per eas persuasiones, quibus à principio sunt imbuti, de rebus gravissimis sententiam ferunt, temeritate quâdam, sine judicio, repentino quasi vento incitati, quæ longè alia esset, si judicio consideratè constanterque lata fuisset. Hi autem in eo primùm errant quòd scholæ opiniones à certis constantibusque decretis non separant. Deindè errant in eo, quòd duo rerum genera confundunt, unum earum, quæ ad religionem attinent, earum alterum, quæ hanc ne attingunt quidem. Ac si sanctorum veterum consensio, ut libro superiore, cap. 2 et 3, definitum est, non in omnibus legis quæstionibus sequenda nobis et tenenda est, sed solùm in fidei regulâ ; nec quævis illorum etiam in re gravi communis opinio fideles astringit, sed firmum constansque judicium; ecquid de recentioribus scholæ theologis dicere oportet, quos veteres illi longè et vitæ merito, et Scripturam usu, et auctoritatis pondere superârunt ? Verùm his de rebus non necesse habeo dicere ea quæ me viri multi pii cupiunt commemorare, tametsi causa postulat, tamen quia postulat, non flagitat, præteribo. Quoniam verò utriusque erroris exempla, cùm aliàs sæpè posui, tùm in duodecimo libro varia etiam adjuncturus sum, uno nunc exemplo contentus ero, quod satis erit tamen, ut ii, qui in censuris theologicis præcipites esse solent, suæ temeritatis admoneantur.

Magister ergò Sententiarum dixit baptismi sacramentum fuisse antè Christi mortem, et à Christo ipso institutum, et ab Apostolis ministratum. Huic D. Thomas cæterique scholæ theologi assensi sunt. Nimirùm divum Augustinum Magister secutus est, cujus opiniones schola libenter amplectitur. At enim si quispiam fortè contrà fuerit opinatus, baptisma novæ legis verum et proprium, idemque primum sacramentum non priùs à Christo editum, quàm in cruce passus sit, non statìm vexare eum gravi theologiæ censurâ debemus; sed primùm illud expendere nùm theologi hoc loco, quasi re certâ et confectâ, quidquam planè suo judicio definiant, an potiùs re nondùm satis ad liquidum exploratâ, probabiliter opinentur ; deindè id etiam vestigare : pertineatne ad

catholicam fidem, Christum sacramentum hoc antè passionem suam edidisse, an non. Ac Magister Sententiarum quidem nihil certò statuit, sed probabiliorem opinionem elegit : *Commodiùs*, inquit, *dicitur*, etc. Augustinus quoque : « Baptizabat Christus, inquit in Epist. ad Seleutian., non per se ipsum, sed per discipulos suos. Quos intelligimus jam fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive, quod magis credibile est, baptismo Christi. » En Augustinus non certò pronuntiat, Apostolos priùs esse baptismo Christi baptizatos, quàm illud baptisma administrarent, cujus Joannis tertio et quarto capite mentio fit. Quin ubique docet nos ignorare, quandò Apostoli fuerint baptizati. Nullo autem pacto fit verisimile, si Apostoli veri sacramenti baptismatis jam indè administri erant, eos non priùs idem sacramentum accepisse. Quò fit ut utrumque juxtà in opinione, non firmo constantique decreto situm sit.

Prætereà et in formâ baptismatis illius scholastici dissident. Nam Magister et Adrianus existimant, Apostolos tùm etiam in nomine Trinitatis baptizâsse, id quod ego mihi persuadere non possum. Alii verò tradunt, eos baptizâsse in nomine Jesu Christi, id quod verisimilius est. Sed hæc in baptismi formâ tanta dissensio à certitudine dogmatis aliena est. Non itaque certum quippiam theologi de hâc re statuere voluerunt. Nec divi Thomæ verba, si quis attentè legat, aliud præ se ferunt : « Videtur, inquit, quòd baptismus antè Christi passionem fuit institutus, etc., » quo scilicet verbo divus Thomas uti ferè solet, cùm res non est plana et definita. Itaque existimo, divum Thomam, cùm dixerit, *videri*, hoc ipsum sensisse, quod disserit, videri modò non etiam oportere. Quid autem definivisset vir alioqui prudens et gravis in eâ re, quam rem ad fidem nihil attinere intelligeret ? Non enim aut è litteris sacris, aut ex Apostolorum institutis colligi certò potest, baptisma, quod Apostolis statìm à conversione suâ in usu erat, peccata remittere, gratiam conferre. Nam quod Augustinus refert, Joan. 12, 10 : *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus ;* id non oportet de baptismi munditie intelligi, sed de eâ, de quâ posteà, Joan. 15, 3 : *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis*. Quod verò à quibusdam refertur : *Ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aquâ, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat Spiritu sancto ;* id nihil etiam cogere ultrò quoque ipsi fatentur, qui eo testimonio abutuntur. At constat Apostolos baptizâsse, Joannis 1 et 4 cap., et non baptismo Joannis, ut notum est; ergò baptismo Christi. Sic enim Magister argumentatur. Sed hoc argumentum infirmius et incertius est, quàm ut quid firmum certumque conficiatur. Baptismus enim Joannis dupliciter vocari potest, ut Joannis instituto et auctoritate exhibitus, aut baptismus aquæ, quale baptisma Joannis erat, qui videlicet nihil aliud esset, quàm meditatio quædam et præparatio ad novæ legis sacramentum. Baptismus item Christi aut sic vocari potest, quia Christo jubente et auctore ministratus est, aut quia institutus à Christo ad abluenda peccata. Dicetur ergò, nec absurdè id quidem, illud Apostolorum baptisma, cujus Joann. 3 et 4 capite mentio fit, non fuisse Joannis Baptistæ in priore sensu, sed in posteriore tantùm, fuisse autem baptismum Christi, quoniam illius præcepto et auctoritate Apostoli baptizabant. Undè si quis colligat, jam tùm illum fuisse verum novæ legis sacramentum, pari ratione argumentabitur, unctionem, quâ Apostoli antè passionem usi sunt, jam indè à principio fuisse verum et proprium extremæ unctionis sacramentum. Quod tametsi nonnulli theologi asseruerint, non tamen expeditum est. Apud veros sanè gravesque theologos, Unctionem extremam sacramentum esse, fidei dogma est ; an antè Christi passionem, an post fuerit institutum, nihil ad rem existimant pertinere. Quod idem et de sacramentis Confirmationis et Pœnitentiæ sentiunt. Nec video, cur de baptismo nos aliter sentiamus, putemusve fidei quæstionem esse, nùm antè passionem Christi hoc sacramentum fuerit institutum. Institutum enim esse, dictu quidem est proclive. Itaque ferè theologi loquuntur, sed quis est tandem, qui hoc esse verum idoneis argumentis ostenderit? Quid quod Theophylactus in cap. Joan. tertium, et Chrysostomus homiliâ in Joann. 28, disertè negant, illud baptisma, de quo agimus, sacramentum esse, quòd peccata remitteret, gratiamque conferret ? Quid quòd Hieronymus in dialogo adversùs Luciferianos, cùm duplex baptisma distinxisset, perfectum et imperfectum, non obscurè docet, nisi in cruce et resurrectione nullum baptisma perfectum esse ? quamobrem Joannis baptisma fuisse imperfectum ? Quid quòd Leo in epistolâ ad episcopos Siciliæ inscriptâ, eorum omninò videtur sententiæ subscribere, qui contenderent Baptismi sacramentum, non quandò Christus à Joanne

baptizatus est, sed post resurrectionem editum et constitutum? Quæ non eò dixi, candide lector, quò scholæ communes opiniones improbarem. Nos enim eâ theologiâ plùs utimur, in quâ dicuntur ea quæ non multùm discrepant ab opinione communi. Quid ergò est? Primùm opinionem à dogmate secerni et internosci volumus: deindè theologos admoneri, ne affectu animi, qui plerumque brevis est et ad tempus, sed maturo judicio de rebus hisce pronuntient, in quibus præsertim non ità facilè expediri potest, ad fidem pertineant, necne. Nam si in exemplo quod modò posuimus, eas rationes Scripturæque testimonia liberet adjungere, quibus à contrariâ parte adversùs communem scholæ opinationem pugnari potest, quæstio fortè in utramque partem adeò ambigua redderetur, ut difficile esset judicare, utra cum fide magis et religione consentiat. Sed, ut dixi, non disputo nunc, scholæ communis opinio verane, an falsa sit; quanquàm ab instituto nostro non adeò fortassis alienum; sed id ago, scholasticas opiniones oportere à decretis sejungere, fideique quæstiones ab his, quæ modò hùc, modò illùc transferuntur, et sine pietatis jacturâ possunt in utramque partem disputari. Decreta arctè tenere debemus, accuratèque defendere; opiniones non item, sed si non cum academicæ, at cum christianæ modestiæ temperamento. Pro fide etiam cum vitæ discrimine pugna sit; pro his, quæ fidei non sunt, sit pugna, si ità placet, sed incruenta sit tamen. Hæc præscripta servantem licet magnificè, graviter animosèque disserere, licet judicare constanter, verè, doctisque et indoctis utiliter. Quorsùm hæc, inquies, non solùm longè, sed longis etiam ambagibus repetita? Nempè ut explicaremus, id quod cap. superiori in conclusionibus breviter significatum est, nos non in scholæ opiniones, sed in certa constantiaque de fide moribusque judicia jurâsse. Hæc hujus loci est defendere, illas alterius et loci et temporis. His igitur expositis, facilè, ut opinor, tertium illud argumentum refelli potest. Nego enim scholæ certo constantique decreto finitum, matrimonium sine Ecclesiæ ministro contractum, esse verè et propriè sacramentum. Nego eam rem ad fidem et religionem attinere. Nego omnes scholæ theologos id asseruisse. Hæc tria cùm docuero, argumentum positum omni ex parte refutatum erit.

Ostendam ergò primum, opinionem communem illam esse, non scholæ dogma firmumque judicium. Quî hoc intelligi potest? Quia de hâc re theologi videlicet ità disserunt, ut nihil finîsse velle videantur. Lege Magistrum, div. Thom., Scotum, Bonav., Ricar., Palud., Durand. cæterosque scholæ theologos, et nisi statìm eorum pendentes ac vacillantes animos deprehenderis, tùm verò me aut stultum, aut temerarium judicato. Nam et cùm quærunt, an matrimonium conferat gratiam, id quod eo loco maximè finiendum erat, non definiunt tamen, sed in his referunt, quæ in hominum opinione sunt posita. In materiâ item et formâ hujus sacramenti statuendâ adeò sunt inconstantes et varii, adeò incerti et ambigui, ut ineptus futurus sit, qui in tantâ illorum varietate ac discrepantiâ rem aliquam certam, constantem, exploratam conetur efficere. Quòd si in formâ et materiâ sacramenti, quæ res in sacramentorum tractatione vel gravissima est, ambiguè theologi inconstanterque loquuntur, nec definiunt omninò quidquam; cur in eâ quæstione, quæ et levior est, et minùs ad sacramenti hujus constitutionem necessaria, aliquid eos certi præscripsisse fateamur? Concilium certè Florentinum de materiâ, formâ, ministro sacramenti Matrimonii præstitit nihil, id quod sine dubio faceret, cùm hoc in cæteris omnibus Ecclesiæ sacramentis fecisset, si de iis rebus videret quippiam esse à theologis in scholâ definitum. Prætereà nùm matrimonium sine ecclesiastico administro novæ legis sacramentum esset, nec propriè et expressè in quæstionem theologi vocârunt, nec viâ et ratione, ut solent, vestigârunt, nec argumentis ullis concluserunt. Qui igitur vult, eos sine disquisitione attentâ, sine diligenti tractatu, sine idoneis argumentationibus certò de rebus theologicis pronuntiâsse, hic videat, ne eâdem operâ illis et injurius sit, et in rebus quoque gravissimis deroget fidem. Adde, quòd in conciliorum scriptis, ac summorum pontificum epistolis decretalibus, id observandum est, ut non quævis simplex aut affirmatio aut negatio certum sit exploratumque judicium; sed sunt notæ quædam peculiares, quibus certas conciliorum pontificumque definitiones internoscimus, quemadmodùm libro 5, cap. 5, latiùs explicatum est. His ergò notis, ac multò etiam magis ad scholæ quoque decreta secernenda uti debemus. Alioqui, si quæcumque scholasticorum simplex assertio dogma fidei certum est, major est profectò horum quàm pontificum et conciliorum auctoritas. Quòd si probari nemini potest, illud certè probari omnibus necesse est, theologos hoc loco et quæstione nihil omninò definiisse. Etenim nec sententiam adversam hæreticam erroneamve dixerunt, nec quod dixerunt, id firmiter

catholicis amplectendum; breviter, nullam notam interposuêre earum, quæ certa constantiaque judicia judicare solent.

Quæ cùm ità sint, id quod primum conficiendum erat, confectum est, theologos eâ de re, quam modò versamus, nihil certò et constanter decrevisse, sed incertâ inconstantique opinione probabilem unius sensum cæteros esse insecutos. Ità casu quodam communis fortè consensio facta est, cùm contrà usu quoque venire potuerit, ut si primus asseruisset, non omne fidelium conjugium sacramentum esse, sed quod religiosè sacratèque fuisset constitutum; secundus, tertius, ac deinceps reliqui, quoniam probabile etiam id esset, eamdem sententiam sequerentur. Sequitur ut ostendam, quidquid theologos opinari contigerit, nihil tamen ad fidem spectare, an ejusmodi matrimonium Ecclesiæ sacramentum sit, an non sit. Quod, ut mihi videor, uno hoc argumento facilè et evidenter expedio. Tres sunt res, quibus efficitur aliquid ad fidem pertinere. Aut enim in sacris libris habetur scriptum, aut apostolicis institutis est traditum, aut ex utrislibet planè certâ complexione et consecutione colligitur. Nulla autem harum rerum efficere potest, matrimonium sine ministro prophanè contractum, esse novæ legis sacramentum. Ubi ego, si Thomistæ omnes cum Scotistis existant, si cum antiquis juniores velint contrà me pugnare, tamen superior sim necesse est. Non enim, quemadmodùm nonnulli putant, omnia sunt in theologorum auctoritate. Est quædam tamen ità perspicua veritas, ut eam infirmare nulla res possit. Experiantur hìc quantùm possunt vires suas, si qui fortè contrà voluerint dicere, et cùm in hâc eos causâ sacræ litteræ, Apostolorum traditiones, scholæ syllogismi destituerint, tùm verò, nisi rudes et tardi sunt, mecum omninò intelligant, eam quæstionem minimè ad fidem pertinere.

At argumentabitur quispiam, fidelium matrimonium esse novæ legis sacramentum, non autem esse majorem rationem de uno, quàm de alio: omne igitur fidelium matrimonium esse sacramentum. Appelletur verò hic theologus, aut hoc etiam nomine dignus putetur? Dùm quidem ità argumentabitur, non modò theologus, sed philosophus aut etiam dialecticus omninò habendus non erit. Anne ad hunc modum graves theologi ratiocinantur? Anne hisce argumentis adducti de rebus fidei pronuntiant? Equidem Baptisma sacramentum esse scio, sed si formam sacram ministrumve non habeat, baptismus erit, sacramentum non erit. Unctionis quoque sacramentum agnosco; sed sine sacrâ formâ, sine Ecclesiæ ministro, unctio quidem esse poterit, sacramentum verò esse non poterit.

Pœnitentiæ demùm sacramentum amplector; at sine formâ sacrâ et ministro pœnitentiam reperio, sacramentum reperire nec debeo, nec verò possum. Sic igitur, tametsi Matrimonium sacramentum est, non ideò tamen conjugium quodcumque venerari cogimur, sed id, quod formam sacram habeat, et à vero Ecclesiæ ministro consecratum sit. Alioqui, si quodlibet fidelium conjugium theologis necessariò sacramentum est, quis Scotum tuebitur, qui conjugia, quæ solis nutibus contrahuntur, negat esse sacramenta? Ac nisi me fallit animus, rectè negat. Etenim non Magister et divus Thomas modò, verùm etiam concilium Florentinum docet, omnia sacramenta verbis constare, quæ si desint, nullum omninò confici sacramentum. Quòd si semel admittimus formam sacramenti esse posse aliquandò nutus verborum loco substitutos, nullo pacto effugere poterimus, quin et mutus sacerdos à peccatis absolvere, et mutus episcopus sacris initiare possit. Atque matrimonium non aliis quandoque nutibus contrahitur, quàm carnali copulâ. Dùm enim post sponsalia sponsus et sponsa affectu maritali coeunt, fatentur omnes et jurisperiti et theologi verum matrimonium confici. At carnis commixtionem novæ legis propriè sacramentum dicere absurdum est; Spiritus quoque sanctus, et sacramenti gratia per coitum non datur, 32 quæst. 2, capit. *Connubia;* non igitur Ecclesia docet, quodlibet fidelium matrimonium sacramentum esse. Nisi quis adeò desipit, ut Cajetanum damnet, qui et probabilissimè, et me quidem judice verissimè, matrimonium, quod inter absentes per litteras procuratoresque contrahitur, sacramentum esse inficiatus est. Nam qui in hoc Cajetanum errâsse clamant, hi non intelligunt, nec quæ loquuntur, nec de quibus affirmant. Quòd si nullo idoneo et necessario argumento, sed stultis turbulentisque clamoribus alienas refellere sententias pergunt, atque adeò damnare quæ probabiliter et verè dicta sunt, tùm nos in quiete et silentio taciti illorum stultitiam amentiamque ridebimus. Concedant illi, unum pro altero sacramento sumere, cùm pro altero contrahit; concedant, sacramenta Christi absentibus administrari, eisdemque et gratiam conferre, et peccata remittere. Nos enim, quoniam hæc absurda sunt, concedere potiùs volumus, ejusmodi contra-

ctus, qui inter absentes, transiguntur, matrimonia quidem verissima esse, vera sacramenta nullo modo. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, non solùm non esse dogma fidei, omne fidelium matrimonium sacramentum esse, sed etiam contrariam omninò sententiam probabiliorem esse. Quòd si licuit Scoto ac Cajetano, ut verè licuit, matrimonia, quæ vel non verborum, sed rerum notis, vel per procuratores conficerentur, ab Ecclesiæ sacramentis eximere, ecqua religio nos astringit, ut matrimonium, quod civiliter et prophanè Judæorum, Sarracenorum, ethnicorum more, sine sacris cæremoniis, sineque Ecclesiæ ministro contrahitur, sacramentum esse propriè fateamur? Præsertim cùm contraria sententia non modò probabilior, sed et ad catholicam fidem tuendam facilior, et ad Lutheranorum tela depellenda solidior sit.

Age verò, quandò me in hunc locum deduxit oratio, quibus ego argumentis persuasus sum, eisdem lectori persuadere conemur, matrimonium ejusmodi sacramentum propriè non esse, quod scilicet et signum sanctificationis sit, et ejusdem sanctificationis in sumentibus dignè causa sit. Quem laborem spero me non frustrà suscepturum, cùm videam mecum et rationes, et testimonia, et sacramentorum demùm naturam totam mirificè consentire. Illud verò mihi persuasi primùm, quoniam sacramenta propriè dicta sacræ sunt religionis cæremoniæ. Sacrorum enim usus ad religionem, quâ Deum colimus, pertinet. Quocircà sacramentum opus est religionis. In sacramentis quoque profitimur, nos salutem à Deo salutare quærere; hæc verò professio, quæ fidei interioris externa testatio est, ad eam virtutem attinet, quâ Deo cultum exhibemus. Atque peccata, quæ in sacramentorum abusu sunt, virtuti adversantur. Et Augustinus, lib. 10 de Civit. Dei, cap. 5, non quodlibet signum rei sacræ definit esse sacramentum, sed quod sit sacrum signum. Quibus rebus efficitur, ut sacramenta divini cultùs ac religionis sacra quædam opera sint. Cùm igitur matrimonium solis verbis viri et feminæ civiliter prophanèque contractum, licèt rei sacræ signaculum sit, non sit tamen opus religionis sacrum, certè non est propriè sacramentum. Alioqui, si rebus satis est significationem affingere ut sacramenta dicantur, serpens æneus atque manna propriè sint sacramenta, atque adeò in universum omnia, quæ gratiâ significandi res sacras instituta sunt. Id quoniam absurdum est, consentiamus verum illud esse quod posuimus, connubia sine sacro ministro, sineque aliquâ religionis sacrâ cæremoniâ inita, non esse christianæ religionis sacramenta.

Deindè, concilium Florentinum, enumeratis septem novæ legis sacramentis: « Hæc omnia « sacramenta, inquit, tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materiâ, verbis tan« quam formâ, et personâ ministri conferentis « sacramentum. » Quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum. At in matrimonio, quod modò versamus, nullus est sacramenti minister: nullum ergò conficitur sacramentum. Nec verò audiendi sunt illi, qui putabunt, virum ac feminam esse sibi vicissim sacramenti ministros: quos ego manifestis argumentis evincerem, nisi ad alia graviora festinaret oratio.

Prætercà, fideles non se existimant esse sacrilegos, si non sunt in gratiâ, quo tempore sic prophanè contrahunt; in animis ergò fidelium inscriptum est, ejusmodi contractum non esse Ecclesiæ sacramentum. Nam si sacramentum esset, sacrilegium haud dubiè committeret is, qui in peccato mortali conjugem duceret. Atque si excommunicatus matrimonium hujusmodi contraheret, sacrilegus quoque bis esset, utpotè qui sacramentis Ecclesiæ se indignè ingereret, quibus privatus per Ecclesiam est. Quæ omnia quàm abhorreant à fidelium communi sensu, facilè, etiamsi ego non admoneam, intelligitur. Ad hæc Augustinus, in epist. 23 ad Bonifacium tradit, oportere res ipsas corporeas, quibus sacramenta constant, imaginem et similitudinem gerere ejus sanctificationis, cujus signa et causæ esse dicuntur: ut Baptismus lotione exteriùs administratâ, spiritualis ablutionis, quam efficit, imaginem et figuram habet. Eucharistia refectione potûs cibique visibilis invisibilem refectionem adumbrat; eodemque omninò modo in cæteris sacramentis externâ quâdam actione et repræsentatione sanctificatio interior delineatur, et quasi ob oculos ponitur. Matrimonium autem hujusmodi civile et prophanum nec sanctificationis imaginem gerit, nec ad sanctificandum sub quâdam exterioris sanctitatis specie exhibetur. Non est itaque propriè sacramentum.

Prætereà, concilium Florentinum docet, idque theologorum omnium decretum est, omnia sacramenta verbis constare tanquàm formâ, quâ perficitur sacramentum. Incredibile est autem, nisi à formâ sacrâ sacramentum perfici. Quemadmodùm enim humana forma hominem efficit, et albedo facit album;

ità prorsùs necesse est à formâ sacrâ quodcumque sacramentum existere. Atqui in matrimonio, quod civili more prophanèque contrahitur, nulla verba sacra sunt; nulla igitur est ibi sacramenti ne facies quidem. Nec verò dici potest, verba, quibus utuntur contrahentes, nempè, *Ego te accipio in meam,* etc., esse hujus sacramenti formam. Primò quia verba ejus, qui suscipit sacramentum, materia sacramenti esse possunt, forma esse non possunt: forma siquidem ab agente existit in passum, mediantibus causis administris. Sacramentorum ergò formæ à Deo per sacrorum ministros in eos prodeunt, qui sacramenta recipiunt, id quod inductione manifestissimâ liquet in omnibus sacramentis, quæ sine controversiâ sacramenta sunt. Tùm quia in omnibus sacramentis, licèt materia sit res aliqua naturalis, et quæ antè in humanos usus conferri soleat, forma tamen supernaturalis sit oportet, cujus scilicet et vis et significatus non à naturâ, sed à causâ quâdam superiore oriatur. Cùm enim sacramentum quiddam supernaturale sit, forma, quæ constituitur, per fidem accipienda est, non item per naturam. At illa verba, *Ego te accipio in meam,* undiquè naturalia sunt, atque omnibus usurpata gentibus, quæ etiam sine fide contrahunt. Adde, quòd forma sacramenti significat eum spiritualem effectum, cujus causa sacramentum esse dicitur. Nam sacramenta, ut in scholæ proverbio est, efficiunt quod figurant. Significatio autem sacramenti in formâ vel maximè elucet. Illa verò verba, *Ego te accipio in meam,* nullius effecti spiritualis signa sunt. Verba insuper, quæ sunt sacramentorum formæ, divinâ institutione præscripta et determinata sunt, neque possunt hominum arbitrio immutari, quemadmodùm D. Thomas in tertiâ parte demonstrat. At verba, quibus matrimonium contrahendum sit, nulla sunt omninò definita; sed innumeris verborum formis, non synonymis, sed variis et dissimilibus ejusmodi contractus fieri potest. Non ergò verba illa, quibus utuntur sponsus et sponsa ad contrahendum, formâ sacramenti christiani sunt. Prætereà, quandò verba aliqua sunt forma sacramenti, si nutus vel scriptura vel aliud unumquodlibet signum eorum loco verborum substituitur, inanis nimirùm actio est. At si contrahentes loco verborum nutus vel scripturam supponant, æquè conficiunt matrimonium, ac si verborum millibus uterentur. Quod profectò si quis rectè consideret, non leve argumentum est, ut verba contrahentium hujus sacramenti materia sint. Nam præterquàm quòd materiam sacramenti is, qui suscipit, administrare potest, formam non potest, cùm in idem fortè sacramentum verba loco materiæ formæque recurrunt, pro verbis, quæ materiæ vicem habent, nutus aliaque signa poni possunt, pro verbis autem, quæ formæ vice sunt, poni non possunt. Quæ res in Pœnitentiæ sacramento facilè cernitur. Verba igitur contrahentium, pro quibus omninò verbis signa quævis alia substituere licet, materia sacramenti esse forsitan queant, forma non queant. Id quod hoc etiam argumento confirmari potest. Nomen enim sacramenti pro materiâ accipi solet, pro formâ non item; quemadmodùm D. Thom. egregiè disertèque docet, 4 sen., d. 1, qu. 1, ad 1, q. 5, ad 1; et d. 3, q. 1, art. 1, q. 1, ad 2. Baptismus enim, id est ablutio, sacramentum est, non illa verba, *Ego te baptizo,* etc. Unctio, Confirmatio, Pœnitentiaque similiter. Verba autem contrahentium sunt sacramentum, ut idem auctor testis est additionum quæst. 44, artic. 1 ad 1. Dicimus namque matrimonium esse sacramentum. Matrimonium autem contractus ille est, qui ex amborum verbis constituitur. Verba igitur contrahentium materia sacramenti sunt, forma non sunt. Jam illa falsa et commentitia esse quis non videt, quæ juniores theologi confinxère, ut civilem hunc humanumque contractum Christi et Ecclesiæ sacramentum esse tuerentur? Quæ quidem pleraque infidelibus valdè nugatoria sunt, fidelibus autem parùm solida. Hic tibi dicit, contrahentes ipsos esse materiam sacramenti; hic, non ipsos, sed consensum; alius, gestus, et nutus, qui à viro feminâque exceptis verbis adhibentur; alius, prioris loquentis verba materiam esse affirmat, posterioris formam. Quæ utinam graviter, verè, probabiliter dicerentur, ne jure ab hæreticis rideremur! Quorsùm autem attinet, in re gravissimâ tenuiter, ne dicam ridiculè philosophari? Quorsùm in re ad fidem et religionem necessariâ tanta varietas et inconstantia? non enim, ut Hieronymus ait, « potest unquàm verum asseri, quod diversum est. » Et rursùm: « Verum, inquit, « non esse quod variat, etiam maledicorum « testimonio comprobatur. » Quid quòd materiam nos et formam sacramenti quærimus, hoc est, res quasdam religione sacras, hi verò de formâ materiâque contractûs prophani naturalisque respondent? Nam si apud ethnicos de pacti illius conventionisque materiâ et formâ controversia esset, non aliter profectò

illi ac nostri theologi loquerentur. Ità Lutherus more suo theologos satis jocosè lusit, quòd religionis nostræ sacramentum ex his vel integrum et perfectum constituissent, quæ penitùs omnia in matrimoniis paganorum reperirentur. Ac certè materiam et formam civilis naturalisque contractûs quibus in omni semper lege omnes usi sunt, quæque perpetuò et fidelibus et infidelibus fuêre communes, easdem omninò esse materiam et formam, quibus integra et perfecta nostræ religionis constituantur sacramenta, non Luthero dicam, sed vix cuiquam persuaderi poterit, nisi ei, apud quem tantùm opinio præjudicata potest, ut etiam sine ratione valeat. Equidem cùm ad respondendum argumentis Lutheri me comparo, quibus ille multipliciter sacramentum hoc conatur evertere, non id defendendum sumo, matrimonium ejusmodi sacramentum esse, in quo nulla sacri facies appareat, quodque univocè cum cæteris sacramentum esse, ne cogitatione quidem informari posse videatur. Sed sive nostra opinio vera, sive falsa sit, nihil enim moror; si Lutherani de hoc matrimoniorum genere disceptare voluerint, intelligant se in scholæ disceptationes incurrisse; nec oportere catholicum ad eorum argumenta respondere. Sin verò argumententur, Matrimonium cum sacris cæremoniis, cum sacrâ materiâ, cum sacrâ formâ, à sacro ministro administratum, quemadmodùm in Ecclesiâ romanâ semper usquè ab apostolis administratum est, si hoc, inquam, argumententur, sacramentum Ecclesiæ non esse, tunc catholicus respondeat fidenter, animosè defendat, securè contrà pugnet. Poterit enim consentaneas causas omni poscenti reddere de eâ, quæ est in Ecclesiâ firma, perpetua, constansque doctrina. Poterit fidem quoque nostram et suaviter insinuare fidelibus, et graviter ab infidelium calumniis vindicare. Quam ego cum Lutheranis disputationem libentissimo nunc animo aggrederer, si id hujus libri institutum pateretur. Video autem me plus, quàm ratio argumenti positi postulabat, digressum esse; si digressio tamen dicenda est, ubi quod in utramque partem adeò probabiliter disputari potest, hoc nos contendimus non ad catholicam fidem, sed ad scholæ opiniones referendum. At ea res verbis paucioribus addici poterat. Poterat sanè. Verùm difficile est, ut in omni loco verba rebus quasi paria et demensa respondeant. Et libuit tandem quamplurimis argumentis addicere, sine Ecclesiæ ministro conjugii sacramentum nullum esse, ut indè pateret, eam quæstionem nullo modo ad fidem attinere, quod secundo loco pollicitus sum.

Attende nunc, lector, dùm illud, quod postremum erat, absolvimus. Non omnes, inquam, scholæ theologi in eam sententiam convenerunt, quemadmodùm in argumento sumitur. Quin etiam nonnulli graves auctores nobiscum sentiunt; atque in primis Guillelmus Parisiensis, in libro de Sacramentis, tract. de Matrimonio, cap. 9, quæst. 1 (1), negat matrimonium veri nominis sacramentum esse, et sacramentalem virtutem habere, nisi sacerdotali ministerio consecratum fuerit. Nam Magistrum et Durandum non refero, qui in universum opinantur, matrimonium gratiam non conferre. Qui profectò hoc loco non errâssent, nisi communis opinio in extremo posita eis vehementer improbaretur. Patres item concilii Coloniensis apertè inficiantur, clandestinum matrimonium esse propriè sacramentum; atque iidem quoque non obscurè asserunt, aliud esse verbum, quo contrahitur matrimonium, aliud, quod efficit matrimonii sacramentum; nec satis esse ad sacramentum ea verba, quibus mutuus consensus exprimitur, sed aliud verbum requirendum, quod, ut in cæteris sacramentis, accedens ad elementum faciat sacramentum; quod utique verbum fidei sit, non naturæ. Quorum sententiam in hoc difficile est facto non probare. In eo non probo, quòd verbum illud, quo sacramenti forma continetur, non indè petunt, undè semper catholicis petitum est. Enimverò, quibus ritibus, quibusque omninò verbis sacramenta Ecclesiæ conficienda sint, non aliundè veriùs, tutiùs, constantiùs peti potest, quàm ab Ecclesiæ romanæ perpetuâ consuetudine. Sed de his non est hìc locus disserendi. Alio fortè opportuniùs propriam hujus sacramenti materiam et formam explicabimus. Nunc ad id, quod instituimus. Non ii solùm, quos diximus, nostræ sententiæ assentiuntur, sed Petrus Palud. sent. 4, dist. 5, quæst. 2, imprudens in eam quoque descendit. Nam quùm vir et femina civiliter contrahunt, etiamsi peccatores sint, nec pœnitentiam agant, non credit eos esse reos sacrilegii. Id quod nullo modo probabile esset, si ejusmodi matrimonium esset verum Ecclesiæ sacramentum. Omnes quippè sine controversiâ sacrilegi sunt, qui post peccatum mortale sine pœnitentiâ Christi sacramenta percipiunt. D. verò Thomas, licèt in scripturis communes ferè opiniones sequeretur, sed à

(1) Vide etiam eumd., cap. 1, de Baptis.

veritate tandem rationeque coactus, nostræ opinioni subscripsit. Cùm enim in 4 dist. 1, qu. 1, art. 3, docuisset, verba in omni sacramento necessaria esse, quinto id argumento impugnavit in hunc modum : « Pœnitentia et « matrimonium sunt sacramenta ; sed de integritate eorum non sunt verba aliqua, etc. » Cui argumento ille quidem respondit, quòd « matrimonium secundùm quod est in officium, et pœnitentia secundùm quod est virtus, non habent aliquam formam verborum ; « sed secundùm quod utrumque est sacramentum, in dispensatione ministrorum Ecclesiæ consistens, utrumque habet aliqua « verba. » Hactenùs D. Thom. Et 4 lib. adversùs gentes, cap. 78, non aliter docet nuptias sacramentum esse, nisi ad modum, quem diximus, per Ecclesiæ ministros populo dispensentur : « Ea, inquit, quæ per ministros Ecclesiæ populo dispensantur, sacramenta dicuntur. Matrimonium igitur, secundùm « quod consistit in conjunctione maris et feminæ intendentium prolem ad cultum Dei « generare, et educare, est Ecclesiæ sacramentum. Undè et quædam benedictio nubentibus per ministros Ecclesiæ adhibetur. » Hæc ille. Ac Patrum quidem memoriâ matrimonium propriè esse sacramentum, ità demùm proditum est, si sacerdotis ministerium interveniat. Sic Calixtus in epist. ad omnes Galliarum episcopos prodit, 1 q. 4, cap. *Consanguineorum*. Sic Ciricius ad Cumerinum, Tarraconens. episcopum, cap. 4. Sic Nicolaus, 31 quæst. 2, c. *Lotharius*. Sic Hormisdas, Evaristus, Isidorus, quos refert Gratian. 30, q. 5, prodidêre. Sic concilium Carthaginense 4, c. 13, referturque 30 q. 5, c. *Sponsus*. Sic concilium Lugdunense, et refertur 25 q. 3, c. *Nulli*. Sic concilium Lateranense de Simon. c. *Cùm in ecclesiæ corpore*. Sic concilium Constantiense sub Martino V, in fine concilii. Sic Clemens de privileg. Religiosi. Sic Ambros., lib. 1 epistolarum, epist. 1, quæ scribitur ad Vigilium. Quorum ego testimonia nec adscribo, nec expendo, quoniam, ut dixi, alterius et loci et temporis est disputatio. Certè Evaristus, in epist. suorum decretorum, matrimonium clandestinum sine sacerdote contractum, tantùm abest, ut sacramentum Ecclesiæ fateatur, ut adulterinum etiam contubernium appellet. His adde, quòd nostræ etiam opinioni subscribunt jurisperiti propemodùm universi, qui quùm negant, matrimonium gratiam conferre, sine dubio id intelligunt de contractu civili, quem sacramentum latiùs usurpato vocabulo appellant. At cùm administratio sacerdotalis accedit, non obscurè jurisperiti tradunt, per actum sacerdotis consecrantis conjugium gratiam conferri ; ideòque non licere pro eo pecuniam accipere, qui sacramentum ecclesiasticum est. Ubi jureconsulti probabiliùs, ut equidem sentio, quàm theologi loquuntur : tametsi theologi etiam quidam docti sanè et graves inventi sunt, quibus communis illa reliquorum sententia displicet. Pro quâ si qui adhùc contrà nos steterint, non debent statìm nostra placita damnare, sed idoneâ aliquâ argumentatione refellere. Ego enim, etsi non is sum, qui nihil unquàm falsi approbem, sed ea, quæ dissero tamen, non arroganter præjudico, nec revoco ad arbitrium meum, sed vel sanctorum testimoniis, vel ratione probabili consentaneâque confirmo. Sic jure ac meritò possum à viris doctis postulare, ut de me non nisi causâ cognitâ judicent. Quòd si rationibus, quibus ego ducor, falsam me habere sententiam doceant, gratissimè acceptarus sum. Ut verò sine argumentis quisquam solâ me asseveratione vincat, fieri certè vix potest. Sed de scholæ auctoritate dictum est satis.

CAPUT VI.

De auctoritate juris pontificii prudentium.

Atque hic quidem liber concludi jam poterat, nisi theologiæ juris pontificii prudentia jungerentur, essetque proindè hoc etiam loco explicandum, quantùm juris hujusmodi prudentium auctoritas theologo ad argumentandum conferat. Sunt enim quidam usque adeò in eâ facultate doctis infensi, ut illorum auctoritatem ab usu prorsùs theologiæ remotam esse arbitrentur. Nos verò, hujusmodi doctorum auctoritas quanti sit theologo facienda : paucis ostendemus, illo principio sumpto, theologis, qui pontificum canones ignorent, nimìs multa deesse ad usus theologiæ necessarios.

Principio enim, si à theologis animarum cura non est aliena, sed potiùs animas regere eorum quasi peculiare munus est, procul dubio canonici juris scientia est illis necessaria, D. Antoninus 3 p., tit. 22, c. 2, § 6 (1). Nam quemadmodùm non est in abbatem eligendus, nisi qui antè fuerit in regulâ competenter instructus, ut c. *Officii* de elect. Innoc. tradit ; ità ne cura quidem Ecclesiam gubernandi est ei committenda, qui ecclesiasticas regulas nescit.

(1) Vide Prolegom., cap. V, de studiis theologicis.

Theologus igitur, qui vel episcopus, vel parochus futurus est, nisi canones antè didicerit, quibus fideles debent in christianâ religione et Ecclesiæ cæremoniis institui, non habebit profectò ad rem hanc publicam gerendam theologiæ officinam satis instructam. Atque hinc illa sunt ex Cœlestino, Leone, Augustino, septimâ synodo, concilio Carthaginensi, concilio Toletano 4, concilio Aurelianen. 4, quæ partim à Gratiano, partim à Burchardo referuntur, Gratian, dist. 38 et 61, et Burchard. l. 2, cap. 159. Quibus omnibus locis idem omninò præscribitur, hoc est, sacerdotes canonum ecclesiasticorum oportere esse peritos. Episcopis item juris canonici intelligentiam esse necessariam, facilè ostenditur ex c. *Accedentibus,* de excess. prælat. ubi definit pontifex, ad episcopum pertinere de causis matrimonialibus cognoscere, publicas pœnitentias vel injungere, vel tollere, indulgentias concedere. At hæc omnia nisi sciat, quomodò et quatenùs per jus liceant, nullâ ratione ritè agere potest. Quâ de re quoniam latè disserunt Innocen. Hostien. Anton. de Butri, cardin. abbas, et cæteri jurisperiti, in cap. *Cùm in cunctis,* de electio., et in cap. *Nisi cùm pridem,* de renun., et in cap. 1 de consanguinit. et affinit. Gratianus quoque 21 dis., Cosmus in Pragmat. sanctione Gallicâ, tit. de collatio. § *taliter,* Joan. de Ananiâ in cap. *Quia nonnullis,* de magistris, Augustin. de Anco. in lib. de potestate eccles. qu. 108, art. 3, Anton. 3 part., tit. 5, cap. 2; nos hìc nihil superaddemus. Solùm argumentabimur, canonici juris cognitionem theologo esse pernecessariam. Cùm enim theologi propria functio sit, exhortari fideles in doctrinâ sanâ (iidem quippè theologi, qui magistri animarum esse dicuntur), doctor verò Ecclesiæ non divinas modò leges, verùm etiam ecclesiasticas populum docere debeat, absurdum sane est, auferre à theologi munere canonum disciplinam. Nam licèt in Scripturâ sacrâ præcepta vivendi majori ex parte tradantur, sed, ut cardinal. Turrecremata in procemio decreti docet, doctrina morum in specie, secundùm gradus singulos et ordines officiorum Ecclesiæ, sine juris ecclesiastici cognitione non habetur. At sermones morales absolvi esse nequeunt, si generatim et non speciatim habeantur, ut Aristotel. in Ethicis suis monet. Ad disciplinæ igitur ecclesiasticæ cultum theologus nimirùm sacras ecclesiæ leges debet addiscere. Confirmat autem hoc vel maximè concil. Lateranens. sub Innocent. III, in cap. *Quia nonnullis,* de Magistris. Præcipit enim, quòd theologus in Ecclesiâ cathedrali ad docendum constitutus sacerdotes doceat in sacrâ Paginâ, et in his præsertim informet, quæ ad animarum curam spectare noscuntur. Atqui in canonibus plurima sunt instituta, quæ ad animarum pertinent curam: canones igitur non debet theologus ignorare.

Prætereà omnis doctrina divinitùs inspirata utilis est ad docendum, arguendum et corripiendum, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, 2 Timoth. 3. At canones ecclesiastici instinctu Spiritûs sancti sunt editi (1), ut Damasus ait 25, quæstione primâ, cap. *Violatores.*

Prætereà theologi à summo pontifice et episcopis adsciscuntur, tanquàm adjutores et comministri, non solùm in prædicationis officio, verùm etiam in audiendis confessionibus, et pœnitentiis injungendis ac cœteris ejusmodi, quæ ad salutem animæ pertinent: ut ex cap. *Inter cætera,* de offic. jud. ordinario etiam rerum experimento docemur. Confessiones autem audire, ac pœnitentias injungere sine juris peritiâ vix quisquam potest. Nam quod Cajetanus dixit, in summâ V, *confessori necessaria,* pœnitentes in excommunicationibus, suspensionibus, irregularitatibus, aliisque ejusmodi pœnis ad jurisperitos remittendos esse, ne confessor ipse alterius facultatis onere prægravetur, id ignoro prorsùs quemadmodùm sine magnis incommodis fieri queat.

Primùm enim interdùm in pœnas juris incurrunt feminæ, quas pro conscientiæ remedio jurisperitorum adire domos absurdum erit, ac certè parùm muliebri verecundiæ consentaneum. Deindè etiam cùm jurisperiti et scientiam et verba locare soleant, ad confessionis sacramentum non nisi priùs datâ pecuniâ erit accessus. Adde, quòd homines vel sacerdoti verèntur sua peccata detegere. Quòd si ad jurisperitos etiam relegentur, sacramenti hujus onus gravius efficietur, quàm ut ferri ab imbecillis possit. Sed quid ego incommoda numerare pergo, in quæ confessores incidant necesse est atque adeò pœnitentes, si confessores ipsi canonum sunt ignari, cùm manifestiora sint, quàm ut indicare debeamus? Fatendum est igitur, jurisperitiam theologis magno usui futuram. Nec adeò longè repetita argumenta conquirere opus est, cùm passim ipsi videamus, quantâ canonum multitudine theologorum sint referta volumina, illorum præsertim, qui indices quæstionum scripsêre, quas summas nuncupare consuevimus. Ubi quantùm jus canonicum theologis conferat, vel ipsi judices esse possunt,

(1) Vid. Innoc. sup. procem. decretal.

qui quantùmvis eximiâ doctrinâ polleant, has et legunt, et amant epitomas. Sed et summa ipsa Cajetani, si, quæ ex jure canonico multa continet, demas, magnâ ex parte imperfecta reperietur.

Prætereà, cùm ad theologum nullæ causæ frequentiùs referantur, quàm matrimonii, si non respondeat, indoctus habebitur; sin citrà juris peritiam respondeat, ne dicam impudens, erit imprudens. Nam, ut Alexand. cap. 1, de con. et aff. tradit, causæ matrimonii non sunt tractandæ per quoslibet, sed per viros discretos, et qui statuta canonum non ignorent. Ad hæc summorum pontificum decreta à jure divino, hoc est, à libris utriusque Testamenti dimanâsse creduntur, id quod habes de transla. episc., cap. 1, et de accusa. cap. *Qualiter et quandò*, secundo. Cùm ergò theologia ex eisdem fontibus suos rivulos ducat, ineptè nimirùm theologus faciet, nisi operâ summorum pontificum velit uti; qui cùm multorum consiliis exquisitis, tùm Spiritu sancto suggerente, ex divinis oraculis dogmata et leges, sive ad fidem, sive ad fidelium mores, et ecclesiasticos ritus, et cæremonias collegerunt. Item theologica facultas non est ejusmodi, ut tantummodò animo rem cernat, sed etiam aliquid molitur et facit. Est enim, ut scholæ verbis utar, partìm speculativa, partìm practica, quemadmodùm D. Thomas primâ part., qu. primâ, articulo quarto demonstrat. At juris canonici disciplina theologia quædam practica est, ut Alvarus Pelagius docet lib. de planctu eccles. secundo, art. 20, tùm quia ejus facultatis finis est, dirigere animas per canonicas leges in salutem æternam; tùm etiam, quia in solo volumine decretalium multi casus et articuli continentur, utiles et necessarii tàm in consiliis animarum, et pœnitentiæ foro, quàm in regendis et disponendis Ecclesiis, et rebus ecclesiasticis (1). Agit enim liber ille de Baptismo, de sacrâ Unctione, de celebratione Missarum, de Matrimonio, de Ordinibus et cæteris sacramentis; de statu Monachorum, de clericorum honestate, de voto, de jurejurando, atque aliis ejusmodi; de simoniâ, de perjurio, de usuris, de furtis, et reliquis id genus criminibus, de irregularitate, suspensione, excommunicatione, interdicto, pœnisque similibus. Quæ omnia si theologus ignoret, non solùm idiota erit, ut cap. *Ex multa*, de voto Innocen. vocat, sed in multis præsertìm quæ ad actionem pertinent, et ad mores christianos, hallucinabitur. Atque utinàm theologi, qui juris canonici sunt penitùs ignari, vel à decernendis conscientiæ casibus abstinerent, ne imperiti risui haberentur, cùm de his nonnunquàm respondent ut magistri, quæ nunquam ut discipuli didicerunt; vel certè eâ essent modestiâ prædìti, uti jurisperitos consulerent, ne divinando de sensu proprio responderent! Quòd si docere vellemus, in quot errores theologi nonnulli ob juris pontificii ignorationem incurrerint, facillimum quidem esset, nisi esset longum, et aliò nostra oratio properaret. Sentiamus igitur, id quod positum est, juris canonici doctrinam theologo esse valdè necessariam, eò vel maximè, quòd summi pontificis et conciliorum auctoritas, quæ hujus doctrinæ voluminibus continetur, theologis argumenta subministrat propria theologicæ facultatis, ut abundè duobus antè libris demonstratum est.

(1) Non ità certè canones ecclesiastici instinctu Spiritûs sancti eduntur. Videtur auctor noster ad hujusmodi exaggerationes propensus. Hic dicendum Providentiam invigilare in canonum editione ecclesiasticorum, quantùm Ecclesiæ administratio postulat. P. S.

CAPUT VII.

Quis usus juris canonici in theologicâ facultate.

Sed enim hoc posito non adhùc apparet, cuinam usui juris interpretes et professores theologis disserentibus esse possint; quæve argumenta, et qualia eorum auctoritas theologicis disputationibus administrent. Id quoniam nemo vel leviter attigit, dicam ego, ut potero, inconditè fortassè, sed tamen ut res possit intelligi. Juris pontificii volumina circà varia rerum genera versantur. Primùm enim catholicam fidem et profitentur et explicant, ut in tit. de sum. Trinit. Deindè de moribus definiunt, et religione christianâ, quantùm aut ex evangelicâ lege, aut naturæ ratione definire licet; ut videre est in rit. de usurâ, de jurejurando, de divortiis, de simoniâ. Prætereà disserunt quoque de moribus ecclesiasticis, deque religionis cæremoniis, et officiis ministrorum Ecclesiæ, quatenùs hæc omnia disponuntur legibus positivis; nam scholastico verbo libenter utimur, nec grammaticorum censuras pertimescimus; alioqui, ut Aristoteles ait, res gravissimæ interdùm nitore verborum atque ornamentis immodicæ diligentiæ deformantur. Atque hæc mihi causa est, cur sermone eo quandoque utar, qui scholæ notus est, ne, ut quidam latinissimè loquentes, à scholæ theologis jure optimo irridear. Quoniam verò scio, graves sententias inconditis verbis elatas, delicatiorum præsertìm aures offendere, adhibere soleo sermonis munditiam

non odiosam, nec exquisitam nimis, tantùm quæ fugiat agrestem quorumdam negligentiam. Sed ad rem. Humanas ego leges de ritibus et moribus ecclesiasticis, quoniam sic vocant, positivas appellavi; quales sunt multæ in tit. de celebr. Miss., de cleri. peregri. conjugatis, etc., de ætate et qualitate ordi., de obser. jeju. et breviter in lib. 1 decre., de officiis judicum, et in 2 de ordine judiciario. Postremò autem hujusmodi pontificia jura præscribunt pœnas his, qui leges vel evangelicas, vel naturales, vel etiam ecclesiasticas perruperint, ut in titu. de exco. de rapto. de aposta. de hæreticis licèt cernere.

1. Hoc igitur fundamento posito, sit prima conclusio. In his, quæ ad fidem pertinent, jurisconsultorum auctoritate theologus non eget. — Quin potiùs eorum titulorum expositionem, qui de fide decernunt, legisperitus à theologo mutuari debet. Ratio verò in promptu est. Sive enim pontifices, seu concilia, quæ in volumina juris coguntur, quidquam definiant, quod ad fidem spectare videatur, id certè, ut alio jam loco explicuimus, non ex sensu suo, sed ex sacris litteris, atque Christi et Apostolorum traditionibus colligant necesse est. Cùm ergò principia, undè pontifices et concilia ad quæstionem fidei decernendam proficiscuntur, propria sint theologicæ facultatis, cujus est cognoscere, quæ à Deo sunt revelata, quæque his sunt vel consequentia, vel repugnantia; planè conficitur, in ejusmodi rebus canonum sacrorum intelligentiam non à jurisperitis, sed à theologis esse petendam. Id quod Patres, quibus est fidei cognitio mandata, libenter agnoscunt. Non enim priùs quemquam hæreseos criminis damnant, quàm theologi definierint, quod in judicium venit, id hæresim esse.

Quæ cùm ità sint, non video equidem quonam consilio nunc apud nostros, in negotio cognitionis fidei, partes postremæ, ne dicam nullæ, theologis permittantur, jureconsultis verò vel primæ, vel etiam omnes. Cùmque præcipuus sit in hoc negotio labor decernere, quid hæresis sit, quid hæreticum faciat, quid fides teneat, quid contrà cum fide pugnet, quantùm et quatenùs doctrinæ sanæ ac catholicæ adversetur id quod reus asseruerit; ad reorum quidem pœnas decernendas, quod posterius est, decreti sunt in republicâ judices, ad illud autem, quod et gravius est, et in fidei negotio prius, nullos habet respublica theologos patres conscriptos, quorum de culpis judicium, cùm de pœnis judicant, jurisperiti sequantur. Faxit Christus, cujus hæc causa est, ut principes christiani, qui huic operi, quo fides et religio continetur, libentissimè favere solent, rem, quàm semel cœperunt, absolvant, et gravissimo tribunali theologos probatissimos, probatissimos, inquam, adjungant ad hujus divini negotii absolutissimam moderationem! Id enim si fuerit Ecclesiæ præstitum, nihil erit, quod in sanctissimo et maximè necessario inquisitionis officio desideretur. Sed de primâ conclusione satis. Jam pergamus ad reliqua.

2. In his etiam, quæ ad mores pertinent, quatenùs vel lex evangelica, vel ratio philosophiæ de hujusmodi præscribit, jureconsultorum auctoritas parùm, aut certè nihil theologo conferre potest. — Quin rectam et sanam earum rerum cognitionem jurisperiti à theologis mutuam accepturi sunt. Nam quemadmodùm musicus ab arithmetico conclusionum suarum rationem sumit, quòd hæ conclusiones à principiis arithmeticæ derivantur; ità et si quæ dogmata de moribus jus pontificium vel ex Evangelio, vel ex philosophiâ colligit, ea sanè tanquàm à propriis principiis accepta theologus agnoscet, rectiùsque et intelliget, et interpretabitur. Quâ ex re facilis conjectura est, jurisperitos quosdam in summo errore, et magnâ veritatis ignoratione versari, cùm asserunt in materiâ usurarum, simoniæ, et aliis ejusmodi, in quibus de peccato mortali agitur, ad jurisperitos potiùs, quàm ad theologos recurrendum. Quo in errore fuerunt Ancharanus in disputatione, cujus initium est : *Antiquis, et modernis temporibus,* et Joannes de Ananiâ, in cap. *In civitate,* de usuris, et Alexander in concilio primo, et Alvarus Pelagius lib. 2, art. 20, et Hostiensis in c. penult. de ætat et qualit. ordin. Quos tamen non est difficile refellere. Nam cùm theologo sacrarum litterarum cognitio propria sit, quæcumque de moribus vel in sacris litteris continentur, vel ex eisdem per certam connexionem conficiuntur, ubivis theologus invenerit, ea tanquàm sua vindicabit, jurisperitus autem ut aliena mutuabitur. Cùmque rursùm philosophiæ principia à theologis etiam habeantur, ut qui de virtutibus et vitiis, de fine humanæ vitæ, deque actionibus, quibus ad hunc finem pervenitur, longè latèque disserant, et super harum rerum jactis fundamentis morum fabricam exstruant; certè quæ in jure de moribus ex principiis naturæ ratione constitutis præscribuntur, ea theologus quasi suo sibi jure assumet, jurisconsultisque exposita et enucleata tradet.

3. In tertio illo genere rerum, ubi scilicet de moribus Ecclesiæ et religionis institutis per leges tantùm pontificias decernitur, in illâ etiam postremò, ubi pœnæ juris præfiniuntur, jurisperitorum omnium communis consensus, concorsque sententia theologo magnam fidem facere debet, si quandò incidat quæstio circà res hujusmodi. Ut si exempli causâ veniat in dubium an hic aut ille homo sit vel irregularis, vel excommunicatus, vel interdicto, vel suspensioni obnoxius; item, an delegatus possit subdelegare, an episcopus in his, illisve possit dispensare (scholæ verbis liceat uti), an Ecclesiæ pastor ritè sit electus, nùm judex ecclesiasticus causam in judicio legitimè definierit : in his, aliisque sexcentis hujus generis, theologus insolentissimus erit, si, quod ignorat, judicârit; insolentior, si posteà quàm jurisperitos consuluerit, omnium auctoritati refragabitur. Etenim, ut aliàs sæpè diximus, cujusque rei peritia non aliis certiùs, meliùsque contingit, quàm ejusdem rei peritis hominibus. Ità doctissimis quibusque in arte suâ fidem habere opus est. Juris ergò pontificii prudentibus in his, quæ propria sint illius facultatis, non credere, erit profectò temerarium.

Deindè in ejusmodi canonum interpretatione Ecclesiæ judices et administri concordem omnium jurisconsultorum sententiam amplectuntur. Qui enim in actionibus vel judiciis ecclesiasticis suo sensu, et non communi jurisperitorum omnium duceretur, sine dubio suo illum judicio Ecclesia coerceret. Ità Ecclesia usum judicum approbando, de const. cap. 1, eorum quoque videtur intelligentiam approbare, quos hi in Ecclesiæ administratione sequuntur. Nec alienum à est verâ conjecturâ, Christum Dominum juris hujus peritis quodam modo etiam adesse in legum ecclesiasticarum verâ interpretatione. Cùm enim sacri canones, instigante Spiritu sancto, ad Ecclesiæ sint utilitatem editi, ut Damasus papa definit, consentaneum est, ut Ecclesia, cui canones illi sunt necessarii, quò in religione et moribus ecclesiasticis contineatur, interpretes à Deo sanos acceperit earum legum et institutorum, quibus est administranda. Parùm enim profuisset leges mortuas in membranis scriptas habere, nisi haberet quosque respublica christiana vivos interpretes, qui rectum earum legum sensum assequerentur. Deus itaque, quoniam non deficit in necessariis, non in theologos solùm, sed in juris pontificii peritos Spiritum veritatis effudit. Quapropter ex concordi omnium sententiâ probabilissimum argumentum sumere theologus potest ad eas quæstiones decernendas, quæ circà illa duo rerum genera posteriore loco posita exorientur. Exorientur autem in utroque genere plurimæ, quarum definitionem theologis ignorare fas non est; his vel maximè, qui aut laicorum et clericorum confessiones audiunt, aut etiam theologiam in academiis profitentur. Hi enim, quoniam de multis, qui ex jurependent, magnum munus respondendi sustinent, si responsa, atque decreta jurisconsultorum negant, periculosè nonnunquàm ac turpiter errabunt. Quæ autem cum viris in suâ quibusque arte peritis consuluntur, ea aut minimo, aut nullo certè periculo respondentur. Ac de septimo quidem loco satis dixisse mihi videor.

DE OCTAVO LOCO QUI RATIONIS NATURALIS ARGUMENTA CONTINET.

LIBER IX.

CAPUT PRIMUM.

Primus error in hujus loci usu vitandus, ne plus æquo in re theologicâ rationi naturali tribuatur.

Sequitur, ut doceam, quidnam argumentorum ratio naturalis theologo suppeditet, quod in octavo loco me acturum pollicebar. Agam autem, quantùm res ipsa patietur, brevissimè. Est enim hic locus latè patens, et quanquàm non est theologiæ proprius, sed alienus, magnus tamen est, et cùm ab scholasticis reliquis, tùm à D. Thomæ familiâ excultus uberrimè; non quòd de loci hujus aut vi, aut usu quisquam adhùc scholæ theologus disputaverit, sed quòd universi philosophiam, cæterasque

naturali ratione partas disciplinas vel in scholam christianam invexerint, vel certè ab aliis invectas excoluerint, pro suâ quidem facultate quisque, sed in theologorum, ut ità dicam, grege, sine controversiâ D. Thomas excelluit. Principio autem in hujus loci tractatione duos errores contrarios fugere debemus. Primus est eorum, qui usque adeò argumentis à ratione ductis addixerunt se, ut sive disputent, sive scribant, Scripturam sacram, sanctorumque Patrum libros ne legisse quidem videantur. Qui parùm illis dissimiles sunt, quos Eusebius, lib. 5 Hist. eccles. postremo capite commemorat, in tantùm stultitiæ prolapsos, ut si quis sermonem de Scripturis proposuisset, illi è contrario proponerent, utrùm ille sermo, de quo agebatur, conjunctum an separatum genus syllogismi faceret. De quibus rursùm Eusebius : « Derelinquentes, ait, sanctas Scri- « pturas Dei, geometriam tractant, et qui « verè de terrâ sunt, de terrâ loquuntur : et « ideò eum, qui de sursùm est, et de cœlis « venit, ignorant. Denique Euclides apud eos « vel maximè in geometriæ disciplinis viget. « Sed et Aristoteles, et Theophrastus ab his « in admiratione habentur. Galenus verò à « nonnullis eorum adoratur etiam. » Ac fuisse olìm in Ecclesiâ nonnullos, qui rationem auctoritati præferentes, rem theologicam syllogismis absolverint, Augustinus in epistolâ ad Dioscorum numero 56; Bernardus quoque epist. 189, testes locupletissimi sunt. Hoc verò seculo fuisse etiam in academiis multos, qui omnem fermè theologiæ disputationem sophisticis ineptisque rationibus transegerint, utinam ipsi non fuissemus experti! Egit autem diabolus, quod sine lacrymis non queo dicere, ut quo tempore adversùm ingruentes ex Germaniâ hæreses oportebat scholæ theologos optimis esse armis instructos, eo nulla prorsùs haberent, nisi arundines longas, arma videlicet levia puerorum. Ità irrisi sunt à plerisque, ac meritò irrisi, quoniam veræ theologiæ solidam effigiem nullam tenebant, umbris utebantur, easque ipsas utinam sequerentur. Feruntur enim è Scripturæ sacræ principiis, cujus isti vel umbras non sunt assecuti. Quocircà homines verbo tenùs in theologiâ magistri, pugnavêre illi quidem adversùm Ecclesiæ inimicos, sed valdè tamen infeliciter. Malè enim se res habet, cùm quod ingenio et eruditione effici debet, id tentatur à viris, qui et ingenio parùm valent, nec sunt admodùm eruditi. Errabant illi autem à principio statìm studiorum suorum. Cùm enim facultates eas, quæ linguam expoliunt, mirum in modum neglexissent, cùm sese in sophisticâ arte torsissent diutiùs, tùm demùm ad theologiam aggressi, non theologiam, sed fumum theologiæ sequebantur. Quòd si vituperandi sunt, qui per ignorantiam erraverunt, quid de iis existimandum est, qui valentes et prudentes in errorem inciderunt ? Nam cùm rem perditam et collapsam suâ restituere auctoritate deberent, tempori, ut inquiunt, servientes, non modò sophismata non profligârunt, verùm etiam auxerunt. Quæ nimirùm cùm à philosophiâ, tùm verò magis à theologiâ tollenda sunt, eaque argutandi ars, quæ vult illa quidem videri se esse dialecticam, sed abest ab eâ distatque plurimùm. Dialectica enim est locata in peritiâ usuque partiendi, finiendi, argumentandi, id quod theologo est pernecessarium; sophistica autem nihil habet nisi argutationes vanas, quarum nullus in theologiâ fructus est. Quin adeò nulla pernicies theologiæ major inveniri potest, quàm in sophismatum fæce simulatio theologiæ. Ex quo illa absurda nascuntur, ut sophistæ theologi esse videantur. Quòd si quem etiam ista delectant, ne bellum omninò indixisse videar sophismatibus, quorum est etiam fortassè quidam modus, non intelligo, quid causæ fuerit viris doctis, ut sub dialecticæ nomine exponibiles, obligationes, insolubiles, reflexivas, aliave id genus monstra in scholam intulerint, de usu autem dialecticæ non fecerint ne verbum quidem ullum. Nonne igitur illa sunt pueris utilia ? sint; nam nos quoque sophistæ fuimus aliquandò ; sed obsecro, ità utilia habeantur ista, non ut ornamenta virorum, sed ut exercitamenta puerorum. Atque vel ipsi pueri intelligant, sophismatum brevem quemdam ludum esse oportere, aliumque usum à dialecticâ requirendum, philosophiæ theologiæque maximè necessarium. Verùm hæc hactenùs. Jam ad propositum revertamur. Qui igitur theologiæ dogmata humanis metiuntur argumentis, nec ea, quæ à ratione ducuntur, volunt præponderari auctoritate, hi primùm omnem vim theologiæ et gravitatem amittunt, deindè faciunt, ut theologia, detractâ auctoritate, non solùm contemnatur, sed ne theologia quidem sit. Nam si vera et legitima theologia est, à fide descendat oportet, ubi hujus facultatis propria principia re ident, quemadmodùm in hujus operis initio constituimus. Fides autem tota Scripturarum et Ecclesiæ auctoritate continetur. Quamobrem satis exploratum habere possumus, quàm malè

valeant ii de re theologicâ aut scribere aut disputare, qui sacros libros, Apostolorum traditiones, conciliorum dogmata, juris pontificii decreta, sanctorum veterum doctrinam vel rejiciunt vel ignorant. Itaque hoc quidem opinantium genus pellatur è medio (est enim totum improbabile et impium) : qui opinantur aptiora theologo ea argumenta esse, quæ ex ratione, quàm ea, quæ ex auctoritate ducantur. Rebus enim antè dictis apertè intelligitur, cùm de Deo præsertim, divinisque mysteriis disputatio incidit, argumentis philosophiæ præponenda esse argumenta, quæ pertinent ad Dei fidem, quâ nihil theologo debet esse antiquius. Sed prioris hujus erroris levitas, quoniam facilè deprehenditur, non est pluribus refutanda.

CAPUT II.

Extremum aliorum errorem percenset, qui à naturæ rationibus prorsùs abhorrent; quorum etiam argumenta proponit.

Alter autem error illorum est, qui solis sacrarum litterarum testimoniis, aut interdùm etiam scriptorum veterum omnia definiunt, argumentis naturæ haud aliter abhorrentes, quàm si essent theologiæ adversa et inimica. Hunc autem errorem plurimis testibus suadent.

1. Ac primus testis citatur Gregorius Nazianzenus, orat. 1 in Julianum, ubi ait, disciplinam nostram esse Pythagoricam. Atqui apud Pythagoræos tantùm auctoritas præjudicata poterat, ut sine ratione valeret. Alter est Hieronymus in 10 Matthæi caput, quo loco non vult Evangelii doctores humanæ ratiocinationis præsidiis niti; quia hujusmodi, ut inquit, *virga et baculus arundineus est, quem si paululùm presseris, frangitur, et manum perforat incumbentis.* Et in 31 caput Jeremiæ, de verbis Dei humano sensu argumentari dicit esse sacrilegium. Tertius est Aug., lib. 1 de actis cum Felice Manichæo, cap. 10. Cùm enim Felix Manichæus efferret, quòd docuisset discipulos suos initium, medium, et finem et quomodò, vel quarè factus sit mundus, de cursu solis, et lunæ, deque aliis hujusmodi rebus physicis, sacr. lib. 1 hist. cap. 8, Augustinus contrà ait, quòd Spiritus paracletus non docet has veritates. Christianos enim vult facere, non mathematicos. Sufficere autem, ut homines de his rebus propter humanos usus noverint id, quod in scholâ didicerunt, scilicet priusquàm ad Christi religionem converterentur. Propter humanos usus, inquit; ad usum igitur theologiæ humanæ ratio doctrinæ nihil catholico proderit. Referuntur etiam à Gratiano trigesimâ septimâ distinctione duo testimonia, unum ex Ambrosio, alterum ex quarto concilio Carthaginensi, quibus suaderi videtur humanas disciplinas, ut perniciosas, vel certè ut inutiles, à theologiâ repellendas. Concilium quippè Carthaginense quartum vetat episcopis, ne libros gentilium legant. Ambrosius autem dicit, astrologiam et alias hujusmodi disciplinas nihil valere ad salutem, sed in errorem mittere. Epiphanius quoque, hæresi septuagesimâ sextâ adversùs Aetium disserens, ait quòd non revelat Deus Patrem et Filium per Spiritum sanctum his, qui de ipso per syllogismos ratiocinantur. Qui ergò in theologiam humanas rationes invehunt, hi divinæ revelationis non possunt esse participes.

2. Nec solùm testimoniis Patrum, sed sacrarum etiam litterarum abutuntur in sui erroris confirmationem. Principio enim afferunt illud Ecclesiastes primo : *Proposui in animo meo quærere, et investigare sapienter de omnibus, quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in eâ. Vidi quæ fiunt cuncta sub sole, et ecce universa vanitas et afflictio spiritûs.* Si ergò occupatio pessima est studium humanæ litteraturæ, si vanitas et afflictio spiritûs, non est profectò à theologis expetenda.

3. Deindè, argumentantur ex illo Proverbiorum quinto : *Ne attendas fallaciæ mulieris : favus enim distillans labia meretricis*, etc.; posteà : *Quarè seduceris, fili mi, ab alienâ*, etc. Hanc autem humanam sapientiam interpretantur, quam nimirùm esse fallacem ad Colossenses secundo testatur Apostolus in hæc verba : *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam.*

4. Addunt illud primæ ad Corinthios primo : *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor hujus seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi?* Addunt etiam illud ex eodem Apostolo primæ Corinthiorum octavo : *Scientia inflat.* Aliud quoque primæ ad Timotheum sexto : *Si quis non acquiescit sanis sermonibus, et ei, quæ secundùm pietatem est, doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circà quæstiones.* Quo loco volunt Apostolum significare, disciplinas humanas morbos esse, solamque Christi doctrinam esse sanam; hanc secundùm pietatem, id est religioni conformem et consentaneam esse, illas non esse.

5. Prætereà Apostoli non habuerunt philosophiam; non est igitur theologo necessaria. Si enim Spiritus sanctus docuit Apostolos omnem veritatem, juxtà Domini pollicitationem, Joannis decimo sexto, et has disciplinas non docuit; sequitur non esse christiano doctori utiles, atque adeò ne versari quidem circà veritatem. Prætereà vel philosophia est theologo necessaria, dùm imperfectos in Ecclesiâ instruit, vel dùm perfectos alloquitur. Imperfectis lac Apostolus dat, nec existimat se quidquam inter hujusmodi res scire, nisi Christum, et hunc crucifixum. Perfectis verò sapientiam loquitur, non hujus seculi, neque principium hujus seculi, hoc est philosophorum. Non ergò theologus philosophiâ eget, sive cum parvulis, seu cum provectioribus sermones divinos conferat.

6. Pergunt etiam argumentari, quòd si utilis, et necessaria esset theologo philosophia, hoc esset ob id maximè, quòd non aliâ viâ et ratione meliùs philosophi Christo repugnantes evincerentur. At hoc constat esse vanissimum, primùm quoniam evacuaretur crux Christi, ut Apostolus ait, 1 Cor., 1 17, si de philosophis, et sophistis per humanam sapientiam triumpharet; rursùs quoniam ut idem Apostolus secundæ ad Corinthios capite decimo auctor est, *arma christianæ militiæ non carnalia sunt, sed potentia de Deo ad destructionem munitionum; consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversùs scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.*

Non ergò theologus, Christi miles, humanarum disciplinarum præsidiis eget, ut fidei adversarios possit evincere. Id, quod exemplo Nicæni concilii facilè demonstratur, ubi philosopho superando plus valuit simplicis hominis sincera fides, quàm omnes omnium dialecticorum, et philosophorum argutiæ, Ruffin. lib. c. cap. 8. Certè Hieronymus ad Pammachium adversùs Joannis errores, argumenta à ratione ducta, et de gentilium fonte manantia, tanquàm gentilium arma, Christiano dicit esse deponenda. Postremò etiam argumentantur, Christi doctrinam perfectam esse; non itaque philosophiæ subsidiis indigere.

CAPUT III.

Memorati erroris architectos ac sectatores percenset.

His argumentis nituntur illi, qui in hoc errore fuerunt. Nam fuisse quosdam testatur Clemens Alexandrinus primo Stromatum libro in hæc verba : « Non me autem latuerunt « ea, quæ ab aliquibus imperitè tumultuan- « tibus jactantur, qui dicunt oportere in his « versari, quæ fidem continent, externa au- « tem et quæ sunt supervacanea, transilire, « quæ nos frustrà conterunt, et detinent in « iis quæ ad fidem nihil conferunt; alii autem « etiam philosophiam ex malo ad hominum « perniciem existimant in vitam esse ingres- « sam, ut quæ profecta sit à maligno aliquo « inventore. » Et rursùs eodem libro : « Non- « nulli, ait, qui se putant esse ingeniosos « nec philosophiam attingere volunt nec dia- « lecticam, sed nec contemplationem discere « naturalem, sed solam et nudam fidem re- « quirunt, perindè ac si cùm nullam vitis « curam gesserint, velint ab initio statìm « botros accipere. Dicitur autem Dominus vitis « allegoricè, à quo cum diligentiâ et agri « colendi arte, quæ fiunt ratione ac sermone, « fructus est vindemiandus, » etc.

Lutherus etiam, qui omnes omnium hæreticorum hæreses in unam fecit Camarinam confluere, non modò asseruit philosophiam esse theologo inutilem et noxiam, verùm etiam omnes speculativas disciplinas errores esse. Scilicet morum philosophiam novus hic Socrates mirificè complexus est : quæ in contemplatione versatur, eam solùm damnat. Cornelius quoque Agrippa, vir post hominum memoriam vanissimus, in suo illo libro, qui *de vanitate scientiarum* inscribitur, non, sicut Zethus ille Pacuvianus, philosophiæ solùm, sed omnibus humanis disciplinis, atque adeò divinis bellum indixit. Atque horum hominum ingenium quale esse soleat, non est necesse disputare; est enim in promptu. Facilè siquidem intelligitur, quamobrem isti discipulos suos à facultatibus, quæ ratione constant, alienos esse velint.

Quemadmodùm enim Epicurus rejicit dialecticam (1), Alfaquini etiam Mahumetis Sarracenos procul ab omnibus disciplinis, abducunt, quoniam intelligunt disciplinas, artesque omnes rationales doctrinæ perversæ esse contrarias; ità Lutherani, ne quandò à discipulis errores sectæ absurdissimi deprehendantur, cupiunt eos ab omni cognoscendi ratione sevocare. Sed enim cùm veritas veritati nunquàm adversetur, consentiat semper, et subserviat; jure ac meritò scholæ nostræ auctores nobilissimi humanas omnes scientias, tanquàm ancillas, ad arcem et ministerium veræ sapientiæ

(1) Plutarch. de plac. philos., Euseb., lib. 1 Præpar. evang. c. 3.

advocârunt. Id quod Julianus invidens, Christianis lege interdixit studia bonarum artium, Socrates, libro tertio historiæ Ecclesiasticæ capite 12 et 16, Sozemenus, libro sexto historiæ Tripartitæ, capite 37. Quapropter mirari non desino, morem ejiciendi humanas rationes, cùm in theologiâ disseritur, in quibusdam etiam catholicorum gymnasiis insertum esse, haud parvâ certè jacturâ ecclesiasticæ disciplinæ, si illa consuetudo invalescat. Erunt enim ii, si ità res procedit, optimi præstantissimique theologi, qui plurima loca memoriâ tenuerint, et, quod jurisperitis objicitur, qui elenchi fuerint librorum et indices. Id, quod in Germaniâ, regnante Luthero, accidit, ut sutores, qui novum Testamentum memoriæ mandârant, magni et præclari theologi haberentur: atque adeò mulierculæ, quoniam Evangelia, et Paulinas epistolas memoriter recitare poterant, omnium academiarum theologos ad disputandum provocarent, auderentque viris concurrere non virgines, sed mulieres corruptissimæ.

Talis scilicet est lutherana theologia, in quâ quoniam nullum acumen, nullum ingenii specimen est, optimo quisque, splendidissimoque ingenio, quamlibèt acie mentis et veri perspicientiâ polleat, quamlibèt rerum et divinarum et humanarum ordinem ac connexionem teneat, quamlibèt omnium causas, effecta, antecedentia, consequentia non animo solùm perlustrârit, sed etiam comprehenderit, nullo tamen apud istos habeatur in pretio. Sed hæc alio loco fortè tempestiviùs dicentur. Nunc ad id, quod erat institutum, revertamur.

CAPUT IV.

In quo recensitus error refellitur.

Aures itaque ad naturæ rationes occludere, si quandò à theologis afferantur, id nos in terrore maximo ducimus. Si enim cadit in theologum aliquandò, ut de rebus humanis philosophetur, quod profectò cadit, nisi ex eo extirpatam humanitatem arbitremur, quænam, rogo, causa est, cur naturales argumentationes à theologiâ pellamus, ne, ut quæ divina sit, humanis adminiculis eguisse videatur? Non egeat his esto, cùm suis, hoc est divinis quasi lincis contineatur. At volumusne nos theologum, qui solùm divina calleat, in humanis erret, labatur, cæcutiat, hallucinetur? Quid autem interest, ratione animi sublatâ, non dico inter rusticum et theologum, sed inter theologum et pecudem, aut saxum etiam, aut truncum, aut quidvis generis ejusmodi? Quæ verò ista sit mens, vel quæ hominis ratio potiùs, si nec philosophiam, nec dialecticam habeat, nec ullam omninò humanæ rationis disciplinam? Intelligendum est autem, christianæ doctrinæ professores duabus quasi indutos esse personis, quarum una est communis, ex eo, quòd omnes participes sumus rationis, à quâ omnis argumentatio naturæ trahitur et ex quâ ratio inveniendi argumenti naturalis exquiritur; altera autem, quæ propriè theologis est attributa, undè argumenta expectantur, quæ propria sunt theologicæ facultatis. Deponat igitur theologus personam hominis, si ità placet, cùm divina tractat; cùm verò tractat humana, quænam, rogo, stultitia erit hominem ex homine tollere? Quanquàm in quâcumque disputatione, sive de humanis sive de divinis disseratur, utramlibet personam deponere stultissimum erit. Quid enim stultius esse potest, quàm vel pedem abjicere, cùm caput munus suum explet, vel caput tollere, cùm pes munere suo fungitur? Nam nec pes capiti officit, nec caput pedi, quin etiam, ut Apostolus monet, 1 Cor. 12, 21, non potest caput dicere pedibus : *Non estis mihi necessarii.* Sic nimirùm, cùm nec humanarum rerum intelligentia divinarum cognitioni obsit, nec divinarum cognitio humanarum intelligentiæ, neutram debemus in alterius propriâ functione abjicere, nisi volumus esse stulti. Porrò qui theologiam sic instituit, ut nihil habeat cum naturæ ratione conjunctum, omniaque egregiæ disciplinæ dogmata solâ Scripturarum fide metitur, hic, si in eâ opinione persistat, et non interdùm naturæ bonitate vincatur, nec theologiam colere, tuerique possit, nec fidem, nec humanitatem. Non humanitatem, sæpè enim dicendum est, quia sine ratione humanitas extirpatur; qui autem rationales disciplinas theologo auferunt, hi suam illi rationem eripiunt; quoniam si veritatem quæ in disciplinis cernitur et hominis intelligentiâ, à ratione tollas, jacebit profectò, vel nulla erit potiùs. Nec fides rursùm se ipsa sola sine doctrinâ et ratione tutari potest. Nam philosophiâ, et omni ratione disputandi sublatâ, cum fide sancta rusticitas manet, quæ, ut Hieronymus ad Paulinum scribit, quantùm prodest vitæ merito, tantùm simplicitate nocet, si adversariis non resistat. Itaque vacillabit fides, nisi fidelis, quod Petrus ait, paratus sit reddere rationem, id quod solâ fide sine ratione fieri non potest. Theologia denique citrà naturæ rationem non constat. Cùm enim sit homo rationalis, est illi ingenita ratiocinatio, sive agat secum quid, sive cum altero, sive velit humana sèu divina cogno-

scere. Quarè ubi homines disserent, rationem naturalem repellere nec debent, nec verò possunt, nisi homines esse desierint. Ratio enim res omnes continet; quoquò te verteris, præstò est, nullâ disputatione excluditur. Quamobrem qui naturalem rationem ab usu theologiæ remotam esse volunt, ii omnem à theologiâ disputationem excludunt; sine quâ tamen, quid in unâquâque re verum sit, discerni et comprehendi non valet. Quocircà hoc quidem constat, ut opinor, theologis inter theologos necessariam esse rationem, quæ est disputationis cujusque fons à naturâ constitutus. Quid quòd gratia non tollit naturam, sed perficit, nec natura gratiam repellit, sed suscipit? Sacra igitur theologia humanæ naturæ rationem non abjiciet. Multa etiam in theologiæ principiis continentur, ut alio quodam loco diximus, quæ nisi ratione, et discursu interveniente, intelligi et explicari non possunt. In principiis verò ipsis hærere, à consequentibus, et repugnantibus oculorum aciem sevocare stultum erit. Rationem item si à theologiâ submoveas, theologia ipsa et rem amittet et nomen. Nec enim quidquam aliud est theologia, si interpretari velis, quàm sermo ratioque de Deo. Si autem rem ipsam quæras, est, ut cæteris theologis definitur, rerum divinarum scientia. *Scientia* verò, ut Aristoteles demonstravit, 2 Post. lib., *nonnisi per syllogismum quæritur*. Quòd si etiam illud addimus, quod rectè addi potest, nihil esse ferè, cujus in Scripturâ sacrâ mentio non fiat, non angelum, non animam, non aerem, non ignem, non aquam, non cœlum, non terram, concedatur profectò verum esse, si ornatè et eruditè hæc theologus explicare velit, philosophiam, hoc est, rerum hujusmodi intelligentiam eum habiturum. Maximum itaque ornamentum theologiæ tollit, qui ex eâ tollit philosophiam quâ Scriptura etiam ipsa divina, nedùm humana ratio excolitur. Ac meâ quidem sententiâ, omnis institutio theologiæ humanæ rationis adjumenta desiderat, sed illa inprimis, in quâ de rebus naturæ disseritur. Disseritur autem de ejusmodi sæpenumerò. Atque ut illud omittam, quòd sacra doctrina mores naturæ moderationi consentaneos præscribit, vitia rationi contraria refutat; quo loco sive in scholâ de hisce definias quidquam, sive populo in concione persuadeas recta, prava dissuadeas, naturæ, rationis, philosophiæ opem contemnere, amentis erit; hoc tamen expeditum est, multa in sacris litteris haberi, quæ sine philosophiæ, arithmeticæ, geometriæ, geographiæ astronomiæque subsidiis expediri non queunt. Pleni exemplorum sunt sacri libri, cùm sæpè aliàs, tùm maximè, ubi rerum naturalium quasi miracula, quæ in disciplinis humanis explicantur, à Salomone, Davide, Job et cæteris Prophetis in divinæ vel potentiæ, vel sapientiæ commendationem afferuntur. Quod quoniam in tertio decimo libro fusè sumus ac diligenter persecuturi, non libet in præsentiâ exponere. Nunc enim satis est fuisse demonstratum, rationes humanas homini theologo non solùm utiles, sed etiam necessarias esse. Homo quippè, rationem omnem tollens, theologus ex auctoritate omnia statuens, esse certè nullo modo potest. Quò etiam magis vituperanda est rei maximè necessariæ tàm noxia reprehensio. Una est enim philosophia in rebus humanis; de cujus utilitate Ecclesiæ scriptores eodem omnes ore consentiunt, quanquàm à Lutheranis ipsa contemnitur, et fallacia quædam atque ostentatio esse dicitur. Qui autem hoc dicunt, aut nihil contrà naturæ rationem existimant se dicere, aut censent se gigantum more bellare cum diis, id est, naturæ repugnare. Si nihil existimant dissonum rationi se docere, quid cum illis disseras, qui rationem naturalem homini theologo eripere, non intelligunt rationi esse contrarium? Sin adversari quidem rationi putant, errant in eo turpiter, quòd homini rationali errorem rationi adversum suadere se posse credunt. Abeant igitur, et quoniam cum hominibus homines nec ratiocinari, nec philosophari volunt, ei qui sit ex pecudum genere (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) se suamque theologiam insinuent.

CAPUT V.

Philosophiam theologo necessariam ostendit.

Porrò ut ad illud, quod de ecclesiasticorum auctorum consensu diximus, revertamur, Clemens Alexand. 1 Stro. lib. et à nobis stat, et multas etiam causas affert, cur philosophia sit theologo necessaria. Unam, ad philosophos edocendos; simili enim edocemur simile. Sicut ergò Apostolus hebræis Hebræus factus est, atque adeò omnia omnibus, ut omnes lucrifaceret; ità theologiæ professor fiat necesse est philosophus philosophis, ut hos convenientiùs faciliùsque lucretur. Exhibenda enim cuique sunt, quæ ei conveniunt, et quæ sunt familiaria, ut per propria ad fidem veniat veritatis. Atque hanc etiam causam lib. 5 Strom. resumit. Alteram affert ad refellendos sophistas. Nam quo pacto fallaces philosophorum argutias refutare possumus, nisi arguendi et refellendi artem persequamur? Tertiam, quòd va-

ria ac multiplex præceptoris doctrina et delectat, et admirationem adfert, atque adeò auditores captat. Quod variè item multiformi argumento suadetur, id firmiùs hæret animis discipulorum. Apostolus quoque docere se ait, Coloss. 1, 28, *in omni sapientiâ, ut exhibeat omnem hominem perfectum in Christo. In omni* inquit, *sapientiâ,* hoc est, divinâ et humanâ, ut cujusvis generis homines afficeret perficeretque in Christo. *Astitit* prætereà *regina à dextris* Christi, *circumdata varietate,* Psalm. 44, 10. Ad hæc quomodò ferri ac silicis concussione ignis, sic hominum doctissimorum conflictu et disputatione veritas elicitur. Quam ob causam Peripateticorum morem de omnibus rebus in utramque partem disserendi Cicero sibi dicit placuisse. Disputationes autem inter homines humanæ disciplinæ imperitos solent esse ineptissimæ. Quòd si inutilis esset sapienti philosophia, quorsùm Deus Salomoni philosophiam indidisset? Sap. 7, 17 : *Dedit* autem illi *Deus horum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciret dispositionem orbis terrarum, et virtutes elementorum, divisiones temporum, stellarum dispositiones, naturas animalium, vim ventorum, differentias virgultorum.* Si igitur Dominus harum rerum scientiam docet, est verò Deus, qui utilia docet, ut Isaias ait, certè illa non potest esse theologo noxia, sed erit potiùs accommoda. Et si hæc scientia vera est, ut dicit Salomon, quid dicet Lutherus, qui speculativas omnes disciplinas errores esse affirmat, inanesque fallacias? Pergit Clemens argumentari ex eo etiam, quòd athleta, qui non se priùs instruxit ad certamen, jure contemnitur. Qui ergò ad certandum cum fidei adversariis multiformibus non est etiam multiformi disciplinâ instructus, is non est dignus, qui in perfectis theologis habeatur: « Insuper dividere, inquit, « voces, quæ in Scripturâ afferuntur ancipi- « tes, theologo necessarium erit, ne ex amphi- « bologiâ et eludat et eludatur. » Hoc autem præstare sine grammaticæ artis auxilio non poterit. Quòd si grammatica semel admittitur, quidni dialectica? quidni philosophia? An volunt grammatici sibi solis theologiam vindicare, cæteros omnes, dialecticos, physicos, astronomos, geometras ab illius participatione secludere (1)? Id quoniam constat esse vanissimum fateamur necesse est, humanas disciplinas theologo esse perutiles. « Quòd si non sunt, « inquit Clemens, adhùc necesse est illas ad- « discere, ut ritè valeant damnari. Quâ enim « fronte de his sententiam ferimus, quæ per- « specta et cognita non habemus? » Hactenùs Clement. Alex. secuti sumus, non ut interpretes, sed, ut solemus reliquos, judicio arbitrioque nostro, quantùm quoque modo videtur à fontibus eorum haurientes.

Origenes autem, ut Eusebius auctor est lib. sexto Ecclesiast. Hist. cap. 15, (1) philosophiæ studia detrectantibus respondet, se huic quidem operam navâsse diligentem, sed non absque virorum gravissimorum exemplo, Panthæni, Heraclæ, aliorumque similium, qui cùm essent doctores apostolici, nihilò seciùs philosophorum libros legere et in philosophiæ studiis exerceri solebant. Refert etiam Eusebius Origeni morem istum fuisse, ut si quos nostrorum adolescentulorum ingeniosos videret, traderet eis etiam ea, quibus philosophi discipulos suos velut primis elementis imbuere solent; dicere verò solitum, non parùm ad intelligentiam Scripturarum emolumenti fidelibus conferri, si in liberalibus et philosophicis litteris exercerentur; nostræ enim philosophiæ partes Græcos antevertisse, nec debere partes suas omittere veritatem, quia eas sibi præveniens falsitas vindicâsset. Vide etiam Eusebium, lib. 4, cap. 7, et Sozomenum, lib. 3 Hist. suæ, c. 15.

Theodoretus quoque, lib. 8 hist. Tripar., c. 8, Didymum refert grammaticam, rhetoricam, arithmeticam, geometriam, astronomiam, syllogismosque Aristotelis didicisse, quòd adversùs mendacium arma veritatis existerent. Fortiter enim expugnantur hostes, quandò adversùm eos ipsorum armis utimur. Socrat. lib. 3, c. 16, et Damasus lib. 4, c. 18. Neque statìm pravâ opinione fallaris, contrà hostes hoc esse licitum, in aliis disputationibus dissimulandum; quia, ut Hieronymus ad Magnum ait, omnes penè omnium doctorum Ecclesiæ libri ejusmodi eruditionis plenissimi sunt. Quod autem ibidem Theodoretus ait, hujusmodi disciplinis veritatem, nempè fidei, non erudiri, id significat, non his Evangelium quasi tignis fulciri, aut indè catholicæ veritatis probationem pendere. Alioqui, viri gravissimi ad ea etiam suadenda, quæ fidei nostræ ac religionis propria sunt, naturalia argumenta inseruerunt. Exemplo nobis sunt Eusebius libro tertio Hist. Eccl. cap. 25, et lib. 9, cap. 8. Melito rursùm apud eumdem lib. 4, cap. 26, Justinus quoque, eodem Eusebio referente, lib. 4,

(1) Vide Proleg. c. V.

(1) In versione Muscul. habentur hæc, cap. 18 et 20.

c. 8. Tertullianus prætereà in Apolog. id quod Euseb. etiam retulit, lib. 2, cap. 24. Lucianus denique Martyr, et summâ eruditione vir, eodem Eusebio auctore, lib. 9, c. 6. Non hìc refero Damascenum lib. 4, c. 4, non Epiph. hæresi 76, non Aug. lib. 1, de mor. Eccl., cap. 3, et toto primo adversùs Cresconium libro, qui ut grammaticus dialecticam in Augustino damnabat, et de utilit. cred. capit. 97, et contrà epist. Funda. cap. 4 et 18, de civit. cap. 41. Non Bedam d. 37, c. *Turbatur;* non Hieron. eâd. d., c. *Si quis artem, etc. Qui de mensæ,* non Syn. Eug. pap., c. *De quibusdam,* non Clem., c. *Relatum.* Hæc, inquam, et alia plura non refero, quoniam libris sequentibus hujusmodi argumentum sum diligentiùs persecuturus. Id modò constat, clarissimos viros, non solùm ad ea suadenda, quæ rationi naturæ consentiunt, sed etiam ad ea, quæ lumen naturæ superant, humanis rationibus usos esse; eisdemque ab ethnicis calumniantibus christianam religionem asseruisse (1).

CAPUT VI.

Apostolos aliosque sanctos viros naturæ etiam rationibus usos evincit.

Sed quoniam hæreticis proclive est veterum Patrum usum auctoritatemque contemnere, ostendam deinceps, ipsorum quoque Apostolorum doctrinâ et exemplis rationes naturales in theologiam invectas; his adductos exteros ad fidem confirmatos fratres, inviatos dociles, repulsos repugnantes, Clem. Alex., lib. 1 et 7, Strom., c. 8. Adducuntur primùm ratione exteri ad fidem et quasi præparantur. Deus quippè ad fidem in mortalium mentes inducendam naturæ incitamentis utitur, ut primo loco fusiùs explicatum est. Hinc etenim et resurrectionis suæ oculatos testes protulit, et miracula doctrinæ conjunxit; nimirùm, ut Apostoli non solùm per verbum, sed etiam per ipsum opus persuaderent fidem audientibus, ut Ephiph. lib 2, hær. 51, v. 15, docet, et Ambr. in commen. Epist. ad Rom. cap. 1. « Testis, ait, doctrinæ virtus est, ut, quia « quod prædicatur incredibile mundo est, « gestis fieret credibile. » Et Beda, lib. 3 in Luc. 7 : « Concessâ, inquit, primò potestate signo- « rum, misit prædicare regnum Dei, ut fidem « verbis daret virtus ostensa. » Signis ergò et miraculis via fidei per sensus et rationem sternitur. Sic enim Sergius Paulus, vir prudens, *cùm vidisset factum, credidit admirans super doctrinâ Domini,* Act. 13, 12. Sic Centurio, Matth. 27, 54, Luc. 23, 47, videns quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens : *Verè filius Dei erat iste.* Petrus etiam, ac Paulus, Act. 1, et 2, 13, quò suaviùs audientes ad fidem resurrectionis allicerent, ratione naturæ ostendunt, locum illum Scripturæ : *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem,* de David intelligi non posse, ac proindè de Christo intelligendum. Ac Petrus ipse alio iterùm loco, Act. 3, 15, Christi resurrectionem insinuat audientibus, primùm testium oculatorum certissimo testimonio, deindè evidentiâ miraculi editi. *Nos,* ait, *testes hujus sumus.* Et mox : *In nomine ejus,* inquit, *hunc quem vos videtis et nôstis, Deus confirmavit, et dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrùm.* En Petrus, sensus ipsos citando testes clarissimos veritatis, Christi resurrectionem suadere conatur. Nec frustrà tamen; multi enim audientium crediderunt.

Confirmantur deindè ratione naturæ fratres. Non enim ait, *præcedentibus,* sed, *sequentibus signis;* nec *sermonem inferente,* sed *confirmante,* Marci ultimo cap. Ità Hieronymus in octavum Matthæi caput adnotat, Dominum, post sermonem illum montis, egregium miraculum edidisse, ut per hoc præteritus apud audientes sermo firmaretur. Petrus insuper persuasurus fidelibus conclusionem illam de legalibus, de quâ in concilio erat controversia : *Viri fratres,* inquit, Act. 15, 8, *qui novit corda, Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum,* etc. Et protinùs tacuit omnis multitudo, et audiebant Barnabam et Paulum narrantes, quanta Deus fecisset signa in gentibus. En quæ acciderant res externæ et sensuum testimonia referuntur in controversiâ etiam fidei apud Catholicos dirimendâ. Atque in concilio illo legem de abstinendo à sanguine et suffocato, idolothyto et fornicatione, Apostoli nullo modo tulissent nisi rationem naturæ sequerentur. Testimonia siquidem nulla suppetebant, quæ ad eam legem probandam idonea viderentur. Non modò igitur ad externos, qui naturam ducem solam habent, sed etiam ad eos, qui intrà Ecclesiam sunt, humanis rationibus theologo licet uti. Id verò eo loco magis, ut antè jam diximus, ubi res naturæ lumine cognoscibiles, sive alienis seu nostris persuadere cupit. Hâc enim viâ Barnabas et Paulus ingressi sunt, ut Act. 14 legitur. Nam cùm sacerdos et populus

(1) Prætereà ratio maximè inservit ad principia evolvenda, consectaria eruendo; in theologiâ naturali, præcipuas sibi partes vindicat, atque etiam in supernaturali, argumenta naturalia seu philosophica. P. S.

Barnabæ et Paulo sacrificare vellent, quod erat naturæ rationi contrarium, naturali quoque ratione ipsi contradixerunt : *Viri*, inquiunt, *quid hæc facitis? et nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis converti ab his vanis ad Deum vivum, qui fecit cœlum et terram, et mare, et omnia, quæ in eis sunt*, etc. *Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluvias et tempora fructifera*, etc. Quia ergò res naturales testimonium perhibent Deo, quemadmodùm hoc loco Apostolus asserit, non est absurdum, quin etiam est maximè consentaneum, ut ad theologos de divinis quoque disserens, hujusmodi etiam naturalium rerum testimoniis, utatur. Nam et Act. 17, Paulus idem probat, Deum non indigere aliquo, quòd cœli et terræ sit Dominus, et det ipse omnibus vitam et inspirationem et omnia. Probat item, Deum non esse longè ab unoquoque nostrûm, quoniam in ipso vivimus, movemur et sumus. Ac Propheta, Ps. 138, ostendit Deum cognoscere nos et intima nostra, qui formavit nos, et posuit super nos manum suam. Quod idem naturale argumentum habes et Ps. 93. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, id quod antè ponebamus, dociles quidem, si infideles sunt, ratione allici invitarique ad fidem, sin verò fideles, confirmari : utrosque autem in his, quæ naturalia sunt, persuaderi. Quòd si indociles sunt et repugnantes, ut evincantur, ratio quoque naturæ valet. Principes enim et seniores, *videntes Petri constantiam et Joannis*, Act. 4, 13, *comperto quòd homines essent sine litteris et idiotæ, admirabantur; hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere*. Cæcus quoque ille apud Joannem Judæos Christo adversos naturæ ratione eludit inquiens Joan., 9, 30 : *In hoc mirabile est, quia vos nescitis undè sit et aperuit meos oculos*. Dominus item, Matth. 12, eos, qui calumniabantur, quòd in sabbato curâsset ægrotum, naturali et ratione et exemplo refellit; et Matt. 22, Saducæos refutat duobus principiis positis. Quorum unum erat Exodi testimonium illud 3, 6 : *Ego sum Deus Abraham, Isaac et Jacob :* quo posito, et adversariorum consensu approbato, alterum Christus è ratione naturali assumpsit, nempè non esse Deum mortuorum, sed viventium. Quo syllogismo collegit, Abrahami, Isaaci et Jacobi animas vivere, quod Sadducæi repellentes, resurrectionem mortuorum ex consequenti negabant. Rationes itaque naturales contrà fidei adversarios multùm valent. Nec sunt arma Saülis, quæ pugilem Christi magis gravent quàm juvent, ut quidam ineptè per allegoriam argumentantur; sed si allegoriis agendum est, sunt potiùs gladius Goliath, quem cùm ipsi è manibus extorseris, suo illum gladio jugulas. Sed aiunt : Si credo quod traditum est, quid opus est operosâ disputatione? Si non credo, nullis humanis rationibus persuadebitur. Egregio verò dilemmate rem alioqui lucidissimam obscurare volunt. Non credo, adducor; credo, confirmor; repugno, confundor : ratione non dominâ, sed administrâ, syllogismo non præsidente, sed subserviente. Quid multa? Nonne videmus, cùm reliquorum Apostolorum, tùm verò maximè Pauli Epistolas et adversarios concidere, et fidei domesticos instruere non Scripturarum modò testimoniis, verùm etiam naturæ rationibus? Id quoniam dubium non est, maneat, hunc disserendi morem à Christo Domino profectum, ab Apostolis repetitum, à sanctis auctoribus confirmatum, theologis non solùm utiliter, sed etiam necessaria usurpari.

CAPUT VII.

Extrema quorumdam theologorum vitia in usu philosophiæ castigantur.

In hoc tamen disciplinarum genere theologiæ professoribus et honesto et necessario duo illa vitia maximè vitanda sunt, quæ Cicero commemoravit. Unum, ne incognita pro cognitis, incertaque pro certis habeamus. Quâ in re etiam in theologiâ multa peccantur, ut illi, qui divi Thomæ Scotique opiniones, vel indiscussas amplectuntur, proque his non aliter pugnant, ac pro aris et focis. Quamvis autem qui nihil certò comprehendi posse existimârunt, multa illi absurdè dixerint, hoc præclarè tamen : debere sapientem ea, quæ sibi probabilia viderentur, sequi, quæ contrà, improbare, atque affirmandi arrogantiam vitantem fugere temeritatem, quæ à sapientiâ dissidet plurimùm. Sed hoc vitium effugere, qui volet, non satìs est, si ad res considerandas adhibeat et tempus et diligentiam, nisi ad ea etiam, quæ ignorat, à doctissimis quibusque interroganda adhibeat et curam et modestiam. Qui verò in academiis christiani orbis insignibus litteras discunt, hi et eruditissimorum virorum frequenti disputatione instructi, et juvenum exercitatissimorum quotidianâ conflictatione vexati, vitium hujusmodi vitare faciliùs possunt. Præclarè autem cum eo agetur, cui præceptor contigerit et eruditus et pius; qui cùm certa ab incertis separet, tùm vanis quæstionibus declinatis, utiles et necessarias

seligat, doceatque discipulos esse quamdam doctam, ut ità dicam, ignorantiam, sapientiusque esse quædam nescire quàm scire. Alterum enim est vitium, quòd quidam nimis magnum studium multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias. Quo in genere multos etiam è nostris peccâsse video; ut eas quoque quæstiones latissimè persequerentur, quibus Porphyrius abstinuit, homo impius, sed in hâc re prudens tamen, ut Platonis Aristotelisque discipulum possis agnoscere, qui nec quidquam nisi opportunis et loco et tempore tractavêre, nec quæstiones ullas persecuti sunt, quæ juvenum ingenia obruerent, non juvarent. Nostri autem theologi, importunis vel locis, longâ de his oratione disserunt, quæ nec juvenes portare possunt, nec senes ferre. Quis enim ferre possit disputationes illas de universalibus, de nominum analogiâ, de primo cognito, de principio individuationis, sic enim inscribunt, de distinctione quantitatis à re quantâ, de maximo et minimo, de infinito, de intentione et remissione, de proportionibus et gradibus, deque aliis hujusmodi sexcentis, quæ ego etiam, cùm nec essem ingenio nimis tardo, nec his intelligendis parùm temporis et diligentiæ adhibuissem, animo vel informare non poteram? Puderet me dicere non intelligere, si ipsi intelligerent, qui hæc tractârunt. Quid verò illas nunc quæstiones referamus? nùm Deus materiam possit facere sine formâ, nùm plures angelos ejusdem speciei condere, nùm continuum in omnes suas partes dividere, nùm relationem à subjecto separare, aliasque multò vaniores, quas scribere hìc nec libet, nec decet, ne qui in hunc fortè locum inciderint, ex quorumdam ingenio omnes scholæ auctores æstiment. Illis igitur vitiis declinatis, quod in rebus naturalibus et cognitione dignis operæ curæque ponetur, id non modò, ut inquit ille, jure laudabitur, verùm id ut fiat etiam summoperè necessarium, si theologi perfecti plenèque sapientes esse volumus. Prudenter enim Hieronymus Pammachium admonet, ut si adamârit captivam mulierem, id est, sapientiam secularem, decalvet eam, et illecebras crinium atque ornamenta verborum cum emortuis unguibus amputet. Multos enim tunc fœtus captiva dabit, et de Moabitide efficietur Israelitis.

CAPUT VIII.

Quæ sit hujus loci firmitas in theologicâ disciplinâ.

Quibus rebus expositis, superest, ut doceamus, an hic locus in theologiâ firmus, an potiùs infirmus sit. Ubi nihil nobis immorandum esse video, cùm naturæ argumentationes constet unas certas, alteras incertas esse. Ac certæ quidem sunt, quas dialectici demonstrationes vocant, hoc est, quæ ex perspicuis exploratisque principiis aliquid certò evidenterque conficiunt. Incertæ verò, quæ licèt probabiles sint, conjecturis tamen hùc atque illùc trahuntur; nullam habent suadendi necessitatem. Firmum argumentum illud est: *Non longè est Deus ab unoquoque nostrùm: in ipso enim vivimus, movemur, sumus,* Actor. 17. Illud item: *Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?* Psalm. 93. Atque illud etiam: *Edentes et bibentes, quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede suâ,* Lucæ 10, et 1 Corint. 9. Probabile argumentum hoc est, quo Petrus Act. 2 utitur: *Non enim ebrii sunt hi, cùm sit hora diei tertia.* Ità patet, naturæ argumentationes, quæ in usum theologiæ veniunt, interdùm infirmas, firmas nonnunquàm esse. Nam qui omnium rerum infinitam volunt esse quæstionem, et nullo loco veritatem fixam constantemque persistere, ii et in naturam ipsam, et in Deum impii sunt. Sapienter siquidem Apostolus, cùm rationes à naturâ profectas manifestas esse dixisset, tùm demùm ad Deum eas auctorem revocavit: *Quod notum est Dei* inquit, *manifestum est illis.* Deus enim manifestavit. Nùm per angelos? Nùm per Prophetas? Nùm per Apostolos? Minimè id quidem: *Sed invisibilia Dei,* ait, *à creaturâ mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Conspicuæ igitur et certæ sunt quandòque naturæ rationes. *Vani* namque *sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, neque operibus attendentes cognoverunt, quis esset artifex. A magnitudine etiam speciei creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri,* Sap. 13, 1 et 5. Evidentes itaque sunt, atque adeò firmæ naturales quædam argumentationes. Non ergò speculativæ disciplinæ, quæ ex hujusmodi argumentationibus conflantur et efficiuntur, errores sunt inanesque fallaciæ. Quod Lutherus non stultè modo, verùm impiè etiam asseruit. Quòd enim humana scientia atque sapientia omnis à Deo sit, non solùm illo Apostoli testimonio, quod modò posuimus, ostenditur, sed aliis etiam, quæ à Clemente Alexandrino referuntur. Unum est illud Eccl. 1, 1: *Omnis sapientia à Domino Deo est.* Alterum illud Exod. 31, 2: *Vocavi ex nomine Beseleel, et implevi eum sapientiâ et intelligentiâ ad excogitandum quidquid fabrefieri potest,* etc. Fabrilis igitur ars, atque omnis proindè humana

disciplina ad Deum tanquàm ad fontem, et primum sapientiæ cujusque principium referenda est. Ex quo, et multis aliis intelligi debet, qui philosophiam errorem esse inanemque fallaciam aiunt, eos non solùm stultitiæ, sed etiam impietatis esse damnandos. Deus quippè veritas est, et ab eo error est nullus. Quâ re facilè etiam intelligitur, cùm philosophiæ rationes à divinâ veritate sint sumptæ atque petitæ, qui illas rejiciunt, hos Dei veritati, quâ illæ subsistunt, refragari. Nec quod illi fundamento nititur, imbecillum esse aut infirmum potest. Quocircà frustrà nomines vani conabuntur philosophiæ naturæque rationes evertere. Utrumque enim lumen et naturæ et fidei, quorum altero naturalia, altero supernaturalia videre dicimur, à Deo est. Illa enim, Joan. 1, 9 : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem;* Et Psalm. 4, 7 : *Signatum est super nos lumen vultûs tui, Domine,* ad naturalem etiam mentis illustrationem referuntur. Ità non minùs à Deo falleremur, errantes in naturæ lumine, quàm si per fidei lumen erraremus. Luminis igitur naturalis ducatum, investigationem, argumenta repellere, non modò stultum est, quod Aug. 5, de Trin., cap. 6, docet, verùm etiam impium, quod hoc nos loco abundè docuimus. Qui quidem locus concludi jam poterat, nisi priùs argumentis illis respondendum esset, quæ hæretici contrà posuerunt. Prima igitur videamus, deinceps ordine reliqua.

CAPUT IX.

Satisfacit argumentis capite secundo propositis.

Principio itaque veterum nobis auctoritatem opponunt. Quod dùm faciunt, veteribus sunt injurii. Quid enim est aliud humanas scientias omnes à Patribus condemnari, quàm eos fuisse non modò imperitos, verùm etiam alienos ab humanitate ? Nam, quoniam homo rationis est particeps, consequentia cernit, principia et causas rerum videt, earumque progressus, et quasi antecessiones inquirit, similitudines comparat, et rebus visibilibus adjungit atque annectit invisibiles. Quâ mentis inquisitione investigationeque efficiuntur naturales in homine disciplinæ, quarum studium qui vituperat, haud sanè intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet. Quia verò longum esset alia loca ex eisdem ipsis Patribus adscribere, in quibus humanæ doctrinæ commendantur, non libet, nisi unum solum ex Augustino referre, in illo etiam ipso libro contrà Felicem Manichæum, cujus testimonium nobis isti vel maximè objiciunt. Augustinus igitur, quamvis eos hæreticos reprehendisset, qui auderent auctoritatem Ecclesiæ rationis pollicitatione superare, naturales tamen rationes suo loco et gradu commendat, inquiens : « Fidei imperator clementissimus, « et per conventus celeberrimos populorum « atque gentium sedesque ipsas Apostolorum « arce auctoritatis munivit Ecclesiam, et per « pauciores piè doctos copiosissimis apparati- « bus etiam invictissimæ rationis armavit. Ve- « rùm illa rectissima disciplina est, in arcem « fidei recipi infirmos, ut pro eis jam in tuto « positis fortissimâ ratione pugnetur. » Ex quo loco quid Augustino placeat, lectores vident. Cùm enim apud illum ratio cum auctoritate confertur, jacet quidem rationis species, valet auctoritas. Sed nusquàm ille tamen has duas argumentandi virtutes ità sejungit, quasi possit quisquam, qui non idem simul et ratione et auctoritate nitatur, esse theologus. Indoctum quippè armat fide, doctum etiam ratione. Non igitur humanas disciplinas, naturalesve earum ratiocinationes damnant doctissimi viri, sed illos, qui cùm in unitate catholicâ non sint, et christiano tamen nomine glorientur, audent imperitos quasi ratione traducere : quia jacere se abjectissimè sentiunt, si eorum cum auctoritate catholicâ auctoritas conferatur, ut ab Augustino ad Dioscorum scriptum est. Illos etiam damnant, qui philosophiam Evangeliis præferunt, quibus Averrois Paulus est, Alexander Aphrodisæus Petrus, Aristoteles Christus, Plato non divinus, sed Deus, cujusmodi nos ipsi præsertìm in Italiâ vidimus multos, qui Scripturâ sacrâ neglectâ, ad horum philosophorum doctrinas tanquàm ad Syrenum scopulos adhærebant, postque galeros etiam et insulas non Prophetas, non Apostolos, non Evangelistas, sed Cicerones, Platones, Aristoteles personabant. Eos quoque sacerdotes patres nostri reprehendunt, qui plus nimio philosophorum libris indulgent. Noluerunt enim illi, quos occupationibus et gravissimis, et maximè necessariis oportebat esse districtos, eos philosophiæ studiis præpediri. Basilius certè ac Gregorius tredecim annis (libro 10 hist. suæ. cap. 8, Ruffinus), ut litteris sacris totos se dederent, sapientiæ secularis libris omnibus valedixerunt. Testatur etiam de se in Epist. ad Galat. Hieronymus, annis quindecim nullius sapientium Gentilium librum ne in manus quidem ascendisse. Clemens porrò Alexandrinus, lib. 6 Strom., hujusmodi viris, qui in Ecclesiâ doctores perfecti et absoluti esse debent, philosophiæ studia, causâ solùm relaxandi animi, in otio permittit: et quoniam ancillas, ut vocarent ad arcem, sa-

pientia misit, Prov. 9, 3, admonuêre Patres, disciplinas quas vocant liberales, theologiæ subservire oportere, non dominari. Curaturum itaque illorum studiosum, ait Clemens 2 Strom., ne dùm ancillarum amatoriis delectatur, dominam, hoc est, veram sapientiam negligat; quin etiam curaturum, ut si Agar Ægyptia Abrahami complexibus insolescit, Genes. 16 et 21, ejiciatur foràs atque exulet, nec sinatur aut Ismael Isaaci simplicitatem irridere, aut Agar Saræ bonitatem contemnere(1). Affligat ancillam domina et corrigat, habeat in manibus, utatur eâ ut libitum fuerit. Si enim modesta, erit utilis: quæ cùm ei præter modum indulgetur, est etiam perniciosa. Fugax est enim vita nostra, et quod plus temporis studiis humanis impertimur, id divinis adimamus necesse est, quibus nos Christi religio consecravit. Qui doctrinis item liberalibus nimiùm vacant, ii ferè errores imbibunt, qui vix elui possunt. Quâ de re lege quoque cautum est in concilio Lateranensi, sub Leone Decimo, sessione decimâ. Est enim lex apud nostros sanctissima, quæ in hujusmodi disciplinis solùm adolescentes, neque omnes, sed ingeniosos exercet; grandioribus autem natu, ingenioque tardiore studia hæc interdicit. Quòd si legem perrumpunt quidam, aut in philosophiâ et dialecticâ plùs temporis et curæ sumunt, quàm æquum est, non propter istorum vitium est aut philosophia speculativa, aut scholastica theologia, quæ illa in usum suum vindicat, contumeliosè vexanda. Nam ne illa quidem nos fugiunt, quæ vulgi etiam sermone teruntur: *Ne quid nimis: Modus omnibus in rebus est optimus*, et quod versibus persecutus est Horatius: *Est modus in rebus, sunt certi denique fines:* cæteraque gravissimè. Notum enim lectoribus carmen. Utrumque itaque vitium reprehendimus, et eorum qui Aristotelis Platonisque libros diu noctuque versant, et eorum, ac multò etiam magis, qui cùm omni rerum naturalium cognitione vacui sint, ubi primoribus, quod aiunt, labris sacras litteras degustârint, tùm se theologos absolutissimos profitentur, tùm philosophiam quasi rebus theologicis tractandis ineptam negligunt. Sed ad sanctorum testimonia satìs dixisse videmur.

E sacris verò litteris Ecclesiastis primum testimonium objicitur. Cujus tamen veram germanamque intelligentiam facilè assequemur, si libri totius quasi scopum et mentem tenecamus. Salomonis autem eo libro præcipuum institutum est, declarare, quisnam sit hominis ille finis, gratiâ cujus sit conditus, hoc est, quonam loco humana felicitas sita sit. Nam cætera, quæ Ecclesiastes eâ concione disserit, hùc demùm pertinent et revolvuntur omnia. Ponit igitur à principio statìm generale pronuntiatum illud: « Vanitas vanitâtum, et omnia vanitas, » quo significat, nulla hujus seculi bona ea esse, quæ finem homini suum exhibere possint veramque illi præstare felicitatem. Hoc enim sensu res omnes vanas Sapiens vocat. Nec absurdè id quidem. Vanum namque id definiri solet (2 Physic. Arist.), quod fine caret, seu ad finem, qui quæritur, otiosum est. Jure itaque res illæ vanæ vocantur, ut quibus quietem homo si quærat, non inveniat; felicitatem si expectet, frustrà expectet: finem suum si persequi ac tenere cupiat, vanus fiat. Themate igitur in hunc sensum ab initio concionis posito, quo universa hujus mundi bona Salomon complexus est, tùm deindè sigillatìm omnia persequitur, ostenditque non in sapientiâ, non opibus, non divitiis, non voluptate hominis beatitudinem esse locandam. Monstrat autem primo capite, per humanas disciplinas hominem non beari. Id quàm aptè et divinè probet, non est hujus loci exponere. Tantùm sunt lectores admonendi, ut ne Aristotelis vario versentur errore, qui in contemplatione rerum supremarum summum hominis bonum collocavit, 10 Eth. lib. Qui si loqueretur de mentibus corpore solutis, et vitæ futuræ felicitatem quæreret, nobis, id est divi Thomæ familiæ, aliquid profectò diceret. Sed cùm de immortalitate animi tùm hoc, tùm illud, nec idem dicat semper, quidque potissimùm sentiat, difficile sit intelligere, de alterâ profectò vitâ, quam vel non habebat exploratam vel penitùs ignorabat, ecquid dicturus erat homo aut impius, aut certè varius et anceps, sensuumque præsidio destitutus, quibus ille administris in judicio rerum omnium utebatur? De felicitate igitur præsentis vitæ loquitur. Hinc enim in ethicis et politicis opes, divitias, amicos, salutem, cæteraque hujusmodi caduca etiam et temporaria bona, quasi felicitatis adjumenta requirit. Et in lib. de bonâ fort., sine exterioribus bonis, quorum fortuna, ut ait, est domina, negat aliquem felicem esse. Quam ob rem de judicio Aristotelis dubitari non potest; rectène autem dixerit an secùs, de eo fortassè dubitari potest. Verùm qui Ecclesiastis hoc primum caput intellexerit, is jam sine dubio poterit Aristotelis errorem facilè deprehen-

(1) Hieronymi sermo in Prophetis incultus aliquandò non placuit.

dere. Nam cujusmodi felicitatem habebit superna illa ac supercœlestia contemplando, animus tantâ mole corporis non onustus, sed obrutus? *Cogitationes*, inquit Sapiens, cap. 9, 14, *mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficilè æstimamus quæ in terrâ sunt; et quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore : quæ autem in cœlis sunt quis* investigabit? Ecclesiastes quoque primo : *Cunctæ*, ait, *res difficiles : non potest eas homo explicare sermone.* Miranda sanè, et digna Salomone sententia, quæ declarat id, quod Aristoteles quoque ipse severè atque prudenter dixit, mentis nostræ aciem non aliter ad ea quæ manifestissima sunt caligare, quàm noctuæ oculos ad fulgorem solis. Quò magis Aristotelis consilium nonnulli, ac rectè illi quidem, admirantur, quòd cùm non ignoràret, quàm infirmæ essent ingenii nostri vires, memoria angusta, fluxa, infidelis, acumen retusum, impeditum, debile, segnis diligentia et tarda, in eo constituerit felicitatem, quod adeò in hâc vitâ tenue est et exiguum, adeò obscurum et imperfectum, adeò infirmum et instabile, adeò non per se idoneum ad beandum, adeò denique paucorum hominum, ut nihil propemodùm habere videatur ex his, quæ veræ felicitatis definitio continet. Qualis enim felicitas est, quæ frequentissimè intercipitur, et rebus abjectissimis cedit? quæ non est commune bonum humani generis, sed quod paucissimi consequi ac tenere possint? ad quam si omnes homines, ut par est, ad finem suum conarentur, respublica omnis interiret? quæ aucta hominis requiem non augeat, sed laborem, quæ hominis desiderium non satiet, sed excitet? humana quippè mens, quamdiù hìc vivitur, rerum cognitione torqueri potest, satiari non potest. Maneat igitur, vitæ hujus felicitatem in primæ philosophiæ usu, hoc est, in rerum immaterialium contemplatione non consistere, ut quam morbus tollere valeat, dolor intercidere, inopia interturbare. Nam si ad hunc Aristotelicam felicitatem necessarius est aliorum etiam bonorum quasi concentus, talem nobis felicem Aristoteles fingit, qualis ut arbitror, nemo unquàm erit, et ut confirmare possum, nemo certè fuit. Quid quòd ut idem Aristoteles in libro de bonâ fortunâ tradit « ubi plurimus intellectus, « ibi minima fortuna ; ubi autem plurima fortu- « na, ibi minimus intellectus? » Ecclesiastes cap. 9 : *Vidi*, ait, *nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, sed esse tempus casumque in omnibus.* Quâ igitur ratione fortunæ bona ad felicitatem necessaria esse dicemus, quæ casui subjecta insipienti quàm sapienti magis obveniunt? Quantò sapientiùs Salomon hominis finem, qualis in hâc mortali vitâ quæri potest, in Dei timore et amore constituit! *Deum time*, inquit, *et mandata ejus serva, hoc est omnis homo.* Atque sententiæ huic reliqua omnis divina Scriptura consentit : *Beatus vir*, ait, *qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis.* Et : *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.* Et : *Beati immaculati in viâ*, etc. Et apud Matthæum Dominus, *Beati*, inquit, *qui esuriunt et sitiunt justitiam.* Et : *Beati mundo corde.* Nimirùm in præsenti seculo aut hæc beatitudo est, aut nulla omninò est. Per hanc enim veram et perfectam felicitatem assequimur, per hanc etiam summè beato, hoc est, Deo maximè appropinquamus. Quemadmodùm autem quò quidque est maximè calido propinquius ac similius, eò calidius est, ità quò quis Deo est in hâc vitâ proximior, ac similior, eò beatior ac felicior erit. Paulus etiam Apostolus, Cor. 13, 2, non modò D. Thomas (1) dixit, dilectionem Dei in hâc vitâ cognitioni scientiæque præstare. In dilectione itaque Dei hujus vitæ felicitas sita est, non in cognitione. Nec si rerum terrestrium atque cœlestium cognitio, quam naturales in homine disciplinæ pariunt, neminem facere felicem potest, statìm est à Salomone damnata. Sed studium humanæ scientiæ occupationem vocat pessimam, quòd molestissima sit. Malum enim in Scripturis (Isai. 45, 7. Amos. 3, 6), interdùm non pro culpâ, sed pro pœnâ usurpatur. Idem quoque studium vanitatem nuncupat, quòd nec homini finem suum præstat, et ad veram felicitatem consequendam otiosum est. Hoc verò testimonio si adversùm liberales scientias abutimur, vituperemus simul opes, divitias, regna, artes, omnia denique, quæ sub sole fiunt. Nam eadem de his quoque Sapiens dixit. Illud quoniam stultissimum est, fateamur omninò ex verbis Ecclesiastis nihil contrà disciplinas humanas confici posse.

Multò verò minùs ex Proverbiis conficitur : nam verba illa planè de cæcâ voluptate intelliguntur, Clem. 1 Strom. quam apud Ciceronem in Cat. Major. Plato escam malorum appellat, quòd eâ videlicet homines capiantur, ut hamo pisces. Non est philosophia meretrix illa vaga et garrula, quietis impatiens, procax, blanda,

(1) 2-2 q. 3, art. 6 ad 1. Nam quod Cajet. ait dilectionem Dei naturalem virtutem non esse, absurdum est.

adulatrix, præparata ad decipiendas animas, sed si quid tale est, est illa Thamar, quæ causâ prolis sedit in trivio, ad quam studiosus et fidelis Judas declinavit, indèque genuit Phares et Zaram, qui in Evangeliis memorantur. Non sunt Musæ Sirenes, ut est apud Pythagoram : castæ sunt, non meretrices, veraces sunt, non fallaces. Qui Sirenum cantibus delectantur, hi sunt in vitio : qui Musas amant, in vitio non sunt. In epistolâ autem ad Colossenses, eodem Clemente auctore non reprehendit Apostolus philosophiam veram, hoc est, quæ de naturæ rebus verè sentit, sed Epicuream, quæ videlicet tollit providentiam, et in Deorum numerum refert voluptatem, et præter res corporeas nihil esse credit. Hujusmodi ergò aliasque similes Philosophorum doctrinas condemnat Paulus, quæ ab ipsis auctoribus philosophiæ nomine venditantur, cùm nihil reverà minùs sint, sed ignorantium hominum traditiones, quemadmodùm eas vocat Apostolus, Colos. 2, 8. Vera autem et naturalis philosophia non hominum traditione, sed Dei revelatione habita est, ut suprà ejusdem etiam Apostoli testimonio ostendimus. Cùm verò eodem ipso capite scriptum sit : *Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonis*, mirum est, cur Lutherus, Philippus, et alii, quos, quoniam adhùc in Catholicis habentur, nolo hìc nominatìm cum hæreticis lacerare, eloquentiam et omnem sublimem dicendi characterem non reprehenderint. Absurdum est enim, ut quibus verborum disciplinæ placent, his rerum cognitio displiceat. Sed periculosa curiositas (nam hoc dicit quidam) et nimia in definiendis rebus obscuris audacia è philosophiæ studio sunt nobis natæ. Atque idem excusatione summæ stultitiæ, summæ improbitatis odium deprecans adjicit, se non in totum philosophiam damnandam putare. Hoc autem calumniandi genus, quale sit, et cujus hominis, quis non videt? Certè non aperti, non simplicis est, non ingenui, non justi, non viri boni ; sed versuti potiùs, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. Non nascuntur, mihi crede, è studio philosophiæ vitia, sed ex errore et ignorantiâ nascuntur. Quid enim philosophiæ magìs contrarium esse potest, quàm aut vana periculosaque sectari, aut quod non satìs exploratum sit et cognitum, id sine ullâ dubitatione definire? Quid verò sibi vult oratio illa : se non in totum philosophiam damnandam putare? Quam igitur partem philosophiæ damnat? At, ut Lutherus, eam qui contemplatur et cernit, explicet, atque excutiat intelligentiam suam, ut videat, quæ sit in eâ species, forma et notio philosophiæ. Nos enim non more vulgi doctrinam Stoìcam, aut Platonicam, aut Pythagoricam, aut Aristotelicam, philosophiam appellamus; sed, ut homines definiendi periti, si interpretari volumus, studium sapientiæ, si rem ipsam quærimus, rerum humanarum ac divinarum, terrestrium atque cœlestium scientiam. Quam non dico in totum, sed ne in partem quidem damnare, vel insignis stultitiæ est vel malitiæ manifestæ. Augustinus porrò, libro primo de morib. Eccles. cathol. cap. 21, curiosam naturæ inquisitionem, et nimium quemdam amorem terrenæ sapientiæ cavendum intelligit, non veram philosophiam, quæ est amor sapientiæ moderatus.

Jam verò quod ex priore ad Corinthios epistolâ opponitur, nihil illud movere potest. Nam quod ait, *Perdam sapientiam sapientium*, id perindè est ac si dixisset, sapientiam sapientium obscurabo. Quomodò? Nempè illustrando mundum majori doctrinæ lumine, ad quam doctrina philosophorum omnis nulla esse videatur ; sicut etiam sol fulgore suo stellarum lucernarumque lucem dicitur perdidisse. Prudentiam autem prudentium Deus reprobavit, quia non elegit, nisi quæ stulta sunt mundi, ut confunderet sapientes. In quem sensum fortes et potentes reprobâsse dicitur, quia infirmos et ignobiles elegit Apostolos, ut Dei virtus magis in Evangelii prædicatione clareret. Quanquàm Clemens, primo libro et quinto Stromatum, docet, non esse hìc fortè sermonem de verè sapientibus et prudentibus, sed de his, qui sibi sapientes et prudentes viderentur. Sicut non vocatur Evangelium stultitia, quòd stultitia sit, sed quòd ità hujus mundi sapientibus visa sit. Nam illud, *Scientia inflat*, facillimum intellectu est. Non enim magis scientiam hìc damnat Apostolus, quàm opes, regna, pulchritudinem, vires, abstinentiam, virginitatemque damnaret is, qui hæc omnia inflare testaretur. Clemens verò Alexandrinus, secundo Stromatum libro, de illis hoc exponit, qui se sapientes existimant, cùm tamen superbi sint, nihil reverà scientes, sed languentes circà quæstiones. Quæ intelligentia ex eo probabilior efficitur, quòd statìm Apostolus subdit : *Si quis autem se existimat scire aliquid, nondùm cognovit, quemadmodùm oporteat eum scire*. Non itaque vera scientia inflat, sed quæ videtur esse nec est tamen, ea inflat. At septimo Stromatum libro novè exponit inflare, pro eo, quod est facere ut manifestè sentiant, qui eam habuerint. Re-

fert verò in hoc illud quod Ecclesiastici quarto capite, ἡ σοφία υἱοὺς ἑαυτῆς ἀνύψωσε, id est, *sapientia filios suos inflavit;* sic enim vertit interpres : quod alii, *exaltavit*, Hieronymus verò, *vitam inspiravit.* Verbum autem ἀνυψόω, elevare et tollere est. At verò illi testimonio ex priore ad Tim. cap. 6, divus Hieronymus in commentariis super epistolam ad Titum, cap. 1, respondet in hæc verba : « Quæritur, quare « ad id, quod Apostolus ait, *secundùm fidem « electorum Dei,* et cognitionem veritatis junxe- « rit, quæ juxtà pietatem est, utrumnàm sit « aliqua veritas, quæ non in pietate sit posita, « et nunc ad distinctionem illius inferatur co- « gnitio veritatis, quæ juxtà pietatem est. Est « planè veritas, quæ non habet pietatem, ut « si quis grammaticam artem noverit, vel dia- « lecticam, ut rationem rectè loquendi habeat, « et inter falsa et vera dijudicet. Geometria « quoque, et arithmetica, et musica habent in « suâ scientiâ veritatem, sed non est scientia « illa pietatis. Scientia pietatis est nôsse legem, « et intelligere Prophetas, Evangelio credere, « Apostolos non ignorare. Absque pietate verò « notitia veritatis delectat ad præsens; sed « æternitatem non habet præmiorum. » Hactenùs Hieronymus. Sanos ergò sermones vocat Apostolus eos, qui salutem animæ præstant, pios verò, qui pios et religiosos homines faciunt. Hæc humana scientia non exhibet; sed non proindè est theologo inutilis.

At Apostoli non fuerunt humanis litteris eruditi. Fateor. Christus non docuit eos geometriam, astronomiam, physicam. Et hoc item fateor. Spiritus sanctus docuit eos omnem veritatem, nec philosophiam, arithmeticam, aut geographiam docuit. Verum est et id quidem. Christus nobis et Apostoli non dialecticam artem, sed nudam scientiam, quæ fide ac bonis operibus custoditur, tradiderunt. Non repugno. Non igitur sunt disciplinæ istæ christiano doctori utiles. Id verò est, quod ego constantissimè pernego. Apostolis siquidem, ut ait Clemens, lib. 1 Stromat., Spiritus sanctus omnia plenè suggerebat, quæ erant et ad Scripturam sacram intelligendam, et ad docendum cujusvis generis homines necessaria. Nos autem, qui Spiritûs hoc peculiare donum non habemus, si humanarum simus litterarum rudes et ignari, nec divina percipere sanè possumus, nec perfecti esse in Ecclesiâ doctores. Christus etiam et Apostoli non docuerunt nos humanas disciplinas, ut fides nostra non esset in sapientiâ hominum, sed in virtute Dei. Docere etiam nihil voluerunt, nisi quod esset ad salutem necessarium. Alioqui, si exemplum placet, ignoremus grammaticam, quoniam Apostoli grammatici non fuêre. Simus barbari, quia non fuerunt eloquentes Apostoli. Nihil consultò ac cogitatò meditatum et præparatum inferamus, quòd Apostoli hæreticis philosophis, tyrannisque evincendis repentè, atque ex tempore sapientissimè loquebantur. Quomodò autem docti sint omnem veritatem, Augustinus in Joannem declaravit. Sunt autem sine dubio humanæ quædam veritates, quas tametsi Apostoli non sunt edocti, nos tamen utiliter addiscimus.

Quòd enim discipulis humanis subjecta sit veritas, quam tractent, et in quâ versentur, adeò est manifestum, ut stultum sit et me reprobare velle, et alios negare. Quo verò tempore, quo loco, quocum hominum genere disciplinis humanis theologo sit utendum, nam et hoc in argumento quæritur, alio libro sumus fusè ac diligenter explicaturi. Itaque nunc res eas prætermittimus, quarum ratio et major est, et in aliud tempus differenda.

Tantùm ergò postremum illud argumentum restat, cui respondere debeamus. Id quod argutè Clemens Alexandrinus, primo Stromatum libro facit, inquiens : « Non per ablatio- « nem philosophiæ perimitur veritas, sed ad « eam cooperatrix et adjutrix invenitur; sicut « primus et secundus gradus ei qui ascendit « in cœnaculum, et grammaticus ei qui est « philosophaturus. Nam et visus et auditus con- « fert ad veritatem, mens autem est, quæ eam « appositè et naturaliter cognoscit. Perspicuitas « etiam opem fert ad trahendam veritatem; et « dialectica, ne prosternamur ab hæresibus. « Et est quidem per se perfecta Servatoris do- « trina, et nullius indiga, cùm sit Dei virtus « et sapientia. Accedens autem philosophia « non veritatem facit potentiorem, sed debilem « adversùs eam efficit sophisticam argumenta- « tionem, et propulsans dolosas adversùs veri- « tatem insidias, vineæ est sepes et vallium. « Et quæ est quidem ex fide veritas, tanquàm « panis necessaria est ad vivendum. Quæ au- « tem præcedit disciplina, est obsonio similis « et bellariis. Desinente cœnâ, suavis est pla- « centula, ut ait Pindarus Thebanus. » Hactenùs Clemens. Hactenùs etiam nos de octavo loco disserimus. Ac si quæ sunt fortè reliqua, ea in nono, qui statim sequitur, disserentur.

DE PHILOSOPHORUM NATURAM DUCEM SEQUENTIUM AUCTORITATE, QUÆ NONO LOCO POSITA EST.

LIBER X.

CAPUT PRIMUM.

Hujus loci pertractandi necessitatem exponit.

Quemadmodùm argumenta theologo ducerentur à philosophiâ, atque ab omni omninò ratione naturæ, satis explicatum arbitror loco superiore. Sequitur, ut cætera persequar, quæ pertinent ad philosophorum et historiæ humanæ auctoritatem. Hi namque soli duo restant ex locis, qui sunt in initio propositi; de quibus dicere aggrediar, si pauca priùs de instituto ac judicio meo dixero. Quamvis enim libri nostri non modò in scholasticâ pugnâ et concertatione versentur, sed multa etiam alia contineant iis utilissima, qui interiores scrutantur, et reconditas litteras, tamen interdùm vereor, ne quibusdam bonis viris scholæ nomen sit incisum, mirenturque in ea illustranda tantùm me operæ et temporis ponere. Ego autem, quamdiù res scholastica per eos gerebatur, qui juventutem ad scholæ theologiam incitare sunt soliti, meas curas cogitationesque omnes in id conferebam, ut me quâvis viâ et ratione à scholasticis conflictationibus liberarem. Non enim existimabam meam operam scholæ theologis quoquo modo necessariam. Cùm autem Academia viros illos summos amiserit, et quidam ex reliquis, qui hujus rei tuendæ socii esse deberent, studia hæc vel tanquàm arida, contentiosaque dimiserint, vel certè ut laboriosa et molesta declinaverint, Lutherani verò quasi noxia quoque reprehenderint, indignum judicavi illi me otio dare, quod multis antè mihi, magnisque desideriis optâram. Itaque in his studiis ab initio versatus ætatis, existimavi honestissimè me christianæ reipublicæ inservire posse, si animum in scholâ meum vel repugnantem continerem. Cui cùm multùm adolescens, discendi causâ, temporis tribuissem, posteaquàm theologiam publicè profiteri cœpi, meque ipsum discipulis tradidi, tempus ferè totum consumebatur in docendo, scribendi otium non erat. Sustinebam enim magnum onus, non discipulos modò quotidianis et lectionibus, et disputationibus instituendi, verùm etiam de multis et verbo et scripto respondendi. Accedebant etiam non infrequentes ad populum conciones, quibus me vel necessitas adjudicabat, vel voluntas. Plures autem res, præsertìm magnas, eodem simul tempore non modò agere, sed ne cogitare quidem possumus. Quamobrem de hoc opere absolvendo, in quo tantam difficultatem inesse videbamus, ut viro indigeret non solùm egregiè docto, sed nullis aliis negotiis præpedito, omnem omninò spem sæpiùs abjecimus. Sed partìm discipulorum precibus efflagitati, partìm amicorum convitiis evicti, tuo verò jussu potiùs, pater optime, cujus studiis, præsertìm in re tàm justâ, cùm difficile est, tùm ne æquum quidem obsistere, subcisivis ut aiunt, horis, opus hoc informare decrevimus, ut si quo fortè casu nequeamus absolvere, certè instituisse videamur. Eò verò me minùs instituti mei pœnitet, quòd facilè sentio, ut nihil aliud agam, excitare me homines non socordes ad rei magnæ investigandæ cupiditatem. Nos enim si non assecuti, at id secuti profectò sumus, ut ea his libris explicaremus, quæ nec satis erant nota nostris, et erant cognitione dignissima. Sed jam ad instituta pergamus. Danda enim opera est, ut etiam si ad alia aberrare aliquandò cœperit, ad hæc revocetur oratio.

CAPUT II.

Ubi argumenta proponuntur, quibus philosophorum auctoritas elevatur.

1° Fuisse olim in Ecclesiâ nonnullos, qui philosophorum auctoritatem à scholâ christianâ rejecerint, Clemens Alexandrinus perhibet, gravis in primis auctor. Tradit etiam hanc illos persuasionem induisse, quòd Dominus apud Joannem dixerit, omnes quotquot antè se venissent, fures fuisse et latrones; nec audisse eos oves. Fures autem vocatos aiunt, quòd fuerint sophistæ fallaces. Nam sophisticen quamdam furandi artem ipse quoque Aristoteles dixit.

2° Et Justinus, cùm docuisset philosophos similes esse latronibus, et tanquàm deceptores redarguisset, per insidias Crescentis philosophi interemptus est, ut Eusebius scribit, lib. 4 Ecclesiast. Hist. cap. 16. Non sunt igitur philosophi audiendi, præsertìm cùm nostræ semper doctrinæ repugnârint. Nam ut Ruffinus, lib. 1 Ecclesiast. Hist. c. 2, refert, Ario favebant viri in quæstionibus callidi, et ob id simplicitati fidei adversi. Atque Epiphanius, lib. 2 adversùm Hæreses, cap. 69, eo nomine taxat Arianos, quòd fuerint novi Aristotelici, et ab hoc philosopho veneni jaculationes sibi ipsi affricuerint, relictàque Domini mansuetudine, Aristotelem induerint. Ità nec Spiritûs donum in se habere digni facti sunt. Et Hieronymus adversùm Luciferianos Arianam dicit hæresim argumentationum rivos de Aristotelis fonte mutuari.

3° Paulus denique ait, philosophos dicentes se esse sapientes, stultos factos esse, traditosque in reprobum sensum. Eorum igitur auctoritas nullius apud nos momenti esse debebit. His et similibus argumentis vetustus error ille nitebatur. Quem tamen jam diù sepultum sine ullo etiam argumento Lutherus suscitare conatus est, damnareque subindè cùm scholasticos cæteros, tùm magis D. Thomam, quasi *auctor fuerit regnantis Aristotelis, vastatoris piæ doctrinæ:* sic enim loquitur contrà Latomum. Videlicet Domitiani exemplo, philosophos non urbe solùm, sed orbe pellendos esse credit. Nos autem quid fides catholica ratioque sana teneat, breviter et sine disceptatione docebimus.

CAPUT III.

Qui philosophi sint theologis utiles.

Philosophorum auctoritas eorum qui falsa senserunt, nostram non potest adjuvare doctrinam, et latentia cognita facere, ut Augustinus ad Dioscorum verè et spiritualiter scripsit: « Quid enim nobis est, ait, propter defensio- « nem christianæ religionis, quærere quid sen- « serint Anaximenes, Democritus, Epicurus, « Parmenides et Melissus, aliique similes hu- « jus farinæ philosophi, quorum doctrina erro- « ribus naturæ rationi contrariis plena fuit? » Non itaque omnes philosophi scholæ nostræ probati sunt, sed illi, de quibus apud Platonem Socrates: « Sunt, inquit, in mysteriis « multi quidem, qui gestant ferulam, pauci « verò Bacchi. » Magnifica verò vox, et magno viro ac sapiente digna, quâ docemur, multos utique barbâ et pallio tenùs, sed paucos reverâ fuisse philosophos. Paucos igitur hos, qui scilicet naturæ vim et effecta, morum ac vitæ normam viâ et ratione investigârunt, magnâque ex parte consecuti sunt, theologis esse utiles, hâc nos oratione contendimus. Nec video equidem, cur ejusmodi philosophos tanto Lutherani odio prosequantur, nisi quòd auctores obscuros, intellectuque difficiles perdiscere nec volunt, nec verò possunt. Etenim optimi cujusque philosophi commentaria, præsertìmque Aristotelis discipulum non modò ingeniosum, sed amantem etiam laboris exigunt. Isti verò cùm parùm ingenio valent, tùm in laboribus è vitâ etiam christianâ pellendis occupatiet sunt et fuerunt. Quamobrem, quod in philosophorum libris difficile atque arduum esse viderent, id et horrent ipsi, et ab eo juvenum animos alienant. Quid autem sibi Theophilus Alexandrinus velit, penitùs non intelligo, cùm in secundo paschali libro Origenem carpit, quòd philosophorum argutias tractatibus suis miscuerit, atque ità ex malo exordio in fabulas et deliramenta processerit, ac theologicum dogma ludum et jocum fecerit. Quandò illud apud Porphyrium, quanquàm ab impio philosopho dictum est, veriùs tamen et luculentiùs dictum est, Origenem Græcorum divitias omnes ad christianum dogma locupletandum convertisse. Sed hæc fortè obscura sunt, cùm lentè argumentis nullis appositis explicantur. Factis primùm illustranda sunt summorum virorum hæc, deindè patrum nostrorum testimoniis, tùm rationibus apertissimis illis quidem, sed quàm paucissimis. Cùm enim in hujusmodi causis, quæ scholæ propriæ sunt, verear equidem, ne cui ex scholasticorum disputationibus, non ex Ecclesiæ sensu deprompta nostra videatur oratio, interdùm argumenta ducta à ratione perstringimus, et veritatem quam sequimur, majorum potissimùm auctoritate suademus. Intelligendum est autem, cùm proposita sint genera decem, è quibus argumenta ratiocinationesque manarent, splendidissimum videri, quod veterum traditione exemplisque consistit. Atque si bono loco res essent, quæ more aguntur et institutis Ecclesiæ, de his nihil erat argumentandum; illa enim ipsa certissima argumenta sunt. Lutheranorum verò oratio tota mox erat rejicienda. Est enim inimica ecclesiasticæ regulæ, sine quâ nihil rectum esse potest, nihil constans, nihil verum. Sed hæc aliàs; nunc quod instat agamus. Porrò olìm Ecclesiæ doctores summi fuêre, qui iidem fuêre philosophi, Didymus, Justinus, Origenes, Gregorius Nazian-

zenus, Basilius, Gregorius Nyssenus, Damascenus, Augustinus. Tales enim, cùm habebantur, ecclesiasticæ scholæ perfici solere, Eusebius, lib. 5 Eccles. Hist. cap. 10, scribit his verbis : « Consuetudo antiquiùs tradita servabatur, ut divinarum Scripturarum doctores in scholâ ecclesiasticâ habeantur viri duntaxat scientiâ et eruditione probatissimi. Hujus officii auctor et dux tunc satìs illustris habebatur Panthænus, qui in philosophis stoicis priùs nobiliter floruisset. » Tradit quoque Origenes apud Eusebium, lib. 6, capite 15, non solùm à Panthæno, sed ab Heraclâ aliisque plerisque doctoribus apostolicis philosophorum libros legi solitos. Quòd si sanctorum loca referre voluerimus, quibus illi philosophorum testimoniis utuntur, non eorum modò, qui de moribus, sed eorum etiam, qui de naturâ scripserunt, verendum nobis est, ne in causâ parùm dubiâ testibus utamur minimè necessariis. Legant isti omnia eorum commentaria, quibus de opere sex dierum disputatio instituta est; atque in his vel solis videre poterunt, et quanta fuerit majorum nostrorum in perlegendis philosophis diligentia, et quantus sit philosophorum explicandis sacris litteris usus. Vide autem etiam Hieronymum in 17 cap. Jerem., et lib. 2 adversùs Jovinian. Ubi etiam cum hæretico disserens, variis philosophorum testimoniis utitur; multisque philosophorum commentariis, rerum naturalium exemplis editis, planè docet, quantùm horum auctoritas theologo ad argumentandum conferat. Sed de hâc re paulò post. Nunc id quod erat institutum persequamur. Sanè ut reliquos præteream, quos stare à nobis adversarii nostri non dubitant, Epiphanius certè ipse, quem nobis objiciunt, philosophorum auctoritatem haud semel usurpat. Docturus enim, hæresi 51, quânam ratione essent hæretici fugandi : « aiunt, inquit, hi, qui hæc in consuetudine habuerunt, odore dictamni, styracis, libanotidis, abrotoni, bituminis, thymiamatis, lapidis Gagatæ, aut cornu cervi fugari reptilia, et venenum jaculantia. » Item hæresi 78, cùm multis argumentis suasisset, Beatam Virginem post partum virginitatem conservâsse, subdit : « Si verò etiam ab aliâ quâdam speculatione ipsas res accipere convenit, attingemus quoque rationum naturæ cognitiones. Aiunt leænam non parere præterquàm semel et unum. » Cùmque subjecisset causam, quam ejus rei philosophi naturales redderent, colligit Beatam Virginem, quæ leonem peperit de tribu Juda, non nisi semel atque unicum peperisse. En Epiphanius et Christianos instruens, et cum hæreticis de fide certans, philosophorum testimonia refert. Quin etiam Paulus non solùm cùm ethnicis persuadet, sed etiam cùm fideles instituit, poetarum et philosophorum testimonia referre solet, exque iis argumenta sumere. Nam ad Athenienses loquens ex Arati astronomi phœnomenis usurpat illud : *Ipsius enim et genus sumus;* ad Corinthios verò ex Euripidis poetæ tragœdiis illud: *Corrumpunt bonos mores colloquia prava;* ad Titum autem ex oraculis Epimenidis philosophi illud : *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.* Ac subjicit hìc protinùs : *Testimonium hoc verum est.* Si igitur hæc dicit Apostolus, et philosophorum testimoniis confirmat, Pauli etiam, non modò aliorum sanctorum exemplo facere nos idem et possumus et debemus.

Alter erat locus, à Patrum testimoniis ostendere theologis philosophos esse utiles, ubi nihil laboris esse video, cùm testentur hoc plerique quidem non obscurè, sed apertissimè, Augustinus lib. de Doctrinâ christianâ 2, cap. 40; Socrates, lib. 3 Histor. Eccl., cap. 16. Nùm locupletiores quæris auctores? Citarem alios, nisi aliò nostra festinaret oratio. Certè Hieronymus, in epistolâ ad oratorem Magnum, non testatur hoc modò, sed magnis etiam argumentis confirmat. Tertium est propositum, rationibus illud ipsum demonstrare. Id quod faciam planè, et faciam breviùs quàm res tanta fieri possit.

Multa à philosophis prudenter fuisse et graviter disputata, multa etiam breviter et commodè dicta, multa denique ingeniosè et luculenter exposita, qui negaverint, ii non sunt verbis et ratione, sed vinculis et carcere fatigandi. Atque si etiam hoc naturæ ratio præscribit, ut quæ viri graves, ingeniosi, eruditi acutè diligenterque tradiderint, ea juvenes memoriæ mandent, fierique studeant illorum et scientiâ et prudentiâ docti, necesse est Philosophorum doctrinam non juvenibus solùm, sed his etiam omnibus esse utilem, quibus ullum aliquandò commercium cum humanâ sapientiâ et prudentiâ futurum est. Quod si ità est, idque nos superiore loco satìs ostendimus, theologos ad res multas hujusmodi commercium habituros, nimirùm quoad poterunt et licebit, ab eorum latere non discedent, qui rectè de moribus et naturâ sentiunt. Idque ipsum si ità est, philosophorum certè libris theologi dare operam debent; non enim alios hodiè reperient, qui de rebus hujusmodi aptiùs

et sapientiùs philosophentur. Verum autem primum, verum igitur et extremum. Nam illud quidem absurdum est, quod quidam dicunt omnia esse sacris litteris prodita, quæ ad rationem hominis instituendam videntur esse opportuna et necessaria. Quorum error, quoniam abundè ex iis, quæ suprà diximus, explo-ditur, non est hic pluribus refellendus. Quid enim stultius esse potest, quàm aut in Scripturâ sacrâ liberales omnes disciplinas traditas credere, aut hujusmodi disciplinis existimare hominis rationem non benè et utiliter institui? Quòd si philosophia theologo utilis et bona est, eam autem nisi philosophorum libris adjutus consequi non potest, non utique sunt ei philosophi negligendi. Cùm autem herbarum, lapidum, animantium, arborum, elementorum, aliarumque rerum terrestrium cœlestiumque cognitio sacris litteris intelligendis sit magnoperè necessaria, quemadmodùm August. 2, de Doctrinâ christianâ lib., docet, nosque etiam sumus idem in 13 hujus operis libro fusiùs demonstraturi; insanus profectò erit, qui in harum rerum cognitione parandâ eos auctores neglexerit, qui et summo ingenio, et magnâ pervestigatione, et multi temporis experimentis in his cognoscendis elaborârunt. Cùm igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin philosophi plurimùm theologis prosint, illud, de quo dubitari à doctis etiam potest, jam statuendum est, argumenta è philosophorum auctoritate petita, certane an potiùs incerta sint.

CAPUT IV.

Quam habeat in re theologicâ certitudinem philosophorum auctoritas.

Philosophorum omnium una eademque consensio certam fidem facit philosophici dogmatis. Quod enim in aliis artibus valet, ut auctores probati tantùm apud eos, qui eam artem sequuntur, auctoritatis habeant, ut indè non nisi temerè discedi soleat, id in philosophiâ, ac multò etiam magis valere debet, ne in rerum naturalium cognitione vario discipuli versentur errore, nec habeant unquàm quos sequantur. « Benè, inquit Aristoteles, libro se-« cundo de Cœlo, sese habet quemque sibi « persuadere, veteres, et majorum maximè « nostrorum sententias veras esse. » Atque si in omni disciplinâ et arte oportet addiscentem credere, ut et Aristoteles idem prudenter admonuit, et Theodoretus magnâ exemplorum vi ostendit et patefecit, in philosophiâ certè perdiscendâ scientiæ hujus professoribus, in eamdem præsertìm sententiam concurrentibus, fidem habeamus oportet. Quanta verò arrogantia erit, quanta temeritas, non cum Platone dicam, Aristotele, Hippocrate, Galeno, Theophrasto, Themistio, Alexandro, Dioscoride, cæterisque hujus chori philosophis unum idem continentibus dissentire, quorum scripta et magnâ curâ studioque elaborata, et posteriorum non examinatione modò expensa, verùm etiam consensione probata sunt; sed contrà sui temporis homines doctos dicere, et singularia placita communibus anteponere? Nempè id est, ut ille inquit, bellare cum diis, id est, naturæ repugnare; major enim pars eò deferri solet, quò à naturâ ipsâ deducitur. Ex quo intelligitur, non esse alienum theologicis institutis ad ea conjectanda, quæ in naturâ dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, et, si morum quæstio est, usu peritos; et quid his de unoquolibet quæstionis genere placeat, exquirere. Quòd si pictores, et ii qui signa fabricantur, et veri etiam poetæ, suum quisque opus à vulgo etiam considerari vult, ut si quid reprehensum sit à pluribus, corrigatur, quantò magis theologo prudenti non vulgi, sed sapientum philosophorum judicio, permultæ de rebus naturæ sententiæ mutandæ et corrigendæ sunt, licèt illi veræ esse videantur? At enim in rebus, quæ ad mores pertinent, non doctissimorum philosophorum modò, sed virorum quoque optimorum, nullâ etiam causâ redditâ, valebit auctoritas. Nam, quod Aristoteles doctè, ut omnia ferè, tradidit, quemadmodùm de saporibus palatum sanum rectè judicat, infectum non item; sic vir bonus et justus bonum à malo, rectumque à pravo egregiè discernit, contrà autem omnis affectus animi perturbati tollit judicium veri, idque adulterat. Adeò illud verum est, qualis unusquisque erit, tale etiam judicium proferet. Atque ipse idem Aristoteles, Ethic. 11, planè testatur, non minùs eorum, qui sunt experti et seniorum prudentiumque sententiis, quàm ipsis demonstrationibus adhibere animum oportere. Tanquàm oculum enim, ait, per experientiam, habentes principia ipsa rerum agendarum cernunt, et ab iis perindè atque à naturâ acti rectè discernunt. Quamobrem sanctè ac prudenter Innocentius, dist. 20, cap. *de quibus*, in morum judiciis sanctorum exempla nos sequi voluit. Gravissimè quoque Plato in Timæo : « Fieri, inquit, non potest, ut « deorum filiis fides non habeatur, etiamsi abs-« que probabilibus et necessariis dicant de-« monstrationibus. » Et Ecclesiasticus, 37, 17: *Cor*, ait, *boni consilii statue tecum. Anima* enim

viri sancti enuntiat aliquandò vera, meliùs quàm septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum. Quæ causa mihi semper fuit, pater sanctissime atque optime, ut in rebus hujusmodi gravissimum judicium tuum non minùs expectarem, quàm alterius cujusque eruditissimi philosophi, atque theologi. Intelligebam enim virtutes illas omnes, quas expertus fueram in te, nullo etiam dialectico syllogismo interveniente, id quod rectum esset, secuturas, declinaturasque contrarium. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est, sed de proborum genere toto. Neque illam de scientiæ dogmatibus, sed de prudentiæ judiciis potissimùm intellectam velim. Judicia quippè prudentiæ, mutatis moribus, permutantur, scientiæ verò decreta non item. Ab iis autem longè dissentio, qui decernendis conscientiæ casibus (sic enim vocant) relictis doctissimis philosophis ac theologis, spirituales nescio quos homines consulunt, qui *visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini*, Jer. 23, 16. Multâ quoque perfectione exercitationeque virtutum opus est, quemadmodùm ait, in cap. 4 Joannis, Origenes, ut bona et mala, vera et falsa dijudicare possimus. Rari autem illi sunt, qui quod Apostolus ait, exercitatos habeant sensus ad discretionem boni et mali. Sed hæc hactenùs. Nunc eò redeamus, undè hùc digressi sumus. Constitutum est igitur, philosophorum judicium, eorum scilicet, qui magnâ doctrinâ excellentique ingenio valuerunt, in magno pretio esse nobis habendum, si nolumus haberi temerarii.

Omninò si quidquam est probabile, nihil est profectò magis, quàm naturæ principem naturalis disciplinæ doctores aliquos mortalium generi providisse. Quis enim adeò esset insipiens ut academiam unamquamlibet sine præceptoribus institueret ? Certè, quoniam notus in Judæâ Deus, quasi divinæ scientiæ gymnasium erexit, Rabbinos ibi etiam procuravit. Et quoniam apud Christianos evangelicæ doctrinæ academias esse voluit, Apostolos quoque, Prophetas, Evangelistas, Doctores dedit, qui eam in Christi republicâ doctrinam profiterentur. Quapropter, cùm universis gentibus edocendis naturæ leges ac disciplinas ediderit, non fit verisimile, nullos hujusmodi legum ac disciplinarum magistros instituisse. Atque etiam si ab aliâ similitudine argumentari convenit, Clemens Alexandrinus philosophiam ait Græcis à Deo veluti proprium testamentum esse datam. Quemadmodùm ergò nec Judæorum, nec Christianorum testamenta, ità ne Græcorum testamentum quidem absque interprete dereliquit. Quocircà divinæ hìc quoque procurationis erat, ut non omnes simul philosophi aut in Dei cognitione, aut in morum et vitæ regulâ, aut etiam in rerum naturalium intelligentiâ, quæ quidem esset ad illa duo priora necessaria, hallucinarentur. Quæ res effecit, ut juxtà Pauli sententiam Græci fuerint inexcusabiles. Qui tamen excusari possent, si eorum præceptores non ad veritatem bonitatis instructi satìs, informatique essent, auctore naturæ optimo duce atque magistro. Id verò Scripturæ etiam divinæ testantur. De Deo enim in Psalmo 93 scriptum est: *Qui docet hominem scientiam ;* et rursùm in libro Job, cap. 35: *Qui docet super nos jumenta terræ, et super volucres cœli erudit nos.* Nimirùm sicut quibusdam animantibus, qui tanquàm principes, et duces reliquorum à naturâ dati sunt, concessi sunt quidam instinctus, quibus ad gregis quisque sui ducatum rectum utilemque ferantur, obliquo retrahuntur et noxio; ità in hominum eorum mentibus, qui naturâ duces sunt cæterorum, inditas esse notiones credendum est, quibus in illa, quæ ad imperitorum et rudium populorum doctrinam spectant, inducantur. Nec enim melior est belluarum conditio, quàm nostra. Atque Boetius, magno vir ingenio, inprimìsque doctus, communes sapientium conceptiones (sic enim appellat) non minoris facit, quàm si communes essent omnium hominum. Nosque ipsi, 6 ac 7 loco, ad eamdem quoque rationem ostendimus, communia doctorum ecclesiasticorum præjudicia non aliter esse accipienda, ac si omnium fidelium essent communes, conspirantesque sententiæ. Quamobrem id quidem non est dubium, quin verum et exploratum illud sit, de quo omnium philosophorum ratio consentit. Quomodò enim homines, et ambitiosi honoris et gloriæ, et cæci ferè aviditate carpiendi, et plurimis seculis maximisque locorum intervallis sejuncti, in unam sententiam convenirent, nisi in hanc quasi conspirationem naturæ impulsu quodam agerentur ? Ex quo rursùm intelligi perspicique licet, id quod paulò antè dictum est, philosophos ab uno aliquo mortalium magistro excepisse ea, quæ populis ac gentibus universis communi consensione conscripserint. Verissima ergò sunt communia philosophorum placita, nec ab illis licet, si omnes ad unum idem sentiant, dissentire. At Hieronymus, lib. 1 adversùs Pelagianos, cùm adversarius eam philosophorum communem sententiam objecisset, qui unam habeat, eum omnes habere virtutes;

respondet eam quidem philosophorum fuisse sententiam, sed non Apostolorum, neque esse illi curæ, quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. Sanè quis sit Hieronymi in dialogo mos, quæ in argumentis eludendis figura, ne longum faciam, hoc loco præteream. Huic enim argumento facilè respondetur, Hieronymum sententiam hanc eamdem et veram consensisse, et philosopborum auctoritate probâsse; et in Isai. cap. 26 : « Philosophorum, ait, sententia « est, et Apostoli Jacobi, hærere sibi virtutes, « ut cui una defuerit, huic omnes desint. » Et in 56 caput ejusdem prophetæ : « Virtutes, « inquit, invicem sequuntur : ità ut qui unam « habuerit, omnes habeat, et qui unâ caruerit, « cunctis careat. » In dialogo igitur illo non vult Hieronymus se in dogmate fidei auctoritate philosophorum urgeri, quam tamen ipsam idem aliis locis usurpat (1).

CAPUT V.

Quibus finibus Aristotelis auctoritas circumscribenda.

Cùm verò de unius aut alterius philosophi sectâ disseritur, longè diversa quæstio est. Atque quò quisque doctior et gravior est, eò est illius quidem et probabilior auctoritas, et fide dignius testimonium. Sed nulli theologus ità sese adjudicare debet, ut ab eo ne latum quidem unguem putet discedendum. Non enim æquum est, ut apud Christi discipulos tantùm ethnici unius auctoritas possit, ut etiam sine ratione vincat. Refert certè in quâcumque arte plurimùm, unum in illâ excellentem auctorem legere, cui potissimùm te addicas : nullus tamen, et quamlibèt eruditus, sentiendi tibi ac dissentiendi auctor futurus est. Nemo enim fuit omnium, qui non, ut homo, interdùm hallucinaretur. Enimverò qui primas inter philosophos habeat, quisque proindè ille sit, cui præcipuam dare operam operæ pretium sit, variæ sunt doctissimorum hominum discrepantesque sententiæ. Nam, ut alios præteream, in hujusmodi causâ aliud D. Aug. videri solet, cui cave quemquam anteponas; nec enim doctior vir fuit Augustino quisquam, nec clarior. Aliud autem videtur D. Thomæ maximo gravissimoque theologo atque philosopho. D. Augustino Plato summus est, D. Thomæ summus est Aristoteles ; sic ferè res habent, ut id doctrinæ genus quisque maximè probet, cui à teneris annis maximè assuetus est. Exoritur Augustini ratio ex alterâ parte, nullos esse omnium christianæ magis doctrinæ concordes, quàm Platonicos : Plato siquidem fuit ex Hebræis philosophus, ut Clemens Alexand. auctor est. Imò verò, inquit Thomas, Peripateticorum doctrina christiano dogmati consentit plurimùm. Clemens enim Alexand., lib. 5 Strom., etiam refert Aristobulum multis libris probâsse philosophiam Peripateticam ex lege Mosaicâ et aliis dependisse Prophetis. Ac D. Thomæ sententia quidem, et omnium penè gentium, et multorum seculorum usu probata est. Platonem enim jam indè à multis annis vix in angulis homines otiosi legunt ; Aristotelem verò magno consensu orbis academiæ resonant. In Aristotelem quoque illud elogium unicum universæ consentiunt gentes, per antonomasiam philosophum, hoc est philosophorum primarium fuisse. Jure ergò illum amplectimur, cujus de laude omnium sit fama consentiens. Divo etiam Thomæ ità sunt theologi scholastici assensi, ut in scholà theologiæ Plato ne locum habeat quidem, ità eam Aristoteles occupavit. Illud constat, neminem in rebus naturalibus plenè eruditum esse posse, si solum Platonem legat. Solus autem Aristoteles abundè sat est, ut sit homo in philosophiæ tribus omninò partibus eruditus. Sanè, ne quis causetur, misero seculo Aristotelem theologis, Platonem autem meliore Ecclesiæ statu placuisse, sciatis, quicumque est tandem, scholam Aristotelicam Alexandriæ tùm etiam vigere solitam, cùm ibi doctores apostolici vigerent plurimùm. Sed enim, ut mihi quidem videtur, nec Augustini, nec Thomæ contem-

(1) In hoc capite multùm commendat auctor philosophorum consensum, ut argumentum veritatis in quæstionibus philosophicis : eâ ratione naturali, quòd, in singulis rebus, consensus peritorum, seu judicium idoneorum multùm valeat, ac dissentientibus opinionibus prævalere debeat. Alteram etiam inducit rationem, ad philosophiæ seu potiùs philosophorum commendationem in quibus concordant, videlicet philosophicum institutum apud gentiles ad divinam pertinere Providentiam; quod quidem verum est, sed forsan ab auctore exaggeratum, saltem in verbis; cùm id institutum testamento judaico necnon et christiano videatur, licèt, ut putandum est, in sensu lato, assimilare, atque propè divinum exhibere, ut etiam infrà, cap. 6, iterùm tradit. Prætereà, ex dictis, tùm in isto capite 4, tùm in sequenti, principia de usu philosophorum, in quæstionibus naturalibus, analogiâ haud parvâ cum regulis de usu Patrum et Doctorum Ecclesiæ in doctrinâ catholicâ pollere videntur; in quo etiam cavendum ne cum auctore, versùs finem capitis 4, ipsi videamur oblivisci pastorum consensionem in Ecclesiâ assistentiæ peculiari divinæ adscribendam, præter rationes naturales ad idem concurrentes. Quidquid sit hâc de nostrâ reprehensione, Melchior Canus in his capitibus, potissimùm in 4, nonnisi altissimi specimina dedit ingenii. (Vid. Proleg., n° 26 et 32.)P. S.

nenda est sententia. Nam et iis concedendum est, qui Aristotelem amant, et iis forsitan, qui Platonis amici sunt. Quorum judicium in eo quod de animi immortalitate, de Dei providentiâ, de rerum creatione, de finibus bonorum et malorum, deque alterius vitæ vel præmio vel pœnis, Platonem apertiùs constantiùsque locutum asserant, difficile factu est non probare. Probanda verò magis est divi Thomæ opinio, sed ità tamen ut adhibeatur moderatio quædam, sine quâ probari illa non potest. Placet enim quoque nobis Aristoteles, et rectè placet, modò ne repugnantem etiam illum ad Christi velimus semper dogma convertere. Id quod interpretes ferè solent : qui vim contextui sæpè afferunt, atque Aristotelem cogunt, ut, velit nolit, pro fide catholicâ pronuntiet. Periclitemur autem, si placet, et in iis quidem exemplis, in quibus errâsse Aristotelem vulgus theologorum fortassè non putat. Nec enim hoc loco de æternitate mundi, mentiumque præfinito numero disserendum est ; sed ne de animi immortalitate quidem. Nam illa priora obvia sunt omnibus ; hæc autem quæstio in his commentariis, quos de animâ scripsit, accuratissimè est à Cajetano disputata. Verùm hæc consideremus, quæ difficiliorâ sunt ; et quæ Aristoteles vafrè verbisque de industriâ ad imponendum compositis, obscurè videtur enuntiâsse, ut si doctis fortassè viris jure quandoque et verè reprehenderetur, haberet quò posset elabi, atque ab amicis excusari. Nec ego hic tamen adversùs Aristotelem accusationem instituo, virum doctissimum, deque humanis litteris omnibus benè meritum. Sed cùm plerique ab illo nunc non aliter atque ab oraculo pendere videantur, securèque omnia illius opera legere, minuenda est hæc opinio, ne ab hujus philosophi placitis dissentire, piaculi loco sit. Audivimus enim Italos esse quosdam, qui suis et Aristoteli et Averroi tantùm temporis dant, quantùm sacris litteris ii, qui maximè sacrâ doctrinâ delectantur ; tantùm verò fidei, quantùm Apostolis et Evangelistis ii, qui maximè sunt in Christi doctrinam religiosi. Ex quo nata sunt in Italiâ pestifera illa dogmata de mortalitate animi, et divinâ circà res humanas improvidentiâ, si verum est, quod dicitur. Nihil enim præter auditum habeo, cùm homines Aristotelis inflati opinionibus turpiter sibi blandiuntur, et indè in maximo versantur errore. Sed hæc hactenùs. Nunc ad propositum revertamur.

Primus igitur locus, ubi contrà Scripturarum fidem errâsse Aristotelem existimo, habetur de somno et vigiliâ, quo loco negat Deum immittere somnia, redditque ejus rei causam, quòd si Deus eorum esset auctor, sapientibus vel maximè et his quidem vigilantibus ea immitterentur.

Alterum exemplum est in tractatu de bonâ fortunâ, ubi res fortuitas divinæ gubernationi ac directioni subtrahit, duobus argumentis persuasus, uno quòd res secundæ pravis obveniant quorum Deum habere curam non sit verisimile ; altero, quòd Deus potiùs dirigere in effecta fortunæ homines sapientes, cùm contrà ferè videamus, imprudentissimos quosque esse fortunatissimos.

Tertius locus est libro primo de Cœlo, ubi quidquid gentium esset, id corruptibile asseruit ; nec incorruptibile quidquam, quod non esset ingenitum. Posuerat verò antè omnia varias harum vocum significationes, ne res verbi ignorantiâ clauderetur. Ratus itaque se adversùs Platonem bonam habere causam, certamque proindè sibi victoriam pollicitus, contrà morem suum non obscurè, sed quàm fieri potuit apertè docuit, quidquid incorruptibile esset, id ingenitum esse ac perpetuum oportere, hoc est, nullo unquàm modo incœpisse. Sic enim vocem illam interpretatur. Quâ ex re fieret, ut anima rationalis aut corruptioni esset obnoxia, aut esset certè ingenita ac sempiterna.

Quartus locus est libro quinto, rursùmque duodecimo Metaphys., quibus locis definit, Deum animal esse perpetuum et optimum. Vocat autem Deum communi nomine substantiam quamcumque cœlestem et divinam. Nam post hæc incipit inquirere, an illa substantia sempiterna una, an plures sint. Atque eodem lib. 22, consentit benè, antiquos res illas præstantissimas deos appelâsse. Ludit autem per amphiboliam ; nunc enim mentem ipsam Deum vocat, nunc cœlum, cujus anima mens est, id quod libro etiam secundo de Cœlo videre licet. Sed ne quis sit admiratus, quòd cœlestes substantias animalia hìc Aristoteles nuncupet ; nam veterum more substantiam animatam sive animâ sensitivâ, seu intellectivâ, vocat animal. Itaque arbitratur Deum illum unum principem cæterorum, extremo cœlo affixum, per se movere ipsum, quo modo cæteræ mentes suos orbes movent, suntque Arist. ipsorum orbium animæ ; ut et D. Thom. 2, cont. Gent. c. 70, admittit. Nec Aristot., aut 8 Physic. aut 12 Metaph., hominis intelligentiam ad aliud principium revocat, quàm ad illam primam mentem, quæ vi sempiternâ primum mobile ciet.

Quintus locus est eodem quoque libro, ubi substantiis intellectualibus cœlorum motricibus

virtutem tribuit infinitam, quòd infinito tempore moveant.

Sextus locus est eodem etiam libro, ubi, ut mihi quidem videtur, Dei providentiam præmiaque et supplicia, quæ probos et improbos in futurâ vitâ manent, fabulas esse significavit, gratiâ vulgi continendi in officio conflictas. « Reliqua, ait, fabulosè jam sunt allata ad per- « suasionem vulgi, atque ad usum legum, vi- « tæque humanæ utilitatem. » Ecquæ enim, rogo, illa sunt veteribus tradita, in quibus hæc ambo conveniant, ut sint et ad usum legum, et ad vitæ humanæ utilitatem tradita, nisi ea, quæ nos explicare voluimus, Aristoteles noluit, ne proborum hominum, eorum vel maximè, qui reipublicæ curam gererent, invidiam sibi odiumque conflaret? Nam quòd Aristoteles Deo rerum humanarum providentiam adimat, maximâ auctoritate theologi affirmant, Clemens Alexand. lib. 5 Strom. et Epiphan. lib. 3 adversùm Hæreses, cap. ultimo. Quos autem locupletiores auctores quærimus, quàm sanctos eruditos, in Græcorumque doctrinis apprimè versatos? Anne ipsius etiam Aristotelis de se testimonium expectamus? Nimirùm, 12 Metaphysicor. libro, verbis artificiosè excogitatis, ne in hoc etiam à more suo discederet, absurdum esse docuit, Deum de quibusdam intelligere, quòd præstet videre aliqua, qnàm non videre. Ubi non dicit absurdum esse Deum quædam intelligere, sed de quibusdam intelligere, aut meditari, ut vetus interpres reddidit; ut non tàm simplex rerum vilium intelligentia, quàm providentia earum, et cura significaretur. Sentit itaque Deum magna curare, parva negligere. Atque in libello de Mundo, si modò ejus est hoc opus, Deum facit similem magno Persarum regi Xerxi, vel Cambysi, vel Dario, qui ipse per se maxima et pulcherrima regni obeat munia, minora, et sordida mandet aliis. Ac 19 Ethicorum libro: « Quòd si dii, inquit, curam habent aliquam « humanarum rerum, quemadmodùm existi- « matur et creditur, rationabile est, eos aman- « tibus mentem honorantibusque favere, tan- « quàm rerum sibi charissimarum curatoribus, « ac benè agentibus. » Nota, *ut existimatur et creditur*, et cæt. Jam Diogenes Laertius apertè tradit, Aristotelem Dei providentiam ad cœlestia usque pertringere. Jam, quòd libertatem Deo in naturæ rebus Aristoteles neget, viri docti et graves ità magnis argumentis suadent, ut supervacaneum sit, eas hìc à me rationes repeti, quas in promptu est ex illorum libris cognoscere. Certè ubi de mundi æternitate velis equisque, ut aiunt, cum Platone certat, si naturæ auctorem liberum faciat, ridiculus esse videatur. Quid de indignatione ob prospera impiorum eventa, quam ad bonos mores pertinere secundo Rhetoricorum libro affirmat? Quid quòd, 7 Politicorum, libro præscribit, nihil mutilum et imminutum orbatumque naturâ educendum? scilicet, ne nimiâ filiorum multitudine res sua illa publica formam speciemque congruentem amitteret, propter quam etiam causam prævertendos fœtus existimat, abortumque antè animationem faciendum. Nam postquàm vitam acceperint, nefas putat attingere. Quid de animarum infinitâ multitudine? quam admittat necesse est, ne in Pythagoræ μετεμψύχωσιν incidat. Illâ verò admissâ, cùm infinita corpora esse non posse existimet demonstratum, resurrectionis articulum non admittit. Quid quòd duo principia Aristoteles posuit, Deum et materiam? nec enim rerum creationem ex nihilo agnovit. Cujus quidem rei testes non mediocres, sed haud scio an gravissimos, Clementem Alexandrinum, Epiphaniumque noli, lector, contemnere. Atque hæc quidem Aristotelis sensa fuisse, verecundiùs assero propter D. Thomam, qui hujus philosophi solet ferè esse patronus; sed doctores doctissimi probant illum ità sensisse, quos ego in hâc parte secutus sum. Si quis verò pro Aristotelis sensu apologiam adornet, cum hoc ego non magnoperè contenderim. Tantùm à lectore postulo, ut mihi concedat, si potest, Aristotelem in his locis errâsse; sin hoc non licet per D. Thomam, at illud certè dabit, vel cautè eum ut varium et lubricum esse legendum, vel certè esse in nonnullis placitis reprobandum. Mihi utrumvis satis est, et tùm hoc, tùm illud probabilius videtur, nec præterea quidquam probabile. Quantùm ergò philosophi vel simul omnes, vel separatìm singuli ad faciendam fidem habeant virium, satis, ut arbitror, diligenter explicatum est.

CAPUT VI.

Ubi satisfit argumentis capite secundo positis.

Nullius verò negotii erit, objectiones contrà à principio positas repellere. Primùm enim facilè intelligitur, non eos, qui missi sunt, sed illos, qui venerunt, vel pseudoprophetas, vel pseudophilosophos à Domino reprobari. *Non mittebam*, inquit, *et ipsi currebant.* Veros autem philosophos divinitùs fuisse procuratos, satis suprà, ni fallor, argumentati sumus (1).

(1) Vide suprà notam superiorem, col. 575.

Deindè Græciæ philosophos aliâ ratione fures esse dictos contendit Clemens, quòd ultrà quàm à Moyse et Prophetis sapientiam subripuerint, gloriolæ aucupandæ gratiâ quasi suam jactare sunt soliti. Pythagoras quidem discipulus fuit Judæi cujusdam Nazareti, ut Alexander in libro de symbolis Pythagoricis scribit. Quin divus Ambrosius Pythagoram genere fuisse Hebræum non obscurè tradidit. Certè fuisse circumcisum Clemens Alexandrinus auctor est.

Clearchus autem Peripateticus in primo libro de Somno dicit se nôsse Judæum quemdam, gravissimum non solùm eloquio, sed etiam animo, cum quo versatus est Aristoteles. Nam Platonem non solùm à Pythagorâ, sed à nostris etiam doctrinam accepisse, et Augustinus et Clemens testati sunt, et Ambrosius multis argumentis suadet. Id quod Plato ipse in Timæo ingenuè fatetur. Cùm itaque ea, quæ à philosophis rectè et sapienter dicta sunt, nostris nos disputationibus inseruerimus, repetemus nostra tunc, non aliena mutuabimur. Ac de primo quidem argumento hactenùs. Nam cætera sunt hujusmodi, ut negotium lectori facturi simus, si ea modò refutemus.

CAPUT VII.

De juris civilis in theologicis controversiis auctoritate. Quibus imperatur argumentis.

Quoniam verò pertinet quidem ad hunc locum juris civilis auctoritas, et ità pertinet, ut non recorditâ quâdam ratione cernatur, sed sit in promptu, necesse est ut de illâ quoque pauca dicantur. Est enim sine dubio juris legumque peritia recta morum et vitæ disciplina; philosophia autem vitæ lex est ac ratio. Quò fit ut legum civilium periti philosophi censendi sint, scilicet qui veram, ut ille ait, philosophiam profitentur, jus verò civile nullâ in parte theologis prodesse posse, ex eo primùm suadetur, quòd hujusmodi jura discere, presbyteris atque adeò monachis est interdictum. Repugnat ergò theologiæ illa facultas, à quâ ut clerici abhorreant, lege canonicâ præscribitur. Cùmque theologia rursùm de rebus divinis sit, jus verò civile in rerum humanarum earumque temporalium administratione versetur, vix intelligit potest, quem usum theologo de rebus æternis disserenti scientia, quæ res temporarias administrat, præstare queat. Ac Cyprianus fatetur quidem pontifices legibus imperatorum uti, sed pro cursu rerum tantummodò temporalium. Non igitur viri Ecclesiastici, cùm res theologicas, hoc est, divinas sempiternasque tractare volunt, leges imperiales usurpare debent. Imperatorum quoque edicta, quæ jus civile continent, Dei quandoque legibus adversantur.

Non ergò theologus ex illis argumentum aliquod idoneum accipiet ad conclusiones theologiæ comprobandas.

CAPUT VIII.

Juris civilis studium theologo utilissimum probat.

Sed illud verius est, juris humani facultatem in multis theologo commodam esse posse. Si enim illi canonica scientia est necessaria, huic autem peritia legum adeò conjuncta et colligata est, ut vix altera possit ab alterâ separari, theologus sanè ut jus canonicum, ità quoque et civile cum illo connexum vindicare debet. Quòd autem sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adjuventur, vicissimque illas juvent, testatur Lucius 3, de novi operis nun. cap. 1. Undè illud apud Italos: *Il legista senza capitolo vale poco, ma il canonista senza legge val niente* (1), factum est jam tritum sermone proverbium. Rursùm pontificum jura plerumque civili auctoritate rationeque utuntur. A theologo igitur, cui jus pontificium familiare esse oportet, non erit juris civilis cognitio aliena. Augustinus prætereà non improbat, si terreni imperii leges in suum adjutorium hæretici assumant; id enim fecit Apostolus. Probandus est igitur, ac multò etiam magis theologus, si adversùm hæreticos, cùm vel de rerum temporalium dispositione rectâ disserit, vel de moribus in republicâ aut constituendis aut constitutis, legum civilium auctoritatem adsciscit. Id quod Augustinus idem contrà Donatistas sæpè facit. Nec enim peculiarem aliquem locum referre libet, cùm tàm multis hoc sit à divo Augustino usurpatum. Ad hæc in disputationem de justitiâ et jure incidat theologus aliquandò necesse est. Quo loco sanè ineptus erit si ea, quæ graviter à viris clarissimis de jure dicta sunt, negligere voluerit. Prætereà, in pactis, stipulationibus cæterisque contractibus, in rerum dominio, præscriptione, testamentis, donationibus, testibus, judicibus, aliisque sexcentis hujus generis, quoties theologo opus est album à nigro æquumque ab iniquo secernere? Sæpè nimirùm; si ejus munus esse creditur, animarum cavere periculis, earumque saluti consulere. Injustitia quippè mortale pec-

(1) Id est, scientiam juris civilis parùm valere, absque jure canonico, nihil verò canonici scientiam, neglectâ civilis juris notitiâ.

catum est; quarè nihil est mirandum, si qui et multorum confessiones audire debet, et de injustitiâ plurimis respondere, ab eo legum talem qualem cognitionem ipse requiram. Quid cùm ad restitutionis materiam aptè exactèque tractandam de rebus hujusmodi theologus disputaturus est? Nùm justitiæ et æquitatis, in foro etiam conscientiæ, rectus arbiter esse poterit, nisi multa à jurisconsultis, et civili prudentiâ mutuetur? Minimè id quidem. Nam licèt justum, injustumque internoscere philosophorum, divinæque Thomæ libris theologus adjutus possit; at id solum faciet in genere, in specie autem sine juris aliquâ peritiâ non faciet. Sed hæc videri possunt obscuriora, dùm sine appositione exemplorum lentiùs disputantur. Exemplis illustranda sunt hæc, quæ rationibus subtiliùs quàm satis est, disputari videntur. Proferam autem aliqua è multis exempla, nam omnia erit operis infiniti. Sit igitur primùm : Si pœnitens dicat se habere scrupulum super his aut illis bonis, quæ videlicet ex præscriptione longi temporis possidet, quæ ex donatione uxoris alienæ habet, quæ ex testamento minùs solemni, quæve ab intestato obvenerunt. Sit secundùm exemplum : Si ait pœnitens se habere litem super hâc illâve causâ, nescireque se an cedere debeat liti, an potiùs illam valeat justè prosequi. Sit tertium : Si quis primogenitus à theologo quærat, an peccet mortaliter, nisi sorores justo matrimonio collocet, nisi æs alienum solvat, quod parens contraxerit, nisi protogenium curet, et tueatur. Quid in donatario? An teneatur ad debita? Quid in domino? An à subditis possit solita quædam munera exigere, eosque ad consueta onera sive realia, sive personalia obligare? Placent enim nobis hoc loco quidem jurisperitorum illæ voces; nec semper nos oportet accuratâ dictione disserere; quin satius est de nominibus parùm esse sollicitos, esseque interdùm faciles et negligentes, quemadmodùm Plato nos et in Theoteto et in Politico admonuit. Verùm hæc obiter. Jam ad illa redeamus. Sed quid opus est plura? Annè speciatìm definire, quandò in judiciis, in contractibus, in ultimis voluntatibus, ac nonnunquàm etiam in delictis committatur injustitia, vires theologi non exedit? cùm casus occurrant innumeri, qui naturæ lege definiri non queunt. Id si ità est, ut est certè, insolentiæ erit maximæ, in ejusmodi quæstionibus juris peritiam contemnere. Juris autem peritia non aut consultiùs investigari aut inveniri certiùs potest, quàm in juris voluminibus; quæ non alia quæcumque philosophorum volumina, nec eloquentiâ, nec prudentiâ superant; de quinquaginta loquor Pandectarum libris. Nam posteriores leges multùm omninò utrâque in re ab illis declinârunt. Quòd si bibliothecas omnium philosophorum unus Ciceroni visus est duodecim tabularum libellus et auctoritatis pondere, et utilitatis ubertate superare, quid nos credere oportet de illis quinquaginta libris, quibus non leges modò duodecim tabularum, verùm multæ etiam aliæ continentur de hominum conventionibus, deque jure et æquo prudenter sanctèque præscriptæ? Sanctum, inquam, volumen est, et justitiæ templum meritò illud Justinianus appellavit. Atque cùm è sacrâ morum philosophiâ jus esse ortum civile constet, ut fontem, sic certè et rivulos theologus colet, ne parùm sit in philosophiam ipsam religiosus. Sanè qui jus civile theologo negligendum putat, is bonam partem philosophiæ moralis revellit; cujus subsidium si quis illi neget de moribus disserenti, stultus esse videatur. Quia ergò sæpè utitur theologus subsidio juris in disputatione theologicâ, idcircò illam juris scientiam theologiæ tanquàm ancillulam, pedissequamque adjunxi.

CAPUT IX.

Quæ vis ac potestas argumenti ex jure civili desumpti.

Et quanquàm argumentum, quod à jure civili ducitur, nec certum fortassè, nec exploratum est; sed probabilissimum est tamen, cùm omne, tùm illud magìs, quod à legibus christianæ reipublicæ usu probatis theologus accipiet. Non enim sine divino nutu hujusmodi leges Romanis esse datas credendum est; quin divinitùs per ora principum promulgatas fuisse, Joannes VIII prædicat. Et Augustinus inquit, humana jura per imperatores et rectores seculi Deum humano generi distribuisse. Ac Demosthenes, leges inventum, munusque deorum esse putat. Et Cicero principis legem ad jubendum et vetandum aptam, rationem rectam esse ait summi Jovis. Et Salomon : *Divinatio*, inquit, Prov. 16, *in labiis regis, in judicio non errabit os ejus.* Ad Dei ergò procurationem pertinuit, ut numine quodam legum romanarum latores afflarentur, quò ad reipublicæ moderationem ea scita præscriberent, quæ essent justa atque legitima. Quamobrem si theologus ex illis argumentum sumat, nihil abhorrebit à professionis suæ instituto, et si non certò, at probabiliter argumentabitur.

Nec enim mihi Ludovicus Vives probari potest, in eo, quòd universam legum romanarum et vim nititur frangere, et elevare auctoritatem. plus ille nimiò interdùm sibi indulget, dùm corruptas disciplinas persequitur. Nec novitios solùm errores, qui vel irrepserunt, vel invaserunt, coarguere, sed antiquorum recepta placita convellere pertentat, maximo quidem semper verborum ambitu, sed vi quandoque argumentorum minimâ. Dixit ille quidem in libris de corruptis disciplinis multa verè, multa præclarè; atqui fidenter pronuntiavit aliquandò, tanquàm è divorum concilio descendisset. Multò autem viris doctis probaretur magis, si quâ diligentiâ et disertitudine causas corruptarum artium expressit, eâdem collapsas restituisset; sed in tradendis disciplinis elanguit, cùm in carpendis erroribus viguisset. Nec mirum, nam aliorum errata etiam probabiliter reprehendere, facile est id quidem; artes verò, quas jam indè à multis annis viri quidam et indocti, et barbari deflexerunt, ad rectam lineam revocare, scilicet hoc opus, hic labor est. Hùcque erat omninò conandum, si quidquam magnâ laude dignum agendum erat. Aliud est autem leges civiles, præsertim in republicâ benè institutâ, longo usu probatas reprehendere, aliud errorem interpretum increpare. Quanquàm Ludovicus, quod ad jurisperitos attinet, eadem nobiscum sensit. Ait enim : Ac juris civilis veteres interpretes summo olim in honore fuêre, jure quidem merito magnisque rationibus. Quoniam jus civile, ut à præclaris philosophis graviter prudenterque editum fuerat, ità illud etiam nonnisi graves prudentesque philosophi interpretabantur. Posteà verò quàm facultas hæc in eorum manu esse cœpit, qui nullâ gravi disciplinâ antè instructi ad eam et ornati accesserant, scientiæ hujus splendor omnis deletus est; neque ejus professores habentur in pretio nisi à vulgo, quod litibus plenum est omne. Quemadmodùm autem ægyptii sacerdotes mirificè colebantur, quòd multam in mathematicis posuissent operam, geometriâ verò Ægyptus tota indigeret, confusis per annos singulos agrorum limitibus ab inundante Nilo; sic cùm licet inundatione suâ orbis christiani fines pervaserint, miscuerint, confuderint, necesse est, eos honore summo affici, qui jurgiorum componendorum dicuntur esse periti. Componant necne ipsi viderint; hoc nos certè videmus, minùs ibi esse litium, ubi minùs est hujus generis litteratorum. Novitios itaque eos jureconsultos ne ego quidem in usum theologiæ vindicare cupio. Nec enim mihi jureconsultus est leguleius quispiam, captus et acutus, cautor formularum, anceps syllabarum, injustitiæ æquè ut justitiæ patronus. Sed id doceo, civiles leges, eas vel maximè, quæ christiani populi usu et more observatæ diù sunt, theologo ad argumentandum esse utiles. Sed de his satis. Nunc de historiæ auctoritate dicamus. Nam argumenta, quæ posuimus, ut juris civilis auctoritatem elevaremus, faciliora sunt, quàm quibus refutandis nostra immorari debeat oratio.

DE HISTORIÆ HUMANÆ AUCTORITATE,

QUÆ POSTREMO LOCO EST POSITA.

LIBER XI.

CAPUT PRIMUM.

Nuntius de morte parentis vixdùm finito superiori libro allatus enarratur.

Superiorem locum vixdùm finieram, et ecce nuntius affertur, parentem meum charissimum Viennæ diem extremum obiisse. Eo verò audito nuntio, si motum me negem, quàm id rectè faciam, viderint sapientes, sed certè mentiar. Motus sum enim tali parente orbatus, qualis, ut arbitror, apud mortales reliquus nullus est. Cùm autem ego illi meas has lucubrationes nuncuparem, scilicet à laboribus, quos ejus potissimùm causâ susceperam, aliquandiù cessatum est. Mihi enim antè ità jucunda hujus libri confectio erat, ut non modò omnes abstergeret laborum molestias, sed efficeret labores molles etiam et jucundos. At verò posteà nihil omninò erat, quo tædium et cura levaretur. Etenim vivo patre, cùm de

locis theologicis aliquid vellem scribere, ille mihi occurrebat non eo solùm dignus munere, sed in cujus etiam, nomine vigiliæ nostræ gratiùs apparerent. Nunc autem quem similem inventurus sum, ut patris loco substituam? Solebam mihi equidem charissimum parentis vultum sistere; et quotiescumque scribendum erat, aut ego eram cum illo, aut ille mecum. Ille addebat aculeos, ille torpentem excitabat, ille ne oscitare quidem me sinebat. Tanta erat in absentem etiam patrem reverentia! At modò opus cœptum persequi cupienti aqua hæret, ut aiunt, nec quidquam conor, ut non labascat animus victus quàm citò. Longo enim à me ille spatio sejunctus, non minùs mihi reliquit moriendo doloris, quàm afferebat vivendo lætitiæ. Sed cùm accepto vulnere otium mihi magnum, insperatumque contigerit, nihil autem agere animus nec deberet, nec posset, ad postremum locum omninò appellandus fuit; ne res benè et utiliter inchoata, ejus morte interciperetur, qui etiamnùm è superis vigiliarum mearum munus exigit. Nec verò dubitem ego quærenti, cui scribam, respondere : Patri meo scribo, qui me non ipsi hæc tantummodò dare voluit, sed etiam aliis prodere. Quanta igitur apud theologos sit historiæ humanæ et utilitas, et auctoritas, explicaturi modò sumus. Orabit autem sine dubio pater, ut quod iter illo in terris cogente carpsimus, eodem nunc è cœlis favente peragamus.

CAPUT II.

De historiæ humanæ in theologiam utilitate.

Emersi jam è vadis, et scopulos prætervecta est oratio mea. A rebus enim difficillimis ad res faciles delapsus sum, neque in historiæ humanæ auctoritate explicandâ potest aut ingenium, aut theologia mea periclitari. Multò verò id minùs, cùm illud explico, quàm sit theologo humana historia utilis et necessaria. Nullos quippè hìc adversarios habemus, nulla contrà veritatem argumenta sunt. Etenim viri omnes docti consentiunt, rudes omninò theologos illos esse, in quorum lucubrationibus historia muta est. Mihi quidem non theologi solùm, sed nulli satis eruditi videntur, quibus res olim gestæ ignotæ sunt. Multa enim nobis è thesauris suis historia suppeditat, quibus si careamus, et in theologià, et in quâcumque fermè aliâ facultate inopes sæpenumerò et indocti reperiemur. Cùm verò pateat quandoque in re quondàm gestâ theologicæ disputationis cardinem verti, quis est hìc, qui neget, interdùm etiam in scholasticâ disputatione opus esse ex annalium monumentis testes excitare clarissimos veritatis? Equidem historiam esse theologo disserenti necessariam, cùm sæpè aliàs, tùm maximè in hoc opere animadverti, ubi quantus mihi fuerit historiæ humanæ usus, qui superiores libros attigerint, ii facilè judicabunt. Nam quàm magnus posteà futurus sit, non audeo ego in præsentiâ dicere, ne montes aureos videar polliceri.

Certè quantùm historiæ cognitione theologus indigeat, vel illi abundè magno argumento sunt, qui ejus ignoratione sunt in varios errores lapsi. Hujus generis quidam exemplum ponunt, quòd Trajanum Gregorii precibus à gehennâ liberatum, non vulgo solùm, sed divo etiam Thomæ olìm juveni persuasum est. Persuasum est autem Joannis Damasceni auctoritate, cui D. sanè Thomas plurimùm deferebat. Sed illius fabellæ, inquiunt, argumento nemo adduceretur, si ex temporum ratione intelligeret, Joannem Damascenum rei ejus auctorem esse non posse, ut qui plus uno seculo juxtà horum sententiam Gregorium antecesserit. Nam Raphael Volaterranus, Vincentius Valvasensis, ac divus Antoninus illum tradunt sub Theodosio floruisse. Sed hoc exemplum ineptum est, cùm Joannes ille Damascenus, qui quatuor de orthodoxâ fide libros edidit, sub Constantino et Leone floruerit, hoc est, divo Gregorio jam defuncto. Nec in re apertâ opus est aut Joannem, patriarcham Hierosolymitanum, aut rerum scriptorem romanarum, lib. 21 et 22, aut alios etiam historicos excitare, ubi Joannes ipse Damascenus non obscurè indicat, quo tempore exstiterit. Primùm enim Cyrillum sæpè refert, qui post Theodosium fuit. Synodi quoque Chalcedon. aliquandò meminit. Quin lib. 3, cap. 10, Petri cujusdam Gnaphæi facit mentionem, qui sub Justiniano in quintâ synodo damnatus est. Sed et lib. 4, cap. 17, contrà Iconomachos, scribit, eosdemque in lib. hæres. Iconoclastas et Thymoleontes appellat, à Leone scilicet, qui sectæ illius præcipuus et auctor et adjutor fuit. Eodem prætereà hæres. libro, Monothelitas commemorat Cyrum, Sergium et Eustachium, qui damnati sunt in sextâ synodo sud Agathone papâ; adversùm quos copiosè etiam scripsit, lib. 5 de orthod. fid., cap. 14 et 15. Quæ omnia qui expendat, is facilè intelliget, Joannem Damascenum post Gregorium exstitisse. Nam quod Trithemius ait, duos fuisse hujus nominis, alterum sub Theodosio, qui libros illos theologiæ composuerit, alterum sub Leone, qui pro imaginibus depugnârit, id commentitium totum

est, ut ex locis modò recitatis apparuit. Nec verò historiam ego illam probo. Mirum enim est, hominem græcum rem nostram, et toto, ut ipse inquit, orbe vulgatam Græcis suis prodidisse, quam historia tamen omnis Latinorum ignorat. Sint ego fabulæ, non repugno, ea quæ de Trajano et Gregorio referuntur. At non ob illam causam tamen, quia prior Gregorio Damascenus fuerit. Verùm hoc in genere Hispanus noster Genesius Sepulveda nuper erravit, homo neque meo judicio imperitus, et suo valdè doctus, certè et eloquendi arte clarus, et à theologiæ studio non abhorrens; qui cùm persuadere vellet, barbaris novi orbis oppugnandis justam esse belli causam, in eam argumentationem incubuit, quòd Gregorius in epistolâ, lib. primî septuagesimâ tertiâ (id quod refertur qu. 23, c. 4 *Si non*), Gennadium commendat, qui tantùm christianæ dilatandæ causâ reipublicæ bella susceperit, quatenùs Christi nomen per subditas gentes fidei prædicatione circumquaquè discurreret. Hoc verò Gregorii testimonium quàm sit ineptum ad rem propositam comprobandam, is quoque ipse Genesius facilè judicâsset, si ex historiis didicisset, eos adversùm quos bella Gennadius gessit, hostes non imperii romani modò, verùm etiam Ecclesiæ Christique fuisse. Id quod ex aliâ quâdam ad eumdem Gennadium epistolâ, quæ est in eodem lib. 10, num. 72, luce clariùs videre licet. Nec dubitari potest, Vandalos, quorum reliquiæ eò usque in Africanâ provinciâ supererant, Arianâ peste affectos; nec ignoratur Donatistas, quibus Africa tùm etiam plena erat, præliis et vi contrà Catholicos, non solùm disputatione pugnâsse. Sed de his exemplis non est hìc locus disserendi, ubi breviter et in transcursu theologum admonemus, ut ne historiam ecclesiasticam negligat, cujus et cognitio magnos fructus parit, et ignoratio parit errores.

Jam verò Augustinus, lib. de Doctr. Christ., lib. 2, cap. 28, Ethnicorum etiam historias ad intelligentiam Scripturæ sacræ plurimùm conferre tradit, ostenditque, ex earum ignoratione quosdam circà Scripturas errâsse. Videlicet Irenæus et Tertullianus, prior quidem, lib. 2, cap. 39 et 40, posterior in opere advers. Judæos, circà ætatem quâ Christus passus est, in vario sunt quidem errore versati, sed ob eamdem causam tamen. Historias enim humanas hoc loco neglexerunt, quibus cognitis ea res facillimè expeditur. Quanquàm uterque erroris sui ex Evangelio quoque poterat admoneri. Atque Erasmus, quas tenebras super universam terram factas planè scribit Evangelista, eas ipse super Judæam tantùm fusas intelligit, falsæque intelligentiæ causam ponit neque veram, neque si vera esset, satis idoneam, quòd si hæ tenebræ tanto spatio contigissent per universum orbem, aliquis certè seu latinus seu græcus scriptor ejus rei meminisset. Nam epistolam, quâ Dionysius astruit eclipsim illam se diligenter et vidisse oculis, et animo considerâsse, quasi nomine Dionysii confictam deridendam propinat. At verò nec quam philosophiæ et doctrinæ laudem Dionysio Areopagitæ eripere conatur Erasmus, eam ego in hoc opere asserere instituo; nec id etiam reprehendo, quòd D. Hieronymum ejus interpretationis auctorem facit, cui non alius quisquam Scripturæ interpres apertiùs contradicit. Illud ago, nisi humanas historias hic ignoraret Erasmus, tenebras profectò illas aliter, ac verè quidem, interpretaturum. Phlegon enim, Olympiadum egregius supputator, in quartodecimo libro ità scribit : « Quarto autem « anno 207 olympiadis, magna et excellen« inter omnes, quæ antè eam acciderant, de« fectio solis est facta. Dies horâ sextâ ità in « tenebrosam noctem versus, ut stellæ cœlo « visæ sint, terræque motus in Bithyniâ Ni« cænæ urbis multas ædes subverterit. » Quem annum cum passione Dominicâ concurrisse Euseb. in Chronicis patefecit. Lucianus quoque, presbyter Antiochenus, vir omnibus et eruditione præcipuus, cum gentibus de fide christianâ disputans : « Requirite, inquit, in « annalibus vestris, et invenietis temporibus « Pilati, Christo patiente, fugato sole inter« ruptum tenebris diem. » Auctor est Eusebius, libro 9 ecclesiast. Histor., capit. 6. Tertullianus demùm : « Eodem, inquit, momento, « dies, medium orbem signante sole, subducta « est. Deliquium utique putaverunt, qui id « super Christum prædicatum non scierunt, « et tamen eum mundi casum relatum in ar« chivis vestris habetis. » Hactenùs ille in Apoc. cap. 21. Quibus ex rebus facilè intelligitur, sacris litteris exponendis historias etiam gentilium esse necessarias. Quæ quanquàm ità sunt in promptu, ut res disputatione non egeat, sunt tamen nobis in tertio decimo libro fusiùs explicanda.

Cùm igitur ibi hæc simus exemplis manifestissimis illustraturi, non est cur quæ ejus libri propria doctrina erit, hoc nos eam loco importunè antevertamus. Atque ut geometræ solent non omnia argumentis ostendere, sed postulare, ut quædam sibi concedantur, quò

faciliùs quæ velint, explicent; sic ego interim à lectore postulo, ut mihi concedat esse in libris sacris loca plurima, quæ sine historiæ humanæ cognitione expediri non queunt. Quod autem in dissertatione adversùm fidei christianæ inimicos rerum gestarum monumenta theologo peropportuna sint, clarissimorum virorum usus apertè confirmat. Tertullianus ex ipsis Romanorum historiis argumentatur, in Apologetico, pessimos quosque sævos Christianis crudelesque fuisse. Bonum itaque esse id, quòd mali homines insectarentur. In libro verò ad Scapulam, quot rerum gestarum exemplis usus est, ut persuaderet ob vexatos Christianos, multos gentilium præsides tristes exitus habuisse? Quamobrem qui cum nostris pugnavissent, eos cum Deo quoque sine dubio certâsse. Cyprianus idolorum omnium vanitatem quâ historiarum scientiâ et commemoratione coarguit? Hieronymus, advers. Jovinian., quot quàmque varias adversùm Jovinianum historias in commendationem virginitatis castitatisque commemorat? Lucianus presbyter, quemadmodùm suprà diximus, ipsos gentium annales citat, ut nostræ etiam fidei dogmata illorum testimoniis asserat. Eusebius Judæos et paganos sæpè ex historiis humanis refutat. Non ergò historia solum ecclesiastica, sed ea etiam, quæ est ab ethnicis auctoribus scripta, theologo contrà adversarios fidei utilissima est. Quapropter rudem esse omninò in historiis gentium, aut incertissimæ segnitiæ est, aut fastidii delicatissimi. Enimverò quòd commodè ac prudenter non in concionibus modò, sed etiam in disputationibus theologus exempla proferat, dùm quippiam vel justum esse suadet, vel injustum, quoniam à viris aut probis, aut improbis usurpatum est, Tertullianus, Hieronymus, aliique viri gravissimi satis ostendunt, qui non rarò hujuscemodi persuasionis genere delectantur. At exempla probabiliâ sine historiæ cognitione proferri quî possunt? Quàm latè igitur historiæ utilitas fusa sit, apparet : siquidem quacumquè theologi ingredimur sive concionando, sive disputando, seu sacras litteras exponendo, in aliquam historiam vestigium ponimus. Itaque cùm ad has multas res theologo perutiles sint historiarum libri, studiosè profectò ab eo legendi sunt, ne turpiter in rebus ad se maximè pertinentibus erret, eaque ignoret, quæ ignorari non sine imprudentiâ modò, sed ne sine imperitiâ quidem possunt. Historia quippè, ut Cicero verissimè dixit, cùm magistra vitæ est, tùm lux etiam veritatis. De historiæ ergò utilitate hactenùs dictum est, nunc de auctoritate videamus.

CAPUT III.

Argumenta continet, quibus auctoritas humanæ historiæ impugnatur.

Quanquàm, ut paulò antè dicebamus, è locis scopulosis enavigavit oratio, nec eâ, quæ in hujus loci explicatione disserenda sunt, ingenii vim aciemque desiderant, egent tamen quædam horum gravi maturoque judicio. Quâ ex re fit, id quod vix credibile est, ut in loco facili et explicato perdifficiles et lubricæ quæstiones existant. In primis enim constituendum est, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas, et quam faciat in theologiâ fidem, quod non adeò expeditum est. Deindè quis auctor probabilis ac fide dignus existimari debeat; quæ res est omnium difficillima. Cùm enim non ex sermone hominum recenti, sed ex majorum memoriâ atque annalium vetustate eruenda sæpè sit veritatis explicatio ejus, quæ in theologicâ disputatione versatur, oportebit sanè de historiâ præsertìm veteri judicare, historicos omnes internoscere, mendacesque à veracibus secernere. Quam facultatem quoniam mihi nec arrogo, nec debeo, fateor me non sine metu ac pudore quodam hanc provinciam suscepisse, munere necessitatis, non voluntatis opere perfuncturus; non quòd mihi in tanto officio, tàmque gravi causâ cura deluerit, sed quòd video periculosum esse, eo vel maximè loco judicem velle fieri, ubi vir ille nimirùm exigitur, qui et antiquitatis memoriam in numerato habeat, et prudentiâ summâ gravissimoque judicio sit præditus. Sed quò citiùs hoc, quod suscepimus, non mediocre munus conficere possimus, omissâ aut ignorationis meæ, aut temeritatis, aut utriusque etiam deprecatione, ad earum rerum, quas proposuimus, explicationem disputationemque veniamus.

Principio itaque historiæ humanæ auctoritatem argumentis oppositis impugnabimus. Mox docebimus ex ejusmodi historiâ qualia in theologiæ usum argumenta ducantur. Tertio loco ostendemus, quinam illi auctores sint, quos in historiâ theologi probare debeant. Postremò argumenta opposita refutando finem hujus libri faciemus.

Primum ergò argumentum, quo historiæ fides labefactari potest, est hujusmodi. Joseph secundùm naturam filium fuisse Jacob, secundùm legem fuisse filium Eli, Africanus in epistolâ ad Aristidem, Justinus martyr quæstione ad

Orthodoxos 66, Eusebius, libro 1 Ecclesiast. Histor. cap. 7, Nicephorus, lib. item primo, cap. 11, Ambrosius, lib. in Lucam 3, Hieronymus in primum Matthæi cap., August. lib. 2 de Concord. Evang. cap. 3, et 2 Retractat. lib., cap. 5 et 16, Damascenus, lib. 4, cap. 15, Beda, lib. prim. in Lucam, cap. 10, Theophylactus in Lucæ tertium caput, omnesque ferè Patres scripserunt. Neque illis subitò reperta hæc, aut sine auctoribus conficta sunt, sed ab ipsis Salvatoris nostri propinquis et consanguineis tradita, quemadmodùm Africanus affirmat. Hæc verò multis argumentis commentitia esse probat libro primo Harmoniæ Evangelicæ Osiander, atque, ut sibi quidem videtur, ità probat, ut non modò D. Thomæ, cæterisque theologis, quasi portenta somniantibus insultet, verùm etiam eos insanos appellet, qui hæc primi in lucem ediderunt.

Secundum argumentum est, quòd Joseph vir Mariæ, alteram priùs uxorem habuisset, ex quâ filios susceperit, qui fratres Domini in Evangelio dicuntur; Eusebius, libro secundo Ecclesiast. Histor., cap. 1, Nicephorus, lib. 2, cap. 3, ubi etiam refert Hippolytum ejusdem sententiæ auctorem, Ambrosius, in libro de Instit. Virgin., cap. 6, Epiphanius, lib. 2 cont. hær., cap. 51 et 78, Hilarius, can. 1 in Matth., apertè consentiunt. At historiam hanc Hieronymus in Matthæi duodecimum caput tanquàm apocryphorum deliramenta contemnit; quin etiam adversùs Helvidium asserit, audaci eam temeritate confictam.

Tertium argumentum: Hieronymus scribit, veterem historiam narrare, quòd Herodias, cujus Matthæus meminit, filia fuerit Aretæ regis; idem quoque adstruit Beda, libro Com. in Marcum secundo, Eusebiusque, Ruffino interprete, libro Ecclesiast. Hist. primo, cap. 13. At illud esse falsum et Josephus, lib. 18 Antiq. cap. 5, et Egesippus, lib. 2 de Excid. Hier., cap. 12, testes locupletissimi sunt. Quitus etiam assentitur Nicephorus, lib. 1, cap. 20. Nihil igitur ex rerum veterum publicâ commemoratione, non certò dicam, sed ne probabiliter quidem suaderé possumus. Nam si historias, quæ in his tribus argumentis referuntur, explodere, et pro nihilo putare licet; nulla profectò humana historia reperietur, quæ quidquam habeat ad faciendam fidem virium.

Quartum argumentum: Magos, qui Christum adoraturi ex Oriente venerunt, reges fuisse, nedùm philosophos, tradunt Cyprianus in sermone e Baptismo Christi, et manifestâ Trinit. Athanasius quæstione secundâ ad regem Antiochum, Hieronymus, in Psal. 71, Augustinus sermone quadragesimo tertio *ad fratres in eremo et de mirabilibus sacræ Scripturæ*, si tamen hæc opera Augustini sunt, Chrysostomus, homiliâ sextâ in Matth. Tertullianus contrà Judæos, Doctor quidam antiquus, nomine Christianus, in cap. Matth. 2, Isidorus in præfatione Missæ, quæ vulgò dicitur *Mocarave*, divus Thomas in Matth. cap. 2, et in Joannis cap. 11, nam et tertiâ parte, quæstione trigesimâ sextâ, articulo tertio, ait, non solùm fuisse sapientes, sed potentes. Ejusdem sententiæ fuerunt Albertus Magnus, D. Vincentius, Nicolaus Lyranus, Dionysius Carthusianus, Simon de Cassiâ, Doctor incognitus, in Psal. 71, Titelmannus, Joannes, Echius, D. Antoninus, aliique ex junioribus, quos longum est enumerare. At certè historia esse videtur per manus à majoribus nostris accepta. Sed hæc tamen communis traditio nullam prorsùs in Ecclesiâ facit fidem. Quin probabilissimè à Baptistâ Mantuano aliisque recentioribus asseritur, Magos reges non fuisse; non enim id silentio prætermissurum Evangelistam, quod ad rem magnoperè pertinebat; nec Herodem, si reges essent, eos adeò imperiosè et inciviliter excepturum.

Quintum argumentum: Magos venisse Hierosolymam diebus à Christi nativitate tredecim, non Hieronymus modò et Augustinus, verùm etiam omnes propè auctores et veteres et recentes memoriæ prodiderunt. At Epiphanius hæresi quinquagesimâ primâ constanter affirmat, post duos annos à nato Christo Magos ex Oriente advenisse. Cujus opinionis duæ causæ sunt non omninò pessimæ. Una, quòd in die Purificationis non agnum, sed turturem, aut columbæ pullum Christi mater obtulit; non ergò potuit invenire manus ejus pretium agni, atque adeò ne thesaurum quidem à Magis acceperat. Altera causa est, quòd Herodes occidit omnes pueros à bimatu, et infrà secundùm tempus quod exquisierat à Magis. Non est autem verisimile, Herodem bimos pueros interfecturum juxtà tempus stellæ, cujus apparitionem diligenter à Magis exquisierat, si ab ortu stellæ ad Magorum adventum non nisi tredecim dies interfluxissent. His adde, quòd ipsi quoque testati sunt, se stellam in Oriente vidisse. Quæ profectò verba plus aliquid significant, quàm regionem, undè profecti sunt, comparatione tantùm ad Hierosolymam orientalem fuisse. Si igitur, ut planè scribit Evangelista, ab Oriente venerunt, cùm non sit obscurum Hierosolymam longissimo intervallo ab Oriente distare,

intrà tàm paucos dies et stellam vidisse, et consilium de profectione communicâsse, et adornâsse iter, et ab Orientis partibus per tot regiones ac populos ad Palæstinam accessisse, prorsùs abhorret ab humanæ judicio rationis.

Sextum: Miraculum nuptiarum in die anniversariâ Epiphaniæ fuisse editum, *posteritati suæ*, quod ait Maximus, *fidelis mandavit antiquitas*. At Epiphanius contrà docet, hæresi 51, eodem die, quo Christus natus est, completo jam anno trigesimo, filium cum matre convivio nuptiali interfuisse. Nihil igitur certum ex temporum publicâ commemoratione accipere possumus.

Septimum: Lex veræ historiæ est, ut Hieronymus sæpè dixit, ea scribere, quæ vulgus existimat, quamvis re ipsâ falsa sint. Sic enim Joseph ab ipsâ quoque Maria appellabatur pater Jesu, et Herodem Evangelista contristatum esse ait, non quòd reverà aut Joseph pater Christi esset, aut Herodes esset animo contristatus; sed quòd illud eo tempore sic vulgò ab hominibus putaretur, hoc autem discumbentes existimârunt: cùm potiùs illud credendum sit dissimulâsse mentis suæ malitiam artificem homicidam, cùm tristitiam in facie et lætitiam haberet in mente. Ob quam causam vulpes est à Domino appellatus. Undè et Josephus, 18 Antiq. lib., cap. 7, asserit, ab Herode Joannem esse occisum, quia timebat ne auctore Joanne defectionem populus moliretur. Ambiguum igitur omne argumentum est, quod ex historiâ petitur. Nam vulgi fermè opinio falsa est; et poterit omnis jusmodi argumentatio refelli, quòd historicus non veritatem rerum, sed vulgi opinionem expresserit.

Octavum: Augustinus, sermone 71, de immolatione Isaac: « Antiquorum, ait, relatione « refertur, quòd Adam primus homo in ipso « loco, ubi crux fixa est, fuerit sepultus. » Et Cyprianus in sermone de resurrectione Christi: « Adam, inquit, sub loco, quo crux Domini « fixa est, humatus traditur ab antiquis. » Atque Paula et Eustochius in epistolâ ad Marcellam, eamdem historiam tanquàm habitantium ore celebratam narrant. Ità eam refert quasi minimè dubiam Epiphanius, lib. 2 cont. hæres., cap. ultimo. At Hieronymus in Matth. cap. 27, et in cap. 5 Epistol. ad Ephes., quasi fabulam irridet, quòd Josue, cap. 14, Adam in Cariatharbe dicatur esse conditus. Opinionem vero Hieronymi Isidorus secutus est.

Nonum: Clemens Alexandrinus, Eusebius Cæsariensis, Theodoretus, Hieronymus et Augustinus, ex annalium ratione colligunt, septuaginta desolationis annos in secundo Darii Hystaspis fuisse completos. At hoc non modò falsum et commentitium est, sed sacris etiam litteris adversum, quæ non implicitè et absconditè, sed patentiùs et expeditiùs continent, septuaginta illos annos statim ab initio regni Cyri absolutos. Nullum ergò idoneum argumentum ex temporum ratione promitur.

Decimum: Hieronymus auctor gravissimus historiæ prodit, quòd in secundo Darii anno templum ædificari cœptum est. At verò exploratè perceptum est et cognitum, Zorobabelem sub Cyro templi fundamenta jecisse. Imbecillum ergò est quodcumque argumentum ex historiâ humanâ depromptum, quamlibèt historiæ auctor gravis sit.

Undecimum: Plerique historici et ii nobiles tradiderunt, Artaxexem ædificationem templi impedisse. At contrà Scriptura tradit, templum ædificatum esse præcipiente Cyro, Dario et Artaxerxe.

Duodecimum: Josue post mortem Moysis 26 annos imperâsse, auctores sunt Josephus, lib. 5 Antiq., cap. 1; Sabellicus Ennea. lib. 1, cap. 4; Nauclerus Chronographiæ suæ generatione 28. Nam Eusebius in Chronicis, atque hunc secuti Isidorus, Sulpicius Severus, et Joannes Carion, 27 annos Josue imperio tribuerunt. Quæ si vera essent, non esset vera summa 480 annorum, quæ ab exitu filiorum Israel de Ægypto ad templi ædificationem, 3 Reg., cap. 6, colligitur.

Tertium decimum: Si qua historia theologo probanda est, ea erit maximè, quæ omnium Ecclesiarum ore celebratur. At ejusmodi multæ nullam faciunt prorsùs in theologiâ fidem. Etenim, ut ea prætereamus, quæ ridiculè et falsè de Cirico et Julitâ, de Gregorio, de Catharinâ martyre, deque undecim mille Virginibus referuntur, certè historia Thomæ Apostoli apocrypha et commentitia est, non solùm Gelasio auctore, dist. 15, cap. *Sancta Romana*, sed etiam August., lib. 22 contrà Faust., cap. 79, et lib. unico advers. Adimantum, cap. 17, et lib. 1 de serm. Dom. in mont., cap. 38. His adde Marthæ et Mariæ Magdalenæ fabulam, quæ narrat, ad Mariam quidem Magdalenam, ad Martham verò Bethaniam sorte hæreditariâ pervenisse, cùm contrà scribat Joannes, Bethaniam castellum Mariæ Marthæque fuisse.

Quartum decimum: Ea historia reliquas videtur excellere, quæ à summis pontificibus probata est; Constantini verò donatio, lepra, baptismus, sanitas, non modò historiis cele-

brantur Ecclesiæ, verùm etiam per summos Pontifices approbantur. At hæc ficta esse omnia multi viri doctissimi contenderunt. Nulla igitur ecclesiastica historia theologo idonea argumenta ministrat.

Quintum decimum : Nemo in ecclesiasticis viris est, qui historiæ probabilis auctor haberi queat. Non Philo in temporum Breviario. Nam in eo libello, quamvis exiguo, tot mendacia sunt, ut sint numeratu difficillima. Non Josephus. Primùm, quia multa tradit sacris litteris vehementer repugnantia. Deindè, quia tertium Esdræ librum in historiâ sequitur, quem Hieronymus non aliter, quàm somnia rejicit. Postremò, quia in temporibus rerum notandis vario fuit errore versatus. Ecquis ergò in Ecclesiâ auctor historiæ certus habebitur ? An Africanus ? Sed hujus historia Gelasio apocrypha est. An Eusebius ? Sed hujus quoque historiam, tanquàm apocrypham, idem Gelasius reprobat. Sed in historiâ Tripartitâ Sozomenus princeps habetur. At hunc damnat Gregorius, inquiens : « In historiâ Sozomeni de « quodam Eudoxio aliqua narrantur. Sed ipsam « historiam Sedes apostolica recipere recusat, « quoniam multa mentitur, et Theodorum ni- « miùm laudat, atque usque ad ultimum suî « diem magnum Ecclesiæ doctorem fuisse « prædicat. » Si igitur qui primas in historiâ ecclesiasticâ partes habent, incerti ac mendaces auctores sunt, nimirùm neque ex aliis, quorum minor est auctoritas, idoneum sumet theologus argumentum ad suas conclusiones corroborandas.

Sextum decimum : Innocentius, dist. 20, c. *De quibus*, solas ecclesiasticas historias in causis Ecclesiæ finiendis approbavit. Ethnicorum ergò de rebus gestis monimenta parùm in theologiæ usum valere possunt. Id quod concilium Florentinum, sessione septimâ, confirmat in hæc verba : *Romanorum aut Græcorum historiâ nequaquàm in synodo uti debemus.*

Decimum septimum : In Assyriorum monarchiâ Berosus commendari suprà cæteros solet. At hujus auctoris nulla exstat historia. Nam quæ Berosi nomine est ab Annio edita, eam fictam esse viri eruditi deprehenderunt. In Persarum verò rebus gestis commemorandis præfertur Metasthenes, qui veros et publicos Persarum annales, ut fertur, secutus est. At hujus etiam monimenta multò falsiore titulo Annius edidit. Metasthenes siquidem iste Annianus, octo solùm Persarum reges fuisse tradit, cùm tamen fuerint quatuordecim, quos ordine et Hieronymus in septimum Danielis caput, et Eusebius censet in Chronicis. Jam Græcarum rerum historia quid nisi fabulas continet, quas illi passìm pro veris historiis edunt ? Cicero quippè auctor est gravis, in Orat. pro L. Flacco, quòd testimoniorum religionem græca notio non coluit. Scipio item apud Livium Dec. 3, l. 8, non aliter, historias græcas ac fabulas refert. Verè quoque dixit Fabius, lib. 2, Orat. Instit., c. 4, græcis historiis plerumque poeticæ similem esse licentiam, ut jure illud ex satirâ vulgi etiam sermone teratur : *Et quidquid Græcia mendax audet in historiâ*, Juven. sat. 10. Atque Josephus in procœmio lib. de bello Judaico veritatem à Græcis, in historiâ negligi testis est. Id quod in 1 cont. App. lib. confirmat. Sed et è nostris Hieronymus, cùm græcas historias opposuisset : « Non « debemus, inquit, eorum auctoritati acquie- « scere, quorum mendacia detestamur. » Sanè, ut taceam de reliquis, Herodotus et Xenophon, quos historiæ parentes Græci habent, conficti ferè narrationibus abutuntur (1). Quid in imperio Romanorum ? An ulli exstant annales publici, quibus credere debeamus ? Minimè gentium. Sed quisque pro affectu suo res illorum gestas scripsit. « Laudationibus porrò, « quod Tullius ait, de clar. Orator., historia re- « rum romanarum est facta mendosior. » Quædam autem in Livio esse, quædam in Sallustio, quædam in Cornelio Tacito, quædam in Trogo, quorum fides manifestis testimoniis labefactari possit, Flavius Vopiscus, in vitâ Aureliani, verissimè dixit. Nil ergò fidei ethnicorum historiis habendum est, utpotè quæ nullam habeant non modò certam, sed ne probabilem quidem auctoritatem.

Postremum argumentum historias omnes generaliter et ecclesiasticas et prophanas impugnat. Illud est hujusmodi. Fidem humanam idcircò Aristoteles virtutum intellectualium numero exemit, quòd juxtà ad falsum et verum inclinat. Theologia ergò, quæ tota veritate perpenditur, non accipiet ab humanâ fide adjutorium, ne verax cum fallaci ad argumentandum consociationem contrahat; quoniam tale argumentum ex eâ parte, quâ humanæ fidei innititur, æquè falsitati ac veritati innitetur. Confirmat autem hoc vel maximè, quòd homines mendaces sunt, fallereque et falli omnes ad unum possunt. Sive igitur pauci seu plures historici quidquam affirment, imbecilla ea omnis argumentatio erit, quæ in testi-

(1) Cicero, de Leg. 1 : « Apud Herodotum, « inquit, historiæ patrem, et apud Theopom- « pum, sunt innumerabiles fabulæ. »

monia hominum inclinata recumbit. Quocircà argumentum quodcumque ex humanâ historiâ petitum imbecillius est, quàm ut in theologiâ ullam omninò faciat fidem. His argumentis loci hujus auctoritas impugnatur. Nam si quæ sunt alia, erunt autem fortassè plura, similia sunt, atque adeò similiter refellentur.

CAPUT IV.

Quòd auctoritas humanæ historiæ aliquandò probabilis, quandoque etiam certa sit.

Sequitur ut explanemus, qualis quantaque sit humanæ historiæ apud theologos auctoritas: nam hoc secundo loco nos acturos pollicebamur. Quod quò magis intelligi possit, illud principio ponendum est, necessarium esse homines hominibus credere, nisi vita pecudum more degenda sit. Eam rem quoniam Theodoretus in opere de Curâ Græc. affect. lib. primo, Augustinus item in libro de Utilitat. cred. ad Honorat., cap. 12, et de Fide rerum invisibilium, cap. primo et secundo, diligentissimè persecuti sunt, non erit nobis hìc magnoperè laborandum. Atque Augustinus quidem planè asserit non amicitiam modò, verùm omnem omninò humanam societatem interire, nisi amicus amico, maritus uxori, parentibus filii, fratres fratribus, civibus cives, sociis socii fidem habeant. Multa ille affert, quibus ostendat, necessitudinem et pietatem duo generis humani sanctissima vincula violari atque dissolvi, nihilque prorsùs in hominum consociatione incolume remanere, si nihil credere statuerimus, quod non idem possumus quasi manu tangere ac tenere perceptum. Humanæ itaque vitæ necessarium esse, hominum dictis homines sine ullâ etiam dubitatione credere. Theodoretus verò fidem esse ceu primariam artium basim, disciplinarumque omnium crepidinem probat etiam manifestè. Nec enim, ut cætera taceamus, pueri elementarii ullam omninò possunt disciplinæ puerilis facultatem adipisci, nisi et nomina litterarum et syllabarum nexus fide à præceptoribus acceperint; ut illud Isaiæ in omni etiam et arte, et ætate verissimum comprobetur: *Nisi credideritis, non intelligetis.* Præclarum est igitur Aristotelis illud Elench. 1 *In omni facultate atque doctrinâ oportere addiscentes credere.* Experimentis quippè quotidianis hoc nos nullo admonente discimus, quòd cognitionem ac rerum intelligentiam præcedit fides, subsequitur autem fidem scientia quæcumque veri. Quâ ex re fit, ut naturæ auctor in hominum mentibus inclinationem ad credendum naturalem impresserit; siquidem non minùs fides necessaria est hominis et vitæ et disciplinæ, quàm aut igni locus supremus, aut terræ imus, ut benè habeant, necessarius est. His autem propensiones quasdam et quasi appetitiones natura indidit ad fines et perfectiones necessarias. Quamobrem qui humanam fidem ex hominum animis evellere conantur, ii non solùm stulti sunt, sed gigantum more cum diis bellant, hoc est, cum naturâ pugnant. An verò quidquam tàm puerile et stultum dici potest, quàm si ea, quæ viderunt alii, negemus esse, quia ipsi non vidimus? Credere igitur necesse est, nisi pueris stultiores esse volumus. Quibus positis sit

Prima conclusio: Præter auctores sacros nullus historicus certus esse potest, id est idoneus ad faciendam certam in theologiâ fidem. — Hæc, quoniam cuique per se est obvia et manifesta, non est nostris argumentationibus comprobanda. Flavius porrò Vopiscus verè falsèque dixit, neminem historicorum non aliquid esse mentitum; undè fidenter se historiam aggredi, habiturum mendaciorum comites.

Secunda conclusio: Historici graves ac fide digni, quales nonnulli sine dubio et in ecclesiasticis et in secularibus fuêre, probabile argumentum theologo suppeditant, cùm ad ea, quæ sua sunt, corroboranda, tùm ad falsas adversariorum opiniones refellendas. — Quæ conclusio satis per se etiam videtur exposita. Nec enim est hominis benè instituti et ad vitam humanam rectè compositi, viro gravi rem credibilem asserenti non credere. Rem credibilem dixi, quoniam quædam à Plinio aliisque historicis vel gravissimis referuntur, quæ cùm vix credibilia sint, si ea fuisse negemus, non ideò historiæ auctoritatem labefacimus. Uterque igitur, et qui citò credit, et qui ad credendum nimiùm est tardus, jure reprehenditur; multò verò hic magis, si cum pluribus historicis probatis gravibusque dissenserit. Si namque in duorum ore, vel trium stat omne verbum, cur adversùs hanc legem pluribus testibus rem eamdem olìm gestam contestantibus fidem theologus abrogabit? Præsertim cùm testimonia ex vetustate desumpta hoc potentiora ad probandum sint, quòd ea sola, ut Fabius ait, criminibus odii gratiæque vacant. Nimirùm Innocentius auctor est gravis, in humanis historiis nonnihil probabilitatis inesse, cùm lege editâ præcepit, ut in causis Ecclesiæ finiendis illarum auctoritate, quamvis cætera argumenta deessent, ecclesiastici judices uterentur. Sed plerique nostrâ hâc ætate perversè,

ne dicam imprudenter, res quas esse gestas gravissimi auctores testati sunt, in dubium vocant. Qui si idoneas causas probabilesque redderent, audiendi fortassè essent. Cùm verò reddant nullas, contemnendi sunt, ut qui communem hominum sensum exuerint, judiciorum humanorum potissima instrumenta, hoc est, testimonia rejecerint, vitæ magistram, prudentiæ subsidium, lucem veritatis historiam neglexerint.

Tertia conclusio : Si omnes probati ac graves historici in eamdem rem gestam concurrant, tunc ex horum auctoritate certum argumentum promitur, ut theologiæ dogmata firmâ etiam ratione constituantur. — Exempla sunt ejus rei multa, sed pauca subjiciam. Petrum Romæ et collocâsse sedem, et pro Christo martyrii gloriâ coronatum esse, omnes graves historiæ tradunt ; undè nos certâ in libr. 5, argumentatione confecimus, romanum episcopum Petro in pontificatu succedere. Item concilium Nicænum tempore Constantini à Sylvestro vero Ecclesiæ pontifice esse coactum, historici quique gravissimi prodidêre. Eâ nos è re colligimus, concilii Nicæni definitiones certas esse, quòd certum sit, synodum Ecclesiæ generalem, romano Pontifici comprobatum, errare non posse ; certum quoque, Nicænum ejusmodi esse, cui nec universitas pastorum Ecclesiæ defuerit, nec romani episcopi comprobatio. Plurima sunt ejusmodi, quæ communi historicorum consensione traduntur. Hæc non modò negare, sed in his etiam addubitare, stultissimum est. Quid enim stultius esse potest, ut eumdem locum diutiùs urgeam, quàm si ea genera belluarum, quæ in Rubro mari Indiâve gignuntur, nulla esse dicamus, quia nunquàm vidimus ? Omnia tollamus ergò, si ità placet, quæ aut historia nobis, aut testes graves et probati adferunt. Ità fit ut Mediterranei mare esse non credant, nec in insulâ nati, in quâ lepusculos vulpeculasque solùm viderint, credant leones et pantheras esse ; si verò de elephanto quis dicat, etiam rideri se putent. Historiæ igitur fides vel certa habenda est, cùm in idem auctores universi consentiunt. Certa quippè apud homines ea sunt, quæ negari sine pervicaciâ et stultitiâ non possunt. Præclarè itaque Josephus contrà Appionem, lib. 1, illud veritatis historiæ signum certum esse dixit, si de iisdem rebus eadem omnes conscribant. Verùm de his, licèt breviter, diximus tamen quod satis est. Nam his paucis expositis, nisi ego fallor, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas, facilè intelligetur. Historia nimirùm etsi, ut Quintilianus ait, scripta est non ab probandum, sed ad narrandum, aliquid tamen sine dubio probat, probabiliter ferè : est aliquandò etiam necessaria. Nunc argumenta contrà historiæ fidem posita diluamus (1).

(1) His regulis historicæ certitudinis plurima addenda sunt, quædam in iisdem corrigenda ; quod breviùs, pro rei momento, satis tamen ad intentum nostrum, sequentibus in præsenti notâ coactis absolvemus.

1° Factorum coævorum certitudo constat, si ex illis testibus nascatur qui neque decepti, neque deceptores supponi queant ; quod manifestum fit ex eorum numero et conditione : si nempè pro multitudine, vel solùm pro diversis seu oppositis eorum, licèt paucorum, ingeniis, cupiditatibus, commodis, aliisve causis, nulla conspiratio in fraudem ullo pacto supponi queat. Hæc autem suam vim infallibilem ex morali hominis constitutione mutuantur.

2° Factorum verò præteritorum certitudo ex coævo testimonio certo certâ viâ usquè ad nos transmisso, nascitur. Quænam sit illa via? duplex maximè, traditio oralis et historia, quarum in confirmationem mirè accedunt monumenta propriè dicta, ut statuæ, inscriptiones, templa, dicati dies, etc. Sed quæstio nostra de historiâ instituta est, de cujus certitudine solùm proindè disserendum.

Certitudo factorum præteritorum ad nos per historiam vehitur, ut diximus : tota igitur quæstio in eo versatur, an testimonium historici sit verax et certum, seu quibusnam conditionibus illud tale esse constare possit. Porrò duo maximè ad id requiruntur, scilicet 1° ut factum narratum publicum sit ac momentosum, nempè si coràm multitudine patratum fuerit, seu certò in coævorum notitiam venerit ; atque maximèsi ex illo pendeant fortuna, sors, honor, vita multorum hominum apud quos fit ejus relatio historica ; à fortiori, si quo pertineat modo, gravi tamen et directo, ad regimen politicum, vel cultum gentilem seu nationalem, ad opiniones, usus, mores, legesque aut quaslibet publicas reipublicæ institutiones ; 2° ut historia usque ad tempus facto coævum aliquâ viâ certò ascendat, simulque constet eam historiam, eo in tempore quo contigit factum, vel saltem coætaneis viventibus, inter ipsos per plurima exemplaria vulgatam fuisse. Hæc verò cùm præsertim authenticitate historiæ probentur, ad quatuor hujus authenticitatis notas attendendum, 1° si historicus, seu cui attribuitur historia, testimonium aliquod ex ejusdem ætatis ad quam scilicet factum refertur, scriptoribus accipiat ; 2° si ejusdem historici narratio stylum nationi, moribus et seculo redoleat proprium ; 3° si mores illius ætatis gentisque, vel usus aut religionem genuinè describat, nec ea quæ tantùm posterioribus nota fuêre seculis tangere videatur ; 4° tandem si traditio constans ut factis coævum habeat historicum.

Quæ de historiâ, eadem de commentariis dicenda.

Ratio autem earum conditionum est in promptu. Historicus, quem hìc unicum supponimus facti narratorem, reverà relativè ad posteros ve-

CAPUT V.

Ubi respondetur argumentis capitis tertii.

Ad primum argumentum. Non est facilè contrarias objectiones excutere; sed excutiendæ

lut unicus testis existit, cujus veracitas, cùm ex conflictu seu diversitate commodorum, cupiditatum, etc., aliorum testium, ut pro factis coævis, nequeat constare. Ex aliundè inquirenda est, scilicet saltem ex silentio coævorum hominum. Atqui ex hujusmodi silentio nihil in gratiam veracitatis historici concludi posset, nisi quatenùs ex circumstantiis facti et narrationis, atque ad moralem hominis constitutionem attendendo, liqueat omninò reclamationes undiquè exarsuras fuisse in historicum, si falsa retulisset : hinc proindè, narratio sit publica et divulgata facti publici, mortalium mentes commovere soliti, necesse est.

Hæc nonnisi generalibus formulis proponi queunt. At verò in praxi variè pro variis circumstantiis sunt habenda. Sic, v. g., pro factis valdè momentosis et publicis, faciliùs nec tantis conditionibus adhibitis veram esse eorum narrationem constabit. Ex quo videre est non omnes simul semper flagitari conditiones, aliasque aliis quandòque compensari.

Denique ad conclusionem deveniendum. Ergò certitudo historica haberi potest factorum præteritorum ex uno historico, positis conditionibus ut suprà ; ubi scilicet nullas factas fuisse reclamationes ex nullis constat monumentis, quæ exstare debuissent in adversâ hypothesi. Hujus autem consectarii primæ conclusioni Melchioris Cani adversantis probatio satis ex dictis patet ; sed ipsius discriminis clarissimum auctorem inter et nostram eâ de re doctrinam ratio notanda est. Ex indole quippè aliisque propriis historici qualitatibus ille certitudinem historicam requirit ; nos verò ex factorum narrationisque seu historiæ circumstantiis. Hinc meritò, hâc suâ opinione admissâ, Canus ponit certitudinem, non ex uno sed ex pluribus historicis stare posse, eodem propè modo ac certitudinem facti coævi ex oculatis testibus plurimis habitam ; neque etiam ad oppositiones attendere videtur, ubi in tertiâ conclusione factum ex pluribus historicis dicit certum ; quòd verò in capite sexto sequenti easdem critices ponat regulas pro delectu auctorum, id ex eodem fluit principio. Igitur eo in loco theologico, tàm fusè quàm eruditè tractato, Canus haud satis vel nullatenùs ad factorum et historiæ circumstantias attendit, ex quibus maximam certitudo moralis sibi vim adsciscit, adeò ut ex historico uno, datis conclusionibus, possit concludi. Neque idcircò et ipsi nos, quales in se fuerint historici, negligimus expendere ; cùm novos sub illo respectu historica certitudo acquirat gradus. Etenim eò probabiliùs in se præstat testimonium historicus, quò majora scientiæ, prudentiæ ac probitatis exhibet signa; nec diffitemur defectum quarumdam vel debilitatem conditionum compensari in eâdem proportione quâ se præbet historicus eâ virtutum auctoritate ornatum. Sed ultrà progrediendum est, atque in genere dicendum historiam jam absolutè, nempè iis quæ ritè sufficiunt conditionibus, certam, eò plures evi-

sunt tamen. Atque in hoc argumento quidem non Osiander modò, verùm etiam catholici quidam omni vi et ratione contendunt, id, quod de duobus patribus Joseph naturali et legali refertur, commentum, portentum, monstrum, somnium esse. His enim nominibus sententiam illam Africani notandam putant. Certè auctor lib. qq. vet. et nov. Testam., sive Augustinus is fuerit, seu quisquam alius, sententiam eam asserit nec probabilem esse, nec ad ullam rem proficere ; ne sit qui existimet veterem historiam solis junioribus displicuisse. Utuntur autem hi ad Africani traditionem infirmandam argumentis hujusmodi (1).

Primò, quòd nullum vel testimonium vel exemplum nec è sacris, nec ex prophanis Hebræorum litteris erui possit, quo talis primogenitus filius defuncti nuncupetur ; non ergò mortuus ille pater primogeniti vocabitur.

Deindè, ut demus, inquiunt, quantumvis iniquâ conditione, ejusmodi primogenitum duos patres sortitum esse, adhùc tamen nihil faciet, ut evangelicæ discrepantiæ scrupulus eximatur. Nam legalem filium nemo poterat ex uxore defuncti procreare, nisi frater fuisset defuncti germanus, simulque cum eo ha-

dentiæ suæ certitudinis demonstrationes atque gradus cumulare, quò numerosiores insuper gravioresque alias conditiones, tùm ex parte historici, tùm ex parte factorum, sibi conciliat. Sic, v. g., ea augebitur magis ac magis evidentia, si historicus narrans factum publicum et momentosum, et quidem in historiâ authenticâ, prætereà sese perspicuitate, doctrinâ, sapientiâ atque sinceritate insignem exhibeat, si facta sint insuper valdè momentosa, omnibus obvia, multùm animos commoventia, qualia quæ ad aliquam fidei avitæ mutationem spectant ; si non unus talium factorum sit narrator, sed plures æquè conspicui ; si denique ad pluralitatem gravitatemque historicorum, publica etiam monumentorum constansque traditionis oralis accedat auctoritas. Ultimum certè apicem certitudinis, tot tantisque ornata dotibus historia attinget. Sed, ut in fine obiter id notemus, nostri sacri libri historici eas et quidem in summo gradu conditiones soli sibi vindicant, ac proindè cæteras historias etiam probatissimas veritate longè superant ac certitudine. Hinc historiæ profanæ, etiamsi ad certitudinem pariendam nullæ, quod impossibile est, idoneæ invenirentur, sacræ tamen historiæ, vel solâ ratione naturali perpensæ, adhùc certæ demonstrari possent. Quid verò si illæ ipsæ revocarentur in dubium? Penitùs sanè historica certitudo aboleretur, ac proindè perturbari omnem societatem necesse foret, atque destrui. P. S.

(1) De hoc et sequentibus responsis, si quid superesset desiderandum, vide *Cursum* Scripturæ sacræ in quo textus, circà quos versantur, ritè discutiendi sunt.

bitâsset, quemadmodùm Deut. 15 evidentissimè traditur. Illud verò non contingit nisi ex eodem patre natis; nam qui diversos habent patres, ii diversas etiam capiunt hæreditates, atque adeò non habitant simul. Nunc autem Jacob et Heli nec fuerunt ex iisdem patribus, avis, aut proavis; nec simul habitare potuerunt, cùm alter censeatur in posteris Natham, alter in posteris Salomonis. Nam, quòd etiam argumentantur, Joseph non fuisse vocatum nomine patris legalis, quæ res erat necessaria juxtà illam Deuter. legem, id exiguum sanè ac mendicum argumentum est, cui August., et 5 lib. qq., in Deut. q. 46, et l. 2 Retract., c. 12, nullo negotio respondet. Mihi verò opinio communis magis placet; quamvis illorum opinio non displiceat, qui asserunt Heli Josephi socerum fuisse, eumdem qui et Joakim parentem Virginis Mariæ; ut Lucas genealogiam Christi per matrem attexuerit, Matthæus verò per eum, qui pater putabatur. Nec proindè tamen genealogiam mulierum contrà Scripturæ usum Evangelista texuit. Nam cùm ait: *Qui fuit Heli*, relativum ad Christum referendum est, ut sit sensus: Et ipse Jesus putabatur quidem esse Josephi, at reverà non illius fuit, sed Heli. Cùm enim sine virili operâ ex virgine matre natus sit, nullum habuit in terris, cujus filius verè dici posset præter Heli, qui avus scilicet ipsius maternus erat. Ne quis ergò miraretur, quòd in texendâ genealogiâ Christi ab nepote statim transilierit ad avum, interjecit causam; quia Joseph, quem patrem Christi dicere debebat, non verè erat pater, sed putabatur: Quanquàm et relativum ad Joseph quoque referri potest, ut intelligas eum fuisse Heli non naturalem filium, sed ad eum modum, quo gener soceri filius esse dicitur. Itaque Josephum Evangelistæ ad parentes suos retulerunt, alter ad eos, quos ex se habuit, alter ad eos, quos ex conjugio sortitus est. Hujus opinionis Augustinus lib. quæstionum evangelicarum 2, q. 5, meminit. Hanc tenuit auctor libelli cujusdam de ortu Virginis, qui Hieronymo falsò tribuitur. Hanc Joannes Annius, Joannes item Lucidus, Georgius Wicelius, áliique nonnulli juniores amplexi sunt. Huic etiam nominum significatio consonat. Nam Joakim, Eliachim, Heli, idem ferè significant (1), proque eodem ferè usurpantur, 4 Reg. 23, 2 Paral. 36. Probabilis opinio hæc sit, quis negat? Sed ne ipsa quidem certa est. Osiandri enim argumenta, quæ ille firma esse existimat, sunt profectò infirmissima.

Objicit primò, nusquàm in sacris litteris reperiri, quòd ille primogenitus filius mortui nuncupetur. Id verò de more imprudenter objicit. Si autem Obed, filius Noemi illique natus esse dicitur, Ruth. 4, cur non dicatur natus Maaloni, hujusque proindè etiam filius? item, Deut. 25: *Accipiet eam,* inquit, *frater ejus, et suscitabit semen fratris sui, et primogenitum ex eâ filium nomine illius appellabit.* Prætereà ecquid obsecro est suscitare semen fratris, nisi filium illi gignere? Quid? Nonnè illud manifestum est: *Ille sciens non nasci sibi filios, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur?* Genes. 38. At hæc ipsa loca retulit Osiander; retulit quidem, sed ità tamen, ut apertis testimoniis respondere nequiverit, nisi hæreticorum ritu aut vulgatam editionem accusaret, aut etiam Scripturæ et verba et sensum eluderet. Nam sanctorum omnium communem intelligentiam pro nihilo habere est illi familiare, et cum cæteris Lutheranis gentile ac proprium. Jam quod secundo loco accipit, fratres, de quibus lex loquitur, simul habitare oportere, id est in eâdem hæreditate paternâ, atque adeò germanos esse, ab eodemque patre genitos, speciem fortassè veritatis habet, veritatem nullam profectò habet. Fratres quippè in illâ Deuteronomii lege non germani modò intelligendi sunt, verùm etiam consanguinei, qui Scripturarum usu fratres appellantur. Id quod non communi solùm sanctorum omnium sententiâ, sed aperto Scripturæ testimonio comprobari potest. Booz enim Maalonis non germanus erat, sed propinquus. Nec confundimus nos negotium redemptionis cum negotio leviri, quod Osiander calumniatur. Sed contendimus, summoque omninò jure contendimus, exemplum libri Ruth ad legem illam Deut. pertinere. Alioqui, si eos simul habitare interpretamur, qui in eâdem hæreditate paternâ habitant, cur non magis, nam hoc simplicius est, eos, qui in eâdem domo? ità, quamvis fratres germani sint, nisi eamdem domum habeant communem, eâ lege minimè tenebuntur. Quod ne Osiander ipse quidem, quamlibèt perfrictâ fronte, concessurus esset. Exponamus igitur, quod et Hebræorum mos, et legis ratio exigit, tùm etiam fratres habitare simul, cùm in eodem oppido vel civitate habitârint. Id verò non duobus solùm uterinis, quales Jacob et Heli fuisse perhibentur, usu venire potuit, sed propinquis etiam aliis vel remotis. Nihil ergò nos Osiandri argumenta movent, quominùs fidem Africano habeamus.

(1) Philo Anianus tradit Syris et Ægyptiis *Joakim, Eliachim* et *Heli*, esse synonyma.

Illud fortè movère potest, quod in tertiâ conclusione capitis superioris asseruimus, communem Scriptorum omnium traditionem certò, nedùm probabiliter pro verâ historiâ habendam esse. Huic autem Africani traditioni historici omnes ecclesiastici testimonium perhibent. Igitur non modò probabilis, sed certa illa doctrina erit, quæ duos patres Joseph, legalem et naturalem infert. Minimè verò. Multùm enim refert, res gestas quâ historici asseveratione narrent. Si enim is ipse, qui primus auctor historiæ fuit, rem non ut visam ac certam, sed ut auditam et incertam scripserit, tunc qui simili temperamento rem ceu probabilem referunt, ii quamvis consentiant omnes, non faciunt tamen historiæ firmitudinem. Porrò autem Africanus, undè cæteri hanc historiam acceperunt, nihil præter auditum habuit, nec referentibus certam habuit fidem. Nam postquàm rem perindè ut à Judæis quibusdam acceperat, ad Aristidem retulisset, hujusmodi verba, Musculo interprete, adjecit : « Sive ita- « que ad hunc modum, sive aliter habet res « ista, non poterit quisquam, meo judicio, cla- « riorem illius, scilicet quæ objecta erat, « Evangelistarum discrepantiæ expositionem « reperire. Quisquis autem æquo animo præ- « ditus est, idem quod nos curabit, etiamsi « certum desit testimonium : ob id videlicet, « quòd meliorem ac veriorem expositionem « proferre non poterit. Evangelium sanè per « omnia quæ vera sunt, tradit. » Hactenùs Africanus. Quibus verbis satis ille significat, si componendis Evangelistis ratio alia quæcumque probabilior appareret, eam se libenter amplexurum. Quæ omninò res et August. et Thom. videtur compulisse, ut præter hanc, alias quoque rationes tollendæ discrepantiæ investigarent. Sed de primo argumento satis multa diximus.

Ad secundum verò dicendum est, hujusmodi quoque res non tàm ex fide historiæ, quàm ex probabili eorum conjecturâ pendere, qui sacras litteras interpretantur. Non est enim aliquis probatus auctor qui asserat se præter Mariam, aliam Josephi uxorem aut vidisse, aut certis testibus accepisse. Sed cùm in Evangelio fratres Domini legerentur, et religio vetaret filios Mariæ suspicari, Scripturæ expositoribus conjectandum fuit, quonam id pacto fieri potuerit; ut veritas Evangelii cum Mariæ perpetuâ virginitate congrueret. Ità quidam filios Joseph ex aliâ uxore intulerunt, Christique proindè fratres non veros, sed qui putarentur, interpretati sunt; nam et Joseph non verus erat pater, sed putabatur. Neque horum conjectura vana commentitiaque fuit, nullâve ratione tantùm ad respondendum hæreticis excogitata; sed probabiles habuit causas, quæ Scripturarum etiam testimoniis niterentur. Primùm quia Jacobus Jerosolymitanus episcopus non peculiariter esset frater Domini cognominatus, si cognatione solùm fratres Domini vocarentur, cùm et Jacobus, Zebedæi filius, à quo ille cognomento distinguitur, ad eum quoque modum frater Domini esset. Deindè non simpliciter quidam in Evangelio diceret, Matth. 12, 47 : *Ecce mater tua et fratres tui foris stant quærentes te;* alioqui, si generali sanguinis conjunctione fraternitatem definiret. Jacobus namque et Joannes tunc temporis cum Christo intrà domum erant, qui illo modo erant fratres.

Accedit quòd apud Marcum à quibusdam dictum est : *Nonne hic est faber filius Mariæ, frater Jacobi, et Joseph, et Judæ, et Simonis? Nonne et sorores ejus hìc nobiscum sunt? Filius,* inquiunt, *Mariæ, frater Jacobi et Josephi,* etc., ut non ex Mariâ, sed ex Josepho fratres intelligerentur. Undè et juxtà Lucam interrogant : *Nonne hic est filius Joseph?* Atque sorores, filias Josephi Esther et Thamar intelligendas esse, Hippolytus ac Nicephorus graves inprimis auctores asserunt. Fratres ergò similiter intelligendi sunt Jacobus, Joseph, Simon et Juda, quos quatuor filios ex priore conjuge, cui nomen erat Salome, Josephum suscepisse, iidem auctores prodidêre. Accedit etiam, quòd Josephum, cùm Mariam uxorem accepit, 80 annorum fuisse senem, Epiphanius non semel adstruit. At in tàm longâ ætate non est profectò verisimile illum sine conjuge exstitisse. Hæc auctores illi sine fidei discrimine argumentari, atque adeò asserere potuerant. Sed Hieronymus tamen rem diligentiùs animadvertens, ut erat in sacris litteris apprimè versatus, probabiliorem multò rationem invenit, quâ citrà et Mariæ corruptionem, et Josephi bigamiam fratres Domini in Scripturis intelligerentur. Quòd enim Jacobus, frater Domini vulgò cognominatus, Josephi filius non fuerit, ex Evangeliis videtur manifestè colligi. Marcus siquidem quos capite sexto fratres Domini vocatos scripserat, eos capite quinto decimo filios cujusdam Mariæ scribit esse, quæ nimirùm uxor Josephi esse non poterat, nisi duas illum simul uxores habuisse contendas, Mariam Virginem, et alteram Mariam, quod nulla ratio probat, nulla prodit historia. Quin hominem pauperem, qui vix unam alere et sustinere posset, duarum conjugum onera subiisse, et

imprudentiæ, et incontinentiæ argumentum est. Ea vitia viro justo tribuere quàm sit stultum, ne dicam impium, non est opus longâ oratione suadere.

Adde, quòd hæc eadem à Joanne Maria Cleophæ cognominata est. Erat autem Cleophas frater Josephi, ut Eusebius, lib. 3 eccl. Hist., cap. 11, ex Egesippo retulit; ob quam causam, nisi me conjectura fallit, soror Mariæ Virginis appellatur. Nam et leviri fratres vulgò dici solent, et fratrum uxores sorores. Non igitur, ut sentio equidem, Maria illa tanquàm mater, sed tanquàm uxor Cleophæ, nomen accepit. Josephi itaque conjux non erat; atque adeò nec hujus filii, filii erant Josephi, sed Cleophæ. Verùm, quemadmodùm Josephus pater Christi existimabatur, sic filii Cleophæ, Jacobus, Joseph, Judas, Simon existimabantur Christi consobrini, Christique patruus Cleophas. Quâ ratione Maria ista Christi matertera nuncupari potest, non quòd verè Mariæ Virginis germana fuerit, sed quòd soror et habita et dicta sit. Atqui consobrinos fratres etiam dici, omnia Scriptura demonstrat. Nec prioris opinionis necesse est argumenta refellere. Nonnulla enim assumit, quæ cæteris de causis à plerisque aliter existimantur: ut filios Zebedei Christi esse consanguineos, et proindè Scripturæ usu fratres, item Josephum 80 annos natum esse, cùm Mariam uxorem accepit. Quæ res dici possunt, probari non possunt. Nam et Act. cap. 1, Lucas cùm Jacobum Alphæi, Simonem et Judam retulisset, subdit: *Hi omnes erant perseverantes in oratione cum Mariâ, matre Jesu, et fratribus ejus.* Constat autem, Jacobum Alphæi, Simonem ac Judam fratres Domini appellatos. Sed de his disputatum est ab aliis diligentiùs. Nos in præsenti non id agimus. Tantùm dicimus, ex diversis opinionibus, quas in Scripturarum interpretatione orthodoxi sequuntur, minimè historiæ fidem periclitari. Hæc quippè sola oratio erat secundo argumento confutando necessaria.

At tertium sic diluitur. Non fuit Herodias filius Aretæ regis, sed Aristobuli, sicut Josephus multis in locis, lib 18 Antiq., c. 9, testatus est. Id quod nomen quoque ipsum indicat. Est enim quasi patronimicum ab Herode, nihilque proindè aliud significat quàm filiam, vel neptem, vel aliquam è posteris Herodis. Quamobrem cum Aretâ, rege Arabum, nihil videtur habere commune; cum Herode magno, cujus fuit neptis, commune habet genus. Quod autem Hieronymus tradit ex vetere historiâ, pace tanti viri dixerim, in eâ re sine dubio fallitur. Apparet eum sanè vel in historiam quampiam auctoris incerti incidisse; ob id enim quidem veterem historiam appellatam volunt: vel certè in Eusebii latinam incidit, quam Ruffinus fecit suâ traditione vitiosam. Quò autem res planior fiat, verba loci illius subscribemus. « Concordi verò testimonio etiam Josephus « de hoc scribit nominatim, etiam de Herodiade commemorans, velut de conjugio fratris Philippi viventis violenter abstractâ, et « suis ab Herode incestis nuptiis sociatâ, pro« priâ et legitimâ uxore depulsâ, quam Herodiadem filiam fuisse dicit Aretæ, regis « Arabiæ. » Hactenùs Eusebius, Ruffino interprete.

Ex quibus verbis, si tollas nomen *Herodiadem* posteriore loco positum, quod nec Eusebius habet, nec Josephus, vera erit lectio, atque adeò germana Eusebii græci in latinum conversio. Nam relativum, *Quam,* non ad Herodiadem, quod Ruffinus falsò intellexit, sed ad propriam et legitimam uxorem depulsam referendum est; quod rectè Musculus in novâ nunc interpretatione fecit. Verùm de tertio argumento hæc nobis dicta sint.

Ad quartum ità respondeo: Quiquid sit de Magis, an fuerint reges necne, quod in controversiâ est positum, certum illud est, non ex eâ re historiæ fidem labefactari, quòd plurimi auctores Magos reges fuisse tradiderint. Nempè res hæc ejus generis est, quam nemo historicorum sese affirmet aut vidisse, aut ex viris fide dignis, qui viderint, audivisse. Nituntur itaque auctores illi non historiæ auctoritate, quam nullam probatam habuêre, sed probabiliùs conjecturis, quas porrò habuêre nonnullas. Qualis est, quòd in Magis videtur impletum illud Psalm. 71, 10: *Reges Tharsis et insulæ munera offerent; reges Arabum et Saba dona adducent.* Item illud Isai. 60, 3: *Ambulabunt reges in splendore ortûs tui,* etc. Quæ in Epiphaniâ Domini non hodiernum vulgus, sed antiquus semper Ecclesiæ chorus intonuit. Accedit quòd, ut Tertullianus ait, *Magos reges ferè habuit Oriens.* Accedit quòd in reges illud Matth. 2, 11, maximè quadrat: *Apertis thesauris suis,* etc. Exstat etiam Claudiani epigramma, ubi Magos appellat *Chaldæos reges.* Quod si Claudiani non est, certè elegantissimi poetæ est. Hanc opinionem, ut quæ plausibilis sit ac popularis, Christi fideles jam olim libenter induerunt. Neque operæ pretium judico, si quis in concione publicâ eam dissuadere conetur. Nam dissuadere nihil attinet; ac frustrà niti, et nihil aliud quàm laborando

odium quærere, extremæ dementiæ est. Quòd si paucis fortè quibusdam fidem argumentatione tuâ feceris, multas tamen in populo querelas, dissidia ac lites induces. Sine ergò plebem probabilissimam opinionem, præsertìm quæ penitùs insedit atque inveteravit, cum suis majoribus retinere. Quòd si conjecturis aliis permotus contrariam sententiam habes, liceat per me, equidem non repugno. Illud ago, sive hæc, sive illa opinio vera sit, non indè historiæ auctoritatem aut elevari aut imminui, cùm neutra earum opinionum historiæ auctoritati, sed probabili conjecturæ innitatur. Quòd enim regum nomen Evangelista suppresserit, id omninò nihil est. Non enim existimavit Evangelii testimonium regio apparatu cumulandum, quod Magorum sapientiam et gravitatem amplissimè ornaverat. In veritate sanè occultâ confirmandâ regia appellatio obscura et otiosa erat, Magorum vox præclara et opportuna. Nam quòd Herodes Magos parùm honorificè exceperit, hoc aut Herodiani fastûs indicium est, aut romanæ gloriæ et majestatis. Indignum verò est magni regis tumorem in minutorum invidiam odiumque convertere.

De quarto igitur argumento hactenùs. Nunc ad quintum respondeamus. Non Hieronymus modò, Augustinus, Thomas, ac cæteri ferè omnes auctores, verùm etiam antiqua Ecclesiæ traditio tenet, quòd Magi Christum decimo tertio die, ex quo natus fuerat, adorârunt. Cujus quidem rei cùm causam quærerem, quidnam esset cur tantâ id consensione ab Ecclesiâ receptum sit, quanquàm veteri traditioni in hujusmodi rebus multùm debetur fidei, ut ratio alia non subsit, has causas tamen inveniebam duas, easque ambas ex ipso Evangelio collectas. Unam, quòd Matthæus dicit : *Cùm natus esset Jesus, ecce Magi ab Oriente venerunt.* Sanè si, quandò Magi venerunt, Christus esset anniculus, aut bimus, ut Epiphanius, Zacharias, Faber, Osiander existimant, non dixisset Evangelista : *Cùm natus esset, ecce Magi.* Quod non de re tàm serâ, sed de subitâ et improvisâ, vel certè proximâ, et quasi præsente dici solet. *Necdùm*, inquit Genes. 24, *intrà se verba compleverat, et ecce Rebecca egrediebatur.* Et Poeta : *Audiat hæc aliquis, vel qui venit, ecce Palæmon.* Hinc etiam cùm Mariæ dixisset Angelus, *Ecce concipies*, etc., intelligens ipsa statìm se concepturam ait : *Quomodò fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Recens ergò natus erat infans, quandò Magi advenerunt. Altera causa est hæc : Magi invenerunt puerum in Bethleem; ergò antè diem purificationis accesserunt : quia ultrà id temporis Christus non fuit in Bethleem. Lucas enim iis descriptis, quæ ad purificationem attinebant, subdit 2, 39 : *Ut perfecerunt omnia secundùm legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth.* Non ait, *in Bethleem*, sed *in Nazareth.* Cur autem Bethleem reverterentur, ubi adeò nihil habebant suppellectilis, ut Virgini ad reclinandum infantem non alius, quàm præsepe locus fuerit in diversorio? Nec Evangelista docet eos venisse ut morarentur, sed ut profiterentur in civitate suâ. Manserunt itaque ibidem quantùm necesse fuit ad implendam legem, quæ jubet, ut post circumcisum infantulum maneat mulier *triginta tribus diebus in sanguine purificationis suæ.* Intrà quos dies Bethleem venisse Magos rectè credimus, et pueram indicio stellæ inventum adorâsse.

In eâ verò ratione, quæ primùm opponitur, quidam liberalitatem ac beneficientiam Virginis animadvertunt, quæ brevi aurum acceptum in pauperes erogârit; alii prudentiam, quòd viaticum paraverit in Ægyptum. Sive enim Joseph antè purificationem de fugâ ab Angelo fuerit admonitus, juxtà illud Matth. 2, 13 : *Cùm* Magi *recessissent, ecce Angelus apparuit in somnis*, etc.; sive Magi oraculum de reditu per aliam viam Virgini communicaverint; credibile profectò est, feminam prudentissimam jam indè illud, quod ad fugam et peregrinationem opus erat, providere. Sunt qui modestiam advertant. Atque hæc ratio mihi videtur sanctissimè et providentissimè constituta. Non decebat enim, ut quæ pauper erat, ea divitum oblationem subitò inferret. Ab omni fastu et ostentatione erat virgo aliena, nec mutare conditionem illi erat animus, quam sciebat Dei Filio placuisse. Quid quòd aurum Deo à Magis oblatum in sacros fortassè usus censuit consecrandum? Prima itaque adversariorum ratio his omninò modis facilè diluitur. Secunda pressiùs videtur urgere. Si enim diligenter à Magis Herodes tempus stellæ didicit : *Occidit* autem *omnes pueros à bimatu, et infrà, secundùm tempus quod exquisierat à Magis*, biennium ergò antè stella Magis apparuit. Non igitur mox à Christo nato advenerunt. Nam statìm recedentibus Magis, Herodes occidit pueros. Illa enim particula, *Tunc*, non minùs rem præsentem proximamve significat, quàm vocula, *Ecce*, cujus vim paulò antè expendebamus. Ait verò Evangelista : *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, mittens occidit.* Sed hic nodus bifariàm solvi

potest. Primùm enim, quod Eutymius admonuit, illa oratio, *Secundùm tempus*, etc., non refertur ad id, quod præcessit, *à bimatu*, sed solùm ad particulam, *infrà*, cui proximè conjuncta est. Itaque continenter legendum est : *Occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, et in omnibus finibus ejus à bimatu.* Et ibi facta hypodiastole subjungatur : *Et infrà, secundùm tempus, quod exquisierat à Magis.* Non itaque intelligendus est peremisse bimulos secundùm tempus exquisitum ; sed tantùm alios minimos quibus videlicet suis tempus stellæ accommodavit. Sed ais, cur bimos interfecit, si non secundùm tempus stellæ? Respondeo : Cur in omnibus finibus Bethleem, si in Bethleem juxtà prophetam natus est Christus ? Quemadmodùm ergò ex propriâ malitiâ ampliavit locum, sic ampliavit et tempus. Deindè probabile est id, quod mihi semper verisimilius fuit, Herodem Romam evocatum, ut accusationi filiorum responderet, stragem illam puerorum edere distulisse ; quam edidit posteà cùm Hierosolymam regressus est. Quòd si necesse esset biennium Magis ad iter faciendum concedere, quod tamen absurdum est, non protinùs necessariò fit consequens, ut biennio post Christum natum advenerint. Multò enim faciliùs expeditiùsque dicetur, quod Chrysostomo, Augustinoque video placuisse, apparuisse stellam Magis tantò antè Christi nativitatem, quantùm fuit opus, ut tot regionibus ac provinciis peragratis puerum haud multò antè natum adorarent.

Cùm verò demùm quæritur quî fieri potuerit ut ab Oriente Magi tàm paucis diebus pervenerint, huic quæstioni responsum facile et promptum est. Non enim opus fuerit, quod Remigius facit, eam rem nati pueri facultati viribusque tribuere, quæ Magos ad se tàm brevi dierum spatio perduxerint. Sed Oriens in sacris litteris frequenter accipitur pro terris quæ Orientales ad illam sint, in quâ sunt qui loquuntur. Ut Genes. 13, 11 : *Elegit sibi Loth regionem circà Jordanem, et recessit ab Oriente.* Item Num. 23, 7 : *De Aram adduxit me Balac, rex Moabitarum, de montibus Orientis.* Sive ergò Magi posteri fuerint Balaam, ac proindè ex Mesopotamiâ Syriæ venerint, ut Chrysostomo, Hieronymo et Ambrosio visum est; sive ex Arabiâ accesserint, quæ sententiâ Justini martyris perpetua fuit; seu sapientes alii, vel Persæ, vel Chaldæi, quod Magorum nomen præ se fert; dubitari non potest, quin totum illud quicquid erat itineris, decem diebus conficere potuerint. Distat siquidem Hierusalem ab Aram centum septuaginta duabus parasangis persicis et hispanis, ab Ur verò Chaldæorum ducentis duodecim. Atque cùm Laban Jacob fugientem à Mesopotamiâ in Judæam insequeretur, septimo die consecutus est illum in monte Galaad, qui est principium Libani. Et ferebat tamen Jacob greges, et uxores, ac parvulos. At Laban non antè tertium diem fugam deprehenderat. Quid quòd in regione illâ abundant dromedarii, quos uno die stadiorum mille iter conficere, scribit in vitâ Apollonii Philostraets? Aristoteles quoque, lib. 9 Hist. animal., cap. ultimo, testatur, celeriùs eos currere, quàm Nisæos equos. Nec te illud turbet, quod Hieronymus, in Jerem. cap. 25 imò Jeremias ipse, Chaldæam, ait, in aquilonis parte juxtà situm Hierusalem collocatam esse. Quia enim inter aquilonem et orientem sita est, modò aquilonaris, modò orientalis nuncupatur. Hæc fastidioso lectori scio molesta fore ; sed erat ostendendum, quàm temerè quidem à sincerâ historiæ fide et communi sanctorum opinione dissenserint. Verùm de quinto argumento satis. Nunc sequentia refellamus.

Sanè quidem, cùm in sexto argumento Epiphanii sententia contrà historiæ fidem ponitur, nihil prorsùs movere nos debet. Primùm, quoniam in rerum gestarum temporumque ratione nullos ille graves auctores sequi solet; atque adeò in earum rerum memoriâ interdùm fallitur. Deindè quoniam hoc saltem loco nullâ argumentatione probabili, nullis prolatis veteribus monumentis, antiquo Ecclesiæ usui contradicit. Quod si verum est, ut verum est profectò, Christum passum esse anno ætatis suæ trigesimo tertio, inchoato per tres menses ac decem fortassè dies; nam de hâc re nullam modò quæstionem habere volumus; docuisse autem eum tribus annis, et Ignatius in epist. ad Trallianos, et Eusebius in Chronicis prodiderunt; certè Epiphanii opinio videtur vera esse non posse. A trigesimo namque anno expleto usque ad passionem, non nisi duo anni supersunt. Quamvis nodum hunc solveret Epiphanius, si tempus doctrinæ Christi non à nuptiis, sed à baptismo inchoaret. Quod nos quoque dicere oportet, qui Maximi sententiam veteremque Ecclesiæ usum propugnamus, nuptias quippè anno post baptismum integro elapso factas esse credimus. Quâ in re nobiscum dissentiunt quidam, nec sine causâ dissentiunt tamen. Primùm enim toto illo anno nihil, inquiunt, scriptum haberemus de doctrinâ Christi, quin eo anno nihil omninò docuisset,

Quod est credibile nullo modo. In baptismo siquidem Filius, et sapientia Dei dux populi, atque magister, Patris testimonio declaratus est. Nec post Evangelii munus evidentissimâ Triadis commendatione, testificationeque susceptum, otiosus Christus tot diebus vitam in silentio degeret. Sed illud, ut par erat, protinùs exequeretur. Id quod non conjecturâ nostrâ solùm, sed Joannis etiam Evangelio comprobatur. Joannes porrò ità disertè rerum gestarum post baptismum tempora notat, ut ad nuptias, non dicam annus, sed ne pauci quidem menses interfluxisse videantur. *Alterâ,* inquit, *die, vidit Joannes Jesum venientem ad se;* et rursùm, paulò inferiùs : *Alterâ die iterùm stabat Joannes et ex discipulis ejus duo,* etc. Et postea : *In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum,* etc. Denique statim in secundi capitis initio : *Et die tertiâ nuptiæ factæ sunt in Canâ Galilææ.* En cùm Joannes Judæorum legatis respondisset, postero die vidit Jesum venientem ad se; quo tempore Jesus nec totus erat, nec discipulos acceperat, ut ex hoc primo Joannis capite manifestissimè liquet. Sed postero die, hoc est, tribus à legatione diebus, duo discipuli Joannis secuti sunt Jesum; ac proximo huic die exiens in Galilæam Jesus ipse Philippum invenit. Cùm verò subjungit Evangelista : *Et tertiâ die nuptiæ factæ sunt in Canâ Galilææ,* satis apertè indicat, quàm breve tempus inter baptismum, vocationem discipulorum, ac nuptias fluxerit. Non itaque annus integer intercessit. Prætereà post secundum adventum in Galilæam cœpit Jesus prædicare, ut Matthæi cap. 4 dicitur. Non ergò antè nuptias prædicaverat. Nam illæ factæ sunt, cùm post baptismum primò advenit in Galilæam. Quòd si annus integer à baptismo ad nuptias interfluxisset, jam tres anni prædicationis Christi nullo modo invenirentur. Adde, quòd ex eâ sententiâ consequens fieret, ut Christus anno ætatis suæ trigesimo quarto inchoato fuerit passus. Illud non obscurè colligitur, quoniam si vera esset, quinquiès pascha à baptismo ad mortem intervenisset. Primum id esset, de quo nihil habemus in Evangelio scriptum inter baptismum et nuptias. Secundum, quod Joannes statim post nuptias commemorat, cap. 2, ubi Christus ementes ac vendentes ex templo primùm ejecit. Tertium, de quo fit mentio Joannis quinto, cùm sanavit paralyticum. Quartum, cujus idem Evangelista meminit, cap. 6, inquiens : *Erat autem proximum pascha,* etc. Quintum, in quo passus est Christus; de quo Joannis 12 et 13. Nam quòd tertium illud, de quo dubium esse potest, festum paschæ fuerit, non modò Rupertus, sed Irenæus etiam testatur. Ac reverà nomen festi simpliciter pro paschâ solet in evangeliis accipi, ut ibi : *Non in die festo,* Matthæi 26. Item : *Secundùm consuetudinem diei festi,* Luc. 2. Item : *Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum,* Joan. 13. Cùm itaque Christus baptizatus fuerit anno tricesimo ætatis suæ inchoato per tredecim dies, erat enim incipiens quasi annorum triginta, ut Lucas affirmat, si quinquies festum paschæ intercessit, nimirùm mortuus est anno ætatis suæ trigesimo quarto. Quod licèt Beda aliique nonnulli juniores asseruerint, defendi tamen nullâ ratione potest, ut Paulus episcopus Forosemproniensis, lib. 9, part. 2, et lib. 5 ejusdem partis, Joannes item Lucidus in libro de vero die passionis Christi ostenderunt. At verò nullæ hujusmodi rationes ab antiquâ Patrum traditione, quam communis Ecclesiæ consuetudo in divino officio, hymnis, antiphonisque confirmat, potuerunt me movere. Non quòd hæc ad fidem, religionemve magnoperè attineant, sed quòd in rebus vel ex utrâque parte probabilibus, vel etiam ambiguis, veteris ecclesiasticæ historiæ fides communis me delectat.

Primum verò alterius opinionis videamus argumentum. Anno, qui inter baptismum, et nuptias fluxit nihil omninò docuit Christus; cessator ergò fuit maximus, qui post injunctum munus tamdiù fuit otiosus. Sanè quidem eo anno non est publicè concionatus Christus, neque turbis Evangelium prædicavit. Sed non fuit interim otiosus. Quin et frequenter ad Joannem accessit, ut frequens etiam de ipso Joannes testimonium diceret, et privatim quoque docuit quosdam, ne Ecclesiæ concionator repentè prodiret. Non enim discipuli Joannis illud Rabbi, hoc est, magistrum appellarent, nisi jam docere incœpisset, quemadmodùm Cajetanus noster diligenter advertit.

Nam quod in secundo argumento aiunt, ex Joannis Evangelio colligi, paucos dies inter baptismum et nuptias intercessisse, id nullo modo verum est; cùm Joannes adventum Jesu ad baptismum nusquàm omninò narraverit, ut idem Cajetanus manifestâ argumentatione confecit. Quanquàm in eo fallitur, quòd pro certo asserit, ex quatuor Baptistæ testimoniis, quæ primo capite Evangelista refert, tertium datum esse die proximo post secundum. Secundum quippè, ut mihi videtur quidem, de futuro est; et licèt Scripturæ ordine sequatur,

tempore tamen primum etiam testimonium antecessit, ut vel Cajetanus ipse confitetur. Illud enim, quod à Joann. legatis Judæorum impertitum est, idem omninò ipsum fuit, quod se antè dixisse Baptista meminerat. Estque multò verisimilius eo tempore nondùm Christum à Joanne baptismum suscepisse. *Medius*, inquit, *vestrûm stetit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est.* Dùm ergò Evangelista inquit : *Alterâ die vidit Joannes Jesum venientem ad se*, nec intelligit de adventu ad baptismum, nec scribit quid postero die à legatione Judæorum gestum sit; sed docet, tertium testimonium altero die post illud, quod primo loco scripserat, datum esse. Nam secundum obiter est utrique, id est primo et tertio ab Evangelistâ interpositum, ut explicaretur Baptistam semper fuisse suî in testificatione similem, nec aliud futurum antè dixisse, quàm in præsenti testificaretur. Itaque temporis ordine, ut diximus, illud fuit primum, quod secundo loco Evangelista commemorat. Deindè secutum est id, quod à principio positum est. Post hoc proximo die tertium Baptista testimonium dedit, cùm vidit Jesum venire ad se. Sæpè enim post baptismum, ut suprà dictum est, ad Joannem veniebat. Postero autem die quartum testimonium addidit, cùm interessent illi ex discipulis ejus duo, quorum unus erat Andreas. Cùm igitur non constet, quantùm temporis inter baptismum, et tria illa testimonia de præsenti fluxerit, quamvis omnia illa post baptismum data sint, certè ex Evangelio Joannis non colligitur, paucos dies inter baptismum ac nuptias influxisse. Quid? quòd cùm ait : *In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum*, non Christum fortassè Evangelista intellexit, sed Andream, quem primum dixerat invenisse Simonem, nunc dicit, postero die invenisse Philippum, cùm ex habitaculo Christi in Galilæam exiisset? Ob id enim interpres latinus ait : *Et dicit ei Jesus*, cùm nomen Jesus non reperiatur in græco.

Ad tertium verò argumentum, quot dies, intercesserint inter postremum illud testimonium Joannis, coràm duobus discipulis tributum, et hunc diem, quo Andreas invenit Simonem, incertum est. Nam illud quidem apud Matthæum de publicâ ad plebem prædicatione intelligitur; cùm perspicuum sit, in primo adventu Christi ad Galilæam, quem solus Joannes capite secundo narrat, jam Christum discipulos habuisse. Matthæus autem de secundo adventu loquitur, quùm jam Joannes erat in carcere. Non igitur de privatâ doctrinâ, sed de publicâ et populari intelligi potest.

Hinc ad quartum argumentum, tempus prædicationis Christi quantum fuerit, non satis à veteribus expeditum est. Eusebius quoque ipse parùm sibi in hâc re constare videtur. Nam in Chronicis post quintum decimum annum Tiberii tribus annis scribit Dominum prædicâsse; idque astruit à Joanne etiam in Evangelio conscriptum. Cæterùm idem in libro Demonstrat. evangel. 8, demonstratione secundâ, Joannis item testimonio confirmat, tribus annis, et sex mensibus Christum prædicavisse. Quòd si ad passionem venit anno Tiberii decimo octavo, ut in Chronicis Eusebius ait, quî fieri potest, ut post annum Tiberii quintum decimum, annis tribus, et sex mensibus prædicârit? Atqui post annum decimum quintum Tiberii inchoatam esse Evangelii doctrinam, è Lucæ, cap. 3 patescit.

Quod autem ad quintum argumentum attinet, si trium annorum doctrinam explere volumus, unum doctrinæ privatæ, duos verò publicæ doctrinæ impertiemur. Huic enim totum triennium dare nulla ratio cogit, nulla probat auctoritas. Negamus siquidem, probabiliterque negamus, festum, cujus Joannes c. 5, meminit, pascha fuisse : Chrysostomus porrò ac Cyrillus affirmant fuisse, Pentecostes. Quod mihi, fateor ingenuè, non fit verisimile. Primò, quoniam post pascha Jesus moratus est in Judæâ cum discipulis suis, ut cap. 3, Joann. scribit; at mora juxtà Scripturæ usum in paucis his diebus, qui ad Pentecosten interfluxerunt, intelligi non potest; eò vel maximè, quòd postquàm Christus moratus in Judæâ est, abiit iterùm illâ relictâ in Galilæam, quemadmodùm Joannis cap. 4 dicitur. Ac rursùm è Galilæâ venit Hierusalem, quod habes cap. 5. Quæ omnia tàm brevi tempore, nisi Christum cursorem faciamus, expediri vix queunt. Cajetanus sanè in quartum Joannis caput (1), haud absurdâ ratione computat, Christum in Judæâ post pascha celebratum, in quo vendentes ejecit de templo, longam multorum mensium moram interposuisse. Non igitur festum illud, quod, cap. 5 commemoratur, Pentecostes solemne erat.

Ad sextum deindè argumentum, quòd capite 5 unum miraculum Evangelista narrârit in paschâ patratum, et quòd statim capite 6 ad alterum pascha transierit, omnibus et ges-

(1) In illud: *Adhùc quatuor menses sunt, et messis venit.*

tis et dictis unius anni intermissis, non ità probabile apparet. Festum ergò illud, in quo paralyticus sanatus est, ut rectè Cajetanus existimavit, hyemale fuit. Nihil autem interest, sive dicas fuisse festum dedicationis templi secundi sub Zorobabele, quod celebrabatur tertiâ die mensis Adar, hoc est, februarii; sive potiùs festum sortium, quod Judæis solemne erat, 14 et 15 die ejusdem postremi mensis, Esth. 9, 12. Tunc enim ordine egregio cap. 6 sequitur : *Erat autem proximum pascha*, etc. Sed in hujus argumenti confutationem nimis multa diximus.

Septimo verò argumento libri secundi cap. decimo octavo respondisse videmur. Sed ibi breviter; nunc ubi proprius est locus, longiore oratione argumentum illud refellendum est. Non sunt verba Hieronymi in eum sensum intelligenda, ut existimemus ad veritatem historiæ satis esse, si ea, quæ auctor affirmat, vera à vulgo esse creduntur, tùm etiam cùm falsa sunt. Alioqui si ad eam regulam liceret Scripturæ historias interpretari, diceremus, cùm Apostolus ait, Saülem regnâsse 40 annis, eum vulgo loquentem hoc, quod fama crebrior haberet, dicere voluisse. Quod Beda in 13 c. Actor. Apostolicorum asseruit; rectène, an secus, aliorum esto judicium. De tanto quippè viro non libet in præsenti judicare. Diceremus rursùm, Matthæum, virum Mariæ Josephum appellâsse, non quòd reverà esset, sed quòd vulgò esse crederetur; turbatum quoque Herodem, et omnem cum illo Hierosolymam non re quidem, sed opinione vulgi; mortuum deniquè, si ità placet, esse Christum, non verè, sed ad vulgi existimationem apparenter. Certè si consuetudinis Scripturarum est, ut opinionem multorum sic narret historicus, quomodò eo tempore ab hominibus credebatur; omnia quæ de Nabuchodonosore, Dario, Cyro, Alexandro, Samsone, Machabæis Scriptura refert, poterit quis inficias ire, quòd videlicet auctores sacri ea narrârint, quæ vulgo erant persuasa, non quæ ipsi vera esse crediderint. Quod quàm sit auditu horribile ac pertimescendum, nemo fidelium non videt. Alius est igitur Hieronymi sensus multò et sanior et verior, quem ex subjectâ partitione facilè lector accipiet. Falsæ vulgi opiniones in duplici sunt differentiâ. Quædam, quæ nonnisi verbis falsis significari atque exprimi possunt, ut Christum esse Joannem Baptistam, vel Jeremiam, vel unum ex prioribus Prophetis. Atque hujusmodi opiniones semper auctores sacri ità referunt, ut non ex se, sed ex vulgi nomine retulisse videantur. Aliæ sunt vulgi opiniones falsæ quidem, sed verbis iis expressæ ac significatæ, quæ in sensu aliquo vulgari vera sint, ut Joseph esse patrem Christi ad vulgi sensum falsum omninò erat, sed verè tamen pater, et sine falsitate dicebatur; tùm quoniam nutritius erat, tùm quoniam vir matris erat. Et licèt vulgi sermone, verè tamen privignus filius vocatur, mater noverca, vitricus pater. In quibus rebus, fateor, vera historiæ lex est vulgi opinionem exprimere. Nam si de priore rerum genere sermo sit, in historiâ prophanâ absurdus est, in sacrâ etiam impius. Sapientes quippè cum vulgo loquuntur ferè, sed non sentiunt cum vulgo. Nec mendacii tamen rei sunt, quoniam quæ loquuntur, ea secundùm aliquem verbi significatum vera esse intelligunt. Sic Maria Virgo dixit : *Pater tuus et ego dolentes quærebamus te*, sermone vulgi quidem, sed verè tamen. Sic etiamsi nullam habuisset interiorem admirationem Christus, verè tamen admiratus dici posset, cùm speciem admirantis exhibuit, quemadmodùm Beda, lib. 2 in Luc. cap. 24, exposuit. Sic contristatum Herodem Matthæus Marcusque dixerunt, qui tristitiam haberet in vultu. In quem sensum hypocritas tristitiam simulantes, tristes quoque appellavit Dominus, Matth. 6, 16. Vulgatâ enim dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. Tametsi in præscriptis exemplis et Christus, si divo Thomæ credimus, aliquo modo interiùs admiratus est, et Herodes etiam contristatus. Etenim peccatores simul in vitiis tristantur et exultant, gaudent dolentque. At de hoc argumento satis. Jam pergamus ad reliqua.

Ad octavum autem argumentum, non debuit sanè tantoperè ridere Hieronymus Adami in loco Calvariæ sepulturam : nec nos, viri licèt sanctissimi exemplo, historias ejusmodi ridere debemus. Vulgus, video equidem, hisce rebus credendis nimiùm est facile. Credulitas etiam in optimi cujusque mente facillimè irrepit. At viri quidam excellentes cùm à vulgi facilitate et credulitate declinant, in adversum quandoque vitium incurrunt; suntque tùm etiam increduli, cùm in fide nihil est vitii, in incredulitate vitii nonnihil est. Testimonium autem, quod ex Josue c. 14 historiæ veteri opponitur, nihil profectò urget, utpotè cùm nomen Adam eo loco non proprium sit, sed commune. Reddit enim Scriptura causam, cur quæ post Hebron, ea antè Cariath Arbah, id est, civitas Arbeæ dicta sit; quòd videlicet Arbah, quem Arbeam 70 vocavêre, homo in-

ter gigantes, magnus ibi fuerit (1). Qui sensus præterquàm quòd Scripturæ contextui aptissimè jungitur (quapropter à Chaldæo, interprete Pagnino, aliisque viris clarissimis expressus est), indè etiam facilè probari potest, quòd capite ejusdem libri decimo quinto Arbah pater Enoch fuisse dicitur; ut promptum sit cuique intelligere, et Arbah nomen fuisse gigantis proprium, à quo Cariat Arbah nominata sit, et Arbah patrem primumque fuisse illius terræ gigantum. Omitto hic 70 versionem (2), qui tametsi magnitudinem non ad Arbah, sed ad civitatem retulerunt, ut ea urbs metropolis intelligeretur, satis tamen indicârunt, Arbah nomen esse gigantis proprium, undè civitas illa suum olim cognomentum acceperit. Itaque primi parentis in civitate Arbeæ fuisse sepulcrum, nec ex eo loco, neque aliundè colligitur. Quin illud multò probabilius est, quod publica rerum veterum memoria prodidit, primum Arbah ibi jacere conditum, ubi secundus etiam sepultus est. De octavo igitur argumento hactenùs.

Nonum argumentum non solùm in chronographiâ sed in Scripturarum intelligentiâ difficillimam quæstionem habet, quæ auctores nobilissimos in varias sententias traxit. Josephus sanè 70 illos annos judaicæ captivitatis ad primum Cyri annum computavit. Quem secuti sunt Africanus in quinto Temporum volumine, Abulensis noster in secundum Matth. cap., quæst. 91, Annius cum Philone suo lib. 14, Joannes Lucidus lib. 2, cap. 11, aliique viri graves, et antiqui et juniores. Nituntur verò hi Scripturæ sacræ clarissimis testimoniis. Primum est Jeremiæ capit. 25, inquientis : *Servient gentes istæ regi Babylonis* 70 *annis. Cùmque impleti fuerint* 70 *anni, visitabo super regem Babylonis*, etc. Septuaginta ergò anni judaicæ captivitatis jam tunc expleti erant, cùm Babylon capta à Persis ac vastata est. At rem hanc primo anno Cyri gestam esse, nemo est qui ignoret. Idem Jeremiæ 29 : *Cùm cœperint impleri in Babylone* 70 *anni, visitabo vos, et suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum.* Quam vaticinationem primo Cyri anno fuisse expletam, 2 lib. Paralip. cap. 36, et 1 lib. Esdræ, c. 1, non obscurè traditur. Atque Hieronymus ipse, quamvis aliis in locis aliter senserit, in hunc tamen Jeremiæ locum non potuit cum manifestâ veritate pugnare : *Nisi*, inquit, *septuaginta anni expleti fuerint, Cyro rege Persarum laxante captivos, nequaquàm in patriam revertemini.*

A contrariâ parte illud primum est, quòd Angelus, qui in Zachariâ loquebatur : *Usquequò*, ait, *non misereberis Hierusalem, et urbium Juda, quibus iratus es? Iste jam septuagesimus annus est* (1). Istum autem annum Darii secundum eumdem esse, Zacharias, cap. 1, testatus est; non ergò 70 anni in primo anno Cyri, sed in secundo Darii completi sunt. Quo argumento Clemens, Theodoretus, Eusebius, Hieronymus, Augustinusque nituntur. Quod verò exponunt quidam, *iste jam* 70 *annus est*, scilicet jam diù transactus, vix audiri sine molestiâ potest; cùm pronomen, *iste*, hanc intelligentiam evidentissimè excludat; quæ, si pronomen abjiceretur, esset fortassè probabilis. Deniquè 70 illi anni, quos prædixerat Jeremias, non transmigrationis Judæorum (2), sed desolationis templi ac civitatis intelliguntur. At 70 desolationis anni non sunt ad primum Cyri annum, sed ad secundum Darii referendi. Annus ergò 70, de quo est Jeremiæ vaticinatio, non in primo Cyri anno, sed in Darii secundo expletus est. Illud prius, quod in hâc argumentatione sumpsimus, ex 2 Paralipom. c. 36, probari facilè potest, ubi hæc verba scripta sunt : *Cunctis diebus desolationis egit sabbatum, usque dùm complerentur* 70 *anni*, etc. Et Danielis 9 : *In anno 1 Darii, filii Assueri, de semine Medorum, ego Daniel intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam Prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni.* Et Jerem. 25: *Et erit terra in solitudinem, et in stuporem, et servient regi Babylonis* 70 *annis.* Anni ergò septuaginta non transmigrationis, sed desolationis intelligendi sunt, ut Josephus etiam testis est libro de Antiq. 10, c. 10, 11, et lib. 2 contr. App. Desolationis autem annos non in primo anno Cyri, sed in secundo Darii fuisse completos, id enim posteriore loco sumptum est, Esdræ testimonio à Hieronymo, in

(1) Sic omnes Hebræi testantur. Sed Hieron. videns in hebr. utroque modo vocem accipi posse, reliquit in latinâ linguâ eamdem hebr. vocem.

(2) Certè habuerunt aliud exemplar hebraicum.

(1) Idem confirmant verba illa: *Cùm jejunaretis et plangeretis per hos* 70 *ann.*, etc.

(2) Transmigrationem hic dico, cùm Joakim sponte dedit se, translatusque est in Babylonem ann. 8 regni Nabuchodonosor. Quo modò Ezech. 1 usurpatum est, ac rectè quidem, ut Hieron. in Jerem. 14, c. annotavit. Nam transmigrationis vocem scio à Josepho aliisque aliter aliquandòque usurpari.

Procem. super Agg., comprobatur. Esdras quippè verbis minimè obscuris testimonium perhibet, templum usque ad Darii tempora deturbatum perstitisse. Septuaginta igitur eversionis annos non ad primum Cyri annum, sed ad Darii secundum computare debemus. Quibus ex rebus satis profectò intelligitur quantis omninò tenebris quæstio præsens sacras etiam litteras circumfundat; sed in ratione quoque temporum adeò impedita et complicata est, ut vix aut nullo certè modo expediri atque extricari possit. Clemens porrò Alexandrinus, à desolationis initio, quod decimo nono Nabuchodonosoris anno, et Sedeciæ undecimo fuisse, 4 Regum 25, scribitur, ad primum annum Cyri, quo laxata captivitas Judæorum est, nonnisi triginta annos computavit. Cui numero, ut dixi, Eusebius, Theodoretus, Hieronymus Augustinusque consentiunt. Cujus rei etiam illud argumentum est, quòd si ad imperium Cyri 70 anni interfluxêre, Mardochæus certè eâ ætate res tales ac tantas gessisse invenietur, quà per summam senectutem non dico rempublicam administrare, sed ne inter vivos quidem numerari possit. Fuit namque ex eorum numero captivorum, quos cum Jechoniâ, rege Juda, Nabuchodonosor transtulit. Quarè vel secundùm illos, qui non à desolatione, sed à transmigratione 70 annos computare volunt, expletâ captivitate, hoc est, primo Cyri anno, jam Mardochæus erat propemodùm octogenarius, nisi credamus illum bimum aut trimum in Chaldæam esse translatum. Sed fac anniculum fuisse. Minimùm ergò unum et septuaginta annos natus erat, quandò laxata per Cyrum captivitas est. Cyrus autem, ut nobilissimus quisque tradit historicus (1), aut triginta, aut triginta fermè annos imperavit. Cambyses, et Magi imperârunt novem. In principio itaque regni Darii Hystaspis, Mardochæo anni ætatis centum decem accesserant. Ponamus igitur id quod videtur cum ratione pugnare minùs, Darium fuisse eum sub quo res Mardochæi gestas Scriptura complectitur (2). Nam illas sub Artaxerce Longimano, aut etiam sub Memnone contigisse, ut qui multis annis Dario fuerint posteriores, longè incredibilius est; nullo verò modo probabile ad Cambysen filium Cyri hæc ipsa traducere, qui octo solùm annos tenuit imperium. At post duodecimum Assueri annum quædam Mardochæi gesta historia sacra commemorat. Non ergò Assuerus ille Cambyses fuit, præsertìm cùm hujus acta actis illius nullo pacto cohæreant. Manet ergò Mardochæum eo etiam tempore, quo ad centesimum vigesimum secundum annum vitam perduxerat (1), non imbecillum, ingravescentem, seniove confectum, sed solidum, robustum ac valentem in rebus magnis præclarisque gerendis fuisse versatum. Quod in illis seculis vix credi potest, utpotè cùm multò antè nondùm hominum ætate adeò inclinatâ, illud Propheta dixerit: *Si autem in potentatibus* 80 *anni et amplius, eorum labor et dolor.* Quas ob res triginta anni, quos ad primum Cyri Augustinus, Hieronymus, Eusebius, Theodoretus Clemensque Alexandrinus colligunt, historiæ libri Esther magis convenire et quadrare videntur, quàm numerus 70, qui aliorum opinione colligitur. Nisi Philonis Aniani fabulis delectamur, qui Mardochæum ait decem et octo annis ætatem Isaaci superâsse. Verumenimverò Josephus, lib. 10 Antiq., à decimo nono anno Nabuchodonosoris, quo anno templum deturbatum eversumque fuisse sacræ litteræ produnt, ad finem regni Balthasar, cùm Babylon à Dario et Cyro capta est, non solùm 70 annos, sed multò etiam plures enumerat. Scribit enim Abilamarodachum (2), Nabuchodonosoris filium, annis 18 imperâsse, Neglisarem (3) deinceps annis 40. Labosordachum post mensibus novem; Balthasarem deniquè annis 17. Itaque præter annos, quibus à templo vastato Nabuchodonosor vixit, qui fuêre non pauci, septuaginta sex alii, si Josephus vera dicit, ad primum Cyri intercesserunt (4). Berosus autem, in 3 libro Chaldæorum, non nisi 48 annos à desolatione ad Cyrum supputat. Nabuchodonosorem namque ait

(1) Clem. Alex., Euseb. Hieronym., Africanus, 30 annos Cyro tribuunt, Herod. 29; solus Metasthenes Annian. 24 assignat, sed à Babylone tamen expugnatâ. Itaque reipsà idem cum cæteris sentit.

(2) Confer principium lib. Esther cum initio c. tertii 3 lib. Esdræ. Hujus opinionis Joann. Carion fuit. Joseph, lib. 11 Antiq. c. 6, virum Esther Longimanum credidit, Euseb., in Chronicis, Memnonem. Josephum videtur sequi August., lib. 18 de Civ., c. 36. Josephus 6 annos solùm illis assignat, lib. 11. Antiq. Jud. cap. 2; Herodot., l. 3, annos 7, et menses 5; cui potiùs habenda fides, quoniam eo tempore fuit Cambyses parùm propitius Judæis fuit, Assuerus multùm.

(1) Centesimum trigesimum secundum colliges, si à desolatione 70 annos enumeres, ut verè sunt enumerandi.

(2) *Evilmerodach* legit Hier. Daniel. 5.

(3) *Niglisar* legit Hieron. Dan. 5.

(4) A transmigratione Joakim ad primum annum Evilmerodachi, filii Nabuchodonosoris, 37 annos interfluxisse scribitur 4 Reg. lib., c. 25.

43 annos imperium tenuisse. Hujus filium Evilmerodachum annos duos; Niglisar, quem maritum sororis Evilmerodachi fuisse tradit, annos 4; Labosordachum, Niglisaris filium, menses novem; Nabonidum, ex eâdem gente, annos 17, cujus postremo anno Babylon à Cyro capta est. Quæ eadem fermè computatio ex Phœnicum historiis habetur, quas Josephus, contrà Appion. lib. 1, retulit. At Metasthenes, à vastatione Hierusalem ad primum annum Cyri, septuaginta annos computavit in hunc modum : Nabuchodonosor, qui templum civitatemque vastavit, imperium tenuit 46 annis; Evilmerodach, filius ejus, 30 regnavit; Asar, hujus filius 3; Lab Asar Dach, hujus frater, 6; Balta Asar, horum etiam frater, 5. Si enim acceperis 26 annos, quibus post eversum templum (1) Nabuchodonosor vixit, et illis addideris 44, quibus Nabuchodonosoris filius unus ac tres nepotes imperârunt, conficies dictum numerum 70. In ratione igitur temporum quæstio hæc valdè implicita est, atque ità implicita, ut ne à viris quidem historiæ peritis explicari posse videatur.

Nam Judæi, quippè qui chronographiæ penitùs sint ignari, nihil hoc loco et quæstione valent, nisi mera somnia fingere. In quibus etiam Lyranus est, qui suo arbitratu 70 annos ab octavo Joakim, patris Jechoniæ, ad quartum Cyri numeravit (2), tantùm ut sententiam suam diceret, nullius gravis auctoris testimonio subnixam, nullâ annalium ratione probatam, nullis argumentis persuasam, à sacris etiam litteris alienam. Sed hoc in re ambiguâ ferri potest. Illud quis ferat, quod nonnulli apud Eusebium, à 13 anno Josiæ ad primum annum Cyri septuaginta illos annos, de quibus est controversia, computandos esse adstruxerunt? Quid, quòd in hâc etiam quæstione illud varium atque irretitum est, quod vel maximè erat explicatu necessarium, ut hujus quæstionis difficultas exponeretur, nempè an Balthasar filius Nabuchodonosoris fuerit an nepos, an pronepos? Nam si verum est, quod Eusebius ait, Balthasar filium fuisse Nabuchodonosoris, fratrem Evilmerodachi, nihil absurdum videtur dicere, cùm negat à demolitione templi ad primum Cyri annum plures quàm 30 annos intercessisse. Sin autem idem Nabuchodonosoris non filius, non nepos, sed pronepos fuit, tùm verò inter eversionem civitatis et primum annum Cyri nonnisi triginta annos interfluxisse, nullo modo est credibile. At fuisse pronepotem, Hieronymus, auctoribus Beroso ac Josepho, in 5 Danielis caput affirmat; et refertur de verb. significat. c. *Nam et rex.* Quanquàm Josephus libro decimo Annal., c. 13, Balthasar nepotem Nabuchodonosoris fuisse scripsit. Quod et Metasthenes Annianus asseruit. Quæ omnia idcircò à me tàm prolixè sunt posita ut lector intelligat primùm hujus argumenti quæstio quantis sit difficultatibus illigata, deindè ne in re perdifficili ac perobscurâ, quam explanare nemo adhùc potuit, sententiam à me exspectet perspicuam, certam, constantem, sed probabilem, verisimilem, minimè absurdam.

Principio igitur illud pono, quòd, nisi ego fallor, satis abundè probatum est, septuaginta annorum initium à desolatione sumendum esse, non à transmigratione, hoc est, non ab anno 8 regni Nabuchodonosoris, cùm Joakim cognomento Jechonias ultrò se dedidit, 4 Reg. 24, sed ab undevigesimo ejusdem Nabuchodonosoris, quandò Nabuzardam templum, domos murosque civitatis evertit, 4 Reg. 25. Id quoniam, ut dixi, ex 2 Paralip. cap. 36, 1 Esdr. 1 et Jerem. 25, ostensum est, supervacaneum existimo, si eadem iterùm resumantur. At Cajetanus, in 2 Paral. cap 3, contrà dicit, à Jechoniæ transmigratione 70 annos computari oportere, quòd Jeremias, cap. 29, iis qui cum Jechoniâ translati sunt, ait. *Cùm cœperint impleri in Babylone* 70 *anni, visitabo vos, et suscitabo,* etc. Verùm satis expeditum est ea quæ cap. 29 dicuntur ad sensum capitis 25 esse referenda. Non enim inquit : *Cùm cœperint in vobis impleri* 70 *anni,* sed : *Cùm cœperint impleri* 70 *anni,* illi scilicet, quos prædixerat. Perspicuum est autem, 70 annos capitis 25, desolationis intelligendos esse, tùm quoniam omni populo Judææ loquitur, ut patet ex initio capitis, tùm quoniam per transmigrationem Jechoniæ non est facta universa terra illa in solitudinem et stuporem, tùm quoniam statìm subditur : *Et servient omnes gentes istæ regi Babylonis* 70 *annis.* Si autem soli illi qui cum Jechoniâ commigrârunt, 70 annis servierunt, quomodò omnibus dicitur : *Et servient omnes gentes istæ,* etc. Nempè etiam vicinæ Hierusalem, etc. Quid quòd etiamsi solitudinis fuissent 70 anni, desolationis tamen non fuerunt, si à transmigratione Jechoniæ computamus? Aliud quippè est solitudo, aliud

(1) Beda ponit mortem Nabuchodonosoris à 31 anno post eversionem Hierosolymorum.

(2) Joseph., lib. 10 Ant. c. 7, scribit, Joakim 8 anno regni sui fuisse à rege Babylonis captum. Sed contrà, Dan. 1, dicitur, quòd anno tertio regni Joakim venit Nabuchodonosor. Quòd autem eodem anno sit captus, Eusebius in Chronicis docuit.

desolatio. Non ergò 70 anni à transmigratione Jechoniæ numerandi sunt. Quamobrem qui vel à decimo tertio anno Josiæ, vel etiam ab octavo Joakim, aut à tertio quoque hujus computare 70 annos incipiunt, eos equidem ab hâc disputatione multò magis removendos existimo.

Primum itaque fundamentum præclarè jactum est. Deindè non mihi sanè verisimile fit à desolatione ad primum Cyri annum nonnisi annos triginta interfluxisse, quos Eusebius, et qui Eusebio consentiunt, Theodoretus, Hieronymus et Augustinus numerent necesse est, si ad secundum annum Darii Hystaspis (1), septuagesimi anni absolutionem trahant. Constat siquidem Nabuchodonosorem, patrem Evilmerodachi, ad quadragesimum quintum annum imperium perduxisse. Quos illi verè Metasthenes Annianus tribuit. A transmigratione enim Jechoniæ ad primum annum Evilmerodachi, triginta septem anni effluxerunt, 4 Reg. 29 et Jerem. 25. Jam ergò Nabuchodonosor hos triginta septem annos imperavit. His addas octo annos, quos antè regnârat, 4 Regum 24, annos quinque et quadraginta conficies. Nec huic sententiæ repugnat Hieronymus, qui in Daniel. cap. 5 Nabuchodonosorem ait annis tribus et quadraginta regnâsse. Quam sententiam ex Josepho accepit, primo contrà Appionem libro, Josephus verò à Beroso, in tertio libro Chaldaicorum. Computat namque annos integros, non integros excludit. Qui mos est auctoribus prophanis sacrisque familiaris. Sic Jeremiæ 23, scribitur primum Nabuchodonosoris annum, eumdem regis Joakim fuisse quartum, cùm tamen anno tertio Joakim, regis Juda, Nabuchodonosor, rex Babylonis, in Hierusalem venerit et obsederit eam, Daniel 7. Eodem autem tertio anno Joakim, Judæam captam à rege Babylonis, Eusebius etiam in Chronicis auctor est. Annus ergò tertius Joakim primus erat Nabuchodonosoris, sed non integer; annus verò Joakim quartus, idem Nabuchodonosoris primus integer fuit. Nos porrò annos Nabuchodonosoris 45, licèt non omnes integri fuerint, numeramus. Sicque de annis non integris in totâ hâc disputatione loquimur. Undè error Eusebii coarguitur, qui non nisi 38 annos imperii Nabuchodonosori assignavit. Ponit enim illius mortem anno à desolatione decimo nono, cùm in vigesimo sexto ponenda esset, si verum est ut verum est certè, Nabuchodonosorem post desolationem 26 annos imperium tenuisse. Nam à decimo nono anno, in quo templum vastatum est, ad 45, ad quem Nabuchodonosor vitam regnumque perduxit, anni sex et viginti computantur. Item, si à 37 annis, quos à transmigratione Joakim Nabuchodonosor vixit, undecim ademeris, quibus regnavit Sedecias, 26 annos pariter supputabis. Atque hinc etiam error alter Eusebii refellitur, qui Evilmerodacho cæterisque Nabuchodonosoris posteris quatuor duntaxat annos imperii reliquit, aut plurimùm sex, neque eos integros tamen. Certè si à desolatione ad primum annum Cyri tringinta anni numerentur, cùm viginti sex illis Nabuchodonosori accesserint, quatuor solùm aut quinque restant, quos Evilmerodacho, Niglisari, Labosordacho, Balthasari impertiamur. Hos enim Nabuchodonosori ordine successisse, non Josephus modò affirmat, verùm et Hieronymus Berosum prodidisse consentit. Quæ res omninò mihi magnam admirationem movet. Quid enim causæ Hieronymo fuerit, equidem non intelligo, ut Beroso Josephoque consentiens Balthasar Nabuchodonosoris pronepotem fuisse crediderit, et cum Eusebio tamen à fine regni Nabuchodonosoris ad primum Cyri annum adeò paucos annos computârit. Eusebius enim excusari fortè potest, qui Balthasar fratrem Evilmerodachi fuisse, filium verò Nabuchodonosoris existimavit. Sed cur Eusebium excusem, cùm Matthæus dicat Jechoniam post transmigrationem Babylonis genuisse Salathiel, Salathiel autem Zorobabel? Hic autem in primo anno Cyri jam grandior erat, cùm esset dux et princeps Judæorum. At ne intelligi quidem potest, Jechoniam in tàm paucis annis ab Eusebio computatis nepotem adeò adultum habuisse. Non ergò à desolatione ad remigrationem triginta solùm anni intercesserunt. His duabus conclusionibus illam adjicio, à desolatione ad primum Cyri annum septuaginta annos intercessisse. Quam ego conclusionem negare non queo, cùm cap. 25 Jeremiæ, et 2 Paralipom. 36 diligenter expendo. Si quis autem his Scripturæ testimoniis aptè ac probabiliter respondebit, cum eo quidem non magnoperè contenderim. Mihi profectò, ut dixi, nulla via explicandorum eorum testimoniorum apparet, nisi planè consentiendo quòd ad primum annum Cyri septuaginta desolationis anni interfluxerunt. Intelligo autem quosdam rei hujus summam ità distinguere, ut captivitatis septuaginta annos à transmigratione ad primum annum Cyri computent; at in secundo Darii anno septuaginta desolationis absolvant. Quod si verum

(1) Alii *Hydaspim* vocant.

esset, discrepantium opinionum probabilis sanè concordia esset inventa de quâ re videre est Theodoretum, in cap. 1 Zachariæ. Sed nihil falsius invenio, cùm ad veritatem cœpi revocare rationem. Transmigratio enim fuit in anno Nabuchodonosori octavo, ut 4 Regum libro, cap. 24, scribitur, desolatio verò in ejusdem regis anno undevigesimo facta est, 4 Reg. 25. Vastatio ergò post undecim annos transmigrationi successit. A primo autem anno Cyri ad Darii secundum sine controversiâ plures quàm triginta interfluxerunt. Nullo ergò modo fieri potest, à transmigratione Jechoniæ ad primum annum Cyri septuaginta anni, à desolatione item ad annum Darii secundum, septuaginta alii numerentur. Quocircà variis dissentientium auctorum sententiis omissis ad argumenta cum tertiâ hâc conclusione pugnantia respondeamus.

Objicitur primùm quòd Angelus, apud Zachariam, cùm de secundo Darii anno loqueretur : *Iste*, ait, *jam septuagesimus annus est*. Cui nos argumento antè omnia respondemus, locum illum ab interprete chaldæo Sancteque Pagnino multò aliter, atque ad Scripturæ sensum fortassè aptiùs fuisse conversum. Horum porrò versio sic habet : *Usquequò, Domine, non misereberis Hierusalem et urbium Juda, quibus iratus es istis septuaginta annis?* Nimirùm enim, apud Hebræos, interrogatio non illius orationis medio rumpitur, sed ad finem continenti sermone produci potest. Quâ ex re fit ut in editione nostrâ, tametsi oratio divisa est, duæ tamen interrogationes in unâ angeli querimoniâ intelligantur, quarum prior illa sit : *Usquequò, Domine, non misereberis Hierusalem et urbium Juda, quibus iratus es?* Posterior illa : *Iste septuagesimus annus est.* Quasi angelus in hunc modum conqueratur : Itàne, Domine, promissionis tuæ oblitus es? Nùm iste est septuagesimus annus quem scilicet et tu nobis tantâ benignitate promiseras, et nos à te tàm ardenti desiderio exspectabamus? Ecquid nobis confert laxata captivitas, facultas concessa et templum exstruendi, et civitatem, si illud eversum, hæc vastata perseverat? Nec verò insolitum est ut quædam passim sine notâ interrogandi proferantur, quæ rectiùs aliter enuntiarentur. Habes exemplum, ut cætera omittam, in Epistolâ ad Romanos, capite octavo, cujus nos particulam sic pronuntiare solemus : *Quis accusabit adversùs electos Dei? Deus, qui justificat. Quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dexterâ Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* At Augustinus, lib. 3 de Doct. christ., cap 3, rectissimè indicat, sic legi ac proferri oportere : *Quis accusabit adversùs electos Dei? Deus, qui justificat?* ut tacitè respondeatur : Non. Et item : *Quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dexterâ Dei, qui etiam interpellat pro nobis?* quasi dicat : Absit. Quo in loco vides percunctationibus duabus duas interrogationes adjunctas cùm multùm habere venustatis, tùm acrimoniæ plurimùm. Quod ego idem in præsenti de angeli querelâ sentio. Major quippè vis in illâ inerit, si duabus interrogationibus continebitur. Sed fac nihil hìc percunctatione quæsitum. Anne idcircò nihil est quod non dolore expressum videatur? Primò equidem, nec absurdè puto illa quasi dolentis ac dejecti animi verba esse, quæ nihil minùs conquestione depressâ, quàm sublatâ interrogatione, significent. Id quò meliùs intelligatur, exemplis etiam Scripturæ illustrandum est, quæ apertè mihi rem totam videntur exponere. Jeremias, cap. 1, v. 2, primùm duas quoque querelæ ejusdem partes facit, quarum una interrogationem habet, altera non habet : *Quarè*, inquit, *via impiorum prosperatur, benè est omnibus qui prævaricantur et iniquè agunt? Plantâsti eos, et radicem miserunt, proficiunt, et faciunt fructum.* Simillimum ex Habacuc 1, 13, exemplum proferam : *Quarè*, ait, *non respicis super iniqua agentes, et taces, devorante impio justiorem se? Et facies homines quasi pisces maris, et quasi reptile non habens principem.* Nùm Prophetæ hi aliud conquestione atque interrogatione denotârunt? Nùm quidquam asseruêre, dùm queruntur? Non certè plus quàm dùm interrogant. Ad eumdem ergò modum angelum in Zachariâ duas suæ querimoniæ particulas fecisse intelligo, quarum prior per interrogationem expressa sit, posterior per conquestionem. Non itaque asserit, illum annum, in quo loquitur, septuagesimum à desolatione esse, sed istum tàm promissum, tàm desideratum jamdiù præteriisse conqueritur; nihil enim, ut modò diximus conquerendo exprimit, nisi quod interrogando expressisset. Iram Dei scilicet ultrà tempus præfinitum trahi, illâ interrogatione questus est : *Usquequò non misereberis?* Misericordiam item plus nimiò differri questus est, illam conquestionem adjiciens : *Iste septuagesimus annus est.* Quod non vultu asserentis, sed flentis, voce videlicet queribundâ, proferendum est. Verùm de Zachariæ testimonio satis. Op-

ponitur deindè, quòd anni septuaginta non captivitatis, sed eversionis numerandi sunt; id quod nos libentissimè concedimus. Sed septuaginta eversionis annos non in primo Cyri, sed in Darii secundo expletos esse, id verò constantissimè pernegamus, non nostrâ opinione nos, sed Scripturæ testimonio freti, nempè Dan. 1, 3 Paral. 36, et 1 Esdr. 1. At, inquis, templum usque ad Darii secundum annum dejectum eversumque permansit. Si nihil templi factum intelligis, falsum est; cùm in primis Cyri annis altare fuerit extructum templique fundamenta jacta, ut primo Esdr. lib., cap. 3 et 5, scribitur. Sin templum ais non fuisse Cyro regnante perfectum, ità est sanè, sed ne usque ad Darii sextum quidem annum perfectum est, quemadmodùm primo Esdræ libro, cap. 6, legimus. Quin Josephus lib. 11 Antiq., c. 4, memoriæ prodidit templum usque ad annum nonum Darii non fuisse omni ex parte expletum. Cui opinioni Judæi consentientes, quadraginta sex annis aiunt templum ædificatum, Joan. 2, 20. Atque idem Josephus, libro eodem, cap. 5, tradit templum ne anno quidem Xerxis 25 esse suis numeris omnibus absolutum. Quocircà si demolitio templi tamdiù perdurâsse intelligitur, quamdiù informatum illud atque imperfectum mansit, nimirùm septuaginta anni, non jam ad secundum, sed ad sextum vel nonum Darii, vel etiam vigesimum nonum Xerxis numerabuntur. Quid quòd septuaginta anni vastitatis non modò templi, sed urbis etiam intelligendi sunt? *Ego*, inquit Dan. 9, 2, *intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo ad Jeremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni.* Si igitur ad eum modum annos vastitatis accipimus, cùm Hierusalem in vigesimo etiam Artaxerxis anno adhùc deserta perstiterit, muri dissipati, portæ consumptæ, ut 2 Esdræ, cap. 2, habes, dicimus utique septuaginta illos annos ad Nehemiæ quoque tempora protrahendos, cùm civitas ab eo est per Artaxerxis imperium instaurata. Nos ergò, tametsi in secundo (1), vel saltem tertio Cyri anno templi fabricam inchoatam esse credimus, septuaginta tamen eversionis annos tunc expletos arbitramur, non quandò templum aut incœptum, aut consummatum est, sed quandò Judæis est laxata captivitas, dataque adeò facultas ut in patrium solum remigrarent, altare exstruerent, fabricarent templum, civitatem reficerent, ruinas implerent. Quem omninò sensum, ut diximus, à sacris videmur litteris accepisse, quæ verbum Jeremiæ primo Cyri anno impletum esse tradiderunt.

At Mardochæi ætas, imò potiùs res præclarè gestæ cum nostrâ opinione dissentiunt. Nam si tanta fuit, quanta ex nobis adversarii colligunt, non modò summa, sed decrepita etiam ac caduca fuit, nec rebus ità magnis gerendis idonea. Cujus argumenti responsio illa quæ à viris doctissimis accepta est, non est omninò contemnenda. Ecquid enim absurdi est, si illis adhùc seculis homo unus aut alter, ætate, temperamento, corporis animique vigore longè reliquis sui temporis senibus antecelluerit, cùm etiamnùm quidam sint, quorum in summâ senectute nec ingenium, nec memoria, nec cæteræ animi vires non modò labefactatæ, sed ne extenuatæ quidem videantur? Atque hâc responsione illud quoque argumentum diluitur, quod ex Aggæi 2 trahi potest: *Quis in vobis*, inquit, *derelictus, qui vidit domum istam in glorià suâ primâ?* etc.; in secundo igitur anno Darii quidam supererant, annos nati 116 et eo ampliùs. Si enim 70 annis desolationis, 30 Cyri, Cambysis, et Magorum 9 (1), Darii duos et quinque, vel etiam septem addas quibus antè vastitatem vixerant, si templum videre, et gloriæ ejus post tot annos recordari potuissent, certè summam illam 116 annorum conficies. Atque hæc responsio quidem minùs absurda judicabitur, si 30 Cyri anni non à captâ Babylone, sed ab Astyage victo numerentur. Tunc enim primùm Persarum ac Medorum regnum accepit. Denique hoc quoque respondendum censeo: quòd Mardochæus fuisse legitur de eo numero captivorum, quos transtulit Nabuchodonosor cum Jechoniâ, rege Juda, non sic accipi oportet, quasi is ipse tunc fuerit inter captivos numeratus, sed quasi ex illis exstiterit, exque eis duxerit originem. Hoc verò in Mardochæi laude Scriptura posuit, quòd non ex iis fuerit parentibus qui Prophetis contradixerunt, sed ex eis qui Jeremiæ obtemperârunt. Quæ hujus loci interpretatio ex primo Esdræ libro, cap. secundo, colligitur, ubi numerantur illi qui ascenderunt de captivitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, et in Judæam reversi sunt, cùm ex ipsis quidam non in Babyloniam venerint, sed patres eorum. Com-

(1) In 2 anno Cyri templi fundamenta posita, Josephus, 1 cont. Appion. lib. tradit. Cui ego libenter assentior.

(1) Hier. annos Magorum perpetuò excipit, et 8 solùm Cambysi assignat.

pertum siquidem ex Matthæo est, Zorobabelem in Babylone genitum fuisse. Sed et 3 Esd. lib., cap. 5, ità legis : *Sunt autem hi qui ascenderunt ex Judæâ*, etc. Nullam ergò vim Scripturæ afferimus, si interpretamur Mardochæum de Hierusalem translatum esse, quòd pater ejus translatus sit. Quòd si quis adhùc hanc intelligentiam violentam esse contendat, sic quoque respondere possumus. Assuerus ille, de quo in libro Esther perpetua mentio fit, Astyages fortassè fuit, pater Darii Medi (1). Hunc enim Daniel, cap. 9, Assuerum vocat. Vel certè Cyaxares hujus pater; quem primum Asiæ populos in provincias distinxisse, Herodotus tradit. Fuisse etiam ait, cùm ingenti tenebatur irâ, peracerbum. Quæ omnia in Assuerum apprimè conveniunt, qui in libro Esther eisdem coloribus pictus est.

Nec refert hi, an alii Medorum reges antè Cyrum Asiæ imperitârint. Scimus enim Ctesiam Gnidium apud Diodorum in tertio, alios atque Herodotus scripsit, posuisse. Sed Herodotum Eusebius sequitur. Accedit, quòd nusquàm Assuerus iste rex Babylonis dicitur, sed Persarum atque Medorum. Antè Cyrum autem et Darium avunculum, una erat monarchia Medorum atque Persarum; Babyloni rex proprius imperabat, ut in primo libro Herodotus scribit. Accedit etiam quòd huic expositioni omnia consonant, nec ex eâ quidquam absurdi emergit. Nam quòd Mardochæus primùm in Babylonem translatus sit, deindè in Susis appareat, nulla repugnantia est. Constat enim fieri potuisse, ut Babylonii quosdam ex captivis Persis Medisque vendiderint; ut causas alias omittam, quæ ejus rei multæ esse potuerunt. Danielem sanè in Babylonem principio translatum, compertum est; at in Susis posteà exstitisse, capite ejusdem Prophetæ octavo legimus (2). Quantò illud urgentiùs adversarios premit, quod si tempore aut Darii Hystaspis, aut Artaxerxis Longimani illa contigissent, quæ ipsius Esther narrat historia, nullo modo Esdras Nehemiasque silentio præteriissent? Nam hæc ad Artaxerxis Memnonis tempora referre, si Mardochæus cum Jechoniâ commigravit, somnio quàm simillimum est. Nec me fugit, Susa regiam aliquandò Medorum ac Persarum civitatem, in quâ Assuerus convivium illud instruxit, à Dario Hystaspis filio conditam, Plinium lib. 6, cap. 27 scribere. Quæ res si vera est, illa de Astiage aut Cyaxare sententia vera esse non potest. Sed Plinii nos auctoritas urgere nequit. Quin multò probabiliùs Strabo in libro 13 scribit Susa Thitoni patris Memnonis ædificium esse. Atque Herod., l. 5, urbem Memnonis vocari solitam ait, non Artaxerxis Memnonis, sed illius præstantissimi juvenis, qui Priamo è Syriâ auxiliaturus venit, qui etiam in Susis regiam ædificavit, Memnoniam ab illo cognominatam, ut Diodorus scripsit lib. 3; Susa verò antè Cyrum fuisse condita, Daniel certissimus auctor est: *Anno*, inquit, *tertio regni Balthasar, cùm essem in Susis*, etc. Quam urbem metropolim esse regionis Elamitarum, Hieronymus verè quidem interpretatur, sed in eâ Danielem turrim exstruxisse falsò existimat. Josephus siquidem, in decimi libri postremo cap., Danielem ait, apud Ecbatana Mediæ turrim eam ædificâsse, apud Susa verò, primariam Persidis urbem, illa vidisse quæ Danielis 8 narrantur. Quanquàm Susa propriè nec Persidis, nec Mediæ civitas est, sed Susæ Persis Medisque vicinæ. Quæ quoniam non duabus his provinciis modò, verùm etiam Babyloni confinis erat, inque harum trium regionum medio collocata, ideò reges Persarum atque Medorum in eâ sedem imperii locaverunt. Quod Cyrum fecisse Strabo affirmat, nos alios etiam priores fecisse credimus. Jam si Susa principium regni Assueri fuit, ut prim. lib. Esther cap. dicitur, non fuit autem aut Darii Hystaspis, aut Longimani, aut alterius Artaxerxis cognomento Memnonis Susa regni principium, sed vel Thitoni, vel alius regis, qui primus Susa nobilitavit, atque indè exordium imperii sumpsit: certè non est absurdum Assuerum, virum Esther, Astyagem Cyaxaremve hujus patrem intelligere. Uterque enim Medis etiam ac Persis imperavit, quemadmodùm scribit in libro 1 Herodotus. Restat ut illud tandem exponamus, quî fieri potuerit ut 70 annos, quos prædixit Jeremias, Josephus in primo Cyri anno expletos dicat, cùm multò plures ipse idem in Nabuchodonosoris posteriorumque hujus imperio computârit. Sed in numeris Josephi libri menda habent innumera. Quæ ergò menda viro diligentissimo atque gravissimo assignare nec volo, nec debeo. Librariorum ergò vitio accidisse creden-

(1) Hier. communem sententiam sequitur, Assuerumque illum Artaxerx. à Græcis appellatum ait. At nec Astyages, nec Cyaxares Artaxerxes vocatus est.

(2) Narrant Hebræi, ut in 10 Zach. cap. Hieronymus refert, captivum populum Judæorum non solùm in Medos et Persas, sed in Bosphorum quoque et septentrionalem plagam à Chaldæis esse translatum.

dum est, ut in Niglisaris regno, pro 20 subjecta fuerint 40, in Balthasaris autem, pro 7, posita fuerint 17. Hos enim duos numeros si correxeris, 70 anni constabunt, quos Josephus à desolatione ad primum Cyri annum scripsit effluxisse. Sic tamen 70 annorum summa constabit, si post desolationem solos 25 Nabuchodonosori tribuas, quòd 26 inceptus fuit, non absolutus; si excludas item postremum Balthasaris, quòd in illius initio Babylon in Cyrii ditionem venit. Ac si 5 annos Balthasari dedit, sed ex scribentium vitio substituti sunt septemdecim, tunc 70 anni conflantur; nec opus erit eos, qui integri non fuerunt, excludere. Verùm in his minutulis explicandis ego quoque mihi ipse displiceo. Sed harum rerum curiosis semel satisfaciendum fuit. Et Gordianus iste nodus, quamvis multo labore verbisque etiam multis, erat tamen explicatè distinctèque solvendus.

Decimum argumentum facile est quidem, sed ad Scripturæ cognitionem explicatu necessarium. Non enim Hieronymus solùm, sed Aggæus etiam scribit, in secundo Darii anno templi esse fundamenta jacta. Atque illud, quod ex commentariis in Danielem objecimus, nihil habet omninò quæstionis; cùm Hieronymus ipse in Isai. 44, sua verbà fuerit interpretatus. *Cyro vivente*, ait, *templi jacta sunt fundamenta*. Cæterùm, sub Dario, anno illius secundo, templum ædificari cœptum est. Hoc itaque facillimum, id difficilius, quod Hieronymus, imò Aggæus ipse dicit in hæc verba: *Ponite corda vestra ex die istâ et in futurum, à quartâ et vicesimâ noni mensis; à die, quâ fundamenta jacta sunt templi Domini*, etc. Et Hieronymus, in Agg. cap. 2: *A die vicesimâ noni mensis, in quâ templi fundamenta sunt jacta*, etc. Loquitur autem sine dubio Propheta de nono mense anni secundi sub Dario. Huic argumento variè quidem à multis responsum est. Lyranus sentit fundamenta hoc sanè loco appellari partem ædificii inferiorem; quæ cæteras sustentat ac ferat, etiamsi ima non sit, sed fundamentis imis superposita. Beda credit (1), atque id receptius est, templi interioris fundamenta vivente Cyro fuisse posita, atrii verò exterioris porticum et gazophylacii in secundo anno Darii. Illud quoque dici potest, sub Cyro fundamenta inchoata informataque fuisse, sub Dario perfecta et consummata. Adde, à Cyro ad Darium, 40 annis interfluentibus, fundamenta, et temporum injuriâ, et inimicorum operâ, fuisse propemodùm eversa et labefactata; sed sub Dario reconcinnata refectaque fuisse. Undè et Josephus, Ruffino interprete, scripsit, lib. 11, c. 14, quòd sub Dario fundamentis restitutis superædificabatur. Atque, ut quemadmodùm sentio loquar, non mihi Aggæus videtur adstruere, quòd in secundo Darii anno templi fundamenta jacta sint; sed hunc sensum Propheta habet: Attendite non solùm ex die istâ, quæ videlicet est vicesima et quarta noni mensis, sed à die, quâ fundamenta jacta sunt templi, et invenietis in templo meo inchoato nullos uberiores fructus prædia vestra tulisse. Nimirùm enim negligentibus Dei religionem et cultum nihil adhùc prosperè evenit. At ex die istâ benedicam, etc. Et hic sensus paulò antè fuerat explicatus his verbis: *Et nunc ponite corda vestra à die hâc*; et suprà: *Antequàm poneretur lapis super lapidem in templo Domini*, etc. Quasi ex eo tempore, quo primùm jubente Cyro è Babylone venerint, eorum frugibus maledixerit, nec quidquam eis feliciter terra produxerit, quòd in Dei opere et templi structurâ cessaverint. Sed de argumento decimo hæc satis.

In undecimo non est facilè expedire quisnam ille Artaxerxes fuerit, qui cum Cyro et Dario jusserit templum ædificari. Rabbi Samuel eumdem esse credidit Darium et Artaxerxem. Hoc enim non proprium nomen, sed regum Persarum omnium fuisse cognomen; ut Cæsar Romanorum, Pharao Ægyptiorum. Non itaque tribus jubentibus templum ædificatum, sed duobus, Cyro et Dario Artaxerxe. Cui opinioni vehementer conjunctio repugnat quæ nomen Darii cum Artaxerxe non solùm in latino, sed in græco et hebraico exemplari conjungit. Ineptæ sanè loquendi formulæ sunt, Julius et Cæsar, Marcus et Tullius, Chosroes et Pharao. Huic quoque sententiæ illud refragatur, quòd pari ratione Artaxerxis cognomen Cyro fuerat addendum, qui rex utique nobilissimus Persarum fuit. Atque idem Rabbi per Artaxerxem, de quo cap. 4 sermo fit, verè, ut ego sentio, non Cambysen, sed Cyrum intellexit (1). Cur igitur Scriptura cognomen utrique regi commune alteri adjiceret, ab altero auferret? Hanc denique opinionem illud minùs probabilem facit, quòd si Artaxerxes cognomen omnium regum Persarum esset, id esset absurdum,

(1) Refertur in Glossâ ordinariâ.

(1) *Notum*, inquit, *sit regi, quòd Judæi, qui ascenderunt à te ad nos*, etc., 1 Esdr. 4. Cyro ergò scribebant illi, à quo Judæi in Judæam dimissi fuerant. Josephus, ac cæteri hunc Cambysem interpretantur.

quod 1 Esdr. 7, scribitur : *In regno autem Artaxerxis, regis Persarum, Esdras*, etc. Nullus enim peculiariter intelligeretur, non plus certè quàm si solum regem Persarum sine Artaxerxis voce posuisset. Sed de hâc sententiâ satis. Pergamus ad reliquas. Josephus porrò, apud Lyranum, hunc Xerxem filium Darii interpretatur. Undecimo quippè Antiq. Judaic. l., c. 5, scribit Xerxem filium Darii pietatis paternæ perindè ut regni hæredem fuisse; nihilque ex patris institutis circà divinum cultum immutâsse, sed Judæos summâ fuisse benevolentiâ prosecutum. Addit etiam hujus tempore Esdram quidem argento, auro et vasis pretiosis, quæ ex universâ provinciâ Babylonis attulerat, templum ornâsse, ac Dei cumulâsse cultum. Nehemiam verò, eodem rege concedente, non modò civitatem et muros instaurâsse, sed et id supplêsse, quod ad fabricam templi deerat. Verùm hæc sententia duos scrupulos habet. Prior est, quòd huic regi 38 annos imperii tribuit. Quâ in re cum omnium chronographorum ratione pugnat, qui Xerxi filio Darii non nisi viginti regni annos impertiuntur. Posterior scrupulus est hujusmodi : Primi Esdr. cap. 6, dicitur quòd Judæi ædificaverunt, construxerunt et compleverunt domum Dei, Cyro et Dario et Artaxerxe jubentibus, sed compleverunt tamen in anno 6 Darii. Necesse est igitur, ut Artaxerxes ille, quicumque tandem fuerit, antè annum Darii 6 fuerit. Alioqui quomodò usque ad 6 annum Darii construxerunt Judæi, et compleverunt templum, vivente Cyro et Dario et Artaxerxe? Non itaque in nomine Artaxerxis Xerxes, filius Darii, intelligitur. Quæ eadem causa eos etiam urget, qui hoc loco Artaxerxem Longimanum filium Xerxis accipiunt, cujus diebus, ut Eusebius est auctor, et Esdras, et Nehemias ea quæ templo, civitati murisque deerant, expleverunt. Ac ne illud quidem verum est, quod nonnulli aiunt, Darium Medum hoc loco accipi oportere, nam Darium Hystaspis nomine Artaxerxis accipiunt(1). Primùm enim nusquàm aut in litteris sacris, aut in auctore aliquo historiæ probato legitur, quòd Darius Medus templi fabricam aut juverit, aut jusserit. Solus quippè Daniel hujus Darii mentionem fecit, nec tale quippiam illi assignavit. Deindè cùm Darius hic avunculus Cyri esset, ut plerisque visum est, multòque ætate major, ut visum est omnibus, nequaquàm Scriptura sacra contrà aliarum omnium morem, Cyrum priusquàm Darium nominaret : *Jubente*, inquit, *Cyro, et Dario, et Artaxerxe* (1). Quæ eadem ratio vetat, ut Darius hic Medus per Artaxerxis vocem intelligatur. Quanquàm septuaginta Interpretes Danielis septimo pro Dario Artaxerxem interpretati sunt, quemadmodùm Hieronymus noster admonuit. Præterea, nulla historia, neque humana, neque divina, Darium Hystaspis Artaxerxem appellavit. Nulla ergò causa est, cur hoc loco Darium Hystaspis Artaxerxis nomine intelligamus; præsertìm cùm in toto libro per nomen Darii non alius unquàm, nisi Hystaspis filius intelligatur. Quid autem Scriptura nobis per nominis ambiguitatem illuderet, si eâdem etiam orationis clausulâ Darii nomen in varios significatus distraheret? *Ædificaverunt*, ait, *jubente Cyro, et Dario, et Artaxerxe, et compleverunt domum Dei istam, usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus Darii regis.*

Mihi duæ viæ hujus quæstionis explicandæ apparent. Una est, ut tueamur id, quod nunc impugnatum est, Artaxerxem Longimanum hìc accipi oportere, qui primus hujus nominis in historiis prophanis invenitur. Quæ eadem sententia Bedæ fuit. Loquitur autem Scriptura per anticipationem, id, quod sæpè aliàs sacri auctores factitârunt. Non enim omnes illi tres intelligendi sunt templum et ædificâsse, et complêsse, usque ad sextum Darii annum. Sed tres illi opus complevêre quidem, quos Judæis constat in opere faciendo explendoque favisse, ut ædificatum est, atque aliquâ ex parte completum usque ad sextum Darii annum, Cyro et Dario jubentibus. Tametsi eo anno templum non est omni ex parte absolutum; quoniam, ut Josephus ait, Esdras ac Nehemias sub Artaxerxe posteà templi fabricam, ornatum et cultum expleverunt. Hoc verò solùm à Josephi opinione nostrâ discrepat, quòd ea quæ Esdras et Nehemias gessisse in Scripturâ referuntur, ille Xerxe Darii imperante, nos Longimano jubente, gesta esse contendimus. Illud autem sine controversiâ verum est, Cyrum, et Darium, et Artaxerxem, eum, cui Nehemias atque Esdras placuêre, templum ædificâsse, absolvisse et ornâsse.

Altera quoque scrupuli hujus eximendi ratio est, si dicamus, duas illas particulas, *et Artaxerxe*, ab Hebræo quopiam adjectas esse in margine primùm, deindè textui, ut fieri solet insertas; nec aliundè quàm ex eodem libro

(1) Glossa interlinearis, Dan. 9, ait, Darium primum captum Israel solvisse, sed non probat.

(1) Metasthenes Annianus hunc ordinem invertit.

exemplum hujus erroris petere necesse est. In capite enim Esdræ quarto, sic latina editio habet: *In regno autem Assueri, ipse est Artaxerxes*, etc., ubi tres illæ voces, *Ipse est Artaxerxes*, non sunt Scripturæ partes, sed ab expositore, nescio quo, in margine fortassè positæ, scribentium errore textui nostro interjectæ sunt, cùm nec in hebræis exemplaribus, nec in græcis septuaginta Interpretum haberetur; quemadmodùm etiam antè nos Lyranus admonuit. Idem quoque error accidit in latinis codicibus, 2 Reg. cap. 8, ubi verba illa: *De quo fecit Salomon omnia vasa ærea in templo, et mare æneum, et columnas, et altare*, nec hebræa exemplaria habent, nec græca Septuaginta, etc. Quod autem vitium in latinam editionem irrepsit, idem potuit accidere, ut in hebræa quoque irrepserit exemplaria. Quâ de re et lib 2 multa opportunè diximus, et jamjam in sequentis argumenti explicatione quædam haud importunè disseremus. Illud nunc dico, me non levi conjecturâ ductum de hujus loci errore ità existimâsse. Josephus siquidem, undecimo Judaic. Antiq. lib., cap. 4, hunc ipsum Esdræ locum referens, sic ait: « Magnis omnium studiis proficiebat templi ædificatio, « juxtà mandata Cyri et Darii, prophetantibus « interìm Aggæo et Zachariâ; absolutumque « est intrà septennium. » Et lib. 15, cap. postremo, non alium templi auctorem facit Herodes, præter Cyrum et Darium. Non ergò alius tertius in hebræis exemplaribus veris habebatur. Verùm hæc hactenùs. Cætera diluemus.

Argumentatio duodecima usque eò difficilis et obscura est, ut aut nullo modo, aut multò difficillimè dilui possit. Nimirùm enim in historiâ cùm sacrâ, tùm prophanâ, ità sæpè librariorum vitio numeri depravati sunt, ut qui eos ad veram rationem revocare voluerit, is non dico in scrupulosis locis arduisque versetur, sed in labyrinthum inexplicabilium quæstionum intret necesse sit, undè exire non queat, nec si Thesei quidem filum habeat. Hujusmodi autem errores in historiis humanis prodere supervacaneum erit: nam obvii sunt passìm plurimi. In sacris paucos quosdam commemorabo, qui satis sint tamen, ut intelligant omnes quàm lubricum et facilè librariis sit, vel in divinâ Scripturâ numerum pro numero substituere. Agedùm ergò, primum hujus rei exemplum proferamus, ex libri secundi Paral. cap. 15, ubi ità legimus: *Bellum verò non fuit usque ad tricesimum quintum annum regni Asa.* Et è vestigio, in initio capitis sexti decimi: *Anno autem tricesimo sexto regni ejus, ascendit Baasa*, etc. Quo utroque loco pro tricesimo, legere oportet, vicesimum. Nam Baasa, anno tertio regis Asa, regnare cœpit, solùmque regnavit annos quatuor et viginti, ut 3 lib. Reg., cap. 15 traditur; non ergò ad tricesimum sextum annum regis Asa regnum vitamque perduxit. Id quod perspicuum quoque fit ex 3 Reg. lib., cap. 16: *Anno*, inquit, *vicesimo sexto Asa regis Juda, regnavit Hela, filius Baasa, super Israel*, etc. Et posteriùs: *Anno vicesimo septimo regis Asa, regnavit Zamri qui scilicet occiderat Hela.* Quem errorem Joannes Lucidus in secundo Temporum libro animadvertit.

Ne verò imperitus quisquam hujus loci vitium in latinæ editionis odium torqueat, æquè sciat græca hebræaque exemplaria esse corrupta. Id quod 2 Paral., c. 36, etiam contigit. Ubi in hæc verba exemplaria omnia, quæ mihi videre licuit, consentiunt: *Octo annorum erat Joakim, cùm regnare cœpisset, et tribus mensibus, ac decem diebus regnavit in Hierusalem, fecitque malum in conspectu Domini.* Quo loco, pro *decem et octo*, librarius aut indoctus, aut negligens *octo* subjecit. Sic enim, 3 Reg. 24, verè legis: *Decem et octo annorum erat Joakim, cùm regnare cœpisset*, etc. Alioqui, quomodò fecit malum in conspectu Domini? Quomodò egressus est ad regem Babylonis, et cùm esset naturâ bonus, ne civitas periclitaretur, ultrò se dedidit? 4 Reg. 24. Josephus 10 Antiq., cap. 9. Atque hunc etiam errorem Cajetanus prior deprehendit. Nolo enim quidquam aliorum aut industriæ aut ingenio detrahere. Verùm ego etiam ipse interdùm conjecturâ ducor ad suspicandum auctores sacros quibusdam in locis alios numeros posuisse, quàm nunc inveniantur. Verbi causâ, ponamus aliquid, ubi conjecturæ hujus argumentum appareat. Primo Reg. lib. cap. 13, scribitur quòd filius unius anni erat Saûl cùm regnare cœpisset. Quòd si filius anni unius intelligitur, quasi puer unius anni innocens, qui nesciret inter dextram sinistramque discernere, quoniam pacto illud accipiemus, Jerem. 52, 1: *Filius viginti et unius anni erat Sedecias cùm regnare cœpisset?* Quid si hìc etiam numerus ille viginti ex scribentium esset errore prætermissus? Annon tibi videtur, si ità hi per incuriam negligentiamque fecissent, falsis interpretantium expositionibus locum esse daturos? Rursùm, quale, quæso, illud est 12 Reg. 5, 4: *Filius triginta annorum erat David, cùm regnare cœpisset, et quadraginta annis regnavit*, si filium unius anni innocentem interpretamur? In simili ergò dicendi formâ simi-

lis sit interpretatio. Sed similis esse non potest, si unius anni filius Saul esse dicatur. Quamobrem verisimile est, auctorem lib. Regum filium enim viginti et unius anni scripsisse, sed scriptorum vitio majorem numerum in hebræis exemplaribus omissum. Quem deinceps errorem in græca latinaque exemplaria aut alii quilibet, aut etiam interpretes transfuderunt. Quod idem 2 Paral. c. 15, 16 et 36, accidit, sicuti paulò antè demonstravimus. Et quoniam non est animus singula loca discutere, unum solummodò ex Rabani opinione adjiciam, ut jam demùm ea quæ sunt hujus argumenti propria, expediantur. Jeremiæ 52, vulgata lectio sic habet : *Iste est populus, quem transtulit Nabuchodonosor; in anno septimo Judæos tria millia et viginti tres. In anno octavo decimo, Nabuchodonosor transtulit de Hierusalem animas octingentas triginta duas. In anno vigesimo tertio Nabuchodonosoris, transtulit Nabuzardan, magister militiæ, animas Judæorum septingentas quadraginta quinque. Omnes ergò animæ quatuor millia sexcentæ.* Quâ ex lectione subdifficiles et perobscuræ quæstiones emergunt quarum nonnullas Lyranus movit, sed quàm bellè responderit, aliorum esto judicium. Rabanus in Jeremiam ter Judæos à Nabuchodonosore captos scribit, harum trium captivitatum numerum hìc à prophetâ censeri. Prima fuit, cùm Nabuchodonosor Joakimum, filium Josiæ, vinctum catenis duxit in Babylonem, 2 Paral. 36 (1). Nec enim est verisimile, non etiam alios plurimos cum Joakimo in Babylonem transtulisse. Nam et Daniel, capite primo, verbis non valdè obscuris significat, anno tertio Joakimi quosdam è Judæâ in Babylonem esse translatos. At Cajetanus negat Joakimum in Chaldæam advenisse. Sanè quidem; verùm infirmâ ratione negat. *Interfectus est,* inquit, *Joakimus in Judæâ, et sepulturâ asini, juxtà Jeremiæ prædictionem, sepultus est, ac projectus extrà portas Hierusalem.* Quid tùm? Quasi verò fieri nullo modo posset, ut ductus primùm in Babylonem, deindè in Hierosolymâ remitteretur, ubi, cùm fidem regi Babylonio datam violâsset, ingloriâ morte periret. Non itaque eamus inficias, Joakimum cum aliis multis in Babylonem esse traductum. Id enim non Rabanus solùm, sed divinæ etiam Scripturæ tradunt, 2 Paral. 36, 6.

Secundam captivitatem Rabanus ponit in transmigratione Jechoniæ, quæ 4 lib. Reg. 24, habetur expressè. Tertia quoque in eodem lib. c. 25, expressa est, cùm Nabuzardan templum etiam, urbemque vallavit. Trium ergò harum captivitatum, ut Rabanus autumat, Jeremias hìc singillatim scribit numerum. Quæ si vera sententia est, tres numeri mutandi sunt, ut pro septimo anno in primâ captivitate scribatur, primo. Illa enim anno primo Nabuchodonosoris contigit, qui idem Joakimi tertius fuit : quemadmodùm paulò antè dicebamus. In secundâ verò captivitate, pro octavo decimo scribendum est, octavo. Constat enim, Jechoniam in Babylonem octavo Nabuchodonosoris anno commigrâsse, 4 Reg. 24. Pro vicesimo autem tertio in captivitate postremâ legi oportet, undevicesimo. Nam, ut 4 Reg. 25, scriptum est, Jeremiæ item 52, Sedecias in anno 19 Nabuchodonosoris ductus est in Chaldæam. Nec huic sententiæ repugnat, quòd lib. Reg. 4, cap. 24, decem Judæorum millia cum Jechoniâ dicuntur esse translata. Quoniam Jeremias non vulgus promiscuum, aut milites quoslibet annumerat, sed principes Judæ, et eos qui erant in dignitate aliquâ constituti, ut Josephus decimo Judaic. Antiq. lib., cap. 8, animadvertit. Vel etiam eos hìc supputat Jeremias, qui in libris Regum non fuerant numerati. Primæ siquidem ac postremæ captivitatis numerum auctor libri Regum omninò prætermiserat. In secundâ autem posuerat majorem quidem, hoc est, decem millia; prætermiserat minorem, quem hìc supplet Jeremias, id est, animarum octingentas triginta duas. Quod Josephus intelligens, in decimo Antiq. Judaic. lib., cap. 9, utrumque numerum complectitur, asseritque eos qui cum Jechoniâ ducti sunt, fuisse decem millia numero, et ampliùs octingentos triginta duos. Quanquàm primam captivitatem ad eum annum refert, quo rex Babylonius Joakimum interemit, insepultumque extrà mœnia jussit projici. Tùm enim scribit, tria millia Judæorum Babylonem in captivitatem esse ducta. Qui annus procul dubio septimus Nabuchodonosoris fuit. In octavo namque Jechonias pro patre est constitutus, 4 Reg. 24; quod si accipimus, numerus primæ captivitatis in Jeremiâ sine ullâ correctione rectissimè constat. Intelligo autem locum Jeremiæ totum posse à mendi notâ vindicari, si dicamus secundam captivitatem anno 18 Nabuchodonosoris fuisse, annis scilicet integris numeratis; sicut et prima anno septimo est in hunc sensum adscribenda. Alioqui, si de annis non expletis sermo sit, prima in anno 8, secunda in 19 Nabuchodonosoris fuit. At tertia fuit anno 23, cùm quinto post

(1) Josephus, contrà Appionem Alex. lib. 1, ex Beroso refert, Nabuchodonosorem primo anno regni sui quosdam Judæorum captivos in Babylonem adduxisse.

excidium Hierosolymitanum anno, qui fuit regni Nabuchonosoris 23, invasit Cœle-Syriam, Ammonitas, Moabitasque subegit, Ægyptios perdomuit, ac repertos ibi Judæos captivos Babylonem abduxit, ut Josephus auctor est 10 Antiq. Judaic. lib., cap. 11. Sed quoniam Jeremias eos numerare videtur, non qui de Ægypto, sed qui de Judæâ translati sunt; quia rursùm eas videtur captivitates recensere, quæ è sacris historiis colliguntur; quia demùm eam quæ sub Nabuzardane fuit omnium celeberrima, templique atque urbis incendio vel maximè nobilitata, tertio loco videtur scribere, ut eò redeat, undè est paulò antè digressus, ut numerum annorum in secundâ et tertiâ captivitate ad formam 4 lib. Reg. restituendum contenderet, ei ego non magnoperè repugnârim. Nam si in primâ captivitate Josephum quàm Rabanum sequi malis, non equidem improbabo. Ego autem, ut ingenuè loquar, nunquàm mihi minùs quàm in hâc digressione placui, quanquàm magis adeò in argumenti difficillimi explicandi cupiditate, quàm ullâ aliâ culpâ meâ contigit; qui dùm monere volo numerorum quæstiones lubricas esse atque difficiles, quòd error in numeris facilis ac lubricus sit, meî penè sum oblitus; fecique id repentino quasi motu percitus, quod ne meditatus quidem opere ad hoc instituto facturus eram, ut de iis rebus, quæ maximi sunt negotii, inter refellendum argumenta disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportunè, quòd duodecimi argumenti difficultas omnis in eo numero annorum sita est, qui 3 Reg. lib., cap. 6, præscribitur, ab egressione filiorum Israel de Ægypto ad templum à Solomone inchoatum. Est autem in omnibus exemplaribus græcis, latinis et hebræis, idem omninò numerus annorum quadringentorum octoginta. Quem numerum ex scribentium errore à vero esse immutatum, hisce argumentis suaderi potest. Primùm, quòd Josephus, lib. Antiq. Judaic. 8, cap. 3, scribit Salomonem templi fabricam exorsum esse annis quingentis nonaginta duobus (1), postquàm Israelitæ ex Ægypto excesserunt: mille verò viginti annis postquàm Abraham in Chananæam regionem è Mesopotamiâ migravit. Nam si quadringentis triginta, qui juxtà Exodum à migratione Abraham ad exitum Israelitarum de Ægypto interfluxerunt, quingentos nonaginta addideris, ab exitu ad templi ædificium cœptum, summa illà Josephi relinquetur annorum mille viginti, atque adeò et uterque sibi numerus, et inter se vicissìm ambo constabunt. Deindè Josephus idem, lib. 11 Antiq. Judaic., c. 4.: « Antè Saûlem et « Davidem, inquit, rempublicam judices admi- « nistraverunt. Qui reipublicæ status plus « quàm quingentis annis duravit post Moysis « et Josue imperium. » Non ergò ab exitu Israel de Ægypto ab initium templi, 480 solùm anni intercesserunt.

Prætereâ, Moyses quadraginta annis imperavit. Erat enim annorum octoginta, cùm eduxit Israel, Exod. 7, et centesimo vicesimo ætatis anno mortuus est. Deut. ultimo.

Adde annos octo interregni, quibus Israelitæ servierunt, post mortem Josue, regi Mesopotamiæ, Judic. 3. Josephus, lib. 6 Antiquit., cap. 5, scribit hos fuisse duodeviginti. Quorum octo servitutis fuisse, lib. 5, cap. 7, tradiderat.

Othoniel judicavit populum quadraginta annis, Judic. 3.

Adde duodeviginti annos interregni, quibus servierunt regi Moab. Judic. 3.

Aod judicavit populum octoginta annis, Judic. 3.

Adde viginti annos interregni, quibus servierunt regni Chanaan, Judic. 4.

Barac et Debora judicârunt populum quadraginta annis, Judic. 5.

Adde interregnum septem annorum sub Madian, Judic. 6.

Gedeon judicavit populum quadraginta annis, Judic. 8.

Abimelech, tribus annis, Judic. c. 9.

Thola, viginti tribus annis, Judic. 10.

Jair, viginti duobus annis, Judic. 10.

Interregnum decem et octo annorum sub Philistæis et Ammonitis, Judic. 10.

Jephte, sex annis judicavit, Judic. 12.

Abesan, septem annis, Judic. 12.

Ahialon, decem annis, Judic. 12.

Abdon, octo annis, Judic. 12.

Interregnum quadraginta annorum sub Philistæis, Judic. 13.

Samson, viginti annis, Judic. 16.

Heli, quadraginta annis, 1 Reg. 4.

Saûl regnavit quadraginta, Act. 13. Nam Josephus, lib. 6 Antiq. Judaic., cap. postremo, ait illum regnâsse, vivente Samuele, annis

(1) Sic Gebenius ac verè ille quidem transtulit. Numerus enim 502, qui habetur in versione Ruffini, ex scribentium errore est positus, nisi Josephus ipse secum pugnet, lib. 2, cap. 4. Undè patet Sabellici error, Ennead. 1, lib. 9, ubi vulgatum vitium secutus, affirmat annum templi inchoati fuisse ab eo quo filii Israel de Ægypto sunt egressi, quingintesimum secundum.

duodeviginti, post Samuelis mortem, annis viginti.

David regnavit annis quadraginta, 2 Reg. 5, et 1 Paralip. 3.

Salomon quarto anno regni sui templi fabricam cœpit, 3 Reg. 6.

Qui in summam redacti faciunt numerum quingentorum septuaginta quatuor annorum. Quibus si adjicias annos Josue, Samgar et Samuelis, interregnum quoque, quod inter Samson et Heli fuisse Scriptura dicit, major utique summa quàm illa Josephi conficietur. Plures igitur quam 480 anni ab excessu Israel de Ægypto, ad templi fabricam intercesserunt. Mendum itaque in hoc Scripturæ loco inest, suntque proindè ad veram rationem codices hebraici, græci et latini corrigendi. Ad hæc, si græca omnia exemplaria fidem aliquam faciunt, ut in ejusmodi rebus ambiguis, et numerorum ratione controversâ æquum est, Paulus certè, Act. 13, 20, post terram Chanaan filiis Israel sorte distributam, tempus Judicum usque ad Samuel, quadringentis quinquaginta annis, non multò secùs definivit: Sic enim græca habent: Καὶ καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ Χαναάν, κατεκληροδότησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα ἔδωκε κριτὰς ἕως Σαμουήλ, τοῦ Προφήτου. Quæ Erasmus ità convertit: *Et deletis gentibus septem in terrâ Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum. Et post hæc annis circiter quadringentis quinquaginta, dedit judices usque ad Samuel prophetam.* In eumdem sensum Pagninus vertit, cæterique juniores omnes interpretes. Nec enim græca illa aliter reddi possunt. Quòd si quadringentis quinquaginta annis, quos Paulus judicibus à distributione terræ ad Samuelem impertitur, addamus Moysis quadraginta, Saül item quadraginta, David quoque alios quadraginta, et quatuor denique Salomonis, eamdem profectò summam conficiemus cum eâ quæ paulò antè è certis Scripturæ testimoniis confecta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum, ut novum Testamentum veteri omninò consentiat. Sed ait Cajetanus græca omnia exemplaria et latina esse vitiata: et græcè τριακοσίοις, non τετρακοσίοις, latinè tercentis, non quadringentis, esse legendum. Qui sic? evincitur, inquit, quoniam aliàs non constabit numerus annorum, quem lib. 3 Reg., cap. 6, definit; scilicet, quasi non in hoc controversia sit, an ille numerus, an hic scribentium errore sit inductus. Numero sanè lib. 3 Regum reliquæ omnes Scripturæ dissentiunt. Numero Actorum Apostolorum Scripturæ consonant omnes. Non ergò hic, sed ille numerus vitio librariorum est corruptus.

Confirmat autem hanc sententiam illud tandem, quòd qui contrariam tueri volunt, numerumque illum quadringentorum octoginta annorum retinere, ii tantùm absurditatum in supputatione suâ faciunt, ut vix audiri sine aurium molestiâ possint. Nicolaus porrò et Abulensis, qui in Scripturæ explanationem habentur insignes, ut summa illis 480 annorum justa constituatur, primùm aiunt annos Josue minimè computandos, sed in Othonielis quadraginta includendos. Eodemque modo de Samuele judicant, cujus annos similiter intrà quadraginta Saülis includunt. Mox addunt annos quibus Judæi servierunt regi Mesopotamiæ, aliisque posteà sequenti tempore regibus, eis annis includi, quibus terra quievisse dicitur, vel etiam judex hic, aut ille Israelitis præfuisse. Unum solùm annorum duodeviginti interregnum in computationem adsciscunt, ut cùm tribus annis Salomonis summam 480 annorum suo bellè arbitratu conficiant. Sed, ut dixi, hæc computandi ratio multùm omninò absurditatis habet. Ut enim omittam alia, ne in re notâ et perspicuâ multus et insolens sim, illud antè omnia expediri velim, ecquo pacto interregnorum anni in eos redigi valeant, et contrahi, quibus sub judicibus terra à præliis dicitur quievisse? Sanè in interregnis aut perpetuum Judæis bellum contrà inimicos fuit, aut servitus sine judice misera, res afflictæ, turbata omnia, nulla quies.

Prætereà, ecquid de quadraginta annorum interregno dicturi sunt, quod inter Abdonem, et Samsonem Scriptura commemorat? An 40 illos annos in Samsonem viginti inclusuri sunt? An potiùs in Abdonis octo? Prætereà, cur unicum interregnum annorum decem et octo accipiunt, rejiciunt cætera? Quòd si causam reddere ne unam quidem idoneam possunt, sanè aut interregnum hoc cum cæteris abjiciant, et summa erit minor; aut cum hoc, ut par est, admittant reliqua, et summa erit major. Ad hæc liber Judicum explicatè docet, terram duce Judâ, qui successit Josue, minimè quievisse, sed multis bellis fuisse agitatam, quibus Chananæi ac Pherezæi victi oppressique fuerunt. Nam ductum Josue præliis frequentibus turbulentum exstitisse, Josue liber ipse manifestat. Cùm verò rex Mesopotamiæ, Josue, Judâque defunctis, filios Israel pugnâ vicerit, octoque annis servire coegerit, tunc tempora pacata quietamque terram describere, prorsùs est à sensu communi alienum. Quòd

si annos Josue ac Judæ illos quoque, quibus rex Mesopotamiæ Israelitas expugnavit, et oppressit, in id temporis trahas, quo terra quievisse dicitur, nonne turbidos et inquietos annos cum tranquillis quietisque confundes? Nonne etiam Scripturæ sacræ in apertâ narratione vim afferes manifestam? Illa nimirùm non obscurè refert, Judic. 3, 11, post mortem Josue, post Chananæos Pherezæosque devictos, post filios Israel per Othonielem à servitute liberatos, terram quadraginta annis quievisse. Quid Paulus? Annon post Samuelem quadraginta annos Saülis regno impertitur, Act. 13, 21? Quâ ergò ratione Samuelis annos in annis Saülis includemus? quos triginta octo fuisse Josephus prodit, fuisse quadraginta prodit Paulus.

Nullâ ergò ratione, ut videtur, numerus ille quadringentesimus octogesimus defendi potest. Ab eo siquidem tempore, quo filii Israel terram promissionis incolere habereque cœperunt, ad primum Jephte annum, trecentos interfluxisse testis est Jephte ipse locupletissimus, Judic. 11, 26. Trecentis si addas quadraginta, quibus populus moram in deserto fecit, ac viginti annos Samuelis, qui ex primo lib. Regum (1) à quibusdam colliguntur, illos demùm, quos à Jephte ad annum 4 Salomonis, antè numeravimus, eadem omninò summa constituetur, quæ bis suprà constituta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum; ut quoquò te vertas, et sive ex temporibus interrenorum ac judicum singulorum, sive ex Pauli calculo atque ratione, sive ex Jephte testimonio et inculpatæ defensionis judicio, verum certumque annorum numerum ab excessu Israel de Ægypto ad templi fabricam efficere pertentes, semper eumdem illum invenias quingentesimum septuagesimum quartum. Porrò autem qui numeri cujusque summam exiguè nimis, et exiliter ad calculos revocare cupiunt, hi numerum eum verissimum ac rectissimum censent, quem plurimis confectis rationibus undiquè constantem, cohærentem, consentaneum sibi cæterisque reperiunt, qui sæpè in unum collati eamdem prorsùs summam efficiunt. His argumentis numerus ille 3 lib. Regum infirmari potest, qui tamen non modò omnibus exemplaribus, sed universis auctoribus latinis, græcis, hebræis consentientibus confirmatur. Verumenimverò in numeri hujus summâ tuendâ et conservandâ, vix reperias præsidium aliquod omni ex parte munitum. Eusebius etenim, qui sine controversiâ in ratione temporum diligentissimus est, hanc summam 480 annorum defendit quidem, sed ità defendit tamen, ut defensionis ratio neglecta esse videatur. Principio namque, 10 annos Ahialon è quadringentesimo octogesimo numero exemit, quoniam septuaginta Interpretes ait illum judicem omisisse; quarè coactus fuit viginti septem annos Josue administrationi dare, ut quadringentesimus octogesimus expleretur. Quòd si 10 annos Ahialon in 480 numero includeret, cùm Josue viginti septem attribuerit, 499 annorum summa conficeretur. Incidit autem in codices mendosiores. Nam Complutenses eum judicem in 70 versione habent. Codex quoque fuit illi similiter depravatus in tempore, quo juxtà 70, Heli populum judicavit. Scribit autem in 70 interpretatione viginti annos inveniri. Atqui in hispaniensi τεσσαράκοντα, id est, quadraginta reperiuntur. Quem Eusebii errorem sæpè sum admiratus. Si enim 70 interpretationem sequi libuit, cur, quemadmodùm decem annos Ahialon, ità et Heli viginti non ademit? Quòd si visum est Heli annos 40 retinere, cur decem Ahialon à numero exemit? Illud etiam incommodi Eusebio accidit, quòd cùm interregna omnia posteriorum judicum temporibus includeret, videretque ex illis quædam accidentia ineptissimè sequentibus copulari, eam rem traditionibus Hebræorum attribuit, ne ipse rei perabsurdæ primus esse auctor videretur. Circà annos verò Samuelis ac Saülis eodem in luto cum cæteris hæret. Ambobus enim non plures quàm quadraginta annos assignat. At totidem Paulus soli Saüli impertitur. Josephus autem Samueli soli duodecim, regnante Saüle duodeviginti; Saüli, post Samuelis mortem, viginti. Quo in loco Beda magna me admiratione afficit. Primùm quòd sermonem permittit Paulo cùm vulgarem, tùm etiam falsum; deindè quòd antè Samuelem trecentos nonaginta sex annos judices præfuisse eorum librum indicare asserit, cùm in Judicum libro non nisi trecenti triginta novem reperiantur. Quarè ad explendum summam illam necesse est Moysis 40 annos apponas, Josue verò 17. At Josue septemdecim non ex historiæ aut divinæ aut humanæ veritate, sed ex eorum opinione solùm habentur, qui ad summam illam 480 annorum numeros quoslibet revocare pergunt; idque ut faciant, non dubitant historias omnes contravenire. Quid, quòd Josephum Beda ait Samueli anno

(1) Josephus, Annal. lib. 6, cap. 13, tradit quòd Samuel primùm solus præfuit populo annis duodecim, deindè Saüle regnante annis 18.

viginti, Saüli totidem alios impertiri? cùm quinquaginta ambobus sine dubio impertiatur, quemadmodùm è locis antè citatis manifestissimè constat. Cajetanus porrò viâ longè diversissimâ ingressus est. Nam quadraginta annos quidem soli Saüli distribuit; sed ut summa illa 480 annorum constet, Josue annos decem, septem verò Samueli dispertit. Quod præter historiæ fidem suo solùm arbitrio facit. Quid igitur? semper ego alienarum opinionum relator tantùm? Nunquàm me reponam? Sanè et de meo aliquid exsolvere lectori debeo, si quid tamen probati nummi exsolvi possit.

Primùm autem non existimo aut fidei aut religionis quæstionem esse, numerum 480, iste annorum numerus, qui in codicibus pervulgatis reperitur, librariorum vitio scriptus sit, an potiùs idem ab auctore sacro in suo explicari positus? Ostendimus numeros quosdam in libris sacris ex scribentium errore vitiatos. Ostendimus deniquè multas esse causas, cur hic, de quo agimus, 480 annorum numerus corruptè esse inductus videatur. Atque Josephus et Sabellicus, hebræus unus, latinus alter, cùm locum illum ex lib. 3 Reg., c. 6, referrent, non 480 annos, sed multò plures posuerunt. Incredibile autem videtur esse, Josephum, si omnia hebræa exemplaria 480 numerum habuissent, ab illo certo ac præscripto numero discessurum. Nec Hugo cardinalis, cùm sententiam Josephi retulisset, eam reprobandam censuit. Non igitur si quisquam dicat ab egressione filiorum Israel de Ægypto ad templum incœptum quingentos annos, et eo ampliùs interfluxisse, protinùs refellendus est, quasi ea res ad fidem religionemve pertineat. Illud deniquè sentio, interregnorum annos verè inter annos judicum effluxisse : itaque non esse, quod Hebræi falsò tradunt, in temporibus vel priorum vel posteriorum judicum computandos. Quocircà Josephus, quoniam non ea solùm tempora, quibus judices præfuêre, computare voluit, sed illa etiam, quæ in interregnis sine judice fluxerunt, verè summam quingentorum nonaginta confecit annorum. At auctor libri Regum interregnorum annis amissis, eos tantùm redegit in numerum, quos intellexit, dùm judices administrarent, intercessisse. Anni ergò plures ab eo, quo Israel excessit de Ægypto, ad templi initia fluxêre. Sed ducum, judicum et regum non fluxêre nisi quadringinti octoginta. Advertendum quoque, ex iis qui populo à Moyse ad Salomonem præfuerunt, quatuor esse quorum tempora nusquàm scriptura vetus denotârit, nempè Josuè, Samgar, Samuel, Saül; nam reliquorum omnium certus annorum numerus in ipsis est Testamenti veteris libris designatus. E quibus summa colligitur annorum 419. His si Salomonis adjungas tres, quarto enim anno templum fabricare cœpit, reliqui erunt anni 58, quos Josue, Samgaro, Samueli Saülique dispertias.

Ac Samgar quidem, quoniam nondùm vertente anno munere simul ac vitâ defunctus est, meritò ab hujus numeri summâ eximitur. Cùm verò Saüli Paulus, Act. 13, 21, impertierit quadraginta (1), dubium non erit, quin decem et octo sint inter Josue, et Samuelem distribuendi. At decem ne ex his Josue, reliquos autem Samueli assignare oporteat, an contrà pauciores Josue, Samueli plures, de hâc re dubitari potest. Cajetano illud placuit, mihi etiam idem visum est. Quoniam Josepho aliisque probatis historicis longior ductus Josue fuit, quàm Samuelis judicatus. Nec nostræ huic opinioni contrarium est, Arcam sub Samuelis tempore in Cariathiarim viginti annis permansisse, 1 Reg. 7, 2. Non enim his viginti annis, quod quidam, inter quos Abulensis, falsò existimârunt, Samuel plebis israeliticæ judex erat, sed propheta. Quin Scriptura ipsa satis, nisi ego fallor, apertè significat, post vicesimum illum annum cœpisse à Samuele populum judicari. In Josue autem tempore computando ità magna auctorum varietas et discrepantia est, ut nullâ ex parte historiæ labefactetur auctoritas; si ubi variæ sunt historicorum discrepantesque sententiæ, ibi nulla eorum premi nos urgerique patiamur. Josephus, lib. 5 Antiq. cap. 1, Gelenio interprete, Josue viginti quinque annos annumerat. Eusebius viginti septem. Beda, Joannes Lucidus aliique nonnulli septemdecim impertiunt; Cajetanus decem. Quamobrem cùm nos decem et octo Josue Samuelique dispertiendos dicimus, nihil sanè absurdi dicimus. Quanquàm ratio subest, ut sine Scripturæ veritatisque discrimine octo aut novem alios annos his duobus judicibus adjungamus. Quid ità? Nonnè hisce vel octo, vel novem adjunctis, anni plures quàm 480 efficientur? Efficientur utique. Falsum ergò erit, inquies, anno 480, ex eo quo Israel de Ægypto exiit, templum ædificari cœptum. Minimè gentium. Quin utrumque verum esse nihil obstat; Scriptura enim minutos numeros

(1) Totidem Augustinus, lib. 18 de Civ. Dei, cap. 20. Nam quòd Eupolem, hebrææ scriptor historiæ, 21 tantùm ponit, ad id tempus referendum est, quo mortuo Samuele regnavit.

præterire aliquandò solet de quo videre est Augustinum, lib. 16 de Civitate Dei, cap. 25; et nos hujus rei exemplum paulò antè posuimus ex 4 Reg. lib. cap. 24, ubi decem mille Judæi dicuntur esse translati, quibus tamen Josephus octingentos triginta duos adjecit, imò et Jeremias, quemadmodùm est nobis suprà explicatum. Atqui Scriptura Jonæ post quadraginta dies ait Ninivem subvertendam, et tamen septuaginta Interpretes 43 græcis litteris prodiderunt, qui reverà ab initio prædicationis Jonæ computantur; hos verò tres sacer auctor omisit, qui à toto triduo illa semper verba intonabat: *Adhùc quadraginta dies*, etc.: quamvis ab initio, si Ninive subverteretur, 43 erant interfluxuri. Quòd autem 43 dies septuaginta Interpretes scripserint, auctor est Justinus in dialogo cum Triphone. Quia verò Augustinus non 43, sed 3 solùm legit, difficulter se ex hâc quæstione extricavit, lib. 18 de Civit., cap. 44. Quæ eadem causa erroris Hieronymo fuit. Si enim in Septuaginta non triduum, sed 43 dies ipse legisset, omnis admirandi occasio cessâsset. Sic ergò, licèt plures fuerint quàm 480 anni, quia tamen non ad 490 accesserunt, rectè suo more Scriptura dixit annos 480 interfluxisse. Id si probabile est, ut est certè, jam viginti septem annos Josue et Samueli p terimus impertiri, Samueli decem, septemdecim Josue, quos huic Beda, aliique viri graves impertierunt. Sed valeant istæ numerorum tetricæ salebrosæque quæstiones, in quibus poteram ignorantiam meam simpliciter confiteri et omne curiosorum hominum desiderium contemnere. At levioris culpæ arbitratus sum, in explicandâ difficillimâ argumentatione, tàm multa fusè quàm omninò nihil dicere.

Tertium decimum argumentum parvâ difficultate nos implicat. Nec enim historias omnes tueri est animus, quæ passìm in Ecclesiâ lectitantur. Video tantùm vulgi non solùm in laicis, sed in ecclesiasticis etiam esse, ut eas quoque fabulas oppidò quàm libenter accipiant, quas jamdiù Ecclesia explosit. In his certè pontificum non diligentia modò, verùm etiam prudentia desideratur. Quidam namque dùm reduviam curant, capiti incommodant. Videlicet historias graves pro apocryphis reddunt quidem, sed divinum Ecclesiæ officium usquè eò præter solitum immutant, ut vix ulla antiquæ religionis forma in quotidianis precibus relicta esse videatur. Quâ ex re quàm multa et magna mala Ecclesiæ Dei accidant, non est hujus loci et temporis dicere. Sed esto, quædam in publicis Ecclesiæ precibus habeantur ambigua, quædam etiam falsa, nùm idcircò historiis Ecclesiæ omnibus fidem abrogare perges, quòd nonnullæ earum sint vulgò jactatæ et creditæ, in quibus, præsertìm quoties de miraculis incidit sermo, ficta reperias fortassè plura, quæ jure ac meritò reprobentur? Mihi profectò illud Gelasii dist. 95, c. *Sancta romana*, consilium placet, ut cùm hujus generis historias Catholici legerint, beati Pauli sententia præcedat: *Omnia probate, quod bonum est tenete.* Atque irridere episcopos, de theologis scholæ ludere, in monachorum imperitiam insultare, quasi fabulas hujusmodi ventris gratiâ rudi vulgo inferant et intrudant, hæc non puto equidem hominis ingenui esse, qui ad bonitatem fuerit à naturâ compositus, nedùm ejus, quem Christus simplicem sicut columbam ad legem Evangelii formaverit. Quòd si ex quibusdam actis, falsisque narrationibus historias gentium æstimemus, nulla omninò erit, quam non similiter illudamus. Id si hominum imprudentium atque adeò stultorum est, maneat, divorum gesta, quæ in Ecclesiâ legi solent despici nullo modo oportere, quanquàm nonnulla ex his incerta sunt, apocrypha, levia, falsa. Nam et pleraque credibilia ac vera sunt, quædam etiam certa. De tertio decimo autem argumento hactenùs.

In quarti decimi argumenti responsione multa sunt brevissimè animadvertenda. Primùm in maximo illi errore versantur, qui rerum gestarum memorias tanquàm Ecclesiæ oracula accipiunt, si eas in epistolis et decretis suis pontifices aliquandò usurpârint. Non est id m, mihi crede, historiæ approbatio et usurpatio. Utitur quidem interdùm pontifex, si quidquam suadere cupit, receptis opinionibus, sententiis rebusque vulgatis: at non continuò quæcumque in hunc usum attulerit, sed Sedis apostolicæ judicio probat. Aliud quippè est suadentis munus, aliud definientis. Qui pronuntiat, res veras ille adfert; qui suadet, nonnunquàm etiam verisimiles. Audiebam de præceptore meo puer, nullum omninò argumentum esse negligendum, in quo aliqua significatio veritatis appareat; amplectendum autem esse ità unumquodque maximè, ut quodque ad faciendam fidem erit aptissimum. Ad cujus præcepti formam non modò dialectici et oratores, sed veteres etiam theologi suas disputationes effinxerunt. Nam in causam suam quisque et quibuslibet argumentis quandoque abusi sunt, et vulgi etiam credulitate. Itaque imprudentium hominum erit historias quasvis obiter etiam, et ad præ-

sentem causam à pontifice adductas, non aliter amplecti atque eas, quæ sint Ecclesiæ certo judicio comprobatæ.

Quod deindè ad Constantini donationem attinet, de eo non libet in præsentiâ disputare. Disputent alii quibus cordi fortè est romanæ Ecclesiæ majestatem amplitudinemque minuere. Laurentium Vallam scimus integro libro adversùs receptam communi opinione sententiam declamâsse. Jurisperiti, quæ vulgò circumfertur ejus donationis formula, eam commentitiam esse satis indicant, cùm Paleæ inscriptione denotant, dist. 96, can. *Constant.* Eusebius, Ruffinus, Theodoretus, Socrates, Sozomenus, Eutropius, Victor cæterique probæ fidei auctores, qui omnia Constantini gesta scripsêre diligentissimè, non modò nullam donationis ejus mentionem faciunt, sed tradunt etiam orbem romanum sic inter tres illius filios distributum, ut Italia uni eorum nota contigerit. Ammianus Marcellinus, lib. 15, Constantinum urbis dominationem habuisse, et Leontium præfectum ibi constituisse, auctor est. Nonnullos deinceps imperatores Italiæ, atque adeò Romæ imperâsse, omnes historici memoriæ prodiderunt. Hæc et alia ejusmodi quis ignorat? Verùm quid refert, à Constantino facta ea donatio sit, an à principibus posterioribus? Fictam et commentitiam fabulam dicunt à Nicolao Clementeque prolatam. Quasi verò pontifex aut factam eam donationem suo decreto definiat, aut urbem eo solùm titulo defendat. Negant donatam à Constantino urbem esse; quanquàm nequeunt probare id quidem. Sed quæro, quod negant, ea si non donata esset, quidnam facerent? An urbem Cæsari concederent? Urgent rusticè sanè. Negant enim donatam esse, et in eo perstant. Nos verò tanquàm tormenta quædam adhibemus, ut si responderint quòd donata à Constantino non est, idcircò ad jus nunc Cæsaris pertinere, stultos se esse fateantur. Potuit enim donare alius. Potuit quoque romanus pontifex urbem justo alio nomine possidere. Certè longi temporis prescriptione potuit. Sin negaverint jus omne Cæsari in urbem, omnia quæ de Constantini donatione disputant, vana esse concedant. Sed jam ne nos vani itidem simus, reliqua persequamur. Leprâ Constantinum laborâsse, apud idoneos auctores nusquàm legi, sed ejus nominis alium, cognomento Copronymum. Undè fortassè ambiguitate vocis error inductus. Nisi rumor iste de leprâ indè ortus videri possit quòd Byzantio ad aquas calidas valetudinis gratiâ eum egressum ferunt. D. Thom. p. 3 q. 69, in 4 argum., historiam vulgatam sumit, atque, ut videtur, probat; Cajetanus non item. Habet hic auctores suos, Platinam in vitâ Marci, Ludovicum Vives, lib. de Cor. dist. 2, Alciatum, lib. de Parerg. 7, cap. 19, qui apertè negant. Habet scriptores omnes veteres ejus ætatis, qui tacuerunt, non omissuri, si scivissent, sciturі omninò rem, si fuisset. Nam quod nomine Constantini circumfertur edictum, tametsi Nicæno concilio adjunctum est, non tamen habet concilii auctoritatem. Hæc illi. Ego hæc nec pro certis affirmare ausim, nec pro falsis refellere. Silvestri acta, in quibus ea res gesta commemoratur, Gelasius non reprobat. Refertur eadem in synodo Romanâ sub Silvestro, canon. 1, in septimâ rursùs synodo, actione 2. Eamdem deniquè Nicephorus lib. 7, cap. 33, ut veram historiam refert. Quocircà pontifices duos, Clementem ac Nicolaum, aut divum etiam Thomam in eo quòd eâ historiâ usi sunt, nec ridere jure possumus nec arguere. Quamvis, ut dixi, lepræ Constantinianæ testis gravis et probatus ex veteribus nemo est. Itaque, si negemus, nec pontificum, nec historicorum auctoritatem labefaciemus.

De baptismo historici quoque ipsi nobilissimi variè loquuntur. Hieronymus in Chronicis, Eusebius, lib. 3 de Vitâ Constantini, Socrates, lib. 1 Histor. suæ, cap. 39, Theodoretus, lib. item 1, cap. 31, Sozomenus, lib. 2, cap. 34, Cassiodorus, qui historiam ab his tribus ecclesiasticam compilavit, Pomponius Lætus, aliique scriptores hujus ordinis, Constantinum tradunt non Romæ à Silvestro, sed Nicomediæ ab Eusebio episcopo, et quidem Ariano, sacrum baptisma suscepisse. Contrà Damasus, in libro Pontificali tradit illum Romæ à Silvestro sacris lustricis ablutum esse. Cui omninò consentiunt Marianus Scotus, Sabellicus, Platina, in Vitâ Marci, Nicephorus lib. 7, cap. 35, et lib. 8, cap. 54, ne divum Thomam, Nicolaum, Clementem, duas denique synodos in hujus rei testimonium repetamus. Atque Nicephorus in hâc re asseverandâ et contrariâ opinione refellendâ, oratione sanè quàm acri usus est. Ità enim suam de baptismo Constantini sententiam Ecclesiæ consensioni tribuit, ut adversam Arianorum commentis assignet: « Qui in Oriente, inquit, olim Arianæ sectæ « fuêre, Constantinum Nicomediæ, ab Euse- « bio, ejus urbis episcopo, jam moriturum « baptismum suscepisse, prodiderunt, pro- « ptereà eum sacrum lavacrum distulisse di- « centes, quòd id in Jordane perficere volue- « rit. Id verò ex eo facilè refellitur, quòd Ec-

« clesia à Silvestro eùm Romæ baptizatum « esse certò prædicat. Quapropter testatum « omnibus esse volo, ut hoc sic etiam tutò et « opinentur et credant. Ariani enim, malè « sentientes animo, et consilio diabolico, hoc « confixerunt, non Romæ baptizatum eum « esse asserentes, aut fortassè eadem cum « illis sensisse astruentes, perindè atque ab « ipsis propterea baptismi gratiam susceperit. « Quod absurditatis et mendacii plenum est. « Quòd si nondùm sacri lavacri particeps fuit, « consequitur eum neque in Nicænâ synodo « cum Patribus congressum esse, neque cum « eis mysteria participâsse, sicuti historia tra- « dit. » Hæc ille. Et paulò antè : « Quòd au- « tem Romæ à Silvestro sacratus sit, satis « ostendit baptisterium, quod ad hoc usquè « tempus ejus rei gratiâ in testimonium cer- « tissimum Romæ asservatur. » Quæ duæ profectò rationes efficiunt, ut non temerè iis accedam, qui Constantinum Romæ sacro tinctum lavacro ferunt. Quòd si baptisterium tàm insigni structum apparatu, si rerum veterum publica commemoratio, non solùm habitantium animis, sed lapidibus etiam insculpta, nullum nobis argumentum est, jam jamque non dico quæ vetustatis in urbe monimenta sunt, sed quæ sunt in orbe majorum traditione recepta, ire ea omnia inficias poterimus, quamvis indicia exstent rerum, locorum, temporum manifesta. Ac nisi priùs baptismi fuisset fonte sublatus, quî credi potest, Constantino episcopos aut culparum et querimoniarum libellos obtulisse, aut, ut synodo et disputationibus interesset, permisisse? Baptizatus ergò antè synodum Nicænam fuerat Constantinus. Ubi hæreticorum industriam ac diligentiam in propugnandâ sectâ mirari satis non queo. Omnia quippè illi susquedeque miscent, ut viri pietate insignes, præsertìm si reges aut imperatores sunt, ipsorum partes fovisse videantur. Tantâ verò arte id efficiunt, ut doctos etiam viros, nedùm imperitos fallant. Eusebius porrò Pamphili, vel quia Eusebio Nicomediensi, cæterisque amicis credulum se præbuit, vel quia sectam cujus apertissimus propugnator erat, hâc laude et gloriâ voluit ornare, ejus fabulæ primus auctor Christianis fuit. Huic enim scribenti Hieronymus ac reliqui auctores crediderunt. Sed de Eusebii fide plura posteà. Non Constantiam Constantino fratri Arianum presbyterum insinuâsse, à quo vir religiosissimus seductus sit, hoc ut credam, quantùm Constantiæ levitas et inconstantia movet, tantùm Constantini pietas et gravitas remorantur. Ac si presbyter ille Arianus pium aliàs imperatorem quidem, sed potestate, divitiis, honoribus, triumphis, meritis, secundis deniquè rebus omnibus insolentiorem factum decepit, ut Arium revocaret, Athanasium repelleret, viris etenim bonis in rebus ejusmodi facilè imponitur, non tamen adeò in errore processisse credendus est, ut Ariano ritu alterum baptismum Nicomediæ susciperet. Quanquàm sunt qui existiment, qui per sororem falsum in fide Constantinum produnt, eos falsos nominis similitudine videtur id patri attribuisse, quod filiis celere patratum est. Verùm sive hoc modo, sive alio res habeat, illud tenendum est, nervos atque artus esse sapientiæ non temerè credere, iis præsertìm historicis, qui quoniam fidem divinam violârunt, fidei humanæ auctoritatem amiserunt. Sed de his capite sequenti accuratiùs disseremus (Ad reliqua argumenta respondetur cap. ultimo).

CAPUT VI.

Qui sint probatæ fidei auctores, qui contrà non sint.

Quatuordecim argumenta superiore capite sigillatìm refutata sunt. Nunc quintum decimum, sextum decimum, septimum decimum, refelli oportet; quoniam hæc tria unum atque idem exquirunt, quod suprà, capite 3, sumus quidem in quadripartitâ divisione polliciti, sed cogitationibus multis variisque distenti, tertium ejus divisionis membrum voluntariâ quâdam oblivione contrivimus. Quis enim auctor historiæ probatus sit, tertio loco me scripsi dicturum, nec exsolvi quod promiseram; quin operis instituti penè immemor factus sum. Eam quippè rem nitimur ferè omnes aut ex memoriâ deponere, aut diu multùmque protrahere, quam non libentes et voluntarii, sed invitè et repugnanter aggredimur. Atqui licèt non constituto tempore et loco, reddam tamen in præsenti, et cum fœnore fortassè reddam id quod me debere non inficior. Anteà verò quàm de historicis utriusque et ecclesiasticis et profanis sententiam meam dico, illud est operæ pretium quærere sintne regulæ aliquæ, et quidam historiæ quasi indices, quibus historici cujusque fides ac veritas exploretur. Nam Joannes Annius tres regulas ponit, easque Metasthenis testimonio confirmat, ad quas omnes chronicorum libros expendere et examinare haud secùs atque ad lydium lapidem debeamus.

Prima, inquit, regula est ista : Suscipiendi sunt absque repugnantiâ omnes qui publicâ et

probatâ fide scripserunt. Secunda : Gesta et annales quatuor monarchiarum non possunt negari et rejici ab aliquo, quia solùm publicâ fide notabantur, et in bibliothecis aut archivis servabantur. Undè et in Esdrâ legimus quòd controversiæ de reparando templo diffiniebantur ex annalibus Persarum servatis in bibliothecis. Tertia regula : Qui solo auditu, vel per opiniones scribunt, hi, tanquàm privati, recipiendi non sunt, nisi ubi à publicâ fide non dissentiunt. Ex quibus colligit, quòd nemo in chronicis suscipiendus est, nisi annalibus quatuor monarchiarum concordet. Et in monarchiâ quidem Assyriorum, quia publicâ fide scripsit Berosus Chaldæus, consequens est, ut in temporibus ejusdem monarchiæ ipsi detur palma; et hunc secutis item ex Persis Methastheni, ex Græcis Xenophonti, in æquivocis et Archilocho, et Eusebio. Rejiciuntur à temporibus hujus monarchiæ ex Græcis Herodotus, Hellanius, Acusilaus; ex Latinis Justinus, Hellius et Orosius, qui contrà publicam et probatam fidem scripserunt.

In secundâ verò monarchiâ Persarum et Medorum auctor publicæ fidei fuit Metasthenes Persa, et Ctesias Gnidius, ut in tertio libro Diodorus notavit. Rejiciuntur Josephus ex Hebræis; et Clemens, Tatienus, Africanus et Eusebius ex Græcis: quia privatas opiniones secuti, contrà publicam fidem notant reges et tempora, quæ in bibliothecis et annalibus non fuerunt; et contrà omnem publicam fidem scribunt, Cyrum antè dedisse licentiam Hebræis in Babylone captivis, et mortuum, quàm Babyloniâ Darius ejus patruus potiretur. Proindè idem Eusebius, quoniam in tertiâ monarchiâ Græcorum, et in quartâ Romanorum publicam annalium fidem sequitur, in utrâque recipiunt. Recipitur et Philo Hebræus, qui solus habuit chronographiam omnium quatuor monarchiarum, et ideò solus ipse in temporibus ex Hebræorum scriptoribus recipitur. Qui non per opiniones, ut Josephus, sed etiam 70 Seniorum testimonio usus certissima scribit. Hæc Annius in 11 et 14 libro, hoc est, in Metasthenem Philonemque suos censet; fidenter sanè, ut solent isti, nihil tàm verens quàm ne dubitare aliquâ de re videretur. Sed videndum nobis, an in censurâ hâc quantùm securitatis est, tantùm sit etiam veritatis. Nec verò libenter nos scriptorum, præsertim familiæ nostræ vitia detegimus. Sed in publicâ studiorum causâ nullo modo prævaricandum erat. Cùm viderem itaque viros quosdam eruditos in his Annii præceptis et exemplis hallucinari, necessarium existimavi et regulas vanas esse ostendere, et falsa item regularum exempla (1). Principio igitur affirmare videtur Annius in quatuor tantùm monarchiis scribas certos haberi solitos, quos respublica in id constituerit, ut gesta temporaque notarent. Horum annales in locis tutis asservari, quemadmodùm in benè institutâ civitate videmus, quæ instrumenta scripturarum publica à tabellionibus obsignata custodiæ tutæ committit. Verùm illud non in quatuor solùm monarchiis, sed in Phœnicum Ægyptiorumque republicâ fieri solere, Josephus auctor est, primo contrà Appionem Alexandrinum libro. Nec omnes quatuor illæ monarchiæ hujusmodi rerum gestarum scribas et annales publicos habuêre, quibus rerum temporumque lites, si quæ essent exortæ, finirentur. Græcos siquidem hisce et scriptoribus et annalibus caruisse, multò probabilius est. Sanè antè olympiades Eusebius scribit, græcam de temporibus historiam falsam credi, quod ut cuique historico visum est, diversas Græci sententias protulerunt. At post olympiades non asserit ejus generis annales à destinatis reipublicæ ministris adscriptos exstitisse; sed id asserit, ex eo veram de temporibus Græcorum historiam credi, quo olympiades in usu esse cœperunt. At Marcus Varro, apud Censorium, lib. de Natali die, cap. 17, non aliud tradit, quàm quod Eusebius accipit, antè olympiades tempus μυθικὸν, hoc est, fabulosum exstitisse, quia in eo multæ fabulæ referuntur. Cum olympiadibus verò cœpisse ἱστορικὸν, quòd res eo gestæ veris historiis contineantur. Itaque, post olympiades Græci res verè gestas scribere orsi sunt, habitaque est deinceps apud eos quædam historiæ ratio, temporum convenientia, et in historicorum nonnulla consensio. Atqui Græcorum rempublicam certos historiæ administros ex eo tempore constituisse dicere Annius poterit, probare non poterit. Quin è contrario Josephus, bonus in primis auctor, scribit Græcos nihil firmiter scientes tradidisse, sed « quod unusquisque,

(1) Nisi fortè Annius sentit, gesta et annos quatuor monarchiarum, non à privatis scriptoribus solere scribi, sed ab iis tantùm, quibus respublica id muneris commisisset. Qui omninò sensus et falsior et absurdior est. Constat siquidem, in omni monarchiâ privatos quosdam historicos etiam fuisse. Nam ut de græcâ romanâque taceamus, in quibus ea res verti in dubium non potest, Diodorus in 3 Ctesiam, aliosque de rebus babylonicis discrepantes inducit, nec hos Ctesiæ, nec Ctesiam præferendo. Quod certo indicio est, nullum eorum publicâ auctoritate scripsisse.

« ait, opinatus est, hoc studuit explanare. « Undè etiam libri se invicem arguunt, et in « multis Hellanicus ab Acusilao discrepat, He- « siodum corrigit Acusilaus, Ephorus Hella- « nicum in plurimis ostendit esse mendacem, « Ephorum verò Timæus, Timæum qui post « illum fuêre, Herodotum verò cuncti. Sed « neque de siculis rebus, qui eas conscripse- « runt, neque rursùm de atticis hi qui atti- « cas, neque de argolicis qui argolicas memo- « riæ prodidêre, consentiunt. Nam et Thucy- « dides in multis etiam tanquàm fallax accu- « satur, licèt scrupulosissimam sui temporis « historiam scripserit. Causa verò hujus dis- « sonantiæ ea præcipua est, quòd non fuerit « studium apud Græcos publicas de iis, quæ « semper aguntur, proferre conscriptio- « nes. Non enim duntaxat apud Græcos alios « publica conscriptio est neglecta, sed neque « apud ipsos Athenienses disciplinæ cultores « aliquid hujusmodi reperitur. » Hactenùs Josephus. Quâ de re liquet, falsò Annium Josephi testimonium usurpâsse, ut probaret publicos Græcorum annales in templorum bibliothecis custodiri. Nihil enim tale Josephus argumentatus est, quale illi tribuit Annius. Sed hoc argumentatur, quòd à Cadmo litteras Græci se accepisse gloriantur, id persuadere illos non posse, cùm nulla inscriptio vel in templi parietibus, vel in vasis, statuis cæterisque donis templo dicatis, ex eo tempore relicta sit. At in his tamen post litteras inventas, aut deorum quibus ea dona offerebantur, aut offerentium nomina semper inscribi sunt solita. Plutarchus quoque, auctor et ipse gravissimus, affirmat in vitâ Solonis, nullos suâ ætate publicos Græcorum annales exstare, præter nuncupatos canones temporales, quorum auctoritas parùm apud eum valet, quòd multorum rerum inventa in ipsis repugnantia tolli nequiverit, quamvis in eâ re plurimi multùm operæ studiique posuerint. Vanum igitur et commentitium est, in Græcorum regno et monarchiâ post olympiades ejusmodi historicos publicâ auctoritate diffinitos destinatosque fuisse.

Illud autem vanius, in hâc monarchiâ solos Philonem atque Eusebium accipere, qui publicos probatosque annales fuerint secuti. Etenim Eusebius, si eam auctoritatem suis Chronicis posset adjungere, nullo modo reticuisset se hujusmodi annalibus inhærere. Philo verò Judæus nec quatuor monarchiarum annales habuit, quod illi falsò sineque ratione ac testimonio tribuit Annius, nec si habuisset, quidquam nobis attulisset commodi. Nulla enim Philo aut rerum gestarum aut temporum monumenta reliquit. Nam libellus, qui de Temporibus inscribitur, cùm fabularum plenus sit, nullius gravis auctoris est, nedùm Philonis. Auctor certè ejus libri non solùm mendacia consectatur, sed adeò etiam historiæ rudis est, ut solos Hebræos, nec prætereà quemquam de prophanis scriptoribus legisse videatur. Sed hoc nec ità multò post satis abundè ostendemus. Nunc de Romanorum quoque annalibus pauca dicantur. Quibus fuisse publicos annales olìm, Cicero, in secundo de Orat. libro, est auctor : « Ab initio, inquit, rerum romanarum « usquè ad P. Mutium pontificem maximum « res omnes singularum annorum mandabat « litteris pontifex maximus, efferebatque in « album, et proponebat tabulam domi, potestas « ut esset populo cognoscendi; ii qui etiam « nunc annales maximi nominantur. » Primo item de Legibus libro, inducit Atticum sic loquentem : « Nam post annales pontificum ma- « ximorum, quibus nihil potest esse nudius (1), « sicut ad Fabium, aut ad Catonem, aut ad « Pisonem venias; tamen quid tàm exile quàm « isti omnes? » Annales igitur isti pontificum maximorum à tempore P. Mutii intermissi sunt, illisque in historiâ Cato, Fabius Pictor, Piso aliique successêre, graves omninò auctores quidem, sed sine publicâ auctoritate tamen. Nec verò audiendi sunt, qui ejusmodi pontif. max. annales post Publium quoque Mutium continuatos asserunt, quòd hoc loco apud Ciceronem Atticus eos se vidisse significet, videre autem nullo modo potuerit, nisi essent continuati, cùm Livius priorum temporum pontificios annales incensâ à Gallis urbe interiisse dicat. Non enim interiisse dicit omnes, sed plerosque. Quâ ex re non fit, ut si in Livii manus annales isti pontificii non venerunt, quoniam rari ex incendio relicti sunt, ne in manus quidem Attici pervenisse existimemus, qui his quærendis majorem fortè diligentiam et curam adhibuit, quàm Livius. Quanquàm codices ejusmodi non semper hominum diligentiæ obveniunt, sed fortunæ. Annalium igitur pontif. max. post Publium Mutium facta intermissio est. Etenim, si ea pontificum diligentia perseverâsset, aut annales isti publici in bibliothecis templisque deorum exstarent, nec jam multis locis animi penderet Livius, et annalium incertitudinem

(1) Alii *jucundius* legunt, sed perperàm, et ad sensum Ciceronis parùm aptè.

causaretur, nec adeò sæpè in notandis consulibus consulumque etiam annis erraret. Nam errâsse, Henricus Glareanus perquàm diligenter ostendit; dubitâsse de personis frequentissimè Fabius Quintilianus ait.

Ac decadis primo libro sexto Livius ipse, quæ à conditâ urbe Româ ad captam eamdem à Gallis urbem, id est, ad olympiadem 97, quinque libris exposuerat, ea obscura, et parùm constantia queritur, tùm quòd perraræ per eadem tempora litteræ fuerint, tùm quòd etiam, si quæ in commentariis pontificum aliisque publicis privatisque erant monumentis, incensâ urbe pleræque interierint. Et rursùm in octavo libro, posteaquàm historicorum romanorum varias discrepantesque sententias posuit : « Nec facile est, inquit, aut « rem rei, aut auctorem auctori præferre. « Vitiatam memoriam funebribus laudibus « reor, falsisque imaginum titulis, dùm fa« milia ad se quæque famam rerum gestarum « honorumque fallente mendacio trahunt. Indè « certè et singulorum gesta, et publica monu« menta rerum confusa; nec quisquam æqualis « temporibus illis scriptor exstat, quo satis « certo auctore fletur. » In libris quoque nono et decimo, ut loca alia prætermittam, satis ille apertè docet, quàm nullos habuerit certos, probatosque annales, quos in scribendo sequeretur. Dionysius etiam Halicarnasseus se ejusmodi annales publicos minimè consecutum haud obscurè significat. Cùm enim historiæ suæ fidem conciliare cuperet, et veteres scriptorum romanorum historias se consuluisse testaretur, eorum vel maximè qui gravissimi et nobilissimi fuerint habiti, horum tamen annalium publicorum nullam omninò mentionem fecit, facturus sine dubio, si adeò magnam ac certam auctoritatem suo posset operi adjicere. Quid multa? Julius Cæsar, auctore Tranquillo, inito consulatu primus omnium instituit, ut tàm senatûs quàm populi diurna acta conficerentur et publicarentur. Quò Satyricum illud attinet : *Cupient et in acta referri;* Plinianum item illud: *Milone causam dicente laterihus coctis pluisse, in ejus anni acta relatum est.* Veterem ergò pontifi. maxim. morem, qui jam diù fuerat interruptus, Julius Cæsar primus omnium renovavit. Nec me præterit, Romanis quondàm libros quoque linteos fuisse, qui nihil ferè præter consulum et magistratuum nomina continebant. Sed neque hos Livius vidit, quoniam incensâ urbe fortè hi etiam perierant; neque ità horum auctoritate permotus est, ut non eos interdùm ab aliis citatos neglexerit. Quin Marcum Licinium cum libris linteis suis aliquandò coarguit. Imò verò et Tuberonem et Licinium refert in discrepanti opinione utrumque libros linteos protulisse; ut intelligas, libris istis linteis quàm tenuem et exilem fidem haberet Livius. Quibus ex rebus facilè Annius refellitur, qui circà finem commentariorum in Philonem suum astruit, Titum Livium publicos annales romanæ monarchiæ secutum esse, hujusque Philonem vestigiis institisse. Ubi multùm omninò de gradu Philonem suum dejicit; qui si publicos omnium monarchiarum annales habuit, ut paulò antè Annius dixerat, imprudenter sanè ac leviter Livium secutus est, quem constat, primùm nullos publicos annales habuisse, deindè in plerisque dubitâsse, deniquè errâsse in multis, et ità errâsse, ut errorum quorumdam ab aliis evincatur, quorumdam ipse etiam se arguat.

Nec patiar, ut quisquam mihi Flavium Vopiscum Syracusium opponat, qui in vitâ Probi fatetur se usum libris ex bibliothecâ Ulpiâ, registris etiam scribarum porticûs Porphyreticæ, actis demùm senatûs ac populi. In vitâ verò Aureliani, scribit Aurelianum in libris linteis qui in Ulpiâ bibliothecâ erant, ut quotidiana sua acta scriberentur præcepisse. Multò verò minùs illud feram, ut mihi Diodorus opponatur, qui in primo libro asserit, ex veteribus annalibus gesta se ac duces Romanorum cognovisse. Flavius quippè nihil nisi libros linteos restitutos, diligentiamque pontif. max. non antiquam illam, sed à Julio Cæsare primùm instauratam affert : Diodorus autem non affirmat se publicos Romanorum annales nactum esse, sed veteres. At hi in privatis monumentis esse potuerunt. Nihil igitur asserunt, qui in Græcorum Romanorumque monarchiis publicos fuisse annales aiunt, ad quos cæteras oporteat historias revocare, ut si iis consentiant, approbentur, reprobentur si dissentiant. Ostensum est enim, nullos neque è Græcis, neque è Romanis publicos annales exstare; atque adeò nullos auctores esse, qui secundùm ejusmodi annales Græcorum Romanorumque scripserint aut res gestas, aut tempora. Nisi fortè in uno aut altero loco auctor quispiam affirmet, se eam rem, quam scribit, ex libris linteis aut elephantinis, actisve publicis excepisse. Atqui ex unâ parte de totâ historiâ judicare stultissimum erit. Præterquàm quòd si quis suam historiam dicat publicis hujus, aut illius monarchiæ annalibus consentire, non continuò publicam ejus monarchiæ auctoritatem habet. Alioqui facile ac

promptum cuique erit, ad omnem etiam fabulam legentium conciliare uno mendacio dicendo fidem. Id quod Philo historicus apud multos obtinuit, qui in historiis suis omnia tempora quadrâsse ad veros quatuor monarchiarum annales, plerisque sine omni et ratione, et testimonio persuasit. Historicum dixi; nam verus ille Philo, gravissimus philosophus idemque theologus eruditissimus, ut ab imprudentiâ et mendacio, ità quoque ab historiâ scribendâ alienus fuit. Eusebius enim, Hieronymus ac Suidas, qui Philonis opera diligentissimè enumerârunt, nullum opus habent, in quo Philo res gestas regni cujusquam temporaque notârit. Ità doctis omninò viris liber ille de Temporibus inscriptione planè ementiente videtur esse suppositus. Quæ res manifestis quoque argumentis evincitur. Primum illud est, quòd libelli ejus auctor scribit stirpem Salomonis in Ochoziâ defecisse, et Joas, qui illi in regno successit, non de Salomonis, sed de Nathanis fuisse progenie. Quod quàm falsum sit, è sacris litteris facilè patescit. Quarti enim libri Regum cap. 11, ità legitur : *Athalia verò mater Ochoziæ videns mortuum filium suum, interfecit omne semen regium. Tollens autem Josaba, filia regis Joram, soror Ochoziæ, Joas, filium Ochoziæ, furata est eum de medio filiorum regis, qui interficiebantur, et abscondit eum à facie Athaliæ, ut non interficeretur.* Et capite duodecimo : *Tulit Joas rex Juda omnia quæ consecraverunt Josaphat, et Joram, et Ochozias, patres ejus,* etc. Et capite 13 : *Anno vicesimo tertio Joas filii Ochoziæ regis Judæ,* etc. Item 2 Paralipomenon cap. 22 : *Nec erat ultrà spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ochoziæ,* etc. Est deniquè in hanc rem præclarum illud testimonium, contrà quod nullus est ad tergiversandum locus, è primi libri Paralipomenon capite tertio, ubi in posteritate Salomonis, verbis nihil obscuris, recensetur Joas filius Ochoziæ. Id quod Matthæus explicatè confirmat, inquiens : *Josaphat genuit Joram, Joram autem genuit Oziam, Ozias autem genuit Joathan, Joathan autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechiam.* Generatione ergò et naturâ Ezechias filius erat Joseph, ac proindè Salomonis, ut Matthæus ait, et non Davidis edicto in filium deputabatur, ut asserit Philo.

Ecquis igitur eos ferat, qui contrà apertissima Scripturæ sacræ testimonia, stirpem Salomonis in Ochoziâ defecisse asseverant? Sed ne hìc quidem ψευδόφιλος ille Philo finem mentiendi facit. Tradit quippè et id rursùm, quos Scriptura filios Josaphat fratresque Joram appellavit, eos non verè filios Josaphat germanosque Joram, sed Nathanis posteros fuisse. Quod ut mireris, imò execreris etiam, verba subscribenda sunt, quæ secundi Paralip. libri cap. 21 leguntur : *Dormivit*, inquit, *Josaphat cum patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate David, regnavitque Joram filius ejus pro eo, qui habuit fratres filios Josaphat Azariam, et Jahiel, et Zachariam, et Azariam, et Michael, et Saphatiam. Omnes hi filii Josaphat, regis Juda. Deditque eis pater suus multa munera argenti et auri, et pensationes cum civitatibus munitissimis in Judâ. Regnum autem tradidit Joram, eò quòd esset primogenitus. Surrexit autem Joram super regnum patris sui, cùmque se confirmâsset, occidit omnes fratres suos gladio.* Quo in loco quæ potest esse tergiversatio, quæ tanta interpretandi licentia, quæ tàm magna comminiscendi libido, imò verò quæ tàm insignis impudentia, ut eos filios Josaphat, verosque germanos Joram fuisse negemus, quos, non sic modò Scriptura vocat, sed reddit etiam causam, cur germanos fratres intelligi necesse sit? *Joram*, ait, *fratres habuit filios Josaphat*, ne aliundè fratres existimares; idque etiam ne dubitare posses, iterùm atque iterùm repetit : *Omnes hi filii Josaphat, regis Juda. Deditque eis pater suus multa munera,.... regnum autem tradidit Joram, eò quòd esset primogenitus.* Quid autem illa commemorem, quæ sine omni sacro et profano testimonio, sineque ullâ rationis conjecturâ Philo iste falsus comminiscitur? Ortam litem inter filios David ex Bethsabee, Davidis edictum de posteris in regnum quodam ordine successuris, à rege Joas omnes sequentes binomios trinomiosque etiam fuisse, à desolatione ad carceres Joachim 20 annos interfluxisse, Mardochæum decem et octo annis ætatem Isaac superâsse, Machabæos simul cum pontificatu etiam ducatum à domo David subripuisse, undè inimicitias exortas multaque alia ejusmodi quæ partìm commentitia sunt, partìm sacris etiam litteris adversa? Quid quòd vel in humanâ historiâ Philo iste adeò sæpè delirat, ut facilè dicenti ipsi credas, se in ultimo anno ætatis suæ decrepitæ libellum illum scripsisse? Scribit siquidem, anno Cyri secundo Aggæum et Zachariam prophetâsse; item ob mortem Darii Hystaspis opus esse impeditum, nec adiri potuisse Cyrum, qui bello Tamyrico erat implicitus, item Cyro Assuerum Priscum Artaxerxem successisse, qui et plus quàm 12 annos imperârit, et Holofernem in Judæam miserit, item hunc duos

filios habuisse, qui de imperio contenderint, sed cùm alter eorum, hoc est, Darius Longimanus, victoriam fuisset consecutus, in ejus primo anno Jesum hortantibus iisdem prophetis templi ædificium aggressum. Quæ omnia falsa esse et historicis probatis omnibus vehementer repugnantia, quis non videt? Itaque miror quid in mentem Annio venerit, ut eum librum, qui de Temporibus inscribitur, in quo multa falsè, pleraque absurdè, nonnulla contrà Scripturam etiam dicuntur, Philoni attribuerit, viro doctissimo et prudentissimo. Quis enim credat, Philonem Xerxem illum Persarum regum omnium apud Græcos celeberrimum ignorâsse? Darium Hystaspis cum Dario Medo Cyri avunculo confudisse? Assuerum illum, qui opus templi impedivit, patrem Longimani existimâsse? Nempè in eos errores solus ipse posset incurrere, qui utriusque litteraturæ et sacræ et prophanæ rudis omninò et imperitus esset. Non ergò Philo Judæus, cujus ingenium, eruditionem, facundiam celebravit antiquitas, auctor illius libelli fuit, sed homo quispiam sine ullâ bonâ arte, sine eloquentiâ, sine ingenio, sine litteris. Nullo certè loco Philo iste falsus platonizat, sed ubique non modò indoctè et indisertè, verum incultè etiam atque inornatè loquitur.

Sed ut eò, undè digressa est, recurrat oratio, cùm monarchiæ græcæ atque romanæ nulli nunc publici annales exstent, nullique omninò auctores, quorum historiæ ad illiusmodi annales conveniant et quadrent, nimirùm in his duabus monarchiis, regulæ Annii nulli penitùs usui futuræ sunt. Sed et in prioribus duabus monarchiis mihi sanè videntur otiosæ ad omnemque usum prorsùs ineptæ. Nam tametsi Medos ac Persas publicos annales asservatos habuisse sacræ litteræ prodiderunt, Babyloniis etiam publicæ auctoritatis historias fuisse, non Josephus modò testatus est, sed auctores alii nobilissimi; ejusmodi tamen annalibus nos hodiè caremus, omnique etiam historico, quem hosce annales secutum esse certum atque exploratum sit. Berosum fateor, quoniam valdè probabile est, auctoritate publicâ Chaldæorum historiam edidisse. Metasthenem verò publicum Persarum historicum fuisse cur fatear, non video, quem res Indicas scripsisse et in Plinio, et in Josepho legi, res Persicas non legi. Sed quoniam non in hoc contentionis summa impendet, demus illud Annio gratis sicut et id quoque, Cresiam Gnidium in Persarum et rebus gestis (1), et temporibus accipiendum esse. Videlicet apud Diodorum in tertio Ctesias ipse testimonium perhibet, Græcis se veros certosque annales Persarum ac Medorum attulisse. Hoc igitur quoniam Ctesias de se dicit, credamus illi. Nam Lucianus Ctesiam Gnidium ait de rebus Indicis scripisse ea quæ nec ipse viderit, nec de alio narrante audierit; itaque fabulas esse. At donemus hæc interìm, nec enim de omnibus certandum est; illud agimus, quos libros Berosi et Metasthenis nomine inscriptos Annius protulit, eos nec Berosi esse, nec Metasthenis.

Berosum porrò Annianum non verum esse, sed fictum, Raphael Volaterranus libro Anthropologiæ decimo quarto animadvertit. Cui Ludovicus Vives (1), pluresque alii viri doctissimi assentiunt. Quæ mihi res argumentis idoneis videtur confici posse. Primùm, quòd Berosus iste Annianus scribit Noe, præter tres primores filios, Sem, Cham et Japhet, plures alios post diluvium genuisse: quod sacris litteris videtur esse contrarium. *Tres isti*, inquit Genes. 9, 19, *filii sunt Noe, et ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terram.* Non ergò alii filii Noe fuerunt, qui colonias orbis terrarum præcipuas, Noe jubente, constituerint (2). Refert deindè, cùm Noe ebrius jaceret, Cham illius virilia comprehendisse, ac tacitè submurmurando carmine magico patri illudentem, sterilem eum perindè ac castratum effecisse. Scribit prætereà, Noe in Italiam venisse, naturaliumque et divinorum libros conscriptos Italis reliquisse, eumdem quoque Noe Janum illum exstitisse, qui primus in Italiâ imperârit. Item Nemrod magis studuisse paci religionique deorum, quàm opulentiæ, ideòque translatum à diis subitò non comparuisse. Quæ commentitia esse omnia facilè ostenderem, nisi quòd plus etiam nimio hujus voluminis magnitudo crevit. Item ait, hunc ipsum Nemrod Assyrium, Medum et Magogum in Asiam misisse, qui regna condiderint Assyrium, Medum et Magogum. At hi cùm essent filii Japhet, vel patre, vel avo præcipiente, credi-

(1) Ctesias Gnidius apud Diodorum nullius Persarum regis mentionem facit; regum Medorum tantùm seriem ponit, et in eâ Mandanem quemdam, quem historiæ omnes ignorant, jure ut videtur quidem, quoniam nomen potiùs feminæ est quàm viri.

(1) In lib. 1 de veris narra. statim à pr. De trad. dis. lib. 5, et in proœm. in lib. 18 de Civ. Dei, Faber Stap. in l. 1 Poli. Arist. lib. 2.

(2) Omnia, quæ de antiquitate sapientiæ nostræ, quæ eadem Judæorum fuit, Joseph., Euseb, August., disputant, vana sunt, si hæc vera sunt.

bilius est colonias deduxisse, vel certè, ut Geneseos capite undecimo dicitur, is ipse Deus qui divisit linguas eorum in Babel, indè dispersit eos super faciem cunctarum regionum. Prætereà narrat, Semiramidem Babylonem urbem maximam ex oppido fecisse, et magis illam ædificâsse quàm ampliâsse. At veriùs è contrario Berosus apud Josephum, in primo contrà Appionem Alexandrinum libro, scriptores græcos reprehendit, qui falsò tradiderint, à Semiramide Babylonem ædificatam, et mira opera ab illâ circà hanc fuisse constructa. Ad hæc Berosus Annianus prodit, Cenchrem, Ægypti regem, Hebræorum magiâ in mari periisse. Quod utique nullo esset modo à Josepho prætermissum, qui cùm hebrææ gentis antiquitatem adversùm Græcos conaretur ostendere, nullum aut prius aut antiquius expressum testimonium potuit Berosi proferre, quàm ex tertio libro Chaldæorum, ubi Nabuchodonosorem scripsit templum Judæorum civitatemque vastâsse. Berosus insuper Annianus nullam nec apertè, nec obscurè Abrahami mentionem facit. At Berosus ille verus, ut Josephus auctor est, Abrahami implicitè meminit his verbis : « Post diluvium autem decimâ ætate, apud « Chaldæos erat quidam justitiæ cultor, vir « magnus et sideralis scientiæ peritus. » Prætereà Berosus Sennacherib, regis Assyriorum, gesta commemoravit, quemadmodùm Josephus Hieronymusque testantur. At in Beroso Anniano nulla Sennacherib commemoratio est. Prætereà fictus iste Berosus in Ascarade, decimo octavo Assyriorum rege, finem historiæ suæ fecit, post quem tamen viginti alii reges usquè ad Sardanapalum Babyloniis imperârunt. Sed hos tamen Berosus non omisit, quin eos etiam annumeravit, qui Nabuchodonosoro, Nabulassari filio, usquè ad Cyrum in imperio Babylonico successêre, ut Josephus, contrà Appion. libro primo, divusque Hieronymus in Daniel. cap. 5, affirmant. Atque Metasthenes Annianus, cùm triginta octo Assyriorum reges à Saturno ad Sardanapalum numerâsset, tempusque etiam regni cujusque eorum subjecisset, in his omnibus se Berosum sequi, atque adeò ejus se verba exscribere testatus est.

Nec verò dici potest, libellum istum de Antiquitatibus fragmentum esse Berosi, non integrum opus, quoniam vel Annius ipse nobis tanquàm integrum opusculum venditavit. Manethon quoque Annianus apertè dicit, se indè historiam exordiri, ubi finem historiæ suæ Berosus fecit. Ità in supplemento Manethon decem et octo regibus Berosi quatuordecim alios adjecit, quos si à Beroso accepisset, nullo pacto inficiaretur. Fictus est ergò Berosus iste Annianus, non mancus. Quid quòd apud auctores veteres Berosus non Ægyptiorum, non Lybicorum, non Celtiberorum, non Italorum, non Germanorum, sed Chaldæorum scripsit historiam? Annianus verò iste æquè horum omnium regnorum historicum se præbet. Nullum certè probatum auctorem invenies, qui Berosum, nisi in rebus Chaldaicis testem excitet veritatis. Atqui, si auctor gravissimus res alias scripsisset, sine dubio in eis ab aliquo vel hebræo, vel græco, vel latino auctore aliquandò citaretur. Sed nescio an Berosum istum satius fuisset nullâ argumentatione conficere. Res quippè ità priscas memoriæ prodit, ut licèt falsas intelligere per tui animi conjecturam possis, arguere tamen per illarum vetustatem nimiam non possis. In rebus enim ejusmodi, quò quisque improbior est, eò majorem habet fingendi licentiam, adeò ut de libris quidem totis et auctoribus, quemadmodùm ait Fabius, mentiatur tutò, quia inveniri, qui nunquàm fuêre, non possunt; de rebus autem ipsis vel tutissimè mentiatur, quia nulli testes produci queunt, qui non sint pueri, si contrà veterrimos proferantur. Quâ in re cùm episcopus quidam nostros deprehensus esset sæpè peccâsse, eos enim auctores citârat interdùm, quos nulla unquàm habuit ætas, eas res olim gestas scripserat, quas nulli homines ediderunt, respondit referre nihil in historiâ sic an aliter omninò sentias, quòd omnia essent ambigua, nisi quæ sacris litteris continerentur. Indigna quidem episcopo, eoque theologo sententia. Nam rusticus homo et vanus si hæc dicat, non est mirum. Sed ut eò revertamur undè discessimus, facilius dico esse Berosum istum Annianum contemnere quàm refellere. Nam viris doctis ipsa libelli lectio satis magna persuasio est, indoctis persuadere nihil attinet. Suo Beroso fruantur licet, quem solum de Temporibus inscriptionum quarumdam, per annos quadragintos octoginta antè Ninum et Phoroneum supputâsse, Annius ait Plinium tetigisse; cùm Plinius tamen nihil aliud tradat quàm Berosum usquè adeò astrologiâ enituisse, ut Athenienses ei ob divinas præditiones publico in gymnasio statuam inauratâ linguâ statuerint. Fruantur itaque, ut dixi, Beroso suo, sed Plinii auctoritate non fruantur; imò ne probabili testimonio ullo quidem, aut ratione aliquâ consentaneâ. Illa enim ridicula est, Hieronymum Berosi hujus verbis quandoque uti;

quasi verò commento locus esse posset, nisi Berosus iste fictus veri Berosi quædam verba compilâsset.

Sed jam Annianum Metasthenem, quàm fieri poterit brevissimè, explodamus. Non autem persequar errata minuta, quæ in parvo volumine plura sunt. Tantùm quæ sunt majora videamus. Scribit igitur monarchiæ persicæ reges et tempora in hunc modum: « Baltha- « sare interfecto, regnaverunt simul Cyrus et « Darius annis duobus, indè solus Cyrus, duo- « bus et viginti. Filius Darii Priscus Artaxer- « xes Assuerus, annis viginti; ultione intereà « sumptâ de factione Tamyricâ, quæ per dolum « patruum tradiderat Tamyræ, hujus duo filii « Cyrus Artabanus et Darius Longimanus se- « ptem mensibus pro imperio dimicaverunt, et « septimo mense Longimano victoria cessit, « regnavitque annis septem et triginta. Ejus « filius, Darius Nothus, annis decem et novem, « magnus Artaxerxes Darius Memnon, annis « quinquaginta quinque, Artaxerxes Ochus, « sex et viginti, nostrâ ætate Arses, annis qua- « tuor, Darius ultimus, sex. » Hos quoque reges et tempora eodem ordine eisdemque penè verbis Philo Annii notavit, eumdem fuisse utriusque fabulæ artificem suspiceris, vel potiùs intelligas. Hoc solùm addit Philo, videlicet ex Hebræorum officinâ, Assuerum istum Nabuchodonosorem esse, cujus res gestas Judith scribit historia. Illud autem in primis rogo, ecquis iste est Priscus Artaxerxes Assuerus, qui patrem habuit Darium, patruum Cyrum, qui Cyro in imperio successit, qui viginti annos regnavit, qui et Nabuchodonosor fuit, cujus exercitum principemque militiæ Holofernem mulier una deturbaverit, qui deniquè duos filios sortitus est, Cyrum Artabanum et Darium Longimanum? Sanè Cambysen respondent esse. Id namque Metasthenes paulò antè scripserat, Cyrum, et Darium sex annos priusquàm Babylonem caperent, bellum Tamyræ reginæ illaturos, regnum persicum Cambysi filio resignâsse. Id etiam historicorum omnium consensione proditum est, Cambysen statim à Cyro Persarum imperium tenuisse. Assuerus ergò iste idem, qui et Cambyses fuit. At verò quæ in prisco Assuero sive adjuncta, sive antecedentia consequentiaque ponuntur, adeò sunt à Cambyse aliena, ut etiam contraria esse videantur.

Primùm enim Darius Cambysis pater non fuit, sed Cyrus. Id quod non Herodotus modò, Josephus, Hieronymus, sed universi scriptores græci latinique testantur. Cujus omninò rei illud quoque argumentum est, quòd Cyri parenti Cambyses nomen erat, ut historici uno ore dixerunt omnes. Darius autem nullum majorem habuit, qui Cambyses vocaretur. Consentaneum est ergò, Cambysen filium Cyri fuisse, non Darii. Prætercà, si Cambyses Darii filius fuit, certè Dario mortuo in regnum patris successisset; at, Dario mortuo, Cyrus solus Persis ac Medis viginti duobus annis imperavit, ut etiam Metasthenes, et Philo confessi sunt. Non ergò Darii filius Cambyses fuit, sed Cyri, cui in imperio successit. Prætereà, cùm monarchia à Medis in Persas per Cyrum fuerit translata, ecquo pacto verisimile fit, filium Darii Medi in monarchiam successisse, filium Cyri Persæ non successisse? Sed quid ego demens eam rem conor argumentis demonstrare, quæ cùm ex historiæ fide pendeat, historicis omnibus consentientibus memoriæ prodita sit? Nihil profectò necesse est, contrà eum ratione pugnare, quem omnium et ecclesiasticorum et profanorum auctoritas vincit. Simile est, quod deindè subjicit, Cyrum patruum fuisse hujus Assueri. Fuerunt igitur Cyrus Persa, ac Darius Medus germani fratres, quod cum ratione etiam pugnat. Atque auctores universi alios parentes Dario Medo, alios Cyro Persæ fuisse scribunt. Quod rursùm tertio loco addit Assuerum istum viginti annos imperâsse, illud historiis item omnibus adversum est. Apparet autem in hoc esse confictum, ut historia libri Judith sub isto scripta videatur; id quod Eusebius in Chronicis magis refert quàm sequitur. Traditio quippè Hebræorum est, quæ nec idoneo testimonio, nec probabili ratione consistit. Josephus sanè repugnat, qui libro Judaic. Antiq. undecimo, capite secundo, Cambysen ait septimo anno regni sui mortem oppetiisse. Sed et Eusebius Cambysi octo solùm annos imperii tribuit, Herodotus verò septem annos et menses quinque. At Nabuchodonosor, qui in libro Judith commemoratur, plures etiam quàm 23 annos imperavit, ut cap. 2 habes. Non ergò Cambyses Nabuchodonosor ille fuit. Prætereà omnes historiæ produnt et Cambysen, et Cyrum, cui ille in regno successit, reges Medorum Persarumque fuisse. At Nabuchodonosor libri Judith nusquàm aut Medorum aut Persarum rex, sed ubique et Assyriorum fuisse, et regnâsse in Ninive civitate magnâ dicitur.

Ad hæc si Cambyses Mediæ rex erat, ut verè erat, quomodò Nabuchodonosor is fuit, qui Arphaxat regem Medorum obtinuit? Nempè quamvis fingere nostro arbitratu libeat id, quod Philo Annius facit, Arphaxat factionis Tamyricæ fautorem Assyrios, Medos ac Persas ad

defectionem compulisse, at non proindè tamen regem eum Medorum Scriptura appellaret. Pari etiam ratione Persarum Assyriorumque rex Arphaxat iste vocaretur. Quid quòd Nabuchodonosor tùm etiam rex Assyriorum fuisse dicitur, cùm Arphaxat regem Medorum superavit. Quale ergò Philonis commentum est, Arphaxat cum Persis ac Medis Assyrios quoque ad defectionem compulisse? Prætereà, Arphaxat ille, contrà quem Nabuchodonosor depugnavit, civitatem Mediæ florentissimam condidit, cui nomen Ecbatanis, ut Judith capit. 1 legitur. At civitas hæc multis antè Cambysen annis erat ædificata, à Diocle videlicet, quinto Medorum rege, quemadmodùm Eusebius testatur in Chronicis, itemque in primo libro Herodotus. Nec excidit mihi scripsisse in tertio Diodorum, Ecbatana antè Semiramidem condita, in quibus regiam quoque illa ædificârit; Plinium verò, lib. 6, c. 14, Seleuci ædificium esse. Verùm, quoniam non consultò, sed casu in hujus rei mentionem incidi, satisfaciam utrique quasi præteriens quàm brevissimè. Diodorus primùm sæpè ac multùm in historiâ nugatur. Eamdem certè habuit, ut cæteri Græci, mentiendi libidinem. Quid enim levius in mentiendo, quàm Græcia, regio vana et ad omnem impulsum mobilis? Nisi fortè Diodorum defendit titulus libri ejus, qui nunc unus exstat, de antiquorum fabulosis gestis inscriptus, qui quoniam inscriptioni suæ ipse respondet, neminem fallit. Quod enim promiserat, idem exsolvit. Nam quod Plinius in procœmio totius operis asserit, Diodorum apud Græcos primum desiisse nugari, id facilè ex orationis Plinianæ contextu intelligitur non ad historiarum falsitatem, sed ad inscriptionum vanitatem pertinere. Græci enim auctores inanes ventosasque inscriptiones libris suis passim præponebant. At Diodorus, ut Plinius ibi refert, librum suum nullo levi vanoque indice invidiosum fecit, ut priores, sed Bibliothecæ Historiam inscripsit. Non ergò Diodori nos urgebit auctoritas, si quæ de Semiramidis magnificentiâ et in Ecbatanis extructâ regiâ græcis fabulis decantata sunt, ea ipse vel retulerit, vel etiam fuerit secutus. Plinius verò iis, qui urbes præclaras condiderunt, nobilitandis sæpè fallitur.

Sed ad rem. Cùm Arphaxat eum, qui Ecbatana ædificavit, antè Cambysem fuisse certum exploratumque sit, fieri non potest, ut Cambyses Nabuchodonosor ille intelligatur, qui ab Arphaxat, Ecbatanarum conditore, victoriam reportavit. Prætereà, Ninive, tempore regni Persarum, à Babyloniis vastata fuerat, ut Nahum vaticinatio indicat. Nec Persis monarchiam occupantibus regem proprium hæc civitas habuit. At Nabuchodonosor, cujus in libro Judith mentio est, regnabat in Ninive civitate magnâ; non igitur quæ Judith historia refert, ea sub Cambyse, sed, ut verè Carion sensit, antè Persarum imperium gesta sunt. Nec, ut ab hâc sententiâ discedam, Achioris me verba movent, quæ cap. 5 referuntur. Quoniam antè insignem illam captivitatem Babylonicam afflixit aliquoties Dominus omne semen Israel, et tradidit eos in manus diripientium nunc Ægyptiorum, nunc Syrorum, nunc Assyriorum, nunc Moabitarum et Ammonitarum, donec tandem projecit eos à facie suâ. Quia verò in varias regiones captivi adducti sunt, sed brevi tempore reduxit eos Dominus in terram suam, idcircò in libris Regum ejusmodi minùs celebres captivitates silentio premuntur. Nam et Judic. c. 18, cujusdam captivitatis mentio fit, quam Cajetanus verè, ut ego sentio, dicit in libris Regum prætermissam. *Non enim*, ait, *omnia scripta sunt.* Non itaque Achior de captivitate illâ insigni Babylonicâ loquitur, sed de aliâ quâpiam. Judith porrò ætate, templum hierosolymitanum non erat eversum, nec civitas ipsa vastata. *Iterum*, ait, *possident Hierusalem, ubi sunt sancta sanctorum.* At regnante Cambyse et eversum templum erat, et nondùm civitas instaurata. Manet igitur, ea, quæ ipsius Judith narrat historia, non esse ad Cambysen referenda. Meritò igitur Assuerum istum priscum Artaxerxem negant ullum fuisse quidam; quoniam reverà, qualem Metasthenes Philoque describunt, nullus fuit. Qui etiamsi fuisset, si à Cyro statìm imperavit, Longimani profectò parens non fuisset. Ecquis enim dubitet, post Cyri et Cambysis regnum Darium Hystaspis Persarum dominationem adeptum, cui Xerxes filius in imperio successerit? Nimirùm id Herodotus, Justinus, Orosius, cæterique scriptores profani tradiderunt, atque universi etiam veteres ecclesiastici, Josephus, Clemens, Africanus, Hippolytus, Eusebius, Hieronymus. Hieronymus certè eam rem non tanquàm dubiam et incertam, sed tanquàm perspicuam atque constantem prodidit in Danielis caput septimum, inquiens : « Tres « ordines, qui erant in ore bestiæ, quidam tres « reges post Cyrum fuisse Persarum autumant « et quæ illis sunt nomina, reticent. Nos verò, « cùm post Cyrum, qui regnavit annis triginta, « sciamus apud Persas regnâsse Cambysen, fi« lium ejus, et fratres Magos, et deinceps Da « rium, cujus secundo anno cœptum est ædi« ficari templum in Hierusalem; quintum

« Xerxem filium Darii; sextum, Artabanum; « septimum, Artaxerxem Longimanum; octavum, « Xerxem; nonum, Sogdianum; decimum, Darium Nothum; undecimum, Artaxerxem Memnonem; duodecimum, Artaxerxem Ochum; tertium decimum, Arsen, « Ochi filium; quartum decimum, Darium, Arsanis filium, qui ab Alexandro superatus est; « quomodò tres reges Persarum fuisse dicemus? » Hactenùs Hieronymus.

Sanè si in regum Persarum serie aut fratres Magos, aut Artabanum, aut secundum Xerxem sive Thucydides, seu quisquam alius historicus prætericrit, nihil mirum esse debet, quoniam illi vel brevissimo tempore imperârunt, vel certè eo quoque brevi tempore de imperio cum aliis contenderunt. At Darium Hystaspis, et Xerxem filium ejus, qui potentissimus rex atque ditissimus adversùm Græciam innumerabilem duxit exercitum, et ea gessit, quæ græcorum et latinorum gentilium ac fidelium historiæ narrant; hos, inquam, duos tàm excellentes ac præclaros reges silentio transire, extrema ignorantia, ne dicam impudentia est. Etenim hos in Persis regnâsse si quis neget, negare poterit Constantinum Theodosiumque Romæ imperâsse. Non enim plures gravioresque historici hoc quàm illud affirmant, atque Herodotus et Thucydides de his videlicet sui seculi regibus ità loquuntur, ut non res auditas, sed visas narrare videantur. Nec si historiæ suæ Herodotus fabulas miscet, idcircò fides illi abroganda est in rebus sui temporis publicis et manifestis, in quibus nullus erat fictioni locus. Alioqui, Plutarchus, qui minimos quosque errores Herodoti persecutus reprehensione est, hunc, quoniam erat maximus, potissimùm insectaretur. Credamus itaque potiùs Herodoto, Thucydidi, Justino, Orosio, Africano, Eusebio, Hieronymo, Josepho, cæterisque auctoribus probatissimis, quàm Metastheni huic, non veteri et erudito, sed recenti, rudi, sine sensu, sine sapore, ignoranti, atque adeò impudenti; nempè qui polliceatur scripturum se regum Persarum tempora, ut in annalibus publicis liquidè et verè digesta sunt, reges quoque, et nomina, quàm apud eos splendidissimè regnatum est; et tamen eos reges omittat, qui in Persis magnificentissimè atque amplissimè regnaverunt.

Nec me fugit, Joannem Carionem operosè etiam contendisse, ut inter Eusebium, Hieronymum, ac reliquos auctores graves, et Metasthenem Persam istum nulla esse repugnantia videretur. Ità in summâ discordiâ ac dissensione pacem conciliare nititur, et quæ discrepant plurimùm, ea facere ut consentiant vel maximè. Primùm ergò ait Carion, Assuerum illum priscum, Darium Hystaspis intelligi oportere. Quâ unâ ex re totum disce Carionem. Quid enim stultius dici potuit, quàm Darium Hystaspis patrem habere Darium Medum, patruum Cyrum, filium, Longimanum? His enim attributis priscum illum Assuerum Metasthenes cumulavit. Quid autem à Dario Hystaspis alienius quàm publico edicto vetare, ne templum Hierosolymis instauraretur quod Assuero illi prisco Philo Annianus assignat? Nam causæ à Carione redditæ, cur à Metasthene Xerxes fuerit omissus, usquè adeò ridiculæ et ineptæ sunt, ut non sint à me in præsentiâ referendæ. Atque eas omnes sigillatim Joan. Vergara, canonicus Soletanus, vir græcæ ac latinæ linguæ peritissimus, in libello 8 quæst. hispanè edito, accuratiùs refutavit. Cujus nos operâ et diligentiâ multùm hoc loco adjuti sumus. Malumus enim, quod nos Plinius in Procœmio admonuit, mutuum omninò reddere, quàm in furto deprehendi. Illud enim Basilii præceptum semper nobis probatum est, si quid ex alio discitur, minimè celandum, more pravæ mulieris, quæ partus notos clàm supponit; quamobrem sermonis et doctrinæ patrem ingenuè manifestandum. Quibus rebus demonstratis, omni luce clarius apparet, id quod hujus orationis institutum erat, Annii regulas in historiæ judicio utiles esse non posse : quandò ne ex his quidem posterioribus Chaldæorum ac Persarum monarchiis annales ulli publici relicti sunt, nec auctoris cujuspiam monumenta, qui historiam suam ad veram certamque eorum annalium formulam composuerit. Quocircà Josephum, Eusebium, Hieronymum cæterosque probæ fidei auctores, in Persarum aut rebus gestis, aut temporibus explodere, quod Metastheni huic, et iis qui prætexuntur, Susianis annalibus non cohæreant, magnum inscitiæ, imò verò etiam temeritatis argumentum est. Quo loco Joannes Driedonis vehementer erravit, homo quod ad theologiæ diligentiam pertinet, planè doctus, quod ad historiæ humanæ cognitionem, valdè rudis. Qui cùm in hæc Annii volumina incidisset, et Berosi Chaldæi, Metasthenis Persæ, Ctesiæ Gnidii, Philonis Judæi, Diodori Siculi, Bibliothecæ Susianæ, septuaginta Seniorum excitatio inani verborum sonitu illius complevisset aures, ad Eusebii, Josephi, Hieronymi vocem oppido quàm gravem obsurduit. Quantò prudentiùs Ecclesia, quæ, cùm Adam, Enoch et Noe quidam libelli producerentur, eos noluit recipere. Quoniam, ut Augustinus ait, « quò in auctori

« tate non essent, nimia fecit antiquitas, « propter quam videbantur habenda esse su- « specta, ne proferrentur falsa pro veris. Nam et « proferuntur quædam, quæ ipsorum esse « dicuntur, ab eis, qui pro suo sensu passim, « quod volunt, credunt. » Hactenùs in decimo octavo de Civitate libro, cap. 38, Augustinus. Viro igitur prudenti, ut liber quisque sub antiquitatis nomine profertur maximè, ità maximè debet ille esse suspectus. Quam nos prudentiam secuti, Berosi hos, Metasthenisque libellos, vel nimiâ vetustate suspectos haberemus, etiamsi nihil illi continerent, quod viris gravissimis contraveniret. Quibus rebus efficitur, ut prima Annii causa, quamobrem in Persarum monarchiâ Josephum Eusebiumque rejici oporteat, futilis et vana sit. Nam altera falsissima est. Non enim aut Eusebius, aut quisquam alius probatus auctor scribit, Cyrum antè dedisse licentiam Hebræis in Babylone captivis, et mortuum, quàm Babyloniâ Darius ille Medus potiretur. Eusebius porrò Darii Medi in Chronicis nusquàm meminit, nec sub eo nomine, nec sub nomine Ciaxaris, quo eum appellat Xenophon. Non ergò Eusebius scripsit, Cyrum antè interfectum esse quàm Darius Medus Babyloniam cepisset, cùm Darium omninò Medum in Chronicis prætermiserit. Herodotus autem nihil ejusmodi scripsit, quale illi Annius impingit. Darium, Hystaspis filium, Eusebius Herodotusque commemorant; ille, ut solet, breviter regni tempora notans, hic latiùs ejus gesta describens. In quibus illud refert, Darium Hystaspis Babylonem, quæ à Persarum imperio defecerat, iterùm et obsidione cinxisse et expugnàsse. Atque hìnc turpis Annii error exstitit. Cùm enim audisset, Herodotum scribere, post Cyri mortem Babylonem à Dario captam, existimavit eum de Dario Medo intellexisse cùm Darium Hystaspis sine dubio Herodotus expresserit. Nam à Cyro semel expugnatam Babylonem primo libro dixerat. Deindè in tertio eâ iterùm captâ Darium Hystaspis potitum affirmat, muros ejus circumcidisse, et portas omnes amolitum esse, quorum neutrum Cyrus fecerat priùs eidem à se captæ. Abeat ergò nunc Annius, et dicat Herodotum et Eusebium somniâsse. Annius ipse reverà potiùs somniat, qui è duobus nominibus, Dario Medo et Dario Persâ, unum facit, exque duabus Babylonis expugnationibus item unam. Id quod propriè dormientium et somniantium est.

Sed ais : Daniel, cap. 11, post Darium Medum, quatuor solùm Persarum reges usquè ad Alexandrum futuros vaticinatus est (1). Non ergò quatuordecim fuêre, quemadmodùm nos Eusebium Hieronymumque secuti fuisse diximus. Hujus argumenti ratio Tertullianum in eo libro, quem contrà Judæos scripsit, videtur impulisse, ut inter Darium Medum, et Alexandrum quatuor duntaxat Persarum reges intermedios poneret, Artaxerxem, Ochum, qui et Cyrus, Argum deniquè ac Darium ultimum, qui et Melas nominatus est. In quem errorem Nicolaus Lyranus, licèt à Hieronymo admonitus, videns prudensque incurrit, Hebræorum somnia sequens, qui historiæ humanæ penitùs sunt ignari : quoniam nulla externi regni monumenta in linguâ suâ habent ; nec alios aut Græcorum reges agnoscunt, nisi quos Scriptura commemorat. Quod qui parùm perspiciunt, hi Judæos in earum etiam scripturarum explicatione sequuntur, quarum intelligentia, si gentilium ignorentur historiæ, aut vix, aut certè nullo modo haberi potest. Ità Hebræi rationes sæpè historiarum vertunt, et id, quod probare non possunt, fingere conantur. Quorum error eripiendus est, omnisque opinio ad eam speciem traducenda, ut Scripturâ sacrâ interpretandâ, in iis præsertim locis, quæ res externas gentium attingunt, gentium monumenta sequamur. Rectiùs igitur veriùsque Hieronymus quartum illum regem, quem Propheta commemorat, Xerxem, Darii Hystaspis filium, fuisse intelligit ; talem enim hunc ethnicorum historiæ narrant, qualem Propheta describit. Quòd autem Daniel, quatuor Persarum regibus enumeratis, novem, qui fuêre post Xerxem, prætermiserit, hoc non solùm contrà nos, sed contrà Metasthenem Annii, Philonemque etiam facit. Non autem curæ fuit, ut Hieronymus ait, Spiritui prophetali historiæ ordinem sequi, sed præclara quæque perstringere. Ac si quis prophetarum transitiones diligenter animadvertet, inveniet multa intermedia frequentissimè pertransiri ; quæ si ex vatum silentio nunquàm fuisse judicabit, in magno eum errore necesse est, et multarum rerum ignoratione versari. Hoc verò loco peculiaris causa fuit, cùr in rege Persarum Xerxe spiritus prophetæ subsisteret. In eo siquidem Persarum monarchia maximè adversùm Græcos eminuit, adeò ut ab innumerabili

(1) Daniel, cap. 9 et 11, ubi hos quatuor reges ait fuisse Cyrum, Cambysen, Assuerum, maritum Esther, et Darium, filium Assueri, quem Alexander, ut inquit, debellavit. Darius autem ipse postremus, juxtà horum sententiam, Longimanus intelligitur, sub quo aiunt templum ædificatum.

exercitûs multitudine Græcia vel brevi momento vastanda atque exinanienda videretur. Itaque repentè Danieli Alexander græcus ostensus est, qui non solùm Græcos posset à Persis eripere, sed de Persis etiam triumphare. Sed de regulis Annii, earumque regularum exemplis, ac de totâ demùm Annii censurâ satis, ut arbitror, diligenter disputatum est. Quid igitur? (Nam hoc dicet fortassè aliquis) nulla via ratioque erit, quâ veraces historicos à fallacibus distinguere atque internoscere valeamus? Erit nempè, et multiplex etiam erit (1).

Prima lex ex hominum probitate integritateque sumetur. Quæ omninò res locum habet cùm quæ narrant historici, ea vel ipsi se vidisse testantur, vel ab his, qui viderunt, accepisse. Qualia sunt pleraque in epistolis Ambrosii, Cypriani, Hieronymi, Augustini, in libris quoque hujus de Civitate Dei, in dialogis Gregorii, breviter in omnibus ferè doctorum Ecclesiæ probatissimorum scriptis : in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippè præclarisque virtutibus viri sanctissimi atque optimi id consequi meruerunt, ut in rebus ejusmodi, quas vel spectâsse se, vel ab aliis fide dignis, qui spectârint, se audîsse testati sunt, fides omninò illis habeatur. Quâ in re Erasmus, Roterodamus aliique juniores quidam sæpè ac licenter errârunt. Quid enim liberius, licentius, immoderatius dici potuit, quàm Hieronymum asserentem Matthæi Evangelium hebraicum describendi sibi copiam fuisse, in eo virum gravissimum sanctissimumque mentiri? Jure itaque piis hominibus nimia hæc quorumdam juniorum liberiorque licentia displicuit, jure etiam in crimen vocata est. Hæc autem prima lex in prophanis quoque auctoribus locum habet. Quædam enim Julius Cæsar, quædam Suetonius, quædam Cornelius Tacitus, quædam Plutarchus, quædam Plinius narrant, quæ auctores ipsi partìm oculis aspexerunt, partìm acceperunt ab his, qui ea præsentes aspexerant. In hisce verò auctoribus tametsi pietatem, absolutaque virtutis officia spectare non licet, tamen probitatem quamdam bonitatemque naturæ. Quidam enim eorum aut veritatis amore inducti, aut ingenui pudoris verecundiâ usquè adeò à mendacio abhorruerunt, ut jam pudendum fortassè sit, historicos gentium quosdam veraciores fuisse quàm nostros. Dolenter hoc dico potiùs quàm contumeliosè, multò à Laertio severiùs vitas philosophorum scriptas, quàm à Christianis vitas Sanctorum, longèque incorruptiùs et integriùs Suetonium res Cæsarum exposuisse, quàm exposuerint Catholici, non res dico imperatorum, sed martyrum, virginum et confessorum. Illi enim in probis aut philosophis, aut principibus nec vitia, nec suspiciones vitiorum tacent, in improbis verò etiam colores virtutum produnt. Nostri autem plerique vel affectibus inserviunt, vel de industriâ quoque ità multa confingunt, ut eorum me nimirùm non solùm pudeat, sed etiam tædeat. Hos enim intelligo Ecclesiæ Christi cùm nihil utilitatis attulisse, tùm incommodationis plurimùm. Nominibus parco, quoniam hujus loci judicium morum etiam est, et non eruditionis tantùm, in quâ liberior potest esse censura. Nam quæ morum est, hæc debet profectò esse et in vivos cautior, et in mortuos reverentior. Certum est autem, qui fictè et fallaciter historiam eccclesiasticam scribunt, eos viros bonos atque sinceros esse non posse, totamque eorum narrationem inventam esse aut ad quæstum, aut ad errorem quorum alterum fœdum est, alterum perniciosum. Justissima est Ludovici querela de historiis quibusdam in Ecclesiâ confictis. Prudenter ille sanè ac graviter eos arguit, qui pietatis loco duxerint mendacia pro religione fingere. Id quod et maximè periculosum est, et minimè necessarium. Mendaci quippè homini ne verum quidem dicenti credere solemus. Quamobrem qui falsis atque mendacibus scriptis mentes mortalium concitare ad divorum cultum voluêre, hi nihil mihi aliud videntur egisse, quàm ut veris propter falsa adimatur fides, et quæ severè ab auctoribus planè veracibus edita sunt, ea etiam revocentur in dubium.

In Herodoti lucubratione rebus fictis et adumbratis quidem loci plurimùm fuit. Verùm inscriptione ipsâ ille prænonuit, non esse in eo libro historiæ rationem ad vivum resecandam. Musas videlicet inscripsit, quibus fabulæ interdùm concessæ sunt, ut audientium animos jucundiùs et suaviùs allectent, quod severitate narrationis non perindè assequerentur. Xenophon, qui, ut Fabius, lib. 10, c. 1, ait, magis inter philosophos quàm inter historicos reddendus est, optimi et absolutissimi principis formam in Cyro perfectam conatur effingere. Itaque non est ab eo expectandum, qualisnam Cyrus reverà fuerit, rex licèt excellens et eximius, sed qualis futurus sit in repu-

(1) Vide suprà notam, ad finem capitis quarti.

blicâ imperator, si ad normam exemplaris exactissimi componatur (1). At in historiâ christianâ, quæ tota, ut diximus, non voluptate, sed veritate perpenditur, quorsùm attinet historiæ nomen commentis fabulisque prætendere? Quasi verò sancti Dei homines nostris mendaciis egeant, qui tàm multa vera pro Christo gesserunt, ut falsa quantumvis licèt eruditæ simulationis artificio composita, ut noxia non sint, quoniam inutilia sunt tamen, tanquàm ignavi milites oneri sint magis quàm auxilio. Heroum porrò nostrorum res verè gestæ, sicuti ego existimo, non solùm amplæ magnificæque fuerunt, verùm multò etiam majores quàm famâ feruntur. Neque eorum qui fecêre, virtus tanta habenda est, quantùm eam verbis extollere potuerunt nostri; sed tanta potiùs, ut et præclara ingenia rebus ipsis, et ingeniis præclaris verba quoque defuerint. Sed dùm quidam affectui suo nimiùm indulgent, et ea scribunt quæ animus scribentis dictat, non veritas, tales divos quandoque nobis exhibent, quales divi ipsi, etsi possent, esse tamen noluissent. Ecquis enim credat, divum Franciscum pediculos semel excussos in se ipsum solitum esse immittere? Quod ad sanctitatem viri scriptor pertinere putavit, equidem non puto, qui paupertatem sciam viro sanctissimo placuisse semper, sordes nunquàm. Illud item quàm ridiculum, diabolum Dominico, Patri nostro, semel obstrepentem, à divo esse coactum, ut lucernam haberet in manibus, quoad illa absumpta non molestiam solùm, sed incredibilem dolorem etiam afferret? Non possunt hujusmodi exempla numero comprehendi, sed in his paucis pleraque alia intelligentur, quæ divorum clarissimorum historias obscurârunt. Non autem decebat, veras sanctorum res gestas falsis et commentitiis fabulis contaminari. Quæ causa Gelasio fuit, ut hujus generis historias multas in concilio septuaginta episcoporum reprobaret. Ejus pontificis verba sunt legi cognoscique dignissima, idcircò adscribenda sunt: « Gesta, inquit, sanctorum martyrum, « qui multiplicibus tormentorum cruciatibus « et mirabilibus confessionum triumphis irradiant, quis ità esse Catholicorum dubitet, et « majora eos in agonibus esse perpessos, nec « suis viribus, sed Dei gratiâ et adjutorio universa tolerâsse? Sed idcò secundùm auctoritatem antiquam, vel consuetudinem, singulari cautelâ in sanctâ Romanâ Ecclesiâ non « leguntur, quia eorum, qui scripsêre nomina « penitùs ignorantur; et ab infidelibus aut « dicta superfluè, aut minùs aptè quàm rei « ordo fuerit, scripta esse putantur; sicut cujusdam Quirici et Julitæ matris ejus, sicut « Georgii, aliorumque passiones hujusmodi, « quæ ab hæreticis probantur, conscriptæ; « propter quod (ut dictum est) ne vel leviùs « subsannandi oriretur occasio, in sanctâ romanâ Ecclesiâ non leguntur. Nos tamen cum « prædictâ Ecclesiâ omnes martyres, et eorum « gloriosos agones, qui Deo magis quàm hominibus noti sunt, cum omni devotione veneramur. Item vitas Patrum Antonii, Pauli, « Hilarionis et omnium eremitarum, quas tamen vir beatissimus scripsit Hieronymus, « cum omni honore suscipimus. Item actus « beati Silvestri apostolicæ Sedis præsulis, « licèt ejus qui scripsit nomen ignoremus, à « multis tamen in urbe Româ Catholicis legi « cognovimus, et pro antiquo usu multæ hoc « imitantur Ecclesiæ. Item scripta de inventione sanctæ Crucis dominicæ et alia scripta de « inventione capitis beati Joannis Baptistæ, « novellæ quidem revelationes sunt, et nonnulli eas Catholici legunt, sed cùm hoc ad « Catholicorum manus pervenerit, beati Pauli « apostoli sententia præcedat: *Omnia probate, « quod bonum est tenete.* » Hactenùs Gelasius.

Quòd si prophetias, quæ Numinis afflatu edi solent, Paulus docet non spernendas quidem, sed explorandas tamen, ecquis nos excusare jam audebit, si historias humano sensu editas exploremus? Gelasius sanè auctor est cum concilio gravissimus, quod de prophetiâ ab Apostolo dictum est, hoc aptè etiam in historiam quadrare. Jubet ergò inprimis pontifex, ut eas historias nullo modo amplectamur, quæ sine certo auctoris nomine proferuntur. Olent enim aut quæstuosorum hominum imposturam, aut, quod Gelasius ipse ait, hæreticorum fœtum. Quæ eadem omninò causa subest, ut historiæ illæ valdè etiam suspiciosæ sint, quæ tametsi auctoris cujuspiam nomen præ se ferunt, sed quis ille qualisve sit, obscurum et incertum est; cujusmodi antè hos paucos dies quædam fabulæ prodiêre, quarum et auctores et loca adeò longo intervallo distant, ut an mentiantur illi, non possit inveniri; an hæc sint, addubitari etiam possit. Sed benè habet, quòd totum narrationis corpus commentitium appareat, ut quod Hispanorum sermone teritur, id quoque in hâc re facilè probes: *De luengas vias, luengas mentiras.* Sed ad Gelasium redeamus. Qui illius deindè erroris nos admonuit, in quo

(1) Cicero ad Quintum fratrem: « Cyrus ille, inquit, à Xenophonte, non ad historiæ fidem scriptus, sed ad effigiem justi imperii. »

olim non vulgus solùm, sed Gratianus etiam versatus est, ut librorum deceptus indicibus crederet, omnia quæ Hieronymi et Augustini nominibus inscripta erant, Hieronymi Augustinique verè etiam esse. Sic librum qui de Vitis Patrum inscriptus est, Hieronymi nomine, vulgus circumferebat, quùm paucissimas tamen Patrum vitas ille scripserit, quæ et hoc loco ferè à pontifice referuntur. Gelasii itaque testimonio eorum impudentiam retundemus, qui harum rerum auctorem Hieronymum pervulgârunt, quas nemo nisi rudis atque elinguis ederet. Hujus generis fabula etiam illa est insulsa æquè ac barbara de Nativitate sanctæ Mariæ, ad Chromatium et Heliodorum episcopos. Hujus generis sunt alia multa, quæ et diligentissimè et rectissimè Erasmus refutavit. Illud etiam in his Gelasii verbis equidem animadverto, novellas revelationes (sic enim vocat) nos admirari et suspicere minimè oportere. Jam enim passim non pro Ecclesiæ necessitate, sed pro hominum affectu expromuntur, adeò ut in Conceptionis causâ utrinque, si superis placet, revelationes vel contrariæ proferantur. Quæ res impiis quidem non levem subsannandi occasionem præbet, piis verò lacrymandi. Contemnantur profectò necesse est Dei et dona et miracula, si nostris aut opinionibus, aut affectibus inservierint. Ecclesiæ igitur Christi hi vehementer incommodant, qui res divorum præclarè gestas non se putant egregiè exposituros, nisi eas fictis et revelationibus et miraculis adornârint. Quâ in re nec sanctæ Virgini, nec Christo Domino hominum impudentia pepercit, quin quod in aliis divis factitavit, idem quoque in Christi et Matris historiâ scribendâ faceret, et pro humani ingenii levitate multa vana et ridicula comminisceretur. Cùm superioribus annis Tridentino concilio interessem, à quibusdam audivi, Aloysium Lippomanum, episcopum Veronensem, huic malo mederi, historiâ de Vitis sanctorum constanti ac gravi ratione editâ. Sed hanc mihi adhùc videre non licuit, nec aliam quamvis, quæ mihi quidem probari possit de his, quæ venerunt in manus. Spissum sanè erit opus et operosum, sed vehementer omnibus Christianis utile, si quis præstiterit dignum modò divis, Ecclesiâ, Christo. Id quod haud dubiè præstabit nemo, nisi vir probus, integer, incorruptus; ut ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit inscribendo, ne qua simulatis. Quæ cùm ad probitatis integritatisque officia pertinere notum sit, miror ab uno Suetonio servata esse omnia, à plerisque nostris omnia esse deserta. Qui autem res humanas à divis, quorum historias scribendas sumunt, alienas fore censent, hi divos ipsos ne homines quidem fuisse, videntur credere. Quantò sapientiùs Evangelistæ faciunt, qui vel in ipsis Apostolis, quos eramus vitæ totius exemplum habituri, nec affectus naturæ imbecilliores, nec casus etiam graviores dissimulant. Divina hæc sapientia quidem Evangelistarum fuit, sed bonitas quoque integritasque naturæ, ut nihil illis in scribendâ historiâ deesset, quod in historiæ lege vel ethnici requisiissent.

Scriptoris autem probitas et integritas (nam hoc quæret aliquis) in his, qui olim fuerunt, licèt aliquandò in scriptis ipsis eluceat, sed famâ et gravi atque frequenti præteritorum hominum testimonio cognoscetur. Sunt enim, ut dixi, in prophanis auctoribus non pauci, quorum ingenuitas et verecundia sic hominum sermone celebrata est, ut nemo illos unquàm mendaces, et in fingendo impudentes existimaverit. Quales sunt Cæsar, Valerius Maximus, Terentius Varro, Livius, Cornelius Tacitus, Seneca, Ammianus Marcellinus, Eutropius, Flavius Vopiscus, Paulus Diaconus, Lucius Florus, Polybius, Dionysius Halicarnassæus, Julius Capitolinus, Cornelius Nepos, Strabo, aliique plures, latini præsertim auctores. Nam Græcorum fides majori ex parte fracta ac debilitata est. Religiosus est Thucydides, et ut Josephus ait, inter omnes Græcos historicos in primis scrupulosus. Appianus Alexandrinus, græcus licèt auctor, sed quoniam hesterna et civilia romana bella memoriæ mandavit, in alienis rebus mendax non fuit, futurus in suis, si Græcorum morem et ingenium sequeretur. Quorum jactantia et vanitas impudentiùs est aucta, postquàm certare cum Latinis de imperio, de rebus gestis, de doctrinæ veritate incœperunt. Latinus siquidem fulgor et gloria Græciæ claritatem obscuravit, et adeò Græcorum perstrinxit oculos, ut vel Plutarchus, scriptor alioqui verax, in rebus Græcorum illustrandis et cæcutire et fingere interdùm etiam videatur. Quod tùm in opere de Viris illustrium græcorum et romanorum, tùm in Parallelis Ludovicus Vives animadvertit. At verò in nostris, hoc est, ecclesiasticis, facilior est ratio virtutis et bonæ fidei cognoscendæ. Optimos enim quosque apud nos non solùm humanus sermo atque existimatio colit, verùm etiam Ecclesiæ decretum in concilio cœlestium collocat. Hos itaque mendacii impudentiæque arguere, quemadmodùm suprà diximus, impietatis etiam, non modò

temeritatis argumentum est. Cùm his ego sanctis justisque viris Egesippum, Paulum Orosium, aliosque nonnullos Ecclesiæ historicos annumerandos censeo, qui à me brevitatis causâ prætereuntur. Non enim hic bibliothecas excutimus, sed genera degustamus, ne quis negligentiæ nos insimulet, si ullos aut laudando, aut vituperando transimus. Sed ais : Crispus Sallustius in perditis omninò moribus veridicus historiæ scriptor est habitus. Sanè quidem. At cùm Sallustium objicis, hominem objicis, in quo si non honestatis pudor, at infamiæ ejus timor fuit, quam Romani cum primis declinârunt, ne mendaces, quemadmodùm Græci, in historiis haberentur. Deindè non mihi Sallustius videtur vitiis caruisse et gratiæ et simultatis. Certè cùm de Cicerone scribit, multa silentio præterit, quæ libentissimè in aliorum gratiam retulisset. Sed hæc duo vitia cum historicorum ferè omnium communia sunt, tùm quorumdam quasi propria. In quibus Paulus Jovius est in quamlibet partem nimius odio et amore, gratiâ et simultate. Et quoniam pecuniam amabat, in historiâ quoque scribendâ pecuniæ servus fuit. Postremò, aliud est dicere viros bonos veraces esse omnes, aliud improbos omnes esse mendaces. Illud nos diximus, hoc non diximus. Quanquàm nescio quomodò fit, ut nusquàm securus animus nisi in viri boni testimonio conquiescat. Ac officio veritas adeò conjuncta est, ut in homine vitioso esse illa fortassè possit, sed esse tamen credi vix possit. Quæ causa Chaldæis Ægyptiisque fuit quamobrem non alios historiæ auctores approbarent, nisi qui sacerdotio fungerentur, quòd sanctos religiososque viros mentituros esse nullo modo existimarent. *Homo*, inquiunt, *ex Judæis quidam sacerdos venit; non decipiet nos*, 1 Mach. 7, 14. Verùm de primâ ad historiam dijudicandam regulâ hæc dicta sint.

Lex verò secunda in historiæ judicio sanciatur, ut eos historicos reliquis anteferamus, qui ingenii severitati quamdam prudentiam adjunxerunt et ad eligendum et ad judicandum. Quæ lex in iis rebus locum habet, quas res neque scriptores ipsi sunt intuiti, nec à viris fide dignis, qui viderint, audierunt. Quo in genere est operæ pretium levitatem eorum recordari, qui muliercularum more quod nimis miseri volunt, hoc facilè credunt. Nam et ætas nostra sacerdotem vidit, qui persuasissimum esset nihil omninò esse falsum, quod semel typis fuisset excusum. Non enim, ut aiebat, tantum facinus reipublicæ administros commissuros, ut non solùm divulgari mendacia sinerent, sed suo etiam communirent privilegio, quo illa tutiùs mentes mortalium pervagarentur. Quo sanè argumento permotus animum induxit credere, ab Amadiso et Clariano res eas verè gestas, quæ in illorum libris commentitiis referuntur. At verò quantùm illa adversùm reipublicæ administros ratio valeat, non est hujus loci temporisque disserere. Certè hoc ego pro me ipso et animi sensu ac dolore pronuntio, magnâ Ecclesiæ calamitate atque pernicie id solùm in libris vulgandis præcaveri, ne erroribus fidei adversis aspersi sint; ne sint moribus exitiales, non item. Nec de fabulis istis potissimùm excrucior, quas modò dixi, quamvis ineruditis et nihil omninò conferentibus, non dico ad benè beatèque vivendum, sed ne ad rectè quidem de rebus humanis sentiendum. Quid enim conferant meræ ac vanæ nugæ ab hominibus otiosis fictæ, à corruptis ingeniis versatæ? Sed acerbissimus est dolor, et vix omninò consolabilis, quòd dùm quidam (utinàm tàm prudenter quàm ferventer) incommodum hoc rejicere ac devitare cupiunt, non pro fabulis veras et graves historias edunt, id quod esset plebi utilissimum sed libros mysteriorum Ecclesiæ plenos, quibus arcendi prophani erant; id quod est, meâ quidem sententiâ, pestilentissimum, eò verò magis, quò vulgus eos libellos securiùs legit, quia probatos non videt modò à civili magistratu, verùm etiam ab iis, qui doctrinæ censores sunt in Christi republicâ definiti. Sed hæc aliàs, nunc quod instat, agamus.

Miseranda sanè hominis ignorantia potiùs quàm ludenda, qui usquè adeò aut bonus, aut stultus erat, ut omni narrationi statim crederet, si modò esset litteris prodita. Verùm invenias alios non pari inscitiâ quidem, sed imprudentiâ penè pari, qui veritatem rerum non indè petunt, ubi ea residere sit solita, sed ex iis, in quibus rarò est eam invenire, nempè ex dissipatis pervagatisque rumoribus. Quæ res plerumque iis accidit, qui sunt inconstanti leviquè naturâ. Nam homines graves atque severi non solent inanem vulgi sermonem aucupari. Quanquàm negare non possumus, viros aliquandò gravissimos, in divorum præsertim prodigiis describendis, sparsos rumores et excepisse, et scriptis etiam ad posteros retulisse. Quâ in re, ut mihi quidem videtur, aut nimiùm illi sibi, aut fidelium certè vulgo indulserunt; quòd vulgus sentiebant non tantùm ea facilè miracula credere, sed impensè etiam flagitare. Itaque signa nonnulla et prodigia sancti quoque memoriæ prodiderant, non quò ea libenter

credidissent, sed ne deesse fidelium votis viderentur. Id verò eò magis sibi licere existimârunt, quòd intellexerunt auctoribus nobilissimis placuisse, veram historiæ legem esse, ea scribere, quæ vulgò vera haberentur. Nec ego hìc libri illius auctorem excuso, qui Speculum exemplorum inscribitur; nec historiæ etiam ejus, quæ Legenda aurea nominatur. In illo enim miraculorum monstra sæpiùs quàm vera miracula legas; hanc homo scripsit ferrei oris, plumbei cordis, animi certè parùm severi et prudentis. Veteres excuso et sanctos et eruditos viros, quorum et libros et nomina volentem adscribere pudor me ac religio vetaret, nisi contrà vererer, ne mea hæc taciturnitas plerisque causa esset, ut aut damnarent quæ non intelligerent, aut errore vario circùm sanctorum omnium historias vagarentur. Atque theologum etiam admoneri operæ pretium est, ne id statìm illi persuasum sit, omnia quæ magni auctores scripserint, undique esse perfecta. Nam et labuntur aliquandò, ut ille ait, et oneri cedunt; et indulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdùm etiam indulgent; nec semper intendunt animum, et nonnunquàm fatigantur, adeò ut Ciceroni Demosthenes dormitare, Horatio verùm Homerus quandoque ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen. Quæ ego eadem de Bedâ atque Gregorio jure fortassè ac verè dicere possum. Quorum ille in historiâ Anglorum, hic in Dialogis quædam miracula scribunt vulgò jactata et credita, quæ hujus præsertìm seculi Aristarchi incerta esse censebunt. Equidem historias illas probarem magis, si earum auctores, juxtà præfinitam normam, severitati judicii curam in eligendo majorem adjunxissent. Sed quoniam modestè et circumspecto judicio de tantis viris pronuntiandum est, ne in his quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere, quamvis historiam ecclesiasticam revocare ad severiora judicia contendas. Ac si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorum probari legentibus, quàm multa reprobari malo. De Vincentio Bellovacens. (1) et divo Antonino liberiùs judico, quorum uterque non tàm dedit operam ut res veras certasque describeret, quàm ne nihil omninò præteriret, quod scriptum in schedulis quibuslibet reperiretur. Ità ad historiam unamquamque existimandam, momentoque suo ponderandam non aurificum staterâ, sed ne populari quidem trutinâ usi sunt. Quamobrem boni licèt ac minimè fallaces viri, quia tamen nec auctores eos, à quibus suos exscripsêre libros, diligenter examinârunt, nec res justis libratas ponderibus memoriæ prodiderunt, apud criticos graves atque severos auctoritate carent. Historicus autem, qui theologiæ decreto probandus erit, nec omnes schedas lectione, etiam indignas excutiet, nec anilibus fabulis accommodabit operam, ne priùs lecta auditaque describet quàm ea prudenti accuratoque judicio expendat ac seligat. Sed in secundæ regulæ explicationem diximus satis.

Tertia regula sit. Si cui historico auctoritatem Ecclesia tribuit, hic dubio procul dignus est cui nos etiam auctoritatem adjungamus. Contrà verò, cui Ecclesia derogavit fidem, ei quoque nos fidem jure ac meritò derogabimus. Gelasius porrò historiam de Vitis Antonii, Pauli, Hilarionis, ac cæterorum eremitarum, quas tamen Hieronymus scripsit, cum omni honore suscepit. Acta rursùm beati Silvestri, licèt non pari veneratione, sed suscepit tamen. Collaudavit Orosium Eusebii Chronica, hoc est, de Temporibus, quantùm animi conjecturâ colligo, non rejecit.

Rejecit Itinerarii Clementis libros octo, Acta Andreæ, Philippi, Petri, Thomæ nominibus falsò edita, librum de Infantiâ Salvatoris, alterum item de ejusdem Nativitate, librum Pastoris, Acta Theclæ et Pauli, quæ Epiphanius usurpat interdùm, Revelationem Pauli, librum, qui Mariæ Transitus inscribitur, libellos de Pœnitentiâ Adæ, Origenis, Cypriani, Epistolam Jesu ad Abagarum, Passiones Georgii ac Quirici et Julitæ et historiam demùm Eusebii Pamphili (1). In quâ refellendâ Gelasius magnâ, ut mihi quidem videtur, prudentiâ est usus. Nam quod Rhenanus dixit, verba hæc postrema Gelasii non esse, sed esse potiùs ab asino quopiam adjecta, hoc insolenter, rusticè imperitèque dixit. Principio quippè, pontifex ad hunc modum censuerat: « Chronicon Euse-« bii Cæsariensis, atque ejusdem Historiæ ec-« clesiasticæ libros, quamvis in primo narratio-« nis suæ libro tenuerit, et in laudibus atque

(1) Non te fallat quòd Gelasius Vincentii laboriosum opus commendavit. Mendosi enim sunt plerique codices. Nam correcti et emendati Juvenci habent, non Vincentii. Alioqui Gelasius, qui multis seculis Vincentio prior fuit, propheta in eo capite fuisset, non judex.

(1) Hieronymus ad Lætam, de Instit. fil. « Caveat, inquit, omnia apocrypha. Et si quandò ea non ad dogmatum veritatem, sed ad signorum reverentiam legere voluerit, sciat non eorum esse, quorum titulis prænotantur. »

« excusatione Origenis schismatici unum con-
« scripserit librum, propter rerum tamen sin-
« gularem notitiam usquequaquè non dicimus
« renuendos. » Posteà verò sic censet : « Histo-
« ria Eusebii Pamphili apocrypha. » Quæ duæ sententiæ cùm contrariæ non sint, tùm sunt etiam verissimæ, et nimis quàm graviter ac severè latæ. Cur autem Gelasius historiam Eusebii apocrypham pronuntiârit, causæ sunt sanè plures atque vehementes. Primùm in primo libro refert Eusebius epistolam Jesu ad Abagarum scriptam, quam Gelasius eâdem distinctione explodit. Fuit etiam altera causa Gelasio, quam ob rem historiam Eusebii apocrypham definierit, quòd multa ibi Clementis Alexandrini testimonio confirmentur, cujus opuscula eâdem distinctione apocrypha judicata sunt. Prætereà et librum sextum Eusebius texuit in laudem et excusationem Origenis. Cùm autem et discipuli Origenis magnas in Ecclesiâ tragœdias excitâssent, et Origenes ipse tanquàm schismaticus, deque fidei catholicæ viâ sæpè deflectens, fuisset Ecclesiæ judicio condemnatus, jure illius historia refellitur, qui Origenem non solùm immodicè prædicat, sed ad cœlum, perindè ut si Pater esset Ecclesiæ, extollit.

Prætereà, in synodi septimæ actione quintâ, cùm Iconomachi pro se Eusebium testem excitâssent, et lecta etiam esset ejusdem epistola ubi Ario consentiebat, Tharasius rogavit : « Recipimus hoc? » Sacra verò synodus dixit : « Nequaquàm. Hic reliquis est nobis majore « odio persequendus. » Et legati Adriani Papæ dixerunt : « Ipsa lectio indicat, quòd Arianò-« rum sententiam sapiat. Habet enim antè « lectus Eusebii liber et alias blasphemias, « quas synodus audire respuit. » Sanctissimus patriarcha dixit : « Libros illius rejiciamus. » Sancta synodus dixit : « Rejicimus et anathe-« matizamus. » Et actione rursùm sextâ, Epiphanius, respondens testimonio Eusebii, « Eu-« sebius, inquit, ab illis in testem advocatus, « qui tamen ab omni catholicâ Ecclesiâ Arianæ « hæreseos defensor esse cognoscitur, quemad-« modùm in commentariis suis et omnibus à se « editis libris manifestum fit. » Et posteriùs : « Quis fidelium, ait, in Ecclesiâ dubitat, Euse-« bium Pamphili in reprobum sensum tradi-« tum Arii placitis consensisse? Nam cunctis « historicis suis libellis Filium creaturam vocat, « subministrum, secundo loco adorandum. » Id postquàm ex multis libris Eusebii probavit, tandem asserit, Eusebium duplicis animi fuisse, inconstanterque synodo subscripsisse. Nusquàm enim aut librorum suorum errores depulit, aut apologiam pro se fecit ; cùm tamen Arius non obscurè testaretur, se sententiæ suæ Eusebium habere studiosum ac fautorem, quâ de re videre est epistolam Arii ad Eusebium Nicomediensem cujus initium est *Schedulæ*. Et Hieronymus ad Pammachium et Oceanum : « Ecclesiasticam, inquit, pulchrè Eusebius hi-« storiam texit, sed impietatis Arii apertissimus « propugnator est. » Et ad Ctesiphontem : « Euse-« bium Cæsariensem, ait, Arianum fuisse, nemo « est qui nesciat. » In primo certè ecclesiasticæ Historiæ suæ libro, cap. 1, Musculo interprete, Filium dicit paternæ voluntatis executorem, qui post Patrem omnium sit causa et origo. Item, cùm illum psalmi 32 versiculum attulisset : *Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt*, subjecit : « Quibus verbis Propheta Patrem indu-« cit factorum, tanquàm universalem principem « regali suo nutu præcipientem; sermonem « verò Dei illi secundum addit, non alium ab « eo qui inter nos prædicatur, paternis jussio-« nibus obsecundantem. » Et capite secundo primùm affirmat, Patri Filium in omnium opificio administrâsse; deindè Patris ministrum in omnibus bonis fuisse, ait. Meritò ergò Gelasius pontifex Historiæ Eusebii Cæsariensis auctoritatem ademit. Quid? Annon etiam absurdum est, ut qui infidelis Ecclesiæ fuerit, ei fidem Ecclesia in rebus ecclesiasticis habeat? Experimur sanè hæreticos sectæ suæ non dogma solùm ac præcepta, sed res etiam gestas accommodare. Imò verò torquere atque adeò fingere, ut sectam undique et comprobâsse, et ornâsse videantur. Hinc enim, quemadmodùm suprà diximus, Constantinum finxit Eusebius ab Eusebio Nicomediensi baptizatum, quò Arianorum factioni majorem et fidem et auctoritatem adjungeret. Hinc etiam, cùm in synodi Nicænæ mentionem incidit, dogma fidei, quo damnatus est Arius astutè dissimulavit, in Paschatis quæstionem repentè digressus. Sed ne Arii quidem unquàm in historiâ suâ meminit, callidè hominis memoriam præteriens, quem synodi auctoritate obrutus laudare non est ausus, amicitiæ lege constrictus noluit vituperare. Quæ eædem omninò causæ subsunt, ut historiam Carionis omnes Christi fideles explodant. Quosdam enim summos pontifices, viros quidem optimos, illius lacerat et cruentat oratio : quosdam verò imperatores Germanos commendat et illustrat, qui Ecclesiæ romanæ perduelles inimicique fuêre. Itaque ex unguibus leonem agnosces, hoc est, ex laude et vituperatione Lutheranum. Quanquàm Carionem Lu-

theri erroribus adhæsisse, non est opus conjecturis suadere. Multis quippè in locis apertè ille se prodit. Quocircà mirum est, cur ejus historia non sit cum cæteris hæreticorum libris ab Ecclesiæ judicibus explosa, cùm plerique tamen eam securi legant, nullâ prorsùs notâ atque animadversione præmoniti (1).

Sed ad Eusebium revertamur, cujus Historiâ ecclesiasticâ satis Gelasius ostendit, cætera sibi ac concilio placuisse, dùm quædam displicuisse commonuit. Itaque si fabulam Abagari, laudesque Origenis ab Eusebio demeres, digna ejus historia esset, cui fides omninò haberetur; præsertìm si in Ecclesiæ contrà Arium pugnâ, non Ario, sed ab Ecclesiâ stetisset. Ac de ecclesiasticæ Historiæ libris hactenùs. Nam in Chronicis admiranda fuit hominis diligentia, magnus omninò labor, varia et penè incredibilis lectio, ac grave prorsùs in lectionis varietate judicium. Nec scio an quisquam alius inter Ecclesiæ sive latinos, seu græcos auctores, quamvis summâ vi, ope atque operâ eniteretur, præstantiora nobis posset temporum monimenta relinquere. Tametsi describentium incuriâ adeò multis locis vitiata sunt, ut dici sine animi dolore non queat. Sed ne illa quidem, quæ ibi Eusebius refert, vera sunt omnia; quin reperias aliqua, quæ jure ac verè reprehendas. Cujusmodi illud est, quod eumdem scribit fuisse Sennacherib, qui temporibus Ezechiæ Hierosolymam obsedit, et Salmanassar, qui Samariam ceperat. Id quod divinis litteris esse contrarium, Hieronymus in Isaiæ caput 36 edocuit. Atque Tobiæ cap. 1, Salmanassar dicitur fuisse pater Sennacherib. At nihil est, ut ille ait, omni ex parte beatum. in opere, ut ità dicam, immenso, rarò peccâsse felicissimum fuit. Verùm de Eusebio hæc satis.

Sozomenus sequitur, de cujus nos fide et auctoritate dicere divus Gregorius cogit, qui historiam illius duabus præcipuè causis improbavit, unâ quòd sæpè in eâ mentitus sit; alterâ, quòd Theodorum immodicè extulerit, quem constat et hæreticum fuisse, et in quintâ synodo ab Ecclesiâ damnatum. Equidem Sozomeni mendacia non excuso; græcus namque fuit, et natio hæc, ut diximus, est, fuitque semper ad mentiendum promptula. Atqui in novem ecclesiasticæ Historiæ libris, quos antè hos paucos dies Musculo interprete accepimus, nihil tale Sozomenus scribit, quale secundo loco illi Gregorius, nempè lib. 8, c. 2, objicit. Tantùm ait, Theodorum discipulum Libanii fuisse, ad quem prolapsum Chrysostomus epistolam dederit, qui etiam posteà episcopus Mopsuestæ fuerit constitutus. Andreas certè in concilio Florentino, ubi pro Ecclesiâ latinâ respondet, hujus historici testimonium non solùm usurpat, sed etiam probat. Cùm enim imperator Paleologus interrogâsset, nùm congruum esset, ut synodus historiæ auctoritate niteretur, Andreas illi respondit, ad res gestas cognoscendas synodum historiâ uti debere. Tùm imperator: « Historiam illam, ait, in nostrâ « religione debemus suscipere, quam majores « nostri probaverunt, aliam verò minimè. » Cui Andreas: « De Romanorum, inquit, aut Græ- « corum, aut regum bello historiâ nequaquàm « in synodo uti debemus; sed cùm historia « hæc scilicet Hermii Sozomeni, ecclesiastica « sit, in quo omnium synodorum acta et Pa- « trum sanctorum defensiones explicantur, « cur ei credendum non est? » Hactenùs in concilio Florentino, sessione 7. Non videtur itaque hoc concilium fidem Sozomeno abrogâsse, sed habuisse. Sed huic argumento responsum facile atque expeditum est.

Illi verò alteri non video quemadmodùm responderi possit, nisi dicamus, aut Gregorium alios libros Sozomeni legisse, qui in manus nostras non venerunt, aut memoriâ lapsum, pro Theodoreto Sozomenum scripsisse. Nam Theodoreti verba illa sunt, quæ Gregorius retulit; libro quippè Historiæ suæ quinto, c. 27, Theodorum istum doctorem præclarum fuisse scribit. Et cap. 40: « Moritur, inquit, « Theodorus episcopus Mopsuestius, cùm « omnium ecclesiarum doctor, tùm hæreticæ « cohortis profligator. » Theodoretus ergò erat eo nomine damnandus, qui et reverà ob hanc causam damnatus est in quintâ synodo generali, action. 5, can. 13 et 14; at Theodorus can. 12. Meruit etiam Theodoretus eâ ex causâ damnari, quòd impiè adversùm Cyrillum et primam Ephesinam synodum scripsit, duodecimque Cyrilli capita reprehendit, quæ rectam fidem continebant. Nec verò de Theodoreto desperare quispiam debet. Nam, ut Bessarion, in oratione quam pro unione apud Patres Florentiæ habuit, affirmat, suum posteà cognovit errorem: et in concilio Chalcedonensi palinodiam recantavit. Verùm ut hæccumque habeant, illiusmodi errantium patrocinia historiæ elevant et auctoritatem et fidem. Quo mihi nomine, ut cætera omittam, Socratis scholastici minùs historia placet. Etenim et Origenis

(1) Post scripta hæc, Carionis historiam Paulus IV condemnavit.

ipse quoque patronus est, et Nestorium excusat, et Cyrillum mordet, et Alexandrum vellicat, et in rejectione presbyteri pœnitentiarii Homousianorum innocentiam infamat. De tertiâ verò regulâ in historiæ judicio servandâ hactenùs. Ac perspicua sunt hæc quidem, et in vulgari prudentiâ sita. Nam in quibus animi quædam major vis acriorque in judicando prudentia est, ii sine hisce regulis, exacuendo illam ingenii aciem vera deligent, rejicientque contraria. Mihi sanè aliquandò et verum ipsum in scribentis sinceritate candoreque relucet, et mendacium contrà auctoris quidam angor, et calliditas patefaciunt. Sincera, mihi crede, veritas est, et si animum repurgatum invenerit, ipsa per se rectè influit (1). Falsitas circuitiones quærit, et anfractus, seque verborum ambitu sollicitè circumdat ac protegit. Atque etiam cùm in historiæ ratione quid quemque deceat, considero, facilè intelligo historicos non solùm falsò, sed imprudenter res quasdam memoriæ prodidisse. Quis enim vel mediocriter prudens ab Apostoli Thomæ Joannisque Evangelistæ personâ illâ non videat abhorrere, quæ in rebus eorum gestis referuntur, ut aut ille injuriè vindictam expetierit, aut hic ruptâ veste, suumque ipsius caput tundens equum acceperit; ex Ecclesiâ, quantùm potuerit, properaverit, et senex adolescentem juveniliter fuerit insecutus. Non itaque prudentibus et ingeniosis judicandi præcepta diligenter elaborata dedimus, sed ut dicitur, crassâ pinguique Minervâ rudioribus. Nec verò adeò stultus ego sum, ut existimem in has formulas omnia historiæ judicia conclusa et comprehensa. Sed si quæ fuerunt præscribendæ formulæ, hæ videntur potissimùm consentaneæ convenientesque fuisse.

CAPUT POSTREMUM.

In quo decimum quintum, decimum sextum, decimum septimum et decimum octavum argumenta capite tertio proposita refelluntur.

Quanquàm ex iis quæ capite superiore diximus, argumentorum eorum refutatio apparet, quæ decimo quinto loco necnon decimo sexto, decimo septimo ac decimo octavo sita sunt, sed ordine tamen refutanda sunt singula, ut scholæ etiam minutis theologis morigemur.

(1) Euripides, in *Phœnicis*: « Veritatis suevit « esse oratio simplex, vafris non egens amba- « gibus, si quidem ipsa per se congruit. At « sermo iniquus, quia per se fit morbidus, me- « dicamina exquisita deposcit sibi. »

Et in decimo quinto argumento quidem Philonis primùm auctoritas quæritur. Quæ sanè magna fuit, sed breviarium illud temporum Philonis non fuit, nec libellus alter de antiquitatibus, quem constat ejusdem esse farinæ.

Josephi verò in historiâ fidem non romani modò principes, sed viri quoque Ecclesiæ celebrârunt. Egesippus bonus in primis auctor, vir probatæ fidei, ac gravis omninò historicus, Josephum egregiè laudat in proœmio lib. 5, de Excidio Hierosolymæ, quod ad historiæ auctoritatem pertinet quidem, nam quod ad religionem, consortem eum facit perfidiæ Judæorum. Hieronymus non dubitat locum illi inter Ecclesiæ scriptores dare, atque adeò ejus de rebus gestis monimenta inter ecclesiasticas historias recensere. Eusebius Cæsariensis, Sozomenus, Nicephorus, ut alios omittam, miris modis Josephi historiam commendant. Quin et Josephus ipse historiam suam gravibus probabilibusque rationibus commendavit. Quæ non minorem faciunt fidem, quàm si eædem ab Hieronymo aut alio quopiam auctore positæ fuissent.

At serpentis pœnam nimiùm crassè interpretatur, vim ligni scientiæ boni, et mali falsam, fictitiamque commemorat; Herodiadem scribit non Philippi, sed Herodis uxorem fuisse, qui Herodis quoque Tetrarchæ frater erat (1); templum in secundo anno regni Darii dicit esse perfectum; seniorum lamentationes, cùm templi veteris amplitudinem recordarentur, non ad novum fundatum, sed ad jam consummatum refert; aliaque demùm ait partìm Scripturæ sacræ, partìm veris aliis ac probatis historiis adversa. Planè ait, non inficior. Sed errores fuêre ignorantis, non mendacia fallentis. Neque æquum est paucis è maculis labem toti narrationis corpori aspergere. Egregius itaque historicus Josephus fuit, quemadmodùm Egesippus affirmat, et rerum indagini sobrietatique sermonum attentus. Quòd verò in temporibus notandis eum quidam reprehendunt, id jure, an injuriâ faciant, non facilè dixerim. Equidem ejusmodi errata indoctis negligentibusque librariis promptè ac libenter assigno.

Julii porrò Africani quinque de Temporibus volumina in manus nostras non venerunt. Quarè de ejus historiæ fide ipsi per nos judicare non possumus. Sed exstat Gelasii præjudicium, quod in argumento objectum est, idque sequi theologos oportet de rebus ejusmodi

(1) Cajetanus ait, fuisse binominem, eumdemque, Philippum et Herodem appellatum. Sed ne Josephum quidem ipsum viderat.

judicaturos : « Opuscula, inquit, Tertulliani, « sive Africani apocrypha. » Quo in loco an Julium Africanum voluerit Gelasius improbare, non satis expeditum est. Primùm enim de Julio Africano nullus veterum malam opinionem habuit. Eusebius verò et Hieronymus ubique ejus de rebus gestis testimonia colunt. Nec Julius hic est in fidei doctrinâ reprehensus. Nam quòd historiam Susannæ fictam esse credidit, in eo virorum doctissimorum errorem secutus est. Atqui ob peccatum unum, cujus vel probabilis excusatio est, omnia Julii opuscula à Gelasio damnati, non fit mihi profectò verisimile. Eadem quippè culpa, si culpa fuit, Julio fuit cum doctoribus Ecclesiæ communis. Vix enim reperias quemquam, qui non in aliquo errârit. Deindè, quorsùm Gelasius, quasi nihil interesset, utrùm hic an ille damnaretur, in eam formam censet : *Opuscula, Tertulliani, sive Africani apocrypha?* Atque si duo auctores illi essent nominibus, reque etiam ipsâ differentes, more suo Gelasius utriusque sigillatim opera condemnâsset. Cùm autem Tertullianum, sive Africanum unâ comprehensione notat, non est existimandus auctores diversos, sed eumdem intellexisse. Mihi sanè hujusmodi conjecturæ suspicionem afferunt, locum esse corruptum, ut alia in hoc capite pleraque ; et particulam, *sive,* scriptorum vitio additam, legendum itaque esse: *Opuscula Tertulliani Africani apocrypha.* Nisi fortè Africani cognomen quidam Tertulliano impertiebant ; quocircà in eum modum sententiam Gelasius tulerit, ut sive nomine proprio, seu cognomine à quolibet vocaretur, intelligeremus esse damnatum.

Reliqui sunt Eusebius et Sozomenus, quorum auctoritas quintâ decimâ tandem argumentatione urgebatur. Verùm de his auctoribus quid senserim, capite superiore habes.

In quinto decimo argumento nullus scrupulus objectus est, qui non fuerit excussus. In sexto decimo autem Innocentii decretum primùm objicitur. Sed ille, si Ecclesiæ monimenta probat, non statim gentilium historias improbat. Sunt hæ, fateor, usui ecclesiastici fori, litiumque vulgarium parùm aptæ ; quamvis et in hunc usum possint esse aliquandò utiles ; sed quibus in locis, et quæstionibus, quoniam à præsenti instituto alienum est, non est operæ pretium dicere. In sacrarum verò litterarum expositione, quod in capite hujus libri secundo fusè diximus, historiæ prophanæ multùm omninò valent. Quamobrem si quæstio circà divinas litteras incidat, et concilia, et cæteri ecclesiastici judices ejusmodi historias negligere nec debent, nec verò possunt. Nec his solùm Scripturæ usibus gentium historiæ accommodantur. Quin sunt aliàs theologis necessariæ, quemadmodùm et nobis antè explicatum est, et sequentibus quoque libris explicabitur. Andreas porrò in synodo Florentinâ nihil aliud docet, nisi Græcorum aut Romanorum bella cognoscere nequaquàm ad synodum pertinere. Poterat dicere, Trojanorum, aut etiam Florentinorum. Nam Græcorum ac Romanorum bella quædam cognita utilissima sunt prophetarum vaticinationibus explicandis. Sed hæc facillima sunt ; cætera persequamur. Quæ et ipsa post ea quæ retrò disseruimus, nihil difficultatis habent.

Sanè in responsionem decimi septimi argumenti ne verbum quidem unum adjiciendum censeo, quippè quòd, nisi ego fallor, in cap. 6 accuratè est ac diligenter expeditum. Duodevigesimum ergò idemque postremum, quàm brevissimè potero, expediam, quò jam sit tandem hujus loci finis.

Duo igitur argumentorum genera theologus usurpat. Unum est certum, alterum probabile. De utrisque proximo libro est latiùs disserendum. Nunc in pauca restringam. Non est necesse, theologus certa semper principia sumat. Ex incertis, probabilia sint modò, argumentationes aliquandò conficit, non ad dicendum quidem, sed ad persuadendum idonea. Stultus verò theologus ille erit, qui in omni suo syllogismo res necessarias velit rebus quoque necessariis addicere. Sunt enim nonnulla adeò implicata et obscura ut prudentiæ theologicæ sit non ea demonstrare velle, sed suadere, non patentiùs illustrare, sed utcumquè expedire.

In hujusmodi itaque argumentorum genere si quis humanâ fide probabiliter usus fuerit, falli nimirùm aliquandò poterit, reprehendi sine injuriâ non poterit. Atque etiam, quemadmodùm suprà diximus, quædam ità certò humana fides tradit, ut ea in dubium vertere stultitiæ sit argumentum vel certissimum. Hæc si in usum suum theologus vindicârit, nihil fallax, nihil imbecillum ineptumque conficiet, sed rem veram, firmam, rationique tùm humanæ, tùm etiam divinæ consentaneam. Verùm ab his historiæ partibus, quæ sunt expositæ, quemadmodùm ducatur argumentum, satis expositum videtur. Omnia igitur argumenta theologica manare à fontibus decem, dictum est in primo libro. In decem autem sequentibus libris, cujusmodi argumenta è singulis locis erui

possint ostensum est. Quæ dicta sunt fortassè longiùs, quàm instituta causa postulabit; sed breviùs certè, quàm res tantas posse à me dici existimâram. In historiæ humanæ auctoritate explicandâ, fateor, magna mihi longitudo orationis fuit. Sed nullus è locis theologiæ erat, ubi aut latior occurreret disserendi materia, aut me oporteret magis curâ, diligentiâ, industriâ elaborare. Quod etsi minùs præstiti, quàm rei magnitudo desiderabat, non tamen frustrà elaboravi. Admonere enim reliquos potui, ut accuratiùs scribant, et res vel meliores addant, vel supervacuas detrahant, vel dispersè et diffusè dictas angustiùs et contractiùs astringant; breviter, si quid nôrunt rectiùs istis, candidi impertîant.

DE LOCORUM USU IN SCHOLASTICA DISPUTATIONE.

LIBER XII (1).

IN LIBRUM DUODECIMUM PROOEMIUM.

Fratrem Franciscum de Victoria, lector optime, cum quem summum theologiæ præceptorem Hispania Dei singulâri munere accepit, solitum dicere audivi, postquàm ab illius scholâ discessi, se ingeniô meo quidem egregiè delectari, sed id vereri, ne hujus excellentiâ quâdam elatus et exultans, immoderatè jactarer, et grandior effectus, non latè modò et liberè ingrederer, sed temerè etiam ac licenter præceptoris vestigia conculcarem. Audierat enim, me opinionem ipsius unam, et item alteram non probâsse. Vellem autem de nobis ea verè dicerentur, quæ ille pro nimiâ suâ in filium indulgentiâ dicebat. Sed si minùs imitatione tantam ingenii præstantiam consequi possumus, voluntate certè proximè accedimus, magistrumque conamur exprimere. Nimirùm si doctrinam meam approbet quispiam, quæ utinàm eruditorum opinione digna esset, si in rerum judicio prudentiam, quæ utinàm esset digna nostro cognomine, si orationis cultum, quem elegantiorem adhibere soleo quàm consueverunt scholastici in libris suis; in hoc sumus docti, prudentes et facundi, quô virum hunc rerum carum omnium ducem optimum sequimur, atque ejus præceptis monitisque paremus. Quòd verò ad animi moderationem attinet, quam vir in me modestissimus desiderabat, in eo dedi operam ut timorem illius ego fallerem. Effecerim, annon, alii incorruptiùs judicabunt. Sanè si qua in me temeritatis culpa est, vix eam excusatione alicujus rei tegere et adumbrare possum, qui sciam, parùm ingenium valere quamlibèt excellens et eximium posse, nisi prudentis intelligentiæ freno, et definitâ animi moderatione gubernetur. Quanquàm illos probare non soleo, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, ut Fabii verbis utar, nefas ducunt à susceptâ semel persuasione discedere. Theologo nihil est necesse in cujusquam jurare leges. Majus enim est opus atque præstantius, ad quod ipse tendit, quàm ut magistri debeat vestigiis semper insistere, si quidem est futurus theologiæ laude perfectus. Memini de præceptore meo ipso audire, cùm nobis secundam secundæ partem cœpisset exponere, tantî divi Thomæ sententiam esse faciendam, ut si potior alia ratio non succurreret, sanctissimi et doctissimi viri satis nobis esset auctoritas. Sed admonebat rursùm, non oportere sancti doctoris verba sine delectu et examine accipere; imô verò si quid aut durius, aut improbabilius dixerit, imitaturos nos ejusdem in simili re modestiam et industriam, qui nec auctoribus antiquitatis suffragio comprobatis fidem abrogat, nec in sententiam eorum ratione in contrariam vocante, transit. Quod ego præceptum diligentissimè tenui. Non enim ullam, non divi Thomæ dico, sed ne magistri mei opinionem quidem revocavi ad arbitrium meum; nec cordi tamen fuit jurare in verba magistri. Nam et vir erat ille naturâ ipsâ moderatus; at cum divo etiam Thomâ aliquandò dissensit, majoremque, meo judicio, laudem dissentiendo quàm consentiendo assequebatur, tanta erat in dissentiendo reverentia. Sed hæc hactenùs. Multa enim sæpè laudandi præceptoris nostri gratiâ dicemus. Nunc ad reliquas partes propositi operis revertamur.

(1) Prolegomena in antecessum missa ad hunc potissimùm librum spectant, quasi hujus annotationes exstarent atque supplementa, ut jam initio præmonuimus. Hinc pauca notanda vel supplenda de usu locorum nobis supererunt; si quæ tamen insuper notatu occurrent digna, neque ea prætermittemus. P. S.

De locorum usu tres libros pollicitus sum, unum in scholasticâ pugnâ, alterum in Scripturæ sacræ expositione, postremum speciatìm adversùm fidei christianæ singulos inimicos, hæreticos, Paganos, Judæos, Sarracenos. His enim rebus 12, 13 et 14 librum impartivi. Atque, ut ad præceptorem redeam, locorum usum in scholæ concertatione, præsertìm si tractare ille voluisset, gravissimè et copiosissimè potuisset scribere. Sed quoniam nulla ejus ingenii monumenta mandata litteris, nullum opus eruditionis, nullum doctrinæ munus exstat, nos ad hujus rei scribendæ operam omne studium curamque convertimus. Cùm enim tota theologia frugifera et fructuosa, nec ulla pars ejus inculta, ac deserta sit, nullus feracior in eâ locus est, nec uberior, quàm de locorum usu et argumentis, quæ à locis theologiæ ducuntur. Quarè quantùm conniti animo possum, quantùm labore contendere, si scribendi hæc labor est potiùs quàm voluptas, tantùm faciam, ut efficiam ne, cùm omnia à præceptore mihi harum rerum principia suppeditata sint, ipse mihi, præceptori item meo videar defuisse. Hujus enim clarissimi viri eruditionem memoriæ prodimus, atque ei, etsi nequaquàm parem illius ingenio, at pro nostro tamen studio meritam gratiam debitamque referimus. Quanquàm postulo ab iis qui hæc in manus sument, ut majus quiddam de magistro meo, quàm quantùm à me exprimi potest, suspicentur.

CAPUT PRIMUM.

Quid theologia sit, quæ ei objecta res, quis finis.

Propositum est nobis hoc libro de locorum theologicorum usu in scholæ disputatione dicere. Id quod rectè, atque ex ordine fiat, optimum fuerit initio definire, quidnam theologia sit, quæ illius quasi subjecta materies; quis scopus, in quem theologo studia dirigenda sint omnia. At theologia quidem, si græcam vocem in latinam vertimus, ratio est sermoque de Deo; omnis autem, quæ ratione et viâ de aliquâ re suscipitur institutio, essentiam et potentias, quas vocant, ac cætera omnia vestigat, quæ illi rei sunt peculiariter ac propriè tributa. In theologiâ ergò facultas quædam intelligitur, quæ Dei naturam, vim et proprietates inquirit. Nec verò theologo satis est, quæ Deo in se absolutè conveniunt, ea facultatis suæ viribus juribusque tribuere, nisi etiam illa vindicet, quæ Deo quasi accidunt in ordine ad creaturas. Dei enim notionem omni ex parte rimatur. Bipartita igitur est theologiæ tractatio, una de Deo secundùm se, altera de eodem, quia rerum est principium ac finis. Nec theologus tamen summa et infirma, divina et humana miscet, sed adeò articulatè, clarè et artificiosè hæc componit illis, his illa jungit, ut non modò nullam sibi vicissìm obscuritatem afferant, verùm etiam utraque utrisque adhibeant lumen. Quid, quòd sicut solem intueri nequimus adversum, ejusque radiis acies nostra sensusque vincitur, sic ac divinæ lucis obtutum mentis nostræ oculi hallucinantur et caligant? Quamobrem necesse est, ut Deum suâ naturâ invisibilem in effectis ceu in umbrâ, in speculo, in imagine, in signis, in vestigiisque cernamus. *Invisibilia enim ipsius à creaturâ mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas,* ait Paulus ad Rom. 1, 20. Cùm verò inter omnia, quæ oculorum sensu percipimus, rationalis creatura simillima Deo sit, ad imaginem quippè Dei factus est homo, nihil profectò invenias, in quo divina bonitas, potestas et sapientia magis eluceant. Quarè theologiæ disciplina, quamvis de Deo ipsa præcipuè sit, plurimùm tamen circà homines humanaque versatur; et cùm ex homine, tùm ex iis quæ Deus homini fecit atque effecit, divinæ naturæ cognitionem quærit. Quòd si potentiam, benignitatem et providentiam Dei indagare et proferre proprium theologiæ munus est, de fine, quem Deus non alium, quàm seipsum hominibus comparavit, deque mediis ad hunc finem necessariis, virtutibus, legibus, gratiâ, incarnatione, sacramentis, longissima licèt theologi disputatio, non est ab instituto theologiæ aliena, non solùm ob eam causam, quam divus sanè Thomas gravem reddidit, ne theologia, quæ effectrix etiam est, non modò speculatrix, manca et imminuta, hâc parte omissâ linqueretur; sed multò magis quòd eæ res Dei ipsius probitatem, æquitatem, virtutem, integritatem, beneficentiam, liberalitatem, misericordiam, patientiam, longanimitatem insigniter et præclarè patefaciunt et illustrant. Cujus rei ignoratio causa quibusdam erroris illius fuit, ut existimarent disciplinam hanc non esse contemplandi gratiâ inventam, sed agendi. At enim quibus argumentis utantur, videamus.

Primùm, contemplationis tractatus, inquiunt, longè minor est quàm actionis. Illi enim D. Thomas primam Summæ suæ partem dedit, huic secundam et tertiam, quæ voluminis magnitudine illam singulæ etiam exsuperant. De fine rursùm, ac mediis disputare, ad eam fa-

cultatem sine dubio pertinet, quæ aliquid molitur et agit. Nimirùm non ad mentem ea, sed ad effectum referuntur. Cùm ergò de fide et mediis humanæ vitæ plurimam theologus disputationem instituat, fieri videtur, ut theologia vix non in cernendo potissimùm, sed in agendo sita sit. Theologiæ insuper et divinarum Scripturarum idem est finis. Nec enim finem alium disciplinæ ejusdem principia ac conclusiones habent. At divinarum omnium Scripturarum finis dilectio est, ut Augustinus Gregoriusque testantur. Non ergò theologia præcipuè ad contemplandum tendit, sed ad amandum.

Prætereà, quæ doctrina cujuspiam est speculatrix venatrixque naturæ, oculos maximè ad cernendum postulat, non ad agendum vires. Nec stultitiæ eos arguit, qui in actione torpent. sed qui sunt in speculatione tardi. At Scriptura omnis à discipulis opera exigit, eosque cessione torpentes tanquàm vanos et otiosos reprehendit. Non igitur speculandi causâ hæc doctrina potissimè traditur, sed agendi. Ad hæc, fides in charitatem refertur, non è contrario in fides charitas, ut ex Matth. cap. 22, et ex Apostolo, 1 Corinth. 13, colligitur. Notitia ergò principiorum theologiæ, quam notitiam fidei vocabulo accipimus, diligendi causâ primùm omnium fidelibus data est. Causa quippè, τελικὴ, quam finalem possumus interpretari, eadem et prima et principalis est. Quòd si notio principiorum doctrinæ hujus actuosa est, fides scilicet, quæ per dilectionem operatur, conficitur sanè doctrinam quoque ipsam ad mores primò vitæque actionem attinere. Item si fides speculatio quædam est, non moralis disciplina, undè illud Jacobi 2, 17 : *Fides sine operibus mortua est?* undè illud rursùm Lucæ 1, 77 : *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum?* Nam scientia salutis corporalis in praxim maximè spectat, in contemplationem non item. Quid illa Sapient. 10 : *Dedit illi scientiam sanctorum;* et Proverb. 9, 10 : *Scientia sanctorum prudentia;* et 2 Tim. 3, 16 : *Omnis scriptura divinitùs inspirata utilis est,* etc., *ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus;* et Joan. 20, 31 : *Hæc autem scripta sunt, ut credatis, et ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius;* et 1 Joan. 2, 4 : *Qui dicit se nôsse Deum, et mandata ejus non servat, mendax est,* aliaque hujus generis sexcenta, quæ in divinâ passìm Scripturâ reperiuntur. Ex quibus omninò videtur effici, theologiam non esse speculatricem, sed effectricem; atque adeò finem ejus præcipuum non esse contemplationem, sed actionem. Id quod opinati sunt scholastici quidam theologi in primis clari e nobiles, qui in eâ re Magistrum fortè sequuntur, hanc disciplinam ex usu et fruitione partientem. Nec intelligunt doctissimi viri (sic enim mihi modestissimum est vocare illos) alium esse finem doctrinæ, alium doctoris; vel, ut verbis differentibus rem ferè eamdem exprimamus, alium esse finem doctrinæ primarium, alium postremum, ut si, verbi causâ, dicimus vini duos esse fines, unum ad bibendum, alterum ad medendum. Charitas ergò docentis Dei, atque eâ re doctrinæ quidem hujus finis est, at non primus, sed secundus. Nam et « *cognitio contemplatioque naturæ*, ut ait eleganter Cicero, « *manca quodam modo atque inchoata est, si nulla actio verum consequatur.* » *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei*, ait Sapiens, 13, 1; et alius item, nempè Paulus ad Rom. 1, 21 : *Quia cùm cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis,* etc. Quapropter, si ex fine secundo naturam disciplinæ consideres, jam tibi physica inter actuosas numerabitur. Quid, quòd finis noster primus, ut divus Thomas verissimè sentit, visio Dei est clara et manifesta? Quia verò finem illum adipiscimur mente et voluntate, et cognitione et amore, fit, non ut cognitio ex se ad amorem, sed ut utraque res ad visionem referatur. Quòd si cognitio viæ ex se non nisi ad patriæ cognitionem referenda est, quamvis illa non sit per se idonea, nisi ei affectus dilectioque jungatur; visio verò Dei, cujus fides seminarium est, contemplatio potissimùm est, non affectio, sequitur theologiam maximè speculativam esse, non practicam; liceat enim, quandò de scholæ disputatione habetur oratio, scholæ verba usurpare. Adde, quòd theologia Dei naturam, potentiam et proprietatem inquirit. Est ergò Deus hujus scientiæ proprium objectum, atque adeò speculationis causa comparatur. Atque Augustinus apertè docet, in libro 12 de Trinitate, cap. 14 et 15, scientiam, de quâ Apostolus, 1 Corinth. 12, loquitur, intellectualem notionem esse et contemplationem rerum æternarum. Sine dubio autem sacra doctrina sapientia est, eâque re speculativam esse constat, quod, ut cætera taceamus, vel theologiæ nomen præ se fert. Quemadmodùm enim non solùm asserere, sed etiam addubitare stultissimum est, nùm physiologia astrologiaque speculatrices sint, an effectrices, quod nomina ipsa insigniter egregièque declarant, contemplationem rerum ingeri, non mores et actionem; tametsi medici, nautæ ac cæteri, qui rebus publicis addicti et destinati sunt, otiosam

naturæ astrorum notionem aspernantur et fugiunt; quæ actuosa est, eam et amplectuntur et colunt; sic ambigere, theologia speculatrix ne sit, an effectrix, à communi etiam mediocrique intelligentiâ et sensu remotum est; utpotè cùm nihil aliud illa sit quàm ratio sermoque de Deo; quanquàm viri prudentes vacantem illam et otiosam esse nolunt, sed ad humanæ vitæ et usum et finem accommodari. Prætereà, theologiam omnem de Deo cognitionem tradit, sive ea per naturæ lumen, seu divino solùm munere et illustratione habeatur. Cùm igitur speculetur quidquid de Deo cognoscere humana ingenia possunt, nimirùm aut speculativa est, aut scientia de Deo nulla esse speculativa potest. Quod licèt nonnulli huic argumento dederint, adeò tamen absurdum est ut refelli non debeat. Quid, quòd theologia nostra divinæ sapientiæ quædam impressio est, quæ eadem et speculandi vim habet et agendi? Nihil igitur obstat, cur non idem lumen vultûs Dei, quod signatum est super nos, utraque ostendat, et quæ contemplari oportet, et quæ agere. Sicut anima rationalis, quòd formarum omnium præstantissima sit, vires quidem excellentes habet, et sentiendi et vigendi, sed in eâ tamen vis intelligendi prima eademque præcipua est. Nec vires illa exercet reliquas, nisi ut proprio tandem intelligentiæ munere perfungatur.

In hunc itaque modum divus Thomas scienter ac peritè dixit, theologiam muneribus utriusque fungi, et speculandi et agendi, quamvis magis speculetur quàm agat. Non enim agit, nisi quia agendo ad perfectam Dei cognitionem tendit. Quibus rebus breviter explicatis, illa tria perspicuè satis et planè intelliguntur, quæ à principio hujus capitis exponenda suscepi, nempè quænam sit theologiæ propria notio ac definitio; quæ rursùm illi subjecta materies, circà quam ipsa versetur; quis tandem illius finis tùm primus, tùm secundus. Theologia scientia est, quæ docet, quidnam natura divina sit, et quæ naturæ ejus vires ac proprietas. Deus ipse est doctrinæ huic objectum subjectumque propositum, et quasi versanda materia : his enim modis res, quam facultas quælibet mente tractandam cognoscendamque proponit, à philosophis appellatur. Finis primarius quidem naturæ divinæ notio et contemplatio per Dei potentias, virtutes et proprietates explicata; postremus autem earum rerum actio quæ ad mores sunt, ad benè beatèque vivendum necessariæ. Et quidem quem usum loci theologici habeant, vitæ moribus et actionibus accommodatum, non institui in præsentiâ dicere : quamvis magnus ille omninò sit, et qui nobis disserendi præstaret valdè utilem copiosamque materiam. Is tantùm usus, ut suprà dixi, nunc mihi expediendus est, quem theologus capere è locis potest, si in scholæ disputationibus illos verset et tractet, cùm scilicet, quantùm potest, tantùm cognoscere curat de Deo rebusque divinis. Non autem mihi excidit, scripsisse me in libro quinto, cùm de Ecclesiæ auctoritate in morum judicio dicerem, duplicem esse de rebus theologicis quæstionem, unam, quæ ad contemplationem attineret, alteram, quæ in moribus atque usu vitæ sita esset. Quod à quibusdam sic accipi potest, tanquàm hoc, quod nunc habeo institutum, priori diversum sit. Id verò à me procul aberit. Namque aliud est locorum usum ecclesiasten in concione docere, ubi de moribus aut hortando, aut dehortando agitur, aliud theologum in usu locorum instituere, cùm in morum quæstionem incidit, sive illa sit earum rerum, quas scire ad salutem est necessarium, sive earum etiam, quæ fuerint opportunæ. Atque concionatoribus, quemadmodùm loca theologica usurpare debeant, præscribere, id ego hoc tempore prætereundum censui.

At quoniam quæstiones fidei et morum à theologo eâdem viâ et ratione tractantur, quùm in disputationem theologiæ veniunt, id ambigendum non est, quæ superiorum quæstionum præcepta fuerint, eadem ad sequentes pertinere. Hæc enim est una res prorsùs, ut non differat multùm inter fidei decreta et judicia morum; eaque est ex eisdem locis eademque propemodùm forma tractanda. Nec verò velim, ut rursùm me quispiam in tàm frigidâ tàmque jejunâ calumniâ remoretur, quòd theologiam simpliciter et absque nullo temperamento scientiam nuncupârim, quasi nescirem, Aristotelem in scientiâ evidentem et claram conclusionis notitiam exigere, cujusmodi quùm in principiis theologia non habeat, ne in conclusionibus quidem habere potest. Pugnat enim, rationis conclusionem dilucidam, apertam et manifestam effici, si res, à quibus illa colligitur, obscuræ, opertæ atque involutæ sunt. Porrò autem si non, ut Aristoteles, ut sacri auctores, sic nos certa loquimur, qui doctrinam hanc scientiam absolutè vocârunt. « Scire, Augustinus inquit, quemadmodùm fides et piis opituletur, et contrà « impios defendatur, proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus. Illud

« autem sine dubio munus theologiæ proprium « et officium est. » Et Hieronymus, ut alios omittam, Scripturæ sacræ doctrinam, quam heologi profitemur, scientiam sapientiamque passim appellat. Quin sacræ litteræ, ubi res certa est, ibi nullo modo sciendi vocabulum reformidant. Nota sunt illa tùm Job. 19, 25 : *Scio quòd redemptor meus vivit,* etc., tùm 1 Reg. 29, 21 : *Scio, quòd certissimè regnaturus sis,* etc., tùm Sap. 10, 10 : *Dedit illi scientiam sanctorum ;* tùm etiam Prov. 2, 5 : *Scientiam Dei invenies, quia Dominus dat sapientiam, et ex ore ejus prudentia et scientia.* Et Apostolus tandem, 1 ad Cor. 12, 18 : *Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ.* Prætereà evidentiam Aristoteles in disciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. Firmam enim im mutabilemque notionem scientiæ vocabulum postulat. Cùm igitur quæ res in fidem ac theologiam incidunt, quâ ratione in eas incidunt, stabiles immobilesque sint, nec in eis theologus errare, labi aut decipi queat, fit, ut sine perspicuitate etiam theologia scientiæ propriè sibi appellationem vindicet. Quæ eadem causa subest, ut disciplina hæc circà res etiam contingentes, hoc est suâ naturâ minimè necessarias, sine sui nominis impendio et jacturâ versetur. Necessitatem quippè in doctrinâ idcircò Aristoteles requisivit, quòd sine eâ nec cognitionis stabilitas et immutabilitas appareret. At causæ vel fortuitò antegressæ, harumque effecta suâpte naturâ parùm firma et constantia, ut sub theologiam et fidem cadunt, non mobilia, et quæ modò hùc atque illùc transferantur, sed certa immutataque perindè ac perennia manent. Quamobrem utraque Deus propriè scire dicitur, et quæ necessariò eveniunt, et quæ nobis in casu et fortunâ sunt posita. Ritè ergò theologiam scientiam dicimus, in quâ certitudo immobilis, firma constantia, et, ut ità dicam, infallibilitas cognitionis est. Quid, quòd musica et astronomia à plerisque scientiæ nuncupantur, et tamen vix unus aut alter cœlorum siderumque errantium conversiones, à quibus disciplinæ illæ nunc pendent, proprio vel instrumento vel experimento exploravit? Quin astrologi ferè juniores veterum experimenta, tanquàm certa earum rerum præjudicia sequuntur, quas ipsi tractandas judicandasque suscipiunt. Theologia igitur jure quoque scientia vocitabitur, præsertìm cùm hujus doctrinæ principiis accidat, ut obscurè nobis sint cognita. Nimirùm enim, si nobis perspicua ac dilucida forent, nihilò seciùs suum hæc disciplina et nomen et rationem tueretur. Ac reverà, si modò Aristoteles viveret, non aliud nomen inveniret, quo theologiam aptiùs et congruentiùs appellaret. Nam fidem dicere, quæ non auctoritati proximè, sed rationi et syllogismo innitatur, absurdum est. Alioqui, si prior propositio certa ex fide sit, posterior autem ratione naturæ probabilis, conclusionis fides erit, non opinio. Quod planè falsum est.

Theologiam ergò, quandò aliud melius non occurrit, scientiæ vocabulo nuncupemus. Firma enim et stabilis earum rerum perceptio et comprehensio est, quæ certis constantibusque principiis manifestâ connexione nectuntur. Nec enim illud verè dici potest, theologiæ consequentias probabiles et obscuras esse, non evidentes et firmas. Cujus rei argumentum ponunt minimè acutum, sed in primis habes, quòd si certa esset, claraque connexio, conclusiones non jam ad theologiam, sed ad fidem attinerent. Verùm hæc ratio ridicula est; jure itaque à plerisque reprehenditur. Est enim facile et apertum fidei theologiæque discrimen; quòd fides proximè, et ut sic dicam, immeditatè auctoritate nititur; theologia verò proximè et immediatè ratione. Habent enim se, quemadmodùm suprà dixi, fides et theologia, non aliter quàm habitus principiorum, et scientia conclusionum. Et sicut naturæ lumen absque ratiocinationis medio principiorum naturalium notitiam efficit, ità lumen fidei, nullo adhibito rationis argumento, earum rerum persuasionem facit quibus fideles assentimur, divinâ solùm auctoritate nixi. Non igitur consecutionis evidentia et firmitas theologiam tollit, sed facit; non aufert, sed infert. Quanquàm sunt in hâc, sicut et in aliis disciplinis opinationes quædam rebus scitis exploratisque permixtæ. Ac quemadmodùm doctrina physica, naturæ licèt ipsa congruens et consentanea, non omnes conclusiones exploratè conficit, sed quasdam probabili argumentatione suadet; sic plurima theologus pronuntiat quidem constanter, certò, fidenter, in quibusdam tamen præclarè agi secum putat, si verisimile quod sit, invenerit. Nec arbitratur sese scire quod nesciat; aut perindè ut si omnia certa essent theologiæ dogmata, nihil formidat, nihil ambigit; sed illud cavet et providet, ne universis temerè assentiens, et valdè cuncta asseverans, earum etiam rerum auctoritatem, quæ sunt certiores et illustriores, amittat. Sed ad rem. Cùm incerta connexio est, vel altera

propositio est incerta, quæ cum fidei principio sumitur, conclusionis opinio erit, theologia propriè non erit. At sive ambo syllogismi principia fidei sint, seu alterum ex fide certum, alterum ex naturâ evidens, conclusio ad theologiam pertinebit; modò consecutio aut clara luce naturæ sit, aut fidei illustratione cognita. Aut enim secùs, quod etsi dixi, sæpè ac sæpiùs dicturus sum, haud secùs, inquam, ejusmodi conclusionis scientia refertur ad fidem quàm ad habitum principiorum naturales disciplinæ. Quæ quoniam ità sunt in promptu, ut res argumentatione non egeat, his omissis pergamus ad reliqua.

CAPUT II.

Quæ sint theologiæ principia.

Enimverò cùm disciplina omnis quosdam habeat fontes, quos scientiæ principia dicimus, quosdam deindè rivulos, quos quasi scientiæ fines, conclusiones appellamus, necesse est theologo usum locorum paraturo discere antè omnia, quænam facultatis suæ causæ et principia sint, quæ effecta causis illis principiisque connexa. Principia verò theologiæ primùm cognoscenda sunt; nam his cognitis, multò faciliùs extrema intelligemus. Sed quoniam decem locorum generibus propositis adjunximus causas cujusque generis, easque res antè constituimus, quibus cujusque vis et natura continetur, non deerit fortassè, qui tractationem hanc superfluam esse contendat, imò ea etiam omnia, quæ dicere de locorum usu instituimus. Argumentabitur enim theologiæ non alios esse fontes ac locos ipsos, quos digito etiam indicavimus, tàmque apertè et clarè singulorum vires et naturam explicuimus, ut facilè ex quoque loco possimus, nisi sumus valdè tardi, argumenta colligere. Quid? (nam et hoc dicet aliquis) nonne et antè nostram hanc artem, si modò hæc ars est, theologi et argumenta invenerunt, et alia ex aliis nectentes, rem theologicam viâ et ratione tractârunt? Nùm divus Thomas, perfectus absolutusque theologus, si hanc theologiæ partem necessariam judicâsset, eam penitùs intactam omisisset? A quo non verisimile est, cùm cæteræ partes theologiæ benè descriptæ sint, extremum actum tanquàm ab inerti poetâ esse neglectum. Quid igitur laborare opus est, aut in quo evigilare curas et cogitationes nostras, siquidem nihil locorum usu explicando parere tale possumus, nihil consequi, quod sit theologis magnoperè utile et necessarium? Sed non poterunt hujusmodi argutiæ mentem meam è suâ sede et statu dimovere. Ego enim sic mihi persuasi, sic sentio, has nostras de locis præceptiones plurimas res continere; quoquò se theologus verterit, præstò esse, nullâ disputatione excludi. Nam sive argumentum quæritur ad theologiæ probanda dogmata firmissimum, sive ratio ad sacras litteras explicandas aptissima quæritur, aut hæc res ars est, aut nulla omninò, per quam ea assequamur. Nullam verò dicere maximarum rerum artem esse, cùm minimarum sine arte nulla sit, hominum est parùm consideratè loquentium, atque in maximis rebus errantium. Sed hæc, quibus ad locorum cognitionem et usum cohortamur, accuratiùs essent forsitan disputanda. Quod aliis quidem libris fecimus.

Hoc autem tempore tantùm nobis declarandum fuit, cur D. Thomas, diligentissimus absolutissimusque theologus, hunc de locis tractatum dereliquerit, si tàm est, quàm nos dicimus, theologo necessarius. Et quidem divus Thomas in part. 1 quæst. 1, artic. 8, ad secundum, restrictè breviterque, ut solet, theologiæ locos indicavit, non omnes, sed plerosque. Quin etiam, ut homo minimè ingratus illi me dedam, cui tantoperè debeo, et hujus officii servitutem astringam testimonio sempiterno, divus Thomas mihi et auctor et magister fuit hujus operis componendi. Sed ille locorum ferè naturam explicuit pressè et angustè, ac suo demùm modo. Non enim dilatat argumentum, sed quasi punctis, quod proponit, efficit. Rationem autem tractandi locos ipsos nec divus Thomas, neque alius quisquam, quod equidem sciam, conatus est explicare. Quod idem Aristoteles in locis dialecticis fecerat, qui locos ipsos variè ac fusè quidem complexus est, sed non ostendit, quomodò inveniendum sit ex ipsis, neque usum eorum demonstravit, qui in hâc re esset maximus et potissimus; sed usum nescio quem ad probabilium et communium argumentorum inventionem litteris prodidit, quem ignorare eruditi possunt, nec magnam eruditionis jacturam facere. Quanquàm, Topic. lib. 1, ambitiosè fortè magis quàm verè, quæ in Topicis à se tradantur, ea quatuor usus habere ipse Aristoteles jactat. Quid igitur? si divus Thomas locorum usum silentio præterivit, persecuturus, nisi aliquis casus aut occupatio consilium ejus prævenisset; aut si non res has consultò et judicio persequi instituit, certè vel non omnia possumus omnes, vel divinæ procurationis fuit, ut priores aliquid posterioribus reliquerint, in quo elaborare quoque ipsi, et exercere utiliter

non solùm memoriam, sed etiam ingenium possent. Hanc igitur partem relictam explebimus nullius adminiculis, sed, ut dicitur, Marte nostro. Nec enim quidquam de locis theologiæ post divum Thomam explicatum est, quod mihi probaretur de iis, quæ in manus nostras venerunt.

Quemadmodùm igitur in re militari solet, ubi dux non satis esse putat militibus arma dare, sed docet quomodò sit ipsis utendum, manus illorum aptat, componit gradus, quandò fugere adversarium debeant præcipit, quandò insequi, quandò fidere viribus, quandò arte uti, quandò ferire hostem, quandò ejus ictus eludere; ducit denique in aciem, præscribit ordinem, locum assignat, de quo injussu suo non liceat eis discedere, sic mihi videor facturus, si discipulos meos et informare et instituere ad effigiem absolutæ cujusdam eruditionis volo. Nec verbis modò præfinire hæc habeo, sed arreptis etiam telis in ludicrum certamen descendere ad exemplum posterorum. Quæ tametsi non ad vulnus, sed ad speciem valere videntur, non inutilia erunt tamen. Quidquid enim in his rebus ad aspectum venustum est, idem utiliter fit ad veram pugnam, si quandò illa cum adversariis committatur. Quòd si quis sine arte id quod artis est effecit, permittat, obsecro, mihi, meique similibus, ut artem et præcepta adhibeamus. Sunt prata quibus nativus et indigenitalis humor interiùs infusus est. Sunt quæ nisi extrinsecùs humore allapso irrigari non possunt. At disseruerunt theologi nonnulli antè me valdè feliciter. Primùm, idem erant expeditiùs certiùsque facturi, si hoc genus exercitationum nostrarum degustâssent. Quamlibèt ager fœcundus sit, fœcundiorem eum tamen faciet agricola, si diligenter et studiosè colat. Sic igitur etsi ingeniis magnis præditi quidam, copiam in theologiâ disserendi sine arte secuti sunt, ars tamen, ut Tullius ait, est dux certior quàm natura. Aliud enim est argumenta congerere, aut potiùs spargere ac dissipare, aliud eadem viâ et artificio premere. Nam qui sciet ubi quodque positum sit, quàque eò veniat, is etiamsi quid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando suus. Non itaque si nulli fuerunt, qui locos artificiosè digestos generatim componerint, nulli qui partem hanc theologiæ dissolutam divulsamque conglutinârint, et rationi constituerint, statim nostrum hoc opusculum supervacaneum erit, imò verò eò magis necessarium doctis et ingeniosis fortassè, tardis et rudioribus sine dubio.

Deindè non mihi videntur scholastici theologi (fatendum est enim quod sentio) admodùm compositè et ordinatè disputationes theologiæ distinxisse. Divum Thomam semper excipio, apud quem mirabilis est contextus rerum, summus quæstionum et articulorum ordo, et compositio disciplinæ incredibilis, adeò respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus. Nam de argumentorum copiâ quid attinet dicere? cùm de infinitis propè quæstionibus in utramque partem disserendi tanta illi facilitas et abundantia fuerit, ut non contrà omnia semper, sicut Archesilas, disputârit, et tamen, ut in omnibus rebus quidquid ex utràque parte dici posset, expresserit. Cæteri scholæ auctores perturbatione rationis atque ordinis multùm omninò peccaverunt; Magistrum videlicet secuti, in cujus quatuor Sententiarum libris multa quidem lectio sanctorum apparet, et pro tempore illo haud mediocris sanè eruditio. Sed præter distinctionum vocabula, in quas libri illi divisi sunt, nihil distinctum ferè videas, rectèque et ordine distributum. Testimoniorum congeriem dicas potiùs quàm dispositionem et rationem disciplinæ. De Trinitate prima est illi disputatio. Ità priùs relata quàm absoluta persequitur. Nam de justitiâ et misericordiâ Dei in quarto Sentent., quasi præteriens disputavit. De virtutibus in tertio. De vitiis quibusdam item in quarto. Innumera sunt ejusmodi confusè ab illo perturbatèque tractata. Quam ob rem scholasticis, qui hujus vestigiis inhæserunt, confusa etiam ferè ac perturbata sunt omnia. Nec Magistrum ego volo fraudare suo veteri nomine, magnum utique, ut ætate illâ, virum, et quem jure coluerint posteri. Nec scholasticorum laudi, quam multorum seculorum firmavit opinio, detrahere quidquam volo. Sed ingenuè ac liberè dico, quid in istis desideretur, quidque illi præstarent homines ingenio doctrinâque præstantes, nisi disserendi artem neglexissent. Nam quod spectat ad argumenti inveniendi rationem, fontes quosdam videntur etiam ignorâsse; adeò nulla ex quibusdam eorum fontium argumenta proferunt. Quotus enim quisque ex traditionibus Christi et Apostolorum argumentatur? Atque ex conciliis rarò, ex sacris litteris non adeò frequenter, ex historiâ vix semel. At meâ quidem sententiâ, nemo poterit omni laude esse cumulatus theologus, nisi et erit horum locorum omnium scientiam consecutus, et ex eis promptum expeditumque parârit ad argumentandum usum. Nam de locorum naturâ et vi

quidem satis fateor suprà à me dictum.

Sed in eisdem nunc non frustrà versabimur, cùm docebimus, quisnam eorum locorum usus sit, et quemadmodùm ex eis argumenta ducenda. Id quod non omnibus ità facile est, ut nec præceptis, nec exemplis nostris indigeant. Sed hæc hactenùs. Jam ad instituta pergamus. Ac ne plura, quæ sunt penè innumerabilia, consecter, comprehendam brevi, quæ sint theologiæ principia. Theologiæ naturalis et supernaturalis (hinc enim ordiendum est) facilis est et expedita distinctio. Theologiam naturalem voco metaphysicam, eâ parte, quâ Dei naturam per naturæ rationes inquirit; quæ est nobis, id est, Christianis cum philosophis gentium communis. Supernaturalem autem eam dico, quæ ejusdem Dei et naturam et proprietates per principia ea investigat, quæ sunt hominibus divinitùs revelata. Revelationem porrò theologorum more hic accipio, quæ hominis et captum superat et ingenium. Nam Paulus, ad Rom. 1, ea etiam, quæ naturali ratione et lumine cognoscuntur, Dei revelationi et manifestationi tribuit. Atque hæc supernaturalis theologia propria est fidelium et Christianorum, tantò disciplinis cæteris melior, quantò divina auctoritas, in quâ illa sustentatur, humanâ omni ratione potior et antiquior est. Rectè igitur divus Thomas docet, quòd « argumentari ex autoritate est maximè « proprium hujus doctrinæ, eò quòd princi- « pia hujus doctrinæ per revelationem haben- « tur; et sic oportet quòd credatur auctoritati « eorum quibus revelatio facta est. Nec hoc « derogat dignitati hujus doctrinæ. Nam licèt « locus ab auctoritate, quæ fundatur super « ratione humanâ, sit infirmissimus, locus ta- « men ab auctoritate, quæ fundatur super re- « velatione divinâ, est efficacissimus. » Tantùm ille. Ergò quoniam omnis oratio nobis de theologiâ eâ quæ est suprà naturam, instituitur, ideò hujus solùm principia, quæ et qualia sint, exponendum est.

Hoc verò ut scholæ congruenter fiat, nodos illos et proferendos, et solvendos puto, qui rem totam istam illigant et impediunt. Primus est, quòd divus Thomas paucis verbis multà peccare videtur, unum, quòd secum ipse pugnat. Modò enim ait articulos fidei esse theologiæ principia; nunc autem illa omnia, quæ in sacris litteris continentur; imò aliquandò universa etiam, quæ sunt divinitùs revelata; in quibus traditiones profectò Apostolorum sunt, quanquàm in libris canonicis non inveniuntur scriptæ. Potestne magis secum ipse pugnare? Alterum peccatum, quòd cùm Paulus, Hebr. 11, 6, inter ea, quæ credere oportet, duo illa numeret, Deum esse, et esse remuneratorem inquirentium se, divus Thomas contrà docet illa fidei articulis minimè comprehendi, sed à fide potiùs supponi. Non sunt igitur D. Thomæ hæc theologiæ principia; siquidem non sunt propositiones revelatæ, quas fide credimus, sed naturæ lumine ab hominibus cognoscuntur; ob idque fidem ipsam antecedunt, cujus decreta ea demùm sunt, quæ in propriis theologiæ principiis habere debemus. Nec Apostolo solùm, sed rationi quoque illi divus Thomas videtur adversus, quæ dilucidè probat, Deum esse, proprium idemque primum censeri theologiæ principium. Est enim Deus, ut suprà dixi, res huic disiplcinæ propriè subjecta. Omnis autem disciplina ponit in primis, et rem sibi subjectam esse, et quid etiam res illa sit. Deum itaque esse, proprium est theologiæ principium, quia speculatrix est. Nam quia et effectrix, illud habet principium primum, Deum esse remuneratorem inquirentium se. Tertium divi Thomæ peccatum commune cum plerisque theologis, quòd cùm plurima sint à Deo revelata, non solùm iis, qui canonicos libros scripserunt, sed aliis etiam sanctis Dei hominibus, Martino, Nicolao, Benedicto, Dominico, Francisco, fidem et theologiam asserit non quibuslibet Dei revelationibus niti, sed iis duntaxat, quas Scripturæ sacræ auctores habuêre. Constat autem, et divinam revelationem generaliter esse fidei theologiæque rationem formalem, et fidem quibusque Dei dictis assentiri; est namque virtus, quæ Deo dicenti credit. Atque hic nodus primus in verbis quidem divi Thomæ est.

Secundus autem non modò divum Thomam, sed cæteros ferè omnes astringit. Nulla enim omninò disciplina sua principia ratiocinatione probat, sed ponit; idcircò enim positiones seu petitiones nuncupantur. At theologia ea, quæ fides tenet, ratiocinatione concludit; non ergò eadem sunt hujus disciplinæ principia, quæ et fidei decreta. Quòd verò theologia fidei dogmata argumentando comprobet, multifariàm suaderi potest. Primùm, quia Deum esse unum, immortalem, et rerum humanarum procuratorem, et cætera ejusmodi per fidem à Christianis accepta claris philosophiæ argumentis demonstramus. Tùm rursùs, quia Deum esse creatorem, fidei articulus est; id autem ratio quoque naturalis ostendit. Adde, quòd Apostolus Petrus jubet nos esse paratos ad reddendam rationem de eâ, quæ in nobis est, spe,

atque ideò de eâ, quæ in nobis est, fide. Adde etiam quòd huic scientiæ attribuitur illud, quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur; quod ex divo Augustino acceptum omnium theologorum ore teritur. Si ergò rerum naturalium cognitio, ut Augustinus ait, fidem et gignit et nutrit et roborat; nimirùm ea quæ fidei sunt, ratione naturali theologia patefacit. Non ergò fides theologo principia tradit, nisi sua ipse principia probet; quod ab omni prorsùs disciplinâ alienum esse, adeò exploratè perceptum est et cognitum, ut non sit à me in præsentiâ confirmandum.

Tertius nodus ex verbis quoque D. Thomæ nectitur. Docet namque, ad fidem aliquid pertinere dupliciter, uno modo directè, sicut ea, quæ nobis sunt principaliter à Deo tradita; alio modo indirectè, ut ea, quibus negatis consequitur aliquid fidei manifestè contrarium, ut si quis neget Samuelem esse filium Helcanæ; ex quo sequitur divinam Scripturam esse falsam. Hactenùs non verbis quidem eisdem, sed sensu eodem ille ait. Et rursùm alio loco affirmat, omnia quæ sunt in sacris litteris tradita, præter ea, quibus homo beatus efficitur, per accidens ad fidem spectare; ut Abraham duos filios habuisse, et David fuisse filium Isai. Quòd si ejusmodi, licèt in libris sacris expressè etiam conscripta sint, indirectè tamen et per accidens ad fidem attinent, non sunt profectò theologiæ principia. Nec enim cujusquam disciplinæ fundamenta fabricam illius disciplinæ ex accidenti et indirectè constituunt. Poteram et aliis argumentis hanc quæstionem implicare; sed verebar ne et hæc quoque lectori delicato multa nimiùm viderentur. Atque hæc, pauca licèt, urgent tamen, et nihil remittunt, ut omnia ea explanemus, quæ theologiæ initiis exponendis necessaria sunt. Expediemus itaque primùm, quænam sit hujus doctrinæ ratio formalis; deindè quæ ejus nativa germanaque principia; atque in his, quæ capitalia sint, quæ verò legitima quidem, sed secundaria tamen; postremò quæ sint extranea et aliena, hoc est, adscita et accersita ab exteris disciplinis.

Formalis ratio theologiæ, quoniam illud in primis suscepi explicandum, non est una et simplex, sed duplex et bipartita. Est namque ratio formalis rei objectæ, quia res est; quomodò Deitas theologiæ ratio dicitur. Est item ratio rei, ut mentem ad assentiendum movet, quemadmodùm veritas prima revelans theologiæ habetur ratio. Sic rationes videndi intelligimus et colorem et lucem; colorem quidem priore modo, lucem autem posteriore. Atque illam quidem vocant rationem *quæ*, hanc rationem *sub quâ*. Puto nobis concedi oportere, ut scholæ verbis utamur, si quandò minùs occurrent latina. Quin latina etiam interdùm relinquenda sunt, ne in scholasticâ disputatione non tàm explicâsse res quàm verba affectâsse videamur. Quia verò de ratione formali rei huic doctrinæ subjectæ, quia res est, nulla esse potest inter viros doctos controversia; de ratione formali ex parte habitûs et potentiæ cognoscentis hujusmodi conclusiones statuo.

Prima est: Ratio formalis fidei non est ratio theologiæ formalis. Nam si theologiæ principia lumine prophetiæ cognoscerentur, aut lumine etiam gloriæ beatorum, conclusiones nihilò seciùs ad theologiam pertinerent. Erat enim Christus Dominus longè omnium, quicumque fuerunt, theologiæ divinæque naturæ cognitione princeps, qui tamen sine fide conclusionibus theologiæ assentiebatur. Exigit quippè fides in ratione suâ formali obscurum quiddam et invisum, cùm sit substantia rerum sperandarum, et argumentum non apparentium. Theologia verò evidens quoque et clara esse potest. Nam est ratio sermoquè de Deo. Atque inter prophetiam et fidem, si divo Thomæ credimus, nonnihil interest; nec lumina sunt eadem, quibus vates ad vaticinandum, et fideles ad credendum illustrantur. At si vates illustratione suâ illa theologiæ principia cognoscat, et ea, quæ consequuntur ac repugnant, ratiocinando colligat, theologus profectò erit, tametsi theologiæ ejusmodi ratio formalis non fidei lumen sit, sed prophetiæ.

Secunda conclusio est: Esse revelatum à Deo, lumenve divinitùs infusum, est ratio theologiæ formalis, sive illud lumen fidei sit, seu prophetiæ, seu gloriæ. Theologia namque supernaturalis, de quâ nunc loquimur, lumen aliquod naturâ ipsâ superius generaliter ad principia cognoscenda requirit; sed quale id in specie futurum sit, nec nomen theologiæ, nec notio propria definit. Verùm, quia theologi non de beatorum, sed de viatorum theologiâ disputant, nec quærunt quid disciplinæ ipsi, sed quid naturæ nostræ consentaneum sit, idcircò ferè asserunt, theologiæ principia per fidem à theologo intelligi. Lumen quippè prophetiæ, vel quoniam rarum est, generali præceptioni nihil obstare creditur; vel quoniam est, ut lumen fidei, obscurum, in lumine fidei communiter et confusè intelligitur. A quâ nos consuetudine minimè abhorrentes, theologiæ nostræ principia per fidem accipi oportere sæpè dedimus.

Undè illa tertia conclusio nascitur, theologiæ nostræ formalem rationem eamdem ac fidei esse, tametsi aliter ad assentiendum principiis movet, aliter ad assentiendum conclusioni. Illis, inquam, sine medio syllogismo et ratione, huic ratione et syllogismo intermedio. Quo discrimine, ut diximus, theologia et fides non verbis et cogitatione, sed universâ re et toto genere secernuntur, quamvis utriusque ratio eadem formalis sit. Sanè D. Thomas multis in locis fidei nomen, ut videtur, existimat patere latissimè, idque versari in omnibus, quæ à Deo sunt dicta et revelata, sive auctoribus sacris atque canonicis, sive aliis quibuscumque divino quodam spiritu afflatis. Quod si verum est, ratio fidei formalis longè etiam latèque patebit, ut non solùm contineat revelationes Prophetis et Apostolis factas, sed eas etiam, quæ cæteris quoque sanctis Ecclesiæ Dei factæ sunt; imò illas etiam, quas viri interdùm improbi divinitùs habuerunt, ut Balaam et Caiphas, quorum prædictiones ad fidem attinere, ne dubitari quidem potest. Eadem ergò causa subest, ut cætera etiam, quæ quibuslibet aliis revelata à Deo sunt, ad fidei rationem referantur. At enim, part. 1, quæst. 1, art. 8, ad secundum, ut inter argumentandum objecimus, verbis nihil obscuris docet, fidem nostram non niti revelationibus aliis præter eas, quas Apostoli et Prophetæ, auctores videlicet canonicorum librorum, ediderunt. Id quod Paulus confirmat, quo loco ait, *fideles esse superædificatos super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.* Nulla igitur alia nisi Prophetarum, Christi Apostolorumque doctrina fidem Ecclesiæ fundat, nulla alia theologiæ principia continet. Eadem enim sunt disciplinarum principia ac fundamenta. Adde quòd fides est virtus theologica cum religione Ecclesiæ ergà Deum conjuncta et sociata. Non ergò quæcumque à Deo revelata ad fidei virtutem pertinent, sed ea tantùm, quæ ad Ecclesiæ etiam religionem pertinebunt. Quia verò nihil Ecclesiæ refert, ea credere, annon, quæ Brigidæ Catharinæque Senensi visa sunt; nullo certè modo ad fidem illa referuntur. Adde etiam quòd fides, de quâ hìc sermo fit, non est privata virtus, sed communis. Eâ enim re catholica dicitur, hoc est, universalis. Quocircà privatæ revelationes, cujusmodicumque et quorumcumque illæ sint, ad fidem catholicam non spectant, nec ad fundamenta et principia ecclesiasticæ doctrinæ, quæ vera germanaque theologia est. Cujus rei illud item non leve argumentum est, quòd quæ non per Ecclesiam et ejus publicos administros fidelibus proponuntur, illa non credit catholica fides. Videlicet æquum erat, ut quæ ad rempublicam generaliter attinerent, hæc non privati quivis homines ad eam retulissent, sed ejus communes omninò administri. *Fundamenta ejus*, inquit, Ps. 86, 1, *in montibus sanctis.* Id quod explicaturus statim adjunxit : *Dominus narrabit in scripturis populorum et principum horum, qui fuerunt in eâ.* Scripturæ ergò privatæ non sunt fidei ecclesiasticæ fundamenta, sed scripturæ populorum, quas nobis principes Ecclesiæ tradiderunt. Quamobrem in principiis theologiæ nostræ non ea sunt habenda, quæ privatè et singulariter quibusdam hominibus significata à Deo sunt, sed quæ communiter et publicè Ecclesiæ suæ locutus est Deus. Id si consentaneum est, ut videtur certè, necessariò fit consequens, ut ratio fidei theologiæ formalis non sit tàm diffusa et ampla, quàm nonnullis apparet, sed multò astrictior atque contractior; ut intelligatur esse veritas prima Ecclesiæ revelans ea quæ ad religionem attinent. Id, quod sine dubio fidei constantia, certitudo et firmitas requirebant. Nullo enim loco firma stabilisque ac fixa consisteret, si privatas revelationes sequeretur.

Nec mihi quisquam angelorum in viâ fidem et religionem objiciat, quibus nescimus an Deus, quæ credere illos oportebat, per se hæc, an per aliquem publicum administrum angelum superiorem proposuerit. Illud dico, in angelis quoque communem fuisse fidem, communem revelationem, quæ non privatæ usurpationis esset, sed publicæ religionis. Nam quod objiciebatur de Balaam et Caiphæ prophetiis, hoc facilè rejicitur. Non enim illorum verba ad fidem spectant, quia dixerunt illi, sed quia auctores sacri scripserunt. Ac formalis theologiæ ratio quænam illa sit, breviter quidem, sed non indiligenter exposui.

Sequitur ut explicem, quæ sint hujus disciplinæ propria legitimaque principia. Quâ in re video, nihil nos laborare oportere. Facilè enim è rebus positis intelligitur, omnia, quæ sunt per sacros auctores Ecclesiæ divinitùs revelata, in propriis theologiæ principiis habenda. Non ea solùm dico, quæ auctores sacri scripturis suis prodiderunt, sed quæ verbo etiam posteris commendârunt. Id quod explanatum est in tertio hujus operis libro diligentissimè. Auctores autem sacros appello, non eos modò qui libros canonicos scripserunt, verùm etiam Christum Dominum, qui et vitæ et

doctrinæ catholicæ primus est auctor; et Apostolos, qui ministri fuêre sermonis. Nec si conciliorum et apostolicæ Sedis auctoritas fidem certam facit catholici dogmatis, aut sanctorum etiam omnium consensus et conspiratio una, idcircò aut principia theologiæ cumulamus, aut ejus formalem rationem extendimus. Quoniam, ut sæpè aliàs diximus, nec concilia, nec Sedis apostolicæ pontifex, nec sancti Scripturarum interpretes novas fidelibus revelationes edunt, sed quas ab Apostolis accepit Ecclesia, aut posteris integras et illibatas tradunt, aut illas exprimunt et interpretantur, aut certè consequentia et connexu colligunt, adversa et repugnantia manifestant.

Principiorum itaque theologiæ numerus è libris sacris atque Apostolorum traditionibus integerrimè constituitur. Quamobrem duobus primis locis contenta sunt omnia, quæ in initiis theologiæ veris et germanis numeranda sunt. Sed his initiis tanquàm seminibus ab Ecclesiâ datis, quæ Christus Apostolis, Apostoli Ecclesiæ dederunt, pastores et doctores ac theologi in universum omnes ea rigant et excolunt, et quæ plantæ, traduces propaginis ex eis oriuntur, proferunt et ostendunt. Illa fundamenta sunt theologiæ ecclesiasticæque doctrinæ, quæ Christus per Apostolos posuit, cæteri sive concilii Patres, sive pontifices summi, seu Ecclesiæ doctores, sancti omninò superædificant. Nam *fundamenta alia nemo potest ponere præter ea, quæ posita sunt,* Apostolorum et Prophetarum, *ipso summo angulari lapide Christo Jesu.* Enimverò disciplinarum principia non eodem gradu locata sunt omnia. Quædam enim simpliciter prima sunt, quæ vi suâ generali cætera continent; ut in metaphysicis illud: *Impossibile est simul affirmare et negare;* qualia in theologiâ sunt illa: *Deus est;* et: *Est remunerator inquirentium se;* in quibus tanquàm in primis credibilibus omnes fidei articuli implicitè continentur, quemadmodùm div. Thomas eisdem quoque verbis affirmat. Alia sunt principia præcipua quidem et immediata, sed contractiora tamen quàm illa communia, quæ erant cæterorum omnium quasi fontes. Hujus generis in physicis ea sunt: *Res naturales materiâ formâque constare; naturam esse principium motûs et quietis;* in theologiâ verò articuli fidei capitales, qui, ut D. idem Thomas ait, primò et per se credendi fidelibus proponuntur. Nimirùm enim de Deo, qui est res theologiæ subjecta, ea articuli enuntiant, quæ vel ex perpetuâ æternitate in Deo insunt, vel humanæ salutis ergò disposita in tempore ac dispensata sunt. Eumdem quippè Deum, qui trinus et unus est, qui creavit mundum, qui et impios facit justos, et felices pios, eumdem, inquam, credimus et hominem factum, et natum, et mortuum, et sepultum, et suscitatum, et elevatum in cœlos. Jure igitur hæc prima sunt et propria theologiæ pronuntiata, quæ à nobis de subjecto disciplinæ nostræ, vel maximè supponuntur. Initiis enim his principalibus non concessis, theologus progredi ne digitum quidem potest. Ac sunt priora illa similia iis, quas philosophus appellat dignitates. *Accedentem* namque *ad Deum oportet credere, quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* Quicumque igitur disciplinam aliquam supernaturalem discere parat, eum necesse est duas illas generales prænotiones animo antè cepisse. Quæ dignitatum nota propria atque insignis est. At hæc posteriora principia suppositiones theologiæ non injuriâ vocabuntur. Eas enim theologus discipulo suadere quodam modo aut explicare certè valet. Sed præter hæc duo principiorum genera, sunt alia non propter se potissimè petita, sed, ut D. Thomas sentit, eorum quæ sunt potissima explicandorum gratiâ. Cujusmodi sunt, inquit, præter articulos fidei, omnia quæ in sacris litteris assumuntur, vel Dei naturâ et majestate explicandâ, vel exponendâ ipsius in homines benevolentiâ rerumque omnium procuratione, quæ illis essent utiles et necessariæ. Hæc verò tametsi non fidei sunt, nec theologiæ præcipua capita, sed his ex accidenti conjuncta, et quasi principia secundaria; accipit tamen ea theologus, non aliter ac philosophus principia per se nota, sine medio et ratione, perindè ut articulos fidei acceperat. Hæc enim quasi naturalis atque insita in animis fidelium notio inest, ut quidquid ab Apostolis scriptum traditumque est, verum esse sentiant. Ac theologiæ legitima germanaque principia hæc sunt. Nam quæ vel à metaphysicis, vel à physicis, vel à mathematicis, vel à reliquis demùm naturæ disciplinis adsciscit, perspicua per se evidentiaque principia, non ex suâ sumit vi atque naturâ, sed foris inventa in proprium usum mutuatur, aut certè jure quodam suo vindicat. Forsitan quispiam dixerit: Nonnè igitur multæ variæque erunt rationes theologiæ formales? siquidem multarum disciplinarum varia item principia sunt. Minimè verò. Non enim ex adjunctis et extrinsecùs attributis doctrinarum formalis ratio petitur, sed ex propriis nativisque principiis. Atqui in theologiâ horum omnium una et eadem ratio formalis est, nempè lumen fidei supernaturale.

Quæ igitur sint theologiæ principia, tùm germana, tùm aliena, atque ex illis quæ prima, quæ secunda, ex primis verò quæ generalia, quæ quasi in speciem contracta, satis, ut reor dilucidè apertèque docuimus. Quibus ex rebus intelligitur, è decem locis duos primos propria et legitima theologiæ principia continere, tres postremos externa et aliena; nam quinque intermedii aut interpretationem principiorum propriorum continent, aut eas, quæ ex his ortæ et profectæ sunt, conclusiones. Hæ cujusmodi in theologiâ sint, statìm explico, si priùs argumenta refello quibus suprà usus sum, quùm de principiis ejusdem theologiæ quærerem. Ad quas ipsas argumentationes ex superioribus dictis satis multa responsa sunt, quibus perspici possit, adversùm D. Thomam, quem vel maximè impugnant, eas nihil habere virium. Tanta vis est veri, ut speciem falsitatis obscuret, si modò id patefactum et illustratum est. Sed singulis tamen respondere volumus, ut rudiorum ingenio morigeremur.

CAPUT III.

Capitis superioris argumenta refellit.

Primum ergò argumentum tria D. Thomæ falsa peccata objicit, quorum unum jam omninò depulsum est. Ecquid enim illa pugnant, articulos fidei primaria esse theologiæ nostræ principia, sacras autem litteras continere etiam secundaria? Quia verò non omnia continent, sed pleraque, illud etiam his valdè consentit et congruit, divinam veritatem sine scripto quoque rationem esse fidei formalem. Sunt enim quædam verbo tenùs Ecclesiæ tradita, quæ in theologiæ veris germanisque principiis habentur. Prima itaque calumnia adhibita nihil premit. Quæ secundo loco adhibetur, ea pressiùs urget. Sed si, cùm animum attenderis, videas de Deo nos duobus modis loqui posse, tunc hæc etiam calumnia contundetur. Intelligendum ergò, sermonem de Deo dupliciter haberi: aut quia principium est finisque naturæ, aut quia suprà naturam est et principium et finis. Sanè quamdiù præstantem, æternamque mentem intelligimus solutam à corpore et liberam, segregatam ab omni concretione mortali, quæ omnia sentiat et moveat, quæ cœlum ac terras tueatur ac regat, ad quam res universæ quoquo modo possunt, contendant et enitantur ut veniant; tamdiù Deum naturaliter intelligimus, tamdiù de eo naturaliter loquimur. At si considerèmus Deum ipsum potiore quodam lumine nobis ostensum, quo apparet in unâ deitate trinus, in effectis suprà naturam admirabilis, omnium ejusmodi effectorum supernaturalium et prima causa efficiens et postremus finis, atque adeò creaturæ rationalis una et summa felicitas; tunc ratio Dei multò alia, sermo longè diversus est. Cùm igitur Paulus, inter ea quæ credere necesse est, duo illa ponit, Deum esse, et esse remuneratorem inquirentium se, Deum intelligit, non ut naturæ oculis cernitur, sed ut illustratione superiore apparet supernaturalium rerum primum principium, ultimusque etiam finis. Quo sensu divus Thomas Secundâ secundæ, quæstione primâ, articulo septimo, ait omnes articulos in primis illis credibilibus contineri, scilicet ut credatur Deus esse, et providentiam habere circà hominum salutem. Cùm autem aliis locis affirmat duo illa in fidei articulis non esse, sed à fide potiùs supponi, de Deo juxtà naturæ lucem loquitur. Quemadmodùm enim gratia supponit naturam, ità cognitio gratuita cognitionem naturalem, ut idem divus Thomas refert. Frustrà verò eum fidei doctrinâ velis imbuere, qui non habeat duas naturæ anticipationes, Deum esse, et habere hominum providentiam. « Nulla porrò gens « tàm fera est, ut ait Cicero, de Naturâ Dei, « lib. 2, quæ non, etiamsi ignoret qualem « Deum habere deceat, tamen habendum sciat. « Qui autem Deum non prænoverint procura- « torem esse rerum humanarum, atque adeò « hominum rectorem et judicem, is longissi- « mè abest à nostrâ disciplinâ. Quòd si judex « hominum et rector Deus est, si etiam alio « modo intelligi non potest nisi summâ sapien- « tiâ, justitiâ et potestate præditus sit, ut et « præmia virtutibus parata habeat, et supplicia « vitiis. Nec enim ulla omninò respublica, quod « Solon verissimè dixit, nisi duabus rebus « contineri potest, præmio et pœnâ. Quæ « causa Platonem movit, ut quoniam videbat « optimos sæpè viros pro rebus præclarè gestis « nullo in hâc vitâ præmio virtutis, nullo insi- « gni honoris, nullo monimento laudis deco- « ratos, assereret animos immortales officii « præmium et fructum aliquandò accepturos: « absurdum quippè esse, ut verus, justus et « honestus labor honoribus, præmiis, splen- « dore careat, si qua est in cœlo pietas, si « quod numen, quod talia curet; non itaque « aut campos Elysios aut Sisyphi saxum, Ixio- « nis rotam, Tantali sitim poematis solùm esse, « sed historiæ. Nam ut ficta sint à poetis « isthæc omnia, veri tamen significandi gratiâ « ficta sunt, ut utilissima illa, verissimaque « sententia in animis hominum inscriberetur: « rectè factis præmia, peccatis supplicia de-

« beri. » Quò magis Cajetanum miror, qui in Epistolam ad Hebræos multò omninò et à sensu Apostoli, et à verâ naturæ institutione descivit. Atque eum in errore secuti sunt quidam, non satis diligenter nec Pauli consilium, nec vim rationis attendentes. Sed ut perspiciat lector undè omnis iste natus sit error, totam rem aperiam, eaque ipsa verba subscribam, quæ ab inventore et quasi architecto hujus opinionis dicta sunt : « Qui non credit Deum « esse, ait, nunquàm accedet ad eum.

« At si objeceris hoc non congruere iis qui « evidenter cognoscunt demonstrativâ scientiâ « Deum esse, tales enim, cùm videant Deum « esse, impossibile est quòd credant Deum esse, « cùm fides sit argumentum rerum non appa- « rentium ; solutio est, quòd doctrina hæc in « communi datur, et propterea dicitur in com- « muni, quòd oportet credere, quia est. Longè « autem melius esset, si non crederet, sed « sciret, quia est. Sed hoc rarum, aut rarissi- « mum est. Alterum verò, quòd Deus inquiren- « tibus se remunerator sit, scilicet in futurâ « vitâ, oportet fide teneri ; quoniam nulla « scientia speculativa hoc attingere potest, et « sine hujus rei fide nullus accedit ad Deum. » Hactenùs ille. Quo in loco universâ ratione meâ cum illius totâ confligendum puto. Primùm ergò, si placet, quæ de illo principio : *Deus est,* sunt à Cajetano dicta, videamus. Atque illud videns prudensque prætereo, longè melius esse scire, quàm credere. Id quod verum esset, si de humanâ fide loqueretur. At fides, quæ Deo dicenti innititur, multò certior et potior est, quàm ea scientia, quæ ingeniorum nostrorum ratione constat. Sed hæc ostendere non est præsentis loci et temporis. illud propriè hujus disputationis est, si Pauli sententiam in communi, et de iis quæ frequenter eveniunt, intelligamus, tunc totam nos Pauli argumentationem eludere. Conabatur siquidem Apostolus eo capite monstrare veteres omnes, quotquot à Deo probati sunt, testimonio fidei probatos esse. Cùm verò in enumeratione Enoch quoque inter cæteros induxisset, non aliter ostendit illum fide esse probatum, nisi quia antè translationem testimonium habuerat placuisse Deo. Quâ propositione è sacris litteris positâ, è vestigio assumptionem adjunxit : *Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum*, etc. Hoc verò argumentum, quo assumptionem illam probat Apostolus, vanum et imbecillum est, si demus non oportere semper credere accedentem ad Deum, quia est, sed aliquandò, rarò tamen, satis esse scire. Refellemus enim argumentantem Apostolum eâ responsione, quòd fieri potest, idque melius esse, ut quis sciat esse Deum ; quo casu non oportebit credere Deum esse. Itaque fiet, ut non sit impossibile sine fide placere Deo ; Enoch autem unum ex eis esse, qui non credebant, sed sciebant esse Deum. Quemadmodùm ergò cùm Apostolus ait : *Sine fide impossibile esse placere Deo,* non in communi et ut plurimùm loqui intelligendus est, sed semper ac de singulis hominibus viatoribus, sic quùm causam ejus rei reddit, inquiens : *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est,* eodem modo intelligitur nullum omninò excipere, sed de omnibus, atque de omni tempore loqui, si ipsius argumentatio quidquam habitura est, ad faciendam fidem, virium.

Jam verò quod ad sequens principium attinet, Cajetanus in hoc defendendus est, quòd dixerit, per nullam speculatricem scientiam cognosci evidenter posse, Deum esse remuneratorem inquirentium se, si de remuneratione supernaturali intelligit. In nullâ verò scientiâ ostendi præmium aliquod justos, sapientesque viros manere post mortem, hoc Cajetanus generaliter videtur asserere ; hoc cogor ego improbare. Chrysostomus porrò, hom. 4 de Provid., tradit, qui animi immortalitatem in dubium vocant, eos addubitare, nùm in meridie sit dies : « Si enim, inquit, negant animos esse « immortales, supplicia improborum post hanc « vitam, negant præmia justorum. Providen- « tiam itaque Deo negant, atque adeò divinita- « tem, quæ sine providentiâ intelligi non potest. « Nam si ii, qui Deum ritè colunt, injuriis af- « fecti migrant, impii contrà injustâ felicitate « potiti, non ergò justitia in Deo est, si suos « non potest honoribus præmiisque donare ; « quòd si Deo aut potentiam, aut justitiam, « aut oculos ad cernendum tollis, Dei vocabu- « lum inane fit. Omni namque ratione conclu- « ditur, ut si nullo præmio afficit eos, qui « inquirunt illum, ne Deus quidem ullo modo « sit, nisi Deum aut cæcum, aut imbecillum, aut « iniquum habeamus ; cæcum, qui suos non vi- « deat, imbecillum, qui dare præmia non pos- « sit ; iniquum, qui nolit. » Qui igitur negat alterum, is utrumque tollat necesse est : et si non habet remuneratorem inquirentium se, ne Deum quidem habeat oportet. Illud quoque vix intelligo, quid sibi Cajetanus velit, cùm ait nullam scientiam speculativam hoc attingere, an Deus sit remunerator inquirentium se, undè colligit oportere ut de fide teneamus,

Quid enim si nulla speculatrix scientia illud assequitur? Nonnè satis erit, si aliqua effectrix assequatur? Mihi quidem illud persuasum est, quemadmodùm Deum, hoc est primam causam efficientem esse, speculatrix naturæ disciplina declarat, ità et effectricem quoque naturæ ejusdem disciplinam, Deum esse omnium postremum finem, ostendere, neque hoc solùm, sed illud etiam, naturæ leges aliquem habere et auctorem et judicem; nisi fortè sola hæc lex deserta sit, quæ nullum legislatorem habeat, aut si quis jura hæc mundo præscripsit, nullâ juris hujus servandi curâ tangatur. Quòd si tàm ignarus est, ut nesciat præmia et honores virtutem alere, jacereque eam semper, si præmiis, et honoribus destituta sit, indignus profectò est, ad quem auctorem et judicem sanctissimas naturæ leges referamus. Quocircà si de Deo divinâque remuneratione sermonem facimus, quatenùs naturæ lumen ostendit, utrumque in hoc lumine agnoscimus, et Deum esse, et esse remuneratorem inquirentium se. Quia verò ut Deo placere possimus, non sat est ipsum cognoscere principium esse, auctoremque naturæ, sed oportet in Deum ferri, quia finis est supernaturalis, atque adeò suprà naturæ vires eminens et excellens, rectissimè in universum dixit Apostolus, accedentem ad Deum, finem utique supernaturalem, oportere credere, quia est, etc. Nam quod naturalis ratio docet, id scire ad supernaturalem hunc accessum non est satis. Habemus quippè accessum ad Deum per fidem. Quòd autem Paulus de accessu ad fidem supernaturalem, de remuneratione quoque suprà naturam loqueretur, illa manifestè demonstrant: *Expectabat fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor Deus;* et posteriùs: *Nunc autem meliorem* patriam *appetunt, id est, cœlestem; ideò non confunditur Deus vocari Deus eorum, paravit enim illis civitatem.* Et rursùm: *Aspiciebat in remunerationem: invisibilem enim tanquàm videns sustinuit.* Et deniquè: *Non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem.* Atqui hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur. Sed crimen illud, quod D. Thomæ secundo loco inferebatur, satis, ut mea fert opinio, dilutum est. De tertio verò peccato nihil est necesse illum purgare, quùm jam explicatè docuerimus, fidem theologicam, de quâ in præsenti disserimus, non quibuslibet Dei dictis assentiri, sed iis, quæ duntaxat et ad fidelium communem religionem spectent, et communes Ecclesiæ administri denuntient. Ac primum nodum solvimus quidem, secundus verò expedietur hoc modo.

Quæ sunt fidei, ea sunt in duplici differentiâ. Quædam enim simpliciter, et apud omnes fidei sunt, ut quæ rationem superant naturalem. Alia fidei dicuntur esse non per se quidem, sed quasi per accidens divinitùs revelata, propter eos, qui eorum demonstrationem et evidentiam non habent, ut Deum esse, et esse unum, eumdemque æternum, sapientem, justum. Quas res omnes licèt in naturæ lumine videamus, populo tamen rudi Deus providentissimè revelavit, quemadmodùm D. Thomas 2-2, qu. 1, art. 5, et qu. 2, art. 4, explicuit. De Deo rursùm dupliciter loqui possumus, quâ divisione primo argumento diluendo utebamur, vel quia principium finisque naturæ, vel quia principium et finis est suprà naturam. Priore modo Deum esse, esse unum, immortalem, sapientem, et hujus generis reliqua, naturale lumen ostendit; posteriore autem illa eadem sola fides tenet. Undè et D. Thom. 2-2, q. 1, art. 8, cùm in primo argumento opposuisset, Deum esse unum, non oportere in articulis fidei computari, quod sciri per demonstrationem posset, respondet quòd « multa per fidem tenemus de « Deo, quæ naturali ratione philosophi invesstigare non potuerunt, puta circà providen« tiam ejus et omnipotentiam, et quòd ipse « solus sit colendus. Quæ omnia continentur « sub articulo unitatis Dei. » Hactenùs ille. Loquitur autem de providentiâ supernaturalium. Et qu. 2, art. 2 ad 3: « Credere Deum, « inquit, non convenit infidelibus sub eâ ra« tione, quâ ponitur actus fidei, etc. » Quæ calumniam fortassè non effugient, nisi ad hujus distinctionis normam vocentur. Quibus rebus expositis, D. Thomas apertè docet, ea quæ propriè et per se fidei sunt, nullâ posse naturali argumentatione patefieri. Quin primâ parte, quæstione 32, articulo primo, illos arguit quasi fidei inimicos, religionique nostræ etiam noxios, qui ea, quæ fidei sunt, naturæ rationibus conantur ostendere, quòd si quæ argumenta fidei decretis comprobandis sancti doctores afferunt, congruentia illa esse, non evidentia, probabilia, non necessaria, suadere, non cogere, adducere, non evincere. Lumen enim naturale id patefacit et illustrat, quod naturæ congruens ac consentaneum est. Cùm ergò fides, ut sæpè diximus, rerum earum propriè sit, quæ hominum naturam et ingenium exsuperant, fit, ut res ejusmodi nullo monstrari naturæ lumine, nullâ confici naturæ

ratione queant. Quòd si fides substantia est rerum sperandarum, ut ad Hebræos Apostolus ait, spes autem quæ videtur, non est spes, ut idem tradit ad Romanos, consequitur necessariò ut quæ credit fides, quoniam et spes eadem sperat, hæc nec oculi cernant, nec aures audiant, nec in cor hominis ascendant, atque adeò ne rationibus quidem demonstrentur humanis. Nisi fortè aut res divinas humanæ fulciunt ac sustinent, aut certè Paulus fallit et fallitur, qui fidem argumentum esse non apparentium adstruit, nostramque sapientiam in mysterio absconditam nullum hujus seculi principem cognovisse. Nostræ ergò disciplinæ principia philosophi ostendere probabiliter possunt, demonstrare necessariò non possunt. Quocircà metuere non debet quisquam, ne fidei meritum sit amissurus, si rationes quoque ad fidei veritatem et explicandam et ornandam adhibuerit. Non enim, conetur licèt quantùm potest, rationes adhibebit ejusmodi, quæ præbeant experimentum sensuum, sed tales tamen, quibus et ii qui non credunt, in fide contineantur libentiùs. Fides sanè cum naturâ non pugnat, sed consentit; nec dissident humana et divina ratio, sed cohærent. Utraque vera est, nec verum vero adversatur; utraque est à Deo, nec Deus sibi contrarius est. Pervertunt itaque homines fundamenta naturæ, cùm illam à fide sejungunt. Quin fide dirigenda naturæ ratio est, et quidem sic, ut hæc duo verba inter se, non res discrepare videantur. Et cùm divinis humana similia et agnata sint, qui hominis officium Deo exhibet, et gratiæ naturam servire facit, is probè theologi munere perfungitur. Quam omninò rem et D. Thomas sæpè probat, et nos cùm aliàs multis, lib. 8, 9, et 10 et 11, tùm in quarto decimo libro copiosè disseremus.

Nunc autem argumenta illa refutanda sunt, quibus id effici videbatur, ut theologia fidei decreta comprobaret. Ac primæ quidem argumentationi responsum est satis. At secunda sic refellitur : Non est articulus fidei mundum à à Deo exstitisse, sed Deum in principio temporis cœlum terramque creâsse, id verò articulus fidei est, qui demonstrari nullâ ratione potest, quemadmodùm D. Thomas, 1 p., q. 46, art. 2, disserit. Nam quòd tertio loco Petri testimonium objicitur, nihil aliud efficit quàm religionem disciplinamque christianam non esse omni ex parte similem Pythagoricæ, cujus alumni nullâ rationis anteceptâ informatione, nullâque omninò reddità causâ, auctoritatem præceptoris arctè mordicùsque tenebant. Indoctorum est ista consuetudo, eaque Sarracenorum, Paganorum, hæreticórum, ut cæca et temeraria sectæ suæ dogmata sine judicio amplectantur, et quæ disquisitione egent maximè, hæc sine ullâ disquisitione recipiant. Non erudiuntur isti, crede mihi, sed astringuntur; nec viâ et ratione docentur, sed quasi veneficiis, et cantionibus in insaniam agitantur. Enimverò quæ in Evangelio docemur omnia, quamvis acerrimè ad supernaturalia capessenda moveant animos, tamen leniori naturæ ratione Christus ipse prætexuit, ne discipulos rationis expertes habere videretur. Sapientia quippè Dei, quanquàm attingit à fine usquè ad finem fortiter, sed disponit tamen omnia suaviter, hominesque humano more instituit et erudit, hoc est, rationales rationibus. Nec verò aliter discipulos suos Deus vult esse compositos ad doctrinam cæterorum, quàm ipsi ab eo sunt edocti. *Dedit illis linguam eruditam,* ait Isaias, cap. 50, *ut sciant sustentare eum, qui lapsus est verbo*; *aperuit* quoque illis *aurem, ut audirent quasi magistrum.* Quemadmodùm igitur Christi discipuli ipsum quasi magistrum erudientem audimus, non quasi veneficum incantantem, ità et linguam habemus, non quæ hùc atque illùc feratur volubilitate verborum, sed doctam et eruditam, quæ disciplinæ suæ sciat causas et rationem reddere.

Lucianum Antiochenum scribit Eusebius, eccl. Hist. lib. 9, rogatum à præside, cur, cùm vir rationalis et prudens esset, sequeretur sectam cujus non posset reddere rationem, in hæc verba respondisse : « Nos Chri-
« stiani non, sicut vos putatis, humanæ alicu-
« jus persuasionis errore constringimur, nec
« indiscussâ, ut alii, parentum traditione de-
« cipimur. Auctor nobis de Deo Deus est; nec
« enim posset sublimis illa majestas sensibus
« humanæ mentis illabi, nisi vel Spiritûs sui
« virtute delatâ, vel verbi ac sapientiæ suæ
« interpretationibus indicatâ. Fateor, erravi-
« mus nos etiam aliquandò, et simulacra quæ
« ipsi finximus, deos cœli ac terræ putabamus
« auctores. Sed arguebat eos fragilis substan-
« tiæ suæ à nobis præstita consecratio, in qui-
« bus tantùm venerationis inerat, quantùm
« decoris mens contulisset artificum. Verùm
« omnipotens Deus ille, quem non nostris ma-
« nibus fictum, sed cujus nos decebat esse
« figmentum, errores miseratus humanos,
« sapientiam suam misit in hunc mundum
« carne vestitam, quæ nos doceret, Deum,
« qui cœlum fecisset et terram, non in manu-
« factis, sed in invisibilibus requirendum. Vitæ
« et nobis leges, ac disciplinæ præcepta con-

« stituit, servare parcimoniam, paupertate « gaudere, mansuetudinem colere, studere « paci, puritatem cordis amplecti, patientiam « custodire. Sed et omnia hæc, quæ nunc ad- « versùm nos geritis, ventura nobis esse præ- « dixit. Indè enim qui erat immortalis, ipsi « morti se præbuit, quò nobis patientiæ præ- « beret exemplum. Sed nec nos suâ morte de- « cepit, quibus post tertiam diem resurrexit, « ut mortem vinceret resurgendo. Quæ autem « dico, non sunt in obscuro gesta loco, nec « testibus indigent; pars penè mundi jam ma- « jor huic veritati adstipulatur. Aut si quid in « his suspectum videtur, contestatur de iis « etiam agrestis manus ignara figmenti; si mi- « nùs adhùc creditur, adhibebo vobis etiam « loci ipsius in quo res gesta est, testimonium. « Adstipulatur his ipse in Hierosolymis locus, « et Golgothana rupes sub patibuli onere dis- « rupta; antrum quoque illud, quod avulsis « inferni januis corpus denuò reddidit anima- « tum. Quòd si terrena vobis minùs digna vi- « dentur, accipite etiam de cœlo adstipulato- « rem fidelem. Solem ipsum horum vobis pro- « duco testem, qui cùm hæc fieri per impios « videret in terris, lumen suum meridie ab- « scondit in cœlo. Requirite in annalibus ve- « stris; invenietis, temporibus Pilati, Christo « patiente, fugato sole interruptum tenebris « diem. Quòd si terræ, si cœlo, si sanguini mar- « tyrum fidem non accommodatis, quomodò « meis verbis allegationibusque credetis? » Et cùm penè jam his verbis auditoribus suadere cœpisset, arripi jubetur in carcerem, ibique absque tumultu populi necari. Hujusmodi ergò rationes jubet Petrus à doctoribus fidelium reddi, quæ videlicet cùm fidem antecedunt, infideles non trahant, sed inducant: quùm sequuntur, non vim fidelibus afferant, sed adjiciant robur. In hanc enim sententiam Augustinus dicit, rerum naturalium notionem fidem gignere, nutrire, roborare. Nam defendit etiam, quoniam rebus naturalibus perceptis exploratè et cognitis statìm intelligitur, primùm fidem cum naturâ nullo modo pugnare, sed mirificè consentire, deindè argumenta captiosa et vana esse omnia, quæ fidei veritatem impugnant.

Sed in secundo nodo expediendo multùm omninò moræ interposuimus. Benè autem habet, quòd tertius idemque postremus nullâ dissolutione eget. Quid enim addamus quod legere operæ pretium sit, post divi Thomæ sententiam adeò perspicuè, diligenter atque enodatè in superioribus explicatam? De principiis ergò theologiæ hactenùs.

CAPUT IV.

Quæ sunt quæstiones, seu conclusiones theologiæ.

Theologiæ causis expositis, consequens est ut effecta exponamus, quæ quùm in dubium vocantur, quæstiones sunt, quùm ratiocinatione coguntur, conclusiones. Quæstio igitur theologica, quoniam circà eam omnis theologi versatur labor, quid sit, et quæ illius partes, in primis explicabimus. Nam quomodò tractanda sit, deinceps exponemus. Ne verò quempiam fallat hujus nominis ambiguitas, intelligendum est quæstionem theologicam aliquandò appellari pronuntiatum omne, quod à theologo quovis fortè etiam et temerè fuerit addubitatum. At si adeò latè theologiæ materiam quæstionemque tendamus, quæstio theologica non jam ex naturâ hujus facultatis, sed ex hominum stultorum arbitrio æstimabitur. Ità fiet, ut in theologiæ quæstionibus illas ponamus: *Nùm, si forma aquæ per divinam potestatem à materiâ separetur, in materiâ vel formâ seorsùm baptismus conficiatur?— Nùm asinus baptismum possit bibere?* certasque his similes, quas studio brevitatis omitto, ne fastidium stomacho lectoris faciam. Mihi profectò non est cordi stultas et sine disciplinâ quæstiones, quas vitare Apostolus præcipit, in theologiæ finibus comprehendere. Fines porrò, extremaque disciplinarum, conclusiones voco. Eadem verò res est, ut à principio capitis leviter attigimus, quæstio et conclusio. Sed quùm per interrogationem elata in controversiâ ponitur, quæstio est; quùm argumentatione colligitur, conclusio. Quòd si eamdem rem argumentis suis theologus addicit et conficit, quæ in quæstionem fuerat adducta, futilissimæ scilicet illæ quæstiones theologicæ vocari nec debent, nec verò possunt, ut quæ in principiis theologiæ finiri nequeant et solvi, atque adeò ne conclusiones quidem esse doctrinæ ejus, sed indoctorum hominum commentitiæ chimeræ. Quam ergò intelligimus theologicam quæstionem? Opinor eam, quæ planè ad rem faciat, hoc est ad theologiam spectet. Non autem spectant vanæ, ineptæ, noxiæ, sed solidæ, aptæ, commodæ. *Ego*, inquit, *sum Deus tuus docens te utilia*, Isai. 48, 17. Theologia ergò, quæ Dei nimirùm doctrina est, nullo modo inutilia colligit. Quin super fidei fundamentum, quod ab Apostolis est positum, aurum, argentum, lapides pretiosos superædificat, 1 Cor. 5, 12. Nam qui ligna, fœnum et stipulam, ii non hoc ex theologiâ, sed ex errore faciunt. Maneat igitur, eam esse propriè theologicam conclusionem, quæ ex theologiæ principiis, ut effecta è causis

suis, orietur. Undè illud consectarium est, nullam theologiæ quæstionem existimandam, quæ non possit ad ejusmodi initia referri, exque iis aptè et congruenter argumento definiri. Quanquàm sunt quæstiones quasi appendices, quas, quoniam gratiâ explicandi illas quæ verè et propriæ theologicæ sunt, appositè et graviter adjunguntur, jure quodam vel similitudinis, vel propinquitatis, vel etiam ordinis, theologicas itidem haud absurdè appellaveris. Verùm hoc loco et tempore de quæstione theologicâ secundùm naturam et ordinem disciplinæ loquimur.

Contingit enim aliquandò non in theologiâ modò, sed in cæteris ferè humanis etiam disciplinis, ut quæ suâpte naturâ principia sunt, ideòque à discipulo supponenda, si res viâ ordineque procederet, ea ut hominum ingenia sunt, et revocentur in dubium, et argumentationibus comprobentur ; ità fiat perturbatus ac præposterus rerum ordo, ut causæ posteriores sint, prioraque effecta sumantur. Quæ res effecit, ut D. Thomas cæterique theologi in quæstionibus theologicis eam etiam ponant : *Sitne Deus?* et alias omninò similes, in quibus dubium non est, prima certaque principia in dubium verti, ac perindè ut si essent disciplinæ hujus connexiones, ex aliis quasi principiis necti. Atque hæc causa Aristoteli quoque fuit, ut in scientias omnes quatuor genera quæstionum inferret, nempè an res sit, quid sit, qualis sit, propter quam causam sit. Quæ duæ posteriores quæstiones terminari rectè atque ex ordine naturæ possunt, priores duæ non possunt; nisi fortè quùm duæ ejusdem rei finitiones sunt, quarum una per materialem causam, altera per finalem definitæ rei naturam explicant. Tunc enim definitio posterior per priorem demonstratur, ratione quodam modo et viâ naturæ servatâ. At enim rei finitio, quæ secundam illam quæstionem solvit, propemodùm ex effectis notescit; quæ licèt naturâ posteriora sint, nobis, hoc est in nostrâ cogitatione priora sunt tamen. Illud item cùm in aliis, tùm magis in theologiæ doctrinâ usu venit, ut principia ipsa vel disputata inter se et ordinata sint, quemadmodùm causæ ipsæ in quatuor genera distributæ ordinem prioris et posterioris habent; vel certè connexa, et colligata sint, ità ut ex utrisque concessis, ad alterutra dubia liceat pervenire. Quapropter si adversarius admittit principia quædam, quamvis cætera neget, ex concessis poterimus non concessa colligere, præsertìm si mutuo nexu conjuncta et copulata sunt. Hinc enim theologi veteres vetus Instrumentum probant ex novo, contràque novum ex veteri ; Ecclesiæ auctoritatem è libris sacris asserunt, librorum rursùm sacrorum ex Ecclesiâ. Itàne unum quidem principium in theologiâ est, quod in quæstionem theologi non verterint, ut si à quopiam fuerit negatum, qui alia fortè principia concedet, paratissimus ex his, quæ dederit, hominem evincere, et quasi arrepto mucrone confodere. Quæ res explanata est in secundo libro diligenter, et in postremo diligentiùs explanabitur. Nec ob eas solùm causas principiorum suorum theologi quæstionem faciunt, sed eò etiam magis, ut illa explicent et exponant. Nam, quod apud rhetores olìm pueri didicimus, omni disserenti proposita est quæstio, non ei modò, qui disputatione res ambiguas jactat, sed et historicis, et poetis, qui quæstiones sibi propositas non tàm argumentatione solvunt, quàm expositione. Expositio autem fidem in auditore sæpè invenit, argumentatio facit. Ubi familiæ nostræ quosdam sæpè risi, qui in eo laborant vehementer, ut divi Thomæ rationes, quas identidem ad explicandam fidem congruentes ille adfert, perindè ac si essent demonstrationes certæ atque perspicuæ, defendant. Nam et adversarios ipsos ridere soleo, qui in eo in quo divus Thomas egregium se fidei administrum præbuit, illum impugnent quasi hostem. Nec intelligunt viri, magis ad certandum quàm ad docendum prompti, quæstiones fidei gravissimè sanctissimèque proponi, non quia fidem dubitanti auctori facere nitimur, sed quia credenti ea quæ minùs percipit et intelligit, exponere conamur. Quid igitur quæstio theologica sit, si eam ex disciplinæ ordine naturâque finiamus; quid rursùm illa sit si ex ingenio nostro existimetur, quæ quæstiones in theologiâ primariæ, quæ appendices, quæ argumentatione potissimùm, quæ contrà potissimùm expositione solvantur, dictum est satis.

Nunc quæstio partienda est, ut ea, quæ in re dispersa atque infinita videntur esse, ratione et distributione sub uno aspectu ponantur. Quæstionum ergò theologicarum, quâcumque de re sint, duo sunt genera ; alterum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis sunt hæ, quarum finis est scientia : si quæratur, *Pater et Filius sitne unum principium Spiritûs sancti, an duo ? — Divinæ Personæ an proprietatibus relativis, an absolutis distinguantur?* Actionis autem hujusmodi exempla sunt : *Sitne pœnitentia ad salutem necessaria tanquàm medium, an etiam ut præceptum ? — Nùm sacramenta novæ legis gratiam et virtutes conferant?* Cogni-

tionis quæstiones, si generaliter loquamur, quadripartitæ sunt, cùm aut, sitne vel Deus, vel angelus, vel anima rationalis, aut quid sit, aut qualis sit, aut cur sit talis, quæritur. Quarum prima et secunda, ut diximus, ex ingenii nostri conditione, secunda et tertia ex naturâ rerum et disciplinæ ipsius explicantur.

Actionis porrò duo sunt genera, unum ad salutem necessarium, alterum earum rerum, quæ utiles esse videantur. Prioris generis hæ sunt quæstiones : *Si*, exempli causâ, *honor Christi periclitetur, aut salus etiam spiritualis proximi, vir christianus mortemne pro his rebus subire debeat, annon? — De baptismo suscipiendo præceptumne Evangelii sit?* Posterioris autem generis, ut cùm quæritur : *Diluatne aqua lustralis, quam benedictam scholastici appellant, peccata venialia, planèqve pœnas peccatorum tollat vi suâ, et, quod aiunt, ex opere operato, an potiùs ex operantis merito? — Nùm Eucharistiæ Sacramentum ex attrito faciat contritum?* Itemque, *an recedente fictione, quemadmodùm baptismus et pœnitentia, suum effectum sortiatur?* Plena est D. Thomæ Summa talium quæstionum. Non enim theologus semper de necessariis disserit, sed quandoque etiam de iis sine quibus salus religioque constat. Et quoniam omnia persequimur, dicendum est etiam, quæstionem theologicam, sive ad contemplationem, sive ad mores attineat, aliam naturalem esse, aliam verò supernaturalem. Supernaturalem, opinor, quæstionem vocare licet, quæ ex supernaturalibus solùm principiis definitur; naturalem autem quæstionem eam esse dico, cujus, cur ità sit, ratio naturæ constans reddi potest. Est et quæstio media, quæ partim ex supernaturali principio, partim ex principio naturali pendet. Primi generis exemplum est: *An omnes mortui simus?* Quam quæstionem Paulus hâc argumentatione definit: *Si pro omnibus Christus mortuus est, omnes mortui sunt;* at pro omnibus mortuus est Christus. Item : *An omnes resurgemus?* Quam sic Apostolus terminat: *Christus resurrexit;* ergò et nos resurgemus. Secundi verò generis hæc sunt exempla: *Nùm Deus sit ubique? —Nùm immutabilis? Nùm animus hominis immortalis sit. —Nùm dividi et secari in partes possit?* Quarum omninò probationes quamvis è sacris litteris petere liceat, quâ ratione ad fidem utique pertinent, sunt tamen in lumine naturæ claræ et evidentes, eâque re non sunt per se fidei quæstiones, sed, ut diximus, quasi per accidens. Tertii generis, ut : *Sitne Christus risivus?—Habeatne duas voluntates, et intellectus duos, duasque item utriusque potentiæ operationes?* Quæ ex utriusque principiis patescunt. Prima ex his : *Christus est homo, et omnis homo est risivus.* Reliquæ verò ex his : *Christus duas naturas perfectas habet, divinam et humanam;* omnis autem natura perfecta propriam sibi et operationem et potentiam vindicat.

Est deniquè alia divisio theologicæ quæstionis, ad quodcumque genus illa pertineat. Sunt enim fidei quæstiones quædam, hoc est, quæ cùm ad fidem spectent, pro earum veritate theologo est in capitis etiam discrimen veniendum. Aliæ verò sunt, quæ in utramque partem et ignorari et negari sine fidei jacturâ possunt. Quam partitionem Augustinus cùm aliàs sæpè, tùm in libro secundo de peccato originali contrà Pelagium et Cœlestium capite vigesimo tertio commemorat. Atque penitùs partitio hæc non est solùm memoriæ commendanda, sed in oculis semper habenda, si absoluti theologi esse volumus. Utriusque generis exempla sunt; prioris hoc pacto : *An Christi anima simul atque Verbo conjuncta fuit, Deum clarè viderit?* Item : *An in locis inferis ignis purgatorius sit, ubi fidelium animæ pœnas peccatorum luant?* Posterioris Augustinus quidem varia atque innumerabilia esse dicit, et quæ certo aliquo genere complecti ac definire difficile sit; sed quæ punit, ea sunt, cùm quæritur, *qualis, vel ubi sit Paradisus, ubi constituit Deus hominem, quem formavit ex pulvere?* quùm tamen esse illum paradisum fides christiana non dubitet; vel cùm quæritur, *ubi sit nunc Helias vel Enoch, an ibi, an alicubi alibi?* quos tamen non dubitamus, in quibus nati sunt, corporibus vivere; vel cùm quæritur : *Utrùm in corpore, an extrà corpus in tertium cœlum sit raptus Apostolus?* quanquàm sit ista impudens inquisitio id scire volentium, quod se ille, cui hoc præstitum est, salvâ utique fide nescire testatur; vel : *Quot sint cœli in quorum tertium se raptum esse commemorat?* vel : *Utrùm elementa mundi hujus conspicabilis quatuor, an plura sint? — Quid faciat solem lunamque deficere his defectibus, quos prædicere astrologi certâ temporum annumeratione consueverunt? — Cur antiqui homines tamdiù vixerint, quàm sancta Scriptura testatur, et utrùm proportione longioris ætatis filios serâ pubertate gignere cœperint? — Ubi potuerit Mathusalem vivere, qui in arcâ non fuit, qui, sicut in plerisque codicibus et græcis et latinis numerantur anni, reperitur supervixisse diluvio, vel utrùm paucioribus, qui rarissimi inveniuntur, potiùs credendum sit, in quibus ità est numerus conscriptus annorum, ut antè diluvium defunctus fuisse monstretur?* Hactenùs exempla Augustini posui. In hoc genere divus

Thomas, 2 cont. gent., cap. 70, quæstionem illam esse censet: *An cœlum animatum sit? (quam inter cæteros errores Origenis Hieronymus enumerat in epistolâ ad Avitum)*; sed divo Thomæ consentire videtur Augustinus in Enchiridio, capite 57. Verùm ne diutiùs lectorem remorer, de omni isto genere quæstionum quid sentiam, et quæ præcepta danda existimem, perbreviter exponam.

Nulla theologicæ quæstionis præcepta firma stabiliaque tradi possunt, nisi ab his, qui in scholâ sese multùm ac diù exercuerunt. Itaque propria est ea præceptio scholasticorum, quoniam eorum, qui scholam negligendam esse existimant, nulla idonea, exquisita, excellens de theologiæ quæstione disputatio est, tantùm abest, ut harum rerum præceptores sint, quas nullo usu habent cognitas. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem scholasticæ theologiæ, ne dicam interitum, deplorarem, nisi vererer, ne cùm de aliis academiis quererer, Hispaniam meam immodicè extollerem, in quâ valdè his temporibus scholæ theologia viget. Sed apud nos etiam videmus, quibus extinctis theologis, quàm in paucis spes, quantò in paucioribus facultas, quàm in multis sit audacia. Nihil verò de me; de præceptore dicam libentiùs, qui academias hispanas adeò insigniter ingenio suo et doctrinâ illustravit, adeòque nostris hominibus et spectabiles, et amabiles reddidit, ut in eas certatim non confluxerint modò, sed irruperint. Quòd si ille Gallis, Germanis atque Italis scripsisset, quæ erat hominis in disputando perspicuitas, elegantia et suavitas, non ità nunc apud eas gentes scholæ studia jacerent. Nam ex eo credo quibusdam usu venire, ut abhorreant à scholâ, quòd inciderint in inculta quædam et horrida de malis quæstionibus deteriùs vestigata, deterrimè etiam inventa et conclusa. Sed âge, his omissis, id, quod instituimus, persequamur. Nec tamen necesse est, ut res faciles separatim instituamus theologiæ præceptis, sita sunt enim antè oculos. Nec rursùm de iis leges ferre operæ pretium est, quæ multùm à ratione discrepent; ea enim facilè apparent, nec magnoperè admonitionem et præcepta desiderant. Quæ autem difficilia videntur esse, neque à multis intelligi possunt, de iis est diligentiùs præcipiendum.

Primum ergò officium theologi disserentis existimo, ut quæstionem quam versaturus est, sæpè dispiciat, et identidem interroget se, cujus generis illa sit. Aliter namque quæstiones illæ finiendæ sunt, quæ naturâ et disciplinæ ordine in theologiam veniunt, aliter quas humani ingenii vel imbecillitas, vel certè malitia movet. Nec eodem modo disserendum est de iis, quæ quærimus ut exponamus, ac de aliis, quæ quæruntur ut demonstremus; longèque diversa instituitur disputatio de naturali ac supernaturali; quæstiones, aliique loci theologici sunt huic atque illi accommodandi. Nam cognitionis actionisque quæstiones, ut aliàs diximus, eodem ferè modo, exque eisdem locis tractandæ et solvendæ sunt.

Sed cùm uniuscujusque genus quæstionis diligenter investigandum est, tùm illud maximè, an præter fidem illa sit, an potiùs ad fidem religionemque pertineat. Cum his porrò, qui in fidei quæstione errant, velis equisque, ut dicitur, decertandum est; cum aliis verò, qui de his controversantur, in quibus salvâ fide decipi, errare, labi homines possunt, pugnare quidem, quod aliàs monui, theologi et possunt, et quandoque etiam debent, sed cruenta pugna illis omninò interdicta est. Quàm ridiculum est enim nervos omnes corporis et animi intendere in eâ quæstione solvendâ, cujus inscientia nihil periculi habet, error nihil habet criminis? Sed in toto hoc posteriori quæstionum genere quàm magna theologo sit adhibenda moderatio, in octavo et nono libris non indiligenter exposui. Hic dico quantùm proposito ac formularum brevitati satis est; reliqua illinc petentur. Non enim mihi libet eadem hoc tempore et loco resumere. Illud hujus loci et temporis est theologum admonere, ut non stultas modò quæstiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devitet, quæ sunt interdùm quoque noxiæ, verùm etiam inutiles quascumque, et vanas, quæ theologo nequeunt in usum aut cognitionis aut actionis accersiri.

In his Hieronymus illas quæstiones censet: *Quot annos vixerit Mathusalem? — Quoto ætatis suæ anno Salomon sortitus sit conjugium?* Ne forsitan Roboam undecimo ætatis illius anno natus esse credatur. In epistolâ quoque ad Vitalem, cùm posteriori harum dupliciter respondisset, ad extremum ait, Apostolum de istiusmodi interdicere quæstionibus. Et post paucà: « Relege « inquit, omnes, et veteris, et novi Testa« menti libros, et tantam annorum reperies « dissonantiam, et numerum inter Judam et « Israel, id est, inter regnum utrumque con« fusum, ut hujuscemodi hærere quæstionibus « non tàm studiosi hominis quàm otiosi esse « videatur. » At benè habet, quòd non dixit, *attingere*, sed *hærere*. Nam si id genus quæstiones breviter exponere otiosum et inutile est, non ego solùm, qui in superiore libro multas ejusmodi explicui, sed Augustinus ac Hiero-

nymus quoque ipsi arguentur. Non est igitur immorandum in hujusmodi quæstionibus minimè necessariis, licèt ad veritatem historiæ sacræ quodam modo spectare videantur; sed cùm in omni disputatione, tùm magis in eâ quæ ad fidem et salutem nihil attinet, exercenda est facilitas quædam, ne si hisce rebus disserendis diù ac multùm hæreamus, in morositatem inutilem et odiosam incidamus. At divus Augustinus supervacaneum esse existimavit quærere, ubi et quomodò sit in cœlo corpus Dominicum. Sed de fide, et symbolo, licèt coràm synodi Patribus, ad novitios tamen doctrinam instituebat. Alioqui, Cajetanus, quem unum nostræ familiæ non ingenio solùm et eruditione præstantissimum audeo dicere, sed in hujus generis quæstionibus excitandis modestissimum, non est veritus, quùm sacras litteras interpretaretur, eam rem quærere, paucisque etiam explicare. At idem Augustinus eas quæstiones nullo modo patitur, quas in ægritudine animi dicit existere : *Ecquid faciebat Deus, antequàm faceret cœlum et terram? — Ecquid ei venit in mentem, ut aliquid faceret quùm anteà nunquàm aliquid fecerit?* Sed pœnitentiam agens, confitensque peccata, vix ægrè fert quæstiones necessarias, nedùm minùs utiles, curiosas, importunas. Non itaque eadem disputandi regula theologo præscribenda est cùm in gymnasio certat, et cùm in cubili, aut etiam in templo luget.

Sed regula hæc erit et rationi et sanctorum auctoritati maximè consentanea, ut omnis theologus de supernaturali disputaturus (nam hæc illi propria disputatio est), nomen theologiæ secum ipse reputet; titulum suum, hoc est, theologi, frequenter legat; quærat à se non semel, sed sæpiùs, quorsùm cœperit disputare, sciatque nullam illi quæstionem asciscendam, nisi quæ ad veram, quæ suprà naturam est, Christi, Apostolorum et Prophetarum philosophiam referatur. Hujus enim præcepti quidam immemores innumeris quæstionibus, præsertim dialecticis, physicis et metaphysicis explicandis importunissimi longissimique fuerunt. Nemo autem est longus, qui materiæ immoratur, si aliquid accersit, atque attrahit, quod suo videlicet instituto congruens consentiensque sit. Nec tamen quæstiones istas, quamvis non adeò necessarias, exterminandas puto. Est enim animorum ingeniorumque exercitatio quædam non modò acuminis plena, sed etiam ad theologiam scholæ valdè utilis. Nam quod Augustinus ait nihil ad se pertinere, utrùm cœlum sicut sphæra undique concludat terram in mediâ mundi mole libratam, an eam ex unâ parte desuper velut discus operiat? item, an stet cœlum? an potiùs moveatur? hoc vel in Manichæorum invidiam et odium dicit, qui similes multas quæstiones se à magistro didicisse jactabant; vel illos certè reprehendit, qui iis excitandis et solvendis quæstionibus multùm prolixa et rebus salubribus impendenda temporum spatia occuparent; illius enim verbis libenter utimur. Cæterùm, quasi præteriens id genus quæstiones, ipse solvit, quibus tamen, ut ait, ineundis atque tractandis, neque episcopo temporis satis erat, neque illis, quos ad salutem et sanctæ Ecclesiæ necessariam utilitatem cupiebat informari. Nec dissimile huic est, quòd Augustinus idem curiosissimas Dioscori quæstiones reprehendit, et scribit tamen, se non idcircò ea dicere, quia istiusmodi discuntur, sed quia vano fine discuntur. Ità respondit quibusdam earum breviter, aliis vel prolixè. Ego verò si ab amico essem de rebus ejusmodi interrogatus, aut dissimulanter præterirem, aut apertè etiam responsa negarem. Nec enim dignas eas quæstiones censerem, quibus vel tantillùm temporis impertirer. Sed Augustinus erat vel in amicos liberalior, vel in Dioscorum indulgentior. Quorsùm hæc? Ut intelligant ii, qui scholæ perpetuam invidiam conflant, controversias circà Aristotelem exortas non esse disquisitiones theologi indignas, si quæ in Cicerone ambigua erant, ea non est dedignatus explicare Augustinus. Quid, quòd is ipse nescientem quid sit nihil, quid informis materia, quid formatum exanime, quid corpus, quid species in corpore, quid locus, quid tempus, quid in loco, quid in tempore, quid motus secundùm locum, quid motus non secundùm locum, quid stabilis motus, quid sit ævum, et quid sit nec in loco esse, nec usquàm, et quid sit præter tempus et semper esse, quid sit et nusquàm esse, et nusquàm non esse, et nunquàm esse, et nunquàm non esse; hæc, inquam, nescientem, nec de Deo, nec de animâ suâ quidquam rectè aut quærere aut disputare posse asseverat? Non sunt igitur quæstiones istæ physicæ et metaphysicæ à scholâ nostrâ expellendæ, ne illæ quidem, quæ Erasmo cæterisque similibus curiosæ sophisticæque etiam visæ sunt. Sed hoc alio loco pluribus. Nunc ad fidei quæstionem redeo, quæ nisi theologo in primis constituta sit, nihil ratione docere potest neque viâ.

In hâc igitur re vehementer elaborandum est, si in theologiâ, quis sit gradus veritatis ac falsitatis, exquirimus. Id nimirùm ut theolo-

giæ maximè proprium est, ità est omnium difficillimum. Quarè illud præstare valet nemo, nisi perfectus consummatusque theologus. Dixerit quisquam : Quid? nonnè sunt notæ aliquæ, quibus quæstiones fidei sejungi ab eis, quæ fidei non sunt, et internosci possunt? Sanè verò ; sed nec cuivis contigit adire Corinthum, nec sunt ista omnium communia contritaque præcepta. Ac pertinet quidem ad omnem fidei quæstionem constituendam semper in promptu habere ejusmodi notas, et quæstionum fidei quasi indices ; verùm ea magna omninò res est, egetque doctrinâ et exercitatione non parvâ. Illas itaque, si potuerimus, proferremus ; nec ità multa post, sed pauca antè dicenda sunt. Fidei porrò quæstio bifatiàm intelligitur, una, quæ immediatè ad fidem attinet ut verè attinent omnia, quæ Deus Ecclesiæ suæ aut verbo edidit, aut scripto ; altera quæ mediatè fidei est, cujusmodi sunt omnes conclusiones, quas ordine disciplinæ ex illis prioribus colligere et definire possumus. Quæ, quoniam non in seipsis, sed in aliis tanquàm principiis revelatæ à Deo sunt, mediatè fidei dicuntur esse, et qui eas negat, is fidem negare hoc modo dicitur. Atque equidem illud etiam animadverto, eas non abs re forsitan quæstiones fidei vocari, quæ vehementer ad Ecclesiæ doctrinam pertinent, fideique sunt propter affinitatem appendices ; non quòd aut ex iis pendeat fides, aut iis sublatis funditùs illa tollatur, sed quòd affecta ægraque sit, si harum rerum veritas labefiat, quæ illi hærent et adjunguntur. Oportet nempè in Ecclesiâ sanam doctrinam esse et verbum sanum, ut Apostolus ait, 1 ad Tim. 1, 10, et alibi passim. Quemadmodùm autem morbi quidam lethales sunt, alii verò non interficiunt quidem hominem, sed afficiunt tamen valetudinem, sic errores quidam non fidem exstinguunt, sed obscurant ; non evertunt, sed infirmant ; morbumque afferunt, non exitium. Sicut ergò quod saluti est noxium, vitæ id quoque noxium est, ità quodcumque sanæ doctrinæ adversatur, hoc fidei est etiam quodam modo adversum. Ex quo intelligitur, quæstiones illas quæ ad doctrinæ ecclesiasticæ sanitatem spectant, ad fidem suo quodam modo spectare. Sed nos hujus generis controversias non in fide propriè, sed propter fidem esse dicimus; nec qui in his errant, eos in fide, sed præter fidem errare existimamus. Atque ità rebus his primò simpliciter collocatis, reliqua deinceps subtiliùs persequemur.

CAPUT V.

Quibus notis quæstiones fidei dijudicari possint.

Quibus autem rationibus hanc dijudicandi facultatem assequi possimus, ne in constitutione causarum fidei erremus, accuratè nunc et diligenter exponendum est. Et cardinalis quidem Turrecremata, lib. 4 serm. Eccles., p. 2, c. 9, septem gradus ordine ponit propositionum catholicarum, quæ eædem, cùm in disputandi controversiam disceptationemque vocantur, quæstiones fidei dicuntur.

Primus earum est, quæ in libris sacris habentur expressæ. Secundus earum, quæ ex hisce per certam et necessariam consecutionem fiunt. Tertius earum, quas verbo tenùs Christus Apostolis, Apostoli Ecclesiæ tradiderunt. Quartus earum, quæ in conciliis universalibus definitæ sunt. Quintus earum, quæ à Sede apostolicâ sunt fidelibus ad credendum propositæ. Sextus illarum, quæ de fide et refutatione hæresum sancti doctores unâ mente unâque voce docuerunt. Septimus illarum est, quæ ex tertio, quarto, quinto et sexto generibus consecutione firmâ et necessariâ derivantur. Ex quibus capite sequenti distinguit etiam septem genera hæreticarum propositionum quæ septem illis generibus propositionum fidei repugnant. At verò more jurisperitorum illa sunt tradita, quæ fortassè minutiùs in tenuissimas particulas conciduntur. Nobis tamen, qui docendi compendiariam viam et rationem profitemur, ad breviorem numerum et absolutam quamdam disciplinæ formulam redigenda sunt omnia. Cùm igitur veritas fidei, ut paulò antè diximus, bipartita sit, et hæc ad fidem mediatè, illa immediatè pertineat, necesse est, duos gradus propositionum fidei generales statìm à principio collocare. Prior earum erit, quæ theologiæ legitima principia sunt, cujusmodicumque sint illa, sive primaria sive secundaria, hoc est, ea omnia, quæ Deus in se ipsis Ecclesiæ revelavit. Posterior verò gradus harum erit, quæ ex prioribus illis necessariò colliguntur. Hoc enim genus conclusionum, ut cum rebus fidei colligatum, ad fidem etiam spectat. Ratio enim connexi, quùm concesseris superius, cogit inferius concedere : et quùm inferius negâris, superius item negare cogit. Rursùm in superiori illo gradu duos intelligimus, unum earum propositionum fidei, quas in libris canonicis sacri auctores scriptas reliquêre ; alterum earum, quas verbo traditas Ecclesia, ut crederet, à Christo et Apostolis accepit. In posteriore itidem gradu duo genera

intelliguntur, unum conclusionum ejusmodi, quæ è principiis solùm fidei nascuntur, alterum earum, quas non fides sola conficit sine externarum disciplinarum adjutorio, sed accitis aut uno principio aut pluribus naturæ ratione cognitis. Atque hæ quidem, tametsi non eodem loco et gradu, omnes tamen simpliciter et sine additamento quæstiones fidei vocari possunt, nempè cùm ex utrisque fidei veritas pendeat, cùm utriusque conjuncta et copulata sit. Nam quæstiones illæ quasi fidei appendices, quod nuper, et quid dico nuper? imò verò planè paulò antè dicebam, fidei quodam modo sunt, non simpliciter. Nec enim sic fidei adhærescunt, ut separari ab illâ non queant. Ægrotat sanè, ut ità dicam, in earum errore fides, non perit.

Sed quoniam Scripturæ sacræ nativa et germana sensa obscura interdùm et implicata sunt, nec semper exploratum est et cognitum quænam illa sint, quæ sine scripto Apostoli memoriæ prodiderunt, sæpè etiam impeditum est, et quasi tenebris circumfusum, an conclusio controversa necessariò è rebus fidei ducatur, id nos modò expedire atque explanare cupimus, quibus notis et signis cognosci ac distingui possit veritas fidei, tùm illa, quæ in sacris scripta libris est, tùm quæ est verbo ab Apostolis tradita, tùm demùm ea, quæ ex harum vel alterâ, vel utrâque conficitur. Eò verò studiosiùs hoc negotium suscipimus, quòd non modò scholæ theologis utilissimum fore intelligimus, sed illis etiam maximè necessarium, quibus apostolica Sedes fidei cognitionem et censuram imposuit. Non enim parùm in se habet fructûs certâ constansque ars in theologiâ disserendi; nec sine hâc arte eorum errores æquabiliter notari possunt, qui à fide Christi antiquâ Ecclesiæ institutione desciscunt. Contrariorum enim, quod à philosophis verè dicitur, eadem est disciplina. Quarè, si veritates fidei catholicæ constituimus, errores adversos pariter designamus. Age ergò, conferamus pedem, ut aiunt, et ad rem propiùs accedamus.

De rebus perspicuis, ut dixi, nihil præcipi oportet. Itaque si Scripturæ divinæ locus, ut indè ordiamur, planum et apertum habet sensum, vel ex contextu, vel ex alio ejusdem Scripturæ loco, vel ex verborum ipsorum clarâ luce, nullum nostrum præceptum est. Ipse enim apertus Scripturæ sensus certum præ se fert catholicæ veritatis indicium (1). Quò fit, ut Lutheranorum plerasquè hæreses theologus vel mediocriter Scripturæ divinæ sensu imbutus perfacilè denotet. Nullum quippè negotium est eos errores inurere, qui Scripturæ manifestò repugnant. Ut illi, Ecclesiam universalem in fide errare posse. Item, humanas omnes actiones criminosas esse. Item, tristitiam de peccatis non esse necessariam, sed inutilem. Multi deniquè alii, quos commemorare longum est. At enim de Scripturâ sacrâ dicta hæc intelligi volumus, quam esse canonicam constanter sit ab Ecclesiâ definitum. Nam, quemadmodùm in secundo libro docuimus (1), libellum Baruch non adeò exploratè et firmiter in sacrorum numero Ecclesia reposuit, ut aut illum non esse sacrum fidei catholicæ veritas expedita sit, aut non esse sacrum, hæresis expedita sit (2). Libellus ergò iste, sive quilibet alius, qui in quæstionem citrà crimen hæreseos vocari possit, quantumvis clara et aperta inferat sensa, non statim efficiet certas atque constantes catholicæ fidei veritates. Sed transeamus ad alia, et in rerum difficiliorum judicio è superioribus libris summa quæque carpamus. Ex eo enim tempore hæc res elaborata est, ex quo locorum theologicorum firmitudinem constituimus.

Sit igitur prima præceptio. Cùm Scripturæ divinæ sensus fuerit obscurus, tunc Ecclesiæ intelligentia eadem est germana Scripturæ intelligentia, ex quâ habebitur (crepet licèt hæreticus) et catholicæ veritatis insigne certum, et ad probandas theologiæ conclusiones certi ejus, quod exquirimus, argumenti delectus (3). Si enim Ecclesia certissimum jus habet discernendi verba Dei à verbis hominum, ut in secundo libro nobis constitutum est, habebit quoque idem jus, ut in verbis ipsis sensum Dei ab hominum sensu discernat. Nisi credimus, perindè Scripturam Ecclesiæ, ut Ptolomæo Ægyptiisque concessam ; vel certè, ut nunc est concessa Judæis, quos scriniarios Ecclesiæ Christi Augustinus non inele-

(1) Semper addendum est : *Accedente Ecclesiæ auctoritate.* Vide suprà, col. 122, not. (1), et col. 273, not. (2). P. S.

(1) Librum Baruch è sacris eximere erroneum esse dixi; hæreticum, neque tunc ausus sum, neque modò audeo dicere.

(2) Vide suprà, col. 136, not. (1).

(3) Vide suprà, col. 123, not. (1). — Iterùm etiam pro claris, ut aiunt, textibus, requiritur auctoritas Ecclesiæ, ut ex illis fides certò stabiliatur. Equidem ipsius vi claritatis nunquàm forsan sese manifestavit de illis controversia; ast eo ipso consensu constat de iisdem doctrina Ecclesiæ docentis, ex cujus auctoritate illi textus in suo sensu obvio ubique admisso interpretati ad fidem pertinent. P. S.

ganter appellavit. Scimus autem, utrumque depositum Ecclesiæ commissum, ut utrumque etiam perpetuâ fide conservet, reddatque simul, quas accepit, et Scripturam et Scripturæ intelligentiam. *Spiritus meus, qui est in te (inquit Dominus per Isaiam, cap.* 59, 21), *et verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui amodò, et usquè in sempiternum.* Ambas igitur res Christi Ecclesia custodit, custodietque semper, et verbum et spiritum verbi. Item Christus spiritum veritatis promisit Ecclesiæ, qui cum illâ maneret æternus, eique omnia suggereret, quæ illi à Christo sunt dicta. Item, cùm verum Dei Evangelium, quemadmodùm Hieronymus elegantissimè dixit, non in Scripturis sit, sed in sensu, non in superficie, sed in medullâ, non in verborum foliis, sed in radice rationis ; si Ecclesia Scripturam haberet, non autem legitimum Scripturæ sensum, non haberet profectò verum Dei Evangelium, atque adeò ne fidem Christi quidem, quæ sine vero Dei Evangelio non est. Nec enim ad verba fides, sed ad sensa refertur. Alioqui et hæretici Scripturas sine sensu loquuntur, et diabolus Scripturas etiam profert ; sed in intelligentiâ falsâ falsum Evangelium habent ; certè non divinum, sed humanum, imò, quod pejus est, diabolicum. Cùm verò inter catholicos et hæreticos non de Scripturâ, sed de sensu plurima controversia sit, si Ecclesiæ interpretatio non est certa intelligendi norma, ecquis erit illiusmodi controversiæ judex? Sensum enim suum pro suâ virili quisque defendet. Quòd si in explorandâ Scripturæ intelligentiâ nullus est Ecclesiæ certus judex, audeo dicere rempublicam fuisse nullam stultiùs constitutam ; nullum enim dissidiorum futurum finem, consensionem fidelium nullam, nullam fidei unitatem. Quâ sublatâ, non charitas modò et pax, sed fides etiam ipsa penitùs tollitur, atque ipsum omninò Ecclesiæ nomen. Quòd autem Apostolis Christus *aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas,* Luc. 24, 45, non id propter illos tantùm, sed multò etiam magis propter Ecclesiam fecit. Ex quo intelligimus, Christum Ecclesiæ suæ librum signatum perpetuò aperuisse. Scripturæ insuper intelligentiam Apostoli Ecclesiis tradiderunt. Nam si non sensum, sed verba duntaxat tradidissent, non utique prædicâssent Evangelium omni creaturæ, nec docuissent omnes gentes servare quæcumque illis fuissent à Christo commendata. Qualis enim Evangelii prædicatio, qualisve doctrina absque intelligentiâ esset ? Nempè qualis aut puerorum aut psittacorum est, qui sine mente dant accipiuntque sonum. At apostolicæ traditionis certior testis nemo est, quàm Ecclesia. Nam quid acceperit, ecquis clariùs evidentiùsque testabitur, quàm ipsa, quæ accepit? Scripturæ igitur sensus ab Apostolis Ecclesiæ traditus penès Ecclesiam est.

Prætereà Ecclesia columna est et firmamentum veritatis ; at veritas et propriè in intellectu Scripturæ est, in Scripturâ autem impropriè tanquàm in signo ; quemadmodùm urina figuratè sana dicitur, cùm animal id sit, quod est propriè sanum. Si ergò Ecclesia firmamentum est veritatis, firmam certè habet ac certam rerum cognitionem veritatum, quæ in sacris litteris continentur. Sed quid opus est plura? Jam enim quartus superior liber comprobavit veram fidelemque omnem de Ecclesiæ auctoritate sententiam. Ostensum est autem multis et testimoniis et rationibus, Ecclesiam in fide errare non posse. Atqui nihil magis ad fidem attinet, quàm divinorum dictorum vera cognitio et sensus. In Ecclesiâ igitur explorata Scripturæ intelligentia residet, ex quâ nimirùm intelligentiâ et compertum habere possumus fidei catholicæ signum, et eodem quoque signo errores contrarios denotare. Sanè primum hujus præceptionis clarissimum exemplum est in paradiso terrestri, in fictione Adæ de limo terræ, in Evæ formatione de costâ Adæ, deniquè in tentatione serpentis. Quæ omnia Origenistæ allegoricis figuratisque interpretationibus perverterunt. Sed cùm Ecclesia semper ea non figurata dicta, sed propriè ad historiam acceperit; jure illos synodus sexta actione undecimâ explosit.

Secunda præceptio. In Ecclesiæ nomine non modò fidelium omnium concio intelligitur, verùm etiam Ecclesiæ pastores et doctores, præsertìm in concilio congregati (1). Hæc ostensa nobis est libro 4, cap. 4, concl. 4, et lib. 5, cap. 4, concl. 3. Præceptionis verò hujus exempla multa sunt, sed nos pauca ponemus. Illâ Domini lege, *Hoc facite in meam commemorationem,* omnes semper Ecclesiæ sacerdotes intellexêre id præscribi, ut hoc idem ipsi facerent, quod et Jesus Christus tùm faciebat, hoc est, ut Eucharistiæ sacrificium offerrent. Nam post illa verba in personâ Christi prolata : *Undè et memores,* inquiunt : *Nos servi tui,* etc., *offerimus majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam sanctam,* etc. Wicleffistæ igitur, qui dixerunt, non esse fundatum in Evangelio, quòd Christus missam ordinaverit, Lutherani item, ac multò etiam magis qui negant in Ecclesiâ Eu-

(1) Vide suprà, col. 305, not. (1).

charistiæ sacrificium esse, jure à nobis hæretici habentur. Sed de hâc re in loco, eodem libro, posteriùs. Rursùm concilium Lateranense Patrem et Filium verè et propriè rem unam eamdemque esse intellexit ex illo : *Ego et Pater unum sumus.* Ità in hoc abbas Joachimus damnatus est, qui hunc locum non ad rei ejusdem et naturæ unitatem, sed ad consensionem voluntatis unius retulisset. Pari enim errore illum alterum locum Joan. 17, 22, interpretabatur : *Charitatem, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus.* Prætereà Spiritum sanctum à Filio procedere, concilium Ephesinum ex illo Joan. 16 loco accepit : *De meo accipiet;* ex illo etiam Joan. 15, 26 : *Quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis*, etc. Animam rationalem tandem formâ esse subsistentem quidem, sed essentialiter, verè ac per se humanum corpus informare, concilium Viennense, ut equidem sentio, ex eo loco habuit : *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem.* In eo enim quòd Deus animam homini inspirâsse dicitur, illam Patres foris venisse interpretati sunt, quemadmodùm flatus extrinsecùs venit. Non itaque spiritum hominis educi de materiâ, nec ab ipsâ pendere, sed per se omninò subsistere. In eo autem, quòd per eumdem spiritum factus est homo in animam viventem, cognovêre utique, illam corpus verè vivum efficere, atque adeò formam substantialem esse humani corporis. Item hoc traxerunt ex illo Gen. 2, 7 : *Nusquàm enim Angelos, sed semen Abrahæ apprehendit.* Si namque animus hominis non esset corporis vera forma, parsque omninò humanæ naturæ, sed corpori, ut nauta navi, juxtà Platonis Origenisque sententiam, assisteret; sine dubio substantia esset, quod ad naturæ conditionem attineret, separata, quam nos angelum nuncupamus. Quarè Deus animam rationalem assumens, angelicam naturam assumpsisset.

Hæc igitur et alia ejusmodi tametsi in Scripturâ obscuriùs continentur, Ecclesia tamen jure suo explicat, fidelibusque ad credendum exponit. Quod dùm facit, ipsius decretum non solùm non esse falsum, sed etiam stabile, fixum ratumque esse debet, perindè ac si in libris sacris patentiùs haberetur. Pastores ergò ecclesiastici, quos in Ecclesiæ voce communiter intelligimus, cùm Scripturæ certam constantemque intelligentiam præscribunt, et absolutam veritatis catholicæ exhibent formulam, et notas quoque certissimas, quibus hæreses contrariæ dijudicentur.

Tertia præceptio. Si Sedes apostolica aliquem Scripturæ sensum præfinierit, ille idem catholica veritas censenda est (1). Quam sanè præceptionem, nî opinio nos fallit, diligentissimè in sexto superiore libro demonstravimus. Multis quippè ibi ac necessariis argumentis addiximus, Sedem apostolicam in fidei judicio labi non posse. Scripturarum verò interpretatio, quùm in disceptationem illæ veniunt, fidei judicium est; non ergò in Scripturarum intelligentiâ Sedes apostolica errat, si eas ex præscripto interpretatur. Nam si non constanti judicio fixoque decreto, sed ex opinione suâ quasi præteriens exposuerit id, quod aliàs sæpè dictum est, nihil constituet omninò, quod certum exploratumque sit. Quarè si tunc erret, Scripturam vel parùm aptè interpretando, vel in sensum etiam alienum detorquendo, nihil huic præceptioni obstat. Quæ non omnia illa sensa præstituit, quæ pontifices è Scripturâ sacrâ ad res de quibus agebat suadendas accersierunt, sed illa docet firmè esse tenenda quæ fidelibus à Sede apostolicâ præstituuntur. Quibus autem signis Sedis apostolicæ conciliorumque firma judicia interposcantur, in quinto libro, cap. 5, explicatum est. Ac certè ejusmodi judicia, quæ in Scripturâ interpretandâ versantur, ad Sedem apostolicam peculiariter attinere, adeò clarè hodiè est in Clement. Unic. de summâ Trinitate et fide catholicâ diffinitum, ut minimè sit hæsitandum, quin pontificis sententia eadem et Viennensis concilii sit. Quid, quòd claves habet Petrus, ut librum clausum aperiat? Quid, quòd quæcumque solverit in terris, erunt soluta et in cœlis? Quid, quòd ab initio constitutum est, ut ex ore ejus gentes verbum Evangelii et audirent et crederent? Quid, quòd adversùm hanc petram ne portæ quidem inferi prævalere queant? Quid, quòd pro eo oravit Christus, ne deficeret fides ipsius, quò fratrum vacillantem et nutantem fidem confirmaret? At quid ego stultus contrà proverbium vetus acta ago? et argutis minutisque interrogatiunculis quasi aculeis lectorem pungo, atque ea ut modò primùmque nascentia edo, quæ in sexto libro altissimis defixa radicibus usquè adeò confirmata sunt, ut nullâ unquàm vi labefactari possint? Hujus autem præceptionis exemplum habes in Extravaganti Benedicti XI, cujus initium, *Benedictus Deus in donis suis*, ubi pronuntiat pontifex, hæreticos eos fore, qui negaverint animas justorum, simul atque è corpore excesserint, di-

(1) Vide suprà, col. 343, not. (1).

vinam essentiam clarè videre, si nihil tamen habuerint, quod pœnis purgatoriis antè expiandum sit. Hoc verò sine dubio accepit ex illo 2 Cor. 4, 17 : *Id, quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Ne quis autem falso errore ductus existimaret, hanc operationem æternæ gloriæ aut ad præsens mortalis vitæ tempus, aut ad futurum universale judicium esse referendam, subjungit statim Paulus, 2 Cor. 5, 1 : *Scimus enim, quòd si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis.* Ac ne quis rursùm aliter æternam illam gloriam interpretaretur homini contigere, quam per claram divinæ essentiæ visionem, mox rem eamdem apertiùs exponens, subdit : *Scientes quoniam, dùm sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino : per fidem enim ambulamus, et non per speciem : audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, et præsentes esse ad Dominum.* Quem locum D. Thomas, quarto adversùm gentes libro, cap. 91, pressiùs urget. Ubi quamvis et alia Scripturæ testimonia referat, sed ad meum sensum, imò ad sincerum subtileque judicium, nullum aliud est hoc testimonio præstantius, ut et illa fidei veritas comprobari, et contraria hæresis refutari queat. Præclarè itaque mihi sentire videor, si summum pontificem autumo, ex his ipsis Pauli verbis illud fidei dogma elicuisse. Ea igitur verba in falsum alium sensum peregrinumque deflectere hæreticorum erit.

Quarta præceptio. Consentiens eadem sanctorum omnium conspiransque Scripturarum intelligentia ipsissima est fidei catholicæ veritas. Quæ præceptio in septimo libro, cap. 3, concl. 5, adeò fusè latèque et explicata exemplis, et rationibus ac testimoniis confirmata est, ut ineptus ego sim, si quidquam in præsenti adjiciam.

Quinta præceptio. Si ex Apostolorum traditione communis Ecclesiæ usus unamquamlibet Scripturæ interpretationem præ se tulerit, ea ut fidei veritas tenenda est. Ut Ecclesiæ mos perpetuus expressit, in illis verbis : *Quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cœlis.* Petro Petrique successoribus datam esse facultatem et solvendi vota, et relaxandi juramenta; qui hanc Ecclesiæ facultatem inficiatus fuerit, is verè ac jure hæreticus judicabitur. Atque hanc quoque præceptionem nec probare argumentis, nec exemplis illustrare debeo, propterea quòd in lib. 3 illam utrisque rebus patefeci.

Sexta præceptio. Quodcumque dogma fidei vel Ecclesia habuerit, vel concilium auctoritate pontificis roboratum, vel etiam summus ipse pontifex fidelibus præscripserit, vel certè sancti omnes concordissimè constantissimèque tenuerint, ità nobis illud pro catholicâ veritate habendum est, ut contrariam sententiam hæreticam sentiamus, quamvis nec apertè, nec obscurè in Scripturâ sacrâ contineatur. Docui nimirùm in tertio libro copiosiùs, dogmata fidei non è solâ Scripturâ petenda; sed ex apostolicâ traditione. Quæ verò Christi et Apostolorum traditiones sint, non aliâ viâ et ratione meliùs investigari posse, quàm Ecclesiâ ipsâ duce atque magistrâ, superiùs non semel explanatum est. Ecclesiæ porrò auctoritatem non modò in omnium fidelium cœtu consistere, verùm etiam conciliorum decretis, Sedis apostolicæ judicio, sanctorum doctorum consensione, superioribus quoque libris expositum est satis, ut arbitror, diligenter. Christi quippè Apostolorumque doctrinam partìm scripto, partìm verbo in Ecclesiam descendisse, cùm alias sæpè, tùm fusiùs in tertio libro monstravi. Ostendi etiam sæpissimè, nihil per se ad Ecclesiæ fidem attinere, nisi quod Christo et Apostolis revelantibus accepit. Cum autem neque Ecclesia, neque concilium, neque Sedes apostolica, neque sancti omnes simul possint in fidei judicio falli, quemadmodùm suis quæque locis patefacta sunt, certè quodcumque nobis fidei dogma tradiderint, si in sacris litteris non habetur, Christo Apostolisque tradentibus in Ecclesiam venit. Eodem itaque gradu habendum, ac si patenter illud Scriptura traderet. Omitto jam plura exempla hæresum notissimarum, quibus præceptionis hujus nota inusta est. Nam in tertio libro exempla sunt penè innumerabilia.

Septima præceptio. Si vel Ecclesia, vel concilium, vel Sedes apostolica, vel etiam sancti unâ mente eâdemque voce aliquam theologiæ conclusionem et confecerint, et fidelibus etiam præscripserint, hæc veritas catholica ità censebitur, ut si esset per se à Christo revelata; et illi qui adversetur, æquè erit hæreticus, ac si sacris litteris traditionibusve Apostolorum refragaretur (1). Conclusionem sanè theologiæ

(1) Ad eam præceptionem auctoris et superiorem revocanda sunt quæ suprà de traditione, conciliis, auctoritate Ecclesiæ, summo pontifice, curavimus adnotanda. Addendum tamen, vel rursùs dicendum hujusmodi decreta, ex lege saltem generali, ad fidem pertinere, nisi quatenùs proximè vel remotè ex verbo Dei scripto vel tradito, interpretatione infallibili accedente,

hìc appello eam propriè, quæ ex principiis hujus facultatis certâ et firmâ consecutione ducitur. Hujus rei exempla sunt in promptu vel plurima. Sexta synodus generalis duas esse in Christo voluntates, duasque item operationes collegit, tùm ex illo, Matth. 26, 29 : *Non sicut ego, sed sicut tu vis*, tùm ex eo, quòd Christus Deus est et homo perfectus. Concilium Lugdunense, sub Gregorio X, ratione quoque theologiæ constanti demonstravit, Spiritum sanctum ex Patre et Filio, non tanquàm ex duobus principiis sed tanquàm ex uno, non duabus spirationibus, sed unâ procedere. Pater siquidem et Filius juxtà fidem sunt unus Deus, una potentia, una sapientia; breviter, in omnibus unum, in quibus non obviat relationis oppositio; nec enim aliter divinæ naturæ unitas in duabus personis servari potest. Cùm itaque in spirando nulla sit à Patre Filii distinctio, sequitur Patrem et Filium non esse duo principia Spiritûs sancti, sed unum; quemadmodùm non sunt duo principia creaturæ, sed unum. Quâ ex re intelligitur utrumque errâsse vehementer, Erasmum nempè et Ambrosium Catharinum; illum, quia hanc conclusionem nihil ad fidem pertinere credidit; hunc, quia eam, cùm sit theologiæ propriè conclusio, inter principia prima, hoc est, fidei articulos numeravit. Item concilium Lateranense, sub Innocentio III, ratiocinatione theologicâ adversùm Joachimum effecit, divinam essentiam nec genitam esse, nec generare. Rem videlicet genitam et generantem realiter distingui oportere; quarè si essentia divina generaret essentiam, ipsam à se non solâ cogitatione, sed re etiam esse distinctam. Item Patres ad unum omnes ex eo principio : *Hoc est corpus meum*, ratiocinati sunt, conversionem panis in corpus Christi fieri, sine quâ nec verborum illorum veritatem poterant comprehendere, nec cætera quæ fides catholica de verâ inclusione corporis Christi sub specie panis confitetur. Ità concilium Lateranense Patrum veterum consensione constituit, panem in corpus, vinumque in sanguinem transubstantiari : sic enim concilium loquitur. Hâc re constitutâ, illa fuerunt consectaria, quæ concilium Constantiense decrevit, panem post consecrationem non manere, atque adeò manere sine subjecto accidentia. In mutatione quippè et conversione quâcumque terminus, à quo mutatio et conversio initium sumit, non manet. Quarè, si per consecrationis verba panis transit in corpus, non utique perstat ille, sed perstant accidentia ejus. Item synodus Complutensis, Sixto IV in Extravag. suâ corroborante, certo theologiæ argumento, confecit ex illo Joannis 20 testimonio : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos : quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt*, non solùm sacramenti Pœnitentiæ institutionem haberi, sed confessionis etiam præceptum. Id, quod nos in Relectione de Pœnitentiâ evidentissimè deduximus. Indè ergò exempli hujus probatio petetur. Nam et reliqua delibamus, extremisque, ut dicitur, digitis attingimus, quæ latè longèque diffusiùs in lectionibus olìm quotidianis persecuti sumus.

Octava præceptio. Si scholastici theologi aliquam itidem conclusionem firmam et stabilem uno ore omnes statuerint, atque ut certum theologiæ decretum fidelibus amplectendum constanter et perpetuò docuerint, illam ut catholicam veritatem fideles sanè amplectemur (1). Constituimus autem, ut reor, hanc præceptionem in lib. 8 firmiter et necessariò, nec ad opinionem meam solùm, sed planè ad veritatem. Ac fieri potest, ut aliorum judicio errem, sed meo ità prorsùs existimo. Christi igitur animam, statìm ut est in corpore inclusa, Deum apertè vidisse, scholastici ad unum omnes fidentissimè docent. Eam rem undè sibi persuaserint, non omnibus passìm expeditum est. Sed ità esse minimè ambigitur, nisi quòd Erasmus in quæstionem vocat. At quibus rationibus et testimoniis ea conclusio confecta sit, posteriùs explicabitur.

Illud modò ponimus, universos scholæ theologos in theologiæ certis constantibusque decretis præfiniendis errare non posse, sicut ne in fidem quidem : quòd eorum error, error fuisset Ecclesiæ, utpotè quùm ad cernendum hujus generis res non alios Ecclesia, quàm theologorum oculos habeat, qui si fallerentur, totum Ecclesiæ corpus in suo facerent errore versari. At enim, ut dixi, post ea, quæ lib. 8 disputata sunt, non est operæ pretium in hâc re constituendâ elaborare. Sed ne quis sit admiratus, cur, cùm inter omnes ferè theologos constet, à meque ipso sæpè affirmatum sit, ejusmodi conclusiones, quæ ex fide per explicatam consecutionem derivantur, theologiæ propriè esse, non fidei, nunc ità confundam, quasi theolo-

oriuntur. Hæc aliundè rursùs ac fusiùs tractabuntur, ubi de regulâ fidei agemus. — P. S.

(1) Vide suprà, col. 512.

gia et fides eadem virtus sint. Si enim error conclusionis theologicæ error fidei est, ut est reverà, si eam negare sit hæresis, sequitur fidem atque theologiam ad eamdem pertinere virtutem, quandoquidem errores utrique facultati contrarii ad idem pertinent vitium. Sunt enim utrique hæreses. Sed non erit difficile ei, qui superiora releget, hanc obterere contundereque calumniam. Diximus enim, fidem, licèt non immediatè, sed versari tamen circà eas conclusiones, quæ per evidentem et necessariam consequentiam et articulis fidei colliguntur. Quarè necesse est, ut infidelitas mediatè quoque circà conclusiones theologiæ contrarias versetur. Cùm autem ex hujusmodi adversis erroribus non ægrotatio modò fidei, sed etiam corruptio sequatur, fit, ut eorum et fidei sit indirecta quidem et consequens, sed vera et naturalis repugnantia. Quamobrem Ecclesia, tametsi intelligit ejusmodi conclusiones non è fide solùm, sed è principiis quoque naturæ pendere; quia tamen non putat, hominem rationalem ea quæ rationi perspicua sunt et manifesta negare, eum qui illas inficiatus sit, hæreticum judicat. Sumit enim, maximâque ex causâ sumit, illum non in naturæ ratione, quæ erat evidens, sed in fide claudicare. At verò si quis vel consequentiam rerum aliàs perspicuam ignoraret, vel principium etiam naturale, quod cum articulo fidei ad colligendam theologiæ conclusionem sumitur, certè non esset hæreticus; ut homo indoctus, verbi causâ, existimaret hanc enuntiationem esse falsam : *Omnis homo est risivus;* undè, quamvis crederet Christum esse hominem, non ideò arbitraretur eum posse ridere, hic profectò non esset propriè infidelis, sed stultus, qui non per se supernaturali lumini, sed naturali repugnaret. Verùm quoniam ejusmodi stultitia, quamvis per accidens et indirectè, fidei tamen ex consequenti corrumpit depravatque judicium, jure apud Ecclesiam non in sultitiâ habetur, sed in crimine. Atque hæ mihi videntur præceptiones summæ atque optimæ, in quibus tanquàm insignitæ notæ et catholicarum veritatum et hæresum contrariarum appareant. Si quis verò certiores melioresque protulerit, ei magnam habebo gratiam. Quanquàm erunt fortassè, qui reprehendent communiter illa quidem omnia, quæ præter opinionem suam in his libris meis animadvertent, separatìm autem in singulis si perspicient quædam, in quibus vel à communi ego opinione, vel à clementiæ et lenitatis specie discedo. Nam et præceptionum tertiæ et postremæ acerba cuipiam fortè severaque judicia videbuntur. Sed is primùm rationes illas expendat velim, quibus in 6 et 8 lib. sumus ad duas has præceptiones corroborandas; modestiam quoque ac temperamentum, quo hujus nostri judicii acerbitatem indulgenter etiam, nisi nos sententia fallit, emollivimus. Deindè si tàm indulgens in hujus seculi temerariam insolentiam esse vult, ut asperior ei disciplinæ correctio displiceat, obsecro videat, ne dùm judicum ecclesiasticorum animos à severitate et vehementiâ ad remissionem indulgentiamque traducit, non modò forum Ecclesiæ relaxet, sed usquè ad atrium licentiæ impudentis atque adeò intolerandæ explicet. Crudele est, fateor illud : *Vexat censura columbas;* sed illud etiam dissolutum : *Dat veniam corvis;* utrùm verò hoc tempore et ætate perniciosius, non facilè dixerim. Sed quoniam eorum errores, qui de Ecclesiæ doctrinâ parùm rectè sentirent, non eodem gradu esse omnes, multis in locis perquàm breviter perstrinxi atque attigi, sed de his quoque errorum gradibus pauca dicantur. Accepimus enim è concilio præsertìm Constantiensi, alias propositiones hæreticas esse, alias erroneas, alias sapientes hæresim, alias temerarias, alias scandolosas, alias piarum aurium offensivas.

CAPUT VI.

De variis errorum gradibus, primùmque de hæresi et hæreticâ propositione.

Priùs verò, quàm istiusmodi propositionum genera notasque definio, illud explicandum est, an omnia ad hæresim requirantur, quæ sunt ad hæreticum constituendum necessaria. Sunt enim auctores nobiles, qui existiment, omnem propositionem hæresim esse, quæ fidei veritati repugnet, quamvis ab ignorante sine ullâ pertinaciâ defendatur. Hæreticus autem, nisi sit pertinax, nullo modo intelligitur. Hujus autem opinionis suæ multas causas reddere conantur. Primam, quòd nisi ità esset, aliqua propositio ab uno affirmata esset hæresis, ab alio non esset; ut si homo doctus sciens contrarium in sacris libris contineri, assereret, Moysen non Judæum fuisse, sed Ægyptium; tunc illam propositionem hæreticam esse, hæsitari non potest. At si eadem inscitè ab aliquo homine rustico et idiotâ affirmaretur, hæretica non esset. Ità fieret, ut propositio ab asserente penderet; quod, ut inquiunt, quàm sit erroneum, vel mediocriter docto est manifestum. Si enim propositio falsa

est, à quocumque dicatur, semper erit falsa; ergò si est propositio hæretica, à quocumque illa asseratur, semper erit hæretica. Alteram causam reddunt, quòd veritas catholica non pendet ab asserente, ut veritas catholica sit. Nam sive Judæus, sive paganus, sive Christianus Deum esse unum et trinum affirmet, illa certè assertio catholica est; ergò neque contraria falsitas ex eo à quo asseritur, hæresis sibi aut nomen, aut rationem vindicat; sed absolutè et per se est hæretica, quoniam absolutè et per se cum catholicâ veritate pugnat. Cæteras causas vel ego non intelligo, vel certè indignas judico, ut à nobis referantur. Illa vehementior apparet, quæ ab illis omittitur, quòd theologi rogati an propositio aliqua hæretica sit, an non, simpliciter respondent, aut esse, aut non esse, nullâ ejus, qui asseruit, habitâ ratione. Nova autem res esset et inaudita, si theologi propositiones eas, quarum notæ quæruntur, designare nollent, nisi illis antè asserentium ingenium, conditio, doctrina et culpa innotescerent. Hinc colligunt omnem propositionem, quæ modò est hæretica, semper hæreticam, fuisse; nec Ecclesiam definitione suâ ex non hæreticâ hæreticam facere, sed id quod re ipsâ erat, ignoratum tamen et occultum, declarare. Hanc sententiam Occam. tenuit, 1 part. Dialogor., lib. 2, part. 2, c. 11, et cardinalis Turrecremata, lib 4, part. 2, cap. 3, et Adri. 4 Senten., q. 1, de Confess., et Alphonsus Castro Zamorensis, lib. 1 de justâ hæretic. Punit. cap. 1.

At auctores alii haud deteriores, meâ quidem sententiâ (nam meliores multi credunt) ab his longè dissentiunt; in quibus est Cajetanus 2-2, q. 1, a. 1. Divusque etiam Thomas prioris ad Corinth. cap. 11, lect. 4. Afferunt autem ad hujus sententiæ confirmationem argumenta plurima. Primum est, quòd concilium Constant. distinguit propositiones hæreticas, erroneas, sapientes hæresim; quas res difficulter omninò sacernemus, si omnis error in materiâ fidei est hæresis, priùs etiam quàm definiatur ab Ecclesiâ. Deindè, 24, q. 1, cap. *Quod autem;* et cap. *Achatius*, et 24, q. 3, cap. *Notandum*, dicuntur aliquæ hæreses esse novæ, aliquæ veteres; non ergò absolutè sine ullo respectu asserentis hæresis dici potest (1). Prætereà, ad hæretici rationem, quâ hæreticus est, pertinacia requiritur; ergò da rationem; hæresis est, pertinacia. Quemadmodùm si cœnatum non nisi vespere intelligimus, nec cœna quidem nisi vespertina intelligetur. Ac certè sicut à candore candidum, ità ab hæresi nominatur hæreticus; quarè qui hæresim asserit, hæreticus ille est, ut qui habet candorem, est candidus. Quid enim absurdius diei potest, quàm veram fornicationem esse in eo, qui non est fornicarius, verum et proprium homicidium in eo, qui non est homicida? Absurdum igitur etiam est, in eo verè et propriè hæresim esse, qui non sit hæreticus. Ad hæc, hæresis est vitium non solùm intellectûs, sed etiam voluntatis, nempè crimen est, quod nisi voluntate consentiente intelligi non potest; ubi ergò nullum est crimen, nullave cordis adversùm fidem repugnantia, ibi ne ulla quidem hæresis est. Adde, quòd actus fidei catholicæ non est, nisi assentiamus propositioni catholicæ ab Ecclesiâ definitæ; quamdiù enim res est ambigua, neque Ecclesia alterutram controversiæ partem præfinivit, neutrius opinionis assensus fidei catholicæ judicium est. Quâ ex re intelligitur, non esse hæresim, nisi quis veritati catholicæ, quam Ecclesia certò præscripsit, refragetur. Adde etiam, quòd veritatem catholicam appellare, quam nec Ecclesia credendam proposuit, nec fideles per fidem infusam credunt; sed unusquisque probabili opinione tenet, videtur à nomine quoque ipso veritatis catholicæ alienum. Atque opinionem, quæ inficias iret, divinas personas relationibus distingui, antequàm esset ab Ecclesiâ definitum, nemo hæresim vocare auderet, nec veritatem catholicam, quæ adversam sententiam tueretur.

Mihi verò semper consilium fuit nominum controversias aut declinare omninò aut paucis exponere. Itaque si de hæresi propriè loquimur, non dubito quin recentior, crebriorque sententia eadem verior sit, nempè non aliud exigi ad constituendum hæreticum, quàm id, quo hæresis constituitur; hæresis quippè flagitium in aliquo homine est, illumque denominat, in quo esse constiterit. Cuicumque igitur hæresis nota verè et jure inuri potest, is verè jureque erit hæreticus; id, quod ex argumentis nunc positis quædam manifestè probant. Sed quemadmodùm urina impropriè sana dicitur, quòd signum est sanitatis, etiamsi fallax aliquandò sit, sic propositio in voce, vel in scripto vocatur hæretica, quòd signum hæresis esse soleat, quamvis interdùm ab hæresi is, qui dixerit, excusetur, quia ignorans fuit. In

(1) Hieronymus eodem modo loquitur in cap. 3 Epist. ad Tit.

quo sensu illorum opinio vera est, qui arbitrantur aliquam propositionem hæreticam esse, tùm etiam cùm is qui asserit, hæreticus non est. Vel loquuntur etiam de hæresi ex genere, et objecto ut si quispiam concubitum illud primum Jacob cum Liâ, de quo Genes. 29, 23, fornicarium appellaret, non quòd reverà fornicatio fuerit, sed quòd ex genere et naturâ talis sit, quamvis ignorantiâ interveniat. Verùm scholæ theologi, qui vocum significatus pressiùs tenent, nec concubitum Jacobi cum Liâ fornicationem esse dicunt, nec acceptionem rei alienæ, furtum, nec cædem hominis, homicidium, nisi quùm et res aliena malè per injuriam attrectatur, et homo iniquè contrà jus occiditur. Maneat ergò perpetuumque sit, si veram et propriam nominis rationem sequimur, hæresim non esse, cui pertinacia non est adjuncta, et omninò cætera, sine quibus crimen hæreseos verè et propriè non constat. Nec si ad fidem illa ex se pertinent, quæ à Deo sunt Ecclesiæ revelata, quanquàm in eorum fortè nos ignoratione versamur, contrarios statim errores hæreses judicamus. Non enim si quispiam color albo contrarius est, protinùs est ater; nec si aliquid liberalitati adversatur, mox avaritiæ nomen habet. Sic igitur fieri potest, quod paulò post demonstraturi sumus, ut etiam in Christiano error aliquis sit fidei quod am modo adversus; nec hæresis tamen sit, vitium inter ea quæ fidei repugnant, vel maximum. Quemadmodùm autem (nam hoc exemplum etiam atque etiam premendum est) colori albo gilvus, glaucus et pallidus contrarii sunt, imperfectè tamen, ità quidam etiam sunt Christianorum errores, qui, cùm inchoati sint et informes, hæreseos speciem non attingunt, licèt ad eam ipsam quàm proximè accedant. Quia verò hæresis cum fide non solùm pugnat, sed summè maximèque etiam pugnat, sequitur, errorem tunc propriæ hæresim esse, quùm non fidei materialiter, sed formaliter adversatur. Libet enim hoc loco scholæ verbis abuti. Sed experiar, et dicam, si potero, meliùs. Si quis fidelis in his, quæ fidei sunt, vitiosè per inscitiam erret, et flagitiosè etiam catholicam unamquamvis veritatem ignoret; ad dialecticorum legem quidem fidei contradicit, ad morumque etiam normam culpæ mortalis reus est; sed nisi vivus, ut dicitur, vidensque pereat, hoc est, nisi prudens volensque se à catholico dogmate separet, nec facit sectam, neque hæresim admittit. Nondùm enim simpliciter et absolutè cum fidei formâ pugnat, si de pugnâ morali sermo sit. Nam de pugnâ dialecticâ nulla nobis quæstio nunc est. Sunt tamen ejusmodi errores informationes et inchoationes quædam hæreticæ pravitatis, ad cujus speciem indirectè, ut imperfecta ad perfecta, rediguntur, quemadmodùm hominis embryo homo quidam informis est, et inchoatus, at non simpliciter homo, sed secundùm quid. Non ergò si quispiam error fidei contrarius per ignorantiam, vel negligentiam vituperabilem fidei obrepit, illicò hæresis nominabitur, quæ est summa quædam infidelitatis species, errorque fidei catholicæ adversus, non utcumque, sed perfectè, absolutè, formaliter. Perfecta verò hæc, absoluta et formalis repugnantia, quùm sit etiam moralis, non modò dialectica, ex objecto et genere seorsùm non accipitur, nisi subjecti quoque, et voluntatis humanæ ratio habeatur. Ecquis enim nesciat, morales actus ex dispari hominum statu, conditione, affectu, notitiæque varietate diversâ, varias item nominationes, speciesque oriri? Error igitur ille : *Christus non est verus Deus,* tametsi in quocumque cujusque conditionis homine fidei repugnat, in Judæo tamen infidelitas judaica est, in pagano paganica, in christiano hæretica. Nisi adeò loquendi imperiti simus, ut hujusmodi erroris culpam in pagano hæresim appellemus. Apud nos ergò, qui multas et discrepantes infidelitatis species ex vario hominum cultu ac professione distinguimus, nihil obstat, cur non illiusmodi et rerum, et vocum genera ab asserentibus pendeant. Quibus rebus expositis, facilè, ut opinor, intelligitur, malâ hæresim ratione definiri, quod sit error catholicæ veritati contrarius; quippè cùm ista finitio una in omnes errores valeat, Judæorum, Sarracenorum, paganorum, hæreticorum. Sed hoc quidem sanè luculenter, ut ab hominibus definiendi peritis à theologis scholæ dictum est, Hæresim esse ejus, qui fidem professus fuerit, pertinacem errorem, illi veritati manifestè contrarium, quæ catholica certò sit (1).

(1) *Hæresis* (αἵρεσις, *electio*), indicat in se dogma privatum, seu electione privatâ et extrà auctoritatem Ecclesiæ, ac proindè contrà fidem communem habitum : hinc *hæreticus* sibi opinionem fingit propriam, *sectam*que vel instituit vel suam facit. Sub illo respectu hæresis naturâ suâ errorem semper fundamentalem ac fidei subversivum complecteretur, neque immeritò in eo sensu ab auctore dicitur *error qui cum fide non solùm pugnat, sed summè maximèque etiam pugnat* (vid. modò suprà, et infrà, cap. X). At verò hæresis maximè sub respectu juris canonici, vel unicè in praxi, propter scilicet pœnas canonicas, definienda est, tuncque de illâ quæ

CAPUT VII.

Contrà hæresis definitionem argumenta quædam.

At enim ut hæc definitio illustrior appareat, quibusdam argumentis exploranda est.

1° Primùm christiana doctrina et institutum est hæresis, ut auctor est Philo in libello de Vitâ theoreticâ supplicum apud Eusebium libro Histor. ecclesiast. secundo, c. 17. At non est error, sed ipsa potiùs catholica veritas, etc.

2° Apostata à fide et religione christianâ catholicæ veritati apertè repugnat, quam semel professus est; non tamen est hæreticus.

3° Ex verbis inordinatè prolatis, ut Hieronymus ait, incurritur hæresis; sine errore ergò et pertinaciâ hoc crimen invenitur.

4° Præterà: Dubius in fide infidelis est, de Hæreticis cap. 1; si ergò anteà erat christianus, ex hujusmodi dubitatione efficietur hæreticus. Nihil enim est in genere, quin in aliquâ ejus generis specie constitutum sit. Quòd si hæsitatio illa est hæresis, qui autem hæsitat, suspensus et incertus animi pendet, nullique rei omninò assentitur; fit, ut hæresis sine errore aliquandò sit. Nam error veritati repugnans assensionem habet. Ad hæc divus Thomas part. 1, quæst. 32, art. 4, docet, quòd opinari falsum circà ea, quæ sunt nobis principaliter ex fide tradita, hoc ipso inducit hæresim, maximè si pertinacia adjungatur; sine pertinaciâ igitur hæresis esse potest. Id quod Ecclesiæ usus confirmat, quæ ex unâ actione adorandi idola, circumcidendive puerum, hominem quasi hæreticum judicat, non judicatura, si ad hæresim pertinacia nimiaque illa in errore perduratio exigeretur.

5° Adde quòd incredulitas et duritia cordis sine pertinaciâ esse non potest; discipuli ergò undecim, quorum incredulitatem et duritiam cordis Dominus increpavit, habuerunt in errore pertinaciam. At error circà resurrectionis articulum, quam Dominus ipse manifestè prædixerat, fidei catholicæ apertè erat contrarius; quarè si definitio illa vera et perfecta est, discipuli in hæreseos crimen incurrêre. Id si perabsurdum est, dicamus potiùs in eâ definitione et superesse quidquam, et etiam abesse.

Hæc verò argumenta paucis quàm fieri poterit expediemus. Non enim hoc loco nos de hæresi institutionem suscipimus, quæ nisi longissimâ oratione nullo modo absolveretur; sed quasi prætereuntes breviter, et circumscriptè explicare volumus, quidnam propriè hæresis sit, undè, quis sit hæreticus error eluceat, et quæ hæretica propositio: quam in voce, vel scripto erroris hæretici signum esse, nemo qui vir doctus sit, ignorare potest.

Ad primum igitur, hæresis græcè ab electione dicitur. Ut auctor est Hieronymus in c. 5 Ep. ad Galatas, et in c. 3 Epist. ad Titum, Isidorus, lib. 8 Etymol., cap. 3., div. Thomas secundâ secundæ, quæst 11, art. 1, et in c. 3 Epist. ad Titum. Græcam verò hanc vocem latinus novi Testamenti interpres interdùm servat, quandoque in sectam vertit, ut ad Galatas quinto, ubi editio nostra: *In carnis operibus secta habet*, græca habet: *Hæresis* Et Act. 28, Judæi cum Paulo inquiunt: *Nam de sectâ hâc notum est nobis, quòd ubique ei contradicitur*. Hæresis græcè Lucas dixit. Secta igitur et hæresis eadem res sunt; sed ut secta à sectando, sic hæresis ab eligendo dicitur, ἀπὸ τοῦ αἱρέομαι, quod est, *eligo*. Deindè et illud animadvertendum, nomen hæreseos apud Græcos veteres et latinos auctores generale esse, et unamquamlibet sectam designare, ut Platonicam, Stoicam, Peripateticam. At christiani scriptores, contracto vocabulo, hæresim nuncupant sectam et divisionem, quâ quis à communi se Ecclesiæ fide sejungit, privatamque opinionem eligens, è catholicâ institutione discedit. Prætereà et illud, licèt sit in promptu et multorum sermone teratur, commemorandum est tamen, doctrinam evangelicam propriè neque hæresim, neque sectam appellandam, tùm quia eam non sequimur ex electione nostrâ (nec enim commentum aut inventum

stio ad Ecclesiæ definitiones spectabit omninò. Porrò definitiones illæ duplici modo proferuntur; vel enim Ecclesia definit talem propositionem de fide esse, sub eodemque anathemate promulgat, atque eo ipso hæretica declaratur propositio contradictoria, vel directè pronuntiat talem propositionem formaliter contrà fidem esse, sub eodemque anathemate eam damnat. Ex hujusmodi definitionibus propositiones falsæ dicendæ sunt in se et habendæ ut *hæreses*; pœnæ autem contrà hæreticos ab eâdem Ecclesiâ latæ non incurruntur nisi ab iis qui baptizati eas cum pertinaciâ, contrà proindè ejus auctoritatem, tenent. — *Erronea* autem tantùm erit propositio, si nullâ tali definitione profligata, contrà tamen doctrinam Ecclesiæ communem, et certam pugnet. Hæc satis hìc, de quibus ex professo fusiùs dicetur in tractatu *de Fide*, cùm scilicet de regulâ fidei et notis theologicis propositionum disseremus. Ostendant tamen illa eas notas *de fide, hæretica, erronea*, etc., alicui propositioni appositas, ad jus canonicum etiam pertinere, pendereque ultimò ex Ecclesiæ definitionibus et auctoritate, nec proindè adeò subtiliùs de illis esse theologis disputandum. P. S.

nostrum est); sed habemus ex traditione divinâ; ut non nobis sic, an aliter opinandi optio detur, sed Deum, quacumquè trahit retrahitque, sequamur; tùm etiam, quoniam Evangelii doctrina semper catholica et universalis fuit, ad omnes æquè pertinuit, omnesque eam omni tempore tenuerunt, qui de Deo, et veritate rectè sentirent. Cùm ergò hæresis, et secta privatam quamdam disciplinam sonent, quam sibi unusquisque pro suo arbitrio et eligit, et sequitur, nimirùm catholica disciplina hominibus ad unum omnibus à Deo tradita, nec secta, nec hæresis vocanda est, quamlibèt philosophorum placita hæreses vocitentur. Auctores sunt Hieronymus, in cap. 3 Epist. ad Titum, Isidorus lib. 8 Etymolog., cap. 3, Theophylactus, in cap. 2 Epist. ad Colossenses, Tertullianus, in libro de Præscriptionibus hæreticorum. Quòd igitur Philo nostram religionem hæresim dicit, neque in malam partem tamen, more illius ætatis facit. Sic enim ferè ab hominibus appellabatur.

Ad secundum verò, utrùm apostasia hæresis sit, magnâ doctissimorum dissensione certatur. Sylvester, in verbo *Hæresis* 1, quæstione secundâ, affirmat, apostatam hæreticum propriè non esse. Sed in verbo *Apostata*, § 1 et 2, secum ipse, ut videtur, pugnat. Cajetanus 2-2, quæst. 11, art. 1, docet, quòd apostatæ verè hæretici sunt, quia licèt non credant in Christum, ut ait, actu elicito, profitentur tamen eum charactere christiano. In hæresim itaque incidunt, cùm desciscant à fide catholicâ, quam professione tenebant. At in Summâ in verbo *Apostata*, videtur contrà sentire, inquiens: *Apostasia pejor est hæresi, utpotè excedens ipsam, totaliter tollendo fidem.* Cardinalis Turrecremata, in lib. 4, part. 2, c. 13, apertè confirmat, apostatam hæreticum non esse. Quæ eadem sententia est D. Thomæ, 2-2, quæst. 11, art. 1, et quæst. 2, art. 1 ad 3, ubi expressè dicit apostasiam non importare determinatam speciem infidelitatis, sed recipere speciem à termino, ad quem est motus recedentis à fide. Ac certè usu et more loquendi sanctorum, hæreticus ille duntaxat est, qui post professionem christianæ fidei sub nomine christiano doctrinæ Christi resistit, ut Augustinus inquit, 18 de Civitate Dei, cap. 51; et lib 16, c. 2, tradit, quòd Cham, medius Noe filius, nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium tanquàm se ab utroque discernens, et inter utrumque remanens, typus hæreticorum fuit. Atque Origenes, in tertium caput Epistolæ ad Titum: « Hæreticus, inquit, « ille est, qui Christo se credere profitetur, « sed aliud de veritate christianæ fidei credit, « quàm habeat traditio definitionis ecclesiasticæ. » Et ne singulorum verba referendo prolixi et molesti simus, Ambrosius in cap. 3 Epistolæ ad Titum, Gregorius, in quinto Moralium cap. 11, Beda in Lucæ cap. 17, idem cum divo Thomâ et Augustino sentiunt; nec quisquam veterum in longissimis adversùm Julianum disputationibus eum hæreticum, sed apostatam nominavit. Sed ne ratio quidem divi Thomæ pessima est; is enim, qui totam Christi doctrinam rejicit, nihil videtur eligere, sed penitùs à fide discedere. Item apostasia motum quemdam importat discedentis à fide: motus autem non habet speciem à termino à quo, sed à termino ad quem. Cùm ergò apostata ad Judæorum superstitionem et errorem accedit judaicæ infidelitatis reus est; cùm verò ad paganismum, paganicæ infidelitatis culpam contrahit. Quò fieret, ut apostasia, si hæresis est, in duabus speciebus ejusdem proximi generis collocaretur. Rectiùs ergò divus Thomas philosophatur, cùm ait, apostasiam nullam determinatam speciem infidelitatis præ se ferre, sed ad eam redigi et reduci, ad quam apostata accessit. Nam ex eo quòd recessit à christianâ fide, apostasia speciem non habet, sed circumstantiam quamdam aggravantem, juxtà illud: *Melius erat eis non cognoscere viam justitiæ, quàm post agnitionem retrorsùm converti.* Quò magis eos miror, qui in contrariam sententiam verba D. Thomæ, rationesque deflectunt. Sed eorum argumenta videamus.

Unum est, quòd hæreticus homo per multiplicationem hæresum hæreticus esse desineret Nam si in aliam et aliam hæresim quotidiè laberetur, quousquè totam prorsùs descreret catholicam fidem, jam ex hæretico per augmentum hæresum, priore nomine amisso, apostata fieret. Alterum argumentum est, quòd pœnæ in jure adversùm hæreticos decretæ apostatas etiam comprehendunt, id quod non esset, si illi non essent hæretici; quùm nulla lex canonica sit, quæ in hujusmodi apostatas animadvertat, nisi in hæreticis contineantur. Postremum argumentum gravius est multò, quàm cætera, quòd Bonifacius VIII apostatas hæreticos esse definierit in hæc verba: *Contrà Christianos, qui ad ritum transierint Judæorum, erat tanquàm contrà hæreticos procedendum.*

Sed primum argumentum non est difficile eludere; quamlibèt enim hæreses cumulentur, si Christum homo ille generaliter profitetur, et sub christiano vocabulo ejus fidem impugnat,

hæreticus semper erit, apostata non erit. At ubi primùm et Christi nomen, et totam omninò religionem descrere instituerit, apostata fit, et nomen hæreseos amittit, non per hæresim superioribus adjectam, sed per apostasiam novam, quæ hæresis non est, sed majus aliquid hæresi. Quis autem dubitat, minora per majora aboleri, et nominibus commutatis, priora in posteriora transire? Dispositiones mutantur in habitus, et nomen dispositionis cessat. Scientia viatoris in scientiam comprehensoris vertitur, et scientia illa prior, fidesque et fidei nomen eluitur. Incontinens, incontinentiis sæpiùs iteratis, pravus efficitur, nomen illud vetus evanescit, aut certè in gravius aliud permutatur. Quapropter nihil est admirandum, si asserimus, hæreticum per apostasiam, quæ novum crimen est ab hæresi separatum multòque gravius crimen, quàm hæresis, antiquum nomen amittere, novum comparare; præsertim quùm hæreticus apud veteres sanctos non ille apertus hostis sit, sed falsus propheta, qui venit in vestimentis ovium; leprosus item, qui dùm rectis prava permiscet, colorem sanum maculis aspergit; Pharaonis magus, qui veritatis imaginem præ se ferens, veritati resistit; fons deniquè et nubes sine aquâ, arbor autumnalis, sidus errans, quæ omnia aquæ, fructûs, lucis speciem obtendunt. Cùm ergò hæretici nomen generalem quamdam Christi professionem connotet, non est absurdum, si, cùm connotatio abest, absit quoque hæretici vocabulum. Quemadmodùm, si quis cœnam ad sequentem diem variis poculis quàm maximè possit, varioque item sermone produxit, cœna jam illi, mutato tempore, in jentaculum, aut prandium etiam convertetur, nec propriè nomenclaturam priorem retinebit.

Secundum verò argumentum ità refellitur. Non est dubium, quin apostatæ in pœnas hæreticorum incurrant: (1)Id quod ab ineunte Ecclesiâ perpetuò servatum est, quemadmodùm ex Cypriani opusculis vel maximè liquet. Falluntur autem in eâ re plurimi, quòd omnes Ecclesiæ leges à juris voluminibus petendas esse existimant, in quæ vel Raymondus, vel Gratianus, vel quilibet alius decreta sanè quàm plura congessit. Hinc enim Cajetanus noster præceptum jejunii quadragesimalis, quoniam in decretis pontificiis, quæ passìm circumferuntur, non apparet, vix potuit constituere; eodemque labore penè confectus est, dùm legem quæreret, quâ clerici monasticam religionem professi, ad divinas præscriptas preces exsolvendum astringerentur. Multæ sunt, mihi crede, Ecclesiæ leges, quas non Scriptura, sed usus inseruit. Nec conciliorum, atque pontificum scripta omnia juris contritum volumen complectitur. Apostatarum ergò pœnas antè Bonifacium VIII mos Ecclesiæ præscripserat. Sed quoniam quispiam dubitavit, illius dubitationem pontifex in capite resolvit, definiens, non aliter adversùm apostatas, quàm contrà hæreticos procedendum. Verùm è pontificis verbis et definitione non habetur apostatas hæreticos esse. Nam illa particula, *tanquàm*, similitudinem rei aliquandò, non semper veritatem affert. Cujus rei exempla non est opus in præsentiâ referre, quia in sacris et profanis litteris obvia sunt plurima. At de hoc argumento, cùm nominis etiam controversiam habeat, nimis multa dicta sunt.

Ad tertium argumentum, illud testimonium, quod Hieronymi nomine scholæ theologi, jurisque periti etiam terunt, Hieronymi non est, sed à Magistro Sententiarum acceptum divus Thomas, cæterique deinceps, ut solet, usurpârunt. At si illa Hieronymiana ad Damasum epistola de trium hypostaseon vocabulo accuratiùs relegatur, divus Hieronymus in eâ potiùs sententiâ est, ut existimer, è sensu, non è verbis hæresim æstimandam. Ecquid enim aliud sibi vult, cùm ità loquitur? « Ab Arianorum præsule et Campensibus trium « hypostaseon novellum à me homine romano « nomen exigitur. Interrogamus, quid tres hy- « postases posse arbitrentur intelligi. Tres per- « sonas subsistentes, aiunt. Respondemus nos « ità credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen « efflagitant; quia nescio quid veneni in sylla- « bis latet. Et quia vocabula non edicimus, « hæretici judicamur. » Et multa alia posteriùs ejusmodi, è quibus intelligas Hieronymum nihil sibi in rectâ et sanâ intelligentiâ à crimine hæreseos timuisse, sed novam vocem, ubi venenum sub melle latere suspicabatur, reformidâsse. Alioqui, illud Hilarii Hieronymus legerat: « De intelligentiâ hæresis, non de Scri- « pturâ orta est, et sensus, non sermo, fit « crimen. » Itaque ex verbis inordinatè prolatis in hæresis suspicionem incurrere fortassè possumus, in hæresim, si error in fide absit, non

(1) Pronum est concludere tàm vetari lectionem librorum apostatarum quam hæreticorum per statuta vel leges simpliciter in libros hæreticorum latas; de quo tamen quidam dubitari posse contendunt. Nostra autem conclusio menti auctoris nostri planè consentit; sed ista etiam quæstio alibi erit definienda. — P. S.

possumus. Quùm enim fides in intellectu sit, necesse est infidelitatem, cujus species est hæresis, in intellectu quoque esse. Item veritati nihil contrarium est, nisi error; quùm ergò hæresis fidei veritati adversetur, sine dubio est error. Sed quoniam interdùm legislatores et judices juris fictione, et præsumptione in foro exteriori crimina persequuntur dicta factaque externa, quæ hæresim testari solent, et hæreses vocant, et pro hæresibus puniunt. Quemadmodùm et in eos, qui foris deserunt fidem, opereve externo cultum idolo exhibent, quamvis ex metu id faciant, animadvertunt, ac si interiùs à fide et religione descivissent. Sed quod ad voces attinet, nihil moror. Nam sicut externa testatio et professio fidei interdùm fides nuncupatur, ità etiam externa testatio hæresis eamdem quoque nomenclaturam habet. Rerum quippè signa et imagines rerum sæpè nominibus appellantur. Quomodò proverbium illud vetus, atque laudatum, cui ego vix unquàm sum assensus, verum est in sermone vulgari: « Ex verbis inordinatè prolatis incur- « ritur hæresis. » At sermone proprio, ut diximus, hæresis apud Christianos error est ejus, qui fidem Christi generaliter se habere profitetur, nec tamen veram habet. Sed enim de rebus ipsis eos, qui fidei et religionis judicium exercent, admonendos putavi, ut non eodem modo dictorum ac factorum judicia faciant. In factis sanè, quæ ipsa per se tetra, ac flagitiosa sunt, nihil est periculi, si ritu judaico circumcidentem, aut idolo, dæmonive sacra facientem pœnis hæreticorum mulctent. Tametsi non sum nescius, viris et theologiæ, et juris peritissimis placuisse id, quod mihi ipsi non displicet, ut quoniam illiusmodi homines non sunt aut hæretici, aut apostatæ, nisi juris fictione, et præsumptione probabili, judices fidei in ea ipsa quidem externa flagitia studiosè nimis ac diligenter inquirant, nùm reverà ex interiori infidelitate proficiscantur, et prodeant. Quòd si constiterit, non errore intellectûs, sed cupiditate, metu, aut aliâ quâvis animi perturbatione id genus scelera patrata, perfectaque fuisse; tunc illa non tanquàm hæreses, sed leviore animadversione punienda. Verùm, quùm verba quantumcumquè inordinatè prolata, sæpè à crimine hæreseos, nonnunquàm etiam à crimine omninò vacent, in eorum sensu et mente investigandâ adhibeat judex licet diligentiam vel maximam; sed si in verbis perversis et inquinatis recta sententia dicentis appareat, sanaque et munda fides, admonendus est homo, corripiendus, terrendus quoque; clementer tamen, moderatèquè mulctandus. Interdùm verò dissimulanter est vel tota pœna mortalium inscitiæ et imbecillitati condonanda; cùm liberior loquendi licentia hominum levissimorum, quamvis errorem non habeat, vehementer coercenda sit; ut quæ afferat audientibus aliquandò perniciem. At hæc ut à præsenti instituto aliena, quasi primaribus labris gustata dedimus. Quæ sequuntur, ea nostra sunt, atque ad hoc tempus, et locum propriè pertinent. Quamobrem, ut breviter quidem illa, sed enodatè explicentur, ingenii quantùm potero, laboris plus penè quàm potero, adhibebo.

Ad quartum igitur argumentum, controversantur juris periti, atque theologi, an dubius in fide hæreticus sit; itemque similiter (eadem enim quæstio est) dubitare de unâ quâlibet catholicâ veritate an sit etiam hæresis. Nam esse, ratio illa posita primùm videtur ostendere. Deindè et Augustini testimonium illud Enchir. cap. 17 et 19: « Errare, est verum putare « quod falsum est, falsumque quod verum est, « vel certum habere pro incerto, incertum « verò pro certo, sive falsum sive verum sit. » At qui de unâ quâvis fidei veritate dubitat, is habet certa pro incertis; errat ergò contrà fidem; quòd si habet, fides non est. Hæsitatio igitur istiusmodi error est cum fide pugnans. Quarè si pertinaciam habeat adjunctam, procul dubio est hæresis. Prætereà, concilium Viennense doctrinam omnem aut temerè asserentem, aut vertentem in dubium, quòd substantia animæ rationalis non sit humani corporis forma, tanquàm erroneam ac veritati fidei catholicæ inimicam reprobat. Non igitur ille solùm errat in fide, eique contrarius est, qui asserit propositionem hæreticam, sed etiam qui veritatem catholicam vertit in dubium. Quorsùm insuper illud caput: *Dubius in fide infidelis est*, in titulo de Hæret. cæteris omninò capitibus præponeretur, nisi ut intelligeremus, id genus homines et hæreticos habendos esse, et tanquàm hæreticos puniendos? Prætereà is qui dubitat, fidem amittit, alioquin non esset infidelis; ac fides in baptismo suscepta nisi per hæresim non amittitur. Adde quòd de ratione fidei est constans et certa firmitudo; vacillatio autem et dubitatio pertinax fidei corrumpit firmitudinem; est ergò fidei saltem indirectè contraria, atque adeò est hæresis. Eâ enim re error adversus theologicæ conclusioni hæresis est, quia fidei est indirectè corruptor. His argumentis utuntur illi, qui dubium in fide, si est in dubitando pertinax,

hæreticum censent (1). Nam si ex infirmitate, non ex pertinaciâ vacillat et claudicat, omnium una sententia est, hunc hæreticum non esse: *Modicæ*, inquit, *fidei, quare dubitâsti?* Matth. 14, 31. Dubitatio igitur hominis infirmi non funditùs tollit fidem, quam in imbecillo modicam ait Dominus esse, non nullam.

Alii verò auctores etiam ipsi eruditissimi contrà sentiunt, dubitationem in fide fidei quidem opponi privativè, non contrariè; hæresim autem fidei esse contrariam positivè; sic enim scholastici loquuntur; itaque dubitationem non propriè esse hæresim; etiamsi homo prudens videnque dubitaverit. Quam opinionem multis et ipsi argumentis persuadere conantur. Primum est divi Thomæ testimonium prioris ad Corinth. 11, lect. 4, ubi docet, de ratione hæresis esse, ut quis privatæ disciplinæ pertinaciter inhæreat. Nam electio, ut ait, firmam importat inhæsionem; undè colligit hæreticum non esse, nisi qui spernit disciplinam fidei divinitùs traditam, et pertinaciter proprium errorem sectatur. Quæ eadem sententia Hieronymi est in cap. 4 Ep. ad Gal., et cap. 3 Epist. ad Tit., inquientis : « Hæresis ab electione di- « citur, quòd scilicet eam hæreticus sibi eligat « disciplinam, quam putat esse meliorem. » Atque August., de Utilit. cred. ad Honorat., cap. primo : « Hæreticus, inquit, est, qui fal- « sas opiniones vel gignit, vel sequitur. » At qui dubitat, hic neque habet firmam inhæsionem, nec alterutram quæstionis partem elegit, nec opinionem falsam aut gignit, aut sequitur; non est igitur hæreticus. Rursùm, hæresis contrariè opponitur fidei, et non per negationem aut privationem; at dubitatio, cùm non habeat assensum, nec dissensum, non adversatur fidei contrariè; nam fides assensum præ se fert. Dubitatio igitur non est hæresis. Prætereà, hæresis error est catholicæ veritati contrarius, error autem assensus est, vel dissensus falsus; cùm ergò hæsitatio nec assensus, nec dissensus sit, ne hæresis quidem est. Ad hæc, dubitatio medium quoddam est inter duas extremas controversantium partes, fides verò et hæresis duo sunt extrema summè maximèque pugnantia; dubitatio igitur, quæ inter dogma hæreticum et veritatem catholicam intermedia est non est hæresis, sed illius particeps atque vicina. En causæ quibus auctores sanè nobiles moveri solent, ut isto modo opinentur.

Nec argumenta eos adversariorum urgent, quominùs in suâ sententiâ perstent. Etenim cùm primùm illis objicitur, dubium in fide infidelem esse, hoc ità repellunt. Infidelitas, inquiunt, tripliciter accipi potest, uno modo secundùm puram et simplicem negationem, ut dicatur quis infidelis ex hoc loco, quòd non habet fidem; et hoc modo, ut dicit sanctus Thom. 2-2, q. 10, art. 1, in his, qui nihil audiverunt in fide, non habet rationem culpæ, sed magis pœnæ. Secundò, capitur infidelitas secundùm contrarietatem ad fidem, quâ scilicet aliquis repugnat auditæ fidei vel etiam contemnit ipsam, et in hoc propriè, ut eodem loco D. Thomas affirmat, ratio infidelitatis perficitur. Tertius modus infidelitatis est medius inter duos modos prædictos, et est fluctuatio quædam inter duas partes, nec uni nec alteri adhærendo; quomodò Stephanus papa loquitur in illo cap. 1 de hæreticis. Tres verò infidelitatis species ejus esse intelliguntur, quæ propriè fidei contraria est, hoc est, non primo, aut tertio modo, sed secundo.

Errare autem eos, qui certa pro incertis habent, ità demùm esse interpretantur, si aut affirment incerta esse illa, quæ certa sunt, aut negent etiam esse certa. Error enim est propositio falsa, verbo sive affirmato sive negato, Qui verò nihil vel affirmat vel negat, hunc propriè non errare; nisi fortè is etiam errare dicitur, qui scopum non attingit, quùm sagittam quidem non jecerit, collineaturus tamen si jecisset. In quem sensum peccatores in universum errant, non ii modò, qui operantur malum, verùm etiam illi qui non faciunt bonum. Sed hoc improprium est. Alioqui, ut ad propositum revertamur, si propterea quòd fidem certam esse oportet, quisquis incertus est, errorem habet; qui opinabitur Christum esse Deum, hic quoque propriè et errabit, et erit hæreticus, nempè cùm non habet firmitudinem eam quam veritas fidei requirit. Sicut enim dubitatio fidem pellit, ità etiam opinatio. Formido namque opinationi conjuncta, perindè certo fidei assensui repugnat, ut illa dubitantis ambiguitas. At, estne quisquam tanto ductus errore, ut veram opinionem esse errorem existimet, quia cum certo assensu, quem fides exigit, simul esse non potest? Qui igitur habebit certa pro incertis, nihil aut asserendo aut inficiando, sed quia pendens animi nec veritatem catholicam, nec dogma contrarium eligit, is fictione juris

(1) Vide Adrianum, quodlibet 2; Gabr. 3, dist. 23, q. 2; archiep. Flor. p. 3, tit. 23, c. fin.; Joan. Andr. et Panor., super cap. 1 de Hæres., August. de Anchor. in lib. de Potest. eccles. Vide etiam Turrecrem. lib. 4, p. 2 cap. 12.

hæreticus fortè erit, vocis certè proprietate non erit; cùm non sit contrariè et positivè infidelis, quanquàm est infidelis negativè, aut etiam privativè, eò quòd fides sine ullo errore et abjectâ omni formidine et cunctatione vera esse intelligitur; si autem formidinem aut cunctationem habet, fides non est.

Quod verò ex concilio Viennensi testimonium excitatur, non modò non est contrà hos, sed maximè horum causam opinionemque confirmat. Cùm enim doctrinam omnem sive asserentem sive vertentem in dubium, quòd substantia animæ rationalis humani corporis non sit forma, tanquàm erroneam, ac fidei catholicæ inimicam synodus reprobâsset, ne quispiam putaret, dubium, atque assertionem eodem gradu et loco habendam esse, subjungit : « Definiens, quòd quisquis deinceps asse- « rere, defendere, seu tenere pertinaciter « præsumpserit, quòd anima rationalis non « sit forma corporis humani, tanquàm hære- « ticus sit censendus. » In quibus verbis perspicuum est, eos, qui eam rem in dubium verterent, non esse à concilio tanquàm hæreticos condemnatos, sed eos tantummodò, qui ejus rei contrarium pertinaciter assererent. Nec enim sine causâ existimandum concilium est eos, qui in dubium verterent, prætermisisse. Doctrina igitur ea, quæ in dubium vocat catholicas veritates, inimica est fidei christianæ, non consummatè et absolutè, sed imperfectè et inchoatè; nam et suo quodam modo colores medii albo inimici et contrarii sunt, et non solùm color ater extremus. Quâ ex re satis intelligitur, hæsitationem meram sine assensu atque dissensu neque errorem propriè esse, neque fidei omni ex parte inimicam.

Jam, quod caput illud : *Dubius in fide infidelis est*, antè cætera ponitur in eo titulo, qui de Hæreticis inscriptus est, non probat, dubium in fide hæreticum verè esse, sed juris fictione esse. Id quod secundum ejus titul. cap. ostendit : « Qui alios, inquit Leo, cùm « potest, ab errore non revocat, seipsum er- « rare demonstrat. » At qui hæreticis favent, et in eorum errore connivent affectu illiciente, non errante intellectu, hi juris quidem suspicione hæretici sunt, verè autem et propriè non sunt. « Error, Innocentius ait, dist. 83, « c. Error, cui non resistitur, approbatur, et « veritas, quùm minimè defensatur, opprimi- « tur. Quid ità ? Nec enim caret scrupulo so- « cietatis occultæ qui manifesto facinori desi- « nit obviare. » Et Gregorius : « Consentire, « inquit, eâd. dist., c. Consentire, videtur « erranti, qui ad resecanda, quæ corrigi « debent, non occurrit. » Nec Stephanus papa, cujus decretum illud esse dicitur, aliter se ipse interpretatur. Nempè docere volebat, quibusnam testibus fides habenda sit, et inter cæteros eos à testimoniorum fide rejicit, qui aut fidem veritatis ignorant, aut dubii nimirùm in fide sunt. Hos enim pontifex jure et infideles esse sumit, et in testimoniis ferendis mendaces. Quocircà primum illud caput non eò forsitan spectat, ut ex illius sententiâ homines hæretici judicentur, sed eò potiùs, ut fidei judices intelligant, quosnam sint in causâ fidei testes legitimos habituri. Absurdum enim esset, ut infideles de fide adversùs christianos testificentur, sive infideles veritatis ignoratione, aut dubitatione sint, seu multòque etiam magis errore contrario.

At eum, qui non infirmitate, sed pertinaciâ dubitat, fidei habitum amittere mihi vehementer probabile est. Nam actum fidei omnis vel pertinax, vel imbecilla dubitatio tollit, qui quidem ambiguum non habet, et si habet, actus fidei non est. Fidem verò in baptismo susceptam nonnisi per hæresim perdi, hujus opinionis auctores facilè negant. Colorem namque album non modò ater expellit, sed gilvus etiam et glaucus, ac cæteri omninò intermedii; fides item non solùm infidelitate excluditur, sed clarâ etiam visione. Quùm enim venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Nihil igitur obstat quin et per hæresim perfectè contrariam, et per dubitationem, et opinationem, quæ ex parte fidei adversæ sunt, fides ipsa tollatur.

Enimverò quod postremo loco argumentum additur, facillimum est. Error quippè theologiæ contrarius cùm et assensum falsum habeat, et in falsitate contumaciam, indirectè licèt, undique tamen fidei adversus est, tùm ex intellectu, tùm ex voluntate. Dubitatio autem pertinax ex voluntate quidem fidei perfectè adversatur, ex intellectu non item, ut qui, quamdiù dubitat, errorem assensionemque non habeat. Quâ ex parte rationem contrarii claudicare, qui aut admiratur, aut ambigit, is se, qui sit vir doctus, nescire fateatur. Cùm ergò hæresis non ex parte, sed undiquè fidei contraria sit, efficitur, dubitationem hæresim propriè non esse, quantumvis dubitatio sit pertinax.

Quid ergò ? sat in hoc est, ut de fidei veritate pertinaciter dubitantes non esse hæretici videantur ? Mihi quidem non videtur; quanquàm alteram earum opinionem metaphysicus probo, alteram philosophus moralis non re-

probò. Ad normam siquidèm metaphysicæ, legesque contrariorum à dialecticis physicisque præscriptas dubitatio neque speciem habet, neque formam. Nihil enim affert, nihil ponit, quod aut res sit, aut formæ rationem habeat. Constat autem, quæ propriè contraria sunt, ea duas formas esse maximè repugnantes. Quo modo satis evincitur, dubitationem nec esse hæresim, nec fidei esse contrariam. At si philosophiæ moralis sequimur leges, quæ in id spectat, quod frequentissimum est, tùm verò hominem pertinaciter de veritate catholicâ dubitantem, eumdem nullum omninò errorem habere fidei verè contrarium, prorsùs incredibile est. Quòd enim quispiam vel de conclusione aliquâ, vel de uno etiam quolibet theologiæ principio ambigat, nihil est admirandum. Quòd autem non conclusiones modò in Ecclesiâ certas, verùm etiam omnia catholicæ doctrinæ prima principia in dubium vertat, nulli assentiatur, nulli repugnet, nequaquàm verisimile fit; nisi velimus hominem quempiam fingere hærentem ad omnia, et nutantem, cui universarum rerum infinita quæstio sit, et nullo loco constans, et fixa veritas. Verùm pone hominem ejusmodi reperiri, qui ancipiti semper gradu pendeat, nùm, si Christum generaliter profitetur, Christi etiam doctrinam in generali probat? fac ergò eum Scripturas sacras admittere, aut certè Ecclesiæ auctoritatem. Cùm ergò is dubitaverit de uno quolibet dogmate, quod in Scripturis invenitur, vel ab Ecclesiâ definitum est, si illi ostendas aut Ecclesiæ definitionem, aut Scripturæ apertum dogma, necesse est illum aut dubium abjicere, aut credere, Ecclesiæ, Scripturæque testimonia incerta esse. Nam si certa illi sunt, omnem hæsitationem pellent. Meritò igitur ecclesiastici judices et theologorum, et jurisperitorum auctoritate confirmati, eos omnes hæreseos nomine condemnant, qui de dogmate catholico pertinaciter dubitârint. Sed nunc quid pertinacia sit, ea quæ vel maximè hæreticum perficit, quàm brevissimè explanandum est.

Ad quintum autem argumentum, quòd hæresis esse sine pertinaciâ nequeat (nam id primùm quæritur) non est difficile ostendere, tùm communi omnium et theologorum, et jurisperitorum consensione, tùm gravissimis veterum testimoniis, in quibus illa præclara sunt, quæ ex Augustino referuntur, 24, quæst. 3, cap. *Dixit Apostolus;* et cap. *Qui in ecclesiâ.* Idem colligitur ex cap. *Damnamus*, de summâ Trinitate; non enim tanquàm hæreticus condemnatur, nisi qui doctrinam fidei contrariam defendere præsumpserit; præsumptio autem (sic enim vulgus arrogantiam appellat) radix est pertinaciæ. Ex cap. unic. de summâ Trinitate in 6, illi censentur hæretici, *qui præsumpserint, aut temerario ausu asseruerint*, etc. Et in Clement. de summâ Trinitate apertiùs : *Quisquis asserere pertinaciter præsumpserit*, etc. Divus quoque Thomas tantùm abest, ut ab hâc sententiâ alienus sit, ut non modò arbitretur hæresim sine pertinaciâ reperiri non posse, sed etiam contendat, eam in hæresis ratione includi. Quam rem suadet in primis ex nominis origine; nam, ut explicatum est, hæresis græcè ab electione dicitur. Non est ergò hæreticus, nisi qui videns et prudens doctrinam eligit fidei contrariam; id quod sine pertinaciâ non fit. Utitur deindè illo Apostoli testimonio, Tim. 6, 3 : *Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei, quæ secundùm pietatem est, doctrinæ*, etc. Qui ergò Ecclesiæ doctrinæ resistit, atque ideò est pertinax, is duntaxat hæreticus habendus est. Præterea hæresis, ut suprà quoque diximus, fidei catholicæ maximè ac summè repugnat; non est autem perfecta fides, nisi intellectûs assensio vera voluntatis rectâ consensione firmetur. Igitur nec hæresis absoluta, et consummata est, nisi falsum intellectûs errorem prava voluntatis electio confirmet, ut quemadmodùm in fide constantia veritatis exigitur, ità in hæresi contrariâ insit pertinacia falsitatis. Sed benè habet, quòd in hâc re asserendâ nullum adversarium habemus. Quapropter etiamsi rationes nec probabiles essent, nec satis idoneæ ad faciendam fidem; communi tamen omnium sensu ea definitionis particula comprobaretur. Non eum arbitrantur hominem quempiam hæreticum esse, quin idem in errore sit pertinax.

At quid pertinacia sit, à multis quidem addubitandum est, à paucis verò expeditum. Sive autem dicatur pertinax, quasi nimiùm tenax, seu plus etiam quàm decet animo pertendens (hæc enim minutula nimisque depicta libentiùs omitto), perspicuum est tamen, eum nunc vocari pertinacem, qui valdè nimisque etiam in errore permanet, falsamque sententiam mordicùs tenet, arctèque defendit. Ità à quibusdam definitur hoc modo : *Pertinax est, qui id tenere pertendit, quod debet dimittere.* Cui definitioni illa vel finitima, vel certè eadem : *Pertinax est, qui in errore persistit, quem deserere tenetur.* Facillimè dicuntur hæc, quis dubitat? Sed si ea pertinacia explicata est, quæ errori

adjuncta facit hæreticum, plures sanè in hæreticis habebuntur, qui hæretici non sunt. Primùm enim si error contrà fidem sit, illum fugere ac declinare debeo, sive fidei contrarium esse videam, sive etiam ignorem. Errant quippè illi vehementer, qui ignorationem existimant obligandi vim à præceptis auferre. Non id, mihi crede, ignoratio efficit, ut obligatione solvamur, sed ne res aliàs vetitæ nobis impingantur ad culpam. Omnis igitur homo, etiamsi in ignoratione versetur, errores fides contrarios simpliciter, absolutè evitare debet, si eos nondùm habet, et si habet, destituere. Itaque, si in eis perstat vel ignorans, id nimirùm tenet, quod dimittere tenebatur. Verùm isthæc omissa faciamus, quæ tenuiùs disserunt, quàm ut quivis ea possit agnoscere, et ea persequamur, quæ facilè vel imperiti comprehendent. Enimverò, cùm homo imperitus vel ab episcopo suo est admonitus, vel à fidei judicibus, vel à theologis insignis cujuspiam academiæ, vel ab amicis etiam eruditis et piis; si adhùc errorem non deserit, in eo nimirùm perstat, quod debet dimittere. Est ergò verè pertinax, si in verbi ejus definitione neque abest quidquam, nec redundat. Nihil igitur deerit, quod ad hæresim constituendam est necessarium. Habet enim homo ille errorem fidei contrarium, in quo etiam est pertinax. At minimè ambigitur ejusmodi hominem, tametsi omninò peccat, hæreticum tamen non esse, si non existimat, sententiam suam Ecclesiæ esse contrariam, sed aut episcopum, aut inquisitores (sic vulgò appellantur), aut theologos academiæ falli. Quocircà nondùm videtur, ex iis quæ dicta sunt, pertinacia illa innotescere, quâ hæresis constituitur. Sed ne hanc rem quidem ea pertinaciæ insignia patefaciunt, quæ ut ederent, plurimi sine causâ sudârunt. Nam rei hujus quosdam notas septem, alios duodecim, alios etiam viginti edidisse pervulgatum est. Et cùm signa ex illis quædam dubia sint, potest accidere, ut aliquandò signum dubiè datum pro certo à fidei judicibus sit acceptum; ità fiet, ut pertinax is, et hæreticus judicetur, qui hæreticus verè non est. Sed quoniam aliter jurisperiti, aliter theologi hæc et similia tractant; jurisperiti, quatenùs tenere manu res possunt; theologi, quatenùs ratione et intelligentiâ; exponamus primùm ad theologorum leges, quænam ea pertinacia sit, quæ hæresim perficit; deindè, si fieri potest, juris quoque prudentibus pertinaciæ hujus signa, notasque tradamus, non illas tàm multas, tàm varias, tàm ambiguas, sed perpaucas, fixas atque constantes.

Ad primam igitur confirmationem quinti hujus argumenti, ratio hoc theologiæ postulat, ut pertinacia, quæ hæresim facit, non sit temporis diuturnitate æstimanda, ut scilicet ille sit pertinax, qui diù in errore persistit. Certè si constaret, quòd unâ solùm horâ quispiam, Deum non esse trinum, ex animo defendisset, is hæreticus ab Ecclesiâ judicaretur, quæ ex uno actu, quantumvis brevi vel adorandi idola, vel puerum circumcidendi, solet homines, tamquàm si essent hæretici, judicare; nequaquàm judicatura, si crimen hæreseos diuturnum longumque illud tempus exigeret. Rursùm, si quis sciens prudensque totam fidem abnegârit, quamvis brevissimam moram interposuerit, apostata verè et jure ab Ecclesiâ censebitur; ergò et ille hæreticus judicabitur, qui manifesto fidei articulo repugnaverit, etiamsi repugnantia illa diutina et longinqua non fuerit. Prætereà, ut fidei actus omnibus suis numeris expletus sit, temporis longinquitas nulla est necessaria; ergò nec hæreseos adversa actio diuturnitatem sibi erroris vindicat et requirit. Illud rursùm ratio theologiæ docet, hæreticum eum esse, qui volens unicui licet dogmati assentitur, tùm etiam cùm intelligit Ecclesiæ fidei esse contrarium, ut si quis posteà, quàm illi constat, rem quam credit, vel sacris litteris, vel Ecclesiæ apertè definitioni refragari, sui adhùc juris sententiæque sit; hæc scilicet vera hæresis est, atque in suâ specie perfecta. Id quod egregio argumento Cajetanus demonstravit. Fides enim assensu intellectûs perficitur, ex consensione voluntatis in eo, qui rem, quam credit, cognoscit esse catholicam veritatem; ergò et infidelitas dissensu intellectûs perficitur ex consensione voluntatis, in eo, qui rem, cui assentit, cognoscit esse contrà Ecclesiæ communem fidem. Contrariorum enim contrarias oportet esse notiones. Confirmat autem hoc vel maximè præclarum illud Augustini testimonium inquientis, lib. 4 contrà Donatistas: « Constituamus aliquem id sentire de « Christo, quod Photinus opinatus est, existi- « mantem ipsam esse catholicam fidem; istum « nondùm hæreticum dico, nisi manifestâ sibi « doctrinâ catholicæ fidei resistere maluerit, « et illud qnod tenebat, elegerit. » Prætereà, qui sic tenet errorem fidei contrarium, ut non sit paratus ab Ecclesiâ corrigi, sine dubio est hæreticus, ut Augustinus idem in epistolâ ad Glorium et Eleusium affirmat. Sed qui videt suam opinionem adversam esse catholicæ fidei, et adhùc in eâ permanet, hic non est paratus ab Ecclesiâ corrigi, cujus videlicet aucto-

ritatem rejicit et contemnit; verum igitur crimen hæreseos admittit. Quâ ex re intelligitur, pertinaciam eam, quæ hæreticum facit, semper solùmque in eo inveniri, qui dogma aliquod tenere pergit, cui cognoscit catholicam sententiam adversari. Id verò nominis ipsa quoque notio declarat. Pertinax quippè is dicitur, qui plus nimio in propriâ sententiâ hæret. At qui opinionem suam intelligit communi Ecclesiæ sensui et fidei repugnare, atque in eâ perstat nimis, profectò ille in privatâ sententiâ perseverat; verè igitur est pertinax; imò hæc sola consummata pertinacia est, quæ absolutè cum fidei constantiâ repugnat, atque adeò sola ea simpliciter hæresim conficit. Nam quemadmodùm, ut paulò antè dictum est, fides ea electione perficitur, ubi is, qui vult veritati assentiri intelligit illam esse catholicam veritatem; sic et hæresis contrariâ omninò electione consummabitur ejus, qui adversante catholicâ fide, propriam sententiam videns volensque complectitur. Ecquis enim eo pertinacior esse potest, quem de susceptâ causâ propositâque sententiâ nulla Ecclesiæ vis, nulla catholicorum depellit auctoritas? Præclarè itaque Hieronymus interpretatur, hæreticum idcircò subversum esse, et proprio judicio condemnatum, quia suo arbitrio ab Ecclesiæ institutione discessit, quæ discessio propriæ conscientiæ videtur esse damnatio.

Quibus rebus positis, illa consectaria sunt. Primum, si dogma aliquod nondùm est certum et expeditum ad catholicam fidem attinere, quamvis plerique viri docti existiment à Deo esse revelatum, peccat ille quidem graviter, qui cum eo dogmate pugnat, estque item pertinax, qui plurimorum et doctissimorum auctoritatem contemnit, eamque obstinatione quâdam sententiæ repudiat: sed non est hæreticus, quoniam pertinacia illa tametsi impudens et vitiosa est, non tamen in Ecclesiam tendit, sed in viros illos eruditos ac pios, quos ille arroganter despicit, ac pro nihilò putat (1).

Illud deindè consectarium est: Si certum exploratumque sit dogma unumquodlibet fidei veritatem esse, qui ignoraverit ejusmodi dogma ad fidem spectare catholicam, et quamvis admonitus ab episcopo, ab hisque rursùm, quibus fidei cognitio concessa est, à viris demùm doctis et piis, placitum suum præfractè nimis obstinatèque defenderit; hic temerarius, contumax, præceps, insolens, sapiens hæresim, et quibusque hujus generis nominibus notari poterit; nec tamen etiamnùm notam hæreseos habebit (dicendum est enim sæpiùs) pertinacia ejus nondùm cum fidei veritate et Ecclesiæ auctoritate pugnat, sed cum eorum sententiâ, qui et fallere et falli possunt. Rectè igitur D. Thomas asseruit, eum qui paratus est corrigi secundùm Ecclesiæ demonstrationem, hæreticum non esse; quia non ex malitiâ errat, sed ex ignorantiâ. Quod de crassâ etiam ignorantiâ dictum accipio; nam quæ affectata est, hæc non tollit quin peccatum sit ejusmodi cujusmodi esset, si à sciente et vidente committeretur. Nempè affectatus error ex electione est, nec paratus est ille corrigi, qui de industriâ commonitionem Ecclesiæ doctrinamque declinat. At qui ex ignorantiâ non affectatâ errat, hic quodammodò invitus est et repugnans, non libens et voluntarius. Quocircà nec errorem eligit, nec gravatè feret, quùm ab Ecclesiâ corrigetur, errorem suum ipse corrigere.

Verùm nostris hisce documentis illud in primis objicitur, quòd error iste ignorantiæ vitiosæ mortale peccatum est, præsertìm post admonitionem episcopi docti, prudentum judicum, theologorum sapientium. Peccatum autem mortale hoc non nisi sub infidelitatis genere continetur. Tres verò solùm esse infidelitatis species, D. Thomas definivit. Cùm ergò crimen ejusmodi nec paganismus, nec judaismus sit, erit profectò hæresis. Adde quòd si quis ex ignorantiâ vitiosâ et supinâ hominem occideret, verè et propriè homicida esset, in easque pœnas incurreret, quæ fuerint homicidis à jure præscriptæ. Eadem verò causa subest in eis qui manus violentes clericis attulerint, atque in cæteris omninò sacrilegis. Qui igitur ex ignorantiâ crassâ post susceptum Christi baptismum, errorem habuerit fidei contrarium, is verè erit hæreticus. Actus enim, qui ex hujusmodi ignorantiâ proficiscitur, simpliciter et absolutè et violentis est et consentientis; poterit ergò excusari quidem, ne tàm gravis culpa sit, non autem ex hæreseos culpâ non sit, et ejus omninò generis, cujus esset, si à non ignaro proficisceretur. Adde etiam divi Thomæ testimonium in hæc verba: « Ab errore circà « articulos fidei non possunt aliqui propter « simplicitatem excusari, quin sint hæretici, « præsertìm quantùm ad ea, quæ Ecclesia so-

(1) Attamen, priusquàm peccati reus ità censeatur, id expendendum maximè, an scilicet Ecclesia aliquo modo certè illam improbaverit opinionem quam ille tenet contrà plures viros pios et doctos, nec liberam in scholis permiserit. P. S.

« lemnizat, et quæ communiter versantur in « ore fidelium. Sed circà alia, quæ indirectè « pertinent ad fidei disciplinam, ut quòd Isaac « fuit filius Abrahæ, non judicatur aliquis hæ- « reticus, nisi ab errore non recedat, etiam « viso quid ex eo sequatur. » Hactenùs ille. Quæ verba adeò apertè cum hâc nostrâ doctrinâ pugnare videntur, ut non sit necesse argumentari. Sed Chrysostomus videtur quoque nobis adversari, qui illum Pauli locum: *Cum modestiâ corripientem eos qui resistunt veritati*, etc., de eis accipit, qui non adversandi affectu, sed studio discendæ veritatis veritati resistunt. At Paulus de hæreticis loquebatur, quos alio loco, nempè 2 ad Tim. 2, 25, semel atque iterùm commonefaciendos esse corripiendosque præcepit, sed post unam et alteram correptionem devitandos.

Quibus argumentis breviter ità respondeo. Diximus suprà, dupliciter aliquod peccatum in genere et specie collocari; uno modo formaliter et directè, altero modo materialiter et reductivè. Dent mihi Latini veniam, precor, si verba minùs latina usurpârim. Sic à dialecticis accepimus, materiam in prædicamento substantiæ poni, punctum in genere quantitatis, embrionem in ejus specie animantis, cujus gratiâ à naturâ paratur; poni, inquam, non per se et propriè quidem, sed per accidens, et quasi impropriè. In moribus itidem quædam peccata sunt in suâ specie perfecta, quæ videntes et scientes de industriâ committunt, et eò propriè per se et formaliter in suâ quodque specie reponuntur. Alia verò imperfecta sunt, quæ præter intentionem ignorantes admittunt, et ejusmodi ad speciem et genus per accidens reducuntur. Error igitur ille catholicæ veritati contrarius, quandò in vitio ignorantia est, ad speciem hæresis referetur; nec tamen hæresis perfecta erit, nec perfecta infidelitas, quæ ut antè etiam dictum est, in tres species à divo Thomâ distinguitur. Prima itaque objectio minimo negotio pellitur.

Illa altera difficilior est, ubi quæritur, cur qui hominem ignorans perimit, verè homicida est, atque adeò pœnas homicidii contrahit, et ejus ignorantia est in vitio; is autem, qui contrà fidem errat post fidem in baptismo susceptam, nec crimen hæreseos verè patrat, nec in pœnas is hæreticorum incidit. Quæ sanè quæstio solvitur. Non est hæreticus nec theologorum, nec jurisperitorum usu, qui in hæresim illam imperfectam incurrit; nec hæresis illa imperfecta in frequenti vulgatoque sermone simpliciter et absolutè hæresis est; sed ille tantummodò hæreticus dicitur, qui formaliter et ex electione, quasi deditâ operâ, cum communi fide pugnat. Quarè nisi à perfectâ et consummatâ hæresi nullum hæreticum nominabimus, si frequentem eumdemque proprium hujus usum vocabuli volumus conservare. Eam rem quoniam tùm ex nominis origine, et notione, tùm ex veterum testimoniis, tùm ex communi omnium sensu paulò antè ostendebamus, nihil est necesse acta agere. Hinc illud est, de Hæret. can. *Excommunicamus*: « Excommunicamus omnem hæresim extollentem « se adversùs catholicam fidem. » Non errorem ait extollentem se adversùm episcopum, non adversùm inquisitores, non adversùm theologos aut Parisienses, aut Salmanticenses, aut Complutenses, aut Bononienses, sed adversùs catholicam fidem. Hinc etiam illud 2 ad Tim. 6, 3: *Non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei, quæ secundùm pietatem est, doctrinæ*. Non dixit: Sanis sermonibus episcopi sui, non eorum, qui de fide inquirunt, non theologorum etiam multorum, sed *Domini nostri*, etc. Quòd si vel in divinis libris, vel in Ecclesiæ doctrinâ non acquiescit, hæreticus est; quamvis non sit nec ab amicis, nec à theologis, nec à fidei judicibus admonitus. Contrà verò, si horum omnium repudiatis et monitis et præceptis, sermonem tamen Dei et Ecclesiæ non industriâ repudiat, sed ignorantiâ, hæreticus non est. Nec verò eædem causæ subsunt, ut cætera vitia, cùm ex ignorantiâ crassâ supinâque prodierint, et nomen et speciem amittant. Non enim homicida is solùm dicitur, qui hominem datâ operâ occidit, seu qui injustè occidit, quamvis animi perturbatione aut etiam imprudens id fecerit. Atque item similiter in reliquis.

Jam D. Thomas vel prudenter fidei judices admonet, idque illis præcipit, quòd non suspicari modò, sed sumere etiam atque existimare debent; vel non putat ea, quæ in omnium Catholicorum ore versantur, ab ullo omninò fideli ignorari posse, nisi qui errorem affectaverit; vel de hæresi imperfectâ intelligit, quæ nec pertinaciam requirit, nec absolutè et simpliciter hæreticum facit, sed quodam modo. Atque hoc responsum idem illa etiam verba recipiunt, quæ ex part. 1 suprà scripsimus.

At Chrysostomus à nobis stat, non contrà nos. Qui enim non studio certandi, sed discendæ veritatis doctrinæ resistit, cùm doceri paratus sit, eum nec Chrysostomus, nec alius quispiam hæreticum propriè vocaverit. Et illos tamen,

de quibus Paulus Timotheo sermonem faciebat, grave peccatum peccavisse, verti in quæstionem non potest. Invenitur ergò, Chrysostomo auctore, error fidei contrarius, qui tametsi in vitio est, non tamen est hæresis : quia non est malitiosi error, sed ignorantis. Quòd si Chrysostomi interpretationem sequimur, non erat Paulo de hæreticis sermo, qui, quoniam obstinatè pugnaces sunt, non sunt admonendi sed vitandi. Quem sensum judices fidei videntur sequi, cùm in universum jubent, hæreticos vel omissâ fraternâ correctione denuntiari. Quod utique præceptum vulgò datum prudentiâ plenissimum est; quanquàm non omnium hæreticorum aures, ut quidam falsò putant, ità clausæ sunt veritati, ut ab amico præsertìm docto et sapienti verum audire non queant. Hanc spem, fateor, de amicis hæreticis non sunt passìm indocti habituri; paucorum erit ista fiducia, eaque prudentissimorum, sapientissimorum, conjunctissimorum, qui et prudenter intelligant, quorum non sit desperanda salus, et sapienter amicèque possint suos ad fidem Ecclesiæ revocare. De quibus non valdè obfirmatis Paulum quoque ad Timotheum loqui, haud absurdè intelligimus. Nolo autem, ut quispiam quamvis doctus et amicus, hâc periculosissimâ ætate, ubi hæretici obfirmatissimi sunt vel plerique, vel omnes, fraternâ correptione abutatur, nisi firmiter et certò existimaverit, hæreticum esse ex animo convertendum. Non enim propter conjecturas aut verisimiles, aut etiam probabiles, rem tanti momenti debet periculo exponere ; præsertìm cùm experimento exploratum fuerit, quantùm nostratibus incommodi attulerit in crimine hæresis intenta correptio. Meminisse debet vir doctus et prudens, Paulum mulieri consulere, ut maneat cum viro infideli; quòd videlicet inter gentes, quibus tunc scribebat, spes erat, ut uxor virum suum ad fidem alliceret. At ubi Ecclesia comperit, inter Judæos præsertìm uxores potiùs corrumpi à viris, prudentissimè sanxit, ne uxor ad fidem conversa cum viro infideli maneret. Quâ lege non Pauli consilium evertit, sed firmavit. Sic fidei judices, quandò multis magnisque experimentis acceptis legem tulerunt de denuntiando hæretico, quamvis occulto, fraternæ correptionis legem à Christo præscriptam non violant, sed stabiliunt. Nisi naturæ juribus legislator repugnavit, cùm sapientissimè edixit : *Si tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, vel filia, sive uxor quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis ut animam tuam, clàm dicens : Eamus, et serviamus diis alienis, quos ignoras tu, et patres tui; non parcat ei oculus tuus, ut miserearis et occultes eum, sed statìm interficies*, etc. Deuter. 13. Hæc igitur lex in crimine hæresis populo servanda est, diligenter, ne, dùm per falsam misericordiam homini indulget, in rem Christi publicam crudelis sit.

Ad secundam quinti argumenti confirmationem, non operæ pretium erit hoc loco disputare, an Apostoli hæretici fuerint ; quod qui fatetur, quâ hunc objurgatione, an quo potiùs convicio à tanto errore coner avertere ? Potestne enim, Deus immortalis, absurdius dici quidquam, quàm ministros proprios Evangelii ad unum omnes, non è fide modò alienos, verùm etiam hæreticos fuisse ? Quantò et veriùs et modestiùs illi sentiunt, qui arbitrantur, Apostolos Christi non ex malitiâ, nec de industriâ, sed ex animi perturbatione et ignorantiâ peccâsse ! Apertè illis Dominus mortem et resurrectionem suam prædicebat et tamen ipsi, ut Lucas ait, non intelligebant, quæ dicebantur, et credemus nos, post tot adeòque magnas turbas excitatas, discipulos non perturbatione animi, sed malitiâ dubitâsse ! Nam incredulitas et duritia cordis cujusmodi illa fuerit, Evangelista nobis exposuit, inquiens, quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Illi porrò, qui viderant, digni omninò erant, quibus fides haberetur, sed falli poterant tamen. His ergò non credentes Apostoli quidam et multis et incorruptis testibus, duri erant incredulique etiam erant ; at non Deo sed hominibus. Pertinaces itaque erant adversùs homines, non adversùs Deum et Christum ejus. Quocircà Christi discipulos hæreseos insimulare, stultitiæ est manifestæ, si eaquæ diximus, in hæresis finitione constituendâ, rectè et dicta et confirmata sunt. Confirmatum est autem multa esse, quæ concurrant, ut quispiam hæreticus constituatur. Primùm errorem habeat oportet. Deindè ut is error catholicæ veritati contrarius sit. Tertio loco, certum esse necesse est, atque expeditum, errorem illum veritati catholicæ repugnare. Quartò errori pertinaciam adjungi non quamvis, sed quæ cum certâ Ecclesiæ regulâ pugnet. Quintò, ut is error sit post susceptam fidei professionem in illo, qui Christo se credere profitetur.

Hactenùs theologis nostris attenuatè pressèque definivimus, quidnam hæresis sit, undè illis statìm perspicuum fiat, quænam sit hæretica propositio. Nam in mente eadem prorsùs res est, in voce autem vel scripto hæretica propositio dicitur, quæ hæresim interiorem enun-

tiat, illiusque est omninò signum. Quia verò solus Deus novit et corda et cogitata filiorum hominum, nemo mortalium profectò potest alterius habere clarè cognitam hæresim, et satis firmè conceptam animo atque comprehensam. Quamobrem cùm vox scriptumque ipsum, ac cætera demùm omnia externa signa fallacia aliquandò sint, non est facile certas et constantes formulas fidei judicibus exprimere, ut rectè atque ex ordine valeant de hæresibus judicare. Nam theologi, quùm compertum habuerint, propositionem aliquam fidei catholicæ esse manifestè contrariam, subscribent fortè illicò, hæreticam illam esse ; quoniam interdùm de rebus ipsis nudè positis ex genere naturâque loquuntur, et eas, quas circumstantias appellant, quandoque aut certè in judicum fide ac diligentiâ deponunt. Itaque suo se munere probè functos arbitrantur, si unum illud exploraverint, an error, cujus ab eis nota quæritur, fidei apertè adversetur. Cùm autem ad hæresim perficiendam eam, quæ legibus præscripta et damnata est, quædam alia sint, ut diximus, necessaria; non videtur esse benè consultum multorum infirmitati et innocentiæ, nisi fidei censores iterùm atque iterùm admoneantur, ut diligentissimè errantium judicium, ingenium et animum studeant indagare, illudque potissimùm, an eam pertinaciam habeant quæ suprà studiosè nobis et sedulò definita est, quòd in hâc re vel maximè ecclesiastici judicii cardo versatur. Nec satis est ad sententiam de hæresi ritè justèque ferendam, hæresim ipsam suspicione attigisse, sed comprehensione quâdam opus est, ut sine errore de erroribus judicetur. Nisi enim illos judex quasi manu teneat, præceps ferè erit temerariumque judicium. Quòd si in causâ sanguinis id civiles leges præscripsêre, ut probationes essent luce meridianâ clariores ; ecquid fieri oportet ab Ecclesiæ judicibus in eis causis decernendis in quibus non solùm res, honor, fama, vita hominis unius periclitatur, sed totius etiam generis ac familiæ præclara et sempiterna existimatio ? Age ergò normas præstituamus, quibus Ecclesiæ judices tutò in hæresi dijudicandâ uti possint.

CAPUT VIII.

Regulæ tres, ad quas fidei externa judicia dirigenda sunt.

Prima formula in promptu est, *ipsius contrà se errantis testimonium,* quod in omni foro exploratum est admissi criminis argumentum, præsertìm si crimen suum reus suâ sponte et voluntate testificetur. Tametsi ea etiam confessio, quam à reo judex quæstione ac tormentis exprimit, secundùm leges tùm civiles, tùm canonicas idonea est ad faciendam in externo judicio fidem. Sed de toto hoc et confessionis et quæstionis genere commodiùs non à jurisperitis solùm, verùm à quibusdam etiam optimis viris familiariter colloquentibus, quàm ab ullis theologis ullâ in scholâ disputatur. Nec verò quempiam velim in eum sensum formulæ hujus verba interpretari, ut reus, qui hæresis fortassè vim et naturam nescit, hæresim ipse sit suo judicio æstimaturus, illumque secuturi in sententiâ judices. Sed ità accipi oportet, ut reus cùm factorum atque dictorum suorum, tùm propriæ conscientiæ atque animi testis contrà se sit ; judices ex factis, dictis mente, ingenioque illius hæresim deprehendant, cujus notionem antè oculos positam habere in omni fidei religionisque judicio debent. In hominem præceptor olìm meus incidit, qui vehementer se ipse affirmaret hæreticum esse. Quid ità? rogat ; cur te hæreticum esse arbitraris? Respondit se tenere contrà catholicam fidem. Hic ille urget : An tu credis catholicam fidem falsam esse ? Minimè gentium, inquit iste ; adeo etiam me hæreticum existimo, hoc est errantem et à veritate alienum, quia contrà fidem catholicam sentio. Jam præceptor risum continere non valens : Abi, stulte, ait ; eò enim minùs hæreticus es, quò magis te hæreticum opinaris ; salva quippè res est, si tunc errare te sentis, quùm fidei catholicæ repugnas. Sic hominis stultitia est non tàm theologiæ rationibus, quàm prudentiæ manibus comprehensa. Mihi etiam ipsi aliquandò contigit, ut à judicibus fidei errores nescio quos denotandos acciperem; certè hominis ejus errores, ut posteà comperi, qui judicum nec jussu, nec accersitu ad tribunal venerat, sed sacerdotis cujusdam suasu et consilio, quem pœnitentiæ administrum habebat. Spontè igitur, suoque judicio hæreses adversùm se plurimas (sic censebat), excipiente notario, prodidit. Ad me ergò itum est, ut errorum notas ederem. Quos ut multos variosque conspexi, cœpi mecum ipse attentiùs cogitare, quisnam eorum auctor haberi posset. Quicumque porrò is esset, partìm ex Arii, partìm ex Macedonii, partìm ex Wicleffi, partìm ex Lutheri fontibus, quasi quosdam deduxisse rivulos videbatur. Crederes eum assiduè in omnium hæreticorum lectione versatum ; quòd si ulla esset rerum consequentia et connexio, errorumve compositio et coagmentatio aliqua, mihi quoque objecta esset

ista suspicio. Sed cùm cernerem, in tantâ errorum copiâ non complexionem esse, non vinculum, insaniæ hominis potiùs quàm hæreseos veni in mentem. Nolui itaque de erroribus judicare, nisi priùs auctoris ingenium et judicium explorâssem. Ergò judices rogo nùm copia sit videndi hominis. Aiunt esse, nam datus erat in custodiam, et conjectus in carcerem. Solvitur vinculis, coràm producitur, intueor oculis, animo cerno, video illum parùm suâ mente esse. Periculum ex rebus præsentibus feci, quas longum esset commemorare; probavi ità se habere rem, ut antè ego cogitâram. Vix tamen à judicum animis opinionem infixam potui divellere, sed vici tandem, et persuasi atque, ut erant viri boni, dederunt manus, amentemque spontè confessum, suoque judicio convictum, in parentum domum cerebro vacuum quidem, sed omni etiam pœnâ vacuum dimiserunt. Ac de his nihil est necesse, ut theologi præcipiant; sunt tamen ea cognoscenda; pertinent enim ad eum usum, quem juris prudentes sunt è locis theologicis habituri, de quâ re hoc libro disserimus. Reliqua deinceps persequamur; nam formula hæc tantùm attingenda fuit.

Alteram D. Thomas protulit in primâ parte et in priorem ad Corinthios Epistolam. Ea est hujusmodi: *Si error fidei contrarius circà ea sit, quæ nullo modo est probabile ab errantibus ignorari, qui ad fidem catholicam certò pertineant,* tunc judices tutò de hæresi pronuntiabunt. Ut si, exempli causâ, homo quivis etiam de mediâ plebe, aut neget Christum cruci suffixum, verè mortuum, verè à mortuis excitatum; aut aiat superfluum esse et vanum orare pro mortuis, nullo præmio justos à Deo affici, nullo supplicio improbos, et cætera similia. Item si vir in scholâ theologiæ diù multùmque versatus contendat, Spiritum sanctum à Filio non procedere, aut Patrem et Filium Spiritûs ejusdem duo esse principia; aut non esse tres pœnitentiæ partes; aut christianis nullo modo esse licitum cum hostibus belligerare; aut episcopum non esse superiorem simplici sacerdote, aut quidquam ejusmodi, quod incredibile est nescire theologos ad Ecclesiæ communionem fidem attinere, præsertim si in scholâ, ut dixi, perdiù sese, ac valdè exercuerunt. Quâ in re non dubito, quandoque à judicibus per remissionem nimiam, aut magnam certè ignorationem erratum. Nolo enim suspicari, fidei leges per gratiam esse aut populi furori, aut potentium voluntati concessas. Fuerunt antè paucos dies theologi quidam habiti doctissimi, in iis erroribus deprehensi; quos et Lutheranorum esse proprios, et Ecclesiæ communi adversos, nemo addubitare poterat, qui vel mediocriter rebus theologicis esset instructus. Coacti sunt hæreses abjurare, quasi suspecti de hæresibus, non convicti. Cùm tamen si hæc non dico ad rhythmicorum, aut musicorum acerrimam normam, sed ad perpendiculum communis juris et vulgarem rationis formulam dirigerentur, nullum facilius erat procliviusque judicium. Turpe fuit autem ea dubitare peritos, quæ ne rustici quidem dubitant, nempè nullo pacto verisimile fieri, ut homines in earum rerum, quas diù multùmque tractârunt, ignoratione versentur. Ecquis autem credat, viros theologicissimos (sic censebat vulgus) earum rerum inscios et rudes, quæ theologis universis notæ et pervulgatæ sunt? Erat in animo, quæ horum theologorum fuerint errata, subscribere; ut in hâc quasi imagine et hujus præscriptionis regula illustrior appareret, et admonerentur quoque futuri judices, ut alieno periculo saperent, neque animi relaxationem et mollitiem, clementiam, et misericordiam esse arbitrarentur. In illis nimirùm et reis et judicibus, ne quod perniciosum exemplum esset proditum, pertimescebam. Quod enim exemplo fit, jure fieri putant. Sed quoniam jam rei ipsi decesserunt, omnique odio carent et invidiâ, non putavi ejusmodi errores traducendos; quos si contestatos et consignatos ederem ad sempiternam memoriam turpitudinis, non solùm in mortuos reos, sed vivos etiam judices viderer maledicta conferre. Quanquàm fortè ibi timeo, ubi non erat timor. Sed utcumque res habeant, jurisperitos admonui, ne in animum inducant credere, nullos esse pertinaces, nisi qui judicum monitiones præceptaque despexerint. Antè hominum hortatus istos, crede mihi, vera hæreticorum pertinacia reperitur, eorum scilicet, qui minimè ignorant opiniones suas contrà fidem Ecclesiæ venire. Ipsa verò omnium fidelium vox, idemque communis sensus, non pro unâ monitione dico, sed pro mille sufficit. Quapropter Ecclesiæ unam vocem qui spernit, hic pertinacior est quàm si sexcentas aut theologorum, aut judicum contempsisset. Ac de secundâ quidem regulâ hactenùs. Tertiam hanc habebimus.

Si de cujuspiam errantis pertinaciâ dubitant judices, duæ res illis sunt accuratiùs transigendæ (quarum una theologorum propria est, altera cum theologis jurisperitorum etiam communis; priorem ergò à theologo jurisperitus

mutuabitur, posteriorem autem suo sibi jure vindicabit); *Primùm à sapientissimis theologis illud explicatum diffinitumque habeant judices, an error, qui in judicium venit, cum fide catholicâ apertè pugnet.* Nam unâ ex hâc parte dupliciter hæreseos judicium excludetur, vel quia incertum est, dogma illi errori contrarium catholicæ fidei veritatem esse, vel quia repugnantia erroris ejusmodi, et catholicæ veritatis obscura est, et in opinione posita. Ut si, verbi gratiâ, olim negaret quis, Epistolam ad Hebræos esse Pauli, habeat autem pro certo illam esse canonicam, et de auctore Epistolæ quæstionem moveat, non de auctoritate, sunt theologi qui sentiant hæresim illam esse. Ego verò, nisi Ecclesiæ definitio obstaret, non puto, qui existimem Christi fidem in nullo extremo versari discrimine, si libri canonici auctorem nesciamus, modò sciamus librum esse canonicum. Quocircà sive Paulum, sive Lucam, seu Barnabam illius Epistolæ auctorem quispiam dixerit, si solida ei est fixaque et constans Epistolæ auctoritas, non continuò Christi fidem evertet. Cùm igitur tempore D. Hieronymi nondùm fuerit exploratè cognitum, an fidei certa veritas sit, Paulum illam ad Hebr. Epistolam scripsisse, si error adversus ad tribunal fidei tunc referretur, criminis fortassè quidem judicium fuisset, sed hæreseos judicium non fuisset. Item, Dei auxilio peculiari nos egere, ut sicut oportet, credere, sperare, diligereque possimus, fidei dogma est longè certissimum. Qui inficiabuntur, nullos esse habitus spei et charitatis infusos, illi dogmati huic, ut quidam sentiunt, repugnabunt; sed quia ea pugna, tametsi valdè probabiliter apparet, non tamen est manifestâ ratione comprehensa, eorum hominum error notandus est, temeritas et imprudentia notanda, hæresis ne suspicanda quidem antè sacri concilii Tridentini decreta. Qui locus, nullo etiam commemorante, fidei censores admonet, ut id mutui, quod à theologis sunt necessariò accepturi, non à quibusvis accipiant, sed ab eruditis, expertis, exercitis. Qui scilicet cùm exploratum habeant, quinam ex theologiæ locis certi ac firmi sint, qui contrà probabiles et non necessarii, tùm argumentorum theologicorum frequenti atque expedito usu facilè quoscumque errores deprehendant, qui fidei catholicæ dilucidè refragentur. Altera erat res, ut judices diligentem navent operam, quò illis errantis pertinacia patescat. Quæ si in dubitum fortassè vertitur, et neque ex antè aut dictis aut factis, neque ex errantium statu, conditione et ingenio colligitur, non aliâ eam ratione meliùs deprehendent, quàm si erranti certum signum catholicæ ejus veritatis ostendant, cui error istius contradicit. Ut si proferatur apertiùs aliquis Scripturæ locus, aut definitio legitimi concilii generalis, aut decretum constans apostolicæ Sedis, aut una quælibet alia certa nota earum, quibus et catholicæ veritates, et contrariæ omninò hæreses dijudicantur. Quòd si hisce signis notisque prolatis ille cesserit, argumentum erit ignorantiæ probabilissimum: sin repugnaverit, argumentum erit pertinaciæ certissimum: præsertim si nec ingenii nec doctrinæ expers sit. Nam si adeò rudis et imperitus est, ut harum rerum intelligentiam nullo modo habere possit, equidem nullam certam regulam præscriptionemque constantem exprimerem, ut hominis ejuscemodi pertinacia innotesceret. Certè si qua est crassâ pinguique Minervâ describenda formula, ea erit sententia Ecclesiæ communis, fideliumque consensus et conspiratio eadem; quibus si iste adversetur, tùm etiam cùm videt contrà se venire omnes, pertinax atque adeò hæreticus existimabitur. Nec necesse erit tamen orbem omnium peragrare terrarum, et singulorum fidelium rogare sententiam. Nam quæ sit fidelium singulorum, neque arte aliquâ, nec diligentiâ et inquisitione perpenditur, sed quodam quasi prudentiæ sensu judicatur. Quemodmodùm enim si quispiam neget omnem ignem calefacere, non est opus, ut contumax in naturam habeatur, propositionem illam generalem inductione et demonstratione singulorum ignium, sed significatione potiùs et ratione declarare; cùm quibusdam demonstratis, eadem sit de cæteris ratio; sic in fide Ecclesiæ ille erit pertinax, qui suæ provinciæ aut civitatis fidelibus universis in fidei sententiâ repugnaverit.

Sed hæc relinquamus, idque largiamur inertiæ nostræ; inepti enim sumus, ut hebetes ac rudes ad regulam et lineam exigamus. Hæc verò omnia, quæ in hâc postremâ constituendâ regulâ diximus, si ad vulgaris prudentiæ rationem dirigas, recta fortassè erunt; sin perpendere ad exactioris disciplinæ præcepta velis, reperientur quædam fortassè non recta. Quid enim in tàm inæquabili et rerum et ingeniorum varietate præscribere non possumus, quod æquabile inter omnes et unum omnibus esse queat? præsertim cùm id genus causæ propemodùm conjecturales sint, in quibus judices indiciis quibusdam atque vestigiis in ipsa penetrare hominum corda pertentant, quæ si cognoscerent, cùm egerent perpendiculis, non

normis, non regulis, Quid igitur hæresis sit, quæ hæretica propositio, quâ demùm viâ ac ratione utrique et theologo et jurisperito internoscenda, mihi jam satis superque dixisse videor.

CAPUT IX.

De propositione erroneâ, sapiente hæresim, piarum aurium offensivâ et temerariâ, et scandalosâ (1).

Deinceps, ut erat propositum, de propositione erroneâ videamus. Cujus notio ac definitio non eadem omnibus, sed sua cuique est; ut hic etiam verum id esse comprobes : *Quot homines, tot sententiæ.* Illud autem in primis definitum et constitutum sit, propositionem erroneam ab hæreticâ non cogitatione modo, sed re etiam separari. Non enim, ut quidam existimant, concilium Constantiense, undè varia ista errorum genera accepimus, propositionem erroneam usurpat in significatione generali, ut erroris hæretici et cæterorum genus commune sit, quæ videtur esse ejus nominis propria significatio. Ecquis enim credat, quidquam aliud esse propositionem erroneam, quàm errorem? Sed concilium, ut dixi, ab hâc usurpatione longè abest : id quod statim planum faciam, si verba Patrum adscribam : « Compertum est, « inquiunt, ex præfatis articulis plures esse no- « toriè hæreticos, alios non catholicos, sed « erroneos, alios scandalosos, quosdam piarum « aurium offensivos, nonnullos temerarios. » Quæ forma sermonis esset et falsa et absurda, si propositio erronea pro quocumque errore communiter sumeretur. Jam enim rectè quoque dici posset, post multas argumentationes enumeratas, in his quosdam esse syllogismos, quasdam inductiones, quasdam argumentationes, quod quàm sit ineptum, nemo est, qui non intelligat. Sine dubio igitur erronea propositio ab hæreticâ secernitur, non tanquàm genus à specie, quod esset discrimen rationis, sed tanquàm una erroris species ab alterâ; quæ vera rerum, non modò vocabulorum, distinctio est.

Illud deindè constituere debemus, quod priùs forsan dictum oportuit, sed doctrina sera non est reprehendenda, præsertim si in opportunum tempus reservata sit, constituendum ergò, catholicas veritates non singulari modo, sed bipartito reperiri. Quædam enim sunt catholicæ veritates, quæ ità ad fidem pertinent, ut his sublatis, fides quoque ipsa tollatur. Quas nos usu frequenti, non solùm catholicas, sed fidei veritates appellavimus. Aliæ veritates sunt etiam ipsæ catholicæ et universales, nempè quas universa Ecclesia tenet, quibus licèt eversis fides quatitur, sed non evertitur tamen. Atque in hujusmodi veritatum contrariis erroribus suprà dixi fidem obscurari, non exstingui, infirmari, non perire. Has ergò nunquàm fidei veritates censui vocandas, quamvis doctrinæ christianæ veritates sint; speciales orationes applicatas uni personæ per prælatos vel religiosos plus prodesse eidem, quàm generales; fratres non teneri labore manuum victum quærere, sed licere eis esse mendicos; et complures alias similes propositiones, quas omnes catholici veras esse sine dubio existimant, ideòque veritates catholicæ vocari possunt, atque etiam debent. Quæ igitur propositiones hujus posterioris generis veritatibus contradicent, eas equidem erroneas appello; quæ quoniam doctrinæ catholicæ adversantur, errores sunt hæresi proximi, hæreses non sunt. Nec nostro more nos ità loquimur, sed est etiam hoc in more positum sermoneque majorum, ut nomen generis speciei illi absolutè tribuant, quæ est in eo genere imperfectissima. Sic Aristoteles in prædicamentis dispositionem sejunxit ab habitu : cùm tamen dispositio aliàs habitûs ipsius genus sit. Virtus quippè, quam habitum esse nemo est qui nesciat, dispositio est perfecti ad optimum. Ac ne plura exempla quæ sunt propè innumera, referamus, illud est passim vulgi etiam ore contritum, quo animalis vocem, cùm omnium animantium communis sit, interdùm pro his solùm accipiunt, in quibus nihil aliud quàm vis animantis apparet. A quâ consuetudine ne Paulus quidem abhorruit, quùm animalem hominem dixit, quasi brutum expertemque rationis. Patres item concilii Constantiensis hoc sensu videntur esse locuti, si accuratè eorum voces expendamus. Ex quibus facilè intelligimus erroneas propositiones contrà catholicas fuisse divisas, et inferiore quodam gradu quàm hæreticas, fuisse locatas. Error itaque, qui et minùs quidem quàm aperta hæresis, et catholicæ doctrinæ tamen contrarius est, propositio erronea vocatur. Theologi deniquè modestiores, quùm in disputationibus suis quidquam sanæ doctrinæ adversum hæreticum appellare non audent, temperato vocabulo erroneum esse confirmant. Quùm verò in hunc sensum et vulgari consuetudine alliciar, et compellar majore philosophiæ ratione, facilè me patior in èum adduci, libenterque in eo cupio retineri.

Est et propositionis erroneæ alius item gra-

(1) Vide suprà, col. 752, not. (1).

dus. Quùm enim veritas aliqua, sapientum quidem opinione vehementi, fidei veritas est, sed non est planè ab Ecclesiâ definita, nec certo argumento demonstrata; tunc veritati illi adversari non est hæreticum, sed erroneum. Videlicet hæresis, quemadmodùm suprà diximus, à voluntate quoque errantium pendet, nedùm ab intellectu. Error autem sicut et falsitas, è rebus ipsis significatis perpenditur, nullâ asserentis habitâ ratione. Ità licèt veritas illa ad fidem suàpte naturâ pertineat, quia tamen nec hoc certum nec expeditum est, hæretica pertinacia adest, error gravis et periculosus non abest. Similiter et propositio erronea tertio quodam gradu vocari potest, quæ certæ veritati catholicæ fidei adversatur, non manifestè quidem, sed sapientum omnium longè probabili ac fermè necessariâ sententiâ. Ejus quippè erratio gravis est, qui hoc defendit contumaciter, quod viri omnes docti sentiunt periculum grande catholicæ fidei constare. Quicumque ergò vel doctrinam fidei appendicem liquidò evertit, vel fidem ipsam in discrimen adducit, vehementer ille sanè in christianâ disciplinâ errat, atque adeò ejus dicta jure appellantur erronea. Verùm de erroneâ propositione plus quàm satis dictum est.

Propositio verò sapiens hæresim à quibusdam definitur ea, quæ in significatione, quam verba primâ facie ostendunt, sensum habet hæreticum, quamvis piè intellecta sensum aliquem habeat verum; ut sunt inquiunt, istæ propositiones : *Pater est major Filio, Christus est creatura, Tres sunt dii*. Quæ definitio nec vocabuli potestatem exprimit, nec rei diffinitæ vim naturamque declarat, nec mutuo nexu cum illâ est copulata. Quis enim dubitet, illam propositionem : *Ridiculum est Eucharistiæ sacramentum solemni ritu per vias publicas circumferre*, Lutheranorum hæresim sapere, quâ negant in Eucharistiâ corpus Christi verum contineri? Et tamen in nullo pio sensu vera est. Hujusmodi propositiones multas in Erasmo, Joanne Carione, aliisque quibusdam hujus seculi scriptoribus passim leges, quæ nec apertas hæreses præ se ferant, nec sanum aliquem habeant sensum; sed quia hæreseos saporem quemdam et odorem referunt, meritò eas quidem dicimus hæresim sapere; qui verò illas proferunt, hos hæreticorum et saporem habere et proferre odorem. Nec exempla illa placent, quibus hi suam definitionem illustrant. Veriora equidem exempla desidero, et magis ad rem, de quâ agitur, accommodata; quamvis in hoc genere nihil ab iis requirendum est, qui omnes istos propositionum gradus permixtos esse ac confusos opinantur. Sed primum exemplum à Joannis Evangelio Christique doctrinâ sumptum est. Quòd verò Christi doctrina et Evangelium hæresim sapiat, scribere ego non auderem. Illud secundum exemplum congruens atque aptum est, si eis assentimur qui existimant, illam orationem, *Christus est creatura*, simpliciter veram esse, sed eam theologos refutâsse, quòd fœtorem quemdam ab Ario contraxerit. In quam sententiam D. Thomas multa dixit. Ac Sophronius, in sextâ synodo, planè fatetur, Christum creatum et increatum, idemque, in lib. 3, Joannes Damascenus. Sed et Hieronymus, creaturæ nomen in Christo non horret. Ego verò semper habui persuasum, enuntiationem illam et simpliciter falsam esse, et catholicæ fidei absolutè contrariam. Est enim in creaturæ voce negatio intùs inclusa, quæ Christi supposito absolutè divinitatem tollit. Nam qui dicit rem aliquam factam ex nihilo, is negat eam de substantiâ generantis exstitisse; hoc enim discrimine id quod verè et propriè factum est, ab eo, quod verè et propriè est genitum, separatur. Quemadmodùm igitur illud, *Christus cœpit esse*, fidei adversum est, quoniam indè perspicuâ argumentatione sequitur, Filium Dei esse cœpisse, atque adeò aliquandò non fuisse, sic et illud, *Christus factus est ex nihilo*, fidei quoque adversatur, quòd implicitè Filius Dei de naturâ ejus, à quo exstitit, esse negatur. Sive igitur incipere, sive factum esse, seu esse creaturam, de Filio Dei verè enuntiari non possunt, quoniam inficiationem abditam et latentem continent, quæ à Filio Dei, pro quo nomen Christi accipitur, vel perpetuum esse, vel esse à Patre depellat. Itaque, ut mea fert opinio, propositiones illæ, ac cæteræ ejusmodi non tanquàm sapientes hæresim, sed tanquàm hæreticæ à Nicænis Patribus sunt damnatæ. At propositionem hæreticam et sapientem hæresim eamdem esse, mihi quidem non fit verisimile. Stultus nempè haberetur is, qui quam rem vinum esse constaret, hanc vinum sapere, nisi per jocum et ridiculum, diceret. Jam Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres deos esse, cum fide apertè pugnat. Nam sensus ille, qui pius dicitur, impius est. Pari certè ratione illa propositio, *Deitas est crucifixa*, hæresim sapere diceretur; quam tamen, ut hæreticam, manifestè quinta synodus condemnavit. Illa item, *Essentia generat essentiam*, in gradu sapientium hæresim locaretur, quam in hære-

ticarum numerò poni oportere, concilium Lateranense definit. Quid illæ : *Essentia divina non est persona Patris; In tribus personis tres sunt deitates,* aliæque plures hujuscemodi, quas in sensu novitio, et nuper à se excogitato, quidam veras esse dixerunt? Sanè nihil tàm absurdum dici aut excogitari poterit, quod in sensum aliquem fictum si detorqueas, verum non sit, ac rationi tùm humanæ, tùm divinæ consentaneum. Sed consentaneum non est, sensa ejusmodi commentitia, ab usuque sanctorum et Ecclesiæ aliena, pia nuncupare, et homines futiles talium sensorum excogitatione defendere. Ego certè, ut quod sentio loquar, harum propositionum auctores nihil minùs, quàm hæreticorum saporem habuisse arbitror. Sed si in eis aliquem meo gustu percipio, inscitiæ sapor ille est, non hæreseos. Quùm verò loquendi vim et consuetudinem verborum teneo, propositiones ipsas, de quibus loquimur, non sapientes hæresim dico, sed fidei manifestè contrarias. Sermones porrò istos per metaphoram figuratos, consideratâ intelligentiâ magis percipere possumus, quàm circumscriptâ definitione explicare. Quamobrem, quid hæresim sapiat, quid non sapiat, non tàm finitione et argumentatione speculatricis disciplinæ, quàm sensu quodam, gustuque prudentiæ judicatur. Videas hominem in Lutheranorum dogmatibus expugnandis, et internoscendâ mente exercitatum, qui, ut canes venatici, in libro quem legendum suscipit, hæreses odore quodam suspicionis quàm sagacissimè pervestiget, ejusque libri auctorem corruptum esse, acutissimè sentiat. Leget eum librum fortassè alius stipes sine sensu, qui nihil omninò indagare, nihil olfacere, nihil ne suspicione quidem possit attingere. Quales sunt hodiè non pauci, qui Baptistam Cremensem, Henricum Harph., Joannem Taulerum, aliosque hujus farinæ auctores quotidiè hàbentes in manibus, quotidiè in ore, eorum errata tamen, mentem, animum non odore ullo, non vestigiis, non sapore capiunt. Videlicet abstulit Dominus à Judâ et Hierusalem judicem et prophetam, et ariolum, et senem, sapientem de architectis, et prudentem, non solùm eloquii mystici, sed hæresis occultæ dijudicandæ. Quidni muti sint canes, et latrare non valeant, quibus ad investigandum nulla jam est sagacitas narium? Et cùm tot signis lupi declarent, qui sint ac velint, quid quærant ac desiderent, canes tamen ferè stupor oppressit, pastores verò cæcutiunt, et obsurdescunt nescio quo modo, ut nec ea, quæ à viris sagacibus monentur, audiant, nequ[e] ea, quæ à lupis geruntur, videant; nisi fortè omnes et pastores, et canes stupidi timore obmutuerunt. Atqui undelibet stupiditas accidat, ad Ecclesiæ perniciem idem est. Securi enim jam potuerunt viri improbi non modò ad aurem admovere sermonem, qui ut cancer serpat, sed patentius venenum spargere, atque evomere virus pestilentissimum erroris sui; quod, si mens non læva fuisset, etiam occultum, atque in venis inclusum à sano humore secerni, et internosci tàm poterat, adhibitâ diligentiâ et curâ, gravique et acri judicio, quàm potest color albus à nigro, aut dulcis sapor ab amaro distingui. Sed non est hujus loci, Ecclesiæ calamitatem deplorare. Nunc enim id solùm agitur, propositionum sapores magis sentiendi, et gustandi viribus discernendos, quàm speculandi. Causa quippè hos, non natura distinguit. Itaque non præceptis, et regulis, et prudentiâ, et sagacitate dijudicantur. Expediam brevi rem hanc, et planam exemplo uno faciam. Leges illam propositionem, *Pater major me est,* in Evangelio. Habes illius doctrinæ auctorem cognitum et perfectum; antecedentia et consequentia in Evangelio verba diligenter attendis, ejus doctrinæ principia memoriâ tenes. Jam experiere, nisi habes humore aliquo malo affectum gustum, propositionem illam, *Pater major me est,* non hæresim tibi sapere, sed modestiam. Legebat eamdem in Arianorum libris Athanasius; auctores intùs, et in cute noverat; Arianæ disciplinæ causas et effecta, principia et connexa perspexerat; et quæ in Evangelio Christi dulcis erat super mel et favum, eadem propositio in Arii libros transfusa sapiebat hæresim, eratque ejus gustui vel amarissima. Atque ut idem vinum ex vase uno sapit picem, ex altero non sapit, et res eadem illud olet, undè sit, è cœno malè, ex arcolâ muliebri benè; sic una et eadem oratio ex uno corde et ore odorem spirat jucundissimum, ex altero teterrimum; ex uno saporem suavem servat, ex altero insuavem. Quemadmodùm etiam videmus, aquam è radicibus et canalibus, per quos transit, aliud atque aliud et olere, et sapere. Non itaque è rerum ipsarum orationumque naturâ sapor, odorve omnis existimandus est, sed tùm res, tùm orationes ipsæ à venis aliquandò et viis, per quas permeant, saporem et odorem accipiunt. Saporem igitur propositionum, ut dixi, non tàm scientia quàm prudentia dijudicat. Quocircà, quæ propositio hæresim sapiat, quæ contrà non sapiat, non theologi

quivis, sèd prudentes solùm atque experientes poterunt judicare.

Idem verò de propositione malè sonante, seu piarum aurium offensivâ dixerim. Est enim, ut linguæ nariumque, ità et aurium judicium suum, absurdos et abhorrentes sonos respuentium. Quemadmodùm autem non solùm res falsæ atque perabsurdæ, sed graves ac veræ sententiæ inconditis verbis elatæ offendunt aures, acres præsertìm, et acutas; sic theologorum aures teretes et religiosæ non à sententiis modò falsis et hæreticis, sed ab iis etiam abhorrent, quas intelligenti judicio percipiunt malè atque absurdè sonare, quamvis nullam in eis falsitatem hæreseos deprehendant. Dupliciter ergò de propositione malè sonante loqui possumus, uno modo generaliter quo omnis propositio Fidei contraria fidelium aures offendit, eòque magis, quò apertiùs illam vident fidei catholicæ esse contrariam; alio modo specialiter, quo gradum quemdam propositionum constituimus ab illo hæreticarum supremo distantem. Quâ ratione eas propriè malè sonantes propositiones, et piarum aurium offensivas dicimus, in quibus nullus error fidei adversus manifestè notari potest, sed absonum nescio quid atque absurdum, quod indignum esse piis et religiosis auribus videatur. Enimverò in hisce absonis et absurdis propositionibus discernendis, nollem equidem imperito atque imprudenti vulgo aures dedere, quarum est judicium pinguissimum. Sanè, quanquàm nonnullis in rebus, quæ fidelium omnium scilicet communes sunt, judicium rectum adeò doctis atque indoctis est et promiscuè et communiter à fide datum, ut quæ propositiones vulgi opinione malè sonantes habentur, intelligentium quoque judicio malè sonantes ferè sint; at promiscuum vulgus auditum plerumque hebetiorem habet, interdùm etiam teneriorem, quàm opus est; et multà sæpè tùm auribus accipit, tùm animo refert, quæ tritæ atque intelligentes aures aspernantur; quædam contrà refutat quasi absona, quæ theologos peritos et sapientes non modò non lacessunt, sed ne movent quidem; theologos, inquam, peritos et sapientes. Nam in quibusdam aurium sensus fastidiosissimus est, in quibusdam etiam superbissimus. Quia igitur vel theologi quidam nonnulla respuunt, quæ aures clementes et modestas minimè offendunt; necessarium est, si res has rectè et sapienter dijudicare volumus, aurium habere sensum politum, tersum, subtilem, prudentem. Quòd si propositionum absonarum consonarumque judicium Ecclesia in vulgi auribus collocâsset, illam certè propositionem: *Beata Virgo peccatum originis à primo parente contraxit*, malè sonare et pias aures offendere judicaremus. Illâ enim auditâ, vulgus sine dubio perstringitur, percutitur, torquetur. At piarum aurium offensio crimen est. Id autem in crimine ponere, quod Ecclesia ab omni alienum crimine censuit, temerariæ insolentiæ est. Evangelii item verba quædam, si turba nobis lex est, malè sonantia fuissent, et piarum etiam aurium offensiva. Turbas quippè al quandò Dominus vocibus ambiguis obscurisque turbavit. Quin insigniter, atque asperè discipulorum quandoque teneras auriculas perculit; nam pharisæorum aures mordaci solebat radere verbo. Pharisæi, audito Christi verbo, scandalizabantur; plerisque discipulis durus erat illius sermo; turbis habere dæmonium videbatur. Nec est ambiguum hoc tempore esse pharisæos quosdam, esse stolidam turbam et multitudinem falsis opinionibus obtusam, certos demùm esse discipulos, quibus est sermo veritatis durissimus. Hi, si abusus reprehendas, qui in imaginibus et colendis et ornandis in sacellis, templis, monasteriis, sepulcrorum monumentis, sempiternisque memoriis condendis sunt plurimi; si affirmes in hujuscemodi interdùm, vel potiùs nimiùm sæpè plus vanitatem valere quàm religionem, diabolum quàm Christum; hi, inquam, fortassè dicent, te lutheranis opinionibus occupatum, intolerabiles sonos fundere. Non est igitur habenda ratio vulgi promiscui, imbecilli, perturbati, imprudentis, sed prudentis, sinceri, pii, incorrupti. Nec theologia modò requirenda est, sed pietas et prudentia, sine quâ nullæ aures possunt consentaneos sonos abhorrentesque discernere.

Itaque, ut semel finiamus, cùm non sit cujusvis malè sonantem propositionem à benè sonante distinguere, prudentissimi theologi, quod jam iterùm ac sæpè dixi, consulendi à judicibus Ecclesiæ sunt, nisi volunt in harum rerum judiciis vehementer errare. Et quamvis nullam nos quidem comprehensionem habeamus, definitionem nullam, quâ judices valeant singulas in specie malè sonantes propositiones judicare; illud tamen speciatìm admonere possumus, hujuscemodi propositionum duos esse gradus, unum earum quas antè diximus hæresim sapere; videlicet, quæ fidelium gustui malè sapiunt, eædem malè sonant auditui. Verùm quia gustatus sensus pinguior et crassior est, auditus subtilior et acutior, alter gradus malè sonantium propositionum est, quæ licèt hære-

sim non sapiant, sonum tamen quemdam absurdum et peregrinum referunt, qui à doctrinâ sanâ, sinceroque et solido Ecclesiæ sermone discrepare videatur. Quâ ratione pias illas aures feriunt, et asperè, et graviter, tametsi cur ità feriant, causa sæpè occultissima est. Hujus generis illa exempla videntur oppositissima, quæ concilium Constantiense notavit : « Graduationes et magisteria universitatum esse vanâ « gentilitate introducta, et tantùm prodesse « Ecclesiæ, quantùm diabolum; Silvestrum et « Constantinum errâsse Ecclesiam dotando; « Ecclesiam romanam esse synagogam satanæ; « electionem papæ à cardinalibus per diabolum « fuisse introductam. » Item : « Papam non de- « bere dici sanctissimum propter officium : « alioqui diabolus diceretur sanctus, quia est « officialis Dei. » Item : « Plures Romæ nunc « salvari ex conjugatis quàm ex clericis. » Item : « Monachatum non esse pietatem. » Item : « Romani episcopi monarchiam post divi « Hieronymi tempus exortam esse. » Item : « Phocam instituisse, romanam Ecclesiam om- « nium esse Ecclesiarum caput; » et alia innumera, quæ, ne longum faciam, prætermitto. Quòd si quis adeò tenui palato est, ut has etiam propositiones hæreseos saporem referre judicet, cum eo equidem non magnoperè contenderim, præsertim si de harum unâ et item alterâ sermo sit. Quanquàm mihi, fateor, palatum torpet quandoque ac jacet, auris subtilior et erectior est. Ità mihi videor faciliùs posse propositiones auditu quàm gustatu percipere. Sed, ut dixi, neuter sensus regulis instituitur, si defuerit prudentia et spiritus quidam dijudicandi; si verò hæc affuerit, sine præceptis nostris theologi judicium poterit esse vel rectissimum. Ac de propositione malè sonante hactenùs.

Propositio verò temeraria duobus itidem modis usurpari solet, et communiter, et propriè. Communiter, ut omnis propositio à fide aversa temeraria quoque appelletur, etiamsi hæresis manifesta sit. Ecquid enim inconsideratissimâ ac dementissimâ temeritate plenius quàm Christi Ecclesiam contradicere? propriè autem ea vox usurpatur, quùm asseveratio ut temeraria notari potest; ut hæretica, vel erronea, vel sapiens hæresim non potest. In quem sensum post istos propositionum gradus postremum locum propositio temeraria tenet. Temeritas porrò non uno et simplici modo intelligitur. Temerè enim ea quandoque fieri dicimus, quæ non consilio, sed fortuitò geruntur; quo modo ea temeraria sunt, quæ turbulentè et inconsultè effutita sunt. In hoc verò significatu temeritas, quæ nullo delectu aut discrimine ducitur ad judicandum, sapientiæ contraria est, in quam non casus et fortuna, sed ratio et consilium valet. Qui ergò, nullâ aut ratione aut auctoritate impulsus, res ipsas affirmat, sed temerè scribit et dictitat, vel quod in buccam venit, jure is tanquàm stultus et temerarius reprehenditur. Nam quamvis vera aliquandò dicat, sed ut vera dicat, tamen non id consilium et ratio, sed fors et casus efficit. Qualia sunt nonnulla, quæ viri quidam pii in vitâ rebusque gestis Christi Domini magis comminiscuntur quàm contemplantur; quæ etiam scribunt non tàm verè et prudenter quàm devotè ac ferventer. Quorum interdùm cæca ac temeraria quidem et in assentiendo credulitas, et in asserendo facilitas; sed temeritas hæc tamen non est ejusmodi, ut à fidei judicibus coerceri debeat, qui graviorum errorum censuram assumere suo jure possunt, levioris hujus vel imprudentiæ, vel stultitiæ non possunt. Fidei quippè cognitio illis mandata est, non prudentiæ, ejus præsertìm, quæ viros pios sæpè destituit. Videmus autem illiusmodi seu meditationes, seu contemplationes, licèt inconsideratè atque imprudenter, sine ratione et gravi testimonio editas, cum pietate ferè, atque adeò cum sanctitate esse conjunctas. Non decet igitur, ut simplicitas columbina severissimi tribunalis judicio vexetur, quantumvis illa sit inconsulta et imprudens. Dicitur rursùm et id temerè asseri, quod insolenter nimiùmque audacter asseritur. Quo modo omnibus in rebus asseverandi temeritas, pronuntiandique audacia turpis est quidem, sed in his, quæ ad Ecclesiæ doctrinam attinent, est periculosa vel maximè. Habet enim contemptionem superbam ecclesiasticæ regulæ; quam contemptionem nisi fidei judices coerceant et comprimant, dici non potest, quantùm discrimini omnis Ecclesiæ doctrina sit habitura. Quæ igitur non inconsultâ oratione modò, sed, ut verbis utar gravioribus, confidenti audaciâ, insolentiâ protervâ, exultatione impudenti, jactatione superbâ, non contrà fidem dico, sed contrà ecclesiasticæ modestiæ regulam asseruntur, ea theologi in præsenti temeraria censent, atque inter errorum gradus constituunt et locant, qui, quoniam hæresum appendices sunt, à fidei judicibus sunt animadvertendi, ut Beatam Virginem non esse in cœlos cum corpore assumptam; licet fidei mínimè adversum sit, sed quia communi Ecclesiæ consensioni repugnat, petulanti temeritate diceretur. Item, in baptismo non infundi parvulis informantem gratiam, et virtutes, cùm

concilium Viennense contrariam opinionem duxerit eligendam. Item, Angelum non esse simul cum mundo corporeo creatum, aut ipsum etiam non esse incorporeum; cujus utriusque rei contrarium concilium Lateranense, sub Innocentio III, nos docuit. Item, diem judicii ad certum quemdam diem, mensem, annumve futurum, ut, verbi causâ, abhinc quinto, vel sexto, quodà concilio Lateranensi, sub Leone X, diligenter præcautum atque provisum est. Nec enim parva est temeritas ejus rei præsagitionem usurpare, quam inclusam divinitùs Pater in suâ posuit potestate, et neque Apostolis, neque Angelis revelavit. Item, Joannes Evangelista fuit in utero sanctificatus; atque in summâ omnes illæ propositiones, in quibus à fidei et Scripturarum lege universali quispiam sine idoneo testimonio, aut probabili ratione eximitur. Nam hujus generis exceptiones temerariæ fidei leges tametsi non tollant, præcidunt tamen. Est demùm et ea temeraria propositio, quæ in doctrinâ fidei cum celebris Universitatis communi decreto ac definitione pugnat. Quanquàm enim circumferuntur articuli Parisienses, qui non sunt articuli fidei omnes, quoniam ne hanc quidem vel longissimè tangunt; sed ejus academiæ tamen de fide et religione fixa constantiaque decreta semper Christi Ecclesia suspexit; qui verò contempserunt, inaniaque, et levia, ac pro nihilo existimârunt, omnes ad unum periclitati sunt, et ii qui manifestè ab Ecclesiâ discessêre, et ii qui Ecclesiæ fuêre suspecti; postremò ii qui in occulto adhùc latent, sed suo se tempore, ut cæteri, prodent.

Propositionem autem scandalosam quidam cum piarum aurium offensivâ confundunt, ut verbis distinguantur, re eædem prorsùs sint. Atque hujus generis exempla illa ponunt: *Tyrannum potest quilibet illius subditus occidere. — Jejunare impertinens est christianæ perfectioni. — Nullum est præceptum de baptismo suscipiendo.* At iis ità pertubati sunt, et confusi errorum gradus, nullus ut sit primus, nullus ut secundus, nullus ut tertius, aut quartus. Propositio igitur scandalosa duobus similiter modis appellari solet. Priùs usurpatione communi, quâ omnis oratio, quæ occasionem ruinæ præstet, quamvis hæretica apertè sit, scandalosa dicitur. Quo sensu concilium Constantiense decimam quintam illam propositionem: *Quilibet tyrannus potest licitè à quocumque subdito occidi*, etc., tanquàm hæreticam et scandalosam condemnavit. Quales sunt item reliquæ duæ, quæ ab his in exemplum sunt positæ. At verò posteriùs scandalosa illa propriè oratio vocatur, in quâ scandalum notari potest, hæresis non potest. Qualis illa fuit enumeratio incommodorum auricularis confessionis, in quâ incommodorum enumeratione tanto cum Germaniæ scandalo Erasmus versatus est. Tales illæ sunt sive commentitiæ fabulæ, seu narrationes etiam veræ, quibus monachorum occulta vitia vel finguntur, vel deteguntur. Id quod sine imbecillium offendiculo fieri non potest. Non enim hìc scandalum more vulgi usurpamus, pro eo quod aures offendit, quodve fidelis populus horret, sed pro eo, quod infirmis causam ruinæ præstat, quod antè fidelium pedes positum, eos facit in illud incurrere, irruere, offendere. Sic Ecclesiæ romanæ abusus plebi rudi objicere, atque in vulgus edere, scandalum est. Sic propositiones illæ scandalosæ sunt: *Prælatus malus verè est fur et latro. — Per censuras ecclesiasticas clerus populum suppeditat, et avaritiam multiplicat. — Sacerdotes criminosè viventes sacerdotii polluunt potestatem. — Clerici epistolis decretalibus studentes stulti sunt. — Dantes eleemosynam fratribus mendicantibus sunt excommunicati. — Confirmatio juvenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio reservantur episcopis propter cupiditatem lucri temporalis, et honoris. — Universitates et collegia vanitate hominum sunt inducta. — Leguminibus, et piscibus venter inflatur et turget, atque adeò ad concubitum, ac venereas voluptates aptissimus redditur.* Quarum nonnullæ hæresim sapiunt, non inficior; sed quamvis in verum sensum deflectantur, non solùm error, sed ipsa etiam isthæc veritas, qualiscumque illa sit, quæ fortè in his dictis inveniri potest, scandalum affert idiotis et infirmis. Non enim solùm falsa scandalum faciunt, sed aliquandò etiam vera. Ac de propositione scandalosâ satis ferè diximus. Propositionem autem schismaticam, seditiosam, maledicam et contumeliosam quorsùm attinet definire? Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ pluribus verbis à quibusdam explicantur? Res itaque faciles et cuique per se satis expositas consultò prætereo. Quoniam liber hic noster non pollicetur, quæ passìm vulgata et contrita sunt, sed ea conatur exponere, quæ et sunt obscura, nec statìm omnibus occurrentia et obvia. Sed ne Amalthæam quidem edimus, et bibliothecam rebus universis instructam. Brevitati quippè studemus, atque utinam non hoc decipiat nos brevitatis studium. Decepit enim multos quosdam, qui cùm se breves esse putarent, fuêre longissimi; alios qui cùm se breves esse laborarent, fuêre obscurissimi. Sed hæc hactenùs, jam pergamus ad reliqua.

CAPUT X.

Quemadmodùm argumenta theologiæ invenienda, atque è locis ducenda sint.

De notis et catholicæ veritatis et erroris contrarii diximus, erroresque ipsos quàm brevissimè fieri potuit, internovimus. Sequitur, ut utriusque generis nota quæratur, et formula, viam, rationemque docere. Quæ eadem erit ars argumenti inveniendi, ex locisque theologiæ ducendi. Quanquàm theologici argumenti investigandi quidem, atque eruendi communiora præcepta sunt. Illud enim perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex eisdem suppeditari locis. Quocircà nihil minùs hæreticus è locis theologiæ argumenta ducet, quàm theologus. Sed illius incerta, infirma, et specie veri fallacia erunt; hujus, ut qui non umbram, sed veritatem ipsam assecutus est, erunt certa, firma et constantia. Nec argumentationes tamen omnes theologus è locis certas exprimit, sed interdùm, imò sæpè etiam, probabiles. Nec id solùm, quia loci quidam incerta ferè argumenta præbent, sed quia locus firmus argumentum quandoque præbet non firmum. Nolim enim, quispiam hoc ducatur errore, ut si locus firmus est, omnia argumenta indè ducta esse firma arbitretur; aut si è contrario infirmus est locus, omnia ex eo accepta infirma esse. E sacris quippè litteris interdùm argumenta probabilia ducuntur, ut si è sensu mystico petita sint, aut sensus etiam litteralis non sit exploratè diffinitus. Atque è diverso historiæ humanæ auctoritas; imbecilla ipsa cùm sit, certa aliquandò argumenta suppeditat. Quapropter, ubi artem et præcepta adhibuerimus, quibus argumenta è locis theologicis eruantur. Quòd si nulla judicii ratio, nullum discrimen accesserit, copia quidem argumentandi facilis, et prompta erit, sed nullo in pretio tamen, nisi apud eos qui res numero æstimare solent, non pondere. Perfectus autem absolutusque theologus non modò varia è locis argumenta congeret, sed dissentientia et consentientia, certaque et incerta secernet. Quemadmodùm enim dialectici consummati facultas duabus rebus expletur, inventione ac judicio, sic theologum instructum esse oportet, cùm ad inveniendum, tùm ad judicandum, si ars illi in theologiâ disserendi expleta futura est, per quam, dico et sua dogmata firmare possit, et errores contrarios refellere. Theologi porrò judicium tunc mihi videor instruxisse, cùm locorum theologicorum vim et naturam expressi. Nempè è decem partibus in quas loci theologici amplitudinem potestatemque divisi, quænam earum partium firma argumenta continerent, quæ verò infirma, patefeci; cùmque etiam veritatum catholicarum notæ eædem sint, et certissima signa, ut quæstiones fidei discernantur, et argumenta quoque certissima, ut conclusiones theologiæ probentur; non aliud mihi negotii dandum credidi in dijudicandis argumentis, quæ dogmata nostra probarent, quàm datum paulò antè fuit in iis notis edendis, quæ nostras veritates insignirent. Pars ergò illa judicandi nec post ea, quæ diximus, admonitione ac præceptis indiget, nec propriè ad locorum tractatum attinet, quem liber hic nostrâ suâ inscriptione pollicetur. Quod cùm perspicuum sit, sequitur ut disseramus (id quod præsentis est negotii) quibus rebus possimus eum, quem à locis theologiæ volumus, adipisci usum argumentandi. Ubi illud primùm occurrit, quòd disciplinarum ordo rerumque contextus ipse ac connexio monet, ut quisquis è theologiæ locis invenire cupiet, is communes præceptiones teneat, quas de inveniendis argumentis dialectici tradiderunt. Hæc etenim, si est simpliciter breviterque dicendum, quibus præceptis eruuntur à locis dialecticis, eisdem fermè à theologicis; tametsi est alius quoque quidam aditus ad theologicos, ut ex iis peculiari viâ et ratione argumenta deriventur, firma præsertìm, quæ usui theologi sunt necessaria vel maximè.

Primum præceptum argumenti inveniendi. Omnium autem ejusmodi præceptorum illud est caput, *ut theologus habeat omnes theologiæ notos et tractatos locos.* Notos, inquam, et tractatos locos. Nec enim memoriâ tenuisse sat est, sed paratos et expeditos habere oportet. Primùm ergò discatur numerus naturaque locorum, qui sint, quot sint, quæ vis cujusque ac proprietas. Quæ res sive à nobis accipientur, seu ab alio, qui ad hæc scribenda paratior post me atque instructior venerit, non multùm refert. Certè quæ hisce rebus perdiscendis necessaria sunt, ea mediocriter, ut mihi videtur quidem, libris superioribus edocui. Locorum itaque numerum, vires et proprietates sive hinc, sive aliundè ad manum habere, id est in eorum cognitione primum.

Proximum est locos ipsos lustrâsse ac comprehendisse universos. Nam qui sacras litteras aut non legerit, aut etiam lectas minimè intellexerit, is quo pacto è primo loco argumentabitur? Qui traditiones Christi et Apostolo-

rum nusquàm omninò observârit, quo hic modo è secundo loco argumenta ducet? Qui nec in Ecclesiæ, nec in conciliorum, nec in pontificum doctrinâ fuerit assiduus, quem huic argumentandi usum loci ejusmodi suppeditabunt? Quas verò argumentationes è sanctis auctoribus ille colliget, qui sanctorum libros ne attigerit quidem? Quam autem disserendi facultatem è scholæ theologis habere poterit, qui nullo se tempore in scholæ conflictationibus exercuerit? An è physicâ, metaphysicâ, astronomiâ, geometriâ, is homo ratiocinabitur, qui humanam rationem his nunquàm disciplinis excoluerit? Philosophi demùm et historici ecquid ei emolumenti afferent, qui non fuerit in illorum lectione versatus? Hæc igitur omnia, cùm argumentum quærimus, complecti animo, cogitatione intelligentiâque debemus, nec locos modò habere cognitos, sed ipsos etiam diligentissimè coluisse.

Sed ais : Estne quisquam tanto inflatus errore, ut sibi se illa scire omnia persuaserit? Ego, si theologus isthæc non fuerit consecutus, nihil sanè vitupero; id reprehendo, si non secutus, nomen sibi theologi usurpaverit. Illud tamen argumentandi genus, quod ex omnibus locis aptè ducitur, perfectum et absolutum est, atque omnes numeros habet, nec præter consummatum theologum cadere in quemquam potest. Cùm verò aliquid persuasum est, in quo vel mediocria argumenta compareant, id cumulatè videtur esse perfectum, propterea quòd vulgus theologorum, quid absit à perfecto non ferè intelligit; quatenùs autem intelligit, nihil putat prætermissum. Quod etiam, ut Cicero ait, in poematibus et picturis usu venit, in aliisque compluribus, ut delectentur imperiti, laudentque ea, quæ laudanda non sint, ob eam, ut credit, causam, quòd insit in his aliquid probi, quod capiat ignaros. Sic nonnullos invenias, quos, quoniam iidem, quid in unâquâque re vitii sit, nequeunt judicare, mirificè delectent juniorum opuscula quædam, in quibus nihil reconditum et exactum est, nulla ex propriis argumenta ducta; communia omnia, vulgaria, imperfecta, ac ferè ex genere probabilium. Ità jejuna et arida illorum tota est disputatio, quæ vix unius fontis, ejusque vulgaris ac triti, aquâ communi et perexiguâ rigatur. Quantò divus Thomas copiosior et nervosior est, qui non solùm aut rationi aut auctoritati confidit sed omni modo argumentatur, et accuratè ex omni loco disserit, testimoniisque simul ac rationibus conquisitis disputat! At obscura quædam in divi Thomæ lucubrationibus sunt, istorum verò lucubrationes sunt lucidæ. Sanè quidem. Non tamen ab illo ità dicuntur de industriâ; nec in ingenio inest, sed in rebus ipsis obscuritas. Et propria, quàm communia, obscuriora sunt. Vinum quoque aquâ mixtum clarius est quidem, sed dilutius est tamen. Merum ad bibendum difficilius, plus omninò habet virium. Ac de primo inventionis præcepto hactenùs. Reliqua persequamur.

Secundum præceptum. — *Argumentationes* porrò *theologorum suis locis reddere*, adeò videtur esse facile, ut non sit fortassè præcipiendum. Nemo enim tàm rudis est, quin sciat eò statìm unumquodque argumentum theologiæ referre, undè petitum est, aut ad sacras litteras, aut ad concilia, etc. Quanquàm non est inutile argumenta, quæ in doctoribus probatis inveneris, ad locum suum quodque redigere. Hinc enim et thesaurum tibi comparabis ex aliorum inventis, et cùm intellexeris cujus loci usus illis defuerit, ipse per te ea quæ omissa sunt, diligenter inquires; ut in controversiâ catholicorum cum Pelagianis, post sacrarum litterarum, conciliorum, Sedis apostolicæ sanctorumque testimonia, quibus Augustinus satis abundè causam obtinuit, rationes theologiæ Thomas addidit, quæ et testimoniis pondus, et causæ lucem adhiberent. Agnoscere igitur apud veteres theologos argumentationum locos plurimùm prodest, tùm in intelligendis eorum virtutibus, tùm in discernendâ variâ eorum argumentandi ratione, tùm quòd copia quædam paratur hâc diligentiâ et usu, ut non solùm quæ illi invenerint, ea habeamus in promptu, sed ut quoties è locis theologiæ quæremus, similibus in rebus similes nobis argumentationes occurrant. Atque in omni arte utrumque scire operæ pretium est, et quid et quo pacto sit faciendum. Ambas verò has res imitatione peritorum sic assequimur, ut difficile sit judicare, plus ne præceptis assequamur, an exemplis. Theologos sanè, quod ad inventionem attinet, magis veterum exempla juvabunt, quàm præcepta, non dico nostra, sed ne cujuscumque quidem alterius artificis. Prudentiâ nempè argumentandi, nedùm scientiâ theologi veteres polluerunt, qui nec indoctiores, quàm recentes isti, et certè prudentiores melioresque fuerunt viri. Nam de Scripturæ sacræ peritiâ, in quâ argumenti theologici thesaurus præcipuè inclusus est, certare cum veteribus nulli possunt. Verùm non in Scripturæ solùm intelligentiâ quærendâ, sed cùm multis aliis in

rebus negligentes juniores sunt, tùm maximè in argumentis theologiæ propriis eruendis. Nec recentiores ego theologos contemno, quorum satis arguta multa, sed ut modò primùmque nascentia, depicta nimis atque minuta, si ad vetera conferantur. Quæ plus nescio quo pacto videntur habere auctoritatis, plus nervorum, plus virium, non solùm ad affectus permovendos, sed ad fidei quoque evincendos adversarios. In hâc igitur præceptione, quamvis facili, elaborandum est, si non copiam modò, sed gradus etiam argumentorum exquirimus.

Tertium præceptum. — *Multò* verò *magis theologo elaborandum, ut cognitis ac tractatis locis, quæstionem quam versare cupit, in locos theologiæ conjiciat.* Cùm autem illam per omnes deduxerit, considerare accuratiùs debet, quid è singulis in utramque partem dici argumentando possit. Tùm ei colligenda sunt omnia, et quæ consentire causæ propositæ, et quæ dissentire videantur, et judicio adhibito pervidendum, utramne quæstionis partem ducta argumenta probent. Vix enim, quemadmodùm suprà dixi, theologus potest ab inventione judicium separare, si veritatem quærere et amplecti est illi institutum. Nec in omni loco tamen aut pro re, aut contrà rem argumenta semper idonea reperiemus. Non enim si aut venator, aut piscator loca apta venationi ac piscationi cognoverint, quamvis diligentiam adhibeant vel maximam, protinùs aut piscabitur hic, aut ille venabitur. Nulla quippè ars adeò esse certa potest, quæ non interdùm operis sui fructu careat. Ut igitur in disputatione nostrâ loci concurrant omnes, optabile est; si minùs, plures majoresque ponderis plus habebunt. Si verò nulli, non est minuenda artis opinio, nec de gradu dejiciendus animus, sed etiam atque etiam argumenta quærenda. Quamvis enim demersa sint, emergent tamen hæc aliquandò, si pelagus vel immensum et nostrâ diligentiâ excitetur, et divinâ gratiâ, quæ pulsantibus aperit, et quærentibus nunquàm deest. Illud autem de probabilium quæstionum genere dictum accipi velim. Nam fidei dogmata ab his locis, qui auctoritate consistunt, manant omnia. Quarè nullum apud nos certum decretum est, quod non idem è locis oriatur. Non itaque verendum, ne in fidei quæstione locorum nos argumenta destituant. Sed utcumque aderunt res (nec enim omnes eodem ingenio et solertiâ, nec similiter inquirimus), argumenta rerum hujusmodi semper quidem in locis inclusa erunt; eò autem eruentur vel pauciora, vel plura, quò inquirentis erit eruditio, ingenium ac diligentia major. Atque hæc quidem hactenùs. Patefacta enim res ipsa est, ut non sit difficile, in exquirendo argumento quid cuique faciendum sit, videre. Et multa etiam sine inquisitione se ipsa afferunt, præsertìm hominibus eruditis, atque in harum rerum usu diù multùmque versatis. Quanquàm quæ cogitata, meditata et præparata in disputationem inferuntur, ea jure illis anteponimus quæ repentinâ animi cogitatione prodeunt. Quæ quoniam celerrima est, atque ad brevissimum tempus afferre argumenta potest, ponderare non potest. Itaque ut sine errore et investigare argumenta, et invenire possimus, formula quædam constituenda est, quam si sequemur in disputatione theologicâ, nunquàm à recto tramite recedemus. Erit autem hæc formula theologorum rationi disciplinæque maximè consentanea. Ubi theologo disserendi materia fuerit oblata, quæstionem accuratè habet expendere, statuereque in primis cujus generis illa sit ex omni illâ, quam suprà explicuimus, quæstionum varietate. Nisi enim theologus naturam quæstionis comprehenderit, nec facilè intelliget qualia sint et investiganda argumenta, nec ex quibus etiam petenda locis. Quanquàm enim omnes inter se colligati atque implicati sunt, tamen ex singulis certa argumentorum genera nascuntur; nec universi, ut à principio statìm hujus operis dixi, æquè omni quæstioni accommodantur. Cùm verò genus quæstionis constituerit illud vel maximè, quod est omnium difficillimum, an fidei sit, an non sit; per omnes locos ducat eam, illos præsertìm, qui erunt quæstioni magis apti et congruentes. Nam si quæstio est supernaturalis, in eos locos conjicienda est potissimè, qui Dei auctoritate nituntur. Sin autem est naturalis, per eos præcipuè locos deducetur, qui naturæ ratione constant. Quòd si mixta quæstio est, et partìm à naturâ, partìm à revelatione pendet, per omnes ducatur oportet; cuncti enim juxtà possunt argumenta præbere. Tametsi nullius omninò generis quæstio est, quæ non per omnes locos utiliter deducatur. Naturæ quippè res sæpè Scriptura tradit, et res quoque supernaturales, vel laudat ratio, vel exponit. Ac divina auctoritas humanam fulcit, contràque humana divinæ servit. Nec verò veritas, quæ simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri et temperari potest. Sed divina et humana ratio (quod sæpissimè dixi) dissimi-

les non sunt, nec aliò hæc, aliò ducit illa ; quin eòdem spectant ambæ, et in eumdem finem referuntur.

Itaque accepimus, majores nostros solitos execrari eos qui primùm hæc naturâ cohærentia opinione distraxissent. Quibus quidem ità sunt scholæ theologi assensi, ut nisi has duas res in disputatione suâ conjunxissent, non se putarent theologos verè esse. Conjectâ itaque per omnes locos quæstione, et collectis hinc indè argumentis, sive quæ discrepare, seu quæ congruere videantur, in utramque partem disputet ; sed tamen ad extremum finiat, quid verum sit, quid contrà falsum. Doceat verò primum, quid fides Christi de eâ quæstione teneat, quibusque idoneis ac certis testimoniis id, quod tenet, evincat ; deindè, quid aut præscribat, aut certè suadeat ratio. Nam si quæstio naturalis est, ratio præscribit ; sin est suprà naturam, ratio suadet ; quâ in re, ut modestissimè dicam, scholam apud nostros mediocriter ego juvi. Quæ antè nos non erat adeò fidei argumentis instructa ; à ratione ductis res theologica propemodùm agebatur. Ordinem ego divi Thomæ immutavi. Etenim in Summâ adversùm gentes ille quidem primò rationes, mox testimonia ponit. Ego verò in lectionibus meis semper à principio docui, quid præfiniret de unâ quâlibet quæstione fides, tùm quid ostenderet ratio. Sed immutationis hujus prompta est atque expedita causa. Divus porrò Thomas adversùm Gentes theologiæ negotium conficere ratione debuit : quia Scripturæ testimonia apud eas vel secundo vel nullo etiam loco sunt. At apud nos, qui christianos discipulos instituimus, primas partes auctoritas habet, secundas ratio. Quin et hunc disserendi ordinem, tanquàm naturæ nostræ consentaneum magis, Augustinus probat, De morib. Eccles. cathol., c. 2 ; quamvis Manichæis sese attemperans, id agat interdùm, quod in disputando fatetur esse vitiosum : « Naturæ, inquit, « ordo ità se habet, ut, cùm aliquid discimus, « rationem præcedat auctoritas. Sed quoniam « cum iis nobis res est, qui omnia contrà or- « dinem et sentiunt et loquuntur, nihilque « aliud maximè dictitant, nisi rationem priùs « esse reddendam, morem illis geram, et quod « fateor in disputando vitiosum esse, susci- « piam, » de verâ Relig. c. 24. Quo exemplo divus Thomas ad eumdem modum se gentibus accommodavit ; nam in Summâ theologiæ auctoritas ferè rationi præparat hominem, ratio deinceps ad intellectum cognitionemque perducit. In ipsâ verò et auctoritate et ratione sunt gradus argumentorum, et quod cuique præstet, intelligi facilè potest, ut prima sint, quæ è Scripturâ ducuntur ; secunda, quæ è traditionibus Christi et Apostolorum ; tertia, quæ ex Ecclesiæ decretis ; deinceps gradatim reliqua consequantur. Est autem inter theologos controversum, utra sit prior, Scripturæ auctoritas, an Ecclesiæ. Verùm hæc, sicut et cætera, quæ non ad inventionem, sed ad dispositionem attinent, non putavi esse persequenda. Atque hæc res, si quandò in contentionem venerit, quemadmodùm dijudicanda sit, satis est, nisi malè memini suprà disputatum. Illud perspicuum est, eamdem omninò esse Spiritûs sancti in Scripturâ et Ecclesiâ auctoritatem, si res ipsas inspicias. Quarè in se quidem neutra aut prior aut major, neutra aut posterior, aut minor est. Quid est ergò, quòd in hoc loco nonnunquàm dubitationem afferre soleat, considerandumque videatur ? Credo, si quandò dubitatio accidit, quale sit hominis ejus ingenium, eruditio, institutum, quocum disputationem institueris, spectare decet. Ut enim sunt, qui Scripturas Ecclesiæ usui anteponunt, sic reperias multos, quibus Ecclesiæ mos et sensus majores esse videantur. Quia verò Ecclesia prior et antiquior est, dubitari non potest, ipsius auctoritatem quodammodò esse majorem, nam quòd sit et notior et crebrior, exploratum, etc. At in omnibus, ut dixi, ejus cum quo disseris, habenda est ratio. Sic enim Petrus Judæis ait, Epist. 2, c. 1 : *Habemus firmiorem propheticum sermonem ;* cùm Petri tamen sermo nullo nobis gradu inferior sit. Sed de hoc (magna enim res est) alio loco pluribus. Nunc ad propositum.

Illa igitur et talia circumspicienda sunt in omni quæstione, et consuetudo exercitatioque capienda, ut boni ratiocinatores argumentorum esse possimus, et addendo deducendoque videre, quæ omnium summa fiat, ex quo, quantùm cuique quæstioni debeatur, intelligas. Sed ut nec medici, nec imperatores, nec oratores quamvis artis præcepta perceperint, quidquam magnâ laude dignum sine usu et exercitatione consequi possunt, sic argumenti theologici inveniendi præcepta traduntur, illa quidem ut servemus ipsi, sed rei magnitudo usum exercitationemque desiderat. Quia igitur parùm verba prodesse nostra poterunt, nisi ad rem conferantur, ususque præcepta confirmet, necesse fuerit theses exercitationis gratiâ dicere, id quod ferè est à Peripateticis institutum. Archelaum primùm scribit Diogenes in utramque partem disputâsse ; fides sit penès

illum. Cicero enim hujusmodi exercitationem tradit ab Aristotele inventam. Cujus consuetudo de omnibus in contrarias partes disserendi, jure ab scholæ theologis probata est; eò quòd quid in unâquâque re verum sit, quid contrà falsum, aliter nequeat inveniri. Quanquàm enim cognitio veritatis, ut Augustinus ad Dioscorum ait, epist. 56, omnia falsa, si modò proferantur, etiam quæ priùs inaudita erant, et dijudicare et subvertere idonea est; quia tamen hæc ipsa veritas elucere in disputatione nequit, nisi ex utrâque parte causarum sit facta contentio, nec potest fides ullâ de re fieri, nisi priùs adversariorum persuasiones evellantur, maximè naturale est, ut antequàm probemus nostra, amoliamur adversa, et opiniones contrarias refutemus. Vix autem reperietur aliquid tàm omnibus ingeniis consentaneum et quadrans, ut neminem habeat repugnantem. « Omnis namque, ut Hilarii verbis « utar, humani eloquii sermo contradictioni « obnoxius fuit semper, non solùm quia in « alio capite et mente alia propemodùm sen- « tentia est, sed quia dissentientibus voluntа- « tum motibus, dissentiens quoque fit sensus « animorum. » Undè existimat, philosophorum placita dici, quòd unusquisque illud fermè amplectitur, non quod ratio præscribit, sed quod placet animo : non quod dictat illa, sed quod dictat affectus. Necesse est ergò Theologis, variè in contrarias partes disserendo, quasi in simulacro pugnæ exercere se ipsos; id quod D. Thomas in quæstionibus disputatis diligentissimè fecit. Cùm verò in omnium artium usu optimorum imitatio artificum valeat plurimùm, exempla in theologiâ disserendi ab his peti æquum est, qui in hâc arte excelluerunt: quorum Augustinus et Thomas sunt facilè principes, Augustinus citrà aleam, Thomas judicio peritorum. Neque enim in ancipiti solùm disputatione, in quâ de universo genere utrinque disserere copiosè licet, sed in omni omninò quæstione adeò hinc indè uber ac dives est, ut mirandum sit, in rebus tàm multis et variis, iisque sæpè neque pervulgatis, neque tritis, egregia in utramque partem argumenta prompta illi parataque fuisse. In multos articulos, fateor, concidit omnia, et articulo ferè cuique præscripsit, velut lege quâdam, argumentationum numerum. Aridum quoque illi fuit disputandi genus, et quæstionum tractatus unâ perpetuò specie compositus. In eâ denique fuit auctorum sectâ, quæ adeò nullum florem orationis sequitur, ut apparentibus sine carne nervis, deforme videatur disputationis corpus, certè ab omni eloquentiæ ornatu alienum. Ità à doctissimo et gravissimo viro curiosi quidem homines et delicatuli longioris operis satietate, fastidio similitudinis, incultæque dictionis horrore abalienantur.

Dixit in concilio Tridentino vir eloquens sanè ac facundus, sed parùm theologus tamen, qui id suadere vellet audientibus, adversùm hæreticos, præsertìm Lutheranos, non esse magnum usum scholasticæ concertationis, oratorio potiùs more cum illis disserendum; nostrum enim spinosum esse ac permolestum. Quæ si vera essent, exempla in theologiâ disputandi non ab his, quos antè dixi meliora peterentur. Equidem etsi non sum nescius, quàm sit, non scholæ dico in disputando mos, sed tota omninò scholæ theologia hæreticis invisa, sed eò magis existimo, scholasticam disserendi formam ad hæreses refellendas efficaciorem, quò magis hæreticis invisa est. Quòd si Lutherani academiæ subtilitate minimè capiuntur; ne oratione quidem ad rhetorum leges artificiosè compositâ capi poterunt, quoniam grandiores sunt et callidiores effecti, quàm ut orationis artificio apprehendantur. Cùm autem nec argutum theologum pertimescant, nec rhetorem, quamvis eloquentem; non sunt, mihi crede, aut theologi acumine, aut rhetoris flumine, hoc est, non verbis sunt, et disputatione, sed viribus et flagellis feriendi. Verùm si eo loco res sit, ut adversùm Lutherana dogmata certare cogar, eligant alii (nihil enim impedio) suave orationis genus, quo molliùs et familiariùs homines istiusmodi ad Ecclesiæ benevolentiam alliciant; dummodò mihi relinquant scholæ ossa nervosque, ac pressam disserendi soliditatem. Quæ Augustinus porrò contrà adversarios Ecclesiæ disseruit, tametsi et inventa sunt acutiùs, et dicta subtiliùs, quàm ut quivis ea possit agnoscere; ad refellendos tamen hæreticos tantò majorem habent efficacitatem, quantò tenuiùs ad vivum resecata sunt. Atque etiam, quùm oratorum more quasi torrens fertur oratio, quamvis multa cujusque modi rapiat, nihil tamen ferè teneas, nihil apprehendas. Cùm autem ad scholæ normam certâ viâ et ratione premitur, contineri amplectique faciliùs potest. Itaque præclarum à divo Thomâ accepimus morem disputandi, si eum teneremus. Nemo verò à viro gravissimo orationis delicias quærat, pigmenta muliebria, fucum puerilem, sed veras gravesque sententias, argumenta solida et propria, sermonem rei, de quâ disseritur, accommodatum. Quæ omnia D. Thomas adeò egregiè præstitit, ut si vitia in

eo pauca sint, quæ ab istis invidiosè commemorantur, plurimis tamen maximisque virtutibus illa compenset. Quanquàm, ut erat et modestus et prudens, minutissimorum articulorum numerum, legemque disputationis æquabilem tùm rudioribus, tùm magis suo illi seculo dedit. Equidem non divum Thomam modò, sed scholæ auctores quosdam alios existimo, si humaniores litteras coluissent, et quæ in scholâ didicerant, eloqui voluissent, ornatissimè splendidissimèque potuisse facere; et viros eloquentiæ studiosos, si ab scholæ instituto non abhoruissent, sed theologiam hanc didicissent, et tractare voluissent, gravissimè et copiosissimè dicere potuisse. Sed aut utrique suo studio delectati alteros contempserunt, aut nihil omni ex parte beatum, ut semper aliquid desideremus. Verùm, si alterum sit optandum, malim quidem indisertam scientiam, quàm inscitiam loquacem. Nam exempla illa disputationis theologicæ suis omnibus numeris absoluta is solùm suppeditare potest, qui eloquentiam sapientiæ conjunxerit. Age tamen, qualiacumque nostra sint, et ea ipsi afferamus, quæ etsi non meliora erunt quàm vetera, erunt tempori fortassis aptiora (1).

CAPUT XI.

Exemplum primum, ubi principium theologiæ in quæstionem vertitur.

Controversia de eucharistiæ sacrificio. De Eucharistiæ sacrificio prima mihi cum Wicleffistis et Lutheranis controversia est. Facioque contrà institutum meum, cùm de re apertissimâ disputationem instituo. Nam si quid adeò certum et exploratum est, ut de eo inter viros doctos constanter perpetuòque convenerit, argumentari non soleo, ne rem minimè dubiam argumentando dubiam faciam. Nec verò in hoc dabo operam, ut rem planè in Ecclesiâ definitam meis ego argumentis probem; sed in id potiùs incumbam, ut unum è theologiæ principiis non tàm ratiocinatione, quàm expositione confirmem. Ità fiet, ut veritate illustratâ, omnium tenebras depellam errorum.

Quanquàm argumenta pro Eucharistiæ sacrificio certissima sunt. Quibus autem Lutherani contrà pugnant, ut ipsis quidem videtur, sunt maxima; et ego verò sentio, frivola et commentitia sunt omnia, vix digna lucubratione, et ingenio anicularum; talia certè, propter quæ non modò à communi fidelium sensu cuique esset, sed nec ab amici unius privatâ opinione discedendum (1). At discipuli cæci magistri furentis rapiuntur errore, sibique Eucharistiam non esse sacrificium argumentando persuadent.

1° Calvinus igitur illo Apostoli testimonio inprimis nititur: *Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcircò quòd morte prohiberentur permanere. Hic autem eò quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Undè et salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, et excelsior cœlis factus, qui non habet necessitatem quotidiè, quemadmodùm sacerdotes, priùs pro suis delictis hostias offerre, deindè pro populi; hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes; sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, filium in æternum perfectum.* Quo loco Paulus sacerdotium veteris Testamenti à novi sacerdotio distinguit, quòd in illo plures erant sacerdotes, in hoc unicus est sacerdos. Hujus verò rei causam explicat, quòd illi mortales erant, quare indigebant successoribus, qui in demortuorum locum subrogerentur; at Christo, qui immortalis est, nullos oportet succedentes vicarios substituere; quales ii sunt, qui nunc quotidiè sacrificant, et plures ipsi atque mortales ad umbras legis deflectunt, in quâ plures iidemque mortales facti sunt sacerdotes. Nostri quoque sacerdotes infirmi et ipsi sunt, habentque necessitatem quotidiè, quemadmodùm veteres, priùs pro suis delictis hostias offerre, deindè pro populi. Novi ergò isti, cùm sint veteribus simillimi, legales sacerdotes sunt, non evangelici. Confirmat autem, ut ait, hoc illud vel maximè, quòd sacerdos à Deo

(1) Si de methodis res ageretur, hìc nostra cum auctoris methodo esset conferenda, facilique negotio ad praxim redigeretur, iisdem scilicet ac in cap. seq. exemplis adductis. Quippè 1° doctrina catholica de Eucharistiæ sacrificio, etc., pluribus in propositionibus theologicè notatis, ex traditione stabiliretur; 2° errorum opinionumque circà easdem texeretur historia; 3° deniquè, propositiones doctrinales jam regulâ fidei inconcussè fundatæ, omnimodè rationalibus argumentis ac more scholasticorum evincerentur iterùm, illustrarentur, atque discussis opinionibus, vindicarentur. Sed hæc sufficiant.—Vid. Prolegomena, ubi de methodo, p. 54, 55. P. S.

(1) Lutherus, cùm sæpè alias, tùm in libro de *Abrogatione Missæ privatæ, et de Captivitate Babylonicâ;* Œcolampadius, in libell. qui à quibusdam inscribitur, *de Cœnâ Domin.*, c. 9; Bucerus, lib. 2 *de ver. et fals. Cœn. Dom. Admin.;* Calvinus, Instit. cap. 14; Protestantes, in *Apolog. August.*

vocatus esse debet, quemadmodùm Aaron, ut Apostolus idem affirmat; Hebr. 7, 23, at nullam vocationem proferre nos possumus, quæ nostro sacerdotio patrocinetur. Evanescit igitur sacrificium, quod sine sacerdote esse non potest.

2° Existimat rursùm Calvinus idem, Paulum cum Ecclesiæ fide pugnare, cùm in eâdem Epistolâ 5, 4, inquit : *Nec ut sæpè offerat semetipsum, quemadmodùm pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioquin oportebat frequenter eum pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummationem seculorum ad destitutionem peccati per hostiam suam apparuit.* Quo ex loco iterùm colligit, nostros sacerdotes esse legales, qui non modò per singulos annos, verùm etiam per singulos dies intrant in sancta, offerentes alienum sanguinem, qui semel juxtà Apostolum oblatus est. Cùm verò discrtè Paulus asserat, hostiam, quæ oblatione sacrificabatur, immolari et occidi necesse esse, profectò si singulis missis Christus in sacrificium offertur, singulis quoque missis interficitur. Aut ergò Pauli argumentum vanum est, cùm ait : *Alioquin oportebat, eum frequenter pati ab origine mundi;* aut si Christus in sacrificium exhibetur, verè patitur. At corpus vivum, et impassibile in altari non offerimus; oblatio igitur forsitan esse poterit, sacrificium nullo modo. Hoc verò illud argumentum est, quod Calvinus atque OEcolampadius mirè jactant; et nondùm collatâ manu, tanquàm feroces victores insultant.

3° Illum prætereà locum, Hebr. 10, 1, Lutherani pressiùs urgent : *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos annos, eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquàm potest accedentes perfectos facere, alioquin cessâssent offerri, ideò quòd nullam haberent ultrà conscientiam peccati cultores semel mundati.* Et post multa alia, quæ referre longum est, ità legimus : *Omnis quidem sacerdos præstò est quotidiè ministrans, et easdem sæpè offerens hostias; hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, unâ oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.* Oblationes igitur veteris Testamenti imbecillas ac debiles ostendit Paulus, quòd sæpiùs iterabantur. Qui ergò in novâ lege eadem sacrificia iterant, ii suâ repetitione testes sunt, oblationes suas priores infirmas, exiguasque fuisse, atque adeò Christi oblationem fuisse imperfectam, cui quotidiè multas adjiciunt. Medicamenti enim illa virtus est, quod Chrysostomus ait, ut semel imponatur, et non frequenter. Et Theophylactus : « Pharmaca, inquit, fortiora « semel etiam imposita curant; quæ autem « sæpiùs iterantur, et imponuntur, hoc ipso « ostenduntur minùs fortia. Sed et pharmacum, « quod sæpè admovetur idem, significat eam- « dem ægritudinem interturbare laborantem. » Quocircà si eadem etiam hostia novis sacerdotum oblationibus, quasi idem medicamentum sæpiùs apponitur, prima Christi oblatio nec perfectè curavit ægrotos, nec consummavit in æternum sanctificatos, utpotè cùm homines novi quotidiè, ac repetitis sacrificiis curentur, sanctificentur, consummentur. Adde quòd paulò post Apostolus asserit, *ubi peccatorum remissio est, jam non esse oblationem pro peccato.* Post Christi igitur hostiam unicam, quâ omnia sunt in cruce expiata delicta, post remissas etiam per Christi sacramenta iniquitates, nulla reliqua est oblatio pro peccato. Non est itaque in Ecclesiâ hujusmodi sacrificium. Id quod Apostolus è vestigio testatur inquiens : *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam nulla relinquitur pro peccatis hostia.* Qui autem nullam dicit, is non baptisma solùm, sed nullam dicit hostiam, superesse. Nos autem dicimus, quòd aliqua superest, contrà Apostolum ergò dicimus. Neque his occurri potest, inquiunt, prætexendo in novâ lege non varia esse aut multa sacrificia, ut olim in lege, sed unum et idem sæpè repeti; quomodò Chrysostomus et Theophylactus occurrunt. Quoniam Apostolus à novo Testamento non solùm multarum diversarumque rerum sacrificia rejicit, sed ejusdem etiam hostiæ repetitam oblationem damnat in hæc verba, Hebr. 9, 25 : *Neque ut sæpè offerat semetipsum,* etc. At Christus in altari seipsum nunc etiam offert, ut posteriùs ex catholicorum sententiâ ostendetur. Iteratam quoque oblationem in veteri Testamento ideò factam esse dicit, Hebr. 10, quia prior erat imperfecta. Sive autem plures res, sive eadem sæpiùs offeratur, Pauli argumentum manet invictum, si prima oblatio perfecta esset, nullâ posteriore indigere; ità posteriores sacerdotes ab offerendo cessaturos. Quò fieri argumentantur, ut illud alterum catholicorum effugium vanum etiam sit, nempè, Apostolum loqui de oblatione cruentâ, quâ Christus semel in cruce defunctus est; nostras autem esse incruentas. Sive enim cruentum, seu incruentum sacrificium sit, si sæpiùs resumitur, prior oblatio non perfectè sanctificavit, nec exhausit delicta præterita, pro quibus alia hostia profertur. Nullâ itaque, ut putant, rimâ effugere

possumus, sed fateamur necesse est, totam ad Hebræos Epistolam novorum sacrificia sacerdotum explodere, præsertìm cap. 10, ubi si Paulus de cruentâ solùm hostiâ sermonem faceret, facilè eluderetur, vel quùm ait : *Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato;* vel etiam magis quùm dicit : *Voluntariè peccantibus nobis, nulla relinquitur pro peccatis hostia.* Nihil enim interest, cruenta sit, an incruenta, si oblatio est et hostia pro peccato.

4° Ad hæc, Matthæus, Lucas et Paulus apertè narrant, Dominum in ultimâ cœnâ non obtulisse quidem corpus et sanguinem Deo, sed Eucharistiam discipulis accipiendam distribuisse. Optima igitur missa illa erit, quæ erit primæ quàm simillima; prima autem cœna fuit, non sacrificium. Etenim si sanguinem pro peccatis tunc Christus obtulisset, jam antè crucem essent remissa peccata, nisi frustrà Christi sanguis in cœnâ oblatus est, qui peccatorum remissionem non obtinuit, quam vel nunc obtinet Patri à sacerdotibus exhibitus.

5° Ea insuper loca nobis Lutherus objicit, quibus locis calix sanguinis Christi Testamentum dicitur, Luc. 22, 1 Cor. 11; testamentum verò non est opus hæredis, sed testatoris. At sacrificium opus est nostrum. Sacramentum igitur sanguinis non est sacrificium. Hanc verò ratiocinationem, bone Deus, quanto verborum ornatu, quasi simiam purpurâ, vestit! Quæ est, inquit, tanta temeritas, ut testamentum, hoc est promissionem hæreditatis, nos opus esse nostrum dicamus, quod testatori in satisfactionem exhibemus, et ubi de acceptis gratos nos esse oportet, ibi accedamus superbi daturi accipienda; ut testator jam non suorum largitor bonorum; sed nostrorum sit acceptor. Neque enim fieri potest, ait, ut idem ab eodem simul et recipiatur, et detur, et offeratur, et acceptetur. Quàm verò insanus erit pauper et indigens, si bonum opus dicat se conferre diviti, de cujus manu accipit beneficium!

6° Asserunt etiam in hanc rem sanctorum veterum testimonia. Primùm illud Chrysostomi : « Hoc nostrum sacrificium exemplar « est illius, quod Christus in cruce fecit. Non « autem aliud sacrificium, sed id ipsum sem- « per facimus, magis autem recordationem ipsius operamur. » Et Theophylactus : « Imò, « potiùs, ait, memoriam illius oblationis faci- « mus, quâ se Christus obtulit. » Ex quâ correctione OEcolampadius colligit, Chrysostomo et Theophylacto missam nostram non esse propriè sacrificium corporis et sanguinis Christi, sed exemplar. Alioqui non correxisssent quod verè ac propriè dictum est. Addunt illud Augustini : « Holocausti sui imaginem in Ecclesiâ « celebrandam dedit. » At alio rursùm loco, « Christianos, inquit, peracti sacrificii memo- « riam celebrare. » Et in epistolâ quâdam ad Bonifacium docet, in Eucharistiæ immolatione nomen rerum ipsi figuræ exemplarique tribui solere. Basilius demùm apud Euthymium, hæc nostra exemplaria dixit esse veri sacrificii; non ergò sunt verum sacrificium, sed sacrificii figura.

7° Nec testimoniis solùm premere nos, sed etiam ratione volunt. Nam si sacrificio peccata redimerentur, quod Catholici astruimus, redemptio nostra à nobis quoque ipsis per nostras oblationes existeret. Ità, non solùm Christus redemptor esset, sed homines etiam sui essent redemptores. Id quod stultitiæ est manifestæ.

8° Addunt, fieri non posse, ut operatio nostra alteri peccati remissionem conferat ex vi ipsius operis, quod nostri quidam dicunt ex opere operato. Solius enim Christi opera et actiones ex se peccata remittunt. At sacrificium et missa operatio nostra est; nefarium est igitur affirmare, quòd ratione suî et Deum propitium reddat, et deleat quoque peccata. Atque in hoc uno Lutherani hujus controversiæ statum constituendum censent. Asserunt enim, se habere hanc rationem adeò firmam, certam, expeditam, ut adversùs omnes portas inferi consistere queat. Hanc autem rationem videtur confirmare Irenæus in hæc verba lib. 4, c. 14 : « Non sacrificia sanctificant hominem, « sed conscientia ejus qui offert, sanctificat « sacrificium, pura existens, et præstat ac- « ceptare Deum quasi ab amico. Peccator, in- « quit, qui occidit mihi vitulum, quasi qui « occidat canem. Quoniam igitur cum simpli- « citate Ecclesia offert, justè munus ejus pu- « rum sacrificium apud Deum deputatum est, « quemadmodùm et Paulus Philippensibus ait : « *Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ mi- « sistis in odorem suavitatis, hostiam acceptam, « placentem Deo.* Dixerat autem, sacrificium « hoc illud esse, quod ex Malachiæ primo ca- « pite theologi conamur inferre. » Nulla igitur apud nos hostia manet, quæ ex se aliorum peccata deleat, sed si quid habet, ex offerente. Quo argumento nos Bucerus impugnat.

9° Prætereà, remissio peccatorum, hominis sanctificatio et justificatio est; hæc autem per fidem cuique propriam obvenit, ut ad Romanos, 3, 27, scribit Apostolus; nulla ergò sacer-

dotis oblatio ex opere operato aliorum peccata remittit. Nam nec Christi operationes quidem, nisi per propriam fidem applicantur hominibus, juxtà illud : *Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem.* Item : *Si vi suâ oblatio sacerdotis aliorum diluit culpas, gratiam ergò hoc sacrificium confert.* Ablutio enim culparum sine gratiâ aquæ salientis in vitam æternam esse non potest. Neque elabi possumus dicentes, remitti per sacrificium peccata venialia, non etiam mortalia. Quoniam si sanguis Christi in sacrificium offertur, omnia profectò remittit, qui in omnium remissionem effusus est. Nisi frustrà ac sine causâ Catholici petimus, ut hoc sacrificium omnia crimina nostra detergat; et rursùm, *ut sit ablatio scelerum, et omnium remissio peccatorum.*

10° Prætereà, cùm Catholici fatemur, in hoc sacrificio sanguinem Christi contineri, fieret, ut unico sacrificio omnes peccatorum pœnæ abolerentur. Res quippè oblata infiniti valoris est. Vanum itaque esset pro iisdem plures missas celebrare. Qui verò dicunt, infinitæ hostiæ fructum à sacerdote offerente limitari, hi refelluntur à Lutheranis multiplici variâque ratione. Primùm, quòd sacramentorum fructus non definitur à ministris; ergò ne sacrificii quidem. Deindè, quia quamvis sacerdos offerens in peccato mortali sit, sacrificium tamen illi prodest, pro quo offertur. Non ergò hujus sacrificii virtus à sacerdote offerente terminum ullum accipit. Item, quia infinitæ rei pretium non minuitur, sive à paupere detur, sive à divite. Centum scilicet aurei centum valent, à quocumque tandem offerantur. Imò, quò res oblata major est, et hic, qui offert, est pauperior, eò oblatio majori habetur in pretio. Ad hæc, si semel offero sanguinem meum Deo, sanguis meus fusus est idoneus ad omnia peccata delenda, nec pretium imminuitur ab offerente. Martyres namque universi, inæquabilis licèt meriti, æquè tamen consequebantur omnium veniam peccatorum. Si igitur verè offert sacerdos sanguinem Christi, nullis eum finibus circumscribet, quin satis sit etiam semel oblatus ad omnia redimenda peccata. Sacrificium denique altaris à Christo summo sacerdote nunc etiam Patri pro nobis offertur; ab illo igitur infinitum valorem habet, quem videlicet eâdem ex causâ infinitum habuit in cruce. Neque enim illud negare possumus, cùm Christus sempiternum habeat sacerdotium undè et salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Atque Lateranense concilium sub Innocentio III, cap. *Firmiter*, de summâ Trinitate et Fide catholicâ : « *Una* « inquit, *est fidelium universalis Ecclesia*, in « quâ idem ipse est et sacerdos et sacrificium. » Loquitur autem sine dubio de eo, quod offerimus in altari. In concilio rursùm Tridentino, definitum est, nostras omnes satisfactiones Christum offerre Patri; multò ergò magis illam victimam offeret, quam, ut Deum placemus, nos in altari probemus ad sacrificium. Quam rem non Ambrosius modò insigniter, præter Latinos cæteros, sed Græci in canone suo manifestè testantur. Sanè, quemadmodùm sacerdos non nomine suo consecrat, et conficit Eucharistiæ sacramentum, ità non in nomine suo, sed Christi offert Eucharistiæ sacrificium. Quòd si Christi sanguis hostia nunc est ad culparum redemptionem, hujus verò sanguinis pretium nullo fine concluditur, præsertìm si à Christo ipso offeratur, manet omninò, unicâ oblatione omnes culparum pœnas resolvi.

11° Contendit postremò Calvinus, Eucharistiæ sacramentum cum sacrificii voce pugnare. Eucharistia, inquit, donum est cum gratiarum actione percipiendum; sacrificium verò est pretium, quod Deus in satisfactionem accipit. Quantùm ergò interest inter dare et accipere, tantùm à sacramento sacrificium distat. Hâc enim argumentatione fit, ut reliqua sacramenta sacrificia esse non queant. Eucharistia quoque post peccata gratis remissa, post reconciliationem adeptam, vitæ nobis promittit, et gratiarum augmentum. At sacrificium cantilenam aliam canit, nempè Deum quasi adhùc iratum, tanquàm pretio quodam exhibito placari, nec esse expiata scelera, quæ sacrificium expiare dicitur. Prætereo alia argumenta ridicula; indigna enim sunt, quibus nos seriò respondeamus. Sed et illa superiora, ut antè jam dixi, tametsi in faciem apparent probabilia, diligenter tamen inspecta, vana esse deprehendentur. Id tantisper dùm explico, et fidem meam de Ecclesiæ sacrificio breviter expono, quæso, lector, attende.

Si qua disputatio est, ubi id, de quo disputetur, necesse sit definire, hanc ego vel maximè esse crediderim, quæ nobis hodiè instituitur; cùm non modò Wicleffistas et Lutheranos, sed quosdam etiam catholicos videamus, sacrificii vi et naturâ ignoratâ, in summo errore et maximarum rerum ignoratione versari. Explicaturus igitur, quidnam sacrificium sit, quidque suâ definitione contineat, illud in primis accipio, sacrificium proprium esse religionis opus, id est, ejus virtutis, quæ cultum

Deo et cæremoniam affert. Est enim sacrificium quasi sacrum factum, ut Gregorius ait. Sacra verò Dei facere, haud dubiè ad Dei cultum et reverentiam pertinet. Sacrificare igitur propria est religionis actio, quæ videlicet solius Dei honori dedicata est, quemadmodùm, Augustinus contr. adver. leg. et proph. l. 1, c. 18; et de Civit. Dei, lib. 10, c. 4; Actor. quoque cap. 14, Lucas scribit.

Illud deindè sumo, sacrificium speciem esse operis sacri et religiosi; atque adeò opus sacrum quasi genus esse sacrificii. Etenim qui vocem hanc ad sacras omnes cæremonias et religionis actus extendunt, quâ ratione id faciant, ipsi viderint; certè eum perpetuo et Ecclesiæ et Scripturæ usu pugnant. Septem enim sacramenta agnoscit Ecclesia, septem sacrificia non agnoscit. Non itaque quodcumque opus sacrum, quicumqueve religionis ritus est sacrificium. Undè et concilium Florentinum non obscurè à sacris cæteris sacrificia distinguit. Atque in lege veteri alias fuisse leges de sacrificiis constat, alias de reliquis sacris ritibus. Quæ causa necessaria est, ne nos sacrificia cum sacris aliis confundamus. Adde quòd in sacrificio hostiam esse oportet, quæ Deo immoletur; hostiam verò in omni religiosâ cæremoniâ velle fingere ridiculum est. Adde etiam quòd sacrificium latinus interpres semper appellat, quam Græci θυσίαν; Græcis autem θυσία non est quodlibet unum sacrum opus, sed specialis religionis cæremonia, in quâ res Deo sacra vel per sanguinem, vel per ignem, vel alio quovis modo conficitur. Quanquàm Theophylactus auctor est, θυσίας propriè magis esse, quæ per ignem sacrificantur, quàm ea, quæ per sanguinem. Sed et Porphyrius : « Ab exhalatione, inquit, ignis, quam Græci θυμίασιν dicunt, thysia quoque, quam sacrificium latinè appellamus, apud Græcos antiquitùs dicta est. Nunc verò non rectè sapimus, thysiam illum cultum appellantes, qui sanguine celebratur. » Hactenùs Porphyrius. Sed, ut prima vocis origo illa sit, non negant auctores hi, vulgarem ejus vocis usurpationem universa ea continere, quæ vel per ignem, vel sanguinem immolantur. Atque hæc latini interpretes sacrificia vocari prohibent. Sit itaque exploratum, sacrificium speciem quamdam esse cultûs sacri.

Quòd si ex usu rectè loquentium divinæque Scripturæ consuetudine propria hujus nominis significatio accipienda sit, inveniemus sanè, sacrificium tùm solum esse, quùm res aliqua sacra offertur Deo. Ubi namque oblatio non est, ibi ne sacrificium quidem esse potest. Qui enim aut Baptismi, aut Confirmationis, aut Ordinis, aut Matrimonii, aut Unctionis extremæ sacramentum conficit, is quamvis sine dubio rem sacram et divinam faciat, sacrificium tamen facere non nisi absurdissimè diceretur. Quoniam ne ipsa quidem Eucharistia, quamdiù servatur in pyxide, sacrificii nomen habet. Tunc verè primùm hostia nuncupatur, cùm offertur. Oblatio igitur est de ratione sacrificii. Id quod Paulus sæpè docet ut ad Hebr. 5 : *Omnis*, ait, *pontifex constituitur, ut offerat sacrificia pro peccatis*. Et capite septimo : *Pro suis delictis hostiam offerre*. Et capite nono : *Munera et hostiæ offeruntur*, etc. Et capite decimo : *Eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter*, etc. Nec hìc laborare opus est, ubi nihil est ambigui. Illud addo, quod difficulter admittunt quidam, si vis et natura hujus vocabuli perpendatur, non omnem oblationem sacram sacrificium esse, sed quiddam aliud præter oblationem sacrificii vocem vindicare, quemadmodùm divus Thomas argutissimè, ut omnia, dixit. Et Theophylactus : « Doni, inquit, et « victimæ exactâ ratione quidem est discrimen; θυσίαι enim, hoc est, sacrificia sunt « per sanguinem et carnem oblationes, vel « certè omnia, quæ per ignem sacrificantur; « dona autem sunt, ut fructus, et quæcumque alia exanguia, et igni carentia. » Quod utique discrimen Paulus in Epistolâ ad Hebræos diligenter observat : *Omnis*, ait, *pontifex constituitur, ut offerat dona et sacrificia*. Et iterùm : *Omnis pontifex ad offerendum munera, et hostias constituitur*. Atque Chrysostomus, explicans illud : *Sacrificium et oblationem noluisti*, oblationis, et sacrificii hanc differentiam esse accuratè notavit. Non itaque omnis oblatio sacrificium est. Quam omninò rem illud vel maximè argumentum probat, quod cùm animalis vivi juxtà legis præscriptum fiebat oblatio, nusquàm hæc aut hostia, aut sacrificium vocabatur. Nisi velis, tùm à Judæis filios immolari in sacrificium, cùm post purificationis cæremonias Domino sistebantur. Quod quoniam absurdum est, consentiamus, non omnes res Deo oblatas, hostias esse, aut sacrificia. Porrò autem si circà rem, quæ offerebatur, quippiam sacri sacerdos faciebat, ut si animalis fundebat sanguinem, si thus ardere faciebat, si conterebat frumentum, si oleo similam conspersam frigebat in sartagine; tùm demùm verè sacrificium faciebat. Earum quippè rerum omnium sacrificia esse, Levitici secundo et sexto, Num. quinto, et secundo Paralipo-

menon, vigesimo octavo capite, legimus. Scitè ergò ac præclarè D. Thomas admonuit, in eo sitam esse rationem sacrificii, si circà rem Deo oblatam quidquam fieret, quò res ipsa sacra quodam modò conficeretur. Nam si integram, et illæsam sacerdos offerret, donum dici, et munus, non item sacrificium. Id, quod in græcâ voce θυσία explicatiùs animadvertitur, ut paulò antè dicebamus.

Quibus rebus expositis, facilè intelligitur, Lutheranos in Apologiâ Augustanâ perperàm sacrificium definiisse, quod sit cæremonia vel opus à nobis Deo redditum, ut eum honore afficiamus. Veluti munera, primitiæ, decimæ. Hanc verò definitionem cum exemplis suis, ut alia argumenta prætereamus, satis refellit Apostolus, tùm dona à sacrificiis distinguens, tùm magis argumentans, quòd si Christus sæpè se in sacrificium offerret, sæpè etiam pateretur.

Sed ut occultæ atque involutæ rei notitia aperiatur his, quæ dicta sunt, illud primum objicitur quòd Propheta sacrificium laudis sæpè, Ps. scilicet 59, 106, 115, commemorat, quod Paulus, ad Hebr. 13, 15, interpretatur *fructum labiorum confitentium nomini Dei*. Sacrificii igitur definitio non est tàm angustè conclusa.

Illud deindè videtur esse contrarium, quod Apostolus ad Romanos, 12, 1, scribit : *Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam*. Non ergò in sacrificio hostiam esse oportet, quæ mactetur, sed satis est, si corpus nostrum vivum ad sacrificium præbeamus.

Tertio loco, id opponitur, quod in omnium ore est, Ps. 50 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*. Illa demùm Phil. 4, 18 : *Repletus sum his, quæ misistis in odorem suavitatis, hostiam acceptam*. Et rursùm ad Hebr. 13, 16 : *Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci, talibus enim hostiis promeretur Deus*. Quibus videlicet argumentis moti quidam putaverunt, sacrificii nomen terminis esse latioribus circumscribendum ; à nobis enim strictissimè coarctatum. Ego verò tantùm absum ab illâ sententiâ, ut non modo non arbitrer, veram sacrificii definitionem, quæ est à nobis antè posita, his argumentis obscurari, sed fieri etiam illustriorem existimem. Duobus quippè modis verba in sacris litteris usurpantur, uno per proprietatem, altero per figuram. Atque id quidem, licèt facillimum, est tamen animadversione dignissimum. Multos tamen et ex alienis, et ex nostris hujus rei ignoratio fefellit. Dico igitur, nomen sacrificii dupliciter in Scripturâ sacrâ accipi, et propriè, et translatè. Nos porrò, quùm res definimus, necessariâ philosophiæ ducti ratione, non quid vox per metaphoram aut alium tropum translata significet, sed quid propriè contineat, exponimus. Sacrificii itaque natura propria plànè nobis definita est ; at in omnibus testimoniis, quæ contrà posuimus, nominis translatio quædam et abusus est. Id quod in singulis facilè intelligimus, si ea ad veram et propriam sacrificii naturam referamus.

In primo siquidem testimonio fructus labiorum laudantium Deum hostia dicitur, cùm lingua labiaque mortificata Dei laudibus consecrantur. Quemadmodùm enim vitulus mactatus in hostiam, nullas alias edebat voces, quàm in Dei laudem et gloriam, sic lingua conviciis, detractioni, ac turpiloquio mortua, et soli Deo laudando sacra, quasi sacrificium quoddam offertur, juxtà illud, quod scriptum est, Oseæ 14 : *Reddemus vitulos labiorum nostrorum*. Quanquàm in psalmis dici potest, sacrificii hostiæque voces sine tropo usurpatas. Erat enim in lege præscriptum inter cætera gratiarum actionis sacrificium, in quo veræ hostiæ mactabantur. Sed Paulus, ut solet, per allegoriam hostias illas carnales ad labiorum laudantium Deum spirituale sacrificium traduxit.

In secundo verò testimonio expeditior et planior est metaphoræ ratio. Tunc enim offerimus corpus nostrum hostiam Deo, cùm mortificamus membra nostra, quæ sunt super terram, carnemque nostram peccato quidem mortuam, viventem autem justitiæ Domino offerimus. Qemadmodùm Hieronymus advers. Jovinianum : « Illa, inquit, virginitas hostia « Christi est, cujus nec mentem cogitatio, nè- « que carnem libido maculavit. » Atque fortassis quùm Apostolus vivam hostiam dixit, quasi pugnantibus inter se vocibus de more lusit. Similia sunt illa : *Quæ in deliciis est vidua, vivens mortua est*, 1 Tim. 5, 6, mare dulce, terra cœlestis, spiritualis caro, spiritus carneus. Non itaque ex eo, quòd Apostolus vivam hostiam dixit, statìm colligere oportet, animal non esse mactandum, quùm in hostiam præbetur. Quin potiùs, si Pauli ingenium tenemus, contrario modo argumentabimur.

Jam in tertio quoque testimonio aperta translatio est. Cor namque instar frumenti contritum, et divini amoris igne quasi succensum, similitudine quâdam sacrificium vocatur. Adde quòd familiare auctoribus sacris est, imaginum vocabula rebus per imagines significatis attribuere, ut nomen Davidis Christo, Ezechielis 34. Nomen etiam Petræ eidem, 1 ad Corinth. 10. Tale illud est : *Ego sum vitis vera*. Quia igi-

tur per sacrificia illa legis externa res quædam spirituales potiores præsignabantur, has omninò res sacrificia, holocausta, hostias sacræ litteræ appellant. Ut mactationes brutorum animantium figuræ erant mortificationis carnalium et irrationalium affectuum, qui regnant in corpore; idcòque carnis mortificatio hostia dicitur, non propriè quidem, sed figuratâ dictione(1). Et hunc in modum cætera, quæ non sunt modò longo sermone explicanda. Tres ergò priores scrupulos planè excussimus; quartum verò illum faciliùs eximemus, si semel stabilitum fuerit, his in locis Apostolum non propriè loqui, sed figuratè. Id quod liquidò demonstrari potest. Primùm quia sacrificium ad religionem proximò pertinet : at eleemosyna et beneficentia ad misericordiam vel liberalitatem. Dein ex illo Oseæ testimonio : *Misericordiam volo, et non sacrificium.* Quo loco sacrificium non obscurè à misericordiæ operibus separatur. Certè, si sacrificii vox dona pauperibus collata propriè contineret, nullo modo Propheta diceret : *Sacrificium et oblationem noluisti.* Quid igitur sibi Apostolus vult, quùm ea munera hostias vocat, quæ pauperibus tribuuntur? Nempè illa esse Deo acceptissima. Videlicet hostias credebat populus maximè placere Deo, spirareque illi odorem jucundissimum, Genes. 8, Exod. 29, Levit. 1 et 3, Num. 28. Usque eò autem persuasio hæc in animis vel fidelium insederat, ut præ sacrificiis opera interdùm pietatis charitatisque contemnerent. Hujus rei Apostoli minimè ignari, et plebem rudem ad veram et germanam pietatem revocare cupientes, misericordiæ ac charitatis officia hostias appellabant, non falsò id quidem, sed verbis paululùm quidem quâdam dicendi figurâ immutatis. Sic Paulus ad Philipp. 4, 18, hostiam acceptam dixit in odorem suavitatis. Sic Jacobus, 1, 27 : *Religionem mundam et immaculatam esse visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum.* Quam rem planè et sine verborum immutatione legis ille peritus significavit, inquiens, Marc. 12, 33 : *Diligere proximum, tanquàm se ipsum, majus est omnibus holocautomatibus et sacrificiis.* Quid ergò propriè sacrificium sit, quâ etiam ratione per tropum transferatur, satis dictum est. Nec hæc tamen nimis multa videri debent, cùm hujus vocis vi ac potestate ignoratâ, multorum disputationes vagari et errare cernamus. Erant autem hæc copiosiùs explicanda, ne immodicæ brevitatis studio raperentur verborum pondera disserentis celeritate. Sed de his hactenùs. Sequitur, ut sacrificium in species suas quàm brevissimè partiamur.

Lutherani, in Apolog. August. duas proximas sacrificii species esse aiunt, nec esse plures. Unum enim esse sacrificium propitiatorium, nempè ad placendum Deum et impetrandam veniam peccatorum, alterum εὐχαριστικὸν, id est, gratiarum actionis. Has duas species sacrificii magnoperè oportere asserunt in hâc controversiâ nos in conspectu positas habere, et singulari diligentiâ cavere, ne confundantur. Id quod ipse etiam atque etiam moneo; sed illud quoque animadverto, hâc divisione multas sacrificiorum species vitiosè fuisse prætermissas. Non enim solùm vel pro peccato, vel etiam ad gratiam referendam sacrificium fieri solebat, sed et vice supplicationis, ut à Deo vitæ commoditas ac prosperitas haberetur. Quod si latinè liceret, possemus *impetratorium* vocare. Quale fuit sacrificium Jacob, Genesis 28, qualeque etiam mulier illa prætulit, quæ in Proverbiis, 7, 14, dixit : *Victimas pro salute devovi.* Sanè in Levitico, 7, 11, post sacrificium pro peccato hostiæ pacificæ in duas species distribuuntur, ut aliæ sint gratiarum actiones Deo exorato, aliæ voto vel spontè susceptæ exorando. At præter hæc sacrificii genera aliud fortassè fuit in hoc paratum, ut fœdus cum Deo fuso sanguine sanciretur. Cujusmodi Exod. 24, et 4 Reg. 23, mentio fit. Ut omittam sacrificium pro consecratione pontificis, quod legislator à reliquis sacrificiis distinxit, Levit. 7, 35. Nam holocaustum, quod humanæ servitutis tributum proprium erat, et ad testationem divinæ majestatis ac dominationis Deo sacrum, dubium non est, ad duas illas sacrificii species minimè pertinere. Plura itaque, quàm duo hostiarum genera fuêre in veteri Testamento; ac in novo utrùm unum saltem sit quæritur. Cui quæstioni statim ego respondeo, si duo illa priùs explicuero, quæ in hâc controversiâ explicatu quidem facillima sunt, sed sunt tamen necessaria vel maximè. Illud primum est, nomen sacrificii interdùm pro re, quæ Domino offertur, interdùm verò pro actione ipsâ sacrificandi solere accipi. Pro re, ut ad Hebr. 5 : *Omnis pontifex constituitur, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* Pro actione, ut in illo apud Tullium loco : *Præbere hostias ad sacrificium.* Quo modo divus Thomas hanc vocem usurpavit, nec usurpavit absurdè, cùm artificium,

(1) Ad eumdem modum Augustinus, 10 de Civit. l., c. 6, loquitur cùm affirmat, verum sacrificium esse omne opus quod agitur, ut sanctâ societate inhæreamus Deo. Nam, cap. 5, dixerat, sacrificium visibile esse invisibilis sacrificii sacramentum, id est sacrum signum.

lanificium, et similia ad eumdem modum à doctissimis usurpentur. Alterum est, catholicos sicut Eucharistiæ sacramentum, ità Eucharistiæ, sacrificium duobus modis asserere. Est enim sacramentum tantum, hoc est, species illæ vini et panis externæ, quæ corpus Christi ac sanguinem continent. Et item res et sacramentum, nempè corpus Christi et sanguis, quæ res interiùs sub speciebus continentur. Similiter etiam in oblatione et missâ nostrâ est sacrificium externum specierum panis et vini; quod Augustinus, in Psal. 37, sacrificium panis et vini nuncupavit. Est et rursùs sacrificium interius corporis et sanguinis Christi, quod Deo Patri sub speciebus illis potissimùm offerimus. Interius dico, non quòd ipsum per species non suo quodam modo videatur, sed quod intrà species inclusum, occultum in se et indivisum sit.

His positis, sit prima conclusio : *In lege novâ verè nunc est et propriè sacrificium.* Quæ omninò res primùm ex Malachiâ apertè conficitur: *Non est mihi*, ait 1, 10, *voluntas in vobis, et munus non suscipiam de manu vestrâ. A solis enim ortu usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda.* At interpretantur hunc locum Lutherani de sacrificio spirituali omnibus fidelibus communi. Id quod nullo pacto defendi potest. Primùm, quia nostra opera omnia sunt tanquàm pannus menstruatæ, Isa. 64, 6. Non igitur possunt dici absolutè oblatio munda, Luthero præsertim, qui nostras justitias peccata esse contendit. Deindè quia offerre opus nostrum tanquàm mundam oblationem et sacrificium, isti dicunt esse pharisaicum. At Propheta non loquitur de pharisaico sacrificio.

Prætereà, quia sacrificia spiritualia non sunt propria legis evangelicæ, sed communia in omni lege fuêre. Propheta autem disertè loquitur de sacrificio quodam legis novæ proprio ac singulari. Postremò, quia idem propheta, c. 3, loquens rursùm de ipso eodem novæ legis sacrificio : *Sedebit*, ait, *constans emundans argentum, et purgabit filios Levi.* Non dicit filios Israel, sed Levi; *et erunt Domino offerentes sacrificia in justitiâ.* Peculiare ergò sacerdotium erat instituendum, et peculiares sanctificandi ministri ad peculiare sacrificium legis evangelicæ. Nam quòd Protestantes illud primi capitis referunt ad sacrificium spirituale commune omnium fidelium, hoc verò tertii capitis ad prædicationem Evangelii, de quâ Paulus ad Rom. 15, *sanctificans Evangelium*, etc., suâ hâc varietate testantur se à veritatis unitate discedere. Cùmque hæc sint per figuratam dictionem sacrificia ; qui ad tropos confugiunt hoc loco, ii et omnem Scripturarum vim labefactant, et sibi etiam repugnant. Fatentur enim et ipsi, non esse in sacrarum litterarum intelligentiâ ad tropos confugiendum, nisi ex proprietate vocabulorum magna absurditas sequeretur. Nec verò cum his Augustinus facit, qui libro contrà litteras Petiliani 2, cap. 86, hunc Malachiæ locum de laudis sacrificio interpretatur, de quo scriptum est, Ps. 49, 14 : *Immola Deo sacrificium laudis.* Sic enim et Septuaginta verterunt: *Ab ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in nationibus;* id quod Apostolus explicat, inquiens ad Rom. 13, 15 : *Per ipsum ergò offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum labiorum confitentium nomini ejus.* Sed ne Hieronymus quidem ab his dissidet, quùm Malachiæ testimonium his verbis exponit (1) : « Ergò propriè nunc ad sacerdotes Ju« dæorum sermo fit, qui offerunt cæcum, et « claudum, et languidum, ad immolandum, ut « sciant carnalibus victimis spirituales victimas « successuras, et nequaquàm taurorum hirco« rumque sanguinem, sed thymiama, hoc est, « sanctorum orationes Domino offerendas ; et « non in unâ orbis provinciâ Judææ, sed in « omni loco offerri oblationem nequaquàm « immundam, ut à populo Israel, sed mun« dum, ut in cæremoniis christianorum. » Non sunt, inquam, pro adversariis auctores hi, nec stant à mendacio contrà verum. Regula siquidem Scripturarum est, ut idem Hieronymus eodem ipso loco testatur; ubi manifestissima prophetia de futuris texitur, per incerta allegoriæ non extenuare quæ scripta sunt. Cùm ergò in universo orbe, atque adeò apud omnes gentes una et eadem offeratur hostia munda, sacramentalis et externa quidem specierum panis et vini, ab omni carnis et cruoris fœditate aliena, interior verò incruenta etiam, quamvis corporis sanguinisque ipsa sit; quid attinet vaticinationem, quam in purissimo Christi sacrificio propriè impletam cernimus, allegoricis et spiritualibus interpretationibus invertere? Non itaque, si Augustinus atque Hieronymus in Ecclesiâ gentium laudis sacrificium, sanctorum orationes, et cæteras demùm spirituales hostias agnoscunt, quæ allegoricè et figuratæ hostiæ sunt, idcircò verum et proprium Eucharistiæ sacrificium excludunt. Quinimò, is ipse Augustinus, ad Paulinum scri-

(1) Idem ferè in Zach. c. 8.

bens, in missâ et sacrificio, quod celebrat ac frequentat Ecclesia omne precum, orationum laudumque genus, de quo Paulus, 1 ad Timot. 2, loquitur, contineri existimavit. Sanè quidem Eucharistiæ oblatio magnâ cum excellentiâ præstantiâque oblationum reliquarum, sacrificium est gratiarum actionis et laudis, in quo nomen Dei gloriosissimè et magnificentissimè summo splendore illustratur; Eucharistia item verum illud thymiama suavissimi odoris est, quo omnes sanctorum preces et orationes referuntur, undè jucundum et ipsæ odorem mutuantur. Quæ causa Iræneo fuit ut ex Malachiæ prophetiâ utramque hostiam in Christi Ecclesiam futuram intelligeret, et eam quæ propriè hostia est gratiarum actionis et laudis, quam ob id ipsum Eucharistiam appellamus, et quæ figuratè per allegoriam hostia nuncupatur. Verùm ne propheticis obscurisque testimoniis Lutherani se impugnari causentur, alterum ex Evangelio clarissimum proferamus.

Exstat ergò apud Lucam, 22, 19, scriptum apertissimum testimonium ad hujus rei approbationem : *Accepto,* inquit, *pane, gratias egit, et fregit, et dedit eis dicens : Hoc est corpus meum quod pro vobis datur ; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem,* hoc est accepit, *et gratias egit, dicens : Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.* Ubi illud primùm animadverto, jure Cornelium episcopum Bizontinum in concilio apud Trid. à Patribus et theologis universis explosum, qui dixerit, Christum in cœnâ non suum corpus et sanguinem obtulisse. Ritu quippè judaico gratias Deo agere, calicem in manibus accipiendo et levando, verè est hostiam gratiarum actionis offerre. Quùm itaque dixit Dominus : *Hoc facite,* planè jussit Apostolis, ut quod ipsum facere cernebant, id quoque illi facerent, Eucharistiæ, hoc est, gratiarum actionis hostiam exhibendo. Quemadmodùm Cyprianus ad Cæcilium enucleavit in hæc verba: « Scriptura dicit ut quotiescumque calicem in « commemorationem Domini et passionis ejus « offerimus, id quod constat Dominum fecisse, « faciamus. » Et paulò post : « A Domino ad« moniti et instructi sumus, ut calicem Domini « cum vino mixtum secundùm quod Dominus « obtulit, offeramus. » Atque Irænens : « Ca« licem, inquit, similiter suum sanguinem con« fessus est, et novi Testamenti novam docuit « oblationem. Quam Ecclesia ab Apostolis acci« piens, in universo mundo offert Deo ei, qui « alimenta nobis præstat, primitias suorum « munerum in novo Testamento. » Et cap. posteà 34 : « Offerimus, ait, ei Eucharistiam « non quasi indigenti, sed gratias agentes do« nationi ejus, » etc. Ubi omissis auctoritatibus non dubitem ipsâ re et ratione exquirere veritatem. Quemadmodùm enim in rebus aliis contingit, ut eas sanctè ac religiosè offeramus Deo, ab illo primùm acceptas ; ità, ac multò etiam magis, cùm in Eucharistiâ corpus Christi ac sanguinem cœlestis benedictionis largitate acceperimus, impii profectò erimus et ingrati nisi summam gratiam referamus, eadem dona, quæ à Deo accepimus, ipsi reddendo, juxtà illud, quod scriptum est 1 Paral. 29, 14 : *Tua sunt, Domine omnia, et quæ de manu tuâ suscepimus, reddimus tibi.* Et iterùm, Ps. 115, 12 : *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi ? Calicem salutaris accipiam.* In quem locum Paraphrasis chaldaica sic habet: *Calicem redemptionis accipiam mundo venturo.* Nam et hunc psalmum ad mysteria et fidem Evangelii pertinere, auctor est Paulus, 2 ad Cor. 4, 13. Salutare autem Christus est, ut Simeon in Evangelio cecinit. Sed benè, accipiam, quia nisi accepero, retribuere non valeo. Et cùm generaliter nihil ex nobis Deo dare possimus, sed quod ab illo accepimus, id tanquàm jam nostrum iterùm illi reddere, cujus dono acceperamus, peculiariter tamen hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia cœlestia erant ; de cœlo ergò accipienda erant, et nomen Domini invocandum, ut tali nomine consecrata, nobis fierent corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi.

Quòd si nos piè, gratè atque sapienter sanguinem Deo proprium fundimus, ut beneficiorum non memoriam modò, sed observantiam teneamus, cur sanguinem Christi à Deo nobis propriè (1) tributum non illi refundamus, qui nobis cum Filio sanguinem dedit ? Hesiodus eâdem mensurâ jubet reddere, quâ acceperis ; aut etiam cumulatiore, si possis. Nos qui Christi sanguinem et corpus accepimus, si mensurâ cumulatiore non possumus, non reddemus eâdem ? Quid Christus, annon per amicitiæ vim, quasi unus nobiscum effectus, dona nobis à Patre collata pro suis existimabat ? Sanè quidem. Nisi ergò stultus fuit et ingratus, accipiens panem et calicem non solùm nostro nomine gratias egit, sed Patri pro suo summo beneficio meritam ac debitam gratiam cumulatissimè retulit, certè parem Patri persolvit, et commemorandam, dùm fidelium genus erit, persolven-

(1) Propriè dico, quia singulis attributus est; quo sensu et sol, cùm omnium communis sit, cujusque etiam est proprius.

damque putavit, *Hoc*, ait, *facite in meam commemorationem*. Te appello, Luthere, atque adeò vos appello omnes, Lutherani, nonne intelligitis, quàm apertum vobis sit cum Christi Evangelio certamen ? Vos porrò Eucharistiam percipientes, non item offerentes, Domini quidem cœnam agitis, sacrificium verò crucis non agitis. Quod vester quidam confitetur evictus. « *In nostrâ, Eucharistiâ*, ait Bucerus, *mors* « *Christi tantùm verbis, non etiam symbolis præ-* « *dicatur*. » Non igitur christiana est eucharistia vestra. Christus enim non jussit ut dicamus hæc in memoriam ejus, sed ut faciamus: *Hoc facite*, ait, *in meam commemorationem*. Non est itaque in mysteriis hostia Christi dicenda solùm, sed etiam facienda. Symbolis ergò, et non verbis tantummodò sacrificii Christi memoria in altari repræsentanda erit. Alioqui, si manducatio est, non oblatio, exemplar et imago cœnæ erit, exemplar, et imago sacrificii non erit. Quantò meliùs tota per orbem Ecclesia intellexit, quæ, quùm sacerdos confectis in nomine Christi mysteriis, ait: *Hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis*, ipsius voce sacerdotis illa respondet : *Undè et memores, Domine, nos tui servi, sed et plebs tua sancta*, etc., *offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram*, etc. Nullo ergò modo negari potest, quin Ecclesia offerens corpus Christi et sanguinem in Eucharistiâ, et Christi exemplo id faciat, et evidenti ratione ducta, et præcepto denique ipsius Domini impulsa.

Sed his tamen objicitur, quòd cùm Apostolus illud Domini præceptum retulisset: *Hoc facite*, etc., è vestigio subjecit : *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem Domini bibetis, mortem Domini annuntiabitis*, etc. Ipsa ergò manducatio et potatio symbolum est Dominicæ passionis. Non itaque necessarium est offerre sacrificium, ut hostiam Christi etiam symbolis commemoremus. — Huic argumento primùm ità respondeo. Non si quispiam dicat: Quotiescumque concœnaverimus, confabulabimus, mox intelligimus concœnationem et confabulationem eamdem esse. Sic si Apostolus dixit : *Quotiescunque manducabitis*, etc., non necesse est interpretari, cœnationem Dominicæ mortis annuntiationem esse. Voluit ergò Dominus, ut quæ mensa est, ea sit nobis et altare, hoc est, ut non modò cœnaremus, verùm etiam sacrificaremus. Quarè idem instituit, ut esset simul et sacramentum, et sacrificium, quorum alterum Dominicæ cœnæ, alterum Dominicæ mortis esset symbolum. Pauli ergò sententia hæc est : Ne putetis vos satisfacturos legi, si manducetis et bibatis ; quâ in re cœnæ Christi commemorationem facietis ; oportet enim vos mortem etiam commemorare, id quod magis sacrificando, quàm manducando fit. Deindè non inficior equidem, quin manducando corpus, sanguinemque potando, in divisione sanguinis ex corpore, id quod in cruce gestum est, apertè designetur. « Cùm frangitur hostia, Augustinus « ait, cùm sanguis Christi in ora fidelium fun- « ditur, quid aliud, quàm Dominici corporis « in cruce immolatio designatur? » Sed reverà ut diximus, in separatione sanguinis à corpore mors significari potest, non autem propriè significatur hostia, nisi corpus, quod moritur, offeratur. Quanquàm consumptio specierum oblatarum ad perfectionem sacrificii pertinet. Ità populus cum sacerdote hostiam olim consumens, verè explebat sacrificium atque adeò hostia crucis perfectum signum dabat.

Illud prætereà animadvertendum censeo, quamvis Christus in cœnâ nullum omninò sacrificium obtulisset, eò tamen quòd dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*, etc., mox verò subjungit : *Hoc facite in meam commemorationem*, satis ostendisse, nos mysticè corpus tradituros, sanguinemque effusuros ; quod reipsà apertè et sine mysterio ipse erat posteà facturus. Hoc scilicet quod ego faciam, vos facite ; sed quod ego faciam sacrificio cruento, vos facite in meam commemorationem incruento. At Dominus, ut in græcis omnibus exemplaribus videre licet, semper est usus verbo præsenti temporis. Non enim ait : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis dabitur*, sed, *quod pro vobis datur*. Nec si verbum verbo reddas, dixit : *Hic est sanguis, qui pro vobis effundetur*, sed, *qui pro vobis effunditur, Luc*, 22, 20. Et apud Paulum, 1 ad Cor. 12, 24 : Τοῦτο μού σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον, id est ; *Hoc meum corpus, quod pro vobis frangitur* ; quemadmodùm et Ambrosius in hunc Pauli locum, et Beda enarrans Evangelium Lucæ legunt. Nec dubitandum Catholicis est, (quam rem posteriùs explanabimus) in altaris sacrificio sanguinem Christi fundi non aliter ad effectum, quàm si nunc funderetur in cruce ; corpus Christi item frangi ad efficientiam, perindè ut si nunc nobis in cruce frangeretur. Præterquàm quòd in sacrificio externo mysticè et tanquàm in exemplari atque imagine, et sanguis Christi funditur, et frangitur corpus. Undè Augustinus : « Quùm frangitur « hostia, inquit, quid aliud, quàm Dominici « corporis in cruce immolatio designatur ? » de Consecr. dist. 2, cap. *Quùm frangitur*. Ac ne

sacramentum quidem solùm, sed verum etiam corpus Christi sacerdotum manibus frangi, Romanum concilium, sub Nicolao, definivit, de consecr. dist. 2, cap. *Ego Berengarius*. Videsne quemadmodùm nobis omnia consentiunt, qui et Christum in cœnâ corpus suum, et sanguinem mysticè tradidisse, et eamdem nos formam instituisse, non rebus solùm et rationibus, sed verbis quoque ipsis efficimus? Nihil enim prohibet, quùm Lutheranos redarguimus, exemplaribus græcis præsertìm consentientibus adhærescere.

Sed quia Sacramentarii causantur se his ferè argumentis non premi, ut quæ majori ex parte sumant, corpus Christi verum, et sanguinem in Eucharistiâ esse, id quod isti pernegant, age, rationibus conquisitis hos quoque urgeamus. Tametsi quædam ex his, quæ antè posuimus, Sacramentarios etiam pressiùs astringunt quàm ut fugere aliquandò possint. Atque ut omittam, quòd rem perspicuam, atque è sacris litteris manifestè exploratam et comprehensam inficiantur; nolo enim hodiè hâc de re cum Sacramentariis certare; de sacrificio dico, etiamsi in speciebus panis et vini nec corpus Christi, nec sanguis essent, ut verè sunt, adhùc tamen sacrificium in altari Christianorum existere multis et gravibus argumentis posse doceri. Est hoc primùm et ex definitione sacrificii, et ex perpetuâ consuetudine Ecclesiæ gravissimum, et firmissimum argumentum, quòd sacerdotes nostri panem et vinum offerunt Deo, faciuntque sacri aliquid circà res oblatas, panem scilicet frangentes, hujusque portionem tingentes vino; adde, si placet, rem utramque etiam consumentes; verè ergò et propriè sacrificant. Si enim oblatio similæ ac farinæ conspersæ oleo in figuram mortis Christi futuræ sacrificium erat, nihil est ambiguum, quin panem oblatum frangere ac vino tingere in figuram mortis præteritæ, sacrificium sit. Quid autem in hoc opere Lutherani reprehendent? An quòd panis et vini munera à Deo accepta referimus? Arguant Abel, ac cæteros in lege naturæ patres; arguant Moysem cum scriptâ lege suâ; arguant oblationes quas in Ecclesiâ primitivâ piè offerri solere libenter illi concedunt. Quin naturam ipsam potiùs arguant, quæ nos ad gratiam referendam informavit, quam Deo tamen referre aliter non valemus, nisi dona quæ accepimus ipsi reddendo.—Sed panem frangi ac tingi reprehendent. At hisce cæremoniis crucis immolationem designamus. Mirum est autem, si hoc nobis vitio vertant, quòd Christi passionem non verbis modò, sed rebus etiam commemoremus: præsertìm cùm Dominus dixerit: *Hoc facite in meam commemorationem*. Sanè, si illud peccatum est, qui baptizant, ii quoque peccant, quoniam symbolis mortem Christi figurant. Si ergò hujus verbi definitio rectè nobis declarata et circumscripta est, sine dubio sacerdos in altari verè sacrificat, quamvis nihil aliud spectes, quàm species ipsas vini et panis externas. Atque etiam, si sacrificii partes ipsas expendas, hoc est, offerri, frangi, tingi, adde etiam consumi; cùm his rebus mysticè peragendis nihil insit vitii, quemadmodùm ostensum est; fit ut non solùm verè ac propriè, sed piè etiam, atque religiosè sacerdotes nostri sacrificent. Eam quippè rem Augustinus considerans, speciem panis hostiam appellat in loco citato; quod utique nomen usque adeò in omnium fidelium et auribus et linguis inhæsit, ut vanus et stultus sit, qui illud indè evellere tentârit. Sacramentarii igitur quamvis negarent esse in Ecclesiâ corporis, et sanguinis Christi sacrificium, at sacrificium panis, et vini nullo modo erant negaturi (1), ne propriam sacrificii notionem ignorare viderentur.

Prætereà, Melchisedech sacerdos erat Dei altissimi, sacrificium ergò offerebat Deo, omnis enim sacerdos constituitur, ut sacrificium offerat; at non legitur aliud quàm panem et vinum obtulisse. Cùm igitur nos ad eumdem modum et ordinem panis et vini species offeramus, propriè verèque sacrificium exhibemus. Quæ causa Ecclesiæ fuit, ut illud D. Thomæ in die festo, atque solemni Eucharistiæ celebraret: *Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech, panem, et vinum obtulit*. Verùm argumentum hoc Lutherani duobus modis eludunt. Primùm negant Melchisedech Deo panem et vinum obtulisse; scilicet Abrahamo obtulit, non Deo, ut Genes. cap. 14, legitur. Id, quod Epiphanius libro 2, contrà Hæreses, heresi 55, agnovit. Deindè negant sacrificium Christi in eo fuisse secundùm ordinem Melchisedech, quòd panem et vinum obtulerit; sed in eo fuisse affirmant, quòd Christus non secundùm legem mandati carnalis, oleo isto corporeo sacerdos effectus est, sed quemadmodùm Melchisedech, oleo Spiritûs unctus sit à Deo præ participibus suis. Sic enim Apostolus ad Hebræos interpretatur. Sed scrupulus prior sic eximitur: Non inficior equidem, Melchisedech panem et vinum Abrahamo ad reficiendum exercitum contulisse; sed cùm Scriptura statìm

(1) Sacrificium panis et vini Augustinus vocat in Ps. 37.

adjecerit : *Erat enim sacerdos Dei altissimi*, nisi causa inepta est, intelligere oportet, easdem res obtulisse solitum Deo, quas tunc proferebat Abrahamo, sed huic in cibum, illi in sacrificium, quemadmodùm Cyprianus ad Cæcilium, Ambrosius, lib. 5 de Sacrament., cap. 1, Hieronymus, in Matthæi caput 26, Augustinus in Psal. 33, concione primâ, Cassiodorus, in Psalm. 109, Damascenus, lib. 4, cap. 14, Chrysostomus, homiliâ de Prodit. Judæ, auctores sunt de Consecr. dist. 2, cap. *In Calicem* et cap. *Accipite*. Scrupulum verò posteriorem hoc modo eximemus. Non, si in unâ re sacerdotium Christi simile est Melchisedechi sacerdotio, omnis illa similitudo excluditur. Quin si figura perfecta est, aptè quadrare ad multa potest. Nihil igitur obstat, cur non in sacerdotii et constitutione, et oblatione, Melchisedech Christus appareat simillimus. Lex insuper, et religio nulla est sine sacerdotii munere, atque functione. Hæc enim tria ità sunt, semperque fuère conjuncta, ut si unum tollas, reliqua necesse sit esse sublata. *Translato*, inquit, *sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat*, ad Hebr. 7. Si ergò Christiani legem ac religionem habemus, habemus profectò et sacerdotium. At sacerdos omnis in hoc paratur, ut sacrificium offerat. Christiani ergò etiamnùm sacrificium tenemus, sine quo nec sacerdotium, nec religionem, nec legem tueri possumus. At nos omnes esse sacerdotes affirmant, hostiasque spirituales offerre. Sed cùm hæc non propriè sint hostiæ, sed translatè, sacerdotium quoque non proprium, sed translatum et improprium erit; translato verò sacerdotio, religionis item translatio fiet. Ità nimirùm, qui nobis sacrificium eripiunt, simul hi et veram Christi religionem conantur eripere, et falsam ejus inducere, qui jure ab Ecclesiâ auferet sacrificium. Nam et Danielis, 12, 11, testimonio constringi fortiùs potuerunt, quàm ut elabantur. Rogandi sunt videlicet adversarii, quodnam sit illud juge sacrificium, quod Antichristus ab Ecclesiâ ablaturus est per dies 1290. Et cùm in Ecclesiâ non sit aliud sacrificium juge præter id quod in altari offerimus, jure arguimus, Lutheranos esse ministros Antichristi.

Sed quid ego argumentor? Quid plura disputo? Etiamne in tàm perspicuis rebus argumentatio quærenda aut conjectura capienda est? An dubitari potest, ubi nullum peculiare sacrificium, privatìm res sacra nulla, sacerdos propriè nullus est, ibi ne religionem quidem esse posse? Tradit Plato, lib. 16 de Regno, sacerdotes magnâ claritate oportere abundare, propter eorum, quæ tractant, magnitudinem. Quapropter apud Ægyptios non licere regem absque sacerdotio imperare. In plurimis quoque Græcorum civitatibus præcipua sacra à magistratibus summis institui, atque apud Athenienses creato regi sacra maxima esse attributa. Tradit rursùm, dialog. 8 de Regibus, oportere, ut unus semper ex magistratibus deorum alicui pro civitate sacrificet. Aristoteles deindè, lib. Polit. 3, c. 10, auctor est, in heroicis temporibus reges divinæ rei cultum exercere solitos, nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent. Docet alio loco idem, in optimâ republicâ sacerdotes honoratissimos constituendos. « Neque enim, ait, agricola, ne- « que artifex neque vilium exercitiorum quisque « sacerdos est deputandus; honos namque diis « est à civibus impendendus. » Cicero, et Valerius scribunt, tantum studium antiquis observantiæ religionis fuisse, ut senatus tunc, quùm florebat imperium, decreverit, ut de principum filiis pauci quidam electi Etruriæ populis ad disciplinam sacrorum percipiendam traderentur; ne ars tanta propter tenuitatem hominum, et religionis auctoritatem, adduceretur ad mercedem et quæstum. Tantus honos apud veteres naturâ duce religioni est habitus, ut nulli, nisi principes et optimates, cæremoniarum ergà Deum haberent facultatem. Et volunt Lutherani adeò Christum desipuisse, ut rempublicam instituerit, in quâ sacrificia omnia vulgaria passìm et contrita essent, sacerdotes, deliri etiam senes, garrulæ anus, adolescentes leves, sartores, lanii et coqui, quos, honos præfandus sit, si vel cursìm velis recensere! scilicet, sacerdotium nostrum Lutherani Turcarum more informare cupiunt, apud quos à communi populo non multùm sacerdotes differunt. Quantò religiosiùs antiqui olìm Germani statuerunt, ut verberandi animadvertendique in hominem, nisi sacerdotum auctoritate, nullis esset concessa facultas, quòd judicia non humana, sed divina viderentur! Sed quid ego communes naturæ rationes profero? Ad nostras, hoc est theologicas redeamus. Apostolus fideles cupiens ab idolorum cultu deterrere, eo maximè argumento usus est, quòd si idolis immolarent, participes essent altaris et mensæ impiæ atque irreligiosæ; nam sine discrimine eamdem vocat et mensam, et altare; qui autem ad altare Christi accedunt, participes sunt hujus etiam altaris; fieri autem non posse, ut utriusque simul participes simus, nisi Deo et idolis pariter serviamus. Altare igitur habet Ecclesia; habet igitur sacrificium. Etenim sicut

mensa dicitur, in quâ editur cibus, sic altare, in quo offertur sacrificium. Negent ergò altaria fidelibus Lutherani, solùm concedant mensas, quia cibum nobis esse aiunt, sacrificium non item. Nec altaris modò, sed et missæ nomenclaturam adimant, quæ cassum quiddam, et inanis vocis dono decoratum erit, si nobis in altari oblatio non est. Missæ porrò vocem ex hebræâ linguâ mutuò acceptam cùm doctissimi è nostris, tùm plerique è Lutheri familiâ testantur. Est autem Hebræis Micæa oblatio (1).

Sanè verò tùm altaria, tùm oblationem corporis et sanguinis Christi, quam missam et sacrificium appellamus, ex Apostolorum traditione nos habere exploratissimum erit, si regulas eas hùc referamus, quæ investigandis Apostolorum traditionibus libro hujus operis tertio sunt à nobis constitutæ. Certè Irenæus, lib. 4, verbis nihil obscuris affirmat, ex traditione Apostolorum esse, quod corpus et sanguinem Domini offeramus. Andreas quoque Apostolus, referente Philacteto ex litteris sacerdotum Achaiæ Egææ proconsuli, « immaculatum, « ait, agnum quotidiè in altari sacrifico. » Jacobum etiam missæ celebrationem addidisse, testes sunt Patres Trullanæ synodi, can. 32. Concilium insuper Carthag. 3, ait Dominum tradidisse, ut in sacramento corporis et sanguinis ejus nihil ampliùs quàm panis et vinum offerantur. Sed, ut dixi, nihil est opus oratione longiore, ubi promptum est formulas illas quærendæ traditionis ad præsentem disputationem accommodare.

Jam Ecclesiæ auctoritas pro hâc conclusione notior et crebrior est, quàm ut indicanda sit. Nihil enim frequentiùs tùm in canone, tùm aliàs sæpè intonat, quàm, hostiam Deo se corporis et sanguinis Christi puram et immaculatam offerre.

Concilia verò ab hâc sententiâ sunt plurima, Toletanum primum, c. 5, Toletanum undecimum, cap. 14, Toletanum duodecimum, c. 5, Bracharense tertium cap. 1, Antisiodorense, cap. 8, Carthaginense tertium, Ephesinum, Nicænum, cap. 14, Lateranense, sub Innocentio III. Adde etiam Trullanum, quod nomine sextæ synodi à Gratiano refertur. Adde etiam Florentinum in decreto unionis Armenorum. Sed et in concilio Constantiensi ille error condemnatus est, non esse fundatùm in Evangelio, quòd Christus missam ordinaverit.

Quid Sedis apostolicæ antistites? Nempè eamdem Apostolorum et Ecclesiæ fidem profitentur. Anacletus, de Consecr. dist. 2, cap. *Episcopus;* Clemen. de Consec. d. 2, cap. *Hic ergò;* Alex. I, de Consec. d. 2, cap. *Nihil;* Euseb. de Consec. d. 1, cap. *Consulto;* Julius, de Consec. d. 2, c. *Cùm omne crimen;* Felix, de Consecr. dist. 1, cap. *Sicut non alii;* Soterus, in epistolâ ad episcopos Italiæ; Syricius, ad Cumerium, Tarraconensem episcopum, cap. 1; Innocentius I, ad Exuperium, Tolos. episcopum, c. 1; Leo, ad Dioscorum epist. 79, de Cons. dist. 1, cap. *Necesse est.* Hi omnes antiqui Ecclesiæ pontifices, nam posteriores quid attinet commemorare?

Auctores verò veteres, quos Ecclesia et consecravit, et publicè dedicavit, si referre velim, negotium lectori facessetur. Itaque non omnes referam, sed nobilissimos. Docent in primis hoc est Græcis, Dionysius, cap. 3 lib. de Eccles. Hier.; Ignatius, in epist. ad Smyrnens.; Athanasius, in lib. Quæstionum ad Antiochum. quæst. 34; Gregorius Nazianzenus, in Carminib. ad episcopos; Eusebius Emissenus, de Consec. dist. 2, c. *Quia corpus.* Chrysostomus, hom. 17 in Epist. ad Hebræos, qui falso nomine Ambrosii citatur à Gratiano, de Consec. dist. 2, c. *In Christo;* Chrysost. quoque idem, lib. 6 de Sacerdot. paulò post principium. Cui Theophylactus consentit in c. 10 Epist. ad Hebr.; et Damascenus, lib. 4, cap. 14. E Latinis verò habes Irenæum, lib. 4, cap. 32 et 33, et 34 et 63; Cyprianum, lib. 2, epist. 3, quæ scribitur ad Cæcilium, de Consec. d. 2, c. 1 et 2. Atque idem repetit in sermone de Cœnâ Domini; Ambros., lib. 1 Officiorum, c. 48; Hieronymum ad Hedibiam, quæst. 2, et ad Tim. 1; Paschasium, in lib. de Paschâ, de Consecrat. d. 2, cap. *Iteratur;* August., lib. 10 de Civ., cap. 20, et lib. 17, c. 20, et lib. 20 cont. Faust., c. 18, quem locum et Calvinus et Bucerus impudenter pro se referunt; Gregorium, lib. 4 Dialogorum, c. 58, et in quâdam homiliâ paschali, de Consec. dist. 2, cap. *Quid sit.* Fulgentium denique, lib. 2 ad Monimum.

At omnibus his testimoniis Calvinus respondet, Eucharistiam ideò à Patribus sacrificium vocari, quia est exemplar et imago sacrificii. Nec enim aut novum aut insolitum est, rerum vocabula rerum imaginibus attribuere. Ad Galat. 3 : *Antè quorum oculos Jesus Christus pro-*

(1) Deut. 16, ubi nos habemus : *Spontaneam oblationem,* Hebræi habent, *Micæam.* Quo etiam significatu concilium Carthaginense quartum, cap. 84, hoc nomen usurpavit in hæc verba ; « Episcopus nullum prohibeat ingredi Eccle- « siam et audire verbum Dei, sive gentilem, « sive hæreticum, sive Judæum, usque ad mis- « sam catechumenorum, » (de Cons. dist. 1, cap. *Episcopus*).

scriptus est, et in vobis crucifixus. Ad Rom. 6: *Consepulti in baptismum.* Apocal. 10 : *Agnus, qui occisus est ab origine mundi;* sic autem Chrysostomum, Theophylactum et Augustinum, fidem suam de sacrificio explicuisse. Hæc Calvinus, Instit. cap. 18. Nam Bucerus, lib. 2, cap. 7, dicit quidem, alios Patrum in hâc sacrificii appellatione id spectâsse maximè : « sed alii « tamen, in usu, inquit, hujus vocis præcipuè « spectârunt oblationes, quas suarum rerum « fideles offerebant, et Domino consecrabant.» Id quod Lutherus etiam animadverterat, in libro illo pestilentissimo de Captivitate Babylonicâ. Sed scitum illud est, qui verecundiæ fines semel transierit, eum benè et naviter oportere esse impudentem. Primùm enim isti colligunt, si sancti auctores asserunt, Eucharistiam esse exemplar sacrificii in cruce facti, statim haberi, non esse verum sacrificium. Quod si ad eum modum colligere licet, ne vetera quidem sacrificia propriè et verè sacrificia fuissent, quoniam omnia figura et imago erant unicæ illius hostiæ, quam Christus moriens immolavit. Utrumque igitur signum unius et ejusdem hostiæ censendum est, nostrum quidem præteritæ, illud autem legis veteris futuræ; sed utrumque tamen verè sacrificium. Nisi quis adeò insaniat, ut putet magis pertinere ad rationem sacrificii, quòd significet rem faciendam quàm quòd commemoret rem factam. Ego sanè ità judico, Eucharistiam nostram exemplar sacrificii Christi esse non posse, nisi esset quoque ipsa sacrificium. Quæ res paulò antè est à me diligenter explicata. Quemadmodùm enim cœna nostra commemoratio non esset dominicæ cœnæ, imagoque illius et exemplar, nisi verè manducaremus; sic nec Eucharistia nostra hostiæ Christi exemplar et imago esset, nisi verè sacrificaremus. Deindè illud ab his quæro, an sancti dicant, offerre nos in hoc mysterio corpus Christi et sanguinem. Bucerus negat, sed rem tamen apertam negat. Nam, ut cæteros omittam, manifestè id tradunt Cyprianus ad Cæcilium, Ambrosius lib. Officior. 1; Aug., 17 de Civ. Dei, et contr. Faustum lib. 20; Damascen., lib. 4; Irenæus item, lib. 4, ac demùm Alexander papa ad omnes orthodoxos; nolo enim esse longus in reliquis recitandis. Quòd si sanguinem Christi in hoc mysterio offerimus, verè illud est quidem sacrificium, et exemplar est tamen; quoniam hostiæ cruentæ imago incruenta est, sed ità incruenta, ut pro eo sit, ac si nunc cruor ipse effunderetur.

Atque argumenta hæc usque adeò plerosque Lutheranos cogunt, ut in sacrificio offerendo ex parte jam cum Ecclesiâ consentiant. Non enim penitùs sacrificium negant; sed in eo perstant, qui hostiam pro peccatis admittunt, eos injuriam imponere Christi perfectissimo sacrificio, quo uno cuncta sunt remissa peccata. Itaque gratiarum actionis sacrificium in Ecclesiâ esse quidem, quod eucharisticum isti vocant, sed pro peccato nullum esse, quod propitiatorium appellant.

Secunda verò nobis in hâc controversiâ conclusio certissima et ipsa est, *Eucharistiam non modò juxtà nomen suum sacrificium esse, quo Deo gratiam referamus, sed id etiam esse, quod nobis Deum placatum propitiumque reddat.* Eamdem itaque hostiam pro gratiarum actione et pro peccato esse. Hæc primùm ostenditur ex illo loco apud Lucam, 22, 19 : *Hoc est corpus meum quod pro vobis datur.* Et de calice similiter : *qui pro vobis effunditur.* Ambros. de Cons. dist. 2, c. *Si quotiescumque.* Est ergò sacrificium pro peccatis. Id quod forma consecrationis præ se fert, quæ habet : *Effundi sanguinem in remissionem peccatorum.* Nam quòd Lutherani quidam aiunt, verba, quibus hoc mysterium sacerdos conficit, materialiter accipi non significativè, non est hujus loci temporisque refellere. Illud sanè exploratum est, si verba formæ materialiter acciperentur, nec sacerdotem in Christi nomine corpus sanguinemve conficere, imò ne conficere quidem ullo modo. Quin etiam, si sacerdos verba illa significativè non profert, ex vi verborum neque corpus Christi in sacramento habemus, neque sanguinem. Ex quo Sacramentariorum stultitia existit.

Deindè, *omnis sacerdos,* ut ad Hebræos tradit Apostolus, *constituitur, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis;* aut ergò nullus nobis sacerdos est, aut sacrificium propitiatorium habemus. Nec verò Paulus de solo legali sacerdote loquebatur, nisi ineptè argumentatus fuisset, Christum pro peccatis quoque obtulisse, quoniam sacerdos erat.

Prætercà pœnam aliquam manere, remissâ jam culpâ, non solum Ecclesiâ definiente, sed Scripturâ etiam tradente credimus. Cùm ergò corpus Christi et sanguinem Dei dono tanquàm res nostras habeamus, utique poterimus offerre Deo ad redemptionem animarum nostrarum; quemadmodùm et pœnas proprias et sanguinem quoque nostrum offerimus.

Hanc verò esse apostolicam traditionem et Epiphanius, lib. 3 contrà hæreses, et Chrysostomus ad populum Antioch. apertè docent, et facilè per regulas suprà à me positas ostendi potest, quas permolestum erit post tàm longam disputationem ad hujus nos loci usum in præ-

sentiâ convertere. Quanquàm una Ecclesia satis est ad hujus rei certam fidem in animis inserendam. Illa quidem cùm aliàs frequentissimè, tùm in canone maximè profitetur, plebem sanctam fidelium hanc hostiam Deo pro redemptione animarum suarum offerre.

Romanos verò pontifices supervacaneum erit recensere. Itaque duos solùm antiquissimos et sanctissimos referemus. Alexandrum, in epist. ad omnes orthodoxos, inquientem crimina atque peccata his sacrificiis deleri; cui assentitur Julius, de Consecrat. dist. 2, cap. *Cùm omne crimen*. Quibus div. etiam Gregorium addo, de Consecr. dist. 2, cap. *Quid sit*.

Nam in conciliis habemus Cabilonense de Consecr. dist. 1, cap. *Visum est*. Florentinum quoque habemus, ac Tridentinum; adde etiam si videtur et Trullanum.

Jam sancti veteres eam rem constantissimè tradunt. Chrysostomus, homil. 17 ad Hebræos, et Theophylactus in cap. 8 ejusdem Epistolæ palàm dicunt, in mysteriis et sacrificio esse remissionem peccatorum. Eusebius Emissenus hanc redemptionem oblationem vocat. Damascenus affirmat esse omnis sordis expiationem. Idem astruxit et Athanasius, lib. Quæst. ad Antiochum. Epiphanius item inducit hæresim Arii in hæc verba : « Orat vivus, aut dispen- « sationem facit (id est missam); quid profuerit « mortuo? » Cui respondet Epiphanius, quòd omninò prosunt preces ejusmodi defunctis, etiamsi totam culpam non abscindunt. Quem locum incredibile dictu est, quàm pravè Bucerus torquere nititur. Sed benè habet, quòd habemus alios, quos hæretici, rumpantur licet, torquere non possunt. Chrysostomus, homil. 69 ad populum Antiochenum : « Non temerè, « inquit, ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut « in tremendis mysteriis defunctorum agatur « commemoratio. Sciunt enim, indè multum « eis posse contingere lucrum. Cùm enim to- « tus constiterit populus, sacerdotalis plenitudo, « et tremendum proponatur sacrificium, quo- « modò non exorabimus pro his deprecantes? » Vide etiam eumdem, lib. 6, de Dignitate sacerdotali. Gregorius, lib. 4 Dialog., c. 55 : « Si « culpæ, ait, post mortem insolubiles non « sunt, sicut non esse docuerat, multùm solet « animas, etiam post mortem, sacra oblatio ho- « stiæ salutaris adjuvare. » Theophylactus, in cap. Luc. 12, in illud : *Eum timete*, etc. : « Non « semper, ait, qui moriuntur peccatores, mit- « tuntur in gehennam. Sed sunt in potestate « Dei, ut etiam dimitti possint. Hoc autem di- « co propter oblationes quæ sunt pro defun- « ctis, quæ non parùm conducunt etiam iis, « qui in gravibus peccatis mortui sunt. » Vide etiam Ambrosium, epistol. 8, lib. 2 ad Faust. et Cyprianum, lib. 1, epist. 9. Nam in sermone de Cœnâ Domini apertè dicit, hoc sacrificium esse iniquitatum expiationem. Vide etiam Paschasium de Consecrat. dist. 2, cap. *Iteratur;* et Augustinus, de Curâ pro mort. gerend. cap. 1, et lib. Conf. 9, cap. 11 et 28, et de Hæres. cap. 53, et in Enchirid., cap. 110. Possemus his theologorum sequentium manum adjungere, in hæreticorum cæde jam sæpè victricem. Sed victoribus occurrent acto jam de inimicis Ecclesiæ triumpho. Itaque ad prælium serò veniant siquidem, sed ad palmam opportunè. Quanquàm hoc loco necesse fuit eos advocare, non ut nostra confirmarent argumentis ac rationibus, sed ut scholæ more pressè, atque argutè contraria refutarent. In refutandis quippè hæreticorum argumentis tantùm scholæ theologia valet, ut facilè possit ea, quæ istis videntur esse gravia, ostendere vel levissima.

Primum sanè argumentum, quod Calvinus tantoperè jactat, facillimè diluitur. Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ verbis iste multis exornat et amplificat? Unicum sacerdotem nostrum præstitisse id, quod omnes illi veteres minimè præstiterunt, nempè remissionem peccatorum in sanguine proprio. Rursùm immortalem esse et perpetuum, qui semper coràm Deo pro nobis assistat, nec suorum modò vulnerum cicatrices, sed etiam sanguinem, quem effudit in cruce omnes Ecclesiæ et oblationes, et orationes, se demùm, Ecclesiamque suam Patri in sublimi altari representet. Item unâ solâ oblatione confecisse, quod ne plurimis quidem veteres illi sacrificiis valuerunt. Hæc videlicet contrita sunt, et vel minutis theologis pervulgata. Illud nos addimus, quod Calvinus ignorat, discrimen esse inter sacerdotes veteres et nostros, quòd in illis nemo fuit, cujus cæteri vicarii essent; neque enim posteriores prioris alicujus gerebant vices, sed quisque suam offerebat hostiam, et suo non alterius sacerdotis nomine offerebat. Ità ex hâc parte plures omninò erant sacerdotes. Non enim in uno veluti capite conveniebant, cujus loco administrarent. At nostri cùm in nomine Christi, et in personâ ejus accedant ad altare, quodammodò omnium unum est sacerdotium sicut episcopi ac vicarii unum judicium est. Aliundè etiam veteres illi plures erant sacerdotes, quia plures hostias, easdemque differentes exhibebant; at sacerdos à sacro fa-

ciendo dictus, ubi eamdem hostiam offert, idemque omninò sacrum conficit, aliquo modo idem est, licèt plures esse videantur. Ac reverà sacerdos, qui Deum sanguine placaret et reconciliaret mundo, unus est Christus. Nos quippè hoc sensu non dicimur sacerdotes, sed quia dispensatores sumus mysteriorum ejus, applicantes populo sanguinem, quem ille effudit in cruce, et simul cum illo offerentes. Indè enim nostra oblatio vim habet non ex nobis. Non igitur nos plures sacerdotes sumus ad eum modum, quo veteres plures fuisse tradit Apostolus. Quod verò Calvinus ait nostros sacerdotes esse infirmos ac peccatores, ut olim in lege, magno discrimine agnoscimus. Etenim illi cùm adferrent hostias, quæ ex se placere Deo non poterant, *nec placita sunt,* inquit, *quæ tibi secundùm legem offeruntur;* cùm sanguinem, inquam, hircorum et taurorum offerrent, ad Hebr. 9, 12, si peccatores erant, per sacrificia sua nihil consequebantur. Respexit quippè Deus ad Abel et ad munera ejus, neque offerens à muneribus, sed munera ab offerente placuerunt, ut rectè Gregorius admonuit. Legis ergò infirmitas erat, quòd nec hostiam habebat, quæ ex se Deo esset accepta, nec sacerdotes impollutos, qui Deo gratiosi, gratam quoque hostiam efficerent. Sacerdotes verò nostri, tametsi infirmi sunt, nihil tamen Ecclesiæ sacrificio incommodant, utpotè quod vim suam non ab illis habet, sed à Christo summo sacerdote, in quo Patri benè complacuit, qui simul est et sacerdos et sacrificium, quemadmodùm Innocentius III in concilio dixit, de Summâ Trinitate, cap. *Firmiter*. Hostiæ igitur evangelicæ excellens præstantia est, quòd et ipsa per se Deo est quàm gratissima, et unum habet perpetuò sacerdotem sanctum atque impollutum; cujus oblatio vim tribuit sacrificio, omnibusque fidelibus memoriam seculorum omnium prodest. Quocircà sicut in Christi sacramento impius administer nihil Ecclesiæ nocet; ità ne in Christi quidem sacrificio sacerdos improbus divinæ utilitatis fructu Ecclesiam privat, quamvis ipse sibi non emolumentum comparet, sed exitium. Verùm de primo argumento hactenùs.

Hujus autem confirmatio argumenti non est nunc oratione longâ infirmanda, ne novam hìc controversiam de novi sacramenti sacerdotio constituamus. Illud breviter dicimus, eos sacerdotes à Deo esse vocatos, qui ab Apostolis et eorum successoribus ritè et ordine vocati sunt. Nec verò sacerdotii nostri ratio popularis est, multorum è suffragiis declaranda, non de terrâ conficta, sed de cœlo ducta et delapsa est. *Resuscita,* inquit, *gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum,* 2 Tim. 1, 6. Et alio loco, 1 Tim. 4, 14 : *Noli negligere gratiam, quæ data est tibi cum impositione manuum presbyterii.* Et in Epist. ad Titum cap. 1 : *Reliqui te Cretæ, ut constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi.* Paulus denique et Barnabas Act. 14, 22, constituerunt per singulas ecclesias presbyteros in oratione et jejuniis, ut mos est, et nunc in Ecclesiâ fieri solet. Quemadmodùm igitur qui Apostolos audiebat, is Christum audiebat; ità etiam quos Apostoli vocabant, hos vocabat Christus, et quos à sacerdotio repellebant, eos Christus ipse repellebat. Nam quòd hæc nunc ab illis defensionis ratio viaque tentatur, in his Scripturæ locis de senioribus agi, qui rempublicam gererent, non de sacerdotibus, qui rem divinam facerent; satis ostendunt, quàm parùm in sacerdotii dignitate et auctoritate ponant, qui illud existiment aut à senectutis venerandâ canitie, aut ab Ecclesiæ administratione sejunctum. Aristoteles porrò non credidit, alios fore ad sacerdotium idoneos, nisi vel qui reges essent, aut principes civitatis, vel certè quos post rempublicam diù suo consilio gubernatam, aut res in bello præclarè gestas, defessos jam atque defatigatos omni curâ humanâ et labore vacuos esse oporteret, ut non nisi in ætate et auctoritate senatoriâ sacerdotium resideret. Quam naturæ institutionem Apostoli secuti, cùm sentirent sacerdotibus Ecclesiæ gubernationem fuisse à Christo commissam, eos existimârunt esse in sacerdotum ordinem cooptandos, qui verè presbyteri essent, hoc est, seniores. Ità factum est, ut presbyteri nomen in eum qui sacra facit remaneret. Sed nos eo loco locati sumus, ut non longè prospicere oporteat futuros sacerdotii casus, cùm eos in præsentiâ videamus. Deflexit enim jam de spatio curriculoque, multùmque deflexit consuetudo majorum, et eos nobis episcopi initiatos sacerdotio tradunt, qui non modò presbyteri non sunt, sed sunt etiam valdè juvenes. Ità sacerdotii auctoritas sceleratissimis Ecclesiæ hostibus ludibrio est. Verùm de episcoporum, abusu minimè contendimus; in eo certamus, sacerdotis creandi rationem nos ab Apostolis, Apostolos à Christo accepisse. Quod ne dubitare possimus, certissimo est argumento, quòd Christus in cœnâ dixit : *Hoc facite in meam commemorationem.* Si enim hoc, quod præcepit facere, sacrum erat, imò si,

ut antè probatum est, sacrificium erat; Apostolos sanè tunc sacerdotes institui; nisi jussit facere, nec dedit tamen potestatem faciendi. Conficere autem Christi corpus et sanguinem, ut sacra nostra Deo faciamus, quoniam suprà naturam est, sine divinâ facultate fieri non potest. Quia verò sacrificium hoc Dominus facere jussit donec veniat, necesse est, ut copiam, quam Christus fecit Apostolis sacrificii jugis et perpetui faciendi, illi in posteros sempiternis seculorum ætatibus transfuderint. Sic enim, ut OEcumenius ait, sacerdotium Christi æternum est secundùm ordinem Melchisedech. Sed primi argumenti confirmationi refellendæ, plusculùm etiam quàm concedebat ratio, largiti sumus.

In secundo verò argumento simul multa objiciuntur adversùm ea, quæ ex Ecclesiæ sententiâ diximus, sed nos exprimemus omnia perspicuè, ut res dicta propè manu tentari possit. Primùm autem illud sacerdotibus nostris opponitur, quòd offerunt alienum sanguinem id quod sine dubio falsum est, quippè cùm Christi sanguis, dono Dei licèt, noster sit tamen; noster, inquam, veluti universalis causa nostra est. Sol autem tuus ad generandum est; at non ità tuus, ut sine peculiari tuâ generet actione.

Illud deindè Calvinus objicit, Christi sanguinem semel juxtà Apostolum oblatum esse. Quam rem non absurdè intelligunt plurimi de oblatione cruentâ, quæ palàm antè oculos omnium posita fuit. Sic enim se idem Apostolus exposuit, quùm subjecit : *Semel in consummationem seculorum per hostiam suam apparuit*. De illâ ergò victimâ sermo fit, quæ in monte Calvariæ palàm in ore atque oculis Judææ provinciæ mactata est. Ex quo intelligitur, contrà oblationem altaris, ubi sanguis Christi in mysterio fusus, non corporis, sed mentis oculis cernitur ne verbum quidem ullum Apostolum dicere. Æquè videlicet Pauli verba torquere adversarii possunt in eam oblationem, quam Christus in cœlis incruentam facit, semper Patri pro nostris peccatis apparens. Sed ne me in hanc quasi fugam conferam, maximè animadvertendum censeo, oblationem non simpliciter et uno modo esse. Una enim est universalis, altera est particularis, quæ generalem illam quasi ad efficiendum applicat. Et quoniam Lutherani omnes oblationes ad unum exemplum et regulam quærunt; nos hujus divisionis exemplum ex similitudine rerum naturalium capiemus, ut horum ignoratio illustrior appareat. Illuminatio dupliciter à philosophis accipitur, et eâ, quæ universalis est, et ea quæ est particularis. Videlicet, simul atque Deus produxit solem, potest dici semel mundum illuminâsse, nempè tanquàm in causâ universali. Sed sunt tamen plures quotidiè illuminationes propriæ, quæ non solùm cum generali illâ non pugnant, sed ità subserviunt, ut sine illis universalis illa aut propemodùm otiosa sit, aut certè penitùs otiosa. Sic et illud interpretamur : *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum;* scilicet, illustratione quâdam generali, quæ in hoc quidem genere una et eadem sufficiens et idonea est, atque adeò sempiterna; sed si illustrationes peculiares desint, quibus singulorum hominum mentes privatim illuminentur, universalis illa sufficientiam habet, efficaciam non habet. Nec enim generales causæ quidquam efficiunt, nisi privatis et propriis causarum secundarum actionibus vis illa efficiendi communis ad singulos effectus adjungatur. Similiter ergò oblatio Christi una generalis fuit redemptionis ac sanctificationis humanæ non solùm idonea causa, sed fuit etiam omnibus numeris absoluta; cui, in genere suo dico, nihil addi, nihil detrahi possit. At sunt plures oblationes particulares, quibus universalis illa efficientia ad effecta quædam singularia contrahitur. Nemo igitur nos legales sacerdotes existimet, quòd singulis altarium sacrificiis sæpè ac privatim offerimus, sed potiùs ità secum reputet : sacerdotes sunt illi secundi sub uno primo pontifice Christo, administri et dispensatores mysteriorum ejus.

Ac de primâ quidem hujus argumentationis parte, itemque de secundâ disputatum est; reliqua est tertia eademque postrema, in quâ Calvinus ac Bucerus se insolentiùs jactant, quasi argumentum invenerint, quod refellere nequeamus. Quâ unâ in re, fateor, superiores sunt. Illi namque quomodò opinionem commentitiam confirmarent, invenerunt : ego tàm leve argumentum quâ ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. Sed agè, horum insolentiam reprimamus, jamque doceamus seriò, quàm ridiculè exultent homines non solùm doctrinæ apostolicæ ignari, sed omnis omninò philosophiæ. Primùm autem, quamvis denuò velimus sacrificii complicatam notionem evolvere, non facilè tamen reperiemus, an ea cædem occisionemque contineat, cùm animal sacrificandum est. Contrà enim dicet fortassè quis, prophetàs Baal quoddam etiam sacrificii genus præbuisse, qui lanceolis et cultris se inciderint, donec perfunderentur

sanguine, 3 Reg. 18, 28. At demus illud, et concedamus argumentantibus quod ad perfectam animalis immolationem nos quoque attinere credimus, confici, dico ipsum et occidi sacrificatorem oportere, si verè sacrificatur. At corpus vivum et spirans nos offerimus; idem enim in Eucharistiâ est atque in cœlo. Sed etsi Christi corpus in Eucharistiâ vivum est, ac sanguis in corpore, non tamen à nobis aut corpus offertur quia vivum est, aut sanguis quia est in corpore. Sed illud quia mactatum, hic quia effusus in cruce. Quòd si Christus in cruce se offerens non se è conspectu nostro abstulisset, sed perpetuò penderet in cruce, antè omnium fidelium oculos omni et loco et tempore positus; nihil necesse erat, ut exemplum facti relinqueret, et in simulacrum ex animali exemplo veritas transferretur. Sicut enim ii, qui tunc fuerunt juxtà crucem, eamdem cum Christo hostiam Patri obtulerunt, si modò verè erant pii, et rem quæ gerebatur, intelligebant; sic si eadem externa crucis hostia in conspectu nostro æterna permaneret, nullo exemplari et imagine hostiæ illius indigeremus. Quia verò licèt oblatio illa et mactatio externa transierit, sic tamen coràm Deo constat acceptabilis, et perpetuâ virtute consistit, ut minùs hodiè in conspectu Patris illa sit efficax, quàm eo die, quo de saucio latere sanguis exivit; ideò verè nunc offerimus eamdem crucis hostiam cum Christo, perindè atque illi, qui erant juxtà crucem: quamvis illi nullo posito sub oculis simulacro, quia nullo tunc opus erat, cùm res ipsa viva in præsentiâ esset, atque antè oculos proposita; nobis autem per imaginem Christus hostiam illam excitavit, et quasi in quodam exemplari statuit antè oculos. Sed imago hæc et exemplar nihil reverà obstat, cur non eumdem illum sanguinem modò offeramus, quem Christus fudit in cruce, non aliter ac si nunc coràm effunderetur. Quæ est sententia Chrysostomi, falsò tamen Ambrosio attributa, de Consecr. dist. 2, c. *In Christo* (1). Adde, quòd quale fuerit sacrificium, talis est requirenda mors, ut si illud cruentum est, hæc sit etiam cruenta; sin illud incruentum erit, mors quoque erit mystica et incruenta, id est, effectus mortis, ceu nunc præsens adesset. Satis est enim ut verè et propriè sit sacrificium, quòd mors ità nunc ad peccati remissionem applicetur, ac si nunc Christus ipse moreretur. Id quod scriptorum veterum testimoniis confirmatur. Gregorius: « In se ipso, inquit, immortaliter vivens, iterùm « in hoc mysterio moritur. » At Augustinus: « Semel immolatus est in semetipso Christus, « et tamen quotidiè immolatur in sacramen- « to. » Paschasius: « Quotidiè Christus mysticè « pro nobis immolatur, et Passio Christi in « mysterio traditur, » etc. Et Cyrillus, in concilio Ephesino, Athanasius ad Antiochum, Theophylactus, in cap. 10 Epistolæ ad Hebræos, Damascenus, in lib. 4, Gregorius demùm Nazianzemus, ut cæteros prætermittam, hanc incruentam exanguemque immolationem vocant, unicam illam quidem, qualis non fuit alia similis, per quam ad effectum scilicet sic nobis Christus immolatur, ut illis, qui præsentes erant, quandò se in cruce offerebat. Sed quia sine effusione cruoris, quæ in præsentiâ cernatur oculis, applicatione verò cruoris jam effusi fit oblatio, rectè à Patribus incruentum sacrificium nuncupatur. Atque ad ea, quæ sunt à Lutheranis in secundo argumento dicta, diximus satis.

In tertio quoque argumento refutando post hæc nihil est necesse laborare. Docuimus enim, Christi oblationem in cruce non aliter se habere ad redimenda peccata, quàm aut lucem ad illustrandum, aut medicinam ad curandum. Lucem dico, quæ omne lumen ederet; medicinam, quæ omnes sanaret morbos. Ecquis aut dubitet causas perfectas et principales sine adjuvantibus et proximis nihil officere? Medicamentum quippè, quamlibèt præsens et salutare sit, nisi ægro corpori adjungatur, neque opem indigenti fert, nec salutem. Quòd si agnus, qui tollit peccatum mundi, sine adjutrice et sociâ causâ ipse per se expiavit nostra delicta, baptisma tollatur, pœnitentia absit, sacerdotia sileant, ministeria facessant, atque adeò omne salutis nostræ et sacramentum removeatur, et instrumentum. Præceptum illud vanum sit: *Baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti;* gratia illa vana: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis;* inanis sermo ille: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrùm in remissionem peccatorum;* sit denique ille falsus: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.* Quin etiam, si ità libet, quia oravit pro nobis Christus, non oremus; quia jejunavit, non jejunemus; quia lacrymatus est, non ploremus; colligunt enim arguti isti dialectici: quia obtulit semel Christus, nos non offeramus. Sicut ergò compatimur, ut passionis ejus participes simus, ità etiam offerimus, ut oblationis ipsius partem capiamus. Nobis sanè religio ac-

(1) Vide etiam Eusebium Emissen. de conec. dist. 2, c. *Quia corpus.*

tuosa est, Lutheranis otiosa; qui nos feriatos volunt cessatione torpere, et quasi pueros delicatos nihil agere. Ità ex animis hominum extrahunt radicitùs religionem, cùm sacrificia, sacerdotes, cæterosque religionis administros tollunt. Non ergò nos repetitis oblationibus Christi sacrificium testamur fuisse imbecillum, sed causam principalem perfectamque fuisse, quæ quantumvis licèt sufficiens in se et consummata sit, sine applicatione tamen causarum adjuvantium nihil efficit. Illud verò : *Unâ oblatione consummavit in æternum sanctificatos*, simile est, ut si dicerem, Deum unâ illustratione mundum in æternum illustrâsse. Id quod reverà fecit, quùm solem quasi sempiternum lumen accendit. Alioqui quid alio loco, nempè 2 ad Cor. 7, 1, Apostolus jubet, *ut emundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritûs, perficientes sanctificationem in timore Dei?* Certè Christi sanguis emundavit nos ab omni delicto; et tamen Paulus ait : *Mundemus nos.* Certè unâ oblatione Christus consummavit sanctificatos; et tamen Paulus monet, ut ipsi perficiamus *sanctificationem in timore Dei.* Christus igitur mundat ac perficit, et nos quoque perficimus ac mundamus; sed ille agit nobiscum ut causa principalis, nos sub illo agimus ut causæ adjuvantes : *Dei namque adjutores sumus*, 1 Cor. 3, 9.

Sed addunt illud : *Ubi peccatorum remissio est, jam non est oblatio pro peccato.* Respondemus : Si remissio solùm est ut in causâ universali, jam non est oblatio generalis quidem pro peccato; est tamen oblatio specialis, quæ vim illius ad efficiendum applicat. Quemadmodùm si illustratio est mundi universalis, nullâ aliâ generali est opus; non enim alio sole indigemus, aliâ lunâ, aliis stellis. Sed necesse est tamen, illustrationes quotidiè singulas aeris intervenire, si terra est diebus singulis illustranda. Addunt etiam : *Post remissas per Christi sacramenta iniquitates, quorsùm oblationes facimus pro peccato?* Respondeo : Remissio iniquitatis duplex est, una perfecta, altera imperfecta. Perfecta, quùm non solùm culpa, sed tota etiam pœna remittitur, de quâ illa Isaiæ 38 intelliguntur : *Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea;* et Ps. 31 : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata;* et : *Projiciet in profundum maris peccata nostra,* Mich. 7, et cætera similia. Atque hæc per baptismum contingit omnibus baptizatis. Imperfectam verò illam dicimus, in quâ vel culpa remittitur, sed non tota pœna, vel remittitur pœna, remissâ jam culpâ, de quâ illud accipimus : *Propter remissionem præcedentium delictorum.* Et rursùm, Heb. 9, 15 : *In redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento.* Antiquis porrò Patribus culpas antè Christi mortem fuisse remissas, ambiguum non est; juxtà fidem quippè defuncti sunt testimonio fidei probati. Non esse autem perfectè remissas, confirmat Paulus, cùm ait, Christum mortuum esse in remissionem præcedentium delictorum. Quæ si plenè Moysi, Aaron, Davidi, cæterisque sub lege et naturâ sanctis condonata fuissent, nec illis esset janua regni cœlestis occlusa, nec loci inferi in custodiam deputati. Ecquis enim dicat, omninò resoluta crimina, quorum pœnæ luuntur in carcere? Davidi rursùm homicidii et adulterii scelera relaxata, quo tempore ad Nathan prophetæ vocem peccatum confessus est, et Nathan ipse idem, 2 Reg. 12, 13, et auctor libri Ecclesiastici, cap. 47, testes sunt. At si plenam remissionem percepisset, quorsùm illa : *Dele iniquitatem meam; ampliùs lava me ab iniquitate meâ; averte faciem tuam à peccatis meis?* etc. Certè hanc ampliorem et pleniorem indulgentiam non priùs à Domino impetravit, quàm multis suppliciis in eo Dominus acerrimè vindicâsset. Itaque si per Christi sacramenta plena cuiquam peccatorum remissio contigit, nos pro illiusmodi peccatis hostiam minimè offerimus; ut si quis proximè recens baptisma susceperit; at si peccator non est perfectam remissionem consecutus, quod in sacramento pœnitentiæ ferè accidit, pro hujus delictis sacrificium exhibemus, ut cui Deus subiratus etiamnùm est, ei fiat aliquandò propitius.

Quid igitur sibi Apostolus vult, quùm minis horribilibus audientium animos perterrefacit in hæc verba : *Voluntariè peccantibus nobis, jam non relinquitur pro peccatis hostia?* Nempè qui dicit, voluntariè peccantibus post acceptam notitiam veritatis nullam hostiam esse reliquam, is sine dubio significat, ignorantibus aliquam hostiam superesse, iis præsertim qui antè acceptam notitiam veritatis peccaverunt, quemadmodùm Chrysostomus ac Theophylactus argumentantur. Rem ergò Apostolus verbis grandioribus exaggerat, atque, ut solet, terrorem exsuperatione injicit. Ostendit itaque, non quid clemens et misericors judex interdùm suâ lenitate concedat, sed quâ pœnâ is dignus sit, qui singulari Baptismi beneficio suscepto, Filium Dei conculcat, et sanguinem testamenti pollutum ducit, et spiritui gratiæ contumeliam facit. Indignus nimirùm est, qui fuerit hujusmodi, cui Christus iterùm crucifigatur. Toties autem

nobis crucifigitur, toties immolatur, quoties ejus crux nobis et mors ad peccati remissionem applicantur. Si de justitiâ ergò agitur, nulla relinquitur pro peccatis hostia iis qui ex malitiâ peccant. Sin verò de misericordiâ Dei agitur, quæ omnem etiam sensum exsuperat, non solùm infirmis et ignorantibus aliqua superest hostia, sed iis etiam, rarò tamen, qui voluntariè peccaverint post acceptam notitiam veritatis. Enimverò quòd hæc Apostoli oratio alta et exaggerata sit, illud primùm argumento est, quòd statìm subditur : *Terribilis autem quædam expectatio judicii*, etc. Atque è vestigio : *Irritam quis faciens legem Moysi*, etc. Post pauca : *Rememoramini pristinos dies*, etc., et tandem : *Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem.* Illud deindè hoc confirmat maximè, quòd in cap. 6, cùm dixisset : *Impossibile est, eos*, etc., ne existimaretur nulla esse rerum expectatio meliorum, quasi à desperatione ad spem revocare cupiens: *Confidimus*, ait, *de vobis, dilectissimi, meliora et viciniora saluti, tametsi ità loquimur*, ex quo temperamento Hieronymus, lib. advers. Jovin. 2, colligit Apostolum Hebræos per exaggerationem territâsse.

Est et aliud responsum dignum, nisi me fallunt omnia, quod magnoperè animadvertatur. Videlicet, hostia pro peccato duobus modis intelligi potest. Uno modo pro pœnâ, altero etiam pro culpâ. Quòd enim peccati vox pro pœnâ peccati usurpatur, illa demonstrant, Rom. 7, 20 : *Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Et rursùm Luc. 7, 47 : *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm; cui autem minùs dimittitur, minùs diligit.* Quo loco multorum peccatorum pœnas multa Dominus peccata vocat. Nam culpas antè fuisse remissas, qui superiores lacrymas consideraverit, is vocare in dubium non poterit. Et quæ dilexerat, et ingemuerat, ea certè culparum veniam fuerat consecuta. Sed cui in præsenti dicitur : *Remittuntur tibi peccata, vade in pace*, ei plenissima indulgentia conceditur, omniumque pœnarum persolutio. In pœnis verò locum habet, ut majori dilectioni major remissio respondeat, minorique etiam minor; nam culpæ vel simul remittuntur omnes, vel nullæ. Machabæorum sententia vulgò etiam sermone teritur, *Sanctam et salubrem cogitationem esse pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.* Ubi pœnas purgatorias pro culpis debitas peccata sine dubio appellavit. Simile est illud Dan. 4, 24 : *Peccata tua eleemosynis redime.* Pœnas autem Daniel pecuniâ redimendas existimabat; nam culpas aut pœnitentia diluit, aut certè sine argento gratia resolvit. Atqui sive figuratè nomen causæ ad effectum transferatur, sive remissio pœnæ ad integram remissionem culpæ pertineat, non valdè interest quidem; tametsi D. Thomas atque Innocentius hujusmodi locutiones improprias esse testantur, quibus peccata deleri, detergi, ablui, remitti dicuntur, quia solvuntur pœnæ (1). Jam ergò, cùm Apostolus ait, nullam hostiam superesse pro peccato, pro culpâ propriè intelligendus est. Cui sententiæ non est illa contraria, relinqui etiam hostiam pro pœnâ, quæ impropriè dicitur hostia pro peccato. Sed quæris, quid causæ plerisque antiquorum fuerit, ut baptismum hostiam appellaverint, ideòque dixerint non superesse hostiam pro peccato, quia baptismus repeti non potest. Sanè quia in baptismo Christo commorimur, et per hoc sacramentum applicatur nobis hostia crucis, ad plenam peccati remissionem; hìnc illi baptisma translatitiè hostiam nuncupârunt, ac post baptisma semel acceptum nullam hostiam esse reliquam interpretati sunt; quia baptisma secundum non est. At in pœnitentiæ sacramento non applicatur mors Christi per modum hostiæ, sed per modum judicii. Itaque quamvis pœnitentia post baptisma supersit, non proindè tamen hostia superest pro peccato. Sed de tertio argumento nimiùm multa.

Quartum verò non confutatione eget, sed reprehensione. Ecqua enim vel inscitia vel imprudentia est, ea adversùm nos testimonia excitare, quæ à nobis faciunt maximè? Constat sanè, eucharistici sacrificii partes quatuor esse, unam consecrationem corporis et sanguinis, alteram oblationem, tertiam fractionem, postremam consumptionem (2). His quippè quatuor partibus nostrum sacrificium redintegrari, confici, absolvi, qui negaverit, nihil illum de ratione perfecti sacrificii didicisse, nihil quæsisse, nihil scire convincam. Consecrationem porrò atque oblationem cum gratiarum actione conjunctam ex Evangelio colligi ostendimus paulò antè; fractio autem apertissimè traditur. In eo discrimen est, quòd Lutherani in fractione nihil mysticum esse arbitrantur, sed solam panis distributionem, nempè, ut sua cuique

(1) Sermo est de mortalibus, quæ simpliciter, et quasi per antonomasiam peccata dicuntur. Nam venialia hoc penitùs sacrificio delentur. (De Cons. dist. 2, c. *Iteratur*, et c. *Utrùm.*)

(2) Probabilissimum est, specierum quoque mixtionem ad sacrificii integritatem attinere. Nam ab Apostol. Eccles. traditum ambiguum non est.

portiò contingat; at Ecclesia sancta, quùm hostiam frangit, Dominici corporis in cruce fractionem significando, Christi hostiam commemorat, quemadmodùm Christus ipse et verbo et exemplo commemorandam tradidit. Quòd verò ad plenam hujus sacrificii rationem consumptio specierum attineat, concilium Toletanum duodecimum testatur, inquiens : *Quale erit sacrificium, cui nec ipse sacrificans particeps esse dignoscitur?* Augustinus insuper in libro Sententiarum Prosperi consentit, dùm sanguis de calice in ora fidelium funditur, Dominici corporis immolationem, sanguinisque effusionem designari. Spectat ergò ad perfectam significationem sacrificii consumptio specierum. Quæ causa catholicis perpetuò fuit, ut dùm sacerdos species sumit, non edere illum dicant, edat licèt, sed consumere. Ut intelligamus, in missâ potiùs haberi rationem consumptionis quàm manducationis, magisque sacrificium spectari quàm cœnam. Quod Lutherani sentientes, negaverunt Christum corpus suum sanguinemque sumpsisse, nè consumpsisse et sacrificâsse probaretur. Verùm ratio primùm convivii hoc exigit, ut cibi communionem et consecrationem habeat; alioqui, qui ad cœnam invitat, is non convictor esset, sed conditor, instructorque convivii. Atque accubationem epularem amicorum, tametsi meliùs nostri convivium, benè tamen Græci tùm compotationem, tùm concœnationem vocant; ut qui vocat ad cœnam, nec concœnator ipse et compotator est, non solùm non urbanum convivium ineat, sed nè convivium quidem. Deindè, ut Chrysostomus argumentatur, nè discipuli horrerent carnem et sanguinem, necesse erat, ut Christus prior ipse degustaret. Christus certè, quod se videbant facere, id ut facerent, jussit Apostolis. Intellexit autem semper Ecclesia sacerdotibus injunctum esse, ut sumerent; sumpsit ergò et Christus, nisi sacerdos omnibus suis numeris absolutus, non absolutum, sed inchoatum sacrificium fecerit.

Nec me fugit, D. Thomam aliquandò, ut videtur quidem, docuisse, sacrificium antè fractionem hostiæ esse peractum, sumptionemque spectare propriè ad sacramentum, oblationem verò ad sacrificium; et rursùm asserere, fractionem hostiæ non ità esse necessariam ut si omittatur, sacrificium maneat imperfectum; quòd videlicet hujus rei significatio non ad corpus Christi verum, sed ad mysticum referatur; non ergò fractio in partibus sacrificii numeranda est. Quòd autem sacrificium antè fractionem peragatur, id magno argumento sit, sacerdotem statim à consecratione illa verba dicere : *Offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram*, etc. Jam ergò nondùm fractâ hostiâ et oblatio est, et sacrificium. Verùm qui D. Thomam nobis objicit, id ille agit, ut et secum ipse Thomas, et cum verâ sacrificii ratione pugnet. Ejus enim in Secundâ secundæ verba non obscura sunt, sacrificium propriè dici, cùm circà res oblatas aliquid fit. Quam rem illo etiam exemplo confirmant, ut quùm panis frangitur et comeditur. Undè colligit, primitias oblationes esse, non autem sacrificium; quia nihil sacrum circà eas fiebat. Hostiam igitur aliquandò antè fractionem non solùm D. Thomas, sed etiam Ecclesia vocat eo more, quo rem instantem et proximam quasi præsentem nominamus. Sic Cicero, *præbere*, ait, *hostias ad sacrificium*. Ubi animal sacrificandum hostiam appellat. Quin et in Levitico, et in aliis quoque plerisque locis holocaustum, hostia ac sacrificium ab eo, quod proximè futurum est, nomen accipiunt. Sed et panem ipsum antè consecrationem hostiam vulgò appellamus, à quâ appellatione nè D. quidem Thomas abhorret. Sacerdos porrò, antè consecrationem, dicit se offerre *sancta sacrificia, illibata*, etc. Quis autem theologus tàm insigniter stultus fuit, ut peractum sacrificium antè hostiam consecratam existimaverit? Atque ut de occulto et interiore sanguinis et corporis sacrificio nihil dicam, externum certè et mysticum solâ oblatione non constat. Cùm itaque circà species antè fractionem nihil sit à sacrificio factum, nè sacrificium quidem peractum est. Item, cùm symbolis rerum, Christo instituente, debeamus mortem ipsius agere, si verum et perfectum nostrum sacrificium est, ejusque victimæ absolutum exemplar, quam Christus in cruce præbuit; nullum autem sit rerum symbolum antequàm species frangantur, misceantur, consumentur, certissimum accipere argumentum possumus, antè fractionem nondùm esse expletum sacrificium. Manet igitur, non consecrationem modò et oblationem, verum et fractionem quoque ac consumptionem ad integritatem externi sacrificii pertinere. Quæ res non pertenui nobis argumento, indicioque patefacta est, sed gravi, constantique ratione; præterquàm quòd ab Apostolis has nos sacrificii partes accepisse, promptissimum est ostendere; nam Christum tradidisse, satis suprà est à me demonstratum. Ut Lutherani argumenta probabiliora deinceps excogitent, siquidem quartum

hoc, quod modò diluimus, improbabile est, improbabile esse dico, Lucæ Paulique testimoniis uti, ut Eucharistiæ sacrificium explodatur.

Nam ratio ea quæ adjungitur, captiosa est, et verisimilitudine fallere imperitos potest. Primùm autem, qui Lutheranis responderet Christum in cœnâ sacrificium, non pro peccato quidem, sed gratiarum tamen actionis obtulisse, hic non ab illis facilè eluderetur. Ejus enim rei probabilem rationem redderet, quòd cùm sacrificii cruenti dies instaret jam planè, aut certè jam appropinquaret hora, non oportebat hostiam in cœnâ pro peccato mysticam exhibere, cùm impenderet generalis hostia illa, in quâ Patri complacuit omnia peccata resolvi. Quanquam et sanguinem circumcisionis pro nobis Christus obtulit, et jejunavit, flevitque pro nobis; nec tamen remissio ea peccati secuta est, quæ à cruce tandem expectanda erat. Quemadmodùm enim martyrii plena efficacitas non in quâlibet sanguinis effusione est, sed in eâ demùm, in quâ martyrium consummatur, quamvis sanguinem suum Deo statim à principio martyr obtulerit; sic passionis Christi perpetuæ vis illa absoluta et perfecta non in initio, aut medio, sed in fine fuit. Deindè mysticæ oblationis effectus non is est, quem falsò existimant Lutherani nos credere, nempè, ut omnes culpas pœnasque resolvat. Quâ de re paulò post dicturi sumus. Alia enim efficientia hostiæ illius est, quam Christus palàm mactavit in cruce; alia illius est, quam sub speciebus definitis mysticè præbuit in cœnâ. Illa generalis est, sicut diximus, nec per sacrificium modò, sed per omnia sigillatim sacramenta ad effecta longè diversa applicatur; hæc peculiaris efficientia est, et sub speciebus certis ad peculiaria quædam effecta concluditur. Obtulit ergò Christus hostiam in cœnâ tùm pro culpâ veniali, tùm pro pœnâ, quæ pro culpâ etiam mortali deberetur. Quin in peccato solvendo sacrificii peculiaris effectus est. Hunc verò habuit in cœnâ sanguis oblatus; nàm in cruce vim remissionis habuit generalem. Sed quoniam, ut modò dixi, hanc rem sumus in confutatione sequentium argumentorum fusiùs explicaturi, pergamus ordine refellere argumenta quæ restant.

Quinto verò argumento refutando Roffensis episcopus, calicem, ait, novum Testamentum ideò dici, quia novi testamenti confirmatio est. Quem vocis usum ut probare testimoniis non queo, ità non audeo explodere. Illud affirmo, nomen hoc pro re, quæ ex testamento obvenit, interdùm accipi, ut in Epistolâ ad Hebræos, capite septimo : *Melioris testamenti sponsor factus est Jesus.* Sic enim promissionis vocabulum pro re, quæ promittitur, Scripturæ auctores usurpant; ad Hebræos sexto : *Imitatores eorum, qui fide et patientiâ hæreditabunt promissiones;* ad Hebræos nono : *Repromissionem accipiant æternæ hæreditatis;* et Actorum primo : *Expectarent promissionem patris.* Si ergò promissio pro re promissâ accipitur, et testamentum Luthero ipsi quoque promissio est; nihil mirum, si pro re ipsâ, quæ testamento est relicta usurpetur. Ac prima res, eademque potissima, quam nobis in testamento suo legavit Christus, fuit sanguis. Quid igitur obstat, cur rem, quam beneficio testatoris habuerim, non ego in funus ejus exequiasque rependam? Quid, inquam, obstat, cur quod de manu morientis accipimus, non id nos viventi illi reddamus? Nisi illud frustrà atque importunè repetimus : *Tua sunt, Domine, omnia; et quæ de tuâ manu suscepimus, reddimus tibi.* Quod autem calix impropriè dicatur testamentum, manifestum est. Sive enim ut Innocentio placet, testamentum promissio est; sive, ut Ulpianus verè sentit, sententia est voluntatis justa de eo, quod post mortem fieri voluerimus; omninò liquet, calicem nec promissionem propriè, nec sententiam esse, sed rem, quæ testatoris promissione voluntatisque sententiâ relinquitur. Hanc verò nos hostiam præbere ad sacrificium quis prohibet? Sed de quinto argumento hactenùs.

Jam argumento sexto quid attinet respondere, nisi eadem velim, quæ suprà dixi, verba repetere? Colligunt enim, acuti scilicet dialectici, si Eucharistia exemplar et imago est, non esse illam verè ac propriè sacrificium. Quæ sanè collectio perridicula est. Quid enim stultius dici potest, quàm legis veteris hostias sacrificia non fuisse, quòd verorum exemplaria fuerint? Innocentius porrò III quosdam meritò irridet, qui putârint in sacramento non esse corporis Christi et sanguinis veritatem; ex eo, quòd Scriptura interdùm commemorat, id quod in altari suscipitur mysterium, imaginem, figuram et exemplum esse. Quorum errorem pontifex doctè, graviterque refellit; si enim, quia figura est, sacramentum altaris veritas esse negatur, ergò nec mors, nec resurrectio Christi veritas est credenda; siquidem eas similitudinem et imaginem esse, Apostolus tradit; ac Petrus quoque scribit, christum exemplum nobis in suâ passione reliquisse. Nihil igitur obstat, cur non in externo sacrificio for-

ma sit, species, imago et exemplar sacrificii crucis, in sanguine verò et corpore, quæ sunt res intùs inclusæ, ejusdem sacrificii existat veritas. Sed quoniam in cruce, quod aliàs diximus, palàm et sine mysterio hostia cruenta fuit, in altari occultè et mysticè abscondita; ne eodem modo, quo Christus, sacrificare putaremur, rectè cum suo Chrysostomo Theophylactus admonuit, nos non immolare Christum, quemadmodùm se ipse in cruce immolavit, sed potiùs illam crucis hostiam commemorare. Verùm, quia commemoratio nostra otiosa et umbratilis non est, sed efficit, quod significat; quanquàm non Christum occidimus, qui resurgens ex mortuis jam non moritur, Christi tamen mortem applicamus, ceu nunc facta sit. Applicamus autem non fide solâ, aut solis verbis, sed etiam symbolis. Post illa namque verba : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur,* non ait Dominus : *Hoc credite;* non : *Hoc dicite;* sed : *Hoc facite in meam commemorationem.* Quæ causa, nisi me fallit animus, Apostolo fuit, ut veteris legis symbola, quoniam vacua erant, umbras appellaret, non ipsas imagines rerum. Nam Evangelium ipsas rerum imagines quasi vivas continet, non ad significationem modò, sed ad efficientiam. Ut baptismus imago est spiritualis ablutionis, quæ per Christi sanguinem facta in cruce est, sed habet tamen res ità conjunctas, ac si Christus ipse nunc pro baptizato sanguinem funderet. Quocircà et aliquandò idem ausus est dicere, in singulis baptizatis Christum crucifigi; non illâ solùm loquendi formâ, quâ Joannes Evangelista scripsit, Agnum occisum esse ab origine mundi; sed ità potiùs, ut ad effectum idem prorsùs sit, ac si Christus verè nunc pro his, qui baptisma suscipiunt, crucifigeretur.

Nec verò existimo, quùm Paulus legem dixit umbram habere futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, de significatu disceptâsse, quod plerique interpretati sunt, ut umbra signum obscurum et imperfectum, imago rei expressum, perfectumque signum intelligatur. Quæ ut vera esse non inficior, ità à præcipuo Apostoli instituto esse aliena judico. Id quod ex verbis ejusdem Apostoli manifestè conficitur. Ait enim : *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquàm potest accedentes perfectos facere,* etc. Quia igitur hostiæ illæ vim efficiendi non habebant, ideò legem umbram habere dixit futurorum in lege gratiæ bonorum. Umbra quippè ignis non id efficit, quod ignis; nec umbra hominis idem præstat, atque homo; neque enim in agendo quidquam aut imbecillius umbrâ, aut inanius est. Sacramenta verò et sacrificium nostrum imagines rerum sunt, non pictæ, vel umbratiles, inanesque ad efficiendum, et imbecillæ; sed cùm ad vivum rerum ipsarum expressæ, tùm, si ità loqui liceat, ad efficacitatem res ipsæ vivæ, quarum imagines sunt; tanta Christi, et Evangelii potentia est, ut eamdem vim penitùs symbolis imaginibusque tribuerit, quàm res ipsæ haberent, si quùm earum commemoratio fit, verè patrarentur. Sed in sexti argumenti reprehensione multùm temporis insumpsi. Nihil enim reprehensione opus erat; sed ut loca eadem diligenter isti pertractarent, et bonâ fide relegerent. Ibi enim planè reperirent, auctores sanctos et verum in Ecclesiâ corporis et sanguinis Christi sacrificium, et verissimum quoque exemplar affirmare; alterum in externâ formâ et figurâ, alterum in re, quæ inclusa atque abdita in mysterio latet occulto. Quanquàm Euthymius antè consecrationem exemplar interpretatur; post consecrationem autem sacrificii veritatem. In quem etiam modum Basilium exponit Damascenus quarto libro, capite decimo quinto.

In septimo argumento existimant homines parùm in theologiâ exerciti, actus nostros nostræ redemptionis, sanctificationis, ablutionis nullo modo causas esse. Quæ si vera essent, illa omnia essent falsa. *Omnis, qui habet hanc spem, sanctificat se,* 1 Joan. 3, 3. Item 2 Cor. 7, 1 : *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritùs, perficientes sanctificationem in timore Dei.* Item Dan. 4, 24 : *Peccata tua eleemosynis redime.* Item Prov. 15, 27 : *Per misericordiam et fidem purgantur peccata.* Item Prov. 16, 6 : *Misericordiâ et veritate redimitur iniquitas;* et cætera id genus, quæ in sacris litteris passim occurrunt. Neque ex his, quemadmodùm isti falsò judicant, quidquam de Christi in nos gratiâ, merito, vi et redemptione detrahitur; quin gratiæ Dei et Christi multò magis attribuitur. Exemplum ponam ex naturâ, ut gratiæ vis manifestiùs eluceat. Res universas ad suum quemque finem vi quâdam ingenitâ referri, philosophis omnibus exploratum est. Sic igni, ut ad locum naturæ suæ congruentem ascenderet, levitatem indidit procreator ille mundi Deus; ut verò calefaceret, quæ erat actio ignis naturæ conveniens, impertiit calorem. Id quod in reliquis promptum est cernere, quæ sic à principio et formâ interiore

moventur, ut non solùm non repugnent, sed agi spontè videantur. Animalia porrò non modò hanc inclinationem et formam à naturâ habent, verùm ipsa etiam se movent actionibus quibusdam suis, et ad quærendum sibi consentiens bonum, et ad propulsanda adversantia mala. Quæ res præcipuè in hominibus illustrior apparet, qui quoniam non aguntur, ut servi, sed liberè potiùs agunt, ut domini, ratione eligunt media, et se ipsi cient, ut per talia media fines propositos consequantur. Nec idcircò tamen aut primæ causæ virtus minor est, aut potestas infirmior; imò hoc uberior et major, quòd *attingit à fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter,* Sap. 8, 1. Ecqua enim vis ea fortior esse potuit, quæ adeò suaves et congruentes impetus in rerum naturâ posuit, ut eas nullâ vi quidem illatâ moveat, sed vehementissimè moveat tamen? Quæ Dei virtus eximia, insignisque suavitas multò latiùs in gratuitis effectis, quàm in naturalibus se effundit. Non enim solùm vitales operationes, quæ suprà naturam sunt, in se edit mortalis homo per gratiæ formam et virtutes, sed ad vitam ipsam capiendam suâ se actione parat, et vivendi sibi causa est. Quemadmodùm enim, si materia dispositiones quibus ad suscipiendam formam ignis præparatur, ipsa in se faceret, eadem sibi causa esset effectrix, ut à formâ illâ informaretur, sic quoniam præparationes vivificantis gratiæ homo in se efficit, ipse in sui generatione Dei adjutor existit. Quâ in re, ut dixi, suavior et effusior gratia quàm natura est. Vitam namque à naturâ datam curare ac tueri ipse valeas, salutem quærere, morbos pellere adversos, tùm externis quibusdam medicamentis adhibitis, tùm animæ viribus interiùs excitatis. At vitæ causa tibi esse non poteris, sed aliundè eam accipis, nullâ interveniente operatione tuâ, dispositione tuâ nullâ. Dispositio quippè omnis, quâ ad animam corpus aptatur, à patre generante editur, à filio genito nullo modo. In nativitate verò spiritali is ipse, qui nascitur, non solùm principium est, ut post ægritudinem sanus sit, verùm etiam, ut postquàm fuerit mortuus, et vitam habeat, et abundantiùs habeat. Præclarè itaque dictum illud est, atque ad philosophiæ rationem aptè: *Justus ex fide suâ vivet.* Ex quo Hieronymus colligit, hominem sibi esse vivificationis suæ causam. Nempè actus fidei, spei, charitatis, pœnitentiæ, quibus Deus utitur ad animum vivificandum, homo ipse in se facit, gratuito quamvis, et supernaturali auxilio permotus. Ne certes, quasi actus nostri gratiæ remissionisque culparum causæ efficientes sint; cùm nihil aliud quàm disponant animum, ut gratiam Dei justitiamque recipiat. Quemadmodùm calor præparatio est, quæ ligni materiam efficiat, ut et formam ignis capiat, et naturam. Sed sicut homo alteri homini non est causa animæ rationalis, sed causa tamen est, ut per rationalem animam vivat; sic homo licèt causa gratiæ non sit, causa tamen sibi est, ut per gratiam vivat. Cujus sententiæ illa jam consectaria sunt, 1 Petr. 1, 22: *Animas vestras castificantes.* Item, Jerem. 4, 14: *Ablue à malitiâ cor tuum.* Item 2 Tim. 2, 21: *Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, et ad omne opus bonum paratum.* At vasa hæc quidem Deus ipse fecit in honorem et præparavit in gloriam. Sed si non à voluntate nostrâ purgatio animæ nostræ fieret, ut Damascenus argumentatur, non utique dixisset Paulus: *Si quis emundaverit se,* etc.

Verùm hæc subtiliùs fortassè disseruntur, quàm ut ea Lutherani omnis omninò philosophiæ ignari possint agnoscere. Illud breviter intelligant nos, in salutis nostræ opere, sanctificatione, purgatione, curatione Dei adjutores esse: *In die,* inquit, *salutis adjuvi te,* 2 Cor. 6, 2; ac rursùm, 1 Cor. 15, 10: *Gratia Dei mecum.* Nam de peccatorum redemptione quæstio est multò facilior. Eâ nempè voce aliquandò persolutionem pœnarum Scriptura significat, quæ post culpam remissam manent. Has autem non modò Christus per sacramenta sua, sed nos etiam jejuniis nostris eleemosynisque resolvimus. Pretia itaque Deo constituta, quùm pro pœnis debitis enumeramus ac pendimus, tunc peccata nostra redimimus. Nec verò pretium hoc æquale natura nostra, sed Dei gratia fecit, qui tùm pro culpis graviores pœnas, tùm pro pœnis graviorem posset compensationem exigere. Sed hæc pretio ille pepigit, lege clementiæ et misericordiæ quidem, sed æquitate justitiâque permixtæ. Quòd si ad peccatorum redemptionem pretia hæc, nostra licèt, momenti alicujus sunt tamen, quoniam ità suâ is lege constituit, qui arbitrio propriæ voluntatis rerum omnium justus æstimator est, quantò veriùs et justiùs nostras ipsi iniquitates redimemus, Christi corpus et sanguinem in altari offerendo, Christi, inquam, qui nobis est factus sanctificatio, justitia et redemptio! Ac tametsi redemptor noster unus est ille, sed quid nobis tamen nostrisque actionibus utitur ad effectum redemptionis explendum, eum quoque in hâc parte nos juvamus. Nec gloria

redemptoris minuitur indè, sed augetur, qui non naturæ divinæ modò, verùm divinæ operationis socios nos etiam fecerit et consortes. Sed in hoc argumento refutando multùm omninò operæ laborisque consumpsimus; præsertim cùm proximè quædam horum simus adhùc latiùs explicaturi.

In octavo enim argumento ridiculi citharœdi chordâ semper oberrant eâdem, cùm causas Deo adjutrices in redemptionis humanæ opere negant. Quæ stultitia cujusmodi sit, exemplo naturæ demonstrare possumus. Fuerunt quidam usque adeò naturalis sapientiæ imperiti, ut opinarentur, causas secundas (sic enim appellant physici) nihil omninò ex se agere, sed rerum omnium effectorem Deum ad præsentiam causarum, quæ secundæ proximæque dicuntur, per seipsum omnes effectus edere. Quæ deliratio incredibilis stultissimorum hominum è scholâ philosophiæ non modò sibilis sed etiam convicio explosa est. Verùm quod isti in naturâ, idem in his quæ suprà naturam sunt, Lutherani peccant, quùm soli Deo redemptionem tribuentes, causas adjutrices accipiunt, quasi blasphemia sit, quod in naturâ sapientissimi quique dixêre, id nos in gratiâ dicere, nempè causas esse adjuvantes et proximas, quibus prima et principalis utatur, ut res supernaturales efficiat. Quo loco vis et potestas illius eò præclariùs exstat atque éminet, quò magis se homini confert, cum illoque communicat, non modò ut sit, sed ut causa etiam sit, quæ, vi licèt accepta divinitùs, verè efficiat tamen, et Deum quoque ipsum in rebus faciendis adjuvet. Nam et Apostolus non dubitavit scribere, Dei nos adjutores esse, dispensatoresque et ministros mysteriorum ejus. Item, se plantâsse, et ut sapientem architectum fundamentum posuisse, ac filios per Evangelium in Christo genuisse. Ut illa prætereamus : *Baptizantes in nomine Patris,* etc. *Quæcumque solveritis super terram* (1), etc. *Quorum remiseritis peccata,* etc. Ex quibus Constantiensis synodus apertè confecit, sacerdotem verè absolvere, verè conficere. Quæ si certissima sunt, ut sunt sanè, nihil necesse est, quod Albertus Pighius facit, sacrificium operationem nostram esse negare. Multò enim doctiùs D. Thomas asseruit, quem locum brevitèr perstrinxi paulò antè, sacrificium oblationem esse, et ejus actum virtutis, quæ Dei cultu pio continetur. Nostra igitur est operatio, non inficior equidem. Sed duplices sunt operationes nostræ. Quædam, quas nostro nomine reddimus, et quæ nostrâ gratiâ meritisque nituntur, ut eleemosyna et jejunium. Alteræ verò sunt, quæ non à nobis efficacitatem habent, sed prorsùs à Christo, ut baptismus et absolutio sacerdotis in pœnitentiæ sacramento. Quia enim sacerdos non in suo, sed in nomine Christi baptizat et absolvit, istiusmodi actiones, in quibus purum nudumque ministerium est, non à ministro vim accipiunt, sed à Christo, cujus reverà magis dicuntur esse, quàm nostræ. Nam ille est, qui baptizat, ille est, qui absolvit. Quocirca, sive justus administer sit, sive injustus, ad effectum sacramenti nil omninò interest. Sicut refert etiam nihil, qui ignem accendit, et ad exustionem admovet, frigidus an calidus ille sit. Tantùm quippè caloris impertit, non quantùm habet ipse, sed quantùm habet ignis admotus. Priores igitur operationes nostræ non conferunt aliis peccati remissionem ex opere operato, id est, ex vi rei factæ; sed quemcumque effectum sortiuntur, ex merito eum nostro sortiuntur. At posterioris generis operationes ex se possunt peccata remittere, quia, ut diximus, Christi sunt potiùs, quàm nostræ. Ità, si semel nos Christi sacramenta conficimus, eaque aliis admovemus, ex vi rerum effectarum et aliorum culpas pœnasque resolvimus, et gratiam Christi impartimur, non nostram.

Sacrificium porrò altaris, quod primo argumento refutando explicui, in posteriore operationum genere includitur. Non enim suo nomine sacerdos hostiam præbet, sed Christi; nec suum meritum et gratiam Deo repræsentat, sed Christi; nec suum offert sanguinem, sed Christi. Quemadmodùm autem, si ignem faceret, et ad comburendum adjungeret, ignis effectionem induceret; sic cùm sanguinem Christi in altari conficiat, eumdemque suâ oblatione applicet, sanguinis Christi efficientiam affert. Quo fit, ut nec sacrificii hujus effectus aut à bono administro major sit, aut à malo minor, nec sacerdotis iniquitas effectum hujus impediat sacrificii, quemadmodùm Innocentius, lib. 3 de sacro altar. mysterio, c. 5, testatur. Non est autem dogma hoc nuper inventum; nam auctorum etiam veterum libris pervulgatum est. Id Gregorius tradit, 1 q. 1, cap. *Multi;* Augustinus de Consecr. dist. secundâ, c. *Utrùm;* Hieron. advers. Lucif.; Chrysostomus, homiliâ 2 in secundam ad Timoth. Epistolam, cujus verba libuit subscri-

(1) Vide Ambrosium, lib. 1 de Pœn., c. 2. Novatus enim aiebat, se Domino deferre honorem, cùm ei soli remittendorum criminum potestatem tribuebat.

here : « Sacra, inquit, oblatio, sive Petrus, « sive Paulus, sive cujusvis meriti sacerdos « offerat, eadem est, quam dedit Christus « ipse discipulis, quamque sacerdotes modò « conficiunt. Nihil habet ista, quàm illa mi- « nus. Cur id? Quia non hanc sanctificant « homines, sed Christus, qui antè sacrifica- « verat. Qui autem hanc illâ minus habere « putat, ignorat Christum esse, qui nunc « etiam adest atque operatur. » Hactenùs ille. Quam rem exemplo philosophiæ apertiùs exponemus. Docent sanè philosophi, causas administras non eodem modo esse omnes. Quædam enim non agunt, nisi qualitatem similem à principali causâ receperint; ut aer non illuminat oculos, nisi sol lumen cum eo communicaverit; aqua non calefacit, nisi priùs ab igne calorem habuerit. In quo genere eò effectus vel major vel minor est, quò forma et virtus agendi magis vel minùs fuerit adjuvanti causæ communicata. Quâ etiam formâ et virtute si caruerit, nihil penitùs aget, ut aer sine lumine, sine calore aqua, etc. Aliæ sunt causæ adjutrices, quæ vim principalium causarum applicant, ut is, qui admovet ignem ad stipulam, vel lignum. In quo genere actionis non facit diversos effectus diversa applicantium qualitas, modò ignis idem applicetur. Ministri autem et sacramenti, et sacrificii christiani, sunt causæ secundi generis. Non enim per sanctitatem participatam reliquos ipsi sanctificant, nec mundant alios, quia priùs à Christo ipsi mundati sunt. Sed qualescumque sint, si Christi aut sacramentum exhibent, aut præbent sacrificium, eumdem Christi sanguinem et merita adjungunt.

Irenæus verò primùm non de solo altaris sacrificio loquitur, sed de cæteris quoque oblationibus quæ figuratè sacrificia dicuntur. Id quod facilè apparet, quoniam Pauli testimonium ad Philippenses excitat, ubi de eleemosynis sermo fit. Illud etiam refert : *Respexit Deus ad Abel, et ad munera ejus;* et item illud : *Si offers munus tuum ad altare*, etc. Deindè Irenæus sermonem apertè facit de sacrificio in ordine ad offerentem. At ne hostia quidem altaris eum, qui offert, purificat, si ipse nequam et impurus est. Quin magis ex oblatione sacrilegâ inquinatur. Undè et ait, lib. 4, c. 14, quòd si quis timorem Dei non habeat, nequaquàm per id quod rectè foris oblatum est sacrificium, ad se ducit Deum, intùs habens peccatum. Nec oblatio talis, inquit, proderit ei aliquid. Prætereà, sacrificium altaris non solius administri est, sed Ecclesiæ totius. Ità, licèt sacerdoti malo offerenti non prosit, sed noceat, at ei, pro quo offertur, utile est non sacerdotis merito, sed Ecclesiæ. Quam rem exposuit Irenæus eo etiam capite in hæc verba : « Quia igitur cum simplicitate Ecclesia « offert, justè munus ejus purum sacrificium « deputatum est. » Cùm verò in Ecclesiâ Dei caput etiam includatur, quod est Christus, consequens fit, non oportere, ut sanctitas sacerdotis administrantis sanctificet sacrificium, quod et per se sanctum est, et ab impolluto sacerdote oblatum. Idem quippè est et sacerdos et sacrificium Christus Jesus. Cùm ergò argumentum illud, quod istis firmissimum et gravissimum videbatur, responsis omni luce clarioribus ego refellerim, qualia obsecro erunt argumenta reliqua ? in quibus ad probandum vis nulla est, ad contradicendum est profectò imbecilla.

Videlicet argumentum nonum minimo negotio refutabitur. In remissione enim peccati duo intelliguntur, et condonatio culpæ, et resolutio pœnæ. Atque illa quidem vel per propriam fidem et charitatem contingit hominibus, vel per fidei sacramentum; hæc verò per fidem etiam et charitatem alienam. Ecclesiæ nempè societas fratrum fidelium pœnas communes per amicitiam facit; quam rem probare, alterius loci ac temporis est. Multò verò magis hanc pœnæ relaxationem vir justus à Christi passione participat; Christi autem passio per sacrificium altaris solùm commemoratur, sed communicatur etiam. Sacerdotis igitur oblatio ei, pro quo fit, bis conducit ad relaxandam pœnam, et quia sacerdotis ipsius opus meritorium est, quo ille ad solvendam pœnam proximo suo benignè ac liberaliter impartitur; et quia Ecclesiæ atque adeò Christi sacrificium est; quem effectum sacrificio ex opere operato attribuimus, nam priorem illum habet ex opere operantis. Quarè si sacerdos probus est, et suam operam et satisfactionem vult fratri indigenti dare, dupliciter, ut modò dicebam, illius commodis et utilitati servit; sin est improbus, una est utilitas sacrificii, quæ ab Ecclesiâ et Christo offerente proficiscitur, quam omninò minister sacrilegus non intercipit. Sicut ne eleemosynæ quidem fructum domino adimit servus, qui eam distribuit, detestabilis.

In hujus autem confirmatione argumenti vis sacrificii in peccato remittendo quæritur, culpasne remittat, an pœnas; an utrasque potiùs et culpas et pœnas. De quâ re tres video sententias ferri, quarum nullam probo. Unam

ut oblatio sacra culpas etiam mortales remittere possit, atque adeò gratiam conferre; alteram, quæ in remissione peccati nullam vim sacrificio tribuit, nisi ad impetrandum : quomodò eleemosyna ab omni peccato, à morte liberat, quia orationis loco apud Deum est, per quam ea bona impetramus. Id quod Ecclesiasticus exponit, inquiens : *Conclude eleemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit ab omni malo.* Nec ideò tamen sacrificium propitiatorium esse negant. Quoniam et is, qui veniam alteri impetrat, illum propitium reddidisse dicitur, quem suis precibus placavit. Per hanc igitur viam et rationem hoc sacrificium non pœnas solùm aiunt, sed culpas etiam omnes veniales mortalesque remittere. Tertia sententia est, quæ sacrificium ex opere operato in pœnas valere dicat, in culpas nullo modo. Satisfactionem itaque in altaris hostiâ esse et exsolutionem pœnæ, non expiationem et remissionem culpæ. Ad hunc enim effectum sacramenta parata esse, ad illum verò esse institutum sacrificium.

Sanè qui primam illam opinionem induerunt, hi eisdem argumentis utuntur, quæ nos attingimus, quòd Alexander et Julius tradunt, crimina omnia hoc sacrificio deleri; Athanasius, Cyprianus et Damascenus affirmant omnes sordes expiari; Chrysostomus et Theophylactus non obscurè docent, esse remissionem peccatorum. Quòd si ex verbis illis, *Quorum remiseritis peccata*, etc., colligunt theologi, ministros posse et culpas omnes remittere, et gratiam ex opere operato conferre; cur nos aliter eadem verba de sacrificio interpretemur? Præsertim cùm peccata propriè vocentur culpæ; reatus verò pœnæ non nisi per tropum, quo effectus significatur nomine causæ. Atqui confugere ad tropos theologo non licet, quandò nihil absurdi est in proprio sermone.

Rursùm sancti Patres docuère sacrificium hoc crimina abluere, sordesque detergere. Qui autem abluit, et detergit sordes, is maculam tollit; non ergò solas pœnas hæc hostia resolvit, sed culpas quoque, in quibus maculam intelligimus. Remissâ enim culpâ, manet pœna, non macula. Adde, quòd sanguis Christi mysticè hìc funditur in remissionem peccatorum, quemadmodùm nos ipsa forma consecrationis instituit; at sanguis Christi pro culpis etiam effusus est, non pro pœnis tantùm. Utrasque ergò hoc sacrificium solvit. Postremò, cùm idem Christus Patri offeratur in altari, qui se Patri offert in cœlo, sicut oblatio; quam sancta sanctorum ingressus Patri exhibet, mortales etiam culpas remittit; ità et ea, quæ in altari fit, culpas remittet, et pœnas.

Nec secunda opinatio præsidiis suis destituta est. Quoniam post oblatum sacrificium pro peccato, ut fideles intelligerent vim orationis in hostiâ ad illud delendum esse, Ecclesia his verbis deprecatur : *Sit hoc sacrificium intercessio salutaris ad veniam, sit ablutio scelerum, sit fortitudo fragilium, sit contrà mundi pericula firmamentum, sit remissio omnium peccatorum.* Atque D. Thomas, in 4, distinctione duodecimâ, quæstione secundâ, articulo secundo, quæst. secundâ, cùm in primo argumento objecisset illud : *Sit ablutio scelerum*, etc., respondit hujusmodi locutiones esse improprias. Dicitur enim hoc sacramentum scelera abluere, quia ipsa impedit, contrà ipsa robur ministrando. Et ad quartum : « Eucharistia, ait, in quantùm est sacrificium, « habet effectum in illis, pro quibus offertur; « in quibus non præexigit vitam spiritualem « in actu; et ideò si eos dispositos inveniat, « eis gratiam obtinet virtute veri sacrificii, « à quo omnis gratia in nos influxit; et per « consequens peccata mortalia in eis delet, « non sicut causa proxima, sed in quantùm « gratiam contritionis eis impetrat. » Hactenùs divus Thomas.

Tertia demùm opinio (si opiniones tamen istas habeo dicere, quas video cum communi Catholicorum sensu pugnare) quoniam in hostiæ hujus efficaciâ peccata mortalia nescit à venialibus secernere, ne utraque concedat per sacrificium remitti, ad pœnas utrorumque necessariò confugiendum putat, quæ est his potissima ratio ità sentiendi.

Harum trium sententiarum, ut dixi, nulli prorsùs assentior. Nec enim illa prima vera est, nisi omnes theologi fallantur, qui uno ore animoque dissentiunt. Nam si culpæ mortales per sacrificium solverentur, pœnitentiæ sacramentum non esset ad salutem necessarium. Ubi enim sacerdos eas semel oblato sacrificio delêsset, non esset opus easdem iterùm culpas alio remedio exstinguere. Neque Deus, qui non abundat in superfluis, duo externa signa proximè ad eumdem effectum instituerat. Constat autem, pœnitentiæ sacramentum ad remittendas culpas fuisse institutum. Quòd si sacrificium altaris ex se quoque peccata aboleret, duobus externis signis indiscriminatìm ad culpæ remissionem abuteremur. Hanc cùm adeò facilè sacrificium exhiberet, pœnitentiæ disciplina penitùs eluderetur, quoniam sacrificium offerre, remedium est cuique vel prom-

ptissimum. Quid quòd culpas mortales sine confessione sacerdotes remitterent, oblatis videlicet sacrificiis? Id si fieri à sacerdote potest, frustrà confessionis præceptum Ecclesia urgeret. Siquidem sacerdotes et sine cognitione causæ, et sine confessione peccantium culpas universas per sacrificium solverent. Ità post baptisma susceptum aliquà superesset hostia pro peccatis. Id quod retrò diximus antiquis omnibus expositoribus repugnare; novos enim fortassè isti contemnent.

Ex quo Ambrosii Catharini deliratio patet, peccata antè baptismum admissa per crucis sacrificium remitti, post baptismum verò omnia per sacrificium altaris. Hostiam quippè crucis generalem causam esse remissionis peccatorum, sive antè baptismum, sive posteà commissa sint, tùm ad Romanos et Hebræos tradit Apostolus, tùm etiam nos manifestissimè probaremus, nisi stultum esset commenta improbabilia refellere. Illa potiùs refellenda sunt, quæ isti contrà afferebant. Alexander, Julius, Athanasius, etc., sacrificium aiunt delere crimina, peccataque remittere. Hoc tribus modis refutamus. Primùm dìximus, nec ità multò antè, cùm pœnæ pro culpis debitæ delentur, solvuntur, remittuntur, tunc crimina deleri, solvi, remitti. Quo sensu Ecclesia per indulgentias concedit peccatorum omnium plenissimam veniam, id est, pœnarum omnium, quas peccando contraximus. Nec refert multùm an impropriè et figuratè illa sint dicta, an sine figurâ et propriè, quia scilicet non est plenè remissa culpa, quamdiù peccator reus est solvendæ pœnæ.

Deindè, cùm ad perfectionem sacrificii pertineat sumptio, quemadmodùm superiùs ostendimus (nisi enim consumeretur, non existimabant veteres consummatum et perfectum esse sacrificium), nihil mirum est, et corpus et sanguis Christi, quoniam gratiam conferunt; dùm sumuntur, culpas omnes ex consequenti remittant; nempè is effectus gratiæ proprius et conjunctus est. Atque hoc Ecclesia videtur significare, cùm ait : *Sumpta sacramenta, quæsumus, Domine, omnia crimina nostra detergant.* Quibus verbis intelligi voluit, sacrificium, si culpam spectes, non quia offertur, delere crimen, sed quia sumitur. Eâdem enim hâc ratione et sacramentum est, et perfectio sacrificii. Postremò, D. Thomas in quartum sententiarum, ut modò citatum est, respondit, sermones illos ad eam formam esse redigendos, quâ hæc, quæ oratione impetrantur, dicitur oratio facere, In quem sensum dictum est : *Vitam præsta puram, Solve vincla reis,* etc. Quò Moyses etiam spectâsse videtur, cùm præscriptis singulis hostiis pro peccato subjungit, Levit. 4 et 5 : *Et orabit pro eo sacerdos, et dimittetur.*

At verò ridiculum est, si verba illa, *Quorum remiseritis peccata,* etc., simpliciter ad culpas pœnasque referimus, omnia similia, utcumque, ubicumque, et à quocunque dicantur, ad eumdem quoque modum interpretari. Aliud est, mihi crede, judices constituere, qui de peccatis sententiam ferant; qui retinendi ac solvendi habeant potestatem; qui pro culparum vel levitate vel gravitate severiorem mitioremve pœnam injungant; aliud post gratiam initam et sacramentum reconciliationis acceptum, altaris Domini participem fieri. Quòd si post remissam culpam nulla prorsùs maneret pœna, nec post mortales condonatas, veniales admitterentur, nihil esset opus, post institutum Pœnitentiæ sacramentum hostiam propitiationis habere. At hâc etiam in re præcipuè nobis indulsit Christus, qui non solùm pœnitentiam dedit ad reparandam resarciendamque amissam gratiam, sed sacramentum Eucharistiæ, idemque altaris sacrificium reliquit, quo gratiam sartam tectam haberemus. Hoc enim sacrificio non modò pro conciliatâ amicitiâ par pari referimus, verùm etiam subiratum judicem et pœnam temporalem pro admissâ ac remissâ culpâ minitantem propitium reddimus; hoc sacrificio detergimus pedes, et quod Apostolis aqua in pelvim missa contulit, id ac multò etiam magis pœnitentibus tribuit sanguis missus in calicem; hoc denique oblato sacrificio disponimur, abluimur, præparamur, ut ad mensam Dominicam puriter, nedùm amicè, valeamus accedere, epulisque accumbere divûm. Ordo igitur rerum, sacramentorumque natura poscit, ne remissionem peccatorum eodem modo in Pœnitentiæ sacramento, et in altaris hostiâ interpretemur. Nec ad tropos hìc fugimus. Explicatum est namque, resolutionem pœnæ ad remissionem integram peccati attinere, nec esse plenè remissam culpam, pro quâ manet solvenda pœna. Ac si sanctorum dicta hoc sanè loco ad tropum deflecteremus, nec sine necessariâ causâ, nec sine pervulgatâ ejus vocis usurpatione id faceremus.

At ablutio criminum sine aquâ gratiæ non est, nec, nisi maculam habeat, quidquam aut tergitur, aut abluitur. Ego, lector, nolo ablutionis et maculæ metaphoras ad vivum resecare, quemadmodùm ii, qui ista subtiliùs inquirunt,

fortassè verè, sed ad communem utilitatem parùm. Nam si Scripturæ ac veterum testimonia sèmper ad illam normam velimus exigere, invenientur, ea quandoque à veritate discrepare. Id quòd unò solùm exemplo manifestum faciam, quoniam vel mihi ipsi jam hujus disputationis longitudo molesta est. Davidi ad peccati confessionem culpam esse remissam, nemo vocare in dubium potest, nisi qui ea, quæ paulò antè scripsimus, aut non legerit, aut nunquàm secum reputaverit. *Dixi*, ait, *confitebor adversùm me injustitiam meam Domino*, etc. Sed quòd remissâ culpâ nondùm fuisset plenam mundítiem consecutus, is ipse testatur, inquiens : *Ámplius lava me ab iniquitate meâ, et à peccato meo munda me*. Item : *Asperges me*, etc. Qui *ámplius* dicit, hic lotum se esse procul dubio sentit, sed non plenè atque perfectè. Macula igitur aliqua relicta erat, sordes aliquæ permanebant, quæ non fuerant penitùs priore ablutione detersæ. In hunc ergò modum dixêre veteres sacrificium abluere crimen, sordesque purgare, quamvis scirent, per pœnitentiam antè et remissam culpam, et gratiam justificationis acceptam. Pœnæ itaque resolutionem, quoniam purgatio et medicamentum animi est pœna omnis, ablutionem detersionemque appellârunt veteres, vel certè senserunt, per gratiam imperfectam non plenè sanari, abluí, mundari cor humanum, quoniam habitus vitiorum inhærentes, et inclinationes quasdam ad bonum commutabiles ex peccato trahimus ; quæ omninò res cùm statim per quamlibet contritionem evanescant, tùm exploratum est, quasi sordes animi et morbos esse. Benignè igitur fecit Dominus in voluntate suâ Sion, cùm post sacrificium cordis humílitati atque contriti quo deletur culpa, alterum acceptat sacrificium justitiæ, quo solvitur pœna. Utroque purgantur sordes, utroque abluimur et mundamur, sed non eodem modo. Multæ enim variæque purificationes, à rebus diversis existunt, quas si similes omnes esse velis, stultum te esse fateare. Nam peccati maculam omninò totam, ità ut ne vestigium maneat quidem, per quamvis gratiæ ablutionem penitùs eluí, nec ratio admittit, nec auctoritas.

Sed sanguis Christi offertur, et mysticè fundítur in remissionem omnium peccatorum. Mihi profectò sæpissimè de eâ re cogitanti maximè illud considerandum videri solet, quod in superioris cujusdam argumenti refutatione breviter admonui, sanguinem Christi in omnibus quidem sacramentis operari, sed in singulis suum cuique proprium effectum edere, juxtà cujusque peculiarem et significationem et naturam. Quemadmodùm causa universalis prima non totam vim in singulis adjuvantibus causis effundit, sed ad illarum omninò vires vel perfectas se attemperat, et varios quasi partus procreat perfectione et imperfectione differentes ; sic Christi sanguis per se quidem et in baptismo et in pœnitentiâ remissionem peccatorum facit, sed non similiter tamen. Nam in baptismo, quoniam regeneratio est, totam perfectò culpam pœnamque resolvit ; in pœnitentiâ verò, quoniam est judicium, et satisfactionem habet adjunctam, culpam resolvit, pœnam non plenè, donec satisfactio fuerit expleta. Atque in reliquis sacramentis omnibus remissio quidem peccatorum est, sed quodam modo et quasi per accidens. Quia nimirùm non sunt per se aut confirmatio, aut eucharistia, aut ordo, aut matrimonium ad remittendum peccatum instituta ; sed proprias tamen operationes habere nequeunt sine gratiâ, quæ si peccata in animâ reperiat, ea depellit, ut contraria. Sacrificium altaris invenio, cùm ad veritatem cœpi revocare rationem, quia per se propitiatorium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum.

Verùm cùm species habeat panis et vini, idemque et altare hic et mensa sit, ratio ipsa rerum et ordo naturæ postulat, ut hujus altaris effectus in illis existat, qui mensæ hujus participes esse possunt, nempè accepto sacramento reconciliationis, antequàm ad amicorum convivium accedere absurdum est. In his autem culpa mortalis remissa est. Quarè sanguis Christi in speciebus panis et vini per se quidem remissionem pœnæ et culparum venialium tribuit ; interdùm tamen, quamvis per accidens, tribuit etiam mortalium ; non quia offertur, sed quia sumitur. Tunc enim, ut sæpè dixi, consummatur sacrificium. Quod cùm fortè invenit hominem in peccato mortali, ignorato tamen, gratiam confert, illumque justificat, si D. Thomæ auctori credimus.

Quamobrem, tametsi Christi sanguis offertur, et mysticè funditur in remissionem peccatorum (ut jam argumento respondeamus), ex significatione tamen specierum panis et vini, tanquàm ex causâ instrumentali et adjutrice definitur, ut eam remissionem efficiat, cujus participes sunt ii, qui non indignè ad altare Domini accedunt, id est, qui nullius culpæ mortalis sibi sunt conscii, quàm non priùs per pœnitentiam eluerint. De effectu sacrificii ex opere operato sermo sit ; nam quasi orationis loco ad impetrandam gratiam scio pro mortali posse

etiam offerri. Nec tamen effectum semper habere necesse est, et quasi lege editâ pœnitentiam peccatori, atque adeò veniam impetrare, tametsi oratio est hæc Deo gratiosa vel maximè. Sed objicis: Exauditus est Filius semper pro suâ reverentiâ, et hoc sacrificium semper offert Patri Filius; sempiternum ergò effectum habet. Nec enim oratio Filii frustrà et vanè fundi potest. Cui argumento respondeo. Quas Christus per se ipse fundit preces, eas omni et tempore et loco exaudit Pater; at quas ille offert per homines non semper exaudit. Sicut causa prima quos effectus per se sine adjutrice aliâ voluit edere, in his nihil frustrà egit aliquandò. At per secundas causas operatur, frustrà quandoque agere dicitur, hoc est, quandoque finis evanescit non à præcipuâ causâ, sed omninò ab adjutrice. Ad eumdem quoque modum, si Christus in cœlo hoc sacrificium offert, ut verè offert, non ad omnem effectum sanguinis instituit offerre, sed ad effectum sub certis speciebus et figuris definitum. Prima igitur sententia sic nobis refutata sit.

Qui verò solam vim impetrandi in altaris hostiâ ponunt, hi in pœnis peccatorum primùm errant; quas sacrificio sanguinis Christi tanquàm pretio exhibito redimi, quoniam res nota erat, perstrinximus breviter paulò antè. Si enim eleemosynis peccatorum pœnæ redimuntur, cur negemus, Christi sanguine oblato in altari redimi? Ecquis autem ferat, sacrificiis veteris legis pœnas resolvi, sacrificio novæ legis non resolvi? An vilior est Deo sanguis Christi, quàm sanguis hirci? Sed, quemadmodùm in sacramentis, non modò quia actio nostra memoria est, satisfactionem habet adjunctam pro pœnâ culpæ debitâ, verùm etiam ex eo, quòd per talia signa propriè nobis sanguis Christi applicatur, vi ipsius sanguinis, et major gratia confertur, et major pars pœnæ remittitur, sic in sacrificio altaris non solùm quia oblatio nostra meritum habet, sed quia per ejusmodi externum signum passionis Christi commemoratio atque adeò applicatio fit, ex opere operato, id est, virtute sanguinis ipsius cumulatior pœnæ remissio et offerrenti contingit, et iis etiam, pro quibus offertur. De vivis intelligo; nam in defunctis non subest causa eadem. Ad hos quippè sicut merita Christi per indulgentias non nisi ad modum suffragii perveniunt, ità forsan nec sacrificii vis, nisi orationis et suffragii locum habet. At vivis per viam redemptionis et pretii prodest, quod lege justitiæ acceptandum est, perindè ut si quanta pecunia debetur, tanta etiam exsolvatur.

Errant deindè isti in culpis venialibus, quas hoc omninò sacrificio deleri, testes sunt e scholæ theologi, et veteres etiam sancti. Nec enim minore Ecclesiæ consensione venialia per sacrificium altaris, quàm per aquam benedictam, per orationem Dominicam, aut similia hujusmodi religionis opera remittuntur. Estque argumentum in promptu certissimum, quòd ex vi formæ, quâ consecratur sanguis, speciesque panis et vini retrò collegimus, peccata amicorum, qui videlicet ad mensam Dominicam haud indignè accedunt, per hoc sacrificium resolvi. Illa autem levia sunt et venialia, quæ in amicis etiam inveniri queunt. Ut apertè Christi ergà nos providentiam et benignitatem, intelligas, qui gravioribus morbis graviorem pœnitentiæ curationem adhibuit, leviores autem faciliori sacrificii medicamento curavit. Sed hæc hactenùs. Isti, atque etiam qui tertiam sententiam secuti sunt, videant, quomodò tueri causam suam possint, cùm non solùm pœnas, sed veniales etiam culpas per altaris hostiam remitti, ratio et veritas ipsa convincat. Ac de argumenti noni confirmatione, vereor ne nimiùm multa dixerimus.

Decimum verò argumentum quæstionem perobscuram habet de valore sacrificii, ubi quibusdam theologis, quos video doctissimos habitos in scholâ, placuisse intelligo mirabilia quædam; sed nihil est tàm improbabile, quin argumentando probabile quandoque appareat, his præsertìm, qui de facie rerum judicant, et argutiis suis fumos theologiæ persequuntur. Horum de valore missæ sententias refellere longum et molestum erit. Meam itaque breviter exponam, quantùm videlicet satis erit, ut argumento huic respondeatur. Primùm ergò vocari in dubium non debet, quin valor missæ ratione quâdamtenùs infinitus sit, hoc est, ad sufficientiam, non ad efficientiam. Nam sicut Dei virtus et potentia sufficiens est quidem, ut infinitum effectum edat, quoniam infinita ipsa est, sed semper tamen edit finitum, quia infinitum capere res creata non potest; sic Christi sanguis ubicumque reperiatur, sive in cruce, sive in altari, infiniti pretii est, quia idoneus, ut pro infinitis, si essent, hominibus satisfaceret; sed quoniam sunt finiti semper, effectus semper finitus est, quamvis pretium sanguinis nullo fine circumscriptus sit. Ac de hostiâ crucis quidem nulla hodiè nobis controversia est; hostiam verò altaris infiniti valoris esse, duobus argumentis explorare perceptum est et cognitum. Unum illud est, quod refutare modò nitimur. In eâ enim parte, docet sacrificium

infinitum esse, quia sanguinem Deo infiniti pretii exhibet, difficile factu est, efficacitatem illius argumentationis non probare.

Alterum argumentum est, quòd si valor missæ finitus esset, minùs satisfacerent pro pœnâ debitâ decem homines, qui offerrent sacrificium, quàm si duo tantummodò offerrent. Si enim rem quamcumque finitam decem hominibus partiaris, non tanta portio obveniet singulis, quanta duobus contingeret, si inter duos solùm divideretur. Ità, si decem audirent missam, valor distributus in plures, minor in quocumque illorum existeret, quàm si duo tantùm sacrificio interessent. Item, quò plures ministri vel in altari, vel in choro sacrificio solemni inservirent, eò minorem hostiæ partem acciperent. Quarè, qui post me vel auditor, vel adjutor ad missam accederet, is fructûs mihi et satisfactionis partem adimeret. Quæ profectò omnia absurda sunt. Quibus rebus efficitur, ut si duo fideles sacerdoti stipem et eleemosynam conferant, qui pro illis hostiam præbeat, non sit prior minorem ex Christi sanguine utilitatem percepturus, quàm si posterior nullus omninò exstitisset. Quemadmodùm, si juxtà crucem quis unà cum Christo Patri offerret sanguinem illum, nihil consequeretur minùs si solus, quàm si infiniti tunc simul adessent, qui idem cum Filio sacrificium exhiberent. Eadem quippè hostia in cruce atque in altari est; tametsi ibi patens, hìc in mysterio abscondita. Nec sacerdos tamen laboris sui mercedem quamlibet accipere à multis pro missâ unâ potest, sed quæ satis erit, ut de altari ad sobrietatem comedat. Non enim sanguinis Christi fructum meritumque vendit, sed operas suas, ministeriumque locat. Quocircà nihil omninò plus à pluribus vindicare potest ac si minor esset utilitas in pluribus, quàm in uno. Omnis autem opinio in hoc consentiat necesse est, sacerdotem, sive pro paucis, sive pro multis celebret, cibum vitæ necessarium expetere suo jure posse. Quem si unus non dederit, nulli facit injuriam, si expetierit à pluribus. Quin injurius es tu, si cogas sacerdotem, ut solùm pro te ille hostiam præbeat, nisi tu illi præbeas cibum. Qui quantus quàmque sit homini necessarius, prudentia magis quàm theologia dijudicat. Uno in tempore et loco non satis erit argenteus nummus, alio forsitan plus nimio erit.

Sanè quòd de utilitate sacrificii diximus, rectè Cajetanus admonuit, hoc ad eos tantùm qui offerunt referendum esse. Nam qui non offerunt, ii non æqualem partem accipiunt, si pro pluribus, ac si pro uno duntaxat offerretur. Ut si sacerdos suâ sponte à nemine amicorum invitatus, pro illis absentibus sacrificet, dico, non tantùm valere multis, quantùm valeret uni, si pro uno illorum singulariter sacrificaretur. Ad satisfactionem loquor; ad impetrationem namque nulla vis minor in sacrificio est, quod pro multis offertur, quàm in eo, quod pro uno solo. Quæ omninò res cunctis orationibus communis est, quibus nihil detrimenti ad impetrandum est, quòd pro pluribus effunduntur. At adjutores auditoresque missarum, ii etiam, qui sacerdoti alimenta ministrant, vel quoquo modo sacrificio inserviant, reverà offerunt sacrificium, ideòque pro suâ devotione quisque partem capit hostiæ illius. Certè quò causa adjutrix sacrificii principali causæ conjunctior est, eò magis pro pœnâ satisfacit; ut sacerdos plus quàm diaconus, diaconus plus quàm subdiaconus, subdiaconus plus quàm acolythus, acolythus plus quàm auditor; horum autem utrumque excellit is, qui sacerdoti stipendium vitæ necessarium dederit. Atque hi etiam, quò devotiùs ac religiosiùs suo quisque munere fungentur, eò magis satisfacient. Tanta verò devotio et religio in offerendo sacrificium esse poterit, ut unâ oblatione tota pœna debita resolvatur. Nec enim si sacrificium infiniti valoris est, idcircò tota semper pœna redimitur. Quoniam infinitum est in genere causæ universalis, quam infinitam licèt causæ adjuvantes ad finitos effectus determinare solent, tantò vel majores, vel minores, quantò vis adjuvantium causarum vel major, vel minor est. Id quod in primâ rerum naturalium causâ cernimus, quæ tametsi infinitæ virtutis ipsa est, per causas secundas finitos effectus edit tantos et tales, quantos et quales causarum adjutricum vis et natura poscit. Nec sacerdos sacrificio imponit limites ex merito et sanctitate, sed ex intentione et applicatione suâ, quo huic, aut illi pro quo offert, sacrificii virtutem applicat. Sanè, quemadmodùm parvulis baptizatis per ministri intentionem Christi sanguis applicatur, certusque gradus gratiæ confertur, non quem administri sanctitas præfinivit, sed quem præscribere voluit Christus (nam quotus gratus ille sit, mortalibus ignotum est), sic his, pro quibus sacrificium offertur, si simul iidem non offerunt, certus gradus pœnæ remittitur, quem nos ignoramus, Christus suâ voluntate præstituit. Sed ut adulti eò majorem à baptismo gratiam percipiunt, quò religiosiùs et devotiùs percipiunt baptismum, ità à sacrificio majorem utilitatem capiet is qui sacrificium sanctiùs et ferventiùs offeret. Par-

vulis porrò ablutio peculiaris ministri vim crucis ad certum gradum gratiæ definit, quem æqualem in omnibus illis esse credimus, quòd æqualis in omnibus dispositio est; adultis verò quoniam non est eadem dispositio, sed alia cuique atque alia, non idem gratiæ gradus, sed alius alii conferetur. Quo modo vim sacrificii universalem et infinitum sacerdotis singularis oblatio determinat, vel ad certam et æqualem remissionem pœnæ in his, qui eodem modo se habent ad sacrificium, vel etiam ad inæqualem in iis, qui cùm causæ adjuvantes sint sacrificii, aliter atque aliter afficiuntur, hoc est benè, meliùs, optimè.

Quòd si Christi sanguis non propriè noster esset, quàm suus cujusque proprius est, sine dubio Christi sanguine oblato, tota pœna, quamvis infinita, solveretur. At, sicuti diximus, noster est Christi sanguis eo modo, quo lux solis nostra est, nempè ut causa universalis, cujus vis major minorve recipitur pro eo ut subjectum magis minùsque disponitur, pro eoque ut causæ adjuvantes majus minusve opis ferunt ad effectum. Atque post hæc in refutando argumento decimo otiosum erit verba plura prodigere.

Undecimum quoque argumentum ridendum magis erat quàm refutandum. Sed ridicula missa, præsertim cùm in tantâ hominum cæcitate et miseriâ nihil est quod rideamus. Prior ergò ejus argumenti particula facillimè eluditur. Nulla enim repugnantia est, quin convenit maximè, ut quâ re Deo gratiam referimus benefico, eam rem offeramus irato. Eisdem quippè muneribus, bove, ove, agno, veteres patres et gratiam Deo referebant, et illum placare curabant. Quem in modum nos corpus et sanguinem Christi, divino nobis dono concessa munera, Deo et propitiatoriè reddimus, et eucharisticè. Nam quòd putent sacrificiorum species confundi, si idem eucharisticum et propitiatorium sit, in eo mirificè isti falluntur. Non enim confunditur triplex animæ vis vegetandi, sentiendi, intelligendi, si in unâ rationali animâ tres excellenter existant. Ex quo intelligitur, si veteris legis multa, eademque varia sacrificia unum novæ legis omnia transierint, ubi contineantur et emineant, non hanc esse specierum permixtionem confusam, sed christiani sacrificii excellentiam perfectam. Deindè in moribus hoc videmus, ut diversa virtutum ac vitiorum genera in unam actionem coeant, si huic diversi fines accedant. Idem scilicet actus est furtum et sacrilegium, idem misericordia et religio. Nihil igitur vetat, quin eadem hostia, ad diversos relata fines, et propitiatoria sit, et eucharistica. Deum sanè nos in remissione etiam peccati et misericordem et justum agnoscimus, ut et gratis remittat peccata, et pretio remittat tamen. *Justificati gratis per redemptionem, quæ est in Christo Jesu*, ait Apostolus ad Rom. 3, 24. Et rursùm, 1 Cor. 6, 20: *Empti estis pretio magno.* Donavit autem Christus nobis pretium hoc, gratisque donavit, ut debita nostra solvamus. Quamobrem tùm filio, tùm patri ingentes gratias agimus; imò, ut aliquandò diximus, par pari referimus. Quia verò pretium istud acceptum licèt, sed nostrum est tamen verè hoc exhibito peccata nostra redimimus, Deumque suis beneficiis placamus. Quam rem Irenæus, lib. 4, cap. 34, in hæc verba prosequitur: « Qui nullius est indigens Deus, in se assumit bonas « operationes nostras ad hoc ut præstet nobis « retributionem bonorum suorum, sicut Dominus ait: *Venite benedicti*, etc. Ità et verbum dedit populo faciendarum oblationum, « quamvis non indigeret eis; ità et nos offerre « vult munus ad altare. » Hactenùs Irenæus. Et Cœlestinus hujus nominis primus, in epist. 3 ad omnes Galliarum episcopos, eleganter exclamat: « O misericordiam Dei, qui nostra « vis esse merita, quæ tua sunt dona; et pro « his, quæ liberaliter largitus es, æterna præmia es daturus! » Quæ causa Christo Domino fuit, ut initio statim cœnæ gratias egerit, accipiens panem et vinum, ut distribueret discipulis. Accipiebat ergò ipse, qui dabat, et ideò gratias agebat. Quo modo nos et gratias agimus Deo pro accepto munere, et damus acceptum pro redemptione animarum nostrarum. Quæ omnia ferè in argumento 2, pro primâ conclusione, et in argum 3, pro conclusione 2, et in responsione ad argum 5 explicata sunt. Nam et posterior hujus undecimi argumenti particula in responsione ad tertium satis confutata est. Cur autem Eucharistia sacrificium sit, cætera sacramenta non sint, non est illa causa, quam isti reddunt; sed quia in Eucharistiâ corpus et sanguis Christi verè manent, in cæteris sacramentis non manent. Undè cùm tàm pretiosa munera in Eucharistiâ habeamus, offerre ea Deo et possumus jure, et debeamus. Sine oblatione autem sacrificium non est. In Eucharistiæ quoque oblatione mysticè Christus et incruentè immolatur, ideòque ibi hostia est, in aliis sacramentis non est. Propriè dico; nam per translationem baptismus quandoque hostia dicitur. Abeant ergò cæci et indocti Lutherani, quos in unq

hoc exemplo patefecimus disciplinarum omnium ignaros esse, theologiæ, philosophiæ, dialecticæ, grammaticæ. Nec enim rem tantummodò, sed sacrificii etiam nomen, ignorant.

CAPUT XII.

Exemplum secundum, ubi theologiæ conclusio in quæstionem vertitur.

QUÆSTIO DE VISIONE ANIMÆ CHRISTI. — Quanquàm in singulis præcedentibus libris, Lutheranorum nos malitia coegit de uno aliquo theologiæ principio disserere, atque adeò quæstionum, quæ præter naturæ ac disciplinæ ordinem in controversiam veniunt, multa exempla ponere; sed capite superiore tàm in eo pugnæ genere stylum diligentiùs exercuimus, et quasi ad spectaculum liberiore disputatione lusimus. Tametsi non ludicrum hoc, sed verum certamen fuit, quod spectante orbe in Tridentino concilio certavimus. Ubi Patribus magnum lumen accendimus, tenebras adversariorum dispulimus, theologi visi sumus, audaciùs verò fecimus, quàm scholæ auctores cæteri. Illi enim jejunè solent, nullis ornamentis orationis adhibitis, hæreticorum sensa rationesque referre; nos autem illa ipsa hæreticorum argumenta ità amplificavimus, auximus, ornavimus, ut et quæ arma inimici habent, acuisse videamur, et quæ non habent, suppeditâsse. Sed, quod aliàs sæpè dixi, veritas mendacium superat, miris licèt modis instructum et ornatum. Verùm, ne plus justo volumen excrescat, non ad eum morem reliqua copiosè exempla persequemur, sed angustè et contractè disputabimus, atque utriusque partis argumenta non omnia sed præcipua breviter perstringemus.

Agedùm ergò, illa sit nobis secunda quæstio, an Christi anima statim ab initio creationis suæ Deum clarè viderit? Sunt enim in utramque partem argumenta adeò probabilia, ut neutra firmè stabilita videatur. Bucerus porrò negat Christi animam fuisse à principio perfectam. Erasmus in dubium vocat. Theologi vix ostendunt. Qui verò inficiantur, ii hujusmodi argumentis uti possunt.

1. Primùm, in Christo fuit fides, sicut scriptum est, in Isa. 11, 5 : *Erit fides cinctorium renum ejus.* Non ergò mens ejus videbat Deum, quoniam *fides argumentum est non apparentium*, ait Paulus ad Hebr. 11, 1.

2. Deindè, Christus spem habuit, quemadmodùm ipse Patri loquens ait, Ps. 21, 10 : *Spes mea ab uberibus matris meæ.* Quod autem videt quis, quid sperat?

3. Prætereà, timuit, ut videre est apud Marcum, cap. 14, *Timor autem futuri et incerti mali est*, ait Aristoteles, Rhetoric. libro 2. Non igitur videbat clarè Deum, in quo nihil ut futurum incertumve cognoscitur.

4. Prætereà, crevit gratiâ non solùm apud homines, sed etiam apud Deum, Luc. 2, 24. Non itaque erat beatus, nec videbat Deum, quia beati crescere in gratiâ non queunt.

5. In notitiâ insuper et visione beatâ nulla rerum cognitarum successio est. At Deus Christi animæ quædam demonstrabat, alia celabat posteà demonstraturus, juxtà illud Joan. 5, 20 : *Pater omnia demonstrat filio, quæ ipse facit, et majora his demonstrabit ei opera.* Et rursùm, Marc. 13, 32 : *De die illâ nemo scit, nec filius.*

6. Præstantius item et jucundius est gloriam et honorem consequi per opera digna, quàm sine ullo omninò merito. Christus ergò animæ suæ felicitatem tanquàm virtutis præmium accepit. Quarè non est in primo instanti visionem Dei consecutus. Meritum enim præmium antecedit, laborque mercedem. Nec fieri potest ut simul quis et mereatur beatitudinem, et beatus sit, nisi simul sit anima et in viâ, et in viæ termino.

Confirmant autem argumentum hoc sacrarum litterarum testimonia plurima. Ut illud, Isa. 53, 11 : *Pro eo quòd laboravit anima ejus, videbit et sanabitur. Satiabitur* autem, ait Ps. 16, 15, *cùm apparuerit gloria Dei.* Item, Ps. 44, 8 : *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Item, cùm dixisset Ps. 15, 9 : *Caro mea requiescet in spe;* et : *Non derelinques animam meam in inferno,* subjicit Christus ipse : *Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo.* Non igitur antè mortem adimpleverat eum Deus lætitiâ vultûs sui; quâ de re ne ad faciem quidem videbat Deum. Item, Apoc. 5, 12 : *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere dignitatem et sapientiam;* non ergò antè mortem acceperat, sed meritus est eas accipere moriendo. Item, Isa. 62, 11 : *Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, et opus illius coràm illo.* En merces, en opus; gloriam ergò animæ commeruit. Nam gloria corporis, tametsi merces fuit operis sui Christo, non tamen fuit simul cum eo. Item Hebr. 2, 10 : *Decebat eum, propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari.* Quid autem per consummationem intelligat Paulus quanquàm nomen ipsum præ se fert, in eâdem Epistolâ exponit, inquiens, cap.

11 : *Ut non sine nobis consummarentur.* Finem ergò suum Christus per passionem adeptus est.

Postremò, non potest esse cum summo gaudio summa tristitia conjuncta; at qui videt Deum, is maximè gaudet; Christus verò maximè tristatus est, juxtà illud : *Tristis est anima mea*, etc. Et iterùm : *Repleta est malis anima mea.* Non ergò Deum videbat, nisi velis duo simul contraria in eodem subjecto exstitisse, eamdemque animam pariter et repletam malis, et repletam lætitiâ cum vultu Dei. Hæc videlicet sunt argumenta potissima, quæ è locis theologiæ contrà veram theologiæ conclusionem depromuntur. Nam si quæ sunt alia, vel facilia sunt, et cuique in promptu parata, vel ad ea, quæ posuimus, omnia referuntur. Sed nihil movere nos debet, ut ab scholæ decreto recedamus.

Omnes autem theologi definiunt, *Christum ab instanti conceptionis Dei essentiam vidisse.* Quæ conclusio licèt solâ theologorum auctoritate probaretur, satis firma habenda esset, quemadmodùm lib. 8 constituimus; sed his quoque argumentis demonstratur.

Primùm ex illo Joan. 1, 14 : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre.* Quo loco D. Thomas advertit, gloriam animæ Christi ex personali unione verbi et animæ esse derivatam : id enim Evangelista non obscurè significat, cùm voce eâdem repetitâ ait : *Gloriam quasi unigeniti à Patre.* Illam sanè animam talem existimemus necesse est, qualem decebat eam esse, quæ esset Deo conjuncta vel maximè; nimirùm undecumque perfectam, omnibusque omninò numeris absolutam. Quod qui non sentiat, hic de unione personali Dei et hominis stultissimè sentiet. Jam si anima Christi unita Verbo non fuisset glorificata, fuisset profectò imperfecta. Magna quippè humanæ menti perfectio deest, si felicitas deest. Ac videre Deum per speculum in ænigmate, imperfecti hominis esse, testis est Paulus in hæc verba 2 Cor. 13, 10 : *Cùm venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Cùm essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus; quandò autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte*, etc. Quia igitur ab utero Christus non sapiebat ut parvulus, sed vir omninò perfectus erat, ab utero quoque Deum facie ad faciem videbat. Id quod Jeremias prædixit, inquiens, cap. 31 : *Novum creavit Dominus super terram : Femina circumdabit virum.* Adde, quòd cui communicatur esse, ei etiam communicatur propria rei operatio, quæ consequitur esse, ut cui datur esse ignitum eidem quoque datur ut calefaciat; et cui daretur esse sol, is sine dubio illuminaret. At propria Dei actio est videre seipsum; hâc enim visione beatus est : ergò, cùm anima Christi haberet esse divinum, habebat item suo modo divinæ naturæ propriam actionem, atque adeò videbat Deum. Adde etiam, quòd major erat unio animæ Christi cum Verbo, quàm unio beatorum; sed ex hâc existit claritas in intellectu beati, ut Deum videat : ergò multò magis ex illâ talis claritas orietur. Id divus Thomas hâc ratione confirmat : « Quantò receptivum propinquius « est causæ influenti, tantò abundantiùs et « pleniùs recipit influentiam ejus. » Sed mens Christi propinquior erat causæ luminis gloriæ, quàm omnes angeli beati : pleniùs ergò atque perfectiùs cognoscebat Deum.

Argumentatur prætereà D. Thomas, gloriam in animâ fieri ex eo, quòd divinitas sit præsens intellectui, sicut lumen in aere ex præsentiâ solis. Quia enim *gloria Dei ingrediebatur per viam orientalem, terra splendebat à majestate ejus*, ait Ezech. 43, 2. Cùm ergò lux ipsa non solùm ingressa fuerit in animam Christi, sed ei fuerit in idem esse personale conjuncta; claritas gloriosa indè secuta est, ut splendor sequitur solem. Prætereà, Deus attingitur à naturâ intellectuali per cognitionem et amorem; at anima Christi propinquissimè attingebat Deum, quia erat Deo propinquissima : ergò ejus propriæ actiones, notitia et amor, non longè, sed proximè Deum attingebant. Mens verò, cùm est viatrix, peregrinatur à Domino, à longèque repromissiones aspicit; cùm autem videt per speciem, præsens est et propinqua, ut ad Corinthios et Hebræos tradit Apostolus. Si ergò anima Christi peregrina et hospes erat super terram, certè non erat Deo per cognitionem proxima, sed angeli erant Deo proximiores.

Nec me fugit, posse à calumniantibus objici, aliud esse quòd res sit præsens animæ secundùm esse reale, aliud quòd sit præsens secundùm esse intelligibile. Anima enim nostra intellectui nostro conjunctissima est, si esse reale consideres. Sed quia conjuncta non est secundùm esse intelligibile, videre eam in se, quamdiù mortali corpore circumdamur, non valemus.

At hæc objectio haberet fortassè locum, si filius Dei animæ rationali, perindè ut lapidi aut stipiti fuisset unitus, nec in unione illâ esse

intellectuale primò spectatum exquisitumque fuisset. Verùm Patres Ecclesiæ veteres, mentem potissimè assumptam credidêre, per mentem animam, per animam vel ipsam carnem. Augustinus in libro de agone christiano: « Invisibilis, ait, et incommutabilis veritas per « spiritum animam, et per animam corpus « accepit. » Et in epist. ad Volusianum : « Ipsa « magnitudo, inquit, divinæ virtutis animam « sibi rationalem, et per eamdem corpus humanum, totumque omninò hominem in melius mutandum cooptavit. » Ac Damascenus, in lib. 3, « unitum esse ait carni per medium « intellectum verbum Dei. » Quam rem divus Thomas, p. 3, quæst. 6, divinè, ut omnia, explicavit. Atque hæc causa, ni fallor, Evangelistæ fuit, cur non diceret, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed Verbum carnem factum esse. Verbum enim prolem mentis apertè significat, et naturam intellectualem præ se fert. Quorsùm autem Joannes diceret, primum intelligibile, hoc est, Verbum extremo illi, id est, carni se junxisse, nisi ut moneret, Sapientiam Dei attigisse quidem à fine usque ad finem fortiter, sed disposuisse tamen omnia suaviter, et carnem sibi propter animam univisse? Etenim quod per se intelligibile erat, id cui se priùs quàm intellectui mentique conjungeret? Nempè ex fine assumptionis liquidò apparet, quid Dei verbum in eâ conjunctione expetierit. De quâ re, quoniam non ità multò post latiùs dicturus sum, nunc illud satis est, finem hominis Dei notitiâ constare. Qui ergò factus est homo, ut hominem ad finem suum, id est, claram Dei cognitionem duceret, is mentem sibi præcipuè conjunxit, quâ finis prænoscitur, quæritur, possidetur.

Hoc verò illa etiam argumentatio confirmat. Filius Dei in hoc natus est, et ad hoc venit in mundum, ut testimonium perhiberet veritati. *Ecce*, ait Deus in Isa. 55, 4, *testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* Ut autem testis perfectus sit, illa res in eo prima quæritur, ut hoc probè cognoscat et teneat, de quo testimonium est laturus. Si dux itidem, et præceptor consummatus quispiam habendus est, scire illum oportet et finem, quo ducat, et veritatem omninò quam doceat. At Christus testis veritatis erat, à Patre dux, et præceptor constitutus; quocircà necesse erat, ut à Dei verbo mens potissimùm, et ratio hominis in ipsâ unione perficerentur. Nec laborare diù opus est, ut invenias, quandò Apostoli gloriam quasi unigeniti à Patre viderint, cùm Petrus, Epist. 2, cap. 1, id significantissimis verbis patefaciat : *Non indoctas fabulas secuti*, ait, *notam facimus Domini nostri Jesu Christi virtutem et præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim à Deo Patre honorem, et gloriam, voce delapsâ ad eum hujuscemodi à magnificâ glorià : Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipsum audite; et hanc vocem nos audivimus de cœlo allatam, cùm essemus in monte sancto cum ipso. Virtutem et potentiam* vocat, quâ Verbum caro factum est; *præsentiam* verò, quâ habitavit in nobis; at virtutem et præsentiam simul, quia filius hominis erat in cœlo, hoc est, ejus anima videbat Deum, et vivebat tamen in mortali corpore super terram (1). Ità enim prænuntiaverat David in paucissima verba : *Beatum faciet eum in terrâ.* Nam quòd beatus aliquis quasi transiens fuerit in terrâ, in Scripturis sæpè legimus. Sed quòd habitaverit in nobis quasi colonus, et quasi viator declinans ad manendum, hæc præsentia potentiæ miraculum est. Sanè viderunt gloriam animæ in corpore tanquàm in speculo, ideò aptè dixit, *speculantes*, gloriam autem quasi unigeniti in *voce delapsâ à magnificâ glorià : Hic est*, etc. Testis oculatus est : *Ipsum audite;* doctor veritatis exploratæ, ac visæ est : *Ipsum audite;* dux est, qui et viam sciat, et terminum sciat : *Ipsum audite*, atque adeò videte et contrectate; nam habitat in vobis, quamvis gloria ea sit apud me, quam in præsentiâ cernitis. Sed de primo Joannis testimonio nimiùm multa. Secundum principale testimonium pro eâ conclusione comprobandâ illud est Joan. 1, 14 : *Verbum habitavit in nobis; plenum gratiæ et veritatis.* Undè divus Thomas bifariàm colligit. Sive enim plenitudinem gratiæ in Christi animâ ponas, sive plenitudinem veritatis, utrinque conficitur, eam Dei essentiam vidisse. Gratia quippè viæ in ordine ad gratiam patriæ imperfecta est, tantùmque deficit à plenitudine, quantùm à perfectione deficit. Quarè, si imperfecta gratia in Christo fuit, non fuit nimirùm gratiâ plenus. Objicit autem, Beatam Virginem, dùm vitam etiam mortalem degeret, plenam gratiâ fuisse, nec vidisse tamen Deum. Verùm hunc scrupulum eximit tertiâ parte, quæstione septimâ, articulo decimo. Non enim fuit Christus gratiâ plenus ex parte, sed omni modo, ut articulo primo, et nono ejusdem

(1) Memento scriptum esse : *Non videbit me homo, et vivet;* ad Christum id esse referendum ostendit Joannes, cap. 10. (Vide Cajetanum in Ps. 8, Jerem. 4.)

ejusdem quæstionis ostenderat. Nempè *in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificans*, etc., Col. 1, 19. Et iterùm : *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, Col. 2, 9. Nulla ergò ei gratiæ perfectio aut plenitudo defuit. Ità habuit gratiam consummatam, cum quâ gloria animæ conjuncta et colligata est.

Quòd autem anima illa habuerit scientiæ ac veritatis plenitudinem, probat tertiâ parte, quæstione nonâ, articulo primo et secundo, quæstione item decimâ, articulo quarto. Videlicet, non in Christo omnem plenitudinem inhabitâsse, quia plenitudo ei scientiæ defuisset. Nam, cùm venit quod plenum et perfectum est, evacuatur quod ex parte est. Non igitur cognoscebat ex parte anima Christi Deum, sed plenè atque perfectè. Quocircà non erat in eâ fides, sed visio.

Atqui hujus argumenti vim et nervos omnes Cajetanus frangit, cùm probabili ratione contendit, legi oportere : *Plenus gratiæ et veritatis, Joannes testimonium perhibet de his.* Frangeret sanè, si probabilis sententia esset. Verùm vulgatâ editione reprehensâ, græcis latinisque exemplaribus rejectis, interpretibus sugillatis, sanctis expositoribus explosis, quid probabile fore putamus? Ecclesia certè meliùs intellexit verba illa : *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre*, per parenthesim fuisse interjecta, cùm ait : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (cujus gloriam vidimus, quasi unigeniti à Patre) *plenum gratiæ et veritatis.*

Tertium pro illâ conclusione testimonium mox in eodem Evangelio sequitur : *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, quia gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Quæ sententia superiori connexa, nisi cæci sumus, apertissimè ostendit, verba ea, *Plenum gratiæ et veritatis*, ad Christum esse referenda. Sed hâc re missâ, id, quod instat agamus. Accepit igitur Christus gratiam et veritatem, ut ex eo gratia in omnes et veritas emanarent. Habuit itaque maximam et perfectissimam gratiam ac veritatem. Quia enim sol lucem habuit, ut indè omnia lucém acciperent, habuit nimirùm maximam et perfectissimam lucem. Quarè, sicut perfectissima lux omnes lucis effectus edere potest, perfectissimaque justitia omnes effectus justitiæ; sic Christi gratia et veritas omnes habebant gratiæ et veritatis effectus. Undè Dionysius, cap. 4, de div. nom., ait solem, quia universalis causa generationis est, ad ea omnia suâ virtute se extendere, quæ sub generationem cadunt. At effectus præcipuus gratiæ et veritatis consummatæ est videre Deum.

Prætereà, salus humanæ naturæ finis fuit humanitatis assumptæ. Per hanc enim, tanquàm per instrumentum, operatus est Deus salutem in medio terræ. Undè et Christum Apostolus, ad Hebr. 1, 10, scribit : *multos filios in gloriam adduxisse auctorem salutis eorum.* Et alio loco : *Misit Deus filium suum*, inquit, *ut adoptionem filiorum reciperemus.* Instrumenti vero dispositio et qualitas præcipuè quidem pensatur ex fine. Salus autem animæ intellectu sano constat et voluntate sanâ. At voluntas per gratiam sanatur, intellectus per veritatem. Perfectam igitur oportuit habuisse et gratiam et veritatem eum, per quem cæteris omnibus salus futura erat, omnisque omninò et gratia et veritas. Quia principium in unoquoque genere oportet esse perfectum, sicut solem videmus in genere lucidorum. A principio ergò Christi voluntas perfectè amabat Deum ex gratiâ perfectâ, et perfectè cognoscebat ex perfectâ veritate. Jam felicitas animæ in perfectis Dei et amore et cognitione sita est. Felix itaque erat ab initio Christi anima, ideòque videbat Deum.

Prætereà, illud quod est in potentiâ, reducitur in actum per id quod est in actu; oportet enim esse lucidum, per quod illustrantur alia. Cùm ergò per Christum gratiam, veritatem, gloriam cæteri essent habituri, ipse profectò simul atque cæteros illum ad finem movere cœpit, et gratiam habuit, et veritatem, et gloriam. Eam verò motionem ab initio nimirùm inchoavit. Ea demùm, quæ à primis causis moventur in finem, quâdam solent temporis successione perfici; at causæ ipsæ moventes à principio statim suam, largiente, providenteque naturâ, perfectionem habent. Ut ignis cum substantiâ calorem accepit, aqua paulatim fit calida. Cœlestia quoque corpora mox omninò suas virtutes accepêre quibus in tempore res terrestres inferioresque perficerent. Deus ergò, qui per Christi humanitatem, et gratiam, et gloriam erat omnibus communicaturus, eas licèt res cæteris in tempore largiatur, at Christi animæ ab initio statim contulit. Nam cur non corpori gloriam ab initio daret, causæ sunt in promptu expeditæ.

Quartum pro illâ conclusione testimonium è vestigio subditur : *Deum nemo vidit unquàm : Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Ubi in homine piscatore videre licet et rerum contextum admirabilem, et compositionem disciplinæ incredibilem. Quod ut perspicias, lector, quæso, diligenter attende. Nullum porrò

fidei negotium ritè transigitur, si omnes testes auriti sint, oculatus nullus. Quin, ut Augustinus ait, auritis credimus, quia audierunt à fide dignis, qui oculis suis rem se vidisse testificarentur. Cùm ergò Moyses et Joannes Baptista, primus et postremus è lege antiquâ, atque adeò Prophetæ omnes, è novâ item lege Apostoli Christi testes fuerint ex auditu universi, oportuit unum esse pro omnibus, qui ex visu testimonium daret. Testis autem ejusmodi, qui non pro mille dico esset, sed pro mille millibus esse non poterat, nisi et justus esset, ne scilicet vellet fallere, et sapiens etiam, ne ipse utique falleretur. Quocirca necesse fuit plenum fuisse gratiâ et veritate, ne quidquam in optimo et absolutissimo teste desideraremus. Etenim quia gratiâ plenus justissimus erat, quia plenus veritate, veracissimus.

Quia igitur plenitudo testificationis et absoluta omninò perfectio ex visu est, ideòque ex auditu testis plenus veritate non est, cùm Scriptura de Joanne dixisset : *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de luce;* de Christo verò : *Erat lux vera,* etc., et de Moyse : *Lex per Moysem data est;* illa etiam illicò nexuit : *De plenitudine ejus omnes*, Moyses, Joannes, Prophetæ, Apostoli, prorsùsque testes in universum omnes *accepimus*. Quia et lux erat, et plenus gratiâ et veritate erat, et gratia et veritas per eum facta erat, et denique testis ex visu erat. *Deum* quippè *nemo vidit unquàm*, nec Moyses, nec Joannes, nec Prophetæ, nec Apostoli, nec Evangelistæ : *unigenitus, qui in sinu Patris,* qui vidit arcana, *ipse enarravit.* Ne verò hoc ad divinitatem Filii, non etiam ad humanitatem referatur, tùm ratio prohibet, tùm auctoritas. Ratio illa est, quòd Christus testis veritatis erat à Patre destinatus, non solùm quia Deus, sed quia homo. Quarè ex utrâque naturâ opus erat testimonium esse perfectum. Auctoritas ejusdem Christi est, quia hanc rem posteà manifestiùs exposuit, inquiens : *Amen, amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur, et quod vidimus, testamur,* etc. Et protinùs : *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo.* Quo loco verè Cajetanus et diligenter advertit, verbum *ascendit,* non præsentis, sed præteriti temporis esse; quæ res ex græco exemplari patet. Quod enim Joannes aptè dixerat : *Deum nemo vidit unquàm*, id nunc aliis verbis Christus ait : *Nemo ascendit in cœlum.* Tunc enim homo secundùm animam in cœlo esse dicitur, quùm videt Deum. Quo sensu latroni dictum est : *Hodiè mecum eris in paradiso.* Et angeli in custodiam hominum definiti, quia semper vident faciem Patris, qui in cœlis est, semper quoque in cœlis esse dicuntur, quamvis in terrâ sæpè sint. Antè Christum ergò sicut nemo viderat Deum, ità nemo in cœlum ascenderat. Ut autem quasi manu tangeres, sermonem de Christo secundùm naturam humanam fieri, appositè subjunctum est : *Filius hominis, qui est in cœlo.* In quam sententiam Patri ipse posteà locutus est : *Volo pater, ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi. Joan.* 17, 24. Nec Baptista hanc Christi in testificando perfectionem tacuit, imò in hâc quoque re suum à Christi testimonio excelli professus est, inquiens, Joan. 3, 32 (1) : *Quod vidit, et audivit, hoc testatur.*

Nec verò inscius sum, veteres theologos hæc ferè loca ad Christi divinitatem retulisse, secundùm quam Christus et videbat Deum, et ubique erat. Sed eâ ætate bellum erat illis cum Arianis et Eunomianis acerrimum, ob idque omnibus testimoniis, quibus poterant, Christi Deitatem asserebant, præsertim cùm res erat in promptu, et facillima, quemadmodùm fermè in præscriptis locis. Nam illud, *Nemo ascendit in cœlum, nisi filius hominis, qui est in cœlo*, quo pacto verè ac propriè in divinitatem quadrare possit, non satis intelligo. Non enim filius hominis, quia Deus erat, tunc in cœlum ascenderat, sed quia homo. Quomodò autem in cœlum ascendisset, nisi secundùm animam, vix explicari queat. Cogor itaque cum Cajetano hunc Evangelii locum ad adstruendam animæ Christi gloriam urgere.

Quintum testimonium, quo D. Thomas utitur, exstat ejusdem Evangelii capite octavo : *Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum, quia scio undè veni, et quò vado.* Et posteriùs : *Si dixero quia nescio Deum, ero similis vobis, mendax. Sed scio eum, et sermonem ejus servo.* Quòd enim sermo sit de scientiâ, ut à fide distinguitur, illa verba videntur ostendere : *Ero similis vobis, mendax.* Judæi quippè fidem habebant eo tempore, quamvis cum Christo certarent. Quòd autem secundùm humanitatem loqueretur, illud probat : *Scio eum, et sermonem ejus servo.*

Hoc verò divi Thomæ argumentum video refutari posse. Quoniam est quædam scientia sanctorum, quæ cum charitate conjuncta est,

(1) Affirmat Hieronymus Christum juxtà suscepti corporis dispensationem à Patre audire quid loquatur ; ergò juxtà humanam naturam et vidit, et audivit, etc. (In Isa. c. 50.)

quamvis evidentiam non habet. *In hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus. Qui dicit se nôsse Deum, et mandata ejus non servat, mendax est,* 1 Joan. 2, 3. De hâc scientiâ si quis contendat Christum Joannis cap. 8 sermonem facere, vix refelli poterit. Quin dicet fortassè quispiam, hæc divi Thomæ argumenta probare id quidem quod deceat, non id tamen, quod oporteat. Ità congruentia illa esse, cogentia non item. Sed nos primùm non id agimus, omnia divi Thomæ argumenta, ea etiam quæ ad certam theologiæ conclusionem probandam afferuntur, certa esse et necessaria. Nimirùm enim in veteribus quoque theologis, in summis Ecclesiæ pontificibus, in conciliis tandem quædam argumenta invenias, quæ suadeant quidem, non cogant; at certis aliis exploratisque permixta, non modò totum disputationis corpus exornent, verùm etiam confirment. Probabilia igitur argumenta necessariis adjuncta, tantùm abest ut reprehendenda sint, ut sint etiam commendanda. Quanquàm istis equidem argumentis utor, dùm adsunt; cùm absunt, non requiro. Illud hujus generis videtur esse : *In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei absconditi,* Coloss. 1, 3. Illos autem in Christo non fuisse omnes, si scientia ei beatorum defuisset. Simile est hoc, Christum fuisse caput non solùm hominum, sed etiam angelorum, Eph. 1, Coloss. 2. Incongruens verò esse, ut membra capiti scientiâ et claritate antecellerent. In hoc denique probabilium genere forsitan et illud est, 2 Cor. 3, 7 : *Quòd si ministratio mortis fuit in gloriâ, ità ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultûs ejus, quæ evacuatur,* etc. Et posteriùs : *Nam nec glorificatum est, quod claruit in hâc parte propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatur, per gloriam est, multò magis quod manet, in gloriâ est,* etc., usque ad illud : *Nos autem revelatâ facie,* etc. Non ergò decebat, ut primus novi Testamenti administer spiritûs atque animæ gloriâ careret, ex quâ non solùm facies, sed totum corpus glorificaretur ex integro, Matth. 27. (Vide Orig., hom. 12 in Exod.) Hæc igitur dicta in primis sint.

Deindè (quæ res certè est animadversione dignissima), non mihi illi probari possunt, qui ea in theologiâ argumenta confundunt, quæ id, quod docet, ostendunt; quasi non interdùm idem etiam oporteat, quasive indecora omnia paria sint, et non sint quædam à quibus et ratio, et theologia omnis abhorreat.

Sanè argumenta, quæ confirmant esse quidquam in religione nostrâ congruens et decens, ea omninò bipartita sunt. Quædam enim sunt ejusmodi, ut etiam si non exstitisset ea res, quæ probanda sumitur, nihil tamen inconsentaneum emergeret; ut cùm theologi ostendunt, decuisse, ut Deus ad reparandum humanum genus carnem sumeret; utque ex divinis personis filius is esset, decuisse, cæteraque id genus plurima; quæ decentia fuisse vel maximè theologus probat quidem; sed quandò alia Deus remedia peccato nostro parâsset, quæ innumera sine dubio potuit, nullum rationis incommodum, nihil Deo indecorum haberetur. Talia verò argumenta nil profectò in theologiâ demonstrant, sed solùm explicant, id quod fide credimus, congruentissimum Deo nobisque fuisse. Altera argumenta sunt, quæ ità monstrant quidquam consentaneum esse, ut nisi res sic habeat, aliquid semper emergat, quod nullo modo aut divinæ naturæ, aut rationi humanæ consentiens videatur. Ut Divam Virginem intactam exstitisse post partum, Scriptura sacra in sensu litterali nusquàm forsan edocuit. Ità tradit apertè, in conceptu et partu Virginem exstitisse. Sed quoniam indecens Virgini erat, ut integritatem tàm singulari et miraculo et mysterio conservatam ipsa posteà volens, ut dicitur, et prudens labefaceret, et quæ præter naturæ ordinem incorrupta permanserat, eadem se exponeret corruptori, adeò fidelium animis inhæsit perpetuæ hujus virginitatis firma sententia, ut etiamsi nulla fuisset apostolica traditio, ea tamen ratio esset idonea ad faciendam fidem iis qui non ad contentionem informati, sed ad disciplinam sunt vel mediocriter instituti. Nec aliter ego puto, in præsenti quæstione philosophandum. Cùm enim ostendimus non decere, ut Verbum Dei animam intellectualem imperfectam, scientiâque ac sapientiâ vacuam assumeret, causam nos obtinuisse arbitramur. Quia res contraria scilicet adeò indigna Verbi sapientiâ et providentiâ est, ut ne verisimilis fiat quidem, si de unione personali Verbi et animæ rectè sentimus. Consentiamus igitur, cæteris Ecclesiæ sanctis gratiam per partes distributam, nempè *secundùm mensuram donationis Christi*, at Christo ipsi non fuisse datum spiritum ad mensuram. Tantam enim gratiam dari congruebat, quantam anima capere illa posset; tantam, quantam in rebus esse ipsa gratiæ natura pateretur. Quod verò de spiritu gratiæ dicimus, id ut de spiritu sapientiæ, scientiæ intellectûsque dicatur, subest omninò causa eadem. *Tantò enim melior omnibus est angelis effectus, quantò diffe-*

rentius præillis nomen hæreditavit, Hebr. 1, 4. Itaque unctus est à Deo oleo exultationis præ participibus suis. Non ergò solùm habuit parem cum angelis felicitatem, sed multò etiam majorem. Quocircà, ut fruebatur, ità quoque videbat Deum. Quod qui negant, ii non ab scholâ modò, verùm à theologiæ veteris institutione desciscunt.

Ambrosius, de Incarnat. Dom. sac. cap. 7: « Deus in carne perfectionem naturæ assumpsit humanæ, suscepit sensum hominis. » etc. Perfectam ergò animam assumpsit Verbum, non imperfectam. Et lib. 7, epist. 47 ad Irenæum: « Accepit plenitudinem naturæ et perfectionis humanæ; sicut Deo nihil decrat, ità nec hominis consummationi, ut esset perfectus in utrâque formâ, undè et David dicit: *Speciosus formâ*, » etc.

Augustinus, in lib. de Trin.: « Mox ut Verbum venit in uterum, factum est perfectus homo. » Et super Exod.: « Non habuit omninò Christus juxtà animæ meritum, quo posset proficere. » Et illum vers. Ps. 64: *Beatus quem elegisti, et assumpsisti*, de unitâ humanitate interpretatur,

Regius in illud: *Et ecce aperti sunt ei cœli;* « sed numquid tunc primò, aperti sunt ei cœli, etiam secundùm humanam naturam? Fides enim Ecclesiæ tenet, quòd non minùs aperti sunt ei cœli antè quàm post.

Græcus, quem refert sæpissimè div. Thomas in Catenâ, quamvis hoc loco vitiosa sit lectio, et tribuatur Gregorio Nazianzeno: « Dicitur, ait, secundùm humanitatem proficere, non quòd ipsa suscipiat augmentum, quæ ab initio fuerit perfecta, sed ex eo quòd paulatìm manifestabatur. »

Damascenus, lib. 3: « Qui proficere dicunt Christum gratiâ, non venerantur unionem, quæ est secundùm hypostasim, »

Theophylactus: « Divina erant quæ dicebantur et agebantur à puero, non quasi duodecim annorum, sed quasi perfecti viri. Evangelista verò interpretatur quod sit proficere illum sapientiâ. Subdit enim, et staturâ. Profectum enim ætatis, sapientiæ dicit profectum. »

Hieronymus, in Isa. cap. 7 (1): « Licèt multa post secula de eo Evangelista testetur: *Puer autem proficiebat*, etc., et hoc dicatur, ut veritas humani corporis approbetur; tamen adhùc pannis involutus habebit boni malique judicium, ut per hæc verba noscamus, infantiam humani corporis divinæ non præjudicâsse sapientiæ. » Et in Jerem. c. 31 (1): « Juxtà incrementa quidem ætatis proficere videbitur sapientiâ, sed perfectus vir in utero femineo continebitur. »

Leo, epist. 65, ad Leonem Aug.: « Deitas assumptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat. » Loquebatur autem de incarnatione. Et alio item loco Cyrillum citat in hæc verba: « Assumpsit verbum humanitatis naturam in suâ ratione perfectam. » Et Cyrillus ipse, in Joan. lib. 1, cap. 17: « Vidimus, inquit, gloriam Christi adeò sublimiorem creaturarum gloriâ, ut mentis quisque compos nulli alii, quàm unigenito Dei filio illam convenire fateretur. Plenus enim erat veritate et gratiâ. Non enim mensura sibi datur ut cæteris, sed ut imperfecto perfecta inest. Sed si plena est, inquies, gloria ejus gratiæ et veritatis, quomodò sapientiâ et gratiâ profecisse apud Lucam scribitur? aut quid accedere potest ad plenum? Illorum potiùs de Jesu opinio, quàm illius perfecta crescebat gratia, ut magis in dies cognoscentes, magis illum procedere ac gratiâ crescere arbitrarentur. » Vide etiam cap. 20, in illud: *De plenitudine ejus omnes accepimus.*

Multa sunt ejusmodi veterum testimonia, quæ nos gratiâ brevitatis omittimus, cùm hæc etiam, quæ recitavimus, sine ullâ aut expositione aut argumentatione præstrinxerimus. Nunc argumenta contrariæ partis breviter quoque referemus. Non enim hoc loco volumus, nisi per quasdam summas et signa data rudiores admonere, ut in similibus quæstionibus, quæ non sunt theologorum usu contritæ, se diligentiùs exerceant. Invenient quippè semper, si quesierint; atque in præsenti etiam quæstione non dubito eum longè plura inventurum, cui et uberior lectio, et major eruditio fuerit.

Primum autem argumentum nihil difficile est, si intelligamus justitiam ibi et fidem pro justis et fidelibus usurpari, cujus rei non modò Hieronymus auctor est, in comment. super Isaiam, sed 70 etiam Interpretes. (Vide div. Thom. p. 3, q. 7, art. 3.)

Ad secundum facilior adhùc responsio est. Dicitur enim Deus spes Christi, quia in Deo erat fiducia ejus, non in homine. Item quia multa etiam à Deo sperabat, quamvis non speraret gloriam animæ, quam jam habebat. (D. Thom. p. 3, q. 7, art. 4.)

(1) In illud: *Ut sciat reprobare malum, etc.*

(1) In illud: *Novum creavit Dominus, etc.*

Ad tertium vide S. Thomam, part. 3, quæst. 15, art. 7.

Ad quartum vide S. Thomam, part. 3, quæst. 7, art. 12. Ubi etiam respondet illi Evangelii testimonio. Ac nos etiam paulò antè veteres referebamus non paucos, qui nullo modo admitterent, aut gratiam, aut sapientiam Christi potuisse in seipsam aliquandò proficere; adeò plenus ab initio et gratiâ et sapientiâ fuit. Sed qui in hominum existimatione crescit, tametsi idem ipse omninò perseveret, eum dicit Scriptura crescere : *Proficiebat David valens et crescens,* 1 Paral. 11, 9. Item : *Crevit Josaphat, et magnificatus est usque in sublime,* 2 Paral. 17, 12. Item : *Illum oportet crescere, me autem minui,* Joan. 3, 30. Quia verò sæpè quod hominibus altum est, abominatio est antè Deum, ne existimares ostentationem esse præstigiosam et pharisaicam : *Talis,* inquit, *erat Deo intùs, qualem se homini exhibebat foris, nec hominibus probabatur solùm, sed etiam Deo.* Voluit enim Evangelista illud forsitan commemorare, quod de Samuele scriptum est, 1 Reg. 2, 26 : *Puer autem Samuel proficiebat atque crescebat, et placebat tàm Deo quàm hominibus.* At D. Thomas docet, Christum crevisse in effectibus et operibus gratiæ et sapientiæ ; quia in dies perfectiora opera faciebat. Quod autem in effectu crescit, hoc crescere quandoque dicitur. Ut ibi : *Verbum Dei crescebat,* Act. 6, 7, et rursùm : *Fortiter crescebat Verbum Dei,* ibid. 19, 20.

In quinto argumento duo testimonia referuntur, quibus Ariani Filii sapientiam atque adeò divinitatem impugnare sunt soliti. Quæ causa quibusdam Patribus fuit, ut ea de Filio juxtà humanam naturam interpretando, satis se putârint adversariis respondisse. Ac reverà in eâ pugnâ, quam cum Ario gerebamus, sat illud erat, ut in hâc parte ictus ejus conatusque omnes eluderentur. Sed nobis opus est universos errores evincere, et Christi etiam animam ab omni ignoratione vindicare, quæ de ejus dignitate quidquam detrahere videatur. Ambrosius porrò, libro quinto de Fide, cap. 8, non audet asserere, tametsi cum Ario disputabat, Christum secundùm humanitatem aut in sapientiâ profecisse, aut quidquam penitùs ignorâsse, si hæc vocabula propriè capiamus. Contrariam verò sententiam nonnullos ait tenuisse; sed *qui fuerint,* inquit, *intimidiores, quàm ego sum.* Divus sanè Thomas non dubitat, vel ejusdem Ambrosii auctoritate confirmare, Christum non secundùm scientiam aut beatam aut infusam, sed secundùm aliam acquisitam seu experimentalem quippiam aliquandò ignorâsse, quod posteà didicerit. Didicit enim ex iis, quæ passus est. Itaque si de scientiâ hâc experimentali sermo sit, Pater demonstrabat Filio ea quæ faciebat per illum mirabilia; majora tempore futuro demonstraturus, quoniam et majora facturus. Secundùm hanc scientiam item diem judicii nescivit, antequàm esset; nam tunc experietur, cùm judicium fiet. Probabiliter dicta sint hæc, non negamus; verum nihil necesse est in has nos angustias conjicere, quippè cùm sit alia horum locorum intelligentia sanior. Ac de priore quidem testimonio sic sentio. Reprehensus fuerat à Judæis Christus, et quòd sabbatum solveret, et quòd se æqualem faceret Deo. Respondet ergò simul utrique calumniæ in hæc verba : *Non potest Filius à se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* Ubi primùm sic potentiæ æqualitatem agnoscit, ut nihil sibi arrogare videatur. Agnoscit enim Patris etiam auctoritatem, cui accepta quæcumque facit. *Non potest,* ait, *Filius à se facere quidquam.* Deindè ità arguentes redarguit : Cur me, ô Judæi, reprehenditis? Quoniam non ex meo capite, ut dicitur, quæ facio, ea ego confingo; nec affectu et libidine opera edo, sed à Patre accepi id, quod facio : *Non potest,* etc. Non autem somnio accipio aut opinione aliqua commentitia, sed visu certissimo atque clarissimo cerno et comprehendo operantem Patrem, et quæcumque ille facit, hæc ipsa eadem ego non clausis oculis, sed videns similiter facio. Si ergò me carpitis, quasi opera illicita faciam in sabbato, facio autem eadem, quæ Pater meus, eodemque modo facio ; coarguite, si ità lubet, Deum ipsum, quem ego operum omnium meorum auctorem et principium habeo. Ut autem probet se videre Patrem facientem opera, subdit : *Pater enim diligit Filium :* ideòque nihil illum celat, sed in conspectu ejus, ipsoque adeò cernente omnia facit. Nec solùm quæ antehàc fecit, ea coràm Filio fecit, sed et majora, quæ facturus est, in conspectu Filii, Filioque proindè spectante, simulque faciente faciet. Quibus verbis non negat Filium intelligere res priùs omninò quàm fiant, sed humano more loquitur, et se nostris sermonibus accommodat. Tunc enim res ostendere dicimur, cùm ità presentes sunt, ut non ad intellectum, sed quasi digito ad sensum demonstremus. Quæ est nobis rei certitudo maxima. Nec obstat quòd verbo futuri utitur, *demonstrabit,* in his, quæ æterno Deo præsentia sunt. Sic enim solet Scriptura nobis, nostroque tempori res æternas attempe-

rare. Pater siquidem Verbum et genuit, et gignit, et semper gignet. Quanquàm qui subjungit : *Ut eos miremini,* is de demonstratione quâdam futurâ videtur loqui, quæ cæteris etiam pateat. Quarè ex hoc loco nihil contrà gloriam animæ Christi haberi potest.

Posterius quoque testimonium nihil contrà nos facit. Primùm, Hieronymus, in Matth. 24, Ambrosiusque, lib. 5 de Fide, negant, illa verba, *Neque filius,* nisi in paucis quibusdam græcis exemplaribus haberi. Quin Ambrosius contendit, ea ab hæreticis esse interposita. Eadem quippè lectio Matthæi et Marci erat. Matthæi verò Evangelium Ariani corruperant, eisdem quoque verbis adjectis, quæ modò nec latina, nec græca exemplaria habent. Deindè etiamsi ità fuisset ab Evangelistis scriptum, in eo sensu Filius nescire dicitur, quia scire se dissimulat, nec vult aliis revelare. Pater siquidem scit quia Filio manifestat; Filius nescit, quia occultat, nec alios scire facit. Quòd autem verbum, *scire,* in hunc modum aliquandò accipiatur, et usu vulgi contrito liquet, et Ambrosius probat ex illo Gen. 18, 21 : *Descendam, et videbo utrùm clamorem opere compleverint; an non est ità, ut sciam.* Simile est illud Ps. 52, 3 : *Deus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens,* etc. (1). Et ubi nos habemus : *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palàm fiat an diligatis eum,* editio 70 habebat : *Ut sciat an diligatis eum.* Sed de hâc re vide Ambrosium, Hieronymum, Augustinum ac Patres cæteros. In his enim, quæ pervulgata sunt, longus ego esse nec debeo, nec volo.

Ad sextum respondet egregiè D. Thom. p. 3, q. 19, art. 3; vide illum. Primum verò testimonium, quo illa ratio confirmata est, verba proximè antecedentia explicant. *Si posuerit,* ait, *pro peccato animam suam, videbit semen longævum,* etc. et statim : *Pro eo quòd laboravit anima ejus, videbit et saturabitur.* Secundum testimonium D. Thomas sic interpretatur, ut dicat Christum meruisse manifestationem unctionis quidem, juxtà illud : *Propter quod Deus exaltabit illum,* etc., sed unctionem ipsam non meruisse; in Scripturâ autem tunc rem aliquam fieri aliquandò dici, cùm innotescit : *Data est mihi omnis potestas,* etc. Quia ergò Christus dilexit justitiam, etc., ideò exaltavit eum Deus in regem dæmonum, hominum et angelorum; ungere enim est regem constituere.

Respondet item, idque meliùs, hunc sensum esse, ut virga directionis esset virga regni tui, ut diligeres justitiam, etc., propterea, id est, ut hæc egregiè faceres, unxit te Deus oleo, etc. Illud est simile : *Homo ridet, flet, discurrit, propterea intellectum habet, et animam rationalem.* Non enim necesse est, ea quæ antecedunt, causam esse eorum, quæ sequuntur. Ut ibi : *Propterea et sapientia Dei dixit,* etc., Luc. 11. Nec si diceretur expressè : *Unxit te Deus oleo lætitiæ, quoniam dilexisti justitiam,* etc., quidquam contrà nos faceret. Nam more Scripturæ fit, ut interdùm effectus loco causæ ponatur. Ut ibi : *Ego clamavi, quoniam exaudisti me, Deus,* Ps. 16, 6.

Tertiò demùm respondere possumus, actiones Christi non fuisse meritorias causas unctionis, sed quasi materiales et disposivitas. Docet enim D. Thomas, tertiâ parte, quæstione trigesimâ quartâ, articulo tertio, sanctificatum fuisse Christum per proprium actum. Quemadmodùm ergò verè dicimus, materiam ligni fuisse calore dispositam, propterea fuisse ignitam; hominem fuisse contritum, propterea ei gratiam justificationis esse donatam : sic dicere Propheta potuit, Christum optimos actus in primo instanti habuisse, propterea fuisse oleo Spiritûs sancti perunctum. Nec opus est, ut vox illa, *propterea,* causam efficientem aut meritoriam denotet, sed satis erit, si sit causa quæ disponat subjectum, quasi materialis.

De tertio verò testimonio sic habeto. Divus Thomas existimat, in eo psalmo de resurrectionis æternâ vitâ agi non solùm in Christo, sed membris. Nam illa omnium capitis et membrorum resurrectio, vitaque plena deliciis fructus passionis Christi fuit. Qui, ut Paulus ait, *conresuscitavit nos, et consedere fecit in cœlestibus,* tunc scilicet, cùm ipse excitatus sedit a dextris Dei. Si ergò Christus in hoc loco non in personâ suâ modò, sed in membrorum personâ loquitur, nihil est difficile intellectu. Quòd si Saulo dicebat : *Cur me persequeris?* quia membra ipsius Paulus insectabatur; dicere quoque potuit Patri : *Adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo.* Quoniam gloria nostra gloria Christi est, non minùs quàm ignominia laborque noster Christi omninò est. Mox etiam non video equidem, cur non propria de Christo ipso accipiamus, quòd post resurrectionem adimpletus

(1) Qui dissimulat, is exhibet se ad modum nescientis. Sic Marcus 12 : *Cùm vidisset,* inquit, *à longè ficum habentem folia, venit, si quid fortè inveniret in eâ.* Sicut ergò ille qui præstat speciem fingentis, et aliquid prudenter simulat, dicitur fingere, *fingit enim se longiùs ire,* sic qui gerit speciem, et formam nescientis, dissimulatque aliquid se scire, eum nescire Scriptura dicit.

lætitiâ fuerit cum vultu Dei. Antè enim et corpus vacuum erat eâ voluptate, quæ à visione Dei in corpus emanat, et anima non undique plena erat lætitiâ; quin appetitus sensitivus totus tristitiæ, angorique patebat. Post passionem ergò implevit eum lætitiâ Deus cum vultu suo. Quoniam etsi priùs Dei vultum clarè plenèque videbat, non tamen affectus appetitusque omnis plenè perfectèque gaudebat. Quâ de re in refutatione postremi argumenti nonnihil adjiciemus, quod sit animadversione dignissimum.

Quartum insuper testimonium facilem intelligentiam habet; nam et scriptum à poetâ est, Priami faciem dignam fuisse imperio. In quinto autem mercedem Christi Isaias vocat fidelium populum. *Postula à me*, inquit, *et dabo tibi gentes hæreditatem tuam*. Undè è vestigio subdit: *Et vocabunt eos populus sanctus, redempti à Domino*. Justinus verò martyr, in dialogo cum Tryphone, aliter legit et interpretatur hunc locum. « *En tibi*, inquit, *servator adest, qui mercedem suam reddit, opusque suum antè se.* « Verè enim Christus id quod meruit, hoc est, « mercedem operis sui nobis reddidit. » At Hieronymus planè interpretatur, hoc ideò dici, quia Salvator ipse judex sit omnium, ut reddat unicuique secundùm opera sua, justis præmia, peccatoribus æterna supplicia.

De sexto testimonio denique nil aliud in præsentiâ dico, nisi gloriam Christi antè passionem nondùm fuisse consummatam; sed quidquid ei propter nos et propter nostram salutem ad absolutam hominis glorificationem defuit, hoc non dubium est per passionem suam Christum meruisse. Sanè verò non eodem modo omnia ædificia consummantur; quibusdam enim vel parietes desunt, aliis non deest nisi tectum. Nos itaque consummamur acceptâ non solùm gloriâ corporis, verùm etiam animæ, quoniam utriusque partis gloria deerat, at Christo non nisi alterius duntaxat: quarè per illius adjunctionem consummatus est.

Ad postremum argumentum D. Thomas respondet, de Passionibus animæ articulo decimo ad nonum, contraria non posse esse in eodem per se quidem, sed benè per accidens, ut cùm quis in navi deambulans fertur in contrarium ejus, ad quod navis movetur: « Ità, inquit, in superiori ratione animæ Christi erat « gaudium per se, quia per actum proprium; « dolor autem per accidens, quia per corporis « passionem. » Deindè respondet, quòd gaudium illud et dolor non erant contraria, quia non erant de eodem. Verùm responsum illud prius refelli potest. Quoniam locales motus si in eodem contrarii aliquandò sunt, nihil mirum est, quippè cùm tota ferè eorum substantia et ratio externus quidam respectus sit. Ità Pater et Filius relationes contrarias per se ferunt, et ordine ad diversos terminos esse in eodem verè possunt. At in formis et qualitatibus absolutis id fieri nequit, ut sive per se, sive per accidens duo contraria in eodem subjecto sint. Pugnat enim cum naturâ rerum, ut aqua simul calida et frigida sit, præsertìm in summo; nec si quis contendat alterum esse per se, alterum per antiperistasin. Gaudium verò et tristitia qualitates sunt absolutæ. Sed et posterius responsum quispiam coarguet, quoniam Christus videns rationes in Dei essentiâ divinas, de suâ morte lætabatur, quam cernebat Dei et rationi et voluntati conformem. Tristabatur autem de eâdem, qui erat malum naturæ contrarium. Quarè objectum materiale gaudii atque tristitiæ idem erat. Ut gaudium porrò tristitiæ contrarium sit, sat est utrumque in materiali objecto convenire. Nam formalis gaudii tristitiæque ratio discrepat semper, sive de eâdem re, sive de aliâ atque aliâ tristemur et gaudeamus. Non ergò negare possumus, si in Christi voluntate gaudium summum summaque tristitia de morte suâ fuit, quin duo simul in eodem fuerint contraria. Atque hæ animi affectiones se vicissìm expellunt, tametsi non res eadem objecta est. Nimirùm enim, cùm pellere tristitiam volumus, aliis non modò rationibus, sed rebus etiam gaudere curamus. Quod argumentum est eas affectiones esse contrarias.

Cæterùm difficultas hæc tribus modis videtur expediri. Primùm enim dicet fortassè quispiam, in appetitu intellectuali Christi, quæ voluntas propriè vocatur, nullam penitùs tristitiam exstitisse. Quoniam illa animæ portio Deo fruebatur plenissimè. Quemadmodùm autem à superiore potentiâ non derivabatur gaudium ad inferiores, ut salutis nostræ mysterium in Christi passione transigeretur; sic ab inferiore potentiâ non perveniebat ad superiorem dolor. Non fuit itaque in Christi voluntate tristitia, sed in appetitu sensitivo fuit, qui propriè tristitiæ subjectum est. Quam sententiam visus est Dominus significare, cum ait, Matth. 26, 38: *Tristis est anima mea*. Appetitus enim animalis, quia animalis est, non est intellectualis, sed sensitivus. Cui etiam sententiæ favet D. Thomas p. 3, quæst. 15, art. 4 et 6, et qu. 46, art. 7 et 8. Nam Scoti argumenta abundè refutat Cajetanus. Quod si verum est, jam contraria non

sunt in eodem subjecto proximo; sed gaudium in voluntate, tristitia in appetitu sensitivo. Ideòque propriè ne contraria quidem sunt. D. Thomas p. 3, q. 18, art. 6, in corp., et q. 46, art. 8 ad 1.

Huic verò responsioni illud objicitur, quòd Dominus habuit in voluntate actum, quo mortem verè noluit; at tristitia est de his, quæ nobis nolentibus accidunt, ut Augustinus ait. Prior propositio, quoniam eam Cajetanus negat, probatur, primò ex divo Thomâ, p. 3, qu. 18, art. 6, ubi dicit, quòd voluntas naturalis et voluntas sensualitatis aliud voluit in Christo, quàm divina voluntas. Et art. 5, refert Augustinum contrà Maximinum, in hæc verba: « In hoc « quod Christus ait: *Non quod volo, sed quod tu,* « aliud se ostendit voluisse, quàm Pater; quod « nisi humano corde non posset. » Ac reverà ex illo Evangelii testimonio non solùm sancti veteres, sed synodus sexta sub Agathone collegit, et duas voluntates in Christo, et duas voluntatum operationes. Sanè qui ait: *Non sicut ego volo,* is actum voluntatis apertè significat. Verùm Cajetanus elaberetur dicens, appetitum sensitivum vocari interdùm voluntatem. De quâ Ambrosium hunc Evangelii locum explicare, divus ipse Thomas interpretatur p. 3, q. 18, art. 2. Quin D. Thomas quæstionis decimæ octavæ tertiæ partis articuli quinti argumentum tertium non poterat refellere, si admisisset, Christi voluntatem aliquid velle, quod non habuerit: « Beatus enim est, ut Augustinus « docet, qui habet quæcumque vult. » In reliquis certè beatis probabilissimè Cajetanus ejusmodi volitiones negat, quoniam in illo statu otiosæ sunt. Cùm ergo Christus secundùm intellectum et voluntatem perfectè fuerit beatus, non videtur ejusmodi volitiones habuisse.

Possumus deindè postremum hoc argumentum eludere, etiamsi dicimus id quod reverà probabile est, in voluntate Christi intellectuali, quæ propriè voluntas est, non tristitiam modò, sed summam maximamque fuisse. Quia enim in hostiâ pro peccato cordis contritio voluntatisque tristitia potissimè desideratur: *sacrificium* quippè *Deo spiritus contribulatus*, etc., et tristitia spiritualis hæc contraria est peccato medicina, quod sedem suam præcipuè in voluntate habet, consentaneum profectò erat, ut Filius Dei hostiam se pro peccato exhibiturus, non solùm corporis et animæ sensitivæ dolores, sed angores quoque spiritûs et voluntatis tristitiam susciperet, quo pro culpis nostris omnibus hostia illa Deo acceptissima omnibus omninò modis contereretur. Sic *verè languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit,* Isa, 53, 4. Sic non modò *vulneratus est propter iniquitates nostras*, sed *attritus est propter scelera nostra.* Sic *disciplina pacis nostræ super eum, et livore atque dolore ejus sanati sumus.* Sic *Dominus eum voluit infirmitate conterere,* qui posuit *pro peccato animam suam.*

Augustinus insuper, de Civ. lib. 14, asserit, Christum eos naturæ nostræ defectus suscepisse, qui perfectioni gratiæ non repugnant quidem, sed de amore boni et sanctâ charitate veniunt. At commendat magis charitatem suam Christus, si tristitiam quoque eam Deo pro culpis nostris in sacrificium præbuit, quam nos Deo pro illis debemus maximè. Planè item Ambrosius ad Gratianum imperatorem dixit: *Sicut susceperat voluntatem meam, suscepit tristitiam meam.* Nam voluntas propriè appetitus intellectualis est. Et velle propriè actus voluntatis est; ait autem: *Non sicut ego volo.*

Voluntatis etiam dolor hominis propriè tristitia est; nam qui in solo appetitu sensitivo reperitur, hic animantis magis dolor est quàm hominis. Decuit autem, ut per dolorem propriè humanum humana peccata solverentur. Ità, cùm dixit: *Repleta est malis anima mea,* omnem animæ appetitum repletum dolore intellexit, sive sensualem, sive rationalem. Quoniam et pronomen, *mea,* rationalem magis quàm sensualem præ se fert. Ea si vera sunt, ut videntur esse, nihil obstat, cur non per potentiam supernaturalem et gaudium summum, et summa tristitia in eodem subjecto fuerint; tùm quia nec propriè contraria erant, cùm oppositio debeat fieri circà idem, ut divus Thomas sæpè sumit; tùm quia quod præter naturæ ordinem à Deo fit, id in naturæ leges referre velle stultum est. Miraculum fuit, quòd idem homo esset et viator, et comprehensor; miraculum, quòd à gloriâ animæ nihil derivaretur ad corpus; miraculum, quòd à superioris gaudio potentiæ nihil solatii in inferiores redundaret; miraculum, quòd inferioribus perturbatis, nec superiores turbarentur, nec à suâ perpetuâ operatione cessarent, nec remitterent opus, nec quietem et delectationem vel ex minimâ parte resolverent. Inter hæc miracula propter mysterium nostræ redemptionis explendum, quanquàm voluntas Deo viso fruebatur, suscepit tamen spontè tristitiam quantam maximam capere potuit; potuit autem capere tantam quanta maxima esse in rerum naturâ poterat, ut dolor pro peccatis non minor esset quàm charitas, et scientiæ ipse quoque superemineret.

Sed et olim juvenis, ut hinc jam nos demùm extricemus, coràm celebri theologorum concione diximus, quòd sicut per totam vitam Dominus gloriam animæ quasi premebat, ne in corpus efflueret, sic saltem in cruce retinuit gaudium, quod suâpte naturâ ex clarâ Dei notitiâ prodiret. Gaudium, fateor, ex Deo viso in voluntate necessariò nasci, non secùs atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquandò sol radios suos; et ne calefaceret, comprehensus est etiam ignis; quarè nihil mirum videri cuipiam debet, si in hominum redemptione per hominis unius doloris explenda voluptas omnis reprimeretur, quam aliàs ex visione Dei proficisci naturæ ratio demonstrat. Nec obstat, quòd beatitudinem Benedictus hujus nominis duodecimus definivit in visione et fruitione consistere. Christus autem beatus fuit in viâ. Quoniam illud pontifex tradit de beatitudine consummatâ. Christus autem licèt habuerit essentiam beatitudinis, non tamen accidentia, quæ indè per se etiam consequuntur; decuit enim eum per passionem consummari. Quanquàm et fruitio sine gaudio intelligi potest; fruitur enim arboris suæ fructibus tunc etiam homo, cùm per morbum voluptatem nullam capit ex eis. Ità Christus non solùm videbat, sed etiam fruebatur, quamvis derelictus à Deo, omnique penitùs solatio destitutus non gaudebat. Quamobrem, ut cæteri martyres, gaudium sibi futurum antè oculos posuit, ut crucem sustineret, confusione contemptâ, ad Hebræos 12. cap. Ubi miris omninò modis et charitatem suam in nos commendavit et exemplum. Certè sive primo, sive secundo, seu tertio modo quæstionem solvas, miraculum facis; sed est hoc postremum eò plausibilius, quò majores in nobis igniculos excitat tùm pœnitentiæ, tùm amoris, tùm gratitudinis. Sed sit jam hujus quæstionis finis. Perspicuum est enim, in re sterili et jejunâ non parvam et exiguam copiam è locis theologiæ suppeditatam. Restat tertium quæstionis genus pertractandum ejus, quæ à fide et naturâ pendet, de quâ re capite sequenti disseremus.

CAPUT XIII.

In quo ea quæstio vocatur in dubium, quæ cùm naturalis sit, tùm etiam ad fidem pertinet.

Disputatio de animi immortalitate. — Quoniam de eo genere argumentorum dictum est, quæ et ad fidei principia explicanda spectant, et ad conclusiones theologiæ confirmandas, deinceps de iis, quæ ad rerum etiam naturalium probationem attinent, disputandum est. Sunt autem naturales quæstiones in duplici differentiâ. Quædam enim solis naturæ argumentis probari possunt, aliæ fidei etiam auctoritate confirmantur. Et in naturæ ratione quidem nullum inter hæc duo genera discrimen est. Utriusque enim quæstionis argumenta ex eisdem omninò locis petenda sunt, hoc est, ex humanis disciplinis. Quæ argumenta omnia tribus ultimis locis continentur. In hoc differunt, quòd quæstiones posteriores, quoniam fidei sunt, latiùs patent, atque ex omni loco comprobari possunt. In hoc genere illa est, quam hoc capite versare cupio, an animus hominis immortalis sit, quemadmodùm Pythagoræ, Socrati, Platoni, Theophrasto, Themistio, Senecæ, Ciceroni, melioribusque philosophis visum est; an potiùs mortalis, quod Lucretio, Galeno, Plinio, Alexandro video placuisse. Nec me verò reprehensores vituperare debent, quòd rem aggrediar, quæ diligentissimè est à pluribus disceptata. In quibus D. Thomam esse constat, cujus tanta est in utramque partem argumentorum copia, ut nihil addi posse videatur. Sed quoniam fidei argumenta nulla ferè protulit, naturæ verò rationes Henricus atque Scotus probabiliter suadere aiunt, non necessariò demonstrare; nihil, ut mihi videtur quidem, temerè facturus sum, si de eâ ipsâ quæstione disputo, quam tàm multa et præclara ingenia versârunt. Non enim rem actam agam, sed, nisi me fallit animus, planè utilem, ne dicam necessariam; præsertìm cùm Cajetanus etiam noster suî valdè dissimilis scripserit, se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen (1). Quâ in re cum Henrico et Scoto ex parte consentit; quos idem miris olim modis exploserat; ex parte, inquam, quoniam non alios quidem, sed se scire inficiatus est.

Ut ergò hæc controversia, quàm fieri poterit, accuratissimè constituatur, principio argumentabimur, hanc quæstionem nullo modo ad fidem attinere, deindè non posse naturæ ratione demonstrari.

1. Docet porrò Augustinus, idque non semel, sed sæpiùs, non esse fidei quæstionem, an animæ rationales ex traduce sint, an potiùs ex nihilo in singulis creentur singulæ. At si anima hominis ex traduce vi seminis propagaretur, sine dubio esset ut generalis, ità etiam corruptibilis.

(1) In cap. 9 Epist. ad Romanos contrà scripserat, et in part. 2, et in lib. 3 de Animâ.

2. Dein Sadducæi existimabant animum hominis esse mortalem; nec tamen habebantur hæretici; quin ut religiosos eos colebat fidelis populus.

3. Prætereà, quatuor sunt Scripturæ testimonia, quibus vel maximè animorum immortalitas doceri potest. Unum illud est Eccles. 12, 7 : *Donec revertatur pulvis in terram, undè erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Alterum Sap. 2, 23 : *Deus creavit hominem inexterminabilem, et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum.* Tertium Matth. 10, 28 : *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Quartum, quo Dominus in Evangelio utitur, Matth. 22, 32 : *Ego sum Deus Abraham, Isaac, et Jacob. Non est Deus mortuorum, sed viventium.* Etenim quod Augustinus, q. 33 in Num., affirmat, ex lege Moysis esse cæteris evidentius, id ne probabile quidem mihi videri solet, ut animas ab interitu vindicemus. Ex quatuor autem illis, quæ passim à theologis referuntur, primum eludi potest, quod Augustinus docet lib. 10 sup. Genes., cap. 9, infirmum esse adversùm eos, qui credunt animas per progeniem generari. Infirmum ergò etiam est contrà eos, qui dixerint, eas cum corporibus interire. At sicut scriptum est, ait, *donec spiritus redeat ad eum, qui dedit illum*, sic etiam legimus : *Spiritus vadens, et non rediens.* Secundum item refellet fortassè quispiam dicens, non ibi de animâ sermonem esse, sed de homine, quem Deus per gratiam fecit à principio immortalem. Undè statim subjicitur : *Invidiâ autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.* Tertium autem de morte spirituali animæ, hoc est, de æternâ, interpretari licet, de quâ illud habes : *Dentes leonis dentes ejus interficientes animas hominum.* Quæ res suadetur quia protinùs additur : *Eum timete, qui postquàm occiderit, habet potestatem mittendi in gehennam.* Quarè D. Thomas nec in primâ parte, nec in Summâ contrà gentes, nec in quæstione de animâ hoc testimonium voluit usurpare. Nam quartum de resurrectione agit, non de immortalitate. Sic enim Dominus ait : *De resurrectione autem mortuorum non legistis*, etc. Nihil verò prohibet, ut anima cum corpore simul intereat, et posteà cum corpore simul exsurgat. Non ergò fidei decretum est animas esse immortales.

Quòd verò naturali argumentatione animæ immortalitas nequeat ostendi, illa prima conjectura est, quòd cùm Ambrosius et Augustinus, ut id probarent, omnes nervos intenderint, nihil omninò confecêre. Non autem præcellimus Ambrosium et Augustinum.

5. Ad hæc, cùm Scotus, Jandunus, Cajetanus divi Thomæ rationes expenderint, viri scilicet magno ingenio, magnâque philosophiæ eruditione præditi; at pronuntiaverunt tandem, rem non esse demonstratam, sed creditam. Non est autem verisimile rationes eas, si evidentes essent, ac lucidæ, nullum evidentiæ lumen acribus acutisque oculis allaturas.

6. Prætereà, Aristoteles non idem semper in hâc re, sed tùm hoc, tùm illud scripsit; non est ergò probabile, eum in tantâ varietate et inconstantiâ certam exploratamque animæ immortalitatem habuisse. Nam quòd pro animæ rationalis incorruptione aliquandò senserit, ut cætera loca omittam, quæ et D. Thomas, 2 advers. gent., cap. 79, et Ferrariensis, in commentariis, afferunt, is locus planus et expeditus est, qui secundo libro de Gener. animæ capite tertio habetur; ubi apertè docet Aristoteles, mentem hominis non in seminis virtute esse, ut reliquas animas, sed extrinsecùs advenire. Quòd si non educitur de potentiâ materiæ, nec à generante homine vi seminis editur, certè subsistens est, nec à materiâ dependet. Quòd verò de hâc sententiâ interdùm etiam desciverit, Cajetanus multifariàm suadet, et mihi his argumentis fit verisimile. Primò, quòd non potest effugere, si sua principia Aristoteles retinet in lib. 3 de Animâ, animarum infinitatem, nisi incidat in errorem Averrois, vel in Pythagoræ deliramentum. Secundò, quia libro primo de cœlo asserit, quidquid incorruptibile sit, id perpetuum etiam fuisse. Tertiò, quia in Ethic. lib. 1, Solonem reprehendit, qui asseruerit, post mortem veram superesse hominis beatitudinem. Undè et deplorat brevem hominis felicitatem, et opes, ac divitias tanquàm felicitatis adjumenta requirit. Nec de hominis animo post mortem verbum nullum in illo reperies. Non est autem credibile, eum, si existimaret animam esse immortalem, nec de modo, quo intelligeret separata, nec de ejus felicitate quidquam vel breviter perstricturum. Quartò, ex procœmio libri de Animâ, ubi illud fundamentum jecit, si intelligere est phantasia, aut non sine phantasiâ, non contingit animam separari; in tertio autem libro posuit antecedens, quòd intelligere non est sine phantasiâ; undè et consequens, etc. Quintò, quia non Gregorius Nyssenus modò, quem div. Thomas refert, verùm etiam Justinus martyr, in libro admonitorio gentium, et Theodoretus, libro quinto de Curat. gr. Affect., con-

sentiunt, Aristotelem animorum immortalitatem negavisse. Quis autem credat, tantos talesque viros falsum testimonium dixisse? Nisi etiam Alexander Aphrodisæus insignis præter cæteros Peripateticus falsò etiam magistro suo hanc sententiam imposuit.

7. Prætereà, animorum immortalitas cum Dei ergà homines providentiâ adeò conjuncta et colligata est, ut qui illam negârit, is hanc quoque inficiaturus sit; qui verò hanc concesserit, eum necesse sit illam admittere, quemadmodùm suprà diximus. At Dei ergà res humanas providentia non potest esse per rationes humanas manifesta, sed solùm ex divinis oraculis exploratè percipitur. Id quod Propheta testatur, inquiens Ps. 72, 16 : *Existimabam, ut cognoscerem hoc; labor est antè me, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum.* Et iterùm Ps. 93, 11 : *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, et de lege tuâ docueris eum.*

8. Prætercà, ad indagandam animi immortalitatem illa rectissima via est, quam Aristoteles est ingressus, nempè animi operatio propria. Sicut enim res se habet ad operationem, ità se habet ad esse. Experimento autem quotidiano ille probavit, animam nostram nihil sine phantasmate intelligere. Pendere itaque à corpore, non solùm ut species intelligibilium accipiat, sed ut eis etiam utatur, resque ipsas intelligat. Respondent, pendere animi propriam actionem à corpore, non tanquàm à subjecto, sed tanquàm ab objecto. Verùm hæc responsio refellitur, quia si, quantùm rationis lumen et sensuum indagatio docet, nulla nostra intellectio sine corpore est, nihil refert hoc, an illo modo sit; cùm utrinque probabilissimè colligatur, animam, si extrà corpus esset, in modum glirium torpentem omni opere vacaturam. Experimur siquidem, species intelligibiles et in fieri et in operari à phantasmate dependere. Hinc enim Aristoteles vacillavit, nec quidquam effecit, si effecit tamen, nisi animas cum corporibus interire; ne vanæ scilicet et otiosæ extrà corpora remanerent.

9. Confirmat autem hoc vel maximè, quòd si animus per se subsisteret, atque adeò immortalis esset, non indigeret corpore, quemadmodùm aliæ formæ, propter esse, sed solùm propter operationem. Necesse quippè est, eum species intelligibiles à corporibus per corporis sensus emendicare. Alioqui intellectus per se in naturâ subsistens, ideòque à corporis gravitate et materiæ imperfectione liber nullo se modo corpori colligaret, sed ex se haberet species ingenitas, quibus sine corporis adjumento intelligeret. Videmus autem, species à corpore acceptas à corpore etiam in operando pendere. Ideò enim necesse est, intelligentem phantasmata speculari. Non ergò per illas anima à corpore separata intelliget. Alias verò species non habet superinditas. Quarè sejuncta à corpore, somno otioque torpebit, quod est absurdum.

10. Sexta insuper synodus, act. 11, tradit animam hominis non esse immortalem per naturam, sed per gratiam illam à morte coercentem. Et rursùm : « Non, inquit, naturam « propriè immortalem habent animæ, sed gra« tiâ id sortitæ sunt. » Nulla ergò ratio naturalis animæ immortalitatem monstrare potest, utpotè cùm sit suâpte naturâ mortalis.

11. Adde unum et viginti argumenta, quibus S. Th. probabiliter egit, ut anima corruptibilis videretur. Quæ si ego hìc repetam, molestus ero. Nam his alia adjicere non video quî possem, nisi Janduno, aliisque hujus farinæ auctoribus velim esse simillimus, qui ut argumenta afferant, quibus animi mortalitas probari posse videatur, ea ponunt, quibus suadeant eum non esse formam actumque corporis essentialiter. Quæ argumenta quidem Cajetanus in lib. 3 de Animâ retulit, fecissetque fortassè multò prudentiùs, si contempsisset.

12. Adde etiam, quòd Scotus argumentis quæ probant animam esse immortalem, argutè respondet. Si ergò rationes inventæ à prioribus non demonstrant, alias verò excogitare novas non opis est nostræ fateamur, animam immortaliter vivere, nullo certo naturæ argumento patescere. Hæc efferre brevissimè potui, quibus illi uterentur, qui animorum immortalitatem infirmare pergerent. Quam tamen et fides catholica firmissimè docet, et certa naturæ ratio. Id quod conclusiones rationesque sequentes patefacient.

Prima conclusio. *Animum hominis esse mortalem, fidei catholicæ manifestè repugnat.* — Genes. 37 : *Descendam ad filium meum lugens in infernum.* Job. 21 : *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.* Sapient. item cap. 2, 3, 4 et 5, apertissimè traditur, animas cum corporibus non interire. Eccl. 12 : *Et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* 2 Machab. 12 : *Sancta ergò et salubris*, etc. (1). Matth. 10 : *Nolite timere eos*,

(1) Justinus in colloquio cum Tryphone, il-

qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potiùs timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. Joan. 12 : *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Philip. 1 : *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum. Coarctor autem è duobus, desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo.* Primæ ad Cor. 15, pro absurdissimo Apostolus colligit : *Ergò et qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hâc vitâ tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hòminibus.* Et posteriùs, referens illam insipientium vocem : *Manducemus, et bibamus, crâs enim moriemur,* illicò subdit : *Nolite seduci. Corrumpunt,* etc. 2 Cor. 5 : *Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino; audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis, peregrinari à corpore, et præsentes esse ad Deum.* Et paulò antè : *Scimus, quòd si terrestris domus nostra,* etc. Sed de Scripturæ testimoniis, quæ D. Thomas dixit esse infinita, satis multa recitavimus. Quanquàm vereor, ne quis jure ac meritò reprehendat, qui in re non dubiâ usi fuerimus testibus non necessariis. Præsertìm cùm ii, qui animæ immortalitatem inficiantur, nec Christo, nec Evangelio credant, Ecclesiæ verò, sanctorumque fidem pro nihilo putent. Ità supervacaneum videtur esse, ex iis locis, quæ auctoritatem fidei continent, argumenta depromere. Nec conclusio hæc propriè theologica est, ut sit argumentationibus theologiæ confirmanda. Quin theologia, quâ ratione effectrix est, et agendi muneri incumbit, illa duo habet primaria fundamenta, Deum esse hominis et principium et finem, atque adeò procuratorem, esseque item animorum perpetuam vitam, in quâ remunerator Deus sit inquirentium se, Hebr. 11, 6. Quæ nisi fidelis penitùs habeat infixa, et in animo quasi inculpata, non dico media et finem consequi felicitatis suæ, sed ne ad Deum quidem accedere potest, ut ab eo media finemque requirat. Cùm igitur prima cujusque disciplinæ principia tanquàm notissimæ anticipationes supponantur, nihil opus erat vel ea testimonia referre, quæ ex sacris litteris commemoravimus. Nisi quòd sunt quidam adeò curiosi, qui etiam optârint, Paulum de animorum incorruptione manifestiùs loqui. Quod perindè est, ac si quis philosophus adeò esset insigniter stultus, ut in philosophorum libris, præsertìmque Aristotelis, cuperet principium illud sæpè et clarè resumi, *Quodlibet est, vel non est.* Verum de hâc primâ propositione, quoniam est antè oculos posita, diximus satis.

Secunda propositio. *Animus naturaliter est immortalis, et non ex dono gratuito.* Fuêre porrò quidam Arabes, ut dicerent, animum naturâ esse mortalem, sed in novissimo cum corpore immortaliter suscitandum. Simili autem errore ductus posset quispiam dicere, animum cum corpore statìm quidem interiturum, si naturæ suæ relinqueretur, sed vi divinæ potentiæ fieri, ut vel ad præmia, vel ad pœnas conservetur æternus.

Hoc qui assereret, is Scripturas facilè in sensum suum detorqueret. Non enim affirmant illæ, animum esse naturâ suâ immortalem, sed solùm eum aiunt manere post mortem. Sicut corpus post resurrectionem fides astruit perpetuam vitam habiturum, non tamen id in naturâ corporis, sed in divinâ potentiâ erit. Quam sententiam sextæ synodi verba retrò citata sonare videntur. Atque Augustinus, 10 super Gen. ad litt. c. 23, in illam magis opinionem inclinat, quæ docet animas à parentibus generari. Quæ si vera sententia est, non est animus suâ naturâ immortalis. Id quod solebam equidem, non tanquàm hæreticum, sed tanquàm erroneum condemnare; semper quippè malui citrà lineam consistere, quàm transire, stultæque ignorantiæ potiùs argui, quàm insolentiæ temerariæ. At si rem diligentiùs animadvertas, non dubites, huic errori hæreseos notam inurendam, quandò ad Sedem apostolicam referatur.

Primùm, quia manifestum est, quosdam philosophos naturæ ratione duce, animorum immortalitatem et vestigâsse, et invenisse. Non est ergò supernaturalis animorum perpetua vita, aut dono eis gratuito concessa. *Quis enim hominum scire poterit consilium Dei, aut quis poterit cogitare, quid velit Deus, nisi ille dederit sapientiam, et miserit Spiritum sanctum suum de altissimis?* Sap. 9, 13.

Deindè, in concilio Lateranensi, sub Leone X, sessione octavâ, definitur, hæreticum esse dicere quòd ex principiis philosophiæ sequitur animam esse mortalem. Et tamen si naturaliter esset anima corruptibilis, hujus corruptionis esset causa aliqua naturalis : « Item, cùm nonnulli, inquit, ausi sint di-

lud affert, quod pythonissa spiritum Samuelis evocavit. In qq. verò gentium, q. 75, citat illud: *Infernus subtùs te conturbatus est in occursum adventûs tui.* Quod de Nabuchodonosoro dictum esse ambiguum non est. Et q. 76, illud: *Hodiè mecum eris in paradiso.*

« cere de naturâ animæ rationali, quòd mortalis « sit, et aliqui temerè philosophantes secun- « dùm philosophiam saltem verum esse asse- « verent, damnamus omnes asserentes ani- « mam rationalem mortalem esse; cùm illa « non solùm per se et essentialiter humani « corporis forma sit, verùm etiam immor- « talis. » Hactenùs concilium.

Prætereà, non theologi modò, verùm fideles etiam universi animarum immortalitatem ità à majoribus accepimus, ut non per miraculum eas incorruptibiles, sed per naturam esse credamus. Hic autem Ecclesiæ consensus certissimo nobis argumento esse debet catholici dogmatis. Quòd autem idem in hâc re theologi ac fideles sentiant omnes, vel ex eo liquet, quòd asserentem quemcumque, animos esse mortales, statìm exhorrent. Eâdem quippè fide inscriptum in mente habent, angelos et hominum animas naturâ suâ, ut intellectuales, ità quoque immortales esse. Adde, quòd post Augustini seculum nemo fidelium in dubium vertit, quin animæ rationales creentur ex nihilo, et singulæ singulis corporibus infundantur, ut concilii Lateranensis verbo utar. Quòd si non generantur vi naturæ animæ rationes, nec de potentiâ materiæ educuntur, sed foris veniunt, nimirùm ex se subsistunt; quarè non cum corpore intereunt. Illud verò testimonium : *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*, ne Augustinus quidem ipse expedit. Si enim foris venit spiritus hominis, consequens fit, ut nullâ vi agentis naturalis propagetur. Quocircà, si ingenitus naturâ est, naturâ quoque est incorruptus. Nec enim naturales causæ corrumpunt aliquid, nisi quod eædem possunt gignere. Nam quòd interpretatur Augustinus Deum primò homini spiritum dedisse, cùm inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, in illo verò, qui cæterorum hominum caput erat, cæteris dedisse spiritum, hoc (pace tanti viri dictum sit) nullâ ex parte argumenti vires infringit. Cùm enim Moyses, in principio Geneseos, rerum naturalium propriam vim et naturam exprimat, quod in primo homine significatum est, de reliquis etiam intelligitur. Scriptura porrò, ut ostenderet viventia reliqua viribus naturæ edi posse, ait : *Germinet terra herbam virentem*, etc. Et rursùm : *Producant aquæ reptile animæ viventis*, etc. Et iterùm : *Producat terra jumenta et reptilia*, etc. (1).

(1) Cajetanus tupiter hìc lapsus est, non intelligens Scripturæ sensum.

Nemini quippè ambiguum esse potest, prima cetorum, jumentorum, serpentium, leonum individua à Deo sine mediâ causâ adjuvante condita creataque fuisse. Ob id namque adjunctum est : *Creavitque Deus cete grandia, et omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas.* Item : *Et fecit Deus bestias terræ juxtà species suas*, etc. At significare Scriptura voluit, sic tunc à Deo hujusmodi animantia esse edita, ut in vi tamen elementorum et corporum, quæ ex elementis conflarentur, illorum generationem sitam esse censeremus. Sed enim, cùm ad hominem ventum est, ne hujus similis conditio crederetur, de corpore ait : *Fecit Deus hominem ex limo terræ;* de animo autem : *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ.* Quod differentis conditionis varium discrimen à Moyse adeò accuratè observatum manifestè indicat, cæterarum viventium animas in potentiâ materiæ esse, hominis spiritum, quo factus est in animam viventem, non esse, sed à Deo creari et infundi, qui solus ejus et spirator et creator est. Præterquàm quòd qui dicit : *Redeat ad Deum, qui dedit illum*, is non obscurè docet, spiritum non perire, sed manere. Explicat enim id, quod paulò antè dixerat : *Ibit homo in domum æternitatis suæ.* Alioqui, quomodò ad Deum vadit, si dissolvitur, tanquàm mollis aer, et sicut umbra ac fumus evanescit? Quemadmodùm autem corporis naturam exprimit, cùm ait : *Revertatur pulvis in terram suam undè erat*, sic naturam spiritûs manifestat inquiens : *Et spiritus redeat ad Deum*, etc. Jam quod Augustinus affert, *spiritus vadens, et non rediens*, à nobis est. Non enim Scriptura dicit, *spiritus veniens, et non rediens*, sed *spiritus vadens*, scilicet à corpore, *et non rediens*, etc.

Prætereà, stulti illi, quorum error Sap. cap. 2 inducitur, animum existimabant naturaliter esse mortalem. Non esse de miraculo loquebantur, sed de naturâ. At Sapiens non modò cum illis apertè pugnat, verùm etiam ut insipientes et insensatos reprehendit. Animos ergò sentit natura esse immortales.

Tertia propositio. *Erroneum est, ne dicam hæreticum, astruere, animæ immortalitatem naturali ratione demonstrari non posse.* Si enim naturam habet incorruptibilem, hujus rei vel à priori, vel à posteriori ratio aliqua demonstrativa erit. Nulla siquidem propositio ex naturâ rei et connexione terminorum per se ac necessaria est, quin vel ex effectu, vel ex proprietate, vel ex definitione, vel ex causâ

subjecti ostendi necessariò queat. Sed ais : Quadratura circuli demonstrabilis est quidem, sed demonstratio adhùc inventa non apparet. Sic ergò Scotus, Jandunusque sentiunt, animæ quidem immortalitatem ostendi posse, at non esse ostensam tamen.

Quarta propositio. *Periculosum, ac temerarium est, ne quid amplius addam, affirmare, quòd nullum argumentum hactenùs inventum verè demonstrat animæ immortalitatem.* Quia argumentum, quod sumitur ex operatione propriâ, vel etiam ex potentiâ, quæ substantiam rei necessariè naturaliterque consequitur, verè ostendit, qualisnc sit ejus rei natura, atque substantia. Theologi verò tùm ex propriâ operatione, tùm ex propriâ potentiâ, intellectione scilicet et intellectu, animi incorruptionem argumentantur. Syllogismi igitur illi veræ sunt demonstrationes. Dicet fortassè quispiam: Non nego demonstrationes esse, sed nobis demonstrationes esse nego, quibus argumenta illa certa et clara non sunt, quamvis idonea ex se sint, ut certitudinem, atque evidentiam pariant. O insolentem temeritatem, cæteros ex tuo ingenio metiri, exque tuis aliorum oculos æstimare, asserere, mel quidem ex naturâ suâ dulce esse, sed dulce tamen fuisse nemini, quia tibi non fuerit, nullum videre id posse, quod tu non videas; omnibus obscurum esse quod tibi non pateat. Ait D. Thomas, ex præmissis manifestè ostendi posse animam humanam non corrumpi cum corpore; concludit verò in hæc verba, 2 cont. Gent. cap. 79 : « Patet igitur, quòd intellectus humanus « est incorruptibilis; ergò et anima humana, « quæ est intellectiva substantia. Item, part. 1, q. 75, art. 2 et 6 : Necesse est dicere, « animam intellectualem esse incorpoream, « subsistentem, incorruptibilem. » Scotus contrà, homil. 4 de Provid. : « Non sunt, inquit, « rationes patentes, et necessariæ. » Affirmat Chrysostomus, qui philosophi de animi immortalitate dubitent, eos addubitare, an in meridie sit dies : et credemus nos, viros et sanctissimos et modestissimos evidentiam, quam non habebant, fuisse mentitos! Atque Augustinus asseverat, philosophos quosdam naturali ratione animæ immortalitatem invenisse : « Quanquàm pauci, ait (1), idque ægrè in- « venerunt, » de Trin. 13, c. 9. Præterea, Deus non deficit in necessariis ad vitam juxtà naturæ rationem benè et constanter instituendam. At vix homo potest vitam rectè et justè instituere, nisi et Deum esse sentiat, et animos esse immortales; vix, inquam, aut certè nullo modo. Qui enim vel sine Deo fuêre, vel animum putârunt cum corpore interire, eos ferè perditissimis moribus fuisse memoriæ proditum est. Quam omninò rem Sapiens, capite 2, vers. 2, sapienter expressit. Nam simul atque impii illam opinionem induerunt, animos mori, consequenter de omni bono futuræ vitæ desperantes, et nihil post mortem mali timentes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. *Post hæc*, inquiunt, *erimus tanquàm si non fuerimus. Venite ergò, et fruamur bonis, quæ sunt*, etc. Et Augustinus Confessionum lib. 6, capite postremo : « Nisi credidissem, « ait, restare post mortem animæ vitam, et « fructus meritorum, quod Epicurus credere « noluit, Epicurus palmam in animo meo ac- « cepisset. De atheis autem cùm Propheta « illud posuisset : *Non est Deus;* statim sub- « junxit : *Corrupti et abominabiles facti sunt?* » etc. Sic Justinus, in dialogo cum Tryphone : « Eorum, inquit, sententia, qui Deum me « atque te curare negant, quò spectet, non « est difficile cognoscere. Impunitas enim, et « licentia faciendi, et dicendi, quæ velint « omnia, eos consequitur, qui nec supplicia « metuant, nec beneficium ullum à Deo spe- « ctent. » Divinæ itaque procurationis fuit, ut in morum et vitæ necessariâ regulâ duces naturæ ac magistros non conjecturis et opinionibus imbueret, quæ hunc atque illud facilè traherentur, sed certâ constantique ratione. Sic enim scriptum est, Ps. 93, 6 : *Qui docet hominum scientiam.* Et iterùm, Job. 35, 11 : *Qui docet nos super jumenta terræ, et super volucres cœli erudit nos.* Quòd si animantibus cæteris dati à naturâ sunt quidam instinctus, et quasi anticipatæ cogitationes, non vagæ et inhabiles, sed fixæ firmæque, ut ad bonum naturæ congruens recta ferantur, retrahantur à noxâ, cur in eorum salutem mentibus, quos naturæ auctor ad aliorum institutionem comparavit inditas esse certas, et constantes prænotiones inficiemur, sine quibus ad veritatem bonitatis non satis instructi informatique fuissent? Non enim melior est bellua-

(1) Mirum est Scotum hunc Augustini locum citavisse, ut opinionem suam confirmaret. Resurrectionem Augustinus ait, non ratione sed auctoritate teneri; at de immortalitate animæ contrà dicit. Nam et lib. de Civ. Dei 1, c. 12, scribit Platonem, quâ mente immortalitatem animæ vidit, ne quis sibi mortem consciscceret, prohibendum judicâsse.

rum conditio quàm nostra. Nihil verò piget, eadem sæpè verba resumere (vid. lib. 10, cap. 4).

Hinc barbaræ etiam nationes pœnas improbos luere cum sapientibus consenserunt, atque adeò animos esse immortales. Deus enim semper ea, quæ cuique naturæ necessaria sunt, providentissimè curat. Quis autem communes animi corruptiones incertas esse asseveret? Sed ais tandem : Quænam istæ rationes sunt necessariæ et evidentes, quæ Scoto et Cajetano probabiles et obscuræ visæ sunt? Dicam, si illud priùs commemoravero, quòd ab Aristotele prudentissimè dictum est, lib. Ethic., stultum esse, æqualem in omnibus certitudinem et evidentiam exigere. In naturalibus quippè disciplinis minor est, quàm in mathematicis; in moralibus minor est etiam, quàm in naturalibus. At in dispari certitudine tàm stultus nemo est, quin scientiæ illis nomen impertiat. Syllogismi ergò illi et faciunt scire, et verè demonstrationes sunt, quibus et de naturâ, et de moribus philosophamur; quamvis in eis rationibus non adeò magna aut necessitas, aut evidentia insit. Prima igitur ratio demonstrativa auctore Chrysostomo, Homil. 4, de provid. vel fato, est hæc : Qui animum esse mortalem ait, is neget necesse est, Deum humanarum rerum esse et procuratorem et judicem. Si enim justi migrant affecti injuriis, improbi rerum omnium abundantiâ potiti, nec post mortem aut merces, aut supplicium est, nulla certè est in cœlo pietas, quæ talia curet; nulla justitia, quæ vel malos puniat, vel tribuat præmia bonis. Et cætera, quæ capite 4 hujus libri latiùs persecutus sum.

Respondet Scotus, argumentum hoc infirmius multò esse, quàm reliqua. Non enim, ait, ratione naturæ notum est, esse unum rectorem hominum secundùm leges justitiæ retribuentem et punientem. Quæ responsio bifariàm confirmari potest. Priùs, quia Sapiens, cùm hoc eodem argumento usus esset, cujus rei ignorationem inscitiam esse dixit sacramentorum Dei. Quòd si inter mysteria Dei censet et Dei providentiam, et animorum immortalitatem, non est cur nos inter perspicuas censeamus. Verba autem illius sic habent : *Et nescierunt Sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiæ, nec judicaverunt honorem animarum sanctarum*, Sap. 2, 22. Posteriùs, quia Justinus martyr et philosophus, in libro de Aristotelis reprehensione, docet gentes non scientiâ, quæ, ad demonstrandum valet, de Deo creatâque naturâ disputationes confecisse, sed probabili ratione suam explicâsse sententiam. Et posteà : « Hæc, inquit, etiam declarant, verum esse, quod à nobis de gentium philosophis dictum est, eos non scientiâ demonstrandi de naturis disseruisse, sed conjecturâ verisimilique ratione suam explicavisse sententiam. » Adde his, quòd divus Thomas hoc argumentum ubique gentium prætermisit, non prætermissurus, si certum et necessarium esset.

Verumenimverò nulla me hujus generis argumenta movere possunt, ut ab eâ sententiâ discedam, quam Chrysostomo video placuisse. Habuit quippè pro re perspicuâ et constanti non alium negaturum, Deum esse hominem et gubernatorem et judicem, nisi eum, qui dixisset in corde suo : *Non est Deus*. Sed quia hæc res suprà, ut dixi, manifesto argumento nobis demonstrata est, cap. 4 ad 7, et accuratiùs est posteà demonstranda; satis nunc confectum esse arbitramur, si rationem illam, quæ animæ immortalitatem doceat, eò tandem ducere probaverimus, ut non possit Dei ergà homines providentia justitiaque constare, nisi animæ incorruptio consistat. Nam quòd Scotus aliter eludi hanc ratiocinationem putat, perridiculum est : « Ut admittamus, ait, Deum « pro meritis et præmia bonis, et malis supplicia retribuere; non exigua tamen improborum vindicta est culpæ turpitudo ipsa, « cruciatus animi, conscientiæque flagellum. « Abundè verò magna merces et præmium « fructus ipse virtutis, quo mirificè delectantur probi. » In quam sententiam illud Augustini citat omnium sermone contritum. *Voluisti, Domine, et ità est, ut omnis inordinatus animus sibi ipsi sit pœna.* Poterat et illud ex Apostolo afferre : *Mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes*, Rom. 1, 27. Quæ cùm dicit, parùm attentè considerat, in quos laqueos incurrat. Primum enim nodum illum explicet necesse est : *Si in hâc vitâ tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*, 1 Cor. 15, 19.

Deindè, Propheta non existimavit quæstionem hanc expediri posse, nisi ad fines bonorum et malorum referretur, hoc est, ad novissima, quæ probos improbosque manerent, ex præsentibus autem aut bonis aut malis illam non modò non solvi, sed etiam implicari. *Mei*, inquit, Ps. 72, *moti sunt pedes, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns*, etc. *Existimabam, ut cognoscerem hoc; labor est antè me, donec intelligam in novissimis*

eorum. Quomodò facti sunt in desolationem, etc. Nec aliter aut Jeremias, cap. 12, aut Habacuc, cap. 1, 2 et 3, huic quæstioni respondendum putaverunt. Quorum ergò sensum libentiùs exponerem, nisi ad alia festinaret oratio.

Prætereà, valdè restrictum Deum facimus, qui suis id solùm in mercedis loco numeret, quod animo æquo, imò verò etiam gaudenti ac libenti servierunt. O præmium singulare, quod eripit spem futuri cujusque boni, quæ sola, ut ait Cicero, hominem in miseriis consolatur! Quis enim dubitet mortalium animos in arduis adversisque rebus spe futurorum erigi et sublevari, frangi autem et concidere, si cum omnium rerum desperatione confligant? Talem mihi rempublicam finge, ubi pessimi cives metum omnem pœnæ et futuræ vindicationis abjiciant, optimi verò de spe futuræ gratiæ ac beneficii depellantur; et cùm nec probis lex adhibuerit calcaria, nec improbis frenos, civitas non dico benè morata, sed ne esse quidem poterit. Ità qui eam sine præmio pœnâque constituit, hunc tu ipse stultissimum judicabis. Quale ergò est ejus reipublicæ Deo procurationem administrationemque tribuere, quam nemo vir sapiens sibi assignari pateretur? Demonstratum est igitur, animas esse immortales, tàm evidenti et necessariâ ratione, quæ refelli non valeat, nisi Deum facias aut improvidum esse, et negligentem rerum hominis, aut eam stultè urbem constituisse, in quâ nullus supplicii timor sit, præmii expectatio nulla.

At sapiens ait, animorum incorruptionem ad Dei sacramenta pertinere. Primùm id ego negare verè possum. Nec enim rem hanc illa in mysteria retulit, sed quòd via impiorum prosperetur, quòd ubique relinquant lætitiæ signa, quòd opprimant pauperem justum, nec viduæ parcant, etc., et in his omnibus Deus non taceat modò, verùm etiam probos duriter et acerbè, improbos contrà blandè et molliter tractare videatur. Hæc scilicet Dei sacramenta sunt, quæ humana ratio comprehendit aut vix, aut nullo certè modo. Deindè sunt naturales res quædam in oculis omnium clarè positæ, aliæ latent in occulto tenebris densissimis circumfusæ. Quæ naturæ mysteria rectissimè dixeris. In his, fateor, animi immortalitas est, quæ à paucis quidem, idque difficulter, sed investigari tamen atque inveniri potest. Justini autem verba magnâ ex parte vera sunt; at universas demonstrationes philosophis eripere, tùm absurdum est, tùm Paulo etiam contrarium, quemadmodùm refutando septimo argumento patefiet. Nam D. Thomas ejusmodi argumentationibus uti non solet, quamvis sint liquidæ et exploratæ. Cavet enim, ne argumentando de genere in genus transeat, quod Aristoteles in demonstrandi arte docuit esse vitiosum. Constat verò, in hâc ratiocinatione à Dei providentiâ et justitiâ ad animi incorruptionem transiliri, quæ in eodem genere non existunt. Verùm de primâ demonstratione satis.

Secunda est hujusmodi, ut à protervis refelli queat, à viris rectè institutis non queat. Eam verò in probatione quartæ propositionis postremam fecimus. Confirmat illam Cicero, lib. de Senect., hunc in modum: « Sicut satis « probatur Deum esse, quia nulla natio tàm « fera est, quin Deum habendum sciat, ità « apud omnes gentes communi consensu fir- « matum est, animos defunctorum interitu « esse liberos. Quam omninò rem funeris cæ- « remoniis testatam esse voluerunt. Nec enim « eas corporibus impertirent, nisi animos sa- « cros esse ac divinos in animum induxissent. » Hic verò, ut Cicero, 1 Tuscul. 1, affirmat, « et mercedem funeris sepulturæque constitui, « nefas esse putârunt, et brutis animantibus « hujusmodi honores negaverunt. » Quas duas rationes Sapiens, ut mihi videre videor, perstrinxit. Unam, cùm ait, cap. 1: *Nec mercedem speraverunt justitiæ;* alteram, cùm subdit: *Nec judicaverunt honorem animarum sanctarum.* Sanè qui judicat unum esse interitum hominum et jumentorum, is cùm animum suum summâ ignominiâ et dedecore afficiat, non hominum ritu ac religione, sed sepulturâ asini sepeliendus erat, ut dignum haberet suâ opinione et sententiâ funus. Sed de secundâ ratione hactenùs. Tertiam significat magis Scriptura, quàm explicat, cùm è vestigio subjicit: *Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum.* Hominem quippè ad imaginem Dei esse factum, eò quòd natura intellectualis est, verti in dubium non potest. Ex eâ ergò parte homini incorruptio convenit, quâ intellectum habet. Animum igitur, undè homo intelligit et similis Deo est, inexterminabilem esse oportet. Quæ ratio, quoniam ex hominis naturâ et formâ propriâ ducitur, atque ideò non ex alienis et extraneis, sed ex propriis aptisque principiis, diligentiùs nobis et illustranda, et exponenda est. Id quod D. Thomas divinè fecit; intelligebat enim, hanc esse certam expeditamque viam, quâ ad animi immortalitatem veniretur.

Primum igitur fundamentum hujus demonstrationis est, formam omnem intellectualem esse subsistentem, hoc est, esse ejus non à materiâ pendere. Hanc propositionem ostendit div. Thomas, 2 contr. Gent. c. 51. Quia intellectus non eget corpore sustinente; cùm intellectio nec recipiatur in corpore, nec per corpus fiat. At dicis: Non eget corpore quidem tanquàm subjecto, sed eget tanquàm objecto. Verùm hoc duobus modis manifestè refellitur. Primùm enim animal non esset per se subsistens, quia indiget ad propriam operationem externis objectis. Deindè id, quod per accidens alicui convenit, non variat judicium de naturâ rei: ut lapis, qui in loco superiore detinetur, etc. Cùm ergò anima intellectiva ex naturâ propriæ operationis non sustentetur à corpore, consequens est, quòd per se non pendet ab illo. Quia actus non potest per se à corpore pendere, nisi tanquàm à materiâ et subjecto, in quo recipitur. (Vide D. Thomam, de Animâ q. 14, et 2 contr. Gent., c. 55 et 79.) Certè si intellectio in corpore susciperetur, nec omnes res sine discrimine intellectus perciperet, nec universale cognosceret, sed solùm singulare. Quòd si hujusmodi argumenta tibi evidentia non sunt, memento, nec cæteros ex tuo ingenio æstimandos esse, neque hìc evidentiam mathemeticam requirendam. Sed jam tempus est, ut objectiones oppositas refellamus.

Prima ergò sic repellitur: Fidei quæstionem duobus modis interpretari possumus, et ex naturâ suâ, et quoad nos. Ex naturâ suâ illa fidei quæstio est, quæ est à Deo Ecclesiæ revelata, quamvis à plerisque ignoretur. Ut Spiritum à Patre Filioque procedere, ipse Spiritus Apostolis revelavit. Item, animas sanctorum, statìm ut à corpore exierint, videre Deum. De quibus licuit olìm variè sentire, et sine fidei discrimine aut affirmare, aut negare cùm neutra res scilicet erat planè ab Ecclesiâ definita. Ità quoad nos non semper fidei quæstiònes illæ sunt habitæ; sed salvâ fide, viri quidam docti contrariam veritati sententiam tenuerunt. Quomodò asseruit Augustinus, non esse fidei quæstionem, nùm anima rationalis ex traduce sit (1).

(1) Hieronymi perpetua constansque sententia fuit, animas in singulis corporibus creari singulas; quem post tota Ecclesia secuta est, de Eccl. Doct. c. 14; animas enim non creari, sed ex parentum semine esse, Luciferianorum error fuit, ut Augustinus refert de Hæres. c. 81. Ac cùm certè Zacharias, c. 12, ait: *Dixit Dominus extendens cœlum, fundans terram, fingens spiritum hominis,* in eo nihil aliud significat, nisi ea opera à Deo ipso sine causâ subjecta subserviente patrari, quemadmodùm Hieronymus idem admonuit. (Vide Isaiam, cap. 42 et 45).

Nunc autem cùm post ea tempora theologorum fideliumque omnium consensu firmatum sit animum non per generationem, sed per creationem existere, sine dubio ad fidem illa quæstio pertinet. Nec tamen si hoc fuit aliquandò in controversiâ positum, eadem de animæ immortalitate causa subest, quæ nunquàm est à catholicis in dubium vocata. Sed de primo argumento satis.

At secundo nihil est difficile respondere, cùm videamus, non solùm sub infideli principe, quales Romani tunc erant, sed sub imperatore catholico multos in Germaniâ nunc publicè manifestas hæreses profiteri. Tantùm refert principes habere et fideles, et qui hæreticorum insolentissimam temeritatem coercere tùm velint, tùm etiam possint. Præterquàm quòd, ubi factiones sunt, ibi favore partium in republicâ tolerantur; quid dico tolerantur? quæruntur, foventur, stringuntur homines deterrimi ac sceleratissimi. Hoc in statu res Judæorum publica cùm esset, non est sanè mirandum, si Sadducæos ferret carnalis populus, homines videlicet factiosos, qui et carni usque adeò inservirent, ut omnem spiritum esse negarent. Quemadmodùm autem gentes tales esse volebant deos, quales ipsi etiam essent, nempè adulteros, bellatores, raptores, sic plèbs vitiis corrupta eos vult habere religionis præsides, qui non religati sint, sed liberi, non spiritûs servi, sed mancipia carnis. Verùm in argumento facillimo refutando plura quàm necesse erat verba consumpsimus.

Tertium verò brevissimè refellemus. Nam primum illud testimonium certissimè probare animorum immortalitatem, ostensum est à nobis paulò antè. Secundum etiam quantùm momenti habeat, nunc explicabamus. At tertium nullâ responsione eludi potest. Si enim homines animam non possunt occidere, corpus autem occidere possunt, certum est, animas non cum corporibus interire. Item, si animas Deus mittit in gehennam, non ergò cum corpore moriuntur. Quartum denique Cajetanus affirmat, probare quidem simpliciter animæ immortalitem, undè Sadducæos de resurrectione vinceret, qui ideò negabant mortuos resurgere, quia credebant cum corpore animam mori. Per synecdochen autem Scriptura nomina Abraham, Isaac et Jacob pro animis eorum usurpat. Quo loco Ambrosius Catharinus eum, ut sæpè aliàs, sine causâ reprehendit. Coarguit

enim Theophylactum, imò verò Hieronymum, qui Cajetano illius auctor sententiæ fuit. At D. Thomæ expositio præclarior est; non repugno. Nec D. Thomas solùm illum locum sine figurâ intellexit, sed Chrysostomus, Theophylactus etiam, atque Ambrosius. At dicis : Quomodò Abraham illo tempore vivus erat? Respondet Chrysostomus, homil. 71 in Matth., quomodò Adam posteaquàm de ligno vetito comedit, sententiâ tamen prolatâ mortuus erat; sic Abraham pollicitatione resurrectionis certissimâ vivus erat. Alioqui, quid sibi Ecclesia vult, cùm ait : *Regem, cui omnia vivunt, et cui non pereunt corpora nostra?* At de tertio argumento hactenùs.

Quartum autem jam antè expeditum est. Diximus enim, in septimo hujus operis libro, sanctos veteres non tàm humanas disciplinas, quàm divinas litteras coluisse. Quæ causa fuit, ut in rebus naturæ perobscuris ratione vulgari contenti essent, nec meliores requirerent. Conclusionum itaque naturalium à philosophis petenda demonstratio est, præsertìmque à D. Thomâ, perfecto, meâ sententiâ, philosopho, cujus admirabilem naturam et ingenium cùm gratia perfecisset, tùm ubique aliàs, tùm in libro contrà Gentes maximè quidquid expeti ab hominibus ingenio poterat, id unus videtur ad miraculum præstitisse.

Ad quintum deindè argumentum, Scoto, Janduno, Cajetano rationes probabiles visæ sunt, non item necessariæ. Scotus porrò et Jandunus (nam de Cajetano dicam posteà), videntur demonstrationes mathematicas quæsiisse. Si enim sapere ad sobrietatem vellent, et ei naturam, de quâ disseritur, attentè perpenderent, sanè intelligerent, rationes, quæ animæ incorruptionem probant, non suadere, sed vincere, si non protervum et repugnantem, certè docilem hominem, et ad disciplinæ leges benè informatum. *(Desunt ad reliqua argumenta responsiones.)*

AD LECTOREM.

En damus tibi, candide lector, Reverendi quondàm P. F. Melchioris Cani, Ordinis Prædicatorum, de Locis Theologicis duodecim libros perfectos quidem, limatos, atque omnibus (ut aiunt) numeris absolutos. Te tamen admonitum velimus, duos huic operi deesse libros, quos auctor morte præventus reliquit infectos. Nec tamen hoc te moveat, et ab ejus lectione removeat; illi enim etsi huic operi non accesserint, tamen quod ad perfectionem ejus attinet, parùm, aut nihil facere, quilibet etiam mediocriter eruditus facilè judicare poterit. Quapropter auctoris labore fruere. Quod si feceris, quantùm utilitatis indè sis reportaturus, tu ipse posteà libenter fateberis (1).

(1) Equidem et nos cum editore priori duos postremos clarissimi auctoris libros vehementer desideramus. Attamen, quantùm de illorum materiis ex diversis ipsius locis, nempè ex lib. 1, cap. 1, lib. 3, cap. 1 et postrem., lib. 12, cap. 1, potuerimus judicare, compensationes lector habebit multas, in *Cursu Scripturæ Sacræ*, tùm in adjunctis copiosis ad calcem hujus voluminis de traditione, pro libro 13, in quo sibi proponebat Canus de Scripturæ expositione tractare; alias verò pro libro 14 et ultimo, in tractatu *de verâ Religione*, ubi dissertationes speciales reperiet lector contrà Judæos, paganos, Mahumetanos seu Sarracenos de quorum impugnatione quæstionum auctor in præfato libro instituere volebat.

P. S.

VINCENTII LIRINENSIS VITA.

Vincentius natus est Tulli Leucorum in Galliâ nobili in primis familiâ, patre Epirochio : si vera sunt quæ de Lupo Trecensi Episcopo, quem Vincentii fratrem germanum fuisse constat ex epistolâ Eucherii ad Hilarium de *laude eremi*, narrantur apud Surium in vitâ ejus. Primò militiam secularem sectatus, militiæ Lirinensis excubias, ut verbo Sidonii utamur, posteà desudavit : quippè qui in insulâ Lirinensi factus monachus et presbyter, ibi elegantissimum illud *Commonitorium* scripsit adversùs hæreses quod toties bono publico editum est. At vir modestissimus, utilitatem potiùs Christianorum spectans quàm terrestris gloriæ vanitatem, quemadmodùm de se dicebat Salvianus, nomen huic Operi suum subtraxit, quod sub Peregrini nomine vulgavit. Testis Gennadius in Catalogo virorum illustrium. Testis etiam ipse Vincentius in initio *Commonitorii*. Scripsit autem anno tertio post habitam Synodum Ephesinam, id est, anno Christi quadringentesimo trigesimo quarto, ut ipsemet docet. Mortuus est sub imperio Theodosii et Valentiniani, id est, antè annum 450, ut rectè observatum est à viris eruditis. In disciplinam ejus traditus est Salonius Eucherii Lugdunensis Episcopi filius, ut ipse Eucherius testatur. Existimant plerique illum esse auctorem Vincentianarum objectionum adversùs quas scripsit Prosper Aquitanus. Sed cùm ea opinio à viris celeberrimis explosa sit, tùm speciali dissertatione in eam incubuit Bartholomæus Petrus Duacensis in præfatione ad *Commonitorium*.

Quamvis hodiernâ tempestate Vincentii Lirinensis nomen sit apud omnes in orbe catholico florentissimum, ecclesiastici scriptoris judicio doctrinâque probatissimi testimonium de eo non referre non possumus : *Vincentius Lirinensis,* inquit Godescardus in vit. Patr., *eos* (hæreticos ipsius coævos) *refellit generalibus luculentisque principiis quæ cuique dogmatizare audenti usquè ad mundi finem rectè applicabuntur. Quibus addere est eloquii, eruditionis, eruditionis, ingeniique splendorem. Prætereà pagina quælibet nescio quo pietatis suffimine lectorem allicit sibique conciliat. Nullus est controversiarum liber tot rès tantâ verborum paucitate contincns.*

Hæc Godescardus. Nunc lectorem hoc unum monitum volumus, Vincentii *Commonitorium* nos exhibere, quale emaculatum annotatumque à Stephano Baluzio ad duorum codicum Regiæ Bibliothecæ Parisiensis fidem, et notis novis illustratum à D. Joanne Salinas, Can. Reg. Lateranensi, iterùm Romæ prodiit anno 1765. Quæ editio omnium longè est completissima; cui tamen nonnullas recentioris notulas adjecimus.

VINCENTII LIRINENSIS
Commonitorium.

INCIPIT TRACTATUS (1) *Peregrini pro Catholicæ fidei antiquitate et universitate adversùs prophanas omnium Hæreticorum novitates.*

I. DICENTE Scripturâ et monente, *Interroga patres tuos, et dicent tibi; seniores tuos, et adnuntiabunt tibi, Deut.* 32, et item, *Verbis sapientium adcommoda aurem tuam, Eccli.* 6, et item, *Fili mi* (2), *hos sermones ne obliviscaris, mea autem verba custodiat cor tuum, Prov.* 3, videtur mihi minimo omnium servorum Dei Peregrino quòd res non minimæ utilitatis, Domino adjuvante, futura sit, si ea quæ fideliter à sanctis patribus accepi litteris comprehendam, infirmitati certè propriæ pernecessaria; quippè cùm adsit in promptu undè imbecillitas memoriæ meæ adsiduâ lectione reparetur. Ad quod me negotium non solùm fructus operis, sed etiam consideratio temporis et opportunitas loci adhortatur. Tempus: propterea quòd cùm ab eo omnia humana rapiantur, et nos ex eo aliquid invicem rapere debemus quod in vitam proficiat æternam; præsertìm cùm et appropinquantis divini Judicii terribilis quædam exspectatio augeri efflagitet studia Religionis, et novorum Hæreticorum fraudulentia multùm curæ et attentionis indicat. Locus (3) autem, quòd urbium frequentiam turbasque vitantes, remotioris (1) villulæ et in eâ secretum monasterii incolamus habitaculum, ubi absque magnâ distractione fieri possit illud quod canitur in psalmo: *Vacate*, inquit, *et videte quoniam ego sum Dominus, Psal.* 45. Sed et propositi nostri ratio in id convenit; quippè qui cùm aliquandiù variis ac tristibus secularis militiæ turbinibus volveremur, tandem nos in portum Religionis, cunctis semper fidissimum, Christo adspirante condidimus; ut ibi depositis vanitatis ac superbiæ flatibus, Christianæ humilitatis sacrificio placantes Deum, non solùm præsentis vitæ naufragia, sed etiam futuri seculi incendia vitare possimus. Sed jam in nomine Domini quod instat adgrediar, ut scilicet à majoribus tradita et apud nos deposita describam relatoris fide potiùs quàm auctoris præsumptione; hâc tamen scribendi lege servatâ, ut nequaquàm omnia, sed tantùm necessaria quæque perstringam, neque id ornato et exacto sed facili communique sermone, ut pleraque significata potiùs quàm explicata videantur. Scribant ii lautè et accuratè qui ad hoc munus vel ingenii fiduciâ vel officii ratione ducuntur. Me verò sublevandæ recordationis vel potiùs oblivionis meæ gratiâ Commonitorium (2) mihimet parâsse suffecerit:

(1) Baluzius et Joseph Antelmius ferunt hanc libri epigraphem legi in tribus Mss. Bibl. reg., ablatis voculis *natione Galli*, quæ in antiquioribus comparent editionibus. Suspicor cum Costerio à Lir. hunc titulum præfixum fuisse operi: *Commonitorium Peregrini adversùs hæreticos;* ut Tertull. inscripsit aureum opus, à quo non pauca decerpsit Vincentius: *De Præscript. adv. hæret.* Favet opinioni Gennadius dicens « texuisse « disputationem, quam absconso nomine atti- « tulavit, » vel ut legit Corbeiensis Codex *prætitulavit Peregrini adversùm hæreticos.* Præsertìm quia tractatus nomine ab antiquis intelliguntur non tàm disputationes contrà hæreticos, quàm sermones ad populum habiti. Hinc noster cap. 40, Commonitorii ait: « Posuit tertio « doctores, qui Tractatores nunc appellantur, « eò quòd per eos Prophetarum mysteria po- « pulis aperiantur. »

(2) In vetusto Cod. Reg. scriptum est: *Fili meus serm.* In Recentiori verò *Fili meos sermones.* Bal.

(3) Insula Lerina vel Lirinus, quæ jacet Lat. 43° 30' 6" Long. 24° 42' 55". Lerina hodie nomen *S. Honorati* habet, qui celeberrimi quondàm totius Galliæ monasterii in illâ insulâ auctor fuit et conditor.

(1) Ergo in insulâ illâ,, præter monasterium, erat aliqua habitatio hominum secularium. Remotiorem porrò villulam vocavit Lirinum: quia cùm insula esset in mari mediterraneo, manifestum erat eam remotam esse ab urbibus et oppidis.

(2) Vincentii tempestate in usu erat Commonitorii vox: tùm ad significanda mandata legatis scripto data, ut à Theodosio Commonitorium Elpidio comiti datum Ephesum proficiscenti ad Synodum, et alterum à Zosimo Faustino consignatum, quùm in Africam missus fuit. Frequentiùs tamen sumebatur pro lege à mandante præscripta, ut exsequatur, quod constat ex Epist. Innocentii Papæ pro Joanne

quod tamen paulatìm, recolendo quæ didici, emendare et implere quotidiè, Domino præstante, conabor. Atque hoc ipsum idcircò prænonui, ut si fortè elapsum nobis, in manus sanctorum devenerit, nihil in eo temerè reprehendant, quod adhuc videant promissâ emendatione limandum.

II. Sæpè igitur magno studio et summâ attentione perquirens à quamplurimis sanctitate et doctrinâ præstantibus viris quonam modo possim certâ quâdam et quasi generali ac regulari viâ catholicæ fidei veritatem ab hæreticæ pravitatis falsitate discernere, hujusmodi semper responsum ab omnibus ferè retuli, quòd sive ego, sive quis alius vellet exsurgentium hæreticorum fraudes deprehendere laqueosque vitare, et in fide sanâ sanus atque integer permanere, duplici modo munire fidem suam, Domino adjuvante, deberet: primùm scilicet divinæ legis auctoritate, tùm deindè Ecclesiæ catholicæ traditione. Hic forsitan requirat aliquis : Cùm sit perfectus Scripturarum Canon, sibique ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est ut ei Ecclesiasticæ intelligentiæ jungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro ipsâ suâ altitudine non uno eodemque sensu universi accipiunt, sed ejusdem eloquia aliter atque aliter alius atque alius interpretatur; ut penè quot homines sunt, tot illinc sententiæ erui posse videantur. Aliter namque illam Novatianus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit, aliterArius, Eunomius, Macedonius; aliter Photinus, Apollinaris, Priscillianus, aliter Jovinianus, Pelagius, Cælestius; aliter postremò Nestorius. Atque idcircò multùm necesse est, propter tantos tàm varii erroris anfractus, ut propheticæ et apostolicæ interpretationis linea secundùm Ecclesiastici et Catholici sensûs normam dirigatur. In ipsâ item Catholicâ Ecclesiâ magnoperè curandum est ut id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est etenim (1) verè proprièque catholicum, quod ipsa vis nominis ratioque declarat, quæ omnia ferè universaliter comprehendit. Sed hoc ità demùm fiet, si sequamur universitatem, antiquitatem, consensionem. Sequemur autem universitatem hoc modo, si hanc unam fidem veram esse fateamur quam tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia; antiquitatem verò ità, si ab his sensibus nullatenùs recedamus quos sanctos majores ac patres nostros celebrâsse manifestum est: consensionem quoque itidem, si, in ipsâ vetustate, omnium vel certè penè omnium sacerdotum pariter et magistrorum definitiones sententiasque sectemur.

III. Quid igitur tunc faciet Christianus catholicus, si se aliqua Ecclesiæ particula ab universalis fidei communione præciderit? Quid utique nisi ut pestifero corruptoque membro sanitatem universi corporis anteponat? Quid si novella aliqua contagio non jam portiunculam tantùm, sed totam pariter Ecclesiam commaculare conetur? Tunc item providebit ut antiquitati inhæreat, quæ prorsùm jam non potest ab ullâ novitatis fraude seduci. Quid si in ipsâ vetustate, duorum aut trium hominum, vel certè civitatis unius aut etiam provinciæ alicujus error deprehendatur? Tunc omninò curabit ut paucorum temeritati vel inscitiæ, si qua sunt universaliter antiquitùs universalis Ecclesiæ (1) decreta præponat. Quid si tale aliquid emergat ubi nihil hujusmodi reperiatur? Tunc operam dabit ut collatas inter se majorum consulat interrogetque sententias, eorum duntaxat qui diversis licèt temporibus et locis, in unius tamen Ecclesiæ Catholicæ communione et fide permanentes, magistri proba-

Chrysostomo. Hic verò, ut rectè observat Baluzius in notis, significat scriptionis genus, cujusmodi sunt adversaria ad sublevandam memoriam.

(1) Proprietate catholici nominis usi sunt Patres ad refellendos hæreticos, quoniam juxtà Prophetarum vaticinia per Orbem diffundenda erat Ecclesia, et non coarctanda in angulum parvæ regionis, vel in Terræ particulam; alioquin ut rectè arguit Optatus lib. 2 de Schim. Donatist. num. 1 : « Ubi erit proprietas Catho- « lici nominis, quùm indè dicta sit Catholica, « quòd sit rationabilis et ubique diffusa. » Quod nomen quia honorificum, spemque salutis complectens, invident Hæretici nobis, conanturque eripere, ut olim Christiani nomen invidit Julianus Apostata. At Romanæ Ecclesiæ filiis convenire acutè ex ipsâ hæreticorum mente demonstrat Augustinus lib. Op. Imperfecti num. 75 : « Athanasianos, inquit, vel Homou- « sianos Ariani Catholicos vocant, non et « alii hæretici. Vos autem non solùm à Catho- « licis, sed etiam ab Hæreticis à vobis dissen- « tientibus, et vobis similibus, Pelagiani voca- « mini : quemadmodùm non tantùm à Catho- « licâ, sed etiam ab hæresibus vocantur Ariani. « Vos verò soli nos appellatis Traducianos, « sicut illi Homousianos, sicut Donatistæ Ma- « carianos, sicut Manichæi Pharisæos, et cæte- « teri hæretici diversis nominibus. Nec mirum « esse debet, quòd novi hæretici, catholicis à « quibus exeunt novum nomen imponant (quod « placuit etiam vanitati hæreticorum nostri « ævi). Hoc enim, et alii fecerunt, quandò si- « militer exierunt. »

(1) Vetustus Codex Regius habet, *Universalis Concilii decreta*. Baluzius.

biles exstiterunt; et quicquid non unus aut duo tantùm, sed omnes pariter uno eodemque consensu apertè, frequenter, perseveranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognoverit, id sibi quoque intelligat absque ullâ dubitatione credendum.

IV. Sed ut planiora fiant quæ dicimus, exemplis singillatim illustranda sunt et paulò uberiùs exaggeranda; ne immodicæ brevitatis studio rapiantur rerum pondera orationis celeritate. Tempore Donati (1), à quo Donatistæ, cùm sese (2) multa pars Africæ in erroris sui furias præcipitaret, cùmque immemor nominis, religionis, professionis, unius hominis sacrilegam temeritatem Ecclesiæ Christi præponeret, tunc quicumque per Africam constituti, profano schismate detestato, universis mundi Ecclesiis adsociati sunt, soli ex illis omnibus intrà sacraria catholicæ fidei salvi esse potuerunt; egregiam profectò relinquentes posteris formam quemadmodùm scilicet deinceps, bono more, unius aut certè paucorum vesaniæ universorum sanitas anteferretur. Item quandò Arianorum venenum non jam portiunculam quamdam, sed penè orbem totum contaminaverat, adeò ut propè cunctis Latini sermonis Episcopis partim vi partim fraude deceptis, caligo quædam mentibus offunderetur, quidnam potissimùm in tantâ rerum confusione sequendum foret, tunc quisquis verus Christi amator et cultor exstitit, antiquam fidem novellæ perfidiæ præferendo, nullâ contagii ipsius peste maculatus est. Cujus quidem temporis periculo satis superque monstratum est quantùm invehatur calamitatis novelli dogmatis inductione. Tunc siquidem non solùm parvæ res, sed etiam maximæ labefactatæ sunt. Nec enim tantùm adfinitates, cognationes, amicitiæ, domus, verùm etiam urbes, populi, provinciæ, nationes, universum postremò Romanum Imperium funditùs concussum et emotum est. Namque cùm prophana ipsa Arianorum novitas, velut quædam Bellona aut furia, capto primo omnium Imperatore (1), cuncta deindè palatii culmina legibus novis subjugâsset, nequaquàm deinceps destitit universa miscere atque vexare, privata ac publica, sacra prophanaque omnia, nullum boni et veri gerere discrimen, sed quoscunque conlibuisset, tanquàm de loco superiore percutere. Tunc temeratæ conjuges, depullatæ (2) viduæ, prophanatæ

(1) Donatum Magnum hic intelligit Vincentius, à quo appellatos fuisse Donatistas in Divi Possidii Vitâ luculento Optati testimonio probatum est; quem locum consulat lector. Observare tamen oportet longâ ætate post schisma invectum appellatos fuisse ex Donati parte ejus sectatores, quùm primò dicerentur ex parte Majorini. Hinc in relatione Anulini Proconsulis ad Constantinum legitur: «Libellus « Ecclesiæ Catholicæ criminum Cæciliani tradi- « tus à parte Majorini. » Similiter Augustinus dùm de libello loquitur ait oblatum fuisse *ex parte Majorini*. At quia circà ann. Ch. 370, jam dicebatur Donati pars; « quasi verè, inquit « Optatus, populum cum Deo divisisset, ut in- » trepidè suam diceret partem » : propterea iste S. Vir lib. 3 de Schism. Donatist. num. 3, disserens de libello, quem Constantino dederunt Capito, Nasucius, Dignus, et cæteri Episcopi, vocat eos *partis Donati*, et non Majorini, fortè substituendo notius nomen antiquo, At ingenuè nihilominus Optati lapsum fateri debemus: quia ex tali libello infert Romæ à Melchiade, et Concilio ab eodem celebrato proscriptum fuisse Donatum Magnum; quùm in Collatione concesserint Catholici Præsules damnatum esse Donatum à Casis Nigris. Vide Augustinum in Brev. Collat. diei tertiæ cap. 12 et 17, et in lib. Retract. cap. 21.

(2) Circà annum Chr. Optato teste major erat numerus Catholicorum in Africâ, quùm lib. 2, n. 1. Donatistis vix particulam concedat, dicens: « Ergò ut Ecclesia in particulâ « Africæ, in angulo parvæ regionis, apud vos « esse possit, apud nos in aliâ parte Africæ non « erit? » At quarto labente seculo ac vergente longè plures erant Schismatici, ut refert Possidius in Augustini Vitâ cap. 7, dum ait: «Per « sanctum illum virum, levare in Africâ Eccle- « sia Catholica exorsa est caput, quæ..... re- « baptizante Donati parte majorem multitudi- « nem Afrorum, seducta et oppressa jacebat.» Suspicor ità crevisse factionem, quia intrà unius seculi spatium vix unus, et alter, Optatus nempè, et Augustinus, inventi sunt, qui scriptis illorum aperirent fraudes ac dolos, convincerentque insidias, quùm interim Donatistæ *omnes per singula loca maledicis vocibus perstreperent*, ut loquitur Optatus lib. 1, num. 4, quibus ipse *ab aliquâ occasione arreptâ respondit*. Quo modo, inquit Optatus, «satisfiet, « et desideriis aliquorum. Nam à multis sæpè « desideratum est; ut ad eruendam veritatem, « ab aliquibus defensoribus conflictus partium « haberetur; et fieri potuit.»

(1) Constantium intelligit, de quo acerrimè queritur Hilarius Pictavensis libro contrà eumdem edito anno Chr. 360. At candidè fateri oportet quòd Imperatorem prorsùs excusat alter ejusdem meriti vir Gregorius Nazianzenus Invectiva 1, in Julianum eadem scribens tempestate; et de patratis acerbè incusat aulicos, totam in istos refundens invidiam.

(2) Ità antiquiores editiones, Duacensi exceptâ, quæ fert *depopulatæ*. Notum est viduis, virginibus, ac pœnitentibus nullas impositas fuisse vestes. In Missali Francorum lib. 3. Liturgiæ Gallicanæ numer. XI, exstat benedictio vestimentorum Viduæ, quæ comparet etiam, in ordine Romano. Hinc Sanctus Asterius Amaseæ Hellesponti Metropolis Antistes in Oratione Sanctæ Euphemiæ, inquit numer. 3. « Adstat Virgo pullâ veste, ac pallio philoso-

virgines, monasteria demolita (1), disturbati clerici, verberati levitæ, acti in exilium sacerdotes, oppleta sanctis ergastula, carceres, metalla (2) : quorum pars maxima, interdictis urbibus, protrusi atque extorres, inter deserta, speluncas, feras, saxa, nuditate, fame, siti affecti, contriti et tabefacti sunt. Atque hæc omnia numquid ullam aliam ob causam, nisi utique dùm pro cœlesti dogmate humanæ superstitiones introducuntur, dùm benè fundata antiquitas scelestâ novitate subruitur, dùm superiorum instituta violantur, dùm rescinduntur scita patrum, dùm convelluntur definita majorum, dùm sese intrà sacratæ atque incorruptæ vetustatis castissimos limites prophanæ ac novellæ curiositatis libido non continet ?

V. Sed forsitan odio novitatis et amore vetustatis hæc fingimus. Quisquis hoc æstimat, beato saltem credat Ambrosio, qui, in secundo ad Imperatorem Gratianum libro, acerbitatem temporis ipse deplorans, ait : « Sed jam satis, « inquit, omnipotens Deus, nostro exilio nostroque sanguine Confessorum neces, exilia « Sacerdotum, et nefas tantæ impietatis eluimus. Satis claruit eos qui violaverint fidem « tutos esse non posse. » *Ambros. lib. 2, de fide cap. 4. aliàs* 16. Item in tertio ejusdem operis libro : « Servemus igitur, inquit, præcepta « majorum, nec hæreditaria signacula ausî « rudis temeritate violemus. Librum signatum « illum propheticum non Seniores, non Potestates, non Angeli, non Archangeli aperire ausi sunt : soli Christo explanandi ejus « prærogativa servata est. Librum sacerdotalem quis nostrùm resignare audeat, signatum à Confessoribus, et multorum jam martyrio consecratum ? Quem qui resignare « coacti sunt (1), posteà tamen damnatâ fraude « signârunt ; qui violare non ausi sunt, Confessores et Martyres exstiterunt. Quomodò « fidem eorum possumus denegare quorum « victoriam prædicamus ? » *Ibid. lib. 3. cap. 7. aliàs* 15. Prædicamus planè, inquam, ô venerande Ambrosi ! prædicamus planè, laudantesque miramur. Nam quis ille tàm demens est qui eos, etsi adsequi non evaleat, non exoptet sequi quos à defensione fidei majorum nulla vis depulit, non minæ, non blandimenta, non vita, non mors, non palatium, non satellites, non Imperator, non imperium, non homines, non dæmones ? quos, inquam, pro religiosæ vetustatis tenacitate tanto munere Dominus dignos judicavit (2), ut per eos

« phiam professa. » Et iterùm num. 4, « casta « virgo in pullis vestibus sedens sola, manus « ambas extendit in cœlum. » Floruit Asterius circà IV seculi finem Arcadio Imperatore. Ut autem viduis Ariani detraxerunt pullas vestes, ità Donatistæ Sacratis Deo virginibus mitellas abstulerunt. « Detraxistis, inquit Optatus lib. 6, n. 4, non capitis ornamenta, sed bonæ voluntatis indicia. Jam « consecratos Deo sparsistis immundis cineribus crines, jussistis etiam falsâ aquâ perfundi. Et utinam vel id quod tulistis, velociter reponeretis : protraxistis moras, ut « retroactæ in pristino habitu, aliquæ diutiùs « remanerent, retractis signis, quibus se jamdudùm contrà petitores, et raptores munierant. Qui quùm viderent, præscriptionem « sibi jamdudùm oppositam, à vobis esse sublatam, de sponsis raptores effecti sunt ; nec « visus est unusquisque sibi peccâsse, dùm « talem rapuit, qualem viderat, quandò ut uxorem acciperet postulabat. »

(1) Cod. Reg. habet, *dilacerata Monasteria*. Baluzius.

(2) Lucifer Calaritanus, in lib. Quòd moriendum pro Filio Dei, Constantium culpat, quia « omnia metalla, ut loquitur, omniaque loca, « exilia vocari quæ putabantur digna, nostro « tuæ calliditati resistentium replêsti numero : « relegando insontes, fame, siti, nuditate vexando. » Quinimò restauravit morem à Constantino abrogatum leg. 2, de pœn. Cod. Theod. ut « si quis in ludum fuerit, vel in metallum damnatus, minimè in ejus facie scribatur..... quò facies, quæ ad similitudinem « pulchritudinis cœlestis est figurata, minimè « maculetur, » illud testante Hilario num. 5 et 11 libri contrà eumdem : « Querela famosa « est, ait, jussos à te Episcopos non esse, quos « condemnare nullus audebat, etiam nunc in « ecclesiasticis frontibus scriptos metallicæ « damnationis titulo recenseri. »

(1) Intelligit Ambrosius Episcopos Arimino lapsos anno Christi 359, quos fidem ejurare coegit Constantius die 10 Oct. ejusdem anni, dùm paupertate, et ætate lassis Episcopis, reditum ad propria negat. Quæ tantorum malorum fuerit causa Severus Sulpicius prodit lib. 2 historiæ sacræ, c. 41, disserens de legatis ad Imperatorem missis : « Ex parte nostrorum, inquit, leguntur homines adolescentes, « parùm docti et parùm cauti : ab Arianis autem missi senes, callidi, et ingenio valentes, « veterno perfidiæ imbuti, qui apud Regem « superiores facilè exstiterunt. » At cognito dolo Ariminenses Episcopi contestabantur corpus Domini, et quidquid in Ecclesiâ sanctum est, se nihil mali fuisse suspicatos, quæ flentes asserebant parati, et subscriptionem pristinam, et omnes Arianorum Blasphemias condemnare, ut loquitur Hieronymus in Dialogo cont. Luciferianos.

(2) Hi Sancti Viri per quos tàm mira operatus est Deus fuêre Athanasius, Hilarius, Eusebius et Ambrosius. Hinc Hieronymus in Dialogo cont. Luciferianos ait : « Tunc triumphatorem suum Athanasium Ægyptus excepit, « tunc Hilarium de prælio hæreticorum re- « vertentem, Galliarum Ecclesia complexa est, « tunc ad reditum Eusebii lugubres vestes Italia mutavit. » De Ambrosio verò post Hie-

prostratas restauraret Ecclesias, exstinctos spiritales populos vivificaret, dejectas sacerdotum coronas reponeret, nefarias illas novellæ impietatis non litteras, sed lituras, infuso cœlitùs Episcopis fidelium lacrymarum fonte, deleret, universum postremò jam penè mundum sævâ repentinæ hæreseos tempestate perculsum ad antiquam fidem à novellâ perfidiâ, ad antiquam sanitatem à novitatis vesaniâ, ad antiquam lucem à novitatis cæcitate revocaret. Sed in hâc divinâ quâdam Confessorum (1) virtute illud est etiam nobis vel maximè considerandum, quòd tunc apud ipsam Ecclesiæ vetustatem non partis alicujus, sed universitatis ab iis est suscepta defensio. Neque enim fas erat, ut tanti ac tales viri unius aut duorum hominum errabundas sibique ipsis contrarias suspiciones tàm magno molimine adsererent, aut verò pro alicujus provinciolæ temerariâ quâdam conspiratione certarent; sed omnium sanctæ Ecclesiæ sacerdotum apostolicæ et catholicæ veritatis hæredum decreta et definita sectantes, maluerunt semetipsos quàm vetustæ universitatis fidem prodere. Undè et ad tantam gloriam pervenire meruerunt, ut non solùm Confessores, verùm etiam Confessorum principes jure meritòque habeantur.

VI. Magnum hoc igitur eorumdem beatorum exemplum, planèque divinum, et veris quibusque Catholicis indefessâ meditatione recolendum, qui modum septemplicis candelabri septenâ sancti Spiritûs luce radiantes, clarissimam posteris formulam præmonstrârunt quonam modo deinceps per singula quæque errorum vaniloquia, sacratæ vetustatis auctoritate prophanæ novitatis conteratur audacia. Neque hoc sanè novum. Siquidem mos iste semper in Ecclesiâ viguit ut quò quisque foret religiosior, eò promptiùs novellis adinventionibus contrairet. Exemplis talibus plena sunt omnia. Sed, ne longum fiat, unum aliquod, et hoc ab Apostolicâ potissimùm Sede sumemus; ut omnes luce clariùs videant beatorum Apostolorum beata successio quantâ vi semper, quanto studio, quantâ contentione defenderit susceptæ semel Religionis integritatem. Quondàm igitur venerabilis memoriæ Agrippinus Carthaginensis (1) Episcopus, primus omnium mortalium contrà divinum Canonem, contrà universalis Ecclesiæ regulam, contrà sensum omnium consacerdotum, contrà morem atque instituta majorum, rebaptizandum esse censebat. Quæ præsumptio tantùm mali invexit, ut non solùm Hæreticis omnibus formam sacrilegii, sed etiam quibusdam Catholicis occasionem præbuerit erroris. Cùm ergò undique ad novitatem reicuncti reclamarent, atque omnes quaquaversùm sacerdotes pro suo quisque studio reniterentur, tunc beatæ memoriæ Papa Stephanus (2) Apostolicæ Sedis antistes, cum cæteris quidem collegis suis, sed tamen præ cœteris restitit, dignum,

ronymum ad annum Gratiani XI, loquitur Prosper in Chronico, dicens : Post Auxentii « seram mortem, Mediolani Ambrosio Epi« scopo constituto, omnis ad fidem rectam Ita« lia convertitur, » id est regionum illarum portio, quæ Vicario Italiæ parebat, nempe Insubria, Æmilia et Liguria. Suâ namque prædicatione Ambrosius distractas Ecclesias junxit, ac nexuit cum fidei vertice, ac custode Romano Pontifice. Hinc in Commentariis super Lucam per id temporis conscriptis lib. 9, cap. 20, gratulatur de hæresi subactâ in sui episcopatûs exordio dicens : « Dissensionum omnium pro« cella deferbuit : cuncti secularis cupiditatis « ardores, æstusque omnes, quibus Italiæ po« pulus per Judaicæ olim Arianæ proximæ sæ« vitatis incendia coquebatur, sereno jam spi« ramine temperatur. » Undè Felix Ennodius in ejus laudem cecinit lib. 1. Carm. num. xv, hymno VI.

Adjunctus hinc Apostolis,
Reduxit expulsam fidem,
Dixit triumphos martyrum,
Linguæ virentis laureis.

Et hæc sinceræ fidei prædicatio causa fuit, Romano Pontifice annuente, ut Metropolitica haberi cœperit Mediolanensis Ecclesia; quod doctè ac solerter vidit Benedictus Bacchinius in Dissert. de Eccles. Hierarchiæ originibus parte 2, num. 10.

(1) Ità prorsùs Codd. Regii, quùm editiones haberent *Confessionum*. Baluzius.

(1) Secundus Carthaginensium Præsulum, quorum memoria ad nos usquè pervenit. Sub eo duo celebrata fuêre Carthaginensia Concilia, primum de hæreticis baptizandis ab Episcopis Proconsularis Africæ ac Numidiæ, in tertii seculi initio. Nam Tertullianus qui certò, ut fertur, lapsus est circà hæreticorum baptisma, ait in libro de Baptismo edito post annum Chr. 200 : « Circà hæreticos sanè quid « custodiendum sit dignè quis retractet? ad « nos enim editum est; » quibus verbis ad Agrippini respexisse decretum concedet æquus lector. Hinc non satis rectè à P. Harduino affixum est tale Concilium ann. Chr. 215, præsertim quùm Cyprianus in Ep. 73, ad Jubajanum datâ anno Chr. 254, dicat : « Apud nos « non nova aut repentina res est, ut baptizan« dos censeamus eos, qui ab hæreticis ad Ec« clesiam veniunt, quandò multi jam anni sunt, « et longa ætas, ex quo sub Agrippino bonæ « memoriæ viro convenientes in unum plurimi « Episcopi hoc statuerunt. » Alterum Concilium, in quo sancitus canon : *Ne clericus ullus tutelam, curamve susciperet*, celebratum fuit circ. ann. Chr. 215.

(2) Celebrato à Cypriano III, Carthaginensi

ut opinor, existimans si reliquos omnes tantùm fidei devotione vinceret quantùm loci auctoritate superabat. Denique in Epistolâ (1) quæ tunc ad Africam missa est, his verbis sanxit : NIHIL NOVANDUM NISI QUOD TRADITUM EST. Intelligebat etenim vir sanctus et prudens nihil aliud rationem pietatis admittere nisi ut omnia, quâ fide à patribus suscepta forent, eâdem fide filiis consignarentur ; nosque Religionem, non quà vellemus ducere, sed potiùs quà illa duceret sequi oportere ; idque esse proprium Christianæ modestiæ et gravitatis, non sua posteris tradere, sed à majoribus accepta servare. Quis ergò tunc universi negotii exitus? Quis utique nisi usitatus et solitus ? Retenta est scilicet antiquitas, explosa novitas. Sed fortè tunc ipsi novitiæ adinventioni patrocinia defuerunt? Imò verò tanta vis ingenii adfuit, tanta eloquentiæ flumina, tantus adsertorum numerus, tanta verisimilitudo, tanta divinæ legis oracula, sed planè novo ac malo more intellecta, ut mihi omnis illa conspiratio nullo modo destrui potuisse videatur nisi sola tanti moliminis causa ipsa illa suscepta, ipsa defensa, laudata novitatis professio destituisset. Quid postremò? Ipsius Africani Concilii (2) sive decreti quæ vires ? Donante Deo, nullæ ; sed universa tanquàm somnia, tanquàm fabulæ, tanquàm superflua, abolita, antiquata(3), calcata sunt. Et, ô rerum mira conversio ! Auctores ejusdem opinionis Catholici, consectatores verò Hæretici judicantur; absolvuntur magistri, condemnantur discipuli; conscriptores librorum filii regni erunt, adsertores verò gehenna suscipiet. Nam quis ille tam demens est qui illud sanctorum omnium et Episcoporum et Martyrum lumen beatissimum Cyprianum cum cæteris collegis suis in æternum dubitet regnaturum esse cum Christo ? Aut quis tam contrà sacrilegus qui Donatistas et cæteras pestes, quæ illius auctoritate Concilii rebaptizare se jactitant, in sempiternum neget arsuros esse cum diabolo ?

VII. Quod quidem mihi divinitùs videtur promulgatum esse judicium propter eorum maximè fraudulentiam qui cùm sub alieno nomine hæresim concinnare machinentur, captant plerumquè veteris cujuspiam viri scripta paulò involutiùs edita, quæ pro ipsâ suî obscuritate dogmati suo quasi congruant; ut illud nescio quid quodcunque proferunt, neque primi neque soli sentire videantur. Quorum ego nequitiam duplici odio dignam judico, vel eò quòd hæreseos venenum propinare aliis non pertimescunt, vel eò etiam quòd sancti cujusque viri memoriam tanquàm sopitos jam cineres prophanâ manu ventilant, et quæ silentio sepeliri oportebat, redivivâ opinione diffamant, sequentes omninò vestigia auctoris sui Cham, qui nuditatem venerandi Noë non modò operire neglexit, verùm quoque inridendam cæteris

Concilio in causâ rebaptizationis anno Chr. 255 vel 256, Kal. Sept. cum Episcopis 87. Proconsularis Provinciæ, Numidiæ, ac Mauritaniæ graviter commotus est Stephanus, qui paulò antè Lucio successerat. Undè coactâ anno 256. Romæ synodo acres aculeatasque dedit ad Africam, ac Firmilianum, Helenum Tarsi, aliosque Apostolicas litteras, et si fidem habemus Dionysio Alexandrino in Epist. ad Xystum, statuit « non communicandum esse his, « qui rebaptizant ; sed debere considerare ma- « gnitudinem rei, quia non, quicumque, sed « permagni, et nobiles Episcopi viri sunt, qui- « bus hoc visum est. »

(1) Deperditâ epistolâ sententiam servatam habemus in Ep. 74, Cypriani ad Pompeianum. Consultus enim à Pompeio Sabratensi Episcopo hæc ex Stephani epistola decerpsit : « Si « quis ergò à quâcumque hæresi venerit ad « nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est, « ut manus illi imponatur in pœnitentiam ; « quùm ipsi hæretici proprio alterutrum ad se « venientes non baptizent, sed communicent « tantùm. » Non errâsse Pontificem in rebaptizationis negotio tantâ argumentorum luce probat Doctissimus Pater D. Constantius Coustant, tom. 1, Epist. Pontif. à pag. 2217, ut nimiùm tardus, vel malignus sit, qui illis non suadetur.

(2) Tertium intelligit Africæ universale, quod singulari modestiâ refellit Augustinus lib. 2 et 3, de Bapt. cont. Donatist.

(3) Suspicor Lirinensem ad hæc Hieronymi in Dialogo contrà Luciferianos respexisse : « Conatus est B. Cyprianus, inquit, contritos « lacus fugere, nec bibere de aquâ alienâ : et « idcircò hæreticorum baptisma reprobans, « ad Stephanum tunc Romanæ Urbis Episco- « pum, super hâc re ad Africanam synodum di- « rexit, sed conatus ejus frustrà fuit. Denique « illi ipsi Episcopi, qui rebaptizandos hæreti- « cos cum eo statuerant, ad antiquam consue- « tudinem revoluti, novum emisêre decretum. » Baluzius observat eo sensu Hieronymum dixisse novum emissum esse ab Afric. decretum, quia cernebat à meliori ac majori parte Donatistarum scelus damnari in rebaptizandis hæreticis. Utcumque tamen se habeat quod Hieronymus refert, certum est post Stephani obitum Xysto sedente, Dionysio Alexandrino sequestro pacem restitutam fuisse Romanam inter, et Africanam Ecclesiam. Undè à Pontio in Vitâ Cypriani num. 14, Xystus appellatur *bonus et pacificus Sacerdos*. Et Cyprianus Ep. 80 alias 82. Successum de Xysti passione monet, aitque à « nuntiis, quos Romam, ut explo- « ratam veritatem haberet, miserat, de gravis- « simâ persequutione et Papæ martyrio se fa- « ctum fuisse certiorem. » Hæc pax fortè in causâ fuit, ut multi ex Afris veritatem intelligerent, præsertìm quùm Cypriano teste quidam cum Stephano communem haberent sententiam.

enuntiavit. Undè tantam læsæ pietatis meruit offensam ut etiam posteri ipsius peccati sui maledictis obligarentur, beatis illis fratribus multùm longèque dissimilis, qui nuditatem ipsam reverendi patris neque suis temerare oculis, neque alienis patere voluerunt, sed aversi, ut scribitur, texerunt eum : quod est erratum sancti viri nec adprobâsse nec prodidisse (1); atque idcircò beatâ in posteros benedictione donati sunt. Sed ad propositum redeamus. Magno igitur metu nobis immutatæ fidei ac temeratæ religionis piaculum pertimescendum est; à quo nos non solùm constitutionis Ecclesiasticæ disciplina, sed etiam censura Apostolicæ deterret auctoritatis. Scitum enim cunctis est quàm graviter, quàm severè, quàm vehementer invehatur in quosdam beatus Apostolus Paulus, qui mirâ levitate nimiùm citò translati fuerant ab eo qui eos vocaverat in gratiam Christi, in aliud Evangelium (2), quod non est aliud; 2. *Tim.* 4, qui coacervârant sibi magistros ad sua desideria, à veritate quidem auditum avertentes, conversi verò ad fabulas; 1. *Tim.* 5, habentes damnationem quòd primam fidem irritam fecissent; quos deceperant ii de quibus ad Romanos fratres scribit idem Apostolus : *Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissentiones et offendicula, præter doctrinam quam ipsi didicistis, faciunt; et declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo Domino non serviunt, sed suo ventri, et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium,* Rom. 16. *Qui intrant per domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis; semper discentes, et ad scientiam veritatis nunquàm pervenientes.* 2. *Tim.* 3. *Vaniloqui et seductores, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratiâ,* Tit. 1. *Homines corrupti mente, reprobi circà fidem :* 2 *Tim.* 3, superbi, et nihil scientes, sed languentes circà quæstiones et pugnas verborum; qui veritate privati sunt, existimantes quæstum esse pietatem : simul autem et otiosi discunt circumire domos; non solùm autem otiosi, sed et verbosi, et curiosi, loquentes quæ non oportet, 1. *Tim.* 5 : qui bonam conscientiam repellentes, circà fidem naufragaverunt, 1. *Tim.* 1 : quorum prophana vaniloquia multùm proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit. 2. *Tim.* 2. Benè autem quod de iis item scribitur : *Sed ultrà non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit.* 2. *Tim.* 3.

VIII. Cùm ergò tales quidam circumeuntes provincias et civitates, atque errores venalitios circumferendo, etiam ad Galatas (1) devenissent, cùmque his auditis Galatæ nauseâ quâdam veritatis affecti, Apostolicæ Catholicæque doctrinæ manna revomentes, hæreticæ novitatis sordibus oblectarentur, ità sese Apostolicæ potestatis exeruit auctoritas, ut summâ cum severitate decerneret : *Sed licèt nos,* inquit, *aut angelus de cœlo evangelizet vobis præterquàm quod evangelizavimus vobis, anathema sit,* Gal. 1. Quid est quod ait, *Sed licèt nos?* Cur non potiùs, *Sed licèt ego?* Hoc est : Etiamsi Petrus, etiamsi Andreas, etiamsi Joannes, etiamsi postremò omnis Apostolorum chorus evangelizet vobis præterquàm quod evangelizavimus, anathema sit. Tremenda districtio, propter adserendam primæ fidei tenacitatem, nec sibi, nec

(1) Filios verenda patris sui superjecto dorsis pallio aversos operuisse est, ut Gregorius 25 Moral., cap. 22, loquitur, bonis subditis sic præpositorum suorum mala displicere, ut tamen hæc ab aliis occultent : « Operimentum, « inquit, aversi deferunt, quia judicantes factum et venerantes magisterium nolunt vi« dere, quod tegunt. » Quod prudens optimi Pontificis ac Vincentii monitum, summoperè commendat celebris ex Protestantium parte editor Cypriani Joannes Fellus Episcopus Oxoniensis; at aliis placet Patrum castigare errata, inter quos libenter nomen professus est suum Clericus; quam ob causam in Ep. 6 Crit. et Eccles. culpat dissimulationes omnes in Ecclesiasticâ historiâ ut illicitas. At demus magnorum Hominum esse castiganda peccata, ne fortè incauti illa sequantur; quo tamen modo id à quibusdam est præstitum, non dico Christianum, sed nec ingenuum decet hominem, nempè cum amaritudine, rabie, acerbitate; dolosè levia errata invidiosis vocibus exaggerando, præteritis dissimulatisque ingentibus meritis. De tali ac tantâ iniquitate graviter postulatus est Clericus ipse à viris probitate et doctrinâ conspicuis, quod opus fuit advertere, morem ipsi gerendo, ne quid notitiâ dignum dissimuletur in Ecclesiasticâ historiâ.

(2) Hoc Apostolicum testimonium non aliter à Tertulliano lib. 4, cont. Marcionem, et Hieronymo in Commentariis super hanc epistolam laudatur, reluctante tamen Erasmo.

(1) Falsi hi fratres docebant hominem ex operibus legis justificandum, deceperuntque Galatas, ut circumcisionem, ac alias legis ceremonias unà cum Christi lege velut ad salutem necessarias observarent. Hinc Paulum deprimebant inter Apostolos, eum insimulantes, velut aliis contradicentem. Qui Ephesi morans, ubi rescivit, epistolâ ægris Galatarum animis ità medetur; 1. improborum coercet audaciam, dignitatem sui Apostolatûs defendens. 2. doctrinæ suæ concordiam cum aliis Apostolis ex habitâ cum illis collatione probat. 3. accersitis rationibus ac veteris scripturæ testimoniis seductos ab errore revocat. Epistolam scripsit cir. ann. Chr. æræ 56. ‡ Chr. morte 23.

cæteris coapostolis pepercisse! Parùm est : *Etiamsi angelus*, inquit, *de cœlo evangelizet vobis, præterquàm quod evangelizavimus, anathema sit.* Non suffecerat ad custodiam traditæ semel fidei, humanæ conditionis commemorâsse naturam, nisi angelicam quoque excellentiam comprehendisset. *Licèt nos*, inquit, *aut angelus de cœlo.* Non quia sancti cœlestesque angeli peccare jam possint; sed hoc est quod dicit : Si etiam, inquit, fiat quod non potest fieri, quisquis ille traditam semel fidem mutare tentaverit, anathema sit. Sed hæc forsitan perfunctoriè prælocutus est, et humano potiùs effudit impetu, quàm divinâ ratione decrevit. Absit. Sequitur enim, et hoc ipsum ingenti molimine iteratæ insinuationis inculcat : *Sicut prædiximus, et nunc iterùm dico : Si quis vobis evangelizaverit, præterquàm quod accepistis, anathema sit.* Non dixit : Si quis vobis annuntiaverit præterquàm quod accepistis, benedictus sit, laudetur, recipiatur; sed, *anathema sit*, inquit, id est, separatus, segregatus, exclusus, ne unius ovis dirum contagium innoxium gregem Christi venenatâ permixtione contaminet.

IX. Sed forsitan Galatis ista tantùm præcepta sunt. Ergò et illa solis Galatis imperata sunt quæ in ejusdem Epistolæ sequentibus commemorantur : qualia sunt hæc : *Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes, Gal.* 5, et reliqua. Quod si absurdum est, et omnibus ex æquo imperata sunt, restat ut sicut hæc morum mandata, ità etiam illa quæ de fide cauta sunt omnes pari modo comprehendant, et sicut nemini licet invicem provocare aut invidere invicem, ità nemini liceat præter id quod Ecclesia Catholica usquequaquè evangelizat accipere. Aut forsitan tunc jubebatur, si quis annuntiâsset præterquàm quod annuntiatum fuerat, anathematizari; nunc verò jam non jubetur. Ergò et illud quod item ibi ait : *Dico autem, spiritu ambulate, et desiderium carnis non perficietis*, tunc tantùm jubebatur, modò verò jam non jubetur. Quòd si impium pariter et perniciosum est ità credere, necessariò sequitur ut sicut hæc cunctis ætatibus observanda sunt, ità illa quoque quæ de non mutandâ fide sancita sunt cunctis ætatibus imperata sint. Annuntiare ergò aliquid Christianis catholicis, præter id quod acceperunt nunquàm licuit, nusquàm licet, nunquàm licebit; et anathematizare eos qui annuntiant aliquid præterquàm quod semel acceptum est, nunquàm non oportuit, nusquàm non oportet, nunquàm non oportebit. Quæ cùm ità sint, estne aliquis vel tantæ audaciæ qui præter id quod apud Ecclesiam annuntiatum est annuntiet, vel tantæ levitatis qui præter id quod ab Ecclesia accepit accipiat? Clamat, et repetendo clamat, et omnibus, et semper, et ubique per litteras suas clamat ille, ille vas electionis, ille magister gentium, ille Apostolorum tuba, ille terrarum præco, ille cœlorum conscius, ut si quis novum dogma annuntiaverit, anathematizetur. Et contrà reclamant ranæ quædam, et cyniphes, et muscæ (1) morituræ, quales sunt Pelagiani, et hoc Catholicis : Nobis, inquiunt, auctoribus, nobis principibus, nobis expositoribus, damnate quæ tenebatis, tenete quæ damnabatis, rejicite antiquam fidem, paterna instituta, majorum deposita; et recipite : quænam illa tandem? horreo dicere : sunt enim tàm superba, ut mihi non modò afirmari, sed ne refelli quidem sine aliquo piaculo posse videantur.

X. Sed dicet aliquis : Cur ergò persæpè divinitùs sinuntur excellentes quædam personæ in Ecclesiâ constitutæ res novas Catholicis annuntiare? Recta interrogatio et digna quæ diligentiùs atque uberiùs pertractetur : cui tamen non ingenio proprio, sed divinæ legis auctoritate, Ecclesiastici magisterii documento satisfaciendum est. Audiamus ergò sanctum Moysen; et ipse nos doceat cur docti viri, et qui propter scientiæ gratiam ab Apostolo etiam prophetæ nuncupantur, proferre interdùm permittantur nova dogmata, quæ vetus Testamentum allegorico sermone deos alienos appellare consuevit, eò quòd scilicet ità ab hæreticis ipsorum opiniones sicut à gentibus

(1) Suspicatur P. Macedo respexisse Gelasium Pontificem ad hunc Vincentii locum, dùm in Epist. ad Episcopos per Picenum constitutos, vocat delirum quemdam senem Pelagianum *muscam morituram*, quùm vulgata lectio, ut ille loquitur, habeat *muscæ morientes;* undè in Comment. Eccl. Polem. cap. XI, infert Lirinensem non fuisse Pelagianâ lue infectum. Poterat addere, appellari etiam *ranam* à Gelasio. « Oblatus est nobis, inquit, miserabilis se- « nex Seneca nomine, in Pelagianæ voraginis « cœno, sicut de quibusdam in Apocalypsi le- « gimus, velut una ranarum imprudenter im- « mersus. At Gelasio notum fuisse Vincentii opus, non credo : alioquin illi meritum rependisset honorem in recensione librorum, et testimonium illud Eccl. 10, v. 1, *de muscis morituris* fortè legit in Optato Milevitano lib. 7, num. 4, vel Augustino lib. 2 cont. Ep. Petiliani cap. X, ubi ait : « Propter numerositatem « muscis arbitror esse comparatos; sed hi ex- « terminant oleum suavitatis, qui non ipsam « Dei gratiam, sed hominum mores intuen- « tur. »

dii sui observentur. Scribit ergò in Deuteronomio beatus Moyses : *Si surrexerit*, inquit, *in medio tui propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, Deut.* 13, id est, magister in Ecclesiâ constitutus, quem discipuli vel auditores sui ex aliquâ revelatione docere arbitrentur. Quid deindè ? *et prædixerit*, inquit, *signum atque portentum, et evenerit quod locutus est.* Magnus profectò nescio quis signatur magister et tantæ scientiæ qui sectatoribus propriis non solùm quæ humana sunt nosse, verùm etiam quæ suprà hominem sunt prænoscere posse videatur ; quales ferè discipuli sui jactitant fuisse Valentinum, Donatum, Photinum, Apollinarem, cæterosque ejusmodi. Quid posteà ? *et dixerit*, inquit, *tibi : Eamus, et sequamur deos alienos quos ignoras, et serviamus eis.* Qui sunt dii alieni, nisi errores extranei quos ignorabas, id est, novi et inauditi ? *et serviamus eis*, id est, credamus eis, sequamur eos. Quid ad extremum ? *non audies*, inquit, *verba prophetæ illius aut somniatoris.* Et quare, oro te, à Deo non prohibetur doceri quod à Deo prohibetur audiri ? *Quia*, inquit, *tentat vos Dominus Deus vester, ut palàm fiat utrùm diligatis eum an non, in toto corde et in totâ animâ vestrâ.* Luce clariùs aperta causa est cur interdùm divina Providentia quosdam Ecclesiarum magistros nova quædam dogmata prædicare patiatur. *Ut tentet vos*, inquit, *Dominus Deus vester.* Et profectò magna tentatio est cùm ille quem tu prophetam, quem prophetarum discipulum, quem doctorem et adsertorem veritatis putes, quem summâ veneratione et amore complexus sis, is subitò latenter noxios subinducat errores, quos nec citò deprehendere valeas, dùm antiqui magisterii duceris præjudicio, nec facilè damnare fas ducas, dùm magistri veteris præpediris affectu.

XI. Hìc forsitan efflagitet aliquis ut ea quæ sancti Moysi verbis adserta sunt, Ecclesiasticis aliquibus demonstrentur exemplis. Æqua expostulatio, nec diù differenda. Nam ut à proximis et manifestis incipiam, qualem fuisse nuper tentationem putamus, cùm infelix ille Nestorius, subitò ex ove conversus in lupum, gregem Christi lacerare cœpisset, cùm eum hi ipsi qui rodebantur ex magnâ adhuc parte ovem crederent, ideòque morsibus ejus magis paterent ? Nam quis eum facilè errare arbitraretur quem tanto Imperii judicio (1) electum, tanto sacerdotum studio prosecutum videret, qui cùm magno sanctorum amore, summo populi favore celebraretur, quotidiè palàm divina tractabat eloquia, et noxios quosque Judæorum et Gentilium confutabat errores ? Quo tandem iste modo non cuivis fidem faceret se recta docere, recta prædicare, recta sentire, qui ut uni hæresi suæ aditum patefaceret, cunctarum hæreseon (1) blasphemias insectabatur ? Sed hoc erat illud quod Moyses ait : *Tentat vos Dominus Deus vester si diligatis eum an non.* Et ut Nestorium prætereamus, in quo plus semper admirationis quàm utilitatis, plus famæ quàm experientiæ fuit, quem opinione vulgi aliquandiù magnum humana magis fecerat gratia quàm divina, eos potiùs commemoremus qui multis profectibus multâque industriâ prædìti non parvæ tentationi Catholicis hominibus exstiterunt. Velut apud Pannonias majorum memoriâ Photinus Ecclesiam Sirmitanam tentâsse memoratur : ubi cùm magno omnium favore in sacerdotium fuisset ascitus, et aliquandiù tanquàm Catholicus administraret, subitò, sicut malus ille propheta aut somniatòr quem Moyses significat, creditam sibi plebem Dei persuadere cœpit ut sequeretur deos alienos, id est, errores extraneos, quos anteà nesciebat. Sed hoc usitatum. Illud verò perniciosum, quòd ad tantum nefas non mediocribus adminiculis utebatur. Nam erat et ingènii viribus valens et doctrinæ opibus (2) excellens et eloquio præpotens ; quippè qui utro-

(1) Erepto è vivis Sisinio, ortis dissidiis inter clericos, Constantinopolitanæ Ecclesiæ à Theodosio jejuniore renuntiatus est Præsul, Nestorius, qui Antiochiæ sub habitu, et professione monachi vivebat. Et ut narrat Socrates lib. 7, cap. 29, ordinatus fuit anno Christi 428, 4 Id. Apr. bonis omnibus applaudentibus, gratulantibusque quasi alter futurus esset Chrysostomus. Consulat lector Celestini epist. ad eumdem parte 1, Concil. Ephes. cap. 17, Cyrilli epist. ad Theodosium part. 3, Conc. ejusdem.

(1) Vix urbem Ecclesiamque ingressus, in primâ quam habuit concione, Theodosium allocutus est celebri illâ sententiâ, quæ sicut nonnullis placuit, ità truculenta, et arrogans aliis apparuit : « Da mihi, Imperator, puram « ab hæreticis terram, et ego cœlum vicissim « tibi dabo : everte mecum hæreticos, et ego « tecum Persas evertam. » Undè acriter insequi exorsus est cujuscumque sectæ homines voce et manu, Præfectorum urbis potentiâ fretus. Et si fides Gothofredo post Baronium, ampla illa Theodosii lex in Hæreticos lata omnes anno Ch. 428, circà Maii finem, prodiit Nestorio auctore. Vide Comm. Gothofredi in leg. 65 Codic. Theod., et Socratem lib. 7, cap. 28 et sequ.

(2) De Photino natione Galatâ, ità in Chronico Eusebii ab Hieronymo aucto ad ann. 379 juxta editionem, Arnaldi Pontaci Vasatensis Episcopi : « Photinus in Galatiâ moritur, à quo

que sermone copiosè et graviter disputaret et scriberet : quod monumentis librorum suorum manifestatur, quos idem partìm græco, partìm latino sermone composuit. Sed benè quòd commissæ ipsi oves Christi multùm pro catholicâ fide vigilantes et cautæ, citò ad præ-

« Photinianorum dogma inductum, qui multa « continentiæ, et ingenii bona uno superbiæ « malo perdidit. » At Joannes Clericus in præf. Artis Crit. Edition. Germanicæ pag. 15, ad sequentem transfert Basilium voces illas, « qui « multa continentiæ et ingenii bona uno su- « perbiæ malo perdidit, » quod probat ex MSs., « temerariam correctionem, ut ait, non passis, « et ex Nazianzeno. » Miror hæc excidisse homini, qui ubique veritatis amorem ac candoris ingenuitatem præfert ac jactat. Sanè Pontacus sex vidit MSs. Codd. Vaticanos, quorum duo tantùm recentiores ac infimæ notæ tribuunt Basilio, quùm quatuor alii notâ ac vetustate digniores constanter Photino ingenii laudem, ac superbiæ malum adjudicent; quibus addere liceat duos alios, nempè Cod. Bibl. Vat. Palatinæ num. 818, et alterum Bibl. Card. Ottoboni lit. G. IV, 1. In Bibliothecâ etiam Christinæ duo sunt Codices num. 553 et 560 Chronici Eusebiani ab Hieronymo aucti, et tamen illa minimè in Basilio comparent, quamvis nullam passi sint temerariam correctionem; et reverà Scaliger in notis ad hunc locum testatur adjecta illa à quodam fuisse ad oram, ut à textu extranea. Quæ diximus, Patrum etiam auctoritate firmantur. De Photini ingenio, ac superbiâ satis sit audire Epiphanium in hær. 71, ubi sic loquitur : « Photinus insa- « niâ non minimâ elatus, et suprà omnes fu- « riosus factus, etc., fuit loquax et acutæ lin- « guæ, et qui multos posset pronuntiatione, « et dicendi promptitudine decipere. » De Basilio verò alia sunt prorsùs judicia Patrum, nam à Conc. Ephesino « Magnus et Sanctissi- « mus est appellatus : gloria Ecclesiæ et verè « famulus Dei. » Ab Athanasio Ep. ad Joannem « Orbis lumen, vox et tuba orbis. Doctri- « næ palatium » à Greg. Nazianzen. Ep. 10. Ab Augustino lib. 1, cont. Julian. cap. 5, num. 18, *insignis vir, et clarâ præditus sanctitate;* cujus ingens meritum sic divinitùs B. Ephremo ostensum est. Nam quærens à Deo, ut ostenderet sibi qualis quantusque vir esset Basilius : « Annuit votis Deus et oranti Ephremo oblata « est è regione Altaris species columnæ im- « mensæ adeò ut jungeret cœlum terris, voces- « que sonuêre in hæc verba : Qualem vidisti « columnam igneam, talem credito esse Basi- « lium : » quod grave testimonium exstat in tom. 1 Bibl. Orient. pag. 39, num. XI, magno Ecclesiæ bono, ac litterariæ Reipublicæ incremento editæ à viro Clariss. Josepho Simonio Assemano. Nec obstat nedùm ab hæreticis, sed et à Catholicis de supercilio accusatum fuisse Basilium, quibus et ipse respondit Ep. 164, illosque Nazianzeni pia gravitas notat, *ut iniquos et acerbos rerum judices.* Orat. in laudem Basilii, ac posterorum memoriæ testatum reliquit « virum hunc, et se ab ambitione et « theatricâ quâdam ingenii ostentatione abhor- « ruisse. »

monentis Moysi eloquia respexerunt, et prophetæ atque pastoris sui licèt admirarentur eloquentiam, tentationem tamen non ignorârunt. Nam quem anteà quasi arietem gregis sequebantur, eumdem deinceps veluti lupum fugere cœperunt. Neque solùm Photini sed etiam Apollinaris (1) exemplo istius Ecclesiasticæ tentationis periculum discimus, et simul ad observandæ diligentiùs fidei custodiam commonemur. Etenim ipse auditoribus suis magnos æstus (2) et magnas generavit angustias; quippè cùm eos hùc Ecclesiæ traheret auctoritas, hùc magistri retraheret consuetudo; cùmque inter utraque nutabundi et fluctuantes, quid potiùs sibi seligendum foret non expedirent. Sed forsitan ejusmodi ille vir erat qui dignus esset facilè contemni. Imò verò tantus ac talis cui nimiùm citò in plurimis crederetur. Nam quid illo prætantius, acumine, exercitatione, doctrinâ? Quàm multas ille hæreses multis voluminibus oppresserit, quot inimicos fidei confutaverit errores, indicio est opus illud triginta non minùs librorum, nobilissimum ac maximum, quo insanas Porphyrii calumnias magnâ probationum mole confudit. Longum est universa ipsius opera

(1) Præter Apollinarium Hierapolitanum Antistitem magni nominis virum, qui sub M. Antonino floruit, circà quarti seculi medium duo exstiterunt Apollinarii pater nempè et filius ambo Alexandrini genere, ac uterque Laodiceam se contulit sub Theodoto urbis Episcopo, commoratique ibi sunt sub Georgio illius successore. At ab isto fuêre à communione semoti, licet pater in presbyterorum, ac filius in Lectorum ordinem esset cooptatus. Quâ autem de causâ incertum est dissentientibus veteribus. Nonnulli dicunt ob arctissimum amicitiæ vinculum, quo Epiphanio Sophistæ homini gentili uterque erat junctus; alii, ut Sozomenus, quia Athanasio communicaverant Laodiceam transeunte, ut Alexandriam ab exilio rediret; quoniam notum Apollinariis erat Georgium parum in Trinitatis professione sibi constare. Utcùmque res acciderit, Apollinaris filius illatam injuriam impotenter ferens, artis suæ fiduciâ fretus, et ulciscendi cupiditate novam excogitavit hæresim; quam nec disseminare quievit paulò post Laodiceno Episcopo renuntiato. Et quia antequàm in infortunium delaberetur, Sanctis viris Epiphanio, Athanasio, Basilio, Serapioni, aliisque fidei defensoribus erat apprimè charus : propterea funestior ejus lapsus Ecclesiæ accidit, uberioresque lacrymas Epiphanio et Basilio expressit, infelicem tanti viri exitum deplorantibus. Consulat Lector. Dionys. Petav. tom. 5, Theol. Dog. lib. 1, cap. 6, num. 2 et 3.

(2) Hæc est lectio Cod. Reg. Undè confirmatur conjectura Barthol. Petri Duac., qui in margine edit. suæ adnotavit hìc legendum *æstus* pro eo quod editiones habebant *actus*. Baluzius.

commemorare; quibus profectò summis ædificatoribus Ecclesiæ par esse potuisset, nisi prophanâ illâ hæreticæ curiositatis libidine novum nescio quid adinvenisset quo et cunctos labores suos velut cujusdam lepræ admixtione fœdaret et committeret ut doctrina ejus non tàm ædificatio, quàm tentatio potiùs Ecclesiastica diceretur.

XII. Hìc à me forsitan deposcatur ut horum quos suprà commemoravi hæreses exponam, Nestorii scilicet, Apollinaris, et Photini. Hoc quidem ad rem de quâ nunc agimus non attinet. Propositum etenim nobis est, non singulorum errores persequi, sed paucorum exempla proferre, quibus evidenter ac perspicuè demonstretur illud quod Moyses ait, quia scilicet si quandò Ecclesiasticus aliquis magister, et ipse interpretandis prophetarum mysteriis propheta, novi quiddam in Ecclesiam Dei tentet inducere, ad tentationem id nostram fieri Providentia divina patiatur. Utile igitur fuerit, in excursu, quid suprà memorati hæretici sentiant breviter exponere, id est, Photinus, Apollinaris, Nestorius. Photini ergò secta hæc est. Dicit Deum singulum esse et solitarium, et more Judaico confitendum. Trinitatis plenitudinem negat, neque ullam Dei Verbi aut ullam Spiritûs sancti putat esse personam. Christum verò hominem tantummodò solitarium adserit, cui principium adscribit ex Mariâ : et hoc omnimodis dogmatizat, solam nos personam Dei Patris et solum Christum hominem colere debere. Hæc ergò Photinus. Apollinaris verò in unitate quidem Trinitatis quasi consentire se jactitat, et hoc ipsum non plenâ fidei (1) sanitate; sed in Domini incarnatione apertâ professione blasphemat. Dicit enim in ipsâ Salvatoris nostri carne aut animam humanam penitùs non fuisse, aut certè talem fuisse cui mens et ratio non esset. Sed et ipsam Domini carnem non de sanctæ Virginis Mariæ carne susceptam, sed de cœlo in Virginem descendisse dicebat; eamque nutabundus semper et dubius modò coæternam Deo Verbo, modò de Verbi divinitate factam prædicabat. Nolebat enim in Christo esse duas substantias, unam divinam, alteram humanam, unam ex Patre, alteram ex matre; sed ipsam Verbi naturam putabat esse discissam, quasi aliud ejus permaneret in Deo, aliud verò versum fuisset in carnem; ut cùm veritas dicat ex duabus substantiis unum esse Christum, ille contrarius veritati ex unâ Christi divinitate duas adserat factas esse substantias. Hæc itaque Apollinaris. Nestorius autem contrario Apollinari morbo, dùm sese duas in Christo substantias distinguere simulat, duas introducit repentè personas, et inaudito scelere duos esse vult filios Dei, duos Christos, unum Deum, alterum hominem, unum qui ex Patre, alterum qui sit generatus ex matre. Atque ideò asserit sanctam Mariam non *Theotòcon*, sed *Christotòcon* esse dicendam : quia scilicet ex ea non ille Christus qui Deus, sed ille qui erat homo, natus sit. Quòd si quis eum putat in litteris suis unum Christum dicere et unam Christi prædicare personam, non temerè credat. Aut enim istud fallendi arte machinatus est ut per bona faciliùs suaderet et mala, sicut ait Apostolus : *per bonum mihi operatus est mortem*, *Rom.* 7. Aut ergò, ut diximus, fraudulentiæ causâ quibusdam in locis scriptorum suorum unum Christum et unam Christi personam credere se jactitat, aut certè post partum jam Virginis ità in unum Christum duas perhibet convenisse personas ut tamen conceptûs seu partûs Virginei tempore, et aliquantò posteà duos Christos fuisse contendat; ut cùm scilicet Christus homo communis primùm et solitarius natus sit, et necdùm Dei Verbo personæ unitate sociatus, posteà in eum adsumentis Verbi persona descenderit; et licèt nunc in Dei gloriâ maneat adsumptus, aliquandiù tamen nihil inter illum et cæteros homines interfuisse videatur.

XIII. Hæc ergò Nestorius, Apollinaris, Photinus adversùs Catholicam fidem rabidi canes latrant : Photinus, Trinitatem non confitendo; Apollinaris, convertibilem Verbi dicendo natu-

(1) Miror doctissimum virum Dionysium Petavium tom. 5, Theolog. dogm. lib. 1, cap. 6, n. 15, oppositum legere, quasi nempè Vincentius dixerit, *et ipsum plenâ fidei sanitate*, reclamantibus editionibus, ac contextu ipso : præsertim quia non latuit virum omnigenâ eruditione refertum à Basilio in Ep. 293, et à Gregorio Nazianzeno in Ep. 1, ad Cled. pag. 744, reprehensum fuisse Apollinarem, ut in Sabellii errorem inclinantem, cujus rei testes hìc posterior affert libros illius. Hinc minimè audiendus Leontius in lib. de sectis Act. 4, tom. 11, Bibl. PP. dùm affirmat hominem non errare circà Trinitatem. « Tametsi, inquit, « Gregorii ambo etiam hac in parte erroris il- « lum arguant. » Sed præter Gregorios exstat etiam Basilius et Lirinensis, ut alios omittam; undè suspicor non pervenisse ad Leontium Apollinaris libros, in quibus erratum deprehendit Nazianzenus : nisi fortè quis dicere malit, hominem contraria dogmata vulgâsse, quod accidere illi potuit, dùm « in tractandâ Theo- « logiâ non è Scripturis, sed ex humanis in- « ventis argumenta petebat, » quemadmodùm ait Basilius.

ram, et duas in Christo substantias non confitendo, et aut totam Christi animam aut certè mentem atque rationem in animâ denegando, et adserendo pro sensu mentis fuisse Dei Verbum; Nestorius, duos Christos aut semper esse, aut aliquandiù fuisse adseverando. Ecclesia verò Catholica et de Deo et de Salvatore nostro recta sentiens, nec in Trinitatis mysterio nec in Christi incarnatione blasphemat. Nam et unam divinitatem in Trinitatis plenitudine et Trinitatis æqualitatem in unâ atque eâdem majestate veneratur, et unum Christum Jesum, non duos, eumdemque Deum pariter atque hominem confitetur. Unam quidem in eo personam, sed duas substantias; duas substantias, sed unam credit esse personam: duas substantias, quia mutabile non est Verbum Dei, ut ipsum verteretur in carnem; unam personam, ne duos profitendo filios, quaternitatem videatur colere, non Trinitatem. Sed operæ pretium est ut id ipsum etiam atque etiam distinctiùs et expressiùs enucleemus. In Deo una substantia, sed tres personæ; in Christo duæ substantiæ, sed una persona. In Trinitate alius atque alius, non aliud atque aliud; in Salvatore aliud atque aliud, non alius atque alius. Quomodò in Trinitate alius atque alius, non aliud atque aliud? Quia scilicet alia et persona Patris, alia Filii, alia Spiritûs sancti; sed tamen Patris et Filii et Spiritûs sancti non alia et alia, sed una eademque natura. Quomodò in Salvatore aliud atque aliud, non alius atque alius? Quia videlicet altera substantia divinitatis, altera humanitatis; sed tamen deitas et humanitas non alter et alter, sed unus idemque Christus, unus idemque filius Dei, et unius ejusdemque Christi et filii Dei una eademque persona; sicut in homine aliud caro, et aliud anima, sed unus idemque homo anima et caro. In Petro et Paulo aliud anima, aliud caro; nec tamen duo Petri, caro et anima; aut alter Paulus anima, et alter caro; sed unus idemque Petrus, unus idemque Paulus, ex duplici diversâque subsistens animi corporisque naturâ. Ità igitur in uno eodemque Christo duæ substantiæ sunt; sed una divina, altera humana; una ex Patre Deo, altera ex matre Virgine; una coæterna et æqualis Patri, altera ex tempore et minor Patre; una consubstantialis Patri, altera consubstantialis matri; unus tamen idemque Christus in utrâque substantiâ. Non ergò alter Christus Deus, alter homo; non alter increatus, alter creatus; non alter impassibilis, alter passibilis; non alter æqualis Patri, alter minor Patre; non alter ex Patre, alter ex matre; sed unus idemque Christus Deus et homo, idem non creatus et creatus, idem incommutabilis et impassibilis, idem commutatus et passus, idem Patri et æqualis et minor, idem ex Patre antè secula genitus, idem in seculo ex matre generatus, perfectus Deus, perfectus homo. In Deo summa divinitas, in homine plena humanitas. Plena, inquam, humanitas: quippè quæ animam simul habeat et carnem, sed carnem veram, nostram, maternam, animam verò intellectu præditam, mente ac ratione pollentem. Est ergò in Christo verbum, anima, caro; sed hoc totum unus est Christus, unus filius Dei, et unus Salvator ac Redemptor noster. Unus autem, non corruptibili nescio quâ divinitatis et humanitatis confusione, sed integrâ et singulari quâdam unitate personæ. Neque enim illa conjunctio alterum in alterum convertit atque mutavit (qui est error proprius Arianorum) (1), sed ità in unum potiùs utrumque compegit, ut manente semper in Christo singularitate unius ejusdemque personæ, in æternum quoque permaneat proprietas uniuscu-

(1) Ut Ariani faciliùs improvidis suaderent Verbum alterius esse à Patre substantiæ, passum asseruêre in carne; ac animæ instar fuisse corpori divinitatem illam Verbi veluti secundariam aiebant; undè ex eorum mente in humanitatem quasi conversa erat divinitas, dùm substantivæ hominis formæ in Christo locum tenuit. Hunc errorem assumptæ humanitatis destruentem fidem præter Lirinensem exprobat illis Leontius de sect. Act 2, Athanasius in lib. de salutari Adventu, et in altero de incarnatione Christi: ac potissimùm Hilarius in toto lib. x de Trinitate, undè numer. 9, ait: « Volunt plerique eorum ex passionis metu, « et infirmitate patiendi, non in naturâ eum « impassibilis Dei fuisse..... Sed inferioris à « Deo Patre naturæ, et humanæ passionis tre- « pidaverit metu, et ad corporalis pœnæ con- « gemuerit atrocitatem. » Quæ quùm ità sint, jam sine ambiguitate ullâ facilè dirimitur tota controversia, quam Claudianus Mamertus, Berengarius ac Joannes quidam apud Philippum bonæ spei Abbatem excitârunt Hilario, quasi humanas in Christo Passiones neganti num. 23 ejusdem libri dùm inquit: « Passus quidem « est Dominus Jesus Christus, dùm cæditur, « dùm suspenditur, dùm crucifigitur, dùm mo- « ritur: sed in corpus Domini irruens Passio « nec non fuit Passio, nec tamen naturam « Passionis exseruit, dùm et pœnali ministerio « desævit, et virtus corporis sine sensu pœnæ « vim pœnæ in se desævientis excepit. » Sensus ergò est: Passio quâ cæsus est Christus, fuit ex parte corporis, seu humanitatis à Verbo assumptæ, quæ sensu, dolore, tolerantiâ demutata est; sed vera non fuit ex parte Verbi, quod demutationis effectibus caruerit: et hoc est quod Hilarius inquit Filium Dei *vim pœnæ in se desævientis sine sensu pœnæ excepisse*. Consulat Lect. generalem præfat. præmissam Operibus D. Hilarii Edit. P. Coustant, §. III.

jusque naturæ; quò scilicet nec unquàm Deus corpus esse incipiat, nec aliquandò corpus, corpus esse desistat. Quod etiam humanæ conditionis demonstratur exemplo. Neque enim in præsenti tantùm, sed in futuro quoque, unusquisque hominum ex animâ constabit et corpore, nec tamen unquàm aut corpus in animam aut anima vertetur in corpus; sed unoquoque hominum sine fine victuro, in unoquoque hominum sine fine necessariò utriusque substantiæ differentia permanebit. Ità in Christo quoque utriusque substantiæ sua cuique in æternum proprietas, salvâ tamen personæ unitate, retinenda est.

XIV. Sed cùm personam sæpiùs nominamus, et dicimus quòd Deus per personam homo factus sit, vehementer verendum est ne hoc dicere videamur quòd Deus Verbum solâ imitatione actionis quæ sunt nostra susceperit, et quicquid illud est conversationis humanæ, quasi adumbratus, non quasi verus homo fecerit; sicut in theatris fieri solet, ubi unus plures effingit repentè personas, quarum ipse nulla est. Quotiescumque etenim aliqua suscipitur imitatio actionis alienæ, ità aliorum officia aut opera patrantur ut tamen hi qui agunt, non sint ipsi quos agunt. Neque enim (ut, verbi gratiâ, secularium et Manichæorum (1) utamur exemplis), cùm actor tragicus Sacerdotem effingit aut Regem, Sacerdos aut Rex est. Nam desinente actu, simul et ea quam susceperat persona desistit. Absit hoc à nobis nefarium scelestumque ludibrium. Manichæorum sit ista dementia; qui phantasiæ prædicatores, aiunt filium Dei Deum, personam hominis non substantiâ exstitisse, sed actu putativo quodam et conversatione simulâsse. Catholica verò fides ità Verbum Dei hominem factum esse dicit ut quæ nostra sunt, non fallaciter et adumbratè, sed verè expressèque susciperet, et quæ erant humana, non quasi aliena imitaretur, sed potiùs ut sua gereret; et prorsùs quod agebat, hoc etiam esset. Sicut ipsi nos quoque in eo quod loquimur, sapimus, vivimus, subsistimus, non imitamur homines, sed sumus. Neque enim Petrus et Joannes, ut eos potissimùm nominem, imitando erant homines, sed subsistendo. Neque enim Paulus simulabat Apostolum, aut fingebat Paulum; sed erat Apostolus, et subsistebat Paulus. Ità etiam Deus Verbum adsumendo et habendo carnem, loquendo, faciendo, patiendo per carnem, sine ullâ tamen suæ corruptione naturæ, hoc omninò præstare dignatus est ut hominem perfectum non imitaretur aut fingeret, sed exhiberet, ut homo verus non videretur aut putaretur, sed esset atque subsisteret. Igitur sicut anima connexa carni, nec in carnem tamen versa, non imitatur hominem, sed est homo, et homo non per simulationem, sed per substantiam, ità etiam Verbum Deus, absque ullâ suî conversione, uniendo se homini, non confundendo, non imitando factus est homo, sed subsistendo. Abjiciatur ergo tota penitùs personæ illius intelligentia quæ fingendo imitatione suscipitur, ubi semper aliud est et aliud simulatur, ubi ille qui agit, nunquàm is est quem agit. Absit etenim ut hoc fallaci modo Deus Verbum personam hominis suscepisse credatur; sed ità potiùs ut incommutabili suâ manente substantiâ, et in se perfecti hominis suscipiendo naturam, ipse caro, ipse homo, ipse persona hominis existeret, non simulatoria, sed vera, non imitativa, sed substantiva, non denique quæ cum actione desisteret, sed quæ prorsùs in substantiâ permaneret.

XV. Hæc igitur in Christo personæ unitas nequaquàm post Virginis partum, sed in ipso Virginis utero compacta atque perfecta est. Vehementer enim præcavere debemus u Christum non modò unum sed etiam semper unum confiteamur: quia intoleranda blasphemia est ut etiamsi nunc eum unum esse concedas, aliquandò tamen non unum sed duos fuisse contendas, unum scilicet post tempus baptismatis, duos verò sub tempore nativitatis. Quod immensum sacrilegium non aliter profectò vitare poterimus nisi unitum hominem Deo, sed unitate personæ, non ab ascensu, vel resurrectione, vel baptismo, sed jam in matre, jam in utero, jam denique in ipsâ virginali conceptione fateamur: propter quam personæ unitatem indifferenter atque promiscuè et quæ Dei sunt propria tribuuntur homini, et quæ carnis propria adscribuntur Deo. Indè est enim quod divinitùs scriptum est et filium hominis descendisse de cœlo, et Dominum majestatis crucifixum in terrâ, Joan. 3. 1 Cor. 2. Indè etiam est ut carne Domini factâ, carne Domini creatâ, ipsum Verbum Dei factum, ipsa sapientia Dei impleta, scientia creata dicatur; sicut in præscientiâ manus ipsius et pedes ejus fossi esse referuntur. Per hanc, inquam, personæ unitatem illud quoque simili-

(1) Arbitratur Baluzius à sciolo quodam adjectam fuisse parenthesi *Manichæorum* vocem: qui Vincentium non intelligens, putavit comparationem eam sumi à Manichæis. Deindè ad voces Sacerdotem *effingit*, ait, tragœdos, et comœdos induisse palàm Episcopi personam, non secùs ac aliorum hominum.

mysterii ratione perfectum est, ut carne Verbi ex integrâ matre nascente, ipse Deus Verbum natus ex Virgine catholicissimè credatur, impiissimè denegetur. Quæ cùm ità sint, absit ut quisquam sanctam Mariam divinæ gratiæ privilegiis et speciali glorià fraudare conetur. Est enim singulari quodam Domini ac Dei nostri filii autem sui munere verissimè ac beatissimè *theotòcos* confitenda; sed non eo modo *theotòcos* quo impia quædam hæresis suspicatur, quæ adserit eam Dei matrem solâ appellatione dicendam, quòd eum scilicet pepererit hominem, qui posteà factus est Deus; sicut dicimus Presbyteri matrem, aut Episcopi matrem, non jam Presbyterum aut Episcopum pariendo, sed eum generando hominem qui posteà Presbyter vel Episcopus factus est. Non ità, inquam, sancta Maria *theotòcos*, sed ideò potiùs quoniam, ut suprà dictum est, jam in ejus sacrato utero sacrosanctum illud mysterium perpetratum est quod propter singularem quamdam atque unicam personæ unitatem, sicut Verbum in carne caro, ità homo in Deo, Deus est.

XVI. Sed jam ea quæ suprà de memoratis hæresibus vel de catholicâ fide breviter dicta sunt renovandæ causâ memoriæ breviùs strictiùsque repetamus; quò scilicet et intelligantur iterata pleniùs, et firmiùs inculcata teneantur. Anathema igitur Photino non recipienti plenitudinem Trinitatis, et Christum hominem tantummodò solitarium prædicanti. Anathema Apollinari adserenti in Christo conversæ divinitatis corruptionem, et auferenti perfectæ humanitatis proprietatem. Anathema Nestorio neganti ex Virgine Deum natum, adserenti duos Christos, et explosâ Trinitatis fide, quaternitatem nobis introducenti. Beata (1) verò Catholica Ecclesia, quæ unum Deum in Trinitatis plenitudine et item Trinitatis æqualitatem in unâ Divinitate veneratur; ut neque singularitas substantiæ personarum confundat proprietatem, neque item Trinitatis distinctio unitatem separet Deitatis. Beata, inquam, Ecclesia, quæ in Christo duas veras perfectasque substantias, sed unam Christi credit esse personam, ut neque naturarum distinctio unitatem personæ dividat, neque item personæ unitas differentiam confundat substantiarum. Beata, inquam, Ecclesia, quæ ut unum semper Christum et esse et fuisse fateatur, unitum hominem Deo, non post partum, sed jam in ipso matris utero confitetur. Beata, inquam, Ecclesia, quæ Deum factum hominem non conversione naturæ, sed personæ ratione intelligit, personæ autem non simulatoriæ et transeuntis, sed substantivæ ac permanentis. Beata, inquam, Ecclesia, quæ hanc personæ unitatem tantam vim habere prædicat ut propter eam miro ineffabilique mysterio et divina homini et Deo adscribat humana. Nam propter eam et hominem de cœlo secundùm Deum descendisse non abnegat, et Deum secundùm hominem credit in terrâ factum, passum, et crucifixum. Propter eam denique et hominem Dei filium et Deum filium Virginis confitetur. Beata igitur ac veneranda, benedicta, et sacrosancta, et omninò supernæ illi angelorum laudationi comparanda confessio, quæ unum Dominum Deum trinâ sanctificatione glorificat. Idcircò etenim vel maximè unitatem Christi prædicat, ne mysterium Trinitatis excedat. Hæc in excursu dicta sint, aliàs, si Deo placuerit, uberiùs tractanda et explicanda. Nunc ad propositum redeamus.

XVII. Dicebamus ergo in superioribus quòd in Ecclesiâ Dei tentatio esset populi, error magistri, et tantò major tentatio quantò ipse esset doctior qui erraret. Quod primùm Scripturæ auctoritate, deindè ecclesiasticis docebamus exemplis, eorum scilicet commemoratione qui cùm aliquandiù sanæ fidei forent habiti, ad extremum tamen aut in alienam decidissent sectam, aut ipsi suam hæresim condidissent. Magna profectò res, et ad discendum utilis, et ad recolendum necessaria; quam etiam atque etiam exemplorum molibus illustrare atque inculcare debemus; ut omnes verè Catholici noverint se cum Ecclesiâ doctores recipere, non cum doctoribus

(1) Quùm tot, et tantæ olim fuerint, quemadmodùm et nunc sunt, otiosæ hæreticorum fraudulentiæ contrà Trinitatis Incarnationisque mysteria, stat nihilominùs catholicæ fidei integritas, tanquàm rupes valida, et immota adversùs omnes ventos, pluvias, torrentes, quia, inquit Hilarius lib. 2. de Trinit. numer. 22. « Ut quædam medicamentorum genera sunt « ità comparata, ut non singulis tantùm ægri- « tudinibus utilia sint, sed omnibus in com- « mune medeantur, habeantque in se virtutem « generalis auxilii; ità et fides catholica non « adversùs singulas pestes, sed contrà omnes « morbos opem medelæ communis impertit; « non infirmanda genere, non vincenda nu- « mero, non diversitate fallenda; sed una at- « que eadem adversùm singula omniaque con- « sistit. Magnum est enim, tot in unâ eâ esse « remedia, quot morbi sunt; et totidem ve- « ritatis esse doctrinas, quotidem erunt studia « falsitatis. Contrahantur in unum nomina « hæreticorum, et omnes scholæ prodeant: « audiant unum ingenitum Deum patrem, et « unum unigenitum Dei Filium perfecti Patris « perfectam progeniem, » etc. quæ sequuntur.

Ecclesiæ fidem deserere debere. Sed ego ità arbitror, quòd cùm multos in hoc tentandi genere proferre valeamus, nemo penè sit qui Origenis tentationi valeat comparari ; in quo plura adeò præclara, adeò singularia, adeò mira exstiterunt, ut inter initia habendam cunctis adsertionibus ejus fidem quivis ille facilè judicaret. Nam si vita facit auctoritatem, magna illi industria, magna pudicitia (1), patientia, tolerantia. Si genus (1) vel eruditio, quid eo nobilius, qui primùm in eâ domo natus est quæ est illustrata martyrio, deindè pro Christo non solùm patre sed omni quoque facultate privatus, tantùm inter sanctæ paupertatis profecit angustias ut pro nomine Dominicæ confessionis (2) sæpiùs, ut ferunt, adfligeretur. Neque verò hæc in illo sola erant quæ cuncta posteà tentationi forent, sed tanta etiam vis ingenii, tàm profundi, tàm acris, tàm elegantis ut omnes penè multùm longèque superaret; tanta doctrinæ ac totius eruditionis magnificentia ut pauca forent divinæ, penè fortassè nulla humanæ philosophiæ quæ non penitùs adsequeretur : cujus scientiæ cùm Græca concederent (3), Hebræa quoque ela-

(1) Pudicitiæ amore suum evirare corpus ausus fuit, non tàm ferro exsectis genitalibus, quàm cicutam illis adhibendo, ut Athenienses Hierophantas, ad compescendam libidinem illevisse testis est ipse lib. 7. cont. Celsum : licet in diversas abeant etiam veteres Patres opiniones, quod candidè oportuit fateri. Hoc grande facinus ipse, etsi serò, damnavit tamen, vehementerque absterruit alios tom. 15. ad cap. 19. vers. 12. in Matthæum, tùm scripturarum auctoritate, tùm rationum pondere, ne conviciis, ac ignominiâ afficiendos, se omnibus præbeant ; et his verbis appositè Philonem, et Sextum arguit : « At his, inquit, Sacrarum « litterarum circà illam sententiam minimè « assecutis fides habenda non est; nam si inter « fructus Spiritûs, cum charitate, et gaudio, et « patientiâ, et reliquis quoque castitas recen- « setur, hanc potiùs tanquàm fructum dare, « et masculum corpus à Deo datum, conservare « oportet, quàm aliud quidpiam audere ; adeò « ut transgrediatur aliquis per appositum ad « rem de quâ agitur hocce præceptum : Non vi- « tiabis aspectum barbæ tuæ, Lev. 19. v. 27... » Et allatis Scripturæ locis nonnullis ferventiori fide præditos juvenes sic alloquitur : « Jam « verò cum animo suo cogitet, qui tale facinus « commissurus est : quænam ab iis sit passu- « rus, qui probris eum, et conviciis appetentes, « his verbis utentur: Non intrabit Eunuchus « attritis, vel amputatis testiculis in Ecclesiam « Domini; virum hunc inter castratos numeran- « tes. » Deindè paulò post subdit : « Quasnam « verò capitis gravedines patiuntur, quas ver- « tigines, quæ mentem etiam quandoquè in- « vadunt, et imaginum formatricem animæ « vim sibi novas, et inusitatas ex hâc materiâ « (semine) fingentem species perturbant. » Quibus si addatur, id quod acutè vidit Augustinus lib. 6. prioris operis adv. Julianum cap. 14. num. 41. spadones etiam carnalis concupiscentiæ urgeri stimulis, « minùs quidem « laboriosè, ne, inquit, concumbendi quamvis « irritus ipse conatus in eam turpitudinem ve- « niat, propter quam Calligonum Valentiniani « junioris Eunuchum gladio novimus ultore « punitum meretricis confessione convictum ; « Neque enim, et in lib. Ecclesiastico adhibe- « retur indè similitudo atque diceretur : » Videns oculis, et ingemiscens, quasi spado complectens virginem, et suspirans, « *nisi et ipsi moverentur concupiscentiæ carnalis offectibus, licet destituti carnis effectibus;* » si, inquam, verum est hoc, quod ait Sanctus Doctor, certè nihil juvat exsiccatione, vel exsectione proprium evirare corpus. Consulat Lector Baron. ad ann. 230 et Huetium lib. 1. Origen. cap. 1. num. 13. adversùs Halloix, qui Origenis factum excusandum suscepit l. 4. Orig. def.

(1) Genere fuit Ægyptius, Alexandriæque natus anno Chr. 185. ac Commodi 6. Eleutheri Papæ 9. Friario Materno, et M. Attilo Bradua Coss. Ejus pater fuit Leonides Martyr, qui supplicium tulit capitis x. Kal. Maii ; quùm Lætus præesset Ægypto, ac ritu ferino in Ecclesiæ filios sæviret.

(2) Doctissimus Præsul Huetius lib. 9. Origen. cap. 1, n. 9. ex Epiphanio in hær. 64. cap. 1. hoc præclarum eximiumque opus ab Origene præstitum commemorat an. 18. suæ ætatis, quùm à Demetrio Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopo, Cathecumenorum cura ei fuisset demandata : in quo sicut summâ cum laude nomen Domini confessus est; ità exindè nunquàm gentes homini pepercerunt. Quùm enim Ægyptiorum Deorum ministris mos esset abraso vertice in prophani Serapidis gradibus populum alloqui, cum palmarum ramis, ut ad sacra obeunda ascenderent, quo more gravissimæ illorum cæremoniæ continebantur : ille acceptis palmarum surculis erecto fortique animo altâ voce sic compellabat adstantes : *Adeste, accipite ramum, non Templi idolis consecrati, sed Christi.* Undè animis Ethnicorum in se concitatis fugere, latitare, ac latebras commutare coactus est. Acciderunt autem hæc sub Aquilâ Alexandriæ Præfecto.

(3) Amarus eruditæ antiquitatis censor Joannes Clericus in quæst. 2. Hieronymianâ suadere conatur, Origenem imperitissimum Hebraicæ linguæ fuisse, reluctantibus Tillemontio, Montefalconio, et Fabricio. Non vacat hìc nec lubet Clerici expendere argumenta, quùm notarum angustiæ id non permittant ; undè satis sit observare, ità ab Origene consultos fuisse Judæos in difficilioribus locis, quod nedùm Hieronymus, verùm etiam ipse testatur, ut aliquandò cum illis publicè decertârit, ac sapientissimum illorum Alexandriæ ex Scripturâ juxtà hebraicam veritatem convicerit ; quod refert ipse lib. 1. cont. Celsum : « His verbis, inquit, memini me urgere vehe- « menter Judæum, qui sapiens habebatur apud « suos, quùmque non posset se explicare, res- « pondit sicut decebat Judæum. » Deindè non rarò Origenes ipse testatur Hebraicos Codices à se diligenter fuisse inspectos, ut mederetur editionibus Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, ac 70. Interpretum, ubi erant depravatæ. Hinc

borata sunt. Eloquentiam verò quid memorem, cujus fuit tàm amœna, tàm lactea, tàm dulcis oratio ut mihi ex ore ipsius non tàm verba quàm mella quædam fluxisse videantur? Quæ non ille persuasu difficilia disputandi viribus elimpidavit, quæ factu ardua non ut facillima viderentur effecit? Sed forsitan argumentorum tantummodò nexibus adsertiones suas texuit? Imò planè nemo unquàm magistrorum fuit qui pluribus divinæ legis uteretur exemplis. Sed, credo, pauca conscripsit? Nemo mortalium plura; ut mihi sua omnia non solùm non perlegi sed ne inveniri quidem posse videantur: cui ne quicquam ad scientiæ instrumenta deesset, etiam plenitudo exabundavit ætatis (1). Sed forsitan discipulis parùm felix? Quis unquàm felicior? Nempè innumeri ex sinu suo doctores, innumeri sacerdotes, confessores et martyres exstiterunt. Jam verò quanta apud omnes illius admiratio, quanta gloria, quanta gratia fuerit, quis exsequi valeat? Quis non ad eum paulò religiosior ex ultimis mundi partibus advolavit? Quis Christianorum non penè ut prophetam, quis philosophorum non ut magistrum veneratus est? Quàm autem non solùm privatæ conditioni sed ipsi quoque fuerit reverendus Imperio declarant historiæ, quæ eum à matre (2) Alexandri Imperatoris accitum ferunt, cœlestis utique sapientiæ merito, cujus et ille gratiâ et amore illa flagrabat. Sed et ejusdem Epistolæ testimonium perhibent quas ad Philippum Imperatorem (1), qui primus Romanorum Principum Christianus fuit, Christiani magisterii auctoritate conscripsit. De cujus incredibili quâdam scientiâ si quis referentibus nobis Christianum non accepit testimonium, saltem testificantibus philosophis gentilem recipiat confessionem. Ait namque impius ille Porphyrius (2) exci-

tom. 8. Commentar. in Joannem pag. 130. Edit. Huetii tom. 2. disserens de porcis è rupe præcipitatis, ac in mare per Dæmones suffocatis observat non rectè legi in loco Gerasenorum, vel Gadarenorum; quia « Gergesa, inquit, « à quâ Gergesei, urbs est antiqua juxtà sta- « gnum, quod nunc Tiberiadis vocamus, juxtà « quam rupes est stagnum adjacens, è quâ os- « tenditur porcos à Dæmoniis in præceps dela- « tos fuisse.... » Et paulò post subdit : « Tale « erratum in Lege, et Prophetis circà nomina « licet cernere, ut accuratè perspeximus ab « Hebræis edocti, cum ipsorum exemplaribus « nostra comparantes, quæ testimonium ha- « bent ab editionibus Aquilæ, Symmachi, et « Theodotionis, quæ non sunt depravatæ. » Consulat lector Fabricium tom. 5. lib. 5. cap. 1. pag. 223., et 224. Tillemontium in Mon. Eccl. de Origene disserentem, et D. Bernardum à Montefalconis in Præfat. ad Hexapla Origen.

(1) Vixit annos 69. quùm labore confectum Tyri summum virum mors consumpsit ann. post Ch. ortum 254. quo anno Interamnæ Gallus et Volusianus interfecti sunt. Eâdem in Urbe sepultus est, cujus sepulcri vestigia hodiè superesse, qui loca illa lustrârunt, apud Huetium lib. 1. Origen. cap. 4. num. 7. et 9. referunt.

(2) Mammæa nempè, quæ quùm Antiochiæ moraretur, Origenem accersivit. Post Severi verò mortem, sub Zepherino Romam venit, non assectandæ Mammææ studio, quod censuit Baronius, sed desiderio penitus cognoscendæ Romanæ Ecclesiæ omnium antiquissimæ, teste Euseb. lib. 6. Eccl. Hist. cap. 10.

(1) Eusebius Cæsareensis in Chronico ab Hieronymo aucto ad ann. Ch. 247. hæc habet : « Romanorum XXIII. Philippus regnavit annis 7. « Philippus Philippum filium suum consortem « regni facit, primusque omnium ex Romanis « Imperatoribus Christianus fuit. » Et ad an. 254. ait à Decio fuisse illos interfectos ob odium in Christianam religionem. Eusebio concinit Orosius lib. 7. hist. cap. 20. aliique quorum testimonia præterire libet. In actis S. Pontii Martyris à Baluzio ex vetustis codicibus editis fertur à S. hoc viro fuisse ad fidem conversos. At Pagius longâ dissertatione probat fabulosa esse omnia, quæ de Philippis Christianam religionem amplexis feruntur, nixus testimoniis Ambrosii, Sulpicii, aliorumque dicentium Constantinum fuisse primum Imperatorem Christianum; ac ex nummis, in quibus certa Philipporum gentilitatis signa deprehenduntur, Petavius tom. 2. de Doct. temp. lib. 11. cap. 27. post Baronium ex Zonarâ observat, quosdam nominis similitudine deceptos, ad Philippum Imperatorem accommodâsse, quæ Philippo Ægypti Augustali conveniunt; quod asserit præsertim de Epistolis Origenis. Huetius lib. 1. Origen. cap. 2. num. 12. ait occultè à Fabiano fuisse initiatum Philippum Antiochiæ sub Babylâ; et ideò celebratum à Catholicis id fuit, non reprehensum à gentilibus, quia eos latuit. Suspicor amplexum fuisse Philippum Christianam Religionem, quod ei exprobant nonnulli, quasi sic tegere posset crimina. Hoc testantur præter suprà laudatos Leontius Antiochenus, Chrysostomus, et auctor Chronici Alexandrini; sed non plenè, hinc multa, quæ gentilitatis erant, retinuit, nec fidem in posteros Imperatores transfudit. Quæ suspicio multis firmari posset monumentis.

(2) Valesius, et post illum Huetius ex hoc Porphyrii testimonio inferunt duos exstitisse Origenes ambos Ammonii discipulos: nostrum, qui vulgò Adamantius est dictus, de quo Porphyrius tradit multam ex scriptis apud posteros gloriam fuisse consecutum, sibique adolescenti valdè notum; alterum verò qui fuit Herennii, et Plotini condiscipulus, de quo frequens mentio in vitâ Plotini ab eodem Porphyrio scriptâ; nihilque posterorum memoriæ reliquit præter libellum de Dæmonibus, ut constat ex Longino. Fuit autem hic condiscipulus, et æqualis Porphyrii Romæ, si Eunapio fides. Verùm, ut utriusque Origenis latum appareat discrimen, oportet advertere Adamantium imperantibus Gallo et Volusiano ex Eusebio obiisse : alterum verò ex Porphyrio

tum se famâ ipsius Alexandriam puerum ferè perrexisse, ibique eum vidisse jam senem, sed planè talem tantumque qui arcem totius scientiæ condidisset. Dies me citiùs defecerit quàm ea quæ in illo viro præclara exstiterunt vel ex minima saltem parte perstringam : quæ tamen omnia non solùm ad Religionis gloriam, sed etiam ad tentationis magnitudinem pertinebant. Quotus enim quisque tanti ingenii, tantæ doctrinæ, tantæ gratiæ virum aut facilè deponeret, ac non illâ potiùs uteretur sententiâ, se cum Origene errare malle, quàm cum aliis vera sentire? et quid plura? Eò res decidit ut tantæ personæ, tanti doctoris, tanti prophetæ, non humana aliqua, sed, ut exitus docuit, nimiùm periculosa tentatio plurimos à fidei integritate deduceret. Quamobrem hic Origenes tantus ac talis, dùm gratiâ Dei insolentiùs abutitur, dùm ingenio suo nimiùm indulget, sibique satis credit, cùm parvi pendit antiquam Christianæ Religionis simplicitatem, dùm se plus cunctis sapere præsumit, dùm ecclesiasticas traditiones et veterum magisteria contemnens, quædam Scripturarum capitula (1) novo more interpretatur, meruit ut de se quoque Ecclesiæ Dei diceretur : *Si surrexerit in medio tuî propheta, Deut.* 13. Et paulò post : *Non audies,* inquit, *verba prophetæ illius.* Et item : *Quia tentat vos,* inquit, *Dominus Deus vester utrùm diligatis eum an non.* Verè non solùm tentatio, sed etiam magna tentatio, deditam sibi atque in se pendentem Ecclesiam admiratione ingenii, scientiæ, eloquentiæ, conversationis, et gratiæ, nihil de se suspicantem, nihil verentem, subitò à veteri Religione in novam prophanitatem sensim paulatimque traducere.

in vitâ Plotini sub Gallieno in vivis fuisse, ac librum quemdam elaborâsse.

(1) Quæ fuerint hæc scripturarum capitula exponit Epiphanius in Anchoratu numer. 54. et 62. exordia scilicet Genesis : « Plerique, in- « quit, allegoricè de Paradiso disputant, atque « inter cæteros furiosus Origenes adumbratam « nescio quam speciem pro veritate in mundum « invexit. » Et posteriori num. iterùm : « Redeo « ad Origenem (quod ipsi Deus ignoscat) : ab- « surdissimam aliam fabulam, et allegoriam « fallendis hominibus proposuit etc. » Vide S. Virum loc. laud. Oportet tamen hic advertere, quòd licet ab Origene peccatum sit ob frequentes allegorias, inter veteres tamen nemo accuratiùs illo etiam litteralem Scripturæ sensum exposuit, ut probè notum est illis, qui ejus lucubrationes evolverunt. Hinc optandum sanè est, ut paulò æquiores in Origenem fuissent nonnulli etiam ex veteribus; qui strenuè quùm usi essent hominis laboribus, graves posteà ei lites excitârunt.

Sed dicet aliquis corruptos esse Origenis libros. Non resisto; quin potiùs et malo. Nam id à quibusdam et traditum et scriptum est, non Catholicis tantùm, verùm etiam Hæreticis. Sed illud est quod nunc debemus advertere, etsi non ipsum, libros tamen sub nomine suo editos, magnæ esse tentationi : qui multis blasphemiarum vulneribus scatentes, non ut alieni, sed quasi sui et leguntur et amantur; ut etsi in errore concipiendo Origenis non fuit sensus, ad errorem tamen persuadendum Origenis auctoritas valere videatur.

XVIII. Sed et Tertulliani quoque eadem ratio est. Nam sicut ille apud Græcos, ità hic apud Latinos nostrorum omnium facilè princeps judicandus est. Quid enim hoc viro doctius, quid in divinis atque humanis rebus exercitatius? Nempè omnem philosophiam et cunctas philosophorum sectas, auctores, adserioresque sectarum, omnesque eorum disciplinas, omnem historiarum ac studiorum varietatem mirâ quâdam mentis capacitate complexus est. Ingenio verò nonne tàm gravi ac vehementi excelluit ut sibi nihil penè ad expugnandum proposuerit quod non aut acumine inruperit, aut pondere eliserit? Jam porrò orationis suæ laudes quis exsequi valeat, quæ tantâ nescio quâ rationum necessitate conserta est ut ad consensum suî quos suadere non potuerit impellat; cujus quot penè verba, tot sententiæ sunt; quot sensus, tot victoriæ. Sciunt hoc Marciones, Apelles, Praxeæ, Hermogenes, Judæi, Gentiles, Gnostici, cæterique; quorum ille blasphemias multis ac magnis voluminum suorum molibus, velut quibusdam fulminibus, evertit. Et tamen hic quoque post hæc omnia, hic, inquam, Tertullianus, catholici dogmatis, id est, universalis ac vetustæ fidei parùm tenax, ac disertior multò quàm felicior, mutatâ deinceps sententiâ, fecit ad extremum quod de eo beatus confessor Hilarius quodam loco scribit : *Sequenti,* inquit, *errore detraxit scriptis probabilibus auctoritatem,* Hilarius in Matth. c. 5. Et fuit ipse quoque in Ecclesia magna tentatio. Sed de hoc nolo plura dicere. Hoc tantùm commemorabo, quòd contrà Moysi præceptum exsurgentes in Ecclesiâ novellas Montani furias et insana illa insanarum mulierum novitii dogmatis somnia (1) veras prophetias adseve-

(1) Intelligit Priscillam et Maximillam, nobiles ac opulentas feminas, quæ Ecclesias plures auro primum, deindè nefariis corrupêre dogmatibus. De his ac Montano Prosper in Chro-

rando, meruit ut de se quoque et scripturis suis diceretur : *Si surrexerit in medio tui propheta.* Et mox : *Non audies verba prophetæ illius.* Quare? *Quia*, inquit, *tentat vos Dominus vester utrùm diligatis eum an non.*

XIX. His igitur tot ac tantis cæterisque ejusmodi Ecclesiasticorum exemplorum molibus evidenter advertere, et secundùm Deuteronomii leges luce clariùs intelligere debemus, quòd si quandò aliquis Ecclesiasticus magister à fide aberraverit, ad tentationem id nostram fieri Providentia divina patiatur, utrùm diligamus Deum an non in toto corde et in totâ animâ nostrâ.

XX. Quæ cùm ità sint, ille est verus et germanus Catholicus qui veritatem Dei, qui Ecclesiam, qui Christi corpus diligit, qui divinæ Religioni, qui catholicæ fidei nihil præponit, non hominis cujuspiam auctoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philosophiam; sed hæc cuncta despiciens, et in fide fixus, stabilis, permanens, quicquid universaliter antiquitùs Ecclesiam Catholicam tenuisse cognoverit, id solùm sibi tenendum credendumque decernit; quicquid verò ab aliquo deinceps uno præter omnes vel contra omnes sanctos novum et inauditum subindici senserit, id non ad Religionem sed ad tentationem potiùs iutelligit pertinere,

nico ad Consulat. Cethegi et Clari, qui incidit in ann. Christi 170 : « Hâc tempestate pseudo- « prophetia, quæ Cataphrygas nominatur, ac- « cepit exordium, Montano auctore, Prisca « Maximillaque insanis vatibus. Nomen errori « Provincia Phrygia dedit, quia inventores ejus « illic primitus exstiterunt, ibique vixerunt, et « nunc etiam in eisdem partibus populos ha- « bent. Adventum Spiritûs Sancti à Domino « promissum, in se potiùs, quàm in Apostolos « fuisse asserunt : secundas nuptias pro fornica- « tionibus habent; et ideò dicunt eas permi- « sisse Apostolum Paulum, quia ex parte scie- « bat, et ex parte prophetabat; nondùm enim « venerat quod perfectum est. Hoc autem per- « fectum in Montanum, et in ejus prophetissas « venisse delirant. » Vixit Tertullianus usque ad mediam ætatem Ecclesiæ presbyter : « in- « vidiâ posteà, *inquit Hieronymus in Catal.* « *Scrip. Eccl. cap.* 53, et contumeliis Clerico- « rum Romanæ Ecclesiæ. ad Montani dogma « delapsus, in multis libris meminit novæ « prophetiæ : specialiter autem adversum Ec- « clesiam texuit volumina : De pudicitiâ, de « persecutione, de jejuniis, de monogamiâ, de « exstasi libros sex, et septimum quem adver- « sùs Apollonium composuit. » Dolendus sanè hominis lapsus, quia Hieronymo eodem teste in Epist. ad Magnum inter Latinos nihil Tertulliano eruditius, vel acutius ; quandò Apologeticus ejus, et contrà Gentes libri, cunctam seculi obtinent disciplinam. Fertur vixisse usque ad decrepitam ætatem.

tùm præcipuè beati Apostoli Pauli eruditus eloquiis : hoc est enim quod in primâ ad Corinthios Epistolâ scribit : *Oportet*, inquit, *et hæreses esse, ut probati manifesti fiant in vobis*, 1. *Cor.* 11; ac si diceret : Ob hoc hæreseon non statìm divinitùs eradicantur auctores, ut probati manifesti fiant, id est, ut unusquisque quàm tenax et fidelis et fixus catholicæ fidei sit amator appareat. Et reverà, cùm quæque novitas ebullit, statìm cernitur frumentorum gravitas et levitas palearum; tunc sine magno molimine excutitur ab aream quod nullo pondere intrà aream tenebatur. Namque alii illicò prorsùs avolant; alii verò tantummodò excussi, et perire metuunt, et redire erubescunt saucii, semineces ac semivivi; quippè qui tantam veneni hauserint quantitatem quæ nec occidat nec digeratur, nec mori cogat nec vivere sinat. Heu miseranda conditio! quantis illi curarum æstibus, quantis turbinibus exagitantur! Nunc etenim, quà ventus impulerit, incitato errore rapiuntur; nunc in semetipsos reversi, tanquàm contrarii fluctus, reliduntur, nunc temerariâ præsumptione et ea quæ incerta videntur adprobant; nunc irrationali metu, etiam quæ certa sunt expavescunt; incerti quà eant, quà redeant, quid adpetant, quid fugiant, quid teneant, quid dimittant. Quæ quidem dubii et malè penduli cordis afflictio divinæ ergà se miserationis est medicina, si sapiant. Idcircò etenim extrà tutissimum catholicæ fidei portum diversis cogitationum quatiuntur, verberantur, ac penè enecantur procellis, ut excussa in altum elatæ mentis vela deponant, quæ malè novitatum ventis expanderant, seseque intrà fidissimam stationem placidæ ac bonæ matris reducant et teneant, atque amaros illos turbulentosque errorum fluctus primitùs revomant, ut possint deinceps vivæ et salientis aquæ fluenta potare. Dediscant benè quod didicerant non benè; et ex toto Ecclesiæ dogmate quod intellectu capi potest capiant, quod non potest credant.

XXI. Quæ cùm ità sint, iterùm atque iterùm eadem mecum revolvens et reputans, mirari satis nequeo tantam quorumdam hominum vesaniam, tantam excæcatæ mentis impietatem, tantam postremò errandi libidinem ut contenti non sint traditâ semel et acceptâ antiquitùs credendi regulâ, sed nova ac nova in diem quærant, semperque aliquid gestiant Religioni addere, mutare, detrahere; quasi non cœleste dogma sit quod semel revelatum esse sufficiat, sed terrena institutio, quæ aliter perfici nisi assiduâ emendatione, imò potiùs

reprehensione non possit, cùm divina clament oracula : *Ne transferas terminos quos posuerunt patres tui, Prov.* 22; et : *Super judicantem ne judices, Eccli.* 8; et : *Scindentem sepem mordebit eum serpens, Eccles.* 10, et illud apostolicum, quo omnes omnium hæreseon sceleratæ novitates velut quodam spiritali gladio sæpè truncatæ semperque truncandæ sunt : *O Timothee, depositum custodi, devitans prophanas vocum novitates et oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circà fidem exciderunt,* 1. *Tim.* 6. Et post hæc inveniuntur aliqui tantâ inveteratæ frontis duritiâ, tantâ impudentiæ incude, tanto adamante pertinaciæ, qui tantis eloquiorum cœlestium molibus non succumbant, tantis ponderibus non fatiscant, tantis malleis non conquassentur, tantis postremò fulminibus non conterantur? *Devita,* inquit, *prophanas vocum novitates.* Non dixit *antiquitates,* non dixit *vetustates :* imò planè quid è contrario sequeretur ostendit. Nam si vitanda est novitas, tenenda est antiquitas; et si prophana est novitas, sacrata est vetustas. *Et oppositiones,* inquit, *falsi nominis scientiæ.* Verè falsum nomen apud doctrinas Hæreticorum; ut ignorantia scientiæ, et caligo serenitatis, et tenebræ luminis appellatione fucentur. *Quam quidam,* inquit, *promittentes, circà fidem exciderunt.* Quid promittentes exciderunt, nisi novam nescio quam ignoratamque doctrinam? Audias etenim quosdam ipsorum dicere : Venite, ô insipientes et miseri, qui vulgò Catholici vocitamini, et discite fidem veram, quam præter nos nullus intelligit, quæ multis antè seculis latuit, nuper verò revelata et ostensa est; sed discite furtìm atque secretìm : delectabit enim vos. Et item : Cùm didiceritis, latenter docete; ne mundus audiat, nec Ecclesia sciat : paucis namque concessum est tanti mysterii capere secretum. Nonne hæc verba sunt illius meretricis quæ apud Salomonis Proverbia vocat ad se prætereuntes viam qui dirigunt iter suum? *Qui est,* inquit, *vestrûm insipientissimus, divertat at me.* Inopes autem sensu exhortatur dicens : *Panes occultos libenter attingite, et aquam dulcem furtìm bibite.* Quid deindè? *At ille,* inquit, *nescit quoniam terrigenæ apud eam pereunt, Prov.* 9. Qui sunt isti terrigenæ? Exponat Apostolus : *Qui circà fidem,* inquit, *exciderunt,* 2. *Tim.* 2.

XXII. Sed operæ pretium est totum ipsum Apostoli capitulum diligentiùs pertractare. *O Timothee,* inquit, *depositum custodi, devitans prophanas vocum novitates. O!* Exclamatio ista et præscientiæ est pariter et caritatis. Prævidebat enim futuros, quos etiam prædolebat, errores. Quis est hodiè Timotheus nisi vel generaliter universa Ecclesia, vel specialiter totum corpus Præpositorum, qui integram divini cultûs scientiam vel habere ipsi debent vel aliis infundere? Quid est, *depositum custodi?* Custodi, inquit, propter fures, propter inimicos, ne, dormientibus hominibus, superseminent zizania super illud tritici bonum semen quod seminaverat filius hominis in agro suo. *Depositum,* inquit, *custodi.* Quid est *depositum?* id est, quod tibi creditum est, non quod à te inventum; quod accepisti, non quod excogitâsti; rem non ingenii, sed doctrinæ, non usurpationis privatæ, sed publicæ traditionis; rem ad te perductam, non à te prolatam; in quâ non auctor debes esse, sed custos; non institutor, sed sectator, non ducens, sed sequens. *Depositum,* inquit, *custodi;* catholicæ fidei talentum inviolatum illibatumque conserva. Quod tibi creditum, hoc penès te maneat, hoc à te tradatur. Aurum accepisti, aurum redde : nolo mihi pro aliis alia subjicias : nolo pro auro aut impudenter plumbum aut fraudulenter æramenta supponas : nolo auri speciem, sed naturam planè. O Timothee, ô Sacerdos, ô Tractator, ô Doctor, si te divinum munus idoneum fecerit, ingenio, exercitatione, doctrinâ, esto spiritalis tabernaculi Beseleel, pretiosas divini dogmatis gemmas exsculpe, fideliter coapta, adorna sapienter, adjice splendorem, gratiam, venustatem. Intelligatur te exponente illustriùs quod antè obscuriùs credebatur. Per te posteritas intellectum gratuletur quod antè vetustas non intellectum venerabatur. Eadem tamen quæ didicisti doce, ut cùm dicas novè, non dicas nova.

XXIII. Sed forsitan dicit aliquis : Nullusne ergò in Ecclesiâ Christi profectus habebitur Religionis? Habeatur planè, et maximus. Nam quis ille est tàm invidus hominibus, tàm exosus Deo, qui istud prohibere conetur? Sed ità tamen ut verè profectus sit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet ut in semetipsum unaquæque res amplificetur; ad permutationem verò, ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. Crescat igitur oportet et multùm vehementerque proficiat tàm singulorum quàm omnium, tàm unius hominis quàm totius Ecclesiæ, ætatum ac seculorum gradibus, intelligentia, scientia, sapientia, sed in suo duntaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eâdemque sententiâ. Imitetur animarum religio rationem corporum :

quæ licèt annorum processu numeros suos evolvant et explicent, eadem tamen quæ erant permanent. Multùm interest inter pueritiæ florem et senectutis maturitatem; sed iidem tamen ipsi fiunt senes qui fuerant adolescentes; ut quamvis unius ejusdemque hominis status habitusque mutetur, una tamen nihilominùs eademque natura, una eademque persona sit. Parva lactentium membra, magna juvenum; eadem ipsa sunt tamen. Quot parvulorum artus, tot virorum; et si qua illa sunt quæ ævi maturioris ætate pariuntur, jam in seminis ratione proserta sunt; ut nihil novum posteà proferatur in senibus quod non in pueris jam antè latitaverit. Undè non dubium est hanc esse legitimam et rectam proficiendi regulam, hunc ratum atque pulcherrimum crescendi ordinem, si eas semper in grandioribus partes ac formas numerus detexat ætatis quas in parvulis Creatoris sapientia præformaverat. Quòd si humana species in aliquam deinceps non sui generis vertatur effigiem, aut certè addatur quippiam membrorum numero vel detrahatur, necesse est ut totum corpus vel intercidat, vel prodigiosum fiat, vel certè debilitetur : ità etiam Christianæ Religionis dogma sequatur has decet profectuum leges, ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur ætate, incorruptum tamen illibatumque permaneat, et universis partium suarum mensuris cunctisque quasi membris ac sensibus propriis plenum atque perfectum sit, quod nihil prætereà permutationis admittat, nulla proprietatis dispendia, nullam definitionis sustineat varietatem. Exempli gratiâ: Severunt majores nostri antiquitùs in hâc ecclesiasticâ segete triticeæ fidei semina : iniquum valdè et incongruum est ut nos eorum posteri pro germanâ veritate frumenti subditium zizaniæ legamus errorem. Quin potiùs hoc rectum et consequens est ut primis atque extremis sibimet non discrepantibus, de incrementis triticeæ institutionis tritici quoque dogmatis frugem demetamus; ut cùm aliquid ex illis seminum primordiis accessu temporis evolvatur, et nunc lætetur et excolatur, nihil tamen de germinis proprietate mutetur : addatur licèt species, forma, distinctio, eadem tamen cujusque generis natura permaneat. Absit etenim ut rosea illa catholici sensûs plantaria in carduos spinasque vertantur. Absit, inquam, ut in isto spiritali paradiso de cinnamomi et balsami surculis lolium repentè atque aconita proveniant. Quodcumque igitur in hâc Ecclesiâ Dei agriculturâ fide patrum satum est, hoc idem filiorum industriâ decet excolatur et observetur, hoc idem floreat et maturescat, hoc idem proficiat et perficiatur. Fas est etenim ut prisca illa cœlestis philosophiæ dogmata processu temporis excurentur, limentur, poliantur; sed nefas est ut commutentur, nefas ut detruncentur, ut mutilentur. Accipiant, licet, evidentiam, lucem, distinctionem; sed retineant necesse est plenitudinem, integritatem, proprietatem. Nam si semel admissa fuerit hæc impiæ fraudis licentia, horreo dicere quantum exscindendæ atque abolendæ Religionis periculum consequatur. Abdicatâ etenim quâlibet parte catholici dogmatis, alia quoque atque item alia, ac deinceps alia et alia, jam quasi ex more et licito, abdicabuntur. Porrò autem sigillatim partibus repudiatis, quid aliud ad extremum sequetur, nisi ut totum pariter repudietur? Sed è contrà, si novitia veteribus, extranea domesticis, et prophana sacratis admisceri cœperint, proserpat hic mos in universum necesse est ut nihil posthac apud Ecclesiam relinquatur intactum, nihil illibatum, nihil integrum, nihil immaculatum, sed sit ibidem deinceps impiorum ac turpium errorum lupanar ubi erat anteà castæ et incorruptæ sacrarium veritatis. Sed avertat hoc à suorum mentibus nefas divina pietas, sitque hic potiùs impiorum furor. Christi verò Ecclesia, sedula et cauta depositorum apud se dogmatum custos, nihil in his unquàm permutat, nihil minuit, nihil addit, non amputat necessaria, non apponit superflua, non amittit sua, non usurpat aliena; sed omni industriâ hoc unum studet ut vetera fideliter sapienterque tractando, si qua sunt illa antiquitùs informata et inchoata, accuret et poliat; si qua jam expressa et enucleata, consolidet, firmet. si qua jam confirmata et definita, custodiat; Deniquè, quid unquàm aliud Conciliorum decretis enisa est nisi ut quod anteà simpliciter credebatur, hoc idem posteà diligentiùs crederetur, quod anteà lentiùs prædicabatur, hoc idem posteà instantiùs prædicaretur, quod anteà securiùs colebatur, hoc idem posteà sollicitiùs excoleretur? Hoc, inquam semper, neque quicquam prætereà, Hæreticorum novitatibus excitata, Conciliorum suorum decretis catholica perfecit Ecclesia, nisi ut quod priùs à Majoribus solâ traditione susceperat, hoc deindè posteris etiam per Scripturæ chirographum consignaret, magnam rerum summam paucis litteris comprehendendo, et plerumquè, propter intelligentiæ lucem, non novum fidei

sensum (1) novæ appellationis proprietate signando.

XXIV. Sed ad Apostolum redeamus. *O Timothee*, inquit, *depositum custodi, devitans prophanas vocum novitates.* Devita, inquit, quasi viperam, quasi scorpionem, quasi basiliscum, ne te non solùm tactu sed etiam visu afflatuque percutiant. Quid est devitare? *cum hujusmodi nec cibum sumere*, 1 Cor. 5. Quid est Devita? *Si quis*, inquit, *venit ad vos, et hanc doctrinam non adfert*, 2 Joann. Quam doctrinam, nisi catholicam et universalem, et unam eamdemque per singulas ætatum successiones incorruptâ veritatis traditione manentem, et usque in secula sine fine mansuram? Quid tùm? *Nolite*, inquit, *recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis. Prophanas*, inquit, *vocum novitates.* Quid est *prophanas?* Quæ nihil habent sacri, nihil religiosi, ab Ecclesiæ penetralibus, quæ est templum Dei, penitùs extraneas. *Prophanas*, inquit, *vocum novitates.* Vocum, id est, dogmatum, rerum, sententiarum novitates, quæ sunt vetustati atque antiquitati contrariæ : quæ si recipiantur, necesse est ut fides beatorum patrum, aut tota, aut certè magnâ ex parte violetur; necesse est ut omnes omnium ætatum fideles, omnes sancti, omnes casti, continentes, virgines, omnes clerici, levitæ et secerdotes, tanta confessorum millia, tanti martyrum exercitus, tanta urbium, tanta populorum celebritas et multitudo, tot insulæ, provinciæ, reges, gentes, regna, nationes, totus postremò jam penè terrarum orbis, per catholicam fidem Christo capiti incorporatus, tanto seculorum tractu ignorâsse, errâsse, blasphemâsse, nesciisse quid crederet, pronuntietur. *Prophanas*, inquit, *vocum novitates devita :* quas recipere atque sectari nunquàm Catholicorum, semper verò Hæreticorum fuit. Et reverà, quæ unquàm hæresis nisi sub certo nomine, certo loco, certo tempore ebullivit? Quis unquàm hæreses instituit nisi qui se priùs ab Ecclesiæ catholicæ universitatis et antiquitatis consensione discreverit? Quod ità esse luce clariùs exempla demonstrant. Quis enim unquàm antè prophanum illum Pelagium tantam virtutem liberi præsumpsit arbitrii ut ad hoc in bonis rebus per actus singulos adjuvandum necessariam Dei gratiam non putaret? Quis antè prodigiosum discipulum ejus Cœlestium(1) reatu prævaricationis Adæ omne humanum genus denegavit adstrictum? Quis antè sacrilegum Arium Trinitatis unitatem discindere, quis antè sceleratum Sabellium unitatis Trinitatem confundere ausus est? Quis antè crudelissimum Novatianum (2) crudelem Deum dixit, eò quòd mallet mortem morientis quàm ut revertatur et vivat? Quis antè magum Simonem, apostolicâ districtione percussum (à quo vetus ille turpitudinum gurges usque in novissimum

(1) Placuit Ecclesiæ, ac bonis omnibus, ne fucus à desperatis hominibus veritati fieret; ut aliquandò antiquus fidei sensus, novæ appellationis proprietate signaretur; at indignati sunt nonnulli, inter quos Joannes Clericus, tomo primo Artis Criticæ, ubi culpat voces ab Ecclesiâ sacratas, nempè Transubstantiationis, Consubstantialis, et similium quasi voces nihili : verùm injusta est reprehensio, taliterque iste se gerit, ac si quis diceret, ut Hilarius loquitur libr. adv. Constantium Imperatorem num. 16 : « Nolo adversùm nova venena novas medicamentorum comparationes, nolo « adversùm novos hostes nova bella, nolo adversùm novas insidias consilia recentia..... « Novitates vocum, sed prophanas devitare jubet Apostolus : tu cur pias excludis? quùm « præsertim ab eo dictum sit: Omnis scriptura « divinitùs inspirata utilis est. Innascibilem, « scriptum nunquàm legis : numquid ex hoc « negandum erit, quia novum est? Decernis « similem Patri Filium. Evangelia non prædicant : quid est, quòd non refugis hanc vocem? In uno novitas eligitur, in alio submovetur. Ubi impietatis occasio, novitas « admittitur : ubi autem religionis MAXIMA « ET SOLA CAUTELA EST, excluditur. » Quare autem Clericus disserens de vocibus nihil significantibus in exemplum adducat voces illas ab Ecclesiâ sacratas, quis prudens intelligere potest, quandò ex sensu et voluntate Ecclesiæ jam legitimus illis vocibus affixus est sensus? quod fas semper fuit, eritque, licet frendentibus ferocioribus, et fortè insanis Criticis, Poetâ dicente : *Licuit semperque licebit Signatum præsente notâ procudere nomen.*

(1) Natu nobilis fuit, sed naturæ vitio Eunuchus matris utero editus. An ob hanc causam à Lirinensi appelletur prodigiosus, incertum est; Patres tamen S. Mauri post Garnerium verisimile putant. Certè in Commonitorio Marii Mercatoris oblato Ecclesiæ Constantinopolitanæ ac Theodosio, hæc in illius exordio leguntur : *Cœlestius quidem Eunuchus matris utero editus.*

(2) Nemo ex his Vincentii verbis inferat, nullam esse pro peccantibus indulgentiam, remissionemque servatam dixisse Novatianum. Error namque ejus sequens fuit, quem anteà defenderat Tertullianus; inficiabatur fuisse Ecclesiæ concessam potestatem, ut atrociora illa peccata, apostasiæ nempè à fide, homicidii, ac fornicationis, per se remitteret, quùm talium delictorum venia esset soli Deo reservata. Undè statuebat de illis perpetuò agendam esse pœnitentiam. Pro minoribus verò peccatis agnovit in Ecclesiâ dimittendi facultatem. Vide Petavium. tom. IV. Theol. dogm. lib. 3. Eccl. Hierar. cap. 12. num. 6.

Priscillianum(1)continuâ et occultâ successione manavit) auctorem malorum (2), id est, scelerum, impietatum, flagitiorumque nostrorum ausus est dicere creatorem Deum? Quippè quem adserit talem hominum manibus ipsam suis creare naturam quæ proprio quodam motu et necessariæ cujusdam voluntatis impulsu nihil aliud possit, nihil aliud velit nisi peccare, eò quòd furiis vitiorum omnium exagitata et inflammata in omnia turpitudinum barathra inexhaustâ cupiditate rapiatur. Innumera sunt talia, quæ brevitatis studio prætermittimus: quibus tamen cunctis satis evidenter perspicuèque monstratur hoc apud omnes ferè hæreses quasi solemne esse ac legitimum, ut semper prophanis novitatibus gaudeant, antiquitatis scita fastidiant, et per oppositiones falsi nominis scientiæ à fide naufragent. Contrà verò Catholicorum hoc verè proprium, deposita sanctorum patrum et commissa servare, damnare prophanas novitates, et sicut dixit atque iterùm prædixit Apostolus, *si quis annuntiaverit præterquàm quod acceptum est, anathema sit*, Gal. 1.

XXV. Hìc fortassè aliquis interroget an et Hæretici divinæ Scripturæ testimoniis utantur. Utuntur planè, et vehementer quidem. Nam videas eos volare per singula quæque sanctæ legis volumina, per Moysi, per Regum libros; per Psalmos, per Apostolos, per Evangelia, per Prophetas. Sive enim apud suos, sive alienos, sive privatìm, sive publicè, sive in sermonibus, sive in libris, sive in conviviis, sive in plateis, nihil unquàm penè de suo proferunt quod non etiam Scripturæ verbis (1) adumbrare conentur. Lege Pauli Samosateni opuscula, Priscilliani, Eunomii, Joviniani, reliquarumque pestium; cernas infinitam exemplorum congeriem, propè nullam omitti paginam quæ non novi aut veteris Testamenti sententiis fucata et colorata sit. Sed tantò magis cavendi et pertimescendi sunt, quantò occultiùs sub divinæ legis umbraculis latitant. Sciunt enim fœtores suos nulli ferè citò esse placituros, si nudi et simplices exhalentur; atque idcircò eos cœlestis eloquii velut quodam aromate aspergunt, ut ille qui humanum facilè despiceret errorem, divina non facilè contemnat oracula. Itaque faciunt quod hi solent (2) qui parvulis austera quædam temperaturi pocula, priùs oras melle circumlinunt, ut incauta ætas cùm dulcedinem præsenserit, amaritudinem non reformidet. Quod etiam iis curæ est qui mala gramina et noxios succos medicaminum vocabulis præcolorant; ut nemo ferè ubi suprascriptum legerit remedium, suspicetur venenum. Indè denique et Salvator clamabat: *Adtendite vobis à pseudoprophetis, qui veniunt*

(1) Simonis impura, et nefanda dogmata, quæ latè describuntur ab Irenæo, Epiphanio, et Theodoreto, discipulos defensoresque multos nacta sunt, ut Saturninum, Basilidem, hujusque filios Epiphanem, et Isidorum. Quorum infelices hæredes exstitêre Cerdon, et Marcion, ac tertio Ecclesiæ seculo Manichæi; his successêre Priscillianistæ, quos Manichæorum cognatos appellat S. Leo in Ep. olim 93. nunc 15. cap. 4. Undè Prosper in Chronico ad Coss. Ausonium, et Olybrium: *Eâ tempestate Priscillianus Episcopus de Gallæciâ, ex Manichæorum et Gnosticorum dogmate, hæresim nominis sui condidit.* Gnosticos autem à Simone sua habuisse exordia testis est Irenæus.

(2) Optâsse Simonem tanquàm Deum ab omnibus glorificari, à multisque pro tali habitum, testis est Irenæus lib. 1. adv. hær. cap. 20. ex Edit. Erasini; hinc non adeò facilè exponi potest, quomodo dixerit Dei creatoris impulsu, et necessitate ferri homines ad malum. Ex Irenæo autem hæc habemus. Quùm impius sublimissimam se profiteretur virtutem, ac Helenam quamdam, primam suæ mentis conceptionem, per hanc dicebat angelos atque archangelos conditos; à quibus fabricatus Orbis ac præposterè moderatus, ad emendationem rerum, ut ipse veniret, compulerunt. Undè addebat, ut Irenæus ait, « prophetas à mundi « fabricatoribus Angelis inspiratos dixisse pro« phetias; quapropter monebat, ne ulteriùs « curarent eos, hi qui in eum, et in Helenam « ejus spem habebant, et ut liberos agere quæ « velint. Secundùm enim ipsius gratiam salvari « homines, sed non secundùm operas justas. « Nec enim esse naturaliter operationes justas, « sed ex accidentiâ, quemadmodùm posuerunt « qui mundum fecerunt Angeli, per hujusmodi « præcepta in servitutem deducentes homi« nes. » Propter hæc fortè Lirinensis dixit ex ejus mente necessitate impelli homines ad malum.

(1) Quæ fusè hic, et sequentibus numeris de Scripturæ abusu apud hæreticos, ait Lirinensis, decrepta sunt ex lib. Tertulliani de præscript. præsertim cap. 38. 39, et 40. Vid. infrà.

(2) An hæc de parvulis incautè austera pocula sorbentibus, decerpserit ex lib. 4. Lucretii de naturâ rerum, definire non audeo; similia tamen sunt his, quæ iste canit dùm præter meritum se extollit:

..... pueris absinthia tetra medentes
Quùm dare conantur, priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flavoque liquore;
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenùs; intereà perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potiùs tali facto recreata, valescat.

At quia minimè valescit, qui amarum obscœnumque ebibit errorem, licet colore multo obductum; propterea S. Vir consultò illorum profert exemplum, qui *noxios succos medicaminum vocabulis præcolorant*; ex quibus certa funestaque oritur mors.

ad vos in vestitu ovium, ab intùs autem sunt lupi rapaces, Matth. 7. Quid est vestitus ovium, nisi Prophetarum et Apostolorum proloquia; quæ iidem, ovili quâdam sinceritate, agno illi immaculato, qui tollit peccatum mundi, tanquàm vellera quædam texuerunt? Qui sunt lupi rapaces, nisi sensus Hæreticorum feri et rabidi, qui caulas Ecclesiæ semper infestant et gregem Christi quaquà possunt dilacerant? Sed ut fallaciùs incautis ovibus obrepant, manente luporum ferocià, deponunt lupinam speciem, et sese divinæ legis sententiis velut quibusdam vellcribus obvolvunt; ut cùm quisque lanarum mollitiem præsenserit, nequaquàm aculeos dentium pertimescat. Sed quid ait Salvator? *Ex fructibus eorum cognoscetis eos:* id est, cùm cœperint divinas illas voces non jam proferre tantùm, sed etiam exponere, nec adhùc jactare solùm, sed etiam interpretari, tunc amaritudo illa, tunc acerbitas, tunc rabies intelligetur, tunc novitium virus exhalabitur, tunc prophanæ novitates aperientur; tunc primùm scindi sepem videas, tunc transferri patrum terminos, tunc Catholicam fidem cædi, tunc Ecclesiasticum dogma lacerari. Tales erant ii quos percutit Apostolus Paulus in secundâ ad Corinthios Epistolâ, dicens: *Nam ejusmodi*, inquit, *pseudoapostoli, sunt operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi*, 2 Cor. 11. Quid est *transfigurantes se in Apostolos Christi?* Proferebant Apostoli divinæ legis exempla; proferebant et illi. Proferebant Apostoli psalmorum auctoritates; proferebant et illi. Proferebant Apostoli sententias Prophetarum; et illi nihilominùs proferebant. Sed cùm ea quæ similiter protulerant, interpretari non similiter cœpissent, tunc simplices à subdolis, tunc infucati à fucatis, tunc recti à perversis, tunc postremò veri Apostoli à falsis Apostolis discernebantur. *Et non mirum*, inquit. *Ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis.* Non est ergò magnum si ministri ejus transfigurantur sicut ministri justitiæ. Ergò, secundùm Apostoli Pauli magisterium, quotiescumque vel pseudoapostoli vel pseudoprophetæ vel pseudodoctores divinæ legis sententias proferunt, quibus malè interpretatis errores suos adstruere conentur, non dubium est quin auctoris sui callida machinamenta sectentur, quæ ille nunquàm profectò comminisceretur, nisi sciret omninò nullam esse ad fallendum faciliorem viam, quàm ut ubi nefarii erroris subinducitur fraudulentia, ibi divinorum verborum prætendatur auctoritas.

XXVI. Sed dicet aliquis: Undè probatur quia sacræ legis exemplis Diabolus uti soleat? Legat Evangelia, in quibus scribitur: *Tunc assumpsit illum Diabolus*, id est, Dominum Salvatorem, *et statuit illum super pinnam templi, et dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsùm. Scriptum est enim quòd angelis suis mandavit de te ut custodiant te in omnibus viis tuis; in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum, Matth.* 4. Quid hic faciet misellis hominibus qui ipsum Dominum majestatis Scripturarum testimoniis appetivit? *Si*, inquit, *filius Dei es, mitte te deorsùm.* Quare? *Scriptum est enim*, inquit. Magnoperè nobis doctrina loci istius attendenda atque retinenda est; ut tanto evangelicæ auctoritatis exemplo, quandò aliquos apostolica seu prophetica verba proferre contra catholicam fidem viderimus, diabolum per eos loqui minimè dubitemus. Nam sicut tunc caput capiti, ità nunc quoque membra membris loquuntur, membra scilicet diaboli membris Christi, perfidi fidelibus, sacrilegi religiosis, Hæretici postremò Catholicis. Sed quid tandem dicunt? *Si*, inquit, *filius Dei es, mitte te deorsùm;* hoc est, si filius esse vis Dei et hæreditatem regni cœlestis accipere, mitte te deorsùm, id est, ex istius te sublimis Ecclesiæ, quæ etiam templum Dei putatur, doctrinâ et traditione demitte. Ac si quis interroget quempiam hæreticorum sibi talia persuadentem: Undè probas, undè doces quòd Ecclesiæ Catholicæ universalem et antiquam fidem dimittere debeam? Statim ille: *Scriptum est enim.* Et continuò mille testimonia, mille exempla, mille auctoritates parat de lege, de Psalmis, de Apostolis, de Prophetis, quibus novo et malo more interpretatis, ex arce catholicâ in hæreseos barathrum infelix anima præcipitetur. Jam verò illis quæ sequuntur promissionibus miro modo incautos homines Hæretici decipere consueverunt. Audent etenim polliceri et docere quod in Ecclesiâ suâ, id est, in communionis suæ conventiculo, magna et specialis ac planè personalis quædam sit Dei gratia, adeò ut sine ullo labore, sine ullo studio, sine ullâ industriâ, etiamsi nec petant nec quærant nec pulsent, quicumque illi ad numerum suum pertinent, tamen ità divinitùs dispensentur ut angelicis evecti manibus, id est, angelicâ protectione servati, nunquàm possint offendere ad lapidem pedem suum, id est, nunquàm scandalizari.

XXVII. Sed dicet aliquis: Si divinis eloquiis, sententiis, promissionibus et Diabolus et discipuli ejus utuntur, quorum alii sunt

pseudoapostoli, alii pseudoprophetæ et pseudomagistri, et omnes ex toto Hæretici, quid facient Catholici homines et matris Ecclesiæ filii? Quonam modo in Scripturis sanctis veritatem à falsitate discernent? Hoc scilicet facere magnoperè curabunt, quod in principio Commonitorii istius sanctos et doctos viros nobis tradidisse scripsimus, ut divinum Canonem secundùm universalis Ecclesiæ traditiones et juxtà Catholici dogmatis regulas interpretentur; in quâ item Catholicâ et apostolicâ Ecclesiâ sequantur necesse est universitatem, antiquitatem, consensionem. Et si quandò pars contrà universitatem, novitas contrà vetustatem, unius vel paucorum errantium dissensio contrà omnium vel certè multò plurium Catholicorum consensionem rebellaverit, præferant partis corruptioni universitatis integritatem; in quâ eâdem universitate, novitatis prophanitati antiquitatis religionem, itemque in ipsâ vetustate, unius sive paucissimorum temeritati primùm omnium generalia, si qua sunt, universalis Concilii decreta præponant; tunc deindè, si id minus est, sequantur quod proximum est, multorum atque magnorum consentientes sibi sententias magistrorum. Quibus, adjuvante Domino, fideliter, sobriè, sollicitè observatis, non magnâ difficultate noxios quosque exsurgentium Hæreticorum deprehendemus errores.

XXVIII. Hìc jam consequens esse video ut exemplis demonstrem quonam modo prophanæ Hæreticorum novitates prolatis atque collatis veterum magistrorum concordantibus sibimet sententiis et deprehendantur et condemnentur. Quæ tamen antiqua sanctorum patrum consensio non in omnibus divinæ legis quæstiunculis, sed solum certè præcipuè in fidei regulâ magno nobis studio et investiganda est et sequenda. Sed neque semper neque omnes hæreses hoc modo impugnandæ sunt, sed novitiæ recentesque tantummodò, cùm primùm scilicet exoriuntur, antè quàm infalsare vetustæ fidei regulas ipsius temporis vetantur angustiis, ac priusquàm manante latiùs veneno, majorum volumina vitiare conentur. Cæterùm dilatatæ et inveteratæ hæreses nequaquàm hâc viâ adgrediendæ sunt, eo quòd prolixo temporum tractu longa iis fruendæ veritatis patuerit occasio. Atque ideò quascumque illas antiquiores vel schismatum vel hæreseon prophanitates nullo modo nos oportet nisi aut solâ, si opus est, Scripturarum auctoritate convincere, aut certè jam antiquitùs universalibus sacerdotum catholicorum Conciliis convictas damnatasque vitare. Itaque, cùm primùm mali cujusque erroris putredo erumpere cœperit, et ad defensionem suî quædam sacræ legis verba furari, eaque fallaciter et fraudulenter exponere, statìm interpretando Canoni majorum sententiæ congregandæ sunt; quibus illud quodcunque exsurget novitium, ideòque prophanum, et absque ullâ ambage prodatur, et sine ullâ retractatione damnetur. Sed eorum duntaxat patrum sententiæ conferendæ sunt, qui in fide et communione Catholicâ sanctè, sapienter, constanter viventes (1), docentes, et permanentes, vel mori in Christo fideliter vel occidi pro Christo feliciter meruerunt. Quibus tamen hâc lege credendum est ut quicquid vel omnes vel plures uno eodemque sensu manifestè, frequenter, perseveranter, velut quodam consentiente sibi magistrorum concilio, accipiendo, tenendo, tradendo firmaverint, id pro indubitato, certo, ratoque habeatur. Quicquid verò, quamvis ille sanctus et doctus, quamvis Episcopus, quamvis Confessor et Martyr, præter omnes aut etiam contrà omnes senserit, id inter proprias et occultas et privatas opiniunculas à communis et publicæ ac generalis sententiæ auctoritate secretum sit; ne cum summo æternæ salutis periculo, juxtà sacrilegam Hæreticorum et Schismaticorum consuetudinem, universalis dogmatis antiquâ veritate dimissâ, unius hominis novitium sectemur errorem. Quorum beatorum patrum sanctum catholicumque consensum, ne quis sibi temerè contemnendum fortè arbitretur, ait in primâ ad Corinthios Apostolus: *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesiâ primùm Apostolos*, (quorum ipse unus erat), *secundò Prophetas* (qualem in Ac-

(1) Ex hoc loco infert Dallæus in libro de Vero usu Patrum inconstantes fuisse Patres in fidei doctrinâ. At Lirinensis hæc mens est: quia per plura in superioribus ostenderat non rarò divino judicio humanâque infirmitate accidere, ut Ecclesiastici viri magni meriti ac scientiæ labantur, et contrà Apostolum nova dogmata annuntient, quod probârat exemplis Photini, Apollinaris, Nestorii, Origenis, ac Tertulliani; ne quis prætextu auctoritatis horum perversa sectaretur dogmata, ut in fine 24. num. ait: hâc de causâ prudenter hìc monet, haud audiendos esse illos, qui constanter non docuerunt, et vixerunt in Ecclesiâ. Undè in num. 45, loquens de Sacerdotibus, qui Ephesi convenerant, inquit: « Hoc optimum factu visum « est ut in medium SS. Patrum sententiæ pro« ferrentur; quorum alios Confessores, omnes « verò Catholicos Sacerdotes fuisse, et per« mansisse constaret, ut scilicet ritè atque so« lenniter ex eorum consensu atque decreto « antiquum dogma firmaretur. »

tibus Apostolorum legimus Agabum), *tertiò Doctores*, qui tractatores nunc appellantur; quos hic idem Apostolus etiam Prophetas interdùm nuncupat, eo quòd per eos Prophetarum mysteria populis aperiantur. Hos ergò in Ecclesiâ Dei divinitùs per tempora et loca dispensatos quisquis in sensu catholici dogmatis unum aliquid in Christo sentientes contempserit, non hominem contemnit, sed Deum : à quorum veridicâ unitate ne quis discrepet, impensiùs obtestatur idem Apostolus dicens : *Obsecro autem vos, fratres, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata, sitis autem perfecti in eodem sensu et in eâdem sententiâ*, 1 *Cor.* 1. Quòd si quis ab eorum sententiæ communione desciverit, audiet illud ejusdem Apostoli : *Non est Deus dissensionis, sed pacis*, 1 *Cor.* 14 (id est, non ejus qui à consentiendi unitate defecerit, sed eorum qui in consentiendi pace permanserint) : *sicut in omnibus*, inquit, *Ecclesiis sanctorum doceo*, id est, Catholicorum : quæ ideò sanctæ sunt, quia in fidei communione persistunt. Et ne quis forsitan, prætermissis cæteris, se solum audiri, sibi soli credi adrogaret, paulò post ait : *An à vobis*, inquit, *verbum Dei processit, aut in vos solos devenit?* Et ne hoc quasi perfunctoriè acciperetur, adjecit : *Si quis*, inquit, *videtur propheta esse aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.* Quæ utique mandata, nisi ut si quis est propheta aut spiritalis, id est, spiritalium rerum magister, summo studio æqualitatis et unitatis cultor existat; ut scilicet neque opiniones suas cæteris præferat (1), et ab universorum sensibus non recedat. *Cujus rei mandata qui ignorat*, inquit, *ignorabitur;* id est, qui aut nescita non discit, aut scita contemnit, ignorabitur, hoc est, indignus habebitur qui inter unitos fide et exæquatos humilitate divinitùs respiciatur : quo malo nescio an quicquam acerbius cogitari queat. Quod tamen juxtà apostolicam comminationem Pelagiano illi provenisse cernimus Juliano (1), qui se collegarum sensui aut incorporare neglexit, aut excorporare præsumpsit. Sed jam tempus est ut pollicitum proferamus exemplum, ubi et quomodo sanctorum patrum sententiæ congregatæ sint, ut secundùm eas ex decreto atque auctoritate Concilii ecclesiasticæ fidei regula figeretur. Quod quò commodiùs fiat, hìc sit jam hujus Commonitorii modus; ut cætera quæ sequuntur, ab alio sumamus exordio.

(1) Appositè hæc præscribit Lirinensis ex Apostoli sensu. Nam duo Corinthiis in laud. loco præcipit: primum, ut sacrarum litterarum interpres in priores spectet, à quibus Verbum Dei processit in posteros. *An*, inquit, *à vobis Verbum Dei processit?* alterum, ne quisquam sensum suum tenaci contentione defendat, sed priùs reliquos Ecclesiæ Doctores consulat; ut si viderit omnibus probari id quod sentit, tutò jam teneat: sin reprobari, tutò jam deserat; quod innuit quùm ait : *Aut in vos solos pervenit.* Consulat lector doctiss. virum Melch. Canum lib. 7. de locis Theol. cap. 3.

(1) Inter hæreticos, qui Ecclesiam turbare conati sunt, ac stylo fidei vexare sententias, præcipuus exstitit Julianus, præsertim ex quo sub Zosimo ann. Chr. 418. ab Eclanensi dejectus est Episcopatu, imò pulsus ex Italiâ, vagus, et extorris nullibi sedem certam habens. Nam primò Constantinopolim fugit, sed ann. Ch. 431., vel 432. post Ephesinam Synodum ejectus in Gallias migravit. Anno verò 439. Xysto Papâ sedente, seu per fraudem, seu per speciem voluit se ab errore vindicare, cujus dolis Leonis prudentia, et sagacitas restitit, Prospero teste in Chronico : « Hâc tempestate, in« quit, Julianus Eclanensis jactantissimus Pela« giani erroris assertor, quem dudùm amissi « Episcopatûs intemperans cupido exagitabat, « multimodâ arte fallendi correctionis speciem « præferens, molitus est in communionem Ec« clesiæ irrepere. Sed his insidiis Sixtus Papa « Diaconi Leonis hortatu vigilanter occurrens, « nullum aditum pestiferis conatibus patere « permisit : et ità omnes Catholicos de reje« ctione fallacis bestiæ fecit gaudere, quasi « tunc primùm superbissimam hæresim Apo« stolicus gladius detruncâsset. » Et quoniam fallax hæreticus novas turbas sub Leone jam Pontifice circà ann. Ch. 444. ciebat : propterea adversus saucium fidei hostem, jamque multis debilitatum ictibus movit arma Leo, teste altero Prospero in op. de Promissionibus et Prædictionibus Dei cap. 6. part. 4. Addit Vignerius, et post eum PP. S. Mauri, hunc ipsum infelicem hæreticum post longas hàc illàcque oberrationes, ob quas alter Cain profugus, et extorris à Fulgentio appellatur, ultimi denique perfugii loco viculum quemdam in Siciliâ incoluisse; ubi suæ sectæ homines docens, factus est ex Episcopo ludimagister, quam occupationem longè antè ei destinârat Augustinus, ut genio et eruditioni ejus congruentem in lib. 2. Op. imper. num. 51: « Lo« queris de homonymis, et æquivocis : quomo« dò ergò te ipsi saltem Pelagiani intellecturi « sunt nisi priùs ad scholas Dialecticorum, « ubicumque terrarum potuerint inveniri, pro« pter hæc discenda mittantur? An fortè et « categorias Aristotelis, antequàm tuos libros « legant, eis exponens ipse lecturus es? Cur « non et hoc facias, homo ingeniosissimus, « quandoquidem à deceptis miseris pasceris « otiosus? » Sic Hieronymus de pseudodiacono Celedensi Anniano aiebat: « Copiosissimè pa« scitur, ut alienæ blasphemiæ verba frivola « subministret. »

SECUNDUM COMMONITORIUM.

Interlapsum est (1), *neque ex eo ampliùs quicquam quàm postrema particula remansit, id est, sola recapitulatio, quæ et subjecta est.*

XXIX. Quæ cùm ità sint, jam tempus est ut ea quæ duobus his Commonitoriis dicta sunt, in hujus secundi fine recapitulemus. Diximus in superioribus hanc fuisse semper et esse hodièque Catholicorum consuetudinem, ut fidem veram duobus his modis adprobent, primùm divini Canonis auctoritate, deindè Ecclesiæ Catholicæ traditione; non quia Canon solus non sibi ad universa sufficiat, sed quia verba divina pro suo plerique arbitratu interpretantes, varias opiniones erroresque concipiant, atque ideò necesse sit ut ad unam ecclesiastici sensûs regulam Scripturæ cœlestis intelligentia dirigatur, in his duntaxat præcipuè quæstionibus quibus totius Catholici dogmatis fundamenta nituntur. Item diximus in ipsâ rursùs Ecclesiâ universitatis pariter et antiquitatis consensionem spectari oportere; ne aut ab unitatis integritate in partem schismatis abrumpamur, aut à vetustatis religione in hæreseon novitates præcipitemur. Item diximus in ipsâ Ecclesiæ vetustate duo quædam vehementer studiosèque observanda, quibus penitùs inhærere deberent quicumque hæretici esse nollent: primùm, si quid esset antiquitùs ab omnibus Ecclesiæ Catholicæ sacerdotibus universalis Concilii auctoritate decretum; deindè si qua nova exsurgeret quæstio, ubi id minimè reperiretur, recurrendum ad sanctorum patrum sententias, eorum duntaxat qui suis quisque temporibus et locis in unitate communionis et fidei permanentes, magistri probabiles exstitissent, et quicquid uno sensu atque consensu tenuisse invenirentur, id Ecclesiæ verum et catholicum absque ullo scrupulo judicaretur. Quod ne præsumptione magis nostrâ quàm auctoritate ecclesiasticâ promere videremur, exemplum adhibuimus sancti Concilii quod antè triennium (1) fermè in Asiâ apud Ephesum celebratum est VV. CC. Basso Antiochoque Consulibus: ubi cùm de sanciendis fidei regulis disceptaretur, ne qua illic forsitan prophana novitas in modum perfidiæ Ariminensis obreperet, universis sacerdotibus, qui illo ducenti ferè numero (2) convenerant, hoc catholicissimum, fidelissimum, atque optimum factu visum est ut in medium sanctorum patrum sententiæ proferrentur, quorum alios martyres, alios confessores, omnes verò catholicos sacerdotes fuisse et permansisse constaret; ut scilicet ritè atque solemniter ex eorum consensu atque decreto antiqui dogmatis religio confirmaretur et prophanæ novitatis blasphemia condemnaretur. Quod cùm ità factum foret, jure meritòque impius ille Nestorius catholicæ vetustati contrarius, beatus (3)

(1) Hæ quatuor lineæ, quibus admonetur Lector de jacturâ secundi Commonitorii, exstant in antiquis editionibus, itemque in recentiore ex Codd. Regiis, ad quorum fidem Baluzius Lirinensis castigavit opus; retinere autem eas cum omnibus placuit.

(1) Celebrata est Synodus ann. Ch. 431. in Ecclesiâ, quæ appellatur Maria; de quâ sic Prosper in Chron.: « Congregatâ apud Ephesum plus ducentorum Synodo Sacerdotum, « Nestorius cum hæresi nominis sui, et cum « multis Pelagianis, qui cognatum errori suo « adjuvabant dogma, damnatur. » Vide eumdem in lib. cont. Collat. 21. cap. numer. 2.

(2) In act. 1. Concil. post subscriptiones Episcoporum hæc leguntur: « Postquàm hi « omnes Nestorii depositioni subscripsissent, « accesserunt alii Episcopi ad sanctam Synodum, qui et ipsi quoque præpositæ damnationi subscripserunt; Episcopi itaque, qui « ipsum Nestorium deposuerunt, plures quàm « ducenti exstitêre: aliqui enim locum tenuerunt aliorum Episcoporum, qui ad Ephesiorum Metropolim venire non potuerunt.

(3) Hoc licet verum, non tamen desperatæ conscientiæ homines deterruit, quin Nestorium impurum hominem susceperint defendendum, ac diris calumniis proscindendum sanctum Cyrillum. Et ne commemorem impostorem illum, qui Nestorium pro sancto vendidit, ac Cyrillum quasi Apollinaristarum hæresis restauratorem, magnâ probationum mole à doctiss. Petavio convictum tom. v. de Incar. lib. 6.; certè mirum est Clericum Ep. 6. Crit. et Eccles. hæc indecora Cyrillo protulisse: *hominem in Ephesinâ Synodo æqui atque iniqui exiguam habuisse rationem.* Et quoniam SS. Ascetæ Isidori Pelusiotæ epistolis abutitur; ut

verò Cyrillus sacrosanctæ antiquitati consentaneus judicatus est. Et ut ad fidem rerum nihil deesset, tàm nomina et numerum (licèt ordinem fuissemus obliti) edidimus eorum pa-

trum juxtà quorum ibidem concinentem sibi concordemque sententiam et legis sacræ proloquia exposita sunt, et divini dogmatis regula constabilita est: quos, ad confirmandam memoriam, hic quoque recensere nequaquàm superfluum est.

XXX. Sunt ergo hi viri quorum in illo Concilio vel tanquàm judicum vel tanquàm testium scripta recitata sunt. Sanctus Petrus (1) Alexandrinus Episcopus(2)doctor præstantissimus et martyr beatissimus. Sanctus Athanasius, ejusdem civitatis antistes, magister fidelissimus et confessor eminentissimus. Sanctus Theophilus (3),

offusæ veritati dispellantur tenebræ, hæc pauca observare placuit. Quatuor Isidori exstant epistolæ ad Cyrillum, nempè 310. 323. 324., et 370. In primâ certè comparationem instituit Theophilum inter, et Chrysostomum; ut sicut ille hunc oppressit, ità Cyrillus Nestorium. Verùm hoc non tàm ex suo, quàm aliorum sensu dicit: « Multi, ex iis qui sunt Ephe-« sum coacti, te traducunt, ut privatam perse-« quentem inimicitiam; non quæ sunt Christi « recta sententia quærentem. Sororis Theo-« phili, inquiunt, filius est, qui ejus animum « imitatur; ut enim ille manifestum furorem « effudit in religiosum, ac Deo amicum Joan-« nem; sic et hic superbire gestit. » Opus autem erat in his querelis criticum adhibere lumen. Nam si ab impiis hominibus confictæ illæ fuerunt, ut reverà, teste Concilio ipso in Ep. ad Clerum. Constantinopolitanum, multa nedùm Cyrillo sed etiam Memnoni ab hæreticis imposita fuêre crimina: jam rationis ordo poscebat pro nullis habendas esse inimicorum fidei criminationes; *qui enim*, ut lepidè ait Augustinus lib. 1. adv. Parmenianum cap. 6. num 11, *justissimè victus est, eâ cæcitate de innocente judice murmurat, quâ cæcitate de innocente adversario litigabat.* Et sanè de industriâ Pelusiota his quæ recitata sunt addit: *licèt magnum latumque sit discrimen inter eos qui judicantur.* Probè namque noverat optimus Vir Cyrillum, ut ipse loquitur in Epist. 370. nonnisi S. *Athanasii sequi ac tenere doctrinam*, Nestorio adversùs hanc impiam profitente, et sectante; quam ob causam in eâdem laud. Epist. S. Virum mirificè extollit, ut magni illius *Marci speciem atque habitum præferentem*, et in ep. 324. appellat *virum admirandum*, quùm in epist. præcedente 323. summoperè commendet, quia *Sanctorum Patrum sensum, ac Athanasii præsertim, circà Incarnationis mysterium strenuè sectabatur*, et defendebat. Nil ergò mirum, et novum, si ob perversitatem doctrinæ Nestorio restitit, postquàm nihil officiorum, ac benevolentiæ omiserat, ut perditum hominem ab errore revocaret, quod liquet ex epistolis ad eum directis, ac ex illâ ad Ægyptios Monachos datâ. Quùm enim ad hos Nestorii homiliis venenum pervenisset, ne peste simplices corriperentur homines, gravi monuit epistolâ, ubi veram eos docebat fidem; cujus exemplaribus Constantinopolim adductis, complures in antiquâ fide firmati sunt; hinc principes, et magistratus scriptis ad Cyrillum litteris, gratias ei egerunt. Ità exulceratus fuit contrà Alexandrinum Antistitem Nestorii animus, omniaque molitus est, ut eum ulcisceretur; qui Imperatoris humanitate abusus, calumniis in illum commovit, quod acres minacesque ad Cyrillum destinatæ epistolæ probant, quibus impudentis, ac irrequieti animi turbarumque appetentis culpatur. At paulò post discussis nebulis serena veritatis facies apparuit, Nestorio pro hæretico, et impio agnito, dùm interìm Cyrillus totius Orbis consensu summæ probitatis vir, *ac sacrosanctæ antiquitati*, ut loquitur Vincentius noster, *consentaneus est judicatus*. Propter

quæ ingentia in Catholicam fidem merita, et ut majore cum auctoritate in Synodo Apostolicæ sedis legatum ageret, phrygio à Cælestino Papâ donatus fuit, nempè mitrâ: quam Card. de Noris lib. 2. hist. Pelag. cap. XII. æstimat phrygium dictam, quoniam erat peculiare tegumentum capitis, quo Phryges utebantur; hinc Latinus apud Virg. Æneid. 9. vers. 616. exprobrat Phrygibus Æneæ sociis, quòd mitras in capite gestarent.

Et tunicæ manicas, et habent redimicula mitræ.
O verè Phrygiæ, neque enim phryges.

Consulat Lect. laud. Card. et multa veterum testimonia apud eum rem illustrantia comperiet.

(1) At non minus ordinis, quàm numeri oblitus est S. Vir. Ordinis, quia post Petrum, et Athanasium memorandi erant Julius, et Felix, post Theophilum Cyprianus, deindè Ambrosius, quibus subdendi erant Nazianzenus, Basilius, ac Nyssenus, non prætermisso Attico Episcopo Constantinopolitano, et Amphilochio Iconii præsule, quorum testimonia postremò fuêre in Synodo laudata. Undè infertur, numeri etiam fuisse oblitum, quia non decem, ut paulo post ait, sed duodecim fuerunt tanquàm testes, judices, ac consiliarii in Synodo introducti. Et sanè Amphilochii, et Attici retinenda esse testimonia ex fide MSS. Codicum, ac ex Mario Mercatore ostendit P. Harduinus to. 1. Concil. pag. 147.; quibus addere liceat vetustissimum codicem Bibl. Vaticanæ num. 1342. etiam testimonio illa exhibentem; qui à Baronio in annalibus frequenter appellatur collectio Cresconiana.

(2) Eusebius hist. Eccle. lib. 8. cap. 13. Edit. Vales. enumerans eos, qui Alexandriæ, et per totam Ægyptum, ac Thebaidem nobili martyrio perfuncti erant: « Primus omnium, « inquit, nominandus est Petrus Alexandrinæ « Ecclesiæ Episcopus, Christianæ religiouis « doctor eximius. » Ejus liber de Divinitate nedùm in Ephesinâ Synodo, verùm, et paulò post in Chalcedonensi commendatus est. Contigit ejus martyrium ann. 311. nono persecutionis ann. sub Maximiano Imperatore, si persecutio Diocletiani cœpit an. Ch. 302., et non 303. quod tamen opinantur peritissimi Chronologi.

(3) De Theophilo, et Joanne Chrysostomo hæc habet Prosper in Chron. ad Cons. Vincentii. et Fraviti, qui incidit in ann. Ch. 401: « Joannes Constantinopolitanus, et Theophilus

ejusdem item urbis Episcopus, vir fide, vitâ, scientiâ satis clarus; cui successit venerandus Cyrillus, qui nunc Alexandrinam illustrat Ecclesiam. Et ne forsitan unius civitatis ac provinciæ doctrina hæc putaretur, adhibita sunt etiam illa Cappadociæ lumina, Sanctus Gregorius Episcopus et confessor de Nazianzo; Sanctus Basilius, Cæsareæ Cappadociæ Episcopus et confessor; Sanctus item alter Gregorius Nyssenus Episcopus, fidei, conversationis, integritatis et sapientiæ merito, fratre Basilio dignissimus. Sed ne sola Græcia aut Oriens tantùm, verùm etiam Occidentalis et Latinus orbis ità semper sensisse adprobaretur, lectæ sunt quoque ibi quædam ad quosdam Epistolæ sancti Felicis (1) martyris et sancti Julii, urbis Romæ Episcoporum. Et ut non solùm caput orbis, verùm etiam latera illi judicio testimonium perhiberent, adhibitus est à Meridie beatissimus Cyprianus Episcopus Carthaginensis et martyr; à Septentrione sanctus Ambrosius Mediolanensis Episcopus. Hi sunt igitur omnes apud Ephesum sacrato Decalogi numero magistri, consiliarii, testes, judicesque producti; quorum beata illa Synodus doctrinam tenens, consilium sequens, credens testimonio, obediens judicio, absque tædio, præsumptione, et gratiâ, de fidei regulis pronuntiavit. Quanquàm multò amplior majorum numerus adhiberi potuerit, sed necesse non fuit; quia neque multitudine testium negotii tempora occupari oportebat, et decem illos non aliud verè sensisse quàm cæteros omnes collegas suos nemo dubitabat.

XXXI. Post quæ omnia, adjecimus etiam beati Cyrilli sententiam, quæ gestis ipsis ecclesiasticis continetur. Namque cùm lecta esset Sancti Capreoli (1), Episcopi Carthaginen-

« Alexandrinus illustres Episcopi habentur. « Sed utrumque obscuravit discordia, quæ eò « usque processit, ut Joannes à Theophilo « oppressus, Pontum exilio pergere cogeretur; « quùm tamen communionem ejus maxima « pars Episcoporum, Romani Pontificis exemplum secuta, servaverit. »

(1) In Ephesina Synodo priùs recitata fuêre Julii verba, deindè Felicis; at à Lirinensi, et Hypatio Ephesiorum Episcopo in Collat. cum Acephalis, ut temporum requirit ordo, Felix Julio præponitur; qui nequaquàm fuit ille à Constantio in Liberii locum suffectus, sed alter illius nominis primus, die 27. Decemb. ann. 269. ordinatus, ac die 22. Dec. ann. 274. vitâ functus. Quod liquet ex nomine Maximini præsulis Alexandrini, ad quem Pontificis directa fuit Epistola à Synodo laudata, occasione Pauli Samosateni è suâ Ecclesiâ ejecti. Nam encyclica Antiocheni Concilii epistola Dionysio Romano, ac Maximino fuit directa; undè arguere licet, hunc supparem, et æqualem fuisse Felici primo, Dionysii Alexandrini successorem, et hæredem. Michael Lequien probat spurium fuisse Felicis testimonium in Synodo laudatum: verum ex Liberato, et Hypatio P. Constant tom. 1. Pontif. Ep. §. unico de Felicis Papæ scriptis ostendit prorsùs genuinum esse, licèt sponte concedat ab Acephalis falsas aut adulteratas Felicis vulgatas epistolas. At ambo hi doctissimi viri magnâ rationum mole compulsi sustinent cum Leontio Byzantino, qui Justiniano imperante floruit in lib. de sectis act. 8. fragmentum in Concil. Ephesino recitatum non esse Julii Papæ, sed potius Apollinarii, aut cujusdam Timothei eadem peste correpti, non quia in Epistolâ aliquid compareat orthodoxæ fidei adversum, præsertim in fragmento, quo usum est Concilium, ut ait Leontius; sed quod Apollinaristæ ut Julii circumduxerint, flocci faciendum. Hæc autem sunt argumenta, quibus docti viri moventur. I. Nyssenus in opere contrà Apollinarem multa refert, quæ hâc epistolâ continentur, eaque, ut prava refutat. II. Leontius ex plurium exemplarium fide loc. cit. asseruit non Julii sed Timothei, qui Apollinarem habuit magistrum, esse epistolam. III. quod cum Leontio profert alter Severianorum adversarius, ipsa phrasis non convenit Julio tanquàm conversa è latino, quùm sit nimis græca. IV. hanc in fronte præfert inscriptionem: *Domino meo desideratissimo*, quæ in alterâ sine dubio Julio supposita etiam comparet. V. ille Prosdocius, ad quem epistola est missa, nec presbyter, vel Episcopus nominatur contrà morem Romanorum Præsulum. VI. sub Catholicis verbis infandæ doctrinæ semina latent: nam ubi de corpore loquitur, nusquàm *mente præditum*, *vel animatum* dicit; quinimò hæc, quæ num. 4. habet, Apollinaristam produnt: « qui autem « propter unitionem cum increato Deo corpus « divinum prædicat, et secundum compositio- « nem, quâ simul utrumque est, tanquàm « unum increatum Deum adorat, beatus erit. » Nullam tamen crediderunt accurati viri notam inferre SS. Synodo; quia quùm per manus multorum Julii circumferretur nomine epistola, in quâ nihil apertè falsum, non erat cur diffideret inscriptioni; verùm ubi plures aliæ ex eâdem prodiêre officinâ, quibus Eutychiani vehementer abutebantur, coacti sunt fidei amatores, in retegendo auctore, operam impendere suam. Elaborata videtur epistola post Macedonii hæresim, et sic post ann. Ch. 260.

(1) Capreolus Aurelio successit, at quo anno incertum est, apparet tamen circà ann. Ch. 430. Hunc ad Synodum Theodosius per litteras invitavit cum Afris Præsulibus, et nominatim Augustinum. Sed quùm novem ferè mensibus antè concilii celebrationem Augustinus cœlum petiisset, et unà simul ob temporis acerbitatem Vandalis Genserico duce omnia vastantibus ac depopulantibus, Primas Synodum haud cogere posset, ut ab illâ electi Ephesum mitterentur, vel saltem honorifica, ac solennis legatio: voluit nihilominùs pro Ecclesiasticæ disciplinæ observantiâ, Besulam Carthaginensem Diaconum, ad Synodum dirigere; cujus legationis meminit ipse Capreolus in Epist. ad Vitalem,

sis Epistola, qui nihil aliud intendebat et precabatur nisi ut, expugnatâ novitate, antiquitas (1) defenderetur, ità Episcopus Cyrillus prolocutus est et definivit. Quod hic quoque interponere non abs re videtur. Ait enim in fine gestorum : *Et hæc,* inquit, *quæ lecta est Epistola venerandi et multùm religiosi Episcopi Carthaginensis Capreoli, fidei gestorum inseretur; cujus aperta sententia est. Vult etenim antiquæ fidei dogmata confirmari, novitia verò et superfluè adinventa et impiè promulgata, reprobari atque damnari. Omnes Episcopi adclamaverunt : Hæ omnium voces sunt, hæc omnes dicimus, hoc omnium votum est.* Quæ tandem omnium voces, aut quæ omnium vota, nisi ut quod erat antiquitùs traditum teneretur, quod adinventum nuper, exploderetur? Post quæ admirati sumus et prædicavimus quanta Concilii illius fuerit humilitas et sanctitas, ut tot numero sacerdotes, penè ex majori parte Metropolitani, tantæ eruditionis tantæque doctrinæ ut propè omnes possent de dogmatibus disputare, quibus propterea ipsa in unum congregatio audendi ab se aliquid et statuendi addere videretur fiduciam, nihil tamen novarent, nihil præsumerent, nihil sibi penitùs adrogarent, sed omnimodis præcaverent ne aliquid posteris traderent quod ipsi à patribus non accepissent, et non solùm in præsenti rem benè disponerent, verùm etiam post futuris exempla præberent ut et ipsi scilicet sacratæ vetustatis dogmata colerent, prophanæ verò novitatis adinventa damnarent. Invecti etiam sumus in Nestorii sceleratam præsumptionem, quòd sacram Scripturam se primum et solum intelligere (2), et omnes eos ignorâsse jactaret quicumque antè se, magisterii munere præditi, divina eloquia tractavissent, universos scilicet sacerdotes, universos confessores et martyres, quorum alii explanâssent Dei legem, alii verò explanantibus consensissent vel credidissent, totam postremò etiam nunc errare et semper errâsse adseveraret Ecclesiam, quæ, ut ipsi videbatur, ignaros erroneosque doctores et secuta esset et sequeretur.

XXXII. Quæ omnia licèt cumulatè abundèque sufficerent ad prophanas quasque novitates obruendas et exstinguendas, tamen ne quid deesse tantæ plenitudini videretur, ad extremum adjecimus geminam Apostolicæ Sedis auctoritatem, unam scilicet sancti Papæ Sixti (1) qui nunc Romanam Ecclesiam venerandus illustrat, alteram decessoris sui beatæ memoriæ Papæ Cælestini, quàm hìc quoque interponere necessarium judicavimus. Ait itaque sanctus Papa Xistus in Epistolâ quam de

et Tonantium, quam ex MS. Codice Sirmondus edidit.

(1) Capreoli verba hæc sunt : « Vestram sanctitatem iterùm atque iterùm rogatam cupio, « ut Spiritu Sancto cooperante quem cordibus « vestris, in omnibus quæ acturi estis, præsto « futurum non dubito; novas doctrinas, et antehac Ecclesiasticis auribus inusitatas, priscæ « auctoritatis robore instructi è medio profligetis, atque ità quibuscumque novis erroribus resistatis. Hujus epistolæ fragmentum recitat Ferrandus in Ep. ad Pelagium, et Anatolium S. R. E. Diaconos, aliâ tamen latinitate.

(2) Constat hoc ex quatertione 23. cujus verba recitantur etiam à Mario Mercatore in vers. act. 6. Ephes. Conc. licet paulò aliter : « Animadverto, *inquit Nestorius*, plebem nostram multum religionis, et maximum pietatis fervorem habere; verùm propter dogmatum notitiæ divinæ ignorationem graviter « errare ac labi. Hoc tamen ipsi populo vitio « vertendum non est, sed *doctoribus* (quod quâ « modestiâ dixerim tribuendum; quibus etiam « non suppetit, ut vobis aliquid de exactioribus « dogmatibus proponant. » Quibus recitatis in Synodo presbyter Alexandrinus Petrus, et notariorum primicerius dixit : *En hic apertè affirmat, neminem ex doctoribus, qui antè illum exstiterunt, ea populis locutum quæ ipse locutus est.* Idem etiam, qui discipulis suis suasit, ut nihil reverentiæ deferrent Ecclesiæ per orbem terrarum diffusæ, fuit Montanus, testibus Apollinari, et Eusebio. Vide Melch. Can. lib. 3. de Loc. Theol. in exordio.

(1) Rectè à Card. Thomasio tom 1. Instit. Theolog. Xystus scribitur, quùm à Baluzio Sixtus appelletur. Nam teste P. Coustant sic in minùs vetustis exemplaribus repræsentatur, contrà Græcorum, et antiquorum monumentorum fidem. Successit autem Xystus Cœlestino ann. Ch. 432. Aetio, et valerio Coss. de quo ità Prosper in Chronico : « Romanæ Ecclesiæ « XLII. Episcopus præficitur Xystus, annis « VIII. diebus XIX. totius Urbis pace, et consensione mirabili. » Undè quùm scriberet Vincentius ann. Ch. 434. rectè dixit ab eo tunc Romanam illustrari Ecclesiam. Qui olim quùm romanæ Ecclesiæ presybter esset, à Pelagianis quasi sui erroris defensor jactabatur. Verùm ubi Afrorum industria detexit Pelagiorum technas, primus omnium coràm populo Romano post Zosimum Pontificem in Pelagianos anathema pronuntiavit, datis ad Augustinum, et Alypium epistolis, quibus mirè Dei gratia commendabatur. Undè in rescripto suo Augustinus ei congaudens : «Quantà nos putas, inquit, ista « tua prolixiora scripta vel exultatione legisse, « vel curâ, ut legantur quibus valuimus aliis, « obtulisse, atque adhuc quibus valemus, offerre? Quid enim gratius legi, vel audiri potest, « quàm gratiæ Dei tàm pura defensio adversùs « inimicos ejus ex ore ejus, qui eorumdem ini« micorum magni momenti patronus antè ja« ctabatur? » Vide epist. nunc 191. De Xysto III. videtur loqui S. Leo serm. 82. cap. 3. disserens de Dedicatione Ecclesiæ, fortè S.

causa Nestorii Antiochen^ (1) misit Episcopo : *Ergo,* inquit, *quia, sicut ait Apostolus, fides una est, quæ evidenter obtinuit, dicenda credamus et tenenda dicamus.* Quæ sunt tandem illa credenda et dicenda? Sequitur, et ait : *Nihil ultrà,* inquit, *liceat novitati, quia nihil addi convenit vetustati. Perspicua majorum fides et credulitas nulla cœni permixtione turbetur.* Omninò apostolicè : ut majorum credulitatem perspicuitatis lumine ornaret, novitias verò prophanitates cœni permixtione describeret. Sed et sanctus Papa Cœlestinus pari modo eâdemque sententiâ. Ait enim in Epistolâ quam Gallorum sacerdotibus misit, arguens eorum conniventiam quòd antiquam fidem silentio destituentes, prophanas novitates exsurgere paterentur : *Meritò,* inquit, *causa nos respicit, si silentio foveamus errorem. Ergò corripiantur hujusmodi; non sit his liberum habere pro voluntate sermonem.* Hìc aliquis fortâsse addubitet quinam sint illi quos habere prohibeat liberum pro voluntate sermonem, vetustatis prædicatores, an novitatis adinventores. Ipse dicat, dubitatiònem legentium ipse dissolvat. Sequitur enim : *Desinat,* inquit, *si ità res est* (id est, si ità est ut apud me quidam urbes et provincias vestras criminantur, quòd eas quibusdam novitatibus consentire noxiâ dissimulatione faciatis), *desinat itaque,* inquit, *si ità res est, incessere novitas vetustatem.* Ergò hæc fuit beati Cœlestini beata sententia, ut non vetustas cessaret obruere novitatem, sed potiùs novitas desineret incessere vetustatem.

XXXIII. Quibus apostolicis catholicisque decretis quisquis refragatur, insultet primùm omnium necesse est memoriæ sancti Cœlestini, qui statuit ut desineret incessere novitas vetustatem, deindè irrideat definita sancti Xysti, qui censuit ne ultrà quicquam liceat novitati, quia nihil addi convenit vetustati, sed et beati Cyrilli statuta contemnat, qui venerandi Capreoli zelum magnâ prædicatione laudavit quòd antiqua fidei dogmata confirmari cuperet, novitia verò adinventa damnari, Ephesinam quoque synodum, id est, totius penè Orientis sanctorum Episcoporum judicata proculcet, quibus divinitùs placuit nihil aliud posteris credendum decernere nisi quod sacratasibique in Christo consentiens sanctorum patrum tenuisset antiquitas, quique etiam vociferantes et adclamantes, uno ore testificati sunt has esse omnium voces, hoc omnes optare, hoc omnes censere; ut sicut universi ferè antè Nestorium hæretici, contemnentes vetustatem, et adserentes novitatem, damnati forent, ità ipse quoque Nestorius, auctor novitatis, et impugnator vetustatis, condemnaretur. Quorum sacrosanctæ et cœlestis gratiæ munere inspirata consensio si cui displicet, quid aliud sequitur, nisi ut prophanitatem Nestorii adserat non jure damnatam? Ad extremum quoque universam Christi Ecclesiam et magistros ejus Apostolos et prophetas, præcipuèque tamen beatum Apostolum Paulum, velut quædam purgamenta contemnat; illam, quòd à Religione colendæ et excolendæ semel sibi traditæ fidei nunquàm recesserit; illum verò, qui scripserit : *O Timothee, depositum custodi, devitans prophanas vocum novitates,* et item : *Si quis vobis annuntiaverit præterquàm quod accepistis, anathema sit.* Quòd si neque apostolica definita neque ecclesiastica decreta temeranda sunt, quibus secundùm sacrosanctam universitatis et antiquitatis consensionem cuncti semper hæretici, et ad extremum Pelagius, Cœlestius, Nestorius, jure meritòque damnati sunt, necesse est profectò omnibus deinceps Catholicis, qui sese Ecclesiæ matris legitimos filios probare student, ut sanctæ sanctorum Patrum fidei inhæreant, adglutinentur, immoriantur, prophanas verò prophanorum novitates detestentur, horrescant, insectentur, persequantur.

Hæc sunt ferè quæ duobus Commonitoriis latiùs disserta, aliquantò nunc breviùs recapitulandi lege constricta sunt; ut memoria mea, cui adminiculandæ ista confecimus, et commonendi assiduitate reparetur, et prolixitatis fastidio non obruatur.

Mariæ ad Nives, quam extructam, vel restauratam esse ab optimo Pontifice, refert nedùm liber Pontificalis, sed et Adrianus Papa in Epist. ad Carolum Magnum : « Martyres, ac « martyrum Matrem, sed etiam illius memo« riam justo honore veneramini, qui hoc die « antiquam festivitatem hujus loci consecra« tione geminavit : magnificus quidem stru« ctor parietum, sed magnificentior ædificator « animarum, ultrà ævi sui terminos opera pie« tatis extendens, ut utilitatibus institutionum « ejus etiam in ipso frueretur devota posteri« tas, et habitando, quod condidit, et faciendo « quod docuit. »

(1) Joanni nempè. Data verò fuit epist. xv, kalen. Oct. Theodosio xiv. et Maximo Coss. ann. Ch. 433. pace factâ Cyrillum inter et Joannem, quod liquet ex alterâ epistolâ ad Cyrillum eâdem die missâ.

TERTULLIANI VITA.

Tertullianus (Quintus Septimius Florentius), provinciæ Africæ, civitatis Carthaginensis, patre centurione proconsulari, primus Latinorum, post Victorem et Apollonium ab Hieronymo ponitur. Vir acris et vehementis ingenii sub Severo principe et Antonio Caracallâ maximè floruit multaque scripsit volumina quæ pleraque perfectissima controversiarum exempla habentur. *Quid Tertulliano acutius*, inquit Hieronymus? *Apologeticus ejus, et contrà gentes libri cunctam seculi obtinent disciplinam.* Haud minoris fit liber de *Præscriptionibus adversùs hæreticos*, qui Lirinensis *Commonitorium* quodam modo generâsse à multis dicitur; idem enim argumentum uterque pertractavit; et Vincentius qui Tertulliano perhonorificum testimonium reddit in suo *Commonitorio*, ut suprà videre est, plurima ab hoc in suum derivavit opus.

Referunt Cyprianum absque Tertulliani lectione ne unam quidem diem præteriisse, ac dicere solitum : *Da magistrum*, Tertullianum videlicet significans.

Hic usquè ad mediam ætatem presbyter Ecclesiæ permansit; posteà ad Montani dogma delapsus, ab ingenio simul ac à fide descivisse visus est. Montanum posteà dereliquit; sed nedùm erroris remearet viam, in miseriæ cumulum accessit, ut sectæ cuidam hæreticorum nomen proprium inderet. Circà annum 216 Romæ annosus obiit.

Egregiæ Tertulliani editioni curas dedit Jac. Pamelius Antverpiæ 1579 et Parisiis 1635, quæ non multò post recusa est. Omnium verò præstantissima judicatur edit. Venet. 1746, in-folio, ex quâ librum de *Præscriptionibus* excerpsimus, cui prætereà argumentum à Jac. Pamelio contextum præfigetur. Nobis etiam perutilis fuit edit. Joann. Jos. Mariæ Tommasi, tom. I. *Institut. Theol. antiq. Patrum*, Romæ 1709 primùm excusa, et quæ iterùm Romæ 1765 typis seorsìm mandata est.

ARGUMENTUM,

AUCTORE JACOBO PAMELIO.

Adversùs hæreticos sive hæreses tùm temporis grassantes scripturus Tertullianus, videns disputationibus nihil, aut parùm proficî, certis Præscriptionibus, sive doctrinarum retractatu (uti ipse alibi loquitur) revincendos existimavit.

1. — Priusquàm autem ad propositum veniat, docet non oportere nos admirari super hæreses, eò quòd prænuntiatæ fuerint.
2. — Sed abominandas potiùs, et præcavendas, tanquàm mortem æternam adferentes, nihil virium habentes, nisi apud eos qui in fide infirmi sunt.
3. — Neque scandalizari quemquam oportere, si episcopus, si diaconus, si vidua, si virgo, si doctor, si etiam martyr lapsus à regulâ fuerit; quia ex personis non probatur fides, sed ex fide personæ.
4. — Quin potiùs memores simus tàm Dominicarum, quàm Apostolicarum litterarum, quæ futura hæreses prænuntiârunt, et fugiendas præfinierunt.
5. — Non modò dissensionum et schismatum, sed etiam ipsarum hæreseon nomina.
6. — Quippè cùm Epistolâ ad Titum Apostolus hæreticum describens, *hæreses* dictas insinuet, græcâ

voce, ex interpretatione *electionis*, quâ quis sive ad instituendas, sive ad suscipiendas eas, utitur.

7. — Ipsas denique hæreses, quùm à philosophiâ subornentur, eo et curiositatis nomine etiam caveri oportere ab Apostolo præscriptum.

8. — Nil autem obstare illud, *Quærite et invenietis :* id enim dictum ad eos, quibus nondùm agnitus Christus.

9. — Nobis autem, qui jam credidimus, aliud non quærendum.

10. — Alioqui si semper quærimus, nunquàm inveniemus, nunquàm credemus.

11. — Nemo enim quærit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit.

12. — Si tamen adhuc quærendum sit, non apud hæreticos, ad quos vetamur accedere; sed in nostro, à nostris, et de nostro quæramus.

13. — Regulam enim (seu Symbolum) fidei nobis præscriptam, ut jam hinc, quid credamus, profiteamur.

14. — Hanc à Christo institutam nullas apud nos habere quæstiones, nisi quas hæreses inferunt, et quæ hæreticos faciunt.

15. — Porrò ad propositum veniens Tertullianus, præscribit non admittendos hæreticos ad ullam de Scripturis disputationem.

16. — Primùm, quòd fides nostra obsequium Apostolo debeat, disputationem prohibenti, dùm post unam correptionem convenire hæreticum interdixit.

17. — Deindè quòd nihil proficiat congressio Scripturarum; quùm hæreses quasdam non recipiant et si quas recipiant, adjectionibus et detractionibus intervertant, aut non recipiant integras, et si aliquatenùs integras, diversas expositiones comminiscantur.

18. — Ille etiam, cujus causâ in congressum Scripturarum discendis, incertior discedet, de pari altercatione negandi et defendendi.

19. — Illud itaque solùm disputandum, quibus competat fides, cujus sint Scripturæ; à quo, per quos, et quibus sit tradita disciplina, quâ Christiani fiunt.

20. — Atqui à Christo unam ejusdem fidei doctrinam Apostolis traditam, qui eam nationibus promulgaverunt, et Ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt, à quibus cæteræ Ecclesiæ quotidiè mutuantur ut Ecclesiæ fiant; ità ut tot ac tantæ Ecclesiæ, una sit illa ab Apostolis prima, ex quâ omnes.

21. — Hanc itaque dirigit alteram Præscriptionem : Non alios recipiendos prædicatores, quàm quos Christus instituit; et proindè eam doctrinam recipiendam, id sine dubio tenentem, quòd Ecclesia ab Apostolis tàm vivâ voce quàm per Epistolas, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit; hoc itaque testimonium veritatis doctrinæ nostræ, quòd cum Ecclesiis Apostolicis communicemus.

22. — Apostolos autem (quidquid in contrarium soleat dicere diversa pars) omnia et sciisse et tradidisse, quibus et omnes Scripturas edisserere dignatus est; et Spiritum sanctum misit, qui eos deduceret in omnem veritatem.

23. — In Petro enim non reprehensam ignorantiam aliquam à Paulo, sed conversationem.

24. — Idque pro temporibus, personis, et causis.

25. — Neque verò occultum aliquod Evangelium prædicâsse Apostolos.

26. — Quanquàm non passìm, nec inconsideratè omnibus.

27. — Unam etiam regulam fidei eos instituisse, tàm ad Ecclesias correptas posteà emendatas, quàm ad eas quas commendârunt.

28. — Quod autem apud multos unum invenîtur, non censeri erratum, sed traditum.

29. — Hæreses potiùs errâsse, quæ verâ doctrinâ sunt posteriores.

30. — Marcionem enim, et Valentinum, in catholicam primò doctrinam apud Ecclesiam Romanensem sub episcopatu Eleutheri credidisse; donec ob inquietam curiositatem semel et iterùm ejecti, novissimè in perpetuum discidium relegati, venena doctrinarum suarum disseminârunt. Atque idem de aliis judicium; qui virtutibus et miraculis novos se apostolos esse probare nequeunt.

31. — Id itaque esse verum, et Dominicum, quod prius sit traditum; falsum, quod posterius.

32. — Si interìm quædam sint hæreses jam indè ab ætate apostolicâ, præscribendum uti evolvant ordinem episcoporum suorum, ità per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex Apostolis, aut Apostolicis viris habeat antecessorem, quemadmodùm Smyrnæorum, et Romanorum Ecclesia; quod quùm probare non possint, in communicationem non recipiantur.

33. — Quid? quòd jam tùm ab Apostolis et demonstratæ et ejeratæ fuerint; ex quibus et reliquas hæreses omnes sua semina sumpsisse.

34. — Atque adeò, quùm habeant cum illis consortium suæ prædicationis, habere etiam damnationis consortium, maximè quùm ab Apostolis prænuntiatæ fuerint.

35. — Nullam autem è contrario dictarum Præscriptionum competere adversùs nostram disciplinam.

36. — Percurrenti enim Ecclesias apostolicas, apud quas adhuc ipsæ Cathedræ Apostolorum suis locis præsidentur, et inter eas Romanam, undè nobis quoque auctoritas præstò est (ubi Petrus, et Paulus coronati), constabit eamdem ab Apostolis suam potâsse fidem; per quam aquâ signat, Spiritu sancto vestit, Eucharistiâ pascit.

37. — Quùm igitur iis veritas adjudicetur, quicumque in eâ regulâ incedimus, quam Ecclesia ab Apostolis accepit; constare propositum suum, non esse admittendos hæreticos ad ineundam de Scripturis provocationem, quùm Christiani non sint, et proindè exhæredati à possessione christianarum litterarum.

38. — Maximè quùm illis non possit succedere corruptela doctrinæ sine corruptelâ instrumentorum, deprehensâ in Scripturis detractione, vel adjectione, vel transmutatione, et interpolatione, quâ alius manu scripturas, alius sensu expositiones intervertit.

39. — In eo comparandi illis, qui Virgiliocentonas et Homerocentonas composuisse leguntur.

40. — Fieri hæc autem eodem diaboli instinctu, qui ipsas quoque res Sacramentorum divinorum in idolorum mysteriis æmulatur; exempli gratiâ, qui quosdam tinguit, expiationem delictorum de lavacro repromittit, signat in frontibus, celebrat et panis oblationem.

41. — Non omittendam denique, quâ contrà eos præscribamus, ipsius etiam hæreticæ conversationis descriptionem; ubi, quis catechumenus, quis fidelis, incertum: pariter enim adeunt, pariter audiunt, pariter orant; qui pacem cum omnibus miscent; quorum mulieres audeant exorcismos agere, forsitan et tinguere. Quorum ordinationes temerariæ; et alius hodiè episcopus, cras alius; hodiè diaconus, qui cras lector; hodiè presbyter, qui cras laicus, nam et laicis sacerdotalia munera injungunt.

42. — In verbi quoque administratione negotium illis esse, non ethnicos convertendi, sed nostros evertendi; nec suis præsidibus reverentiam præstent; et hinc apud eos schismata non parere, quantumvis tamen à regulis suis inter se varient, et etiam ab auctoribus suis.

43. — Notata etiam fuisse eorum commercia cum magis, circulatoribus, astrologis, philosophis, ut adeò doctrinæ ipsorum non veræ index sit disciplina non bona.

44. — Postremò, si fortè Præscriptionibus his non moveantur, ad futuri judicii metum et hæreticos provocat, et eos qui aures hæreticis accommodant.

Cæterùm, præter quàm quòd ad librum hunc adludat auctor infrà, initio librorum adversùs Hermogenem, 4 adversùs Marcionem, et adversùs Praxean, eam repetens Præscriptionem, de quâ c. 28, 29 et 31. *Id verum esse quod prius sit traditum; falsum quod posterius;* certè etiam nominatim ejus meminit lib. de Carne Christi, et lib. 1 adv. Marcionem. Priori loco : *Sed plenius,* inquit, *ejusmodi Præscriptionibus adversùs omnes hæreses, alibi jam usi sumus.* Posteriori : *Sed alius,* inquit, *libellus hunc gradum sustinebit, adversùs hæreticos, etiam sine retractatu doctrinarum revincendos, quòd hæc sint de Præscriptione novitatis.* Ubi duos titulos hujus libri indicat : *De Præscriptionibus adversùs Hæreses,* sive, *adversùs Hæreticos.* Minimè verò illum, quem quidam brevitatis gratiâ legunt, *De Præscriptionibus Hæreticorum;* quia ille argumento libri contradicit; in quo (uti in nostris annotationibus latiùs) Præscriptionibus variis utitur, non hæreticorum, sed adversùs hæreses.

Q. SEPTIMII F. TERTULLIANI

De Præscriptionibus (1)

ADVERSUS HÆRETICOS LIBER.

Caput primum. — Conditio præsentium temporum, etiam hanc admonitionem provocat nostram, non oportere nos mirari super hæreses istas, sive quia sunt: futuræ enim prænuntiabantur; sive quia fidem quorumdam subvertunt: ad hoc enim sunt, ut fides, habendo tentationem, haberet etiam probationem. Vanè ergò, et inconsideratè plerique hoc ipso scandalizantur, quòd tantùm hæreses valeant (2). Quantùm si non fuissent! Cùm quid sortitum est, ut omnimodò fit, causam accipit ob quam sit. Hæc vim consequitur, per quam sit, ne esse non possit.

Caput ii. — Febrem denique inter cæteros mortiferos et cruciarios exitus erogando homini deputatam (3), neque quia est miramur, est enim; neque quia erogat hominem, ad hoc enim est. Proindè hæreses ad languorem, et interitum fidei productas, si expavescimus hoc eas posse, prius est ut expavescamus hoc eas esse; quæ dùm sunt, habent posse; et dùm possunt, habent esse. Sed enim febrem, ut malum et de causâ, et de potentiâ suâ, ut notum est, abominamur potiùs quàm miramur; et quantùm in nobis est, præcavemus, non habentes abolitionem ejus in nostrâ potestate. Hæreses verò mortem æternam, et majoris ignis ardorem inferentes, malunt quidam mirari, quòd hoc possint, quàm devitare ne possint: cùm habeant devitandi potestatem. Cæterùm nihil valebunt, si illas tantùm valere non mirentur. Aut enim dùm mirantur, in scandalum subministrantur: aut quia scandalizantur, ideò mirantur, quasi, quòd tantùm valeant, ex aliquâ veniat, veritate. Mirum scilicet ut malum vires suas habeat: nisi quòd hæreses apud eos multùm valeant, qui in fide non valent. In pugnâ pugilum et gladiatorum, plerùmque non quia fortis est, vincit quis, aut quia non potest vinci; sed quoniam ille qui victus est, nullis viribus fuit: adeò idem ille victor benevalenti posteà comparatus, etiam superatus recedit. Non aliter hæreses de quorumdam infirmitatibus habent quod valent, nihil valentes si in benevalentem fidem incurrant.

Caput iii. — Solent quidem isti miriones (1) etiam de quibusdam personis ab hæresi captis, ædificari in ruinam. Quarè ille vel ille fidelissimi, prudentissimi, et usitatissimi in Ecclesiâ, in illam partem (2) transierunt? Quis hoc dicens, non ipse sibi respondet: Neque prudentes, neque fideles, neque usitatos æstimandos, quos hæreses potuerint demutare? Et hoc mirum (opinor) ut probatus aliquis retrò posteà excidat? Saül bonus præ cæteris, livore posteà evertitur. David vir bonus secundùm cor Domini, posteà cædis, et stupri reus est. Salomon omni gratiâ, et sapientiâ donatus à Domino, ad idololatriam à mulieribus inducitur. Soli enim Dei Filio servabatur sine delicto permanere. Quid ergò si episcopus, si diaconus, si vidua, si virgo, si doctor, si etiam martyr (3) lapsus à regulâ fuerit, ideò hæreses veritatem videbuntur obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? Nemo sapiens est, nisi fidelis; nemo major, nisi christianus; nemo autem christianus, nisi qui ad finem usque perseveraverit (4). Tu, ut

(1) Juris romani vocabulum à Tertulliano usurpatum quoad varias ejus significationes, ut omnibus patet.

(2) In vet. edit.: *Quòd tantùm hæreses valeant, quantùm sunt.* Inferiùs verò: *Sicut causam accipit ob quam sit, sic vim consequitur,* etc. Clarior et dilucidior lectio Tomm.

(3) Nempè hæresis febri comparata hominem enervat, et languescere facit.

(1) Fortè *Infirmiores,* Tommas. Optimè; quid enim *Miriones* hìc, eo etiam sensu, quo accipiuntur à Rhenano?

(2) Schisma vel hæresim.

(3) De viduis, de virginibus, de doctoribus, et de martyribus vide Christ. Lupum latè doctèque ad hunc Tertull. locum disserentem.

(4) Præclarè Lupus Tertullianum vindicat; eum enim ab errore qui solos ad perseverantiam electos garrit fieri veraciter justos, omni-

homo, extrinsecùs unumquemque nôsti: putas quod vides: vides autem quousque oculos habes. Sed *oculi*, inquit, *Domini alti. Homo in faciem, Deus in præcordia contemplatur.* Et ideò *cognoscit Dominus qui sunt ejus; et plantam, quam non plantavit Pater, eradicat;* et : *De primis novissimos* ostendit: et *ventilabrum in manu portat ad purgandam aream suam.* Avolent quantùm volent paleæ levis fidei, quocumque afflatu tentationum, eò purior massa frumenti in horrea Domini reponetur. Nonne ab ipso Domino quidam discentium scandalizati diverterunt? Nec tamen propterea cæteri quoque discedendum à vestigiis ejus putaverunt; sed qui scierunt illum vitæ esse Verbum, et à Deo venisse, perseveraverunt in comitatu ejus usque ad finem: cùm illis, si vellent et ipsi discedere, placidè obtulisset. Minus est si et Apostolum ejus aliqui Phigellus, et Hermogenes(1), et Philetus, et Hymæneus (2) reliquerunt; ipse traditor Christi de Apostolis fuit. Miramur de Ecclesiis ejus, si à quibusdam deseruntur, cùm ea nos ostendant Christianos, quæ patimur ad exemplum ipsius Christi: *Ex nobis*, inquit, *prodierunt, sed non fuerunt ex nobis; si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum,* Joan. 2.

Caput iv. — Quin potiùs memores simus tàm Dominicarum prænuntiationum, quàm apostolicarum litterarum, quæ nobis et futuras hæreses prænuntiârunt, et fugiendas præfinierunt: et sicut esse illas non expavescimus, ità posse id propter quod fugiendæ sunt non miremur. Instruit Dominus (3) multos esse venturos sub pellibus ovium rapaces lupos· Quænam istæ sunt pelles ovium, nisi nominis Christiani extrinsecùs superficies? Qui lupi rapaces, nisi sensus, et spiritus subdoli, ad infestandum gregem Christi intrinsecùs delitescentes? Qui pseudoprophetæ sunt, nisi falsi prædicatores? Qui pseudoapostoli, nisi adulteri evangelizatores? Qui antichristi interìm et semper, nisi Christi rebelles? Nunc sunt hæreses non minùs doctrinarum perversitate Ecclesiam lacessentes, quàm, cùm antichristus persecutionum atrocitate persequetur: nisi quòd persecutio et martyres facit, hæresis apostatas tantùm (1). Et ideò *hæreses* quoque *oportebat esse, ut probabiles quique manifestarentur,* 1 Cor. 11, tàm qui in persecutionibus steterint, quàm qui ad hæreses non exorbitaverint. Neque enim eos *probabiles* intelligi jubet, qui in hæresim fidem demutant: sicut ex diverso sibi interpretantur, quia dixit alibi: *Omnia examinate; quod bonum est, tenete,* 1 Thess. 5; quasi non liceat, omnibus malè examinatis, in electionem alicujus mali impingere per errorem.

Caput v. — Porrò si dissensiones et schismata increpat, quæ sine dubio mala sunt, et incontinenti (2) hæreses subjungit; quòd malis adjungat, malum utique profitetur, et quidem majus: cùm ideò credidisse se dicat de schismatibus et dissensionibus, quia sciret etiam hæreses oportere esse. Ostendit enim gravioris mali prospectu de levioribus se facilè credidisse: certè non ut ideò de malis crediderit, quia hæreses bonæ essent, sed uti de pejoris quoque notæ tentationibus præmoneret non esse mirandum, quas diceret tendere ad *probabiles* quosque manifestandos, scilicet quos non potuerint depravare. Denique si totum capitulum ad unitatem continendam, et separationes coercendas sapit; hæreses verò non minùs ab unitate divellunt, quàm schismata, et dissensiones: sine dubio et hæreses in eâ conditione reprehensionis constituit, in quâ schismata et dissensiones. Ac per hoc non eos *probabiles* facit, qui in hæreses diverterint, cùm maximè diverti ab ejusmodi objurget, edocens unum omnes loqui, et idipsum sapere, quod etiam hæreses non sinunt.

Caput vi. — Nec diutiùs de isto, si idem est Paulus, qui et alibi hæreses inter carnalia crimina numerat, scribens ad Galatas; et qui Tito suggerit, hominem hæreticum (3) post primam

nò alienum ostendit, et quo sensu Christiani vocabulum tàm hìc, quàm circà finem capitis accipiendum sit, edocet.

(1) Paulus, 2 ad Timot. 1, 15 : *Scis hoc, quòd aversi sunt à me omnes, qui in Asiâ sunt, ex quibus est Phigellus, et Hermogenes.* De his Ambrosius : *Fallaciâ pleni erant.* Hermogenem verò Tertullianus lib. de *Resurrect. carnis*, cap. 24, inter hæreticos resurrectionem carnis abnegantes recenset.

(2) Paulus ibid., c. 2, 17 et 18 : *Et sermo eorum ut cancer serpit : ex quibus est Hymenæus, et Philetus, qui à veritate exciderunt, dicentes : Resurrectionem esse jam factam; et subverterunt quorumdam fidem.*

(3) Eadem penè ad verbum D. Cyprianus lib. *adv. Novatianum*, ibi : « Prædixerat quidem Dominus, multos esse venturos, sub pellibus ovium, rapaces lupos. Qui sunt isti rapaces lupi, nisi sensus subdoli? »

(1) Tertulliani tempore, quo hæreses erant inermes; ast ubi cœperunt principum gladio, vel Reipublicæ auctoritate armari, ipso Antichristo in Catholicos fuerunt crudeliores, feceruntque non tantùm apostatas, sed et martyres. Cæterùm Hæreticos posse, licet non occidant, iniquis censuris martyres efficere docet Lupus.

(2) *Incontinenti*, statìm. Rhenanus.

(3) Hodiè hunc Pauli locum constanter legimus : *Hæreticum hominem post unam aut alteram correptionem devita.* Codices aliqui omise-

correptionem recusandum, quòd perversus sit ejusmodi et delinquat ut à semetipso damnatus. Sed et in omni penè epistolâ de adulterinis doctrinis fugiendis inculcans, hæreses taxat, quarum opera sunt adulteræ doctrinæ : *hæreses* dictæ græcâ voce ex interpretatione *electionis* (1), quâ quis sive ad instituendas, sive ad suscipiendas eas, utitur. Ideò et sibi damnatum dixit hæreticum, quia et in quo damnatur, sibi elegit. Nobis verò nihil ex nostro arbitrio inducere licet, sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Domini habemus auctores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent elegerunt; sed acceptam à Christo disciplinam fideliter nationibus adsignaverunt. Itaque etiamsi Angelus de cœlis aliter evangelizaret, anathema diceretur à nobis. Providerat jam tunc (2) Spiritus sanctus futurum in virgine quâdam Philumene (3) Angelum seductionis, transfigurantem se in Angelum lucis : cujus signis et præstigiis Apelles inductus, novam hæresin induxit.

Caput VII. — Hæ sunt doctrinæ hominum et dæmoniorum, prurientibus auribus natæ de ingenio sapientiæ secularis : quam Dominus *stultitiam* vocans, *stulta mundi* in confusionem etiam philosophiæ ipsius elegit. Ea est enim materia sapientiæ secularis, temeraria interpres divinæ naturæ, et dispositionis. Ipsæ denique hæreses à philosophiâ subornantur. Indè Æones et formæ (4) nescio quæ, et trinitas hominis (5) apud Valentinum : Platonicus fuerat. Indè Marcionis Deus melior de tranquillitate : à Stoicis venerat. Et ut anima interire dicatur, ab Epicureis observatur. Et ut carnis restitutio negetur, de unâ omnium philosophorum scholâ sumitur. Et ubi materia cum Deo æquatur, Zenonis disciplina est. Et ubi aliquid de igneo Deo allegatur, Heraclitus intervenit. Eædem materiæ apud hæreticos et philosophos volutantur, iidem retractatus implicantur. Undè malum? Et quarè? Et, undè homo? Et quomodò? Et quod proximè Valentinus proposuit : Undè Deus? Scilicet de enthymesi, et ectromate (1). Miserum Aristotelem! qui illis dialecticam instituit, artificem struendi et destruendi, versipellem in sententiis, coactam in conjecturis, duram in argumentis, operariam contentionum, molestam etiam sibi ipsi, omnia retractantem, ne quid omninò tractaverit (2). Hinc illæ fabulæ et genealogiæ interminabiles, et quæstiones infructuosæ, et sermones serpentes velut cancer; à quibus nos Apostolus refrænans, nominatìm philosophiam contestatur caveri oportere, scribens ad Colossenses : *Videte, ne quis vos circumveniat per philosophiam et inanem seductionem, secundùm traditionem hominum, præter providentiam Spiritûs sancti* (3). Fuerat Athenis, et istam sapientiam humanam, assectatricem, et interpolatricem veritatis, de congressibus noverat; ipsam quoque in suas hæreses multipartitam varietate sectarum invicem repugnantium. Quid ergò Athenis et Hierosolymis? Quid Academiæ et Ecclesiæ? Quid hæreticis et Christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis est; qui et ipse tradiderat, Dominum *in simplicitate cordis* esse quærendum. Viderint qui Stoicum, et Platonicum, et Dialecticum, Christianismum (4) protulerunt.

Caput VIII. — Nobis curiositate opus non est post Christum Jesum, nec inquisitione post Evangelium. Cùm credimus, nihil desideramus ultrà credere. Hoc enim priùs credimus, non esse quod ultrà credere debeamus. Venio itaque ad illum articulum, quem et nostri prætendunt ad ineundam curiositatem, et hæretici

runt voces *aut alteram,* teste Tertulliano hìc, S. Cypriano Ep. 55, et lib. 3, cap. 78, ad Quirinum; Ambrosio pluribus in locis, ac Hilaro Romanæ Ecclesiæ Diacono. S. Hieronymus verò ait, in Græcis legi *Post unam,* in Latinis Codicibus, *Post unam et alteram.*

(1) Hæreseos vocabulum potest accipi in bonam et malam partem; apud philosophos sectas opinionesque, apud Theologos doctrinas ab Orthodoxâ fide absonas denotat.

(2) Citatur hìc locus, laudaturque à S. Hieronymo in cap. 1, ad Galat.

(3) Philumene puella Alexandrina, quæ à familiari dæmone obsessa multa mentiebatur; hujus impudicæ mulieris amore captus Apelles librum scripsit visionibus plenum, cui titulus *Philumenæ prophetiæ et phaneroses,* teste Eusebio lib. 5, Hist. Eccl.

(4) Agobardi codex habet : *Et formæ nescio quæ infinitæ hominum.*

(5) Hæc trinitas sunt homo hylicus seu choicus, id est materialis aut terrenus; psychicus, seu animalis; et spiritalis.

(1) Valentini hæresis plena verbis abditis, obscuris, subdolis.

(2) Sapientes malis benè utuntur; mali bonis abutuntur.

(3) *Fabulæ* ad Judæorum Evangelii lucem refugientium deliria, et ridicula commenta spectant, *interminabiles* verò *genealogiæ* ad Basilidianos, et Valentinianos Gnosticæ pravitatis ramos.

(4) Hinc patet, Christianis exosas esse debere sophisticas quæstiones et captatiunculas logicas, quibus religionis et theologiæ puritas conspurcatur. Quorsùm enim à Platone aut Aristotele, qui ethnici ambo et à veritate alieni, pendebis, ut christianus sis? Quorsùm illorum opiniones aut errores cum christianis dogmatibus permiscebis?

inculcant ad importandam scrupulositatem (1). Scriptum est, inquiunt : *Quærite, et invenietis,* Matth. 7. Quandò hanc vocem Dominus emisit, recordemur. Puto in primitiis ipsis doctrinæ suæ, cùm adhuc dubitaretur apud omnes, an Christus esset : et cùm adhuc nec Petrus illum Dei Filium pronuntiâsset; cùm etiam Joannes (2) de illo certus, esse desisset. Meritò ergò tunc dictum est : *Quærite, et invenietis;* quandò quærendus adhuc erat, qui adhuc agnitus non erat, et hoc quantùm ad Judæos. Ad illos enim pertinet totus sermo suggillationis istius, qui habebant ubi quærerent Christum : *Habent,* inquit, Luc. 16, *Moysen et Heliam* (3), id est, Legem et Prophetas Christum prædicantes; secundùm quod et alibi apertè : *Scrutamini Scripturas,* inquit Joan. 5, *in quibus salutem speratis. Illæ enim de me loquuntur.* Hoc erit : *Quærite, et invenietis.* Nam et sequentia in Judæos competere manifestum est : *Pulsate, et aperietur vobis.* Judæi retrò penès Deum fuerant; dehinc ejecti ob delicta, extrà Deum esse cœperunt. Nationes verò nunquàm penès Deum; nisi stillicidium de situlâ et pulvis ex areâ; et foris semper. Itaque qui foris semper, quomodò pulsabit eò, ubi nunquàm fuit? Quam januam novit, in quam nec receptus, nec ejectus aliquandò? An qui scit se intùs fuisse et foràs actum, is potiùs pulsavit, et ostium novit? Etiam; *Petite, et accipietis,* ei competit, qui sciebat à quo esset petendum, à quo et erat aliquid repromissum; à Deo scilicet Abraham, Isaac et Jacob; quem nationes non magis noverant, quàm ullam repromissionem ejus. Et ideò ad Israel loquebatur : *Non sum,* inquit, *missus, nisi ad oves perditas domûs Israel, Matth.* 15. Nondùm canibus jactabat panem filiorum : nondùm in viam nationum ire mandabat. Siquidem in fine præcepit, ut vaderent ad docendas et tinguendas nationes; consecuturi mox Spiritum sanctum Paracletum, qui illos deducturus esset in omnem veritatem. Et hoc ergà illos facit. Quòd si nationibus destinati doctores Apostoli, ipsi quoque doctorem consecuturi erant Paracletum; multò magis vacabat ergà nos : *Quærite, et invenietis;* quibus ultrò erat obventura doctrina per Apostolos, et ipsis Apostolis per Spiritum sanctum. Omnia quidem dicta Domini omnibus posita sunt, quæ per aures Judæorum ad nos transierunt; sed pleraque in personas (1) directa, non proprietatem admonitionis nobis constituerunt, sed exemplum.

Caput ix. — Cedo nunc spontè de gradu isto. Omnibus dictum sit : *Quærite et invenietis;* tamen et hìc expetit sensus certæ interpretationis gubernaculum (2). Nulla vox divina ità dissoluta (3) est et diffusa, ut verba tantùm defendantur, et ratio verborum non constituatur. Sed in primis hoc propono : Unum utique et certum aliquid institutum esse à Christo (4), quod credere omnimodò debeant nationes (5); et idcircò quærere, ut possint cùm invenerint credere. Unius porrò et certi instituti, infinita inquisitio non potest esse. Quærendum est donec invenias, et credendum ubi inveneris : nihil ampliùs, nisi custodiendum quod credidisti : dùm hoc insuper credas, aliud non esse credendum, idcòque nec requirendum; cùm id inveneris et credideris quod ab eo institutum est, qui non aliud tibi mandat inquirendum, quàm quod instituit. De hoc quidem si quis dubitat, constabit penès nos (6) esse id, quod à Christo institutum est. Interim ex fiduciâ probationis prævenio, admonens quosdam nihil esse quærendum ultrà quod crediderunt; id esse quod quærere debuerunt : ne, *Quærite,*

(1) Rectè hìc Tertullianus vanæ curiositati non favere Evangelicum præceptum, Matth. 7, 7, docet et probat.

(2) Post excessum scilicet Joannis Baptistæ.

(3) In omnibus codicibus græcis et latinis legitur : *Habent Moysem et Prophetas.*

(1) Subintellige : *Judæorum.*

(2) Generatìm omnis sacrarum litterarum sensus seu expositio requirit certæ interpretationis gubernaculum id est rationem; nam non satis est ipsas voces honorare, sed divinæ Veritatis mens est investiganda, et constanter tenenda, juxtà illud Evangelicum : *Scrutamin Scripturas.* Hujus verò rectæ interpretationis donum fuit primitivæ Ecclesiæ charisma, quod licèt jamdiù in singulis privatisque cessaverit, recta tamen per ipsum interpretatio permanet in Ecclesiæ thesauro, seu deposito, quod Timotheo tradidit Paulus, commendavitque, dicens : *Custodi,* servaturque à legitimis Apostolorum, præsertìm Petri, successoribus.

(3) In libris utriusque fœderis contenta.

(4) Non solùm inculcatur hìc christianæ fidei unitas, juxtà verbum Apostoli dicentis : *Una fides,* etc.; sed et Gnostici redarguuntur, qui cum verbum Dei scriptum repellerent, evangelicam nescio quam prædicabant veritatem, vivâ duntaxat voce traditam; quem errorem à Judæis ipsi acceperant eorum antesignanis.

(5) Credas hìc Tertullianum propheticè refellere Calvinianorum dogma, quo garriunt, unumquemque justificari et salvari in quâlibet fide, seu hæresi; unum namque Evangelium, una fides à Deo missa cunctis per orbem nationibus, est uniuscujusque saluti necessaria.

(6) Non apud omnes Christi fideles, sed apud Catholicos, qui perpetuâ et nunquàm interruptâ successione fidem, quam à Christo acceperunt, integram sartamque tectam servârunt.

et invenietis, sine disciplinâ rationis interpretentur.

Caput x. — Ratio autem dicti hujus in tribus articulis consistit : In re, in tempore, in modo. In re, ut quid sit quærendum consideres. In tempore, ut quandò. In modo, ut quousque. Igitur quærendum est, quod Christus instituit, utique quandò non invenis, utique donec invenias. Invenisti autem cùm credidisti; nam non credidisses, si non invenisses; sicut nec quæsiisses, nisi ut invenires. Ad hoc ergò quæris ut invenias, et ad hoc invenis ut credas. Omnem prolationem quærendi, et inveniendi credendo fixisti. Hunc tibi modum statuit fructus ipse quærendi (1). Hanc tibi fossam determinavit ipse qui te non vult aliud credere, quàm quod instituit, ideòque nec quærere. Cæterùm, si quia et alia tanta ab aliis sunt instituta, propterea in tantum quærere debemus, in quantum possumus invenire (2), semper quæremus, et nunquàm omninò credemus. Ubi enim erit finis quærendi? Ubi statio (3) credendi? Ubi expunctio inveniendi? Apud Marcionem? Sed et Valentinus proponit, *Quærite, et invenietis.* Apud Valentinum? Sed et Apelles hâc me pronuntiatione pulsabit; et Hebion, et Simon, et omnes ordine non habent aliud, quo se mihi insinuantes, me sibi addicant. Ero itaque nusquàm, dùm ubique convenior : *Quærite, et invenietis;* et (4) velut si nusquàm, et quasi qui nunquàm apprehenderim illud, quod Christus instituit, quod quæri oportet, quod credi necesse est.

Caput xi. — Impunè erratur, nisi delinquatur; quamvis errare delinquere est. Impunè, inquam, vagatur, qui nihil deserit (5). At enim si quod debui credere, credidi, et aliud denuò puto requirendum, spero utique et aliud esse inveniendum; nullo modo speraturus istud, nisi quia aut non credideram qui videbar credidisse, aut desii credidisse. Ità fidem meam deserens, negator invenior. Semel dixerim : Nemo quærit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit. Perdiderat unam ex decem drachmis anus illa, et ideò quærebat; ubi tamen invenit, quærere desiit. Panem vicinus non habebat, et ideò pulsabat; ubi tamen apertum est ei, et accepit, pulsare cessavit. Vidua à judice petebat audiri, quia non admittebatur ; sed ubi audita est, hactenùs institit. Adeò finis et quærendi et pulsandi, et petendi. *Petenti enim dabitur*, inquit, *et pulsanti aperietur, et quærenti invenietur, Luc.* 11. Viderit qui quærit semper, quia non invenit; illìc enim quærit ubi non invenietur. Viderit qui semper pulsat, quia nunquàm aperietur; illìc enim pulsat ubi nemo est. Viderit qui semper petit, quia nunquàm, audietur ; ab eo enim petit, qui non audit.

Caput xii. — Nobis etsi quærendum esset (1) adhuc et semper, ubi tamen quæri oportet? Apud hæreticos, ubi omnia extranea et adversaria nostræ veritati; ad quos vetamur accedere? Quis servus cibaria ab extraneo, ne dicam, ab inimico domini sui, sperat? Quis miles ab infœderatis, ne dicam ab hostibus regibus, donativum et stipendium captat, nisi planè desertor et transfuga, et rebellis? Etiam anus illa intrà tectum suum drachmam requirebat; etiam pulsator ille vicini januam tundebat; etiam vidua illa non inimicum, licèt durum judicem interpellabat. Nemo indè instrui potest, undè destruitur. Nemo ab eo illuminatur (2), à quo contenebratur. Quæramus ergò in nostro, et à nostris, et de nostro; idque dun-

(1) In libro Ursini legitur : *Fructus ipse credendi.* Sed nihil mutandum.

(2) Apud hæreticos, quorum instituta inter se non solùm diversa, sed et adversa plerumque, veritas non est quærenda.

(3) Verba *fixisti, fossam, statio,* allegoricam ostendunt locutionem, à re castrensi desumptam.

(4) Malè Lupus hoc loco legit : *Velint me sic esse nusquàm, quasi,* etc. Sensus est : *Velut si nusquàm (apprehenderim), et quasi qui nunquàm,* etc.

(5) Gnostici docebant, eos, qui reperiendæ veritatis studio in errorem incidebant, et per hæreticorum sectas vagabantur, expertes esse peccati. Hoc sic explicat Tertullianus, ut concedat permissum non Catholico, sed Pagano, Judæo, Apostatæ, aut Hæretico, qui veritatem aut nunquàm habuerunt, aut desertores, et negatores illius fuerunt, veritatem inquirere ; quæ semel ac inventa fuerit, non ampliùs quærenda.

(1) F. Georgius Ambianensis legit : *Nobis etsi quærendum esset (adhuc est semper) ubi tamen quæri oportet?* Utraque lectio retineri potest. A Catholicis quærenda quidem veritas, sed non apud hæreticos, non adversùs nostrum dogma, sed quæ salvâ regulâ fidei potest in quæstionem devenire; exemplo D. Cypriani, qui sua circà Baptismum dubia retulit ad synodos, ad episcopos, ad doctores denique catholicæ Ecclesiæ ; quæsivit nempè *in nostro, à nostris, et de nostro.*

(2) De illuminatione, id est, Baptismo ità scribit S. Augustinus, lib. 2 contrà epistolam Parmeniani cap. 13, n. 30 : « De iis verò, qui ab « Ecclesiæ unitate separati sunt, nulla jam « quæstio est, quin et habeant et dare possint « (Baptismum), et quin perniciosè habeant « perniciosèque tradant extrà vinculum pacis. « Hoc enim jam in ipsâ totius orbis unitate dis- « cussum, consideratum, perfectum, atque « confirmatum est, etc. » (Vide eumdem S. doctorem in lib. 4 de Baptismo, cap. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17). Tommasi.

taxat, quod salvâ regulâ fidei potest in quæstionem devenire.

Caput xiii. — Regula (1) est autem fidei, ut jam hinc quid defendamus profiteamur, illa scilicet quâ creditur unum omninò Deum esse, nec alium præter mundi Conditorem, qui universa de nihilo produxerit per Verbum suum primò omnium emissum ; id Verbum Filium ejus appellatum, in nomine Dei variè visum à Patriarchis, in Prophetis semper auditum, postremò delatum ex Spiritu Patris Dei et virtute in Virginem Mariam, carnem factum in utero ejus, et ex eâ natum (2) egisse Jesum Christum; exindè prædicâsse novam legem, et novam promissionem regni cœlorum; virtutes fecisse ; fixum cruci; tertiâ die resurrexisse; in cœlos ereptum sedisse (3) ad dexteram Patris; misisse vicariam vim Spiritûs sancti, qui credentes agat; venturum cum claritate ad sumendos Sanctos in vitæ æternæ et promissorum cœlestium fructum, et ad prophanos adjudicandos (4) igni perpetuo, factâ utriusque partis resuscitatione (5) cum carnis restitutione.

Caput xiv. — Hæc regula à Christo, ut probabitur, instituta, nullas habet apud nos quæstiones, nisi quas hæreses inferunt, et quæ hæreticos faciunt. Cæterùm manente formâ ejus in suo ordine, quantumlibet quæras, et tractes, et omnem libidinem curiositatis effundas, si quid tibi videtur vel ambiguitate pendere, vel obscuritate obumbrari, est utique frater aliqui (6) doctor gratiâ scientiæ donatus : est aliqui inter exercitatos conversatus, aliqui tecum curiosus; tecum tamen quærens, novissimè ignorare melius est, ne quod non debeas nôris, quia quod debeas nôsti. *Fides*, inquit, *tua te salvum fecit*, non exercitatio Scripturarum (1). Fides (2) in regulâ posita est; habes legem, et salutem de observatione legis ; exercitatio autem in curiositate consistit, habens gloriam solam de peritiæ studio. Cedat curiositas fidei; cedat gloria saluti. Certè aut non obstrepant, aut quiescant. Adversùs regulam nihil scire est. Ut non inimici essent veritatis hæretici, ut de refugiendis eis non præmoneremur, quale est conferre cum hominibus, qui et ipsi adhuc se quærere profiteantur? Si enim adhuc verè quærunt, nihil adhuc certi repererunt: et ideò quæcumque videntur interìm tenere, dubitationem suam ostendunt quamdiù quærunt. Itaque tu, qui perindè quæris, spectans ad eos qui et ipsi quærunt, dubius à dubiis, incertus ab incertis, cæcus à cæcis, in foveam deducaris necesse est. Sed cùm decipiendi gratiâ prætendunt se adhuc quærere, ut nobis per sollicitudinis injectionem tractatus suos insinuent; denique ubi adierint ad nos, statìm, quæ dicebant quærenda esse, defendunt; jam illos sic debemus refutare, ut sciant nos non Christo, sed sibi negatores esse. Cùm enim quærunt adhuc, nondùm tenent; cùm autem non tenent, nondùm crediderunt; cùm autem nondùm crediderunt, non sunt Christiani. At cùm tenent quidem et credunt, quærendum tamen dicunt ut defendant; antequàm defendant, negant quod credunt, confitentes se nondùm credidisse, dùm quærunt. Qui ergò nec sibi sunt Christiani, quantò magis nobis! Qui per fallaciam veniunt, qualem fidem disputant? Cui veritati patrocinantur, qui eam à mendacio inducunt?

Caput xv. — Sed ipsi de Scripturis agunt, et de Scripturis suadent. Aliundè scilicet (3) loqui possent de rebus fidei, nisi ex litteris fidei? Venimus igitur ad propositum (4) : hoc

(1) Regulam hìc vocat Tertullianus quod vulgò Apostolorum Symbolum vocamus, cujus velut synopsim dat. Qui verò quæ ab Apostolis sunt, quæve post Apostolos ad veritatis dilucidationem, addita, scire velit, legat Lupum latè et doctè hìc disserentem.

(2) Ursini codex : *Exisse Jesum Christum.* Lectio autem Agobardi juxtà Rigaltium est retinenda : *Egisse Jesum Christum,* hoc est eam hominis personam induisse, omniaque egisse, quæ de Jesu Christo fuerant prædicta.

(3) Sedere quod dicitur Deus, non membrorum positionem, sed judiciariam significat potestatem ; ad dexteram verò, hoc est, in summâ beatitudine, ubi justitia et pax et gaudium est, verba sunt Augustini, lib. de Fide et Symbolo, cap. 3.

(4) Videtur Tertullianus de igne, qui in inferno statuitur, hìc et alibi loqui, contrà id quod docuerunt posteà Besa et Calvinus, qui statum miserum tantummodò damnatorum per ignem intelligi prædicant.

(5) *Utriusque partis,* scilicet piorum et impiorum.

(6) *Aliqui* apud Tert. prò *aliquis.* Doctores verò alii creati ex charismate, alii ex humano labore, studio et exercitatione.

(1) Non utitur hìc Tertullianus, juxtà morem Africanum, ad litteram Dominicis verbis, ut cuique patet.

(2) Fides ad salutem necessaria, quæ in regulâ, seu Symbolo posita est. Cætera in hoc capite contenta sunt clara, et expositione non indigent ullâ.

(3) Albaspinæus interrogationis signum expungit, quasi auctor intelligat, hæreticos, præsertìm Gnosticos, potuisse in probationem eorum dogmatum ea adducere philosophorum scriptà, ex quibus sua hausissent commenta.

(4) Hucusquè præfatus est Tertullianus ; deinceps contendit non esse cum Gnosticis de Scripturis altercandum, non quòd ecclesiasticæ causæ ut dubiæ diffidat, sed ne illi blasphemiarum spurcitias Scripturarum divinarum contextas involucris nobis obtrudant.

enim dirigebamus, et hoc præstruebamus adlocutionis præfatione, ut jam hinc de eo congrediamur, de quo adversarii provocant. Scripturas obtendunt, et hâc suâ audaciâ statim quosdam movent; in ipso verò congressu firmos quidem fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt. Hunc igitur potissimum gradum obstruimus, non admittendos eos ad ullam de Scripturis disputationem. Si hæ sunt illæ vires eorum (1), uti eas habere possint, dispici debet, cui competat possessio Scripturarum; ne is admittatur ad eam, cui nullo modo competit.

Caput xvi. — Hoc de consilio diffidentiæ, aut de studio aliter ineundæ constitutionis induxerim, nisi ratio constiterit, in primis illa, quòd fides nostra obsequium Apostolo debeat prohibenti quæstiones inire, novis vocibus aures accommodare, hæreticum post unam correptionem convenire, non post disputationem. Adeò interdixit disputationem, correptionem designans causam hæretici conveniendi; et hoc unam, scilicet, quia non est Christianus; ne more Christiani, semel et iterùm et sub duobus aut tribus testibus castigandus videretur; cùm ob hoc sit castigandus, propter quod non sit cum illo disputandum. Deindè quoniam nihil proficiat congressio Scripturarum, nisi planè (2) ut aut stomachi quis ineat eversionem, aut cerebri.

Caput xvii. — Ista hæresis non recipit (3) quasdam Scripturas: et si quas recipit, non recipit integras: adjectionibus et detractionibus ad dispositionem instituti sui intervertit: et si aliquatenùs integras præstat, nihilominùs diversas expositiones commentata convertit. Tantùm veritati obstrepit adulter sensus, quantùm et corruptor stylus. Variæ præsumptiones necessariò nolunt (4) agnoscere ea, per quæ revincuntur. His nituntur quæ ex falsò composuerunt (5), et quæ de ambiguitate ceperunt. Quid promovebis, exercitatissime Scripturarum, cùm si quid defenderis, negetur? ex diverso, si quid negaveris, defendatur? Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentione; nihil consequeris, nisi bilem de blasphematione.

Caput xviii. — Ille verò, si quis est, cujus causâ in congressum descendis Scripturarum, ut eum dubitantem confirmes, ad veritatem, an magis ad hæreses deverget (1)? Hoc ipso motus, quòd te videat nihil promovisse æquo gradu negandi et defendendi adversâ parte, statu certè pari, altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresim judicet. Hæc utique et ipsi habent in nos retorquere. Necesse est enim et illos dicere, à nobis potiùs adulteria Scripturarum, et expositionum mendacio inferri, qui proindè sibi defendant veritatem.

Caput xix. — Ergò non ad Scripturas provocandum est; nec in his constituendum certamen, in quibus aut nulla aut incerta victoria est, aut parùm certa (2). Nam etsi non ità evaderet conlatio Scripturarum, ut utramque partem parem sisteret, ordo rerum desiderabat, illud priùs proponi, quod nunc solùm disputandum est (3), quibus competat fides ipsa? Cujus sint Scripturæ? A quo, et per quos, et quandò, et quibus sit tradita disciplina, quâ fiunt Christiani? Ubi enim apparuerit esse veritatem et disciplinæ et fidei Christianæ, illic erit veritas Scripturarum, et expositionum, et omnium traditionum christianarum.

Caput xx. — Christus Jesus Dominus, noster, permittat dicere interìm, quisquis est, cujuscumque Dei Filius, cujuscumque fidei præceptor, cujuscumque mercedis repromissor; quid esset, quid fuisset, quam Patris voluntatem administraret, quid homini agendum determinaret, quamdiù in terris agebat, ipse pronuntiabat sive populo palàm, sive discentibus seorsùm; ex quibus, duodecim præcipuos lateri suo adlegerat, destinatos

(1) Hoc est, an his armis uti possint, sive an Scripturæ sint arma eorum, juxtà Albaspinæum suprà laudatum.

(2) Sic in codice Divionensi; in libro verò Agobardi legitur: *Quo ineat.* Explicari hæc videntur istis mox sequentibus: *Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentione; nihil consequeris, nisi bilem de blasphematione.*

(3) Mos hic omnium hæreticorum, qui eos Scripturarum libros, vel capita, per quæ eorum hæreses evertuntur, à canone eliminant, vel perversè exponunt, ut in suos sensus detorqueant, et ignaros decipiant.

(4) Malè in codice Agob. et Divion. *Necessariò volunt.*

(5) Intelligit libros apocryphos ab aliquibus hæreticis efformatos, ab aliis deindè receptos.

(1) Inutilis cum hæreticis altercatio, qui quùm facilè, juxtà Hieronymum, in fine lib. contrà Luciferianos, vinci possint, persuaderi non possunt; et quod Catholici verissimè iis exprobrant, ipsos scilicet non intelligere, sed corrumpere Scripturas, id ipsum vicissim Catholicis objiciunt.

(2) *Aut par incertæ*, emendat, legitque Rigaltius.

(3) Ne inutilis prorsùs evadat altercatio cum hæreticis, præsertim Gnosticis, hæc omnia priùs despicienda sunt.

nationibus magistros. Itaque uno eorum decusso, reliquos undecim digrediens ad Patrem post resurrectionem, jussit ire et docere nationes, intinguendas in Patrem et in Filium et in Spiritum sanctum. Statìm igitur Apostoli (quos hæc appellatio *missos* interpretatur), assumpto per sortem duodecimo Matthiâ, in locum Judæ ex auctoritate prophetiæ, quæ est in psalmo David 108 (1), consecuti promissam vim Spiritûs sancti ad virtutes et eloquium, primò (2) per Judæam contestatâ fide in Jesum Christum, et Ecclesiis institutis, dehìnc in orbem profecti, eamdem doctrinam ejusdem fidei nationibus promulgaverunt, et proindè Ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt; à quibus (3) traducem fidei et semina doctrinæ certæ exindè Ecclesiæ mutuatæ sunt, et quotidiè mutuantur, ut Ecclesiæ fiant. Ac per hoc et ipsæ apostolicæ deputantur, ut soboles apostolicarum Ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur, necesse est. Itaque tot ac tantæ Ecclesiæ, una est illa ab Apostolis prima, ex quâ omnes. Sic omnes primæ, et omnes apostolicæ, dùm unà omnes probant unitatem. Dùm est illis communicatio pacis, et appellatio fraternitatis, et contesseratio hospitalitatis (4) : quæ jura non alia ratio regit, quàm ejusdem sacramenti (5) una traditio.

Caput xxi. — Hìnc igitur dirigimus Præscriptionem : Si (6) Dominus Jesus Christus Apostolos misit ad prædicandum, alios non esse recipiendos prædicatores, quàm quos Christus instituit : quia *nec alius Patrem novit nisi Filius, et cui Filius revelavit.* Nec aliis videtur revelâsse Filius, quàm Apostolis, quos misit ad prædicandum utique quod illis revelavit. Quid autem prædicaverint, id est, quid illis Christus revelaverit; et hìc præscribam non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt, ipsi eis prædicando, tàm vivâ (quod aiunt) voce, quàm per Epistolas posteà. Si hæc ità sunt, constat proindè, omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis apostolicis matricibus et originalibus fidei conspiret, veritati deputandam, sine dubio tenentem quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit; omnem verò doctrinam de mendacio præjudicandam, quæ sapiat contrà veritatem Ecclesiarum, et Apostolorum, et Christi, et Dei. Superest ergò uti demonstremus, an hæc nostra doctrina, cujus regulam suprà edidimus, de Apostolorum traditione censeatur; et ex hoc ipso, an cæteræ de mendacio veniant. Communicamus cum Ecclesiis apostolicis, quòd nulla doctrina diversa. Hoc est testimonium veritatis.

Caput xxii. — Sed quoniam tàm expedita probatio est, ut si statìm proferatur, nihil jam sit retractandum, ac si prolata non sit à nobis; locum interìm demus diversæ parti, si quid putant ad infirmandam hanc Præscriptionem movere se posse. Solent dicere, non omnia Apostolos scisse; eâdem agitati dementiâ, quâ rursùs convertunt, omnia quidem Apostolos scisse, sed non omnia omnibus tradidisse; in utroque Christum reprehensioni subjicientes, qui aut minùs instructos, aut parùm simplices Apostolos miserit. Quis igitur integræ mentis credere potest, aliquid eos ignorâsse, quos magistros Dominus dedit, individuos habens in comitatu, in discipulatu, in convictu; quibus obscura quæque seorsìm disserebat, illis dicens datum esse cognoscere arcana, quæ populo intelligere non liceret? Latuit aliquid Petrum, ædificandæ Ecclesiæ *petram* dictum, claves regni cœlorum consecutum, et solvendi et alligandi in cœlis et in terris potestatem? Latuit et Joannem aliquid, dilectissimum Domino, pectori ejus incubantem, cui soli Dominus Judam traditorem prænonstravit, quem loco suo filium Mariæ demandavit? Quid eos ignorâsse voluit, quibus etiam gloriam suam exhibuit, et Moysen et Eliam, et insuper de cœlo Patris vocem, non quasi cæteros reprobans, sed quoniam *in tribus testibus stabit omne verbum?* Ignoraverunt itaque et illi, quibus post resurrectionem quoque in itinere omnes Scripturas edisserere dignatus est. Dixerat planè aliquandò : *Multa habeo adhuc vobis loqui, sed non potestis modò ea sustinere,* Luc. 24; tamen adjiciens : *Cùm*

(1) *Et episcopatum ejus accipiet alter.*

(2) Ecclesia condita priùs Hierosolymis ex Judæis, undè apud prophanos Christiani Judæorum appellatione veniebant.

(3) Per metaphoram è re rusticâ sumptam Tertullianus vocat hìc traducem fidei, translationem fidei de unâ Ecclesiâ in aliam; Ecclesiæ namque mutuò, quasique per manus, apostolicam doctrinam inter se communicaverunt, ità ut omnes apostolicæ dici possint.

(4) Hæc sunt jura vera Ecclesiæ. Ubi priùs legebatur *contestatio,* Rhenanus benè correxit *contesseratio,* quæ vox à tesserâ efformata conjunctionem denotat familiariorem, quæ per signum fiat.

(5) Hoc est Symboli, seu regulæ ejusdem fidei; nam sacramentum hìc accipitur pro toto christiano dogmate.

(6) In codice Agobardi et Divionensi legitur: *Si Deus Jesus Christus.*

venerit ille Spiritus veritatis, ipse vos deducet in omnem veritatem, Joan. 16; ostendit illos nihil ignorâsse, quos *omnem veritatem* consecuturos per *Spiritum veritatis* repromiserat : et utique implevit repromissum, probantibus Actis Apostolorum descensum Spiritûs sancti. Quam Scripturam qui non recipiunt, nec Spiritûs sancti possunt esse, qui necdùm discentibus Spiritum possint agnoscere missum; sed nec Ecclesiam se dicant defendere, qui, quandò et quibus incunabulis institutum est hoc corpus, probare non habent. Tanti enim (1) est illis non habere probationes eorum, quæ defendunt, ne pariter admittantur traductiones eorum, quæ mentiuntur.

Caput xxiii. — Proponunt ergò ad suggillandam ignorantiam aliquam Apostolorum, quòd Petrus et qui cum eo, reprehensi sint à Paulo. Adeò, inquiunt, aliquid eis defuit, ut ex hoc etiam illud struant, potuisse posteà pleniorem scientiam supervenire, qualis obvenerit Paulo reprehendenti antecessores. Possumus et hìc Acta Apostolorum repudiantibus dicere : Priùs est, uti ostendatis quis iste Paulus, et quid antè Apostolum, et quomodò Apostolus; quatenùs et alias ad quæstiones plurimùm eo utuntur. Neque enim (2) si ipse se Apostolum de persecutore profitetur, sufficit unicuique examinare (3) credenti, quandò nec Dominus ipse de se testimonium dixerit. Sed credant sine Scripturis (4), ut credant adversùs Scripturas; tamen doceant ex eo, quod allegant Petrum à Paulo reprehensum, aliam Evangelii formam à Paulo superinductam, citrà eam, quam præmiserat Petrus et cæteri. Quin demutatus in prædicatorem de persecutore, deducitur ad fratres à fratribus, ut unus ex fratribus, et ad illos ab illis, qui ab Apostolis fidem induerant. Dehìnc, sicut ipse enarrat, ascendit Hierosolymam cognoscendi Petri causâ, ex officio et jure scilicet ejusdem fidei et prædicationis. Nam et illi non essent admirati de persecutore factum prædicatorem, si aliquid contrarium prædicaret; nec Dominum prætereà magnificâssent, quia adversarius ejus Paulus obvenerat. Itaque et dexteram ei dederunt, signum concordiæ et convenientiæ; et inter se distributionem officii ordinaverunt, non separationem Evangelii: nec ut aliud alter, sed ut aliis alter prædicaret, Petrus in circumcisionem, Paulus in nationes. Cæterùm (1) si reprehensus est Petrus, quòd, cùm convixisset ethnicis, posteà se à convictu eorum separabat personarum respectu; utique conversationis fuit vitium, non prædicationis. Non enim ex hoc alius Deus, quàm Creator; et alius Christus, quam ex Mariâ; et alia spes, quàm resurrectio annuntiabatur.

Caput xxiv. — Non mihi tàm benè est, imò non mihi tàm malè est, ut Apostolos committam. Sed quoniam perversissimi isti illam reprehensionem ad hoc obtendunt, ut suspectam faciant doctrinam superiorem (2), respondebo quasi pro Petro : ipsum Paulum dixisse, factum se esse omnibus omnia, Judæis Judæum, non Judæis non Judæum, ut omnes lucrificaret. Adeò pro temporibus, et personis, et causis quædam reprehendebant, in quæ et ipsi æquè pro temporibus et personis et causis committebant; quemadmodùm, si et Petrus reprehenderet Paulum, quòd prohibens circumcisionem, circumciderit ipse Timotheum. Viderint qui de Apostolis judicant. Benè quòd Petrus Paulo et in martyrio adæ-

(1) « Hæc Tertulliani verba, ait ad hunc locum Albaspinæus, tàm involuta sunt, ut eorum sententiam interpretes expiscati non sint. Ait igitur, multa ab hæreticis doceri ac defendi, quæ tametsi veræ fidei consentanea sint, ad ea tamen stabilienda Scripturæ auctoritate et præsidio eos uti nolle, ne scilicet ex eisdem Scripturæ locis aut libellis eorum, mendacia convellantur, et in lucem exponantur. Ità fieri, ut libellum, quo Acta Apostolorum continentur, maximo cum incommodo recusent (illud enim *tanti* hoc istìc significat), quia ex hoc uno origo Ecclesiæ et formatio, quam fatentur, demonstrari potest. Per traductiones enim cave depravationes intelligas cum Rhenano. Sed traductio apud Tert. est illustratio, demonstratio, detectio. Nam apud eumdem traducere est in lucem exponere, aperire, detegere, » etc.

(2) Codex Ursini : *quod ipse*.

(3) Hìc Lupus legit *examinatè;* quæ vox Afris non insueta.

(4) Liber Ursini : *Sed credunt sanè Scripturis.* Vulgata lectio est retinenda. Sensus verò hujus loci aliquantulùm obscuri est : Qui non recipiunt Acta Apostolorum, credunt tamen Paulum de persecutione factum Apostolum, quod, repudiatis Actis, nullâ aliâ authenticâ Scripturâ contestantur. Sed credant quidem sine Scripturis, ut alia credant adversùs Scripturas; doceant tamen, etc.

(1) Non erravit Petrus in fide, vel in prædicatione fidei, sed in facto, seu in conversatione in quam cadit reprehensio Pauli; undè malè abutuntur romanæ Sedis hostes hoc Tertulliani loco, ex quo confectum putant, summum Pontificem reprehensioni verè esse obnoxium.

(2) Per *doctrinam superiorem* intelligenda hìc est, quam Apostoli antè Pauli adventum prædicârunt; nam Gnostici solas Epistolas Pauli recipientes, non solùm Petrum, sed et Joannem ac Jacobum cum Paulo committebant.

quatur (1). Sed etsi in tertium usque cœlum ereptus Paulus, et in Paradisum delatus audiit quædam illic, non possunt videri ea fuisse, quæ illum in aliam doctrinam instructiorem præstarent; cùm ità fuerit conditio eorum, ut nulli hominum proderentur. Quòd si ad alicujus conscientiam manavit nescio quid illud, et hoc se aliqua hæresis sequi affirmat; aut Paulus secreti proditi reus est, aut et alius posteà in Paradisum ereptus debet ostendi, cui permissum sit eloqui, quæ Paulo mutire non licuit (2).

Caput xxv. — Sed, ut diximus, eadem dementia est, cùm confitentur quidem nihil Apostolos ignorâsse, nec diversa inter se prædicâsse; sed non omnia volunt (3) illos omnibus revelâsse : quædam enim palàm et universis, quædam secretò et paucis demandâsse; quia et hoc verbo usus est Paulus ad Timotheum. *O Timothee, depositum custodi* (4). Et rursùm : *Bonum depositum custodi.* Quod hoc depositum est tàm tacitum, ut alteri doctrinæ deputetur? an illius denuntiationis, de quâ ait : *Hanc denuntiationem commendo apud te, fili Timothee? Denuntio tibi antè Deum, qui vivificat omnia, et Jesum Christum, qui testificatus est sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut custodias præceptum.* Quod autem præceptum, quæ denuntiatio? Ex suprà et infrà scriptis intelligitur, non nescio quid subostendi hoc dicto de remotiore doctrinâ, sed potiùs inculcari de non admittendâ aliâ præter eam, quam audierat ab ipso, et puto palàm : *Coràm multis,* inquit, *testibus.* Quos multos testes, si nolunt Ecclesiam intelligi, nihil interest; quandò nihil tacitum fuerit, quod sub multis testibus proferebatur. Sed nec quia illum voluit *hæc fidelibus hominibus demandare, qui idonei sint et alios docere;* id quoque in argumentum occulti alicujus Evangelii interpretandum est. Nam cùm dicit, *hæc,* de eis dicit, de quibus in præsenti scribebat; de occultis autem ut de absentibus apud conscientiam, non *hæc,* sed *illa* dixisset.

Caput xxvi. — Porrò consequens erat, ut cui demandabat Evangelii administrationem, non passim nec inconsideratè administrandam adjiceret, secundùm Dominicam vocem (1), ne margaritam porcis, et sanctum canibus jactaret. Dominus palàm edixit, sine ullâ significatione alicujus taciti sacramenti. Ipse præceperat, si quid in tenebris et in abscondito audissent, in luce et in tectis prædicarent (2). Ipse per similitudinem præfiguraverat, ne unam mnam, id est, unum verbum ejus, sine fructu in abdito reservarent. Ipse docebat, lucernam non sub modium abstrudi solere, sed in candelabrum constitui, *ut luceat omnibus, qui in domo sunt.* Hæc Apostoli aut neglexerunt, aut minimè intellexerunt; si non adimpleverunt abscondentes aliquid de lumine, id est, de Dei verbo et Christi Sacramento. Neminem, quod scio, verebantur, non Judæorum vim, non ethnicorum; quò magis utique in Ecclesiâ liberè prædicabant, qui in synagogis et in locis publicis non tacebant. Imò neque Judæos convertere, neque ethnicos inducere potuissent, nisi quod credi ab eis volebant, ordine exponerent. Multò magis jam credentibus Ecclesiis nihil subtraxissent, quod aliis paucis seorsùm demandarent : quanquàm, etsi quædam inter domesticos (3), ut ità dixerim, disserebant, non tamen ea fuisse credendum est, quæ aliam regulam fidei superducerent, diversam et contrariam illi, quam catholicè (4) in medium proferebant; ut alium Deum in Ecclesiâ dicerent, alium in hospitio; et aliam Christi substantiam

(1) Summa hujus capitis, juxtà Priorium, videtur esse hæc : Detur, sed non concedatur, Petrum et Paulum pares non fuisse, sive dispari exstitisse sententiâ; æquales tamen omninò fuisse fatendum in martyrio, quod pro Christo fortiter passi sunt.

(2) S. Joannes Chrysostomus est hìc adeundus, qui vult nec Petrum simulando, nec reprehendendo Paulum deliquisse.

(3) Ostendit in hoc capite Tertullianus contrà Gnosticos, nullam doctrinam arcanam esse admittendam; illi enim garriebant, secreta verba, quæ Paulus in raptu suo audiverat, esse sua dogmata, et ipsa per Pauli discipulos ad se solos pervenisse.

(4) Quodnam hoc depositum? Respondet Theodoretus : « Existimo, Apostolum appellare « depositum, gratiam Spiritûs sancti, quam « accepit Thimotheus per ordinationem. » Meliùs Primasius Uticensis episcopus exponit sic : *Fidei per me prædicatæ depositum;* quod Apostolus non soli Timotheo, sed cunctis episcopis ac doctoribus mandat firmè ac fidè custodiendum.

(1) Indè eruitur disciplina arcani, de quo sanctus Augustinus, ac alii latini Patres frequenter meminerunt, ut videre est apud Schelestratium.

(2) Licèt Evangelium non sit projiciendum canibus, hoc est Gentilibus et Catechumenis, non est tamen subtrahendum fidelibus et initiatis, quod fusè hìc à Tertulliano probatur.

(3) Domestici Apostolorum sunt eorum in fundandis Ecclesiis adjutores et socii; quales S. Paulo Lucas et Barnabas, S. Petro Marcus et Glaucias.

(4) Catholicè legendum, non catholicæ, ut in antiquis exemplaribus, juxtà Rigaltium.

designarent in aperto, aliam in secreto; et aliam spem resurrectionis apud omnes annuntiarent, aliam apud paucos : cùm ipsi obsecrarent in Epistolis suis, ut idipsum et unum loquerentur omnes, et non essent schismata et dissensiones in Ecclesiâ, quia sive Paulus, sive alii, eadem prædicarent. Alioquin meminerant : *Sit sermo vester* (1) : *Est, est : Non, non : quod amplius, hoc à malo est*, Matth. 5; ne scilicet Evangelium in diversitate tractarent.

Caput xxvii. — Si ergò incredibile est, vel ignorâsse Apostolos plenitudinem prædicationis, vel non omnem ordinem regulæ omnibus edidisse, videamus, ne fortè Apostoli quidem simpliciter et plenè, Ecclesiæ (2) autem suo vitio aliter acceperint, quàm Apostoli proferebant. Omnia ista scrupulositatis incitamenta invenias prætendi ab hæreticis. Tenent correptas ab Apostolis Ecclesias : *O insensati Galatæ, quis vos fascinavit?* et : *Tàm benè currebatis, quis vos impediit?* Ipsumque principium : *Miror quòd sic tam citò transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam, ad aliud Evangelium.* Item ad Corinthios scriptum, quòd essent adhuc carnales qui lacte educarentur, nondùm idonei ad pabulum; qui putarent se scire aliquid, quandò nondùm scirent quemadmodùm sciri oporteret. Cùm correptas Ecclesias opponunt, credunt emendatas. Sed et illas recognoscant, (3) de quarum fide et scientiâ et conversatione Apostolus gaudet, et Deo gratias agit; quæ tamen hodiè cum illis correptis unius institutionis jura miscent.

Caput xxviii. — Age nunc : Omnes (4) erraverint; deceptus sit et Apostolus de testimonio reddendo quibusdam; nullam respexerit Spiritus sanctus uti eam in veritatem deduceret, ad hoc missus à Christo, ad hoc postulatus de Patre, ut esset doctor veritatis neglexerit officium Dei villicus, Christi vicarius, sinens Ecclesias aliter interim intelligere, aliter credere, quàm ipse per Apostolos prædicabat : ecquid verisimile est, ut tot ac tantæ in unam fidem erraverint? Nullus inter multos (1) eventus est unus exitus. Variâsse debuerat error doctrinæ Ecclesiarum. Cæterùm, quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum. Audeat ergò aliquis dicere, illos errâsse, qui tradiderunt?

Caput xxix. — Quoquo modo (2) sit erratum, tamdiù utique regnavit error, quamdiù hæreses non erant; aliquos Marcionitas et Valentinianos liberanda veritas expectabat; intereà, perperàm evangelizabatur, perperàm credebatur, tot millia millium perperàm tincta, tot opera fidei perperàm administrata, tot virtutes, tot charismata (3) perperàm operata, tot sacerdotia, tot ministeria (4) perperàm functa; tot denique martyria perperàm coronata. Aut si non perperàm, nec in vacuum, quale est (5) ut antè res Dei currerent, quàm cujus Dei notum esset? antè Christiani, quàm Christus inventus? antè hæresis, quàm vera doctrina (6)? Sed enim in omnibus veritas imaginem antecedit; post rem similitudo succedit. Cæterùm satis ineptum, ut prior in doctrinâ hæresis habeatur; vel quoniam ipsa est, quæ futuras hæreses cavendas prænuntiabat. Ad ejus doctrinæ Ecclesiam scriptum est, imò ipsa doctrina ad Ecclesiam scribit :

(1) Hoc est, non solùm verus, sed et sincerus, ac nequaquàm ambagibus involutus.

(2) Hæretici, Gnostici potissimùm quos Tertullianus hìc urget, Ecclesias Apostolorum documenta aut non intellexisse, aut suo vitio aliter accepisse somniabant, exemplo ducto à Galatis et à Corinthiis per Paulum correptis, quibus Tertullianus rectè reponit, *si correptas Ecclesias opponunt, credant emendatas.*

(3) De fide quidem et dilectione, quæ hìc conversatio appellatur, commendat Apostolus Romanos, Ephesios, Philippenses; de scientiâ verò peculiariter Romanos ad quos, cap. 15, ait : *Quonium et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientiâ.*

(4) Scilicet Ecclesiæ. Hìc Tertullianus ob oculos ponit multas ineptias, quæ ex Gnosticorum deliramentis procedebant.

(1) Malè Rigaltius legit : *Eventus unus est; exitus variâsse*, etc. Sensus est : Non potuissent Ecclesiæ catholicæ toto orbe dispersæ in unam convenire fidem, si aut non benè fuissent edoctæ, aut suo vitio Evangelium aliter accepissent. Si ergò apud multos eadem doctrina, hæc ab Apostolis, qui eam tradiderunt, dimanavit.

(2) Hoc est : Demus Gnosticis, primitivas Ecclesias omnes ex quâvis causâ errâsse. Ergò usque ad Marcionitarum et Valentinianorum exortum erraverunt, et deviare à Deo permissæ sunt; quod absurdum. Idipsum nostri temporis Aristarchis possumus, ait Pamelius, optimè respondere, qui hactenùs errâsse Ecclesiam non verentur : *Si aliquos* Lutheranos, aut Calvinistas, aut Anabaptistas *liberanda veritas expectabat*, etc.

(3) Virtutes et charismata hìc sunt signa et potestas edendi miracula, ac Spiritûs sancti dona.

(4) In codice Agobardi *mysteria;* hoc verò non benè cohæret.

(5) Primarium ac necessarium rectæ prædicationis ac fidei fundamentum est notitia veri Dei et veri Christi.

(6) Hæresis veram doctrinam supponit et sequitur, eamque adulterare satagit.

Etsi Angelus de cœlo aliter evangelizaverit citrà quàm nos, anathema sit, Gal. 1.

Cap. xxx.—Ubi tunc Marcion, Ponticus (1) nauclerus (2) Stoicæ studiosus? Ubi Valentinus, Platonicæ sectator (3)? Nam constat illos, neque adeò olim fuisse (4), Antonini ferè principatu, et in catholicæ (5) primò doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem sub episcopatu Eleutheri benedicti, donec ob inquietam semper eorum curiositatem, quâ fratres quoque vitiabant (6), semel et iterùm ejecti, Marcion (7) quidem cum ducentis sestertiis, quæ Ecclesiæ intulerat, novissimè in perpetuum (8) discidium relegati, venena doctrinarum suarum disseminaverunt. Postmodùm idem Marcion pœnitentiam confessus, cùm conditioni datæ sibi occurrit, ità pacem recepturus, si cæteros quos perditioni erudisset, Ecclesiæ restitueret, morte præventus est (9). Oportebat enim hæreses esse, nec tamen ideò bonum hæreses, quia eas esse oportebat. Quasi non et malum oportuerit esse. Nam et Dominum tradi oportebat; sed *væ* traditori! ne quis etiam hinc hæreses defendat. Si et (10) Apellis stemma retractandum est, tàm non vetus et ipse, quàm Marcion institutor et præformator ejus; sed lapsus in feminam desertor continentiæ Marcionensis (11), ab oculis sanctissimi magistri Alexandriam secessit. Indè post annos regressus non melior, nisi tantùm quia jam non Marcionites, in alteram feminam impegit, illam virginem Philumenen (quam supra (1) edidimus), posteà verò immane prostibulum et ipsam; cujus energemate (2) circumventus, quas ab eâ didicit, Phanerosis scripsit. Adhuc in seculo supersunt qui meminerint eorum, etiam proprii discentes et successores ipsorum, ne se posteriores negare possint. Quanquàm et de operibus suis, ut dixit Dominus, revincuntur. Si enim Marcion novum Testamentum à vetere separavit, posterior est eo, quod separavit; quia separare non posset, nisi quod unitum fuit. Unitum ergò antè quàm separaretur, posteà separatum, posteriorem ostendit separatorem. Item Valentinus, aliter exponens et sine dubio emendans, hoc nomine quidquid emendat ut mendosum retrò, anterius fuisse demonstrat. Hos ut insigniores et frequentiores adulteros veritatis nominamus. Cæterùm et Nigidius (3) nescio quis, et Hermogenes (4), et multi alii, qui adhuc ambulant pervertentes vias Dei, ostendant mihi ex quâ auctoritate prodierunt. Si alium Deum prædicant, quomodò ejus Dei rebus, et litteris, et nominibus utuntur adversùs quem prædicant? Si eumdem, quomodò aliter? Probent (5) se novos Apostolos esse; dicant Christum iterùm descendisse, iterùm ipsum docuisse, iterùm crucifixum, iterùm mortuum, iterùm resuscitatum : sic enim Apostolos solet facere, dare illis prætereà virtutem eadem signa edendi, quæ et ipse (6). Volo igitur et virtutes eorum proferri; nisi quòd agnosco maximam virtutem eorum, quâ Apostolos in perversum æmulantur; illi enim de mortuis vivos faciebant, isti de vivis mortuos faciunt (7).

(1) S. Epiphanius in Panario : *Marcion fuit genere Ponticus ex eâ parte quæ Helenopontus dicitur, oppido Sinope.*

(2) *Nauclerus;* monachus anachoreta et episcopi Sinopensis filius fuit Marcion; ut tamen possibile sit, juxtà Rhenanum, majores ejus naucleros exstitisse.

(3) Ut Marcion Stoicæ sectæ, sic Valentinus Platonicæ adhæsit.

(4) Hoc est, non admodùm antiquos, respectu Tertulliani; nam Eleutherus ab ann. Christi 179, ad 194, pontificatum tenuit. Tertullianus verò initio tertii seculi scribebat.

(5) Videlicet Ecclesiæ.

(6) In veteri exemplari : *Quam fratres quoque vitabant;* hoc est eorum curiositas etiam plebi christianæ odiosam fuisse.

(7) Hæc Marcionis historia, et ducenta sestertia ab eo Ecclesiæ collata, cum his quæ ab aliis veteribus scripta sunt, non planè cohærent.

(8) Vox *discidium* Tertulliano non insueta; sensus : omninò segregati.

(9) Videtur hìc Tertullianus Marcionem confundere cum Cerdone, cui potiùs quadrant hæc juxtà Epiphanium.

(10) De Apelle S. Epiphanius, hær. 43 : « Non « ille sanctus, et ab Apostolo commendatus, « sed diversus..... à quo Apelleciani. Hic Lu- « ciani discipulus, et Marcionis auditor fuit. « Adversùs magistrum, et adversùs ipsam ve- « ritatem armâsse se videtur. »

(11) Describit Tertullianus continentiam Marcionis, quâ nuptias vetabat, lib. 1 adv. eumdem, cap. 79.

(1) Cap. 6.

(2) Græca hæc vox, quæ in bonam et malam partem sumitur; hìc dæmoniacam vexationem Philumenes denotat.

(3) Nigidii errores refert, ac refellit Arnobius in libris contrà Gentes. Hic gentilis philosophus, non hæreticus fuit.

(4) Alius ab eo, quem laudat Apostolus, 2 Timoth. 1; juxtà Augustinum, fuit Sabellianus, sive Praxeanus.

(5) Probent signis novam missionem.

(6) Locus hic corruptus. Rigaltius legit : *Sic enim Apostolus descripsit. Dare prætereà virtutem,* etc.

(7) Gnosticis fortassè, Tertulliani tempore, accidit, quod Calvino contigisse testatur in ejus vitâ Bolsecus, ut scilicet de vivo mortuum redderet. (Vide Bellarm. de notis Eccl. lib. 4, cap. 14, t. 2 Controv.)

Cap. xxxi. — Sed (1) ab excessu revertar ad principalitatem veritatis, et posteritatem mendacii disputandam, ex illius quoque parabolæ patrocinio, quæ bonum semen frumenti à Domino seminatum in primore constituit, avenarum autem sterilis fœni adulterium ab inimico diabolo posteà superducit. Propriè enim doctrinarum distinctionem figurat, quia et alibi verbum Dei seminis similitudo est. Ità ex ipso ordine manifestatur, id esse Dominicum et verum, quod sit priùs traditum; id autem extraneum et falsum, quod sit posteriùs immissum. Ea sententia manebit adversùs posteriores quasque hæreses; quibus nulla constantia de conscientiâ competit ad deferendam sibi veritatem.

Cap. xxxii. — Cæterùm, si quæ audent interserere se ætati apostolicæ, ut ideò videantur ab Apostolis traditæ, quia sub Apostolis fuerunt, possumus dicere: Edant ergò origines Ecclesiarum suarum; evolvant ordinem episcoporum suorum, ità per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem (2) ex Apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiæ apostolicæ (3) census suos deferunt: sicut Smyrnæorum Ecclesia (4) Polycarpum ab Joanne conlocatum refert; sicut Romanorum (5), Clementem à Petro ordinatum itidem; perindè utique et cæteræ exhibent, quos ab Apostolis in episcopatum constitutos, apostolici seminis traduces habeant. Confingant tale aliquid hæretici. Quid enim illis post blasphemiam inlicitum est? Sed, etsi confinxerint, nihil promovebunt. Ipsa enim doctrina eorum cum apostolicâ comparata, ex diversitate et contrarietate suâ pronuntiabit, neque Apostoli alicujus auctoris esse, neque apostolici; quia sicut Apostoli non diversa inter se docuissent, ità et apostolici non contraria Apostolis edidissent, nisi illi qui ab Apostolis desciverunt, et aliter prædicaverunt. Ad hanc itaque formam provocabuntur ab illis Ecclesiis, quæ licèt nullum ex Apostolis vel apostolicis auctorem suum proferant, ut multò posteriores, quæ denique quotidiè instituuntur; tamen in eâdem fide conspirantes, non minùs apostolicæ deputantur pro (1) consanguinitate doctrinæ. Ità omnes hæreses ad utramque formam à nostris Ecclesiis provocatæ, probent se quaquà putant apostolicas. Sed adeò nec sunt, nec probare possunt quod non sunt; nec recipiuntur in pacem et communicationem ab Ecclesiis quoquo modo apostolicis; scilicet ob diversitatem (2) sacramenti nullo modo apostolicæ.

Cap. xxxiii. — Adhibeo (3) super hæc ipsarum doctrinarum recognitionem, quæ tunc sub Apostolis fuerunt, ab iisdem Apostolis et demonstratæ et ejeratæ. Nam et sic faciliùs traducentur; dùm aut jam tunc fuisse deprehendentur; aut ex illis, quæ jam tunc fuerunt, semina sumpsisse. Paulus in primâ ad Corinthios notat negatores et dubitatores resurrectionis. Hæc opinio propria Sadducæorum (4); partem ejus usurpat Marcion et Apelles, et Valentinus, et si qui alii resurrectionem carnis infringunt. Et ad Galatas scribens, invehitur in observatores et defensores circumcisionis et legis: Hebionis hæresis est. Timotheum instruens, nuptiarum quoque interdictores suggillat: ità instituunt Marcion et Apelles, ejus secutor. Æquè tangit eos, qui dicerent (5) factam jam resurrectionem; id de se Valentiniani adseverant. Sed et cùm genealogias indeterminatas nominat (6), Valentinus agnoscitur; apud quem Æon ille nescio quid novi, et non unius nominis, generat è suâ Charite sensum et veritatem; et hi æquè pro-

(1) A digressione de Valentino, Marcione, aliisque hæreticis apostolicis temporibus posterioribus. Cætera luce clariora.

(2) Etiam Apostolorum tempore Ecclesiam fœdârunt hæretici, puta Simon Magus, Menander, Saturninus, Basilides, Nicolaus, aliique plurimi; sed nullus eorum ex Apostolis, vel apostolicis viris qui cum Apostolis perseveraverit.

(3) *Census suos,* origines suas.

(4) Teste Irenæo, Polycarpi discipulo, l. 3, c. 3.

(5) De primo Petri successore, vide clarissimum Ursinum in suâ Hist. Eccl. lib. 1.

(1) Consanguineæ sunt doctrinæ, quæ ab uno eodemque auctore traditæ, quasi ab uno parente.

(2) Sacramentum hìc sumitur pro fide ac religione, juxtà Albaspinæum, non pro juramento, quod fideles antequàm baptizarentur, in limine Ecclesiæ dicerent.

(3) Demonstratur hìc, hæreses Tertulliani tempore exortas ab Apostolis demonstratas et damnatas.

(4) Non Cerinthi, ut videtur existimare S. Epiphanius, hæresi 28.

(5) Hymenæus et Philetus, juxtà Apostolum, *à veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam.*

(6) 1 Ad Timot. 1: *Neque intenderent fabulis, et genealogiis indeterminatis, quæ quæstiones magis præstant, quàm ædificationem.* Et c. 4: *Ineptas et aniles fabulas divita.* Hìc Apostolus suggillat Hebræos, quorum magnum genealogiæ studium post combustos ab Herode veteres eorum libros.

creant duos, sermonem et vitam; dehinc et isti generant hominem et Ecclesiam; estque hæc prima ogdoas Æonum. Exindè decem alii, et duodecim reliqui Æones miris nominibus oriuntur, in meram fabulam triginta Æonum. Item Apostolus cùm improbat elementis servientes (1), aliquid Hermogenis ostendit, qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparat; et ità matrem elementorum Deam faciens, potest ei servire, quam Deo comparat. Joannes verò in (2) Apocalypsi idolothyta edentes et stupra committentes jubetur castigare. Sunt et nunc alii (3) Nicolaitæ; Caiana (4) hæresis dicitur. At (5) in Epistolâ eos maximè antichristos vocat, qui Christum negarent in carne venisse, et qui non putarent Jesum esse Filium Dei; illud Marcion, hoc Hebion vindicavit. Simonianæ autem magiæ disciplina Angelis (6) serviens, utique et ipsa inter idololatrias deputabatur, et à Petro Apostolo in ipso Simone damnabatur.

Caput xxxiv. — Hæc sunt, ut arbitror, genera doctrinarum adulterinarum, quæ sub Apostolis fuisse ab ipsis Apostolis discimus; et tamen nullam invenimus institutionem inter tot diversitates perversitatum, quæ de Deo Creatore universorum controversiam moverit. Nemo alterum Deum ausus est suspicari; faciliùs de Filio, quàm de Patre hæsitabatur, (7) donec Marcion, præter Creatorem, alium Deum solius bonitatis induceret; Apelles (1) creatorem angelorum nescio quem gloriosum superioris Dei, faceret Deum legis et Israelis, illum igneum affirmans; Valentinus Æonas suos spargeret, et unius Æonis vitium in originem deduceret Dei creatoris. His solis (2) et his primis revelata est veritas Divinitatis; majorem scilicet dignationem et pleniorem gratiam à diabolo consecutis, qui Deum sic quoque voluerit æmulari, ut de doctrinis venenorum (quod Dominus negavit) ipse faceret discipulos super magistrum. Eligant igitur sibi tempora universæ hæreses, quæ quandò fuerint, dùm non intersit quæ quandò, dùm de veritate non sint: utique quæ ab Apostolis nominatæ non fuerunt, sub Apostolis fuisse non possunt. Si enim fuissent, nominarentur et ipsæ, ut et ipsæ coercendæ. Quæ verò sub Apostolis fuerunt, in suâ nominatione damnantur. Sive ergò eædem nunc sunt aliquantò expolitiores (3), quæ sub Apostolis rudes, habent suam exindè damnationem; sive aliæ quidem fuerunt, aliæ autem posteà obortæ quiddam ex illis usurpaverunt, habendo cum eis consortium prædicationis, habeant necesse est etiam consortium damnationis, præcedente illo fine supradicto posteritatis; quo, etsi nihil de damnatitiis participarent, de ætate solâ præjudicarentur, tantò magis adulteræ, quantò nec ab Apostolis nominatæ. Undè firmiùs constat, has esse, quæ adhuc tunc nuntiabantur futuræ.

Caput xxxv. — His definitionibus provocatæ à nobis et revictæ hæreses omnes (sive quæ posteræ, sive quæ coætaneæ Apostolorum, dummodò diversæ; sive generaliter, sive specialiter notatæ ab eis, dummodò prædamnatæ) audeant respondere et ipsæ aliquas ejusmodi Præscriptiones adversùs nostram disciplinam. Si enim (4) negant veritatem ejus, debent probare illam quoque hæresin esse, eâdem formâ revictam, quâ ipsæ revincuntur; et ostendere simul, ubinam quærenda sit veritas, quam apud illas non esse jam constat. Posterior nostra res non est; imò omnibus prior est. Hoc erit testimonium veritatis ubi-

(1) Gal. 4, 9 : *Quomodò convertimini iterùm ad infirma et egena elementa?* In Epistolâ ad Colossenses 2, 8, philosophiam Apostolus appellat *secundùm elementa mundi*.

(2) Tertullianus Apocalypsim verum Joannis Apostoli fœtum optimè agnoscit, non Cerinthi hæretici, ut aliqui tempore S. Dionysii, Patriarchæ Alexandrini, somniârunt. (Vide Euseb. Hist. Eccl. lib. 7, cap. 28.)

(3) Clemens Alexandrinus, lib. 2 Strom., de Gnosticis ait : « Dicunt se sequi Nicolaum, adducentes ejus viri aliquid litterarum monumentis mandatum, sed ab eis detortum. »

(4) Caianos affirmat Irenæus, lib. 1, c. 35, Simonis Magi et Carpocratis progeniem, patresque Valentinianorum. Hi Cain, Esaü, Sodomitas, Core, Dathan et Abiron, Judam Iscariotem, aliosque reprobos ut suos fratres et auctores venerabantur.

(5) Testatur Hieronymus in Catal. Viror. Illustr. Joannem Apostolum Evangelium suum, adeòque et primam Epistolam *adversùs Cerinthum, aliosque hæreticos, et maximè contrà Hebionitarum tunc dogma consurgens*, scripsisse.

(6) Malis Angelis Simoniani utpotè magi inserviebant.

(7) Vide progressum hæreticorum, de quibus verissimè dici potest : *Parvus error in principio, maximus in fine.*

(1) Non primus Apelles Angelis adscripsit creationem mundi; primus auctor hujusce erroris, juxtà Irenæum, Simon Magus. Idem dicas de Valentino non verè parenti Æonum.

(2) Sarcasmus lepidus; nam ironicè hæc dicuntur.

(3) Utpotè humana commenta, quippè facile est inventis addere.

(4) Caput hoc anacæphaleosis est plurium præcedentium.

que occupantis principatum. Quod ab Apostolis utique non damnatur, imò defenditur; hoc erit indicium proprietatis. Quam enim non damnant qui extraneam quamque damnaverunt, suam ostendunt, ideòque et defendunt.

CAPUT XXXVI. — Age jam qui voles curiositatem meliùs exercere in negotio salutis tuæ, percurre Ecclesias apostolicas, apud quas ipsæ adhuc Cathedræ Apostolorum suis locis præsidentur (1); apud quas ipsæ authenticæ litteræ eorum recitantur, sonantes vocem, et repræsentantes faciem uniuscujusque. Proxima est tibi Achaia? habes Corinthum. Si non longè es à Macedoniâ, habes Philippos, habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiæ adjaces (2), habes Romam (3), undè nobis quoque auctoritas præstò est. Ista quàm felix Ecclesia! (cui totam doctrinam Apostoli (4) cum sanguine suo profuderunt; ubi Petrus passioni Dominicæ (5) adæquatur; ubi Paulus Joannis exitu (6) coronatur; ubi Apostolus Joannes posteà quàm in oleum igneum demersus, nihil passus est (7), in insulam relegatur.) Videamus quid didicerit, quid docuerit, quid cum Africanis quoque Ecclesiis contesserârit (8). Unum Deum novit Creatorem universitatis, et Christum Jesum ex virgine Mariâ Filium Dei creatoris, et carnis resurrectionem : Legem et Prophetas cum evangelicis et apostolicis litteris miscet, et indè potat fidem (9); eam aquâ signat, sancto Spiritu vestit, Eucharistiâ pascit, martyrio exhortatur, et ità adversùs hanc institutionem neminem recipit. Hæc est institutio non dico jam quæ futuras hæreses prænuntiabat, sed de quâ hæreses prodierunt. Sed non fuerunt ex illâ, ex quo factæ sunt adversùs illam. Etiam de olivæ nucleo mitis et opimæ et necessariæ asper oleaster oritur; etiam de papavere (1) ficùs gratissimæ et suavissimæ ventosa et vana caprificus exurgit. Ità et hæreses de nostro fructificaverunt, non nostræ, degeneres veritatis grano, et mendacio sylvestres.

CAPUT XXXVII. — Si hæc ità sè habent, ut veritas nobis adjudicetur, quicumque in eâ regulâ incedimus, quam Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo accepit; constat ratio propositi nostri (2), definientis non esse admittendos hæreticos ad ineundam de Scripturis provocationem, quos sine Scripturis probamus ad Scripturas non pertinere. Si enim hæretici sunt, Christiani esse non possunt, non à Christo habendo quod de suâ electione sectati hæreticorum nomine admittunt. Ità christiani nullum jus christianarum capiunt litterarum. Ad quos meritò dicendum est : Qui estis? quandò, et undè venistis? quid in meo agitis, non mei? quo denique, Marcion, jure, sylvam meam cædis? quâ licentiâ, Valentine, fontes meos transvertis? quâ potestate, Apelles, limites meos commoves? Mea est possessio. Quid hic cæteri ad voluntatem vestram seminatis et pascitis? Mea est possessio; olim possideo; prior possideo; habeo origines firmas ab ipsis auctoribus, quorum fuit res. Ego sum hæres Apostolorum. Sicut caverunt testamento suo, sicut fidei commiserunt, ità teneo. Vos certè exhæredaverunt semper et abdicaverunt, ut extraneos, ut inimicos. Undè autem extranei, et inimici Apostolis hæretici, nisi ex diversitate doctrinæ, quam unusquisque de suo arbitrio, adversùs Apostolos aut protulit, aut recepit?

CAPUT XXXVIII. — Illic igitur et Scripturarum et expositionum adulteratio deputanda est, ubi diversitas doctrinæ invenitur. Quibus fuit propositum aliter docendi; eos necessitas coegit aliter disponendi instrumenta doctrinæ. Aliàs enim non potuissent aliter docere, nisi aliter haberent per quæ docerent. Sicut illis non potuisset succedere corruptela doctrinæ sine corruptelâ instrumentorum ejus; ità et nobis integritas doctrinæ non competisset sine integritate eorum, per quæ doctrina tractatur.

(1) Sic vulgò; meliùs in exemplari Agobardi legitur : *Præsident*.

(2) Luculentissimum testimonium Ecclesiæ romanæ.

(3) Convincit locus hic hæreticos, secundùm Priorium, qui universalem adimunt pontifici romano auctoritatem, ut intrà præfecti urbici jurisdictionem, quæ intrà centum lapides claudebatur, adstringant.

(4) Petrus et Paulus, Apostolorum principes.

(5) Eusebius, Hist. Eccl. lib. 3, c. 1 : « Petrus ad extremum, cùm Romæ versaretur, « capite deorsùm statuto, sic enim perpeti cupiebat, cruci suffixus est. »

(6) Puta Baptistæ.

(7) Vide Euseb. in Chron., an. 95.

(8) Id Tertull. in 4 adv. Marcion libro, c. 5 : *De societate Sacramenti confœderantur*.

(9) Hoc est, baptizat, confirmat, Eucharistiâ pascit.

(1) Ficus pomum Cato dixit; posteà inter J. Cons. hæsitatum fuit, an pomorum appellatione venirent ficus. Communiter *grossi* dicuntur, quos hic Tertullianus papaveres ob similitudinem appellat.

(2) In hoc capite clarissimè ostenditur, hæreticos tanquàm à Scripturis alienos, sine Scripturis esse convincendos.

Etenim quid contrarium nobis in nostris? quid de proprio intulimus, ut aliquid contrarium ei, quod esset in Scripturis deprehensum, detractione vel adjectione vel transmutatione remediaremus? Quod sumus, hoc sunt Scripturæ ab initio suo; ex illis sumus, antequàm aliter fuit, antequàm à vobis interpolarentur. Cùm autem omnis interpolatio posterior credenda sit, veniens utique ex causâ æmulationis, quæ neque prior neque domestica unquàm est ejus, quod æmulatur, tàm incredibile est sapienti cuique, ut nos adulterum stylum intulisse videamur Scripturis, qui sumus à principio et primi, quàm illos non intulisse, qui sunt et posteri et adversi. Alius (1) manu Scripturas, alius sensûs expositione intervertit. Neque enim si Valentinus integro Instrumento uti videtur, non callidiore ingenio, quàm Marcion, manus intulit veritati. Marcion exertè et palàm mâchærâ, non stylo usus est: quoniam ad materiam suam cædem Scripturarum confecit. Valentinus autem pepercit: quoniam non ad materiam Scripturas, sed materiam ad scripturas excogitavit; et tamen plus abstulit et plus adjecit, auferens proprietates singulorum quoque verborum, et adjiciens dispositiones non comparentium rerum.

Caput xxxix. — Hæc sunt ingenia de spiritalibus nequitiæ, cum quibus luctatio est nobis, fratres, meritò contemplanda; fidei necessaria, ut electi manifestentur, ut reprobi detegantur. Et ideò habent vim, et in excogitandis instruendisque erroribus felicitatem non adeò mirandam, quasi difficilem et inexplicabilem; cùm de secularibus quoque scripturis exemplum præstò sit ejusmodi facilitatis. Vides hodiè ex Virgilio fabulam in totum aliam componi, materiâ secundùm versus, versibus secundùm materiam concinnatis. Denique (2) Hosidius Geta Medæam tragœdiam ex Virgilio plenissimè exsuxit. Meus quidam propinquus (1) ab eodem poetâ inter cætera styli sui otia Pinacem Cebetis explicuit. Homerocentones etiam vocari solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc indè compositis in unum sarciunt corpus. Et utique (2) fœcundior divina litteratura ad facultatem cujusque materiæ. Nec periclitor dicere, ipsas quoque Scripturas sic esse ex Dei voluntate dispositas, ut hæreticis materias subministrarent, cùm legam, oportere hæreses esse, quæ sine Scripturis esse non possunt.

caput xl. — Sed (3) quæritur, à quo intellectus interpretetur eorum, quæ ad hæreses faciant? A diabolo scilicet, cujus sunt partes intervertendi veritatem; qui ipsas quoque res Sacramentorum divinorum in idolorum mysteriis æmulatur. Tinguit (4) et ipse quosdam, utique credentes et fideles suos; expiationem (5) delictorum de lavacro repromittit; et si adhuc initiat Mithræ (6), signat illic (7) in frontibus milites suos; celebrat et panis oblationem: et imaginem resurrectionis inducit, et sub gladio redimit coronam (8). Quid, quòd et summum pontificem in unis nuptiis statuit? Habet et virgines; habet et continentes. Cæterùm si Numæ Pompilii superstitiones revolvamus, si sacerdotalia officia, insignia et privilegia, si sacrificalia ministeria, et instrumenta et vasa ipsorum sa-

(1) Hæreticis, ut aliter quàm Catholici docerent, opus fuit Scripturas vel alterare, vel alio modo exponere. Sic Marcion de veteri Testamento nihil recipiebat, de novo quædam tantùm decerpserat, ex Evangelio scilicet Lucæ, et Epistolis aliquibus Pauli Apostoli, resecans ex ipsis quidquid suæ non favebat opinioni; Valentinus autem parciùs se gessit, neque machærâ, seu cultro (resecando), non stylo (negando) usus est.

(2) Pamelius legit *Ovidus*, cujus Medæa laudatur in libro de Oratoribus; additumque *Geta*, ut distingueretur à *Nasone*. Rigaltius retinet lectionem nostram, aitque Hosidium hunc fortassè fuisse illum, qui sub Claudio consul fuit cum Vasellio. Medææ fragmentum edidit Scriverius in Collect. veter. tragicor.

(1) Quis fuerit propinquus ille Tertulliani, haud ignobilis fortè poeta, ignoratur.

(2) Sacras Scripturas esse thesaurum, in quarum *vel brevi dictione variam sententiarum vim, et immensas divitias invenire licet*, ait Chrysostomus hom. 3, in Genesim.

(3) Pro *sed quæritur, sequetur* in aliquibus edition. legitur, ex errore typothetarum.

(4) loquitur etiam Augustinus, lib. 2, c. 10, adversùs Parmenianum, et alibi, de Paganorum baptismo.

(5) Aug., adversùs Cresconium lib. 2, c. 25: « Et ipsi non in nomine sacerdotum suorum, « sed Deorum, de quibus vana opinantur, se « sanctificari putant. » Hìc verò Rigaltius ex codice Agobardi legit *expositionem*, interpretaturque *depositionem*.

(6) De deo Mithrâ Ambrosius ep. 12: « Quem « Cœlestem Afri, Mithram Persæ, plerique Ve- « nerem colunt, pro diversitate nominis, non « pro numinis varietate. »

(7) Illic, hoc est in castris Satanæ, in mysteriis Mithræ, christiana confirmatio æmulatur, imò et panis oblatio. Audi Justinum in 2 Apologiâ: « Quòd namque panis, et poculum aquæ « in sacrificiis ejus, qui initiatur, ponatur, « verbis quibusdam additis, aut certè scitis, « aut cognoscere potestis. »

(8) Quid sibi velit hoc *Sub gladio redimit coronam*, explicat Tertullianus lib. de Coronâ militis, cap. 15, ubi dicit, in mysteriis Mithræ æmulatum quasi martyrii mimum fuisse.

crificiorum, ac piaculorum et votorum curiositates consideremus; nonne manifestè diabolus morositatem (1) illam judaicæ legis imitatus est? Qui ergò ipsas res, de quibus Sacramenta Christi administrantur, tàm æmulanter affectavit exprimere in negotiis idololatriæ; utique et idem et eodem ingenio gestiit, et potuit instrumenta quoque divinarum rerum, et sanctorum christianorum, sensum de sensibus, verba de verbis, parabolas de parabolis, profanæ et æmulæ fidei attemperare. Et ideò, neque à diabolo immissa esse spiritualia nequitiæ, ex quibus etiam hæreses veniunt, dubitare quis debet; neque ab idololatriâ distare hæreses, quùm et auctoris, et operis ejusdem sint, cujus et idololatria. Deum aut fingunt alium adversùs Creatorem; aut si unicum Creatorem confitentur, aliter eum disserunt, quàm in vero est. Itaque omne mendacium, quod de Deo dicunt, quodammodò genus est idololatriæ.

CAPUT XLI. — Non omittam ipsius etiam conversationis hæreticæ descriptionem, quàm futilis, quàm terrena, quàm humana sit; sine gravitate, sine(2)auctoritate, sine disciplinâ ut fidei suæ congruens. In primis quis catechumenus, quis fidelis, incertum est; pariter adeunt, pariter audiunt, pariter orant; etiam ethnici si supervenerint, sanctum (3) canibus, et porcis margaritas, licèt non veras, jactabunt. Simplicitatem volunt esse prostrationem disciplinæ; cujus penès nos curam *lenocinium* vocant; pacem quoque passim cum omnibus miscent. Nihil enim interest illis, licèt diversa tractantibus, dùm ad unius veritatis expugnationem conspirent. Omnes tument; omnes scientiam pollicentur. Antè sunt perfecti catechumeni, quàm edocti. Ipsæ(4)mulieres hæreticæ quàm procaces! quæ audeant docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, forsitan et tinguere. Ordinationes eorum temerariæ, leves (5), inconstantes, nunc neophytos conlocant, nunc seculo obstrictos (6), nunc apostatas nostros, ut gloriâ eos obligent, quia veritate non possunt. Nusquàm faciliùs proficitur, quàm in castris rebellium; ubi ipsum esse illìc, promereri est. Itaque alius hodiè episcopus, cràs alius; hodiè diaconus, qui cràs lector; hodiè presbyter, qui cràs laicus. Nam et laicis sacerdotalia munera injungunt.

CAPUT XLII. — De verbi autem administratione quid dicam; cùm hoc sit negotium illis, non Ethnicos convertendi, sed nostros evertendi? Hanc magis gloriam captant, si stantibus non si adjacentibus elevationem operentur; quoniam et ipsum opus eorum non de suo proprio ædificio venit, sed de veritatis destructione. Nostra suffodiunt, ut sua ædificent. Adime illis legem Moysi et Prophetas, et Creatorem Deum, accusationem eloqui non habent. Ità fit ut ruinas faciliùs operentur stantium ædificiorum, quàm extructiones jacentium ruinarum. Ad hæc solummodò opera humiles et blandi et submissi agunt. Cæterùm, nec suis præsidibus reverentiam noverunt. Et hoc est quòd schismata apud hæreticos ferè non sunt; quia cùm sint (1), non parent. Schisma est unitas ipsis. Mentior si non etiam à regulis suis variant inter se, dùm unusquisque proindè suo arbitrio modulatur quæ accepit; quemadmodùm de suo arbitrio ea composuit ille qui tradidit. Agnoscit naturam suam et originis suæ morem, profectus rei. Idem licuit Valentinianis quod Valentino, idem Marcionitis quod Marcioni, de arbitrio suo fidem innovare. Denique penitùs inspectæ hæreses omnes, in multis cum auctoribus suis dissentientes deprehenduntur. Plerique nec Ecclesias habent, sine matre, sine sede, orbi fide, extorres, sine lare vagantur.

CAPUT XLIII. — Notata sunt etiam commercia hæreticorum cum (2) magis quàm pluribus, cum circulatoribus, cum astrologis, cum philosophis, curiositati deditis. *Quærite, et invenietis,* ubique meminerunt. Adeò et de genere conversationis (3) qualitas fidei æstimari potest; doctrinæ index (4) disciplina est. Negant, Deum timendum : itaque libera sunt illis omnia et soluta. Ubi autem Deus non timetur, nisi ubi non est? Ubi Deus non est, nec veritas ulla est. Ubi veritas nulla est, meritò et

(1) *Morositatem,* hoc est morum et rituum Judaicorum scrupulositatem, juxtà Rigalt.

(2) In jure romano nihil à senatu decidi poterat, nisi à consulibus relatum fuisset, et hoc fieri, ipsis auctoribus, dicebat.

(3) *Sanctum* hìc denotat Eucharistiam.

(4) Agit Tertullianus de ponticis præsertìm Marcionitarum mulieribus hìc et lib. 1, c. 1, adversùs Marcionem.

(5) Ordinationes hæreticorum vagæ, et non ad Ecclesiarum certarum servitium ac utilitatem; hìnc inferiùs dicitur : *Alius hodiè episcopus*, etc.

(6) Hoc est, eos, qui præfecturâ aliquâ apud gentiles fungebantur, curiales servos reipublicæ.

(1) Sunt quidem schismata, imò et innumera; sed in hoc consentire videntur, quòd similiter adversentur catholicæ fidei, quæ omnes similiter novitates anathematizat.

(2) Vetustiores hæretici, ut Simoniani, Gnostici, Carpocratiani, magiâ infames fuerunt.

(3) *A fructibus* nempè *eorum cognoscetis eos.*

(4) Aliqui legunt *judex,* quod hìc idem sonat ac *index.*

talis disciplina est. At ubi Deus, ibi metus in Deum, qui est initium sapientiæ. Ubi metus in Deum, ibi gravitas honesta, et diligentia adtonita (1), et cura sollicita, et adlectio explorata (2), et communicatio (3) deliberata, et promotio emerita (4), et subjectio religiosa, et apparitio devota, et processio modesta, et Ecclesia universa, et Dei omnia.

CAPUT XLIV. — Proindè hæc pressioris apud nos testimonia disciplinæ ad probationem veritatis accedunt; à quâ devertere nemini expedit, qui meminerit futuri judicii, quo omnes necesse est apud Christi tribunal adstare, reddentes rationem, in primis ipsius fidei. Quid ergò dicent, qui illam stupraverint adulterio hæretico virginem traditam à Christo? Credo allegabunt, nihil unquàm sibi ab illo vel ab Apostolis ejus, de sævis et perversis doctrinis futuris prænuntiatum, et dè cavendis abominandisque præceptum. Agnoscant (5) suam potiùs culpam, quàm illorum qui nos tantò antè præstruxerunt. Adjicient prætereà multa de auctoritate cujusque doctoris hæretici, illos maximè doctrinæ suæ fidem confirmâsse, mortuos (6) suscitâsse, debiles reformâsse, futura significâsse, uti meritò Apostoli crederentur.

(1) Apud Catholicos *diligentia adtonita*, id est formidolosa, ne incidat quis in peccatum.
(2) Mores explorabantur eorum, qui clero adoptabantur.
(3) Communicabant in divinis cum probatissimis quibusque.
(4) Honores non pretio, sed meritò adipiscebantur.
(5) Hæretici inexcusabiles erunt antè tribunal Christi, quia hæreses fuerunt ipsis prænuntiatæ.
(6) Hæretici magos, circulatoresque imitati non miracula, sed miraculorum simulacra edebant, ut discipulos deciperent.

Quasi nec hoc scriptum sit, venturos multos, qui etiam virtutes maximas ederent, ad fallaciam muniendam corruptæ prædicationis. Itaque veniam merebuntur (1); qui verò memores dominicarum et apostolicarum denuntiationum in fide integri steterint, credo de veniâ periclitabuntur, respondente Domino: Prænuntiaveram planè futuros fallaciæ magistros in meo nomine, et Prophetarum et Apostolorum etiam, et discentibus meis eadem ad vos prædicare mandaveram; semel Evangelium, et ejusdem regulæ doctrinam Apostolis meis delegaveram; sed quùm vos non crederitis, libuit mihi posteà aliqua indè mutare (2). Resurrectionem promiseram etiam carnis; sed recogitavi, ne implere non possem. Natum me ostenderam ex virgine; sed posteà turpe mihi visum est. Patrem dixeram, qui solem et pluvias facit; sed alius me Pater melior adoptavit. Prohibueram vos aurem accommodare hæreticis; sed erravi. Talia capit opinari eos, qui exorbitant, et fidei veritatis periculum non cavent.

CAPUT XLV. — Sed nunc quidem generaliter actum est à nobis adversùs hæreses omnes certis et justis et necessariis Præscriptionibus repellendas à conlatione Scripturarum. De reliquo, si Dei gratia annuerit, etiam specialiter quibusdam respondebimus (3). Hæc in fide veritatis ci..... legentibus pax et gratia Domini nostri Jesu Christi in æternum.

(1) Ironicè hoc dictum, ut et sequentia.
(2) Est hic durus, sed verus sarcasmus in Marcionitas.
(3) Hoc etiam præstitit Tertullianus. Scripsit enim adversùs Praxeam, Marcionem, Judæos, Hermogenem, Valentinianos, Apollonium, et hæreses omnes.

CONTRA HÆRETICOS EXPLICIT.

FRATRUM A WALENBURCH VITA.

Adrianus et Petrus à *Walenburch* Roterodami apud Batavos ex inclytâ ac consulari stirpe in lucem editi, patre Cornelio van Walenburch, matre Annâ Kievit, avo paterno Petro van Walemburch, consule olim Roterodamensi, aviâ Mariâ van Varik. Trivialibus ac altioribus studiis in patriâ confectis, Petrus unà cum fratre Adriano (de quo plura sequuntur) Gallias lustravit, ibique simul juris utriusque laureâ donati, Roterodamum reduces, in urbe patriâ novum Oratorium condere meditabantur. Sed cùm eorum studium primoribus cleri hollandici non probaretur, dotes suas alibi impensuri in Germaniam profecti sunt, ibique summos dein Ecclesiæ honores assecuti. Ac primò quidem hæserunt Dusseldorfii in aulâ Ducis Neoburgici, cui inprimis grati, plures ex proceribus ejus è lutheranâ hæresi ad fidem catholicam reduxerunt.

Petrus potiorem ætatis suæ partem transegit Moguntiæ, Ecclesiarum ibidem Collegiatarum S. Petri et Victoris canonicus. Anno 1658, à Joanne Philippo de Schonborn, archiepiscopo electore Moguntino, assumptus in Suffraganeum, titulo Mysiensis episcopi consecratur, atque anno 1659, Collegiatæ D. Petri Decanus installatur. Hinc anno 1669, fratre Adriano Suffraganeo Coloniensi, rebus humanis erepto, Coloniam ab archiepiscopo electore, Maximiliano Henrico Bavaro, vocatus est, illi ut succederet. Undè tùm vicarii, quæ Moguntiæ gessit munia, tùm beneficia quæ ibi consecutus erat ecclesiastica, anno sequente dimisit, factus Suffraganeus Coloniensis, Ecclesiæque illius metropolitanæ canonicus presbyter capitularis. Vitâ functus est Coloniæ, die 21 decembris 1675, episcopatûs sui anno 17.

Adrianus, fratrum duorum natu major, in theologiæ ac SS. Patrum studio longè eminentior, totum penè vitæ studium, unà cum fratre, stabiliendis fidei catholicæ dogmatibus contrà hæreticorum calumnias, transegit.

Fixo tandem Coloniæ apud Ubios domicilio, metropolitanæ illìc Ecclesiæ canonicus presbyter ac capitularis, dein à principe electore Maximiliano Henrico Bavaro, assumptus in Suffraganeum, atque vicarium generalem in pontificalibus, anno 1661, episcopus Adrianopolitanus consecratur. Publicis etiam electoratûs Coloniensis negotiis admotus fuit Adrianus à Walenburch, tandem piis operibus, immortuus Coloniæ, die 11 septembris 1669, episcopatûs anno 8.

Porrò hi duo fratres, non infulis tantùm ac virtutibus, sed et eruditione theologicâ inclyti, cùm ab incunabulis inter Protestantes enutriti, controversis fidei dogmatibus incubuissent, in his quoque laudem anterioribus theologis catholicis facilè præripuerunt, sequacibus facem prætulerunt; à gravissimis ejusdem ævi theologis magnoperè commendati.

Elucubrationes eorum diversis temporibus editæ, primis Germaniæ inferioris principibus catholicis inscriptæ, nonnullæ etiam ad ipsorum petitionem exaratæ, duobus demùm voluminibus comprehensæ, prodierunt hoc titulo : *Tractatus generales de Controversiis fidei*, fol. 2 vol., Coloniæ Agrippinæ, apud Joan. Wilh. Friessem, anno 1669.

« Hæc duo volumina, inquit, Arnaldus, inter omnium eorum manus esse deberent, qui theolo-
« giæ dant operam. »

Opusculum prodiit Coloniæ, anno 1682, in-12.

Exstat epistola Petri à Walenburch, ad calcem operis Arnaldi, cui titulus: *Apologie pour les Catholiques*, etc., in quâ Petrus à Walenburch gratulatur Jacobo Roos, suo cognato, quòd ad Ecclesiam catholicam redierit.

DE CONTROVERSIIS

TRACTATUS GENERALES.

TRACTATUS PRIMUS.

EXAMEN PRINCIPIORUM FIDEI.

INTRODUCTIO.

Principium est positio immediata, quâ non est altera prior. Sic dicimus : *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est,* Hebr. 6, 11; et : Deo affirmanti assentiendum est.

Tenent Protestantes per modum principii : 1° Solam Scripturam sufficere ad probandos articulos fidei. 2° Dari veram interpretationem Scripturæ ad probandam fidem. Catholici tenent unum esse solum principium fidei : Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum.

Commune principium est : Doctrinam christianam primorum seculorum, quæ in libris sanctorum Patrum et antiquorum conciliorum reperitur, esse incorruptam, saltem quoad articulos necessarios.

EXAMEN PRIMUM.

§ 1. Protestantes docent : *Articulos necessarios ex solâ Scripturâ esse probandos.*

Docent hoc Reformati in Conf. Belg. *art.* 7. Angl. poster. *art.* 6 *et* 20. Idem docent Lutherani in Conf. Wirtemb. *art.* 30. Bohem. *cap.* 1. Utrique idem statuunt de articulis morum. (Conf. Gall. *art.* 5. Belg. *art.* 7. Bohem. *cap.* 1.)

§ 2. *Quomodò Protestantes doceant : Articulos necessarios esse in S. Scripturâ.*

Volunt Protestantes necessarios articulos fidei et morum, perfectissimo modo, clarè et perspicuè contineri in S. Scripturâ. Ità Confes. Helvet. poster. *art.* 1. pr. *art.* 1. Belg. *art.* 7. Bohem. *cap.* 1. Wirtemb. *art.* 3. — Per istam doctrinam excludunt se Protestantes à consequentiis : nam qui manifesta promittit, non habet interpretationes ad quas confugiat : et illa continentur in Scripturâ perfectiùs et exactiùs, quæ terminis expressis, vel æquivalentibus in eâ leguntur, quàm quæ per solam consequentiam deducuntur.

§ 3. *Ex primo Protestantium principio præcludi viam ad omnes controversias.*

Petimus à Protestantibus quinam sint articuli necessarii fidei et morum? Indagavimus publicam eorum ex Confessionibus, privatam ex doctoribus sententiam : et eam invenimus dissonantiam, quam tractatu separato exhibuimus. — Hinc concludimus, nisi certò statuerit Ecclesia Lutherana vel Reformata, quinam sint articuli necessarii, probaveritque eos esse necessarios, nullius momenti habendam esse ipsorum promissionem de sufficientiâ solius S. Scripturæ ad probandos articulos necessarios.

§ 4. *Ex primo Protestantium principio præcludi viam ad singulas controversias.*

In omni controversiâ particulari primùm indagandum est, an agatur de articulo necessario; nam divisio in Ecclesiâ facienda non est, nisi propter errorem in articulo necessario. — Quæratur de communione sub utrâque specie. Doceant Lutherani : Ex sententiâ Ecclesiæ suæ, eum articulum esse necessarium. Et quomodò hoc præstabunt? Calixtus Lutheranus asserit eum articulum non esse simpliciter necessarium. (Resp. ad Theol. Mogunt. num. 26.) — Ergò ipsi Lutherani præcludunt sibi viam ad hanc controversiam, non valentes docere de sententiâ Ecclesiæ suæ. Idem obtinet in omnibus ferè controversiis, quas contrà Catholicos movent Lutherani et Reformati.

§ 5. *Ex primo principio Protestantium destrui omnes controversias.*

Docent Protestantes omnes articulos neces-

sarios probari ex solâ Scripturâ. Ostendant ergò ex S. Scripturâ quinam sint articuli necessarii; ubi ipsa dicat hos esse articulos necessarios, eosque sufficere. Sed id non præstant. Quomodò ipsorum Ecclesia est vera, quæ hìc nihil certi habet? Quomodò ullam controversiam Catholicis movebunt legitimè, nescientes, an ob errorem in articulo necessario ab eâ recesserint?

§ 6. *Ex primo principio Protestantium destrui singulas controversias.*

Ponatur controversia : An infantes fidelium salventur sine baptismo? Reformati affirmant, Catholici negeant. Petimus à Reformatis (idem est in aliis particularibus controversiis, etiam cum Lutheranis) ubi Scriptura dicat eum articulum esse necessarium? Non petimus an ille articulus possit probari ex Scripturâ : non petimus an sit verus, vel falsus; sed illud urgemus : Ubi legatur in Scripturâ eum articulum esse necessarium?

Transeuntes autem de controversiâ in controversiam, quæ nobis est cum Lutheranis et Reformatis, petentesque an Scriptura dicat hunc, vel illum articulum esse necessarium, inveniemus omnes particulares controversias tolli, et Protestantes nullum allegare posse, propter quem ab unitate Ecclesiæ catholicæ recesserint.

§ 7. *Ex primo Protestantium principio præcludi viam, et destrui omnes et singulas controversias, quas terminis negativis proponunt.*

Docent Protestantes : Non esse invocandos sanctos; non esse Purgatorium. Petimus : vel positivè *creditis* illos articulos; vel tantùm *non creditis*. Si posterius, non erunt articuli necessarii; quia, secundùm vos, omnia necessaria docentur clarè et evidenter in Scripturâ, atque ea sunt positivè credenda. Sin prius, petimus an credatis eos articulos esse necessarios? Sententiam Ecclesiæ vestræ proferre non potestis. Idemque erit de aliis articulis.—Si rursùm petamus ut doceatis ex Scripturâ vestros articulos negativos esse veros et necessarios; nihil invenietis quod proferatis.

§ 8. *Protestantes suâ praxi subvertere suam doctrinam.*

De aliquali unitate inter Lutheranos et Reformatos, vel prætensa, vel inita, videri potest synodus Delphensis (in synod. Dordrecht. sess. 26, pag. 98. Corranus, apud Bor., lib. 3 Histor. Synod. Sendum, die 14 Apr. 1570). Quæque pars suæ inhæsit Confessioni. Sed ubi Scriptura determinavit eos solos articulos esse necessarios, in quibus vestræ Confessiones conveniunt? ubi determinavit articulos, inter vos controversos, non esse necessarios? ubi determinavit articulos inter Protestantes et Catholicos in controversiam tractos, esse magis necessarios, quàm inter ipsos Protestantes controversos?

Reformati, in synodo nationali Carentonicâ, anno 1631, decreverunt in hæc verba : « Cùm « Ecclesiæ Confessionis Augustanæ conveniant « cum aliis Reformatis in principiis et punctis « fundamentalibus religionis, statuit synodus « fideles dictæ Confessionis posse, nullâ præ« missâ abjuratione opinionum quas tenent « contrariarum fidei dictarum Ecclesiarum no« strarum, admitti ad cœnam. » Hìc nulla adest S. Scripturæ auctoritas; ubi tamen oportebat magnoperè. Ità nullam possunt assignare justam causam, cur à Catholicâ communione recesserint, postquàm Lutheranos, suo judicio errantes, censuerunt ad cœnam suam esse admittendos; neque enim possunt ostendere, se graviori fundamento à Catholicâ communione abstinuisse.

EXAMEN SECUNDUM.

De secundo Protestantium principio : *Dari veram Scripturæ interpretationem ad probandam fidem.*

§ 1. *De interprete S. Scripturæ, et judice controversiarum.*

Primò agendum de interprete S. Scripturæ. Quandò Protestantes S. Scripturam judicem nominant controversiarum, intelligunt Deum per Scripturas loquentem, Spiritum sanctum per Scripturas pronuntiantem; ità ut Scriptura sit vox judicis supremi. (Vide Conf. Helv. post., art. 2. Scot. art. 18. Wirtemb. art. de Script.)

Catholici fatentur eo sensu Scripturam posse dici judicem; sicut aliquandò leges imperatorum dicuntur lites decidere et dijudicare. Cùm tamen leges non sint propriè judices, sed regula et norma, seu mensura secundùm quam judicatur. Et hanc rem ex jure civili appositè notavit Cujacius, dicens : « Prætorem esse legem « loquentem, legem autem mutum prætorem. » Itaque nisi sit instituenda de nomine quæstio, Protestantes per judicem, normam, regulam, et mensuram idem intelligunt, uti videri potest Conf. Gall. art. 4 et 5. Belg. art. 7. Meisn. in Præm. Phil. Sobr.

Neque nos negamus Scripturam esse normam

et regulam decidendarum controversiarum fidei. Sed quia Protestantes volunt Scripturam *solam* esse normam et regulam fidei, indè quæritur 1° an Scriptura contineat omnes articulos necessarios et revelatos? quod tractabimus, agentes de Testimoniis, seu Traditionibus. 2° An præter Scripturam detur infallibilis judex controversiarum fidei? Ubi non quæritur an Ecclesia sit judex? id enim fatetur Conf. Wirtemb. de Eccl. Bohæm. cap. 1. Helv. pr. art. 15. Angl. pr. art. 20. Non etiam quæritur an Ecclesia sit infallibilis judex controversiarum, quoad articulos necessarios? quia hoc fatentur Protestantes, et eo ipso totam causam nobis tradunt. Ità igitur est quæstio : An Ecclesia sit infallibilis judex controversiarum ex dono Spiritûs sancti, et promissione Christi, sine ullâ restrictione ad articulos, sive omnibus necessarios, sive non omnibus necessarios? et hoc pertinet ad materiam de Ecclesiâ.

Diximus de Scripturâ et Ecclesiâ ; sequuntur concilia, quibus Protestantes non eripiunt interpretationem verbi Dei; sed dicunt conciliorum definitiones amplectendas, quatenùs non dissentiunt à Scripturâ. (Conf. Helv. poster. art. Angl.. pr. art. 21. Scot. art. 20. Wirtemb. de Concil). Hoc autem resolvitur per quæstiones de Traditionibus, et Ecclesiæ infallibilitate.

Quid statuendum sit de antiquorum Patrum interpretationibus et primorum seculorum conciliis, dicemus in Examine 4, quod est principii communis.

§ 2. *De interpretatione S. Scripturæ.*

Docent Protestantes : Dari veram interpretationem Scripturæ ad probandam fidem. Ubi observandum dari multas interpretationes veras et bonas; quæ tamen non sufficiunt ad probandum articulum fidei, qui non tantùm debet esse verus, sed etiam revelatus. Eum in finem promiserunt *interpretationem Scripturæ per Scripturam.*

Possemus totam hanc materiam, ex ratione unitatis et charitatis ecclesiasticæ, facilè resolvere : quandoquidem Conf. Helv. poster. docet : « Illam duntaxat Scripturæ interpretationem pro orthodoxâ et genuinâ agnoscimus, quæ cum regulâ fidei et charitatis congruit. » Nam quæ est Protestantium interpretatio, quæ conveniat *cum regulâ fidei?* Si ipsorum sententias spectemus, facit in articulis necessariis discordia, ut nihil certi habeant, adeòque nec regulam fidei, cui subjiciantur singuli. Nobis regula fidei est, *verbum Dei ab Ecclesiâ propositum;* à quo recessêre Protestantes, Ecclesiam gravissimorum errorum accusantes. Quæ potest etiam esse Protestantium interpretatio, congruens cum *regulâ charitatis?* Hæc enim non reperitur, nisi in integritate unitatis, quam nefando schismate diruperunt. Quascumque igitur adferunt interpretationes, eæ non conveniunt cum regulâ fidei et charitatis ; non sunt agnoscendæ ut orthodoxæ et genuinæ. Non tamen hoc, licèt solido fundamento examen ulteriùs declinamus. Veniamus ad particularia.

§ 3. *Quotuplex sit quæstio theologica seu fidei ?*

Ponatur hæc quæstio : *An Deus sit?* Potest ea considerari ut vera, ut cognita lumine naturali, ut cognita supernaturali revelatione. In ratione veræ, habet se indifferenter ad omnes scientias. Quatenùs cognita est lumine naturali, et per rationem, pertinet ad philosophiam. Quatenùs cognita est supernaturali revelatione, pertinet ad theologiam. Ratio est, quia conclusiones, in se consideratæ, possunt se habere *ut materiale* ad diversas scientias. Si per unum tantùm medium, v. g., naturale, cognoscuntur, pertinebunt ad unam solam scientiam naturalem. Sin cognoscantur per unum solum medium supernaturale, pertinebunt ad unam solam scientiam supernaturalem. Tandem, si cognoscantur medio naturali et supernaturali, pertinebunt ad scientiam naturalem et supernaturalem. Quia ratio et principium cognoscendi conclusionem, habet se *ut objectum formale,* seu ratio formalis objectiva; à quâ ad hanc vel illam, ad unam vel plures scientias pertineat ; ut communiter docent theologi. — Hinc sequitur esse quasdam quæstiones theologicas et fidei, quæ sub unâ tantùm ratione formali, scilicet revelatione supernaturali, considerari possunt; seu, in quibus unio extremorum nonnisi à proprio aliquo theologiæ principio dependet; quales sunt omnes, quæ fidei mysteria concernunt, quæque ex hoc capite merè theologicæ vocari possunt. Quasdam verò sub diversâ ratione formali considerari ; et tàm ex philosophiæ, quàm theologiæ principiis deduci posse : undè quibusdam dicuntur quæstiones mixtæ, seu mediæ ; quòd tàm ad philosophiam, quàm ad theologiam pertineant. — Cùm agimus de quæstione theologicâ, non distinguimus inter necessariam, seu fundamentalem, et non necessariam : quia utræque considerantur, ut cognoscibiles revelatione supernaturali.

§ 4. *Quomodò dictæ quæstiones sint probandæ?*

Quæstiones, quæ tantùm cognoscuntur per revelationem supernaturalem, non possunt probari ex principio rationis, seu medio naturali; quia ratione unionis prædicati cum subjecto, tantùm dependent à medio, seu principio supernaturali; et si eædem quæstiones probari possent medio ex ratione petito, necessariò sequeretur, vel quòd in iis ratio unionis prædicati cum subjecto, etiam à medio ex ratione petito dependeret; vel quòd quæstio aliqua possit mèdio confirmari, à quo unio extremorum non dependet, quod contradictorium est.

Atque hinc rectè observat Canus post S. Thomam, eos esse fidei inimicos, religionique nostræ etiam noxios, qui ea, quæ tantùm ex revelatione supernaturali cognoscuntur, naturæ rationibus conantur ostendere. Si enim quæ argumenta similibus probandis afferuntur. congruentia illa esse, non evidentia, probabilia, non necessaria, suadere, non cogere; adducere, non evincere. (Vide Canum, *lib.* 12, *cap.* 12.)

Aliæ autem quæstiones, quæ non sunt merè theologicæ, sed per naturale lumen attingi possunt, quandò sunt etiam à Deo supernaturaliter revelatæ, possunt tùm ex principio rationis, tùm medio supernaturali probari. — In his tamen observandum est, quandò proponitur quæstio fidei, quæ etiam naturali lumine cognosci potest, incipiendum esse à probatione per medium supernaturale : neque enim primariò quæritur, an secundùm rationem et philosophiam conclusio sit vera; sed an sit à Deo supernaturaliter revelata. His præmissis, videamus quales probationes judicent Protestantes adducendas in probationem fidei, earumque vim examinemus.

§ 5. *Reformati docent* 1° *propositiones universales à ratione, quoad materiale, esse in Scripturâ.*

Reformati, promittentes explicationem Scripturæ per Scripturam, non paucas propositiones, à ratione petitas, tribuunt ipsi Scripturæ; ut videantur medio, ex Scripturâ petito, confirmare conclusiones fidei. De his audiendus Vedelius, *lib.* 1, *cap.* 12, Reformatorum sententiam proponens. — Docet, ad probandam conclusionem fidei, posse sumi unam propositionem Scripturæ, et alteram rationis : undè sequatur conclusio theologica. Et tunc præmissam rationis non habendam pro philosophicâ, sed theologicâ; quia licèt, non quoad formale, saltem quoad materiale, in Scripturâ continetur. Dicunt, v. g., Reformati : Omne corpus naturale est in loco; Christi corpus est naturale : Ergò Christi corpus est in loco. Ubi major propositio, quoad materiale, est in Scripturâ; quæ hinc, indè de corporibus naturalibus loquitur, et nulla alia corpora agnoscit vel proponit, quàm quæ in loco sunt, ut ex inductione apparet.

Resp. Materiale dicitur hic in ordine ad voces, tanquàm ad signa; sic quoad materiale, illud in Scripturâ à quibusdam dicitur contineri, quod per bonam consequentiam ex Scripturâ deducitur; quoad formale, quod etiam quantùm ad ipsas voces, vel saltem æquivalentes, in Scripturâ exstat. Sed non ideò propositio universalis est supernaturaliter revelata, quia de multis particularibus in Scripturâ fit mentio : nam à multis particularibus ad universale non obtinet consequentia. Valet sequela ab unâ indefinitâ propositione ad universalem; quandò in indefinitâ enuntiatur prædicatum essentiale de essentiâ, vel proprietas logica de essentiâ, quia prædicatum essentiale non potest non convenire essentiæ, et proprietas logica est convertibilis cum essentiâ. Verùm, si propositiones indefinitæ enuntient tantùm proprietatem physicam de subjecto, qualis illa Vedelii est : *Omne corpus naturale est in loco;* tunc non licet indè per inductionem formare conclusionem universalem, quæ habeat majorem certitudinem, quàm physicam.

Ubi advertendum dari 1° propositiones absolutè necessarias, v. g., ex metaphysicâ : *Quilibet est, vel non est;* et ex logicâ : *Omnis homo est animal; omnis homo est rationalis; omne animal est corpus.* Sunt enim hæ propositiones ità necessariæ, ut repugnet instantiam ullibi dari, quâ subvertantur. Dari 2ª propositiones, non absolutè, sed physicè necessarias, seu intuitu causarum secundarum, v. g.: *Omnis ignis urit; omne grave tendit deorsùm.* Potest enim Deus facere, ut ignis non urat, et grave non deorsùm, sed sursùm feratur. Et licèt non daretur instantia, quòd Deus hoc aliquandò fecisset; nullus tamen dubitaret an Deus hoc posset facere. Si quis diceret : *Ignis naturâ suâ cupit urere; grave naturâ suâ cupit tendere deorsùm,* enuntiaret proprietatem logicam de essentiâ, et absolutè necessariam. Verùm, si quis dicat : *Ignis urit; grave tendit deorsùm,* enuntiat proprietatem physicam de subjecto, consistentem in operatione causæ secundæ; quæ operatio cùm sit distincta ab essentiâ et proprietate logicâ, sine dubio impediri potest per potentiam divinam. Imò ipsa Scriptura habet varias propositiones universales, quæ sunt tantùm

physicè necessariæ, v. g. : *Omnis arbor bona bonos fructus facit*, Matth. 7, 17. Quis enim dubitat an Deus hoc possit impedire? Interim ea propositio, prout in Scripturâ est, est supernaturaliter revelata ; et infallibiliter verum est *omnem arborem bonam, necessitate physicâ, bonos fructus facere.* — Ità propositio Vedelii : *Omne corpus naturale est in loco,* non est absolutè necessaria tùm quia, *esse in loco,* non est prædicatum essentiale, vel proprietas logica corporis naturalis ; tùm quia ejus oppositum non involvit contradictionem. Si ergò vellet propositiones, physicè tantùm necessarias, esse revelatas, quoad physicam necessitatem, suamque propositionem inter eas haberet ; recta esset ejus sententia, sed nihil concluderet.

Nulla igitur propositio universalis, quæ per inductionem ex Scripturâ deduci potest, habenda est absolutè necessaria ; nisi de ejus absolutâ necessitate evidenter constet. Et si non evidenter constet de absolutâ necessitate, talis propositio est habenda, ut tantùm physicè necessaria. Per inductionem, v. g., Vedelianam, ex Scripturâ desumptam, prodit hæc universalis : *Omnis natura humana singularis subsistit subsistentiâ propriâ, et est persona.* Nam Scriptura hinc, indè de naturis humanis singularibus mentionem facit, nec alias agnoscit vel proponit, quàm quæ subsistunt subsistentiâ propriâ, et sunt personæ.

Si respondeat Vedelius Photinianis, qui prædictâ universali propositione abutuntur, dari in Scripturâ instantiam, *ubi in unâ Christi personâ duæ realiter distinctæ naturæ sint,* nos similiter respondemus dari in Scripturâ instantiam, *ubi in SS. Eucharistiâ corpus Christi realiter in pluribus locis sit præsens.* Neque regerere potest Vedelius nos ità petere principium ; quia idem dicent Vedelio Photiniani. Nec absurdum est aliquid, de quo controvertitur, instantiæ loco adhiberi, quandò præter illud non datur aliud, quod ab universali propositione excipi potest.

In formâ dicimus ad argumentum Vedelii, majorem illam : *Omne corpus naturale est in loco,* non esse revelatam, tanquàm absolutè necessariam ; neque per inductionem, ut absolutè necessariam, probari ex Scripturâ.

§ 6. *Reformati docent 2° propositiones à ratione, esse tantùm instrumenta, non principia.*

Vedelius suum principium explicat 2°, quòd propositiones à ratione, cùm in argumento theologico alterutrius præmissæ loco adhibentur, non se habeant in ordine ad conclusionem theologicam, ut tanquàm *principium* probent *veritatem sententiarum ;* sed ut tanquàm *instrumentum* ostendant veritatem connexionum.

Resp. Nos hìc non agere de principiis formalibus, quæ modum argumentandi concernunt, quæque *formalia* principia vocari possunt ; quia certum est hæc tantùm ut instrumenta concurrere ad conclusionem ; nec sententiarum, sed connexionum tantùm veritatem concernere. Agimus de principiis materialibus, quæ præmissæ locum habent.

Vedelius accepit vocem *instrumenti,* pro eo, quod intellectui ad hoc duntaxat inservit, ut ex materialibus principiis syllogismum extruere et conclusionem inferre possit, quo modo instrumenti vox materiæ syllogismi opponitur, et formalibus tantùm principiis congruit ; variis enim locis opponit propositionem rationis medio termino ex Scripturâ desumpto.

Vedelius utitur principiis rationis, non tantùm ut instrumentis, sed ut principiis materialibus conclusionum fidei. Reformati nequeunt diffiteri se uti propositionibus rationis loco majoris in principali syllogismo, ut vidimus. Major autem propositio, sive ea ex Scripturâ, sive ex ratione petita sit, materiale conclusionis principium est. Si major propositio esset Scripturæ, minor rationis, concederet Vedelius conclusionem à tali majore dependere, ut à solo instrumento formali. Cur ergò diversum statuit, si propositio rationis obtineat locum majoris? Si utraque præmissa esset rationis, vel utraque supernaturaliter revelata, conclusio ab utrâque dependeret, tanquàm à principio materiali. Undè igitur illa differentia, si altera sit rationis, altera supernaturaliter revelata? Conclusio sequitur, quia præmissæ secundùm figuram et modum rectè dispositæ sunt ; quòd autem illarum utraque, vel alterutra naturaliter nota est, id non pertinet simpliciter ad esse conclusionis, de quo hìc agitur, sed facit conclusionem dici, vel naturaliter notam, si dependet à præmissis naturaliter notis ; vel theologicam, si dependet ab unâ præmissâ rationis, alterâ supernaturaliter revelatâ.

Undè *veritas connexionum* in syllogimo pendet à principiis formalibus syllogismi : veritas sententiæ per consequentiam deductæ pendet ab utrâque præmissarum, sive sint rationis, sive alterutra illarum supernaturaliter revelata. Nec Vedelius in philosophiâ aliud evincet, nec in theologiâ. Sic enim dicitur communiter consequentiam esse bonam, quandò forma syllogismi est bona ; dicitur consequens esse verum,

quandò conclusio, quoad materiam, benè sequitur ex præmissis. Si autem consideretur consequens, non ut consequens, sed ut propositio independens, tunc veritas, vel falsitas desumitur ex conformitate, vel difformitate cum objecto.

§ 7. *Reformati docent 3° se adhibere principia rationis secundùm ductum Scripturæ.*

Dicunt Reformati se utendo principiis rationis, sequi exemplum Christi, qui, Luc. 24, per experientiam sensuum probavit discipulis suis se habere verum corpus. Et ità Reformatos probare per experientiam sensuum in Eucharistiâ non esse verum corpus; v. g. : *Omne corpus naturale, ubi est præsens, sub sensum cadit; Christi corpus est corpus naturale : ergò.* Resp. De minore non est dubium. Sed negamus majorem esse absolutæ necessitatis. Sic possunt dicere Photiniani se secundùm ductum Scripturæ, principia sua ad controversiam, quæ est de dualitate personarum in Christo, applicare. Nam etiam illorum minor est in Scripturâ; v. g. : *Omnis natura humana singularis, est persona; Christi natura humana est natura humana singularis : ergò.* Quæ hìc est differentia inter Reformatos et Photinianos? Instant Reformati : « De quo Christus testatur, quòd verum « et naturale corpus sit, de eo in fidei con- « troversiis non possumus aliter loqui, quàm « corporis natura jubet; atqui de suo corpore « Christus testatur, quòd sit verum et natu- « rale corpus : ergò. » Et consequenter dicendum non est Christum esse præsentem, ubi nec videtur, nec tangitur. — Resp. Major non est absolutè necessaria. Indè enim sequeretur propositiones physicè tantùm necessarias, majoris loco adhiberi posse. Et quis sanus negabit, quòd per Dei potentiam fieri possit, ut aliquod verum corpus alicubi præsens sit, et salvâ manente ejus essentiâ, ab illo, cui præsens est, nec visu, nec tactu percipiatur. — Christus testatur suum corpus esse verum corpus, et naturale corpus; sed indè non sequitur, non alia de eo prædicata, quàm naturalia enuntianda esse; alioqui nihil supernaturale ei tribuendum esset, cùm corporis natura non jubeat, surpernaturalia corpori naturali tribuere.

Eodem modo dicent Photiniani : « De quo « Christus testatur, quòd verus homo sit, de « eo in fidei controversiis aliter loqui non pos- « sumus, quàm natura hominis jubet; atqui « de se testatur Christus, quòd verus homo sit : « ergò nec de eo aliter loqui possumus, quàm « hominis natura jubet. » Jam verò ea est hominis natura, ut nuspiam sine propriâ subsistentiâ, seu personalitate existat. Ergò nec Christi humana natura sine subsistentiâ, seu personalitate propriâ existit. Vides, lector, quò tandem hæc opinio Reformatorum deveniat.

§ 8. *Reformatos non stare promissis de interpretatione Scripturæ per Scripturam.*

Hactenùs ostendimus quomodò Reformati, promittentes interpretationem Scripturæ per Scripturam, quælibet argumenta philosophica nobis proponant; ostendentes, non tantùm inanem esse novam Vedelii philosophiam; sed etiam illa ponere, quæ viam parent ad subversionem plerorumque fidei mysteriorum. — Usi verò sumus (paucis mutatis et additis) argumentis, ipsisque verbis Joannis Musæi in Acad. Jen. Prof. Lutherani, quem cùm Reformati fratris loco habeant, futurum speramus, uti fraternam correctionem nec iniquè, nec gravatè accipiant.

§ 9. *Declaratio sententiæ Lutheranorum.*

Lutherani agentes de quæstionibus merè theologicis, eas intelligunt, *quæ in modo et entitate supernaturales sunt :* in modo supernaturales vocant, *cùm res, quæ revelatur, est ordinis naturalis, cognoscitur tamen per revelationem supernaturalem;* in entitate supernaturales, *quandò res non potest attingi per vires naturæ, cognoscitur tamen per revelationem supernaturalem.* — Ad probandas tales conclusiones, rectè dicunt, quandò una propositio est Scripturæ, non debere alteram tantùm esse probabilem, vel ut plurimùm veram. Rectè dicunt, non esse adhibendam propositionem rationis, quæ sit physicè tantùm necessaria. Rectè dicunt, non esse adhibendas alias propositiones rationis, quàm absolutè necessarias.

Observandum vocem *principium*, quatenùs significat integram propositionem, vel præmissam, sumi 1° vel generaliter pro principio materiali, ex quo conclusio dependet; quo sensu et major, et minor propositio est principium. Vel 2° specialiter, pro proprio conclusionis principio. Vel 3° pro eo, undè principia cujuscumque rei sumuntur; sicut ratio et philosophia est philosophicarum; Scriptura (sive sola, ut volunt Lutherani, sive cum verbo Dei tradito, ut volunt Catholici) theologicarum conclusionum principium appellatur.

His positis, dicit Musæus : « Quandò in ali- « quâ disciplinâ, cum principio proprio, aliud « diversis disciplinis commune principium ad

« conclusionis illationem concurrit, tunc illud « dicitur absolutè conclusionis principium, à « quo ipsa, tanquàm à principio disciplinæ pro- « prio, dependet. » Nos non negamus, quandò in argumento una propositio est Scripturæ, altera rationis evidentis et necessariæ, tunc speciale et proprium principium conclusionis theologicæ, esse propositionem Scripturæ : undè etiam conclusio habeat, quòd ad theologiam pertineat. Sicut vicissìm, contrà Reformatos, nobiscum tenet Musæus, in tali argumento, propositionem rationis esse principium materiale, et veram causam conclusionis.

Idem Musæus dicit ulteriùs, lib. 2, cap. 13, § 27 : « Sola Scriptura S. est genuinum et pro- « prium principium theologicarum conclusio- « num. » Ubi vox, principium, sumitur in tertiâ significatione declaratâ ; estque hic sensus, inquit Musæus : « Solam Scripturam S. « esse id, ex quo, tanquàm ex domicilio, propria « principia conclusionum theologicarum de- « sumenda sunt. » Nos etiam dicimus S. Scripturam, cum verbo Dei tradito, esse id solum, undè, tanquàm ex domicilio, propria principia conclusionum theologicarum desumenda sint. Et in his pax est cum Lutheranis.

§ 10. *Quæ sit difficultas cum Lutheranis, de interpretatione S. Scripturæ, et consequentiis.*

Refert Musæus, lib. 2, cap. 13, § 12, exortâ divisione ab Ecclesiâ catholicâ, judicâsse Protestantes non esse desumendas probationes fidei, ex *Traditione, decretis conciliorum,* etc., et promisisse se omnia probaturos ex solo verbo Dei. Sicut hoc tempore, ità etiam illo, tota controversia fuit de articulis, quos hæc, aut illa pars sustinebat esse fidei, quorumque contradictorium docebat esse errorem in fide. — Lutherani ergò promittentes se probaturos omnes suos articulos ex solâ Scripturâ, necessario intellexerunt se probaturos suas conclusiones sub ratione articuli fidei : ità ut contradictorium esset error in fide. Non examinamus hìc, an Lutherani, in materiis controversis adversùs Catholicos, habeant conclusiones, quæ sequantur ex unâ propositione Scripturæ, et alterâ rationis evidentis ac necessariæ ; sed an tales conclusiones sint fidei, et contradictorium error in fide. — Si Lutherani, promittentes *omnium dogmatum probationem ex solâ Scripturâ,* voluerunt adferre probationem, quæ ex utriusque partis sententiâ sufficeret probando articulo fidei, et cujus contradictorium esset error in fide ; laudabilis fuit promissio, procedens nimirùm à concessis ad concedenda. Sin autem cum Musæo dicas, Protestantes « ad « nihil aliud se obstrinxisse, nisi quòd velint « medium, seu principium proprium, ex solâ « Scripturâ depromere ; » nullius momenti erit illa promissio, quæ nihil adfert utrinque concessum. Neque enim catholica Ecclesia ejusmodi conclusiones acceptavit unquàm, ut sufficientes probando articulo fidei, ità ut contradictorium sit error in fide. An putârunt Catholicos adeò temerarios, ut dimitterent traditiones et auctoritatem conciliorum, et pro compensatione acceptarent probationem suo judicio insufficientem ? — Promissionem igitur Lutheranorum acceperunt Catholici, quatenùs apud Catholicos sufficiebat probando articulo fidei, hoc est, quatenùs fieret per terminos expressos, vel æquivalentes S. Scripturæ ; illud enim solùm, ex utriusque partis confessione, erat sufficiens. Et hoc est fundamentum Methodi Augustinianæ, uti benè advertit Musæus, de Convers. Hom. disp. 9, cap. 3, thes. 58.

§ 11. *Quas probationes admittant controversiæ terminis negativis propositæ.*

Difficultas in hoc consistit, quandò una pars contendentium sustinet affirmativè quæstionem propositam esse supernaturaliter revelatam, altera pars sustinet negativè eamdem quæstionem propositam esse falsam ; quænam probationes rectè à parte negante adduci possint. — Quæstiones, quæ in controversiam veniunt, si sint mixtæ, sicut earum veritas probari potest tùm ex verbo Dei, tùm ex ratione ; ità falsitas ostendi potest tùm ex verbo Dei, tùm ex ratione. Verùm quia quæstio mixta non defenditur, ut naturaliter nota, sed ut supernaturaliter revelata, incipiendum est à refutatione ex verbo Dei. — Sin autem defendatur quæstio, ut solo lumine supernaturali nota, tunc refutatio propriè non potest institui positivè ex solâ ratione. Cùm enim unio extremorum, v. g., in hâc quæstione : *Purgatorium est existens,* dependeat à solâ revelatione supernaturali, ex sententiâ defendentis et affirmantis ; non potest oppugnans suam negationem : *Purgatorium non existit,* probare ex solo lumine naturali, sed necessariò instituenda est confutatio ex verbo Dei, seu revelatione supernaturali. — Tunc autem, assumptâ unâ propositione Scripturæ, et alterâ rationis evidentis ac absolutè necessariæ, (si quæ talis daretur), benè sequeretur non esse revelatam affirmativam, v. g. : *Purgatorium est existens ;* non tamen sequeretur negativam, v. g. : *Purgatorium non existit,* esse supernaturali-

ter revelatam, uti in antecedentibus dictum.

§ 12. *Quas probationes promiserint Protestantes pro suis articulis negativis.*

Dicimus in Methodo Augustinianâ, juxtà Protestantes *reprobationem confutationemque* dogmatum et errorum omnium ex Scripturâ petendam esse, eosdemque docere Confessiones suas esse fundatas *in puro et expresso* verbo Dei. In Confessionibus autem suis promiscuè ponunt articulos affirmativos et negativos, eosque profitentur se credere. — Cùm igitur dicant se credere positivè articulos negativos, necesse est ut eos probent tanquàm supernaturaliter revelatos. Ut supernaturaliter revelatos probare non possunt, nisi terminis expressis, vel æquivalentibus S. Scripturæ; nam quæ per consequentiam derivatur probatio, non fit ex principio utrinque concesso.

EXAMEN TERTIUM.

De principio Catholico : Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum.

§ 1. *De Verbo Dei.*

Verbum Dei catholicum, seu toti Ecclesiæ commune, est nota sensum divinæ mentis hominibus per auctores canonicos manifestans.

Propositio 1. « Illud omne et solum est « Verbum Dei toti Ecclesiæ commune, quod « Deus revelavit per Prophetas, Apostolos et « auctores canonicos. » — Propositio 2. « Catholica Ecclesia nihil recipit ut verbum Dei, « quod Deus revelavit post tempora Apostolorum. » — Propositio 3. « Catholica Ecclesia « non credit, fide et catholicâ, ulla miracula, quæ evenerunt post tempora Apostolorum. »

§ 2. *De Verbo Dei scripto.*

Verbum Dei scriptum vocamus, quod à Deo revelatum est, et ab auctore canonico litteris consignatum.

Propositio 1. « Illud omne et verbum Dei « scriptum, quod in Scripturâ expressè legi« tur. » Hoc nullus negat. — Propositio 2. « Revelatâ propositione universali, etiam re« velatæ sunt formaliter omnes particulares « sub universali contentæ. » Admittimus, dicit Cocceius, disp. 27, n. 14. — Propositio 3. « Revelatâ quâcumque re, simul revelan« tur modi intrinseci ejusdem rei; » v. g., revelatâ sapientiâ divinâ, formaliter revelatur realitas et infinitas sapientiæ divinæ; et ratio est, quia nec realitas, nec infinitas sapientiæ divinæ affert quidditatem sive essentiam novam, distinctam formaliter à sapientiâ divinâ. — Propositio 4. « Revelato definito, revela« tur formaliter definitio, seu partes defini« tionis. » Regula bona, inquit Cocceius, disp. 27, thes. 15. — Propositio 5. « Re« velatâ definitione, formaliter revelatur de« finitum. » — Propositio 6. *Revelato toto physico, revelantur partes physicæ*, v. g., dùm revelatur quòd Christus sit homo, revelatur etiam quòd Christus habeat corpus et animam. — Propositio 7. « Revelatâ propositione inde« finitâ, quæ enuntiat prædicatum essentiale, « vel proprietatem logicam de subjecto, ea « æquivalet universali. » Hanc sine contradictione refert Cocceius, disp. 27, thes. 19. — Propositio 8. « Revelato uno correlativo« rum, etiam formaliter revelatum est alte« rum correlativum. » Non contradicit Cocceius, disp. 27, thes. 19. — Propositio 9. « Quidquid in Scripturis prædicatur de naturâ « singulari rationali, potest etiam formaliter « prædicari de supposito singulari, v. g.: « Dominum Deum tuum adorabis, » ubi mandatur adoratio Dei; et hæc revelatio formaliter identificatur supposito divino. Undè, licèt Scriptura non dicat expressè Spiritum S. esse adorandum, quia tamen dicit Spiritum S. esse Deum, quidquid prædicatur in Scripturâ de naturâ divinâ, formaliter identificatur Spiritui sancto, et de eo prædicari potest. Atque hinc contrà Lutheranos illud efficitur, Christum Dominum in SS. Eucharistiâ esse adorandum, quia licèt S. Scriptura id expressè non dicat, est tamen formaliter revelatum Deum esse adorandum; cùmque illud prædicatum conveniat naturæ divinæ, etiam convenit Christo in Eucharistiâ existenti, quem verum esse Deum nobiscum fatentur Lutherani. — Propositio 10. « Revelatâ in Scripturâ sacrâ « affirmatione unius contradictoriorum, con« trariorum, vel disparatorum, revelatur for« maliter negatio contradictoriorum, contra« riorum, vel disparatorum. » Et hoc valet in contradictoriis quoad necessitatem absolutam; in reliquis quoad necessitatem physicam. — Propositio 11. « Omnis exceptio formaliter « supponit regulam, » v. g., Scriptura dicit esse aliquod peccatum, quod non remittitur *in futuro seculo*, *Matth.* 11, 32, ubi supponitur formaliter aliqua peccata remitti in futuro seculo. — Propositio 12. « Revelato effectu, « etiam formaliter revelata est causa. » Effectus enim sine causâ perfectè cognosci nequit; et conceptus formalis effectûs involvit noti-

tiam causæ, propter quam res est. — Propositio 13. « Revelatâ actione causæ efficientis, « etiam formaliter revelatus est terminus, seu « effectus proprius ejus actionis. » Nam sicut effectus formaliter supponit causam, v. g., caro Christi supponit nativitatem, ità actio causæ efficientis importat effectum, v. g., nativitas Christi importat carnem Christi; et ea invicem sibi testimonium reddunt.

§ 3. *De consequentiis ex Scripturâ deductis.*

Propositio 1. « Nulla conclusio, quæ tantùm « deducitur ex unâ præmissarum, quæ est « Scripturæ, et ex alterâ rationis evidentis ac « necessariæ, est fidei catholicæ, sive illa con- « clusio consideretur, ut deducta ex præmis- « sis in formâ dispositis, sive consideretur in- « dependenter à formâ, sed tantùm ut virtua- « liter contenta in præmissâ revelatâ. » Hæc propositio nullum habet dubium apud Catholicos. Sunt enim doctores qui infirmant tales conclusiones esse fidei; sunt qui negant. Undè apud hos et illos certum est, eas non esse fidei catholicæ; sive non esse necesse ut omnes eas agnoscant pro revelatis. Atque ideò propositiones sic deductas nunquàm definit Ecclesia esse fidei; sed solùm decernit eas esse certas, et contrarium esse periculosum ac temerarium. — Propositio 2. « Lutherani « non possunt docere tales conclusiones esse « fidei catholicæ. » Probatur, quia Calixtus docet ob contradictorium talis conclusionis hominem non damnari. Ergò ex sententiâ Calixti, tales conclusiones non sunt fidei catholicæ; harum enim contradictorium semper damnat. Quid, quòd nullas tales conclusiones habeant Lutherani?

§ 4. *De Verbo Dei non scripto.*

Verbum Dei non scriptum vocamus, *quod à Deo revelatum est, sed à nullo auctore canonico litteris mandatum.* Talis erat doctrina Christi et Apostolorum, antequàm scriberetur novum Testamentum; et tales dicit Ecclesia catholica esse varios articulos, tàm fidei, quàm morum, qui per Apostolos quidem Ecclesiis insinuati sunt, non tamen ab auctoribus canonicis conscripti. De his agemus in tractatu *de Testimoniis seu Traditionibus.*

§ 5. *De Ecclesiâ, quæ proponit verbum Dei.*

Per Ecclesiam catholicam intelligimus, « omnes « nes Catholicos toto orbe diffusos; vel conci- « lium generale, cui præsidet, vel quod ap- « probat summus pontifex. »

Omnes fideles toto orbe diffusos rectè dici Ecclesiam, nemo negat. Concilium generale rectè dici Ecclesiam, vel non negabunt Protestantes, vel eis licebit vocare congregationem doctorum Ecclesiæ, quibus promisit Christus ut non errent. — Esse necessarium, ut sit Ecclesia proponens verbum Dei, agnoscit Melanchton, loc. comm. de Eccl. Calvin. lib. 4 Instit., cap. 11 § 4. Conf. Helv. poster. art. 1, 7, 18. Et S. August. in prolog. de Doctr. Christ. S. Iren. lib. 3, cap. 4. S. Hilar. in Matth. can. 13. — Itaque necesse est credere Verbo Dei per Ecclesiam proposito; modò nobis constet hanc Ecclesiam nec decipi, nec decipere.

§ 6. *Fideles antè et post concilium Tridentinum habuisse eamdem fidem.*

In conciliis generalibus frequenter factæ sunt novæ definitiones, seu propositiones articulorum fidei, v. g., baptismum extrà Ecclesiam collatum esse validum, nec iterandum; de quo S. Augustinus, lib. 1 contr. Crescon., cap. 32 : « Cùm inter episcopos anterioris « ætatis, quàm esse inciperet pars Donati, « ista quæstio fluctuaret, et varias haberet in- « ter se collegarum, salvâ unitate, senten- « tias, hoc per universam catholicam (concil. « Nicæn. can. 8), quæ toto orbe diffunditur, « observari placuit, quod tenemus. » Ecclesiæ propositio non facit ut aliquid incipiat esse revelatum, quod anteà non erat revelatum à Deo; sed facit ut omnibus et singulis possit constare, articulum, v. g., de validitate baptismi, extrà Ecclesiam collati, esse à Deo revelatum. Cùmque post eam definitionem omnes episcopi et doctores crederent eum articulum esse à Deo revelatum, non habuerunt diversam fidem ab iis, qui antè definitionem seu propositum Ecclesiæ contrariam sententiam, salvâ unitate, defendebant. Quia ratio formalis fidei, *auctoritas Dei revelantis*, ab utrisque æqualiter tenebatur, ut una et indivisibilis; eamque statuebant amplectendam juxtà propositionem Ecclesiæ, diversitate sententiarum manente circà solum materiale revelati; quia formale revelati tali materiali convenire, necdùm ipsis constabat. Si post definitionem Ecclesiæ esset diversitas sententiarum circà articulum ab Ecclesiâ propositum, ea diversitas non esset tantùm circà *materiale* fidei, sed etiam circà *formale;* quia constaret de formali revelatione, et negaretur verbum Dei ab Ecclesiâ propositum, essetque diversa fides.

Ità nullus hæreat in varietate sententiarum, quæ antè concilium Tridentinum inter Catholicos reperiebantur. Si enim maximi viri nihilominùs fuerunt Catholici, dicamus Protestantibus cum S. Augustino, lib. 2 de Bapt., cap. 14 : « Venite ad cathedram concordantem, quam Cyprianus non deseruit fluctuantem. » Consentit in hanc rem Haberkornius, Disp. Theol. contr. P. Rosenthal., thes. 24.

§ 7. *De propositione Ecclesiæ.*

Propositio 1. « Ecclesia proponit verbum « Dei per concilia generalia, confirmata à « summo Ecclesiæ totius Pastore, vel per summum Pastorem cum concilio generali. » Itaque asserimus verbum Dei proponi per Ecclesiam, id est, per pontificem cum concilio, vel per concilium cum pontifice ; in quo omnes Catholici conveniunt. Vide Bellarminum hoc modo loquentem, de Judic. Contr., lib. 3 de Verb. Dei. cap. 3. Tanner. Tom. 3, disp. 1, 9, 4, dub. 6, assert. 5.

Necessitatem propositionis docet Christus, Joan. 20, 22 : *Si non venissem et locutus fuissem eis, peccatum non haberent.* Requiritur enim, vel ut Christus immediatè per se loquatur, vel ut mediatè per Ecclesiam loquatur. Vide S. Augustinum, tract. 89 in Joan. Ad hoc pertinet textus, Matth. 10, 40 : *Qui recipit vos, me recipit.* Luc. 10, 16 : *Qui vos spernit, me spernit.* 2 Cor. 13, 3 : *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?* Ubi observandum Apostolos fuisse locutos ex immediatâ revelatione, Ecclesiam verò loqui citrà novam revelationem.

Propositio 2. « Longè verius est infallibilitatem pontificiæ definitionis et propositionis « non pendere à concilio generali; adeòque « pontificem etiam extrà concilium generale, « circà dubiam aliquam fidei quæstionem, infallibiliter definire (1). Hæc est longè communior et verior theologorum sententia. Probationem videre licet apud Tannerum, loc. cit. Canum, *toto lib.* 6.

Cæterum, ut ait Bellarminus, lib. 4 de Rom. Pont., cap. 2 : « Catholici omnes conveniunt Pontificem solum, vel cum suo particulari concilio aliquid in re dubiâ statuentem, sive errare possit, sive non, esse ab « omnibus fidelibus obedienter audiendum. » Propositio 3. « In disputatione contrà Protestantes, satis est, id quod apud omnes Catholicos in confesso, et de fide certum, atque adeò propriè contrà ipsos controversum « est, defendendum suscipere, pontificem nimirùm, si cum generali concilio aliquid « circà fidem definiat, errare in definiendo « non posse. » Ratio est, quia propositio secunda non est tàm certa atque prima, nec apud Catholicos usquequaquè extrà controversiam, imò inter ipsosmet Catholicos etiamnùm controversa. Ità expressè Tannerus, loco cit.

Sufficit, quod diximus ; et eum modum secutus est D. Veronius, tom. 3, lat. part. 5, in Galliâ; D. Nihusius., Wecher., num. 16, in Germaniâ; Velerianus Magn., Judic. de cathol. Reg. cred. lib. 5, cap, 3, ex Italiâ; et alii non pauci invenerunt utilem.

Propositio 4. *Concilia particularia, à summo Pontifice confirmata, in fide et moribus errare non possunt.* Hæc propositio confirmatur uti secunda, et non est tàm certa ac prima, quæ fide catholicâ tenenda est : ideòque illam nemo Catholicorum negat; hanc verò non desunt, qui negent. Vide Bellarm., lib. 2 de Conc. cap. 5. — Propositio 5. *Nullus articulus est fide catholicâ credendus, nisi proponatur universæ Ecclesiæ.* Ratio est, quia hoc solum est verè catholicum, quod ab omnibus est credendum. (Vide Bellarm., lib. 4, de Rom. Pontif., cap. 5.) — Propositio 6. « Articulus « fidei catholicæ innotescit per praxim uni« versalis Ecclesiæ. » Ratio est, quia universalis Ecclesia habet promissionem non errandi. — Propositio 7. « Nulla praxis universalis « Ecclesiæ est definitiva, nisi sufficienter con« stet de illâ praxi. » Ratio est, quia alioquin non haberetur ut sufficienter proponens. Ubi ergò non planè constat de eâ praxi, pacis studium observandum est, expectandaque vel generalis concilii definitio, vel decretum summi pontificis, uti dictum propositione 1 et 2. Quousque autem valeat praxis Ecclesiæ, vide Canum lib. 2, cap. 7, et lib. 4, cap. ult.

§ 8. *De articulis morum, ab Ecclesiâ catholicâ propositis.*

Propositio 1. « Dantur articuli morum, qui « ab Ecclesiâ catholicâ proponuntur, sive in ge« nerali concilio, sive per praxim universalis « Ecclesiæ, ut à Deo revelati. » Hoc nullus negat. — Propositio 2. « Omnes articuli morum, « ab Ecclesiâ catholicâ propositi, sunt liciti. » Nec enim probari potest illos contravenire ulli prohibitioni. — Propositio 3. « Credendum est

(1) Contrariam doctrinam tenet Ecclesia Gallicana, eique adhærendum est. Hæc animadversio sufficiat et pro cæteris locis in quibus occurrere posset Ultramontana doctrina.

« omnes articulos morum, ab Ecclesiâ catho-
« licâ propositos, esse licitos. » Probatur : *Ubi non est lex, nec prævaricatio, Rom.* 4, 15. Hoc, generaliter revelatum, est positivè credendum. Sub hâc universali continentur omnes particulares. Hinc, si non est lex prohibens invocationem sanctorum, venerationem reliquiarum, etc., credendum est invocationem sanctorum et venerationem reliquiarum esse licitam. Talis autem lex nulla est. — Propositio 4. « Cre-
« dendum est omnes articulos morum, ab Ec-
« clesiâ catholicâ propositos, esse utiles. » Probatur 1° : *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, Rom.* 8, 28. Et sub istâ universalitate omnes passiones continentur, atque utilitas designatur. 2° : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite*, 1 *Cor.* 10, 31. Item, 1 *Petr.* 4, 11 : *In omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum.* Utile autem esse, honorare Deum, testatur ipse Deus : *Quicumque honorificaverit me, glorificabo eum*, 1 *Reg.* 2, 30. — Propositio 5. « Credendum
« est ordinationes morum, ab Ecclesiâ catholi-
« câ constitutas, esse etiam præceptas ex insti-
« tutione divinâ. » Probatur 1° : *Omnia honestè et secundùm ordinem fiant in vobis*, 1 *Cor.* 14, 40. Quod cùm generaliter præceptum sit, etiam concernit omnes particulares ordinationes morum, vel pro honestate, vel pro debito ordine servitii divini. 2° : *Omnia ad ædificationem fiant*, 1 *Cor.* 14, 26. Ubi comprehendi particulares morum ordinationes, per se patet.

§ 9. *Ulterior declaratio ex sententiis Protestantium.*

Dicunt 1°, in ritibus, precibus publicis, et jejuniis particularium Ecclesiarum posse esse diversitatem.—Dicunt 2°, ritus et consuetudines ad alendam concordiam et obedientiam subditorum institutos, esse servandos, et eos, qui publicè transgrediuntur, peccare ob scandalum. — Dicunt, 3° traditiones et cæremonias ecclesiasticas, quæ cum verbo Dei non pugnant, et sunt auctoritate publicâ institutæ atque probatæ, non esse privato consilio, vel datâ operâ violandas. — In prædictis nulla est difficultas. Sed Protestantes volunt cultum Dei removendum esse à legibus humanis, neque putandum quòd Deus colatur earum observatione. Hoc negant Catholici; habemusque consentientem Zanchium, *lib.* 1 *de leg., tit. de Tradit.*, dari *cæremonias in cultu divino*, ab Ecclesiâ institutas. Conf. Bohem. dicentem : « Et
« festos dies Beatæ Virginis, ad Dei laudem et
« gloriam honorificè celebrant. » Conf. Helvet. poster., *art.* 24. At verò Conf. August. Apolog. dicit : « Apud adversarios canunt Psal-
« mos, non ut discant aut orent (contrarium
« est verum) sed cultûs causâ; quasi illud opus
« sit cultus. » Verùm si relata ad Deum oratio non sit cultus, quis supererit in Ecclesiâ cultus, nisi merè internus ?

Dicunt ea opera *propriè* dici cultum, quibus Deus pronuntiat se honore affici. Dicunt etiam adiaphora posse fieri ex fide, ità ut ea opera Deo placeant, alio tamen modo, quàm cultus propriè dictus. Sed sic erit quæstio de nomine; an, v. g., observatio jejunii ab Ecclesiâ instituti, sit cultus *propriè* dictus? Nonne legitur de Annâ, quòd erat *serviens* die ac nocte in jejuniis et obsecrationibus? ubi, fatente Bezâ, designatur cultus. Habemus mandatum, *Coloss.* 3, 17, ut omnia in nomen Domini Jesu Christi, et in gloriam Dei, 2 *Cor.* 10, 12, faciamus; ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, 1 *Petr.* 4, 11. Illane fiunt sine cultu?

Neque hìc obstat 1° : *Sine causâ colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum.* Loquitur enim eo loco Christus de mandatis verbo Dei contrariis. S. Chrysost., *Hom.* 52 *in Matth.* Vel Christus procedit comparativè, volens mandata Dei magis servari. S. Cyrill. Alexandr., *lib.* 3 *in cap.* 29 *Isa.* Hanc intelligentiam si Protestantes repudient, quomodò defendent suas cæremonias? Nonne sunt mandata hominum, et doctrinæ hominum, quæ cum scandalo non sunt negligendæ? Non obstat 2°, quòd cultus voluntarius (ità enim legunt *Coloss.* 2, 23) censeatur illicitus. Agitur enim de cultu, qui caput non tenet, et Angelorum religionem confingit. Talis voluntarius cultus est illicitus. Et quis dicat voluntariam abstinentiam ex se esse illicitam, aut ab Apostolo, eam alibi commendante, prohibitam? Quis dicat voluntariam indictorum ab Ecclesiâ jejuniorum observationem esse damnandam, cùm ipsi Protestantes merè voluntariam urgeant observationem? An propterea eorum jejunia sunt improbanda? Et tamen agitur dicto loco de abstinentiâ *secundùm præcepta et doctrinas hominum*; ut sciamus de iis præceptis agi, quibus à Deo abducuntur homines. — Non obstat : 5°, *Omne quod non est ex fide, peccatum est. Rom.* 14, 23. Qui autem aliquid Dei colendi causâ facit, nesciente vel dubitante conscientiâ, an Deus hoc modo coli velit, is non agit ex fide; quia ignorat, an hoc suum opus placeat Deo, an verò displiceat; et Deum contemnit, eò quòd facere aliquid audet, etiamsi Deo displiceat.

Resp. 1° : Nos esse certos ex fide, diximus, § 8, *suprà*. 2° Agit Apostolus de commestione, vultque credi (uti vobis placet) omnia esse munda; et hoc non credentem, peccare comedendo. Quid hoc contrà nos? Si requiritur fides ut non peccemus, quomodò vos docebitis, omnes actiones vestras ex fide descendere, nisi nobiscum idem statuatis? 3° Si quod ex fide est, peccatum non est, quomodò docetis omnia opera justiesse peccata?

§ 10. *De distinctione articulorum necessariorum.*

Articuli necessarii necessitate medii dicuntur, sine quibus creditis quòd nullus absolutè, secundùm legem Dei ordinariam, salvari potest. Ratio est, quia Deus ea statuit tanquàm media, sine quibus via æterna obtineri nequeat. — Articuli necessarii necessitate præcepti dicuntur, qui ex præcepto divino credi quidem debent, sed sine quibus aliqui absolutè salvari possunt, habitis scilicet necessariis necessitate medii; etsi reliqua invincibiliter ignorantur; et tales articuli sunt, qui concernunt sacramenta.

In sequenti paragrapho dicemus quinam sint articuli necessarii omnibus et singulis, vel necessitate præcepti. Nec enim putamus necesse ut hæc duo separemus, cùm inter Christianos (ubi sufficienter promulgatum est Evangelium Christi) ordinariè nullus reperiatur, cui ista non innotuerint.

§ 11. *Quinam articuli sint omnibus et singulis necessarii.*

Propositio 1. « Ex solâ Scripturâ sufficienter haberi nequit quinam sint articuli omnibus et singulis necessarii. » Probatur 1°, quia Protestantes legerunt Scripturam diligenter, et tamen hactenùs non invenerunt catalogum articulorum necessariorum, qui sufficienter ex solâ Scripturâ, sub illâ qualitate, probentur. 2°, Quia in statuendis articulis necessariis, nec Lutherani cum Lutheranis, nec Reformati cum Reformatis conveniunt. 3°, Quia nullum concilium, nullus doctor catholicus unquàm dixit ex solâ Scripturâ sufficienter probari quinam sint articuli necessarii. — Propositio 2. « Citrà traditionem verbi Dei non scripti, et testimonium Ecclesiæ, sciri nequit quinam sint articuli necessarii. » Probatur 1°, Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, non potest sufficienter sciri Scripturam esse divinam; et tamen hoc ipsum, juxtà Protestantes, antè omnia sciendum est. 2°, Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, nullus probare potest quinam articuli sint necessarii. 3°, Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, nullus cognoscere potest verum sensum articulorum necessariorum. Ergò non possunt sciri, sicut oportet. — Propositio 3. « Ex fide catholicâ certum est omnibus et singulis fidelibus proponi in Ecclesiâ catholicâ, quidquid est necessarium ad salutem. » Patet ex praxi universalis Ecclesiæ, dùm simplicibus proponit catechismos ordinarios; et semper tenuit iis comprehendi omnem doctrinam ad salutem necessariam : licèt pro varietate locorum ii catechismi plus minusve contineant. — Propositio 4. « Communis sententia Doctorum Catholicorum est, articulos omnibus et singulis necessarios ex præcepto divino, comprehendi Symbolo Apostolico, quoad fidem; et quoad mores spe divinâ roborandos, præcepto orationis; et eosdem charitate divinâ illustrandos, præceptis decalogi : demùm fide eorum Sacramentorum, quibus unusquisque juxtà conditionem suam debet uti. » Habet hæc sententia non exiguum fundamentum in ordinariis catechismis Ecclesiæ catholicæ, in quibus nihil prædictorum omitti solet. Quantùm ad articulos fidei, etiam simplices debent credere verba cum vero sensu; non quoad subtiliores, et magis proprios conceptus; sed quoad substantiam; v. g., rusticus credit Patrem esse Deum, Filium esse Deum, Spiritum sanctum esse Deum; et tamen non credit tres deos, sed unum Deum; nec requiritur ut rusticus intelligat distinctionem naturæ à personalitate. Quantùm ad articulos morum, quandò praxis est necessaria, ipsa cognitio, quæ propter praxim est, est etiam necessaria, quia omnes debent benè vivere; et in necessitatibus pro auxilio, certis etiam temporibus pro gratiarum actione ad Deum se convertere. Ideò Oratio et Decalogus sunt omnibus necessaria. Sacramentorum cognitio est magis, vel minùs necessaria, prout ipsa praxis est magis vel minùs necessaria.

In reliquis omnibus ignorantia non præjudicat saluti. Si tamen de reliquis sit definitio Ecclesiæ, nullus potest Verbo Dei per Ecclesiam proposito reluctari, sine præjudicio salutis. Hoc autem negativum est, ideòque semper obligat, *non contradicere*.

Propositio 5. *Reformati, Lutherani, etc. non conveniunt cum Catholicis in fide Symboli Apostolici.* Probatur 1. Catholici credentes *Ecclesiam,* intelligunt unam illam Ecclesiam, quæ communissimè dicitur Catholica, quamque

Protestantes vocant Pontificiam. Hic idem non credunt Protestantes. 2. Catholici credentes *Sanctam* Ecclesiam, intelligunt eam regi Spiritu Sancto, et ab eo duci in omnem veritatem, et numquàm errare in doctrinâ Fidei. Quid simile credunt Protestantes ? 3. Catholici credentes Ecclesiam Catholicam, intelligunt eam, juxtà promissiones divinas, in prædicatione Evangelii, in administratione sacramentorum, in professione fidei semper perseverantem. Nonne hìc vacillant Protestantes ?

Peti potest, an explicitè credendum sit 1. Animam esse immortalem, sine quo nihil crederemus de vitâ futurâ. 2. Peccatum originale, vel habenda cognitio peccati in genere, quod est fundamentum redemptionis. 3. Necessitas gratiæ ad justitiam obtinendam.

Resp. Sufficientem fidem eorum necessariam esse, non autem explicitam. Nam qui sperat vitam æternam, satis sibi credit animæ immortalitatem. Qui credit in Deum, ut justificatorem, satis sibi credit esse necessarium auxilium melius ad salutem, quamvis de hoc specialiter non cogitet. Et idem est de remissione peccatorum, etsi de peccato originali, sub proprio conceptu non cogitet.

§ 12. *Quot sint præcepta fidei.*

Propositio 1. « Datur præceptum interius « credendi. » Probatur : Hoc est mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi. 1. Joan. 3, 23. — Propositio 2 : « Datur præceptum interius non subtrahendi as« sensum veritati revelatæ. » Probatur : *Justus autem meus ex fide vivit. Quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ,* Hebr. 10, 38. *Qui non crediderit, condemnabitur,* Marc. 16, 16. — Propositio 3 : « Datur præceptum non negandi « exteriùs fidem. » Probatur : *Qui negaverit me coràm hominibus, negabo et ego eum coràm Patre meo, qui in cœlis est,* Matt. 10, 33. — Propositio 4 : « Datur præceptum aliquandò exte« riùs confitendi fidem. » Probatur : *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem,* Rom. 10, 10.

Quantùm ad præcepta morum, ea in Scripturis reperiri circà Decalogum, circà Orationem, circà Sacramenta omnibus necessaria, certum est; quæ tamen hìc non adducimus, quia nullam difficultatem habent, huic loco propriam.

§ 13. *De assensu catholico et resolutione fidei.*

Ut aliquis fide divinâ assentiatur verbo Dei, requiritur 1°, ut sit aliquod Verbum Dei, sive ut objectum, quod creditur, sit à Deo revelatum : *Cùm accepissetis à nobis verbum auditûs Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed (sicut verè est) Verbum Dei, qui operatur in vobis qui credidistis.* 1 Thess. 2, 13. Requiritur 2°, ut illud objectum sufficienter nobis proponatur : *Timuitque populus Dominum, et crediderunt Domino et Moysi servo ejus,* Exod. 14, 13. Crediderunt Domino revelanti, et Moysi, hoc est, per Moysen. Ità enim legitur de Joanne Baptistâ : *Ut omnes crederent per illum.*

Primi fideles, exortâ quæstione de legalibus, non habuerunt recursum ad Spiritum internum, licèt tunc primitiæ Spiritûs sancti abundantiore defluxu ad multos pervenirent; non ad solam Scripturam; sed ad ministerium ordinarium, ad illos, qui à Deo constituti erant rectores et pastores Ecclesiæ. Atque hìnc Apostolicum concilium propositam quæstionem definivit : *Visum est Spiritui sancto et nobis, Act.* 15, 28 ; hoc est, visum est Spiritui sancto per nos docenti. Neque dicendum putaverunt : Visum est Spiritui sancto per nos docenti. Neque dicendum putaverunt : Visum est Spiritui sancto et Scripturæ; aut : Visum est Spiritui sancto, et huic, aut illi revelanti ; sed : Visum est Spiritui sancto et *nobis,* in ministerio publico constitutis.

Requiritur 3°, ut veritas, quæ proponitur credenda, sit evidenter credibilis. Nobis autem fit talis, si consideremus notas veræ Ecclesiæ, promissionesque Ecclesiæ divinitùs factas, divinitùs præstitas. *Prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis,* Marc. 16, 20. Requiritur 4°, gratia interna Spiritûs sancti, sine quâ nemo potest credere sicut oportet. Probatur : *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum,* Joan. 6, 29. *Vobis donatum est pro Christo, non solùm ut in eum credatis,* etc., Philipp. 1, 29.

His positis, difficile non est determinare, in quid ultimatè resolvatur fides. Interrogatus quomodò pervenerit ad fidem, respondebit : Per docentem Ecclesiam. Iterùm interrogatus quomodò sciverit Ecclesiam catholicam esse audiendam, respondebit : Ex signis, seu notis veræ Ecclesiæ. Posteà interrogatus quid crediderit, respondebit : Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum. Tandem interrogatus cui crediderit, respondebit : Deo revelanti. Itaque ex parte objecti, veritas Dei revelantis est ratio formalis, in quam ultimatè resolvitur fides. Testimonium enim Ecclesiæ proponit, et manifestâ credibilitate docet objectum formale fidei. Ra-

tio rei creditæ, est revelatio divina ; ratio cognitionis nostræ, proximè movens, propositio Ecclesiæ ; illa prior est naturâ, hæc prior quoad nos ; illa posterior quoad nos, hæc posterior naturâ. — Verùm si quæratur de causâ, quæ generat fidem in mentibus nostris, nullum est dubium quin interna Spiritûs sancti gratia sit effectiva fidei. Atque ità neque Ecclesia, quæ plantat, est aliquid ; neque rationes moventes, quibus animus irrigatur, ut assensum præbeat docenti Ecclesiæ, sunt aliquid ; sed qui incrementum dat Deus, cujus opus et donum est, ut credamus.

§ 14. *De iis quæ requiruntur ad probandum articulum fidei.*

Hic diversitas est inter ea quæ requiruntur ad assensum fidei, et ea quæ requiruntur ad probationem fidei. Licèt enim requiratur gratia Spiritûs sancti, ut v. g., infidelis assentiatur fidei, non tamen requiritur infideli gratia Spiritûs sancti, ut infideli sufficienter proponatur et probetur veritas fidei. Imò qui probaturus est fidem, nihil roboris addit suo argumento, si alleget se habere Spiritum sanctum, nisi illud ipsum aliundè probaverit. — Ut probetur fides, requiritur 1°, verbum Dei : *Quomodò credent ei, quem non audierunt?* Rom. 10, 14. Et hoc apud omnes in confesso est. Requiritur 2°, ut sit, qui proponat verbum Dei : *Quomodò audient sine prædicante?* Ibid. Et de hoc etiam quod sciamus, nulla lis est, nisi fortè cum Enthusiastis, contrà quos hìc non agimus. 3°, Ut de fidelitate proponentis verbum Dei sufficienter constet. Si enim auctoritas proponentis vacillet, non poterit nobis sufficienter constare de verbo Dei quod proponitur. Hinc dicimus tria dicta requiri et sufficere. — Itaque probaturi fidem catholicam, antè omnia docemus esse Ecclesiam proponentem verbum Dei ; et ostendimus ejus auctoritatem fidelitatemque in proponendo. Hoc sufficienter præstito, nullum est dubium quin illud sit verbum Dei, quod ab Ecclesiâ proponitur ; nec quidquam superest, quod possit requiri ad probandam fidem.

§ 15. *De fide implicitâ.*

Superest ut non nihil dicamus de fide implicitâ, tùm ad præcedentium elucidationem, tùm ut occurramus opportunis quorumdam cavillationibus. Explicitè credere, est credere aliquid in seipso, ità ut illud sit proximum objectum in quod cadit assensus fidei. Implicitè credere, est credere in alio tantùm ; quia quod sic creditur, reverà non expressè cognoscitur, neque intellectus format proprium et distinctum conceptum propositionis, quæ implicitè tantùm credi dicitur, sed alterius in quâ ille continetur. — Fidem implicitam et virtualem esse, quandò creditur principium aliquod, simul cum conclusione quæ indè deduci potest, adeò certum est, ut nullus possit contradicere. Explicitè, v. g., credimus Christum esse verum hominem ; nonne simul implicitè et virtualiter credimus Christum esse visibilem? Qui credit Christum esse verum hominem immediatè attingit essentiam hominis, et essentia hominis est proximum objectum ejus assensûs ; visibilitas autem immediatè non attingitur. Sed quia sub ratione proprietatis, logicè immediatè fluit ab essentiâ, dicitur implicitè credi et attingi cum essentiâ explicitè creditâ, tanquàm conclusio in suo principio, undè et probari potest. Atque hâc ratione fides implicita est in intellectu. — Deindè, si quis credit uni articulo per Ecclesiam proposito, ob veritatem Dei revelantis, necessariò paratus est assentiri reliquis articulis, à Deo per Ecclesiam propositis. Ratio manifesta est ; si enim quis credit ob veritatem Dei revelantis, hæc ratio formalis assensûs extenditur ad omnia quæ Deus revelavit, et in omnibus est eadem, licèt objecta materialia sint diversa. Undè non potest aliquis fidelis judicare dictam rationem formalem nunc sequendam esse, nunc repudiandam ; sed si in uno articulo eam sequatur, necessariò judicat in omnibus sequendam esse ; atque ità paratus est credere quidquid Deus per Ecclesiam docet esse revelatum. Nam si quis unum credat, et alterum neget, cùm utrumque sit à Deo revelatum, talis est *proprio judicio condemnatus*. Et quomodò? quia credens unum, eo ipso approbat rationem formalem credendi circà omnia objecta materialia fidei. Quocircà, si neget unum materiale fidei, cùm in eo ipso inveniatur ratio formalis credendi, condemnatur priore judicio, quo uni veritati revelatæ assensum præbens, rationem formalem credendi circà omnia revelata probavit, et eam probando, contradictorium dissensum condemnavit. — Tandem dicimus aliquem implicitè credere per relationem ad alios explicitè credentes, Ecclesiam scilicet. Ità, qui credit quod Ecclesia credit, paratus est omnia amplectì, quæ Deus per Ecclesiam proposuit credenda. Et quia fide divinâ credit Ecclesiam regi à Spiritu sancto, necessariò paratus esse debet in nullo dissentire ab Ecclesiâ. Imò si exactè agendum est, catholicus credens Ecclesiam

omnes veritates fidei fideliter proponere, eo ipso formaliter credit et amplectitur omnes et singulas particulares veritates fidei ab Ecclesiâ propositas. Neque necesse est ut explicitam notitiam habeat omnium particularium veritatum fidei, ut verè et formaliter dicatur singulas credere. Sicut formaliter de omnibus et singulis hominibus dicit, est animal, qui dicit, omnis homo est animal ; licèt longè maximam hominum partem non noverit. Hoc tamen nihil impedit quominùs aliqua sint explicitè credenda ; de quorum necessitate actum est in præcedentibus.

EXAMEN QUARTUM.

De Principio communi. — *Doctrinam christianam primorum seculorum, quæ in libris SS. Patrum et antiquorum conciliorum reperitur, esse incorruptam, saltem quoad articulos saluti necessarios.*

§ 1. *Sententia partium.*

Concilium Tridentinum, sess. 4, statuit non esse permittendam interpretationem Scripturæ, *contrà unanimem consensum Patrum*. Ubi notandum interpretationem Scripturæ non tantùm eam improbari, quæ unanimi consensui Patrum Scripturam interpretantium contravenit, sed absolutè, quæ unanimi consensui Patrum est dissentanea. — Protestantes docent communiter SS. Patres primorum seculorum in articulis fidei necessariis non errâsse. Calvinus, Instit. lib. 4, 2, § 3, et lib. 4, cap. 8 ; Molin. *Défense de la foi,* lib. 2, art. 2; Du Plessis, *Préface du Mystère d'iniq.;* Hund. part. 1, c. 6, n. 71, part. 2, cap. 1, n. 18. — Eo non obstante, Reformati hanc legem ponunt : Ministri in concionibus *non allegabunt, nisi benè sobriè, scripta antiquorum doctorum.* Volunt ut in disputatione de fide *non detur locus scriptis antiquorum doctorum pro judicio et decisione causæ.* Iidem illi qui nolunt astringi consentientibus SS. Patrum testimoniis, volùnt omnes doctores et professores theologiæ *tractare Scripturam in omni puritate, juxtà analogiam fidei, et confessionis nostrarum Ecclesiarum Galliæ, quam signabunt, et disciplinæ ecclesiasticæ.* Vid. Discipl. Eccl. Mittelburg., art. 37. — Illi cupiunt tractari Scripturam juxtà analogiam fidei reformatæ ; nos juxtà analogiam fidei ab Apostolis usque ad hæc tempora continuatæ ; illi juxtà analogiam Confessionis Ecclesiarum Reformatarum Galliæ, nos juxtà analogiam Confessionum per unanimem consensum Patrum traditarum ; illi juxtà analogiam disciplinæ gallicæ recens fabricatæ ; nos juxtà analogiam conciliorum generalium. Hæc vestra libertas est quam deprædicatis ut ab obedientiâ catholicæ Ecclesiæ exempti, gravissimo servitutis jugo premamini, constricti catenis gallicæ Confessionis et disciplinæ ecclesiasticæ. An hoc est quod ingeminatis, SS. Patres subjectos debere manere Scripturis, ut omnia subjiciantur vestræ Confessioni et disciplinæ ecclesiasticæ ?

§ 2. *De consensu SS. Patrum in explicatione S. Scripturæ.*

S. Irenæus. lib. 4, cap, 63 : « Agnitio vera « est Apostolorum doctrina, et antiquus Ec« clesiæ status in universo mundo, et character « corporis Christi, secundùm successiones « episcoporum, quibus illi eam, quæ in uno« quoque loco est, Ecclesiam tradiderunt, quæ « pervenit usque ad nos, custodita sine fictione, « Scripturarum tractatione plenissima, neque « additamentum, neque ablationem recipiens, « et lectio sine falsificatione, et secundùm « Scripturas expositio legitima et diligens, et « sine periculo, et sine blasphemiâ, et præci« puum dilectionis munus, quod est pretiosius « quàm agnitio, gloriosius autem quàm pro« phetia, omnibus autem charismatibus super« eminentius. » S. Leo, epist., decr. 97, postquàm hæreticam, deindè catholicam proposuisset sententiam : et illam ex Scripturâ refutâsset, hanc confirmâsset, adducturus SS. Patrum Scripturam explicantium testimonia, sic præfatur : « Ut autem pietas tua cum « venerabilium Patrum prædicationibus nos « concordare cognoscat, aliquantas eorum sen« tentias huic credidi subjiciendas esse ser« moni. Quibus si digneris attendere recen« sitis, non aliud nos prædicare reperies, quàm « quod sancti Patres nostri toto orbe docue« runt ; nec quemquam ab illis, nisi solos im« pios hæreticos discrepare. » Theodoretus, dialog. 1, post adductos multos Patres Scripturam interpretantes, ità concludit : « Hi viri « fuerunt successores SS. Apostolorum, et « nonnullis usuvenit, ut sacrâ eorum et admi« rabili visione fruerentur. Plurimi autem « eorum martyrii coronis exornati sunt. Fasne « ergò tibi videtur blasphemiam et maledicam « linguam adversùs eos vibrare? »

§ 3. *De consensu SS. Patrum in rebus fidei et morum.*

Legitur in concilio Chalcedonensi : « Si ali« quos repererit de suis cordibus sinceritatem

« pietatis ejicientes, et ea quæ creduntur, « arte verborum in dubium perducentes, « præter expositionem SS. Patrum, væ illis ab « utrâque sententiâ, id est, Dei et imperatoris. » In eodem concilio, Dioscorus dixit: « Aut vultis fidem SS. Patrum innovare? Sancta synodus dixit: Si quis innovat, anathema « sit. Si quis discutit, anathema sit. Sanctorum « Patrum fidem servemus. » S. Pacianus: « At « ego hucusque securus ipsâ Ecclesiæ serie, « congregationis antiquæ pace contentus, nulla « discordiæ studia didici, nulla certaminum « argumenta quæsivi. Tu postquàm à reliquo « corpore segregatus es, et à matre divisus, etc. » S. Epiphanius comparativè procedit: « Jam « verò utri tandem illorum peritiores sunt? an « errore deceptus homuncio, qui nunc tandem « emersit, et adhùc hodiè superstes est? An « qui antè nos testes exstiterunt, quique antè « nos eamdem traditionem in Ecclesiâ tenuerunt, quam et ipsi à parentibus suis acceperant, et ipsorum parentes à majoribus « suis didicerant, quemadmodùm Ecclesia, « quam à Patribus suis accepit rectam, ac sinceram fidem cum traditionibus ad hunc usque « diem observat? facessat igitur, » etc.

CONCLUSIO. — In reipublicæ judiciis usuvenit, ubi Scripturæ deest instrumentum, ut testibus habeatur fides; et sicut in rebus humanis oculatos testes, ità in fide auritos suscipimus, quia fides ex auditu est. Quæ unquàm respublica scripto omnia, nihil sine scripto probandum decrevit? Scripturâ maximè utimur propter litigiosos; viri boni solo verbo in veritate et officio continentur. Si dubia legis occurrit interpretatio, à communi doctorum sententiâ non est in judicando recedendum. Si incerta S. Scripturæ intelligentia, audiendi consulendique sunt SS. Patres, viri docti, sancti, Apostolis vicini; quorum sanctitatem veneratur orbis universus; ideòque communia eorum placita nullo modo negligenda, sed fideliter amplectenda sunt. Vide S. Basil., de Spirit. S. cap. 29.

TRACTATUS SECUNDUS.

METHODUS AUGUSTINIANA.

Ea Methodus tribus absolvitur partibus. 1° Proponit, et supponit principia probationum, quæ in præcedentibus examinata sunt. 2° Defendit. 3° Probat. *Augustinianam* dicimus, quia ex praxi S. Augustini deducitur.

Pars prima.

Principia probandi fidem, vel sunt Protestantium, vel Catholicorum, vel utrique parti communia. Horum necessitas ex eo constat, quòd ordinata veritatis indagatio supponat aliqua principia. Primum Protestantium principium est: *Solam Scripturam sufficere ad probandos articulos fidei.* Ità Reformati in Conf. Belg., art. 5; Lutherani, in præfat. Conf. August. S. Augustinus, lib. 1 contr. Maximin., in princ.: « Maximinus dicit: *Si quid de di-* « *vinis Scripturis protuleris, quod commune est* « *omnibus, necesse est ut audiamus.* Hæ verò « voces, quæ extrà Scripturam sunt, nullo « casu à nobis suscipiuntur. Prætereà cùm « ipse Dominus moneat nos, et dicat: *Sine* « *causâ colunt me, docentes mandata, et præ-* « *cepta hominum.* » Idem S. August. de Util. cred. cap. 14. « Hoc, hæretice, principio me « docturus es. » Porrò hanc doctrinam intelligunt de articulis fidei ad salutem necessariis, docentque Protestantes: « Omnia ad salutem « necessaria clarè et perspicuè contineri in « Scripturâ, adeò ut interpretatione seu con- « sequentiâ non egeant. » Alterum Protestantium principium est: *Dari veram interpretationem Scripturæ ad probandam fidem.* Ità Reformati in Conf. Helv. art. 2; Conf. Wirtemb., tit. de S. Script. S. Augustinus, in actis cum Felice Manichæo, lib. 1, caput 17: « Felix « dixit: *Ipsa se Scriptura interpretatur.* » Hoc principium concernit articulos non necessarios, vel solam illustrationem necessariorum.

Principium catholicum est unicum: *Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum.* Et sicut ratio verbi Dei abstrahit à scripto, et non scripto, ità pariter utrumque comprehendit; nobis verò

innotescit per Ecclesiæ propositionem, id est, vel per praxim universalis Ecclesiæ, vel per definitionem concilii Generalis. Patet hoc ipsum, tùm ex concilio Tridentino, *sess.* 4, tùm ex professione fidei catholicæ. — S. Augustinus, contr. epist. fund. cap. 5 : « Ego verò « Evangelio non crederem, nisi me Catholicæ « Ecclesiæ commoveret auctoritas. » Et contrà Crescon. lib. 1, cap. 33 : « Quamvis hujus rei « certè de Scripturis canonicis non proferatur « exemplum, earumdem tamen Scripturarum, « etiam in hâc re, à nobis tenetur veritas, « cùm hoc facimus, quod universæ jam placuit « Ecclesiæ, quam ipsarum Scripturarum com- « mendat auctoritas. »

Ultimum, et nobis cum Protestantibus commune principium est : *Doctrinam Christianam primorum seculorum, quæ in libris SS. Patrum et antiquorum conciliorum continetur, esse incorruptam, saltem quoad articulos fidei ad salutem necessarios.* Hoc esse principium nostrum, manifestum est ex principio catholico. Et licèt in publicis Protestantium Confessionibus non reperiatur, est tamen apud ipsos communissimum, uti ex Reformatis testatur Eilbrachtus, Viâ Compend. cap. 5, et in Epanorth. ad d. caput. De Lutheranis idem probat Hermannus Fley, in Annalib. Circ. Westph. in præfat., n. 5.

Postquàm S. Augustinus adduxisset uniformem variorum Doctorum Ecclesiæ doctrinam, lib. 2 contr. Julian. Pelag. c. 3, addit : « Agnosce, fili Juliane, consonas catholicas « voces, et ab eis desine dissonare. »

Ex dictis resultat duplex probandi modus, isque vel per terminos expressos, seu æquivalentes, vel per interpretationem, seu consequentiam, juxtà naturam principiorum.

Pars ij.

Defensiva Methodus, scuto non absimilis, absolvitur quatuor observationibus, quas præcedunt nonnulla privilegia, Protestantibus concedenda gratis, alioquin à limine cujuscumque controversiæ arcendis.

Privilegium 1. Non eis disputavimus venerabilem titulum Restauratorum Ecclesiæ, sed eos tanquàm tales admittemus. (Vide S. Augustinum, contr. Epist. fund. cap. 4.)

Privilegium 2. Non arguemus ipsorum Biblia in linguam vulgarem translata.

Privilegium 3. Eorum probationibus non opponemus successionem episcoporum, Ecclesiæ catholicæ antiquitatem, auctoritatem, etc. — Addimus, compendii causâ, nos manus daturos, si vel unum articulum fidei suæ controversum probaverint, vel nostræ contradictorium evicerint, eo modo, qui sufficiat ad stabiliendum, vel destruendum dogma fidei.

Observa 1°. — Status quæstionis utrinque proponendus terminis professionis fidei catechismi, aut libri publicè recepti. — Ità fecit S. Augustinus, contr. Epist. fund. cap. 5. — Deindè, ut status quæstionis sit magis perspicuus, nunquàm permittemus, ut plures quæstiones per modum unius proponantur, sed una tantùm. Insuper notabimus ea, quæ non sunt fidei, et alia, de quibus nobis cum Protestantibus convenit. Atque hâc ratione non disputabunt de quæstionibus merè scholasticis, concessa non probabunt, nec transilient de quæstione in quæstionem, aut nobis alienam affingent doctrinam; de quibus frequenter conqueritur S. Augustinus, Contr. Jul. Pelag. lib. 3, cap. 3, 7, 18, et lib. 5, cap. ult., et cont. Maximin. lib. 3, in princ. Tandem, quotiescumque non concluditur quod est in quæstione, committitur fallacia Dialectica, quæ dicitur *Ignorantia elenchi.*

Observa 2°. — Protestantibus in omni controversiâ, sive affirment, sive negent, saltem primo loco incumbere onus probandi : incipiendo à probatione suæ fidei, deindè pergendo ad improbationem catholicæ. — Ratio 1. Quia sunt *Accusatores* nostri, in Conf. August. *art.* 21. Catech. Heidelb. Dom. 30, quæst. 80. Gall. *art.* 28. Actorem autem debere probare suam accusationem, sive affirmet, sive neget, apud omnes in confesso est. (Vide S. August. in opere brev. collat. 3 diei, cap. 2.) — Ratio 2. Quia dicunt se repurgâsse doctrinam christianam ab erroribus, et restaurâsse Ecclesiæ collapsæ ruinas. Ità Conf. August. tit. de conjug. Sacerd. Conf. Gall. *art.* 31. Hinc speciosus titulus *Reformatorum* Ecclesiæ. Jam ille, qui reformat, debet errores demonstrare, ne deformator potiùs, quàm reformator accedat. — Ratio 3. Quia *recesserunt* à priore unione, quam habebant cum Ecclesiâ catholicâ. Patet

ex præfat. et concl. Conf. Saxon. et Conf. Helvet. poster. *art.* 17. Et nisi justas recedendi rationes allegârint, frustrà recesserunt. (Vide S. August. *loc. cit. cap.* 3.) — Ratio 4. Negativis Protestantium articulis magis est propria; quòd doceant doctrinam nostram, v. g., de Purgatorio, adversari Scripturis. Sic Conf. Helv. poster. *art.* 26, atque adeò se abusus sustulisse, qui contrà Scripturam recepti erant. Ità Conf. August. *art.* 21. — Cur ergò sit catholici primo loco defendere, manifestum est ex dictis. Facilius etiàm est rectè defendere, quàm solidè probare. Defendenti sufficit adversos solùm ictus debitè rejicere; neque necesse est ut de suo quidquam producat. Nam quidquid ex Scripturâ, ex antiquitate, aut ratione catholicus allegaverit, præter obscurationem legitimæ victoriæ (cujus, ob ingentem fructum ad auditores pervenientem, magna est habenda ratio) eludent Protestantes, omnesque adhibebit vires, ut clypeo mutato, ab onere probandi liberetur. — Sic quandò constrictus adversarius non poterit ultrà progredi, communiter petet : « Quomodò ergò intelligitur « iste locus? » Quid aget catholicus? dabitne verum sensum loci allegati? nequaquàm; nec enim quidquam promisit. Respondebit ergò hactenùs non probatum, et se non accessisse tanquàm doctorem, sed qui, in gradu respondentis consistens, audiat, an adversarius promissa solvat. Verùm, ut auditoribus aliquatenùs satisfiat, promittet catholicus se probaturum suo loco, sed non antequàm constiterit, in omnibus defecisse. Ubi tamen cum honoratioribus vel indoctioribus agitur, moderandus est rigor methodi; et per opportunas interrogationes insinuandus veniet verus sensus loci allegati; cum pertinacibus verò procedendum jure stricto. Porrò hæc observatio locum habet, ex quocumque principio probet adversarius.

Observa 3°.—Prior Protestantium probatio debet esse per terminos expressos, æquivalentes seu æquipollentes, S. Scripturæ, sine additione, detractione, aut mutatione.—S. Augustinus urget ea loca, *quæ non egeant interpretatione,* de Unit. Eccl. cap. 19. Fundatur hæc observatio in primo Protestantium principio, et publicâ ipsorum promissione nos docendi per *solam* Scripturam. Cùmque eorum doctores generaliter decernant, « omnia ad salutem « necessaria clarè, et perspicuè, et evidenter « in Scripturâ reperiri, » nihil æquius est quàm disquirere primo loco de quæstionibus fidei necessariis, et ubi, *legatur* earum decisio; nam præter terminos expressos nihil legitur in Scripturâ. Ità S. Augustinus agit ex promissione adversariorum suorum, contr. Epist. fund. cap. 14. Deinde, multiplex est ratio postulandi terminos expressos. 1° Conditio testamenti, cujus verba non sunt inutilia, nec carent sensu. Sic S. Augustinus, in Psal. 21 : « Sedet Christus in cœlo, et contradicitur « ejus testamento? Aperi, legamus, fratres « sumus, quare contendimus? » 2° Ambiguitas, seu incertitudo interpretationum vel consequentiarum. (Vide S. August. contr. Epist. fundam. cap. 12.) Quia 3° expressi termini à nemine in dubium revocantur. 4° Populus non capit consequentias, et humanarum contentionum animosa certamina. (Vide S. August. de Unit. Eccl. cap. 7.) Et 5° monitio Apostolica : *Formam habe sanorum verborum,* 2 Timot, 1, 13. — Neque tantùm in affirmativis, sed etiam in articulis negativis requiruntur termini expressi, cùm ipsi doceant ex Scripturâ petendam esse *reprobationem dogmatum, aut errorum confutationem omnium.* Ità Conf. Helv. post. art. 1. Et conclusio Conf. Gall. determinat omnes Confessionis articulos, *integrè fundatos in puro et expresso verbo Dei.* Quid, quòd generaliter dicant Confessiones suas formatas ex verbo Dei? S. August. de Unit Eccl. c. 12 : « Aliud, inquit, evangelizat, etc., aut legat « mihi hoc in Scripturis sanctis. » — Ex dictis patet quo jure petamus terminos expressos. Cùmque non rarò inter indoctos agatur, qui, licèt subtilitatum incapaces, solius tamen Scripturæ promissionibus inescati sunt; oportet eorum infirmitati, quantùm fieri potest, condescendere; et, si necesse, eorum uti Bibliis, ut eò faciliùs errantes ad veritatem reducamus. Dicamus ergò cum S. Augustino, de Unit. Eccl. capite 17 : « Hoc nobis legant, quid « morantur? quid tergiversantur? quid impe« diunt salutem gentium? legant hoc, et cum « ipsâ lectione novos Apostolos (Restauratores « Ecclesiæ) mittant. »

Ut autem liberaliùs agamus, notandum. 1° Nos unius tantùm articuli controversi probationem exigere. Ità quoque egit S. Augustinus, contr. Epist. fund. cap. 14 : « Sed non « sum avarus, unum horum doce. » Et de Unit. Eccl. cap. 17. « Legant nobis hoc de « Scripturis sanctis, et credimus. Hoc, in« quam, nobis ex canone divinorum librorum « legant. » Quocircà, dicimus cum eodem Augustino, de Unit. Eccl. cap. 14 : Si apertum aliquod, et manifestum testimonium ex Scripturis canonicis protulerint, fatemur ad eos

esse transeundum. 2° Nec totius articuli, sed ejus tantùm partis, quæ controvertitur. 3° Nec istius partis quoad litteras et syllabas, sed quoad significationem. Quandocumquè enim inter nos et Protestantes convenit, terminos, qui adducuntur, esse æquivalentes, non est disputandum de nomine. Attendendum tamen ne termini æquivalentes redoleant aliquam fallaciam, uti notat S. Augustinus, Contr. Epist fund. cap. 5 et 6. — Porrò cùm Protestantes allegant Scripturam, dicendum cum S. Augustino, Contr. Fortunat. : « Agnosco et « amplector testimonia divinarum Scriptura- « rum, » sed ibi non legitur, quod est in quæstione. Si dicant eum locum sic *debere intelligi*, respondeat cum S. Augustino, de Unit. Eccl. cap. 24 : « Aliquid manifestum, quod « interprete non egeat, à vobis flagitamus. » Nam posteà examinabitur, quanti facienda sit ista interpretatio. Interim *fateantur* Protestantes in allegato Scripturæ loco non *legi*, quod eorum Confessio fidei docet. Utentur quidem infinitis digressionibus, ne *fateantur;* sed fortiter instandum : et si præfractus fuerit, urgeri potest omnibus modis, ut auditores sentiant, cui parti hactenùs adhæserint.

Habitâ confessione, non statim admittendi sunt ad probationes, sed instandum, ut *fateantur* nullum alium ex Scripturâ produci posse locum, ubi legatur quod est in quæstione. Similiter urgenda confessio de tribus, aut quatuor præcipuis controversiis, in quibus ipsi affirmant : et postmodùm generaliter, quod ne vel unum probare possint. Tùm prælegenda professio fidei catholicæ; et si non valeat contradictorium ex Scripturâ monstrare, ad singulos articulos urgenda erit talis confessio. Ratio dictorum est, quia utimur jure nostro; et omnium interest scire an ullus articulus controversus, eo modo in doctrinâ adversâ probetur, aut in nostrâ improbetur. Eâdem ferè ratione egit S. Augustinus cum Felice Manichæo, quem etiam ad fidem catholicam convertit, de act. cum Felic. lib. 1, cap. 13, 14 et 18. — Ex hâc observatione sequitur auditoribus diligenter inculcandum, quomodò Protestantes promittant solam Scripturam, doceantque omnia ad salutem necessaria ibidem clarè et absque interpretatione reperiri; nullum tamen dogma controversum in Scripturâ *legi* posse; adeòque manifestum esse, nullum articulum controversum secundùm ipsos esse necessarium ad salutem. Ergò *fateantur* oportet se ab Ecclesiâ catholicâ recessisse propter ea dogmata, quæ ad salutem non sunt necessaria. — Tandem hæc observatio locum habet, sive probent Protestantes ex primo suo principio, sive ex nostro, sive ex communi. Verùm ex Patribus et conciliis non sunt audiendi, nisi priùs omnibus pateat scripturales eorum promissiones inaniter jactari.

Observa 4°. — Posterior Protestantium probatio debet esse per interpretationem, explicationem, glosam vel consequentiam sufficientem ad articulum fidei, idque ex principiis supradictis, incipiendo à probationibus Scripturæ. — Ubi notandum hìc non agi de articulis ad salutem necessariis, quos illi volunt clarè, et absque interpretatione in S. Scripturâ contineri. Cùm enim manifesta promiserint, cum S. Augustino dicimus, contr. Epist. fundam. cap. 23 : « Non habent ergò isti interpreta- « tiones ad quas revertantur. » Et sicut antè diximus catholicum non obligari ad dandam veram loci allegati explicationem, ità non exiguum victoriæ dispendium erit, si suas interpretationes Protestantium interpretationibus opponat. Poterit tamen catholicus doctior, post designatos aliquos defectus (de quibus mox dicetur) insinuare veram loci intelligentiam, vel per opportunas interrogationes ex circumstantiis verborum Scripturæ petitas, vel per explicationem SS. Patrum, qui dicti loci evidentiam non viderunt; ità tamen, ut illud quod affert, non ut absolutè verum asserat, ne relinquantur partes defendentis ac quæstio mutetur. Verùm si agatur cum homine pervicace, standum erit in rigore methodi, urgendusque ut formet integrum syllogismum, atque ità concludat, ut argumentum *sufficiat ad fundandum articulum fidei;* nam probabilia probabiliter solvuntur. Hinc S. Augustinus, contr. Julian. Pelag. lib. 3, cap. 7 : « Dialecticorum quasi « jaculis oneratus acutis, in certamen pro- « cedis, et jactas plumbeos pugiones, di- « cens, » etc. Neque disputandum est de thesi, seu de valore consequentiarum in genere, sed de hypothesi : *An hæc particularis consequentia sufficiat ad fundandum articulum fidei?* Si petant rationem negati, dicemus : Nullam particularem Protestantium interpretationem vel consequentiam sufficere ad articulum fidei; et assignabimus unum, vel plures ex sequentibus defectibus.

Primò, *Protestantes nullâ auctoritate formant suam interpretationem vel consequentiam.* Oritur hic defectus ex publicis adversæ partis confessionibus. Sic Helvetica post. art. 2, declarat : « Scripturas sanctas non esse inter- « pretationis privatæ. » Scotica art. 28 : « Scri-

« pturæ interpretationem, neque ad privatam « aliquam, aut publicam personam pertinere. » Wirtembergica, de S. Scripturâ veram sententiam Scripturæ vult apud eos esse quærendam, *qui Spiritu divino excitati sunt*. Atque idcircò urgemus Protestantes, ut doceant, quâ auctoritate hanc particularem forment interpretationem aut consequentiam? Quod cùm nequeant, *fateantur* se non habere legitimam auctoritatem. Habitâ confessione, non statim assignandus est secundus defectus, sed similiter urgenda de aliis confessio, uti dictum observ. 3. Atque hæc notatio etiam valet pro sequentibus defectibus.

Secundò, *Protestantium interpretatio seu consequentia non legitur in Scripturâ;* fundatur hic defectus in secundo Protestantium principio, quo docent, « dari veram interpreta- « tionem Scripturæ. Quam ex ipsâ petendam « esse, » affirmat Conf. Helv. pr. art. 2, adeò *ut ipsa interpres sit suî*. Deindè convenit inter nos dari interpretationem Scripturæ per Scripturam; id est, multa loca veteris Testamenti explicari per Scripturam novi Testamenti. Cùm ergò Scriptura duobus modis aliquid doceat, vel simpliciter, vel per interpretationem; meritò, conformiter altero Protestantium principio, petimus, an hæc particularis interpretatio, vel consequentia legatur in Scripturâ, vel certè, ut *fateantur* hunc defectum reperiri, uti dictum de primo defectu. Nec enim minùs Ariani et antiqui hæretici venditabant scripturales suas interpretationes, quàm moderni Protestantes. Dicebat autem Felix Manichæus, de act. cum Felic. lib. 1, cap. 17 : « Ipsa se Scriptura « interpretatur. » Cui S. Augustinus : « Si « ergò hìc nôsti aliquem esse locum, ubi hoc « dicat ipsa Scriptura, etc., aperi ad locum, « quem nôsti, et lege mihi. »

Tertiò, *Scriptura non judicat de bonitate hujus interpretationis vel consequentiæ*. Oritur hic defectus ex eo, quòd Protestantes statuant Scripturam sacram omnium controversiarum solum judicem; Conf. Helv. poster. art. 2. Lutherani, in Colloquio Ratisbon. thes. 2. Hinc jure nostro petimus : Quis judicabit de bonitate hujus particularis interpretationis, vel consequentiæ, an sufficiat ad articulum fidei? — Dicimus cum S. Augustino contr. Maximin. lib. 3, cap. 26 : « Undè ergò tibi per- « suasum est cætera superiora Patrem dixisse, « hoc autem Filium? undè, quæso, distinguis? « undè discernis? » Si ex Scripturâ, producatur illa, *legamus;* aut fatere, uti suprà. Non enim Aristoteles, aut philosophia, non judicium rationis aut discretionis judicare poterit; nam præter illorum insufficientiam, assignaretur alius judex præter Scripturam. Vide S. August. contr. Julian. Pelag. lib. 2, cap. 10, et lib. 6, cap. 2.

Quartò, *Protestantes possunt errare in formandâ interpretatione vel consequentiâ*. Radicatur hic defectus in infirmitate humanâ, quæ non rarò errori subjicitur : nam *omnis homo mendax*, Psal. 115. Imò *omnes homines sunt mendaces, et ipsâ vanitate vaniores*, ut habet Conf. Belg. art. 6. Sic etiam Felix Manichæus apud S. Augustinum (de Actis cum Felice, lib. 1, cap. 6) : « Omnis homo mendax, solus « Deus verax, Scripturæ Dei loquuntur. » — Juxtà hanc adversæ partis positionem dicit S. Augustinus, contr. Julian. Pelagian. lib. 3, cap. 18 : « Interponis Apostoli testimonium, « non ad quod ab ipso positum est, sed ad « quod ipse arbitraris. » Quocircà et nos petimus : An Protestantes possint errare in hâc particulari interpretatione vel consequentiâ? aut *fateantur*, sicut in primo defectu, et iterùm : Undè sciemus Protestantes de facto non errare in hâc particulari interpretatione vel consequentiâ? Urgemus hìc certitudinem quoad nos defendentes.

Quintò, *Nullus SS. Patrum vidit particularem Protestantium interpretationem vel consequentiam*. Defectus hic oritur ex eo, quòd teste Eilbrachtio, in Epanorth. annot. 9, ad cap. 22, Protestantes doceant suas interpretationes esse claras, evidentes, perspicuas, necessarias, et Scripturæ consentaneas. — Quapropter optimo jure petimus, an aliquis ex SS. Patribus hunc particularem Scripturæ locum ità fuerit interpretatus, sicut Protestantes faciunt? aut *fateantur*, ut suprà in primo defectu. S. Augustinus, contr. Epist. fund. cap. 3 : « Justum puto esse, quod postulo, hâc sanè lege « servatâ, ut vobiscum non orem, non conventi- « cula celebrem, non Manichæi nomen accipiam, « si non mihi (sed tantùm tibi) de omnibus « rebus (imò de unâ re) ad salutem animæ « pertinentibus sine ullâ caligine rationem « perspicuam dederitis. » — Nota hos quinque defectus esse magis ad captum populi, quàm alios sequentes.

Sextò, *altera præmissarum est solius rationis*. Hic defectus communem originem habet cum quarto defectu; à quo tamen differt, quòd ille respiciat conclusionem ex qualibuscumque præmissis deductam; hic verò defectus respiciat conclusionem ab unâ præmissâ

rationis dependentem, atque adeò fallibilem. Hinc urgemus Protestantes, ut fateantur hanc particularem conclusionem deduci ex antecedenti, cujus altera præmissarum est rationis tantùm, et non Scripturæ; adeò ut in asserendâ tali conclusione errare possit. Reliqua, ut in primo defectu. Respondemus etiam, negando alteram præmissarum juxtà Scripturam; quod et in aliis defectibus usuvenit.

Septimò, *Scriptura non judicat hanc conclusionem esse fidei, quæ deducta est ex antecedente, cujus altera propositio est solius rationis.* Hic defectus communem originem habet cum tertio defectu; differt autem ab eo, quòd ille contempletur conclusionem respectu quarumque præmissarum; hìc autem quæratur judex particularis consequentiæ ex alterâ propositione rationis deductæ. Differt etiam à quarto et sexto defectu, in quibus variè consideratur fallibilitas; hìc autem spectetur defectus judicis circà bonitatem talis conclusionis.

Undè *fateantur* Protestantes, Scripturam non judicare quòd hæc conclusio, deducta ex antecedente, cujus altera propositio non est Scripturæ, sed solius rationis, sit fidei; vel assignent decretum judicis. Reliqua, ut in primo defectu.

Octavò, *syllogismus peccat vel in materiâ, vel in formâ.* Hic defectus communem habet originem cum quarto defectu. Priores septem defectus nihil statuunt de veritate, aut falsitate naturali, tùm totalis argumenti à Protestantibus producti, tùm ejus propositionis, quæ non erat Scripturæ. Hic autem defectus provenit vel ex falsitate unius propositionis, vel ex formâ indebitâ. Ideò dicimus nullum à Protestantibus produci argumentum, ad stabiliendum dogma controversum, quod non peccet in materiâ vel in formâ. — Hunc defectum assignabit Catholicus respondendo breviter more solito : Concedo, Nego, Distinguo. Ut autem multiloquium adversarii cohibeat, urgebit formam syllogismi, petetque concludi, quod est negatum. — Quòd si importuna nectat sophismata, meminerit Apostoli, Coloss. 2. 8 : *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam.* Itaque detegantur sophismata, et, ut in primo defectu, *fateatur,* antequàm transeat ad alia. Interìm ne auditores fructu conferentiæ priventur, notandi erunt defectus superiores, quod in omni argumento fieri potest, necnon auditoribus inculcandum Protestantes promisisse solam Scripturam, et scripturales interpretationes seu consequentias; illos autem nobis velle obtrudere reformationem, per inanem et fallacem philosophiam, qualis conflatur ex materiâ peccante et formâ fallente.

Nonò, *non est formaliter revelata hæc particularis conclusio.* Hic defectus respicit conclusionem, cujus altera præmissarum est Scripturæ, altera supponitur rationis veræ et evidentis; in quo differt à quarto et sexto defectu. Monstratur autem ex naturâ articuli fidei, quia nihil est formaliter fidei, nisi sit formaliter revelatum. Cùmque ex prædictis defectibus constet, Protestantes pro nullo articulo controverso habere conclusiones formaliter revelatas, meritò, ut in primo defectu, *fateri* debent nullas particulares ipsorum conclusiones esse formaliter revelatas. — Hæc observatio locum suo modo habere potest, sive Protestantes ex secundo suo principio, sive ex nostro, conentur probare. Quòd si adducant argumenta, in totum à ratione petita, priores quinque defectus ea prorsùs enervant.

Et hactenùs quidem de hypothesi, sive de consequentiis particularibus adversæ partis. An autem illud, quod tantùm probatur per consequentiam firmam, necessariam, evidentem, deductam ex duabus propositionibus, quarum una est in Scripturâ, altera evidens et necessaria, adeòque infallibis infallibilitate naturali, juxtà lumen rationis, positis in formâ argumenti evidentis et necessarii, adeòque naturaliter infallibilis, sit non tantùm verum et certum, sed etiam articulus fidei, ejusque contradictorium error in fide? Affirmant protestantes; et aliqui doctores catholici volunt esse *probabiliter fidei.* Omnes autem doctores catholici in eo conveniunt, quòd non sit articulus *fidei catholicæ;* id est, qui *ab omnibus credi* debeat. Ratio est quia Ecclesia catholica dictam quæstionem nunquàm definivit, aut tanquàm revelatam fidelibus credendam proposuit; atque ità limites merè scholasticos nunquàm est egressa.

Pars iij.

Probativa methodus, gladio persimilis, tribus observationibus perficitur. — Observa 1°, statum quæstionis esse tenendum, uti parte 2, observat. 1, fuit constitutum. — Observa 2°. Catholici est secundo loco probare, idque incipiendo à probatione fidei catholicæ, deindè pergendo ad improbationem doctrinæ contrariæ. Ità tamen ut fiat ex abundantiâ juris, quia per partem secundam convicti sunt Protestantes. Non permittat autem catholicus ut Protestantes, antè plenam probationem, quidquam objiciant; sive catholicus probet ex principio suo, sive ex principiis Protestantium, sive ex principio communi. — Observa 3°. Omnis catholica probatio debet esse per terminos expressos, seu æquivalentes, sine additione, detractione, aut mutatione.

Probatio prima desumitur ex conciliis generalibus, aut praxi universalis Ecclesiæ; hoc est, ex conciliis generalibus ab anno sexcentesimo ad nos usque habitis; vel ex praxi universalis Ecclesiæ ab eodem tempore sufficienter testatâ. Nam antiquorum conciliorum, et praxis primitivæ Ecclesiæ testimonia pertinent ad principium commune.

Protestantes tenentur acquiescere huic probationi, 1° quia convicti sunt erroris in suâ doctrinâ, et multa produxerunt argumenta nullo robore prædita. (Vide S. August. de Util. cred. cap. 8 et 9. (Si enim ulla fides amplexanda; si ex secundâ parte constat, nec Protestantium, nec ullam à nostrâ diversam doctrinam esse tenendam; vel supererit fides catholica sola sequenda, vel certè non erit fides in terris; *fateantur* igitur Protestantes alicujus Ecclesiæ sectandam esse fidem; nam suæ Ecclesiæ fidem sectandam non esse jam constat; et nullam aliam valentes designare, solius catholicæ fidem sequendam esse meritò statuent. — Tenentur acquiescere 2°, quia non probant crimina Ecclesiæ catholicæ objecta, uti constat ex parte secundâ. (Vide S. Augustinum, Opusc. brev. collat. 3 diei, cap 3.) Debent igitur fateri permanendum esse in unione Ecclesiæ catholicæ, ejusque definitiones amplectendas. — Tenentur acquiescere 3°, quia agnoscunt Scripturam. Nam si Catholicorum auctoritate commoti Scripturas amplectimur, æquum est ut interpretationem Scripturæ apud eosdem quæramus; cùm Ecclesia catholica utrumque æqualiter habeat à Christo. Ità S. Augustinus, de Util. cred. cap. 14. Quòd si hoc fateantur Protestantes, nullius concilii catholici determinationi facilè obloquentur. — Tenentur acquiescere 4, quia Catholici satisfaciunt suo principio. Cùm enim totâ parte secundâ supposuerimus Protestantium principia, ex quibus tamen, ne quidem pro uno articulo controverso potuerunt concludere, conveniens est ut catholico principio similiter supposito, eas probationes audiant, quibus nullo modo possunt contradicere. Quod cùm *fateri* debeant Protestantes, necesse est ut Ecclesiæ catholicæ determinationibus et observationibus acquiescant.

Probatio secunda. Desumitur ex S. Scripturâ; incipiendo scilicet ab iis quæstionibus, quæ expressis et manifestis S. Scripturæ testimoniis nituntur, ut aberrans populus ea legere possit. S. Augustinus, de Unit. Eccl. cap. 5 : « Hoc enim prædico atque propono, « ut quæque aperta et manifesta deligamus. » Item. « Sed et illa interim seponenda sunt, « quæ obscurè sunt posita. » Verba enim Scripturæ in sensu communi et obvio intelligenda sunt, nisi aliundè sufficiens ratio detur, cur à proprio et litterali sensu sit recedendum. — Postquàm igitur catholicus textum aliquem S. Scripturæ adduxerit, in quo hoc legitur, quod docent Catholici, *fateri* debent Protestantes doctrinam Catholicam probari expressis S. Scripturæ terminis. Deindè alia sunt adducenda S. Scripturæ loca, quibus eadem quæstio probatur, et post singula dicendum, *fatentur*, etc. Tandem alii sunt producendi pro duabus aut tribus controversiis principalioribus, et æqualis exigenda confessio. — His factis, monendi sunt auditores de insufficientiâ probationum adversæ partis, et simul de efficaciâ probationis catholicæ. Errantes præcipuè sunt instruendi in materiâ de Ecclesiâ, ex quâ omnes omninò quæstiones resolvuntur. (Vide S. Augustinum, *de Unit. Eccl. cap.* 22.)

Probatio tertia, ex SS. Patribus S. Scripturam explicantibus. Nam communis SS. Patrum consensus in exponendis Scripturis divinis, sufficiens probatio, et testimonium est

ejus, quod in primitivâ Ecclesiâ fuit creditum atque adeò ad desumendum articulum fidei. Protestantibus etiam debet sufficere, quia cujuscumque judicio prudentis, SS. Patrum consentiens Scripturarum explicatio præferenda est particularibus Protestantium explicationibus. *Fateantur* ergò Protestantes doctrinam catholicam probari terminis expressis SS. Patrum Scripturam explicantium. — Tenentur autem Protestantes acquiescere, 1°, quia SS. Patres Scripturas tractârunt cum ingenti gloriâ. Sic. S. August. contrà Julian. lib. 2, cap. 1 : « Sententiis episcoporum, qui « Scripturas sanctas ingenti gloriâ tractave- « runt, tua, Juliane, Domino adjuvante, « machinamenta subvertam. » Et cap. 4 : « Ità « (hunc locum) intellexit Ambrosius, ità Cy- « prianus, ità Gregorius, ut de aliis interìm « taceam simili præditis auctoritate doctori- « bus. » — Tenentur acquiescere 2°, quia, teste S. Augustino, ibid., cap. 9, SS. Patres per Scripturas defenderunt et probârunt fidem catholicam; quibus, tanquàm doctoribus, episcopis, et circà exorientes fidei quæstiones, ex doctrinâ S. Augustini, ibid. cap. 10, judicibus, et ex sensu Ecclesiæ loquentibus, obediendum est.

Probatio quarta, ex SS. Patribus Scripturam non explicantibus. Probationis hoc genus nobis sufficit ad articulum fidei, quia continet praxim universalis Ecclesiæ quam credimus infallibilem. Debet etiam sufficere Protestantibus, quoad articulos necessarios, quod idcircò primo loco examinare fas est. Cùm enim dicant universalem primorum seculorum Ecclesiam in necessariis non errâsse, nequeunt SS. Patrum consona testimonia rejicere. Hoc ipsum fateantur.

Generales notationes circà usum SS. Patrum. — Prima : Quandò adduximus aliquem ex SS. Patribus locum, sive S. Scripturam explicantem, sive non, qui haud incertis et ambiguis, sed claris et manifestis verbis doctrinam proponit catholicam, urgendus est adversarius, ut *fateatur*; vel ipsi dicendum : *Da parem, et acquiescimus.* — Secunda : Non alia sunt producenda loca, quàm clara et manifesta, quæque terminis expressis illud doceant, quod est in quæstione. Ità fecit S. August., lib. 2 contr. Julian., cap. 5. Servit hoc incapacitati auditorum, et præscenditur adversæ parti occasio cavillandi. — Tertia : Ob dictam rationem consultum est in conferentiâ, unum solum Patrem producere loquentem antequàm ad alios veniatur. Sic dicit S. Augustinus, ibid. cap. 10 : « Nolo esse plures, » etc.; et anteà, lib. 1, cap. 3 : « Ponam pauca paucorum, qui- « bus tamen nostri contradictores cogantur « erubescere et cedere. » Ad unumquemque locum exigenda confessio Protestantium, vel dicendum : *Da parem.* — Quarta : Non sunt alleganda loca SS. Patrum nisi pro articulis necessariis, ipsisque fidei fundamentis. Ità S. Augustinus, ibid. lib. 1, cap 6 : « Hoc au- « tem, undè nunc agimus, ad ipsa fidei per- « tinet fundamenta. » Nam de reliquis facilior debet esse modus. — Quinta : Consensus SS. Patrum considerari potest, vel quatenùs est virorum doctorum et sanctorum, qui facit ut eorum sententias Protestantium opinionibus præferamus : vel quatenùs proponit sententiam primitivæ Ecclesiæ; et is sufficit ad probandum articulum fidei, quia ejus est Ecclesiæ, quam in articulis ad salutem necessariis à veritate non defecisse inter nos et Protestantes convenit. Hinc S. Augustinus, cont. Julian. lib. 2, cap 10 : « Quod invenerunt « (SS. Patres) in Ecclesiâ, tenuerunt; quod « didicerunt, docuerunt; quod à patribus ac- « ceperunt, hoc filiis tradiderunt. » Cui accedit quòd cùm nondùm ageretur lis nostra, sententia tamen pro nobis fuit pronuntiata, quod et notat S. Augustinus asserens priores Patres decidisse posteriores controversias, tempore S. Augustini ortas. — Sexta : Quòd si contingat, uti sæpè evenit, SS. Patres in explicatione Scripturæ non convenire, illud non obstat quominùs verum sit, nos in doctrinâ catholicâ SS. Patrum consentientes S. Scripturæ explicationes sequi. Ratio est quia non est necesse ad probandum aliquod dogma fidei, ut omnes, vel plures Patres in explicatione ejusdem loci particularis conveniant; sed sufficit, si in tali primitivæ Ecclesiæ dogmate consentientes, unanimiter judicent illud fundari in Scripturis, licèt idem dogma nunc ex nuno, nunc variis S. Scripturæ locis deducant. Videatur S. August., contr. Julian. lib. 1, cap. 6. — Neque enim Ecclesia solet determinare aliquod dogma fundari in hoc, vel illo particulari loco Scripturæ; sed videns unanimem SS. Patrum in tali dogmate, per varia licèt Scripturæ loca explicato, consensum, ipsum dogma tenendum decernit, quia fundatur in Scripturis. Quòd si Protestantibus hæc ratio non satisfaciat, nullo modo poterunt tenere aliquod dogma tanquàm fidei, quod, post dissentientes partis suæ interpretes, ex Scripturis divinis eruere conantur, cùm ipsi doceant unicum esse Scripturæ certum et determinatum sen-

sum. Quantò igitur meliùs Ecclesia catholica non rejicit SS. Patrum Scripturam explicantium diversimodè sententias, quoniam nihil impedit quominùs, secundùm S. Augustinum, lib. 12 Confess., cap. 25 et 31, ex eodem Scripturæ loco diversæ et verissimæ possint erui sententiæ, etiam à Spiritu sancto intentæ! — Septima : Catholici non docent quòd dicta SS. Patrum Scripturam explicantium, evidenter vel legitimè sequantur ex iis Scripturæ locis quæ interpretantur ; sicut etiam Ecclesia catholica nunquàm docuit, ideò aliquod dogma ab omnibus esse credendum, quia per bonam, firmam, aut etiam evidentem consequentiam ex aliquo loco S. Scripturæ deducitur; non enim habemus fidem Peripateticam, sed sufficit nos aliquod dogma tenere, quod per Apostolos ipsorum successoribus, et indè SS. Patribus traditum ab Ecclesiâ nobis credendum proponitur; idque eò firmiùs, quia vidimus Protestantes consequentiis suis in diversa rapi, nec unum solùm articulum controversum probare posse. — Octava : SS. Patres judicare de exorientibus fidei controversiis, constans est S. Augustini et antiquitatis sententia; errant enim episcopi, doctores et rectores Ecclesiæ Dei, lib. 3 contr. Julian., cap. 10, de Unit. Eccl. cap. 2, et contr. Julian., lib. 6, cap. 11.

Conclusio. — Meminerit lector omnes probationes catholicas procedere per terminos expressos ejus, quod allegatur in probationem ; adeòque dicimus catholicum sufficienter probaturum fidem catholicam, non debere uti suis interpretationibus et consequentiis. Ratio est quia tàm nostræ quàm Protestantium particulares consequentiæ patiuntur plerumque novem defectus suprà enumeratos. Et quamvis bonum atque utile sit iis, tàm ex Scripturâ, quàm ex SS. Patribus deductis, uti in concionibus et scholasticis exercitationibus, ubi tamen cum Protestantibus de fide agitur, populus eas vix capit, obscuratur victoria, adversariorum confusio sub iis delitescit, et quæstionem fidei moderatur inanis aut insufficiens philosophia. Adeòque nullatenùs consultum est ut iis primo loco utamur. Insistendum ergò verbis claris et manifestis, sive ex Scripturâ productis, sive ex SS. Patribus, juxtà sensum Ecclesiæ sui temporis loquentibus. Hinc S. Augustinus, contr. Julian. lib. 1, cap. 4 : « Introduxi te sedandum, atque sanandum, non in alicujus philosophi auditorium, sed in SS. Patrum pacificum atque honorandum conventum. » Quocircà Protestantibus tot tantisque ponderibus auctoritatum superatis, necnon veritate patefactâ et undequaquè legitimè firmatâ, tunc conveniens erit, ad tollendas minores difficultates, ad illustrationem necessariorum, ad efficaciùs persuadendum, consequentias adhibere. Finis enim disputationis non debet esse commendatio scientiæ nostræ, aut ingenii nostri ostentatio, sed patefactio veritatis fidei, animarum conversio, incrementum Ecclesiæ, et honor Christi ac Dei, cui gloria in secula seculorum.

TRACTATUS TERTIUS.

DE ARTICULIS NECESSARIIS.

Sectio I. — *De Articulis necessariis in genere.*

Articulus fidei et morum necessarius dicitur, sine quo credito vel factò, et justitia in hâc vitâ, et salus æterna in futurâ vitâ, tanquàm finis hominis obtineri nequit.

Articuli necessarii necessitate medii dicuntur, sine quibus creditis, vel factis, nullus hominum absolutè, secundùm legem Dei ordinariam, salvari potest. Ratio est quia Deus ea statuit tanquàm media, sine quibus justitia et vita æterna non obtinetur. Et tales articuli sunt simpliciter necessarii, magis quàm ii, qui tantùm sunt necessarii ex necessitate præcepti, v. g., virtualis saltem pœnitentia est necessaria ad remissionem peccati.

Articuli necessarii necessitate præcepti dicuntur, qui ex præcepto divino credi quidem debent, sed sine quibus aliqui absolutè salvari possunt, habitis scilicet necessariis necessitate medii, et si reliqua invincibiliter ignorentur; et tales articuli sunt, qui concernunt Sacramenta.

Tandem omnes omninò articuli ità sunt omnibus et singulis necessarii, ut cognitâ propositione universalis Ecclesiæ, nullus sine præ-

judicio salutis contradicat. Imò positâ cognitione veritatis et erroris, si quis alteri assensum præbiturus est, necessarium est ad salutem veritati assentiri, non errori.

Sectio II. — *Agendum de necessariis ex necessitate præcepti.*

Tractandum de articulis omnibus et singulis necessariis, vel necessitate medii, vel necessitate præcepti. Nec enim putamus necesse ut hæc duo separemus; cùm inter Christianos (ubi sufficienter et abundanter promulgatum est Evangelium Christi) nullus sit, qui non teneatur credere omnes articulos necessarios, quos Deus præcepit credi. — Quidquid tandem statuendum sit de eâ quæstione, an fortè inter Christianos sint aliqui, qui, ob invincibilem ignorantiam, à nonnullis ex præcepto divino credendis possint excusari, et, iis non creditis, salutem obtinere? Quidquid etiam sit de iis quæstionibus, quæ versantur circà solos articulos necessarios necessitate medii, in quibus agitur plerumque ex piâ sententiâ de divinâ bonitate ejusque misericordiâ.

Sectio III. — *Protestantes non posse determinare articulos necessarios ex solâ S. Scripturâ.*

Ponimus, tanquàm rem, quæ de facili evincitur : *Ex solâ Scripturâ sufficienter haberi non posse, quinam sint articuli omnibus et singulis necessarii.* — Nam Protestantes volunt, 1° Singulos Christianos posse errare in fidei essentialibus. 2° Etiam concilia generalia errare posse in fidei essentialibus. — Deindè volunt solam rationem cognoscendi et amplectendi fidem veram, consistere in examine sacrorum Bibliorum, post invocationem Spiritûs sancti. — Hinc sequitur 1° unumquemque Protestantem, invocato Spiritu sancto, debere determinare quinam sint libri canonici; 2° unumquemque Protestantem debere legere, vel audire legi tota Biblia, imò perlustrare diversas versiones, quo, Spiritu S. invocato, discernat quænam versio sit conformis originali textui, ab ipsis auctoribus canonicis conscripto; licèt interìm certò sciat originalem textum sibi nunquàm exhibendum; 3° omnes illos Protestantes, qui (consulto Spiritu sancto) non certissimè et indubitatò dijudicant de libris canonicis, non habere veram fidem, nec posse esse participes regni cœlorum. Jam consideret unusquisque Protestantium, coràm Deo judice, an unquàm ei obligationi conatus sit satisfacere, et an sibi persuadeat se tàm certò isti obligationi posse satisfacere, ut indè velit salutem suam æternam, vel damnationem æternam dependere. Si hoc nec præstitit, nec præstare potest, frustrà dixerit articulos necessarios ex solâ S. Scripturâ sufficienter haberi posse. — Unusquisque Protestantium tenetur, invocato Spiritu sancto, dijudicare ex S. Scripturâ quinam sint articuli necessarii. Atque hìnc sequitur, omnes illos, qui non certissimè et indubitanter statuunt hos esse articulos necessarios, carere fide divinâ, nec posse esse participes regni cœlorum. Quomodò autem singuli Protestantes isti obligationi satisfacient? — Nam usque in hoc tempus Protestantes legerunt S. Scripturam diligenter, nec tamen invenerunt catalogum articulorum necessariorum, qui sufficienter, ex solâ S. Scripturâ, sub illâ qualitate probentur. — In statuendis articulis necessariis, nec Lutherani cum Lutheranis, nec Reformati cum Reformatis conveniunt. — Nullum concilium, nullus ex sanctis Patribus, nullus pontifex, nullus doctor catholicus unquàm docuit, ex solâ S. Scripturâ sufficienter doceri quinam sint articuli necessarii.

Sectio IV. — *Protestantes absurdè determinare, quorum respectu necessaria in S. Bibliis sint clara.*

Dicunt nobis Protestantes quâ ratione certâ et infallibili inveniuntur articuli necessarii. Respondent Remonstrantes : « Ea tantùm ad « salutem scitu ac creditu esse necessaria, « quæ vel in claris apertisque Scripturarum « verbis, vel per apertam et sole clariorem « consequentiam necessaria esse cuivis mentis « tantùm suæ compoti constare potest. » Episcopius : « Cùm Evangelium attentè à quo- « quam legitur vel auditur, posse tùm absque « ullo supernaturali lumine percipi sensum « omnium, quæ scitu, creditu, factu, speratu « necessaria in Evangelio proponuntur. » Et è Lutheranis Calixtus : « Quæ ad salutem neces- « saria sunt, inveniuntur in sacrarum litte- « rarum locis perspicuis et apertis, de quorum « sensu nemo, qui verba intelligat, ambigere « potest. »

At contrà 1°, undè probatur hæc regula? Nullus allegatur textus in negotio tanti momenti. — Contrà 2°, an vultis ut in verbo vestro hanc regulam admittamus, qui vos ipsos errori obnoxios esse non diffitemini? Haud expedit. — Contrà 3°, si tantùm requiratur judicium naturale, ut cognoscamus in Scripturâ articulos necessarios, eorumdemque necessitatem, quomodò non verum est, quod vobis objiciunt Reformati? Sic nihil fore ne-

cessarium ex omnibus articulis, unquàm in controversiam vocatis, vel vocandis. Qui enim eos in controversiam vocant, videntur sibi mentis suæ compotes. — Neque vobis licet dicere, eos, qui errant in necessariis, esse passionibus præoccupatos, quia tantumdem de vobis dicent. Et quis judicabit, vosne, an illi, sitis mentis compotes, an impotes?—Contrà 4°, si articuli necessarii sint tam clarè in S. Scripturâ, undè ne quidem inter vos ipsos quidquam certi de iis habetis? An etiam inter vos sunt, qui oculos claudunt, ne solem videant? — Reformati, ut hanc Scyllam Libertinismi evadant, incidunt in Charybdin Spiritûs privati, docentes omnia necessaria esse quidem clarè, et evidenter in Scripturâ, sed eam evidentiam non omnibus quidem absolutè, qui mentis suæ compotes sunt, verùm omnibus *regenitis* esse conspicuam.

At contrà 1°, quibus id nititur S. Scripturæ testimoniis? Nam si inter vos ipsos, in statuendis articulis fidei necessariis, non est eadem sententia, quomodò credemus eos articulos vobis (qui regeniti esse vultis) esse evidentes? manifesta S. Scripturæ testimonia in hanc rem non habetis. — Contrà 2°, quinam sunt illi regeniti? Scitis quid Remonstrantes vobis objiciant. (Vide Tract. de Articulis necess., cap. 5. — Contrà 3°, si requiratur status regenerationis, ut quis per S. Scripturam intelligat quinam sint articuli necessarii; ergò oportet esse fidelem, antequàm aliquis per S. Scripturam intelligat quinam sint articuli necessarii. Ratio est, quia nullus regeneratur, nisi fiat fidelis. Ergò dantur fideles et regeniti, qui necdùm sciunt per Scripturam quinam sint articuli necessarii; ergò dantur fideles et regeniti, qui non credunt articulos necessarios. Hoc, quàm absurdum sit, ipsi perspicitis. — Hactenùs spectavimus Cadmeam prolem, domesticâ digladiatione se invicem conficientem. Victoria manet apud Ecclesiam catholicam; à quâ Arminiani Reformatos, et hi illos immeritò recessisse convincunt. Pars utraque oppugnat adversam, et dùm utraque cadit, Ecclesia catholica à suis adversariis liberatur. — Undè dicimus, exemplo S. Hilarii, lib. 7 de Trin., col. 89: « Hæretici igitur omnes contrà Ec- « clesiam veniunt; sed dùm hæretici omnes se « invicem vincunt, nihil tamen sibi vincunt. « Victoria enim eorum Ecclesiæ triumphus ex « omnibus est, dùm in eo hæresis contrà alte- « ram pugnat, quod in hæresi alterâ Ecclesiæ « fides condemnat. »

Sectio v. — *Fundamenta Protestantium* 1° *tollere disciplinam ecclesiasticam.*

Docent è Protestantibus multi disciplinam ecclesiasticam rectè administratam, esse notam veræ Ecclesiæ. Undè illud est consequens: Si quæ sit Ecclesia, cujus publica doctrina tollit disciplinam ecclesiasticam, non posse eam censeri veram Ecclesiam, cùm indè ab initio judicatum fuerit Ecclesiam subsistere non posse sine disciplinâ. — Atqui Ecclesiæ Protestantium manifestissimè tollunt omnem disciplinam ecclesiasticam per sua principia et fundamenta: Docent quippè: « Unicuique « licere quorumcumque hominum, etiam con- « ciliorum generalium, expendere doctrinam, « et dijudicare verane, an falsa sit, quæ pro- « ponitur. » Et hoc quidem necessariò docent, quamdiù statuunt doctores Ecclesiæ, imò et concilia generalia errori obnoxia.

Si liceat unicuique dissentire à decretis quorumcumque hominum, « ergò nulla Eccle- « sia habet potestatem docendi, per quam alii « Christiani teneantur credere in materiâ « fidei et morum. » Nec enim tenetur absolutè decretis Ecclesiæ acquiescere, qui tenetur decretis Ecclesiæ non acquiescere, si, examinatâ sacrâ Scripturâ, judicet eam errare. — Si nulla Ecclesia talem habet potestatem, « sub- « jicitur Ecclesia maximis turbis, ab unoquo- « que excitandis, qui audebit jactare Ecclesiæ « decretis esse obsistendum. » Adeòque nullus erit ordo, quem unicuique licet impunè turbare.

An adhuc mirantur Protestantes, si tot sectæ inter ipsos fuerint exortæ, et etiamnùm exoriantur? Ità comparata sunt eorum fundamenta et principia, ut aliter fieri non possit; et magis mirandum foret, si id non contingeret.

Sectio vi. — *Fundamenta Protestantium* 2° *absolvere omnes schismaticos.*

Si verum est, quod docent Protestantes, « unicuique licitum esse dissensum à decre- « tis Ecclesiæ; licitum esse, imò necessarium « ab Ecclesiâ discessum, ubi quis judicat Ec- « clesiam errare in articulo necessario, quem « tamen errorem debeat amplecti manens in « ejus unitate; » quis poterit unquàm declarari schismaticus? — Ponamus Lutheranum, vel Reformatum, qui labatur in errorem Socini, et existimet Christum Jesum non esse Deum ab æterno; nec paucos habeat adhærentes. Producantur termini expressi S. Scripturæ, vel etiam firma ex Scripturis deducta consequentia, undè probetur divinitas Christi Jesu. — Opponetur ex adverso terminos ex-

pressos non id importare necessariò, quod est probandum, ut qui diversis locis similiter positi, aliud significent; adducentur variæ præsumptiones, necessitatem probationis impugnantes. Et quoad absolutam articuli necessitatem, haud minores exurgent difficultates. — Quid hìc facient sive Lutherani, sive Reformati! Ille Socini errore imbutus sanctè declarabit, se debitè invocâsse Spiritum sanctum, se omni diligentiâ evolvisse Scripturas, nec tamen posse credere Jesum Christum esse Deum ab æterno. Ulteriùs dicet se non posse permanere in communione sive Lutheranorum, sive Reformatorum, ubi obtruditur articulus de Jesu Christi divinitate ab æterno, tanquàm necessarius : præterquàm quòd sibi non liceat per conscientiam in illorum communione persistere, quos judicat adorare falsum Deum. Addet se propterea cogi, qui cum suis habeat privatas conventiones ecclesiasticas, in quibus unum Deum, juxtà Scripturas, et dictamen propriæ conscientiæ, purè colat. — Quæritur quid eò casu factura sit Ecclesia Protestantium, sive Lutheranorum, sive Reformatorum? Nonne declarabit ejusmodi hominem tùm hæreticum, tùm schismaticum? Hæreticum, ut qui pertinaciter defendat errorem in re gravissimâ? Schismaticum, ut qui privata instituat conventicula? Et tamen nihil agit, nisi ex præscripto ecclesiæ Protestantium. Nam invocato debitè Spiritu sancto, juxtà Scripturas determinat, ex facultate sibi à vobis concessâ, quinam sint articuli necessarii, et à necessariis excludit articulum de divinitate Christi ab æterno. Audit vos contrarium asserentes, et varias probationes adducentes ; sed expendens eas probationes juxtà Scripturas, et debitè invocato Spiritu sancto, judicat eas non subsistere pro veritate, nedùm pro necessitate ejus articuli probandâ. Ideòque ex facultate sibi per vos competente determinat Ecclesias vestras, earumdemque concilia errare in articulo religionis essentiali, fundamentali, et necessario. Quomodò igitur fieri potest ut talis, qui leges fundamentales ecclesiarum vestrarum observat, possit declarari hæreticus, vel schismaticus? Agit ipse, quod docetis licitum ; quî fieri potest, ut sit hæreticus? Agit idem, quod ipsi jubetis ; quî fieri potest, ut sit schismaticus?

SECTIO VII. — *Præcipuos Protestantium 3°, vergere ad libertatem credendi.*

Dixit olim Apelles apud Eusebium, lib. 5, cap. 13, « Non rationem fidei omninò quærere « oportere ; sed quemque in eâ fide perstare « debere, quam professus fuisset. Eos enim « qui in Christum crucifixum spem conjecis- « sent, salvos fore, dummodò in bonis operi- « ribus sedulò versari reperirentur. » Hanc perversissimam sententiam necesse est ut omnes illi ex Protestantibus sequantur, qui salvis diversarum ecclesiarum sententiis repugnantibus, iniquam pacem et dissonantem unitatem constitutam volunt ; inter quos agmen ducit Marcus Antonius de Dominis, olim archiepiscopus Spalatensis. — Fatemur, si fundamenta Protestantium sunt admittenda, Marcum Antonium non tantùm rectè sentire, sed omnes illos peccare adversùs sensum communem, qui ejus placitis obstrepunt. Quicumque enim docent articulos necessarios ex S. Scripturâ, pro privatâ cujusque persuasione determinandos, et Ecclesiam posse errare in fidei essentialibus, nequeunt ejus sententiam per rectam rationem improbare. Atque indè factum est, ut præcipui Protestantium ejus arbitrio, vel in totum, vel pro parte, subscriberent. — Sed non videntur advertisse isti viri (cæteroquin non indocti) absolutam credendi quidlibet libertatem, fundamentis Protestantium æquè cohærere, ac projectam inter Protestantes, sive etiam alios, pacem.

Statuamus Anabaptistam non credentem, *Christum Jesum accepisse suam carnem à Beatâ Virgine Mariâ*. Petimus an hanc opinionem clariùs et manifestiùs possint ex S. Scripturis refellere Lutherani, quàm sententiam Reformatorum, negantium *realem præsentiam Christi in Eucharistiâ*. Petimus an Lutherani possint clariùs et manifestiùs ostendere ex Scripturis, talem Anabaptistam errare in articulo necessario, quàm id possit ostendi de Reformatis, in articulo realis præsentiæ Christi in Eucharistiâ? Loquimur autem de iis Lutheranis, qui tenent Reformatos illud omne credere, quod est necessarium ad salutem; eosdemque Reformatos non subvertere fundamentales articulos fidei.—Similiter petimus à Reformatis, an istam Anabaptistæ opinionem apertiùs et evidentiùs possint ex S. Scripturis refellere, quàm sententiam Lutheranorum *de Ubiquitate?* Petimus an Reformati possint apertiùs et evidentiùs ostendere ex S. Scripturis, talem Anabaptistam errare in articulo necessario, quàm id possit ostendi de Lutheranis in articulo de Ubiquitate errantibus? — Si fateantur Lutherani et Reformati unum præ altero præstari non posse, dabitur de articulo in articulum progressus ad absolutam credendi libertatem. Sin autem existiment unum præ altero posse effici, expe-

riantur vires suas, et invenient respondentes.

Sectio viii. — *Nullum esse modum 4° terminandi schismata Protestantium.*

Ex præcedentibus sequitur : *Nullum esse modum terminandi schismata Protestantium.* Neque enim habent normam, vel regulam aliquam certam, juxtà quam Protestantium schismata, cum aliquâ specie recti, possint terminari. — Si Lutheranis, Ubiquitatem non tenentibus, licet communicare cum aliis Lutheranis, Ubiquitatem docentibus; cur utrisque non liceat communicare cum Reformatis, realem præsentiam Christi in Eucharistiâ negantibus? Undè docebunt Lutherani negationem realis præsentiæ Christi in Eucharistiâ continere errorem fundamentalem; doctrinam verò de Ubiquitate non continere errorem fundamentalem? Si licet Lutheranis communicare cum Reformatis, cur non liceat cum Arminianis? quo sufficiente fundamento excludentur Sociniani? quâ de causâ repudiabuntur Anabaptistæ, aliique plures?—Similis est ratio de Reformatis. Cur enim ipsis liceat communicare cum Lutheranis, realem præsentiam Christi in Eucharistiâ confitentibus, Ubiquitatem docentibus, ut de aliis nunc taceamus, et non liceat communicare cum Arminianis, quos tamen repudiant? — Deindè, qui ex Lutheranis, vel Reformatis à sententiâ Ecclesiæ suæ dissentit, is vel tenetur à sententiâ suâ recedere, et sententiam Ecclesiæ amplecti, vel non tenetur. Si non teneatur sententiam suam dimittere, eamque, quæ Ecclesiæ est, amplecti, iterùm petitur an teneatur in communione Ecclesiæ suæ permanere, posito quòd eam judicet errare in articulo necessario? Negabitis eum posse permanere. Verùm, si nullam inveniat Ecclesiam, nisi quam judicet errare in articulo necessario, rursùm quæritur an ei liceat instituere segregata conventicula ecclesiastica? Hìc, si affirmetis, tot habebitis juxtà doctrinam vestram schismata, quot invenientur privatâ persuasione judicantes non esse congregationem ecclesiasticam in necessariis non errantem. Sin autem negetis isti licere institutionem privatorum conventiculorum, jam ista negatio condemnabit separationem vestram ab unitate catholicâ. — Dicite itaque apertè an dissentientes à doctrinâ Ecclesiæ, vel Lutheranæ, vel Reformatæ, teneantur suam sententiam deponere, et doctrinam Ecclesiæ assumere, postquàm invocato Spiritu sancto judicant secundùm Scripturas, Ecclesiam errare in articulo necessario? Hinc enim patebit nullum apud vos esse modum terminandi schismata, sed multò magis, ex principiis doctrinæ vestræ, universa schismata confirmari, novisque occasionem præberi.

Sectio ix. — *Per principia Protestantium 5° non posse veniri ad veram Ecclesiam.*

Constat inter omnes, ut quis, in rebus fidei ignarus, perveniat ad veritatem christianam, unamque illam, in quâ salvetur, Ecclesiam, opus esse instructore. Ità enim dicit Conf. Wirtemb. de S. Script. : « Vera sententia Scripturæ quærenda est in ipsâ Scripturâ, et apud eos, qui divino Spiritu excitati « Scripturam per Scripturam interpretantur. » Conf. Helv. poster. : « Judiciis non nisi spiritualium hominum ex verbo Dei petitis ac- « quiescimus. »

Prodeat, quasi ignarus de fide, ad præcipuos Protestantium in unum congregatos, vir aliquis salutis suæ cupidus, uti nonnulli antè annos aliquot contigit, ac declaret, se petere instructionem; se quidem de multis multa intellexisse, sed illa omnia in præsenti seponere; se quærere hominem divino Spiritu excitatum, qui Scripturam per Scripturam interpretetur, spiritualem, judicium suum ex Scripturâ petentem; exurgit Lutheranus, seque, divino præeunte Spiritu, Scripturam per Scripturam interpretari profitetur. Respondet vir, salutis suæ cupidus, cum Tertulliano, de Prescrip. cap. « 10 : « Sed et Apelles me hâc pronuntiatione « pulsabit, et Hebeon et Simon. » Et Reformati, et Arminiani et Anabaptistæ, et quotquot hactenùs iisdem innituntur, aut similibus principiis, hi omnes cum Lutherano idem asserunt, se nimirùm, divino præeunte Spiritu, Scripturam per Scripturam interpretari.

Docete igitur cur *potiùs* vos, Lutherani, sitis audiendi, quàm Reformati, Arminiani, vel Anabaptistæ. Quidquid enim allegatis, ut vos audiamini, idem ab omnibus allegatur. Aut igitur omnes (paria allegantes) audiendi estis, aut è vobis nullus. Non omnes audiendi estis, quia Spiritus divinus non impellit vos, ut contraria doceatis. Ergò nullus vestrûm audiendus erit, donec dicatis cur præ aliis *potiùs* audiendi sint Lutherani. Hoc autem non potestis. « Ero ita- « que nusquàm, dùm ubique convenior, » inquit Tertullianus, loco citato. — De reformatis eadem est ratio. Volunt ipsi judiciis *non nisi spiritualium hominum, ex Verbo Dei petitis, nos acquiescere.* At quinam sunt illi homines spirituales? Vos enim docetis unumquemque Christianum errare posse in fidei fundamentalibus; concilia generalia errare posse in essentialibus

fidei. Undè igitur sciam vos esse spirituales ? Nam quod dicitis, vestra judicia esse ex verbo Dei petita, illud ipsum æqualiter ab omnibus ingeminatur, qui à vobis dissentientes, suas opiniones recipi volunt. Cur igitur vos *potiùs* audiamus præ omnibus aliis? Nulla profectò est ratio.

Quocircà qui juxtà principia Protestantium cupidus est veritatis revelatæ, necesse est ut quærat homines divino Spiritu excitatos, et verè spirituales. Undè oportet ut transeat omnia imperia, regiones, provincias et pagos; lustret omnes ædes, omnia castra, omnia tuguria; trajiciat omnia flumina, freta et maria; rimetur omnes silvas, omnia antra, omnes montes, omnia deserta; an fortè alicubi reconditos et delitescentes inveniat homines spirituales, qui edicant *cur præ cæteris aliis* mortalibus audiendi sint. Quid, quòd necesse erit omnes omnium antiquorum evolvere historias, omnes de religione examinare libros, ac videre an sexcenti hæresiarchæ jure condemnati sint; ut si fortè unus ex illis spiritualis sit, ei soli acquiescatur. Hoc si nolint Protestantes, dicant cur *potiùs* audiendi sint Reformati, quàm Lutherani, aliive? Illud verò cùm nequeant, dicemus nos omnes audire non posse, ac propterea nullam esse causam, cur ab uno ex omnibus incipiamus.

Sectio x. — *Per principia Protestantium 6° universas Ecclesias, iis utentes, esse veras.*

Ex præcedentibus facilè desumitur, si vera sint Protestantium principia, universas Ecclesias iisdem principiis utentes, esse veras. Si enim utantur iisdem principiis, scrutabuntur Scripturas, atque ex iis tùm particulares, tùm synodi, et concilia determinabunt articulos necessarios. Neque fieri poterit ut una Ecclesia condemnet alteram, iisdem principiis utentem, tanquàm errantem in articulo necessario; quia Ecclesia condemnata, eodem utens privilegio cum Ecclesiâ condemnante, meritò illud objiciet pervulgatum, *par in parem non habet imperium;* et sententia, à judice haud competente lata, non caret vitio nullitatis. — Deindè, si, exempli gratiâ, licet Lutheranis condemnare Anabaptistas, cur non liceat Anabaptistis condemnare Lutheranos? Utrinquè invocatur Spiritus sanctus; utrinque ex solis Scripturis (juxtà cujusque intellectum acceptis) determinantur credenda. Negant Anabaptistæ se judicio Lutheranorum subesse, sicut Lutherani negant se judicio Anabaptistarum subjici. Dicunt utrinquè ex S. Scripturâ determinanda esse credenda, sed insuper dicunt unumquemque particularem, imò et totam Ecclesiam, posse fallere et falli in determinatione credendorum; nec quemquam teneri alterius judicio acquiescere, nisi in quantum existimat illud judicium convenire cum Scripturâ. — Quandò igitur Lutherani condemnant Anabaptistas, id limitandum est primò, quòd fateantur Lutherani se errare posse. Limitandum est secundò, quòd nullus teneatur ei judicio acquiescere, nisi in quantum existimat illud Scripturæ esse conforme. Cùm autem Anabaptistæ existiment judicium Lutheranorum, quo condemnantur, Scripturis contradicere, bonâ Lutheranorum pace, ei judicio non acquiescunt; moniti scilicet ab ipsis Lutheranis concilia Lutherana posse errare, neminemque teneri eorum decretis acquiescere, nisi in quantum cujusque conscientia juxtà Scripturas convincitur. Anabaptistis verò declarantibus suas conscientias non convinci juxtà Scripturas, irrita est Lutheranorum condemnatio, quæ, cessante conditione, caret effectu : Ita, juxtà principia Lutheranorum, Anabaptistæ habendi sunt pro non condemnatis; eorum ecclesiæ habendæ sunt pro veris Ecclesiis. Et pari jure veræ erunt Ecclesiæ Reformatorum, Arminianorum, Socinianorum, aliorumque. — Hoc verò esse absurdissimum, omnes illas Ecclesias esse veras Ecclesias, abundè patet ex unitate Ecclesiæ in S. Scripturis commendatâ, ab antiquitate traditâ, ab ipsis Protestantibus agnitâ; patet ex horrendo schismatis malo, in S. Scripturis condemnato, ab antiquitate acerbissimè descripto, ab ipsis Protestantibus vituperato. Si enim omnes illæ Ecclesiæ, in articulis necessariis discordes, sint veræ Ecclesiæ, frustrà commendata erit unitas, frustrà condemnatum schisma.

Sectio xi. — *Juxtà praxim Protestantium 7° universas Ecclesias, eâ utentes, esse falsas.*

Sequitur nunc ut ostendamus universas Ecclesias Protestantium, per praxim domesticam, censeri falsas. Hoc tantùm ponimus, tanquàm certissimum : *Unamquamque Protestantium Ecclesiam excommunicare et anathematizare universos à se dissentientes in articulis necessariis.* Illos enim existimant tantâ claritate et evidentiâ in Scripturis traditos, ut dissentientes securè excommunicent et anathematizent. — Neque hìc objiciant Protestantes suas condemnationes neminem ligare, nisi cujus conscientia juxtà Scripturas convincitur. Dicimus enim non ex vanis conjecturis, vos aliam habere doctrinam fundamentalem, aliam praxim. Juxtà doctri-

nam vestram fundamentalem, nemo tenetur cujuscumque condemnationi acquiescere, nisi cujus conscientia convincitur de justitiâ condemnationis. Et hâc doctrinâ indigebatis initio separationis vestræ ab Ecclesiâ catholicâ, ut sub specie conscientiæ non convictæ, divisionem vestram à priore unitate utcumque foveretis. Eâdem indigebatis doctrinâ, tùm ut incautum vulgus, tùm ut propriâ persuasione inflatos, sub prætextu libertatis conscientiæ, ad defectionem invitaretis. — Sed negotiis vestris nonnihil constitutis, longè aliud fuit in praxi vestrâ domestica, disciplinis ecclesiasticis comprehensa. Tunc enim solemni juramento adstricti sunt ministri Ecclesiæ ad tenendam tradendamque in Galliâ Confessionem Gallicam, et obediendum disciplinæ ecclesiasticæ; similiterque actum est in aliis locis. Juxtà eam disciplinam, si quis minister dissentit à confessione ecclesiæ Reformatæ, populumque aliter docet, quàm juxtà præscriptum Confessionis, si monitus non desistat, amovetur, excommunicatur, declaratur schismaticus; quantumvis provocet ad judicium S. Scripturæ, declaretque se per conscientiam non posse acquiescere confessioni. Hæc nimirùm (ut hoc obiter dicatur) est illa libertas conscientiarum tantoperè deprædicata, quâ ab obedientiâ romanæ Ecclesiæ exempti tanquàm gravissimo servitutis jugo premamini, constricti catenis tùm confessionis publicæ, tùm disciplinæ ecclesiasticæ.

Jam quæritur an talis minister, per synodum amotus, excommunicatus, declaratus schismaticus, teneatur acquiescere? Si non teneatur acquiescere, irrita erit vestra condemnatio, excommunicatio, amotio: quod tamen non præsumitur, quia non censetur judex irritam velle pronuntiare sententiam. Si autem teneatur acquiescere; ergò et primi prætensi Reformatores, tanquàm subditi Ecclesiæ romano-catholicæ, tenebantur acquiescere, quandò per eamdem Ecclesiam amovebantur, excommunicabantur, declarabantur schismatici; ergò fieri non potuit ut non acquiescentes collegerint veras ecclesias. — Eadem est ratio de Lutheranis, Arminianis, Anabaptistis, Socinianis, et quibusvis aliis simili praxi utentibus. Nam eo ipsò, quòd tali praxi utantur, condemnant suam separationem ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ.

Sed protestantium Ecclesiæ non tantùm excommunicant et anathematizant suarum ecclesiarum membra et subditos, verùm etiàm excommunicant et anathematizant Ecclesias à se dissentientes. Ità, præter alios complures, condemnantur Anabaptistæ, in Confessione Augustanâ, à Lutheranis. Illa condemnatio vel est irrita, vel valida. Non debet censeri irrita, quia judex non præsumitur irritam velle pronuntiare sententiam. Si est valida, quale judicium Lutherani assumunt de Anabaptistis, tale assumunt Anabaptistæ de Lutheranis. Et quo jure Lutherani assumunt potestatem condemnandi Anabaptistas, eodem jure assumunt Anabaptistæ potestatem condemnandi Lutheranos. Erit igitur Anabaptistarum, Lutheranos condemnantium, sententia valida; si Lutheranorum, Anabaptistas condemnantium, sententia est valida, utrinque autem illud referent, ut mutuis judiciis exeant condemnati. Nam si Lutherani pro suâ condemnatione proferant Scripturas, prout ipsi eas intelligunt, invocato Spiritu sancto, tantumdem facient Anabaptistæ. Ità protestantium ecclesiarum mutuæ condemnationes ostendunt omnes esse falsas.

Sectio xii. — *Romanam Ecclesiam 8° esse veram, juxtà prima Protestantium fundamenta.*

Per romanam Ecclesiam, eam intelligimus, quæ communicat in fide cum episcopo romano, quæque communiter vocatur Catholica.

Prima Protestantium fundamenta vocamus: « Quòd unusquisque possit et teneatur, invocato Spiritu sancto, determinare credenda ex « S. Bibliis. » Similiter: « Quòd nullus teneatur « alterius cujuscumque judicio acquiescere nisi « in quantum statuit illud judicium esse con« forme S. Bibliis. »—Atqui romana Ecclesia, invocato Spiritu sancto, determinat credenda ex S. Bibliis, non secundùm privatam cujusque persuasionem, nulli fundamento innixam, plurima secum incommoda adferentem; sed secundùm unanimem, stabilem testatissimumque consensum, indè ab initio, divinâ indubiè dirigente providentiâ, saluberrimè conservatum. Universi fideles, communicantes in fide cum episcopo romano, judicant, invocato Spiritu sancto, illa esse credenda juxtà Scripturas, quæ ab universali Ecclesiâ proponuntur. Hoc igitur facit Ecclesia romana, quod per principia Protestantium potest facere, et quod tenetur facere. Ecclesia ergò romana, juxtà prima Protestantium fundamenta, est vera Ecclesia. — Neque hìc dicant Protestantes Ecclesiam romanam errare in essentialibus fidei, seu necessariò credendis; quia ipsis monentibus, Ecclesia romana non tenetur Protestantium judicio acquiescere, nisi in quantum statuit illud judicium esse conforme S. Bibliis. Atqui Ecclesia romana statuit judicium illud

Protestantium non esse conforme S. Bibliis. Ergò non obstante illo Protestantium judicio, Ecclesia romana non tenetur Protestantium judicio acquiescere, manetque vera Ecclesia illud faciens, quod per principia Protestantium potest facere, et tenetur facere. Similiter non dicant Ecclesiam romanam non debitè invocare Spiritum sanctum, et mente præoccupatâ ad indaginem veritatis accedere. Respondebit enim Ecclesia romana, cum S. Cypriano de Unit. Eccl., p. 258, multò magis omnes illos, qui in divisione et schismate sunt, « precem alteram « illicitis vocibus facere, Dominicæ hostiæ ve- « ritatem per falsa sacrificia prophanare. » Respondebit Ecclesia romana cum S. Augustino lib. 2 contr. Epist. Parm., cap. 1 : « O stultis- « simam cæcitatem! quid tàm bonum est, et « tàm jucundum, quàm habitare fratres in « unum? Quod illi nequam dicunt, et amarum « ponunt, qui se ab omnibus fratribus separâ- « runt, dùm vanas suspiciones suas, ne dicam « factiosas calumnias, vel non excitare, vel « excitatas tollere noluerunt. »—Jam Domini Protestantes interpellamus ipsam vestram conscientiam, ut coràm Deo determinetis an Ecclesia Romana, juxtà prima Protestantium fundamenta, sit vera Ecclesia. Quomodò enim potest censeri falsa Ecclesia, quæ, invocato Spiritu sancto, credenda declarat ex S. Bibliis; quæque accusationes Protestantium, juxtà S. Biblia sedulò examinatas, judicat confictas et temerarias? Hoc si apud Protestantes non sufficit, ut aliqua Ecclesia debeat censeri vera, necesse est ut quid novi inveniant, undè probent romanam Ecclesiam esse falsam; quod tamen eâdem facilitate confutabitur, atque confingetur.

Hinc sequitur omnes illas Ecclesias esse schismaticas, quæ non communicant in fide cum romano episcopo et Ecclesiâ cum eo communicante. Si enim hæc Ecclesia est vera, juxtà prima Protestantium fundamenta, omnes aliæ, ab ipsâ separatæ, laborabunt vitio schismatis, et erunt falsæ.

Sectio xiii. — *Ecclesiam Romanam 9^m^ esse veram, juxtà praxim Protestantium.*

Praxis Protestantium habet, quòd eorum Ecclesiæ judicent de doctrinâ suorum subditorum, subditique teneantur isti judicio non obstrepere, tanquàm provenienti à verâ Ecclesiâ. Quantumvis enim nonnulli subditi existimarent Ecclesiam suam juxtà Scripturas non procedere, volunt tamen Ecclesiæ publicum judicium obtinere præ nonnullorum privatis opinionibus. Quia scilicet Ecclesia uberiùs à Deo illustratur, quàm nonnulli privati. Undè jure meritissimo manutenenda defendendaque sit Ecclesiæ sententia; et contrarium tradentes, si necessitas eum rigorem postulet, excommunicandi et anathematizandi, donec resipiscant.—Hanc esse praxim Protestantium, disciplinis eorum ecclesiasticis conformem, non difficulter concedent Protestantes. Nosque ex eâ praxi non difficulter concludemus romanam Ecclesiam etiamnùm esse veram, cujus sententiæ non liceat Protestantibus obstrepere, nisi seipsos exponant justæ excommunicationi et anathematizationi.

Antè separationem Protestantium, Ecclesia romana judicabat de doctrinâ suorum subditorum, subditique tenebantur isti judicio non obstrepere, tanquàm venienti à verâ Ecclesiâ. Hanc potestatem fuisse penès Ecclesiam romanam, si eadem nunc sit penès Ecclesias Protestantium, nemo prudens negaverit. Contigit autem post annum millesimum quingentesimum, ut nonnulli subditi Ecclesiæ romanæ (Lutherus, Zwinglius, Carolstadius, Swenckfeldius, et alii) existimarent Ecclesiam romanam juxtà Scripturas non procedere, et aberrare à vero. Voluit Ecclesia romana publicum suum judicium obtinere, præ istorum privatis opinionibus; quia scilicet Ecclesia uberiùs à Deo illuminatur, certiùsque dirigitur, quàm illi privati. Undè jure meritissimo manutenenda, defendendaque erat Ecclesiæ sententia. Et quia contrarium sentientes perseverabant in contradictione, juris ecclesiastici ordo postulabat, ut veniretur ad excommunicationem et anathema. — Si hic ordo procedendi erat legitimus, qui per praxim Protestantium illegitimus censeri non potest, necesse est illud judicium Ecclesiæ romanæ fuisse judicium Ecclesiæ veræ, cui primis illis Protestantibus non licebat obstrepere. — Si dicant Ecclesiæ romanæ non competiisse illud judicium de primis Protestantium, quia antecedenter desierat esse Ecclesia vera, recedens à præscripto divinarum Scripturarum, jam eo ipso enervant suam praxim et disciplinam ecclesiasticam. Petimus enim an minister Ecclesiæ, v. g., Reformatæ, obstrepens publicis Ecclesiæ suæ Confessionibus, clamansque eas esse erroneas in articulis necessariis, si monitus non desistat, et propterèà excommunicetur atque anathematizetur; an talis minister rectè dicturus sit competere illud judicium Ecclesiæ reformatæ, eò quòd recesserit à præscripto Scripturarum, ac propterèà inanem esse excommunicationem et anathematizationem? Non dicetis id rectè objici posse, si praxim vestram,

si disciplinam ecclesiasticam vultis salvam. Quòd si illud vestris, adversùs propria principia procedentibus, objici nequeat, multò minùs objici potest Ecclesiæ romanæ, suis fundamentis firmiter inhærenti. Si fas non est illud vestris Ecclesiis, tàm novis, tàm malè unitis objicere, iniquissimum erit illud idem opponere Ecclesiæ romanæ, antiquissimæ et unitissimæ. — Si rursùm dicatis tunc illud rectè per subditum opponi Ecclesiæ, quandò Ecclesia reverà errat in articulis necessariis; malè autem opponi, quandò Ecclesia non errat in necessariis; nec ità evadetis. Hoc enim quæritur, cujus sit judicare an Ecclesia, quæ per subditum arguitur, erret in necessariis; nùm Ecclesiæ, an subditi? Si sit subditi, jam periit vestra praxis, et disciplina ecclesiastica; et quotiescumque subditos vestros excommunicatis et anathematizatis, exercetis tyrannidem spiritualem in conscientias; quam tamen soletis adversùs Ecclesiam romanam rethoricis amplificationibus ad plausum populi exaggerare. Sin autem sit Ecclesiæ judicare adversùs suum subditum, an ipsa erret in necessariis tunc primi Protestantes immeritò objecerint Ecclesiæ errorem in necessariis, et optimo jure anathematizati atque excommunicati fuerint. Ità quidquid ad propositam quæstionem attigeritis, ulcus erit, vel tyrannidem vobis imponens respectu vestrorum subditorum, vel justam condemnationem ab Ecclesiâ romanâ. Tyrannidem noletis vobis tribui. Superest igitur ut agnoscatis justam esse Ecclesiæ romanæ condemnationem, tanquàm à verâ Ecclesiâ provenientem; cui et reconciliemini ad salutem, Deum precamur.

Sectio xiv. — *Romanam Ecclesiam esse veram* 10°, *juxtà Protestantium doctrinam de articulis necessariis.*

Non repetimus quomodò unaquæque Protestantium Ecclesia, inter suas publicas doctrinas, inter suos doctores nihil habeat certi, fixi immotique de articulis necessariis; id enim apertissimum esse, res ipsa clamat. — Possemus ex hâc incertitudine necessariorum concludere fieri non posse, ut Ecclesiam romano-catholicam reputent falsam, quam, ceu errantem in necessariis, nequeant convincere; ideòque universos illos esse schismaticos, qui desertâ ejus unitate, segregatas erexerunt Ecclesias. — Sed venimus ad ipsos articulos necessarios, de quorum necessitate plures Protestantium conveniunt. Illi enim consistunt in Symbolo Apostolico, quoad credenda; in Decalogo, Sacramentis Baptismi et S. Eucharistiæ, ac Oratione Dominicâ, quoad facienda. Hæc autem omnia et singula recipit Ecclesia catholica. Nihil ergò illi deest ex necessariò credendis et tenendis, quominùs possit et debeat haberi vera Jesu Christi Ecclesia. — Neque hìc dicant Protestantes primò, ad consensum in articulis necessariis eumdem sensum requiri; neque sufficere, si eadem teneantur verba. Respondetur enim reformatos, v. g., non determinare unanimiter sensum immediatum unius solius articuli necessarii, quem non antè divisionem ipsorum receperit Ecclesia romano-catholica, si tamen excipias articulum *de Ecclesiâ Unâ*, Sanctâ, Catholicâ et Apostolicâ, cujus unitatem infaustâ divisione reliquerunt. Et quomodò nobis unanimiter determinabunt Reformati sensum immediatum, *Descensûs Christi ad inferos*, quem Ecclesia romana non teneat? Nonne ipsi, circà eum articulum, quatuor diversas sententias habent domesticas? Et tamen iste articulus apud Reformatos annumeratur necessariis, quamvis Arminiani non ità pridem à necessariis eum eliminaverint. — Neque dicant Protestantes secundò, non sufficere, etiamsi Ecclesia romana crederet universos articulos necessarios; quia illa docet, undè per legitimam consequentiam subvertuntur articuli necessarii. Respondetur enim illam objectionem peccare in domesticam Reformatorum doctrinam, quandò tradunt Ecclesiæ tribuendum non esse, quod ex ejus doctrinâ per consequentiam sequitur, ubi Ecclesia illam consequentiam negat; quasi ideò habenda sit falsa Ecclesia. Hoc enim docent Reformati, quandò fraternitatem Lutheranorum ambiunt, è quorum doctrinâ non pauca horrenda dogmata per consequentiam deducunt. Sed novum non est alios se præbere Reformatos domi, alios foris; alios in pace Lutheranorum tractandâ, alios in divisione suâ à matre catholicâ quoquo modo excusandâ.

Videtis, Domini Protestantes, si ad articulos necessarios pensandum est religionis negotium, nihil esse undè vestri magistri, etiam cum probabili fundamento, teneant Ecclesiam romanam non esse veram. Si enim Ecclesia romana, fatentibus idipsum Protestantibus, tenet, credit et profitetur universos et singulos articulos necessarios, quî fieri potest ut quis prudens rerum æstimator judicet, in separatione et schismate (cujus immensum est malum) persistendum esse, et ab unitate catholicâ, tùm saluberrimâ ulteriùs abstinendum?

SECTIO XV. — *Romanam Ecclesiam esse veram 11° ex comparatione errorum.*

Lubet nunc ex abundanti instituere comparationem errorum, qui apud Protestantes habentur pro non fundamentalibus, ut etiam ex eo capite unicuique pateat nullo jure factam esse divisionem, romanamque Ecclesiam esse veram Jesu Christi Ecclesiam.

Statuunt Reformati diversitatem doctrinæ in non essentialibus, non scindere unitatem Ecclesiæ. Statuunt autem ejusmodi diversitatem. 1° Si quis assereret Christum præsentialiter descendisse ad inferos, ubi erant damnati; alii autem non, sed tantùm virtute et vi. 2° Animas non statìm solutas à corpore evolare in cœlum, vivere tamen cum Domino; alii verò dicant statìm evolare. 3° Animas non ex traduce esse, sed creari de novo; alii verò, quòd sint ex traduce. 4° Perpetuam Virginitatem B. Mariæ negare. 5° Realem præsentiam Christi sub symbolis Eucharisticis affirmare, vel negare. 6° Processionem Spiritùs sancti à Filio negare. 7° Negare, vel affirmare sententias Lutheranorum vel Reformatorum de Prædestinatione, Ubiquitate, aliisque capitibus inter illos controversis. 8° Affirmare Ecclesiam aliquo tempore post resurrectionem cum Christo mansuram. — Si hæc, et similia multa, sine præjudicio salutis, respectivè affirmentur et negentur; consideret lector an concessâ credendi et negandi libertate, ulla ratio esse possit, cur Reformati putaverint à Catholicis esse recedendum. Quâ enim fronte dicent nos potiùs errare in articulis necessariis quàm istos, qui negant alias veritates fidei? Hoc autem cùm probari nequeat, nullo jure instituta est divisio; vera erit romana Ecclesia.

Interìm considerent Reformati illud S. Gregorii Nazianzeni, orat. 37 : « Nostræ ætatis sa- « pientes, partìm vim quamdam et facultatem « ipsum Spiritum sanctum existimârunt, par- « tìm creaturam, partìm Deum, partìm utro « potiùs nomine vocandus esset, minimè cer- « tum et exploratum habuerunt, eâ, ut aiunt, « ratione ducti, quòd Scriptura neutrum ho- « rum planè apertèque demonstrâsset. Ac « proindè nec ipsum venerantur, nec con- « temnunt, sed medio quodam modo, vel po- « tiùs miserè perditèque ergà eum afficiuntur. » Numquid Reformati docent Christum Jesum in Eucharistiâ non manducari ore corporali? Numquid Lutheranos Reformati fratrum loco habent, qui credunt Christum Jesum in Eucharistiâ manducari ore corporali? Itaque minimè exploratum habent Reformati, quid de hoc negotio necessariò sit tenendum. Si enim sentirent Reformati sententiam suam apertis planisque testimoniis corroborari, impiè facerent, ambiendo Lutheranorum fraternitatem. Atque ideò eum articulum necessariis non annumerantes, et medio quodam modo se habentes, miserè erga Eucharistiam sunt affecti.

SECTIO XVI. — *De necessitate verbi Dei non scripti, ad cognoscendos articulos necessarios.*

Catholicorum sententia est : *Citrà traditionem verbi Dei non scripti, et testimonium Ecclesiæ, sciri non posse quinam sint articuli necessarii.* — Probatur 1°. Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, non potest sufficienter sciri totam Scripturam, esse divinam. Et tamen hoc ipsum juxtà Protestantes, antè omnia sciendum est, totam Scripturam esse divinam. — Probatur 2°. Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, nullus probare potest quinam articuli sint necessarii. Ergò nec sciri aliter possunt. — Probatur 3°. Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, nullus cognoscere potest verum sensum articulorum necessariorum. Ergò sine illis non possunt sciri, sicut oportet. — Probatur 4°. Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, etsi articuli necessarii essent satis perspicuè in S. Scripturâ, nullus conservare potest verum sensum articulorum necessariorum; maximè si opponantur alia Scripturæ loca, quibus vera intelligentia manifestorum testimoniorum impugnatur. Dicit S. Scriptura de Christo : *Hic est verus Deus*, 1 *Joan.* 5, 20. Dicit Christus : *Hoc est corpus meum*, *Matth.* 26. Utrumque perspicuè satis; et tamen inveniuntur, qui perspicuitatem sensûs ordinarii impugnant, et veritatem oppositionibus obscurent.

SECTIO XVII. *Ecclesiam catholicam proponere omnia necessaria.*

Ex fide catholicâ certum est omnibus et singulis fidelibus proponi ab Ecclesiâ catholicâ, quidquid est necessarium ad salutem. — Patet ex praxi universalis Ecclesiæ : nec enim aliundè constare potest. Ecclesia proponit simplicibus catechismos ordinarios et semper tenuit iis comprehendi omnem doctrinam ad salutem necessariam; licèt pro varietate locorum illi catechismi plus minusve contineant. — Est quidem solius Dei præcipere actus interiores; sed cùm Deus in genere præcipit actum fidei, non determinatâ totâ materiâ circà quam actus fidei ex præcepto debet versari, pendet ejus determinatio ab Ecclesiâ. Ità, existente man-

dato Dei de credendâ explicitè doctrinâ Evangelicâ, determinata est ab Apostolis materia credendorum ad Symbolum. Ità Ecclesia catholica præceptum de sumendâ Eucharistiâ determinavit ad sumptionem semel in anno faciendam. (Vide Suarem, de tripl. virt. theol. disp. 13, sect. 4, n. 13, 14. Mærat, de Fid. etc., disp. 26, sect. 2, n. 5.

Sectio xviii. — *Comparatio notitiæ Catholicorum et Protestantium circà articulos necessarios.*

Et ista quidem notitia, catechismo comprehensa, Catholicis sufficit qui tenent non tantùm in iis, quæ omnibus et singulis necessaria sunt, sed in omnibus omninò articulis acquiescendum esse verbo Dei per Ecclesiam proposito. — Protestantes autem, qui docent Ecclesiæ unitatem non esse deserendam, propter errorem in articulis qui non sunt omnibus et singulis necessarii, necesse habent determinare quinam sint articuli necessarii, propter quos desciverunt ab unione Ecclesiæ catholicæ; et probare debent tùm necessitatem dictorum articulorum, tùm errorem Catholicorum. — Iidem Protestantes, qui docent errorem in articulis non necessariis non præjudicare saluti, quomodò scient quinam errores non præjudicent saluti, nisi determinatè cognoscant quinam sint articuli necessarii?

Manet igitur, Protestantes teneri ad determinandos probandosque articulos omnibus et singulis necessarios, Catholicis autem sufficere, quod diximus.

Sectio xix. — *Catechismum Catholicis proponere omnia necessaria.*

Communis sententia Doctorum Catholicorum est, articulos omnibus et singulis necessarios ex præcepto divino, comprehendi Symbolo apostolico quoad credenda; et quoad mores spe divinâ roborandos, præcepto orationis, et eosdem charitate divinâ illustrandos, præceptis Decalogi: demùm fide eorum Sacramentorum, quibus unusquisque juxtà conditionem suam, debet uti. — Habet hæc sententia non exiguum fundamentum in ordinariis catechismis Ecclesiæ catholicæ, in quibus nihil prædictorum omitti solet. — Quantùm ad articulos fidei, etiam simplices debent credere verba, cum vero sensu, non quoad subtiliores et magis proprios conceptus, sed quoad substantiam. Rusticus, v. g., credit Patrem esse Deum, Filium esse Deum, Spiritum sanctum esse Deum; et tamen non credit tres deos, sed unum Deum. Nec requiritur ut rusticus intelligat distinctionem naturæ à personalitate. — Quantùm ad articulos morum, quandò praxis est necessaria, ipsa cognitio, quæ propter praxim est, est etiam necessaria; quia omnes debent benè vivere, et in necessitatibus pro auxilio, certis etiam temporibus gratiarum actione ad Deum se convertere. Ideò Decalogus et Oratio sunt omnibus necessaria. Sacramentorum cognitio est magis vel minùs necessaria, prout ipsa praxis est magis vel minùs necessaria. — In reliquis omnibus ignorantia non præjudicat saluti. Cùm verò sint plurima per Ecclesiam catholicam definita, nulli licet verbo Dei per Ecclesiam proposito reluctari, sine præjudicio salutis. Hoc autem negativum est, ideòque semper obligat *non contradicere*. Cognitâ propositione Ecclesiæ, si assensum præbiturus est aliquis, vel verbo Dei per Ecclesiam proposito, vel opposito errori, necesse est veritati adhærere. — Si tamen ob præconceptam opinionem, ipsique quasi naturæ à juventute insitam difficultatem, durum videretur hoc vel illud particulare (quod omnibus necessarium non est, et cujus fundamenta necdùm plenè intelliguntur) explicito assensu credere; sufficit animum ab omni dubitatione removere, et judicium suum generaliter submittere verbo Dei per Ecclesiam proposito. Nullum enim exstat præceptum, quo omnibus et singulis fidelibus injungitur, ea omnia explicitè, et speciali actu credere, quæ nôrunt per Ecclesiam Catholicam esse definita ac proposita. — Atque hinc constat Protestantes errare, qui conqueruntur de Ecclesiâ catholicâ, quòd fideles multitudine credendorum oneraverit; quia non præcipit Ecclesia expressam fidem, nisi in paucis articulis, licèt optimo fundamento non permiserit cuilibet prurienti ingenio, pro libitu suo circà res divinas delirare, unitatem scindere, et schisma introducere.

Diximus de iis, quæ sunt omnibus et singulis necessaria. Verùm parochi, et qui curam animarum habent, etiam debent scire explicationem articulorum necessariorum; et ubi subditis imminet periculum ab hæresi, insuper debent scire quomodò fides catholica defendatur contrà hæreticos, præter ea quæ muneris sui sunt. Vide P. Coninck. de act. supernat. disp. 14, dub. 10, n. 196 et 197.

Sectio xx. — *Non omnes, qui consentiunt in verbis Symboli, convenire in sensu Symboli.*

Rectè S. Augustinus de Fide et Symb. cap. 1 : « Fieri potest ut aliquis perversus, integra

« teneat verba Symboli, et tamen non rectè « credat, sive de ipsâ Trinitate, sive de re- « surrectione. » Item : « Sub ipsis ergò pau- « cis in Symbolo constitutis, plerumque hæ- « retici venena sua occultare conati sunt. » Ità et S. Cyprianus, epist. 76 ad Magn. : « Quòd si aliquis illud opponit, ut dicat eam- « dem Novatianum legem tenere, quam ca- « tholica Ecclesia teneat, eodem Symbolo, « quo et nos, baptizare, etc., sciat, quisquis « hoc opponendum putat, primùm non esse « nobis unam et schismaticis Symboli legem, « neque eamdem interrogationem. Nam cùm « dicunt : Credis remissionem peccatorum et « vitam æternam per sanctam Ecclesiam ? « mentiuntur in interrogatione, quandò non « habent Ecclesiam. » Et S. Hieronymus adv- ers. Lucifer. cap. 5 : « Cùm solemne sit in la- « vacro (Baptismi) post Trinitatis confessio- « nem interrogare : credis Sanctam Eccle- « siam ? credis remissionem peccatorum ? « quam Ecclesiam credidisse eum dicis ? « Arianorum ? sed non habent nostram ; sed « extrà hanc baptizatus, non potuit eam cre- « dere, quam nescivit. » Vanum igitur est, quod, post M. Ant. de Dominis putat Georgius Calixtus, et alii cum ipso, posse concordiam inter Lutheranos et Catholicos statui per convenientiam in articulis necessariis. Si enim id intelligat de convenientiâ in solis vocibus, quid magis insipidum ? Sin autem de articulis necessariis cum vero sensu, credant Lutherani articulos, qui apud Catholicos sunt necessarii, in sensu catholico ; et nulla erit difficultas, sed pax summa. Vide Epiph. P. Erberm. cap. 1, § 11, cap. 2, n. 4 etc. Eilbracht. Epanorth. cap. 11, annotat. 5.

SECTIO XXI. — *De erroribus privantibus salute, juxtà S. Scripturam.*

Ecclesia catholica non patitur integritatem fidei violari, sive ablatione, sive additione. Fuit temporibus Apostolorum quidam Cerinthus, resurrectionem negans mortuorum. Et quia Corinthiorum aliqui Cerintho adhærebant, scribit iis S. Paulus 1 Cor. 15, 10 : *Si Christus prædicatur, quòd resurrexit à mortuis, quomodò quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est ?* Hæc doctrina Cerinthi contradicebat doctrinæ Apostolicæ, de resurrectione mortuorum : illud enim negabat, quod Apostolus affirmabat. Similiter legitur 2 Tim. 2, 17, 18 : *Ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui à veritate exciderunt, dicentes resurrectionem mortuorum jam esse factam.* Hi non negabant verum sensum articuli de resurrectione mortuorum ; ut qui erat intelligendus de resurrectione futurâ. Inventi sunt alii temporibus Apostolorum, qui crederent circumcisionem à Christianis esse observandam ; affirmantes scilicet quod non erat affirmandum. Quid de illis statuat Apostolus, audiamus : *Quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit*, Galat. 5, 2. Ergonè Christianis, cæteroquin piis et fidelibus, nihil proderit Christus, si circumcidantur ? Sententia apostolica est : nihil proderit. Æquale igitur crimen est, credere quod non est credendum, et non credere quod est credendum. Negantes subvertunt fidem ; affirmantes salutem quærunt, ubi non est quærenda. Considerent Protestantes doctrinam apostolicam, et videant an determinatis pauculis necessariis, reliqua permiserint cujusque libertati, vel potiùs insaniæ.

Pergamus cum S. Paulo et audiamus qui dicat : *Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula, præter doctrinam, quam vos didicitis, faciunt, et declinate ab illis*, Rom. 16, 17. Videmus manifestatam Ecclesiæ doctrinam in verbo, *didicitis*. Quid autem didicerant Romani, ad quos scribit Apostolus ? An solos articulos fundamentales ? Ubi distinctio necessariorum à non necessariis ? ut his liceat sine præjudicio salutis contradicere ? Si præter necessaria etiam alia didicerunt Romani, et Apostolus velit, ut ab omnibus illis declinent, qui dissensiones et offendicula faciunt, præter doctrinam, quam didicerunt ; non erat unicuique liberum (ex sententiâ Apostoli) sub prætextu non necessariorum, vel conscientiæ de contrario persuasæ, à doctrinâ illâ, quam didicerant, recedere. Simili modo et alios monet Apostolus, 1 Cor. 1, 10 : *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata ; sitis autem perfecti in eodem sensu et in eâdem sententiâ.* Quid autem dicunt Protestantes ? Omnes rogant ut amplectantur articulos necessarios, quorum numerum in hanc usque diem ignorant, inter se divisi. Omnes rogant ut amplectantur sensum obvium articulorum necessariorum, et in reliquis pro libertate, sub prætextu persuasæ conscientiæ, impunè delirent. Hoccine est apostolicum mandatum sequi, ut simus perfecti in eodem sensu et in eâdem sententiâ ? Quantò sanius idem Apostolus, Philip. 16, 17 : *Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sentiamus, in eâdem permaneamus regulâ. Imitatores mei estote, fra-*

tres; et observate eos, qui ità ambulant, sicut habetis formam nostram. Ecclesia Catholica, antè separationem Protestantium, ad hoc pervenerat, ut idem sentiret. Cur non maneat in eâdem regulâ? Cur non hortetur universos ut ipsam imitentur? Cur non observet eos, qui non ambulant juxtà eamdem formam? Cur fidem adhibeat Protestantibus, ab eo quò pervenerant recedentibus? Cur fidem iisdem adhibeat, novam regulam, inauditam Ecclesiæ formam pro libitu fingentibus, et multiplicibus erroribus Ecclesiæ fores pandentibus? An regula ista, quam Apostolus proponit, et quam suam dicit, et juxtà quam cupit, ut idem sentiamus omnes, consistebat in solis articulis necessariis, necdùm à Protestantibus unanimiter determinatis, nunquàm solidè determinandis?

Nesciunt illi, sicut dicitur Jacob. 2, 10 : *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus;* ità verum esse, quod olìm dixit S. Ambrosius, in Luc. c. 9 : « Negat Christum, qui non omnia quæ « Christi sunt confitetur. » Nam si quod Christus revelavit, licet impunè non profiteri, sub prætextu non necessarii, vel conscientiæ de contrario persuasæ, post manifestatam Ecclesiæ catholicæ doctrinam; licebit veritatem Dei revelantis in dubium revocare, eidemque contradicere. Nesciunt illi generale esse mandatum apostolicum : *Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita,* Tit. 3, 10; nec limitandum ad errores in fundamentalibus, temerè excogitatis; sed accipiendum de universis, qui manifestatâ doctrinâ catholicæ fidei, audent resistere. (Vide Theodoret. in loc. citat.) Perpenderent meritò illud Petri Apostoli, 2 Petr. 3, 16 : *In quibus* (Epistolis S. Pauli) *sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.* Si omnia necessaria et fundamentalia reperiantur clarè et evidenter in S. Scripturâ, quemadmodùm illi volunt, error in locis difficilibus, dummodò clara teneantur, juxtà Protestantes, non præjudicabit saluti. Et tamen S. Scriptura expressè contrarium statuit. Itaque tenendum est illud Apostolicum, Galat. 1, 8 : *Sed licèt nos, aut Angelus de cœlo evangelizet vobis, præterquàm quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Hic profectò nulla invenitur distinctio fundamentalium, et non fundamentalium; necessariorum, et non necessariorum; essentialium, et non essentialium; conscientiæ persuasæ, vel non persuasæ; sed generaliter illis omnibus anathema dicitur, qui evangelizant præterquàm quod evangelizatum est. (Vide S. Hieron. in loc. citat. tom. 6, pag. 121.)

Sectio xxii. — *De erroribus privantibus salute, ex antiquitate.*

Quemadmodùm prædicta doctrina est verè apostolica, ità novitia illa inventio de articulis necessariis, et non necessariis, quasi solus error in necessariis privaret salute, contradicit primitivæ Ecclesiæ; neque enim illa diversam habuit ab Apostolo sententiam. — Quoad negationes credendorum, dicit Vincentius Lirinensis advers. Hæres. cap. 31 : « Abdicatâ quâ- « libet parte catholici dogmatis, alia quoque « atque item alia, ac deinceps alia et alia, jam « quasi ex more et licito abdicabuntur. Porrò « autem singulatim partibus repudiatis, quid « aliud ad extremum sequetur, nisi ut totum « pariter repudietur? » Et tamen illi Protestadtes, qui cum Marco Antonio pacifici cupiunt haberi, permittunt Catholicis eorum omnium negationem, quæ Protestantes positivè credunt adversùs sententiam catholicam; permittunt Protestantibus eorum omnium negationem, quæ Catholici positivæ credunt, adversùs sententiam Protestantium; neque advertunt eâdem ratione ad universa neganda patere viam. — Quoad affirmationes non credendorum, addit S. Vincentius : Sed et è contrà, si novitia ve- « teribus, extranea domesticis, et profana sa- « cratis admisceri cœperint, proserpat hic mos « in universum necesse est, ut nihil posthàc « apud Ecclesiam relinquatur intactum, nihil « illibatum, nihil integrum, nihil immacula- « tum; sed sit ibidem deinceps impiorum, ac « turpium errorum lupanar, ubi erat antè castæ « et incorruptæ sacrarium veritatis. » Et tamen isti cum Marco Antonio malè pacifici, permittunt Catholicis ut quæ Protestantes judicant novitia, admisceant veteribus; quæ judicant Protestantes extranea, admisceant domesticis; quæ judicant Protestantes profana, admisceant sacratis. Et vicissìm permittunt Protestantibus, ut quæ Catholici judicant novitia, admisceant veteribus; quæ Catholici judicant extranea, admisceant domesticis; quæ Catholici judicant profana, admisceant sacratis. Neque advertunt illi pacifici hunc morem pari jure debere ad omnia proserpere, ut nihil posthàc penès Ecclesiam supersit intacti, nihil illibati, nihil integri, nihil immaculati; sed sit ibidem deinceps impiorum et turpium errorum lupanar, ubi erat antè castæ et incorruptæ sacrarium veritatis. — S. Cyprianus, epist. 69 ad Magn.,

probat sententiam catholicam ex Scripturâ : « Neque enim Dominus noster Jesus Christus, « cùm in Evangelio suo testaretur adversarios « suos esse eos, qui secum non essent, ali- « quandò speciem hæreseos designavit; sed « omnes omninò hæreticos, qui secum non es- « sent, et secum non colligentes, gregem suum « spargerent, adversarios suos esse ostendit, « dicens : *Qui non est mecum, adversùm me est;* « *et qui mecum non colligit, spargit.* » Luc. 11. Item : B. Joannes Apostolus, nec ipse ullam « hæresim aut schisma discrevit, sed univer- « sos qui de Ecclesiâ exissent, Antichristos « appellavit, dicens : *Audîstis quòd Antichri-* « *stus venit, nunc autem Antichristi multi facti* « *sunt.* » Item : « *Ex nobis exierunt, sed non* « *fuerunt ex nobis; si enim fuissent ex nobis,* « *mansissent utique nobiscum*, 1 Joan. 2. Undè « apparet adversarios Domini Antichristos om- « nes esse, quos constat à charitate atque ab uni- « tate Ecclesiæ catholicæ recessisse. »—Idem S. Cyprianus sententiam Catholicam, in tractatu de Unitate Ecclesiæ, tanquàm in Ecclesiâ cer- tissimam, proponit, explicat, et Scripturis pro- bat : « Nec perveniet ad Christi præmia, qui « relinquit Ecclesiam Christi; alienus et pro- « fanus est, hostis est, habere jam non potest « Deum Patrem, qui Ecclesiam non habet ma- « trem. » Et allatis Scripturæ testimoniis ad- dit : « Hi sunt, qui se ultrò apud temerarios « convenas, sine divinâ dispositione præficiunt; « qui nemine episcopatum dante, episcopi sibi « nomen assumunt. » Item : « Non enim nos « ab illis, sed illi à nobis recesserunt. » Deindè : « Tales etsi occisi confessione nominis fuerint, « macula ista nec sanguine abluitur; inexpia- « bilis et gravis culpa discordiæ nec passione « purgatur : esse martyr non potest, qui in « Ecclesia non est : ad regnum pervenire non « poterit, qui eam, quæ regnatura est, dere- « linquit. » Item : « Occidi talis potest, coro- « nari non potest. » Posteà : « Hostis altaris, « adversùs sacrificium Christi, rebellis, etc., « contemptis episcopis et Dei sacerdotibus de- « relictis, constituere audet aliud altare, pre- « cem alteram illicitis vocibus facere. » — S. Augustinus, agens contra Donatistas, quorum errores, si Marco Antonio fides, non erant fun- damentales, ità scribit : « Neque hoc baptisma « (ut quis coràm hominibus Christum confitea- « tur, et sanguine suo baptizetur) hæretico « prodest; si quamvis Christum confessus, « extrà Ecclesiam fuerit occisus. Hoc ve- « rissimum est; extrà Ecclesiam quippè oc- « cisus (nota probationem) charitatem non « habuisse convincitur, de quâ Apostolus di- « cit, 1 Cor. 13, 3 : *Et si tradidero corpus meum* « *ut ardeam, charitatem autem non habuero, ni-* « *hil mihi prodest.* » Sequitur ibidem alia pro- batio : « Salus extrà Ecclesiam non est : quis « negat? Et ideò quæcumque ipsius Ecclesiæ « habentur, extrà Ecclesiam non valent ad sa- « lutem, sive aliud sentiant quàm veritas ha- « bet, sive ab unitate præcisi non colligant « cum Christo, sed spargant. Nam de hæresi- « bus dicit Apostolus : *Quoniam qui talia agunt,* « *regnum Dei non possidebunt.* » — Adversùs eosdem Donatistas ulteriùs dicit S. Augusti- nus : « Tempore illo, quo Deus priora delicta « recentibus pœnarum exemplis cavenda mon- « stravit, et idolum fabricatum atque adora- « tum est, et propheticus liber irâ regis con- « temptoris incensus, Jerem. 36, et schisma « tentatum; idololatria gladio punita est, « exustio libri bellicâ cæde et peregrinâ capti- « vitate, schisma hiatu terræ, sepultis auctori- « bus vivis, et cæteris cœlesti igne consumptis. « Quis jam dubitaverit hoc esse sceleratiùs « commissum, quòd est graviùs vindicatum. » Vide Theodoret. *in Tit.* 3, 10. S. Hieron. *in Galat.* 1, 8. — Cur, quæso, hæc tantâ severi- tate Donatistis proponuntur, quorum erant tales errores, qui judicibus istis Protestanti- bus non præjudicabant saluti? Cur non liceat Donatistis dicere? Nos apud animos nostros persuasi sumus Ecclesiam catholicam, per com- munionis iniquam contagionem periisse : ideò- que non possumus salvâ conscientiâ eam pro- fiteri veram Ecclesiam, vel nos ei conjungere. Nos persuasi sumus invalidum esse baptismum apud hæreticos collatum, et judicamus Eccle- siam catholicam errâsse, quandò ejus baptismi confirmavit validitatem; ideòque non possumus illæsâ conscientiâ vel decretum Ecclesiæ pro- bare, vel legitimum baptisma dicere, quod hæ- retici administrant. Numquid cum istis Dona- tistis paria profert Calixtus? Numquid similes causas profert, cur nequeat communicare Catholicis? Si ejusmodi allegationes in Donati- stis non subsistunt, cur subsistant in Protes- tantibus? Si Donatistæ, talibus non obstanti- bus, ab antiquâ Ecclesiâ judicati sunt schisma- tici et hæretici, qui foverent errores salute privantes, quo fundamento à simili judicio exi- mentur Protestantes? — An quia communi- cant Catholicis « actuali communione, in com- « muni fide fundamentali et in charitate exer- « cendâ, sicubi opportunitas fuerit, ergà « omnes, qui ista communi fundamentali fide « non exciderunt? » Sed ex antecedentibus

satis constat, circà sensum articulorum fundamentalium non esse eamdem Protestantium et Catholicorum fidem. Si charitatem servâssent, aut servarent, nec schisma fecissent, nec eidem inhærerent. Nulla igitur est ratio, cur alio loco habeamus Protestantes, alio Donatistas. — Considerent pacifici S. Augustinum in catalogo hæreticorum posuisse 88 hæreses, quarum pleræque non erant in articulis fundamentalibus, seu necessariis, si Protestantes verum dicunt; et tamen addere: « Non omnis « qui ista (hæreses ibi enumeratas) non credit, consequenter debet se christianum catholicum jam putare, vel dicere. Possint « enim et aliæ hæreses, quæ in hoc opere nostro commmemoratæ non sunt, vel esse, vel « fieri; quarum aliquam quisquis tenuerit, « christianus catholicus non erit. » Vel igitur toto cœlo aberravit S. Augustinus, vel Protestantes adversùs universam luctantur antiquitatem. — Nonne S. Epiphanius commemoravit 70 hæreses? Nonne Theodoretus retulit 52 hæreses? An omnes in fundamentalibus et necessariis? An nescierunt illi quid scriberent? An ipsis per alios Ecclesiæ Doctores contradictum fuit? — Salubriter dixit S. Gregorius Nâzianzenus, tract. de Fide : « Nihil periculo« sius his hæreticis esse potest, qui cùm inte« grè per omnia decurrant, uno tamen verbo, « tanquàm veneni guttâ, veram illam ac sim« plicem fidem Dominicam, et exindè apostoli« cæ traditionis inficiunt. »

Et S. Basilius apud Theodor., lib. 4 Hist. Eccl. cap. 17. : « Qui sunt in sacris litteris « educati, ne unam quidem syllabam divino« rum dogmatum prodi sinunt. Sed pro is« torum defensione, si opus est, nullum non « mortis genus libenter amplectuntur. »

Et S. Augustinus, de Civit. Dei lib. 18, cap. 51 : « Qui ergò in Ecclesiâ Christi mor« bidum aliquid pravumque sapiunt, si cor« repti, ut sanum rectumque sapiant, resis« tunt contumaciter, etc., hæretici fiunt, et « foràs exeuntes habentur in exercentibus « inimicis. » — Non igitur sufficit dicere cum Protestantibus jstis, neminem censendum esse hæreticum, qui tenet articulos necessarios, ad libitum determinatos in sensu obvio, ad libitum excogitato; etiamsi in aliis morbidum quid sapiat, et monitus contumaciter resistat, quasi conscientiæ suæ non esset satisfactum.

Frustrà dicunt cum Cresconio : *Relinquas libero arbitrio.* Nam, ut benè S. Augustinus, lib. 3 contr. Crescon., cap. 31: « Cur enim non « in homicidiis, et in stupris, et quibuscum« que aliis facinoribus et flagitiis libero te ar« bitrio dimittendum esse proclamas? Quæ ta« men omnia justis legibus comprimi utilissi« mum et saluberrimum est. Dedit quidem « Deus homini liberam voluntatem; sed nec « bonam infructuosam, nec malam voluit esse « impunitam. » (Vide de ver. Relig. cap.)

Quid tandem egerunt omnia concilia Ecclesiæ primitivæ, tùm universalia, tùm provincialia; quid egerunt omnes SS. Patres; quandò quemlibet errorem ab Ecclesiâ reprobatum, seu fundamentalem, seu non fundamentalem (ut isti loquuntur) anathemate damnârunt? quandò omnes communionis ecclesiasticæ judicârunt incapaces, qui manifestatâ doctrinâ fidei catholicæ resistebant? Isti enim fundamento universa ab initio Christianismi innituntur concilia. — Dicant isti Protestantes SS. Patres, sive singulos, sive in conciliis congregatos, non intellexisse Scripturas; non perspexisse usum utilissimæ istius distinctionis fundamentalium à non fundamentalibus, necessariorum à non necessariis; dicant universam antiquitatem non vidisse alium esse sensum obvium necessariorum, alium non obvium, liberæ disquisitioni permittendum. Dicant prima concilia, pro magnâ parte, vel esse frustrà congregata, vel per tyrannidem multos condemnâsse, qui non erant condemnandi. — Si hæc non audent dicere, æqui bonique consulent, si moneamus lectorem ut caveat istos Protestantes, à S. Scripturâ à primis conciliis, ab antiquâ Ecclesiâ, SS. Patribus dissentientes; qui ubique et semper inculcant in modico esse Ecclesiarum differentiam; non esse litem de fundamentalibus; non esse controversiam de sensu obvio necessariorum. Amplectatur potiùs illud Apostoli; sive fundamentalis sit error, sive non fundamentalis; sive in necessariis, sive in non necessariis; *Persuasio non est ex eo qui vocat vos. Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ego confido in vobis in Domino, quòd nihil aliud sapietis, Galat.* 5, 8, 9.

Sectio xxiii. — *De erroribus privantibus salute, ex doctrinâ Reformatorum.*

Hi docent : « Si quis contentionem moveri « in aliquo puncto doctrinæ, aut formulæ ca« techismi, etc., et si resolutioni concilii na« tionalis nolit acquiescere, etc., rescindatur « ab Ecclesiâ. » Ubi hìc distinctio fundamentalium, et non fundamentalium? In formulâ Cœnæ celebrandæ solemniter præfatur mi-

nister : *Excommunico omnes hæreticos, et eos omnes qui sectas separatas instituunt.* Nùm hìc distinctio necessariorum, et non necessariorum ? In synodo Dordrechtanâ condemnati, et à communione ecclesiæ Reformatæ rejecti sunt Arminiani ; nùm propter errores in articulis necessariis ? Si hæc potestas est penès vestra concilia nationalia, in vestræ ecclesiæ, ùt dicitis, subditos ; cur non sit penès Ecclesiam catholicam in primos prætensos Reformatores, ipsi subditos ? — Sed iidem Reformati admiserunt Lutheranos ad suam communionem, non abjuratis erroribus, evertentes domesticæ disciplinæ constitutiones, domesticam praxim. Nam à quo tempore articulus Lutheranorum, de reali præsentiâ Christi in S. Eucharistiâ, est error in non necessariis ; invocatio autem sanctorum est error in necessariis ? A quo tempore articulus vestræ prædestinationis est necessarius, in quo Lutherani vobis non consentiunt ? An fortè erit necessarius, quandò contrà Arminianos agitis, et simul non necessarius, quandò Lutheranos vobis unitos desideratis ? Quis intelligat hæc mysteria, vel potiùs absurda ? Quid est necesse jam pluribus agere contrà Reformatos ? « Nunc sufficit id, quod est ab eis, qui contraria nobis dicunt, testimonium. » S. Irenæus, lib. 2, cap. 9. — Arminianos nos dicimus, in hâc causâ, consentire Catholicis, quî adeò sunt periculosi, ut Marcum Antonium, et Calixtum longo superent intervallo. Sed quia docent esse tolerandos ; et fratrum loco habendos, qui errant in articulis de Baptismo parvulorum, de SS. Trinitate, de essentiali Dei omni præsentiâ, de peccato originali, etc. vix condemnabunt Catholicos, nisi omni rectæ rationi renuntiaverint.

Vide, lector, Petrum martyrem, ex Reformatis, usum istius distinctionis, cùm Ecclesiæ peregrinorum Londini scriberet, latè refutantem. (Epist. 42.)

Sectio xxiv. — *Resumptio.*

Hæc propterea deduximus, quia Protestantes non satis ponderant, quid sit : *Manifestatâ sibi doctrinâ catholicæ fidei resistere.* Si enim considerâssent quid sit errare, *cum divisione Ecclesiæ,* ad exemplum S. Cypriani, aliorumque Patrum, nullum errorem levem putâssent ; quòd *manifesta sint opera carnis,* etc., *dissensiones, sectæ,* etc. ; *qui talia agunt, regnum Dei non consequentur, Galat.* 5. Non est leve crimen subditos, in statu politico, à legitimis magistratibus abducere, et ex levi causâ hostilia castra sequi. Est autem gravius « Ecclesiam derelinquere contemptis episcopis, « constituere aliud altare, precem alteram « facere, » sub adversis castris militare, quod debitè ponderavit S. Cyprianus, et cum eo concilia omnia, omnes SS. Patres. Proindè quod post ipsos tenemus, tenuerunt universi. — Protestantes autem, quandò ex gravitate objecti metiuntur malitiam dissensûs, recedunt à S. Scripturâ et à consensu antiquæ Ecclesiæ ; præterquàm quòd nullam possint invenire regulam certam, quæ sit mensura hæreseos, sive erroris salute privantis. Quodcumque enim ab illis judicio privato excogitatur, ab aliis vel restringitur, vel ampliatur, universis privatæ suæ persuasioni determinandi licentiam tribuentibus.

Nunc judica, Domine, causam tuam inter illas Ecclesias, quæ se matres fidelium dicunt. Protestantium cœtus salvis fundamentalibus seu necessariis articulis, de quibus nihil certi habent, offerunt dissectionem veritatis revelatæ. Catholica Ecclesia negat id fieri posse, salvo Ecclesiæ spiritu. Judica, Domine, ut verus Salomon, quæ vera mater, quæ tantùm prætensa sit. Protestantium cœtus inducunt divisionem corporis Christi, et persistunt in continuandâ divisione membrorum. Catholica Ecclesia horret divisionem, et modis omnibus conservat unitatem. Judica, Domine, causam tuam, et dic nobis, ut verus Salomon, quæ sit vera mater. « Illa, inquit S. Augustinus, « etsi meretrix, tamen pia, quia mater : tu « autem et meretrix et impia, quod paris præfocas, quod non paris congregas, » lib. de quinque Hæres. circ. med.

TRACTATUS QUARTUS.

DE INSTRUMENTIS PROBANDÆ FIDEI, SEU DISCUSSIO BIBLIORUM VULGATORUM.

Sectio I. — *Explicatio vocum.*

Instrumentum est scriptura aliquid probans (1). Quemadmodùm in jure agitur de publicis instrumentis (2); ità in hoc tractatu agemus de publicis fidei christianæ instrumentis, Scripturis nimirùm divinis, quibus ad probandam fidem utuntur Christiani.

Jure civili inter publica numerantur instrumenta, quæ interveniente magistratu sunt publicata (3). Et sic Scripturas dicimus publicas et canonicas, quæ à viris divinitùs inspiratis vel directis sunt in Ecclesiâ publicatæ ac traditæ. Non est opus inquirere an fortè originales etiamnùm reperiantur Scripturæ. Agimus tantùm de illis Scripturis, quæ hodiè habentur, et quæ ad probandam fidem allegari solent. Hæ Scripturæ, si authenticæ non sint, nec eo ipso plenam fidem faciunt (1). Nostra autem, quæ nunc habemus, S. Scripturæ exempla, non esse in seipsis authentica ferè omnes confitentur; neque enim habent per se ad instrumentum authenticum requisita. Exempla igitur quælibet, quatenùs exempla sunt, fidem non faciunt, sed tantùm conjecturam et suspicionem. Atque hinc, ut S. Scriptura plenam fidem faciat, opus est ut consideretur tanquam in archivio Ecclesiæ publico à temporibus Apostolorum et Evangelistarum, habita, conservata, et hucusquè tradita. Auctoritas enim publica eam recipiens, auctoritas publica eam conservans, auctoritas publica in dies eâ, ut divinâ, utens, nullum relinquit de divinitate S. Scripturæ dubium. (Vide Tertacinque, de prob. 8, resp. 5, n. 10; apud D. Corvin, c. de Fid. instrum.

(1) L. *exigere.* 65 ff. *de judic.*, lib. 1, c. *de Dilat.*
(2) L. *Scripturas*, c. *qui potior in pign. hab.*
(3) L. *Publicati*, ubi Dd. c. de *Testam.* l. *fin.*; c. *de re judic.*

(1) Lib. 2, lib. ult., ff. *de Fide instrum. auth. Si quis.*

Pars prima.

MODUS DEFENSIVUS.

Sectio I. — *Observationes generales.*

Communiter apud indoctos non est disputandum de falsificatione Bibliorum in genere, sive de totali nullitate versionis Protestantium. Ratio, quia populus melius apprehendit examen alicujus loci particularis. — Non etiam coràm indoctis est agendum de veritate, vel corruptione textûs hebraici vel græci. Ratio, quia hæc populus non capit. — Non est inquirendum quid vox aliqua S. Scripturæ *possit* alibi significare, sed quid hîc et nunc *debeat* significare. Exemplum: 1 Tim. 2, 5, ponunt Calvinistæ in Bibliis Gallicis 1622: *Unus solus mediator* (un seul), non est disputandum an græcum εἷς aliquandò significet *unus solus;* sed an eo loco necessariò significet *unus solus.* Si enim id non necessariò ibi significet, nullum dogma fidei poterit in eo fundari: et Calvinista manebit inermis.

Fundamentum in hoc consistit. Quandocumque terminus aliquis textûs originalis habet variam significationem, nullus auctoritate privatâ significationem multiplicem determinare potest ad unam solam. Licèt enim fieri possit, ut ex diversis significationibus verbis originalis, unam tantùm intenderit Spiritus sanctus, loquens per Apostolos et Evangelistas, nulli tamen privato penitùs constat, utram significationem Spiritus sanctus intenderit, utram neglexerit. — Quod cùm ità sit, quotiescumque Protestantes ex discrepantibus unius

ejusdemque verbi significationibus unam solam Bibliis suis inserunt, detrahunt Verbo Dei, si utramque significationem Spiritus sanctus intenderit. Et si unam tantùm Spiritus sanctus voluerit, fieri potest ut conceptus suos pro verbo Dei nobis obtrudant. Nullâ quippè ratione probant, 1 Tim. 2, 5, græcum εἷς significare ibi necessariò *unus solus*, quod tamen requireretur ut translatio esset revelata, et illud idem quod Spiritus sanctus per Apostolum voluit scriptum. — Non est conferendum de nullitate, aut falsificatione eorum locorum, in quibus non fundantur dogmata fidei, hoc tempore cum Protestantibus controversa; tùm quia ferè superfluum est; tùm quia hâc ratione vix habent Protestantes, quod versioni vulgatæ objiciant, arguentes plerumque loca ad controversias hujus temporis non facientia.

Sectio II. — *De statu quæstionis.*

Quandocumque Protestantium Biblia aliter legunt, quàm antè ipsorum originem legerunt Biblia Catholicorum vulgata; tunc, quia reformaturi accedunt, hoc sibi oneris imponunt, ut ostendant, vel *nostram lectionem esse malam*, vel *suam esse meliorem* eâ, quam apud Catholicos repererunt. Si enim id nequeant probare, sine causâ mutaverint. — Observandum tamen est nunquàm posse impugnari nostram lectionem, tanquàm malam, si ea reperiatur in Bibliis Protestantium vel prioribus, vel posterioribus; ne, dùm nostram lectionem conantur improbare, suam ipso facto condemnent.

Sectio III. — *Catholici est priore loco defendere.*

Catholicos legisse loca S. Scripturæ controversa, ut nunc ea legunt, cùm orbis christianus ignoraret Lutherum, et nesciret Calvinum, planè certum est. Undè antiquam habemus possessionem legendi, ut nunc legimus; nec ab eâ fas est recedere, nisi prægnantibus evidentibusque convincamur fundamentis. Proferant mutationis suæ rationem. — Exemplum. Beza legit, Luc. 22, 20. *Hoc poculum est novum illud pactum per sanguinem meum, qui pro vobis effunditur.* Hìc, juxtà Bezam, *qui*, manifestè refertur ad sanguinem, et non ad *poculum*. Catholici defendentis est sustinere vulgatam lectionem eo loco esse bonam; et lectionem Bezæ non esse meliorem nostrâ. Si neutrum probet Calvinista, ut neutrum probare potest, consequens est sine justâ ratione eum textum esse mutatum.

Sectio IV. — *Protestantes nullum ex Scripturâ, vel antiquitate adferre fundamentum mutationis, terminis expressis.*

Supponimus duo Protestantium generalia principia. Alterum, omnem probationem, in materiis controversis, desumendam esse ex S. Scripturâ, quæ sit regula omnis veritatis revelatæ. Alterum, quatuor vel quinque post Christum seculis professionem veræ fidei in Ecclesiâ durâsse. — Itaque dicimus Protestantes, neque ex S. Scripturâ, neque ex antiquitate fideli, mutationum suarum ullum posse adferre fundamentum. Exemplum, Luc. 22, 20, legendum esse : *Hoc poculum est novum illud pactum per sanguinem meum, qui*, etc. Vel 1 Tim. 2, 5, græcum εἷς necessariò significare *unus solus*. — Hinc fateantur 1° non posse probari ex S. Scripturâ, vel ex antiquitate, *solam ipsorum lectionem esse bonam*, vel *nostram esse malam*. 2° Neque etiam sic posse probari, *ipsorum lectionem esse meliorem nostrâ*. 3° Neque tandem posse probari, *ipsorum lectionem apud antiquos reperiri*.

Consueverunt Protestantes, ubi premuntur, indignum vociferari, si quis exigat probationem versionis per S. Scripturam, rem scilicet, quæ manifestè fieri nequeat. Verùm hæc responsio satis ostendit, ad quæ absurda deducantur per suum principium Protestantes, quandò in materiis controversis omnem probationem ex solis Scripturis volunt desumptam. Ulteriùs arguit ista responsio, non petitionem nostram esse injustam, sed novationem undequaquè temerariam, imò ridiculam. — Alii aliò deflectunt, dicentes, *unus*, et *unus solus*, esse terminos æquivalentes. Verùm non amplius est in statu quæstionis, adeòque vanum est effugium. Necesse est ut probent, vel *nostram versionem esse malam*, vel suam esse meliorem, magisque conformem originali; ne videantur sine causâ mutâsse, et temerè ad reformationem convolâsse. — Si autem petant quæ sit distinctio inter *unus*, et *unus solus*, respondemus, id non esse in statu quæstionis, et nos exigere probationem ex Scripturâ vel antiquitate; undè constet ipsorum versionem esse meliorem nostrâ. — Tandem, si sustineant suam versionem esse bonam, adducant vel ex Scripturâ, vel ex antiquitate, probationem quæ doceat ipsorum versionem isto loco esse bonam. Aliæ probationes, quàm per instrumenta, vel per testes, hoc est, per Scripturam, vel antiquitatem, nondùm sunt admittendæ, nisi primùm fateantur utramque deficere.

Sectio v. — *Protestantes nullam adferre pro suâ mutatione ex S. Scripturâ vel antiquitate consequentiam sufficientem ad dogma fidei.*

Quandocumque locus S. Scripturæ, de quo agitur, pertinet ad controversiam fidei, si allegatur ad probandam aliquam doctrinam, de quâ hoc tempore inter Catholicos et Protestantes controvertitur, constat ejusmodi mutationem esse maximi momenti. Ità inter nos quæritur an Tim. 2, 5, legendum sit : *Unus solus mediator.* Nam in eo fundant hanc doctrinam suam : *Unus est mediator, nec sancti invocandi.*

Si grave sit in articulo fidei errare, non minùs erit grave, fundamentum et regulam fidei, ipsam nimirùm S. Scripturam et verbum Dei, pervertere et ad dogma suum inflectere. Itaque in conclusione Protestantium, quoad rem, hoc esse debet : Ergò 1 Tim. 2, 5, necessariò legendum est, *unus solus*, et super eâ lectione potest fundari articulus fidei. Postquàm Protestans formavit suam consequentiam, petit Catholicus 1° an illa consequentia probetur ex Scripturâ ? Si probetur ex Scripturâ. Ubi? si non probetur ex Scripturâ, quomodò erit infallibilis ? Petit 2° an Protestans possit errare in formandâ istâ particulari consequentiâ ? Si possit errare, ergò non est consequentia infallibilis, nec sufficiens ad probandum, quod debet esse in conclusione. Si non potest errare, quomodò dicit Scriptura : *Omnis homo mendax?* Petit 3° quinam ex SS. Patribus viderint istam consequentiam? Illi ex professo locum, de quo controvertitur, tractârunt, nec tamen legerunt, ut hodiè legendum esse Protestantes volunt.

Sectio vi. — *Protestantes communi populo persuadere non posse rationabiliter, versionem suam esse magis conformem originali textui, quàm nostram.*

Si quis de plebe prædicantem ex Protestantibus interrogaret : « Quomodò mihi constabit « tua Biblia esse magis conformia originali, « quàm sint Vulgata Catholicorum ? » videret hominem simplici petitione ad magnas angustias redactum. — Quid enim dicet? « Examinârunt viri, in hebraicis græcisque litteris « exercitatissimi. » At verò id non sufficiet. Dicet enim plebeius se à prædicantibus suis edoctum, nulli mortalium, ne quidem universali Ecclesiæ, in negotio salutis et fidei credere, nisi Scripturam assertioni suæ habuerit patrocinantem ; propterea se viris illis, cæteroquin doctissimis, ob hoc, quòd doctissimi sint, assentiri nullo modo posse. Dicet sibi ignoranti constare non posse, sintne viri illi in hebraicis græcisque litteris versati, quòd eas ignoret. Dicet communem quidem famam esse de illorum exercitatione, cui nolit detrahere ; sed parem famam esse pro Lutheranis et Calvinianis, quorum tamen versiones non conveniunt. Robustiorem etiam pro Romano-Catholicis famam, quorum Biblia, in locis controversis, à lectione antiquorum Patrum discrepant, quantùm quidem fama fert publica. — Itaque nulli de plebe constare potest sua Biblia esse magis conformia originali, quàm sint Vulgata Catholicorum.

Sectio vii. — *Occurritur effugio protestantium.*

Quidam Protestantes, ut declinent quæstionem, dicunt cuilibet de plebe posse constare de legitimâ versione, « per convenientiam ver- « sionum omnium in doctrinâ necessariâ. » Sed consideremus quanta obstent isti effugio. — Primò. Si convenientia versionum omnium in doctrinâ necessariâ securam reddit plebem de fidelitate suarum, quibus utitur, versionum ; opus est ut plebi certissimè constet quinam sint articuli necessarii. Sed nec doctoribus eâ de re plenè constat, qui inter se conveniunt ; minùs constat plebi. — Secundò. Si plebs Calviniana eo modo potest esse secura, etiam plebs Lutherana poterit taliter esse secura. Hoc autem Calvinistæ nequeunt concedere de Lutheranis, quorum doctores non eodem modo articulos necessarios cum Calvinistis determinant ; atque ex eâdem ratione id nequeunt Lutherani de Calvinistis concedere ; ut jam nihil dicamus quòd doctores Lutherani æquè sint discordes in determinandis articulis necessariis. —Tertiò. Undè constabit plebi quænam sit doctrina necessaria ? Non ex Scripturâ quia quamdiù ipsi non constat de fidelitate suarum versionum, non potest fidem suam fundare in ullâ versione de cujus divinitate non habet certam notitiam.

Dicent fortè Deum non permittere ut doctrina necessaria in versionibus corrumpatur ; credendumque esse ejus providentiam non tolerare ut veritas illa, quæ ad salutem hominum est destinata, ad homines non perveniat. — Resp. : Benè hoc creditur de divinâ providentiâ ; atque ità intelligitur quomodò convenientia translationum per se quidem non operetur nisi fidem humanam ; considerata tamen quatenùs subjecta providentiæ divinæ, operetur fidem divinam. Nam sicut Deus posuit verbum suum in Scripturis divinis, ità posuit verbum et Spiritum suum in Ecclesiâ. Si ergò provi-

dentia divina tantam curam meritò creditur habere de verbo suo in Scripturis posito, certè majore fundamento credetur non minorem curam impendere verbo et Spiritui suo in Ecclesiâ positis. — Quartò. Perpendant Protestantes an in suis versionibus, à tempore Lutheri incœptis, sit convenientia in doctrinâ necessariâ. Videbunt in locis particularibus adducendis, neque in hâc esse convenientiam.

Pars ij.

MODUS PROBATIVUS ET OFFENSIVUS.

Sectio i. — *Observationes generales, ut probetur versio Vulgata Catholicorum.*

Concilium Tridentinum, decreto de canonicis Scripturis, statuit pro sacris et canonicis suscipiendos esse eos libros, qui in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt, ut in veteri Vulgatâ latinâ continentur. Ex hoc non sequitur, uti malè existimant Protestantes, ullam aliam versionem à concilio esse condemnatam, vel improbatam : nos ipsi in Ecclesiâ catholicâ multis aliis versionibus utimur. Sed hoc sequitur, nullum aliud exemplum, nullam aliam versionem à concilio fuisse agnitam, tanquàm authenticam. Si Protestantes existiment suis Ecclesiis non deesse auctoritatem, cur suas domesticas versiones non declarant authenticas? — Illa versio non est semper optima, et omnibus aliis præferenda, quæ fit de verbo ad verbum. Et sic Biblia Hollandica 1637, verba textûs originalis frequenter ad marginem ponunt. Undè sequitur, cùm verba hebræa plerumque varias habeant significationes, græca etiam non semper eamdem, nulli usui esse dictionaria, ut ex iis certum ac determinatum è pluribus significationibus sensum desumamus. — Ratio est, quia quandò est varia unius vocis, vel termini significatio, ut hoc loco, 1 Tim. 2, 5, nemo tenetur utramque significationem admittere, velut verbum Dei, nisi (quod absurdum est) quis sustineat idem omnibus planè locis faciendum. Quæ autem esset confusio, si omnium vocum et terminorum variæ significationes S. Scripturæ versionibus insererentur? — Similiter nemo obligatur ad eam termini significationem tanquàm verbum Dei admittendam, quæ est in Scripturis communior. Si enim illa communior significatio non semper est admittenda, quemadmodùm est notorium, danda est ratio sufficiens, cur hoc loco particulari sit sequenda. Porrò si significatio vocis alicujus sit minùs communis, quàm pars altera contendet esse admittendam, multò minùs obligat, nisi ratio adferatur manifesta et evidens.

Sectio ii. — *De statu quæstionis.*

Quantùm ad modum probativum, sustinemus Biblia Vulgata latina, in locis ad fidem et mores pertinentibus, esse conformia originali, atque adeò certa, ut in iis fundari possit articulus fidei. — Quantùm ad modum offensivum, sustinemus Protestantium Biblia posse convinci, in locis particularibus, nullitatis et erroris, ex solâ Bibliorum Protestantium collatione. Utrumque nobis incumbit probandum.

Sectio iii. — *Probatio editionis Vulgatæ catholicæ quoad totum et partes, ex principio catholico.*

Sicut cùm Protestantes audivimus disputantes ex suo de solâ Scripturâ principio, non excepimus contrapositionem talis principii; sic neque ipsi jure merito contrà nostrum excipient principium, quandò posteriore loco nos audiunt probantes. Est autem principium nostrum : *Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum.* — Sic manifesta est auctoritas editionis Vulgatæ, quam concilium Tridentinum commendat, quia vetus illa editio in Ecclesiâ legi consuevit. Quapropter, ut probemus, 1 Tim. 2, 5, nostram lectionem esse conformem originali, canonicam et authenticam, allegamus eam lectionem, quæ in Ecclesiâ legi consuevit, in concilio Tridentino approbatam, et propositam, ubi invenitur *unus mediator*. Hæc probatio tàm facilis est, et tàm evidens, ut nihil excogitari possit in contrarium.

Sectio iv. — *Probatio editionis Vulgatæ, in locis controversis, per Scripturam ex principio communi.*

Probationem per Scripturam ex principio

communi vocamus, cùm pro nostrâ lectione adducimus Scripturam ex libris SS. Patrum, qui prioribus post Christum seculis vixerunt, et textum controversum legunt, uti nos etiamnùm legimus. Illud autem nihil aliud est, quàm lectionem S. Scripturæ controversam ex ore testium fide dignissimorum exhibere. — Libet producere ad hanc rem testimonium S. Ambrosii, vel antiqui commentatoris, in Epistolam ad Romanos : « Quia propriâ quis auctoritate uti non potest ad victoriam, verba legis adulterat *novator*, ut sensum suum quasi verba legis asserat, ut non ratio, sed auctoritas præscribere videatur. Constat autem quosdam latinos olim de veteribus græcis translatos codicibus, quos incorruptos simplicitas temporum servavit et probat; postquàm autem à concordiâ animis dissidentibus, et hæreticis perturbationibus torqueri quæstiones cœperunt, multa immutata sunt ad sensum humanum, ut hoc contineretur in litteris, quod homini videretur. Undè et ipsi Græci diversos codices habent. Hoc autem verum arbitror, quandò et ratio et historia, et auctoritas observatur. Nam hodiè, quæ in latinis reprehenduntur codicibus (nota benè), sic inveniuntur à veteribus posita Tertulliano, Victorino et Cypriano. » — Jam considera, lector, quomodò probemus lectionem nostram, 1 Tim. 2, 5, ex principio communi, per S. Scripturam, ex ore testium. S. Augustinus, testis omni exceptione major, sic legit : *Unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.* Idem habet pluribus locis. Secundum testem producimus S. Leonem papam, qui in epistolâ Synodicâ ad Flavianum archiepiscop. Constant. quæ est in Act. 2 Conc. Chalced. sic habet : *Unus atque idem mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.* Tertium testem producimus S. Ambrosium, in 1 Tim. cap. 2 : *Unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.* — Habemus lectionem nostram, 1 Tim. 2, 5, probatam ex Scripturâ, de cujus sinceritate, veritate et auctoritate dubitari non potest, nisi et sinceritas, et veritas, et auctoritas SS. Patrum in dubium revocetur; quæ tamen temeritas apud æquos judices non poterit efficere, ut tantorum testium fides propterea vacillet.

Sectio v. — *De modo offensivo.*

Omnis alia disputandi methodus victoriam promittit ex defensione, aut probatione; hæc ex adversariorum confessione; alia ex testibus idoneis; hæc ex iis, qui ex adverso stant. Et, si viri boni sunt, nos adjuvant, cùm id publico et impresso testimonio dicunt, quod nos urgemus. Sin autem minùs idonei sunt testes, nos non lædunt. Cùm, sive iis creditur, hoc ipsum, quod à nobis urgetur, obtinemus; sive fides non habetur, de adversariorum testium fide derogatur; nec (quod caput rei est) Scriptura superest, ad quam adversarii provocent. Protestantes illud, quod indignissimum est, futurum arbitrati sunt, ut in negotio Religionis non de veritate translationum, sed de sensu et explicatione verbi Dei fieret disceptatio. At verò cùm frustrà disputetur de sensu verbi Dei, nisi, priùs constet ipsam lectionem, quæ in probationem adducitur, esse verbum Dei, visum fuit ab ovo inquirere veritatem, et humanæ sapientiæ infidelem mutationem à verbo fidelis Dei separare.

Sectio vi. — *Praxis modi offensivi.*

Ostendamus quâ ratione domesticis armis conficiantur Protestantes. Sed antè omnia dicamus, hoc esse in quæstione : *An Protestantium Biblia sint magis conformia originali, quàm sint nostra?* nisi enim sint magis conformia, frustrà mutatum fuerit. — Exemplum : Biblia Gallica, 1622 impressa habent, 1. Tim. 2, 5 : *Unus solus mediator.* At omnia priora Biblia Gallica Calvinistarum habent : *Unus mediator.* Non omnia Biblia Gallica esse magis conformia originali, quàm sint Biblia Vulgata Catholicorum, vel ex eo patet, quòd major pars cum nostris conveniat in isto loco particulari. Sin autem asserant sola sua Biblia 1622, esse magis conformia originali, jam omnia priora erunt minùs conformia. Populus, qui discrepantes animadverterit à suis doctoribus factas versiones, nullâ ratione certâ potest inter utramque distinguere; neutram, nisi temerè, potest acceptare, ut magis conformem originali. — Hinc sequitur, neutri discrepantium versionum Gallo-Calvinistarum articulum fidei Calvinianæ posse inniti, ne scilicet eodem facto, reos illos statuat, qui alteri versioni consentientes, violatâ Scripturâ, vel addendo, vel demendo, fundamentum fidei subvertunt. — Hoc si apud Protestantes faciendum non est, sequitur nullum S. Scripturæ locum, ad controversias fidei pertinentem, ab ipsis allegari posse, in quo deprehendemus posteriora eorum Biblia prioribus non consentire. Sequitur insuper nullam Bibliorum Catholicorum lectionem à Protestantibus improbari posse, quæ habeat ipsorummet Protestantium aut priorem, aut posteriorem versionem sibi consentientem.

Pars iij.

SECTIO I. — *Ratio ordinis servandi.*

Hactenùs de modo disputandi, in materiâ versionis Bibliorum egimus, idque circà textus particulares. Sequitur, ut observationes generales in praxim deducamus. Expedit reipublicæ christianæ, ut facta eorum discutiantur, qui ecclesiasticis monitionibus insanabiles, sine causâ et factiosè perturbant Ecclesiæ pacem, quos Apostolus compellat, proprio judicio condemnatos. Magnum crimen est S. Scripturæ semel traditæ, fideliter acceptæ, hucusque conservatæ reluctari, et tot seculorum unanimem testificationem in dubium revocare; maximum verò veritatem, quam semel prudenti judicio probaveris, rejicere, ut videaris *frustrà credidisse*. Tunc enim prius judicium posteriorem condemnat temeritatem, ignorantiam, errorem, prævaricationem.

SECTIO II. — *De mutationibus temerariis S. Scripturæ Calvinianorum Germaniæ.*

§ 1. *An sola fides justificet?*

Affirmat Catechismus Heidelb. quæst. 70 : *Quomodò justus es coràm Deo?* et respondet : *Solâ fide in Jesum Christum.* — Negat concilium Trid. sess. 6, can. 9 : « Si quis dixerit solâ « fide impium justificari, ità ut intelligat ni- « hil aliud requiri, quod ad justificationis gra- « tiam consequendam cooperetur, et nullâ ex « parte necesse esse eum cum voluntatis motu « præparari atque disponi, anathema sit. » — Pro sententiâ catholicâ adfertur textus Rom. 8, 4, quem cùm Germano-Calvinistæ aliter legant, quæritur an eorum lectio sit *melior* nostrâ? Non est quæstio de operibus extrà gratiam factis, sed de operibus legis moralis in gratiâ factis.

Praxis modi Defensivi, circà Rom. 8, 4. — Legunt septem biblia Germano-Calvinistarum : *Ut justitia per legem expetita in nobis impleretur.* (Vom gesætz erforderet.) Editio Vulgata Catholica : *Ut justificatio legis impleretur in nobis.* — Apostolus agnoscit impletionem justificationis legis, propter opera per gratiam facta. Calvinistæ non agnoscunt nisi desiderium justitiæ. — Dicent se quidem non reddidisse ipsa verba textûs originalis, sed verum sensum verborum. Resp. : Non sufficit id astruere. Probent juxtà part. 1, sect. 4 et 5. Si nequeant probare, fateantur errorem, et corrigant factam contrà jus et fas innovationem.

Praxis modi Probativi, circà Rom. 8, 4. — Vulgata Catholica legit : *Ut justificatio legis impleretur in nobis.* Et hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtà part. 3, sect. 4. — S. Augustinus, lib. ex Epist. ad Rom. cap. 44 : *Ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundùm carnem ambulamus, sed secundùm spiritum.* — S. Ambrosius, in cap. 8 ad Rom. : *Ut justificatio legis impleretur in nobis.* — Sedulius, in cap. 8 ad Rom. : *Ut justificatio legis impleretur in nobis.* — Habemus lectionem nostram legitimè probatam ex Scripturâ per principium commune. Videantur Biblia Germanica 1477, Belgica 1528, Vulgata 1511, 1552; Pagninus, Arias, Erasmus, Græca.

Praxis modi Offensivi circà Rom. 8, 4. — Sequitur, ut Germano-Calvinistæ emendentur per suos fratres rectiùs sentientes. Sed priora Hollandorum Biblia nobiscum legunt : *Ut justificatio legis impleretur in nobis* (der wet). At Biblia 1637 habent : *Ut jus legis.* Quatuor Gallo-Calvinistarum Biblia habent, *justitia legis* (de la loi). Consentit Castalio, Latina Tigurina, Beza, qui habet, *jus illud legis.* Dent Germano-Calvinistæ rationem mutationis scripturalem, si possint; alioquin fratres non rediment ipsos à notâ temerariæ mutationis.

Cum Germano-Calvinistis in eodem errore sunt Lutheranorum tredecim Biblia.

§ 2. *De Sacerdotio novi Testamenti.*

Status controversiæ est, an etiamnùm sit in novo Testamento sacerdotium visibile et externum? Negat Calvinus, Instit. lib. 4, cap. 16, § 2, ubi dicit non esse ampliùs in terris ullum sacerdotium, quòd sit translatum in cœlum, Christo ibi in æternum existente Sacerdote. Vide Catech. Heidelb., quæst. 80. — Affirmat Concilium Trid., sess. 23, can. 1 : « Si quis dixerit non esse in novo Testamento « sacerdotium visibile, etc., anathema sit. »

Praxis modi Defensivi, circà Hebr. 7, 12. — Legunt Germano-Calvinistæ in septem suis Bibliis : *Ubi enim mutatur sacerdotium* (verendert). — Ista lectio à nostrâ multùm distat : *Translato sacerdotio.* Undè petimus rationem mutatio-

nis, juxtà part. 1, sect. 4 et 5.— Dicent verbum græcum æquè, vel magis significare, *mutari* atque *transferri*. Repl. : Si verbum græcum possit significare mutato, et translato, petimus, juxtà part. 1, sect. 1, probationem, quæ doceat hìc, Hebr. 7, 12, necessariò legendum esse mutato, et non translato; neque enim hoc privati est determinare, juxtà part. 2, sect. 1, Agnoscant ergò probationem sufficientem hìc deficere, et temerè mutatum.

Praxis modi Probativi, circà Hebr. 7. 12. — Legimus in editione nostrâ Vulgatâ : *Translato sacerdotio*. Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtà part. 2, cap. 4.— Sanctus Ambrosius in Hebr. 7: *Translato enim sacerdotio.*—Sedulius in Hebr. 7, 12 : *Translato sacerdotio.* — Habemus lectionem nostram legitimè probatam ex S. Scripturâ, per principium commune. Legantur etiam Biblia Germanica 1477, Belgica 1548, Vulgata 1511, 1552; Pagninus, Arias, Erasmus.

Praxis modi Offensivi, circà Hebr. 7, 12. — Calvinistæ Galli duobus prioribus Bibliis legunt : *Translato officio sacrificaturæ* (transporté). Castalio, Latina Tigurina. Quid ergò Germano-Calvinistæ respondebunt fratribus suis Gallis? — Cum germano-Calvinistis in eodem errore sunt duo posteriora Biblia Gallica: *mutato officio sacrificatoris* (étant changé); septem Hollandica: *mutato sacerdotio*, et tredecim Lutherana.

§3. *De Presbyteris novi Testamenti.*

Status controversiæ est, an tempore novi Testamenti sint presbyteri? Qui sacerdotium negat sub novo Testamento, negat et presbyteros propriè dictos. Calvinus autem, et alii negant sacerdotium. — Affirmat concilium Trid. Sess. 23, can. 6 : « Si quis dixerit in Ecclesiâ « catholicâ non esse hierarchiam divinâ ordi- « natione institutam, quæ constet ex episcopis, « presbyteris et ministris, anathema sit. »

Praxis modi Defensivi, circà 1 *Tim.* 5, 17. — Legunt Germano-Calvinistæ in septem suis Bibliis, *Seniores*. — Ista lectio à nostrâ multùm distat : *Qui benè præsunt presbyteri.* Undè petimus rationem mutationis, juxtà part. 1, cap. 4 et 5. — Dicent voces, *Presbyter* et *Senior*, esse æquivalentes. — Repl. Posito illas voces esse æquivalentes, ergò, quòd priorem vocem reliquerint, non fecit veritatis proponendæ necessitas, sed innovandi perversa temeritas. Deindè, voces, *Presbyter*, et *Senior*, non sunt æquivalentes; nam presbyter creatur per impositionem manuum, 1 Tim. 4, 14, et 1 Tim. 5, 22, et 2 Tim. 1, 6. At senior Calvinistarum nullâ manuum impositione constituitur, ut patet ex ipsorum formulis, et disciplinis ecclesiasticis. Et sic, quod apud Calvinistas est *Senior*, non est apud Scripturam *Presbyter*.

Praxis modi Probativi, circà 1 *Tim.* 5, 17.— Legimus in nostrâ editione Vulgatâ : *Qui benè præsunt presbyteri.* Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtà part. 2, cap. 4. — S. Augustinus, in Spec., ex 1 Tim. : *Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur.*— S. Ambrosius in 1 Tim. 5 : *Qui benè præsunt presbyteri.* — Habemus lectionem nostram probatam ex Scripturâ per principium commune. Legantur etiam Biblia Germanica 1477, Belgica 1548, Vulgata 1511, 1552, Pagninus, Arias, Erasmus, Græca.

Praxis modi Offensivi, circà 1 *Tim.* 5, 17. — Duo antiquiora Biblia Gallica habent, *Presbyteri*, (Prêtres.) Item Latina Tigurina, et Beza. Satisfaciant suis fratribus. In eodem cum Germano-Calvinistis errore sunt Biblia duo posteriora Gallica, septem Hollandica, tredecim Lutherana.

Sectio III. — *De ignoranti mutatione Lutheranorum Bibliis insertâ.*

§ 1. *An sola fides justificet?*

Affirmat Confessio Augustana art. 20. Negat concilium Trident., suprà, sect. 1, § 1.

Praxis modi Defensivi, circà Rom. 3, 28. — Legunt tredecim Biblia Lutherana : Tenemus ergò hominem justificari sine concursu operum legis, *solùm per fidem.* (allein durch den glauben.) — Ista lectio à nostrâ multùm distat : *Abitramur enim justificari hominem per fidem.* Undè petimus rationem mutationis, juxtà *part.*1, *sect.* 4, 5.

Praxis modi Probativi, circà Rom. 3, 28. — Lectionem nostram probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtà part. 2, sect. 4. — S. Augustinus, lib. de Fid. et oper. cap. 14 : « Cùm dicit Apostolus arbitrari se justificari « hominem per fidem sine operibus legis, non « hoc agit, » etc. — Eodem modo Comment. in Epist. ad Rom. cap. 3, inter opera S. Hieronymi. — S. Ambrosius, in cap. 3, ad Rom. *Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus legis.* — Habemus lectionem nostram legitimè probatam ex Scripturâ, per principium commune. Videantur etiam Biblia Germanica 1477, Belgica 1548, Vulgata 1552; Pagninus, Arias, Erasmus et Græca.

Praxis modi Offensivi, circà Rom. 3, 28. — Germano-Calvinistæ 1560, 1570, cum Catholi-

cis legunt; item omnia Biblia Hollandica, omnia Gallica, Castalio, Latina Tigurina, et Beza. Hi omnes Lutherum arguunt ignorantiæ. Cum Lutheranis in eodem errore sunt Germano-Calvinistæ 1538, 1587, 1617, 1626.

§ 2. *An justificatio tollat peccata.*

Protestantes communiter volunt peccata non omninò deleri, sed tantùm non imputari; apud Bellarm., lib. 1 de Bapt., cap. 13. — Omninò deleri peccata per baptismum, habet Concilium Trid., sess. 5, decreto de peccato originali, § 5.

Praxis modi defensivi, circà Luc. 15, 22. — Lutheranorum Biblia tredecim legunt : *Adferte stolam optimam* (das best kleyd). — Ista lectio à nostrâ multùm distat : *Adferte stolam primam.* Undè petimus rationem mutationis, juxtà part. 1, sect. 4 et 5, — Dicent idem esse *stolam primam*, et, *stolam optimam*. — Repl. Ista responsio non procedit, juxtà part. 1, sect. 4 et 5. Deindè, si idem valent, *stola optima*, et, *stola prima*, supervacanea fuit mutatio.

Praxis modi Probativi, circà Luc. 15, 22. — Legimus in editione nostrâ Vulgatâ : *Adferte stolam primam.* Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum juxtà part. 2, sect. 4. — S. Augustinus, Quæst. Evang. lib. 2, quæst. 33 : *Stola prima est dignitas quam perdidit Adam.* — S. Hieron. Epist. 146 : *Proferte stolam priorem, et induite eum; stolam, quam Adam peccando perdiderat.* — S. Ambros. in cap. 15 Luc. *Proferte stolam primam.* — Habemus lectionem nostram legitimè probatam ex Scripturâ, per principium commune. Videantur etiam Biblia Germanica 1477, Belgica 1458, Vulgata 1511, 1552; Pagninus, Arias, Erasmus et Græca.

Praxis modi Offensivi, circà Luc. 15, 22. — Biblia Hollandica 1637, in glossâ testantur legi ex græco : *Stolam primam* (die eerste stole). Videantur Castalio, Latina Tigurina, Harmonia Calvini 1614. Hi omnes condemnant lectionem Lutheranam.

In eodem cum Lutheranis errore sunt septem Biblia Germano-Calvinistarum, quatuor Gallorum, septem Hollandorum.

§ 3. *An Epistola S. Jacobi sit canonica?*

Negant Lutheranorum Biblia 1535, A. 1535, B. 1540, 1548, 1566, 1572, 1575, 1582, 1589. Affirmat concilium Trid. sess. 4.

Praxis modi Defensivi, circà Epistolam S. Jacobi. — Cùm dicta Biblia Lutherana ponant Epistolam S. Jacobi extrà numerum canonicarum, petimus rationem innovationis, juxtà part. 1, sect. 4, 5.

Praxis modi Probativi, circà Epistolam S. Jacobi. — Probamus Epistolam S. Jacobi esse canonicam, per os SS. Patrum, juxtà part. 2, sect. 4. — S. Hieronymus, de Script. Eccl : « Jacobus unam tantùm scripsit Epistolam, « quæ de septem Catholicis est. » — Vide plures ex antiquis apud Bellarm. de Verbo Dei, lib. 1, cap. 18. — Habemus sententiam nostram legitimè probatam per principium commune. Videantur Germanica Biblia 1477, Belgica 1548, Vulgata 1511, 1552, Pagninus, Arias, Erasmus.

Praxis modi Offensivi, circà Epistolam S. Jacobi. — Biblia Lutherana 1529, 1534, 1568, 1609, habent dictam Epistolam inter Canonicas, tùm quia reperitur in Catalogo et ordine Epistolarum, tùm quia nulla adest præfatio eam rejiciens. Idem sentiunt omnes Germano-Calvinistæ; omnes Galli, omnes Hollandi, Castalio, Latina Tigurina, Beza.

Notatio ad § 3. — Præfatio Lutheri in Epistolam S. Jacobi, cujusque arbitrio permittit agnoscere eam Epistolam ut canonicam, vel eam rejicere. Et tamen in eâdem præfatione fatetur Lutherus, ex eâ Epistolâ desumi firmum argumentum pro justificatione ex operibus. Hoc posito, si Lutheranus, potestate à Luthero sibi factâ, Epistolam S. Jacobi habeat canonicam, poteritne fieri, ut contrà expressam Scripturam credat Lutheranus solam fidem justificare?

Sectio iv. — *De erroribus Hollandorum Bibliis insertis.*

§ 1. *An sanguis Domini sit in Calice.*

Negat Catechismus Heidelbergensis quæst. 78. *Nùm ergò panis et vinum fiunt ipsum corpus et sanguis Domini?* et respondet : *Nequaquàm.* — Affirmat concilium Trid., sess. 13, can. 1.

Praxis modi Defensivi, circà 1 *Cor.* 10, 16. — Legunt sex priora Hollandorum Biblia : *Calix gratiarum actionis, quem gratias agentes bibimus* (dien wo danctzseggende dzincken). — In nostris Bibliis legimus : *Calix benedictionis cui benedicimus* : undè petimus rationem mutationis, juxtà part. 1, sect. 4. — Dicent : Græcum τῆς εὐλογίας tàm posse significare, *gratiarum actionis, quàm benedictionis.* — Repl. Hæc responsio non est juxtà part. 1, sect. 4 et 5. Deindè, non quæritur quid possit significare verbum græcum, secundùm se sumptum, sed quid hìc, 1 Cor. 10, 16, significet. Posteà, si nobis integrum sit legere : *Calix benedictio-*

nis, cui benedicimus; ergò quærenda erit Ecclesia, in quâ agnoscitur Calix benedictus et sanctificatus. Notandum insuper in nullo textu græco reperiri, *quem bibimus;* adeò ut non tantùm mutatione peccaverint ista Biblia, sed et additione.

Praxis modi Probativi, circà 1 *Cor.* 10, 16.— Legimus in editione nostrâ Vulgatâ, *Calix benedictionis, cui benedicimus.* Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtà *part.* 2, *sect.* 4. — Eodem modo legitur in comment. ad 1 Cor. 10, inter opera S. Hieron.—S. Ambrosius, in cap. 10 1 ad Cor. : *Calix benedictionis quem benedicimus.*—S. Irenæus, lib. 3, cap. 20: *Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio sanguinis est Christi?* — Habemus lectionem nostram probatam ex Scripturâ, per principium commune. Videantur etiam Biblia Germanica 1477, Vulgata 1511 et 1552 ; Arias, Erasmus et Græca.

Praxis modi Offensivi, circà 1 *Cor.* 10, 16. — Biblia Hollandica 1637, legunt : *Calix gratiarum actionis cui* gratias agentes *benedicimus.* Hic habemus *benedictionem* Calicis, quæ importat *sanctificationem,* consentiente Glossâ Bibliorum Hollandicorum 1582. Et debere tantùm verti hoc loco, cui benedicimus, habet glossa Bibliorum 1637. Insuper nobiscum legunt quatuor Gallorum biblia ; quatuor posteriora Germano-Calvinistarum ; duodecim posteriora Lutheranorum ; quibus accedunt Latina Tigurina et Beza. Hi omnes improbant errorem fratrum suorum.

Cum Hollandis in errore sunt tria priora Biblia Germano-Calvinistarum, quæ legunt : *Calix gratiarum actionis cum quo gratias agimus.* (mit welchen wir danctsagen.) Eumdem errorem habent Biblia Lutherana 1519.

§ 2. *An in Eucharistiâ maneat substantia panis?*

Affirmat Catechismus Heidelb. quæst. 78. Negat concilium Trid., sess. 13, can. 2.

Praxis modi Defensivi, circà Marc. 14. 22. — Legunt Biblia Hollandica 1637 : *Cùm benedixisset, fregit illum* (scilicet panem) et dedit illum (scilicet panem) *ipsis.* (gaf het haer. — In nostris Bibliis legimus : *Accepit Jesus panem, et benedicens fregit, et dedit eis, et ait.* Undè petimus rationem mutationis, juxtà *part.* 1, *sect.* 4 *et* 5. — Dicent esse manifestum, juxtà idioma Belgicum, requiri expressionem relativi, *illum, et eum.* — Repl. Illud relativum ne quidem semper exprimi in Bibliis Belgicis ; sic enim Marc. 14, 22, legunt Biblia Embdana anni 1556 ; *Cùm gratias egisset, fregit illum, et dedit, et dixit ;* ubi post *dedit,* non addiderunt *eum,* ut faciunt Biblia Hollandica 1637, licèt non sit major ratio addendi relativum uni, quàm alteri. Et ne fortè dicant Embdanos non satis intellexisse proprietatem linguæ Belgicæ, legunt, Marc. 14, 22, eodem cum Embdanis modo Biblia Belgica anni 1582, Delphis impressa. Item Biblia Belgica 1612, Dordraci impressa. Item novum Testamentum 1591, Lugduni Batavorum impressum. Possunt illa sufficere, ut ostendamus non esse manifestum, quòd juxtà proprietatem linguæ Belgicæ ista relativa debuerint necessariò exprimi. — Neque instando dicant priores impressiones Belgicas, antè annum 1637, non esse translatas ex græco ; quia certum est neque in græco, neque in latino ista relativa exprimi.

Praxis modi Probativi, circà Marc. 14, 22. — Legimus in editione nostrâ Vulgatâ : *Accepit Jesus panem, et benedicens fregit, et dedit eis, et ait.* Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtà part. 2, sect. 4. — S. Hieronymus, Epist 150, ad Hebid : « Nos audiamus panem, quem fregit Dominus, « deditque discipulis suis, esse corpus Domini « Salvatoris, ipso dicente ad eos : » *Accipite « et comedite : hoc est corpus meum.* » Et mox : « Si ergò panis, qui de cœlo descendit, corpus « est Domini ; et vinum, quod discipulis de- « dit ; » et mox : « Nec Moyses dedit nobis pa- « nem verum, sed Dominus Jesus, ipse con- « viva et convivium ipse comedens, et qui « comeditur. » Et comment. in Marc. S. Hieronymo tributus. — Habemus lectionem nostram probatam ex S. Scripturâ, per principium commune. Videantur etiam Vulgata 1511, 1552 ; Pagninus, Arias, Erasmus et Græca.

Praxis modi Offensivi, circà Marc. 14, 22. — Jam suprà vidimus aliqua Hollandorum Biblia, saltem pro parte benè legere. Legunt cum prioribus Hollandorum Bibliis, Gallica 1553, 1556, 1570, 1565, 1577. — Cum Hollandis errant Galli 1622.

§ 3. *An traditiones sint utiles?*

Negat Synopsis pur. Theol. Disp. 4. *De Sacræ Scripturæ perfectione, et inutili traditionum non Scriptarum ad eam additione.* Affirmat concilium Trid., sess. 4, decreto de canonicis Scripturis.

Praxis modi Defensivi, circà 2 *Thess.* 2, 15. — Legunt septem Hollandorum Biblia, *Tenete institutiones.* (insettingen.) In nostris Bibliis legimus : *Tenete traditiones.* Undè petimus rationem mutationis, juxtà part. 1, sect 4

et 5. — Dicent vocem, *institutiones* magis, exprimere sensum Apostoli. Sed hæc responsio non est conformis part. 1, sect. 4 et 5.

Praxis modi Probativi, circà 2 *Thess.* 2, 15. — Probamus lectionem nostram ex S. Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtà part. 2, c. 4. — S. Ambrosius, in 2 Thess. 2 : *Itaque fratres, state, et tenete traditiones.* — Idacius Clarus : *Itaque, fratres, state, et tenete traditiones.*

Habemus lectionem nostram legitimè probatam ex Scripturâ, per principium commune. Videantur etiam Biblia Vulgata 1511, 1552; Arias et Græca.

Praxis modi Offensivi, circà 2 *Thess.* 2, 15. — Biblia Hollandica 1637, declarant, se hìc non errâsse ex inadvertentiâ; ponunt enim in Glossâ ex græco : *tenete traditiones* (overleveringen). Priora duo Gallica similiter habent : *Tenete traditiones.* (les traditions.) Priora tria Germano-Calvinistarum : *Tenete quod id tradidi vobis* (das so ich euch angeben hab). Ità etiam Lutherana 1529 et Beza.

Cum Hollandis in eodem errore sunt duo posteriora Biblia Gallica : *Tenete doctrinas* (les enseignemens). Item quatuor posteriora Germano-Calvinistarum : *Tenete institutiones,* et duodecim Lutherana.

Sectio v. — *De falsificationibus Bibliorum Gallo-Calvinistarum.*

§ 1. *An sola Fides justificet?*

Affirmant Gallo-Calvinistæ, art. 20 Confessionis suæ. Negat concilium Trid., sess. 6, can. 9.

Praxis modi Defensivi, circà Galat. 2, 16. — Legunt Galli in Bibliis 1622 : *Homo justificatus est solùm per fidem* (seulement par la foi). — In nostris Bibliis legimus : *Non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi.* Undè petimus rationem mutationis, juxtà part. 1, sect. 4, 5. — Dicent fortè eam lectionem coincidere cum nostrâ, aut esse magis conformem textui Græco.

Repl. Ea responsio non est conformis, part. 1, cap. 4 et 4. Deindè, si versio illorum coincidat cum nostrâ, jam frustrà mutatum est. Esse autem magis conformem textui græco, sufficienter probari non potest.

Praxis modi Probativi, circà Galat. 2, 16. — Legimus in editione nostrâ Vulgatâ : *Non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi.* Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtà part. 2, sect 4. S. Augustinus, Expos. Epist. ad Gal. : *Sed scientes, quoniam non justificatur homo ex operibus legis, nisi per Fidem Christi Jesu.* — S. Hieron. Comment. in Epist. ad Galat. c. 2 : *Non justificatur homo ex operibus legis, nisi per Fidem Jesu Christi.* — S. Amb. in Galat. 2 : *Non justificatur homo ex operibus legis, nisi per Fidem.*

Habemus lectionem nostram probatam ex S. Scripturâ, per principium commune. Videantur etiam Biblia Belgica 1548, Vulgata 1511, 1552; Pagninus, Arias, Erasmus.

Praxis modi Offensivi, circà Gal. 2, 16. — Priora duo Gallo-Calvinistarum Biblia habent : *Nisi per fidem* (sinon par la foi); et 1565, *sed per fidem.* Nullibi hìc comparet illud, *solùm,* quo tamen Calvinistæ tantoperè indigebant, ut sententiam suam, de solâ fide justificante firmarent. Cum istis legunt septem Hollandorum Biblia, septem Germano-Calvinistarum, tredecim Lutheranorum, Latina Tigurina et Beza.

Observa hìc in pejus profecisse Gallo-Calvinistas; et ab omni consensu Catholicorum cujuscumque temporis, Calvinianorum Germaniæ, Hollandorum, et Lutheranorum recessisse; quod an malam fidem redoleat quisque judicet.

§ 2. *An sit vetitum facere imagines, ut serviatur Deo?*

Affirmat Catechismus Genev., dom. 23. Negat concilium Trid., sess. 25.

Praxis modi Defensivi, circà Rom. 2, 22. — Legunt tria priora Gallo Calvinistarum Biblia : *Abominaris imagines* (les images). — In nostris Bibliis legimus : *Qui abominaris idola.* Undè petimus rationem mutationis, juxtà part. 1, sect. 4 et 5.

Hìc nullum patet effugium, nisi dicant se initio prætensæ Reformationis suæ indiguisse istâ falsificatione, ut catholicos imaginibus addictos ab iis deterrerent.

Praxis modi Probativi, circà Rom. 2, 22. — Legimus in editione nostrâ Vulgatâ : *Qui abominaris idola.* Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtà part. 2, sect. 4. — S. Ambrosius, in cap. 2 ad Rom : *Qui abominaris idola.* — Sedulius ad Rom. : *Qui abominaris idola.*

Habemus lectionem nostram probatam ex Scripturâ, per principium cummune. Videantur etiam Biblia Germanica 1477, Belgica 1548, Vulgata 1511, 1552, Arias, et Pagninus cum Erasmo, *simulacra,* et Græca.

Praxis modi Offensivi, circà Rom. 2, 22. — Legunt Biblia Gallica 1622 : *Abominaris idola.* Omnia Hollandica legunt : *Qui abominaris idola.* Omnia Germano-Calvinistarum : *Abominaris*

Deos falsos. (Gœtzen.) Ità etiam Lutherana 1529 et 1534, reliqua legunt, *idola.* Subscribit Beza.

§ 3. *An quis possit excidere à fide?*

Negant Gallo-Calvinistæ, Conf. art. 21, Calv. Instit. lib. 3, cap. 2, § 12. Catechis. Heidelb. quæst. 21. Affirmat concilium Trid., sess. 6, can. 23.

Praxis modi Defensivi, circà 1 *Cor.* 9, 27. — Legunt posteriora duo Gallo-Calvinistarum Biblia : *Corpus meum in servitutem redigo, ne quo modo, cùm aliis prædicavero, ipse inveniar non recipiendus* (afin qu'en quelque manière, etc., moi-même ne sois trouvé non-recevable). — In nostris Bibliis legimus : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne fortè, cùm aliis prædicaverim, reprobus efficiar.* Undè petimus rationem mutationis, juxtà part. 1, sect. 4 et 5. Dicent eum locum, 1 Cor. 9, 27, esse intelligendum juxtà analogiam fidei et vocem, *reprobus,* ibi non opponi, *electo,* ut docet Beza ; ac proindè non vertendum, *reprobus,* ne quis incautior erret, sed meliùs, *non recipiendus;* quòd illius verbi significatio modificetur per voces, *aliquo modo.* — Repl. Hæc responsio non est juxtà part. 1, sect. 4 et 5. Deindè, quid sibi volunt ista verba : *Intelligendam esse Scripturam juxtà analogiam fidei?* Cujus fidei ? Nùm Catholicæ ? neutiquàm. An Lutheranæ ? nihil minùs ; sunt enim Lutherani in hâc quæstione Calvinistis contrarii. Cujus ergò fidei? Quin dicitis apertè : Calvinisticæ ? Absurdum.

Praxis modi Probativi, circà 1 *Cor.* 9, 27. — Legunt Biblia nostra Vulgata : *Castigo corpus meum, et in servitudinem redigo, ne fortè, cùm aliis prædicaverim, reprobus efficiar.* Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os Sanctorum Patrum ; juxtà part. 2, sect. 4. S. August. de Agon. Christ. cap. 6 : *Castigo corpus meum, ne fortè aliis prædicans, ipse reprobus inveniar.* — S. Ambros. in 1 Cor. 9 : *Ne fortè aliis prædicans, ipse reprobus inveniar.* — S. Cyprianus, de singul. Cleric. : *Ne fortè aliis prædicans, ipse reprobus inveniar.*

Habemus lectionem nostram legitimè probatam ex Scripturâ, per principium commune. Videantur Biblia Germanica 1477, Belgica 1548. Vulgata 1511, 1552; Pagninus, Arias et Erasmus.

Praxis modi Offensivi, circà 1 *Cor.* 9, 27. — Duo priora Biblia Gallo-Calvinistarum legunt : *Ne contingat, cùm aliis prædicavero, meipsum reprobari* (afin qu'il n'advienne que quand j'aurai prêché aux autres, moi-même sois réprouvé). Omnia Biblia Hollandica habent : *Ne ipse reprobus fiam* (verwoz peliich). Ità etiam omnes Germano-Calvinistæ ; omnes Lutherani : Castalio, *rejectaneus :* Latina Tigurina, *reprobus:* Beza *rejectaneus,* quam vocem explicat per vocem *reprobus.* Hi omnes ostendunt Gallo-Calvinistas à majoribus, et fratribus suis deflexisse, ut errori suo patrocinarentur.

Pars iv.

Destruuntur omnia Protestantium Biblia vulgaris versionis, simul et separatim sumpta.

Quia ministri Protestantium nihil magis urgent publicè, nihil magis inculcant privatìm, sive apud indoctam plebem, quàm salutem nostram ex Scripturis sacris et divinis petendam esse; neque in æternæ salutis negotio fidem mortalium ulli habendam ; et conqueruntur notitiam verbi divini, et lectionem sacrorum librorum populo per Catholicos ereptam ; non inutile futurum existimavimus, si ipsas Bibliorum Protestantium vulgares versiones totas et omnes aggrederemur, ostendentes nihil illis certæ et infallibilis auctoritatis tribuendum esse, neque in illis tutò fundari posse ullum articulum fidei.

Sectio prima. — *De insufficientiâ Bibliorum Protestantium.*

Ea probatur primò, ex ratione translationis. Nulla enim versio ex hebræo, vel græco facta est authentica et canonica, ex naturâ suâ; quia, ut aliqua versio sit authentica, requiritur sufficiens auctoritas publica. Nulla etiam versio, ex doctrinâ Protestantium, est authentica ; de quo vide Synop. pur. Theol. Disp. 3, thes. 11. — Probatur secundò, ex qualitate transferentium. Nam illi sunt homines fallibiles, de quibus non habemus absolutam certitudinem, quòd in transferendo non erraverint. — Probatur tertiò, ex confessione transferentium. Nam translatores Bibliorum Lutheranorum, et aliorum, in præfationibus petunt sibi

ignosci, si in quo erraverint. — Probatur quartò, ex erroribus in translatione repertis; de quo sufficienter actum in præcedentibus.

Sectio II. — *Protestantes non posse provocare ad textum græcum, tanquàm authenticum.*

Primò, quia non constat certò, Matthæum græcè scripsisse, et non hebraicè : S. Hieronymo posterius asserente, Præf. in quatuor Evangelia; et S. Irenæo, lib. 3, cap. 1. — Secundò, quia non constat certò, S. Marcum græcè scripsisse, et non latinè. (Vide Bellarm. de Verb. Dei, lib. 2, cap. 7.) — Tertiò, quia licèt constet ipsas originales auctorum canonicorum Scripturas esse authenticas; non tamen constat descriptas copias, vel impressa ex istis exemplaria, esse authentica. — Non probatur ex Deut. 17, 18, exemplaria, seu copias quasvis esse authenticas. Ibi enim sic legitur : *Postquàm autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium, accipiens exemplar à sacerdotibus Leviticæ tribûs.* Vides, ex mandato Dei, accipiendum fuisse exemplar *à sacerdotibus Leviticæ tribûs;* ut quod in originali erat authenticum, interveniente auctoritate publicâ sacerdotum Leviticæ tribûs fieret authenticum. — Quartò, quia in græcis exemplaribus maxima est interdùm varietas, fatente Bezâ, Præfat. in novum Testamentum, 1556. Quid in illâ varietate erit authenticum? — Exemplum sit ex 1 Cor. 15, 51, ubi nos ex græco legimus : *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Beza ex alio græco exemplari legit : *Non omnes quidem obdormiemus, sed omnes mutabimur,* quæ est contradictoria prioris lectionis in materiâ gravi. Vide S. Hieronym., Epist. 152; S. Hilar. in Psalm. 52. — Aliud, Act. 1, 11, Beza legit : *Ità veniet, quemadmodùm spectâstis eum proficiscentem in cœlum.* Et notat in tribus vetustis codicibus legi, *Iste,* scilicet veniet. Ex quo verbo argumentatur contrà substantialem Christi Domini in SS. Eucharistiâ præsentiam; adeòque in materiâ fidei contestata. — Aliud, Joan. 8, 27, Beza legit : *Quod de Patre eis loqueretur.* Nos ex græco legimus, fatente Bezâ : *Quia Patrem eis dicebat Deum;* quod testimonium insigne est pro divinitate Salvatoris. Hæc iterùm materia est fidei gravissima. — Quintò, probatur ex diversâ ejusdem græcæ vocis interpretatione. Sic legit Beza, 1 Joan, 5, 6 : *Spiritus is est qui testificatur, quòd spiritus est veritas.* Eodem ferè modo legunt Biblia Lutherana et Hollandica; Gallica nobiscum legunt; Calvino Germanica variant. Illud autem explicat Beza de testimonio spiritûs privati circà uniuscujusque justitiam; et vult Græcum ὅτι, significare *quòd.* Vulgata lectio habet : *Quoniam Christus est veritas;* quæ verba explicationem Bezæ non admittunt. — Sextò probatur ex diversitate lectionis græcæ, ortâ ex diversitate interpunctionis. Sic nos legimus Marc. 16, 9 : *Surgens autem manè primâ sabbati, apparuit primò Mariæ Magdalenæ.* Nobis est distinctio post terminum, σαββάτου, et consequenter tenemur credere resurrectionem contigisse manè, idque primâ sabbati; ex quo tempore derivatur celebratio Paschæ, et diei Dominici. Beza tamen 1556, legit, quasi ex græco : *Quùm autem resurrexisset Jesus, manè primo die hebdomadæ apparuit primùm Mariæ Magdalenæ;* et tamen ipsum græcum Bezæ 1604, habet distinctionem post vocem, σαββάτου, sicut nos habemus. (Vid. S. Hieronym., epist. 150, quæst. 3; S. Dionys. Alexandr. epist. 1.) — Sic nos et Protestantes, Luc. 23, 43, legimus : *Amen dico tibi : Hodiè mecum eris in paradiso.* Et tamen, juxtà Bezam, aliqui, postpositâ distinctione, particulam, σήμερον, conjunxerunt cum verbo, λέγω, ut sensus sit : *Amen dico tibi hodiè, mecum eris in paradiso.* — Septimò probatur ex diversitate lectionis græcæ, ortâ ex diversitate aspirationis. Græci antiquitùs non utebantur spiritibus et accentibus, sicut ex multis hujus temporis scriptoribus constat, etiam fatente Bezâ, in 1 Cor. 2, 9. Et tamen certum est, Hebr. 3, 6, ex solâ diversitate spiritûs, oriri diversitatem textûs. Nos legimus : *Christus verò tanquàm filius in domo suâ.* Beza : *At Christus, ut filius, domui suæ præest,* αὐτοῦ. Quod testimonium insigne est pro divinitate Christi; nam, inquit Scriptura, Hebr. 3, 5, *Moyses fidelis erat in totâ domo ejus,* scilicet Dei, non suâ, *tanquàm famulus,* ibid. Christus verò, tanquàm filius, *in domo suâ.* — Et tamen Hebr. 3, 6, αὐτοῦ, *ipsius,* non, *suâ.* Quomodò Erasmum convincet Beza, si Apostolus nec spiritum asperum, nec lenem voci αὐτοῦ apposuerit? Si conjecturas attulerit Beza, conjecturas adferet et Erasmus, meritòque dicet non sufficere lectionem solis conjecturis stabilitam, ut probetur divinitas Christi Domini. — Octavò probatur ex diversitate lectionis græcæ, ortâ ex diversitate accentûs. Ità Hebr. 9, 2, communiter nos legimus ἁγία, accentu in penultimâ, adeò ut sit adjectivum et femininum singularis numeri sensumque faciat : *Propositio panum, quæ dicitur sancta.* At ἅγια, accentu in antepenultimâ, adjectivum et neutrum pluralis numeri, sensum facit : loca, de quibus loquitur Apostolus,

esse sancta. Priorem lectionem nos sequimur, et Erasmus; Beza fatetur eam reperiri in quibusdam codicibus, et sequitur lectionem posteriorem. Possent hujusmodi exempla adduci multa; sed nihil opus est in re planâ. — Nonò probatur, quia Protestantes rejiciumt quandoque omnia exemplaria græca. Exemplum, Matth. 10, 2, in omnibus exemplaribus græcis et latinis legitur : *Primus Simon qui dicitur Petrus.* Ità et Biblia Lutherana, Hollandica, Gallica et Germanica Calviniana.

Adversùs ejusmodi consensum, à Protestantibus agnitum, conatur ea verba in dubium vocare Beza, quandò scribit de voce πρῶτος : « Quid, si hoc vocabulum ab aliquo additum « sit, qui Petri primatum vellet stabilire? ni« hil enim sequitur, quod cohæreat. » Ità Beza, quòd existimat officere errori Protestantium, audaci temeritate cupit elusum. Bezæ videtur nihil sequi, quod cohæreat; ergò Bezæ fit verisimile, vocabulum πρῶτος (etiamsi reperiatur in omnibus exemplaribus græcis et latinis; etiamsi ejus sensus exprimatur in editionibus vulgaribus) ab aliquo additum, qui Petri primatum vellet stabilire. Quid hoc est, nisi contrà conscientiam pervertere verbum Dei?

Sectio iii. — *Protestantes non posse provocare ad textum hebræum, tanquàm authenticum.*

Licèt, quæ hactenùs dicta sunt de textu græco, etiam pro magnâ parte applicari possint textui hebræo, visum tamen, post D. Veronium, rationibus quibusdam demonstrare provocationem Protestantium ad textum Hebræum, non esse priori solidiorem. — Ratio prima, ex ambiguitate textûs hebræi. Ambiguum vocamus textum, quandò idem locus, eadem vox, idem verbum diversis ac discrepantibus modis, ob causas rationabiles atque urgentes, explicari potest. Hoc autem apud Hebræos contingit, ex diversitate significationis unius ejusdemque vocis. Contingit, quòd idem verbum in variis conjugationibus habeat non rarò contrarias significationes : imò idem quandoque contingit circà idem verbum in eâdem conjugatione. Quid, quòd eadem vox ex diversæ significationis radicibus descendat; quòd maxima sit quarumdam vocum similitudo; quòd litteræ dissimiles cumulentur; quòd integræ voces subaudiantur, et vicissim redundent? Hæc, et similia habet Pagninus.

Positâ hâc diversitate, non quæritur quid probabiliter, et congruo modo dici possit, sed quid adeò certò et indubitatò asseverandum sit, ut securâ fide acceptetur pro divino. Ipsi Protestantes omnem significationis hebraicæ diversitatem in suis Bibliis non expresserunt; uti nec exprimi potest sine ingenti confusione; de quo videri potest versio Belgica anni 1637, cum suis glossis. — Docendum igitur illis incumbit, illud quod non expresserunt, non fuisse exprimendum; et illud, quod expresserunt, fuisse à Spiritu sancto intentum.

Ratio secunda, ex diversitate punctorum. Hæc enim ab initio hebrææ linguæ non fuisse conjuncta, communissima habet sententia. Ex eorum diversitate oriri diversitatem lectionis, notorium est. — Exemplum : Isai. 9, 6, dicitur de Christo : *Vocabitur Deus.* Judæi, mutatis punctis, ex passivo fecerunt activum, *vocabis.* Et sic enervatur insigne testimonium pro divinitate Christi. — Lutherani 1529, pro *Deus*, legunt, *Potestas.* Item 1534, 1535, A. 1535, B. 1540, 1548, 1566, 1572, 1575, 1582, 1589, 1609. Item Biblia Hollandica 1581, 1582, 1612, 1614. At verò 1637, *Deus fortis.* Gallica 1553, 1554, *Dieu fort*, Calviniana Germanica 1538, 1560, 1570, 1587, *Deus fortis.* Heidelb. 1601, 1617. (Vid. S. Hieronym. in eum loc. Bellarm. de Verb. Dei, lib. 2, cap. 2.) — Aliud : Isai. 62, 11, legitur : *Ecce Salvator tuus venit.* Mutatis punctis, legunt Judæi : *Ecce salus tua venit ;* quam salutem referunt ad ipsum Deum Patrem, non ad Christum. (Vid. S. Hieron. in eum loc.) — Biblia Lutherana malè legunt cum Judæis, *Helv.*, 1529, 1534, 1535, A. 1535, B. 1540, 1548, 1566, 1572, 1575, 1582, 1589, 1609; item Hollandica 1581, 1582, 1602, 1612, 1614, 1637. Gallica benè legunt, 1553, 1554, Malè iterùm Calviniana Germanica, *Heyl.* 1538, 1560, 1570, 1587, 1601, 1617. — Aliud ; Jerem. 53, 6, legimus ; *Hoc est nomen, quod vocabunt eum* (id est, quo vocabitur Christus) *Dominus justus noster.* Quo probatur divinitas Christi. Judæi, mutato uno puncto, totum hoc argumentum eludunt. — Nobiscum benè legunt Biblia Lutherana, Hollandica, Gallica, Calvinianorum Germaniæ. — In istis exemplis discrepat nostra vulgata à punctuatione ; et, ut vidimus, varia Protestantium Biblia sequuntur nostram lectionem, contrà Judæorum punctuationem. Dicant ergò Protestantes utra, in istis exemplis, lectio sit divina et canonica; ità ut articulus fidei in eâ securè fundetur. Judæorum auctoritas præstò non est, quia ab iis recedunt. Catholicæ Ecclesiæ auctoritas si ipsis sufficit, congratulamur ; debebit enim et in aliis sufficere.

Ratio tertia, quia Judæi corruperunt Biblia. Exemplum : Ps. 21, 22, 17, legit Vulgata: *Fode-*

runt manus meas, et pedes meos. Quæ est insignis prophetia de crucifixione Christi. Legunt Judæi : *Sicut leo manus meæ,* etc. Lutherani, Hollandi, Galli, nobiscum legunt; Calvinistæ Germani initio cum Judæis, posteà nobiscum. — Aliud : Isa. 53, 8, legit Vulgata : *Propter scelus populi mei percussi eum.* Hoc in singulari de Christo accipitur. Judæi nunc in plurali legunt de populo Israelitico. Nobiscum legunt Biblia Lutherana, Hollandica, Gallica, Calvino-Germanica. — Aliud Zachariæ 9, 9, Vulgata legit : *Ecce rex tuus veniet tibi justus et salvator.* Nunc Biblia Hebraica legunt, *salvatus.* Quam depravationem Judæi invexerunt, ne Christum agnoscerent Salvatorem mundi. — Lutherana Biblia nobiscum legunt 1529, sed legunt, *adjutor,* in sequentibus. Hos sequuntur Hollandica, nisi quòd anno 1637 legant, *Salvator.* Gallica, *Salvator.* Calviniana Germanica 1538, 1560, 1570, benè; at verò legunt, *adjutor.* 1587, 1601, 1617. — Aliud : Zachariæ 9, 11, legit Vulgata : *Tu in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua.* Hoc testimonium de Christo, quibusdam mutatis, detorquent Judæi ad Synagogam suam. — Lutherana Biblia malè 1529, et benè in sequentibus. Hollandica benè. Gallica pervertunt. Calviniana Germanica malè 1538, 1560, 1570, et iterùm benè, 1587, 1601, 1617.

His positis, quilibet judicet an Protestantes sint admittendi, provocantes ad textum hebræum, pro stabiliendo fidei dogmate. Si enim velint Judæis per omnia assentiri, necesse erit ut et eorum depravationes acceptent, quod alienum est à viris bonis. Sin autem non per omnia assentiuntur Judæis, quid invenient, quod sufficienti fundamento contrà Catholicos allegent?

Sectio iv. — *Communis consideratio ex præcedentibus.*

Docent Protestantes Deum hoc tempore non loqui hominibus, neque docere quid credendum sit, nisi per Scripturas. Petat populus : Cui Scripturæ sit credendum? Respondent : Vulgari Germanico, Belgico, Gallico; *quatenùs religiosissimè translata pressè et plenè respondet authenticæ.* An autem ista vulgaris translatio pressè et plenè respondeat authenticæ, nequit judicare populus, qui exemplaria græca et Hebræa, à vobis habita authentica, non intelligit. Crederet fortassè vobis populus, nisi ipsi diceretis illas translationes esse *Scripturam sacram, quatenùs respondet authenticæ.* Novit etiam populus exemplaria, quæ habetis græca et hebræa, ex vestrâ confessione, non esse originales Scripturas, ab ipsis Apostolis et discipulis Christi relictas; novit non esse copias publicâ auctoritate descriptas, publicâ auctoritate cum originali collationatas; quales etiam in profanis solent exigi judiciis, ne cui mendacium pro veritate obtrudatur. Fac tamen, in verbo ministrorum suorum, id credere populum; quamvis, non credere hominibus, ab ipsismet edoctum.

Sed audit populus à vobis commendari *religiosissimè factas translationes;* quod iterùm credit in verbo ministrorum suorum; à quibus tamen dedicerat hominibus non credere. Ista verò religiosissima translatio non potest impedire, quo minùs ipsi dicatis eam non esse Scripturam sacram, nisi *quatenùs pressè et plenè respondet authenticæ.* Hæret populus, et nescit in quibus sta translatio pressè et plenè respondeat auauthenticæ, in quibus verò nec pressè, nec plenè respondeat authenticæ. Præsumit insuper de ministrorum suorum religiosâ sinceritate, quòd nec ipsi sciant, in quibus suorum translatio respondeat authenticæ; quòd loca non respondentia fecissent authenticæ respondere, siquidem ea scivissent.

Magis angitur populus, quandò ministros suos audit confitentes esse magnam diversitatem exemplarium græcorum, etiam in locis ad fidem pertinentibus; esse frequenter variam ejusdem græcæ vocis interpretationem; esse variam interpunctionem; varietatem ex aspiratione; varietatem ex accentu. In exemplaribus hebræis esse multam ambiguitatem ex diversitate significationis unius ejusdemque vocis; ex varietate conjugationum; ex diversitate punctorum; ex malitiâ Judæorum. Propterea non miratur quidem quòd dicatis translationem non esse Scripturam sacram, nisi quatenùs pressè et plenè respondet authenticæ; sed summoperè miratur sibi mandari ut Scripturâ sacrâ quærat salutem suam, cùm tamen nesciat quatenùs conveniat authenticæ; et meritò præsumit vos idem nescire. Obstupescit verò populus considerans varietatem in exemplaribus, in ejusdem vocis interpretationibus, in interpunctionibus, in aspirationibus, in accentibus, in aliis, à vobis agnosci; et tamen suas versiones non esse Scripturam sacram, nisi quatenùs pressè et plenè respondet rei variæ, quam interim vos asseritis authenticam.

Desperabit proindè populus per ejusmodi Scripturam ad veritatem fidei perveniri posse, nisi à suis ministris firmius aliquod accipiat solatium.

TRACTATUS QUINTUS.

DE PERPETUA PROBATIONE FIDEI PER TESTES.

Sectio prima. — Juxtà Apostolum *Hebr.* 11, *est fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* Et quia non rerum apparentium est fides, probationem postulat intellectûs; qui citrà rei evidentiam, vel probationem temerè assentitur. — Evidentiam frustrà quæras in rebus fidei, ut quæ sint de non apparentibus per lumen naturale. Sequitur probatione indigere fidem, ne temerè credamus. Itaque probatio est testimonium, vel instrumentum, quo fides veri constat. Nam probatio testibus, et fide tabularum conficitur. — Hîc autem agemus de probatione fidei per testes; quatenùs ea distinguitur à probatione per instrumenta. Testimoniis creditur propter testes, horumque integritatem et fidelitatem.

Testis est, qui de aliquo facto, aliis ignoto, vel dubio, testimonium dicit. Testimonium, seu attestatio, est ipsius testis asseveratio.

Agemus de perpetuâ probatione, quia probatio per testes nunquàm recusari potest: quia de traditis sine scripto, citrà testes constare non potest; quia instrumenta fidei nostræ dependent à testibus.

Sectio ii.—*Fundamentum Christianismi refertur.*

Fides, quatenùs significat assensum mentis, ex prævià Dei gratiâ, veritati revelatæ præstitum, versatur circà sperandarum substantiam rerum non apparentium. Neminem futurum existimamus, in libris novi Testamenti Domini nostri Jesu Christi vel modicè versatum, qui neget fundamentum Christianismi esse fidem, quam verbo Dei adhibemus. Quid enim per universa Evangelia narratur frequentiùs, suadetur fortiùs, inculcatur uberiùs, quàm fides? Jesus Christus exegit fidem ab auditoribus et discipulis; et veritas doctrinæ ejus merebatur fidem; fidem verbis suis haberi voluit; et ut nullus esset excusationi locus, ea patravit admiranda opera, quibus et simplices et docti meritò ad fidem commoverentur. — Doctores dedit orbi universo, viros fideles, prædicatores veritatis, suasores fidei; persuasores etiam, iis signis instructos, quæ nec subtilitas gentilium, nec perversitas Judæorum posset convellere. Ità nimirùm oportebat ut æterna Dei sapientia, per stultitiam crucis mundum reconciliatura Patri, quæ stulta erant mundi eligeret, quo confunderet sapientes; obedientiâ sublatura crimen inobedientiæ; parvis et humilibus abundantiorem concessura gratiam, tanquàm ad obedientiam fidei, divinâ ordinatione singulariter dispositis. — Nolumus hìc pluribus deducere quæ universis sunt perspectissima. Illud unicum non tàm persuasum, quàm repetitum cupimus: Captivandum esse intellectum in obsequium fidei, ut simus Christiani.

Sectio iii. — *Christum Jesum miraculis et testibus fidem meruisse.*

Numquid ipsum Dominum Jesum videmus, quantùm illa, cui et ipsi Protestantes credunt, docet historia, nihil priùs, nihil fortiùs, quàm credi sibi voluisse; cùm discipuli necdùm essent idonei, cum quibus ei res esset, ad divina percipienda secreta. Quid enim aliud agunt tanta, et tàm multa miracula, ipso etiam dicente, illa fieri non ob aliud, nisi ut sibi crederetur? Fide ille stultos ducebat; privato illos S. Scripturarum scrutinio docendos esse, Protestantes existimant. Clamabat ille ut crederetur; Protestantes reclamant. Laudabat credentes ille; Protestantes objurgant.

Sed nec testes defuerunt, undè constaret de Domini Jesu auctoritate. Nam in nomine Jesu omne genu flectitur reverentiâ, cœlestium, terrestrium, et infernorum; ipsâque testantur submissione ei fidem adhibendam esse. Cœlestes spiritus in nativitate ejus testimonium perhibent; sequuntur pastores; Magi, per prophetiam eruditi, stellæ ductu Jesum inveniunt; Angelis, hominibus, et olìm mortuis de eodem testantibus.—Idem nomen testimonium habuit de cœlo, voce ab altissimis delatâ: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.* Testimonium invenit in terrâ, dicente præcursore Joanne: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatummundi.* Prodiit etiam testimonium ab infernalibus spiritibus, quandò clamabant dæmonia: *Quid nobis et tibi, Jesu fili Dei?* — Aliundè trinum testimonium, et quidem illustrius desumetur, si consideremus quomodò gloriam suam discipulis exhibuerit. Aderant enim Moyses et Elias; et insuper accedebat de

cœlo vox Patris æterni. Non quasi cæteros testes, vel alia reprobaret testimonia; sed quoniam in tribus testibus stabit omne verbum. — Ergò Christus Jesus afferens medicinam, quæ corruptissimos mores sanatura erat, miraculis testibusque conciliavit auctoritatem; auctoritate meruit fidem; fide contraxit multitudinem; multitudine obtinuit vetustatem: vetustate roboravit religionem; quam non solùm hæreticorum ineptissima novitas fraudibus agens, sed nec gentium quidem veternosus error, violenter adversans, aliquâ ex parte convelleret.

Sectio iv. — *Quibus Christus voluerit prædicari fidem.*

Notum est ex novo Testamento voluisse Christum prædicari fidem omni creaturæ, doctis æquè ac indoctis, simplicibus et exercitatis. Decuit enim ut qui omnes homines volebat salvos fieri, prædicationem ad omnes et singulos dirigeret. Atque ideò missi sunt Apostoli in orbem universum, ut traderent quod acceperant; ut docerent quod didicerant; ut observationem mandatorum Christi cunctis proponerent. Nam si propter eos solos Christus mortuus est, qui certâ intelligentiâ possunt ista discernere, penè frustrà in Ecclesiâ laboramus.

Nullus autem datur modus efficacior et facilior deducendæ veritatis ad omnium notitiam, quàm per testes. Magnum verò testium numerum pro Christo jam produximus, ex domesticis et alienis; ex amicis et inimicis; ex omni statu, ut veritas neminem possit latere, nisi qui eam defugerit.

Sectio v. — *Christum voluisse prædicari fidem per testes.*

Conveniens enim erat ut prædicatio fidei, ad omnes directa, universis ad fidem Christi adducendis esset coaptata. Cùm enim esset impossibile sine fide placere Deo, justo ex fide vivente; instituit procul dubio æterna Dei sapientia, infirmitati nostræ sese attemperans, eum prædicandi modum, quo non minùs indocti, quàm docti ad fidem pervenirent. Oportet igitur eum prædicandi modum esse ad persuadendum cùm efficacissimum, tùm facillimum. Efficacissimum quidem, ne ingeniorum subtiliorum perversitate posset perverti, vel potiùs eludi. Facillimum, ne docti, præ indoctis, viderentur ad fidem electi; cùm apud Deum non sit acceptio personarum; et, testante Salvatore nostro, humilibus et pauperibus singulari modo destinata sit prædicatio Evangelii. — Modum illum prædicandi efficacissimum et facillimum tradidit Salvator mundi novissimis antè ascensionem suam verbis: *Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæâ, et Samariâ, et usque ad ultimum terræ.* Solent parentes, ex hâc vitâ abituri, postremis verbis optima quæque suis filiis commendare. Solent filii, parentum suorum amantissimi, ultimorum verborum mandatorumque à parentibus acceptorum nunquàm oblivisci. Christus Jesus, quod antè passionem suam frequenter prædixerat et commendaverat, ascendens ad Patrem, rursùm prædicit et commendat: *Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæâ, et Samariâ, et usque ad ultimum terræ.* Perpendamus hæc verba, tanquàm filii parentis nostri amantissimi; indè enim planum fiet, quem prædicandi modum sapientissimus Magister voluerit observari; qui sese simul manifestabit efficacissimum et facillimum. — Probatio per testes tunc est facillima, tunc efficacissima, quandò ea fit per testes omni exceptione majores, auctoritate testium dictis ipsorum fidem conciliante. Unusquisque facilè judicat testibus in auctoritate constitutis fidem esse adhibendam. Illicò protervus judicatur, qui se dictis talium testium, sub quocumque pretextu, opponit. — Sic igitur Evangelium prædicari voluit Christus, ut Apostoli testimonium perhiberent de ipso, ejusque doctrinâ, usque ad ultimum terræ, Domino scilicet cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Ità Dominus Jesus auctoritatem majorem testibus conciliavit Apostolis, verbo eos designans, et toti mundo cooperationem et signa eosdem innotescere faciens; quod haberent docti et indocti, quod sequerentur facilè, et quod efficaciter retinerent; omnesque illos, tùm docti, tùm indocti protervos æstimarent, qui se tantæ auderent opponere auctoritati.

Sectio vi. — *De testibus ex S. Scripturâ*

Ab initio mundi per testes traditam, propagatamque esse veram religionem, nemo nisi temerè negaverit. In eum finem testimonium Moysis fuisse à Deo adhibitum, testatur Apostolus, Hebr. 3, 5: *Et Moyses quidem fidelis erat in totâ domo ejus tanquàm famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant.* — De Christo prædictum fuerat in veteri Testamento: *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem Gentibus.* Isa. 55, 4. Quomodò autem præclarissimum reddiderit testimonium, tradit S. Apostolus, 1 *Tim.* 13: *Præcipio tibi coràm Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem.* Anteà quidem testimonium de seipso

perhibuerat Jesus, quòd malè calumniabantur Judæi; cùm illi conveniret dictum Jeremiæ cap. 29: *Ego sum judex et testis, dicit Dominus.* Quia enim Dominus erat, et Deus omniscius ab æterno, etiam solitarium de seipso testimonium tanquàm errare nescii, debebat sufficere. Quòd verò esset Dominus, multiplicibus erat manifestum testimoniis, quorum in antecedentibus meminimus. Ipse Dominus dignatur provocare ad sua opera: *Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me.* Nam per opera Pater reddebat testimonium de Filio: et quot erant opera ejus miraculosa, tot erant pro Filio testimonia. Et proindè Christus Jesus est *testis fidelis*, Apoc. 1, 5. *Est testis fidelis et verus, qui et principium creaturæ Dei*, Apoc. 3, 14. Ecce testificatur ut Dominus et Judex: *Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod videmus testamur, et testimonium nostrum non accipitis.* Et similiter: *Qui de cœlo venit, super omnes est. Et quod vidit, et audivit, hoc testatur: et testimonium ejus nemo accipit.* Rursùs suam dignitatem probat: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me; et scio quia verum est testimonium quod perhibet de me. Vos misistis ad Joannem; et testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio, etc. Ego habeo testimonium majus Joanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me: et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me*, Joan. 3, 11 et 32, et 5, 31 et seq. — Non indigebat Christus testimonio Joannis, ut qui majus habebat testimonium; sed utile erat Judæis Joannis testimonium, ut ducerentur ad Christum. Nam *hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum: non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.* Iterùm: *Et testimonium perhibuit Joannes dicens: Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, et mansit super eum. Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aquâ, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem et manentem, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi; et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.*—Antè passionem suam prædixit Apostolis suis, et discipulis Christus, futurum ut de ipso testificarentur, et propter testificationem multa paterentur: *Tradent vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos; et ad præsides et ad reges ducemini propter me, in testimoniis illis et gentibus*, Marc. 10, 18. Prædixit testificationem Evangelii per mundum universum: *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: et tunc veniet consummatio*, Matth. 24, 14. Ideò creavit eos testes subordinatos Spiritui sancto. *Cùm autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me; et vos testimonium perhibebitis de me; quia ab initio mecum estis*, Joan. 15, 26. Et post resurrectionem suam dixit Apostolis: *Vos testes estis horum.* — Meritò igitur convenit omnibus veris Christianis, quòd Corinthiis dicit Apostolus. *Testimonium Christi confirmatum est in vobis.* Et, ut loquitur idem Apostolus ad Hebr. 12, 1: *Tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum per patientiam curramus ad propositum nobis certamen; aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum*, etc. Nubes illa testium ducit nos ad terram promissionis: nam, *Liberat animas testis fidelis*, Prov. 14, 25, ideòque meritò unusquisque nostrûm dicit: *Adhæsi testimoniis tuis, Domine*, Ps. 118, 31.

Sectio vii. — *Per testes inchoatam fidem, per testes fuisse continuatam.*

Satis jam ostendimus voluisse Christum per testes fidem prædicari. Sequitur ut declaremus quomodò per testes prædicatio fidei fuerit continuata. Audivimus S. Petrum, post defectionem Judæ, alium desiderâsse resurrectionis Christi testem. Sciebat enim Ecclesiam sine ministerio esse non posse, et quotquot ad publicum ministerium assumuntur, constitui singulari modo testes veritatum fidei; ut continuatis per officium testibus, ipsa fidei prædicatio eodem modo continuetur. — Et ad sequentia prospiciens tempora, præclarè statuit S. Paulus: *Tu ergò, fili mi*, Timothee, *confortare in gratiâ, quæ est in Christo Jesu; et quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* Primùm commendaverat Timotheo constantem professionem Christianismi, ut qui veritatem evangelicam acceperat à S. Paulo, aliisque testibus à Deo præordinatis: *Noli erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus; sed collabora Evangelio secundùm virtutem Dei.* Non erat causa, cur Timotheus erubesceret testimonium Domini; quamvis enim reverà esset testimonium hominum quatenùs tamen illi homines erant præordinati à Deo ad ferendum testimonium, erat testimonium

ipsius Domini. Non erat causa, cur Timotheus erubesceret Paulum vinctum; quia hoc prædixerat Dominus, futurum ut testes sui persecutionem paterentur; undè ex infirmitate Pauli magis debebat confirmari. Non erat causa, cur Timotheus erubesceret testimonium perhibere Evangelio, monitus ab Apostolo non tàm suum esse, quod perhiberet testimonium, quàm ipsius Domini. Ità fortissimè eum incitat ad collaborandum Evangelio secundùm virtutem Dei. Et ideò dixerat : *Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.* Quæ audivit Timotheus ab Apostolo conformia testimoniis Apostolorum reliquorum, qui simul cum Timotheo veritati ab Apostolo auditæ testimonium perhibere possunt, ea debent commendare fidelibus hominibus, qui idonei erunt alios docere.—Quid hoc est ? Timotheo injungitur munus docendi. Quid docebit Timotheus? Nonne quod audivit ab Apostolo? Sed illi, qui discunt, stabuntne testimonio solius Timothei? Hoc non dicitur. Quid ergò faciet Timotheus, ut suis verbis habeatur fides? Numquid adhibebit testes, qui cum ipso doctrinam fidei ab Apostolo audierunt? Sed his adhibitis, tenenturne discentes ejus testimonio acquiescere ? Si quidem apostolicis standum est verbis, omninò tenentur. Qui autem didicerint à Timotheo per multos testes, tanquàm idonei alios docere, eumdem observabunt docendi modum, ut adhibitis testibus propagetur et continuetur fides ad sequentia tempora.

Habes, lector, per testes inchoatam fidem, per testes fuisse continuatam ; et fideles Christi Apostolos eum prædicandi modum, qui à Christo erat commendatus, tùm observâsse, tùm aliis observandum tradidisse.

Sectio viii. — *Fundamentum faciendæ inquisitionis.*

Nemo dubitat eum, qui veram religionem inquirit, aut jam credere immortalem esse animam, cui prosit illa religio, aut idipsum in verâ religione velle invenire. Animæ igitur causa omnis religio. Nùm corporis natura, quoquo modo se habeat, nullam curam ac sollicitudinem incutit ei, præsertim post mortem, cujus anima tenuerit, quò beata sit. Animæ igitur causa vel solius, vel maximè, si qua est, vera religio instituta est. — Hæc autem anima (non inquirimus, quam ob causam) erat ac stulta est, donec adipiscatur percipiatque sapientiam ; et fortassè ipsa est vera religio. Nùm quemquam ad fabulas mittimus? Nùm cogimus, ut temerè credatur ? Animam nostram dicimus, errore ac stultitiâ irretitam ac demersam, viam, si qua est, quærere veritatis. Si hoc in Protestantibus locum non habuerit, dent veniam, et innatam nobiscum participent sapientiam suam; sin id quod diximus agnoscunt in seipsis, quid impedit quominùs simul quæramus verum ?

Sectio ix. — *Modus inquirendi.*

His igitur constitutis, quæ, ut opinamur, ità justa sunt, ut obtinere apud Protestantes istam causam quovis judice debeamus ; dicendum est quo modo viri præstantissimi de verâ religione inquirendum esse putaverint, ipsarum rationum momenta ponderantes. — Hærent initio cunctabundi, dùmque recogitant quid ipsis tenendum, quid dimittendum sit, cunctatio in dies major oboritur. Sed quonam modo verum inveniendum sit, cujus amore tenentur, necdùm perspiciunt. Sæpè ipsis videtur non posse inveniri verum ; magnique fluctus cogitationum suarum in libertinorum suffragium feruntur. Sæpè rursùm intuentes quantùm possunt, mentem humanam tàm vivacem, tàm sagacem, tàm perspicacem, non putant latere veritatem, nisi quòd in eâ quærendi modus lateat, eumdemque illum modum ab aliquâ divinâ auctoritate esse sumendum. — Si verò quærendum est quænam illa sit auctoritas, cùm in tantis dissensionibus se quisque illam traditurum polliceatur; tunc occurrere videtur inexplicabilis sylva, cui sese inserere facilè pigeat. Atque inter hæc, sine ullâ requie, cupiditate reperiendi veri, animus agitatur ; nihilque ampliùs in tantis periculis videtur restare, quàm, ut opem ferat, divinam providentiam lacrymosis et miserabilibus vocibus deprecari.

Auctoritatem illam, modum quærendæ veritatis determinantem, multi non inveniunt ; qui dùm auctoritatem testium non satis ponderant, circà vim et gravitatem testimoniorum frustrà occupantur. Cùm enim voluerit Deus nos per homines docere, necesse est ut videamus quousque iis fidendum sit, antequàm divina testimonia privato cujusque subjiciamus scrutinio; siquidem Deo visum non est, vel uniuscujusque temeritati veritatem suam discutiendam relinquere ; vel unicuique homini peculiari afflatu, ut olim Prophetis, mentem suam aperire. Nam quemadmodùm Prophetas voluit suos esse testes, à quibus accipienda esset divina veritas ; ità Prophetarum testimonia voluit per testes ad nos per-

venire ; voluntate nimirùm sibi per omnia constante, quâ decreverat mundum per testes edocere, horumque testimonia per alios testes ad omnem posteritatem deducere.

Sectio x. — *Testibus adhibendam esse fidem.*

Jam breviter totius causæ posuimus fundamenta, sed res ipsa non ità in propinquo est, ut corporis eam sensibus metiamur, etiam quandò à speciebus materialibus non planè detinemur. Quid magis apud Protestantes est obvium, quàm non solùm dicere, sed etiam fortissimè asseverare, se verum invenisse, à quo nunquàm sint divellendi ? Quid in Catholicis copiosiùs arguunt, traducunt acerbiùs, quàm quòd auctoritatem sequentes, antequàm illud verum teneant, quod purâ mente conspicitur, doceant testibus fidei credendo præmuniendos esse homines, et illuminaturo præparandos Deo.

Noverunt Protestantes suos prædecessores non aliam ob causam in Lutherum, Calvinum, aliosque incidisse, nisi quòd se dicebant, terribili auctoritate spretâ, solis Scripturis insistentes, introducturos ad Deum et errore omni liberaturos. Nec enim aliud illos coegit, dimissâ religione, quàm à parentibus acceperant, illos magistros sequi, nisi quòd Catholicos superstitione teneri, et fidem antè rationem nobis imperari dicerent ; se autem nullum premere ad fidem, nisi discussâ et enodatâ ex Scripturis veritate.—Mirum non est multos his pollicitationibus allici, præsertìm in veritate catholicâ non radicatos atque fundatos, quasi aniles fabulas, quæ à majoribus acceperant temerè spernentes, et apertum sincerumque verum è Scripturis sacris haurire cupientes. Sed quæ rursùm ratio multos retinet, præsertìm in provinciis Belgii unitis, cur Protestantium religioni non penitùs associentur, atque in gradu, quem vocare licet auditorum, consistant ; nisi quòd ipsos Protestantes animadvertant plus in refellendis aliis disertos et copiosos esse, quàm in suis probandis firmos et stabiles consistere ?

Varii etiam inter Protestantes reperiuntur, qui Ecclesiam patrum suorum adeò vehementer execrantur, ut vix audiendi explorandique videantur Catholici ; nullâ aliâ re inducti, nisi magnâ quâdam præsumptione et pollicitatione S. Scripturarum. Eò autem, ut diximus, catholicam Ecclesiam maximè criminantur, quòd illis, qui ad eam veniunt, præcipitur ut credant ; dùm magistri sui non jugum credendi imponere, sed docendi fontem se aperire gloriantur. Sed gloriatio ista non in alium finem adhibetur, nisi ut aliquam concilient multitudinem nomine Scripturarum. Quo promisso, videtur in Deo suo gaudere anima humana ; nec tamen vires suas valetudinemque considerans sanorum escas appetendo, quæ malè committuntur nisi benè valentibus, irruit in venena fallentium. Nam vera religio, nisi credantur ea, quæ quisque assequatur posteà, si se benè gesserit, dignusque fuerit, atque percipiat, omninò sine quodam gravi auctoritatis imperio iniri rectè nullo pacto potest.

Sed quæritis fortassè, et de hoc ipso accipere aliquam rationem, quâ vobis persuadeatur, non priùs notitiâ S. Scripturarum, quàm fide vos esse docendos. Ea autem facilè reddi potest, si modò vos æquos præbeatis Videte ergò utrùm in religione initium faciendum sit à fide. Si credere vitiosum est, quis poterit amicum habere ? Si enim turpe est aliquid credere, aut turpiter facit, qui amico credit, aut cui ab amico creditur ; quomodò amicum vel ipsum, vel appellet, non videmus. — Dicetis vos concedere aliquid aliquandò esse credendum ; sed hoc declarandum esse, quomodò in religione turpe non sit credere, antequàm de S. Scripturis ipsi intelligamus. Præstabimus idipsum per gratiam Dei. Quocircà à vobis petimus quid existimetis in graviore culpâ esse, religionem tradere indigno ; an credere, quod ab illis dicitur, qui eam tradunt ? Indignum autem dicimus, qui ficto pectore accedit. Conceditis, ut arbitramur, magis culpandum esse tali homini pandere, si qua sunt sancta secreta, quàm religiosis viris, de ipsâ religione aliquid affirmantibus credere. — Quarè nunc putetis eum adesse, qui vobis religionem sit traditurus ? Quonam modo illi fidem facturi estis vero vos animo accedere, neque quidquam in vobis, quod ad hanc rem attinet, doli aut simulationis esse ? Dicetis bonâ vestrâ conscientiâ nihil vos fingere ; quantùm poteritis, idipsum asseretis verbis, sed tamen verbis ; non enim animi vestri latebras homines homini aperire possetis. At, si ille dixerit : Ecce vobis credo, sed nonne est æquius, ut etiam vos credatis mihi, cùm vos beneficium, si aliquid veri teneo, sitis accepturi, daturus ego ? Quid respondebitis, nisi esse credendum ? — Rursùm dicetis : Nonne erat melius Scripturas statìm proferre, ut eas, quòcumque nos ducerent, sine ullâ sequeremur temeritate ? Erat fortassè. Sed cùm res tanta sit, ut Deus vobis per Scripturas sit cognoscendus, omnesne putatis idoneos

esse percipiendis Scripturis, quibus ad divinam intelligentiam mens ducitur humana, an paucos? Paucos agnoscetis idoneos; vosque inter eos computabitis; quod quidem ille credit, qui vobis religionem traditurus est. — Vos autem mementote, jam eum bis credidisse vobis incerta dicentibus; vos illi religiosè admonenti, ne semel quidem voluisse credere. Verùm sit ità, et vero vos animo ad accipiendam religionem accedere, et ità paucorum vos esse hominum, et Scripturas, quibus ad certam cognitionem homo perducitur, vos capere posse. An cæteris hominibus, qui tàm sereno ingenio non sunt, negandam religionem putatis? Nonne judicatis eos pedetentìm, quibusdam gradibus, ad illa summa penetralia esse deducendos? Videtis planè id esse religiosius. Neque enim vobis quivis homo, in rei tantæ cupiditate, ullo modo deserendus aut respuendus esse videbitur. Nonne statuitis, nisi primò credat, se ad id quod instituit perventurum, mentemque simplicem præbeat, et quibusdam magnis necessariisque præceptis obtemperans, quàdam vitæ actione præpurgetur, non eum aliter illa, quæ purè vera sunt, adepturum? Censetis profectò. Quid ergò istis, quorum de genere vos esse jam credimus, qui facillimè divina secreta ex Scripturis capere possunt, si hac viâ veniunt, quâ illi, qui primùs credunt; numquid tandem oberit? non arbitramur. — Sed tamen dicitis: Quid eos capaciores morari opus est? Ratio hæc est, quia etiam facto sibi nihil, nocerent tamen exemplo cæteris. Vix enim est, qui de se tantùm sentiat, quantùm potest et debet; sed qui minùs, excitandus est; qui ampliùs, reprimendus; ut neque ille desperatione frangatur, neque iste præcipitetur audaciâ. Quod facilè fit, si etiam ii, qui valent volare, ne cui sit periculosum incitamentum, paulisper cogantur incedere, quà etiam cæteris tutum est. — Hæc est quædam providentia veræ religionis. Hoc jussum divinitùs. Hoc à beatis majoribus traditum. Hoc ad nos usque servatum. Hoc perturbare velle atque pervertere, nihil aliud est quàm ad veram religionem sacrilegam viam quærere. Quod qui faciunt, nec si eis concedatur quod volunt, possunt quò tendunt pervenire. Cujusmodi enim libèt excellant ingenio, nisi Deus adsit, humi repunt. Tunc autem adest, si societatis humanæ in Deum tendentis cura sit; quo gradu nihil firmius in cœlum reperiri potest.

Sectio xi. — *Cur testibus adhibenda fides.*

Quarè jam superest, ut consideremus quo pacto hi sequendi non sint, qui se pollicentur solis Scripturis docturos. Nam quomodò sine culpâ possimus sequi eos, qui credere jubent, jam dictum est; ad hos autem sponsores Scripturarum, non modò sine vituperatione, sed etiam cum aliquâ laude se venire nonnulli putant. Sed non ità est.

Quod intelligimus, debemus rationi: quod credimus, auctoritati; quod opinamur, errori. Jam quærimus: Si quod de Scripturis nescitur, credendum non est, quomodò serviant parentibus liberi, eosque mutuâ pietate diligant, quos parentes suos esse non credunt? Non enim ex Scripturis ullo modo sciri potest, sed interpositâ matris auctoritate de patre creditur; de ipsâ verò matre plerùmque nec matri, sed obstetricibus, nutricibus, famulis. Nam cui furari filius potest, aliusque supponi, nonne potuit decepta decipere? Credimus tamen, et sine ullâ dubitatione credimus, quod sciri non posse confitemur. Quis enim non videat pietatem, nisi ità sit, sanctissimum generis humani vinculum, superbissimo scelere violari? Nam quis vel insanus eum culpandum putet, qui eis officia debita impenderit, quos parentes esse crediderit, etiamsi non essent? Quis contrà non exterminandum judicaverit, qui veros fortassè parentes minimè dilexerit, dùm ne falsos diligat, metuit? Multa possunt afferri, quibus ostendatur, nihil omninò humanæ societatis incolume remanere, si nihil credere statuerimus, quod non possumus tenere cognitum. — Sed nunc accipite, quod jam vobis faciliùs persuadendum esse confidimus. Cùm de religione, id est, cum de colendo atque intelligendo Deo agitur, ii minùs sequendi sunt, qui nos hominibus credere vetant, Scripturas promptissimè pollicentes. Nam nemini dubium est omnes homines aut stultos, aut sapientes esse. Nunc autem sapientes vocamus, non cordatos et ingeniosos homines, sed eos, quibus inest, quanta inesse homini potest, ipsius hominis Deique firmissimè percepta cognitio, atque huic cognitioni vita moresque congruentes; cæteros autem, cujusmodi artibus inertiisque affecti sint, quâlibet vitâ probandi vel improbandi, stultorum in numero deputaverimus. — Quæ cùm ità sint, quis mediocriter intelligens, non planè viderit stultis melius atque salubrius esse, præceptis obtemperare sapientum, quàm suo judicio vitam degere? Nam omne factum, si rectè factum non est, quid proderit? Nec rectè factum est ullo modo, quod non à rectâ

ratione proficiscitur. Porrò recta ratio est ipsa virtus. Cui autem hominum, nisi sapientis animo præstò est? Solus igitur sapiens utiliter operatur. Stultus ergò omnis inutiliter, nisi in iis factis, in quibus sapienti obtemperavit; à rectâ enim ratione talia facta proficiscuntur, nec, ut ità dicamus: Dominus sui facti stultus æstimandus est, cùm est tanquàm instrumentum ministeriumque sapientis. — Quarè si omnibus hominibus utiliter agere, quàm inutiliter melius est, meliùs profectò stulti omnes viverent, si servi possent esse sapientum. Atque hoc si in rebus minoribus, ut in mercando vel colendo agro, in uxore ducendâ, in suscipiendis educandisque liberis, in ipsâ denique re familiari administrandâ expedire nemo ambigit, multò magis in religione. Nam et res humanæ promptiores ad dignoscendum sunt, quàm divinæ; et in quibuscumque sanctioribus et præstantioribus, quò majus eis obsequium cultumque debemus, eò sceleratiùs periculosiùsque peccatur. — Nihil igitur nobis restare amodò videtis, quamdiù stulti sumus, si nobis vita optima et religiosa cordi est, nisi ut quæramus sapientes, quibus obtemperando dominationem stultitiæ, neque ità multùm sentire et evadere aliquandò possimus.

Sectio xii.—*An homines inveniri possint, quibus sit credendum?*

Hic rursùs oritur difficillima quæstio. Quonam enim modo stulti sapientem invenire poterimus, cùm hoc nomen, tametsi nemo ferre audeat palàm, plerique tamen ex obliquo sibi vindicent; cùm de rebus ipsis, quarum cognitione constat sapientia, ità inter sesè dissentiant, ut aut nullum eorum, aut certè unum necesse sit esse sapientem? — Sed quinam iste sit, cùm à stulto inquiratur, quo pacto queat dignosci planè atque perspici, omninò non videmus; neque enim signis quibuslibet cognoscere aliquid potest, nisi illud ipsum, cujus ea signa sint, noverit. Atqui sapientiam stultus ignorat. Non enim ut aurum et argentum cæteraque id genus, et cognoscere cùm videas, et non habere concessum est; ità sapientiam mentis ejus oculo, qui eâ caret, videre fas est. Sensu enim corporis quæcumque attingimus, forinsecùs nobis offeruntur. Et ideò licet quoque res alienas oculis cernere, cùm earum, vel ejus generis nihil habeamus; quod autem intellectu capitur, intùs apud animum est; nec id habere quidquam est aliud, quàm videre. Non autem potest videre, et non habere; neque habere et stultus esse. Nescit hanc igitur; et dùm nescit, in alio loco cognoscere non potest. Non ergò potest, quamdiù stultus est, quispiam certissimâ cognitione invenire sapientem, cui obtemperando, tanto stultitiæ malo liberetur. — Huic ergò tàm immani difficultati, quoniam de religione quærimus, Deus solus mederi potest; quem nisi et esse, et humanis mentibus opitulari credimus, nec quærere quidem ipsam veram religionem debemus. Quid enim tandem tanto molimine investigare cupimus? Quid optamus attingere? Quò pervenire desideramus? Eòne, quod esse, aut ad nos pertinere non credimus? Nihil est tali mente perversius. Vosne inventionem religionis postulatis, cùm Deum neque esse, neque si sit, curare humana non putetis? — Quid si tanta res est, quæ nisi sedulò atque omnibus viribus quæsita nequeat reperiri? Quid si ipsa difficillima inventio, ad capiendum quod inventum est, mentem quærentis exercet? Quid enim oculis nostris hâc luce jucundius et familiarius? Quam tamen perpeti, atque tolerare post diuturnas tenebras nequeunt. Quid exhausto ægrotatione corpori accommodatius, quàm cibus et potus? Videmus tamen convalescentes refrenari atque cohiberi, ne saturitati valentium committere sese audeant, cibisque ipsis agere, ut ad eum morbum, qui eos repudiabat, revertantur. Quid ipsos ægrotantes? nonne urgemus ut aliquid sumant? In quo profectò nobis, cum tantâ molestiâ non obtemperarent, si se illum morbum evasuros esse non crederent.

Quandò igitur Domini Protestantes sese operosissimæ et laboriosissimæ inquisitioni dabunt? Quandò tantam, quantâ ipsa res digna est, curam sibi audebunt imponere? Tandem enim perspicient rectè catholicæ disciplinæ majestate institutum esse, ut accedentibus ad religionem, fides persuadeatur antè omnia. Jam igitur videndum, ubi primò quærenda sit religionis veritas.

Sectio xiii. — *Primò quærendam esse veritatem apud Romanos Catholicos.*

Jam Protestantes nobiscum putent, nos adhuc neminem audivisse religionis insinuatorem. Ecce res nova est nobis, negotiumque susceptum. Quærendi sunt, credimus, si ulla est, veræ religionis professores. Facite nos reperiisse alios aliud opinantes, et diversitate opinionum ad se quemque trahere cupientes. Sed inter hos excellere famæ interim celebritate quosdam, atque omnium penè occupatione populorum. An autem isti verum teneant,

magna quæstio est. Sed nonne priùs sunt explorandi, ut quandiù erramus, siquidem homines sumus, cum ipso genere humano errare videamur?

At dicetis apud paucos quosdam esse veritatem. Scitis ergò jam quæ sit, si scitis apud quos sit. Nonne dixeramus paulò antè, ut quasi rudes quæreremus? Sed si ex ipsâ vi veritatis paucos eam tenere conjectatis, qui verò sint nescitis; quid si ità pauci sunt, qui verum sciunt, ut auctoritate suâ multitudinem teneant, undè se in illa secreta expedire, et quasi eliquare paucitas possit? Nonne videmus quàm pauci summam eloquentiam consequantur, cùm per totum orbem rhetorum scholæ adolescentium gregibus perstrepent? Numquid jam imperitorum perterriti multitudine, quicumque boni oratores evadere volunt, Cæcilii sibi potiùs, aut Erucii, aut cujuscumque obscuri nominis orationibus, quàm Tullianis navandam operam existimant? Hæc appetunt omnes, quæ majorum auctoritate firmata sunt. Eadem imperitorum turbæ discere moliuntur, quæ à paucis doctis discenda recepta sunt. Assequuntur autem perpauci, agunt pauciores, clarescunt paucissimi. Quid si tale quiddam est vera religio? Quid si multitudo imperitorum frequentat Ecclesias, sed nullum argumentum est, ideò neminem illis mysteriis factum esse perfectum? Et tamen si tàm pauci studerent eloquentiæ quàm pauci sunt eloquentes, nunquàm nos parentes nostri magistris talibus commendandos putarent. Cùm igitur ad hæc studia nos multitudo invitaverit, quæ imperitorum parte copiosa est, ut id quod pauci adipisci possunt adamaremus, cur nobis esse similem in religione nolumus causam, quam cum magno animæ discrimine fortassè contemnimus? Si enim verissimus et sincerissimus Dei cultus, quamvis sit apud paucos, apud eos tamen est, quibus multitudo quanquàm cupiditatibus involuta, et à puritate intelligentiæ remota, consentit; quod fieri posse quis dubitet? Quærimus, si quis temeritatem, vecordiamque nostram arguat, quòd non apud ejus magistros eam diligenter investigamus, cujus inveniendæ nobis magna cura inest, quid respondere possimus?

An dicetis: Deterruit nos multitudo?—Cur ab studio artium liberalium, vix huic præsenti vitæ aliquid commodi afferentium, cur ab inquirendâ pecuniâ, cur ab honore adipiscendo, cur denique à comparandâ et retinendâ bonâ valetudine, postremò cur ab ipsâ beatæ vitæ appetitione, cùm hic omnes occupentur, pauci excellant, nulla deterruit multitudo? — Respondebitis: At apud Romano-Catholicos absurda dici videbantur. Quibus asserentibus? Nempè inimicis; qualibet causâ? quâlibet ratione? Non enim hoc nunc quæritur, tamen inimicis. — An dicetis: Vos judicio discretionis, cùm S. Scripturas legeretis, certissimè cognovisse quid esset de religione tenendum? Itàne est? Nullâ imbutus poeticâ disciplinâ, Terentianum Maurum sine magistro attingere non auderetis? Asper, Conatus, Donatus et alii innumerabiles requiruntur, ut quilibet poeta possit intelligi, cujus carmina et theatri plausus videntur captare; tu in eos libros, qui quoquo modo se habeant sancti tamen divinarumque rerum pleni propè totius humani generis confessione diffamantur, sine duce irruis, et de his sine præceptore audes ferre sententiam? Si tibi aliqua occurrunt, quæ videantur absurda, tarditatem tuam, et putrefactum tabe hujus mundi animum, qualis omnium stultorum est, accusa; et quære aliquem pium simul et doctum, vel qui talis esse multis consentientibus dicitur, cujus et præceptis melior et doctrinâ peritior fias.—Dicetis: Non facilè reperiebatur, cùm labore investigaretur. Deerat in terrâ quam incolebatis. Quæ causa utiliùs cogeret peregrinari? In continenti prorsùs latebat, aut non erat. Navigaretur, si in propinquo trans mare non inveniebatur, progrederemini usque ad illas terras, in quibus vel Apostoli prædicâssent, vel eorum discipuli docuissent.

Quid tale fecerunt Protestantes? et tamen religionem fortassè sanctissimam (adhuc enim, quasi vobiscum dubitandum sit, loquimur), cujus opinio totum orbem terrarum occupavit, miserrimi pueri instar, pro vestro arbitrio judicioque damnâstis. — Non revocabat vos, aut prohibebat, à quærendo, vel adversantium potentia, vel sacratorum persona vilis, aut turpis fama, aut institutionis novitas, aut occulta professio. Nihil horum est, omnia divina et humana jura permittunt quærere catholicam fidem. Tenere autem et colere per humanum jus licet certè, si de divino, quamdiù erramus, incertum est. Nemo imbecillitatem nostram terret inimicus. Quanquàm veritas atque animæ salus, si diligenter quæsita, aut ubi tutissimè licèt inventa non fuerit, cum quovis discrimine quæri debeat. Plurimorum dignitatum et potestatum gradus huic divino cultui inserviunt; honestissimum est religionis nomen et præclarissimum. Quid impedit tandem perscrutari, atque discutere piâ et sedulâ investigatione, utrùm hic sit

illud, quod sincerissimè nôsse et custodire paucos necesse est, etiamsi plerarumque in id gentium voluntas favorque conspiret? Quæ cùm ità sint, facite nos, ut diximus, nunc primùm quærere cuinam religioni animas nostras purgandas, instaurandasque tradamus. Procul dubio à catholicâ Ecclesiâ sumendum exordium. Nam Christianorum cùm sint professiones plures, atque omnes Catholicos se velint videri, aliosque præter se vel hæreticos nominent, vel absurdissimum Catholicismum fingant, una est Ecclesia, ut omnes concedunt, si totum orbem, præteritaque tempora consideretis, refertior multitudine; ut autem, qui noverunt, affirmant, etiam veritate sincerior cæteris omnibus; sed de veritate alia quæstio est.

Quod autem quærentibus satis est, una est Catholica, cui hæreses aliæ diversa nomina imponunt, cùm ipsæ singulæ propriis vocabulis, quæ negare non audeant, appellentur. Ex quo intelligi datur, judicantibus arbitris, quos nulla impedit gratia, cui sit catholicum, quod omnes ambiunt, tribuendum.

Sed ne id superfluè quisquam disserendum putet, una est certè Ecclesia, in quâ ipsæ quodammodo etiam humanæ leges christianæ sunt. Nullum tamen hinc præjudicium fieri volumus; sed exordium quærendi opportunissimum judicamus. Non enim metuendum est, ne verus Dei cultus nullo proprio robore innixus, ab eis quos fulcire debeat, fulciendus esse videatur. Sed certè perfectæ felicitatis, si potuerit ibi verum inveniri, ubi inquisitio ejus et retentio securissima est: si non potuerit, tùm demùm alio quocumque periculo adeundum atque rimandum.

Sectio xiv. — *De viris apostolicis per Europam.*

Postquàm visum est, primo loco quærendam esse veritatem apud Romano Catholicos, sequitur ut designemus majores Catholicorum, à quibus semen fidei acceperunt.

§ 1. *De viris apostolicis per Germaniam.*

S. Maternus, discipulus S. Petri, primus fuit Coloniensis episcopus, qui et Argentinæ, et Leodii prædicavit. — S. Eucharius, discipulus S. Petri, primus fuit episcopus Trevirensis; qui cum S. Materno in Germaniam venit. — S. Crescens, discipulus S. Pauli, primus fuit Moguntinus episcopus. — Beatus, discipulus S. Petri, primus fuit episcopus Constantiensis. — S. Lucius Cyrenensis, de quo Act. 13, 1, fuit primus Ratisbonensis episcopus; ferturque in Vindelicià, Rhetiis, provinciisque Histro conterminis prædicâsse Evangelium. — Marcus, S. Pauli sectator, existimatur prædicâsse Laureaci in Norico. — Agiatus, discipulus S. Petri, propè Lunæburgum prædicavit. — Thomas Apostolus in Germaniâ prædicavit.

§ 2. — *De viris apostolicis per Italiam.*

S. Petrus Apostolus, episcopus Romanus. — S. Paulus Apostolus Romæ prædicavit. — S. Barnabas Apostolus, primus fuit episopus Mediolanensis. — S. Marcus Evangelista fuit primus episcopus Aquileiensis — S. Patras, primus Deunensis et Hadrianensis episcopus, ex 72 discipulis Christi. — S. Apollinaris, fuit primus episcopus Ravennates. — S. Prosdocimus primus fuit Patavinus episcopus.—S. Crispoldus fuit primus episcopus Fulginatensis. — S. Paulinus fuit primus episcopus Lucensis. — S. Romanus fuit primus episcopus Nepesinorum. — S. Syrus fuit primus episcopus Papiensis. — S. Herculanus fuit primus episcopus Perusinus. — S. Britius fuit primus episcopus Spoletanus. — S. Epaphroditus fuit primus episcopus Terracinensis. — S. Romulus fuit primus episcopus Volateranus. — S. Cletus, fuit primus episcopus Mutinensis. — S. Primus fuit primus episcopus Cæsenatensis. — S. Sabinianus fuit primus episcopus Senogalliensis. — S. Frontinus fuit primus episcopus Florentinus. — S. Romulus fuit primus episcopus Fesulanus. — S. Perinus fuit primus episcopus Pilanus.

§ 3. — *De viris apostolicis per Galliam.*

S. Paulus Apostolus in Gallià prædicavit. — S. Dionysius Areopagita primus episcopus fuit Parisiensis. — S. Amator fuit primus episcopus Heduensis. — S. Photinus fuit primus episcopus Lugdunensis. — S. Nicasius fuit primus episcopus Rotomagensis. — S. Taurinus fuit primus episcopus Ebroicensis. — S. Exuperius fuit primus episcopus Bajocensis. — S. Defensor fuit primus episcopus Andegavensis. — S. Julianus fuit primus episcopus Cenomanensis. — S. Moderanus fuit primus episcopus Redonensis. — S. Clarus fuit primus episcopus Nannetensis. — S. Savinianus fuit primus episcopus Senonensis. — S. Altinus fuit primus episcopus Aurelianensis. — S. Adventinus fuit primus episcopus Carnotensis. — S. Austremonius fuit primus episcopus Nivernensis. — S. Sixtus fuit primus episcopus Remensis. — S. Sixtus fuit primus episcopus Suessionensis. — S. Visinus fuit primus epi-

scopus Biturícensis. — S. Sanctinus, primus episcopus Verdunensis. — S. Mansuetus, primus episcopus Tullensis. — S. Lazarus, primus episcopus Massiliensis. — S. Gatianus, primus episcopus Turonensis. — S. Linus, primus episcopus Vesontionensis. — S. Mennius, primus episcopus Cathalaunensis. — S. Regulus, primus episcopus Silvanectensis. — S. Lucianus, primus episcopus Bellovacensis. — S. Austremonius, primus episcopus Claromontensis. — S. Martialis, primus episcopus Lemovicensis. — S. Severianus, primus episcopus Mimatensium. — S. Georgius, primus episcopus Aniciensis. — S. Gilbertus, primus episcopus Burdigalensis. — S. Eutropius, primus episcopus Xantonensis. — S. Fronto, primus episcopus Petracoricensis. — S. Crescens, primus episcopus Viennensis. — S. Throphimus, primus episcopus Arelatensis. — S. Paulus, primus episcopus Narbonensis. — S. Saturninus, primus episcopus Tolosanus. — S. Maximus, primus episcopus Aquensis. — S. Clemens, primus episcopus Metensis.

§ 5. — *De viris apostolicis per Hispaniam, Angliam*, etc.

S. Paulus Apostolus prædicavit Evangelium in Hispaniâ. — S. Eugenius fuit primus episcopus Toletanus. — S. Paulus Apostolus prædicavit in Angliâ. — S. Simon Zelotes prædicavit in Britanniâ. — S. Joseph Arimatheus prædicavit in Angliâ. — S. Jacobus prædicavit in Hiberniâ. — S. Titus prædicavit in Dalmatiâ. — S. Thomas convertit Scythas.

Sectio xv. — *Concilium Nicænum processisse per testes.*

Retulimus Apostolos et viros apostolicos, qui per partes Europæ Evangelium Jesu Christi prædicaverunt, tanquàm testes veritatis revelatæ, testes Salvatoris nostri, unâ cum Spiritu sancto testimonium perhibentes ; quorum sequamur vestigia, imitemur exempla.

In concilio Nicæno id observatum est, ut testimoniis prædecessorum potiùs, quàm ullâ ingenii vi ac subtilitate inter Catholicos et Arianos lis finiretur. Nam referente Cassiodoro, Hist. Tripart. lib. 2, cap. 2 : « Alii suadebant nihil innovandum circà antiquam fidei traditionem, et maximè quandò morum simplicitas sine perscrutatione traderetur accedentibus ad fidei sacramentum. Alii verò respondebant, non oportere sine examinatione sequi sententias antiquarum. » Et posteà : « Cùmque plurimi disceptationis delectatione traherentur, unus quidam ex confessoribus laicis simplicem habens sensum, dialecticis obviavit, dicens : Audite igitur ; Christus et Apostoli non nobis artem dialecticam tradiderunt, vanamque verborum fallaciam, sed puram scientiam fide et operibus observandam. Hæc dicente juvene, et animo sene, præsentes quidem mirati sunt, dictumque probaverunt. Dialectici verò satisfactione susceptâ cesserunt, rationem videlicet simplicem veritatis audientes. » — Hæc igitur est simplex veritatis ratio; si circà antiquam fidem nihil innovandum esse statuamus; si antiquorum sententias, non dialectico examine, sed Spiritûs sancti, eas moderantis, auctoritate ponderemus. Ità enim, sine indebità perscrutatione, traditæ veritati adhærebimus, et scientiam puram, à Jesu Christo et Apostolis propositam, absque ambiguitate amplectemur. (Vid. S. Athanas. de Decret. Nicæn. synod. sub. fin. S. Cyrill. Alexandr., Apol. advers. Orient anath. 8, et in Symb. Nicæn. Tertull. de Præscript. cap. 7.)

Sectio xvi. — *Concilium Ephesinum processisse per testes.*

Regulam nobis perutilem tradidit S. Vincentius Lirinensis, advers. Hæres. cap. 23 : « Nos cum Ecclesiâ doctores recipere, non cum doctoribus fidem Ecclesiæ deserere debere. » Quantumvis enim magnus habeatur hic, aut ille particularis doctor, si contrà Ecclesiam sentiat, non audiendus, sed fugiendus est. Quùm enim fides Ecclesiæ sit per testes tradita et accepta, non est considerandum, quid hic, aut ille particularis existimet se probabiliter, aut certò tenere, sed quid universæ dictet fides Ecclesiæ.

Quomodo autem in conciliis utendum sit testibus, docet, cap. 39 : « Cùm primùm mali cujusque erroris putredo erumpere cœperit, et ad defensionem suî sacra legis verba furari eaque fallaciter et fraudulenter exponere statim interpretando Canoni majorum sententiæ congregandæ sunt, quibus illud quodcumque exurget novitium, ideòque profanum, absque ullâ ambage prodatur, et sine ullâ contradictione damnetur. Sed eorum duntaxat Patrum sententiæ conferendæ sunt, qui in fide et communione catholicâ sanctè, sapienter, constarent viventes, docentes et permanentes, vel mori in Christo fideliter, vel occidi pro Christo feliciter meruerunt. »

— Declarat idipsum ibid., cap. 42, exemplo concilii Ephesini : « Quod ne præsumptione « magis nostrâ, quàm auctoritate ecclesiasticâ « promere videremur, exemplum adhibuimus « S. concilii, quod antè triennium fermè in « Asiâ apud Ephesum celebratum est, etc. « Ubi cùm de sanciendis fidei regulis disceptaretur, ne qua illic forsitan profana novitas in « modum perfidiæ Ariminensis obreperet, « universis sacerdotibus, qui illo ducenti ferè « numero convenerant, hoc catholicissimum, « felicissimum atque optimum factu visum est, « ut in medium sanctorum Patrum sententiæ « proferrentur, quorum alios martyres, alios « confessores, omnes verò catholicos sacerdotes fuisse, et permansisse constaret; ut scilicet ritè atque solemniter ex eorum consensu atque decreto antiqui dogmatis religio « confirmaretur, et profanæ novitatis blasphemia condemnaretur. Quod cùm ità factum « foret, jure meritòque ille Nestorius, catholicæ veritati contrarius, beatus verò Cyrillus sacrosanctæ antiquitati consentaneus judicatus est. »

Sectio xvii. — *Comparatio concilii Tridentini et synodorum Protestantium.*

Necesse est ut Ecclesia vera, et concilia vera eum docendi atque prædicandi modum sequantur, quem Christus Jesus instituit, quem observârunt Apostoli, quem primorum seculorum tenuit Ecclesia. Eum autem modum semper observavit Ecclesia romano-catholica, hoc tradens et docens, quod per testimonia prædecessorum suorum acceperat, quodque in Ecclesiâ universaliter credebatur. Eumdem modum observavit concilium Tridentinum, indagans prædecessorum suorum sententias, et quæ universaliter recepta erant testimonia, toti Ecclesiæ credenda proposuit. Ità enim ab initio nascentis Ecclesiæ inventum est, quid esset conforme S. Scripturis et traditioni; dùm non privatus cujusque sensus, sed quod à majoribus unanimiter acceptum erat, tutò asseritur. — Ecclesiæ verò et synodi Protestantium, quid habent simile? Nùm quis audeat astruere, docendi modum à Christo institutum, in primitivâ Ecclesiâ observatum, ab ipsis teneri? Et quomodò de testimoniis prædecessorum suorum inquirerent, qui à communione orbis terrarum recedentes, carebant origine? Clamant utique Ecclesiam romano-catholicam esse meretricem babylonicam, hæresum, superstitionum fœcundissimam perversissimamque matrem; neque aliam designant, quæ eodem tempore fuerit vera Jesu Christi Ecclesia. Pleraque etiam, quæ in nobis reprehendunt, æqualiter gravant tùm græcas, tùm universi Orientis Ecclesias christianas; ut meritò dixeris eos toti orbi bellum indixisse. — Synodi Protestantium, quid aliud habent, nisi privatas quorumdam particularium sententias; si homines unius partis consideres, paucos à toto corpore separatos, toti corpori adversos; si doctrinam consideres, à majorum suorum testimoniis, et judicis planè diversam? Ejusmodi proponunt decreta fidei, quibus nullus teneatur acquiescere, si consulto Spiritu sancto, et examinatis Scripturis, ea judicet erronea; quamvis interìm eos excommunicent et anathematizent, qui sententias synodorum publicè erroris arguunt. Hæc scilicet sunt adoranda novarum synodorum mysteria, S. Scripturæ incognita, fideli et infideli antiquitati inaudita, ut licitus dissensus excommunicatione puniatur, licita correctio anathemate feriatur. — Et tamen iidem Protestantes audent profiteri se recipere quatuor concilia, quibus illud unicè propositum fuit, ut dogmata fidei secundùm Scripturas, et traditionem Ecclesiæ, à majoribus fideliter commendata, ad posteros càdem fidelitate transmitterent; ut dissentientes à decretis concilii anathemati subjicerent. Etenim sciebant S. Scripturas et traditionem Ecclesiæ eo modo intelligendas, sicut erant primitùs propositæ, sicut erant à majoribus acceptæ, à prædecessoribus traditæ. Ideò securè omnes illos subjiciebant anathemati, qui, cognitâ Ecclesiæ sententiâ, contrarium tenebant; ut qui veritatibus fidei indubitatis adversarentur. Neque ulli unquàm in mentem venit, perniciosam illam contradicendi et dissentiendi licentiam, quam Protestantes permittunt, cuilibet indulgere. — Si ergò prima illa recipiunt Ecclesiæ concilia, necesse erit ut modum tradendi fidem, in istis conciliis observatum, amplectantur statuantque esse pronuntiandum de fide ex S. Scripturâ et traditione, juxtà majorum sententias intellectis.

Sectio xviii. — *Sanctos Patres processisse per testes.*

In præcedentibus ostensum est, antiquæ, primitivæ, veræque Ecclesiæ concilia processisse per testes; quod quamvis solùm deberet sufficere apud Protestantes, ea concilia admittentes, non tamen inutile erit ex SS. Patribus seorsim ostendere, eamdem singulorum fuisse sententiam, quæ fuit omnium; et hoc univer-

sis meritò placuisse, quod placuit singulis. — S. Augustinus hanc materiam ex professo tractat in præclaro libello, *de Utilitate credendi* ad Honoratum ; quæ autem ibi dicit utilissima, pro parte nostro sunt applicata instituto in præcedentibus. Idem, contrà Epistolam fundam., cap. 5, probat S. Scripturæ credendum esse ex testimonio Ecclesiæ ; et si ejusmodi Ecclesiæ testimonium, in quolibet alio, per apertissima et manifestissima dicta Scripturæ, inveniretur esse falsum, tunc nec ipsis Scripturis credendum esse, quæ ex testimonio fallentis Ecclesiæ haberentur. Aut igitur cum Catholicis credendum est Ecclesiam, divinâ dirigente providentiâ, in nullâ re fidei falli posse, aut non esse fidem in terris.

Quemadmodum S. Augustinus statuit recipiendam esse S. Scripturam ex testimonio Ecclesiæ, divinâ dirigente providentiâ, ab errore immuni, ità docet recipiendas esse traditiones non scriptas, ex testimonio ejusdem Ecclesiæ, de Bapt. contr. Donat. lib. 2, cap. 7, et ex testimonio concilii generalis, ibid. cap. 8. — Ubi singulariter observandum de facto contigisse in Ecclesiâ primitivâ, ut universalis esset robustaque consuetudo, de non rebaptizandis hæreticis ; et eodem tempore per Africam particularis esset consuetudo, de rebaptizandis hæreticis. Lite autem super ea consuetudine exortâ inter episcopos catholicos, hoc confirmâsse atque definivisse generale concilium, pro quo testabatur universalis consuetudo, neglectâ consuetudine particulari. — Sic in aliis sæpè contigit, v. g., de libris canonicis. SS. Patres in diversis Ecclesiæ locis, varias habuerunt de quibusdam libris sententias ; alia erat conformis traditioni universali ; alia erat opinio quorumdam privata. Sequentibus Ecclesiæ temporibus decreverunt plenaria concilia, hos esse libros canonicos, non illos, sequentia sententiam traditioni universali conformem.

Sed quomodò, inquit aliquis, posterioris temporis Ecclesia potuit esse certa de traditionibus istis universalibus, cùm prioris temporis Ecclesia diversas inter domesticos fidei toleraverit sententias ; à quâ tamen priori Ecclesiâ traditio illa universalis ad posteriorem debuerit pervenire? — Et huic quidem quæstioni non difficulter satisfit, ex iis, quæ tradit S. Augustinus. Nam facilè potest contingere, ut circà rem (ab universali Ecclesiâ in concilio congregatâ) necdùm definitam, variæ sint domesticorum fidei sententiæ, quamvis interìm universalis consuetudo alteram partem confirmet. Neque enim singulis, non tantùm hominibus, sed etiam provinciis semper constat de universalitate consuetudinis. Quousque autem non sufficienter constat de universalitate consuetudinis, variæ tolerantur inter domesticos fidei sententiæ. Verùm quandò plenaria ex toto orbe congregantur concilia, ubi singuli episcopi de praxi suæ Ecclesiæ testantur, non potest universalis consuetudo latere, quæ à majoribus accepta, ad posteros pervenit. Et tunc qui à vero aberrant, prece et intentione mentis ad Deum, quod posteà plenario concilio visum est, id verum esse perspiciunt et docent. (Vid. S. August. contr. Crescon. lib. 1, cap. 32, 33 ; Nicephor., Histor. lib. 2, cap. 46, 48 ; Grot. de Verit. relig. Christ. lib. 3.— Pro eâdem sententiâ vide S. Irenæum, lib. 4, cap. 63, lib. 3, cap. 3, lib. 4. cap. 45, lib. 3, cap. 2 ; S. Epiphan. Hæres. 75, 78, 61 ; S. Hieron. epist. 126, advers. Lucifer, in fin. in cap. 9 Amos ; S. Clement. Alexandr. Stromat. lib. 7, Tract. 29 in Matth. Theodoret., Dialog. 1, 2, 3 ; S. Basil. lib. 1 advers. Eunom. de Spirit. S. cap. 29. Cassian. lib. 1 de Incarn. Dom. ; S. Pacian. epist. 1 ; Claudian. Mammerc. De Statu anim. lib. 2, cap. 9. — Etiam sequentibus seculis esse processum per testes, patet ab Histor. Tripart. lib. 9, cap. 18, 19 ; Leont., lib. 1 contr. Nestor. et lib. 2.

Sectio xix. — *Frustrà culpari Catholicos, quòd fidant Ecclesiæ testimonio.*

Protestantes, qui nihil in causâ religionis geri volunt, nisi præcedente in universis ratione indubitatâ, ne videantur fidem suscipere, gravi auctoritatis imperio permoti, Catholicos culpant, quasi temerè fidant Ecclesiæ testimonio. Sed illi ipsi, qui se Christianos dici volunt, quam nobis rationem afferant, videamus. Quid est, undè nos à credendo, veluti à temeritate revocent? — Si nihil nos credere jubent hanc ipsam veram religionem ullam in rebus esse non credimus ; quam cùm esse non credimus, nec quærimus. At illi, ut opinamur, quærentibus monstraturi sunt ; ità enim scriptum est : *Quærens inveniet.* Ad Protestantes igitur, qui nos vetant credere, non veniremus, nisi aliquid crederemus. Estne ulla major imprudentia, quàm ut Protestantibus solâ, quæ nullâ scientiâ subnixa est, fide displiceant Catholici, quæ ad ipsos Protestantes nos sola potest perducere? — Quid, quòd Lutherani, Reformati, Arminiani, Anabaptistæ, Sociniani Christo nos credere hortantur? Possuntne magis sibi adversari? In hoc dupliciter urgendi

sunt. — Primùm quærendum à Protestantibus, ubi sit Scriptura, quam pollicebantur, ubi objurgatio temeritatis? Si enim turpe est sine Scripturis cuipiam credere, quid expectatis, quid satagitis, ut alicui sine Scripturis credamus, quò faciliùs Scripturarum testimoniis duci possimus? An firmum aliquid superædificabunt Scripturæ vestræ, fundamento temeritatis? Secundùm illos loquimur, quibus credendo displicemus. Nam nos credere antè rationem, cùm percipiendæ rationi non sis idoneus, et ipsâ fide animum excolere excipiendis seminibus veritatis, non solùm saluberrimum judicamus, sed tale omninò, sine quo æquis animis salus redire non possit. Quod Protestantibus cùm deridendum et plenum temeritatis videatur, profectò ut Christo credamus, agunt imprudentissimè. — Deindè fatemur nos jam Christo credidisse, et in animum induxisse id esse verum, quod ille dixerit etiamsi nullâ ratione fulciatur. Hoc principio nos docturi sunt Protestantes. Sinite paululùm, nobiscum ipsi consideremus. Quoniam Christum ipsum, quomodò apparere hominibus voluit, qui istis etiam vulgaribus oculis visus esse prædicatur, nos non vidimus ; quibus de Christo testimonium perhibentibus credideri-mus, ut ad Protestantes jam tali fide præstructi accedamus ; nullis nos videmus credidisse, nisi populorum atque gentium confirmatæ opinioni, ac famæ admodùm celeberrimæ. Hos autem populos per universam Europam Ecclesiæ catholicæ mysteria, prædicantibus viris apostolicis, eorumque successoribus, usquequaquè occupâsse, antequàm Protestantes novitatem inducerent. Cur non igitur apud eos potissimùm diligentissimè requiramus, quid Christus præceperit ; quorum auctoritate commoti, Christum aliquid utile præcepisse jam credidimus ? — An Protestantes, à Catholicis diversum sentientes, nobis meliùs exposituri sunt, quid Christus dixerit ; quem fuisse, aut esse non putaremus, si ab illis hoc commendaretur esse credendum? Hoc ergò credidimus, uti dictum est, famæ celebritate, consensione, et vetustate roboratæ. Vos autem, Protestantes, et tàm pauci, et tàm inquieti, et tàm novi, nemini dubium est quàm nihil dictum auctoritate præferatis. —Quæ igitur tanta dementia est Catholicis dicere : Credite Christo credendum esse, et à nobis Protestantibus discite, quid ille dixerit! Sed quare ? Nam si Catholici deficerent, nec nos quidquam docere possent, multò faciliùs nobis persuaderemus, Christo non esse credendum, quàm de illo quidquam, nisi à Catholicis, per quos ei credidissemus, discendum. O ingentem confidentiam, vel potiùs ineptiam! Nos Protestantes docemus Catholicos, quid Christus præceperit, cui credunt. Quòd si non ei crederemus, nùm aliquid de illo nos docere possetis? Sed oportet, inquiunt Protestantes, ut credatis. Nùm vobis eum commendantibus? Non, inquiunt ; nam nos illos, qui Christo credunt, per Scripturas instruimus. Cur igitur illi credemus? Quia fama fundata est. Utrum, per Protestantes, an per alios? Per alios, inquiunt Protestantes. Illis ergò aliis credemus, ut per vos doceamur? Deberemus fortassè, nisi Catholici hoc nos præcipuè monerent, ut omninò ad Protestantes non accederemus ; dicunt enim perniciosas vos habere doctrinas. Respondebunt Protestantes : Mentiuntur Catholici. Quomodò igitur Catholicis de Christo credemus, quem non viderunt ; de Protestantibus non credemus, quos nolunt videre? Scripturis, aiunt Protestantes, credite. At Scriptura omnis, si nova et inaudita proferatur, vel commendetur à paucis, nullâ confirmante ratione, non Scripturæ, sed illis, qui eam proferunt, creditur. Quamobrem Scripturas istas si vos, Protestantes, profertis, tàm pauci, tàm majoribus nostris ignoti, tàm malè uniti, non libet credere ; simul etiam contrà promissum facitis, fidem nobis imperando.

Rursùs ad multitudinem famamque nos revocabitis. Cohibete tandem pertinaciam, et indomitam propagandi nominis libidinem ; et monete potiùs, ut hujus multitudinis primates quæramus, et quæramus diligentissimè et laboriosissimè, ut ab his potiùs de his litteris divinis aliquid discamus : qui si non essent, discendum omninò esse nesciremus. Vos verò, Protestantes, ad saniora redite consilia, nec quidquam insidiemini sub nomine veritatis, quasi per vos (à multis seculis sepultæ) tandem in S. Scripturis inventæ ; quam conamini eis adimere, quibus auctoritatem ipsi conceditis.

Sectio xx. — *Qui S. Scripturam admittit, securè adhæret testimonio Ecclesiæ.*

Convenit inter Catholicos et Protestantes, in S. Scripturis prædictam, et promissam esse Ecclesiam, usque ad finem mundi duraturam. Convenit inter eosdem Ecclesiæ semper competere prædicationem verbi divini, et Sacramentorum administrationem. Convenit insuper Ecclesiam veram, perpetuò durantem non errare in fundamento, sive in articulis

necessariis fidei et morum : quantumvis fieri possit, ut particularia Ecclesiæ membra, vel etiam particulares Ecclesiæ, à fundamento recedant. Neque ulla lis est, an Ecclesia vera possit condere novos articulos fidei, extrà, contrà aut præter verbum Dei ; docent enim Catholici, id Ecclesiam non posse ; ut quæ post tempora Apostolorum novis, ad universalem Ecclesiam directis, revelationibus non illustretur ; licèt contrarium nobis imponant nonnulli Protestantes. — Hoc ergò docemus et profitemur, de Ecclesiâ prædictum esse, ut non erret in rebus fidei. Has promissiones nobiscum in S. Scripturis legerunt Protestantes ; atque eæ promissiones adeò sunt evidentes, ut eas negare non possint. Quas autem negare non possunt, interpretando restringunt ; quasi eæ promissiones non pertinerent nisi ad articulos necessarios ; cùm tamen S. Scripturæ eam restrictionem de suo addant, nec eam in verbo Dei inveniant. At verò si Scripturæ adhibenda sit fides, uti inter nos convenit, acceptemus quod illa dicit, absolutè et simpliciter, et repudiemus quod aliundè infertur ; ità enim et verbo Dei sua constabit auctoritas ; Ecclesiæ non auferemus, quod Spiritus sanctus ei promisit, et privatæ persuasioni non dabitur locus. Quid, quòd ipsa primitiva Ecclesia istam Protestantium limitationem ignoraverit, et promissiones Dei absolutas simpliciter acceperit ; ac quibuslibet erroribus, doctrinæ universalis Ecclesiæ adversantibus, anathema dixerit ; eoque ipso novam illam Protestantium limitationem repudiaverit ? — Manet igitur esse credendam Ecclesiam Christi, cui in Scripturis factæ sunt promissiones non errandi ; easque promissiones esse absolutè et simpliciter accipiendas. Quapropter si petant Protestantes, quid sibi credendum sit, ut sint Romano-Catholici, respondebitur, hoc credendum esse, quod Ecclesia proponit ; ei enim factas esse promissiones non errandi ; de eâ prædictum esse, ut non erret. Vide S. August. de Unit. Eccl. cap. 22.

Jam consideremus illud Protestantium : *Ecclesia non errat in necessariis, in aliis tamen frequenter errat.* Quid hoc est ? Ubi inveniuntur illa necessaria ? In Scripturâ. Possuntne Protestantes errare in determinandis necessariis ? Possunt ; non tamen errant, quandò invocato Spiritu sancto sequuntur Scripturam. At si non debitè invocent Spiritum sanctum, vel minùs sedulò scrutentur Scripturam, possuntne errare ? Et possunt, et frequenter errant. Undè ergò ipsis constat, quòd non errent ? Ex testimonio interno Spiritûs sancti, quod est conforme Scripturæ. An etiam contigit ut illud testimonium non habeant, quibus persuasum est, se illud habere ? Omninò. Undè igitur patet, quòd eo testimonio destituantur ? Ex dissonantiâ à Scripturâ. At, cujus est judicare, an illorum testimonium dissonet à Scripturâ ? Spiritûs sancti in Scripturâ loquentis. Verùm si ille neget id judicare Spiritum sanctum, etiam post auditas oppositiones ? Hic regula Protestantium quiescit, et unumquemque relinquit privatæ suæ persuasioni.

Similiter, Ecclesia habet promissiones non errandi in necessariis. Ergò Ecclesia judicans hoc, aut illud dogma esse verum et necessarium, non errat in necessariis. Ergò quicumque se opponit doctrinæ per Ecclesiam propositæ, tanquàm veræ et necessariæ, fi hæreticus ; nam, uti docent Protestantes, hæreticus est, qui pertinaciter defendit errorem in necessariis. Quid hìc dicetis ? nisi fieri posse, ut Ecclesia determinet aliquod dogma, sive verum, sive falsum, tanquàm necessarium, quod reverà non est necessarium ; nec propterea errare Ecclesiam in necessariis ? At verò cujus erit judicare, an dogma, quod Ecclesia proponit ut necessarium, sit reverà necessarium ? Nam si illud judicium competat Ecclesiæ, manent conclusiones ex doctrinâ vestrâ deductæ. Sin autem dicitis illud judicium competere cuilibet fideli, jam totam Ecclesiæ auctoritatem subjicitis privatæ cujusque persuasioni ; et promissiones Ecclesiæ factæ, de non errando in necessariis, ampliabuntur et restringentur secundùm cujusque beneplacitum. Quò dilaberis, humana infirmitas, eò progressa, ubi manere tutum non est, necdùm respiciens, ubi salvari securum est !

Sectio xxi. — *Necessariò admittendam esse auctoritatem docentis infallibilem.*

Ostendimus in præcedentibus, auctoritatem docentis infallibilem in Christo Jesu fuisse constitutam, in Apostolis continuatam, in Ecclesiâ receptam et propagatam. Et hæc quidem illis sufficient, qui Scripturæ sacræ divinitatem agnoscunt, et venerandæ antiquitatis tùm sententiam, tùm praxim amplectuntur. Sed non abs re erit, illis omnibus sepositis, liquidò ostendere auctoritatem docentis infallibilem esse admittendam : hoc enim superest, ut Protestantibus manifestetur, quò plenior sit eorum satisfactio.

Assumimus autem illud S. Augustini, de Utilit. cred. cap. 16 : « Quamdiù intelligere

« sincera non possumus, auctoritate quidem « decipi miserum est ; sed certè miseriùs non « moveri. Si enim Dei providentia non præsi- « det rebus humanis, nihil est de religione sa- « tagendum. Sin verò et species rerum om- « nium, quàm profectò ex aliquo verissimæ « pulchritudinis fonte manare credendum est, « et interiori nescio quâ conscientiâ Deum « quærendum, Deoque serviendum meliores « quosque animos quasi publicè privatimque « hortatur ; non est desperandum ab eodem « ipso Deo auctoritatem aliquam constitutam, « quâ velut gradu certo innitentes attollan- « tur in Deum. Hæc autem sepositâ ratione « (quæ per demonstrationis viam cupit ingredi) « quam sinceram intelligere, ut sæpè diximus, « difficillimum stultis est, dupliciter nos mo- « vet ; partìm miraculis, partìm sequentium « multitudine. Nihil horum est necessarium « sapienti, quis negat ? Sed id nunc agitur, « ut sapientes esse possimus, id est, inhærere « veritati. » — Omnes per naturam in eo su- mus numero, ut simus habendi stulti, quoad veram et salutarem notitiam serviendi Deo. Stultis verò difficillimum est sinceram intel- ligere veritatem. « Ideò naturæ ordo ità se ha- « bet, ut cùm aliquid discimus, rationem præ- « cedat auctoritas, » loquitur Augustinus, de morib. Eccl. cap. 2. Quamdiù intelligere sin- cera non possumus, auctoritate quidem decipi miserum est, sed certè miseriùs non moveri ; nulla enim superesset via ad veram sapientiam perveniendi. Ad Deum quærendum, Deoque serviendum esse, ipsa rerum creatarum mani- festat universitas. Quapropter cogitandum est ab ipso Deo auctoritatem aliquam esse consti- tutam, quâ velut gradu certo innitentes, attol- lamur in Deum. Necesse enim est ut rationem præcedat auctoritas ; si quibuscumque hominibus, doctis et indoctis, ad veram sapientiam constituta est via. Hæc autem auctoritas du- pliciter nos movet, partìm miraculis, partìm sequentium multitudine. — Verùm si de istâ auctoritate nobis constet per miracula, et se- quentium multitudinem ; deerit nobis meta- physica certitudo, et auctoritas illa erit qui- dem evidenter credibilis, non tamen compellet intellectum ad necessarium assensum. Fatemur rem ità se habere ; sed et necesse est ut ità se res habeat ; quò agnoscentes infirmitatem ju- dicii nostri, ad perfectius aliquid atque emi- nentius aspiremus. Postquàm enim ex lumine naturæ notum est, Deum quærendum, Deo- que serviendum esse, oportet ut de Deo sen- tiamus in bonitate, et in simplicitate cordis indagemus eum. Sentimus autem de Deo in bonitate, si teneamus ejus providentiam hu- manis rebus præsidere ; quæ præfectò, si re- bus humanis non præesset, nihil foret de re- ligione satagendum. — Illa ergò divina provi- dentia constituit auctoritatem aliquam, quâ velut gradu certo attollamur in Deum ; quæ quidem auctoritas nos movet, partìm miracu- lis, partìm sequentium multitudine, tanquàm evidenter credibilis ; sed planè permovet, si eam consideremus, ut divinitùs constitutam, quæ præsidente divinâ providentiâ dirigatur. Undè hanc auctoritatem tenendam esse, quilibet facilè perspicit, modò eam consideret à Deo pro- venire, et ejus providentiâ dirigi. — Hæc igi- tur est illa auctoritas indemonstrabilis, quæ necessariò admittenda est, si ad salutarem Dei notitiam pervenire studeamus. Esse autem in fidei rebus veniendum ad aliquid indemonstra- bile, etiam tradit S. Basilius, in Psalm. 115, et S. Clemens Alexandrinus, lib. 8 Strom.

SECTIO XXII. — *Adhortatio ex præcedentibus.*

Quamobrem, etiamsi docere et persuadere non valeremus, monere tamen non desinimus, ut quoniam multi sapientes videri volunt, ne- que utrùm sint stulti dignoscere facile est, omni intentione, votisque omnibus, gemitibus denique, vel etiam, si fieri possit, fletibus, Deum deprecemini, ut vos ab erroris malo li- beret, si vobis beata vita cordi est. Quod facilius fiet, si præceptis ejus, quæ tantâ Ecclesiæ ca- tholicæ auctoritate firmata esse voluit, libenter obtemperetis. — Cùm enim sapiens sit ità Deo mente conjunctus, ut nihil interponatur quod separet, Deus enim est veritas, nec ullo pacto sapiens quisquam est, si non veritatem mente contingat, negare non possumus inter stulti- tiam hominis, et sincerissimam Dei veritatem, medium quiddam interpositam esse hominis sapientiam.

Sapientiâ, quantùm datum est, imitamur Deum ; homini autem stulto ad imitandum sa- lubriter, nihil est homine sapiente propin- quius ; quem quoniam intelligere ratione non facile est, oportebat quædam miracula ipsis oculis admoveri, quibus utantur stulti multò quàm mente commodiùs, ut commotorum auc- toritate hominum priùs vita moresque purga- rentur, et ità rationi accipiendæ habiles fie- rent. — Cùm igitur et homo esset imitandus, et non in homine spes ponenda ; quid potuit indulgentius et liberalius divinitùs fieri, quàm ut ipsa Dei sincera, incommutabilisque sapien- tia, cui nos hærere oportet, suscipere homi-

nem dignaretur? Qui non modò illa faceret, quibus ad sequendum Deum invitaremur, sed etiam illa pateretur, quibus à sequendo Deo deterrebamur. — Nam cùm adipisci certissimum ac summum bonum nemo possit, nisi id plenè perfectèque dilexerit; quod nullo pacto fiet, quamdiù mala corporis atque fortuita formidantur; ille nascendo mirabiliter et operando conciliavit charitatem; moriendo autem et resurgendo exclusit timorem. Jam verò talem se in cæteris rebus omnibus præbuit, quas persequi longum est, ut de divinâ clementiâ quò porrigi, et humana infirmitas quò possit evehi, sentiremus. — Est et saluberrima auctoritas, quâ mentes nostræ à terrenâ inhabitatione elevantur, quâ in Deum verum ab hujus mundi amore convertuntur. Sola est auctoritas, quæ commovet stultos, ut ad sapientiam festinent. Sed sunt etiam sordes animi, ut brevi explicemus, amor quarumlibet rerum, præter animum et Deum. A quibus sordibus, quantò quis est purgatior, tantò verum faciliùs intuetur. Verum igitur velle, ut animum purges, cùm ideò purgetur ut videas, perversum certè atque præposterum est. Homini ergò non valenti verum intueri, ut ad id fiat idoneus, purgarique se sinat, auctoritas præstò est, quam, ut paulò antè diximus, partìm miraculis, partìm multitudine valere, nemo ambigit.

Miraculum vocamus, quidquid arduum atque insolitum suprà spem vel facultatem mirantis apparet. In quo genere nihil est populis aptius, et omninò stultis hominibus, quàm id quod sensibus admovetur. Sed rursùs hæc in duo dividuntur; quædam enim sunt, quæ solam faciunt admirationem quædam verò magnam etiam gratiam benevolentiamque conciliant. Nam si quis volantem hominem cernat, cum ea res spectatori nihil offerat commodi præter ipsum spectaculum, miratur tantummodò. Si quis autem gravi et desperato morbo affectus, mox ut jussum fuerit convalescat, admirationem sanitatis suæ, sanitatis etiam charitate superabit. — Talia facta sunt illo tempore, quo Deus in vero homine, quantùm sat erat, hominibus apparebat. Sanati languidi, mundati leprosi, incessus claudis, cæcis visus, surdis auditus est reditus. Homines illius temporis, aquam in vinum conversam, saturata quinque millia quinque panibus, transita pedibus maria, mortuos resurgentes viderunt; ità quædam corpori manifestiori beneficio, quædam verò menti occultiori signo, et omnia hominibus majestatis testimonio consulebant. Sic in se tunc animas errantes mortalium divina commovebat auctoritas.

Cur, inquiunt Protestantes, ista modò non fiunt? Quia non moverent, nisi mira essent. At si solita essent, mira non essent. Quod non ideò dicimus, quasi nunc ulla miracula fierent: quæ mundo credente, fieri non desinunt; sed quia tàm obvia non sunt, nec plerumque tàm magna. Cæterùm diei ac noctis vices, et constantissimum ordinem rerum cœlestium, annorum quadrifariam conversionem, decedentes redeuntesque frondes arboribus, infinitam vim seminum, pulchritudinem lucis, colorum, sonorum, odorum saporumque varietates, da qui primùm videat atque sentiat, cum quo tamen loqui possumus, hebescit, obruiturque miraculis; nos verò hæc omnia non cognoscendi facilitate, (quid enim causis harum abstrusius?) sed certè sentiendi assiduitate contemnimus. Facta sunt igitur illa opportunissimè, ut his multitudine credentium congregatâ atque propagatâ in ipsos mores utilis converteretur auctoritas.

Mores etiam quilibet tantùm valent ad obtinendas hominum mentes, ut etiam quæ in his prava sunt, quod ferè superantibus libidinibus evenit, improbare citiùs et detestari, quàm deserere aut mutare possimus. Parùmne consultum rebus humanis arbitramini, quòd nihil terrenum, nihil igneum, nihil denique quod corporis sensus attingit, pro Deo colendum esse, ad quem solo intellectu ambiendum est, non pauci doctissimi disputant? — Sed imperitum etiam vulgus marium feminarumque in tàm multis diversisque generibus et credit et prædicat. Quòd continentia usque ad tenuissimum victum panis et aquæ; et non quotidiana solùm, sed etiam per contextos plures dies perpetua jejunia; quòd castitas usque ad conjugii plerisque contemptum; quòd patientia usque ad cruces flammasque neglectas; quòd liberalitas, usque ad patrimonia distributa pauperibus; quòd denique totius mundi aspernatio usque ad desiderium mortis intenditur. — Pauci hoc faciunt, pauciores benè prudenterque faciunt. Sed populi probant, populi audiunt, populi favent. Diligunt postremò populi. Populi suam imbecillitatem, quòd ista non possunt, nec sine provectu mentis in Deum, nec sine quibusdam scintillis virtutis, accusant. Hoc factum est divinâ providentiâ per Prophetarum vaticinia, per Apostolorum itinera, per Martyrum contumelias, cruces, sanguinem, mortes: per Sanctorum prædicabilem vitam, atque in his universis digna rebus

tantis atque virtutibus pro temporum opportunitate miracula. — Cùm igitur tantum auxilium Dei, tantum profectum fructumque videamus, dubitabimus nos ejus Ecclesiæ condere gremio, quæ usque ad confessionem generis humani ab apostolicâ Sede per successiones episcoporum, frustrà hæreticis circumlatrantibus, et partìm plebis ipsius judicio, partìm conciliorum gravitate, partìm etiam miraculorum majestate damnatis, culmen auctoritatis obtinuit? Cui nolle primas dare, vel summæ profectò impietatis est, vel præcipitis arrogantiæ. Nam si nulla certa ad sapientiam salutemque animis via est, nisi ad rationem intelligendam fide præcolatur; quid est aliud ingratum esse opi auxilioque Dei, quàm tanto labore prædictæ auctoritati velle resistere? Et si unaquæque disciplina, quanquàm vilis et facilis, ut percipi possit, doctorem atque magistrum requirit, quid temerariæ superbiæ plenius, quàm divinorum Sacramentorum libros, et ab interpretibus suis nolle agnoscere, et juxtà privatam persuasionem velle explicare? — Quamobrem, Domini Protestantes, si quid vos vel ratio, vel oratio nostra commovit, et si veram, ut credimus, curam vestrî geritis, hoc audiatis, et bonis præceptoribus catholicæ Christianitatis vos piâ fide, alacri spe, simplici charitate committite; Deumque ipsum, cujus unius et bonitate facti sumus, et justitiâ pœnas luimus, et clementiâ liberamur, orare non cessetis: ità vobis neque præcepta et disputationes doctissimorum hominum, et verè Christianorum, neque libri, neque serenæ ipsæ cogitationes defuerint, quibus facilè quod quæritis inveniatis. — Jam istos verbosos et miseros, (quid enim aliud mitius dixerimus?) penitùs deserite; qui dùm nimis quærunt, quomodò privatâ diligentiâ è Scripturis certi quid eruant, nihil reperiunt certi, quod credant, nisi quod apud Catholicos didicerunt; et ea docent excitatos, ut vel dormire semper satius sit, quàm illo modo vigilare.

Profectò non est imaginibus divinus cultus impendendus, neque martyribus, neque Apostolis, neque Virgini Deiparæ, neque ullis sanctis cum Christo regnantibus; non est Ecclesiæ auctoritas S. Scripturarum auctoritati præferenda; non est fingenda libertas sacrilega; non est gratiæ Dei derogandum; non est neganda per Christum gratuita peccatorum remissio; nulla apostolica traditio proprio arbitrio constituenda. Hæc enim, et hujusmodi Protestantes movebant, cùm ea magnis invectionibus quaterent eorum magistri, et hanc esse Ecclesiæ catholicæ disciplinam insimularent; quod omninò falsissimum est. Itaque, illos rectè reprehendere ista, concedimus. Quid ergò dicetis? Nisi cùm ista reprehenduntur, disciplinam catholicam non reprehendi? Quod apud vestros verum didiceritis, tenebitis; quod falsum inveneritis, respuetis. Sed et alia multa docebit vos Ecclesia catholica, quò illi homines aspirare non possunt; eaque tàm necessariis fundamentis approbata, ut dubitari omninò non possit; si tamen bono ingenio pietas, et pax quædam mentis accedat, sine quâ de tantis rebus magni nihil prorsùs intelligi potest.

Sed jam finem imponemus; postquàm sufficienter ostensum est, fidem christianam ab initio hucusquè per testes fuisse commendatam et traditam; et sequentibus temporibus, dirigente divinâ providentiâ, Deoque promissum suum implente, per testes esse commendandam et tradendam.

TRACTATUS SEXTUS.

DE TESTIMONIIS SEU TRADITIONIBUS NON SCRIPTIS.

Sectio I. — *Explicatio vocum.*

Traditio idem significat, quod testimonium. Nam sicut testimonium, seu attestatio idem est quod ipsius testis asseveratio, ità traditio idem est quod actio tradentis. Et quemadmodùm attestatio totam suam vim habet ab attestante; non aliter traditio à tradente. — Ejusmodi testificatio, seu traditio fit scripto, et non scripto. *Scribe hoc ad monimentum, et trade auribus Josue, Exod.* 17, 14. Ubi mandatur à Domino, ut idem scribat in libro, idem Josue tradat. Sic generaliter accipitur: *Audivimus eum dicentem: Quoniam Jesus Nazarenus hic destruet locum istum, et mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses, Act.* 6. Eodem modo;

Tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram, 2 *Thes.* 2, 14.

Attestatio seu traditio, immediatè significat actionem attestantis, seu tradentis; cujus actionis terminus est illud ipsum, pro quo fit attestatio, sive quod traditur; qualis est doctrina, quæ per attestationem seu traditionem innotescit; neque refert, sive id scripto fiat, sive non scripto. — Communiter tamen à theologis, exemplo SS. Patrum, vox, *traditio*, non tàm accipitur de actione tradentis quàm de traditâ; neque tàm de re, quæ scripto traditur, quàm de eâ quæ solo verbo, seu sermone commendatur. — Dicitur proindè traditio non scripta, quæ à primo auctore in litteras non est relata; quamvis eadem doctrina ab aliis sit scripta. Sic doctrina de non rebaptizandis baptizatis ab hæreticis, dicitur traditio apostolica non scripta; quia non invenitur in ullo libro apostolico; licèt in concilio Nicæno primo, et scriptis SS. Patrum reperiatur.

Sectio II. — *De participatione traditionum.*

Aliter dividuntur traditiones, prout sunt actiones tradentis; aliter, prout accipiuntur de re traditâ. Prout sunt actiones tradentis, respiciunt suos auctores; res tradita materiam complectitur, tanquàm terminum traditionis. — Respectu auctorum, aliæ sunt *divinæ*, à Christo profectæ; aliæ *apostolicæ*, quæ ab Apostolis derivantur; quamvis et apostolicæ dicantur divinæ; quia ex immediatâ revelatione profectæ; et divinæ dicantur apostolicæ, quia ab his promulgatæ. — *Ecclesiasticæ* traditiones dicuntur, quæ ab Ecclesiâ originem habent. Sic Ecclesia testimonium perhibet verbo Dei scripto, et non scripto; uti et de sensu verbi Dei scripti, et non scripti; hoc de illis asseverans, quod accepit de illis assertum esse ab Apostolis. Sic Ecclesia sive per prælatos multa præscribit, sive observantia introducit; vocanturque traditiones ecclesiasticæ, si his, aut illis accedat antiquitas. — Respectu materiæ, aliæ sunt traditiones de fide; aliæ de moribus; aliæ perpetuæ, aliæ temporales; aliæ universales, aliæ particulares; aliæ præceptæ, aliæ liberæ.

Sectio III. — *Status quæstionis.*

Docent Protestantes nihil esse ad salvificam fidem, et ad vitam Deo placentem informandam necessarium, quod S. Scriptura plenissimè non contineat. Vid. Conf. Helv. poster., *art.* 1, 2, prior. *art.* 1, *et* 4; Conf. Angl. *art.* 6; Scot. *art.* 18. Belg. *art.* 7; Wirtemb. *de S. Script.* — Sacram Scripturam continere omnia ad fidem et mores necessaria, eo sensu verum est, si intelligatur de iis, quæ sunt omnibus et singulis necessaria; sed et alia sunt ministris Ecclesiæ, nonnullis Ecclesiæ membris, in certis occurrentiis ipsi Ecclesiæ necessaria. — Sacram Scripturam continere omnia, vel divinitùs, vel per Apostolos tradita, non asserunt Protestantes; et tamen illa eatenùs sunt necessaria, ut non liceat iis, sine præjudicio salutis, contradicere; sicut non licet contradicere ulli parti Scripturæ sacræ, propter reverentiam, quam divinæ revelationi debemus. — Quandò dicimus, S. Scripturam continere omnia, omnibus et singulis necessaria, supponimus notitiam Scripturæ divinæ, quam tenemus sine traditione sufficientem obtineri non posse; et nunquàm asserimus, posse à quolibet, sine explicatione Ecclesiæ, obtineri verum sensum articulorum necessariorum. — Rejiciendas esse omnes prætensas traditiones, à S. Scripturâ discrepantes, vel eidem contrarias, docent omnes Catholici.

Itaque secundùm Confessiones publicas, status quæstionis est: *An dentur traditiones, sive Ecclesiæ, sive ministris Ecclesiæ necessariæ?* Quamvis enim Confessiones id apertè non negent, particulares tamen Protestantium doctores sic eas accipiunt. Nos verò dicimus in professione fidei: « Apostolicas et Ecclesiasticas traditiones, etc., firmiter admitto et « amplector. »

Sectio IV. — *Status quæstionis juxtà particularium sententias.*

Calvinus sic loquitur, quasi negaret ullum esse verbum Dei non scriptum. Scheiblerus admittit traditiones, quæ concernunt historias. Exam. Fid lib. 2, part. 2, cap. 10, n. 2. Petrus Martyr etiam generaliùs admittit traditiones, loc. comm. Class. 3, cap. 4, n. 77. Cocceius asserit suos agnoscere et defendere « doctrinam, quam Deus non tantùm scriptis « curavit mandari, sed etiam ipse suo ore « et per missos suos Ecclesiæ commendavit. » Asserit: « Certum habemus, sensum Scri« pturæ, certè in fundamentalibus, fuisse pri« mitivæ Ecclesiæ Apostolorum discipulæ fa« miliarem, etc. Quâ parte rursùs evidens est, « nos pluris traditionem facere, quàm Pa« pistas. » Vid. Zanch. tom. 4, lib 1 de leg. Dei, tit. de tradit., thes. 1.

Non est quæstio 1°, an sit credendum verbo Dei non scripto, sive traditioni divinæ et apostolicæ. Hoc enim indubitatum est apud omnes

Christianos. — Non est quæstio 2°, an detur aliqua traditio, omnibus et singulis necessaria; nam si per *traditionem* hoc accipiamus, *quod est traditum;* certissimum est doctrinam omnibus et singulis necessariam, in libris apostolicis conscriptam, esse etiam ab Apostolis ore tenùs prædicatam, unà cum vero sensu et explicatione. Sed, secundùm istam acceptionem, non est, strictè loquendo, traditio, quæ de eo accipitur, quod à primo auctore non est scriptum; licèt doctrina ore tenùs tradita sit explicatior; et, secundùm eam rationem explicationis, possit propriè dici traditio. Nolent autem Protestantes doctrinam illam necessariam explicatiorem, esse minùs necessariam, quàm ipsam doctrinam necessariam in Scripturis traditam. Si autem *traditio* accipiatur pro actione tradentis et attestantis, non est dubitandum quin traditio apostolica ad Ecclesiam pervenerit, atque omnibus et singulis fidelibus sit necessaria, ut ad certum ac determinatum sensum articulorum necessariorum pertingant. — Non est quæstio 3°, an dentur traditiones ecclesiasticæ, et an sint observandæ. Fatetur id enim Conf. Argent., cap. 14; August. de discrim. cib. Saxon.; art. 20; Bohem. art. 15; Centur. Magdeburg. cent. 3. — Non est quæstio de Ordinibus monachorum, de solemnitatibus festorum, de usu rosarii, de miraculis posteriorum temporum; quibus omnibus nonnulli Protestantes imperitè insultant. Vide Eilbracht., Epanorth. c. 5, annot. 3; Hund. part. 3, sect. 2.

Itaque probabimus 1° adhibendam esse fidem verbo Dei non scripto, sive traditionibus divinis et apostolicis; quod licèt inter Christianos dubitationem non habeat, elucidandum tamen est, propter illos, qui universas vel pro non necessariis habent, vel pro inutilibus. 2° Pervenisse ad Ecclesiam traditiones divinas et apostolicas, quæ scriptæ non sunt ab auctoribus canonicis. Et quia hæc res in facto consistit, adducemus testimonia veterum Ecclesiæ doctorum. Assignabimus 3° varios articulos ex traditione divinâ et apostolicâ necessarios, quos Protestantes nobiscum admittunt, neque ex solâ Scripturâ probari sufficienter possunt. Tandem 4° adducemus probationem syllogisticam.

Sectio v. — *Doctrinam catholicam de Traditionibus, non esse justam causam schismatis.*

Eilbrachtus controversiam de traditionibus vocat fundamentalem, Epanorth. cap. 15, sed seipsum involvit. Idem tenet Spanhemius, de Cap. Fid. disp. 3, thes. 5, sed nullâ solidâ probatione instructus. — Fatentur Protestantes græcam Ecclesiam non errare in fundamento. Hanc autem nobiscum tenere traditiones non scriptas, nec ipsa negaverit impudentia. Undè igitur fit, ut Græci idem nobiscum tenentes, non errent fundamentaliter; nos verò erremus fundamentaliter? An quia sic placet Protestantibus, à quorum arbitrio ea determinatio dependet?

Pars prior.

Probationes protestantium. — 1° *Ex S. Scripturâ.* — Dicunt 1°: Populus Israeliticus multis seculis vixit sine aliâ doctrinâ salutis, quàm quinque libris Moysis comprehensâ, de quibus Deus ità loquitur, Deut. 4: *Ne addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neque detrahite de eo.* Quomodò ergò credibile est, nunc superesse traditiones, post libros Prophetarum, Apostolorum et Evangelistarum? — Resp. 1°: Non agitur ibi de solo verbo Dei scripto. 2° Deus istis libris addidit verbum suum scriptum, et potuit addere non scriptum. 3° Vetatur additio humana, quæ fit sine auctoritate Dei.

Dicunt 2°: S. Joannes cap. 20, 31, de suo Evangelio loquens, ait: *Hæc autem scripta sunt, ut credatis Jesum esse Christum illum Filium Dei, et ut credentes habeatis vitam per nomen ejus.* — Resp. S. Joannes, ut illi volunt, agit de suo Evangelio (cùm reverà agat de miraculis Christi), undè probant in Evangelio S. Joannis omnia necessaria comprehendi, Sic ait Christus: *Hæc dico vobis ut salvi sitis.* An ideò nihil est necessarium ad salutem, nisi quod Christus ibi dixit? Si quis diceret: Cibus est necessarius, ut vivamus, non eo ipso excluderet potum, vestes, aerem.

Dicunt 3°: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere.* Quod Christus non diceret, nisi Scripturæ sufficerent ad inveniendam viam salutis. — Resp.

1° : Loquitur Christus de Scripturâ veteris Testamenti, in quâ universa contineri, quæ tunc omnibus et singulis erant necessaria ad salutem, non diffitemur; ut verò quilibet ea sine periculo inveniret, opus erat Catechesi ore tenùs traditâ, et in Scripturis fundatâ. Simile est sub novo Testamento. Sed hoc non prohibet traditiones Ecclesiæ necessarias.

Dicunt 4° : *Tota Scriptura divinitùs est inspirata, et utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad disciplinam in justitiâ; ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus*, 2 Tim. 3, 16, 17. Ergò traditiones non sunt necessariæ. — Resp. 1° : Quomodò hìc est sermo de totâ Scripturâ, cùm tunc necdùm esset tota scripta? 2° Si velint agi de totâ, quomodò Timotheus eam didicit ab infantiâ, ut dicitur versu præcedenti? 3° Quomodò docebunt nullos libros periisse? 4° Non sequitur : Scriptura est utilis, ergò sola sufficit. 5° Minùs sequitur, ergò non dantur traditiones divinæ et apostolicæ, Ecclesiæ necessariæ.

Dicunt 5° : *Teque à puero sacras litteras novisse, quæ te possunt sapientem reddere ad salutem*, 2 Tim. 3. Neque refert an legatur, *sapientem reddere*, an, *instruere;* cùm Apostolus non loquatur de semiplenâ instructione. — Resp. : Non sequitur : Scriptura instruit, et sapientem reddit : ergò sola sapientem reddit : ergò nihil non scriptum est Ecclesiæ necessarium; quamvis non scripta commendaverint Apostoli.

Dicunt 6° : *Quarè et vos transgredimini præceptum Dei per traditionem vestram?* Matth. 15, 3, non dicit : Quarè contravenitis? sed : quarè transgredimini? Pleræque enim traditiones Pharisaicæ erant simplices additiones ad legem Dei. — Resp. 1° vocem transgrediendi, ibi accipi pro contravenire, patet ab exemplo, quod Christus adducit : *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.* 2° Pleræque Pharisæorum traditiones erant inutiles, ut, illotis manibus non manducare. Centur. Magdeburg. fatentur Christum agere in dicto textu de impiis traditionibus.

Dicunt 7° : *Ut in nobis discatis, suprà id quod scriptum est non sapere.* Agit autem Apostolus in præcedentibus de doctrinâ, et Scripturam ponit limitem prædicationis.

Resp. 1° Non sequitur : Apostolus agit præcedenti capite de doctrinâ; ergò et hoc capite. 2. Imò Apostolus agit de humilitate Pastorum : Ne unus adversùs alterum inflетur pro alio. 3. Quæ Scriptura ponitur limes prædicationis, cùm tunc omnes libri necdum fuerint scripti? Refert se igitur Apostolus ad pacem fidelium, humilitatemque Pastorum, de quâ scripserat.

Dicunt 8° : *Si quis adjecerit ad hæc, imponat ei Deus plagas scriptas in libro isto.* Quod intelligitur de totâ Scripturâ.

Resp. Catholica Ecclesia non docet quidquam addendum esse Scripturæ : nec agnoscit aliud verbum Dei, quàm quod per Prophetas, Apostolos, et auctores canonicos scripto, et non scripto est promulgatum. Nihil hoc contrà traditiones apostolicas.

Dicunt 9° : *In statutis patrum vestrorum ne ambuletis, et jura eorum ne observetis.*

Resp. 1° Non agitur ibi de traditionibus divinis et apostolicis. 2° Si de ecclesiasticis agatur, is locus vos premet, nos non tanget : nos enim non tàm ambulamus in statutis patrum nostrorum, quàm avorum, proavorum, et atavorum, perpetuæ consuetudini inhærentes : vos autem in statutis patrum vestrorum ambulatis, quorum plerique seniores, nec avorum, nec proavorum statuta invenire possunt. Nisi fortè id filios vestros docetis, ut nunquàm cum patribus suis eosdem ritus observent.

Dicunt 10° : *Beræenses receperunt sermonem Dei, examinantes Scripturas, an hæc ità se haberent* Act. 17, 11. Ergò omnia ad solam Scripturam examinanda sunt. Ergò non sunt necessariæ traditiones. — Resp. 1° : S. Paulus doctrinam suam probaverat ex Scripturâ veteris Testamenti, tanquàm ex principio Judæis et Christianis communi. Judæi, per gratiam Domini, inveniebant à S. Paulo vera esse prædicata de Christo, de ejus passione et resurrectione : examinatis Scripturis, omnia conveniebant. Sed indè non sequitur, constituto Christo, tanquàm capite et salvatore, non fuisse eidem Christo, ejusque delegatis doctoribus, ulteriùs à Beræensibus credendum, quàm pro mensurâ doctrinæ veteri Testamento comprehensæ. Alioquin nec baptismus, nec Eucharistia fuisset admittenda. 2° Quæ hæc est consequentia : Quæ probantur ex Scripturâ veteris Testamenti, examinantur, an ità se habeant; ergò omnia ad solam Scripturam examinanda sunt?

2° *Ex SS. Patribus.* — Nota 1° SS. Patres frequenter disputâsse contrà hæreticos sui temporis, auctoritatem Ecclesiæ et traditionum negantes atque ideò solas Scripturas ab iis postulâsse; et argumenta, quæ ipsi ex Scripturâ producebant, præcipuè ursisse. 2° Dicunt quandoque SS. Patres, S. Scripturam continere quidquid est necessarium ad salutem; quia

præcipua puncta comprehendit, omnibus et singulis necessaria, et nos remittit ad Ecclesiam; traditiones verò non scriptas apertissimè admisisse.

Dicit Hundius, ex S. Ambrosio, lib. 1, de Offic. c. 23 : « Quoniam quæ in sanctis Scripturis non reperimus, ea quemadmodùm « usurpare possumus? » — Resp. S. Ambrosius agit de non admittendis jocis, Hundius, de non admittendis traditionibus, quas dicimus apostolicas. Sic præmittit vir sanctus : « Multa « prætereà de ratione dicendi dant præcepta « seculares viri, quæ nobis prætereunda arbitror, ut de jocandi disciplinâ. Nam licèt interdùm honesta joca ac suavia sint, tamen ab « ecclesiasticâ abhorrent regulâ; quoniam quæ « in Scripturis sanctis non reperimus, etc. »

Dicit 2° ex S Irenæo : « Cùm enim ex Scripturis redarguuntur, in accusationem convertuntur ipsarum Scripturarum, quasi non « rectè habeant, neque sint ex auctoritate, « et quia variè sint dictæ, et quia non possit ex « his inveniri veritas ab his, qui nesciunt traditionem. » Hundius sic addit : « Dele nomen « Irenæi, jurabunt Calvini aut Lutheri in eos « iram esse. » — Resp. 1° Quis Catholicorum Scripturam accusat? Accusant vestras Scripturæ depravationes. Scripturam pro verbo Dei habent. 2° Quis Catholicus dicit Scripturam *non rectè habere?* 3° Quis Catholicus dicit Scripturas *non esse ex auctoritate?* 4° Quis Catholicus asserit indifferenter Scripturas *esse variè dictas?* Ne vos quidem astruitis in omnibus claritatem. Non est ergò quod juremus, delete Irenæi nomine, iram Lutheri, vel Calvini, in verbis Irenæi, contrà nos apparere; cùm sint ex tuâ maledicendi libidine. — S. Irenæus, eodem capite, eodem contextu, sic pergit : « Cùm autem ad eam iterùm traditionem, quæ « est ab Apostolis, quæ per successiones presbyterorum in Ecclesiis custoditur, provocamus eos (et Hundium); adversantur traditioni, dicentes, se non solùm presbyteris « (quod nunc Hundius, et quilibet Reformatus « dicit), sed etiam Apostolis existentes sapientiores, sinceram invenisse veritatem; et mox : « Evenit itaque, neque Scripturis jam, neque « traditioni consentire eos. » Vides S. Irenæum agnoscere traditiones.

Dicunt 3°, ex S. Augustino : « Electa sunt « autem quæ scriberentur, quæ saluti credentium sufficere videbantur. » Tract. 49, in Joan. — Resp. Agit S. Augustinus de iis, quæ miracula Christi concernebant, non autem de omnibus ad salutem necessariis.

Dicunt 4°, ex S. Augustino : « In iis, quæ « apertè in Scripturâ posita sunt, inveniuntur « illa omnia, quæ continent fidem moresque « vivendi. » Lib. 2. de Doctr. Christ, cap. 9. — Resp. Sequitur in S. Augustino : « Spem « scilicet atque charitatem, de quibus libro superiore tractavimus. » Cùm igitur S. Augustinus in superioribus libris non egerit de omnibus ad salutem necessariis, quid hinc Protestantes inferent? Deindè dicit omnia apertè posita, quæ continent fidem, moresque vivendi; quia nimirùm in apertè positis invenimus multos articulos necessarios; et in apertè positis remittimur ad Ecclesiam, ut eam audiamus, et ab eâ erudiamur. Tandem et nos dicimus omnibus et singulis necessaria, esse in Scripturis apertè posita.

Dicunt 5°, ex S. Hieronymo : « Quod de « Scripturâ non habet auctoritatem, eâdem facilitate contemnitur, quâ probatur. » In Matth. 23. — Resp. Mirum est, ista verba ex Hundii calamo profluxisse; cùm propter eadem prolata infidelitatis reum egerit Chemnitium Bellarminus. (Lib. 4 de Verbo Dei. cap. 11, § 13.) Non dicit S. Hieronymus universaliter : « Quod « de Scripturâ non habet auctoritatem. » Sed loquens, uti rectè Bellarminus, de particulari quâdam sententiâ, quâ quidam nitebantur ex libro apocrypho probare Zachariam, quem Judæi occiderunt inter templum et altare, fuisse Zachariam, patrem Joannis Baptistæ, ait : « Hoc quia de Scripturis auctoritatem non « habet, eâdem facilitate contemnitur quâ pro« batur. »

Pars posterior.

Probationes catholicorum. — 1° *Ex Conciliis.* — Concilium Tridentinum, sess. 4, decernit de doctrinâ christianâ : « Hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis, et sine scripto « traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ, « ad nos usque pervenerunt. »

2° *Ex Scripturâ.* — Primus locus: *Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram.* Didicerunt Thessalonicenses per concionem, seu sermonem; didicerunt per Epistolam Apostoli; et utraque fide digna sunt. Omnia, quæ per sermonem didicerunt, esse scripta, nullibi legimus; omnia scribi potuisse, non diffitemur. — Secundus locus, 1 Cor. 11 : *Laudo autem vos, fratres, quòd per omnia meî memores estis, et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Item : *Cætera, cùm venero, disponam.* Ubinam sunt scripta illa præcepta, ubi dispositiones quas S. Paulus tradidit? Qualia autem habeamus fidei et morum præcepta, ex traditione apostolicâ, dicemus in sequentibus.

Tertius locus : *Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti in fide, et in dilectione in Christo Jesu. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum.* Protestantes, qui dicunt hæc omnia esse scripta, quam adducunt assertionis suæ probationem? Nullam. Et tamen credunt ea omnia esse scripta; ut sciamus eos illud credere, quod ex Scripturâ nequeunt probare.

3° *Ex SS. Patribus S. Scripturam explicantibus.* — Primum locum, 2 Thess. 2, 15, explicat S. Chrysostomus, hom. 4 in 2 Thess : *Itaque, fratres, state, et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* « Hinc est perspicuum, quòd non omnia « tradiderunt per epistolam, sed multa etiam « sine scriptis; et ea sunt quoque fide digna. « Quamobrem Ecclesiæ quoque traditionem « censeamus esse fide dignam. Est traditio : « nihil quæras ampliùs. » Vid. S. Basil. de Spirit. sanct. cap. 29. — Secundum locum, 1 Cor. 11, 2, explicat S. Epiphanius, hæres. 61 : « Neque enim ex Scripturis peti possunt omnia. « Idcircò alia scripto, alia traditione sanctissimi Apostoli reliquerunt. Quod ipsum ità « Paulus affirmat : *Quemadmodùm tradidi vobis.* « Item alio loco : *Ità doceo, et ità tradidi in Ecclesiis.* Item : *Si meministis, nisi frustrà credidistis.* Jam verò illud ab Apostolis sancta « Dei Ecclesia traditum accepit, post decretam « virginitatem ad nuptias sese conferre, scelere « implicatum videri. » — Audi iterùm S. Epiphanium, hæres. 65, § 8 : « Necessariò facere « (orare pro mortuis) illud Ecclesiam dico, quæ « traditum sibi ritum à majoribus acceperit. « Potest verò quisquam maternam sanctionem, « aut legem patris evertere? Quemadmodùm « à Salomone scriptum est : *Audî, fili, sermones patris tui, et ne repellas legem matris tuæ;* « qui Patrem, hoc est unigenitum Deum, cum « Spiritu sancto declarant, partìm scripto, « partìm sine scripto docuisse; matrem verò « nostram Ecclesiam, » etc. Vid. S. Basil. de Spirit. S. cap. 29; S. Chrysost., hom. 26 in 1 Cor. — Tertium locum, 2 Tim. 1, 13, explicat S. Chrysostomus, hom. 3 in 2 ad Timoth. : « Non modò per litteras, sed etiam verbis di- « scipulo quæ essent agenda declaravit; quod « plurimis et aliis in locis ostendit, dicens : « *Sive per verbum, sive per epistolam, quasi per* « *nos missam.* Hoc et hic multò magis fecit; ne « igitur minùs aliquid doctrinam habere pute- « mus; plurima illi absque scripto tradidit, « quæ illi modò ad memoriam revocans, dicit : « *Formam habe sanorum verborum, quæ à me au-* « *disti.* Quid autem hoc sibi vult? Pictorum, « inquit, more imaginem virtutis tibi impres- « simus, et omnium quæ Deo grata sunt, ve- « luti normam, privatamque formam tuæ in- « didimus animæ. Hæc igitur habeto firmiter, « et sive de fide, sive de charitate, sive de ca- « stitate opus sit aliquid loqui, ac definire, « (an hic nihil ad salutem necessarium) inde « (ex verbo non scripto) tibi exemplaria acci- « pe. »

4° *Ex SS. Patribus Scripturam non explicantibus.* — Tempus est, ut ad testimonia SS. Patrum veniamus, quibus probemus etiamnùm exstare, et superesse verbum Dei non scriptum. — Adducunt SS. Patres, ex solâ traditione articulos necessarios. S. Basilius, de Spirit. S. cap. 27 : « Deficiet me dies, si Ecclesiæ myste- « teria citrà scriptum tradita pergam recense- « re. Omitto cætera, ipsam fidei professionem, « quâ credimus in Patrem, et Filium, et Spi- « ritum sanctum, è quibus habemus scriptis? » et mox : « Quòd si glorificandi modum, veluti « scripto non traditum, rejiciunt, proferant « nobis et fidei professionis, et cæterorum « quæ commemoramus, probationem è Scri- « pturis. »

Neque dicas Symbolum Apostolicum haberi in Scripturâ quoad substantiam; quia hoc nihil impedit, quominùs idem Symbolum habeatur ex traditione non scriptâ; sicut nihil impedit, idem alio modo dixisse, et alio scripsisse Apostolos; cùm verbum ab Apostolis prædicatum et scriptum, ex utroque capite debeat credi, si utroque modo ad nos pervenit. (Vide Zanchium, tom. 4, lib. 1, de Lege Dei, tit. de Tradition. thes. 1.

S. Augustinus refert traditiones morum, quæ sunt observationis necessariæ : « Illa au- « tem quæ non scripta, sed tradita custodimus, « quæ quidem toto terrarum orbe observantur,

« dantur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel « plenariis conciliis, quorum est in Ecclesiâ « saluberrima auctoritas; commendata atque « statuta retineri, sicut quòd Domini passio et « resurrectio, et ascensio in cœlum, et adven- « tus de cœlo Spiritûs sancti, anniversariâ so- « lemnitate celebrantur, et si quid aliud tale « occurrit, quod servatur ab universâ, quàcum- « que se diffundit, Ecclesiâ. Alia verò, quæ per « loca regionesque variantur, etc., totum hoc « genus rerum liberas habet observationes, « epist. 18 ad Januar. » Quod ultimum non di- cit de præcedentibus. Neque objiciant Prote- stantes S. Augustinum eâ ratione dies obser- vare, menses, et tempora, contrà reprehensio- nem Apostoli, Gal. 4, 10, quia hanc cavilla- tionem ipse prævenit, et refutavit, epist. 119, cap. 7, et lib. contr. Adamant. cap. 16. Quid, quòd ipsi Protestantes certa festa nobiscum observent?

S. Cyprianus : « Admonitos autem nos scias, « ut in calice offerendo Dominica traditio ser- « vetur, neque aliud fiat à nobis, quàm quod « pro nobis Dominus prior fecerit : et calix qui « in commemorationem ejus offertur, mixtus « vino offeratur. » — S. Basilius de Spiritu S. cap. 27 : « Dogmata et instituta, quæ in Ec- « clesiâ prædicantur; quædam habemus è do- « ctrinâ, scripto prodita, quædam rursùs ex « traditione Apostolorum in mysterio, id est, « in occulto tradita recepimus; quorum utra- « que parem vim habet ad pietatem, nec his « quisquam contradicit, quisquis sanè vel te- « nuiter expertus est, quæ sint jura ecclesia- « stica; nam si consuetudines, quæ scripto « proditæ non sunt, tanquàm haud multùm « habentes momenti, conemur rejicere, im- « prudentes gravissimum Evangelio detrimen- « tum inferemus; imò potiùs ipsam fidei præ- « dicationem ad nudum nomen (quia similiter « omnia alia rejici possunt) contrahemus. Quod « genus est (ut ejus, quod primum est et vul- « gatissimum, primo loco commemorem) ut « signo crucis eos qui spem collocârunt in « Christum signemus, qui scripto docuit?» etc., epist. 63, ad Cæcil. — S. Justinus, Apolog. 2 in fin. refert Christianos convenire singulis dominicis, ac post lectionem Scripturarum et concionem, offerri et consecrari « panem, vi- « num, et aquam. » Concludit : « Postridiè « Saturni, qui Solis dies est, cùm Apostolis « discipulisque suis apparuisset, hæc illis tra- « didit. » — S. Augustinus, lib. 2, de Bapt. contr. Donat. cap. 7 : « Quam consuetudinem « (de non rebaptizandis hæreticis) credo ex « apostolicâ traditione venientem, sicut multa, « quæ non inveniuntur in litteris eorum, neque « in conciliis posteriorum, et tamen quia per « universam custodiuntur Ecclesiam, non nisi « ab ipsis tradita et commendata creduntur. » — Item, lib. 10 de Gen. ad. litt. cap. 23 : « Consuetudo matris Ecclesiæ in baptizandis « parvulis nequaquàm spernenda est, neque « ullo modo superflua deputanda, nec omninò « credenda, nisi apostolica esset traditio. » — S. Hieronymus, epist. 54 ad Marcel. « Nos « unam quadragesimam, secundùm traditio- « nem Apostolorum, toto anno tempore nobis « congruo jejunamus, illi tres in anno faciunt « quadragesimas, quasi tres passi sint salva- « tores : non quòd et per totum annum, exce- « ptâ Pentecoste, jejunare non liceat; sed « quòd aliud sit necessitate, aliud voluntate « munus offerre. »

Probatio ad hominem. — Protestantes 1° do- cent nobiscum, S. Scripturam haberi ex tra- ditione. Ità Molinæus, Novit. Pap. lib. 1, cap. 51; Episcopius Resp. ad 3 dilem. Calvinus, lib. 1 Instit. cap. 8, § 9. — Illa autem quæ- stio, an Scriptura, an hic, aut ille liber sit ca nonicus? est de articulo ad salutem necessa- rio, Eilbracht, Epanorth. cap. 14, annot. 4. Li- cèt enim in principio Christianismi multæ gen- tes omnia ad salutem crediderint sine Scriptu- ræ libris; licèt etiam nunc, ex nostrâ doctrinâ, aliqui possint omnia necessaria credere, nihil scientes de Scripturâ; quia sufficit accipere doctrinam necessariam ab Ecclesiâ : apud Pro- testantes tamen absolutè necessarium est cre- dere divinitatem Scripturarum; siquidem do- cent ex hâc solâ hauriendam esse doctrinam salutis. Illud autem sive fieri debeat propriâ lectione, sive per auditam alterius lectionem, hìc non inquirimus.—Protestantes 2° credunt nobiscum esse nunc licitam comestionem sanguinis et suffocati, quamvis ea prohibeatur Act. 15, 29. — Protestantes 3° nobiscum cre- dunt Spiritum sanctum procedere à Patre et Filio. Undè probatur? Et tamen hæreticus est qui hunc articulum negat. — Protestantes 4° nobiscum credunt perpetuam virginitatem B. Mariæ matris Domini nostri Jesu Christi. Conf. Helv. poster. art. 11. Neque tamen id sufficienter probari potest sine traditione. — Protestantes 5° nobiscum credunt parvulorum baptismum haberi ex traditione apostolicâ, ju- dicantque iis communicandum non esse, qui contrarium tenent. — Protestantes 6° nobiscum docent non iterandum esse baptismum, semel validè collatum. Nullis id probatur ex S. Scri-

pturâ argumentis evidentibus et necessariis. — Protestantes 7° nobiscum credunt, validum esse baptismum apud hæreticos collatum. Sed quo argumento necessario et evidenti ad hoc per Scripturam inducuntur? — Protestantes 8° nobiscum credunt in Jesu Christo esse unam tantùm personam. Sed ubi argumentum evidens et necessarium ex S. Scripturâ? — Protestantes 9° nobiscum credunt in baptismo pronuntianda esse aliqua verba, renuntiandum esse diabolo et mundo, ac profitendam fidem. Sed cæcutientis est, id evidenti argumento, et necessariâ consequentiâ, ex solâ Scripturâ probare velle. — Protestantes 10° nobiscum observant diem Dominicum. Sed quo argumento sufficienti ex S. Scripturâ?

Probatio syllogistica. — Cùm Protestantes doceant illud, quod per consequentiam ex Scripturâ deducitur, esse dogma fidei; et Molinæus addat, Novit. Papis. lib. 1, cap. 51 : « Si eæ « doctrinæ vocentur traditiones, quæ non re- « periuntur terminis formalibus in Scripturâ, « sed reperiuntur terminis æquivalentibus, « vel ex illâ deducuntur per consequentiam « necessariam, nos illas traditiones non rejici- « mus; » operæ pretium erit, in hâc materiâ fundamentai syllogismis procedere. — Lutherani etiam nobis hanc viam aperiunt, quandò Musæus docet, sub universali propositione Scripturæ rectè subsumi particularem naturaliter notam, etiam contingentem, seu quæ in facto consistat. Hoc enim si ità est, dabimus majorem universalem Scripturæ; minorem sub universali contentam, et moraliter certam; conclusionem theologicam, et, ut ipsi loquuntur, indubitatæ fidei.

1. *Syllogismus.* — Quod traditione constat apostolicâ, est credendum. — Scripturam esse verbum Dei, traditione constat apostolicâ. — Ergò Scripturam esse verbum Dei, est credendum. — Major habetur ex Scripturis, probatione 2 allegatis, et ex SS. Patribus probatione 3 adductis. Minor est S. Irenæi, testantis, lib. 3, cap. 4, Apostolos nobis Scripturas reliquisse. Alios non adducimus, quia res plana est. Eodem modo licet subsumere : Verum sensum Scripturæ nunc haberi, constat traditione apostolicâ. Symbolum Apostolicum esse verbum Dei, constat traditione apostolicâ. Vide Zanchium, tom. 8 de S. Script., q. 8.

2. *Syllogismus.* — Parvulos esse baptizandos, constat traditione apostolicâ. — Ergò parvulos esse baptizandos, est credendum. — Minor propositio est S. Augustini, lib. 4 çontrà Donat. cap. 23 et 24.

3. *Syllogismus.* — Ab hæreticis ad Ecclesiam redeuntes, non esse rebaptizandos, constat traditione apostolicâ. — Ergò ab hæreticis ad Ecclesiam redeuntes non esse rebaptizandos, est credendum. — Minor est S. Augustini, de Baptis. contrà Donat. lib. 5 cap. 23.

4. *Syllogismus.* — Sacrificia et preces mortuis prodesse, constat traditione apostolicâ. — Ergò sacrificia et preces mortuis prodesse est credendum. — Minor est S. Chrysostomi, hom. 3 in Epist. ad Philip. Est S. Augustini, de Verb. apost. serm. 32, cap. 2 — Est et alius syllogismus, similis prioribus, undè hi confirmentur; libet eum producere.

5. *Syllogismus.* — Quæcumque discipuli Apostolorum audiverunt ab Apostolis, cum multis testibus, ea debent commendare fidelibus hominibus, qui idonei sint alios docere, 2 Tim. 2, 1, 2. — Sed discipuli Apostolorum multa sine scripto audiverunt ab Apostolis, cum multis testibus. — Ergò discipuli Apostolorum multa, quæ sine scripto audiverunt ab Apostolis debent commendare fidelibus hominibus, qui idonei sunt et alios docere. — Major propositio est Scripturæ, et universalis. Minor manifestè comprehenditur sub universali majore; cùm ne quidem Protestantes negent multa sine scripto docuisse Apostolos. Conclusio est legitima. Hoc tantùm superest quærendum quænam illa sint, ab Apostolis sine scripto insinuata. Hoc autem, Deo dante, ostendemus in particularibus controversiis.

6. *Syllogismus.* — Qui sunt contentiosi in rebus morum, rectè redarguuntur per consuetudinem Ecclesiæ, ut quæ servanda sit, 1 Cor. 11, 16. — Protestantes sunt contentiosi in rebus morum. — Ergò rectè redarguuntur ex consuetudine Ecclesiæ, ut quæ servanda sit, 1 Cor. 11, 16. Constat major propositio exemplo S. Pauli, et habetur ex praxi Ecclesiæ. « Sola « consuetudo opponebatur inducere volenti- « bus novitatem, » ait S. Augustinus, de Bapt. contr. Donat. lib. 2, cap. 9. Minor est evidens, quia Protestantes movent varias contentiones circà articulos morum, quos perpetua Ecclesiæ consuetudo ab Apostolorum temporibus hucusquè servavit. Conclusio est legitima.

7. *Syllogismus.* — Consuetudo Ecclesiæ apostolicæ est servanda ex præcepto apostolico, 1 Cor. 11, 16. — Varias, v. g., in baptismo adhiberi cæremonias, est consuetudo Ecclesiæ apostolicæ. — Ergò varias, v. g., in baptismo adhibere cæremonias, est servandum ex præcepto apostolico, 1 Cor. 11, 16. — Major propositio est sententia ex Apostolis. Minor pro-

batur ex S. Basilio, de Spirit. S. cap. 27, aliisque Patribus. Conclusio est legitima.

8. *Syllogismus.* — Doctrinæ, quæ prædicantur contestante Deo signis et portentis, et variis virtutibus, sunt tenendæ, Hebr. 2, 4; Marc. 16, 20. — Atqui doctrina, v. g., de honore reliquiarum, prædicatur contestante Deo signis, et portentis, et variis virtutibus. — Ergò doctrina, v. g., de honore reliquiarum, est tenenda, Hebr. 2, 4; Marc. 16, 20. — Major propositio est Scripturæ. Minor est contingens; sed moraliter certissima : pro quâ Patres non pauci deponunt testimonium, et qualis juxtà Musæum adhiberi potest. Conclusio est legitima. Vid. Calvin. in eum locum ; Zanch. tom. 8 de S. Script. 9, 6.

9. *Syllogismus.* — Illi puniuntur à Deo, qui resistunt doctrinæ, quæ prædicatur, Deo contestante signis, etc., Hebr. 2, 2, 3, 4.— Atqui Protestantes resistunt doctrinæ, quæ prædicatur, Deo contestante signis, etc. — Ergò Protestantes punientur à Deo. — Major est S. Pauli. Minor est certa : quia Protestantes contradicunt, v. g., venerationi reliquiarum, quam multis miraculis commendavit Deus, ut testantur SS. Patres. Conclusio est legitima. Nullus autem est qui dicat Deum falsam doctrinam veris miraculis confirmare. Porrò miracula reddere divinum testimonium, docent Calvinus, in Rom. 15, 18; Molinæus, Elem. log. lib. 2, cap. 17.

10. *Syllogismus.* — Qui imitatur fidem præpositorum suorum, à quibus audivit verbum Dei, obedit mandato Apostoli. Hebr. 13, 7. — Catholici imitantur fidem præpositorum suorum, à quibus audiverunt verbum Dei. — Ergò obediunt mandato Apostoli, Hebr. 13, 7. — Major est sententia Apostoli. Minor est certa, etiam quandò imitamur eorum fidem, v. g., de oratione pro defunctis; quam fidem præpositorum suorum Lutherus cum suis noluit imitari.

TRACTATUS SEPTIMUS.

DE PRÆSCRIPTIONIBUS CATHOLICIS.

Sectio I. — *De naturâ Præscriptionis.*

In jure civili et canonico, Præscriptio generaliter dicitur quælibet exceptio, removens actionem, et possessoris securitati consulens. — Strictiore significatione, dicitur præscriptio, quasi temporis præfixio et præfinitio; quandò scilicet ex legum auctoritate, jus quoddam acquiritur; quod quidem variis modis solet evenire; undè præscriptio dicitur jus quoddam ex tempore causam trahens.

Sectio II. — *Quid sit præscriptio apud Tertullianum.*

Tertullianus non accipit præscriptionem strictè, pro exceptione peremptoriâ, manante ex cursu temporis, sive ex eo, quòd tempore legibus definito rem aliquam possedimus, vel jure aliquo usi sumus; vel quòd alius tanto tempore cessaverit ab usu hujus, vel illius juris. Multò minùs pro acquisitione dominii, aut peremptione juris alterius, per vim temporis legibus definiti. Sic rectè Hulsemannus, *de Præscript. thes.* 3. — Qui rectè addit : Præscriptionem « accipi apud Tertullianum ge- « nericè, pro exceptione nascente ex aliquo « vitio sive actoris, ut, quod ei non competat « actio, quod sit ignarus rerum, alienus, ex- « communicatus, etc.) sive testium, sive etiam « judicis : non ex temporis legati cursu. » — Sic rectè allegat Joannem Ludovicum de la Cerda in Notis ad cap. 1 Tertulliani de Præscriptionibus, dicentem : « Præscriptiones in « hoc auctore sunt generales Ecclesiæ defen- « siones et exceptiones, quibus frustrantur « hæreticorum impetus. » — Addatur et Dominicus Gravina, qui post Jacobum Pamelium dicit, Tertullianum scripsisse : « de Præscri- « ptionibus, id est, exclusionibus, exceptio- « nibus, confutationibus hæreticorum, seu « quonam modo Catholici præscribant hære- « ticis, id est, quomodò illos propulsent, et « ab eorum insultibus se defendant. »

Sectio III. — *Præscriptio adversùs Protestantes, quia sunt actores inimici.*

Præscriptio apud Tertullianum accipitur pro exceptione nascente ex vitio actoris. Protestantes autem, antè natum de religione dissidium, apud Catholicos fratrum loco erant; nobiscum eamdem matrem, Ecclesiam catho-

licam, agnoscebant, ejusdemque supremam post Deum auctoritatem in negotiis fidei reverebantur. Post dissidium verò exortum, multæ particulares ecclesiæ juri fraternitatis renuntiârunt; matrem suam accusârunt, auctoritatem spreverunt, subditos Ecclesiæ, vel infirmos, vel instabiles, abstraxerunt. Ità ut non immeritò dixerit S. Cyprianus, de Unit. Eccl. : « An esse sibi cum Christo videtur, qui adversùs sacerdotes Christi facit, qui se à cleri « ejus et plebis societate secernit? Arma ille « contrà Ecclesiam portat, contrà Dei dispositionem repugnat; hostis altaris, adversùs « sacrificium Christi rebellis, pro fide perfidus, pro religione sacrilegus, inobsequens « servus, filius impius, frater inimicus, etc. » — Cùm ergò, secundùm jura, nec tales fratres, nec tales filii, nec tales subditi licitè accusent fratres, et parentes, et superiores, neque Protestantes personam suam possint legitimare, dicendum est eos non esse admittendos tanquàm actores contrà Ecclesiam catholicam; sed exceptione inimicitiæ ab omni controversiâ removendos. — Hanc præscriptionem observavit, quandò dixit Tertullianus, cap. 12, à schismaticis et hæreticis non esse discendam veritatem fidei : « Nobis etsi quærendum esset adhuc « et semper, ubi tamen quæri oporteret? Apud « hæreticos? Ubi omnia extranea et adversaria « nostræ veritati, ad quos vetamur accedere? « quis servus cibaria ab extraneo, ne dicam ab « inimico domini sui sperat? Quis miles ab « infœderatis, ne dicam ab hostibus regibus « donativum, et stipendium captat; nisi planè « desertor et transfuga, et rebellis? Etiam anus « illa intrà tectum suum drachmam, requirebat; etiam pulsator ille vicini januam tundebat; etiam vidua illa non inimicum, licèt « durum, judicem interpellabat. Nemo indè « strui potest, undè destruitur. Nemo ab eo « illuminatur, à quo contenebratur. Quæramus « ergò in nostro, et à nostris, et de nostro; « idque duntaxat, quod salvâ regulâ fidei « potest in quæstionem devenire. » Et addit : « Quòd fides nostra obsequium Apostolo debeat, prohibenti quæstiones inire, novis vocibus aures accommodare, hæreticum post « unam correptionem convenire, non post « disputationem. » — Simili modo dicit S. Augustinus de Util. cred. cap. 6 : « Quis sibi « unquàm libros Aristotelis reconditos et obscuros ab ejus inimico exponendos putavit, « ut de his loquar disciplinis, in quibus lector « fortassè sine sacrilegio labi potest? Quis de- « nique geometricas litteras Archimedis legere, magistro Epicuro, aut discere voluit; « contrà quas ille multùm pertinaciter, nihil « earum, quantùm arbitror, intelligens, disserebat? An istæ Scripturæ legis planissimæ « sunt, in quas ipsi quasi vulgò expositas impetum faciunt frustrà et inaniter? Et in sequentibus : « At absurda ibi (apud Catholicos) dici videbantur. Quibus asserentibus? « nempè inimicis, quâlibet causâ, quâlibet « ratione, non enim hoc nunc quæritur, tamen inimicis. »

Itaque non licet nobis audire Protestantes, tanquàm actores, quia fratres suos accusant; quia matrem suam truducunt, quia magistratum ecclesiasticum impetunt. Neque enim ab inimicis nostris discenda est veritas fidei; sed in nostro, et à nostris, et de nostro quærendum; idque duntaxat, quod salvâ regulâ fidei potest in quæstionem devenire.

Sectio iv. — *Præscriptio adversùs Protestantes, quia sunt actores excommunicati.*

Etiam hujus præscriptionis fundamentum nobis largitur Hulsemannus, quandò fatetur præscriptionem, apud Tertullianum, accipi pro exceptione nascente ex vitio actoris; ut quòd sit excommunicatus. Protestantes autem apud Ecclesiam catholicam pro excommunicatis haberi, nemo dubitat. Undè ab omni actione sunt removendi, neque ad disputationem de Scripturis ullo jure admittendi. — Dicent quidem se immeritò excommunicatos esse, qui errores Ecclesiæ catholicæ voluerint correctos; qui de Scripturis sua probaverint, nihilque novi introduxerint. — Sed errorem Ecclesiæ catholicæ tribuere, graviter errare est. Audi respondentem Tertullianum, cap. 15 : « Sed ipsi et de Scripturis agunt, et de Scri- « pturis suadent. Aliundè scilicet loqui possunt « de rebus fidei, nisi ex litteris fidei? » Non est primò quærendum an novi aliquid invenerint; an veros, falsosve errores, ac temerè confictos, voluerint correctos; an sua debitè probaverint, vel non probaverint, quod omnes æqualiter id jactent. Hoc sufficit excommunicatos, nec audiendos esse. — Rectè igitur Tertullianus, cap. 30 : « Ubi tunc Marcion, Pon- « ticus nauclerus, Stoicæ studiosus? Ubi « tunc Valentinus Platonicæ sectator? Nam « constat illos neque adeò olim fuisse, An- « tonini ferè principatu, et in catholicam primo « doctrinam credidisse apud Ecclesiam Roma- « nensem, donec sub episcopatu Eleutheri « Benedicti, ob inquietam semper eorum cu- « riositatem, quâ fratres quoque vitiabant,

« semel', et iterùm ejecti, Marcion quidem « cum ducentis sestertiis, quæ Ecclesiæ intu- « lerat, novissimè in perpetuum discidium « relegati, venena doctrinarum suarum disse- « minaverunt. » — Tantumdem Lutheranis, aliisque reponimus. Martinus Lutherus, in Augustinianâ familiâ religiosus, doctrinam catholicam nobiscum tenuit, donec ob inquietam semper curiositatem suam, quâ fratres quoque turbabat, Carolo V imperante, sub episcopatu Leonis X, variis monitionibus præcedentibus, ejectus est. Zwinglius, Calvinus, Menno, Socinus, aliique schismatici, facti sunt excommunicationis participes, quandò, desertâ unitate catholicâ, separata instituerunt conventicula. — Dicamus cum S. Cypriano, epist. 52 : « Quod verò ad Novatiani (Lutheri, etc.) per- « sonam pertinet, frater charissime, de quo « desiderâsti tibi scribi, quam hæresim intro- « duxisset; scias nos primo loco non curiosos « esse debere, quid ille doceat, cùm foris « doceat. Quisquis ille est, et qualiscumque « est, Christianus non est, qui in Christi Ec- « clesiâ non est. »

Sectio v. — *Præscriptio catholica adversùs Protestantes, quia sunt actores rerum ignari.*

Fatetur Hulsemannus præscriptionem apud Tertullianum accipi pro exceptione proveniente ex vitio actoris ; ut quòd sit rerum ignarus. Isti autem omnes censentur rerum ignari, qui sententiis discrepantes nos reformare cupiunt, cùm tamen nihil adducant, cur potiùs à Lutheranis simus reformandi, quàm à Reformatis, aut aliis quibuslibet schismaticis. — Subtiliter hoc advertit Tertullianus, cap. 10 : « In tantum quærere debemus, in quantum « possumus invenire; semper quæremus, et « nunquàm omninò credemus; ubi enim erit « finis quærendi? Ubi statio credendi? Ubi « expunctio inveniendi? Apud Marcionem? Sed « et Valentinus proponit : *quærite et invenietis*. « Apud Valentinum? Sed et Apelles hâc me « pronuntiatione pulsabit; et Ebion, et Simon, « et omnes ex ordine non habent aliud, quo « se mihi insinuantes, me sibi adducant. « Ero itaque nusquam, dùm ubique conve- « nior : *Quærite et invenietis* : et velut si nus- « quàm, et quasi qui nunquàm apprehende- « rim illud, quod Christus instituit : quod « quæri oportet, quod credi necesse est. » Eodem jure dicimus : In tantum quærendum nobis esse, in quantum possumus invenire. Si enim semper quærendum est, et nunquàm credendum, quis tandem erit finis quærendi? Ubi credendum? Ubi inveniendum? Apud Lutheranos? Sed et Zwinglius proponit, ut apud ipsum quæram, meque ipsi tradam informandum. Apud Zwinglium? Sed et Menno clamabit, ab ipso me esse corrigendum, atque emendandum : et Socinus, et Arminius, et novi Prophetæ, et omnes ex ordine non habent aliud, quo se mihi insinuantes, me sibi adducant. Ero itaque nusquàm, dùm ubique convenior; et si statuam, præter Catholicos, esse audiendos alios; non erit ratio, cur hos illis præferam, cur hos præ illis audiam. Hoc autem si absurdum est, neque Lutherus, neque Zwinglius, neque Menno audiendus erit; ut qui aliud non habent, quo se mihi insinuent, quàm quod reformationem æqualiter spondeant; omnes æqualiter rerum ignari, qui me nusquàm esse volunt, dùm ubique convenior.

Sectio vi. — *Præscriptio adversùs Protestantes, quia sunt actores illegitimi.*

Rectè observavit Hulsemannus præscriptionem accipi apud Tertullianum, pro exceptione nascente ex vitio actoris, ut quòd ei nulla competat actio. Cùm enim prædicatio veræ fidei ab illis tantùm salubriter accipienda sit, qui à Deo, sive mediatè, sive immediatè sunt missi; nullique liceat sibi honorem tribuere instituendi, regendique Ecclesias Christi, nisi facultate à Deo concessâ, meritò objecit Tertullianus, legitimandam esse personam actoris; cùm defectu legitimationis non sit procedendum in causâ. — Verba Tertulliani sunt : « Cupio ostendant « mihi ex quâ auctoritate prodierunt. » Et mox; « Probent se novos apostolos esse; dicant Chri- « stum iterùm descendisse, iterùm ipsum do- « cuisse, iterùm crucifixum, iterùm mortuum, « iterùm resuscitatum (sic enim Apostolos solet « facere) dare illis prætercà virtutem eadem si- « gna edendi, quæ et ipse. Volo igitur et vir- « tutes eorum proferre, nisi quòd agnoscam « maximam virtutem eorum, quâ Apostolos in « perversum æmulantur. Illi enim de mortuis « vivos faciebant, isti de vivis mortuos faciunt. » Item, cap 37 : « Ad quos meritò dicendum est: « Qui estis? Quandò et undè venistis? Quid in « meo agitis, non mei? Quo denique, Marcion, « jure, sylvam meam cædis? Quâ licentiâ, Va- « lentine, fontes meos transvertis? Quâ pote- « state, Apelles, limites meos commoves? Quid « hìc cæteri ad voluntatem vestram seminatis « et pascitis? » Eâdem ratione universis dicimus Protestantibus : Probate vos novos Apostolos esse; vel ostendite, qui sitis; quandò, et undè veneritis. Quo jure sylvam meam cæditis, fon-

tes meos transvertitis, limites meos commovetis, ad voluntatem vestram seminatis et pascitis? Adferant aliquid Lutherani, quod non æqualiter adferant Reformati, et quotquot necessitatem missionis agnoscunt. Si ordinariam commendatis missionem, vel extraordinariam, vel mixtam; nihil præ reliquis sectariis adfertis. Sed Lutherus, ad Bohemos scribens, in casu, qualem ipse fingit, necessitatis, vult omnes fideles esse sacerdotes, prædicare, ex officio baptizare, ex potestate absolvere, ex dignitate consecrare. Lutheri istam sententiam sequuntur Sociniani, ipsamque insuper missionis necessitatem repudiant. Ab his non longè absunt Arminiani. Nuper etiam Hermannus Conringius scripsit, ad reformandam Ecclesiam, non esse opus ordinariâ, vel extraordinariâ vocatione. Secundùm hos omnes, frustrà dixit Tertullianus : « Cupio « ostendant mihi, ex quâ auctoritate prodie- « runt. » Frustrà dixit : « Probent se novos « Apostolos esse; » frustrà dixit : « Qui estis? « Quandò et undè venistis? Quid in meo agitis, « non mei? » Sed absit, ut ista frustrà dixerit Tertullianus, qui nisi doctrinam Ecclesiæ, de necessitate missionis, habuisset perspectissimam, non ex eâ deduxisset contrà hæreticos præscriptionem, novitiâ certè et temerariâ quorumdam negatione non evertendam.

Sectio vii. — *Præscriptio adversùs Protestantes, ex parte Instrumentorum abolitorum.*

Laudabile est, quod dixit Hulsemannus, præscriptionem apud Tertullianum accipi pro exceptione, oriente ex aliquo testium vitio. Neque ullatenùs dubitamus quin sub voce testium, comprehenderit etiam Instrumenta; cùm utrorumque, in hoc negotio, sit eadem ratio. — Notum autem est in jure, si quis actione personali, vel reali in petitorio convenitur, rectè opponi exceptionem spolii, sive ejusdem rei, sive alterius; quâ exceptione probatâ, non auditur actor in prætensione suâ, nisi priùs restituat. — Spolium rei diversæ, sive in litem non deductæ, allegamus, objicientes Protestantibus, quòd ex receptis in Ecclesiâ catholicâ libris canonicis, quosdam aboleverint. Cujus quidem exceptionis ille effectus est, quòd contrà Ecclesiam catholicam nullam possint actionem instituere, nisi priùs restituant, quod privatâ licentiâ abstulerunt. — Cùm igitur antè omnia cognoscatur de spolio, quia maximè privilegiata est exceptio, et quia iniquum est, ut reus ad respondendum compellatur, nisi priùs restitutâ ipsi is possessione, idque eò magis, si ea possessio faciat, ut instructior ad litem sit venturus; necesse est ut Protestantes restituant spolium, antequàm contrà Ecclesiam catholicam, ex aliis libris canonicis, audiantur agentes. — Hinc optimè dixit Tertullianus, non esse disputandum cum hæreticis de Scripturâ : « Quoniam nihil proficiat congressio Scriptu- « rarum, nisi planè aut stomachi quis ineat « eversionem, aut cerebri. Ista hæresis non « recipit quasdam Scripturas. » — Rectè hæc dicuntur; nam qui Ecclesiæ catholicæ litem movet, si incipiat à spolio, audiendus non est. Quid enim iniquius, quàm Ecclesiam catholicam in judicium vocari, possessionum suarum non contemnendâ parte, quantùm per Protestantes licuit, exutam? Si in disputatione allegabimus librum Tobiæ, non agnoscetur possessio nostra; ideòque ex eo libro nihil proficiemus. — Itaque dicendum cum Tertulliano : Lutherani non recipiunt quasdam Scripturas; proindèque non admittendi sunt ad disputationem, nisi priùs restituant, nosque legitimos agnoscant possessores librorum, quos rejiciunt.

Sectio viii. — *Præscriptio adversùs Protestantes, ex mutatione Instrumentorum.*

Præcedenti sectione allegavimus spolium rei diversæ, Protestantibus præscribentes. Nunc ejusdem rei, quæ in judicium deducenda foret, spolium allegamus; quia Scripturas non tantùm pro parte rejecerunt; sed in libris sacris, quos recipiunt, non pauca mutârunt, sive addendo, sive detrahendo, sive ad institutum suum aptando. Undè concludimus Protestantes admittendos non esse ad ineundam de Scripturis disputationem, nisi anteà priorem integritatem verbo Dei scripto reddiderint, et mutationes suas sustulerint. — Eâdem præscriptione utitur Tertullianus, c. 17 : « Ista hæresis non recipit quasdam Scriptu- « ras; et si quas recipit, additionibus et de- « tractionibus ad dispositionem instituti sui in- « tervertit. » Item : « Illic igitur et Scripturarum et expositionum adulteratio deputanda « est, ubi diversitas invenitur doctrinæ. Aliàs « enim non potuissent aliter docere, nisi aliter « haberent, per quæ docerent hæresim. Sicut « illis non potuisset succedere corruptela In- « strumentorum ejus, ità et nobis integritas « doctrinæ non competiisset sine integritate « horum, per quæ doctrina tractatur. Etenim « quid contrarium nobis in nostris, quid de « proprio intulimus, ut aliquid contrarium ei, « et in Scripturis deprehensum detractione, « vel adjectione, vel transmutatione remedia-

« remus? Quod sumus, hoc sunt. Ab initio « suo ex illis sumus, antiquum nihil aliud fuit, « quàm sumus. Quid denique fuit, antequàm « à nobis interpolarentur? Cùm autem omnis « interpolatio posterior credenda sit, veniens « utique ex causâ æmulationis, quæ neque « prior neque domestica et ejus unquàm quod « æmulatur : tàm incredibile sapienti cuique, « ut nos adulterum stylum videamur intulisse « Scripturis, qui sumus à principio et primi, « quàm illos non intulisse, qui sunt posterio- « res et adversi. »

Sectio ix. — *Præscriptio adversùs Protestantes ex Instrumentis auctoritate destitutis.*

Si ex lege civili inveniendum est, quid sit justum, vel injustum, frustrà apud eum de justitiâ quæritur, cui nulla lex est authentica, nullum principis rescriptum ex auctoritate. — Eâdem ratione, si ex Scripturis divinis inveniendum est, quid fideles credant, vel non credant; frustrà ab eo desideratur instructio de credendis, cui nulla Scriptura est authentica, nullum verbum Dei, nunc exstans, ex auctoritate. — Protestantibus autem nulla translatio Scripturæ in linguam vulgarem est authentica; nullus consequenter textus originalis est authenticus, nisi quatenùs convenit cum autographo, ab ipsis Prophetis, Apostolis et Evangelistis conscripto. Cùmque eá authographa nunc non exstent, juxtà doctrinam suam, sufficientem certitudinem non habent, quâ judicent Biblia, nunc in linguis vulgaribus exstantia, convenire cum ipsis Prophetarum et Evangelistarum scriptis; adeòque nec certitudinem habent sufficientem de suarum translationum convenientiâ cum iisdem scriptis divinis. — Itaque frustrà cum illis disputamus de Scripturis, quibus nulla Scriptura, nunc exstans, est authentica: quibus nulla probatio, è Scripturis desumpta, prodit ex auctoritate. Contrà negantem principia, quoniam frustrà id fit, non est disputandum.

Sicut igitur dicit Tertullianus, c. 14: « Ut non « inimici essent veritatis hæretici, ut de refu- « giendis eis non præmonerèmur, quale est « conferre cum hominibus, qui et ipsi adhuc se « quærere confitentur? Si enim verè adhuc « quærunt, nihil adhuc certi deprehenderunt: « et ideò quodcumque videntur interim tene- « re, dubitationem suam ostendunt, quamdiù « quærunt. Itaque qui perindè quæris, spe- « ctans ad eos, qui et ipsi quærunt, dubius ad « dubios, incertus ad incertos, cæcus ad cæ- « cos, in foveam ducaris necesse est. Sed cùm « decipiendi gratiâ prætendunt se adhuc quæ- « rere, ut nobis per sollicitudinis injectionem « tractatus suos insinuent; denique ubi adie- « runt ad nos, statìm, quæ dicebant quæ- « renda esse, defendunt; jam illos sic debe- « mus refutare, ut sciant non Christo, sed « sibi negatores esse. Cùm enim quærunt ad- « huc, nondùm tenent; cum autem nondùm « tenent, nondùm crediderunt. Cum autem « nondùm crediderunt, non sunt Christiani. « At cùm tenent quidem et credunt, quæren- « dum tamen dicunt ut defendant; antequàm « defendant, negant quod credunt, confitentes « se nondùm credidisse, quod quærunt. Qui « ergò nec sibi sunt Christiani, quantò magis « nobis? Qui per fallaciam veniunt, qualem « fidem disputant? Cui veritati patrocinantur, « qui eam à mendacio inducunt? » — Pari modo dicimus in hâc materiâ : Quamvis non essent adversarii veritatis Protestantes quid juvat conferre cum hominibus, qui Scripturis adhuc sese carere confitentur? Si enim verè Scripturas authenticas non habent, nihil adhuc omninò veri deprehenderunt; et ideò quodcumque videntur interìm tenere, incertitudinem suam produnt, quamdiù Scripturas authenticas non habent. Itaque si quis apud ipsos quærat veritatem fidei, spectans ad eos, qui nec ipsi fidem habent, incertus ad incertos, cæcus ad cæcos, in foveam deducatur necesse est. Verùm cùm, necessitate pressi, fateantur Scripturas à se propositas non esse authenticas, ne infallibile Ecclesiæ catholicæ in testificando magisterium cogantur agnoscere; ubi adierunt ad nos, statim, quæ authentica non esse fatebantur, ut authentica proponunt. Undè illos sic debemus refutare, ut sciant nos Scripturas quidem pro divinis habere; non tamen eas pro divinis agnoscendas, quatenùs ab illis proponuntur, qui Scipturas pro authentico Dei verbo non habent. Cùm enim fateantur Scripturas à se propositas non esse authenticas, fieri nequit ut habeant fidem, quam in solis divinis Scripturis quærendam esse statuunt. Cùm autem fidem non habeant, nondùm crediderunt: cùmque nondùm crediderint, non sunt Christiani. At cùm credunt quidem, et Lutheranum, aliudve recens natum dogma sequuntur; alibi tamen fatentur Scripturas suas non esse authenticas; hâc suâ confessione negant quod credunt. Qui ergò nec sibi sunt Christiani, quantò magis nobis? Quibus Scripturæ à se prolatæ non sunt authenticæ, qualem fidem de Scripturis suadent? Cui veritati patrocinantur, qui instrumenta ve-

ritatis de culmine præcipitant auctoritatis.

SECTIO X. — *Præscriptio adversùs Protestantes, ex rejectione judicis ecclesiastici.*

Fatetur Hulsemannus præscriptionem accipi apud Tertullianum, pro exceptione, ex vitio judicis proveniente. Et rectè; nam ubi legitimus judex contemnitur, vel incompetens aditur, nihil est, quod debito ordine tentatur. Hoc loco agemus de incommodo proveniente ex defectu judicis ecclesiastici; sequenti autem sectione, de judice incompetente.—Frustrà litigant actores et rei, si nullus sit judex, qui controversiam dirimat; nullus verò censetur esse judex, quandò ille, qui est legitimus, contemnitur, aut præteritur. Frustrà quisque juris civilis allegat decreta, nisi sit, qui ex auctoritate determinet, ea rectè allegari. — In rebus fidei Protestantes nullum agnoscunt judicem infallibilem, quàm Spiritum sanctum in Scripturis loquentem; atque indè fit, ut nullus sit litium finis, dùm unusquisque Scripturæ allegat testimonia pro suâ sententiâ, prætendens se ex adverso allegatis testimoniis non convinci.

Si Catholici cum Protestantibus disputant, et Scripturæ testimonia pro sententiâ catholicâ adducunt; id unicè pro parte adversâ agitur, ut variis in medium allatis *præsumptionibus,* necessitas probationis catholicæ in dubium revocetur. Quod cùm unicuique non indocto sit facillimum, superest ut difficillimum sit, omnes, et singulas allatas præsumptiones, tàm dilucidè refutare, ut auditoribus de necessitate probationis catholicæ nullum remaneat dubium. Hinc, secundùm Tertullianum, nullatenùs consultum est, cum hæreticis de Scripturis disputare; quamvis enim Catholici non difficulter omnes, singulasque hæreticorum probationes enervent, probante tamen Catholico, eæ vicissìm adducuntur præsumptiones, quibus debita necessitas probationis catholicæ videatur omnem dubitationem non effugere.

Huic autem malo cùm occurri nequeat, nisi per judicem ecclesiasticum infallibilem, aut allegatâ atque probatâ Scripturarum possessione; veritatis, disciplinæ et fidei christianæ, atque Protestantes nec illum agnoscant, nec hanc amplectantur; dicimus hìc, ex defectu judicis frustrà disputari de Scripturis; dicturi in sequentibus de possessione catholicâ.

More suo subtiliter hunc in disputatione defectum advertit Tertullianus, cap. 17, 18, 19: « Si aliquatenùs integras (Scripturas) præ- « stat hæresis, nihilominùs diversas expositio- « nes commentata convertit. Tantùm veritati « obstrepit adulter sensus, quantùm et cor- « ruptor stylus. Variæ præsumptiones neces- « sariò nolunt agnoscere ea, per quæ revin- « cuntur. His nituntur, quæ ex falso compo- « suerunt, et quæ de ambiguitate cœperunt. « Quid promovebis, exercitatissime Scriptu- « rarum, cùm si quid defenderis negetur ex « adverso; si quid negaveris, defendatur? Et « tu quidem nihil perdes, nisi vocem in con- « tentione, nihil consequeris nisi bilem de « blasphematione. Ille verò, si quis est, cujus « causâ in congressum descendis Scriptura- « rum, ut eum dubitantem confirmes; ad ve- « ritatem, an magis ad hæreses deverget? Hoc « ipso motus, quòd te videat nihil promovisse, « æquo gradu negandi, et defendendi diversâ « parte statutum; certè de pari altercatione « incertior discedet, nesciens quam hæresim « judicet. Hæc utique et ipsi habent in nos « retorquere. Necesse est enim et illos dicere, « à nobis potiùs adulteria Scripturarum, et « expositionem mendacia inferri, qui proindè « sibi defendant veritatem. Ergò non ad « Scripturas provocandum est, nec in his con- « stituendum certamen, in quibus aut nulla, « aut incerta victoria est, aut parùm certa. « Nam etsi non ità evaderet collatio Scriptu- « rarum, ut utramque partem parem sisteret, « ordo rerum desiderabat, illud priùs proponi, « quod nunc solum disputandum est, quibus « competat fides ipsa? etc. » Ex quibus Tertulliani verbis patet, non esse cum hæreticis disputandum de Scripturis, ob defectum necessariæ probationis, quæ ex solis Scripturis tàm evidenter sumi nequeat, ut auditis oppositionibus, iisdemque ponderatis, nullum auditoribus maneat dubium. Hic defectus cùm planè tollatur per judicem ecclesiasticum infallibilem, ingrati sunt divinæ ordinationi Protestantes qui, eum judicem contemnunt.— Atque in hoc negotio parùm refert, sive quis integrâ utatur Scripturâ, sive non; neque enim defectus necessariæ intelligentiæ tàm provenit ex mutilatione divinorum Instrumentorum, quàm ex incapacitate intellectûs humani, mentem in Scripturâ loquentis Dei non semper certò attingentis, vel etiam ex ipsâ Scripturâ, quæ quamvis adversantes intellectus non adferat, contrarias tamen non difficulter patitur interpretationes, è quibus veram et necessariam dijudicare sit difficillimum. — Undè Tertullianus, cap. 38, 39: « Alius manu Scriptu- « ras, alius sensûs expositione intervertit. Ne-

« que enim si Valentinus integro Instrumento « uti videtur, non callidiore ingenio quàm « Marcion manus intulit veritati; Marcion « exertè et palàm machærâ, non stylo usus « est, quoniam ad materiam suam cædem « Scripturarum confecit. Valentinus autem « pepercit: quoniam non ad materiam Scriptu- « ras, sed materiam ad Scripturas excogitavit; « et tamen plus abstulit, et plus adjecit, aufe- « rens proprietates singulorum quoque ver- « borum, et adjiciens dispositiones non com- « parentium rerum. Hæc sunt ingenia de spi- « ritualibus nequitiæ, cum quibus luctatio est « nobis, fratres, meritò contemplanda; fidei « necessaria, ut electi manifestentur, ut re- « probi detegantur. Et ideò habent vim et in « excogitandis instruendisque erroribus feli- « citatem non adeò mirandam, quasi difficilem « et inexplicabilem; cùm de secularibus quo- « que Scripturis exemplum præstò sit ejus- « modi felicitatis. Vis hodiè ex Virgilio fabu- « lam in totum aliam componi, materiâ « secundùm versus, versibus secundùm ma- « terias concinnatis, denique Hosidius Geta « Medæam tragœdiam ex Virgilio plenissimè « expressit. Meus quidam propinquus ex eo- « dem poetâ inter cætera styli sui otia Pina- « cem Cebetis explicuit. Homerocentones etiam « vocare solent, qui de carminibus Homeri « propria opera more centonario, ex multis « hinc indè compositis in unum sarciunt cor- « pus. Et utique fœcundior divina litteratura « ad facultatem cujuscumque materiæ. Nec « periclitor dicere, ipsas quoque Scripturas « sic esse ex Dei voluntate dispositas, ut hæ- « reticis materiam subministrarent, cùm le- « gam oportere hæreses esse, quæ sine Scri- « pturis esse non possunt. »

Sectio xi. — *Præscriptio adversùs Protestantes, ex defectu judicis exhibiti.*

Quandò Protestantes provocant ad judicium Spiritûs sancti in Scripturâ loquentis, non exhibent nobis sententiam Spiritûs sancti terminis expressis, atque necessariis, litem nostram dirimentis; sed interpretationes suas, variis expositionibus, et exceptionibus subjectas; quas, quia in Scripturis non reperiunt, ideò eas Scripturis inferunt. Verùm quâ ratione Spiritus S. in Scripturis loquens habeat rationem judicis, diximus in Exam. princ. Fid. Exam. 2, § 2. — Si Protestantes in suis consistoriis et synodis prætenderent jus decidendi quæstiones, quas contrà Ecclesiam tenent; meritò ipsis opponeremus exceptionem incompetentiæ, juxtà *l. Præscriptiones, fin. C. de except.* Sed hìc qualescumque sint judices, hoc solùm objicimus, quòd causam principalem separationis suæ ab unitate Ecclesiæ catholicæ nunquàm unanimiter et exactè deciderint. — Consideremus separatim Lutheranos; idem enim judicium est de aliis. Hi docent non esse deserendam Ecclesiæ unitatem, nisi propter errorem in articulis necessariis; et tamen Lutherani nunquàm unanimiter determinârunt quinam sint articuli necessarii et præter quos non sint alii necessarii; quod quousque non faciunt, nequeunt declarare legitimam causam, cur ab unitate catholicâ recesserint.—Quid ergò de Scripturis cum Lutheranis disputabimus, qui in hanc usque diem non determinârunt unanimiter, ob quos errores (licèt prætensos) articulorum necessariorum, unitatem Ecclesiæ catholicæ deseruerint?—Cur autem ad ejusmodi decisionem non perveniant, optimè declaravit Tertullianus, cap. 42 : « Cæterùm nec suis præsidibus reve- « rentiam noverunt. Et hoc est quòd schismata « apud hæreticos ferè non sunt; quia cùm « sint, non parent. Schisma est unitas ipsis. « Mentior, si non etiam à regulis suis variant « inter se, dùm unusquisque proindè suo ar- « bitrio modulatur, quæ accepit, quemadmo- « dùm de suo arbitrio ea composuit ille qui « tradidit. Agnoscit naturam suam, et originis « suæ morem profectus rei. Idem licuit Valen- « tinianis, quod Valentino; idem Marcionitis, « quod Marcioni, de arbitrio suo fidem inno- « vare. Denique penitùs inspectæ hæreses « omnes, in multis cum auctoribus suis dissen- « tientes deprehenduntur. »

Sectio xii. — *Præscriptio, eaque fundamentalis, probativa religionis catholicæ adversùs Protestantes.*

§ 1. — *Status quæstionis.*

De Protestantibus perpetuò, sed immeritò ad Scripturas provocantibus, dicimus cum Tertulliano, cap. 15 : « Sed ipsi de Scripturis « agunt... aliundè scilicet loqui possent de re- « bus fidei, nisi ex litteris fidei? Venimus igitur « ad propositum : hoc enim dirigebamus, et hoc « præstruebamus, adlocutionis præfatione, ut « jam hinc de eo congrediamur, de quo ad- « versarii provocant. Scripturas obtendunt, et « hâc suâ audaciâ statìm quosdam movent; in « ipso verò congressu firmos quidem fatigant, « infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimit- « tunt. Hunc igitur potissimùm gradum obstrui- « mus, non admittendos eos ad ullam de Scrip- « turis disputationem. Si hæ sunt illæ vires eo-

« rum, uti eas habere possint, dispici debet, cui « competat possessio Scripturarum, ne is ad- « mittatur ad eam, cui nullo modo competit. » — Itaque ex sententiâ Tertulliani antequàm admittantur Protestantes ad productionem testimoniorum Scripturæ, contrà sententiam Ecclesiæ catholicæ inquirendum est: *Cui competat possessio Scripturarum?* Nam si possessio Scripturarum non competat Protestantibus, non sunt admittendi ad ullam de Scripturis disputationem. — Eamdem quæstionem latiùs proponit Tertullianus, cap. 19: « Ordo rerum « desiderabat illud priùs proponi, quod nunc « solùm disputandum est: Quibus competat « fides ipsa? Cujus sint Scripturæ? A quo, et « per quos, et quandò, et quibus sit tradita « disciplina, quâ fiunt Christiani? Ubi enim « apparuerit esse veritatem disciplinæ et fidei « Christianæ, illic erit veritas Scripturarum et « expositionum et omnium traditionum Chri- « stianarum. »

§ 2. — *Resolvitur quæstio pro Catholicis, contrà Protestantes.*

Primum audiamus Tertullianum, cap. 22, deindè applicemus. Verba ejus sunt: « Hinc « igitur dirigimus præscriptionem: Si Dominus « Jesus Christus Apostolos misit ad prædican- « dum, alios non esse recipiendos prædicato- « res, quàm quos Christus instituit; quia nec « alius Patrem novit nisi Filius, et cui Filius « revelavit; nec aliis videtur revelâsse Filius « quàm Apostolis, quos misit ad prædicandum, « utique quod illis revelavit. Quid autem præ- « dicaverint, id est, quid illis Christus revela- « verit, et hìc præscribam non aliter probari « debere, nisi per easdem Ecclesias, quas ipsi « Apostoli condiderunt, ipsi eis prædicando, « tàm vivâ (quod aiunt) voce, quàm per Epi- « stolas posteà. Si hæc ità sunt, constat proindè « omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis « apostolicis matricibus et originalibus fidei « conspiret, veritati deputandam, id sine du- « bio tenentem, quod Ecclesia ab Apostolis, « Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit; « reliquam verò omnem doctrinam de mendacio « præjudicandam, quæ sapiat contrà veritatem « et Ecclesiarum, et Apostolorum, et Christi, « et Dei. Superest ergò ut demonstremus, an « hæc nostra doctrina, cujus regulam suprà « edidimus, de Apostolorum traditione censea- « tur, et ex hoc ipso, an cæteræ de mendacio « veniant. Communicamus cum Ecclesiis apo- « stolicis, quòd nulla doctrina diversa; hoc est « testimonium veritatis. » — Eodem modo, pro possessione catholicâ hanc dirigimus præscriptionem. Si Apostoli à Jesu Christo missi sunt, qui mundum ad salutem erudiant, et salutaribus imbuant præceptis, non esse adinveniendam novam missionem, nec fingendum ministerium laicale, nec recipiendos alios prædicatores, quàm qui continuâ serie ab Apostolis descendunt. — Si quæratur, an qui ab Apostolis dicuntur descendere, rectè doceant? Indagandum est quid prædicaverint Apostoli, id est, quid illis Christus revelaverit. Hoc autem statuit Tertullianus non aliter probari oportere, quàm per Ecclesias ab Apostolis conditas. Undè illud fit consequens, omnem doctrinam, quæ cum Ecclesiis per Apostolos conditis conspiret, veram esse; reliquam verò ab iis diversam de mendacio præjudicandam. — Si rursùm queratur an religio et doctrina, v. g., Ecclesiæ Moguntinæ vel Coloniensis sit verè apostolica; et hoc ipso cæteræ per Europam Protestantium Ecclesiæ de mendacio veniant? breviter cum Tertulliano respondemus: Communicamus cum Ecclesiis apostolicis, quòd nulla doctrina diversa; hoc est testimonium veritatis. — Hâc solâ præscriptione probatum damus cum Tertulliano, possessionem Scripturarum competere Catholicis; quia scilicet fides ipsa christiana Catholicorum possessio est, quæ à Christo per Apostolos ad Ecclesias catholicas pervenit; cum quibus particulares Ecclesiæ communicantes, hoc tenent, quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à Christo acceperunt. — Hâc eâdem præscriptione liquidò probamus, possessionem Scripturarum non competere Protestantibus per Europam; quia non possident fidem christianam. Cùm enim non communicent cum Ecclesiis apostolicis, nec tenent eam fidem, quæ à Christo, per Apostolos, ad Ecclesias pervenit. — Cùmque Protestantibus non competat fides christiana, vel Scripturæ, nullamque de Scripturis actionem habeant; non sunt admittendi ad ullam de Scripturis disputationem. Cui enim non competit actio, eidem non competit ingressus in judicium (1). — Ex his sequitur, juxtà doctrinam Tertulliani, si fides ipsa et possessio Scripturarum Catholicis competit, et à Christo per Apostolos eorumque discipulos Ecclesiis apostolicis, cum quibus communicamus, credita sit disciplina, quâ fiunt Christiani, non tantùm veritatem disciplinæ et fidei christianæ apud nos esse; sed etiam veritatem Scripturarum, et expositionum, et om-

(1) L. *Si pupilli*, § *Videamus de negot. gest.*, et Marant., part. 4, disp. 20, n° 15.

nium traditionum christianarum. — Hæc præscriptio non tantùm valet contrà hæreticos, et schismaticos, vel aliquas, vel omnes Scripturas rejicientes; sed etiam contrà illos, qui universas Scripturas recipiunt. Neque enim ea fundatur in receptione, vel rejectione Scripturarum; sed in antiquitate habitâ, vel non habitâ; quæ quidem antiquitas probatur ex continuâ possessione; ut ubi invenitur continua possessio, ibi reperiatur antiquitas; ubi verò deprehenditur defectus possessionis continuæ, ibi deprehendatur defectus antiquitatis. — Nam si probandum est, quid Christus revelaverit, quid Apostoli docuerint, non aliter probari debet, quàm per ipsas Ecclesias, quas Apostoli condiderunt; quia voluit Christus, ut doctrina fidei per idoneos testes ad Ecclesias perveniret; testes autem misit Apostolos. Cùmque Apostoli testimonium suum Ecclesiis à se conditis tradiderint, ab his utique accipiendum est, quale testimonium perhibuerint.—Undè illud iterùm sequitur: si qui sunt hæretici, aut schismatici, qui vel aliquas, vel omnes Scripturas, vel partem aliquam doctrinæ christianæ non recipiunt, universos eos hâc solâ prescriptione convinci; uti et illi convincuntur, qui vel novos libros, tanquàm divinos, vel novam doctrinam, tanquàm à Deo revelatam, proferunt.

§ 3. *Urgetur resoluta quæstio adversùs Protestantes.*

Antequàm assumamus ulteriùs declarandam possessionem catholicam, atque ex eâ emergentem præscriptionem adversùs Protestantes, operæ pretium erit ex Tertulliano ostendere, quomodò præscriptio possessionis urgenda sit, et varia subterfugia præscindenda. — Verba Tertulliani sunt, cap. 32 : « Cæterùm si quæ « hæreses audeant se interserere ætati apostolicæ, ut ideò videantur ab Apostolis traditæ, quia sub Apostolis fuerunt, possumus « dicere : Edant ergò origines Ecclesiarum « suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum, ità per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem « ab Apostolis vel apostolicis viris, qui tamen « cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo « Ecclesiæ apostolicæ census suos deferunt; « sicut Smyrnæorum Ecclesia, habens Polycarpum à Joanne collatum refert. Sicut Romanorum, Clementem à Petro ordinatum « edit; proindè utique et cæteræ exhibent, « quos ab Apostolis in episcopatum constitutos, « apostolici seminis traduces habent. Confingant tale aliquid hæretici. Quid enim illis « post blasphemiam illicitum est? Sed etsi confinxerint, nihil promovebunt; ipsa enim doctrina eorum cum apostolicâ comparata, ex « diversitate et contrarietate suâ pronuntiabit, « neque Apostoli alicujus auctoris esse, neque « apostolici; quia sicut Apostoli non diversa « inter se docuissent, ità apostolici non contraria Apostolis edidissent; nisi illi, qui ab « Apostolis desciverunt. Ad hanc itaque formam provocabuntur ab illis Ecclesiis, quæ « licèt nullum ex Apostolis, vel apostolicis auctorem suum proferant, ut multò posteriores, « quæ denique quotidiè instituuntur, tamen in « eâdem fide conspirantes non minùs apostolicæ deputantur pro consanguinitate doctri- « næ. Ità omnes hæreses ad utramque formam à nostris Ecclesiis provocatæ, probent « se quaquà putant apostolicas. Sed adeò « non sunt, nec possunt probare quod non « sunt, nec recipiuntur in pacem et in communicationem ab Ecclesiis quoquo modo « apostolicis; scilicet ob diversitatem sacramenti nullo modo apostolicæ. » — Eodem fundamento dicimus Protestantibus si audeant interserere se ætati apostolicæ, quasi sub Apostolis fuerint, edant origines Ecclesiarum suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum, atque successivè pertingant ad aliquem Apostolum, vel apostolicum virum, cum Apostolis et Ecclesiis apostolicis perseverantem. Hoc enim modo probationem suam adfert Ecclesia romana, quandò episcoporum suorum ad nostra usque tempora continuatam demonstrat à S. Petro successionem. Sic aliæ per Italiam, Germaniam, Galliam et Hispaniam Ecclesiæ nominant viros apostolicos, à quibus successionis ordo ab initio decurrens, ad episcopos nunc existentes pervenit. — Sed etsi hoc ipsum confinxerint Protestantes, nihil promovebunt; ipsa enim doctrina eorum cum apostolicâ comparata, diversam et contrariam esse pronuntiat. Nam quia dissidet eorum sententia à doctrinâ Ecclesiarum apostolicarum, nequit ea censeri apostolica; cùm fieri non possit, ut Apostoli contraria prædicaverint. Undè dicendum est sententiam Protestantium ab illis esse, qui ab Apostolis, et Ecclesiis apostolicis desciverunt, atque aliter prædicaverunt. — Ad hanc itaque formam, nomine cujusque pastoratûs catholici, provocamus Protestantes. Nam licèt hic aut ille pastoratus nullum ex Apostolis, vel apostolicis viris auctorem suum proferat, utpotè multo posteriùs institutus; quia tamen in eâdem fide cum Ecclesiis apostolicis conspirat, eo ipso æstimatur apostolicus, pro-

pter consanguinitatem et identitatem doctrinæ. — Ità Protestantes ad utramque formam à nobis provocantur, ut alterutrâ se probent apostolicos, vel evolvant ordinem episcoporum suorum ad Apostolos, aut apostolicos viros pertingentem; vel ostendant se eamdem doctrinam tenere cum Ecclesiis verè apostolicis. Sed quia Protestantes non habent Ecclesias apostolicas; ideò ex ordine episcoporum suorum, cum Apostolis perseverantium, non possunt probare suas Ecclesias esse apostolicas. Neque illud ipsum possunt probare ex comparatione doctrinæ suæ cum doctrinâ apostolicâ: quia non recipiuntur in pacem et in communicationem ab Ecclesiis quoquo modo apostolicis; quocircà ob diversitatem doctrinæ suæ nullo modo sunt apostolicæ Protestantium Ecclesiæ. Nam sicut convenientia doctrinæ cum doctrinâ apostolicâ probatur ex communione cum Ecclesiis apostolicis; ità diversitas doctrinæ à doctrinâ probatur ex defectu communionis cum Ecclesiis apostolicis.

§ 4. *Quid incumbat Protestantibus, præscriptionem catholicam impugnaturis.*

Ut lector catholicus faciliùs defendat contrà Protestantes possessionis catholicæ legitimam præscriptionem, in superioribus propositam et confirmatam; dicendum cum Tertulliano, quid illis incumbat, qui hanc præscriptionem conantur enervare. Ità enim manifestum fiet, nihil ab illis allegari posse, quod non facillimè refutetur. — Dicit itaque Tertullianus cap. 35: « His definitionibus provocatæ à nobis et revictæ hæreses omnes, sive quæ posteræ, sive « quæ coætaneæ Apostolorum, dummodò diversæ sive generaliter, sive specialiter notatæ « ab eis, dummodò prædamnatæ, audeant respondere, et ipsæ aliquas ejusmodi præscriptiones adversùs nostram disciplinam. Si enim « negant veritatem ejus, debent probare illam « quoque hæresim esse eâdem formâ revictam, « quâ ipsæ revincuntur; et ostendere simul ubinam quærenda sit veritas, quam apud illos « non esse jam constat. Posterior nostra res « non est, imò omnibus prior est; hoc erit « testimonium veritatis, ubique occupantis « principatum. Quod ab Apostolis non damnatur, imò defenditur, hoc erit indicium « proprietatis. Quam enim non damnant, qui « extraneam quamque damnaverunt, suam « ostendunt, ideòque et defendunt. » — His definitionibus et præscriptionibus provocati à nobis et revicti Protestantes, ab Apostolis sive generaliter, sive specialiter notati, quia diversi, audeant nobis respondere, et aliquas ejusmodi præscriptiones contrà doctrinam, atque Ecclesiam catholicam proferre. — Si enim negant Ecclesiam catholicam etiamnùm tenere veram doctrinam; duo ipsis incumbunt probanda. Alterum Ecclesiam, doctrinamque catholicam esse hæreticam eâdem formâ revictam, quâ Protestantium Ecclesiæ revincuntur, quasque duplici viâ cum Tertulliano revicimus, tùm quòd successionem episcoporum suorum, ab Apostolis usque ad nostra tempora decurrentem nequeant ostendere: tùm quòd doctrina eorum, cum instituto Ecclesiarum apostolicarum comparata ex diversitate et contrarietate suâ pronuntiet, eam non esse apostolicam. Alterum, quod ipsis incumbit, in eo consistit, ut ostendant ubinam quærenda sit veritas, quam apud illos non esse jam constat. Huic oneri nec ex Lutheranis conatus est satisfacere Hulsemannus, Dannhawerus, Bœbelius; nec ex Calvinianis Spanhemius. — Doctrina Ecclesiæ apostolicæ atque catholicæ romanæ non est posterior; imò doctrinâ Protestantium prior est; atque hoc est testimonium veritatis, ubique occupantis principatum. Quod ab Apostolis non damnatur, neque ab Ecclesiis apostolicis; imò defenditur ab Apostolis, quia in Ecclesiis apostolicis defenditur, hoc ipsum erit indicium propriæ et genuinæ veritatis; indicium inveniendæ, conservandæque doctrinæ apostolicæ. Quam enim doctrinam damnant Apostoli, vel Ecclesiæ apostolicæ, ea habenda est extranea: quam verò nec Apostoli damnant, nec Ecclesiæ apostolicæ, suam ostendunt, ideòque et defendunt.

§ 5. — *Ulterior declaratio præscriptionis catholicæ, ex prioritate possessionis.*

Licèt quæ hìc dicturi sumus, ferè coincidant cum præcedentibus; quia tamen Tertulliano visum est rem eamdem variis modis illustrare; neque nobis inconveniens videtur eum imitari, quo præscriptioni catholicæ aliquid splendoris accedat. — Dicit ergò, cap. 36: « Age jam, qui « voles curiositatem meliùs exercere in negotio salutis tuæ, percurre Ecclesias apostoli« cas, apud quas ipsæ adhùc cathedræ Apo« stolorum suis locis præsidentur, apud quas « ipsæ authenticæ litteræ eorum recitantur, « sonantes vocem, et repræsentantes faciem « uniuscujusque. Proxima est tibi Achaia? ha« bes Corinthum. Si non longè es à Macedoniâ, « habes Philippos, habes Thessalonicenses. Si « potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si

« autem Italiæ adjaces, habes Romam, undè « quoque nobis auctoritas præsto est. Ista « felix Ecclesia! cui totam doctrinam Apostoli « cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus « passioni Dominicæ adæquatur, ubi Paulus « Joannis exitu coronatur, ubi Apostolus Joan- « nes, postquàm in oleum igneum demersus, « nihil passus est, in insulam relegatur. Videa- « mus quid dixerit, quid docuerit, quid cum « Africanis quoque Ecclesiis contesserârit. « Unum Deum novit creatorem universitatis, « et Christum Jesum ex Virgine Mariâ Filium « Dei creatoris; et carnis resurrectionem; le- « gem et Prophetas cum evangelicis et aposto- « licis litteris miscet, et indè potat fidem; eam « aquâ signat, Spiritu S. vestit, Eucharistiâ « pascit, martyrio exhortatur, et ità adversùs « hanc institutionem neminem recipit. Hæc « est institutio, non dico jam, quæ futuras « hæreses prænuntiabat: sed de quâ hæreses « prodierunt. Sed non fuerunt ex illâ, ex quo « factæ sunt adversùs illam. Etiam de olivæ nu- « cleo, mitis et opimæ et necessariæ, asper « oleaster exoritur, etiam de papavere fici, gra- « tissimæ et suavissimæ, ventosa et vana capri- « ficus exurgit. Ità et hæreses de nostro fructi- « ficaverunt, non nostræ: degeneres veritatis « grano, et mendacio sylvestres. »

Agite etiam, Protestantes, percurrite Eccle- sias apostolicas, apud quas ipsæ adhùc cathe- dræ Apostolorum suis locis præsidentur. Ita- liæ adjacetis, habetis Romam, undè nobis au- ctoritas præstò est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt. Videamus quid docuerit, et quid doceat in hunc usque diem; quid cum Ecclesiis Germaniæ, Hispaniæ, Galliæ, Poloniæ, Suc- ciæ, Norwegiæ contesserârit, antequàm Lu- therus, rupto charitatis vinculo, separata in- stituit conventicula. Testantur historiæ, te- stantur monumenta varia, quam fidem te- nuerint, et quam reliquerint Lutherani et alii; prodierunt enim ex nobis, quia posteriores à priori; sed non fuerunt nobiscum, quia facti sunt adversi.

§ 6. — *Ulterior declaratio ejusdem præscriptio- nis adversùs Protestantes, ex ratione posterio- ritatis.*

Tertullianus, cap. 31: « Revertar ad princi- « palitatem veritatis, et posterioritatem men- « dacii deputandam, ex illius quoque para- « bolæ patrocinio, quæ bonum semen fru- « menti à Domino seminatum primò constituit, « avenarum autem sterilis fœni adulterium ab « inimico diabolo posteà superducit. Proprièe « enim doctrinarum distinctionem figurat, « quia et alibi verbum Dei seminis similitudo « est. Ità ex ipso ordine manifestatur, id esse « Dominicum et verum, quod sit priùs tradi- « tum; id autem extraneum et falsum, quod « sit posteriùs immissum. Ea sententia mane- « bit adversùs posteriores quasque hæreses, « quibus nulla constantia de conscientiâ com- « petit ad defendendam sibi veritatem. »

Revertamur cum Tertulliano, ut ex prioritate veritatem, ex posteritate falsitatem cognoscamus. Priùs seminatum est bonum semen; posteriùs superseminata sunt zizania. Bonum semen doctrinæ cœlestis est symbolum; zizania autem errorem in doctrinâ fidei designant. Ità ex or- dine manifestatur, id esse Dominicum et verum, quod sit priùs traditum; illud autem extraneum et falsum, quod posteriùs immissum. Hæc ma- net sententia adversùs Protestantes, quibus nul- la vel probabilis constantia de conscientiâ sup- petit, ad vindicandam sibi prioritatem verita- tis. — Quoniam igitur catholica doctrina prior est, dicimus post Tertullianum, cap. 29: « Sa- « tis ineptum, ut prior in doctrinâ hæresis ha- « beatur: vel quoniam ipsa est, quæ futuras « hæreses cavendas prænuntiavit. » — Quia verò doctrina Protestantium posterior est, post eumdem Tertullianum dicimus, cap. 34: « Sive aliæ quidem fuerunt (hæreses tempore « Apostolorum), aliæ autem posteà obortæ quid- « dam ex illis usurpaverunt, habendo cum eis « consortium prædicationis, habeant necesse « est etiam consortium damnationis; præceden- « te illo fine supradicto posterioritatis, quo etsi « nihil de damnatitiis (ab Apostolis damnatis) « participarent, de ætate solâ præjudicarentur, « tantò magis adulteræ, quantò nec ab Apostolis « nominatæ. Undè firmiùs constat has esse, « quæ adhùc tunc nuntiabantur futuræ. » — Itaque ex sententiâ Tertulliani, omnes omninò posteriores hæreses ab Apostolis damnatæ sunt, sive tunc existentes, sive futuræ; et illæ quidem futuris annumerandæ sunt, quibus ex posterioritate falsitas tribuenda est. Cùmque Protestantes sint notoriè posteriores, opponi- mus eis exceptionem rei judicatæ (1).

Conclusio. — Habes, lector, præscriptiones catholicas, juxtà modum antiquissimi Tertul- liani, juxtà fundamenta ab Hulsemanno agnita, breviter propositas. Quod quidem à nobis fa-

(1) Juxtà L. *post rem judicatam.* 50 ff. *de re judicat.* Vide Marant., part. 6, *de except.*, n° 13, pag. 282, et n° 45, pag. 290.

ctum non est *de consilio diffidentiæ, aut studio aliter ineundæ constitutionis;* qui Protestantium probationes, si quas habere se putarent, in Methodo Augustinianâ satis postulavimus, et non paucas suis locis refutavimus: sed *ex fiduciâ probationis;* quâ nunc maximè præveniendum esse duximus, quandò adversariorum nostrorum tergiversationes magis magisque patescunt.

TRACTATUS OCTAVUS.

DE MISSIONE PROTESTANTIUM.

Sectio I. — *A missione rectè fieri initium inquisitionis.*

Antequàm examinetur, legitimus sit, an illegitimus cujuscumque potestatis usus, necesse est ut constet ipsam potestatem esse legitimam, sine quâ usus nequit esse legitimus. Valet hoc in rebus secularibus, valet in ecclesiasticis. Nam quomodò prædicabunt, nisi mittantur? inquit Apostolus, ad Rom. 10, 15, docens à missione derivari legitimam prædicationem, et sic examen missionis justo ordine præcedere examen prædicationis.

Examen prædicationis merè consistit in quæstione juris. Lite rectè constitutâ, examen missionis, quod cum Protestantibus instituendum est, in facto præcipuè consistit, quæstione juris in plerisque sepositâ. Quia verò facti controversia, cujus probationes fiunt per testimonia sensibilia, nullo artificio indigentia, peculiarem affert cùm facilitatem, tùm evidentiam; quæstione juris non rarò difficultatibus involutâ, aut subjectâ; jure merito petuntur tabulæ missionis Protestantium; quibus deficientibus, mox constat nullam illos Ecclesiam potuisse congregare nisi schismaticam, origine legitimæ potestatis destitutam. — Non igitur quæremus præcipuè, quid ad missionem præcisè requiratur; cùm id longius examen postulet; sed an Lutherus et Calvinus sint missi? Non agemus latè de explicatione missionis, sed de applicatione: non agemus diffusè de exactâ cognitione missionis, sed de possessione. « Vestræ « cathedræ originem reddite, qui vobis vultis « sanctam Ecclesiam vindicare. » S. Optat. lib. 2.

Sectio II. — *Quid sit missio, seu vocatio.*

Ex usu Ecclesiæ communi, vocatio omnis est actio, quâ alicui personæ aliquid committitur ab eo, penès quem committendi potestas est. Illud autem quod committitur, consistit in opere docendi, Sacramenta administrandi, Ecclesiam regendi. — Vocatio alia dicitur ordinaria, quæ fit ab hominibus potestatem vocandi habentibus; alia dicitur extraordinaria, quæ à Deo immediatè procedit. Vid. Conf. Helv. pr. art. 8; Angl. poster. art. 23.

Sectio III. — *In quibus sit consensus.*

Convenit inter Catholicos et Protestantes 1° Deum esse, qui constituit in Ecclesiâ pastores et doctores in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, ut non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ. Hinc Conf. Helv. poster. « Damnamus omnes, qui suâ sponte currunt, « cùm non sint electi, missi vel ordinati. » Vid. Helv. pr. art. 17 et 18. Angl. pag. 116. — Convenit 2° missionem pastorum et doctorum in Ecclesiâ esse perpetuam. Vid. tract. de Eccl. contr. 1, Ordin. Eccl. Neoburg. part. 2, fol. 50, discipl. Eccles. Middelb. art. 4. Synop. pur. Theol. disp. 42, in princ. — Convenit 3° missionem extraordinariam aliam esse fundamentalem, quæ à primo extraordinariè misso transit ad successores ejus; qualis fuit Aaronis, et Apostolorum; aliam collateralem; qualis fuit Prophetarum, et quæ non transivit ad successores, sicut undique in confesso est.

Sectio IV. — *Sententia Protestantium de suorum missione.*

His positis, dicunt Protestantes Lutherum, Calvinum aliosque primos Ecclesiæ prætensos Reformatores, partìm ordinariè, ex institutione Ecclesiæ romanæ, partìm extraordinariè à Deo missos esse. Ità Bucanus, loc. 42, § 47; Meisnerus, Consult. Cath. part, 2, consid. 7, art. 3. Synop. pur. Theol. disp. 42, thes. 41. — In Confessionibus publicis Protestantium nullam invenimus mentionem, *partìm ordinariæ, partìm extraordinariæ missionis.* Nec mirum; est enim commentum omnibus seculis inauditum, et novorum Prophetarum novissimum paradoxum. Scimus Prophetas extraordinariè missos esse; scimus etiam ex Prophetis aliquos tùm ordinariam, tùm extraordinariam

habuisse missionem ; sed utramque perfectam. Protestantes, qui partìm hanc, partìm illam prætendunt, neutram habent perfectam, id est, nullam habent. — Demus tamen Protestantes illud velle, quod Lutherus, Calvinus et similes utramque missionem habuerint perfectam. Hoc facti est, et factum probari debet(1).

Sectio v. — *De ordinariâ Protestantium missione.*

Non subsistere missionem, si facta sit à non habente potestatem, adeò manifestum est, ut nullus, qui vel micam sanæ rationis habet, de eo possit dubitare ; nullus enim dat, quod non habet. (Vide SS. Patres apud Staplet. de princ. Fid. contr. 1, q. 5, a. 3.) — Cùmque Protestantes asserant Lutherum, Calvinum, aliosque similes ordinariè missos à romanâ Ecclesiâ ; videndum est an Protestantes agnoscant potestatem mittendi in romanâ Ecclesiâ. Nisi agnoscerent potestatem mittendi in romanâ Ecclesiâ, nec dicerent se ordinariè missos à romanâ Ecclesiâ, ne viderentur missi à non habente potestatem. — Docet disciplina Gallica baptismum collatum à non habente vocationem vel commissionem, esse nullum. Cùmque ipsi in suâ confessione agnoscant validitatem baptismi apud nos collati, eo ipso fatentur Catholicos habere veram vocationem vel commissionem. (Vide Meisn. Consult. Cath. part. 2, art. 3 ; Croc. tom. 2 Anti-Bec. contr. 12, sect. 1, n. 12.) — Sed rursùm Ecclesiæ missionem arguunt nullitatis et invaliditatis. Quia juxtà disciplinam Gallicam, sacerdotes nostri et monachi, ad vos transeuntes, iteratò ordinantur ad ministerium, antè susceptionem functionis ecclesiasticæ ; opus enim habent aliâ vocatione, quòd nostræ ordinationes nihil aliud sint, quàm fœdissimæ profanationes, ideòque ejurandæ, ut loquitur Bucanus, loc. 42, § 48. (Vide Conf. Helv. pr. art. 18.) — Itaque si quærimus an romana Ecclesia habeat mittendi potestatem, respondetis secundùm carnem per *est, et non.* Et ta men cit Apostolus : *Si quæ destruo, hæc iterùm ædifico ; prævaricatorem me constituo,* 2 Cor. 1, 17.

Sectio vi. — *Ordinariam Protestantium missionem carere auctoritate.*

Fac Protestantes agnoscere in Ecclesiâ romanâ potestatem mittendi ; necdùm ordinariam suorum missionem per propria defendent principia. — Alia est missio seu vocatio Sacramentalis, destituta utendi et exercendi legitimâ potestate ; qualis est episcoporum hæreticorum, qui vel ipsi olìm in Ecclesiâ catholicâ sunt ordinati, vel eorum prædecessores ; qualis etiam episcoporum degradatorum ; manet enim impressus character, sine legitimâ exequendi auctoritate — Si Ecclesia Romana utramque habuit vocationem tempore primorum Protestantium, hoc est, Sacramentalem cum impresso charactere, et auctoritativam cum exercendi facultate ; erat per consequens Ecclesia romana vera Jesu Christi Ecclesia, extràque ejus communionem nec erat auctoritas, nec salus. Primi ergò Protestantes ab eâ recedentes, eamque condemnantes, seipsos privârunt omni auctoritate et salute. — Sin autem dicatis Ecclesiam romanam tunc non habuisse, nisi simplicem missionem Sacramentalem, denudatam legitimâ utendi potestate ; non potuit dare primis Reformatoribus, quod non habuit ; sicut episcopi hæretici, aut degradati à verâ Ecclesiâ, nequeunt illis legitimam communicare auctoritatem, quos ordinant ; neque hi ordinati assumere exercitium ministerii sine crimine et sacrilegio. — Quamvis autem actiones talium episcoporum, quas exercent virtute ordinationis suæ, imprimant ordinatis characterem ; sunt tamen illicitæ et damnabiles, ob defectum auctoritatis ; ipsique ordinati, licèt quoad characterem sacerdotes aut episcopi, legitimâ utendi auctoritate destituuntur, eoque respectu nec sacerdotes sunt nec episcopi. Sic Meletium, qui caput erat Meletianorum, ad Ecclesiam catholicam recepit concilium Nicænum ; sed abrogato quoad exercitium episcopatu, ablatâque ordinandi legitimâ potestate, nudum ei reliquit sine ministerio titulum. In Sardicensi concilio nec titulus episcopi fuit relictus Theodoro Narcisso, aliisque in Arianismum lapsis. Similia tradit S. Athanasius, et S. Hieronymus, teste Davyo. Neque tamen dicendum est characterem illis episcopis defuisse, vel non fuisse applicatum ; sed caruisse illos legitimâ exercendi facultate, quâ vel non transmissâ, ob ordinationem ab hæreticis, vel perditâ ob assumptam hæresim, non poterant eam aliundè prætendere, quàm à solâ Ecclesiâ catholicâ, cui ea auctoritas competebat, quamque in concilio Nicæno impertiit antecedenter ordinatis à Meletio. — Quapropter si Protestantes dicant Ecclesiam catholicam, tempore primorum Reformatorum, non habuisse nisi missionem Sacramentalem, auctoritate executivâ

(1) L. *sive possidetis*, c. *de probat.*, quia non præsumitur ; Messoch. lib. 2, præsumpt. 14, § 17.

destitutam; non potuit illis dare, nisi solam impressionem characteris, legitimâ utendi potestate carentem. — Et hæc quidem non aliter locum habent, nisi secundùm sententiam Catholicorum, credentium subsistere missionem Sacramentalem sine auctoritativâ; ordinationemque esse Sacramentalem, quòd imprimat characterem, etiam abolitâ auctoritate, remanentem, pro cujus consignatione fuerat collatus; atque ideò Ecclesia eum non repetit, vel reiterat, licèt auctoritatem quandoque restituat. At verò juxtà sententiam Protestantium, quorum plerique ordinationem pro Sacramento non habent, unaniniter impressionem characteris negantes, nequit supponi, post auctoritatis privationem, superesse sigillum Sacramentale, quod alteri communicari possit; adeòque nec primi Reformatores potuerunt recipere ullam missionem Sacramentalem ab Ecclesiâ romanâ, quam illi non agnoscunt.

Sed demus, Protestantes à suâ doctrinâ tantisper recedere, et in hisce angustiis catholicam amplecti; nihil aliud sequetur, quàm nudum characterem Sacramentalem primis Reformatoribus fuisse impressum; neque enim Ecclesia romana illis poterat dare, quod non habebat, facultatem scilicet et auctoritatem exercendi ministerium, quam perdiderat per hæresim, subjecta anathemati per Apostolum pronuntiato (si veri sint Protestantes), quòd aliter evangelizaverit, quàm ab initio invenerit evangelizatum. (Vide Zanchium, tom. 4, in 4 præcept.)

Sectio vii. — *Calvinum, et alios in Ecclesiâ catholicâ baptizatos, non fuisse capaces missionis, si Reformatis fides.*

Qui non est baptizatus, vèl qui nulliter est baptizatus, is est incapax missionis. At Calvinus (si Reformatis fides) vel non est baptizatus, vel nulliter est baptizatus. Ergò Calvinus est incapax missionis. — Major propositio est ipsa doctrina Reformatorum; docent enim baptismum administratum per eum, qui non habet vocationem vel commissionem, esse nullum. Discipl. Gall. cap. 11, art. 1; Conc. Nation. Middelb. resp. ad interrog. 74; Zanch. lib. de Natur. Dei, præfat. tom. 2, pag. 7; Synop. pur. Theol. disp. 44, thes. 12 et 55. Est ergò notorium, quod habet propositio major. — Probatur minor, quòd Calvinus (si Reformatis fides) baptizatus sit per eum, qui nec vocationem habuit, nec commissionem. Nam disciplina Gallica vult iteratò ordinari illos sacerdotes et monachos, qui à nobis ad ipsos transeunt. Atque hìc dicit, nec licitum, nec expediens esse, audire prædicatores Ecclesiæ romanæ. Et quarè? Quia nullam de jure habent episcopi, etc. jurisdictionem ecclesiasticam, cap. 14, art. 8. Vocatio illorum est illegitima, inquit Synopsis; addite, invalida, utrumque enim asseritis. (Vid. Conf. Gall. art. 31.) — Cùm igitur Ecclesia catholica, juxtà illos, nullam habuerit vocationem, vel commissionem, Calvìnus fuerit nulliter baptizatus, et incapax missionis.

Sectio viii. — *Contradictiones Reformatorum.*

Antequàm ad ulteriora progrediamur, operæ pretium erit ostendere quomodò à regulis suis devient Reformati. Disciplina Gallica exigit iteratam ordinationem in sacerdotibus nostris ad Reformatos transeuntibus. Conformiter id quidem Confessioni Gallicæ, interruptum Ecclesiæ statum asserenti; conformiter Confessioni Scoticæ. At verò hæc non cohærent cum resolutione synodi nationalis Middelburgensis, quæ in sacerdote catholico, ad Reformatos transeunte, nihil requirit, quo ministerio fungatur, nisi solum examen. (Resp. ad interrog. 53.)

Iterùm : Demonstravìmus ex doctrinâ Reformatorum publicâ, baptismum administratum per eum, qui non habet vocationem vel commissionem, esse nullum. Et similia tradit Confessio Scotica. Sed hæc non cohærent cum doctrinâ Confessionis Gallicæ : « Quia in pa-
« patu exigua quædam Ecclesiæ vestigia, ac
« præsertim baptismi substantia remansit,
« cujus etiam efficacia ab eo non dependet,
« à quo administratur, fatemur illic baptiza-
« tos, secundo baptismo non egere. » Paria habet Synop. pur. Theol. disp. 44, thes. 14; Petr. Mart. Class. 4 Loc. comm., cap. 6, n. 41; Bucan. loc. 47, § 15. — Ex dictis Reformatorum contradictoriis sententiis sequitur, Calvinum fuisse validè baptizatum, et non fuisse validè baptizatum; fuisse Christianum, et non fuisse Christianum; fuisse capacem missionis, et non fuisse capacem missionis. *Mentita est iniquitas sibi.*

Sectio ix. — *Si primi Protestantes habuissent missionem, fuisset ablata.*

Ministrum Ecclesiæ per superiorem suum privari posse omni jurisdictione, et functione ecclesiasticâ, fatentur nobiscum Reformati. Causam autem privandi sufficientem hinc indè statuimus, doctrinam falsam et hæreticam, schisma Ecclesiæ, etc., synod. nation. Dor-

drecht, 1578; synod. nat. Hagæ, art. 73; Middelb., art. 65; Discipl. Gall. cap. 1, art. 2. Imò nec ipsi Reformati ministros liberant à pœnâ excommunicationis, ubi causæ gravitas eum rigorem postulat; uti videre est locis citatis.

Superior primorum Protestantium erat Ecclesia catholica, erant pontifices et episcopi ordinariam exercentes potestatem; ab hâc enim Ecclesiâ, ab his episcopis prætendunt missionem ordinariam. Ecclesia autem catholica, per pontifices et episcopos, privavit primos Protestantes omni jurisdictione ecclesiasticâ, secundùm jura Ecclesiæ privationem declarantes. Ergò, etiamsi habuerint, ex nostrâ sententiâ, missionem Sacramentalem, omni modo irrevocabilem, auctoritas tamen exercendi, et usus officii per legitimam potestatem fuit ablatus. — Deindè, juxtà doctrinam Disciplinæ Gallicæ, ministri deponi possunt propter malam doctrinam. Imò, ut docet eadem Disciplina, sententia per consistorium vel colloquium lata, manet valida usque ad sententiam definitivam, non obstante appellatione. Idemque statuit de suis diaconis et senioribus. Undè quamvis primi Reformatores potuerint appellâsse à sententiâ privationis, contrà ipsos vel jure ipso, vel per hominem latâ, debuit tamen valere sententia usque ad definitivam legitimi superioris. (Vid. Disc. Eccl. Middelb. art. 29; conc. nation. Middelb., resp. ad interrog. 104, et syn. nat. Hagæ, art. 29.) — Dicant ergò Reformati, ad quem appellaverit Calvinus. Nùm ab Ecclesiâ ad seipsum appellavit? Dementius certè nihil cogitari potest. Nam et ministris, à vobis depositis, cur non liceat, quod Calvino licuit? aut si his non liceat, quomodò non inanis fuerit Calvini appellatio? Quis hìc exitus, nisi dicatis sententiam inferioris judicis, in casibus prædictis, interjectâ appellatione, debere sortiri effectum, prout Reformati, orbis terrarum judices, decreverint, sententiam contràvenire verbo Dei, vel non contravenire? Sic autem nulla sententia erit inappellabilis, quoad effectum suspensivum, nisi Reformati voluerint; et eodem modo nullus erit hæreticus, qui idem privilegium non assumat. — Verum, quod in re tanti momenti nobis obtrusum vultis, ne in minoribus quidem servatis ipsi; ut sciamus vos proprio contravenire judicio, quandò statuitis consistoria de scandalo et doctrinâ judicantia, non obstante judicum recusatione, etiam illos *ab Ecclesiâ rescindendos* esse, qui judicio synodi nationalis non acquieverint de puncto in punctum, cum expressâ errorum suorum renuntiatione. Quo procedendi modo tota nobis cedit causa.

Sectio x. — *Ad quæ loca primi reformatores fuerint missi.*

Primos Reformatores habuisse missionem ordinariam à romanâ Ecclesiâ prædicandi et regendi Ecclesias per totum orbem, ne ipsi quidem astruunt Protestantes. Petimus ergò quâ auctoritate verbum Dei prædicaverint, Ecclesiasque erexerint, et direxerint in iis locis, ubi erant pastores ordinariè missi, quique illorum conatibus obsistebant? Neque enim videmus quo prætextu tanta potestatis amplitudo ipsis tribuatur, qui Apostolorum jurisdictioni non cedat.—Docet Disciplina Gallica: « Prædicantem unius Ecclesiæ non posse concionari in « aliâ, sine consensu prædicantis ejus Ecclesiæ ». Ergò non licuit Reformatis prædicare in locis, ubi catholici pastores reperiebantur; quorumque ordinariam missionem non poterant improbare. — Eadem Disciplina docet: « Prædicantem intrudentem seipsum, etiamsi « approbatus fuisset à populo, non posse ap« probari per prædicantes vicinos» etc. Ergò, etiamsi habuerint prædicantes hìnc indè partem populi faventem, non licuit ipsis ministerium assumere, neque vicinis prædicantibus illos approbare. (Vide nat. synod. Dordrecht. anni 1578, art. 7, 9; synod. nat. Hagæ, art. 13; Gerhard., Loc. tom. 6, de minist. Eccl. cap. 3, sect. 2.)—Neque dicant pastores catholicos non debitè implevisse suum munus, adeòque sibi integrum fuisse ad alias Ecclesias transire; nam si quis delegatus ad certam causam, ad certum locum, vicinos judices de tribunali deturbaret, hoc solùm prætextu, quòd malè judicarent, et ad palliandam violentiam diceret, id cuivis jurisperito licere; quis, quæso, talem non judicaret puniendum, ut turbulentum invasorem? (Vid. Discipl. Gall. cap. 1, art. 56.)

Sectio xi. — *Sacerdotium et doctoratum primorum Reformatorum non sufficere ad auctoritatem missionis.*

Lutherus fuit monachus, fuit sacerdos: quid hoc ad munus pastorale, et auctoritatem regendi Ecclesiam? Etenim, si, ut vos dicitis, romana Ecclesia est hæretica, idololatrica, et abominanda; necesse est ut asseratis, nec Lutherum, nec Calvinum fuisse sacerdotes. Vos certè qui docetis sacerdotium non esse sacramentum, nec per collationem hujus ordinis characterem imprimi; quo jure defenditis eos fuisse in Ecclesiâ romanâ creatos sacerdo-

tes? Ecclesia hæretica nullum habet exercitium jurisdictionis, nullam potestatem mittendi: quia lupis non competit pascendum demandare gregem Christi.

Si ex nostrâ sententiâ procedendum est, sacerdotes accipiunt potestatem offerendi sacrificium Missæ, et absolvendi à peccatis; monentur etiam de munere prædicandi. Missio ordinaria, quatenùs importat facultatem prædicandi et Ecclesiam regendi, posteà confertur separatim, et ad certa loca determinatur. Non ergò concludi potest Lutherum et Calvinum fuisse missos, quia fuerunt ordinati sacerdotes. Deindè, in nostrâ sententiâ, alia est potestas ordinis, alia jurisdictionis; hæc tolli potest, quia executionem potestatis tolli posse, nemo dubitat: illa tolli nequit, ob indelebilem characterem Sacerdos apostata manet sacerdos, quoad characterem; sed amittit non tantùm legitimam auctoritatem exercendi sacerdotium, verùm etiam jurisdictionem, si quam habuit. Undè, si ex nostrâ sententiâ proceditis, nullam Lutherus et Calvinus post defectionem habuerunt auctoritatem vel jurisdictionem.

Lutherus fuit doctor theologiæ: quid hoc ad missionem et jurisdictionem ecclesiasticam? quid ad potestatem colligendi et regendi Ecclesias? Ne doctores quidem Lutherani habent potestatem regiminis pastoralis, nisi simul sint pastores. Etiam Reformati docent doctorem Ecclesiæ non posse prædicare, vel administrare Sacramenta, nisi simul sit doctor et prædicans. (Vid. Discipl. Eccl. Middelb. art. 3; synod. nat. Dordrech. 1578, art. 51; syn. nat. Hagæ, art. 3; Serar., Opusc. tom. 3, orat. 3; Luthero Turc. pag. 164.)

Sectio xii. — *De episcopatu primorum Reformatorum, et Orientalium.*

In sententiâ Protestantium, sacerdos habet eamdem potestatem mittendi cum episcopo; nullaque est jure divino potestatis differentia, sed tantùm humano. Indè autem concludunt, potestatem mittendi non defuisse primis Reformatoribus, quantumvis non fuerint in Ecclesiâ catholicâ ordinati episcopi. Tenent Reformati sibi episcopos non defuisse in Angliâ; quorum proindè ordinationes nequeat catholica Ecclesia improbare; maximè quòd hæc agnoscat ordinationes episcoporum orientalium esse validas. — At verò nihil habent pro istâ æqualitate presbyteri et episcopi, quod hæreticus olim non habuerit Arius, si S. Epiphanio creditis, ejus errorem refellenti. S. Augustinus, quem in speciem soletis venerari, Arii sententiam in catalogo hæreticorum referens, vestram retulit, illo dicente, « presbyterum ab « episcopo nullâ differentiâ debere discerni ». — Non igitur probant Protestantes, primos Reformatores habuisse jus ordinandi. Ponamus tamen illos fuisse episcopos: profectò exercitium potestatis legitimum non potuerunt cum charactere accipere, nisi à verâ Ecclesiâ; si autem exercitii legitimam potestatem à verâ Ecclesiâ cum charactere obtinuerint, romana erit vera Ecclesia; à quâ sese separantes, facti sunt schismatici; et ejus in universalibus conciliis decreta impugnantes dogmata, omni destituuntur utendi auctoritate.—Deindè, etiamsi sacerdos haberet eamdem cum episcopo potestatem, nullam tamen haberet jurisdictionem in particularibus Ecclesiis alteri episcopo subjectis. Dicant igitur quâ potestate miserint Prædicantes ad Ecclesias aliis subjectas, adversùs proprias disciplinas in superioribus allegatas? An quilibet prædicans habet potestatem mittendi per totum mundum? hoc ipsi non dicitis.

Posteà, in sententiâ Protestantium, ne quidem unus solus prædicans habet potestatem mittendi; sed ordinatio seu missio tantùm fit per plures, teste Disciplinâ Gallicâ, et Synopsi purioris theologiæ. Quotquot igitur initio prætensæ Reformationis à solo Luthero vel Zwinglio sunt missi, non habuerunt legitimam missionem; neque enim possunt dicere, se aliundè accepisse potestatem. — Quoad episcopos Angliæ, rectè observavit Davyus promotionem illorum à presbyterio ad episcopatum, esse merè politicam, non ecclesiasticam. Doceant proindè illos episcopos esse legitimè ordinatos. Hoc autem si docuerint, quid proficient? nùm solus character episcopalis dabit legitimam exercendi potestatem? Satis de eo dictum in præcedentibus.

Sed isti episcopi Angliæ tenent dignitatem episcopalem jure divino super presbyterium eminere; non ergò est Reformatis ex fide catholicâ certum, eamdem esse presbyteri et episcopi potestatem; consequenter illis non est certum, ullos esse in Ecclesiâ reformatâ legitimos ministros, nisi ab episcopis ordinatos, quales extrà Angliam vix reperias. Si incertum est an extrà Angliam legitimi sint ministri, similiter erit incertum an sit legitima facies ullius particularis Ecclesiæ visibilis; quæ sine legitimis ministris nequit consistere. Ità provocatio ad episcopos Angliæ magis convincit nullitatem ministerii Reformati.

In episcopis orientalibus, si continuata sit, quæ olim fuit, substantia ordinationis, etiam

agnoscendus est verus episcopatus, quoad characterem; agnoscendi, quoad characterem, veri presbyteri ab illis ordinati. Sed indè non evincitur idem de Protestantium presbyteris esse dicendum: quorum pauci ab episcopis sunt ordinati, præterquàm quòd rejiciant characterem. Atque hìnc in Protestantibus arguimus defectum missionis, tùm ex capite ordinationis invalidæ, tùm ex parte usurpatæ auctoritatis; in orientalibus solam legitimam desiderantes auctoritatem.

Sectio xiii. — *De extraordinariâ missione Protestantium*

Duplex invenitur missio extraordinaria in veteri Testamento, alia fundamentalis, quæ fuit in Aarone, undè, tanquàm à fundamento, derivabatur missio ordinaria; alia collateralis, quæ fuit in Prophetis, ordinarium sacerdotium non assumentibus, neque principium alteri sacrificatorum ordini facientibus. Hinc missio extraordinaria collateralis multoties fuit repetita in veteri Testamento, Prophetis ordinarium ministerium officii sui admonentibus; dùm fundamentalis illa, durante lege, iterari non poterat. *Translato sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat,* Hebr. 7, 12.

Primorum Protestantium prætensa missio non mansit in terminis vocationis collateralis; quia non sufficit ipsis monere ordinarium ministerium officii à Deo injuncti, ad imitationem Prophetarum; sed adscripserunt sibi vocationem fundamentalem, qualis fuit Aaronis et Apostolorum: nam seipsos constituerunt velut novum principium successionis ecclesiasticæ, non tantùm usurpantes ministerium, sed et pastores, tùm per varia loca, tùm qui ipsis succederent, instituentes; quasi vocati fuissent à novo legislatore ad tradendam novam religionem.—Undè patet missionem extraordinariam veteris Testamenti Protestantibus non posse patrocinari; collaterales enim non expectamus in Ecclesiâ Christi, nec ipsi eas valent prætendere. Fundamentalis iterari non potuit sub veteri, multò minùs sub novo Testamento. Possent hæc solâ sufficere; séd abs re erit particulatìm ad singula descendere.

Sectio xiv. — *Sententiæ Reformatorum de suâ extraordinariâ missione.*

Sic habet Confessio Gallica, art. 31: « Credimus nulli fas esse suâpte auctoritate invadere Ecclesiæ gubernacula, sed legitimâ electione, quoad ejus fieri potest, et quamdiù Dominus ejus rei potestatem facit, præeunte, « adscisci unumquemque oportere. Addimus « autem nominatìm illam exceptionem, quoniam interdùm, ut nostris etiam temporibus, « interrupto Ecclesiæ statu, necesse fuit nonnullos extrà ordinem divinitùs excitari, qui « Ecclesiæ collapsæ ruinas instaurarent. Utcumque sit tamen, credimus semper sequendam esse hanc normam, ut omnes pastores, seniores et diaconi, suæ vocationis « testimonium habeant. » — Calvinus, epist. 190: « Remedium affert Deus ipse, dùm idoneos et probos doctores excitat, qui Ecclesiam in deformibus papatûs ruinis jacentem « ædificent. Atque omninò extraordinarium « fuit hoc munus, quod Dominus nobis injunxit, dùm operâ nostrâ ad colligendas Ecclesias usus est. Quia ergò præter spem hominum insolito modo repentè apparuerunt « sinceræ pietatis vindices, eorum vocatio à communi regulâ æstimari non debet. Cæterum, « hâc lege divinitùs vocati sunt, ut Ecclesiis « rectè compositis, alios pastores substituant « in suum locum. » — Idem, de veræ Eccles. reformat.: « Jam sum præfatus nihil esse controversiæ, quin ubicumque incolumis, aut « saltem tolerabilis est Ecclesiæ status, expectanda sit ordinaria vocatio. Sed an propterea « lex Deo imposita est, quin extrà ordinem, qui « collapsam diruptamque Ecclesiam restituant, « Prophetas ipse excitet suo spiritu, ac alios « ministros? Sed enim, inquiunt, hoc accidere « nunquàm patietur Ecclesiæ perpetuitas. Ego « sanè concedo, fieri nunquàm posse ut Ecclesia intercidat. At cùm ad pastores referunt, « quod de perpetuâ Ecclesiæ duratione promittitur, in eo vehementer errant. Neque « enim si desint pastores, ideò protinùs desinit « Ecclesia. » Et mox: « Quæro ubinam legerint oportere ad finem usque mundi, continuâ serie alios succedere aliis episcopos. At « nos legimus, cùm olìm sacerdotum partìm « inscitiâ et ignaviâ, partìm perfidiâ et scelere, « vitiatus esset Dei cultus, inculta jaceret sacrorum administratio, perversa esset pia do« ctrina, Ecclesia propè concidisset, extraordinario Dei afflatu suscitatos fuisse Prophetas, « qui res perditas restituerent. Quid obstabit, « quò minùs idem nunc quoque præstet? Et « sanè ità necesse fuit. Nec verò minùs ad nos, « quàm ad veterem populum, quod habetur « apud Ezechielem 34, 2, et Jer. 3, 15, et 33, « 12, pertinet; Deum, ut improborum pastorum nequitiam ulciscatur, depulsis illis, pro« bos daturum, ac fideles, qui secundùm ejus « voluntatem pascant. » Ex his concludit:

« Qui nobis hoc tempore facem prætulerunt, « ut à diuturno errore in viam rediremus, san- « ctos Dei prophetas fuisse, testatur præcla- « rum quod ediderunt, et verè divinum mini- « sterii sui specimen. » — Eamdem sententiam tradit Sadeël. De Legit. Vocat. Ministr. pag. 551; Sophis. Turria. loc. 12, de Vocat. Minist. cap. 8; Bucanus, loc. 42, § 41, 42, 47, 48; Zanchius, tom. 4 in 4 præcept., col. 727, 769, 774.

Sectio xv. — *Sententia Lutheranorum de suâ extraordinariâ missione.*

Lutherus jactat extraordinariam vocationem in epistolâ, quâ excusat reditum suum ex Pathmo duci Friderico electori : « Deus me judi- « cabit secundùm conscientiæ meæ certitudi- « nem. Certò autem scio, et firmissimè persua- « sum habeo, meum verbum, seu initium mei « Evangelii, non à me, sed à Deo profectum es- « se. Nec ullum genus mortis aut persecutio- « nis, Deo juvante, hoc mihi excutiet, aut « versum docebit. Et videor mihi rectè divi- « nare, nullis terroribus aut sævitiâ hanc lu- « cem aboleri posse. » Posteà dicit : « Divini- « tùs accensum lumen. » Et in conclusione : « V. quidem Cl. Dominus est mei corpusculi « et fortunarum, Christus etiam animarum, « ad quas me misit, et ad quarum curam me « exsuscitavit. » — Item, in Præfat. lib. contr. Reg. Angl. : « Non ego opprobrium Boemici « nominis metuo, quæ gloria est coràm Deo, « sed quod Christus me hìc posuit, ut torqueam « papistica monstra, dùm nihil invenire in me « possunt quod jactare vellent, in suæ incre- « dibilis invidiæ respiraculum. Cruciari eos « vult Christus suâ ipsorum invidiâ. Expecto « eos igitur hìc, et expectabo impotentissi- « mam eorum iuvidiam ; egregiè irritaturus et « torturus, donec vixero. Si autem me occide- « rint, multò maximè cruciaturus. Sic enim « datus sum illis in portentum à Domino meo « Christo, » etc. — Et in ipso libro : « Certus « sum dogmata mea habere me de cœlo, quæ « etiam adversùs eum triumphârunt, qui in « ungue novissimo plus habet virtutis et astu- « tiæ, quàm omnes papæ, et reges, et docto- « res : ut nihil agant, qui bullas nominum et « titulorum contrà me jactant, et libellos sub « regiis inscriptionibus venditant. Dogmata « mea stabunt, et papa cadet, invitis omnibus « portis inferi et potestatibus aeris, et terræ, « et maris. Ipsi me provocaverunt ad bellum, « bellum igitur habebunt; pacem oblatam con- « tempserunt, pacem igitur non habebunt, « Deus viderit, uter primus fessus defecerit, « papa an Lutherus. Sic placet in Christo in « dies magis ac magis superbire adversùs insul- « sos istos et ineptos Basiliscos, quò magis ipsi « furiunt. » Et in margine horum verborum ponitur : *Dogmata Lutheri de cœlo.* Et exempl. Theol. et Doctr. Papist. « Cùm et ego sim « unus de antipapis, revelatione divinâ ad hoc « vocatus, ut dissipem, perdam, et destruam « regnum illud maledictionis, cupidè et liben- « ter eo fungor officio sicut hactenùs feci. » Vide Luther. Contr. cœlestes Prophetas. Et Erust. Antichrist. decret. act. tom. 2; Meisn. Consult. Cath. Part. 2, consid. 7, art. 3.

Sectio xvi. — *Considerantur probationes Protestantium.*

Primum signum Protestantes statuunt in purâ prædicatione verbi Dei, ut extraordinariam missionem primis prætensis Reformatoribus tribuant. Ità Bucanus, loc. 42, § 45; Meisnerus, Consult. Cath. part. 2, consid. 7, art. 3, et part. 3, rat. 3, etc. — Resp. 1° : Vel ideò vobis credendum est, extraordinariam vocationem prætendentibus, quia jactatis puram verbi Dei prædicationem; vel non ideò vobis credendum est. Si ideò credendum non sit, quomodò subsistet allatum signum pro extraordinariâ vestrorum missione? Sin autem ideò vobis credendum, tàm Lutheranis quàm Reformatis, licèt malè in tradendo verbo Dei unitis; credendum erit et quibuslibet, pari confidentiâ, puram verbi Dei prædicationem venditantibus. Nam, ut dicit S. Hilarius : « Me- « mento, neminem hæreticorum esse, qui se « nunc non secundùm Scripturas prædicare « ea, quæ blasphemat, mentiatur. » — Resp. 2° : Si pura prædicatio verbi Dei signum infallibile est extraordinariæ missionis, licebit universis ministerium assumere in Ecclesiâ, et sacramenta administrare, modò purè prædicent verbum Dei, utpotè eo ipso extraordinariâ missione instructis. Hoc autem nolunt Protestantes, per suas disciplinas ecclesiasticas. Ergò, qui statuunt puram prædicationem verbi Dei signum vocationis extraordinariæ, domesticas subvertunt disciplinas ; vel aliud docent, ut se adversùs Catholicos quoquo modo tueantur; aliud, ut ordinem convenientem servent in suis Ecclesiis. Adversantur tamen manifestis Scripturis, vocationem commendantibus; neque enim sufficit veritatem doctrinæ allegare, ut quis usurpet Ecclesiæ ministerium. Core, Dathan, et Abiron horribili interitu à Deo puniti sunt, non quòd falsam doctrinam

traderent, aut sacrificia diverso ritu offerrent, sed quòd ministerium non vocati invaderent, quod rectè ponderavit S. Cyprianus. A Protestantibus verò absolvendi erunt Core, Dathan, et Abiron, utpotè extraordinariâ vocatione, ob puram prædicationem verbi Dei, et ritu ordinato oblata sacrificia, divinitùs instituta; accusandus ipse Deus crudelitatis, Scriptura sacra vanitatis.

Bucanus conatur probare suum signum ex Jerem. 23, v. 21, 22, et 23, v. 27, 28, et 27, 15, et 22, 9. — Resp. : Rogamus lectorem, ut non gravetur ipsa loca inspicere; et advertet sibi fumos vendi; nihilque aliud ab illis agi, nisi ut simplicibus, sub prætextu Scripturarum, miserè imponatur. Coringius non credit quemquam Protestantium adeò delirâsse, ut tàm ineptè et stolidè fuerit argumentatus. Sed jam Bucanum nominavimus.

Secundum signum statuunt in donis Spiritûs Sancti; et 1° in dono dicendi et docendi; 2° in dono imperterritæ in verâ Dei veri doctrinâ constantiæ, exemplo Isaiæ et Christi, et Apostolorum. Bucanus, loc. 42, § 45; Meisn. loc. cit. Zanch. tom. 4, lib. 1 in 4 præcept. q. 3. — Resp. : Si ideò vobis credendum est, quia ista dona jactatis; erit etiam universis credendum paria doná jactantibus; licebit unicuique loquaci novatori, audaci turbatori ministerium invadere, et errores suos dicere veritates, temeritatem suam vocare constantiam. Exempla Prophetarum non juvant Protestantes, qui sólam habebant vocationem extraordinariam collateralem. Exempla Christi et Apostolorum multò minùs; quia vident ejusmodi jactantiam universis patere hæreticis. Probent se novos Apostolos esse, inquit Tertullianus.

Bucanus pro isto signo allegat Isa. 5, v. 8; Isa. 6, v. 1, 2, 3; Matth. 7, 29; Luc. 4, 18; Luc. 4, 22; Ephes. 3, 3, 4. Quos textus cùm inspiceremus, nihil opus fuit, nisi lectorem monere, ut per ocularem inspectionem admiretur ineptientes.

Tertium signum collocant in successu Reformationis. Bucanus, loc. 42, § 45; Meisnerus, loc. citat. Zanchius, loc. citat. et tom. 8, de Eccl. gubern. cap. 25. — Resp. : Quomodò determinabunt Protestantes, debeatne considerari successus doctrinæ Lutheranæ, an Reformatæ? quomodò determinabunt suum successum majoris esse momenti, quàm olim fuerit successus Arianorum, Nestorianorum, ac similium, vel hodiè Anabaptistarum et Socinianorum?

Protestantes sequentia citant loca Scripturæ, Jerem. 3, 8, 10, 19; Luc. 21, 16; Rom. 15, 18, 19. Et 2 Cor. 3, 3. Et 2 Cor. 3, 10. Et 1 Thess. 1, 5. Iterùm verò rogamus lectorem, ut inspiciat ea loca; et nisi planè cæcus sit, videbit sibi fucum fieri.

Quartum signum, vel indicium quærunt in prædictione apostolicâ. Meisn. *loc. cit.* Zanch. *loc. citat.* citantque *Apoc.* 11, 3 et 14, 6. — *Resp.* 1° : Ad textum ex Apoc. 11, 3, Lutherus divinitatem Apocalypsis non agnovit, ponens eam dubiam; et discipuli Lutheri suprà magistrum suum sapientes, divinam ejusdem missionem, ex libro sibi, aut saltem præceptori eorum, non divino, conantur evolvere. Dicitur in textu : *Dabo duobus testibus meis, et prophetabunt mille ducentis sexaginta diebus amicti saccis.* Petimus an accipiatis hunc locum litteraliter, an allegoricè? Si allegoricè, non sufficiet vobis ad probandam missionem extraordinariam, qui allegorias à probandis rebus fidei excluditis. Sin litteraliter accipitis, videte ne dilabamini. Loquitur textus de *duobus testibus* : quinam illi duo? Alios nominabunt Lutherani, alios Reformati : utris habebimus fidem? Cur his, præ illis; aut cur illis, præ his? Testes illi prophetabunt *mille ducentis sexaginta diebus :* dicant nobis, quibus id conveniat litteraliter; neque enim illi testes, quorum tempus est determinatum, assument vocationem fundamentalem, sequentibus temporibus durantem. De his dicitur, v. 6 : *Hi habent potestatem claudendi cœlum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: et potestatem habent super aquas convertendi eas in sanguinem, et percutiendi terram omni plagâ quotiescumque voluerint.* Nùm eam potestatem tribuent Protestantes litteraliter suis patriarchis? De iisdem dicitur, v. 7, quòd occidentur, et v. 8, quòd corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnæ, ubi Dominus eorum occisus est; et v. 9, quòd per tres dies et dimidium videbuntur corpora eorum insepulta; et v. 11, quòd reviviscent : et v. 12, quòd ascenderunt in cœlum in nube, etc. Nùm hæc omnia conveniunt litteraliter Protestantium patriarchis? — *Resp.* 2° : Lutherani, qui unum ex illis testibus nominant Lutherum, quem nominabunt secundum? Nùm fortè Melanchtonem? Cur hunc præ Joanne Hus? Si Joannem nominent, quo fundamento? Cur non potiùs nominant Joannem, cum Hieronymo Pragensi, qui simul vixerunt? quidlibet enim illis licet. Reformati Calvinum nominant, nescimus an Zwinglium constanter adjungant; interìm videntur illudere Deo et hominibus; Deo quidem, quasi excitâsset duos prophetas,

quorum unus alterum pessimæ hæreseos condemnaret; hominibus verò, quasi istis nugis adhiberent fidem. Profectò, qui talia adferunt, videntur antiquas fabulas renovare, ut hi Lutherum, illi Zwinglium, aut Calvinum, Deucalionem orbis constituant. — *Resp.* 3° : Cur alter testium non erit Elias? (Vide S. August. lib. 20, de Civit. Dei cap. 29.) Cur alter non erit Enoch? Vide Andr. Episc. Cæsar. in Apoc. cap. 30.—*Resp.* 4° : De textu Apoc. 14, 6, sic loquitur Crocius : « Per primum Angelum aliquibus intelligitur Joannes Wiclefus, « qui anno 1371 in Angliâ adversùs Antichristum concionibus et scriptis detonare cœpit, « cui ex intervallo non magno successerunt in « Bohemiâ Joann. Hus et Hieron. Pragensis. « Secundus Angelus illis designat Lutherum « et ejus parastatas in Germaniâ, Zwinglium « et OEcolampadium in Helvetiâ. Tertius reliquos doctores, qui ubique præconium secundi Angeli contrà Antichristum hactenùs « continuârunt, et deinceps continuabunt. » Sufficit has nugas retulisse.

Sectio xvii. — *De provocatione Protestantium ad doctrinæ puritatem.*

Bucanus dicit Christum interrogatum de suâ potestate et missione noluisse respondere, Matt. 21, 25, ideòque nec Reformatos teneri. Nam, inquit, « Antichristiani, cùm doctrinam « Evangelii à nostris instauratam convincere « falsitatis nequeant, percunctantur de nostrâ « vocatione; exemplo Christi, sunt à nobis ad « ipsam Christi et Apostolorum doctrinam re« legandi. » *Resp.* 1°: Christum noluisse respondere, non dicit Evangelium. 2° Imò Christum adduxisse responsionem, habet Evangelium. 3° Christum relegâsse petentes de missione suâ, ad doctrinam suam et Apostolorum, rursùs non dicit Evangelium. 4° Sed numquid videtur Christus interrogando respondisse? *Baptismus Joannis undè erat? è cœlo, an ex hominibus?* Si enim prius dixissent, jam probata erat missio; quia Joannes præclarum Christo testimonium perhibuerat : posterius autem dicere non poterant. 5° Etiamsi Christus non respondisset, quid indè? habebat testimonium de cœlo loquentis, habebat miracula, quæ fidem faciebant. Quod testimonium, quæ miracula habebant primi Reformatores?

Urget Bucanus se cum Christo petere : *Si veritatem dico, quare non creditis mihi?* Resp. 1°: Quid hoc ad missionem Protestantium, in quâ non veritatem, sed absurda, et contradictoria proferunt. 2° Christus immediatè antè dixerat: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* An idem dicent Protestantes, qui meritò arguuntur ob usurpatum ministerium, ut nunc de aliis taceamus? Peccatori autem dixit Deus : Quarè tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? 3°, cur non liceat petere cum Apostolo : *Quomodò prædicabunt, nisi mittantur?*

Sequitur, ut Crocium audiamus, mira proferentem : « Non obtinent magis adversùs « nos, quàm Pharisæi adversùs Joannem et « Christum. Eamdem profitemur doctrinam. « Eam, quamdiù tenemus, frustrà suggillant « nostram vocationem. » Addit : « Præconis « quidem rebus omninò necessarium est, ut « habeat vocationem legitimam. Verùm populi « salus in eo minimè periclitatur; si fortè non « satis constet de ministri vocatione legitimâ, « modò recta doceat. Sicut ægri salus non « periclitatur ex eo, quòd nescit, undè medi« cus venerit, et an volente magistratu me« dicinam faciat, modò demonstret se leges « artis tenere in curando. Non enim populus « sed doctor de vocatione suâ reddet rationem « olim in judicio. » — Resp. 1°, sepositâ tantisper quæstione doctrinæ, non frustrà in vocationem Protestantium nos inquirere, res ipsa testatur. Si ministrorum rebus necessarium est, ut habeant vocationem legitimam, reddituri alioquin rationem usurpati ministerii olim in judicio; nùm ægrè feret Crocius, si ministrorum malè constitutis rebus pro virili consulamus? eosdemque moneamus de usurpato ministerio, de recogitando extremo judicio? Nùm frustrà apud Protestantes monentur ministri, utiliter subditi? — Resp. 2°, juxtà Disciplinam Gallicam, Baptismus collatus à non habente vocationem, vel commissionem, est nullus. An dicent Reformati non interesse populi, non periclitari ullius salutem, si fortè non satis constet de ministri vocatione legitimâ, et fortè sine vocatione et commissione baptizantis? Præcepit Christus adultis communionem SS. Eucharistiæ, Reformatis non diffitentibus; Eucharistia autem à ministris non vocatis administrata, non est Eucharistia, non Sacramentum. Quomodò igitur satisfaciet populus præcepto Christi de sumendâ SS. Eucharistiâ, si ipsi sit dubium de ministrorum suorum legitimâ vocatione? An nullius salus periclitatur, etiamsi populo non satis constet, an satisfaciat præcepto Christi? — Resp. 3°, iniqua est comparatio medici et ministri; nam quamvis in medico possint concurrere scientia et auctoritas,

operatio tamen ejus non habet effectum ex auctoritate, sed ex scientiâ. In ministro autem, quamvis ejus operationes supponant aliquam notitiam, non tamen habent effetum, v. g., in administratione Eucharistiæ, nisi ex auctoritate per ordinationem acceptâ; et, secundùm Reformatos, idem statuendum est de administratione baptismi.

Redit Crocius : « Quid eos juvat, si demonstrent in nobis vitium vocationis? Nec ideò « ipsorum doctrina vera, nec nostra falsa. « Causa bona malè potest agi, teste Apostolo, « Philip. 1, 16, 17, 18. Non autem si indebitus « modus agendi ab aliquo teneatur, mox causa « est mala. Hæreat vitium in nostrâ vocatione, « non ideò doctrina papistica est Christi, nostra « diaboli. Doctrina nostra si convincatur esse « à diabolo, nos causâ cadimus; quidquid « tandem vitii hæreat in nostrâ vocatione. Atque hìc poteramus pedem figere. » Resp. 1°: Vide igitur, quàm levi et volatili arenâ pes ille figeretur. Necesse est ut hæc tua sit conclusio, si tamen aliquid concludas : *frustrà à Catholicis impugnari Reformatorum vocationem.* Illam autem conclusionem non obtines ; quod probamus. Si defectus, quos arguimus in reformatorum vocatione, sunt veri (quemadmodùm ostendimus esse tales), Ecclesia Reformata non est Ecclesia vera. Probatur sequela : Si in Ecclesiâ Reformatâ non sint legitimi ministri, non est Ecclesia vera; sed si defectus, quos arguimus in vocatione Reformatorum, sunt veri, non sunt in Ecclesiâ Reformatâ legitimi ministri. Ergò non est vera Ecclesia. Sequela majoris est manifesta; nam Ecclesia constituitur ex ministris et subditis, quorum altero deficiente, deficit Ecclesia. Legitimi ministri, fatentibus Reformatis, ingrediuntur definitionem veræ Ecclesiæ, cui proindè non competit definitio, nec competit definitum; neque potest esse vera Ecclesia, cui desunt legitimi ministri. Ergò ex defectu legitimæ vocationis, rectè probamus Ecclesiam Reformatam non esse veram Ecclesiam. Ergò non frustrà impugnatur à nobis Reformatorum vocatio; quæ est conclusio contradictoria ejus, quam Crocius habet probandam. — Resp. 2° : Si defectus, quos arguimus in vocatione Reformatorum, sunt veri, Ecclesia Reformata nec habet verum baptismum, nec veram Eucharistiam ; de quo in antecedentibus dictum. Atqui illa non est Ecclesia vera, quæ nec verum baptismum habet, nec veram Eucharistiam. Consequenter, ex defectu legitimæ vocationis, rectè probamus Ecclesiam Reformatam non esse veram Ecclesiam. Ergò non frustrà impugnatur à nobis Reformatorum vocatio. — Resp. 3° : Petit Crocius : « Quid eos juvat, si in « nobis demonstrent vitium vocationis? » Hoc juvat, quòd eo ipso demonstremus, apud vos nec veram Ecclesiam esse, nec vera Sacramenta. Juvat quemlibet Christianum, si in proximo ignotâ mentis detegat vulnera; ne contractâ putredine, animam interimant secundâ morte, omni curâ et sollicitudine cavendâ. Sed, inquit, « non ideò ipsorum doctrina vera, nec nostra falsa. » Agnoscimus à vocatione non dependere veritatem aut falsitatem cujuscumque doctrinæ; ostendimus autem quid à vocatione dependeat. Rectè dicit : « Causa bona malè agi potest, teste Apostolo. » Quis enim dubitat? Addit : « Non si indebitis « modis ab aliquo teneatur, mox causa est « mala. » Non quilibet indebitus modus agendi, arguit causam esse malam, sed defectus vocationis arguit Ecclesiam non esse veram ; arguit congregationem schismaticam, apostaticam, vel tumultuantium, legitimis Sacramentis destitutam. Dicit : « Hæreat vitium in « nostrâ vocatione, non ideò doctrina papistica « est Christi, nostra diaboli. » Ex defectu vocationis, non concludimus affirmativè pro nostrâ doctrinâ, pro nostrâ Ecclesiâ, vel pro validitate nostrorum Sacramentorum; nisi aliud addatur, et supposita aliqua Ecclesia, reliquis de nullitate vocationis legitimè convictis, una solaque remaneat. Neque ex defectu vocationis concludimus falsitatem cujuscumque doctrinæ; sed doctrinæ vestræ de Ecclesiâ, quandò asseritis Ecclesiam Reformatam esse Ecclesiam Jesu Christi; sed ex eodem defectu concludimus nullitatem Sacramentorum vestrorum, juxtà præmissas probationes. Quo proposito, vos ipsi dispicite, cujusnam sit : « Doctrina nostra si convin« catur esse à diabolo, nos causâ cadimus; « donec convincatur, non cadimus, quid« quid tandem vitii hæreat in vocatione. » Si illud vitii hæreat in vestrâ vocatione, quod ostendimus hærere ; jam eo ipso convicti estis, nec veram apud vos esse Ecclesiam, nec vera Sacramenta : nec tamen credit Crocius se causâ cadere, quidquid vitii hæreat in vocatione.

Quia nihil communius in hâc causâ auditur à Protestantibus, quàm provocatio ad puritatem doctrinæ; libet et Zanchium producere dicentem : « Joannes, in Epist. 2, assignans veram « differentiam verorum et falsorum ministro-

« rum, an à Deo sint necne, et ideò an au- « diendi sint, necne audiendi, doctrinæ, non au- « tem personarum successionem in medium at- « tulit, dicendo : *Si quis veniat ad vos* (nempè vel « ordinariè per homines missus ac ordinatus, vel « extrà ordinem) *non habens tamen doctrinam « hanc, nolite eum recipere ;* quasi dicat à contra- « rio, si verò habeat doctrinam illam, recipite, « et audite eum. » — Resp. 1° : Undè probatur eo loco agi de differentiâ verorum et falsorum ministrorum ; et non potiùs in genere de impostoribus, sive illi missionem prætexerint, sive non ? 2° Demus agi de veris falsisque ministris ; hæc erit sententia Apostoli, ministrum, sive verum, sive falsum, qui veram doctrinam non adfert, non esse recipiendum An indè sequitur ministrum, sive verum, sive falsum, modò veram doctrinam adferat, esse recipiendum ? ne quidem vos ipsi hoc docetis, uti in præcedentibus est ostensum. — Itaque committit Zanchius fallaciam consequentis ; ac si diceret sophista : Quodcumque non est animal, non est homo ; ergò quodcumque est animal, est homo. Non enim hoc ex illo sequitur ; cùm plus requiratur ad esse hominem, quàm ad esse animal ; sicut plus requiritur, ut aliquis recipiatur tanquàm minister veræ Ecclesiæ, quàm ut adferat veram doctrinam.

Addunt aliqui se cum Tertulliano dicere : *Ex personis probamus fidem, an ex fide personas ?* consequenter non esse inquirendum de missione, sed de fide. Resp. 1° : Tertullianus ibi agit de lapsis, docetque ex eorum casu non esse concludendum contrà Ecclesiam catholicam. 2° Ex fide probamus personas, quandò de missione per fidem christianam ordinatâ, inquirimus.

Sectio xviii. — *De provocatione Protestantium ad ordinationem populi, etc.*

Bucanus, quærens quæ fuerit prima Reformatorum vocatio, dicit eam fuisse ordinariam et extraordinariam ex constitutis regulis et signis. Addit verò : « Et quia fuerunt à suis po- « pulis et gregibus, et legitimis magistratibus « agniti et ordinati legitimi pastores. » Ità triplicem videtur in illis ponere vocationem ; ordinariam, ab Ecclesiâ romanâ extraordinariam, immediatè à Deo ; et illam, quæ à populis et magistratibus obtinetur. Hanc autem referatne ad ordinariam, vel extraordinariam, judicet lector. — Sed undè docebunt Reformati populum et magistratum habere potestatem ordinandi legitimos pastores ? Novimus à populo selectos diaconos, quos Apostolis offerrent ordinandos. Novimus Joseph et Matthiam à populo esse propositos. Ignoramus à populo diaconos legitimè ordinatos, Matthiam missum. Vid. S. Chrysost. hom. 3 in Act. — Legimus diaconos esse ordinatos per manuum impositionem ; cujus et Paulus Apostolus meminit. Legimus presbyteros à Tito esse constitutos. Nullibi verò legimus Ecclesiæ ministros à populis et legitimis magistratibus esse ordinatos, aut rectè posse ordinari. Exhibeant nobis, vel concessionem istius potestatis, magistratibus et populo competentis ; vel doceant de exemplo per Scripturas divinas ; qui monent ut sine Scripturis non credamus.

Illud mirandum Reformatos in hâc materiâ nescire consequenter loqui. Ipsi docent : « Quòd prædicans intrudens seipsum, etiamsi « approbatus fuerit à populo, non poterit ap- « probari per prædicantes vicinos. » Vel igitur potestas ordinandi competit populo, et magistratui conjunctìm, vel divisìm. Si conjunctìm, vel requiritur ut legitimus magistratus sit fidelis, vel sufficit infidelis. Infideli magistratui competere potestatem ordinandi cum populo fideli, non dicetis. Necesse igitur est ut sit fidelis. Ergò tempore Apostolorum nulla est facta ordinatio ministri ecclesiastici per populum et magistratum ; quòd tunc nullus magistratus legitimus fuerit fidelis in toto imperio romano. Rursùs : Si conjunctìm magistratui et populo tribuenda est potestas ordinandi, ea erit æqualis apud omnem civitatem, et quemcumque pagum, legitimo magistratu non destitutum. Quandò igitur gratiam populi et magistratûs quis obtinuerit, poterit ab his agnosci et ordinari, irritâ prioris pastoris ordinatione. An hâc ratione quibuslibet turbulentis aperiatur via, ipsimet judicate. Sin autem divisìm magistratui et populo competit potestas ordinandi, cujusnam prævalebit ordinatio, si alium populus, alium magistratus ordinaverit ? Si magistratus fuerit infidelis, vel fidelis existens, nolit quemquam ordinare, licebit populo prædicantem pro libitu ordinare, nec indigebit approbatione vicinorum prædicantium. Quomodò hæc consistunt cum allegato decreto Disciplinæ Gallicæ ? — Accedit, quòd SS. Patres ab initio Ecclesiæ arguerunt in hæreticis defectum missionis ; qui tamen habebant has, aut illas nationes sequentes.

Rectè vester Zanchius : « Qui irrumpunt « absque legitimâ vocatione, non sunt di- ni no- « mine ministrorum, sed insidiatores sunt, et « lupi vocantur à Christo. » Cùmque hucusque non doceatis de legitimâ vocatione primorum Reformatorum, dicimus cum S. Augustino : *Quem-*

nam testem vobis (Manichæus, Zwinglius, etc.) *sui apostolatûs adduxit?* lib. 4 contr. Faust. cap. 4.

SECTIO XIX. — *De provocatione Protestantium ad officium fidelium.*

Dicunt aliqui : Etsi pastores non essemus, incumberet tamen nobis, prout omnibus fidelibus, officium institutionis, pro modulo gratiæ à Deo acceptæ. — Resp. Si per officium institutionis intelligunt monitionem, Rom. 15, 14, correptionem aliquam inquietorum, 1 Thess. 5, 14, conversionem peccatoris ab errore viæ suæ, Jacob. 5, 20, nihil contradicimus. Sin autem omnibus fidelibus competere velint regimen Ecclesiæ et munus pastorale; et sibi et veritati faciunt injuriam; sibi quidem, cùm propriam doctrinam destruunt; veritati autem, quia Apostolus in contrarium est : *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquàm Aaron.*

Proponit Scheiblerus, etiam laicos esse audiendos, quia etiam laicis dictum est, ut caveant falsos Prophetas. — Resp. : Indè non sequitur laicos teneri ad audiendos falsos Prophetas; quos meliùs fugiendo cavent, quàm audiendo. Similiter id non sequitur ex mandato apostolico, de omnibus audiendis, et, quæ bona sunt, retinendis. Quomodò enim probatur eo mandato teneri unumquemque particularem fidelem, et non potiùs id esse eorum munus, qui Ecclesiæ præsunt? Concedimus probandos esse Spiritus si ex Deo sint. Sed cujus id erit? Nùm uniuscujusque particularis fidelis? Hoc non probatur. Et quamvis id certo modo concederetur, facillimum tamen foret, testante Scripturâ : *Qui novit Deum, audit nos. In hoc cognoscimus Spiritum veritatis, et spiritum erroris*, 1 Joan. 4, 6. Hâc ratione probantur spiritus falsorum Prophetarum, etiamsi doctrinam eorum non audiant fideles. Lutherus, Scheiblerus, etc., non audiunt superiores Ecclesiæ, quibus debent subesse; ergò habent spiritum erroris; ergò eorum spiritus non est ex Deo.

Iterùm dicet Scheiblerus unicuique reddendam esse rationem fidei nostræ, etiam à laicis, 1 Petr. 3, 15. — Resp. Indè non sequitur audiendam esse doctrinam cujuscumque falsi prophetæ : potest enim fidelis etiam falso Prophetæ reddere rationem fidei suæ, dicendo quid credat, cui credat, cur credat; licèt non audiat doctrinam falsi Prophetæ. Tenetur ergò fidelis reddere rationem perfidiæ alienæ. Falsos Prophetas declinando tutissimè cavet particularis fidelis : et juxta Scripturam, nec *Ave* ipsis dicit, qui veritatem Ecclesiæ novis dogmatibus, pacem nefario schismate perturbant. Indè et superiores Ecclesiæ, missionem examinantes, laudantur in Angelo Ephesi : *Tentâsti eos, qui se dicunt apostolos esse, et non sunt; et invenisti eos mendaces, Apoc.* 2, 2.

SECTIO XX. — *De provocatione Protestantium ad exempla.*

Dicunt, indè ab initio Prophetas non fuisse admissos, et id patere ex Michæâ, cui maximè contradictum est. — Resp. : Indè non probatur quemlibet admittendum esse, qui se dicit esse Prophetam, vel extraordinariè missum. Hinc Bucanus quærit : « Quid si extraordinariam vocationem ex unius Dei intrinseco « afflatu profectam, aliquis jactet, an protinùs « erit audiendus? » et respondèt : « Non; sed ut « veram et legitimam ab adulterinâ discernamus, tres observandæ regulæ; una : ut ei « demùm ibi sit locus, ubi nullus est legitimæ « ordinariæ vocationis usus, quem ejusmodi « quispiam doctor contempsisse videri possit; « altera, ut probetur ejusmodi hominis spiritus, priusquàm admittatur, id est, tùm ejus « doctrina ad verbi Dei normam, quoad ejus « fieri potest, exigatur, etc.; tertia, ut sic probati ab Ecclesiâ, cujus ipsi fundamenta jecerint, legitimè ordinentur. » Ergò exemplum Michææ, et contradictio, quæ ipsi obtigit, malè allegatur ad stabiliendam primorum Reformatorum vocationem extraordinariam.

Consideret lector regulas Bucani, undè veram et legitimam vocationem, ex unius Dei intrinseco afflatu profectam discernendam tradit ab adulterinâ. Prima vult nullum esse legitimæ ordinariæ vocationis usum. Quis de eo judicabit? Nùm quilibet christianus? At quid, si alii asserant legitimum superesse usum; alii dicant nullum reperiri? Eritne credendum affirmantibus, vel negantibus? Si negantibus licèt suæ opinioni inhærere, dictamen conscientiæ suæ jactantibus; et ipsi suo judicabunt periculo non modico; et occasionem præbebunt quibuslibet inquietis, constitutum à Christo et Apostolis Ecclesiæ ordinem, quotiescumque libuerit, perturbandi. Licebit et Anabaptistis judicare, nullum apud vos esse ordinariæ vocationis usum; suosque ministros ex intrinseco unius Dei afflatu vocatos credere. Si id Anabaptistis non licet, cur licet Reformatis? — Altera regula vult hujusmodi hominis doctrinam et mores explorari. At verò quis explorabit? Nùm quilibet christianus? Alii judicabunt doctrinam verbo Dei conformem, alii difformem. Eritne standum affirmantibus, an negantibus?

Si affirmantibus licet suæ opinioni inhærere, dictamen conscientiæ suæ jactantibus, licebit Anabaptistis judicare doctrinam magistrorum suorum esse ex verbo Dei petitam; adeòque illos arcano Dei afflatu esse vocatos. Si id Anabaptistis non licet, undè Reformatis? — Tertia regula vult, ejusmodi hominem, sic probatum, ab Ecclesiâ, cujus ipse fundamenta jecerit, legitimè ordinari. Sic dicent Anabaptistæ, dicent quilibet hæretici et schismatici, suos magistros prædicto modo esse probatos ab Ecclesiâ, cujus ipsi fundamenta jecerint. Adeòque universi et singuli erunt habendi, ex unius Dei intrinseco afflatu, legitimè vocati. Vel si id de universis et singulis non est dicendum, cur de Reformatis, nisi quòd sese, omnium aliorum exemplo, venditent orbis terrarum judices, à quorum arbitrio dependeat, quid sanctum sit, quid profanum? — Quoad ordinationem, aliqui hæretici et schismatici dicent cum Reformatis, suos magistros esse ab Ecclesiâ, cujus ipsi fundamenta jecerint, legitimè ordinatos, proindèque nihil ipsis deesse, cur non censeantur vocati unius Dei intrinseco afflatu, juxtà regulas Bucani. Alii verò hæretici et schismatici dicent à Bucano sibi fucum fieri, qui hominum, et quidem laicorum ordinationem requirat, post Dei extraordinariam vocationem, et hoc post, et per collectam Ecclesiam; quasi merè laicis (contrà doctrinam Reformatorum) competeret facultas ordinandi ministrum Ecclesiæ; dicent ridiculè eum in finem allegari textus 1 Tim. 6, 3, 4, 5, et 2 Tim. 3, 6, et 2 Petr. 2, 14, Judæ 1.

Sed iterùm audiendus est Bucanus: petit: « Anne cessante ordinariâ vocatione, quivis « Christianus in sacris litteris versatus, falsam « doctrinam impugnare, et veram asserere de- « bet, et eo nomine suggestum ascendere po- « test? » Et respondet: « Absit; hoc enim « esset aperire ostium cuivis, ubivis, qui se « sapientem existimaret, corruptæ seu vero, « seu falso doctrinæ impugnandæ prætextu, « ad clandestinos conventus habendos; quod « factitare solent Anabaptistæ et Libertini, pes- « simum illorum exemplum secuti, qui Antio- « chæ primùm, ac deinceps in Galatiâ et alibi « clàm irrepentes tantos ediderunt tumultus, « Act. 15, 14. »

Hæc responsio, uti est vera et Scripturæ conformis, ità ostendit Bucani regulas, pro discernendâ legitimâ vocatione, ex intrinseco Dei afflatu, ab adulterinâ, non subsistere. Nam prima regula, de defectu ordinariæ vocationis hìc supponitur. Alteri facilè satisfit à christiano, in sacris litteris versato, siquidem mores ejus multitudini probentur; quid enim omni hæretico facilius, quàm invenire adhærentes, qui judicent doctrinam ejus verbo Dei conformem? Tertia nullam difficultatem habet; erit enim sic probatus ab Ecclesiâ, cujus ipse fundamenta jecerit; et ab eâ (si volet) legitimè ordinabitur. Sic idem ille christianus, juxtà regulas Bucani, habendus erit unius Dei intrinseco afflatu vocatus, et legitimus minister Ecclesiæ; et tamen eidem, juxtà posteriorem Bucani responsionem non licebit suggestum conscendere. Ex quo constat non quaslibet contradictiones, adversùs assumptam à Protestantibus vocationem, esse contemnendas, quamvis Prophetarum vocationi immeritò sit contradictum.

Scheiblerus dicit Jeremiam Prophetam reprehendisse sacerdotes, licèt ipse esset sacerdos, nec propterea amisisse missionem, et sic egisse Lutherum. — Resp.: Jeremias non recessit ab unitate fidei et charitatis; imò cum sacerdotibus ejus temporis habuit communem Dei cultum. Neque probatur omnes sacerdotes ejus temporis à vero Dei cultu aberrâsse; quamvis multi peccaverint, et fuerint reprehensibiles. Hoc autem quid prodest Luthero, fidei unitatem deserenti, charitatis unitatem dilaceranti? Jeremias extraordinario modo fuit à Deo vocatus; idemne de suo Luthero probârunt Lutherani?

Alii objiciunt, quòd etiam Donatistæ tergiversando petiverint, quis Augustinum ordinâsset, eodemque modo nunc Pontificios procedere. — Resp.: 1° Donatistæ volebant invalidam esse ordinationem à malo factam; an idem volunt Protestantes, aut Catholici; 2° Donatistæ agebant tergiversando contrà unum episcopum; nos agimus contrà omnes omninò ministros Protestantes; 3° S. Augustinus respondit petentibus: vos, more Donatistarum, tergiversando quæstionem fugitis.

Sectio xxi. — *De vocatione in casu necessitatis.*

Docet Crocius: « Si presbyterium aliquo ca- « su in loco inaccesso pereat, Ecclesia potest, « prævià Dei invocatione, ministrum eligere, « qui munere pastorali fungatur, donec aliun- « dè presbyteri accedant, qui eum ordinent. » Fatetur autem in sequentibus, ibid. n° 5, « quòd « nulli ministri sint consecrati à laicis in Ec- « clesiâ catholicâ; » additque: « Nobis ea mens « nunquàm fuit. Nunquàm diximus à merè lai- « cis consecratos esse; nemo, quod sciam, « dixit à solis presbyteris regentibus, quos « laicos seniores vocant. » — Resp.: Ad hunc

locum primò notanda est inadvertentia Crocii, nescientis quemquam ex Reformatis asseruisse, à merè laicis consecratos esse Ecclesiæ ministros; cùm tamen Bucanus asserat primos Reformatores à populis et magistratibus ordinatos esse legitimos pastores. — Deindè consideranda Reformatorum doctrina : *Sacramentorum administratio non minùs pastoribus est propria, quàm verbi Dei prædicatio.* Sacramentorum administrationem sic propriam dicunt pastoribus, ut baptismus, sine vocatione aut commissione administratus, sit nullus; idem omninò dicendum de Sacramento SS. Eucharistiæ. Ponamus igitur cum Crocio, presbyterium aliquo casu in loco inaccesso perire; si Ecclesia, prævià Dei invocatione, potest ministrum eligere, qui citrà ordinationem munere pastorali fungatur, erunt sacramenta valida, quæ talis minister administrabit; frustrà cæteroquin eligendus, si valida non administraret sacramenta. Ergò malè docet Disciplina Gallica baptismum administratum sine vocatione aut commissione, esse nullum; talis enim minister, sine vocatione aut commissione, validè administrat, expectans ordinationem à presbyteris; malè docet Synopsis sacramentorum administrationem pastoribus esse propriam. — Accedit, si talis à populo electus validè administrat sacramenta, cur ejus potestas non durat, nisi donec aliundè presbyteri accedant, qui eum ordinent? Ubi fundamentum in S. Scripturâ, vel in antiquitate? Quis unquàm audivit legitimè constitutum Ecclesiæ ministrum, novâ indigere ordinatione? Figmenta ea sunt perversæ novitatis. — Neque dicant necessitatem in loco inaccesso constitutis patrocinari. Nec enim adfert patrocinium ulla necessitas, ut valida sint sacramenta, quæ ex naturâ rei sunt invalida. Vid. Petr. Mart. Loc. comm. Class. 4, cap. 2, n. 8.

Florimundus Remundus retulit, initio prætensæ Reformationis, multos prædicâsse, et sacramenta administrâsse sine ullâ ordinatione; qui tamen successoribus suis ordinationem impertiti sunt, quam non habebant. De iisdem dicit Synopsis pur. theol.: « Si aliqui in princi-
« pio Reformationis, absque prævià certæ cu-
« jusdam Ecclesiæ vocatione, Evangelium
« Christi plebi ipsi reclamanti annuntiârunt,
« illi eodem spiritu ad illud opus ministerii
« acti fuerunt, quo olim Apollo, Cyprii et
« Cyrenii, qui olim in Judæorum synagogis
« et coràm gentilibus mysteria Jesu Christi
« prædicâsse dicuntur, Act. 11 et 18, tametsi
« aut à Judæis, aut à gentilibus, aut ab Aposto-
« lis, aut ab Evangelistis ad illud munus fuisse
« ordinatos nusquàm legatur. » — Resp.: At verò disputaverit Apollo, et eloquentiam suam Jesu Christo, fervens Spiritu, impenderit; non ideò erexit Ecclesias, non ideò administravit sacramenta, episcopis et presbyteris propria, nisi prævià ordinatus et missus. Ex Cypriis et Cyreniis, Antiochiæ Christum annuntiantibus, nullos fuisse ordinatos missos, non dicit Scriptura divina. Instruere errantes, illisque viam Domini aperire, privatis omninò licet. Sed illi, quod constat, non habuerunt ministerium antè adventum Barnabæ; non erexerunt Ecclesias, non assumpserunt cathedram, non administrârunt sacramenta; de quibus sola, totaque est quæstio. — Eadem est ratio de dispersis fidelibus ob persecutionem Jerosolymitanam, qui leguntur evangelizâsse pertranseuntes. Philippus etiam baptizavit, ut diaconus. Ut autem Samariæ erigeretur perfecta Ecclesia, iverunt Petrus et Joannes. Nam ecclesiasticum corpus formare, doctrinâ et disciplinâ regere, et administrare omnia sacramenta, sine ordinatione, inauditum est; et vos contrarium docetis in synodo nat. Dordrecht. 1574, art. 8 et 11.

Aliud exemplum adfert Synopsis : « Origenes alicui in urbe in quâ nullus est christianus, evangelizanti contingere posse asseverat, « ut postmodùm communi auditorum, quos ad « Christum convertit, suffragio episcopus or-
« dinetur. » Hom. 11 in 18 Num. — Resp.: Verba Origenis hæc sunt: « Consideremus ne « fortè sicut in aliquâ (verbi gratiâ) civitate, « ubi nondùm christiani nati sunt, si accedat « aliquis, et docere incipiat, laboret, instruat, « adducat ad fidem, et ipse postmodùm iis, « quos docuit, princeps et episcopus fiat, etc. » Talem posse episcopum fieri, nemo dubitat; sed fide non bonâ Synopsis Origeni tribuit, quasi posset contingere, ut talis *communi auditorum, quos ad Christum convertit, suffragio episcopus ordinetur.*

Sectio xxii. — *Expenduntur sententiæ Protestantium.*

Constat ex dictis, vocationem extraordinariam apud Calvinistas pro articulo fidei in publicâ Confessione haberi; à Calvino, et à prioribus prætensis Reformatoribus fuisse defensam; à Luthero jactatam. Extraordinariam autem illam vocationem, quomodò conentur probare, vidimus; sed cum dolore observavimus, ejusmodi esse probationes, quæ magis videntur ad ludendum in re seriâ, quàm ad

asserendum institutæ. Quis judex non reprehenderet procuratorem, si temerè suscipiat alienæ causæ patrocinium, cui procurator non deest? Quis princeps admittet legatum, nisi credentialibus litteris à mittente instructum (1)? Primi Reformatores voluerunt haberi procuratores Dei in curandâ Ecclesiâ; legati Christi ad fideles missi, extrà ordinem divinitùs excitati. Ubi mandatum, ubi litteræ credentiales? Non urgemus miracula, tanquàm sigilla Dei; probent quâcumque ratione, sed sufficienti, primos Reformatores esse extraordinariè missos. Determinent ipsi ex Scripturâ, quid sufficiat ad probandam missionem extraordinariam; quodcumque Scriptura pronuntiaverit, nobis ratum fixumque erit.

Quoad ordinariam vocationem, audivimus quæ dicant Protestantes, non tantùm à veritate, sed etiam ab omni rectâ ratione aliena; ut quæ nec inter se cohærent, nec initium, nec exitum inveniunt. — Itaque Protestantium alii statuunt 1° vocationem extraordinariam; 2° alii partìm ordinariam, partìm extraordinariam; 3° alii verò ordinariam; 4° alii ordinationem magistratuum et populorum; 5° vocationem in casu necessitatis, quæ tamen sit radix et fundamentum novæ vocationis; 6° alii volunt omnes Christianos habere jus sacerdotale in semetipsis. Nullam verò habent Protestantes sententiam de vocatione toti Ecclesiæ suæ communem. — Optaremus proindè intelligere ex Protestantibus, quomodò certi sint de validitate sui ministerii; postquàm communi sententiâ partis suæ nequeunt esse certi, sive de solâ vocatione extraordinariâ, sive de vocatione partìm ordinariâ, partìm extraordinariâ; sive de solâ vocatione ordinariâ; sive de ordinatione magistratuum et populorum; sive de vocatione necessitatis; sive de paradoxo sacerdotii laicalis. Si causa agitur Ecclesiæ catholicæ contrà partem Protestantium, uti reverà agitur; hoc ipso eversum totum est illorum ministerium, quòd nulla pars habeat communem sententiam super validitate sui ministerii; consequenter nesciunt an unquàm à suis ministris sint validè absoluti à peccatis; nesciunt an unquàm acceperint corpus et sanguinem Domini in suâ cœnâ. Hoc autem quantum sit malum, judicent ipsi Protestantes, qui salutis suæ æternæ curam habent.

Sectio xxiii. — *Declaratur necessitas missionis.*

Quia nonnulla Protestantium effugia hoc agunt, ut tollatur missionis necessitas, consultum erit eamdem breviter stabilire, tùm ut cavillationibus obvietur, tùm ut Arminianorum, ab Anabaptistis et Socinianis mutuata sententia, missionis necessitatem destruens, convellatur. Ità enim apertè Huttenus: « Rotundè « dico, nos non indigere missione, nec ven- « ditare missionem; ministerium tamen no- « strum, et vocationem esse christianam. » Et posteà: « Non indigemus missione, ideòque « nec volumus. »

Concilium Tridentinum ità statuit, sess. 23: « Si quis dixerit eos, qui nec ab eccle- « siasticâ et canonicâ potestate ritè ordinati, « nec missi sunt, sed aliundè veniunt, legiti- « mos esse verbi et sacramentorum ministros, « anathema sit. »

Necessitatem missionis probamus 1° ex testimonio apostolico: *Quomodò prædicabunt, nisi mittantur,* Rom. 10, 15.

Dicit Huttenus 1° requiri missionem in Apostolis, quia quasi novam doctrinam erant annuntiaturi. Resp. 1°: Illa causa non legitur in textu, sed textui infertur. 2° Etiamsi ob doctrinæ novitatem requireretur missio, non tamen ideò cessaret esse absolutè necessaria. Vid. Syn. pur. Theol. disp. 42, thes. 10. — Dicit Huttenus 2° interrogationem S. Pauli ostendere, nullo modo posse fieri talem prædicationem sine missione; et probat ex præcedentibus, quia nulla potest fieri invocatio Dei sine fide, nulla fides sine auditu, nullus auditus sine prædicante. Resp. Non vult absolutè Apostolus nullam invocationem Dei posse fieri sine fide; videmus enim hæreticos invocare Christum et Deum; sed vult nullam invocationem salutarem posse fieri sine fide. 2° Ità non absolutè vult Apostolus nullam dari fidem sine auditu; sive neminem credere sine prædicante; cùm et ipse ex peculiari revelatione crediderit sine prædicante; sed vult fidem salutarem, juxtà ordinariam Dei legem, non obtineri sine prædicante. 3° Sequitur: *Quomodò prædicabunt, nisi mittantur?* non voles, absolutè impossibilem esse prædicationem sine missione; sed prædicationem salutiferam, quæ constituit Ecclesias Christo, quæque homines ducit ad salutiferam fidem et invocationem, sine missione fieri non posse. Nam et Ariani, v. g., prædicârunt Christum, et omnes schismatici prædicant Christum; verùm quia extrà Ecclesiam sine legitimâ missione prædicant, non est eorum prædicatio constitutiva Ecclesiarum, nec per se salutifera. 4° Ipse Huttenus contendit factam esse prædicationem

(1) L. *si quis.* 1, c. *de mandat. princ.*

sine missione Judæis et gentibus; quomodò igitur posteà asserit Apostolum agere de tali prædicatione, quæ sine missione erat impossibilis? *Mentita est iniquitas sibi.*

Necessitatem missionis probamus 2° ex Apostolico edicto : *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquàm Aaron,* Hebr. 5, 4.

Dicit Huttenus ibi tantùm agi de summo sacerdote veteris Testamenti, adeòque esse argumentum à specie ad speciem. Resp. 1° : Sit verùm, agi de summo sacerdote veteris Testamenti, Hebr. 5, 1, modò simul agnoscatur de pontifice agi non se ingerente, sed assumpto à Deo. 2° Postquàm in particulari egit Apostolus, v. 1, 2, 3, ut transeat ad Christum, ponit generale dogma, *Nec quisquam,* etc. Ac deindè pergit in ostendendâ vocatione Christi, et cæteris officiis pontificiis, Christo competentibus, et à Christo exercitis Non est ergò argumentum à specie ad speciem; sed est universalis propositio, cujus limitationem non probant Arminiani. Verba etiam statuti, negavitè prolata, denotant necessitatem præcisam. Mars. tom. 1, cons. 39, n. 38. — Itaque Deus dat Ecclesiæ suæ pastores usque ad finem mundi, vel per seipsum immediatè, et sine prævià successione; vel mediantibus hominibus ad hoc constitutis. Invasores ministerii licèt habuerint multos sequaces, graviter puniti sunt, Num. 16. Rex Jeroboam reprehenditur, quòd constituerit sacerdotes, 3 Reg. 12, 31, 32. Rex Ozias, usurpans ministerium, punitus est, Paral. 26, 17. Qui non poterant ostendere successionem ab Aarone, ejecti sunt à sacerdotio, 1 Esdr. 2, 62. In novo Testamento Christus mittit Titum, ut et alios mittat, Tit. 1, 5. Timotheus ordinatur, et alii ordinantur, 1 Tim. 4, 14. Væ annuntiatur iis, qui contradictionem Core imitantur, Judæ 11. Habemus itaque regulam et exempla. Quæ ab Anabaptistis, et similibus objici solent, habet Zanchius, tom. 4, lib. 1, ad 4 præcept., tit. de Minist. Eccl. q. 3.

Sectio xxiv. — *Probatio S. Augustini perpetua.*

Hoc modo procedit S. Augustinus, lib. 3 de Bapt., cap. 2. Vel antè Donatum erat vera Ecclesia, vel non erat. Si fuit vera Ecclesia, in eâ erat manendum. « Sin autem tunc « non erat Ecclesia, quia sacrilegi hære- « tici sine baptismo recipiebantur; et hoc uni- « versali consuetudine tenebatur; undè Do- « natus apparuit? de quâ terrâ germinavit? « de quo mari emersit? de quo cœlo cecidit? » Et mox : « Ipsi autem considerent, ubi sunt, « qui neque undè propagati sint, possunt di- « cere. » Fuit enim SS. Patrum, in S. Scripturis fundata et constans sententia, nullam esse apud hæreticos Ecclesiam, adeòque nullam mittendi potestatem. Atque hìnc urget S. Augustinus Donatistas insolubili argumento, ut Ecclesiam, quam deseruerat Donatus, vel veram agnoscerent, et emendato schismate sequerentur; vel falsam declararent, et omni origine destitutos esse Donatistas eo ipso ostenderet. — Idem argumentum, contr. Gaudent. lib. 2, cap. 8, sic proponit : « Responde, « utrùm Ecclesia perierit? si jam tùm perie- « rat, Donatum quæ peperit? si autem tot in « eam sine baptismo aggregatis, perire non « potuit; responde, quæso, ut ab eâ se, tan- « quàm malorum communionem devitans, pars « Donati separaret, quæ dementia persuasit? » — Eodem argumento utimur adversùs Protestantes. Vel romana Ecclesia erat vera Ecclesia, separationem facientibus primis Reformatoribus, vel non erat vera Ecclesia. Si fuit tunc vera Ecclesia, in ejus communione erat permanendum; sin autem tunc non erat vera Ecclesia, ratione exercitæ tyrannidis, doctæ hæresis, commissæ idololatriæ; de quâ terrâ germinavit Lutherus? neque enim terra tyrannica mansueti Regis dederit ministrum. De quo mari aut lacu emersit Calvinus? neque enim profunda, et lacunæ hærescos, ministrum veritatis reddiderint. De quo cœlo cecidit Zwinglius? neque enim idololatræ cœlestes dirigunt legatos. Respondete, Domini Protestantes, et considerate : ubi sitis, qui, undè propagati sitis, non potestis dicere. Nam si Ecclesia romana perierat per tyrannidem, per hæresim, per idololatriam, quæ peperit primos Reformatores? Si conficta est tyrannis, commentitia hæresis, excogitata idololatria, ut sese pars Protestantium à romanâ Ecclesiâ separaret, quæ dementia persuasit? Itaque si S. Augustinus rectè conclusit, et nos rectè concludimus, ille contrà Donatistas, nos contrà Protestantes.

Sectio xxv. — *Sententia S. Cypriani.*

Audiant Protestantes S. Cyprianum in Novatianò missionem primorum Reformatorum exagitantem et proterentem : « Novatianus in « Ecclesiâ non est, nec episcopus computari « potest, qui evangelicâ et apostolicâ tradi- « tione contemptâ, nemini succedens, à se- « ipso ortus est; habere namque aut tenere « Ecclesiam nullo modo potest, qui ordinatus

« in Ecclesiâ non est. Foris enim non esse « Ecclesiam, nec scindi adversùm se, aut di- « vidi posse, sed inseparabilis atque individuæ « domûs unitatem tenere, manifestat Scri- « pturæ divinæ fides. » — Iterùm : « Quod « verò ad Novatiani (Lutheri, Calvini, etc.) « personam pertinet, frater charissime, de « quo desiderâsti tibi scribi, quam hæresim « introduxisset; scias nos primo in loco nec « curiosos esse debere, quid ille doceat, cùm « foris doceat. Quisquis ille est, et qualiscum- « que est, christianus non est, qui in Christi « Ecclesiâ non est. » Sufficit ergò videre an missus sit Lutherus, etc., ut doceret foris; nec curiosè in ejus doctrinam inquirere. « Jactet « se licèt, et philosophiam vel eloquentiam « suam (vel Evangelium à se puritati restitu- « tum) superbis vocibus prædicet; qui nec « fraternam charitatem, nec ecclesiasticam « unitatem tenuit, etiam, quod priùs fuerat, « amisit. » Undè quamvis Lutherus esset mis- sus, ipsâ separatione missionem suam amitte- ret. Et mox reprehendit S. Cyprianus Nova- tianum, et Ecclesia catholica Lutherum, quòd « per plurimas civitates novos Apostolos suos « mittat. » Et licèt constituti sint pridem per civitates episcopi, « ille super eos creare alios « pseudo-episcopos audeat. » Concludit : « Epi- « scopatum autem tenere non potest, etiamsi « episcopus priùs factus, à coepiscoporum « suorum corpore, et Ecclesiæ unitate desci- « sceret : quandò Apostolus admoneat ut in- « vicem nosmetipsos sustineamus, nec ab uni- « tate, quam Deus constituit, recedamus, et « dicat : *Sustinentes invicem in dilectione, satis « agentes servare unitatem spiritûs, in conjun- « ctione pacis* : qui ergò nec unitatem spiritûs, « nec conjunctionem pacis observat, et se ab « Ecclesiæ vinculo, atque à sacerdotum colle- « gio separat; episcopi nec potestatem potest « habere, nec honorem; qui episcopatûs nec « unitatem voluit tenere, nec pacem. » Vide S. Chrysostomum, hom. 11 in Epist. ad Ephes.

Conclusio. — Videtis, Domini Protestantes, quænam tradant doctores vestri in hâc de mis- sione materiâ; nunc ordinariam statuentes, nunc ab extraordinariâ opem implorantes, nunc mixtam comminiscentes, nunc omnis mis- sionis necessitatem haud obscurè subvertentes; nullibi securi, ubique vacillantes, suis princi- piis contrarii, nostris perditi. Conspicitis illos foris docere; cur curiositati indulgetis, ut singulatim examinetur quid doceant? Jactent philosophiam, jactent purum putumque à se proferri Evangelium; qui nec fraternam te- nuêre charitatem, nec Ecclesiæ unitatem, si quam priùs habuissent missionem, ipsâ ami- serunt divisione. Episcopi nunquàm fuerunt, sive Lutherus, sive Zwinglius; et tamen ordi- nant Ecclesiæ ministros, et tanquàm novi Apo- stoli, quaquaversùm dirigunt novitatis præ- cones. Imò contrarii Apostolis, antiministros constituunt in locis, pastoribus ordinariis non carentibus. Nùm episcopi potestatem habe- bunt, qui disrupto Ecclesiæ vinculo, unita- tem non tenuerunt; qui deserto sacerdotum collegio pacem proculcârunt? Cùm ergò mani- festè omni destituantur potestate legitimâ, qui primùm Ecclesiæ prætenderunt Reforma- tionem, non est operæ pretium audire quid doceant, donec missionem suam meliori- bus, quàm hucusquè, fundamentis fecerint testatam.

TRACTATUS NONUS.

DE UNITATE ECCLESIÆ ET SCHISMATE.

CAPUT PRIMUM.

Explicatio vocum.

Ecclesia est congregatio hominum, à Deo per evangelicam doctrinam convocatorum, veram fidem christianam, sub legitimorum pastorum regimine profitentium.

Unitas Ecclesiæ vel 1° est fidei, quâ mem- bra Ecclesiæ, tanquàm corpus Christi, uniun- tur capiti suo Jesu Christo. Vel 2° est charita- tis, quâ uniuntur membra Ecclesiæ inter se. Vel 3° est obedientiæ, quâ populus fidelis subjicitur legitimis pastoribus.

Hæresis dividit unitatem fidei. Schisma divi- dit unitatem charitatis. Tàm hæretici, quàm schismatici dividunt unitatem obedientiæ.

CAPUT II.

Quædam supposita.

Supponimus 1° Ecclesiam vocatorum esse

visibilem. — Supponimus 2° extrà communionem externam cum verâ Jesu Christi Ecclesiâ, non esse salutem. — Supponimus 3° extare hoc tempore visibilem Ecclesiam Jesu Christi, cui se fideles debeant conjungere.

CAPUT III.

Quantì facienda sit unitas Ecclesiæ.

Propheta David, descripturus regnum Christi, breviter dixit, Ps. 73 : *Factus est in pace locus ejus.* Sic, cùm ex hominibus pacificis Ecclesia Christi esset constituenda, in nativitate Salvatoris pacifici pax annuntiatur, Luc. 2, 14 : *Pax hominibus bonæ voluntatis.* Et quia in pace reperitur unitas, in unitate soliditas, prædicit, Matth. 16, 18, auctor Ecclesiæ, se eam in petrâ ædificaturum; quæ una existens, uni Christo jungeretur, Joan. 10, 16, *fiet unum ovile, et unus pastor.* — Tantì fecit hanc unitatem Salvator noster, ut si causam mortis ejus salutiferæ inquiras, hanc inventurus sis, Joan. 11, 52 : *Ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum.* Nam sicut Deus unus est, in tribus personis distinctus, ità oportet fideles assimilari Deo in ratione unitatis, Joan. 17, 11 : *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos.* Atque hìnc Christus Jesus pacem discipulis suis reliquit et dedit, pacificos mittens ad prædicandum Evangelium pacis, Joan. 20, 21, 22 : *Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hoc cùm dixisset, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum.* — Magistrum suum sequitur Apostolus, unitatem Ecclesiæ singulari modo describens, 1 Cor. 12, 12 : *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis, cùm sint multa, unum tamen corpus sunt, ità et Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum baptizati sumus.* Christus totus est caput et corpus : non corpus sine capite; nec caput sine corpore. Corpus naturale hominis unum est, licèt multa sint membra; ità Ecclesia, quæ est mysticum corpus Christi, una est, quamvis multi sint fideles. Unitas corporis naturalis hominis, consistit in conjunctione membrorum, quæ unâ vivunt animâ. Unitas Ecclesiæ associatione fidelium in uno spiritu perficitur. — Quemadmodùm corporis humani membrum non est particeps vitæ, nisi sit unitum aliis membris, ità fidelis non vivit Spiritu Christi, nisi conjunctus Ecclesiæ, quæ est corpus Christi. Ideò monet Apostolus, Ephes 4, 3, ut simus *solliciti servare unitatem spiritûs in vinculo pacis.* Quia, 1 Cor. 12, 21, *non potest oculus dicere manui : Operâ tuâ non indigeo; aut iterùm caput pedibus : Non estis mihi necessarii.* Atque hìnc, si fidelis à communione Ecclesiæ recedat, ac si aliorum fidelium operâ non indigeret, aut sibi sufficeret; non potest esse membrum corporis Christi, nec accipere vitam à Spiritu Christi, ut qui vinculum pacis, quo membrum membro conjungitur, disrumpit.—Itaque Ephes. 4, 4, *unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in unâ spe vocationis vestræ.* Atque ideò Hebr. 10, 25 : *Consideremus invicem in provocationem charitatis et bonorum operum; non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam.* Illi enim qui deserunt collectionem fidelium, separantur à corpore Christi, privantur Spiritu Christi. — Ephes. 4, 5 : *Unus Deus, una fides, unum baptisma.* Una Ecclesia, unum corpus Christi, unus Spiritus Christi; cujus nemo particeps esse potest, nisi in unitate. Det Deus unus, 1 Cor. 12, 25, *ut non sit schisma in corpore, sed idipsum pro invicem sollicita sint membra.* Det Salvator unus, ut singuli in veritate dicamus, Hebr. 10, 39 : *Non sumus subtractionis filii in perditionem.*

CAPUT IV.

Quantum malum sit schisma.

Quamvis ex præcedentibus satis pateat, quantum malum sit recedere ab unitate Ecclesiæ, et corpore Christi; quia tamen hoc maximè tempore non apprehenditur gravitas schismatis; necessarium videtur ex S. Scripturâ, et SS. Patribus, ipsisque Protestantibus declarare, quantum sit in schismate malum.— Quid gravius dici potest hâc apostolicâ sententiâ, Phil. 3, 2 : *Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem?* Perpendite concisionem, sive unitatis divisionem, quæ est propria malis operariis. Nam sicut canes dilacerant carnes, ità schismatici divellunt corpus Christi, quod est Ecclesia; ut hic partem teneat, ille partem. Apoc. 22, 15 : *Foràs canes.* Foràs ab unitate corporis Christi, foràs ab Ecclesiâ, foràs à Spiritu Christi, foràs à vitâ, foràs à salute. — Judæ 19 : *Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes.* Quicumque semetipsum segregat à primâ unitate, animalis est, nec satis intelligit in membro diviso vitam esse non posse; atque ideò spiritum non habet, qui vinculo pacis conservandus est.

Teste S. Augustino, epist. 109, ad Felician., « nobis enim imperavit Deus congregationem, « sibi autem servavit separationem : quia ille « debet separare, qui nescit errare. » Nostrum

non est, quod Deus sibi reservavit, temerario ausu præoccupare; sed multò magis unitati insistere. S. Cyprianus, de Unit. Eccl. : « An « secum esse Christum, cùm collecti fuerint « schismatici opinantur, qui extrà Christi Ec- « clesiam colliguntur? Tales etiamsi occisi in « confessione nominis Christi fuerint, macula « ista nec sanguine abluitur, cùm inexpiabilis « et gravis culpa discordiæ, nec passione pur- « getur. Esse martyr non potest, qui in Eccle- « siâ non est. » Et ut dicit S. Augustinus, serm. de gest. cum Emerit. , « sanguinem effundere « potest, coronam accipere non potest. »

Grave est jus Dei invadere, grave est corpus Christi proscindere; atque ideò dicit S. Augustinus, lib. 1 contr. Epist. Parm. cap. 3 : « Sacrilegium schismatis, quod omnia scelera « supergreditur, » quodque adeò inficit hominem, ut de eodem dicat : « Propter ipsam « separationis sacrilegam iniquitatem innocen- « tes esse non possunt. » Idem agens de schismate Donatistarum, de bapt. contr. Donat. lib. 1, cap. 8, audet veritatem proferre, quæ universis terrorem incutiat. « Quos baptizant « (Donatistæ) sanant à vulnere idololatriæ, « vel infidelitatis, sed gravìùs feriunt vulnere « schismatis. Idololatras enim in populo Dei « gladius interemit, schismaticos autem terræ « hiatus absorbuit. — Errant igitur multi imprudentes, qui perindè æstimant, in quâ Christianorum communione Christum profiteantur, etiamsi suo facto ab unitate Ecclesiæ non recesserint; nam idololatræ isti, qui à Donatistis baptizabantur, et profitebantur Christum, sanati à vulnere infidèlitatis, nunquàm fuerant in unitate Ecclesiæ catholicæ, nunquàm eam dilaceraverant suo facto; et tamen à Donatistis, quorum parti adhærebant, graviùs feriebantur vulnere schismatis quàm crimine idololatriæ fuissent læsi. Vide S. Optat. Milevit., *lib.* 1; S. Cyprian., *de Unit. Eccl.*; S. Iren., *lib.* 4, *cap.* 62; S. Chrysost., *hom.* 11, *in Epist. ad Ephes.*; Conc. 2 Cart., *can.* 1. — Audi Conf. Helv. post. art. 17 ; « Commu- « nionem cum Ecclesiâ Christi verâ tanti fa- « cimus, ut negemus eos coràm Deo vivere « posse, qui cum verâ Dei Ecclesiâ non com- « municant, sed ab eâ se separant. » Nam ut extrà arcam Noe non erat ulla salus, pereunte mundo in diluvio, ità credimus extrà Christum, qui se electis in Ecclesiâ fruendum præbet, nullam esse salutem certam; et proindè docemus vivere volentes non oportere separari à verâ Christi Ecclesiâ. Vide Catechis. Genev. *Dom.* 16; Calvin., *lib.* 4 *Instit. cap.* 1, § 10; Petr. Mart., *class.* 4. *Loc. comm. cap.* 20, § 9. — Concludamus cùm S. Paulo, qui *Galat.* 5, 21, enumeratis operibus carnis, designatisque *dissensionibus et sectis*, ità monet : *Quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequuntur.* Nulla hìc est exceptio, nulla limitatio; pœna autem gravis et certa, quia, ut dicit S. Augustinus, « non ha- « bent Dei charitatem, qui Ecclesiæ non dili- « gunt unitatem, » lib. 3 de Bapt. contr. Donat., cap. 16.

CAPUT V.

Non esse introducendum schisma propter mores in Ecclesiâ verâ corruptos.

Multis imprudentioribus etiamnùm persuasum est, recessisse ab Ecclesiâ catholicâ Protestantes, quòd in Ecclesiæ catholicæ episcopis, pastoribus et doctoribus corruptissimi mores obtinerent. Quæ persuasio, licèt careat fundamento, eximenda tamen est, veritatis manifestatione.

In veteri Testamento corruptos frequenter fuisse mores, tùm in populo, tùm in sacerdotibus, abundè testatur S. Scriptura. Verùm, ut dicit S. Augustinus, Psal. contr. part. Donat.

Ubi habes tantos Prophetas, habes multos et de plebe.
Dic mihi, quis tunc justorum separavit sibi altare?
Uno templo miscebantur, sed mixti non erant corde.
Dicebant in illos tanta, et unum habebant altare.

« Dicant ergò mihi (inquit S. August., lib. 2 « contr. Epist. Parm. cap. 7, cui sancto secun- « dùm salutem spiritualem obfuerit, vel in sa- « cerdotibus, vel in populo constituto, malus « aut maculatus sacerdos? ubi erat Moyses et « Aaron, ibi murmuratores sacrilegi, quos « Deus à facie suâ semper perdere minabatur. « Ubi erat Caiphas et cæteri tales, ibi Zacha- « rias, ibi Simeon et cæteri boni. Ubi Saül, ibi « David ; ubi Jeremias, ubi Isaias, ubi Daniel, « ubi Ezechiel, ibi sacerdotes mali et populi « mali ; sed sarcinam suam unusquisque por- « tabat. » Vid. S. August. lib. 1, cap. 1, contr. Epist. Parm. et lib. 2, cap. 5.

Calvinus, lib. 4 Instit. cap. 1, § 18 : Sub Prophetis « in plebe, in magistratu, in sacer- « dotibus omnia usque adeò corrupta erant, « ut non dubitet Isaias æquare Jerosolymam « Sodomæ et Gomorrhæ. Religio partìm con- « tempta, partìm contaminata; in moribus pas- « sìm referuntur furta, rapinæ, perfidiæ, cæ- « des et similia scelera. Neque tamen propte- « rea aut novas Ecclesias sibi erigebant, aut « nova altaria extruebant Prophetæ, in quibus

« separata sacrificia haberent ; sed qualescumque essent homines, quia tamen reputabant « Dominum apud eos verbum suum deposuisse, « et cæremonias instituisse, quibus illic colebatur, in medio impiorum cœtu puras manus ad illum extendebant. Certè si putâssent « aliquid contagionis indè se contrahere, centies potiùs mortui fuissent, quàm passi fuissent illùc se pertrahi. Nihil ergò eos retinebat, quàm servandæ unitatis studium. — Eamdem doctrinam tradit S. Augustinus, lib. 2 contr. Epist. Parm., cap. 17, et lib. contr. Gaudent., cap. 3, et ex S. Augustino Calvinus, lib. 4 Instit., cap. 1, § 16; et Sadaël, resp. ad libr. Arturi, cap. 1. Consentit Bucanus, loc. 41, de Ecclesiast., § 25. — Concludimus cum S. Augustino, tract. 1 in Epist. Joan. : « Offendit te nescio quis, sive malus, « sive ut tu putas malus, sive ut tu fingis malus, et deseris tot bonos ?

CAPUT VI.

Non esse introducendum schisma propter ritus et cæremonias.

Quamvis hoc loco nulla sit difficultas, videtur tamen consultum, Protestantium placitis testatum facere, non esse introducendum schisma propter ritus et cæremonias. — Conf. Helv. post. in præfat. ; « Tametsi verò in diversis Ecclesiis quædam deprehenditur varietas in locutionibus, in modo expositionis « doctrinæ, in ritibus item et cæremoniis, eaque recepta pro Ecclesiarum quarumlibet « ratione, opportunitate, et ædificatione ; nunquàm tamen ea ullis in Ecclesiâ temporibus, « materiam dissensionibus et schismatibus, « visa est suppeditare. » Et art. 17 : « Observandum diligenter docemus, in quo potissimùm sit sita veritas et unitas Ecclesiæ, ne « temerè schismata excitemus, et in Ecclesiâ « foveamus. Sita est illa non in cæremoniis et « ritibus externis, sed magis in veritate et unitate fidei catholicæ. » Consentit Discipl. Eccl. Middeb., art. 42 ; synod. nation. Dordrac., anni 1578, art. 72; synod. nat. Hagæ, art. 78.

CAPUT VII.

Non esse introducendum schisma propter errorem in articulis non fundamentalibus seu non necessariis.

Hæc materia propiùs tangit fundamentum causæ. Docent Protestantes non esse introducendum schisma propter errorem in articulis non necessariis, quamvis de iis ipsis nihil certi habeant. — Calvinus, Instit. lib. 4, cap. 1, § 12 ; « Quod dicimus purum verbi Dei ministerium « et purum in celebrandis sacramentis ritum « idoneum esse pignus et arrhabonem, ut tutò « possimus societatem in quâ utrumque exsti- « terit pro Ecclesiâ amplexari, usque eò valet, « ut nusquàm abjicienda sit, quamdiù in illis « perstiterit, etiamsi multis alioquí vitiis scateat. Quin etiam poterit vel in doctrinâ vel « in sacramentorum administratione vitii quippiam obrepere, quod alienare nos ab ejus « communione non debeat. Non enim unius « sunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. « Sunt quædam ità necessaria cognitu, ut fixa « esse et indubitata omnibus oporteat, ceu « propria religionis placita ; qualia sunt, unum « esse Deum ; Christum esse Deum ac Dei Filium ; in misericordiâ salutem nobis consistere, et similia. Sunt alia, quæ inter Ecclesias controversa, fidei tamen unitatem non « dirimant, » etc. Et mox : « Primum quidem « est, ut per omnia consentiamus ; sed quoniam « nemo est, qui non aliquâ ignorantiæ nubeculâ obvolutus sit, aut nullam relinquamus « Ecclesiam oportet, aut hallucinationem con- « donemus in iis rebus, quæ inviolatâ religionis « summâ, et citrà salutis jacturam ignorari « possunt. » Idem docet Bucanus, loc. 41, de Eccl., § 22; Zanchius, de Eccl., cap. 7. — Marloratus in 1 Cor. 3, 12, stipulis fundamentum fidei non subvertentibus accenset, « dogmata pseudoprophetarum, Pharisæorum, et « aliarum sectarum apud Judæos, pseudo- « apostolorum, hæreticorum, papistarum, « scholasticorum theologorum de justificatione « à peccatis, de merito, de intercessione divorum. Quæ omnia in speciem quidem aliquid « veritatis habere videntur, sed propriùs per- « specta et ad certissimam Scripturarum regu- « lam probè examinata, ruere necesse est com- « pertâ veritate. » Vide Crocium, Anti-Becan. contr. 3, sect. 11, § 3; Sadeel., resp. ad art. Burdeg., art. 61. — Atque hinc patet, ex sententiâ Protestantium, non esse recedendum ab unitate Ecclesiæ, propter errorem in articulis non fundamentalibus ; quia tali errore non obstante, manet vera Jesu Christi Ecclesia ; à quâ quisquis sese separaverit, subjicitur omnibus pœnis cap. 4 designatis.

CAPUT VIII.

Non esse introducendum schisma propter eversionem fundamenti per solam consequentiam.

Hanc sententiam tradit Davenantius, Epist. ad Duræum, pag. 29 : « Agnosco dogmata « multa præter hosce articulos in sacris scri-

« pturis contineri, atque ex sacris Scripturis « per firmam consequentiam posse deduci, quæ « sunt cognitu perquàm utilia, et ad profe- « ctum in theologicâ scientiâ multùm condu- « cunt; sed sub amittendæ salutis aut commu- « nionis periculo tùm demùm tenenda sunt, « cùm in Scripturis contineri, vel ex Scriptu- « ris necessariò consequi manifestè declaren- « tur et intelligantur. In hisce si qua Ecclesia « non potest veram suam sententiam aliis Ec- « clesiis ità manifestam reddere, ut eas in « eamdem pertrahat, renuntiare debet illarum « erroribus, fraternæ tamen communioni pro- « pter hosce errores renuntiare non debet. » Et mox : « Denique et illud adjungendum, non « esse impossibile, neque à bonorum Christia- « norum officio alienum, cum illis Ecclesiis « communionem retinere, quæ nobis opinio- « nem aliquam sequi videntur, quæ reverà non « potest cum fundamentali articulo cohærere ; « dummodò ipsum articulum explicitè profi- « teantur, et ambabus (quod aiunt) ulnis am- « plexentur. Abhorret enim à charitate, imò à « rectâ ratione, ut quis propter consequentias « nec intellectas, nec à se concessas, putetur « fundamentalem articulum negâsse, aut reje- « cisse, quem firmiter credit, explicitè asserit, « et si opus esset, veritatem ejusdem vel san- « guine suo obsignaret. » Vide eumdem pag. 39 et 56; Past. Eccl. Gall., epist. ad Dur. pag. 83 ; Daillæum, Apol. cap. 9 ; Marc. Ant. de Dom., de Rep. Eccl. lib. 7, cap. 11, n. 8.— Hæc doctrina ad præscindendas plurimas difficultates, à Reformatis contrà Ecclesiam catholicam moveri consuetas, plurimùm servit. Sed non omnium Reformatorum ea est sententia. Vide Petr. Mart., epist. 42 ad Eccl. peregr. Londin., licèt à seipso dissentiat, testante in ejus vitâ Simlero. Eâdem varietate laborat Admon. de libr. concord., cap. 7 et 11, aliter loquens cap. 12.

CAPUT IX.

Quæstio separationis Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ.

Omnis quæstio, quæ in præsenti negotio moveri potest, vel est juris, vel facti, vel possessionis. A Romano-Catholicis stare possessionem unitatis, tùm quoad fidem, tùm quoad charitatem, nemo sanus negaverit. Protestantes à nobis recessisse, et diversam à nobis fidem, diversam communionem, separationemque charitatis suo facto introduxisse, adeò manifestum est, ut nec ab ipsis negetur. Catholicos relevat possessio, Protestantes premit divisio ; illi quietem defendunt contrà inquietos ; hi quâcumque viâ conantur inchoatæ separationi insistere. — Ipsum caput rei est : *An jure facta sit divisio?* An Protestantes ab Ecclesiâ catholicâ separati, justo titulo inchoaverint divisionem, aut justo titulo in eâ perseverent? Datur divisio bona, datur et mala ; quæ fit à bono, semper mala est divisio ; non tamen quælibet divisio est bona, quæ fit à malo. Nam si propter quodlibet malum dividenda foret Ecclesia, tot essent quoannis schismata, quot horæ, quot dies, quot momenta. Hinc Protestantes nullam probant divisionem Ecclesiarum, nisi quæ fiat ob errorem in articulo fundamentali seu necessario ; ne scilicet apostolicâ obruantur sententiâ, quæ divisiones et schismatica operibus carnis annumerat, à regno cœlorum excludentibus. — Nos autem, licèt divisionem à malo, quæ solo animo fiat, libenter probemus, apostolicâ tamen monitione instructi, omnem divisionem à primâ unitate, sive ea sit fidei, sive charitatis, censemus operibus carnis à regno cœlorum excludentibus ab Apostolo annumerari. — « Hinc « igitur (inquit S. Augustinus, epist. 154 ad « Emerit.) caput est ordinatissimæ inquisi- « tionis, cur schisma factum sit; » et mox : « Tota igitur quæstio est, utrùm nihil mali sit « schisma, aut utrùm schisma non feceritis; » et posteà : « Quæritur utrùm vestra, an nostra « sit Ecclesia Dei. Quapropter illud quærendum « est à capite, cur schisma feceritis. »

Ad hanc quæstionem manuducimur Apostolo præeunte, 1 Cor. 14, 36 : *An à vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit?* Si à Protestantibus non processit verbum Dei, cur ab iis non recipiunt verbum Dei, quibus à principio fuit traditum? cur ad suum beneplacitum interpretantur verbum Dei, quod alienâ fidelitate et auctoritate traditum acceperunt? Quo fundamento dividunt Ecclesiam Christi, propter intelligentiam verbi Dei, quæ ab ipsis non processit? Si ad solos Protestantes non pervenit verbum Dei, cur dividuntur à Catholicis, ad quos à principio pervenit? Idem verbum Dei Protestantes nobiscum receperant, et cum totâ Europâ; et nonnulli inquieti putârunt, ad se solos ejus intelligentiam pervenisse; ac magisterium reformandi Ecclesiam sibi vindicârunt; incipientes à divisione Ecclesiæ, quo vel maximè contravenitur verbo Dei.

CAPUT X.

Protestantes ab unitate Catholicâ recessisse, fatentur Protestantes.

Scheiblerus, disp. 2 contr. Meth. August.,

thes. 4, asserit, « Lutherum et asseclas, qui « papatum accusârunt, reformârunt et ab eo « defecerunt, copiosè et nervosè justificâsse « suam contrà papatum accusationem, refor- « mationem et discessum. » Similia habet, disp. 1, thes. 5. Vide Hulshovium, fol. 154 Apolog. Conf. August. tit. de conjug. sacerd. Melanth. in resp. ad art. Bavar., q. 5; Conf. Saxon. in præfat. — Reformati idem fatentur. Confessio Helvetica poster. art. 17 : « Objicitur nobis va- « ria esse in Ecclesiis nostris certamina atque « dissidia, postquàm se à romanâ separârunt « Ecclesiâ. » Ad hoc Crocius dicit, cap. 8, « n. 9 : Helvetii separationem agnoscunt ab Ec- « clesiâ romanâ. » Synodus Delphensis dicit : « Manifestum est quòd primi Ecclesiæ Refor- « matores pro doctoribus Ecclesiæ pontificiæ « haberi noluerint, sed contrà ab iis secessio- « nem fecerint. » Vide Calvinum, resp. ad versipel. et Instit. lib. 4, cap. 2, § 2, 6; Petr. Mart. Loc. comm. class. 4, cap. 6, n. 1, 7, 33; Zanch. cap. 8, ad defic. à Rom. Eccl.; Daillæum, *la foi fondée*, part. 1, cap. 3; Jo. Bergium, de Verb. cœn. cap. 1; Croc. cap. 8, n. 1.

CAPUT XI.

Protestantium ad excommunicationem provocatio discutitur.

Multi Protestantes ad excommunicationem Leonis X, episcopi romani, provocant, malè existimantes fieri non posse, ut excommunicati sint schismatici. Sed cùm non dissimilem objecerint exceptionem S. Augustino Donatistæ, in respondendo ejus tramitem sequemur. — Hoc certè dicendum est, vel culpam fuisse in excommunicante et excommunicato; vel non fuisse culpam sive in excommunicante, sive in excommunicato; vel culpam fuisse in excommunicato, non autem in excommunicante; vel culpam fuisse in excommunicante, non autem in excommunicato. Et in his omnibus nullum crimen esse Ecclesiæ catholicæ, cui nos communicamus, apertè ostendimus. — Si culpa fuit in excommunicante, et non in excommunicato, faciamus, quod ait Apostolus, Ephes. 4, 32 : *Donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit nobis;* ut maligni homines, nec illi, qui fortè fuerunt, vel etiam sunt apud Catholicos; nec illi, qui fuerunt, vel etiam sunt apud Protestantes, impediant concordiam nostram, et vinculum pacis : uno Protestantium scelere correcto, quòd se frustrà separaverunt ab Ecclesiâ catholicâ, quasi ob Leonis X culpam; cùm et ipsi habeant excommunicatos similiter culpabiles. — Si autem non fuit culpa, sive in Leone X excommunicante, sivè in Protestantibus excommunicatis, nullam videmus litis causam, nisi quia est justa causa, ut Protestantes se corrigant, qui seipsos sine causâ separârunt, privata instituentes conventicula, unitatemque priorem deserentes. — Quòd si culpa fuit in excommunicatis, non autem in excommunicante, certè excommunicatorum fuit, legitimo superiori suo acquiescere, et posterioribus Protestantibus standum fuit decretis generalis concilii, ad quod Lutherus appellaverat, et ubi discipuli ejus causam obtinere non potuerunt.— Porrò, si culpam velint esse in Leone X excommunicante, non autem in excommunicatis, nec sic purgantur Protestantes à crimine schismatis. Nam potuit ad Leonem X pertinere ea culpa, et ad nonnullos alios; verùm ad universam Ecclesiam catholicam pertinere non potest. Quomodò enim ea culpa ad Ecclesiam catholicam pertineat, quæ adhuc nescit an vera sint quæ à Protestantibus Leoni X tribuuntur. — Putemus nobis modò probatam, modò demonstratam esse Leonis X culpam, quid agimus de tot gentibus et populis catholicis, eam culpam ignorantibus? Deseruntur nescientes, ergò deseruntur innocentes. Et cùm illud sit nullum crimen illarum gentium, quòd Leonis X ignorent culpam : hoc esse incipit in Protestantibus primum crimen, quòd innocentes deserant. — An nos, si sciremus Leonis X culpam, currere debemus, et eos docere, quòd scimus? Ut quid hoc? Sicut innocentes sunt, innocentes sunt etiam dùm nesciunt. Non enim malefacta hominum cognoscendo, sed cognitis non consentiendo, de incognitis autem non temerè judicando, innocentiam custodimus. — Ac per hoc, ut diximus, innocens est Ecclesia catholica, culpam, quæ à Protestantibus Leoni X tribuitur, etiamsi rectè tribueretur, ignorans. Ab his autem innocentibus Catholicis, qui seipsos segregârunt, eodem ipso crimine separationis et schismatis, innocentiam perdiderunt. Et modò nos docent se rectè tribuere culpam Leoni X, vel ut ab illis innocentibus Catholicis nos separent, in quos non habent vera quæ dant; vel ut videantur rectè separati ab innocentibus Catholicis, quibus culpam Leonis X non tribuunt. — Hoc enim Protestantibus dicit Ecclesia catholica, quod quidem sermone brevissimum est, sed robustissimum veritate; confligebant inter se, hinc Lutherus, indè quidam ex Ordine S. Dominici. Oborta dissensio cùm latiùs serperet, nec per concordiam componeretur, ad summum pontificem delata est; nam generale concilium omni mo-

mento nec colligi potest, nec debet. Quid peccavit Leo X, qui crimina, nonnullis ex Ordine S. Dominici objecta, sibi fortè non probata, noluit damnare? Quid peccavit Leo X, quòd Luthero silentium imposuerit, quòdque non acquiescentem excommunicaverit. — Dicunt quidem Lutherani provocâsse Lutherum ad concilium generale, adeòque nec acquiescendum fuisse. Verùm quilibet moderatus non difficulter judicabit, pro pace Ecclesiarum, et ordine in Ecclesiâ consueto, fuisse omninò acquiescendum. Demus tamen, Luthero non fuisse imponendum silentium, neque Lutherum fuisse excommunicandum. Quid peccavit Ecclesia catholica, quæ causam Lutheri malum judicem habuisse nescivit; et eum malè judicâsse non credidit, de quo hic et ille fidelis judicare non potuit? Sicut enim quorumdam ex Ordine S. Dominici scelus, si Leonem X latuit, non eum utique contaminavit; sic et Leonis X scelus, si aliquod fuit, quia Ecclesiam catholicam latuit, eam profectò contaminare non potuit. — His igitur innocentibus innocenter communicamus, hodiëque communicamus; nescientes quæ tunc acta sint. Quapropter, etiamsi vera esse, quæ in Leonem X dicunt, Protestantibus dederimus, nulla causa est, cur ab innocentibus, qui hæc nesciunt, recedamus; et transeamus ad eos, qui propterea crimine schismatis omnes implicati sunt, quia id fecerunt, quod nos facere suadent, ut non exemplo Apostolorum toleremus malos, etiam episcopos, sed exemplo hæreticorum deseramus bonos.

At faciamus, orbem terrarum, quod fieri non potest, hodiè nobiscum ad liquidum posse cognoscere veram esse in Leone X culpam; numquid ex hoc innocentior fieri poterit, quàm erat antequàm nosset? Sicut enim Leonis X culpa, quamvis adhuc in hâc vitâ esset, Ecclesiam catholicam inficere non potuit; sic ejus, qui jam ex hâc vitâ emigravit, etiam cognita culpa maculare non potest. — Si ergò talis est causa nostra, de culpâ vel Leoni X excommucanti, vel Luthero excommunicato tribuendâ, ut tàm invicta sit, etiamsi falsa essent, quæ in Lutherum de excitatis turbis nostri dicunt, et vera essent quæ Lutherani in Leonem X dicunt, hodiè cognoscamus quid habent quod respondeant? Sive illa potiùs vera, quæ nos de Protestantibus dicimus, et falsa, quæ de Leone X dicunt; sive utraque falsa sint, sive utraque vera sint, ubique Protestantes vincuntur; et tamen plus sibi concedi nequeunt postulare. Vide S. Augustinum, de Unit. Eccl. cap. 2, et lib. 2 contr. litt. Petil. cap. 21, etc., et lib. 3, cap. 58.

CAPUT XII.

Excommunicatos posse esse schismaticos.

Quia nonnullis videtur excommunicatos non posse esse schismaticos; quasi, vi terminorum, ejectus ab Ecclesiâ non possit censeri indè abivisse, aut ejus communionem deseruisse, aut unitatem dirupisse, seseque ab eâ separâsse aut segregâsse; non inutile erit ostendere quomodò excommunicati possent esse schismatici. Nam si excommunicati non possint esse schismatici, omninò examinanda erit quæstio de justitiâ, vel injustitiâ factæ per Leonem X excommunicationis; nisi Catholici malint ostendere, antè latam excommunicationem, à Protestantibus schisma inchoatum esse. Neutrum verò necessarium esse ducimus. — Ratio schismatis non consistit totaliter in recessu à priore unitate; nam si totaliter consisteret in recessu, nullus daretur recessus à priore unitate sine schismate; quod tamen est falsum. Quia Christianus, desertâ christianâ religione (adeòque recedens à priore unitate) transiens ad Turcas, non est schismaticus, sed apostata. — Nec requiritur recessus à priore unitate, ut quis sit schismaticus; nam qui nascuntur et educantur in parte schismaticâ, adhærentes segregatis à priore unitate conventiculis, sunt schismatici; licèt ipsi à priore unitate non recesserint, in quâ nunquàm fuerunt. Ità S. Augustinus, de Actis cum Felic. lib. 1, cap. 8, urget Manichæos, tanquàm recedentes ab Ecclesiâ et fide catholicâ; cùm tamen ipse Manichæus, qui nunquàm fuerat Catholicus, à priore unitate non recessisset; sed alii, qui Manichæo posteà adhæserant. Quamvis igitur Lutherus et Calvinus nunquàm fuissent catholici, rectè eis objiceremus crimen schismatis; quia partem communionis suæ instituerunt divisam ab unitate catholicâ, abstractis à priore unitate Ecclesiæ membris. — Ut quis ergò dicatur facere schisma, duo requiruntur eademque sufficiunt. Alterum est, ut instituat privata conventicula. Alterum, ut illa conventicula instituantur ex desertoribus prioris unitatis. Non sufficit sola institutio privatorum conventiculorum; nam ab initio mundi et Ecclesiæ multi instituerunt privata conventicula, in quibus Deum colerent, vel falsos deos adorarent; quos tamen nullus dixerit fecisse schisma. Non sufficit sola desertio prioris unitatis catholicæ, quòd ea apostatas quidem faciat, sed schismaticos facere non possit. Ubi autem quis instituit privata conventicula, eaque colligit ex de-

sertoribus prioris unitatis, tunc indubiè facit schisma.

Nunc videndum quinam dicantur deserere priorem unitatem. Et certum est excommunicatos, sive per excommunicationem ejectos, non spontè deserere priorem unitatem, adeòque nec propriè deserere; cùm desertio inferat actum spontaneum et voluntarium. Excommunicatio autem vel est justa, vel injusta. Si justa sit, excommunicatus desinit esse membrum Ecclesiæ. Sin autem injusta sit, excommunicatus manet membrum Ecclesiæ. Si justè excommunicati instituunt privata ex justè excommunicatis conventicula, faciunt schisma; quia cùm obligentur redire ad unitatem prioris Ecclesiæ, voluntariè recedunt à debito redeundi, et ipso facto repudiant priorem unitatem, à quâ diversam instituunt communionem. Si injustè excommunicati instituunt privata ex injustè excommunicatis conventicula, faciunt schisma; cùm enim injustè excommunicati sint membra Ecclesiæ unita, per institutionem privatorum conventiculorum, voluntariè renuntiant isti unioni, et priorem unitatem deserunt. — Quamvis igitur Lutherus, ejusque asseclæ nullum fecissent schisma antè excommunicationem; quamvis injustè essent excommunicati, ut volunt Protestantes; tunc tamen priorem communionem deseruissent, tunc unitatem dirupissent, tunc sese separâssent et segregâssent, quandò divisa à priore unitate instituerunt conventicula. Cùm enim injustè excommunicatus non desinat esse membrum ejus Ecclesiæ, per quàm injustè excommunicatus est, per se patet ejusmodi excommunicatum tunc sese separare et segregare ab universis innocentibus Christianis prioris unitatis, tunc priorem unionem deserere et dividere, quandò segregata erigit conventicula; fierique auctorem schismatis, sive partis à corpore ecclesiastico divisæ. — Probamus idipsum exemplo, quod refert Cassiodorus, Hist. Tripart. lib. 1, cap. 18, de Meletio. Hic cùm in Ægypto esset episcopus, et persecutionis tempore fidem negâsset atque sacrificâsset, depositus et damnatus est. « Ergò, inquit Cassiodorus, damnatus « multos habuit sequaces, et hæresiarcha « factus est eorum, qui hactenùs ab eo in « Ægypto Melitiani vocantur, nullum justitiæ « satisfactionem habens, cur remanserit ab « Ecclesiâ separatus. Dicebat enim injuriam « se esse passum, et obloquebatur sæpiùs, » etc. Meletius damnatur, et conqueritur se injuriam pati; quia tamen instituit privata conventicula, à corpore ecclesiastico segregata, tanquàm auctor schismatis damnatur in synodo Nicænâ, testante eodem Cassiodoro, lib. 2, cap. 2. — Ità Lutherus excommunicatur à Leone X, et multos habet sequaces. Factus est auctor eorum, qui hactenùs in Europâ Lutherani ab eo dicuntur. Nullam justam causam habuit, cur manserit ab Ecclesiæ unitate divulsus. Dixit se injuriam passum esse, et etiamnùm per discipulos suos obloquitur. Pari tamen jure cum Meletio habetur auctor schismatis; ipse cum suis adhærentibus iis malis involutus, quæ ostendimus schismati esse connexa.

Simile exemplum habemus in Ario, et ejus asseclis. Illis enim ab Ecclesiâ ejectis, scribit S. Athanasius cum episcopis provincialibus imperatori Joviniano, Hist. Tripart. lib. 7, cap. 3: « Auctores facti sunt hæresis et schismatum « universalis Ecclesiæ. » Quamvis igitur ejectus sit ab Ecclesiâ Arius, quamvis plurimi ejus partibus accesserint, fuit tamen schismaticus, propter erecta conventicula ab unitate priore divisa. Atque ità Lutherus fuit auctor schismatis, licèt ejectus fuerit, et plurimos habuerit adhærentes. — Apollinaris cum suis damnatus est à Damaso, et provincialibus conciliis. « Ex illo (inquit Ruffinus, Histor. « Eccl. lib. 11, cap. 20) Apollinaristæ ab Ec- « clesiâ declinantes, et episcopos sibi suæ partis « et dogmata propria Ecclesiasque defendunt. » Ubi constat eos ab Ecclesiâ declinantes, proprios suæ partis episcopos, propria dogmata, proprias Ecclesias defendentes, fuisse etiam schismaticos; et tamen erant damnati et excommunicati. Nihil ergò impedit, quominùs aliquis sit schismaticus, etiamsi antecedenter sit damnatus et excommunicatus.

CAPUT XIII.

De officio injustè excommunicatorum.

Ponamus iterùm, injustè excommunicatum esse Lutherum à Leone X, dicit nobis S. Augustinus, de verâ Relig., cap. 7, quale fuerit ejus officium: « Sæpè etiam sinit divina providentia « per nonnullas nimiùm turbulentas carna- « lium hominum seditiones expelli de congre- « gatione christianâ, etiam viros bonos. Quam « contumeliam vel injuriam suam cùm pa- « tientissimè pro pace Ecclesiæ tulerint, neque « ullas novitates vel schismatis, vel hæresis « moliti fuerint, docebunt homines quàm vero « affectu, et quantâ sinceritate charitatis Deo « serviendum sit. Talium ergò virorum pro- « positum est, aut sedatis remeare turbinibus;

« aut si id non sinatur, vel eâdem tempestate « perseverante, vel ne suo reditu talis aut « sævior oriatur, tenent voluntatem consulen- « di, etiam eis ipsis quorum motibus pertur- « bationibusque cesserunt, sine ullâ conven- « ticulorum segregatione usque ad mortem « defendentes, et testimonio juvantes eam « fidem, quam in Ecclesiâ catholicâ prædicari « sciunt. Hos coronat in occulto Pater, in « occulto videns. Rarum hoc videtur genus, « sed tamen exempla non desunt; imò plura « sunt quàm credi potest. » Itaque Lutheri fuisset pro bono pacis necessariæ, nullâ conventiculorum segregatione, publicam Ecclesiæ quietem interturbare. Nam conventicula separata instituere, est facere schisma; sive id fiat ab excommunicato, sive non excommunicato. Neque refert, etiamsi excommunicatus Ecclesiam, per quam excommunicatus est, pro orthodoxâ non agnoscat; nam neque Ariani, neque Donatistæ, neque Apollinaristæ Ecclesiam catholicam agnoscebant orthodoxam; et tamen habiti sunt schismatici. Arius cum adhærentibus excommunicatus est; et instituens privata conventicula declaratus schismaticus.

Neque dicant, Lutherum cum suis non fuisse ab Ecclesiâ catholicâ segregatum affectu charitatis, sed tantùm regimine, administratione, ritibus, et societate externâ; nam illi sunt schismatici, qui societate externâ desertâ, privata instituunt conventicula. Etiamsi verò jactent ore et verbo, se charitatem habere, re tamen et opere ostendunt, se charitate destitui. Dari segregata conventicula extrà unitatem catholicam (quam schismatici negligunt aut repudiant) cum verâ charitate, par est, ac si diceretur, dari, secundùm idem, divisum et unitum. Vera charitas unit Ecclesias particulares in unum corpus ecclesiasticum. Ubi deest unio, deest charitas. « Charitas « enim christiana nisi in unitate Ecclesiæ non « potest custodiri. » S. August. contr. lit. Petil. lib. 2, cap. 77.

CAPUT XIV.

De Protestantium ad Ecclesiam græcam aliasque orientales provocatione.

Ut Protestantes crimen schismatis sui specioso obtegant velamine, dicunt se quidem recessisse ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ, non tamen ideò deseruisse omnes Catholicos tote orbe dispersos, nec Ecclesiam universalem catholicam, nec Ecclesiam græcam, aliasve orientales. Vide Petr. Mart. Loc. comm. class. 4, cap. 6, n. 4; Eilbracht. Epanorth. cap. 12, annot. 4; Croc. cap. 8, num. 34; Hulseman. de Præscript., thes. 116. — Consideratio 1. Si Ecclesiæ orientales sunt catholicæ, ergò illæ Ecclesiæ non errant in ullo articulo fundamentali, et ad salutem necessario. Consequentia patet : quia Ecclesia errans in articulo necessario, non est catholica; uti fatentur Protestantes. Consideratio 2. Si Ecclesiæ orientales non errant in ullo articulo fundamentali, ergò Protestantes tenentur cum iis colere communionem, si possint. Consequentia patet, quia Ecclesiæ particulares catholicæ, non colentes communionem cum aliis Ecclesiis particularibus catholicis, quandò possunt, sed eamdem repudiantes, fiunt schismaticæ. — Consideratio 3. Si Protestantes tenentur colere communionem cum Ecclesiis orientalibus, si possint, ergò et Ecclesiæ orientales tenentur colere communionem cum Protestantibus, si possint; ergò Ecclesiæ orientales ex sententiâ Protestantium, sunt schismaticæ. Patet hæc consequentia : quia Orientales noluerunt amplecti communionem Protestantium, etiam ab his requisiti; uti constat ex declaratione Jeremiæ, Constantinopolitani patriarchæ, aliisque apud Leon. Allat. de Eccl. Occid. et Orient. consens. cap. 8, n. 2, 3. — Consideratio 4. Si Ecclesiæ orientales, ex sententiâ Protestantium, sunt schismaticæ, ergò Ecclesiæ orientales, ex sententiâ Protestantium, non sunt catholicæ. Consequentia patet, quia eadem Ecclesia particularis non potest simul esse schismatica et catholica. — Consideratio 5. Si Ecclesiæ orientales, ex sententiâ Protestantium, sint catholicæ, ergò nullus articulus fidei vel morum, de quo controvertitur sive inter Ecclesias orientales, sive inter orientales et Protestantes, est fundamentalis aut necessarius ad salutem. Consequentia patet, quia alioquin diversum sentientes non possent utrinque esse catholici. — Consideratio 6. Si nullus articulus fidei vel morum, de quo controvertitur sive inter Ecclesias orientales, sive inter Orientales et Protestantes, est fundamentalis, ergò Protestantes non recesserunt ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ propter ullum articulum, sive inter Ecclesias orientales, sive inter Orientales et Protestantes controversum. Consequentia patet, quia ex sententiâ Protestantium, non est deserenda unitas Ecclesiæ propter articulum non fundamentalem. — Consideratio 7. Si Protestantes non recesserunt ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ propter ullum articulum, sive inter

Ecclesias orientales, sive inter Orientales et Protestantes controversum, ergò nec Protestantes recesserunt ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ propter ullum articulum, quem etiamnùm orientales Ecclesiæ tenent cum Ecclesiâ romano-catholicâ. Consequentia patet quia alioquin respectu nostrî esset fundamentalis, respectu Orientalium non fundamentalis. — Consideratio 8. Si Protestantes non recesserunt ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ propter ullum articulum, quem etiamnùm Ecclesiæ orientales tenent cum romano-catholicâ, ergò omnes Protestantes, qui ejusmodi articulum assignant, tanquàm causam justam et necessariam, cur ab unitate Ecclesiæ catholicæ recesserint; eo ipso non justificant separationem suam. Consequentia patet, quia ex sententiâ Protestantium, non est faciendum schisma propter errorem in articulo non fundamentali. — Consideratio 9. Si omnes Protestantes, qui ejusmodi articulum assignant, tanquàm causam justam et necessariam, cur ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ recesserint, eo ipso non justificant separationem suam, ergò Protestantes non possunt allegare unum solum articulum controversum, tanquàm justam causam separationis suæ ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ. Probatur consequentia; cùm enim judicent Protestantes, orientales Ecclesias in multis articulis errare, nisi doceant ex sententiâ Ecclesiæ suæ, errores Orientalium non subvertere fundamentales articulos; prætensos autem errores Ecclesiæ romano-catholicæ subvertere articulos necessarios; nihil ad rem faciet, quidquid allegabunt. Nisi etiam docuerint Protestantes ex S. Scripturâ, errores orientalium non subvertere articulos fundamentales, romano-Catholicorum autem prætensos errores subvertere articulos fundamentales; similiter in vanum laborabunt. Quomodò autem hic nobis adferent Protestantes sententiam Ecclesiæ suæ, quæ nihil certi habet de articulis fundamentalibus? Quomodò nobis probabunt ex S. Scripturâ, nostros potiùs prætensos errores subvertere fundamentum fidei, quàm errores Orientalium? Nos existimamus omnes eos cæcutire, qui putant id præstari posse.

CAPUT XV.

De excusationibus simpliciorum.

Excusatio 1 est, quòd fuerint coacti recedere, ob persecutionem contrà ipsos motam, tyrannidemque exercitam. Respondet S. Augustinus, lib. 1 contr. litt. Petil., cap. 13 : « Objicitis persecutionem; respondent vobis « frumenta Dominica : aut justè factum est, « aut palea nostra fecit. Quid ad hoc dicitis? » — Excusatio 2 est, quòd dicant se non recessisse ab unitate Ecclesiæ catholicæ, qui in Ecclesiis Protestantium nati et educati sunt. sed majores suos, Calvinum, Lutherum et similes. Respondet S. Augustinus, lib. 1 de Bapt. contr. Donat., cap. 5 : « Illi, qui per « ignorantiam ibi (apud hæreticos) baptizantur, « arbitrantes ipsam esse Ecclesiam Christi, in « istorum quidem consideratione (qui sciunt « esse hæreticam) minùs peccant; sacrilegio « tamen schismatis vulnerantur; non ideò non « graviter, quia illi graviùs. » Vide lib. 1 contr. litt. Petil., cap. 25 et lib. 2, cap. 8; et de Unit. Eccl., cap. 2; S. Optat. Milevit., lib. 1 et 2. — Excusatio 3 est, quòd dicant se esse baptizatos, se credere in Christum, se bonis operibus operam dare, ac proindè se sperare salutem, etiamsi illi parti adhæreant, quæ divisa est ab unitate Ecclesiæ catholicæ. Respondet S. Augustinus, contr. litt. Petil., lib. 1, cap. 77 : « Solemus ostendere quomodò non « prosit hominibus, quamvis sint vel Sacra- « menta vel fides, ubi non est charitas; ut cùm « ad catholicam unitatem venitis, intelligatis « quid vobis conferatur, et quantum sit quod « minus habebatis. Charitas enim christiana, « nisi in unitate Ecclesiæ, non potest custodiri; « atque ità videatis, sine illâ nihil vos esse, « etsi baptismum et fidem teneatis, et per « illam etiam montes transferre possitis. Quòd « si hæc et vestra sententia est, non exsuffle- « mus vel Dei sacramenta, quæ novimus, vel « ipsam fidem; sed teneamus charitatem, sine « quâ et cum sacramentis et cum fide nihil « sumus. Tenemus autem charitatem, si am- « plectimur unitatem; amplectimur autem « unitatem, si eam non per verba nostra in « parte confingimus, sed per verba Christi in « unitate cognoscimus. » Vide lib. 2 contr. Crescent., cap. 12, et in Psalm. 88, et lib. 1 de Past., cap. 12 et Epist. 152. — Excusatio 4 est, quòd nonnulli dicant Deo credendum esse secundùm mensuram gratiæ ab ipso acceptæ; catholicos quidem multa credere, quæ Protestantes non credunt; sed illos quinque talenta accepisse, hos duo, vel tria. Se Catholicos non damnare; sed et in suâ modicitate salutem sperare. Resp. : Hic valent, quæ ex S. Augustino ad præcedentia attulimus. Nam si nihil prodest baptismus et fides, sine necessariâ charitate, multò minùs proderit aliqua portio fidei, quæ habetur in divisione et schismate.

CAPUT XVI.

De effugiis doctiorum.

Effugium 1 est, quòd dicant Catholicos pacem Protestantium respuere, etiamsi condonentur errores Ecclesiæ catholicæ. — Resp. : Ecclesia Catholica non indiget condonatione errorum, quamdiù non est legitimè convicta erroris. Catholicam autem Ecclesiam nullo legitimo judicio convictam esse, ostendetur in sequentibus. Quibus enim judicibus erravit Ecclesia catholica, nisi accusatoribus ejus ? coràm quo tribunali condemnata est, nisi illo quod cum divisione incœpit, et etiamnùm in divisione perseverat ? Si hoc tribunal, si hi judices sequendi sunt ; absoluti erunt omnes hæretici, omnes schismatici, quorum nullus unquàm ebullit, qui pro defensione criminis, non eâ temeritate condemnaret Ecclesiam, quâ eam accusabat. — Effugium 2 est, quòd dicant ex præcepto apostolico fugiendam esse idololatriam et Babylonem, nisi plagarum Dei velimus esse participes, 1 Cor. 10, 1 Joan. 5, Apoc. 18 et 2 Cor. 6; Conf. Helv. poster. art. 17; Armin. disp. 22, thes. 13. — Resp. : Is temerariorum accusatorum mos est, ut audacter objiciant crimina, nihil probantes. Excutiemus suo loco objectionem idololatriæ, et ostendemus, vel crassam ignorantiam, vel extremam malitiam isti calumniæ parâsse viam ; neque esse Babylonem in Ecclesiâ catholicâ, sed in confusâ turbulentorum phantasiâ, — Effugium 3 est, quòd dicant cum Catholicis non posse haberi pacem ; quia volunt in omnibus et singulis probari suos errores. Eilbracht. in Epanorth., cap. 11, annot 3. — Resp. : Catholici non urgent explicitum et expressum consensum, circà omnes et singulos conciliorum canones, ab omnibus et singulis fidelibus ; cùm et viris doctissimis non semper sint notæ particulares definitiones. In multis non mandatur ab Ecclesiâ catholicâ expressa notitia ; in multis non requirit assensum omnium et singulorum ; licèt in nullo (propter reverentiam definitionibus Ecclesiæ debitam) liceat contradicere. Aliud utique est, expressum consensum postulare à singulis ; aliud, licentiam obtrectandi removere ab omnibus. Sunt apud Catholicos aliqui articuli, Protestantium doctrinæ contrarii, qui redeuntibus ad nos essent explicitè credendi ; sed ii pauci sunt, et rectè intellecti atque explicati, non habent illam difficultatem, quam sibi persuadent Protestantes. Sed et olim dicebat schismaticus Parmenianus : « Væ illis, qui dicunt quod nequam est bonum, « et quod bonum est nequam ; » cui respondet S. August., lib. 2 contr. Epist. Parm. cap. 1 : « O stultissimam cæcitatem ! quid « enim tàm bonum et tàm jucundum, quàm « habitare fratres in unum ! quòd illi nequam « dicunt et amarum ponunt, qui se ab omnibus « fratribus separârunt, dùm vanas suspiciones « suas, ne dicam factiosas calumnias, vel non « excitare, vel excitatas tollere noluerunt. »

CAPUT XVII.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 1° ex confessione Protestantium.

Quia in antecedentibus ostendimus, ex sententiâ Protestantium, non esse recedendum ab unitate Ecclesiæ, propter errorem in articulis non necessariis, si salvi maneant necessarii ; nunc pergimus declarare quomodò, fatentibus Protestantibus, Ecclesia catholica non erraverit in fundamentalibus seu necessariis ; undè concludemus nullo jure factam esse divisionem.

Daillæus, *la foi fondée*, part. 3, chap. 1, postquàm retulisset articulos, quos Reformati dicunt fundamentales, seu necessarios, addit : « Roma non contradicit articulis ; quos credi- « mus, ipsa profitetur se eos credere ; » et mox : « Quis potest negare Romam etiamnùm eos « articulos necessarios tenere ? » Et iterùm : « Quoad meam religionem, id est, fidem, quam « probavi Scripturis, clarum est omnes veros « Christianos antiquos et modernos consentire, « et per consequentes eos esse meæ religio- « nis ; » et mox : « Roma profitetur articulos « necessarios, quos exposuimus. » Undè concludit : « ARTICULI FIDEI MEÆ NON SUNT CONTRO- « VERSI. » Similia habet Calvinus, Instit. lib. 4, cap. 2, § 11, et in 1 Cor. 3, 15; Petr. Mart. Loc. comm. class. 3, cap. 9, § 27; Zanchius, in Præfat. lib. de Naturâ Dei, et lib. 1 in 4. præcept. loc. 4, q. 1 ; Eilbracht., Epanorth. cap. 12, annotat. 1, 3; Groc., Anti-Bec. tom. 2, contr. 12, sect. 11, n. 16, 17, et sect. 12, n. 4. Marc. Ant. de Dom., lib. 7, de Republ. Eccl. cap. 5, § 40. — Non disputamus hoc loco, an Ecclesia romano-catholica sit erroribus fœdata, abusibus contaminata, impuritatibus involuta, vel corruptelis repleta ; quod seorsùm suo loco examinabitur. Nunc ità concludimus : *Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ ;* tùm quia docent non esse recedendum ab Ecclesiâ, quæ non errat in articulo necessario ; tùm quia fatentur Ecclesiam roma-

nō-catholicam non errare, vel errâsse in articulis necessariis.

De testimoniis et confessionibus suorum dicit Eilbrachtus, Epanorth. cap. 4, annot. 7 : « Hujusmodi judicium non nititur certitudine « fidei, nec prætoriâ quâdam potestate, sed « christianâ charitate, quæ optima sperat, et « ad clementiam inclinat, non ad crudelitatem. « Quamobrem etiam, licèt interdùm longiùs « atque par est progrederentur, tamen aliorum « rectiùs sentientium judiciis, ipsique veritati « non præjudicaret. — Resp. : Sed nec judicium eorum, qui condemnant Ecclesiam catholicam, nititur certitudine fidei, nec prætoriâ quâdam potestate. Quid ergò? Non christianâ charitate, quæ optima sperat, et ad clementiam inclinat; sed spiritu contradictionis, ad crudelitatem parato. Quorum proindè judicium, pro defendendo schismate ab unitate christianâ abhorrens, veritati non præjudicat. Deindè, si inter Protestantes sint, qui dicant Ecclesiam catholicam errare in articulis necessariis; sint etiam, qui dicant eam non errare in articulis necessariis. Ergò inter Protestantes non absolutè constat, quinam sint articuli necessarii. Ergò inter Protestantes non absolutè constat, an Ecclesia catholica erraverit in articulis necessariis. Ergò inter Protestantes non absolutè constat, an recesserint ab unitate Ecclesiæ catholicæ ob errorem in articulis necessariis. Ergò Protestantibus non absolutè constat, justè, an injustè divisi sint ab Ecclesiâ catholicâ. Hoc autem injustissimum est.

CAPUT XVIII.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 2° ex Unitate Ecclesiæ.

Docent nobiscum Protestantes veram Jesu Christi Ecclesiam esse *unam*. Cùmque fateantur Ecclesiam romano-catholicam esse veram Ecclesiam, quandò ab eâ divisi sunt Protestantes, segregârunt se à verâ Jesu Christi Ecclesiâ, atque adeò nullo jure facta est divisio. Si enim una tantùm Ecclesia est corpus Christi, nullam membrum ab eo corpore separatum, vivificatur Spiritu Christi. Ergò quicumque se ab eo separat, subjacet omnibus pœnis suprà designatis. Vel igitur Ecclesia romano-catholica est vera Ecclesia, vel non est vera Ecclesia. Si prius; non potuit justa esse divisio; sin posterius, contradicunt suis. Ne igitur sibi contradicant, romana Ecclesia est vera Ecclesia; quæ cùm una tantùm sit, injusta est separatio, redintegranda est unio.

Hanc rationem unitatis ursit S. Optatus Milevitanus, lib. 2 : « Quis dubitet vos illud legitimum in Sacramentorum mysterio prætorire « non posse? Offerre vos Deo dicitis pro Ecclesiâ, quæ una est; hoc ipsum mendacii pars « est, unam te vocare, de quâ feceris duas. Et « offerre vos dicitis pro unâ Ecclesiâ, quæ sit « toto terrarum orbe diffusa. Quid si unicuique « vestrûm dicat Deus : Quid offers pro totâ, qui « non es in totâ? » Quid si etiam Protestantibus diceret Deus : Quid creditis, quid profitemini, quid docetis Ecclesiam esse unam, qui non estis in unâ, de quâ fecistis plures?

CAPUT XIX.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 3° ex Sanctitate Ecclesiæ.

Protestantes nobiscum docent Ecclesiam Jesu Christi esse *sanctam*, quod hoc loco non accipimus, nisi de sanctitate doctrinæ. Cùmque iidem Protestantes teneant veram Jesu Christi Ecclesiam non errare in fundamento, seu articulis necessariis, videndum est quid ex eo capite statuendum sit de Protestantium divisione. — Retulimus suprà quomodò ex sententiâ Protestantium Ecclesia romano-catholica sit vera Ecclesia; hìc autem docent Protestantes veram Ecclesiam non errare in articulis necessariis. Ergò Ecclesia romana catholica non errat in articulis necessariis. Ergò ab eâ non fuit recedendum. Nam, ut docent, non est recedendum ab unitate Ecclesiæ, propter errorem in articulis non necessariis. Ergò nullo jure facta est divisio. — Deindè agnoscunt Reformati Ecclesiam romano-catholicam, quæ primis quingentis post Christum annis viguit, fuisse veram Jesu Christi Ecclesiam, sanctamque sponsam Jesu Christi, non errantem in articulis necessariis. Vel igitur ista Ecclesia ità defecit, ut erraverit in articulis necessariis; vel sic non defecit. Si errorem in articulis necessariis astruitis; jam propriæ confessioni obliquamini; et propriam doctrinam subvertitis, quòd vera Jesu Christi Ecclesia non erret in necessariis. Sin autem defensam cupitis immunitatem ab errore in necessariis, ergò nullo jure facta est divisio. — « Intelligite vel serò (inquit S. Optatus, lib. 2) vos esse ramos fractos ex arbore, « vos esse abscissos palmites à vite, vos esse « rivum concisum à fonte. Non enim potest « esse origo rivuli, quia parvus est, et non de « se nascitur; aut arbor à ramo concidi, cùm « arbor fundata suis radicibus gaudeat, et ramus, si fuerit exsectus, arescat. »

CAPUT XX.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 4° ex Diffusione Ecclesiæ.

Docent Protestantes nobiscum veram Jesu Christi Ecclesiam esse *Catholicam*, hoc est, ut loquitur S. Augustinus, toto orbe diffusam, non ex nominis testimonio, sed ex promissis Dei. Ista autem Ecclesia catholica communicavit in fide cum romano pontifice primis quingentis annis. Tempore autem inchoatæ Reformationis, nulla erat catholica, præter eam, quæ in fide communicabat cum romano Pontifice; nec Protestantes aliam designant. Ergò ab eâ non fuit recedendum. Si enim fuisset recedendum, evacuatæ essent promissiones Dei. — Hinc S. Optatus, lib. 2 : « Ubi erit proprietas « catholici nominis, cùm indè dicta sit catho- « lica, quòd sit rationabilis et ubique diffusa ? « Nam si sic pro voluntate vestrâ in angustum « coarctatis Ecclesiam, si universas subducitis « gentes, ubi erit illud, quod Filius Dei meruit? « ubi erit quod libenter ei largitus est Pater, « in secundo Psalmo dicens : *Dabo tibi gentes « hæreditatem tuam, et possessionem tuam ter- « minos terræ?* Ut quid tale infringitis promis- « sum, ut à vobis mittatur quasi in quemdam « carcerem latitudo regnorum ! quid tantæ pie- « tati obstare contenditis? quid contrà Salva- « toris merita militatis? Permittite Filium pos- « sidere concessa. Permittite Patri promissa « complere. Cur ponitis metas? Cur figitis li- « mites? Cùm à Deo Patre Salvatori tota terra « promissa sit, non est quidquam in aliquâ « parte terrarum, quod à possessione ejus vi- « deatur exceptum. Tota est donata terra cum « gentibus totius orbis Christo, una posses- « sio est. Hoc probat Deus, qui ait : *Dabo tibi « gentes hæreditatem tuam, et possessionem « tuam, terminos terræ.* Et in septuagesimo « primo Psalmo, de ipso Salvatore sic scri- « ptum est: *Dominabitur à mari usque ad mare; « et à flumine usque ad terminos orbis terræ.* « Pater dùm donat, nihil excipit; vos ut con- « cedatis unciam, totam libram auferre cona- « mini. Et adhuc nitimini suadere hominibus, « apud vos solos esse Ecclesiam, auferentes « meritum Christo, negantes præstitutum à « Deo. O vestra ingrata et stulta præsumptio! « Christus vos cum cæteris in societatem regni « cœlestis invitat, et ut cohæredes sitis horta- « tur ; et vos eum in hæreditate sibi à Patre « concessâ fraudare laboratis, dùm Africæ pa- « trem conceditis, et totum terrarum orbem, « qui ei à Patre donatus est, denegatis. Quid « mendacem videri vultis Spiritum sanctum ? » « etc.

Neque dicant Protestantes se non coarctare cum Donatistis Ecclesiam intrà certam orbis partem; quia nec Donatistæ hoc faciebant, quasi Evangelium non esset prædicandum in aliis orbis partibus, cùm, teste S. Optato, episcopum suum habuerint in urbe Româ, sed quia tenebant Ecclesiam catholicam in cæteris orbis partibus defecisse et apostatâsse. Quocircà, si S. Optatus meritò ursit promissionem Dei Patris de diffusione Ecclesiæ, meritumque Christi de acquisitione Ecclesiæ in omnibus gentibus, contrà separationem Donatistarum, Ecclesiam exiguo tempore defecisse asserentium : quantò majore fundamento à nobis urgetur eadem Dei Patris promissio, idem Christi meritum, contrà separationem Protestantium, decem seculorum apostasiam Ecclesiæ tribuentium. Vide S. August., epist. 48 ad Vincent., et lib. 2 contr. litt. Petil., cap. 70.

CAPUT XXI.

Discutitur provocatio Protestantium ad Ecclesias Waldensium, etc.

Crocius, cap. 12, n. 12, et alii Protestantes communiter provocant ad Ecclesias Waldensium. Necesse proindè est, ut dicant Waldenses non errâsse in ullo articulo fundamentali seu necessario. — Et tamen juxtà Reinerum, cap. 5, contrà Waldenses, docuerunt 1° quòd baptismus infantium nihil prodest; 2° quòd omne juramentum sit mortale peccatum; 3° plus quàm homicidam reputant, qui cogit jurare quamvis sit judex; 4° quòd omnes principes et judices damnantur. — Idem Reinerus, cap. 6, varias Waldensium sectas refert, quas asserit docere 1° quòd Christus fuerit filius Joseph et Mariæ; 2° non fuisse passum Jesum Christum; 3° Trinitatem non fuisse antè nativitatem Christi; 4° resurrectionem corporum non futuram.

Catalogus testium veritatis priora ferè refert ex Reinero, col. 1508, etc. Similia de ipsis refert Petrus de Pilichdorf, et in tractatu suo, et in fragmentis. Horrenda de illis refert Ebrardus toto suo libro. Vide Bernardum Abbatem; Ermengardum; Abbatem Urspersengen, tom. 3 Conc., part. 2; Guidonem Carmelitam, Bernardum Lutzenburgensem, et Antonium, t. 3 Conc., part. 3; concilium Gallicanum anni 1176, tom. 3 Conc., part. 2; concilium Terraconense, ibid.; Æneam Sylvium, Crantzium, Scipionem du Pleix, tom. 1 ad anni 1170; Ja-

cobum de Ribeirâ. De confessione postremorum Waldensium, vide Scipionem du Pleix, tom. 3, ad an. 1554; l'*Histoire Ecclésiastique des Églises Réformées au Royaume de France, liv.* 1, *pag.* 35.

Wiclefus in suis Dialogis, tradit 1° Adorationem Angelorum, lib. 2, cap. 10; 2° Deum necessitare creaturas ad quemlibet suum actum, ibid., cap. 14; 3° multos non prædestinatos esse in gratiâ, lib. 3, cap. 6; 4° omnia evenire necessitate absolutâ, ibid., cap. 8; 5° Deum non posse quidquam producere, nisi quod de facto producit, ibid.; 6° sanctos demortuos licitè à fidelibus invocari, ibid., cap. 30; 7° devotè adorandam esse hostiam, lib. 4, cap. 7; 8° consecrare, esse omnium proborum officium, ibid., cap. 10; 9° prædestinatos non habere certitudinem de suâ prædestinatione, nisi probabilem, ibid.; 10° quamlibet creaturam sensibilem esse realiter sacramentum, ibid., cap. 1; 11° baptismum delere quodcumque peccatum, ibid., cap. 11; 12° dari post hanc vitam purgatorium, ibid., cap. 22. — Vide plura de eodem apud Cochlæum, lib. 1; apud magistrum Joan. Rokyzanam, tract. de sacram. cap. 19; Magistrum Joannem Przibram, de Profess. Fid. catholicæ.

Joannis Hussii quæ fuerit sententia, patet ex ejus operibus, quæ exstant. Docuit 1° matrimonium esse sacramentum, de Matrim. cap. 3; 2° vinculum matrimonii non dissolvi per adulterium unius, ibid., cap. 1; 3° tres esse partes pœnitentiæ, Contritionem, Confessionem, et Satisfactionem, de Pœnit. fol. 37; 4° omnia peccata esse integrè confitenda sacerdoti, ibid.; 5° in Missâ offerri sacrificium propitiatorium, de Sacram. cap. 1; 6° Christum esse realiter præsentem in sacramento venerabili, ibid., cap. 2; 7° malos in sacramento accipere corpus et sanguinem Domini, ibid.; 8° Christum esse præsentem in SS. Eucharistiâ per transubstantiationem, ibid., cap. 3; 9° in sacramento tamdiù esse corpus et sanguinem Domini, quamdiù manet species panis et vini, ibid.; 10° esse purgatorium, in Fid. elucid. fol. 51; 11° fideles in purgatorio juvari suffragiis viventium, ibid.; 12° sanctos in cœlo existentes intercedere pro viventibus, ibid.; 13° sanctos demortuos esse invocandos, ibid.; 14° leges Ecclesiæ obligare conscientiam, de Corp. Christ.; 15° papam esse immediatum vicarium Jesu Christi, Quæst. de *credere;* 16° non prædestinatos quandoque justificari, et accipere remissionem peccatorum, de Eccl. cap. 3; 17° prædestinatos posse in hâc vitâ gratiâ excidere, ibid., capite 5; 18° neminem hìc posse sine revelatione vel formidine asserere, quòd sit prædestinatus, ibid., fol. 204.—Vide plura de eodem apud Cochlæum, Hist. Hussit. lib. 2, p. 74, etc. Et sententiam discipulorum ejus, Jo. Rofyzanæ in tractatu de septem Sacramentis; et Jo. Przibram, in Professione fidei catholicæ.— Ex dictis interrogamus Protestantes, an coràm Deo possint asserere Ecclesias Waldensium, Wiclefistarum, et Hussitarum, suo judicio, non errâsse in articulis necessariis? Si affirment, in multis erunt calumniatores, qui hoc ipsum in Catholicis arguunt, tanquàm errorem in articulo necessario, quod in istis tolerant, velut nævum saluti non præjudicantem. Si negent, utquid provocant ad istas Ecclesias malignantium, quas ipsi statuunt errâsse in articulis necessariis? Quid hoc aliud est, quàm ignarum populum decipere?

CAPUT XXII.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 5° *ex Successione Ecclesiæ.*

Docent Protestantes nobiscum veram Jesu Christi Ecclesiam esse *apostolicam;* eique semper competere prædicationem verbi divini, et administrationem Sacramentorum. In parte divisâ nequit esse perpetua successio; cùm enim constet de initio divisionis, constat etiam de initio successionis, non à Christo institutæ, sed ab homine inchoatæ, adeòque nec perpetuæ. — Atque hìnc dicit S. Optatus, lib. 2: « Videndum est, qui et ubi prior cathedra se- « derit; si ignoras, disce; si nôsti, erubesce. « Ignorantia tibi adscribi non potest. Restat « ergò ut noveris. Scientem errare, peccatum « est. Nam ignorantibus nonnunquàm solet « ignosci. Igitur negare non potes, scire te in « urbe Româ Petro primo cathedram episco- « palem esse collatam; in quâ sederit omnium « Apostolorum caput Petrus, undè et Cephas « appellatus est: in quâ unâ cathedrâ unitas « ab omnibus servaretur, nec cæteri Apostoli « singulas sibi quisque defenderent; ut jam « schismaticus et peccator esset, qui contrà « singularem cathedram, alteram collocaret. « Ergò cathedrâ unicâ, quæ est prima in doti- « bus, sedit prior Petrus, cui successit Linus, « etc. Vestræ (ô Donatistæ) cathedræ vos ori- « ginem reddite, qui vobis vultis sanctam Ec- « clesiam vindicare. Sed et habere vos in urbe « Româ partem aliquam dicitis. Ramus est « vestri erroris, protentus de mendacio, non « de radice veritatis. » Et enumerans episcopos

Donatistarum ab ultimo ad primum, addit: « Si « Victori diceretur, ubi sederit, nec antè se « aliquem illic fuisse monstraret, nec cathe- « dram aliquam, nisi pestilentiæ ostenderet. « Pestilentia enim morbis extinctos homines ad « inferos mittit. Qui inferi portas suas habere « noscuntur, contrà quas portas claves salutа- « res accepisse legimus Petrum, principem « scilicet nostrum; cui à Christo dictum est : « *Tibi dabo claves regni cœlorum, et portæ inferi* « *non vincent eas.* Undè est ergò, quod claves « regni usurpare contenditis, qui contrà ca- « thedram Petri, vestris præsumptionibus et « audaciis, sacrilegio militatis? Beatitudinem « repudiantes, quâ laudari meruit : *Qui non* « *abiit in consilio impiorum, et in viâ peccatorum* « *non stetit, et in cathedrâ pestilentiæ non sedit.* « In consilio impietatis itum est à majoribus « vestris, ut dividerent Ecclesiam. Iverunt « etiam peccatorum viam, dùm Christum par- « tiri conati sunt, cujus Judæi nec vestimenta « scindere voluerunt; cùm Apostolus Paulus « clamet : *Numquid divisus est Christus?* » — Videtis, Protestantes, nullam posse esse succes- sionis partem ubi non est successionis per- petuitas; non posse esse successionis perpetui- tatem in divisione; atque ideò nec ipsam divisio- nem, propter defectum perpetuæ successionis, posse censeri jure factam.

CAPUT XXIII.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ probatur 6° ex necessi- tate communionis.

Docent Protestantes nobiscum, sine commu- nione externâ cum verâ Jesu Christi Ecclesiâ, non esse salutem. Atqui fatentibus Protestan- tibus, Ecclesia romano-catholica est vera Ec- clesia. Quomodò ergò fieri potest sine præju- dicio salutis, ut communionem ejus deserant? Si hoc fieri non potest, ergò nullo modo dese- renda erat ejus communio; ergò nullo jure facta est divisio. — Neque sufficit dicere quòd Ecclesiis Protestantium externâ communione adhæreatis; cùm eædem Ecclesiæ à priore communione sint divisæ, eamque repudiaverint, et etiamnùm persistant in divisione. Cùm au- tem una sit Ecclesia Christi, cui veniat com- municandum; isti non communicant cum unâ Ecclesiâ, qui partem divisam sequuntur, et à toto corpore abstinent.

CAPUT XXIV.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 7° ex defectu legitimi judicii.

Docent Reformati, in Admonitione de libro Concordiæ, cap. 12 : « Recta ratio et pietas « dictat, neminem esse damnandum, nedùm « lædendum, propter controversiam novam, « nunquàm legitimo judicio examinatam, « cognitam et decisam. Neque debere quem- « quam esse judicem in causâ propriâ, neque « decreti à tali judice facti executorem. » Hâc generali positione utuntur contrà Lutheranos, à quibus se dicunt immeritò condemnari, tùm ob negatam manducationem oralem corporis Christi in Eucharistiâ, tùm ob negatam ubiqui- tatem. Atque his non obstantibus, petunt mu- tuam tolerantiam.

Sed videamus quid *recta ratio, et pietas dictet omnibus.* Hoc enim deprædicant Reformati, quandò pacem cum Lutheranis stabilitam cu- piunt. Recta ratio dictat, *neminem esse damnan- dum, nedùm lædendum, propter controversiam novam.* Quid intelligitis per *controversiam no- vam?* nonne et eam, quæ de Cœnâ Domini, quæ de Ubiquitate est? affirmabitis. Si istæ controversiæ sunt novæ, quas habetis cum Ec- clesiâ catholicâ antiquas? Profectò, quascum- que movistis, cùm superiore seculo cœptæ sint moveri, erunt novæ, et atavis vestris ignotæ. Undè si propter novam controversiam nemo damnandus est, nemo lædendus, recta ratio et pietas dictat omnibus, immeritò à vobis damnatos esse Catholicos; nullo jure à vobis læsam esse Ecclesiam catholicam, quam dis- sentione vestrâ divisistis, distractis à corpore pluribus membris. Quid hìc dicetis? imò quid fingetis? An aliud vobis dictat recta ratio, et pietas, quandò pacem Lutheranorum ambitis; aliud, quandò unitatem catholicam fugitis? An aliud vobis dictat pietas, quandò illorum con- junctionem postulatis, quorum doctrinam hære- seos arguitis; aliud, quandò matris vestræ Ec- clesiæ catholicæ amplexum declinatis? Quæ hæc pietas est, maternum, ob controversias novas horrere consortium; et externorum, non obstantibus antiquis hæresibus, sollicitare contubernium? Quæ ratio dictat, tolerare hæ- reses, ab antiquâ Ecclesiâ non semel damna- tas, et rejicere doctrinas nunquàm legitimè convictas. — Utinam sic procedendo ex iis non sitis, de quibus S. Augustinus, tract. 1 in Epist. Joan. dicit : « Non tolerant pro pace Christi « (Catholicos) quos infamant; et tolerant pro

« parte Donati (et Calvini) quos condemnant. » Quapropter, ut dicit S. Athanasius, Epist. in quâ mot. Eccl. tragœd., « Indictâ causâ con- « demnant; quæ falsitatis nunquàm convice- « runt, rejiciunt. »

Recogitate tempora, et inquirite quo legitimo judicio condemnata sit Ecclesia catholica. Nam, ut ipsi docetis, recta ratio et pietas dictat omnibus, neminem esse damnandum, nedùm lædendum, propter controversiam novam, *nunquàm legitimo judicio examinatam, cognitam et decisam.* Quandò examinata est causa Ecclesiæ catholicæ, quandò cognita, quandò decisa? Nescimus profectò, quâ ratione vel excogitare possint examen, vel imaginari cognitionem, vel fingere decisionem; cùm antè ipsorum separationem, nec species examinis præcesserit, nec forma cognitionis intervenerit, nec legitimi judicii sententia pronuntiata sit.

Dicant, tyrannide pontificiâ impeditum fuisse ordinem legitimi judicii. An propterea desinebat dictare recta ratio et pietas, neminem esse damnandum, propter controversiam novam? an desinebat dictare pietas, unitatem Ecclesiæ horrendâ divisione non esse lacerandam, antè causam examinatam, cognitam et decisam? Sed cur post separationem introductam, nullum legitimum judicium est inchoatum? cur nullum examen institutum? cur nulla successit cognitio? cur nulla pronuntiata est decisio? Quid enim horum, tanquàm legitimum, hucusque excogitârunt Reformati? Et si tale judicium fingant, quomodò probabunt nos eo teneri? etiam Remonstrantes (*in Synod. Dordrecht. sess.* 25.) censuerunt schismaticis non competere legitimum judicium, de doctrinâ ejus partis, à quâ separati sunt.

Numquid docetis, *non debere quemquam esse judicem in propriâ causâ, neque decreti à tali judice facti executorem*? exhibeant ergò aliquod judicium contrà Ecclesiam Catholicam, quod in propriâ causâ prætensi judices non pronuntiârunt; exhibeant aliquod decretum, cujus ipsi non fuerint auctores et executores. — Itaque recta ratio, et pietas dictat omnibus, non posse Reformatos in seipsis defendere contrà Ecclesiam Catholicam, quod in Lutheranis reprehendunt; recta ratio dictat, ut quod quisque juris in alium statuerit, hoc ipse utatur. — Sed gravius aliquid est in facto Reformatorum. Ipsi docent, *non debere quemquam esse judicem in causâ propriâ, neque decreti à tali judice facti executorem.* Quandò aliquis judicat in causâ propriâ, et deindè exequitur sententiam, licèt injustè procedat, servat tamen ordinem justitiæ, quatenùs non progreditur ad executionem, nisi post sententiam. Sed Reformati, non expectato legitimo judicio, non expectatâ sententiâ, incœperunt ab executione, quandò initium fecerunt à divisione. Atque adeò recta ratio dictat omnibus, Reformatorum divisionem nullo jure factam esse, et multis modis justitiæ esse contrariam. Nam si in civilibus causis injusta est procedendi ratio, quandò legitimus judex incipit ab executione; quanta est contrà Deum, et Ecclesiam ejus injustitia, quandò aliqua Ecclesiæ membra, quibus judiciaria potestas non competit, non servato justitiæ ordine, corpus Christi divisione suâ dilacerant!

CAPUT XXV.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, etiamsi hæc errâsset in articulo necessario.

Mirabitur lector à nobis asseri nullitatem divisionis Protestantium, etiamsi ponatur Ecclesia catholica errâsse in articulo necessario. Sed rogamus ut nihil præproperè de istâ assertione statuat, et non nisi lectis nostris probationibus, de veritate decernat.

Quamvis Ecclesia catholica non erraverit in articulo necessario, uti frequenter ostensum; ad majorem tamen præsentis quæstionis elucidationem, supponamus Ecclesiam catholicam, cùm ab eâ recederent Protestantes, errâsse in articulo necessario, eamdemque propter talem errorem funditùs interiisse; cùm juxtà Protestantes, mors Ecclesiæ sequatur ex errore in articulo necessario. Dicimus equidem nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab unitate Ecclesiæ catholicæ. — Corpus Ecclesiæ constituitur per ministros et subditos, sive ex ministris et subditis. Nulla est visibilis Ecclesia, ubi non prædicatur Evangelium Jesu Christi, ubi non administrantur sacramenta, ubi nulla est professio veræ fidei. Quamdiù Lutherus, Calvinus, et alii, qui primi recesserunt ab Ecclesiâ catholicâ, fuerunt membra Ecclesiæ catholicæ, fieri non potest ut fuerint membra Ecclesiæ Jesu Christi, supposito quòd Ecclesia catholica erraverit in articulo necessario, uti hìc supponimus.

Vel igitur Lutherus, Zwinglius, et alii ab Ecclesiâ catholicâ recedentes, ejusque unitatem deserentes, facti sunt membra alterius cujusdam Ecclesiæ visibilis, antequàm istî recederent, existentis; vel non sunt facti

membra alterius Ecclesiæ visibilis, tunc existentis. Si non fuerunt facti membra alterius Ecclesiæ, ergò fuerunt membra præcisa, membra sine vitâ, membra mortua; et omnes qui se illis adjunxerunt, deserentes unitatem Ecclesiæ catholicæ, fuerunt membra præcisa, addita membris præcisis; membra mortua, addita membris mortuis. Sin autem primi recedentes facti sunt, membra alterius Ecclesiæ visibilis; cur eam Ecclesiam hactenùs non designârunt? profectò nullam invenient; nisi fortè sit verisimile tunc exstitisse Ecclesiam, æquè in determinandis articulis necessariis discordem, sicut discors est Protestantium Ecclesia. Ergò fieri non potuit ut tunc exstiterit vera Jesu Christi Ecclesia, cui se potuerint conjungere, vel cui se de facto conjunxerint primi Reformatores. — Sed nec Protestantes dicunt primos Reformatores se tali Ecclesiæ conjunxisse; cùm nec somnolentus ullâ ratione probabili id sibi persuadeat. Si enim talis fuisset Ecclesia, necesse habebant ab eâ accipere suam missionem, ne in vanum currerent non vocati. An à tali Ecclesiâ acceperunt suam missionem Protestantes? cur ergò deducunt suam missionem ab Ecclesiâ catholicâ? Ergò non fuit talis Ecclesia; ergò primi Protestantes non sunt facti membra istius Ecclesiæ, etiamsi daretur tunc exstitisse talem Ecclesiam.

Quid hìc dicent? An unusquisque Reformator, exiens ab Ecclesiâ catholicâ, fuit corpus Ecclesiæ, pars et totum, manus, caput, oculus, pes, et omnia? An unusquisque fuit minister et subditus, pastor et ovis, episcopus et grex? Ponderent illud Apostoli, Rom. 12, 4 : *In uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent : ità multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.* — Itaque oriente Luthero, Calvino, etc., vel erat vera Jesu Christi Ecclesia in terris, vel non erat. Si dicant tunc fuisse veram Jesu Christi Ecclesiam, Lutherus, Calvinus, etc., qui se illi non conjunxerunt, non fuerunt membra veræ Ecclesiæ; sed membra nulli corpori adjuncta, hoc est, non fuerunt membra ullius Ecclesiæ. Sin autem dicant tunc non fuisse veram Jesu Christi Ecclesiam, fieri nequit ut facti sint membra Ecclesiæ non existentis, aut pars totius, quod non erat.

Neque relevat subterfugium ad Ecclesiam invisibilem; quia ea non est nisi pars Ecclesiæ visibilis. Ac proindè, si nulla fuerit Ecclesia visibilis Jesu Christi, cujus sint facti membra primi Reformatores, non potuerunt fuisse membra Ecclesiæ invisibilis. Nam qui in toto non est, non potest in parte ejus reperiri; nec potest esse pars membri, nisi simul sit pars totius.

Hunc modum procedendi tenuit S. Augustinus contrà Donatistas (lib. 3 de bapt. cap. 2), qui sese separaverant ab unitate Ecclesiæ catholicæ, uti superiore seculo fecerunt Protestantes. Vel, inquit S. Augustinus, oriente Donato, erat vera Ecclesia, vel non erat. Si tunc erat vera Ecclesia, ab eâ non se debuit separare Donatus. *Si autem tunc non erat vera Ecclesia, undè Donatus apparuit? de quâ terrâ germinavit? de quo mari emersit? de quo cœlo cecidit?* Cujus argumenti vis et efficacia in eo consistit, quòd Donatus exiens ab Ecclesiâ catholicâ, quam dicebat apostatâsse, nullo modo potuerit fieri membrum veræ Ecclesiæ, ut quæ non existeret, nec fideles sibi haberet junctos. — Atque hìnc apparet inanem fuisse Protestantium separationem, etiamsi daretur Ecclesiam catholicam errâsse in articulo necessario. Undè rectissimè S. Irenæus, lib. 4, cap. 62 : « Nulla ab eis tanta potest fieri « correptio (hoc est, correctio, emendatio, « seu reformatio) quanta est schismatis per- « nicies. » Et quare? Nam si schisma faciendum esset, debuisset interìsse Ecclesia, si autem interiisset vera Ecclesia, frustrà fieret schisma. Sicut enim membrum humanum à corpore mortuo præcisum, non magis vivit post præcisionem, quàm antè præcisionem, ità membra Ecclesiæ mortuæ non magis possunt vivere, post præcisionem ab Ecclesiâ mortuâ, quàm antè præcisionem; nisi conjungantur corpori viventi, cujus spiritu vivificentur : corpus autem tale non fuit, quandò inchoata est reformatio. Atque ideò cum S. Augustino dicimus : *Præscindendæ unitatis nulla est justa necessitas.* Contr. Epist. Parm. lib. 2, cap. 11. — Hanc veritatem cognovisse videtur Conf. Helv. post., art. 18, cùm describens officia ministrorum Ecclesiæ, inter ea absolutè recenset, quòd ipsorum munus sit, schismata prohibere.

CAPUT XXVI.

De objectâ tyrannide corporali.

Consueverunt Protestantes causas recedendi ab unitate Ecclesiæ catholicæ reducere ad tyrannidem, idololatriam et hæresim. Et de idololatriâ quidem et hæresi agendum erit in particularibus controversiis : de tyrannide hìc assumenda tractatio. Tyrannis verò objicitur

duplex, corporalis, et spiritualis. De spirituali agemus capite sequenti ; hìc de corporali.

Protestantes hâc in parte imitantur Donatistas, qui tempore S. Augustini, objecerunt Catholicis tyrannidem corporalem; uti videre est, lib. 2 contr. litt. Petil. cap. 15, 16, 17, 20, 23, 52, 53, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 73 76, 78, 79, 80, 83, 85, 87, 88. 99, 100, et aliis locis multis.

Non est quæstio 1° an magistratui politico liceat coercere hæreticos? Non 2° an magistratui politico liceat hæreticos seditiosos capitali supplicio afficere? Non 3° an magistratui politico liceat capitalem pœnam statuere in blasphemos. Ista enim omnia fatentur Protestantes. Sæpè capitalis pœna statuitur, ex consideratione politicâ, propter periculum seditionis. Ratio blasphemiæ ab aliis latiùs, ab aliis strictiùs accipitur.—Sed quæstio est, an liceat magistratui seductores, qui errores fundamentales in Ecclesiâ spargunt, eosque pertinaciter defendunt, ultimo supplicio afficere? Hoc enim Lutheranos negare, vult Gerhardus, tract. de magistr. polit. cap. 6, sect. 5, membr. 2, art. 3, n. 317. Meisnerus verò vocat quæstionem undequaquè dubiam. Philos. sobr. part. 1, sect. 2, cap. 4, q. 4. Reformati hìc nobiscum sentiunt ferè in totum, nisi quòd quæstiones de nomine moveant; et factum Calvini idem testatur, Explic. perfid. Valentini. et Refut. error. Michael Servet.

Itaque non est operæ pretium, hoc loco eam materiam ex professo tractare : cùm enim Reformati, quoad principale, à nobis non dissentiant : et quousque extendenda sit ratio blasphemiæ, inter Lutheranos non constet ; Meisnerus etiam quæstionem undequaquè vocet dubiam ; ac propterea non constet de sententiâ Ecclesiæ Lutheranæ ; pergimus ad ulteriora.

CAPUT XXVII.

De objectâ tyrannide spirituali.

Tyrannidem spiritualem dicunt Protestantes in eo consistere, quòd Ecclesia romano catholica proponat fidélibus multos articulos falsos sub credendi necessitate ; à quibus nemini liceat sine periculo salutis dissentire, Vide Davenant., epist. ad Duræum; Petr. Mart. Loc. comm. class. 4, cap. 6, n. 4, 7; Eilbracht, Epanorth. cap. 10, annot. 2, 3, 6. — Fatentur interìm Protestantes ministros rectè astringi Confessionibus publicis ; ità ut nihil ipsis liceat contrà eas movere auctoritate privatâ, si in externâ Ecclesiæ, et quidem ministerii publici communione permanere velint. Croc. cap. 21, n. 30, fatentur non omnes articulos proponi in confessionibus sub credendi necessitate; et tamen non determinant, quinam proponantur sub credendi necessitate.

Membra Ecclesiæ, juxtà Davenant. loc. cit. sunt toleranda (si in quibusdam dissentiant ab Ecclesiæ sententiâ), si minimè præsumpserint communem Ecclesiæ sententiam oppugnare, aut suam privatam apud vulgus extollere et disseminare. Hanc suam legem an servaverint Protestantes antè exitum suum ab unitate catholicâ, ipsi judicent.

Pone Reformatum jactantem, se non posse, contrà conscientiam suam, approbare multa dogmata, in Ecclesiâ catholicâ definita. Sed idem jactârunt Donatistæ; idem omnes, qui schismati hæresim adjunxerunt. Idem jactant Arminiani contrà Reformatos; Reformati contrà Lutheranos; Lutherani contrà Catholicos. Nunquàm licet, contrà conscientiam, aliquod dogma approbare : frequenter tamen necesse est, per meliorem informationem conscientiam erroneam deponere. Supposità conscientiâ doctrinæ Ecclesiæ adversante, nunquàm licet privata erigere conventicula, vel erectis adhærere.

Consideret lector Acta et sententiam novissimæ Synodi Nationalis Dordrechtanæ, et inveniet nihil in hâc parte à Reformatis posse objici Ecclesiæ Catholicæ, quod ipsis non objecerint Arminiani.

CAPUT XXVIII.

Quâ viâ invenienda sit unitas Ecclesiæ.

Acutissimus Tertullianus, probaturus nihil proficì congressione Scripturarum, nisi planè, ut aut stomachi quis ineat eversionem, aut cerebri. *Ista,* inquit, *hæresis non recipit quasdam Scripturas : et si quas recipit, adjectionibus et detractionibus ad dispositionem instituti sui intervertit : et si recipit, non recipit integras : et si aliquatenùs integras præstat, nihilominus diversas expositiones commentata convertit. Tantùm veritati obstrepit adulter sensus, quantùm et corruptor stylus.*

Si Catholicus, probaturus fidem suam, adducit aliquod Scripturæ testimonium; quid faciunt hæretici? *Variæ præsumptiones* NECESSARIO *nolunt agnoscere ea, per quæ revincuntur : his nituntur, quæ ex falso composuerunt, et quæ de ambiguitate cœperunt. Quid promovebis, exercitatissime Scripturarum, cùm si quid defenderis, negetur ex adverso, si quid negaveris, defendatur? Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in*

contentione: nihil consequeris, nisi bilem de blasphematione. Ille verò (cap. 18) *si quis est, cujus causâ in congressum descendis Scripturarum ut eum dubitantem confirmes, ad veritatem, an magis ad hæreses deverget? hoc ipso motus, quod te videat nihil promovisse æquo gradu negandi et defendendi, diversâ parte statutum: certè de pari altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresim judicet.*

Ex his observamus antiquos illos, ducentis post Christum annis, hæreticos, per varias præsumptiones *necessitatem* probationis à fidelibus ex Scripturis adductæ, in dubium revocâsse. Quàm autem sit facile, varias præsumptiones invenire et producere, ne probationis necessitas agnoscatur, quilibet non indoctus novit. Quamvis enim contrà articulos fidei vera nequeat adduci *probabilitas;* nullo tamen labore *variæ præsumptiones* sese ingerunt, quas à verâ probabilitate distinguere sit difficillimum.

Atque ideò licèt Catholicus de hæreticis verè dicat : *His nituntur, quæ ex falso composuerunt, et quæ de ambiguitate cæperunt;* tamen, ut subtilis advertit Tertullianus ibid., *Hæc utique et ipsi* hæretici *habent in nos retorquere. Necesse est enim et illos dicere à nobis potiùs adulteria Scripturarum et expositionum mendacia inferri, qui proindè sibi defendant veritatem.*

Sed istis sepositis, aperiamus viam veritatis et unitatis. « Ergò, inquit Tertullianus, c. 19, « non ad Scripturas provocandum est; nec in « his constituendum certamen, in quibus aut « nulla, aut incerta victoria est, aut parùm « certa. Nam etsi non ità evaderet collatio « Scripturarum, ut utramque partem parem « sisteret, ordo tamen desiderabat, illud priùs « proponi, quod nunc solum disputandum « est : Quibus competat fides ipsa; cujus sint « Scripturæ; à quo, et per quos, et quandò, « et quibus sit tradita disciplina, quâ fiunt « Christiani. Ubi enim apparuerit esse veritatem disciplinæ et fidei christianæ, illic erit « veritas Scripturarum, et expositionum, et « omnium traditionum christianarum. » Hæc est via unitatis et veritatis; via secura et tuta; doctis et indoctis plana. Non est speranda certitudo fidei, et communicatio fidelium, sine auctoritate Ecclesiæ verbum Dei proponentis. Neque hanc viam eò ingredimur, quasi *de consilio diffidentiæ,* ut loquitur Tertullianus, c. 16. Sæpè enim experti sumus collationem Scripturarum non utramque partem parem sistere; quod si contingeret, vana et infructuosa esset de Scripturis collatio; cùm tamen illa suam utilitatem habeat, et apud Ecclesiam catholicam indè à principio sit usitatissima. *Ordo desiderabat illud priùs proponi, quod nunc disputandum est.* Nam quæ à Deo sunt, ordinata sunt; et ordine veritatis et unitatis indagandæ non servato; facile est ad devia prolabi. Hoc autem desiderat ordo, ut primùm quæratur : *Quibus competat fides ipsa?* Catholici dicunt sibi competere fidem; Protestantes idem asserunt; si autem non sit utrorumque fides, necessarium est, aut Catholicis, aut Protestantibus eam non competere. Videndum igitur, *cujus sint Scripturæ?* nam ejus erunt Ecclesiæ, quæ est vera Jesu Christi Ecclesia. Hoc autem de suâ Ecclesiâ dicunt Catholici; de suâ Protestantes. Cùmque non sit una utriusque partis Ecclesia, aut errant Catholici, aut errant Protestantes. Petamus : *A quo sit tradita disciplina, quâ fiunt Christiani?* Atque hìc consentiunt Protestantes Catholicis, à Christo Jesu Domino nostro esse traditam. Ex hoc consensu pergamus ad alia. *Per quos tradita est disciplina, quâ fiunt Christiani?* Consentiunt iterùm Catholicis Protestantes, per Apostolos esse traditam. Sed, *quibus tradita est disciplina, quâ fiunt Christiani?* Et hìc consentiunt Protestantes, esse traditam Ecclesiis ab Apostolis institutis. Ergò isti Ecclesiæ tradita est ab Apostolis doctrina, quâ fiunt Christiani, quæ indè ab initio usque ad nostra tempora in unitate permansit. Nam quamvis in variis locis instituerint Ecclesias Apostoli; tamen (ibid. cap. 20) « tot ac tantæ Ecclesiæ, una est illa « ab Apostolis prima, ex quâ omnes. Sic omnes primæ, et omnes apostolicæ, dùm unam « omnes probant unitatem. Communicatio pacis, et appellatio fraternitatis, et contesseratio hospitalitatis, quæ jura non alia ratio « regit, quàm ejusdem Sacramenti una traditio. » Atqui nos soli Romano Catholici, ibid. cap. 21, « communicamus cum Ecclesiis Apostolicis : quod nulla doctrina diversa, hoc est « testimonium veritatis. » Nam indè ab initio persistimus in primâ unitate; neque potest designari vera Ecclesia, quæ hucusquè manserit, à quâ Catholici defecerint. Itaque Catholicis tradita est ab Apostolis doctrina, quâ fiunt Christiani. Cùm igitur apparuerit apud Catholicos *esse veritatem disciplinæ et fidei Christianæ; illic erit veritas Scripturarum et expositionum, et omnium traditionum christianarum.* Nec enim fieri potest ut aliter acceperint, atque intellexerint fidem christianam Ecclesiæ apostolicæ, quàm ab Apostolis proferebatur, verbum Dei cum vero sensu annun-

tiantibus. « An verisimile est, inquit Tertul-
« lianus, cap. 28, ut tot ac tantæ Ecclesiæ in
« unam fidem erraverint? Nullus inter multos
« eventus est unus exitus; variâsse debuerat
« error doctrinæ Ecclesiarum. Cæterum quod
« apud multos unum invenitur, non est erra-
« tum, sed traditum. Audeat ergò aliquis di-
« cere illos errâsse, qui tradiderunt? »

Protestantium autem Ecclesias constat, ibid. cap. 30, *neque adeò olim fuisse*, superiore nimirùm sæculo, *et in catholicam primò doctrinam credidisse apud Ecclesiam romanensem*, donec primi Protestantes secessionem fecerunt, discipulis ex Ecclesiâ catholicâ abductis. Cupio ostendant mihi, ex quâ auctoritate prodierunt. « Si alium Deum prædicant, quomodò ejus
« Dei rebus, et litteris et nominibus utuntur,
« adversùs quem prædicant? si eumdem, quo-
« modo aliter? Probent se novos Apostolos
« esse, dicant Christum iterùm descendisse,
« iterùm ipsum docuisse, iterùm crucifixum,
« iterùm mortuum, iterùm resuscitatum, sic
« enim Apostolos solet facere, dare illis præ-
« tereà virtutem eadem signa edendi, quæ et
« ipse. » Aut si hoc nequeant, ibid. cap. 32 :
« Edant origines Ecclesiarum suarum, evol-
« vant ordinem episcoporum suorum, ità per
« successiones ab initio decurrentem, ut pri-
« mus ille episcopus aliquem ex Apostolis, vel
« apostolicis viris, qui etiam cum Apostolis
« perseveraverit, habuerit auctorem et ante-
« cessorem. » Non sufficit Protestantes varias ex Scripturis oppositiones formare Ecclesiæ catholicæ; hoc enim perfacile est. Sed, ibid. cap. 45, « debent probare illam quoque hære-
« sim esse eâdem formâ revictam, quâ ipsæ
« revincuntur; et (nota benè) ostendere simul
« ubinam quærenda sit veritas, quam apud
« illos non esse jam constat. Posterior nostra
« res non est, imò omnibus (et Protestantibus)
« prior est : hoc erit testimonium veritatis,
« ubique occupantis principatum. » Ibid. cap. 37 : « Si hæc ità se habent, ut veritas
« nobis adjudicetur, quicumque in eâ regulâ
« incedimus, quam Ecclesia ab Apostolis,
« Apostoli à Christo, Christus à Deo tradidit,
« constat ratio propositi nostri, definientis non
« esse admittendos hæreticos (nec Protestan-
« tes) ad ineundam de Scripturis provocatio-
« nem, quos sine Scripturis probamus ad
« Scripturas non pertinere. » Protestantibus enim meritò dicendum est : « Qui estis? quan-
« dò, et undè venistis? quid in meo agitis non
« mei? quo denique, Marcion (Calvine), jure
« sylvam meam cædis? quâ licentiâ Valentine
« (Zwingli), fontes meos transvertis? quâ po-
« testate Apelles (Luthere), limites meos
« commoves? Mea est possessio, quid hìc cæ-
« teri ad voluntatem vestram seminatis et pa-
« scitis? Mea est possessio, olìm possideo, prior
« possideo, habeo origines firmas, ab ipsis aucto-
« ribus quorum fuit res. Ego sum hæres Apo-
« stolorum. Sicut caverunt testamento suo, si-
« cut fidei commiserunt, sicut adjuraverunt, ità
« teneo. »

Dicamus ergò Protestantibus cum Apostolo, 1 Cor. 14, 36 : *An à vobis verbum Dei processit, aut in vos solos pervenit?* Nam ut fideles instituantur, necesse habent verbum Dei recipere, vel ab iis, à quibus illud processit; vel ab iis ad quos pervenit. Non processit à Protestantibus Evangelium, sed à Christo per Apostolos. Non receperunt immediatè ab Apostolis Evangelium Protestantes, quia tunc non fuerunt. Ergò debent recipere Evangelium ab iis, ad quos pervenit. Pervenit autem ad Ecclesias apostolicas, quæ unam constituerunt Ecclesiam. Ergò ab illis recipiendum est Evangelium, qui in istâ unitate hucusquè perstiterunt. Perstitit verò in istâ unitate Ecclesia romano-catholica neque enim ostendi potest alia vera Ecclesia, quæ hucusquè à principio manserit, et à quâ romano-catholica defecerit. Ergò Protestantes, superiore sæculo membra Ecclesiæ romano-catholicæ, debuerunt recipere Evangelium ab Ecclesiâ romano-catholicâ. *Hæc est via unitatis.*

PROFESSIO FIDEI CATHOLICÆ.

Ego N. firmâ fide credo et profiteor omnia et singula, quæ continentur in Symbolo Fidei, quo sancta Romana Ecclesia utitur, videlicet :

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium, et invisibilium.

I. *Deum non esse auctorem peccati.*

Credimus cum Scripturâ divinâ, Deum nec velle peccatum, nec esse auctorem peccati. *Non Deus volens iniquitatem tu es*, Psal. 5, 5.

Rejectio abominandæ hæresis Calvini.—Docet ille contrà Scripturam expressam : « Mala « quatenùs mala sunt, quæ malo animo per- « petrant homines, Deo minimè placere fateor; « sed quòd otiosum ea permittere fingunt, quæ « Scriptura non tantùm eo volente, sed au- « ctore fieri pronuntiat, nimis frivolum est « effugium. » De æter. Prædest. pag. 842. Vide Instit. lib. 1, cap. 18, § 1.

II. *Deum non facere iniquitatem.*

Credimus cum divinâ Scripturâ, Deum nunquàm facere quod iniquum est. *Dominus justus in medio ejus, non faciet iniquitatem*, Sophon. 3, 5.

Rejectio abominandæ hæresis Calvini.—Docet ille contrà Scripturam expressam : « A Domino « procedunt, quæ sceleratè ab hominibus ma- « leficia perpetrantur ». De æter. Prædest. pag. 844. Item : « Cur autem volens er- « rare sinat, imò arcano decreto errori addicat, « quos rectam viam tenere jubet, sobriæ mo- « destiæ est nescire. » De occult. Provid. pag. 858.

III. *Deum non tentare ad malum.*

Credimus à Deo alienum esse, ut hominem tentet ad malum. Sic enim S. Scriptura : *Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat*, Jacob. 1, 13.

Rejectio abominandæ hæresis Calvini.—Docet ille contrà Scripturam expressam : « Homo « justo Dei impulsu facit, quod sibi non licet. » Instit. lib. 1, cap. 18, § 4. Item: « Manifestum « est operari Deum in cordibus hominum, ad « inclinandas eorum voluntates quocumquè « voluerit, sive ad bona pro suâ misericordiâ, « sive ad mala pro meritis eorum. » De æter. prædest. pag. 843.

Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum antè omnia secula.

IV. *Filium Dei esse à Patre.*

Credimus cum S. Scripturâ, Filium Dei esse à Patre. Nam dicit Christus : *Ego scio eum* (Patrem), *quia ab ipso sum*, Joan. 7, 29.

Rejectio abominandæ hæresis Calvini.—Docet ille contrà Scripturam expressam : « Si Pater « suum esse habet à seipso, Filius suum esse habet « à Patre, Spiritus ab utroque; annon tres es- « sentiæ emergunt ? » Admonit. ad Polon. pag. 793.

Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.

VI. *Christum esse omniscium.*

Qui credimus Christum esse Deum verum, eumdem cum S. Scripturâ credimus omniscium. Ità Discipuli de eo testantur : *Nunc scimus, quia scis omnia.* Joan. 16, 30. Ità S. Petrus profitetur: *Domine, tu scis omnia.* Joan. 21, 17. Et S. Joannes de Domino refert: *Jesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant super se*, Joan. 18, 4.

Rejectio hæresis Calvini.—Docet contrà Scripturam expressam : « Nihil absurdi fuit, Christum aliquid secundùm sensum nescire. » In Matth. 24, 3. Item : « Anima ejus subjecta fuit ignorantiæ. » In Luc. 2, 40.

Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis, et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria virgine, et homo factus est.

VI. *Christum esse legislatorem.*

Credimus cum S. Scripturâ, Christum esse legislatorem : *Dominus judex noster, Dominus legislator noster.* Isa. 33, 32. Et sic Christus ipse dixit : *Mandatum novum do vobis*, Joan.

13, 34. Testatur Apostolus : *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi,* Galat. 5, 2.

Rejectio hæresis Calvini.—Docet contrà Scripturam expressam: « Christum negamus legis- « latorem, qui novas aliquas leges orbi tradi- « derit. » Antidot. Synod. Trid., can. 20 et 21, pag. 338.

VII. *Christum ingressum esse ad Discipulos januis clausis.*

Credimus inter opera Christi mirabilia, eum ad discipulos ingressum esse januis clausis. *Venit Jesus januis clausis, et stetit in medio,* Joan. 20, 26.

Rejectio hæresis Calvini.—Docet contrà Scripturam expressam : « Verum esse minimè con- « cedo, quod asserunt Papistæ, Christi corpus « penetrâsse per januas clausas. » In Joan. 20, 19. Item: « Si Christus divinâ suâ virtute « fores clausas miraculo patefecit, an ideò se- « quetur corpus ejus esse immensum ? » Admonit. ad Westph. pag. 933. Item: « Quod « quærunt rursùs, quomodò intacto sigillo « monumentum suum pertransierit ad discipu- « los, novâ solutione non indiget. Quid enim « impedirent clausuræ omnes, hominum arti- « ficio factæ, quominùs sibi transitum Deus « patefaciat? Nam qui de nihilo creavit omnia, « potest ad tempus in nihilum redigere, quæ « videntur impedire progressum operum ejus. » Ibidem pag. 958.

Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est.

VIII. *Christum voluntariè esse passum.*

Credimus cum S. Scripturâ, Christum voluntariè esse passum. Sic dicit : *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modò plusquàm duodecim legiones Angelorum?* Matth. 26 53. Item: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus,* Joan. 4. 34.

Rejectio hæresis Calvini.—Docet ille contrà Scripturam expressam: « Christus mortem re- « fugiendo, mollitiem suam fatetur. » In Joan. 13, 27. Item: « Votum illud, quod ingens mœ- « stitia expresserat, mox corrigit, et quasi in- « jectâ manu seipsum retrahit. » Ibid.

IX. *Christum non desperâsse.*

Credimus cum S. Scripturâ, Christum qui nunquàm peccavit, nec desperâsse. *Qui peccatum non fecit, nec est inventus dolus in ore ejus,* 1 Petr. 2, 22. Item: *Talis decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus,* Hebr. 7, 26.

Rejectio abominandæ hæresis Calvini.—Docet contrà Scripturam expressam : « Absurdum « videtur, Christo elapsam esse desperationis « vocem. Solutio facilis est. » In Matth. 27, 46. Item : « Sic videmus omni ex parte fuisse « vexatum, ut desperatione obrutus ab invo- « cando Deo absisteret, quod erat saluti renun- « tiare. » In Matth. 27, 47.

X. *Christum etiam pro impiis esse mortuum.*

Credimus cum S. Scripturâ, Christum etiam pro impiis esse mortuum. Sic testatur Apostolus : *Christus pro impiis mortuus est,* Rom. 5, 6. Item : *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis,* 2 Petr. 3, 18.

Item : *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi,* 1 Joan. 2, 2.

Rejectio hæresis Calvini.—Docet contrà Scripturam expressam : « Scire velim quomodò « Christi carnem edant impii, pro quibus non « est crucifixa, et quomodò sanguinem bibant, « qui expiandis eorum peccatis non est effu- « sus. » Contr. Heshus. de Ver. Partic. Christ. in Cœnâ. pag. 985.

XI. *Christum per passionem suam acquisivisse gloriam.*

Credimus cum divinâ Scripturâ, quòd Christus *humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod et Deus exaltavit illum,* Philip. 2, 8. Item : *Videmus Jesum propter passionem mortis, glorià et honore coronatum.* Hebr. 2, 9.

Rejectio temerarii judicii Calvini.—Scripturas expressas in dubium vocat : « Quærere, an « Christus sibi meruerit (quod faciunt schola- « stici) non minùs stulta est curiositas, quàm temeraria definitio. » Instit. lib. 2, cap. 17, § 6.

XII. *Christi animam descendisse ad inferos post mortem.*

Credimus cum verbo Dei, Christi animam descendisse ad inferos post mortem. *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tres dies et tres noctes, ità erit Filius hominis in corde terræ tres dies et tres noctes,* Matth. 12, 40. Explicat S. Irenæus. « Tribus diebus conversatus est ubi erant mor- « tui, quemadmodùm Propheta ait de eo : « *Commemoratus est Dominus sanctorum mortuo-* « *rum suorum, eorum qui antè dormierunt in terram* « *stipulationis, et descendit ad eos, extrahere eos,*

« *et salvare eos.* Et ipse autem Dominus, quem- « admodùm Jonas in ventre ceti tres dies et « tres noctes mansit, sic erit Filius hominis in « corde terræ. Sed et Apostolus ait : *Ascendit « autem quid est, nisi quia descendit in inferiora « terræ?* » Lib. 5. cap. 31. Vide S. Hieron. in cap. 2 Jonæ ; S. Gregor. Nicæn., Orat. 1 de Resurrect. Item: *Non derelinques animam meam in inferno,* Act. 2, 27. Explicat S. Augustinus: « Et Dominum quidem carne mortificatum ve- « nisse ad infernum, satis constat. Neque enim « contradici potest, vel prophetiæ quæ dixit : « *Quoniam non derelinques animam meam in in- « ferno;* quod ne aliter quisquam sapere aude- « ret, in Actibus Apostolorum idem Petrus ex- « ponit ; vel ejusdem Petri verbis, quibus eum « asserit solvisse inferni dolores, in quibus im- « possibile erat eum teneri. Quis ergò nisi infide- « lis negaverit, apud inferos fuisse Christum? » Epist. 99, ad Evod. Vide eumd. Tract. 79 in Joan. ; S. Hieron. in Psalm. 15; Arnob. in Psalm. 15. Item : *Cæterùm illud* ascendit, *quid est, nisi quòd etiam priùs descenderat in inferio- res partes terræ?* Ephes. 4, 9. Explicat Tertul- lianus: « Neque antè ascendit in sublimiora « cœlorum, quàm descendit in inferiora terra- « rum, ut illic Patriarchas et Prophetas com- « potes suî faceret ; habes et regionem infero- « rum subterraneam credere, » lib de Anim. cap. 55. Vide D. Primas. in Eph. 4.

In Symbolo S. Athanasii, quod tota Ecclesia, quod Lutherani et Reformati receperunt, legi- mus: *Descendit ad inferos.* Ipse S. Athanasius sic explicat: « Credite animam interiorem ho- « minem esse. Quoniam id à primâ plasmatione « ostenditur, et à secundâ dissolutione com- « monstratur, cùm non solùm in nobis, sed et « in Christi quoque morte idipsum pateat, « corpore non ultrà sepulcrum delato, animâ « ad inferos penetrante, locis ingenti inter- « vallo discriminatis ; sepulcro quidem id quod « corporeum erat, quia ibi corpus aderat, reci- « piente ; inferno verò id, quod incorporeum « fuit. » De Incarn. contr. Apollin.

Rejectio hæresis partis adversæ.—Reformati, nolentes cum S. Scripturâ et Patribus agno- scere descensum animæ Christi ad inferos post mortem, fingunt per descensum Christi ad in- feros intelligi dolores ejus in cruce perpessos. Ità Catechismus Genevensis: « Quî fieri potest, « ut Christus huic damnationi subjectus fue- « rit ? » Et respondet : « Non ità eam subiit, « ut sub eâ maneret. » Et mox : « Ideò vide- « mus, quid differat tormentum quod susti- « nuit, ab eo quo cruciantur peccatores, quos « Deus in irâ suâ punit. Nam quod in eo tem- « porarium fuit, in his est perpetuum, » Domin. 10. Vide Catechis. Heidelb. Dom. 16, quæst. 44.

Et resurrexit tertiâ die secundùm Scripturas, et ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris ; et iterùm venturus est cum glorià judicare vivos et mortuos ; cujus regni non erit finis ; et in Spiritum sanctum, Dominum, et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit ; qui cum Patre, et Filio simul adoratur, et conglorificatur ; qui locutus est per Prophetas. Et unam, sanctam, Catholicam, et Apostolicam Ecclesiam.

XIII. *Prædicationem Evangelii esse perpetuam.*

Credimus cum S. Scripturâ, prædicationem Evangelii in Ecclesiâ Christi esse perpetuam : *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis; et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad con- summationem seculi,* Matth. 28, 19. Explicat S. Augustinus : « Quid est quod nescio? quid « recedentes à me murmurant contrà me ? « quid est quòd perditi me periisse contendunt? « certè enim hoc dicunt, quia fui et non sum; « annuntia mihi exiguitatem dierum meorum, « non à te quæro dies illos æternos; illi sine « fine sunt, ubi ero, non ipsos quæro, tempo- « rales quæro, temporales dies mihi annuntia, « exiguitatem dierum meorum, non æternita- « tem dierum meorum annuntia mihi. Quam- « diù ero in isto seculo, annuntia mihi propter « illos, qui dicunt : Fuit, et jam non est ; « propter illos qui dicunt: Impletæ sunt Scri- « pturæ, crediderunt omnes gentes, sed apo- « stavit et periit Ecclesia de omnibus gen- « tibus. Quid est hoc, exiguitatem dierum « meorum annuntia mihi? annuntiavit et va- « cua fuit vox ista, quis annuntiavit nisi ipsa « via? quomodò annuntiavit? *Ecce ego vobiscum « sum usque ad consummationem seculi.* » Conc. 2 in Psal. 101. Vide S. Hilar. lib. 2 de Trin. ; S. Chrys. tom. 15 in Matth. 5.

Item : *Et prædicabitur Evangelium hoc in uni- verso orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio.* Explicat S. Augusti- nus : « *Ecce ego vobiscum sum usque ad consum-* « *mationem seculi,* hìc vos dicitis : De nobis « dixit; nos sumus, nos erimus usque ad con- « summationem seculi. Interrogetur ipse Chri- « stus, cui dictum est : *Exiguitatem dierum*

« *meorum annuntia mihi*, et, *prædicabitur*, in-
« quit, *hoc Evangelium in universo orbe, in te-*
« *stimonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis.*
« Quid est quod dicebas, hoc certè fuit et pe-
« riit? Dominum audit annuntiantem exigui-
« tatem dierum meorum. *Prædicabitur*, inquit,
« *hoc Evangelium*, ubi? *in toto orbe terrarum.*
« Quibus? *in testimonium omnibus gentibus.* Quid
« posteà? *et tunc veniet finis.* Non vides adhuc
« esse gentes in quibus non est prædicatum
« Evangelium? « Et mox : « Ergò usque ad
« finem seculi Ecclesia in omnibus gentibus. »
Et mox : « Pereant hæretici, pereant quod
« sunt, et inveniantur ut sint, quod non sunt. »
Itaque « non eget interprete, *et prædicabitur*
« *hoc Evangelium regni in universo orbe, in te-*
« *stimonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis.* »
Conc. 2 in Psalm. 101. Vide de Unit. Eccl.
cap. 19; S. Hieron. in Matth. 24.

Rejectio hæresis Confess. Gallicæ.—Dicit con-
trà Scripturam expressam : « Interdùm, ut
« nostris etiam temporibus, interrupto Eccle-
« siæ statu, necesse fuit nonnullos extrà ordi-
« nem divinitùs excitari, qui Ecclesiæ collapsæ
« ruinas instaurarent. » Art. 31.

Confess. Augustanæ. — Dicit contrà Scriptu-
ram expressam : « Doctrina et Ecclesia usque
« eò frequenter opprimitur et perditur, sicut
« in Papatu contigit, ac si non esset Ecclesia,
« et sæpè videtur prorsùs interiisse. » Apolog.
de Eccl. fol. 70.

XIV. *Administrationem Sacramentorum esse perpetuam.*

Credimus cum S. Scripturâ, de omnibus Sa-
cramentis à Christo institutis, quod de SS. Eu-
charistiâ testatur Apostolus : *Quotiescumque*
manducabitis panem hunc, et calicem bibetis,
mortem Domini annuntiabitis donec veniat, 1 Cor.
11, 26. Explicat S. Chrysostomus : « Deindè
« ostendens, quòd usque ad consummationem
« maneat, inquit : *Donec veniat.* » In 1 Corinth.
11, 26, ubi et Theophylactus. Eòdem pertinet
allegatus locus, Matth. 28, 19.

Rejectio hæresis Confess. Gallicæ. — Docet
contrà Scripturam expressam : « Papisticos
« conventus damnamus, quòd pura Dei veritas
« ab illis exulet, in quibus etiam Sacramenta
« fidei corrupta sunt, adulterata, falsificata,
« vel penitùs etiam abolita. » Art. 28. Neque
enim vel in aliis prioribus Ecclesiis osten-
dunt perpetuam Sacramentorum administra-
tionem.

XV. *Confessionem fidei esse perpetuam.*

Supponimus, quod Protestantes nobiscum
docent, semper in Ecclesiâ electos reperiri.
His autem, juxtà S. Scripturam, necessarium
est fidem profiteri. *Ut omnis lingua confiteatur,*
quia Dominus Jesus Christus in glorià est Dei Pa-
tris, Philip. 2, 11. Item : *Ore confessio fit ad*
salutem. Rom. 10, 10.

Rejectio hæresis Confess. Helveticæ.—Docet
contrà expressam Scripturam, « Ecclesiam in-
« visibilem appellari posse; » et rationem ad-
dit : « Quòd oculis nostris absconsa, Deo autem
« soli nota, judicium humanum sæpè subter-
« fugiat. » Cap. 17.

XVI. *Ecclesiam semper esse visibilem.*

Credimus cum S. Scripturâ, Ecclesiam Jesu
Christi in his terris esse semper visibilem. *Vos*
estis lux mundi, non potest civitas abscondi suprà
montem posita, neque accendunt lucernam, et po-
nunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut
luceat omnibus qui in domo sunt, Matth. 5, 14.
Explicat S. Hilarius : « Lucerna Christi non
« recondenda sub modio est, neque operi-
« mento occultanda Synagogæ : sed in ligni
« passione suspensa, lumen æternum est in
« Ecclesiâ habitantibus præbitura. Pari etiam
« fulgere Apostolos monet lumine, ut admo-
« nitione operis eorum Deo laus impertiatur. »
In Matth. can. 4. S. Ambrosius : « Fides no-
« stra in illo altissimo omnium locata monte,
« hoc est Christo, non potest tenebris et ruinis
« hujus mundi abscondi, sed fulgens candore
« solis æterni, luce nos gratiæ spiritualis illu-
« minat. » Lib. 7 in Luc. 11. Vide S. Chrysost.,
Rom. 15 in Matth. S. August. de Unit. Eccl.
cap. 16.

Ulteriora S. Scripturæ loca vide Matth. 13,
30, 38; Psal. 47, 9, et 88, 29, 30, 37; Isa. 9,
7, et 33, 20, et 34, 17, et 60, 11; Oseæ 2, 19;
Hebr. 12, 26, etc.

Rejectio hæresis Confess. Scoticæ.—Docet con-
trà expressam Scripturam : « Ecclesia est in-
« visibilis, soli Deo nota, qui solus novit quos
« elegit. » Art. 16.

XVII. *Ecclesiæ promissum esse ut non erret.*

Credimus cum S. Scripturâ, Ecclesiæ Chri-
sti promissum esse, ut non erret. *Tu es Petrus,*
et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam,
et portæ inferi non prævalebunt adversùs eam,
Matth. 16, 18. Explicat S. Augustinus : « *Tem-*
« *plum enim Dei sanctum est,* ait Apostolus,
« *quod estis vos,* ipsa est Ecclesia sancta, Ec-
« clesia una, Ecclesia vera, Ecclesia catholica,
« contrà omnes hæreses pugnans, pugnare po-
« test, expugnari non potest. Hæreses omnes

« de illà exierunt, tanquàm sarmenta inutilia « de vite præcisa, ipsa autem manet in radice « sua, in vite sua, in charitate suâ portæ inferi « non vincent eam. » Lib. 1 de Symb. ad Catech. cap. 6. S. Chrysostomus : « *Et portæ « inferi non prævalebunt adversùs eam.* » Mox : « Animadvertis quo pacto ipse etiam ad al- « tiorem de se opinionem Petrum adducit, et « seipsum bis duabus pollicitationibus reve- « lando Filium Dei revelat et ostendit. Nam « quæ Deus concedere solus potest, pecca- « torum scilicet remissionem, et ut Ecclesia « tot tantisque fluctibus impetu irrumpentibus « immobilis maneat, cujus pastor et caput « piscator homo atque ignobilis, terrarum orbe « reluctante, adamantis naturam firmitate su- « peret. Hæc, inquam, omnia, quæ solius Dei « sunt, se pollicetur daturum. » Hom. 15, in cap. 16. Matth. Idem : « *Super hanc petram « ædificabo*, etc. Examina ut libet, quid hoc « sibi verbum vult, et videbis perspicuam ejus « veritatem; nam non solùm hoc mirum est, « quòd ædificavit eam per totum mundum, « sed quia invictam fecit, et invictam licèt tot « bella insurgant. Hoc enim est quòd portæ « inferi non prævalebunt adversùs eam, peri- « cula, ait, quæ mortem generant, pericula « quæ ad infernum deducunt. Vidisti prædi- « ctionis veritatem ? Vidisti eventûs certitudi- « nem et robur ? Vidisti verba in operibus elu- « centia, et virtutem absque armis omnia facilè « conficientem, etc. » In demonstr. quòd Chri- stus sit Deus.

S. Hieronymus : « Quid est quod ait : *Ego « dico tibi?* quia tu mihi dixisti : *Tu es Christus « Filius Dei vivi :* et ego dico tibi sermone non « casso, et nullum habente opus, sed dico tibi, « quia dixisse fecisse est. » Et posteà : « Ego « portas inferi reor vitia et peccata; vel certè « hæreticorum doctrinas, per quas illecti ho- « mines ducuntur ad tartarum. » In Matth. 16.

S. Gregorius : « Sancta Ecclesia in hoc se- « culo à catholicâ fide nequaquàm deficiet, et « in futurum cum Deo æternâ stabilitate per- « manebit; nam quòd in hâc vitâ nullis adver- « sitatibus frangenda sit, nullis persecutio- « nibus superanda, ipse super quem ædificata « est, evidenter ostendit, cùm ait : *Portæ in- « feri non prævalebunt adversùs eam.* Portæ in- « feri hæreses sunt, etc. » In Psal. 1. Pœnit. Vide S. Leon. serm. 2, de Nat. Petr. et Paul. S. Isid. Pelus. lib. 1. Epist. 238.

Alter textus : *Est Ecclesia columna et firmamentum veritatis*, 1 Timoth. 3, 15. Explicat S. Augustinus : « Ecce purgamenta ejus : *Quo- « niam abundavit iniquitas, refrigescet charitas « multorum.* Ecce frumenta ejus : *Qui autem « perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* « Ubi hìc Africa nominata est in parte Donati? « Ecce iterùm frumenta ejus : *Ut scias,* inquit « Apostolus, *quemadmodùm te oporteat in domo « Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, co- « lumna et firmamentum veritatis.* » Et mox : « Ecce purgamenta ejus : *Spiritus autem*, in- « quit, *manifestè dicit, quia in novissimis tem- « poribus recedent quidam à fide, attendentes « spiritibus seductoribus doctrinæque dæmonio- « rum*, etc. Ubi hìc Africa in parte Donati no- « minata est, ut in eâ remanserit columna et « firmamentum veritatis, aut pietatis sacra- « mentum, de quo usque in finem ità cucurrit, « ut diceret, prædicatum est in gentibus, as- « sumptum est in gloriâ? » De Unit. Eccl. cap. 14.

S. Hieronymus : « Venerunt electa omnium « gentium : et repleta est gloriâ domus Do- « mini ; quæ est Ecclesia Dei viventis, columna « et firmamentum veritatis. » Et mox : « His « metallis illustrior fit Ecclesia Salvatoris, « quàm quondàm Synagoga fuerat ; his lapi- « dibus vivis ædificatur domus Christi, et « pax ei præbetur æterna. » In cap. 2 Aggæi.

Rejectio hæresis adversæ. — Docet contrà Scripturam expressam Conf. Helv. de Eccle- siâ : « Nec mirum si erret, quoties deserit il- « lum. » Cap. 17. Et hæc est sententia com- munis omnium Protestantium.

XVIII. *Doctoribus Ecclesiæ, sive conciliis Generalibus, promissum esse ut non errent.*

Credimus cum S. Scripturâ, quod dicit Chri- stus : *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracle- tum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum,* Joan. 14, 16. Item : *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, quæcumque dixero vobis,* Joan. 14, 26. Item : *Cùm venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*, Joan. 16, 13. Eòdem faciunt textus Matth. 28, 19 ; Luc. 10, 16.

Primum locum explicat S. Chrysostomus : « *Ut vobiscum maneat :* Hoc signat, quod ne- « que post mortem abiit. » Et mox : « Ut vo- « biscum sit, quod et ipse inquit : *Quia ego « vobiscum sum.* Prætereà et aliud quiddam « signat, non passurum quæ ipse, neque dis- « cessurum. » In cap. 14 Joan. Alterum tex- tum explicat S. Cyrill. Alexandr., lib. 10 in Joan.

Prima concilia generalia, quæ Protestantes

admittunt, docent sua judicia esse ultima, quæ nullâ ratione retractari queant. Ità Conc. Ephes. Act. 3. et 6. Conc. Chalced. Act. 5. Sic etiam in conciliis generalibus ultimatè condemnati sunt hæretici in rebus per Scripturam non expressè definitis. Vide Conc. Constant., can. 6 et 7.

Rejectio hæresis adversæ.—Contrà expressam Scripturam docet Conf. Angl. « Generalia con- « cilia, quia ex hominibus constant, qui non « omnes Spiritu et verbo Dei reguntur, et « errare possunt, et interdùm errârunt, etiam « in his, quæ ad normam pietatis pertinent. » Art. 21. Hæc est sententia communis omnium Protestantium.

XIX. *Unitatem esse notam veræ Ecclesiæ.*

Credimus cum S. Scripturâ Unitatem esse signum, et notam veræ Ecclesiæ, dicente Christo : *Non pro eis tantùm rogo, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me ; ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint ; ut credat mundus quia tu me misisti,* Joan. 17, 20. Explicat S. Chrysostomus : « *Ut mundus credat quia tu me mi- « sisti,* quod et in principio dixit : *In hoc co- « gnoscent omnes, quòd mei discipuli estis, si « invicem diligatis.* Et quomodò hinc erant cre- « dituri ? *quia pacis est Deus,* inquit. Si ergò « quæ ex his didicerunt, servaverunt, à disci- « pulis magistrum auditores intelligent ; si dis- « sentient, non invenient Dei pacis esse disci- « pulos. Si non ero pacificus, à te missum non « confitebuntur. Vides quo pacto ad finem us- « que cum Patre concordiam confirmat ? » Et mox : « *Ut sint consummati in unum, ut cogno- « scat mundus quia tu me misisti.* Frequenter hoc « dicit ; ut potentiorem pacem, quàm signa « ad persuadendum demonstret. » In cap. 17 Joan. Hom. 18. Vide S. Hilar. col. 122.

Alter textus : *Ego in eis, et tu in me : ut sint consummati in unum : et cognoscat mundus, quia tu me misisti,* Joan. 17, 23. — Explicat S. Cyrillus Alexandrinus : « Signum, inquit, certis- « simum et indubitatum erit vos meos esse « discipulos, si quantùm natura vestra et huma- « nitatis conditio capere potest, meæ vitæ ve- « stigia sequamini, ut ità à mutuæ charitatis « vinculo non disjungamini. » Et mox : « Sed « quæret forsan aliquis, quamobrem charitas « signum sit ad discernendum Christi discipu- « los, etc., lib. 9, in Joan.

Tertius textus : *In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem,* Joan. 13, 35. Explicat S. Chrysostomus : « *In hoc cognoscent omnes quia discipuli « mei estis.* » Et mox : « Ità et vos decet ami- « cis esse beneficos, et quibus non debetis, et « omissis miraculis, quæ ipsi erant facturi, « dilectionis eos signo notat. » In cap. 13 Joan. hom. 71. — S. Gregorius : « Testimonium su- « perni discipulatûs est donum fraternæ dile- « ctionis. Quam videlicet dilectionem, quia om- « nes hæretici habere refugiunt, dùm ab uni- « versalis Ecclesiæ unitate dividuntur, jure de « eis dicitur : quorum virtus manuum erat « mihi pro nihilo. » Lib. 20 Moral. cap. 9. S. Augustinus : « *In hoc cognoscent,* inquit, *quia « discipuli mei estis, si dilectionem habueritis « ad invicem* ; tanquàm diceret, alia munera « habent, vobiscum etiam non mei, non solùm « naturam, vitam, sensus, rationem, et eam « salutem quæ hominibus pecoribusque com- « munis est ; verùm etiam linguas, sacramen- « ta, prophetiam, scientiam, fidem, distri- « butionem rerum suarum pauperibus, et « traditionem corporis sui ut ardeant ; sed « quoniam charitatem non habent, cymbala « concrepant, nihil sunt, nihil ipsis prodest ; « non ergò in illis quamvis bonis muneribus « meis, quæ etiam habere possunt non disci- « puli mei, sed *in hoc cognoscent omnes quia « discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad « invicem.* » Et mox : « Charitas in deliciis tuis, « ipsa non comperdit cum impiis animam tuam ; « ipsa discernit causam tuam. » Tract. 65 in Joan.

Rejectio erroris contrarii. — Licèt S. Scriptura in hâc parte sit expressa, nulla tamen Confessio Protestantium Unitatem, tanquàm notam, et signum veræ Ecclesiæ agnoscit. Imò Catalogus testium veritatis dicit, Unitatem non esse certam, et propriam Ecclesiæ notam. In Append. col. 2010. f.

XX. *Miracula esse notas veræ Ecclesiæ.*

Credimus cum S. Scripturâ, miracula designare veram Ecclesiam. *Signa autem qui crediderint, hæc sequentur : In nomine meo dæmonia ejicient,* etc. Marc. 16, 17. Item : *Nunc scimus quia scis omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget, in hoc credimus quia à Deo existi,* Joan. 16, 30. Item : *Ut sciatis autem, quia Filius hominis habet potestatem in terris remittendi peccata, tunc dixit paralytico : Surge,* etc. Matth. 9, 6. Item : *Scimus quia à Deo venisti, Magister ; nemo enim potest signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo,* Joan. 3, 2.

S. Cyrillus Alexandr. dixit : « *Cùm ergò ve- « nerit Paracletus,* inquit, *Spiritus veritatis,*

« id est meus, *qui ex Patre procedit, ille testi-*
« *monium perhibebit de me;* perhibebit autem
« quæso quomodò? operando nimirùm in vobis,
« et per vos miracula, testis erit justus ac ve-
« rax divinæ meæ potestatis atque majestatis, »
lib. 10 in Joan.

Rejectio erroris contrarii. — Licèt S. Scriptura in hâc parte sit expressa, nulla tamen Confessio Protestantium Sanctitatem, tanquàm notam et signum Ecclesiæ agnoscit.

XXI. *Diffusionem esse notam veræ Ecclesiæ.*

Credimus cum S. Scripturâ, diffusionem fidelium per universum mundum esse signum veræ Ecclesiæ : *Et prædicabitur hoc Evangelium in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio.* Matth. 24, 14. Eòdem facit : *Repleta est terra scientiâ Domini, sicut aquæ maris operientes. In illâ die radix Jesse qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Isa. 11, 9, 10. Similiter: *Transite per portas, præparate viam populo, eligite lapides et elevate signum ad populos.* Isa. 62, 10.

Primum textum, et rationem catholicæ Ecclesiæ in Diffusione fundatam, explicat S. August. : « *Et prædicabitur hoc Evangelium regni*
« *in universo orbe in testimonium omnibus genti-*
« *bus, et tunc veniet finis.* Interrogatus enim
« Dominus de fine hujus seculi, cùm quædam
« initia parturitionum dixisset ait: *Sed nondùm*
« *statim finis.* Finem autem futurum prædixit,
« post prædicationem Evangelii *in universo orbe*
« *in omnibus gentibus.* » De Unit. Eccl. cap. 19.

Item : « *Exaltatus est super cœlos Deus no-*
« *ster, et super omnem terram gloria ejus.* O hære-
« tica insania! Credis mecum exaltatum Chri-
« stum super cœlos, quod non videmus; et ne-
« gas gloriam ejus super omnem terram, quod
« videmus. » In Psal. 56. Item : « *In omnem*
« *terram exivit sonus eorum, et in fines orbis*
« *terræ verba eorum.* Hinc fit ut Ecclesia vera
« neminem lateat. Undè est illud quod in
« Evangelio ipse dicit : *Non potest civitas ab-*
« *scondi super montem constituta*, etc. » Contr. litt. Petil. lib. 2, cap. 32.

Alterum locum explicat S. Augustinus : « Di-
« cat Isaias ubi Ecclesiam Deo revelante præ-
« viderit, ut in verbis futura dicentis jam nunc
« præsentia videamus. *Repleta est*, inquit, *uni-*
« *versa terra ut cognoscat Dominum, ut aquâ*
« *multâ operiat mare, et erit in illâ die radix*
« *Jesse, et qui exurget principium habere in na-*
« *tiones, in eum gentes sperabunt.* » Et posteà :
« Qui audet, contradicat, qui autem non audet,
« speret in eum cum gentibus, et ab unitate
« gentium in eum sperantium non recedat, aut
« si recesserit, redeat, ne pereat. » De Unit. Eccl. cap. 7. Vide S. Hieron. in eum locum. Pro majore elucidatione audiatur hoc S. Augustini : « Quasi nos etiam, si fortè hinc sit appel-
« lata Catholica, quòd totum veraciter teneat
« (hoc dicebant hæretici), cujus veritatis non-
« nullæ particulæ in diversis inveniuntur hæ-
« resibus, hujus nominis testimonio nitamur
« ad demonstrandam Ecclesiam in omnibus
« gentibus (item nunc dicunt Protestantes,
« nos merum nomen Catholicæ urgere), et non
« promissis Dei, et tàm multis, tàmque ma-
« nifestis miraculis ipsius veritatis. » Epist. 48 ad Vincent. Vide etiam contrà Faustum, lib. 13, cap. 13.

Rejectio erroris adversi. — Quamvis S. Scriptura in hâc parte sit expressa, nulla tamen Confessio Protestantium rationem Ecclesiæ catholicæ, juxtà promissa divina toto orbe diffusa, tanquàm notam, et signum Ecclesiæ agnoscit.

XXII. *Perpetuam doctorum successionem esse notam veræ Ecclesiæ.*

Credimus Ecclesiam apostolicam, et continuatam doctorum in Ecclesiâ successionem, sic esse veræ Ecclesiæ notam, ut ubi ea successio non reperitur, ibi nec vera Ecclesia reperiatur : *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitiâ hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris.* Eph. 4, 11. Item : *Qui novit Deum, audit nos; qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis et spiritum erroris,* 1 Joan. 4, 6.

Ità S. Augustinus : « Si ordo episcoporum sibi succedentium considerandus est, quantò certiùs et verè salubriter ab ipso Petro numeramus, cui totius Ecclesiæ figuram gerenti Dominus ait : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non vincent eam.* Petro enim successit Linus, etc. » Et mox : « In hoc ordine successionis nullus Donatista episcopus invenitur. » Et mox : « In illum autem ordinem episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro usque ad Anastasium, qui nunc eamdem Cathedram sedet, etiamsi quisquam traditor

pe illa tempora subrepsisset, nihil præjudicaret Ecclesiæ, et innocentibus Christianis (vanæ igitur ejusmodi disputationes), quibus Dominus providens, ait, de præpositis malis, quæ dicunt facite; quæ autem faciunt, facere nolite; dicunt enim et non faciunt, ut certa sit spes fidelis, quæ non in homine, sed in Domino collocata, nunquàm tempestate sacrilegi schismatis dissipetur. » De Unit. Eccl. cap. 7. Vide lib. 1, de Util. cap. 17. S. Irenæus: « Agnitio vera est Apostolorum doctrina, et « antiquus Ecclesiæ status in universo mundo, « et character (signum, nota) corporis Christi « secundùm successiones episcoporum, etc. » Lib. 4, cap. 63. Item: « Hâc ordinatione et « successione, ea quæ est ab Apostolis in Ecclesiâ traditio, et veritatis præconisatio pervenit usque ad nos, et est plenissima hæc ostensio, unam et eamdem vivificatricem fidem « esse, quæ in Ecclesiâ ab Apostolis usque « nunc sit conservata et tradita in veritate, » lib. 3, cap. 3.

Rejectio erroris adversi. — Quamvis S. Scriptura in hâc parte sit expressa, nulla tamen Confessio Protestantium rationem Ecclesiæ apostolicæ, et perpetuam doctorum successionem, ut notam, et signum Ecclesiæ agnoscit.

Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum, et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi seculi. Amen.

XXIII. *Baptismum ab hæreticis collatum, esse validum.*

Credimus ex traditione apostolicâ, Baptismum ab hæreticis, in formâ Ecclesiæ collatum, esse validum. Ità S. Augustinus: « Saluberrimam consuetudinem tenebat Ecclesia, in « ipsis quoque schismaticis et hæreticis corrigere quod pravum est, non iterare quod datum est, sanare quod vulneratum est, non « curare quod sanum est. Quam consuetudinem (de non rebaptizandis hæreticis) credo « ex apostolicâ traditione venientem, sicut « multa, quæ non inveniuntur in litteris eorum, neque in conciliis posteriorum, et tamen quia per universam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita et commendata creduntur. » De bapt. contr. Donat., lib. 2, cap. 7. Item: « Sequimur sanè in « hâc re canonicarum auctoritatem certissimam Scripturarum. Neque enim parvi momenti habendum est, quòd cùm inter epi« scopos anterioris ætatis, quàm esse inciperet « pars Donati, ista quæstio fluctuaret, et varias haberet inter se collegarum salvâ unitate sententias, hoc per universam catholicam, quæ toto orbe diffunditur, observari « placuit, quod tenemus. » Contr. Crescon., lib. 1, cap. 32. Item: « Quamvis hujus rei certum de Scripturis canonicis non proferatur « exemplum, earumdem tamen Scripturarum, « etiam in hâc re, à nobis tenetur veritas, cùm « hoc facimus, quod universæ jam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas, ut quoniam S. Scriptura « fallere non potest, quisquis falli metuit hujus « obscuritate quæstionis, eamdem Ecclesiam « de illâ consulat, quam sine ullâ ambiguitate « S. Scriptura demonstrat. » Ibid. cap. 33. Vide S. Hieron. advers. Lucif. cap. 8.

Rejectio sententiæ Reformatorum. — Tenent quidem Protestantes nobiscum, Baptismum, in formâ Ecclesiæ collatum ab hæreticis, esse validum; sed qui traditionem non admittunt, et ad bona atque utilia ex Scripturis argumenta provocant, necessariò concludentibus destituti, ad hoc miserum dilabuntur effugium, si illa sententia in Scripturis non reperiatur, nec esse necessariam ad salutem. Ità Molinæus, Novit. Pap. lib. 1, cap. 56.

XXIV. *Baptismum conferri in remissionem peccatorum.*

Credimus cum S. Scripturâ, per Baptismum peccata verè remitti. *Mundans lavacro aquæ in verbo vitæ*, Ephes. 5, 26. Item: *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto*, etc., Joan. 3, 5. Item: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*, Tit. 3, 5. Item: *Cùm essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo*, Ephes. 2, 5. Item: *Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem*, Rom. 6, 4.

Hunc locum explicat S. Augustinus: Quem« admodùm in illo vera mors facta est, sic « in vobis vera remissio peccatorum; et quem« admodùm in illo vera resurrectio, ità in « nobis vera justificatio. » Enchirid. cap. 52 Tom.

Rejectio hæresis Calvini, et sequacium. — Docet contrà Scripturam expressam Calvinus: « Sacramenta electis adminicula sunt ad salu« tem, aliis nihil conferunt. » Incund. Concord. rat.

Beza: « Quos Dominus non elegit, etiamsi « millies baptizantur externo baptismo aquæ, « illis tamen nunquàm fides aut Spiritus san« ctus donatur. » Colloq. Mompelg.

XXV. *Sanctos nunc esse in beatitudine.*

Credimus cum S. Scripturâ, sanctos nunc

frui beatitudine cœlesti : *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magnâ, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni. Ideò sunt antè thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus.* Apoc. 7, 14, 15. Item : *Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo*, Philip. 1, 23. Item : *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem*, Eph. 4, 8.

Probat idipsum ex Scripturâ S. Justinus : « At post animi à corpore excessum, statìm « fit bonorum, malorumque distinctio; du- « cuntur enim ad loca, quæ eis digna sunt, ab « Angelis; bonorum quidem animi in paradi- « sum, ubi consuetudo est, et aspectus Ange- « lorum et Archangelorum, visio verò etiam « conservatoris Christi, ex verbis his, pere- « grinari à corpore, et præsentes esse ad Do- « minum. » Quæst. 75. S. Cyprianus : « Quis « non omnibus viribus elaboret, ut cum Christo « statìm gaudeat ? ut post tormenta et suppli- « cia terrena ad præmia divina perveniat ? » De Exhort. Mart. c. ult. Vener. Beda : « Sin- « gulas modò stolas habent animæ, de suâ « beatâ immortalitate gaudentes ; resurgenti- « bus autem corporibus juxtà Isaiam, in terrâ « suâ duplicia possidebunt. » In cap. 6 Apoc.

Rejectio erroris Calvini. — Docet contrà Scripturam expressam : « Cùm Scriptura ubi- « que jubeat pendere ab expectatione adventûs « Christi, et gloriæ coronam eousque differat, « contenti simus his finibus divinitùs nobis præ- « scriptis ; animas piorum militiæ labore per- « functas in beatam quietem concedere, ubi « cum felici lætitiâ fruitionem promissæ gloriæ « expectant ; atque ità omnia teneri suspensa, « donec Christus appareat redemptor. » Instit. lib. 3, cap. 25, § 6.

Apostolicas et Ecclesiasticas traditiones, reliquasque ejusdem Ecclesiæ observationes et constitutiones firmissimè admitto et amplector.

XXVI. *Traditiones Apostolicas esse admittendas.*

Credimus cùm S. Scripturâ, traditiones apostolicas esse admittendas : *Tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per Epistolam nostram*, 2 Thess. 2, 15.

Explicat S. Chrysostomus : « *Itaque, fratres, « state, et tenete traditiones quas didicistis sive « per sermonem, sive per Epistolam nostram.* « Hinc est perspicuum, quòd non omnia tra- « diderunt per Epistolam, sed multa etiam sine « scriptis, et ea sunt quoque fide digna. Quam- « obrem Ecclesiæ quoque traditionem cen- « seamus esse fide dignam ; est traditio, nihil « quæras ampliùs. » Hom. 4 in 2. Thess. Vide S. Basil. lib. de Spirit. sanct. cap. 29.

Item : *Laudo vos, fratres, quòd per omnia meî memores estis, et sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis*, 1 Cor. 11, 2. *Cætera, cùm venero, disponam*, ibid. 34.

Explicat S. Epiphanius : « Neque enim ex « Scripturâ peti possunt omnia ; idcircò alia « scripto, alia traditione sanctissimi Apostoli « reliquerunt. Quod ipsum ità Paulus affirmat : « *Quemadmodùm tradidi vobis.* Item alio loco : « *Ità doceo, et ità tradidi in Ecclesiis.* Item : *Si « meministis, nisi frustrà credidistis.* Jam verò « illud ab Apostolis sancta Dei Ecclesia tradi- « tum accepit, post decretam virginitatem ad « nuptias sese conferre, scelere implicatum « videri. » Hæres. 61, § 60. Item : « Necessa- « riò facere (orare pro mortuis) illud Eccle- « siam dico, quæ traditum sibi ritum illum à « majoribus accepit. Potest verò quisquam « maternam sanctionem, aut legem patris « evertere ? quemadmodùm à Salomone scri- « ptum est : *Audi, fili, sermones patris tui, et ne « repellas legem matris tuæ ;* quibus patrem, hoc « est unigenitum Deum, cum Spiritu sancto de- « clarat, partìm scripto, partìm sine scripto do- « cuisse ; matrem verò nostram Ecclesiam, » etc. Hæres. 65, § 8. S. Basilius : « Arbitror apostoli- « cum esse, etiam non scriptis traditionibus in- « hærere. » *Laudo*, inquit, *vos, quòd per omnia meî meministis, et quemadmodùm tradidi vobis, traditiones tenetis ;* et illud : *Tenete traditiones quas accepistis, sive per sermonem, sive per Epistolam.* De Spirit. Sanct. cap. 29. Vide S. Chrysost. Hom. 26, in 1 ad. Cor.

Item : *Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti in fide, et in dilectione in Christo Jesu. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum*, 2 Tim. 1, 13.

Explicat S. Chrysostomus : « Non modò per « litteras, sed etiam verbis discipulo, quæ es- « sent agenda dictavit ; quod plurimis et aliis « in locis ostendit, dicens : *Sive per verbum, « sive per Epistolam ; quasi per nos missam.* Hoc « et hic multò magis fecit ; ne igitur minùs « aliquid doctrinam habere putemus ; plurima « illi absque scripto tradidit, quæ illi modò ad « memoriam revocans dicit : *Formam habe sa- « norum verborum quæ à me audisti.* Quid autem « hoc sibi vult ? *Pictorum*, inquit, *more imagi- « nem virtutis tibi impressimus, et omnium quæ « Deo grata sunt veluti normam, privatamque « formam tuæ indidimus animæ. Hæc igitur ha- « beto firmiter, et sive de fide, sive de charitate, « sive de castitate opus sit aliquid loqui ac defi-*

« nire, indè tibi exemplaria accipe. » Hom. 3 in 2 Tim.

Rejectio hæresis Protestantium. — Docet contrà Scripturam expressam Calvinus : « Esto hoc « firmum axioma, non aliud habendum esse « Dei verbum, qui detur in Ecclesiâ locus, « quàm quod lege primùm et Prophetis, dein- « dè scriptis apostolicis continetur. » Instit. lib. 4, cap. 8, § 8. Vide Conf. Helv. poster. cap. 1 et 2.

XXVII. *Leges Ecclesiæ obligare conscientiam.*

Credimus cum S. Scripturâ legibus Ecclesiæ obligationem conscientiæ induci. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* Joan. 20, 21. Explicat S. Chrysostomus : « *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Nullum habetis impedimentum, et propterea quæ jam facta sunt, et propter meam vos mittentis dignitatem.* Quarè hoc dicit ? eorum animos erigit, et suam proponit auctoritatem ; siquidem suum eis relicturus erat ministerium. » Et mox : « Quemadmodùm enim rex præfectos mittens, ut in carcerem reos intrudant, et ut liberent, potestatem præbet ; ità Jesus discipulos dimittens hâc munit auctoritate. » Hom. 85 in Joan.

Item : *Qui vos audit, me audit ; qui vos spernit, me spernit.* Luc. 10, 16. Hunc locum pertinere ad successores Apostolorum, tradit S. Cyprianus, epist. 35, ad Cornel. S. Basilius, in Constit. Monast. cap. 22.

Item : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit ; non est enim potestas nisi à Deo : quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt ;* et posteà : *Ideò necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam,* Rom. 13, 1, etc. Explicat S. Chrysostomus : « Noli itaque talem, inquit, subjectionem turpem tibi putare, qui et vehemens ista « contemnentium ultor est : neque enim vul- « gares pœnas reposcet, si non obedieris, sed « quàm maximas. » Hom. 23 in Epist. ad Rom. Vide S. August., propos. 74, ex Epist. ad Rom. 10, 4.

Apostolus, 1 Tim. 3, legem statuit, ne bigami ordinentur. Quæ lex, etiamsi sit planè positiva, et ecclesiasticam concernens disciplinam ; quis tamen neget ejus transgressionem non carere peccato ? Ideò episcopus, qui sciens bigamum ordinavit, privatur potestate ordinandi, in concilio Carth. IV, can. 69.

Item : *Quæcumque alligaveris super terram, erunt ligata et in cœlo ; et quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cœlo.* Matth. 16, 18. Explicat S. Hieronymus : « Potestatem tri- « buit Apostolis, ut sciant qui à talibus con- « demnantur, humanam sententiam divinâ sententiâ roborari, et quodcumque ligatum fuerit in terrâ, ligari pariter et in cœlo. » In eum locum.

Item : *Visum est Spiritui sancto et nobis, nihil ultrà vobis imponere oneris, nisi hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, à suffocato et sanguine et fornicatione,* Act. 15, 28. Explicat S. Chrysostomus : « Hæc nova lex « non præcipit ; nusquàm enim de his disserit « Christus, sed à lege hæc sumunt ; » et posteà : « Quid est, *judico ego ?* id est, cum po- « testate dico esse scribendum illis. » Iterùm : « Vide brevem Epistolam nihil abundans habe- « re, neque epitheremata, neque syllogismos, « sed imperium, erat enim legislatio Spiritûs. » Hom. 33 in Act. Similis locus est : *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis,* Hebr. 13, 17.

Rejectio hæresis contrariæ. — Docet contrà Scripturam expressam Confessio Gall. « *Exclu- « dimus humana omnia commenta, et leges omnes, « quæ cultûs Dei prætextu, astringendis con- « scientiis invehuntur.* Art. 33. Sic communiter omnes Protestantes.

Item sacram Scripturam, juxtà eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione Sacrarum Scripturarum, admitto : nec eam unquam, nisi juxtà unanimem consensum Patrum, accipiam et interpretabor.

XXVIII. *Scripturam esse intelligendam juxtà sensum Ecclesiæ.*

Credimus cum S. Scripturâ intelligentiam verbi Dei petendam esse ex sensu Ecclesiæ. *Omnis prophetia Scripturæ propriâ interpretatione non fit. Non enim voluntate humanâ allata est aliquandò prophetia ; sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines,* 2 Petr. 1, 20 ; eòdem faciunt textus. Eph. 4, 11, et 1 Tim. 3, 15. Sic tradit S. Augustinus : « Quærendi « dubitatio catholicæ fidei metas non debet « excedere. Et quoniam multi hæretici ad « suam sententiam, quæ præter fidem est ca- « tholicæ disciplinæ, expositionem Scriptura- « rum divinarum trahere consueverunt ; antè « tractationem hujus libri catholica fides expli- « canda est ; est autem hæc : Deum Patrem « omnipotentem universam creaturam fecisse, »

ete. Et mox subjungit : « Constitutam ab illo « matrem Ecclesiam, quæ catholica dicitur, « ex eo, quia universaliter perfecta est, et in « nullo claudicat, et per totum orbem diffusa « est. » De Gen. ad litt. imperfect. cap. 1. Idem. : « Si unaquæque disciplina, quanquàm « vilis et facilis, ut percipi possit, doctorem « aut magistrum requirit, quid temerariæ su- « perbiæ plenius, quàm divinorum Sacramen- « torum libros, et ab interpretibus suis nolle « agnoscere, et incognitos velle damnare? » De Util. cred. cap. 18. Origenes : « Quoties « (hæretici) canonicas proferunt Scripturas, « in quibus omnis Christianus consentit et cre- « dit, videntur dicere : Ecce in domibus est « verbum veritatis, sed nos illis credere non « debemus, nec exire à primâ et ecclesiasticâ « traditione, nec aliter credere, nisi quemad- « modùm per successiones Ecclesiæ Dei tradi- « derunt nobis. » Tract. 29 in Matth. sub. fin.

Rejectio hæresis adversæ. — Docent Protestantes, contrà expressam Scripturam, Ecclesiæ non competere infallibile magisterium respectu fidelium in proponendo vero sensu S. Scripturæ; sed ejus declarationes cujusque examini subjiciunt.

XXIX. *Ecclesiæ competere judicium de vero sensu, et interpretatione S. Scripturæ.*

Credimus cum S. Scripturâ, non privato cuilibet ad utilitatem communem, sed Ecclesiæ ad securitatem singulorum competere judicium de vero sensu, et interpretatione S. Scripturæ. Hùc pertinent multa loca in præcedentibus allegata; et illud : *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus.* Malach. 2, 7. Pulchrè S. Augustinus : « Caveamus ta- « les cogitationes superbissimas, magisque co- « gitemus et ipsum Apostolum Paulum, licèt « divinâ et cœlesti voce prostratum et instru- « ctum, ad hominem tamen missum esse, « ut sacramenta perciperet, atque copulare- « tur Ecclesiæ; et centurionem Cornelium, « quamvis exauditas orationes ejus, eleemosy- « nasque respectas ei Angelus nuntiaverit, Pe- « tro tamen traditum imbuendum, per quem « non solùm sacramenta perciperet, sed etiam « quid credendum, quid sperandum, quid di- « ligendum esset audiret. » Et mox : « Quis- « quis se nullis præceptis instructum divino « munere quæcumque in Scripturis obscura « sunt, intelligere gloriatur; » et mox : « Cùm « legit, et nullo sibi homine exponente intelli- « git, cur ipse affectat aliis exponere, ac non « potiùs eos remittit Deo, ut ipsi quoque non « per hominem, sed illo intùs docente intelli- « gant? » In prolog. de Doctr. Christ. S. Irenæus : « Qui non participant eum (Spiritum) « neque à mamillis matris (Ecclesiæ) nutriun- « tur in vitam, neque percipiunt de corpore « Christi procedentem nitidissimum fontem; « sed effodiunt sibi lacus detritos, » lib. 3, cap. 40. S. Hilarius : « Significat (Christus è navi « docens) eos qui extrà Ecclesiam positi sunt, « nullam divini sermonis capere posse intelli- « gentiam. Navis enim Ecclesiæ typum præ- « fert; intrà quam verbum vitæ positum et « prædicatum, hi qui extrà sunt, et arenæ « modò steriles, atque inutiles adjacent, in- « telligere non possunt. » In Matth. cap. 13. Origenes : « Necessarium videtur de singulis « certam lineam, manifestamque regulam po- « nere. » Et mox : « Cùm multi sint, qui se « putent sentire quæ Christi sunt, et nonnulli « eorum diversa à patribus sentiant, servetur « verò Ecclesiastica prædicatio per successio- « nis ordinem ab Apostolis tradita, et usque ad « præsens in Ecclesiis permanens; illa sola « credenda est veritas, quæ in nullo ab eccle- « siasticâ discordat traditione, » proœm. de Prin.

Rejectio hæresis adversæ. — Docent Protestantes, contrà expressam Scripturam, Ecclesiæ non competere infallibile judicium de vero sensu, et interpretatione S. Scripturæ; et tamen cuique privato dicunt infallibiliter constare de vero sensu Scripturæ, in rebus ad salutem necessariis.

XXX. *S. Scripturam esse interpretandam juxtà unanimem consensum Patrum.*

Ostensum est in præcedentibus, ex S. Scripturâ et antiquitate, quomodò doctoribus Ecclesiæ promissum sit, ut non errent; atque ideò unanimis consensus Patrum, in S. Scripturâ interpretandâ, non tantùm est recipiendus, sed etiam ille consensus in S. Scripturâ explicandâ est sequendus. Pro elucidatione addimus. S. Basilius hoc modo hæreticum loquentem introducit : « Peto autem antè omnia, « inquit, à vobis, qui aut his temporibus estis « audituri, aut lecturi posteà, ne velitis majori « parti plus attribuere, ac multitudine verum « à falso discernere, neque dignitate quorum- « dam commoti, caliginem mentibus vestris « offundi sinere, vel plus, his qui præoccu- « pârunt deferendo, posterioribus aures obse- « rare. » Quilibet putaret Lutherum, aut alium è Protestantibus loqui. At respondet S. Basilius : « Quid tu narras? non dabimus plus anti-

« quitati? non reverebimur Christianorum « multitudinem, tàm eorum qui sunt, quàm « eorum, qui fuerunt, ex quo Evangelium « prædicatum est? nullam rationem dignitatis « eorum habebimus, qui omni spirituali gra- « tiâ claruerunt, quibus tu omnibus inimicam « hanc impietatis malam viam et hostilem nu- « per excogitâsti; sed claudentes simul oculos « animi, exterminata ex animo cujuslibet viri « sancti memoria, et otiosam et omninò va- « cuam deceptionibus, atque cavillationibus « tuis mentem nostram supponeremus? magna « profectò esset tua potentia, si quæ multiplici « artificio diabolus assecutus non est, ea tibi « solo imperio obtinere contingeret, siquidem « omnes à te persuasi traditionem fidei, quæ « præterito tempore omni, sub tot sanctissimis « viris evicit, commentis vestris impiis postpo- nemus. » Libr. 1 advers. Eunom. S. Leo, postquàm hæreticam, deindè catholicam pro- posuisset sententiam, et illam ex Scripturâ refutâsset, hanc confirmâsset : adducturus SS. Patrum Scripturam explicantium testimonia, ità præfatur : « Ut autem pietas tua cum vene- « rabilium Patrum prædicationibus nos con- « cordare cognoscat, aliquantas eorum sen- « tentias huic credidi subjiciendas esse ser- « moni. Quibus si digneris attendere recensitis, « non aliud nos prædicare reperies, quàm quod « sancti Patres nostri toto orbe docuerunt, nec « quemquam ab illis, nisi solos impios hæreti- « cos, discrepare. » Epist. Decretal. 97. Theo- doretus, post adductos multos Patres Scriptu- ram interpretantes, ità concludit : « Hi viri « fuerunt successores SS. Apostolorum, et « nonnullis usuvenit, ut sacrâ eorum et ad- « mirabili visione fruerentur. Plurimi autem « eorum martyrii coronis exornati sunt. Fasne « ergò tibi videtur blasphemam et maledicam « linguam adversùs eos vibrare? » Dialog. 1 Immutab. Idem, postquàm ex Scripturâ pro- bâsset, adducit multos Patres, et concludit : « Audivisti, ô vir egregie, magna orbis lumina, « et eorum doctrinæ radios intuitus es, et exactè « didicisti, » etc. Dialog. 2 Inconfus. Idem alibi eodem modo procedens, sic finit : « Imitare « ergò apes, ô vir bone, et sacra Scripturæ « prata, et SS. Patrum pulchros flores mente « circumvolans, fidei favos in te contexe. Dia- « log. 3 Impatib. Alexander, episc. Ale- xandr. : « Qui etiam nullorum veterum com- « parationem secum fieri, aut se magistris no- « stris, quibus à pueris usi sumus, æquari « patiuntur. » Et mox : « Non afficit illos pudore « claritas Deiloqua Scripturarum, non colle- « garum consentiens de Christo studium, eo- « rum procacitatem contrà hunc debilitat. » Apud Theodoret. Eccl. Hist. lib. 1, cap. 4. S. Augustinus : « Nunc jam mihi aggrediendum « est, quod tertio loco posui dispositionis « meæ, et sententiis episcoporum, qui Scri- « pturas sanctas ingenti gloriâ tractaverunt, « tua, Juliane, Domino adjuvante, machina- « menta subvertam. Non ut eos ostendam se- « cundùm catholicam fidem de originali sen- « sisse peccato, hoc enim jam primis hujus « operis partibus feci, etc. Sed nunc argu- « menta ipsa vestra quibus agitis, ne homi- « num prima nativitas originali peccato cre- « datur (agebatur de articulo fidei; et tamen « S. Augustinus dicit, sententiis episcoporum « redarguam, subvertam), obstricta, eloquiis « sunt redarguenda sanctorum. Quos oportet « ut populi christiani vestris prophanis novi- « tatibus anteponant; eisque potiùs eligant « adhærere, quàm vobis. » Contr. Julian. Pe- lag. lib. 2, cap. 1. Idem : « Proposuimus hìc « auctoritatis mole sanctorum, qui episcopi « antè nos, non solùm sermone, cùm hìc vive- « rent, verùm etiam scriptis, quæ posteritati « relinquerent, fidem catholicam strenuè de- « fenderunt, vestra argumenta confringere. » Et posteà : « Tales quippè ac tanti viri, secun- « dùm catholicam fidem, quæ ubique toto orbe « diffunditur, et hoc, et illa vera esse confir- « mant, ut vestra fragilis, et quasi argutula « novitas, solâ auctoritate conteratur illorum, « præterquàm quòd ea dicunt, ut se per eos « loqui veritas ipsa testetur. » Ib. cap. 9.

Rejectio hæresis adversæ. — Quamvis Prote- stantes communiter doceant doctrinam chri- stianam primorum seculorum, quæ in libris sanctorum Patrum et antiquorum conciliorum reperitur, esse interruptam, saltem quoad arti- culos fidei ad salutem necessarios; tenent tamen licitum esse ab iis recessum, quandò premun- tur, uti praxi suâ testatum faciunt; et quod caput rei est, negant consensum doctorum Ec- clesiæ, ex promissione divinâ, ab erroribus esse immunem.

Profiteor quoque septem esse verè et propriè sacramenta novæ legis, à Jesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licèt non omnia singulis necessaria, scilicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœniten- tiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium; illaque gratiam conferre, et ex his Baptismum, Confirmationem, et

Ordinem, sine sacrilegio reiterari non posse.

XXXI. *Non esse liberum credere, quot sint sacramenta.*

Credimus cum S. Scripturâ, et orthodoxâ antiquitate, septem esse verè et propriè sacramenta novæ legis, à Jesu Christo Domino nostro instituta, uti in sequentibus ostendetur.

Rejectio hæresis adversæ.—Docet contrà Scripturam et antiquitatem Wiclefus, quamlibet creaturam sensibilem esse realiter sacramentum. Dialog. lib. 4, cap. 1. Calvinus admittit impositionem manuum, quæ fit introducendis veris presbyteris et ministris Ecclesiæ in eorum statum, tanquàm sacramentum. Instit. lib. 4, cap. 19, § 28. Lutherus nunc plura, nunc pauciora statuit sacramenta. Protestantes moderni, præter Baptismum, et S. Cœnam, nullum aliud admittunt sacramentum.

XXXII. *Baptismum esse necessarium ad salutem.*

Credimus cum S. Scripturâ, Baptismum esse necessarium ad salutem. *Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, Joan. 3, 5. Explicat sanctus Augustinus : « Terrentur isti « sententiâ Domini dicentis : *Nisi quis natus « fuerit denuò, non videbit regnum Dei.* Quod « cùm exponeret, ait : *Nisi quis renatus fuerit ex « aquâ et Spiritu, non intrabit in regnum cœlorum.* « Nulla hìc dubitatio potest oriri. » Contr. Pelag. lib. 1, cap. 20. Idem : « Quâ isti sententiâ nisi moverentur, omninò parvulos nec « baptizandos esse censerent. Rectè intelligentibus sufficere debet quod dictum est. *Nisi « quis natus fuerit denuò, non potest videre regnum « Dei.* Et : *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et « Spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Cur « enim nascatur denuò nisi renovandus? undè « renovandus nisi à vetustate? quâ vetustate, « nisi in quâ vetus homo noster simul crucifixus est cum illo, ut evacuetur corpus peccati? » Ibid. cap. 30.

Rejectio hæresis adversæ. — Docent Protestantes contrà expressam Scripturam, ex fidelibus natos supernaturali gratiâ sanctos esse, Calvinus lib. 4 Instit. cap. 16, § 31. Docent, quasi ex lege charitatis, contrà decretum veritatis, fidelium infantes, sine baptismo morientes salvari, synop. pur. Theol. disp. 15, thes. 20; synod. Dordrecht. pag. 177; Gomarus in synod. Dordrecht. ad art. 1; Lutherani Montenses in Thes. anni 1645; Christ. David. part. 2, cap. 5.

XXXIII. *Administrationem Baptismi à laicis factam, esse validam.*

Credimus cum S. Scripturâ, administrationem Baptismi, à laicis factam, esse validam. *Descenderunt uterque in aquam, Philippus et eunuchus, et baptizavit eum*, Act. 8, 38. Philippus autem erat tantùm diaconus, Act. 6, 5. Explicat S. Hieronymus : « Nisi fortè eunuchus à Philippo diacono baptizatus sine Spiritu sancto credendus est, de quo Scriptura ità loquitur : *Dùm irent per viam, venerunt ad quamdam aquam; et descenderunt ambo in aquam, et baptizavit eum Philippus.* Scias Philippum ab Apostolis non fuisse divisum, eamdem habuisse Ecclesiam, eumdem Christum prædicâssse, diaconum certè fuisse. » Contr. Lucifer. tom. 1. Idem testatur : « Scimus etiam licere laicis baptizare. » Ibid. Atque idipsum determinaverat concilium Elibertinum, can. 38.

Rejectio hæresis adversæ. — Docent contrà Scripturam expressam Reformati : « Non est offi- « cium diaconorum prædicare verbum Dei, « et administrare Sacramenta. » Discipl. Gall. cap. 3, art. 5. « Baptismus administratus ab « eo, qui non habet ullam vocationem, aut « commissionem, est omninò nullus, » ibid. cap. 11, art. 1.

XXXIV. *Confirmationem esse Sacramentum.*

Credimus cum S. Scripturâ, Confirmationem esse Sacramentum. *Cùm audissent Apostoli, qui erant Jerosolymis, quòd recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eum Petrum et Joannem. Qui cùm venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum sanctum. Non enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantùm erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos; et accipiebant Spiritum sanctum*, Act. 8, 14. Explicat S. Hieronymus : « Hæc est Ecclesiarum consuetudo, ut ad eos, « qui longè in minoribus urbibus per presbyteros et diaconos baptizati sunt, episcopus « ad invocationem S. Spiritûs manum impositurus excurrat. » Et mox : Quòd si quæris, « quarè in Ecclesiâ baptizatus, nisi per manus « episcopi, non accipiant Spiritum sanctum « quem omnes asserimus in vero baptismate « tribui, disce observationem ex eâ auctoritate « descendere, quòd post ascensum Domini « Spiritus sanctus ad Apostolos descendit, Act. « 2, 4, et multis in locis idem factitatum re- « perimus. » Et paulò post : « Quia, *cùm au- « dissent Apostoli, qui erant Hierosolymis, quia « recipit Samaria verbum Dei, miserunt ad eum « Petrum et Joannem, qui cùm venissent ad eos,*

« *oraverunt pro eis, ut acciperent Spiritum sanc-*
« *tum ; nondùm enim ceciderat super ullum eo-*
« *rum,* Act. 8, 14. Cur ità actum sit, in con-
« sequentibus disce ; ipse enim ait : *Sed solùm*
« *baptizati erant in nomine Domini Jesu. Tunc*
« *imponebant illis manus, et accipiebant Spiritum*
« *sanctum.* » Advers. Lucifer. Pari modo ex S. Scripturâ probat sacramentum Confirmationis Innocentius, pontifex Romanus, et alii SS. Patres.

Rejectio hæresis adversæ. — Docent contrà Scripturam expressam omnes Protestantes, Confirmationem non esse sacramentum.

XXXV. *Confessionem peccatorum esse faciendam.*

Credimus cum S. Scripturâ, Confessionem peccatorum esse faciendam : *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Jacob. 5, 16. Item : *Multique credentium veniebant confitentes et annuntiantes actus suos,* Act. 19, 18. Explicat S. Basilius : « Quoniam conversionis modus proprius
« debet esse peccatoris, et necesse est ut fru-
« ctus ferantur, qui deceant resipiscentiam,
« necessarium est, ut iis fiat confessio pecca-
« torum, quibus dispensatio mysteriorum Dei
« concredita est. Nam in Actis, Apostolis, à
« quibus baptizabantur, peccata sua confessi
« sunt omnes. » Reg. Contract. Reg. 88. S. Leo : « Ut instruatur ambiguitas consulentis
« quid de pœnitentium statu ecclesiastica ha-
« beat regula, non tacebo. Multiplex misericor-
« dia Dei ità lapsibus subvenit humanis, ut non
« solùm per baptismi gratiam, sed etiam per
« pœnitentiæ medicinam, spes vitæ reparetur
« æternæ, ut qui regenerationis donum violâs-
« sent proprio se judicio condemnantes, ad
« remissionem criminum pervenirent ; sic di-
« vinæ bonitatis præsidiis ordinatis, ut indul-
« gentia Dei, nisi supplicationibus sacerdotum,
« nequeat obtineri. Mediator enim Dei et ho-
« minum, Homo Christus Jesus, hanc præpo-
« sitis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut et con-
« fitentibus actionem pœnitentiæ darent, et
« eosdem salubri satisfactione purgatos, ad
« communionem sacramentorum per januam
« reconciliationis admitterent. Cui utique operi
« incessabiliter ipse Salvator intervenit, nec
« unquàm ab his abest, qui ministris suis exe-
« quenda commisit, dicens : *Ecce ego vobiscum*
« *sum omnibus diebus usque ad consummationem*
« *seculi,* ut si quid per servitutem nostram bono
« ordini et gratulabundo impletur affectu, non
« ambigamus per Spiritum sanctum fuisse do-
« natum. » Et mox : « Multùm utile ac neces-
« sarium est, ut peccatorum reatus ante ulti-
« mum diem sacerdotali supplicatione sol-
« vatur, etc. Undè oportet unumquemque
« Christianum conscientiæ suæ habere judi-
« cium, ne converti ad Deum de die in diem
« differat, nec satifactionis sibi tempus in fine
« vitæ suæ constituat, quem periculosè igno-
« rantia humana concludit, ut ad paucarum
« horarum spatium se reservet incertum ; et
« cùm possit pleniore satisfactione indulgen-
« tiam promereri, illius temporis angustias
« eligat, quo vix inveniat spatium vel confessio
« pœnitentis, vel reconciliatio sacerdotis. Ve-
« rùm etiam talium necessitati ità auxiliandum
« est, ut nec actio illis pœnitentiæ, nec commu-
« nionis gratia denegetur, si eam etiam, amisso
« eis vocis officio, per judicium integri sensûs
« quærere comprobentur. » Epist 9, cap. 2.

Rejectio hæresis adversæ. — Docent contrà expressam Scripturam Protestantes, non esse opus, ut Christiani confiteantur peccata sua sacerdoti in particulari ; quamvis Lutherani in hâc parte magis accedant Catholicis, quàm Reformati.

XXXVI. *Sacerdotes verè remittere peccata.*

Credimus cum S. Scripturâ, sacerdotes in nomine Jesu Christi verè remittere peccata. *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo ; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo.* » Matth. 18, 18, et Matth. 16, 19. Explicat sanctus Hieronymus : « Alligat vel solvit episcopus et presbyter non
« eos, qui insontes sunt vel noxii, sed pro of-
« ficio suo, cùm peccatorum audierit verita-
« tes, scit qui ligandus sit, quive solvendus. »
In Matth. 16, 19.

Et ipse Dominus Jesus apertissimè loquitur : *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt,* Joan. 20, 22.

Rejectio hæresis adversæ. — Docent contrà expressam Scripturam Reformati, sacerdotes non verè remittere peccata, sed tantùm annuntiare remissionem peccatorum, vel remissa esse peccata. — E Lutheranis docet Calovius : « Absolutio, quæ fit à verbi mini-
« stro, efficax omninò est ; ità ut etiam in cœ-
« lis solvatur, quidquid in terris solvitur. »
Synops. Cont. disp. 29. — Addit : « Pœni-
« tentia sacramentum non est propriè dictum,
« etsi absolutio sensu latiori sacramentum vo-
« cari possit. » Ibid. Disp. 30.

XXXVII. *Extremam Unctionem esse sacramentum.*

Credimus cum S. Scripturâ, Extremam

Unctionem esse Sacramentum. *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini,* Jacob. 5, 14.

Utitur hoc textu concilium Tridentinum : « Instituta est sacra hæc unctio infirmorum, « tanquàm verè et propriè sacramentum novi « Testamenti à Christo, apud Marcum quidem, « cap. 6, 13, insinuatum, per Jacobum au- « tem fidelibus commendatum ac promulga- « tum. *Infirmatur quis in vobis*, etc. Quibus verbis, « ut ex apostolicâ traditione per manus acce- « ptâ Ecclesia didicit, docet materiam, for- « mam, proprium ministrum, et effectum « hujus sacramenti, » sess. 14, cap. 1.

Explicat Innocentius Pontifex : « Illud quod « in beati Jacobi Apostoli Epistolâ, cap. 5, « v. 14, conscriptum est : *Si infirmus aliquis « in vobis est, vocet presbyteros, orent super eum « ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio « fidei salvabit laborantem, et suscitabit illum « Dominus, et si peccata fecit, remittet ei.* Non « est dubium de fidelibus ægrotantibus accipi « vel intelligi debere, qui sancto oleo Chri- « smatis perungi possunt, quo ab episcopo « confecto, etc. » Tom. 1 Conc. pag. 69, n. 8.

Rejectio hæresis adversæ. — Nulli Protestantes hoc sacramentum admittunt. Et Calvinus dicit pro suâ modestiâ consuetâ : « Ejusdem « rationis est unctio, nempè histrionica hypo- « crisis. » Instit. lib. 4, cap. 19, § 18.

XXXVIII. *Ordinem esse sacramentum.*

Credimus cum S. Scripturâ, Ordinem esse Sacramentum. Probat idipsum S. Paulus, 1 Tim. 4, 14 : *Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi cum impositione manuum presbyterii.* Hîc est signum, *Impositio manuum ; et gratia* per illud signum data. Et Christus Dominus : *Insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis ; et quorum retinueritis, retenta sunt.* Joan. 20, 22. Vides signum sensibile, *Insufflavit;* et dixit : *Accipite Spiritum sanctum*, qui non datur sine gratiâ sanctificante. Collatio hujus potestatis, est altera pars ordinis presbyteratûs.

Concilium 4 Carthaginense dicit, can 3, p. 588 : « Presbyter cùm ordinatur, episcopo « eum benedicente, et manum super caput « ejus tenente, etiam omnes presbyteri, qui « præsentes sunt, manus suas juxtà manum « episcopi super caput illius teneant. »

S. Augustinus contrà Parmen. lib. 2, cap. 3 : « Explicent quomodò sacramentum baptizati non possit amitti, et sacramentum « ordinati possit amitti. Si enim utrumque « sacramentum est, quod nemo dubitat, cur « illud non amittitur, et illud amittitur? Neu- « tri sacramento injuria facienda est. »

Rejectio hæresis adversæ. — Omnes Protestantes hujus temporis duo tantùm admittunt Sacramenta propriè dicta, Baptismum, et S. Cœnam ; ut constat ex ipsorum Confessionibus et Catechismis.

XXXIX. *Matrimonium esse sacramentum.*

Credimus cum S. Scripturâ, Matrimonium esse Sacramentum ; tradente D. Paulo, Eph. 5, 32 : *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne unâ; sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesiâ.* Sanctitatem hujus Sacramenti describit S. Augustinus, de Bono Conjugal. cap. 18 : « In nostrarum nu- « ptiis plus valet sanctitas sacramenti, quàm « fœcunditas uteri. » Et cap. 23 : « Bonum « nuptiarum per omnes gentes atque omnes « homines, in causâ generandi, et in fide ca- « stitatis; quod autem ad populum Dei perti- « net, etiam in sanctitate sacramenti, per « quam nefas est, etiam repudio discedentem « alteri nubere, dùm vir ejus vivit, nec saltem « ipsa causa pariendi. Quæ cùm sola sit, quâ « nuptiæ fiunt, nec eâ re non subsequente, « propter quam fiunt, solvitur vinculum nu- « ptiale, nisi conjugis morte. Quemadmodùm « si fiat ordinatio Cleri ad plebem congregan- « dam, etiamsi plebis congregatio non subse- « quatur, manet tamen illis ordinatis sacra- « mentum Ordinationis ; et si aliquâ culpâ « quisquam ab officio removeatur, sacramento « Domini semel imposito non carebit, quamvis « ad judicium permanente. Ad sacramenti san- « ctitatem pertinet illud : *Uxorem à viro non « discedere, quòd si discesserit, manere innuptam,* « 1 Cor. 7. Hæc omnia bona sunt, propter quæ « nuptiæ bonæ sunt, fides, sacramentum, » *etc.*

Rejectio hæresis adversæ. — Calvinus dicit in Conf. Fid. pag. 128 : « Ex sacramentorum « numero Matrimonium expungimus. » Idem tenent omnes Protestantes.

XL. *Sacramenta gratiam conferre.*

Credimus cum S. Scripturâ, sacramenta gratiam conferre, quâ emundemur à peccato. *Christus dilexit Ecclesiam, et semetipsum tradidit pro eâ; ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam*, Ephes. 5, 25 ; *sic et vos Baptisma sal-*

vos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio, 1 Petr. 3, 21.

Explicat S. Augustinus, tract. in Joan. : « Lege Apostolum : *Ut eam sanctificaret*, inquit, « *mundans eam lavacro aquæ in verbo*. Mundatio « nequaquàm fluxo et labili tribueretur ele- « mento, nisi adderetur, in verbo. Hoc ver- « bum tantùm valet in Ecclesiâ Dei, ut etiam « tantillùm mundet infantem, quantumvis non- « dùm valentem corde credere ad justitiam, « et ore confiteri ad salutem. Et beatus Petrus : « *Sic et vos*, inquit, *baptisma salvos fecit, non* « *carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ* « *interrogatio*. Hoc est verbum, » *etc.*

Audis *mundationem*, quæ in emundato est; neque fit per solam non imputationem, sed per gratiam, nemine diffitente. Hæc autem gratia tribuitur elemento in verbo. Ità legimus, Tit. 3, 5 : *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis;* Act. 2, 38 : *Baptizetur unusquisque vestrùm in remissionem peccatorum vestrorum;* Act. 8, 18 : *Cùm vidisset autem Simon, quia per impositionem manûs Apostolorum daretur Spiritus sanctus.*

Rejectio hæresis adversæ. — Protestantes ordinariè in suis Confessionibus et Catechismis non tribuunt sacramentis, contrà expressas Scripturas divinas, nisi vim obsignandi gratiam. Confessio tamen Belgica, *art.* 33, magis accedit ad sententiam Ecclesiæ catholicæ.

Receptos quoque et approbatos Ecclesiæ ritus, in supradictorum omnium Sacramentorum solemni administratione, recipio et admitto.

XLI. *Ritus Ecclesiæ esse observandos.*

Credimus cum S. Scripturâ, ritus Ecclesiæ esse observandos; de quo generaliter mandat Apostolus, 1 Cor. 14, 40 : *Omnia autem honestè et secundùm ordinem fiant in vobis.* Et iterùm, 1 Cor. 14, 26 : *Omnia ad ædificationem fiant.* Cùmque ipsi Protestantes nobiscum intelligant præfata loca de ritibus Ecclesiæ, neque hæc materia patiatur ut particulares Protestantium suggillationes adversùs determinatos ritus examinemus, non est quòd hisce immoremur.

Omnia et singula quæ de peccato originali, et de justificatione in sacrosanctâ Tridentinâ synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio.

XLII. *In Baptismo tolli peccatum originale.*

Credimus cum S. Scripturâ, in Baptismo non tantùm reatum peccati originalis tolli, sed etiam auferri totum id, quod veram et propriam rationem peccati habet. Illud evincunt loca Scripturæ, art. XI allegata, Ephes. 5, 25, et 1 Petr. 3, 21, quibus adde Tit. 3, 5 : *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.* Sed et probat S. Augustinus, lib. 1 de peccat. remiss. cap. 30 : « Sufficere debet quod dictum « est : *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spi-* « *ritu*, Joan. 3, 5. Cur enim nascatur de- « nuò, nisi renovandus? undè renovandus, « nisi à vetustate, nisi de quâ *vetus homo no-* « *ster simul crucifixus est cum illo, ut evacuetur* « *corpus peccati*, Rom. 6, 6. »

Et latè lib. 1 contr. duas Epist. Pelag. cap. 13 : « Quis nisi infidelis affirmet, Bapti- « sma non dare omnem indulgentiam peccato- « rum, nec *auferre* crimina, sed radere, ut om- « nium peccatorum radices in malâ carne te- « neantur? Dicimus enim, Baptisma dare « omnium indulgentiam peccatorum, et *au-* « *ferre* crimina, non radere, nec ut omnium « peccatorum radices in malâ carne teneantur, « quasi rasorum in capite capillorum, undè « crescant iterùm resecanda peccata. Sed de « concupiscentiâ carnis falli eos credo vel fal- « lere, cum quâ necesse est, ut etiam baptiza- « tus, et hoc si diligentissimè proficit et Spi- « ritu Dei agitur, piâ mente confligat. Sed hæc, « etiamsi vocatur peccatum, Rom. 7, 17, non « utique quia peccatum est, sed quia peccato « facta est, sic vocatur; sicut Scripturâ, ma- « nus cujusque dicitur, quòd manus eam fece- « rit. Peccata autem sunt, quæ secundùm « carnis concupiscentiam, vel ignorantiam, « illicitè fiunt, dicuntur, cogitantur; quæ « transacta etiam, reos tenent, si non remit- « tantur. Et ista ipsa carnis concupiscentia, « in baptismo sic dimittitur, ut quanquàm « tracta sit à nascentibus, nihil noceat rena- « scentibus; ex quibus tamen si filios carnali- « ter gignunt, rursùs trahitur rursùsque et « nocitura nascentibus, nisi eâdem formâ rena- « scentibus remittatur, et insit nihil obfutura vi- « tæ futuræ, quoniam *reatus* ejus generatione « tractus, regeneratione *dimissus* est. Et ideò « jam non sit, sive peccatum, sed sic vocetur, « quòd peccato facta sit, sive quòd peccandi de- « lectatione moveatur, nisi ei, vincente delecta- « tione justitiæ, non consentiatur. Nec pro- « pter ipsam, cujus jam *reatus* lavacro rege- « rationis *absumptus* est, dicunt in oratione « baptizati : *Dimitte nobis debita*, Matth. 6, 12, « sed propter peccata quæ fiunt, sive in ejus « consensionibus, cùm ab eo quodlibet vinci-

« tur quod placet, sive cùm per ignorantiam « malum quasi bonum placet. Fiant autem « sive operando, sive loquendo, sive quod fa- « cillimum atque celerrimum est, cogitando; « à quibus omnibus quis etiam fidelium gloria- « bitur castum se habere cor? aut quis gloria- « bitur mundum se esse à peccato? Illud sanè, « quod in Oratione sequitur, propter ipsam « dicitur : *Ne nos auferas in tentationem, sed « libera nos à malo. Unusquisque enim*, sicut « scriptum est, *tentatur à concupiscentiâ suâ « abstractus et illectus, deindè concupiscentia, « cùm conceperit, parit peccatum.* Jacob. 1, 14. « Hi omnes concupiscentiæ partus, et ipsius « concupiscentiæ *reatus* antiquus, qui bapti- « smatis *ablutione* dimissi sunt, et quidquid « parit nunc ista concupiscentia, si non sint « illi partus, qui non solùm *peccata*, verùm « etiam *crimina* nuncupantur, pacto illo quo- « tidianæ Orationis, ubi dicimus : *Dimitte « nobis debita nostra, sicut et dimittimus*, et « eleemosynarum sinceritate mundantur. Ne- « que enim quisquam sic desipit, ut dicat ad « baptizatos Dominicum illud non pertinere « præceptum: *Dimittite et dimittetur vobis, date « et dabitur vobis*, Luc. 8, 37. Nullus autem in « Ecclesiâ rectè posset ordinari minister si di- « xisset Apostolus : *Si quis sine peccato*, ubi ait, « *si quis sine crimine est;* aut si dixisset : « *Nullum peccatum habentes;* ubi ait : *Nullum « crimen habentes.* Tit. 1, 3, et 1 Tim. 3, 2. « Multi quippè baptizati fideles sunt sine « *crimine*, sine *peccato* autem in hâc vitâ ne- « minem dixerim ; non quia aliquid peccati « remaneat, quod in baptismo non remittatur, « sed quia in nobis, in hujus vitæ infirmitate « manentibus, quotidiè fieri non quiescunt, « quæ fideliter orantibus et misericorditer ope- « rantibus quotidiè remittantur. Hæc est *fidei « catholicæ sanitas*, quam sanctus *ubique* semi- « nat Spiritus, non pravitatis hæreticæ vani- « tas et præsumptio spiritûs. »

Rejectio hæresis adversæ. — Docet Conf. Gall. 11 : « Hoc vitium (originale pecca- « tum) etiam post Baptismum esse verè pec- « catum quoad culpam attinet; quamvis qui « filii Dei sunt, minimè idcircò condemnentur, « quoniam videlicet Deus pro gratuitâ suâ bo- « nitate et misericordiâ, illud ipsis non impu- « tat. » Idem tenent communiter Protestantes. Juxtà Crocium tamen, manet materiale, tollitur formale. Anti-Bec. contr. 8, sect. 3, n. 5.

XLIII. *Homines justificari justitiâ inhærente.*

Credimus cum S. Scripturâ, homines justificari justitiâ inhærente. Rom. 8, 30 : *Quos prædestinavit, hos et vocavit, et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, hos et glorificavit.* Tit. 3, 7 : *Ut justificati gratiâ ipsius, hæredes simus secundùm spem vitæ æternæ.*

S. Augustinus de peccat. remiss. lib. 1, cap. 26 : « Testimonia multa congeram acerva- « tìm, quæ sufficere videbuntur quibus appa- « reat Christum non aliam ob causam in carne « venisse, nisi ut dispensatione gratiæ, om- « nes, quibus tanquàm membris in suo cor- « pore constitutis, caput est, vivificaret, sal- « vos faceret, illuminaret, qui priùs fuissent « in peccatorum morte languoribus, tenebris « constituti. Petrus in 1 Epist. cap. 1, vers. 3 : « *Qui regeneravit nos in spem vitæ æternæ ;* et « cap. 2, v. 9 . *Vos autem genus electum, gens « sancta, populus in adoptione.* Jam nunc atten- « de ad hanc rem Pauli Apostoli testimonia, « tantò utique plura, quantò diligentiùs cu- « ravit commendare gratiam Dei adversùs eos, « qui ignorantes Dei justitiam, justitiæ Dei « non erant subjecti. *Rom.* 3, 22 : *Justitia,* in- « quit, *Dei in omnes qui credunt, justificati « gratis per gratiam ipsius ; ad ostensionem ju- « stitiæ ejus ; ad ostendendam justitiam ipsius « in hoc tempore, ut sit justus et justificans eum « qui ex fide est Jesu.* 2 Cor. 5, 17 : *Si qua igitur « in Christo nova creatura. Vers.* 21 : *Eum qui « non noverat peccatum, pro nobis peccatum fe- « cit, ut nos simus justitia Dei in illo.* Eph. 2, 5 : « *Convivificavit nos Christo, cujus gratiâ salvi « facti sumus, ipsius sumus figmentum creati in « Christo Jesu in operibus bonis, etc.* 4, 23 : *Re- « novamini Spiritu mentis vestræ, et induite no- « vum hominem, qui secundùm Deum creatus est « in justitiâ et in sanctitate veritatis ;* et cap. « 4, 30 : *Nolite contristare Spiritum S. Dei, « in quo signati estis ;* et Coloss. 2, 12 : *In quo « et consurrexistis; convivificavit cum illo.* Tit. « 3, 5 : *Salvos nos fecit per lavacrum regenera- « tionis et renovationis Spiritûs sancti quem di- « tissimè effudit super nos per Jesum, ut justifi- « cati ipsius gratiâ*, etc. Hoc tanto aggere « testimoniorum, cujus adversùs veritatem « Dei elatio non premitur? »

Rejectio hæresis adversæ. — Docet Confessio Gallica, art. 18, contrà expressam Scripturam : « Credimus totam nostram justitiam « positam esse in peccatorum nostrorum re- « missione, quæ sit etiam, ut testatur David, « unica nostra felicitas. Itaque cæteras omnes « rationes, quibus homines existimant se posse « coràm Deo justificari, planè repudiamus. » Idem communiter tenent Protestantes.

XLIV. *Fideles verè mereri coronam gloriæ.*

Credimus cum S. Scripturâ, fideles verè mereri coronam gloriæ. Legimus, 2 Tim. 4, 7 : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. De reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die justus judex. Non solùm autem mihi,* etc. 2 Thess. 1 : *Sustinetis in exemplum justi judicii Dei; ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini. Si tamen justum est apud Deum, retribuere tribulationem iis, qui vos tribulant; et vobis qui tribulamini requiem nobiscum.* Matth. 25 : *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi; esurivi enim, et dedistis mihi manducare,* etc. Rom. 2 : *In die iræ et revelationis justi judicii Dei; qui reddet unicuique secundùm opera ejus, iis quidem, qui secundùm patientiam boni operis, gloriam, et honorem, et incorruptionem quærunt, vitam æternam; iis autem qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati; ira et indignatio.* 2 Cor. 5, 5 : *Omnes nos manifestari oportet antè tribunal Christi; ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum.* Apoc. 7 : *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magnâ, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni. Ideò sunt antè thronum Dei,* etc.

Explicat S. Augustinus, de grat. et liber. arbitr. cap. 6 : « Redeamus ad Apostolum « Paulum, quem certè invenimus sine ullis « meritis bonis, imò cum multis meritis malis, « Dei gratiam consecutum, reddentis bona pro « malis. Videamus quid dicat suâ jam propin- « quante passione scribens ad Timotheum. « 2 Tim. 4, 6 : *Ego enim jam immolor, inquit, et « tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen « certavi, cursum consummavi, fidem servavi.* « Ista utique jam merita sua bona commemo- « rat, ut post bona merita consequatur coro- « nam, qui post merita mala consecutus est « gratiam. Denique attendite quid sequatur. *Su- « perest,* inquit, *mihi corona justitiæ, quam red- « det mihi Dominus in illâ die justus judex.* Cui « redderet coronam justus judex, si non do- « nâsset gratiam misericors Pater ? et quo- « modò esset ista corona justitiæ, nisi præ- « cessisset gratia, quæ justificat impium ? « quomodò ista debita redderetur, nisi prima « illa gratuita donaretur ? » *Et cap.* 7 : « Con- « sideremus ipsa merita Apostoli Pauli, quibus « dicit coronam redditurum judicem justum : « *Bonum,* inquit, *certamen certavi, cursum con- « summavi, fidem servavi.* Primò, ista bona « opera, *etc.* Cùm Apostolus dicit, Eph. 2, « 9 : *Non ex operibus, ne fortè quis extollatur,* « non dicit quia negavit, aut evacuavit opera « bona, cùm dicat : *Deum unicuique reddere « secundùm opera ejus,* Rom. 2, 6; sed quia « opera sunt ex fide, non ex operibus fides; « ac per hoc ab illo sunt nobis opera justitiæ, « à quo est ipsa fides. »

Ibidem difficultatem Protestantium removet S. Augustinus : « Quia et ipsa bona opera no- « bis ex Deo sunt, à quo nobis et fides est, et « dilectio, propterea idem ipse doctor Gen- « tium, etiam ipsam vitam æternam, gratiam « nuncupavit. Sed nascitur indè non parva « quæstio, quæ solvenda est. Si enim vita « æterna bonis operibus redditur, sicut aper- « tissimè dicit Scriptura, *quoniam Deus red- « det unicuique secundùm opera ejus,* Rom. 2, 6, « quomodò, *gratia est vita æterna?* Rom. 6, 23, « cùm gratia non operibus reddatur, sed gra- « tis detur, ipso Apostolo dicente : *Ei qui « operatur, merces non imputatur secundùm gra- « tiam, sed secundùm debitum,* Rom. 4, 4. Et « iterùm : *Reliquiæ,* inquit, *per electionem « gratiæ, salvæ factæ sunt.* Et mox addidit : *Si « autem gratia, jam non ex operibus alioquin « gratia jam non est gratia,* Rom. 11, 6. Quo- « modò est ergò gratia vita æterna, quæ ex « operibus sumitur ? An fortè vitam æternam « non dicit Apostolus gratiam ? Imò verò, sic « dixit, ut negari omninò non possit, nec in- « tellectorem acutum, sed tantummodò inten- « tum desideret auditorem. Cùm enim dixis- « set : *Stipendium peccati mors,* continuò sub- « didit : *Gratia autem Dei vita æterna in Christo « Jesu Domino nostro,* Rom. 6, 23. Ista ergò « quæstio nullo modo mihi videtur posse dis- « solvi, nisi intelligamus et ipsa bona opera « nostra, quibus æterna redditur vita, ad « Dei gratiam pertinere, propter illud, quod « ait Jesus : *Sine me nihil potestis facere,* Joan. « 15, 5. Itaque, si vita bona nostra nihil aliud « est, quàm Dei gratia, sine dubio et vita « æterna, quæ bonæ vitæ redditur, Dei gratia « est : et ipsa enim gratis datur, quia gratis « data est illa cui datur : sed illa, cui datur, « tantummodò gratia est, hæc autem quæ illi « datur, quoniam præmium ejus est, gratia « est pro gratiâ, tanquàm merces pro justitiâ, « ut verum sit, quoniam verum est, *quia red- « dit unicuique Deus secundùm opera ejus.* Rom. « 2, 6. Accipiemus et *gratiam pro gratiâ,* Joan. « 1, 16, quandò nobis vita æterna reddetur, « de quâ dicit Apostolus : *Stipendium peccati « mors,* meritò, *stipendium,* quia malitiæ dia-

« bolicæ, mors æterna, tanquàm debitum « redditur. Ubi cùm posset dicere, et rectè « dicere : Stipendium autem justitiæ, *vita « æterna*, maluit dicere : *Gratia autem Dei « vita æterna*, ut hinc intelligeremus, non « pro meritis nostris Deum nos ad æternam « vitam, sed pro suâ miseratione perducere, « de quo in Psal. 102, 4, dicit homo animæ « suæ : *Qui coronat te in miseratione et miseri- « cordiâ*. Numquid non corona bonis operibus « redditur ? Sed quia ipsa bona opera ille in « nobis operatur, ideò dicit psalmus : *Coro- « nat te in miseratione et misericordiâ*, quia ejus « miseratione bona operamur, quibus corona « redditur. »

Rejectio hæresis adversæ. — Confessio Gallica, art. 18, abjicit omnium virtutum et meritorum opinionem. Idem tenuerunt reliqui Protestantes. Posteriores tamen magis appropinquant sententiæ catholicæ.

Profiteor pariter in Missâ offerri Deo verum, proprium, et propitiatorium Sacrificium, pro vivis et defunctis; atque in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento esse verè, realiter, et substantialiter corpus et sanguinem, unà cum animâ et divinitate Domini nostri Jesu Christi, fierique conversionem totius substantiæ panis, in corpus, et totius substantiæ vini, in sanguinem; quam conversionem Catholica Ecclesia transubstantiationem appellat. Fateor etiam sub alterâ tantùm specie, totum atque integrum Christum, verumque Sacramentum sumi.

XLV. *Missam fundari in S. Scripturâ et antiquitate.*

Credimus, Missam fundari in S. Scripturâ. Quoad rem ipsam, mox agimus latiùs. Quoad ipsum terminum is Latinis idem significat, quod Græcis Liturgia. Legimus autem, Act. 13, 2 : *Ministrantibus autem illis Domino*. Quod ex græco rectè vertitur : *Ipsis autem Liturgiam Domino celebrantibus*, vel ut Erasmus vertit, *sacrificantibus*. — In Concilio Chalcedonensi, Act. 11, legitur, quòd Liturgias, sive Missas celebraverint. Imò refertur : *Stephanus presbyter meus fuit, quatuor annis mecum Missas celebrabat, mecum communicabat, et communicabat mihi tanquàm episcopo*. Similia vide ibid. Act. 3, et conc. Carth. 2, can. 6.

Rejectio hæresis adversæ. — Confessio Anglica dicit, art. 31 : « Missarum sacrificia, qui- « bus vulgò dicebatur Sacerdotem offerre Chri- « stum in remissionem pœnæ aut pro vivis et « defunctis, blasphema figmenta sunt et per- « niciosæ imposturæ. »

XLVI. *In Missâ offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium, pro vivis et defunctis.*

Credimus cum S. Scripturâ, in sacrificio Missæ hoc fieri, quod Christus in ultimâ cœnâ fecit, dicens, Luc. 22, 19 : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur*. Matth. 26, 28 : *Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*. Marc. 14, 24 : *Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur*. Ubi verbum, *effundetur*, tàm habet significationem præsentis, quàm futuri. Luc. 22, 20 : *Hic est calix, novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur*. Ubi particula *qui*, non refertur ad vocem, *sanguine*, sed ad vocem *calix*; ut sensus sit calicem effundi pro nobis, qui utique non in Cruce, sed in ultimâ cœnâ effusus est; sanguine nimirùm, qui erat in calice, pro nobis effuso. Cùm ergò Christus *pro nobis* dederit corpus suum; nec alteri dederit, nisi Deo Patri suo; habemus in actione Christi verum, et proprium sacrificium; habemus et propitiatorium sacrificium; quia Christus seipsum non obtulit pro nobis, nisi ad propitiationem; quod et explicavit dicens : *In remissionem peccatorum*. Et quia dixit sanguinem suum *pro multis* effundi, Ecclesia catholica intellexit, quod et traditum ab Apostolis accepit, sacrificii incruenti effectum etiam ad defunctos pertinere. — SS. Patres eamdem veritatem tradunt ex S. Scripturâ. Ità S. Irenæus, lib. 4, cap. 32 : « Christus eum, qui ex naturâ « panis est, accepit, et gratias egit, dicens : « *Hoc est corpus meum*, et calicem similiter, qui « est ex eâ creaturâ, quæ est secundùm nos, « suum sanguinem confessus est; et novi Te- « stamenti novam docuit oblationem. Quam « Ecclesia ab Apostolis accipiens in universo « mundo offert Deo. De quo in duodecim Pro- « phetis Malachias, cap. 1, 10 : *Non est mihi « voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, et « sacrificium non accipiam de manibus vestris, « quoniam ab ortu solis usque ad occasum no- « men meum glorificatur inter gentes, et in omni « loco incensum offertur nomini meo, et sacrifi- « cium purum, quoniam magnum est nomen « meum in Gentibus, dicit Dominus omnipotens :* « manifestissimè significans per hæc, quoniam « prior quidem populus cessavit offerre Deo, « omni autem loco sacrificium offertur Deo,

« et hoc purum, nomen autem ejus glorificatur in gentibus. » Ibid. cap. 34 : « Igitur « Ecclesiæ oblatio, quam Dominus docuit offerri in universo mundo purum sacrificium « reputatum est apud Deum et acceptum est « ei, non quòd indigeat à nobis sacrificio, sed « quoniam is, qui offert, glorificatur ipse in « eo quod offert, si acceptetur munus ejus; « per munus enim ergà regem et honos et affectio ostenditur. » — S. Cyprianus ad Cæcilium, epist. 63 : « Fas non est infringere, « aut in aliud, quàm quod divinitùs institutum « sit, humanâ traditione mutare. Nam si Jesus « Christus Dominus et Deus noster, ipse et « summus Sacerdos Dei Patris, et sacrificium « Deo Patri, ipse primus obtulit, et hoc fieri « in sui commemorationem præcepit; utique « ille sacerdos vice Christi verè fungitur, qui « id quod Christus fecit imitatur, *et sacrificium verum et plenum* tunc offert in Ecclesiâ « Deo Patri, si sic incipiat offerre, secundùm « quod ipsum Christum videat obtulisse. In « sacerdote Melchisedech sacrificii Dominici « sacramentum præfiguratum videmus, » etc. Idem, epist. 66 : « Episcopi antecessores nostri salubriter providentes censuerunt, ne « quis frater excedens, ad tutelam, vel curam « Clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, « non offerretur pro eo, nec sacrificium pro « dormitione ejus celebraretur. »

Textum S. Pauli, Hebr. 13, 10 : *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt*, explicat S. Chrysostomus, 33, et post eum Theodoretus, tom. 3, pag. 460 : « Hoc est multò veteri præstantius. « Illud hostias rationis expertes recipit; hoc « verò rationalem et divinam. Quamobrem « nullus illorum Sacerdotum hujus fit particeps, nisi priùs fidem in Dominum susceperit. »

S. Chrysostomus, hom. 41 in 1 Cor.: « Abierit peccator, decet niti, ut juvetur prece, « eleemosynis, oblationibus. Non est temerè « hoc excogitatum, nec frustrà memoriam mortuorum inter sacra mysteria celebramus, aut « accedimus pro istis Agnum illum jacentem « et peccata mundi tollentem deprecantes, sed « ut his consolátio hinc aliqua sit. Nec temerè « qui altari assistit, inter horrenda mysteria clamat. » S. Augustinus, lib. de cur. pro mort. cap. 1 : « In Machabæorum libris legimus oblatum pro mortuis sacrificium. Sed etsi nusquàm « in Scripturis veteribus omninò legeretur, non « parva tamen est universalis Ecclesiæ, quæ in « hâc consuetudine claret auctoritas; ubi in « precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad ejus « altare funduntur, locum suum habet etiam « commendatio mortuorum. » Et Enchir. cap. 109 : « Neque negandum est, defunctorum « animas pietate viventium relevari, cùm pro « illis sacrificium Mediatoris offertur.

Rejectio hæresis adversæ.—Confessio Anglica pr. pag. 121 : « Quod autem dicunt, et interdùm etiam stultis persuadent, sese Missis suis « posse distribuere atque applicare hominibus « omnia merita mortis Christi, et ridiculum, « et ethnicum, et ineptum est. » Similia habent alii Protestantes.

XLVII. *Christum in SS. Eucharistiæ sacramento esse verè, realiter et substantiatiter.*

Credimus cum S. Scripturâ, Jesum Christum esse in SS. Eucharistiæ sacramento verè, realiter et substantialiter præsentem sub speciebus panis et vini. Matth. 26, 26 ; « *Accipite, et comedite : Hoc est corpus meum*, v. 28 : *Hic est enim sanguis meus novi Testamenti; Marc.* 14, 22: *Sumite, hoc est corpus meum;* v. 24 : *Hic est sanguis meus novi Testamenti.* Luc. 22, 19 : *Hoc est corpus meum;* v. 20 : *Hic est calix novum Testamentum in sanguine meo;* Joan. 6, 52 : *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ;* 1 Cor. 10, 16: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?* v. 17 : *Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus;* 1. Cor. 11, 24 : *Accipite et manducate: Hoc est corpus meum,* v. 25 : *Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine.*

Explicat S. Cyrillus Hierosolymitanus. Catech. 4. Mystag.: « Cùm Christus dicat circà panem: « *Hoc est corpus meum*, quis deinceps audeat « dubitare? et eodem confirmante et dicente ; « *Hic est sanguis meus*, quis dubitet dicens, « non esse ipsius sanguinem? Et posteà ; Fias « sumens corpus et sanguinem, concorporeus, « et consanguineus ipsius; sic enim sumus « Christophori, corpore ipsius et sanguine in « nostra membra recepto. » Origenes, hom. 9 in Levit. propè fin. « Non hæreas in sanguine « carnis, sed disce potiùs sanguinem verbi, et « audi ipsum tibi dicentem : *Quia hoc sanguis « meus est, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum.* Neque enim oportet hærere « in sanguine carnis, secundùm modum exi- « stendi naturalem; sed oportet discere sangui- « nem verbi, vivificantem et sanctificantem, se- « cundùm modum existendi realem, simul et « sacramentalem. » S. Cyprianus, de Cœnâ Dom.: « Nova est hujus Sacramenti doctrina, et

« scholæ Evangelicæ hoc primum magisterium « protulerunt, et doctore Christo primùm hæc « mundo innotuit disciplina, ut biberent san- « guinem Christiani, cujus esum legis antiquæ « auctoritas districtissimè interdicit ; lex quip- « pè esum sanguinis prohibet, Evangelium præ- « cipit, ut bibatur. » S. Ambrosius, lib. 4 de Sacram. cap. 4 : « Panis iste panis est antè « verba Sacramentorum ; ubi accesserit conse- « cratio, de pane fit caro Christi. » S. Hilarius, de Trinit. lib. 8 : « De veritate carnis et san- « guinis non est relictus ambigendi locus ; « nunc enim, et ipsius Domini professione, et « fide nostrâ verè caro est et verè sanguis « est. »

Rejectio erroris adversi. — Docet contrà expressam Scripturam et antiquitatem Confessio Helv. post. art. 21 : *Caro Christi corporaliter manducari non potest citrà flagitium aut truculentiam.* Similia docent omnes prætensi Reformati.

XLVIII. *Christum esse præsentem in SS. Eucharistiâ per transubstantiationem.*

Credimus, juxtà veritatem verborum Christi, dicentis : *Hoc est corpus meum,* in SS. Eucharistiâ ejusdem corpus esse præsens per transubstantiationem. Cùm enim Christus, postquàm accepit panem, verè pronuntiaverit, illud quod sub speciebus offerebat, esse corpus suum ; neque verè hæc verba enuntiare potuerit de ipsâ substantiâ panis et vini, ut patet ; neque de suo corpore naturali, si cum substantiâ panis sub propriis accidentibus illis simul maneret ; necessariò fieri debuit, ut substantia panis desineret, et sola subtantia corporis sub illis accidentibus remaneret. Nam si sub accidentibus maneret substantia panis, eique accederet corpus Christi, non verè diceretur : *Hoc est corpus meum,* sed dicendum foret : *Hic est corpus meum.* Cùm enim pronomen, *hoc*, demonstrativum, directum ad accidentia, quæ sentiuntur, non demonstret illa, sed substantiam sub illis ; et propria substantia primariè, imò sola demonstretur ; efficitur, ut præsente propriâ, aliena nequeat demonstrari. E contrario verò, si propria substantia sub accidentibus suis non sit, sed aliena, rectè etiam, imò necessariò, aliena demonstratur. Idem docuerunt SS. Patres, Cyprianus de Cœn. Dom. : *Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non* effigie, *sed* naturâ mutatus.

S. Cyrillus Hierosol. Catech. 4 Mystag. : « Hoc sciens, et pro certissimo habens, panem « hunc, qui videtur à nobis, non esse panem, « etiamsi gustus panem esse sentiat ; sed esse « corpus Christi. » S. Ambrosius, lib de Myst. init. cap. 9 : « Quantis utimur exemplis, ut « probemus, *non hoc esse,* quod natura forma- « vit, sed quod benedictio consecravit? ma- « jorem vim esse benedictionis, quàm naturæ, « quia benedictione etiam natura ipsa muta- « tur. » S. Gregorius Nyssenus Orat. Catech. cap, 37 : « rectè etiam Dei verbo sanctificatum « panem in Dei verbi corpus credimus *immu- « tari.* » S. Chrysostomus, hom. 83 in Matth. « Non sunt humanæ virtutis opera proposita : « nos ministrorum locum tenemus ; qui verò « sanctificat ea, et *immutat*, ipse *est.* » S. Cyrillus Alexandrinus, epist. ad Cælosyr. : « Non « horremus carnem et sanguinem apposita sa- « cris altaribus ; condescendens Deus nostris « fragilitatibus, influit oblati vim vitæ ; con- « vertens ea in veritatem propriæ carnis, ut « corpus vitæ quasi quoddam semen inveniа- « tur in nobis. » Eusebius Emissenus, sive auctor serm. de corp. Dom. « Quandò bene- « dicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris « altaribus imponuntur, antequàm invocatione « summi Numinis consecrentur, substantia illic « est panis et vini, post verba autem Christi, « corpus et sanguis est Christi. Quid mirum « est autem, si quæ verbo creare potuit, possit « creata *convertere.* »

S. Remigius in 1 Cor. 10 : « Caro quam « Verbum Dei Patris assumpsit in utero virgi- « nali, in unitate suæ personæ, et panis, qui « consecratur in altari, unum corpus Christi « sunt ; sicut enim illa caro corpus Christi est, « ità iste panis transit in corpus Christi, nec « sunt duo corpora, sed unum corpus. »

Rejectio hæresis adversæ.—Contrà veritatem verborum Christi et antiquitatem, docet Confessio Czengriana de Cœnâ Dom. pag. 194 : « Impossibile est, accidentia manere, et sumi « sine subjecto, ut Papistæ nugantur, videri « quidem accidentia panis, sed corpus Christi « in Missâ sumi. » Reliqui etiam Protestantes transubstantiationem negant.

Constanter teneo Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari.

XLIX. *Purgatorium esse.*

Credimus cum S. Scripturâ, Purgatorium esse. Matth. 12, 32 : *Qui dixerit contrà Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* 1 Cor. 3, 25 : *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur ; ipse autem salvus erit ; sic tamen quasi per ignem.*

Explicat S. Augustinus de Civit. Dei, lib. 22, cap. 24 : « Neque enim de quibusdam veraciter, diceretur, quòd non eis remittatur, « neque in hoc seculo, neque in futuro, nisi « essent, quibus etsi non in isto, tamen remitteretur in futuro. » Idem in Psalm. 37: « In hâc « vitâ purges me, et talem me reddas, cui jam « emendatorio igne non opus sit, propter illos, « qui salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. « Quarè, nisi quia hìc ædificant suprà fundamentum ligna, fœnum, stipulam? ædificarent autem aurum, argentum, lapides pretiosos; et de utroque igne securi essent; « non solùm de illo æterno, qui in æternum « cruciaturus est impios; sed etiam de illo, qui « emendabit eos, qui per ignem salvi erunt. « Dicitur enim : *Ipse autem salvus erit, sic tamen « quasi per ignem.* » Vide S. Gregorium, Dialog. lib. 4, cap. 39, et in Ps. pœnit., et in cap. 2 lib. 1 Regum.

Rejectio hæresis adversæ. — Docet Confessio Gallica contrà Scripturam et antiquitatem, art. 24: *Purgatorium arbitramur figmentum esse ex officinâ* (Satanæ) *profectum.*

L. *Animas in Purgatorio fidelium suffragis juvari.*

Credimus cum S. Scripturâ et antiquitate, animas in Purgatorio existentes fidelium suffragiis juvari. 2 Machab. 12, 43 : *fortissimus Judas factâ collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccato sacrificium, benè et religiosè de resurrectione cogitans (nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur et vanum orare pro mortuis), et quia considerabat, quòd hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergò et salubris est cogitatio, pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.* 1 Cor. 15, 29: *Quid faciunt, qui baptizantur pro mortuis, si mortui non resurgunt, quid et baptizantur pro illis?* Luc. 16, 9: *Facite vobis amicos de mammonâ iniquitatis, ut cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.*

S. Chrysostomus, hom. 2 in Epist. ad Philip. cap. 1 : « Non frustrà hæc ab Apostolis « sunt legibus constituta; ut in venerandis, in« quam, atque horrificis mysteriis memoria « eorum fiat, qui decesserunt. Noverant hìnc « multùm ad illos lucri accedere, multùm uti« litatis. »

S. Hieronymus in cap. 11 Proverb. : « Etsi « impiis post mortem spes veniæ non est, sunt « tamen, qui de levioribus peccatis, cum qui« bus obligati defuncti sunt, post mortem pos« sunt absolvi, vel pœnis videlicet castigati, vel « suorum precibus, et eleemosynis, Missarum« que celebrationibus; sed hæc quibuscumque « fiunt, et antè judicium, et de levioribus fiunt « erratis. » Vide S. Ambr. Orat. 1 præpar. ad Miss. et de Mist. Paschæ, cap. 4; S. August. Enchir. ad Laurent. cap. 109 et 110; lib. de Curâ pro mort. cap. 4.

Rejectio hæresis adversæ. — Docet confessio Augustana, tit. de Missâ, contrà S. Scripturam et antiquitatem : « Illa applicatio Cœnæ Domi« ni ad mortuos liberandos, sine Scripturæ « auctoritate, imò contrà Scripturam damnan« da èst, tanquàm novus et impius cultus. » Conf. Helv. post. art. 26 : « Credimus fideles « rectâ à morte corporeâ migrare ad Christum, « ideòque viventium suffragiis, aut precibus « pro defunctis, denique illis suis officiis nihil « indigere. »

Similiter et Sanctos unà cum Christo regnantes, venerandos atque invocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas. Firmissimè assero, imagines Christi ac Deiparæ semper Virginis, nec non aliorum SS. habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem, ac venerationem impertiendam. Indulgentiarum etiam potestatem à Christo in Ecclesiâ relictam fuisse, illarumque usum christiano populo maximè salutarem esse affirmo.

LI. *Sanctis cum Christo regnantibus licitè impendi venerationem.*

Credimus cum S. Scripturâ et antiquitate, sanctis cum Christo regnantibus licitè venerationem tribui. Gen. 19, 1 : *Veneruntque duo Angeli Sodomam vespere, sedente Loth in foribus civitatis; qui cùm vidisset eos, surrexit, et ivit obviam eis; adorabatque pronus in terram, et dixit : Obsecro, Domini, declinate,* etc. 3 Reg. 18, 7 : *Cùmque esset Abdias in viâ, Elias occurrit ei, qui cùm cognovisset eum, cecidit super faciem suam.*

Explicat S. Augustinus, lib. 2 de Trinit. cap. 12 : *Venerunt,* inquit, *duo Angeli in Sodomis vespere, Loth autem sedebat ad portam Sodomorum. Et cùm vidisset eos Loth, surrexit in obviam illis, et adoravit in faciem super terram, et dixit : Ecce Domini, divertite in domum pueri vestri* : « Hìc manifestum est, duos Ange« los fuisse, et in hospitium pluraliter invi« tatos, et honorificè appellatos Dominos, cùm « fortassè homines putarentur. Sed rursùm

« movet, quia nisi Angeli Dei cognoscerentur, « non adoraret Loth in faciem super terram. » Vide Concil. Gangrense, can. 20.

Rejectio hæresis adversæ. — Contrà Scripturam et antiquitatem, docet Conf. Belgica, art. 26 : « *Sola diffidentia morem hunc induxit, quo sancti (quos colere putamus) dedecore potiùs afficimus.* Vide Conf. Basil. art. 10.

LII. *Sanctos licitè à nobis invocari.*

Credimus cum S. Scripturâ, Angelos, Sanctosque cum Christo regnantes licitè à nobis invocari. Jos. 13, 18 : *Dixitque Manue ad Angelum Domini : Obsecro te, ut acquiescas precibus meis.* Gen. 28, 16 : *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis; et invocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham et Isaac.* Apoc. 1 : *Gratia vobis et pax ab eo qui est, qui erat, et qui venturus est, et à septem spiritibus qui in conspectu throni ejus sunt.*

Explicat S. Augustinus, lib. 1 Loc. de Gen. : « Jacob benedicens nepotes suos filios Joseph, « ait inter cætera : *Et invocabitur in his nomen « meum, et nomen patrum meorum.* Undè notandum est, non solùm exauditionem, sed etiam « invocationem dici aliquandò, quæ non Dei, « sed hominum sit. » Vide S. Hieronymum Comm. in Psal. 15.

Rejectio hæresis adversæ. — Contrà expressam Scripturam et antiquitatem, docet Conf. Augustana, art. 21 : « Taxanda, et ex Ecclesiâ « prorsùs ejicienda est consuetudo invocandi « sanctos homines, qui ex hâc vitâ decesserunt. » Conf. Helv. post. art. 23 : « Divos « cœlites invocare, aut his uti pro intercessoribus, prohibet vera Religio. »

LIII. *Sanctorum Reliquias esse venerandas.*

Credimus cum S. Scripturâ, Sanctorum Reliquias esse venerandas. Act. 19, 11 : *Virtutesque non quaslibet faciebat Deus per manus Pauli, ità ut etiam super languidos deferrentur à corpore ejus sudaria, et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur.* Legimus, Act. 5, 15, infirmos fuisse sanatos solâ umbrâ S. Petri. Elisæus, 4 Reg. 2, 14, percussit aquas pallio Eliæ, divisæque sunt aquæ. Cùm 4 Reg. 13, 21, projectum esset cadaver defuncti in sepulcrum Elisæi, ossaque ejus tetigisset, revixit homo, et stetit erectus in pedes suos.

Explicat S. Hieronymus, epist. 35 ad Ripar. « Si non sunt honorandæ reliquiæ Martyrum, « quomodò legimus : *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus?* si ossa mortuorum « polluunt contingentes, quomodò Elisæus « mortuus mortuum suscitavit, et dedit vitam « corpus, quod juxtà Vigilantium jacebat immundum? » — S. Cyrillus Hieros. Catech. 18 : « Ut autem non solùm anima sanctorum « honoretur, credaturque quòd etiam in cor« poribus mortuorum inest virtus, seu potentia; jacens in sepulcro Elisæi mortuus, « mortuumque corpus Prophetæ attingens, « vivificatus est; atque ità mortuum corpus « Prophetæ perficit opus animæ, et mortuum « jacensque vitam præbuit defuncto, exhibens« que alteri vitam, ipsum nihilominùs mor« tuum permansit. Quâ de causâ? ne si resur« rexisset Elisæus, factum id soli animæ « adscriberetur, et ut demonstraretur, quòd « absente etiam animâ inest virtus quædam « ejusmodi corporibus sanctorum, propter tot « annorum inhabitationes animarum justarum « in illis, quorum ministerio usæ sunt. Neque « verò diffidamus, ut rerum ignari, fieri istud; « si enim sudaria et semicinctia extrà corpus « existentia, contracta ab ægrotis, liberabant « illos ab infirmitate, quantò magis corpus « ipsum Prophetæ mortuum excitavit? »

Rejectio hæresis adversæ. — Docet Confessio Angl. poster. contrà expressam Scripturam et antiquitatem : « Doctrina Romanensium in ve« neratione et adoratione reliquiarum, res « futilis est, inaniter conficta, » etc.

LIV. *Licitas esse in Ecclesiis imagines Christi, Deiparæ Virginis et Sanctorum.*

Credimus, ducente Scripturâ, licitas esse in Ecclesiis imagines Christi, Deiparæ semper Virginis, et Sanctorum. Arca fœderis fuit figura Dei et imago, Exod. 20, eaque in loco sacro, et in templo collocata fuit. Deus jussit, Exod. 25, fieri duos Cherubim aureos in Areâ fœderis. Salomon, 3 Reg. 6, ex præcepto Domini fecit duos Cherubim in Sancto Sanctorum. — S. Basilius, epist. ad Julian. relatâ in 2 Conc. Nicæn., act. 4 : « Secundùm immaculatam « fidem Christianorum, etc., suscipio et sanctos « Apostolos, Prophetas et Martyres, et ad « supplicationem, quæ est ad Deum, hos in« voco; ut per eos, hoc est, interventionem « eorum, propitius mihi sit misericors Deus, « et culparum mihi redemptio fiat, et detur, « undè et characteres imaginum eorum honoro « et adoro; præcipuè cùm hoc traditum à « sanctis Apostolis, et non prohibitum sit, « quin et in omnibus Ecclesiis nostris ostendatur depictum. » Synodus Antioch. can. 8 :

« Ne decipiantur salvati ab idolo, sed pingant « in opposito divinam humanamque manufa- « tam impermixtam effigiem Dei veri et Sal- « vatoris nostri Jesu Christi, ipsiusque servo- « rum contrà idola et Judæos. Neque errent in « idolis, neque similes fiant Judæis. »

Rejectio hæresis adversæ. — Contrà usum in S. Scripturâ probatum, et antiquitate roboratum, dicit Confessio Helv. poster. art. 27 : *Usum imaginum in templo pro mediis seu rebus indifferentibus reputari non debere.* Catechismus Heidelberg. quæst. 98, dicit in templis imagines tolerari non posse, ut pro libris sint imperitæ multitudini.

LV. *Venerationem imaginibus Christi, et Sanctorum licitè deferri.*

Credimus, ducente S. Scripturâ, venerationem imaginibus Christi et sanctorum licitè deferri. Nullus dubitat, quin Arca fœderis, de quâ, Exod. 25, 26, apud Judæos in veneratione fuerit. Ità Jos. 7, 6 : *Josue pronus cecidit in terram coràm arcâ Domini usque ad vesperam, tàm ipse, quàm omnes senes Israel.* 2 Reg. 6, David cum magnâ solemnitate et veneratione arcam Dei reduxit. Num. 21, 8, serpentem æneum, qui erat figura, et representatio Christi Jesu, venerati sunt Judæi. Psal. 98, 5 : *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est.* Ubi ipsi Reformati, per, *scabellum*, intelligunt arcam fœderis. — S. Hieronymus, epist. 17 ad Marcell. : « Venerabantur quondàm « Judæi Sancta Sanctorum, quia ibi erant Che- « rubim, et Propitiatorium, et Arca testa- « menti, manna, virga Aaron, et altare au- « reum; nonne venerabilius tibi videtur sepul- « crum Domini? » — S. Chrysostomus in Missâ : « Sacerdos egreditur è parvo ostio, portans « Evangelium, præcedente ministro cum lam- « pade. Et conversus ad Christi imaginem « inter duo ostia, inflexo capite, cum excla- « matione dicit. »

Rejectio hæresis adversæ. — Contrà usum Scripturæ et antiquitatis, docet Confessio Angl. poster., art. 22 : « Doctrina Romanensium de « adoratione et veneratione imaginum, res est « futilis, inaniter conficta. » etc.

LVI. *Indulgentiarum potestatem à Christo in Ecclesiâ relictam.*

Credimus cum S. Scripturâ, Indulgentiarum potestatem à Christo in Ecclesiâ fuisse relictam, earumque usum esse salutarem, Matth. 16, 19 : *Quodcumque liguveris super terram, erit ligatum et in cœlis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis.* Similia leguntur, Matth. 18, 18. Quæ loca Protestantes nobiscum intelligunt, de potestate remittendi peccata, quoad culpam et pœnam.

Antiqua concilia, pro qualitate peccati, pœnitentiæ tempus constituerunt; quod etiam ex variis causis abbreviârunt. Illæ autem pœnitentiæ non tantùm imponebantur ad satisfactionem Ecclesiæ, sed insuper pro compensatione pœnæ temporalis, pro peccatis ferendæ. Quapropter fatentibus Protestantibus, esse in Ecclesiâ remittendi pœnas pro peccatis temporales, omninò dicendum est, antiqua concilia eas pœnas per Indulgentias remisisse. Cujus non obscura exstant vestigia in processu apostolico, quandò dicit, 2 Cor. 2, 10 : *Cui autem aliquid donâstis, et ego. Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in personâ Christi.*

Rejectio hæresis adversæ. — Docet Confessio Angl. poster., art. 22 : « Doctrina Romanen- « sium de Indulgentiis, res est futilis, » etc. Cùm tamen fundamentum earum sit in Scripturis expressis, et usu antiquitatis. Conf. August., art. 11 : « Rejiciunt et Indulgentias, « quæ sunt condemnationes commentitiarum « satisfactionum. »

Sanctam, Catholicam et Apostolicam Romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarum matrem et magistram agnosco; Romanoque Pontifici, B. Petri Apostolorum Principis successori, ac Jesu Christi Vicario, veram obedientiam spondeo ac juro.

LVII. S. *Petrum fuisse Apostolorum principem.*

Credimus cum S. Scripturâ et antiquitate, S. Petrum fuisse Apostolorum principem, et habuisse majorem jurisdictionem, quàm reliquos Apostolos seorsim consideratos. Matth. 16, 18 : *Ego dico tibi, quia tu es Petrus; et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversùs eam. Et tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit et ligatum in cœlis, et quodcumque solveris super terram, erit et solutum in cœlis.* Joan. 21, 15 : *Dicit Simoni Petro Jesus : Simon Joannis, diligis me plus his? Dicit ei : Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos. Dicit ei iterùm : Simon Joannis, diligis me? ait illi : Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos. Dicit ei tertiò : Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertiò : Amas*

me? et dixit ei : Domine, tu omnia scis; tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce oves meas.

Explicat S. Augustinus in Psal. 108 : « Si- « cut enim quædam dicuntur, quæ ad Aposto- « lum Petrum propriè pertinere videantur, » nec tamen habent illustrem intellectum, nisi cùm referuntur ad Ecclesiam, cujus ille agnoscitur in figurâ gestâsse personam, propter primatum, quem in discipulis habuit, sicut est : *Tibi dabo claves regni cœlorum*, etc. S. Basilius, in proœmio de Judic. Dei : « Ille, in- « quam, Beatus (Petrus) qui et cæteris antela- « latus discipulis fuit, cuique magnificentius, « quàm reliquis omnibus testimonium datum est, « magisque quàm reliqui omnes beatus appella- « tus, cui claves regni cœlestis commissæ, etc. » S. Chrysostomus, hom. 87 in Joan. : « Pa- « sce agnos meos. Quid tandem aliis omissis, « Petrum duntaxat affatur ? os erat Apostolo- « rum et princeps, et vertex ipsius cœtûs ; « proptereà et Paulus eum præter alios visu- « rus ascendit, simul ut ei ostenderet jam sibi « fiduciam habendam; tanquàm enim negatio- « nis oblivisceretur, fratrum curam ei commit- « tit, neque negationis meminit, neque expro- « brat, tantùm dicit : Si amas me, fratrum cu- « ram suscipias. »

Rejectio hæresis adversæ. — Contrà Scripturam expressam et antiquitatem, docent omnes Protestantes, S. Petrum non fuisse Apostolorum principem.

LXIII. *Romanum Pontificem esse B. Petri successorem.*

Credimus cum S. Scripturâ et antiquitate, debere aliquem succedere B. Petro. Nam in S. Petro, Matth. 16, et Joan. 21, est à Christo institutum officium ordinarium, quod in Ecclesiâ debet esse perpetuum. Habemus ex traditione apostolicâ, successorem B. Petri esse episcopum romanum; qui ut talis ab Ecclesiâ semper est agnitus; et à quo diversum successorem Protestantes hucusquè nec conati sunt designare.

Sic explicârunt SS. Patres, et inter eos S. Leo, serm. 2, de assumpt. suâ : « Sicut per- « manet, quod in Christo Petrus credidit; ità « permanet, quod in Petro Christus instituit. » Et mox : « *Quodcumque ligaveris super terram,* « *erit ligatum et in cœlis; et quodcumque solveris* « *super terram, erit et solutum in cœlis.* Manet « ergò dispositio veritatis; et B. Petrus in ac- « ceptâ fortitudine petræ perseverans suscepta « Ecclesiæ gubernacula non relinquit. » Mox : « Cujus in sede suâ vivit potestas, excellit au- « ctoritas. » S. Chrysostomus, lib. 2 de Sacerd. init. : « Hic enim (Christus) cum Apo- « stolorum principe verba faciens : *Petre,* « *amas me?* inquit, atque illo id confitente ad- « jungit : Si amas me, *pasce oves meas.* Interro- « gat discipulum magister, nùm ab eo ametur; « non quò id ipse edoceatur (qui enim id edo- « ceri studeat is, cui uni mortalium omnium « corda pervia sunt), verùm ut nos doceat, « quantæ sibi curæ sit gregis hujus profectu- « ra. » Et posteà : « Quànam item de causâ « idem ille sanguinem effudit suum ? certè ut « pecudes eas acquireret, quarum curam tùm « Petro, tùm Petri successoribus committe- « bat. »

S. Augustinus, epist. 92 : « Quia te « (Pontificem Innocentium) Dominus gratiæ « suæ præcipuo munere in Sede apostolicâ col- « locavit. » Et posteà : « Sed arbitramur, « adjuvante misericordiâ Domini nostri Jesu « Christi, qui te et regere consulentem, et « et orantem exaudire dignatur, auctoritati « Sanctitatis tuæ de sanctarum Scripturarum « auctoritate depromptæ, faciliùs eos, qui tàm « perversa et perniciosa sentiunt esse cessu- « ros, ut de correctione potiùs eorum gaudea- « mus, quàm contristemur interitu. »

Rejectio hæresis adversæ. — Contrà Scripturam et antiquitatem, neque primatum et successionem primatûs in Ecclesiâ Christi Confessio Helv. poster., art 17, Wirtemb. de Summo Pontif. et omnes Protestantes.

Cætera item omnia à sacris Canonibus, et œcumenicis Conciliis, ac præcipuè à sacrosanctâ Tridentinâ Synodo tradita, definita, et declarata indubitanter recipio atque profiteor; simulque contraria omnia, atque hæreses, quascumque ab Ecclesiâ damnatas, et rejectas et anathematizatas, ego pariter damno, rejicio et anathematizo.

VERONII VITA.

Veronius (Franciscus) Jesuitarum parisiensium familiæ sese primò aggregandum curavit : undè aliquantò post digressus, totus missionibus vacavit apostolicis, multisque auctor fuit cur ab errore Calviniano in catholicæ religionis gremium remearent. Quin etiam in celebri Cadomi congressu, contrà Bochardum, coævorum Protestantium facilè principem, disputans, castra hostilia in modestiæ suæ doctrinæque singularis admirationem protraxit. Acer quidem, verùm minimè asper correptor erat, neque unquàm zeli fervori attemperando defuit prudentia. Piè obiit 1649 Charentoni, diæcesis parisiensis oppidulo, ubi parochi munere defungebatur.

Quanquàm volumina haud multa texuerit Veronius, inter clarissimos fidei catholicæ defensores habetur, cùm ob ipsius controversiarum *Methodum*, tùm inprimis ob *fidei Regulam*, in quâ quidquid *de fide* est à meris theologorum interpretationibus prudens extricat et discernit.

MONITUM.

En Opusculum de fidei regulâ, primò ab eximio viro Francisco Veronio editum, ac à Reverendissimis DD. Walemburgicis tanto posteà in pretio habitum, ut hi in fidei controversiis tàm exercitati, hoc sibi diligere et adoptare maluerint, quàm novum concinnare.

Sanè fatendum est hanc regulam eruditam admodùm esse et accuratam, in quâ et singulari diligentiâ et exactissimâ curâ discernuntur ea, que fide catholicâ tenenda sunt ab iis, quæ tantam in Ecclesiâ auctoritatem nondùm meruerunt.

Eâ itaque utere, lector benevole, et ex illâ disce Ecclesiæ fidem, quam contrà hæreticos propugnare debes. Disce pariter, quæ sint dogmata, quæ hactenùs non definivit Ecclesia. Sic hæreticis viam sternes, ut ad Ecclesiæ gremium redeant. Sic quoque componendis Filiorum Ecclesiæ dissidiis utilem impendes operam, cùm non tuæ prudentiæ inniteris, sed Ecclesiæ fidem prædicabis, ejusque in prædicandâ fide prudentiam zelumque æmulaberis, sequens vetus illud ac vulgare dictum : *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas.*

FRANCISCUS VERONIUS,

DE REGULA FIDEI CATHOLICÆ,

SEU DE FIDE CATHOLICA.

CAPUT PRIMUM.

§ 1. *Regula fidei.*

Illud omne et solum est de fide catholicâ quod est revelatum in verbo Dei, et propositum omnibus ab Ecclesiâ catholicâ, fide divinâ credendum.

Neque refert, an illa propositio emanet ex concilio aliquo universali, ex ejus decreto et definitione; an ex sensu fidelium omnium. Complectitur hæc regula verbum Dei : nam *fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Complectitur et Ecclesiam docentem, in concilio

catholico, hoc est universali, expressè aliquid definientem, aut enuntiantem; vel ex sensu omnium tùm Pastorum, tùm fidelium velut practicè eloquentem. Et quidem *fidei catholicæ* nomen utrumque hoc sonat. *Fides enim divina est, credere propter auctoritatem Dei revelantis;* in quam solam auctoritatem tota resolvitur. Propositio fit per Pastores à Christo constitutos, in concilio universali congregatos, vel ex manifestato fidelium omnium sensu; nec enim aliter fieri potest, ut talibus credendis singuli fideles astringantur. *Catholicam* fidem diximus, quia sæpiùs theologi inter se, *an hoc vel illud sit fide divinâ credendum,* istis affirmantibus, illis negantibus, digladiantur. Quo ipso consentiunt omnes, illi etiam, qui fide divinâ illud esse credendum dicunt, *non esse fide divinâ catholicâ credendum, nec proindè hæreticos, et ab altari seu Ecclesiæ communione amovendos, qui talia fide credere respuerunt;* de hâc autem fide divinâ, quæ sit etiam *catholica,* loquimur in præsenti, cùm sola sit, de quâ Paulus : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem,* Rom. 10. Sola, quâ in sinu suo Ecclesia nos contineat, cujus solius possessione devios in complexum admittat, denique tales solùm articulos proponat ipsamet in suâ possessione fidei, quam omnes, tùm Catholici, tùm reduces, *corde teneant,* et propalàm ore pronuntient, exclusis à dictâ possessione doctrinis omnibus, de quibus decertent inter se theologi, illis fide credendas dicentibus, aliis negantibus. Consentiunt omnes synodi, Patres, theologi in hâc regulâ statuendâ; et semper habiti, et habentur hæretici (nec alii) qui contrà sensum totius Ecclesiæ, seu definitionem concilii ejus universalis aliquid sentiunt in doctrinâ salutis; propriæ nimirùm electionis judicio, adversùs universitatem sese elevante, condemnati.

§ 2. *Declaratio Regulæ.*

Duo debent conjunctìm adesse, quò doctrina aliqua sit fidei catholicæ. Alterum, ut sit revelata à Deo, per Prophetas, Apostolos, seu auctores canonicos. Alterum, ut sit proposita ab Ecclesiâ. Si utrumque àdsit alicui doctrinæ, illa fide divinâ catholica est credenda; si alterum desit, seu revelatio, seu propositio Ecclesiæ, non est fide divinâ catholicâ credenda. Sed secundum adesse non potest, quin primum reperiatur; quia cum Christus Ecclesiæ promiserit assistentiam Spiritûs sancti qui doceat eam, ducatque in omnem veritatem; hæc nunquàm stante Dei promissione, quæ semper obtinet, docet aliquid esse revelatum, quod non sit revelatum. Potest tamen aliquid esse revelatum à Deo, etiam in verbo suo, obscurè scilicet, quod nondùm sit propositum ab Ecclesiâ; quia revelatum quidem est in verbo divino, sed quòd interprete egeat, et necdùm Ecclesia sensum verbi Dei seu scripti, seu traditi, aperuerit, sicque nondùm definierit; et proindè nondùm proposuerit hoc, vel illud esse fide credendum. Hinc novæ sæpè factæ sunt in conciliis, etiam universalibus, definitiones; v. g., Baptismum extrà Ecclesiam collatum esse validum, nec iterandum; de quo S. Augustinus lib. 1, contrà Crescon., cap. 32 : « Cùm inter episcopos anterioris ætatis ista « quæstio fluctuaret, et varias haberet inter se « collegarum, salvâ unitate, sententias, hoc per « universam catholicam (Nicænum intelligit « Concilium, can. 8), quæ toto orbe diffundi- « tur, observari placuit, quod tenemus. »

§ 3. *Deducta ex Regulâ declaratâ.*

Cùm nihil sit de fide catholicâ, nisi revelatum per Prophetas, Apostolos, et auctores canonicos, sequitur : *Nihil esse de fide divinâ eorum omnium, quæ novimus ex revelationibus factis post tempora Apostolorum,* quibusvis etiam sanctis, Ambrosio, Cypriano, seu aliis, antiquis illis aut recentioribus, quarum myriades sunt in vitis sanctorum, Catharinæ Senensis, Brigittæ, etc., etiamsi approbatæ forent tales visiones à quibusdam conciliis etiam universalibus, quales aliquæ referuntur in 2 Nicæno, etc. Quia ista non sunt revelata Prophetis et Apostolis. Fides proindè, quæ haberi potest ex iis humana est, quæ penès auctores referentes est, nutans, probabilis; certa, aut improbabilis; pro qualitate referentium, et circumstantiis talium revelationum, pleræque vel nutant, vel falsæ sunt. Sed si credimus fide humanâ, Dioni, Suetonio et aliis prophanis historicis, cur parem saltem, vel majorem gravioribus auctoribus non deferemus fidem. Sequitur insuper : *Nihil fide divinâ credi ex ullo miraculo facto post tempora Apostolorum in confirmationem cujusvis doctrinæ, nullumque horum miraculorum fide divinâ esse necessariò credendum;* etiamsi talia miracula referantur ab Augustino, Gregorio, et aliis, etiam ut visa ab ipsis, qualia pleraque refert Augustinus, lib. 22 de Civit. Dei, cap. 8, aut etsi contineantur in bullis summorum pontificum romanorum canonizationis sanctorum, quarum plenæ sunt dictæ Bullæ; aut etiamsi referantur in conciliis universalibus, aut etiam approbentur, ut pleraque relata fuêre

in 2 Nicænâ synodo. Ratio eadem quæ superioris illationis; quia cùm hæc miracula facta non sint à Prophetis et Apostolis, proindè non sunt fundamentum de quo loquimur. Horum miraculorum plenæ sunt vitæ sanctorum; quorum aliqua sunt falsò relata, alia valdè nutant: prioris generis multa sunt in vitis conscriptis à de Voragine et Metaphraste, præsertìm in vitis Georgii, Ursulæ, etc., ut benè notat Bellarminus de Scriptor. Eccles. in Metaphraste; Baronius in Martyrologio, ad eorum festa, et alii. Maxima pars, et ferè omnia verissima sunt; et si historiis Suetonii fidem aliquam adhibemus, nec revocamus in dubium prælia varia, et alia facta ab eo descripta, temerariusque censeretur, qui sine ratione hæc negaret, majoris sanè temeritatis arguendus foret, qui prædicta omnia miracula, relata à sanctissimis et gravissimis testibus, etiam ea, quibus interfuerunt, referentibus, ut pleraque refert Augustinus, negaret. Fides tamen horum omnium non excedit humanam; nec eis fides catholica, tanquàm fundamento innititur; nullaque doctrina tanquàm catholica creditur, ex ullo horum miraculorum. Confirmatur nihilominùs his miraculis, quinimò revelationem aliquam continent. *Cùm initium* salus, seu Evangelium, *accepisset enarrari per Dominum, ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis, et variis virtutibus, et Spiritûs sancti distributionibus secundùm suam voluntatem*, Hebr. 2, 3. Et : *Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis*, Marc. 16, 20. Omne ergò miraculum, verbum quoddam Dei est : *impossibile autem est* verbo ullo *mentiri Deum*, Hebr. 6, 18. Eâdem itaque certitudine aut probabilitate, quâ novimus miraculum, novimus hìnc dogma; quæ notitia varia est, certa, probabilis, aut aliquandò improbabilis, pro varietate auctorum referentium, et modò visa, modò audita, qualiter referunt Augustinus, Gregorius et alii. Doctrina fidei, v. g., *Reliquias sanctorum venerandas*, confirmatur certissimè miraculis factis ad reliquias S. Stephani, relatis à S. Augustino, de Civit. Dei. lib. 2, cap. 8, teste oculato; confirmatur solùm probabiliter, eodem, et Gregorio audita ab aliis narrantibus. Improbabilia sunt, pleraque quæ refert Metaphrastes et de Voragine; talia nonnisi improbabilissimè citantur ad firmandam fidem. « Extant acta Georgii (inquit « censor justus Baronius in Martyr. 23 aprilis), « à Metaphraste edita; sed in iis displicent, « quæ de Athanasio Mago feruntur. Vidi ea « etiâm, quæ Jacobus de Voragine habet in legend. Sanct. quæ non de mediocri indigent « castigatione, etc. » Et Bellarminus de Scriptor. Eccl. anno 850 : « A Metaphraste scriptæ « sunt historiæ vitis Sanctorum multis additis « ex proprio ingenio. Addit miracula plurima « et maxima in eversione templorum et idolo- « rum, et in occisione persecutorum, quorum « nulla est mentio apud veteres historicos. » Sed qualemcumque habeant hæc miracula certitudinem, nullam fidei doctrinam fundare possunt; quia *non sunt revelationes factæ Prophetis et Apostolis;* adde, quòd nec ut plurimùm proponuntur ab Ecclesiâ universali, cui soli promissa est assistentia Spiritûs sancti, ne erret. Fidem ergò solam humanam, seu assensum solum humanum merentur, ob qualitatem referentium, quæ fallibilis, et purè humana est; longè itaque abest, ut talis assensus sit fidei divinæ catholicæ, de quâ solâ loquimur.

An verò assensus hi, ob revelationes privatas, extrà revelationes factas Prophetis et Apostolis contentas in verbo Dei, et propositas ab Ecclesiâ universali, sint assensus supernaturales et divini, et fidei divinæ, quia videntur fieri ob auctoritatem divinam revelantem, licèt non constantem per verbum Dei scriptum aut traditum, nec per auctoritatem Ecclesiæ universalis proponentis, sed per scripta humana, et ex propositione hominum fallibilium referentium; alia est quæstio problematica inter theologos; et proindè longè à doctrinâ fidei, de quâ loquimur. Probabilius censemus, talem assensum non esse divinum, sed purè humanum; quia resolvitur in purè humanam auctoritatem particularem horum, vel illorum historicorum, quæ omnia sunt humana; proindè talis fides non est theologica, et longè longiùs non est catholica.

Tertiò sequitur : *Nullam doctrinam fundatam in verbo Dei, seu Scripturâ diversimodè expositâ à sanctis Patribus, aut doctoribus nostris, esse doctrinam fidei.* Idque ex duplici defectu, primò, quia non constat esse revelatam; omnis autem actus fidei debet esse certus ex revelatione. Secundò, nec proponitur talis expositio, seu sensus ille Scripturæ, ab universali Ecclesiâ, hoc ipso quòd variè à variis exponatur. Ubi tamen observandum, quòd quandò sancti Patres explicant varia loca Scripturæ, et eamdem veritatem alii ex illo sacræ Scripturæ textu eruunt, alii ex alio; ipsorum consensum non tantùm unanimem esse acceptandum Ecclesiæ; sed etiam ut fundatum in Scripturâ; licèt

non, ut fundatum in hoc, vel illo particulari loco Scripturæ.

Quartò sequitur : *Nullam consequentiam certò licèt, et evidenter deductam ex propositione aliquâ fidei et aliâ evidenti lumine naturæ, per formam logices evidentem, sufficientem esse fundando fidei catholicæ articulo ; seu nullam doctrinam, quæ constet solùm tali consequentiâ, esse doctrinam fidei catholicæ.* Idque ex duplici etiam defectu, primò, quia non est revelata : *Fides* autem est *ex auditu, auditus per verbum Dei ;* Scripturâ nec addente : *Et per consequentiam deductam evidenter ex verbo Dei.* Cùmque consequens contineatur *virtualiter* in præmissis, non erit doctrina nisi *virtualiter de fide,* neutiquàm *formaliter ;* id est, solum ejus principium erit doctrina fidei, ex quo humanus intellectus doctrinam aliquam consequentem deducet et formabit, cui assentietur. Certa quidem et evidens erit consequentia ; sed humanis multis concurrentibus, formâ argumenti, propositione philosophicâ sæpè mixtâ ; nec tamen conclusio deducitur ex illis, nisi junctis; imò illa non nisi juncta influunt ; quarè nihil sequitur ex separatis. Causa igitur, quâ tota, humana est ; quàm ergò longè abest, ut doctrina elicita sit divina! *Conclusionem* vocamus in scholis *theologicam,* si præmissæ sint certæ ; aut *doctrinam aliquam problematicam,* si aliqua sit incerta, quod sæpiùs in subselliis videre est theologicis ; *falsa,* si aliqua propositio, vel argumenti forma falsa sit ; quod non rarò contingit, respectu tot placitorum; in quibus theologi digladiantur. Sed quod notandum diligentissimè est ; certum est, varias esse sententias tùm doctorum catholicorum, tùm Protestantium, *an quod sic sequitur ex Scripturâ sit de fide ?* Catholicorum doctorum alii asserunt, Vega, Canus ; alii negant, etiam referente Daillæo. Distinguunt alii docentque, si ex duabus propositionibus Scripturæ deducatur consequentia, illam esse de fide, neutiquàm si ex unâ et aliâ evidenti lumine naturæ. Alio modo distinguit Vasquez, assensum conclusionis illius, quâ deducitur ex præmissis, non esse fidei, qui tamen medio discursu, velut instrumento, aut potiùs proponente, splendet doctrinâ divinâ virtualiter contentâ in præmissis, esse assensum fidei. Sic inter nostrates *certum est, problematicum solum esse, an quod sequitur de fide, sit de fide.* Consentiunt ergò omnes, *non esse de fide catholicâ,* id est, non esse talem doctrinam, cui omnes sub pœnâ hæreseos teneantur assentiri tanquàm de fide ; et si quis contrarium diceret, novator ipse valdè culpandus foret, novum dogma ingerens, et oppositum sentientes damnans in hoc ipso ipsemet temeritatis in re gravissimâ damnandus, et censurâ ecclesiasticâ percellendus. *Constans itaque est, doctrinam talem neutiquàm esse doctrinam fidei catholicæ,* de quâ loquimur. Protestantium pariter, alii negant, quod sequitur per consequentiam evidentem deductam ex Scripturâ esse de fide : Osiander, Kemnitius, et nobiliores Lutherani, etiam referente Vedelio, in suo *Rationali Theologico.* Sed Vedelius affirmat, et quidem pugnacissimè ; quia totum suum Rationale in eo solo versatur ; et post ipsum seu ex ipso Daillæus ; licèt alii Reformati cum Lutheranis et Catholicis faciant. Verùm nullum hâc de re verbum ipsorum confessione habetur, proindè hæc ipsa doctrina censeri nequit doctrina partis Calvinisticæ. Adde, quòd Lutheranos contrarium tenentes in fratres cooptârunt : quomodò ergò doctrinam hanc, ut fundamentalem omnium controversiarum ponunt? Sanè fundamento hoc nutante, quàm infirma aut nutans debet esse eorum doctrina de controversiis omnibus! Alter defectus est 2°, quòd proposita non sit illa doctrina Ecclesiæ universali, uti apud Catholicos constat ; quia neque invenitur in Scripturâ expressa, neque in generalibus conciliis ; et ideò doctores liberè diversum tenent ; quousque enim veritas non auctoritativè proponitur, non est obligatio acceptandi eam velut divinâ auctoritate revelatam. Nec etiam auctoritas publica, sive Protestantium in communi, sive Reformatorum, illam quæstionem, quam nonnulli volunt fundamentalem, in ullâ Confessione, juxtà dicta, determinavit. Concludamus ergò, doctrinam talem *non esse doctrinam fidei catholicæ.*

§ 4. *Connexa ex defectu propositionis, et quandoque simul revelationis, secluduntur.*

Sequitur 1° *Decretum Gratiani,* seu ejus auctoritatem longè longiùs abesse, quòd possit fundare articulum fidei : sed nihil esse de fide, quâ continetur in illo decreto. Quod notandum contrà calumnias frequentes Molinæi, aliorumque, *contenta in illo decreto, doctrinam esse Ecclesiæ catholicæ,* ingerentium ; quò materiam nos impugnandi aucupentur, Sed numquid religiosus ille tota est Ecclesia universalis ? Nec Gregorius XIII, aut alius papa, multò minùs concilium ullum universale ità decretum probavit, quasi contentæ in illo forent totius Ecclesiæ definitiones. Imò non leves in illo lapsus facilè deprehendere est in citatione falsâ

auctorum, etc. Quin ipsemet Gratianus initio decreti, dist. 1, cap. 2, producit *Isidorum in libris Ethymologiarum*; tituli ipsi, dist. 1, cap. 8, 10, habent : *Quid sit jus civile; quid militare; quid legis tribunitiæ?* Numquid ista sunt doctrinæ fidei? Glossarum quàm multæ erant ridiculæ! Proindè succisæ. Quid ergò Gregorius XIII jussit, *jus canonicum expurgatum*, ut fuit ipsius jussu, non imprimi *sic expurgatum, et prout Romæ impressum fuit; nec alibi imprimi ad decennium*, etc.

Sequitur 2°. *Nullæ Decretales romanorum pontificum contentæ in corpore juris canonici*, sive in sex libris Decretalium, sive in Clementinis, sive in Extravagantibus, nullæ Bullæ posteriorum, qui in sede Petri sederunt, sufficientes sunt, *fundando articulo fidei catholicæ;* seu nulla doctrina est de fide, quæ continetur in istis Decretalibus aut diplomatibus. Probatur, quia papa quocumque modo loquens, etiam ex cathedrâ, non est universalis Ecclesia; ergò quod ab eo proponitur, non proponitur ab Ecclesiâ universali; ergò non est doctrina fidei catholicæ. Addo, conclusionem hanc tàm certam esse inter doctores omnes, ut si quis contrarium doceret, novator ipse foret, et censurâ percellendus, quippè novi dogmatis inventor. Patet ex ipso Bellarmino, qui. lib. 4 de Pontifice Rom., cap. 2, ubi tres inter Catholicos opiniones refert. « 1° Opinio est, inquit, pontifi-
« cem posse esse hæreticum, et docere hære-
« sim, si absque generali concilio definiat, et de
« facto aliquandò accidisse. Hanc opinionem
« secuti sunt aliquot Parisienses, ut Gerson et
« Almain. in libris de Potest. Eccl., nec non
« Alphonsus de Castro, lib. 1, cap. 2, contrà
« hæreses, et Adrianus VI papa, in quæstione
« de confirmatione; qui omnes non in ponti-
« fice, sed in Ecclesiâ, sive in concilio generali
« tantùm, constituunt infallibilitatem judicii
« in rebus fidei. 2° Opinio est in alio extremo;
« pontificem non posse ullo modo esse hære-
« ticum, nec docere publicè hæresim, etiamsi
« solus rem aliquam definiat. Ità Pighius, lib.
« 4 Hierar. cap. 8. 3° Opinio est quodammodò
« in medio; pontificem, sive hæreticus esse
« possit sive non, non posse ullo modo definire
« aliquid hæreticum à totâ Ecclesiâ creden-
« dum. Hæc est communissima opinio ferè
« omnium Catholicorum, B. Thomæ, Cajetani,
« etc. Prima opinio non est propriè hæretica
« (nam adhuc videmus ab Ecclesiâ tolerari,
« qui illam sententiam sequuntur), tamen vide-
« tur omninò erronea et hæresi proxima. Se-
« cunda probabilis est, non tamen certa. Ter-
« tia certissima est, et asserenda. » Hæc Bellarminus, quem fusè sic citavimus, quò calumnias elueremus, quà nonnulli viri traducuntur, quòd dicant : *quæ definita forent à pontifice, etiam ex cathedrâ, extrà concilium generale, non esse fidei catholicæ.* Et iterùm illud ità asseritur, ut statuatur illud esse certum ex omnium doctorum, Bellarmini etiam, et aliorum sententiâ. Constat enim ex Bellarmino, primam opinionem *non esse hæreticam.* Non assentimur Bellarmino dicenti, *videri erroneam, et hæresi proximam;* quanquàm hoc ipsum non nisi nutans dicit termino illo *videtur.* Non enim omnibus id videtur; quibus Gersonem, Almainum et Adrianum *erroneæ et hæresi proximæ opinionis insimulare* temerarium potiùs videtur. Sed ex Bellarmino ipsomet constat, *non esse definitum ab Ecclesiâ, pontificem esse infallibilem*, extrà concilium universale, et quæ proponeret credenda, fore fidei *catholicæ.* Consentiunt itaque ex ipsomet Bellarmino doctores omnes, *doctrinam illam non esse fidei catholicæ;* quod solum dixi, et certissimum est; quod non advertunt præcipiti judicio calumniatores. Quam ex iis tribus primis opinionibus sequeremur, extrà rem nostram fuisset, et foret pronuntiare (libenter tamen tertiæ adhæremus, sed absque censurâ primæ) qui devios ad fidem *catholicam*, semotâ omni aliâ doctrinâ, reducere contendimus. Non itaque dicimus, *sic definita non esse de fide*, quod putant adversi, sed solùm dicimus, et repetimus, *non esse de fide catholicâ*, seu non esse doctrinam, quam omnes, quò sint Catholici, tenere debeant, *tanquàm de fide, cujusque contrarium sit hæreticum*, et removens à gremio Ecclesiæ. Omnes nihilominùs concedunt, gravis esse auctoritatis, quod à pontifice tantæ Sedis docetur, etiam cum solo concilio privato, et privatìm solum rescribente aliquot episcopis; gravioris, quod cum concilio Provinciali; gravissimæ, quòd ex cathedrâ, totî Ecclesiæ illud proponendo, sive cum concilio privato, sive in concilio provinciali, temerariumque est, à sic pronuntiatis discedere. Maturiùs ergò procedant hi censores, quorum censura censuram meretur, quippè inductiva novi dogmatis, tanquàm fide catholicâ credendi, quod nemo hucusque statuit, scilicèt, *quod à pontifice foret etiam ex cathedrâ definitum, extrà concilium universale, esse de fide catholicâ*, seu tale definitum esse fide *catholicâ*, et sub peccato hæreseos ab omnibus credendum. Hallucinati sunt, et cæcutiendo in errorem prolapsi; quanquàm non tàm error, quàm hal-

lucinatio vocanda sit præceps hæc censura ; putârunt multos dixisse, quod nec somniârunt.

Sed ad rem, seu ad *decretales juris canonici*, propiùs. Sanè nec ipse Bellarminus erroris aliquot Decretales arguere veretur. Nam in lib. 4 de Pontifice Rom., cap. 12, cùm retulisset Magdeburgenses, cent. 8, cap. 10, in vitâ Gregorii III, eum accusantes : « Quòd in « epistolâ ad Bonifacium, permiserit viro du- « cere aliam uxorem, si propter morbum ali- « quem uxor ei debitum conjugale reddere « non valeat, quod est expressè contrà Evan- « gelium, ut etiam annotavit Gratianus, q. 32, « canone 7, quod proposuisti, respondet : pos- « set etiam dici, pontificem ex ignorantiâ la- « psum esse ; quod posse pontificibus accidere, « non negamus, cùm non definiunt aliquid « tanquàm de fide, sed solùm opinionem suam « aliis declarant, ut hoc loco videtur Gregorius « fecisse. » Quæ solutio applicata variis decretalibus, longè illas à vi fundandi articulum fidei abducit, scilicet respondendo passim, si prémamur talibus, *Pontificem non definivisse illa tanquàm de fide, sed solùm opinionem suam aliis declarâsse,* quod sine dubio insufficiens est fundandæ doctrinæ fidei, multò minùs fundandæ fidei *catholicæ*. Placet adhuc propiùs Decretales illas evolvere. Maxima earum pars versatur in regulandis officialis seu judicis in episcopali tribunali sedentis judiciis ; varia in collatione beneficiorum observanda præscribunt, ex quibus officiales debent lites terminare. Quid hæc ad articulos fidei ? Non sunt hæc materia propria fidei. Pleræque etiam, et ferè omnes, responsa sunt particularibus data, non toti Ecclesiæ, in quibus responsionibus particularibus concedunt omnes, papam posse errare, nec talia responsa fundandæ doctrinæ fidei, multò minùs *catholicæ* esse sufficientia. Sed ut tot responsa decretalium seu pontificum romanorum lites multiplicant, ità responsum nostrum generale multiplices sopit controversias, quas agglomerat. Adversarii modò ex Gratiano, et modò ex Decretalibus, Bullisque pontificum, seu jure canonico, varias consarcinando, et sæpè easde falsè glossantes, quæ obtrudunt nobis tanquàm doctrinam nostræ fidei *catholicæ*, et impugnant, compingunt indè libros suos ; nostrates etiam sæpè suos his defendendis compendiosior via, et regia, reducendis ad castra catholica deviis est, propalàm inclamare, *nihil horum esse de fide catholicâ ;* proindè nihil horum esse in professione fidei nostræ, quam subscribendam solùm reducendis deviis proponimus.

Sequitur 3° : *Non est de fide catholicâ, quod definitum foret in ullo concilio provinciali, etiam papâ ei præsidente per se, vel per legatos.* Ratio est, quia tale concilium non est Ecclesia universalis; quarè quod ab eo proponitur, non proponitur ab Ecclesiâ universali ; non est ergò de fide *catholicâ ;* nisi aliundè sensus totius Ecclesiæ constaret, sicut constat de multis pronuntiatis contrà Pelagium et alios in conciliis Regionariis, ut vocat Augustinus, v. g., in concilio Milevitano Numidiæ sub Innocentio papâ. Probatur etiam ex illo Bellarmini jam relato, referente tres opiniones inter Catholicos, quarum prima est : « Pontificem, inquit « etiam ut pontificem posse esse hæreticum, et « docere hæresim, si absque concilio generali « definiat, et dè facto aliquandò accidisse. « Hanc opinionem secuti sunt aliquot Pari- « sienses, ut Gerson, Almain, nec non Castro « et Adrianus, qui omnes non in pontifice, « sed in Ecclesiâ, sive in concilio generali « tantùm constituunt infallibilitatem judicii de « rebus fidei. » Vidè jam suprà dicta. Magnâ tamen veneratione suscipienda sunt, quæ à tantæ auctoritatis decretis seu romani pontificis, seu talium conciliorum, manant. Item ea quæ miraculis, aut prædictis revelationibus, fidis tamen, nituntur seu confirmantur.

4° *Non omnes praxes Ecclesiæ, etiam universalis, sunt sufficientes fundandò articulo fidei catholicæ.* Probatur ex defectu 2 conditionis ; quia praxes hæ non sunt propositiones factæ ab Ecclesiâ veritatis alicujus credendæ, sed rei faciendæ, regula autem praxeos bonæ, potest esse opinio probabilis, et non indubitata; undè fit etiam, ut praxes has posset mutare Ecclesia, quippè quæ regulari possunt ex opinione probabili, quam sequi, vel contrariam etiam probabilem, licitum est. Probatur insuper ex Vasquez, part. 3, disp. 227, cap. 3, ubi cùm docuisset et probâsset, « Sacrificium Missæ « suâpte naturâ, institutione divinâ seu Christi, « pro non baptizatis offerri non posse, nec un- « quàm potuisse, sive illi Catechumeni sint, « sive omninò infideles, pagani, aut Judæi, tam- « etsi publicæ orationes pro eis fieri possint, « prout Ecclesia permiserit, objeceritque sibi, « aliquandò id factum in Ecclesiâ, sacrificium « pro ipsis Catechumenis offerri consuevisse, » probâssetque ex libro qui dicitur : *Ordo Romanus*, c. 20, post primam suam responsionem objectioni addit : « Cæterùm respondere « quis posset ? Quod attinet ad essentiam et « substantiam sacramentorum, Ecclesiam sem- « per eam doctrinam dictis et factis probâsse,

« quæ certa et indubitata est ; at verò quod attinet ad alia accidentaria, non omninò indubitatam sed probabilem opinionem aliquandò « in praxi secutam, aliquid fecisse, tametsi non « tanquàm certum dogma fidei declaraverit ; « et hâc de causâ tunc ex præscripto romani « pontificis, Missam pro Catechumenis obtulisse, « nunc autem eam non offerre ; cùm neque « publica oratio ulla pro illis permanserit, « nisi in die Parasceves, quandò nullum in Ecclesiâ sacrificium offertur. » Et paulò post : « Quid igitur mirum si antiquitùs Ecclesia secuta probabilem opinionem de oblatione « hujus sacrificii pro Catechumenis, pro illis « Missam celebraverit, nunc autem nullam offerre. » Adde his : « Decreta Conciliorum « (inquit benè Bellarm., lib. 2 de Conciliis, « cap. 17) non indigent approbatione populi, « cùm ab eo non accipiant auctoritatem. Decreta verò de moribus si non recipiantur, et « pontifex conniveat, tandem consuetudine « abrogantur, quia decreta morum mutabilia « sunt, et cùm pontifex videt longo tempore ea « non servari, et tacet, censetur ipse abrogare. « At decreta de fide immutabilia sunt, nec possunt ullo modo abrogari, posteaquàm semel « statuta sunt. Verissimum quidem est illud « Augustini, Ep. 118 : Si quod tota per orbem « frequentat Ecclesia, hinc quin ità faciendum « sit disputare, insolentissimæ insaniæ est. » Sed non indè sequitur, Ecclesiam per talem praxim proponere tanquàm credendum de fide catholicâ aliquod dogma ; sufficit praxim esse bonam, cui bonitati satis est, quòd fundetur in opinione probabili ; hinc, ut jam notatum, tot praxes suas etiam universales Ecclesia mutare potest. Praxes enim sunt variabiles, utpotè præcepta ; nullo autem modo dogmata fidei, variari possunt, quippè veritas invariabilis est.

5° « Ea (inquit benè Vasquez, tom. 2, disp. 200, « cap. 6) quæ tradit concilium in capitibus, « esse fidem catholicam necessariò credendam, « colligitur ex fine cujusque sessionis, antequàm canones ponantur. » Et part. 3, disp. 207, cap. 3 : « Quidquid in capitibus traditur « antè canones à concilio pertinens ad doctrinam, est catholica fides, constat ex Trid. « sess. 13, can. 8, in fine, immediatè post capita, et antè canones, ubi dicitur : *Quoniam « autem non est satis veritatem dicere, nisi detegantur et refellantur errores, placuit sanctæ synodo hos canones subjungere, ut omnes jam agnitâ « catholicâ doctrinâ* (nempè illuc usque tradita), « *intelligant quoque, quæ ab illis hæreses caveri « vitarique debeant.* Et sess. sextâ similiter post « capita et antè canones : *Post hanc catholicam « de justificatione doctrinam, placuit sanctæ synodo hos canones subjungere, ut omnes sciant, « non solùm quid tenere et sequi, sed etiam quid « vitare et fugere debeant.* » Ratio hujus rei est quia tàm in capitibus, quàm in canonibus, propositiones Ecclesiæ, quid credendum, quid damnandum, continentur. Addit ibidem Vasquez : « Quamvis interdùm Ecclesia prohibere soleat « disputationem de aliquâ re, quam nondùm « tanquàm dogma fidei definivit, ut quod quis « damnet, aut aliquo modo notet propositionem « aliquam, vel è contrario dicat esse probabilem, tamen nunquàm hactenùs damnavit « sub excommunicationis pœnâ eos, qui aliquid « pertinaciter et absolutè asseruerint, nisi eò « id damnet tanquàm errorem contrà fidem, et « oppositum, ut catholicam fidem definiat, ità « ut hæreticus sit, qui talem errorem pertinaciter asseruerit ; pertinaciter autem illud asserere, nihil aliud est, quàm post prædictam definitionem id scienter affirmare. » Addendum tamen ex eodem, eâdem parte 3, disput. 181, cap. 9 : « Aliquandò Ecclesia suam definitionem confirmat testimoniis, ex quibus aliqua « non efficaciter eam probant. » Subjungit nihilominùs, et benè : « Tamen quandò Patres in « concilio dicunt, ex hoc aut illo loco, hanc aut « illam veritatem Ecclesiam collegisse et colligere, quis, obsecro, fundamentum illud infirmum et incertum esse dicere audeat? » Ità Vasquez. Undè generaliter dicimus, eorum quæ continentur in capitibus, id solum et totum esse de fide, quod definitur, seu (ut loquuntur juristæ) solum dispositivum arresti seu contenti in capite aut canone est de fide, motivum verò arresti, seu ejus probationes, non sunt de fide. Ratio est, quia primum solum proponitur credendum, et propriè definitur, non autem motivum seu probatio. Hinc plurima continentur in conciliis etiam universalibus, quæ non sunt de fide, scilicèt, quod in eo est obiter dictum, multò minùs, quod in sessionibus à variis prælatis dùm sententias dicunt, prolatum ; multò adhùc minùs quæ à doctoribus in discussionem rei definiendæ præmittuntur aut allegantur. Ratio generalis est, quia nihil eorum definitur ab Ecclesiâ.

6° Quod proximum huic est, ut sit aliquid de fide, oportet ex Bellar., lib. 2 de Conc., cap. 17, adducere : « Concilium rem eam definivisse propriè, ut decretum fide catholicâ « tenendum. » Hinc addit : « Non sunt propriè « hæretici qui sentiunt pontificem non esse

« suprà omnia concilia, licèt dicat : Latera-
« nense ultimum concilium, sub Leone X, di-
« sertè et ex professo docuit, pontificem esse
« suprà omnia concilia, et reprobavit contra-
« rium decretum editum in concilio Basiliensi;
« quòd (inquit ille) concilium Lateranense rem
« istam non definiverit propriè, ut decretum
« fide catholicâ tenendum, dubium est; et
« ideò non sunt propriè hæretici, qui contra-
« rium sentiunt. » Requirit quoque idem Bellarminus, cap. 11, esse definitum conciliariter : « Martinus V, inquit, dixit se confirmare « tantùm ea decreta de fide, quæ facta erant; « in concilio Constantiensi conciliariter, id « est, more aliorum conciliorum, re diligen-« ter examinatâ. Constat autem hoc Decre-« tum (scilicèt Constantiense, sess. 4, concilium generale habere à Christo immediatam auctoritatem, cui omnes obedire tenentur, etiam si papalis dignitatis existat) « sine ullo « examine factum à concilio Constantiensi. Ita-« que Martinus cùm confirmavit decreta de « fide conciliariter conclusa, intelligebat tan-« tùm de damnatione hæresum Wicleffi et « Huss. »

7° Item Bellarminus, tom. 1, lib. 1, de Clericis, cap. 28, cùm objecisset sibi caput *quanquàm*, de censib., « ubi Bonifacius papa « VIII dicit, jure humano et divino liberos esse « Clericos ab exactionibus, » Respondet, « dicendum fuisse Bonifacium in sententiâ « Canonistarum, et sententiam illam suam « aperuisse, non autem aliquid definivisse. « Nam non loquitur per modum definientis « rem controversam, sed simpliciter et obi-« ter id asserit; ait enim : *Cùm jure divino « sint immunes Clerici*, » etc. Idem dicere possumus de iis omnibus, quæ Concilia etiam universalia dicunt *obiter*, et non per modum definientis.

8° *Objectum debet esse definibile de fide.* Bellarminus idem, v. g., lib 4 de Rom. Pontifice, cap. 11, concedit errâsse Joannem XXII, in extravaganti, ad conditorem de verbis significat., cùm docuit « non posse separari « usum à dominio, in rebus usu consumptibili-« bus, sed non in re fidei, » inquit; hæc enim quæstio ad fidem non pertinet. Similiter itaque doctrinæ, legum aut philosophiæ studia spectantes, non sunt definibiles de fide.

9° *Debet esse Decretum universale, propositum toti Ecclesiæ.* Dicimus, ait Bellarminus, eòdem, lib. 4, cap. 5, « non posse errare pon-« tificem (seu concilium generale) in iis præ-« ceptis, quæ toti Ecclesiæ præscribuntur, « Quia in præceptis et judiciis particularibus, « non est absurdum, pontificem (aut concili-« lium generale) errare. » Et cap. 14, cùm sibi objecisset « Innocentium VIII, Norvegis « permisisse, ut sine vino sacrificium celebra-« rent, » solvit sic : « Sed facilè responderi « potest; nam non condidit ipse Decretum, « quo universæ Ecclesiæ declaravit licere, « sine vino sacrificium offerre. » Itaque si erravit, erravit facto, non dogmate. Idem est de conciliis generalibus.

10° Bellarminus idem cap. 12, cùm sibi objecisset « Stephanum papam ordinatos à præ-« decessore suo Formoso, jussisse iterùm « ordinari, proindè sensisse sacramentum « pendere à virtute ministri, qui est error in « fide manifestus, » solvit sic : « Respondeo « errâsse Stephanum, sed in quæstione facti, « non juris, et malo exemplo, non falsâ do-« ctrinâ. » Et paulò post : « Respondeo Ste-« phanum non edidisse aliquod decretum, quo « decerneret ordinatos ab episcopo degradato, « vel nominatim à Formoso, tanquàm de-« gradato, esse iterùm ordinandos; sed solùm de « facto jussisse iterùm eos ordinari. Quæ jussio « non ex ignorantiâ aut hæresi, sed ex odio « in Formosum procedebat. » Idem potest dici de conciliis, si casus similis contingeret.

11° Ex eodem, ibidem cap. 5 : « Non est « erroneum dicere pontificem (seu concilium « generale) posse errare in legibus, quæ non « versantur in rebus necessariis ad salutem, vel « per se bonis aut malis; nimirùm superfluam « legem condendo, vel minùs discretam, etc. « Atque ut rem totam exemplis declaremus, « non potest fieri ut pontifex (seu potiùs con-« cilium generale) erret, præcipiendo aliquod « vitium, ut usuram, vel prohibendo virtutem, « ut restitutionem, quia hæc sunt per se bona « vel mala; nec potest fieri ut erret præci-« piendo aliquid contrà salutem, ut circum-« cisionem vel sabbatum; vel prohibendo « aliquid necessarium ad salutem, ut Bapti-« smum et Eucharistiam, licèt hæc non sint « per se bona aut mala. Ut autem jubeat ali-« quid, quod non est bonum neque malum ex « se, neque contrà salutem, sed tamen est « inutile, vel sub pœnâ nimis gravi illud præ-« cipiat, non est absurdum dicere, posse fieri; « quanquàm non est subditorum de hâc re « dubitare, sed simpliciter obedire. »

12° Ex eodem, cap. 2 : « Conveniunt om-« nes Catholici posse pontificem etiam ut pon-« tificem, et cum suo cœtu consiliariorum, « vel cum generali concilio, errare in con-

« troversiis facti particularibus, que ex infor-
« matione, testimoniisque hominum præcipuè
« pendent : » Juxtà quod, cap. 11, cùm objecisset sibi vulgare illud de Honorio papâ relato inter hæreticos à synodo VI generali, respondissetque, *corruptam fuisse synodum VI*, addit : « Quòd si aliquis non possit adduci,
« ut credat corrumptam esse synodum VI,
« is accipiat alteram solutionem, quæ est
« Joannis Turrecrem., lib. 2 de Eccl., cap. 93,
« qui docet, Patres synodi VI, damnâsse
« quidem Honorium, sed ex falsâ informatione,
« ac proindè in eo judicio errâsse. Quamvis
« enim generale concilium legitimum non
« possit errare, ut neque erravit hoc VI, in
« dogmatibus fidei definiendis, tamen errare
« potest in quæstionibus de facto. Itaque tutò
« dicere possumus, hos Patres deceptos ex
« falsis rumoribus, et non intellectis Honorii
« epistolis, immeritò cum hæreticis connu-
« merâsse Honorium. » Idem ibidem Bellarminus addit, « Patres synodi VII, secutos
« esse synodum VI, et solùm repetivisse quod
« in eâ legerant, proindè deceptos fuisse ex
« synodo VI, quæ vel corrupta erat, vel per
« errorem Honorium damnaverat. Idem addit
« de Adriano papâ : « Si dicamus acta sy-
« nodi VI, esse corrupta, respondendum est,
« Adrianum deceptum fuisse ex depravatis illis
« actis synodi VI. »

13° Addamus et illud ex Suario, disput. 56, de Indulgentiis, sect. 3 : « Quamvis pontifex
« expressè declaret in Indulgentiarum dispen-
« satione se moveri propter talem causam,
« quam reputat sufficientem ad tantam In-
« dulgentiam concedendam, non esset infal-
« libile, vel causam esse talem, vel (quod
« consequens est) totam Indulgentiam esse
« validam. Quia talis declaratio pontificis non
« est de doctrinâ ad fidem pertinente, sed
« de quodam facto particulari, quod ad pru-
« dentiam spectat, in quâ pontifex non habet
« infallibilem assistentiam Spiritûs sancti, sed
« in his tantùm, quæ ad doctrinam fidei, et
« morum spectant, juxtà illud Luc. 22, 32 :
« *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides*
« *tua* (ut nec, in dispensatione voti), simili
« modo, quamvis pontifex existimet aut de-
« claret talem causam subesse, nihilominùs
« decipi potest; quia quoad hoc prudentiâ et
« existimatione humanâ gubernatur, posset-
« que etiam humano affectu moveri. » Quæ ratio probat idem pariter in concilio generali dicendum esse. Optima sanè est hæc Suarii regula. Ex quâ etiam longè longiùs abest esse *de fide*, hanc vel illam excommunicationem esse validam. Addit tamen ibidem Suarez et benè : « Nunquàm tamen existimo expedire,
« imò nec posse absque scandalo et imprudeu-
« tiâ fieri, ut aliqua Indulgentia particularis,
« quam constat esse à pontifice concessam,
« publicè denuntietur esse nulla aut super-
« flua : quia id moraliter loquendo est inutile,
« et contrà reverentiam pontifici debitam, etc. »
Similiter obediendum legibus et præceptis, etiam sub excommunicatione latis, et qui non obediret, peccaret et incurreret excommunicationem, licèt in iis ferendis possit errare pontifex eo modo quo diximus, nec sit proindè de fide, non errare; quia alia est regula fidei, quæ *infallibilis* debet esse, et est; alia regula legum, ad quas ferendas ut obligent, hæc *infallibilitas* non requiritur; sola sufficit auctoritas in præcipiente rem quam judicat esse bonam, etc. Imò probabile ad hoc judicium sufficit, juxtà ea, quæ sunt relata ex Vasquez; et generaliter deferendum esse plurimùm, in omnibus, superiorum tùm judicio tùm voluntati, cuivis cordato et prudenti constat ratione ipsâ naturali hoc dictante, comprimis verò ipsâ Scripturâ sacrâ, Matth. 18, 17, Hebr. 13, 17, etc. Attamen, cùm instituti nostri sit solùm devios à fide catholicâ ad illam reducere, haud nobis est in his enucleandis immorandum. Solam secretionem doctrinæ fidei à quâvis aliâ instituimus faciendam.

CAPUT II.

Secretio doctrinæ fidei à quâvis aliâ in particularibus materiis controversis.

En regulæ generales secretionis exactæ faciendæ, doctrinæ fidei catholicæ à theologiâ scholasticâ et quâvis aliâ doctrinâ. Jam ex eâ secernamus in singulis materiis, *quid sit de fide*, præsertim *catholicâ*, et quid non sit tali fide credendum. Quidquid sit, cui sit in singulis materiis inter opiniones scholasticas potiùs assentiendum, quid etiam certò moraliter tenendum, utpotè non utcumque probabile, sed tanquàm ex communi doctrinâ ratum, aut cui tanquàm conclusioni theologicæ sit inhærendum; nihil enim horum moramur, qui solummodò devium à fide catholicâ ad illam reducere conamur; reliquis omissis, quæ miscenda non sunt, ne difficilior em devio reddamus reditum, tacere de his præstat. Quin et si devius petat de talibus, quòd frequenter faciunt sensum nostrum, satius est illi respondere, Ecclesiam nihil in his quæ

petit respondisse ; magistram illam nos sequi, non præire; nihil horum contineri in professione fidei catholicæ, cujus solius assensum et subscriptionem ab eo requirimus, quo illum in Ecclesiæ catholicæ membrum cooptemus : Paulum monere, *non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem,* Rom. 12, 3. Postquàm fuerit cooptatus in Ecclesiam, nos ei, si curiosus scholasticorum fuerit, sensa varia pansuros habeat; si nolit, nihil horum unquàm dicturos, sine quibus et sanctus, et salvus esse potest; interim his non implicet animum, ne multitudine, aut varietate, aut subtilitate implicetur, obruatur; relinquat hæc theologorum subselliis, in quibus aliquot annos sedere, opus est doctrinis his extrà fidem enodandis. Ergò ad singula descendamus *ad amussim et regulam præscriptam fidei expendenda et secernenda.* Deductio hæc clara et evidens sufficeret cuilibet materiæ applicata; fulcimus tamen applicationem hanc, vel singula de quibus pronuntiabimus, *non esse de fide,* doctorum aliquot auctoritate, ne temerarii alicui, qui quæ non novit, facilè damnat, saltem in aliquibus materiis videamur, aut ne quis carpat; vel aliis insusurret, aut palàm blateret.

§ 1. *De meritis gratiæ et gloriæ.*

De meritis concilium Tridentinum habet, sess. 6, can. 32 : « Si quis dixerit hominis « justificati bona opera, ità esse dona Dei, ut « non sint bona ipsius justificati merita, aut « ipsum justificatum bonis operibus, quæ ab « eo per Dei gratiam et Jesu Christi meritum, « cujus vivum membrum est, fiunt, non verè « mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, « et ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratiâ « decesserit, consecutionem, atque etiam glo- « riæ augmentum, anathema sit. » Et can. 26 : « Si quis dixerit, justos non debere « bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta « expectare et sperare æternam retributionem « à Deo per ejus misericordiam, et Jesu Christi « meritum, si benè agendo, et divina mandata « custodiendo usque ad finem perseveraverint, « anathema sit. » En quid cavendum sub pœnâ anathematis, tanquàm hæreticum. Sed et en, quid ex regulâ nostrâ fide catholicâ sit credendum de meritis, scilicet, quia est propositum à concilio universali omnibus credendum.

Ex quâ à contrario sequitur 1° non esse de fide catholicâ, nec dari meritum de congruo. 2°, nec dari de condigno. 3°, nec merita esse ex justitiâ, potiùs quàm ex fidelitate. 4°, multo minùs dari ex justitiæ rigore. Probatur 1°, quia nihil horum est in concilio Tridentino, nec in ullo concilio generali propositum. Probatur 2°, quia non omnes doctores hoc tenent, referente ipsomet Bellarmino : « Quale si « meritum, tres sunt quæstiones (inquit ille « lib. 5 de Justificat. cap. 16); una sitne « meritum justorum dicendum ex condigno, an « ex congruo? Altera, sitne condignum ra- « tione promissionis tantùm, an etiam ratione « operis? Tertia, nùm Deus remuneret opera « justorum suprà condignum, et impiorum « citrà condignum? Quod attinet ad primam « quæstionem, Catholici omnes agnoscunt, « opera bona justorum esse meritoria vitæ « æternæ; sed tamen aliqui censent, non esse « utendum his verbis, de *condigno et congruo,* « sed absolutè dicendum, opera bona justorum « esse meritoria vitæ æternæ ex gratiâ Dei. « Ità docet Thomas Waldensis, etc. Alii vo- « lunt opera bona justorum esse de condigno « largo modo, ità ut hoc condignum respectu « condigni propriè sumpti, possit dici con- « gruum. Ità docent Durandus et Gregorius, « etc. Communis autem sententia theologorum « admittit simpliciter meritum de condigno. « Durandi sententia, si nihil aliud vellet, nisi « merita nostra non esse ex condigno, sive ex « justitiâ absolutè, sed tantùm ex hypothesi, « id est, positâ liberali Dei promissione, non « esset reprobanda. Cæterùm videtur omninò « velle, merita nostra ex gratiâ Dei proce- « dentia, et posita promissione, adhuc non « esse talia, ut ex justitiâ, debeantur meriti, « sed ex solâ Dei liberalitate. » Et cap. 17 : « Altera quæstio sequitur, utrùm opera bona « sint meritoria ex condigno, ratione pacti tan- « tùm, an ratione operis tantùm, an ratione utri- « usque. Non desunt qui censeant, opera bona « esse meritoria vitæ æternæ ex condigno ra- « tione operis, etiamsi nulla exstaret divina con- « ventio. Ità docent Cajetanus, Soto, etc. Alii « contrà existimant, bona opera ex gratiâ pro- « cedentia non esse meritoria ex condigno ra- « tione operis, sed tantùm ratione pacti et acce- « ptationis divinæ. Ità docent Scotus et alii, etc. « Distat autem hæc opinio longissimè ab hæ- « resi Lutheranorum; non enim Scotus cen- « set, opera bona non esse verè bona, sed « peccata, si ad legem divinam examinentur, « ut Lutherani censent. Sed existimant, opera « justorum esse bona verè et propriè, sed non « tàm excellentia, ut proportionem habeant « cum vitâ æternâ, et ideò acceptari quidem « à Deo ad justam et dignam mercedem vitæ

« æternæ, sed ex pacto et promissione, non « ex operis dignitate. Nobis media sententia « probabilior esse videtur, quæ docet, opera « bona justorum meritoria esse vitæ æternæ, « ex condigno, ratione pacti et operis simul ; « non quidem quòd sine pacto vel acceptatione « non habeat opus bonum proportionem ad « vitam æternam, sed quia non tenetur Deus « acceptare ad illam mercedem opus bonum, « quamvis par et æquale mercedi, nisi con- « ventio intercedat, » etc. Et cap. 19 : « Postrema restat quæstio, nùm Deus bona « opera remuneret, ex merâ liberalitate suprà « condignum. Communis enim theologorum « sententia id constanter affirmat, etc. Con- « trarium docuit Vega. Probatur breviter, « Deum remunerare ultrà vel suprà condignum, « etc. Utrùm autem operibus malis Deus pœ- « nam reddat citrà condignum, non videtur « ità esse certum, » etc. Hæc Bellarm. et Vasquez 1-2, disp. 213, cap. 3. Tametsi scho- lastici omnes et Catholici scribentes contrà hæreticos hujus temporis, apertè pronuntient, operibus justorum inesse rationem meriti vitæ æternæ ; nihilominùs cùm agitur de ratione meriti simpliciter aut meriti condigni vitæ æternæ, variant inter se. Et sanè B. Thom. art. 1, quæst. 114, affirmat nostrî apud Deum non esse meritum simpliciter. Ratio verò illius est, quia ubi non est simpliciter justitia, neque simpliciter æqualitas, non potest esse meritum simpliciter ; nostrî au- tem ad Deum non est justitia, neque æqualitas simpliciter. Ergò neque nostrî apud Deum erit meritum simpliciter. In eâdem sententiâ videtur esse Durandus, ubi docet, nostris operibus in gratiâ factis non inesse rationem meriti simpliciter et propriè. Addit prætereà Du- randus, merita nostra apud Deum non esse condigna mercede gloriæ, sed ea duntaxat ratione dici meritoria, quia Deus lege et ordinatione suâ postulat opera nostra, ut ipsam gloriam tribuat. Affirmat, id quod redditur ex promissione, non reddi meritis condignis ; inter gloriam et opera meritoria justorum non esse æqualitatem condignitatis, adhuc instar illius, quæ est inter semen et fructum ejus. Quocircà concludit, merita justorum comparatione vitæ æternæ, solùm esse merita congrua, tametsi dicat meritum, quod justi habent vitæ æternæ, medium esse inter meritum congruum existentis in pec- cato, et meritum simpliciter condignum, quod est ex justitiâ, et ità partim dici posse meritum congruum, partim meritum con- dignum. Et disp. 214, etiam in titulis ca- pitum sic habet : « Opera justorum ex se sine « pacto et acceptione Dei, condigna non esse « vitæ æternæ, non pauci Catholici docue- « runt. » Cap. 1 ; « Opera justorum aliquam « ex se dignitatem, magnam autem ex meritis « et gratiâ Christi habere, alii etiam Catholici « existimârunt, » Cap. 2 : « Opera justorum ex « se habere totam dignitatem, rationem ta- « men meriti in ipsis ex promissione compleri, « recentiores alii theologi autumant. » Et disp. 215, quid ipse sentit promens : « Nos, « inquit, qui diximus, inter Deum et nos « non posse esse justitiam propriè, sed com- « muni quâdam ratione, non nos tribuimus « Deo obligationem dandi gloriam in remu- « nerationem bonorum operum ex justitiâ « accepti, quasi ipse compensare debeat ex « justitiâ bona opera quæ à nobis accepit « sed dicimus ex solo promissionis verbo « ac proindè ex solâ fidelitate debere dare « vitam æternam in remunerationem operum ; « quarè si eam non daret (quod fieri nequit) « esset quidem infidelis, quia non servaret « veritatem promissionis ; non tamen in- « justus propriè, quia non faceret contrà « justitiam propriè ; diceretur nihilominùs « injustus, quatenùs fidelitas est justitia quæ- « dam, nempè pars potestativa justitiæ, et « ità infidelitas hæc, communicatione in- « justitia dici potest. » Hæc Vasquez. Nihil ergò suprà dictorum de fide, sed scholastica sunt varia placita, et opiniones diversæ, cùm doctorum catholicorum in hâc re nutent sensus.

Facilè doctrinæ fidei de meritis subscribent adversi, si hæc à fide semoveamus. Subscri- psit Mestrezatius, tract. de Gratiâ, contrà præ- tensa merita :

« Agnoscimus, inquit, bona opera esse Deo « grata, eaque obtinere vitam æternam ; et solùm « volumus, quòd eam obtineant ex benignitate, « gratiâ, bonitate, et misericordiâ Dei ; et sic « nomen meriti et merendi, sensu quem ex la- « tinâ habet. » En ergò Mestrezatius catholi- cus in doctrinâ fidei de meritis.

Sequitur 2° necesse de fide, *omnia bona opera justorum esse æternæ vitæ meritoria ; seu quænam in specie opera mereantur gloriam, an opera tem- perantiæ, spei, fidei, et alia præter charitatem.* Quia Tridentinum non proponit talia opera in specie mereri, ut patet. Probatur, quia in hoc ipso doctores variant, referentibus iisdem Bellarmino, et aliis, Vasquez, loco citato, disp. 217, cap. 1 : « Inter Scholasticos, inquit,

« in controversiâ positum est, utrùm solâ cha-
« ritate, et bonis operibus à charitate impera-
« tis, an quocumque opere bono, etiamsi à
« charitate non imperetur, justi mereantur
« æternam vitam. Prior sententia est, quòd
« per sola bona opera, quæ procedunt ex im-
« perio charitatis mereatur homo justus æter-
« nam vitam. Quam sententiam tradiderunt
« Scotus, Gabriel, Durandus, etc. » Bellarmi-
nus ipse hanc sententiam sequitur, lib. 5 de
Justif. cap. 15 : « Mihi verò, inquit, cap. 2,
« semper visum est, quodlibet opus hominis
« justi bonum et secundùm virtutem moralem,
« meritorium esse vitæ æternæ. Hanc senten-
« tiam tradit Bonaventura, Capreolus, So-
« tus. »

Quàm longè ergò absumus à deviorum communi calumniâ, Catholicos ponere perfectionem in jejuniis, cœlibatu, votis monasticis, etc., non in charitate; cùm nec de fide sit, prima opera esse meritoria vitæ æternæ, nisi à charitate imperentur! et quàm facilè, scholasticis istis semotis, fidei nostræ doctrinæ subscribent! Mestrezatius ostendit meritum vitæ æternæ agnoscere in operibus, lib. de Grat., ac toto illo libro agnoscit id in omnibus operibus bonis, nullâque eorum distinctione. Credit ergò plus quàm oportet credere, quò sit catholicus.

Sequitur 3° *non esse de fide, justum posse mereri pro aliis quocumque merito, ne quidem de congruo, nec conversionem peccatoris, nec aliam gratiam.* Probatur 1°, quia Tridentinum *meriti pro aliis* non meminit, nec proindè proponit credendum; 2°, quia variant in hâc re doctorum opiniones catholicorum. Certum quidem istud est : « Gratia adoptionis, inquit benè
« Vasquez, parte 3, disp. 4, cap. 5, quæ nunc
« communicatur puræ creaturæ suâpte naturâ
« solum est principium condignè merendi vi-
« tam æternam, et incrementum suî ipsius ha-
« benti illam, nec est principium condignè me-
« rendi alteri primam justificationem ex minimo
« gradu, nec minimum auxilium gratiæ ad
« illam; ob quam causam Apostoli, nec Beata
« Virgo, qui habitualem justitiam et gratiam
« adoptionis in gradu perfecto habuerunt, non
« fuerunt condignè promeriti alicui minimum
« auxilium gratiæ. Non alia ratio fuit, nisi
« quia gratia habitualis solum est principium
« merendi tale genus præmii, nempè gratiæ
« et gloriæ, illudque sibi et non aliis, quam-
« tumvis augeatur, semper enim manet ejus-
« dem naturæ. » Proprium id Christi est. Et
« Suarez, disp. 48, sect. 2, refert cum appro-
« batione : « Meritum gratiæ aut gloriæ ità est
« personale, ut nemo possit alteri suum meri-
« tum præstare ut alteri valeat ad gloriam ob-
« tinendam, et sit quasi præmium illius mer-
« cedis, sed illud pretium esse debet proprium
« personale opus, quia per illud solum fit homo
« dignus vitâ æternâ. » Hoc certissimum est.
« Dicamus igitur, concludit benè Vasquez loco
« citato, gratiam adoptionis solum esse prin-
« cipium meriti et semen gloriæ ei qui illam
« habet et incrementi suî ipsius, non autem
« condignè merendi alteri gratiæ auxilia aut
« justificationem. Ac proindè unam puram
« creaturam non potuisse pro aliis condignè et
« perfectè satisfacere. » Solius enim Christi id proprium est; quarè *ad eum finem necessarium* fuit Christi Incarnatio. Sed utrùm de congruo possit aliquis mereri pro alio, dico, *id non esse de fide.* Probatur 1°, quia Tridentinum id non proponit. Jam dixi, aliquibus theologis meritum ullum dici *de congruo*, ne quidem pro se, multò minùs pro alio. 2° Quæ dicemus de satisfactione, istud etiam probabunt, quia satisfactio est per modum meriti; et Tridentinum eodem modo loquitur de merito et satisfactione. Si tamen benè intelligatur, quid nomine *meriti de congruo* significent doctores, tale meritum non potest rejici nec pro alio, ne quidem à Protestantibus. Quia, « idem dicimus, docet benè Vasquez, part. 3, q. 94, art. 1, dub. 4, meritum de congruo, quod impetratorium opus, impetratorium meritum, quod de congruo dici solet; meritum de congruo illud est, quod impetrat illud cujus est meritum ; meritum congruum in solâ impetratione consistit. » At quis ignorat, orationem impetrare à Deo pro se et aliis multa bona, et avertere multa mala? In formulâ ipsâ precum deviorum nostrorum tempore pestis habetur, tunc exhortandum populum *precari Deum ad impetrandum miserationem,* et cur orarent pro aliis, et pro tot generibus hominum, singulis diebus Dominicis publicè ex formulâ, nisi *impetraturos* se sperarent? en *meritum de congruo.* Sed et satis constat, *bonis operibus* diversis, fideles *bona spiritualia* et *temporalia* pro se et pro aliis *obtinere à Deo,* seu ejus misericordiâ. Quod ad reliqua, probabilius esse censemus opera mereri de condigno, condignitate ortâ partim ex opere ipso, partim ex promissione, nec sola opera charitatis, sed et reliqua manantia ab homine justo, esse meritoria vitæ æternæ.

§ 2. *De Justificatione.*

Tridentinum sic habet, sess. 6, can. 11 :

« Si quis dixerit, homines justificari vel solâ imputatione justitiæ Christi, vel solâ peccatorum remissione, exclusâ gratiâ et charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur, Rom. 5, 5, atque illis inhæreat; aut etiam gratiam quâ justificamur, esse tantùm favorem Dei, anathema sit. » Et can. 10: « Si quis dixerit, homines sine Christi justitiâ, per quam nobis meruit justificari, aut per eam ipsam formaliter justos esse, anathema sit. » En quid rejiciendum ut hæreticum, et proindè quid credendum de fide, quod etiam fusiùs explicatur, cap. 7, quia propositum per concilium universale.

Undè etiam sequitur à contrario, *non esse de fide: justitiam hanc inhærentem esse habitualem*, seu quòd *justitia nobis inhærens, quâ justificamur, ut forma sit habitus aliquis.* Probatur 1°, quia de hâc re nihil habet Tridentinum, nec aliud concilium universale. Probatur 2° : « In controversiâ positum est, inquit Vasquez, 1-2, disp. 203, cap. 2, utrùm Ecclesia definierit, vel ad fidem catholicam pertineat, justitiam quâ impii justificantur, esse qualitatem et habitum permanentem in animâ, an æquè benè fieri posset justificatio, per affectum dilectionis ergà Deum et contritionis de peccato, et omnia, quæ de justitiâ nostrâ in Scripturâ et conciliis, atque à Patribus dicuntur, rectè constare possent, si aliquis diceret, justitiam inhærentem esse affectum dilectionis ergà Deum et contritionem de peccato. In quâ controversiâ Vega, et posteà recentiores aliqui existimârunt, jam esse ab Ecclesiâ definitum homines justificari per qualitatem et habitum permanentem; et ea quæ de justitiâ nostrâ ab Ecclesiâ dicuntur, in solam qualitatem permanentem et habitum convenire. Probabilis tamen sententia mihi visa est, inquit, cap. 3, hactenùs ab Ecclesiâ definitum non esse, adultum extrà sacramentum solo habitu justificari. » Et titulus ipse capitis habet: « Hactenùs definitum non esse, utrùm solo habitu justificentur adulti extrà sacramentum, scholasticorum auctoritate probatur. » Et paulò post: « Expressè dicitur, definitum hactenùs non esse, justitiam nobis inhærentem habitum esse. Ità Sotus et Canus; atque ideò dicunt concilium Trid. sess. 6, cap. 7, dùm definivit inesse justificatis formalem justitiam ipsis intrinsecam, datâ operâ abstinuisse à nomine habitûs, ne de habitu aliquid definiret, ac proindè ejus definitione declaratum solùm fuisse, justificari hominem non favore et justitiâ alienâ, tanquàm formâ; sed justitiâ inhærente; hoc enim institutum concilii spectabat, ut contrà hæreticos ostenderet, homines justificari non extrinsecâ justitiâ, ut illi dicebant, sed intrinsecâ sibi et inhærente. Et Stapleton dicit, non esse minutissimè sibi discutiendum, quid sit illud propriè et præcisè, quo nobis inhærente formaliter primùm justificamur, vel justi manemus, nempè utrùm sint habitus certarum virtutum infusi à Deo, et fixi in nobis manentes; an verò non habitus infusi, sed motiones tantùm animæ rectæ et continuæ. Alias etiam quæstiones, quas ibi proponit, discutere non curat; inter quas alia similis est, utrùm justitia, quâ sumus formaliter justi, sit ipsa observatio legis ex fide facta, et operatio virtutum; an sit novitas intùs operans? Reddit autem rationem, quòd sint quæstiones scholasticæ potiùs, quàm hodiè controversiæ cum hæreticis; ac proindè de illis nihil in alteram partem Ecclesia olim, aut nunc demùm in concilio Tridentino definierit. » Subdit deindè: « Nam quòd unumquemque suam justitiam in se recipere secundùm mensuram, quæ etiam singulis inhæret propter dona infusa, Patres concilii docent, illud in quâcumque prædictarum opinionum sententiâ aliquo modo verificari potest. » Quin et cap. 6, dicit idem Vasquez: « Ecclesia expressè non declaravit parvulorum justificationem, et eorum, qui virtute sacramenti, cum solâ attritione justificantur, fieri per habitum, sed in universum solùm definivit, omnem justificationem fieri per inhærentem justitiam. » Habet tamen et rectè, cap. 2: « Communis et vera theologorum sententia est homines justificari, non solùm creatâ justitiâ ipsis inhærente, verùm etiam hanc justitiam, et sanctitatem esse qualitatem permanentem in animâ, quàm communiter habitum appellamus. » Quin et habet, cap. 6: « Ex definitione Tridentini apertâ ratione colligitur, parvulos et adultos, qui virtute sacramenti remissionem peccatorum consequuntur, solo habitu, et qualitate permanente justificari, ac proindè hanc sententiam ad fidem catholicam ità pertinere, ut sine errore negari nequeat, *non tamen* sine hæresi, ex *nostrâ regulâ.* »

Ex quibus patet, qui est fructus secretionis hujus nostræ, vix jam esse controversiam de fide inter nos et Protestantes in hâc materiâ, Et cap. 10, generaliter: « Secundùm communem et veram scholasticorum sententiam, concedendus est habitus gratiæ justificantis in omnibus qui justificantur; licèt id de fide hactenùs non sit definitum; concesso autem hoc

habitu, multò melius est tribuere ipsi justificationem et emundationem à peccato, quàm actui, ut in omnibus eodem modo justificatio fiat; siquidem in parvulis, et in iis qui virtute sacramenti justificantur, habitus gratiæ necessariò concedendus est, ut c. 6, probavimus. » Ità Vasquez.

« Justitia inhærens, dicit Mestrezatius, libello de Gratiâ, cap. 33, id est renovatio animarum nostrarum in sanctitate virtutibus christianis, locum tenet in salute nostrâ. » Et pag. 42 : « Justitiam inhærentem Deus non imputat, sed producit in nobis. » Et pag. 37 : « Quantùm ad spiritum novi Adam, derivatur in nos per regenerationem, sicut corruptio habitualis Adami derivatur in nos per generationem naturalem. » Agnoscit ergò justitiam inhærentem ; est ergò catholicus ; quin agnoscit esse *habitualem*, quod inter nos non est adhuc de fide. Et manet solùm quæstio de nomine. « Si sumatur terminus justificationis, inquit Molin. in Eras., pag. 49, in sensu, quo adversarii nostri accipiunt, pro regeneratione et sanctificatione; falsum est nos dicere, solam fidem justificare ; nam christianus regeneratur per omnes virtutes christianas. » En ergò etiam Molinæus catholicus. En hallucinationem causam dissidii. En secretionem nostram causam concordiæ.

§ 3. *De Satisfactione.*

1° « Si quis dixerit, inquit concil. Trident. sess. 14, can 13, pro peccatis quoad pœnam temporalem, minimè Deo per Christi merita satisfieri pœnis ab eo inflictis, et patienter toleratis, vel à sacerdote injunctis, sed neque spontè susceptis, ut jejuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus, anathema sit. » Et can. 14 : « Si quis dixerit satisfactiones, quibus pœnitentes per Christum Jesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratiâ, et verum Dei cultum, atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes, anathema sit. » En quod damnant sub anathemate.

2° En proindè doctrina fide catholicâ tenenda, quia proponitur à concilio universali. Sed à contrario sensu 1° *non esse de fide*, sicut de meritis dictum est, *an satisfactiones sint de congruo vel de condigno ; an ex dignitate solâ operis, an ex promissione, an ex utroque ; an ex justitiâ, vel etiam ejus rigore, an ex solâ fidelitate Dei?* Probatur 1°, quia Tridentinum nihil de his habet : 2°, quia variant doctores. Ledesma et Durandus docent *homine satisfacere pro pœnâ ex benevolentiâ Dei acceptantis illam satisfactionem*, referente Vasquez, p. 3, q. 94, art. 1, du. 3.

3° *Nec hanc fieri per opera, nisi per opera charitatis*, aut *jejuniis* quidem, *orationibus, eleemosynis*, etc., sed dummodò à charitate sint imperata. Probatur 1°, quia Tridentinum nihil de hoc habet, sive canone allato, sive alio. 2° Quia mutant opiniones doctorum. Henricus significat *imperium charitatis esse necessarium*, refert Suarez, de Pœnit. disp. 37, sect. 3.

4° *Non est de fide, justum posse satisfacere pro alio.* Probatur 1°, quia Tridentinum id non proponit seu docet. 2 Suarez, disp. 48, sect. 2, cujus titulus est : *Utrùm unus possit alteri suffragari pro illo satisfaciendo, seu pœnam illi debitam persolvendo* : « Sententiam, inquit, quorumdam modernorum theologorum est, non posse unum fidelem alteri suffragium ferre pro illo satisfaciendo, et solvendo pœnam debitam, sed solùm impetrando ac merendo de congruo, ut Deus remittat talem pœnam, sive immediatè gratis illam condonando propter orationes alterius, sive dando aliquod auxilium, propter easdem orationes, quò benè operetur ad ejusmodi remissionem obtinendam. Fundamentum hujus sententiæ est, 1° quia debitum pœnæ est debitum personale, quod per actionem vel passionem propriæ personæ solvendum est, et ideò non potest per alium solvi, quia non potest unus ità donare alteri actionem suam, vel passionem, ut illius propria efficiatur. Propter peccatum fit aliquis dignus pœnâ in seipso, non in alio ; ergò contrahit debitum persolvendum per actionem vel passionem propriæ personæ, non alterius ; 2° quia hoc debitum pœnæ tale est, ut contrahi non possit per opus alienum, sed per proprium ; ergò etiam è contrario solutio hujus debiti non potest fieri per alienum opus, sed per proprium. 3° Aliundè verò omnia, quæ adduci solent ex Scripturâ, ad summum probant, fideles posse se mutuò juvare orando et impetrando. Atque ex hâc sententiâ infertur, etiamsi unus justus pro alio offerat opera sua satisfactoria, ut illi obtineat remissionem pœnæ temporalis, et de facto illam impetret, nihilominùs æquè satisfacere per illa opera pro peccatis propriis quia non se privat fructu propriæ satisfactionis ; cùm enim per pœnam pro alio non solvat, consequens est, ut pro se solvat. Sicut justus, quandò orat pro alio, aut benè operatur, ut alter impetret auxilium gratiæ, vel aliud bonum, non minùs meretur sibi de condigno vitam æternam, quàm nihil alteri mereretur

de congruo ; ità ergò, quamvis alteri impetret de congruo remissionem pœnæ, nihilominùs pro se æqualiter satisfacit de condigno, ac si nihil alteri impetraret. »

Tribus his generaliter elucidandis et comprobandis, adde duo singularia in hâc materiâ. Primum ex Vasquez, part. 3, de Pœnit. q. 94, art. 1, dub. 4, *à pœnâ* peccatis debitâ post culpam dimissam, non liberamur nisi per satisfactionem, non per satispassionem, et illa habet apud Deum rationem meriti. Undè infert : *Deus postulat satisfactionem, ut pœnam condonet ; hæc autem cùm sit per modum meriti, nunquàm habet effectum nisi sit in homine justo ;* seu homo existens in peccato mortali, non potest satisfacere pro tali pœnâ ; *quarè hæc opera extrà charitatem facta non sunt meritoria, nec satisfactoria.* Secundum est ex Suario, loco suprà citato, disp. 48, sect. 2 : « In hujusmodi præmiis, inquit, vel pœnis taxandis, nihil potest ex solâ rei naturâ desumi, sed necessaria est supremi legislatoris institutio, qui potuit unam tantùm pœnam purgatorii præcisè ac definitè pro peccato remisso præscribere, et tunc nullus posset in hâc vitâ pro tali pœnâ, etiam per propria opera, satisfacere ; tamen etiam potuit non ità definitè pœnam taxare, sed quasi alternativè, vel talem purgatorii pœnam vel aliam condignam et moraliter æquivalentem hujus vitæ, atque ità de facto facit ex virtute quam justi habent ad satisfaciendum pro suis peccatis. Ità ergò nunc dicimus potuisse Deum disjunctionem illam ità extendere, ut debeat homo tantam pœnam in purgatorio sustinere, vel in hâc vitâ pro illâ satisfacere, aut per se, aut per amicos suos, interveniente ex parte satisfacientis voluntariâ oblatione suæ pœnalitatis pro alio ; et quantùm est ex parte divinæ legis sufficienter illi satisfit. » Hæc Suarez generaliter de satisfactione. Qui licèt addat de primâ illâ sententiâ relatâ : *Hanc sententiam censeo esse falsam, et valdè novam in theologiâ, ideòque omninò vitandam in materiâ adeò gravi ;* non audet tamen dicere, *esse contrà* fidem : multò minùs *contrà fidem catholicam.* Imò ingenuè fatetur, *hujusmodi fuisse divinam institutionem* (quòd unus pro alio satisfaciat) *non possumus ratione ostendere, cùm hoc pendeat ex divinâ voluntate, nec etiam habemus testimonium Scripturæ, quo id sufficienter convincamus ; nam quæ suprà adduximus,* de intercessione per modum impetrationis, *et meriti de congruo, possent in rigore declarari.* Quin et probabiliter dictæ sententiæ statuendæ, sufficere videtur auctoritas. *Theologorum* illorum *modernorum* quos allegat idem, sect. 3, « difficultas est, an hæc satisfactio unius pro alio, ità sit de justitiâ, et de condigno, sicut pro seipso. Prima sententia est, hanc satisfactionem, non esse de condigno ex justitiâ, sed ex liberâ acceptatione ipsius Dei ; quæ potest etiam fundari in aliquâ congruitate ex parte offerentis satisfactionem suam ; non tamen propterèà acceptatio erit infallibilis, etiamsi à justo et pro justo offeratur. Ità Medina et Corduba ; 1° quia nunquàm tenetur judex satisfactionem per alium acceptare, etiamsi aliàs fortassè æqualis sit ; sed jus habet puniendi ipsammet personam. 2° Quia nec Scripturâ sacrâ, nec traditione constat, eam legem seu promissionem factam esse, *scilicet acceptandi satisfactionem pro alio.* 3° Quia sicut mereri, ità et satisfacere de condigno pro alio, censetur esse proprium Christi Domini. »

5° *Longius etiam abest à doctrinâ et certitudine fidei, viventem posse satisfacere pro mortuis, nisi orando, et per modum suffragii.* Patet, quia non habetur in Tridentino, aut alio concilio universali. 2° Quia variant in hâc parte doctorum sententiæ primæ : « Sententia, inquit Suarez, sect. 6, est satisfactionem pro animabus purgatorii solùm esse ex misericordiâ. Ità tenent Cajetanus, Canus, Soto, etc. Idem à fortiori tenent Medina et Corduba, cùm idem dicant ; de satisfactione unius viventis pro alio propria et unica ratio esse debet, quia de hoc nulla exstat promissio, aut pactum divinum ; cujus signum esse potest, quia Ecclèsia et sancti orant Deum, ut acceptet hæc suffragia pro defunctis ; ergò signum est, non esse opus justitiæ, sed misericordiæ. Item colligi potest ex eo, quòd animæ in purgatorio existentes jam sunt extrà forum ecclesiasticum, et pertinent tantùm ad forum Dei. Cùm ergò etiam inter viventes incertum sit, an tale pactum vel promissio intercedat, verisimilius est respectu defunctorum nullum esse ; maximè, cùm nullo sufficienti testimonio, et ratione ostendi possit. » Et infrà : « Ob hanc causam tàm de nostris satisfactionibus, quàm de Indulgentiis Ecclesiæ solet dici, prodesse animabus purgatorii per modum suffragii, per quam locutionem aliqui putant excludi infallibilem applicationem ad acceptationem ex justitiâ. » Et paulò post : « Si est infallibile, necesse est ut intercedat divina lex et promissio, quia in nullo alio potest illa infallibilitas fundari. »

6° Sequitur *nec esse de fide, thesaurum Ecclesiæ, ut vocant, satisfactionem sanctorum* (nec proindè, ut dicetur posteà, Indulgentias,

quæ dantur vivis seu defunctis) dari *per distributionem hujus thesauri*. Probatur, quia non est de fide, ut ostensum est, unum posse satisfacere pro alio, quia non habetur in concilio, in quo nec habetur hujus thesauri mentio, nec in alio concilio universali; non est ergò propositus ab Ecclesiâ credendus fide. Verum quidem est, Clementem VI, in extravaganti *unigenitus*, de Pœn. et Rem. dicere : « Ad thesauri infiniti, *ex sanguine et meritorum Christi* cumulum B. Dei genitricis, omniumque electorum à primo justo usque ad ultimum merita, adminiculum præstare noscuntur. De cujus consumptione seu minutione non est aliquatenùs formidandum, tàm propter infinita Christi merita, quàm pro eo quòd quantò plures ex ipsius applicatione trahuntur ad justitiam, tantò magis accrescit ipsorum cumulus meritorum. » Sed 1° non est ibi mentio *satisfactionis* sanctorum, de quâ solâ loquimur. 2° Id solùm obiter dictum in extravagant. 3° Quæ etiam scripta est archiepiscopo Terraconensi, non universæ Ecclesiæ. 4° Denique papa non est concilium generale. Non itaque sufficit fundando articulo fidei catholicæ. Suarez, disp. 51, quæ est de isto thesauro, sect. 2 : « Ex theologis, inquit, præter Maironem, Durandus ausus est negare thesaurum Ecclesiæ, ut constantem ex meritis vel satisfactionibus aliorum, præter Christum. Affertque duas rationes; prima est eadem cum ratione Maironis. Quia opera justorum sunt condignè remunerata in animabus eorum. Secunda, si quæ merita sanctorum reponerentur in thesauro Ecclesiæ, maximè illa, quæ sanctis superflua sunt; nam quæ sunt ipsis necessaria, aliis non applicantur; sed nulla sunt merita ipsis superflua, quia omnia sunt eis utilia et efficacia ad aliquod præmium, quia nullum est vel minimum opus apud Deum, quod careat mercede suâ; ergò nulla superflua sanctorum merita, quæ in thesauro reponantur. » Et infrà : « Dixerunt aliqui, ut suprà vidimus, agendo de suffragiis, hæc opera, etiam quoad vim satisfaciendi, ità esse propria ipsius justi operantis seu patientis, ut nullus justus præter Christum possit alteri donare illa sub hâc ratione, seu pro alio solvere, aut satisfacere, juxtà quam opinionem consequenter dicendum est, thesaurum Ecclesiæ non constare ex satisfactionibus sanctorum, neque ex illis applicare aliquid per Indulgentias ad solutionem temporalium reatuum. In quo multùm accedit illa sententia ad Durandi sensum; differre tamen potest ab illo, dicendo merita Sanctorum, quatenùs habent vim impetrandi aliquid, merendo etiam illud de congruo aliis, sub ratione manere reposita in thesauro Ecclesiæ. Nam sub eâdem dici possunt superabundantia seu superflua, quia sufficientia sunt ad impetrandum et obtinendum à Deo, ex prædictâ ratione meriti, plura beneficia, quàm de facto Deus propter illa contulerit justis seu Ecclesiæ. Quod videtur satis ad salvanda verba pontificum. Nam Clemens VI, in Extravaganti citatâ : *Non de satisfactione, sed de meritis loquimur.* Ità Suarez. Quæ sufficiunt firmandæ nostræ illationi, scilicet, *thesaurum illum constantem ex satisfactionibus sanctorum, non esse de fide,* cùm varient in ejus assertione doctores.

Etsi illo solùm intelligatur quòd actiones sanctorum in hâc vitâ, vim habeant impetrandi à Deo aliquid etiam post mortem, et sub eâ ratione manerent in thesauro Ecclesiæ, nequaquàm devii thesaurum Ecclesiæ, negant, tàm clarum in Scripturâ, Gen. 26, 24 : *Ego sum Deus Abraham Patris tui, benedicam tibi et multiplicabo semen tuum propter servum meum Abraham.* Et Psal. 131, 10 : *Propter David servum tuum non avertas faciem Christi tui,* id est, ut habet Glossa Genevensis : noli contemnere vel rejicere preces, quas rex Salomon in generali facit pro omni populo. En thesaurum Ecclesiæ explicatum, ut audivimus, ab aliquot theologis, agnitum à Protestantibus nostris. Quam *vim impetrandi*, sæpè nostri *meritum de congruo* vocant. Aliis non placet nomen meriti *de congruo* nequidem *pro se,* multò minùs *pro aliis.* Audivimus etiam Mestrezatium admittentem merita proposita ut suprà. In quo ergò, secretione illâ exactâ doctrinæ fidei nostræ ab aliis doctrinis factâ, manet dissidium, seu *de meritis*, seu *de satisfactione*, seu *pro se*, seu *pro alio* per modum impetrationis, ut in oratione, seu *de thesauro Ecclesiæ ?* Quantas adversariorum hallucinatio circà doctrinam fidei nostræ excivit dissentiones? Quot ex hallucinatione illâ implent libros? Si quæris, quæ nobis probabilior doctrina de his quatuor articulis seu deductionibus, resp., eadem quæ de meritis et de satisfactione Tridentinum suprà allatum loquitur, et similis militat ratio. Quarè censemus probabilius 1°, satisfactiones esse de condigno, condignitate ortâ partìm ex naturâ operis, partìm ab acceptatione divinâ. 2° Non sola opera charitatis elicitivè vel impetrativè, sed alia etiam aliarum virtutum, maximè pœnalia, esse satisfactoria. 3° Posse fideles sibi invicem suffragium ferre, dùm unus pro alio solvit pœnam temporalem pro peccatis remissis debitam satisfactionis nomine in pro-

prietate, et rigore sumpto, quod non est solùm impetrare gratuitam remissionem pœnæ, sed et debitum solvere; non est itaque solùm per modum impetrationis. Addo, quòd fideles hoc modo satisfaciunt, tùm pro vivis, tùm pro defunctis; et utramque satisfactionem infallibiliter prodesse iis, pro quibus offeruntur, sive viventibus in hoc mundo, sive in purgatorio existentibus, et secundùm totum harum satisfactionum valorem. 4° Undè dicendum etiam esse in Ecclesiâ Christi thesaurum, non solùm et quidem præcipuè constantem ex Christi meritis et satisfactione, quo sensu thesauro sumpto, fide is constat, sed etiam ex sanctorum tùm meritis, tùm satisfactione propriè sumptâ, pro aliis, ut dictum suprà. Quæ omnia fusè Suarez, disp. 48, sect. 2, 3, 5, 6, et disp. 51, sect. 1 et 2, quò lectorem amandamus; cùm nostri sit solùm instituti, quæ sint de fide catholicâ credenda proponere; et ab aliis quibusvis secernere, quod præstitum numeris præcedentibus.

§ 4. *De Indulgentiis.*

Professio nostra et concilium Tridentinum hæc habet, nec aliud, de Indulgentiis. Professio quidem nostra, ex Tridentino excerpta : « Indulgentiarum potestatem à Christo in Ecclesiâ relictam fuisse, illarumque usum christiano populo maximè salutarem esse affirmo, » Tridentinum, sess. 25, decret. de Indulgentiis. « Cùm potestas conferendi Indulgentias à Christo Ecclesiæ concessa sit, atque hujusmodi potestate, divinitùs sibi traditâ, antiquissimis etiam temporibus illâ usa fuerit, sacrosancta synodus Indulgentiarum usum christiano populo maximè salutarem, et sacrorum conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesiâ retinendum esse docet, et præcipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesiâ potestatem esse negant; in his tamen concedendis moderationem, juxtà veterem et approbatam in Ecclesiâ consuetudinem, adhiberi cupit, ne nimiâ facilitate ecclesiastica disciplina enervetur. Abusus verò, qui in his irrepserunt, et quorum occasione insigne hoc Indulgentiarum nomen ab hæreticis blasphematur, emendatos et correctos cupiens, præsenti decreto generaliter statuit, pravos quæstus omnes pro his consequendis, undè plurima in christiano populo abusuum causa fluxit, omninò abolendos esse. Cæteros verò, qui ex superstitione, ignorantiâ, irreverentiâ aut aliundè quomodocumquè profluxerunt, cùm ob multiplices locorum et provinciarum, apud quas hi committuntur, corruptelas, commodè nequeant specialiter prohiberi; mandat omnibus episcopis, ut diligenter quisque hujusmodi abusus Ecclesiæ suæ corrigat, eosque in primâ synodo provinciali referat, ut aliorum quoque episcoporum sententiâ cogniti, statim ad summum romanum pontificem referantur; cujus auctoritate et prudentiâ, quod universis Ecclesiis expediet, statuatur : ut ità sanctarum Indulgentiarum munus piè, sanctè, et incorruptè omnibus fidelibus dispensetur. » Hæc, nec plura concilium. Undè sequitur ut hæc fide catholicâ sunt credenda, quia proposita à concilio universali; ità nec plura, quia nec plura proposita à concilio hoc universali, nec ab alio œcumenico.

Itaque *de fide est, potestatem esse in Ecclesiâ concedendi Indulgentias divinitùs sibi traditam;* quia sequitur ex regulâ fidei.

E contrario sequitur : *Non esse de fide catholicâ in usu seu concessione Indulgentiæ prout de facto fit, remitti pœnas temporales debitas post peccatum remissum in foro Dei, sive in Purgatorio, sive in hâc vitâ; aut etiam Ecclesiam habere voluntatem, cùm concedit indulgentias, has pœnas relaxandi, et de facto illas relaxari.* Probatur 1°, quia hoc non proponitur à Tridentino. Et sanè, cùm quæstio sit de facto, seu *quid velit Ecclesia relaxare,* quomodò posset esse de fide? 2° probatur, quia variæ sunt doctorum hâc de re sententiæ, relatæ à Suario, et aliis. « Quidam catholici, inquit, disp. 49, sect. 1, dixerunt, per indulgentias non remitti reatum pœnæ apud Deum, sed solùm tolli obligationem exequendi canonicas pœnas, seu injunctas per Ecclesiam. Quod docuit Cajetanus; sed ille non loquitur de potestate, sed de actu. Est (refert idem disp. 50, sect 3, de Indulgent.) diversitas opinionum. Quidam enim senserunt, per indulgentias quæ de facto conceduntur, non remitti reatum pœnæ apud Deum, sed solam obligationem exequendi sacramentalem pœnitentiam. Quæ opinio antiqua fuit; eam enim referunt D. Thomas et Bonaventura, et insinuat Albertus, definiens Indulgentiam, remissionem esse de pœnitentiis injunctis; fundamentum est, quòd in jure sæpè dicuntur dari Indulgentiæ, *de pœnitentiis injunctis, ut patet* ex c. cùm ex eo, *de pœnit. et remiss.* et ex c. *Romana,* eodem tit. in 6, et ex *Clem. unic. de reliq. et venerat. sanctorum.* Ex quo loco intelligere licet generalem formam concedendi Indulgentias, *de pœnitentiis injunctis;* ideòque licèt indulgentiæ concedantur simpliciter, et aliud non exprimatur, intelligendas esse se-

cundùm juris formam, atque adeò *de pœnitentiis injunctis;* eò vel maximè quòd pontifices sæpè concedunt Indulgentias sub hâc formâ : *Concedimus annos, vel 40 dies, aut tot quadragenas Indulgentiæ*, quæ numeratio manifestè sit *juxtà canones pœnitentiales*, taxantes hoc modo pœnitentias peccatis imponendas. Tandem confirmari potest hæc sententia, ex iis, quæ suprà adduximus, de antiquo usu Ecclesiæ in indulgendis pœnitentiis, nimirùm ex eo non posse colligi, per illas remissiones solitas fuisse remitti pœnas etiam in foro Dei. Sed usus Indulgentiarum posteà extensus est ad pœnitentias injunctas etiam in foro sacramentali sub eâdem ratione, et ad similem effectum introductus est, et ille est qui nunc durat in Indulgentiis concedendis : ergò etiam nunc per Indulgentias nihil aliud relaxatur, nisi pœnitentiæ injunctæ.» Ità Suarez. Quorum auctorum relatorum auctoritas et rationes etiam probant sententiam illam esse probabilem. Ex quâ facilè Indulgentias hoc modo explicatas admittunt Protestantes ; cùm nihil sit aliud, quàm relaxatio Canonum antiquorum pœnitentialium, quos ipsimet non observant. Adde, quòd et sæpè sæpiùs pœnas, quas infligit eorum disciplina, variis ex causis relaxent. Junge, quòd censeant, quotiescumque ab eorum ministris *remittuntur peccata, ministros*, ut utamur verbis Molinæi in Erasm., n° 20, *remittere peccata*, nullâ remanente pœnâ luendâ nec in purgatorio, nec in hâc vitâ. Dant ergò Indulgentias et plenissimas, et singulis ferè diebus, quibus conveniunt in templis.

Sequitur 2° *ne quidem esse de fide, loquendo de potestate, esse in Ecclesiâ potestatem concedendi Indulgentias, per quas remittuntur fidelibus pœnæ pro peccatis remissis debitæ apud Deum*, sive in hâc vitâ, sive in purgatorio, seu *non est de fide catholicâ, posse Ecclesiam talem Indulgentiam concedere, ut per eam remittat reatum pœnæ temporalis apud Deum, immediatè, ac per se, per solùm relaxationem seu condonationem ipsius pœnæ luendæ sive in purgatorio, sive in hâc vitâ.* Probatur 1°, quia Tridentinum hoc non proponit; 2°, ex diversis sententiis doctorum. D. Thomas in supplemento, quæstione 25, art. 1, cui titulus est : *Utrùm per Indulgentiam possit aliquid remitti de pœnâ satisfactoriâ?* sic habet : «Respondeo dicendum, quod ab omnibus conceditur, Indulgentias aliquid valere; quia impium esset dicere, quòd Ecclesia quid vanè faceret. Sed quidam docent, quòd non valent ad absolvendum à reatu pœnæ, quam quis in purgatorio secundùm judicium Dei meretur, sed valent ad absolvendum ab obligatione, quâ sacerdos obligavit pœnitentem ad pœnam aliquam, vel ad quam etiam obligatur ex canonum statutis. Sed hæc opinio non videtur vera, quia, etc.» Ità D. Thomas, referens, nec arguens hæreseos hanc opinionem. 3° Probatur, quia nec Suarez, disp. 49, sect. 1, et disp. 50, sect. 2, nec quivis alius quidquam affert, quo sufficienter probet esse de fide, præsertim *catholicâ*, si benè quæ profert expendantur ad regulam fidei, et ad ea, quæ ex illâ suprà deduximus. 4° ostenditur positivè ex ipso concilio. Nam non agnoscit concilium potestatem conferendi Indulgentias in Ecclesiâ, nisi eam, *quâ antiquissimis temporibus* illa usa fuit, scilicet in concilio Ancyrano, cap. 2, 5, 9, 21, 22; Neocæsar. cap. 3; Nicæno, cap. 1, 12, Carthag IV, cap. 75; Agath. cap. 60. At ipsemet Suarez, disp. 49, sect. 3 : « Cùm Tridentinum, inquit, habet, hunc usum sacrorum conciliorum auctoritate fuisse approbatum, ad hoc citari solent concilium Nicæn. can. 11, Carthag. IV, can. 65, Neocæs. cap. 3, Agath. cap. 60, Laodic. cap. 1 et 2. Sed in his solùm legimus, semper licuisse episcopis, ex canonicis pœnitentiis publicis, quæ pro diversis criminibus imponi solebant, aliquid peccatoribus et pœnitentibus remittere, si eorum vita et laudabilis conversatio id mereri videretur. Quòd autem illa remissio se extenderet usque ad ablationem vel diminutionem reatûs pœnæ apud Deum, ex illis conciliis non satis colligitur. Ideòque non potest ex illis sumi argume tum efficax, sed ad summum conjectura quædam, seu probabilis ratio à simili, fundata in potestate clavium.» Et paulò post, adductis testimoniis Cypriani, Basilii, Gregorii Nisseni, et diversorum conciliorum : « Rectè convincitur, inquit, testimoniis adductis, fuisse antiquum morem in primitivâ Ecclesiâ remittendi aliquandò hujusmodi pœnas (lege ecclesiasticâ taxatas) vel condonando illas, postquàm impositæ fuerunt, vel aliquandò etiam condonando delicta in extero ecclesiastico foro, nullam vel leniorem pœnam imponendo; difficile autem videtur explicare, quomodò ex illo modo remissionis satis probari possit, tunc consuetum usum Indulgentiarum, prout nunc illum probare intendimus. Nam licèt hujusmodi peccatores hanc veniam à prælatis Ecclesiæ acciperent, ut sine tali, vel tali canonicâ pœnitentiâ admitterentur ad pacem et communionem cum aliis fidelibus, vel ut liberarentur ab onere exhibendi talem pœnitentiam publicam, nihilhominùs hæc remissio vel condonatio, præcisè sumpta, nihil ab eis au-

ferebat de reatu pœnæ pro tali peccato debitæ apud Deum; quia prælatus Ecclesiæ recipiens hujusmodi peccatorem ad pacem et unitatem Ecclesiæ absque onere talis pœnæ, non propterea liberabat illum ab eâdem purgatorii pœnâ; sed necessarium erat, ut peccator ille alio modo satisfaceret Deo, vel certè supponebatur, et credebatur ex modo et fervore conversionis, vel aliâ viâ, illum plenè satisfecisse. » Et paulò post : « His similibus rationibus videtur convictus Cajetanus, ut diceret per Indulgentias quæ sunt in usu Ecclesiæ, solùm remitti pœnitentias per ministros Ecclesiæ impositas; non verò pœnas ipsas in judicio Dei debitas. Quod quidem licèt falsum sit de præsenti statu Ecclesiæ, de illis tamen temporibus antè Gregorium Magnum, de quibus nunc inquirimus, non videtur impossibile; non quòd positivè, ut sic dicam, nobis constet, tunc non fuisse eumdem morem et usum Indulgentiarum qui nunc est, hoc enim nullo historiæ testimonio, aut ratione ostendi potest; sed tantùm negativè, quòd ex his, quæ de illis temporibus legimus, non satis convincitur hic usus, et hoc apud me suadent omnia, quæ adduxi; nihil enim occurrit, quod omninò satisfaciat; solùm ergò potest aliqua conjectura fieri ex illo antiquo usu. » Hæc Suarez. Ex cujus admissione, junctâ cum minore ex Tridentino acceptâ, induco conclusionem. 5° Notandum diligentissimè, non defuisse doctissimos theologos in concilio, qui probè nossent, quòd talia agitabantur in scholis; sciebant etiam quòd Protestantes de hac remissione coràm Deo litem præcipuè intentabant Indulgentiis. Ergò concilii reticentia de hâc re, non est minimum argumentum positivum, quo probatur concilium censuisse non esse de fide, talem potestatem in Ecclesiâ conferendi Indulgentias, quæ forent *Remissiones pœnæ temporalis coràm Deo, debitæ seu in purgatorio, seu in hâc vitâ.* 6° Nec Bellarminus, tractans de hac difficultate, lib. 1 de Indulg. cap. 7, prop. 4, relatâ dictâ opinione, damnat eam hæresis, sed solùm dicit : *Et quidem adversùs Catholicos in hâc re minùs rectè sentientes, probatur,* » etc. Nec ipsemet Suarez locis citatis eamdem damnat hæreseos. Denique nec ullum doctorem eam sic damnantem legimus; *ergò non est de fide catholicâ*, de quâ solâ loquimur. 7° Nec praxis præsens Indulgentiarum, aut sensus fidelium ex eâ praxi manans, evincit id, quod quæritur, esse de fide, tùm quia *non omnes praxes Ecclesiæ etiam universalis sunt sufficientes fundando articulo fidei catholicæ : probabilem opinionem aliquandò in praxi secuta Ecclesia aliquid facit, tametsi non tanquàm certum dogma fidei declaret,* ut fusè suprà probavit Vasquez; et ne quidem constat, quòd Ecclesia habeat voluntatem remittendi has pœnas, cùm concedit Indulgentias. Quomodò ergò ex praxi constaret, esse de fide hanc potestatem, de quâ quærimus.

Subscribimus tamen iis, quæ addit S. Thomas loco citato supplementi, relatâ prædictâ opinione. « Sed hæc opinio non videtur vera, 1° quia est expressè contrà privilegium Petro datum, cui dictum est, Matth. 16, 19, ut quod in terrâ remitteret, in cœlo remitteretur; undè remissio, quæ valet quantùm ad forum Ecclesiæ valet etiam quantùm ad forum Dei. Et prætereà Ecclesia hujusmodi Indulgentias faciens, magis damnificaret, quàm juvaret, quia remitteret ad majores pœnas, scilicet purgatorii, absolvendo à pœnitentiis injunctis. Et idcò aliter dicendum, quòd valent et quantùm ad forum Ecclesiæ, et quantùm ad judicium Dei, et remissionem pœnæ residuæ post contritionem et confessionem, sive sit injuncta, sive non, » etc. Vide probationes hujus potestatis in Ecclesiâ fusissimè apud Suarium, disp. 48, sect. 1 et 2, petitas præsertim ex usu præsenti, et plurium retrò seculorum, pontificum romanorum Bullis pluribus, quas refert, concedentium Indulgentias, per quas remittantur fidelibus pœnæ pro peccatis remissis debitæ apud Deum; quas probationes concedimus esse bonas. Sed non placet, quod habet ibidem Suarez, sect. illâ 1, hanc doctrinam esse *de fide.* Nec hæc praxis, ut jam diximus et iterùm dicimus contrà Suarium, sufficit ad fundandum hanc doctrinam esse *de fide.* Sicut nec praxis similis sufficit ad statuendum, *satisfactiones pro aliis,* aut *thesaurum Ecclesiæ, constantem ex satisfactionibus aut meritis sanctorum esse de fide*; quæ duo etiam suprà negavimus esse *de fide,* maximè *de fide catholicâ,* de quâ solâ loquimur. Imò sola probabilitas opinionis sufficit rectæ et prudenti praxi statuendæ in Ecclesiâ, ut suprà doctè probavit Vasquez; ut in variis materiis, ità et in istis tribus sufficere posset, *satisfactionis pro aliis, distributionis thesauri, et Indulgentiarum pro vivis,* ut et, *pro defunctis,* de quo in sequelâ tertiâ mox; et certum est sufficere pro multis Indulgentiis in particulari, ob causas non ità graves datas, ut dicetur in sequelâ quartâ. In quibus etiam elargiendis pontificem prudenter, et proindè benè operari, pro certo est habendum.

Sequitur 3° longiùs abesse ab objecto fidei catholicæ, seu *non esse de fide, Ecclesiam posse*

concedere defunctis, quæ sit vera Indulgentia, id est, remissio pœnæ; multò minùs de fide est, Ecclesiam habere voluntatem remittendi has pœnas, nisi per modum suffragii. Probatur 1°, quia nihil horum habet nec professio nostra, nec Tridentinum. 2° Quia variant in hâc re doctorum explicationes. Alii Catholici, refert Suarez, disp. 49, sect. 1, « dixerunt, Ecclesiam posse concedere Indulgentiam, non autem defunctis. » Et disp. 53, sect. 1 : « Inter Catholicos Hostiensis negavit simpliciter, Indulgentias prodesse defunctis; quem secutus est Gabriel; idemque tenuit Gerson. Quia Indulgentiæ, ait Gerson, ordinatæ sunt pro his, qui submittunt se curiæ misericordiæ, quæ durat usque ad mortem, non verò post mortem. » Et confirmatur : « Nam concessio Indulgentiæ est actus jurisdictionis, sed pontifex non habet jurisdictionem in purgatorium, quia non est judex illarum animarum, sed à Christo immediatè judicatæ sunt, et ad illas pœnas ligatæ; ergò non possunt ab illis solvi ab alio judice quàm suo. » Idem Suarez, sect. 3 : « Putant aliqui, quòd Indulgentia per modum suffragii non est omninò infallibilis, sed pendens semper ex liberâ acceptatione et misericordiâ Dei. » Et confirmatur : « Nam etiam privata suffragia pro defunctis oblata non habent tantam efficaciam, ut infallibiliter acceptentur. Imò aliqui putant ipsum sacrificium Missæ illam non habere, neque esse aliquod opus, quod *ex opere operato* liberare possit animas defunctorum ab illis pœnis lege certâ et infallibili. Denique de hoc necdùm habemus divinam promissionem; in quâ solâ possit hæc infallibilitas fundari. Hanc sententiam docuit Cajetanus, et eam secutus est Canus, et eam etiam magis probat Corduba. Hucusque Suarez et Vasquez, part. 3, disp. 228, cap. 4. Sotus, Canus, et Corduba censent, sacrificium Missæ circà vivos certâ lege semper operari remissionem pœnæ; circà defunctos verò existentes in purgatorio, non item; sed illis solùm ad hunc effectum valere per modum suffragii; vocant autem per modum suffragii, idem quod instar suffragii; ut quemadmodùm, inquiunt, orationes vivorum defunctis solùm prosunt, prout Deo placuerit eas acceptare; neque certâ lege statuerit, propter illas, defunctorum pœnas remittere; ità etiam sacrificium Missæ defunctis prosit. Idemque de indulgentiis, quæ defunctis conceduntur, affirmant. Imò ex eo quòd existiment Indulgentiarum effectum circà defunctos non esse ità certum sicut circà vivos, idem de effectu sacrificii Missæ arbitrantur. »

Diximus porrò, *nisi per modum suffragii;* quia *res non est certissima,* notat benè Bellarminus, de Indulg. lib. 1, cap. 14, *et apud Catholicos indubitata; Indulgentiis juvari posse animas, quæ in Purgatorio pœnas luunt.* Sed quis Protestantium non facilè admittet Indulgentias sic explicatas *per modum suffragii,* seu per modum orationis, si concedat purgatorium? Nam admittunt, fideles posse orare pro se, et pro aliis viventibus, et impetrare quæ petunt; sic habet eorum forma precum tempore pestis : *Ad impetrandam veniam utendum hâc orationis formâ;* quod est suffragium illis ferre, et Deum intuitu talium orationum misericorditer quæ petunt elargiri. *Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui,* Psal. 131, 10. Cur Ecclesia offerente Deo merita Christi, et sanctorum vitam piam, et petente, *propter* verum David Christum, et *propter* hanc sanctorum vitam piam (sicut *propter David* dicebat Salomon Deo), remissionem pœnæ debitæ defunctis, quod est Ecclesiam largiri Indulgentias *per modum suffragii,* aut fidelibus pro defunctis privatim orantibus, *Deus misericorditer non elargiretur quod petitur,* qui exaudit alias preces, tùm Ecclesiæ ejusdem, tùm aliorum fidelium? Repete memoriâ, quæ de ministris retulimus *remittentibus peccata* fidelibus plenè, et cum remissione totius pœnæ debitæ : et miraberis, quomodò audeant Indulgentias denegare pontifici romano, cùm plura sibi arrogent quique vel infimi ministri. Sola ergò superest difficultas, *an detur purgatorium, et maneant pœnæ temporales remisso peccato luendæ.* Quæ est diversa difficultas. Hoc porrò solum est de fide; reliqua solùm sunt probabiles opiniones.

Inter quas, ut probabiliori adheremus, 1. *Hunc effectum remissionis pœnarum tùm defunctis, tùm viventibus virtute sacrificii Missæ semper concedi, et certâ quâdam lege à Deo ità constitutum esse,* « quæ est communis, et vera sententia, » inquit Vasquez loco citato. 2. *Suffragia quæ à fidelibus pro defunctis fiunt certâ lege illis prodesse.* 3. Quin et cum Suario, disp. 53, sess. 3 : « Verius censeo Indulgentiam concessam pro defuncto infallibiliter habere in illo effectum, sicut habet in vivente, quandò pro illo conceditur. Hanc sententiam magis probat Soto, et fuit opinio S. Thomæ; qui suppositâ formâ Indulgentiæ sufficiente, ità dicit prodesse illam defuncto sicut vivo. » Sed cùm nostri instituti solùm sit, quæ sunt *de fide,* secernere ab aliis; et hæc sola proponere deviis credenda; cùm sufficiat, quò fiant Catho-

lici, subscribere iis solis, quæ sunt *de fide catholicâ,* omissis aliis, quorum ne quidem cognitionem ullam habere tenentur, talia non moramur.

Sequitur, *nullum Jubilæum, nullam Indulgentiam,* datam à pontificibus, aut à conciliis, sive plenariam sive aliam, tot vel tot annorum *in specie, aut particularem, ob hanc vel illam causam, hæc vel illa opera præstando, esse de fide,* seu certitudine fidei certam; plurimæ sunt tantùm probabiliter validæ, aliquæ quæ circumferuntur, sunt ob pravos quæstus effectæ, et scandalosæ, proindèque eliminandæ. *Quod nulla sit de fide,* probatur. 1° quia nulla *in specie aut particulari* credenda proponitur in professione nostrâ, in Tridentino, aut alio concilio; 2°, et quæ dantur à conciliis, vel pontificibus, praxes sunt; jam autem diximus, non semper praxes Ecclesiæ sufficere probando articulo fidei, sed posse fundari in opinione probabili. 3° Longiùs à certitudine fidei absunt quæ dantur à pontificibus; cùm dixerimus, quæ proponuntur à pontificibus, tanquàm puncta doctrinæ, multò minùs praxes pontificum esse de fide. 4° Nunquàm est de fide, quod sequitur ex duabus propositionibus, quorum una est extrà verbum Dei, multò minùs si una sit tantùm probabilis; at talia sunt Jubilæi et omnes Indulgentiæ, ut mox probabimus. Tertiò itaque sic probatur auctoritate nostrorum doctorum: « Quia convenit inter omnes, inquit benè Bellarminus, de Indulg. lib. 2, cap. 12, sine justâ causâ Indulgentiam non esse ratam, quod attinet ad expiandum reatum pœnæ coràm Deo, vel in hâc vitâ, vel in aliâ, docent Thomas, Bonaventura, Durandus, Gabriel et recentiores omnes; sed quæstio est, an ad justam causam requiratur *proportio* aliqua operis injuncti cum indulgentiâ, ità ut pro majori Indulgentiâ major causa requiratur, an verò possit pro opere minimo dari Indulgentia maxima? de quâ re duæ sunt opiniones. Prior est eorum qui docent, non requiri proportionem ullam, sed satis esse si causa sit pia, id est, modò non concedatur Indulgentia pro opere malo, vel pro opere merè temporali, aut pro opere vano et nihil ad divinam gloriam pertinente, sed pro quocumque opere quod ad honorem Dei vel Ecclesiæ utilitatem cedat, Indulgentia rata erit. Ità docuit sanctus Tom as, Durandus, Paludanus, Valentia et alii. Posterior sententia est aliorum, qui contendunt ad justam causam requiri aliquid non solùm pium et utile, sed etiam quod proportionem habeat cum Indulgentiâ, ità ut non sit ratum, si detur pro causâ levissimâ, Indulgentia maxima; ità docent Bonaventura, Richardus, Gerson, Gabriel, Cajetanus, Major, Soto et alii. Quoniam si pro quâcumque piâ causâ concessæ Indulgentiæ ratæ essent, nullæ dici possent superfluæ vel indiscretæ, cùm semper sit in promptu aliqua pia causa quæ allegari possit, et aliàs possit summus pontifex in momento liberare omnes animas purgatorii, quia posset dici, non deesse piam causam, cùm ad gloriam Dei pertineat, ut tot animæ citissimè volent in cœlum. Posterior sententia, ut est communior, ità etiam verior mihi videtur; ut ex. g., si detur Indulgentia plenaria iis, qui semel recitant Orationem Dominicam, pro conversione hæreticorum, causa non videbitur justa; quomodò etiam si detur Indulgentia iis qui nummum unum expónent, pro recuperandâ Hierosolymâ, non videbitur justa causa tantæ Indulgentiæ. » Hæc Bellarminus. At nunquàm constat fide, hanc vel illam causam, seu hoc vel illud *opus,* cujus intuitu datur Jubilæum vel Indulgentia, esse *justam causam;* et opus *habere proportionem,* cum Indulgentiâ; ergò de nullo Jubilæo vel Indulgentiâ constat esse validè datam.

Quæ ratio probat etiam secundam partem hujus illationis, *plerasque, imò ferè omnes esse solùm probabiliter validas;* quia vix constare potest, quæ sit ista proportio requisita, et quò levior est causa sive opus, quales sunt plurimæ quæ conceduntur, dicenda, v. g., Orationem Dominicam et eleemosynam aliquam elargiendo, eò probabilitate minori valida est Indulgentia. Porrò, non est culpandus, sed potiùs laudandus pontifex in earum concessione, eò quòd sufficit ad praxim legitimam opinio probabilis, qualis est prima quam retulimus; etsi tales Indulgentiæ, si sententia secunda sit verior, non sunt ex toto validæ, nullum ex eâ Indulgentiâ damnum sequitur, imò indè fideles ad pia opera inducuntur.

Denique « justa semper causa requiritur, inquit ibidem Bellarminus, sed non est subditorum judicare, utrùm causa sit justa vel injusta; debent enim simpliciter existimare justam esse; sed veteres pontifices paucissimos fuisse in Indulgentiis conferendis notissimum est. » Nec talis etiam certitudo retardare debet fideles ab Indulgentiis consequendis; quia ferè in omnibus rebus humanis homines prudenter ex opinione probabili varia aggrediuntur; præscribit medicus medicinam prudentissimè, cùm probabiliter putat profuturam, licèt non certò, sed certum non esse obfuturam. Litigans, mercator, etc., agit ex spe probabili lucri, licèt etiam

non constet illi damnum non indè secuturum, naufragio, aut causâ cadendo. Ergò prudenter et pontifices elargiuntur, et fideles conantur lucrari tales Indulgentias. Et addit idem auctor ibidem: « 1° Nullum indè esse ut plurimùm deceptionis populi periculum; quoniam sicut potest fieri, ut aliquandò Indulgentia non sortiatur effectum, ob defectum ejus qui eam suscipit; ità nec debet videri absurdum, si aliquandò idem accidat ob defectum causæ, et christianus populus non ignorat ad fidem pertinere, quòd sit in Ecclesiâ potestas Indulgentias concedendi, non autem quòd in particulari non possit fieri, ut Indulgentia vel non sit rata, vel non prosit; et ideò sic accipiunt prudentes Christiani, pontificias indulgentias, ut simul etiam studeant dignos pœnitentiæ fructus ferre, ac pro suis peccatis Domino satisfacere. »

Tertiam partem nostri illati habet etiam Bellarminus. « Non desunt, inquit cap. 9, qui negent Indulgentias, quæ continent condonationem pœnitentiæ, multorum millium annorum esse à pontificibus datas, sed à quæstuariis conflictas dicant. Ità sentiunt Gerson et Soto. Pontifices enim non solebant Indulgentias concedere, nisi tot annorum, quot annorum pœnitentiæ injungebantur; pœnitentiæ verò non solebant injungi, nisi unius, duorum, trium, quinque, septem, decem, viginti annorum, aut ad summum per totam vitam, quæ ultrà centum annos porrigi non solet. » Et lib. 2, cap. 20: Si quis nôsse cupit veras historias de Indulgentiis romanis, non eas petat vel ab hostibus Ecclesiæ, neque ab obscuris quibusdam libellis, qualem unum Kemnitius se vidisse dicit editum Nuremburgæ, germanicè scriptum, et amplificatum de stationum romanarum Indulgentiis, cùm anteà latinè et breviùs editus Romæ fuisset, sed à pontificum diplomatibus, vel ab authenticis Ecclesiarum tabulis, aut certè ab auctoribus certis, gravibus, doctis, probatis; neque enim dubitari potest, quin multa vel depravata vel conficta, in ejusmodi libellis incertis et anonymis legantur. Sanè in probatis auctoribus non leguntur concessa fuisse aliquandò multa millia dierum vel annorum Indulgentiæ. » Non paucæ etiam aliæ circumferuntur, quæ falsæ videntur, aut certè valdè incertæ, et vix probabiles, quas hic referre non est operæ pretium, quæ quæstûs causâ identidem à quæstuariis publicantur, magno deviorum præsertìm scandalo, *quorum abusuum occasione,* inquit Tridentinum, *Indulgentiarum nomen ab hæreticis blasphematur.* Hinc synodus pravos quæstus omnes pro his consequendis, undè plurima in christiano populo abusuum causa fluxit, abolendas statuit.

Hâc secretione factâ *doctrinæ fidei ab aliis,* devii facilè subscribent fidei catholicæ de Indulgentiis, qui hallucinatione doctrinæ fidei nostræ, tot tragœdias hoc seculo excitârunt, et ab hâc materiâ scissionem ab Ecclesiâ infeliciter sunt auspicati. Proponamus nos solùm iis ea quæ habentur in professione nostrâ, et Tridentino relatis, ne *plus sapiamus,* quàm sapuit Pius IV, pontifex scriptor professionis, et Tridentinum; sufficitque sine dubio quò quis sit catholicus in hâc materiâ, reliquis silentio sopitis.

§ 5. *De Purgatorio et suffragiis pro defunctis.*

Professio nostra sic habet: *Constanter teneo Purgatorium esse; animasque ibi detentas, fidelium suffragiis juvari.* Et: *Profiteor in Missâ offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium pro vivis et defunctis,* de quâ solâ ultimâ particulâ hìc agimus. Et Trid. Sess. 25, decret. de Purgatorio: « Cùm catholica Ecclesia Spiritu S. edocta, ex sacris litteris et antiquâ Patrum traditione, in sacris conciliis, et novissimè in hâc œcumenicâ synodo docuerit Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis, potissimùm verò acceptabili altaris sacrificio juvari, præcipit sancta synodus episcopis, ut sanam de purgatorio doctrinam, à sanctis Patribus et sacris conciliis traditam, à Christi fidelibus credi, teneri, doceri, et ubique prædicari diligenter studeant; apud rudem verò plebem, difficiliores ac subtiliores quæstiones, quæque ad ædificationem non faciunt, et ex quibus plerumque nulla sit pietatis accessio, à popularibus concionibus secludantur. Incerta item vel quæ specie falsi laborant, *evulgari* ac tractari non permittant; ea verò quæ ad curiositatem quamdam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquàm scandala et fidelium offendicula prohibeant. Curent autem episcopi, ut fidelium virorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes, eleemosynæ, aliaque pietatis opera, quæ à fidelibus, pro aliis fidelibus defunctis fieri consueverunt, secundùm Ecclesiæ instituta piè et devotè fiant. »

Hinc primò patet, quæ sint de fide credenda ex regulâ nostrâ, scilicet quæ proposita ab universali concilio Tridentino.

Sed à contrario, scilicet, quia non proposita ab illo circà purgatorium, « 1° non est de fide,

inquit Bellarm. lib. 2 de Purgatorio, cap. 11, verum et proprium esse ignem purgatorii, et ejusdem speciei cum nostro elementari. Quia nusquàm in concilio definitum est; imò in concilio Florentino Græci apertè professi fuerant, se non ponere ignem in purgatorio, et tamen in definitione factâ sess. ult. definitur purgatorium esse, nullâ mentione ignis habitâ. Tamen est sententia probabilissima, 1° propter, » etc. Idem, cap. 6: «Sequitur quæstio ubi sit purgatorium? de quâ quæstione, nihil Ecclesia definivit. Sunt autem multæ opiniones. » Refert plurimas: «Et octava, inquit, est communis scholasticorum, purgatorium esse infrà viscera terræ, inferno ipsi vicinum. » 3° Idem, cap. 14: « De gravitate pœnarum, quamvis aliquo modo omnes admittant pœnas purgatorii esse majores pœnis hujus vitæ, tamen dubium est, quomodò hoc intelligatur. Bonaventura docet purgatorii pœnas esse majores pœnis hujus vitæ solùm in hoc sensu, quia maxima pœna purgatorii est major, quàm sit maxima pœna hujus vitæ, licèt aliqua pœna purgatorii reperiatur minor aliquâ pœnâ hujus vitæ. Quæ sententia mihi placet. 4° *Nec est de fide,* quanto tempore duret purgatorium. Res est incertissima, inquit Bellarm. cap. 9, et non nisi temerè definiri potest. »

Sanè secretione hâc positâ, facilè est devio persuadere sibi purgatorium; cùm præsertim Calvinus, Instit. lib. 3, cap. 25, § 6, dicat: « Non est licitum, nec utile nobis inquirere curiosiùs de statu qui est inter mortem et resurrectionem. Torquentur valdè plurimi, disputantes in quo loco sint animæ receptæ, et utrùm fruantur jam gloriâ promissâ, an non. Scriptura non eò usque progreditur. Quis doctorum docebit nos, quod Deus nobis celavit? Quandoquidem Scriptura vult, nos esse suspensos usque ad adventum Jesu Christi, et præcipit nos eum exspectare, et ad illam diem nos remittit, recipiendæ coronæ gloriæ; contineamus nos his terminis, quos Deus nobis assignavit, scilicet animas fidelium in requiem recipi, ubi exspectant cum gaudio fruitionem gloriæ promissæ, et sic omnia suspensa manere, usquequò Christus appareat in Redemptorem. »

En locus tertius ex Calvino, et quidem cum suspensione et dilatione; *Spes* autem *quæ differtur affligit animam*, en ergò species saltem purgatorii.

Quod ad *suffragia* attinet, ut patet ex Tridentino quæ sint de fide, scilicet quæ ibi sunt proposita.

Ità sequitur à contrario nullam sequentium doctrinarum, esse articulum fidei. 1° Non est de fide (ut suprà ostensum) sacrificium missæ certâ lege et promissione semper operari remissionem pœnæ circà defunctos existentes in purgatorio; sed illis solùm ad hunc effectum valere per modum suffragii; communis tamen et vera sententia est contraria. 2° Nec est de fide, suffragia quæ à fidelibus pro defunctis fiunt, certà lege illis prodesse. » Ratio est, quia concilium nihil horum determinat. Probabilius tamen est, certâ lege id fieri. 3° Nec de fide est, sacrificium missæ *ex opere operato* hoc operari. Tacet enim de his concilium, et ut benè docet Vasquez, disp. 229, cap. 1, « variæ sunt theologorum opiniones, qui et diverso modo loquuntur. » Et Suarez, disp. 53, sect. 3: « Aliqui putant sacrificium missæ non esse aliquod opus, quod *ex opere operato* liberare possit animas defunctorum ab illis pœnis lege certâ et infallibili. » Relege circà tria quæ suprà diximus. 4° Nec remissionem hanc quæ fit, fieri per applicationem satisfactionum nostrarum animabus purgatorii. Primò quia nihil habet Tridentinum. 2° Variant doctores. Suarez, disp. 48, sect. 5: « Prima sententia, inquit, generaliter affirmat hunc modum, *scilicet* per modum impetrationis *suffragia prodesse defunctis,* non solùm esse possibilem, sed etiam nullum alium posse nos exhibere animabus purgatorii, ad hunc effectum obtinendum. Hoc à fortiori tenent illi theologi, qui inter viventes nullum admittunt alium modum satisfactionis unius pro alio. Nam hoc principium apud omnes certum est, non posse nostra suffragia esse efficaciora ad remittendam pœnam defunctis, quàm aliis viventibus. »

§ 6. *De legum humanarum obligatione in conscientiâ.*

Professio fidei nostræ hoc habet: *Ecclesiæ observationes et constitutiones firmissimè admitto et amplector. Receptos et approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus in omnium sacramentorum solemni administratione recipio et admitto. Romano pontifici veram obedientiam spondeo ac juro, cætera item omnia à sacris canonibus et œcumenicis conciliis tradita recipio.* Et Trid. sess. 6, can. 20: « Si quis hominem justificatum dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Ecclesiæ, anathema sit. » Et sess. 7, can. 8: « Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus S. Ecclesiæ præceptis, ità ut ea observare non teneantur, nisi se suâ sponte il-

lis submittere voluerint, anathema sit. » Denique, sess. 25, tit. de delectu librorum, jejuniis, et diebus festis, hortatur sancta synodus et pastores omnes obtestatur, « ut tanquàm boni milites illa omnia quæ sancta romana Ecclesia statuit, necnon ea quæ tàm in hoc concilio quàm in aliis œcumencis statuta sint, quibuscumque fidelibus sedulò commendent, omnique diligentiâ utantur, ut illis omnibus, et iis præcipuè sint obsequentes, quæ ad mortificandam carnem conducunt, ut librorum delectus et jejunia, vel etiam quæ faciunt ad pietatem augendam, ut dierum festorum devota et religiosa celebratio, admonentes populos crebrò obedire præpositis suis ; quos qui audiunt, Deum remuneratorem audient, qui verò contemnunt Deum ipsorum ultorem sentient. » Hactenùs concilium ; nec plura. En ergò doctrina fidei catholicæ, quia proposita à concilio universali.

Ex quo à contrario sequitur : 1° *Non esse de fide, Ecclesiam seu ejus leges, aut à fortiori leges principum secularium posse* obligare, aut de facto obligare *conscientias sub peccato mortali,* sed ut utamur terminis Confessionis Novitantium, art. 24, *ità ut imponant jugum conscientiis.* Hoc, inquam, non est de fide præsertìm catholicâ ; *nec proindè hæreticum* est quod habetur in Confessione deviorum, art. 24 : « Rejicimus inventiones humanas, quæ imponunt jugum conscientiis. » Et art. 33 : « Excludimus omnes inventiones humanas, et omnes leges quibus quis vellet ligare conscientias. » Et in confessione Augustanâ, art. 27 : « Collocant Romanenses in novo Testamento peccatum in cibis, in diebus, in vestitu et similibus rebus ; hìnc certè illa onera, quòd certi cibi polluant conscientiam, quòd horas canonicas omittere sit mortale peccatum ; undè habent jus episcopi, has traditiones imponendi Ecclesiis ad gravandas conscientias, » etc.?

Probatur istud corollarium, primùm quia non habetur in professione nostrâ aut in Tridentino, quòd Ecclesia aut magistratus civiles habeant talem potestatem obligandi sub peccato mortali, nec quòd leges notatæ, aut quævis aliæ ecclesiasticæ aut civiles obligent ità de facto sub pœnâ inferni, ut patet in relatis. 2° Cùm tot doctissimi theologi concilio interfuerint, nec ignorarent quid Augustana confessio sentiret, quàm etiam variè scholastici loquerentur, siluit tamen de hâc re ; quo silentio tacitè declarâsse videtur, non esse *hæc* de fide. 3° : « Sotus et Castro, inquit, Vasquez, part. 2, disp. 154, cap. 1, referunt fuisse sententiam Gersonis, nullâ lege humanâ etiam ecclesiasticâ decerni aliquid posse aut juberi sub reatu culpæ, quod aliquâ lege divinâ præceptum non sit ; sed jus humanum, etiam ecclesiasticum solùm possit declarare jus divinum. Alii recentiores pergunt ulteriùs, et non solùm dicunt Gersonis opinionem fuisse, nullam legem humanam, etiam ecclesiasticam, fieri posse de aliquâ re, quæ nec jure divino, nec naturali fuerint præcepta, quinimò in eam sententiam referunt Almainum. » Nec tamen seu Vasquez seu alius doctor damnat hæreseos hanc doctrinam. 4° Verum quidem est sequi certò hanc veritatem ex principio aliquo revelato, seu mediatè, ut mox dicemus ; sed suprà demonstravimus, non esse de fide catholicâ, quod sequitur ex unâ vel duabus præmissis revelatis ; nec item de fide est ob similem rationem quod sequitur ex definitione Ecclesiæ, sed non est expressè ab eâ propositum. At, ut ostendimus, illud non est ab Ecclesiâ expressè propositum ; ergò ex duplici capite non est de Fide.

2° Quinimò probabilior mihi videtur Gersonis sententia, qualem eam referunt Almainus, Medina, Driedo, Adrianus, Castro, relatore Vasquez, 2-2, disp. 158, cap. 1, « legem humanam, *sive ecclesiasticam, sive civilem*, quatenùs humana est et à solâ potestate humanâ profecta, non posse ad culpam mortalem obligare ; idemque Gersonem sensisse de lege naturali quod de humanâ autumant prædicti auctores. Probatur autem hæc sententia, 1° quia lex humana et naturalis non attingunt cognitione suâ finem supernaturalem ; ergò non attingunt æternam pœnam vel præmium, quæ ad finem supernaturalem, et plus quàm humanum spectant. Deindè nullus legislator potest lege suâ ad eam pœnam obligare, quam ipse non potest infligere in suo tribunali. »

3° *Non potest lege humanâ homo obligari ad actus omninò internos eò quòd non potest de illis in suo tribunali ullo modo judicare ; atqui neque ullus humanus legislator* ecclesiasticus aut civilis, neque natura potest æternam pœnam infligere ; ergò nec obligare ad culpam, quæ homines reos talis pœnæ constituat.

4° Ex hypothesi tamen legis humanæ, seu posito quòd lex humana ecclesiastica, aut civilis aliquid præceperit ex intentione præcipiendi, et non solùm dirigendi, aut ordinandi, per modum concilii, *supervenit lex divina*, jubens obedire superioribus ecclesiasticis et politicis, parentibus et dominis ; quæ *lex divina* superveniens *obligare potest et obligat ad peccatum, etiam mortale* et ad pœnam æternam,

seu ejus transgressio reos nos facit pœnæ æternæ. Quòd lex divina obliget ad obediendum 1° potestati ecclesiasticæ patet ex Scripturâ : *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit;* Luc. 10, 16. *Obedite præpositis vestris,* etc. Hebr. 13, 17; 2° civili : *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt; necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam,* Rom. 13, 5. 3° Parentibus : *Filii, obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim justum est. Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione,* Eph. 6, 1. Denique dominis : *Servi, obedite dominis carnalibus, ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo,* ibid. 6. Et sanè, « natura ipsa docet, inquit benè Vasquez, d. 158, parentibus et superioribus non obedire, si notabilis materia est, scelus esse; est enim contrà rectam rationem, majoribus non obedire. » Naturaliter consequitur ut idem, disp. 152, cap. 3 : « Dignitatem capitis in aliquâ congregatione, ut ei omnes parere et obedire debeant. Alioqui si justum esset contrà illius præceptum operari, magna esset in manibus, et in totâ congregatione confusio. Quis autem gentilium hactenùs dixit, inhonestum non esse majoribus non obedire ? » Quòd verò lex divina obliget, etiam ad mortale et pœnam inferni, patet sæpè sæpiùs ex Scripturâ, sicut et Deus in tribunali suo potest tales pœnas infligere; *et sanè quòd disponat rationi in gravi materiâ, Deo graviter displicere, ac proindè ejus amicitiam ergà nos dissolvi, et ex se pœnam æternam mereri.* Hoc modo itaque seu *mediatè,* lex ecclesiastica et civilis, et præcepta *parentum et dominorum* obligare possunt ad peccatum etiam mortale, et sub pœnâ inferni, non ex seipsis, sed ob divinam legem supervenientem, et hâc ratione, nec aliàs, obstringere possunt conscientias.

5° Porrò, sic explicatâ potestate humanâ, seu obligatione legis humanæ, Protestantes eam nec negant, nec negare possint. Nam admittunt Ecclesiam et reges potestatem habere leges condendi, et varia præcipiendi, sicut et parentes, et domini aliqua possunt præcipere, subditosque debere obedire illis. 1° Scripturâ jam allatâ, et ratione ipsâ hoc dictante. 2° Nostrorum deviorum disciplina plurimùm præcipit, eaque sub pœnis et censuris suspensionis à cœnâ et excommunicationis, 14 capita continet, et articulos 251, hoc est, ferè totidem ordinationes, præcepta, leges. Cap. 5, art. 16, habetur : *Rebelles consistorio, suspensione à cœnâ punientur;* cap. 10, art. 3, jejunia certis diebus indicuntur, art. 5 : *Non fient eleemosynæ publicæ in funeribus.* Cap. 14, art. 27 : *Qui choreas ducunt, vel eis assistunt, excommunicabuntur.* Art. 29 : *Qui chartis ludent, censurâ afficientur.* Varia prohibent connubia, cap. 13, art. 13, *cum eâ, cum quâ adulterium vir commiserat vivente uxore,* etc.; art. 12, *cum viduâ fratris uxoris suæ,* etc.; cap. 5, art. 31 : *Qui synodi nationalis resolutioni noluerit acquiescere, abscindetur ab Ecclesiâ.* Art. 8 : *Ecclesiæ gubernatio regulabitur ex disciplinâ in synodis nationalibus statutâ.* Cap. 14, art. 33 : *Non erit in potestate ministrorum aut synodorum provincialium quidquam addere, mutare, imminuere; in articulis disciplinæ, absque consensu synodi nationalis.* Potest verò ista synodus quæ voluerit statuere, et in Conf., art. 32 : *Possunt esse ordinationes particularis cujusque loci, seu Ecclesiæ.* Art. 33 : *Recipimus quæ sunt apta nutriendæ concordiæ, et unoquoque in officio suo continendo; in quo debemus sequi quod Dominus declaravit, quantùm ad excommunicationem, quam approbamus et fatemur esse necessariam, cum omnibus suis circumstantiis.* Et de potestate civili, art. 39 : *Credimus velle Deum mundum gubernari legibus regum.* Et art. 40 : *Oportet ergò obedire eorum legibus et statutis.*

Nec etiam negant lege divinâ præceptum esse, obedire præpositis spiritualibus, regibus, magistratibus, parentibus. Nec inficiantur transgressionem legis divinæ, esse peccatum, et sæpè mortale. Imò, « ubi est transgressio legis Domini, docet Calvinus Instit., lib. 2, cap. 8, § 58, 59, ibi parata est maledictio Dei. Omne peccatum est mortale, cùm sit rebellio contrà voluntatem Dei, quæ necessariò provocat iram ejus, cùm sit transgressio legis, in quam denuntiata est mors æterna, sine exceptione ullâ. » In quo ergò potest esse dissensio Protestantes inter et Catholicos, cùm Protestantes negare nequeant præceptum illud divinum, sic obligans, nec nos alio quàm ex præcepto illo divino, seu *mediatè,* leges humanas obligare posse ad peccatum mortale dicamus ?

En ergò in hoc, hallucinatione semotâ, *pax coalita.* Quæ porrò leges humanas verè præcipiant, et quæ verè sint præcepta, quæ autem sint solùm instar consiliorum et ordinationum, seu directionum, quæque etiam obligent, solùm ad pœnam temporalem, quæ dicuntur *leges solùm pœnales,* pendet hoc ex intentione superioris, et terminis legis, seu præcepti, quod non est controversiarum spectantium fidem. Nec porrò dicimus superiores ecclesiasticos, aut civiles, parentes, seu dominos

posse quodlibet præcipere. Sed « par est ratio, inquit benè Vasquez, disp. 154, cap. 3, ferendi novas leges in Ecclesiâ, aut republicâ, et in religione, seu statu religioso, quod attinet ad hoc, ut nihil novi statuatur, quod non pertineat ad pristinum statutum cujuscumque conservandum. Quarè qui leges prudenter ferunt in republicâ vel Ecclesiâ, hæc observare debent, ut id quod præcipitur, illiusque observatio ad finem cujusque pertineat. At pro libito ferre legem, certè non licet. Non est tamen *subditorum* judicare de injustitiâ, aut inconvenientiâ legis, nisi manifesta esset ejus iniquitas, aut inutilitas; interìm enim pro legislatore præsumendum est. » A quibus nec dissentiunt Protestantes, ut patet ex confessione nostrorum deviorum, art. 32 et 33, suprà relatis, ubi habetur : « Qui in regimen eliguntur, videant quem modum servare debeant, toti corpori regendo, nec declinent tamen ullo modo ab ordinatis à Christo, » etc. Idem dicimus de restrictione harum potestatum. Sic in hâc materiâ facilè consentimus distinctione illâ adhibitâ, *mediatè* vel *immediatè*. Si non obstante illâ discutiunt adversi, manifestè sibi ipsi contradicunt, ut patet ex dictis.

6° Non est de fide, de ullo præcepto purè humano, illud obligare ad peccatum mortale, v. g., esse obligationem audiendi missam in diebus Dominicis, vel communicandi in paschate, etc. Diximus *purè humano*, quia non loquimur de præceptis apostolicis, nec enim devii disceptant multùm de iis. Probatur facilè 1° quia Ecclesia nullum proponit tanquàm revelatum in verbo Dei. 2° Hoc ipso quòd sic humanum est, non est revelatum à Deo; quomodò ergò posset divinâ fide credi? 3° Nequidem revelatum est à Deo, quòd exstet tale præceptum, multò minùs quòd obliget sub peccato mortali. Quis ergò non videt, non esse in verbo Dei : Audienda est missa diebus Dominicis, etc.? Verissimum tamen est et manifestum, 1° exstare talia præcepta humana. 2° Esse potestatem in Ecclesiâ talia ferendi sub obligatione peccati mortalis *mediatè*, ut ostendimus, si ex intentione verè præcipiendi Ecclesia hæc sanciat. 3° Constat ex sensu communi et interpretatione, Ecclesiam habere intentionem verè præcipiendi. Patet itaque *jejunia Ecclesiæ*, v. g., obligare ad peccatum mortale *ex communi interpretatione*. Addit Cajetanus *verbo jejunium*, loquendo de jejunio : « Hoc ergò non audeo ex jure scripto asserere, quia nullibi scio scriptum esse præceptum obligans ad mortale non jejunantem; et propterea quantùm est ex jure scripto, nullum cognosco intervenire peccatum mortale, in fractione jejunii Ecclesiæ, si desit contemptus. Aperta falsitas est, inquit Vasquez, disp. 154, cap. 2, in eâ esse opinione, ut observatio jejunii quadragesimalis aliaque pontificia decreta sub reatu culpæ mortalis non obligent. » Et idem de aliis communibus præceptis Ecclesiæ dicendum, confitendi semel in anno, communicandi in paschate, sanctificandi dies festos. Nec possunt adversi probare ullo Scripturæ loco, conciliorum, aut Patrum testimonio, aut ratione, ea quæ præcipiuntur humanis legibus, manere adiaphora seu indifferentia. Nos probavimus contrarium etiam *ex præcepto divino* obediendi præpositis. Quæ porrò, et quot leges, et præcepta humana in specie, seu in particulari, sint verè leges et præcepta et non simplices ordinationes, et instar conciliorum ad nihil obligantes; quæ etiam sint leges *purè pœnales*, id est, obligantes solùm ad pœnam; quæ denique obligantes ad peccatum etiam mortale, ut pendet ex intentione legislatoris; ità colligendum est ex verbis legis, materiâ præcepti, qualitate et similibus, quæ theologi moralis est examinare, non nostri hìc instituti, qui solùm quæ sunt credenda proponimus; quæ autem ità sunt de facto, non possunt esse de fide. Solùm addemus duo, ne conquerantur devii de onere hìnc gravi manente in Catholicos, et propterea refugiant in ejus castra transire. 1° Quod habet Cajetanus, in Summâ, verbo *Transgressio præcepti* : « Legis ecclesiasticæ intentio est, non injicere laqueos animabus, sed ad ædificationem corporis Christi mystici promovere : et hìnc fit, ut non tàm latè multitudo præceptorum obligantium ad mortale, jure interpretanda sit, ne loquens multiplicatus contrà animas censeatur. 2° Hìnc etiam fit universalis regula, quòd in iis, quæ sunt positivi juris, si absque contemptu, ex ignorantiâ purâ (id est non crassâ nec supinâ) aut ex apparente sibi excusatione transgressio fiat ab eo qui animum habet nullo pacto consentiendi contrà præceptum obligans ad mortale, non incurritur mortale peccatum; quandò non est intentio piæ ac justæ matris Ecclesiæ bonas ejusmodi animas illaqueare tàm hostili vinculo; et propterea tales apud Deum non incurrere excommunicationem, seu ut habet Vasquez 1-2, disp. 158, cap. 6, facilè excusantur à mortali transgressores, quandò absque contemptu ex ignorantiâ non crassâ nec supinâ, aut ex apparente aliquâ ratione et excusatione legem non observant,

qui aliàs parati erant ex animo illam observare, si scirent eam tùm obligare. Neque præceptum jejunii, aut audiendi missam ità obligat, ut nulla causa excuset; qui verò bonâ fide putaverit causam similem esse, excusabitur à mortali, ut docet Cajetanus. » Hæc Vasquez. Sed de his pluribus theologi morales, seu casuistæ doctiores.

Dicto consensui faciliori placet adjicere istud: Ingerunt identidem adversi discordiæ ferendæ causâ, et in odium traducendæ religionis catholicæ, Tridentinum concilium prohibere Catholicis lectionem Scripturæ vulgari idiomate. Sed hæc mera calumnia est; hæc enim, nec aliud habet Tridentium, sess. 18, titulo, *Decretum de librorum delectu:* « Cùm synodus adverterit hoc tempore suspectorum, et perniciosorum librorum, quibus doctrina impura continetur, et longè latèque diffunditur, numerum nimis excrevisse; censuit ut delecti ad hanc dispositionem Patres, de censuris librisque, quid facto opus esset diligenter considerarent, atque etiam ad eamdem S. synodum suo tempore referrent, quò faciliùs, ipsa possit varias et peregrinas doctrinas tanquàm zizania à christianæ veritatis tritico separare, deque his commodiùs deliberare et statuere. » Numquid ibi ulla vel levis mentio prohibitionis Bibliorum idiomate vulgari? Nec regula 4 *Indicis* vulgati quam falsò adscribit Molinæus et alii Tridentino, ex ullo modo Tridentini concilii. Nec unquàm etiam fuit accepta in Galliâ; quarè in eâ non obligat: « Est enim verissimum, inquit benè Vasquez, disp. 56, cap. 5, tunc legem non obligare, quandò non est promulgata, et non recipitur à populo, connivente et consentiente legislatore. Adde quòd in eodem indice habetur regula 6: libri vulgari idiomate de controversiis inter Catholicos et hæreticos nostri temporis disserentes non passim permittantur, sed idem de iis servetur, quod de Bibliis vulgari linguâ scriptis, statutum est. » At certissimum est regulam hanc 6, non obligare in Galliâ; ergò nec 4, quanquàm nec illâ quartâ prohibetur absolutè hæc lectio. *Sed judicio,* inquit, *episcopi stetur ut cum consilio parochi, vel confessarii lectionem eis concedere possint, quos intellexerunt* indè *non damnum, sed fidei atque pietatis augmentum capere posse.* Variant leges humanæ pro conditione locorum et personarum, sed quidquid sit, nihil ad nos, cùm regula illa nec sit concilii, nec promulgata, nec recepta in Galliâ, ac proindè non obligat, nec plures aliæ.

7° Nec etiam ullus obligatur, quò sit catholicus, legibus ullis confraternitatum, nec eis subscribere, Rosarii, Cinguli S. Francisci, S. Monicæ, Scapularis Carmelitarum, eorumque Bullæ quæ vocatur sabbatina; uno verbo, *nihil horum in professione fidei catholicæ, aut in Tridentino* habetur. Haud ergò propter hæc morentur devii fidei catholicæ subscribere; nec Molinæum audiant toties in hæc blaterantem; sophisten hoc est agere, *fallaciâ ignorationis elenchi.*

§ 7. *De invocatione sanctorum.*

Constanter teneo sanctos unà cum Christo regnantes, venerandos atque invocandos esse, eosque orationes pro nobis offerre. Ità habet professio fidei nostræ. Et concilium Tridentinum, sess. 25, fusiùs et explicatiùs: « Mandat S. synodus omnibus docendi munus sustinentibus, ut de sanctorum intercessione et invocatione fideles diligenter instruant, docentes eos: sanctos unâ cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus offerre; *bonum* atque utile esse suppliciter eos invocare, et ad beneficia impetranda à Deo per filium ejus Jesum Christum, qui solus noster Redemptor et Salvator est, ad eorum orationes, opem auxiliumque confugere; illos verò qui negant sanctos æternâ felicitate in cœlo fruentes, invocandos esse, aut qui asserunt, vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, ut pro nobis etiam singulis orent, invocationem esse idololatricam, vel pugnare cum verbo Dei, adversarique honori unius mediatoris Dei et hominum Jesu Christi, vel stultum ess in cœlo regnantibus voce vel mente supplicare, impiè sentire. » Ità concilium. En ergò doctrina fidei, quia à concilio generali proposita.

A contrario sequitur 1° non esse de fide sanctos in cœlo audire preces, quæ illis fiunt à viventibus. Probatur 1° quia nec professio nostra, nec Tridentinum id habet, seu id non proponit, saltem expressè non credendum. 2° Cùm doctissimi theologi concilio interfuerint, nec ignoraverint Protestantes hujus seculi, sanctis hanc cognitionem inficiari; quin et ideò damnare invocationem, quòd beati preces vivorum in terris non audiant; abstinuit nihilominùs synodus, in ipso *decreto de invocatione,* ab hâc definitione, scilicet *sanctos audire preces nostras.* Nonne tale silentium in tali occasione, argumentum etiam positivum videtur, censuisse id non esse de fide? 3° Esto, sequatur necessariò ex eo quòd sunt invocandi, seu *bonum atque utile sit eos invocare;* jam suprà diximus, non esse de fide. Quæ sequuntur per necessariam con-

sequentiam ex verbo Dei revelato, aut ex propositione ab Ecclesiâ Dei factâ; ergò, licet Ecclesia proposuerit *credendum sanctos esse invocandos*, seu *bonum atque utile esse eos invocare*, et ex illâ propositione sequatur necessariò, illos audire; non propterèà eadem Ecclesia proposuit, *fide credendum ipsos audire*. Item licèt in verbo revelato, saltem tradito sit, invocandos esse sanctos, et deindè sequatur *ipsos audire*, non propterèà revelatum est, nec de fide ipsos audire. 4° Quinimò, Augustinus, lib. de Curâ pro mortuis, cap. 16, minimè agnovit, hanc consequentiam esse veram; et quod plus est, dubius videtur fuisse, *an sancti audiunt preces nostras*, qui tamen certus erat, et docet eodem libro, cap. 4, *invocandos esse illos;* multò minùs probat hanc auditionem *esse de fide* praxis Ecclesiæ; tùm quia ex invocatione non sequitur necessariò auditio precum, ut diximus: tùm quia praxes Ecclesiæ possunt aliquæ fundari in opinione probabili, ut fusiùs relatum. Verum tamen est sanctos de facto audire preces nostras, Deo illas illis revelante, et aliis modis explicatis ab Augustino et Gregorio Magno. Quòd autem dubius fuerit in hâc re Augustinus, indè manavit, quòd dubitaverit an beatorum animæ sint in cœlo, et fruantur clarâ visione Dei antè resurrectionem, seu diem judicii, quod definitum jamdiù fuit ab Ecclesiâ, in concilii Florentini definitione, et quod admittunt adversarii, licèt Calvinus contrarium senserit, Instit. lib. 3, cap. 25, § 6. Idem tamen Augustinus docet, et probat multos sanctos, postquàm cœlo recepti fuerint, et beatâ visione Dei felices fuerint, *videre omnia, etiam undè sunt absentes, cùm Deus erit omnia in omnibus*, lib. 22 de Civit. Dei, cap. 29.

2° Sequitur non esse de fide, sanctos esse mediatores nostros, et non solum Christum. Probatur 1°, quia id non habetur in nostrâ professione, nec in Tridentino. 2° Variant in hoc Patres et doctores nostri, prout diversimodè nomen *mediatoris* accipiunt. Chrysostomus, hom. 7 in Epist. ad Tim., accipit pro eo, qui *ambarum naturarum particeps est, divinæ et humanæ;* Augustinus contrà Parm. lib. 2, cap. 8, accipit pro eo pro quo nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, et sic uterque solum Christum mediatorem esse docet; et optimè alii latiùs pro quolibet mediante vel intercedente, et sic tùm viventes, tùm sanctos in cœlo dicunt esse mediatores pro omnibus pro quibus orant, sicut et Paulus, *in manu mediatoris*, scilicet Moysis, legem esse à Deo datam dicit ad Galat. 3, 19.

3° Mera et impudentissima est calumnia Molinæi, dicentis in novitate, lib. 7, cap. 12: *In Litaniis dicitur:* Sancte Petre, ora pro nobis; *sed B. Virgini non dicitur*: Sancta Virgo, ora pro nobis, *sicut nec Christo*. Alia autem calumnia: *Qui orant sanctos, non solùm petunt ipsos Deum orare pro nobis; sed creditur S. Nicolaum posse placare mare*, etc. Plenus est his calumniis in omnibus ferè materiis controversis, quò avertat populum à doctrinâ catholicâ. Absit ut hæc fide credamus; imò abominamur. Et, ut ait Augustinus aliâ occasione contrà Faustum Manichæum, lib, 20, cap. 21: « Alia est « disciplina Christianorum, alia error infirmo« rum; et quisquis in errorem dilabitur, cor« ripitur per sanam doctrinam, sive ut corri« gatur, sive ut caveatur. » Alia subtilior calumnia est ejusdem Molinæi dicentis, jussos nos invocare sanctos. Falsum id est, ut patet ex relatis ex Tridentino, docente solùm *bonum atque utile esse sanctos invocare*, nullâ mentione præcepti factâ; quanquàm peccaret, qui dubitaret *an licitum sit eos invocare*, et hoc sensu *an sint invocandi*, et propterèà ab invocatione abstineret; quanquàm etiam ex particulari officio teneantur aliqui ex præcepto, v. g., beneficiarii aliquandò recitare Litanias sanctorum.

4° Sequitur non esse de fide, sanctorum canonizationem, seu sanctos quos invocamus, esse sanctos et beatos, v. g., Laurentium, Vincentium, Gervasium, etc., Blasium, Chrysostomum, Ambrosium, Dominicum, Franciscum, etc., iis exceptis qui tales in Scripturâ nobis exhibentur, v. g., Stephano, de quo dictum est, *obdormivit in Domino*. Probatur 1°, quia id non habetur in professione fidei nostræ, nec in Tridentino. 2° Nihil habetur in verbo revelato, seu scripto sive tradito, ut patet, cùm nati fuerint hi sancti longè post verbum scriptum, et traditiones apostolicas. 3° Quinimò nec de fide est, hos homines exstitisse, multò minùs sanctè vixisse, sicut nec canonizatos fuisse, ut patet; certè hæc omnia sunt quæstiones facti, non juris ut evidens est. Canonizantur maximè ex miraculis factis post tempora Apostolorum, quorum miraculorum plenæ sunt vitæ sanctorum, tùm in vitâ, tùm post mortem ab eis editorum. At nullum talium miraculorum est revelatum in verbo Dei, proindè nullum est de fide divinâ; quomodò ergò canonizatio ex illis facta, seu judicium Ecclesiæ quòd sint sancti, esset fide divinâ credendum? Nullæ ergò Bullæ canonizationum, quæ ferè omnes sunt romanorum pontificum, et conti-

nent quæstionem, seu doctrinam *facti*, scilicet hunc vel illum esse sanctum, facient rem de fide. Ex quo rursùs dicimus, ne quidem *infallibilem esse* in his canonizationibus papam aut concilia etiam generalia. Probatur ex dictis in regulâ fidei, ubi asserimus: *Conveniunt omnes Catholici posse pontificem et generale concilium errare in controversiis facti particularibus, quæ ex informatione testimoniisque hominum præcipuè pendent;* et probavimus ex Bellarmino ipso, concedente conc. generale 6 errâsse in damnatione Honorii papæ tanquàm hæretici, ex falsâ informatione; ergò multò magis errare possunt pontifices ex informatione falsâ. Gravissima tamen est auctoritas ex hâc canonizatione, et temerarius omninò foret et plectendus, qui post talem canonizationem, quæ ex informatione exactissimâ miraculorum et vitæ præteritæ sancti fit, negaret canonizatum illum esse sanctum, aut de eo dubitaret; sicut suprà diximus, gravis esse auctoritatis, quod à pontifice romano ex cathedrâ definitur in doctrinâ, et gravioris, quod definitur ab eo in concilio provinciali, præsertìm cum toti Ecclesiæ proponit aliquid tenendum doctrinam spectans, sicut toti Ecclesiæ proponit in canonizatione, hunc vel illum esse sanctum. Nec proptereà non est honestum, invocare sanctum illum, praxisque Ecclesiæ illum invocandi post talem canonizationem, est culpanda, aut est incerta; quia praxes pleræque Ecclesiæ etiam universalis *possunt fundari in opinione solùm probabili;* quantò magis in canonizatione quæ rem reddit certam, v. g., Franciscum esse sanctum et beatum, licitum est, ut utar verbis Tridentini, *bonum atque utile sanctum illum invocare!* Et qui aliundè tenerentur ad invocationem, v. g., beneficiarii ad recitandas aliquandò Litanias sanctorum, tenerentur ad illum invocandum, nec sufficiens foret illis excusandis ab invocatione talis sancti, obtendere non esse de fide, illum esse sanctum; quia praxes et præcepta, etiam ex opinione probabili, possunt manere et habere suam vim ad obligandum.

§ 8. *De Imaginibus.*

Professio fidei nostræ hoc habet, nec aliud: *Firmissimè assero Imagines Christi ac Deiparæ semper Virginis, necnon aliorum sanctorum habendas et retinendas esse; atque eis debitum honorem ac venerationem impertiendam.* Et Tridentinum, sess. 25, statuit: Imagines Christi, Deiparæ Virginis, et aliorum sanctorum in templis præsertìm habendas et retinendas; eisque debitum honorem et venerationem impertiendam; non quòd credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ; vel quòd ab eis sit aliquid petendum, vel quòd fiducia in Imaginibus sit figenda, velut olìm fiebat à gentibus, qui in idolis spem suam collocabant; sed quoniam honos qui exhibetur, refertur ad prototypa quæ illa repræsentant, ut per Imagines quas osculamur et coràm quibus caput aperimus, et procumbimus, Christum adoremus, et sanctos, quorum illa similitudinem gerunt, veneremur, id quod conciliorum, præsertìm verò S. 2 Nycænæ synodi decretis contrà Imaginum oppugnatores sancitum. Quòd si aliquandò historias et narrationes sacræ Scripturæ, cùm id indoctæ plebi expediet, exprimi et figurari contigerit, doceatur populus non propterèà divinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit. » Hæc concilium; undè patet Imaginum cultum esse de fide, quia propositum ab Ecclesiâ universali.

Ità contrario sequitur 1° non esse de fide, SS. Trinitatis, aut Patris, aut Spiritûs sancti separatìm, Imagines habendas aut retinendas esse, atque eis honorem ac venerationem impertiendam. Probatur 1°, quia non proponitur in professione nostrâ, nec in Tridentino, ubi solùm habetur, *si figurari contigerit, doceatur populus non propterèà divinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici vel figuris exprimi possit,* quod longè est aliud à definitione, *eas habendas, et venerationem impertiendam.* Nec praxis frequens in Ecclesiâ, habendi hujusmodi Imagines, et venerandi, seu Deum per eas adorandi, sufficit statuendo articulo fidei; quia, ut dictum est suprà, *non omnes praxes Ecclesiæ etiam universalis sunt sufficientes fundando articulo fidei catholicæ,* sed possunt inniti opinione etiam solùm probabili, ut ibidem demonstravimus. 2° Nec Scriptura, nec traditio apostolica id habet; imò probabile est Deum vetuisse Judæis in Decalago, præcepto illo: *Non facies tibi sculptile,* Exod. 20, 4: expressiùs verò: *Non vidistis aliquam similitudinem in die, quâ locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis, ne fortè decepti, faceretis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel feminæ,* Deut. 4, 15. 3. Licèt in Tridentino fuerint doctissimi theologi, et litis motæ à Protestantibus de quibusvis imaginibus haud ignari, et etiam censuerint doctores aliqui catholici, quos mox referemus, id non esse licitum, tamen abstinuit synodus ab hâc doctrinâ definiendâ, et so-

lùm dixit imagines Christi et Deiparæ Virginis, et aliorum Sanctorum in templis præsertim habendas, etc. Nonne silentium Tridentini in tali circumstantiâ videtur testimonium positivum quo probatur, hanc doctrinam excludendam esse à fide? 4° Aliqui Catholici, inquit Vasquez, parte 3, disp. 113, c. 3, Henricus, Abulensis, Durandus, Martinus de Ayalâ affirmant non licere ullo modo Trinitati, sed solùm Deo in humanitate, quam assumpsit, imaginem effingere. Alia opinio quanquàm non adeò certa est, ut tanquàm fidei dogma sit amplectenda, multò tamen verior mihi videtur, et quæ sine temeritate contrà communem Ecclesiæ usum negari non potest, in universum asserit Trinitatem depingere, ex naturâ rei licitum esse, et imaginem Spiritûs sancti in specie columbæ. » Quod probat multis. Et confirmatur, inquit, usu Ecclesiæ frequentissimo eadem sententia; quæ passim Romæ et aliis in locis Trinitatis imaginem adorandam (seu venerandam) populo proponit. Quamvis autem concilium Tridentinum eo capite nihil certi statuat et definiat, præcipit tamen, ut si quandò historias sacræ Scripturæ contingat describi (intelligit in quibus etiam Deus depingendus est; id quod nec damnat, nec tàm seriò, quàm sanctorum hominum et Christi imagines approbat) explicetur populo id non fieri, quia Deitas oculis corporeis videri possit, sed ut indè humano more in cognitionem virtutis ipsius incorporeæ veniamus. » Hæc Vasquez cui subscribimus.

2° Non solùm non est de fide, sed nequidem certum est, Deum non vetuisse Judæis omnem usum Imaginum. « Non pauci auctores, inquit Vasquez, disp. 104, cap. 2, quorum opinio mihi multò probabilior semper visa est, dicunt Judæis non solùm adorationem illam gentilium, quæ naturali jure prohibita est, verùm etiam quemlibet usum imaginum et statuarum, præcepto Dei positivo, Exodi 20, etc., fuisse interdictum. Sententia est Alexandri, Alberti, Bonaventuræ, Richardi, etc. Ex quibus Alexander, Albertus, Bonaventura, Marcilius, Abulensis de imagine Dei solùm dicunt illi populo omninò vetitam fuisse, cæteri autem absolutè de omni in universum loquuntur. Ex iis autem solus est Abulensis, qui putat jure naturali non esse permissum Dei imaginem effingere; cæteri verò videntur docere solùm antiquâ lege usum illius fuisse sublatum. » Et cap. 6 : « Quòd verò circà latera Arcæ duæ figuræ Cherubinorum positæ fuerunt, respondere quis posset cum Catharino, eas omnes figuras seu imagines factas fuisse jussu Dei, qui præcepto suo omninò, aut eâ parte derogare potuit; aut respondeo, lege veteri non fuisse vetitam omnem similitudinem, aut effigiem quomodocumque, sed omnem cultum et adorationem ipsius, atque adeò omnem quoque imaginem seu effigiem modo accommodato adorationi erectam aut constitutam; quarè nec Cherubinis, nec aliis figuris in templo factis, aliquem cultum fuisse delatum. Modus autem accommodatus adorationi est, cùm imago depicta aut sculpta est per se, non veluti appendix et additamentum alterius rei, in ornatum illius.

3° Quod ad cultum spectat, longè longius est à fide, *adorandam esse imaginem* ne quidem Christi, multò minùs sanctorum, quin ne quidem adorationis mentio est in professione nostrâ, aut in Tridentino, nec proindè in Nicæno, quia Tridentinum sequitur illud, nec adorationis meminit. Quòd ergò cultus ille nominetur aliquandò *adoratio*, quæstio est de nomine. Certè populus intelligit *adorationis* nomine *cultum latriæ absolutum*; iste autem sine dubio non redditur, nisi soli Deo, et blasphemum esset illum reddere *ulli* imagini. Cùmque dicimus, *nos adorare crucem*, sensus patet, ex iis quæ retulimus ex Tridentino, scilicet, *per illam quam osculamur, et coràm quâ caput aperimus, et procumbimus, Christum adoramus.*

4° Nec de fide est, cultum delatum imaginibus esse *religiosum* : cùm nec de fide sit, cultum delatum sanctis ipsis, esse religiosum, ut paulò post dicemus.

5° Longè longiùs abest à fide catholicâ, cui calumniosè id adscribit Molinæus et aliis *adorandas latriâ imagines Dei*, et eâdem quâ adoratur Deus, seu *eâdem veneratione cum exemplari imagines honorari*. Probatur 1° quia id non habetur in professione nostrâ, nec in concilio Tridentino aut alio universali. 2° quia varia sunt placita problematica theologorum, relata à Vasquez, disp. 103, cap. 1, circà hanc quæstionem, seu modum cultûs. « Prima sententia est, inquit, imagines ut terminum proximum et integrum adoratione quàdam ipsis peculiari, quâ exemplar non comprehenditur adorari, etiamsi in ipsis exemplaria quoque adorentur, eamque adorationem inferiorem et distinctam esse ab adoratione exemplariâ, quam ipsi honorariam appellant. Secunda sententia fatetur cum primâ, quoties imagines per se adorantur ab exemplari divisæ, inferiori quàdam adoratione coli, etiamsi illa propter exemplar tribuatur; cùm verò adorantur per accidens conjunctæ scilicet prototypo, tan-

quàm aliquid illius, eâdem adoratione latriæ cum ipso per accidens adorari. Tertia sententia, quam ego veram existimo, est, motum adorationis in imaginem, ità in ejus prototypon et exemplar transire, et utrumque sub eamdem venerationem cadere, ut nec solâ cognitione imago per se, sine illo, vel ab eo separata, adorari possit; non solùm quia necesse propter exemplar, tanquàm propter rationem remotam, sicut legatum propter regem, imaginem coli, seu quia qui imaginem adorat, in eâ quoque et per eam, exemplar ut terminum et materiam proximam adorationis necessariò venerari debet; ità Alexander, Cajetanus, Bonaventura, etc., et hi non solùm docent imaginem cum suo exemplari eodem motu adorationis posse adorari, verùm etiam ipsam per se nisi exemplar contineat et cum eo conjungatur, non esse alicujus venerationis et adorationis capacem, ac proindè non nisi cum exemplari, cum quo integrum et proximum terminum adorationis constituit esse colendum. » Quam ultimam sententiam fusè probat, cap. 4, 5, 6, conciliis, Patribus et rationibus. Addit, et benè, cap. 11, « eodem modo atque imagines, nomen Jesus, et alias res sacras esse adorandas; » et cap. 12: « Idem modus in sacramento Eucharistiæ, seu signorum adoratione servandus est. » Et disp. 109, cap 1: « Major inquit, crucem adorari latriâ per accidens; Corduba, adoratione latriæ analogicâ; Durandus solùm adorari rememorativè; Alexander solùm asserit imaginem esse materiam adorationis latriæ. Henricus dicit, imaginem Christi hyperduliæ adoratione esse colendam. » Ità varii variè et sentiunt et loquuntur de modo et specie cultûs imaginum. Tridentinum, ut patet, se ab iis omnibus abstrahit, seu silet, dùm prudenter, nec aliud docet, *eis debitum honorem et venerationem impertiendam.* Quarè nihil prædictorum est de fide; proindè intrà septa scholastica sola contineantur; nulli horum subscribere, quò Catholicus sis, teneris. Subscribe Tridentino.

6° Hâc secretione factâ, Daillæum Catholicum esse in cultu imaginum, apertè demonstrari potest.

§ 9. *De Reliquiis sanctorum, et earum veneratione.*

Professio nostra hæc habet: *Constanter teneo sanctorum Reliquias esse venerandas,* nec aliud. Tridentinum, sess. 25: « Mandat synodus episcopis et cæteris, ut de reliquiarum sanctorum honore fideles instruant, docentes eos sanctorum martyrum et aliorum cum Christo viventium sanctâ corporâ, quæ viva membra fuerunt Christi, et templum Spiritûs sancti, 1 Cor 3, v. 17, ab ipso ad æternam vitam suscitanda et glorificanda, à fidelibus veneranda esse; per quæ multa beneficia à Deo hominibus præstantur; ità ut affirmantes sanctorum Reliquiis venerationem atque honorem non deberi, vel eas, aliaque sacra monumenta, à fidelibus inutiliter venerari, omninò damnandos esse, prout jam pridem eos damnavit, et nunc etiam damnat Ecclesia. » Hæc ibi nec plura. Quarè ut hæc sunt fide credenda, quia proposita à concilio universali, ità à contrario non sunt de fide, quia non proposita à concilio, sicut suprà diximus de imaginibus: 1° Adorandas esse Reliquias, ne quidem Christi, multò minùs B. Virginis, aut sanctorum. 2° Nec de fide esse, venerandas esse cultu, qui sit et dicatur *religiosus,* potiùs quàm dubiæ observantiæ aut alio speciali nomine. 3° Longè etiam abesse à fide eas eâde veneratione cum exemplari honorari, non autem aliâ, sicut nec venerationem istam esse, aut vocandam esse *per se,* vel *per accidens, venerationem analogicam secundariam,* etc., sicut diximus de imaginum veneratione. Probatur 1°, quia nihil illorum determinatè, vel in speciè, habetur in Tridentino, nec in professione nostrâ. 2° Quia varia sunt placita problematica theologorum in his quæstionibus, relata à Vasquez, parte 3, disp. 113, ubi rectè, cap. 2: « Eodem prorsùs modo de Reliquiis, atque de imaginibus universim esse dicendum; eas videlicet secundùm se honorari non posse, sed solùm conjunctas cogitatione cum eo cujus reliqua sunt, cùm in ipsis apprehendo, sicut imagines sine exemplari venerari nullo modo licet: » quod fusissimè probat, præsertim « quia res inanimæ, quales sunt Reliquiæ, secundùm se non sunt capaces contumeliæ; ergò nec honoris, » etc. Affirmant nihilominùs aliqui, Reliquiis secundùm se, sine eo cujus sunt, cultum posse deferri animo; nullum alium modum eas colendi constituunt. Alii verò non nisi conjunctas colunt, etc., ut suprà de imaginibus. Eamdem esse rationem cultûs Reliquiarum et imaginum suprà jam ostendimus. Missa hæc omnia facimus, tanquàm extrà septa fidei.

2° Longè longiùs abest à fide has vel illas Reliquias, quæ in hoc vel illo templo *coluntur,* esse hujus vel illius sancti, cujus tanquàm Reliquiæ proponuntur colendæ. Probatur 1°, quia nihil horum habetur in professione nostrâ, aut Tridentino. 2° Quia sunt quæstiones facti, ex informatione aut aliis capitibus pen-

dentes. *In controversiis autem facti particularibus, quæ ex informatione testimonii hominum præcipuè pendent,* etiam *papam et concilium generale posse errare, conveniunt omnes Catholici;* multò magis ecclesiæ particulares falli in his possunt. 3° Diximus *praxes Ecclesiæ etiam universalis,* quandoque posse fundari in opinione solùm probabili; quantò magis praxes particulares hujus vel illius Ecclesiæ, has vel illas Reliquias proponentis publicè colendas, et de facto colentis? et cùm regula praxeos sit prudens judicium, sufficit honestando cultui hujus vel illius Reliquiæ, quod prudenter ex variis testimoniis seu probationibus judicetur esse Reliquiam hujus vel illius Sancti, et si contingeret de facto non esse illius, aut nullius, nihil propterea decederet sanctitati cultûs illius particularis, ut suprà dictum de canonizatione sanctorum. Et benè Vasquez, disp. 112, c. 8 : « Quòd apud aliquos incertæ aliquandò Reliquiæ sint, non obest quominùs eas, quas humanis conjecturis, et rationibus certas habemus, reverenter colere debeamus. Itaque si quis putans aliquam esse particulam sancti, quæ reverà non est, merito suæ devotionis non caret. Ut tamen publicè colendæ proponantur, prudens diligentia adhiberi debet, eaque major, quàm cùm privatim, quod licitum est, eas deferimus, et colimus. » Placet et illud aliud addere ex eodem doctore, disp. 113, cap. 4 : « Qui Rosariis et aliis rebus pretiosis, Reliquias Christi aut martyrum tangunt, et secum servant, non debent existimare ex contactu illo virtutem aliquam aut excellentiam, imò nec corporalem, in res ipsas ex Reliquiis derivari; sed indè manere respectum rationis ad ipsas, ratione cujus memoriam ipsius Christi et sanctorum in nobis excitant, et ad eorum venerationem affectum movent, atque hâc solâ ratione non superstitiosum, sed pietatis et christiani cultûs opus censeri debet. »

Hâc secretione factâ, patet, 1° inaniter blaterare Molinæum in Reliquias varias; quas non esse sanctorum, quorum habentur, inimicè more suo disputat. 2° Consentire Daillæum in cultu Reliquiarum, ut suprà ostensum.

§ 10. *De cultu et honore sanctorum.*

Professio nostra habet : *Constanter teneo sanctos unà cum Christo regnantes venerandos esse.* Et Tridentinum, sess. 25 : *Christum adoramus et sanctos veneramur;* nec plura. Quarè sequitur non esse de Fide, honorem illum esse, et vocandum *religiosum,* seu quovis alio specifico nomine. Probatur 1°, quia nihil horum habetur in professione nostrâ. Et Trid. 2° Quia variæ sunt doctorum sententiæ, quas fusè refert Vasquez, et excutit, part. 3, disp. 98, 99, 130. « Marsilius existimat, inquit, disp. 98, cap. 1, eamdem virtutem reipsâ esse latriam, quam dixit versari circà cultum Dei, et duliam circà cultum et honorem sanctorum, solùm autem differre per diversa connotata. Vera tamen sententia est duliam peculiarem esse virtutem, à latriâ, aut religione distinctam, quâ sancto cultum exhibemus. Atque adeò religionem circà cultum solius Dei versari; sic tradunt Albert., Durand., Bonavent., etc. An verò sit una et eadem virtus, quæ sanctis et omnibus in dignitate civili constitutis honorem adhibet, non satis convenit inter doctores. Aliqui videntur sentire, unam et eamdem esse virtutem; sic Bonavent., Albert., Gab. » Quæ breviùs jam diximus et deduximus.

Hâc secretione patet, Protestantes non dissentire nec posse dissentire à doctrinâ catholicâ; nec enim venerationem omnem negant sanctis debitam in cœlis, cùm hominibus piè viventibus agnoscant reddendam, et reddant in terris. Quin et Derelincurtius libello hâc de re scripto honorem religiosum B. Virgini deferendum sentiat. Plus ergò credit quàm opus sit, quò sit in hâc materiâ Catholicus.

§ 11. *De Christi præsentiâ in Eucharistiâ.*

Ità habetur in professione fidei nostræ : *Profiteor in sanctissimo Eucharistiæ sacramento esse verè, realiter, et substantialiter, corpus et sanguinem, unà cum animâ et divinitate Domini nostri Jesu Christi.* Et in Trid. sess. 13, can. 1 : « Si quis negaverit in sanctissimæ Eucharistiæ sacramento (seu sub specie rerum sensibilium, ut exprimit in illius cap. 1, *mox referam*) contineri verè, realiter, et substantialiter corpus et sanguinem unà cum animâ et divinitate Domini nostri Jesu Christi, ac proindè totum Christum; sed dixerit tantummodò esse in eo ut in signo, vel figurâ aut virtute, anathema sit. » Et ibidem, cap. 1, cùm dixisset : « Principio docet sancta synodus, in Eucharistiæ sacramento, Christum verè, realiter, ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium (panis et vini) contineri, » addit et docet : « Nec enim hæc inter se pugnant, ut ipse Salvator noster semper ad dexteram Patris in cœlis assideat juxtà modum existendi naturalem; et ut multis nihilominùs

aliis in locis sacramentaliter præsens suâ substantiâ nobis adsit, eâ existendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo cogitatione per fidem illustratâ, assequi possumus, et constantissimè credere debemus. » Hæc ibi concilium.

Quarè realis præsentia ità expressa, id est, *sacramentaliter*, sub speciebus, est de fide; quippè proposita est ab universali concilio; sed nihil aliud est de fide, nec aliter de realitate istius præsentiæ, quia nihil aliud propositum à concilio. Itaque hæc dicamus, facilitantes deviis doctrinæ fidei nostræ in hâc omnium gravissimâ materiâ, et captu difficillimâ.

1° Cum Paulus dicat, 1 Cor. 15, 4, de corporibus gloriosis in resurrectione : *seminatur corpus animale, surget corpus spirituale; si est corpus animale, est et spirituale, sicut scriptum est : Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem; sed non priùs quod spiritale est, sed quod animale.* Corpus Christi sub symbolis Eucharistiæ potest dici corpus *spirituale*, et *non corpus animale*, et ipsemet ibi existens, potest dici *spiritus* vivificans, et *non in animam viventem.* 1° Patet ex se, ex Paulo. 2° « Christi corpus est in parvâ quantitate, totum in toto, et totum in quâvis parte, ac si esset Spiritus, » inquit benè Vasquez, part. 3, disp. 187, cap. 2. Hinc Cyrillus Hieros. Cat. 5, vocat *spiritualem victimam*, quam offert sacerdos in liturgiâ Christum.

2° Non solùm corpus Christi sub symbolis potest dici *spirituale*, et ipsemet Christi *Spiritus*, sed etiam sub symboli *spirituali modo*, seu *spiritualiter*, et *non animali, nec corporali modo*, seu *corporaliter*, seu *carnaliter*. Probatur 1°, quia est ibi ad modum spiritûs multipliciter; scilicet sicut Angelus est hìc vel ibi invisibilis, impatibilis; et totus in toto, et totus in quâlibet parte, est enim indivisibilis, et non frangibilis; ità corpus Christi, seu Christus, est sub symbolis *invisibilis, impatibilis, et totus in toto, et totus sub quâlibet parte*, quia ibi est indivisibilis, et non frangibilis. Modus verò existendi corporalis, seu corporaliter et carnaliter existere, est existere visibiliter, patibiliter secundùm extensionem ad totum, seu totum in toto, et partem in parte, et frangibiliter; ergò corpus Christi, seu Christus, est in symbolis *spiritali modo seu spiritualiter*, et *non corporali* seu *carnali, nec corporaliter, seu carnaliter* in dicto sensu. Probatur 2° : horret animus dicere Christum esse natum de Virgine Matre, *carnali modo*, seu *carnaliter*, licèt verè ex eâ natus sit. Cur non et negabimus Christum esse sub speciebus carnaliter, licèt verè sub illis sit. Probatur 3° : Trident. profitetur, sess. 13, cap. 1, « Christum semper ad dexteram Patris in cœlis assidere, juxtà modum existendi naturalem; et multis nihilominùs aliis in locis sacramentaliter præsentem nobis suâ substantiâ adesse, eâ existendi ratione, quam etsi verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per fidem illustratâ assequi possumus, et constantissimè credere debemus. » Cur non et profitebimur « Christum semper ad dexteram Patris in cœlis assidere juxtà modum existendi corporalem, carnalem, corporaliter, carnaliter ? » Hæc enim naturalem illum modum existendi sequuntur « et multis nihilominùs aliis in locis spiritualiter præsentem suâ substantiâ nobis adesse eâ existendi ratione, » etc.

3°. Totum quod diximus de corpore *spirituali* et modo illo *spirituali* existendi sub speciebus, potest etiam ob id dici de receptione et manducatione, scilicet *Christum manducari*, ut sacramentaliter ex concilio, ità *spiritualiter, et spiritali modo, et* non *carnaliter*, seu *carnali modo*, ore tamen corporis. Patent hæc ex se ex dictis, et applicari hìc facilè possunt. Manducare corporali modo et carnali, seu *corporaliter et carnaliter*, est manducare ad modum, quo manducamus carnes alias, scilicet masticando, et dividendo carnem in ore, palato gustando ejus saporem, etc. Non sic manducamus Christum; ergò nec *corporaliter*, nec *carnaliter*, nec *corporali et carnali modo, sed spiritali et spiritualiter.* Adde etiam effectum manducationis *corporalis* et *corporaliter*, esse nutritionem corporis; at verò effectum manducationis Christi esse *gratiam per modum refectionis animæ*, id est, vegetantem et roborantem animam, in operationibus vitæ spiritalis, et sic esse *refectionem et nutritionem animæ nostræ, quæ est spiritus;* ergò etiam indè, scilicet ex effectu, potest dici *manducatio spiritalis et non corporalis*, seu non *carnalis*, seu non carnaliter et corporaliter in dicto sensu. Sed redeamus ad corpus sub speciebus.

4° *Non est de fide*, imò falsum est, corpus Christi contentum sub symbolis, esse aut dicendum esse *sedens, jacens, rectum, æquale, aut inæquale alteri corpori vel loco, aut sibi ipsi sedenti in cœlo, aut ità grande, crassum, longum, latum sicut in cruce;* aut *esse in symbolis*, seu *contineri in illis tanquàm in loco.* Et ne quidem de fide est, esse quantum sub symbolis, aut habere suam quantitatem. Probatur 1° quia nihil horum habetur in professione nostrâ aut

in Tridentino. 2° Positivè ex verbis allatis Tridentini, cap. 1, scilicet Christi corpus sub speciebus, *esse præsens quidem suâ substantiâ*, sed *sacramentaliter solùm*, nec *juxtà modum existendi naturalem*, neutiquàm juxtà modum existendi sacramentaliter. Ergò. Probatur, 3°, quia spiritus, v. g., Angelus præsens suâ substantiâ alicubi, aut anima nostra præsens corpori, non est *sedens, jacens, æqualis aut inæqualis loco vel corpori*, nec *proindè est ibi commensuratus loco vel corpori*. At Corpus Christi, seu Christus sub speciebus est, et dici potest esse *spiritus*, ut diximus; ergò nec illi quidquam supradictorum convenit.

5° Probatur et explicatur ex Vasquez, part. 3, disp. 187, cap. 2 : « Inter alias proprietates quantitatis, hæc tanquàm præcipua recensetur, ut secundùm illam, unumquodque æquale vel inæquale dicatur, quòd sanè provenit ex quantitate, quatenùs habet modum illum seu proprietatem, si quidem ratione illius subditur mensuræ, sine quâ æquale et inæquale nihil dicitur. Licèt verò quantitas Christi, secundùm essentiam et modum ipsius sit cum Christo in cœlo, nihilominùs in Eucharistiâ solùm est secundùm essentiam, non autem secundùm modum. Hinc ea quæ sunt in Christo aut alio corpore, absolutè sine respectu, aut sine proximo fundamento hujus respectûs ad locum, ubique cum illo debent esse; ea verò quæ proximè habent ordinem ad locum, qualis est modus ille, aut sunt fundamentum existendi in loco, qualis est passio quantitatis, secundùm quam res æquales et inæquales loco contineri et circumscribi dicuntur, non item; et hâc ratione, cùm Christus retineat in Eucharistiâ quantitatis essentiam, quæ est absoluta à loco, tamen modum illum quantitatis, secundùm quem æquatur et continetur à loco Eucharistia, non habet. » Hæc ibi Vasquez qui indè benè explicat, quo pacto corpus Christi cùm sit quantum, non occupet locum, et intrà parvam quantitatem specierum panis esse possit totum in toto, et totum in quâlibet parte, quia non habet dictum modum quantitatis, et est ibi sicut *spiritus*, seu *Angelus et anima*, quæ est tota in toto corpore, et tota in quâlibet parte ejus. Ex dictis saltem patet, quod sufficit nobis, nihil prædictorum esse de fide. Quin imò refert ibidem Vasquez, cap. 1, quosdam theologos docere, *Corpus Christi in Eucharistiâ non esse quantum*, licèt suam habeat quantitatem, et alios etiam docuisse *esse ibi sine quantitate suâ*; quæ falsa quidem sunt, sed sufficiunt ad probandum nihil prædictorum esse de fide; id est, non esse de fide, Christi Corpus sub speciebus, *esse jacens, æquale, grande*, crassum, longum, latum sicut in cruce, etc., cùm hæc omnia sequantur quantitatem, et modum ejus supradictum. Sanè sumpto saltem termino, *lati, longi, grossi*, ut populi communiter concipiunt, pro habente extensionem in ordine ad locum, quis non videt Christi Corpus sub speciebus, nec esse grande, nec latum, aut saltem nihil horum esse de fide? Quarè frustrà blaterant adversi de combustione hostiæ, etc., de quibus Vasquez, disp. 191, v. g., si comburatur hostia, aut pedibus conculcetur, non propterea quidquam pœnæ patitur corpus Christi, nec comburitur, nec pedibus calcatur, licèt sub symbolis contineatur; sicut nec ex eo quòd divinitas sit ubique substantialiter præsens, sequitur cùm quid comburitur aut calcatur, divinitatem comburi, aut pedibus calcari. Item ex eo quòd divinitas sit in pane, quem mus aut canis comedit, non sequitur divinitatem manducari à mure aut cane; ità nec ex eo quòd fortè mus aut rodat aut manducet hostiam seu symbola, et symbola manducentur, sequitur eos manducare corpus Christi. Et sicut non est indignum divinitatem esse præsentem in mure, cane, imò et luto et sordibus, ità nec corpus Christi esse in tali casu comestionis seu corrosionis symbolorum, præsens substantialiter muri aut cani, et ventri eorum, transmissione per guttur symbolorum; sicut etiam proportione servatâ, nec est indignum esse substantialiter præsens in pixide, altari aut arcâ inanimatis. Et sicut ista non manducant corpus, licèt contineant, ità nec canis dicendus foret manducare propriè corpus Christi, licèt manducaret symbola, et per illa sit præsentia substantialis, sicut est in ventre et omnibus rebus præsentia divinitatis substantialis; manducatur enim ab homine corpusChristi, quia recipitur ut signum, seu ut causa gratiæ; quomodò non est in pixide, nec foret in ventre canis; quarè à cane non dicendum foret *propriè* manducari, et manducatur ab homine; nec mirum cùm etiam adversariis, si canis manducet frustum panis cœnæ ipsorum, non propterea manducat sacramentum, quia non manducat, quà signum est. Imaginatio nescio quem horrorem facessit in his conspiciendis. Sed missa hæc omnia, cùm sint extrà fidem, quia extrà Confessionem nostram et Tridentinum sunt facienda.

6° Idem Vasquez, disp. 190, refert aliquos theologos docere, *Christum esse in hoc sacra-*

mento tanquam in loco per se; alios Christum in hoc sacramento non esse tanquàm in loco, neque habere proprium *ubi* et distantiam, sicut nec Angelus, cùm est præsens alicui corpori, in quo est, seu loquitur, quod ipse probabilius existimat.

7° Extrà fidem, et intrà septa scholastica confitendæ sunt hæ aliæ quæstiones : 1° An Christus prout existens in hoc sacramento, videri possit ab oculo corporeo, non naturali sed supernaturali virtute? Affirmat Vasquez et probat, neque agere, neque pati posse corpus Christi, prout est in hoc sacramento, corporeâ actione, neque passione. 2° An existentia corporis Christi in sacramento « pendeat ab existentiâ naturali extrà sacramentum. » Et : « An quæcumque imprimuntur corpori Christ extrà sacramentum, necessariò comitentur ipsum in sacramento. » De quo disp. 192, cap. 3, longiùs amandandum, an corpus Christi possit esse simul in pluribus locis visibili modo et secundùm extensionem, seu circumscriptivè; » c. 4 : « Et adhuc longiùs, an aliud corpus à Christo possit esse in diversis locis simul, idque non tantùm invisibili modo *et definitivè*, sed etiam secundùm extensionem; » de quo disp. 189, in quo censet nequidem corpus Christi, posse esse « in diversis locis simul secundùm extensionem, » etc.

8° Longè longius est à fide, imò falsum puto, *Christi corpus produci de novo aut conservari* in Eucharistiâ per consecrationem; quod jamdiù productum fuerit in utero Virginis, et conservetur æternum in cœlis; falsum etiam quòd eò adducatur, falsissimum quòd descendat è cœlo ad altare, quasi reliquens cœlum et transiens per medium aerem. Commenta hæc tamen ferè omnia deludendis populis, ministri falsò doctrinæ fidei catholicæ adscribunt; quæque theologi aliquot in his materiis tenent, solùm ut *opinionem probabilem*, fidei Ecclesiæ catholicæ, cui soli subscribere sufficit, hallucinati aut potiùs malitiosè imponunt ministri, successioni, ex quâ vivunt, fovendæ in damnum maximum animarum, et pacis Ecclesiæ ac imperii. Solùm dicimus corpus Christi *esse præsens sub symbolis* virtute divinâ; quia *impossibile est mentiri Deum*, Hebr. 6, 18, seu, ut utamur termino Confessionis deviorum, art. 16, « *fit hoc virtute secretâ et incomprehensibili Spiritu Dei*, seu per ejus omnipotentiam.

9° Secretione hâc factâ, vix est difficultas ulla, vel ad speciem, quâ moti dissideant à nobis adversi : quia habet articulus 36 Confessionis eorum : « Credimus quòd virtute secretâ et incomprehensibili nutrit nos et vivificat substantiâ corporis sui. » Si substantiam hanc præsentem animæ substantialiter, quod necessarium est nutritioni quocumque modo fiat etiam per fidem, tenent indubitanter; quid præpedit eam cognoscere sub symbolis et corpori nostro? Præsertim cùm ex eo quòd anima nostra sit præsens corpori nostro, substantia Corporis Christi nequeat esse verè præsens animæ nostræ, quin sit et corpori. Et pares sunt tùm numero, tùm pondere utriusque præsentiæ substantialis, seu substantiæ difficultates solvendæ, si momentis suis æquè eodemque pondere exactè librentur. Sed utcumque sit, « Lutheranorum opinio, inquit Daillæus Apol. cap. 7, qui statuunt corpus Domini esse realiter præsens in pane Eucharistiæ, nullum habet venenum, non præjudicat pietati. » Et : « Non præjudicat eorum saluti » ex eorum principiis non creditum autem devolvit eos ad tartara, ex nostris principiis? Quod securius est amplectantur; Daillæo præsertim ipso generaliter pronuntiante, epist. ad Munglatium, « credentem posse suam operari salutem in Ecclesiâ romanâ, et tamen viventem extrà ejus communionem nec bonum Christianum, nec ferendum civem, nec hominem sensatum haberi posse. » At ex eodem Daillæo possunt suam operari salutem, credentes *corpus Domini esse realiter* præsens sub symbolis Eucharisticis, seu hoc credere non *præjudicat* eorum saluti; credant ergò.

§ 12. *De Transubstantiatione.*

De hâc ità Professio nostra : *Profiteor in SS. Eucharistiæ sacramento fieri conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem; quam conversionem catholica Ecclesia Transubstantiationem appellat.* Et Trident. sess. 13, can 2 : « Si quis dixerit in sacrosancto Eucharistiæ sacramento, remanere substantiam panis et vini unà cum corpore et sanguine Christi, negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem catholica Ecclesia aptissimè transubstantiationem appellat, anathema sit. » Et cap. 3, quod inscribitur, *de Transubstantiatione* : « Quoniam Christus corpus suum id quod sub specie panis offerebat, verè esse dixit, ideò persuasum in Ecclesiâ Dei semper fuit, idque nunc denuò S. hæc synodus declarat, per consecrationem panis et vini conversionem fieri totius substantiæ panis, in substantiam corporis Christi, et totius substantiæ vini in substantiam sangui-

nis ejus, quæ conversio convenienter et propriè à sanctâ catholicâ Ecclesiâ Transubstantiatio est appellata. » Hæc ibi concilium, nec plura. Quarè ut hæc sunt de fide, quia hæc sunt in professione nostrâ, hæc proposita à concilio generali; ità à contrario, nulla alia doctrina de Transubstantiatione est de fide catholicâ; quia nec in professione nostrâ, nec in concilio Tridentino, aut alio generali, licèt fovendæ discissioni, ex quâ vivunt, frequentissimè varias, et plerasque partìm valdè exosas populis, partìm blasphemas fidei catholicæ adscribant ministri et imponant. Explicatiùs hæc dicamus. Quarè 1°, *non est de fide,* imò blasphemum in hoc mysterio transubstantiari panem in corpus Christi, sicut panem quem comedimus transubstantiatur in corpus nostrum; aut *per transubstantiationem fieri, ut maria panis incipiat esse sub formâ corporis Christi,* sicut cùm panem comedimus, materia panis per nutritionem incipit esse sub formâ corporis nostri. Probatur 1°, quia non habetur id in Tridentino; imò contrarium; si enim id fieret, non fieret conversio totius substantiæ panis in corpus Christi; sed materia illius duntaxat transmutaretur, sicut in nutritione nostrâ ordinariè fit. 2° Quia si ità esset, Christus esset corruptibilis, augeretur, minueretur, ut fit cùm panem comedimus, et mutatur in corpus nostrum. 2° Nec de fide est *Transubstantiationem fieri ex eo, quòd de novo producatur corpus Christi, aut conservetur:* etiam suprà diximus corpus Christi in Eucharistiâ nec produci de novo, nec conservari de novo; *aut saltem per illum modum substantialem aut accidentalem produci,* quæ productio, conservatio, aut modus substantialis, aut accidentalis, aut per quæ sit incompossibile corpus Christi, aut sanguis cum substantiâ panis, aut vini, et per illam incompossibilitatem eam expellat, sicque et hâc ratione Transubstantiatio fiat. Imò Corpus Christi, et substantia panis, non sunt ex se incompossibiles.

Probatur 1°, quia nihil horum habetur in professione nostrâ, aut Tridentino. 2° Quia Vasquez et cum eo plurimi, falsa esse hæc omnia et singula variorum scholasticorum placita demonstrat. Falsum, inquam, esse multis probat, disp. 181, cap. 3 : « Transubstantiationem formaliter esse actionem, per quam modus aliquis substantialis producatur. » Et cap. 4 et 5 : « Transubstantiationem esse conversionem ipsius Christi, seu productionem novam. » Et cap. 5 : « Transubstantiationem esse novam *conversionem* corporis et Sanguinis Christi in Eucharistiâ. » Et cap. 9, « Prædictum modum conversionis, eum supervacaneum esse ex veritate verborum consecrationis, et ex fine sacramenti ostenditur. » Quæ sit horum opinionum verior, quanquàm falsas has omnes esse arbitremur cum doctissimo Vasquez, non est nostrum hìc discutere; sufficit indè probari, longè hæc esse à fidè, ex doctorum omnium nostrorum sententiâ; quorum nec unus somniavit aliquid horum esse de fide. Quàm ergo calumniosè ministri hæc et similia fidei catholicæ imponunt!

3° Nec est de fide, *panem et vinum per consecrationem annihilari.* Probatur 1°, quia neutrum habetur in Tridentino. 2° Controversia vocum et non rerum est, » inquit benè Vasquez, disp. 183, cap. 1; qui addit : « Nonnulli scholastici veram Transubstantiationem concedentes, docent panem et vinum, quæ dicuntur converti, ità desinere, ut verè annihilentur; in hâc sententiâ est Scotus, Okam, Gabriel, Major, qui inquit : Neque de hâc re nimiùm contendendum est, sed unicuique liberum relinqui debet, hoc aut illo modo loqui. » — « Perantiqua tamen, habet Vasquez, cap. 2, scholasticorum sententia quam libenter amplector, est dici non posse panem et vinum in hoc sacramento annihilari. » In cujus probatione fusus est, cap. 2 et 3.

4° Longè longius à fide sunt hæ aliæ quæstiones, quia etiam sunt extrà Transubstantiationem particularem in Christi corpus de quâ solâ agimus, propositæ et discussæ à Vasquez, qui hæc habet : Primò, disp. 82, « an corpus Christi præsens fieri potuerit huic sacramento absque conversione panis in ipsum, » variæ sunt scholasticorum sententiæ quas fusè refert cap. 2, disp. 184. An quælibet res in quamlibet aliam converti possit, variæ scholasticorum sententiæ. Probatur ex regulis datis nihil horum esse de fide.

5° Quid ergò est, et in quo consistit hæc Transubstantiatio? Non discedendum à verbis Trid. cap. 4, citatis, et ibi hærendum, *nec sapiendum plus quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* Addam tamen quæ conformiter huic capiti habet Vasquez, non quòd statuamus quæ infert de fide esse; sed sufficit, quò quis sit Catholicus, Transubstantiationi hoc modo, aliis si placet refutatis, acquiescere : porrò facillimum erit cuivis subscribere, nullam enim prorsùs difficultatem habet doctrina Transubstantiationis sic doctè explicatæ : « Explosis, inquit, disp. illâ 18, cap. 11, aliorum opinionibus, superest, ut nostram sententiam, quam antiquorum scholasticorum

sine controversiâ esse censemus, in medium proferamus. »

« Ea verò est, rationem formalem Transubstantiationis, neque esse mutationem, neque productionem alicujus rei, sed relationem quamdam ordinis, inter substantiam quæ desinit, et eam in quam desinire dicitur, ex quo fit, ut hæc conversio seu Transubstantiatio, nulli alii mutationi aut actioni omninò assimiletur. » Et cap. 12 : « Memorandum quod suprà diximus, talem esse significationem verborum consecrationis, ut vi significationis ipsorum, non solùm fiat corpus et sanguis Christi præsens reipsâ sub speciebus, sed etiam desinat substantia panis et vini; quia cùm sint à Christo instituta, et nomine illius proferantur, vera esse debent; vera autem esse non possunt, nisi efficiant corpus et sanguinem Christi præsentem sub speciebus, et destruant panem. Potuit adductio corporis Christi, et desitio panis à Christo fieri aliâ formâ verborum, cujus alterâ parte significaretur præsentia corporis et sanguinis Christi, altera verò desitio panis et vini, etsi Christus aut Sacerdos nomine Christi diceret : *Hic sit corpus meum et ampliùs non sit panis;* vel contrà : *Hic non sit panis, et sit corpus meum;* et de sanguine similiter. Quamvis autem tunc idem effectus fieret, qui nunc fit, quod attinet ad desitionem panis, et præsentiam corporis et sanguinis Christi, tamen non fieret eodem modo; neque enim tunc Christus aut sacerdos diceretur, adducendo corpus Christi, destruere panem, aut destruendo panem, adducere corpus Christi; sed diceretur simul adducere et destruere; quia eodem modo desitio et adductio in re ipsâ se haberent, sicut etiam in significatione verborum, in significatione autem ità se haberent, ut significatio unius, non esset causa significationis alterius; neque ad suam veritatem illam ut quid consequens necessariò, postulant, sed simul tantùm se invicem comitarentur, et per accidens seu comitanter, ut dicitur, se haberent, sicut in eâ formâ verborum apparet; at verò in formâ quâ nunc utimur ad consecrandum, illa duo sic se habent, ut unum tantùm significetur, nempè corpus, aut sanguis Christi præsens (neque enim verba consecrationis significant desitionem panis et vini, ut patet), ità tamen ut vera significatio corporis et sanguinis Christi præsentis, necessariò postulet desitionem panis et vini; ac proindè desitio necessariò consequatur corpus Christi præsens, prout illis verbis significatur; quo fit ut sacerdos utens illis verbis, verè dicatur efficere præsens corpus et sanguinem Christi, et ipso corpore præsente verè significato destruere panem.

Nam docet benè idem, disp. 180, cap. 4 : « Accidentia primariè saltem indicant propriam substantiam quandiù ibi est, non autem alienam, et ità ostendens quodlibet corpus in quo Deus reipsà est, nemo verè enuntiare potest : *Hoc est Deus;* et si Angelus esset in aliquo corpore, nemo ostendens corpus illud verè et propriè dicere posset : *Hoc est Deus; hoc est Angelus;* sed ut verè enuntiet, dicere debet : *Hic est Angelus, et hic est Deus;* hoc est, in hoc loco aut corpore. Cùm enim pronomen *hoc* demonstrativum, directum ad accidentia quæ sentiuntur, non demonstret illa, sed substantiam sub illis, et propria hæc substantia primariè, imò solùm demonstretur; efficitur ut præsente propriâ substantiâ aliena nequeat demonstrari. E contrario verò si propria substantia sub accidentibus suis non sit, sed aliena, rectè etiam, imò necessariò, aliena demonstratur. Cùm igitur Christus, postquàm accepit panem, verè enuntiaverit illud, quod sub speciebus offerebat, esse corpus suum; et accepto calice cum vino, illud quod sub speciebus illis offerebat, esse sanguinem suum neque verè hæc verba enuntiare potuerit, de ipsâ substantiâ panis et vini, ut patet, neque de suo corpore et sanguine naturali, si cum substantiâ panis et vini sub propriis accidentibus illis simul manerent, ut probatum est, necessariò fieri debuit, ut substantia panis et vini desineret, et sola substantia corporis et sanguinis Christi sub illis accidentibus maneret. Prædicta ratio, quod attinet ad destructionem subtantiæ panis et vini, de quâ hìc solùm disserimus (nam de præsentiâ reali satis diximus), efficacissima. » Uno verbo, transubstantiatio nihil addit præsentiæ corporis Christi, *nisi desitionem panis* virtute significationis verborum, seu quò verba Christi sint vera, et nomine transubstantiationis, nihil aliud est intelligendum, ut patet ex dictis. « Conversio formaliter, inquit Vasquez, disp. 181, cap. 12, est demonstratio quædam ordinis, in eo quòd desinit relata ad id, quod fuit causa desitionis in hoc sacramento, *quò verba sint vera;* et nihil aliud esse potest præter denominationem ordinis, et quidem extrinsecam et solius rationis, seu præter relationem et quidem non realem, » sed rationis solius. Saltem certissimum est, tenere sic transubstantiationem, efficere quò sis Catholicus, quidquid sit de variis opinionibus quorumdam Scholasticorum rejectis à nobis suprà. — Rogamus te quæ difficultas,

posito quòd credatur *Corpus Christi realiter esse præsens in pane*, seu sub symbolis *Eucharistiæ*, credendi Transubstantiationem hanc? nulla sanè.

6° Aut saltem doctrina Transubstantiationis sic exposita, non est legitima causa secessionis, seu positio ex Daillæo, Apol. cap. 7, quòd credere « Corpus Domini esse præsens in pane Eucharistiæ, nullum habeat venenum, nec præjudicet pietati, nec saluti ne quidem credentis id, dicendum certò Transubstantiationem nullum continere venenum, nec præjudicare pietati seu saluti credentis illam; » cùm ipsa nihil addat reipsà præsentiæ nisi *desitionem panis*, quò verba Christi sint vera; quæ desitio non potest, nisi ab emotæ mentis homine censeri *præjudicare pietati* seu *saluti*, posito quòd credere præsentiam illam non *præjudicet*. Undè recursus ex alio Daillæi principio suprà relato sequitur : *Nec bonum Christianum, nec ferendum civem, nec hominem sensatum haberi posse* in imperio, qui non credit transubstantiationem ut jam explicatam.

§. 13. *De adoratione Eucharistiæ.*

Professio nostra nihil habet distinctè de hâc adoratione, quòd sequatur ex præsentiâ Christi sub symbolis. Tridentinum autem de eâ expressè sic sess. 13, can. 6 : « Si quis dixerit in sancto Eucharistiæ sacramento Christum non esse cultu latriæ etiam externo adorandum; adeòque nec festivâ peculiari celebritate venerandum, neque in processionibus secundùm laudabilem et universalem Ecclesiæ sanctæ ritum et consuetudinem solemniter circumgestandum, vel non publicè, ut adoretur, populo proponendum, et ejus adoratores esse idololatras, anathema sit. » Et cap. 5, postquàm, cap. 3, assertum est, « verum Domini nostri corpus, verumque ejus sanguinem, sub panis et vini specie, unâ cum ipsius animâ et divinitate, existere; » et Transubstantiatione, cap. 4, stabilitâ, docet inferendo, cap. 5 : « Nullus itaque dubitandi locus relinquitur, quin omnes Christi fideles, pro more in Ecclesiâ catholicâ semper recepto, latriæ cultum, qui vero Deo debetur, huic sanctissimo sacramento in veneratione exhibeant. Neque enim ideò minùs est adorandum, quòd fuerit à Christo Domino ut sumatur institutum; nam illum eumdem Deum præsentem in eo adesse credimus, quem Pater æternus introducens in orbem terrarum dicit : *Et adorent eum omnes Angeli ejus*, Psal. 96, 8; Hebr. 1, 6. Quem *magi procidentes adoraverunt*, Matt. 27. Quem denique in Galilæâ ab Apostolis adoratum fuisse Scriptura testatur, Matt. 8, 13. » Hoc ergò est de fide, quia propositum in concilio universali. Undè è contrario sequitur nihil aliud de adoratione hâc esse de fide. Sequitur itaque.

Primò, non esse de fide, imò meram puramque calumniam, eamque gravissimam, quod imponit Daillæus doctrinæ Ecclesiæ catholicæ, eòque majori pœnâ dignum crimen, quòd doctrinam hanc nobis impositam statuat tanquàm principem discessioni in religione et proindè turbationi tùm Ecclesiæ, tùm imperii, in Apolog. cap. 9, subscripta ab aliis ministris Mastrezatio, Drelincurtio, et Aubertino, et in epist. ad Munglatium his verbis; « Quæstio est, inquit, non quòd oporteat adorare corpus Christi in Eucharistiâ, sed quòd oporteat adorare Eucharistiam ipsam, ut inclamo et protestor in titulo, principio, et medio, et fine, cap. 9 Apol. At magnum discrimen est inter has duas adorationes. Hæc ultima defertur certo cuidam objecto subsistenti in loco quo dirigitur, scilicet substantiæ relatæ ab accidentibus panis et vini; quò fit ut præsupposito quòd hæc substantia sit quædam creatura, talis adoratio ei exhibita, erit necessariò servitium illicitum et prohibitum à Deo; cùm tamen prima adoratio sit solùm vana et inutilis, et cadat, ut sic dicam, in nihilum, errans, non quòd deferatur objecto non adorabili, sicut facit alia, sed in hoc solùm, quòd errore quærat eum, et putet se complecti ibi, ubi non est. » Ità Daillæus, ultimam istam adorationem distinctam, et aliam à primâ, seu duas adorationes objectorum substistentium sub symbolis, quod horremus, nobis affingens. Sed quòd talis adoratio *non sit de fide*, patet 1°, quia non habetur in Tridentino. 2° Nullus nostrorum doctorum finxit duplicem illam adorationem sic relatam à Daillæo, duorum objectorum subsistentium, seu ultimam scilicet, *delatam certo cuidam objecto* subsistenti in loco quo dirigitur, nempè substantiæ relatæ sub accidentibus panis et vini, præter adorationem primam delatam ipsi Christo. Quis Catholicorum, dico, hæc objecta adorationis sub speciebus somniavit? nullus sanè : et postiferè somniaret; nec adoramus *aliquid subsistens indefinitè, quidquid illud sit*, sub speciebus, sed solum Christum creditum ibi esse; ergò calumniosè id nobis affingit Daillæus. Probatur 3°, ex responso doctissimæ Facultatis theologicæ Parisiensis in hæc verba : Petitur à DD. doctoribus, respondeant : « An factum con-

tentum in pag. 63, epist D. Daillæi, ad D. Munglatt. anni 1634, sit verum. Subsignati doctores theologicæ Facultatis Parisiensis respondent quòd factum est falsum, et impositum Ecclesiæ catholicæ, quæ adorando sanctam Eucharistiam, non credit ibi adorare aliud subsistens velatum ab accidentibus panis et vini, quàm Jesum Christum; dicit anathema iis, qui ibi vellent adorare aliam quamcumque substantiam. Et falsò supponitur ab auctore plus esse periculi in adoratione Catholici, quàm Lutherani, quòd Catholicus defert adorationem suam objecto non adorabili, et proindè ejus servitium necessariò illicitum esse et prohibitum à Deo; cùm verum sit, objectum quod Catholicus ibi adorat, esse Jesum Christum, adorabilem ubicumque est, et proindè in Eucharistiâ, in quâ Ecclesia catholica, post consecrationem, non cognoscit nec recognoscit aliam substantiam, quàm Jesum Christum; quarè nec aliam ibi adorat, nec potest adorare. Et si ex inconsideratione aut aliter, loco Eucharistiæ, propositus foret panis non consecratus, Catholicus non intendit, nec credit adorare, nec posse adorare dictum panem, nec vult eum adorare, nec aliud subsistens quàm Jesum Christum, 18 aprilis 1643. Subsignati in originali: Jacobus Hennequin, Emmeretz, Perreres, du Fresne, de Minie, Chapelas, M. Cantat, Broussé, Judas, A. de Mauby. » Quis vel deviorum ferat ministros doctrinam falsam catholicam imponentes, et eâ impposturâ scissionem foventes tam noxiam Ecclesiæ, saluti animarum et imperio.

2° Haud longè dissimilis calumnia est, cùm idem Daillæus præter adorationem Christi sub speciebus fingit, Apol. pag. 45, 46, 66, *nos adorare Sacramentum latriâ absolutâ*. Quis Catholicorum *fingit duas adorationes absolutas*, unam *Christi in Eucharistiâ*, aliam *Eucharistiæ* ipsius, sive *subsistentis* ficti à Daillæo? Et cum dicimus nos *adorare adoratione absolutâ sacramentum*, intelligimus Christum ipsum sub speciebus, quem sæpè *rem sacramenti et sacramentum*, quòd ibi sit tanquàm causa gratiæ, solemus nuncupare; aliàs absit ut sacramentum adoratione *absolutâ*, quod sine idololatriâ non possumus, adoremus. Veneratio Symbolorum, de quâ posteà ut distinctorum à Christo, est omnium nostrorum sententiâ solùm *relativa*, non absoluta. En aliam itaque vel similem præcedenti imposturam.

3° Non est de fide, imò nec verum, duas adorationes poni à Trid., sess. 13, cap. 5, alteram *Christi*, alteram *sacramenti*, ut supponit Daillæus. Quia Trident. non habet esse duas. 2° Rectè Vasquez, disp. 109, cap. 3: « Cùm, inquit, Tridentinum de adoratione sacramenti Eucharistiæ loquitur, atque affirmat latriæ cultum, qui vero Deo debetur, huic sacramento in veneratione esse exhibendum, « de Christo sub speciebus contento, vel de ipsis ut Christum continentibus loquitur; nam et ipsum Christum ad rationem sacramenti pertinere multi rectè arbitrantur; imò cùm ipse sit res sacramenti, sacramentum etiam dicitur; aut saltem species non dicuntur sacramentum, nisi quatenùs sub se corpus et sanguinem Christi reipsà continent. » Hæc rectè Vasquez. 3° Probatur, quia habet Tridentinum, *latriæ cultum, qui vero Deo debetur, huic sacramento in veneratione exhiberi*. At certum est cultum illum latriæ esse *absolutum*, et certum etiam absolutum non deberi nisi Christo. 4° Quia addit Tridentinum *cultum illum delatum à magis*, etc. Quis autem non videt cultum illum fuisse absolutum Christi ipsius, nec alium? 5° Infert illum *ex præsentiâ Christi*, adorabilis ubicumque sit. Ergò nulla ibi mentio adorationis symbolorum. Quarè sacramenti nomine adorandi *latriâ absolutâ*, Christus ipse sub symbolis intelligitur, qui sub illis etiam sacramentum à nostris sæpè dicitur, quòd sit ibi significans et dans gratiam, uti jam diximus. Saltem quæ dicimus, à nemine Catholicorum habentur; ergò saltem falsum est, *de fide esse, duas* adorationes poni à Tridentino, *Christi et sacramenti*, tanquàm distinctas, seu ut duas; una et eadem variè et vario modo exprimitur.

4° De veneratione symbolorum, quæ sine dubio, *relativa* est, non *absoluta*, non foret quod quidquam diceremus; de illâ enim nihil dixit Daillæus, nec ulla est peculiaris difficultas. Vasquez, part. 3, disp. 118, cap. 12, docet pluribus, « eumdem modum in sacramenti Eucharistiæ adoratione servandum, quem in imaginum cultu; scilicet corpus Christi in Eucharistiâ dignum esse adoratione latriæ. » Quod pluribus probat, cap. 12. Quomodò verò, addit ibidem, species ipsæ Sacramenti *adorentur, seu veneratione dignæ sint*, inter scholasticos dissensio est; omnes enim eodem modo de speciebus sacramenti, quod de imaginibus Christi, *philosophari debent, cùm sit utrobique terminus idem* formalis, *Christus scilicet adoratus*; non est tamen tàm fervens affectus reverentiæ ergà Christum in imagine, quàm in sacramento, *ob ejus in isto præsentiam*, et aliquo signo exteriori majorem hanc reverentiam ergà Christum in sacramento, quàm in imagine

indicamus. *Species* sacramentales, inquit idem ibidem, sunt res inanimæ, et secundùm se capaces non sunt cultûs et honoris, nisi quatenùs conjunctæ cum Christo quem continent. Quarè adoratio nullâ ratione in exterioribus accidentibus sistere potest, sed ad intima penetrare debet, nec adorantur accidentia, sed Christus contentus sub illis. » Relege quæ diximus de imaginum cultu, et hìc applica eodem omninò modo, sicut ibi diximus, non esse de fide imaginem ne quidem Christi *adorari*, multò minùs *latriâ*, imò vel cultu *religioso* coli, multò minùs *eodem cultu* quo prototypon, ità dicimus non esse de fide species sacramentales seu symbola *adorari*, multò minùs cultu *latriæ* coli, vel cultu *religioso*, vel eodem cultu quo Christus; nec proindè sacramentum Eucharistiæ, sumptum, ut sæpè sumi solet, pro symbolis, signis, et speciebus.

Nec Catholicus ullus intendit sic adorare albedinem, et rotunditatem quam cernit oculis, sed solum Christum, quem non videt, credit tamen ibi contentum; symbola tamen, sicut vestem regis, veneratur. « Recentiores aliqui putant, inquit Vasquez, cap. illo 12, Gabrielem in eâ fuisse sententiâ, ut diceret sacramentum hoc, id est, species sacramentales, per figuram synecdochem, hoc est, ratione Christi sub eo contenti, non autem propriè, adorari: » quod ipsemet Vasquez censet non improbandum.

5° Placet etiam ob multa alia conjuncta, addere istud ex Vasquez, disp. 109, cap. 4: « Ex affectu latriæ, qui dicitur adoratio, et circà exemplar primò versatur, derivatur nota exterior submissionis, quæ communi modo loquendi dicitur honor, cultus, et adoratio ejus, quod corporaliter contingit, aut coràm quo fit; ità ut per illud in prototypon transmittatur; at opus externum laudis, quo laudamus exemplaris excellentiam, opus etiam orationis, et sacrificii, solùm dicitur communiter aut laus, aut oratio, aut sacrificium ad exemplar relatum, non ad imagines; et ideò communiter nec ad imagines, nec ad res inanimatas et adhuc per accidens hæc omnia referri, sed coràm illis fieri dicuntur. Idem quod de imaginibus hactenùs diximus, de speciebus et accidentibus sacramentalibus dicendum arbitror, ob eamdem prorsùs rationem. Datâ operâ dixi, de speciebus seu accidentibus sacramentalibus; nam si de sacramento loquamur, cùm aliquid illius sit Christus ipse, ut suprà notavimus, sicut absolutè dicimus ipsi latriam in spiritu exhiberi, sic etiam et orationem, et laudem divinam, et sacrificium, ad ipsum posse referri hâc de causâ fatendum est. »

6° Uno verbo, ut eodem honore regio, non duplici aut diverso, honoratur rex sine pallio et cum pallio, aut rhedâ tectus; ridendumque se aulicis et prudentibus exhiberet, qui regi absque pallio honorem redderet regium, palliato aut rhedâ tecto denegaret; et stultus omninò judicaretur, si hìnc à regiâ rebellis fugeret, ne palliatum aut rhedâ tectum colere cogeretur: ità ridendos, ne dicam stultos, se exhibent devii, dùm *Eucharistiam ipsam adorare*, idololatriæ incusant, seu Christum vel ut palliatum et tectum symbolis (quomodò propositum Christum sub speciebus *Eucharistiam*, et sacramentum *Eucharistiæ* nuncupamus) horrent adorare, et propterea scissionem ab Ecclesiâ faciunt, neutiquàm faciendam licitè, seu non esse idololatriam, *si non adoretur corpus Christi in Eucharistiâ*, seu si Christus extrà sacramentum, seu etiam in sacramento adoretur; ut habetur in epist. ad Munglatt. pag. 63, jam relatâ. O singularem stultitiam in hoc præcipuè schisma facere ab Ecclesiâ romanâ, quod tamen ex ministris in hoc maximè fundatur, ut ex Apologiâ et epist. ad Munglatt. suprà citatis retulimus! Sanè Christus seu nudus in præsepi, aut cruce, seu tectus vestibus, seu opertus cœlo aut symbolis (quo in statu Christum ipsum sacramentum Eucharistiæ nuncupamus, et hoc sensu, nec alio sacramentum hoc latriæ adoramus) eodem prorsùs cultu adoratur. Riderent devios, doctoresque nostros aulici, si quis hæc regio honore applicata discuteret, et quali honore pallium regis operiens regem, aut in vestiario repositum, honorandum foret, multis clamoribus digladiaretur.

7° *Spectatum admissi risum teneatis amici!* Devios acriter, et tàm multis decertantes *quali honore* seu *species sacramentales*, quæ sunt pallii, seu opertorii instar, seu *sacramentum*, id est, species tegentes Christum, et ut includentes Christum, seu Christus sic tectus, sit colendus, et an duplex sit honor, et prætereà alius sit relativus specierum, et qualis.

Vereor et ne aulici, cùm ista tot subtilitatibus in scholis nostris involvimus, taciti subsannent nos; nec forsan immeritò, cùm non sine risu exciperentur applicata honore regio, in quo tamen est eadem omninò ratio, et similes prorsùs formari circà illum possint difficultates, et moveri lites.

8° Attamen saltem, *si credere Christum esse realiter præsentem sub symbolis Eucharistiæ, ejus-*

que corpus sub iis creditum adorare in Eucharistiâ, nullum habet venenum, nec præjudicat saluti illud credentis, et sic adorantis, nemo sanæ mentis potest dicere *præjudicare saluti, aut venenum aliquod habere,* sacramenti seu Eucharistiæ adoratio, et quidem *latriæ absolutæ et summæ*, modo à nobis explicato. Undè rursùs sequitur, *nec bonum Christianum, nec ferendum civem, nec hominem sensatum haberi posse*, qui dictam refugit *adorationem sacramento seu Eucharistiæ* exhibere, ut patet ex dictis.

§ 14. *De sacrificio Missæ.*

Sic habet professio nostra: *Profiteor in Missâ offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium, pro vivis et defunctis.* Et Trid. sess. 22, can. 1 : « Si quis dixerit in Missâ non offerri Deo verum et proprium sacrificium, aut quod offerri non sit aliud, quàm nobis Christum ad manducandum dari, anathema sit. » Et can. 3 : « Si quis dixerit Missæ sacrificium tantùm esse laudes et gratiarum actiones, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium, vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit. » Hæc ibi de fide, quia proposita à concilio universali; à contrario nihil sequentium est de fide.

Primò itaque, de fide non est, sacrificium Missæ esse sacrificium absolutum, et non tantummodò commemorativum, seu relativum, verumtamen verum et proprium; sed et quæ sequuntur, in quibus nutant doctores, ut referam, non sunt de fide. Probatur 1°, quia Tridentinum nihil de his rebus statuit, in quo non decrant viri doctissimi, qui scirent hæc controversa esse in scholis. Probatur itaque

2°, quia hæc controvertuntur etiam inter doctores scholasticos, referente Vasquez, disp. 222, cujus vel soli capitum tituli sufficiunt nostro intento his verbis : « Oblationem illam quæ quibusdam verbis fit à sacerdote ad rationem sacrificii nullo modo pertinere, » cap. 1. « Neque fractionem, neque distributionem hujus sacramenti ad essentiam sacrificii spectare, » cap. 2. « De consumptione hujus sacramenti comparatâ cum sacrificio variæ sententiæ, » cap. 3. « Essentiam hujus sacrificii in solâ consumptione non consistere, neque eam aptam esse ut ad aliquid horum à Christo institueretur, » cap. 4. « In solâ consecratione hujus sacramenti totam essentiam hujus sacrificii positam esse in universum probatur, » cap. 5. « Vera ratio sacrificii in consecratione posita, variè exponitur à theologis, » cap. 6. « Eatenùs solùm in consecratione rationem hujus sacrificii positam esse, quatenùs sacrificium crucis eo repræsentatur, testimoniis Patrum ostenditur, » cap. 7. « Essentia hujus sacrificii ex solâ mortis Christi repræsentatione, optimâ ratione colligitur, » cap. 8. « Diluuntur objecta adversariorum, » cap. 9. Ità varii variè sentiunt; proindè nihil horum est de fide. Summa sententia Vasquez habetur cap. 8 : « Ratio sacrificii in significatione omnipotentiæ Dei auctoris vitæ et mortis formaliter posita est; ac proindè si sit oblatio aliqua per quam absque rei oblatæ immutatione verâ et reali, Deus auctor vitæ et mortis denotari et coli possit, verè et propriè sacrificium dici debet. Hujusmodi autem est consecratio corporis et sanguinis Christi absque reali immutatione ipsius Christi, ob solam repræsentationem mortis ejus; illa igitur verè et propriè sacrificium erit. Porrò autem per solam repræsentationem mortis Christi in consecratione, ità significari Deum auctorem vitæ et mortis, sicut per ipsam cruentam mortem Christi, manifestum est : nam commemoratio mortis Christi repræsentat, et quasi præsentem » eam facit, denotat Deum, auctorem vitæ et mortis, ac si tunc Christus in honorem Dei reipsà occideretur; atque adeò ad essentiam sacrificii in universum immutatio rei oblatæ non requiritur, quia *commemorativum* sacrificium, sine illâ esse potest, tametsi ad essentiam sacrificii *absoluti* necessaria sit, eo quòd ratio formalis sacrificii, quæ est significatio non in verbis sed in rebus, quâ denotatur Deus auctor vitæ et mortis, sine tali immutatione in sacrificio commemorativo reperiatur.

Est tamen valdè observandum ad sacrificium commemorativum, quod verè et propriè sacrificium dicitur, non satis esse si solùm sit signum nudum mortis alicujus rei, nullo modo continens in se rem ipsam cujus mors repræsentatur; sic enim non diceretur res illa cujus mors repræsentatur, in sacrificium offerri, neque verè commemorativum sacrificium, quin potiùs signum tantùm et larva sacrificii esset, et necessariò requiritur ut ipsa cujus mors repræsentatur, sit signum mortis suî ipsius; v. g., si vera esset sententia hæreticorum, qui negant sub speciebus panis et vini corpus et sanguinem Christi, et substantia panis et vini ibi esset, repræsentari quidem posset mors Christi, ut ipsi hæretici etiam concedunt, at Christus in sacrificium non verè et reipsâ, sed

tantùm in figurâ offerretur. Nam quo pacto verè et reipsâ in sacrificium offerri dici potest id, circà quod actio sacerdotis offerentis non reipsâ, sed tantùm similitudine quâdam, et in figurâ versatur? « Cæterùm, cùm ipsemet Christus sit sub speciebus panis et vini, et circà illum actio sacerdotis offerentis ipsa ità versetur, ut ipsemet per species panis et vini, ex modo peculiari quo à sacerdote consecratur, repræsentet cruentam et realem mortem suî ipsius, et eâ repræsentatione denotet Deum auctorem vitæ et mortis, quamvis non dicatur reipsâ et verè, sed in solâ figurâ et similitudine, occidi et mori, tamen verè et reipsâ immolari, et in sacrificium offerri dicitur. » Hæc Vasquez. Quid facilius creditu *sacrificio vero et proprio*, solùm tamen *commemorativo*, non *absoluto*, sic explicato?

2° Aut saltem, posito quòd *credere corpus Christi esse realiter* sub *symbolis panis, nec habeat venenum, nec præjudicet saluti credentis*, ex Apol. cap. 7, quis non dicet, *credere sacrificium verum et proprium*, sed *commemorativum*, ut explicatum, *non habere venenum*, nec *præjudicare saluti?* ex quo rursùs deducet, *nec bonum Christianum, nec ferendum civem, nec hominem sensatum haberi posse* in imperio, qui non credit tale *sacrificium* : quod sufficit quò quis sit Catholicus, ut suprà diximus in simili.

De *propitiatione*, præter jam relata ex Tridentino, habendum in explicationem ex eodem, quod habet, sess. illâ 22, cap. 2 : « Et quoniam in divino hoc sacrificio quod in Missâ peragitur, idem ille Christus continetur, et incruentè immolatur, qui in arâ crucis semel seipsum cruentè obtulit, docet sancta synodus sacrificium istud, verè propitiatorium esse, per ipsumque fieri ut si cum vero corde et rectâ fide, cum metu et reverentiâ contriti ac pœnitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Hujus quippè oblatione placatus Dominus gratiam et donum pœnitentiæ concedens, crimina et peccata etiam ingentia dimittit ; una enim eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, solâ offerendi ratione diversâ ; cujus quidem oblationis cruentæ, inquam, fructus per hanc uberrimè percipiuntur, tantùm abest ut illi per hanc quovis modo derogetur. Quarè non solùm pro fidelium vivorum peccatis, pœnis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus, sed pro defunctis in Christo nondùm ad plenum purgatis ritè juxtà Apostolorum traditionem offertur. » Hæc ibi. Quarè ut hæc sunt de fide, ità nec plura sunt fide credenda. Sicque quæ blaterant adversarii contrà *propitiationem* facilè diluuntur. Itaque longè abest ut sacrificium Missæ sit *propitiatorium*, sicut sacrificium crucis. Nam istud meritorium fuit redemptionis, seu remissionis peccatorum et gratiarum omnium, quæ nobis conferuntur, et omne meritum Christi in eo fuit consummatum, et hoc sensu fuit *propitiatorium;* illud verò esse voluit Christus, *veluti instrumentum*, inquit benè Vasquez, disp. 229, cap. 2, *quo meritum passionis suæ nobis applicaretur*, ut et applicatur per sacramenta, per fidem, et per bona opera; et hoc sensu *propitiatorium* est, quomodò etiam fides, et pleraque sunt propitiatoria. Quid facilius creditu tali *propitiatione?* et quæ ibi derogatio propitiationi sacrificii crucis?

2° Non nisi per *impetrationem* hoc conferre, et proindè non nisi « per impetrationem et mediatè esse propitiatorium, docet benè Vasquez, disp. 128, cap. 2 et 3, ubi probat hoc sacrificium non habere vim instar sacramenti Pœnitentiæ, scilicet immediatè non modò remittendi mortalia, sed nec venialia, vel conferendi gratiæ seu justificationis augmentum, sed tantùm mediatè, seu vim impetrandi gratiæ auxilium, quò et à mortalibus et à venialibus justificari, et in justificatione suâ homo crescere possit, seu impetrandi spiritum pœnitentiæ et contritionis, per quam peccata nobis remittuntur, » aut alios sanctos motus animi, per quos homo possit crescere in justificatione. Hoc modo, scilicet *per impetrationem*, sunt propitiatoriæ fides, oratio, etc., sed istæ ex pietate et honestate operantis. Illud virtute rei oblatæ seu justificationis Christi ; eodem modo scilicet per *impetrationem* bona etiam temporalia, *salus corporis, liberatio ab ægritudine aliquâ, fructus terræ, et id genus alii effectus sunt hujus sacrificii*, quæ etiam oratio impetrat. Quæ ergò difficultas credendæ talis *propitiationis*, et obtentionis talium effectuum ?

3° Non semper certâ lege, inquit idem Vasquez, eâd. disp. cap. 4, « sed aliquandò virtute hujus sacrificii obtineri auxilium gratiæ ad justificationem et bona temporalia, experimento compertum est. » Et ibidem addit idem : « Nam non semper remittit peccata eo modo, quo supradictum est per ipsum remitti, neque semper virtute ipsius conferuntur alia auxilia spiritualia, neque semper bona temporalia intuitu illius à Deo impetramus. »

4° « Oblatione hujus sacrificii proximè, seu immediatè, et semper certòque remitti pœnam temporalem viventium, seu debitam eorum

peccatis, et hoc etiam modo propitiatorium esse pro vivis, nullâ ratione negari potest, » inquit Vasquez ibidem, et probat, quia cùm sit causa particularis, per quam nobis applicatur meritum universale Passionis Christi, ut ex Trident. retulimus, opus est ut illi aliquem effectum sicut etiam sacramentis, certò tribuamus, tametsi pendeat ex dispositione ejus, pro quo offertur; nullus autem ei tribui commodiùs potest, quàm remissio pœnæ, si quidem reliquos non semper confert (ut jam ex ipso retulimus).» Reliquum igitur est ut effectus quem certâ lege hoc sacrificium semper operatur, sit remissio pœnæ jam in viventibus, juxtà cujusque dispositionem, « et hoc etiam nomine est *propitiatorium* pro vivis et defunctis. » Addit tamen : *Quanquàm ab Ecclesiâ definitum non sit.* Hoc ergò quòd *certò semper, seu certâ lege*, pœna hæc temporalis remittatur, non est fide.

5° Disputat Vasquez, disp. 229, Utrùm omnes effectus hujus sacrificii, *tàm pro vivis, quàm pro defunctis*, dicendi sint ex opere operato, an non. « Tametsi, inquit, scholastici omnes, quod attinet ad rem ipsam, eodem modo sentiant, diverso tamen modo loquuntur, » variasque theologorum opiniones refert, cap. 1 : « nec est idem, inquit, aliquid nobis donari virtute sacrificii ex opere operato et certâ lege conferri. » Non itaque est de fide, sacrificium hoc prædicta operari ex opere operato ; nam Tridentinum nihil habet de hâc re, et theologi diversimodè hunc modum loquendi exponunt, de quo ibi fusè Vasquez.

6° De propitiatione ejusdem sacrificii *ergà defunctos*, hæc specialiter notanda, 1° ex Vasquez, disp. 218, cap. 4 : « Defunctis sacrificium istud nullo alio modo prodesse potest, quàm remittendo pœnam temporalem, ut patet. » 2° Quod jam notavimus suprà, *aliquos putare specialiter* de sacrificio Missæ oblato pro defunctis, *non habere tantam efficaciam ut infallibiliter acceptetur, neque esse aliquod opus, quod ex opere operato liberare possit animas defunctorum à pœnis lege certâ et infallibili ;* et Vasquez ibidem, cap. 4, Sotus, inquit, Canus, et Corduba censent, sacrificium Missæ circà vivos certâ lege semper operari remissionem pœnæ ; circà defunctos verò existentes in purgatorio, non item, sed illis solùm ad hunc effectum valere per modum suffragii ; vocant autem per modum suffragii, quod solùm prosit prout Deo placuerit illud acceptare, neque certâ lege statuerit propter illud, defunctorum pœnas remittere ; sic arbitrantur effectum sacrificii Missæ circà defunctos non esse ità certum, sicut circà vivos. »

7° Longissimè est à fide, valorem hujus sacrificii esse infinitum, de quo Vasquez, disp. 130, cujus caput 1 inscribitur, valorem et virtutem hujus sacrificii finitam esse, non pauci theologi autumant.

8° Hâc secretione factâ, doctrinæ fidei ab eâ quæ non est de fide, quàm facile est credere *sacrificium Missæ* esse propitiatorium pro vivis et defunctis ! Patet etiam ex eâ, quàm multa ministri affingant falsò doctrinæ fidei catholicæ, schismati et divisioni, ex quo vivunt, fovendo.

9° Sed esto, difficultas aliqua maneat ; saltem doctrina hæc fidei sic exposita *nullum habet venenum, nec præjudicat pietati et saluti credentis illam*, posito quod credere *corpus* Christi esse realiter præsens in panis symbolis, nullum habeat venenum. Undè rursùs sequitur *nec bonum Christianum, nec ferendum civem, nec hominem sensatum haberi posse* in imperio, qui huic doctrinæ non subscribit.

§ 15. *De Papâ, ejus primatu et auctoritate.*

Confessio nostra hoc solum habet : *Sanctam Catholicam et Apostolicam Romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarum matrem et magistram agnosco ; Romanoque Pontifici, B. Petri Apostolorum principis successori, ac Jesu Christi Vicario, veram obedientiam spondeo* ac juro. Ex Tridentino sumptum, sess. 25, in quo nec plura : « Sancta synodus pastores omnes obtestatur, ut illâ omnia, quæ sancta romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum mater et magistra statuit, quibuscumque fidelibus sedulò commendent, omnique diligentiâ utantur ut illis omnibus sint obsequentes. » Et in singulis ferè sessionibus habetur : « In Tridentinâ synodo præsidentibus tribus apostolicæ Sedis legatis. »

Sed explicatiùs in concilio Florentino, in definitione synodi : « Definimus sanctam apostolicam Sedem, et romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum pontificem romanum successorem esse Beati Petri, principis Apostolorum et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum patrem et doctorem existere, et ipsi in B. Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam à Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodùm etiam in gestis œcumenicorum conciliorum, et in sacris canonibus continetur. » Hoc ergò est de fide, quia propositum à concilio

universali; sed nihil aliud est de fide, nec aliter, quia neutiquàm propositum à concilio universali, hoc præsertìm in quo Græci et Latini consederunt, et exactissimè potestas hæc fuit à Græcis præsertìm discussa.

Quare 1°, non est de fide, pontificem romanum docentem aliquid, sive in concilio particulari, sive in synodo provinciali, etiam cùm alloquitur totam Ecclesiam, seu cùm ex cathedrâ, ut aiunt, loquitur, dùm extrà universale concilium doceat, esse *judicem supremum controversiarum*, aut esse infallibilem; nec quòd sic definitum foret, esse de fide, Ecclesiæ nisi aliundè sensus totius constaret. Probatur 1°, quia id non habetur in Tridentino, aut Florentino, aut in ullo concilio universali: quinimò, in professione nostrâ, et in Tridentino, sess. 4, de solâ Ecclesiâ dicitur: « Cujus est judicare de vero sensu, et interpretatione sanctarum Scripturarum. » 2° Quia nullus doctorum hucusquè, nec ipse Bellarminus id esse de fide catholicâ censuit. 3° Quia inter doctores catholicos varii varia sentiunt, ut relatum suprà etiam ex Bellarmino, tom. 1 de Rom. Pontif. lib 4, cap. 2. « Ubi secunda opinio est, inquit, pontificem, etiam ut pontificem, posse esse hæreticum, et docere hæresim, si absque generali concilio definiat, et de facto aliquandò accidisse. Hanc opinionem secuti sunt aliqui Parisienses, ut Gerson et Almain, Castro et Adrianus VI Papa. Qui omnes non in pontifice, sed Ecclesiâ, sive in concilio generali tantùm constituunt infallibilitatem judicii, in rebus fidei. » *Et hæc opinio*, addit ipse Bellarminus, *non est propriè hæretica; nam adhuc videmus ab Ecclesiâ tolerari qui illam sententiam sequuntur*. Quod autem ipsemet durus censor subjicit, *tamen videtur omninò erronea, et hæresi proxima*, non satis firmo fundamento dicit; sed potiùs probabilis est illa opinio, tùm ob auctoritatem tantorum doctorum, etiam Adriani VI Papæ (nondùm tamen provecti ad illam Sedem, cùm hæc scripsit) qui rexit Ecclesiam paulò antè Tridentinum; tùm quia in Tridentino nihil de hâc re dictum. Denique si quid rationes Bellarmini valerent, probarent papam, etiamsi aliquid *solus* definiat, aut *solùm opinionem suam declaret aliis*, aut *particularibus solùm, non toti Ecclesiæ* respondeat, infallibilem esse, quæque sic docens pronuntiat, *esse de fide;* quæ tamen ipsemet Bellarminus negat, et concedit papam in his casibus *posse errare, et de facto errâsse*, ut retulimus suprà. Quia testimonia allata à Bellarmino loquuntur universaliter, ut patet ex eorum relatione etiam ut factâ à Bellarmino; ergò si quid probarent, contrà Bellarminum probarent.

Quæret forsan aliquis, quid in hâc quæstione probabilius censeam? Respondeo quæstionem hanc, diversionem esse à proposito nostro; nec proindè mihi illi respondendum esse. Doctorem solùm ago catholicum, non scholasticum. Cùm itaque nihil de hâc re doceat Ecclesia, nec ego debeo quidquam docere, nec devius, quò catholicus fiat, quidquam scìre; abstrahat ab his quæstionibus, seu ignoret hæc; sufficit illi, quò sit catholicus. Addo tamen ex abundanti, liberum illi esse utramvis, prout placuerit, quippè nullo fidei præjudicio, sententiam sequi, utpotè probabilem utramque. Sed utcumque sit, verissimum est, id quod manat à Sede tantæ auctoritatis, esse cum magnâ veneratione suscipiendum. Fusè hæc jam diximus et statuimus suprà.

2° Non est de fide, papam esse suprà concìlium universale, seu suprà Ecclesiam totam reliquam; sicut nec etiam concilium aut totam Ecclesiam reliquam esse suprà papam, seu quocumque modo quæstio benè proponatur. Probatur 1°, quia nihil horum habetur in professione nostrâ, nec in conciliis universalibus Trid. Flor. aut aliis. 2° Concedit id expressè Bellarminus ipse, jam suprà relatus. « Non sunt, inquit, tom. 1 de Concil. lib. 2, cap. 17, propriè hæretici, qui sentiunt Pontificem non esse suprà omnia concilia, et suprà Ecclesiam universam, ità ut nullum in terris suprà se judicium agnoscat; » et fatetur « dubium saltem esse, quòd Lateranense ultimum concilium, sub Leone X, sess. 11, id definierit propriè ut decretum fide catholicâ tenendum. » 3° Probatur et explicatur magis. Quia variæ hâc de re sunt doctorum sententiæ, etiam referente Bellarmino, tomo 1 de Concil., lib. 2, cap. 14, quod vel solum sufficit, probanda id non esse de fide catholicâ, cui soli pelliciendis deviis scribimus. Sic itaque habet Bellarminus, cap. illo 14: De propositâ quæstione tres invenio doctorum sententias. Prima est, concilium esse suprà pontificem. Id quod asserunt cardinalis Cameracensis, Joannes Gerson, Jacobus Almainus, et alii nonnulli, in suis tractatibus de potest. Eccles. Item Nicolaus Cusanus, Panormitanus et magister ejus, cardinalis Florentinus. Item Abulensis, et quidam alii (locis à Bellarmino relatis.) Ut autem hæc sententia intelligatur, notandum est duo esse fundamenta hujus opinionis. Primum est papam non esse propriè caput Ecclesiæ universæ simul congregatæ. Id quod non eodem modo intel-

ligunt hæretici, et alii auctores; hæretici enim volunt papam nullo modo esse caput Ecclesiæ totius, sed tantùm episcopum suæ Ecclesiæ particularis, et ad summum patriarcham occidentis. At alii auctores docent papam esse caput et pastorem singulorum Christianorum, et singularum Ecclesiarum, si seorsim sumantur, non autem totius Ecclesiæ simul congregatæ in concilio generali; tunc enim Ecclesia accipit quasi formam corporis, et tota potestas quæ erat sparsa in variis membris, ibi unitur; ità ut comparare papam cum cæteris Christianis seorsim sumptis, sit comparare membrum nobilissimum cum minùs nobili; at comparare papam cum concilio, sit comparare partem cum suo toto, et proindè minus cum majore. Et ne dicamus concilium sino papâ non esse totum perfectum, sed corpus sine capite; addunt secundum fundamentum, quod est supremam ecclesiasticam potestatem esse tàm in concilio, quàm in papâ; sed in concilio principaliùs, immediatiùs et immobiliùs. Dicunt enim Christum immediatè omnem potestatem solvendi et ligandi tribuisse Ecclesiæ, et cùm Ecclesia semper duret, immobiliter in eâ semper manere hanc potestatem; quia tamen non potest Ecclesia semper congregata manere, et exercere hanc potestatem per se, instituit Christus summum pontificem, tanquàm instrumentum generale ad omnes actiones Ecclesiæ, et in eo posuit hanc potestatem summam, ut eam exerceat nomine Ecclesiæ. Differunt quidem inter se hi auctores; quòd aliqui ponant hanc potestatem formaliter et subjectivè in solo pontifice, in Ecclesiâ autem ponunt eam ut in fine, quia est propter Ecclesiam; et ut in regulante quia Ecclesiæ est regulare et dirigere papam, cùm ipsa non possit errare, *papa autem possit;* ac denique ut in supplente, quia deficiente papa propter mortem naturalem, civilem, Ecclesiâ supplet ejus officium. Alii verò volunt esse formaliter et subjectivè, principaliter in Ecclesiâ, instrumentaliter in pontifice; conveniunt tamen in eo omnes, ut doceant hanc potestatem immediatè in Ecclesiâ; et proindè mortuo papâ, vel deposito, vel nolente adesse concilio, concilium non propterea esse corpus imperfectum, sed perfectum, et habere potestatem papalem definiendi de fide, sanciendi leges, dandi indulgentias, etc. Ex quibus deducunt concilium esse suprà papam, et posse ipsum judicare et punire; et idem esse quærere, an papa sit major concilio, ac si quæreretur an pars sit major suo toto. Denique volunt papam esse in Ecclesiâ id, quod est dux Venetiarum in republicâ Venetâ; vel Magister generalis in aliquâ religione; constat enim ducem Venetum esse suprà singulos magistratus et esse suprà singulos senatores et civitates Venetas, non tamen suprà totum senatum simul collectum; et quandò moritur dux, certum est totam auctoritatem, etiam ducalem, esse in senatu. Quomodò etiam Magister generalis est suprà singulos religiosos, etiam priores et provinciales, tamen non est suprà congregationem generalem, cùm ei parere debeat, non imperare. 2° Opinio est aliquorum canonistarum qui volunt quidem papam esse suprà concilium, et à nemine judicari posse invitum; tamen posse ipsum sese subjicere concilio, et dare illi suprà se potestatem; et si hoc fecerit, acquiescere debere sententiæ concilii, etiamsi de ipsius depositione ageretur. Ultima sententia est ferè communis; quòd videlicet papa adeò sit suprà concilium, ut non possit etiam se subjicere ejus sententiæ, si propriè de sententiâ coactivâ agatur. Ità Turrecremata, Cajetanus, Ferrariensis, Turrianus, Sanderus, etc. Hæc Bellarminus. Quarè nihil horum est de fide, hoc ipso quòd varii varia sentiunt, nullo hæreseos insimulante dissidentes à propriâ suâ sententiâ. « Quæstio hæc, inquit Bellarminus, de Concil. lib. 2, c. 13, exorta est tempore concilii Pisani, Constantiensis et Basiliensis; cœperunt Patres quærere, an tenerentur obedire pontifici; an pontifex potiùs teneretur obedire ipsis, id est, generali concilio; tùm plurimi in eam sententiam iverunt, ut concilium esset suprà pontificem; usque ad hanc diem, quæstio superest etiam inter Catholicos. » 2° Quòd omnes hæ opiniones, et prima etiam, sint probabiles, et proindè cuivis liberum sit, etiam nunc absque ullâ censurâ, quam velit sequi, et proindè amplecti, si vult, primam. Probatur 1° ex auctoritate tàm gravium doctorum, qui eam secuti sunt, Gersonis, Almaini, etc. 2° Ipsamet suis librata ponderibus, ut audivimus expositam, referente ipso Bellarmino, per se satis prudens apparet, et naturâ corporis et capitis fundatur. Ergò probabilitate non caret. Et benè Vasquez 1-2, disp. 62, cap 4: « Quandò videmus fundamenta omnia et rationes, doctores oppositæ sententiæ vidisse et considerâsse, et ad eas aliquo modo respondisse, nec eis convictos fuisse, » probabilem manere sententiam illam judicare debemus. 3° Ex exemplo Magistri generalis, quod clarum est; nec enim refert à quo papa habeat potestatem tanquàm à causâ efficiente; nam causa efficiens non mutat rationem formalem capitis comparati cum corpo-

re. 4° Nihil habet Bellarminus, quod facilè solvi non possit. Nam nec testimonia conciliorum, ne quidem verba Lateranensis ultimi, sess. 11, relata à Bellarmino, nec Patrum quos producit, quidquam sonant expressè contradictorium primæ illi sententiæ, ut ex lectione patet. Omnia et singula solùm probant quod de fide est, et habetur in fide concilii Florentini, *papam esse caput Ecclesiæ;* nec quidquam de contentis in primâ sententiâ damnat, nisi ad summum per consequentias deductas indè à Bellarmino, quæ non sunt conciliorum aut Patrum, et facile est cuivis eas negare. Sanè nec concilia nec Patres, ad hoc vel ut juris apices unquàm descenderunt. 5° Vel solùm synodi Florentinæ et Tridentinæ super has difficultates non ignotas episcopis et theologis, silentium, testimonium videtur positivum probabilitatis retinendæ pro illâ primâ sententiâ. Cur enim post tot hâc de re motas quæstiones in conciliis Constantiensi et Basiliensi siluerunt? Quarè sine fundamento sufficiente pronuntiavit Bellarminus, *à temeritate magnâ excusari non posse qui primam illam tenent* opinionem, et contrariam *esse ferè de fide;* et ejus censura potiùs censurâ digna foret, qui sic tali audet censurâ notare doctores tàm graves, quos ipsemet pro primâ illâ sententiâ citavit, cardinalem Cameracensem, Almainum et Patres omnes concilii Constantiensis et Basiliensis etiamsi spectentur ut particulares doctores; cùm præsertìm post hæc tempora, nullum concilium generale contrarium pronuntiaverit, ut jam diximus. In concil. Constantiensi, tom. 3, pag. 849, sess. 4, sic habetur: « Declarat synodus quòd ipsa synodus generale concilium faciens, Ecclesiam catholicam militantem repræsentans, potestatem à Christo immediatè habet, cui quilibet cujuscumque statûs vel dignitatis, etiamsi papalis existat, obedire tenetur in his quæ pertinent ad fidem, et extirpationem schismatis, et reformationem generalem Ecclesiæ Dei in capite et in membris. » Idem in Basiliensi, sess. 32 et 38, habetur. Nùm tot Patrum et Basiliensium auctoritas sufficit fundandæ huic doctrinæ saltem probabiliter? Equidem Vasquez et omnes ferè theologi, docent *probabilem* eam opinionem dici et esse, *quæ suos habet* auctores et patronos doctos et prudentes, qui eam ut probabilem amplectuntur, 1-2, disp. 62, cap. 4.

Quòd si quis quærat, quid mihi videatur probabilius, respondeo ut respondi in simili de infallibilitate papæ; vel neutram harum quæstionum pluribus licet agere.

1° Longè longius abest à fide, potestas indirecta papæ in temporalia, seu pontificem ut pontificem (etsi non habeat ullam merè temporalem potestatem), tamen habere, in ordine ad bonum spirituale, summam potestatem disponendi de temporalibus rebus omnium Christianorum, et proindè posse mutare regna, et uni auferre, et alteri conferre, tanquàm summum principem spiritualem, si id judicet ad salutem animarum necessarium, aut posse abrogare leges principum aut condere. Probatur 1°, quia nihil horum habetur in professione nostrâ, aut Tridentino, aut alio universali. 2° Nullus doctorum id dicit esse de fide, ne quidem Bellarminus. 3° Ignota hæc fuisse omnia Patribus et conciliis primorum seculorum, evidens est; nec enim papæ Liberius Constantium, Damasus Valentem, et nec idem Liberius Julianum etiam apostatam, regno deponere vel cogitârunt. 4° Ne quidem omnes praxes Ecclesiæ universalis sufficientes sunt fundando articulo fidei, ut suprà diximus, quod releget lector, et his applicabit; multò minùs praxes recentiorum aliquot pontificum sufficit praxi quòd fundetur in opinione probabili ex judicio sic agentis, et aliorum multorum, ut ibidem adnotavimus. Hinc contrà hanc praxim possunt esse opiniones probabiles. Sanè in hâc materiâ præstaret silentium loquacitati, eò præsertìm quòd cùm occurreret occasio, parùm ad rem referret discussio hujus quæstionis speculativæ, cùm facile foret solùm *minorem propositionem* discutere, scilicet, deposito contendente hìc et nunc non esse sufficientem causam depositioni, quidquid sit de generali illâ potestate; certum enim inter omnes est, saltem non nisi ex gravissimâ et justissimâ causâ, depositiones has esse attentandas; et qui in tali casu non præstaret armis, lite de facto caderet intentatâ; et meo quidem judicio, crimini deberet esse particularibus, de his statuendo quidquam pronuntiare, cùm sit semina discordiarum inter papam et reges benè consentientes spargere. Ob quas etiam vel similes rationes præstat, nec de duabus præcedentibus agere. Satius est sequi concilium Tridentinum, quod de his omnibus siluit; *nec sapere plus quàm oportet, sed sapere ad sobrietatem,* Paulo id prudenter admonente, Rom. 12, 3.

§ 16. *De judice controversiarum.*

Sic habet professio nostra: « Sacram Scri-
« pturam juxtà eum sensum quem tenuit, et
« tenet S. Mater Ecclesia, cujus est *judicare* de
« vero sensu et interpretatione sacrarum scri-
« pturarum, admitto; nec eam unquàm nisi

« juxtà unanimem consensum Patrum accipiam « et interpretabor. » Et Tridentinum, sess. 4 : « Decernit synodus, ut nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei et morum ad ædificationem doctrinæ christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contrà eum sensum quem tenuit et tenet S. Mater Ecclesia, cujus est *judicare* de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contrà unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat. » Hæc, nec plura concilium. Quarè ut doctrina his contenta est de fide, et quod ibi præscribitur sequendum, quia propositum à concilio universali; ità à contrario nihil aliud est de fide in hâc materiâ, nec oportet plus sapere, quam sapuit concilium. Itaque 1°, ut concilium abstinuit à termino *infallibilitatis in Ecclesiâ*, etiam universali, in doctrinâ fidei et morum, ità licitum cuique ab eo abstinere. Quinimò ut utile est uti hoc termino, quippè apprimè significativo, tùm in scholis, tùm in concionibus erudiendo populo, ità præstat abstinere in collationibus cùm deviis. 2° Quia terminus iste non est *conciliaris*, non enim in ullo concilio reperitur, ut nec in Scripturâ; cur ergò eo, præsertim exoso adversis, utemur? Difficiliorem eis reditum ad Ecclesiam sic reddemus, et probationem ejus quod injecerimus? *Transubstantiationis* nomine utitur Tridentina synodus, sess. 13, can. 1 et cap. 4. Eo itaque nobis utendum, et non solùm res eo significata credenda : at non usa est termino *infallibilitatis;* nec nos ergò utamur, nec sapientiores in fidei rebus simus concilio. Et si devius quid sentiendum sciscitetur, respondeamus sufficere illi obvolvere id silentio, et ignorare id posse quod Tridentinum non docuit.

3° Res significata per ipsum terminum est de fide, dummodò nihil aliud eo termino significetur, nisi quod habet Tridentinum, *Ecclesiæ esse judicare de vero sensu Scripturarum*, et de quâlibet motâ controversiâ, eique assentiendum, et ejus sensum admittendum, quæ nunquàm errat ob assistentiam Spiritûs sancti, ei promissam, Joan. cap. 14, 16, 26, et cap. 16, 13, qui errare non potest; nam *impossibile est mentiri Deum*, Hebr. 6, 18. Si quid aliud scholasticus nomine *infallibilitatis* significet, ut sæpè sæpiùs ingerit subtiliter, *non erit de fide*, quidquid illud sit, sive certissimum, sive probabile, et subtilitatis scholæ proprium, nec simplicitati fidei aptum, scholis denique continendum, neutiquàm deviis in castra catholica reducendis proponendum; et si quærunt illi, *quid in hâc re sit illis sentiendum, quò fiant Catholici*, respondendum, silentem de iis Ecclesiam debere imitari, et sine præjudicio fidei hæc posse ignorari; *non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*, Rom. 12, 3. Nos Ecclesiæ nomine nihil debere docere, nisi quod docuit; cùm in castra catholica transierit devius, nos illum, si sequi libuerit, in scholas ducturos et subtiliorâ esse docturos. Sanè similis, vel ferè similis est hæc quæstio, illi scholasticæ, *an prædestinatus possit damnari, et reprobus salvari*. Ut enim Ecclesia non est Ecclesia, nisi habeat assistentiam Spiritûs sancti qui est *infallibilis*, et proindè Ecclesia per ipsum est *infallibilis;* ità prædestinatus non est prædestinatus, nisi cum *prædestinatione;* itaque sicut, positâ illâ, seu ut loquimur in scholis, *in sensu composito*, quia Deus non potest non perducere ad effectum quod statuit, *non potest damnari; in sensu tamen diviso*, ut loquuntur nostræ scholæ, *potest* damnari; ità Ecclesia *in sensu diviso*, posset errare, sed in tali casu non foret Ecclesia, sicut in simili casu non foret *prædestinatus; in sensu verò composito non potest errare*. Sed quis non videt hæc nimis subtilia, esse extrà septa fidei, seu non esse de fide mixtis his subtilitatibus, et proindè continenda intrà scholas? Contineamus ergò nos intrà terminos Tridentinos, nec aliud tanquàm de fide proponamus. Facillima sanè erit probatio dogmatis nostri sic propositi, et ei facilè devius subscribet. Cur viam reditûs sentibus et dumetis obsidemus, ne facilis sit reditus?

4° Non est de fide, Deum vel Scripturas non esse *judicem controversiarum*, sed *Ecclesiam solam;* imò proclamandum, quod pellicit devios ad nos, *Deum esse primum et summum judicem, et Scripturam esse judicem* et quidem *potiorem* Ecclesiâ; quippè cùm illa contineat verbum Dei, hujus locutio sit humana seu hominum. Probatur 1°, quia nec Professio nostra, nec Tridentinum denegat Deo, vel Scripturæ hanc dignitatem judicis. Imò Christus, Joan. 12, 48 : *Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die;* ut et Joan. 7, 5 : *Lex nostra judicat hominem*, etc. Et benè Suarez, tract. de Fide, disp. 5, sect. 2 : « Regula fidei est vel inanimis, vel viva animata; prior est Scriptura et traditio; viva et loquens est Ecclesia, concilium generale, et episcopus romanus; et ità resultant quinque regulæ. » Idem repetit sæpiùs, sect. 3, 4, 5, 6, 7, 8. Ubi, tùm alibi, indiscriminatim Scripturæ seu verbo Dei, et Ecclesiæ, judicium de controversiis ascribit, et cum eo alii theologi post Augustinum, lib. de

Unit. Eccl. cap. 2, et alios Patres frequenter. 3° In more positum est dicere litigantibus : *Lex judicabit.* Quidni ergò idem dicemus de Scripturâ? 4° Quod subtiliùs dicimus in scholis, legem esse *regulam,* ex quâ *judex judicat,* legem autem propriè non judicare, quia non potest audire contendentes, unâquaque parte ad se eam attrahente ; ità scripturam : est extrà simplicitatem fidei, et proindè non est cum illâ subtilitate de fide, sed intrà septa theologiæ coercendum.

5° Non est de fide, ut jam diximus, papam extrà concilium generale, esse *judicem* summum controversiarum : nec etiam extrà illud *esse infallibilem in judicio ferendo de rebus fidei, aut morum.* Patet quia nec est in professione nostrâ, nec in Tridentino, et hæc jam ostendimus. Atque hæc satis *de regulâ fidei, et secretione ex eâ doctrinâ fidei catholicæ à scholasticâ, quibusvis opinionibus, et popularibus erroribus, in omnibus controversiis hoc seculo motis.*

MONITUM.

Multi equidem de *notis theologicis* scripsêre, inter quos Melchior Canus in opere superiùs edito. Verùm Montagni sequens libellus materiem hancce gravissimam pleniùs luculentiùsque absolvit. Quòd si tamen in re tàm salebrosâ quædam occurrant quorum sensus à supradictis dissonare videatur, in *theologico cursu,* prout se dabit occasio, singulatìm annotationibus illustrabuntur.

MONTAGNI VITA.

Montagnus, gallicè Montaigne, in cadurcensi diœcesi natus, mense septembre 1759, Lutetiam migravit 1774, ibique licentiæ theologicæ stadium haud pluribus impar decurrit. Quid verò Montagni exordia successusque sequentes ipsimet aggredimur? Inducatur potiùs de eo vir ecclesiasticarum rerum judex exercitatissimus parcusque omninò laudum dispensator (1).

« Sulpitianæ familiæ adscriptus, inquit, Tolosæ primùm et dein Lugduni theologiam docuit, « donec revocatus Lutetiam, Majoris Seminarii studiis fuit præpositus. Cujus eruditio theologica, « sapientia, atque ingenii altitudo, jam tùm intrà citràque Seminarium ut par erat æstima- « bantur.

« Turbulentâ Reipublicæ tempestate quanquam Montagnus delitesceret, deprehensus, non multò « post carcere solutus est.

« Anno 1800, Rev. Emeryo disseminata societatis suæ membra recolligenti, sodalis adfuit Mon- « tagnus theologicique professoris exercitationes repetiit.

« Circà annum 1811, neuricus factus morboque sensim grassante, molestiâ gravi et doloribus « acutissimis laborans, quemlibet mentis intentum perferendi impotens evadit. Quibus in angustiis « æqui admodùm animi compos, die mensis martii decimâ quartâ in Issyaco seminario obiit.

« Montagni pietati accedebat doctrinæ ornamentum, atque gravissimis de quæstionibus, ob in- « genii firmam rectitudinem, à multis in consilium accersebatur. »

Montagnus seminarii Issyaci rector erat doctorque Sorbonicus.

(1) *Mémoires pour servir à l'Hist. Ecclés.* tom. IV, auctore Picot, cujus verba è gallico sermone in latinum penè litteraliter transtulimus.

DE CENSURIS,
SEU NOTIS THEOLOGICIS,
ET DE SENSU PROPOSITIONUM.

Virum theologum minimè decet ignorare varia dogmaticarum propositionum venena; vulnus siquidem à vulnere secernere debet, ne minùs cauta morborum cognitio remedia confundat, ut imperitus medicus, dùm animum curare voluerit, ipsum de facto exulceret. Non abs re itaque erit hìc agere de Censuris, seu notis theologicis, circà quas quæremus: 1° De naturâ notæ seu censuræ theologicæ; 2° de divisione notæ theologicæ; 3° de ipsius objecto; 4° de modo ferendi censuras theologicas; 5° denique de auctoritate necessariâ ad ferendas hujus modi censuras.

ARTICULUS PRIMUS.

De naturâ notæ seu censuræ theologicæ.

Ut clara et accurata habeatur notæ seu censuræ theologicæ notio, tria hìc veniunt expendenda: 1° Quæ sit legitima censuræ theologicæ definitio; 2° qui dogmatici Ecclesiæ judicii, quo ipsa fertur censura, genuini caracteres; 3° quodnam sit discrimen judicium illud dogmaticum inter et legem disciplinæ, ac meram

propositionum aut librorum prohibitionem ad tempus.

§ 1. *Quæ sit legitima censuræ theologicæ definitio.*

Censura theologica rectè definiri potest : *Judicium seu sententia, quâ nota prava et maligna cuidam inuritur doctrinæ, tanquàm fidei aliquo modo nocivæ.* Ità cardinalis Cajetanus, Melchior Canus, et post ipsos Antonius de Panormo in erudito opere cui titulus : *Scrutinium doctrinarum;* cap. 1, art. 2, n. 6. Dicitur, *Judicium seu sententia,* quia censura tradit quid sit sentiendum de doctrinâ circà quam versatur. Additur, *quâ nota prava et maligna;* semper enim in malam partem usurpatur censura, et exponit quale nocumentum inferat fidei perversa hæcce doctrina. Subjungitur, *cuidam inuritur doctrinæ;* etenim non unicè verba et propositionis terminos attingit censura, sed potissimùm eorum sensum atque doctrinam iis enuntiatam. Tandem dicitur, *tanquàm fidei aliquo modo nocivæ.* Scilicet non fertur censura nisi in ordine ad depositum fidei custodiendum : undè opiniones merè philosophicæ, quæque fidei nec mediatè nec indirectè adversantur, quantumvis falsæ, censuræ theologicæ non subjiciuntur. Accuratam esse hanc definitionem constat: 1° Ex auctoribus mox citatis; 2° ex dicendis articulo sequenti, ubi singulas sigillatim notas seu censuras theologicas expendendo, patebit nullam ex iis esse, cui non competat præfata theologicæ notæ definitio; 3° ex genuinis dogmatici Ecclesiæ judicii, quo doctrinæ nota inuritur, jam recensendis caracteribus.

§ 2. *Dogmatici Ecclesiæ judicii, quo theologica fertur censura, genuini caracteres.*

Dogmaticum Ecclesiæ judicium generatim definitur : *Judicium de rebus credendis :* vel aliter : *Judicium veritates credendas et errores proscribendos proponens;* vel paulò fusiùs : *Judicium de rebus à Deo revelatis, vel cum iis certò et indivulsè connexis,* vel denique : *Judicium internos fidelium sensus et fidem ordinans ac dirigens circà ea omnia quæ ab Ecclesiâ aut credenda aut proscribenda fidelibus proponuntur.*

Ex his judicii dogmatici definitionibus quas Laurea, Panormo, Suarez, Natalis Alexander, aliique passim theologi tradunt, patet : 1° Dogmaticum Ecclesiæ judicium non modò circà veritates immediatè revelatas versari, sed etiam ad veritates mediatè duntaxat revelatas, necnon ad ea omnia quæ cum iis connexa sunt, extendi; 2° judicia hujusmodi internum et absolutum exigere mentis assensum; 3° non nihil discriminis esse judicium dogmaticum inter et regulam fidei strictè sumptam : omnis siquidem regula fidei strictè sumpta judicium est dogmaticum, sed non vice versâ; illa enim necessariò versatur circà veritates immediatè revelatas, vel eas in seipsis credendas proponendo, uti in symbolis, aut proscribendo errores ipsis oppositos, sicuti in canonibus et anathematismis; judicium verò dogmaticum extenditur insuper ad veritates aut errores, fide vel hæresi inferiores; est enim judicium dogmaticum veluti genus respectu regulæ fidei strictè sumptæ, quæ se habet quasi illius species.

Igitur cùm Ecclesia quasdam propositiones, uti hæreticas, aut etiam erroneas, vel temerarias, scandalosas, etc., sive speciatim, sive generatim et *in globo* damnat; judicia hujusmodi verè sunt dogmatica, et tenetur unusquisque persuasum habere, nullam esse ex iis notam quæ in proscriptas propositiones meritò non cadat; et insuper si agatur de censurâ generali et *in globo,* nullam esse ex damnatis propositionibus quæ aliquam ex enumeratis notis non mereatur.

1° Illud manifestè demonstrant Bullæ Leonis X, adversùs Lutherum; Pii V, adversùs Baium; Innocentii XI, adversùs Molinos; Innocentii XII, in propositiones 23, excerptas è libro cui titulus : *Les maximes des Saints,* etc. In his omnibus decretis damnantur propositiones, non solùm sub notâ hæreseos aut erroris, sed etiam tanquàm scandalosæ, temerariæ, etc. Quis autem dixerit fideles non teneri prædictas propositiones intùs et ex animo proscribere sub iis notis quibus diffamatæ sunt, cùm disertè testentur præsules Gallicani, quorum declaratio refertur ad calcem Comitiorum anni 1705, prædictis constitutionibus nullam ex requisitis ad astringendam universam Ecclesiam conditionibus desiderari?

Idem colligitur ex formulâ à Martino V, sacro approbante concilio Constantiensi latâ, in quâ propositis Wiclefi, Joannis Hus et Hieronymi de Pragâ articulis, quorum aliqui non ut hæretici, sed ut erronei duntaxat, aut scandalosi, temerarii, etc., proscripti fuerant, jubet summus pontifex quoslibet fideles de his artículis suspectos interrogandos esse, « utrùm credant quòd condemnationes horumce articulorum... per sacrum generale Constantiense Concilium fuerint ritè et justè factæ, et à quolibet catholico pro talibus tenendæ ac firmiter asserendæ. » Quod autem spectat litteratos,

præcipit summus pontifex ut sub hâc formâ interrogentur : « Utrùm credant sententiam sacri concilii Constantiensis super 45 Joannis Wiclef, et Joannis Hus 30 articulis superiùs descriptis latam, fore veram et catholicam; scilicet quòd supradicti articuli 45 Joannis Wiclef, et Joannis Hus 30, non sunt catholici, sed quidam ex eis sunt notoriè hæretici, quidam erronei, alii temerarii et seditiosi, alii piarum aurium offensivi. » Propositiones ergò damnatæ, etiam sub aliis notis quàm erroris aut hæreseos, docente concilio Constantiensi non sunt catholicæ, et judicia quibus illæ configuntur verè sunt dogmatica, atque ad assensum internum adstringunt fideles.

Et verò eâdem sess. 45, declarat S. P. Martinus V, quæ à concilio contrà Wiclefi articulos statuta fuerant, totidem fuisse *determinationes, conclusiones* et *decreta in materiâ fidei*. Ipsum etiam conc. sess. 7 et 8, damnationem articulorum Wiclefi, quorum aliqui tamen duntaxat notantur ut scandalosi, temerarii, etc., non autem ut erronei aut hæretici, appellat *determinationes in materiâ fidei*. Teste ergò concilio Constantiensi, judicia quibus propositiones perstringuntur aliâ ratione quàm ut erroneæ aut hæreticæ, verè sunt ac dici debent judicia dogmatica.

2° Id etiam evincitur ex communi ac constanti theologorum doctrinâ; nonnullos ex insignioribus hic recensere satis sit.

Doctissimus Meldensium episcopus in secundo scripto adversùs illustriss. archipræsulem Cameracensem, apertè supponit judicia quibus Ecclesia sub quibuscumque notis doctrinam proscribit, verè esse dogmatica, cùm asserit hujusmodi judiciis nascentes hæreses plerumque lethali telo transfodi. Sic habet pag. 45, laudati mox scripti : « Les condamnations « générales sont utilement pratiquées dans « l'Eglise pour donner comme un premier coup « aux erreurs naissantes, et souvent même le « dernier, suivant l'exigence du cas, et le degré d'obstination qu'on trouve dans les esprits. »

Non alia est Palavicini doctrina, lib. 1 Hist. conc. Trid. cap. 21, ubi diluens Suavis argumenta adversùs Leonis X pontificium diploma, quo erronea Lutheri dogmata percelluntur, sic loquitur : « Uti aliquis articulus tanquàm fidei dogma statuatur, et summa necessitas urgeat oportet, et exactissimè trutinâ examinetur; cùm hujusmodi declaratio imperet hominum mentibus, rem maximè omnium quam christiana lex habet arduam, id est, ut res obscuras citrà omnem dubitationem credamus, quapropter Ecclesia, quantùm licuit, ab eo semper abstinuit. Jam verò quia multæ doctrinæ homines inclinant in hæresim, aliaque infligunt incommoda, par est eas è linguis ac paginis relegare; atque ad id necesse non est ut illa certò Dei verbis repugnent; satis est si aut gravia exstent hujus repugnantiæ indicia, eò quòd adversentur seu communi scholæ consensui, seu veteribus Ecclesiæ usibus, seu sanctorum Patrum auctoritati; aut deprehendantur ut semina operum quæ officiant christianæ reipublicæ, ac proindè mereantur aliquam ex suprà memoratis censuris, (temerariam scilicet, scandalosam, etc.), quæcumque tandem ea sit. » Id familiari exemplo ibidem illustrat eminentissimus auctor his verbis : « Ut ab aliquo oppido excludatur advena, non semper necesse est ut peste correptus aut perduellis in aperto sit; sufficit pestilentiæ aut perduellionis suspicio. Non igitur pontifex (Leo X) habuit in animo, per hujusmodi diploma (adversùs Lutherum) dubitationem omnem tollere (nimirùm circà specialem malitiæ ac notæ theologicæ gradum unicuique Lutheri articulo inurendum, ut paulò post observat Palavicinus); quibus dubitationibus libitum est Deo oppletam esse penè omnem hujus vitæ scientiam, ac potissimè theologiam, quippè cui obscuriora observantur themata, altiùsque nostram intelligentiam supergressa; illi solùm consilium fuit ut certi haberemus quantùm satis erat; nimirùm declaravit eas omnes propositiones perniciosas esse, si tradantur; periculosas si credantur. Cæterùm innumeræ sententiæ sunt quæ communi consensione à theologis rejectæ adhùc in incerto sunt, et ignoratur quânam speciali notâ sint configendæ; cùm alii hæreticas existiment, alii erroneas, alii solùm temerarias seu improbabiles. » Integrum hunc eminentissimi juxtà ac doctissimi auctoris textum exscripsimus, ex quo manifestè patet, Ecclesiæ decreta quibus propositiones velut scandalosæ, temerariæ, suspectæ, etc., configuntur, vera esse dogmatica judicia, quæ ad internum et firmum animi assensum singulos fideles adstringunt; quamquàm, cùm hujusmodi judicia varias in globo propositiones sub variis respectivè notis configunt, in incerto relinquant, quænam sigilla im nota cuilibet speciatim propositioni sit assignanda.

Eamdem doctrinam sæpiùs inculcat celeberrimus Ekius adversùs Lutherum disputans, præsertìm verò disputatione sextâ Julii, ubi

ait omnes articulos à concilio Constantiensi proscriptos, pro heterodoxis ac legitimè damnatis habendos esse à quolibet fideli : « Sacrosancta Synodus Constantiensis, inquit Ekius, articulos illos (Joannis Wiclef) damnavit et reprobavit ; idcòque à quolibet bono christiano pro condemnatis et reprobatis habendi sunt. » Rursùs notat ibidem tanquàm quid horrendum, « Lutherum ausum fuisse asserere, aliquos articulos Joannis Wiclef, per sacrum concilium Constantiense reprobatos, esse christianissimos et evangelicos. » Idem passìm docent ac probant celebriores theologi, De Lugo disp. 20, sect. 3; Malderus 2-2, quæst. 11, membro 5; Suarez de Fide disp. 19, sect. 2; Turrianus, disp. 55, dub. 5; Laurea, Antonius de Panormo in Scrutinio doctrinarum et alii. Instar omnium hìc sufficiat referre Bannesium 2-2, quæst. 11, art. 2 : « Sine dubio, inquit, gravius est asserere quòd Ecclesia potest errare in ejusmodi rebus definiendis (nimirùm aliquam propositionem esse malè sonantem, aut scandalosam, etc.), quàm asserere ipsasmet propositiones malè sonantes et offensivas. Ratio est, quia talis assertio magis accedit ad contumaciam, quàm assertio ipsarum propositionum. » Et paulò post : « Error est asserere quòd Ecclesia in ejusmodi censuris possit errare. Probatur, quia cùm Ecclesia sit regula infallibilis proponendi veritates fidei, necessariò sequitur ut non possit falli in confessione fidei..... Ex quo rursùs sequitur, quòd non possit falli in dijudicando verba contraria et minùs legitima ac dissonantia veritatibus catholicis significandis. » Atque hìnc concludit : « Quòd si quis condemnaretur ut revocaret aliquam propositionem malè sonantem aut sapientem hæresim, et ille nollet retractare, puniretur ut hæreticus. »

3° Denique ea omnia Scripturæ, Patrum ac rationum momenta quibus demonstratur decreta Ecclesiæ propositiones quasdam velut hæreticas diffamantis, vera esse judicia dogmatica, infallibilia, quæque internum ac firmum fidelium assensum exigunt ; idem proportione servatâ evincunt de aliis omnibus decretis quibus propositiones tanquàm malè sonantes, scandalosæ, aliisque hujusmodi censuris proscribuntur. Et verò, ut sæpiùs observat illustrissimus Bossuet, in utroque suo documento pastorali circà Ecclesiam, ea Scripturæ testimonia, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Portæ inferi non prævalebunt adversùs eam*, et alia hujusmodi universalia sunt, absoluta et independentia ; ac proindè ad ea etiam Ecclesiæ decreta extendi debent, quibus doctrina fidelibus reprobanda proponitur sub aliis notis quàm erroris aut hæreseos.

Atque hìnc non mirum si doctissimus præsul mox citatus, in relatione damnationis libri cui titulus : *Explication des maximes des Saints*, loquens de decreto Innocentii XII, quo plures propositiones ex prædicto libro extractæ configuntur sub variis respectivè notis, inter quas non reperitur nota hæreseos, non mirum, inquam, si de eo decreto loquens, asserat, approbantibus Comitiis, uti refertur in Actis verbalibus Cleri Gallic. an. 1700, pag. 271, 272, 285, 288, decretum illud latum fuisse *circà materiam ad fidem spectantem, cum revelatione connexam ; in eo ferendo spectandam fuisse Scripturam et traditionem*, etc. Et rursùs illud appellat censuram *accuratam, summæ auctoritatis, Scripturæ et sanctorum Patrum traditioni conformem*, etc. Quæ quidem omnia totidem sunt judicii dogmatici ad assensum internum adstringentis genuini characteres.

Idem clarè tradunt præsules Gallicani in suâ percelebri ad regem Epistolâ an. 1728, his verbis : « Ces sortes de jugemens (*in globo*) nous « règlent dans l'ordre de la foi, parce que c'est « pour la conservation de la foi que l'Eglise « les prononce, et parce qu'ils servent à ga- « rantir la foi des fidèles, en les mettant en « garde contre des propositions qui ensei- « gnent, qui favorisent ou qui insinuent l'er- « reur. » Et paulò post, ut istud confirment, subdunt iidem præsules : « Il n'y a qu'à lire « les professions que Martin V dressa à la fin « du concile de Constance..., on y verra clai- « rement que ce pape regardait des censures « portées sous des qualifications respectives « comme appartenantes au dogme, et comme « servant à diriger les fidèles dans l'ordre de « la foi. » Judicia ergò quibus etiam respectivè et *in globo* damnantur propositiones, etsi infrà hæresim, verè sunt dogmatica, ac proindè ad assensum internum singulos fideles obligant.

Quinque sunt dogmatici Ecclesiæ judicii præcipui ac essentiales characteres : 1° Regula est assensûs interni, veritates intùs et ex animo credendas, aut errores proscribendos proponens. Is est primus et eximius dogmatici Ecclesiæ judicii character, aliorum omnium fons, radix et origo ; et quo essentialiter discrepat à lege disciplinæ, quæ per se exteriores duntaxat actiones vel certos quosdam usus præscribit aut prohibet. 2° Irreformabile est nec

mutationi obnoxium : sicuti enim teste Apostolo Ephes. 4, *una fides* et immutabilis ; ità et, fatentibus omnibus, judicium dogmaticum quod versatur circà veritates revelatas, aut cum iis certò et indivulsè connexas, irreformabile esse debet et prorsùs immutabile. 3° Universale est. Scilicet, ubi semel latum est dogmaticum Ecclesiæ judicium, omnia perindè respicit loca, tempora, omnes obligat ubique sparsos fideles ; hinc celebre illud Vincentii Lirinensis pronuntiatum : *Quod ab omnibus, quod semper, quod ubique.* 4° Dogmaticum Ecclesiæ judicium habet pro objecto, non meras voces merosque terminos quibus exprimitur propositio, sed ipsammet dogmatis substantiam, eamque si perversa sit, sub debitâ notâ et qualificatione perstringit ; quæ quidem nota per se et immediatè cadit, non in ipsam personam (quemadmodùm in judicio disciplinæ, uti mox videbimus), sed in malum sensum et perversam doctrinam propositione enuntiatam. 5° Tandem dogmaticum Ecclesiæ judicium propugnari nequit aut impugnari, nisi ad Scripturam, traditionem, aut ad ea quæ cum iis connexa sunt, recurrendo, atque ostendendo prædictis regulis illud adversari aut consentire ; atque in eo differt à lege disciplinæ, cujus æquitas aliundè vindicatur, ut mox expendemus.

§ 3. *Quodnam sit discrimen judicium dogmaticum inter et legem disciplinæ.*

Accurata hæc est legis disciplinæ notio : Decretum quod fertur de rebus agendis, nec intrinsecè bonis, nec intrinsecè malis ; undè res illæ pro variis locis, temporibus, et Ecclesiarum consuetudinibus aliquam subire possunt mutationem ; immutantur quippè pro libitu Ecclesiæ, ubi opportunum dijudicatur ; aut penitùs obliterantur.

Disciplina porrò generatìm duplex distinguitur : Apostolica, quæ originem ducit ab Apostolis ; et ecclesiastica, quæ initium sumit à successoribus Apostolorum. Rursùs ecclesiastica alia est universalis, quæ nimirùm ubique viget ; et particularis, certis quibusdam determinatè locis affixa. Iterùm universalis, alia est quæ jam ab antiquo ubique viget ; alia, quæ de novo introducitur.

Denique disciplina tribus modis spectari potest : 1°, strictè, et est simpliciter de rebus agendis ; dicitur mera disciplina ; talis erat quæstio de celebratione Paschatis, agitata Polycratem inter et Victorem, summum pontificem ; 2°, latè, et respicit itidem agenda, sed alicui dogmati connexa : hujusmodi erat, juxtà nonnullos, SS. Cypriani et Stephani de Baptismate controversia ; 3° Tandem, latissimè et valdè improprio sensu, res ea dicitur disciplinæ, quæ licèt in se ad dogma pertineat, nondùm tamen expressè ab Ecclesiâ definita fuit ; undè in alterutram sententiam abire possunt theologi. De his omnibus disciplinæ speciebus alius erit dicendi locus.

Meræ autem disciplinæ, de quâ hìc potissimùm quæstio, tres sunt præcipuæ proprietates. Prima, varietas in praxi. Secunda, libertas sentiendi. Tertia, inter dissentientes communionis vinculum. Id patet discurrendo sigillatìm circà singula meræ disciplinæ capita.

His præsuppositis, judicii dogmatici à disciplinæ lege discrimen ex quinque potissimùm capitibus repetitur. 1° Lex disciplinæ *per se* exteriores duntaxat actiones præcipit aut prohibet ; quod si feratur de propositionibus in controversiam adductis, unicè silentium imperat, meras voces merosque terminos removet disputationi locum præbentes ; sed doctrinam ipsam ipsumque dogma minimè perstringit : è contrà verò judicium dogmaticum, uti anteà diximus. 2° Mutatur pro mutatis circumstantiis ; è contrà judicium dogmaticum immutabile est ac irreformabile. 3° Non omnes æquè obligat, sed eas solùm regiones quarum usibus congruit, et in quibus illius viget acceptatio ; è contrà verò cùm judicium dogmaticum feratur ad dirigendos fideles in ordine fidei ; quemadmodùm una est omnium fides, ità et judicium dogmaticum omnes indiscriminatìm fideles respicit, atque ad omnia loca et tempora extenditur. 4° Lex disciplinæ pœnam transgressoribus infligit, dùm eorum doctrinam non infamat ; è contrà in judicio dogmatico proscribitur doctrina sub aliquâ è notis in damnandis propositionibus ab Ecclesiâ adhiberi solitis. Discrimen istud apertè patebit conferendo ex unâ parte statuta synodalia quæ versantur circà disciplinam, cum pastoralibus episcoporum mandatis quibus libros aut propositiones è libris extractas dogmaticè perstringunt. 5° Demùm, legis disciplinæ de novo introducendæ, vindicatur aut impugnatur æquitas, non quidem recurrendo ad immotas fidei nostræ regulas, Scripturam et traditionem ; sed unicè demonstrando novum illud statutum consentire aut adversari antiquis ac receptis usibus, moribus ac consuetudinibus regionum ; at ubi agitur de judicio dogmatico res omninò aliter se habet, uti suprà videre est.

Ex dictis in duobus præcedentibus paragra-

phis inferes multùm esse discriminis, inter censuram seu damnationem absolutam propositionum, et meram iisdem utendi prohibitionem.

Absoluta propositionum damnatio verum est judicium dogmaticum, cui proindè citati anteà characteres competunt; scilicet perversam habet pro directo et immediato objecto propositionis sensum ac doctrinam, internum animi assensum exigit; et si ab Ecclesiâ lata fuerit hæc damnatio, infallibilis est, omnes æquè fideles obligans, perpetua et invariabilis, quamdiù scilicet immutatus manebit propositionis sensus.

Nuda autem certis quibusdam propositionibus utendi prohibitio, mera est disciplinæ lex quæ non perversam propositionis doctrinam respicit, sed illius duntaxat usum quem prohibet; innoxias perindè ac vitiosas propositiones spectare potest, cùm utrisque quis abuti possit. Ità, sicuti suo loco variis adductis exemplis evincemus, Sabelliani, Ariani, Pelagiani, Nestoriani, Eutychiani, Scripturæ et Patrum propositionibus in suorum errorum patrocinium usi sunt; Eutychiani, v. g., istâ sancti Cyrilli propositione : *Una natura Verbi Dei incarnata.* Prætereà, mera usûs propositionum prohibitio (nisi ex circumstantiis temporis auctorisve conjiciatur, simul prohiberi doctrinam propositione expressam) nullatenùs *per se* ad credendum adstringit, sed solùm importat silentium, atque interdictæ propositionis non usum.

Denique, mera vocis aut propositionis interdictio propter imminentes abusus, aut ne motus et dissensiones excitentur, nuda est politiæ, œconomiæ et cautionis lex ad tempus, quæ cessante abusu et sedatis motibus animisque pacatis desinit obligare; ac proindè tunc eamdem propositionem defendere licet eâque uti.

ARTICULUS II.

De divisione notæ seu censuræ theologicæ.

Variæ passim recensentur damnabilium propositionum censuræ. Alia nimirùm est propositio hæretica, alia erronea, alia hæresi proxima, sapiens hæresim, hæreseos suspecta; alia proxima errori, sapiens errorem, suspecta erroris; alia impia, alia blasphema, alia periculosa in fide et moribus; alia scandalosa, malè sonans, piarum aurium offensiva; alia captiosa, temeraria; alia denique schismatica, seditiosa, ecclesiasticæ hierarchiæ eversiva, falsa, improbabilis, etc. Præcipuas ex recensitis mox censurarum speciebus reperire est in concilio Constantiensi, sess. 8 et 11, ubi enumeratis Wiclefi articulis, de his sic pronuntiat synodus : « Quibus articulis examinatis fuit repertum (prout in veritate est) aliquos et plures ex istis fuisse et esse notoriè hæreticos, et à pluribus sanctis Patribus reprobatos; alios non catholicos, sed erroneos; alios scandalosos et blasphemos; quosdam piarum aurium offensivos; nonnullos eorum temerarios et seditiosos, et propterea in nomine Domini nostri Jesu Christi hæc sancta synodus prædictos articulos et eorum quemlibet hoc perpetuo decreto reprobat et condemnat, inhibens omnibus et singulis catholicis sub anathematis interminatione, ne de cætero dictos articulos, aut ipsorum aliquem audeat prædicare, dogmatizare, offerre vel tenere. » Synodum Constantiensem secuti sunt posteriores summi pontifices Leo X, Pius V, Gregorius XIII, Innocentius X, Alexander VII, Clemens X, Innocentius XI, Alexander VIII, Innocentius XII, etc., nec non et Comitia Cleri Gallicani plerumque ac sacra Facultas Parisiensis.

De variis illis propositionum censuris ex professo disserunt S. Antoninus parte 2 Summæ Theol. titulo 12, cap. 5; Turrecremata, in Summâ de Ecclesiâ lib. 4, parte 2, cap. 8 et sequent.; Castro, lib. 1 de Hæret. punitione, cap. 3 et seq.; Sylvester, verbo hæresis, qu. 1; Canus, lib. 12 de Locis Theologicis, à cap. 8; Gerson, lib. cui titulus : *Declaratio veritatum quæ credi debent;* Cajetanus 2-2, q. 11, art. 1 et 2; Bannes, ibidem; Lorca, disp. 40; Suarez de fide disput. 19, sect. 2; Ripalda, tom. 3 de ente supernatur., disput. 1, sect. 7 et 8, etc.; et è recentioribus eminentissimus de Laureâ, disp. 9 de fide; Antonius de Panormo integro volumine cui titulus : *Scrutinium doctrinarum.* De his etiam paucis quidem sed doctè, ut assolet, disseruit illustrissimus Bossuet, cap. 15 libri 2, et cap. 13 libri 3 Defensionis Declarat. Cleri Gallicani. Hos omnes auctores indicâsse non abs re erit, qui consuli poterunt si vacat, aut necessitas urgeat. Interìm suprà recensitas censurarum species sigillatim et obiter referemus ac exponemus.

§ 1. *De propositione hæreticâ.*

Dissentiunt inter se theologi in assignandâ legitimâ notione propositionis hæreticæ. 1° Nonnulli arbitrantur propositionem hæreticam eam esse quæ opponitur fidei cum pertinaciâ; adeò ut eadem propositio si cum pertinaciâ et animo hæretico proferatur, erit hæretica, non verò si ex ignorantiâ aut bonâ fide. Ità sensit Cajetanus citatâ mox quæst. 11, art. 1, hunc-que sequitur Canus citato etiam mox loco.

Refellitur hæc opinio, 1°, quia unanimi aliorum theologorum doctrinæ adversatur; 2°, propositio potest esse hæretica absque pertinaciâ; siquidem pertinacia non pertinet ad qualitatem propositionis secundùm se, sed ad qualitatem proferentis; censura autem hæreseos directè afficit ipsam propositionem atque doctrinam propositione enuntiatam; 3°, propositio secundùm se seorsìm à pertinaciâ continet gradum oppositionis cum fide supremum et proprium à cæteris distinctum, quem sibi vindicat, ut mox constabit; ergò, etc.

2° Alii existimant propositionem hæreticam eam esse quæ repugnat objecto fidei, seu doctrinæ revelatæ. Refelluntur. Nam propositio potest repugnare objecto fidei et doctrinæ revelatæ, quin jure censeatur hæretica; talis est propositio erronea, quæ, uti posteà dicemus, constituitur in ratione erroneæ per oppositionem mediatam cum doctrinâ divinitùs revelatâ.

3° Alii addunt propositionem hæreticam eam esse quæ contradicit objecto immediatè revelato. Refelluntur adducto mox argumento. Etenim potest propositio repugnare objecto immediatè revelato, quin jure censeatur hæretica; nimirùm cùm aliquis dissentit doctrinæ in Scripturis immediatè contentæ, quæ tamen non est ab Ecclesiâ declarata, ut dari virtutes infusas, antequàm Ecclesia eam veritatem declarâsset. Item si quis dissentiat objecto privatìm alicui personæ immediatè revelato, is certè dissensus hæreticus non est.

4° Alii propositionem hæreticam eam esse definiunt, quæ adversatur aut expresso Dei verbo, aut expressæ definitioni Ecclesiæ. Refelluntur. Ut aliquid sit de fide divinâ catholicâ, nec expressum Dei verbum sine expressâ Ecclesiæ definitione; nec vicissim expressa Ecclesiæ definitio, sine expresso Dei verbo sufficiunt, sed utrumque requiritur, uti mox dicemus, idque variis exemplis illustrari potest; ergò à pari, ut propositio verè dici possit hæretica, necessum est, ut revelationi accesserit expressa Ecclesiæ definitio.

5° Denique alii, quibus subscribimus, asserunt propositionem hæreticam eam esse, *quæ directè et immediatè opponitur veritati catholicæ.* Veritas autem catholica ea dicitur, quæ cùm sit revelata, ab Ecclesiâ quoque proponitur de fide tenenda. Vel aliter, propositio hæretica ea est, *quæ directè et immediatè adversatur doctrinæ à Deo revelatæ et per Ecclesiam propositæ.* Ista propositionis hæreticæ notio, inquit sæpiùs citatus auctor *Scrutinii doctrinarum*, cap. 2, art. 1, n. 6, communis est apud theologos et canonistas, cum Scoto in 3 dist. 23, quæst. unicâ, et Suario, de Fide disp. 19, sect. 1, et colligitur ex cap. *Ad abolendam*, etc. et passìm ex toto titulo, *De Hæreticis.*

Dicitur 1°, propositio hæretica quæ *directè* opponitur veritati fidei, seu veritati à Deo revelatæ, seu veritati catholicæ; nam propositiones quæ indirectè tantùm et per consequens veritatibus fidei catholicæ repugnant (cujusmodi sunt propositiones conclusionibus theologicis contrariæ) non hæreseos notâ, sed alterius speciei censurâ, de quâ paulò post, afficiuntur.

Dicitur 2°, quæ *immediatè* opponitur; propositio enim hæretica in suo esse essentialiter constituitur, atque à propositione erroneâ formaliter distinguitur per illam immediatam oppositionem cum veritate revelatâ; ut enim ait auctor *Scrutinii* Antonius de Panormo loco mox laudato, « sicut non omnis propositio vera, etiam in materiâ religionis spectat ad fidem catholicam; ità non omnis falsa est hæretica, etiamsi fuerit in materiâ religionis et morum: hìnc ista propositio, *Christus non est risibilis*, est omninò falsa et in materiâ religionis; et tamen hæretica non est, sed erronea, quia quamvis aliquam mediatam et indirectam habeat oppositionem cum materiâ fidei catholicæ, quia tamen non est immediata atque directa, non est hæretica. Innumera alia possent adduci exempla propositionum falsarum in materiâ religionis et morum, quæ quidem falsæ sunt ac censurabiles aliis speciebus censurarum; nihilominùs quia directè ac immediatè non habent oppositionem cum materiâ fidei catholicæ, hæreticæ non possunt dici; sicut è contrà propositio vera in materiâ religionis, non semper est de fide immediatè ac directè, ut patet in omni propositione theologicâ deductâ ex unâ de fide, et alterâ naturali lumine notâ, qualis est sequens, *Christus est risibilis*, quæ est conclusio theologica; ergò, concludit præfatus auctor, sola oppositio directa et immediata cum materiâ fidei divinæ constituit propositionem hæreticam. »

Atque hìnc idem auctor, cap. 3, art. 5, expressè asserit, « propositionem oppositam alteri contentæ in sacrâ Scripturâ in terminis illativè æquipollentibus, non esse propriè hæreticam. » Verùm de his mox ubi de propositione erroneâ.

Dicitur 3°, *quæ ut talis ab Ecclesiâ proponitur;* quia ad propositionem hæreticam requiritur ut revelatio divina, non quocumque modo, sed infallibili Ecclesiæ auctoritate proposita

sit, quo scilicet certò constare possit veritatem propositam in verbo Dei, sive scripto sive tradito esse contentam.

Sic expositâ circà notionem propositionis hæreticæ hâc ultimâ sententiâ, illius veritas isto argumento demonstratur : Ea propositio meritò dicitur hæretica, quæ contradictoria est veritati catholicæ ; siquidem ideò hæc propositio : *Verbum divinum non est consubstantiale Patri*, est hæretica, quòd isti catholicæ veritati : *Verbum divinum est Patri consubstantiale*, sit contradictoria ; atqui propositio quæ directè adversatur veritati à Deo immediatè revelatæ et per Ecclesiam propositæ, manifestè est contradictoria catholicæ veritati ; veritas enim catholica definitur, ea quæ à Deo directè et immediatè revelata est, quæque ab Ecclesiâ fidelibus credenda proponitur ; ergò, etc.

Tres ergò ad propositionem hæreticam requiruntur conditiones. Prima, ut directè ac immediatè adversetur veritati revelatæ ; ut enim jam advertimus, propositiones quæ indirectè duntaxat et per consequentiam veritatibus à Deo revelatis opponuntur, non hæreseos sed alterius speciei censuræ notâ inuruntur. Secunda, ut veritas cui directè et immediatè adversatur propositio hæretica, ipsa sit in se, directè ac immediatè revelata ; aliàs non hæretica, sed erronea duntaxat dicenda foret propositio ; per hanc enim oppositionem directam et immediatam veritati à Deo immediatè revelatæ, propositio hæretica essentialiter differt à propositione erroneâ quæ per se et immediatè adversatur veritati à Deo mediatè duntaxat revelatæ, id est, conclusioni theologicæ. Ità auctor *Scrutinii doctrinarum*, qui cap. 3, art. 5, n. 11, pro hâc sententiâ citat Alphonsum à Castro, Valdensem, Canum, Molinam, Valentiam, Hurtadum, Tannerum, Ouviedum, Lorcam, et Thomistas communiter. « Et verò, inquit ibidem, propositionem hæreticam constitui per oppositionem immediatam propositionibus immediatè revelatis, indè constat, quòd cùm Ecclesia non habeat auctoritatem condendi novos fidei articulos novaque dogmata, ea solùm posse ut talia declarare, et consequenter proscribere tanquàm hæretica ipsis opposita, de quibus revelatio divina immediatè est habita ; nam si id faceret per novam revelationem, jam de novo conderet dogmata..... et eatenùs Angelicus docens definita ab Ecclesiâ ad habitum fidei pertinere, notas Ecclesiam in suis definitionibus procedere immediatè ex veritate primâ. » Et numero sequenti subjungit : « Quod quamvis in definitionibus Ecclesiæ præcedant theologici discursus et disputationes diligentissimæ, quæ per consequentias et illationes fiunt, sicut Apostoli, Act. 16, ad definiendum legalia non esse observanda, magnam conquisitionem fecerunt ; cùm tamen venitur ad definiendum, discursus ipse et disputatio more humano habita, non sunt ratio definiendi et credendi, nec ponuntur in decreto definitionis, sed quia visum est Spiritui sancto, qui illam veritatem primò dixit, et posteà aperuit immediatè contineri in Scripturâ vel traditione, non per novam revelationem, sed per novam manifestationem immediatæ revelationis anteà factæ, et dein Ecclesiæ ipsi, et toti dominico gregi infallibiliter proponeret, communicatæ. » Hactenùs insignis ille Congregationum indicis consultor, nec non romanæ Inquisitionis qualificator.

Tertia tandem conditio ad propositionem propriè hæreticam requisita, est, ut veritas cui adversatur, fidelibus ab Ecclesiâ proposita sit, tanquàm de fide divinâ credenda. Undè S. Augustinus, lib. 4 de Baptismo contrà Donatistas, cap. 4, sic habet : « Istum nondùm hæreticum dico, nisi manifestatâ sibi doctrinâ catholicæ fidei resistere maluerit, et illud quod tenebat elegerit. » Et lib. contrà Epist. fundamenti, cap. 5, expressè asserit S. doctor : « Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ commoveret auctoritas. »

Dices 1° : Ad hoc ut quid sit de fide divinâ, satis est ut sit in verbo Dei scripto vel tradito revelatum ; ergò necessum non est ut sit per Ecclesiam propositum ; ac per consequens ad propositionem hæreticam non requiritur, ut sit contradictoria veritati revelatæ *per Ecclesiam propositæ*.

Resp. 1°, cum Sylvio 2-2, qu. 1, art. 1, quæsito 1, distinguendo antecedens ; ut sit de fide divinâ *quoad se* simpliciter et absolutè, concedo ; ut sit de fide divinâ quoad nos et catholicâ, omnes sub pœnâ hæreseos ad credendum obligante, nego. Ratio est, quia ut quid sit de fide catholicâ omnes sub pœnâ hæreseos ad credendum obligante, debet omnibus certò et infallibiliter constare, quòd sit in verbo Dei scripto vel tradito revelatum. « Porrò, inquit ibidem Sylvius, Ecclesiæ propositio vel declaratio medium est ordinarium à Deo institutum ut certò sciamus quænam ipse revelaverit et à fidelibus credenda voluerit. » Huic doctrinæ consentiunt Patres. S. Irenæus, lib. 3, cap. 4 : « Non oportet, inquit, quærere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesiâ sumere,

cùm Apostoli, quasi in depositorium dives, plenissimè in eam contulerint omnia, quæ sint veritatis. » Tertullianus, lib. de Præscriptionibus, cap. 1 : « Quid autem prædicaverint (Apostoli) id est quid illis Christus revelaverit, non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias quas ipsi Apostoli condiderunt. » Sanctus Ambrosius, lib. 6 in Lucam : « Fides Ecclesiæ imprimis quærenda mandatur. » Atque hinc doctor Angelicus 2-2, quæst. 5, art. 3, loquens de objecto formali fidei disertè asserit, « quòd formale objectum fidei est veritas prima secundùm quod manifestatur in Scripturis sacris et doctrinâ Ecclesiæ. » Quod quidem non ità intelligendum est, inquit Sylvius, loco laudato, quasi fide divinâ credi non possint quæ Deus revelat, etsi Ecclesia non ea proponat credenda ; sed quia veritates quæ revelantur quidem à Deo, et non manifestantur in Scripturis, neque in doctrinâ Ecclesiæ, non pertinent ad fidem catholicam, tanquàm scilicet articuli ab omnibus credendi ; pertinent tamen ut veritates ab aliquibus credendæ.

Resp. 2°, cum Suarez, de Fide disput. 3, sect. 10, paulò aliter distinguendo antecedens ; ut quid sit de fide divinâ *theologicâ*, satis est quòd sit in verbo Dei scripto vel tradito, concedo ; ut sit de fide *catholicâ*, nego. « Auctores solent distinguere, inquit Suarez ibidem, inter fidem catholicam, et fidem theologicam seu infusam..... Fides catholica dicitur doctrina illa quæ toti Ecclesiæ universali credenda proponitur ; idem enim est doctrina catholica, quod doctrina universalis..... fides autem theologica continet quidquid à Deo revelatum fuerit, etiamsi ad communem Ecclesiæ doctrinam non pertineat. » Equidem ut aliquid sit de fide divinâ *theologicâ*, satis est quòd sit in verbo Dei scripto vel tradito ; ast ut aliquid sit de fide divinâ *catholicâ*, insuper requiritur publica Ecclesiæ propositio. Hinc S. Thomas, loco mox laudato, et qu. 2, de Verit. art. 13 ad 6, docet, « objectum formale fidei (catholicæ) esse primam veritatem, ut manifestatur in sacrâ Scripturâ et doctrinâ Ecclesiæ. » Et Magister Sentent. in 3 dist. 23, asserit, « fidem catholicam esse de his quæ ab omnibus fidelibus communiter creduntur. »

Observat autem citato mox loco Suaresius, fidem catholicam et theologicam non essentialiter sed accidentaliter duntaxat distingui. Scilicet, inquit, fides supernaturalis infusa una tantùm est secundùm habitum ; hæc autem dicitur fides *catholica*, quatenùs versatur circà ea quæ ab Ecclesiâ fidelibus credenda proponuntur ; dicitur verò *theologica*, quatenùs respicit ea omnia quæ à Deo revelata sunt, etiamsi ad communem Ecclesiæ doctrinam non pertineant ; seu, ut loquitur idem Suarez, « *fides theologica significat credulitatem propter auctoritatem Dei testificantis in quâcumque materiâ et in quocumque modo.* » Rem paulò aliter videtur explicare Sylvius loco anteà laudato, quod tamen in idem reipsâ coincidit : « Fides nobis infusa, inquit, ideò vocatur catholica, quia per eam assentimur illi quod tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia, quod semper, quod ab omnibus creditum est ; hoc est enim verè proprièque esse catholicum, ait Vincentius Lirinensis, cap. 3 lib. contrà hæreses. Cum quo non pugnat nos per eamdem fidem assentiri aliquibus veritatibus à Deo particulariter revelatis (et sic spectata fides appellatur *theologica*). Nam fides, pergit Sylvius, catholica non dicitur ab aliquo quòd pertineat ad rationem sui objecti formalis, sed à qualitate sui principalis et ordinarii objecti materialis. »

Dices 2° : Qui veritatem aliquam negat in Scripturis, vel traditione contentam, eo ipso hæreticus est ; ergò ut aliquid sit de fide catholicâ sub pœnâ hæreseos omnes ad credendum obligante, necessaria non est publica Ecclesiæ propositio, sed satis est ut illud sit in verbo Dei scripto vel tradito revelatum.

Resp. distinguendo ant. si talis veritas clarè et evidenter sit expressa in Scripturis vel traditione, et insuper ex parte negantis adsit pertinacia, concedo ; si obscurè duntaxat et implicitè jaceat in Scripturis vel traditione, nego. Equidem hæreticus est qui veritatem clarè et apertè in Scripturâ aut traditione revelatam negat cum pertinaciâ, id est, postquàm sufficienter illi est ostensum prædictam veritatem in his fidei nostræ regulis contineri : « Talis enim, inquit Sylvius 2-2, q. 11, art. 1, sciens et volens vult repugnare illi quod Ecclesia proponit ; quæ est hæreticorum malitia. » Verùm tunc adest sufficiens Ecclesiæ propositio ; namque cùm Scripturam et traditionem nobis proponat Ecclesia, censetur etiam sufficienter nobis proponere quæ in iisdem clarè et manifestè continentur. Ità docet cardinalis de Lugo disput. 20, de Virtute fidei sect. 2, his verbis : « Si constat sufficienter de revelatione Dei in Scripturâ contentâ, constat etiam sufficienter de propositione Ecclesiæ, atque adeò non potest excusari dissensus ab hæresi ex defectu solùm propositionis, seu applicationi

ab Ecclesiâ faciendæ....., Nam Ecclesia clarè et manifestè proponit credendam Scripturam, et omnia et singula in eâ contenta; si ergò manifestè constat aliquid in Scripturâ contineri, æquè manifestè constare debet id ab Ecclesiâ nobis credendum proponi. » At verò si negata veritas non sit clarè expressa in Scripturâ vel traditione, sed in iis obscurè duntaxat et implicitè jaceat; tunc non certò constat veritatem hanc esse revelatam, nec consequenter est de fide catholicâ omnes ad credendum obligante; ac proindè nondùm hæreticus esset, qui bonâ fide illam negaret, quia non resisteret Ecclesiæ judicio, nec esset pertinax, quâ in pertinaciâ ac contumaci resistentiâ, potissimùm sita est hæresis ratio ac malitia, juxtà illud anteà laudatum S. Augustini, lib. 4 contrà Donatum, cap. 16, ubi loquens de errante circà veritatem christianam, sic habet: « Istud nondùm hæreticum dico, nisi manifestatâ sibi doctrinâ catholicæ fidei resistere maluerit, et illud quod tenebat elegerit. » Et lib. 3 de Animâ, cap. ultimo: « Ista si pertinaciter singula defendantur, tot hæreses facere possunt, quot opiniones ,numerantur. » Vide doctorem Angelicum locis anteà laudatis, et qu. 8, de Malo, art. 1 ad 7.

Observat autem mox citato loco cardinalis de Lugo, « posse contingere quòd aliquibus sit de fide aliquid in Scripturâ contentum, quibus manifestum est id in Scripturâ contineri, quod tamen non omnibus sit de fide, quia non ità clarè Scriptura loquitur, ut id possit ab omnibus animadverti. » Undè ibidem subjungit, « eos quibus Scripturæ sensus manifestus est, ità ut non possint prudenter de eo dubitare vel formidare, esto alii catholici dubitent, quibus non ità manifestus est, non solùm peccare graviter contrà fidem, si dissentiant, sed etiam committere peccatum hæresis, et esse verè et propriè hæreticos, si communiter fideles eum Scripturæ sensum manifestè percipiant et indubitanter credant, licèt aliqui rudiores eum non percipiant. Si autem, pergit eminentissimus auctor, communiter in Ecclesiâ dubitetur, vel saltem non habeatur pro certo et indubitato, licèt aliqui eum manifestè percipiant, ità ut prudenter formidare non possint, et ideò dissentiendo peccent graviter contrà fidem, non tamen credo eos esse propriè et strictè hæreticos; » hoc est, ut paulò post explicat, « non incurrere pœnas specialiter ab Ecclesiâ statutas contrà hæreticos, id est contrà eos qui contrà communem Ecclesiæ sensum aliter credunt ac à Deo revelatum sit. » Ratio autem quam eò loci affert, hæc est: hæresis est divisio et hæreticus dicitur quia dividit unitatem Ecclesiæ; porrò in casu proposito non dividitur Ecclesiæ unitas, nec judicatur contrà communem et indubitatum Ecclesiæ sensum; ergò, etc.

Quod dictum est de re in Scripturâ contentâ, idem proportione servatâ dicendum esse de veritate aliquâ quæ conservatur in Ecclesiâ per sufficientem traditionem, asserit ibidem eminentissimus cardinalis. Et verò sicut Ecclesia proponit nobis universam Scripturam et omnia in eâ contenta, tanquàm objecta fidei; ità proponit nobis traditiones, tanquàm sufficientes ad dogmata fidei credenda, ut constat ex Apostolo, 1 ad Corinth. 11, dicente: *Ego enim accepi à Domino quod et tradidi vobis;* et 1 ad Thessal. 2: *Tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram.* Idem colligitur ex concilio Tridentino, sess. 4, in decreto de canonicis Scripturis promulgato: antè S. Basilius, lib. de Spiritu sancto, cap. 7, loquens de Scripturâ et traditione: « Utraque, inquit, parem vim habent ad pietatem. »

Dices 3°: Juxtà communem theologorum sententiam, revelatio confusa per quam plura simul in uno obscurè revelantur, v. g.: *In omni hostiâ ritè consecratâ adest Christus,* sufficit ad assensum fidei circà objectum singulare; qui enim certò scit *hanc numero hostiam ritè esse consecratam*, potest elicere actum fidei circà realem Christi præsentiam in tali hostiâ; atqui revelatio illa confusa nonnisi virtualis dici potest ac mediata circà objecta singularia; ergò ad fidem sufficit mediata revelatio, ac proindè ad propositionem hæreticam non requiritur directa oppositio cum veritate immediatè revelatâ.

Resp. cum Suaresio, disput. 3, de Fide sect. 11, cardinali de Lugo, de Virtute fidei divinæ disput. 1, sect. 13, parag. 1 et 3, Gregor. Major. Cajet. et aliis, negando antecedens; multùm siquidem discriminis intercedit revelationem virtualem inter et revelationem confusam. Revelatio virtualis seu mediata est de iis, *quæ non continentur ullo modo formaliter in re revelatâ, sed tantùm in radice, quemadmodum proprietates in essentiâ; risibilitas, v. g., in rationalitate et similibus.* Revelatio verò confusa est de iis, *quæ formaliter, licèt confusè, continentur in re revelatâ,* ut patet in exemplo mox allato; undè confusa revelatio meritò dici potest formalis et immediata; manifestat enim, licèt confusè, omnia formaliter contenta

in re revelatâ. Verùm de his iterùm in responsione ad objectionem 5 et 6.

Dices 4° : Revelatio implicita sufficit ad fidem ; undè propositio opposita alteri implicitè revelatæ ac positæ in sacrâ Scripturâ, meritò dicitur hæretica ; atqui revelatio implicita eadem omninò est ac revelatio mediata; ergò, etc. Hinc S. Thomas, qu. 14 de Verit. art. 11, in corp. explicans quid sit *implicitè* vel *explicitè* credere, sic habet : « Quandò aliqua multa, virtute continentur in aliquo uno, dicuntur esse in illo implicitè, sicut conclusiones in principiis; explicitè autem in aliquo continetur, quod in eo actu existit; undè ille qui cognoscit aliqua principia universalia, habet implicitam cognitionem de omnibus conclusionibus particularibus ; qui autem conclusiones actu considerat, dicitur ea explicitè cognoscere; undè et explicitè dicimur aliqua credere, quandò eis actu cogitatis adhæremus; implicitè verò, quandò adhæremus quibusdam, in quibus sicut in principiis universalibus ista continentur; sicut qui credit fidem Ecclesiæ esse veram, in hoc quasi implicitè credit singula quæ sub fide Ecclesiæ continentur.

Resp. cum cardinali de Laureâ, disput. 9 de Fide art. 5, et Antonio in *Scrutinio*, cap. 3, art. 7, et cap. 5, art. 2, variis modis propositionem aliquam dici posse revelatam, seu in Scripturis et traditione contentam : 1°, implicitè *quoad se*, quatenùs nempè in aliâ propositione in se immediatè revelatâ continetur, tanquàm conclusio in principiis aut proprietas in essentiâ; 2°, dici potest propositio implicitè revelata *quoad nos* duntaxat, in quantùm scilicet immediatè quidem in se, sed obscurè admodùm delitescit ac latitat in Scripturis ; undè nonnisi accedente Ecclesiæ declaratione certò cognosci potest eam fuisse revelatam. Meliùs diceretur propositio hujusmodi explicitè revelata *quoad se*, implicitè verò *quoad nos*; 3° tandem, dici potest propositio explicitè revelata tùm *quoad se*, tùm *quoad nos*, cùm nempè ità fuit à Deo revelata, ut insuper vel per ipsius in sacris litteris designationem, aut decursu temporis per publicum Ecclesiæ decretum nobis credenda apertè proponitur.

Propositio implicitè revelata primo sensu non est propriè de fide, inquit Panormo, defectu revelationis immediatæ ad fidem essentialiter requisitæ, sed est mera conclusio theologica ; adeòque propositio ipsi contradictoria non hæretica, sed erronea est duntaxat. Propositiones autem explicitè revelatæ *quoad se*, implicitè verò *quoad nos*, de fide sunt, subjungii idem auctor; *quoad se* duntaxat, non autem respectu nostrî, defectu nimirùm propositionis Ecclesiæ ; atque propositiones his contradictoriæ hæreticæ sunt merè materialiter, non formaliter. *Quoad se* verò et *quoad nos* de fide sunt omnes illæ veritates quæ fuerunt à Deo revelatæ et ab Ecclesiâ ad credendum propositæ ; atque propositiones his veritatibus oppositæ tùm materialiter tùm formaliter sunt hæreticæ. Ex his patet revelationem implicitam quæ coincidit cum virtuali, per quam unum in alio tanquàm conclusio in principiis, aut proprietas in essentiâ revelatur, non sufficere ad assensum fidei ; adeòque propositionem revelationi virtuali directè adversam, propriè hæreticam non esse, sed erroneam.

Observat autem loco mox laudato idem Antonius de Panormo, inter veritates à Deo revelatas et per Ecclesiam propositas quæque ideò sunt de fide, tùm *quoad se*, tùm *quoad nos;* observat, inquam, ex his veritatibus quasdam esse de fide *quoad omnes*, alias autem *quoad aliquos*, seu *quoad sapientes;* quia quandòque sive ipsa revelatio, per quam ad fidem ea pertinent, sive ipsa Ecclesiæ definitio, sunt ità expressæ, ut ab omnibus credendæ explicitè veniant, cujusmodi sunt mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis ; quandòque verò, etsi revelatio clara sit aut aperta Ecclesiæ definitio, hæc tamen nota non est omnibus et singulis, sed majoribus et sapientioribus, respectu quorum proindè dicuntur esse de fide *explicitâ*, cùm respectu aliorum non sint nisi de fide *implicitâ*.

Quod autem spectat adductum doctoris Angelici testimonium qu 14 de Verit. art. 11, ne vel minimùm sententiam nostram de necessitate immediatæ revelationis ad fidem impetit; loquitur enim S. doctor, de fide ex parte actûs seu ex parte credentis spectatâ, atque asserit, quod ultrò fatemur, « nos dici explicitè aliqua credere, quandò eis actu cogitatis adhæremus; implicitè verò, quandò adhæremus quibusdam, in quibus sicut in principiis universalibus ista continentur. » At non loquitur de fide ex parte objecti consideratâ, nec ullatenùs affirmat revelationem virtualem seu mediatam sufficere ut res aliqua fide divinâ credatur. Imò contrarium non obscurè innuit exemplum quod ibidem subjungit de eo *qui credit fidem Ecclesiæ esse veram*, quique eo ipso *quasi implicitè credit singula quæ sub fide Ecclesiæ continentur*, quo in exemplo, istud *implicitè* idem est ac *obscurè*, et opponitur cognitioni claræ et distinctæ, non autem objecto in se immediatè revelato. Verbo

dicam, *qui credit fidem Ecclesiæ esse veram*, eo ipso credit *implicitè*, id est *obscurè*, quæcumque credit ac profitetur Ecclesia, quæ omnia in verbo Dei scripto vel tradito *explicitè* quoad se continentur, *implicitè* verò et *obscurè* quoad nos. Quò fit ut licèt veritates illæ explicitè et immediatè in Scripturis jaceant, attamen antecedenter ad publicam Ecclesiæ declarationem certò et absque errandi formidine detegi nequeant.

Atque hinc est quòd S. Thomas et cæteri post ipsum theologi communiter doceant nihil de novo revelari; nihil nos credere, quod per anteriores doctores et Patres ad nos usque non pervenerit, quodque Apostoli explicitè non cognoverint: juxtà illud Joan. 16: *Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, vos docebit omnem veritatem.* Et Ephes. 1: *Secundùm divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis in omni sapientiâ et prudentiâ.* Illud ipsum docent Tertullianus, lib. de Præscriptionibus cap. 32. S. Augustinus, lib. 5 de Baptismo contrà Donatistas, cap. 26, S. Gregorius, Homiliâ 16, in Ezechielem, et alii. Undè Vincentius Lirinensis contrà hæreses cap. 16: « Pretiosam, inquit, divini dogmatis gemmam exculpi, fideliter coaptari, adornari sapienter, ut intelligatur illustriùs quod anteà obscuriùs credebatur. »

Dices 5°: Conclusio theologica est de fide, adeòque propositio ipsi contradictoriè opposita est hæretica; atqui propositio contradictoriè opposita conclusioni theologicæ, non immediatæ, sed mediatæ duntaxat revelationi adversatur; ergò, etc.

Minor certa est; in hoc enim assertio theologica essentialiter differt à placito fidei, quòd istud immediatè, altera verò mediatè duntaxat verbo Dei sive scripto sive tradito, atque adeò revelatione innitatur. Major autem constat, 1° quia illa omnia pertinent ad fidem, quæ creduntur propter motivum testimonii divini, sive mediatè, sive immediatè; sicut omnia amantur ex charitate, quæ amantur propter Deum sive mediatè, sive immediatè; atqui conclusiones theologicæ creduntur mediatè saltem propter testimonium divinum; credimus, v. g., Christum esse risibilem, quia est homo, et credimus esse hominem, quia est revelatum à Deo; ergò, etc. 2° illud pertinet ad fidem quod *per se* fluit ex revelatione, atque cum eâ necessariò connexum est: porrò conclusiones theologicæ, etc.; ergò, etc. 3° Propositiones istæ, *Christus est homo; ergò est risibilis. — Christus est homo; ergò habet animam immortalem. — Christus unus est naturâ cum Patre; ergò est ei consubstantialis. — Christus mortuus est pro omnibus; ergò mortuus est pro Petro.* Vel: *Quicumque baptizatus non fuerit salvus non erit; ergò infans ille in utero materno sine percepto baptismate extinctus, salvus non erit*, etc. Hæ, inquam, propositiones sunt totidem conclusiones theologicæ; porrò nemo dixerit eas ad fidem non pertinere; ergò, etc.

Resp. non esse hujus loci intricatam hanc de conclusionibus theologicis controversiam, an nimirùm sint de fide, fusiùs et ex professo expendere: ne tamen prætermissa omninò videatur et insoluta maneat præcipua hæc ac palmaris objectio quâ potissimùm nituntur ii quos hìc habemus adversarios, de eâ nonnulla paucis dicemus, quæ ut clariùs pateant, observandum 1° quid sit conclusio theologica. Conclusio theologica exactè definitur: *Consectarium seu propositio quæ non est in se immediatè revelata, sed ex uno aut pluribus fidei placitis, hoc est veritatibus à Deo in seipsis proximè revelatis, certò et evidenter eruitur.*

Hinc triplex conditio requiritur ad conclusionem theologicam propriè dictam. Prima est, ut non sit per se et immediatè revelata; si enim foret per se et immediatè revelata, etsi ex aliis fidei decretis elici posset, jam non esset, accuratè loquendo, conclusio theologica, sed verum fidei placitum. Sic, v. g., Christum duplici voluntate prædituum esse, certò eruitur ex eo quòd sit simul Deus et homo; verùm quia illud quoque per se revelatum est, atque adeò olim ab Ecclesiâ definitum, hinc ista propositio, Christus duplici constat voluntate, nonnisi impropriè diceretur conclusio theologica. Secunda, ut ex uno aut pluribus fidei placitis, non per meram ac simplicem expositionem, sed per veram ac propriè dictam illationem reipsâ deducatur. Ut autem unum ex alio verè ac propriè erui censeatur, necessum est ut virtualiter saltem distinguatur ab eo ex quo deducitur; undè conclusiones quæ aliis duntaxat verbis exponerent aliquod fidei principium, aut explicatiùs tantùm evolverent quod in eo clarè, et, ut aiunt, formaliter continetur; ut si quis colligeret Christum esse consubstantialem Patri, quia est unus cum ipso; Christum constare ex corpore et animâ sibi invicem unitis, quia verus est homo; parvulos in utero materno extinctos, gloriæ cœlestis participes non fore, quia quicumque baptizatus non fuerit, salvus non erit; hæ, inquam, conclusiones, utpotè meræ aliarum proposi-

tionum in quibus tùm identicè, tùm formaliter continentur, expositiones aut declarationes, verè ac propriè dici non possunt th ologicæ conclusiones. Tertia demùm conditio ad theologicam conclusionem requisita, est, ut ex fidei principiis certò ac evidenter eruatur: si enim probabiliter tantùm deduceretur, esset equidem opinio, sed non conclusio theologica.

Observandum 2°, multiplicis esse generis conclusiones theologicas: 1° Aliæ sunt quæ licèt clarè et distinctè in seipsis immediatè revelatæ non sint, tamen immediatè revelatæ sunt obscurè et confusè; tales sunt propositiones quæ in Scripturis non leguntur expressis terminis, sed terminis formaliter æquivalentibus, ut, v. g., hæc propositio: *Christus est consubstantialis Patri*, quæ propositio mera est expositio horumce Christi verborum Joan. 10: *Ego et Pater unum sumus*. Tales sunt etiam propositiones particulares et singulares quæ in universalibus revelatis formaliter includuntur, v. g., ista propositio singularis, *Hic infans in utero materno extinctus, regnum cœlorum non obtinet*, formaliter continetur in hâc propositione immediatè revelatâ: *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*. Propositiones hujusmodi immediatè licèt obscurè et confusè revelatæ, veræ non sunt ac propriè dictæ conclusiones theologicæ, sed meræ expositiones ac declarationes aliarum propositionum quæ in se immediatè, clarè ac distinctè revelatæ sunt. Aliæ sunt conclusiones theologicæ quæ nec clarè nec obscurè revelatæ sunt immediatè, ut hæc: *Christus est risibilis*, quæ tamen revelata est mediatè in istâ: *Christus est homo*. 2° Conclusionum theologicarum aliæ deducuntur ex duplici propositione de fide ut in isto syllogismo: *Omnis homo habet animam immortalem; Christus est homo; ergò habet animam immortalem*. Aliæ eruuntur ex unâ præmissâ de fide, et alterâ naturali, v. g.: *Omnis homo est risibilis; Christus est homo; ergò Christus est risibilis*. 3° Conclusiones theologicæ aliæ sunt quæ habent connexionem intrinsecam cum fidei principio, ut in vulgari exemplo: *Christus est homo; ergò est risibilis*. Aliæ sunt quæ extrinsecam duntaxat connexionem habent.

Observandum 3°, conclusiones theologicas immediatè non revelatas, sive ex unâ aut duabus fidei præmissis eruantur, dupliciter posse spectari: 1° formaliter, ut sunt conclusiones theologicæ; et quatenùs ex certâ præmissarum et terminorum connexione deducuntur; 2° materialiter, quatenùs sunt simplices propositiones, et sine dependentiâ à terminis et præmissis ità connexis. Nempè, quemadmodùm advertit Suarez, disput. 3 de Fide sect. 11, n. 5, 7 et 10, duobus modis potest aliquis uti discursu ad assentiendum conclusioni; uno modo tanquàm ratione formali assentiendi, et propriâ ac per se causâ assensûs; alio modo non ut formali ratione assentiendi, sed duntaxat tanquàm proponente et explicante quid contineatur et quomodò, sub divinâ revelatione, quæ posteà est unica ratio formalis et causa per se assensûs qui exhibetur illatæ conclusioni: « Isti duo modi assentiendi cuidam conclusioni, inquit citato loco Suarez, possibiles sunt, ut per se constat, et pendent ex voluntate hominis, et illos rectè distinxit Vasques, et alii non contradicunt. »

Si discursus se habeat ad conclusionem priori modo spectatam, tanquàm motivum formale, et causa per se assensûs, tunc conclusio spectatur *formaliter*; si autem discursus se habeat duntaxat per modum conditionis proponentis vel explicantis revelationem in præmissis contentam, tunc revelatio consideratur *materialiter*.

Observandum 4°, triplicem hìc sedulò distinguendam revelationis speciem: 1° Alia est revelatio formalis, immediata, clara, distincta et explicita, per quam nimirùm res clarè et distinctè in seipsâ immediatè revelata est; talis est ea revelatio quâ constat Christum esse hominem. 2° Alia est revelatio formalis et immediata, sed confusa, obscura et quasi implicita, per quam, etsi quidpiam clarè et distinctè in seipso immediatè revelatum non sit, tamen immediatè est revelatum obscurè et confusè; « quodquidem contingit dupliciter, inquit mox citatus Suarez, 1°, quandò fit generalis revelatio distributiva, ut in isto exemplo: *Sacramenta conferunt gratiam non ponentibus obicem;* vel: *In omni hostiâ ritè consecratâ adest Christus;* in illâ enim universali omnes singulares formaliter continentur, quamvis confusè. Alio modo contingit hoc in definitione et partibus ejus respectu definiti; nam cognitio definiti confusa est respectu definitionis, et nihilominùs omnes partes definitionis in definito formaliter continentur; et ità cùm revelatur nobis Christum esse hominem, satis formaliter revelatur esse animal rationale, vel habere corpus et animam humanam, licèt hoc explicitè non dicatur. » 3° Tandem, alia est revelatio virtualis, mediata et verè implicita, quâ res nec clarè nec obscurè revelata est immediatè, sed mediatè duntaxat et in radice: sic hæc propositio

Christus est risibilis, virtualiter et mediatè revelata est in istâ : *Christus est homo;* vel, ut aiunt cardinales Laurea et de Lugo, locis suprà citatis, revelatio virtualis et mediata est de iis quæ nullo modo *formaliter* continentur in re immediatè revelatâ, sed tantùm in radice, sicuti conclusiones in principiis, proprietates in essentiâ.

Observandum 5°, et quidem diligenter, quod omnibus fermè quæ in præsenti controversiâ occurrunt solvendis difficultatibus sufficit, unum in alio, unam propositionem in alterâ revelatâ contineri posse variis modis, tribus potissimùm : 1. identicè; 2. formaliter; 3. virtualiter, seu, ut aiunt, causaliter et æquivalenter.

1. Illud continetur in alio *identicè*, inquit Suarez disput. 19, de Fide, sect. 2, n. 10, quod continetur in ipso tanquàm in re omninò eâdem; sic in divinis intellectus et voluntas, justitia et misericordia, paternitas et natura sunt quid unum et idem *realiter et identicè*.

2. Illud continetur in alio *formaliter*, quod continetur in ipso non solùm penès identitatem *realem;* sed etiam penès identitatem *formalem* seu conceptuum; vel clariùs, illud continetur in alio *formaliter*, quod eumdem habet cum ipso conceptum, licèt utrumque diversis vocibus exprimatur; hæcque identitas vel est totalis et adæquata, vel partialis et inadæquata. Sic definitum in definitione formaliter adæquatè continetur : v. g., cùm dicitur : *Christus est homo; ergò est animal rationale*, vel : *Christus est unus in naturâ cum Patre; ergò est ei consubstantialis*. Sic etiam pars essentialis in toto actuali, v. g. : *Christus est homo; ergò habet animam rationalem;* vel pars quælibet subjectiva in toto potentiali, singulare nimirùm in universali, v. g. : *Christus mortuus est pro omnibus; ergò mortuus est pro me;* formaliter inadæquatè continentur. Sic denique formaliter adæquatè, etsi confusè in explicito continetur implicitum verbis grammaticaliter aut saltem quoad sensum æquivalentibus expressum; v. g. : *Christus est unus in naturâ cum Patre; ergò est ipsi consubstantialis.*

Totum istud solidè evolvit ac explicat eruditus *Scrutinii* auctor cap. 3, art. 4, his verbis : « Formalem æquivalentiam in præsenti nedùm vocamus eam, quæ intervenit, quoties eadem omninò res vocibus synonymis significatur, sive id contingat in uno eodemque idiomate, sive ratione diversi idiomatis, dummodò idem omninò immediatè importetur conceptus; sed etiam eam quæ habetur, quoties voces quidem sunt diversæ, sed idem est significatum, non quidem solâ identitate *reali*, sed verâ et rigorosâ identitate *formali*, esto non æquè clarè exprimatur sub unâ ac sub alterâ. Cujus generis censentur definitio et definitum, ut *homo* et *animal rationale*, quibus eadem correspondet hominis essentia ac quidditas, sed ità, ut per τὸ homo importetur modò quodam implicito; explicitò verò per τὸ *animal rationale*. « Hæc autem æquivalentia, pergit idem auctor, potest esse totalis, qualis est prædicta, et partialis, quoties videlicet non integer conceptus, qui comprehendebatur sub unâ voce, comprehenditur et sub alterâ, sed pars tantummodò ipsius, ut si diceretur *homo* et *rationale*, quod non totaliter constituit hominem, sed ut pars discretiva hominis ab omni non ipso; et hujusmodi quoque sunt omnes propositiones particulares vel singulares, quæ sub universali aliquâ continentur; v. g. : *Deus vult Judam salvum fieri*, includitur tanquàm pars constitutiva in alterâ universali revelatâ : *Deus vult omnes homines salvos fieri.* »

Undè cap. 2, art. 8, notat prædictus auctor, « propositionem particularem ac singularem, respectu universalis revelatæ comparandam esse tanquàm quid *formaliter æquivalens*, etsi non totaliter; propositionem verò explicantem proprietatem, effectum, etc., respectu propositionis exprimentis essentiam, etc., se habere solummodò tanquàm quid *virtualiter* et *illativè* æquivalens. »

3. Unum in alio contineri potest *virtualiter*, seu *causaliter et æquivalenter;* sic conclusiones in principiis, proprietates in essentiâ, effectus in causis continentur. Postremum hunc continendi modum exponunt card. de Laureâ disput. 16, de Fide, art. 2, parag. 1; Dominicus Gravina, lib. 1 Cath. præscript. Salmaticenses dispust. 19 de Infidelitate dub. 4, sed præsertìm Antonius de Panormo citato jam cap. 3, art. 5, ubi quærens *quid sit propositionem aliquam contineri in sacrâ Scripturâ in terminis illativè*, id est virtualiter *æquivalentibus*, sic habet : « Dicitur propositio æquivalens illativè, quæ non eumdem cum alterâ exprimit *formaliter* objectivum conceptum significatum, sed aliud *formaliter* diversum; quia verò res, aut formalitas per eam, sed veriùs per ejus terminos importata, realem importat identitatem cum re aut formalitate, seu cum significato alterius, indè sequitur ex hâc illam inferri posse et vice versâ, et eatenùs *illativè* æquivalentiæ denominationem desumit, cujusmodi ad invicem se habent essentiæ et proprietates rerum

quæ reciprocam suscipiunt illationem; hoc discrimine, quòd ex essentiâ ad proprietates illatio est à priori, et tanquàm à quasi causâ ad quasi effectum; à proprietatibus verò ad essentiam illatio est à posteriori, et veluti à quasi effectu ad suam quasi causam.

Idipsum clariùs aperit, ibidem, n. 4, ubi exponens discrimen quod occurrit inter terminos ad invicem *formaliter*, et alios *virtualiter* duntaxat, seu, ut ipse loquitur, *illativè* æquivalentes, observat, « quòd in illis tota consistat varietas in modo significandi eumdem prorsùs conceptum objectivum, idemque formale significatum, non in re ipsâ significatâ, quæ formalissimè non distinguitur, ut patet in τὸ *homo*, et τὸ *animal rationale*, quibus æquè eadem formalissima essentia correspondet; esto per τὸ *homo* importata confusè et implicitè, per τὸ *animal rationale* clarè et explicitè. » At verò in terminis virtualiter duntaxat et illativè æquivalentibus pergit idem auctor: « Discrimen non est, vel in solis vocibus, vel in modo significandi idem formale significatum, sed in ipsâ re significatâ, quæ etsi pro statu reali identico sit eadem, non tamen ut formaliter per dictos terminos designata. Undè sicuti licèt in se essentia sit eadem cum proprietatibus, adhuc tamen non potest dici: risibilitas, v. g., est hominis essentia, ad eum modum, quo dicitur de rationalitate; ità ex identitate eâdem non valet enuntiari, ut eodem modo ac immediatè sit revelata risibilitas, etiam ex hypothesi, quòd sit immediatè revelata rationalitas.

His omnibus præsuppositis facili negotio dilui poterit proposita objectio, simul et expediri ardua admodùm ac intricata quæstio, an conclusiones theologicæ sint de fide, ac proindè an propositiones iis contradictoriæ sint hæreticæ. Itaque resp. 1°, conclusiones theologicas formaliter sumptas non esse de fide. Hâc in parte consentire videntur omnes theologi, nequidem exceptis Cano, Vegâ aut Vasquesio. « Hoc modo procedendo et intelligendo assertionem, inquit Suarez, disp. 3 de Fide sect. 11, illam etiam admittit Vasques, et existimat non negari à Cano aut Vegâ. » Et verò in fide tota et adæquata assentiendi ratio est formalis et immediata revelatio (aut saltem revelatio immediatè movens) per Ecclesiam proposita; at in conclusione theologicâ formaliter sumptâ assentiendi ratio est ejus cum revelatione connexio rationis usu manifestata; seu, ut aiunt, revelatio virtualis et mediata, id est, applicata per discursum; quæ duo quantùm distent, nemo non videt. Resp. 2°, conclusiones theologicas *materialiter* sumptas quæ sunt in se immediatè revelatæ, licèt ex aliis fidei capitibus legitimè deducantur, sicuti cùm Christus probat resurrectionem mortuorum ex eo quòd in Scripturâ dicatur Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob; vel quæ sunt meræ expositiones propositionum revelatarum, v. g., cùm dicitur, *Christus est homo; ergò est animal rationale;* vel: *Christus est unus in naturâ cum Patre; ergò est ei consubstantialis;* respondeo, inquam, conclusiones hujusmodi esse de fide, adeòque propositiones iis contradictorias verè esse hæreticas. Ratio est, quia illæ propositiones sunt fidei divinæ, quæ in se immediatè revelatæ sunt, quæque continent et exprimunt veritates à Deo revelatas; atqui tales sunt conclusiones de quibus nunc agitur; ergò, etc., hanc etiam responsionem omnes admittunt. Resp. 3°, conclusiones theologicas *materialiter* spectat, quæ licèt clarè et distinctè in seipsis immediatè revelatæ non sunt, tamen immediatè revelatæ sunt obscurè et confusè, v. g.: *Christus est homo; ergò constat animâ et corpore:* vel: *Omnis homo habet animam immortalem; ergò habeo animam immortalem;* vel: *Omnis homo ritè baptisatus sine obice gratiam justificantem consequitur; ergò talis infans ritè baptizatus gratiam justificantem consecutus est.* Has, inquam, conclusiones verè esse de fide, ac proindè hæreticas esse propositiones quæ iis adversantur. Ratio est, quia hæc omnia (ut attendenti facilè patebit) immediatè licèt obscurè ac confusè revelata sunt in propositione universali; porrò formalis et immediata revelatio, etsi confusa sit, sufficit ad objectum formale fidei, et consequenter ad assentiendum de fide particularibus contentis sub tali revelatione. Et verò uti post Suarez ratiocinatur *Scrutinii* auctor art. 7, cap. 2, in Deo non est cognitio confusa, sed distinctè judicat de omnibus, quæ revelat etiamsi multa uno verbo complectatur; confusio ergò et obscuritas se tenet duntaxat ex parte nostrî, et in modo apprehendenti rem revelatam; ac proindè si revelatio sufficienter applicetur, id est, ut ait Suarez citatâ disp. 3 de Fide, sect. 11, « si certò et indubitanter constet hoc, quod in particulari et expressè proponitur, in propositione universali revelatâ contineri, » revelatio illa universalis de se sufficit ad distinctè assentiendum ex fide particularibus, quæ sub illâ universalitate continentur. Atque in hoc etiam facilè conveniunt theologi: ex quo gravissimi momenti colliguntur consectaria, quæ hic advertere operæ pretium est.

1° Quandò revelatur totum quoddam *actuale*, id est totum quod habet partes *in se*, ut Petrus habet *in se* corpus et animam; revelantur etiam *immediatè*, licèt non ità distinctè, omnia illius attributa essentialia, omnes partes essentiales, sive physicæ, sive metaphysicæ. Ratio est, inquit cardinalis de Lugo, disput. 1, sect. 13, parag. 3, quia res nec esse nec concipi potest sine attributis essentialibus; undè Deus revelans *Christum esse hominem*, eo ipso immediatè revelat *Christum habere corpus et animam*. Quod autem spectat voluntatem, intellectum risibilitatem, aliasque tùm physicas, tùm metaphysicas proprietates, nonnisi *mediatè* censentur revelatæ, siquidem primarium hominis conceptum non ingrediuntur, sed ex illius essentiâ necessariò fluunt.

2° Cùm revelatur totum *potentiale*, id est, totum quod habet non *in se*, sed *sub se* partes, quas vocant *subjectivas*, qualia sunt genus respectu specierum, species respectu individuorum, et quælibet propositiones universales respectu propositionum singularium; tunc revelatæ sunt *immediatè*, licèt confusè respectu nostrî, omnes partes *subjectivæ* quibus essentialiter constat totum illud *potentiale*. Igitur propositione universali revelatâ, omnes singulares sub eâ contentæ, sunt quoque in eâ *immediatè*, licèt minùs distinctè, revelatæ; v. g., quia de fide est et immediatè revelatum, *omnem hominem habere animam rationalem, et resurrecturum esse*; de fide quoque est et *immediatè*, etsi confusè, revelatum, *quemlibet determinatè hominem habere animam immortalem, et resurrecturum esse*. Pariter in his universalibus propositionibus de fide: *Sacramenta conferunt gratiam non ponentibus obicem*, vel: *In omni hostiâ ritè consecratâ adest Christus*, etc., omnes propositiones singulares immediatè, etsi confusè, revelatæ sunt; adeòque propositiones ipsis contradictoriæ hæreticæ sunt. Ratio est, quia, quemadmodùm ratiocinantur de Lugo et Panormo locis mox citatis, propositiones singulares continentur in universali, eamque essentialiter constituunt; ergò qui revelat universale, revelat ibi omnia singularia, quæ sunt quasi partes essentiales componentes collectionem universalem; ergò Deus revelans propositionem universalem, v. g., *infantes omnes ritè baptisatos justificari*, revelat etiam immediatè, quamvis confusè, *hunc et illum infantem ritè baptisatum justificari*. Ità sentiunt Cano, Vega, Salmaticenses, Vasques, de Lugo, card. de Laureâ, Suarez et alii communiter. Porrò revelatâ propositione universali, ut quis debeat aut possit fide divinâ credere propositionem singularem, necessum est, ut anteà vidimus ex Suaresio, quod etiam docent de Lugo, Salmaticenses et alii, necessum, inquam, est, « *ut certò et indubitanter constet individuum comprehensum fuisse sub propositione universali à Deo revelatâ.* »

Nempè certitudo triplex est: 1° Alia physica, quâ res vel in seipsâ cognoscitur, vel per media quibuscum naturalem connexionem habet; ità certitudo physica est, quâ per essentiam proprietas, v. g., per rationalitatem risibilitas; vel causa per effectum à se necessariò dependentem cognoscitur; 2° altera moralis, quâ res nec cognoscitur in se, neque per aliquid ei naturaliter connexum, sed per extrinseca testimonia tot ac tantas, ut pariant moralem evidentiam, quæ non sinat nos, moraliter loquendo, non solùm dubitare, sed etiam nec formidare de opposito; talis est certitudo quâ credimus esse urbem Romam; 3° tandem alia est certitudo moralis, quæ non est conjuncta cum istâ morali evidentiâ, quæque licèt careat actuali dubitatione, tamen non excludit omnem moralem facultatem dubitandi de opposito, qualis est certitudo harumce propositionum: *Hæc hostia consecrata est. — Hic puer ritè baptisatus est. — Hic homo validè consecratus est in sacerdotem.*

Certitudo physica sufficit, sed non requiritur ut propositio singularis contenta sub universali revelatâ, fide divinâ credatur; in eo consentiunt theologi.

Certitudo moralis quæ non est conjuncta cum evidentiâ, sive quæ non excludit omnem moralem facultatem dubitandi de opposito, non sufficit. Ratio est, inquit cardinalis de Lugo, disput. 1, de Fide, sect. 13, parag. 3, « quia nimirùm assensus fidei ex imperio voluntatis et piæ affectionis elicitur talis, et tam firmus, ut excludat omnem prorsùs formidinem circà suum objectum; non posset autem voluntas prudenter imperare talem assensum excludentem omnem formidinem, quandò circà objectum illud posset intellectus prudenter formidare; imprudenter enim prohiberetur formidare, ubi prudenter formidare posset; ergò ut voluntas possit prudenter imperare assensum talem, excludentem omnem formidinem, debet objectum proponi tale, ut de eo non possit prudenter formidari. » Hinc Concilium Tridentinum, sess. 6, cap. 9, negat posse aliquem de fide credere se esse in statu gratiæ, his verbis: « *Nam sicut nemo pius de Dei misericordiâ, de Christi merito, deque sacramentorum virtute et efficaciâ dubitare debet; sic quilibet, dùm seipsum*

suamque infirmitatem et indispositionem respicit, de suâ gratiâ formidare et timere potest, cùm nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum. » Ubi concilium ex eo quòd quilibet prudenter formidare possit circà propriam justificationem, infert eam non posse fide divinâ credi. Prærequiritur ergò ad assensum fidei certitudo moralis juncta cum evidentiâ, quòd Deus de hoc singulari in propositione universali revelatâ locutus fuerit. Hinc etiam istæ propositiones : *Hæc hostia ritè est consecrata.— Hic infans verè baptisatus est et justificatus. — Hic homo validè consecratus est in sacerdotem*, etc., non sunt de fide ; ità Cajetanus 2 - 2, q. 1, art. 3, in respons. Turrecremata, lib. 4 Summæ, parte 2, cap. 9, ad finem, Bannes 2 - 2, qu. 1, art. 10, dub. 2 ad 2. Ratio est, quia etsi nulla sit de veritate harumce propositionum actualis formido, non deest tamen moralis formidandi facultas, propter varias et occultas circumstantias à quibus dependent. Undè Suarez, citatâ disput. 3, de fide sect. 11. « In aliis exemplis, inquit, non habet locum similis assensus de fide, ut quòd in hâc hostiâ sit præsens Christus, vel quòd mihi remissa sint peccata, quia applicatio universalis principii fidei non sufficienter fit ad hæc particularia, quia de illis non est sufficiens certitudo propter multas et occultas circumstantias à quibus pendent. »

Equidem si vera sit in se propositio singularis, licèt non evidenter constet eam contineri in propositione universali, v. g., si de facto ritè consecrata sit hæc hostia, erit de fide *objectivè* et ratione suî, Christum sub tali hostiâ realiter præsentem adesse ; non erit tamen de fide *formaliter* et ratione assensûs, quia non habet omnem certitudinem formalem et infallibilitatis quam postulat fides ; hoc est, talem certitudinem quæ non solùm omnem actualem dubitationem excludat, sed etiam omnem moralem facultatem dubitandi de opposito.

Observat autem cardinalis de Lugo, loco mox laudato, simpliciter et absolutè adorandam esse Eucharistiam, etsi de fide non sit Christum realiter præsentem esse sub tali numero hostiâ. Ratio est, inquit, quia ut absolutè adoretur hostia, satis est certitudo moralis absque evidentia quòd hostia ritè consacrata sit ; at verò fides, utpotè prudens et certissima, exigit certitudinem moralem quæ adjunctam habeat evidentiam, quæque excludat omnem prorsùs formidinem de opposito ; undè non creditur fide divinâ Christum realiter esse præsentem sub tali numero hostiâ quæ proponitur adoranda, nisi ex hypothesi quod ritè consecrata fuerit. Ità colligitur ex doctore Angelico 2 - 2, qu. 1, art. 3 ad 4. « *Fides credentis*, inquit, *non refertur ad has species, vel illas, sed ad hoc quòd verùm Christi corpus sit sub speciebus panis sensibilis, quandò rectè fuerit consecratum ; undè si non sit rectè consecratum, fidei non suberit propter hoc falsum.* » Non longè absimili ratione idem explicat Sylvius 2 - 2, q. 1, art. 3 ad 1, his verbis : « Cùm fides habeat pro objecto veritatem et speculativam et practicam ; perficit intellectum quoad utramque veritatem, et propterea non potest inclinare ad falsum, neque speculativè, neque practicè. Prudentia verò cùm non habeat pro objecto verum speculativum, sed practicum, non perficit intellectum nisi quoad veritatem practicam..... Et propterea quamvis non inclinet nisi ad verum practicè, quale est hostiam adorandam esse quæ in sacrificio Missæ exhibetur adoranda, includere tamen potest cognitionem speculativè falsam, licèt ad eam non inclinet, sed supponat potiùs ; inclinat enim prudentia ad hostiam illam adorandam, eò quòd supponatur probabile judicium quòd sit consecrata ; hoc autem judicium est speculativum, neque pertinet ad habitum prudentiæ. Breviùs dici potest, non esse prudentiam infusam quæ inclinat ad hanc hostiam quæ præsentatur ut consecrata adorandam, sed prudentiam quæ putatur infusa, cùm reverâ solùm sit humana. Hactenùs Sylvius.

Requiritur ergò et sufficit ad credendum fide divinâ objectum singulare, certitudo moralis juncta cum evidentiâ, quâ constet objectum illud in propositione universali immediatè revelatâ contineri.

Quòd saltem requiratur hujusmodi moralis certitudo, abundè constat ex mox dictis. Quòd autem pariter sufficiat, probatur 1°, quia sequitur etiam ex dictis. Si enim ad assensum fidei necessaria sit certitudo circà applicationem revelationis ad objectum singulare ; nec aliundè requiratur certitudo physica, profectò sufficit certitudo moralis juncta cum evidentiâ ; 2°, certitudo hujus modi ferè tam firmum assensum parit ac certitudo physica ; v. g., perindè quis assentitur huic propositioni : *Existit urbs Roma*, atque isti : *Existunt corpora extrà nos posita ;* 3° sufficienter proponitur aliquid credendum fide divinâ per miracula, de quorum veritate dubitari moraliter loquendo non potest ; ergò à pari, etc. Sic, inquiunt cardinales Bellarminus et de Lugo, quibus consen-

tiunt Sylvius et Suarez, quoniam certum est certitudine morali quæ adjunctam habeat evidentiam, Tridentinum concilium legitimè esse congregatum, de fide est Tridentinum concilium in fide non posse errare. Idem dicendum de similibus propositionibus. Itaque revelato toto actuali, tunc etiam revelatæ sunt omnes ejus partes essentiales, sive physicæ, sive metaphysicæ, sine quibus res nec esse nec concipi potest; pariter revelatâ propositione universali, quod est totum, ut vocant, potentiale, revelata quoque censetur propositio singularis sub universali contentâ; atque fide divinâ credi potest, si certò et indubitanter constet propositionem hanc singularem in universali contineri.

3° È duobus relatis uno revelato, alterum quoque revelatum censeri debet; v. g., quoniam Matth. 3, revelatum est Christum esse Filium Dei Patris; hoc ipso revelatum est Deum Patrem esse patrem Christi. Ratio est, inquit auctor *Scrutinii*, quia revelata sunt simul naturâ et cognitione.

4° Revelatâ affirmatione unius contradictoriorum, revelatur negotio alterius, quia idem non potest simul esse et non esse; et, ut ait mox citatus *Scrutinii* auctor cap. 3, art. 5 : « In causis præcisis, sicut affirmatio est causa affirmationis; ità et negatio, negationis. » Et verò eadem fides quæ inclinat ad credendum aliquam propositionem esse veram, inclinat ad credendum oppositam esse falsam.

5° Propositio est de fide (adeòque hæretica est huic contradictoria) quandò est revelata, aut expressis et conceptis, aut synonymis terminis, aut saltem æquivalentibus quoad sensum. Ratio est aperta, quia, quemadmodùm ratiocinatur Antonius de Panormo, art. 4 citati mox capitis 3, « duo sunt ponderanda in quâlibet propositione, termini videlicet, seu verba materialiter sumpta; et sensus seu vis significativa, ac objectivus conceptus per verba expressus. » Porrò, pergit idem auctor, eadem tunc omninò est propositio revelata quoad sensum et conceptum objectivum, proindèque ejusdem infallibilitatis, auctoritatis et virtutis, quoties terminis synonymis, aut saltem quoad sensum æquivalentibus exprimitur.

Resp. 4° : Conclusiones theologicas deductas ex duobus fidei placitis, seu ex duabus præmissis immediatè revelatis, esse de fide, dummodò *materialiter* spectentur. Ità Cardinalis de Lugo, Suarez, de Laureâ, Dominicus Gravina, Antonius de Panormo, et alii anteà citati. Ratio est, quia revelatio formalis immediata, etiamsi confusa sit, sufficit ad objectum formale fidei; atqui objectum conclusionis theologicæ ex duobus fidei placitis evidenter deductæ, formaliter et immediatè, licèt minùs clarè, revelatum est, ergò, etc. Major constat ex dictis et probatis suprà ex Suarez, atque ex sese manifestè patet; Deus enim utpotè summa veritas, quocumque tandem modo locutus fuerit, summam fidem meretur; ubi primùm constat ipsum locutum fuisse. Minor autem videtur evidens; siquidem omnis conclusio in tantùm benè infertur ex suis præmissis, in quantùm ejus objectum identificatur cum objecto præmissarum, atque in iis continetur, fundatur enim tota vis syllogistica in hoc principio : *Una præmissarum contineat conclusionem, altera contentam declaret.* Cùm ergò placita fidei sint in se formaliter immediatè revelata; conclusio materialiter sumpta, quæ in præmissis reipsâ, etsi minùs clarè continetur, atque cum iis identificatur, pariter dici debet formaliter et immediatè, licèt minùs clarè revelata. Id variis exemplis illustrari potest : v., g. : *Omnis homo habet animam immortalem; Christus est homo; ergò Christus habet animam immortalem.* Vel : *Omnia Sacramenta conferunt gratiam non ponentibus obicem; atqui Baptismus est sacramentum, ergò*, etc., vel : *Omnes Apostoli acceperunt Spiritum sanctum : S. Matthæus fuit unus ex Apostolis; ergò S. Matthæus accepit Spiritum sanctum.* In his et similibus exemplis conclusio continetur in præmissis, tanquàm in aliquo cum quo realiter identificatur : non tàm deducitur, quàm ostenditur esse inclusa in præmissis, seu, ut ità loquar, est ratiocinium in verbis, non verò in mente; sic v. g., cùm asseritur S. Matthæum accepisse Spiritum sanctum, idem est, saltem inadæquatè, ac si diceretur omnes Apostolos (quorum unus erat S. Matthæus), accepisse Spiritum sanctum; non enim potest aliquis affirmare totum, quin affirmet partes ex quibus intrinsecè illud constat, propter scilicet identitatem partium cum toto. Hoc eodem argumento utitur Suarez dictâ disp. 3, sect. 11, n. 6 : « Revelatio propositionis universalis, inquit, immediatè cadit in illa omnia quæ sub propositione universali continentur; ergò sufficit de se ad fidem circà singularia, si sufficienter proponatur; » porrò in conclusionibus deductis ex duabus præmissis de fide, certò et evidenter applicatur universalis revelatio circà objecta singularia; ergò, etc. Sic v. g., cùm revelatur *omnem hominem habere animam immortalem; sacramenta conferre gratiam non ponentibus obicem; omnes Apostolos accepisse gratiam;* eò ipso immediatè

quoque, licèt minùs clarè, revelatum censetur tanquàm pars in toto, et minùs explicitum in magis explicito, *Christum habere animam immortalem, Baptismum conferre gratiam;* idem dicendum de similibus propositionibus. His adde, nullum posse afferri exemplum conclusionis theologicæ ex duabus præmissis revelatis evidenter deductæ, quæ si materialiter consideretur, non sit in se immediatè, saltem confusè revelata, ac proindè de fide; undè propriè et accuratè loquendo conclusiones hujusmodi non sunt verè theologicæ.

Dixi, conclusiones *materialiter* spectatas; si enim spectentur *formaliter* et *reduplicativè*, quatenùs ex duabus præmissis revelatis deductæ, jam non sunt de fide, ut suprà diximus, responsione 1. Ità Cajetanus, Brancatus de Laureâ, Lorca, Valentia et alii. Et verò, uti ratiocinatur de Panormo, *Scrutinii* cap. 3, art. 19 : « conclusionibus sic consideratis assensum præbemus, non præcisè propter divinam veritatem dicentem, sed etiam propter connexionem conclusionis cum præmissis lumine naturali cognitam, quam mixtionem excludit fides. « Scilicet in fide, propria et adæquata assentiendi ratio est sola formalis et immediata Dei revelatio per Ecclesiam proposita; in conclusione autem theologicâ formaliter sumptâ assentiendi motivum, est ejus cum revelatione connexio, rationis usu manifestata; ergò, etc.

Resp. 5° : Conclusiones merè et verè theologicas ex duabus præmissis, quarum una est de fide, altera verò lumine naturali nota, certò et evidenter deductas, non esse de fide, ac proindè propositiones his conclusionibus oppositæ, propriè non sunt hæreticæ. Ità Gregorius, Major, Gabriel, Cajetanus et Thomistæ, Salmaticenses, Cardinalis de Lugo, Lorca, Valentia, Molina, Antonius de Panormo, et alii passim, quos refert et sequitur Suarez, disput. 3 de Fide sect. 11, n. 3, 7 et 10.

Probatur ratiocinio quo utitur cardinalis de Lugo disput. 1 de Fide, sect. 13, n. 261. « Non potest esse de fide id quod non creditur quia revelatum et testificatum est à Deo; sed objectum ejusmodi conclusionum non dicitur à Deo, sed aliud ex quo partialiter illud infertur; ergò non potest hoc credi ex fide, cùm non participet rationem formalem et motivum proprium fidei. » Et verò fides et conclusio theologica materialiter sumpta discrepant ratione objecti, motivi et medii. Namque 1° objectum fidei est aliquid à Deo immediatè revelatum; objectum autem conclusionis theologicæ materialiter spectatæ est aliquid non immediatè revelatum, sed ex revelato consequens; 2° motivum fidei est divina revelatio formalis et immediata; motivum autem theologicæ conclusionis est revelatio virtualis et mediata, seu ipsius cum revelatione connexio; 3°, in fide, medium quo cognoscitur revelatio, est ipsa Ecclesiæ definitio; in conclusione verò theologicâ medium quo innotescit ipsius cum revelatione necessitudo, est ipsa ratio seu discursus et evidentia; ergò fides et conclusio materialiter sumpta discrepant penès objectum, motivum et medium, ac proindè conclusiones theologicæ non possunt dici de fide.

Dixi, conclusiones *merè* et *verè* theologicas, id est, conclusiones quæ non sunt meræ expositiones propositionum immediatè revelatarum, in quibus tanquàm singulare in universali, vel minùs explicitum in magis explicito, formaliter et necessariò, etsi minùs clarè continentur, sed illas quæ ex præmissis à quibus virtualiter saltem distinguuntur, per veram ac syllogisticam illationem reipsâ educuntur. Breviùs, agitur de iis conclusionibus quæ non sunt merè expositivæ, sed veræ illativæ, seu ut loquitur de Panormo, art. 18 capitis 3, quæstio est de conclusionibus in quibus « præmissa non revelata verè influit in propositionem illatam per aliquod prædicatum; aut formalitatem, quæ nec sit revelata, nec soli explicationi præmissæ revelatæ inserviat, » id est, ut paulò post exponit, « quæ non sit merè explicativa divinæ revelationis, quæ immediatè afficiat ipsam propositionem deductam. » Quod quidem contingit, uti observat Suarez, citatâ sect. 11, disput. 3, « cùm fit generalis revelatio distributiva, ut in isto exemplo : » *Sacramenta conferunt gratiam non ponentibus obicem;* in istâ enim universali omnes singulares formaliter continentur, licèt confusè; vel in definitione respectu definiti. Nam..... cùm revelatur nobis Christum esse hominem, satis formaliter revelatur esse animal rationale, vel habere corpus et animam humanam, licèt hoc non explicitè dicatur. » Vide quæ suprà diximus, corollario 1 et 2, ad tertiam responsionem.

Dices 6° cum cardinali de Laureâ et auctore *Scrutinii doctrinarum*, cap. 2, art. 8 : Hæ conclusiones : *Deus vult omnes salvos fieri; ergò Deus vult Judam salvum fieri. — Christus mortuus est pro omnibus; ergò mortuus est pro Petro. — Omnes romani pontifices ritè et canonicè electi habent jure divino primatum non solùm honoris, sed etiam jurisdictionis in universâ Ecclesiâ; ergò*

talis romanus pontifex ritè et canonicè electus, etc. — *Omnis infans ritè baptisatus est justificatus; ergò et talis infans*, etc.; hæ, inquam, et similes conclusiones in quibus propositio singularis eruitur ex universali immediatè revelatâ, sunt de fide; atqui propositiones iis contradictoriæ hæreticæ sunt; ergò idem dicendum erit de iis conclusionibus in quibus proprietas eruitur ex essentiâ; v. g.: *Omnis homo est risibilis: atqui Christus est homo; ergò est risibilis.* Porrò propositiones hujusmodi veræ sunt conclusiones theologicæ ex præmissis unâ revelatâ, alterâ naturali deductæ; ergò, etc. Et verò, inquit citato loco *Scrutinii* auctor, « non minùs continetur in istâ propositione: *Christus est homo;* hæc altera: *Christus est risibilis;* quàm in universali illâ: *Deus vult omnes homines salvos fieri*, particularis altera: *Deus vult Judam salvum facere.* In re namque sicuti Judas identificatur tanquàm pars cum toto, cum collectione, *omnes homines;* ità et risibilitas identificatur tanquàm proprietas cum *humanitate seu rationalitate*, quæ est hominis constitutivum..... undè eodem modo quo valet illatio: *Christus est homo; ergò est risibilis*, valet quoque et alia: *Deus vult omnes homines salvos fieri;* igitur *vult Judam salvum fieri.* Vel itaque utrumque illatum erit theologicum, et consequenter utraque propositio utrique illato contraria, erit *erronea*, vel si posterius, *de salute Judæ*, erit de fide, pariter de fide tenendum et prius: *Christus est risibilis*, ut plenè doctrina cohæreat. »

Resp. concordes omninò non esse theologos circà propositiones singulares et facta particularia, ex propositionibus universalibus immediatè revelatis, in quibus tanquàm partes in toto proximè continentur, certò deductas. 1° Aliqui censent propositiones singulares seu facta particularia in propositionibus universalibus contenta, nec in se clarè et distinctè revelata, non esse de fide divinâ. Ità Turrecremata, lib. 4 Summæ, parte 2, cap. 9; Cajetanus 2, 2, qu. 1, art. 3, in corp.; Bannes 2, 2, qu. 1, art. 10, dub. 2 ad 2, et alii. Docent illi certum non esse certitudine fidei divinæ, *hunc hominem* v. g. *esse verum supremum pontificem;* quia, inquiunt, nusquàm Deus id immediatè revelavit; et aliundè res est humana et contingens pendens ex testimoniis humanis, et ex multis aliis occultis circumstantiis, ut an sit baptizatus, an ritè ordinatus, etc. idem proportione servatâ asserunt de hâc propositione singulati: *Concilium Tridentinum fuit legitimum.* Addunt autem facta hujusmodi, etsi fide divinâ certa non sint, attamen certa esse certitudine morali; quo fit ut concilio et romano pontifici debitam teneamur exhibere obedientiam.

Juxtà hanc sententiam plana est ac facilis responsio objectioni propositæ; scilicet, propositiones illæ singulares de factis particularibus, quæque ex propositionibus universalibus immediatè revelatis deducuntur, non sunt de fide; ergò à fortiori nec etiam conclusiones ex unâ revelatâ et alterâ naturali deductæ, in quibus proprietas ex essentiâ eruitur.

2° Alii, quemadmodùm observat Panormo cap. 3, duplicis generis distinguunt propositiones universales in se immediatè revelatas. Nimirùm, aliæ revelantur propter particulares, ut cùm revelatur, quòd *omnis homo sit à Deo redemptus;* talis revelatio est propter has singulares: *Petrus est redemptus; Paulus est redemptus;* et hujus generis esse existimant universalem illam: *Omnis canonicè electus in romanum Pontificem est Christi vicarius et Petri successor*, non ob alium finem revelatam, nisi ut hic vel ille Pontifex, Clemens XII, v. g., pro vero Christi vicario habeatur, ipsique debita exhibeatur obedientia. Aliæ verò sunt propositiones universales, inquiunt, quæ non censentur revelatæ propter particulares aut singulares, cujusmodi est ista: *Omnis infans ritè baptizatus, est à peccato originali immunis;* non enim revelata est, ut credamus hunc numero infantem esse immunem à peccato originali; sed ut Baptismatis virtus, ac peccati originalis, quo totum genus humanum infectum est, veritas confirmetur.

Asserunt autem iidem auctores, in propositionibus universalibus primi generis verificari equidem quòd revelatâ aliquâ propositione universali, revelatæ haberi debeant, et particulares, aut singulares universalem constituentes; non autem in propositionibus universalibus posterioris generis, quæ non censentur revelatæ propter particulares: « Ex quo consequens est juxtà illos, inquit *Scrutinii* auctor loco mox citato, quòd, etiamsi constet hunc numero infantem ritè et validè baptizatum esse, ut constare fortè potest ministro conferenti baptismum, adhuc de fide non sit, quòd ille infans sit ab originali peccato immunis. » Ità sentire videntur eminentissimus de Laureâ, disput. 16 de Fide art. 2, paragr. 1, n. 38, Dominicus à SS. Trinitate, lib. 2 Bibliot. Theol. sect. 3, cap. 2; Dominicus Gravina, lib. 1 Catec. præscript. 6, art. 3, etc.

3° Alii iterùm distinguunt propositiones uni-

versales immediatè revelatas duplicis generis. Nempè aliæ sunt quarum propositiones singulares, sub universalibus contentæ, talis sunt naturæ, ut absque respectu ad has vel illas extrinsecas circumstantias, certò cognoscantur contineri sub universalibus revelatis; in exemplum solet afferri propositio ista particularis: *Deus vult Petrum salvum fieri,* respectu istius universalis: *Deus vult omnes homines salvos fieri.* Asserunt autem illas propositiones singulares cum universalibus revelatis comparandas esse, velut partes cum toto, atque revelationem non solùm immediatè afficere universalem propositionem exprimentem *salutem omnium hominum*, v. g., sed et quaslibet singulares quæ universalem efformant ac constituunt, inter quas est ista, *de salute Petri;* undè, inquiunt, propositiones hujusmodi singulares credi debent fide divinâ, perindè ac universales.

Aliæ verò sunt propositiones singulares quas in universali revelatâ non includi certò constat, nisi expendendo varias extrinsecas et contingentes circumstantias à quibus dependent; talis est ista propositio particularis de infante ritè baptizato; licèt namque verissimè sub universali: *Omnis infans, etc.,* contineatur quilibet in particulari, qui sit ritè baptizatus; non tamen de tali vel tali determinatè infanti, quòd sit ritè baptizatus certò constat vi universalis propositionis applicatæ immediatè huic vel illi individuo, sed vi universalis applicatæ, mediâ fallibili cognitione de validitate materiæ, de intentione ministri, etc. « Illud autem, inquit Panormo cap. 3, art. 3, n. 14, in quo concurrit fallibilitas (idem proportionaliter dic de medio infallibili quidem infallibilitate propriâ scientiæ, sed inferioris ordinis infallibilitate propriâ fidei) applicationis vel medii, patet non posse contineri in universali ut revelatâ, tanquàm ipsius partem constitutivam, nisi cesset fallibilitas medii et applicationis ob concursum alterius superioris causæ, quæ ex Spiritûs sancti operetur instinctu, ac infallibilitatis privilegio gaudeat; ut evenit in casu particularis, seu singularis: *Hic numero romanus pontifex*, etc., quæ licèt pendeat à notitiâ canonicæ electionis, quæ suî naturâ fallibilis est, si tamen accedat Ecclesiæ acceptatio, quæ ex Spiritûs sancti instinctu ad eam dirigitur, non impeditur quin in concreto sit singularis immediatè revelata in illâ universali: *Omnis romanus pontifex*, etc., etiam ut revelata, tanquàm pars constitutiva illius in esse talis. » Juxtà hanc sententiam videtur propositiones singulares facta singularia exprimentes, quas sub universalibus revelatis contineri certò non constat, nisi habito respectu ad varias extrinsecas circumstantias à quibus pendent; videtur, inquam, hujusmodi propositiones singulares non posse credi fide divinâ, nisi accedat Ecclesiæ acceptatio; seu ut loquitur de Panormo, « concursus alterius superioris causæ, quæ ex Spiritûs sancti operetur instinctu, ac infallibilitatis privilegio gaudeat, ut evenit in casu singularis: « *Hic numero romanus pontifex,* etc. »

In hâc et priori sententiâ manifestè patet, nullam instituendam esse comparationem inter istas conclusiones: *Deus vult omnes homines salvos fieri; ergò vult Petrum, Paulum, Judam,* etc., *salvos facere.* — *Omnis romanus pontifex canonicè electus, est Christi vicarius ac Petri successor; ergò talis numero, Clemens XII, v. g.*, etc., et istas alias in quibus propositio ex essentiâ eruitur; *Christus est homo; ergò est risibilis.* Primi generis conclusiones, non tam conclusiones sunt, quàm expositiones et evolutiones propositionis universalis, quas proindè directè et immediatè afficit revelatio universalis; non ità est de iis conclusionibus in quibus proprietas ex essentiâ colligitur. Stando ergò præcedentibus opinionibus, ruit proposita objectio.

4° Panormo citato loco rursùs distinguit, aut potiùs paulò aliter explicat mox expositam Brancati de Laureâ distinctionem. « Non renuimus, inquit, admittere aliquas veritates (id est propositiones) universales esse quæ revelantur, vel propter solas particulares in ipsis comprehensas, vel ad minùs etiam in ordine ad ipsas; alias verò, quæ suî naturâ nullatenùs respiciunt particulares; quod evenire dicimus, quatenùs prioris generis propositiones tendunt ad Ecclesiæ regimen, nedùm in suâ universalitate sumptæ, sed etiam in singulis particularibus sub ipsis inclusis, cujusmodi est universalis: *Omnis romanus pontifex*, etc..... Posterioris verò generis est universalis: *Omnis infans ritè baptizatus*, etc., quæ in suî universalitate est fidei dogma, per quod nobis revelata est baptismi virtus, confirmataque veritas peccatî originalis, quo totum infectum est genus humanum; at quòd hic numero infans sit verè baptizatus, non respicit Ecclesiæ directionem in materiâ fidei; nulla namque ad hujus conservationem necessitas, quòd fide divinâ teneatur hic, vel alter infans ritè et validè baptizatus, et proindè immunis ab originali peccato. » Atque hanc ibidem tradit regulam idem auctor ad dignoscendum quandonam seu in quibus casibus debita sit Ecclesiæ ex divinâ promissione Spiritûs sancti assistentia ad eruendas ex univer-

salibus revelatis, particulares in ipsis contentas, ut habeantur tanquàm fidei dogmata et objecta : « Quoties videlicet, inquit, universales sunt primi generis, spectantes tùm in seipsis, tùm in suis particularibus ad Ecclesiæ directionem, ad fidei conservationem, ac proindè toti Ecclesiæ utroque modo proponibiles, ut credantur fide divinâ; non verò quoties sunt secundi generis, quarum particulares nusquàm erunt de fide divinâ habendæ, quia nonnisi per fallibile, aut saltem non infallibile infallibilitate fidei, medium, agnitâ ipsorum continentiâ in universalibus revelatis. »

5° Canus, lib. 6 de Locis Theologicis, cap. ultimo, Vega, lib. 9, Trident. cap. 39, card. de Lugo, disput. 1 de Fide, sect. 13, Valentia, tomo 3, disput. 1 quæst. 1, et alii quos refert et sequitur Suarez, disput. 3 de Fide, sect. 11, docent objectum aliquod singulare in universali propositione immediatè revelatâ contentum, dummodò id certò constet, pertinere ad fidem. Ratio est, inquit de Lugo post Suarez, loco mox citato, quia revelatio universalis immediatè, etsi confusè, cadit in ea omnia quæ sub universali continentur; sufficit ergò de se ad fidem singularium, si sufficienter, id est, certò et evidenter constet, illa sub universali propositione contineri. Nempè, sicuti habet Panormo, ratiocinium Suaresii contrahens, in *Scrutinio*, cap. 2, art. 8, n. 16, « per illam revelationem quâ nobis innotescit *Deum velle omnes homines salvos fieri*, significatur verum judicium, quod Deus habet de adæquato objecto ejusdem revelationis; illud enim judicium est fundamentum testimonii divini, in Deo autem non est cognitio confusa, sed distinctè judicat de omnibus quæ revelat, quamvis multa unico comprehendat verbo; confusio idcircò se tenet ex parte nostrâ, utpotè qui audientes *Deum velle omnes homines salvos fieri*, non illicò habeamus notitiam singularium omnium hominum, qui sunt objectum divini illius judicii, ac propterea confusione hujusmodi sublatâ, habitâque cognitione, quòd in dicto divini judicii objecto fuerit comprehensus Judas, sequitur, quòd sicut respectu divini judicii, idem prorsùs est, nedùm in re, sed in ratione ipsâ formali: *Salus omnium hominum*, ac *salus Judæ, Petri, Pauli, et cæterorum*, de quibus fieri valeat sufficienter inductio ac distributio; ità et respectu nostri revelatio *immediatè*, nedùm afficiat universalem exprimentem *salutem omnium hominum*, sed et quaslibet singulares, quæ universalem efformant ac constituunt, inter quas est præfata *de salute Judæ*.

Stando huic postremæ sententiæ, conformiter ad ea quæ anteà diximus responsione tertiâ ad præcedens argumentum,

Respondeo negando conseq. et parit., multùm siquidem discriminis est inter conclusiones in quibus propositio singularis ex universali eruitur; et conclusiones in quibus proprietas ex essentiâ, effectus ex causâ, etc. infertur; primi generis illationes, veri nominis conclusiones non sunt, sed meræ expositiones, evolutiones aut enumerationes partium: propositiones enim singulares respectu propositionis universalis, sunt veluti totidem partes ex quibus illa intrinsecè constituitur (hinc apud philosophos, genus totum est *potentiale*, individua verò sub ipso contenta partes *subjectivæ*) undè revelatâ aliquâ propositione universali, revelata per se formaliter et immediatè haberi debet quælibet particularis universalem constituens; at ità non est de conclusionibus in quibus proprietates ex essentiâ deducuntur; proprietas enim supponit rem essentialiter constitutam, à quâ saltem virtualiter distinguitur, verè fluit ex differentiâ, et verè ex illâ infertur; ac proindè revelatâ essentiâ, non censetur formaliter et immediatè revelata proprietas; ac per consequens, conclusio in quâ proprietas ex essentiâ deducitur, v. g.: *Christus est homo; ergò est risibilis;* de fide esse nequit, defectu scilicet, revelationis immediatæ ad fidem necessariò prærequisitæ.

Verbo dicam, propositio singularis formaliter et immediatè continetur in universali revelatâ, tanquàm pars in toto; est ergò de fide, et contradictoria est hæretica; è contrà verò propositio ista : *Christus est risibilis*, in hâc alterâ revelatâ, *Christus est homo*, non formaliter et immediatè continetur, sed virtualiter duntaxat et tanquàm effectus in causâ; adeòque non est de fide, sed mera conclusio theologica, et ipsi opposita, hæretica dici nequit, sed duntaxat erronea. Et, ut loquitur Card. de Lugo, « propositio ista : *Christus est risibilis*, se habet ad hanc alteram propositionem : *Christus est homo*, non ut particularis sub universali aliquâ revelatâ, sed ut particularis connexa cum aliâ particulari revelatâ; connexa, inquam, non connexione immediatè revelatâ, sed naturali ratiocinio eruta ex humanitate Christi, quæ sola immediatè est revelata. » Non itaque, ut acutè observat Panormo, cap. 2, art. 8, ratio, cur propositio singularis contenta in universali revelatâ, sit de fide, fundatur in solâ identitate *reali*, quæ intercedit propositionem singularem inter et universalem; sic namque va-

leret objectio proposita, et dicendum foret conclusionem in quâ proprietas eruitur ex essentiâ, pariter esse de fide; cùm proprietas perindè identificetur cum essentiâ, ac propositio singularis cum universali; sed fundatur in identitate *formali* seu conceptuum quæ occurrit propositionem universalem inter et particularem sub ipsâ contentam, cùm è contrà proprietas ab essentiâ virtualiter seu penès conceptus distinguatur. Undè ibidem Panormo : « Propositio particularis ac singularis, inquit, respectu universalis revelatæ, comparanda est tanquàm quid *formaliter æquivalens*, etsi non totaliter; propositio verò explicans proprietatem, effectum, etc., respectu propositionis exprimentis essentiam, etc., se habere solummodò tanquàm quid *virtualiter* et *illativè* æquivalens. » Ac per hoc patet responsio ad id quod in objectione opponitur ex eodem Panormo.

Dices 7° : Qui pertinaciter negaret propositionem certò et evidenter deductam ex placito fidei, v. g., *Christum* fuisse *risibilem*, haberetur ut hæreticus; ergò conclusio theologica pertinet ad fidem, ac proindè hæretica est propositio huic contradictoria.

Respondeo cum cardinali de Lugo, disput. 1 de Fide, sect. 13, parag. 1, « illum præsumi hæreticum, quia non præsumitur negare principium evidens naturale, quòd homo sit risibilis; sed principium obscurum revelatum, quòd Deus sit homo. Si tamen ipse non negaret, Christum esse hominem, sed solùm negaret, hominem esse risibilem, non esset verè hæreticus coràm Deo. Ità cum aliis Suarez, disput. 3 de Fide, sect. 11. » Pergit idem cardinalis : « Addit benè Hurtado, disput. 12, parag. 27, neque etiam in foro externo puniendum ut hæreticum, si esset homo rudis, qui facilè errare posset in principio evidenti philosophico. »

Dices ultimò : Saltem accedente Ecclesiæ definitione, conclusio theologica ex unâ revelatâ et alterâ naturali evidenter deducta, evadit de fide divinâ; adeò ut foret hæreticus qui scienter huicce conclusioni jam definitæ obluctaretur; ergò revelatio formalis et immediata non requiritur ad fidem, nec proindè propositio hæretica formaliter constituitur per oppositionem directam et immediatam veritati à Deo immediatè revelatæ. Consequentia videtur certa; probatur autem antecedens ex Ecclesiæ ac conciliorum praxi, quæ multoties fidei dogmata definière ob solam immediatam cum revelatis connexionem, ut videre est inter alia in sextâ œcumenicâ synodo, in quâ adversùs Monothelitas definitum est duas esse in Christo voluntates, quæ propositio duntaxat revelata fuerat in istâ : *Christus est Deus et homo*; ergò, etc.

Respondeo, circà conclusiones theologicas Ecclesiæ judicio fidelibus ad credendum propositas, duplicem potissimùm esse theologorum sententiam. Prima est Suaresii, quem hâc in parte secuti sunt cardinales de Lugo, de Laureâ et alii; asserunt illi cum Suarez, disput. 3, sect. 11, n. 11, « conclusionem theologicam, quæ priùs tantùm virtute continebatur in rebus revelatis, postquàm per Ecclesiam definitur, esse formaliter et propriissimè de fide, non mediatè tantùm, sed immediatè; quia jam non habetur illa veritas, tantùm ut virtute et mediatè revelata, sed ut revelata formaliter et in se. » Ratio eorum qui stant pro hâc sententiâ, hæc est : « Quia quod Ecclesia definit, inquit Suarez, Deus per Ecclesiam testificatur; Ecclesia autem definit talem veritatem in se ac formaliter; ergò jam Deus illam in se ac formaliter testificatur; ergò eo ipso est constituta sufficienter sub objecto formali fidei. » Affirmat ibidem Suarez opinionem hanc sibi « certam videri, et haberi ex communi consensu theologorum; » imò addit se non invenisse « theologum contradicentem. » Verùm immeritò, complures quippè theologi prædictæ opinioni adversantur. Etenim altera sententia docet meram conclusionem theologicam nusquàm posse evadere placitum fidei, etiamsi accedat Ecclesiæ definitio; adeòque propositionem priùs erroneam duntaxat, deindè ob supervenientem Ecclesiæ definitionem, nunquàm fieri hæreticam. Sententiam hanc exponit et probat *Scrutinii* auctor cap. 3, art. 5, n. 19, 20, 21, 22, et pro hâc citat Valdensem, Alphonsum à Castro, Lorcam, Canum et Thomistas communiter, Molinam, Valentiam, Hurtadum, Tannerum, etc.

In hanc sententiam coincidit opinio illustrissimi Tutelensis episcopi, in suo de elementis theologicis tractatu, ubi docet, « id nunquàm committere posse Ecclesiam, ut meras conclusiones theologicas, tanquàm ad fidem catholicam pertineant, declaret. »

Arridet magis secunda hæc auctoris *Scrutinii* sententia, 1°, quia, ut docent theologi post sanctum Thomam, Ecclesia non habet auctoritatem condendi novos fidei articulos, novaque dogmata; mera ergò conclusio theologica non potest evadere placitum fidei ob supervenientem Ecclesiæ definitionem; 2°, prædicta Suaresii sententia non videtur satis sibi cohærens; docet siquidem Suaresius, meras conclusiones

theologicas nullatenùs esse de fide, antequàm definiantur ab Ecclesiâ: jam verò si ità sit, quî fieri poterit ut subsequens Ecclesiæ definitio, hasce conclusiones ad dignitatem dogmatis fidei promoveat? Certè Ecclesia nihil facit esse de fide quòd anteà de fide non fuerit; sed duntaxat expensis Scripturâ et traditione, juridicè declarat ac proponit id esse revelatum et credendum, de quo priùs non constabat an contineretur in Scripturâ et traditione, et an divinâ fide credendum foret. « Erat quidem fidei, inquit Sylvius 2-2, q. 1, art. 70, priusquàm definiretur ab Ecclesiâ; et consequenter, oppositum tenentes jam tùm errabant in fide, sed inculpabiliter : quia non errabant in fide definitâ et declaratâ; » 3° inefficax videtur Suaresii ratiocinium. Equidem Deus assistit Ecclesiæ suæ in omnibus suis dogmaticis definitionibus, ne in iis erret proponendo aliquid falsum; at exindè minimè sequitur solemne Ecclesiæ judicium semper satis esse, ut veritas aliqua definita sub objecto formali fidei sufficienter constituatur; si quidem aliud est, quod definitur ab Ecclesiâ, assistente Spiritu sancto esse verum; et aliud, id esse de fide; etenim assistentia, ut omnes nôrunt, longè discrepat à revelatione ad objectum fidei omninò necessariâ.

Et verò si prædictæ conclusiones essent de fide post Ecclesiæ definitionem, id fieret vel vi revelationis, vel vi assistentiæ; sed neutrum dici potest. Non primùm, quæ enim erat antè Ecclesiæ definitionem revelatio non sufficiebat ad fidem; accedente autem hâc definitione, non nova accessit revelatio; ergò, etc. Non secundum, uti enim demonstrabimus articulo 5, et ipsemet fatetur Suarez, Ecclesia infallibilis est, assistente ei Spiritu sancto, in omnibus suis dogmaticis definitionibus : atqui certum est, nec etiam diffitetur idem Suarez, omnia dogmaticarum Ecclesiæ definitionum objecta non esse de fide; ut patet in factis dogmaticis non revelatis; in notis *temerarii, scandalosi,* et aliis infrà hæresim, et generatim in rebus certis quidem ac tenendis, sed certitudine infrà fidem; ergò, etc.

Juxtà secundam hanc quam amplectitur auctor *Scrutinii* sententiam, patet solutio ad argumentum propositum; negandum scilicet, ob rationes mox adductas, conclusionem merè theologicam, accedente Ecclesiæ definitione, esse propriè ac formaliter de fide. Neque id probat adductum ex synodo sextâ œcumenicâ argumentum; contendimus enim cum citato mox *Scrutinii* auctore, antecedenter ad concilium sextum œcumenicum, hæreticum fuisse Monothelitarum dogma. Id quippè clarè demonstrant Scripturæ et SS. Patrum testimonia, quibus duas in Christo voluntates probant sextæ synodi Patres : *Non mea, sed tua voluntas fiat,* Lucæ 22, 24. *Non sicut ego volo, sed sicut tu,* Matth. 26, 39, undè in Epist. synodicâ Agathonis ad præfatam synodum directâ habetur : « Juxtà quod Prophetæ olìm de Christo, et ipse nos erudivit, et sanctorum Patrum nobis tradidit Symbolum, duas naturales voluntates in eo, et duas naturales operationes prædicamus. »

Quod autem additur, hæreticum fore qui scienter et cum pertinaciâ conclusioni theologicæ post Ecclesiæ definitionem adversaretur, non eodem modo intelligunt theologi : 1° fatentur omnes illum fore *præsumptivè* hæreticum, qui theologicæ conclusioni jam definitæ obluctaretur; imò et antè definitionem, si conclusio ità sit clara et aperta, ut ipsius cum revelatis connexio ab omnibus etiam rudioribus facilè percipi possit, qualis est ista : *Christus est homo; ergò est risibilis.* 2° Suarez, de Lugo et qui cum iis censent conclusiones theologicas post Ecclesiæ definitionem esse formaliter et propriè de fide; ii consequenter existimant non solùm *præsumptivè,* sed et *formaliter* hæreticum fore qui scienter iis reluctaretur. 3° Qui autem cum auctore *Scrutinii* judicant prædictas conclusiones non esse de fide, qui eas negant, non *hæreticos* formaliter, sed *erroneos* habendos esse putant.

Si quis autem non solùm definitam conclusionem theologicam negaret, sed et infallibilitatem Ecclesiæ in dictâ definitione condendâ, « is formaliter foret hærecticus, inquit Panormo, cap. 3, art. 18, quia negaret objectum fidei immediatè revelatum, quale putamus esse infallibilitatem Ecclesiæ, nedùm in rebus tanquàm de fide habendis definitis, sed et in ipsismet definitionibus rerum infrà fidem tenendis. » De Lugo tamen cum aliis quibusdam hanc sententiam temperat; docet siquidem non *hæreticum,* sed *erroneum,* vel *errori proximum* esse, negare infallibilem esse Ecclesiam dùm qualificationi hæreseos inferiores notas applicat.

Undè hìc obiter observa partìm inter se invicem consentire theologos hâc in præsenti quæstione, et partìm à se invicem dissentire.

1° Consentiunt omnes fide divinâ credendam esse infallibilitatem Ecclesiæ in definiendis tanquàm de fide, aut improbandis tanquàm hæreticis, certis quibusdam propositionibus;

adeòque formaliter hæreticum fore qui prædictam infallibilitatem negaret. 2° Quod ex præcedenti sequitur, consentiunt pariter, hereticum formaliter fore qui veritatem tanquàm dogma fidei definitam amplecti, aut propositionem velut hæresim proscriptam damnare contumaciter recusaret. 3° Quod spectat ad conclusiones merè theologicas materialiter sumptas, fatentur omnes, ut mox vidimus, *præsumptivè* fore hæreticum qui eis post Ecclesiæ definitionem adversaretur. 4° Quod spectat an negantes hujusmodi definitas conclusiones habendi sint tanquàm *formaliter* hæretici, dissentiunt inter se theologi; affirmat Suarez cum suis sequacibus; negat verò Panormo cum Thomistis communiter, cujus sententiam, utpotè magis cohærentem amplexi sumus.

Observat idem Panormo loco mox citato, quòd si Ecclesia definiret conclusionem theologicam, v. g., *Christum esse risibilem,* præcisè ex revelatione mediatâ et virtuali; qui negaret conclusionem illam theologicam habendus foret *erroneus,* non *hæreticus;* qui tamen inficiaretur Ecclesiæ infallibilitatem in tali definitione ferendâ, formaliter esset hæreticus; quia hic negaret fidei objectum immediatè revelatum, qualis est, inquit, infallibilitas Ecclesiæ, non tantùm in definitionibus fidei, sed et in ipsismet definitis veritatibus infrà fidem tenendis. An autem meræ conclusiones theologicæ tanquàm de fide divinâ credendæ definiri possint, iterùm in diversas abeunt partes theologi. Suarez affirmantem, Panormo verò negantem sententiam propugnat, et quidem appositè ad principia ex eodem auctore superiùs stabilita; nihil scilicet tanquàm de fide divinâ credendum definiri posse, nisi quod in se et immediatè revelatum est.

5° Tandem, consentiunt theologi, negari non posse absque aliquâ notâ Ecclesiæ infallibilitatem in propositionibus approbandis, aut improbandis, etiam infrà fidei qualificationem aut hæresis notam.

Verùm rursùs discordes sunt in assignandâ præcisè notâ quam mereretur is qui prædictam infallibilitatem rejiceret. Bannes 2, - 2, quæst. 11, art. 2, cardinalis de Lugo, disput. 20 de Fide, sect. 13, n. 101; Malderus, ibidem, membro 5; Turrianus, disput. 55, dubio 5; Coninch, disput. 18, dubio 8; Panormo, cap. 3, art. 18, advertunt, « graviùs errare, qui dicit Ecclesiam errare posse, vel errare in iis censuris, quàm qui solùm assereret veras esse propositiones illas ab Ecclesiâ judicatas *temerarias, offensivas,* etc. Malderus, Panormo et alii affirmant id esse hæreticum; Bannes, Turrianus, etc., erroneum aut errori proximum. « Qui dicit, inquit de Lugo, loco laudato, Ecclesiam in censuris infrà hæresim errâsse, incurrit hæresim in aliquorum sententiâ, et in sententiâ aliorum incurret, vel errorem, vel aliquid errori proximum. » Ast de iis fusiùs art. 5, ubi de auctoritate requisitâ ad ferendas censuras theologicas.

Ex dictis hùc usque circà propositionem hæreticam, colliges 1°, ex Panormo, in *Scrutinio*, cap. 2, art. 1, n. 6, hæresim seu propositionem hæreticam, « essentialiter consistere in oppositione directâ et immediatâ cum doctrinâ fidei divinæ; » undè cum eodem Panormo, Sylvio, Cano, etc., describi potest hæresis: *Error veritati fidei catholicæ directè et immediatè repugnans, in eo qui fidem Christi professus est;* quæ posteriora verba adduntur ut hæresis à cæteris infidelitatis speciebus distinguatur; ut enim inquit sanctus Thomas, 2, -2, q. 11, art. 1, « hæresis est infidelitatis species ad eos pertinens, qui fidem Christi professi sunt, et ejus dogmata corrumpunt. » Colliges 2°, duplicem vulgò distingui à theologis hæresim (idem dicendum de propositione hæreticâ); altera dicitur *materialis,* altera *formalis.* Hæresis *materialis* et impropriè dicta, est error veritati fidei directè et immediatè oppositus, sed absque pertinaciâ assertus. Hæresis *formalis* et propriè sumpta, est error fidei catholicæ directè et immediatè repugnans, cum pertinaciâ assertus ab eo qui fidem Christi professus est. Porrò pertinacia ad hæresim *formalem* fatentibus omnibus essentialiter requisita, « consistit in judicio, inquit Sylvius, 2-2, q. 11, art. 1, quo aliquis post manifestatam sibi sufficienter veritatem fidei, sciens et volens ei repugnat. » Colliges 3°, hæreticum constituere ac denominare, hæresim formalem, non verò materialem; suadent id verba Apost. ad Timoth. 6: *Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus..... superbus est, nihil sciens,* etc. Et verò sanctus August. epist. 43, aliàs 162: « Qui sententiam suam, inquit, quamvis falsam atque perversam nullâ pertinaci animositate defendunt..... nequaquàm sunt inter hæreticos deputandi. » Et lib. 18 de Civit. Dei, cap. 51: « Qui ergò in Ecclesiâ Christi morbidum aliquid pravumque sapiunt, si correpti ut sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter, suaque pestifera et mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, hæretici fiunt, et foràs exeuntes habentur in exercentibus inimicis. » Idem li-

quet ex conciliis Lateran. sub. Innoc. III celebratis cap. 2, item ex Clementinâ unicâ *De summâ Trinitate*. Et ex Clementinâ *Ex gravi*, de Usuris. Videri etiam potest S. Thomas quæst. 8, art. 1 ad 7, in caput 11 1 ad Cor. lect. 4, et lect. 2 in caput 3 ad Titum. Colliges 4°, ad hæresim *formalem* et propositionem *formaliter* hæreticam constituendam, tres potissimùm ex parte objecti requiri conditiones : Prima, ut directè et immediatè opponatur veritati revelatæ. Secunda, ut veritas revelata cui adversatur propositio hæretica, sit directè ac immediatè in seipsâ revelata. Tertia tandem est, ut veritas immediatè revelata cui directè adversatur hæretica propositio, ipsa sit Ecclesiæ auctoritate omnibus fidelibus ad credendum proposita.

Tres istas conditiones ad hæresim formalem, et hæreticum constituendum desiderari, abundè constat ex dictis, præcipuè in solutione ad propositas mox objectiones.

Colliges 5°, tres insuper ex parte subjecti requiri conditiones ad hæresim et propositionem formaliter hæreticam.

Prima conditio est, ut is qui errat, fidem Christi professus sit; atque adeò baptismo fuerit initiatus. Ità expressè sanctus Augustinus, citato cap. 51 lib. 18 de Civit. Dei, ubi dicit hæreticum esse, qui sub nomine christiano falsa dogmata in fide Christi docet, vel sequitur. Idem expressè asserit doctor Angelicus, 2-2, quæst. 11, art. 2. Consentiunt Turrecremata, Cajetanus, Cano, Castro, Azor, etc. Et ratio est, quia in hoc potissimùm differt hæresis ab aliis speciebus infidelitatis; et hæreticus à Judæo et pagano.

Altera conditio est, ut is qui errat, non in totâ fidei materiâ, sed in ejus duntaxat parte malè sentiat. Conditionem hanc exigunt Turrecremata in Summâ de Eccles. lib. 4, p. 2, cap. 13; Cano, lib. 12 de Locis Theol. cap. 9; Suarez disput. 19, de fide sect. 5, n. 10, ubi alios refert qui idem sentiunt. Et ratio est, quia ille est hæresis subjectum, qui aliquo modo se christianum profitetur; ast ut aliquis se christianum profiteatur necessum est ut aliquo modo in Christum credat; ergò consequenter necesse est ut non totam ejus fidem abneget, sed partem duntaxat corrumpat.

Tertia demùm et quidem præcipua ex parte subjecti ad hæresim formalem requisita conditio est pertinacia. De hoc consentiunt Cajetanus, Bannes, Cano, Suarez, Lugo, Sylvius, aliique passìm theologi. Idque sequitur ex dictis suprà corollario 3, quibus adde istud S. Augustini, lib. 4 contrà Donat. cap. 16, ubi loquens de errante circà veritatem christianam : « Istum, inquit, nondùm hæreticum dico, nisi manifestatæ sibi doctrinæ catholicæ fidei resistere maluerit, et illud quod tenebat elegerit. »

Verùm, quid sit et in quo præcisè posita sit pertinacia illa ad hæresim requisita, non ità facile est definire. Panormo in *Scrutin.* cap. 4, art. 8, docet post Suarez, disput. 19, sect. 3, pertinaciam duo essentialiter involvere; alterum præsuppositivè ex parte intellectûs, cognitionem videlicet seu notitiam sufficientem auctoritatis Ecclesiæ, et quòd doceat seu proponat veritatem illam contrà quam aliquis errat. Alterum *formaliter* ex parte voluntatis, actum nempè quo quis velit resistere catholicæ doctrinæ, seu Ecclesiæ illam docenti, nec subdere judicium suum auctoritati Ecclesiæ. Hâc in voluntate formaliter consistit pertinacia; hique duo actus, asserit ibidem Panormo, perpetuò significantur quoties in sacris canonibus hæretici ex *pertinaciâ* designantur dignoscendi, ut videre est cap. *Damnamus, de summâ Trinit.* ubi exposito abbatis Joachim errore, ipsius persona ab hæresi excusatur, quòd « scripta sua assignari mandaverit apostolicæ Sedis judicio approbanda seu etiam corrigenda. » Idem legere est in aliis apostolicis aut conciliorum sanctionibus passìm. Porrò, inquit Suarez loco mox citato, sufficiens auctoritatis et propositionis Ecclesiæ cognitio requisita ut quis censeatur ac verè sit pertinax, est illa, « per quam ità proponitur Ecclesiæ auctoritas, ut obliget hominem ad credendum, et ipsam esse veram Ecclesiam, et veram esse doctrinam quæ docetur; et eodem saltem modo necessaria est notitia definitionis Ecclesiæ; quia esto quis habeat sufficientem propositionem, ejus potest nolle credere esse definitionem, et nihilominùs erit pertinax, quia jam habet sufficientem notitiam, quæ illum obliget ad credendum talem propositionem esse ab Ecclesiâ definitam. »

Et paulò post advertit idem Suarez, quotiès circà latam Ecclesiæ definitionem sufficiens præcessit instructio et admonitio, id est, talis quæ obliget, ut verum esse credatur quod proponitur; ità ut et auctoritas Ecclesiæ, et definitio ejus circà talem materiam sufficienter proponantur, tanquàm evidenter credibiles; sine dubio pertinacem fore et hæreticum qui restiterit, etiamtsi dicat, se non credere talem propositionem, quia non credit esse definitam ab Ecclesiâ; etenim in hoc ipso pertinax est, cùm illud sufficienter proponatur : « Aliàs, in-

quit Suarez, loco jam laudato, nullus esset hæreticus pertinax, quia omnes negant veritates contrarias suis erroribus, esse definitas à verâ Ecclesiâ..... Sicut ergò respectu Dei, ad pertinaciam non est necessarium, ut aliquis credat aliquid esse dictum à Deo, et nihilominùs esse falsum; sed satis est ut credat esse falsum, quod sibi sufficienter proponitur ut dictum à Deo; ità dicendum est respectu Ecclesiæ quæ in hoc negotio habet vicem Dei, et seipsam sufficienter proponit, et ut veram Ecclesiam, et in hoc, vel illud definientem. »

Atque ex his quæ de pertinaciâ diximus sequitur, ad hæresim formalem non satis esse voluntarium *omninò* indirectum, sed necessarium esse voluntarium *aliquo modo* directum, quo aliquis amplectatur errorem contrà auctoritatem et definitionem Ecclesiæ *sufficienter* propositam; ac proindè quamlibet ignorantiam, etiam crassam et affectatam, dummodò non sit concomitans, excusare ab hæresi et hæreticorum pœnis. « Hæc est, inquit dictâ sect. 3, disput. 19, Suarez, sententia communis theologorum et canonistarum, expressè S. Thomæ 1-2, quæst. 11, art. 2 ad 3, ubi optimè Cajetanus et alii..... Idem S. Thomas, parte 1, quæst. 32, art. 4, quatenùs dicit, non committere hæresim qui errat priusquàm advertat, vel sciat contrarium esse ab Ecclesiâ definitum; idem ferè habet 1 ad Cor. 11, lect. 4, et ad Titum 3, lect. 3. » Eamdem sententiam propugnant Panormo, cap. 4, art. 7, et de Lugo, disput. 16 de Fide, sect. 6, ubi refert Bannes, Azor, Aragonium, Coninch et alios.

Et verò, uti ratiocinatur Suarez, voluntarium ex certâ scientiâ seu notitiâ sufficiente, est aliquo modo directum; atqui ex dictis pertinacia ad hæresim formalem requisita supponit sufficientem cognitionem propositionis Ecclesiæ, quæ sufficiens cognitio quamlibet excludit ignorantiam; ergò, etc. Equidem ad hæresim formalem non est necessarium formaliter et explicitè intendere contradicere Ecclesiam; nihilominùs tamen necesse est materialiter directè velle illam contradictionem, sicut is qui vult accedere ad unum terminum, sciens id non posse facere, nisi recedat ab alio, satis directè vult recedere à tali termino, quamvis id formaliter non intendat.

Dixi quamlibet ignorantiam, *modò non sit concomitans*, excusare ab hæresi; quia, quemadmodùm post S. Th. 1-2, q. 6, art. 6, in corp. ratiocinatur Panormo, cap. 4, art. 7, ignorantia concomitans talis est, ut secum admittat, imò requirat voluntatem non mutandi sententiam, etiamsi constet Ecclesiam aliud docere; nam ab hâc voluntate habet ignorantia illa, quòd sit concomitans; et consequenter non est causa errandi, nec excludit pertinaciam: « Quod adeò verum est, inquit Suarez citato loco, ut habeat locum, etiamsi illa ignorantia sit involuntaria; quia etiamsi talis sit, non est causa errandi, nec excludit modum assentiendi pertinaciter contrà Ecclesiæ auctoritatem. Undè à fortiori hoc verum est in quâlibet allâ ignorantiâ culpabili; quin potiùs licèt contingat opinionem esse veram, si cum eo affectu teneatur persistendi in illâ, etiamsi Ecclesia contrarium definiat, incidetur in hæresim propter talem affectum. » Cæterùm (quod observa), sex enumeratæ hoc et præcedenti corollario conditiones requiruntur ad hæresim formalem, et hæreticum simul constituendum, tùm in foro Dei et quoad culpam, tùm in foro Ecclesiæ et quoad pœnas ecclesiasticas in hæreticos latas. Scilicet, inquit Suarez, dictâ disput. 19, sect. 5, n. 11, sedulò distinguenda sunt ista duo, 1° hæresis quoad culpam et in foro Dei; 2° hæresis in foro externo et quoad pœnas ecclesiasticas. Ad primum requiritur et sufficit *voluntaria et pertinax resistentia revelationi divinæ sufficienter propositæ, etiamsi privata sit;* quia revelatio illa sic proposita sufficit ad obligandum, ut id quod proponitur certâ fide credatur; ac proindè eadem sufficit, ut contrarius dissensus sit hæreticus; contrariorum enim eadem est ratio. Ad alterum verò sufficit et requiritur *voluntarius et pertinax error in materiâ fidei catholicæ contrariâ, in homine christiano*, id est, baptizato.

Dixi 1°, *in materiâ fidei catholicæ;* dissentiens enim privatæ revelationi, etsi in foro Dei et quoad culpam sit hæreticus, attamen non incurrit pœnas ecclesiasticas hæreticis impositas. Ità Cajetanus, Bannes, Suarez, de Lugo, aliique passìm theologi adversùs Sanches qui contrarium sentit. Et verò nusquàm Ecclesia declaravit aut punivit tanquàm hæreticum, eum qui privatam revelationem non credidisset, sed ejusmodi peccata divino judicio relinquit.

Dixi 2°, *in homine christiano, id est baptizato.* Ut enim habetur in concil. Trid., sess. 14, cap. 2, « Ecclesia in neminem judicium exercet, qui non priùs in ipsam per baptismi januam fuerit ingressus. *Quid enim mihi,* inquit Apostolus, *de his qui foris sunt judicare?*

Colliges 6° illud omne et solum esse de fide catholicâ censendum, cui tres isti competunt

characteres : 1° quòd sit revelatum in verbo Dei scripto vel tradito ; 2° quòd sit revelatum *in se immediatè ;* non verò per meram consequentiam, etsi evidentem ; 3° quòd sit ab Ecclesiâ propositum. Ex quo generatim sequitur, primò, nullam fidei veritatem de novo definiri, quæ non fuerit ab Apostolis cognita ; adeòque non crevisse à temporibus Apostolorum propositiones fidei. Ità Sylvius 2-2, q. 1, art. 7. Undè concil. Trid. sess. 4, disertè docet, omnem salutarem veritatem « contineri in libris scriptis, et sine scripto traditionibus, quæ ex ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ, ad nos usque pervenerunt. » Secundò, Ecclesiam, quandò vel definit vel credendum proponit aliquod dogma fidei, non condere articulum omninò novum, sed partim declarare quid vel in Scripturâ, vel in apostolicis traditionibus contineatur ; partim definire ac præcipere ità esse credendum, quomodò anteà non passim ità credebatur explicitè, quia nondùm constabat an contineretur in Scripturâ vel traditionibus. « Erat quidem fidei, inquit Sylvius loco anteà citato, priusquàm definiretur ab Ecclesiâ, et consequenter oppositum tenentes jam tùm errabant in fide, sed inculpabiliter ; quia non errabant in fide definitâ et declaratâ. » Tertiò, nihil esse de fide divinâ catholicâ, ex iis omnibus quæ novimus per privatas quascumque revelationes post Apostolorum tempora factas, etiam quibuscumque viris sanctis. Ratio est, quia « fides ideò vocatur catholica, inquit idem Sylvius 2-2, q. 1, art. 1, quòd per eam assentiamur illi quod tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia, quod semper, quod ab omnibus creditum est ; hoc est enim verè proprièque esse catholicum, ait Vincentius Lirinensis, cap. 3 ; » atqui prædicti characteres non competunt iis quæ noscuntur per privatas revelationes post Apostolorum tempora factas ; ergò, etc. Quartò, nihil ex iis quæ per discursum ex revelatis inferuntur, seu nullam conclusionem verè theologicam, id est, ex unâ revelatâ et alterâ naturali certò et evidenter deductam, esse formaliter de fide catholicâ, et ratio est ; quia nulla conclusio theologica, formaliter et *immediatè* revelata est in verbo Dei scripto vel tradito, sed ex revelatis illata. Quintò, facta quotidiana nullatenùs in se immediatè revelata, non posse proponi tanquàm fide divinâ credenda.

Dixi, *nullatenùs in se immediatè revelata ;* revelatio enim universalis, uti anteà vidimus ex card. de Laureâ, de Lugo, Suarez, Panormo, etc., sufficit ad credenda singularia quæ certò et indubitanter constat contineri tanquàm partes in toto, in propositionibus universalibus in se *immediatè* revelatis. Sic, v. g., inquit Grandin. disput. 1, sect. 2, punct. 8, « quòd concilium Tridentinum non erraverit in fide, credebant Apostoli in hâc universali : *Nullum concilium generale legitimum errare potest in fide.* » Idem dicendum de similibus propositionibus. Sextò, illud omne esse de fide catholicâ, quod nobis de fide credendum proponit Ecclesia. Ratio est, quia nihil de fide credendum proponit Ecclesia, nisi sit in Dei verbo scripto vel tradito revelatum. Septimò tandem sequitur, propositionem hæreticam eam esse quæ enuntiat hæresim ; sive quæ directè adversatur veritati à Deo immediatè revelatæ, et per Ecclesiam propositæ ; et talis propositio, quantùm est de se, idonea est constituere hæreticum, ac etiam constituet si cætera adsint. Ast si hæretica vocetur propositio quæ de facto constituit hæreticum, hæretica non est nisi et fidei divinæ catholicæ manifestè repugnet, et pertinaciter asseratur ab eo qui fidem Christi professus est.

Ad completam intelligentiam eorum quæ dicta sunt circà propositionem hæreticam, unum aut alterum superest investigandum.

Quæres itaque 1°, an omne dogma catholicum sit fidei dogma. Antequàm respondeam, observa, dogma catholicum tribus modis dici posse : 1° genericè et latè ; et sic nihil aliud est, quàm doctrina quæ licitè et citrà censuram in catholicâ docetur Ecclesiâ ; talis est doctrina de futuro vel non futuro Christi adventu, si Adam non peccâsset ; de admittendâ vel negandâ prædeterminatione physicâ ; de admittendâ vel non admittendâ distinctione thomisticâ virtuali, inter attributa divina, etc. ; 2° minùs latè, pro doctrinâ quæ sit cunctis fidelibus proposita cum obligatione credendi, sed non tanquàm de fide divinâ. Ità meræ conclusiones theologicæ in nostrâ sententiâ. Ità etiam propositiones omnes doctrinales ab Ecclesiâ approbatæ infrà gradum fidei divinæ, aut proscriptæ infrà gradum hæreseos. Sic propositiones damnatæ tanquàm fidei proximæ, erroneæ, malè sonantes, etc. 3° Dogma catholicum propriè dictum, veritas est fidei divinæ quæ cunctis fidelibus ut talis credenda proponitur, v. g., quòd Deus sit unus in essentiâ ; quòd sit trinus in personis ; quòd duæ sint in Christo voluntates, etc.

His positis, Resp. dogma catholicum hoc posteriori duntaxat, non autem primo aut se-

cundo sensu sumptum, coincidere cum fidei dogmate. Id ex sese et ex suprà dictis manifestè liquet.

Quæres 2° an omne fidei dogma, seu omnis veritas fidei divinæ et catholicæ sit articulus fidei.

Antequàm respondeam, observa, nonnihil discriminis intercedere inter tria ista, symbolum fidei, articulum fidei, propositionem de fide.

Symbolum fidei apud Catholicos, inquit Sylvius 2-2, q. 1, art. 9, est « summa articulorum fidei, qui omnibus credendi proponuntur. » Vel, ut ait Suarez, « Symbolum significat quamdam brevem summam seu regulam fidei ex variis articulis fidei collectam, et fidelibus propositam tanquàm signum professionis suæ. » Articulus fidei, inquit ibidem Sylvius, art. 6, est « propositio catholica primariò ad fidem pertinens, et specialem habens ad credendum difficultatem. » Propositio de fide simpliciter, ea est quæ exprimit veritatem à Deo revelatam, sive veritas illa pertineat ad communem Ecclesiæ doctrinam, sive non pertineat; si primum, propositio dicitur, inquit Suarez, loco mox laudato, *fidei divinæ catholicæ;* si secundum, propositio dicitur esse *de fide divinâ theologicâ*. Undè asserit ibidem, fidem theologicam et catholicam se habere tanquàm includens et inclusum; fides theologica universalior est et includit catholicam; fides theologica completitur quidquid à Deo revelatum est, sive pertineat sive non ad communem Ecclesiæ doctrinam; fides autem catholica est de iis duntaxat quæ Ecclesiæ universali proponuntur.

Rursùs nonnulli distinguunt inter propositionem de fide, et propositionem ad fidem pertinentem, vel in ordine fidei positam. Propositio de fide ea est quæ in se *immediatè* revelata est; propositio ad fidem pertinens, ea est quæ proximè et evidenter sequitur ex unâ præmissâ naturali et alterâ revelatâ; denique propositio in ordine fidei posita dicitur illa quæ cum immediatè revelatis quocumque tandem modo connexa est. His præsuppositis obvia est ac facilis ad quæsitum responsio. Itaque, respondeo 1°, non omnem propositionem ad fidem pertinentem, seu ex unâ revelatâ et alterâ naturali evidenter deductam, esse de fide. Ratio est, quia, ut sæpiùs diximus, revelatio immediata ad fidem necessaria est. Idem dicendum de propositione in ordine fidei positâ. Resp. 2°, non omnem propositionem de fide dici posse fidei dogma, seu veritatem fidei divinæ et catholicæ; sequitur ex discrimine mox assignato, fidem catholicam inter et fidem theologicam. Resp. 3°, non omnia fidei dogmata, seu non omnes catholicas fidei veritates, sed solas principales et primarias esse articulos fidei propriè dictos. Ità expressè S. Thomas 2-2, q. 1, art. 6, idque colligitur ex allatâ mox ex Sylvio articulorum fidei notione. Porrò primariæ et principales fidei veritates eæ sunt, inquit ibidem doctor Angelicus, « quæ directè nos ordinant ad vitam æternam; sicut tres personæ omnipotentis Dei, mysterium Incarnationis et alia hujusmodi, » sive quorum visione in æternâ vitâ perfruemur, et per quæ ducimur ad vitam æternam, juxtà illud Joan. 17, v. g.: *Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum.* Quæ verba sic explicat S. Cyrillus, ut priora referat ad notitiam SS. Trinitatis; posteriora verò ad notitiam Incarnationis quasi medium æternæ vitæ consequendæ.

Quæres 3°, utrùm hæresis sit asserere aliquid esse de fide, quod nullatenùs est de fide; vel aliquid esse hæreticum, quod reipsâ hæreticum non est. An videlicet enuntians, v. g., de fide esse Verbum fore incarnandum, si Adam non peccâsset; aut è contrà, *hæresim esse Verbum fore incarnandum, si Adam non peccâsset,* formet propositionem hæreticam.

Resp. 1°, dignam profectò esse censurâ propositionem, quæ iniquè aliam notaret. Idipsum constat, 1° ex S. Augustino, lib. 5 Confess. et in 1 super Genes. ad litt.: « Multùm autem, inquit, nocent talia quæ ad pietatis doctrinam non spectant, vel asserere, vel negare, quasi pertinentia ad sacram doctrinam. » 2° Idem ipsissimis S. Augustini verbis docet Angelicus doctor, Opusc. 10, in Prologo. 3° Durandus à S. Portiano præfat. Comment. in sent. « Mensura fidei, inquit, in duobus consistit; videlicet, ut non subtrahatur fidei quod sub fide est, nec attribuatur fidei illud quod sub fide non est. Utroque enim modo à mensurâ fidei exceditur. Et à continentiâ sacræ Scripturæ, quæ fidei mensuram exprimit, deviatur. 4° Suarez, disput. 19 de Fide sect. 2, n. 21, expressè asserit et probat, non solùm simplices propositiones, si theologicè falsæ sint ac vitiosæ, censuram mereri; sed etiam propositiones modales quæ indebitam quibusdam aliis propositionibus notam inurunt. Et ratio est manifesta, inquit, quia etiam illa propositio modalis habet suam propriam veritatem, vel falsitatem, pertinentem ad sacram et theologicam doctrinam; et ideò assertione vel attributione talis censuræ, potest esse non minor excessus, quàm in simplici propositione; imò tales censuræ sine

discretione prolatæ scandalum generant, et injuriosæ sunt, quia et infamiam inurunt, et interdùm inducunt alia incommoda et detrimenta, et ideò prudens theologus ac timoratus diligentissimè observare debet ut has censuras sine magno judicio non efficiat. » Idem docent Castro, Lorca, Panormo et de Lugo de Fide disput. 20, sect. 3, n. 105, ubi observat, quòd « si propositio de fide afficiatur censurâ, jam propositio illa reflexâ esset hæretica, cùm negaret et damnaret propositionem de fide. Similiter si conclusio theologica afficeretur censurâ, propositio illa reflexa esset erronea, cùm reprobaret conclusionem illam theologicam, et sic de aliis. »

Resp. 2°, reprehensione pariter dignam esse propositionem quæ affirmat de fide esse, quod ad fidem non attinet. Istud evincunt auctores et momenta mox adducta; quibus adde quod annotat Lorca 2-2, qu. 11, art. 2, disput. 39 : « Quemadmodùm, inquit, contrà veritatem errat non solùm qui falsa pro veris, sed etiam vera pro falsis æstimat, et non solùm qui certa pro incertis, sed etiam qui incerta pro certis tradit, sic errat contrà fidem, non solùm qui ea, quæ fidei sunt, sed etiam, qui ea quæ non sunt de fide, de fide esse existimat. Hic tamen error, si desit pertinacia, non est suo genere gravis culpa. » Hinc sapienter omninò post cardinalem de Lugo et Suarez, non semel observat illustrissimus Bossuetius, cautum ac prudentem debere esse theologum in censuris ferendis, quia « plerumque contingit, ut propositio quæ simpliciter prolata vera est, ratione censuræ adjunctæ falsa sit, et ipsa censuram mereatur. »

Resp. 3°, cum iisdem de Lugo et Suarez, certis quibusdam in circumstantiis (videlicet, si adsit pertinacia) contingere posse ut hæresis sit asserere aliquid esse de fide, aut è contrà hæreticum esse, quod reipsà nec de fide est, nec hæreticum. « Hos potest contingere, inquit Suarez, citatâ disput. 19 de Fide, sect. 6, n. 6, in eo, qui tàm firmiter crederet opinionem aliquam, etiam veram, ut haberet animum deliberatum, non credendi contrarium, etiamsi Ecclesia id definiret; illa verò hæresis consistit..... in pertinaciâ hæreticâ, et in judicio quod includit, vel supponit, contrà infallibilitatem Ecclesiæ. Item posset in hoc hæresis contingere, si Ecclesia de aliquâ re definiisset non esse certam, et nihilominùs aliquis sentiret et affirmaret esse certam..... ut enim S. Augustinus dicit in Enchir. cap. 17 et 19, habere incerta pro certis error est. Undè si sit in materiâ definitâ, saltem quoad illum modum, erit error hæreticus. »

« Extrà hos casus, pergit Suarez, nullum est periculum hæresis in hoc modo, seu excessu affirmandi ut certum, quod incertum est; aliquod tamen peccatum in eo committitur, quia licèt propositio simplex fortasse vera sit, nihilominùs modalis, quæ ex illo assentiendi modo, vel formaliter, vel virtute consurgit, falsa est, et ità in illius affirmatione, vel mendacium, vel aliquid pejus committi potest. » Subdit ibidem, quod diligenter attendere debent viri theologi : « Existimo et moneo posse peccari graviter in hâc materiâ, exaggerando proprias opiniones, et contrarias censuris sine delectu afficiendo... et ideò in hoc negotio magna moderatio et prudentia servata est. » Eadem asserunt Major, Lorca et alii. « Non est minùs hæresis, inquit Major in sentent. 3, dist. 37, qu. 26, asserere (si adsit pertinacia) aliquid esse de fide, quod nullatenùs est de fide, quàm negare aliquid de fide quod est de fide. » Consentit Lorca, loco mox citato, « asserere de fide esse, quod ad fidem non attinet, si sit pertinacia, grave peccatum erit, eritque hæresis; quia Ecclesia contemnitur, et negatur esse universalis fidei regula. »

Hic enim obiter observandum est, nos potissimùm fuisse locutos de propositionibus in se præcisè spectatis; ubi quippè accessit Ecclesiæ definitio, qui scienter improbatam etiam infrà hæresim propositionem approbaret, aut infrà fidem approbatam reprobaret, is aliquam juxtà omnes censuram, secundùm plurimos ipsammet hæreseos notam mereretur et incurreret, propter negatam scilicet Ecclesiæ in ferendis hujusmodi censuris auctoritatem et infallibilitatem. Verùm de his alibi.

Quæres 4°, utrùm credi possit aut debeat quod probabiliter duntaxat videtur revelatum, ac proindè an propositio opposita, quæ probabiliter tantùm revelata est, sit hæretica. Respondet cardinalis de Lugo, disput. 1 de Fide sect. 13, parag. 4, n. 323, aliud esse objectum aliquod secundùm se et in abstracto, seu objectivè et ratione sui esse de fide; aliud verò esse nobis de fide, seu posse ac debere à nobis credi fide divinâ; seu quod idem est, esse de fide formaliter et ratione assensûs. Primum duntaxat volunt, qui asserunt objectum solùm probabiliter revelatum esse de fide, non posterius; et ratio discriminis est, inquit eminentissimus auctor, « quia cùm omne divinitùs revelatum pertineat ad objectum materiale fidei, eo ipsò, quòd objectum aliquod sit *proba-*

biliter revelatum, *probabiliter* etiam debet inter objecta fidei connumerari. Ut tamen possit aliquid hìc et nunc à nobis per fidem credi, necesse est, quòd non possimus prudenter formidare, prout prudenter possumus, quoties probabile supponitur non esse à Deo revelatum. Hìnc etiam est, pergit idem auctor, eos qui probabiliter docent aliquid esse de fide, solùm loqui per se, et quantùm est ex parte objecti revelati ; non tamen negant, quòd suppositâ probabilitate sententiæ contrariæ et *per accidens*, fides hìc et nunc non possit extendi ad illud objectum, quia per accidens propter probabilitatem contrariam non potest prudenter prohiberi omnis formido circà talem revelationem.

Eamdem sententiam disertè approbat Panormo in Scrutin. cap. 3, art. 21, et in ejusdem doctrinæ confirmationem ibidem adducit censuram propositionis 21, inter 65 ab Innocentio XI damnatas : *Assensus fidei supernaturalis ac utilis ad salutem stat cum notitiâ solùm probabili revelationis, imò cum formidine quâ quis formidet, ne non locutus sit Deus*, quam propositionem pariter proscripsit clerus Gallicanus in Comitiis an. 1700. Porrò, inquit eò loci Panormo, prædicta propositio non ob aliud motivum videtur damnata, quàm quòd neget necessitatem certitudinis revelationis, quæ ad fidem divinam essentialis est ac necessaria. Imò ibidem expressè asserit auctor, « in materiâ fidei omnes convenire, quòd ut objectum aliquod sit simpliciter de fide, et contrarium hæresis, excludere penitùs debeat quamlibet *probabilitatem* in oppositum, adeò ut ipsemet qui sustinet *probabilius* esse de fide, si tamen reverà pro *probabili* habet opinionem contrariam, non potest in sensu compositio judicii de hâc *probabilitate*, vigore *probabilioritatis* propriæ opinionis, elicere actum, qui sit fidei divinæ circà illud objectum. » Et paulò post : « Actus fidei elici duntaxat potest ab eo, qui ità firmus est in judicio, quòd aliquod objectum sit revelatum, ut non censeat *probabile* verâ saltem *probabilitate* oppositum. » Undè concludit, quod mox ex de Lugo audivimus, quoties catholici doctores asserunt aliquod esse fide tenendum, et contrarium hæresim, scientes quòd à plerisque aliis, id esse de fide, et contrarium hæreticum, omninò negetur ; ipsos non loqui de fide *formali* ac propriè dictâ, quasi contrarium sentientes in rigore sint hæretici, pœnisque hæreticorum subjecti : « Si enim sic loquerentur, inquit, rei fortassis efficerentur inobedientiæ et transgressionis præcepti apostolicæ Sedis..... quia notâ hæresis inurerent, quod eâ inurendum adhuc non determinavit Ecclesia, permittens potiùs, ut pro libito sustineatur hæresim illud non esse. Loquuntur itaque, pergit, de objecto, ut est in se, seu veriùs, prout ipsi existimant in se esse, conficientes indè propositionem non omninò absolutam, sed modalem, quâ significetur *probabiliter* hoc vel illud objectum esse à Deo revelatum, et contrarium divinæ revelationi repugnans. » Ex his patet solutio ad quæsitum. Dicimus nempè, quod est *probabiliter* duntaxat, imò *probabiliùs* revelatum, non posse credi fide divinâ, si major illa probabilitas quamlibet in oppositum probabilitatem non excludat ; idque in confesso esse apud omnes, conceptis verbis docet mox citatus *Scrutinii* auctor. Et ratio est, quia fides divina, utpotè prudens et certissima, divinæ revelationis certitudinem necessariò et essentialiter exigit. Undè propositio opposita alteri quæ non certò, sed probabiliter duntaxat est revelata, non potest dici propriè et in rigore hæretica. « Ut propositio sit hæretica, inquit Suarez, disput. 19 de Fide sect. 2, n. 13, duo requiruntur ; unum est, ut propositio contraria sit certissimè et indubitanter de fide ; aliud est, ut altera propositio certissimè et indubitanter illi repugnet. »

Quæres 5°, utrùm nota hæresis sit censura unius speciei infimæ vel subalternæ ; seu an nota hæresis sub se habeat plures gradus, non quidem solo numero distinctos secundùm majorem aut minorem gravitatem, petitam ab articulo magis ac minùs necessario, de quo omnes conveniunt ; sed specificos et quoad gradum falsitatis ; seu an gradus hæresis et propositionis hæreticæ sit unus et simplex, vel sub illo quoad falsitatem, plures distinguendi sint gradus. Examen hujusce quæstionis, inquit Scrutinii auctor cap. 2, art. 8, videtur merè speculativum ac nullius roboris : « Ast à vero aberrat, pergit idem auctor, quicumque sic judicat, cùm reverà omninò necessarium sit, ut ex eo resolvatur, » an propositio mediatè seu indirectè aut virtualiter revelata sit hæretica, an tantùm erronea.

Resp. notam hæresis esse speciem infimam, seu non habentem sub se plures gradus specie diversos. Ità Bannes, Salmaticenses, de Laureâ, Suarez, aliique communiter theologi adversùs Turrecremata, Canum et Corduban.

Suadetur responsio ; 1° quia eodem modo proportione servatâ ratiocinandum est de propositione hæreticâ, sicut de propositione de

fide ; atqui fidei habitus est unus specie infimâ, sub se non habens nisi individuos habitus fidei pro multiplicitate subjectorum ; ergò pariter nota hæresis non habet sub se nisi gradus individuales sine distinctione formali et specificâ habituum aut propositionum hæreticarum. 2° Omnis propositio de fide, quatenùs talis est, æquè certa est, quia innititur primæ veritati, quæ et in maximis et in minimis æquè verax est ; et ideò æquè reddit hominem certum de omnibus quæ affirmat quæcumque illa sint, dummodò revelatio æquè cadat in singula ; ergò et propositio hæretica quæ cum pertinaciâ credita sufficit, ut omnes fatentur, ad corruptionem totius fidei, ejusdem est gradûs erroris et falsitatis. 3° Idem constat ex dicendis inox impugnando opinionem Turrecrematæ circà notionem propositionis erroneæ.

Itaque propositio hæretica strictè et propriè sumpta, prout hominem constituit hæreticum, pœnisque hæreticorum obnoxium, *est error fidei divinæ et catholicæ certò et indubitanter repugnans, pertinaciter assertus ab eo qui fidem Christi professus est.* Ità passim theologi, duce Angelico doctore 2-2, q. 11, art. 1.

Hucusquè de censurâ hæreseos, quæ cùm sit omnium gravissima, ex eâque cæterarum notio quadamtenùs pendeat, de ejus naturâ, objecto, subjecto, aliisque proprietatibus, paulò fusiùs disserere opportunum judicavimus ; alias censurarum species compendiosiùs pertractabimus.

§ 2. *De propositione erroneâ.*

Erroris vox variis modis sumi potest, 1° latissimè, pro quâvis assertione falsâ in quâlibet materiâ. Juxtà hanc acceptionem S. Augustinus in Enchirid. cap. 17, et contrà Academicos cap. 4 : *Errare,* inquit, *nihil aliud est, quàm vera pro falsis, aut falsa pro veris probare.* 2° Latè, pro assertione quovis modo nocivâ fidei, comprehendente hæreticam et alias propositiones damnabiles, quo sensu Leo X, in Bullâ contrà Lutherum, recensitis variis Lutheri articulis, inter quos plurimi erant hæretici, eos universìm vocat *errores* his verbis : *Præfatos omnes articulos seu errores..... damnamus.....* 3° Pressiùs sumitur error *theologicè,* prout distinguitur ab hæresi, et notam continet hæresi proximam et inferiorem.

Quæritur in quo præcisè posita sit erroneæ propositionis hocce posteriori sensu sumptæ natura : circà quod auctores in diversas abeunt sententias. 1° Aliqui cum Turrecrematâ non distinguunt inter propositionem erroneam et hæreticam, nisi sicut inter genus et speciem. Hâc in sententiâ, omnis propositio damnabilis potest dici error, licèt non omnis sit hæretica ; omnis propositio hæretica est erronea, sed non vice versâ.

Refellitur hæc opinio, quia concilium Constantiense damnando Wicleſi et Joan. Hus propositiones ; pontifices Pius V et Gregorius XIII, in suis adversùs Baium Constitutionibus, et theologi communiter de propositione erroneâ et hæreticâ, tanquàm de duobus membris ex æquo distinctis loquuntur. Undè observat Suarez, *prædictam Turrecrematæ sententiam à Cano et aliis theologis meritò impugnari.*

2° S. Antoninus parte 2, titulo 12, cap. 4, et Cajetanus, volunt propositionem erroneam eam esse quæ directè repugnat fidei *absque pertinaciâ ;* accedente autem pertinaciâ fieri hæreticam.

Refellitur : Liquet siquidem ex mox et suprà dictis, erroneam propositionem non esse ab hæreticâ distinguendam ex qualitate subjecti, sed ex qualitate objecti, et secundùm se. Et verò notæ theologicæ primò et per se spectant et afficiunt noxias propositiones, non earum auctores.

3° Canus, lib. 12 de Locis Theologicis, cap. 11, Corduba, à quibus non longè recedit Lorca, docent propositionem erroneam eam esse quæ veritates destruit, quibus subversis, non evertitur quidem, sed tamen quatitur fides ; ast quæ sint hæ veritates variis modis explicant Canus et alii.

Primus modus est, veritates illas eas esse quæ adversantur doctrinæ, quæ licèt non sit expressè revelata aut definita, ità tamen communi Ecclesiæ consensu recepta est, ut nullus pius ac verè doctus de eâ dubitare audeat propter intimam scilicet ipsius cum doctrinâ fidei connexionem. Et tunc, inquiunt, propositio iis veritatibus contraria est erronea, non tamen hæretica, quia non est contrà expressam fidem ; est tamen aliquo modo contrà doctrinam catholicam, id est, universalem.

Exemplum esse potest, inquit Suarez disput. 19 de Fide, sect. 2, n. 13, « in propositione negante Beatissimam Virginem resurrexisse, seu in corpore et animâ esse assumptam ; nam contraria veritas non reperitur expressè revelata aut definita, cùm tamen sit sufficienter catholica. » Aliud exemplum ibidem refert his verbis : « Simile erat antè concilium Tridentinum de hâc propositione : *Beata Virgo nunquàm peccavit venialiter ;* nam semper fuit catholica in dicto sensu, etiamsi non esset ex-

pressè definita, et ideò contraria erat erronea, non tamen in rigore hæretica. » Alter modus rem hanc explicandi est, quia ut propositio sit hæretica duo requiruntur ; unum est, ut propositio contradictoria sit certissimè et indubitanter de fide; aliud est, ut altera propositio certissimè et indubitanter illi repugnet. Undè fit, ut deficiente certitudine in altero ex his duobus, propositio hæretica non sit, sed erronea duntaxat. Ità disertè explicat Lorca disput. 40, n. 7, ubi propositionem erroneam definit eam, quæ opponitur quidem fidei veritati, sed oppositione non omninò certâ et indubitatâ. « Exemplum secundùm opinionem aliquorum, inquit ibidem Suarez, adhiberi potest in illo dogmate (quòd dantur habitus gratiæ per se infusi) ; quamvis enim probabilius sit illud esse de fide, fortassè hoc non est ità certum, ut contrarium sit hæresis ; erit tamen error. »

Refellitur tertia illa Cani sententia cum variis eam exponendi modis, hoc unico argumento quo utitur Suarez, loco laudato ; licèt enim isti modi satis distinguant propositionem erroneam ab hæreticâ ; nihilominùs non videntur satis illam distinguere à propositione sapiente hæresim, proximâ hæresi, temerariâ, et aliis posteà exponendis, ut constabit ex his quæ mox dicemus.

4° Alii existimant propositionem erroneam eam esse quæ opponitur cuilibet conclusioni theologicæ, etiam deductæ ex duplici præmissâ de fide. Refelluntur ex dictis suprà responsione quartâ ad quintam objectionem, ubi conclusiones theologicas ex duobus fidei placitis deductas, de fide esse, multis probavimus.

5° Tandem, Bannes 2-2, quæst. 11, art. 2; de Lugo, disput. 20 de fide, sect. 3, n. 79; Suarez, disput. 19 de fide, sect. 2, n. 14, Castro, Turrianus, Panormo aliique communiter theologi censent propositionem erroneam formaliter constitui per oppositionem *mediatam* cum doctrinâ divinitùs revelatâ, eamque esse definiunt quæ opponitur veritati certæ theologicâ certitudine, id est, veritati quæ non sit in se immediatè revelata, sed ex uno fidei placito et altero naturali certò et evidenter eruitur. Undè sicut hæresis directè et immediatè opponitur fidei, ità et error propriè ac theologicè sumptus, directè et immediatè adversatur conclusioni theologicæ. Arridet hæc sententia.

Probatur; 1° colligitur ex refutatione aliarum hâc de re opinionum ; 2°, sequitur ex dictis de propositione hæreticâ, ubi probavimus eam formaliter constitui per oppositionem immediatam cum veritate immediatè revelatâ ; 3°, involutæ admodùm sunt ac intricatæ suprà recensitæ circà erroneæ propositionis notionem sententiæ : ea verò quam hìc tradimus obvia est, plana ac facilis ; propositio hæretica directè et immediatè adversatur placito fidei, id est, veritati immediatè revelatæ ; propositio erronea opponitur directè et immediatè conclusioni theologicæ, id est, veritati mediatè duntaxat revelatæ. 4°, Uti post Gersonium. tract. de vitâ spirituali, lect. 3, ratiocinatur Suarez, loco citato, veri nominis conclusio theologica non attingit gradum certitudinis fidei, quia nullo modo est immediatè revelata; ergò propositio tali conclusioni opposita non attingit gradum propositionis hæreticæ ; quia non habet summam oppositionem cum propositione fidei, qualis est immediata. Superest ergò ut prædicta propositio sit et dicatur erronea, quia post hæreticam propositionem, habet summam repugnantiam cum veritate fidei, scilicet mediatam, per evidentem illationem.

Pressiùs proponitur istud ratiocinium : Repugnantia *mediata* veritati revelatæ est gradus oppositionis immediatæ proximior, et proindè constituens propositionem censurâ notandam, quâlibet aliâ hæresi magis affini ; porrò non est propositio quæ magis accedat ad hæreticam quàm erronea ; ergò, etc.

5° Per hanc *mediatam* cum fide oppositionem erronea propositio sufficienter distinguitur, nedùm ab *hæresi*, de cujus ratione est oppositio *immediata* cum revelatis, sed et ab aliis quibuslibet censuris, quæ oppositionem hujusmodi in suo conceptu nequaquàm involvunt, ut manifestum erit expendendo mox singulas sigillatìm censuras ; ast idem est alicujus rei constitutivum, et ipsius distinctivum.

Dices 1° : concilium Constantiense, sess. 15, hunc articulum : *Quilibet tyrannus potest et debet licitè et meritoriè occidi per quemcumque vassallum suum*, variis censurarum gradibus in hanc formam conceptis, perstringit : « Declarat et definit sancta synodus, hujusmodi doctrinam erroneam esse in fide et in moribus, ipsamque tanquàm hæreticam..... reprobat et condemnat ; declarat insuper et decernit, quòd pertinaciter doctrinam hanc perniciosissimam asserentes, sunt hæretici, et tanquàm tales juxtà canonicas sanctiones puniendi. » Ex hoc Concilii decreto liquet propositionem *erroneam* dividi, tanquàm in duo membra ex æquo distincta, in eam quæ est *erronea* in fide, et in eam quæ est *erronea* in moribus; jam verò si valeret nostra sententia, quælibet pro-

positio erronea essentialiter importaret *mediatam* cum placito fidei oppositionem; ac proindè quælibet esset erronea in fide, et per consequens non admittenda foret *erronea* in moribus, ut membrum ab *erroneâ* in fide diversum, quemadmodùm in recensiti articuli censurâ supponitur.

Resp. 1° : Concilium Constantiense per particulas illas, *erroneum in fide et erroneum in moribus*, non diversum censuræ gradum indicâsse, sed eumdem distinctiùs et explicatiùs evolvisse, designando nimirùm damnatæ propositionis errorem in eo versari, quòd dogmaticæ simul et morali veritati à Deo immediatè revelatæ adversaretur. Sicuti enim objecta revelata, alia sunt quæ per se manifestantur, potissimùm ut credantur, cujusmodi est SS. Trinitatis mysterium; alia verò quæ primò et per se revelantur, ut sint regulæ agendorum, quale est v. g. mendacium est illicitum; ità et propositiones dici possunt *erroneæ in fide*, si objecta revelata quibus adversantur sint primò et per se de rebus credendis; *erroneæ* verò *in moribus*, si sint primò et per se de rebus agendis. Verùm discrimen istud non inducit diversitatem gradûs censuræ, quæ semper eadem est per oppositionem *mediatam* cum revelatis constituta, sive revelata ea sint, eo potissimùm fine ut credantur, sive ut ex eis nostræ operationes dirigantur; quod totum accidentale et quidditati censuræ propositionis *erroneæ*, quæ in oppositione *mediatâ* cum revelatis præcisè posita est. Responsionem hanc nobis subministrat cardinal. de Laureâ disput. 16 de personis et doctrinis de hæresi suspectis art. 2, parag. 1, n. 44, ubi loquens de damnato in concilio Constantiensi articulo in object. propositio, sic habet : « Patet autem quòd erroneitas hujus doctrinæ in alio non consistit, nisi in hoc, quòd de fide est nulli privato licere occidere, juxtà divinum præceptum. Minor autem est naturaliter evidens, quòd vassalli et subditi sunt privati. Item ex alio capite, quòd de fide est, nulli licere perjurium; et minor est naturaliter nota, si subditi aut vassalli jurârunt fidelitatem principi; igitur tenens licere occisionem tyranni, contradicit conclusioni theologicæ, et ideò est erroneus. » Porrò juxtà primam hanc responsionem, sicuti admittitur propositio erronea, ità etiam admitti potest, *hæretica in fide et moribus*, secundùm diversitatem materiæ circà quam versatur; ità tamen ut *erronea* aut *hæretica in moribus*, semper esse debeat *erronea* aut *hæretica in fide*, quia semper opponitur *immediatè* aut *mediatè* revelatis, non tamen è contrà; quia potest dari propositio *hæretica* aut *erronea in fide*, quæ per se saltem ad agibilia non dirigatur; undè *hæretica* aut *erronea in moribus* non denominatur.

Resp. 2° : Concilium Constantiense definiens prædictam doctrinam *erroneam esse in fide et moribus*, non sumere particulam hanc, *erroneam*, strictè et propriè, prout designat gradum censuræ infrà hæresim, quemadmodùm nunc de propositione erroneâ agimus, sed latiori duntaxat et generico sensu loquitur; atque id unum significare intendit, in eâ doctrinâ contineri *errores*, in materiâ *fidei* et *morum*; eo ferè modo quo Leo X, in Bullâ quæ incipit : *Exurge Domine*, post damnata Lutheri dogmata, eaque diversis notis proscripta, hæc eadem subindè errores generatim appellat, *præfatos omnes articulos seu errores*.

Responsionem hanc ceu verisimiliorem amplectitur auctor *Scrutinii* cap. 4, art. 5, hancque ex eo confirmat, quòd « ex contextu satis eluceat, inquit, concilium damnationem veluti genericam de doctrinâ ferre priùs voluisse, dein per gradus specificos explicandam; et proindè primò vocat per modum solius enuntiationis errorem, secundò definitivè pronuntiat *erroneam in fide et moribus; tertiò tanquàm hæreticam, scandalosam, et ad fraudes, mendacia, perjuria vias dantem reprobat et condemnat*. In quibus censurarum gradibus, pergit idem auctor, signanter est advertendum, *erroneitatem* non reperiri; quæ certè repetenda erat, si de eâ ut ad gradum specificum censuræ spectante, factus immediatè fuisset sermo; cùm præsertim inter posteriores et præcedentes particulas sit conjunctiva dictio, *ipsamque*, per quam explicatio generalis definitionis traditæ indicatur. »

Dices 2° : Revelationes privatæ ad objectum formale fidei minimè pertinent. Ità contrà Catharinum docent Cajetanus, Bannes, Canus, etc. Nituntur celebri S. Augustini pronuntiato in Enchir. cap. 9, et contrà Epist. fundamenti cap. 5. « Ego verò, inquit, Evangelio non crederem, nisi me catholicæ Ecclesiæ commoveret auctoritas. » Et Angelici doctoris testimonio p. 1, q. 1, art. 8, in corp., asserentis, fidem nostram inniti « revelationi Apostolis et Prophetis factæ, qui canonicos libros scripserunt, non autem revelationi; si quæ fuit aliis Doctoribus facta. » Ergò propositiones contradictoriæ dictis privatis revelationibus non sunt *hæreticæ*, utpotè quæ haudquaquàm contrariæ sint fidei objectis; ergò saltem

dicendæ sunt *erroneæ*, cùm nota erroris præ aliis ad hæresim accedat, ac per consequens propositio *erronea* non formaliter et adæquatè constituitur per solam oppositionem *mediatam* revelatis; sed etiam per *immediatam* oppositionem revelationibus privatis.

Resp. circà privatas revelationes, tres esse potissimùm theologorum sententias.

Prima docet privatas revelationes non sufficere ad objectum formale fidei; ideòque nec hæreticum propriè, nec hæreticorum pœnis obnoxium fore qui privatis revelationibus, etiam sufficienter propositis dissentiretur. Ità auctores mox citati, quibus adde Soto, Valentia, Lorca, Cumel et alios.

Secunda sententia longè communior, existimat omnem revelationem divinam sufficienter propositam, sive publica sit, sive privata, sive de communi doctrinâ, sive de re aliquâ particulari, ad objectum formale fidei sufficere; atque hæreticum fore qui ei pertinaciter reluctaretur. Ità Scotus, Vega, Salmaticenses, Suarez, Corduba, Bellarminus, de Laureâ, Vasques, Azor, Coninch et alii, quos refert de Lugo disput. 1 de Fide, sect. 11, n. 226, ubi notat Catharinum Apolog. contrà Sotum cap. ultimo, ut testem oculatum asserere « sententiam hanc quam Pater Lainez, generalis præpositus Societatis contrà Sotum acriter in Tridentino probavit, communi concilii approbatione fuisse susceptam. » An autem nedùm hæreticus sit, sed et pœnas ecclesiasticas hæreticis impositas incurrat, privatæ revelationi dissentiens; non conveniunt auctores citati. Affirmant Sanchez, Coninch; negant verò Suarez, Azor, de Lugo et alii : « Nisi tamen constet, inquit auctor *Scrutinii*, cap. 3, art. 21, n. 8, ipsum pertinaciter defendere oppositum ei, quod certè credit esse revelatum, quia in isto casu, ut omninò hæreticum etiam in facie Ecclesiæ habendum crederem; non quia sensus communis Ecclesiæ sit, objectum illud esse revelatum, et contrarium hæreticum; sed quòd certus communisque Ecclesiæ sensus sit, universaliter fide divinâ tenendum esse quod certò revelatum putatur, habendumque hæreticum qui ei contradicit; quia etsi materialiter non contradicat revelationi divinæ, quæ sit, vel quæ communiter credatur talis, formaliter nihilominùs sese opponit primæ veritati revelanti; contrarium propugnans ei, quod certò tenet primam veritatem revelâsse.

Tertia tandem sententia quâ, ut observat Suarez, disput. 3, de Fide sect. 10, utcumque in concordiam adduci possunt auctores appellati, distinguit inter fidem catholicam, et fidem theologicam, seu infusam; seu, ut alii loquuntur, inter fidem divinam catholicam, et fidem divinam simpliciter; quæ duo membra, inquit ibid. Suarez, se habent tanquàm includens et inclusum; omnis fides catholica strictè dicta est divina; sed non vice versâ. Asserunt hi qui pro hâc sententiâ stant, revelationes privatas non pertinere ad objectum formale fidei divinæ catholicæ; benè verò ad objectum fidei theologicæ, seu divinæ simpliciter.

Ex variis hisce sententiis, secunda (à quâ solis vocibus discrepat tertia opinio) præ cæteris arridet; eaque efficacissimè probatur.

1° Ut innumera alia Scripturæ testimonia sileam, ex cap. 11 Epistolæ ad Heb., in quo fides multorum commendatur; quæ tamen non erat nisi revelationibus privatis innixa.

2° Eam sententiam non obscurè videtur indicare conc. Trid. sess. 6, cap. 12, et can. 15, ubi anathemate feriuntur qui de suâ salute absolutâ et infallibili certitudine statuunt. Rationem subnectunt Patres : « quia nonnisi ex speciali revelatione sciri potest quos Deus sibi elegerit. » Supponunt ergò ex speciali revelatione posse id certâ et infallibili fide credi; quam fuisse Patrum mentem, Catharinus qui eidem concilio adfuit testatur loco jam laudato.

3° Quemadmodùm post S. Thomam ratiocinatur Sylvius 2-2, q. 1, art. 1, unicum motivum credendi per fidem est prima veritas ejusque auctoritas; hæc autem ejusdem rationis est et æqualis prorsùs infallibilitatis sive de unâ, sive de aliâ re loquatur, et sive per Ecclesiam, sive per quemcumque alium, et sive privatìm sive publicè; ergò in privatis revelationibus continetur sufficienter objectum formale fidei.

4° Tùm Angeli tùm homines primi, ac deindè Prophetæ per fidem assentiebantur illis mysteriis quæ Deus revelaverat; et similiter Apostoli et Magdalena, illis quæ dicebantur à Christo.

5° Tandem, ne vel minimùm officiunt SS. Augustini et præsertìm Thomæ textus, quibus potissimùm nituntur adversarii; cùm enim doctor Angelicus affirmat, « objectum formale fidei esse primam veritatem, secundùm quod manifestatur in Scripturis sacris, et doctrinâ Ecclesiæ; et rursùs, fidem nostram non inniti revelationibus privatis, sed solùm revelationi Apostolis et Prophetis factæ, » loquitur S. doctor de fide divinâ catholicâ quæ versatur circà articulos ab omnibus credendos; Ecclesia enim

est medium ordinarium à Deo institutum, ut sciamus quænam ipse revelaverit et à fidelibus credi voluerit; non autem loquitur de fide divinâ simpliciter et absolutè; enimverò 2-2, qu. 1, art. 1, *pro objecto formali sufficiente*, seu adæquato, assignat *primam veritatem testificantem*, nullâ factâ mentione Ecclesiæ, vel revelationis, aut doctrinæ publicæ. Simili prorsùs modo solvendus est S. Augustini textus in objectione laudatus. Adde quòd nulla facta fuerat Augustino Evangelii revelatio; meritò ergò asserit se non creditурum Evangelio, nisi Ecclesia proponeret.

His præsuppositis nullo negotio diluitur proposita objectio, quæ palmaris quibusdam videtur. Itaque dicimus 1°, revelationes privatas, si sufficienter propositæ sint, sufficere ad objectum formale fidei, non quidem catholicæ, quæ universos fideles obliget, sed theologicæ et infusæ, seu divinæ simpliciter. Dicimus 2°, propositiones dictis privatis revelationibus oppositas, non merè erroneas esse, sed verè hæreticas; non quidem *strictè*, prout hæresis opponitur fidei catholicæ; sed *propriè*, prout opponitur fidei divinæ simpliciter. Dicimus 3°, eum qui dissentit privatæ revelationi sufficienter propositæ, eo ipso amittere habitum fidei infusæ; ità Suarez, de Lugo, aliique passìm theologi adversùs unum ferè Hurtadum. Et ratio est, quia fides infusa deperditur quolibet peccato mortali, quod sit peccatum hæresis aut infidelitatis; istud clarè colligitur ex cap. 15, sess. 6 concilii Tridentini; atqui dissensus revelationi privatæ sufficienter propositæ, grave est hæresis aut saltem infidelitatis peccatum; ergò, etc. Dicimus 4°, verè ac propriè hæreticum esse quoad culpam et in foro Dei, qui pertinaciter resistit revelationi privatæ sufficienter propositæ. Ità Suarez, Panormo et alii adversùs cardinalem de Lugo, qui existimat sic dissentientem fore infidelem, non verè et propriè hæreticum. Ratio autem illorum est, quia contrariorum eadem est ratio; atqui ex dictis revelatio privata sufficienter proposita, satis est ad obligandum, ut quod proponitur certâ fide credatur; ergò eadem sufficit, ut contrarius dissensus sit hæresis, atque ut tali dissensu Christianus constituatur hæreticus. Dicimus 5°, dissentientem ejusmodi privatæ revelationi non esse hæreticum in foro Ecclesiæ, nec incurrere pœnas ecclesiasticas hæreticis impositas. Ità omnes auctores suprà citati pro secundâ sententiâ, exceptis Sanchez et Coninch. « Ratio est, inquit Suarez, disput. 19, sect. 5, n. 12, quòd Ecclesia tantùm punit apostatas à suâ fide, id est, à doctrinâ per ipsam Ecclesiam propositâ, quam propter universalitatem catholicam vocamus. Neque Ecclesia judicat de internis et privatis revelationibus, sed interdùm eas examinat, an falsa sint, ut reipsâ sunt, quoties à catholicâ doctrinâ discrepant; si verò non discrepant, liberum relinquitur, ut per conjecturas examinentur, quales sint. » Unum tamen excipit ibidem Suarez his verbis : « Si quis autem exteriùs doceret, vel Deum posse mentiri per privatam revelationem, vel non illi esse credendum, etiamsi illam sufficienter proponat, jam erraret in doctrinâ catholicâ, et illum errorem exteriùs exprimens, pœnas hæreticorum incurreret. »

Dices 3° : Concilium Constantiense, sess. 8, propositiones erroneas non omninò distinguit ab hæreticis, sed solummodò à notoriè hæreticis; sic enim habet dictâ sess. 8, in quâ 45 Wiclefi articuli proscribuntur : Hæc sancta synodus præfatos articulos quadraginta quinque examinari fecit..... quibus articulis examinatis fuit repertum (prout in veritate est) aliquos et plures ex ipsis fuisse et esse notoriè hæreticos..... alios non catholicos, sed erroneos; alios scandalosos et blasphemos; quosdam piarum aurium offensivos; nonnullos eorum temerarios et seditiosos. » Idem fermè legitur sess. 15 contrà 30 Joan. Hus articulos, et in Bullâ Martini V, quæ à concilio fuit approbata.

Ex his inferunt nonnulli, propositionem erroneam equidem distingui à propositione notoriè hæreticâ, non verò ab hæreticâ simpliciter; adeòque sustineri potest, inquiunt, propositionem erroneam illam esse quæ veritatibus non quidem explicitè et clarè, sed implicitè tantùm et obscurè etsi immediatè revelatis opponitur. Ità nonnulli quos refert ac refellit Saura in suo voto Platonis prælud. 5.

Resp. nullius planè roboris esse adductum mox argumentum; neque enim concilium Constantiense particulam, *notoriè*, addidit propositionibus hæreticis ad illas à merè erroneis distinguendas; sed duplici aliâ de causâ, ut advertit de Lugo disp. 20 de Virt. fidei, sect. 3. Primò, quòd hæreses Wiclefi nullâ poterant tergiversatione excusari. Secundò, quòd de illis nullum esset apud Doctores dubium an essent hæreticæ necne, sicut in plerisque aliis propositionibus contingere plerumque solet, quæ ab aliquibus existimantur hæreticæ, ab aliis verò hæreticas esse negatur. « Propositiones damnatæ contrà Wiclef.,

quit eruditus ex Ordine Dominicanorum theologus Ferre, tract. 2 de oppositis fidei quæst. 10, paragr. 2, sic ex terminis suis *hæresim* significabant, quòd eas proferentes celare vel occultare non poterant se *hæreses* proferre; et ideò concilium Constantiense dùm eas damnat, dicit esse *notoriè* et *manifestè* hæreses. »

Et verò in aliis conciliorum et pontificum diplomatibus contrà propositiones consimiles editis, non reperitur particula, *notoriè*, nonobstante quòd de hæreticis ac erroneis fiat mentio, tanquàm de distinctis censurarum speciebus. Sic Pius V, in celebri Bullâ contrà Baium : « Quas quidem sententias, inquit, stricto coràm nobis examine ponderatas..... *hæreticas, erroneas, suspectas, temerarias*, etc., damnamus. » Alexander VIII in suo decreto edito die 7 decembris 1690, unam suprà triginta propositiones tanquàm *temerarias.... erroneas, hæreticas respectivè* damnat et prohibet. Sic etiam Innocentius XI propositiones Molinos proscripsit *tanquàm hæreticas, erroneas, scandalosas, blasphemas*, etc.

Dices 4° : Concilium Constantiense citatis locis maximè verò laudatâ sess. 8, erroneos Wiclefi articulos explicat particulis illis, *alii non catholici, sed erronei;* quâ loquendi ratione non obscurè innuit synodus erroneum confundi cum non catholico; ergò propositio erronea non formaliter constituitur, inquit Laurea, per oppositionem mediatam cum revelatis, sed per oppositionem veritatibus communiter in Ecclesiâ receptis, quamvis expressè non revelatis nec definitis, ut fide divinâ tenendis.

Resp. Cùm synodus Constantiensis erroneos Wiclefi articulos explicat particulis illis : *alii non catholici, sed erronei;* hâc voce, *non catholici*, non exprimit gradum specificum quo constituatur formaliter propositio erronea, sed genericum duntaxat propositionum damnabilium gradum; ità ut non catholicum, idem sit ac heterodoxum; quod quidem constat, 1° ex contextu; non enim simpliciter asserit Wiclefi articulos esse *non catholicos, sed erroneos;* verùm protinùs addit, alios scandalosos et blasphemos..... quosdam temerarios et seditiosos, etc. Sumitur ergò hæc *non catholici* vox, genericè et quatenùs non soli propositioni *erroneæ* propria, sed etiam prout temerariis, scandalosis, etc., propositionibus communis. 2° Idem clariùs liquet ex sess. 15, in quâ primò concilium quasi generatim triginta Joannis Hus articulos tanquàm *non catholicos* damnat; dein immediatè subjungit : « Sed ex eis plures esse erroneos, alios scandalosos, aliquos piarum aurium offensivos, pluresque eorum esse temerarios et seditiosos, et nonnullos eorumdem esse notoriè hæreticos. 3° In Bullâ Martini V, sacro approbante concilio editâ, damnatur articulus 25 Joannis Hus, his verbis conceptus : « Condemnatio 45 articulorum Joannis Wiclef est iniqua..... et ficta est causa per doctores allegata, videlicet, quòd nullus eorum sit catholicus, sed quilibet eorum aut est hæreticus, aut erroneus, aut scandalosus. » Item in eâdem Bullâ statuitur ut quilibet specialiter litteratus interrogetur, utrùm credat sententiam sacri Constantiensis concilii super 45 Joannis Wiclef, et Joannis Hus 30 articulis, fore veram et catholicam; scilicet quòd supradicti articuli.... non sunt catholici, sed quidam ex eis sunt notoriè hæretici, quidam erronei, alii temerarii et seditiosi, alii piarum aurium offensivi. Ibi certè particula, *non catholici*, latè sumitur pro eo omni quod heterodoxum est, et prout complectitur supradictas notas, eisque adaptari potest, non sub aliquâ limitatione per quam reddatur propria et constitutiva propositionis erroneæ.

4° (Quod observa), concilium, sess. 8, undè desumitur objectio, non ait : *Non catholici, seu erronei;* verùm sic habet : *Non catholici, sed erronei*, per adverbium *sed* innuens non omnimodùm identitatem se velle significare inter *non catholicum* et *erroneum*, sumpto, *catholicum*, in totâ suâ latudine.

5° Concilium de censurâ hæresis loquens, particulam, *notoriè*, non adhibuit, ut discrimen assignaret hæresis ab aliis censuris, ut in responsione ad præcedentem objectionem demonstravimus; sed ut exprimeret hæresum Wiclefi qualitatem, quæ ità manifestæ erant ut nullâ tergiversatione celari poterant; ità à pari synodus apponens vocem, *non catholici*, minimè intendit designare prædicatum propositionis erroneæ specificativum ac distinctivum, sed quòd ipsi competeret præ aliis omnibus notis infrà hæresim.

Adde quòd juxtà cardinalem de Laureâ, propositio erronea constituitur per oppositionem veritatibus catholicis; porrò ex dictis suprà, veritates catholicæ, præsertìm si strictè sumantur, immediatè sunt à Deo revelatæ, atque fidelibus ad credendum propositæ, ergò, etc.

Dices 5° ; Propositio hæc : *Beata virgo veniali peccavit*, antè concilium Tridentinum (seu fortè veriùs antè Claromontanum sub Urbano II, ut refert Vega, lib. 14 in Trid., cap. 18), habebatur tantùm erronea; nunc

verò post definitionem concilii Tridentini, sess. 6 de justific., can. 23, formaliter est hæretica; atqui hujusce discriminis ratio non alia assignari potest, quàm quòd antè Tridentini aut Claromontani concilii definitionem opponebatur veritatibus probabiliter solùm existimatis de fide; nunc verò opponatur veritatibus certò revelatis et definitis ut fide tenendis; ergò propositio erronea non constituitur formaliter per oppositionem mediatam veritatibus revelatis, sed generatim per quamcumque oppositionem veritatibus probabiliter solùm existimatis de fide.

Resp. propositionem allatam semper fuisse in se et objectivè hæreticam, utpotè directè oppositam veritati immediatè revelatæ. Neque enim concilium Tridentinum loco citato novum dogma statuit, sed antiquam Ecclesiæ fidem explicatiùs ac distinctiùs proposuit, ut apertè indicant ista concilii verba sess. 6, can. 23: « Si quis hominem semel justificatum dixerit... posse in totâ vitâ peccata omnia etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodùm de Beatâ Virgine Mariâ tenet Ecclesia, anathema sit. Attamen qui hanc B. Virginis ab omni veniali peccato immunitatem antè concilii Tridentini aut saltem Claromontani definitionem negâsset, non hæreticus, sed erroneus tantùm fuisset habitus, quia, inquit Sylvius, loco anteà citato, non errâsset in fide definitâ et declaratâ; nam Ecclesia nondùm proposuerat illud dogma tanquàm fide catholicâ tenendum.

Porrò antè illa tempora, adducta propositio habebatur erronea, non præcisè, inquit card. de Lugo disput. 20 de Fide sect. 3, n. 76, quia opponebatur doctrinæ catholicæ, latè hoc sumpto vocabulo, pro quâlibet doctrinâ in Ecclesiâ communiter receptâ, quamvis expressè non revelatâ nec definitâ; sic enim propositio erronea non satis distingueretur à propositione temerariâ, scandalosâ, etc., sed ideò censebatur erronea, quia apud Catholicos communi sensu judicabatur mediatam habere oppositionem cum placito fidei, maternitate scilicet divinâ; ut enim advertit doctor Angelicus, ex eo quòd B. Virgo fuerit vera mater Dei, quod est certissimum fidei mysterium, sequitur illam non fuisse unquàm peccati actualis ream, quod in Dei matre maximam indecentiam argueret. Non fuisset, inquit S. Doctor parte 3, qu. 27, art. 4, in corp. idonea mater Dei, si peccâsset aliquandò, etc.

Quæres, 1° quæ conditiones requirantur ad propositionem erroneam.

Resp. tres requiri conditiones, ut constàt ex dictis, proportione servatâ, de conditionibus ad propositionem hæreticam requisitis. Prima, ut directè opponatur veritati mediatè revelatæ, id est, conclusioni theologicæ. Secunda, ut propositio cui opponitur sit certè et indubitanter mediatè revelata. Tertia tandem, ut huic certissimè et indubitanter adversetur.

Dixi, *certò et indubitanter*, quia, sicuti observat cardinalis de Laureâ, citatâ disput. 16, de personis et doctrinis de hæres. suspectis art. 2, versùs finem: « Hæc stabiliri potest pro generali regulâ doctrinæ *erroneæ*, ut dicatur illa tantùm quæ contradicit conclusioni theologicæ ex unâ de fide, et aliâ naturaliter notâ, necessariò tamen illatæ, et non sufficit si solùm *probabiliter* inferatur. »

Quod speciatìm de propositione erroneâ docet de Laureâ, non sufficere probabilem, sed requiri certam cum veritate mediatè revelatâ oppositionem, illud idem anteà universaliorìbus terminis qui ad alias censurarum species, proportione servatâ, extendi possunt, generatìm tradiderat in suo Platonis voto eruditus Saura integro præludio tertio, in quo sequentem thesim probandam sumpsit: « Non sufficit ad condemnandam doctrinam probabilis illatio ex Scripturis, conciliis, decretalibus, et unanimi sensu Patrum, vel scholasticorum, si non sit evidens, vel necessaria, vel manifesta consequentia. » Hanc autem sic demonstrat: « Hæc doctrina recepta est ab omnibus, non solùm sapientibus, sed etiam mediocriter eruditis; nam variæ et contrariæ opiniones sæpissimè à sacris expositoribus, theologis probabiliter deducuntur ex Scripturis, conciliis, jure canonico, et unanimi sensu Patrum et scholasticorum, quarum singulæ sunt probabiles, etiamsi contrariæ aut contradictoriæ sint; ergò illatio quâ convincatur propositionem aliquam esse contrà Scripturam, concilia, jus canonicum, aut unanimem sensum Patrum debet esse manifesta et evidens..... ex quo fit ad condemnandum propositiones..... non sufficere illationem probabilem contrà ipsas ex Scripturis, conciliis, jure canonico, unanimi sensu Patrum vel scholasticorum, nisi illa sit necessaria, aut evidens, et quæ à viro mediocriter docto, nec à sapientissimis negari queat. »

Advertit autem *Scrutinii* auctor cap. 5, art. 4, n. 19, prædictam cardinalis de Laureâ et Antonii Saura doctrinam locum duntaxat habere, ubi agitur de propositione quæ erroris aut alterius censuræ notâ certò et indubitanter inuritur; non autem quandò propositio er-

roris aut aliâ quâlibet notâ probabiliter tantùm afficitur. « Nam, inquit, sicuti, cùm apud doctores quæstio aliqua instituitur, utrùm hoc vel illud objectum sit fide divinâ credendum; consequens fit, ut qui partem affirmativam sustinent, pro hæreticâ probabiliter habeant propositionem oppositam; ità et si quæstio esset de connexione alicujus prædicati cum fidei objecto, utrùm videlicet ab hoc ad illud sustineatur illatio? Qui tuentur admittendam connexionem, et idcircò efficacem esse indicatam illationem, cohærenter ad hanc opinionem, *probabiliter erroneam* autumant propositionem prædicato cum fidei objecto repugnantem. »

Ibidem subdit idem auctor, « asserere *probabiliter* aliquam propositionem *erroneam*, imò et *hæreticam*, non est, nisi propriam aperire sententiam propositæ quæstioni respondentem, nullatenùs exclusâ *probabilitate* sententiæ oppositæ..... neque enim privatum judicium esse potest sufficiens regula ad excludendum oppositum, quod graves doctores gravi fundamento censent innixum. »

Quæres 2°, quot modis certò constare possit propositionem directè adversari alteri mediatè revelatæ.

Resp. tribus potissimùm modis istud constare, 1° *evidentiâ*, cùm scilicet lumine naturali clarè percipitur aliquam propositionem alteri opponi quæ connectitur cum aliâ immediatè revelatâ. Sic clarè percipitur propositionem hanc : *Christus non est risibilis*, directè opponi alteri mediatè revelatæ; adeòque erroneam esse; 2° *concordi* theologorum *consensu;* certò etenim erronea habenda est propositio, quæ unanimi theologorum consensu ut erronea existimatur. Quanti enim sit ponderis in rebus fidei aut cum fide connexis, concors ac constans theologorum sententia nemo nescit, de quo legendi sunt Canus de Locis Theologicis lib. 8; Bannes, 2-2, q. 1, art. 8; Salmaticenses, Laurea, etc. « Nemo qui inter Catholicos habeatur, inquit Canus loco citato, omnes sine discrimine theologos explosit. » Et verò synodus ipsa Viennensis, cap. 1 *De summâ Trinitate*, ex receptioribus Scholarum decretis argumenta ducit.

Monet autem hanc in rem auctor *Scrutinii*, loco laudato : « Cùm de connexione objecti alterius cum altero divinitùs revelato agitur, quæ evidenter minimè eluceat, nec sit physica, sed moralis, inspiciendus attentè est modus, quo de eâ discurrunt theologi, an videlicet reverà unanimes sint ac concordes, an loquantur cum trepidatione et formidine, opinantes potiùs quàm docentes; an absque prudenti hæsitatione in contrarium, ut indè inferri valeat propositionem reverà habendam certò vel probabiliter erroneam. » Paulò anteà dixerat, certissimum esse « Deum non permissurum quòd circà propositiones quas vel amplecti obstringantur fideles, tanquàm de fide aut fidei proximas, et ad fidei munimen conducentes, vel eas rejicere ut fidei noxias et adversantes, decipiantur à theologis, quoties hi unanimes omnes sint, sive in asserendâ propositione aliquâ, tanquàm de fide aut fidei affini, sive in rejiciendâ aliâ, tanquàm hæreticâ, erroneâ, » etc.

3° Tandem ipsâmet Ecclesiæ *definitione* certissimè constat propositionem aliquam mediatam habere cum doctrinâ divinitùs revelatâ oppositionem; atque adeò certò et indubitanter erroneam esse, cùm scilicet idipsum Ecclesia declarat ac credendum fidelibus proponit.

Quæres 3°, nùm accedente Ecclesiæ definitione propositio erronea evadat hæretica. Resp. negativè, quod clarè sequitur et apertè patet ex dictis ubi de propositione hæreticâ in responsione ad ultimam objectionem, ubi probavimus conclusiones theologicas ob supervenientem Ecclesiæ definitionem, nusquàm posse evadere placitum fidei. Utrùm autem dicendus esset hæreticus, an erroneus duntaxat qui post Ecclesiæ definitionem erroneam propositionem pertinaciter propugnaret, constat ex dictis ibidem, quæ consuli poterunt.

Quæres 4°, an eadem propositio possit esse simul hæretica et erronea. Resp. affirmativè, 1° quia hæresis et error simul stare possunt cum aliis censurarum speciebus; sic in concilio Constantiensi, sess. 15, propositio licitæ occisionis tyranni proscripta fuit sub variis censuris hæresis, scandali, etc. « Sancta synodus, inquiunt Patres, hujusmodi doctrinam... tanquàm hæreticam, scandalosam et ad fraudes, deceptiones, mendacia, proditiones, perjuria vias dantem, reprobat et condemnat. » Sic etiam in concilio Basileensi, sect. 22, ista propositio : *Christus quotidiè peccat*, declaratur erronea, scandalosa, piarum aurium offensiva, etc. Porrò, non apparet ulla discriminis ratio, vi cujus non minùs hæresis ac erroneitas simul jungi possint, quàm cum aliis censurarum gradibus; ergò, etc. Imò synodus Constantiensis loco laudato videtur expressè hæresim cum errore conjungere; sic enim habet paulò antè verba mox adducta : « Adversùs hunc errorem (licitæ occisionis tyranni) satagens sancta synodus exurgere et ipsum funditùs tollere, declarat et definit hujusmodi doctrinam erroneam

esse in fide et in moribus, ipsamque tanquàm hæreticam, scandalosam, etc..... reprobat. Declarat insuper, quòd pertinaciter doctrinam hanc perniciosissimam asserentes, sunt hæretici. Ubi Patres Constantienses propositionem licitæ occisionis tyranni, expressè erroneam et hæreticam appellant.

2° Si quæ esset causa cur hæresis et error non possent simul jungi, potissimùm illa quam indicat Suarez, disput. 19 de Fide, sect. 2, n. 21, ubi in oppositam opinionem inclinans sic discurrit : « Illæ duæ censuræ, *hæresis et erroris*, non possunt eidem propositioni attribui, quia includunt oppositionem ad fidem cum certitudine (si nimirùm sit hæresis) vel cum aliquâ incertitudine (si sit error) quæ duo non possunt esse simul. » At hæc profectò ratio nullius prorsùs est momenti, et pugnat manifestè cum principiis quæ ibidem statuit Suarez, scilicet : Error opponitur veritati certæ certitudine theologicâ; ast positiva incertitudo incompatibilis est cum certitudine theologicâ.

3° Eadem propositio sub diverso respectu potest esse certa certitudine fidei simul, et certitudine theologicâ; adeòque simul esse placitum fidei et conclusio theologica, ut patet in istâ propositione : *In Christo sunt duæ voluntates*, quæ, ut anteà probavimus, in se immediatè revelata est, Lucæ 22 : *Non mea, sed tua voluntas fiat. Non sicut ego volo, sed sicut tu*, Matth. 26. Aliundè verò clarè et evidenter sequitur ex istâ fidei veritate, quâ constat Christum verum esse Deum et hominem; ergò pariter eadem propositio sub diverso respectu potest esse simul erronea et hæretica. Monet autem *Scrutinii* auctor cap. 5, art. 5, quòd etsi eadem propositio possit esse simul hæretica et erronea, nihilominùs non solent concilia ac romani Pontifices in propositionum proscriptione conjungere prædictas duas censurarum species, hæresis et erroneitatis, licèt sæpiùs non minùs hæresis quàm erroneitatis notas conjungant cum aliis plerisque; « cujus potissima ratio esse potest, inquit idem auctor citato loco, quòd utraque *hæresis* et *erroneitatis* censura ad eamdem lineam nedùm spectent, sed per oppositionem ad fidem constituantur : indè enim sequitur quòd repertâ in aliquâ propositione, oppositione *immediatâ* cum fide, minimè attendenda sit oppositio longè inferior, ac *mediata;* habitâque præ oculis *immediatâ* oppositione cum divinâ revelatione, inutilis apparet syllogismi efformatio, per quam propositio revelata disponatur tanquàm conclusio theologica, ut hâc ratione propositio opposita denominari queat *erronea.* »

Quæres 5°, quæ cautio adhibenda sit in configendis propositionibus, seu hæreticâ, erroneâ, aut quâvis aliâ notâ.

Resp. cum auctore *Scrutinii* variis in locis ac præsertim cap. 5, art. 4, in scholasticis concertationibus ac etiam in operibus edendis (ubi agitur de opinionibus inter Catholicos controversis) summam adhibendam esse cautionem, ne unius sententiæ patroni præjudicium vel leve inferant oppositum propugnantibus.

Ac 1° quidem, inquit citato loco idem auctor, si quæstio non sit utrùm hæc vel illa propositio sit hæretica, erronea, aut aliâ quâvis notâ digna, tunc omninò à prædictis censuris abstinendum, quolibet non obstante modo locutionis probabilitatem exprimente. Istud illustrat exemplo deducto ex quæstione Thomistas inter et Scotistas agitatâ, *an Verbum divinum Adamo non peccante incarnatum fuisset?* Thomistæ existimant negativam optimè colligi ex Scripturæ et traditionis textibus, quibus indicatur Verbum divinum carnem assumpsisse ad redimendos homines à peccato; non ideò affirmativam, quam unanimi consensu tuentur Scotistæ, affirmare debent aut possunt erroneam, nec è contrà.

Scilicet aliud omninò est, inquit ibidem, uti Scripturæ testimoniis ad adstruendam probabiliter sententiam et oppositam rejiciendam; aliud verò uti iisdem textibus ad eam certò et indubitanter evincendam, tanquàm veram conclusionem theologicam, et oppositam tanquàm erroneam explodendam; primum præstant, non autem alterum Thomistæ aliique communiter theologi, cùm quæstiones in scholis utrinque disputatas, adductis Scripturæ et Patrum textibus probare aut refellere conantur.

2° Si quæstio controvertatur in scholis, an assertio aliqua hæretica sit, erronea, etc., necne : potest equidem theologus eam quæ sibi probabilior videbitur eligere opinionem, sicque hanc vel illam propositionem hæresis, erroris, aut aliâ notâ probabiliter arguere : « Ità tamen ut, inquit citatus *Scrutinii* auctor, ex hujusmodi probabili assertione, censura eadem nullo pacto extendatur ad opinionem ipsam quæ probabiliter sustinet prædictam propositionem non esse hæreticam. » Sic, v. g., quærunt theologi, an videlicet propositio opposita alteri deductæ ex duabus præmissis de fide sit hæretica. Jam verò qui affirmativam sententiam cum cardinalibus de Lugo, de Laureâ et aliis propugnant, non possunt quin tanquàm

probabiliter hæreticas non damnent propositiones oppositas iis quæ ex duabus revelatis deducuntur; attamen non possunt hæresi aut aliâ notâ configere opinionem quæ ab aliis eruditis theologis innoxiè defenditur, quæ scilicet asserit propositiones hujusmodi non esse hæreticas.

3° Tandem meminisse debent theologi, verborum Innocentii XI, qui jure meritò damnans 65 propositiones, paci et charitati consulens, « in virtute sanctæ obedientiæ præcipit, ut tàm in libris imprimendis ac manuscriptis, quàm in thesibus, disputationibus ac prædicationibus caveant ab omni censurâ et notâ, necnon à quibuscumque conviciis contrà eas propositiones, quæ adhuc inter Catholicos hinc indè controvertuntur, donec à S. Sede recognitæ, super eisdem propositionibus judicium proferatur. »

Ex dictis in præsenti paragrapho colliges propositionem erroneam formaliter constitui per oppositionem mediatam cum doctrinâ divinitùs revelatâ; adeò ut propositio erronea ea sit quæ opponitur conclusioni theologicæ; sicuti propositio hæretica adversatur placito fidei.

Si certò opponatur, erit certò erronea; si probabiliter tantùm, erit quoque probabiliter duntaxat erronea; quod idem dicendum de hæresi.

§ 3. *De propositionibus hæresi proximâ, sapiente hæresim et hæreseos suspectâ.*

Hæ notæ à nonnullis promiscuè sumuntur, aliquatenùs tamen distinguuntur. Scilicet, 1° propositio hæresi proxima est ea quam major et sanior theologorum pars ex Scripturâ aut traditione judicat esse hæreticam, etsi tamen non audeat absolutè ac simpliciter eam pronuntiare hæreticam, quòd aliqui graves theologi contendant ipsi censuram hujusmodi inuri non debere. Ità card. de Lugo, disput. 20 de Fide sect. 3, quam cardinalis doctrinam exscripsisse videtur Dominicus à SS. Trinit., lib. 2 Biblioth. Theol. sect. 7, cap. 3. Paulò aliter propositionem hæresi proximam explicat auctor *Scrutinii*, cap. 6, art. 1, n. 12, 13, ac præsertim n. 18, asserit eam esse quæ ex consensu omnium ferè theologorum directè et immediatè adversatur doctrinæ revelatæ, paucis duntaxat ex adverso dissentientibus theologis levi ductis motivo. « Triplex nimirùm, inquit ibidem hic auctor, n. 18, distingui potest certitudinis gradus, quo possumus judicare propositionem hæreticam (idem debitâ proportione dicendum de erroneâ). Primus, quoties evidenter et clarè elucet oppositio ipsius *immediata* cum revelatis, sive quòd aperta exstet in sacris litteris contrariæ propositionis testificatio, quòd sit divinitùs manifesta; sive quòd de eâ habeatur explicita definitio ac declaratio apostolicæ Sedis; sive etiam.... quòd omnes Patres aut theologi unanimes concordent in eâ asserendâ indubiè hæreticâ. Secundus, quoties non omnes in dictâ assertione, sed ferè omnes conveniunt paucis dissentientibus levi ductis motivo. Tertius, quoties diversi inter se ità reperiuntur theologi, ut verè probabilis utraque opinio, tùm videlicet affirmans aliquam propositionem esse *hæreticam*, tùm illam negans, reputetur. Primus autem ex his certitudinis gradibus, pergit idem auctor, inservit propositionibus inter *hæreticas* absolutè et simpliciter annumerandis. Tertius, propositionibus quæ *hæreticæ* denominari non valent, nisi cum addito *probabiliter*. Secundus, propositionibus quibus adaptari potest nota *hæresi proximæ*. » Hactenùs insignis ille propositionum qualificator. Ex quibus colliges 1°, cum card. de Lugo, adversùs Lorcam, Suaresium et alios, propositionem hæresi proximam cum erroneâ minimè esse confundendam; hæc conclusioni theologicæ, illa placito fidei ex communi ac ferè omnium theologorum consensu, paucis ex adverso dissentientibus levi ductis fundamento, adversatur.

Et verò in decreto Alexandri VIII, quo 31 propositiones è variis desumptæ, pluribus configuntur censuris, erronea et proxima hæresi recensentur tanquàm duæ censurarum species omninò diversæ : « Supradictas propositiones, inquit summus Pontifex, tanquàm *temerarias, scandalosas... hæresi proximas, erroneas...* damnamus; ergò, etc.

Colliges 2°, cum eodem eminentissimo auctore, posse aliquandò eamdem propositionem esse ratione suî hæresim, et tamen affici istâ censurâ et judicari hæresi proxima. Ratio est, quia propositio hæresi proxima ex dictis ea est quam omnes ferè theologi existimant directè opponi veritati fidei, seu immediatè revelatæ; porrò opinio quæ talis ab omnibus ferè theologis judicatur, profectò plerumque directè adversatur veritati fidei, adeòque est hæretica; ergò, etc.

Colliges 3°, censuram erroris graviorem esse notâ proximæ hæresi. Ratio est, inquit auctor *Scrutinii*, quia negans conclusionem theologicam cogitur necessariò, quantùm est ex parte objecti, negare et præmissam de fide; cùm tamen sustinens propositionem hæresi

proximam, possit non esse hæreticus; quatenùs opinio asserens illam propositionem hæreticam falsa esse possit, et proindè inter eam et hæresim non sit necessaria connexio. Undè, inquit de Lugo, propositio erronea obstinatè propugnata inducit in foro externo vehementem de hæresi præsumptionem, et multò majorem quàm inferat propositio hæresi proxima.

Colliges 4°, cum eodem *Scrutinii* auctore, eo ipso, quòd aliqua propositio hæresi proxima declaratur, omni prorsùs necesse est probabilitate ipsam destitui; aliàs, inquit, si in eâ ulla probabilitas maneret, absolutè hæresi proxima minimè declararetur. « Quod adhuc clariùs innotescet, pergit idem auctor, si attendamus, quòd nota *proximæ hæresi*, pronuntiata, ut vidimus, sit à romanis pontificibus, qui nunquàm censurâ inurunt propositiones quæ probabiles exstant apud doctores, eas relinquendo in suâ probabilitate quam habebant. »

Colliges 5°, cum iisdem, propositionem modalem non esse proximam hæresi, ex eo quòd propositio simplex et absoluta sit proxima hæresi; exemplum affert de Lugo in istâ propositione : *Parvuli non habent justitiam inhærentem*, quam asserit proximam hæresi, « quia, inquit, multi communiter dicunt in concilio definitam esse justitiam inhærentem universaliter de omnibus; non tamen erit proxima hæresi propositio modalis dicens : *Non est de fide, nec definitum, quòd parvuli habeant justitiam inhærentem;* quia hæc non negat objectum proximum fidei, nempè justitiam inhærentem parvulorum, sed solùm gradum certitudinis illius veritatis; qui gradus potest esse sub opinionibus, licèt objectum ipsum directum non possit in dubium revocari. »

Proponit et aliam explicandæ propositionis hæresi proximæ rationem citatus *Scrutinii* auctor, cap. 6, art. 1, n. 19, quam appellat expeditiorem et in praxi tutiorem, ut nempè ea propositio dicenda sit hæresi proxima, quæ est in ultimo aut ferè ultimo constituta diffinibilitatis gradu, ut declaretur hæretica; seu in quâ concurrunt omnes conditiones quæ requiruntur, ut declarari valeat hæretica propositio, uti propemodùm eveniret si in aliquâ propositione omnes omninò Patres aut theologi unanimi consensu illam haberent hæreticam.

In hâc hypothesi, inquit, eadem propositio simpliciter hæretica est simul et hæresi proxima; nempè inspectâ oppositione immediatâ quam importat cum fide, est simpliciter hæretica; inspecto autem modo quo dictam oppositionem immediatam cognoscimus, non est ex eo præcisè simpliciter hæretica, sed hæresi proxima, quatenùs medium quo nobis nota est dicta contradictio, non est in seipso regula fidei, sed potiùs signum regulæ fidei. Sicque censura proximæ hæresi procul dubio gravior erit erroneâ, quia simpliciter hæretica est, et certò talis, certitudine ad definitionem sufficiente, quæque æquivalens dici potest certitudini, quam habemus de mediatâ oppositione, seu de conclusione theologicâ. « Hanc viam tutiorem innuimus, ait Panormo, quia per eam præcluditur scopulus in quem possent privati doctores incidere juxtà aliam, pro communi habentes opinionem asserentes aliquam propositionem esse *hæreticam*, quæ reverà communis non sit, leveque judicando motivum putantium *hæreticam* non esse, quod fortassis sit grave; et proindè notare ut *hæresi proximam* propositionem, quæ tantam non contineat pravitatem. An autem reverà hæc præ aliâ absolutè ineunda sit via, æqui doctique lectores determinent. Hæc Panormo.

2° Quod spectat propositionem quæ hæresim sapiat, illustrissimus Bossuet, in Defens. Declarat. cleri Gallic. part. 1, lib. 2, cap. 15, post Gersonium, eo in libro cui titulus : *Declaratio veritatum quæ credi debeant*, et Gabriel in 4 dist. 13, q. 5, art. 5, dub. 1, existimant eam sic exactè definiri posse : *Propositio ex cujus concessione, coassumpto aliquo quod non potest rationabiliter negari, sequitur hæresis.* Talis esse videretur, inquit doctissimus præsul, hæc propositio : *Gregorius magnus non fuit Christi vicarius;* assumpto enim, quod non fide quidem sed aliundè certissimum est, Gregorius magnus in summum pontificem est electus, sequeretur eum qui in romanum pontificem canonicè sit electus, non esse Christi vicarium, quod est hæreticum; undè existit illud sapiens hæresim in eâ propositione : *Gregorius magnus non fuit Christi vicarius*, quam definitionem à Gabriele Biel Gerson deprompsit integram. Hæc illustrissimus antistes. Eamdem sententiam propugnat Turrecremata.

Verùm non satis accurata videtur adducta propositionis hæresim sapientis notio; hâc enim semel positâ, inquiunt card. Laurea et Suarez, coincideret propositio hæresim sapiens cum propositione erroneâ. Namque ea propositio « ex cujus concessione, coassumpto aliquo quod certissimum est et evidens, sequitur hæresis, » opponitur conclusioni theologicæ, adeòque erronea est; attamen in conciliorum et SS. Pontificum decretis, imprimis verò in cen-

suris concilii Constantiensis adversùs Wiclefum et Joan. Hus, Pii V, adversùs Baium, Innocentii XI, contrà Molinos, etc., propositio erronea et sapiens hæresim velut distinctæ notæ passìm memorantur; ergò, etc.

Suarez, disp. 19, de Fide sect. 2, n. 17, propositionem hæresim sapientem paulò aliter explicat: « Propositio illa dicitur hæresim sapere, inquit, ex quâ coassumptis aliis principiis, sequitur hæresis, quandò vel illa principia non sunt omninò certa, licèt in Ecclesiâ sint valdè recepta, et *ferè* certa; vel etiam illatio non est *evidens*, cùm tamen probabilissima sit et communiter probata. » Asserit ibidem Suarez, hanc esse Gersonis, Biel et aliorum plurimorum mentem; additque hunc modum prædictam censuram exponendi facilem esse et expeditum. Propositio, inquit, ideò dicitur sapere hæresim, quia licèt eam formaliter non contineat, ex eâ tamen sequi potest; non potest autem consecutio certa requiri, nam hoc pertinet ad gradum erroneæ propositionis; ergò sufficit illatio probabilissima et communiter recepta.

Non placet etiam is modus explicandi propositionem quæ hæresim sapit. Ex dictis etenim suprà, quoties aliqua propositio eruitur ex principiis revelatis, de quorum revelatione non omninò constat, vel si constet, illatio non omninò clara et evidens habetur, sed solùm probabilis aut probabilissima, toties dicenda est propositio hæretica aut erronea (prout principia mediatè aut immediatè revelata sunt) sed cum addito *probabilissimè*, vel *ferè certò*, vel *certò moraliter*, vel alio simili. Undè card. de Lugo prædictam Suaresii sententiam refellens, quam propositionem appellat Suarez, *sapientem hæresim*, eam potiùs *hæresi proximam* censuit appellandam.

Cardinalis de Laureâ disput. 16 de personis ac doctrinis de hæres. suspectis, art. 2, parag. 2, n. 53, Castro et alii, dicunt propositionem quæ sapit hæresim, eam esse quæ primâ specie et ex solis terminis spectata hæresim præ se fert, quamvis intimiùs considerata et piè explicata, catholicum sensum habere possit. Ità etiam censet suprà citatus Antonius Saura in suo Platonis voto.

Ast, inquit Suarez loco citato, propositio hujusmodi magis videtur pertinere ad hæresim aut ad errorem, quàm ad hunc censurarum gradum sapientis hæresim: idque confirmat exemplo concilii Basileensis, sess. 22, hanc propositionem: *Christus quotidiè peccat*, tanquàm erroneam damnantis, quia in proprio sensu falsa est et contrà fidem, et solùm in metaphorico ab errore liberatur, intelligendo Christum non in se, sed in suis membris quotidiè peccare.

Cardinalis de Lugo, disput. 20 de Virtute fidei sect. 3, n. 88, existimat propositionem quæ sapiat hæresim eam esse, quæ sive propter verba, sive propter materiam, sive propter locum, tempus, personam loquentis et alias circumstantias, tale præbet fundamentum, ut probabiliter judicari possit aliquam hæresim esse in auctore, ex quâ hæc assertio procedat; quòd si fundamentum non sufficiat ad id judicandum, sed duntaxat ad id suspicandum; propositio, inquit, poterit appellari, non quidem sapiens hæresim, sed de hæresi suspecta.

Omni ex parte non arridet adhuc ista eminentissimi auctoris sententia, præsertìm quatenùs videtur supponere ex solis extrinsecis loci, temporis, etc., circumstantiis, propositionem, quæ ex sese nonnisi catholicum sensum exprimit, talem reddi posse quæ hæresim sapiat; adeòque censuram sapientis hæresim, non ex naturâ propositionis, sed ex ipsius causâ, qualitatibus proferentis, aliisque circumstantiis unicè esse desumendam; quod ex dicendis mox et articulo sequenti falsum esse constabit.

Tandem auctor *Scrutinii*, cujus sententiæ inhærendum ducimus, articulis 1, 2 et 3 capitis 6, nonnihil ex variis suprà recensitis opinionibus seligens, naturam propositionis quæ hæresim sapiat, in his tribus reponit.

Censet 1°, ad rationem propositionis hæresim sapientis essentialiter requiri ut sit capax duplicis sensûs, hæretici et catholici, quorum quilibet non metaphoricè et impropriè, sed cum aliquâ proprietate ipsi competat: « Propositio hæresim sapiens, inquit mox citatus auctor, constituitur per sensûs, quem continet, duplicitatem, » catholici videlicet et hæretici.

Censet 2° quòd, etsi utriusque sensûs, sani et pravi, capax esse debeat dicta propositio, attamen sensum pravum prævalentem involvere debet, sive ratione suî, sive ratione circumstantiarum; id est, sive quòd verba ex sese nata sint majori cum proprietate exprimere sensum pravum quàm sanum; sive ob extrinsecas circumstantias, præcisâ proferentium conditione, ut patet in propositione: *Unus de Trinitate crucifixus est*, quæ cùm vigeret error Severianorum passioni divinitatem tribuentium, sapiebat hæresim, non præcisè

quòd prolata esset à Severiano, sed simpliciter quia sic passim à Severianis explicabatur, qui eam in perversum et erroneum sensum, quem minimè excludebat, detorquere conabantur; sive tandem habitâ ratione proferentis : ut enim mox dicemus ex Cano, eadem propositio : *Pater major me est*, qui in Scripturis sapit modestiam, in Arii libros transfusa sapiebat hæresim.

Censet 3° quòd si gravis sit ac vehemens suspicio de hæresi, quam ingerit dicta propositio, tunc dicitur hæresim sapiens; si autem levis sit ac modica, suspecta de hæresi appellatur. Gravis autem suspicio ea est, inquit de Lugo loco anteà citato, quæ sufficiens præbet fundamentum ad probabile judicium ferendum, quòd auctor sit hæreticus; levis verò ac modica quæ non sufficit ad ità judicandum, sed solùm ad id suspicandum.

Juxtà hanc sententiam propositio hæresim sapiens ea est quæ utriusque sensûs sani et pravi propriè capax est; attamen sensum pravum, sive ratione suî, sive ratione circumstantiarum loci, temporis, personarum, etc., prævalentem involvit, vi cujus nata est gravem de hæresi suspicionem ingerere. Hic modus explicandi censuram hæresim sapientis, facilis est et expeditus, atque ità propositio sapiens hæresim à notâ hæreseos, erroris, aliisque facilè ac sufficienter secernitur.

Dixi, quæ sensum pravum, sive ratione suî, sive ratione circumstantiarum prævalentem involvit; propositiones enim merè æquivocæ, quæ sive attentis vocibus ex quibus constant, sive consideratis omnibus circumstantiis, catholicum perindè ac heterodoxum sensum exprimunt, tanquàm hæresim sapientes damnari non possunt. At propositio quæ spectatis duntaxat quibus constat vocibus, ad bonum et malum sensum indifferens est, ex adjunctis circumstantiis, auctoris potissimùm, ad heterodoxum sensum detorqueri, sicque ut sapiens hæresim proscribi potest.

Id eleganter docet ac variis adductis exemplis comprobat Melchior Canus, lib. 12 de Locis Theologicis, cap. 11, his verbis : « Quid hæresim sapiat, quid non sapiat, non tàm definitione et argumentatione speculatricis disciplinæ, quàm sensu quodam gustuque judicatur; » hoc est non præcisè ex propositione absolutè sumptâ, sed etiam relativè ad proferentem spectari debet. « Expediam brevi rem hanc, pergit Canus, et planam exemplo uno faciam. Leges illam propositionem : *Pater major me est*, in Evangelio; habes illius doctrinæ auctorem cognitum et perspectum; antecedentia et consequentia in Evangelio verba diligenter attendis, ejus doctrinæ principia reliqua memoriâ tenes. Jam experiere, nisi habes humore aliquo malo affectum gustum, propositionem illam : *Pater major me est*, non hæresim tibi sapere sed modestiam. Legebat eamdem in Arianorum libris Athanasius; auctores intùs et in cute noverat; Arianæ disciplinæ causas et effecta, principia et connexa perspexerat, et quæ in Evangelio dulcis erat super mel et favum, eadem propositio in Arii libros transfusa sapiebat hæresim, eratque ejus gustui vel amarissima. Atque ut idem vinum ex vase uno sapit picem, ex altero non sapit..... sic una et eadem oratio ex uno corde et ore odorem spirat jucundissimum, ex altero teterrimum, ex uno saporem suavem servat, ex altero insuavem. » Sic demùm concludit insignis ille theologus : « Non itaque è rerum ipsarum orationumque naturâ, sapor odoricè omnis existimandus est; sed tùm res, tùm orationes ipsæ à venis aliquandò et viis per quas permeant, saporem et odorem accipiunt... quocircà quæ propositio hæresim sapiat, quæ contrà non sapiat, non theologi quivis, sed prudentes solùm atque experientes poterunt judicare. » Hactenùs Canus, qui eam quam hìc exprimit doctrinam ex Angelico doctore desumpsit part. 3, qu. 16, art. 8 in corp., ubi S. doctor mox citatam propositionem, *Christus est minor Patre*, suspectam esse indicat, quia licèt in rigore verum contineat sensum, prævalet tamen in ipsis hæreticus ob Arianorum dogma quo Christus, etiam secundùm divinitatem, minor Patre constituitur. « Respondeo dicendum, inquit, quòd sicut Hieronymus dicit, ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæresis, undè cum hæreticis nec nomina debemus habere communia, ne eorum errori favere videamur; Ariani autem hæretici Christum dixerunt esse..... minorem Patre, non solùm ratione humanæ naturæ, sed etiam divinæ personæ. Et ideò non est absolutè dicendum quòd Christus sit minor Patre, sed cum determinatione, scilicet secundùm humanam naturam. » Hæc S. doctor de propositionibus suspectis et quæ sapiant hæresim. Quid autem dicendum sit de propositionibus merè æquivocis; an et quâ ratione proscribi possint mox exponemus articulo sequenti.

3° Quod spectat propositiones de hæresi suspectas, Suarez supponere videtur propositiones hujusmodi esse quid omninò idem cum propositionibus hæresim sapientibus. Id ex eo

colligitur, quòd disput. 19 de Fide, sect. 2, in quâ enumerat species seu gradus censurarum quibus propositiones damnari solent, tertio loco recenset propositionem quæ sapit hæresim, nullâ prorsùs factâ mentione de propositione suspectâ de hæresi.

Antonius Saura è contrà in suo Platonis voto non obscurè indicat duas prædictas censuras specificè esse distinguendas; asserit enim propositionem quæ hæresim sapit, « primâ verborum facie sensum hæreticum offerre audientibus; » propositionem autem suspectam de hæresi, necessariò bonum et malum sensum involvere, atque ad alterutrum ex adjunctis circumstantiis determinari. At si ità est, nemo non videt duas prædictas censuras specificè distingui. Cardinalis de Lugo, auctor *Scrutinii*, et alii mediam viam ineunt. Scilicet docent non quidem specificè, sed per gradus distingui propositionem hæresim sapientem, et de hæresi suspectam; prior sufficiens præbet fundamentum ut ex eo probabile sequi valeat judicium de hæresi quam sustineat hujusmodi propositionis auctor; posterior verò non sufficit ad id judicandum, sed solùm ad suspicionem et timorem aliquem de eo concipiendum.

Arridet hæc ultima sententia, quæ ex dictis mox de propositione hæresim sapiente satis patet.

Itaque propositio de hæresi suspecta ea est, quæ ex sese utriusque sensûs, catholici et heterodoxi, capax est, quæque sive ratione suî, sive ratione circumstantiarum, sufficiens præbet fundamentum, non quidem ad probabile judicium ferendum, quòd auctor sit hæreticus, sed solùm ad suspicionem et timorem aliquem absque temeritate de eo concipiendum. Ità cardinalis de Lugo, auctor *Scrutinii*, etc.

§ 4. *De propositionibus proximâ errori, sapiente errorem, suspectâ de errore.*

De his tribus notis eodem prorsùs modo judicandum, servatâ proportione, sicuti diximus de propositione hæresi proximâ, sapiente hæresim, et suspectâ de hæresi.

Ità Suarez, de Lugo, Laurea, etc. « Sicut, inquit de Lugo disput. 20 de Virtute fidei, sect. 3, n. 90, datur propositio sapiens hæresim, vel suspecta de hæresi, quia fundamentum præstat majus vel minus judicandi vel suspicandi, quòd auctor habeat aliquam in corde hæresim, licèt propositio non sit hæretica; sic datur propositio quæ sapiat errorem, vel sit suspecta de errore; quatenùs cum proportione præstat fundamentum majus vel minus judicandi vel suspicandi quòd auctor in corde habeat aliquem errorem, nempè aliquod dogma contrarium conclusioni theologicæ. » Paulò anteà, n. 84, dixerat: « Sicut ergò si quis negat propositionem quæ plerisque (vel ferè omnibus, ut anteà diximus ex auctore *Scrutinii*), videtur esse de fide, nec posse sine hæresi negari, propositio negans dicitur hæresi proxima; sic quandò negatur propositio quæ plerisque videtur esse conclusio theologica, nec posse sine errore negari, propositio negans erit errori proxima, cùm eadem omninò sit cum proportione ratio. Quarè hoc eodem modo et cum iisdem observationibus cum debitâ proportione applicatis intelligendum erit, sicut diximus de propositione hæresi proximâ. »

§ 5. *De propositionibus malè sonante, et piarum aurium offensivâ.*

Hæc utraque censura à nonnullis, quorum meminit Suarez, dictâ disput. 19 de Fide, sect. 2, cum hæresim sapiente confunditur. In quam opinionem inclinat illustrissimus Bossuet, citatâ Defensione cleri Gallic. part. 1, lib. 2, cap. 15: « Malè sonans in fide, inquit, quantùm capio, haud facilè secernas ab eo quod sapit hæresim sive errorem; sed ut id quod sapit errorem ad gustum quemdam, ità id quod malè sonat magis refertur ad aures; quod cùm subtiliter apud te pensitaveris, in idem recidere facilè comperies. » Verùm, inquit de Lugo, loco anteà citato, hæc sententia non potest admitti, quòd prædictæ censuræ in Constantiensi concilio et in Bullis Pii V et Gregorii XIII contrà Baium, tanquàm distinctæ et diversæ enumerentur. Et verò, uti observat auctor *Scrutinii* cap. 7, art. 3, n. 6, voces illæ divisivæ quibus utitur concilium Wiclefi et Joannis Hus articulos damnans, plures, alios, quosdam, nonnullos, omnimodam censurarum quas recenset distinctionem manifestè indicant. Atque hoc eodem argumento refelli possunt qui cum Lorca censent prædictas censuras cum scandalosâ esse confundendas. Alii censent utramque hanc censuram, tùm à sapiente hæresim, scandalosâ, cæterisque theologicis notis, tùm à sese invicem specificè distingui. Ità de Lugo, Hurtado, etc. Alii tandem existimant notam malè sonantis et piarum aurium offensivæ equidem ab aliis censuris distingui, ut mox vidimus, sed non à sese invicem. Ità Canus, lib. 12 de Locis Theologicis, cap. 11; Laurea disput. 16 de Hæres., art. 2, parag. 3; Turre-

cremata, Castro, Panormo, aliique graves auctores.

Probabilior nobis videtur hæc ultima sententia, 1° quia concilium Constantiense ex quo præcipuè desumenda est notitia quidditatis et distinctionis censurarum theologicarum, plerosque ex articulis Wiclefi et Joannis Hus ut piarum aurium offensivos damnat, nullâ prorsùs habitâ mentione de malè sonantibus; pariter neque de his loquuntur Pius V et Gregorius XIII, in damnatione articulorum Baii, quorum nonnullos notant tanquàm in pias aures offensionem immitentes; ex quo clarè colligitur, nec concilium nec SS. pontifices discrimen agnovisse propositiones malè sonantes inter et piarum aurium offensivas.

2° Non solùm synodus Constantiensis et SS. pontifices Pius V et Gregorius XIII, sed et generatim quæcumque alia concilia, quilibet pontifices et Patres, quoties malè sonantis notam exprimunt, toties de alterâ piarum aurium offensivæ silent, et vice versâ; quo certè nihil efficacius adduci potest ad probandam utriusque censuræ identitatem. Hoc duplici argumento perindè evinci potest sapientis hæresim et de hæresi suspectæ censuras specificè non distingui.

3° Nihil assignari valet malè sonans, quod pias aures non offendat, et vicissim, ergò, etc.

Quæres in quo præcisè posita sit propositionis malè sonantis et piarum aurium offensivæ notio ac natura. Resp. non unam esse hâc de re theologorum sententiam. Prima docet propositionem malè sonantem eam esse quæ in aliquo sensu proprio est hæretica, et in aliquo etiam proprio est catholica. Ità adversùs cardinalem de Laureâ nuper scripsit Dandinus, de hæresi sect. 2. Sic sumpta propositio malè sonans coincideret cum æquivocâ à quâ tamen discrepare communiter censent theologi.

Secunda asserit propositionem malè sonantem seu piarum aurium offensivam eam esse quæ potest admittere sensum catholicum, sed plùs sonat et exhibet non catholicum. Ità Lorca 2-2, q. 11, disp. 40; Ripalda de ente supernat. disput. 1, sect. 9; Corninch, disp. 18 de Fide, dub. 8.

Tertia est Sylvii qui 2-2, q. 11, art. 1, propositionem malè sonantem aut piarum aurium offensivam eam vocat, quæ licèt bonum sensum habere possit, tamen tàm malè proponitur ut offendat; vel quæ habet congruentem sensum fidei, verba autem incongrua.

Quarta est cardinalis de Lugo, dictâ disput. 20, n. 92: « Propositio malè sonans dicitur illa solùm quæ non dat fundamentum audientibus judicandi vel suspicandi quòd proferens habeat in corde suo hæresim, vel errorem aliquem circà fidem, sed solùm peccat in abusu vocum diversarum ab usu communi quo solent à fidelibus usurpari. »

Quinta tandem sententia, quæ videtur magis cohærens iis quæ suprà diximus de propositione sapiente hæresim (quamque ideò amplectimur) est auctoris *Scrutinii*, cap. 7, art. 3, n. 7. Contendit auctor ille, propositionis malè sonantis seu piarum aurium offensivæ naturam in eo consistere, quòd ità formetur, ut quamvis in bonum sensum exponi queat, nihilominùs pravus ipsius sensus, sive ex intrinsecâ naturâ, sive ex circumstantiis extrinsecis, sano et catholico prævalens ac præponderans, pias aures offendat, malumque sensum præ se ferat. Undè de hâc utràque propositione eo ferè modo dicendum, quo de propositione sapiente hæresim aut suspectâ de hæresi locuti sumus; hoc solo discrimine in præsenti causâ diligenter observando, quòd scilicet propositio hæresim sapiens aut de hæresi suspecta respiciat credenda, circà quæ sensus prævalens sit omninò hæreticus; malè sonans verò aut piarum aurium offensiva respicit agenda, vel, si credenda, non ità ut sensus prævalens sit penitùs hæreticus, sed aliquâ infrà hæresim pravitate infectus; et hoc certè sufficit ut malè sonantem inter et sapientem hæresim propositionem vera admittatur distinctio. Porrò, ut observant Suarez et Laurea, propositio malè sonans aut piarum aurium offensiva (idem dicendum de propositione sapiente hæresim et de hæresi suspectâ) alia dicitur talis ab intrinseco, alia verò ab extrinseco. Malè sonans ab intrinseco ea est quæ ex sese præcisis extrinsecis circumstantiis, pravum sensum prævalentem involvit; undè propositiones hujusmodi ex sese et intrinsecâ naturâ aures pias offendunt, malumque sensum præ se ferunt.

Duo hanc in rem exempla ex pontificis diplomatibus deprompta profert auctor *Scrutinii*. Primum petitur ex trigesimâ propositione inter damnatas ab Alexandro VIII, his verbis conceptâ : *Confessiones apud religiosos factæ, pleræque vel sacrilegæ sunt, vel invalidæ;* quæ propositio, inquit citatus auctor, malè profectò sonat offenditque haud dubiè pias aures, dùm sacrilegium et invaliditas confessionum refundi videtur in ipsos religiosos, ac si earumdem radix sit unicè, quòd non fiant apud sacerdotes seculares.

Alterum exemplum desumitur ex vigesimo quinto inter articulos proscriptos à Constantiensi concilio, sess. 8 contrà Wiclefum : *Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus;* quæ propositio posset ad sanum sensum trahi, si de temporalibus subventionibus intelligatur, quæ dentur in pretium orationis; nihilominùs dicta propositio in suâ universalitate aures pias offendit; utpotè quæ avertit fideles à piis operibus, ne videlicet divites indigentibus subveniant, indigentes verò ad orandum pro benefacientibus sese obligent, etiamsi non per modum pretii ista subventio habeatur, sed per modum eleemosynæ, vel etiam stipendii.

Malè sonans ab extrinseco vocatur propositio, quandò pravus ipsius sensus non ex propositione nudè sumptâ, sed cum circumstantiis personæ, loci aut temporis oritur; ut hæc propositio : *Fides justificat*, absolutè pronuntiata, nunc obortis hæresibus præponderantem sensum pravum involvit, quem olim nondùm enatis erroribus non involvebat; et similiter prolata à personâ suspectâ, multò pejus sonat quàm prolata à personâ de cujus doctrinâ et catholicâ fide constat. Idem de hâc propositione : *Unus è Trinitate passus est*, et aliis similibus, proportione servatâ, dicendum; quæ quidem, inquiunt Laurea et auctor *Scrutinii*, pro foro externo multùm observanda sunt.

Quòd si alicui arrideat malè sonantes propositiones à piarum aurium offensivis distinguere; in eo videretur, fortè non improbabiliter, reponenda ista distinctio, quòd malè sonantes universaliorem importent extensionem, quàm piarum aurium offensivæ, quæ videntur aliquid speciale superaddere in ordine ad religionem. Nam specialiter offendit pias aures, quandò aliquid indecens vel indignum in materiâ religionis sentitur vel profertur. Ità Suarez et de Lugo locis anteà citatis. Undè in eâ sententiâ, omnis propositio piarum aurium offensiva, est quidem malè sonans, sed non vice versâ. Hìc autem nomine piarum aurium intelligendæ sunt, inquit Melchior Canus, lib. 12 de Locis Theologicis, cap. 11, aures catholicæ, prudentes et doctæ; nam imprudentes, imperitos et malevolos offendit aliquandò propositio, quæ doctos, prudentes et benevolos non offendit, et hæc propriè non meretur censuram, nec potest dici per se piarum aurium offensiva. Monet ibidem Canus ad discernendas malè sonantes et piarum aurium offensivas propositiones ab iis quæ hasce notas non merentur, « non esse habendam rationem vulgi promiscui, imbecilli, perturbati, imprudentis; sed prudentis, sinceri, pii, incorrupti. Nec theologia modò requirenda est, sed pietas et prudentia sine quâ nullæ aures possunt consentaneos sonos, abhorrentesque discernere. » Vide quæ modò dicemus ubi de propositionibus scandalosis.

De iisdem propositionibus piarum aurium offensivis in eumdem sensum hæc habet illustrissimus Bossuetius, citatâ Defens. cleri Gallic. parte 1, lib 3, cap. 13 : « Vera pietas non cæco affectu, sed majorum auctoritate ac traditionis regulâ ducitur, quæ ab his aberrant finibus, sine fine modoque crescunt, veramque pietatem falsis et alienis ex arbitrariâ pietate superstructis obscurant et offuscant. » Rursùs ibidem : « Vera pietas cum veritate et traditione conjuncta est..... certum nobis est nullam pietatem agnoscere, nisi cum veritate et traditione conjunctam.

§ 6. *De propositionibus, temerariâ, scandalosâ et seditiosâ.*

Propositio temeraria apud censores theologos ea est quæ in materiis theologicis sine sufficienti fundamento vel auctoritatis vel rationis asseritur; vel aliter ea est quæ communi SS. Patrum doctrinæ adversatur, aut quæ constanti theologorum sententiæ contradicit absque gravi rationis vel auctoritatis fundamento. Ex quo obiter observa, propositiones temerarias, utpotè auctoritate et ratione destitutas, in se vitiosas esse, nec usquàm sanas evadere posse.

Hanc esse veram ac genuinam temerariæ propositionis notionem tradunt celebriores theologi.

S. Antoninus, parte 2 Summæ Theol., titulo 12, cap. 5 : « Temerarium est asserere, inquit, tanquàm certum illud quod non potest ratione vel auctoritate probari efficaciter; sicut asserere quòd mundus terminetur post centum vel ducentos annos. Quamvis enim hoc possit esse verum, tamen hoc asserere tanquàm certum, est temerarium; quia ad hoc nec auctoritas nec ratio efficax habetur. » Turrecremata, parte 2, lib. 4, cap. 11 : « Propositio temeraria est propositio asserens aliquid tanquàm certum, quod non possit efficaciter probari ratione vel auctoritate. » Bannes 2-2, q. 11, art. 2: « Propositio temeraria est, quandò aliquis asserit quidpiam contrà communem Ecclesiæ aut theologorum opinionem sine auctoritate in re gravi. »

Cardinalis de Laureâ, disput. 16 de Doctrin. de Hæres. susp., art. 2, n. 13 et 14: « Dicenda est, inquit, temeraria propositio, quâ in ma-

teriis theologicis sine fundamento vel auctoritatis vel rationis arbitrariè asseritur; uti,... si quis annum vel diem finis mundi seu judicii certum doceret; si gradum gloriæ aut gratiæ alicui sancto assignaret; ... et alia his affinia proferret, quæ nullus anteà dixerit. »

Non alia est eâ de re sententia Silvestri V, Hæres. n. 3; Card. de Lugo, Suarez, Ripald. auctoris *Scrutinii*, etc.

Tandem idem clarè docet illustrissimus Bossuet, citatâ Defens. declarat. cleri Gallic. parte 1, lib. 3, cap. 3, his verbis : « Temerarium passim definiunt theologi, quod novè, insolenter et audaciter nullâ doctorum auctoritate dicitur. »

Porrò Suarez, de Lugo, de Laureâ, auctor *Scrutinii*, aliique non pauci hìc advertunt propositionem duobus modis dici posse temerariam, *positivè* scilicet, et *negativè*. Propositio dicitur temeraria *positivè*, inquit Suarez, disput. 19 de Fide, sect. 2, n. 20, « quandò pugnat contrà receptam sententiam, vel Patrum, vel scholasticorum, ità ut omnes vel ferè omnes in illâ conveniant, etiamsi non asserant esse fide divinâ certam, sed omninò probabiliorem aut simpliciter veram, quia tunc.... non potest contraria propositio efficaci ratione niti; undè cùm etiam destituatur auctoritate et tot doctoribus opponatur; temeraria *positivè* et *contrariè* censetur. *Privativè* autem temeraria dicitur propositio illa quæ solo proprio judicio sine sufficienti auctoritate vel cogente ratione excogitata est. » Utramque hanc propositionem dignam esse censurâ asserit ibidem Suarez, licèt mitiori quæ est solùm *privativè* temeraria, quàm quæ est etiam positivè. Ideò autem propositio etiam *privativè* temeraria meretur censuram, « quia, inquit, deficit à rectâ re ullâ rationis, et aliquid habet præsumptionis, ac proindè in materiâ theologicâ et supernaturali non caret temeritate. » Ità etiam sentiunt de Lugo, de Laureâ et auctor *Scrutinii* adversùs Hurtadum, qui asserit, disput. 81 de Fide sect. 7, parag. 41, notam temeritatis non competere propositioni *privativè* duntaxat temerariæ. Observat autem de Lugo, dictâ disput. 20 de Fide sect. 3, has propositiones ferè « semper aliquid involvere de positivo gradu, licèt in hoc differant ab aliis, quòd Patres et doctores de iis quæ dicuntur *privativè* temerariæ, non explicitè et in communi, sicut de aliis, sed explicitè duntaxat et in particulari locuti fuerint. »

Quæres 1°, utrùm omnis propositio hæretica aut erronea sit temeraria. Resp. affirmativè. Ità S. Antoninus, Silvester, Turrecremata, locis anteà citatis. « Omne hæreticum et omne erroneum, inquit S. Antoninus, est temerarium; at non è contrà. » Et verò non major est temeritas quàm expressæ Dei revelationi per Ecclesiam propositæ, aut conclusioni theologicæ, id est, quæ certò et evidenter deducitur ex revelatis, adversari; atqui propositio formaliter hæretica adversatur revelationi per Ecclesiam propositæ; propositio verò erronea conclusioni theologicæ directè opponitur; ergò, etc.

Imò auctor *Scrutinii*, cap. 7, art. 5, n. 6, asserit, « temeritatis notam quibuslibet generatim propositionibus adaptari posse, quæ sub aliâ quâvis censurâ prohibentur. Neque enim contingere potest, inquit, quòd doctrina aliqua sit hæretica, erronea, etc., quæ simul non sit temeraria, si (attendantur hæc verba) in seipsâ consideretur; esto ex parte proferentis possit fortè quandoque talis non dici, quòd ignorans deliquerit, putando in ejus discussione se adhibuisse media necessaria ad optimam efformandam resolutionem, quæ reverà nequaquàm investigavit. » Itaque in sententiâ præfati auctoris, temeritas adaptari potest omnibus generatim propositionibus, quæ sub aliâ quâvis censurâ prohibentur.

Quæres 2°, an omnis propositio temeraria sit hæretica aut erronea, etc. Resp. negativè, quod apertè colligitur ex laudato mox S. Antonini textu. Et certè propositio temeraria ex dictis ea est quæ in materiis theologicis aliquid asserit sine sufficienti rationis vel auctoritatis fundamento; ast talis propositio non est semper hæretica aut erronea; imò « propositio si sit merè temeraria, inquit de Lugo, dictâ disput. 20 de Fide, sect. 3, n. 97, non negat fidem nec conclusionem theologicam; negat tamen temerè et imprudenter aliquid ad theologicam materiam spectans, et ad doctrinam communem circà res quæ spectant ad pietatem et salutem. » Hìc autem nomine materiæ theologicæ non ea duntaxat intelliguntur quæ sunt in se immediatè revelata, aut cum revelatis necessariò et evidenter connexa; verùm, inquit auctor *Scrutinii*, cap. 7, art. 5, n. 4, ut aliquid sit materia theologica, sufficit quælibet connexio cum mysteriis fidei, nec non, et quælibet de eâ in sacris litteris mentio, vel probabilis ex eis illatio et deductio, per quam non ampliùs consideratur, ut ad philosophiam duntaxat spectans, sed ut à Spiritu sancto ad supernaturalem finem intenta. » Hæc enim omnia, inquit card. de Lugo, loco

mox laudato, « sunt quasi antemuralia quæ doctrinam fidei muniunt, quibus ablatis facilior patet aditus ad fidem ipsam, vel alia dogmata fidei proxima oppugnanda; quarè propter connexionem aliquam, licèt non necessariam nec evidentem, quam cum fide habent, exigunt peculiarem reverentiam, ne facilè et temerè contemnantur. » Quin observat ibidem laudatus mox *Scrutinii* auctor, materiam theologicam reflexè dici posse eam quæ tanquàm materia theologica pertractatur, licèt suî naturâ talis non sit, nec de eâ quidpiam appareat in sacrâ Scripturâ. Quâ in hypothesi potest censuræ theologicæ fieri capax materia hujusmodi non in seipsâ, sed in modo quo propugnatur ac defenditur; adeò ut si asseratur certâ certitudine aut fidei aut theologicâ, etc., vel rejiciatur tanquàm fidei ac theologicæ conclusioni repugnans, modus hujusmodi assertionis aut impugnationis proscribendus veniat, opinione ipsâ, in re non theologicâ, intactâ remanente.

Idipsum docet S. Thomas, Opuscul. 10. Scilicet sanctus doctor, interrogatus à Joanne Vercellensi super articulis 42, eorum resolutioni protestationem præmisit, « quòd plures horum articulorum ad fidei doctrinam non pertinent, sed magis ad philosophorum dogmata. » Subdit deindè, nocere plurimùm placita philosophica, « quæ ad pietatis doctrinam non spectant, vel asserere, vel negare, quasi pertinentia ad sacram doctrinam; » citatque hanc in rem disertum S. Augustini testimonium, lib. 1 de Genes. ad litter. cap. 9, ac demùm concludit his verbis : « Undè mihi videtur tutiùs esse, ut hæc quæ philosophi communes senserunt, et nostræ fidei non repugnant, neque sic esse asserenda ut dogmata fidei, licèt aliquandò sub nomine philosophorum introducantur; neque sic esse neganda tanquàm fidei contraria, ne sapientibus hujus mundi contemnendi doctrinam fidei occasio præbeatur. »

Insigne nobis subministrat eâ de re exemplum concilium Constantiense, sess. 19, in quâ cùm Hieronymus de Pragâ probabilem quamdam philosophicam opinionem circà universalia temerè notâsset, eamque velut fidei inimicam infamâsset, coactus fuit à Patribus Constantiensibus illam censuram veluti catholicæ religioni summoperè noxiam ejurare his verbis : « Item ego Hieronymus de Pragâ, quia in nonnullis actibus scholasticis ad persuadendam opinionem de universalibus realibus, et quòd una communis generis essentia specificâsset plura ejusdem speciei supposita, et quodlibet eorum, ut Ambrosius, Hieronymus, Augustinus et sic de singulis, et ad hoc inducendum velut exemplo sensibili descripsi quamdam triangularem figuram, quam scutum fidei nominavi, ideò ad excludendum intellectum *erroneum* et *scandalosum*, quem fortassis aliqui ex hoc accipere potuerunt, dico, assero et declaro, quòd dictam figuram non feci, nec eam nominavi *scutum fidei*, eâ intentione, quòd vellem dictam opinionem de universalibus extollere super opinionem contrariam, sic quasi esset *scutum fidei*, quòd sine ejus positione non posset fides aut catholica veritas protegi et defendi; cùm nec dictæ positioni velim pertinaciter adhærere.... propterea cognoscens veram catholicam Ecclesiam, et apostolicam fidem, anathematizo omnem *hæresim*, præcipuè eam de quâ hactenùs infamatus fui. »

Quæres 3°, an nota temeritatis possit sola reperiri in aliquâ propositione; seu an dari possit propositio cui sola competat temeritatis nota. Resp. cum Panormo cap. 7, art. 5, n. 40, difficillimum videri quòd sola temeritatis nota in aliquâ propositione interveniat. « Cùm enim, inquit, propositio temeraria per oppositionem ad receptam Patrum aut theologorum doctrinam constituatur, semper præsupponit motivum aliquod, quo Patres et theologi inducti sint ad illam impugnandam, sive expressè, sive in causâ, quatenùs ex doctrinâ ab iisdem concorditer stabilitâ inferatur ejus rejectio; consequens indè fit, ut aliquâ sit pravitate infecta, ob quam aliquâ aliâ juxtà materiæ qualitatem notanda veniat censurâ; etsi quandoque manifesta ea non sit, sed inferri queat, vel ex ipsâ unanimi Patrum aut theologorum ipsi contradicentium mente, quæ sicut fundata haberi debet in aliquâ ex fidei vel morum regulis, ità et sufficiens est ad temeritatem ei infigendam, quæ per dictum ad eosdem respectum, proprium censuræ gradum perficit à cæteris quibuscumque sejunctìm. »

Quæres 4°, an quælibet propositio temeraria semper in se vitiosa sit ac falsa.

Resp. 1°, semper esse vitiosam; manifestè sequitur ex dictis. Namque propositio quæ novè, insolenter, audacter, absque ullo gravi auctoritatis vel rationis fundamento pronuntiat circà ea quæ fidem, mores et religionem spectant, ea, inquam, propositio procul dubio mala est in se ac intrinsecè; porrò ex citatis celebriorum theologorum, ac præsertìm illustrissimi Bossuetii testimoniis, propositio temeraria est hujusmodi; ergò, etc.

Resp. 2°, propositionem temerariam semper

esse falsam; ad hoc enim satis est 1°, quòd temeritas sit nota theologica; 2°, quòd nota theologica non cadat nisi in propositiones falsas. Atqui utrumque constat; primum ex dictis et ex consensu omnium theologorum; alterum verò ex dicendis articulo sequenti, assert. 4 et 5, in quibus demonstrare conabimur propositiones veras, imò nec etiam merè æquivocas, simpliciter et absolutè damnari posse; ergò, etc.

Quæres 5°, an quælibet propositio temeraria ità falsa sit ac vitiosa, ut nusquàm evadere possit sana ac vera. Antequàm respondeam, observa 1°, propositionem duobus modis dici posse temerariam, *positivè* scilicet, et *privativè;* exactam utriusque notionem mox exhibuimus ex Suarez et de Laureâ; 2°, rursùs propositio dici potest temeraria, ut anteà cum auctore *Scrutinii* observavimus, vel ex parte objecti, seu in seipsâ considerata, cùm scilicet nullo in se gravi nititur fundamento, vel ex parte subjecti, seu ex parte proferentis; cùm nempè, etsi fortè sint gravia momenta ad rem affirmandam, ignorantur tamen ab eo qui propositionem profert; 3° tandem, spectari potest propositio aut ratione dicti seu rei quam enuntiat, vel ratione modi quo exprimitur id quod enuntiat propositio.

His præsuppositis, resp. 1°, propositionem temerariam merè *privativè* et ratione subjecti, posse quandoque evadere veram. Ratio est, quia propositio ex parte subjecti merè *privativè* temeraria ea est, quæ sine sufficienti auctoritate vel legitimâ ratione auctori cognitâ profertur; porrò propositiones hujusmodi possunt esse veræ, si nempè reipsâ in se gravibus nitantur fundamentis; ergò, etc.

Resp. 2°, propositionem *positivè* et in se, seu ratione objecti temerariam, ità esse falsam, ut nusquàm possit evadere vera. Ratio est, quia propositio quæ, ut loquitur doctissimus Bossuet, *novè, insolenter* et *audacter,* seu, ut asserit card. de Laureâ, quæ « in materiis theologicis sine fundamento vel auctoritatis vel rationis arbitrariè profertur, » nec est, nec usquàm potest esse vera. Et verò ea propositio nec est nec esse potest vera, quæ nullo in se nititur fundamento; jam verò ex definitione, propositio positivè et in se temeraria nullo, etc.; ergò, etc.

Resp. 3°, propositionem *positivè* temerariam, quandoque posse esse veram ratione dicti, seu præcisè spectando id quod enuntiat; non autem ratione dicti simul et modi. Utraque assertionis pars clarè colligitur ex S. Antonino, Turrecrematâ, Laureâ, Bossuet et aliis anteà citatis: « Temerarium est, inquit S. Antoninus, p. 2 Summæ, tit. 12, cap. 5, asserere tanquàm certum illud quod non potest ratione vel auctoritate vel ratione probari efficaciter; sicut asserere quòd mundus terminetur post centum vel ducentos annos; quamvis enim hoc possit esse verum, tamen hoc asserere tanquàm certum, est temerarium, quia ad hoc nec auctoritàs nec ratio efficax habetur. » Ex quibus patet propositiones hujusmodi, etsi veras quandoque ratione dicti, meritò tamen damnari ratione modi in quo vitiantur.

Cæterùm, quidquid sit de veritate aut falsitate propositionis temerariæ, certè, quod rei caput est, in his quinque conveniunt theologi, 1° notam temeritatis veri nominis esse censuram theologicam; 2° temeritatis notam cadere directè in perversam ac vitiosam propositionis doctrinam, sive sit proprium censuræ objectum, aut tantùm ipsius motivum; 3° unumquemque fidelem, ubi propositiones tanquàm temerariæ ab Ecclesiâ proscriptæ sunt, teneri sincerè et ex animo persuasum habere dictas propositiones noxias esse et meritò proscriptas; 4° unumquemque debere ità animo affectum ac comparatum esse, quamdiù immutatus manet propositionis sensus, quantumcumque aliundè extrinsecæ mutentur circumstantiæ; 5° tandem, judicia quibus Ecclesia propositiones velut temerarias diffamat, non meras esse disciplinæ leges, quibus earum usus unicè prohibetur; sed vera ac propriè dicta judicia dogmatica, quibus malus propositionum sensus ac perversa earum doctrina proscribuntur.

Quod autem hìc diximus de temeritatis notâ, id proportione servatâ dicendum de aliis omnibus theologicis notis infrà hæresim, de quo consule quæ dicta sunt, art. 1, parag. 2, et dicenda postmodùm, art. 3 et 5.

Unum penè exciderat quod hìc objici posset adversùs ea quæ diximus circà propositiones temerarias; nempè, propositio temeraria ea est quæ adversatur doctrinæ majoris theologorum partis; atqui manifestum est, et variis exemplis constat propositiones hujusmodi posse in se veras esse ac sanas; ergò, etc. Et verò, ubi agitur de meris opinionibus theologicis, quæ certo tempore videntur singulares et minùs usitatæ, eædem mutatis temporibus possunt evadere vulgares ac pervulgatæ, et tunc desinunt esse temerariæ; ergò, etc.

Resp. negando maj. Ex dictis enim patet propositionem temerariam non eam esse præcisè quæ adversatur sententiæ majoris theo-

logorum partis, sed quæ *novè, insolenter, audacter, nullâ doctorum auctoritate dicitur*. Ità definitur ab illustriss. Bossuet. Vel, ut loquitur card. de Laureâ, ea est, *quâ aliquid sine fundamento auctoritatis vel rationis arbitrariè asseritur;* vel denique, ut ait Suarez, disp. 19, antèà citatâ, ea est, *quæ pugnat contrà receptam Patrum vel scholasticorum sententiam, ità ut omnes vel ferè omnes in illâ conveniant*. Addunt de Lugo et auctor *Scrutinii, paucis ex adverso dissentientibus, levi ductis fundamento*. Porrò videtur extrà controversiam, propositiones quibus competunt prædicti characteres in se malas esse ac vitiosas, atque quemdam pravitatis gradum in seipsis intrinsecè involvere, quò fit ut perpetuò noxiæ sint ac damnandæ, nisi mutetur earum sensus; ergò, etc.

Et certè omnes Joannis Wiclefi et Joan. Hus articuli damnati sunt tanquàm non catholici; constat id ex Bullâ Martini V, tom. 12 Conc. Labb., pag. 269, à concilio Constantiensi approbatâ, in quâ jubet « ut litterati interrogentur utrùm credant..... quòd supradicti quadraginta quinque articuli Joannis Wiclefi, et Joannis Hus triginta non sunt catholici, sed quidam ex eis sunt notoriè hæretici, quidam erronei, alii temerarii et seditiosi, alii piarum aurium offensivi. » Idem etiam constat ex sessione 15 ejusdem concilii, ibidem pag. 269, in quâ Patres Constantienses configunt vigesimam quintam Joan. Hus propositionem, quâ asserebat iniquum esse et irrationabile dicere, « quod nullus articulorum Wiclefi sit catholicus, sed quilibet eorum aut est hæreticus, aut erroneus, aut scandalosus. »

Ex his sic licet argumentari: Omnes Joan. Wiclefi et Joan. Hus articuli proscripti sunt tanquàm non catholici; constat id ex citatis textibus concilii; porrò ex iisdem testimoniis patet plures ex iis articulis fuisse temerarios, scandalosos, et aliis notis infrà hæresim confixos; ergò articuli seu propositiones temerariæ, scandalosæ, etc., sunt non catholicæ; quis autem dicere ausit propositiones non catholicas sanas esse, veras et orthodoxas, aut tales evadere posse, immutato manente earumdem sensu? Jam nonnulla dicenda sunt de propositione scandalosâ.

Propositio scandalosa, juxtà communem theologorum sententiam, ea est quæ dat occasionem ruinæ spiritualis, inclinando ad peccata, vel avertendo à virtutum exercitio. Ità Sylvius, de Lugo et alii. Porrò, quod impræsentiarùm summoperè observandum, duplicis generis sunt propositiones scandalosæ; aliæ activè et per se, quæ suî naturâ et ex sese habent generare spiritualem ruinam in proximum; aliæ verò passivè et per accidens, ex quibus proximus per accidens ob propriam fragilitatem, potest desumere occasionem spiritualis ruinæ.

Divisionem hanc proponit, et adductâ ex Angelico doctore scandali notione, dilucidè explicat auctor *Scrutinii* cap. 7, art. 2, n. 5. Hujus auctoris verba hìc exscribere non abs re erit, cùm præsentem materiam plurimùm illustrent. « Notissima est scandali divisio, inquit, in activum et passivum: ut enim docet S. Thomas 2-2, quæst. 43, art. 1 ad 4, dictum vel factum alterius potest esse dupliciter alteri causa peccandi, uno modo *per se*, alio modo *per accidens;* per se quidem, quandò aliquis suo malo verbo vel facto intendit alium ad peccandum inducere, vel etiam si hoc ipse non intendat, et ipsum factum est tale quòd de suî ratione habet quod sit inductivum ad peccandum..... per accidens autem aliquod verbum vel factum unius est alteri causa peccandi, quandò etiam præter intentionem operantis, et præter conditionem operis aliquis malè dispositus ex hujusmodi opere inducitur ad peccandum. » Postmodùm subdit idem auctor: « Juxtà hanc scandali divisionem considerando pariter propositiones ac doctrinas, possunt et istæ *scandalosæ* inscribi *activè* et *passivè;* per scandalosas *activè* sumendo eas, quæ suî naturâ et per se habent generare spiritualem ruinam in proximum; per scandalosas verò *passivè*, eas ex quibus proximus per accidens ob propriam fragilitatem quæ causat scandalum, quod dicitur pusillorum, aut malitiam quæ gignit scandalum Pharisæorum, potest desumere occasionem spiritualis ruinæ. » Advertit ibidem, n. 6, « nonnisi primi generis propositionibus competere dictæ notæ denominationem, in quibus reverà residet pravitas, quæ in *passivè* scandalosis in rigore non exstat. » Rursùs n. 7: « Ex quo itidem patet, inquit, censuram scandali *propriè* et *per se* non competere nisi propositionibus ac doctrinis spiritualem proximorum ruinam *activè* promoventibus ac inducentibus. » Etsi autem asserat præfatus auctor censuram scandali propriè non cadere nisi in propositiones *activè* et *per se* scandalosas, fatetur tamen propositiones *passivè* duntaxat et *per accidens* scandalosas interdici posse, eorumque usum prohiberi, dummodò id fiat cum debitâ cautione: « Non inficiamur, inquit ibid., n. 10, posse quandoque interdici pro-

positiones et doctrinas ob scandalum merè passivum, dummodò id fiat cum debitâ circumspectione. » Denique ibidem, n. 20, sic concludit : « Ex acriori et imprudenti defensione doctrinæ, quæ aliàs probabilis sit, nulliusque capax censuræ, scandala oriuntur, ad quæ cavenda doctrina ipsa prohibetur, seu veriùs suspenditur ne saltem publicè doceatur, imprimatur, aut disputetur, quin ulla in ipsam in se inspectam censuræ nota resultet. » Eadem prorsùs est illustrissimi Bossuetii circà propositiones scandalosas doctrina, citato cap. 13, lib. 3 Defens. Declarat. cleri Gallic. Ibi asserit eodem modo de propositionibus scandalosis ac de propositionibus piarum aurium offensivis judicandum esse ; addit, *veram pietatem cum veritate et traditione esse conjunctam;* adeòque procul abesse scandali aut offensæ pietatis suspicionem ab eo quod verum est et traditioni conforme.

Atque ex his colligitur, quod posteà fusiùs demonstrabimus, propositiones veras non posse tanquàm scandalosas notari ; tùm quia vera pietas quæ scandalo esse nequit, semper est cum veritate conjuncta, ut mox vidimus ex illustrissimo Bossuet, tùm quia, ut docet citatus *Scrutinii* auctor, censura scandali propriè et per se non competit nisi propositionibus et doctrinis spiritualem proximi ruinam activè et per se promoventibus ; at nemo dixerit veritatem activè et per se ruinam inducere ; tùm denique quia aliàs, quod vel etiam cogitare nefas, plura Genesis, Cantici canticorum, Epistolarum S. Pauli capita proscribere liceret, cùm iis abusi fuerint impii et hæretici, atque ex iis per accidens et ob propriam malitiam spiritualis ruinæ occasionem sumpserint. Verùm de his alibi data opera.

Neque his adversatur Melchior Canus, qui hìc passìm solet objici. Equidem docet, lib. 12 de Locis Theologicis cap. 11, non solùm falsas, sed aliquandò etiam veras propositiones posse passivè et per accidens nonnullis privatis scandalo et offensioni esse, et tunc Ecclesiam posse earum usum prohibere, atque in refragantes pœnis canonicis animadvertere ; at nusquàm asseruit, quod quàm sit absurdum nemo non videt, propositiones exactè veras posse esse ex sese et activè scandalosas. Porrò, ut mox vidimus ex illustrissimo Bossuet et auctore *Scrutinii*, quibus consentiunt de Laureâ, de Lugo et alii : « Censura scandali propriè et per se non competit nisi propositionibus et doctrinis spiritualem proximorum ruinam activè et per se promoventibus ac inducentibus. » Adde quòd in propositionibus scandalosis, quemadmodùm diximus de temerariis, duo sunt spectanda, dictum scilicet, seu id quod enuntiat propositio, et modus seu ratio quâ propositio rem ipsam exprimit. Jam verò fieri potest ut propositio ratione dicti verissima, noxia sit ac vitiosa ratione modi ; quatenùs nempè rem verissimam exprimit improbo, incongruenti, inconsiderato prorsùs modo, quique multis scandalo et offensioni esse possit ; et tunc nihil obstat quin illa propositio censurâ notari possit, non quidem ratione dicti in quo verissima supponitur ac sana, sed ratione modi in quo intrinsecè vitiosa est ac noxia ; undè tunc objectum et motivum censuræ est ipsum intrinsecum propositionis vitium, in quod unicè cadit censura, non ipsa propositionis veritas, seu potiùs id veri quod in ipsâ propositione supponitur.

Egregium habemus eâ de re exemplum apud S. Augustinum, lib. de Dono persever. cap. 22, ubi rejectis simpliciter et absolutè variis circà doctrinam prædestinationis propositionibus, istam circà divinam præscientiam proponit : « Et si qui obeditis, si præsciti estis rejiciendi, obedire cessabitis. » Continuò subdit S. doctor : « Nempè hoc verissimum est ; » addit tamen ibidem, prædictum modum proponendi veram hanc in se præcisè propositionem, improbum esse, incongruentem, inconsideratum, adeòque meritò damnandum : « Ità sanè, inquit S. doctor, sed improbissimum, importunissimum, incongruentissimum ; non falso eloquio, sed non salubriter valetudini humanæ infirmitatis apposito ; » id est, eloquio vero ratione dicti, falso autem ratione modi.

Itaque ubi agitur de propositione verâ ratione dicti, vitiosâ autem ratione modi, censuram cadere non in dictum propositionis, sed in ejus modum in quo supponitur vitiosa, inconsiderationem nempè, acerbitatem, etc., in confesso debet esse apud omnes. Ast an eo vitio, non solùm intrinsecè vitiosa reddatur propositio, an insuper simpliciter et absolutè falsa necne ; istud est quod à nonnullis in dubium revocari videtur, et quò recidit celebris illa controversia an damnari possent propositiones simpliciter veræ. Verùm, ut jam dixi, de his alibi ex professo.

§ 7. *De propositionibus schismaticâ et seditiosâ.*

Prædictas propositiones unico duximus comprehendendas titulo, quòd quamdam inter se affinitatem habeant, uti ex dicendis patebit.

Quod spectat ad propositionem schismaticam, 1° cardinalis de Lugo, disput. 20 de Fide sect. 3, n. 103, propositionem schismaticam definit, « quæ sine hæresi promovet schisma, vel illud generare potest, vel ad illud inducere. »

Verùm non omninò videtur accurata prædicta definitio; tùm quia non satis clarè explicat naturam et constitutivum specificum propositionis schismaticæ, tùm quia non exponit ejusdem propositionis schismaticæ ab hæreticâ separabilitatem, præcisamque rationem, cur absque hæresi illa consistere valeat.

2° Card. de Laureâ, disput 16 de Doct. de hæres. susp. art. 2, n. 70 et sequent., schismaticæ propositionis notam in eo consistere existimat, « quòd aliquid insinuet, quod possit in Christianis recessum à papæ obedientiâ ac subjectione moliri. »

Hanc schismaticæ propositionis notionem et ratione et exemplis evincere conatur.

Ratio desumitur ex causâ 24, q. 1, c. 33, *schisma*, ex Pelagio I, Epist. 13, ubi dicitur quòd schisma græcum nomen sit scissuram sonans; et eatenùs doctrina schismatica, inquit, ea esse debet quæ ad dictam censuram viam parat.

Exempla verò deducit ex variis propositionibus damnatis contrà Wiclefum, octavâ videlicet: « Si papa sit malus, non habet auctoritatem suprà fideles. » Nonâ : « Post Urbanum VI nullus recipiendus est in papam, sed vivendum est more Græcorum sub legibus propriis. » Et vigesimâ septimâ contrà Joan. Hus : « Non est scintilla apparentiæ, quòd oporteat esse unum caput in spiritualibus regens Ecclesiam, quod semper cum ipsâ militanti Ecclesiâ conversetur et conservetur. » Quibus exemplis adductis meritò subjungit eminentissimus auctor eas propositiones hæreticas esse, quatenùs negant romano pontifici, beati Petri Apostolorum principis successori ac Jesu Christi vicario, debitam ab omnibus Christianis obedientiam; schismaticas autem, quatenùs reddunt caput Ecclesiæ odiosum et inutile ad regimen ejus.

Nec etiam ista schismaticæ propositionis notio videtur satis accurata; recurrit enim hic quod adversùs mox laudatam cardinalis de Lugo definitionem diximus; scilicet præcisam rationem non exponit, undè fiat quòd propositio schismatica ab hæreticâ separari possit, et absque illâ consistere. Adde quòd, ut mox dicemus ex S. Thomâ, non solùm ii dicendi sunt schismatici « qui subesse renuunt summo pontifici, sed et qui membris Ecclesiæ ei subjectis communicare recusant. « Non est itaque adæquata propositionis schismaticæ notio adducta ab eminentissimo Laureâ, dùm asserit schismaticam propositionem eam esse quæ « recessum à papæ obedientiâ molitur. »

3° Auctor *Scrutinii*, qui de naturâ et proprietatibus propositionis schismaticæ plenissimè disputat, statìm observat, cap. 6, art. 13, n. 3, propositiones schismaticas ab ipsomet schismate longè secernendas esse, licèt per respectum et ordinem ad schisma earumdem natura et quidditas sit dignoscenda.

Schisma autem ex S. Thomâ 2-2, q. 39, art. 1, est voluntaria suî ipsius separatio ab Ecclesiæ unitate : « Ecclesiæ autem unitas, inquit ibidem S. doctor, in duobus attenditur, scilicet connexione membrorum Ecclesiæ ad invicem, seu communicatione, et iterùm in ordine omnium membrorum Ecclesiæ ad unum caput..... Hoc autem caput est ipse Christus, cujus vices in Ecclesiâ gerit summus pontifex, et ideò schismatici dicuntur qui subesse renuunt summo pontifici, et qui membris Ecclesiæ ei subjectis communicare recusant. » Et in respons. ad primum, cohærenter ad traditam doctrinam schisma et hæresim distinguenda esse asserit : « Nam hæresis per se opponitur fidei, schisma autem per se opponitur unitati ecclesiasticæ charitatis, et ideò sicut fides et charitas sunt diversæ virtutes, quamvis quicumque caret fide, careat charitate; ità etiam schisma et hæresis sunt diversa vitia, quamvis quicumque est hæreticus sit etiam schismaticus; sed non convertitur; et hoc est quod Hier. dicit in Epist. ad Galat. » Inter schisma et hæresim hoc interesse arbitror, quòd hæresis perversum dogma habet, schisma ab Ecclesiâ separat. Hactenùs doctor Angelicus. Ex quâ S. doctoris doctrinâ colligit Sylvius 2-2, q. 39, art. 1, tribus modis contingere posse schisma, 1° cùm aliquis seipsum à capite separat, etiamsi non expressè à reliquis membris; v. g., qui cum rebellione et pertinaciâ, ut loquitur S. Thomas hic ad 2, renuit obedire præceptis vel romanæ Ecclesiæ, vel romani pontificis, et judicium ejus subire recusat. Si nimirùm, addit Sylvius, ea rebellio exerceatur circà romanam Ecclesiam aut romanum pontificem ut talem, nolendo illam agnoscere matrem, vel istum patrem, Christique vicarium. Quod addo, pergit ibidem, quia si quis nolit etiam cum pertinaciâ et contemptu obedire mandato pontificis, jubentis restitutionem aut cessationem

à bello, aut quidpiam simile..... non est necesse quòd sit schismaticus, quia cum ejusmodi inobedientiâ stare potest quòd recognoscat pontificem ut superiorem, neque se à membris Ecclesiæ segreget. » Subdit idem Sylvius : « Et similiter absque vitio schismatis fieri potest, quòd quispiam recuset judicium papæ propter ipsius personæ qualitatem, non propter officium quod gerit; ut si personam ejus habeat suspectam, agnoscat tamen ut Christi vicarium, velitque illi subesse quantùm ad definitiones fidei et morum. »

Eadem est Cajetani doctrina quam latè explicat 2-2, q. 39, in respons. ad 2, his verbis : « Adverte diligenter, quòd recusare præceptum vel judicium papæ contingit tripliciter; 1°, ex parte rei judicatæ seu præceptæ; 2°, ex parte personæ judicantis; 3°, ex parte officii ipsius judicis. Si quis enim, pergit, etiam pertinacitér contemnat sententiam papæ, quia scilicet non vult exequi quæ mandavit, puta abstinere à tali bello, restituere talem statum, etc., licèt gravissimè erret, non tamen est ex hoc schismaticus. Contingit namque et sæpè, nolle exequi præcepta superioris, retentâ tamen recognitione ipsius in superiorem. » Addit ibidem : « Si quis verò personam papæ suspectam rationabiliter habet, et propterea immediatum ejus judicium recusat, paratus ad non suspectos judices ab eodem suscipiendos, nec schismatis, nec alterius vitii crimen incurrit..... Cùm quis autem papæ præceptum vel judicium ex parte sui officii recusat, non recognoscens eum ut superiorem, quamvis hoc credat, tunc propriè schismaticus est. » Concludit tandem eminentissimus auctor his verbis, quæ diligenter sunt attendenda : « Inobedientia quantùmcumque pertinax, non constituit schismaticum, nisi sit rebellio ad officium papæ vel Ecclesiæ; ità ut renuat illi subesse, illum recognoscere ut superiorem, » etc.

Ex his patet, in sententiâ Cajetani et Sylvii, ut quis sit schismaticus non requiri ut superioritatem pontificiam aut auctoritatem Ecclesiæ neget; jam enim is esset hæreticus; sed requiri et sufficere, « ut cum rebellione et pertinaciâ renuat obedire Ecclesiæ vel papæ ex parte sui officii; » id est, ut loquitur Sylvius, « quantùm ad definitiones fidei et morum; seu quantùm ad ea quæ sunt fidei aut religionis christianæ. » Quæ quidem quatenùs speciatim respiciunt summum pontificem, vera sunt, suppositis semper conditionibus, de quibus ubi de Ecclesiâ.

2° Inquit ibidem Sylvius : Potest accidere schisma, si quis separet se à membris Ecclesiæ, non autem expressè à capite; ut si quis nolit communicare cum Gallis aut Hispanis quantùm ad ea quæ sunt fidei aut religionis christianæ; dicitur, *expressè*, quia, ut observat Sylvius, « is qui tacitè se separat à membris, tacitè vel consequenter separat se etiam à capite, et contrà. » Cùm enim membra et caput sint inter se connexa et subordinata, consequens est ut qui à membris divisus est, etiam sit à capite divisus, et vice versâ. »

3° Accidit schisma quandò receditur à capite et membris; ut cùm is qui separat se à romano pontifice, nolens ei tanquàm capiti subesse, se etiam separat à communione eorum qui eum ut verum pontificem sequuntur.

His tribus modis recensitis, quibus contingere potest schisma, sic prosequitur Sylvius : « Non est autem existimandum schisma tunc solùm accidere, quandò aliquis separat se expressâ intentione vel à capite, vel à membris; sed etiam tunc incurritur quandò aliquis mavult voluntatem suam seu opus implere, quàm servare unitatem ecclesiasticam; sicut etiam ille incurrit homicidii reatum, qui etsi non intendat occidere, vult tamen illud opus prosequi undè mors sequi nata est, et de facto sequitur. »

Totum istud pressiùs docet illustrissimus Bossuet, citatâ sæpiùs Defens. cleri Gallic. part. 1, lib. 2, cap. 15, ubi censuram ab episcopo Strigoniensi occasione Declarat. an. 1682, clero Gallicano inustam refellens, sic habet : « Schisma separationem sonat; quarè schismatis nomen spontè corruit, ubi nulla separatio est; atqui clerus Gallicanus, neque se à quoquam, neque quemquam à se separat; ergò schismatis nomen, ipsâ nominis significatione statim vacat. »

Porrò ex assignatâ hùc usque schismatis notione facilè deducitur dari posse schisma absque hæresi, quatenùs, ut mox ex doctore Angelico audivimus, qui se ab Ecclesiæ unitate separat, integram fidem retinere potest, cùm nempè, ut ait loco laudato *Scrutinii* auctor, separatio non ex mentis deceptione, sed ex aliâ quâlibet turpi occasione pravoque quovis motivo initium sumit; quemadmodùm, ut pleraque alia exempla sileam, contigit in Meletio quem S. Epiphanius, hær. 68, rectæ fidei dixit : « Non est immutata, inquit, fides ipsius in aliquo tempore à sanctâ catholicâ Ecclesiâ; » quamvis tamen indubitanter esset schismaticus, quòd propriam congregationem

faciens ab obedientiâ Petri Alexandrini discessisset; ast, pergit idem auctor, non eadem videtur esse facilitas in sejungendis schismaticis propositionibus ab hæreticis.

Quod ut explicet, observat schismaticas propositiones quibus insinuatur recessus ab unitate Ecclesiæ, duobus modis exprimi posse, vel modaliter, vel absolutè.

Modaliter concipiuntur, quoties per eas honestum et laudabile supponitur, Ecclesiæ et summo pontifici obedientiam negare, ab eisque sese separare; vel romanum pontificem non esse tenendum fidelium patrem, beati Petri Apostolorum principis successorem ac Jesu Christi vicarium; vel ad minùs potestatem in eo non adesse ferendi leges, quibus, positis ponendis, obtemperare debeant fideles. Et hujusmodi propositiones schismatico-hæreticæ inscribendæ sunt, sicuti suprà adductæ Joannis Wiclefi et Joannis Hus propositiones. Absolutè verò exprimuntur, quoties per eas Ecclesiæ aut summo pontifici denegatur obedientia, ejusque legibus observantia, absque explicitâ mentione exclusivâ potestatis à Christo ipsis concessæ. Et tunc, inquit idem auctor, multiplici distinctione et maturo examine opus est.

Namque si propositiones illæ, etsi absolutè formatæ æquivaleant modali, quatenùs ingerunt evidens præjudicium exclusæ auctoritatis in Ecclesiâ aut romano pontifice, ut videre est in propositionibus 8 et 9 Wiclefi 12, 13, 20, 24, 27, Joan. Hus; tunc de ipsis discurrendum æquè ac de modalibus, scilicet schismatico-hæreticæ inscribendæ.

Si verò in iis non appareat evidens negatæ auctoritatis præjudicium, adhuc considerari debet, pergit idem Panormo, an ità sint inductivæ inobedientiæ debitæ Christi vicario, ut eluceat eas ortum ducere vel ex pravo intellectûs judicio, vel ex pravâ voluntatis passione, aut saltem si dubium adsit de hujusmodi origine; et juxtà varietatem earumdem resolvendum respectivè erit eas esse schismatico-hæreticas, vel sapientes aut suspectas de hæresi, juxtà ea quæ antèà diximus.

Ex his sequitur, propositionem schismaticam eam esse quæ viam scissioni unitatis ecclesiasticæ aperit, dùm scilicet fideles ab obedientiâ superioribus ecclesiasticis debitâ, ac præcipuè romano pontifici, qui est totius unitatis ecclesiasticæ centrum, removet ac retrahit; vel negando ipsum esse caput Ecclesiæ et Christi vicarium, eique inesse potestatem ferendi leges ecclesiasticas; vel simpliciter ipsi denegando obedientiam ejusque legibus observantiam, absque ullâ prorsùs exclusione auctoritatis ipsi à Christo concessæ; posteriori casu propositio est simpliciter schismatica; prioribus verò propositiones sunt schismatico-hæreticæ, quia et schisma promovent et indubiam hæresim continent. Romanis enim pontificibus, inquit illustrissimus Bossuet, cap. 1, lib. 1 Defens. Declarat cleri Gallic., ab omnibus Christianis debitam esse obedientiam fide constat, nec de eo ulla inter Catholicos controversia esse potest.

Ad eorum quæ diximus circà propositionem schismaticam coronidem, observanda quæ à theologis tradi solet schismaticorum distinctio.

1° Aliqui pertinaciter negant caput in Ecclesiâ militanti visibile cui ab omnibus Christianis obedientia debita sit, et isti non solùm sunt formales schismatici, sed et formales hæretici, ut constat ex concilio Constantiensi, damnante 41 Wiclefi articulum : *Non est de necessitate salutis credere,* etc., et ex Bullâ Martini V, ab eodem concilio approbatâ.

2° Alii confitentes supremum visibile Ecclesiæ caput, cui omnes ac singuli fideles obedire teneantur, in casibus nihilominùs particularibus debitam obedientiam ei præstare pervicaciter detrectant, leges ab eo in bonum Ecclesiæ latas *cum rebellione quâdam et pertinaciter* contemnentes; et hi schismatici quidem in re sunt, ac hostes unitatis ecclesiasticæ, non tamen formales hæretici, quamdiù fidei integritatem servant, confitentes apostolicam Christi vicarii auctoritatem, legitimamque beati Petri in supremo Ecclesiæ regimine successionem.

3° Denique alii romani pontificis primatum, et ipsi jure divino debitam obedientiam confitentur, sed bonâ fide errant in dignoscendâ particulari personâ in quâ auctoritas illa resideat; hique non formaliter, sed materialiter duntaxat schismatici dicendi sunt, quatenùs nempè nondùm habitâ communi Ecclesiæ acceptatione plenè non constat quinam sit præferendus ex his qui de supremo pontificatu contendunt; Catholicorum aliquibus alterum venerantibus, alterum aliis, ut contigit in magno Occidentis schismate; quo tempore licèt evidens in Ecclesiâ schisma esset, non tamen, saltem antè concilia Pisanum et Constantiense, constabat, quinam dicendi essent formaliter schismatici, cùm certum non esset cuinam absolutè deberetur obedientia, quod necessarium est ut quis censeatur formaliter schismaticus

in facie Ecclesiæ ; dico, *in facie Ecclesiæ*, quia coràm Deo esset formaliter schismaticus, qui aliquem ex dubiis pontificibus, ut certum indubitanter tenens, adhuc obedientiam ei pertinaciter negaret.

Quod spectat ad propositiones seditiosas, iis, cum debitâ proportione accommodari possunt, quæ in schismaticis diximus; solùm inter eas propositiones hic assignandum discrimen, non aliundè certè desumendum, quàm ex naturâ ipsiusmet seditionis et schismatis : « Seditio autem ex Angelico doctore 2-2, q. 42, art. 2 ad 2, differt à schismate in duobus : Primò quidem, quia schisma opponitur spirituali unitati multitudinis, scilicet unitati ecclesiasticæ; seditio autem opponitur temporali vel seculari multitudinis unitati, puta civitatis vel regni. Secundò, quia schisma non importat aliquam præparationem ad pugnam corporalem, sed solùm importat dissensionem spiritualem ; seditio autem importat præparationem ad pugnam corporalem. »

Ex his facilè patet seditiosæ propositionis quidditas, ipsiusque à schismaticâ discrimen. Utraque tendit ad destructionem unitatis; schismatica pugnat adversùs unitatem ecclesiasticam; seditiosa verò adversùs secularem vel temporalem; illa non importat ex sese nisi solam dissensionem spiritualem; hæc verò dirigitur ad præparandam etiam corporalem pugnam in civitatis vel regni alicujus ruinam.

Igitur definiri potest propositio seditiosa, ea *quæ ab obedientiâ principibus civilibus debitâ retrahit, aut ad tumultus in republicâ excitandos conducit*. Ità de Lugo, de Laureâ, auctor *Scrutinii* et alii; hanc definitionem accuratam esse constat ex notione seditionis à doctore Angelico mox allatâ.

Existimant nonnulli, quibus ex parte accedit de Lugo, propositiones seditiosas, nisi aliundè opponantur doctrinæ fidei, non videri dignas censurâ theologicâ, licèt Ecclesia propositiones hujusmodi meritò prohibere possit.

Verùm, inquit auctor *Scrutinii* cap. 6, art. 13, n. 20, præterquàm quòd prædicta limitatio ad doctrinam fidei magis restricta videatur, quasi censuræ theologicæ propositionibus ad mores spectantibus adaptari non possent; certum est in concilii Constantiensis decretis adversùs Joan. Wiclefi et Joan. Hus articulos, et in pluribus SS. pontificum censuris in quibus propositiones sub variis notis configuntur, certum est, inquam, in his decretis uno et eodem tenore cum aliis notis propriè dictis scandalosæ notam reperiri; quod aperto argumento est hanc esse veram ac propriè dictam theologicam notam. Undè in instructione quæ legitur ad calcem concilii Tridentini, quæque servanda proponitur iis, « qui libris tùm prohibendis, tùm expurgandis, tùm etiam imprimendis diligentem ac fidelem (ut par sit) operam sunt daturi, » de notâ seditiosæ æquè ac de aliis fit mentio, dùm expurgandæ proscribuntur propositiones hæreticæ, erroneæ, hæresim sapientes, scandalosæ, piarum aurium offensivæ, temerariæ, schismaticæ, seditiosæ, blasphemæ, etc.

Porrò, n. 23, observat idem *Scrutinii* auctor, propositionibus seditiosis jure adaptari posse quæ de scandalosis dicta sunt; scilicet aliæ sunt seditiosæ suaptè naturâ et objectivè, quæ nempè ex sese seditionem promovent; aliæ verò sunt quæ seditiosæ inscribuntur, non ex intrinsecâ ipsarum naturâ, sed ex circumstantiis extrinsecis; id est, vel ex proferentium seditiosè se gerentium qualitatibus, vel ab effectibus. Sic Act. 15, v. 1, docentibus quibusdam fratribus de Judæâ descendentibus, *quia nisi circumcidamini secundùm morem Moysis, non potestis salvari;* mota mox seditio narratur : *Factâ ergò seditione non minimâ Paulo et Barnabæ adversùs illos;* undè doctrina illa potuit seditiosa inscribi, non quòd designaret aut promoveret ex sese seditionem, sed quòd ejus occasione orta reverà seditio fuerit. Addit ibidem Panormo, « quandoque esse posse propositiones quæ attento tenore nullâ essent afficiendæ censurâ theologicâ, et nihilominùs proscribendæ veniunt, seu veriùs suspendendæ, quòd contentiones et seditiones earum prætextu futuræ prævideantur. » Quod autem spectat propositiones quæ suî naturâ seditionem promovent, eas censurâ theologicâ affici posse, tanquàm à veris morum regulis aberrantes, asserit et probat præfatus auctor momentis mox adductis.

Pro completâ schismaticæ et seditiosæ propositionum notitiâ nonnulla supersunt observanda. Primum, propositionem rebellem de quâ quandoque mentio fit in censuris theologicis, in eo differre à schismaticâ propositione, quòd hæc ecclesiasticæ fidelium unitati adversetur, utpotè quæ populos removeat ab obedientiâ suorum pastorum, et præsertìm romani pontificis, cui omnes Christiani jure divino parere tenentur, illa verò adversùs secularem unitatem pugnet, quatenùs ab obedientiâ civilibus principibus debitâ retrahit; in quo præcisè posita est rebellio, juxtà illud Esdræ 4,

19 : *Civitas illa à diebus antiquis adversùs reges rebellat.* Et 2 cap. 2, 19 : *Quæ est hæc res quam facitis? Numquid contrà regem vos rebellatis?* Alterum, nonnihil discriminis esse propositionem rebellem inter et seditiosam. Equidem utraque, ut observat doctor Angelicus, *adversatur temporali vel seculari multitudinis unitati;* verùm rebellis semper respicit discordiam et scissuram in ordine ad obedientiam principibus secularibus debitam, quemadmodùm schismatica importat ordinem ad inobedientiam in pastores Ecclesiæ, et præcipuè in romanum pontificem ; seditiosa verò in suo conceptu temporalem duntaxat scissuram civium à concivibus involvit, non spectato inobedientiæ ergà principes motivo. Tertium, eamdem propositionem posse simul esse seditiosam et rebellem, v. g., si promoveret inobedientiam in principes, simul et disponeret ac excitaret ad pugnam corporalem inter unam partem multitudinis et alteram, uti Numer. 26 contigisse legimus : *Datan et Abiron, qui surrexerunt contrà Moysen in seditione Core, quandò adversùs Dominum rebellaverunt.* Quartum, eamdem pariter propositionem posse simul esse seditiosam et schismaticam, quoties nimirùm ità promoveretur inobedientia in romanum pontificem, ut pariter excitaretur temporale dissidium inter hæc et illa membra : v. g., si quis diceret, « posse fideles se à communione fidelium separare ratione obedientiæ quam hi præstant romano pontifici existenti in statu peccati lethalis, etiam ineundo pugnam in ipsos, » propositionem schismaticam proferret, inobedientiam in Christi vicarium promovendo ; et etiam seditiosam, quia excitaret ad pugnam inter unam et alteram multitudinis partem. Quod enim dicit doctor Angelicus, « schisma spirituali unitati multitudinis, scilicet unitati ecclesiasticæ, seditionem autem temporali vel seculari multitudinis unitati civitatis vel regni opponi, » non est intelligendum exclusivè ; ità ut ubi occurrit repugnantia cum spirituali unitate haberi nequeat seditio ; et ubi intervenit scissura temporalis unitatis, interesse non valeat schisma ; sed quòd schisma per repugnantiam et contrarietatem cum spirituali unitate constituatur ; seditio verò per repugnantiam cum temporali ; quæ oppositiones si simul conveniant, et schisma haberi poterit et seditio. Quâ fortè de causâ card. de Laureâ disput. 16 de Doct. de hæres. susp. art. 2, parag. 3, schismaticas ac seditiosas propositiones tanquàm synonymas recenset. Quintum tandem quòd hìc venit observandum, istud est, nempè propositiones schismaticas non omninò coincidere cum propositionibus illusoriis jurisdictionis ecclesiasticæ. Illusoria propositio ea est, inquit auctor *Scrutinii* c. 6, art. 13, quæ potestatem et auctoritatem Ecclesiæ propriam infringit vel imminuit, in laicas personas sub fucatis præsertim ac artificiosis prætextibus eam transferens, vel ipsis communem efficiens. Tales fuêre, teste illustrissimo Bossuet, lib. 7 Variat., assertiones quibus in Anglicano schismate, rex supremum Ecclesiæ caput constitutus est, ipsique plenitudo auctoritatis ecclesiasticæ concessa. Undè, inquit, loco citato, n. 24, *Scrutinii* auctor, « omnis propositio illusoria in se est schismatica, sivè explicitè et formaliter, sive ut minimùm virtualiter et illativè ; non tamen omnis schismatica est illusoria, quia non omnis inobedientiæ in pastores ecclesiasticos excitatio importat translationem jurisdictionis ecclesiasticæ in laicos, in quâ sita est illusoriæ propositionis quidditas. »

§ 8. *De propositionibus blasphemâ et impiâ.*

1° Propositio blasphema ea est quæ contrà Deum, vel contrà Deiparam, aut sanctos, aut res sacras convicium continet, illis debitas detrahendo perfectiones, vel indebitos affingendo nævos, aut ipsis desiderando aut imprecando malum aliquod vel carentiam alicujus boni. Sic blasphemus esset is qui videns malos bonis affluere omnibus, Deum injustum diceret. Pressiùs definiri potest juxtà doctrinam doctoris Angelici 2-2, q. 13, art. 1, propositio blasphema, ea quæ convicium et irreverentiam contrà Deum continet ; maledictio enim et contumelia in sanctos aut res sacras, nonnisi quia in Deum terminatur, blasphemiæ rationem suscipit. « Sicut Deus, inquit S. doctor, in sanctis suis laudatur, in quantùm laudantur opera, quæ Deus in sanctis efficit ; ità et blasphemia quæ fit in sanctos, ex consequenti in Deum redundat. » Et 2-2, q. 76, art. 2, conclusionem hanc statuit : « Creaturis irrationalibus maledicere, ut Dei creaturæ sunt ad rationalem creaturam ordinatæ, blasphemia est ; eis autem maledicere ut in seipsis sunt, illicitum est, cùm sit hoc otiosum et vanum. » Propositio autem blasphema, inquit de Lugo, citatâ disput. 28 de fide, sect. 3, n. 100, alia est hæreticalis, altera simplex. Hæreticalis illa dicitur, inquit auctor *Scrutinii* cap. 6, art. 6, quæ hæresim exprimit aut significat, qualis est quælibet blasphemia quâ vel affirmatur de Deo, quod ipsi repugnare, vel negatur aut in dubium revocatur, quod ipsi convenire fide constat ;

sic, v. g., qui Deum esse omniscium, justum, providum, etc., negaret. Sic prima è quinque famosis propositionibus ab Innocentio X proscriptis : *Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus et conantibus secundùm præsentes quas habent vires sunt impossibilia; deest quoque illis gratia quâ possibilia fiant,* blasphemiam hæreticalem continet ; scilicet Deum esse injustum legislatorem, qui præcipiat quæ volentibus et conantibus sunt impossibilia ; undè tanquàm blasphema et hæretica damnata fuit. Quemadmodùm autem blasphemia dicitur hæreticalis si includat hæresim, ità erit erronea si errorem contineat; suspecta et sapiens hæresim, si suspicionem aut saporem hæresis contineat, et sic de aliis censurarum gradibus.

Simplex verò seu non hæreticalis, inquit idem auctor, ea est quæ etsi aliqualem contineat falsitatem quæ sit contrà fidem, non tamen eam expressè et distinctè enuntiat. Varia eâ de re exempla profert Panormo loco citato. Porrò propositio hæretica et blasphemi hæreticalis specie distinguuntur ; licèt enim omnis blasphemia hæreticalis sit hæresis, non ideò tamen omnis hæresis est blasphemia hæreticalis, sic ista propositio, *Nullum Sacramentum Ecclesiæ imprimit characterem,* est hæretica, quòd directè opponatur definitioni Tridentini concilii, sess. 7, de Sacramentis, can. 7, non tamen est blasphema, sicut hæc alia : *Deus non est misericors dùm punit æternis cruciatibus momentaneam delectationem,* quæ est hæreticaliter blasphema.

Ratio à priori distinctionis utriusque propositionis hæc est, quòd scilicet blasphemiæ hæreticalis quidditas ex ratione formali convicii in Deum sit desumenda ; hæresis verò ex præcisâ oppositione cum revelatis, quæ formaliter non importat injuriam et convicium, licèt illativè et virtualiter illud contineat.

Monet *Scrutinii* auctor, blasphemam propositionem non esse secernendam ab eâ quæ dicitur divinæ pietati derogans. Nempè, inquit, blasphemiæ quidditas in eo sita est, quòd doctrina sic affecta *importet,* ut loquitur S. Thomas, 2-2, q. 13, art. 1, in corp. *quamdam derogationem alicujus excellentis bonitatis, et præcipuè divinæ ;* propositio ergò blasphema non debet specie distingui ab eâ quæ derogativa est divinæ pietatis.

Nec obstat quòd in censurâ quintæ propositionis Jansenianæ, notæ istæ, blasphema et divinæ pietati derogans enumerentur tanquàm distinctæ notæ. Namque cùm per notam blasphemæ essentialiter exprimatur derogatio in divinam bonitatem, ut mox vidimus ex doctore Angelico, consequens est, ut cùm in hâc Jansenii propositione post blasphemam additur esse pietati divinæ derogantem, nihil aliud intendatur quàm explicatio derogationis in divinam bonitatem, et hæc ad particulare Dei attributum, pietatem scilicet divinam, applicatur; non novus ergò gradus censuræ denotatur, sed idem ad determinatam materiam adaptatur.

Et verò nota blasphemiæ et derogatio divinæ bonitatis per eam designatæ per accidens omninò se habet, sive impetat divinam justitiam, vel divinam immensitatem, vel etiam pietatem, quæ unà cum cæteris cujuslibet generis attributis, sub divinâ bonitate comprehenduntur ; ergò diversi illi respectus specificam ac formalem distinctionem inducere non possunt; aliàs propositio derogativa in derogativam divinæ justitiæ, sapientiæ, omnipotentiæ, immensitatis, etc., tanquàm in varias species esset subdividenda, quod patet esse falsum.

2° Quod spectat propositionem impiam, propositio ac doctrina impia, quatenùs proprium censuræ gradum constituit, ea est, inquit cardinalis de Laureâ, dictâ disput. 16 de Pers. et Doct. de hæres. susp. art. 2, parag. 3, n. 89 et seq., quæ pietatis opera deprimit ac depretiat, debitum scilicet cultum Deo, ut supremo omnium nostrùm patri; honorem parentibus et consanguineis, superioribus et benefactoribus obsequia et debitam gratitudinem aufert aut imminuit. Aptum habemus præ reliquis impiæ doctrinæ exemplum in eâ falsâ Pharisæorum traditione quæ refertur Matth. 15, quâ nempè, ut observat sanctus Thomas 2-2, q. 101, art. 2, Pharisæi *impediebant filios ne parentibus sustentationem exhiberent;* ideòque ibidem à Christo redarguti his verbis : *Quarè et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit : Honora patrem et matrem.... Vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri vel matri : Munus quodcumque est ex me, tibi proderit, et non honorificabit patrem aut matrem suam, et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.*

Ex his patet contrà nonnullos, maximè ex recentioribus, propositionem impiam distingui à blasphemâ præsertìm hæreticali. Id constat, 1° ex allatâ mox utriusque propositionis definitione; 2° ex eo quòd propositio impia non semper involvat hæresim; aut si involvit, illam non respiciat tanquàm sui constitutivam; è contrà verò blasphemia hæreticalis necessariò

continet hæresim; 3° blasphemia hæreticalis ad quodlibet divinum attributum esse extendit; vel per negationem ejus quod ipsi competit, vel per ejus affirmationem quod repugnat; impia verò propositio respicit Deum duntaxat sub ratione divinæ paternitatis, ac beneficiorum ex eâ nobis provenientium. Undè, etsi quælibet propositio hæretica de divinis attributis formata blasphema sit, spectata sub ratione convicii, per quod affirmatur aliquid ipsi repugnans, vel negatur ipsi competens, non tamen quælibet dici potest propriè impia, sed illa sola quæ debitum Deo supremo omnium patri obsequium imminuit ac lædit in præjudicium divinæ ergà nos paternitatis, de quo conqueritur Dominus Malach. 1, 6 : *Si ergò Pater ego sum, ubi est honor meus?* 4° Dari potest propositio blasphema, quæ specificè impia minimè dici nequit. Sic, v. g., impia non videtur propositio Græcorum negantium processionem Spiritûs sancti à Filio; per eam enim minimè negant Deo debitum obsequium, debitamque gratitudinem ob paternum ergà nos amorem quem habet, et ob beneficia quæ in dies præstat, ut misericors Pater; blasphema nihilominùs est, utpotè cùm neget Filio rationem principii respectu Spiritûs sancti; neget Patri communicare omnia Filio præter esse Patris; neget tandem Spiritui sancto, respicere Patrem et Filium, tanquàm unicum sui principium. 5° Demùm in variis censuris duæ illæ notæ tanquàm re distinctæ recensentur. Sic. 1 et 5, è quinque famosis propositionibus ceu impiæ simul et blasphemæ proscribuntur.

Præter propositionem impiam, quæ est strictè loquendo censura theologica, admittunt nonnulli propositionem non piam, quæ propriè censura theologica non sit, sed eo exprimitur vocabulo, ob repugnantiam quam involvit cum oppositâ, cujus veritas quantumvis minimè revelata, nec certò theologicè illata, nec absolutè et simpliciter ac absque formidine à Catholicis asserta, est tamen ex quodam pietatis instinctu habita ut vera, et proindè dicitur piè credita, quâ pietate minimè gaudens contraria, non pia quodammodo asseri potest, saltem relativè ad illam, quin tamen ullam in eâ impietatem, quæ ad censuram sufficiat, contineri quisquam asserere possit.

Talis est imprimis ista propositio quam tuetur Suarez, tom. 2 in 3 part. disput. 19, sect. 4, nempè, *piè ac probabiliter credi posse B. Virginem in hâc vitâ interdùm elevatam fuisse ad videndum clarè divinam essentiam brevi tempore.* Quam eamdem opinionem propugnant sanctus Antoninus parte 4, titulo 15, cap. 17 parag. 1; sanctus Bernardus, homil. 4 in *Missus est;* Gerso, alphab. 15, titulo 8, et alphab. 88, titul. 9, etc. Negare ergò prædictum B. Virgini privilegium videri potest non pium, cùm illud appareat ex pietate in B. Virginem non ab uno, vel altero, sed à plerisque gravissimis theologis creditum et assertum; attamen sicut nec istud revelatum divinitùs est, nec certitudine theologicâ illatum, nec absque ullâ in oppositum formidine propugnatum; ità nec ullam censuram theologicam meretur propositio contraria, sed solùm dici potest non pia, seu non innixa pietatiquæ probabiliter Deiparæ potest exhiberi.

§ 9. *De quibusdam aliis propositionum censuris.*

Hùcusque celebriores propositionum censuras fusiùs prosecuti sumus; jam nonnullæ quæ minùs præcipuæ sunt ac usitatæ, compendiosiùs sunt pertractandæ. Primò, propositio injuriosa seu contumeliosa, ea est, quæ alicui vel personæ vel statui injuriam infert; dixi, *personæ vel statui;* nam si sit in Deum, est blasphema. Ad injuriosam autem revocantur juxtà auctorem *Scrutinii* cap. 7, art. 4, propositio maledica, detractiva et satyrica. Monet ibidem præfatus auctor, non omnes propositiones quæ convicia continent, injuriosas, contumeliosas, satyricas (quatenùs his nominibus censura theologica designatur), esse inscribendas; nisi prædicta convicia *vel injustam honoris vel famæ læsionem involvant; vel aliquo modo bonis moribus, et christianæ disciplinæ sint contraria.*

Secundò, propositio captiosa est propositio quæ sub specie quâdam veritatis aut pietatis in errorem inducit, qualis est ista : *Non est impendendus cultus religionis sanctis, sicut Deo.* In censurâ Santarelli versùs an. 1629.

Tertiò, propositio verbo Dei contraria dicitur, quæ opponitur veritati revelatæ quidem, sed nondùm ut tali supremo Ecclesiæ judicio definitæ; usurpata fuit hæc nota primùm à sacrâ facultate Parisiensi, posthàc à clero Gallicano in variis censuris.

Quartò, propositio improbabilis, est ea, quæ nullo Scripturæ aut traditionis testimonio, aut nullâ theologicâ ratione nititur.

An autem improbabilitas sit species censuræ quæ à temeritate distincta sit, alii affirmant, alii negant, alii denique cum Panormo, quorum sententia magis arridet, contendunt propositionem improbabilem coincidere cum propositione privativè temerariâ, de quâ suprà diximus. Hujus postremæ opinionis veritas, ex

utriusque propositionis, improbabilis scilicet et privativè temerariæ definitionibus manifestè patet.

Quintò, propositio falsa à nonnullis dicitur illa, quæ est objecto suo dissentiens, sed dissensione fidei nocivâ.

Paulò aliter propositionem falsam definit auctor *Scrutinii* cap. 7, art. 10, n. 34; asserit nempè eam esse, quæ identitatem, propinquitatem, aut necessariam connexionem dicit cum propositione expressè damnatâ, quæcumque tandem sit censura quâ inuritur dicta propositio; et in hoc differt à notâ erroneitatis quæ necessariam connexionem dicit cum propositione expressè damnatâ ut hæretica. Si prior admittatur definitio, falsitas non erit nota theologica à cæteris specificè distincta; sed, ut advertit Suarez, disput. 19 de Fide, sect. 2, n. 1, falsitas sic sumpta se habet per modum generis respectu omnium propositionum quibus aliqua inuritur censura; idque colligitur ex notione censuræ quæ generatim definitur : *Nota prava et maligna doctrinam immediatè afficiens.* Si autem altera, quæ est Panormi et aliorum seligatur definitio, jam falsitas non erit nota generica, sed specialis, et à cæteris distincta.

De hâc falsitate quæ sit nota theologica hæc habet auctor Scrutinii pag. 535, quæ certè sunt annotanda : « Patet autem quod sic sumpta *falsitas*, generica quædam censenda veniat nota, cunctis videlicet illis propositionibus adaptanda, quæ ex damnatis inferuntur et cum ipsis connexionem important, sive damnatæ illæ sint ut hæreticæ, sive ut erroneæ, aut sub alio censuræ gradu..... idque absque præjudicio alterius notæ specificæ, quæ alicui ex ejusmodi connexis propositionibus potest competere, ut patet in propositione oppositâ alteri deductæ ex majori de fide, et alterâ naturaliter notâ, quam erroneam diximus inscribendam. » Et paulò post idem auctor exponens cur pontifices in propositionum damnatione, quæ aliquandò æquè sunt falsæ, non de omnibus æquè exprimant falsitatem, sic habet : « Quanquàm verò falsa declarari queat aliqua propositio, non indè sequitur quòd semper ea denominatio sit ei tribuenda, quoties ipsius est propositionis capax. Cùm enim finis primarius apostolicæ Sedis in proscribendis pravis assertionibus sit, earumdem pravitatem sufficienter patefacere, ad ipsius assecutionem minimè necessarium est omnes formalitates ejusdem pravitatis expendere ac exponere; sed quandoque una assignatur, quandoque plures ob aliquod rationabile tunc vigens motivum, vi cujus tamen inferri non valeat, *falsam* non esse habendam propositionem, quæ falsa non definitur, quòd possit propositio aliàs cum damnatâ connexa, proscribi ut *hæretica, erronea*, etc., absque prædictæ connexionis expressione. » Verùm de falsitate damnatarum propositionum dicemus articulo sequenti.

Nonnulli addunt propositionem damnabilem, quam definiunt, *quæ prohiberi debet, abstrahendo à speciali censuræ notâ quâ affici potest.* Tribus autem de causis, inquiunt, propositio dici potest damnabilis, 1° quoties adest fundamentum ei inurundi aliquam ex suprà recensitis censuris; 2°, cùm certam inurit censuram alteri propositioni, quæ licèt sit falsa, non meretur tamen talem censuram; 3°, cùm oppositam propositionem licèt falsam rejicit nimis injuriosè.

Sunt et aliæ quædam notæ diversis in censuris expressæ, ut quòd propositio sit arrogans, aspera, aversa à fide, superstitiosa, etc. Verùm cùm illæ sint minùs usitatæ, et ad suprà recensitas commodè revocari possint, earumque notio nullam fermè patiatur difficultatem, ab ampliori enumeratione et expositione libenter abstinebimus. Non inutile tamen erit nec fortè injucundum, prospectum alphabeticum hìc exhibere omnium fermè censurarum quæ à conciliis, SS. Pontificibus, nec non à theologicis Facultatibus fuerunt usurpatæ. Eas ex auctore *Scrutinii* extrahemus.

1. Abrogata. 2. Acerba. 3 Æquivoca. 4 Ambigua. 5. Amphibologica. 6. Antiquata. 7. Apocrypha. 8. Arrogans. 9. Aspera. 10. Aversiva à fide, à suscipiendâ religione christianâ. 11. Anxia. 12. Blasphema. 13. Captiosa. 14. Contumeliosa. 15. Damnata 16. Decolorativa candoris Ecclesiæ. 17. Deducta ex censuralibus. 18. Denigrativa puritatis fidei. 19. Derogativa pietatis divinæ. 20. Detractiva. 21. Diversiva à susceptâ religione christianâ. 22. Dubia. 23. Erronea. 24. Eversiva regnorum. 25. Falsa. 26. Hæretica. 27. Idololatrica. 28. Illusoria jurisdictioni ecclesiasticæ. 29. Impia. 30. Improbabilis 31. Imprudens. 32. Infidelis. 33. Infideliter allegans verba sacræ Scripturæ. 34. Insana. 35. Injuriosa. 36. Irreverens. 37. Magica. 38. Maledica. 39. Malè sonans. 40. Minùs probabilis. 41. Miscens sacra prophanis. 42. Nova. 43. Obscura. 44. Offensiva piarum aurium. 45. Periculosa in fide. 46. Periculosa in moribus. 47. Perniciosa. 48. Præsumptuosa. 49. Prava. 50. Proxima hæresi. 51. Rebellis. 52. Restrictiva mentalter. 53. Sapiens hæresim. 54. Satyrica. 55.

Scandalosa. 56. Schismatica. 57. Scrupulosa. 58. Seditiosa. 59. Seductiva. 60. Simulativa sacramentorum. 61. Sortilega. 62. Stulta. 63. Subsannativa religionis christianæ. 64. Superstitiosa. 65. Suspecta de hæresi. 66. Suspensiva gravis resolutionis. 67. Temeraria. 68. Tentativa Dei. 69. Verbo Dei contraria.

Celebriores et magis usitatas harum censurarum species exposuimus; aliarum verò si quo modo potest esse utilis earum notitia, ex solâ vocum interpretatione haberi potest. Satis sit hìc observâsse ex his postremis nonnullas esse quæ vix aut ullatenùs sint in usu; alias verò quæ, ut advertit Lorca, 2-2, q. 11, art. 12, disput. 40, 21, « si rectè attendantur, potiùs continent notam criminis circà mores, quàm notam erroris circà veritatem, et propterea secundùm se non videntur ad judicium et censuram fidei pertinere..... sed utcumque sit, illud est certum, nunquàm has notas considerari separatas à præcedentibus, quæ ad qualitatem falsitatis spectant; semper enim assertio quæ aliquâ ex his censuris digna est, alia simul habet ex parte erroris; et istæ sunt quasi circumstantiæ aggravantes.

ARTICULUS III.

De objecto censuræ theologicæ.

Quæ præsenti articulo et subsequentibus expendenda veniunt, hæc ad tractatum de Ecclesiâ jure pertinent, eaque ibi ex professo evolvemus; verùm cùm hæc eadem exactam ingrediantur censuræ theologicæ notionem, à brevi clarâque principiorum expositione hìc abstinere nolumus. Itaque, circà objectum censuræ theologicæ quinque expendemus, 1° an censura theologica cadat in ipsos præcisè propositionis terminos et in ipsa verba quorum usum merè prohibeat; an verò potissimùm afficiat sensum atque doctrinam verbis expressam quam damnet ac configat; 2°, an damnari possint propositiones quæ in Scripturis verbis expressis aut saltem æquivalentibus reperiuntur; 3°, an proscribi possint propositiones quas ad nos usque transmisit veneranda Patrum traditio; 4°, an damnari possit propositio vera in sensu proprio et naturali; 5° tandem an propositiones merè æquivocæ, quæque catholicum perindè ac heterodoxum sensum exhibent, simpliciter et absolutè configi possint. Hæc totidem assertionibus obiter absolvemus.

Dico itaque 1°, censuram theologicam non cadere in ipsos præcisè propositionis terminos ipsaque verba, quorum usum merè removeat; ast afficere potissimùm propositionum sensum, et doctrinam verbis expressam quam configit ac diffamat.

Probatur 1° ex constanti SS. Patrum doctrinâ; unum aut alterum eorum testimonium hìc laudâsse satis sit. S. Hilarius, lib. 4 de Trinit., n. 14 : « Intelligentia dictorum, inquit, ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subjectus. » Et S. Ambrosius, lib. de Fide : « Littera errorem non habet, apices sine crimine sunt, sensus in crimine. » Sensus ergò propositionis verbis ipsis expressus, præcipuum est censuræ theologicæ objectum, quæ proindè doctrinam diffamat, nec in merâ terminorum prohibitione consistit.

Probatur 2° ex ipsâ singularum notarum notione quâ constat eas in sensum et doctrinam cadere. Vide quæ hanc in rem articulo 1 et 2 diximus. Idipsum constanter docent theologi : « Censura theologica, inquit auctor *Scrutinii*, est nota prava et maligna quæ immediatè tribuitur doctrinæ. » Lorca 2-2, q. 11, disput. 40 : « Notissimum est à theologis notari propositiones et dogmata quædam, quæ præter id quòd falsæ sunt, habent aliquid censurâ dignum, eo quòd aliquatenùs sanæ doctrinæ adversantur. » Addit ibidem Lorca : « Id usu sanctæ Inquisitionis, et longè anteà ex praxi concilii Constantiensis, sess. 8, receptum est. » Ripalda, disput. 1 de ente supernaturali, sic habet : « Censura theologica damnat doctrinam... et in falsitate quam supponit notat documentum doctrinæ ad pietatem pertinentis. » Idem tradunt Cajetanus, Salmaticenses, et alii suprà citati.

Probatur 3°, ex lato discrimine quod intercedit absolutam propositionum damnationem inter et nudam iisdem utendi prohibitionem. Primum, verum est judicium dogmaticum quod perversam propositionis doctrinam diffamat; alterum verò, mera est disciplinæ lex quæ non ipsam propositionis doctrinam respicit, sed illius duntaxat usum prohibet. De quo consule quæ dicta sunt parag. 2 et 3 articuli 1. Dixi in assertione, censuram non cadere in ipsos præcisè terminos, in ipsa præcisè verba : nemini enim dubium quin censura cadat, etsi minùs præcipuè, in ipsa propositionis verba; siquidem, ut habet tritum illud quod ex S. Hieronymo in epist. ad Damasum refert Magister in 4 dist. 13, et communis sententia : *Ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæresis.* Undè apostolus, ad Timoth. 6, 20, in personâ Timothei singulos alloquens episcopos, sic habet : *Depositum custodi, devitans profanas vo-*

cum novitates. Et rursùs 2 ad Timoth. cap. 1 : *Formam habe sanorum verborum.*

Dico 2°, damnari non debere propositiones verbo ad verbum ex Scripturis expressas. Adeò videtur evidens ista veritas, ut in eâ probandâ diutiùs immorari superfluum foret; hæc quippè reverentia debetur Spiritui sancto, qui Scripturæ propositiones usurpando perpetuum determinavit earum sensum. Rejiciatur ergò venenosa doctrina, at sacrata Dei afflatu verba illæsa maneant. Equidem cùm Novatores certis quibusdam Scripturæ vocibus aut propositionibus abutuntur, earum usu, aut absolutè ad tempus, aut nisi quasdam adhibeant modificationes, prout opportunum judicaverit, fideles interdicere potest Ecclesia, ast voces illas simpliciter et absolutè neutiquam damnat. Sic fervente Arianorum hæresi, nolebat S. Hilarius ea usurpari Scripturæ verba : *Christus natus ex Mariâ Virgine,* nisi simul adderentur et ista : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum.* Sic habet S. doctor, lib de Synodis n. 70 : « Nemo itaque à nobis unam substantiam negari putet, cujus idcircò ratio ostenditur, ne negetur.., Non enim audio : *Christus ex Mariâ natus est,* nisi audiam : *In principio erat Verbum* ;.., Non audiam : *Sitivit,* nisi audiam : *Qui biberit de aquâ quam dedero ei, non sitiet in æternum...* Non audiam : *Christus mortuus est,* nisi audiam : *Resurrexit.* Nihil solitarium ex divinis sacramentis ad suspicionem audientium et ad occasionem blasphemantium proferamus.... Non est una Patris et Filii neganda substantia, sed nec irrationabiliter prædicanda. »

Quod autem diximus de propositionibus totidem verbis ex Scripturis extractis, id proportione servatâ, dicendum videtur de aliis propositionibus, quas constat omninò synonymis, aut quoad sensum æquivalentibus verbis ex Scripturâ expressas esse. An autem verba illa verè sint synonyma et quoad sensum æquivalentia, penès est Ecclesiam judicare. Dico 3°, damnari etiam non debere propositiones seu terminos quos ad nos usque velut tesseram fidei transmisit veneranda Patrum traditio. Promptum esset istud Scripturæ, conciliorum, SS. Patrum testimoniis, multiplicique ratione theologicâ comprobare, nisi res per sese pateret. Satis sit hìc retulisse egregium eâ de re S. Agathonis testimonium, quod habetur tom. 6 Concil. Pag. 668 : « Sanctorum Patrum testimoniis, inquit sanctus ille Pontifex, in epistolâ ad Leonem imperatorem, tanquàm radiis spiritualibus Ecclesiæ catholicæ atque apostolicæ doctrina illustrata est. » et rursùs, in eâdem epistolâ, paulò anteà dixerat : « Enimverò ex Patribus orthodoxæ fidei veritas claruit. »

Eximium et illud est S. Athanasii, lib. de Synod. pag. 908, ubi venerandam Patrum auctoritatem eleganter commendat, simul et quæ adversùs eam ex abusu et scandalo hæreticorum opponi solent, nervosè sugillat : « Hìc enim dicunt, inquit, vocabula ex substantiâ et consubstantiale sibi non placere, et illas voces quosdam scandalizâsse, et multos conturbâsse... Quod si Ariani sunt quibus ista offensio nascitur, quid mirum si indignantur iis qui eorum hæresim de medio tollunt ? quibus verba non scandalum sed dolorem afferunt, quoniam in illis trophæum de eorum hæresi statuitur. Desinite igitur istiusmodi causificationibus contrà Patres grunnire; alioquin restat ut etiam cruci Domini obmurmuretis, quoniam ea Judæis scandalum est..... Cæterùm, quemadmodùm crux mala non est..., ità quoque Patrum verba mala non sunt, sed utilia iis qui legitimè ea perlegunt, vimque in se continent omnis hæresis extinguendæ, etiamsi Ariani indè rumpantur. » Quibus verbis nihil ad propositum nostrum dici potest expressius. His germana sunt illa S. Hilarii, lib. de synodis novæ edit. pag. 1205. Idem disertè astruunt patres concilii XV Toletani quorum verba referuntur tom. 6. Conc., pag. 1303.

Atque hìnc colliges, voces, homousion, theotocos, aliasque similes (idem dicendum de propositionibus) Ecclesiæ usu ac constanti Patrum traditione consecratas, ab omni prorsùs notâ eximi debere.

Dixi (quod observa) constanti Patrum traditione consecratas; neque enim apparens aut etiam vera propositionis ab aliquo recentiore assertæ consonantia cum terminis ac vocibus unius aut alterius è SS. Patribus sufficit ad propositionem ab omni censurâ eximendam. Idipsum constanter tradunt SS. Patres; satis sit hìc unum aut alterum eâ de re exscribere testimonium. S. Augustinus, Pelagianos Patrum græcorum, ac præsertìm S. Chrysostomi textibus abutentes, sic revincit, lib. 1 contrà Julianum, cap. 6, n. 22 : « Disputans (Chrysostomus) in Ecclesiâ catholicâ, non se aliter intelligi putabatur; tali quæstione nullus pulsabatur, vobis nondum ligantibus securiùs loquebatur. » Et n. 23, compellans S. Chrysostomum de cujus auctoritate gloriabatur Julianus, sic ait : « Opus est tuâ maximè sententiâ, quoniam in tuis litteris, iste juvenis (Julianus)

invenisse se putat, undè tot tantorumque coepiscoporum tuorum se arbitratur percellere et evacuare sententias. Quòd si verè tale aliquid invenisset, et quod ipse sentit, te sentire claruisset, nunquàm te unum, pace tuâ dixerim, tot et talibus præferre in eâ causâ possemus, de quâ nunquàm fides christiana et Ecclesia catholica variavit.

Vincentius Lirinensis, Commonit. 1, declarans quibus conditionibus amplectendæ sint SS. doctorum sententiæ, sic habet : « Eorum duntaxat Patrum sententiæ conferendæ sunt, qui in fide et communione catholicâ..... mori feliciter meruerunt. Quibus tamen hâc lege credendum est, ut quidquid vel plures vel omnes, uno eodemque sensu manifestè, frequenter, perseveranter, velut quodam sibi consentiente magistrorum consilio, accipiendo, tenendo, tradendo firmaverint, id pro indubitato, certo ratoque habeatur; quidquid verò quamvis ille sanctus et doctus, quamvis episcopus, quamvis confessor et martyr, præter omnes, aut etiam contrà omnes senserit, id inter proprias et occultas et privatas opiniunculas, et communis, publicæ et generalis sententiæ auctoritate secretum, nec cum summo æternæ salutis periculo, juxtà sacrilegam hæreticorum et schismaticorum consuetudinem, universalis dogmatis antiquitate dimissâ, unius hominis novitium sectemur auctorem. »

Non ergò consensio cum uno aut altero è sanctis Patribus certum est veritatis argumentum, nec ipsa semper sufficit ad propositionem à censurâ vindicandam; ad id requiritur ut consensus ille manifestus sit, frequens, perseverans, omnium vel plurium, « velut quodam consentiente sibi magistrorum consilio firmatus; » quod totum paucis his verbis ibidem complexus est Vincentius Lirinensis : « Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus. »

Et verò, quemadmodùm cap. 11 Commonit. 1, advertit idem Vincentius, moris semper fuit apud hæreticos auctoritate et involutis nonnullorum SS. Patrum verbis, avulsis è serie operis, et in sensum alienum detortis suam stabilire doctrinam. Scilicet Patres, inquit S. Hieronymus, lib. 2 Apolog. contrà Ruff. pag. 409 et seq. novæ edit., antè exortas hæreses quandoque minùs cautè loquebantur, et Catholici in Ecclesiâ catholicâ intelligebantur; verùm hæretici, assumptis verbis, mutato sensu, propositiones in speciem Patrum propositionibus simillimas proferunt; ut ergò confodiatur perversum dogma, Ecclesia propositiones nonnullis Patrum propositionibus quoad verborum texturam æquivalentes damnat, ne Patrum doctrinam amittat. Ità inter cæteros illustrissimus Bossuet, Præfatione in Mandatum pastorale archiepiscopi Cameracensis, sect. 11, pag. 176, ubi sic habet doctissimus præsul : « Il « doit avant toutes choses poser comme un « principe incontestable, que quelque hon- « neur que rende l'Eglise aux Saints canoni- « sés, c'est toujours une fausse règle, qu'on « n'oserait condamner ce qu'on trouve dans « leurs écrits..... l'Eglise, en les canonisant, « n'a pas prétendu adopter ni garantir tous « leurs sentimens..... on a condamné dans « Baïus des expressions expresses de S. Augu- « stin dont il abusait. » Eas scilicet propositiones in sensus extraneos, atque à mente S. doctoris prorsùs alienos detorquendo, quo fiebat ut propositiones in scriptis S. Augustini verissimæ, mutato naturali earum sensu ex circumstantiis locorum, temporum, personarum, nec non ex antecedentibus et consequentibus in libris Novatorum evaderent falsæ ac censurâ dignæ. Ibidem concludit illustrissimus auctor his verbis : « En ces occasions, on se « donne la respectueuse liberté de préférer aux « saints, non pas ses sentimens particuliers, « mais ceux d'autres saints, où la vérité s'est « plus purement conservée. »

Et rursùs in scripto cui titulus : *Ecrit de feu M. Bossuet intitulé : Les passages éclaircis contre M. de Cambrai,* sic habet : « Les doctes « savent que les Ariens avaient des passages « des siècles précédant le concile de Nicée « contre la divinité du Fils de Dieu, aussi ap- « parens et en aussi grand nombre que ceux « que l'on nous objecte. Mais sans s'étonner ni « de leurs expressions, ni de leur sainteté, ni « de leur nombre, l'Eglise a su distinguer le « fond qui a toujours été constant, d'avec les « expressions qui n'ont pas toujours été égale- « ment précautionnées... Avant les disputes on « peut être beaucoup moins précautionné que « depuis qu'elles sont émues. »

Vera itaque ac omnimoda propositionum consonantia quoad texturam ac seriem verborum, imò etiam quoad sensum, cum propositionibus unius aut alterius è SS. Patribus, non semper obstat quin dictæ propositiones falsæ sint et censurâ dignæ; ut ergò præfata propositionum conformitas certum sit earum veritatis argumentum, easque à censurâ absolvere possit, requiruntur insuper nonnullæ conditiones quas hìc advertere summoperè necessarium est. Requiritur 1°, ut non in transcursu

duntaxat et quasi aliud agendo, aut ex aliorum sententiâ et opinativè tantùm, sed ex professo et datâ operâ, atque assertivè ex propriâ mente ac doctrinâ, rem ipsam pertractârint. Primæ hujusce conditionis necessitas ex sese patet, eamque expressè laudant quicumque de criticcs regulis egêre. Requiritur 2°, ut certum sit in præsenti materiâ non errâsse Patres illos quorum auctoritate et testimonio firmantur dictæ propositiones. Ista constant ex adductis mox Vincentii Lirinensis et S. Augustini testimoniis. Id etiam colligitur ex Concilio V generali, cujus verba referuntur sess. 5 Concilii Lateranensis sub Martino I, tom 6 conc. Labb. pag. 271 : « Super his autem, inquiunt Patres, in omnibus sequimur sanctos Patres doctoresque Ecclesiæ, Athanasium, Hilarium, Basilium, Gregorium theologum, etc..... suscipimus autem et alios sanctos et orthodoxos Patres qui in sanctâ Dei Ecclesiâ rectam fidem irreprehensibilem usque in finem prædicaverunt. Requiritur 3°, ut horumce patrum doctrina laudata fuerit et approbata ab Ecclesiâ, iique constanter habiti ut strenui fidei defensores circà materiam de quâ agitur. Hujus generis fuêre anathematismi S. Cyrilli adversùs Nestorium in concilio Ephesino approbati; dogmatica S. Leonis epistola in concilio Chalcedonensi confirmata; SS. Athanasii, Hilarii, Basilii, utriusque Gregorii, Ambrosii, Augustini opera, in causâ Origenis et trium capitulorum, à concilio V generali comprobata. Citrà specialem hanc Ecclesiæ approbationem nullus est, etiam è doctioribus et sanctioribus Ecclesiæ Patribus, qui, pro humanâ conditione, errare non potuerit; nullus de quo cum S. Augustino epist. 82 ad S. Hieronymum, aliàs 19, n. 13, dici non possit ac debeat : « Ego enim fateor charitati tuæ, solis eis Scripturarum libris, qui canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errâsse firmissimè credam. Ac si aliquid in eis offendero litteris, quod contrarium videatur veritati; nihil aliud quàm vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assecutum esse quod dictum est, vel me minimè intellexisse, non ambigam. Alios autem ità lego, ut quantâlibet sanctitate doctrinâque præpolleant, non ideò verum putem, quia ipsi ità senserunt; sed quia mihi vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt. Hinc concilium Tridentinum, sess. 4, tradit, non ex unius aut alterius, sed ex unanimi duntaxat SS. Patrum testimonio, certum ac indubitatum erui argumentum ad stabiliendum dogma, aut errorem impugnandum.

Requiritur 4°, ut propositiones aut verba ex Patribus extracta eo ipso intelligantur sensu quo à Patribus usurpata fuerunt. Conditionem hanc exigit S. Hieronymus, lib. 2 Apolog. jam citatæ contrà Ruffinum, pag. 409 et 411 novæ edit., eâque ratione sanctos Patres qui antè Arianorum tempora scripserant, et quorum testimoniis abutebantur Ariani, vindicat S. Doctor : « Fieri enim potest, inquit, ut vel simpliciter erraverint, vel alio sensu scripserint, vel à librariis imperitis eorum paulatim scripta corrupta sint, vel certè antequàm in Alexandriâ tanquàm dæmonium meridianum Arius nasceretur, innocenter quædam et minùs cautè locuti sint, et quæ non possint perversorum hominum calumniam declinare.

Requiritur tandem 5°, ut dictarum propositionum sensus ex circumstantiis locorum, temporum, personarum, etc., aut ex antecedentibus et consequentibus immutatus non fuerit: exceptis enim verbis et propositionibus venerandâ Scripturarum auctoritate, aut constanti Patrum traditione consecratis, in quibus Scripturæ et traditionis usus superior est, ac proindè cuilibet alteri in his quæ religionem spectant, prævalere debet, alia verba, aliæ propositiones, ut mox dicemus, usu constanti et universali, qui est summa acceptionis terminorum regula, quoad sensum mutari possunt; sicque certæ quædam propositiones à SS. Patribus innoxiè ac catholicè assertæ, postmodùm usu constanti ad pravum sensum deductæ, falsæ evadere possunt ac censurâ dignæ; tuncque ab Ecclesiâ meritò damnantur; in proscribendis enim propositionibus, non ad eum quem olim sensum habuerint propositiones, attendit Ecclesia; sed ad eum quem hìc et nunc obtinent. Verùm (quod observa) non eadem tunc remanet, ut suprà diximus, propositio formaliter, seu quoad sensum; sed materialiter duntaxat, seu merè quoad ipsos terminos ipsaque verba.

Quòd autem exceptis propositionibus Scripturæ usu aut constanti Patrum traditione consecratis, aliæ quoad sensum mutari possint, universali scilicet usu, atque adeò ex sanis et catholicis evadere possint falsæ et heterodoxæ, constat 1° variis exemplis ex historiâ ecclesiasticâ petitis, quibus patet certas quasdam propositiones variis temporibus diversam sortem tulisse; adeò ut uno tempore approbatæ, altero verò improbatæ ac rejectæ. Satis sit hìc

indicâsse voces istas, *homo deifer, homo deificatus, homo dominicus*, à SS. Athanasio, Gregorio Nazianzeno, Augustino, etc., antè exortam Nestorii hæresim innoxiè ac catholicè non semel usurpatas; jàm verò periculosæ essent et censurâ dignæ, quòd Nestorianum errorem aut involvant, aut non satis excludant. Quin et ipse S. Augustinus voces istas, *homo dominicus* quibus quandoque usus fuerat, postmodùm in libris Retractationum damnat ac rejicit.

Constat 2° ex sacrâ facultate Parisiensi, quæ an. 1696 quatuor proscripsit propositiones extractas ex lib. cui titulus : *La mystique Cité de Dieu*, etc., in quibus asserebatur Angelos et sanctos beatam Virginem adorâsse: in eo autem præcipuè fundatur dicta censura, quòd licèt adorationis nomen quandoque in Scripturis et nonnullis SS. Patribus usurpetur pro honore creaturis debito, jam tamen ex Ecclesiæ usu terminus ille usurpatur ad significandum supremum cultum soli Deo debitum. En censuræ Parisiensis verba : « Licet adorationis nomen æquivocè sumatur, et aliquandò in Scripturis et nonnullis SS. Patribus pro honore creaturis debito usurpetur, tamen cùm ex Ecclesiæ usu terminus ille usurpari debeat ad significandum supremum cultum soli Deo debitum, nec possit sine periculo scandali creaturis communicari; hæ propositiones, quatenùs eodem adorationis termino cultum exprimunt exhibitum vel exhibendum Beatissimæ Virgini, quo ipsi Deo exhibitus ab auctore exprimitur, scandalosæ sunt et in errorem inducentes: quatenùs autem sanctissimam Virginem adoratam ab Angelis statìm ut ipsi creati sunt, et statìm atque ipsa nata est, tùm etiam adoratam in throno Altissimi, respectivè temerariæ sunt et falsæ. » Judice ergò sacrâ Facultate Parisiensi, vox ex sese ad varios sensus indifferens, ad unum præ alio ex Ecclesiæ usu determinari potest.

Constat 3°, quia proprius ac naturalis propositionum sensus plurimùm dependet ex constanti ac generali usu, qui est summa acceptionis terminorum regula, juxtà illud poetæ : *Quem penès arbitrium est, et jus, et norma loquendi;* ergò in his propositionibus quæ nec Scripturæ, nec traditionis auctoritate firmatæ sunt, proprius earum sensus communi ac diuturno usu mutari potest, et ad significandam rem omninò oppositam transferri. Eamdem veritatem tradunt plerique è recentioribus ; instar omnium satis sit hìc retulisse testimonium auctoris libri cui titulus : « *De la Perpétuité de la foi*, tom. 3, pag. 29, ubi hæc habentur : « A quoi pense M. Claude quand il a mis au « rang de ses principales preuves contre la « présence réelle, la remarque qu'il fait que « les Pères nous disent que ce sont des types, « des images, des figures ?.... Car comme il y « a de ces mots que l'hérésie des Sacramen- « taires a rendus odieux, c'est une espèce « d'infidélité de rendre un mot qui n'était « point odieux du temps des Pères, et qui exci- « tait l'idée entière de tout ce qui est contenu « dans ce mystère, par un mot qui n'ayant « que le même sens selon le son, n'est plus le « même selon le sens. » Immutatis ergò ipsis propositionis terminis, mutari potest pro diversitate circumstantiarum ipsius sensus.

Ex dictis itaque patet prætensam propositionum consonantiam quoad verba, imò quoad sensum, cum propositionibus unius aut alterius è SS. Patribus, non posse semper eam à censurâ eximere.

Dico 4°, nullatenùs posse damnari propositionem in sensu proprio et naturali veram, nec ullo affectam vitio intrinseco.

Antequàm probetur assertio, observa 1° terminorum ac propositionum sensum ex triplici potissimùm capite colligi; 1° ex usu constanti et universali; ipse enim, ut mox diximus, summa est acceptionis terminorum regula; 2° ex antecedentibus et consequentibus; namque licèt termini frequenti usu ad certam significationem determinentur, attamen dùm sibi adhærent varias patiuntur notiones, diversosque sensus exhibere possunt; ad unum autem præ cæteris determinantur per antecedentia et consequentia; 3° ex intentione auctoris notâ et constanti; etenim termini ità ab usu dependent, ut tamen liberæ auctoris acceptioni subjici possint; undè fit, ut tradit S. Ambrosius, Epist. 48, « quòd sermonem dubium mens non dubia obumbret et defendat à lapsu. » Et ut habetur cap. *Intelligentia*, extra. de verborum significatione : « Verba sunt intelligenda, non secundùm quod sonant, sed secundùm mentem proferentis. »

Observa 2°, ex his sequi duplicem posse distingui propositionis cujuslibet sensum; grammaticalem nempè seu rigorosum, et proprium. id est, naturalem. Sensus grammaticalis seu rigorosus, quem nonnulli absolutum appellant, repetitur ex terminis in se sumptis, abstrahendo à quolibet alio respectu; et hic sensus à proprio et naturali non rarò planè diversus est; sensus proprius et naturalis, quique dicitur relativus et obvius, deducitur ex tribus mox

recensitis, scilicet, 1° ex valore, seu vi et significatione terminorum communi et ordinario usu determinatâ; 2° ex antecedentibus et consequentibus; 3° ex notâ ac manifestâ auctoris intentione, seu, quod idem est, sensus proprius et naturalis verborum dijudicatur ex circumstantiis loci, temporis, causæ, antecedentium et consequentium, atque scopi quem auctor sibi proponit dùm hæc verba usurpat.

Observa 3°, in propositionibus modalibus duo sedulò esse distinguenda, dictum scilicet, et modum; dictum, est id quod enuntiat propositio; modus autem est ipsa ratio seu modus quo aliquid enuntiatur, porrò, ut anteà advertimus ubi de propositione temerariâ, fieri potest ut propositio vera ratione dicti, falsa sit ac vitiosa ratione modi ac proindè censuræ obnoxia.

His præmissis probatur 1° assertio ex constanti ac perpetuo Ecclesiæ usu, quo manifestè patet propositiones in sensu obvio, proprio et naturali veras ac sanas nusquàm proscriptas fuisse, etsi iis abuterentur Novatores; undè S. Aug., lib. 2 de lib. Arb., cap. 16 : « Manifestum est, inquit, non rem ullam, cùm eâ quisque malè utitur, sed ipsum malè utentem esse arguendum: » Et Serm. 50, aliàs de diversis 15 : « Dementia est, crimen malè utentium, in res ipsas transferre. » Quòd si tamen Novatorum abusus eò usque procederet, ut tandem perverteretur propositionum sensus (quod nusquàm posse contingere in propositionibus Scripturæ aut traditionis usu consecratis, suprà diximus) equidem possent damnari prædictæ propositiones; verùm tunc essent equidem eædem materialiter, sed formaliter diversæ.

2° Idem probatur ex egregiis illis ac magnificis verbis quibus SS. Patres, præsertim verò sanctus Augustinus honorem, obsequium, reverentiam, aliaque officia veritati debita prosequuntur : « Quisquis bonus, verusque Christianus est, inquit S. doctor, lib. 2 de Doctrinâ christ., cap. 18, dominii sui esse intelligat, ubicumque invenerit veritatem. » Et in Epist. ad Galat., n. 4 : « Veritas propter seipsam diligenda est, non propter hominem. » Rursùs, ibid. n. 6 : « Quidquid veritatis invenitur in homine, non est ab homine, sed à Deo. » Et lib. de Mendac., cap. 7 : « Aut si est bonum aliquod æternum quod non complectatur veritas, non erit verum; et ideò nec bonum erit; quia falsum erit. Ut autem animus corpori, ità etiam veritas ipsi animo præponenda est, ut eam non solùm magis quàm corpus, sed etiam magis quàm se ipsum appetat animus. » Ast quâ ratione hæc stare possent, si propositio in sensu obvio, proprio et naturali vera ac sana, proscribi posset ac diffamari?

3° Idem colligitur ex communi theologorum doctrinâ. Suarez, disput. 19 de Fide, sect. 2, n. 1 : « Damnabilis propositio, inquit, in theologiâ dicitur, quæ non solùm falsa est in latitudine humanæ opinionis, sed etiam aliquâ speciali censurâ..... digna est. Nam propositio vera, ut per se notum est, non potest esse damnabilis; omnis ergò propositio damnabilis falsa esse supponitur, et aliquid additur ultrà communem gradum falsitatis; nam idcircò specialiter damnabilis esse dicitur. » Auctor *Scrutinii*, cap. 7, art. 10, n. 18, sic habet : « Discrimen est inter propositionem damnatam, et prohibitam, quòd hæc possit esse vera, licèt sit vetitum illam propugnare ob aliquam rationabilem causam, non autem illa, cujus falsitas ex ipsâmet damnatione absque aliâ expressione innotescit. » Et paulò post : « Damnatio pronuntiat falsitatem doctrinæ nocivam fidei..., quæ nullo tempore in Ecclesiâ admitti debet. » Rursùs, ibid., n. 27, loquens de propositionibus Baii, sic habet : « Eò ipso quòd unaquæque earum damnetur simul ac prohibeatur, non damnatio, quæ per se falsitatem supponit.... ex prohibitione limitari debet, quæ indifferenter adaptari valet ad propositiones, quæ omninò ut falsæ, et quæ interdicuntur, ut sub aliquo præponderanti sensu falsæ, esto sub aliquo possint sanè interpretari ac intelligi; sed è contrà prohibitio ex damnatione debet indifferentiæ determinationem desumere. Steyaert, disquisit. brevi quæ reperitur inter Opuscula, tom. 1, pag. 179, quærit « an propositiones damnatæ à summis pontificibus in Luthero, vel Baio, item Molinos, aliisque.... possint non obstante hâc damnatione adhuc esse veræ. » Respondet negativè, idque multis probat; demùm concludit, « maximi periculi futurum esse, si invaluerit hæc opinio, posse propositionum veritatem consistere cum damnatione supradictâ, non enim agitur de raris quibusdam, et fortè non magnoperè perniciosis; de omnibus idem est quantùm ad censuram pontificum attinet. Cùm enim hæc non determinet, quænam sit ex omnibus hæretica, quænam erronea, quænam tantùm scandalosa, temeraria, aut piarum aurium offensiva, liberum est (quantùm est ex vi istius censuræ) de quâlibet in particulari credere, tantùm esse scandalosam, temerariam, etc. »

atque ità, si credatur simul talis censura non excludere veritatem, de quâlibet credere licebit veram esse, neque ex ullâ licebit in theologiâ argumentari ad veritatem aliquam catholicam astruendam, vel falsitatem convincendam. Argumentum frivolum erit quod sic instituatur contrà thesim aliquam. Ex thesi istâ sequeretur veritas talis propositionis Lutheranæ, Baianæ, vel Molinosisticæ; ergò thesis non est vera. Idemque, ut ostensum fuit, usu veniet propositionibus moralibus condemnatis. Quæ omnia quantæ perniciei futura sint in scholâ catholicâ, imò Ecclesiâ, nemo cordatus non videt, imò horret. » Hæc Steyaert, quibus eruditus ille theologus non solùm docet, sed et invictè probat absurdum esse simul et summè perniciosum asserere, damnari posse propositiones exactè veras. Du Pin in opere cui titulus : *Traité de la doctrine chrétienne*, lib. 1, cap 22, pag. 711, expressè asserit : « Toutes les notes supposent « la fausseté de la proposition censurée... La « fausseté des propositions contraires à la re- « ligion est assez désignée par les autres quali- « fications qui supposent la fausseté. »

Denique, ut cæteros sileam, idem sæpiùs variis in locis inculcat illustrissimus Bossuet, præsertìm vero citatâ Defens. cleri Gallic. part. 1, lib. 3, cap. 13, ubi disertè docet notas etiam *temerarii, malè sonantis, piarum aurium offensivi, etc.*, non posse cum veritate consistere; quia scilicet, inquit, vera pietas cum veritate et traditione conjuncta est; ac proindè procul abest scandali aut offensæ pietatis suspicio, ab eâ doctrinâ quæ vera est ac traditioni conformis.

4° Ut indicat Steyaert loco mox laudato, eodem modo ratiocinandum de veritate in ordine ad censuram, ac de falsitate in ordine ad approbationem : atqui nullo in casu, nullâ de causâ falsitatem laudare ac approbare licet; ergò pariter nullâ de causâ licitum est veritatem diffamare ac notâ configere, quantumcumque gravis sit ac immanis novatorum abusus.

5° Ut ibidem affirmat idem Steyaert, « nemo non videt quanti periculi sit futurum, si semel invaluerit hæc opinio. » Varia sequerentur incommoda; satis sit istud, quod sanè gravissimum est, retulisse. Sequeretur nempè pro diversitate temporum varias ac contradictorias condi posse definitiones; nimirùm certo tempore approbaretur propositio, quæ postmodùm, immutato ejus sensu, ob abusus aliaque vitia merè extrinseca notaretur, diffamaretur; at istud quàm sit absurdum nemo non intelligit, quo semel posito infirmum omninò redderetur ac nullius planè roboris invictum istud illustrissimi Bossuetii adversùs Lutheranos et Calvinistas argumentum, ex variis eorum ac pugnantibus inter se fidei definitionibus deductum.

6° Natura, objectum et finis censuræ theologicæ apertè demonstrant, propositiones in sensu proprio et naturali exactè veras non posse censurâ configi. Natura censuræ. Siquidem ex dictis et probatis articulo 1, et alibi passìm, censura theologica, est *nota iusta malæ doctrinæ quæ sit aliquo modo fidei nociva;* non ergò cadere potest in propositiones exactè veras. Idem demonstrant quæ diximus de singulis sigillatìm notis. Objectum censuræ. Namque censuræ theologicæ objectum est propositionis sensus; igitur notatâ propositione verâ, veritas notaretur, diffamaretur, damnaretur; ast quis usquàm ità desipuerit ut asserat, veritatem, quæ à Deo est, et in Deum ordinatur, notari posse, diffamari, damnari? Finis tandem censuræ. Censura etenim essentialiter ordinatur ad depositum fidei custodiendum, ad tuendam veritatem, confodiendum errorem; verbo dicam, eò unicè tendit censura, ut vincatur error, triumphet veritas, seu, quod idem est, ut veritas errori prævaleat; quâ porrò ratione finem illum posset assequi censura, si vera ac sana perstringeretur propositio?

7° Tandem idem demonstrat judicii quo theologica fertur censura, à merâ terminorum prohibitione, discrepantia; in eo scilicet præcipuè posita, ut mox ex Panormo advertimus, quòd illa, non ista, falsitatem per se supponat, undè res etiam optimæ quandoque ad tempus prohiberi, nusquàm autem absolutè damnari possunt.

Nec à nostrâ nisi voce tenùs differunt sententiâ quidam theologi, qui propositionem veram damnationi videntur subjicere. Scilicet eorum nonnulli, ut Vasquesius, loquuntur de propositione quæ dùm veritatem exprimeret, acerbiùs contrariam opinionem damnaret. Sit in exemplum hæc propositio, quam in medium adducit ipsemet Vasquesius : semipelagianum est dicere Christum mortuum esse pro omnibus hominibus. Etsi enim verum esset Christum mortuum non esse prò omnibus hominibus, nihilominùs tamen injustè ut hæresis traduceretur contraria opinio; igitur cùm acerbior hæc nota propositionem ingrediatur, et ad illius sensum pertineat, eam inter falsas recensere cogit, legitimumque præbet censuræ fundamentum. Cæterùm, tantùm abest ut no-

bis adversetur Vasques, quin potiùs nostræ sententiæ omninò favet; expressè enim docet 2-2, disput. 190, « non licere asserere sententias communes et veras à pontificibus fuisse damnatas. » Eâdem ratione solvi debet quod ex card. Toleto à nonnullis objici solet; asserit enim ibidem Vasques, « sensum hujus damnationis cum cardinali Toleto contulisse..... eumque sensum prædictum cardinalem probâsse. »

Alii, ut Gersonius, agunt de propositione apparenter et in grammaticali verborum sensu duntaxat verâ, cùm tamen falsa sit in proprio et naturali sensu, dùm attenditur ad certam auctoris intentionem, ad antecedentia et consequentia, etc. Sic ista Wiclefi propositio: Ecclesia una est, sicut unus est prædestinatorum cœtus; hæc quippè vera est si solis inhæreamus terminis, qui unicè similitudinem et comparationem exprimunt; ast habitâ ratione illius defensorum prorsùs hæretica est, cùm Ecclesiam ex solis prædestinatis constare velint. Cæteri, ut Canus, contendunt quasdam propositiones in se veras sed duriùs expressas, idiotis et simplicibus quandoque scandalum afferre, ac proindè legitimè posse damnari. Verùm minùs appositè ad sua principia loquitur Canus; vult enim ad censuram infligendam ut habeatur ratio aurium peritarum et prudentium; notam autem talibus propositionibus inuri posse concedit eo quòd infirmis et idiotis scandalum præbeant. Igitur veritas illæsa semper manere debet; ast, ipsâ in tuto, legitimè carpitur imprudentia proferentis propositionem incongruè, odiosè, et duriùs expressam.

Adde Canum equidem contendere quasdam propositiones in se veras posse scandalum parere: « Ipsa veritas, inquit Melchior Canus, lib. 12 de Locis Theol. cap. 11, quandoque affert scandalum idiotis et simplicibus; » at nullibi asserit auctor ille propositiones hujusmodi posse judicio dogmatico damnari; ut enim tali judicio notari possent, necessum foret ipsas per se et ex naturâ suâ scandalum creare; porrò, ut mox ex illustrissimo Bossuet vidimus, et ex sese patet, veritas per se scandalum parere nequit, et verò, ut ratiocinatur Steyaert, loco mox citato, « veritas nusquàm scandalosa et in praxi perniciosa erit (ex sese), nisi cùm falsitas è contrà in praxi salutaris, et ut ità dicam ædificativa fuerit. »

Quæres an propositiones merè æquivocæ damnari possint. Resp. 1°, cum Suarez, propositiones impropriè æquivocas, quòd scilicet proprius, qui solùm est attendendus, earum sensus pravus apertè sit, licèt impropriùs sanus sit, meritò damnari posse. Accommodatum habemus de hâc propositione exemplum: *Christus quotidiè peccat*, quam uti suprà advertimus concilium Basileense, sess. 22, ut erroneam damnat, quia in proprio sensu falsa est, et solùm in metaphorico vera, intelligendo Christum non in se, sed in suis membris quotidiè peccare.

Resp. 2°, cum Panormo, cap. 7 *Scrutinii*, art. 2, n. 9, propositiones æquivocas, quæ duplicem involvunt sensum, quorum quilibet ità sit proprius, ut neuter alteri sit præferendus, et quidem nedùm in seipsis spectatis, sed etiam attento earumdem usu, ac etiam omnibus consideratis circumstantiis, respondeo, inquam, hujusmodi propositiones non esse in rigore damnandas, nisi ex proferentium, vel operum, aut librorum in quibus exstant, qualitatibus, innotescat eas in pravo sensu prolatas aut scriptas. Idipsum manifestè indicat censuræ theologicæ notio, quæ nonnisi in pravum doctrinæ sensum cadere potest.

Resp. 3°, cum eodem Panormo, censurâ theologicâ notari posse propositiones æquivocas, quæ etsi propriè capaces sint utriusque sensûs, sani et pravi, attamen sensum pravum prævalentem involvunt; sive quòd verba earumdem majori cum proprietate exprimant sensum pravum quàm sanum, sive ob extrinsecas circumstantias, præcisâ proferentium conditione, ut patet in propositione: *Unus de Trinitate est crucifixus.*

ARTICULUS IV.

De modo ferendi censuras theologicas.

Triplici modo damnari possunt dogmaticæ propositiones. Primus est cùm propositiones sigillatim referuntur, iisque singulis debita apponitur censura. Plura exstant hujusmodi damnationis exempla, in conciliis, decretis summorum Pontificum, Actis cleri Gallicani, etc. Sufficiat Bulla adversùs quinque Jansenii propositiones, ab Innocentio X lata; hâc enim seorsìm notæ inuruntur singulis propositionibus. Porrò hic modus propositiones damnandi, est sanè clarior, sed et difficilior; operosa enim est discussio et determinatio gradûs erroris quem quælibet meretur propositio. Secundus modus censuram ferendi theologicam, est cùm nullâ relatâ propositione integer damnatur liber ut venenosus, atque Christianis nocivus. Ità synodus Nicæna librum Arii, qui inscribitur *Thalia*, prohibuit.

Tertius modus, inter duos præcedentes medius, propositiones quidem sigillatim refert,

ast notas singulis non applicat, sed in unum congestas, propositionibus *respectivè* convenire asserit. Hic modus multoties usurpatus fuit in Ecclesiâ; sic in concilio V generali errores Origenis, Nestorianorum et Eutychianorum; propositiones Abælardi in Suessionensi synodo, in Rhemensi Gilberti dogmata, in Constantiensi concilio Wiclefi et Joannis Hus sententiæ *in globo* et respectivè proscribuntur, sic etiam variæ propositiones à summis pontificibus *in globo* damnatæ in Luthero, Baio, Molinos., etc., eadem propositiones generatim configendi ratio à Clero Gallicano, et sacrâ Facultate Parisiensi passim observata fuit. Hic modus propositiones profligandi eò frequentior est, quò facilior, dùm scopum damnationis attingit; vult enim Ecclesia notando propositiones, fideles avertere à venenosis fontibus undè possint virus incautè propinare; ast dùm in globo et respectivè damnantur propositiones, certò novit quisque fidelis eas esse perniciosas, fidei aliquo modo nocivas, quod sufficit ut eas aversetur, nec ullam ex iis admittat.

Idipsum præsules Gallicani in suâ ad regem epistolâ an. 1728, luculenter docent his verbis: « La censure générale (*in globo*) n'est ni vague, « ni ambiguë, ni équivoque... Ce jugement est « clair jusqu'à un certain degré; il apprend « clairement... et il assure les fidèles que les « propositions condamnées sont dangereuses « dans la foi, qu'elles renferment quelque ve- « nin, qu'elles s'écartent en quelque chose de « la vérité catholique.... Cette lumière est suf- « fisante pour le chrétien qui est docile. » Nihil certè expressius. Hanc in rem adducunt iidem præsules disertum doctissimi Bossuetii textum lib. 15 Variat n. 158, idque rursùs confirmant egregio S. Augustini testimonio lib. de hæresib. cap. 88: « Quid contrà ista sentiat Ecclesia catholica.... superfluò quæritur. Cùm propter hoc scire sufficiat Ecclesiam contrà ista sentire, nec aliquid horum in fidem quemquem debere recipere.... multùm adjuvat cor fidele, nôsse quid credendum non sit. »

Particula autem, *respectivè*, quæ reperitur in decretis in quibus propositiones in globo damnantur duo significat. Primùm, nullam esse notam ex assignatis quæ non alicui saltem competat propositioni; est enim Spiritus qui dogmaticis Ecclesiæ judiciis præest, est, inquam, Spiritus, et prudentiæ, quæ pœnam non infligit vanam et inanem; et justitiæ, quæ modum pœnæ nec minuere nec excedere debet. Secundum, nullam esse ex propositionibus quæ aliquam non mereatur notam, quia idem Spiritus veritatem tuetur, nec immunem ab omni labe propositionem cum reis, fœdis et perniciosis miscere potest aut sinit. Hæc duo certa manent vi decreti dogmatici; hæc duo definit Ecclesia tali decreto; hæc duo quisque firmiter tenere debet. Tertium autem, nempè quæ nota singulis competat propositionibus, obscurum est, sed nec absolutè requisitum ut sana servetur doctrina, perversaque vitetur.

ARTICULUS V.

De auctoritate necessariâ ad ferendam censuram theologicam.

Duplex distingui potest et debet sententia theologicam ferens censuram, una quæ doctrinalis dicitur, et est eorum qui licèt nullâ fruantur auctoritate cœlitùs sibi commissâ ad servandam fidei integritatem, nihilominùs tamen varias notant propositiones, quarum virus discernunt eò faciliùs, quò peritiores habentur et sunt. Talis sententia doctrinalis à doctoribus theologis profertur; elucet autem maximè in censuris à sacris Facultatibus latis, cùm emanet è cœtu peritorum mutuo sibi lumine mutuâque prudentiâ faventium.

Altera, quæ propositionibus theologicas inurit notas sententia, judicialis appellatur; ipsius auctores episcopi, quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei, et dedit fidelibus pastores et doctores ut non circumferantur omni vento doctrinæ; undè ipsis pro munere competit depositum fidei servare, veritatem tueri, errores profligare.

Censuras autem theologicas pro jure suo ferunt episcopi, sive in conciliis, sive extrà concilium, sive conjunctim, sive divisim, et unusquisque in suâ diœcesi; at infallibilis non est eorum sententia nisi emanet à corpore episcoporum congregato aut disperso; quia soli præsulum collegio promissa legitur Spiritûs veritatis assistentia; verùm hæc aliàs, dùm scilicet tractatum de Ecclesiâ aggrediemur. Supersunt adhuc quædam gravissimæ difficultates elucidandæ circà naturam, objectum et proprietates censurarum theologicarum; præsertim si illæ ferantur *in globo*, aut notas inurant hæresi inferiores; verùm ad talium solutionem nodorum principia passim in iis quæ diximus, et maximè paragraphis 2 et 10 articuli primi occurrunt; cætera ex tractatu de Ecclesiâ repetenda venient. Hic quippè datâ operâ, cogente scilicet quæstionum ordine, quæ tenenda sunt trademus.

Cæterùm hic annotare liceat, fusiores nos

ultrà propositum fuisse, non vanâ scribendi prurigine, sed quòd brevitatem utilitati cedere decebat; etenim non sola quædam, eaque jejuna, ad interrogationes responsa candidatis offerre animus erat, sed quæ per totum vitæ curriculum, et animos jucundo occupare possent studio, et Ecclesiæ ministros ad alios erudiendos idoneos efficere.

Si quid autem incautis nobis et imprudentibus fortè excidit Ecclesiæ doctrinæ minùs congruens, istud pro non dicto et revocato libentissimè habemus.

INDEX

RERUM QUÆ IN HOCCE VOLUMINE CONTINENTUR.

Columnâ.

IN CURSUM THEOLOGIÆ COMPLETUM PROLEGOMENA. 9
Pars Prima. 11
Quæstiones præambulæ de Theologiâ. *Ibid*
Caput primum. De nomine, naturâ, objecto, fine ac divisione theologiæ. *Ibid.*
Art. Primus. De nomine et naturâ theologiæ, ubi jam aliqua de methodo. *Ibid.*
Art. II. De objecto et fine theologiæ. 12
Art. III. De divisione theologiæ. 13
Caput II. De certitudine theologiæ, atque de conclusionibus theologicis. 15
Art. I. De certitudine Theologiæ *Ibid.*
Art. II. De conclusionibus theologicis. 24
Caput III. De præstantiâ theologiæ tùm absolutè spectatâ, tùm relativè ad cœteras alias scientias, nempe naturales. 27
Caput IV. De necessitate et utilitate theologiæ.—Ubi de potiori methodo theologiam tractandi. 31
Caput V. De studio theologiæ. Hujus studii historia nectitur D. Liebermann. —De studiis theologicis. 41
Art. I. Brevis studii theologici historia. *Ibid.*
Epocha I. Ab exordio generis humani usque ad Christum. *Ibid.*
Epocha II. A Christo ad seculum XI. 43
Epocha III. A seculo XI ad seculum XV. 46
Epocha IV. A seculo XV ad tempora nostra. 48
Art. II. De studiis theologicis. 50
Caput. VI. De dotibus viri Theologi. 62
Pars II. De locis theologicis. 71
MELCHIORIS CANI VITA. 73
Varia de Melchiore Cano Testimonia. 75
Procœmium. 77
De locis theologicis liber I. 79
Caput I. De totius operis partitione. *Ibid*
Caput II. De duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputatio transigitur. 81
Caput III. De locorum theologicorum numero atque ordine. 82
Liber II. Procœmium. 83

Col.

Caput I. De sacrarum, litterarum solidissimo firmamento et quatuor machinis, quibus illud impetitur. 85
Caput II. Ubi argumenta referuntur suadere volentium, quòd Deus fallere aliquando potest. 87
Caput III. Ostendit Deum, nec per se nec per alium fallere unquàm posse. 90
Caput IV. Ubi argumenta capitis II diluuntur. 94
Caput V. Ubi quatuordecim libri è sacris Bibliis numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certè à canone rejiciunt. 109
Caput VI. Continet argumenta eorum, qui suadere conantur Scripturam sacram non egere Ecclesiæ approbatione. 110
Caput VII. Docet ad cujus auctoritatem spectat de libris canonicis judicare. 113
Caput VIII. Ubi confutantur argumenta capitis sexti. 122
Caput IX. Ostendit, illos libros, de quibus erat controversia, habendos esse sine dubio pro canonicis. 136
Caput X. Continet argumentationes adversariorum contrà ea, quæ capite superiori definita sunt. 140
Caput XI. Ubi confutantur argumenta capite nunc proximo posita. 148
Caput XII. Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacrarum intelligentiâ scripturarum, ad fontes hebraicum et græcum recurrendum. 172
Caput XIII. In quo veteris vulgatæ editionis auctoritas demonstratur, et quòd non est nunc ad Hebræos Græcosve recurrendum. 177
Caput XIV. In quo argumenta capitis XII refutantur. 189
Caput XV. De linguarum hebraicæ et græcæ utilitate. 200
Caput XVI. Ubi ponuntur argumenta eo-

Col.

rum, qui sunt opinati, sacros auctores in libris canonicis non semper divino Spiritu fuisse locutos. 210

Caput XVII. Ubi ostenditur, singulas particulas librorum canonicornm Spiritu sancto assistente scriptas fuisse. 213

Caput XVIII. Ubi refelluntur argumenta capitis 16. 216

De traditionibus apostolicis, quæ 2° loco positæ sunt.

LIBER III. 235

Caput I. Ubi eorum argumenta referuntur, qui apostolicas traditiones impugnârunt. *Ibid*

Caput II. Supervacaneam videri cum Lutheranis non de hoc solum loco, sed de quibusque aliis disputationem. 239

Caput III. In quo 4 fundamenta ponuntur, ad traditiones Christi et Apostolorum constituendas. 243

Caput IV. Ubi sternuntur viæ ad traditiones Christi et Apostolorum investigandas, 253

Caput V. De variis generibus traditionum apostolicarum. 257

Caput VI. De firmitate et certitudine traditionum apostolicarum. 259

Caput VII, In quo refelluntur argumenta capitis primi. 264

De Ecclesiæ Catholicæ auctoritate quæ tertio loco continetur.

LIBER IV.

Caput I. quibus argumentis Ecclesiæ auctoritas impugnetur. 277

Caput II. Quid Ecclesiæ voce significetur. 286

Caput III. Quinam sint fideles illi, è quibus verè et propriè ecclesia conflatur. 291

Caput IV. Quænam sit Ecclesiæ catholicæ in fidei dogmate auctoritas. 297

Caput V. adversùs hanc postremam conclusionem objectiones quædam. 308

Caput VI. In quo argumenta I capitis confutantur. 316

De auctoritate Conciliorum, quæ quarto loco est posita.

LIBER V.

Caput I. Argumenta continet, quibus hæretici utuntur ad hujus loci auctoritatem labefactandam. 343

Caput II. Docet quidnam nomen aut Synodi, aut Concilii hoc sanè loco significetur. 347

Col.

Caput III. In quo synodorum varia genera ponuntur. 352

Caput IV. Ubi conclusiones ponuntur, quibus loci hujus auctoritas continetur. 354

Caput V. Ubi nodi quidam solvuntur, quibus interdum homines etiam docti illigari solent. 364

Caput Postremum. In quo refelluntur argumenta capitis I. 393

De Ecclesiæ romanæ auctoritate, quæ quinto loco continetur.

LIBER VI.

Caput I. Ubi ponuntur argumenta, quibus hujus loci auctoritas impugnatur. 411

Caput II. In quo redditur causa, cur Sedes apostolica quintum locum obtineat. 416

Caput III. Tria pronuntiata continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad successores quoque derivari. 417

Caput IV. In quo ostenditur, quòd romanus Episcopus ille sit qui Petro, et in fidei firmitate, et in componendis religionis controversiis, divino jure succedat. 426

Caput V. Ubi conclusio eadem ostenditur sanctorum veterum testimoniis manifestis. 431

Caput VI. Ubi conciliorum clarissima testimonia referuntur, quibus Ecclesiæ romanæ vis et auctoritas comprobatur. 433

Caput VII. Rationibus Theologiæ probat romanum pontificem in fidei controversiis finiendis errare non posse. 437

Caput VIII. Ubi argumenta capitis primi refutantur. 443

De sanctorum auctoritate, quæ sexto loco continetur.

LIBER VII.

Caput I. Argumenta complectitur, quibus sanctorum Patrum auctoritas impugnatur. 463

Caput II. Varios modos exponit, quibus de sanctorum Patrum auctoritate potest disputari. 467

Caput III. Certis conclusionibus Patrum auctoritatem definit atque defendit, simulque satisfacit argumentis capitis primi. 469

Caput IV. Nonnullos Osiandri et Cajetani scrupulos eximit. 496

De auctoritate Doctorum scholasticorum,

Col.

quæ septimo loco posita est.
LIBER VIII.
Caput I. Lutheranorum in theologiam furor; quinam veri nominis theologi censendi. 501
Caput II. Multiplex theologiæ scholasticæ munus exponit. 504
Caput III. Præcipua lutheranorum in scholæ auctoritatem argumenta complectitur. 508
Caput IV. Scholæ auctoritatem certis finibus circumscriptam tuetur atque defendit. *Ibid*
Caput V. Respondet argumentis capitis tertii; docetque quid de variis theologorum placitis statuendum. 513
Caput VI. De auctoritate juris pontificii prudentium. 528
Caput VII. Quis usus juris canonici in Theologicâ facultate. 532
De octavo loco qui rationis naturalis argumenta continet.
LIBER IX.
Caput I. Primus error in hujus loci usu vitandus, ne plus æquo in re theologicâ rationi naturali tribuatur. 535
Caput II. Extremum aliorum errorem percenset, quia naturæ rationibus prorsùs abhorrent, quorum etiam argumenta proponit. 539
Caput III. Memorati erroris architectos ac sectatores percenset. 541
Caput IV. In quo recensitus error refellitur 543
Caput V. Philosophiam theologo necessariam ostendit. 546
Caput VI. Apostolos aliosque sanctos viros naturæ etiam rationibus usos evincit. 549
Caput VII. Extrema quorumdam theologorum vitia in usu philosophiæ castigantur. 552
Caput VIII. Quæ sit hujus loci firmitas in theologicâ disciplinâ. 553
Caput IX. Satisfacit argumentis capite secundo propositis. 555
De Philosophorum naturam ducem sequentium auctoritate quæ nono loco posita est.
LIBER X.
Caput I. Hujus loci pertractandi necessitatem exponit. 565
Caput II. Ubi argumenta proponuntur, quibus philosophorum auctoritas elevatur. 566

Col.

Caput III. Qui philosophi sint theologis utiles. 567
Caput IV. Quam habeat in re theologicâ certitudinem philosophorum auctoritas. 571
Caput V. quibus finibus aristotelis auctoritas circumscribenda. 575
Caput VI. Ubi satisfit argumentis capite secundo positis. 580
Caput VII. De juris civilis in theologicis controversiis auctoritate. Quibus impetratur argumentis. 581
Caput VIII. Juris civilis studium theologo utilissimum probat. 582
Caput IX. Quæ vis ac potestas argumenti ex jure civili desumpti. 584
De historiæ humanæ auctoritate, quæ postremo loco est posita.
LIBER XI.
Caput I. Nuntius de morte parentis vixdùm finito superiori libro allatus enarratur. 586
Caput II. De historiæ humanæ in theologiam utilitate. 587
Caput III. Argumenta continet, quibus auctoritas humanæ historiæ impugnatur. 592
Caput IV. Quòd auctoritas humanæ historiæ aliquandò probabilis, quandoque etiam certa sit. 599
Caput V. Ubi respondetur argumentis capitis tertii. 603
Caput VI. Qui sint probatæ fidei auctores, qui contrà non sint. 656
Caput postremum. In quo decimum quintum, decimum sextum, decimum septimum et decimum octavum argumenta capite tertio proposita refelluntur. 691
De locorum usu in scholasticâ disputatione.
LIBER XII.
In librum XII procemium. 695
Caput I. Quid theologia sit, quæ ei objecta res, quis finis. 697
Caput II. Quæ sint theologiæ principia. 705
Caput III. Capitis superioris argumenta refellit. 717
Caput IV. Quæ sunt quæstiones, seu conclusiones theologiæ. 726
Caput V. Quibus notis quæstiones fidei dijudicari possint. 736
Caput VI. De variis errorum gradibus primùmque de hæresi et hæreticâ propositione. 748

Col.

Caput VII. Contrà hæresis definitionem argumenta quædam. 753
Caput VIII. Regulæ tres, ad quas fidei extrema judicia dirigenda sunt. 775
Caput IX. De propositione erroneâ, sapiente hæresim, piarum aurium offensivâ, et temerariâ, et scandalosâ. 781
Caput X. Quemadmodùm argumenta theologiæ invenienda, atque è locis ducenda sint. 793
Caput XI. Exemplum primum, ubi principium theologiæ in quæstionem vertitur. 803
Caput XII. Exemplum secundum, ubi theologiæ conclusio in quæstionem vertitur. 867
Caput XIII. In quo ea quæstio vocatur in dubium, quæ cùm naturalis sit, tùm etiam ad finem pertinet. 889
Ad lectorem. 907
VINCENTII LIRINENSIS VITA. 909
Vincentii Lirinensis commonitorium. 911
Commonitorium secundum Interlapsum est, neque ex eo amplius quicquàm quàm postrema particula remansit, id est, sola recapitulatio, quæ et subjecta est. 961
TERTULLIANI VITA. 971
Argumentum, auctore Jacobo Pamelio. *Ibid.*
Q. Septimii F. Tertulliani de præscriptionibus adversùs hæreticos liber. 977
FRATRUM A WALENBURCH VITA. 1013
De controversiis tractatus generales. 1015
Tractatus I. Examen principiorum fidei. *Ibid.*
Introductio. *Ibid.*
Examen primum. § 1. Protestantes docent: articulos necessarios ex solâ Scripturâ esse probandos. *Ibid.*
§ 2. Quomodo Protestantes docant: Articulos necessarios esse in S. Scripturâ. *Ibid.*
§ 3. Ex primo Protestantium principio prœcludi viam ad omnes controversias. 1016
§ 4. Ex primo Protestantium principio prœcludi viam ad singulas controversias. *Ibid.*
§ 5. Ex primo principio Protestantium destrui omnes controversias. *Ibid.*
§ 6. Ex 1° princip. Protestantium destrui singulas controversias. — § 7. Ex 1° Protestantium principio prœcludi viam, et destrui omnes et singulas controversias, quas terminis negativis proponunt. — § 8. Protestantes suâ praxi subvertere suam doctrinam. 1017
Examen II. De 2° Protestantium principio. Dari veram Scripturæ interpretationem ad probandam fidem. — § 1. De interprete S. Scripturæ, et judice controversiarum. 1018
§ 2. De interpretatione S. Scripturæ. 1019
§ 3. Quotuplex sit quæstio Theologica seu fidei. 1020
§ 4. Quomodo dictæ quæstiones sint probandæ. — § 5. Reformati docent 1° propositiones universales à ratione, quoad materiale, esse in Scripturâ. 1021
§ 6. Reformati docent 2° propositiones à ratione, esse tantùm instrumenta, non principia. 1023
§ 7. Reformati docent 3° se adhibere principia rationis secundùm ductum Scripturæ. 1025
§ 8. Reformatos non stare promissis de interpretatione Scripturæ per Scripturam. — § 9. Declaratio sententiæ Lutheranorum. 1026
§ 10. Quæ sit difficultas cum Lutheranis de interpretatione S. Scripturæ, et et consequentiis. 1027
§ 11. Quas probationes admittant controversiæ terminis negativis propositæ. 1028
§ 12. Quas probationes promiserint Protestantes pro suis articulis negativis. 1029
Examen III. De principio catholico: Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum. — § 1. De Verbo Dei. — § 2. De Verbo Dei Scripto. *Ibid.*
§ 3. De consequentiis è scripturâ deductis. — § 4. De Verbo Dei non scripto. — § 5. De Ecclesiâ, quæ proponit verbum Dei. 1031
§ 6. Fideles ante et post concilium Tridentinum habuisse eamdem fidem. 1032
§ 7. De propositione Ecclesiæ. 1033
§ 8. De Articulis morum, ab Ecclesiâ catholicâ propositis. 1034
§ 9. Ulterior declaratio ex sententiis Protestantium. 1035
§ 10. De distinctione articulorum necessariorum. — § 11. Quinam articuli sint omnibus et singulis necessarii. 1037
§ 12. Quot sint præcepta fidei. — § 13. De assensu catholico et resolutione fidei. 1039
§ 14. De iis quæ requiruntur ad pro-

Col.

bandum articulum fidei. — § 15. De fide implacatâ. 1041

Examen IV. — De principio communi Doctrinam christianam primorum seculorum, quæ in libris SS. Patrum et antiquorum conciliorum reperitur, esse incorruptam, saltem quoad articulos saluti necessarios. — Pars 1. Sententia Partium. 1043

§ 2. De consensu SS. Patrum in explicatione S. Scripturæ. — § 3. De consensu SS. Patrum in rebus fidei et morum. 1044

Tractatus II. Methodus Augustiniana. — Pars prima. 1045

Pars II. 1047

Pars III. 1057

Tractatus III. De articulis necessariis. — Sectio I. — De articulis necessariis in genere. 1061

Sectio II. — Agendum de necessariis ex necessitate præcepti. — Sectio III. — Protestantes non posse determinare articulos necessarios ex solâ S. Scripturâ. 1063

Sectio IV. — Protestantes absurdè determinare, quorum respectu necessaria in S. Bibliis sint clara. 1064

Sectio V. Fundamenta Protestantium 1° tollere disciplinam ecclesiasticam. — Sectio VI. — Fundamenta Protestantium 2° absolvere omnes schismaticos. 1066

Sectio VII. — Præcipuos Protestantium 3° vergere ad libertatem credendi. 1067

Sectio VIII. — Nullum esse modum 4° terminandi schismata Protestantium. 1069

Sectio IX.—Per principia Protestantium 5° non posse veniri ad veram Ecclesiam. 1070

Sectio X. — Per principia Protestantium 6° universas Ecclesias, iis utentes, esse veras. 1071

Sectio XI. — Juxtà praxim Protestantium 7° universas Ecclesias, eâ utentes, esse falsas. 1072

Sectio XII. — Romanam Ecclesiam 8° esse veram juxtà prima Protestantium fundamenta. 1074

Sectio XIII. — Ecclesiam romanam 9° esse veram, juxtà praxim Protestantium. 1075

Sectio XIV. — Romanam Ecclesiam esse veram 10° juxtà Protestantium doctrinam de articulis necessariis. 1077

Col.

Sectio XV. — Romanam Ecclesiam esse veram 11° ex comparatione errorum. 1079

Sectio XVI. — De necessitate verbi Dei non scripti, ad cognoscendos articulos necessarios. 1080

Sectio XVII. — Ecclesiam catholicam proponere omnia necessaria. *Ibid.*

Sectio XVIII. — Comparatio notitiæ Catholicorum et Protestantium circà articulos necessarios. — Sectio XIX. — Catechismum catholicis proponere omnia necessaria. 1081

Sectio XX. — Non omnes, qui consentiunt in verbis symboli, convenire in sensu symboli. 1082

Sectio XXI. — De erroribus privantibus salute, juxtà S. Scripturam. 1083

Sectio XXII. — De erroribus privantibus salute, ex antiquitate. 1086

Sectio XXIII. — De erroribus privantibus salute, ex doctrinâ Reformatorum. 1090

Sectio XXIV. — Resumptio. 1091

Tractatus IV.

De instrumentis probandæ fidei, seu discussio bibliorum vulgatorum.—Sectio I. — Explicatio vocum 1093

PARS PRIMA.

Modus defensivus. — Sectio I. — Observationes generales. *Ibid.*

Sectio II.—De statu quæstionis.—Sectio III. — Catholici est priore loco defendere. 1095

Sectio IV. — Protestantes nullum ex Scripturâ, vel antiquitate adferre fundamentum mutationis, terminis expressis. 1096

Sectio V. — Protestantes nullam adferre pro suâ mutatione ex S. Scripturâ vel antiquitate consequentiam sufficientem ad dogmâ fidei. — Sectio VI. — Protestantes communi populo persuadere non posse rationabiliter, versionem suam esse magis conformem originali textui quàm nostram. 1097

Sectio VII. — Occurritur effugio protestantium. 1098

PARS II.

Modus probativus et offensivus. — Sectio I. — Observationes generales, ut probetur versio Vulgatæ Catholicorum. 1099

Sectio II. — De statu quæstionis. — Sectio III. — Probatio editionis Vulgatæ catholicæ quoad totum, et partes, ex principio catholico. — Sectio IV.

Col.

Probatio editionis Vulgatæ in locis controversis, per Scripturam ex principio communi. 1100
Sectio V. — De modo offensivo. 1101
Sectio VI. — Praxis modi offensivi. 1102

PARS III.

Sectio I. — Ratio ordinis servandi. — Sectio II. — De mutationibus temerariis S. Scripturæ calvinianorum germaniæ. — § 1. — An sola fides justificet. 1103
§ 2. — De sacerdotio novi Testamenti. 1104
§ 3. — De presbyteris novi Testamenti. 1105
Sectio III. — De ignoranti mutatione Lutheranorum bibliis inserta. 1106
§ 1. — An sola fides justificet. *Ibid.*
§ 2. — An justificatio tollat peccata. —
§ 3. — An epistola S. Jacobi sit canonica. 1107
Sectio IV. — De erroribus Hollandorum Bibliis insertis. — § 1. — An sanguis Domini sit in Calice. 1108
§ 2. — An in Eucharistiâ maneat substantia panis. 1109
§ 3. — An traditiones sint utiles. 1110
Sectio V.—De falsificationibus Bibliorum gallo-calvinistarum. — § 1.— An sola fides justificet. 1111
§ 2. — An sit vetitum facere imagines, ut serviatur Deo. 1112
§ 3. — An quis possit excidere à fide. 1113

PARS IV.

Destruuntur omnia Protestantium Biblia Vulgaris versionis, simul et separatim sumpta. *Ibid.*
Sectio I. — De insufficientiâ bibliorum Protestantium. 1114
Sectio II. — Protestantes non posse provocare ad textum græcum, tanquam authenticum. 1115
Sectio III.—Protestantes non posse provocare ad textum hebræum, tanquam authenticum. 1117
Sectio IV. — Communis consideratio ex præcedentibus. 1119
Tractatus V. — De perpetuâ probatione fidei per testes. 1121
Sectio I. *Ibid.*
Sectio II. — Fundamentum Christianismi refertur. *Ibid.*
Sectio III. — Christum Jesum miraculis et testibus fidem meruisse. 1122
Sectio IV. — Quibus Christus voluerit prædicari fidem. 1123

Col.

Sectio V. — Christum voluisse prædicari fidem per testes. 1123
Sectio VI. De testibus ex Sacrâ Scripturâ. 1124
Sectio VII.—Per testes inchoatam fidem, per testes fuisse continuatam. 1126
Sectio VIII. — Fundamentum faciendæ inquisitionis 1127
Sectio IX. —Modus inquirendi. 1128
Sectio X. — Testibus adhibendam esse fidem. 1129
Sectio XI. — Cur testibus adhibenda fides. 1132
Sectio XII. — An homines inveniri possint, quibus sit credendum. 1133
Sectio XIII. — Primò quærendam esse veritatem apud Romanos Catholicos. 1134
Sectio XIV. — De viris apostolicis per Europam. 1137
§ 1. De viris apostolicis per Germaniam. *Ibid.*
§ 2. De viris apostolicis per Italiam. —
§ 3. De viris apostolicis per Galliam. 1138
§ 4 De viris apostolicis per Hispaniam. — Angliam. 1139
Sectio XV. — Concilium Nicænum processisse per testes. *Ibid.*
Sectio XVI. — Concilium Ephesinum processisse per testes. 1140
Sectio XVII. — Comparatio Concilii Tridentini et Synodorum Protestantium. 1141
Sectio XVIII. Sanctos Patres processisse per testes. 1142
Sectio XIX. — Frustrà culpari Catholicos, quòd fidant Ecclesiæ testimonio. 1144
Sectio XX. — Qui S. Scripturam admittit, securè adhæret testimonio Ecclesiæ. 1146
Sectio XXI. — Necessariò admittendam esse auctoritatem docentis infallibilem. 1148
Sectio XXII. — Adhortatio ex præcedentibus. 1150
Tractatus VI. De testimoniis seu traditionibus non scriptis. — Sectio I. — explicatio vocum. 1153
Sectio II. De participatione traditionum.
Sectio III. Status quæstionis. 1155
Sectio IV. — Status quæstionis juxtà particularium sententias. 1156
Sectio V. — Doctrinam catholicam de traditionibus, non esse justam causam schismatis. 1157
Pars prior. — Probationes Protestantium. *Ibid.*
Pars posterior. — Probationes Catholicorum. 1161

Col.

Tractatus VII. — De præscriptionibus catholicis. — Sectio I. — De naturâ præscriptionis. — Sectio II. — Quid sit præscriptio apud Tertullianum. 1169
Sectio III. — Præscriptio adversùs Protestantes, quia sunt actores inimici. 1170
Sectio IV. — Præscriptio adversùs Protestantes, quia sunt actores excommunicati. 1172
Sectio V. — Præscriptio catholica adversùs Protestantes, quia sunt actores rerum ignari. 1173
Sectio VI. — Præscriptio adversùs Protestantes, quia sunt actores illegitimi. 1174
Sectio VII. — Præscriptio adversùs Protestantes, ex parte instrumentorum abolitorum. 1175
Sectio VIII. — Præscriptio adversus Protestantes, ex mutatione instrumentorum. 1176
Sectio IX. — Præscriptio adversùs Protestantes, ex Instrumentis auctoritate destitutis. 1177
Sectio X. — Præscriptio adversùs Protestantes, ex rejectione judicis ecclesiastici. 1179
Sectio XI. — Præscriptio adversùs Protestantes, ex defectu judicis exhibiti. 1181
Sectio XII. — Præscriptio, eaque fundamentalis, probativa religionis catholicæ adversùs Protestantes. — § 1. Status Quæstionis. 1182
§ 2. Resolvitur quæstio pro Catholicis contrà Protestantes, 1183
§ 3. Urgetur resoluta quæstio adversùs Protestantes. 1185
§ 4. Quid incumbat Protestantibus, præscriptionem catholicam impugnaturis. 1187
§ 5. Ulterior declaratio præscriptionis catholicæ, ex prioritate possessionis. 1188
§ 6. Ulterior declaratio ejusdem præscriptionis adversùs Protestantes, ex ratione posterioritatis. 1189
Tractatus VIII. — De Missione Protestantium. — Sectio I. — A missione rectè fieri initium inquisitionis. — Sectio II. — Quid sit missio, seu vocatio. 1191
Sectio III. — In quibus sit consensus. —
Sectio IV. — Sententia Protestantium de suorum missione. 1192
Sectio V. — De ordinariâ Protestantium missione. — Sectio VI. — Ordinariam

Col.

Protestantium missionem carere auctoritate. 1193
Sectio VII. — Calvinum, et alios in Ecclesiâ catholicâ baptizatos non fuisse capaces missionis, si Reformatis fides. 1195
Sectio VIII. — Contradictiones reformatorum. 1196
Sectio IX. — Si primi protestantes habuissent missionem, fuisset ablata. *Ibid.*
Sectio X. — Ad quæ loca primi Reformatores fuerint missi. — Sectio XI. — Sacerdotium et doctoratum primorum Reformatorum non sufficere ad auctoritatem missionis. 1198
Sectio XII. — De episcopatu primorum Reformatorum, et orientalium. 1199
Sectio XIII.—De extraordinariâ missione Protestantium. 1201
Sectio XIV. — Sententiæ Reformatorum de suâ extraordinariâ missione. *Ibid.*
Sectio XV. — Sententia Lutheranorum de suâ extraordinariâ missione. 1203
Sectio XVI. — Considerantur probationes Protestantium. 1204
Sectio XVII. — De provocatione Protestantium ad doctrinæ puritatem. 1207
Sectio XVIII. — De provocatione Protestantium ad ordinationem populi. 1211
Sectio XIX. — De provocatione Protestantium ad officium fidelium. 1213
Sectio XX. — De provocatione Protestantium ad exempla. 1214
Sectio XXI. — De vocatione in casu necessitatis. 1216
Sectio XXII. — Expenduntur sententiæ Protestantium. 1218
Sectio XXIII. — Declaratur necessitas missionis. 1219
Sectio XXIV. — Probatio S. Augustini perpetua. 1221
Sectio XXV. — Sententia S. Cypriani. 1222
Tractatus IX. — De unitate Ecclesiæ et schismate. — Caput primum. — Explicatio vocum. 1223
Caput II. — Quædam supposita. 1224
Caput III. — Quanti facienda sit unitas Ecclesiæ. 1225
Caput IV.—Quantum malum sit schisma. 1226
Caput V.—Non esse introducendum schisma propter mores in Ecclesiâ corruptos. 1228
Caput VI. — Non esse introducendum schisma propter ritus et cæremonias. — Caput VII. — Non esse introducen-

Col.

dum schisma propter errorem in articulis non fundementalibus seu non necessariis. 1229

Caput VIII. — Non esse introducendum schisma propter eversionem fundamenti per solam consequentiam. 1230

Caput IX. — Quæstio separationis Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ. 1231

Caput X. — Protestantes ab unitate Catholicâ recessisse, fatentur Protestantes. 1232

Caput XI. — Protestantium ad excommunicationem provocatio discutitur. 1233

Caput XII. — Excommunicatos posse esse schismaticos. 1236

Caput XIII. — De officio injusto excommunicatorum. 1238

Caput XIV. — De Protestantium ad Ecclesiam græcam aliasque orientales provocatione. 1239

Caput XV. — De excusationibus simpliciorum. 1241

Caput XVI. — De effugiis doctiorum. 1243

Caput XVII. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ, catholicâ, probatur 1° ex confessione Protestantium. 1244

Caput XVIII. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 2° ex unitate Ecclesiæ. 1245

Caput XIX. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 3° ex sanctitate Ecclesiæ. 1246

Caput XX. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 4° ex diffusione Ecclesiæ. 1247

Caput XXI. — Discutitur provocatio Protestantium ad Ecclesias, Waldensium, etc. 1248

Caput XXII. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 5° ex successione Ecclesiæ. 1250

Caput XXIII. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 6° ex necessitate communionis. 1251

Caput XXIV. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 7° ex defectu legitimi judicii. 1252

Caput XV. Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, etiamsi hæc errâsset in articulo necessario. 1254

Caput XVI. De objectâ tyrannide corporali. 1256

Caput XXVII. — De objectâ tyrannide spirituali. 1257

Caput XXVIII. — Quâ viâ invenienda sit unitas Ecclesiæ. 1258

Professio fidei catholicæ. — I. Deum non esse auctorem peccati. — II. Deum non facere iniquitatem. — III. Deum non tentare ad malum. 1263

IV. Filium Dei esse à Patre. — V. Christum esse omniscium. — VI. Christum esse legislatorem. 1264

VII. Christum ingressum esse ad Discipulos januis clausis. — VIII. Christum voluntariè esse passum. — IX. Christum non desperâsse. 1265

X. Christum etiam pro impiis esse mortuum.

XI. Christum per passionem suam acquisivisse gloriam.

XII. Christi animam descendisse ad inferos post mortem. 1266

XIII. Prædicationem Evangelii esse perpetuam. 1268

XIV. Administrationem Sacramentorum esse perpetuam. — XV. Confessionem fidei esse perpetuam 1269

XVI. Ecclesiam semper esse visibilem. —

XVII. Ecclesiæ promissum esse ut non erret. 1270

XVIII. Doctoribus Ecclesiæ sive Conciliis Generalibus, promissum esse ut non errent. 1272

XIX. Unitatem esse notam veræ Ecclesiæ. 1273

XX. Miracula esse notas veræ Ecclesiæ. 1274

XXI. Diffusionem esse notam veræ Ecclesiæ. 1275

XXII. Perpetuam doctorum successionem esse notam veræ Ecclesiæ. 1176

XXIII. Baptismum ab hæreticis collatum, esse validum. 1277

XXIV, Baptismum conferri in remissionem peccatorum. — XXV. Sanctos nunc esse in beatitudine. 1278

XXVI. Traditiones apostolicas esse admittendas. 1279

XXVII. Leges Ecclesiæ obligare conscientiam. 1281

XXVIII. Scripturam esse intelligendam juxtà sensum Ecclesiæ. 1282

Col.

XXIX. Ecclesiæ competere judicium de vero sensu, et interpretatione S. Scripturæ. 1283
XXX. S. Scripturam esse interpretandam juxtà unanimem consensum Patrum. 1284
XXXI. Non esse liberum credere, quot sint sacramenta. — XXXII. Baptismum esse necessarium ad salutem. 1287
XXXIII. Administrationem Baptismi à laicis factam, esse validam. — XXXIV. Confirmationem esse Sacramentum. 1288
XXXV. Confessionem peccatorum esse faciendam. 1289
XXXVI. Sacerdotes verè remittere peccata. 1290
XXXVII. Extremam Unctionem esse sacramentum. *Ibid.*
XXXVIII. Ordinem esse sacramentum. 1291
XXXIX. Matrimonium esse sacramentum. 1292
XL. Sacramenta gratiam conferre. *Ibid.*
XLI. Ritus Ecclesiæ esse observandos. —
XLII. In Baptismo tolli peccatum originale. 1293
XLIII. Homines justificari justitiâ inhærente. 1295
XLIV. Fideles verè mereri coronam gloriæ. 1297
XLV. Missam fundari in S. scripturâ et antiquitate 1299
XLVI. In Missâ offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium, pro vivis et defunctis. 1300
XLVII. Christum in S.S. Eucharistiæ sacramento esse verè, realiter et substantialiter. 1302
XLVIII. Christum esse præsentem in SS. Eucharistiâ per transubstantiationem. 1303
XLIX. Purgatorium esse. 1304
L. Animas in Purgatorio fidelium suffragiis juvari. 1305
LI. Sanctis cum Christo regnantibus licitè impendi venerationem. 1306
LII. Sanctos licitè à nobis invocari. —
LIII. Sanctorum Reliquias esse venerandas. 1307
LIV. Licitas esse in Ecclesiis imagines Christi, Deiparæ virginis et sanctorum. 1308
LV. Venerationem imaginibus Christi, et Sanctorum licitè deferri. 1309
LVI. Indulgentiarum potestatem à Christo in Ecclesiâ relictam. *Ibid.*
LVII. S. Petrum fuisse Apostolorum principem. 1310

Col.

LVIII. Romanum Pontificem esse B. Petri successorem. 1311
VERONII VITA. 1313
Monitum. — Franciscus Veronius, de regulâ fidei catholicæ seu de fide catholicâ. — Caput I. — § 1. Regula fidei. *Ibid.*
§ 2. Declaratio regulæ. 1315
§ 3. Deducta ex regulâ declaratâ. 1316
§ 4. Connexa ex defectu propositionis, et quandoque simul revelationis, secluduntur. 1320
Caput II. Secretio doctrinæ fidei à quâvis aliâ in particularibus materiis controversis. 1330
§ 1. De meritis gratiæ et gloriæ. 1331
§ 2. De Justificatione. 1336
§ 3. De Satisfactione. 1339
§ 4. De Indulgentiis. 1345
§ 5. De purgatorio et suffragiis pro defunctis. 1356
§ 6. De legum humanarum obligatione in conscientiâ. 1358
§ 7. De invocatione Sanctorum. 1366
§ 8. De Imaginibus. 1369
§ 9. De reliquiis sanctorum, et earum veneratione. 1373
§ 10. De cultu et honore sanctorum. 1375
§ 11. De Christi Præsentiâ in Eucharistiâ. 1376
§ 12. De Transubstantiatione. 1382
§ 13. De Adoratione Eucharistiæ. 1387
§ 14, De sacrificio Missæ. 1393
§ 15. De Papâ, ejus primatu et auctoritate. 1398
§ 16. De judice controversiarum. 1404
MONTAGNI VITA. 1409
De Censuris seu notis theologicis et de sensu propositionum. Articulus primus. — De Naturâ notæ seu censuræ theologicæ. *Ibid.*
§ 1. Quæ sit legitima censuræ theologicæ definitio. — § 2. Dogmatici Ecclesiæ judicii, quo theologica fertur censura, genuini caracteres. 1411
§ 3. Quodnam sit discrimen judicium dogmaticum inter et legem disciplinæ. 1417
Articulus II. De divisione notæ seu censuræ theologicæ. 1419
§ 1. De propositione hæreticâ. 1420
§ 2. De propositione erroneâ. 1471
§ 3. De propositionibus hæresi proximâ, sapiente hæresim et hæreseos suspectâ? 1489
§ 4. De propositionibus proximâ errori, sapiente errorem, suspectâ de errore. 1497

Col.

§ 5. De propositionibus malè sonante, et piarum aurium offensivâ. 1498
§ 6. De propositionibus, temerariâ, scandalosâ et seditiosâ. 1502
§ 7. De propositionibus schismaticâ et seditiosâ. 1512
§ 8. De propositionibus blasphemâ et impiâ. 1522
§ 9. De quibusdam aliis propositionum censuris. 1526
Articulus III. De objecto censuræ theologicæ. 1529
Articulus IV. De modo ferendi censuras theologicas. 1544

TOMI PRIMI ET PROLEGOMENON

FINIS.

Librum primum *Analysis divinæ fidei*, auctore doctissimo Holden, nobis primò propositum erat Melchioris Cani *Locis* adjicere, ut liquet ex dictis col. 273. Illustrissimæ verò Societatis, quam benevolentiæ plenam non semel experti sumus, consiliis obtemperantes, typographicam hujusce libelli evulgationem statuimus in aliud tempus differendam; eâ scilicet mente, ne, unius alteriusve propositionis damnatæ incommodis, tota operis licet annotati corrueret utilitas. Quòd si, re maturiùs perpensâ, admittendus videatur liber primus *Analysis*, locum apprimè congruum in tractatu de Fide obtinebit; dùm Veronii *Regula*, ab hoc tractatu translata, in Prolegomenis convenientiùs legetur.

Duo prætereà menda graviora, cùm sese det occasio, corrigenda sunt. Col. 123, ultimis lineis notæ, pro *monibus* lege *omnibus*; col. 490, lin. 43, pro *Deliquæ*, lege *Dei, quæ*.

✝ LIBRARY ✝
St. Paul's Friary
GRAYMOOR, GARRISON, N. Y.

DATE DUE

BR60 .T44 1837 v.1
Theologiae cursus completus, extractatibus omnium perfectissimis

Property of
Southern Evangelical Seminary
3000 Tilley Morris Road
Matthews, NC 28105

SOUTHERN EVANGELICAL SEMINARY
3 7387 0007 7138 4